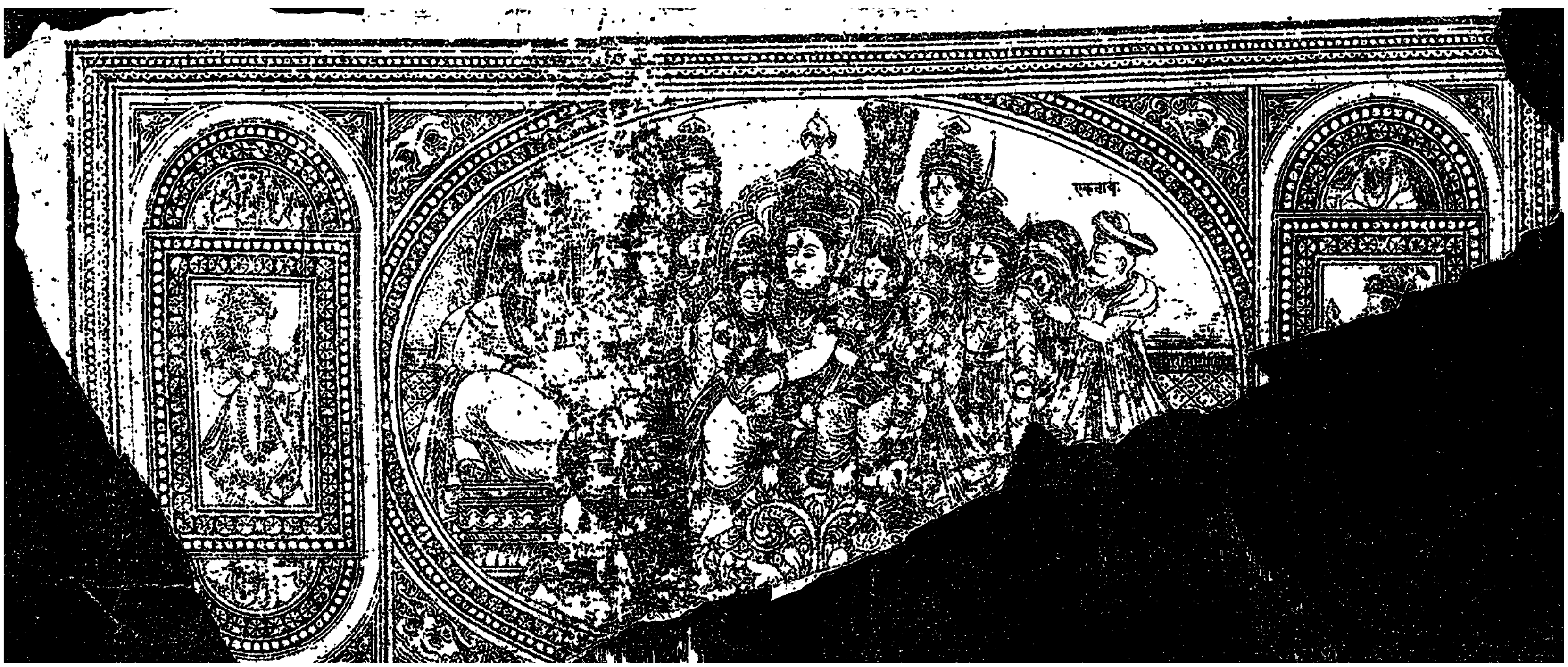

एकनाथ.

॥ श्रीसद्गुरवेरामचंद्रायनमः ॥ श्लोक ॥ जातोवंशेरघूणांमुनिवरवचनात्ताटकांताडयित्वाकृत्वापुण्यामहल्यांत्रुटितहरधनुर्मैथलीव
ल्लभोभूत् ॥ प्राप्यायोध्यांनियोगात्पितुरटविमगान्नाशयित्वाचवालिंवध्वाब्धिंरामचंद्रोदलितदशमुखःसीतयायुज्यमानः ॥ १ ॥
चरितंरघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरं ॥ एकैकमक्षरंपुंसांमहापातकनाशनं ॥२॥ टीका ॥ नमोअनादिआद्यां ॥ वेदवेदांतवेद्या ॥
वंद्याहिपरमवंद्या ॥ स्वसंवेद्याश्रीगणेशा ॥ १ ॥ तुझेनिधरितांरूप ॥ केवळअरूपाचेंस्वरूप ॥ तेथेंअवयवकल्पितांअमूप ॥
तंवकल्पनेचालोपेंस्वरूपींतुझ्या ॥ २ ॥ चाल्यागेंजैसाअससीतैंसियासी ॥ नमननिरावकाशेंसावकाशीं ॥ तवअंगत्वमुकलेंअं
गासी ॥ भज्यभजनासीअद्वैत ॥ ३ ॥ ज्ञानतेंजेंसतेजफरशु ॥ नित्यस्मरणाचाअंकुशुआनंदमोदकाचासुरसु ॥ मुखींदेसीघां
सुनिजभक्तां ॥ ४ ॥ ऐसेंऐकोनिस्तवन ॥ संतोषलागजानन ॥ माझेंवसवूनियांवदन ॥ वक्तावचनस्वयेंजाला ॥ ५ ॥ ऐसाजा
लासुप्रसन्न ॥ तेणेंविघ्नंचिकेलेंनिर्विघ्न ॥ उन्मेखेसीबोलिलाआपण ॥ भावार्थरामायणचालवींवेगीं ॥६॥ आतांवंदूंसरस्वती ॥
जेचित्तचेतनाचैतन्यशक्ती ॥ जेसकळस्फूर्तीचीस्फुर्ती ॥ अमूर्ताचीमूर्तिस्वरूपजिचें ॥ ७ ॥ हंसवाहिनीहाशब्दरूढ ॥ परितेपर
महंसींआरूढ ॥ गुह्यार्थतेअतिगूढ ॥ तेंद्वारींउघडग्रंथार्थीं ॥ ८ ॥ परमहंसअंशाअंशीं ॥ शोभाशोभेअहर्निशी ॥ सत्वातीत
शुद्धतेसी ॥ तोचिनिजांगासीशुभ्रवर्ण ॥ ९ ॥ ॐकारतोतिचावीणा ॥ त्रिमात्रातिन्हीतंत्रीगहना ॥ वेदोपनिषदपुस्तकजा
णा ॥ अर्थवीअर्थनापरमार्थता ॥ १० ॥ ऐसीअगाधत्वेंअतिसुंदर ॥ प्रभापरमार्थेंमनोहर ॥ जेणेंप्रकाशेचराचर ॥ तोमिथ्या
जगडंबरस्वप्रभाकरी ॥ ११ ॥ ऐसीएकोनिस्तुती ॥ सुप्रसन्नसरस्वती ॥ स्वभावेंतिचीवदनींवस्ती। यावचनोक्तीतेवदवी ॥१२॥
तेह्मणेगारामकथेतें ॥ वेगींचालवींभावार्थें ॥ सद्भावेंहोईलसरतें ॥ प्रियसंतांतेंमीकरीन ॥ १३ ॥ आतांवंदूंतेसंतसज्जन ॥
जेऔर्तचाकाचिद्घन ॥ त्रिविधतापउपशमन ॥ जेनिजजीवनसाधका [illegible] यांचीसहजजाल्या [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] । स्वधर्मसच्छांति [illegible] ॥ [illegible] थंज्ञा [illegible] नापरमार्था ॥ १८ ॥ [illegible]

…सत्संगें ॥ १[illegible] … चेंमहिमानें ॥ आकळ…
॥ १८ ॥ ऐसेंऐकोनिवचनस्तवन ॥ …वावलसंतसज्जन ॥ तुझेमनोगत… ॥ सदासावध… …था ॥ …
सीआवडेरामकथा ॥ तेथेंहातूंरसाळ[illegible] ॥ तरीस्तुतिसांडोनिआतां ॥ वदेग्रंथार्थीअर्थान्वयें ॥२०॥ आतांवंदूंकुळदेवता ॥ ज
नामरूपेंएकनाथा ॥ एकपणाचेंहीमाथां ॥ नांदवीनिजभक्तानिजान्वयें ॥२१॥ ऐकोनिसद्गुरूचीबोली ॥ बोधपरशरामेंनिवटिली ॥
अनेकत्वसांडोनिवाहिली ॥ स्वयेंउठलींएकत्वें ॥२२॥ तेएकरूपेंएकनाथा ॥ मुळान्वयेंकुळदेवता ॥ एकवांचूनिसर्वथा ॥ द्वैताचीक
थाकरूंनेदी ॥२३॥ एकपणजनींवनीं ॥ एकपणमनींनयनीं ॥ एकपणत्रिभुवनीं ॥ नांदवीझणोनिकुळदैवता ॥२४॥ ब्रह्माआणिह
रिहर ॥ त्रिगुणीतिन्हीअवतार ॥ मीत्रिगुणाचापरिप्रियकर ॥ कलोंसाचारएकात्मता ॥२५॥ ब्रह्माआणिहरिहर ॥ त्यांचेंखेळणेंज
गडंबर ॥ मजखेळावयाचिदंबर ॥ देवोंनिप्रियकरकुळदेवपाकेलों ॥२६॥ तेजयजयजगदंबा ॥ उदोझणेंग्रंथारंभा ॥ श्रीरामकथे
चीशोभा ॥ अतिवल्लभामजलागीं ॥२७॥ तेंचिभावार्थरामायण ॥ तुजकरितांनिरोपण ॥ न्यूनतेंतेंकरीनपूर्ण ॥ कथासंपू
र्णसंपादीं ॥२८॥ आतांवंदूंसद्गुरू ॥ जोस्वानंदबोधवज्रपंजरू ॥ ज्याचेनेंहासंसारू ॥ होयसुखकरुतरुणोपाया ॥ २९ ॥ जे
णेंमस्तकींठेवितांहातु ॥ अहंभावाहोयघातु ॥ सोहंभावाहोयप्राप्तु ॥ दावीअप्राप्तअद्वयानंदु ॥ ३० ॥ जनतोनिजजनार्दन ॥ ज
नार्दनसकळजन ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ मीतंपणाचिदान्वयें ॥३१॥ जनार्दनापाढियेंएकपण ॥ एकापाढियेंजनार्दन ॥ स्वरूपए
कनामेंभिन्न ॥ अनन्यशरणयानांव ॥३२॥ जनार्दनमाझेंमन ॥ जनार्दनमाझेंनयन ॥ जनार्दनवदतेंवदनु ॥ वक्तावचनश्रीजना
र्दनु ॥३३॥ जनार्दनुगतीचीगती ॥ जनार्दनुमतीचीमती ॥ जनार्दनुस्फुरेस्फुर्ती ॥ सकळविस्पत्तिजनार्दनु ॥३४ निजांगेंजोसकळज
न ॥ यालागिंनांवेंजनार्दन ॥ लिंगदेहाकरीमर्दन ॥ यालागिंजनार्दनाविस्पत्तीव्याख्या ॥३५॥ येथेंतोकर्तामीअकर्ता ॥ हेंहीबोलणें ॥ १ ॥

१ साधूंच्या सहवासानें. २ [illegible]. ३ मधुर भाषण करणारा. ४ निवडणें. ५ आकाश. ६ [illegible]. ७ अतिप्रिय. ८ [illegible]. ९ मीपणा. १० ईश्वर. ११ ज्ञानाचा अनुभव.

अतिमूर्खता ॥ मीकर्तातोअकर्ता ॥ हेपरमम्र्खतासोलींव ॥३६॥ यापरीमीतूंपण ॥ दुरीदवडोनिजनार्दन ॥ बोलवीभावार्थरामा
यण ॥ कथानिरोपणचालवी ॥३७॥ अजापासोनिउत्पत्तिहेतु ॥ दशेंद्रियेंअतिसमर्थु ॥ जन्मलाराजादशरथु ॥ अतिविख्यातुति
हींलोकीं ॥३८॥ मूळचेंअजत्वलक्षोनिदृष्टी ॥ अजन्मारामजन्मेलपोटीं ॥ हेरामायणींचीमूळगोष्टी ॥ शास्त्रपरिपाठीपरमार्थु ॥३९॥
रावणाचेनित्यांकित ॥ सुरवरजालेजीसमस्त ॥ ब्रह्मादिकांचिंताअद्भुत ॥ तिहींरमानाथप्रार्थिला ॥४०॥ करावयाराक्षसांचाघातु ॥
मीअवतरेनरघुनाथु ॥ रमामुख्यकलहाहेतु ॥ येचनिअंतानिशाचरां ॥४१॥ तुह्मीसकळहीसुरवर ॥ वेगींव्हावेवानर ॥ आह्मीदोघेध
रोनिअवतार ॥ सत्यसाचारवचनार्थु ॥४२॥ फेडावयादेवांचीसांकडी ॥ स्वधर्मवाढवावयावाढी ॥ नामेंमोक्षाचीउभवावयागुढी ॥
सूर्यवंशागाढीदशाआली ॥४३॥ तेसूर्यवंशीअजाचासुतु ॥ अहमात्माजन्मलादशरथु ॥ ऐकात्याचावृत्तांतु ॥ धर्मयुक्तस्वधर्मीं ॥४४
त्यासितिघीराणियाप्रबुद्धा ॥ लोकोत्तरअतिप्रसिद्धा ॥ धर्मपत्न्याहोविशुद्धा ॥ नामानुवादाअवधारा ॥ ४५ ॥ ज्येष्ठकौसल्याते
सद्विद्या ॥ सुमित्रातेशुद्धमेधा ॥ कैकयीतेअविद्या ॥ मंथराकुविद्यातीपासीं ॥ ४६ ॥ उदरायेईलआदिमूर्ती ॥ त्याआधींनव्ह
त्यासंतती ॥ अपुत्रपणेंनृपती ॥ पुत्रार्थीउद्यतु ॥ ४७ ॥ सुखनेदीराजभुवन ॥ सुखनेदीसिंहासन ॥ सुखनेदीभोगस्थान ॥ मा
नसन्मानसुखनेदी ॥ ४८ ॥ सुखनेदीअलंकारवस्त्र ॥ सुखनेदीभोगकलत्र ॥ सुखनेदीछत्रचामर ॥ स्तुतिस्तोत्रसुखनेदी ॥४९॥
राजापोटांतूनभोगींविरक्तु ॥ यालागींपोटायेईलरघुनाथु ॥ जोअत्यंतविषयासक्तु ॥ त्यासिभगवंतुस्पर्शेना ॥ ५० ॥ जेंविअंधळे
नदेखेपिता ॥ तेंविविपर्येनेणतीभगवंता ॥ तोचित्यांचाप्रतिपाळिता ॥ देखणीअवस्थात्यांनाहीं ॥ ५१ ॥ दशरथानगमेजनस्था
नीं ॥ निघालापारधीलागिंवनीं ॥ [illegible]एकाकीहोउनी ॥ आवडेविजनींरहिवासु ॥ ५२ ॥ दुसरियाचासहसाघातु ॥ सर्वथा
नमानीदशरथु ॥ हृदयींकळवळला[illegible]नु ॥ जालाविरक्तुसर्वार्थीं ॥ ५३ ॥ वनींएकाकीविहार ॥ करीवनफळांचाआहार ॥
नावडेंराजोपभोगउपचार ॥ पुत्रार्थधर्मसाक्षेपें ॥ ५४ ॥ होणा[illegible]बुद्धी ॥ मांडलीनिशिंअवस्थापारधी ॥ अंधारींश्रा

१ चाकर. २ मारण्यास्तव. ३ राक्षस. ४ संकटें. ५ [illegible]. ६ समजुतदार. ७ अज्ञान[illegible] ९ स्त्री. १० फिरणें. ११ एकांत. १२ उत्सुक. १३ रात्रीच्या समयीं.

भा. रा. ॥ २ ॥ वणातेंवधी ॥ मातापितास्वांदीकावडीसी ॥ ५५ ॥ लौकिका… …र्ता ॥ श्रावणापितरेंवडीलीवितां ॥ हेतंवसमूळअवद्धकथा ॥ बा. कां. ॥ १ ॥
तोमातापितानाविसंबे ॥ ५६ ॥ अंधारीं अंधमातापिता ॥ झाडींठव… …वार्ता ॥ खांदींवेवोनितस्वतां ॥ जीवनार्थतोआला ॥
॥ ५७ ॥ बुडबुडकमंडलूच्याशब्दीं ॥ ध्वनींउठलीजळसंनिधीं ॥ दशरथकेवळशब्दवेधी ॥ बाणवेधींविंधिला ॥ ५८ ॥ धावला
गतांसंपूर्ण ॥ कायबोलिलाश्रावण ॥ कोणासभाग्याचाबाण ॥ रामस्मरणेंसीआला ॥ ५९ ॥ श्रावणासीबाणलागतां ॥ नाठवे
चिमातापिता ॥ नाठवेचिदेहममता ॥ रामस्मरतांदेहत्यागी ॥ ६० ॥ अंतरींश्रीरामस्मरण ॥ परमभाग्यहेंकल्याण ॥ बाणन
व्हेतोब्रह्मपूर्ण ॥ स्मरणेंसीप्राणत्यागिला ॥ ६१ ॥ दशरथबोलिलाआपण ॥ कोण्यासाधूचेंहेंवचन ॥ माझ्यापापाचेंनिर्दळण ॥
केलेंसंपूर्णरामनामें ॥६२॥ श्रीरामनामरुचयेंऐकतां ॥ रायासीनबाधेब्रह्महत्या ॥ रामस्मरणेंदेहत्यागितां ॥ नित्यमुक्तताश्रावणा
सी ॥ ६३ ॥ रामनामेंनित्यनिर्धूत ॥ एकमुक्तएकपापातीत ॥ ब्रह्महत्येसीदशरथ ॥ अतिअलिप्तरामनामें ॥ ६४ ॥ दशरथजंव
येवोनिपाहे ॥ तंवश्रावणुबाणेंविंधिलाआहे ॥ त्याचींपितरेंपुत्रमोहें ॥ राजाळवलाहेंशापिला ॥ ६५॥ आह्मासीदिधलेंपुत्रदुःख
तूंहीपावसीपुत्रशोक ॥शापेंरायासीपरमहरिखें ॥ मीपुत्रमुखदेखेन ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणशापनव्हेवृथा ॥ मीपुत्रपावेनसर्वथा ॥ प
रमआल्हाददशरथा ॥ आनंदचित्तावोसंडे ॥ ६७ ॥ शापनव्हेपरमामृत ॥ ऐसेंउल्हासेंरायाचेंचित्त ॥ पोटींप्रगटेलरघुनाथ ॥
शापदशरथास्वरूप ॥ ६८ ॥ पुत्रजालेइत्थंभूत ॥ ऐसाभानिलानिश्चितार्थ ॥ हृदयींसंचरलारघुनाथ ॥ उद्वेगेंरहितयालागीं ॥
॥ ६९ ॥ शापदेवोनिदारुण ॥ तिहींदोघींसांडिलाप्राण ॥ तिघांसीदेवोनिदहन ॥ उत्तरविधानकरविलेंरायें ॥ ७० ॥ जळचरप
क्षियाचेंयुग्म ॥ तयांएकामेकांसीमित्रत्वपरम ॥ तयासमकाळेंमरणधर्म ॥ जालातोजन्मबाणिलु ॥७१॥ आदतांदोखोनिसरो ॥ २ ॥
वरा ॥ शीतळनिशियचोंचभारा ॥ धरोनियांतयामकरा ॥ अगाधनीरींस्नेहेंनेत ॥ ७२ ॥ तवमार्गींवनेंतेंनवखंड ॥ तेथोनिउ
सळलेंवेळुकांड ॥ तेंमद्धातेंलागतांचंड ॥ पाडिलादुखंडधरणिये ॥ ७३ ॥ तेणेंदुःखेंमृत्युंदोघीं ॥ देहवोपिलातयालागीं ॥ तेचि

१ अयोग्य. २ लोठी गोष्ट. ३ आभास. ४ जवळ, मध्यें. ५ छिन्नपाडणें. ६ नाश. ७ पवित्र. ८ निराळा. ९ प्रेमानें. १० आनंद. ११ दुःख. १२ जोडपे. १३ मासा. १४ रात्र. १५ पाणी.

ऋणानुबंधयोगीं ॥ धरिलेतिघींनरदेह ॥७४॥ मच्छतोचिश्रावणुजनीं ॥ पक्षियेतेजनकजननी ॥ एकेअवसरींनिमालेतिन्ही ॥
ऐसीपुराणींमूळकथा ॥ ७५ ॥ राजारामनामेंदोषातीत ॥ तीहीलोकप्रवृत्तिशास्त्रार्थ ॥ अश्वमेधकरीदशरथ ॥ वसिष्ठयुक्तविधा
नें ॥ ७६ ॥ फेडावयाब्रह्महत्याडाग ॥ केलाअश्वमेधयाग ॥ राजाशुद्धजालासांग ॥ परिराष्ट्रींभंगमांडला ॥ ७७ ॥ जेराज्यीं
ब्रह्महत्याघडे ॥ तेराज्यींपर्जन्यनपडे ॥ शुक्रेंधरियेलेंपाणियाडें ॥ अवर्षणपडेबहुकाळ ॥ ७८ ॥ तृणांचीकाडीनमिळे ॥ उष्णें
झाडोरेंकरपलें ॥ वृक्षशेंडियासवाळले ॥ सरितांचेंशोषिलेंजळस्रोत ॥७९॥ प्रजाघरोघरींआक्रंदती ॥ गाईहंबरडाहाणिती ॥
द्विजांचींनित्यकर्मेंराहती ॥ हाहाभूतक्षितींप्राणिमात्रा ॥ ८० ॥ देखोनिभूतांचीदशाऐसी ॥ राजाकळवळलामानसीं ॥ शुक्रेंध
रिलेंपाणियाडासी ॥ त्यासींयुद्धासीनिघाला ॥ ८१ ॥ दशरथाचीशक्तिकैसी ॥ रथचालविलास्वर्गासी ॥ कैकेयीचाललीराया
सरसीं ॥ राहवितांतिसीनराहे ॥ ८२ ॥ तुह्मीजालस्वर्गाप्रती ॥ मीपाहीनस्वर्गसंपत्ती ॥ वसिष्ठह्मणेन्यायेंनिश्चिती ॥ भविष्य
स्थितीजाणोनी ॥ ८३ ॥ रायासीतिचीअतिप्रीति ॥ प्रीतीनेंबैसविलीरथीं ॥ क्षणार्धेंशुक्रलोकाप्रती ॥ आलाभूपतीसंग्रामा ॥
॥ ८४ ॥ परमयोद्धाश्रीरामजनक ॥ देखोनिशुक्रेंघेतलाधाक ॥ साह्यदैत्यसेनाअनेक ॥ दशरथेंएकेकखिळिलेंबाणीं ॥ ८५ ॥
वृषपर्वातेजोराशी ॥ रायेंविरथकेलेंत्यासी ॥ मुगुटपाडोनिभूमीसी ॥ मोकळेकेशींपळविला ॥८६॥ वृषपर्वाजोदैत्यनाथ ॥ युद्धीं
जालाहेंताहत ॥ देखोनिदैत्यसेनासमस्त ॥ पळेकुंथतरणघाईं ॥ ८७ ॥ शुक्रेंयुद्धकेलेंअनेक ॥ दशरथयोद्धाअतिअचूक ॥ सिं
व्हनादकरोनिदेख ॥ शुक्रासन्मुखलोटला ॥ ८८ ॥ शुक्रेंकेलेंअलोलिक ॥ अचुकछेदिलारथाचाआंख ॥ कैकेयीनेंबाहुघातला
देख ॥ तेणेंपराङ्मुखनव्हेचिराजा ॥ ८९ ॥ रामप्रतापदशरथपोटीं ॥ तेणेंझांकलीशुक्राचीदृष्टी ॥ धाकेंपळेउठाउठी ॥ दिधली
पाठीसंग्रामीं ॥ ९० ॥ ब्राह्मणह्मणोनिराखिलाहातु ॥ येरवींतत्काळकरिताघातु ॥ विजयीजालाजीदशरथु ॥ हर्षअद्भुतसुरनरां
॥ ९१ ॥ मोकळेंजालेंपाणियाडें ॥ तत्काळतेथेंपर्जन्यपडे ॥ फिटलेंगाईचेंसांकडें ॥ ब्राह्मणींरोकडेमांडिलेयाग ॥९२॥ चालिले

१ अवर्षण. २ मेघ. ३ गवत. ४ नद्या. ५ प्रवाह. ६ शोक करती. ७ पृथ्वीवर. ८ प्राणिमात्रांची. ९ बरोबर. १० युद्धास. ११ पिता. १२ नामनिवर. १३ जर्जर. १४ युद्धाची जागा.

स्वाहास्वधाकार ॥ हरिखलेदेवपितर ॥ दशरथावरीअपार ॥ सुमनेंसंभारवर्षले ॥ ९३ ॥ अवघेकरितीजयजयकार ॥ इंद्रासी
आल्हादअपार ॥ दैत्यपराभविलेथोरथोर ॥ तेणेंअमरेंद्रसंतोषला ॥ ९४ ॥ दिव्यांबरेंअलंकार ॥ रायासिदिधलेअपार ॥
इंद्रेंसन्मानकेलाथोर ॥ अवघेसुरवरसंतुष्टमान ॥ ९५ ॥ पराभविलेदैत्यगुरूसी ॥ अतिआनंदबृहस्पतीसी ॥ तेणेंसन्मानिलें
दशरथासी ॥ धरिलापोटासींस्वानंदें ॥ ९६ ॥ देवगुरुवरदवदत ॥ जेजेतुझेमनोरथ ॥ सिद्धिपावतीलसमस्त ॥ जाणनिश्चित
नृपनाथा ॥ ९७ ॥ तुजहोईलपुत्रसंतती ॥ तेमीसांगेनश्रेष्ठयुक्ती ॥ यागकरावाअयोध्येप्रति ॥ विभांडकाहातींपुत्रजन्य ॥ ९८ ॥
विभांडकुनित्यवनवासी ॥ तोभेटिनदेईलतुह्मांसी ॥ मृगीसुतुपुत्रत्यासी ॥ ऋष्यशृंगतयानाम ॥ ९९ ॥ तोप्रमदामदेंवेधवोनं ॥
नगराआणावाछळून ॥ येतांचत्याचेंआपण ॥ करावेंलग्नमिजकन्येसी ॥ १०० ॥ तुजनाहींगासंतान ॥ यालागिंतुझानिज
मैत्रशांतन ॥ तेणेंतुजदिधलेंकन्यारत्न ॥ तेंशांतनुसींलग्नकरावें ॥ १ ॥ इंद्रह्मणेदशरथासी ॥ आणावयाऋष्यशृंगासी ॥ अप्स
राधाडीनतुजपासीं ॥ त्यातात्काळत्यासीआणतील ॥ २ ॥ युद्धींरथींसुदलेंबाहुसी ॥ राजातुष्टलाकैकेयीसी ॥ ह्मणेदेईनजेंजेंमा
गसी ॥ ऐसीभाकतिसीदिधली ॥ ३ ॥ तंवतेबोललीआपण ॥ तुझेनिमजकायअपूर्ण ॥ स्वर्गादिदिव्यभूषण ॥ मीभोगीआपण
तुझेनी ॥ ४ ॥ कल्पतरूपारिजातमाळा ॥ तुझेनीशोभतीमाझियेगळां ॥ स्वर्गसुखाचासोहळा ॥ भोगिजेस्वलीळातुझेनी ॥
॥ ५ ॥ येणेंचिशरीरेंआपण ॥ तुझेनिभोगींस्वर्गभुवन ॥ तुझेनिआह्मांकायन्यून ॥ मीसुखसंपन्नतुझेनी ॥ ६ ॥ हांसोनिबोलली
रायासी ॥ तुह्मीमजदिधलेंभाकेसी ॥ तेमीमागेनकाळविशेषीं ॥ यथाकाळेंसीअनुकूळ ॥ ७ ॥ राजाह्मणेसत्यवचन ॥ हेंमाझें
भाष्यवरदान ॥ जेव्हांतूंमागशीलआपण ॥ तत्काळजाणमीदेईन ॥ ८ ॥ ऐसीदशरथाचीख्याती ॥ स्वर्गींदेवदाणिताती ॥
दिग्गजवर्णितीदिगांतीं ॥ कीर्तित्रिजगतींविस्तारली ॥ ९ ॥ यशकीर्तिऔदार्य ॥ गुणगांभीर्यअतिधैर्य ॥ दशरथाचेंवीर्यशौर्य ॥ ॥ ३ ॥
स्वर्गींसुरवरवाणिती ॥ ११० ॥ देवांदैत्यगुरुअदंट ॥ त्याचाहरितळाप्रतापश्रेष्ठ ॥ वीरदशरथसुभट ॥ प्रवेंदुपाठतिहीं

१ फुलांचा वर्षाव. २ देवांचा राजा. ३ मूल्यवान वस्त्रें. ४ देव. ५ वर देणें. ६ सुंदर स्त्रिया. ७ मुळापासून. ८ घालणें. ९ वचन. १० अलंकार. ११ आठ दिशा. १२ आनंद. १३ लोकवार्ता.

लोकीं ॥ ११ ॥ उदरायेईलश्रीरघुनाथ ॥ सकळसंपदाआलियातेथ ॥ श्रियाविराजमानहोत ॥ श्रीमंतदशरथयालागीं ॥ १२ ॥ स्वर्गीं
दशरथभूपाळ ॥ इंद्रेंराहविलाबहुकाळ ॥ अतिप्रीतीचाकल्लोळ ॥ दिव्यभोगसकळभोगविले ॥ १३ ॥ येवढेंनिबहुमानैश्वर्येंसीं ॥
राजाआलाअयोध्येसी ॥ मखरेंतोरणेंचौपासीं ॥ नरनारींसीआल्हादु ॥ १४ ॥ घरोघरींगुढियाउभारिती ॥ पदोपदींआर
त्याकरिती ॥ बंदीजनकीर्तिगाती ॥ वोंवाळितीधनधान्यें ॥ १५ ॥ ब्राह्मणजपतीशांतिपाठ ॥ भाटगर्जतीउद्भट ॥ नरनारीपा
हतीघनदाट ॥ पायवाटनेतीघडिया ॥ १६ ॥ दशरथाचाप्रतापगहन ॥ मींबोलिलोंअल्पजाण ॥ सकळआकळितांनिरोपण ॥
कथासाधारणवाढल ॥ १७ ॥ अफाटनकरावाग्रंथु ॥ ग्रंथींबोलावामुख्यार्थु ॥ पदींदावावापरमार्थु ॥ हानिजस्वार्थुकवित्वाचा ॥
१८ ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ दशरथप्रतापलक्षण ॥ कथाजालीहेसंपूर्ण ॥ श्रीरामागमनअवधारा ॥ ११९ ॥ स्वस्तिश्रीभा
वार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांदशरथविजयाभिगमनोन्नामप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥ओव्या॥ ११९ ॥श्लोक॥ २

१ अष्टसिद्धि. २ मान व ऐश्वर्य संपादन करून. ३ स्तुतिपाठक. ४ उत्तम. ५ अतिशय. ६ थोडा. ७ सर्व. ८ मोठा.

वा· कां· अ· २ रा·
शृंगऋषीचा विवाह समारंभ·
शृं· ऋ·
रंभा
यज्ञपु·
शृं·
द·रा·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः [illegible] सकळ ॥ [illegible] ष्काळ ॥ पाहिलासमसुखसुकाळ ॥ अफळतेसफळवृक्षजाले ॥ १ ॥ प्रजास्वानंदेंनिर्भर ॥ गौ[1]गोधनाआनंदथोर ॥ अग्निहोत्र[illegible]रोघर ॥ यागद्विजवरयजितीसुखें ॥ २ ॥ पृथ्वीधनधान्येंपरिपूर्ण ॥ कोणानाहींदुःखदैन्यें ॥ घरोघरींवेदाध्ययन ॥ हरिकीर्तनहरिभक्ती ॥३॥ भूतळायेईलराघव ॥ यालागिंवैकुंठींचेंवैभव ॥ पुढेंधाडिलेंजीसर्व ॥ तेणेंशोभाअपारअयोध्येसी ॥४॥ राजाशोभेसिंहासनीं ॥ अतिआल्हादराजभुवनीं ॥ आनंदनमायेत्रिभुवनीं ॥ तंवस्वर्गाहूनिआल्यांदेवांगना ॥५॥ नमनकेलेंरायासी ॥ इंद्रेंपाठविलेंतुह्मांपासीं ॥ कायअनुज्ञाआह्मांसी ॥ त्याकृतकार्यासीप्रेरावें ॥ ६ ॥ राजाह्मणेतयांअप्सरांसीं ॥ प्रलोभोनिआणावेंऋष्यशृंगासी ॥ कळोंनद्यावेंविभांडकासी ॥ बुद्धिकार्यासीसाधावें ॥७॥ विभांडकगेलाअनुष्ठानासी ॥ एकलाऋष्यशृंगगुंफेसी ॥ प्रमदाआलियातयापासीं ॥ हावभावेंसीउधंत ॥ ८ ॥ त्यांसिदेखतांचिदृष्टी ॥ ऋष्यशृंगेंसांडिलीपर्णकुटी ॥ होतांडोळियाडोळभेटी ॥ पळेउठाउठीमृगभावें ॥ ९ ॥ मखमुरडीमागिलीकडे ॥ परतोनिपाहेतयांकडे ॥ सवेगपाउलींपळेपुढें ॥ राहेराहेउडेसत्रांणे ॥ १० ॥ दुरोनिपाहेदृष्टी ॥ मांकैसेनिहोईलभेटी ॥ बोलण्याच्याखुंटल्यागोष्टी ॥ नातुडेदृष्टीमृगभावें ॥ ११ ॥ झालीविभांडकाचीवेळ ॥ प्रमदागेल्यासकळ ॥ ऋष्यशृंगअतिविकळ ॥ आलातत्काळगुंफेसी ॥ १२ ॥ करितांपितयाचेसेवेसी ॥ त्याआठवतीमानसीं ॥ कैसेआलेहोतेतापसी ॥ अतिविलासीऋषीश्वर ॥ १३ ॥ पितापुसेपुत्रासी ॥ आजिदुश्चिंतकांमानसी ॥ तोह्मणेआलेहोतेतापसी ॥ तुमचेभेटीसीअतिसाधु ॥ १४ ॥ त्यांच्याजटासीमवाळी ॥ मनोहरअंगेंसोज्वळी ॥ मजपळतांतात्काळीं अदृश्यतेवेळींतेजाले ॥ १५ ॥ मीनवेंत्यांचेंदर्शन ॥ व्यर्थकेलेंपलायन ॥ क्षणक्षणाहोयआठवण ॥ उद्वेगीपूर्णत्यांचेनिमी ॥ १६ ॥ येरूनसांगेजोविचीगोष्टी ॥ त्यांचीआवडीलागलीपोटीं ॥ कव्हांहोईलत्यांचीभेटी ॥ जीवींचटपटीमोठीलागली ॥ १७ ॥ आश्रमाआलेअतिथी ॥ तेपुजावेअतिप्रीती ॥ मीशंकलोंदेहभयअशक्ती ॥ मजत्यांचीभक्तिनघडेची ॥१८॥ नाहींपुसिलेंआगमन ॥ नाहींदिधलेंअभ्युत्थान ॥

१ दोन्ही. २ निर्भय. ३ यज्ञ. ४ दरिद्र. ५ गृही. ६ पाठवावे. ७ मोहून. ८ खिन्न. ९ करणें. १० झोपडी. ११ लज्जेनें. १२ घाबरा. १३ दुःखी. १४ तेलामुळें तकतकी. १५ सतेज.

नकरींचपूजाविधान ॥ विन्मुखसज्जनम्यांकेलें ॥ १९ ॥ त्यांसिम्यांकेलेंनाहींनमन ॥ नाहींबोलिलोंमृदुवचन ॥ देहलोभेंठक
लोंपूर्ण ॥ विन्मुखसज्जनम्यांकेलें ॥ २० ॥ त्यांचीमागुतीहोईलभेटी ॥ तरीपुसूंत्यांच्यागुह्यगोष्टी ॥ हृदयींआवडीबैसलीमोठी ॥
केव्हांतेदृष्टीदेखेन ॥ २१ ॥ ऐसीकरितांतळमळ ॥ तंवजालाप्रातःकाळ ॥ विभांडकअनुष्ठानशीळ ॥ गेलातत्काळस्नानासी॥२२॥
एकाकीपुत्रपर्णकुटी ॥ देखोनिप्रमदाआल्याउठाउठी ॥ त्यांसिदेखोनियांदृष्टी ॥ करितांगोष्टीसाशंक ॥ २३ ॥ धैर्यधरोनिउभा
ठाके ॥ मृगभावेंमागेंचवके ॥ आवडीचेनिभावेंअडके ॥ सर्वेंचिफडकेगजबजिला ॥ २४ ॥ तिहींझणत्कारिलावीणा ॥ नादसंच
रलाश्रवणां ॥ मोहउपजलाअंतःकरणा ॥ गमनागमनाविसरला ॥ २५ ॥ घंटापारधीजैसा ॥ मधुरनादेंमृगमानसा ॥ भुलवो
नियापाडीफांसा ॥ तैसीदशापावला ॥ २६ ॥ टवकारलापर्णकुटी ॥ उचलोनियांबागाठी ॥ प्रमदालक्षोनिदृष्टी ॥ मानत्यां
च्याकंठीघातली ॥ २७ ॥ मृगाचास्वभावपूर्ण ॥ व्हावेंनादाअधीन ॥ जंवजंवऐकेंगायन ॥ तंवतंवआपणनाचत॥२८॥ कोण
तुमचेवस्तीचेंस्थान ॥ कोण्याअर्थेंयेथेंआगमन ॥ तुमचेहृदयींव्यथाकोण ॥ गंडेंअतितीक्ष्णदिसताती ॥ २९ ॥ तुझेमाथांशृंग
पूर्णतीक्ष्ण ॥ तुजऋष्यशृंगअभिधान ॥ आमुचेंहृदयींगंडेंतीक्ष्ण ॥ गंडऋषिजाणआह्मांसिह्मणती ॥ ३० ॥ आमचेंरतिरमण
स्थान ॥ चांखपातेथीलजीवन ॥ ह्मणोनिकरिवतीअधरपान ॥ देतीचुंबनअधरामृतें ॥ ३१ ॥ आमचेंसर्वांगसिद्धअनुष्ठान ॥
आमच्यागंडांचेंस्पर्शन ॥ करितांसुखसमाधान ॥ ह्मणोनिआलिंगनत्यासिदेती ॥ ३२ ॥ आमचेवनींचाफळपाडु ॥ देतीसा
करेचलाडु ॥ येवनींनाहींहासुरवाडु ॥ अतिदुर्वाडुअनुष्ठाना ॥ ३३ ॥ आमचेसमाधिस्थिती ॥ ह्मणोनिरतिमुद्रालाविती ॥ र
त्यासनींबैसविती ॥ जालावशवर्तीतयांसी ॥ ३४ ॥ विसरलाआश्रमस्थिती ॥ विसरलाआपुलीगति ॥ यावेंपरतोनिमागु
ती ॥ हेंनिश्चितीविसरला ॥ ३५ ॥ विसरलासंध्यास्नान ॥ विसरलाअनुष्ठान ॥ विसरलाजपध्यान ॥ गमनागमनविसरला
॥३६॥ विसरलास्थितीगती ॥ विसरलाप्राप्तिअप्राप्ति ॥ विसरलापितृभक्ति ॥ स्त्रियानुवर्तीवर्तत ॥३७॥ विसरलानिजावस्थां ॥

... गुंफा. ९ अवस्था. १० शाश्वतस्थिति.

विसरलानिजस्वार्था ॥ विसरलातानिजपिता ॥ स्त्रियांतत्वतावि... ॥ ३८ ॥ विसरलावेद...न ॥ विसरलाशास्त्रपठण ॥
विसरलामीहेंकोण ॥ स्त्रियाअधीनतोजाला ॥ ३९ ॥ क्षणार्धस्त्रियांचीसंगती ॥ वनवासीहोयवश्यवर्ती ॥ जेनित्यस्त्रियांतेंसेवि
ती ॥ त्यांचीनिर्गतीकैसेनिहोय ॥ ४० ॥ स्त्रियांवश्यकेलावनवासी ॥ स्त्रियांकिंकरग्रामवासी ॥ अपभ्रंशतोस्त्रियांपासीं ॥ घात
मुक्तिसीस्त्रीसंगें ॥४१॥ स्त्रियांचेंदर्शनस्पर्शन ॥ स्त्रियांचेंजेंभाषण ॥ स्त्रियांचीजीआठवण ॥ अपभ्रंशजाणपुरुषासी ॥ ४२ ॥ न
कोस्त्रियांचीसंगत ॥ नकोस्त्रियांशींएकांतमात ॥ नकोस्त्रियांशींहित ॥ अपघातपुरुषासी ॥ ४३ ॥ एवंस्त्रियांचीसंगती ॥ ऋष्य
शृंगजालावश्यवर्ती ॥ भुलोनियांस्त्रियांप्रती ॥ आणिलानिश्चितीनगरासी ॥ ४४ ॥ आणिलेंदेखोनिऋष्यशृंगासी ॥ परमआँ
ल्हाददशरथासी ॥ शृंगारिलेंनगरासी ॥ गुढियाचौपासींउभविल्या ॥४५॥ मखरेंतोरणेंटिळेमाळा ॥ वस्त्रेंभूषणेंलोकांसकळां ॥
शृंगारिलेंगाईगोंवळां ॥ विभांडकेंसोहळापुसावया ॥ ४६ ॥ मेळवोनिऋषिसर्ज्जन ॥ वसिष्ठेंनिर्धारिलेंलग्न ॥ ऋष्यशृंगासीक
न्यादान ॥ केलेंलग्नशांतनेसी ॥४७॥ शांतनेचापिताशांतनु ॥ राजाचामित्रजीवप्राणु ॥ तोआणिलापांचारुनु ॥ लग्नालागुनी
शांतनेच्या ॥ ४८ ॥ राजादशरथभाग्यनिधी ॥ वसिष्ठकुलगुरुसद्बुद्धी ॥ विवाहहोमलग्नसिद्धी ॥ कार्यंत्रिशुद्धीसाधिलें ॥ ४९ ॥
विभांडकआलाआश्रमासी ॥ नदेखेऋष्यशृंगपुत्रासी ॥ ठकऊनदशरथेंनेलेंत्यासी ॥ अतिक्रोधेंसीचालिला ॥५०॥ आलाअयोध्ये
प्रांतांसी ॥ देखेशृंगारिलेंनगरासी ॥ गाईगोंवळेशृंगारेसी ॥ मार्गीत्यासीपैंभेटले ॥५१॥ चाळवोनिआणिलेंमाझ्याबाळा ॥ काय
सायेनगरींसोहळा ॥ पुसताजालागोंवळां ॥ भेटलासकळांमार्गस्थां ॥५२॥ तेऐसासांगतीवृत्तांतु ॥ ऋष्यशृंगमृगीसुतु ॥ त्यासी
कन्यादेदशरथु ॥ सोहळानगरांतलग्नाचा ॥ ५३ ॥ मूळधाडिलेंविभांडकासी ॥ तोल्यातेंनभेटेवनवासी ॥ विधियुक्तलाविलेंलग्ना
सी ॥ उल्हासेसीदशरथें ॥५४॥ ऐकतांपुत्रविवाहासी ॥ विभांडकअतिउल्हासी ॥ संतोषजालादशरथासी ॥ प्रसन्नतेसींतोआला
॥५५॥ रायवेगेंसामोराआला ॥ धांवोनियांचरणालागला ॥ अतिप्रीतीनेंआलिंगिला ॥ ह्मणेभलाभलादशरथा ॥५६॥ सर्वालंकार

१ आत्महित. २ भोगिती. ३ परिणाम. ४ दास. ५ विकार. ६ गोष्ट. ७ आनंद ८ पुण्यात्मा. ९ निश्चय केला. १० बोलावून. ११ ठेवा. १२ तीन प्रकारें दोष राहित. १३ आसपास.

मूपणेसी ॥ बाहिर्लीदेखोविदोररासी ॥ विभांडकसुखसंतोषी ॥ दशर … सानुष्ठला ॥५७॥ रायाजेजेतुझेमनोरथ ॥ तेतेपुरवीनमी
समस्त ॥ ह्मणोनिआल्हादयुक्त ॥ पुत्रप्रीतिदशरर्थांप्रियजाला ॥ ५८ ॥ … विष्टरोक्तवरासन ॥ षोडशोपचारेंपूजन ॥ केलेंचरणतीर्थ
प्राशन ॥ ऋषिप्रसन्नरायासी ॥५९॥ शांतनुअतिमित्ररायासी ॥ लोमयादक्ष … प्रणतीतयासी ॥ अवर्षणत्याच्यादेशीं ॥ तेणेंदशरथासी
प्रार्थिलें ॥६०॥ विभांडकद्यावामजपासीं ॥ करीनपर्जन्यइष्टीयागासी ॥ प … ओडानिवारेलभूतांसी ॥ गौब्राह्मणासीसुखकरीं ॥६१॥
दशरथाचीउदारस्थिती ॥ अवंचकमित्रकार्यार्थी ॥ लोमयदाचेंकार्याप्रती … ॥ प्रार्थिलानिश्चितीविभांडक ॥६२॥ विभांडकप्रेमेंआप
ण ॥ ह्मणेभावार्थेंसीमीतूजअधिन ॥ रायातुझेंनुलंघींवचन ॥ करीनयज्ञ … लोमयदाचा ॥ ६३ ॥ विभांडकेंकरीतांयज्ञ ॥ राष्ट्रींवर्षला
पर्जन्य ॥ तृणधान्यमेदिनीपूर्ण ॥ गौब्राह्मणांआल्हाद ॥ ६४ ॥ पूजो … नियांविभांडकासी ॥ आणिलादशरथापासीं ॥ ऋषियेतां
चिअयोध्येसी ॥ रायेंयागासीआरंभिलें ॥६५॥ वसिष्ठश्रेष्ठकुळगुरू … ॥ दुजाविभांडकऋषीश्वरू ॥ ऋष्यशृंगहर्षनिर्भरू ॥ य
ज्ञांगिकारतेणेंकेला ॥ ६६ ॥ ऋष्यशृंगह्मणेरायासी ॥ मीपुत्रदेईनतु … ह्मासी ॥ ह्मणोनिआतउल्हासी ॥ स्वयेंयागासीप्रवर्तला ॥
॥ ६७ ॥ नमूनियांनिजपिता ॥ वसिष्ठवंदोनितत्वतां ॥ दशरथा … यानिजस्वार्था ॥ यज्ञकरिताऋष्यशृंग ॥ ६८ ॥ कुंडमं
डपवेदिकासुलक्षण ॥ इध्मांबर्हित्रिसंधांन ॥ करोनियांपरिस्तरण … ॥ अग्निस्थापनतेणेंकेलें ॥ ६९ ॥ प्रणीतापात्रेंपरिपूर्ण ॥
आज्यस्थालीबर्हिअस्तरण ॥ स्रुक्स्रुवापरिमार्जन ॥ केलेंप्रोक्षणय … ज्ञोपचारा ॥ ७० ॥ ऋष्यशृंगाचेंअनुष्ठान ॥ अतिशयेंश्रेष्ठ
संपूर्ण ॥ होमकरितांप्रधान ॥ यज्ञपुरुषआपणप्रत्यक्षजाला ॥७१॥ … गगनजालेंदैदिप्यमान ॥ परित्यातेजाचेंलक्षण ॥ नव्हेअतिशी
तनाउष्ण ॥ स्वानंदपरिपूर्णनिजतेजें ॥७२॥ वसिष्ठासीविस्मयपूर्ण … ॥ विस्मयपावेविभांडकआपण ॥ विस्मयपावलेऋषिगण ॥
अयोद्धेचेजनतटस्थ ॥ ७३ ॥ खुंटलीश्वासोश्वासाचीगती ॥ लवो … विसरलींनेत्रपातीं ॥ ऋष्यशृंगतपाचीख्याती ॥ यज्ञमूर्तिप्र
त्यक्ष ॥ ७४ ॥ मागेंयज्ञकेलेबहुतीं ॥ तेतेपावलेफळप्राप्ती ॥ परिय … ज्ञींप्रगटेयज्ञमूर्ती ॥ हेकेलीख्यातीऋष्यशृंगें ॥ ७५ ॥ उदरा

१ चवरंग. २ प्रतारणा न करणारा. ३ पृथ्वी. ४ यज्ञाकरितां केलेली भूमि. ५ सर्पण. ६ दर्भ … ८ होमकुंडाच्या बाजूंस दर्भ ठेवणें. ९ सिद्धि … होमपात्रें.

येईलरघुपती ॥ यालागींयज्ञींयज्ञमूर्ती ॥ पायसपात्रघेवोनिहा … शृंगाप्रतिदेताजाला ॥ ७६ ॥ हायज्ञपुरोडाशसंपूर्ण ॥
द्यावाराजपत्नीयांसीविभागून ॥ येणेंपुरोडाशेंजाण ॥ पुत्रसंतानहोईल ॥ ७७ ॥ येणेंप्रसादेंपुत्रप्राप्ती ॥ त्याचेनिपावनत्रिजग
ती ॥ ऐसीनिर्माणपुत्रसंतती ॥ होईलनिश्चितीरायासी ॥ ७८ ॥ विलंबुनकरावाअर्धक्षण ॥ तत्काळकरावाप्राशन ॥ विलंबीं
उपजेलविघ्न ॥ हेंसांगोनिआपणअदृश्यजाला ॥ ७९ ॥ अदृश्यजालियायज्ञमूर्ती ॥ तेंपायसपात्रघेवोनिहातीं ॥ ऋष्यशृंगदेरा
याप्रती ॥ पुत्रार्थीप्रसाद ॥ ८० ॥ गुह्यसांगेवसिष्ठासी ॥ विलंबूकरूंनयेयासी ॥ समभागदेराणियांसी ॥ विलंबासीअतिवि
घ्न ॥८१॥ ॥श्लोक॥ फलंमूलंतथातीर्थंप्रसादोराघवस्यच ॥ शीघ्रमेवानुसेवेतविलंबःकार्यनाशकः ॥१॥ ॥टीका॥ यालागितुझेंनां
ववसिष्ठ ॥ कुळगुरूअतिश्रेष्ठ ॥ कार्यसाधावेंउद्भट ॥ विभागींइष्टेंविभागें ॥८२॥ जाणोनिभविष्याचीस्थिती ॥ वसिष्ठेंपायसघेऊ
निहातीं ॥ भागकेलेयथानिगुती ॥ विभागस्थितीअवधारा ॥ ८३ ॥ कौसल्याभागपरब्रह्म ॥ सुमित्राभागभजनोत्तम ॥ कैकेयी
भागपरमधर्म ॥ भागानुक्रमविभागें ॥ ८४ ॥ कौसल्यातेधर्मपत्नी ॥ सुमित्रावरिलीसाध्वीह्मणोनी ॥ कैकेयीवरिलीसुंदरपणीं ॥
रूपयौवनीगर्विष्ट ॥ ८५ ॥ कैकेयीह्मणेवसिष्ठाप्रती ॥ मीतंवरायाचीपढियंती ॥ ज्येष्ठभागदेमजप्रती ॥ येरेंनिरुंतीवारिली॥८६॥
ज्येष्ठभागज्येष्ठेप्रती ॥ तोकेंवियेकनिष्ठेप्रती ॥ जेंविगजाचीभूषणस्थिती ॥ अंजेप्रतिअतिभार ॥८७॥ जरीअमोलिकहिरेहोती ॥
तेशालिग्रामासमपूज्यनहोती ॥ तूंजालियाहीपढियंती ॥ ज्येष्ठभागा … तीअयोग्य ॥८८॥ ज्येष्ठभागदिधलाकौसल्येसी ॥ दुजा
दिधलासुमित्रेसी॥ तिजादिधलाकैकेयीसी ॥ तिच्यामानसींअतिक्रोध … ॥८९॥ कांहींनचालेवसिष्ठावरी ॥ क्रोधेंद्वेषगुरूचाकरी ॥
विभागआलियाहीकरीं ॥ सुखजिव्हारींअसेना ॥९०॥ मीगेलेंहोतेंस्वर्ग … प्रती ॥ म्यांभोगिल्यास्वर्गसंपत्ती ॥ ज्येष्ठपिंडनयेमाझे
हातीं ॥ तोद्वेषचित्तींगुरूचा ॥ ९१ ॥ करावयापिंडप्राशन ॥ दोघींकेलें … शुद्धाचमन ॥ कैकेयीपाहेरायाचेंवदन ॥ तोंविलंबीं
विघ्नवोढवलें ॥ ९२ ॥ जेनमानितीगुरूवचन ॥ त्यांसितत्काळहोयविघ्न ॥ तेचिअर्थीचेंनिरूपण ॥ कथानुसंधानअवधारा॥९३॥

१ दूध. २ हवनीय द्रव्याचें शेष. ३ मुक्त. ४ उशीर. ५ दिसेनासा. ६ योग्यरीतीचें. ७ तारुण्ययोगें. ८ पट्टराणी. ९ अतिउत्तम. १० पलिकडे ढकलणें. ११ शेळीस. १२ अंतरीं.

मुवर्चसाअतिनाचणी ॥ नाचोंआलीमयसेउनी ॥ तालचुकतांतलक्षणीं ॥ तोंसिब्रह्मयानेंशापिलें ॥ ९४ ॥ सत्यलोकींमयपा
न ॥ अत्यंतपैंनिंद्यजाण ॥ तालचुकलीआपण ॥ हेंलक्षणमयाचें ॥ ९५ ॥ निर्लज्जउन्मत्तसुंदरी ॥ नष्टपापिणीहोयघारी ॥
तालचुकोनिजासीचांचरी ॥ तैसेंतूंकरींपरिभ्रमण ॥ ९६ ॥ शापऐकोनिदारूण ॥ उःशापमागेंअतिदीन ॥ प्रसन्नकेलाचतुरा
नन ॥ वरदवचनतोवदला ॥ ९७ ॥ दशरथयागपुत्रजन्य ॥ तेथेंयज्ञपुरोडाशपरमान्न ॥ त्रिधाभागेंविभागितिअन्न ॥ एकभा
गप्राशनतोकरावा ॥ ९८ ॥ ज्येष्ठभागींतुजनाहींगती ॥ मध्यमभागींनपावेशक्ती ॥ कनिष्ठाकनिष्ठभागप्राप्ती ॥ तेणेंनिर्मुक्तीनिज
शापा ॥ ९९ ॥ हेंहोईलअयोध्यानगरीं ॥ यालागींतिजाणावीखरी ॥ मोक्षाचीप्रथमपुरी ॥ वेदशास्त्रींनिजगजर ॥१००॥ काशी
मुक्तिक्षेत्रहोयपाहीं ॥ मेल्यामुक्तीतियेच्याठायीं ॥ सकळवैकुंठागेलीनाहीं ॥ अयोध्येचीनवांईअपूर्व ॥१॥ काशीहूनिवहिली ॥ अ
योध्येचीउदारताभली ॥ त्रिवारनगरीवैकुंठानेली ॥ नमरतांकेलीसकुटुंबमुक्त ॥२॥ प्रथमरुक्मांगदेंनेली ॥ दुजीसित्रीनेंख्यातिकेली ॥
तिजीश्रीरामेंवहिली ॥ वैकुंठानेलीनिजगजरें ॥३॥ आणिचौथीनिहीमागुती ॥ अयोध्याजाईलवैकुंठाप्रती ॥ ऐसीवसिष्ठादिकांचीख्या
ती ॥ अयोध्येप्रतिअसेपैं ॥४॥ यालागींमुक्तिक्षेत्राच्याशिरीं ॥ अयोध्याजाणप्रथमपुरी ॥ जडजीवातेंउद्धरी ॥ शापनिवारीस्नानमा
त्रें ॥५॥ तेअयोध्येसिभागप्राशन ॥ केलियातुजशापमोचन ॥ ऐसेंबोलिलाचतुरानन ॥ अप्सराआपणघारीजाली ॥६॥ तेऐशींसह
स्रवर्षेंवरी ॥ भोंवेअयोध्येच्यामहाद्वारीं ॥ यज्ञभागदेखतांकरीं ॥ झडपमारीतत्काळ ॥७॥ कौसल्यापतिव्रता ॥ तीवरीनघाल
वेचिसर्वथा ॥ सुमित्राशुद्धसत्वस्था ॥ तिहीवरीतत्वतांनघालवेची ॥ ८ ॥ कैकेयीअतिक्रोधायमान ॥ निजभागींनाहींमन ॥ रा
गेंपाहेरायाचेंवदन ॥ तंवघारीनेंहिरोनेंभागनेला ॥९॥ तोंडावरीहाणीपांखों ॥ हातवोरबाडिलानखों ॥ भागघालोनियांमुखीं ॥
गेलीएकाएकींगगनासीं ॥ ११० ॥ लोककरितीहाहाकार ॥ एकसवेगविंधितीतीर ॥ अवघेपाहतीऊर्ध्वशीर ॥ थोरचमत्कार
सर्वांसी ॥ ११ ॥ लागतांपांखाचीझडे ॥ कैकेयीउलथोनिक्षितींपडे ॥ भागगेलामगरडे ॥ रायाकडेपाहोनी ॥ १२ ॥ रायासह्मणे ॥ ३ ॥

१ अप्सरेचें नांव. २ पिऊन. ३ भडकणें. ४ भयंकर. ५ शापापासून मुक्तता. ६ ब्रह्मदेव. [illegible] र. १४ जमिनीवर.

पाहतांकाय ॥ येरूह्मणेमी[illegible]तु[illegible]शुंगाप्रतिदित[illegible] ॥ १३ ॥ घारीभागकरितांप्राशन ॥ तुट
लेंतिचेंदेहबंधन ॥ खुंटलेंगमनागमन ॥ सु[illegible]सपन्नतीजाली ॥ १४ ॥ तोंचभाग्यउपेक्षितां ॥ कैकेयीसीपरमावस्था ॥ बापगर्वाचीअ
तिगर्वता ॥ निजस्वार्थाअतिघात ॥१५॥ जेंविउपेक्षितांआत्मज्ञान ॥ अंगींआदळेअज्ञान ॥ विषयीपावतीअधःपतन ॥ तेदशाप
रिपूर्णकैकेयीसी ॥ १६ ॥ कायमायबापपुसितां ॥ पुत्रउपेक्षीहेळसिता ॥ रडेमेल्यामागेंवपनकरितां ॥ पिंडदेतांसद्गती ॥ १७ ॥
तैसीदशाकैकेयीसी ॥ उपेक्षिलेंनिजभागासी ॥ गेलियामागेंकुंसमुसी ॥ उकसांबुकंसीस्फुंदत ॥ १८ ॥ जेमीरायाचीपढियं
ती ॥ तेमीजालेंअभाग्यक्षितीं ॥ मजनव्हेचिपुत्रसंतती ॥ निंद्यसर्वार्थीमीजालें ॥ १९ ॥ माझेंरायासिअतिंकोड ॥ तेंकोणासि
नव्हेचीगोड ॥ जळोमाझेंकाळेंतोंड ॥ लोकवितंडनिंदितीमज ॥ १२० ॥ ज्येष्ठभागमागतांआवडी ॥ तंवकनिष्ठासीचआली
धाडी ॥ मजहेथडीनातेथडी ॥ निंद्यरोकडीमीजालें ॥२१॥ स्वार्थानाडलेंमीसंपूर्ण ॥ जिवोंनलाहेंलोकाभेणें ॥ मजयेतेंकावोमर
ण ॥ रडेदारुणसंतापें ॥ २२ ॥ स्वर्गीजेमीसुरवरांवंद्य ॥ तेमीमृत्युलोकींनिंद्य ॥ विभागींभाग्यमाझेंमंद ॥ पाषाणवतमीजालें
॥२३॥ जेमीरायाचीआवडती ॥ तेणेंचिजगानावडती ॥ पाषाणवत्माझीस्थिती ॥ देवपितरार्थीअतिनिंद्य ॥२४॥ अंधाहातीचें
रत्नपडे ॥ तेंत्याचेंत्यासनसांपडे ॥ कैकेयीहीतेणेंचिपाडें ॥ रडेपडेअतिदुःखी ॥ २५॥ केशसुटलेमोकळे ॥ गडबडांपृथ्वीवरीलो
ळे ॥ अश्रुधारास्त्रवतीडोळे ॥ अतितळमळेतळमळी ॥ २६॥ देखोनिकैकेयीचेंदुःख ॥ कौसल्याकळवळलीदेख ॥ हरूनितिचेंअसु
ख ॥ प्रवर्तेंदेखउपकारार्थी ॥ २७ ॥ श्रीभावार्थरामायण ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ जालेंयेथवरनिरोपण ॥ पिंडप्राशनअवधारा
॥ २८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांपुरोडाशविभागोन्नामद्वितीयोध्यायाः ॥ श्लोक १॥ओव्या ॥१२८॥

१ जन्ममरण. २ इयगय करणें ३ कठाण स्थात. ४ नरकवास. ५ तळमळ ६ आक्रोशानें. ७ प्रेम. ८ अनेकप्रकारें. ९ नकोसा वाटणें. १० दगडासारखा.

ा·का·अ·३ रा·
दासि
कैकेयी·
कौसल्या
सुमित्रा

॥ श्रीसद्गुरवेरामचंद्रायनमः ॥ ककयाधरानपाट [illegible] ॥ तूंकांव्यर्थदुःखीहोसी ॥ आह्मांदोघींसींसु
खएक ॥ १ ॥ एकोदरासख्याबहिणी ॥ दोघींपां [illegible] जेदोघीजणी ॥ त्या [illegible] नाहींमिळणी ॥ दुस्तरपार्टणींनांदतीसख्या ॥
॥ २ ॥ दोघींनाहींनित्यभेटी ॥ दोघींनाहींनित्यगोष्टी ॥ दोघींनाहींनित्य [illegible] ॥ मिथ्याचावटीसख्यत्वाची ॥ ३ ॥ दोघींनाहीं
नित्यसंबंध ॥ दोघींनाहींनित्यसंवाद ॥ दोघींनाहींनित्यबोध ॥ तोसख्यसंबंधअतिमिथ्या ॥४॥ दोघींनाहींएकसुख ॥ त्यासख्या
मानितीमूर्खलोक ॥ तूंकरिसीव्यर्थदुःख ॥ आह्मां निजसुखएकलें ॥ ५ ॥ आह्मांतुह्मांएकआहेवपण ॥ आह्मांतुह्मांएकनिजभू
षण ॥ आह्मांतुह्मांएकनिजमंडण ॥ सख्यपणए [illegible] वेंआह्मांतुह्मां ॥ ६ ॥ आह्मांतुह्मांएकसांगात ॥ आह्मांतुह्मांएकभोगार्थ ॥
आह्मांतुह्मांएककांत ॥ सख्यसख्यार्थआह्मांतुह्मां ॥ ७ ॥ आह्मांतुह्मांएकनांहो ॥ आह्मांतुह्मांएकसद्भावो ॥ आह्मांतुह्मांएकात्म
स्नेहो ॥ सत्यसख्यान्वयोतुह्मांआह्मां ॥ ८ ॥ आ [illegible] ह्मांएकनिवासंस्थान ॥ आह्मांएकभोगभुवन ॥ आह्मींएकेंसुखेंसंपन्न ॥ सत्य
सखेपणआह्मांतुह्मां ॥ ९ ॥ आह्मांएकनित्यत्वेंच [illegible] ळिता ॥ आह्मांएकनित्यत्वेंप्रतिपाळिता ॥ आह्मांएकनित्यत्वेंन्याहाळिता ॥ हे
नित्यसख्यताआह्मांतुह्मां ॥ १० ॥ आह्मांतुह्मां [illegible] एकगोसांवी ॥ आह्मांतुह्मांएकविनवी ॥ आह्मांतुह्मांएकजीववी ॥ हेसत्यपदवी
सख्याची ॥११॥ आह्मांतुह्मांएकपंचभौतिकें ॥ [illegible] एकचिहस्तपादादिक ॥ आह्मांतुह्मांदेखणेंएक ॥ हेंअलोलिकनिजसख्य ॥१२॥
आह्मांतुह्मांएकनाथ ॥ सत्यत्वेंजाणदशरथ ॥ तूं [illegible] खेदकरितेसिव्यर्थ ॥ ऐकवृत्तांतसाजणी ॥ १३ ॥ पुढिलाचेंदेखोनिदुःख ॥
सुखमानितीपरममूर्ख ॥ पराचेंनिरसोनिअसुख [illegible] ॥ द्यावेंसुखशुद्धलें ॥ १४ ॥ परदुःखेंहोयसुखी ॥ तोब्रह्मराक्षसतिहींलोकीं ॥ स
दानिंद्यशास्त्रमुखीं ॥ शुद्धसात्विकीतोनव्हे ॥ १५ ॥ तूंराहसीअपुत्रपणीं ॥ आह्मींसुखपावोंपुत्रपणीं ॥ तैंपूर्वजपडतीपतनीं ॥
तोदोषत्रिभुवनींनसमाये ॥ १६ ॥ उपजलापुत्र [illegible] देऊंजातां ॥ तोपोसणाह्मणतीतत्वतां ॥ साधूंदोघींच्यानिजस्वार्था ॥ अवंचक
तापरमार्थ ॥ १७ ॥ श्लोक ॥ उदकस्यरसःशै [illegible] त्यमन्नस्यस्वादरोरसः ॥ आनुकूल्यंरसःस्त्रीणांमित्रस्यावंचकोरसः ॥१॥ ॥ टीका ॥

१ उपदेश करणें. २ एका आईचा पोटीं. ३ लग्में लावणें. ४ [illegible] आश्रय. ५ भाषण. ६ सौभाग्य. ७ शोभा. ८ भ्रतार. ९ बंधन. १० रहाण्याचें ठिकाण. ११ धनी. १२ पंचप्राण. १३ नरकीं.

उदकाचीगोडीशीतळता ॥ अन्नाचीगो … रिद्रता ॥ स्त्रियाचीगोडीअनुकूलता ॥ अवंचकतामित्रगोडी ॥ १८ ॥ आह्मीतुह्मी
सख्याबहिणी ॥ ऐसेंबोलिजेकाहणी ॥ तेक … रूनदावावीकरणी ॥ येरबोलणींअतिमिथ्या ॥ १९ ॥ जैसेंबोलेतैसेंकरी ॥ त्यातें
वंदिजेंहरहरीं ॥ येरतेबोलाचीफरारी ॥ तोसंस … ारीपढतमूर्ख ॥ २० ॥ जैसाबोलतैसीक्रियाकरित ॥ त्यानांवमुख्यपरमार्थ ॥ ये
रबोलणेंतेंव्यर्थ ॥ विषयस्वार्थवचनार्थीं ॥ २१ … ॥ माझेंबोलणेंसत्यसांग ॥ माझ्याभागाचाअर्धभाग ॥ साजणीघेंईंवोसवेगें ॥
दोघींचेंअभंगसख्यलयेणें ॥ २२ ॥ ऐकतांकौस … ल्येचेंवचन ॥ कैकेयीसजालेंसमाधान ॥ करूनिशुद्धाचमन ॥ भागार्थआपण
स्वानंदें ॥ २३ ॥ मृतपावेअमृतपान ॥ तृषिता … मुखींनिजजीवन ॥ अंधाउघडलेलोचन ॥ तैसेंवचनकौसल्येचें ॥ २४ ॥ रंकां
लाधलेंनिधान ॥ अकर्मीपावेब्रह्मज्ञान ॥ दुष्का … ळींमिळेमिष्टान्न ॥ तैसेंवचनकौसल्येचें ॥ २५ ॥ कौसल्येचीबुद्धिसमान ॥ सम
तेंभागविभागीआपण ॥ कैकेयीसीदेविभागून ॥ … सुखसंपन्नसमळें ॥ २६ ॥ भागदेतांकैकेयीसी ॥ कौसल्याअतिउल्हासी ॥ स
वतीभावनाहींमानसीं ॥ देउल्हासीनिजभाग ॥ २७ ॥ जैसीकौसल्येचीविधी ॥ तैसीचसुमित्रेचीसद्बुद्धी ॥ बापसत्संगाची
सिद्धी ॥ देअर्द्धार्द्धनिजभाग ॥ २८ ॥ सत्संगाचीं … निजमहिमान ॥ करीआपणासमान ॥ कौसल्येसंगेंसुमित्राजाण ॥ देआपण
भागार्धा ॥ २९ ॥ सुंष्टुमैत्रीकौसल्येसी ॥ ह्मणोनि … सुमित्राह्मणणेतियेसी ॥ तेणेंसुमित्राभावेसी ॥ देकैकेयीसीभागार्ध ॥ ३० ॥
जैसासंगहोयज्यासी ॥ तैसीबुद्धिहोयत्यासी ॥ कौ … सल्यासंगेंसुमित्रातैसी ॥ देकैकेयीसीभागार्ध ॥ ३१ ॥ ऐकोनिकौसल्येच्या
वचनार्था ॥ देखोनिभागदानींनिजस्वार्था ॥ वसि … ष्ठआनंदेंनाचता ॥ स्वयेंडुल्लतास्वानंदें ॥ ३२ ॥ करितांभागप्राशन ॥ उदरा
आलारघुनंदन ॥ धन्यअयोध्याराजभुवन ॥ तेंथंर … स्वानंदघनक्रिडेलें ॥ ३३ ॥ उभवोनीस्वानंदाचीगुढी ॥ नारदाचीपडेउडी ॥
नाचूंलागेआवडी ॥ सूर्यवंशागोंढीदशाआली ॥ ३४ ॥ सुटेलदेवांचीबांधवंदी … तुटेलनवग्रहांचीबेडी ॥ मुक्तिसुरवांडेलगाढी ॥ सु
खसुरवाडीपाल्हेजेल ॥ ३५ ॥ माझ्यावाल्मीका … चन ॥ जालेंप्रत्यक्ष … ॥ रामप्रगटलानिजनिधान ॥ धन्यधन्यअयो

१ ताजेपणा. २ गोष्टी. ३ थाप. ४ लोंकर. ५ न तुटणारें. ६ डोळे. … ११ खेळेल. १२ उत्तम. १३. बंध. १४ मुकाळ.

ध्या॥ ३६ ॥ लंकेपुढेंयुद्धदारुण ॥ रामकरील… ण ॥ हरिखेउड्डाणकरीनारद ॥३७॥ जेवित्याचीचवीजे
विताजाणे ॥ तेंविवसिष्ठनारदाचेंनाचणें ॥ तेंसुखऋषींहींचभोगणें ॥ येरांपाहणेंटकमका ॥ ३८ ॥ विभांडकआनंदेमनीं ॥ कौ
सल्यासत्वशिरोमणी ॥ इचेनिपावनजालीअवनी ॥ धन्यत्रिभुवनींकौसल्या ॥ ३९ ॥ ऋष्यशृंगतयेवेळीं ॥ सुखावलासुखकल्लो
ळीं ॥ उड्डाणकरीदेआरोळी ॥ कौसल्याभूतळींआणीलराम ॥ ४० ॥ कौसल्येचाशुद्धभावो ॥ तेंभावींप्रगटलारामरावो ॥ धन्य
दशरथमहाबाहो ॥ गर्भान्वयोअलोलिक ॥ ४१ ॥ विस्मयकरितीऋषीश्वर ॥ तटस्थठेलेसुरवर ॥ अवघेकरितीजयजयकार ॥
भागिआलारघुवीरचतुर्थभागीं ॥४२॥ मुख्यद्वेषसवतीमत्सरासी ॥ तोमत्सरनाहींकौसल्येसी ॥ ह्मणोनिश्रीरामआलाकुसी ॥ त्या
गर्भासीअवधारा ॥४३ सवतीमत्सरकैकेयीसी ॥ ह्मणोनिहारविलेंनिजभागासी ॥ शुद्धभावकौसल्येसी ॥ तिच्यागर्भासीश्री
राम ॥ ४४ ॥ एकताटआलेयज्ञशेषीं ॥ तोएकविभागनिश्चयेसी ॥ तोविभागिलाचतुर्थभागेंसी ॥ चतुर्विधत्यासीबोलिजे ॥
॥ ४५ ॥ मुख्यार्धकौसल्येपासीं ॥ तदर्धजाणासुमित्रेसी ॥ दोनीअर्धार्धकैकेयीसी ॥ स्वतंत्रभागतिसीअसेना ॥ ४६ ॥ पुढांपोटीं
होतीपुत्र ॥ तेतिचेनव्हतीस्वतंत्र ॥ यालागींबोलिजेपरतंत्र ॥ कैकेयीचरित्रनावडेत्यांसी ॥४७॥ असोपुढीलकथेसी॥ वसिष्ठेंपाचा
रोनितियेसी ॥ देवोनिभागविभागासी ॥ ह्मणेविलंबासीकरूंनये ॥४८॥ दोघींनिजभागप्राशन ॥ केलेंनलगतांदर्शन॥ कैकेयीभाग
प्राशन ॥ करितांउद्विग्नतेजाली ॥४९॥ दोनीअर्धजंवघोटी ॥ तंवतेबैसलेकंठीं ॥गिळूंजातांअतिसंकष्टीं॥ घोटितांघोटींघोटेना॥५०
भागतिचेनव्हतेस्वतंत्र ॥ परभागगिळूंनशकेवंग्त्र ॥ पांढरेजालेतिचेनेत्र ॥ वमनोद्गारतेजाली ॥ ५१ ॥ पराचेंवोझेंवाहणें ॥
तेंआपणासीहोयउबगवाणें ॥ तेंवीपरभागघोटितांतिणें ॥ जीवेंप्राणेंघोटेना ॥ ५२ ॥ विभागेंरोधलीतिचीघांटी ॥ वसिष्ठेंदे
खिलीदृष्टी ॥ मंत्रोदकदेऊनउठाउठी ॥ तेणेंघोटीविभाग ॥ ५३ ॥ सेवितांतेंमंत्रोदक ॥ फिटलीशंकापावलीसुख ॥ पुत्रगर्भा
चासंतोष ॥ आत्यंतिकतेपावे ॥ ५४ ॥ साधूअसतांनिकट ॥ भलतेंनिवारेसंकट ॥ गर्भमंडितेंजालेंपोट ॥ सुखउद्भटकैकेयी

१ प्रमुख. २ पृथ्वी. ३ देव. ४ दांत. ५ तोंड. ६ त्रासदायक. ७ बंद होणें ८ लोंकर. ९ अतिशय. १० जवळ. ११ शोभिवंत.

सी ॥५५॥ हरपलेसांपडेरत्न ॥ मरत्याघडेअमृतपान ॥ तांवसिष्ठोदकेंजाण ॥ सुखपरमकैकेयीसी ॥५६॥ यालागिंसत्संगती ॥
दुःखनव्हेनाअधोगती ॥ सत्संगाचीपरमख्याती ॥ नेणोकितीउद्धरले ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सत्संगेनहिदैतेयायातुधानाःख
गामृगाः ॥ गंधर्वाराक्षसानागाःसिद्धचारणगुह्यकाः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ दैत्यदानवराक्षससृष्टी ॥ गणगंधर्वमृगपक्षीपुष्टी ॥ सिद्ध
चारणगुह्यककोटी ॥ उद्धरलेसृष्टीसत्संगें ॥ ५८ ॥ मनुष्यलोकींचीगोष्टी ॥ सत्संगलाधल्यापाठीं ॥ उद्धरलेकोट्यानुकोटी ॥ स
भाग्यसृष्टीसत्संगें ॥ ५९ ॥ धन्यधन्यतोदशरथ ॥ त्यासिसत्संगपुरोहित ॥ त्याचीकाठीमानीआदित्यं[२] ॥ तोघरांतनिजसखा ॥
॥ ६० ॥ तेणेंवसिष्ठेंआपण ॥ तिघींसकरविलेंपिंडप्राशन ॥ एकाविनवीजनार्दन ॥ गर्भावधारणअवधारा ॥ ६१ ॥ इतिश्री
भावार्थरामायण ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ पिंडभागपिंडप्राशन ॥ जालेंसंपूर्णअवधारा ॥ ६२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबा
लकांडेएकाकारटीकायांपिंडप्रानंन्नामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ६४ ॥

१ बाईट गति. २ सूर्य.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ [illegible]नियाके[illegible]ण ॥ नव्हेहेंमुळींचेंनिरोपण ॥ तिर्हीशिवरामायणपा
हावें ॥ १ ॥ स्कंदपुसेअगस्तीप्रती ॥ [illegible]मजपती [illegible]णतोत्रिजगतीं ॥ यथास्थितीमजसांगा ॥ २ ॥ तो
ह्मणेश्रीराममहिमान ॥ सांगावयामीअ[illegible]न ॥ जथेंवेदापडेमौन ॥ तेंवदावयावदनमजनाहीं ॥ ३ ॥ तुझ्याऐसाप्रश्न ॥ सदा
शिवाप्रतिजाण ॥ पार्वतीपुसेआपण ॥ श्रीरामकवणमजसांगा ॥ ४ ॥ श्रीरामाचीकोणस्थिती ॥ कोणश्रीरामाचीकीर्ती ॥ स
मूळसांगामजप्रती ॥ पुसेअतिप्रीतीजगदंबा ॥ ५ ॥ कोणश्रीरामाचीख्याती ॥ श्रीरामाचीकोणगती ॥ श्रीरामाचीकोणउत्प
त्ती ॥ कोणत्रिजगींश्रीराम ॥ ६ ॥ जेथेंसदाशिवस्वयेंवक्ता ॥ मुख्यपार्वतीस्वयेंश्रोता ॥ तेंहीशिवरामायणींकथा ॥ संदेहार्थीपा
हावी ॥ ७ ॥ तूंकैसाजालासीवक्ता ॥ पुसालमाझीयोग्यता ॥ तेहीमीसांगेनतत्वतां ॥ सावधश्रोतापरिसावी ॥ ८ ॥ मीनेणें
मुळींच्यासंस्कृतासी ॥ मूर्खपणमाझीमिरासी ॥ त्यामूर्खाच्यामुखासी ॥ श्रीरामऐसीकथावदवी ॥ ९ ॥ माझेंअंगींमूर्खपण ॥
माझेंमीजाणेंसंपूर्ण ॥ नकरींह्मणतांरामायण ॥ श्रीरामआपणकथाप्रेरी ॥ १० ॥ प्रेरितांहीमीनकरींजाण ॥ तंवस्वप्नामाजिरा
मायण ॥ श्रीरामविस्तारींसंपूर्ण ॥ पूर्णखूणग्रंथाची ॥११॥ जाग्रतीमाजिवर्ततां ॥ पुढेंप्रकाशेरामकथा ॥ दुश्चिंतपणेंठेवोंजातां ॥
रामतत्वतांरामायणदावी ॥ १२ ॥ करूंजातांफुकटगोष्टी ॥ त्यामाजिरामकथाउठी ॥ रामेंपुरविलीपाठी ॥ खिळिलीदृष्टीरामाय
णीं ॥ १३ ॥ ऐसियांतनकरीह्मणतां ॥ रामचढेमीपणाचेमाथां ॥ मगतोआपुलियानिजसत्ता ॥ वदवीकथाबलात्कारें ॥ १४ ॥
मजनिजलेअसतांजाण ॥ रामथापटीआपण ॥ ह्मणेउठींकरींरामायण ॥ तेथेंमीकोणनकरावया ॥ १५ ॥ यालागिंकथादूषणंभूष
ण ॥ माझेअंगींनलागेजाण ॥ कर्ताश्रीरामआपण ॥ माझेंमीपणतोजाला ॥ १६ ॥ ग्रंथनिंदितीअथवावंदिती ॥ तेदोघेआह्मा
ब्रह्ममूर्ती ॥ हेश्रीजनार्दनाचीयुक्ती ॥ उपदेशएकांतींनिजगुह्यार्थ ॥ १७ ॥ असोअबद्धरामकथा ॥ पवित्रकरीगातांऐकतां ॥ हेंन
मानेज्यासीविकल्पता ॥ त्यासीतत्वतांलोटांगण ॥ १८ ॥ ॥श्लोक॥ य[illegible]ग्विसर्गोजनताघविप्लवोयस्मिन्प्रतिश्लोकमबद्धवत्यपि ॥ नामा

१ खोटी. २ सांगितलेली. ३ या नांमें राजा. ४ मुकर. ५ तोंड. ६ संशयास्तव. ७ उत्तेजन[illegible] ८ हकिकत सांगें. ९ दुःखानें १० गुणदोष. ११ निरर्थक.

न्यंनतस्ययशोंकितानिशृण्वंतिगायंति गृणंतिसाधवः ॥१॥ ॥ [illegible] ॥ अबद्धकथारामस्मरणीं ॥ वक्तापावनतत्क्षणीं ॥ श्रोत्यांच्या
पापाहोयधुणी ॥ अबद्धवाणीपढतांही ॥१९॥ अबद्धहीरामचरित्र ॥ महापातकियांकरीपवित्र ॥ तोरामगातांमाझेंवक्र ॥ केविंअपवि
त्रह्मणतेह्मणती ॥२०॥ कथानिंदितीवंदितीजनीं ॥ तेमाउलीमाझेदोनी ॥ तोनिंदकसखीजननी ॥ मजलागुनीकृपाळू ॥२१॥ जैसेंज
ननीचेंकरतळ ॥ वरिवरीक्षालितीबाह्यमळ ॥ निंदकसबाह्यकलिमळ ॥ करीनिर्मळनिजवदनें ॥ २२ ॥ यालागींनिंदकचीतत्वतां ॥
साह्यसखापरमार्था ॥ त्यानिंदकातेंनिंदिता ॥ दोषीसर्वथास्वयेंहोय ॥ २३ ॥ निंदाह्मणजेपरमामृत ॥ निंदानिर्द्वंद्वसुखस्वार्थ ॥
निंदकनपाहेनिजस्वार्थ ॥ अतिसमर्थपरोपकारी ॥ २४ ॥ जेथेंनिंदासुखरूपसमाये ॥ त्याचेमस्तकींवंदूपाय ॥ धन्यधन्यत्याची
माये ॥ जोनिंदासाहेनिर्द्वंद्व ॥ २५ ॥ आतांकिर्तीसुचवूंपरिहार ॥ परिहारतोचिअहंकार ॥ मीहोऊंपाहेंकवीश्वर ॥ हाअपराध
थोरमजमाजी ॥ २६ ॥ आतांरामकथारामायणी ॥ तोमीअपराधनगणीं ॥ ह्मणीनिवारालतुह्मीकोणीं ॥ घेऊंद्याधणीकथामृ
ताची ॥ २७ ॥ तंवश्रोतेह्मणतीनवलाहो ॥ ग्रंथींसाधिलशुद्धान्वयो ॥ परिहारमिषेंपाहाहो ॥ केलानिःसंदेहोग्रंथार्थ ॥ २८ ॥
याचेमऱ्हाठीचेबोल ॥ परीअमृतातेंकरितीफोल ॥ क्षीराब्धीहूनिअतिसखोल ॥ नित्यनवीबोलीस्वानंदसुखाची ॥ २९ ॥ श्रव
णींऐकतांचिकथा ॥ सुखउपजतसेचित्ता ॥ धन्यधन्यतूंरसाळवक्ता ॥ कथापरमार्थानिजपूज्य ॥ ३० ॥ तुझेंनिमुखेंरामायण ॥
श्रीरामवदविताहेआपण ॥ परिहारेंजालेंब्रह्मपूर्ण ॥ कथानिरोपणचालवीं ॥ ३१ ॥ हेंऐकोनिसंतवचन ॥ निवालाएकाजना
र्दन ॥ मस्तकींवंदोनियांचरण ॥ ग्रंथनिरोपणअवधारा ॥ ३२ ॥ पुढीलकथेचेंअनुसंधान ॥ केलियापिंडप्राशन ॥ तिघीजणी
सुखसंपन्न ॥ गर्भसमाधानतिघींसीं ॥ ३३ ॥ वसिष्ठह्मणेरायासी ॥ धर्ममर्यादाआहेऐसी ॥ डोहळेपुसावेस्त्रियांसी ॥ मागतील्यां
सितेंद्यावें ॥ ३४ ॥ शिरींवंदोनिब्रह्मवाक [illegible] ॥ [illegible]निघालावेगेंसी ॥ आलाकैकेयीभुवनासी ॥ अतिउल्हासीपुत्रार्थी ॥ ३५ ॥
कैकेयीगर्भविलासी ॥ बैसलीहोतीमंचकं [illegible] देखोनिया [illegible] निजसेजेसीपहुडली ॥३६॥ जेथेंभ्रताराසिवश्यपण ॥

१ लोड. [illegible] अंतर्गतील [illegible] मान्य. १० संबंध. ११ पलंगावर.

तेथेंमर्यादाराखेकोण ॥ बरवेप [illegible] ॥ त्याहि [illegible] धारीरा [illegible] पाही ॥ त्याहीवरीदाटेधुई ॥
गडंदपडेनदिसेकांहीं ॥ तेदशापाहींकैकेय [illegible] ह्मणे [illegible] तजायासी ॥ जरीपुरवालनिश्च
येंसी ॥ तरीमीतुह्मांसीसांगेन ॥ ३९ ॥ रा [illegible] आतप्रीती ॥ तुझानुलघीतांवचनोक्ती ॥ [illegible] यांनेलेंस्वर्गाप्रती ॥ इंद्रादिकां
हातींगौरविलें ॥ ४० ॥ ऐसेंमागेंतुझेंवचन ॥ नाहींउलंघिलेंआपण ॥ आजिचाप्राप्तकाळपू [illegible] ॥ डोहळेसंपूर्णकरीनतुझे ॥४१॥
येरीह्मणेरायासी ॥ डोहळेमाझ्यानिजमानसीं ॥ राज्यद्यावेंकनिष्ठासी ॥ ज्येष्ठावनवासींधाडावें ॥ ४२ ॥ दैवडावेदुरीदुरंतरता ॥
जेथेंनायकेअयोध्येचीवार्ता ॥ आणियाज्येष्ठाचीकथा ॥ नयेसर्वथाअयोध्येसी ॥ ४३ ॥ ऐसेंविपरीतकारितां ॥ तुह्मीह्मणाल
अधर्मता ॥ अधर्मठेवावामाझियेमाथां ॥ जोवेदशास्त्रार्थाअतिनिंद्य ॥ ४४ ॥ अतिनिंदेचीविघटाळी ॥ तेवाजोमाझियेक
पाळीं ॥ मजनिंदिजेलोकींसकळीं ॥ हीआवडीनव्हाळीडोहोळिया ॥ ४५ ॥ एकोनितिचेडोहळे ॥ राजासर्वांगेंकंटाळे ॥ अ
श्रुपूर्णजालेडोळे ॥ होयतात्काळकंपायमान ॥ ४६ ॥ मनबुद्धिचित्तचांचरे ॥ निश्चयासिआलेंआहरे ॥ बैसलींइंद्रियांचींद्वारें ॥
प्रळयमहापुरेंधैर्यगेलें ॥ ४७ ॥ इचेडोहळेपुरवितां ॥ नाशहोईलस्वार्थपरमार्था ॥ शेखींनुरेउरीजीविता ॥ सर्वीसर्वथाअतिघा
त ॥ ४८ ॥ ऐसीरायासिजालीव्यथा ॥ मगतिसीनबोलेचिमागुता ॥ अत्यंतवचकोनिचित्ता ॥ होयनिघताकंटाळला ॥ ४९ ॥
सर्वेंचिनिघेसुमित्रेमंदिरीं ॥ तंवतेआलीसामोरी॥ मस्तकठेविलाचरणावरी ॥ आरतीकरीनिंबलोण ॥ ५० ॥ आलादेखोनिप्रा
णनाथ ॥ जीवींउल्हासअतिअद्भुत ॥ आनंदेंपूर्णभरित ॥ प्रेमाचाअत्यंतपूरआला ॥ ५१ ॥ घालोनियांवरासन ॥ भक्तिभावेंचर
णक्षाळण ॥ करीचरणतीर्थप्राशन ॥ सुमनादिचंदनयथोक्तपूजा ॥ ५२ ॥ शुद्धसुवाससुमनमाळा ॥ घालीनिजनाथाचियाग
ळां ॥ जोडल्याकैरींत्याकाळा ॥ उभीवेल्हाळानिकटनादुरी ॥ ५३ ॥ गर्भेंटवटवीतमुखकमळ ॥ शोभेसर्वांगसोज्वळ ॥ गर्भतें
जेंनिर्जेंनिर्मळ ॥ मिरवेवेल्हाळभक्तिभावें ॥ ५४ ॥ जोचिभावोनिजनाथेसी ॥ तोचिभावोसमस्तेसी ॥ तेणेंचिभावेंनृपनाथासी ॥

१ आंधार. २ सत्कार केला. ३ मोडणें. ४ पाठवावें. ५ नवीनच. ६ आत्मज्ञान. ७ शेवटीं. ८ विकार. ९ महाक्लांत. १० उत्तम बैठक. ११ भ्रतार. १२ हातीं. १३ जवळ. १४ नेहमीं.

पूजीउल्हासीसमसाम्य ॥ ५५ ॥ भक्तिभावोतिचावाटा ॥ तिचेंउदरींकेलासांठा ॥ तैंइयाचरित्राच्याचेष्टा ॥ देखेद्रष्टाहोवोनिरा
वो ॥ ५६ ॥ देखोनिसुमित्रेचाभावो ॥ अत्यंतसुखावलारावो ॥ तिचेगर्भाचानिर्वाहो ॥ देवाधिदेवोप्रतिपाळ ॥ ५७ ॥ कैकेयीडो
हाळियाचेंदुःख ॥ राजाविसरलानिःशेषें ॥ तिचेंचुंबोनियांमुख ॥ पुसेकौतुकडोहाळियाचें ॥ ५८ ॥ कोणआवडीतुझ्यापोटीं ॥ ते
सांगावीजीविचीगोष्टी ॥ येरीसलज्जअधोदृष्टी ॥ नकरीचावटीबहुबोल ॥ ५९ ॥ ज्येष्ठाचीजेश्रेष्ठसेवा ॥ तेमजद्यावीनरदेवा ॥ हे
चीआवडीमाझियाजीवा ॥ सत्यस्वभावाप्रीत्यर्थ ॥ ६० ॥ ज्येष्ठसेवेचेंनिजसुख ॥ मजआहेआत्यंतिक ॥ तुह्मीद्यावेंहेंचिएक ॥ नावडेआ
णिकविषयमज ॥ ६१ ॥ नावडेवस्त्रादिव्यांजन ॥ नावडेराज्यत्रिभुवन ॥ नावडेब्रह्मसदन ॥ ज्येष्ठसेवेवांचुनि ॥ ६२ ॥ ऐकेंस्वामी
प्राणपती ॥ तुझेपायसेव्यअसती ॥ जेष्टसेवेचीअतिप्रीती ॥ डोहळेनिश्चितीहेमाझे ॥ ६३ ॥ ऐकोनिऐसेंवचन ॥ रायाचेंवि
स्मितमन ॥ इचेडोहळेविलक्षण ॥ दिसेसुलक्षणसर्वार्थी ॥ ६४ ॥ एकपायसाचेताट ॥ वसिष्ठेंभागकेलेचोखट ॥ तिचेडोहळे
कांविकट ॥ इचेअतिश्रेष्ठपरमार्थी ॥ ६५ ॥ तिचेभागानव्हतीस्वतंत्र ॥ पोटींचागर्भतोसावत्र ॥ यालागिंअपवित्र ॥ डोहळेहो
तीकैकेयीसी ॥ ६६ ॥ सावत्रक्षळितीमातेसी ॥ शनिलाताह्मणीछायेसी ॥ ठावकेंपडलेंसूर्यासी ॥ तूंमातानव्हेसीसर्वथा ॥ ६७ ॥
तैसेंसावत्रगर्भतियेसी ॥ यालागिंडोहळेअधर्मरासी ॥ निंद्यव्हावेंमीजगासी ॥ वंदेगर्भासीसावत्र ॥ ६८ ॥ सुमित्राभागस्वतं
त्र ॥ यालागिंडोहळेअतिपवित्र ॥ रायाचेंनिवालेंजिव्हार ॥ हर्षेनिर्भरतोजाला ॥ ६९ ॥ मगउठोनिउल्हासेंसी ॥ सुमित्राआ
लिंगीहृदयेंसी ॥ जेजेडोहळेनिजमानसीं ॥ तेतेपावसमिदेंनुग्रहें ॥ ७० ॥ नानाअलंकारभूषण ॥ राजात्यागीओंवाळून ॥ ति
सीकरवीनिंबलोण ॥ द्विजादेदाननानावस्त्रें ॥ ७१ ॥ आतांरायाचीज्येष्ठराणी ॥ कौसल्याहेधर्मपत्नी ॥ जोनमायेत्रिभुव
नीं ॥ तोगर्भाधानींश्रीराम ॥ ७२ ॥ जोत्रि[illegible]णींन[illegible]ण ॥ तोभावार्थीसांठवेआपण[illegible]सद्भावजालियासंपूर्ण ॥ ब्रह्मप
रिपूर्णहृदयाकाशीं ॥ ७३ ॥ तेथोनिराजा[illegible]पत्नी ॥ नदेखेशेजशयनींपर्यं

१ सारखे. २ पोषण. ३ संरक्षण कर. ४ [illegible] ६ [illegible] १ माझ्या प्रसादें करून. १२ पलंगीं.

कीं ॥ ७४ ॥ ऐकाकौसल्यासं[illegible]दरासमव[illegible] ॥ पुस[illegible] ॥ आनेआनवर्तलें ॥ ७५ ॥ ऐकाकौस
ल्येचीस्थिती ॥ अखंडवसेपैंएकांता[illegible]नसाहेसंगसांगातीं ॥ गर्भाप्रतिश्रीरा[illegible] ॥ नावडेवस्त्रभूषण ॥ नावडेसुमनचंदन ॥
नावडेभोगदिव्यांजन ॥ नावडेशयनपर्यंकीं ॥ ७७ ॥ देहनिर्लोभलक्षण ॥ हेंचिवैराग्यदृढदारुण ॥ उदराआलाश्रीरघुनंदन ॥
ब्रह्मपरिपूर्णपूर्णत्वें ॥ ७८ ॥ आस्थासांडोनियांजाण ॥ आवडीवसवीविजन ॥ लेइलीगर्भदिव्यांजन ॥ रामनिधानउदरातें ॥ ७९ ॥
करोनिकल्पनेसिमारू ॥ सेविलानिर्विकल्पकल्पतरू ॥ तयातळींअतिआदरू ॥ सहजासनींसुंदरूबैसलीसे ॥ ८० ॥ गर्भोदरीं
बैसलीदृष्टी ॥ यालागिंवृत्तिझालीउफराटी ॥ आपल्यासमानदेखेसृष्टी ॥ गर्भपुष्टीस्वभावें ॥ ८१ ॥ यावरीतेराजबाळा ॥ वसवी
शुद्धसुमनशाळा ॥ द्वैतदृष्टीनदेखेडोळां ॥ सुखसोहळाअद्वैतीं ॥ ८२ ॥ राजापाहेभोगभुवनीं ॥ तेथेंनाहींतुडेराजपत्नी ॥ पाहेअति
लोभेंअवलोकोनी ॥ नयनेंोन्मनींनादिसे ॥ ८३ ॥ पाहतांवैखरीभीतरीं ॥ तेथेंनदेखेतेसुंदरी ॥ मध्यमेच्यामाजघरीं ॥ पाहतांदुरी
दृष्टिसी ॥ ८४ ॥ शोधितांपश्यंतीवोवरीं ॥ तेथेंनदेखेनिजसुंदरी ॥ चढलापरेच्याउपरी ॥ शुद्धिनिर्धारीनलभेची ॥ ८५ ॥ का
ढोनिद्वैताचीअर्गळा ॥ फेडूनशब्दाचीशृंखळा ॥ उघडीअद्वैतसुमनशाळा ॥ गुरूवाक्यमेळींनिर्धारें ॥ ८६ ॥ तेथेंरिघतांअतिसां
कडी ॥ फेडिलींरजतमाचींलुगडीं ॥ शुद्धसत्वाचींभूषणेंआवडी ॥ तेहीफेडीतत्काळ ॥ ८७ ॥ ऐसाएकाकीएकला ॥ रावप्रवेशे
सुमनशाळा ॥ पाहेस्वयेंसगर्भबाळा ॥ तंवतेडोळांदिसेना ॥ ८८ ॥ मगनेत्रभरोनिविवेक ॥ देखेनिर्विकल्पनिजसुख ॥ तयातळीं
बैसलीदेख ॥ अतिसुरेखकौसल्या ॥ ८९ ॥ राजापाहेनिजतन्वंगी ॥ तंवतेजनसमायेअंगींचेअंगीं ॥ धन्यहेचिजगीं ॥ गर्भलिं
गींसलिंग ॥ ९० ॥ कैसीबैसलीसहजासनीं ॥ जैसीयोगियालागलीउन्मनी ॥ पाहतांनिवालालोचनीं ॥ धर्मपत्नीसगर्भा ॥ ९१ ॥
तिसींदेखतांचिदृष्टी ॥ आनंदेंवोसंडेसकळसृष्टी ॥ तिसीकरितांसुखगोष्टी ॥ पडेमिठीस्वानंदीं ॥ ९२ ॥ मगबैसवोनिपैंनेहटी ॥
हातींधरोनिहनुवटी ॥ झणीमाझीलागेलदृष्टी ॥ जेडोहळेपोटींतेसांग ॥ ९३ ॥ येरीनपाहेवरती ॥ दृश्यद्रष्टानदेखेस्थिती ॥ रा

१ विशेष स्थिति. २ नेहमीं. ३ तर्क रहित. ४ न दिसे. ५ डोळे ६ तृतीय आश्रमसंबंधीं. ७ निर्वाणा पासून जी हृदयीं वाणी उमटते ती. ८ मुक्ति. ९ स्त्री. १० स्त्री. ११ मायेपासून मुक्त स्थिति.

मरूपींरातलीवृत्ती ॥ व्यक्ताव्यक्तीनदेखे ॥९४॥ राजावोसंडलाअतिप्रीती ॥ आलिंगिलीदोहींहातीं ॥ येरीसलागलीविदेहोंस्थि
ती ॥ देहअहंकृतिनाठवे ॥ ९५ ॥ उदरींसंभवलाविदेही ॥ यालागिंआठऊनाठवेदेहीं ॥ सबाह्यअंतरींउरलीनाहीं ॥ तटस्थ
पाहीश्रीराम ॥ ९६ ॥ राजाह्मणेकटकटां ॥ कैसेनिहीअवचटलीवरघंटा ॥ कींमहद्भुतआलेंपोटा ॥ नयनींताठाचढलासे ॥९७॥
कैसेंकरीलमेघश्याम ॥ केंविपुरेलपुत्रकाम ॥ सिद्धिपावबीलपुरुषोत्तम ॥ आत्मारामरघुवीर ॥ ९८ ॥ रामनामकर्णपुटीं ॥ ऐ
कतांचिगेरोंटी ॥ उघडोनिपाहेदृष्टी ॥ देखेसृष्टीराममय ॥ ९९ ॥ जंवसादरसवपाहे ॥ नयनींनिजतेजनसमाये ॥ मीएकगर्भि
णीयेथेंआहें ॥ हाआठऊपाहेनाठवे ॥ १०० ॥ जंवतळवटींपृथ्वीपाहे ॥ तंवतेरामरूपजालीआहे ॥ फिटलीपार्थिवाची
सोय ॥ देहीविदेहश्रीराम ॥ १०१ ॥ जंवअवलोकीदाहीदिशा ॥ तंवपडलारामरूपेंठसा ॥ पाहतांनदिसेआकाशा ॥ श्वासोश्वा
सामाजिराम ॥ २ ॥ वृक्षवल्लीआणिमंडप ॥ अवघेदेखेरामरूप ॥ अशोकनागचंपक ॥ पाहतांएकश्रीराम ॥ ३ ॥ जोउदरींसंभव
ला ॥ तोचिसर्वेंद्रियींवोसंडला ॥ देहाचापांगफिटला ॥ प्रपंचजालाब्रह्मरूप ॥ ४ ॥ देखेक्रीडेचेंपाडसें ॥ पाहतांरामचित्रका
शे ॥ जेंजेंदेखावयाबैसे ॥ तेंतेंदेखेश्रीराम ॥ ५ ॥ दोरूसर्पनाहींजाला ॥ दोरासर्पनाहींभेटला ॥ दोरेंसर्पनाहींदेखिला ॥ भ्रमें
भाविलाभुजंग ॥६॥ तेंविब्रह्मेंप्रपंचनाहींदेखिला ॥ ब्रह्मेंप्रपंचनाहींचाखिला॥ ब्रह्मेंप्रपंचनाहींऐकिला ॥भ्रमेंभाविलाअतिभ्रांती
॥ ७ ॥ प्रपंचएकजालाहोता ॥ हेसमूळमिथ्यावार्ता ॥ पुढेंहोईलमागुता ॥ हेंहीकल्पांतींघडेना ॥ ८ ॥ याविपर्यीचाश्लोक ॥
वसिष्ठबोलेअलोलिक ॥ त्याचाअर्थतात्विक ॥ परिसोतसात्विकसज्जन ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ भ्रमेणाहंभ्रमेणत्वंभ्रमेणोपासको
जनः ॥ भ्रमेणेश्वरभावत्वंभ्रममूलमिदंजगत् ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ भ्रमेंश्रेष्ठवेंईश्वर ॥ भ्रमेंकर्मधर्मसदाचार ॥ भ्रमेंवाढलाव्यव
हार ॥ भ्रममूळसंसारनिजसत्य ॥ ११० ॥ जनकादिकमुक्तअसती ॥ तेहीप्रपंचीवर्तती ॥ त्यांच्याप्रपंचाचीस्थिती ॥ वसिष्ठ ॥ ३ ॥
श्लोकोक्तीवदेतेंऐका ॥ ११ ॥ ॥ श्लो[illegible] ॥ ब्रह्मत्वंब्रह्मभुवनब्रह्मभूतपरंपरा ॥ [illegible]सच्छत्रुर्ब्रह्मसन्मित्रबांधवः ॥५॥ टीका ॥

१ निराकार. २ अभिमान ३ अकल्पित [illegible] ४ गौरवर्ण स्त्री [illegible]णा. ८ सत्व, रज, इ० गुण व मायादि उपाधि रहीत वृत्ति.

जैसासोनियाचाघेता ॥ तोअलंकारसमस्ता ॥ [illegible]मुक्तपरब्रह्मत्वें ॥ १२ ॥ मुक्ताब्रह्मरूपमीतूंप
ण ॥ शत्रुमित्रब्रह्मपूर्ण ॥ ब्रह्मरूपात्रिभुवन ॥ भूतेंसनातनब्रह्मरूप ॥ १३ ॥ ऐसियाब्रह्मस्थिती ॥ मुक्तसंसारींवर्तती ॥ जि
ण्यामरण्याचीभ्रांती ॥ नाहींत्यांचित्तींब्रह्मरूपत्वें ॥ १४ ॥ कौसल्यारामगर्भेंनिर्भ्रांत ॥ राजापुत्रधर्मेंकर्मभ्रांत ॥ डोहळेतिसी
पुसतांतेथें ॥ विनोदविस्मितपरमार्था ॥ १५ ॥ स्वस्तिश्रीरामायण ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ डोहळ्यांचेंनिरोपण ॥ विनोद
पूर्णपरब्रह्म ॥ १६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांकौसल्याडोहळेनिरोपणन्नामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥
॥ ओव्या ॥ ११६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ५ ॥ ॥ एवं ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ अनादिसिद्ध शाश्वत ईश्वर. २ संशय रहित.

भा·रा·बा·कां·अ·५ चा
वसिष्ठ·
कौसल्या·
दशरथ·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ [illegible] ॥ [illegible] डोहळेपुसावयाजाण ॥ राजासावधानस्वयेंजा
ला ॥ १ ॥ कौसल्यारामगर्भेंस्वरूपेंस्थिती ॥ राजाप्रवृत्तिधर्मेंपुत्रार्थी ॥ दोहींच्यासंवादाचीप्रीती ॥ डोहळेनिश्चितीअवधारा ॥
॥ २ ॥ राजाह्मणेस्वमुखेंकांते ॥ कायआवडीआहेतूंतें ॥ वेगींसांगडोहळ्यांतें ॥ सांडीपरतेंभ्रमासी ॥ ३ ॥ येरीह्मणेमीअवघा
राम ॥ मजमाजितंवकैंचाश्रम ॥ अवतरलोंपुरुषोत्तम ॥ देवांचेश्रमफेडावया ॥ ४ ॥ ऐकोनिशंकिजेरायें ॥ ह्मणेइशीजाहलेंतरी
काय ॥ आपआपणियातेंपाहे ॥ सावधानहोयप्रियेतूं ॥ ५ ॥ येरीह्मणेमीनव्हेस्त्रीपुरुष ॥ नरवानरनाराक्षस ॥ ईशाचाजोनिज
ईश ॥ परमपुरुषश्रीराम ॥ ६ ॥ राजाह्मणेतन्वंगी ॥ कायझालेंतुजलागीं ॥ कैंचाश्रमभरलाआंगीं ॥ पाहेवेगेंमीकोण ॥ ७ ॥
येरीह्मणेमाझ्याठायीं ॥ मीतूंऐसेंउरलेंनाहीं ॥ अधिष्ठानजोविदेही ॥ आत्मापाहींश्रीराम ॥ ८ ॥ दशरथह्मणेकौसल्ये ॥ माझेंतु
झेंजैंलग्नझालें ॥ तैंरावणेंअतिविघ्नकेलें ॥ तेंविसरलीसकैसेनी ॥ ९ ॥ नांवऐकोनिरावण ॥ येरीह्मणेदेधनुष्यबाण ॥ करूंलंकेचें
निर्वाणं ॥ मारूंदारुणराक्षस ॥ १० ॥ पाचारावनींचेवनचर ॥ मुगुटकुंडलेंवाअलंकार ॥ राज्यदेवोनिधरावछत्र ॥ वानरभारचा
लवा ॥ ११ ॥ केउतांगेलारेहनुमंत ॥ अंगदसुग्रीवजांबुवंत ॥ अझुनिरावणाचीमात ॥ जगाआंतउरलीसे ॥ १२ ॥ अहोवज्र
देहीनिजगडा ॥ पुढेंघालोनियांवेढा ॥ लंकाजाळारेभडभडां ॥ पाडातडतडांराक्षस ॥ १३ ॥ अमितपाचारावानर ॥ शिळींबु
जारेसागर ॥ पाडापाडारेनगर ॥ निशाचरवस्तीजे ॥ १४ ॥ केउतेगेलेरेरजुंलपती ॥ लंकाउलथारेहातोहातीं ॥ पाडापाडाचा
रीभिंती ॥ दुर्गकितीआह्मांसी ॥ १५ ॥ आगडभेदारेसुभटा ॥ पाडूंलंकेच्यात्रिकुटा ॥ मारूंरावणाअतिदुष्टा ॥ स्वधर्मवाटारुं
धित ॥ १६ ॥ बाणघेवोनिस्वांगें ॥ छेदूंकुंभकर्णाचेंटांगें ॥ भेदूंरावणाचींसर्वांगें ॥ भिडतांमागेंमीनसरें ॥ १७ ॥ राक्षसांच्या
शिरकमळीं ॥ लंकेपुढेंचेंडुफळीं ॥ राक्षसरुधिराच्याकल्लोळीं ॥ तृप्तिकंकाळींकरूंआजी ॥ १८ ॥ तोडानवग्रहांचीबेडी ॥ सोडा
देवांचीबांधवडी ॥ उभवारामराज्याचीगुढी ॥ आज्ञाधडफुडीतिहींलोकीं ॥ १९ ॥ पाचाराबिभीषणपवित्र ॥ कराराज्या

१ ईश्वराशी साम्य प्राप्त होणें. २ उद्योग. ३ श्रमको. ४ पुरुष. ५ सर्वव्यापी. ६ नाहींसें करणें. ७ इंद्राच्या शस्त्राप्रमाणें देहाचा. ८ पुष्कळ. ९ राक्षस. १० विटाळ. ११ कठीण.
६

भिषेकधराछत्र ॥ लंकादिधलीस्वतंत्र ॥ यावच्चंद्रसूर्यपर्यंत ॥ २० ॥ नाशारेजगा[illegible]वींदुःखें ॥ त्रैलोक्यभरारेहारिखें ॥ दुर्मदु मितविश्वसुखें ॥ परमपुरुषेंश्रीरामें ॥ २१ ॥ नामेंकळिकाळासीशिक ॥ यमदूतां[illegible]घालाभीक ॥ दोअक्षरींलाविलाधाक ॥ यम प्रमुखकांपती ॥ २२ ॥ जोवाचेउच्चारीरामनाम ॥ त्याचेपुरवावेसकळकाम ॥ हरावें[illegible]मरणजन्म ॥ सहजसमकरावें ॥ २३ ॥ नित्यजपेजोहेंनाम ॥ तोजाणावामजचिसम ॥ पुरुषामाजिपुरुषोत्तम ॥ सकळनेमतेणें[illegible]केले ॥ २४ ॥ रायासीपडलीआशंका ॥ पोटींविवेंसीआलीदेखा ॥ कींगर्भीचउठलीताटिका ॥ तेथिल्यासुखाअंतरलों ॥ २५ ॥ येरीह्मणेरेसुमित्रनेटका ॥ अझुनिकेंचीरेताटिका ॥ छेदूनियांबाणेंएका ॥ जनाच्यासुखाअवरोधी ॥ २६ ॥ राजाह्मणेनचलेमंत्र ॥ गुणियापाचाराविश्वामित्र ॥ येरीह्मणेकें उतागेलासुमित्र आलाविप्रयागासी ॥ २७ ॥ वेगेंबाणदेकांबहुवस ॥ विंधूनिमारूंमारीचिसुबाहूस ॥ आणिराक्षसांकरूंनाश ॥ हाहाहुहुसकरिताती ॥ २८ ॥ राजाकरिताहेस्मरण ॥ परशुरामअवतारजाण ॥ त्याचेनिनांवेंहरेंदारुण ॥ महद्भूतजाणसंचार ॥ २९ ॥ येरीह्मणेऐकेंगाजामदग्न्या ॥ धनुष्यभंगिलेंम्यांप्राज्ञा ॥ विचारींब्राह्मणासर्वज्ञा ॥ जाईतूंआज्ञातपासी ॥ ३० ॥ हिचियेदेहींसंचाराचाताठा ॥ मुखींसुटलासेफांटा ॥ कायसेडोहळेकटकटां ॥ नेणोंपोटाकायआलें ॥ ३१ ॥ वेगींपाचारावसिष्ठा ॥ पंचाक्षरीतोअदटा ॥ परीक्षाकरीलतोश्रेष्ठा ॥ सकळवरिष्ठातोगुरू ॥ ३२ ॥ येवोनिवसिष्ठजंवपाहे ॥ तंवतेराममयजालीआहे ॥ ह्मणेधन्यधन्यवोमाये ॥ वंदावेपायइयेचे ॥ ३३ ॥ आदरेंपाहूंगेलादृष्टी ॥ श्रितेचैतन्यांपडलीमिठी ॥ हर्षेंबाष्पेंदाटेकंठीं ॥ पडिला सृष्टींमूर्छित ॥३४॥ नेत्रींअश्रूंचियाधारा ॥ रोमाफरकतीस्वेदांकुरा ॥ अंगकांपतसेथरथरां ॥ अवस्थामुनीश्वराअनिवार ॥३५॥ राजाह्मणेकांहींनचालेयेथें ॥ गुणियाग्रासिलाभूतें ॥ कोणसोडविलयातें ॥ ह्मणोनिचिंतेंत्व्याकुळ ॥३६॥ ह्मणेमीकौसल्येआंवरूं ॥ कींवसिष्ठासावधकरूं ॥ ऐसाजाजावेनृपवरू ॥ धांवाथोरपोकारी ॥३७॥ श्रावणवधाचेक्लेश ॥ सोसिलेंम्यांअसोस ॥ पुढांतेचिबहुवस ॥ वसिष्ठदोषहत्येचे ॥३८॥ ह्मणेरेविधातियाअदृष्टां ॥ कायजालेंअसेंदुष्ट ॥ भूतेंग्रासिलेंवसिष्ठा ॥ दोषमोठामजघडला ॥३९॥

१ आनंद. २ चांगल्या स्थितीनें भरणें. [illegible] १० ज्ञान. ११ आत्मा १२ हुंदका. १३ घाम १४ प्रारब्ध.

यज्ञकेलाम्यांपवित्र ॥ कुळींपावनसुपुत्र ॥ तंव[illegible] ॥ ४० ॥ तीअवस्थाजिरवोनिपोटीं ॥ वसिष्ठेंउघडिलीदृष्टी ॥ रावझोंबलाकंठीं ॥ सृष्टिउफराटीपैंजाली ॥ ४१ ॥ [illegible]मीवसिष्ठातुजहीबाधा ॥ हेतोगोष्टीनघडेकदा ॥ पुत्र सुखाआडआपदा ॥ भाग्यमंदाआह्मासी ॥ ४२ ॥ वसिष्ठह्मणेभाग्यश्रेष्ठ ॥ पोटींआलेंवैकुंठपीठ ॥पुरुषोत्तमजालारेप्रगट ॥ दैवें उद्भटकौसल्या ॥४३॥ जेंजेंकांहींवदली ॥ तेंजाणपांब्रह्मबोली ॥ तेंतेंख्यातीकरीलभली ॥ सुदशाआलीसूर्यवंशा ॥४४॥ मुनिजनांचेंध्येयध्यान ॥ कींदेवांचेंदेवतार्चन ॥ जगाचाजगज्जीवन॥ रामनिधानप्रत्यक्ष ॥४५॥ रायातुजनकळेसर्वथावर्म ॥ उदराआलेंपरब्रह्म ॥ धन्यधन्यआमचेंकर्म ॥ पुरोहितधर्मयेवंशीं ॥ ४६ ॥ चरणींउद्धरेलशिळा ॥ परणीलजनकाचीबाळा ॥ आनंदवीललोकांसकळां ॥ रामजिव्हाळाजिवाचा ॥ ४७ ॥ याचेनिनामेंमुक्तिफुकटा ॥ नगरीनेईलवैकुंठा ॥ रामह्मणतांपापिष्ठा ॥ गतिउत्कृष्टादेईल ॥ ४८ ॥ धन्यधन्यसूर्यवंश ॥ धन्यधन्यअयोध्येचादेश ॥ धन्यधन्यकौसल्यागर्भवास ॥ जगन्निवासपैंआला ॥ ॥ ४९ ॥ धन्यधन्ययेथिंचेजन ॥ धन्यधन्यदशरथातुझेंमन ॥ धन्यधन्यआमचेनयन ॥ रामनिधानदेखती ॥ ५० ॥ ऐसेंवसिष्ठ सांगतां ॥ टकपडिलेंदशरथा ॥ आठऊनाठवेचित्ता ॥ पुत्रकथाऐकोनी ॥ ५१ ॥ ऐकतांज्याचेनिश्रवणें ॥ पडलेंतनमनाभुलवणें ॥ कायहोईलत्याचेनिदर्शनें ॥ तेंसुखजाणेतोयेक ॥ ५२ ॥ रामनामेंवीणकथा ॥ जाल्याहोत्याअनाथा ॥ त्याकेलियासनाथा ॥ कौसल्यासुताचेनिनामें ॥ ५३ ॥ ऐकतांकौसल्येचेडोहळे ॥ दशरथासीसुखसोहळे ॥ तेणेंपरमानंदउचंबळे ॥ वंदीतत्कालेवसिष्ठासी ॥ ५४ ॥ एकाजनार्दनविनवीसंता ॥ ऐसीडोहळियाचीवार्ता ॥ ऐकतांउल्हासहोयचित्ता ॥ त्याचीजन्मकथाअवधारा ॥ ५५ ॥ एकाजनार्दनींपरम ॥ डोहळियाचाअतिसंभ्रम ॥ अजन्माजन्मेलश्रीराम ॥ तोजन्मसंभ्रमअवधारा ॥ ५६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांकौसल्याडोहळेनिरोपणन्नामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ओव्या ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥

१ उत्तमस्थिति. २ ध्यान मनन व चिंतन करण्यास योग्य. ३ आराधन. ४ पूजन. ५ लग्न लावील. ६ कन्या. ७ अवस्था. ८ मोह. ९ दीन. १० ज्यास धनी आहे तो. ११ ऐका.

सुमित्रा
कौसल्या
राम

[illegible] गुदाव ॥ तोनवलवपाहूं
आले ॥१॥ प्रसूतसमयकौसल्येसी ॥ [illegible] वआयाध्येच्याचापासी ॥ विमान [illegible] वेगेसीपैंआले ॥ २ ॥ सू
र्यवंशायेईलरघुनाथ ॥ यालागिंमध्यान्हींआलाआदित्य ॥ लग्नींसाधिलाअभिजित [illegible] ॥ ३ ॥ वक्रीअतिचरहो
ऊन ॥ वेगींचालोनिआपण ॥ केंद्रींआणिउच्चस्थान ॥ तेथेंग्रहगणस्वयेंआले ॥ ४ ॥ शुद्धसुमनींवसंतऋतु ॥ मधुमासअतिवि
ख्यातु ॥ शुक्लपक्षनवमीआंतु ॥ जन्मरघुनाथुपावला ॥ ५ ॥ श्रीरामस्वयेंअयोनी ॥ तोस्पर्शलानाहींजन्मयोनी ॥ कौसल्या
सन्मुखदेखेनयनीं ॥ आश्चर्यमनींविस्मित ॥ ६ ॥ नाहींलागलीवेणउद्भट ॥ नाहींदुखिंनलेंगर्भपोट ॥ स्वयेंरामजालाप्रगट
॥ अतिउद्भटनिजतेज ॥ ७ ॥ स्वप्रकाशेंस्वलीला ॥ निजतेजेंअतिसोज्वळा ॥ घवघवितघनसांवळा ॥ देखेडोळांकौसल्या
॥ ८ ॥ जेणेंनिजतेजविलासे ॥ मीतूंपणाचाठावचिपुसे ॥ जगआत्मत्वेंप्रकाशे ॥ सोहळाउल्हासेंपरमानंदें ॥ ९ ॥ ज्यातेजाचें
निजनिर्धारें ॥ अहंसोहंसमूळविरे ॥ त्रैलोक्यब्रह्मत्वेंअवतरे ॥ सर्वांगींभरेस्वानंद ॥ १० ॥ ज्यातेजाचेनिजनिष्ठे ॥ विषयांचें
विषयत्वआटे ॥ बंधमोक्षाचेंबिरडेंफिटे ॥ स्वयेंकोंदाटेंपरब्रह्म ॥ ११ ॥ ज्यातेजाचियेदीप्ती ॥ रविचंद्रहेस्वयेंहरपती ॥ तेंतेज
प्रकाशेब्रह्मस्फुर्ती ॥ निर्विषयास्थितीसुखकोंदे ॥ १२ ॥ ऐसेंस्वाभाविकसहज ॥ तेजाचेंजेंनिजतेज ॥ त्याचीमूर्तिचतुर्भुज ॥
देखतसेचोजकौसल्या ॥ १३ ॥ देखेठकाराचेंनिजठाण ॥ दोंहातींधनुष्यबाण ॥ करावयाराक्षसनिर्दळण ॥ ओढीकाढोनिवि
न्यासें ॥ १४ ॥ करावयाबंदिमोचन ॥ सुरग्रहांअभयदान ॥ अभयहस्तेंसंपूर्ण ॥ विराजमानरघुवीर ॥ १५ ॥ करितांरामना
मस्मरण ॥ जीवांसकरावयाब्रह्मपूर्ण ॥ स्वयेंकृपाळूआपण ॥ वरदहस्तेंपूर्णआश्वासीत ॥ १६ ॥ चरणातळींआरक्तशोभा ॥
लोपितबाळसूर्याचीप्रभा ॥ जगातेंभुलवीजगदंबा ॥ तीहीचरणरंगाभुलली ॥ १७ ॥ मायाअतर्क्यसर्वांसी ॥ वेदशास्त्रींप्रसि
द्धीऐसी ॥ तीहीभुललीचरणासी ॥ जालीदासीसर्वदा ॥ १८ ॥ सनकादिकअतिविरक्त ॥ तेहीचरणारविंदींआसक्त ॥ भ्रमरहो

१ देव. २ सूर्य. ३ राशींत सूर्याचा गमन काळ. ४ मध्यानीचा दोन घटका काळ. ५ शनि व मंगळ. ६ इष्ट ल. पा. प्रथम, चतुर्थ, सप्तम व दशमस्थान. ७ चैत्र. ८ अज्ञान.

वोनियांसेवित ॥ आमोदघेतस्वानंदें ॥ १९ ॥ चरणाचियासामुद्रिकां ॥ नवर्णवेवेदशेपादिका ॥ ध्वजवज्रांकुशऊर्ध्वरेखा ॥
पायींपद्मरेखायवांकित ॥२०॥ चरणातळींआरक्तशोभा ॥ बरवंटीशुद्धश्यामप्रभा ॥ इंद्रधनुष्यमिरवेनभीं ॥ तैसीशोभाशोभत
॥ २१ ॥ उपासकांयंत्रपूर्ण ॥ तैसीघोटींपैंत्रिकोण ॥ दोहींपायींनीळवर्ण ॥ विराजमानशोभती ॥ २२ ॥ यंत्रपीठींवर्णप्रबळा ॥
तैश्यापोटरियासरळा ॥ अक्षररूपैंत्यानिसळा ॥ अतिनिर्मळासकुमार ॥ २३ ॥ जांनुचक्रेंअतिवर्तुळ ॥ जैसेआरसेनिजनिर्मळ ॥
निजात्मरूपसकळ ॥ तेथेंतात्काळप्रतिबिंब ॥ २४ ॥ कर्दळीस्तंभाचेशुद्धसार ॥ त्याहूनिमांडियासुकुमार ॥ लाग्तांखुपतीचंद्र
कर ॥ ऐसेंअरुवारजघनंद्वय ॥ २५ ॥ श्रुतिआणिस्मृती ॥ दोहीपायांसिगर्जती ॥ अंदुवाजाणानिश्चिती ॥ उपवेदस्थितीविभा
गें ॥ २६ ॥ वेदांतशुद्धशास्त्रथोर ॥ चरणींगर्जतीतोडर ॥ धन्यत्याचेशरीरभार ॥ चरणींनिरंतरेंरुळती ॥ २७ ॥ जगाचेंगुह्य
श्रीरामपूर्ण ॥ त्यागुह्याचेंगुह्यलक्षण ॥ तेथेंपावोंशकेकोण ॥ तेंसुखसंपूर्णजानकीभोगी ॥ २८ ॥ स्वयेंअच्छिद्रत्वेंमनोहर ॥ आ
णिपुढिलाचेंआच्छादीछिद्रं ॥ तोचिकांसेसीपीतांबर ॥ तेजेंदुर्धरदेदीप्यमान ॥ २९॥ पीतांबरश्रीरामकांसेसी ॥ लागलानिज
भावेंसी ॥ तेणेंचितोअनायासीं ॥ गुह्यगुह्यासीपावला ॥ ३० ॥ नाभीसखोलअतिशयेंसी ॥ सहस्राब्दवुडतांब्रह्मयासी ॥ ठा
वोननिघेतयासी ॥ होवोनिकासाविसीवरताआला ॥ ३१ ॥ तेव्हांश्रीरामेंआश्वासोनी ॥ बैसविलाकमळासनीं ॥ त्यासिचतु
श्लोकींउपदेशुनी ॥ श्रेष्ठकरोनिस्थापिला ॥ ३२ ॥ तेंश्रीरामाचेंनाभिस्थान ॥ बैसलादेखेकमळासन ॥ त्याचेहृदयींचेंमहिमा
न ॥ बोलतांमौनश्रुतिशास्त्रा ॥३३॥ ज्याचेहृदयचिदाकाशीं ॥ आकाशहरपेस्वकार्येंसी ॥ सिद्धपावलेयाठायासी ॥ [illegible]
एकत्वें ॥ ३४ ॥ तेथेंअनंतमुनिगण ॥ जडोनिजालेअभिन्न ॥ तेंचिहृदयींपदकपूर्ण ॥ गुणविण [illegible]
अतिशोरी ॥ अभिमानहोताकेसरी ॥ देखोनिराममध्यकुसरी ॥ लाजेंरानभरीतेजाले [illegible] श्रीराममध्यरचना ॥
[illegible] ॥ मेखळा [illegible] अंगावणा ॥ मध्यभागींजाणाचि [illegible] पारअनंत ॥ त्यासिअ

[illegible]

तेंविक्षुद्रघोटकाचीयुक्ति ॥ मेखळेप्रतीअधोमुख ॥ ३९ ॥ नानामताचानिज [illegible] चिकिंकिणीज्वाळमाळा ॥ यापरीविचि
त्रलीळा ॥ कटींमेखळाशोभत ॥ ४० ॥ पीतांबराचेउभयभाग ॥ दोन्हीभागींमुक्तलग ॥ तेणेंअंगाचाफिटलापांग ॥ अंगींजें
अव्यंगनिजांगेंशोभा ॥ ४१ ॥ ज्याचेंपाहतावक्षस्थळ ॥ सबाह्यभरितसमूळ ॥ तेथेंवसतीविजनशीळ ॥ जनवनसकळसमसा
म्य ॥ ४२ ॥ पाहतांज्याचाकंबुकंठ ॥ वेदाचीतेवाहतीवाट ॥ तेथोनियांहोतीप्रगट ॥ स्वरवर्णवरिष्ठमर्यादा ॥ ४३ ॥ ॐकारा
माजिवर्णव्यक्ती ॥ तेंविमुखामाजीदंतपंक्ती ॥ चौकीचेचान्हीझळकती ॥ चिदानंददीप्तीसोलींव ॥ ४४ ॥ जीवशिवविभागज
नीं ॥ तैसेदेखाअधरदोनी ॥ ऐक्याआलेश्रीरामवदनीं ॥ मिनलेमिळणींएकत्वें ॥ ४५ ॥ निवटोनियांनास्तिक ॥ अवक्रजेंकां
आस्तिक्य ॥ तेंचिश्रीरामाचेंनासिक ॥ शोभेचेबिकशोभवी ॥ ४६ ॥ चालताजितुकावायूजाण ॥ तोचिश्रीरामाचामुख्यप्राण ॥
तेंचिवेदाचेंजन्मस्थान ॥ त्रिकांडीपूर्णप्रतापें ॥ ४७ ॥ चैतन्याचेंदेखणेंपण ॥ त्याच्याडोळांआलेंशरण ॥ देखणेंदेखेंदेखणाहो
ऊन ॥ देखणेंपणसबाह्य ॥ ४८ ॥ स्वानंदेंनिडारलीदृष्टी ॥ चिन्मात्रैकदेखेसृष्टी ॥ देखणंपणाआणिलीपुष्टी ॥ दृश्यपाठीपो
टींद्रष्टाचदेखे ॥ ४९ ॥ दीपामागेंपडसाई ॥ तैशाडोळ्यामागेंभोंवई ॥ व्यंकटीसांडोनियांपाही ॥ श्रीरामदेहींविनटल्या ॥५०॥
जयाचीविक्षेपंभ्रृकुटी ॥ रचीब्रह्मांडाच्याकोटी ॥ तेथेंचिराहेव्यंकटी ॥ अगाधदृष्टीश्रीरामाची ॥५१॥पूर्वउत्तरमीमांसापूर्ण ॥ तेंचि
मुख्यश्रीरामश्रवण ॥ श्रवणश्रवणाचेंभूषण ॥ तेंनिजमंडणवेदांता ॥ ५२ ॥ कुंडलेंह्मणतीसाकार ॥ एकह्मणतीमकराकार ॥
परीतेसत्यत्वेंनिर्विकार ॥ श्रवणेंविकारनासती ॥ ५३ ॥ श्रवणासिसंपूर्ण ॥ सावधानतानिजभूषण ॥ भूषणतेंदूषण ॥ श्रवणा
सी ॥ ५४ ॥ श्रीरामाचेंनिजश्रवण ॥ वेदशास्त्रासीनिजभूषण ॥ तेथेंरिघोंनशकेदूषण ॥ पावनापावनश्रीराम ॥ ५५ ॥ जैसेंअ
धिष्ठाननिर्मळ ॥ तैसेंदेखेविशाळभाळें ॥ ज्याच्याकपाळाचीवेळ ॥ सुरसकळवांछिती ॥ ५६ ॥ उगाळोनिअहंपण ॥ सोहंका

१ कटिभूषण. २ शांत होणें. ३ लहान. ४ घुंघरें. ५ छाती. ६ एकांतवासी. ७ मान. ८ सायुज्य मुक्ति. ९ सरळ. १० चंचळ. ११ भोंवई. १२ कपाळ.

ढिलंशुद्धचंदन ॥ तेंहींकेलेंरामार्पण ॥ चंदनार्चनललाटीं ॥ ५७ ॥ आधींचतोंघनसांवळा ॥ वरीटिळकरेखिलापिंवळा ॥ शो
भाशोभलीकपाळा ॥ सुरांसकळास्वानंद ॥५८॥ सच्चिदानंदएकमेळीं ॥ तैसीललाटींचीत्रिवळी ॥ बोधचंदनाचेपरीमळीं ॥ पूजि
लानिर्मळींनिजसज्जनीं ॥५९॥ वाणूंमुगुटाचीमाहिमा ॥ कैंचिउपमानिरुपमा ॥ मुगुटमणीचीगरिमा ॥ नेणेंब्रह्माआकळूंतो ॥६०॥
राममिरवीलेऊनिलेणें[3] ॥ कींश्रीरामलेणियाचेंलेणें ॥ जेंविसोनेंसोनटकेपणे ॥ कींसोनटकासोनेंपणेंसरे ॥ ६१ ॥ लेणेंमिरवेसगु
णपण ॥ निर्गुणभूषणाहींभूषण ॥ मुळींनिर्गुणेंशोभेसगुण ॥ जेंविलेणेंसुवर्णएकत्वें ॥ ६२ ॥ ऐसियाश्रीरामाच्यापोटीं ॥ राम
रूपदेखेसृष्टी ॥ सृष्टिसबाह्यसंपुटी ॥ देखेंसृष्टीश्रीरामू ॥६३॥ ऐसियादेखोनिश्रीरामा ॥ कौसल्येसीआलाप्रेमा ॥ त्यासुखाच्यासु
खसंभ्रमा ॥ देहधर्माविसरली ॥६४॥ अंगसर्वांगींरोमांचित ॥ स्वेदबिंदूरवरवीत ॥ चित्तचैतन्यविरमत ॥ नेत्रींस्त्रवतआनंदा
श्रु ॥ ६५ ॥ स्वानंदनसमायेपोटीं ॥ सुखोर्मिबाष्पदाटेकंठीं ॥ उन्मीलितजालीदृष्टी ॥ पडलीसृष्टीमूर्छित ॥ ६६ ॥ केळीतेंझग
टेपवन ॥ तैसेंशरीरकंपायमान ॥ वाचेसिपडिलेंमहामौन ॥ देहाभिमानविसरली ॥ ६७ ॥ सत्वगुणाचेंभरितभरे ॥ तेंआपो
आपवोसरे ॥ होवोनिसावधचमत्कारें ॥ रामनिर्धारेंनिर्धारी ॥ ६८ ॥ येणेंस्वरूपेंरघुनाथा ॥ तुजयेथेंप्रगटहोतां ॥ माझापुत्रतूं
हेकथा ॥ लोकींसर्वथामानेना ॥ ६९ ॥ होईनकौसल्येचानंदन ॥ हेंआठवींपूर्ववचन ॥ ऐकोनिहांसेरघुनंदन ॥ चमत्कारेंपूर्णतु
ष्टला ॥ ७० ॥ वचनऐकोनितात्काळ ॥ श्रीरामस्वयेंजालाबाळ ॥ बालार्कप्रभासुनील ॥ सुखकल्लोळजननयना ॥ ७१ ॥ भक्त
माझेऐश्वर्येंवोसंडी[10] ॥ परीचरणामृतींपडेउडी ॥ तेथेंकैसीआहेगोडी ॥ तेआवडीचाखोंगेला ॥ ७२ ॥ चरणकमळींचाअंगुष्ठ ॥
करकमळींधरोनिस्पष्ट ॥ मुखकमळींकरितांप्रविष्टें[11] ॥ गोडीउद्भटलागली ॥ ७३ ॥ आपुलिआपणियागोडी ॥ स्वभावेंफाव
लीधडफुडी ॥ तोंडींचाअंगुष्ठनकाढी ॥ चोंखीआवडीचुरचुरां ॥ ७४ ॥ माझ्यास्वरूपाचीगोडी ॥ भक्तींभोगिलीधडफुडी ॥
चरणामृतींसुखाचीगोडी ॥ चोंखीआवडीअंगुष्ठ ॥ ७५ ॥ तेंचिलक्षणबालक[illegible] ॥ अद्यापिभासतसेपाहीं ॥ निजांगुष्ठ

मुखाचेठायीं ॥ चोंखीलवला[illegible]ना ॥ कौसल्येसीआलापान्हा ॥ जीवीं
निंबलोणाकरूंपाहे ॥ ७७ ॥ सुरींदुंदुभि[illegible]त्राहाटिल्याभेरी ॥ देवगर्जतीजयजयकारीं ॥ वर्षतीसुमनांच्याहारी ॥ चराचरीं
आल्हाद ॥ ७८ ॥ आनंदाचेलवडसवडी ॥ नारदाचीपडेउडी ॥ सनकादिकांचीआडाडी ॥ स्वानंदपडिपाडीनाचती ॥
॥ ७९ ॥ सिद्धआलेश्रेष्ठश्रेष्ठ ॥ ऋषिआलेझडझडाट ॥ वेदहोवोनियांभाट ॥ अतिउद्भटवाणिती ॥ ८० ॥ योगीसंन्यासी
घनदाट ॥ पुण्यकाळाचेदाटलेथाट ॥ तीर्थासीतेथेंनफुटेवाट ॥ तिहींशरयूतटवसविलें ॥ ८१ ॥ अयोध्येच्याहाटबिदीं[7] ॥
स्वयेंझाडितीमहासिद्धी ॥ रंगमाळाघालितीविधी ॥ गुढियासमाधीस्वानंदउभवी ॥ ८२ ॥ महासामेंसुरसगाणीं ॥ चारी
मुक्तित्यानाचणी ॥ साहीशास्त्रांचीपेरवणी ॥ शद्बश्रेणीस्वपक्षें ॥ ८३ ॥ धर्माचीपहिलीपाहाट ॥ स्वानंदाचीमोकळी
वाट ॥ सुखाचीपिकलीपेंठ ॥ समयोश्रेष्ठसाधुनी ॥ ८४ ॥ कौसल्येसीपुत्रजाला ॥ स्वधर्मेंवर्धावाआणिला ॥ राजाहर्षें
निर्भरजाहला ॥ वोसंडलास्वानंदें ॥ ८५ ॥ त्राहाटिल्यानिशाणभेरी ॥ गगनगर्जेमंगळतुरीं ॥ त्रैलोक्यगर्जेजयजयका
रीं ॥ घरोघरींउल्हासु ॥ ८६ ॥ मंगळजळींनिजनिवाडें ॥ राजास्नानकरीवांडेंकोडें ॥ तोशिंतोडालागेजिकडेजिकडे ॥ पूर्व
जतिकडेसुखरूपहोती ॥ ८७ ॥ पूर्वजस्वयेंसुखीहोती ॥ हेंचिआश्चर्यसांगोंकिती ॥ तेणेंजळेंत्रिजगती ॥ उल्हासतीस्वानंदें ॥
॥ ८८ ॥ पुत्रानंदेंउदारदृष्टी ॥ सवत्सगोधनांच्याथाटी ॥ अश्वरथगजधनकोटी ॥ वाटितांसृष्टीमागतासरे ॥ ८९ ॥ जन्मपाव
लारघुनाथ ॥ उदारदानेंदेदशरथ ॥ मागतेमागणेंहरपत ॥ होवोनिकृतार्थ[12]मागणेंविसरे ॥ ९० ॥ दशरथह्मणेयेसमयीं ॥ जो
जेंमागेलतेंदेईनपाहीं ॥ तंवमागतेचिजालेनाहीं ॥ याचकांदेहींसंतृप्ति ॥ ९१ ॥ ऐसेंश्रीरामपुत्रमुख ॥ देखतांरायासीपरमहरि
ख ॥ द्विजनिर्भरकेलेदेख ॥ तृप्तयाचकअतिदानें ॥ ९२ ॥ श्रीरामाचे[illegible]तक ॥ दशरथकरीअलोलिक ॥ तंवद्वितीयपुत्राचाह
रिख ॥ स[illegible]वेंदेखआणिलीगुढी ॥ ९३ ॥ सुमित्रादेखेंस्वप्न ॥ मजजालेंपुत्ररत्न ॥ जाग्रतीपाहेसावधान ॥ तंवपुत्रनिधानसेजे

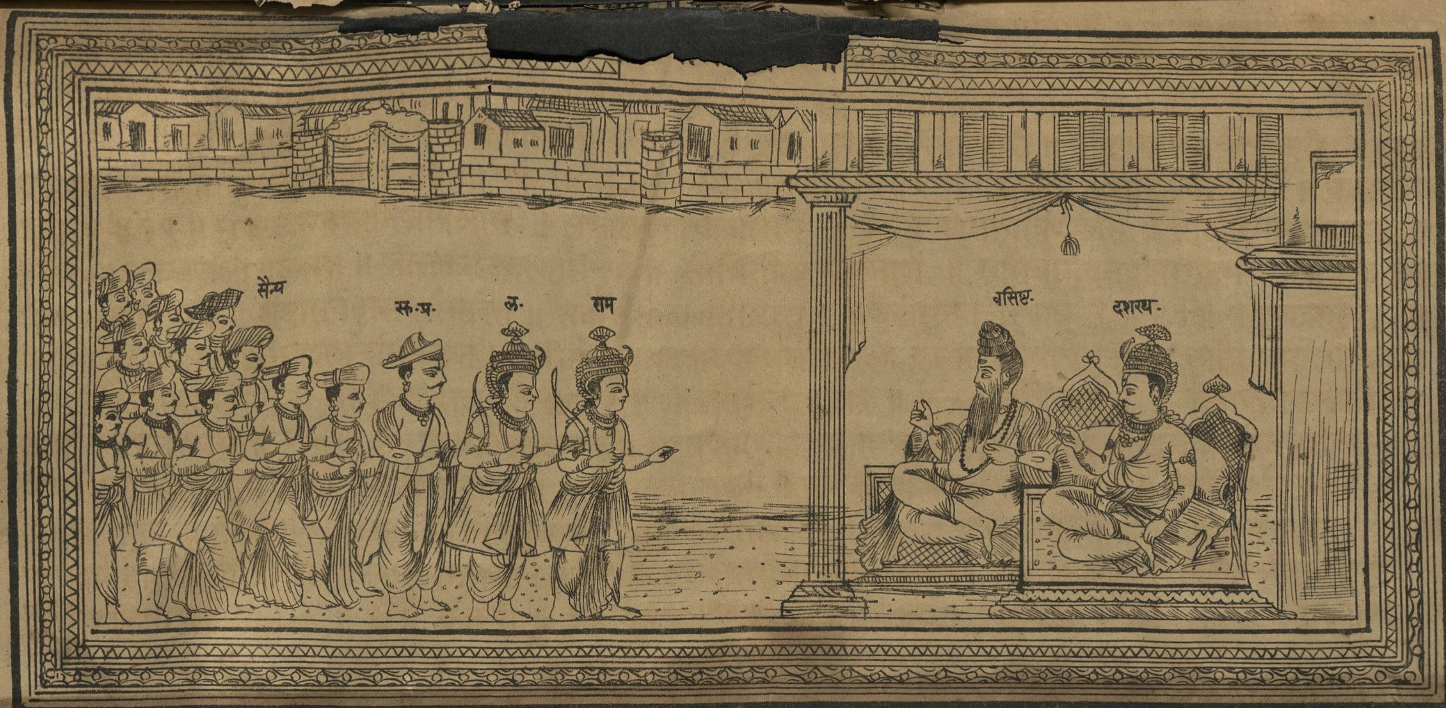
१ गु[illegible]. २ चर्मवाद्य. ३ वाजविल्या. ४ नगारा. ५ स्थावर जंगमात्मक जग. ६ बाजार. ७ रस्ते. ८ पंक्ति. ९ बातमी. १० खुण. ११ मोठ्या आनंदानें. १२ जन्मसार्थक.

सी ॥ [illegible] क्षीरसागरींहूनिनिघाला ॥ रामकौसल्यागर्भाआला ॥ पाठीचाशेषपाठीपावला ॥ पाठीचाजालासुमित्र ॥ ९५ ॥
श्रीरामास[illegible]सुष्टुमैत्री ॥ चालवीलनिजनिर्धोरी ॥ सुमित्रह्मणणेंयापरी ॥ सुमित्राउदरींजन्मला ॥ ९६ ॥ कौसल्येसीसुष्टुमित्रा॥
चालवीयालोगिंसुमित्रा ॥ हाहीआलातिच्याउदरा ॥ सुमित्रखरायेणेंही ॥ ९७ ॥ लक्ष्मणशेषावतार ॥ अयोनिजन्मलानिर्धा
र ॥ तोहीनातळेयोनिद्वार ॥ जन्मव्यवहारस्वलीला ॥ ९८ ॥ तेदेखोनिपुत्रवदन ॥ अष्टांगींपावलीसमाधान ॥ मनजालेंआनंद
घन ॥ सुमित्रासंपूर्णसुखरूपजाली ॥ ९९ ॥ यावरीआनंदचढोवढी ॥ हर्षाचियालवडसवडी ॥ सद्भावेंउभविलीगुढी ॥ राया
सीआवडीपुत्रसुखसांगे ॥ १०० ॥ द्वितीयपुत्राचाप्रभाव ॥ ऐकोनिसुखेंसुखावेराव ॥ घेवोनियांऋषिसमुदाव ॥ जातकापा
हींस्वानंदेंआला ॥ १ ॥ फोडिलींधनाचींभांडारें ॥ मुक्तकेलींधान्यकोठारें ॥ त्यागिलींगाईचीखिल्लारें ॥ लुलुंदानभारेंमूर्छितजा
ली ॥ २ ॥ यांच्यांबुडालीदानसमुद्रीं ॥ दरिद्रबुडालेंदातृत्वपरीं ॥ मागत्याचादुष्काळनगरीं ॥ घरोघरींआनंद ॥ ३ ॥ कैकेयी
पुत्रवंतीदोपुत्रीं ॥ तिचीप्रसूतीचीथोरी ॥ अतिशयेंसीनवलपरी ॥ निजनिर्धारींअवधारा ॥ ४ ॥ कैकेयीसीलागलीसुषुप्ती ॥ पु
त्रजन्मलेकैश्यारिती ॥ त्यापुत्रजन्माचीख्याती ॥ तिसीतेस्थितीअलक्ष ॥ ५ ॥ एकश्रीरामाचाभाग ॥ एकलक्ष्मणाचाविभाग॥
दोन्हीलीलाविग्रहीसांग ॥ योनीचेंअंगनातळती ॥ ६ ॥ सख्याप्रबोधितीकैकेयीसी ॥ दोघेपुत्रजन्मलेकुशी ॥ तुझीझोंपऐसीके
सी ॥ पुत्रसुखासीअनोळख ॥ ७ ॥ कैकेयीपाहेपुत्रमुख ॥ हृदयींवोसंडेनाहरिख ॥ सापत्नभावाचेंसुख ॥ लोकदृष्टिदेखपाहतीजा
ली ॥ ८ ॥ पूर्णकळवळानाहींमना ॥ स्वानंदस्नेहेंनयेचिपान्हा ॥ दाईच्यापरिस्तनपानां ॥ लाविलेस्तनापुत्रदोनी ॥ ९ ॥ स्वगर्भपिं
डेतिचानव्हे ॥ परगर्भेंसापत्नमाये ॥ तिचेस्तनपानेंपाहे ॥ स्वभावेंदायीहेजाली ॥ ११० ॥ पुढेंसहजचिसपत्न ॥ पुत्रनायक
तीतिचेंवचन ॥ पुत्राचेनिसमाधान ॥ कैकेयीजाणपावेना ॥ ११ ॥ कैकेयीचीगर्भस्थिती ॥ पुत्रद्वयाचीउत्पत्ती ॥ यापरिजाली
प्रसूती ॥ वार्धावारायाप्रतिधाडिलातिणें ॥ १२ ॥ स्नेहाचीयालवडसवडी ॥ सकामांचीयाआवडी ॥ पुत्रद्वयाचीगुढी ॥ कैके

१ खेळ. २ मेघ [illegible] णें. १० पाजणें. ११ देह. १२ फल विषयक इच्छा.

यीधाडीरायापासीं ॥ १३ ॥ प्र[illegible]हस्तेंकरोनिधर्म ॥ जातककर्मतेणेंकेलें ॥ १४ ॥
जेंविकांचारीपुरुषार्थ ॥ एकेकाळघरायत [illegible] जालेप्राप्त[illegible]काळे ॥ १५ ॥ चहूंमुर्तीचेंरूपएक ॥ तेंचतुर्वि
धहोवोनिदेख ॥ दशरथासीद्यावयासुख ॥ चारीअलोलिकपुत्रजन्मले ॥ १६ ॥ सच्चिदानंदतिन्हीजाण ॥ तिहींचेंप्रकाशकवस्तुचिद्
घन ॥ तेचिचारीपुत्रपरिपूर्ण ॥ पावलाआपणस्वयेराव ॥ १७ ॥ प्रणवतेचिवेदचारी ॥ तेंविएकवस्तुचौंप्रकारी ॥ पुत्रत्वें
दशरथाचेघरीं ॥ सुखकरीसर्वांसी ॥ १८ ॥ एकसुखनिजनिश्चिती ॥ त्यासिचित्तचतुष्टयह्मणती ॥ तेंविहेचारीमूर्ती ॥ पुत्रसुखार्थी
दशरथ ॥ १९ ॥ सकळजगाचानिजविश्राम ॥ सकळसुखाचाआराम ॥ जोनिष्कामाचापूर्णकाम ॥ तोश्रीरामदशरथात्मज ॥
॥ १२० ॥ सकळलक्षाअलक्षण ॥ जोसकळलक्षणींसंपूर्ण ॥ तोचितोलक्ष्मणजाण ॥ सुमित्रानंदनदशरथात्मज ॥ २१ ॥ ज्याचे
निसकळहीपदार्थ ॥ सदासर्वदासंपूर्णभारित ॥ तेवस्तुसीह्मणतीभरत ॥ कैकेयीसुतदशरथात्मज ॥ २१ ॥ मनुष्यशत्रूचेंहनन ॥
करीतोअल्पशत्रुघ्न ॥ भवशत्रुचेंनिर्दळण ॥ करीतोशत्रुघ्नदशरथात्मज ॥ २३ ॥ कनिष्ठकैकेयीचेनंदन ॥ त्यांचेंनामभरतशत्रुघ्न ॥
वसिष्ठेंकेलेंनामाभिधान ॥ चौघेजणदाशरथी ॥ २४ ॥ श्रीवसिष्ठेंआवश्यक ॥ केलेंचौघांचेंजातक ॥ जन्मपत्रिकाकेलीदेख ॥
नामनिर्दोषजगद्वंद्य ॥ २५ ॥ श्रीरामआणिलक्ष्मण ॥ भरतआणिशत्रुघ्न ॥ चवघेदशरथनंदन ॥ नामाभिधानजगद्वंद्य ॥ २६ ॥
यापरीश्रीरामाचेंजन्म ॥ सांगितलाअनुक्रम ॥ निरोपिलेंजन्मकर्म ॥ चरित्रानुक्रमअवधारा ॥ २७ ॥ येथोनिश्रीरामाचेंचरित्र ॥
अगाधअनुपम्यपवित्र ॥ धन्यवाल्मीकाचेंवक्त्र ॥ कथापवित्रशतकोटी ॥ २८ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ पूर्णजालेंजन्मकथन॥
पुढेंस्वानंदनिरूपण ॥ श्रोतींअवधानमजद्यावें ॥ २९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामजन्मप्रसंग
निरोपणन्नामषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२९ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ धर्म, अर्थ, काम व मोक्ष. २ विश्रांति. ३ बाग. ४ पुत्र. ५ मारणें. ६ शत्रूंचा पराजय करणारा. ७ जन्ममरण रूप संसार. ८ अंत नाहीं असें.

सैन्य
सु.प्र.
ल.
राम
वसिष्ठ.
दशरथ.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः [illegible] ष्टी ॥ अक्षरींअक्षरपरिपाठी ॥ दोपकोट्यानु
कोटीनासती ॥ १ ॥ नासतीमहापातक [illegible] कथाऐकतांहरिखें ॥ सुखमहासुखेंथोरावें ॥ २ ॥ येथोनिश्री
रामचरित्र ॥ अपवित्राकरीअतिपवित्र ॥ कथाकौतुकअतिविचित्र ॥ श्रोतेसादरपरिसोवें ॥ ३ ॥ श्रीरामजन्मलाअयोध्यापुरीं ॥
तंववीजपडेलंकेवरी ॥ भूस्फोटननगरद्वारीं ॥ विघ्नेंदुःखकारीउपजती ॥ ४ ॥ रावणजंवभद्रींचढे ॥ तंवमुगुटपायरवींपडे ॥ वायु
घातेंछत्रपडेमोडे ॥ सभेचेंउडेसौभाग्य ॥ ५ ॥ कुंभकर्णाच्याघरावरी ॥ दिवाभीतघूंघूंकरी ॥ इंद्रजितआरश्याभीतरीं ॥ देखे
अशिरशरीर ॥ ६ ॥ मंदोदरीचीगळसरी ॥ तुटोनिपडेअग्निभीतरीं ॥ तीतेकाढीजंवसुंदरी ॥ तंवभस्मकरीहुताशन ॥ ७ ॥ ऐ
साविघ्नांचाआवर्त ॥ तेणेंराणिवसाआकांत ॥ येणेंराक्षसकुळाघात ॥ हाहाभूतनिशाचर ॥ ८ ॥ रावणसांगेभयंकरी ॥ दृढपणें
असारेनगरीं ॥ येथोनिकोणीनजावेंदुरी ॥ अहोरात्रींसावध ॥ ९ ॥ प्रधानादिकसभानायक ॥ तिहींथोरघेतलाधाक ॥ रावणा
लागलीधुकधुक ॥ अरिष्टआँटंकदेखोनी ॥ १० ॥ येरीकडेअयोध्येसिजाण ॥ श्रीवसिष्ठआपण ॥ चौघांकुमरांचेंविधान ॥ सं
स्कारपूर्णकरिताजाला ॥ ११ ॥ जातकर्मनामाभिधान ॥ कटिसूत्रअन्नप्राशन ॥ चौलकर्मवायनदान ॥ केलेंसंपूर्णविधियुक्त ॥
॥ १२ ॥ ऐश्वर्याचेंआविर्ष्करें ॥ व्रतबंधाचेनिगजरें ॥ दानेंसन्मानेंसत्पात्रें ॥ सुखीनृपवरेंयापरीकेलें ॥ १३ ॥ रामाचाव्रतबंध ॥
सुखीकेलेविप्रवृंद ॥ स्वानंदेंनिघालेंदोंद ॥ तोपरमानंदपावला ॥ १४ ॥ श्रीरामाचेंव्रतबंधन ॥ सुखीकेलेअकिंचन ॥ वणवण
निमालीपूर्ण ॥ मागतेपणमुक्तजालें ॥ १५ ॥ ज्ञालियाव्रतबंधन ॥ वसिष्ठापासींचौघेजण ॥ आरंभिलेंवेदाध्ययन ॥ शास्त्रव्या
ख्यानवेदांत ॥ १६ ॥ श्रीरामवेदाचेंजन्मस्थान ॥ त्यासिनिगदमंत्रेंजाण ॥ पठणजालेंशास्त्रसंपूर्ण ॥ अगाधपणप्राज्ञेचें ॥ १७ ॥
यापरीरघुनाथासीजाण ॥ जालींषोडशवर्षेंसंपूर्ण ॥ करावयातीर्थाभिगमन ॥ रघुनंदनउद्यत ॥ १८ ॥ प्रार्थूनिवसिष्ठातें ॥ त्या
सद्गुरुच्याअनुमतें ॥ आज्ञामागोनिदशरथातें ॥ श्रीरामतीर्थातेंनिघाला ॥ १९ ॥ मगपाहोनियांसुदिन ॥ स्वस्तिवादुपुण्याह

१ ऐकावें. २ भेगा पडणें. ३ सिंहासन. ४ घुबडें. ५ अग्नि. ६ एकामागून एक येणें. ७ प्राणांत संकट. ८ थाटमाटानें. ९ दरिद्री. १० कानांत मंत्र सांगतांच क्षणीं. ११ उत्कंठीत.

८

वाचन ॥ सर्वेंदेवोनियांसैन्य ॥ सुबुद्धिप्रधानसमवेत ॥ २० ॥ दिधलीं अक्षयींभांडारें ॥ सवत्सगाईचींखिल्लारें ॥ नानाप्रकार
चींवस्त्रें ॥ तीर्थींरघुवीरेंवांटावया ॥ २१ ॥ सरितासिंधुसंगम ॥ पुण्यभूमिपुण्याश्रम ॥ कलापग्रामनंदिग्राम ॥ मार्गदुर्गमें
हिमालय ॥ २२ ॥ दूरमार्गपंचप्रयाग ॥ वेदप्रयागशिवप्रयाग ॥ कर्णप्रयागब्रह्मप्रयाग ॥ अतिगुप्तप्रयागपांचवा ॥२३॥ शरयू
गंगासुवर्णभद्रातिन्ही ॥ आणिहेप्रयागत्रिवेणी ॥ कार्तिकमासींकृष्णावेणी ॥ मुख्यत्रिवेणीमाघस्नान ॥ २४ ॥ वनेंतपोवनेंशैल
शिखरें ॥ परमपावनजेजेउखरें ॥ तीर्थादितिन्हीपुष्करें ॥ तीर्थक्षेत्रेंविधियुक्त ॥ २५ ॥ नैमिष्यारण्यधर्मारण्य ॥ पंचारण्यब्रह्मा
रण्य ॥ महापंथाचेंवेदारण्य ॥ ऋषिवेदज्ञजेथेंअसती ॥ २६ ॥ मंदराद्रिआणिविंध्याद्री ॥ मूळपीठींचासह्याद्री ॥ गंगातीरींचा
ब्रह्माद्री ॥ लोकोत्तरींअतिश्रेष्ठ ॥ २७ ॥ प्राचीसरस्वतीबिंदुसर ॥ धर्मालयकुरुक्षेत्र ॥ ज्वालामुखीज्वालादुर्धर ॥ अतिपवित्र
पृथोदक ॥ २८ ॥ केलेंतिहींगंगेचेंदर्शन ॥ धर्मस्तंभाचेंस्पर्शन ॥ ब्रह्मयोनीचेंअवलोकन ॥ गायत्रींचेंध्यानसंध्यावटीं ॥ २९ ॥
ब्रह्मावर्तगोमतीतीर ॥ हिरण्यासहितसागर ॥ सागरावर्तीशंखोद्धार ॥ जेथेंवेदोद्धारकरीहरी ॥ ३० ॥ सप्तपुरीतीर्थमार्गें ॥
केलींबाराहीज्योतिर्लिंगें ॥ प्रभासेसीसोमनाथयोगें ॥ पंचकृष्णाप्रयोगेंमूळमाधव ॥ ३१ ॥ द्वारकेचाकल्याणकृष्ण ॥ दुजाशंख
नारायण ॥ तिजापिंडारकींकाळकृष्ण ॥ चौथातोजाणगदादामोदर ॥ ३२ ॥ मूळचेंनिजमूळस्थान ॥ मूळमाधवपांचवाकृष्ण ॥
उत्तमयात्रागमन ॥ पुण्यपावनसर्वांसी ॥ ३३ ॥ गंडकीयमुनादुसरी ॥ तापीनर्मदामछोदरी ॥ कृष्णाभीमागोदावरी ॥ दुरितें
दुरोष्यांचेनी ॥ ३४ ॥ मच्छतीर्थपक्षितीर्थ ॥ शिवकांचीविष्णुकांचीयुक्त ॥ त्रिकाळहरितीर्थभूत ॥ तीर्थविख्यातकुंभकोण ॥
॥३५॥ प्रतीचीकावेरीताम्रपर्णी ॥ कृतमालापयस्विनी ॥ यापंचनद्यांच्यास्नानीं ॥ भगवद्भजनींदृढभाव ॥ ३६ ॥ कन्याकुमारी
जनार्दन ॥ शेषशाईअनंतशयन ॥ उभयकावेरीश्रीरंगस्थान ॥ परमपावनअगस्त्याश्रम ॥ ३७ ॥ दर्शनमुक्तिचिदांबरींपा ॥ १ ॥
हीं ॥ जन्ममुक्तिकमलालयीं ॥ मरण [illegible] क्तिदेईअरुणाचळ ॥ ३८ ॥ श्रीरामतीर्थांतीर्थभूत ॥ मो

क्षमुक्तिश्रीरघुनाथ ॥ तोहीतीर्थयात्र [illegible] जेतीर्थींजेंविधान ॥ जेतीर्थींजेंसंस्नान ॥ तैसें
करोनिदानसन्मान ॥ सुखीजनश्रीराम [illegible] कलमहाऋषी ॥ रामेंसुखीकेलेसंन्यासी ॥ रामेंसुखीकेलेतीर्थ
वासी ॥ सुखीवनवासीश्रीरामेंकेले ॥४१॥ रामेंसुखीकेलेत्यागी ॥ रामेंसुखीकेलेयोगी ॥ रामेंसुखीकेलेविरागी ॥ सुखसंभोगीश्री
राम ॥ ४२ ॥ रामेंसुखीकेलेब्रह्मचारी ॥ रामेंसुखीकेलेव्रतधारी ॥ रामेंसुखीकेल्यानरनारी ॥ रामसुखकारीसर्वांसी ॥ ४३ ॥ रा
मेंसुखीकेलेतपी ॥ रामेंसुखीकेलेजपी ॥ रामेंसुखीकेलेनिर्विकल्पी ॥ सुखरूपश्रीराम ॥ ४४ ॥ रामेंसुखीकेलेदिगंबर ॥ रामेंसु
खीकेलेवल्कलधर ॥ रामेंसुखीकेलेसदाचार ॥ सुखसाचारश्रीराम ॥ ४५ ॥ रामेंसुखीकेलेअयाचित ॥ रामेंसुखीकेलेंअति
विरक्त ॥ रामेंसुखीकेलेधर्मासक्त ॥ रामसमस्तांसुखकारी ॥ ४६ ॥ रामेंसुखीकेलेअकिंचन ॥ रामेंसुखीकेलेअतिदीन ॥
रामेंसुखीकेलेअज्ञान ॥ रामसकळसुजनसुखकारी ॥ ४७ ॥ रामेसुखीकेलेकापँडी ॥ रामेंसुखीकेलींबापडीं ॥ रामेंसु
खीकेलींसांबडीं ॥ सुखाचियाकोडीश्रीरामभेटी ॥ ४८ ॥ रामेंसुखीकेलेसेवक ॥ रामेंसुखीकेलेकेवळरंक ॥ रामेंसुखीकेलेलोक ॥
जेभावेंसन्मुखभेटोंआले ॥ ४९ ॥ रामेंसुखीकेलेविवेकी ॥ रामेंसुखीकेलेएकाकी ॥ रामेंसुखीकेलेत्रैलोक्यीं ॥ यात्रेनेंलोकींस्वली
ला ॥ ५० ॥ यात्राविधियुक्तप्रकारें ॥ स्वलीलारघुवीरें ॥ नानाजनादानप्रकारें ॥ चहूंसमुद्रींसुखीकेले ॥ ५१ ॥ द्वारकापश्चिम
समुद्र ॥ जगन्नाथपूर्वसमुद्र ॥ मानससरोवरउत्तरसमुद्र ॥ दक्षिणसमुद्रश्रीसेतुबंध ॥ ५२ ॥ यापरिसमुद्रवलयांकित ॥ तीर्थे
करोनियांसमस्त ॥ अयोध्येआलारघुनाथ ॥ सुमुहूर्तेंस्वानंदें ॥ ५३ ॥ नगरशृंगारिलेंनृपवरें ॥ गुढियातोरणेंमखरें ॥ गगन
गर्जेजयजयकारें ॥ आणिलागजरेंरघुनाथ ॥ ५४ ॥ भाटगर्जतीगहिरींवचनीं ॥ पुढेंनाचतीनाचणी ॥ कीर्तिवर्णिजेबंदिजनीं ॥
अयोध्याभुवनींउल्हास ॥ ५५ ॥ पदोपदींवोंवाळणी ॥ पदोपदींसुखसुवासिणी ॥ पदोपदींअक्षयवाणी ॥ मंत्रध्वनीस्वरयुक्त ॥
॥५६॥ वसिष्ठासीघातलेंलोटांगण ॥ दशरथासाष्टांगनमन ॥ चौघांसिदिधलेंआलिंगन ॥ परमसमाधानरायासी ॥ ५७ ॥ अ

१ मनुष्यांचें. नियमन करण्यास्तव. २ संस्कार. ३ उदासीन. ४ नग्नसाधु. ५ झाडाची साल. ६ न मागणारे. ७ निषाण घेऊन तीर्थ विकणारे. ८ भोळे. ९ वेढाघालणें. १० उत्तम.

भिवंदिल्यातिघींमाता ॥ हर्षदशरथाचेचित्ता ॥ उत्संगींबैसवीरघुनाथा ॥ सुखसमस्तांअपार ॥ ५८ ॥ चौघांकरविलेंमंगळस्ना न ॥ दिव्यांबैरेंपरिधान ॥ दिव्यालंकारचंदन ॥ सुमनींसुमनशृंगारिलें ॥ ५९ ॥ वसिष्ठवचनप्रमाण ॥ केलेंव्रतविसर्जन ॥ द्विजांदिधलेंभोजन ॥ दानसन्मानसमारंभें ॥ ६० ॥ यापरीतीर्थागमन ॥ करूनिआलारघुनंदन ॥ येथोनिवैराग्यपूर्ण ॥ श्रीरामआपणविंन्यासेंदावी ॥ ६१ ॥ येथोनिकथामनोहर ॥ गुह्यज्ञानेंज्ञानगंभीर ॥ स्वयेंनिरोपीलरघुवीर ॥ वैराग्यविचारमुमुक्षुहेतु ॥ ६२ ॥ मुमुक्षुतारावयासंसार ॥ दावीवैराग्यनिजसार ॥ धर्मरक्षणींअवतार ॥ सत्यसाचारश्रीराम ॥ ६३ ॥ एकाजनार्दनींएक ॥ कवीश्वराचेरंकाचेरंक ॥ त्यामुर्खाचेनिमूखेंदेख ॥ कथाअलोलिकश्रीरामवदवी ॥ ६४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे बालकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामतीर्थयात्रागमनोन्नामसप्तमोध्यायः ॥७॥ ॥छ॥ ॥ओव्या॥६४॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ मांडीवर. २ उत्तम. वस्त्रें. ३ जाणे. ४ अनुक्रमानें रचना करणें.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ [illegible] तीर्थयात्रे [illegible] क्षणार्थदावीआपण ॥ दीनजनतारावया ॥१॥
सकळवैराग्याचेंफळ ॥ स्वयंश्र [illegible] दावाप्रबळलोकोपकारा ॥ २ ॥ तीर्थांहूनिआलियारघु
नाथ ॥ नावडेराज्यराज्यार्थ ॥ नावडेलोकलोकार्थ ॥ विषयस्वार्थनावडे ॥ ३ ॥ नावडेइंद्रियांचासंग ॥ नावडेइंद्रियांचाभोग ॥
नावडेइंद्रियप्रयोग ॥ अतिविरागअनुतापी ॥ ४ ॥ नावडेप्रवृत्तिक्रियाकर्म ॥ नावडेदेहादिधर्म ॥ नावडेविलाससंभ्रम ॥ वैरा
ग्यपरमअनुतापी ॥ ५ ॥ नावडेस्त्रियांचीभेटी ॥ नावडेस्त्रियांशींगोष्टी ॥ नावडेस्त्रियापाहोंदृष्टी ॥ वैराग्यपोटींविषयाचें ॥ ६ ॥
नावडेशास्त्रीककचाट ॥ नावडेचातुर्यवटवट ॥ नाव अतिवादखटपट ॥ मौननिष्ठअनुतापी ॥ ७ ॥ नावडेकळाकौतुकचांग ॥
नावडेगीतनृत्यशुद्धांग ॥ नावडेपारधीराजरंग ॥ वै ग्यसांगअनुतापी ॥ ८ ॥ नावडेसंग्रहोधनधान्य ॥ नावडेराज्यपरअभि
मान ॥ नावडेमानसन्मान ॥ वैराग्यपूर्णअनुतापी ॥ ९ ॥ नावडेतयाकल्पतरू ॥ तोतंवकल्पनेचासागरू ॥ कल्पनासबळसं
सारू ॥ अतिदुस्तरूजन्ममरण ॥ १० ॥ केवळचिंतायुक्तचिंतामणी ॥ चिंताचिंतासमानदोनी ॥ चितानिर्जीवादहिनी ॥ चिं
ताअनुदिनींजित्यातेंजाळी ॥ ११ ॥ नावडेसुवर्णधातुअर्थ ॥ अर्थतितुकाहोयअनर्थ ॥ ज्याचेपोटींअर्थस्वार्थ ॥ त्यासीपरमार्थ
कदानभेटे ॥ १२ ॥ कामधेनुनावडेमनींहून ॥ तेंकामनेचेंअधिष्ठान ॥ कामकामेंभवबंधन ॥ वैराग्यपूर्णनावडेतेंही ॥ १३ ॥
ऐसेदिव्यभोगसमस्त ॥ त्यांसीश्रीरामअनासक्त ॥ सदावसवीएकांत ॥ अनंतअव्यक्तरहिवासी ॥ १४ ॥ दशरथाचेसुपुत्र ॥
ऐकोनियांविश्वामित्र ॥ ऋषीश्वरांमाजीपवित्र ॥ आलासत्वरयज्ञसिध्यर्था ॥ १५ ॥ आलाऐकोनिविश्वामित्र ॥ सामोराधांवे
नृपवर ॥ लोटांगणींनमस्कार ॥ हर्षेनिर्भरग्रहाअगणी ॥ १६ ॥ घालोनियांवरासन ॥ मधुपर्कविधिगोदान ॥ सुवर्णसुमनेंकेलें
पूजन ॥ सुखसंपन्नऋषिजाला ॥ १७ ॥ वसिष्ठविश्वामित्राभेटी ॥ आलिंगनींपडलीमिठी ॥ दोघांचीऐक्यजालीदृष्टी ॥ दोघां
चेपोटींसुखएक ॥ १८ ॥ दोघांचेएककर्माचरण ॥ दोघांचेंएकअनुष्ठान ॥ दोघांचेंएकब्रह्मज्ञान ॥ एकत्वेंपूर्णदोघेजण ॥ १९ ॥

१ प्रकृति. २ मोह. ३ त्रासदायक कर्त्तव्यकर्म. ४ गाणें नाचणें. ५ सरण. ६ ळते. ७ प्रयक्ष दिवशीं. ८ पदार्थ. ९ संसार. १० प्रीति नसणें. ११ ब्रह्मस्वरूप. १२ मध घृत व दही समर्पून पूजन करणें.

नै. ७

दशरथाचेसभास्थानीं ॥ बैसलेविश्वामित्रवसिष्ठदोनी ॥ तपोंशोभलींतेअवनी ॥ जैसेगगनींशशिसूर्य ॥ २० ॥ दशरथह्मणेवि
श्वामित्रा ॥ तूंहोसीप्रतिसृष्टीचाधात्रा ॥ उद्धरावयकुळगोत्रा ॥ परमपवित्रआलासी ॥ २१ ॥ धन्यभाग्याचेआजिआह्मी ॥
धन्यअयोध्येचीभूमी ॥ जेकृपेनेंआलेतीतुह्मी ॥ जेव्रतजपतपनभेटा ॥ २२ ॥ जेथेंसंतोषोनिसाधुआले ॥ तेथेंसकळकल्याणमु
सावलें ॥ तीर्थाचेंफळतेंहींपावलें ॥ भवाब्धीचेंभवपरतारु ॥ २३ ॥ जेथेंतुमचीकृपादृष्टीपाहे ॥ तेथेंभगवंतअवश्यआहे ॥ जग
द्वंद्यतुझेपाय ॥ बहूमीकायअनुवादूं ॥ २४ ॥ संतोषोनीबोलेदशरथ ॥ विश्वामित्रातुझेमनोरथ ॥ सिद्धीपाववीनसमस्त ॥ हेंनिश्चितार्थ
मद्वाक्य ॥ २५ ॥ जेजेतुझेमनोरथ ॥ तेतेजाणम्यांकेलेकृतार्थ ॥ तेणेंवाक्येंसंतोषयुक्त ॥ स्वयेंबोलतविश्वामित्र ॥ २६ ॥
दशरथातुझेंऔदार्य ॥ धैर्यवीर्यगुणगांभीर्य ॥ तुझ्यापुरुषार्थाचेंशौर्य ॥ स्वर्गींसुरवरवाणिती ॥ २७ ॥ रणींजिंकोनिशुक्रासी ॥
सुखीकेलेंदेवगुरूसी ॥ यशदिधलेंइंद्रासी ॥ तूंसूर्यवंशासीमंडण ॥ २८ ॥ ऐकोनिऋषीचीवचनोक्ती ॥ राजासुखावलाचित्तीं ॥
त्यासुखाचीसुखस्फुर्ती[6] ॥ कायऋषिप्रतीबोलत ॥ २९ ॥ होवोनिअतिविनीत ॥ जोडोनिदोनीहस्त ॥ ऋषींचेकृतकार्यार्थ ॥ अ
सेपुसतस्वानंदें ॥ ३० ॥ गायत्रीमंत्रकृतकार्या ॥ विश्वामित्राऋषीवर्या ॥ तूंआलासीकोणाकार्या ॥ महाधैर्यामजसांग ॥ ३१ ॥
ऋषिह्मणेसूर्यवंशीमहावर्या ॥ ऐकेंनृपापरोपकार्या ॥ सुरसिद्धकृतकार्या ॥ मागणेंरायाअवधारीं ॥ ३२ ॥ माझेंमागणेंनव्हेवित्त
माझेंमागणेंनव्हेप्राकृत ॥ माझेंमागणेंरघुनाथ ॥ यज्ञसिध्द्यर्थकृतकार्या ॥ ३३ ॥ ऐकोनिऋषीचेंवचन ॥ गजबजिलेरायाचेंम
न ॥ [9]वीर्यगेलेहरपोन ॥ कंपायमानसर्वांगीं ॥ ३४ ॥ सर्पकपाळींकांटानेहटे ॥ कांसापसुरळीचेंपुच्छतुटे ॥ मासा[11]जळावेगळाफुटे ॥
तैसेंदुःखवाटेरायासी ॥ ३५ ॥ चणेवानरागालींचे ॥ कांधनजैसेंकृपणाचें ॥ [12]भोणेंनेलेंभण[13]गाचें ॥ तैसेंमनरायाचेंश्रीरामीं ॥ ३६ ॥
प्राणजातांदेहविकळ ॥ मनबुद्धिहोयव्याकुळ ॥ रामजातांचितात्काळ ॥ रायासिकेवळदैन्यतैसें ॥ ३७ ॥ वाचेसिदृढपडलेंमौन ॥ ॥ १ ॥
त्यासिनेदीप्रतिवचन ॥ समय [illegible] ॥ ह्मणेयज्ञाविघ्नकरितीराक्षस ॥ मनुष्यमारककर्कश ॥

१ स्थान. २ संरक्ष [illegible] ९ साधारण. १० धैर्य. ११ पाणी. १२ मांडवल. १३ भिकारी.

रामकेवळबाळवेष ॥ धनुर्वि [illegible] ॥ नाहींपूर्वीयुद्धजालें ॥ त्यासिराक्षसांसींपहि
लें ॥ युद्धकरविलेंकेंविजाय ॥ ४० ॥ मीकेवळपु [illegible] श्रीरामकेवळजीवन ॥ तोनदेववेदानराक्षस
भक्षा ॥ ४१ ॥ श्रीरामाचाप्रथमसंबंध ॥ तोहीराव [illegible] विषद ॥ ज्ञानप्रबुद्धतुह्मीआहां ॥ ४२ ॥ श्री
रामकेवळबाळ ॥ नाहींशस्त्रविद्यासबळ ॥ नाहींमंत्र [illegible] ळराक्षसांसिकेंवी ॥ ४३ ॥ जेंजेंमागालतुह्मीस
मर्थ ॥ देईनराज्याचाराजपदार्थ ॥ शेखींदेईनजीवित [illegible] ४४ ॥ ऐकोनिरायाचेंवचन ॥ विश्वामित्रकोपा
यमान ॥ ऐसाक्षो[3]भोनियांजाण ॥ कायवचनआपणबो [illegible] लोंदशरथ ॥ द्विजांतुझेमनोरथ ॥ आजिजाले
कृतकार्यार्थ ॥ ऐसेंसभेआंतजल्पसी ॥ ४६ ॥ तेंचिमन [illegible] दान ॥ नदेववह्मणसीआपण ॥ हेंचिमुख्यत्वेंकुळदूषण ॥ दिधलें
दाननदेववेह्मणसी ॥ ४७ ॥ सूर्यवंशींराजेजाण ॥ जेजालेतेधर्मपरायण ॥ त्यांमाजितूंअधर्मदूषण ॥ दिधलेंदानतेंमिथ्यत्वें ॥
४८ ॥ हरिश्चंद्रेंस्वप्नदान ॥ जागृतींसत्यकेलेंसंपूर्ण ॥ आपणाविकिलेंआपण ॥ दक्षिणावचनसत्यत्वें ॥ ४९ ॥ त्यावंशींतूंजन्म
लासी ॥ दिधलेंदानतेंनदेशी ॥ हेंसामर्थ्यतुजचिपासीं ॥ सूर्यवंशासिनिंदका ॥ ५० ॥ येचवंशींशिभ्रीजाण ॥ पक्षियाचेसम
समान ॥ मांसतुकिलेंआपण ॥ परिमिथ्यावचननकरीच ॥ ५१ ॥ तेवंशींतूंजन्मोनिजाण ॥ दाननदेववेह्मणसीआपण ॥ तेवं
शींच्यायशासिपूर्ण ॥ तुवांदूषणलाविलें ॥ ५२ ॥ रुक्मांगदयेचवंशीं ॥ मोहिनीनेंछळितांत्यासी ॥ पुत्राचेंशिरदेवोनितिसी ॥
व्रतएकादशीउल्हासें ॥ ५३ ॥ तूंहीतेचिवंशींजन्मलासी ॥ पुत्रनदेववेस्वयेंह्मणसी ॥ लाजलाविलीपूर्वजांसी ॥ उणेंसूर्यवंशा
सीतुझेनी ॥ ५४ ॥ ककुस्थबैसलाइंद्राचेस्कंधीं ॥ सत्यपराक्रमेंकेलेंयुद्धीं ॥ तेवंशींचातूंत्रिशुद्धी ॥ ह्मणसीपुत्रनेदींयुद्धार्थ ॥ ५५ ॥
तूंरामासिजाणसीबाळ ॥ हेबुद्धिमुख्यत्वेंस्थूळ ॥ श्रीरामअवतारनिर्मळ ॥ जाणकेवळसुरसाह्य ॥ ५६ ॥ श्रीरामनव्हेबाळक ॥
राक्षसकुळासीअंतक ॥ स्वधर्माचासंस्थापक ॥ साधूंचाआवश्यकसाह्यकारी ॥ ५७ ॥ श्रीरामधनुर्विद्येसिनेणें[10] ॥ हेंवचनचिअ

१ पाणी. २ मेघ. ३ रागावून. ४ ब्राह्मण. ५ बडबड करणें. ६ खोटेपणानें. ७ खांद्यावर. ८ [illegible] ९ शास्त्रार्थ इत्यादिकाचा निश्चय ठरविणारा. १० अज्ञान.

तिअप्रमाण ॥ रामसकळविद्याजन्मस्थान ॥ शस्त्रास्त्र [illegible] ॥ ५८ ॥ श्रीरामरणरंगधीर ॥ गुणागुणगुणगंभीर ॥
वीराधिराजमहावीर ॥ परमशूरश्रीराम ॥ ५९ ॥ श्री [illegible] ॥ रामदेहींचविदेही ॥ श्रीरामचैतन्यविग्रही ॥ राम
स्वदेहींपरब्रह्म ॥ ६० ॥ रायातूंनेणसीनिश्चित ॥ [illegible] ॥ वसिष्ठासिपुसेंहावृत्तांत ॥ तोयथार्थसांगेल ॥ ६१ ॥
आतांस्वस्तिअसोतुह्मांसी ॥ सकळकल्याणश्रीराम [illegible] सी ॥ [illegible] मासी ॥ ह्मणोनिऋषीनिघाला ॥ ६२ ॥ तंववसिष्ठह्म
णेनृपवरा ॥ क्षोभऊंनकोविश्वामित्रा ॥ हाप्रतिसृ [illegible] चाधा [illegible] ॥ [illegible] त्राक्षणार्धेंकरील ॥ ६३ ॥ धन्यवसिष्ठाचाभाव ॥
सूक्ष्मसुचिवलानिर्वाह ॥ जेणेंसुखावेऋषिआणिराव [illegible] ॥ तैसा [illegible] ॥ ६४ ॥ वसिष्ठगुह्यसांगेरायासी ॥ शांतकरीविश्वा
मित्रासी ॥ दोघेपुत्रद्यावेत्यासी ॥ दोघेपुत्रतुह्मांपासीं [illegible] क्रीडार्थ ॥ ६५ ॥ आज्ञावंदूनिशिरसीं ॥ लोटांगणविश्वामित्रासी ॥ राम
लक्ष्मणदिधलेतुह्मांसी ॥ दोघेमजपासींराहूंद्या ॥ ६६ ॥ विश्वामित्रह्मणे [illegible] जालें ॥ श्रीरामनव्हेकायकेलें ॥ सवेंलक्ष्मणासीदि
धलें ॥ भाग्यफळलेंपैंमाझें ॥ ६७ ॥ विश्वामित्रह्मणे [illegible] वसिष्ठासी ॥ तूंसत्यसद्गुरूसुर्यवंशीं ॥ रक्षिलेंदोहींच्याधर्मासी ॥ ज्ञातांहो
सीसज्ञानत्वें ॥ ६८ ॥ वसिष्ठविश्वामित्ररावो ॥ स्वस्था [illegible] तींबैसलेपाहो ॥ गाधिसुतजालानिःसंदेहो ॥ परमउत्साहस्वानंदें ॥ ६९ ॥
राजाह्मणेजिवलगासी ॥ रामपाचाराऋषिपासीं ॥ ये [illegible] राजाज्ञेसी ॥ अतिवेगेंसीविनीत ॥ ७० ॥ लोटांगणवसिष्ठासी ॥
साष्टांगनमनरायासी ॥ चरणींमाथाविश्वामित्रासी ॥ [illegible] ॥ ७१ ॥ ऋषिरामाजालीभेटी ॥ आनंदविश्वामि
त्राच्यापोटीं ॥ जयजयकारेंगर्जतउठी ॥ श्रीरामदृष्टी [illegible] नार्दनाशरण ॥ जालेंगुरुशिष्यदर्शन ॥ येथो
निश्रीरामआपण ॥ वैराग्यपूर्णनिरोपी ॥ ७३ ॥ [illegible] लकांडेएकाकारटीकायांविश्वामित्रआगमनंनाम
अष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ७३ ॥ ॥छ॥ [illegible] ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

[illegible] विश्वामित्र.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सन्मुखदेखोनिश्रीराम ॥ विश्वामित्रपावमनोधर्म ॥ सुखावोनिसप्रेम ॥ आनंदपरमबोलत ॥१॥ आ
जिमाझेंसार्थककर्म ॥ आजिमाझासफळधर्म ॥ आजिमाझेंपूर्णकाम ॥ रायेंश्रीरामयज्ञार्थदिधला ॥२॥ ऋषिह्मणेश्रीरामासी ॥
चालजावूंमाझियाआश्रमासी ॥ सिद्धिपाववींस्वधर्मासी ॥ तूंसर्वकार्यासीनिजमोक्ष ॥ ३ ॥ रामह्मणेऋषीसमर्था ॥ कांहींपुसे
नमनोगता ॥ कृपाकरावीकृपावंता ॥ मीतत्वतांवचनार्थी ॥ ४ ॥ देहतंवअत्यंतअशक्त ॥ देहकर्मतेंहीनाशवंत ॥ कर्मफळतेंक्षं
यभूत ॥ सुखकोणयेथेंदेहसंगें ॥ ५ ॥ देहलोभेंआर्तभूत ॥ जोजोविषयसेवित ॥ तोतत्काळविष्ठाहोत ॥ सुखकोणयेथेंदेह
लोभें ॥ ६ ॥ देहींकाळलागलानित्य ॥ क्षयोकरीअहोरात्र ॥ भोगवीजन्ममरणावर्त ॥ सुखकोणयेथेंदेहलोभें ॥ ७ ॥ देहार्क्षु
धेचामारानित्य ॥ तृषापीडीजीवनार्थ ॥ देहीदेहभयनिभ्रांत ॥ सुखकोणयेथेंदेहलोभें ॥ ८ ॥ ऐकेंस्वामीसाचार ॥ देहतंवदुःखा
चाडोंगर ॥ देहविकल्पाचासागर ॥ देहतोमहापूरअतितृष्णेचा ॥ ९ ॥ देहनित्यमुत्राचीनाहणी ॥ देहतंवनरकाचीखाणी ॥
देहतंवपोहाणीघाणी ॥ रोगांचीश्रेणीतोदेह ॥ १० ॥ देहसंदेहाचेंसोलींव ॥ देहअहंकाराचेंओतींव ॥ देहविषयाचेंभरींव ॥ कुं
मीचेंपेंवतोदेह ॥ ११ ॥ देहद्वंद्वाचीनिजधरणी ॥ देहदुःखाचीनिजनिशाणी ॥ देहविकल्पाचीपूर्णभरणी ॥ दरिद्राचीअरांणीतोदेह ॥
१२ ॥ देहआशेचाकळवळा ॥ देहअहंकाराचाअंगवळा ॥ देहअहंममतेचासोहळा ॥ विकाराचामळातोदेह ॥ १३ ॥ देहअविद्ये
चेंअधिष्ठान ॥ देहसंकल्पाचेंसाजिरेंवन ॥ देहमोहकाचेंमोहन ॥ मुख्यत्वेंअज्ञानतोदेह ॥ १४ ॥ देहकामाचापर्वतगडु ॥ देह
क्रोधाचाअवघडु ॥ देहदोषाचादुस्तरआगडु ॥ विनाशांचामठतोदेह ॥ १५ ॥ देहअपवित्रतेचेंमूळ ॥ देहकुश्चळाअतिकुश्चळ ॥
देहअमंगळाअमंगळ ॥ मुख्यविटाळतोहादेह ॥ १६ ॥ उत्तमभोगपदार्थआहे ॥ देहलोभेंतेभोक्ताखाये ॥ क्षणमात्रेंविष्ठाहोये ॥
हादेहाचापाहेपरिपाक ॥ १७ ॥ यामेंमात्रनलगेदेख ॥ तत्काळचिहोतोत्रमक ॥ नरकाहूनियांअधिक ॥ चिळसदायकदेहसंगें ॥
१८ ॥ नित्यविषयसेवितांपूर्ण ॥ नित्यनवीवाढेवणवण ॥ कल्पांतीतृप्तीनव्हेजाण ॥ सुखकोणदेहसंगें ॥ १९ ॥ क्षुधानित्यपीडी

१ नाहींसें होणारें. २ भ्रमिष्ट झालेला. ३ हेलपाटे. ४ भूक. ५ तहान. ६ ओळ. ७ संग्रह. ८ किडे. ९ विस्तव पाडण्याची गार. १० हानि. ११ अकर्मी. १२ साक्षात्कार. १३ क्षण.

॥ १ ॥

[illegible] ॥ देहसंगामाजी [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ अपवित्र [illegible] मूर्ती ॥ देहसंगतीसंवार्थी ॥२१॥ रजस्वलेचा [illegible] पालव ॥ सचैलस्नानाचाउद्भव ॥ त्या अशुद्धाचा [illegible]

[illegible] देह ॥ [illegible] होसमुळीं ॥ २२ ॥ रजस्वलाशुद्धचवथेदिवसीं ॥ तोचिविटाळ [illegible] गर्भासी ॥ तोचि [illegible] नवमासीं ॥

करीगोंबासीसुतकी ॥ २३ ॥ विटाळेंदेहाचीसंभूती ॥ विटाळेंदेहाचीउत्पत्ती ॥ विटाळें [illegible] चीशांती ॥ देहभस्मांतीसुतकरीहा ॥२४॥

देहाच्याअस्थीआणिराख ॥ गंगोदकीं घालीतांदेख ॥ देतांपिंडतिळोदक ॥ तरीदेहसुतकसुटेना ॥२५॥ एवंदेहतोमुख्यबोविटाळ ॥

देहतंचिदुःखप्रबळ ॥ आतांगर्भदुःखाचेकल्लोळ ॥ विषयविकळअवधारा ॥ २६ ॥ रजस्वलेचेंपूर्णरुधिर ॥ तेथेंपित्याचेंरेतमात्र ॥

तेंचिगोठोनिहोयशरीर ॥ मुख्यअपवित्रदेहसंग ॥२७॥ जननीजठरींअग्निमाझारीं ॥ विष्ठेच्यादार्थरावरी ॥ मूत्राच्याआध

पाभीतरीं ॥ नवमासवरीउकाडिजे ॥ २८ ॥ जठराग्नीच्यातोंडीं ॥ उकाडितांगर्भाचीउंडी ॥ रसउकाडितांहोयपिंडी ॥ अष्टां

गाचीकांडीव्यक्तियेती ॥ २९॥ विष्ठालेपचहूंकडे ॥ नाकींतोंडींजंतुकिडे ॥ तेंदुःखभोगितांजिवरडे ॥ अतिचरफडेतळमळी ॥३०॥

त्वचानाहींगर्भखोळे ॥ तंवमातेसिहोतीडोहळे ॥ कटुम्ललवणसेवितांपोळे ॥ सर्वांग [illegible] गर्भाचें ॥ ३१॥ त्रिकाळभोजनमातेसी ॥

त्रिकाळदुःखतेंगर्भासी ॥ भोगितांहोयकासाविसी ॥ कोणापासींसांगेल ॥३२॥ नाहींवायूचेंआगमन ॥ नाहींमायदाई [illegible] तवन

॥ नाहींस्वजनाचेंसमाधान ॥ दुःखेंसंपूर्णअतिदुःखी ३३ ॥ तेंकाळींत्याचीव्यथा ॥ [illegible] ॥ तेथेंनाहीं [illegible]

पाता ॥ आपलेंदुःखताआपणभोगी ॥ ३४ ॥ प्रसूतकाळअतिआ [illegible] ॥ गुह्यद्वारें [illegible] मुख ॥ [illegible] ॥ परम

दुःखउत्पादी ॥ ३५ ॥ प्रसूतिवातअतिप्रबळ ॥ सर्वांगं [illegible] ॥ [illegible] ॥ ३६॥ ॥ १ ॥

वेणायेतांवेणा ॥ दुःखें [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ३७ ॥ तेंकाळीं [illegible] ॥

आला [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ३८ ॥ [illegible] निशरण ॥ निदोळोनियांज

[illegible]

निमान ॥ निवारीनजन्ममरण ॥ तेंहिआठवणविसरवीदेह ॥ ३९ ॥ गर्भजन्मेंबाहेरपडे ॥ सोहंभावतत्काळ [illegible]

घरडे ॥ जन्मल्यापुढेंसुखकाय ॥४०॥ जन्मकाळापासोनिदेख ॥ आयुष्यजातसेअमोलिक ॥ यालागिंजोतोपुसेजातक ॥ कोणी

राहतकपुसेना ॥ ४१ ॥ देहासवेंचिजातक ॥ अखंडलागलेंआवश्यक ॥ यालागींसकळलोक ॥ मरणधाकवाहती ॥ ४२ ॥ मरणा

मर्यादानाहींदेख ॥ गर्भींगर्भपाताचीधुकधुक ॥ उपजतांचिसटवीचाधाक ॥ कोणसुखजन्माचें ॥ ४३ ॥ बाळपणींच्यादुःखशो

का ॥ असंख्यलवनयेलेखा ॥ तेंहीसावधानऐका ॥ निजनरकास्वयेंभक्षी ॥ ४४ ॥ ज्याठायाचेंघेउंनयेनांव ॥ जोदाखउंनयेस्व

मेत ॥ त्यायोनिद्वारेंसंभव ॥ कोणगौरवजन्माचा ॥४५॥ लाळथुंकाविष्ठामूत्र ॥ त्यामाजिसदाअसेपचंत ॥ तोचिस्वइच्छास्व

येंभक्षित ॥ बाळपणींऐथेंसुखकोण ॥ ४६ ॥ उदरव्यथाकरीरुदन ॥ मातामुखींघालीस्तन ॥ निजव्यथानसांगवेपूर्ण ॥ सुख

कोणबाळकवीं ॥ ४७ ॥ दांतदोषादिठीडोळे ॥ निघतीसातहीनिकाळे ॥ तान्हेपणींदुःखउमाळे ॥ बाळपणींफळेंसुखकोण ॥

॥४८॥ बाळपणींदुःखअसोस ॥ तेथेंनाहींसुखाचालेश ॥ तैसेंचितारुण्यहीदेख ॥ दुःखदायकपुरुषासी ॥४९ ॥ तारुण्यआलाअ

तिआघात ॥ निःशेषबुडवीनिजस्वार्थ ॥ कांहींनाठवेपरमार्थ ॥ अतिउन्मत्तविषयार्थी ॥ ५० ॥ शिणोनिविषयकारितांपूर्ण ॥ नि

त्यनवीवाढेवणवण ॥ इंधनींखवळेहुताशन ॥ तेंविविषयदारुणदुर्भरलें ॥५१॥ नित्यविषयसेविती ॥ कदाकाळींनव्हेतृप्ती ॥ आ

युष्यगेलेंहातोहातीं ॥ हेतोतारुण्याप्रतिलक्षेना ॥५२॥ वाढवितांविषयसोस ॥ नित्यआयुष्याचाहोयनाश ॥ परमार्थपडेवोस ॥

नाहींसुखलेशतारुण्यामाजी ॥ ५३ ॥ आयुष्याचानित्यघात ॥ निःशेषनासेपरमार्थ ॥ तोंहाविषयांचासंघात ॥ तारुण्यांतमुस

मुसी ॥ ५४ ॥ तारुण्याच्यापोटीं ॥ अनेकदुःखांचियाकोटी ॥ लक्ष्मीसोपितापाठी ॥ धनदृष्टीलोलुपत्वें ॥५५॥ तारुण्याचियावा

टा ॥ अभिमानाचावदेताठा ॥ अकर्माचाफुटेफांटा ॥ गर्वाचामोठाफुगारा ॥ ५६ ॥ मीएकचातुर्यसंपन्न ॥ मीएकस्वयंपाकीसु

ब्राह्मण ॥ मीएकसमर्थसघन ॥ पवित्रपूर्णमीएक ॥ ५७ ॥ जगअवघेंअपवित्र ॥ मीचएकपवित्र ॥ हेंतारुण्याचेंविचित्र ॥ घा

१ तयार होत. २ पोटखुंटी. ३ [illegible]. ४ दमून. ५ सरपण. ६ कठीण. ७ तरुण स्त्रिया. ८ अतिलोभ.

तकसूत्रअभिमान ॥ ५८ ॥ स्त्रीअस्थीमांसकोथळा ॥ स्त्रीकेवळविष्ठेचागोळा ॥ स्त्रीवसतिस्थानविटाळा ॥ नरकसोहळाविषय
संगें ॥ ५९ ॥ ऐसियास्त्रीसंगापासीं ॥ तारुण्यपुरुषकरीदासी ॥ अखंडसेवीतियेसी ॥ चित्तेंसीमानसींधरीना ॥ ६० ॥ तारुण्य
माकडस्त्रियेपुढें ॥ तीनाचवीतेंसेंउडे ॥ तींपाडीतेंथेंपडे ॥ नाचवीरोकडेंनिजछंदें ॥ ६१ ॥ तारुण्यरासभस्त्रियेपासीं ॥ तिचाघ
रोनवाहेशिरीं ॥ तारुण्यश्वानस्त्रीआहेसी ॥ लाविल्यावसवसींसुहृदातें ॥ ६२ ॥ तारुण्यमांजरस्त्रीगृहवासी ॥ मियांमियांक
रीपापापासीं ॥ चाटावयास्त्रीअधरामृतासी ॥ अहर्निशींटोकेंत ॥ ६३ ॥ तारुण्यउंदीरस्त्रियेच्याघरीं ॥ अष्टौप्रहरछिंद्रकोरी ॥
देखतालपेछिद्राभीतरीं ॥ तारुण्यावरीसुखकाय ॥ ६४ ॥ तारुण्यलोलुप्तविषयापासीं ॥ तारुण्यस्त्रीकामाचीदासी ॥ तारुण्यम
वैमुसमुसी ॥ तारुण्यापासींसुखकाय ॥ ६५ ॥ तारुण्याचीऐसीगती ॥ सुखहोईलवार्धक्याप्रती ॥ त्यावार्धक्याचीनिजस्थिती॥
ऐकानिश्चितीसांगेन ॥ ६६ ॥ वार्धक्यींनाथिल्याव्याधी ॥ वार्धक्यींनाथिल्याआधी ॥ वार्धक्यींभ्रंशेबुद्धी ॥ सुखत्रिशुद्धीतेथें
कैंचें ॥ ६७ ॥ जेरेचेंभयबहुवस ॥ जरानाशीशरीरभास ॥ धाकेंपालटले केश ॥ सुखाचालेशतेथेंनाहीं ॥ ६८ ॥ वार्धक्यकेव
ळपाप ॥ तेणेंसर्वांगींउठेकंप ॥ भेणेंखोंचीहलेलपलप ॥ शब्दाचापोंचटप्रलापहोय ॥ ६९ ॥ वार्धक्यदेखोनियेतां ॥ समूळपळ
वीदांता ॥ क्षीणहोयइंद्रियेंसमस्तां ॥ सुखाचीवार्तातेथेंनाहीं ॥ ७० ॥ तारुण्यापासींसमस्तवित्त ॥ जेंकांताभोगींसमस्त ॥ तें
विन्मुखहोयवार्धक्यांत ॥ हावार्धक्याचायेथेंबडिवार ॥ ७१ ॥ वार्धक्यींजिरेनाअन्न ॥ तरीखावयाचीतृष्णागहन ॥ वृद्धाचेंस
दासचिंतमन ॥ सुखकोणवार्धक्यीं ॥ ७२ ॥ वार्धक्यींशोकसमूहु ॥ वार्धक्यींममताबहु ॥ वृद्धालेंबाळेंह्मणतीबाऊ ॥ हासुख
गौरऊवार्धक्या ॥ ७३ ॥ बाईलउठेनाबोला ॥ बाळेंदावितीवांकुल्या ॥ जोतोचेष्टवीमुला ॥ जरठाखवळवितीविनोदें ॥७४॥ ज
रेचेंवळवहुवस ॥ जवळबैसेनामाणुस ॥ खोकलालागेबहुवस ॥ भोंवतेबळसचिडाणी ॥ ७५ ॥ जराजरठकल्लोळें ॥ शरीराची
शक्तिपळे ॥ डोळेहोतीसरकळे ॥ तोंडींहूनिलाळगळेउरावरी ॥ ७६ ॥ मरणेंव्यापिलेंशरीर ॥ तरीमाझीस्त्रीमाझेंघर ॥ माझे

१ कंटाळा. २ गाढव. ३ मस्तकावर. ४ कुत्रा. ५ वाट पाहत बसणे. ६ भोंक. ७ लडक्या. ८ मानसिक दुःख. ९ ह्मातारपण. १० पळून जाणें. ११ मोठेपणा. १२ आतिशय. १३ जमाव.

तातमाझेपुत्र ॥ हाममताफारसोडीना ॥ ७७ ॥ जरीघातलाअर्धजळीं ॥ तरीस्त्रीपुत्रन्याहळी ॥ नातवंडेंआपारेंमजजवळी ॥
ममतेमेळींदेहांत ॥ ७८ ॥ नरदेहींचाआयुष्यसारा ॥ विषयलोभेंकेलामातेरा ॥ पडलापरलोकाविचारा ॥ जायदुर्धरानरकातें
॥ ७९ ॥ देहबुद्धीच्याकल्लोळीं ॥ मोहममतेच्यामहामेळीं ॥ परमार्थाचीजालीहोळी ॥ वृथारवंदळीनरदेहा ॥ ८० ॥ देहींव्यर्थ
विषयसुख ॥ देहेंनाशिलेंस्वर्गसुख ॥ देहींवंचिलेंमोक्षसुख ॥ केवळदुःखदेहसंगें ॥ ८१ ॥ शतवर्षेंविषयासक्ती ॥ एकाइंद्रिया
नव्हेतृप्ती ॥ उत्तमाआयुष्याजालीशांती ॥ केवळअधःपातीदेहसंगें ॥ ८२ ॥ देहसंगामाजिसुख ॥ ह्मणतीतेकेवळमूर्ख ॥ देह
संगतेंकेवळदुःख ॥ गर्भनरकभोगवी ॥ ८३ ॥ श्रीरामह्मणेगुरुनाथा ॥ अंगींदेहअहंतानादतां ॥ सुखकोणराज्यभोगार्था ॥
विषयस्वार्थासुखकाय ॥ ८४ ॥ अहंकारजडलाजीवीं ॥ तोसाधोनिरिघोनिगोंवी ॥ अहंकारजीवभावी ॥ उघडनागवीजगातें ॥
८५ ॥ मुख्यघातकअहंता ॥ तिसीसाह्यजालीममता ॥ अहंममताजिणतां ॥ सुखसर्वथाअसेना ॥ ८६ ॥ जालियाशुद्धब्र
वणें ॥ उभयभोगऐसादेखणें ॥ जेभक्षोनियांवमनें ॥ आतांचिकांसुणेवमोनिगेले ॥ ८७ ॥ वमनांतेंस्वयेंभक्षीश्वान ॥ तैसाइह
भोगसंपूर्ण ॥ तोभोगवांछितसज्ञान ॥ तेंज्ञातेपणसर्टवलें ॥ ८८ ॥ अहंकारमुख्यवैरी ॥ विषयलोभचढलाशिरीं ॥ तेणेंसंसार
दुस्तरभारी ॥ निजनिर्धारीॠषिवर्या ॥ ८९ ॥ यालागींनिरसेअभिमान ॥ तवमीनकरींरसपान ॥ नकरींमिष्टान्नभोजन ॥ नक
रींपरिधानदिव्यांवरें ॥ ९० ॥ मीनकरींक्रियाकर्माचार ॥ कर्मकेवळशरीराधार ॥ तेथेंसंचरेअहंकार ॥ मीपवित्रअतिश्रोत्री ॥
॥ ९१ ॥ जेणेंपाविजेब्रह्मप्राप्ती ॥ ऐसीअसेलजरीयुक्ती ॥ तेसांगावीमजप्रती ॥ कृपामूर्तिॠषिवरा ॥ ९२ ॥ मजनसेअधि
कार ॥ तरीतुह्मीसंतसधर ॥ सत्संगतीदीनोद्धार ॥ हेंब्रीदसाचारसंताचें ॥ ९३ ॥ चंदनाचेसंगतीं ॥ खैरधामोडेचंदनहोती ॥
तेविंसंताचेसंगती ॥ ब्रह्मप्राप्तीदीनासी ॥ ९४ ॥ ऐसेंबोलोनिरघुनाथ ॥ उगाचराहिलातटस्थ ॥ सिद्धचाकाटलेसमस्त ॥ जा
लेविस्मितमहाॠषी ॥ ९५ ॥ श्रीरामवैराग्यसमेळीं । ॠषीश्वरदाटलेभूतळीं ॥ सिद्धदाटलेनभोमंडळीं ॥ मुमुक्षुतेकाळींचात

१ [illegible] २ जगीन. ३ आ. ४ [illegible]. ५ आगीपाल. ६ अंतरिम. [illegible] ८ [illegible] ११ आरफकारणें. १२ सिद्ध. १३ [illegible] १४ एकरूपता होणार.

भा. रा. ॥ ३ ॥ बा. कां. अ. ९

कजाले ॥ ९६ ॥ वैराग्यबोलिलारघुनाथ ॥ तेणेंसुरनर[illegible]थ ॥ सि[illegible]काटलेजेथिंचेतेथ ॥ जालेविस्मितसुरवर ॥ ९७ ॥ ऐ
कोनिश्रीरामाचीगोष्टी ॥ सुखजालेंसिद्धांच्यापोटीं ॥ तिंहींकेलीपुष्पवृष्टी ॥ श्रीरामपुष्टीस्वानंदें ॥ ९८ ॥ नभींसिद्धांचाजयजय
कार ॥ भूतळींगर्जतीऋपीश्वर ॥ जयजयकारकरितीनर ॥ सुखेंनिर्भरसभाजाली ॥ ९९ ॥ सिद्धबोलतीस्वानंदता ॥ ऐसीनऐ
कोंवैराग्यवार्ता ॥ कोण्यामुखेंपैंसर्वथा ॥ श्रीरामेंसर्वथासुखीकेलें ॥ १०० ॥ एवंसिद्धस्वानंदेसी ॥ आलेदशरथाचेसभेसी ॥
ऋपिरामसंवादेसी ॥ त्यागुह्यासीपरिसावया ॥ १ ॥ वसिष्ठविश्वामित्रदोन्ही ॥ आणिसिद्धसाधकमुनी ॥ रायेंपूजिलेसंतोषोनी ॥
हर्षेंमनींनिर्भर ॥ २ ॥ स्वयेंयेवोनिरघुनाथ ॥ सिद्धपूजिलेश्रद्धायुक्त ॥ ऋषिपूजिलेसमस्त ॥ पूजिलादशरथपरमार्थबुद्धी ॥ ३ ॥
सुरनरऋपिसिद्धगण ॥ सभाबैसलीसावधान ॥ एकाविनवीजनार्दन ॥ श्रोतेसावधानअवधारा ॥ १०४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थ
रामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामवैराग्यनिरूपणन्नामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १०४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ देव व मनुष्य. २ आकाश. ३ ऋषीश्वर. ४ विषयादि पदार्थ मात्राविषयीं अप्रीति होणें. ५ मानपूर्वक.

॥ ३ ॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ नराघवतवास्त्यन्यतज्ञेयज्ञेयेंवतांवर ॥ स्वयैवसूक्ष्मयाबुध्यासर्वं
विज्ञातवानसि ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ विश्वामित्रह्मणेरघुनाथा ॥ तूंसूक्ष्मबुद्धिअतितीक्षणता ॥ ज्ञानज्ञेयेंपरमार्था ॥ स्वभावताप
रिपूर्ण ॥ १ ॥ ज्ञात्यामाजिज्ञानवरिष्ठ ॥ त्याचाअनुभवजोचोखट ॥ तोतुजमाजिदिसेप्रगट ॥ वैराग्यउद्भटज्ञानगर्भा ॥ २ ॥
वैराग्यजेंज्ञानसगर्भं ॥ तोचिज्ञानाचासमारंभ ॥ वैराग्येवीणज्ञानदुर्लभ ॥ तेंतुजसुलभस्वभावता ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ भगवद्
व्यासपुत्रस्यशुकस्येवमतिस्तव ॥ विश्रांतिमात्रमेवैतत्ज्ञाताज्ञेयमपेक्षते ॥२॥ ॥ टीका ॥ जैसाशुकव्याससुत ॥ जन्मापासोनि
जीवंन्मुक्त ॥ तैसाचितूंरघुनाथ ॥ प्राप्तपरमार्थस्वभावें ॥४॥ त्याशुकाचाज्ञानार्थ ॥ विकल्पेंपावलाघात ॥ तोचिगुरुवाक्येंनि
श्चित ॥ निजपरमार्थपावला ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ भगवन्व्यासपुत्रस्यशुकस्येवभवेत्कथं ॥ योज्ञानेननवि
श्रांतोविश्रांतःसधियापुनः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ रामह्मणेऋषिवर्या ॥ ऐकिलेंवाक्यआश्चर्या ॥ ज्ञानपावोनिशुकवर्या ॥ विकल्पधरावया
कायकारण ॥ ६ ॥ त्याशुकाचीसमूळकथा ॥ मजसांगावीस्वामिनाथा ॥ ज्ञानपावोनिविकल्पता ॥ शुकाच्याचित्ताबाणलीकैसी
॥ ७ ॥ तोचिविकल्पपुढती ॥ कैसेंनिनिमाँलाचित्तीं ॥ कैसेनिपावलाविश्रांती ॥ हेंमजप्रतिसांगावें ॥ ८ ॥ विश्वामित्रह्मणेश्री
रामा ॥ व्यासपुत्राचीज्ञानगरिमा ॥ अगाधविचाराचीमहिमा ॥ नाहींसीमाअनुपम्य ॥ ९ ॥ त्याश्रीशुकाचानिजविचार ॥
त्याहीविचाराचेंनिजसार ॥ तुजमीसांगेनसाचार ॥ सविस्तरअवधारीं ॥ १० ॥ जन्मस्वभावेंशुकमुक्त ॥ विवेकवैराग्यपूर्णभ
रित ॥ तोश्रीव्यासासनपुसत ॥ स्वेच्छावनांतनिघाला ॥ ११ ॥ शुकेंनकरितांपाणिग्रहण ॥ नघेतांसंन्यासग्रहण ॥ व्या
सासिनपुसतांचिजाण ॥ निघालाआपणसर्वस्वत्यागें ॥ १२ ॥ त्याशुकाचीपूर्णस्थिती ॥ देखोनिव्यासासिअतिप्रीती ॥
तेणेंसुखेंशुकाप्रती ॥ विरहाशक्तिधांविन्नला ॥१३॥ पुत्रप्राप्तीचेंव्यासासिसुख ॥ त्याचेंपाहावयामुख ॥ व्यासासिअत्यंतहरिख ॥
येआवश्यकशुकाह्मणे ॥ १४ ॥ मीशुकनव्हेएकदेशीं ॥ तोमीसर्वभूतनिवांसी ॥ हेप्रचीतियावयाव्यासासी ॥ वृक्षत्यासीओदे

१ जाणण्यास योग्य. २ योग्यतेस आलेला. ३ प्र... ४ सोपें. ५ ब्रह्मज्ञानी ६ अंतरांत शिरणें ७ नाहींसा झाला. ८ पूज्यता. ९ राहणें.

ती ॥ श्री व्यासधामींयेपुत्रवचनीं ॥ वृक्षवदतीप्रतिवचनें ॥ तेणें व्याससमुत्साधाना ॥ पुत्रागमनींउद्यत [illegible] ह्मणताांच
जाण ॥ वृक्षओंदेतींआपण ॥ तेणेंशुकाचेंपूर्णपण ॥ व्यासासिपूर्णकळोंआलें ॥ १७ ॥ ऐसेंअसतांपूर्णप [illegible] ॥ त्यामाजिविकल्पा
चेंविंदान ॥ मुख्यतेंस्त्रीवाक्याचेंश्रवण ॥ तेणेंविकल्पपूर्णश्रीशुकासी ॥ १८ ॥ शुकेंस्त्रियानाहींदेखिल्यसृष्टी ॥ नाहींस्त्रियांची
घेतलीभेटी ॥ त्यांचीअन्योक्तिऐकतांगोष्टी ॥ विकल्पपाटीशुकाच्या ॥ १९ ॥ प्रमदापरमार्थपुसोंआली ॥ हेंगुरुत्वाभुलीपड
ली ॥ प्रमदाकेवळप्रमोदींघाली ॥ तिचेबोलीविकल्प ॥ २० ॥ प्रमदाप्रतिपरमार्थ ॥ हागुरुत्वाअतिअनर्थ ॥ त्याअनार्थाचा
आघात ॥ श्रीशुकांतविकल्पू ॥ २१ ॥ परमार्थगुरुत्वाचाअतिअनर्थ ॥ त्याअनर्थाअतिघात ॥ तोश्रीशुकाआंत ॥ असेनांद
तसावकाश ॥ २२ ॥ सिद्धसरोवराप्रती ॥ नग्नअप्सरास्नानकरिती ॥ शुकजातांआत्मस्थिती ॥ त्यास्वइच्छाखेळतीनिर्लज्ज ॥
२३ ॥ मागूनिव्यासयेतांदेखती ॥ अप्सराअतिसलज्जहोती ॥ एकीवस्त्रआडकरिती ॥ एकीबैसतीउदकांत ॥ २४ ॥ शुकता
रुण्यनग्नगती ॥ जातांअप्सरानलाजती ॥ भीरवृद्धयांचेआमाचेस्थिती ॥ मजकांलाजतीदेवांगना ॥ २५ ॥ शुकाचेठायींत्यांची
आसक्ती ॥ त्यासीनिर्लज्जविवादंती ॥ मीवृद्धनावडेंचित्ती ॥ बालागींलाजतीस्वर्गांगना ॥ २६ ॥ हाअप्सरांचाभाव ॥ हेंत्यांचे
पासींपुसोंजाव ॥ हाव्यासाचाअभिप्राव ॥ तोप्रश्नपर्यायेंपुसत ॥ २७ ॥ श्रीशुकासिकांनाहींलाजलेती ॥ मजलांजल्यातिको
णेअर्थी ॥ हेंपरमप्रमाणनिश्चितार्थी ॥ माझीप्रश्नोक्तिसांगावी ॥ २८ ॥ ऐकोनिव्यासाचीप्रश्नोक्ती ॥ हांसोनिअप्सराबोलती ॥
जैसीज्याचीअंतरवृत्ती ॥ तैसेंत्याप्रतिवर्तोंआह्मीं ॥ २९ ॥ मुनेंतुझेंज्ञानभेदानुवृत्ती ॥ शुकासिसदाअभेदगती ॥ अभेदींलाजे
चीअप्राप्ती ॥ भेदाप्राप्तिसलज्ज ॥ ३० ॥ शुकअभेदकैसाकळला ॥ माझाभेदकोठेंदेखिला ॥ तेव्हांलज्जेचाप्रश्नकेला ॥ तेणेंचि
दाविलाभेदतुझा ॥ ३१ ॥ तुजस्त्रीपुरुषभेदव्यक्ती ॥ यायामीतुंकेलीप्रश्नोक्ती ॥ शुकाचीसूक्ष्मअभेदगती ॥ स्त्रीपुरुषव्यक्तिदे
खेना ॥ ३२ ॥ ऐसेंऐकतांस्त्रियांचेंवचन ॥ मीज्ञातात्व्यासअज्ञान ॥ ऐसाशुकासिज्ञानाभिमान ॥ हृदयींसंपूर्णप्रविष्ठला ॥ ३३ ॥

१ हाका मारी. २ उत्तर देणें. ३ धिक्कार. ४ दसऱ्याचें [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ८ ब्रह्मज्ञान. ९ देवांच्या स्त्रिया. १० भाषण करणें. ११ शिरला.

ज्ञान ॥ ऐसेंजेथेंस्फुरेतु ॥ तोनिजेतभवपाहोले ॥ ३२ ॥ [illegible]
हिंगवणी ॥ तेंविविकल्पप्रवेशतांज्ञानीं ॥ ज्ञानाभिमानीउरेज्ञाता ॥ ३६ ॥ दुग्धींकांजीचाथेंबूपडे ॥ तेणेंदुग्धाचेंहोतें
तेंविज्ञानींविकल्पवाढे ॥ तैंज्ञानउडेज्ञानाभिमानें ॥ ३७ ॥ सावधकनकेंबीजखाय ॥ तोक्षणार्धेंभ्रमितहोय ॥ तेंविविकल्पा
चाअन्वय ॥ ज्ञात्याहोयज्ञानाभिमानु ॥ ३८ ॥ व्यासअज्ञानभेददृष्टी ॥ मीसज्ञानऐक्यपुष्टी ॥ ऐसाविकल्पशुकाचेपोटीं ॥ स्त्री
वाक्यासाठींदृढजाला ॥ ३९ ॥ दीपमालवल्यापाठीं ॥ काजळीचीपोहणीउठी ॥ तेंविज्ञानजातांचिशेवटीं ॥ अतिगर्वउठीज्ञा
नाभिमानु ॥ ४० ॥ स्वयेंबुद्धीचेंविवेकज्ञान ॥ विकल्पमात्रेंहोयक्षीण ॥ गुरुवाक्येंअतिनिपुण ॥ तेंज्ञानपूर्णनिश्चयें ॥ ४१ ॥
जोज्ञानानुभवगुरूचेठायीं ॥ तेंज्ञानअतिअक्षयीं ॥ विकल्पनरिघेतेठायीं ॥ अतिअनुपायीगुरुज्ञान ॥ ४२ ॥ गुरुवाक्येंवीणजें
ज्ञान ॥ तेंक्षयरोगीजन्मलेंजाण ॥ विकल्पमात्रेंसांडीप्राण ॥ अतिक्षीणअपायीं ॥ ४३ ॥ आर्चार्यवानपुरुषोवेद ॥ हेंवेदवाक्य
प्रसिद्ध ॥ गुरुवाक्येंज्ञानविशुद्ध ॥ प्रज्ञाप्रबुद्धगुरुवाक्य ॥ ४४ ॥ गुरुवाक्येंवीणसर्वथा ॥ ज्ञानासियेविकल्पता ॥ हेचिशुकाची
व्यवस्था ॥ व्यासासिसर्वथाकळोंआली ॥ ४५ ॥ शुकाचेंब्रह्मज्ञान ॥ विकल्पवाक्येंजालेंक्षीण ॥ शुकजालाज्ञानहीन ॥ तेंव्यासासी
चिन्हकळोंसरलें ॥ ४६ ॥ व्यासजाणेंभेदज्ञान ॥ तोचिभेदींअभेदसर्वज्ञ ॥ हेंशुकासिनकळेंचिन्ह ॥ तेणेंविकल्पपूर्णदृढधरिला ॥ ४७ ॥
सशुकालागींअतिआसक्त ॥ क्षणक्षणाह्मणेपरत ॥ तोचिजालाविकल्पयुक्त ॥ त्यावरीपरतनह्मणेव्यास ॥ ४८ ॥ व्यासअंतर्यामीं
णण ॥ जाणोनिशुकाचेंज्ञानक्षीण ॥ जेणेंपावेज्ञानसंपूर्ण ॥ तेंकृपेनेंआपणसत्संगसांगे ॥ ४९ ॥ व्यासह्मणेश्रीशुकासी ॥ तूंतंवस्व
जातोसि ॥ अवश्यजाईजनकापासीं ॥ निश्चयपावसीत्याचेनी ॥ ५० ॥ जनकराजापृथिवीचेठायीं ॥ राज्यकरोनितोविदेही ॥
ज्ञानत्यासीसर्वही ॥ परिपूर्णपाहीपूर्णत्वें ॥ ५१ ॥ जोसंदेह [illegible] मानसीं ॥ त्याचेनिनिःसंदेहहोसी ॥ समाधानजनकापासीं ॥

बी. २ क्रिया [illegible] सांगणारा गुरु ज्यास आहे [illegible] ज्यास अनुभव.

...र्थ ॥ ५२ ॥ ...
...निश्चयार्थ ॥ ५३ ॥ श्रीशुकाचीमनोर... [illegible] ...डीजनकापासीं ॥ श्री...
...पाहूंपां ॥ ५४ ॥ ऐसेंविचारोनिमनीं ॥ ... [illegible] ...साचाज्ञानस्थिती ॥ आतांजनकाचीज्ञानोक्ती ॥ तेहीति...
...जातां ॥ होईललोकउपहासकता ॥ पंथींचीरा...तत्त्वतां ॥ ... [illegible] ...नकनगरीठाकोनि ॥ ततक्षणींतोआला ॥ ५५ ॥ नग्ननग...
वें ...यात्राजानंदेवतांगुरुं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ केवळरिक्तहातेंसी ॥ लोकलज्जार्थकौपिनकेली ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोकार्थ ॥ रिक्तहस्तेन...
जन... ॥ ५७ ॥ सद्गुरुजोकाकृपामूर्ती ॥ त्यासीहीभिटूंनयेरितेहातीं ॥ भेटोंनयेराथासी ॥ तैसेंचिदेवालयासी ॥ रितेहस्तेंसीनजा...
ष्टी ...कगुरुत्वेंजगद्गुरू ॥ तोचिनरेंद्रानरेंद्रं ॥ त्यासीरिक्तहस्तेंनमस्कारू ॥ हेंनिषद्धवृद्धशिकविती ॥ धर्मशास्त्रींनीतिनिश्चयेंहेंची ॥ ५८ ॥
॥ रां... ऐसानिश्चयधरोनिपोटीं ॥ हातींघेतलीराखोटी ॥ जनकभेटीलागोनी ॥ करीतोनरूस्वधर्ममंद ॥ ५९ ॥ जनकनिलौंभद्रव्यह...
हासं...द्वाराआलाउठाउठी ॥ द्वारपाळेंदृष्टींदेखिला ॥ ६० ॥ चीरकटासूत्रकंठीं ॥ कौपीनहातींराखोटी...
शुक...र्ण ॥ अतिविलक्षणवेषधारी ॥ ६१ ॥ ब्रह्मसूत्रेंवीणनव्हेब्राह्मण ॥ संन्यासीनव्हेदंडेविण ॥ दिगंबरनव्हे...
...र्ण ॥ अतिविलक्षणवेषधारी ॥ ६२ ॥ यालागिंश्रीशुकासी ॥ द्वारपाळनिवारितील्यासी ॥ तोह्मणेसांगारायापासीं ॥ मी...
ल ॥ ...टीसीं आलोंअसें ॥ ६३ ॥ त्याश्रीशुकाचेंमनोगत ॥ मीआलोंअसेंब्रह्मसुत ॥ राजासामोरायेईलयेथ ॥ सन्मानयुक्तनेईं...
कार्च... ६४ ॥ ऐसाज्ञानाभिमानेंथोर ॥ श्रीशुकामाझारीबांधलेंपार ॥ तेंकळलेंरायासीअंतर ॥ शुकविकारहृदयस्थ ॥ ६५ ॥ शु...
भे...स्वयेंघेतांभिटी ॥ तोविकल्पधरीलपोटीं ॥ व्यासबोलिलाजेंगोष्टीसाठीं ॥ त्याविकल्पपुष्टीशुकनादे ॥ ६६ ॥ आपणनघेतां...
...टा ॥ जेणेंविरेविकल्पाचीगांठी ॥ त्यात्यागाचीसागूंगोष्टी ॥ जेणेंनिजात्मपुष्टीसुखपावे ॥ ६७ ॥ भेटीनघेतांआपण ॥ शुक...
...पावेसमाधान ॥ ऐसेंसाधोनिविद्वान ॥ द्वारपाळासीवचनरायबोले ॥ ६८ ॥ द्वारींउभामहानुभाव ॥ संगत्यागत्त्वास...
...पासीसांगावाअभिप्रा...

तुह्मांसी ॥ येरूनिजमानसक्षोभला ॥ ७० ॥ मीकायराजभारूवाहें ॥ मजकायस्त्रीसंगआहे ॥ मीनिःसंगनिजानेवाहे ॥ सांग...
जायरायासी ॥ ७१ ॥ हातींचीटाकिलीराखोटी ॥ तोडोनिटाकिलीलंगोटी ॥ निःसंगमीएकसृष्टीं ॥ मजपहावयादृष्टीयेउंदेरा
जा ॥ ७२ ॥ द्वारपाळेंरायाप्रती ॥ सांगितल्याशुंकोक्ती ॥ राजातेंचिसांगेतयाप्रतीपुढती ॥ संगत्यागेंस्थितीसुखहोय ॥ ७३ ॥
संगत्यागेंसुखप्राप्ती ॥ द्वारपाळसांगेराजोक्ती ॥ आतांकोणसंगमजप्रती ॥ तेपाहूंप्रचीतीआपुल्या ॥ ७४ ॥ संगत्यागपुढती ॥
राजासांगेकोणेअर्थी ॥ कोणसंगआहेमजप्रती ॥ तेंपाहूंनिश्चितीआदरिलें ॥ ७५ ॥ मीशुकतोयेथेंकोण ॥ माझ्याशुकत्वाकाय
कारण ॥ वस्तुनामरूपातीतपूर्ण ॥ शुकींशुकपणदेहत्वें ॥ ७६ ॥ देहाचेमाथांशुकपण ॥ तोदेहयेथेंकिंलक्षण ॥ देहपंचभूति
कपूर्ण ॥ त्यामाजिमीकोणतेंशोधूंपां ॥ ७७ ॥ देहपंचभूतआभास ॥ त्यापंचभूतांचाविलास ॥ विवेंचूंपांसावकाश ॥ स्वस्वरू
पसाधावया ॥ ७८ ॥ पृथ्वीनव्हेंमीजडत्वें ॥ जळनव्हेंमीअधोगमनत्वें ॥ तेंजनव्हेंमीदाहकत्वें ॥ मीचंचळत्वेंवायुनव्हें ॥ ७९ ॥
रितेंदिसेतेजजेंयेथें ॥ तेंनभनव्हेंमीशुकत्वें ॥ मीनव्हेंपंचभूतें ॥ त्याहूनिपरतेंतेंमीस्वयें ॥ ८० ॥ अहंनव्हेंमीदेहममत्वें ॥ सोहं
नव्हेंमीमायिकत्वें ॥ अहंसोहंहूनिपरतें ॥ तेंमीनिश्चितेंनिजरूप ॥ ८१ ॥ ऐसीविवंचितांउपपत्ती ॥ स्वरूपींपावलीवृत्ती ॥ तेणें
तटस्थजालीस्थिती ॥ इंद्रियवृत्तिनिचेष्टित ॥ ८२ ॥ ऐसानिचेष्टितसातरात्री ॥ उभाहोताराजद्वारीं ॥ निर्विकल्पदशाशरीरीं ॥
सप्तरात्रीअचंचळ ॥ ८३ ॥ शुकासीनिर्विकल्पसमाधी ॥ द्वारपाळरायासिसांगतीआधीं ॥ शुकपूर्णजालात्रिशुद्धी ॥ अहंबुद्धी
हारपली ॥ ८४ ॥ ऐसेंसांगतांद्वारपाळ ॥ विदेहीहरुषलाप्रबळ ॥ सामोराजावोनितात्काळ ॥ अंतरगृहासीआणिला ॥ ८५ ॥
रायेंउचलोनियांत्यासी ॥ ठेविलापैंराणिवसीं ॥ श्रीशुकाचीदशाकैसी ॥ पुसेराणियांसीस्वयेंराव ॥ ८६ ॥ नानाभोगविलासीं ॥
शुकसिद्धंद्वराणिवसीं ॥ विदेहत्वबाणलेंत्यासी ॥ ऐसारायासिनिश्चयोजाला ॥ ८७ ॥ ब्रह्मत्वबाणलेंयोगिराजा ॥ ह्मणोनिउल्हा
सभूभुजा ॥ सिंव्हासनींबैसवोनिवोजा ॥ श्रीशुकाचीपूजाब्रह्मत्वेंकेली ॥ ८८ ॥ स्वमुखेंसांगेश्रीशुकासी ॥ मीजनकआलोंसेभे

...सं... २ शुकाचें भाषण. ३ प्रतिच्छाया. ४ विचार करूं. ५ सर्व पदार्थांत अ... ...क्ति असते ती. ६ ...

...कनरथा...

टी [illegible] ॥ [illegible]शुक[illegible]आलाउल्हासीं ॥ [illegible] ॥ ८९ ॥ [illegible]श्रीराजाचेंचरण ॥ [illegible] ॥
त्याचेंदेखानियालक्षण ॥ तेंज्ञानअपूर्णनप्रमाणी ॥ ९० ॥ सर्वइंद्रियांनिवृत्त ॥ ज्ञानत्राहींनित्यमुक्त ॥ तेंज्ञानसाशंकित ॥ पूर्णत्व
तेथेंअसेना ॥ ९१ ॥ अंब्यापाडलागल्याझाडीं ॥ [illegible]गोडी ॥ निःशंकज्ञाननहोतांजोडी ॥ तटस्थगादीअपक्वता ॥
९२ ॥ दधिमंथूनकाढिजेलोणी ॥ तेंठावितांघरींखोदपाणी ॥ तेंचिअग्निसंगेंताउनी ॥ सुगंधपर्णींसुस्थिर ॥ ९३ ॥ तेंवितटस्थ
ताअतिसंपूर्ण ॥ तेंचिमुख्यत्वेंअपक्वताजाण ॥ सर्वइंद्रियींचिसमाधान ॥ तेंज्ञानविज्ञानअतिशुद्ध ॥ ९४ ॥ शुकाचीतटस्थता
मोडे ॥ त्यासीशुद्धज्ञानजोडे ॥ ऐसेंविचारोनिधडफुडें ॥ निजनिवाडेंनृपबोले ॥ ९५ ॥ राजाह्मणेतटस्थस्थिती ॥ शुकाकोठेंआ
हेतुझीवृत्ती ॥ येरह्मणेआत्मप्रतीती ॥ वृत्तिनिवृत्तीसुखरूप ॥ ९६ ॥ जैसीआत्मस्थितीआहे ॥ त्याचीस्थितीडोळांपाहे ॥ ते
व्हांदृश्यद्रष्टाचिन्मात्रहोय ॥ हाअनुभवपाहेआत्मत्वाचा ॥ ९७ ॥ शुकजेंवआत्मस्थितीपाहे ॥ विस्मयेंचाकाटलाठायें ॥ निजदे
हनाहींहोये ॥ दृश्यत्वेंराहेब्रह्मपूर्णत्वें ॥ ९८ ॥ जेंजेंदेखोंजायदिठी ॥ तेंतेंआत्मत्वेंचिउठी ॥ बापगुरुवाचीकसवटी ॥ दृश्याचि
येपुष्टीपरब्रह्मनांदे ॥ ९९ ॥ स्त्रीपुरुषाचियेव्यक्ती ॥ पूर्णब्रह्मत्वप्रचीती ॥ पशुपक्षीनानाजाती ॥ आत्मस्थितीजगदेखे ॥ १०० ॥
जेंजेंपाहेतेंतेंआत्मस्थिती ॥ तंवतंवसर्वइंद्रियांब्रह्मप्राप्ती ॥ गुरुवाक्याचीपरमख्याती ॥ सभाग्यपावतीस्वानंदें ॥ १ ॥ अगाध
सद्गुरुगरिमा ॥ ब्रह्मत्वआलेंइंद्रियकर्मा ॥ सहजभेटीपरब्रह्मा ॥ देहधर्मचिदत्वें ॥ २ ॥ निद्रेचेनिजसेजारींसेजार ॥ तळींधराव
रीअंबर ॥ पहुडणेंअतिअरुवार ॥ चिदचिन्मात्रस्वभावें ॥ ३ ॥ विसरोनिशेषनिमाला ॥ आठवाचाठावोपुसिला ॥ सहजसुखें
सुकाळजाला ॥ दुष्काळपडिलादेहभावा ॥ ४ ॥ जागृती[illegible]ब्रह्मपूर्ण ॥ स्वप्नजालेंचैतन्यघन ॥ सुषुप्तीजालीसुखसंपन्न ॥ हा
प्रतापपूर्णगुरुआज्ञेचा ॥ ५ ॥ गुरुआज्ञेचाचमत्कार ॥ [illegible]पडतांचिअक्षर ॥ सुखरूपजालासंसार ॥ चराचरब्रह्ममय ॥ ६ ॥
गुरुवाक्याचेंगौरव ॥ शुकासिजालासहजानुभव ॥ तेणेंआलाईशुकदेव ॥ साष्टांगींरावसद्भावेंवंदी ॥ ७ ॥ रायेंदिधलेंआलिंग

[illegible] ८ निद्रा. ९ [illegible] ११ नमस्कार करी.

न ॥ दोघांचेंगेलदान[illegible]सौवलेंचैतन्यघन ॥ पूर्णत्वेंपूर्णपरिपूर्णजाला ॥ ८ ॥ पूर्णत्वेंपावोनिस[illegible]अंगींसुटलें
आलिंगन ॥ तरीनदिस[illegible]दोनीपण ॥ अखंडत्वेंपूर्णआत्मत्व ॥ ९ ॥ शुकह्मणेजनकाप्रती ॥ नकळोनिहेंसह[illegible]म्यांविकल्प
धरिलाचित्तीं ॥ मुख्यपूज्यमूर्तिश्रीव्यासस्वामी ॥ ११० ॥ व्यासासिस्त्रीपुरुषभिन्न ॥ ऐकोनिअप्सरांचेंवचन ॥ माझेंविकल्पेंभरलें
मन ॥ व्यासअज्ञाननिश्चयेंमानीं ॥ ११ ॥ ऐसियाविकल्पाचासमूळदोहो ॥ तुझेनिवचनेंकेलापाहो ॥ धन्यज्ञानाचाअनुभवो ॥ निः
संदेहोभवद्वाक्यें ॥ १२ ॥ द्वारपाळाच्यानिरोपावरी ॥ मायाअविद्याविकल्पाबाहेरीं ॥ तुझ्यावैभवाचीथोरी ॥ वंद्यसुरवरींसर्वत्र ॥ १३ ॥
बापवाक्याचेंतिखटपण ॥ घायेंवीणछेदिलाप्राण ॥ जीवमारोनीयासंपूर्ण ॥ पूर्णत्वींपूर्णमजकेलें ॥ १४ ॥ ऐकोनिशुकाचेंवचन ॥ ज
नकजालासुप्रसन्न ॥ येथोंनिशुकजालासुखपूर्ण ॥ संतोषोनिआपणकायबोले ॥ १५ ॥ जनकह्मणेधन्यधन्य ॥ जेंतुजजालें
समाधान ॥ तेंचिगुह्याचेंगुह्यज्ञान ॥ ब्रह्मसमाधानतयानांव ॥ १६ ॥ पूर्वींचतूंज्ञाननिधी ॥ वस्तुआपुलीनिजात्मबुद्धी ॥ गुरुवाक्य
तेंचिसिद्धी ॥ निजात्मबुद्धिनिश्चित ॥ १७ ॥ जेतूंपावलासीसमाधी ॥ यावरीज्ञानसिद्धी ॥ नाहींनाहींगात्रिशुद्धी ॥ निजात्मबु
द्धियाचिनांव ॥ १८ ॥ जेतुजजालीआत्मप्राप्ती ॥ तेचिनारायणाचीज्ञानोक्ती ॥ तेंचिज्ञानश्रीकृष्णनाथीं ॥ तेचिस्थितीनारदाची ॥
॥ १९ ॥ तेचिस्थितीयाज्ञवल्क्यासी ॥ तेचिस्थितीव्यासासी ॥ तेचिस्थितिमजपासीं ॥ निश्चयेंसीनिश्चित ॥ १२० ॥ रत्ने
हेंसूत्रेंदीपभिन्न ॥ प्रभाएकलेंअभिन्न ॥ तेंविज्ञात्याचेंविचित्रकर्मचिन्ह ॥ परीज्ञेयज्ञानएकची ॥ २१ ॥ नारदासीनित्यलंगोटी ॥
कृष्णावैभवेंसंपन्नसृष्टी ॥ दोहींचीज्ञानकसवटी ॥ एकत्वेंपुष्टीसमसाम्य ॥ २२ ॥ जडभरथह्मणतीजड ॥ याज्ञवल्कीज्ञानारूढ ॥ दो
हींचेंज्ञेयएकत्वगोड ॥ ज्ञानींपडिपाडअसेना ॥ २३ ॥ देहदेखतांदोषकोटी ॥ आत्मत्वेंपाहतांनिजसृष्टी ॥ यालागिंदेहींनठेवावी
दृष्टी ॥ दोषाचीखोटीदेहात्मता ॥ २४ ॥ ऐकोनिजनकाचीगोष्टी ॥ सुखजालेंशुकाच्यापोटीं ॥ संशयगेलाउठाउठीं ॥ स्वानंददृ
ष्टीसदोदित ॥ २५ ॥ ॥ यापरीजनकेंश्रीशुकासी ॥ सांगितलेंनिजज्ञानासी ॥ तेणेंविश्रांतिजालीत्यासी ॥ तेंसुखवाचेसीनबोल

१ स्वभावसिद्ध. २ नाश करून टाकणें. ३ आपल्या भाषणेंकरून. ४ ठेवा. ५ प्रकाश. ६ चित्ताची शांति.

व ॥ २६ ॥ सुखउलथलेंसंपूर्ण ॥ संकल्पसंशयाजाळदहन ॥ वाचेसीपाडलेंमहामौन ॥ भयशोकपूर्णमावळले ॥ २७ ॥ निमाली
हृदयाचीआधी ॥ इंद्रियेंबुडालींसुखोद्बोधीं ॥ विश्रांतिपावलीश्रीशुकी ॥ सुखसुखावबोधींसंतुष्ट ॥ २८ ॥ शुकह्मणेरायाप्रति ॥
मजजालीपरमविश्रांती ॥ तेंविश्रांतीभोगावयाएकांतीं ॥ मेरुगिरीप्रतिशुकगेला ॥ २९ ॥ निर्विकारनिरहंकारी ॥ आसनघाली
नियोगमुद्रीं ॥ शुकबैसलासमाधिवरी ॥ मेरुशिखरींस्वानंदें ॥ ३० ॥ स्नेहवीणप्रकाशरूप ॥ निर्वातींचाजैसादीप ॥ तैसेंशुकाचें
समाधिस्वरूप ॥ निर्विकल्पयानांव ॥ ३१ ॥ शुकह्मणेमीक्षणभरी ॥ सुखेंबैसलोंमेरुशिखरीं ॥ बाहेरसंख्याशास्त्रांतरी ॥ दशसह
स्त्रींजालींअद्बें ॥ ३२ ॥ एवंस्वरूपाचेंठायीं ॥ मुळींउदयअस्तनाहीं ॥ काळातेथेंअटकपाहीं ॥ ठेवितांठायींठकेना ॥ ३३ ॥ ऐकें
श्रीरामाकृपामूर्ती ॥ यापरीशुकाचीब्रह्मप्राप्ती ॥ जनकेंआणिलीयथास्थिती ॥ आत्मप्रतीतीसमाधिस्थ ॥ ३४ ॥ समाधिआणि
उत्थान ॥ दोनीअवस्थाबोळवण ॥ करोनियांश्रीशुकजाण ॥ जालापूर्णआत्मत्वें ॥ ३५ ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ शुकसुखेंजा
लाब्रह्मसंपन्न ॥ पुढेंश्रीरामाचेंपूर्ण ॥ वसिष्ठेंआपणानिरोपिलें ॥ ३६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायां
शुकजनकसंवादोनामदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४० ॥ ॥ छ ॥

१ मनोगति. २ स्मरण केल्यानें. ३ चित्ताची एकाग्रता करून बसणें. ४ तिसरी भूमि जीचे ठायीं ईश्वर सादृशता प्राप्त होते. ५ तेल. ६ उठून उभे राहणें.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ तस्यव्यासतनूजस्यमलमूलापमार्जन ॥ ...
योपयुज्यते ॥ १ ॥ ॥ श्रीव्यासाचार्यांचापुत्र ॥ सांगितलेंश्रीशुकाचेंचरित्र ॥ जनकेंत्याचाविकल्पमात्र ॥ केलानिरहंकारद्वा
रपाळें ॥ १ ॥ सज्ञानाचेंरूपावचन ॥ द्वारपाळकरिजाण ॥ करोनिविकल्पाचेंदहन ॥ पूर्णसमाधानश्रीशुकासी ॥ २ ॥ जैसीवि
रक्तीशुकासी ॥ तैसीविरक्तीश्रीरामासी ॥ राज्यवैभवनावडेत्यासी ॥ नित्यविषयासीविरक्त ॥ ३ ॥ श्रीरामातुझेंज्ञानगंभीर ॥
शुकाच्याऐसानिजविचार ॥ त्वांहीकरावाश्रीगुरुसमाचार ॥ विश्रांतीतेंघरविवेकापासीं ॥ ४ ॥ ॥श्लोक॥ वासनासंक्षयोनामसमोक्ष
इत्युच्यतेबुधैः ॥ पदार्थवासनासक्तिर्बंधइत्यभिधीयते ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सकळवासनेचीशांती ॥ यानांवमोक्षमुक्ती ॥ विषय
वासनाउत्पत्ती ॥ बद्धतानिश्चितीयानांव ॥ ५ ॥ देहींअसोनिदेहस्थिती ॥ ज्यासिनाहींविषयासक्ती ॥ त्यासिबोलिजेजीवन्मुक्ती॥
जाणनिश्चितीरघुनाथा ॥ ६ ॥ यावरीश्रीरामाचेंमनोज्ञान ॥ शुकाचेंऐसेंसंपूर्ण ॥ विश्वामित्रैंसांगावेंज्ञान ॥ तेंजाणोनिचिन्ह
ऋषिबोले ॥ ७ ॥ ॥श्लोक॥ रघूणामेषसर्वेषांप्रभुःकुलगुरुःसदा ॥ सर्वज्ञःसर्वसाक्षीचत्रिकालामलदर्शनः ॥३॥ ॥ टीका ॥ तुज
यावयासमाधान ॥ उपदेशावयाब्रह्मज्ञान ॥ वसिष्ठकुळगुरुसज्ञान ॥ सदासंपन्नषड्गुणैश्वर्य ॥ ८ ॥ भूतभविष्यवर्तमान ॥ त्रि
काळज्ञानसर्वज्ञ ॥ अंतर्यामीसाक्षीपूर्ण ॥ गुरुतोमहानश्रीवसिष्ठ ॥ ९ ॥ सूर्यवंशींजेजेउत्पन्न ॥ त्यांसिवसिष्ठसांगेज्ञान ॥ श्रीवसि
ष्ठाचेंज्ञानमहिमान ॥ हरिहरआपणवंदितीस्वयें ॥ १० ॥ ऐसाकुळगुरुअसतां ॥ मीउपदेशूंनयेरघुनाथा ॥ वसिष्ठासिअनन्य
ता ॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थशरणरिघें ॥११॥ पुढिलाचाशिष्यअतिवरिष्ठ ॥ त्यासिचाळवीतोगुरुभ्रष्ट ॥ उपदेशीतोज्ञाननष्ठ ॥ अतिपा
पिष्टमळोमें ॥ १२ ॥ कुळींअसतांसज्ञानगुरु ॥ त्यासिस्यागवीतोपापिष्टनरू ॥ स्वयेंउपदेशीतोपापाचारू ॥ हानिजनिर्धारू
ज्ञानोपदेशीं ॥ १३ ॥ वसिष्ठज्ञानगुरुसूर्यवंशीं ॥ त्याच्याशिष्यासिजेउपदेशी ॥ तेणेंजोडिल्यापापराशी॥ गुरुत्वेंदोषीतद्दोषें ॥
१४ ॥ यालागींगारघुपती ॥ पावावयाब्रह्मप्राप्ती ॥ वसिष्ठज्ञानगुरुसीप्रार्थी ॥ तेणेंतूंविश्रांतिपावसिसुखें ॥ १५ ॥ ऐसेंसांगोनि

१ आत्मस्वरूपाशिवाय दुसऱ्या पदार्थावर प्रीति नसलेल्या. २ सहा गुण ज्याच्या ठायी आहेत असा. ३ सर्व गोष्टी जाणणारा. ४ अभिलाष.

भा. रा. श्रीरामा[illegible]सी ॥ विश्वामित्रबोलवसिष्ठासी ॥ पूर्वीं[illegible]रघुनाथासी ॥ तूं[illegible]उपदेशींउदास ॥ १६ ॥ वसिष्ठातूंकांहींस्मरतोसी ॥ पू
॥ १ ॥ वींवैरआह्मांतुह्मांसी ॥ तेंवैरशांतकरावयासी ॥ ब्रह्माउपदेशीनिजगुह्यज्ञान ॥ १७ ॥ त्यागुह्यज्ञानाच्यापोटीं ॥ मीतूंपणाचीमावळेगो बा. कां.
ठी ॥ वैरनिमालेंउठाउठीं ॥ स्वानंदपुष्टीआह्मांदोघां ॥ १८ ॥ स्वानंद[illegible]स्थिती ॥ आह्मांतुह्मांजालीअतिप्रीती ॥ विकल्पनुपजे अ. ११
कल्पांतीं ॥ तेंचिश्रीरामाप्रतिउपदेशीं ॥ १९ ॥ [illegible]विसरलोंह्मणसी ॥ आठवविसरातेंस्वयेंप्रासी ॥ नाठवतांआठवअहर्नि
शीं ॥ विसरूंल्यापासींअसेना ॥ २० ॥ ज्ञा[illegible]गंभीरी ॥ विरक्तशिष्याचेमुखेंत्रीं ॥ उपदिष्ठेनिजनिर्धारीं ॥ तेगुरुचीखरी
गुरुमहिमा ॥ २१ ॥ कामक्रोधादिमहाज्वाळें ॥ [illegible]शिष्यासिज्ञाननपोळे ॥ तेणेंगुरुत्वेंअतिप्रांजळें ॥ अदग्धसोज्वळेंतेंज्ञा
न ॥ २२ ॥ शिष्याचेविकल्पसमस्त ॥ खंडोनिनिर्विकल्पकरीत ॥ तेंचिज्ञानआखंडित ॥ शुद्धशास्त्रार्थयानांव ॥ २३ ॥ शुद्ध
शास्त्रार्थप्रतिपादिती ॥ तेचिसद्गुरुउपदेशीती ॥ त्याशिष्यासिहोयप्रतीती ॥ त्यागुरुत्वाचीख्यातीहरिहरांवंद्य ॥ २४ ॥ शि
ष्याशिनाहींब्रह्मप्रचिती ॥ शुद्धज्ञानेंसतेजयुक्ती ॥ [illegible]विषयाचीआसक्ती ॥ तेजाणनिश्चितीअशिष्य ॥ २५ ॥ श्लोक ॥ ॥ अ
शिष्यायाविरक्तायत्किंचिदुपदिश्यते ॥ तच्चयात्यपवित्रत्वंगोक्षीरं[illegible]वहताविव ॥४॥ ॥ टीका ॥ मनुष्यदेहाचियाप्राप्ती ॥ संसा
रतरावयागुरुभक्ती ॥ ऐसीभावनाहींज्याचेचित्तीं ॥ तेजाणानिश्चितीअशिष्य ॥ २६ ॥ ज्यासिविषयवासनाचित्तीं ॥ ज्यासिसं
सारावरआसक्ती ॥ लोकैषणाचीअतिप्रीती ॥ तोजाणनिश्चितीअविरक्त ॥ २७ ॥ ऐशियातेंजेउपदेशिती ॥ तेंअपवित्रउपदेश
स्थिती ॥ जेंविश्वानर्चर्मपात्राप्रती ॥ गोक्षीरभरितीयारोष्ण ॥ २८ ॥ परशिष्यासीउपदेशन ॥ तेंगुरुत्वासिअतिदूषण ॥ अ
शिष्यासीसांगावेंज्ञान ॥ तेंनिंद्यपूर्णसर्वार्थे ॥ २९ ॥ सच्छिष्यासीसद्गुण ॥ देखोनिसांगावेंगुह्यज्ञान ॥ त्यागुरूचेंगुरुत्वधन्य
परमपावनपरमार्थी ॥ ३० ॥ हेंविश्वामित्राचेंवचन ॥ ऐकोनि[illegible]अतिमहन ॥ सिद्धसाधकऋषिजन ॥ करितीस्तवनधन्यधन्य
॥ ३१ ॥ व्यासनारदयाज्ञवल्की ॥ शुकप्रमुख[illegible] ॥ विश्वामित्रातेंनिजमुखीं ॥ सकळिकींपुनःपुनःस्तविजे ॥ ३२ ॥ जोब्र ॥ १ ॥

१ रात्रंदिवस. २ उत्तम भरीत. ३ उपदेश करी. ४ कपट, [illegible] ७ लोकांनीतिसंपादणाची इच्छा. ८ [illegible]

ह्मज्ञानाचामहामेरू ॥ जोस्वानंदाचासुखसागरू ॥ तोबोलेवसिष्ठऋषीश्वरू ॥ चित्तचमत्कार[illegible]
निब्रह्मप्राप्ती ॥ परीब्रह्मयासमानज्ञानशक्ती ॥ वचनमात्रेंब्रह्मप्राप्ती ॥ सच्छिष्यपावतीस्वानंदें ॥ ३४ ॥ ज्ञानवैराग्यऐश्वर्यस्वा
ती ॥ यशश्रीऔदार्यस्थिती ॥ हेसाहीगुणवसिष्ठासिअसती ॥ भगवंतह्मणतीतेणेंत्यासी ॥ ३५ ॥ सूर्यवंशींनिजसन्मानी ॥ गु
रुत्वेंजोमुगुटमणी ॥ रायेंपूजिलाअनुदिनीं ॥ जोवरासनींउपविष्ट ॥ ३६ ॥ वसिष्ठकरितांउपदेश ॥ शिष्यतत्काळहोयनिरास॥
तोनिरासतेचीकास ॥ जेणेंसावकाशधरिलीअसे ॥ ३७ ॥ श्रीरामअधिकारीशिरोरत्न ॥ परीनपुसतांब्रह्मज्ञान ॥ सांगोंनये
गाआपण ॥ हेंमुख्यलक्षणउपदेशीं ॥ ३८ ॥ वसिष्ठाचीमहाख्याती ॥ सूर्यजिंतिलादंडशक्ती ॥ तेंविश्वामित्राप्रती ॥ उपदेश
स्थितीसांगत ॥ ३९ ॥ सद्गुरूतेंनप्रार्थितां ॥ शिष्यआदरेंनपुसतां ॥ सांगोनयेगासर्वथा ॥ सांगेतोतत्वतांगुरुमूर्ख ॥ ४०॥
गुरुस्वयेंह्मणेशिष्यांस ॥ तूंघेमाझाउपदेश ॥ तेंव्हांचगुरुत्वपडिलेंवोस ॥ वाढलाअसोसगुरुत्वलोभें ॥ ४१ ॥ यालागींशिष्येंन
पुसतांजाण ॥ आपणसांगोंनयेब्रह्मज्ञान ॥ जरीरामअधिकारीरत्न ॥ तरीअप्रश्नींज्ञानसांगोंनये ॥४२॥ शिष्यउपदेशींउदास
भूत ॥ गुरुसाक्षेपीउपदेशार्थ ॥ तेणेंगुरुत्वाजालाघात ॥ अविवेकेंलोलुप्तशिष्यार्थी ॥ ४३ ॥ विश्वामित्रातुझीआज्ञा ॥ माझें
निनकरवेंअवज्ञा ॥ आतांसांगेनब्रह्मज्ञाना ॥ साधूचीआज्ञामजवंद्य ॥ ४४ ॥ विश्वामित्रातूंसाधुरत्न ॥ सुरवरांवंद्यमहिमान ॥
क्षत्रियहोत्साताब्राह्मण ॥ स्वयेंज्ञानसंपूर्णअवश्यकेलें ॥ ४५ ॥ त्यातुजसाधूचीनिजाज्ञा ॥ हरिहरांनकरवेअवज्ञा ॥ या
लागींमीरघुनंदना ॥ गुह्यज्ञानासांगेन ॥ ४६ ॥ माझेंतुझेंवैरशांती ॥ जेंउपदेशिलेंप्रजापती ॥ तेंअखंडस्मरेस्फूर्ती ॥ संसार
प्रवृत्तींनिवर्तक ॥ ४७ ॥ तेणेंज्ञानीमीआपण ॥ उपदेशीनरघुनंदन ॥ ज्याउपदेशासिविघ्न ॥ कल्पांतींजाणबाधेना ॥ ४८ ॥
[illegible]वहोयनिर्विघ्न ॥ प्रपं[illegible]ष्यहोयब्रह्मपूर्ण ॥ अज्ञानतेंज्ञानहोवोनिठाके ॥ ४९ ॥ ऐसीहेगुह्यस्थिती ॥
[illegible]श्रीरामा[illegible] ॥ ऐकोनिनि[illegible]थतीसुखावेराम ॥ ५० ॥ मगवसिष्ठासिश्रीरामआप

[illegible]आहे असा साधु. ३ प्रमुख. [illegible] ६ अतिलोभ. ७ ब्रह्मदेव.

... ॥ ९१ ॥ ऐसासद्गदितकृपावचन ॥ क
... ॥ ९२ ॥ जेंविदीपेंगवाक्षांसीदीप्ती ॥ तेंगवाक्षेंदिपासीने
॥ तेंवितुझें ... नीमीनेपैं ॥ ९३ ॥ तुझेंअगाधब्रह्मज्ञान ॥ तेंमीनेणेंचिअज्ञान ॥ तूं
कुळगुरुसनातन ॥ ह्मणोनिचरणदृढधरिले ॥ ९४ ॥ श्रीरामस्वयेंचैतन्यघन ॥ देवकार्यार्थअवतारपूर्ण ॥ करावयाधर्मसं
रक्षण ॥ मनुष्यपणनटनाट्य ॥ ९५ ॥ तेणेंपैंझपविलेंअज्ञान ॥ ब्रह्मीब्रह्मवन्यून ॥ अथवाह्मणवितांसज्ञान ॥ ब्रह्मीब्रह्मल
पूर्णअधिकनव्हे ॥ ९६ ॥ एवंज्ञानाज्ञानातीत ॥ श्रीरामस्वयंसदोदित ॥ तोहीलोकसंग्रहार्थ ॥ गुरुत्वेंवंदितवसिष्ठातें ॥ ९७ ॥
देवोनिसद्गुरुसीसन्मान ॥ श्रीरामनपुसतांब्रह्मज्ञान ॥ तेंज्ञानमार्गेंविच्छिन्न ॥ स्वयेंआपणकेलासेंहोय ॥ ९८ ॥ कराव
यादीनोद्धारा ॥ गुरुशिष्यपरंपरा ॥ स्थापावयारघुवीरा ॥ कळवळापुराज्ञानमार्गीं ॥ ९९ ॥ यालागिंश्रीरामआपण ॥ केवळहो
वोनिअज्ञान ॥ गुरुत्वेंवसिष्ठासीसन्मान ॥ देवोनिब्रह्मज्ञानविचारीतस्वयेंपुसे ॥ ६० ॥ घेवोनिअज्ञानत्वाचीबुंथी ॥ केवळअ
ज्ञानप्रश्नोक्ती ॥ स्वयेंपुसताहेरघुपती ॥ तेहीउपपत्तीअवधारा ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रीरामउवाच ॥ प्राक्तनंवासनाजालंनि
योजयतिमायथा ॥ मुनेतथैवतिष्ठामिकृपणःकिंकरोम्यहं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकेंमुनिसावधान ॥ जैसेंमाझेंपूर्वप्राक्तन ॥ मी
त्याप्रारब्धाधीन ॥ स्वयंकर्तेपणमजनाहीं ॥ ६२ ॥ पाहतांप्रारब्धाकडे ॥ मीतंवकेवळबापुडें ॥ म्यांकायकरावेंपुढें ॥ हेंधडफुडें
लक्षेना ॥ ६३ ॥ देहअसतांप्रारब्धाधीन ॥ जेणेंहोयब्रह्मज्ञान ॥ तेंसीकृपाकरावीपरिपूर्ण ॥ ज्ञानविज्ञानपरिपाक ॥ ६४ ॥
॥ श्लोक ॥ वसिष्ठउवाच ॥ अंतेवमसिंहेरामश्रेयःप्राप्नोतिशाश्वतं ॥ स्वप्रयत्नोपनीतेनपौरुषेणैवनान्यथा ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥
मनुष्यदेहींब्रह्मप्राप्ती ॥ तोदेहभवनसावाचिती ॥ विदेहत्वेंपरमार्थगती ॥ विवेकसद्युक्तिनिजपुरुषार्थ ॥ ६५ ॥ नरदेहाऐसें
गोमटें ॥ शोधितांत्रैलोक्यींनभेटे ॥ देहाऐसेंवोखटें ॥ अत्यंतखोटेंआनमाहीं ॥ ६६ ॥ वोखटेंह्मणोनित्यागावें ॥ तरीमोक्ष ...

१ लहान खिडकी. २ आदि, मध्य, अंतरहित. ३ ... ४ ... केला नाहीं असा. ...

... ब्रह्मज्ञानभोगावं ॥ तअवश्यजावेंअधःपाता ॥ ६७ ॥ हेंभोगावेंनात्यागावें ...
...वें ॥ तरीचपावावेंपरमार्थसुख ॥ ६८ ॥ ऐकेंबापारघुनाथा ॥ यायुक्तीच्यापुरुषार्था ॥ साधूनियां ...
...ना ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ शुभाशुभाभ्यांमार्गाभ्यांवहंतीवासनासरित् ॥ सामनःपुरुषार्थेनयोजनीयास्विमेमतिः ॥ ...
...नोरथनानावृत्ती ॥ यानांववासनासरिताह्मणती ॥ इयेमाजिबुडालेनेणोंकिती ॥ बळीतेतरतीनिजपुरुषार्थें ॥ ७० ॥
...नावोघ ॥ सबळबळेंवाहतीअनेग ॥ तेविवेकेंमोडोनिसांग ॥ परमार्थींचांगपुरुषार्थकीजे ॥ ७१ ॥ त्यापुरुषार्थाचें
...वासनात्यागून ॥ परमार्थींदृढराखावेंमन ॥ हेंमुख्यलक्षणपरमार्था ॥ ७२ ॥ बाळकलाविजेअभ्यासीं ॥ शनैःशै
...यासी ॥ तेंविअनुसंधानचित्तासी ॥ सावकाशींराखावें ॥ ७३ ॥ अनुसंधानसांडितांचित्ता ॥ वळवूनलावावेंपर
...करावेंपुरुषार्था ॥ चित्तजयार्थासाटोप ॥ ७४ ॥ दांतखावोनियांचित्तानेटीं ॥ लागावेंमनोजयाच्यापाठीं ॥ हा
... ॥ मनोजयदृष्टीलक्षावा ॥ ७५ ॥ अंगेंआंवरोनियांआंग ॥ मनोजयकरावासांग ॥ हाचिपरमार्थाचामार्ग ॥
... ॥ ७६ ॥ सावधानअहोरात्र ॥ चित्तेंलक्षावेंचिन्मात्र ॥ हेंचिपरमार्थाचेंसूत्र ॥ अतिपवित्रनिजनिष्ठा ॥ ७७ ॥
...मनेंमनानिर्दाळण ॥ मनेंमनाअनुसंधान ॥ यानांवपूर्णपुरुषार्थ ॥ ७८ ॥ सकळकळांचीवित्पत्ती ॥ अनाभ्या
...व्हेज्ञानस्थिति ॥ क्षणार्धेंप्राप्तीप्रबळेंस्वयें ॥ ७९ ॥ वेदशास्त्रश्रुतीपुराण ॥ नानाकळाअतिविंदान ॥ अ
...ज्ञानाचेंल... ॥ ८० ॥ ज्ञानप्राप्तकाळींजाण ॥ अनाभ्यासेंवाढेपूर्ण ॥ जन्ममरणकरीक्षीण ॥ तें
...ंडजातांअधिकहोय ॥ ऐसीज्ञानकळेचीसोय ॥ सुलभत्वेंआहेसुखरूप ॥
...अनुतापनाहींचित्तीं ॥ अवैराग्यें प्राप्तीज्ञानाचीनव्हे ॥ ८३ ॥
... ॥ ८४ ॥ ॥ श्लोक ॥ वरंशरावहस्तस्य
...व ॥ ८५ ...

॥थेचांडाळघरोघर ॥
[illegible] जोज्ञानपावोनिअ
[illegible] मूर्खपण
[illegible] विवेकवैराग्यस[illegible]
[illegible] तज्जनेस्थिते ॥ क्रमोगुरूपदेशस्यस्वात्मज्ञानस्यकारणं ॥
[illegible] नितरिजेगुरुवर्या ॥ सांगडपायाआत्मप्राप्तिलागुन ॥८८॥
ऐसींश्रुतिश[illegible]जती ॥ तेप्राप्तीचीन[illegible]ती ॥ पावेनानिश्चितीगुरुरायाकरीं ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ व
क्रमोरामव्यवस्थासावपालनं ॥ ज्ञप्तेस्तुकारणंशुद्धाशिष्यप्रज्ञैवकेवलं ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ गुरुउपदेशाचि
[illegible]चीभरलीवाटी ॥ जेशिष्याचेलावीहोटीं ॥ [illegible]धिती पोटींवाढेल ॥ ९० ॥ गुरूपासींनाहींज्ञानाचा
[illegible]याहातींतत्काळां ॥ गुरुपेंनाहींज्ञानधनमोटळा ॥ जेशिष्याजवळांस्वयेंदे ॥ ९१ ॥ गुरूनेंदेइजेआपण ॥
[illegible]पूर्ण ॥ तैसेंनव्हेंब्रह्मज्ञान ॥ अतर्क्यविंदा[illegible]ज्ञानमाली ॥ ९२ ॥ उपदेशक्रमरघुनाथा ॥ गुरुनसांगोनिसांग
[illegible]वीणऐकतां ॥ प्राप्तिपरमार्थतैंलाभे ॥ ९३ ॥ दृष्टीं[illegible]सावधान ॥ तैंचिकूर्मीच्यापिल्यांअमृतपान ॥ दृष्टिअंत
[illegible]डेलंघनतयांसी ॥ ९४ ॥ तैंविश्रीगुरुसी[illegible]ता ॥ तेणेंशिष्यलाभेपरमार्था ॥ अणुमात्रभावपालटतां ॥ उपदे
[illegible]य ॥ ९५ ॥ गुरुसांगेगुह्यज्ञान ॥ शिष्यसेवीत्यानूतनिर्वाण ॥ वर्णावर्णदेहाभिमान ॥ गेल्याज्ञानस्वयेंलाभे ॥९६॥
[illegible]जवार्ता ॥ गुरुसांगेशिष्यस्वार्थी ॥ शिष्यस्वार्थीसांडीनिचिंता ॥ तरीचपरमार्थापाविजे ॥ ९७ ॥ ज्याशिष्याचे
[illegible] देहगेहादिअतिममता ॥ तोगुरुउपदेशींनिस्परिता ॥ अज्ञापरमार्थातोनव्हे ॥ ९८ ॥ विषयस्वार्थज्याचेगो[illegible]
[illegible]निविरक्तगोष्टी ॥ तेप्रज्ञाअतिशयेंमोरटी ॥ परमार्थभेटीहोयेनिंदी ॥९९॥ यालागींतत्काळ ॥ पा[illegible]

शिष्यप्रज्ञाचिगाकेवळ ॥ परमार्थफळतेणेंलाभे ॥१००॥ शिष्यासिनाहींचित्तशुद्धी ॥ त्यासिशास्त्रींनव्हेआत्मबुद्धी ॥ ते[illegible]
कीविषयसाधी ॥ हितत्रिशुद्धींनव्हेचिशास्त्रें ॥ १ ॥ शिष्याचित्तींविषयासक्ती ॥ गुरुउपदेशेंनव्हेपरमार्थप्राप्ती ॥ तोउपदेशजा
यव्यर्थअंतीं ॥ करीविपरीतार्थीज्ञानगर्वें ॥२॥ उपदेशस्वयेंव्यर्थगेला ॥ सर्वेचिज्ञानगर्वघेवोनिआला ॥ ज्ञातेपणेंतोंठाचढला ॥
नायकेबोलाश्रेष्ठांच्या ॥३॥ स्वयेंउपदेशगेलाव्यर्थ ॥ परिवाढलाअतिअनर्थ ॥ चित्तशुद्धिनाहींतेथ ॥ तेणेंपरमार्थकदांनघडे ॥४॥
चित्तशुद्धिज्याचेमनीं ॥ तोपरमार्थपावेपाषाणी ॥ नवलचित्तशुद्धिचीकरणी ॥ दावींजनीवनींजनार्दन ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ राम
उवाच ॥ इयतोदृश्यजातस्यब्रह्मांडस्यजगस्थितेः ॥ मुनेसत्ताकथंतत्रक्कमेरुःसर्षपोदरे ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ साधकभावनेच्या
पोटीं ॥ दृश्यजालेंब्रह्मांडकोटी ॥ हरपतीउठाउठी ॥ राईच्यापोटींमेरु[illegible] ॥ ६ ॥ ब्रह्मभावनासूक्ष्मसपूर ॥ तीमाजिदि
सतेंचराचर ॥ केंविहरपेजगडंबर ॥ मश्यकेंगिरीवरगिळेलकैसा ॥७॥ ॥ श्लोक ॥ वसिष्ठउवाच ॥ साधुसंगमसच्छास्त्रपरोभव
सिरामचेत् ॥ तद्दिनेनैवनोमासैःप्राप्तोसिमरमांधियं ॥ १३ ॥ ॥टीका॥ साधुत्व[illegible]साधूसी ॥ मुख्यसाधुत्वसद्गुरूसी ॥ तो
जोस्वात्मत्वउपदेशी ॥ सच्छास्त्रत्यासिबोलतीज्ञाते ॥ ८ ॥ त्यागुरुवाक्यीं[illegible] ॥ शिष्यजालियासर्वात्मता ॥ तोदिसमास
नलागतां ॥ योग्यपरमार्थातत्काळहोय ॥ ९ ॥ तत्काळहोययोग्यता ॥ हाहीविलंबूनसाहेपरमार्था ॥ हृदईसिद्धिनिजात्मता ॥
गुरुवाक्यपाहतांनैराश्यलाभे ॥ ११० ॥ केवळतंतुपाहतांदृष्टी ॥ वस्त्रलोपेउठाउठी ॥ सूक्ष्मब्रह्मलक्षितांदृष्टी ॥ ब्रह्मांडकोटीमा
वळती ॥ ११ ॥ पाहतांसूक्ष्मदृष्टीसावधान ॥ शून्याचेंहरपेंशून्यपण ॥ शून्यहोयब्रह्मपूर्ण ॥ साधुसज्जनसमागमें ॥ १२ ॥ जंव
जंवनाहींहोयदेहो ॥ तंवतंवसुखाचाउत्साव ॥ देहाच्याहोतांअभाव ॥ परमानंदपाहाहोसत्संगें ॥ १३ ॥ सत्संगेंज्याअकिंचनता॥
तोब्रह्मादिकांवंद्यसर्वथा ॥ त्रैलोक्यवैभवाहाणोनिलाथा ॥ ऐसीप्रसन्नतासत्संगें ॥ १४ ॥ ऐसियासत्संगापरतें ॥ श्रेष्ठसाधनना
हींयेथें ॥ त्यासत्संगामहिमेतें ॥ ऐकनिश्चितेंसांगेन ॥ १५ ॥ सत्संगेंनाहींद्रष्टेपण ॥ पुढेंदृश्यनाहींजाण ॥ देखतेवीणदर्शन ॥ तें

१ शाहाणा. २ द्रव्य. ३ गर्व. ४ डांस. ५ दोरा. ६ नाहींसें होणें.

ब्रह्मपूर्णरघुनाथा ॥ १६ ॥ दृश्यद्रष्टादोहींतें ॥ दर्शनप्रकाशींनिश्चितें ॥ तेंदर्शनआकळेजयातें ॥ ब्रह्मस्थितीत्यातेंअभंग ॥ १७ ॥
सोकरकाणिकाभिन्नभिन्न ॥ परित्याकणिकासाकारचिआपण ॥ तेंविचराचरदृश्यभान ॥ तेंब्रह्मपूर्णपूर्णत्वें ॥ १८ ॥ उंचनिचअलं
कार ॥ परितेंयेकचिसांगार ॥ तेंविपाहतांचराचर ॥ वस्तुपरात्परपरब्रह्म ॥ १९ ॥ ह्मणतीघटाकाशमठाकाश ॥ परितेंसहजचि
महदाकाश ॥ तेंविदृश्यदर्शनेंद्रष्टाभास ॥ भासतोचिद्विलासचिन्मयत्वें ॥ १२० ॥ यानिजात्मदृष्टिपाहतां ॥ विषयेंविषयब्रह्मरूपता ॥
तेंचिउपपत्तितत्वतां ॥ ऐकेंरघुनाथासांगेन ॥ २१ ॥ मुख्यविषयोपंचविध ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगंध ॥ याचीगोडीलोपरमानंद ॥
आत्मविदजाणती ॥ २२ ॥ विषयाचेंजेंगोडपण ॥ तेंगोडीचेंब्रह्मपूर्ण ॥ तेगोडीचेंजेंज्ञातेपण ॥ तेंचैतन्यघनजाणावें ॥ २३ ॥
यस्यानंदस्यमात्राजीवंती ॥ विषयगोडीब्रह्मस्फूर्ती ॥ भोक्ताभोगीस्वयेंचित्शक्ती ॥ जाणीवतेनिश्चितीपरब्रह्म ॥ २४ ॥ याला
गिंगारघुनाथा ॥ जेणेंजाणिजेविषयस्वादता ॥ तेजाणीवआलीज्याच्याहाता ॥ तोजाणतत्वतांस्वदेहींब्रह्म ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥
श्रीरामउवाच ॥ येनैर्भगवन्धीरानिश्चयेनमहाधिया ॥ विशोकाःसंस्थितास्तन्मेब्रह्मतोहिततत्वतः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ मागील
धीरवीरपरमार्थी ॥ पावलेविशोकब्रह्मप्राप्ती ॥ तेंविशोकतेचीस्थिती ॥ मजकांनिश्चितीप्रगटेना ॥ २६ ॥ ऐसीउपदेशींज्ञानपद
वी ॥ जेधैर्यातेंधैर्यआंगवी ॥ अंगआंगातेंस्वयेंहरवी ॥ विशोकसर्वभावींजेणेंमीहोय ॥ २७ ॥ ब्रह्मज्ञानाच्याउपपत्ती ॥ सांगित
ल्यानानायुक्ती ॥ जेणेंसद्यःपावेब्रह्मप्राप्ती ॥ तेमजनिश्चितीसांगास्वामी ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ वसिष्ठउवाच ॥ श्रूयतांज्ञानसर्व
स्वंश्रुत्वाचैवावधारयेत् ॥ भोगेच्छामात्रकोबंधस्तत्त्यागोमोक्षउच्यते ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकेंबापारघुवीरा ॥ सांगेनज्ञानाच्या
सर्वसारा ॥ जोश्रवणार्थीचातकखरा ॥ तोवाक्यसुखसाराझेलीनिघे ॥ २९ ॥ ज्ञानकथाअवघेचीऐकती ॥ परिऐकिलेंतेंनाचरती ॥
त्यालागिंश्रवणाचीहोयमाती ॥ परमार्थप्राप्तित्यांकैंची ॥ १३० ॥ पावनकथाज्ञानगर्भोक्ती ॥ अनवधानेंतेंश्रवणनिवर्ती ॥
[illegible]नाजेकांविपावती ॥ मननाचीवस्तीउत्तमसदा ॥ ३१ ॥ ऐसीनिजकथाऐकती ॥ तेऐकतांचिनायकती ॥ त्यांसिपरमा ॥ ४ ॥

१ आकार आहे असा. २ अनुगुण. [illegible]

र्थाचीप्राप्ती ॥ कदाकल्पांतींघडेना ॥ ३२ ॥ ऐकेंरामासावधान ॥ येथेंभोगेच्छामुख्यबंधन ॥ तेंत्यागीतोज्ञातापूर्ण ॥ तेथेंमुक्त
पणसहजची ॥ ३३ ॥ इच्छात्यागअतिकठिण ॥ जोत्यागीतोविचक्षण ॥ त्याहीत्यागाचेंलक्षण ॥ निर्वाणखूणअवधारीं ॥ ३४ ॥
मनेंमनातेंआक्रमावें ॥ मनेंमनातेंनिग्रहावे ॥ मनेंमनातेंधरावें ॥ मनेंमारावेंमनातें ॥ ३५ ॥ मनेंमनाचानिग्रहोऐसा ॥ तेथेंस
मूळनिमेआशा ॥ चैतन्याचावोतेठसा ॥ प्रपंचआपैसापरब्रह्महोय ॥ ३६ ॥ ऐसियासूक्ष्मअतियुक्ती ॥ परब्रह्माचीसद्यःप्राप्ती ॥
स्वयेंपरब्रह्मचीआहांती ॥ प्राप्तीअप्राप्तीभावाभावें ॥ ३७ ॥ स्वयंभूहृदयींब्रह्मस्थिती ॥ ब्रह्मप्रभाइंद्रियवृत्ति ॥ तेअभावेंब्रह्मन
व्हेह्मणती ॥ सद्भावेंहोतीपरब्रह्म ॥ ३८ ॥ यासद्भावाचीउपपत्ती ॥ निश्चयेंसांगेनरघुपती ॥ दृढधरावेंसावधानवृत्ती ॥ हेंब्रह्म
स्थितीअभंग ॥ ३९ ॥ जेथेंकामक्रोधासलोभता ॥ निःशेषनाहींतेंब्रह्मशांतता ॥ तेशांतिब्रह्मस्वभावता ॥ सबाह्यपूर्णतासर्वदे
हीं ॥ १४० ॥ ज्यासिमीह्मणिजेआपण ॥ तेंमीपणेंचिवपुंचैतन्य ॥ इंद्रियांचेंकर्माचरण ॥ तेंहीआचरणपूर्णपरब्रह्मत्वें ॥ ४१ ॥
कायावाचामनसाआचरण ॥ तेंतेंसहजेंब्रह्मार्पण ॥ हेंज्यासिआकळलीखूण ॥ तोतत्काळजाणपरब्रह्मजाला ॥ ४२ ॥ तोतत्का
ळपरब्रह्मजाला ॥ ह्मणतांलाजलागलीपैंबोला ॥ स्वयेंब्रह्मरूपेंसंचला ॥ जालानजालाज्ञानाज्ञानें ॥ ४३ ॥ यापरीगारघुनाथा ॥
स्वतःसिद्धब्रह्मरूपता ॥ स्वयेंस्वयंभूयेहाता ॥ याश्लोकार्थाविनटोनी ॥ ४४ ॥ इंद्रियांचेंकर्माचरण ॥ सर्वदेहींसमसमान ॥ तें
कर्मयोगीसावधान ॥ चिद्रूपेंपूर्णसर्वदाभोगी ॥ ४५ ॥ योगीस्वधर्मकर्मेंकरिती ॥ कर्मीस्फुरेब्रह्मप्राप्ती ॥ तोचिपरमात्मानिश्चि
ती ॥ नित्यमुक्तीसावधान ॥ ४६ ॥ योगीजागृतींसावधान ॥ सावधानत्वेंदेखतीस्वप्न ॥ सुषुप्तिसुखेंसमाधान ॥ चिद्रूपपूर्णभो
गितीसदा ॥ ४७ ॥ ऐसाअवस्थात्रयींसावधान ॥ हेंचिभगवंताचेंभजन ॥ हेंचिपरमात्म्याचेंपूजन ॥ हेंचिसमाधानजीवशिवा
चें ॥ ४८ ॥ ऐसासद्भावेंसाचार ॥ जोसावधाननिरंतर ॥ त्यासिब्रह्मरूपचराचर ॥ विषयमात्रचिद्रूप ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ य
दिदंकिंचिदाभातिजगज्जालंप्रदृश्यते ॥ तत्सर्वममलंब्रह्मबहिरंतर्व्यवस्थितं ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ जेंजेंदिसेदृश्यदर्शन ॥ जेजे

१ शहाणा. २ जिंकणें. ३ आपोआप. ४ लागलाच फायदा होणें. ५ आहेत. ६ स्वतः सिद्ध. ७ शरीर. ८ शरीर. ९ ईच्छा.

विषयभोगायतन ॥ तेंतेंनिर्मळब्रह्मजाण ॥ सबाह्यपूर्णपरब्रह्म ॥ १५० ॥ हेंएकैकसांगोंकिती ॥ त्यासिब्रह्मरूपत्रिजगती ॥ सहज ठसावेरघुपती ॥ तेंहीउपपत्तीअवधारीं ॥५१॥ ब्रह्मदृश्यद्रष्टादर्शन ॥ ब्रह्मचतुर्दशभुवन ॥ भूतपरंपराब्रह्मपूर्ण ॥ मीब्रह्मणणेंतेंमी पणपरब्रह्मत्वें ॥ ५२ ॥ ब्रह्मरूपभासेमित्र ॥ ब्रह्मरूपेंभासतीपुत्र ॥ शत्रुभासतीचिन्मात्र ॥ सुहृदसमग्रसद्रूपत्वें ॥ ५३ ॥शत्रुमित्रस खेंबंधु ॥ हापरब्रह्मींअपवादु ॥ ब्रह्मकेवळस्वानंदकंद ॥ परमानंदुपरिपूर्ण ॥ ५४ ॥ ब्रह्मींप्रपंचनाहींऐकिला ॥ ब्रह्मींप्रपंचनाहींआ थिला ॥ ब्रह्मींप्रपंचनाहींस्पर्शला ॥ भ्रांतींभाविलानिजभावना ॥ ५५ ॥ भ्रांतासीजगदुःखप्रतीती ॥ ज्ञात्यासुखरूपविश्वमूर्ती ॥ अं धामडदपडेत्रिजगती ॥ देखणेंदेखतीस्वप्रकाशकत्वें ॥ ५६ ॥ यालागिंज्यांपरमार्थबुद्धी ॥ तेतोंडितीभेदाचीविधी ॥ भेदतोडावया त्रिशुद्धी ॥ भगवद्बुद्धीसर्वत्र ॥ ५७ ॥ ज्यांब्रह्मभावोसर्वभूतीं ॥ तेस्वयेंपरब्रह्महोती ॥ तेपूर्वींचब्रह्मआह्माती ॥ भावनाभ्रांतिछेदक ॥ ५८ ॥ पैंजोकरीअमृतपान ॥ तोअमरहोयआपण ॥ ज्यांसर्वभूतींभगवद्भजन ॥ तेपरब्रह्मपूर्णस्वयेंहोती ॥ ५९ ॥ ऐकेंश्रीरामाज गाचीस्थिती ॥ परब्रह्मकांपरमभ्रांती ॥ तिसरीयाचीनाहींवस्ती ॥ जाणनिश्चिती[illegible]था ॥ १६० ॥ नानाकारेंजगाचीप्रतीती ॥ तेचिमुख्यत्वेंसोलींवभ्रांती ॥ तेभ्रांतीचीनिजस्थिती ॥ ऐकतुजप्रतिसांगेन ॥ ६१ ॥ [illegible]लोक ॥ भ्रमेणाहंभ्रमेणत्वंभ्रमेणोपासकाज नाः ॥भ्रमेणेश्वरभावत्वंभ्रममूलमिदंजगत् ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ अहमात्माजेंमीपण ॥ तेंमुख्यभ्रमाचेंनिजकारण ॥ तूंब्रह्मणणेंहाभ्रम दारुण ॥ मीतूंपणभ्रममूळ ॥ ६२ ॥ देवभक्तदोनीभिन्न ॥ ऐसेंजेंकाउपासन ॥ तेंज्ञानाचेंमुख्यअज्ञानपण ॥ सूक्ष्मभ्रमपूर्णअतर्क्यत्वें ॥ ६३ ॥ ब्रह्मअखंडत्वेंपूर्णस्थिती ॥ तेथेंदेवभक्तभिन्नमानिती ॥ हेंज्ञानगुह्यअतिभ्रांती ॥ अतर्क्यनिश्चितीसज्ञाना ॥ ६४ ॥ ईश्वरतो अतिवरिष्ठ ॥ येरुभूतभौतिकेंअतिकनिष्ठ ॥ हेंभ्रमाचेंअतिकचाट ॥ येथेंश्रेष्ठश्रेष्ठभुलविलेंभ्रमें ॥ ६५ ॥ दोरींसर्पजन्मलानाहीं ॥ तोउपजेभ्रांतिचेठायीं ॥ तेंविब्रह्मींजगनाहीं ॥ अभ्यासपाहींभ्रममूळ ॥ ६६ ॥ जगदेखणेंपरमभ्रम ॥ जगनदेखणेंतेंपरब्रह्म ॥ [illegible]ज्ञानगुह्यनिजवर्म ॥ तूंपुरुषोत्तमपरमात्मा ॥ ६७ ॥ मीतुजसांगोंपरमात्मा ॥ तुझीतूंचपाहेंमहिमा ॥ तुझ्यास्वरूपासिना

१ सारखरूप. २ आरंभ केलेला. ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ प्रारंभ पात्रांच्या ठिकाणीं.

---

१ स्थान.

हींसीमा ॥ अपारअप्रमेयरघुनाथा ॥ ६८ ॥ तूंआत्माआत्मत्वेंपरिपूर्ण ॥ तूंकर्माकर्मविहीन ॥ तुजनाहींस्थानमान ॥ तेंनिजल क्षणअवधारीं ॥ ६९ ॥ तुझ्यास्वरूपाच्यानिजस्थानीं ॥ आकाशलोपेएकेकोणीं ॥ पाहतांनदिसेनयनीं ॥ गेलेंहरपोनिमिथ्य त्वें ॥ १७० ॥ पाहतांस्वरूपशुद्धत्व ॥ लाजालपेसाधुसत्व ॥ स्वयेंमावळेमहत्व ॥ मायेचेंसत्वअसत्वआलें ॥ ७१ ॥ रायींच्या कोटीच्याअंशाप्रती ॥ वस्तुसावकाशेंनांदती ॥ अणुमाजिसुखस्वरूपस्थिती ॥ वस्तुविश्रांतिसावकाशें ॥७२॥ सूक्ष्माहूनिसूक्ष्म सार ॥ जेंनित्यत्वेंनित्याक्षर ॥ तेंतुझेंस्वरूपसाचार ॥ जीवशिवत्वेंविचाराअव्ययींचि ॥७३॥ वस्तूसिनाहींमातापिता ॥ या लागिंनघडेजन्मकथा ॥ जन्मेवीणमरणवार्ता ॥ आत्मत्वींसर्वथाअसेना ॥ ७४ ॥ एवंजन्ममरणातीत ॥ अपारसुखसदोदित ॥ त्यास्वरूपानांवरघुनाथ ॥ जाणनिश्चितश्रीरामा ॥ ७५ ॥ वेदवेदांगपुराण ॥ श्रुतिस्मृतीशास्त्रविज्ञान ॥ इतिहासाचेंगुह्यज्ञा न ॥ तेंहेंनिरोपणरघुनाथा ॥ ७६ ॥ सर्वसाराचेंमुख्यसार ॥ तोहाइतिहाससाचार ॥ सकळज्ञानाचेंज्ञानगर्व्हर ॥ अतिउदार मुक्तत्वें ॥ ७७ ॥ हेंनिरोपणजिवींघोटे ॥ तैंविषयाचेंलाहाणेंफिटे ॥ जन्ममरणाचेंलर्फाटे ॥ भवभयआटेमृगजळत्वें ॥ ७८ ॥ याइतिहासाचेंनिजवर्म ॥ कर्मचिहोयपरब्रह्म ॥ साधकहोयआत्माराम ॥ नित्यत्वेंपरममोक्षजोडे ॥ ७९ ॥ म्यांनिरोपिलेंजेंनि रोपण ॥ तेंजीवन्मुक्ताचेंलक्षण ॥ तूंआत्मारामआपण ॥ पूर्णत्वेंपूर्णपरमात्मातूं ॥ १८० ॥ ऐकोनिवसिष्ठाचेंवचन ॥ श्रीराम स्वयेंआपण ॥ आपुलेंदेखेपूर्णपण ॥ स्वानंदघनसुखरूप ॥ ८१ ॥ होतांस्वरूपींभेटी ॥ चित्तचैतन्यापडेमिठी ॥ हर्षबाष्पदाटे कंठीं ॥ आनंदपोटींनसमाये ॥८२॥ आनंदहृदयींनमाये ॥ तोनेत्रींउलथूंपाहे ॥ पूर्णदाटलाविस्मये ॥ देहाचीसोयस्फुरेना ॥८३॥ प्राणपांगुळलाजेथिचातेथें ॥ कंठजालासद्गदित ॥ इंद्रियेंउपरमलींसमस्त ॥ पाडिलेंतटस्थचिद्रूपत्वें ॥ ८४ ॥ सर्वांगींरोममु ळीं ॥ आलीस्वेदकणिकानिर्मळीं ॥ मुक्तमोतियांचीजाळी ॥ पांघुरविलीनिजसत्वें ॥८५॥ निःशेषनाठवेंमीतूपण ॥ खुंटलीवाचा पडिलेंमौन ॥ जीवशिवाचेंपुसिलेंभान ॥ चित्समाधानपावलें ॥ ८६ ॥ श्रीरामचैतन्यघन ॥ जालास्वरूपींनिमग्न ॥ त्या

१ ज्याचा निश्चय करितां येत नाहीं असें. २ निराळा. ३ नाहींसा होई. ४ गुह्य. ५ आठवण नसणें.

सिव्यवहारप्रवीण ॥ श्रीवसिष्ठेंआपणकेंविंकेलें ॥ ८७ ॥ ऐसेंभरद्वाजेंवाल्मीकाप्रती ॥ स्वयेंपुसिलेंअतिप्रीती ॥ वाल्मीकी
हीतदर्थीं ॥ कथासंगतीसांगतु ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ वाल्मीकीउवाच ॥ यदापरिणतःसाधुःसस्वरूपेमहात्मनः ॥ विश्वामित्रस्त
दोवाचवसिष्ठंऋषिसत्तमं ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ तटस्थदेखोनिश्रीरामासी ॥ विश्वामित्रझालाकासाविसी ॥ तोकाळवळोनिवसिष्ठासी ॥
निजकार्यासीसांगत ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ हेवसिष्ठमहाभागब्रह्मपुत्रमहामुने ॥ गुरुत्वंशक्तिपातेनतत्क्षणा
देवदर्शितं ॥ १९ ॥ टीका ॥ स्वामिवसिष्ठातूंब्रह्मपुत्र ॥ तुझ्यागुरुत्वाचेंचरित्र ॥ ब्रह्मप्राप्तितूंअतिपवित्र ॥ अतिविचित्रअनुपम्य ॥
१९० ॥ तुझ्यागुरुत्वाचेंवर्म ॥ मिथ्यादेहादिइंद्रियकर्म ॥ शिष्यहोयपूर्णब्रह्म ॥ तेसमाधीपरमश्रीरामीं ॥ ९१ ॥ शक्तिपातेंशिष्योत्तमा ॥
पाववितेंनकरितांश्रमा ॥ हेतुझ्यागुरुत्वाचीगरिमा ॥ अगाधमहिमातिहींलोकीं ॥ ९२ ॥ वचनेंछेदिसीसंशयातें ॥ निःशब्देंबोधिसीश
ब्दार्थें ॥ हस्तकमस्तकसामर्थ्यें ॥ शिष्यपरमार्थेंसुखीकरिसी ॥ ९३ ॥ असोदर्शनस्पर्शन ॥ मुख्यतुझेंकृपावलोकन ॥ शिष्यासीस
हजसमाधान ॥ चैतन्यघनचित्सुखें ॥ ९४ ॥ चित्सुखेंसुखसंपन्न ॥ हेंतुझ्याकृपेचेंआयतन ॥ तुझेंकृपेस्तवब्रह्मपूर्ण ॥ ब्रह्मसमाधान
श्रीरामीं ॥ ९५ ॥ श्रीरामींपूर्णसमाधीअवस्था ॥ ठेलीक्रियाकर्मकर्तव्यता ॥ पुढीलअवतारकार्यार्था ॥ वसिष्ठातुह्याहोऊंनेदी ॥ ९६ ॥
स्वामीवसिष्ठाअवधारीं ॥ कृपाकरींआह्मांवरी ॥ श्रीरामउमजेजयापरी ॥ तेयुक्तिकरींस्वसत्ता ॥ ९७ ॥ सर्वइंद्रियींसदाउद्बोध ॥
कर्मकर्तव्यतानित्यसावध ॥ माझ्यायज्ञाहोयसिद्ध ॥ तैसाप्रबोधकरींरामा ॥ ९८ ॥ समाधिआणिउत्थान ॥ दोहींअवस्थांचेंतु
ज्ञान ॥ शिष्यासीदेसीसमाधान ॥ सर्वांचिप्रयोजनप्रबोधिसी ॥ ९९ ॥ करावयासुरकार्यार्थ ॥ अवतारश्रीरघुनाथ ॥ तोत्वांके
लासमाधिस्थ ॥ ठेलातटस्थनिर्व्यापारें ॥ २०० ॥ श्रीरामहोतांतटस्थ ॥ खुंटलाअवतारकार्यार्थ ॥ माझेंहीकार्यतेथ ॥ यज्ञ
सिध्यर्थराहिलें ॥ १ ॥ माझ्याकार्याचेंस्मरण ॥ वसिष्ठाघरींआठवण ॥ ह्मणोनिमेवोनिआपण ॥ केलेंप्रार्थनदशरथाचें ॥ २ ॥
वसिष्ठातूंचआपण ॥ दशरथासीप्रार्थन ॥ मजदिधलेरामलक्ष्मण ॥ यज्ञरक्षणकरावया ॥ ३ ॥ हेंतुझेंवाक्यहोईलमिथ्या ॥ देव

[illegible]

कार्यार्थराहीलसर्वथा ॥ यालागिंश्रीरघुनाथा ॥ कृतकार्यार्थाप्रबोधीं ॥ ४ ॥ ऋषिवाल्मीकिंआपण ॥ केलेंशतकोटीरामायण ॥
तेंमिथ्याहोऊंनेदींवचन ॥ श्रीरघुनंदनप्रबोधीं ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सिद्धाश्रमंमयानीतोरामोराक्षसमर्दनं ॥ करिष्यतेततोह
ल्यामुक्तिंचजनकात्मजां ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ अनागतभाष्यअतिपवित्र ॥ वदलेंवाल्मीकाचेंवक्त्र ॥ श्रीरामाचेंचरित्र ॥ अ
तिविचित्रअवधारीं ॥ ६ ॥ ताटिकाअतिविकंटकें ॥ रामेंनिर्दाळिलीअतिकटकें ॥ जनवनकेलेंनिःकंटक ॥ सिद्धाश्रमींलोकसुखेंव
सती ॥ ७ ॥ तेसिद्धाश्रमींमाझेंस्थान ॥ तेथेंआणिलारघुनंदन ॥ करूनिराक्षसमर्दन ॥ यज्ञसंरक्षणश्रीराम ॥ ८ करीअहल्या
उद्धरण ॥ शिवचापप्रभंजन ॥ जानकीचेंपाणिग्रहण ॥ चहूंबंधूंचेंलग्नजनकालयींव्हावेंदें ॥ ९ ॥ जामदग्न्यश्रीराम ॥ युद्धींपाव
लेसुखपरम ॥ फरशरामासीउपरम ॥ जालापरमश्रीरामें ॥ २१० ॥ श्रीरामाचेंवनाभिगमन ॥ तेणेंदंडकारण्यपावन ॥ तीर्थीं
पवित्रतापूर्ण ॥ श्रीरामचरणशिववंद्य ॥ ११ ॥ समुद्रींशिळासेतुप्राप्ती ॥ बिभीषणलंकाधिपती ॥ रामनामाचीख्याती ॥ त्रिजग
तीउद्धरील ॥ १२ ॥ सीताशुद्धीचेनिछळें ॥ निर्दळीलराक्षसकुळें ॥ नामवंदिजेकळिकाळें ॥ तेचरित्रप्रांजळेंवसिष्ठकरीं ॥ १३ ॥
श्लोक ॥ यैर्दृष्टोयैः स्मृतोवापिबोधितोयैःश्रुतोपियैः ॥ सर्वावस्थागतानांतुजीवन्मुक्तिंप्रदास्यति ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ जिहींअत्यंत
आदरेंसीं ॥ ऐकिलेंश्रीरामचंद्रेंसी ॥ तेरामस्मरतीअहर्निशीं ॥ मुक्तीत्यांसीअनायासें ॥ १४ जोसार्थककरवीरामश्रवण ॥ जो
सार्थकपरिसेपरमआपण ॥ तेदोघेजीवन्मुक्तजाण ॥ इंद्रियाचरणकरितांही ॥ १५ ॥ ज्यांचेमुखींरामनामाचीवस्ती ॥ जेसदा
रामनामजपती ॥ त्यांसिस्वदेहेंसिंनित्यमुक्ती ॥ इंद्रियार्थींरमतांही ॥ १६ ॥ जेअवस्थात्रयींनित्यमुक्त ॥ गृहदारादिविनिर्मु
क्त ॥ तेसद्यःश्रीरामस्मरत ॥ श्रीरामतेथेंस्वानंदेंक्रीडे ॥ १७ ॥ ऐसीत्रैलोक्याचीगती ॥ श्रीरामचरित्रप्रतीती ॥ श्रीवसिष्ठाकृपा
मूर्ती ॥ माझीकार्यसिद्धीश्रीराम ॥ १८ ॥ श्रीरामपुरुषोत्तम ॥ श्रीरामपरात्परपरम ॥ श्रीरामपूर्णब्रह्म ॥ नित्यनिष्कर्मसिद्धिश्री
राम ॥ १९ ॥ त्याश्रीरामाचीस्थितीगती ॥ श्रीवसिष्ठातुझेहातीं ॥ आमुचियाकृपास्थिती ॥ श्रीराममूर्तिप्रबोधीं ॥ २२० ॥ श्री

१ पूर्वी वर्णन केलेलें. २ भयंकर. ३ शत्रु. ४ उपद्रव रहीत. ५ म्लान. ६ नाशकरून. ७ लग्न. ८ घरीं. ९ निरिच्छपणा.

रामसदोदितपरिपूर्ण ॥ रामापाशींनाहींदैन्य ॥ जगाचेंनिभाग्येंआपण ॥ श्रीरघुनंदनप्रबोधी ॥ २१ ॥ दैवेंवीणभाग्यवंत ॥ ज
गींएकश्रीरघुनाथ ॥ तोवृत्तिपावोनियांयेथ ॥ चरित्रार्थसंपादु ॥ २२ ॥ सर्वेजगींविजयीपूर्ण ॥ ऐसाजोकांरघुनंदन ॥ त्यासिमा
झेंनिजनमन ॥ जोजगजीवनजगाचा ॥ २३ ॥ वसिष्ठाआमुचेंकृपेंतरी ॥ श्रीरघुनाथासिप्रबोधकरीं ॥ जेतोअवतारचरित्रकरी ॥
तोयेव्यवहारींप्रवर्तवीं ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ वाल्मीकीउवाच ॥ इत्युक्त्वावस्थितस्तूष्णींविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ वसिष्ठस्तुमहा
तेजारामचंद्रसभाषत ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ वाल्मीकीसांगेभारद्वाजासी ॥ तटस्थदेखोनिश्रीरामासी ॥ विश्वामित्रवसिष्ठासी ॥
रामप्रबोधासीप्रेरोजी ॥ २५ ॥ तंवविश्वामित्रआपण ॥ श्रीरामानुवादबोलोन ॥ निजकार्यार्थीधरोनिमौनें ॥ तंववसिष्ठसर्वज्ञजा
णोनिबोले ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामरामममहाबाहोमहापुरुषचिन्मय ॥ नायंविश्रांतिकालोहिलोकानंदप्रदोभव ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥
ऐकेंबापारघुनाथा ॥ तुजकायर्सीसमाधीअवस्था ॥ तूंकाळाचाआकळिता ॥ चिदानंदतास्वरूप ॥ २७ ॥ परिसेंआजानुबाहूमहा
भुजा ॥ हासमाधिकाळनव्हेतुझा ॥ तूंत्रैलोक्याधीशसुरराजा ॥ देवसमाजासुखीकरीं ॥ २८ ॥ सुखीकरींसाधुसंत ॥ सुखीकरीं
निजभक्त ॥ सुखीकरींलोकसमस्त ॥ अवतारचरित्रअनुक्रमें ॥ २९ ॥ केवळनिष्कर्मरोहणें ॥ तेंचिसमाधीचेंलक्षणें ॥ तेंहीकेवळ
अपक्वपणें ॥ परिपक्वचिन्हतेंऐक ॥ २३० ॥ सर्वभूतांचेगुणागुण ॥ जगाचेंदोषदर्शन ॥ दिसतांनमोडेब्रह्मपण ॥ तेंसमाधिपूर्ण
पूर्णत्वें ॥ ३१ ॥ भूतांचेंकर्माचरण ॥ भासतांभासेचैतन्यघन ॥ त्यानांवशुद्धसाधन ॥ समाधिसंपूर्णत्यानांव ॥ ३२ ॥ ऐसेंनहोतां
साधन ॥ केवळजेंतटस्थपण ॥ तेंमुग्धावस्थेचेंलक्षण ॥ समाधिसंपूर्णतेनव्हे ॥ ३३ ॥ भूतांचेसकळमळ ॥ ज्याचेदृष्टीहोतीनिर्म
ळ ॥ तेंसमाधिसुखकल्लोळ ॥ येरसमूळभूतादिभाव ॥३४॥ आशंका ॥ ह्मणसीसंसारमिथ्याभूत ॥ तुवांत्रिकरूनदिधलायेथें ॥ ते
थेंकैंचादेवकैंचाभक्त ॥ अवतारचरित्रतेंकैंचें ॥ ३५ ॥ जेथंनाहींमातृपण ॥ तेथंकाहींकर्मक्रियाआचरण ॥ समूळलौकिकनाहींजा
[illegible] ॥ [illegible]कैंचें ॥ ३६ ॥ अवतारीरामरघुनाथा ॥ तुह्मांअवतारांचीनिजकथा ॥ नयेजीवाचीयेहाता ॥ जरीपथा

[illegible]

र्थतामुक्तजाला ॥३७॥ जयात्रिगुणमेळेंजीवपण ॥ भ्रमेंभुलोनिआपण ॥ ब्रह्मह्मणतीकैंचेंकोण ॥ तयाउद्धरणतुह्मेंनी ॥३८॥
अवताराचेंसामर्थ्यपण ॥ प्रपंचपरमार्थीसावधान ॥ उभयतांदिसेंनेदीन्यून ॥ तेंचिचिन्हअवधारीं ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंत
रेकोवहिर्नानाअंतर्बोधोबहिर्जडः ॥ अंतस्त्यागीबहिःसंगीलोकेविहरराघव ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ आत्माअद्वैतएक ॥ तेणेंमिथ्या
समूळलोक ॥ बाह्यकर्मजाणोनिसंपादिलौकिक ॥ विधिपूर्वकवेदोक्त ॥ २४० ॥ अंतरींकेवळशुद्धबुद्ध ॥ बाह्यदिसेजैसाविषयांध ॥
जडत्वेंभासेजैसामुग्ध ॥ दिसेशुद्धविषयार्थी ॥ ४१ ॥ अंतरींनिःशेषविषयत्याग ॥ बाह्यइंद्रियांविषयाभोग ॥ भोगितांदिसेज
रीसांग ॥ तरीविषयाचेंअंगआतळेना ॥ ४२ ॥ अंतरींपूर्णनिरास ॥ बाह्यलेलुपलेंकरीआस ॥ जैंविमसकेंमाजीआकाश ॥ फु
गल्याभासआडकलेंदिसे ॥ ४३ ॥ अंतरींनिरपेक्षनिश्चळ ॥ बाह्यनानाअर्थीतळमळ ॥ व्यापवीलोकह्मकवीसकळ ॥ तैसींकळ
वळमुक्तासी ॥ ४४ ॥अंतरींकामक्रोधनिमाले ॥ शांतीचेंकल्याणपाहिलें ॥ बाह्यक्रोधानळेंखवळले ॥ जैंविमृगजळेंमासेमा
री ॥ ४५ ॥ बाह्यकार्यकारणआवेशा ॥ गुरगुरकरीव्याघ्रजैसा ॥ अंतरींमृदुलोणीजैसा ॥ कोणाहीसहसाखुपेना ॥ ४६ ॥ बा
ह्यदिसेकार्यकरिता ॥ अंतरींअकर्तानिजात्मता ॥ माशीकुंह्लाळचक्रींभवतां ॥ दिसेपरीतळतांहलेना ॥ ४७ ॥ प्रपंचआणिपर
मार्थी ॥ उभयतांसावधस्थिती ॥ हेअवताराचीअवतारशक्ती ॥ तेतुजंमुक्तीरघुनाथा ॥ ४८ ॥ ऐसियेगास्थितीवरीं ॥ तुह्मीनि
जात्माचरित्रीं ॥ स्वानंदेंक्रीडासंसारीं ॥ लोकाचारींअविकळवें ॥ ४९ ॥ जेंविबुद्धिबळींघोडेकोडें ॥ मिथ्याराजाप्रधानहत्तीघोडे ॥
हेंजाणोनिखेळखेळतीपुढें ॥ तेंविमुक्ताकडेभवभाव ॥ १५० ॥ सोंकटियाजीवभावनाहीं ॥ तरीमारिलेंह्मणतीपाहीं ॥ तेंविमुक्त
देहींचविदेही ॥ भयनाहींमरणाचें ॥५१॥ सोंकटीनिमालियाहीपाटीं ॥ कोणधर्मात्माचढेवैकुंठीं ॥ कोणपडिलेनरकसंकटीं ॥ नि
जात्मदृष्टीभवमिथ्या ॥ ५२ ॥ ऐसियास्थितीवरी ॥ तूंहीसुखेंसंसारीं ॥ स्वानंदेंक्रीडाकरीं ॥ भयनधरींश्रीरामा ॥ ५३ ॥ राजा
प्रधानपशुप्यादाकंटक ॥ बुद्धिबळींअवघेकाष्ठयेक ॥ तरीकरितीखेळाचेंकौतुक ॥ तैसेंसंसारिकमुक्तासी ॥ ५४ ॥ ऐसियायोगा

१ मुक्ता. २ पवित्र ज्ञाता. ३ मूर्ख. ४ आसक्तीनें. ५ पखाली मध्यें. ६ कुंभार. ७ तत्परतेनें. ८ मिथ्या. ९ सैन्य.

चीवृत्ती ॥ रघुनाथारघुपती ॥ त्वांहीसुखेंसंसाराप्रती ॥ स्वानंदस्थितीक्रीडावें ॥ ५५ ॥ ॥श्लोक॥ तेस्माद्राज्यादिविषयान्पर्या
लोच्यविनश्वरान् ॥ देवकार्यादिसंभारानृत्यजपुत्रसुखीभव ॥२५॥ ॥टीका॥ वोडंबरीचाअंबासफळ ॥ रसगोडपरीमिथ्यामूळ॥
तेंविंमिथ्यालौकीकसकळ ॥ जाणोनिअविकळलोकसंरक्षीं ॥ ५६ ॥ बहुरूपियाचीरावराणी ॥ नसोनिकरितेसंपादणी ॥ तेंवितूं
श्रीरामराजाराजपणीं ॥ मर्यादारक्षणींत्रेदोक ॥ ५७ ॥ तुवांहीनिजअवतारवृत्ती ॥ सुखेंअसावेंसंसाराप्रती ॥ धर्ममर्यादापुरा
णोक्ती ॥ स्वानंदस्थितीक्रीडावें ॥ ५८ ॥ तोडींनवग्रहांचीत्रेडी ॥ सोडवींदेवांचीबांधवडी ॥ उभवींरामराज्याचीगुढी ॥ आज्ञा
धडफुडीतिहींलोकीं ॥५९॥ सांडींसमाधीचीभ्रांती ॥ धनुष्यबाणघेवोनिहातीं ॥ रामनामाचीख्याती ॥ त्रिजगतीउदरीं॥२६०॥
ऐसेंवसिष्ठसांगतां ॥ रामपरमानंदींतल्लीनता ॥ त्याच्याप्रबोधाचीकथा ॥ होयसांगतावाल्मीक ॥६१॥ ॥श्लोक॥ वाल्मीकीउवा
च ॥ इत्युक्तोपियदारामःकिंचिन्नोच्चलयंगतः ॥ तयासुषुम्नयासोपिप्रविष्टोहृदयंशनैः ॥२६॥ टीका ॥ यापरिश्रीरघुनाथ ॥ वसि
ष्ठस्वयेंप्रबोधित ॥ रामपरमानंदींलैयंगत ॥ कार्यकार्यार्थरुफुरेना ॥ ६२ ॥ ऐसेंजाणोनियांपूर्ण ॥ तेव्हांवसिष्ठेंआपण ॥ सुषुम्ना
नाडीप्रवेशोन ॥ करीप्रबोधनश्रीरामा ॥ ६३ ॥ वसिष्ठचैतन्यरूपआपण ॥ तेणेंचेतनाचेतविलीपूर्ण ॥ चेतनेंचेतविलाप्राण ॥
प्राणेंसावधानहृदयकरणें ॥६४॥ प्राणप्रवेशेंसोळांसवडी ॥ तेणेंचेतविल्यासर्वहीनाडी ॥ तेणेंनेत्रांचीझांपडी ॥ शनैःशनैः गाढी
उघडिताजाला ॥ ६५ ॥ उन्मीलितदोनीनयन ॥ श्रवणजालेंशब्दायतन ॥ शरीरजालेंसावधान ॥ परिजीवपणअसेना ॥६६॥
श्रीरामाच्यानिजदेहीं ॥ मुळींचजीवपणनाहीं ॥ तोदेहींचविदेही ॥ चैतन्यविग्रहीश्रीराम ॥ ६७ ॥ नातळतांजीवशीवपण ॥
यापरीश्रीरघुनंदन ॥ स्वयेंजालासावधान ॥ वसिष्ठेंपूर्णबोधिल्या ॥ ६८ ॥ प्रबोधोनिश्रीरघुनंदन ॥ वसिष्ठेंउन्मीलितकेलेलो
चन ॥ विश्वामित्राआनंदगहन ॥ सुरगणसंतोषी ॥६९॥ सुखावलेऋषीश्वर ॥ आनंदलेमुनिवर ॥ अवघेकरितीजयजयकार ॥
श्रीरामचंद्रप्रबोधें ॥७०॥ नदेखेगुणदोषदर्शन ॥ नदेखेविधिनिषेधलक्षण॥ नदेखेकर्मधर्माचरण॥ श्रीरघुनंदनप्रबोधी ॥७१

[illegible]

यापरीश्रीरघुनंदन ॥ स्वयेंजालासावधान ॥ तोबोलिलाविधिविधान ॥ तेंसावधानअवधारा ॥७२॥ श्लोक ॥ ॥ श्रीरामउवाच
॥ नविधिर्ननिषेधश्चत्वत्प्रसादादहंपुनः ॥ तथापितववाक्यंतुकरणीयंहिसर्वदा ॥ २७ ॥ सर्वेशृणुतभद्रंवोनिश्चयेनसुनिश्चितं ॥
आत्मज्ञानात्परंनास्तिगुरोरपिचतद्विद ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकेंगावसिष्ठमहामुनी ॥ तुझेंवाक्यप्रतापकरणीं ॥ विधिनिषेधहे
दोनी ॥ मीमनींनयनींदेखेना ॥ ७३ ॥ ऐकेंस्वामीमुनिनाथा ॥ तुझेंगुरुवाक्यसमर्था ॥ कर्मक्रियाकर्तव्यता ॥ मजसर्वथाउरली
नाहीं ॥ ७४ ॥ कर्मकार्यकर्तव्यता ॥ मजउरलीनाहींतत्वतां ॥ तरीतुझेंवाक्यगुरुनाथा ॥ मजसर्वथाअनुल्लंघ्य ॥ ७५ ॥ तुझें
वाक्यजैसेंतैसें ॥ जेंबोलसीअनायासें ॥ तेंमजसर्वसायासें ॥ अतिविश्वासेंकरणीय ॥ ७६ ॥ सद्गुरूचेंनिजवचन ॥ प्राणांतेंनुलं
घींपूर्ण ॥ तेंचिशिष्याचेंनिजलक्षण ॥ जेंपरिपाळणगुरुवाक्य ॥ ७७ ॥ वेदशास्त्रस्मृतिपुराण ॥ तेथेंहेंचिमुख्यलक्षण ॥ जेंगुरु
वाक्याचेंपरिपालन ॥ हेंचिविधानविधियुक्त ॥ ७८ ॥ गुरुवाक्यउल्लंघन ॥ हें[illegible]पापदारुण ॥ महापापाप्रायश्चित्तविधान ॥
वज्रलेपपुर्णगुरुवाक्यावज्ञा ॥ ७९ ॥ गुरुअवज्ञापरिपाठीं ॥ महापातकेंज्याच्या[illegible] ॥ ऐशियापापाच्याउठतीकोटी ॥ वज्र
पापाच्याकोटीगुरुअवज्ञा ॥ २८० ॥ गुरुअवज्ञेचीमात ॥ स्वधर्मकर्माकरीघात ॥ अंगींरोकडावाजेअनर्थ ॥ नरकपातअनिवा
र ॥ ८१ ॥ सूक्ष्मसाराचासारगुण ॥ सकळनिश्चयानिश्चयोपूर्ण ॥ अवघेंएकासावधान ॥ आत्मज्ञानमहालाभ ॥ ८२ ॥ आत्म
ज्ञानेवीणसकळा ॥ चवदाविद्याचौसष्ठीकळा ॥ त्यादुःखरूपेंअवघियाविकळा ॥ सुखसोहळाआत्मज्ञानीं ॥ ८३ ॥ सकळसि
द्धांतमर्यादा ॥ मुख्यज्ञानआत्मविद्या ॥ येरिअवघियाअविद्या ॥ ज्याप्रसिद्धाचवदाही ॥ ८४ ॥ त्याआत्मज्ञानाचानिजज्ञाता ॥
सद्गुरूहूनिअधिकता ॥ नाहींअधिकदैवता ॥ मुख्यगुणातीततोवंद्य ॥ ८५ ॥ ब्रह्माआणिहरिहर ॥ तेहीसद्गुरूचेकिंकर ॥ सद्गु
रूहूनिथोर ॥ नाहींसत्पात्रतिहींलोकीं ॥ ८६ ॥ ऐसेंबोलतांआपण ॥ प्रेमेंवोसंडलारघुनंदन ॥ वसिष्ठाचेश्रीचरण ॥ शिरींपूर्ण
वंदिले ॥ ८७ ॥ श्रीरामपादाभिवंदन ॥ वसिष्ठेंदिधलेंआलिंगन ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ पूर्णसमाधानगुरुशिष्या ॥ ८८ ॥

१ अतिक्रम करण्यास अयोग्य. २ धारण. ३ कर्म. ४ हेलना. ५ व्यर्थ. ६ त्रिगुण विलक्षण. ७ गहिंवरला.

ऐकोनिरघुनाथाच्यागोष्ठी ॥ चवदाभुवनेंसीवैकुंठीं ॥ टाळीपिटिलीउठाउठी ॥ गुरुमहिमागोमटीऐकोनि ॥८९॥ तेणेंसुखीजा लेसिद्धऋषीश्वर ॥ सुखीजालेसुरवर ॥ अवघेकरितीजयजयकार ॥ सुमनसंभारवर्षले ॥ २९० ॥ दिव्यसुमनांचासडा ॥ तो विराजेचहूंकडा ॥ तेणेंश्रीरामशोभलागोडा ॥ चिन्मात्रचोखडासालंकृत ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ वाल्मीकीउवाच ॥ एतत्तेसर्वमा ख्यातंरामचंद्रकथानकं ॥ अनेकक्रमयोगेनभारद्वाजसुखीभव ॥२९॥ ॥टीका॥ वाल्मीकसांगेआपण ॥ भारद्वाजातूंसावधान॥ रघुनाथाचेंआत्मज्ञान ॥ प्रबोधक्षणअवधारीं ॥ ९२ ॥ जेंजालेंज्ञानश्रवण ॥ त्याचेंधरोनिअनुसंधान ॥ तुवांहीआपणाआपण॥ सुखीसंपूर्णकरावें ॥ ९३ ॥ ऐसेंसांगोनिभारद्वाजासी ॥ वाल्मीकजालासंतोषी ॥ तोवसिष्ठाच्यावचनासी ॥ अतिउल्हासींस्तवी त ॥ ९४ ॥ धन्यवसिष्ठाचीलीला ॥ वंद्यसुरनरांसकळां ॥ तेणेंचिद्रत्नाचीवचनमाळा ॥ श्रीरामाचेगळांबांधली ॥ ९५ ॥ ति चियाचिद्रंधासी ॥ लाधोनियांअहर्निशीं ॥ कविभ्रमरजालेतिसी ॥ रसआमोदासिसेविती ॥ ९६ ॥ त्यापावोनियांयोगियांसी ॥ योगीपावलेयोग्यतेसी ॥ तेणेंसुखावोनिअहर्निशीं ॥ देहभावासीविसरले ॥९७॥ [illegible]गुरुवाक्यकटाक्षें ॥ अलक्षलक्षेवीणलक्षे॥ वसिष्ठेंनिजगुरुपक्षें ॥ निजमोक्षैनांदणी ॥ ९८ ॥ रामवसिष्ठकाहणी ॥ हेमोक्ष[illegible]योनिशाणी ॥ मोक्षरिघेयेवोनिश्रवणीं ॥ क थासावधानींअवधारीं ॥ ९९ ॥ ॥श्लोक॥ येइदंशृणुयान्नित्यंगुह्यंरामवसिष्ठयोः ॥ सर्वावस्थोपिश्रवणान्मुक्तिमार्गंनिगच्छति ॥ ३० ॥ ॥टीका॥ वेदांतवार्तिकानिजजीवन ॥ उपनिषदांचेंसारपूर्ण ॥ ॐकारअर्धमात्रालक्षण ॥ तेंहेंगुह्यज्ञानवासिष्ठ ॥३००॥ श्रीरामवसिष्ठगुह्यज्ञान ॥ त्याचेंनिनित्यसावधान ॥ जोसादरेंकरीश्रवण ॥ तोमुक्तचिपूर्णसर्वावस्थीं ॥ १ ॥ ज्यांसिसार्थवासिष्ठ श्रवण ॥ तेप्रपंचींवर्ततांजाण ॥ नमाएसेअलिप्तपूर्ण ॥ त्यांसिकर्मबंधनआधीना ॥ २ ॥ वासिष्ठश्रवणनित्यवस्ती ॥ त्यासिजा ग्रतीस्वप्नसुषुप्ती ॥ त्यासिसर्वदावरीमुक्ती ॥ हेगुरुत्वेंस्यातीवासिष्ठाची ॥३॥ जाग्रतीवासिष्ठाचश्रवण ॥ तेंचिस्वप्नींमनन ॥ ते सुषुप्तीसमाधान ॥ हेंअगाधज्ञानवासिष्ठीं ॥ ४ ॥ वासिष्ठग्रंथरातलहरी ॥ त्यांतीलश्लोकमत्याहतरी ॥ एकाजनार्दनेंत्यांचे

१ पुष्पवृष्टि. २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ परिपक्व. ६ [illegible]

री ॥ ज्ञानार्थकारीटीकाकेली ॥ ५ ॥ श्लोकाचाजोइत्यर्थ ॥ कर्ताजनार्दनसमर्थ ॥ तेथीलजोज्ञानाथ ॥ अर्थविशदकरीजनार्दन स्वामी ॥ ६ ॥ कथाग्रंथार्थेंअर्थाआली ॥ पैंदप्रमेयउथळखोली ॥ हेजनार्दनचालवीचाली ॥ कविबाचीबोलीबोलवितातो ॥७॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ वसिष्ठाचेंज्ञाननिरोपण ॥ त्याचेकृपेस्तवजाण ॥ जालेंसंपूर्णपूर्णतें ॥ ८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामाय णेबालकांडेयेकाकारटीकायांश्रीवसिष्ठरामसंवादोनामयेकादशोध्यायः ॥११॥ ॥ओव्या॥३०८॥ श्लोक ॥ ॥३०॥ ॥एवं॥३३८॥

१ स्पष्ट. २ पदलालित्य सोपें असून अर्थानें गहन.

भा·रा·बा·अ·१२ पा.

॥ श्रीसद्गुरूरामचंद्रायनमः ॥ हेरामायणीनिजकथा ॥ [illegible] ॥ [illegible] स्वभावतानित्यमु
क्त ॥ १ ॥ कथाश्रवणेंनित्यमुक्त ॥ हेंनवलनव्हेयेथ ॥ [illegible] ॥ २ ॥ [illegible]तांरघुनाथचरित्र ॥
श्रोतेवक्तेनित्यपवित्र ॥ धन्यऐकतीत्यांचेंश्रोत्र ॥ धन्यवक्ते[illegible]याचे ॥ ३ ॥ धन्य[illegible]मुखी ॥ श्रीरामकथावदलीवाणी ॥
कथात्रैलोक्यपावनी ॥ भवमोचनीचरित्रार्थ ॥ ४ ॥ रामनामेंजोअक्षरीं ॥ कुंठिणीवंदिजेसुरवरीं ॥ ऐसीकथेचीअगाधथोरी ॥ ते
णेंवैखरीवाणावी ॥ ५ ॥ हेअसोपूर्वकथासंबंधी ॥ श्रीरामाभी[illegible]समाधी ॥ हेंस्वयेंवसिष्ठबोधी ॥ [illegible]वीअवधारा ॥ ६ ॥
श्रीरामजालासावधान ॥ प्रपंचपरमार्थस्थितीसमान ॥ हेंनसिद्धांचेंपूर्णपण ॥ श्रीरामींसंपूर्णबिंबलें ॥७॥ सर्वेंद्रियींचित्समाधान ॥
मिथ्यासमाधिव्युत्थान ॥ कर्मक्रियाब्रह्मपूर्ण ॥ ऐसासावधानश्रीराम ॥८॥ देखोनिश्रीरामसावधान ॥ विश्वामित्राआनंदगहन ॥
सुखावोनिसुरगण ॥ केलीसंपूर्णपुष्पवृष्टी ॥९॥ सुरींदुंदुभीत्राहटिल्याभेरी ॥ [illegible]टिलेराजद्वारीं ॥ [illegible]नगर्जेजयजयका
रीं ॥ पूर्णसुरनरींआल्हाद ॥ १० ॥ विश्वामित्राच्यायज्ञार्थ ॥ शीघ्रगामीरघुनाथ ॥ वसिष्ठेंपाहोनिसुमुहूर्त ॥ आल्हादेंदशरथप्रे
याणकरवी ॥ ११ ॥ करोनियापुण्याहवाचन ॥ राजासर्वेंसैन्यदेसंपूर्ण ॥ तेंवसिष्ठेंनिवारून ॥ रा[illegible]रूढ ॥ १२ ॥ रा
जाह्मणेविश्वामित्राप्रती ॥ मीआत्मादिधलातुझेहातीं ॥ यावरीतूंकृपामूर्ती ॥ जाणसीत्यारितीसंरक्षीं ॥ १३ ॥ वसिष्ठह्मणेवि
श्वामित्रासी ॥ तुजगुरुत्वयावेंसूर्यवंशीं ॥ धनुर्विद्याबिजेंसी ॥ श्रीरामासीउपदेशीं ॥१४॥ ऐकोनिवसिष्ठाचेंवचन ॥ विश्वामित्रें
केलेंनमन ॥ तूंअंतरात्माआपण ॥ मनोगतपूर्णजाणसीमाझें ॥ १५ ॥ जाणसीमाझेंमनोगतता ॥ शिष्यकरावेंह्मणसिरघुना
था ॥ तुजहीपरताज्ञाता ॥ आणिकसर्वथाअसेना ॥ १६ ॥ आवुलियाशिष्यासी ॥ कोणीनधावेउपदेशासी ॥ [illegible]सिष्ठांमाजेत
जपासीं ॥ इतरऋषीसीअतिअभिमान ॥ १७ ॥ वसिष्ठह्मणेविश्वामित्रासी ॥ मीतूंनाहींआह्मांतेथांसी [illegible]
सी ॥ आवश्यहोसीगुरुत्वें ॥ १८ ॥ दोघांमुनींच्यावचनार्थो ॥ ऐकोनिआल्हादेंरघुनाथ ॥ [illegible]

१ निश्र. २ नगारे. ३ वाजले. ४ सत्वर जा[illegible]

नाथरथारूढ ॥ १९ ॥ जिवासवेंजैसाप्राण ॥ तैसारामासवेंलक्ष्मुमण ॥ [illegible]
रामासीकरितांप्रयाण ॥ स्वयेंदशरथपाहेशकुन ॥ दोघेद्विजप्रसन्नवदन ॥ फळ[illegible]
पुढेंभेटल्यापंचयोपिता ॥ दधिक्षीरनवनीतमाथां ॥ गोपवनिताभेटल्या ॥२२॥ अपूपअमृतफळक्षीर[illegible]
करीं ॥ कडेकुमरहातींनोवरी ॥ पुढेंयेकनारीभेटली ॥ २३ ॥ सव्यजातीवायस ॥ अपसव्यजातीतास ॥ सन्मुख[illegible]
मुक्ताफळांचाघोंसमुखींधरूनी ॥ २४ ॥ दक्षिणेजातीमृगकृष्णवर्ण ॥ वामांगगामीमृगीपूर्ण ॥ भारद्वाजाचेंवा[illegible] उड्डाण ॥ नेंकु
ळहीआपणवामांगीसरके ॥ २५ ॥ दशरथजातांबोळऊन ॥ श्रीरामशकुनाचेंशुभचिन्ह ॥ ऋषिवसिष्ठजीआपण [illegible] ॥ मार्गीव्या
स्यानकरूनसांगे ॥ २६ ॥ प्रथमभेटल्याब्राह्मण ॥ ब्रह्मसृष्टीमाजीजाण ॥ तोविजयीहोयसंपूर्ण ॥ सुरअसुरगण[illegible] वंदिती ॥ २७ ॥
॥ पूर्णकलशेंभेटती ॥ तैंसदापूर्णत्वमनोरथीं ॥ दधिक्षीरभेटलियानवनीतीं ॥ तैंपूर्णप्राप्तीऐश्वर्याची ॥ २८ ॥ सव्यगेलिया
वायस ॥ तोसर्वत्रपावेयश ॥ अपसव्यगेलियातास ॥ शत्रुनिःशेषनासती ॥ २९ ॥ मुक्तघोंसीसन्मुख ॥ हं[illegible]भेटलियादेख ॥
तोसर्वत्रपावेसुख ॥ स्वप्नींहीदुःखदेखेना ॥ ३० ॥ सव्यगेलियामृगगण ॥ अलभ्यलाभभेटेपूर्ण ॥ मृगीचेंवाम[illegible]मन ॥ तेनववधू
आपणमाळघाली ॥ ३१ ॥ नकुळगेलियावामभागीं ॥ तोविजयीहोयरणरंगीं ॥ शत्रुनिर्दाळीलागवेगीं ॥ य[illegible]शत्रिजगींनसमा
ये ॥ ३२ ॥ डावागेलियाभारद्वाज ॥ तोजेंकरीतेंसिद्धकाज ॥ वैरियासीलावोनिलाज ॥ आनंदाचेभोजसर्वत्र[illegible]नाचे ॥ ३३ ॥ ऐ
सीसांगतांशकुनगती ॥ स्वयेंसंतोषलानृपती ॥ विजईहोईलरघुपती ॥ हानिश्चयचित्तींदृढकेला ॥३४॥ दीव[illegible]गांवशरयूतीरीं ॥ तेणेंसकळका
कामाश्रमाचीअतिथोरीं ॥ विश्वामित्रतेथवरी ॥ रथचमत्कारींकुमरेंसीनेला ॥ ३५ ॥ कामाश्रमींश्रीरामवस्ती [illegible] निजतेजेंविराज
मसिद्धीसजाती ॥ हेविश्वामित्राचीनिजयुक्ती ॥ कार्यसिध्यर्थीराहविलाराम ॥ ३६ ॥ श्रीरामआणिलक्ष्मण ॥ [illegible]ळपणींअतिदुर्ध
मान ॥ करींगोधांगुलित्राण ॥ धनुष्यबाणसन्नद्ध ॥ ३७ ॥ काकपक्षशिखाधर ॥ कवचीखड्गीमहावीर ॥ [illegible] ॥ १ ॥

१ भाता. २ स्त्रिया. ३ काक. ४ मोत्यांचा. ५ मुंगुस. ६ संहारकरी. ७ शेंडी.

र ॥ जेंविवैश्वानरतेजस्वी ॥ ३८ ॥ त्याचेंदेखोनिस्वरूप ॥ विश्वामित्रासुखअमूप ॥ श्रीरामलावण्याचादीप ॥ चित्स्वरूपसुख
कारी ॥ ३९ ॥ ऋषिह्मणेतयांप्रती ॥ येथेंवसावेंआजिचेराती ॥ रामह्मणेआज्ञानिश्चिती ॥ सुखरूपवस्तीकरितेजाले ॥ ४० ॥
विश्वामित्राचेसंगती ॥ सुखशयनींक्रमिलीराती ॥ उदयहोतांगभस्ती ॥ ऋषिप्रबोधीश्रीरामा ॥४१॥ वेगींउठादोघेजण ॥ शी
घ्रकरासंध्यास्नान ॥ शिरींवंदूनगुरुचरण ॥ स्वानंदेंनमनसाष्टांगीं ॥ ४२ ॥ विधियुक्तकरोनिस्नान ॥ संध्यागायत्रीजपावर्तन ॥
करुनिविश्वामित्रानमन ॥ स्वानंदेंचरणवंदिले ॥ ४३ ॥ देखोनिश्रीरामाविनीतता ॥ उल्हासविश्वामित्राचेचित्ता ॥ आलिंगो
निश्रीरघुनाथा ॥ कृपेनेंबोलेतोकृपाळू ॥ ४४ ॥ ऐकेंबापारघुनाथा ॥ तुह्मांसिसिद्धमंत्रदेईनआतां ॥ दोघेंहींचरणींठेविलामा
था ॥ सावधानतामंत्रार्थी ॥ ४५ ॥ दृढबाणल्यामंत्रार्था ॥ राक्षसभयनुपजेचित्ता ॥ श्रमबाधेनासर्वथा ॥ तिन्हीअवस्थासाव
धान ॥ ४६ ॥ यामंत्रार्थाचियाप्रौढी ॥ रणांगणींराक्षसकोडी ॥ मारितांनलगेअर्धघडी ॥ तोमंत्रनिर्वडीसांगेन ॥ ४७ ॥ क्षुधा
तृषानिद्राआळस ॥ बाधूंनशकेदेहकाईर्य ॥ ऐसियामंत्राचेंमंत्ररहस्य ॥ तुह्मांसिमीअवश्यसांगेन ॥ ४८ ॥ परमतापाचीनिर्व
डी ॥ जेम्यांजोडिलीसिद्धार्थजोडी ॥ तेतुजदेईनरोकडी ॥ ह्मणोनिआवडीआलिंगी ॥ ४९ ॥ ऐसीकृपादेखोनिपूर्ण ॥ दोघेंहीं
धरिलेदृढचरण ॥ सर्वभावेंसावधान ॥ सद्गुरुवचनग्रहणार्थी ॥५०॥ मंत्राक्षरपडतांकानीं ॥ सिद्धिपरिपाकअंतःकरणीं ॥ मंत्र
शक्तिलागेचरणीं ॥ मंत्रशिरोमणीश्रीराम ॥ ५१ ॥ श्रीराममंत्राचीनिजशक्ती ॥ श्रीराममंत्रींमंत्रमूर्ती ॥ त्यासिमंत्रार्थबाणला
चित्तीं ॥ हेंनवलकितीसांगावें ॥ ५२ ॥ मंत्रींमंत्रार्थनिजबीज ॥ श्रीरामचिस्वयेंसहज ॥ तोवंदोनिसद्गुरुचरणरज ॥ शिष्यत्वा
चीवोजसेवकत्वेंदावी ॥ ५३ ॥ सद्गुरुचीनिजसेवा ॥ तेंचिनिजभाग्यसकळदैवा ॥ तेंकळलेंसेराघवा ॥ गुरुआज्ञाजीवाआज्ञां
कितकेलें ॥ ५४ ॥ दोघांमंत्रार्थबाणलापूर्ण ॥ विश्वामित्राकळलीखूण ॥ दोघांचीहीपाठीथापटून ॥ सुखसंपन्नस्वयेंजाला ॥ ५[illegible]
रघुनाथासिह्मणेआपण ॥ येथोनिकरावेंप्रयाण ॥ रामह्मणेआज्ञाप्रमाण ॥ रथींतिघेजणवैसले [illegible]

१ अग्नि. २ सूर्य. ३ जागृतकरी. ४ नम्रता. ५ लीला[illegible]

मार्गानुक्रम ॥ शरयूतीरमनोरम ॥ पुढेंभागीरथीसंगम ॥ उत्त[illegible]
शरयूनामपावली ॥ अयोध्यानगरींरुढजाली ॥ संगमाआलीशरयूगंगेच्या ॥ ५८ ॥ देखो[illegible]
नमन ॥ स्नानसंध्याजपध्यान ॥ मंत्रावर्तनप्रयोगें ॥ ५९ ॥ तयेसंगमासंगती ॥ रामराहविलाएकराती ॥ प्र[illegible]
प्रस्तुती ॥ जाणेंनिश्चितीनेमिलें ॥ ६० ॥ मगप्रातःकालींउठोन ॥ नावेंसीरामलक्ष्मण ॥ विश्वामित्रबैसवोनिजाण ॥ घे
वोनिआपणपरतीरागेला ॥ ६१ ॥ परतीरीचेंविधान ॥ केलेंस्नानसंध्याजपध्यान ॥ तीरींवनाचेंविपरीतभान ॥ रघुनंदनस्व
येंदेखे ॥ ६२ ॥ उग्रपक्षाचीचावटी ॥ क्रूरश्वापदांचीदाटी ॥ दिवाभीतांचीघुंघाटी ॥ शिवाभुंकतउठीसूर्यासन्मुख ॥ ६३ ॥
भृंगीझुंगीचेझणत्कार ॥ वनींवाजतीभयंकर ॥ रामपुसेहेंवनकांघोर ॥ ऋषिप्रत्युत्तरसमूळसांगे ॥ ६४ ॥ भयानकभासेवन ॥
येथंआहेताटिकाभवन ॥ तेराक्षसीअतिदारुण ॥ प्राणीगणभयेंसकंप ॥ ६५ ॥ तिचेनिवनहेंउद्वस ॥ मालवकेशिककारूप ॥
हेक्षणार्धेंदेशकेलेवोस ॥ अतिदुर्धरकर्कशराक्षसी ॥६६॥ दशदिशामार्गरोधून ॥ तिचेभेणेंवागोंनशकेकोणीजन ॥ तेणेंमार्गेंआप
ण ॥ सर्वथागमननकरावें ॥ ६७ ॥ येथोनिअर्धयोजन ॥ आहेताटिकेचेंभवन ॥ तीमार्गींकरीलप्राणहरण ॥ सर्वथागमननक
रावें ॥ ६८ ॥ रामह्मणेऐसीकैंची ॥ कोठोनिआलीहेकोणाची ॥ येव्हडीशक्तीकशाची ॥ ऋपितिचीकथासांगें ॥६९॥ सुकेतुयक्ष
अतिपावन ॥ त्यासिनव्हतेंसंतान ॥ तेणेंकरोनिअनुष्ठान ॥ ब्रह्माप्रसन्नस्वयेंकेला ॥७०॥ तोमागेपुत्रसंतान ॥ ब्रह्मयानेंदिधलेंकन्या
रत्न ॥ अँल्पवीर्यकन्याजाण ॥ कार्यकोणप्रजेचें ॥ ७१ ॥ तुजनव्हेपुत्रसंतती ॥ सहस्त्रबळनागशक्ती ॥ कन्याहोईलनिश्चिती ॥
ब्रह्मावरदोक्तीवदोनिगेला ॥ ७२ ॥ तेहेताटिकाकन्यारत्न ॥ सुंदोपसुंदबंधुदोघेजण ॥ त्यांतज्येष्ठसुंदेसीकेलेंलग्न ॥ अतिशो
भनसमारंभें ॥ ७३ ॥ सुंदापासोनिगर्भसंभवु ॥ मारीचिआणिसुबाहु ॥ ताटिकेच्यापोटींदोघेभाऊ ॥ जन्मोद्भवुपावले ॥ ७४ ॥
त्याउभयबाळकांचींजाळी ॥ लागलीपित्याचेमूळीं ॥ पित्याचीबुद्धितेकाळीं ॥ मरणोन्मेळींबळावली ॥ ७५ ॥ सुंदोपसुंदमहावी

१ आश्चर्यकारक देखावा. २ प्राण्यांची. ३ घुवड. ४ भालू. ५ गृह. ६ उजाड. ७ दुर्बल. ८ संतती.

र ॥ परमयोद्धेअतिदुर्धर ॥ तिहींपराभवोनिसुरवर ॥ त्यांचेअधिकारस्वयेंनेले ॥ ७६ ॥ त्यांचाकरावयावधू ॥ विधातारचीवि
चित्रबोधु ॥ तिळोत्तमासुंदरवधू ॥ दोघेबंधूदेखती ॥ ७७ ॥ तीदेखतांचिसुंदर ॥ दोघेउठिलेसत्वर ॥ तिच्यावरणींअतितत्प
र ॥ तत्कामींदुर्धरसकामी ॥ ७८ ॥ कनिष्ठह्मणेज्येष्ठासी ॥ भावजयीमानीतूंइसीं ॥ येरुह्मणेंज्येष्ठपत्नीऐसी ॥ निश्चयेसीतूं
मानीं ॥ ७९ ॥ कनिष्ठाचेलळे ॥ ज्येष्ठेंपाळावेसोहळे ॥ भावजयीमानीयेवेल्हाळे ॥ कृपामेळेंकृपाळुवा ॥ ८० ॥ ज्येष्ठआज्ञे
चीथोरी ॥ कनिष्ठेंमानावीशिरीं ॥ हेज्येष्ठपत्नीखरी ॥ निजनिर्धारींमानावी ॥ ८१ ॥ कनिष्ठेंकामिलीजीकांता ॥ तीभावज
यीमानीदुहिता ॥ ज्येष्ठपत्नीतेंतुजमाता ॥ तुवांतत्वतांमानावी ॥ ८२ ॥ ऐसियाकरितांविवादा ॥ दोघेदुर्धरचढलेक्रोधा ॥
परस्परेंघेवोनिगदा ॥ निर्वाणयुद्धाप्रवर्तले ॥ ८३ ॥ दोघेयुद्धींअतिदुर्धर ॥ दोघेगदाविंदांनींअतिचतुर ॥ अतिमांडिलानि
कुर ॥ येरयेरांनाटोपती ॥ ८४ ॥ कनिष्ठेंकळालाघवांत ॥ तेणेंकेलाज्येष्ठाचाघात ॥ पडतांगदाक्षोभेंहाणित ॥ कनिष्ठाचाघातज्ये
ष्ठेंकेला ॥ ८५ ॥ बंधुबंधुच्याघाईं ॥ दोघेजणपडिलेठांईं ॥ हेस्त्रीकामाचीनवाई ॥ दृष्टिक्षेपेंपाहींदिहांतदोघां ॥ ८६ ॥ नाहींस्त्री
शींकामेंयेकांतू ॥ नाहींस्त्रियेसींकेलीमातू ॥ नाहींस्त्रियेसीलाविलाहातू ॥ परीअपघातूस्त्रीदृष्टी ॥ ८७ ॥ एवंस्त्रियांसिनव्हावीभे
टी ॥ स्त्रीयांसिंनकरावीगोष्टी ॥ स्त्रियांसिपाहतांचदृष्टी ॥ उठाउठीआत्मघात ॥ ८८ ॥ सखेआत्मबंधुदोनी ॥ तिहींस्त्रीदे
खतांनयनीं ॥ निजघातेंनिमालेरणीं ॥ स्त्रीदर्शनींअपघात ॥ ८९ ॥ स्त्रीदर्शनींदेहघात ॥ स्त्रीदर्शनींनरकावर्त ॥ एवंस्त्रियांची
संगत ॥ अतिअनर्थपुरुषासी ॥ ९० ॥ कथाकथनींसुंदउपसुंद ॥ हाकथेसिलागलासंबंध ॥ ह्मणोनिकेलाअनुवाद ॥ श्रोतींजं
ल्पानुवादनह्मणावा ॥ ९१ ॥ स्त्रीसंगापासीअतिअनर्थ ॥ हाबोलिलोंतोपरमार्थ ॥ पुढीलकथेचाकथितार्थ ॥ सादरवृत्तांतपरि
सावा ॥ ९२ ॥ मारिचिसुबाहुसुत ॥ त्यांसिइंद्रमारूंटपत ॥ तद्भयेंभयचकित ॥ ताटिकातदर्थयावना[illegible]
लेरघुनंदन ॥ तीसकांआलेंराक्षसपण ॥ तेविषयींचेंनिरोपणें ॥ ऋषिसंपूर्णसांगतु ॥ ९४ ॥ [illegible]

१ विलक्षण प्रयोग. २ कामासक्त. ३ सुंदर स्त्रियेस. ४ इछिली. ५ परजप्याचें ज्ञान. ६ संग्राम. ७ [illegible]

यींअतिविख्यात ॥ पुढारींकथापरमाद्भुत ॥ श्रोतींसावचित्तपरिसार्वे विक्राळ[1] ॥ ...
विषयाचेंखतफाडणें ॥ गुढीउभवणेंवैकुंठीं ॥ ३४ ॥ वैकुंठींचेमुक्तव...आली... तेहियेतीरामकथेसी ॥ ...
थासर्वांसीप्रियकर ॥ ३५ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ जालेंताटिकानि...[2]...ण ॥ पुढेंधनुर्विद्याअस्त्रग्रहण ॥ यज्ञसंरक्षणऋषींचा ॥ ...
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांताटिकानिर्द...नामद्वादशोध्यायः ॥ ॥ १२ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १३६ ॥

१ बंधन. २ संहार.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ एह्येहिरजनींरानवसामशुभदर्शन ॥ अयंसिद्धाश्रमोनामत्वत्प्र
सादाद्भविष्यति ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ विश्वामित्रह्मणेरामासी ॥ सिद्धाश्रमनामयासी ॥ येथेंराहावेंआजिचेनिशीं ॥ सिद्धा
श्रमासीनिजसिद्धी ॥ १ ॥ आह्मींतुह्मींकेलीवस्ती ॥ यासिद्धाश्रमाचीसिद्धख्याती ॥ विस्तारेलत्रिजगतीं ॥ ममआश्रमा
प्रतिप्रभातेंगमन ॥ २ ॥ येथेंसुखेंनिशाक्रमून ॥ प्रभातेंस्नानसंध्याकरून ॥ विश्वामित्रह्मणेआपण ॥ अस्त्रग्रहणकरींरामा
॥ ३ ॥ वसिष्ठआज्ञेचानिर्धारु ॥ धनुर्विद्येसीतूंसद्गुरू ॥ तदर्थीआल्हादथोरू ॥ श्रद्धासादररघुनाथ ॥ ४ ॥ वंदोनिसद्गुरूचर
ण ॥ कृतांजलिरामलक्ष्मण ॥ त्यांसिविश्वामित्रआपण ॥ अस्त्रप्रदानप्रारंभी ॥ ५ ॥ तोह्मणेअस्त्राभिग्रहण ॥ त्रिशुद्धिव्हा
वेंसावधान ॥ सबीजमंत्राचेंमंत्रधारण ॥ प्रेरणावरणअस्त्राचें ॥ ६ ॥ अस्त्रसोडिलेंतत्काळजाय ॥ कार्यसाधुनीहातासियेय ॥ ऐ
सींबीजेंनिःसंदेह ॥ ऋषिसांगताहेसवर्म ॥ ७ ॥ पन्नगास्त्रगरुडास्त्र ॥ अग्न्यस्त्रपर्जन्यास्त्र ॥ वायव्यास्त्रपर्वतास्त्र ॥ वज्रास्त्रदुर्ध
रत्वें ॥ ८ ॥ सोमास्त्राहिमास्त्र ॥ क्रोधास्त्रनंदिकास्त्र ॥ गंधर्वास्त्रआदित्यास्त्र ॥ हयशिरोस्त्रदारुण ॥ ९ ॥ वीरघ्नास्त्रविरोधास्त्र ॥
दुर्मनास्त्रदर्पघ्नास्त्र ॥ घोरास्त्रअघोरास्त्र ॥ घोरघोरास्त्रअतिप्रतापी ॥ १० ॥ संतापास्त्रशोषणास्त्र ॥ घोषणास्त्रदानवास्त्र ॥ पिशा
चिकास्त्रपिपीलिकास्त्र ॥ विद्याधरास्त्रमारका ॥ ११ ॥ वृकास्त्रजंबुकास्त्र ॥ जृंभकास्त्रशुचिकास्त्र ॥ मानवास्त्रवृश्चिकास्त्र ॥ त्वष्ट्रा
स्त्रतडित्प्रांय ॥ १२ ॥ कंकाळास्त्रकालिकास्त्र ॥ सूचिकास्त्रविषूचिकास्त्र ॥ चंडास्त्रप्रचंडास्त्र ॥ वितंडास्त्रदाहक ॥ १३ ॥ संवर्त्त
कास्त्रशलभास्त्र ॥ विखंडास्त्रदंडनास्त्र ॥ शीतकास्त्रवातास्त्र ॥ वंशिकास्त्रविध्वंसी ॥ १४ ॥ मायास्त्रमोहनास्त्र ॥ पातनास्त्रघातना
स्त्र ॥ मातंगीदहनास्त्र ॥ ब्रह्मकपालास्त्ररुधिराशी ॥ १५ ॥ भीमास्त्रभयानकास्त्र ॥ शृंगास्त्रभृंगास्त्र ॥ क्रूरास्त्रभैरवास्त्र ॥ कराळा
स्त्रउग्रत्वें ॥ १६ ॥ वारुणास्त्रदारुणास्त्र ॥ काळरुद्रास्त्रकार्तिकेयास्त्र ॥ कपालास्त्रभद्रास्त्र ॥ वामनास्त्रविघाती ॥ १७ ॥ संकर्षणा
स्त्रनारायणास्त्र ॥ शंकरास्त्रनृसिंव्हास्त्र ॥ वामनास्त्रप्रद्युम्नास्त्र ॥ मदनास्त्रप्रतापी ॥ १८ ॥ ईषीकास्त्रतृणशलाका ॥ दाटुगीजि

१ रात्रीं. २ सर्पास्त्र. ३ भयंकर. ४ विजेसारखें. ५ रक्त प्राशन करणारें.

भा. सा.
॥ १ ॥

बा. कां.
अ. १३

णोनिअस्त्रेंअनेका ॥ पाशुपतास्त्रीमहिमादेखा ॥ तिहींलोकांअनिवारा ॥ १९ ॥ ब्रह्मशिराख्याचामंत्र ॥ प्रेरिलियाछेदीचराचर ॥
शाचाऐसाअसेविचार ॥ यालागिंहेंशस्त्रराखिजेजतन ॥ २० ॥ मांडल्याहीनिर्वाण ॥ याअस्त्राचेंप्रेरण ॥ सर्वथानकरितीसज्ञा
न ॥ परमदारुणअनिवार ॥ २१ ॥ हेंअस्त्रजोपाळूंजाणें ॥ सकळअस्त्रांसामर्थ्ययेणें ॥ यालागिंहेंअस्त्रशाहणे ॥ अतियत्नेंपाळि
ती ॥ २२ ॥ जालीअस्त्रांचीअवधी ॥ आतासांगेनशस्त्रसिद्धी ॥ जेस्मरतांचित्तशुद्धि ॥ युद्धसमर्थीयेतीस्वयें ॥ २३ ॥ वायुचक्र
विष्णुचक्र ॥ कुर्मचक्रकाळचक्र ॥ नक्रचक्रअतिवक्र ॥ अतिदुर्धरकंदनाकार ॥ २४ ॥ [illegible] ॥ घाईखोची
च्यारीदेहें ॥ तयास[illegible]साहे ॥ धाकेंकांपताहेकळिकाळ ॥ २५ ॥ कौमोदकीशिवोदकी ॥ दोनीगदाअलौकिकी ॥ मोहमम
तेच्याछेदकी ॥ तिहींलोकींअतिधाक ॥ २६ ॥ दोनीखड्गअतिचोख ॥ येकजीवाचाछेदक ॥ दुजाकल्पनेचाघातक ॥ यासिलो
कालोकक्कांपती ॥ २७ ॥ शिवशक्तिविष्णुशक्ती ॥ अनादिआदिशक्ती ॥ संदेहलिंगदेहछेदिती ॥ याचियादीप्तीपळेकळिका
ळ ॥ २८ ॥ टणत्कारेंबोधितांकानोडी ॥ नादेंनिर्मतीराक्षसकोडी ॥ मायासकुटुंबप्राणसांडी ॥ हेधनुर्विद्यागाढीदृढधरीं ॥ २९ ॥
निजतेजेंतिखटसदा ॥ अशेषआशिच्याकरीछेदा ॥ तेदिव्यबाणहेप्रबुद्धा ॥ तूणीरेंबद्धानिर्बंधु ॥ ३० ॥ जालीशस्त्रास्त्रविधी ॥
मल्लविद्याविंदानसिद्धी ॥ गुरुकृपाउपजेप्रशुद्धी ॥ कृपानिधीसच्छिष्या ॥ ३१ ॥ उपदेशितांविश्वामित्रें ॥ धनुर्विद्याशस्त्रास्त्रें ॥
तेविद्याश्रीरामचंद्रें ॥ [illegible]बोध ॥ ३२ ॥ मंत्राच्यामंत्रसिद्धीतत्वतां ॥ आणिमंत्रमूर्तिसमस्ता ॥ स्वयेंवंदितीरघुना
था ॥ आमचीसामर्थ्यंतातुम्हीं ॥ ३३ ॥ आमचा[illegible]छेदकभूतीं ॥ तेछेदकतातुझेहातीं ॥ भरल्या[illegible]अमृतप्राशी ॥
ऋषिवंदितीपावलें ॥ ३४ ॥ [illegible] ॥ [illegible]निवाळिसी ॥ [illegible] ॥ तुम्हींनिहस्तेंसीपाव
न ॥ ३५ ॥ तुवां[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]पुराणीं ॥ ३६ ॥ ॥ १ ॥
आमचें[illegible]भातीं ॥ [illegible] ॥ ३७ ॥ ऐसीकरोनिस्तुति

वादना ॥ रामचरणींलागल्याजाणा ॥ करूनियांप्रदक्षिणा ॥ हृदयींजाणाप्रवेशल्या ॥३८॥ शस्त्रदेवताअहर्निशीं ॥ जोडोनि हातठेल्याश्रीरामचरणासी ॥ घोकणीचिंतननलगेत्यांसी ॥ अनायासींप्राप्तसर्वज्ञा ॥ ३९ ॥ यालागिंसंग्रामासी ॥ जेंजेंशस्त्र पाहिजेत्यासी ॥ तेंतेंयेतेंहातापासीं ॥ शत्रुघातासीस्वभावें ॥ ४० ॥ शस्त्रास्त्रासिश्रीरामभक्ती ॥ रामहृदयींशस्त्रांचीवस्ती ॥ ऐसियाअभिनवागती ॥ संग्रामस्थितीश्रीरामीं ॥ ४१ ॥ एवंश्रीरामसौमित्रा ॥ उपदेशितांविश्वामित्रा ॥ उल्हासजालाशस्त्रास्त्रां॥ निशाचरांवधावया ॥ ४२ ॥ ऋषीनेंहातठेवितांमाथां ॥ विद्याबाणलीरघुनाथा ॥ तेणेंउल्हासतत्वतां ॥ ऋषिस्वानंदतास्व येंनाचे ॥४३॥ विद्याबाणतांशिष्याचेपोटीं ॥ गुरूसिआनंदाच्याकोटी॥ हशाद्बिकांनकळेगोष्टी ॥ बोधकसवटीअनुपम्य ॥४४॥ शाब्दिकाचेंशब्दज्ञान ॥ तेंचिसोलींवअज्ञान ॥ तेंचिसाधकानिजबंधन ॥ रघुनंदनतैसानव्हे ॥ ४५ ॥ रघुनाथविद्याअधिष्ठान ॥ हेविश्वामित्राकळलीखूण ॥ तेणेंआनंदेंबोलेआपण ॥ येथोनिप्रयाणकरावें ॥ ४६ ॥ ऐकोनिगुरूचेंवचन ॥ रथारूढरामलक्ष्मण॥ उल्हासेंकरितांगमन ॥ पुढेंशोभायमानवनदेखे ॥ ४७ ॥ रामह्मणेऋषिनिर्मळा ॥ हीकोणाचीशोभनशाळा ॥ येरुह्मणेघननी ळा ॥ आश्रमसोज्वळपैंमाझा ॥ ४८ ॥ आश्रमाआलेरघुपती ॥ आनंदल्याऋषिपंक्ती ॥ विश्वामित्रेंधर्मस्थिती ॥ रामाअति प्रीतीपूजिलें ॥ ४९ ॥ आणोनिश्रीरामासुभटां ॥ पाचारोनिमुनिश्रेष्ठा ॥ आदरेंयज्ञप्रतिष्ठा ॥ केलीस्वधर्मेंपैं ॥ ५० ॥ गर्तावेदी कुंडमंडप ॥ विधियुक्ततोरणेंपताकारोप ॥ यालागिंमुख्यरघुनाथभूप ॥ तोयज्ञरूपयज्ञाचें ॥ ५१ ॥ अग्निप्रतिष्ठापूजन ॥ परि समूहनपरिस्तरण ॥ प्रणीतापात्रेंकरोनिपूर्ण ॥ इध्माविसर्जनहोमार्थ ॥ ५२ ॥ बर्हीचेंआस्तरण ॥ आज्यस्थालीसंस्थापन ॥ ज्वलनाज्यआघारून ॥ होमप्रधानमंत्रोक्त ॥ ५३ ॥ ॐकारवषट्कारेंकरितीयज्ञ ॥ ऋषींसपुसेरघुनंदन ॥ राक्षसींयज्ञविध्वंस न ॥ कोठोनियेवोनतेकरिती ॥ ५४ ॥ ऐसेंपुसतांरघुनाथा ॥ उल्हासमुनिवरांसमस्तां ॥ कौशिकेंआश्वासोनिमाथा ॥ राक्षस कथास्वयेंसांगे ॥ ५५ ॥ आरंभापासोनिसाहावेरातीं ॥ अलक्षलक्षेंराक्षसयेती ॥ रिघोनियांयागाप्रती ॥ विध्वंसितीदुर्धर ॥५६॥

१ राक्षस. २ प्राप्त झाली. ३ कुशलता. ४ शुद्ध. ५ सौंदर्यमान. ६ शूरात.

जोनिर्विकारनिजनेटासी ॥ सहादिवसअहर्निशीं ॥ सावधराहेअग्निदेशीं ॥ राक्षसत्यासीवध्यहोती ॥ …
चन ॥ श्रीरामनित्यसावधान ॥ वेगेंघेवोनिधनुष्यबाण ॥ राहिलाआपणयज्ञद्वारीं ॥ ५८ ॥ कर्मयागीं…
धर्मयागींरघुवीर ॥ दोहींयागांचाविचार ॥ श्रोतींसाचारपरिसावा ॥ ५९ ॥ कर्मयागींकुंडविधान ॥ …
यागींवेदविधान ॥ अपलायमानक्षात्रयागीं ॥ ६० ॥ ऋषियागींब्रह्माश्रेष्ठ ॥ रणयागींसत्ववरिष्ठ ॥ …
थेंखणखणाटशस्त्रांचा ॥ ६१ ॥ येथेंस्रुक्स्रुवापरिमार्जन ॥ तेथेंसाहणेलाविलेबाण ॥ बाणाचेंपरिस…
चें ॥ ६२ ॥ कर्मयागींअग्निस्थापन ॥ येथेंकाळानळहुताशन ॥ तेथेंस्रुवेनेंहोमितीअन्न ॥ येथेंमांस…
षियागींवसोर्धारा ॥ येथेंप्रवाहोरुधिरा ॥ तेथेंवोंकारवषट्कारा ॥ येथेंहाहाकारवीरांचा ॥ ६४ ॥ …
शस्त्रांचालखलखाट ॥ यागींधूम्रनिघेउद्भट ॥ येथेंस्वेदश्रमकष्ठवीरांचे ॥ ६५ ॥ यागींवाढल्याहुत…
न ॥ राक्षस… …ण ॥ अस्त्रींसिंचनतयांसी ॥ ६६ ॥ यागींसदीपबलिदान ॥ येथेंजीवबलि…
…भें ॥ ६७ ॥ श्रीरामासीविन्मुखहोऊन ॥ जेयुद्धींकरितीपलायन ॥ …
… ॥ यागींपूर्णाहुतिनारिकेळें ॥ येथेंपूर्णाहुतिसीसाळें ॥ तेथेंप्र… …णाम…
…पाधन ॥ येथेंदक्षि… …जपदपूर्ण ॥ तेथेंअभिषेककरिती…
… ॥ तेलोणचींजाणस्वानंदा
… ॥ ७६ ॥ इतकेंजालियासंपूर्ण ॥ काळानळातृप्तिभोजन ॥ हे… …युद्धार्थी ॥ ७७ ॥ विश्वामित्रय
ज्ञरक्षण ॥ कथासांडोनिरामायण ॥ मध्येंचिकेलेंव्यर्थकथन ॥ ते… … ॥ मीतंवसंताचेंललिवाड ॥ मा
झ्याबोलासित्यांसिकोडें ॥ यालागिंमाझीबडबड ॥ लागोगोडसाधू… …ळक ॥ अगुणपणेंसमूळमूर्ख ॥
रामकथावदेज्याचेंमुख ॥ हेंकृपापीयूषसाधूंचें ॥ ८० ॥ तंवसंतह्मणती… …भिप्राव ॥ शुद्धसाधिलाअन्व
य ॥ अविरुद्धभाववेदोक्ती ॥ ८१॥ श्रीरामींप्रेमगहन ॥ हेंनिरोपणींकळलें… …रामायण ॥ मूळनिरोपणग्रंथा
र्थ ॥ ८२ ॥ ऐकोनिसाधूंचाअनुवाद ॥ परमजालाआल्हाद ॥ येकाजनार्दनींबो… …सर्वे अवधारा ॥ ८३ ॥ विश्वामित्र
यज्ञरक्षण ॥ करितांश्रीरामसंपूर्ण ॥ रिघोनशकेराक्षसगण ॥ सुबाहूस्वयेंआपणआला ॥ ८४ ॥ यज्ञद्वारींश्रीरघुपती ॥ राक्ष
सांचीनचलेगती ॥ अंधारींछळावयायेती ॥ तंवश्रीराममूर्तिसावधान ॥ ८५ ॥ दिवसाकरावयाछळण ॥ तेथेंश्रीरामसावधान॥
स्वयेंसुबाहुभोंवेआपण ॥ तरीरघुनंदनछळेना ॥ ८६ ॥ अंधाराचेंनिजतेज ॥ स्वयेंश्रीरामचिसहज ॥ दिवसाचेंनिजबीज ॥ द
शरथात्मजनिजांगें ॥ ८७ ॥ यज्ञरक्षकरघुनाथ ॥ नचलेछळाचेंछळमत्त ॥ हाबाळपणींप्रतापवंत ॥ ठेलातटस्थसुबाहू ॥ ८८ ॥
दाऊंदुर्धरत्वेंदरारा ॥ तंवश्रीरामनेघेभेदरा ॥ संदिग्धपडिलेंनिशाचरां ॥ सर्वथाअध्वराशिरोंनेदी ॥ ८९ ॥ श्रीरामनित्यसाव
धान ॥ सर्वांगदेखणासंपूर्ण ॥ सुबाहूचेंतळमळीमन ॥ ऋषीनेंसंपूर्णगांजिलों ॥ ९० ॥ आतांसंग्रामकरूंसुदृढ ॥ घेऊंताटिकेचा
सूड ॥ ह्मणोनिअसुरपडिपाड ॥ गगनींगडगडगर्जत ॥ ९१ ॥ वर्षतीरुधिराचियाधारा ॥ भयेंभेडसावीतद्विजवरा ॥ सांभाळीं
ह्मणतरघुवीरा ॥ आलासामोरासुबाहू ॥ ९२ ॥ हांसेंआलेंरघुवीरा ॥ बाणींत्रासिलासुबाहूपुरा ॥ तंवमारीचीधांविन्नलाकैवारा
तेणेंरामचंद्राहाकिलें ॥ ९३ ॥ बाबरझोटियासमस्तक ॥ घोरनादेंदिधलीहाक॥ विक्राळपसरोनियांमुख॥ श्रीरामासन्मुखधांवि

१ समुदाय. २ मीठ. ३ लाडका. ४ कौतुक. ५ अमृत. ६ आश्चर्य. ७ संबंध, तुलना. ८ प्रश्न. ९ भीति. १० संशय, आश्चर्य. ११ यज्ञीं. १२ अमंत. १३ रक्षाप्या.

न्नला ॥ ९४ ॥ ऐकतांराक्षसआरोळी ॥ भयेंद्विजपडिलेभूतळीं ॥ एकाच्याबैसल्यादांतखिळी ॥ येकतेचळचळीकांपत ॥ ९५ ॥
येकांचींधोत्रेंगळती ॥ येकतेधोत्रावरीमुतती ॥ येकाअधोवातसरती ॥ एककरितीमहाशब्द ॥ ९६ ॥ येकआरडतीवोरडती ॥
येकदीर्घस्वरेंरडती॥येकउघडेपडती॥येकथरफडतीअतिधाकें॥९७॥येकाचेखुटखुटतीदांत॥येकाचेफुटलेहोंट॥ येकाचेंभयेंफुग
लेंपोट ॥ अतिसंकटब्राह्मणां ॥९८॥ रामह्मणेलक्ष्मणासी॥ वेगींनाभिकारदेद्विजांसी ॥थोरहोतीकासाविसी ॥ मीराक्षसांसीनिवं
टीन॥९९॥तंवसमुदायेंनिशाचर॥ करीतआलेहाहाकार ॥ विक्राळदुर्मदअतिदुर्धर ॥ भयंकरसंग्रामीं॥१००॥ कातियात्रिशूळतोम
र॥गदामुद्गलचंडचक्र॥बाणखड्गेंलहुडीथोर॥शस्त्रभारसूटले॥१॥ महाशस्त्रांचालखलखाट॥थोरखड्गांचाखणखणाट ॥ बाणसुट
तीसणसणाट ॥ घायउद्भटहाणिती ॥ २ ॥ राहेंसाहेंवीरशूर॥ धावेंनिर्बळपरतेसर ॥ पळूंनकोधरींधीर ॥ क्रोधेंवीरगर्जती ॥ ३ ॥
रामेंसोडिलाबाण ॥ सकळशस्त्रेंकेलींचूर्ण ॥ तिळप्रायकेलेंवोढण ॥ बळसंपन्नरघुवीरें ॥ ४ ॥ निवारावयारामबाण ॥ शस्त्रेंसोडि
तांतींहोतीचूर्ण ॥ वीरखोंचलेदारुण ॥ सुबाहूपूर्णक्षोभलॉ ॥ ५ ॥ मगहातींवसवोनिगदा ॥ सुबाहुधांविन्नलामल्लंयुद्धा ॥ तंव
श्रीरामनित्यसावधा ॥ राक्षसद्वंद्वातकळलें ॥ ६ ॥ सुबाहूचीगदाकेलीपीठ ॥ मारीचीचामुद्गलकेलाकूट ॥ शूळत्रिशूळअतिति
खट ॥ तेकरीसपाटश्रीराम ॥ ७ ॥ बाणींयोजिलेंअग्निअस्त्रा ॥ घायेंसुबाहूकेलापुरा ॥ मारीचिपळतांमाघारा ॥ त्यासिपिसारा
लागला ॥ ८ ॥ पिसारालागलाब्रह्मांडीं ॥ तेणेंत्यासिआलीभोंवंडी ॥ हातपायावळलीमुरकुंडी ॥ सुटल्यातोंडींरुधिरधारा ॥९॥
बाणपिसारियाचापवन ॥ मारीचीसउडवीजैसेंतृण ॥ वाहटुळीमाजीभोंवेंपान ॥ तेंविपरिभ्रमणआकाशीं ॥ ११० ॥बाणपिसा
रियाचावारा ॥ मारीचीउडविलाअंबरा ॥ शतयोजनसमुद्रतीरा ॥ तेथेंनिशाचराटाकिलें ॥ ११ ॥ रामलक्ष्मणासिह्मणेआपण॥
मारीचीसनाहींलागलाबाण ॥ यालागिंत्याचानवेचेप्राण ॥ पिसारेंपूर्णउडविला ॥ १२ ॥ मारीचीसमूर्छाउद्भट ॥ वाटारिलेनेत्रवाट॥ ॥ ३ ॥
घुरघुरीतवाजेकंठ ॥ प्राणसंकटमांडलें ॥ १३ ॥ मारीचीदैवेंजालासावध ॥ परीधाकघेतलासुबद्ध ॥ पिसारीयाचायेव्हढाबाध॥

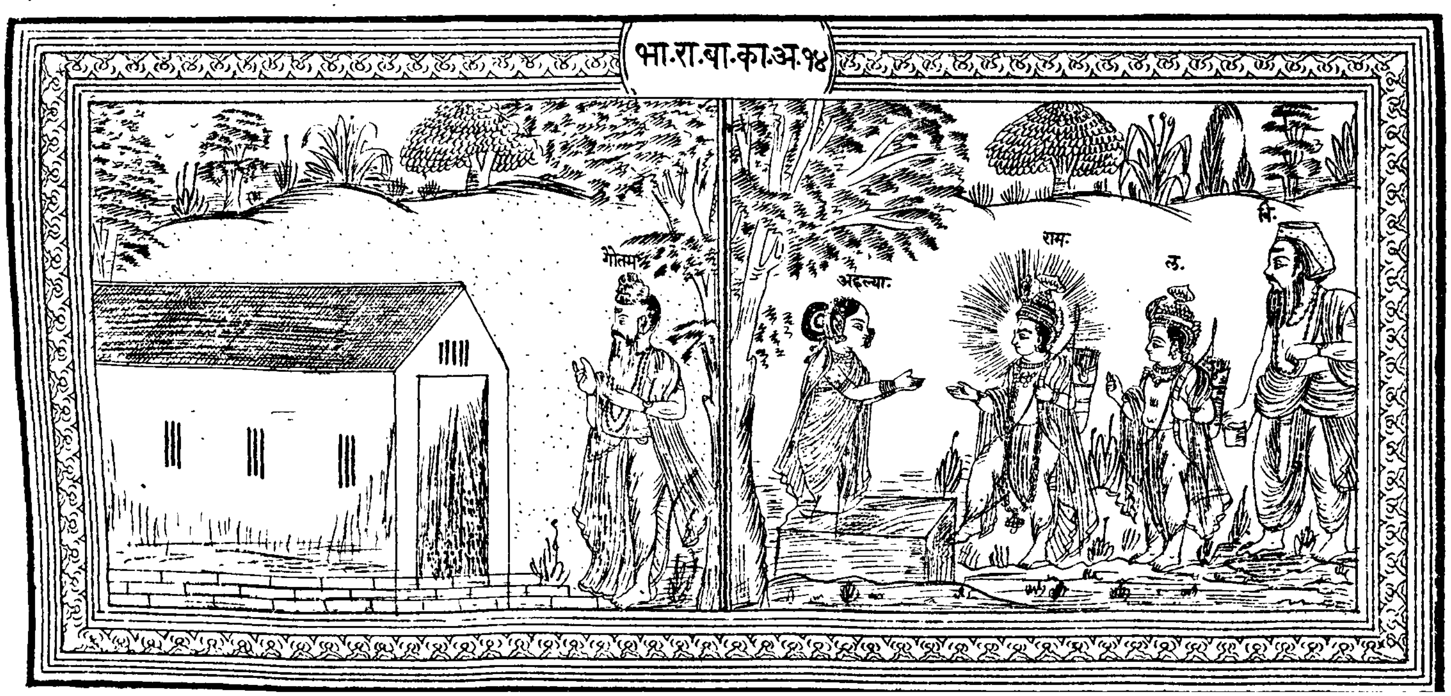
१ ब्राह्मण. २ अभयदान. ३ संहारीन. ४ राक्षस. ५ मदोन्मत्त. ६ घायाळ झाले. ७ क्रोधयुक्त झाला. ८ आकाशांत ९ आईना. १० मोठी.

मासन्मुखयुद्धकोणसाहे ॥ १४॥ रामदेखतांजीवजाय ॥ त्याचेनिर्वाणाचेघाय ॥ देहवंतकोणसाहे ॥ महाभयाभयश्रीराम ॥
१५ ॥ देखोनिश्रीरामाचेचरण ॥ युद्धाभिमानगेलापळोन ॥ संग्रामनकरीआपण ॥ वाहोनियांआणनिजाश्रमींशांत ॥ १६ ॥
श्रीरामाचानिजबाण ॥ सूबाहूचेंनिर्वटीमन ॥ चित्तबुद्धिअभिमान ॥ छेदूनिसंपूर्णमारिला ॥ १७ ॥ येणेंनेटेंमारितांदेख ॥ जेम
रणाचेंनाठवेदुःख ॥ पुढेंजन्माचेंनदेखेमुख ॥ ऐसानिःशेषमारिला ॥१८॥ मारीचिसुबाहूचेअनेकसेवक ॥ राक्षसजेआलेअनेक ॥
रामेंमारिलेयेकयेक ॥ राक्षसांतकश्रीराम ॥१९॥ राक्षसांचींमहाधेंडीं ॥ आश्रमींपडलींमढीं ॥ शिष्यधाकतीबापुडीं ॥ हींकोणका
ढीअतिदीर्घ ॥१२०॥ तेशिष्यांचीसांकडी ॥ नलगतांअर्धघडी ॥ श्रीरामेंफेडिलीरोकडी ॥ घेवोनिभूतकोडीजगदंबाआली ॥
२१॥ औटकोटीभूतावळी ॥ सहितआलीभद्रकाळी ॥ आरतीघेवोनिसोज्वळी ॥ स्वयेंवोंवाळीश्रीरामा ॥ २२॥ येतांभूतांचामे
ळा ॥ प्रेतेंनेलींदेखतांडोळां ॥ आश्रमजालाअतिसोज्वळा ॥ सडेरंगमाळाघातल्याभूतीं ॥२३॥ ऋषिआलेकरूनिस्नान॥ आश्र
मदिसेशोभायमान ॥ बापप्रतापीरघुनंदन ॥ स्वानंदेंस्तवनऋपिकरिती ॥ २४ ॥ विजयीजालारघुवीर ॥ सुखीजालेऋपीश्वर॥
विष्णुपूजितीसुरवर ॥ तैसारामचंद्रपूजिला ॥ २५ ॥ रामप्रतापदेखोनिदृष्टी ॥ विश्वामित्राआनंदकोटी ॥ श्रीरामाचीपाठीथाप
टी ॥ उल्हाससृष्टींनसमाये॥२६॥ गुरुआज्ञातुवांपाळिली॥ गुरुसेवातुजचिफळली ॥ गुरुचींचिंतातुवांहरिली ॥ गुरुपूजाकेलीय
थार्थ ॥ २७॥ तूंगुरुत्वसद्गुरूचें ॥ तूंगुरुज्ञाननिश्चयाचें ॥ तूंनिजबीजगुरुवाक्याचें ॥ गुरुत्वसाचेंतुझेनी ॥ २८॥ श्रीरामगुरुत्वा
चीगरिमा ॥ श्रीरामगुरुत्वाचीमहिमा ॥ श्रीरामगुरुत्वाचानिजात्मा ॥ब्रह्मत्वब्रह्माश्रीरामें ॥ २९ ॥ श्रीरामगुरूचेंनिजवीर्य ॥ श्री
रामगुरूचेंनिजधैर्य ॥ श्रीरामगुरुत्वागुरुवर्य ॥ गुरुगांभीर्यश्रीराम ॥१३०॥ श्रीरामगुरुत्वाचेंनिजतेज॥श्रीरामगुरुत्वाचेंनिजबीज
श्रीरामगुरुत्वाचेंगुह्यगुज ॥स्वानंदभोजेंश्रीराम ॥ ३१ ॥ श्रीरामगुरूचीनिजउत्पत्ती॥ श्रीरामगुरुत्वाचीनिजशांती ॥ श्रीरामगु
रूचीनिजमुक्ती ॥ श्रीरामनिश्चितीगुरुगम्य ॥३२॥ श्रीरामगुरूगम्याचाप्रताप ॥ श्रीरामगुरुत्वेंसत्स्वरूप ॥ श्रीरामस्वयेंब्रह्मरू

१ मग समोर. २ अंतकाळ आणणारे. ३ सुधारी, शांत करी. ४ राक्षस संहर्ता. ५ विशाल. ६ संकट. ७ साफ, पवित्र. ८ श्रेष्ठता. ९ बल. १० तृप्ति.

प ॥ चित्स्वरूपश्रीराम ॥ ३३ ॥ ऐसेंश्रीरामाचेंनिजस्तवन ॥ कौशिकेंकरोनिआपण ॥ आनंदेंदिधलेंआलिंगन ॥ समाधानगुरुशिष्यां ॥ ३४ ॥ विश्वामित्रआनंदेंनिर्भरं ॥ द्विजांदेगौसहास्त्रासहस्त्र ॥ सुवर्णशृंगीरौप्यखूर ॥ पृष्ठींसताम्रेकांस्यदोही ॥ ३५ ॥ गोपुच्छीचींप्रवाळें ॥ वोंवलींरत्नेंमुक्ताफळें ॥ ऐसीविश्वामित्रेंगोंकुळें ॥ देवोनिद्विजकुळेंसुखीकेलीं ॥ ३६ ॥ सुवर्णाचेसंभार ॥ दक्षिणांचेसहस्त्रासहस्त्र ॥ याचककेलेनिर्भर ॥ मागतेअमरकौशिकयागीं॥ ३७ ॥ रामेंनिवटिलेराक्षसगण ॥ ऋषीचासिद्धिपावलायज्ञ ॥ जालेंब्राह्मणभोजन ॥ रघुनंदननिजविजयी ॥ ३८ विजयीजालारघुनाथ ॥ पवाडाकेलात्रैलोक्यांत ॥ ऐकोनिरावणविस्मित ॥ आनंदअद्भुतसुरवरांसी ॥३९ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ जालेंसुबाहूनिर्दळण ॥ सिद्धिपावलागुरूचायज्ञ ॥ अहल्याउद्धरणअवधारा ॥ १४० ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायांसुबाहुनिर्दळणन्नामत्रयोदशोध्यायः१३ ॥ ओव्या १४० ॥ श्लोक ॥ १ ॥ ॥ एवं ॥ १४१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ उल्हासयुक्त. २ तांबें. ३ मोत्यें. ४ स्तुति, स्तवन. ५ संहार.

पींचियाश्रेणी ॥ रामसुखासनीं उपविष्ठ ॥१६॥ तेचिउपवनींयेकेकोनीं ॥ श्रीरामआश्रमदेखेनयनीं ॥ वृक्षखांकेरलेफळींपानीं ॥
आश्रमींकोणीअसेना ॥१७॥ ऐसेंदेखोनिरघुनाथ ॥ पुसेऋषींसवृत्तांत ॥ ह्मणेहेंकांदिसेवनउपहत ॥ हावृत्तांतसांगामज॥१८॥
येथेंवस्तीनाहींमनुष्यासी ॥ पक्षीवाळलेवृक्षासीं ॥ आश्रमींनाहींमुंगीमाशी ॥ उपहतीऐसीकांदिसे ॥ १९॥ ऐसेंपुसतांश्रीरामा
सी ॥ पूर्वकथासांगेऋषी ॥ येआश्रमींअहल्येसी ॥ आश्रमवासीगौतम ॥ २० ॥ इंद्रेंछळिलेंअहल्येसी ॥ गौतमेंशापिलेंदोहीं
सी ॥ तेंपासोनियाआश्रमासी ॥ वस्तीकोणासीअसेना ॥ २१ ॥ रामपुसेअहल्यातीकोण ॥ इंद्रेंछळावयाकायकारण ॥ हेंसमू
ळमूळींचेंकथन ॥ कृपाकरूनसांगावें ॥ २२ ॥ ऐकोनिश्रीरामाचेंवचन ॥ विश्वामित्रह्मणेआपण ॥ अहल्येचेंउद्धरण ॥ प्रसंगें
पूर्णवोढवलें ॥ २३ ॥ त्रैलोक्यीचेंबरवेपण ॥ ब्रह्मयानेंयेकवटोनिआपण ॥ स्वयेंकन्याकेलीनिर्माण ॥ अहल्याजाणतीसनांव॥२४॥
शरीरअत्यंतसुकुमार ॥ खुपोंशकतीचंद्रकर ॥ पन्नगपद्मिणीतीपुढेंनिर्बर ॥ निजांगेंअरुंवारनभापरीस॥२५॥ तिचेंहोतांचिस्पर्शन ॥
मनादिइंद्रियांगुदगुल्यापूर्ण ॥ फिकेंअमृताचेंगोडपण ॥ तिचेंबरवेपणदेखोनी ॥ २६ ॥ देखोनितिचियामुखासी ॥ अत्यंतसुखडो
ळयांसी ॥ तेमुखींजालेक्षेत्रसंन्यासी ॥ आनपाहावयासीनावडे ॥२७॥ अत्यंतसौंदर्याचीशोभा ॥ चंद्रलोपेअंगप्रभा ॥ देखोनिला
वण्याचागाभा ॥ विवेकांचाउभाप्राणजाय ॥ २८ ॥ तिसींहोतांडोळेभेटी ॥ धैर्याचीविरेगांठी ॥ बरवेपणेंअत्यंतलाठी ॥ देखिल्या
दृष्टीउपडेना॥२९॥ऐसीअत्यंतसुंदर ॥ दिवसेंदिवसजालीथोर ॥ कन्यादेखोनिउपवर ॥ वैंर[12]विचारब्रह्मयासी॥ ३०॥इंद्रसाक्षेपेंक
रावयाराणी ॥ चंद्रसाक्षेपेंकरावयापत्नी॥ सूर्यस्वयेंतिच्यावरणीं॥ अनुदिनींउपार्जी॥३१॥वरुणवायुयमकुबेर ॥ स्कंदा[13]दिसकळसुर
वर॥ अहल्यावरणींअतिसादर ॥ पडलाविचारब्रह्मयासी॥३२॥विधाताकरीविचार॥ अहल्यावरणींसर्वसादर ॥मीकोणाचाकरूंनि
र्धार ॥ प्रकारांतरउपपादी ॥ ३३ ॥ ब्रह्मयानेंयोजिलेंविंदान ॥ दोप्रहरींपृथ्वीप्रदक्षिण ॥ जोकरूनयेईलआपण ॥ त्यासिकन्या
दानअहल्या ॥३४॥ ऐकोनिब्रह्मयाचेंवचन ॥इंद्रऐरावतीसींकरीगमन ॥ चंद्रमृगेंसिंनिघेआपण ॥ मेषा[14]रोहणेंनिघेअग्नी ॥३५॥ ॥ १ ॥

१ पंक्ति. २ शुष्क. ३ उजाड, उदास. ४ सहीत. ५ प्राप्त झालें. ६ सौंदर्य. ७ किरण. ८ ठांठ. ९ सकुमार. १० विचार शक्तीचा ११ नष्ट होई. १२ पति. १३ कार्तिकस्वामी. १४ मेंढा.

यमनियंतासकळजगा ॥ तोही कामाच्यालगबगा ॥ पालाणुनियांटोणगा ॥ लागवेगानिघाला ॥ ३६ ॥ स्कंदेंपालाणि
लामयूर ॥ कामेंपालाणिलामकर ॥ एवंअवघेचिसुरवर ॥ निघालेसत्वरप्रदक्षिणे ॥ ३७ ॥ ऋषीश्वरधाकटेमोटे ॥ धांवतीमेरु
तळवटे ॥ आह्मींआपुलियेतपोनिष्ठें ॥ करूंनिजनेटेंप्रदक्षिणा ॥ ३८ ॥ गौतमकरितांअनुष्ठान ॥ गौप्रसूतिकाळजाण ॥ उभ
यतोमुखीदेखोनिपूर्ण ॥ त्रिवारप्रदक्षिणातेणेंकेली ॥ ३९ ॥ उभयतोमुखीप्रदक्षिण ॥ पृथ्वीप्रदक्षिणेसमान ॥ हेंब्रह्मयानेंजाणो
निज्ञान ॥ करीकन्यादानगौतमासी ॥ ४० ॥ इंद्रआलाप्रथमप्रहरा ॥ तंवअहल्येसिगौतमनोवरा ॥ बोहलींदेखोनिवधूवरां ॥
अभ्यंतरींसंतप्त ॥ ४१ ॥ जेजेप्रदक्षिणाकरूनयेती ॥ तेतेहीश्वासटाकिती ॥ गौतमासिअहल्याप्राप्ती ॥ कैशारितीजाली
पां ॥ ४२ ॥ इंद्रपुसेब्रह्मयासी ॥ अहल्यादेणेंहोतीगौतमासी ॥ तरीकांछळिलेंआह्मासी ॥ प्रदक्षिणेसीधाडुनी ॥ ४३ ॥ ब्रह्मा
बोलिलाआपण ॥ त्रिवारपृथ्वीप्रदक्षिण ॥ गौतमासीघडलीसंपूर्ण ॥ मगकन्यादानमींकेलें ॥ ४४ ॥ इंद्रह्मणेआह्मांहूनिगौतमा
सी ॥ अधिकशक्तीचालावयासी ॥ त्रिवारप्रदक्षिणायासी ॥ घडलीकैशीनेणवे ॥ ४५ ॥ ब्रह्माह्मणेनकरींछळण ॥ उभयतोमु
खीचेंप्रदक्षिण ॥ पृथ्वीप्रदक्षिणेसमान ॥ हेंजाणोनिकन्यादानम्यांकेलें ॥ ४६ ॥ वचनपाहिलेंवेदोक्तिं ॥ परिअतिसंतापवाढला
चित्तीं ॥ ह्मणेमीनानाछळणोक्ती ॥ अहल्याअपैं तिस्वयेंकरीन ॥ ४७॥ चंद्रेंभोगिलेंगुरुपत्नीसी ॥ तेंविमीभोगीनअहल्येसी॥
यापरीइंद्रेंनिजमानसीं ॥ निश्चयासिदृढधरिलें ॥ ४८ ॥ ब्रह्मासांगेगौतमासी ॥ इंद्रअभिलाषीअहल्येसी॥ तरीतुह्मीअहर्निशीं
॥ अतियत्नेंसीराखावी ॥ ४९ ॥ गौतमतपेंतेजोराशी ॥ अहल्याआणिलीआश्रमासी ॥ इंद्रकष्ठतांवर्षानुवर्षी ॥ अहल्यात्यासी
अप्राप्त ॥ ५० ॥ पूर्णखग्रासेंसूर्यग्रहण ॥ अहल्येसहितगंगास्नान ॥ करावयागौतमआपण ॥ अतिसावधानइंद्रार्थीं ॥ ५१ ॥
जालेंग्रहणविधिविधान ॥ अहल्याकरोनिमुक्तिस्नान ॥ आश्रमाआलीआपण ॥ द्विजभोजनपाकार्थ ॥ ५२ ॥ गौतमस्वधर्मसं
पन्न ॥ करावयाराहिलादानतर्पण ॥ तेसंधीसाधोनिपूर्ण ॥ इंद्रआपणसंचरला ॥ ५३ ॥ गौतमाच्यास्वरूपस्थिती ॥ इंद्रआला

१ नियमन करणारा. २ सज्ज करून. ३ मगर. ४ प्रकार, प्रयोग. ५ प्राप्त. ६ स्वयंपाकाकरितां. ७ प्राप्त झाला.

अहल्येप्रती ॥ तिसीनेवोनियेकांतीं ॥ सवेंगरतीस्वयेंमागे ॥ ५४॥ तेह्मणेनवलगती ॥ दिवसाकेंवीमागांरती ॥ आजिपर्वका
ळपितृतिथी ॥ कामसर्वार्थीनिषिद्धं ॥ ५५ ॥ भलतैसेंपतीचेंवचन ॥ पाळितीपतिव्रतापूर्ण ॥ पतिवचनालागिंदूषण ॥ अधःप
तनतेंस्त्रियेसी ॥ ५६ ॥ पतीचियावचनार्था ॥ अनुसरावेंसर्वथा ॥ हेमर्यादावेदशास्त्रार्था ॥ दोषसर्वथादेखोंनये ॥५७॥ पतिवा
क्यादोषदर्शन ॥ देखेतिसीअधःपतन ॥ आतांतूंजाहलीससज्ञान ॥ पतिवचननमानिसी ॥ ५८ ॥ जेंजेंमाझेंविरुद्धाचरण ॥
तेंतेंआपुलेंनितपेंमीआपण ॥ तात्काळकरीननिर्दळण ॥ येथेंतुजकोणसंदेह ॥ ५९ ॥ संकोचलीस्वधर्मता ॥ कांहींनबोलवेसर्व
था ॥ मगजावोनियांयेकांता ॥ रत्यर्थाअनुसरली ॥ ६० ॥ इंद्रअहल्यासेजेवरीं ॥ तंवगौतमआलाबाहेरीं ॥ परपुरुषारतलीना
री ॥ जाणोनिद्वारींगुप्तराहे ॥ ६१ ॥ अहल्याह्मणेयेकांतवासीं ॥ घेवोनिभ्रतारुपासी ॥ तूंकोणयेथेंआलासी ॥ कपटेंभोगिसी
परदारा ॥ ६२ ॥ अहल्येंइंद्रधरिलाहातीं ॥ घेवोनिभ्रताररूपाचीबुंथी ॥ तूंकोणपापमूर्ती ॥ छळोनिरतीमागितली ॥ ६३ ॥
तोह्मणेमीअमरपती ॥ येरीह्मणेपूर्णजालीरती ॥ आतांतूंजाईंशीघ्रगती ॥ दोघांचीउपहतीऋषिकरील ॥६४ ॥ मरमरपापिष्ठा
चांडाळा ॥ नाहींपापाचाकंटाळा ॥ विटाळविलेंदोहींकुळा ॥ दुष्टादुःशीळानीघवेगी ॥ ६५ ॥ जळोतुझेंमहिमान ॥ निंद्यकर्म
काळेंवदन ॥ येथोनिशीघ्रकरींगमन ॥ देखिल्यादहनऋषिकरील ॥ ६६ ॥ जोदेवांचादेवाधिपती ॥ तोतूंपरदाराकामासक्ती ॥
अचुकगेलासीअधोगती ॥ निंद्यामागुतीमुखनदाखवीं ॥ ६७ ॥ लाजाइंद्रनिघेबाहेरीं ॥ तंवगौतमदेखिलाद्वारीं ॥ भयेंकांपोनि
जिव्हारीं ॥ इंद्रगोपाकारेंपळोंगेला ॥६८॥ तंवगौतमेंखुंटविलीगती ॥ जावोंनशकेंनिजशक्ती ॥ अद्यापिइंद्रगोपाप्रती ॥ शीघ्र
गतीअसेना ॥ ६९ ॥ जेणेंकरिसीपरदारारमण ॥ तेंझडतीतुझेवृषण ॥ परभगींआसक्तमन ॥ भगेंसर्वांगींसंपूर्णहोती ॥ ७० ॥
इंद्रशापिलायापरी ॥ गौतमपाहेभीतरीं ॥ तंवअहल्यावस्त्रेंसांवरी ॥ ह्मणेंदुराचारींरमलीसकेंवी ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ क्षणोना ॥ २ ॥
स्तिरहोनास्तिनास्तिप्रार्थयितानरः ॥ तेननारदनारीणांपातिव्रत्यांहिजायते ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ स्मृतिवेदांतवेदोक्ती ॥ धीरधरूं

१ त्वरित. २ वज्र. ३ नष्ट करणें. ४ स्त्री. ५ लिंग. ६ संहार, नाश.

नशकेसती ॥ परपुरुषेंप्रार्थिल्यायेकांतीं ॥ पतिरूपोक्तिछळिलेंमज ॥७२॥ तुमचियास्वरूपस्थिती ॥ तेणेंमजमागितलीरती ॥
मीरमलेंयातुह्मांप्रति ॥ कपटनिश्चितीमीनेणें ॥ ७३ ॥ तुमचियावचनार्था ॥ नानह्मणवेंतत्वतां ॥ याच्याकपटाचीवार्ता ॥ मी
सर्वथाजाणेना ॥ ७४ ॥ स्वामीच्यावचनाउल्लंघन ॥ तेंचिमजअधःपतन ॥ येणेंभयेंमीआपण ॥ स्वधर्माचरणविचरलें ॥७५॥
इंद्रअहल्यायेकांतवार्ता ॥ गौतमेंऐकिल्यानिजगुप्ता ॥ तेंचिसांगतसेतत्वतां ॥ तूंनिजकामार्थारमलीसी ॥ ७६ ॥ संभोगींपरपु
रुषजाणतां ॥ जरीतूंउठतीसहाणोनिलाथा ॥ तरीमीमानितोंपतिव्रता ॥ तूंपूर्णकामतारमलीसी ॥ ७७ ॥ वोळखोनिपरपुरुषता
॥ तूंबोलिलीसीभोगभोगितां ॥ तुझीजालीपूर्णकामता ॥ ऋषिनयेतांतूंजाय ॥ ७८ ॥ जाणोनिपरपुरुषाचेंज्ञान ॥ भोगींकंटा
ळेनातुझेंमन ॥ तेतूंहोसीपाषाण ॥ शिळाजाणजडत्वें ॥ ७९ ॥ परपुरुषींकामाचासोहळा ॥ तेतूंहोसीमहाशिळा ॥ तुजकोणी
नदेखेडोळां ॥ भूतेंविटाळामानितीतुझ्या ॥ ८० ॥ वृक्षफुलाफळानयेती ॥ छायेसिनव्हेविश्रांती ॥ आश्रमींप्राणीनवसती ॥ पा
पोपहतीभोगिसी ॥ ८१ ॥ येरीबोललीआपण ॥ पतिभ्रमेंलागलेंदूषण ॥ स्वामीनेंकृपाकरावीपूर्ण ॥ शापमोचनवदावें ॥८२॥
ऐकोनितिचेंदीनवचन ॥ कृपेनेंकळवळलासंपूर्ण ॥ ह्मणेलागल्याश्रीरामचरण ॥ तैंतूंजाणउद्धरसी ॥८३॥ जंवभेटतीरामचरण ॥
तंवकरावेंरामस्मरण ॥ रामनामापरतेंआन ॥ प्रायश्चित्तजाणअसेना ॥८४॥ रामनामाचीआवृत्ती ॥ जळतीपापचियापंक्ती ॥ शि
ळारूपेंतुझीलोपेलमती ॥ तरीरामचित्तींनविसंबें ॥ ८५ ॥ ऋषिपाठिमोराजाला ॥ तंवअहल्याजालीशिळा ॥ आश्रमपावला
अवकळा ॥ प्राणीतत्काळपळाले ॥ ८६ ॥ शापदेवोनिकोपदृष्टी ॥ गौतमेंसांडिलीपर्णकुटी ॥ सर्वेचिअनुतापजालापोटीं ॥ ह्म
णेक्रोधेंउठाउठीजिंकिलेंमज ॥ ८७ ॥ अहल्याइंद्राअतिप्रीती ॥ सुखभोगभोगितांयेकांतीं ॥ तेव्हांकांमजनुपजेशांती ॥ स्त्रीका
मनावृत्तीनाडिलेंक्रोधें ॥ ८८ ॥ रतिसंभोगयेकांतवासी ॥ इंद्रअसतांअहल्येपासीं ॥ अनुद्वेगेंत्यागोनित्यासी ॥ मीकांतपासी
नवचेंची ॥ ८९ ॥ सर्वांतरात्माभोक्ताएक ॥ ऐसाजाणताजोमीदेख ॥ त्यामजइंद्रसंभोगाचेंदुःख ॥ ज्ञानेसिविवेकगिळिलाक्रो

१ मिष. २ शासन. ३ क्रोध रहीत.

धें ॥ ९० ॥ माझीस्त्रीमाझेंघर ॥ हेंकामक्रोधाचेंनिजमंदिर ॥ येथेंठकलेथोरथोर ॥ मजहीसाचारनाडिलेंक्रोधें ॥ ९१ ॥ माझी
स्त्रीहाजोअभिमान ॥ हेंसकळदुःखाचेंभोजन ॥ हेंचिक्रोधाचेंजन्मस्थान ॥ तेणेंमीसंपूर्णनाडलों ॥ ९२ ॥ गौतमपावनत्रिजग
ती ॥ ऐसेंपूर्णप्रसिद्धवदती ॥ तोमीस्त्रीलोभानुवृत्ती ॥ विवेकसंपत्तिनाडिलोंक्रोधें ॥ ९३॥ म्यांगौतमेंमाध्यान्हकाळीं॥ नित्यपिक
वोनियांसाळी ॥ ऋषिवांचविलेदुष्काळीं॥तोमीतत्काळींनाडिलोंक्रोधें ॥ ९४॥ मुख्यतेंस्त्रीकामापासीं ॥ क्रोधसर्वदामुसमुसी ॥
तेणेंनाडिलेंमजगौतमासी ॥ म्यांकोणापासींसांगावें ॥ ९५ ॥ मातेवरीगालीप्रदान ॥ भलतासाहेकरोनिहेळण ॥ स्त्रीवरोनिशि
वीदेतांजाण ॥ तत्काळमरणशस्त्रेंकांशापें ॥ ९६ ॥ बापक्रोधाचीनिजख्याती ॥ त्यादोघांचीकेलीउपहती ॥ मजनाडिलेंज्ञान
विरक्ती ॥ क्रोधपरमार्थींघातक ॥ ९७॥ क्रोधकेवळमहामांग ॥ जिवेंमारिलेंवैराग्य ॥ सकळयोगाहोयभंग ॥ क्रोधसर्वांगअति
अपवित्र॥९८॥मातंगविटाळजळेंनिवृत्ति ॥ क्रोधाचीचित्तामाजिवस्ती ॥ त्याचेक्षाळणींनचलेयुक्ति ॥ क्रोधसर्वार्थीघातक ॥९९॥
कातेकांता कस्तेपुत्र॥ऐसेंम्यांवाचिलेंशास्त्र॥तेंव्यर्थगेलेंपुराणपत्र॥क्रोधेंअपवित्रामजकेलें॥ १००॥ कामासिजेवश्यहोती ॥ तेका
हींतरीभोगभोगिती ॥ जेआतुडलेक्रोधाहातीं ॥ तेव्यर्थनागवतीभोगमोक्षा ॥ १ ॥ क्रोधाऐसावैरी ॥ बैसलाअसतांजिव्हारीं ॥
जोतयाचीमानीथोरी ॥ तोचराचरींअतिमूर्ख ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ अपकारिणिकोपश्चेत्कोपेकोपःकथंनते ॥ धर्मार्थकाममोक्षणां
प्रसह्यपरिपंथिनी ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ अपकारीयावरीकोपकरिती ॥ परीकोणीकोपावरीकोपनकरिती ॥ क्रोधवाटपाडानिश्चि
ती ॥ चहूंपुरुषार्थीनागवी ॥ ३ ॥ त्याक्रोधाचीहोयशांती ॥ तैसेंआचरेनतपस्थिती ॥ऐसानिश्चयकरोनिचित्तीं ॥ ऋषि
तपार्थीनिघाला ॥ ४ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तामहातेजागौतमोऋषिसत्तमः ॥ पुण्यदेशंसमासाद्यसिद्धचारणसेवितं ॥ ५ ॥
॥ टीका ॥ सिद्धचारणलोकावरी ॥ मेरुगिरीच्यापाठारीं ॥ हिमांचळाच्याशिखरीं ॥ तपातेंआदरीगौतम ॥ ५ ॥ गौतमबैसोनि ॥ ३ ॥
निर्विकारी ॥ अगाधनिष्ठेतेंआदरी ॥ कामक्रोधाचीनुरेउरी ॥ त्यातपाचीथोरीथोरावी ॥६॥ ब्रह्मशापअतिदारुण ॥ इंद्राचेझड

१ स्थान. २ आसक्तीनें. ३ मांग. ४ निवृत्ति. ५ हिमालय.

लेवृषण ॥ भगेंबिंबलींसंपूर्ण ॥ तेंहीलक्षणअवधारा ॥ ७ ॥ परदारानिरीक्षण ॥ भगांकितजालेनयन ॥ परदारामुखचुंबन ॥ भ
गांकितवदनतेणेंझालें ॥ ८ ॥ परदाराआलिंगन ॥ हृदयींभगेंपडलींजाण ॥ बाहुभगांकितजालेंजाण ॥ अंगुल्यासंपूर्णभगांकि
त ॥९॥ परदाराअधरपान ॥ जिव्हाभगांकितजालीजाण ॥ भ्रूकुटीखुणाविलीखूण ॥ त्याभ्रूकुटीसंपूर्णभगांकित ॥११०॥ परदा
राप्रतिगमन ॥ भगांकितजालेचरण ॥ खालेतळवाहीजाण ॥ भगेंसंपूर्णबिंबलीं ॥११॥ परदारेसींकामगोष्टीं॥ भगांकितजाला
दोहींहोटीं ॥ भगपडिलेंलल्लाटीं ॥ भगेंपाठींपुरविली ॥१२॥ इंद्रपावलाउपहती ॥ सर्वांगेंभगेंस्त्रवती॥ निजकर्माचीमानोनिखं
ती ॥ अधोगतीविलपत ॥ १३ ॥ इंद्रसर्वांगींभगांकीत ॥ तोपक्षांमाजीराहिलागुप्त ॥ पहातांदेवऋषिसमस्त ॥ तेंअभिव्यक्तल
क्षेना ॥ १४ ॥इंद्रेंसांडिलेंअमरमंडळ ॥ मेघजालेउत्संखळ ॥ पृथ्वीमाजिमंदफळ ॥ स्वधर्मसकळखुंटले ॥ १५ ॥ यालागिंसा
क्षेपेंइंद्रासी ॥ शोधितेजालेदेवऋषी ॥ बृहस्पतिसांगेतयांपासीं ॥ गौतमासीउःशापमागा ॥ १६ ॥ मगमिळोनिदेवऋषी ॥
अवघेआलेगौतमापासीं ॥ उद्धरणकरावयाइंद्रासी ॥ समस्तींत्यांसीप्रार्थिलें ॥ १७ ॥ गौतमेंअनुतापेंजाण ॥ केलेंक्रोधाचेंनिर्द
ळण ॥ देवप्रार्थितांचिजाण ॥ कृपेनेंसंपूर्णकळवळिला ॥ १८ ॥ इंद्रपावलाउपहती ॥ त्याचीपुरविल्यापरिसमहंती ॥ अतिश
येंकरीनवाढती ॥ स्वयेंवरदोक्तीवदला ॥ १९ ॥ इंद्रहोतामयूरवेषें ॥ उःशापहोतांचिडोळसें ॥ सर्वांगींउभारोनिपिसें ॥ अतिउ
ल्हासेंनाचत ॥१२०॥ इंद्रहोताभगांकितपूर्ण ॥ तींभगेंहोतीललोचन ॥ तैंपासोनिसहस्त्रनयन ॥ इंद्राभिधानपावला ॥ २१ ॥
इंद्रपणाचीखूण ॥ मयूरीआभासेपूर्ण ॥ तैत्यासिनव्हतेंवृषण ॥ मयूरासिस्त्रीरमणअसेना ॥२२ ॥ मयूरआनंदेंनृत्यकरी ॥
वीर्यस्त्रवेनेत्रद्वारीं ॥ तेंझेलोनिनेमयूरी ॥ तेणेंचिउदरींगर्भातिसी ॥२३॥ पूर्णमहत्वआलेंइंद्रासी ॥ परीठावनाहींपुरुषत्वासी ॥
तेव्हांगजाचेंवृषणदेवोनित्यांसी ॥ पुरुषत्वासिपूर्णकेलें ॥ २४॥ गजदेहींनाहींवृषण ॥ तेणेंतोजालावीर्यक्षीण ॥ त्यासि
दिधलेंइंद्रेंवृषण ॥ तेणेंमस्तकींसंपूर्णवंदिलें ॥ २५ ॥ यालागिंगजाचेदेही ॥ अद्यापिलिंगवृषणनाहीं ॥ तेभासतीमस्त

१ पहाणें, प्रेक्षण. २ शोक करी. ३ उघड, स्पष्ट. ४ उन्मत्त. ५ नाम.

क्राचेठायीं ॥ कुंभेंभूपाहियालागिंह्मणती ॥ २६ ॥ रतिकाळींआपण ॥ लिंगापासींयेतीवृषण ॥ येऱ्हवींतेंमस्तकींजाण ॥
कूंभेंभूपूर्णयापरिभासे ॥ २७ ॥ गजाचियावृषणस्थिती ॥ इंद्रासिजालीऐश्वर्यप्राप्ती ॥ यालागिंत्यासीऐरावती ॥ देवींस
मर्स्तीठेविलेंनाव ॥२८॥ इंद्रापासीगजाचेंवृषण ॥ तेणेंत्यासिबळसंपूर्ण ॥ गजापासींइंद्रवृषण ॥ शेक्रसमानबळत्यासी ॥२९॥
गजासबळशक्रासमान ॥ शक्रेंवाढविलेंगजमहिमान ॥ गजदळेंदळशोभायमान ॥ येरवींतेंजाणरुंडमुंड ॥१३०॥ गजेंद्रासीराज्यप्रा
प्ती ॥ यालागिंगजांतलक्ष्मीह्मणती ॥ समस्तप्रजानमस्कारिती ॥ तेपूर्णस्थितीलक्ष्मीची ॥३१॥ एवंऋषिवाक्यकृपास्थिती ॥
इंद्रपावलाउपहती ॥ त्यासिवाहूनऐरावतीं ॥ नेलास्वर्गाप्रतीजयजयकारें ॥ ३२ ॥ इंद्रअहल्याआख्यान ॥ ऋपिनेंसां
गितलेंसंपूर्ण ॥ अहल्येचेंपाषाणपण ॥ करींउद्धरणश्रीरामा ॥ ३३ ॥ एकोनिसद्गुरूचेंवचन ॥ वेगींउठिलारघुनंदन ॥ क
रावयाअहल्याउद्धरण ॥ आश्रमींआपणप्रवेशला ॥ ३४ ॥ हातींधरोनिऋषिवर्यासी ॥ आश्रमींपाहेअहल्येसी ॥ तेलक्षेनास
कळांऋषीसी ॥ पाहतांचौपासींदिसेना ॥ ३५ ॥ आश्रमींकरितांपरिभ्रमण ॥ अवचटलागलारामचरण ॥ जालेंअहल्याउद्ध
रण ॥ साष्टांगींनमनत्याकेलें ॥३६॥ मस्तकींधरिलेश्रीरामचरण ॥ आनंदाश्रूचालिलेपूर्ण ॥ जालेचरणप्रक्षाळण ॥ प्रेमसंपूर्णअह
ल्येसी ॥३७॥ ह्मणेजयजयरामचंद्रा ॥ शिळातारिलीपदमुद्रा ॥ ॥ तुझाचरणजगदोद्धारा ॥ भवसागरासुखहेतु ॥३८॥ तुझा
लागतांश्रीचरण ॥ शिळाउद्धरेंहेंनवलकोण ॥ कर्माकर्माचीबोळवण ॥ प्रपंचतोपूर्णपरमार्थहोय ॥३९॥ नहोतांतुझीचरणभेटी
॥ प्रपंचाचीसबळगोष्टी ॥ तुझेचरणदेखतांदृष्टी ॥ प्रपंचउठीब्रह्मत्वें ॥१४०॥ तुझालागतांचिश्रीचरण ॥ स्थूळलिंगआणिका
रण ॥ महाकारणेंसिजाण ॥ होयपरिपूर्णपरब्रह्म ॥ ४१ ॥ तुझेंलागतांचिपाय ॥ देहतोहोयविदेह ॥ संदेहहोतीनिसंदेह ॥ जी
वतोहोयशिवसाक्षी ॥ ४२ ॥ अगाधचरणाचीख्याती ॥ वाणितांमौनावल्याश्रुती ॥ चरणाशरणचारिमुक्ती ॥ कथानृपतीअ
नुवादें ॥४३॥ अनुवादतांरामकथा ॥ कळिकाळवोढवीमाथा ॥ तीर्थेंवंदितीचरणतीर्था ॥ कथाऐकतांदेवनिवंती ॥४४॥ आव

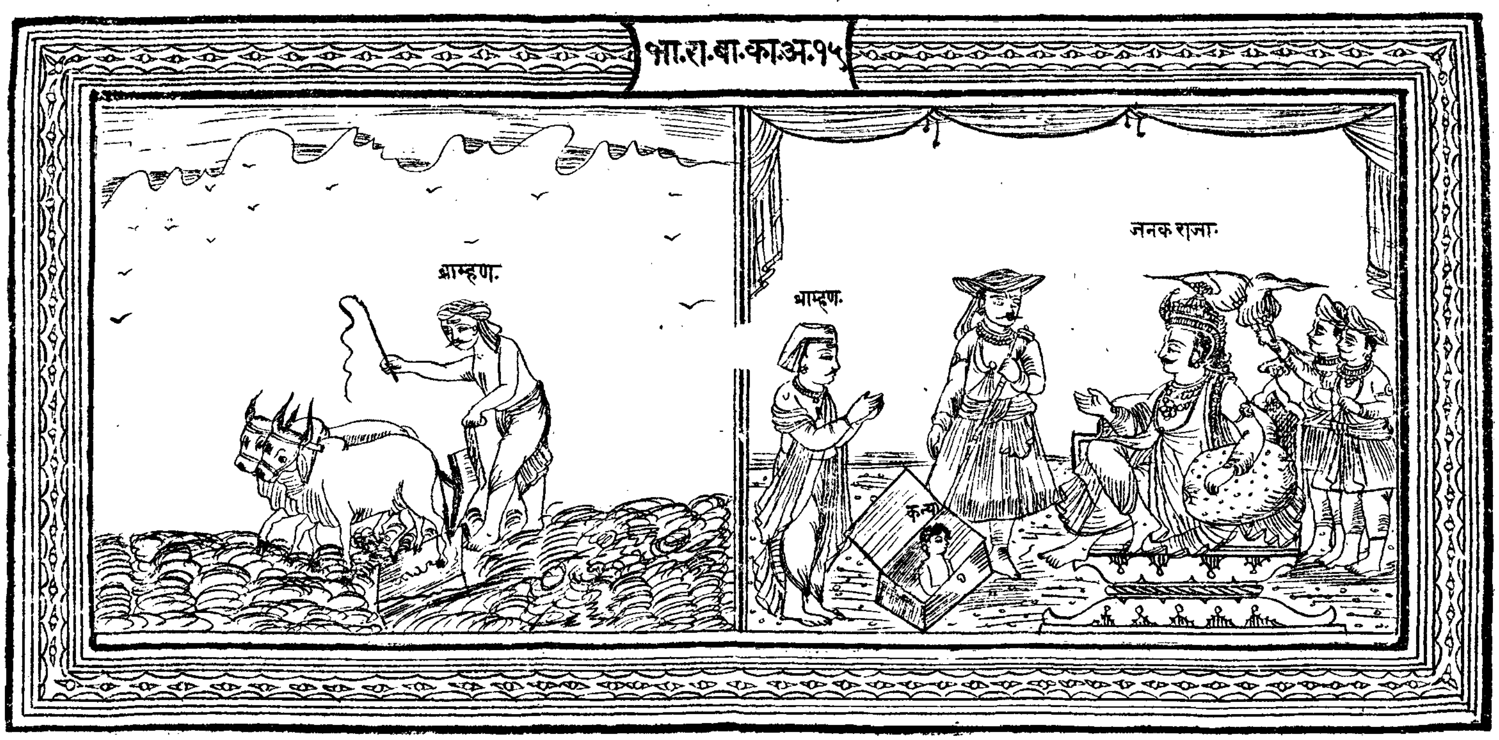
१ कुंभ धारण करणारा हत्ती. २ इंद्र. ३ नाश. ४ वेद. ५ कथन करी. ६ आनंद युक्त होतात.

डीगातांरामायण ॥ श्रीरामसुखावेआपण ॥ वक्त्यांचेंनिरसेजन्ममरण ॥ श्रोतेसंपूर्णब्रह्महोती ॥ ४५ ॥ ऐसीहेतुझीनिजकथा ॥
पावनकरीलोकांसमस्तां ॥ असोकथानुवादवार्ता ॥ नामस्मरतांनिजमुक्ती ॥ ४६ ॥ नित्यस्मरतांरामनाम ॥ सकळपातकांकरी
भस्म ॥ चहूंपुरुषार्थांचेंकाम ॥ होयसुगमहरिनामें ॥ ४७ ॥ करितांरामनामस्मरण ॥ जन्ममरणासीथेमरण ॥ समूळविरे
मीतूंपण ॥ भवबंधनबाधेना ॥ ४८ ॥ बाधेनामायामोहन ॥ बाधेनाकर्मबंधन ॥ बाधेनात्रिविधविंदान ॥ रामस्मरणकरितांची
॥ ४९ ॥ दृश्यद्रष्टादर्शन ॥ ध्येयध्याताध्यान ॥ ज्ञेयज्ञाताज्ञान ॥ करितांरामस्मरणात्रिपुटीचेंभानअसेना ॥ १५० ॥ असेनादे
हींअहंभाव ॥ असेनाजीवींजीवभाव ॥ मीतूंपणानाहींठाव ॥ नामनिर्वाहोश्रीरामें ॥ ५१ ॥ रामनामाच्यागदारोळें ॥ स्मरत्या
शरणरिघिजेकाळें ॥ भवभयसमूळपळे ॥ सुखसोहळेश्रीरामें ॥ ५२ ॥ श्रीरामनामगजरें ॥ ब्रह्मस्वानंदेंहुंबरे ॥ जेंविधेनुवत्सा
अनुसरे ॥ तेंविनामोच्चारेंश्रीराम ॥५३॥ श्रीरामहेंनामाक्षर ॥ क्षराक्षरातीतपर ॥ नामपरब्रह्मपरात्पर ॥ नाममंत्रशिवसेव्य ॥
५४ ॥ नामापासींसद्यःमुक्ती ॥ पंडितबोलतीपुराणोक्ती ॥ मीबोलिलोंतेमाझीप्रतीती ॥ नामनिश्चितीतारक ॥ ५५ ॥ नामेंभु
क्तिनामेंमुक्ती ॥ नामापासींब्रह्मप्राप्ती ॥ रामनामजेजपती ॥ वंद्यात्रिजगतींतेचिपैं ॥ ५६ ॥ रामनामपरमजप ॥ रामनामपरम
तप ॥ रामनामनिरसीपुण्यपाप ॥ रामनिर्विकल्पसमाधी ॥ ५७ ॥ रामींनाहींअनाध्याय ॥ रामींसर्वदांस्वाध्याय ॥ रामप्रत्य
क्षपरब्रह्मपाहे ॥ अभाग्याभावउपजेना ॥ ५८ ॥ नामींनाहींअनाध्ययन ॥ नामींनाहींविधिविधान ॥ नामींनाहींकर्मबंधन ॥
नामेंपावनमहापापी ॥ ५९ ॥ जरीजालादुराचारी ॥ तोजैंभरेअनुतापभरीं ॥ रामनामेंजपेजिव्हारीं ॥ तोसाधुसंसारींभगवद्वा
क्यें ॥ १६० ॥ श्रीरामकृपानिजदीप ॥ अहल्येचेंगेलेंआकल्पपाप ॥ तिच्यातपाचाप्रताप ॥ पायतेंनिष्पापकरूनिदावी ॥
६१ ॥ इंद्रनकरिताव्यभिचार ॥ शापनदेताऋषीश्वर ॥ तैंमीकैंचापावतेंरामचंद्र ॥ भाग्यमाझेंथोरऋषिशापें ॥ ६२ ॥ गौतमा
चानिजशाप ॥ तोमजजालाअमृतरूप ॥ माझेंजावोनिपुण्यपाप ॥ शुद्धस्वरूपपावलें ॥ ६३ ॥ इंद्रेंकेलानाहींव्यभिचार ॥

१ पवित्र. २ त्रिविधताप. ३ जयजयकार. ४ चरितार्थ.

केलामाझाजन्मोद्धार ॥ गौतमशापनव्हेतोवर ॥ तेणेंरघुवीरभेटला ॥६४ ॥ गौतममाझानिजभ्रतारू ॥ गौतममाझानिजस
द्गुरू ॥ गौतममाझानिजनिर्धारू ॥ तेणेंरघुवीरूभेटला ॥ ६५॥ जगींउदंडआहेतवीर ॥ परीछेदूंनशकतीअहंकार ॥ परमयोद्धा
श्रीरामचंद्र ॥ मारिलासहपरिवारअहंभावमाझा ॥ ६६ ॥ ऐसीअहल्याकरितांस्तुती ॥ गौतमाकळलेंज्ञानशक्ती ॥ तेणेंयेवोनि
शीघ्रगती ॥ स्वयेंरघुपतीपूजिला ॥ ६७ ॥ कामक्रोधानिर्दाळीगौतम ॥ अहल्याश्रीरामेंनिष्काम ॥ दोहींचीवृत्तीसहजेंसम ॥
रामेंपरब्रह्मपावली ॥ ६८ ॥ श्रीरामेंदेवोनिभेटी ॥ देहींचीसोडिलीलिंगगांठी ॥ सच्चिदानंदेंआलीपुष्टी ॥ दोघांसमदृष्टीसमत्वें
॥ ६९ ॥ दोहींचेंएकदेखणेंपण ॥ दोहींचेंएकश्रवण ॥ दोहींचेंएकउन्मन ॥ दोन्हीचैतन्यघनश्रीरामें ॥ १७० ॥ दोहींचाएक
आत्माएकप्राण ॥ दोहींचेंएकअंतःकरण ॥ दोहींचेंएकनिजज्ञान ॥ दोघेसुखसंपन्नएकात्मता ॥७१॥ दोहींचीएकशब्दसिद्धी॥
दोहींचीएकइंद्रियविधी ॥ प्रपंचींपरमार्थीसमानबुद्धी ॥ दोघांसमाधीएकची ॥७२॥ ऐसीएकात्मतानिष्ट॥ दोघांभरिलाशेषपाट॥
गौतमऋषिवर्यावरिष्ठ ॥ अहल्याश्रेष्टपतिव्रता ॥७३॥ ऐसीएकात्मतापूर्ण ॥ स्वयेंश्रीरामआपण ॥ केलेंअहल्याउद्धरण ॥ गौ
तमसंपूर्णसुखीकेला ॥ ७४ ॥ सुखीसंपन्नऋषीश्वर ॥ हर्षेनिर्भरसुरवर ॥ वर्षतीसुमनांचेसंभार ॥ जयजयकारप्रवर्तला ॥७५॥
एकात्मतातरलोंह्मणती ॥ शेखींभेददृष्टीविषयासक्ती ॥ ऐसीऐकोनियांमुक्ती ॥ श्रोतेहांसतीसज्ञान ॥ ७६ ॥ कवित्वकरितीधीट
पाठ ॥ मेळवितीकर्मकचाट ॥ तेंविकवित्वाचीकटकट ॥ श्रोतेवीटमानिती ॥ ७७ ॥ जेकथेसीचातुर्यशब्दशोभा ॥ तेशाब्दिका
सिअतिवल्लभा ॥ जेकथापरमार्थज्ञानगर्भा ॥ तेकथाजगदंबाजगनिववी ॥७८ ॥ ज्ञानींनिवतीपरमार्थबोधें ॥ पंडितनिवतीपद
बंधें ॥ लोकनिवतीकथाविनोदें ॥ ग्रंथसंबंधेंजगनिवे ॥७९॥ मुख्यत्वेंग्रंर्थीचेराखावेप्रेम ॥ प्रतिपदींप्रतिपादावेंपरब्रह्म ॥ हाचि
कवित्वाचाकवित्वधर्म ॥ श्रोतेसप्रेमहोतीसुखी ॥८०॥ कथारम्यरामायण ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ जालेंअहल्याउद्धरण ॥ जानकी ॥ ५ ॥
वर्णनतेंऐका ॥८१॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायांअहल्याउद्धरणंन्नामचतुर्दशोध्यायः॥१४॥ओव्या॥१८१

१ लिंग शरीर. २ संस्कार. ३ श्रेष्टा.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥श्लोक॥ पदकमलरजोभिर्मुक्तपाषाणदेहाल्वियमभवदहल्यागौतमेधर्मपत्नी ॥ त्वयिचरतिविशीर्णा
ग्रावविंध्याद्रिपादेकतिकतिभवितारस्तापसादारवंतः ॥१॥ ॥ टीका ॥ लागतांश्रीरामपादरजः[illegible] जावोनियांपाषाणपण ॥ जा
लेंअहल्याउद्धरण ॥ तेंदाराग्रहणगौतमेंकेलें ॥१॥ चरणरजाचाप्रताप ॥ अहल्याजाहली[illegible] हरूनगौतमाचाविकल्प ॥
स्त्रीअनुरूपपतिव्रता ॥ २ ॥ अगाधपदमहिमादेखोन ॥ देखतांविस्मितऋषिजन ॥ स्वर्गींसुरवरकरितीस्तवन ॥ कीर्तिपावन
तिहींलोकीं ॥ ३ ॥ पुढेंविंध्याद्रीचेठायीं ॥ जेपाषाणलागतीरामपायीं ॥ तेनिःशेषविरोनिपाहीं ॥ उठतीलस्त्रीदेहींसुंदरत्वें ॥ ४ ॥
तयास्त्रियातेंदेखोन ॥ बहुसालतपस्वीजन ॥ ब्रह्मचर्यविसर्जून ॥ दाराग्रहणकरतील ॥ ५ ॥ एवंऋषिवर्यमंडळी ॥ रामकी
र्तनाचेसमेळीं ॥ चालतीआनंदकल्लोळीं ॥ पुढेंमिथिलादेखिली ॥ ६ ॥ विदेहाचीविदेहपुरी ॥ पताकाझळकतीचिदंबरीं ॥ र
विचंद्रांचीलोपोनिथोरी ॥ रत्नकळसांच्याहारीशोभती ॥ ७ ॥ वनश्रीचियाशोभा ॥ पूर्णत्वेंपूर्णकरीनभा ॥ प्राणस्पंदराहे
उभा ॥ होयप्रवेशारंभाआल्हाद ॥ ८ ॥ वृक्षसमूळींसपत्रींगोड ॥ बीजेंवीणफळांचेघड ॥ देखतांपांथिकांचेंपुरेकोड ॥ छायासे
वितांचाडनिचाडहोय ॥ ९ ॥ नवलत्याछायेचीविश्रांती ॥ कामक्रोधांहोयशांती ॥ त्रिविधतापस्वयेंशमती ॥ भ्रांतितेंचित्‌श
क्तीस्वानंदें ॥ १० ॥ सेवितांत्याफळाचास्वाद ॥ क्षुधातृषेचानिमेबाध ॥ सबाह्यकोंदेपरमानंद ॥ अतिसुस्वादविटेना ॥ ११ ॥
जाणोनित्याफळाचीगोडी ॥ शुकांचीसवेगपडेउडी ॥ तृप्तिलाहोनियांगाढी ॥ उडण्याचीवोढीविसरोनिगेली ॥ १२ ॥ विदेहव
नींच्याहंसासी ॥ नवललीलादिसेत्यासी ॥ सांडोनिउभयपक्षांसी ॥ चिदाकाशींउड्डाण ॥ १३ ॥ देखोनितेवनस्थळी ॥ मुमुक्षु
मयूरस्वानंदमेळीं ॥ पिच्छपसरोनिरोमावळी ॥ सुखसुकाळींनाचती ॥१४॥ विदेहवनींचासुगंध ॥ पावतांप्रगटेपरमानंद ॥ मं
दहीपावेनिजबोध ॥ हाअतिविनोदआरामीं ॥ १५ ॥ स्वानंदेंमयूरगर्जती ॥ तेणेंवेदार्थचवकती ॥ सांडोनिकर्मवादवृत्ती ॥
निश्चळराहतीनिःशब्दें ॥ १६ ॥ वनींपारवेतेघुमती ॥ तेणेंगंधर्वगाणींवेडावती ॥ सामवेदाचीउपरमेवृत्ती ॥ पक्षीबोलतीअनु

१ संशय, क्रोध. २ आगरून. ३ श्वासोच्छ्वास. ४ पोपट. ५ आश्चर्य पूरीत होतात. ६ शांत होई.

पम्य ॥ १७ ॥ प्रवेशतांरामचरण ॥ ऐसीस्थितीपावेउपवन ॥ हेंविदेहाचेंविदेहवन ॥ अगाधमहिमानकोणवर्णी ॥ १८ ॥ स्वभा
वेंवस्तीकरितांनगरीं ॥ पिंगळावेश्यासमाधिवरी ॥ तेविदेहाचीविदेहपुरी ॥ कोणेंथोरीवर्णीची ॥ १९ ॥ ज्याचेद्वारपाळाचेंवच
न ॥ शुकासीदेसमाधान ॥ हेंजनकाचेंअतिमहिमान ॥ अगाधलक्षणपरमार्थी ॥ २० ॥ तेचिनगरबाह्यप्रदेशीं ॥ रामदेखेजन
कयागासी ॥ जोसीतास्वयंवरउद्देशी ॥ बहुकाळेसीयोजिला ॥ २१ ॥ धैर्याचास्तंभनिर्धारीं ॥ धर्माचेआडवळेतयावरीं ॥ शां
तीनेंसेविलाकुसरीं ॥ त्यामंडपामाझारींयज्ञवाट ॥२२॥ निर्धूमअग्निअतिउद्भट ॥ इंधनेंविण अतिलखलखाट ॥ ज्वाळाअतिशयेंचो
खट ॥ सुखस्वादिष्टप्रकाश ॥२३॥ ॐकारअर्धमात्रानिजार्थें ॥ जेजाणतीपैंपरमार्थें ॥ तेचिहोतपैंतेथेंउद्गाये ॥ अक्षरार्थेंद्वारपाळ ॥२४॥
निर्गुणेंसिवाळलेत्रिगुण ॥ तेंचितेथिचेंत्रिसंधान ॥ विवेकाचेंपरिस्तरण ॥ परिसमूहननैराश्यें ॥ २५ ॥ निःकंटकइध्मापूर्ण ॥ भू
तांऐक्येंबर्हिबंधन ॥ श्रद्धाआज्यस्थालिस्थापून ॥ स्रुकूस्रुवामार्जूनप्रत्यगावृत्ती ॥२६॥ वक्रबुद्धित्यावक्रोक्ती ॥ त्याचिआघाराज्या
हुती ॥ पाठींप्रधानहोमिती ॥ सहितप्रकृतिमहत्त्वेसी ॥२७॥ युक्तिप्रयुक्तीज्ञानाभिमान ॥ द्रव्यद्वाराममतामन ॥ गुरुमंत्रेंत्या
चेंकेलेंहवन ॥ विनियोगविधाननममेती ॥२८॥ सावधानतासादृश्य ॥ कर्मींब्रह्मतारहस्य ॥ अवभृथस्नानसामरस्य ॥ निमज्जनीं
उल्हासपरमानंदें ॥ २९ ॥ क्षेत्रप्रतिपाळीसंपूर्ण ॥ क्षेत्रपाळजोचित्घन ॥ त्यासिदेतीविषयाचेंबळिदान ॥ वासनास्मरणसमवे
त ॥ ३० ॥ त्यागिलियाबळिदानासी ॥ परतोनिपाहोंनयेत्यासी ॥ स्मरणउरोंनयेमानसीं ॥ येशुद्धविधीसीबळिदान ॥ ३१ ॥
अखंडत्वेंनित्यस्थिती ॥ तेचिवसोर्धाराअहोरातीं ॥ अहंकाराचीपूर्णाहुती ॥ फळसंयुक्तीहोमिली ॥ ३२ ॥ स्वयेंसांडणेंमीतूंपण॥
हेंचिश्रेयसंपादन ॥ आत्मत्वदेणेंहेंअगाधदान ॥ समाधानस्वानंदें ॥ ३३ ॥ परमानंदेंअभिषिंचन ॥ सर्वेचिभवभयविसर्जन ॥
ऐसाविदेहाचायज्ञ ॥ रामेंआपणदेखिला ॥ ३४ ॥ नानादेशींचेब्राह्मण ॥ नानाभाषाअति[illegible] ॥ वेदशास्त्रार्थीअतिसंपन्न ॥ ॥ १ ॥
दैदिप्यमानतेजस्वी ॥३५॥ ऐशियाब्राह्मणांच्याथाटी ॥ विदेहाच्यायज्ञवाटीं ॥ श्रीरामेंदेखोनियांदृ[illegible] अत्यंतपोटींसुखावला ॥३६॥

१ फांटी, लाकडें. २ त्याग. ३ समुदाय.

श्रीरामह्मणेविश्वामित्रासी ॥ स्वामीनेंराहावेंयज्ञवाटापासीं ॥ वचनमानलेंकौशिकासी ॥ तेचिप्रदेशींनिवासकेला ॥ ३७ ॥ म
हीवतीचेंस्वच्छजीवन ॥ तीरींअगाधउपवन ॥ सदाफळीतशोभायमान ॥ तेंनिवासस्थानश्रीरामा ॥ ३८ ॥ धेवोनिऋषिवरां
चासंभार ॥ आलाऐकोनिविश्वामित्र ॥ जनकधांवलासत्वर ॥ केलानमस्कारसद्भावें ॥३९॥ हर्षेंदिधलेंशतगोदान ॥ केलेंमधुप
र्कपूजन ॥ तैसेचपूजिलेऋषिजन ॥ साधुसज्जनआल्हादें ॥४०॥ राजाबोलिलाहोंरिखेंजाण ॥ आजिमाझासुफळयज्ञ ॥ आ
जिमाझेसुफळनयन ॥ साधुदर्शनदेखोनी ॥४१॥ साधूंसीक्षेमआलिंगन ॥ तेणेंशरीरहोयपावन ॥ साधूंसिंमृदुभाषण ॥ वाचा
पावनतद्योगें ॥ ४२ ॥ साधूंचेंचरणतीर्थ ॥ सेवितांअंतरपुनीत ॥ साधूसंगेंसुनिश्चीत ॥ ब्रह्मप्राप्तिभाविका ॥ ४३ ॥ बहुकाळ
यागयजितांविधि ॥ माझीनव्हेचीयज्ञसिद्धी ॥ तूंआलासिकृपानिधी ॥ यज्ञाचीविशुद्धीसिद्धीजाली ॥ ४४ ॥ कौशिकरायातें
पुसत ॥ स्वस्थराज्यस्वस्थचित्त ॥ येरुह्मणेहेकृपासमर्थ ॥ स्वस्थसुनिश्चितसर्वार्थभावी ॥ ४५ ॥ राजापुसेहेदोघेजण ॥ अग्नि
तेजेंविराजमान ॥ हेहीउपमायांसीगौण ॥ तेंहीलक्षणअवधारीं ॥४६॥ अग्निसन्निधीसर्वांतेंतांवी ॥ याचीसन्निधीसर्वांतेंनिववी ॥ यां
चीपाहतांपदवी ॥ जीवींच्याजीवींआल्हाद ॥४७॥ यांचेंदेखलियादर्शन ॥ डोळियासनावडेआन ॥ यांच्यास्वरूपींजडलेंमन ॥ चित्त
चिंतनविसरूनी ॥ ४८ ॥ सुंदरआणिसुकुमार ॥ रूपरेखामनोहर ॥ ठाणमानअतिगंभीर ॥ हेकोणाचेकुमरनृपपुसे ॥४९॥ दुर्गममा
र्गअतिदारुण ॥ यांचेंकैसेंनिआगमन ॥ तुजसींयांसींकांसन्निधान ॥ हेंसमूळकारणमजसांग ॥५०॥ ऋषिह्मणेहेदशरथाचेकुम
र ॥ रामलक्ष्मणमहावीर ॥ ऐकरायायांचेंचरीत्र ॥ अतिपवित्रसांगेन ॥ ५१ ॥ माझायागनपवेसिद्धी ॥ मारीचसुबाहूसदाबा
धी ॥ ताटिकासर्वमार्गविरोधी ॥ आश्रमात्रिशुद्धीउपहतीकरी ॥ ५२ ॥ यालागिंम्यांअनुष्ठान ॥ करूनिहरकेलाप्रसन्न ॥ तेणें
मजकरूनिसावधान ॥ हेंगुह्यज्ञानसांगितलें ॥५३॥ साक्षात्पूर्णब्रह्म ॥ अवतरेलदाशरथीराम ॥ त्याचेनिसिद्धिपावेलहोम ॥
राक्षसांभस्मतोकरील ॥५४॥ शिववचनविश्वासीं ॥ म्यांजावोनिदशरथापासीं ॥ मागूनआणिलेंश्रीरामासी ॥ निजयागासिसि

१ विश्वामित्रास. २ जळ. ३ समुदाय. ४ आनंदें. ५ पवित्र. ६ उणी. ७ संतप्तकरी. ८ स्वरूप.

द्यर्थ ॥५५॥ मार्गींताटिकाछेदिली ॥ मार्गस्थांमार्गनिर्मुक्तीकेली ॥ सिद्धाश्रमींवस्तीजाली ॥ स्यातीलाविलीराक्षसां ॥५६॥ सुबाहु
निवटिलाबाणधारा ॥ मारीचीसलागलापिसारा ॥ तोउडविलासमुद्रतीरा ॥ येरांनिशाचरांनिर्दाळिलें ॥५७॥ अवचटेंलागतांचरणीं ॥
अहल्याउद्धरलीततक्षणीं ॥ अगाधश्रीरामाचीकरणी ॥ वेदपुराणींजगद्वंद्य ॥५८॥ तोहाहरचापदर्शनेच्छा ॥ आलाअसेआह्मांसरिसा ॥
देखोनिश्रीरामाचाठसा ॥ जनकमानसाउल्हास ॥५९॥ सीतेसी अनुरूपनोवरा ॥ श्रीरामचिनिजनिर्धारा ॥ परीधनुर्धरारणींमहावी
रा ॥ अतिदराराबळिष्ठ ॥६०॥ जनकह्मणेऋषिराजा ॥ सीतामाझीनिजात्मजा ॥ परीतेमुख्यअयोनिजा ॥ ऐकमहाद्विजातोभाव ॥६१॥
॥ श्लोक ॥ अपवाहयतःक्षेत्रंहलाग्रादुत्थितामिमां ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तांनाम्नासीतेतिविश्रुतां ॥२॥ ॥ टीका ॥ नांगरवाहतांशेतीं ॥
पेटीलागलीहेलाचियेदांतीं ॥ तीउघडितांत्यामाजीहेआंतहोती ॥ रूपवंतीममात्मजा ॥६२॥ ऐकोनिरायाचाशब्द ॥ अहल्या
कुमरशतानंद ॥ जनकपुरोहितप्रसिद्ध ॥ तेणेंपूर्वानुवादआरंभिला ॥ ६३ ॥ ब्रह्मशापाचेंक्रूरअज्ञान ॥ त्यामाजिमाझीमातानिम
ग्न ॥ तिसीलागतांश्रीरामचरण ॥ जालीउद्धरणजगद्वंद्य ॥ ६४ ॥ लागतांश्रीरामचरण ॥ स्वयेंउद्धरतीपाषाण ॥ हेंहीनवलन
व्हेजाण ॥ जगदोद्धारणश्रीराम ॥ ६५ ॥ अगाधश्रीरामाचेंनाम ॥ नामनिर्दाळीक्रोधकाम ॥ नामनिवारीमरणजन्म ॥ नाम
तेंब्रह्मनिर्दुष्ट ॥ ६६ ॥ अबद्धपढतांवेद ॥ तत्काळबाधीनिषेध ॥ अबद्धनामप्रसिद्ध ॥ होतीशुद्धमहापापी ॥ ६७ ॥ अबद्धमंत्रा
च्याआवर्ती ॥ जपकचळलेनेणोंकिती ॥ अबद्धनामाच्यानामोक्ती ॥ अगाधकीर्तिवाल्मीकाची ॥ ६८ ॥ अबद्धनामनारदोक्ती ॥
मरामरायावचनोक्तीं ॥ रामींलागलीवृत्ती ॥ पापनिष्कृतिवाल्मीकाची ॥ ६९ ॥ करितांअबद्धनामपठण ॥ वाल्मीकउद्धरलाआ
पण ॥ वदलाशतकोटीरामायण ॥ कथापावनशिववंद्य ॥ ७० ॥ तेदेखतांश्रीराममूर्ती ॥ हर्षेंविरेचित्तवृत्ती ॥ आनंदवोसंडेचि
त्रिजगती ॥ हेस्वरूपस्थितीश्रीरामाची ॥ ७१ ॥ नामरूपेंअभेदस्थिती ॥ यालागिंनामेंजगउद्धरती ॥ रामकेवळब्रह्ममूर्ती ॥ ॥ २ ॥
आद्यशक्तीतेसीता ॥ ७२ ॥ तेसीतेचीशांतीउत्पत्ती ॥ तेमीसांगेनपूर्ववृत्ती ॥ जेम्यांऐकिलीनारदोक्ती ॥ तेचितुह्मांप्रतिसांगे

१ मारिला. २ नांगर. ३ वेढेझाले. ४ संहार.

न ॥ ७३ ॥ पूर्वींपद्माक्षराजाअतिपावन ॥ त्याणेंकरोनिअनुष्ठान ॥ रमाकेलीसुप्रसन्न ॥ माझीकन्यारत्नतूंहोईं ॥ ७४ ॥ येरीह्म
णेगानृपनाथा ॥ मजनघडेजन्मकथा ॥ भगवंतींअन्वयोनलाभतां ॥ जाणतत्वतांनरवर्या ॥ ७५ ॥ ऐसेंऐकोनियांवचन ॥ रायें
धरूनिदृढध्यान ॥ भगवंतकेलासुप्रसन्न ॥ मागेवरदानकन्यार्थीरमा ॥ ७६ ॥ विषयांचियेविषयपुष्टी ॥ रमागोडप्रथमदृष्टी ॥
लक्ष्मीविन्मुखजालियापाठी ॥ दुःखकोटीश्रीमंता ॥ ७७ ॥ लक्ष्मीआलियाजेंसुख ॥ सुखनव्हेतेंकेवळदुःख ॥ सुखमानितीतेके
वळमूर्ख ॥ जाणनिष्टंकनृपनाथा ॥ ७८ ॥ राजाह्मणेश्रीहरी ॥ रमाखेळेमांडीवरी ॥ ऐसीचमजकृपाकरीं ॥ ह्मणोनिनिर्धारींध
रिलेपाय ॥ ७९ ॥ ऐसेंरायाचेंमनोगतजाण ॥ जाणोनियांविष्णुआपण ॥ देताजालामातुलिंगपूर्ण ॥ येणेंकन्याजाणपावसीर
मा ॥ ८० ॥ तेंमातुलिंगद्विधाकरितां ॥ कन्यादेखिलीअतिरूपवती ॥ रायासिउपजलीममता ॥ माझीदुहितांह्मणोनी ॥ ८१ ॥
पद्माक्षाचेघरींजन्म ॥ यालागिंपद्मावतीहेंनाम ॥ तिचेंरूपदेखोनिउत्तम ॥ उल्हासपरमरायासी ॥ ८२ ॥ जन्मलीमातुलिंगाप्र
ती ॥ तेदोनींशकलेंयेकहोतीं ॥ तेचिमातुलिंगशक्तीच्याहातीं ॥ स्वयेंसप्तशतीबोलत ॥ ८३ ॥ कन्यासर्वांगमनोहर ॥ रूपेंअ
त्यंतसुंदर ॥ सर्वेंचिजालीउपवर ॥ तिसीनृपवरभुलले ॥ ८४ ॥ कन्यास्वयंवरयाग ॥ रायेंआरंभिलासांग ॥ भाळोनिआले
ऋषिवर्ग ॥ योग्यतायोग्यमिरवीती ॥ ८५ ॥ आलेदेवदानवमानव ॥ नरकिन्नरगंधर्व ॥ राजेपावलेसर्व ॥ दैत्यसमुदावब
ळेंसी ॥ ८६ ॥ कन्यादेखोनिरूपस ॥ सवेगपावलेराक्षस ॥ स्वरूपदेखोनिबहुवस ॥ अतिकर्कशसंग्रामा ॥ ८७ ॥ रायेंपणके
लाक्षोभदृष्टी ॥ आकाशाचीसुनीळउटी ॥ ज्याचेंअंगींशोभेलगोमटी ॥ त्यासिहेगोरटीवरील ॥ ८८ ॥ पणऐकोनिदुर्धर ॥ क्षोभ
लेअवघेसुरासुर ॥ कन्याहरणार्थतत्पर ॥ जालेनरवीरसन्नद्धं ॥ ८९ ॥ धरूंधांवलेयक्षरक्षें ॥ देखोनिक्षोभलापद्माक्ष ॥ बाणीं
साधोनियांलक्ष ॥ विपक्षपक्षत्रासिले ॥ ९० ॥ घाईंत्रासिलेनिशाचर ॥ रायेंपळविलेसंभार ॥ आकाशलंघितीसुरवर ॥ दैत्यें
दुर्धरयुद्धकेलें ॥ ९१ ॥ पळविलेदैत्यगण ॥ रायासिखडतरलेबाण ॥ तेणेंरणांगणींप्राण ॥ सांडिलाआपणक्षात्रवृत्ती ॥ ९२ ॥

१ प्रसंग. २ संबंध. ३ संग्रहार्थ. ४ प्रतिकूळ. ५ सत्य. ६ अति आग्रहानें. ७ कन्या. ८ तुकडे. ९ सौंदर्यवती. १० सज्ज. ११ राक्षस.

जालीरणाचीनिरंवंडी ॥ कन्याधरितांतांतडी ॥ तिणेंउठोनिलवडसवडी ॥ अग्निमाजीउडीघातली ॥ ९३ ॥ नोवरीनव्हेचिप्रा
प्त ॥ धुराचिकोपल्याअद्भुत ॥ घरेंपाडोनियासमस्त ॥ नगरउपहततिहींकेलें ॥ ९४ ॥ सुरनरांअसुरांकंदन ॥ करोनिरायेंदिध
लाप्राण ॥ राणियाकेलेंसहगमन ॥ लक्ष्मीतेंविप्रश्रीमंतांसी ॥ ९५ ॥ प्रतिपाळितेप्राणामुकले ॥ अभिलापितेरणींपडिले ॥ उ
रलेतेरडतगेले ॥ लक्ष्मीचेंकेलेंअसेंआहे ॥ ९६ ॥ तेआदिशक्तिनोवरी ॥ निघालीअग्निकुंडाबाहेरीं ॥ तंववाहेरभोंवडिलीबाहे
री ॥ मगकुंडाच्यातीरींयेकाकीबैसे ॥ ९७ ॥ विमानींविहरतांरावण ॥ त्यासिप्रधानसांगेसारण ॥ जियेलागींजालेंरणकंदन ॥
तेहेजाणनोवरी ॥ ९८ ॥ ईसिधरूंजातांसुरासुरीं ॥ उडीघातलीअग्निमाझारीं ॥ तींहेनिघोनबाहेरीं ॥ कुंडाच्यातीरींबैसली
से ॥ ९९ ॥ तिचेंदेखोनिबरवेंपण ॥ रावणअभिलाषीसंपूर्ण ॥ धरूंजातांआपण ॥ अग्निप्रवेशननोवरियेंकेलें ॥ १०० ॥ तं
वरावणबोलेहांसोनी ॥ अग्निमाजीतुझीलपणी ॥ तेसुरवरनेणतीकोणी ॥ तरीमीशोधूनधरीनआतां ॥ १ ॥ तेथेंअतिक्षोभेंरावण
॥ कुंडविझवीआपण ॥ शोधितांनोवरीनिलभेजाण ॥ तेथेंपंचरत्नेंजाणसांपडलीं ॥ २ ॥ रत्नांचीपहातांशोभा ॥ लपोनिजायसू
र्यप्रभा ॥ महातेजाचानिजगाभा ॥ रावणउभाविस्मित ॥ ३ ॥ सावधकरोनियांनिजमना ॥ मगतयादिव्यरत्ना ॥ करोनियां
अतियत्ना ॥ चढोनिविमानालंकेसिआला ॥ ४ ॥ तींरत्नेंअतिगोमटीं ॥ मंदोदरीसद्यावयाभेटी ॥ तेदेव्हारांठेवोनिपेटी ॥ आ
पणउठाउठीसेजारांआला ॥ ५ ॥ स्त्रियेसिसांगेगुह्यगोष्टी ॥ रत्नेंअत्यंतगोमटीं ॥ तुजशोभतीकंठींमुगुटीं ॥ तेदेव्हारापेटींठे
विलीसे ॥ ६ ॥ तेपेटीतिसीउचलितां ॥ नुचलेचिपैंसर्वथा ॥ रावणउपहासोनिकांता ॥ आपणतळतांउचलूंआला ॥ ७ ॥ त्यासि
उचलितांविसाहातीं ॥ नुचलेचिपैंसर्वशक्ति ॥ बळाचीमावळलीगती ॥ रावणचित्तींचळिकांपे ॥ ८ ॥ तेथेंमिनलेप्रधान ॥ वेगें
आलेसुहृदजन ॥ पेटीमाजीकोणनिधान ॥ काढोंआपणपाहूंगेला ॥ ९ ॥ तेउघडतांचिपेटी ॥ तेजेंझाकल्यात्यांच्यादृष्टी ॥ अन
र्घ्यकन्यागोमटी ॥ देखिलीगोरटीपण्मासिक ॥ ११० ॥ सावधहोवोनिलंकानाथ ॥ कन्येचासांगेवृत्तांत ॥ मंदोदरीह्मणेकृत्या

१ गडबड. २ उद्वस्त. ३ एकत्र झाले. ४ आमंत्रण. ५ रत्न.

निश्चित ॥ करावयाकुळघातकांआणिली ॥ ११ ॥ पाळितेनिर्दाळिलेपिताजननी ॥ सुरासुरभुलोनिनिमालेरणीं ॥ दानवमान
वांच्याश्रेणी ॥ पडिल्यारणांगणींइचेनी ॥ १२ ॥ भविष्यबोलेमंदोदरी ॥ हेप्रतिपाळीत्यांतेसंव्हारी ॥ उद्यांपणींभोंवडीलबाह
री ॥ हेराष्ट्राबाहेरींसांडावी ॥ १३ ॥ इचाकरितांबालघात ॥ आतांचिउपजेलअनर्थ ॥ हेनठेवावीराज्यांत ॥ त्यागावीनिश्चित
राष्ट्रांतरीं ॥ १४ ॥ आतांचिइचीपेटी ॥ रावणानुचलवेसंकटीं ॥ इसिमारितांकडकडाटी ॥ अनर्थकोटीहोईल ॥ १५ ॥ अचेत
नखांबाहाणतांलाता ॥ हिरण्यकश्यपपावलाघाता ॥ येथेंहीहोईलतेचिकथा ॥ इसीतळतांत्यागावें ॥ १६ ॥ वचनमानलेंलंका
नाथा ॥ युक्तीमानलीसमस्तां ॥ पेटीत्यागावयातळतां ॥ सवेगदूताबोलावी ॥ १७ ॥ कन्यात्यागाशीघ्रवंत ॥ विमानआणिलें
त्वरित ॥ मंदोदरीदूतांसिसांगत ॥ हेपेटीभूमिगतकरावी ॥ १८ ॥ प्रगटपेटीठेवालजेथें ॥ तत्काळअनर्थउपजेलतेथें ॥ याला
गिंकरावीभूमिगत ॥ अतिगुप्तनिक्षेप ॥ १९ ॥ जेगृहाश्रमींब्रह्मचारी ॥ हेवाढेलत्याचेघरीं ॥ जोआत्मत्वेंवर्तेलचराचरी ॥
त्याच्याघरींनांदेल ॥ १२० ॥ पेटीघालितांचिविमानीं ॥ पेटीमाजीउठलीध्वनी ॥ मीमागुतीयेईनलंकाभुवनी ॥ राक्षसदहनीं
दहनार्थ ॥ २१ ॥ माझेंकरितांचिअभिलाषण ॥ रावणासियेईलमरण ॥ माझेंनिमित्तसंपूर्ण ॥ निर्दळणराक्षसां ॥ २२ ॥ ऐसा
ऐकतांचिशब्द ॥ रावणझालाअतिस्तब्ध ॥ राक्षसधांवतीसुबद्ध ॥ भविष्यविरुद्धदेखोनी ॥ २३ ॥ दूतींपेटीघालोनिविमानीं ॥
पाहतपाहतआलेयावनीं ॥ विदेहाचीसीमालक्षूनी ॥ पेटीनिक्षेपूनितेगेले ॥ २४ ॥ तेभूमिजनकेंधर्मार्थी ॥ द्विजासिदिधली
क्षेत्रवृत्तीं ॥ तिहींनांगरधरावयाशेतीं ॥ अतिंनिगुतीमुहूर्तपाहे ॥ २५ ॥ एवंसाधोनिमुहूर्तीं ॥ नांगरधरितांचिशेतीं ॥ प्रथम
तासाचेउर्परती ॥ हलांच्यादांतींपेटीलागली ॥ २६ ॥ द्विजासिसांगेक्षेत्रदूत ॥ धन्यधन्यतुझामुहूर्त ॥ पिकपिकलेंअद्भुत ॥ नि
धिनिश्चितफळलास्वामी ॥ २७ ॥ द्विजेंपेटीदेखतांचिजाण ॥ ह्मणेगुप्तठेवातेंराजधन ॥ मजक्षेत्रदिधलेंदान ॥ ठेवाआपणघेऊं
नये ॥ २८ ॥ तेपेटीघेवोनिहातीं ॥ द्विजआलाराजसभेप्रती ॥ हागुप्तठेवाहोताशेतीं ॥ तोलांभूपतीघेईजेस्वयें ॥ २९ ॥ राजा

१ मारिली. २ पंक्ति. ३ जमिनींत पुरून. ४ ठेव. ५ इच्छा. ६ कारण. ७ उत्तम. ८ समाप्ति. ९ नागर. १० ठेवा. ११ प्राप्त झाला.

॥ ३ ॥

बोलेधर्मवचन ॥ तुह्मांसिदिधलेंभूमिदान ॥ तेथीलजेधनधान्य ॥ तेंब्रह्मार्पणद्विजवर्या ॥ १३० ॥ द्विजधर्मार्थीअतिप्रवीण ॥
मजसमर्पिलेंक्षेत्रदान ॥ नाहींदिधलेंगुप्तधन ॥ तेंमीआपणस्पर्शेना ॥ ३१ ॥ धनलोभनाहींद्विजा ॥ धनलोभनाहींभूभुंजा ॥
परमसंकटींपडिलाराजा ॥ हेंसाधुसमाजाकळोंआलें ॥ ३२ ॥ तेथेंसाधुबोलेवचन ॥ यामाजिकोणआहेधन ॥ तेंकाढोनिपाहवें
आपण ॥ मगशास्त्रविधानविचारूं ॥ ३३ ॥ तेउघडितांचिपेटी ॥ सौंदर्याचीदीप्तीदृष्टी ॥ कन्यादेखिलीगोरटी ॥ आश्चर्यपोटीं
सर्वांच्या ॥ ३४ ॥ कन्यादेखतांचिदेख ॥ डोळियालागलीटकमक ॥ विस्मयेंदाटलेसकळिक ॥ अलोलिंकसौंदर्य ॥ ३५ ॥ दे
खोनिलावण्यनिधान ॥ जनकेंउचलिलीआपण ॥ ह्मणेंहेंमाझेंकन्यारत्न ॥ भेरीनिशाणत्राहाटिलें ॥ ३६ ॥ गगनगर्जेमंगळतु
रीं ॥ सभागर्जेजयजयकारीं ॥ शांतिपाठपढिजेऋषीश्वरीं ॥ वेदोक्तमंत्रींअभिषेक ॥ ३७ ॥ जनकेंपाळिलीह्मणोनिजनकात्म
जा ॥ धरेनेंधरिलीअतिवोजा ॥ यालागिंह्मणिजेधरणिजा ॥ परितेअयोनिजाजगदंबा ॥ ३८ ॥ नांगरवाहतांलागलीदांतीं ॥
सीताजन्मपावलीशेतीं ॥ तेसांगितलीपूर्वस्थिती ॥ हेनारदोक्तीयथार्थ ॥ ३९ ॥ सीतेचेंजन्मलक्षण ॥ यासिमूळस्कंदपुराण ॥
काळिकाखंडींहेंनिरोपण ॥ समूळसंपूर्णलिहिलेंसे ॥ १४० ॥ अहल्येचाज्येष्ठसुत ॥ जनकाचाजोपुरोहित ॥ शतानंदस्वामीसम
र्थ ॥ तेणेंहावृत्तांतसांगितला ॥ ४१ ॥ सांगितलीसीतेचीउत्पत्ती ॥ आतांसीतास्वयंवरार्थी ॥ जनकासीहरचापप्राप्ती ॥ झालीकै
शारितीतेंऐका ॥ ४२ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ जालेंसीताजन्मकथन ॥ पुढेंहरचापप्रकरण ॥ सज्जनींसावधानपरिसावें ॥४३॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांजानकीजन्मकथनन्नामपंचदशोध्यायः ॥ ॥ १५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१४३॥
॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

१ राजास. २ अर्थ. ३ प्रभा. ४ अलौकिक. ५ रत्न. ६ परमप्रीति.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ सीतास्वयंवरासिजाण ॥ शिवचापासीलावावागुण ॥ ह्याजनकेंकरावयापण ॥ कायकारणतेंऐका ॥ १ ॥ पूर्वींफरशुरामकैलासीं ॥ धनुर्विद्याशिवापासीं ॥ फरशुविद्यागणेशापाशीं ॥ लघुलाघवेंसीशिकला ॥ २ ॥ फरशरामकैलासीं ॥ राहिलाअसेशिवसेवेसी ॥ तत्परताअहर्निशीं ॥ श्रद्धागणेशींसमसौम्य ॥ ३ ॥ आक्रंदेआत्यंतिक ॥ रेणुकेचीमहाहाक ॥ फरशुरामेंयेकायेक ॥ ऐकोनिसाशंकतोजाला ॥ ४ ॥ येवोनिसांगेशिवापासीं ॥ रेणुकाबोभातेआक्रंदेंसी ॥ आज्ञापुसतों स्वामीसी ॥ मजमातेपासींजावया ॥ ५ ॥ ऐकतांचितेंवचन ॥ रुद्रजालाकोपायमान ॥ जगींजालाअधर्मपूर्ण ॥ दानवींब्राह्मण वधिला ॥ ६ ॥ त्यासिदेवोनिनिजत्र्यंबक ॥ निर्दाळींह्मणेब्रह्मघातक ॥ क्षत्रियश्रीमदेंउन्मादक ॥ तेहींयेकनिर्दाळीं ॥ ७ ॥ यात्र्यंबकाच्याबाणीं ॥ निक्षत्रियकरींधरणी ॥ गणेशेंफरशुदेवोनी ॥ फरशुपाणिपाठविला ॥ ८ ॥ वेगींयेतांफरशरामासी ॥ मार्गींभेटलेआश्रमवासी ॥ तीहींसांगितलेंत्यापासीं ॥ अतिकंदनेंसीपितृघात ॥ ९ ॥ फरशुरामेंकेलाप्रश्न ॥ पितृघाताकायकारण ॥ त्याविग्रहाचेंमूळकथन ॥ आश्रमींचेजनसांगती ॥१०॥ सहस्त्रार्जुनवनक्रीडेसी ॥ आलाजमदग्निआश्रमासी ॥ रेणुकाप्रार्थोनियांपतीसी ॥ राजाकटकेंसींनिमंत्रिलाँ ॥ ११ ॥ ऋषिह्मणेराजासीकेवळ ॥ आणोनिघालूंफळमूळ ॥ स्त्रीह्मणेआश्रमधर्म विकळ ॥ अन्नेंसकळतृप्तकीजे ॥१२॥ आश्रमाआलेतेतेअतीतें ॥ तृप्तकरावेसमस्त ॥ तुह्मींसामर्थ्येंअतिसमर्थ ॥ विकळपरमार्थनकरावा ॥ १३ ॥ यावीमात्रकामधेनु ॥ आणोनिद्यावेंदिव्यान्नु ॥ राजाविभूतिश्रीभगवानु ॥ यथोक्तपूजनकरावेंत्याचें ॥ १४ ॥ निजपत्नीचेंधर्मवचनु ॥ ऐकोनिऋषीसुखायमानु ॥ आणावयाकामधेनु ॥ विजनींअनुष्ठानआरंभिलें ॥ १५ ॥ रायेंपाहोंपाठविलेंदूतांसी ॥ अन्नसिद्धीकेलीऋषी ॥ तंववैश्वानरनाहींचुलीसी ॥ पाकाचीकायसीकथावार्ता ॥ १६ ॥ त्याऋषीचीऋषिकांता ॥ वदान्यअतिउदारता ॥ नवलतिचीअगाधता ॥ चित्तींचिंताअसेना ॥ १७ ॥ ऋषिपत्नीराजबाळा ॥ विचित्रघालितेरंगमाळा ॥ राजपूजेचासोहळा ॥ अतिआगळाउत्साव ॥ ॥ १८ ॥ राजदूतगेलेपरतोनी ॥ तंवऋषीनेंआणिलीकामधेनु ॥ तेणेंरेणुकेचेहा

१ अत्यंत २ राक्षसांना. ३ उन्मत्त. ४ पृथ्वी. ५ हस्त. ६ कलह. ७ बोलाविला. ८ ध्वर्य. ९ पाहुणे. १० अवतार. ११ अग्नि.

भा.रा. ॥ १ ॥ तींदेवोनी ॥ राजभोजनासंपादी ॥ १९ ॥ मजनसोसेखटपट ॥ राजोपचारअतिचोखट ॥ जेंजेंमागमीवरिष्ठ ॥ तेंतेंयथेष्टदेईल बा.कां अ.१६
धेनु ॥ २० ॥ धेनुप्रसवलीकृपादृष्टी ॥ पहिलेंएकताटदेखिलेंदृष्टी ॥ त्याचिताटाच्यापोटीं ॥ ताटेंकोट्यानुकोटीप्रसवली ॥ २१ ॥
ऋषीनेंसांडिलानिजकोप ॥ त्यासिनाहींसंकल्पविकल्प ॥ लौकिकक्रियाखटपटसाटोप ॥ नाहींखटाटोपतयासी ॥ २२ ॥ राज
भोजनकर्तव्यता ॥ घातलेंरेणुकेच्यामाथां ॥ पुढेंकायवर्तलीकथा ॥ सावधानताअवधारीं ॥ २३ ॥ कोणाकार्यार्थजमदग्नीनें ॥
कोपसांडिलाआपण ॥ ऐसाश्रोतींकेलाप्रश्न ॥ तेहीकथनअवधारा ॥ २४ ॥ ब्रह्मांडखंडपुराणीं ॥ वदलीमार्कंडेयाचीवाणी ॥ ते
चिकथानिरोपणी ॥ साधुसज्जनींपरिसावी ॥ २५ ॥ वधकरावयासहस्त्रार्जुनासी ॥ इंद्रआलाजमदग्नीपासीं ॥ धरोनियांदीनवे
षासी ॥ अतितृषेसितृषितें ॥ २६ ॥ पाहोनियांविहितकाळ ॥ साधुनअतिथीचीवेळ ॥ मागोंआलाजीतत्काळ ॥ केवळजळ
ऋषीपासीं ॥ २७ ॥ तोंडकोरडेंपैंजालें ॥ दोनींवोंठवाळूनगेले ॥ कांहींनबोलवेबोले ॥ कराग्रींदाविलेंउदकासी ॥ २८ ॥ ऋषि
ह्मणेरेणुकेसी ॥ शीघ्रउदकदेईअतिथीसी ॥ येरीजाणोनिकपटवेषासी ॥ निजमानसींशंकिली ॥ २९ ॥ मजयासिदेतांउदक ॥
हाकरीलकडूविख ॥ ऋषिकोपेलअत्यंतिक ॥ जीवींधुकधुकलागली ॥ ३० ॥अतिथीछळीलउदकदेतां॥ जमदग्नीकोपेलनदेतां॥
थोरवोढवलीसंकोचतां॥ कांहींकर्तव्यतास्मरेना ॥ ३१ ॥ जमदग्निअतिसमर्थसर्वज्ञ ॥ जाणेआश्रमधर्मरक्षण ॥ हातींचेंअग्रोदक
जीवन ॥ करवीप्राशनअतिथीसी ॥ ३२ ॥ जमदग्नीनेंआपण ॥ करविलेंअतिथीसीउदकपान ॥ रेणुकाह्मणेमीछळिलेंपूर्ण ॥ वि
घ्नदारुणमजआलें ॥ ३३ ॥ कोपेंऋषिह्मणेरेणुकेसी ॥ तूंकेवळकृत्याकर्कशी ॥ उदकनदेवोनिअतिथीसी ॥ पतिवचनासीप्राङ्मु
ख ॥ ३४ ॥ चोरचांडाळकपटवेषी ॥ आश्रमाआलासमयासी ॥ जेंजेंमागेलतेंतेंत्यासी ॥ अवश्यतेंसिअर्पावें ॥ ३५ ॥ केवळ
निमोलेंउदक ॥ नेदूनिझालीसविन्मुख ॥ जळोतुझेंकाळेंमुख ॥ तुझेंसुखमजनाहीं ॥ ३६ ॥ गृहिणीस्तवगृहस्थाश्रम ॥ तेजैंपा ॥ १ ॥
ळीनाआश्रमधर्म ॥ तिचामगकोणसंभ्रम ॥ अतिदुर्गमकोपला ॥ ३७ ॥ कोपनावरेऋषीसी ॥ पाचारोनियांपुत्रासी ॥ वेगींतु

१ तान्हेला. २ योग्य. ३ प्रसंग. ४ प्रतिकूळ. ५ उपयोग.

ह्मीवधाइसी ॥ ममाज्ञेसिअतिशीघ्र ॥ ३८ ॥ पुत्रह्मणतीस्वामीनाथा ॥ जैसापितातैसीचमाता ॥ आज्ञांसिवंध्यनव्हेसर्वथा ॥
हेंतत्वतांविचारीं ॥ ३९ ॥ प्रेतनमानीपित्याचेंवचन ॥ तैसेचतुह्मीपांचहीजण ॥ आतांचिजावोनिप्राण ॥ प्रेतत्वपूर्णपावाल
॥ ४० ॥ ऐसेंऐकतांऋषिभाषण ॥ तत्काळतेपांचहीजण ॥ प्रेतत्वपावलेपूर्ण ॥ ऋषिभयेंप्राणपळाले ॥ ४१ ॥ प्राणह्मणेआयु
ष्यअसतां ॥ मजजाऊंनयेह्मणोनिराहतां ॥ तैंऋषिशापबैसेलमाथां ॥ तेणेंधाकेंतत्वतांपळालेप्राण ॥ ४२ ॥ ऋषिभयेंपळाले
प्राण ॥ प्रेतत्वपावलेपांचहीजण ॥ तरीऋषिचाकोपदारुण ॥ क्षोभेंमलेपणसांडीना ॥ ४३ ॥ तेचिसमयींफरशधर ॥ सुमनेंघेवो
निआलाशीघ्र ॥ ऋषीसकेलानमस्कार ॥ त्यासहीदुर्धरआज्ञापी ॥ ४४ ॥ करीरेणुकेच्याघाता ॥ येरेंतात्काळछेदिलामाथा ॥
तेणेंआल्हादऋषीचियाचित्ता ॥ प्रसन्नतासंतुष्ट ॥ ४५ ॥ ऋषिगर्जेप्रसन्नता ॥ मागसीतेंदेइनआतां ॥ रामेंचरणींठेविलामाथा
॥ विनंतीस्वामिनाथाअवधारीं ॥४६॥ माझीउठवावीहेमाता ॥ बंधूंचीदवडावीनिजप्रेतता ॥ हेंचिमागतोंगुरुनाथा ॥ दिल्हेंत
त्वतांऋषिह्मणे ॥ ४७ ॥ तुझालागतांचिहात ॥ बंधूप्रेतत्वाहोतीनिर्मुक्त ॥ चेतनासुखेंसावचित्त ॥ यथास्थितवर्तती ॥ ४८ ॥
रेणुकेचेदुखंडें ॥ तुझेनिहातेंहोतीअखंडें ॥ शांतिसुखाचेनिसुरवाडें ॥ वाडेंकोडेंउठेल ॥ ४९ ॥ ज्यांछेदिलीनिजमाता ॥ हेंना
ठवोमातेच्यानिजचित्ता ॥ ऐसीमजद्यावीवरदता ॥ चरणींमाथाठेविला ॥ ५० ॥ तुझेंनाठवेछेदिलेंपण ॥ अंगींघायाचेनदिस
तीवण ॥ निद्रेपासूनउठिलीआपण ॥ तैसेंलक्षणपावेल ॥ ५१ ॥ ऐकोनिवरदभाषण ॥ पुढतीपित्याचेवंदोनिचरण ॥ करावया
मातेचेंउद्धरण ॥ हर्षेंसंपूर्णऊठिला ॥ ५२ ॥ रेणुकेच्याछेदाच्याअंतीं ॥ तिसीभेटोआलीआदिशक्ती ॥ तूंजन्मलीसज्याकार्या
र्थीं ॥ कांतदर्थींउदास ॥ ५३ ॥ तुवांवधावासहस्त्रार्जुन ॥ हेंतूंगेलीसविसरून ॥ त्याचीधावयाआठवण ॥ इंद्रेंआपणतुजछ
ळिलें ॥ ५४ ॥ रेणुकाह्मणेकार्यसिद्धी ॥ साधावीलागेलगुह्यबुद्धी ॥ कळोंनदेतांजनापवादीं ॥ विरोधसंधीलक्षेना ॥५५॥ कळों
नद्यावेंपैंजनीं ॥ कळोंनद्यावेंजमदग्नी ॥ ऐसेंमजलक्षितांअनुदिनीं ॥ विरोधकरणीलाधेना ॥ ५६ ॥ तंवबोलिलीआदिशक्ती ॥

१ मारण्यास योग्य. २ भयंकर. ३ क्रोध. ४ विपुलतेनें

फरशुरामाचीवरदोक्ती ॥ तूंपावसीदेहप्राप्ती ॥ येचिकार्यार्थीसाधावया ॥५७॥ रेणुकाबोललीवचनोक्ती ॥ तूंचिकार्यतूंचिकर्ती ॥
मजसांगसीजैसीयुक्ती ॥ त्यात्यागतीसाधीन ॥५८॥ जगदंबासांगेरेणुकेसी ॥ सहस्त्रार्जुनपारधीसी ॥ येईलतुझ्याआश्रमासी॥
तैंकार्यासीसाधावें ॥ ५९ ॥ सकळसैन्येंसिनृपती ॥ निमंत्रवीऋषिहातीं ॥ कामधेनुआणावीतदर्थी ॥ ऋषिप्रतिसांगोनी ॥
६० ॥ दुर्लभउपचारत्रिजगती ॥ तेतेमागूनधेनुप्रती ॥ साधावयानिजकार्यार्थी ॥ आदरेंनृपतीपूजावा ॥ ६१ ॥ करितांदोन्ही
शक्तिभापण ॥ तंवफरशरामेंआपण ॥ लाहोनिपित्याचेंवरदान ॥ केलेंसावधानमातेसी ॥ ६२ ॥ फरशुरामेंलावितांहात ॥ बं
धुजालेसावचित्त ॥ तेनेणतीमातेचाघात ॥ तिसीहीनिजघातनाठवे ॥ ६३ ॥ पुत्रसोडविलेशापापासून ॥ रेणुकेसीआल्हादपू
र्ण ॥ फरशुरामातेंआलिंगून ॥ वदेवरदानरणविजयीं ॥ ६४ ॥ रामेंऐकतांवरदगोष्टी ॥ दृढबांधिलीशकुनगांठी ॥ पुढीलकथे
चीकसवटी ॥ सावधदृष्टीअवधारा ॥६५॥ स्त्रीपुत्रजालियासावधान ॥ जमदग्निजालाअतिउद्विग्न ॥ केव्हढेंक्रोधाचेंविंदान ॥
अधःपतनदायक ॥ ६६ ॥ स्त्रीपुत्रांचाकरितांघात ॥ मजहोतेंअधःपतनयेथ ॥ धन्यफरशुरामसुत ॥ अतिअनर्थचुकविला ॥
६७ ॥ माझेंचेवोनिवरदान ॥ माझेंचुकविलेंअधःपतन ॥ क्रोधेंठकविलेंमजसंपूर्ण ॥ त्याचेंनिर्दळणमीकरीन ॥६८॥ क्रोधह्मणजे
केवळमांग ॥ तोमजमाजिवसेसांग ॥ जळोमाझायोगयाग ॥ क्रोधसांगअपवित्र ॥ ६९ ॥ क्रोधायेव्हढामहावैरी ॥
बैसलाअसतांजिव्हारीं ॥ जोज्ञानाचीमानीथोरी ॥ तोसंसारींमहामूर्ख ॥ ७० ॥ अल्पअन्यायदेखिल्यावरी ॥ त्यावरीजोतोको
पकरी ॥ क्रोधायेव्हढाअपकारी ॥ क्रोधक्रोधावरीनकरिती ॥ ७१ ॥ क्रोधअपराधाचीथोरी ॥ अतर्क्यरिघोनिजिव्हारीं ॥ च
हूंपुरुषार्थीचीकरीबोहरी ॥ नानापरीविभांडी ॥७२॥ क्रोधआलियाकडकडाटी ॥ कामपळेउठाउठी ॥ धर्मजायबाराबाटी॥ क्रो
धेंतुटीअर्थस्वार्था ॥ ७३ ॥ क्रोधरिघोनिअंतरीं ॥ मुख्यमोक्षाजीवेंमारी ॥ ऐसाऐसाक्रोधवैरी ॥ तोमीसंहारीनपैंसत्य ॥७४॥ ॥ २ ॥
ऐसेंबोलोनिऋषिआपण ॥ दृढघालोनिआसन ॥ आंवरोनिप्राणापान ॥ क्रोधदहनकरूंपाहे ॥७५॥ क्रोधह्मणेऋषिविचारीं॥

१ सावध. २ संयमन. ३ नाश.

मजनिघाल्यादेहाबाहेरीं ॥ वृथाजाईलतुझीथोरी ॥ तृणावारीनपुसती ॥ ७६ ॥ ऐकमाझेवस्तीचीथोरी ॥ म्यांप्रवेशोनिनृसिंह
शरीरीं ॥ हिरण्यकशिपूयेवढावैरी ॥ नखाग्रींनिवटिला ॥ ७७ ॥ म्यांशिवरूपींघालोनिठाणें ॥ त्रिपुरनिवटिलायेक्याबाणें ॥
माझेनियोगेंत्रिनैयनें ॥ जिवेंमारणेंजालंधर ॥ ७८ ॥ म्यांरिघोनिविष्णुदेहीं ॥ मधुकैटभमारिलेठायीं ॥ म्यांसंचरोनिकुमारा
च्यादेहीं ॥ मर्दिलापाहींलवणासुर ॥ ७९ ॥ ऐसेंमाझेनियोगेंजाण ॥ देवांहींकेलेंदुष्टनिर्दळण ॥ विचारींऋषिरायातूंआपण ॥
मजविणतूंतृणप्राय ॥ ८० ॥ तूंमजदवडिल्याऋषी ॥ तुझीदशाहोईलकैसी ॥ तेमीसांगेनतुजपासीं ॥ सावधानेंसीअवधारीं ॥
८१ ॥ मजनिघाल्यादेहाबाहेरी ॥ बाईलघेतीटोलेवारी ॥ तुजमारिल्यातोंडावरी ॥ सांटोपशरीरींतुजनाहीं ॥ ८२ ॥ ऐसीऐकों
नित्याचीकथा ॥ कोपावरीअतिक्षोभता ॥ पूर्णबाणलीऋषिनाथा ॥ तुजमीआतांमारीन ॥ ८३ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ त्रिविधंनरक
स्येदंद्वारंनाशनमात्मनः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ हेंभगवंताचेंवाक्यथोरी ॥ कामक्रोधलोभज्याचेशरीरीं ॥ त्याचीवस्तीनरकांतरीं ॥
त्याच्याघरींनित्यनरक ॥ ८४ ॥ नरकाजाणेंनलगेत्यासी ॥ तोचिस्वयेंनरकरासी ॥ क्रोधातुझीगतिऐसी ॥ व्यर्थजल्पसीवाढि
वा ॥ ८५ ॥ क्रोधकामाचाकैवारी ॥ क्रोधअभिमानाचासाहाकारी ॥ क्रोधलोभासबाह्याभ्यंतरीं ॥ पापकारीनिजक्रोध ॥८६॥
क्रोधसंचरल्यादेहीं ॥ अणुमात्रहितनाहीं ॥ पापाच्याकोटीपाहीं ॥ क्रोधाच्यापायींतोडरीं ॥ ८७ ॥ ऐसेंबोलोनिजमदग्नी ॥ च
तऊंपाहेजंवयोगाग्नी ॥ तंवक्रोधनिघालागजबजोनी ॥ देहत्यागुनिऋषीचा ॥८८॥ क्रोधह्मणेऋषिनाथा ॥ तुझीआज्ञावंदोनिमा
थां ॥ मीनिघालोंजीतत्वतां ॥ कोठेंआतांम्यांराहावें ॥ ८९ ॥ ऋषिहोयविचारिता ॥ माझ्याक्रोधाचीदुर्धरता ॥ यासिवस्तीन
दिसेसर्वथा ॥ म्यांकायआतांसांगावें ॥ ९० ॥ ऐसीजमदग्नीचीचिंता ॥ फरशुधराकळलीतत्वतां ॥ चरणींठेवोनियांमाथा ॥ हो
यबोलताअतिनम्र ॥ ९१ ॥ तुझाकोपअतिदारुण ॥ हासर्वत्रकरीलदहन ॥ यासिकरावेंमदर्पण ॥ कृपाकरोनिस्वामिया ॥
९२ ॥ जमदग्नीविचारीआपण ॥ माझ्याक्रोधाअतिसांठवण ॥ फरशुधरशुद्धसंपूर्ण ॥ हारामार्पणकरावा ॥ ९३ ॥ ऋषिसांगेनि

१ प्रमाणें. २ मारिला. ३ शंकरानें. ४ कार्तिकस्वामी. ५ धैर्य, स्वसंरक्षण. ६ मोठेंपण. ७ शृंखळा.

त्यब्रह्मचारी ॥ धनलोभनाहींज्याभीतरीं ॥ जोद्विजाचाद्वेषनकरी ॥ क्रोधत्यामाझारींशांतलेंवसे ॥ ९४ ॥ याहुनिअन्यथापैंहोतां
॥ क्रोधकरीलत्याच्याघाता ॥ जरीतुजटाकेलतत्वतां ॥ तरीमीआतांअर्पीन ॥ ९५ ॥ द्रव्यदारालोभज्यासी ॥ तेथेंसदामुसमु
सी ॥ ज्ञानगर्वज्याचेमानसीं ॥ क्रोधत्यापासींचाविरा ॥९६॥ ज्ञानगर्वद्रव्यदारा ॥ इहींद्वारींक्रोधाचामारा ॥ हेजिंकलियाफरशु
धरा ॥ क्रोधकामारातयाचा ॥ ९७ ॥ फरशुरामह्मणेताता ॥ तुझेचरणीचेंतीर्थघेतां ॥ तेणेंतीर्थेंमजसामर्थ्यता ॥ क्रोधराख
तांभयनाहीं ॥ ९८ ॥ पित्यासिकरोनिनमन ॥ घेतलेंचरणतीर्थप्रार्थुन ॥ तेणेंतीर्थेंसींआपण ॥ केलेंप्राशनक्रोधाचें ॥ ९९ ॥ क्रो
धबोलिलाआपण ॥ भार्गवाकरितांदुष्टनिर्दळण ॥ संग्रामींसाहकारीआपण ॥ तुजमीहोईनभृगुवीरा ॥ १०० ॥ फरशुराम
जंवक्रोधघोटी ॥ अंगींबाणलीपुष्टितुष्टी ॥ चवगुणीवाढीवपोटीं ॥ संग्रामींलाठीवीरवृत्ती ॥ १ ॥ करितांक्रोधाचेंप्राशन ॥ फर
शुरामासमाधान ॥ अंगींबाणलीआंगवण ॥ दुष्टनिर्दळणकरावया ॥२॥ क्रोधत्यागिलाजमदग्नीनें॥ तेंहीसांगितलेंनिरोपण ॥ ये
काजनार्दनाशरण ॥ कथानुसंधानअवधारा ॥ ३ ॥ कामधेनुआणोनिऋषी ॥ स्वयेंदिधलीरेणुकेपासीं ॥ तिणेंपूजोनिधेनूसी ॥
राजोपचारांसीमागितलें ॥ ४ ॥ जेरायेंदेखिलेंनाऐकिले ॥ जेरायेंनाहींचाखिले ॥ तेतेउपचारद्यावेभले ॥ धेनूनेंदिल्हेतत्का
ळ ॥ ५ ॥ दिव्यान्नेंलेंणींलुगडीं ॥ एकताटप्रसवलीआवडी ॥ त्यामाजींताटेंलक्षकोडी ॥ निघाल्याचवेडीताटांच्या ॥ ६ ॥
राजदूतसांगेरायापासी ॥ अन्नसामग्रीकैंचीऋषी ॥ वैश्वानरनाहींचुलीसी ॥ कथाकायसीपाकाची॥ ७॥ रायेंपाठविलाप्र
धान ॥ आश्रमपाहेअन्नसदन ॥ नसेलतरीद्यावेंआपण ॥ अन्नधनऋषीसी ॥ ८ ॥ येऊनीपाहेप्रधान ॥ दिव्यमंदिरें
शोभायमान ॥ सुवर्णताटींदिव्यन्न ॥ समसमानसर्वांसीं ॥ ९ ॥ ऋषीनेंबैसविलीपंक्ती ॥ राजाअतिविस्मितचित्तीं ॥ ध
न्यऋषीचीसंपत्ती ॥ अगाधस्थितीसामर्थ्य ॥ ११० ॥ बैसलीयाराजपंक्ती ॥ मागणेंनाहींमागुती ॥ वाढणेंनलगेपुढती ॥ ॥ ३ ॥
अवघ्यांतृप्तीएकची ॥ ११ ॥ दिव्यालंकारभूषणें ॥ दिव्यांबरेंपरिधानें ॥ सर्वगौरविलेसन्मानें ॥ अवघेहीमनेंविस्मित ॥ १२ ॥

१ खो. २ समुदाय. ३ अग्नि. ४ वस्त्रें.

राजाह्मणेप्रधानाप्रती ॥ आह्मीराजेचक्रवर्ती ॥ आह्माऐसीनाहींसंपत्ती ॥ तेऋषिप्रतीकैसेनी ॥ १३ ॥ पुरोहितसांगेऋषी
चीथोरी ॥ कामधेनुआहेत्याचेघरीं ॥ तिचेंनिप्रभावेंकरी ॥ दिव्यउपचारींनांदती ॥ १४ ॥ ऋषीपासीआहेकामधेनु ॥ ऐसें
ऐकतांसहस्त्रार्जुनु ॥ तेआह्मांसिघ्यावीमागुनु ॥ ऐसाअभिमानुदृढधरिला ॥ १५ ॥ राजाह्मणेजमदग्नीसी ॥ थोरसुखींकिलें
आह्मांसी ॥ कांहींएकमागेनतुजपासीं ॥ तेंअवश्यतेंसीमजद्यावें ॥ १६ ॥ मीराजाअत्यंतिक ॥ तुझाजालोंसेयाचक ॥ तुजमा
गेनकांहींयेक ॥ तेंआवश्यकमजद्यावें ॥ १७ ॥ आश्रमींआहेकामधेनु ॥ तेमजद्यावीकृपाकरोनु ॥ वचनऐकोनिजमदग्न्यु ॥
अतिउद्विग्नुस्वयेंजाला ॥ १८ ॥ कामधेनुस्वर्गभूषण ॥ मृत्युलोकींनाहींजाण ॥ म्यांआणिलीइंद्रापासून ॥ परवस्तुदानकेंवि
द्यावें ॥ १९ ॥ रायातुझेपूजेचीअंतीं ॥ धेनुन्यावीइंद्राप्रती ॥ ऐसेंकरोनियांनिगुती ॥ आश्रमाप्रतीआणिली ॥१२०॥ राजा
विचारीमानसीं ॥ बलात्कारेंनेऊंधेनुसी ॥ इंद्रयेईलधांवण्यासी ॥ शिक्षामीत्यासीलावीन ॥२१॥ सोडावयाकामधेनु ॥ रायेंधा
डिलाप्रधानु ॥ आडवाराहिलाजमदग्नु ॥ दैदीप्यमानुतेजस्वी ॥ २२ ॥ जमदग्नीच्यातेजापुढें ॥ प्रधानपळेमागिलीकडे ॥
योद्धेपळालेनिधडे ॥ सैन्यबापुडेंतेंकितीं ॥ २३ ॥ ऐसेंदेखोनियांजाण ॥ राजाधाविन्नलाआपण ॥ पुढेंउभाजामदग्न्य ॥ तोअ
णुप्रमाणढळेना ॥ २४ ॥ ऐसेंदेखोनियांत्यासी ॥ राजामोकलीशस्त्रांसी ॥ तींलागोंनशकतीत्यासी ॥ मगहातवसीनिर्वाण ॥
२५ ॥ जेथेंविषयाचाअतिस्वार्थ ॥ तेथेंनाठवेकर्तव्यार्थ ॥ राजाऋषिपावतीघात ॥ तैसाअनर्थवोढवला ॥ २६ ॥ राजाअत्यंत
क्रोधयुक्त ॥ निर्वाणशस्त्रेंमंत्रजपत ॥ तेणेंऋषींचाकेलाघात ॥ पडिलाअचेतनजमदग्नी ॥ २७ ॥ जमदग्नीनेंसांडिलाकोप ॥
यालागींत्यासिनदेववेशाप ॥ तेणेंरायाचाप्रताप ॥ शस्त्रसाटोपेंचालिला ॥ २८ ॥ जमदग्नीचागेलाप्राण ॥ पळालेआश्रमीचे
ब्राह्मण ॥ राजाबोलिलाआपण ॥ आतांकामधेनुआणारे ॥२९॥ धेनुसोडूंआलेसेवक ॥ रेणुकाक्षोभलीअत्यंतिक ॥ चक्रकरोनि
यांताटंक ॥ युद्धासन्मुखतेजाली ॥ १३० ॥ ताटंकचक्राभेणे ॥ उठाउठीपळालेप्रधान ॥ सेनानिघेजीवघेऊन ॥ पळालेंसैन्यबा

१ उदास. २ ठराव. ३ वर्षाव.

रावाटी ॥ ३१ ॥ ताटंकचक्राचीतिखटधार ॥ निधंडेपाडिलेमहावीर ॥ वाहतीरुधिराचेपूर ॥ तिजसमोरकोणराहे ॥ ३२ ॥ का
मधेनुतेलवलाहो ॥ सोडूंधाविन्नलास्वयेंरावो ॥ रेणुकेनेंआसुडितांपाहाहो ॥ पडेसहस्त्रबाहोमूर्छित ॥ ३३ ॥ त्यासहस्त्रार्जुनाचे
सुत ॥ धांविन्नलेसक्रोधयुक्त ॥ तिहींयुद्धकेलेंअत्यद्भुत ॥ तंवसावचित्तनृपजाला ॥ ३४ ॥ निर्वाणशस्त्राचेघायें ॥ रावसोडीलवला
हे ॥ तेतीसीनलगतीपाहे ॥ देखोनिरायगजबेंजिला ॥ ३५ ॥ मगसहस्त्रअर्जुनाचायावा ॥ नसाहवेदेवादानवा ॥ मनुष्याचा
कोणकेवा ॥ त्यामाजिलघुबाआणिलेंस्त्रिये ॥ ३६ ॥ चामुंडास्त्राचाप्रळयघात ॥ बळेंसहस्त्रार्जुनहाणित ॥ साहोनियेकवीसआ
घात ॥ पडेमूर्छितजगदंबा ॥ ३७ ॥ जमदग्निआज्ञेचेंबंधन ॥ कामधेनुसीहोतेंपूर्ण ॥ ऋपिनिमतांचिजाण ॥ धेनुनिर्बंधनस्वयें
झाली ॥ ३८ ॥ रेणुकारणींपडलीयावरी ॥ राजाधांवोनिधेनुधरी ॥ थडकाहाणोनिनिघेबाहेरी ॥ सहस्त्रकरींनाटोपे ॥ ३९ ॥ रा
जाखुरावरीहाणिताघात ॥ तेणेंखुरींनिघालेंरक्त ॥ खुरासनीजालेआरक्त ॥ आलेयुद्धार्थरायासी ॥ १४० ॥ खुरासनींपळऊनि
पाहे ॥ राजाशृंगींहाणीघाय ॥ जालासिंगाळाचाउद्भव ॥ तिहींसहस्त्रबाहोहांकिला ॥ ४१ ॥ आक्रंदेंदेहंबरडयासी ॥ तेठायीं
जालेकाळेमसी ॥ जन्मपावलेहपसी ॥ तिंहींसहस्त्रबाहुहांकिला ॥ ४२ ॥ इतुकेंकरोनियांकंदन ॥ स्वर्गागेलीकामधेनू ॥ राजा
जालाअतिउद्विग्न ॥ म्लानवदनअनुतापी ॥ ४३ ॥ ह्मणेस्वार्थनापरमार्थ ॥ गाईसकेलाशस्त्रघात ॥ मजघडलाब्रह्मघात ॥ स
द्यःअनर्थस्वलोभें ॥ ४४ ॥ राजाअनुतापीमानसीं ॥ कांहींनबोलेकोणासी ॥ घेवोनिसकळसैन्यासी ॥ निजनगरासीतोगे
ला ॥ ४५ ॥ रणींरेणुकामूर्छापन्न ॥ तीस्वयेंहोवोनिसावधान ॥ ठाईंठेवोनियांप्राण ॥ चेतनासंपूर्णपावली ॥ ४६ ॥ कंदन
देखोनिआत्यंतिक ॥ आंक्रंदेंदिधलीहाक ॥ फरशुरामापावअवश्यक ॥ माझेंनिजदुःखनिवारावया ॥ ४७ ॥ तोमातेचाध्वनी ॥
कैलासींपडेतुझ्याकानीं ॥ तूंआलासीततक्षणीं ॥ मातृवचनींअतिभक्ती ॥ ४८ ॥ हेपूर्वकथाविग्रहासी ॥ जालीहोतीजैसीतैसी ॥
तेसांगितलीफरशरामासी ॥ आश्रमवासीब्राह्मणीं ॥ ४९ ॥ ऐसीऐकोनिवार्ता ॥ सवेगेंपाहूंआलामाता ॥ तिसीघायवटदेख

१ शूर. २धावरला. ३ मरतां. ४ मूर्छित. ५ त्वरित.

तां ॥ आंक्रंदतांगहिंवरे ॥ १५० ॥ रेणुकाह्मणेपुत्रासी ॥ तूंकांयेथेंरडोंआलासी ॥ पुरुषार्थनाहींतुजपासीं ॥ कैंवारीहोसीतूंका
य ॥ ५१ ॥ ऐकोनिमातेच्यावचना ॥ फरशुरामलागेचरणा ॥ शीघ्रमजद्यावीअनुज्ञा ॥ सहस्त्रार्जुनाछेदीन ॥ ५२ ॥ क्षोभेंआज्ञा
दिधलीदुर्धरें ॥ सहस्त्रार्जुनाचेसँहस्त्रकर ॥ छेदोनिनिवटींशिर ॥ दानवसमस्तनिर्दाळी ॥ ५३ ॥ युद्धामाजिशस्त्रास्त्रीं ॥ मजघा
यवटकेलेक्षत्रीं ॥ तरीत्वांपृथ्वीकरावीनिक्षेत्री ॥ धुंडमारीकरोनियां ॥ ५४ ॥ रायाचेराजसुत ॥ शोधोनिमारावेसमस्त ॥ दैत्य
मातलेउन्मत्त ॥ तरीसमूळघातकरींत्यांचा ॥ ५५ ॥ माझेंशरीरतेधरित्री ॥ येकवीसघायकेलेक्षत्रीं ॥ येकवीसवेळांनिक्षत्री ॥
पृथ्वीकरींममाज्ञा ॥ ५६ ॥ वंदोनिमातेचेचरण ॥ घेवोनियांधनुष्यबाण ॥ फरशुधरोनियांदारुण ॥ कोपायमानचालिला ॥ ५७ ॥
मातेचीआज्ञानिःसीम ॥ मूळपीठपवित्रपरम ॥ तेथेंमीकरीनसहगम ॥ मगउत्तरकर्मतूंकरीं ॥ ५८ ॥ ऐसेंबोलतांचिपाहीं ॥ रेणुकाप्रवे
शेजमदग्निदेहीं ॥ तिचेंप्रेतउरलेंनाहीं ॥ तेदेहींचविदेहीजगदंबा ॥ ५९ ॥ फरशुरामलह्याटपिटी ॥ मातेमजदेकांह्रोभेटी ॥ येरींवोदि
धलीमूळपीठीं ॥ सांगितलीगोष्टीकरावी ॥ १६० ॥ मगसिंहाद्रीसीफरशुरामु ॥ करोनिदोघांचेउत्तरकर्मु ॥ आरंभिलायुद्धधर्मु ॥ प
रमसंग्रामुरायासी ॥ ६१ ॥ जेथेंवसेसहस्त्रार्जुनभूपती ॥ तेथेंठाकोनिआलामहिकावती ॥ धनुष्यबाणघेवोनिहातीं ॥ नगराप्रतीराहि
ला ॥ ६२ ॥ जैंविभांडूंराजनगरी ॥ तैंप्रजापीडितीसमग्री ॥ राजानिघालियाबाहेरी ॥ सहपरिवारींमारीन ॥ ६३ ॥ बाहेरयेवोनिक
रावेंरण ॥ सांगूनधाडूंधर्मवचन ॥ नगरींभांडतांआपण ॥ होईलकंदनप्रजेसी ॥ ६४ ॥ ऐसेंऐकोनिजाण ॥ राजानयेईलम
जभेणें ॥ तैंनगरींप्रवेशोनिआपण ॥ राजभवनलक्षोनी ॥ ६५ ॥ प्रजेसिदेऊंअभयदान ॥ राजभुवनींप्रवेशोन ॥ स्वस्थराखूं
गौब्राह्मण ॥ सहस्त्रार्जुनवधीन ॥ ६६ ॥ युद्धासयावेंमजप्रती ॥ सांगूनधाडूंकोणाहातीं ॥ ऐसेंविचारितांचित्तीं ॥ पुष्पहस्ती
भेटला ॥ ६७ ॥ रायाचेदेवपूजेचामाळी ॥ पुष्पेंघेवोनियांकरतळीं ॥ ब्राह्मणाचीअभिनैवशैली ॥ देखोनिजवळींपाहूंआला ॥
६८ ॥ फरशुरामपुसेत्यासी ॥ फुलेंनेतोसिकोणासी ॥ तोह्मणेमीरायाचाविश्वासी ॥ देवपूजेपासींपुष्पधारी ॥ ६९ ॥ राम

१ रोदनकरतां. २ शौर्य. ३ साहकारी. ४ आज्ञा, हुकूम. ५ क्रोधानें. ६ भयंकर. ७ हजारहात. ८ राक्षस. ९ क्षत्रियांनीं. १० बारिकशोध. ११ पृथ्वी. १२ कुऱ्हाड. १३ विलक्षण.

सांगेफुलधरासी ॥ जावोनिसांगारायापासीं ॥ मजसींयावेंयुद्धासी ॥ सकळसैन्येंसिंसन्नद्ध ॥ १७० ॥ ऐकोनिरामवचनासी ॥
माळीत्यातेंउपहासी ॥ मरणाधरणेंकांबैसलासी ॥ युद्धरायासींवांछित ॥ ७१ ॥ अंगींदिसेब्राह्मणपण ॥ तुजकांआलेंधनुष्यबा
ण ॥ फरशुधरावयाकायकारण ॥ त्वांवेदपठणकरावें ॥ ७२ ॥ राजासैन्येंसिंसन्नद्धसबळ ॥ तूंयेकौकीब्राह्मणबाळ ॥ तूंत्यासींयु
द्धप्रबळ ॥ रणकल्लोळघडेकेंवी ॥ ७३ ॥ जेजेमार्गस्थदेखती ॥ तेतेह्मणतीद्विजअपघाती ॥ रायासींयुद्धप्राप्ती ॥ हामरणार्थी
आतुर ॥ ७४ ॥ क्षत्रियासियुद्धाचेंबळ ॥ ब्राह्मणशापबळेंसबळ ॥ तेंतूंवांछिसीयुद्धप्रबळ ॥ पूर्णकेवळअविवेकी ॥ ७५ ॥ फु
लारीह्मणेमजसांगतां ॥ राजाकरीलतुझ्याघाता ॥ ब्राह्मणहत्याबैसेलमाझेमाथां ॥ मीसर्वथासांगेना ॥ ७६ ॥ मगफरशुरामह्म
णेमनीं ॥ साधुत्वयेथेंकोणीनमानी ॥ पुरुषार्थदेखोनिजनीं ॥ वचनमानीभलताची ॥ ७७ ॥ ऐसेंफरशुरामअवधारी ॥ मगधुं
मसिलाफुलारी ॥ फुलेंहिरोमिघेतलींकरीं ॥ जायशंखकरींराजसभेसी ॥ ७८ ॥ आघातेंपडिलाफुलारी ॥ शंखकरीराजद्वारीं ॥
ऐकोनिधाकेंतीनरनारी ॥ राजाभीतरींजीतेंकींमेला ॥ ७९ ॥ सहस्त्रार्जुनाच्याराज्याभीतरीं ॥ बोंबनाइकोंस्वप्नांतरीं ॥ तेबोंब
पडलीराजद्वारीं ॥ राजाभीतरींनिमोला ॥ १८० ॥ ऐसीविश्वेंतोमुखींवार्ता ॥ भविष्यवदेवाग्देवता ॥ तीबोंबरायेंऐकतां ॥ च
ळकांपचित्तासुटला ॥ ८१ ॥ म्यांगाईसकेलाशस्त्रपात ॥ ब्राह्मणाकेलाब्रह्मघात ॥ पापआचरलोंबहुत ॥ जयनिश्चितमजनये ॥ ८२ ॥
फुलारियासिपुसेप्रधान ॥ तुझेबोंबेसिकायकारण ॥ तोह्मणेएकआलासेब्राह्मण ॥ धनुष्यबाणफरशेंसीं ॥ ८३ ॥ तोरायासींसंम
दळीं ॥ युद्धकरूंपाहेबळी ॥ तोह्मणेसांगरायाजवळीं ॥ त्याचिवचनावळीछळिलीम्यां ॥ ८४ ॥ रायासींब्राह्मणासींयुद्ध ॥ बोल
णेतुझेंअतिअबद्ध ॥ तेणेंब्राह्मणासिआलाक्रोध ॥ मजसुबद्धधुमसिलें ॥ ८५ ॥ फुलेंहिरोनियांकरीं ॥ मजप्रहारिलेंमुखावरी ॥
तेणेंमजआलेंजिवावरी ॥ यालागिंकरींमहाशद्ब ॥ ८६ ॥ प्रधानेंबोलाविलासेनानी ॥ ब्राह्मणआणावाधरोनी ॥ तेणेंठाणां
तरीपाचारोनी ॥ ह्मणेब्राह्मणबांधोनिआणावा ॥ ८७ ॥ नगरनागरीकलोक ॥ तेथेंआलेस्वाभाविक ॥ हेबहूततोएक

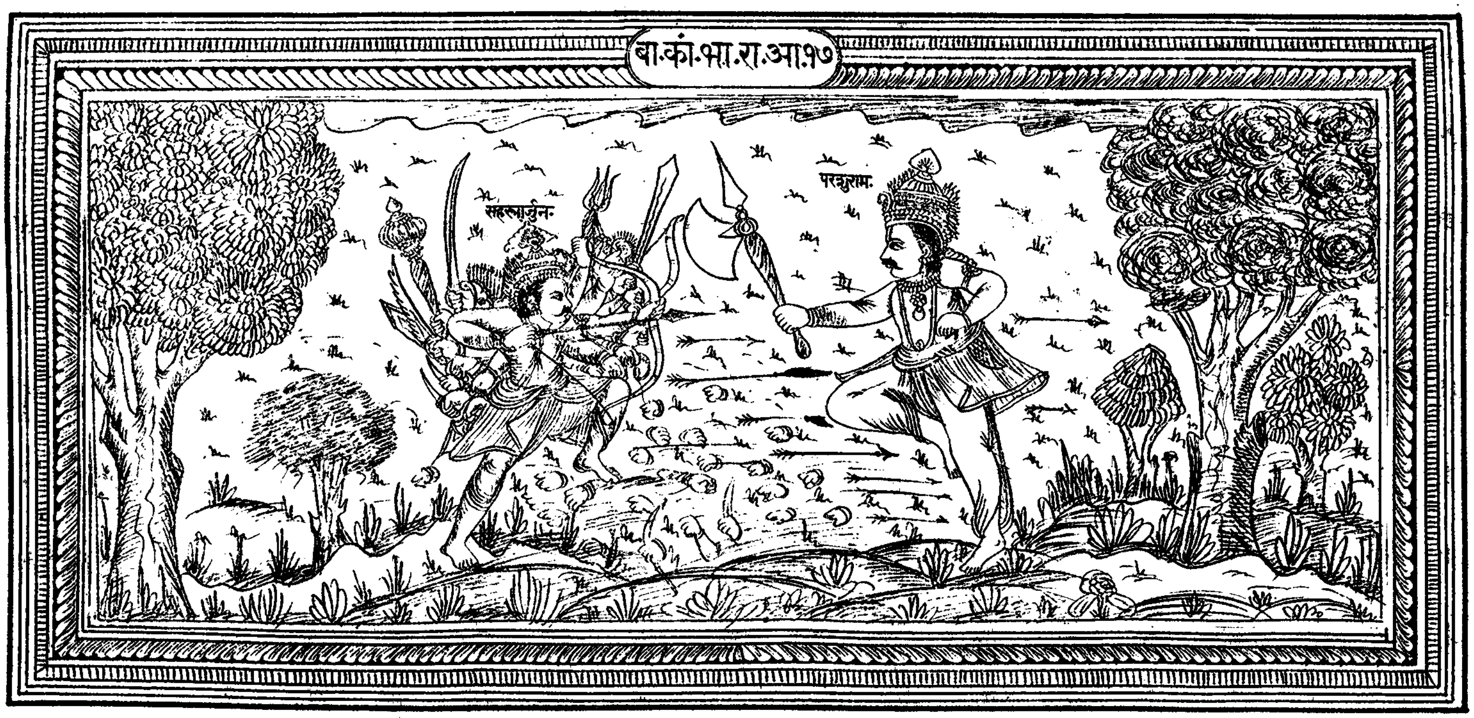
१ युक्त. २ थट्टाकरी. ३ प्रार्तीस. ४ येकटा. ५ प्रसंग. ६ आत्मघातकरणारा. ७ मारिला, चिवडला. ८ बोंबमारीत. ९ भिती. १० जिवंत. ११ मरणपावला. १२ सर्व. १३ ससैन्य.

लाएक ॥ युद्धकौतुकपाहूंपां ॥ ८८ ॥ बाहेरनिघालाठाणांतरी ॥ पुढेंपायिकांच्याहारी ॥ येकगर्जतीहाहाकारीं ॥ येकशस्त्रेंकरीं
झेलिती ॥ ८९ ॥ फरशुरामह्मणेहेदीन ॥ मारिलियापुरुषार्थकोण ॥ याचारायासिअपशकुन ॥ होयतैसेंचिन्हकरूंयांसी ॥ १९० ॥
ऐसेंह्मणोनिसोडिलाबाण ॥ अवघियांचींशस्त्रेंछेदून ॥ सर्वेंचिनाककानसेरकटून ॥ बाणपरतोनभातांरिघे ॥ ९१ ॥ कोणाचा
व्याहीजांवाई ॥ कोणाचाभेटूंआलाभाई ॥ कौतुकपाहतांतेही ॥ नाककानापाहींमुकले ॥ ९२ ॥ कोणाचापाहुणामेहुणा ॥ जां
वाईआणिलादिवाळसणा ॥ तेतेमुकलेनाकाकाना ॥ दावितांवदनसलज्ज ॥ ९३ ॥ शंखकरितीआक्रंदोनी ॥ नाककानगेलेंदोनीं ॥
फेंफेंकरितांनिघेध्वनी ॥ हेविटंबणीयुद्धाची ॥ ९४ ॥ सन्मुखघाईंगेलियाप्राण ॥ तेंवीरांसीउत्तममरण ॥ परिजीतांगेलियानाक
कान ॥ तेंचौगुणमरणनिंद्यलें ॥ ९५ ॥ वीरबिटंविले [illegible]नेक ॥ नगरामाजिपडलीहाक ॥ कोपलेराजपुत्रविटंक ॥ सन्नद्धकटकाति
हींकेलें ॥ ९६ ॥ साठप्रयुतेंकुंजर ॥ कोट्यानुकोटीर[illegible] ॥ अमितचालिलेअसिवार ॥ पायाचेमोगरगर्जती ॥ ९७ ॥ सेनामुखीं
सेनानी ॥ राजपुत्रमध्यमानी ॥ दक्षिणेराजेमुगुटमणी ॥ चंडप्रचंडदोनीवामभागीं ॥ ९८ ॥ वेगींनिघेसहस्त्रार्जुन ॥ कुमर
आणिप्रधान ॥ तिहींराहविलाप्रार्थुन ॥ ब्राह्मणबांधोनआणूंआह्मीं ॥ ९९ ॥ आह्मींअसतांइतुकेजण ॥ येकलाएकब्राह्मण ॥
तयावरीनिघावेंआपण ॥ हेंसमरंगणनव्हेराया ॥ २०० ॥ यापरीमंत्रींआणिकुमरीं ॥ राजाराहवोनियांनगरीं ॥ आपणयेवोनि
यांबाहेरी ॥ रणामाझारीचालिले ॥ १ ॥ पुढेंभेटलेनिर्नासिक ॥ तोअपशकुनअत्यंतिकें ॥ मुख्यरायासीचघातक ॥ हाआव
श्यकशास्त्रार्थ ॥ २ ॥ जळोतुमचेंनिंद्यमुख ॥ मुहूर्तीकांआलेतिसन्मुख ॥ अवघेनिर्भर्छिलेलोक ॥ तेंअतिदुःखघायाळां ॥ ३ ॥
घायाळबोलतीआपण ॥ ब्राह्मणकोणाचानघेप्राण ॥ तुह्मींवांचवालनाककान ॥ तैंदार्दुलपणजाणवेल ॥ ४ ॥ प्रधानबोलिला
आपण ॥ परतोंनयेअपशकुनाभेणें ॥ परतणेंहाचिअपशकुन ॥ अतिनिंद्यजाणजगामाजि ॥ ५ ॥ युद्धकरितांपरस्परीं ॥ येकाजय
एकाहारी ॥ हेंनचुकेभलत्यापरी ॥ शकुनाचीथोरीअतिमूर्खमानीं ॥ ६ ॥ अंगींनाहींआंगवण ॥ त्यासीकायजयदेईलशकुन ॥

१ पायदळांच्या. २ कापून. ३ तोंड. ४ जिवंतराहून. ५ विटंबनेनें. ६ अनंत. ७ सैन्य. ८ हत्ति. ९ रथ. १० स्वार. ११ सेनापति. १२ मोठा. १३ हेळणाकेली. १४ पुरुषार्थ.

हेंमानितीमूर्खपूर्ण ॥ शूरांचेंलक्षणऐसेंनव्हे ॥ ७ ॥ देवअसेशकुनाचेठायीं ॥लोकायअपशकुनींनाहीं॥ शकुनअपशकुनाचेंकांहीं॥ निधडेपाहींनमानिती ॥ ८ ॥ ऐसेंबोलोनिप्रधान ॥ भेरीवाहोंटिलेंनिशाण ॥ सैन्यचालिलेंसंपूर्ण ॥ पुढेंब्राह्मणलक्षुनी ॥ ९ ॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ दानवांचेंयुद्धदारुण ॥ रामकरीलनिर्दळण ॥ तेरणकंदनअवधारा ॥ १० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायांफरशुरामयुद्धप्रभावोन्नामषोडशोध्यायः ॥ ॥ १६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २१० ॥ श्लोक ॥ ॥ १ ॥ एवं ॥ २११ ॥

१ विवेकी, शूर. २ फडकाविलें. ३ क्षत्रियांचें.

श्री सद्गुरु रामचंद्राय नमः ॥ फरशुराम पाहे दुरून ॥ निर्नायकी दिसे सैन्य ॥ राजा नाहीं आला आपण ॥ राजपुत्र संधान
देखिले ॥ १ ॥ रायाचे राजसुत ॥ शोधोनि मारावे समस्त ॥ हे मातेची आज्ञा समर्थ ॥ तो मी कार्यार्थ साधीन ॥ २ ॥ केला
त्र्यंबकोंचा टणत्कार ॥ नादें मूर्छित झाले सुर ॥ दुमदुमले गिरिकंदरें ॥ राजकुमर धाकिन्नले ॥ ३ ॥ धाकें दचकला प्रधान ॥
उभा ठेला धैर्य धरून ॥ सैन्यें उभ्याउभ्या सांडिती प्राण ॥ टणत्कारें पूर्ण नभें कोंदलें ॥ ४ ॥ बाण सोडिला सिंहमुख ॥ तेणें
गज मारिले निःशेष ॥ राजाचे छेदोनि आंख ॥ वांजीचे मस्तक छेदिले ॥ ५ ॥ बाण पिसारा सुटला वारा ॥ कोटी कोटी रहंवरां ॥
उडवोनि नेले अंबरा ॥ वरिल्या वीरा आवर्तु ॥ ६ ॥ वरील वीर तळीं पडत ॥ तळीं धुरा चूर होत ॥ रथ अंगभारें आदळत ॥ ते
णें पीठ होत शूरांचें ॥ ७ ॥ बाण सोडिले संपूर्ण ॥ आवर्तीं पडिलें सैन्य ॥ जो जिकडे सरे चुकवोन ॥ तिकडेचि बाण खडतर
ती ॥ ८ ॥ धाकें धाकें घाया भेणें ॥ आडवें वोडती वोडणें ॥ वोडणें फोडोनियां बाणें ॥ सर्वांग संपूर्ण छेदिलें ॥ ९ ॥ रामें मांडि
ली रणकळी ॥ शिरांची खेळे चेंडूफळी ॥ राजे मारिले आतुर्बळी ॥ रुधिरांजुळि प्राशिती भूतें ॥ १० ॥ सैन्या देखोनि महामारा ॥
खळबळिले राजकुमर ॥ प्रधान धांविन्नले समोर ॥ अतिदुर्धर निजयोद्धे ॥ ११ ॥ बाणाचिया झडाडा ॥ प्रधान उडविला रोकें
डा ॥ नेऊन टाकिला रायापुढां ॥ मस्तकीं तडापडोनि मेला ॥ १२ ॥ चंड आणि प्रचंड ॥ तिहीं युद्ध केलें वितंडें ॥ त्यांचे छेदो
नियां बाहुदंड ॥ दोहींचें मुंड पाडिलें ॥ १३ ॥ दोघे पडिले अतिदुर्धर ॥ रणीं उठला हाहाकार ॥ हाक दे त्याचें छेदी वक्त्र ॥ वि
रेंवीर आटिले ॥ १४ ॥ मग लक्षिले राजकुमर ॥ तेहींचालिले अति दुर्धर ॥ युद्ध जालें घोरांदर ॥ शस्त्रास्त्र लाघवें ॥ १५ ॥ बाणें
बाणातें तोडित ॥ शस्त्रें शस्त्रातें झोडित ॥ अस्त्रें अस्त्रातें मोडित ॥ मग बोढित निर्वाण ॥ १६ ॥ रामें छेदिलें त्यांचे रथ ॥ सार
थी मारिलें निमिष्यांत ॥ वीर मारोनियां तेथें ॥ अवघे विरथ रणीं केले ॥ १७ ॥ अंतकांतक अर्धचंद्रें ॥ निःशेष छेदिलीं त्यां
चीं शस्त्रें ॥ सर्वेचि निवटिलीं शिरें ॥ अवनी रुधिरें प्रवाहे ॥ १८ ॥ राजपुत्र पडतां क्षिती ॥ पडल्या वीरांच्यां पांथी ॥ रामें

१ राजविरहित. २ सन्मुख. ३ धनुष्याचा. ४ दचका. ५ घ्याले. ६ आकाश. ७ घोड्यांचें. ८ रथांस. ९ भोंवडी. १० रक्त ओंजळीनें पिति. ११ शूर. १२ तात्काळ. १३ निकराचें. १४ शोर.

रणीं लाविली ख्याती ॥ केली शांति सर्वांची ॥ १९ ॥ रणांगणा जे जे आले ॥ ते ते निःशेष निर्दाळिले ॥ बोंब सांगावया नाहीं उरले ॥ रामें केले निक्षत्री ॥ २० ॥ अश्व गज पदपदाती ॥ अतिरथी महारथी ॥ जेजे आले युद्धाप्रती ॥ त्यांची समूळ शांति भार्गवें केली ॥ २१ ॥ प्रधान पडिला रणमेदिनीं ॥ पुत्र पडिले रणांगणीं ॥ राजा क्षोभला ऐकोनी ॥ युद्धालागोनि उठावला ॥ २२ ॥ सैन्य निमालें समस्त ॥ उरले पार्षदं पांचशत ॥ राजा एकाकीं युद्धार्थ ॥ बैसला त्वरित रथावरी ॥ २३ ॥ राजा मनीं करी विचार ॥ म्यां गाई ब्राह्मणा लाविलें शस्त्र ॥ तेणें मी जालों अपेश पात्र ॥ आतां करावें क्षत्रें क्षात्रधर्म ॥ २४ ॥ दावीन क्षात्रधर्म रणीं ॥ फरशुराम त्रासीन बाणीं ॥ कटाक्षें भिडेन रणांगणीं ॥ निजनिर्वाणीं युद्धार्थी ॥ २५ ॥ तो सूड मागेल पित्याचा ॥ मी सूड घेईन पुत्राचा ॥ पाहूं पराक्रम दोहींचा ॥ गर्जोनि वाचा उठावला ॥ २६ ॥ फरशुराम सतेज बोले ॥ जेवोनियां घर घेतलें ॥ तें तुवांचि साच केलें ॥ निर्वैरा मारिलें जमदग्नी ॥ २७ ॥ जमदग्नीनें सांडला कोप ॥ त्यावरी त्वां केला प्रताप ॥ वृथा करिसी बळाचा दर्प ॥ तूं अति अल्प लघुत्वें ॥ २८ ॥ स्त्रियांवरी तुझा पुरुषार्थ ॥ माझी माता पडिली मूर्छित ॥ तो तूं सांपडलासि येथें ॥ तुझा निःपात मी करीन ॥ २९ ॥ ऐसें ऐकतां वचनबीज ॥ कोपें चालिला सहस्त्रभुज ॥ त्यावरी लोटला द्विभुज ॥ धरावया गज केसरी जैसा ॥ ३० ॥ जमदग्नीचा अतिक्रोध ॥ होता फरशुरामीं प्रसिद्ध ॥ तो खवळला अतिविरुद्ध ॥ रायाचा कंडू छेदावया ॥ ३१ ॥ कोपें धनुष्या पाहिला गुण ॥ काढिले अति तक्ष्णिबाण ॥ सरसावला सहस्त्रार्जुन ॥ युद्ध दारुण मांडिलें ॥ ३२ ॥ दोहींचे बाण तिखट ॥ बळें पिछांचा झुंझाट ॥ गगनीं बाणांचा खणखणाट ॥ हव्यवाट उठिला ॥ ३३ ॥ बाण बाणातें निवारी ॥ शस्त्र शस्त्रातें संहारी ॥ अस्त्र अस्त्रातें निवारी ॥ शस्त्रास्त्रीं प्रवीण ॥ ३४ ॥ सहस्त्र भुजाचा धनुर्वाडा ॥ द्विभुजें लाविला वेढा ॥ बाणाचिया झडाडा ॥ कांहीं कैवाडा स्मरेना ॥ ३५ ॥ त्याचि लाघवामाजि देख ॥ रामें रथाचा छेदिला आंख ॥ सारथी मारिला निःशेष ॥ वारू अमोलिक पाडिले रणीं ॥ ३६ ॥ मागुनिया वीरथाची भरणी ॥ तेही छेदिली रामें बाणीं ॥

१ मारिलें. २ पायदळ. ३ फरशुरामानें. ४ कोपला. ५ संरक्षकसेना. ६ क्षत्रियांचें कर्तव्य. ७ संहार. ८ सिद्ध. ९ खाज. १० अग्नि. ११ उपाय. १२ अश्व.

साहाकारी नाहीं कोणी ॥ येकला रणीं उरे राव ॥ ३७ ॥ विरथी राजा उरे आपण ॥ क्रोधें मांडिलें निर्वाण ॥ अस्त्रें अनिवार योजून ॥ त्यांचें निवारण नेणती कोणी ॥ ३८ ॥ दंडास्त्र आणि चंडास्त्र ॥ सवेंचि सोडिलें प्रचंडास्त्र ॥ वेगें मोकली वितंडास्त्र ॥ घोरघोरास्त्र अनिवार ॥ ३९ ॥ देखोनि शस्त्रांचा संभार ॥ राम नेटका धनुर्धर ॥ शस्त्रें शस्त्रांचा संहार ॥ करी तो प्रकार अवधारा ॥ ४० ॥ दंडें दंडिलें दंडास्त्रा ॥ खंडें खंडिलें खंडास्त्रा ॥ चंडें छेदिलें प्रचंडास्त्रा ॥ छेदिलें घोरास्त्र अघोरास्त्रें ॥ ४१ ॥ निर्वाणास्त्रें समस्त ॥ रामें केलीं वाताहत ॥ मग अनिवार अति अत्यंत ॥ तों चामुंडा अद्भुत घेतली रायें ॥ ४२ ॥ पूर्वीं मर्दिलें चंडमुंडासी ॥ तें चामुंडास्त्र हातवसी ॥ राम आव्हांनी काळिकेसी ॥ चामुंडा दासी तियेची ॥ ४३ ॥ चामुंडेसी ह्मणे काळिका ॥ माझें स्वरूप तें रेणुका ॥ तिच्या पतीच्या घातका ॥ तो तूं आवश्यका निर्दाळीं ॥ ४४ ॥ चामुंडा काळिकेची दासी ॥ हें सत्य नमानेल ज्यासी ॥ तिहीं पाहावें सप्तशतीसी ॥ चंडमुंडासी जेथें वधिलें ॥ ४५ ॥ काळिकेसी करोनि नमन ॥ घेवोनि तिचें आज्ञापन ॥ चामुंडा परतली आपण ॥ करावया निर्दळण रायाचें ॥ ४६ ॥ चामुंडा बळली उफराटी ॥ सहस्त्रार्जुन देखे दृष्टीं ॥ माझीं शस्त्रें लागती मजचि पाठीं ॥ तेणें धाकें पोटीं गजबजिला ॥ ४७ ॥ चामुंडेचें निवारण ॥ माझें मी नेणें आपण ॥ अवश्य मज आलें मरण ॥ धाकें संपूर्ण कांपत ॥ ४८ ॥ रामें त्याचिक्षणा माझारीं ॥ फरशु घेवोनियां करीं ॥ सहस्त्र बाहूंची कांडोरीं ॥ धरणीवरी पाडिलीं ॥ ४९ ॥ साधोनि निर्वाणीचा डावो ॥ मग मस्तकीं घातला घावो ॥ तेणें घायें महाबाहो ॥ पडिला पाहाहो क्षितितळीं ॥ ५० ॥ शिर उडालें अंतराळीं ॥ जीवें फरशुरामासी वोंवाळी ॥ मग उतरलें पायाजवळीं ॥ चरणाची धुळी वंदावया ॥ ५१ ॥ सद्भावें आदरिली स्तुती ॥ मी गौब्राम्हण परम घाती ॥ त्या मज शस्त्रधारार्थी ॥ पापनिष्कृती निज करें केली ॥ ५२ ॥ छेदिला सहस्त्र भुजांचा भार ॥ छेदिला माझा अहंकार ॥ छेदिला वासना संभार ॥ जीवोद्धार तुवां केला ॥ ५३ ॥ छेदिलें माझें कर्माकर्म ॥ छेदिले माझे धर्माधर्म ॥ छेदोनि माझा मोहभ्रम ॥ ब्रह्म परम मज केलें ॥ ५४ ॥ छेदिलेंमाझें

१ समुदाय. २ पूर्ण, शूर. ३ हातीं घेतलें. ४ हाक मारी. ५ कंदन. ६ घाबरला. ७ तुकडे. ८ भूमीवर. ९ आकाशांत. १० नाश.

नांवरूप ॥ छेदिलें माझें पुण्यपाप ॥ छेदूनियां संकल्प विकल्प ॥ ब्रह्म निर्विकल्प मज केलें ॥ ५५ ॥ छेदिलें अहंसोहंपण ॥
निःशेष छेदिलें मीपण ॥ छेदोनि येकत्वाचें येकपण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण मज केलें ॥ ५६ ॥ ऐसें करितां स्तवन ॥ प्रेमें पूर्ण जाले
नयन ॥ मस्तकीं वंदूनि चरण ॥ सांडिला प्राण सहस्रार्जुनें ॥ ५७ ॥ मातेची आज्ञा अतिसादर ॥ पहिलें छेदले सहस्त्र कर ॥
मग छेदावें त्याचें शिर ॥ तोचि प्रकार रामें केला ॥ ५८ ॥ सहस्रार्जुन पडिला रणक्षेत्रीं ॥ सवेंचि तीन सप्तकें धरित्री ॥ फरशुरा
में केली निक्षेत्री ॥ आज्ञेवरी मातेच्या ॥ ५९ ॥ जनक राजा ब्रह्माधिकारी ॥ फरशुराम त्यातें नमारी ॥ येकात्मता प्रीती करी ॥
त्याचे घरीं राहविला ॥ ६० ॥ जनकें फरशुरामासी ॥ राहविलें भोजनासी ॥ रामासवें अपार ऋषी ॥ जनकें त्यांसी निर्मंत्रिलें
॥ ६१ ॥ रामें ठेवोनि धनुष्यबाण ॥ स्वयें केलें संध्यास्नान ॥ भीतरीं करावया भोजन ॥ ऋषिपंक्ती पूर्ण बैसली ॥ ६२ ॥ ताटें
वाढिलीं चोखंडीं ॥ अवघ्या रसा येकचि गोडी ॥ जनकें अत्यंत आवडी ॥ केली परवंडी भृगुवर्या ॥ ६३ ॥ तें देखतांचि परि
पक्कान्न ॥ देखणे देखती निजनयन ॥ दृश्यद्रष्टा आणि दर्शन ॥ समरसें लोचन सुखी जाले ॥ ६४ ॥ स्वानंदीं भोजना देतां
मिठी ॥ शब्दीं निःशब्दता श्रवणीं उठी ॥ तेणें श्रवणाचिये पोटीं ॥ सुख संतुष्टी स्वानंदें ॥ ६५ ॥ यापरी पक्कान्नांचा वास ॥
सबाह्य समरसी परेश ॥ तो येतांचि सुवास ॥ सुख उल्हासी प्राणांसी॥ ६६ ॥ तें सत्यदन्न स्पर्शतां ॥ हाता आली अकर्मात्मता
॥ क्षुधा तृषा नित्य तृप्तता ॥ क्रिया चित्तसमस्ता स्वयें जाली ॥६७ ॥ तो सेवितांचि रसस्वादु ॥ रसनेमाजि निजानंदु ॥ उदरीं
कोंदला परमानंदु ॥ सबाह्य स्वानंदु रसस्वादीं ॥ ६८ ॥ ऐसें करितां भोजन ॥ मनें मनचि उन्मन ॥ समाधीसी समाधान ॥
अन्नचि चैतन्य स्वसुखें जालें ॥ ६९ ॥ सकळ साधनेसी वरी लवेण ॥ तंव तृप्ति जाली संपूर्ण ॥ श्रीरामाचें पंक्ती जाण ॥ अपूर्ण
पण असेना ॥ ७० ॥ यापरी स्वयें तृप्त जाले ॥ स्वयेंचि संसारा आंचवले ॥ तृप्तिसुखें सुखी जाले ॥ स्वस्थ राहिले स्वस्थानीं ॥ २ ॥
॥७१॥ फळाशा फोडोनियां फोडी ॥ वासना शिरा काढोनि बुडीं ॥ शांति परिपक्क पानाची विडी ॥ स्वलीला तोंडीं घातली ॥ ७२ ॥

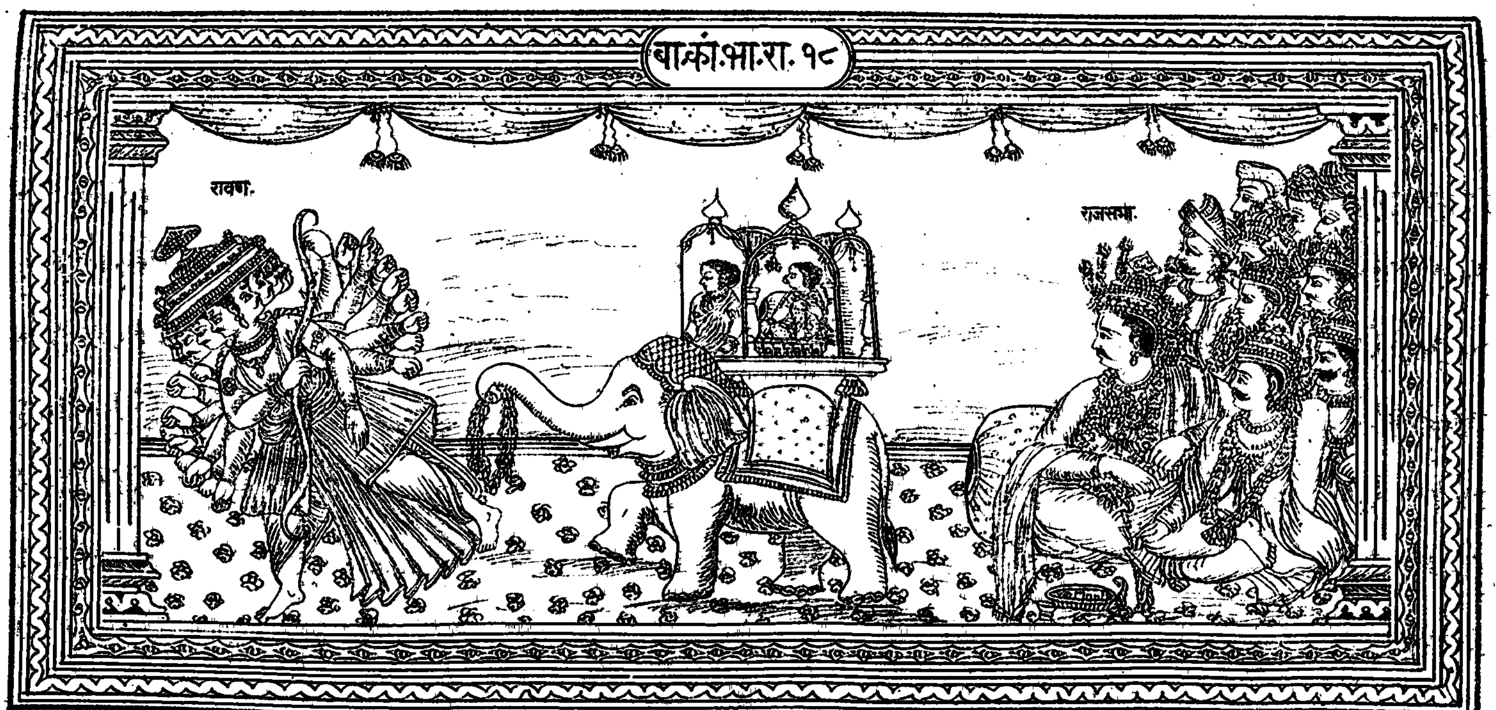
१ शुद्ध. २ डोळे. ३ युद्धस्थल. ४ बोलाविलें ५ सुंदर. ६ विविध पक्कानें. ७ नाकास. ८ पवित्र अन्न. ९ मीठ. १० विरहित झाले.

जाळूनि अहंकार कठिणपणा ॥ सोहं गाळींव शुद्ध चुना ॥ लागोनि शांतिपरिपक्क पाना ॥ तांबूल स्वादना सुस्वादु ॥ ७३ ॥
सर्व साराचें निजसार ॥ तेंचि सेविती खदिरसार ॥ श्रीरंगें रंगाकार ॥ अतिपवित्र तांबूल ॥ ७४ ॥ अर्पिले सुमन चंदन ॥
दीपावली नीरांजन ॥ यथोक्त करितां पूजन ॥ सुखसंपन्न भार्गव ॥ ७५ ॥ फरशुरामाचा निजमेढा ॥ सीतेनें स्वयें करोनि घो
डा ॥ सीताचा करोनि वोढा ॥ बाणाचा गाढा जाणा केला ॥ ७६ ॥ त्या धनुष्यावरी बैसोनी ॥ घोडा नांचवी राजांगणीं ॥ स्वे
च्छा क्रीडे राजभेवनीं ॥ राज बिदींतूनि धांवडी ॥ ७७ ॥ ठेविलें ठायीं धनुष्यबाण ॥ राम नदेखे आपण ॥ मग रायावरी कोपाय
मान ॥ काय वचन बोलिला ॥ ७८ ॥ माझ्या धनुष्याची चोरी करी ॥ ऐसा बळिया कोण क्षत्री ॥ तुवां लपविलें आहे घरीं ॥
तें झडकरी मज दावीं ॥ ७९ ॥ पांचशत महावीरीं ॥ धनुष्य नुचले तिळभरी ॥ त्याची जेणें केली चोरी ॥ तो झडकरीं मज
दावीं ॥ ८० ॥ ऐकोनि क्रूर रामवचन ॥ राजा जनक कंपायमान ॥ आजि मज आलें पूर्ण विघ्न ॥ राम क्षेत्रज्ञ कोपला ॥ ८१॥
राजा त्या धनुष्याचा लाग ॥ स्वयें गवसूं लागला चांग ॥ राजांगणीं देखोनि रेघ ॥ तोचि माग घेत आला ॥ ८२ ॥ तंव धनु
ष्याचा करोनि घोडा ॥ सीता खेळत देखे पुढां ॥ राजबिदीं घेतला दवडा ॥ बालक्रीडा क्रीडत ॥ ८३ ॥ राजा ह्मणे अगे कोंरी॥
हा त्वां अन्याय केला भारी ॥ तें धनुष्य सांडी क्षितीवरी ॥ तें रायाचे करीं उचलेना ॥ ८४ ॥ मग राजा अतिप्रीति करीं ॥ सीते
तें पोटासी धरी ॥ ह्मणे बैस या घोड्यावरी ॥ ते हरिखें वरी बैसली ॥ ८५ ॥ करोनि धनुष्याचा घोडा ॥ नाचवीत तडतडां ॥
आली फरशुरामापुढां ॥ देखोनि गाढा तो विस्मित ॥ ८६ ॥ तो ह्मणे ही आदिशक्ति॥ आणिकां धनुष्य नुचले हातीं ॥ ईसि आ
दिपुरुष होईल पती ॥ आणिकासी प्राप्ति नव्हे इची ॥ ८७ ॥ राम रायासी पुसे विचार ॥ इसी कोण नेमिला वर ॥ तो ह्मणे ना
हीं केला निर्धार ॥ इचें स्वयंवर करणें आहे ॥ ८८ ॥ स्वयंवरीं हाचि पण ॥ जो धनुष्यासी वाहील गुण ॥ त्यासीच द्यावी हे
आपण ॥ आज्ञा संपूर्ण भार्गवाची ॥ ८९ ॥तेणें सीतेच्या स्वयंवरासी ॥ धनुष्य ठेविलें जनकापासीं ॥ जेणें धनुष्यें त्रिपुरासी ॥

१ शांतीनें पिकलेल्या. २ कात. ३ फुलें. ४ राजवाडा. ५ शोध. ६ कन्ये. ७ आनंदानें. ८ ठराव.

येके बाणेंसी छेदिलें ॥ ९० ॥ शिवें येणेंची धनुष्येंसी ॥ विर्ध्वसिलें दक्ष यागासी ॥ पळऊनी सुरनरऋषी ॥ यज्ञ भागासी घेत
लें ॥ ९१ ॥ तेंचि शिवचाप घेवोनि करीं ॥ येकवीस वेळां निक्षेत्री ॥ फरशुरामें केली धरित्री ॥ तें हें स्वयंवरीं ठेविलें चोप॥९२॥
हे धनुष्याची मूळवार्ता ॥ अतिशयेसी रसाळ कथा ॥ शतानंद जाला सांगता ॥ ऐकोनि समस्तां आश्चर्य ॥ ९३ ॥ आतां
जनकाच्या घरीं ॥ स्वयंवर सभेची परी ॥ जे महा सभेमाझारीं ॥ राम प्रतापथोरी धनुर्भंगें ॥ ९४ ॥ त्या स्वयंवराचें निरोपण॥
रसाळ कथेचें गोडपण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ श्रोते सज्ञान अवधान देत ॥ ९५ ॥ स्वस्तिश्री भावार्थ रामायणे बालकांडे ॥
येकाकार टीकायां चापनिरोपणन्नाम सप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ नाश केला. २ धनुष्य. ३ मूळ वृत्तांत. ४ लक्ष.

॥ श्रीसद्गुरु रामचंद्राय नमः ॥ ॥ स्वयंवर सभेची स्थिती ॥ स्वर्गीं देव विमानीं पाहती ॥ शाहाण्णव कुळींचे भूपती ॥ दाटले क्षितीं सन्मानें ॥१॥ आले तपस्वी ऋषीश्वर ॥ आले यक्षगंधर्व किन्नर ॥ स्वयंवराआले निशाचर ॥ दैत्य महावीर तेही आले ॥२॥ धैर्यवीर्य महाशौर्य ॥ रूपगुणी गुणगांभीर्य ॥ धर्माधर्म अतिऔदार्य ॥ असे नृपवर्य येते झाले ॥३॥ जे गौब्राह्मण साह्य सर्वार्थीं॥ ज्यांचें यशकर्ती महाख्याती ॥ ज्यांचे पवाडे स्वर्गीं गाती ॥ स्वयंवरार्थी येते जाले ॥४॥ जे दान देती सर्वस्व ॥ ज्यांची वैकुंठीं वर्णिती वाढिव ॥ ज्यांचें त्रैलोक्यीं प्रसिद्ध गौरव ॥ तेही राजे येतेजाले ॥ ५ ॥ ज्यांच्या शस्त्रांचा महामार ॥ साहों नशकती सुरासुर ॥ जे दानीं नित्य तत्पर ॥ ते नृपवर येते जाले ॥ ६ ॥ दानें दळें बळें प्रबळ ॥ शहाण्णव कुळींचे भूपाळ ॥ येते जाले सकळ ॥ सीतार्थी केवळ स्वयंवरा ॥ ७ ॥ स्वयंवरीं धनुष्याचा पण ॥ तें जनकें आणावें आपण ॥ ज्यासि असेल आंगवण ॥ तो त्यासि गुण लावील ॥ ८ ॥ ऐसें ऐकोनि रायांचें वचन ॥ जनकें बोलाविला प्रधान ॥ धनुष्य आणावें आपण ॥ आज्ञापन स्वयें केलें॥९॥ तंव बोलिला महाऋषी ॥ आधीं आणावें नोवरीसी ॥ मग आणावें धनुष्यासी ॥ वचन सर्वांसीं मानलें ॥ १० ॥ सीता नाकळे कर्मबंधनासी ॥ नाहीं जन्मली गर्भवासीं ॥ स्रष्टा स्रजूं नशके जीसी ॥ राम प्रभावेंसी समप्रभाव ॥ ११ ॥ श्रीरामचैतन्याची कळा ॥ चिच्छक्ति ते जनकबाळा ॥ तिच्या स्वरूपाचा सोहळा ॥ सभाग्य डोळा देखती ॥ १२ ॥ सालंकृत गजावरी ॥ सीता बैसली नोवरी ॥ तिच्या सौंदर्याची थोरी ॥ चराचरीं अनुपम्य ॥ १३ ॥ शून्यत्वें वाळिलें आकाश ॥ तें शरण आलें सीतेस ॥ राम वंदावया सावकाश ॥ मस्तकीं केश तें जालें ॥ १४ ॥ शून्यत्व सांडोनि तत्काळ ॥ जालें मस्तकीं केशकुरळ ॥ तेंचि आकाश सुनीळ ॥ तेथें चंद्रमंडळ मुखचंद्र ॥ १५ ॥ चंद्र पौर्णिमेसींच पूर्ण ॥ मुखचंद्र तो संपूर्ण ॥ चंद्रा राहूचें पूर्वीं ग्रहण ॥ येथें नित्य ग्रहण श्रीरामीं ॥ १६ ॥ चंद्रबिंबास कळंक ॥ मुखचंद्र नित्य निष्कळंक ॥ देखतां सीतेचें श्रीमुख ॥ होती निर्दुःख भावार्थी॥१७॥ चंद्रीं नक्षत्रें पुढें मागें ॥ तैसीं तानवडें मोतीलगें ॥ कुंकुम सुरंग रामरंगें ॥ तोचि निजांगें मळवट ॥ १८ ॥ श्रीराम देखलियाव

१ पृथ्वीवर. २ राक्षस. ३ शौर्यपणा. ४ कीर्तीनें. ५ शौर्य, शक्ति ६ टाकलें. ७ डाग.

री ॥ घालूं विसरली ते भोंवरी ॥ भंवऱ्या निजमायेच्या करीं ॥ राजे भ्रमचक्रीं पाडिले तिणें ॥ १९ ॥ सीता भ्रमाचिया भंवरीं ॥
रावण पडला भ्रमचक्रीं ॥ जानकी भ्रमें स्वयंवरीं ॥ आपदा थोरी भोगील ॥ २० ॥ भंवरीं भ्रमाचा निजनाश ॥ करावया श्रीरा
मचि कळस ॥ त्याचेनि नांवें भ्रमाचा नाश ॥ होय हराश श्रीरामें ॥ २१ ॥ रामनामें निरसे भ्रम ॥ यालागिं भंवऱ्याचा संभ्रम
॥ जानकीसी नाहीं परम ॥ भंवरीचें नांव ते नेघे ॥ २२ ॥ जानकीचें निजनिडौळ ॥ राम चरणें सदा सफळ ॥ तिचेंचि धन्य
कपाळ ॥ वाणिती सकळ ऋषिवर्य ॥ २३ ॥ चंद्रबिंबीं काळिमेचा काट ॥ तैसा कस्तुरीचा मळवट ॥ मुखचंद्रीं मिरवे चोखट ॥
त्यावरी बोट कुंकुमाचें ॥ २४ ॥ श्रीराम रंग अति सुरंग ॥ तेणें रंगें रंगलें कुंकुम चांग ॥ अहेवपण तेणें अभंग ॥ निडळींचें अंग
शोभवी शोभा ॥ २५ ॥ चंद्र सदा क्षयरोगी ॥ तेणें व्हावया नित्य निरोगी ॥ जडला जानकीच्या अंगीं ॥ जाला सवेगीं अर्ध
चंद्र ॥ २६ ॥ सेवावया श्रीराम अधरामृत ॥ अर्धचंद्र होवोनि तेथ ॥ चंद्रमा राहिलासे टपत ॥ पाहे येकांत प्रकृतिपुरुषा
॥ २७ ॥ तया अर्धचंद्रावरती ॥ भांगीं सेंदुराची आरक्ती ॥ भावें भाळावया रघुपती ॥ प्रेमाच्या प्रीती पूजिली माथां ॥ २८ ॥
माया विकल्पें दे अविद्या ॥ भाविका दे शुद्ध सद्विद्या ॥ जानकीची श्रीरामी मेधा ॥ त्याच्या निजपदा विनटेलें ॥ २९ ॥ भांगीं
ची नव्हे सेंदुरा स्थिती ॥ तेणें वोघें आली सरस्वती ॥ भावें भेटावया रघुपती ॥ विरक्तीच्या प्रीती अनुरक्त ॥ ३० ॥ तिच्या दोहीं
तटीं हंसलिया ॥ श्रीराम ध्यानें बैसलिया ॥ ह्मणोनि मुक्ताफळीं शोभलिया ॥ साह्य जालिया सीतेसी ॥ ३१ ॥ जेंवि नक्षत्रें नभोमंडळीं ॥
॥ तेंवि मस्तकीं मोतियांची जाळी ॥ श्रीराम अनुसंधानें वोविली ॥ मस्तका आलीं मुक्तत्वें ॥ ३२ ॥ त्यावरी भक्तिफरा झळकत
॥ नवविध रत्न विराजित ॥ स्वर्गस्थां वांकुल्या दावित ॥ भजन रघुनाथ अक्षयार्थ ॥ ३३ ॥ श्रीराम लक्षितां दृष्टी ॥ सुटली भं
वयांची गांठी ॥ सहज सांडोनियां व्यंकटी ॥ अवलोकोनि उठी स्वरूपता ॥ ३४ ॥ जगाची जे डोळसता ॥ सदा शिणली दृश्य
देखतां ॥ सीतेच्या डोळया शरणागता ॥ पाहावया रघुनाथा परि पूर्ण ॥ ३५ ॥ श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ देखतां डोळे सुखसंपन्न ॥

१ दुःख. २ नष्ट होई. ३ कपाळ. ४ निर्मतरत्व. ५ पूर्ण. ६ लाली. ७ बुद्धि. ८ संयुक्त होईल. ९ प्रकाशमान. १० वेडावणें, चेष्टा.

यालागिं जगाचें देखणेंपण ॥ सीतेसि शरण स्वयें आलें ॥ ३६ ॥ जगाची देखणी अवस्था ॥ ती ही डोळां डोळसता ॥ श्री
रामाची सुखस्वरूपता ॥ पहावया तत्वतां अतिसादर ॥ ३७ ॥ यापरी सीतेचे नयन ॥ देखणेपणें सुलोचन ॥ त्यावरी सूद
लें अंजन ॥ रामनिधान साधावया ॥ ३८ ॥ साधूचें अवयव आस्तिक्य ॥ तैसें शोभे सरळ नासिक ॥ नाकें निरसोनि नास्तिक
॥ प्राणासि सुख श्रीरामें ॥ ३९ ॥ सदा सैराट विचरे प्राण ॥ तेणें वसविलें जानकीचें घ्राण ॥ होतां श्रीराम सन्निधान ॥ समाधा
न प्राणासी ॥ ४० ॥ सेवावया श्रीराम अधरामृत ॥ सीतेचे अधर अतिआरक्त ॥ त्याचिया अर्ति अतिआसक्त ॥ लाजवीत
प्रवाळा ॥ ४१ ॥ उपमे प्रवाळें अतिकठिण ॥ अधर मृदु गगनाहून ॥ तें सीतेचें अधरपान ॥ रघुनंदन स्वयें जाणे ॥ ४२ ॥
सकळांच्या मुखींचे दांत ॥ रसाविषयीं अतिअदांत ॥ जानकी मुखींचे ते दांत ॥ यालागिं रघुनाथ भाळला मुखा ॥ ४३ ॥ अ
धरातळींची चुबुका ॥ रामरंगें गोंदिली देखा ॥ शामतेज वर्ण नेटका ॥ रघुकुळटिळका भाळवी ॥ ४४ ॥ मुक्त रिघोनि सुवर्णा
पासीं ॥ वनिता अधरीं आलें नाकासी ॥ जानकी नाकें मुक्त मुक्तासी ॥ श्रीरामासी देखिलिया ॥ ४५ ॥ लाजवोनि बारासोळा
॥ तेज मिरवे गंडस्थळा ॥ देखतां टक पडे डोळां ॥ लागली सकळां टकमक ॥ ४६ ॥ देखोनि जानकी मुखचंद्र ॥ लाजिनला
रजनीकर ॥ लाजा लोपलें अर्धशरीर ॥ जाला अर्धचंद्र जानकीभाळीं ॥ ४७ ॥ चंद्रासि गति नित्य नक्षत्रें ॥ मुखचंद्रा गती राम
चंद्रें ॥ चंद्रेप्रपा पाळीं चकोरें ॥ येणें मुखचंद्रें जीवशिवा पाळी ॥ ४८ ॥ चंद्रीं उदयअस्त अहर्निशीं ॥ मुखचंद्र उदयअस्तातें
ग्रासी ॥ उद्यतप्रभें मुखचंद्रासी ॥ जीवशिवासी प्रकाश ॥ ४९ ॥ शुद्ध शामता श्रीरामा ॥ तेचि सुनीळ नभोपमा ॥ तेथें मिर
वे मुखचंद्रमा ॥ श्रीरामव्योमा माझारीं ॥ ५० ॥ स्मरणाची गळसरी गोमटी ॥ ऐक्यभावें पडिली मिठी ॥ नतुटतां धरिली कं
ठीं ॥ लोकदृष्टी अलक्ष ॥ ५१ ॥ जे कंठीं रामनाम ठसा ॥ तेथें चितांकु रिघे कैसा ॥ चिंता चितांकुलेणें दुर्दशा ॥ सीतेच्या मा
नसा शृंगार श्रीराम ॥ ५२ ॥ जीवशिव पद सांडोनि देख ॥ श्रीराम पदींचा पदांक ॥ तेंचि हृदयींचें पदक ॥ शोभे देख जानकी

१ सौंदर्य. २ आसक्त. ३ घातलें. ४ काजळ. ५ लालील ओंठ. ६ पोंवळीं. ७ आसक्त. ८ वैराग्य संपन्न. ९ हनुवटी. १० मोत्यें. ११ चंद्र. १२ चंद्ररूपी सरोवर. १३ नित्यप्रकाश.

ये ॥ ५३ ॥ हृदय पदकाचें महिमान ॥ चिद्रत्नें रत्नजडित पूर्ण ॥ मुक्तमौक्तिकें वोंवून ॥ गुणाविण त्यालीसे ॥ ५४ ॥ त्रिगुण अ
टिले निर्गुणासी ॥ तेचि बाहुवटे सीतेसी ॥ रामकीर्ति मुखीं जडोन त्यांसी ॥ उभयबाहूंसी भूषण ॥ ५५ ॥ वोंकारामाजिल्याश्रु
ती ॥ कर्मकांडींच्या उपपत्ती ॥ वेदार्थकंकणें सीतेचे हातीं ॥ रुणझुणती स्वानंदें ॥ ५६ ॥ दशांगुळीं दशमुद्रिका ॥ चढत्यावा
ढत्या जडल्या टीका ॥ दशावताराच्या माणिका ॥ जीवाच्या जिवका जडित केलें ॥ ५७ ॥ पंचभूतें पंचांगुळिका ॥ सीतेच्या मु
ष्टि होती येका ॥ श्रीराम सीतेची धनरेखा ॥ तिहींलोकीं जगद्वंद्य ॥ ५८ ॥ गुणें वोविलें मुक्तफळा ॥ नपवती मुक्तीचा जिव्हाळा
॥ येवोनि पडली जानकीच्या गळां ॥ श्रीराम स्वलीला सेवावया ॥ ५९ ॥ सुमनें विमनें जालीं फळा ॥ राम जीवाचा जिव्हाळा
॥ सेवावया सूत्रीं बांधोनि गळां ॥ सीताकंठीं माळा सुमनें जालीं ॥ ६० ॥ सीता होती धरणीतळीं ॥ त्या धराधरित्र्या स्नेहमे
ळीं ॥ निजांगें सुनीळ कांचोळी ॥ जनकबाळी लेईली ॥६१॥ भक्तसकामत्वें अतिगांजली ॥ निष्काम राम सेवावया वहिली ॥
सीतेचें अंग रिघाली ॥ कांचोळी जाली नवखंड ॥ ६२ ॥ भक्ति सर्वदा नवखंड ॥ नवखंडें ते अखंड ॥ सीता सांडवोनि नवविध
बंड ॥ केली अखंड श्रीरामभजनें ॥ ६३ ॥ पृथ्वी नवखंडें नांदली ॥ तेही जडजाड्यत्वा उबगली ॥ भक्ति नवखंडें अखंडली ॥
सीतेची जाली कांचोळी ॥ ६४ ॥ येणेंचि स्वार्थें धरित्री ॥ सीता धरिली होती उदरीं ॥ हे निघालिया बाहेरी ॥ धरा उद्धरी श्री
रामसंगें ॥ ६५ ॥ भक्तिभावाचें बिरडें ॥ कांचोळिये घातलें फुडें ॥ श्रीराम फेडील सांकडें ॥ आणिका नवखंडें नुगवें हें ॥ ६६ ॥
आंगींची अंगीं भिन्न अभिन्नी ॥ जीवशिव वाढले हृदयस्थानीं ॥ तेणेंचि कुचभारें कामिनी ॥ व्यंजनस्तनी शोभत ॥ ६७ ॥ वि
द्याअविद्या पांखे दोनी पाहीं ॥ दोनी आच्छादी दोहीं ठांई ॥ येक देही येक विदेही ॥ गुणागुणान्वयीं बांधल्या कसण्या ॥ ६८ ॥
त्रिगुणाचे गोंडेनागर॥पाठीवरी रुळती सुंदर॥श्रीराम व्हावया तत्पर॥शोभती मनोहर जानकीसी॥६९॥त्रिगुणाची ग्रंथी दारुण॥
छेदील श्रीराम आपण ॥ आणिकांचें नचले जाणपण ॥ गिळिले गुण गर्वाभिमानें ॥ ७० ॥ भक्तिवैराग्य नित्य दीप्ती[11] ॥ राम अ

१ दोरी (पक्षीं) त्रिगुण. २ विवेक वदनें. ३ फुलें. ४ उद्युक्त. ५ नवविधा. ६ त्रासली. ७ संकट. ८ दुर्गम. ९ विमलस्तनी. १० झाली. ११ प्रभा.

नुतापें अनुरक्ती ॥ तेचि सेंदुरी साडी आरक्ती ॥ हर्षयुक्त नेसली ॥ ७१ ॥ शोधितसत्वाचें सात्विक ॥ क्षीरसागरींचा क्षीरोद
क ॥ वैरणा शोभे अतिचोख ॥ तेजें अलोलिक न लोपत ॥ ७२ ॥ परिधानेंसी समसूत्र ॥ तेंचि जानकीचें कटिसूत्र ॥ तेणेंचि
महत्व अपार ॥ शोभे सुंदर कटिसूत्रें ॥ ७३ ॥ किंकिणी ज्वाळामाळा ॥ कटिसूत्रीं सिद्धि सकळा ॥ क्षुद्रघंटिका रिद्धि प्रबळा ॥
कटिमेखळा शोभत ॥ ७४ ॥ पृष्टिभागीं रुळे वेणी ॥ माजि अनर्घ्य श्याममणी ॥ मूद मिरविताहे चिद्रत्नीं ॥ शोभे कामिनी सौ
भाग्यें ॥ ७५ ॥ तिच्या वैराग्य पल्लवासी ॥ मुक्तमोतियें झळकती कैसीं ॥ देखून भाळले संन्यासी ॥ अहर्निशीं अनुलक्ष ॥ ७६ ॥
यालागीं सीतास्वयंवरीं ॥ अपार मिनले मस्करी ॥ भुलले तिच्या पालवावरीं ॥ अहोरात्रीं अनुलक्ष ॥ ७७ ॥ सामवेदींचा नाद
गंभीर ॥ नादें भुलले राजकुमर ॥ तेंवि अंदुवाचा गजर ॥ वरणीं तत्पर भूपाळ ॥ ७८ ॥ देव ह्मणती हे सीता ॥ व्हावी आमुची
देवकांता ॥ दैत्यदानवांच्या मत्ता ॥ आमच्या हाता हे यावी ॥ ७९ ॥ यक्षरक्ष गंधर्वगण ॥ नरकिन्नर सिद्धचारण ॥ सीता स्व
यंवरीं कोण पण ॥ अवघेजण पुसती ॥ ८० ॥ विश्वामित्र ह्मणे रायासी ॥ आतां आणावें धनुष्यासी ॥ रायें प्रेरिलें प्रधानासी ॥
तो परिवारेंसीं निघाला ॥ ८१ ॥ धनुर्ष्यीं मांदुस अष्टचक्र ॥ पांचशतें महावीर ॥ वोढितां नवोढे अणुमात्र ॥ मागें गजभार
लोटिती ॥ ८२ ॥ जें मार्गीं भेटती त्यांसी ॥ तेते लाविती वोढावयासी ॥ एवं अत्यंत प्रयासीं ॥ धनुष्य सभेसि आणिलें ॥ ८३ ॥
बाहेरी काढितांचि चाप ॥ दैत्यदानव सकंप ॥ राजीं सांडिला प्रताप ॥ वाढिवेचा दर्प सांडिला सकळीं ॥ ८४ ॥ जनक सांगे
सकळांसी ॥ हरें येणेंचि त्र्यंबकेसीं ॥ बाणें भेदिलें त्रिपुरासी ॥ आणि दक्षयागासि विध्वंसिलें ॥ ८५ ॥ येणेंचि धनुष्यें करीं ॥
येकवीस वेळां धरित्री ॥ फरशुरामें केली निक्षेत्री ॥ तेंहे स्वयंवरीं आणिलें पणा ॥ ८६ ॥ या धनुष्यातें उचलोन ॥ जो पुरुपार्थी
वाहील गुण ॥ त्यासि सीतेचें पाणिग्रहण ॥ घडेल जाणा त्रिशुद्धी[12] ॥ ८७ ॥ ऐकोनियां रायाचें वचन ॥ तटस्थ ठेले सकळ जन ॥
त्यामाजि पुरुषपंचानन[13] ॥ वाहावया गुण उतावळे ॥ ८८ ॥ ज्यांची वौढीव अतिप्रबळ ॥ जे रणांगणीं रणकल्लोळ ॥ राजे उठिले

१ वैराग्य. २ शुद्धसत्व. ३ वस्त्र. ४ घागऱ्या. ५ कमरपटा. ६ पाठीवर. ७ गुप्त. ८ पाठविलें. ९ चाकरांसहित. १० अभिमान. ११ हातींधरून १२ सत्य. १३ पुरुषार्थ.

सबळ ॥ नांवें सकळ अवधारा ॥ ८९ ॥ शिखिध्वज कुशध्वज ॥ ताम्रध्वज गजध्वज ॥ राम आलासे गरुडध्वज ॥ भूभुजां ला
ज लावावया ॥ ९० ॥ सुरथ भरत विदूरथ ॥ विचित्ररथ चैत्ररथ ॥ गुप्त आलासे रघुनाथ ॥ सीताकांत व्हावया ॥ ९१ ॥वीरसेन वी
रघ्न ॥ भारसेन भद्रघ्न ॥ तेथें आलासे रघुनंदन ॥ सीतारमण प्रतापी ॥ ९२ ॥ जयपाळ अजयपाळ ॥ वीरपाळ विजयपा
ळ ॥ राम आलासे प्रणतपाळ ॥ धनुर्बळ भंगावया ॥ ९३ ॥ चित्रकेतु विचित्रकेतु ॥ श्वेतकेतु मधुकेतु ॥ राम आलासे भक्त
केतु ॥ गर्व घातु रावणा ॥९४॥केशी कारुष कलिंग ॥ मद्र माथुर अंग वंग ॥ राम आलासे श्रीरंग ॥ धनुर्भंग करावया ॥ ९५॥
राजे धरोनि आंगवण ॥ धनुष्या वाहूं पाहती गुण ॥ तंव तेथें आला रावण ॥ मुळेंवीण[३] अतिगर्वी ॥९६॥ देखोनि रावणाचा यावा ॥
कंप सुटला रायां सर्वां ॥ धाक देवां दैत्यां दानवां ॥ हालग्नीं मानवां अरिष्ट[४] ॥९७ ॥ लोक जाले हाहाभूत ॥ जनक झाला साशंकित ॥
राम बैसला सावचित्त ॥ रावणांतक[५] कृतकारी ॥९८ ॥ गर्वें बोले रावण ॥ मजकरितां सीताहरण ॥ येथें निवारूं शके कोण ॥ परी पुसूं
पण स्वयंवराचा ॥९९॥ रावण पुसे जनकासी ॥ कोण पण या स्वयंवरासी ॥ येरु ह्मणे जो गुण वाहील धनुष्यासी ॥ सीता त्यासी व
रील ॥ १०० धनुष्य वाहणें गोष्टी थोडी ॥ महारण करूं तांतडी ॥ ॥ अंगा नयेतां परवडी[६] ॥ जानकी रोकडी प्रणीनें ॥१॥ ऐसें बोलो
नि वचन प्रौढी ॥ मग रावण उठिला लवडसवडी ॥ सभांगणीं घातलीउडी ॥ धनुष्य तांतडी धरूं गेला ॥ २ ॥ तंव तळीं राहिला
माथा ॥तळवट वरी आला हाता ॥ गर्वें नकळे लंकानाथा ॥ पाहे सभोंवता सभेसी ॥ ३ ॥ ह्मणे म्यां वाहिला गुण ॥सीता आणा हा
तीं धरून ॥ सभेसी रावणें जिंकिला पण ॥ वळंगोनि आपण गर्जत ॥४॥ ते देखोनियां सीता ॥ थोर गजबजली चित्ता॥ ह्मणे अगा
हे उमाकांता ॥ तुझें चाप सर्वथा नुचलो यासी ॥ ५ ॥ माते धरित्री येवेळीं ॥ रावणा नेट नेदीं पायातळीं ॥ त्यासि तो न्यावे रसा
तळीं ॥ धनुष्याच्या मुळीं घाली भार ॥ ६ ॥ आपुला धराभारसमस्त ॥ घालावया धनुष्या आंत ॥ रावणाचा चंके[१०] हात ॥ ॥ ३ ॥
तैसा कार्यार्थ साधावा ॥ ७ ॥ रावणातें पूर्ण छळी ॥ ते वेगिं पावो कंकाळी ॥ आमची कुलदेवता भद्रकाळी ॥ धनुष्य समूळीं

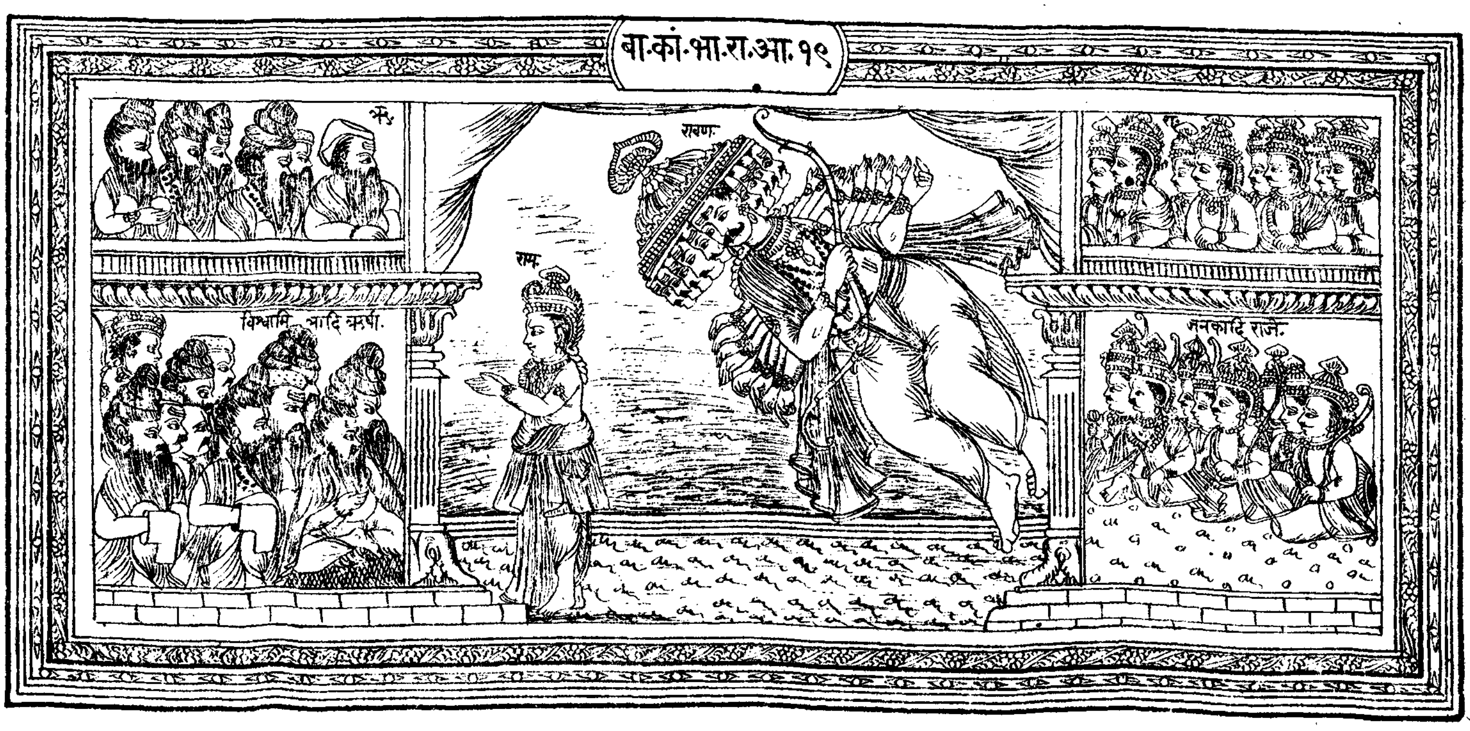
१ राजांस. २ भक्तरक्षक. ३ आमंत्रणा वाचून. ४ विघ्न. ५ रावणहर्ता. ६ संकट. ७ वरीन. ८ पार्वतीपति शंकरा. ९ धनुष्य. १० सरके.

धरूनराखो ॥ ८ ॥ इंद्रियअधिष्ठात्री देवता ॥ मज साह्य होवोत समस्ता ॥ धनुष्य नुचलो लंकानाथा ॥ ऐसी अशक्तता यासी या
वी ॥ ९ ॥ रावणाच्या शरीरींचे प्राण ॥ मज साह्य व्हावें संपूर्ण ॥ यासी नचढे चापगुण ॥ तैसा क्षीण करावा ॥ ११० ॥ आप
लें चाप विसरोन ॥ केउता गेला त्रिनयन ॥ रावणाचें काळें वदन[२] ॥ करावें संपूर्ण श्रीशंकरें ॥ ११ ॥ सीता निजशक्ति आदिमा
ता ॥ तिचा स्तुतिवाद ऐकतां ॥ साह्य जाल्या इंद्रियदेवता ॥ रावणा क्षीणता आणिली प्राणें ॥ १२ ॥ ऐश्या औटकोटी[३] भूता
वळी ॥ घेवोनि आली भद्रकाळी ॥ महादेव जटा मोकळी ॥ धनुष्याजवळीं तो आला ॥ १३ ॥ ह्मणे माझ्या स्वामीची कांता ॥
केंवि जाय रावणाच्या हाता ॥ क्रूर काळाग्नीच्या सत्ता ॥ धनुष्या आंतौता प्रवेशला ॥ १४ ॥ रावणाचेनि अदृष्टें ॥ धनुष्य
जालें उफराटें ॥ माथां बैसले तळवटे ॥ तळ तो गर्विष्टें धरिला हातीं ॥ १५ ॥ जेथें गर्व आणि अभिमान ॥ तेथें अव
श्य ये अपमान ॥ तेणें गर्वेंचि ये रावण ॥ धनुष्या गुण वाहूं गेला ॥ १६ ॥ तंवतें पूर्वीच पालथें ॥ बळें करू जातां उलथें ॥ भो
वंडितां नभोंवें विसा हातें ॥ रावणा भोवतें भोंविन्नलें ॥ १७ ॥ धरितां न धरवे महाभारीं ॥ लोटितां नलोटे विसांही[६] करीं ॥ आ
दळलें उरावरी ॥ पालथा शिरीं पडियेला ॥ १८ ॥ रावणाचिया आदळीं ॥ निधां उठिला पाताळीं ॥ दाहीं मुखीं भरली धुळी ॥
रावण तळमळीत पडियेला ॥ १९ ॥ सभारंगण तोचि पाटा ॥ धनुष्य तोचि वरवंटा ॥ ऐसा रावण लांठा ॥ सभेचे चौहटा ला
टिला ॥ १२० ॥ रावण पडतां अधोगती ॥ धुळी उधळली सभेप्रती ॥ रायांच्या तोंडीं पडली माती ॥ जानकीच्या चित्तीं आ
ल्हाद ॥ २१ ॥ दाहाही घरघरती गळे ॥ वीसही ताणती डोळे ॥ मुखींहूनि लाळ गळे ॥ गात्रें विकंळें पडलीपैं ॥ २२ ॥ प्रधा
न धाविन्नला कैवाडें[११] ॥ धनुष्य काढूं जातां कडे ॥ रावणाचीं रगडती हाडें ॥ अति चरफडे आक्रंदे ॥ २३ ॥ तुह्मी साह्य नव्हां
सांगाती ॥ प्रधान नव्हेति माझे घाती ॥ रागें क्षोभला प्रधानाप्रती ॥ क्षीणशक्ती जल्पतु[१२] ॥ २४ ॥ जनकासि ह्मणे रावण ॥
धनुष्यें माझा गेलिया प्राण ॥ इंद्रजित आणि कुंभकर्ण ॥ कुळनिर्दळण[१३] कारिती तुझें ॥ २५ ॥ मी रावण अतिक्रांतां[१४] ॥ धनुष्यें

१ कोठें. २ तोंड. ३ साडेतीनकोटी. ४ अंतरीं. ५ दुर्दैवें. ६ हातांनीं. ७ ध्वनी. ८ शूर. ९ रंगमडपांत. १० व्याकूळ. ११ साह्यार्थ. १२ बडबडत. १३ संहार. १४ सर्वापेक्षां श्रेष्ठ.

केला गर्वहत ॥ जनका आतां तुझें उचित ॥ तें त्वां निश्चित करावें ॥ २६ ॥ जनकासि भूतदया भारी ॥ घायीं सांपडलिया वैरी ॥
त्यासीही व्हावें परोपकारी ॥ रावणातें करी सावध ॥ २७ ॥ उदकें सिंपिलें मुखकमळा ॥ तेव्हां तो उठोनि बैसविला ॥ आ
णोनियां शुद्धजळा ॥ केला गुरळा रावणें ॥ २८ ॥ करोनियां शुद्धाचमन ॥ केलें उदक प्राशन ॥ होवोनियां सावधान ॥ बैसला
आपण निजासनीं ॥ २९ ॥ मज जाला अपमान ॥ आतां धनुष्य वाहील कोण ॥ तें पहावया विंदान ॥ क्रोधें रावण बैसला ॥
१३० ॥ धनुष्या गुण नचढवितां ॥ जनक कोणासि देईल सीता ॥ तरीं मी त्याच्या करीन घाता ॥ क्रोधें क्षुद्रता पाहूं ठेला ॥
॥ ३१ ॥ देखोनि रावणाची दुर्दशा ॥ मग रार्जीही सकळीं सांडिला धिंवसा ॥ सांडिली जानकीची आशा ॥ चाप वळसा अनि
वार ॥ ३२ ॥ सर्वथा चापा नचढे गुण ॥ चढवूं जातां जाईल प्राण ॥ मग जानकी भोगील कोण ॥ जाल्या आपमान सभेसी ॥
॥ ३३ ॥ एवं नरवीर राजे समस्त ॥ धनुष्यार्थी जाले विरक्त ॥ आतां उठोनि श्रीरघुनाथ ॥ चापाचा अंत पुरवील ॥ ३४ ॥ ये
काजनार्दना शरण ॥ चापें अपमानिला रावण ॥ त्यासि श्रीराम वाहील गुण ॥ शेखीं घेईल प्राण चापाचा ॥ ३५ ॥ रामकथा
अतिरसाळ ॥ श्रवणांच्या मुखा येतसे लाळ ॥ सुखाची जिव्हा करी ळळवळ ॥ जीवें मुखकमळ पसरलें अर्था॥ ३६ ॥ रामकथाक्ष
र पावावया ॥ नेत्रीं सांडिल्या व्यंकटभंवया ॥ तें कथाक्षर आलिंगावया ॥ स्फुरती बाह्या अष्टांगा ॥ ३७ ॥ रसना चाखतां कथा
रस ॥ सकळरस होती विरस ॥ ऐसी श्रीरामकथा सुरस ॥ श्रोतीं अवकाश मजद्यावा ॥ ३८ ॥ रामकथेचा प्रताप ॥ वर्णावया
मी अतिअल्प ॥ श्रीजनार्दन कृपादीप ॥ कथा सुखरूप स्वयें वदवी ॥ ३९ ॥ येकाजनार्दना शरण ॥ रमारमणीय रामायण ॥
सज्जनीं द्यावें अनुसंधान ॥ चापभंजन श्रीरामें ॥ १४० ॥ स्वस्तिश्री भावार्थरामायणे बालकांडे येकाकार टीकायां चापकथा नि
रोपणन्नाम अष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ चमत्कार. २ धैर्य. ३ अंतीं. ४ फारगोड. ५ कानांच्या. ६ जिव्हा. ७ षड्रस. ८ तुच्छ. ९ लक्ष. १० वर्णवे. ११ धनुष्यभंग.

॥ श्री सद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सीतेसी सांगती सखीजन ॥ टळलें रावणाचें विघ्न ॥ तूं भाग्याची सभाग्य पूर्ण ॥ आवडे तो आपण नृप लेक्षीं ॥ १ ॥ दंळें बळें अतिसंपत्ती ॥ धैर्य वीर्य यश कीर्ती ॥ सखिया दाविती भूपती ॥ सीता ते नृपती मानेना ॥ २ ॥ श्यामसुंदर निजमूर्ती ॥ पती तो येक रघुपती ॥ सीतेनें निश्चय केला चित्तीं ॥ वरैणस्थिती दारुण ॥ ३ ॥ सभेसी बैसला रावण ॥ धनुष्या न चढवेचि गुण ॥ राम करूं नशके वरण ॥ जनकें पण कठिण केला ॥ ४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कमठपृष्ठकठोरमिदं धनुर्मदनमूर्तिरसौरघुनंदनः ॥ कथमधिज्यमनेनशरासनमहहतातपणस्तवदारुणः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ जो धनुष्यीं वाहील गुण ॥ त्याचें म्यां करावे पाणिग्रहण ॥ हा जनकें केला पण ॥ अतिदारुण निष्ठुर ॥ ५ ॥ धनुष्य कमैठपृष्ठासम कठोरें ॥ राम अत्यंत सुकुमार ॥ त्यासीं केंवि होय स्वयंवर ॥ चिंता थोर सीतेसी ॥ ६ ॥ रावण अपमानल्या पाठीं ॥ नृप नरवीरां धाक पोटीं ॥ धनुष्य वाहावया कोणी नुठीं ॥ सभेची दृष्टी टकमक ॥ ७ ॥ तटस्थ देखोनि सभामंडळ ॥ जनक बोलिला भूपाळ ॥ शिव चापधारी नाहीं प्रबळ ॥ क्षिति मंडळ निर्वीर ॥ ८ ॥ ऐकोनि रायाचें वचन ॥ उठावला रघुनंदन ॥ करावया धनुर्भग्न ॥ पुसे आज्ञापन गुरूसी ॥ ९ ॥ निर्वीर पृथ्वीतळ ॥ हें वाक्य नसाहे गंढुळ ॥ गुरु आज्ञा जाल्या सबळ ॥ धनुष्य तात्काळ सज्जीन ॥ १० ॥ ऐकतां आल्हाद विश्वामित्रा ॥ वेगीं चाप चढवीं रामचंद्रा ॥ निंचांवीं सुरां वीरां नृपवरां ॥ धनुर्धरां सकळांसी ॥ ११ ॥ गुरु आज्ञा होतां रोकडी ॥ रामचंद्रें घातली उडी ॥ लक्ष्मणें अतितांतडी ॥ कांस गाढी घातली ॥ १२ ॥ चाप येक आह्मी दोघेजण ॥ राजे हांसतील संपूर्ण ॥ सीताही हांसेल आपण ॥ वीरलक्षण हें नव्हे ॥ १३ ॥ राम ह्मणे सुमित्रा राहें सावधान ॥ जेणें चापें गांजिला रावण ॥ त्या चापा निमिष्यार्धें वाहीन गुण ॥ राजे रावणा देखतां ॥ १४ ॥ ऐकतां श्रीरामाचें वाक्य ॥ चवकले रावणादिक ॥ पाहतां दिसताहे बाळक ॥ अलोलिक निजधैर्य ॥ १५ ॥ हरैचाप देखतां दृष्टि ॥ सर्वांगीं कांटा उठी ॥ तें सज्जावया जगजेठी ॥ धैर्याचा पोटीं निर्धारु ॥ १६ ॥ येक ह्मणती ऋषीश्वर वेडे ॥ आपुले प्रतिष्ठेचे चाडें ॥ लोकांचीं बाळें लळिवांडें ॥

१ पहा. २ सैन्यानें. ३ निवड. ४ कासवाच्यापाठीसारखें. ५ कठीण. ६ अपवित्र. ७ लाजवी. ८ चकीत झाले. ९ शिवचाप. १० आवडतीं.

चापापुढें घालिती ॥ १७ ॥ येक ह्मणती श्यामसुंदर ॥ शोभा अत्यंत मनोहर ॥ सांडून चापारोपणप्रकार ॥ सीता सुंदर यासी
द्यावी ॥ १८ ॥ बोलती नरनारी समस्ता ॥ यासी अवश्य द्यावी सीता ॥ धनुष्य वाहावयाची कथा ॥ कोणीं सर्वथा न करावी
॥ १९ ॥ श्रीराम सीतेचा जोडा ॥ देवें मेळविला चोखडा ॥ जनक आहे केवळ वेडा ॥ धनुष्याचा तडा गोंवितो ॥ २० ॥ सीता
कृतनिश्चयेसी ॥ स्वयें रातली श्रीरामासीं ॥ जनकमन गुंतलें रामापासीं ॥ राम जनकासी आवडला ॥ २१ ॥ बापलेंकींचें म
नोगत ॥ श्रीरामापासीं येक होत ॥ त्याच्या स्वरूपाचा इत्यर्थ ॥ दोघे लक्षित येकत्वें ॥ २२ ॥ त्या श्रीरामाची निजस्थिती ॥
चिन्मात्रैक चैतन्यमूर्ती ॥ अव्यक्त आलासे व्यक्ती ॥ भक्तभावार्थीं साकार ॥ २३ ॥ जेंवि कैपिलेचें शुद्धक्षीरें ॥ आळोनि करिती
दध्याकार ॥ तेंचि मथुनी साचार ॥ काढिती सार नवनीत ॥ २४ ॥ तें ठेवितां नवनीत ॥ होऊं पाहे विकारवंत ॥ तें अग्नीनें क
रूनि संतप्त ॥ साधिती घृत परिकर ॥ २५ ॥ तें थिजोनि अविकारता ॥ स्वयें भासे साकारता ॥ कणिकारूपें अनेकता ॥ दिसे
स्वभावता घृतघृतीं ॥ २६ ॥ तेंवि वैराग्यविवेकचतुर ॥ नित्यानित्य निजविचार ॥ करूनि साधिती शुद्धसार ॥ चिदचिन्मात्र
स्वरूप ॥ २७ ॥ तेंचि स्वरूप स्वभावेसी ॥ आलें साकार दशेसी ॥ सगुणमूर्ति भासे कैसी ॥ चिद्विलासी श्रीराम ॥ २८ ॥ श्रीराम
कौसल्येच्या उदरीं ॥ कीं तो तीस सबाह्य अंतरीं ॥ राम परमात्मा चराचरीं ॥ तो दशरथाघरीं अवतार ॥ २९ ॥ राम अवतारींचा
अवतारी ॥ तो स्वयें आला स्वयंवरीं ॥ सीता निजशक्ती नोवरी ॥ पर्णावया करी उल्हास ॥ ३० ॥ नोवरीची स्वभावता ॥ सुंदर
वर यावा हाता ॥ तें श्रीरामाची सगुणता ॥ निर्धारी सीता सांगोपांग ॥ ३१ ॥ श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ सीताच जाणे संपूर्ण ॥ या
लागिं त्याचें सगुणपण ॥ पाहे आपण सर्वावयवीं ॥ ३२ ॥ श्रीरामाची श्रीमूर्ती ॥ वर्णितां मौनावल्या श्रुती ॥ शास्त्रें ह्मणती नेति
नेती ॥ राम शब्दार्थी अर्थवेना ॥ ३३ ॥ चाटू मधुर रसवाटी ॥ तो चौंटू खातां नलाभे गोडी ॥ तेंवि सांडून शब्दाचिया वोढी ॥ पा ॥ १ ॥
हावी रोकडी श्रीरामशोभा ॥ ३४ ॥ शब्दीं बोलतां रामपरेश ॥ बोलत्याचे बोल पडती वोस ॥ मोटे बांधितां आकाश ॥ ये हातास

१ छानदार. २ पण. ३ भाळली. ४ कृष्णवर्णगाईचें. ५ दूध. ६ दहीं. ७ लोणी. ८ कण्या. ९ वरण्यास. १० आणवेना. ११ लांकडाची पळी.

चौपालवी ॥ ३५ ॥ आकाशाची बांधिता मोट ॥ कर्त्याचे व्यर्थ जाती कष्ट ॥ करितां शब्दाची खटपट ॥ श्रीराम स्पष्ट नबोलवे
॥ ३६ ॥ राम सगुण तोचि निर्गुण ॥ राम परमात्मा परिपूर्ण ॥ राम चिन्मात्र चैतन्यघन ॥ जगजीवन श्रीराम ॥ ३७ ॥ श्रीरामाचें
सगुणपण ॥ बोलावयासि मी अतिदीन ॥ वाचा वर्चक श्रीजनार्दन ॥ आपुलें आपण स्वरूप दावी ॥ ३८ ॥ राम सर्वांगें निजनि
र्मळ ॥ ते निर्मळीं बिंबलें नभ सुनीळ ॥ यालागिं श्यामता सोज्वळ ॥ भासे निर्मळ निजभक्ता ॥ ३९ ॥ राम श्यामता मेघश्याम ॥
त्या शामता गर्जवी अहंब्रह्म ॥ यालागिं गर्जवी मेघश्याम ॥ बोलती नियम श्रुतिशास्त्रें ॥ ४० ॥ राम निर्मळ परात्पर परम ॥
हें सुरवरां नकळे वर्म ॥ अंगीं बिंबलें देखोनियां व्योम ॥ राम मेघश्याम ह्मणताती ॥ ४१ ॥ यापरी स्वयें श्रीराम ॥ शोभा शो
भे मेघश्याम ॥ त्याचें पदींचा पराक्रम ॥ त्रिविक्रम आक्रमे ॥ ४२ ॥ शेषासि मुखें उदंडें ॥ चरण वरणावया धरिलीं बंडें ॥ त्या
चिया जिव्हा जालियां दुखंडें ॥ शेषाचेनि तोंडें नवर्णवे ॥ ४३ ॥ तेथें माझी युक्ती केउती ॥ सरों शके कैशा रिती ॥ बाळभाषे
बोबडीस्थिती ॥ संतोषती संतसाधू ॥ ४४ ॥ ध्वजवज्रांकुश रेखा ॥ दोहीं पाईं पद्म देखा ॥ पाहतां पाईंच्या सामुद्रिका ॥ महा
पातक्यां उद्धार ॥ ४५ ॥ चहूंमुक्ती लावोनि लाज ॥ चरणीं शोभे भक्तीचा ध्वज ॥ वज्रें निर्दाळी कर्मबीज ॥ स्मरणाचा सहज
नित्यांकुश ॥ ४६ ॥ शोधितांसत्वाचेनि आक्रमे ॥ दोहीं पायीं झळकती पद्में ॥ तळवे आरक्त संध्यारंग प्रेमें ॥ त्या शोभा कुं
कुमे लाविजे ॥ ४७ ॥ जडजाड्य निस्तरावया त्रिगुण ॥ वेगीं ठाकले श्रीरामचरण ॥ घोटीं जालेजी त्रिकोण ॥ चरणीं संपूर्ण
जडोनी ॥ ४८ ॥ कळावया कळासल्या चित्कळा ॥ सरळ शोभती सोज्वळा ॥ भक्ताची ते जीवनकळा ॥ निजजिव्हाळा साध
का ॥ ४९ ॥ तोडरू नादें प्रळय गंघाळ ॥ गजरें कांपे कळिकाळ ॥ वांकी अंदुवाचा खळाळ ॥ सुखकल्लोळ अहंसोहं ॥ ५० ॥
कंदनें कदर्थे काळचक्र ॥ ते जाले रामाचे जानुचक्र ॥ चरणीं पावोनि सुखसार ॥ सुरासुर स्वयें वंदिती ॥ ५१ ॥ रामाचीं जानुच
क्रें देखतां ॥ काळचक्र वंदी भक्तां ॥ चरण सामर्थ्य रघुनाथा ॥ वेदशास्त्रां अलक्ष ॥ ५२ ॥ लागतां रामचरणकमळा ॥ सर्वेगें

१ अल्पपामर. २ वक्ता. ३ आकाश. ४ विष्णु. ५ निशाण. ६ संहारकरी. ७ रंग. ८ नमस्कारिती. ९ गुप्त. १० तात्काळ.

उद्धरली अहल्याशिळा ॥ चरण प्रसन्न स्वभावशीळा ॥ ते कळिकाळा नागविती ॥ ५३ ॥ ऊरू मृदुखें सरळ शोभा ॥ तेणें लाजविलें कर्दळीस्तंभा ॥ केळीच्या पोटीं वक्रगर्भा ॥ अवक्रशोभा श्रीरामांकी ॥ ५४ ॥ श्रीरामाचें गुह्यस्थान ॥ पावावया सीताच संपन्न ॥ वेद तेथें लज्जायमान ॥ शास्त्रें संपूर्ण कचकचती ॥ ५५ ॥ त्यजोनि वासनावासोंसी ॥ निर्लज्ज लोक लाजेसी ॥ ते पावती रामगुह्यासी ॥ अहर्निशीं सुखरूप ॥ ५६ ॥ श्रीरामासी येकपत्नीव्रत ॥ भक्त पतीपत्नी स्वयें होत ॥ त्याचें गुह्याचें गुह्य प्राप्त ॥ भक्तभावार्थ अलोलिक ॥ ५७ ॥ क्षणक्षणा उदयअस्त वीजेसी ॥ ते लागली रामकांसेसी ॥ गिळोनियां निजवस्तूसी ॥ अहर्निशीं तेजस्वी ॥ ५८ ॥ यालागीं तगटीं पीतांबर ॥ कांसे मिरवे रामचंद्र ॥ रामसौंदर्य निजसौंदर्य ॥ मनोहर सर्वांसी ॥ ५९ ॥ ज्या माजि राम सांपडे सगळा ॥ तो लेइला भक्तभाव मेखळा ॥ त्यासि किंकिणीजाळ माळा ॥ शोभती सकळा सद्विद्या ॥ ६० ॥ पावोनि श्रीरामाचें सुख ॥ क्षुद्रघंटिका अधोमुख ॥ मुक्तलग अलोलिक ॥ शोभे निर्दोष कटिमेखळा ॥ ६१ ॥ अतिसूक्ष्म मध्यमान ॥ होता पंचाननां अभिमान ॥ तिहीं राममध्य देखोन ॥ गेले पळोन वनवासा ॥ ६२ ॥ पाहावया श्रीराम मध्यासी ॥ शाहाडे जाले मेखळेसी ॥ शेखीं भुलले श्रीरामासी ॥ गमनागमनासी विसरले ॥ ६३ ॥ नभ निमग्न निजनाभी ॥ पूर्वी ब्रह्मा शिणला पद्मगर्भी ॥ तो देवोनि स्थापिला नाभि नाभी ॥ उदरारंभीं वर्तुळ ॥ ६४ ॥ ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान नव्हाली ॥ हेचि उदरोदरीं त्रिवळीं ॥ सत्कर्मे रेखिल्या रोमावळीं ॥ हृदयकमळीं शोभती ॥ ६५ ॥ श्रीरामहृदईंचा अवकाश ॥ घनानंदें निरावकाश ॥ संत जडले सावकाश ॥ त्यासी नाश नाहीं कल्पांतीं ॥ ६६ ॥ समाधीचें सोलींव सुख ॥ तेंचि राम हृदईंचें पदक ॥ संत माणिकुली अगाध अनेक ॥ जडलें देख सत्कोंदणें ॥ ६७ ॥ अनन्यभावाच्या सत्प्रीती ॥ तेचि रुळे वैजयंती ॥ सुमनमनाच्या रघुपती ॥ माळा शोभती सहिततुळसी ॥ ६८ ॥ मुक्तसद्भाव मुक्ताफळीं ॥ पूर्णानुसंधानें वोंविली ॥ श्रीराम कंठीं शोभली ॥ येकावळी मुक्तांची ॥ ६९ ॥ श्रींरामाचा कंबुकंठ ॥ तें वेदाचें मूळपीठ ॥ स्वरवर्णांची वाहती वाट ॥ तेथोनि प्रगट परमार्थ ॥ ७० ॥ मुख्य मुळीं

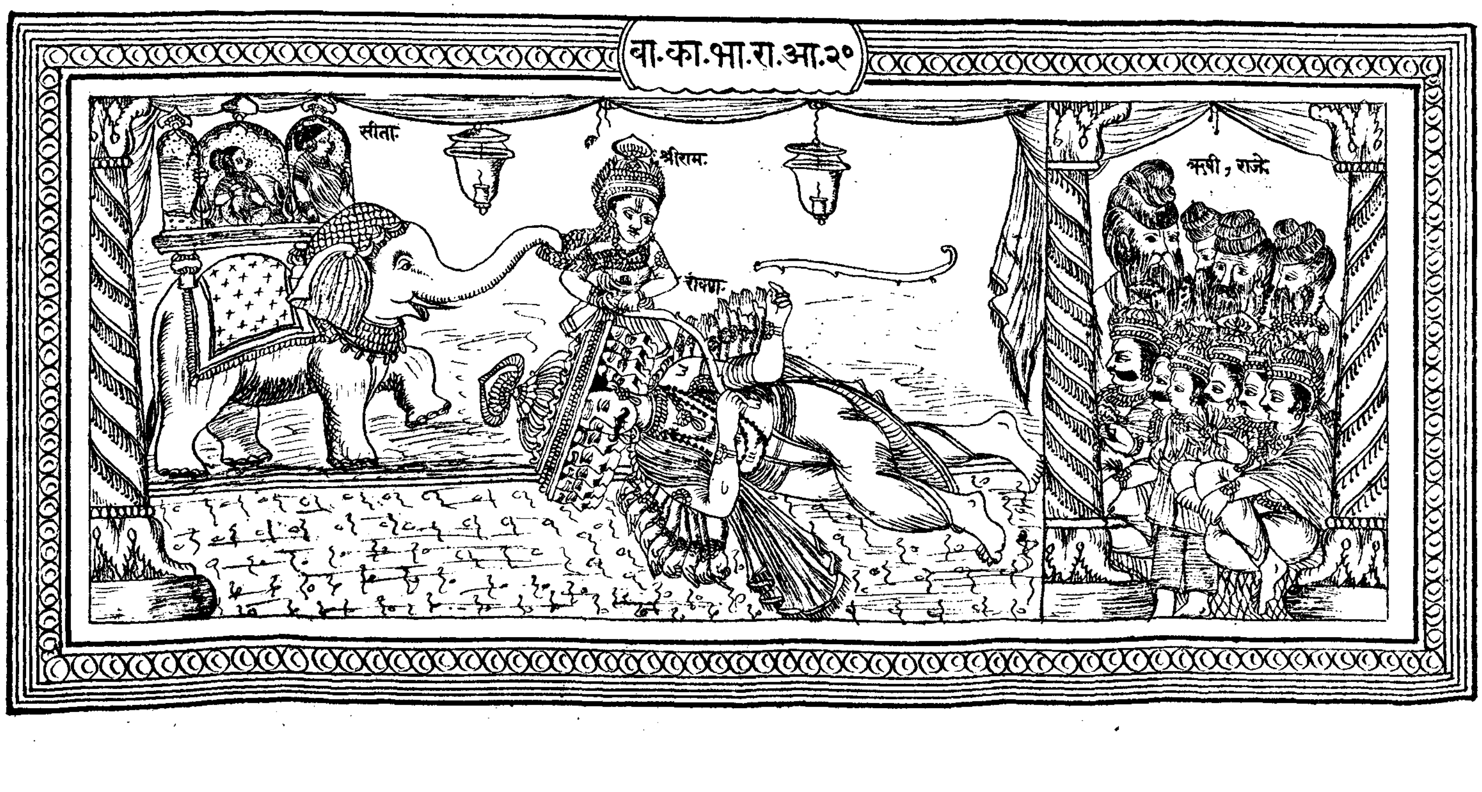
१ लुटतात. २ केळीचाखांब. ३ योग्य. ४ वासनारूपीवस्त्रास. ५ कमरपटा. ६ घागऱ्या. ७ सिंह. ८ अभयदान. ९ केसांच्यापंक्ती. १० माणिकें. ११ मोत्यांची.

तो अबाहू ॥ त्यासि शोभती आजानुबाहू ॥ बाहुचा पराक्रम बहु ॥ दैत्यांचा ठाऊ निर्दाळी ॥ ७१ ॥ वामहस्तीचें निजचाप ॥ निःशेष निर्दळी पुण्यपाप ॥ निवटी संकल्पविकल्प ॥ कंदर्पाचा दर्प समूळ छेदी ॥ ७२ ॥ बाण लखलखित दक्षिण करीं ॥ घायें समान भक्त वैरी ॥ अहंममता जीवें मारी ॥ द्वैताची उरी उरों नेदी ॥ ७३ ॥ चैतन्य तेजें अतितेजिष्ठ ॥ अहंसोहं निःशेष आटे ॥ तेंचि श्रीरामाचे बाहुवटे ॥ कीर्तिमुखे चोरवटे उपनिषदें ॥ ७४ ॥ वीर्य धैर्यधैर्य जेणें ॥ तेंचि श्रीरामाचीं निजकंकणें ॥ करीं बाणलीं पूर्णपणें ॥ लेणियालेणें श्रीराम ॥ ७५ ॥ राममुद्रा बाणल्या हातीं ॥ तो वंद्य होय त्रिजगतीं ॥ कळिकाळ पायां लागती ॥ चारीमुक्ती आंदण्या ॥ ७६ ॥ ऐश्या दशांगुळीं दशमुद्रिका ॥ करीं प्रतिपाळी दशावतारादिका ॥ करीं धरील सीता सुरेखा ॥ लंकानाथा नोकोनी ॥ ७७ आजानुबाहु पंचानन ॥ राम त्र्यंबकभंजन ॥ सभेसि रावणा गांजून ॥ पाणिग्रहण सीतेचें ॥ ७८ ॥ श्रवणीं कुंडलें मकराकार ॥ हा लौकीक बाह्य विचार ॥ ते आकारींच निराकार ॥ श्रवणें विकार निर्दाळी ॥ ७९ ॥ गाळींव आनंदाची मूस देख ॥ कीं सोलींव सुखाचें हें सुख ॥ तेंचि श्रीरामाचें श्रीमुख ॥ करी निर्दोष देखल्यासी ॥ ८० ॥ नवल शोभा ते श्रवणासी ॥ नित्य मिळणी निजात्मअंशीं ॥ श्रवणें देखणें निर्दोषी ॥ अंशाअंशीं समरस ॥ ८१ ॥ श्रीरामाचा मुखमृगांक ॥ पूर्णले नित्य निष्कळंक ॥ तो देखोनिया शशांक ॥ लाजे अधोमुख स्वयें जाला ॥ ८२ ॥ पक्षा वाढे पक्षा मोडे ॥ हें चंद्रासि दुःख गाढें ॥ येवोनि चरणांगुष्ठीं जडे ॥ जग पांयापडे नखचंद्रीं ॥ ८३ ॥ जडतां श्रीराम अंगुष्टीं ॥ चंद्रासि जाली पुष्टितुष्टी ॥ रामचरणीं सुखाच्या कोटी ॥ देखतां दृष्टी आल्हाद ॥ ८४ ॥ देखतां श्रीरामाचें श्रीमुख ॥ सकळ निर्दळें जन्मदुःख ॥ परमानंद कोंदेसुख ॥ हरिखें हरिखं कोंदाटे ॥ ८५ ॥ अकार उकार मकार स्थिती ॥ ॐकारीं निष्कर्म श्रुती ॥ ते श्याममुखीं दोभागीं दंतपंक्ती ॥ चतुर्वेदोक्ती चौकीचेच्यारी ॥ ८६ ॥ जगाचे अधर तें अधर ॥ राममुखींचेअधरसधर ॥ परमानंदासि निजमाहेर ॥ निजजिव्हार सीतेचें ॥ ८७ ॥ श्रीरामाची हनुवटी ॥ देखतां सुख वोसंडे सृष्टी ॥ धन्य देखल्याची दृष्टी ॥ ते जाण हनुवटी हनुमंत ॥ ८८ ॥ जगीं

१ गुडघ्यापर्यंत लांब. २ मारी. ३ कामाचा. ४ गर्व. ५ मारून. ६ संहारी. ७ मुखचंद्रमा. ८ चंद्र. ९ आनंद. १० पर्वत.

सौंदर्या शोभनिक ॥ तेंचि श्रीरामाचें निजनासिक ॥ ते नासिकीं निर्नासिक ॥ करील आवश्यक शूर्पनखा ॥८९॥ श्रीरामाचेंनि प्राणें जाण ॥ जगाचे विचरती प्राण ॥ तेथें वसंता समाधान ॥ निजजीवन वायूसी ॥९०॥ चैतन्याचें विश्रांतिस्थान ॥ तेंचि श्रीरामाचें श्रीनयन ॥ सबाह्य डोळस संपूर्ण ॥ आपणाआपण देखणें ॥ ९१ ॥ देखतां श्रीरामाची दृष्टी ॥ ब्रह्मानंदें जीव उठी ॥ दृश्यदृष्टा न देखे त्रिपुटी ॥ हेलीवे सृष्टी स्वानंदें ॥ ९२ ॥ श्रीरामाची भृकुटी ॥ रची ब्रह्मांडांच्या कोटी ॥ भ्रूविक्षेपें कळिकाळ घोंटी ॥ छेदी गांठी चहूं देहा ॥ ९३ ॥ श्रवणातें देखणें नयन ॥ याचें नांव डोळसपण ॥ पदार्थीं परमार्थ दर्शन ॥ तें समाधान नयनांसीं ॥ ९४ ॥ श्रेष्ठ श्रीरामाचें निडळ ॥ तेणेंचि अधिष्ठान सबळ ॥ सच्चिदानंद रेखा सरळ ॥ शोभे कपाळ त्रिवळी ॥९५॥ गाळूनि अहंकठिणपण ॥ सोहं काढिलें शुद्ध चंदन ॥ तेंचि केलें रामार्पण ॥ गंधार्चन श्रीरामा ॥९६॥ श्रद्धा केशराचा मेळा ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ सप्रेमरंगे सुरंग कळा ॥ अक्षता निडळां शोभत ॥९७॥ श्रीराम सकळा मुगुटमणी ॥ राम शिरोरत्न राज्यस्थानीं ॥ त्याचे माथ्यांचा मुगुटमणी ॥ ऐसा कोणी दिसेना ॥९८॥ राममुगुटीं निजशोभा ॥ रामशिरोरत्न निजगाभा ॥ त्या श्रीरामाची मुगुटप्रभा ॥ वचनारंभा दुर्लभ ॥ ९९ ॥ श्रीरामाच्या शिरावरतें ॥ कांहीं उरलें असतें रितें ॥ तरी मुगुट वर्णावया तेथें ॥ अवकाश वाचेतें सुखें असता ॥१००॥ श्रीरामावरतें कांहीं ॥ सर्वथा रितें उरलें नाहीं ॥ मा मुगुट वाणावा कोणे ठायीं ॥ वाचेनें कांहीं बोलावें ॥ १ ॥ श्रीरामाचा निजप्रताप ॥ नित्यत्वें निर्विकल्प ॥ तोचि शिरीं मुगुट सद्रूप ॥ चित्स्वरूप शोभत ॥२॥ यालागिं रामाचे माथां ॥ तो लेणियाचें लेणें सर्वथा ॥ श्री मुगुटलें श्रीरघुनाथा ॥ अंगेंनिजांगता शोभवी ॥३॥ जेंवि सोनियाचें सोनेंचि कोंदणें ॥ तेंवि श्रीरामा श्रीरामचि लेणें ॥ हें स्वयें सीताचि लक्षूं जाणें ॥ इतराचें जाणणें दिवां खद्योत ॥४॥ सीतेचें सद्रूपपण ॥ स्वयें श्रीराम जाणें आपण ॥ ॥ ३ ॥
श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ जाणें संपूर्ण स्वयें सीता ॥५॥ येरयेरांची ऊणखूण ॥ दोघे जाणती संपूर्ण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ चापनिर्दळण अवधारा ॥६॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे बालकांडे येकाकारटीकायां श्रीरामस्वरूपवर्णनन्नामएकोनविंशतितमोध्यायः १९॥

१ नाक. २ उचंबळे. ३ वक्रभिवई. ४ मारी. ५ कपाळ. ६ वर्णन करण्यास. ७ रिकामें. ८ स्थल. ९ दिवसाकाजव्याप्रमाणें.

॥ श्री रामचंद्रगुरवे नमः ॥ ॥ श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ गुण रेखा रूपलावण्य ॥ देखोनि सीतेचें वेधलें मन ॥ सर्वथा आन नावडे ॥ १ ॥ सांडोनियां चंद्रामृत ॥ चकोर अन्य नसेवित ॥ तेवि सांडुनि रघुनाथ ॥ सीतेचें चित्त आन नमानी ॥ २ ॥ जनकें देखोनियां रघुनाथ ॥ चित्तीं आल्हाद अत्यंत ॥ जानकी द्यावी निश्चितार्थ ॥ साशंकित धनुष्यार्थीं ॥ ३ ॥ सभास्थितांचे नयन ॥ रामरूपीं अतिनिमग्न ॥ रावणासी पडलें मोहन ॥ तटस्थ जन श्रीरामें ॥ ४ ॥ राम देखोनि ऋषिपंक्ती ॥ अवघे आश्चर्य मानिती ॥ सीता द्यावी रघुपतीप्रती ॥ मानलें चित्तीं सर्वांसी ॥ ५ ॥ पुढील कार्य अतिकठीण ॥ केंवि धनुष्यासी वाहील गुण ॥ कळवळीत सकळजन ॥ चाप बंधन लग्नासी ॥ ६ ॥ सत्य सीतेचा भावार्थ ॥ राम अंतर्यामी समर्थ ॥ करावया सकळांचें मनोगत ॥ चापभंगार्थ चालिला ॥ ७ ॥ मागें उठोन लक्ष्मण ॥ राम चालिला सत्राण ॥ देखोनि दचकला रावण ॥ हा धनुष्या गुण वाहील ॥ ८ ॥ हा तंव दिसताहे बाळक ॥ याचा पराक्रम अलौकिक ॥ घायें मारीचीस लाविली शीक ॥ मारिला निःशेष सुबाहू ॥ ९ ॥ म्लान देखोनि दशवक्त्रा ॥ उल्हास थोर विश्वामित्रा ॥ वेगीं करीं रामचंद्रा ॥ धनुर्धरां लाजवीं ॥ १० ॥ तेणें हरिखला रघुनंदन ॥ विश्वामित्रा केलें नमन ॥ द्विजांचें घेवोनि आशीर्वचन ॥ दिधला सन्मान सभेसी ॥ ११ ॥ जनक अतिशयें सज्जन ॥ रामें त्यासि केलें नमन ॥ बाहूंसि आलें स्फुरण ॥ चापग्रहण करावया ॥ १२ ॥ हेळसोनि सभा समस्त ॥ मी येक सामर्थ्यें समर्थ ॥ रावणा ऐसा अतिगर्वार्थ ॥ धरोनि रघुनाथ नधरी चाप ॥ १३ ॥ देवोनि सकळांसी सन्मान ॥ वृद्धवृद्धां करोनि नमन ॥ अतिविनीत रघुनंदन ॥ चापग्रहण करूं आला ॥ १४ ॥ धनुष्यीं अत्यंत जडपण ॥ तेंही सांगेन मी निरोपण ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान ॥ पूर्वलक्षण पर्यावो ॥ १५ ॥ चाप सदाशिवाचे हातीं ॥ त्यासी जडल शिवशक्ती ॥ चापें चाप जडल प्राप्ती ॥ जे बोलती ते महापापी ॥ १६ ॥ चाप अतिदुष्ट निर्दळी ॥ तें पाप नये चापाजवळीं ॥ शिव रामनामें पापजाळी ॥ मग निर्दळी दुष्टांतें ॥ ॥ १७ ॥ चापें बहुत केलें तप व्रत ॥ ह्मणोनि पावलें शिवाचा हात ॥ शिवहस्तें अतिपुनीत ॥ यालागिं रघुनाथ हातीं ध

१ आकर्षिलें. २ सभासदांचे. ३ विप्र. ४ सज्ज. ५ रावण. ६ अतिनम्र. ७ प्रकार. ८ फारपवित्र.

री ॥१८॥ शिवाचें शिवाचाप अपूर्व ॥ तें केंवि उचलूं शकती जीव ॥ तेथें अधिष्ठानें वसे शिव ॥ चापीं जडभाव शिवशक्ती ॥१९॥ शास्त्रमर्यादा ते ऐसी ॥ जो जड तोचि पापराशी ॥ तें जडल नाहीं चापासी ॥ घनलें त्यासी शिवशक्ती ॥ २० ॥ धनुष्य उचलितां रावण ॥ चापीं प्रवेशे त्रिनेयन ॥ तेणें तो अपमानिला पूर्ण ॥ चापीं जडपण शिवशक्ती ॥ २१ ॥ कोदंडा निजभावार्थ ॥ शिवहस्तें मी अतिपुनीत ॥ श्रीरामहस्तें परममुक्त ॥ होईन निश्चित स्वयंवरीं ॥ २२ ॥ राम सदाशिवाचें ध्येय ॥ शिव वंदी श्रीरामपाय ॥ तेणें चापाचें जडत्व जाय ॥ पुष्पप्राय तें जालें ॥ २३ ॥ असो हे धनुष्याची कथा ॥ स्वयंवरीं वरावी सीता ॥ हेंचि कार्य रघुनाथा ॥ तत्कार्यार्था चाप पाहे ॥ २४ ॥ रामें अवलोकितां चाप ॥ चाप जालें निष्पाप ॥ हरला जडजाड्यसंताप ॥ स्वयें सुखरूप उचललें ॥ २५ ॥ श्रीराम पाहे जयाकडे ॥ त्याचें आकल्प जडत्व उडे ॥ तेथें काय धनुष्य बापुडें ॥ जडल पुढें उरावया ॥ २६ ॥ श्रीराम ह्मणतां वाचे ॥ जड संसार तरती साचे ॥ दर्शन जालिया त्या रामाचें ॥ जडत्व कैंचें धनुष्यासी ॥२७॥ धनुष्याचें ही मनोगत ॥ लागल्या श्रीरामाचे हस्त ॥ मी होईन कृतकृतार्थ ॥ कर्मनिर्मुक्त श्रीराम ॥ २८ ॥ चापासी उपजे अनुताप ॥ ऐसा श्रीरामप्रताप ॥ ॥ अनुतापें जडल गेलें पाप ॥ रामें सकृपें पाहिलें ॥ २९ ॥ यापरी श्रीरघुनाथें ॥ अवलोकोनि धनुष्यातें ॥ आकळिलें वामहस्तें ॥ सज्ज सर्वार्थे करावया ॥ ३० ॥ ॥ श्लोक ॥ वाल्मीकिउवाच ॥ विश्वामित्रस्तु धर्मात्मा श्रुत्वा जनकभाषितं ॥ अभ्यभाषत काकुत्स्थं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ धनुष्य श्रीरामें धरितां हातीं ॥ थोर आशंका जनकाचे चित्तीं ॥ तो येवोनि मुनीप्रती ॥ अति काकुलती बोलत ॥ ३१ ॥ राजा ह्मणे महाऋषी ॥ राम सुकुमाराची राशी ॥ जेणें घोळंशिलें रावणासी ॥ तें चाप यासी केंवि सजे ॥ ३२ ॥ ऐकतां रायाचें शंकावचन ॥ विश्वामित्र निःशंक पूर्ण ॥ काय बोलिला गर्जोन ॥ सभेचे जन ऐकतां ॥ ३३ ॥ ऐकें बापा रघुनंदना ॥ पुरुषामाजि पंचानना ॥ धनुष्य चढवीं आंगवणा ॥ सावधाना निजवृत्ती ॥ ३४ ॥ तूं तंव पुरुषार्थी रघुनाथ ॥ धनुष्य वाहावें निमिष्यार्धांत ॥ जनकजानकीचा मनोरथ ॥ कृतकार्यार्थ

१ राही. २ शंकर. ३ धनुष्यास. ४ मूर्खे. ५ धरिलें. ६ लोळविलें. ७ गुण. ८ अर्धपळांत.

करावा ॥ ३५ ॥ ऐकोनि सद्गुरुचें वचन ॥ धनुष्य पाहे रघुनंदन ॥ वामहस्तें आकळून ॥ चढवावया गुण सज्जाला ॥ ३६ ॥ राम ह्मणे ऋषिप्रती ॥ तुझिया वचनें कृपा प्राप्ती ॥ धनुष्य वाहणें कार्य किती ॥ वृथा कुंथती नरवर्य ॥ ३७ ॥ हें शंकराचें दिव्य चाप ॥ गुण वाहणें कार्य अल्प ॥ पहा माझा प्रताप ॥ करीन आरोपण शरा कर्षणेंसीं ॥३८॥ ॥ श्लोक ॥ वाल्मीकिउवाच ॥ बाढमित्यब्रवीद्राजा मुनिश्चसमभाषत ॥ लीलया सधनुर्मध्ये जग्राह वचनान्मुनेः ॥२॥ पश्यतां नृसहस्राणां बहूनां रघुनंदनः ॥ आरोपयत्सधर्मात्मा सलीलमिव तद्धनुः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां रामचंद्र ॥ हर्षे उल्हासे विश्वामित्र ॥ ह्मणे धन्य धन्य तुझें वक्त्र ॥ तूं प्रतापसमुद्र रविवंशीं ॥ ३९ ॥ तुझिया वचनासाठीं ॥ मज दिधलिया अयुतकोटी ॥ ह्मणोनियां पाठी थापटी ॥ धनुष्य मुष्टीं आकर्षी ॥४०॥ जनक ह्मणे रघुनाथा ॥ मजही ऐसा भ्रम होता ॥ हरधनुष्य आकळिता ॥ वीर सर्वथा असेना ॥४१॥ तो त्वां वाढिवेचा माथा ॥ उजू केला सभे देखतां ॥ किती वाणूं पैं पुरुषार्था ॥ धन्य रघुनाथा वाढिव ॥ ४२ ॥ बोलिलासी प्रतापगरिमा ॥ ते सत्य करावी श्रीरामा ॥ संपादीं चापकर्मा ॥ पुरुषोत्तमा रघुवीरा ॥ ४३ ॥ गुरुश्वशुर उभयवचन ॥ ऐकोनियां रघुनंदन ॥ धनुष्यीं वाहवया गुण ॥ चाप संपूर्ण आकळिलें ॥ ४४ ॥ अति आंतुर्बळी रघुनाथ ॥ नलावितां दुसरा हात ॥ एकेचि हातें वाहिलें शीतें ॥ जाले विस्मित सुरासुर ॥ ४५ ॥ टणत्कारितां करतळीं ॥ नादें रावणा दांतखिळी ॥ राजे मुर्छित भूतळीं ॥ बैसली टाळी दिग्गजांची ॥ ४६ ॥ धनुष्य वोढितां नपुरे वोढी ॥ तें मुष्टिमाजी तडाडी ॥ वोढितां पूर्ण कानोंडी ॥ अतिकडाडी भंगलें ॥ ४७ ॥ नादाचेनि घर्घरारीं ॥ बैसलीं विरांचीं दांतेरीं ॥ कीरकरोनि वाजी कुंजरीं ॥ उभे सैरीं उलंडलीं ॥ ४८ ॥ धनुर्भंगाचे कडाडी ॥ नादें दुमदुमिली सृष्टी ॥ तडापडूं पाहे मेरु पृष्टीं ॥ निमटे दृष्टी काळाची ॥ ४९ ॥ कोटि विजू तुटोनि पडे ॥ चाप कडाडी तेणें पाडें ॥ सुरनर किन्नर जाले वेडे ॥ वायू उडे तेणें नादें ॥ ५० ॥ नादाची अत्यंत प्रौढी ॥ पृथ्वी गेली तिरंढोविरढी ॥ नभीं नक्षत्रां पातें झाडी ॥ पडिलीं बुडीं डळमळिती ॥ ५१ ॥ उद्भट नादाची गति कैशी ॥ पक्षी विसरले पळावयासी ॥

१ राजे. २ बाणांस. ३ तोंड. ४ मोठेपणा. ५ प्रौढी. ६ शूर. ७ धनुष्य. ८ धनुष्यदोरी. ९ दांतखिळी. १० बंदहोई. ११ हालून. १२ पतन. १३ भयंकर.

भ्रमें भ्रमती ते आकाशीं ॥ गति सर्वांची खुंटली ॥ ५२ ॥ काळें प्राण्यांचा घ्यावा प्राण ॥ काळ पळाला भयाभेणें ॥ आतां तेथें
मारिता कोण ॥ काळा आकर्षण श्रीरामें ॥ ५३ ॥ चापखंडें पडतां बुडी ॥ शेष अत्यंत तडफडी ॥ वराहाची दाढी तडाडी ॥
कूर्मे गाढी पृष्ठी केली ॥ ५४ ॥ दडपलीं सप्तपाताळें ॥ उचंबळलीं समुद्रजळें ॥ शेषशयन पैं आंदोळे ॥ मेरु कुळाचळें पैं डळम
ळलीं ॥ ५५ ॥ दिवीं कंप भूमीकंप ॥ सत्यलोकीं चळकांप ॥ रामें भंगिलें शिवचाप ॥ अतिप्रताप तिहीं लोकीं ॥ ५६ ॥ जनक
आणि विश्वामित्र ॥ राम आणि सुमित्र ॥ यांचेचि सावधान नेत्र ॥ येर सर्वत्र मूर्छित ॥ ५७ ॥ या चौघांही वेगळी ॥ सावधान
पाहे जनकबाळी ॥ देखोनि रामप्रताप बळी ॥ उताविळी वरावया ॥ ५८ ॥ शिवचापाचें मनोगत ॥ रामहस्तें मी परममुक्त ॥
कडकडाट नव्हे तेथ ॥ चापगर्जत स्वानंदें ॥ ५९ ॥ आनंदनाद अतिउद्भट ॥ नादें दुमदुमिलें वैकुंठ ॥ तेणें कोंदलें कैलासपीठ
॥ नादें नीळकंठ डुल्लत ॥ ६० ॥ चापनिर्मुक्त आनंद गाहिंवर ॥ तेणें उलथला क्षीरसागर ॥ शेषशयना आनंद फार ॥ स्व
र्गीं जयजयकार देवांचा ॥ ६१ ॥ रामप्रताप आनंद द्वारा ॥ अकार उकार मकारा ॥आनंद कोंदला अर्धमात्रा॥ राया रघुवीरा प्र
तापें ॥ ६२ ॥ लागतां श्रीरामाचे चरण ॥ सद्यःमुक्त होती पाषाण ॥ त्याचेनि हस्तें चापग्रहण ॥ मुक्त संपूर्ण श्रीरामें ॥ ६३ ॥
करितां रामनामस्मरण ॥ जडासी मुक्ति वैरी आपण ॥ त्याचेनि हस्तें चापग्रहण ॥ मुक्त संपूर्ण श्रीरामें ॥ ६४ ॥ शिवचापा पर
ममुक्ती ॥ जनक संशया निर्मुक्ती ॥ जानकी लोचना नित्यतृप्ती ॥ ते श्रीराममूर्ति स्वयंवरीं ॥ ६५ ॥ रावण गर्वाची निर्मुक्ती ॥
आशापाश निःशेषैंनिवृत्ती ॥ राजाभिमाना नित्यमुक्ती ॥ ते श्रीराममूर्ति स्वयंवरीं ॥ ६६ ॥ वेदानुवादा वचनानुमुक्ती ॥
वेदशास्त्रा प्रत्युक्ती ॥ जानकीलोचनदृश्यनिर्मुक्ती ॥ ते श्रीराममूर्ती स्वयंवरी ॥६७॥ जनसमुदाया संदेहनिर्मुक्ती ॥ सुरसमु
दाया बंधमुक्ती ॥ भक्तसंतां निजात्ममुक्ती ॥ ते श्रीराममूर्ती स्वयंवरीं ॥ ६८ ॥ श्रीरामप्रतापाचा सोहळा ॥ देखावया भाग्य कै ॥२॥
चें सकळां ॥ अंधे पडिले त्यांच्या डोळां ॥ जनकबाळा सुख भोगी ॥ ६९ ॥ श्रीराम सुखाचा सोहळा ॥ देखोनि जानकी निवां

१ फिरतात. २ कुळाचळपर्वत. ३ आकाशांत. ४ भग्नगेलें. ५ प्राप्तहोई. ६ नष्टता. ७ समूळशांति. ८ संशय. ९ आंधारी. १० आनंदितझाली.

ली डोळां ॥ त्याचे कंठीं घालावया माळा ॥ उतावेळा भावार्थें ॥ ७० ॥ चापभंगाचे नादकोटी ॥ शनैः शमले नभाचे पोटीं ॥
चेतनोपलब्ध जाली सृष्टी ॥ उघडली दृष्टी जनांची ॥ ७१ ॥ जन जाले सावधान ॥ सभा बैसली स्वस्थान ॥ देखोनियां धनुर्भ
ग्न ॥ विस्मित मन सर्वांचें ॥ ७२ ॥ गेला जनकाचा संदेहो ॥ राम आतुर्बळी महाबाहो ॥ जाला सर्वार्थीं निःसंदेहो ॥ जाणोनि
राव बोलत ॥ ७३ ॥ जनक अत्यंत उल्हासेसी ॥ हरिखें बोले विश्वामित्रासी ॥ राम दाशरथी सूर्यवंशीं ॥ पूर्वीं बहुतां ऋषी सां
गिजे मज ॥ ७४ ॥ निजेतेजें अत्यद्भुत ॥ सच्चिदानंद अतिसमर्थ ॥ दृष्टि देखिलें इत्थंभूत ॥ प्रतापवंत श्रीराम ॥ ७५ ॥ जेणें
शिवाचें कोदंड ॥ अवलीळां केलें दुखंड ॥ श्रीराम प्रताप प्रचंड ॥ काळें तोंड रावणाचें ॥ ७६ ॥ पूर्ण न भरतां कानाडी ॥ हर
चाप भंगलें कडाडी ॥ त्याच्या प्रतापाची प्रौढी ॥ कोणें केव्हढी गणावी ॥ ७७ ॥ जनककुळींचीं कुळात्मजा ॥ होईल श्रीरामा
ची भाजा ॥ तेणें वंशसार्थक माझा ॥हा धर्म तुझा ऋषिवर्या ॥ ७८ ॥ विश्वामित्रा तूं धर्मात्मा ॥तुझेनि धर्में भेटी श्रीरामा ॥ तुझे
नि निष्कृति सर्वा कर्मा ॥ राम परमात्मा मज सुहृद ॥ ७९ ॥ तुझें नाम विश्वामित्र ॥ परी तूं माझा परममित्र ॥ राम परमात्मा
परममैत्र ॥ सुहृद स्वतंत्र तुझेनी ॥ ८० ॥ माझा पूर्वकृत संकल्प ॥ सीता मौल्यप्रतापचाप ॥ तो त्वां केला निर्विकल्प ॥ सत्य
संकल्प श्रीराम ॥ ८१ ॥ स्वयंवरींचा पण कठीण ॥ राजे भंगले सहरावण ॥ त्यासि श्रीरामें वाहिला गुण ॥ सीतावरण प्रतापी
॥ ८२ ॥ सीतेसि श्रीराम भ्रतार ॥ कार्य करिता विश्वामित्र ॥ भलें जाणसी ब्रह्मसूत्र ॥ अतिपवित्र ऋषिवर्या ॥ ८३ ॥ विश्वा
मित्राचे चरणीं माथा ॥ ठेवोनि जनक होय बोलता ॥ प्राणापरीस पढियंती सीता ॥ ते म्यां रघुनाथा अर्पिली ॥ ८४ ॥ आजि
माझा याग सफळ ॥ आजि माझें पावन कुळ ॥ आजि सीतेचें भाग्य सानुकूळ ॥ सुखकल्लोळ श्रीराम ॥ ८५ ॥ माझी कन्या
अगुण सगुण ॥ सीता केली रामार्पण ॥ विश्वामित्रा तूं सज्ञान ॥ वेगीं लग्न लावावें ॥ ८६ ॥ ऐकोनि ऋषि रायाची गो
ष्टी ॥ सीता गर्जे प्रेरी घडघडाटी ॥ माळा घालावया श्रीरामकंठीं ॥ आली गोरटी उल्हासें ॥ ८७ ॥ जें सीतेचें मनीं हो

१ सजीव. २ स्वप्रभेनें. ३ धनुष्य. ४ सहज. ५ त्वां. ६ निरास. ७ आप्त. ८ हरले. ९ आवडती. १० इत्ती.

तें ॥ तेंचिकेलें रघुनाथें ॥ वेगीं वरावया त्यातें ॥ आली अद्भुत उल्हासें ॥ ८८ ॥ घेवोनि चिद्रत्नाची माळा ॥ आनंदें आली जनकबाळा ॥ देखतां सकळिका भूपाळां ॥ घाली गळां श्रीरामाच्या ॥ ८९ ॥ होतां डोळिया डोळेभेटी ॥ लाज विराली उफराटी ॥ आनंदें वोसंडेली सृष्टी ॥ सुटल्या गांठी चहूंदेहा ॥ ९० ॥ सर्वेचि पाहे सावधान ॥ डोळिया डोळे जालें वरण ॥ प्राणें प्राणा परिणयन[1] ॥ लागलें लग्न जीवीं जीवा ॥ ९१ ॥ चापें वीराभिमाना अस्तु[2] ॥ मध्यान्हीं तपे आदित्यु ॥ सीता वरावया रघुनाथु ॥ आला अभिजितु सुमुहूर्ता ॥ ९२ ॥ लग्नघटिका पाहे भास्वत ॥ वाचा राहिल्या निजमौनांत ॥ स्वबोध सावधान सांगत ॥ काळ सावचित्त दोहीं भागीं ॥ ९३ ॥ धनुर्भंगाच्या गजरांत ॥ अंतःपट निर्मुक्त ॥ भावार्थ ॐपुण्य सांगत ॥ वेगीं रघुनाथ वरावया ॥ ९४ ॥ ऐसा समय साधूनि उचित ॥ सांडोनि उभयपक्ष स्वार्थ ॥ करोनि अभिमानाचा अंत ॥ सीता रघुनाथ वरियेला ॥ ९५ ॥ येरयेरां पाहतां अतिप्रीती ॥ सुटल्या चिदचिन्महाग्रंथी ॥ निजऐक्याच्या बहुल्याप्रती ॥ दोघे बैसती एकात्मता ॥ ९६ ॥ वोहरें पाहतां परस्परा ॥ नोवरी माजी दिसे नोवरा ॥ नोवरिया आंगीं दिसे सुंदरा ॥ वरिलेवरा या स्थिती ॥ ९७ ॥ सीता श्रीरामीं घालितां माळा ॥ तेचिक्षणीं त्याचिकाळा ॥ रावणा वरिलें अवकळा[6] ॥ निडळीं टिळा काळिमेचा ॥ ९८ ॥ अवकळा बैसतां पाठीं ॥ रावण अपमानिला सृष्टीं[7] ॥ रामप्रताप देखतां दृष्टी ॥ रावणाच्या पोटीं धुकधुक ॥ ९९ ॥ विजयी जाला रामचंद्र ॥ हरिखें नाचे विश्वामित्र ॥ घेवोनि ऋषींचा संभार[10] ॥ नृत्यतत्पर स्वानंदें ॥ १०० ॥ एक रोडके एक बोडके ॥ एक ते केवळ सुडके ॥ अवघे नाचती हरिखें ॥ सीता रघुटिळकें पर्णिली[11] ॥ १ ॥ आनंदें नाचती अघवे ॥ झेलिती गोपीचंदनाचे रवे ॥ धोत्रें झेलिती घडियापालवे ॥ सीता राघवें पर्णियेली ॥ २ ॥ एक वोंवाळिती अंगवस्त्रें ॥ एक वोंवाळिती जुनीं धोत्रें ॥ एक वोंवाळिती दर्भ पवित्रें ॥ सीता रामचंद्रें जिंकिली ॥ ३ ॥ एक वोंवाळिती कौपीनें[12] ॥ एक वोंवाळिती कुशासन ॥ एक वोंवाळिती कृष्णाजिन[13] ॥ रघुनंदन निजविजयी ॥ ४ ॥ मंत्रीं गर्जती ऋषीश्वर ॥ स्वर्गीं सुरवरां जयजयकार ॥ वर्षती सुम

१ असंत. २ भङ्गगेली. ३ लग्न. ४ नाश. ५ सूर्य. ६ अवदशा. ७ कपाळीं. ८ कलंक. ९ भीति. १० समुदाय. ११ वरिली. १२ लंगोटीं. १३ हरणाचें चामडें.

नांचे संभार ॥ रामचंद्र निजविजयी ॥ ५ ॥ सुखाचिया अतितांतडी ॥ देवउठिन्नले लवडसवडी ॥ उभविती हरिखाची[2] पैं गुढी ॥ राम बांधवंडी[3] सोडवील ॥ ६ ॥ जनकाच्या महाद्वारीं ॥ त्राहाटिल्या निशाणभेरी ॥ गगन गर्जे मंगळतुरीं[4] ॥ जयजयकारीं निजगजर ॥ ७ ॥ विश्वामित्रें उल्हासता ॥ रथीं वाहोनियां रामसीता ॥ भेटावया दशरथा ॥ होय निघता सवेग ॥ ८ ॥ सीता जिंकिली आपण ॥ उल्हासें नाचे लक्ष्मण ॥ अश्ववाग्दोर धरोनि पूर्ण ॥ रथारोहण[5] तेणें केलें ॥ ९ ॥ विश्वामित्र आज्ञे अधीन ॥ श्रीराम सीतेचें गमन ॥ देखोनि जनक जाला लीन[6] ॥ घाली लोटांगण ऋषि रामा ॥ ११० ॥ विश्वामित्र गुरुलें पूर्ण ॥ स्वयंवरीं केलें सीतावरण ॥ आतां करावें पाणीग्रहण ॥ विधियुक्त लग्न ऋषिवर्या ॥ ११ ॥ जनक ह्मणे विश्वामित्रा ॥ उभयपक्षीं तूं सोयरा ॥ जाणोनि शास्त्रविचारा ॥ येथें वधूवरां राहवावें ॥ १२ ॥ जनकाची निजकांता ॥ सुमेधा सती पतिव्रता ॥ तीही पाहूं धांवे रघुनाथा ॥ वामांगीं सीता बैसवोनी ॥ १३ ॥ आणावें दशरथ भूपाळा ॥ करावा संभ्रम[7] सोहळा ॥ सुख द्यावें दोहीं कुळां ॥ ऋषिनिर्मळा कृपाळुवा ॥ १४ ॥ ऐकोनि जनकाची विनंती ॥ कौशिक सुखावला चित्तीं ॥ राहविला सीतापती ॥ ऋषिपंक्ती समवेतँ ॥ १५ ॥ धनुर्भंग सीतावरण ॥ समूळ जालें निरूपण ॥ आतां रामसीता पाणिग्रहण ॥ लग्नविधान अवधारा ॥ १६ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ प्रकृतीपुरुषां पाणिग्रहण ॥ पुढें रसाळ निरोपण ॥ श्रोते सज्ञान परिसोत[8] ॥ १७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायांधनुर्भंगसीतावरणन्नामविंशतितमोध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ धाईनें. २ आनंदाची. ३ बंधन. ४ मंगलवाद्यें. ५ रथावरबसणें. ६ आनंदानें. ७ सह. ८ ऐकोत.

बा.का.भा.रा.आ.२१
जनक.
प्रधान.
दशरथ,
भरत, शत्रुघ्न
वसिष्ठ.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः॥ ॥ सीतेचें रामासीं लग्न ॥ वचन ऐकोनि रावण ॥ न दाखवीच काळें वदन ॥ गेला निघोन अधोमुखें ॥ १ ॥ देखोनि श्रीराम प्रताप ॥ राजे जाले सकंप ॥ तिहीं सांडोनियां दर्प ॥ गेले नृप निजनगरा ॥ २ ॥ यापरी राजे राक्षस अनेक ॥ रामप्रतापें केले विमुखें ॥ तेणें जनकासि अत्यंत सुख ॥ परमहरिख लग्नाचा ॥ ३ ॥ राजा ह्मणे विश्वामित्रासी ॥ शीघ्र आणावया दशरथासी ॥ मी धाडितों प्रधानासी ॥ परी तो त्यांसी मानीना ॥ ४ ॥ ॥ श्लोक ॥ जनकउवाच ॥ भवतोमनुमतेर्ब्रह्मन्शीघ्रं गछंतु मंत्रिणः॥मम कौशिक भद्रंते त्वयोध्यां त्वरितारथैः॥१॥जनकेन समादिष्टादूतास्ते शीघ्रवाहनाः॥त्रिरात्रमुषितामार्गे तेयोध्यां प्राविशन्पुरीं ॥ २॥ ॥टीका ॥ ऐक ऋषिवर्या कौशिका ॥ तुझी नसतां पत्रिका ॥ दशरथ नमानी ब्रह्मादिकां॥ तेथें या मझ्येका कोणपुसे ॥ ५ ॥ तुझी नलभतां संज्ञा ॥ वसिष्ठ कदा नये लग्ना ॥ ऐसें जाणोनि सर्वज्ञा ॥ द्यावी अनुज्ञा सचिवांसी ॥ ६ ॥ आमच्या तुमच्या एकात्मता ॥ पत्र ल्याहावें विनीतता ॥ सीता देऊं केली रघुनाथा ॥ अतिपुरुषार्था देखोनी॥ ७ ॥ राम प्रतापें अतिश्रेष्ठ ॥ पत्र ल्याहावें निस्पष्ट ॥ जेणें सुखावे श्रीवसिष्ठ ॥ नृपवरिष्ठ अजात्मज ॥ ८॥ ऐकोनि जनकाचें वचन॥ विश्वामित्र सुखसंपन्न ॥ पाचारोनियां प्रधान ॥ अनुज्ञापन पत्रिका ॥ ९ ॥ आणिकांचें तें निर्जीव पत्र ॥ येथें सचिव तोचि सजीवपत्र ॥ लिहिता वरिष्ठ विश्वामित्र ॥ परमपवित्र त्याचेनी ॥ १० ॥ क्षराक्षराहूनि परती ॥ श्रीरामाची निजकीर्ती ॥ करोनि पत्रिका समाप्ती ॥ प्रधानाहातीं दिधली ॥ ११ ॥ पत्रिकेचा अर्थ श्रेष्ठ ॥ वाचूं जाणें एक वसिष्ठ ॥ आणिका आँकळितां अतिकष्ट ॥ होईल स्पष्ट अयोध्येसी॥१२॥ प्रेमकुंकुमें अतिप्रीती ॥ पत्रिका शोभे शोभनस्थिती ॥ ज्याचें प्राधान्य त्रिजगती॥ त्या प्रधानाहातीं दिधली ॥ १३ ॥ बैसला मनोरथरथीं ॥ चारी वारू चहुंपुरुषार्थी ॥ मनासि ज्याचेनि निजगती ॥ तोचि सारथी धुरेसी॥१४॥ ऐसिया संनद्धनिजस्थिती ॥ पाठविला शीघ्रगती ॥ तो पावला तिसरे वस्ती ॥ वस्तीची स्थिती अवधारा ॥१५ ॥ प्रथमवस्ती श्रवणमननपुरीं ॥ दुजी निजध्यासनगरीं ॥ तिसरी वस्ती साक्षात्कारीं ॥ अयोध्यापुरीं पावला ॥ १६ ॥ अयोध्या प्रथम मोक्ष

१ खालीं तोंड करून. २ पराभूत. ३ अत्यानंद. ४ विश्वामित्रा. ५ मध्यें. ६ आज्ञा. ७ जाणता. ८ तयार.

पुरी ॥ अजाचा पुत्र राज्यकरी ॥ ते श्रीरामाची निजनगरी ॥ प्रधान तेथवरी पावला॥ १७॥दशरथ सभा वसिष्ठगांढी ॥ तीपुढें इंद्रसभा बापुडी ॥ प्रधानें देखोनि आवडी ॥ उभविलीगुढी विजयाची ॥ १८ ॥ सीता अत्यंत सुंदरी ॥ हरचापभंगें श्रीरामा वरी ॥ प्रधान वर्धावा फोकारी ॥ घरोघरीं आल्हाद ॥ १९ ॥ हरधनुष्य नपुरे वोढी ॥ वोढितां भंगलें कडाडी ॥ धाकें रावण पडिला बुर्डी ॥ सभा बापुडी मूर्छित ॥ २० ॥ धनुष्याची कडाडी ॥ मूर्छित रायांचिया कोडी ॥ कृतांताची वळली मुरकुंडी ॥ धाकें पोटीं कळिकाळ ॥ २१ ॥ सद्गुरु कौशिकें अभ्यासिले॥ रामसुमित्र सुविद्य भले ॥ दादुल्याचे ते दादुले ॥ यश पावले तिहीं लोकीं ॥२२॥ जनकनेम अतिप्रबळ ॥ सीतेचे लग्नीं शिवचापबळ ॥ जो कोणी सजील सबळ ॥ त्यासी जानकी माळ घालील ॥२३॥ त्याही जनकाच्या नेमातें ॥ सिद्धि पावविलें त्या चापातें ॥ सभेसी गांजोनि समस्तांतें ॥ सीता रघुनाथें जिंकिली ॥ २४ ॥ प्रधानाचे सुखोत्तरीं ॥ सभा गर्जे जयजयकारीं ॥ त्राहाटिल्या निशाणभेरी ॥ मंगळतुरीं आल्हाद ॥ २५ ॥ गुढिया उभवी घरोघरीं ॥ परमानंदें बोलती नरनारी ॥ श्रीरामें जनकाच्या स्वयंवरीं॥ सीता सुंदरी पर्णियेली ॥ २६ ॥ सांगोनि श्रीरामाची ख्याती ॥ वर्णूनि श्रीरामाची कीर्ती ॥ प्रधानें त्या सभेप्रती ॥ घातलें क्षितीं लोटांगण ॥ २७ ॥ अतिआल्हाद दशरथासी ॥ सन्मानिलें प्रधानासी ॥ मुकुटकुंडलें देवोनि त्यासी ॥ वसिष्ठापासीं बैसविला॥ २८ ॥ रायें फोडोनियां भांडारें ॥ दान देतो उदारकेंरें ॥ दिधलीं गाईचीं खिल्लारें ॥ कणकोठारें द्विजांसी ॥ २९ ॥ राजा निमग्न परमानंदीं ॥ वसिष्ठ सुखावला त्रिशुद्धी ॥ प्रधान अत्यंत सुबुद्धी ॥ पत्र तेसंधी वोपिलें ॥ ३० ॥ विश्वामित्राची निजयुक्ती ॥ सर्वसिद्धीच्या सिध्यर्थी ॥ आधीं सद्गुरूसी विनंती ॥ मग भूपती कार्यार्थ ॥ ३१ ॥ वसिष्ठें वाचितां पत्र ॥ रामप्रताप अतिविचित्र ॥ तेणें सजर्ळ जाले नेत्र ॥ धन्य विश्वामित्र तो ह्मणे ॥३२॥ धन्य दशरथाचें भाग्य ॥ आह्मीं भाग्याचे सभाग्य ॥ धन्य जानकीचें अष्टांग ॥ राम अर्द्धांग पावली ॥ ३३ ॥ पूर्ण अवतार बाळलीळा ॥ बाळपणीं प्रताप आगळा ॥ धन्य जनकाची जनकबाळा ॥ ब्रह्मपुतळा निजकांता ॥ ३४ ॥ ऐसी पत्रिकेची ॥ १ ॥

१ वसिष्ठामुळें श्रेष्ट. २ क्षुद्र. ३ भीई. ४ विद्वान. ५ वरिली. ६ भूमीवर. ७ दिलें. ८ आनंदानें अश्रु पुर्ण. ९ विलक्षण.

स्तुती ॥ वसिष्ठें केलीअतिप्रीती ॥ काय लिहीलेंसे पत्रार्थी ॥ सावधान श्रोतीं परिसावें ॥ ३५ ॥ ॐनमो स्वामी वसिष्ठा ॥ निजज्ञाने ज्ञानश्रेष्ठा ॥परमानंदें अतिप्रतिष्ठा ॥ विनंती वरिष्ठा अवधारीं ॥ ३६ ॥ तुझी अल्हादें व्हावी भेटी ॥ हे जनकासी उत्कंठा मोठी॥ वोहरें पहावीं कृपादृष्टी ॥लग्नसंतुष्टी तुझेनी॥ ३७॥सीता श्रीरामें धनुर्वेधी ॥स्वयंवरीं जिंतिली त्रिशुद्धी॥तूं आलिया कृपानिधी॥ लग्नसिद्धी होईल॥३८॥प्रकृतिपुरुषां पाणिग्रहण॥तुझेनि होतसे संपूर्ण॥तूं कारणा निजकारण॥लग्नसुलग्न तुझेनी॥३९॥ दशेंद्रिय दशरथा ॥ तूंचि कर्ता तूंचि नियंता ॥ पाणिग्रहण रामसीता ॥ तूं मुख्य कर्ता कुळगुरू ॥ ४० ॥ तुझी आज्ञा अतिसमर्थ॥गगनींकाठी वंदी आदित्य ॥ तुझेनि रघुवंश सनाथ॥ लग्न समाप्त तझेनी ॥ ४१ ॥ यापरी वसिष्ठासि विनंती ॥ विश्वामित्रें लिहिली स्थिती ॥ जनक दशरथ भूपती ॥ पत्रप्रीती प्रार्थित ॥ ४२ ॥ स्वस्ति श्रीअजात्मजा ॥ सुर्यवंश वंशध्वजा ॥ दशरथा महाराजा ॥ श्रीराम तुझा निजविजयी ॥ ४३ ॥ श्रीरामप्रताप आगळा ॥ स्वयंवरीं वरिली जनकबाळा ॥ त्याच्या लग्नाचा सोहळा ॥ यावें भूपाळा आल्हादें ॥ ४४ ॥ श्रीरामाच्या निजजननी ॥ आणाव्या सुखासनीं ॥ भरतशत्रुघ्न पैं दोन्हीं ॥ गजारोहणीं आणावे ॥ ४५ ॥ सेवक सुहृद लाहान थोर ॥ सेनापती सहपरिवार ॥ सोयरे आणावे समग्र ॥ सोहळा स्वयंवर पाहावया ॥ ४६ ॥ देखोनि जनकाचें मूळपत्र ॥ दशरथासि आल्हाद थोर ॥ प्रधान प्रेरिलों सत्वर ॥ रथ कुंजर शृंगारावया ॥४७॥ धन्य सद्गुरू विश्वामित्र ॥ धनुर्विद्या अतिविचित्र ॥ त्याचेनि प्रतापें रघुवीर ॥ कृतोपकार आह्मीं केलों ॥ ४८ ॥ ताटिका वधिली अतिदुस्तर ॥ यागीं मारिले राक्षस घोर ॥ चापभंगें सीता सुंदर ॥ वरी रामचंद्र गुरुविद्या ॥ ४९ ॥ यापरी प्रतापें रघुनाथा ॥ विश्वामित्रें सुविधंता ॥ ऋषीची आज्ञा यावें लग्नार्था ॥ आह्मां सर्वथा तेथें जाणें ॥ ५० ॥ ॥ श्लोक ॥ अथरात्र्यां व्यतीतायां सोपाध्यायःसबांधवः ॥ राजा दशरथोहृष्टःसुमंत्रमिदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अद्यसर्वेधनाध्यक्षाधनमादायपुष्कलं ॥ व्रजंत्वग्रेसुविहितानानारत्नसमन्विताः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रायें नगरीं क्रमोनि निशी११ ॥ सांगे सुमंत्र प्रधानासी ॥ श्रीराम सीते

१ सूर्य. २ श्रेष्ट. ३ हत्तीवर बसवून. ४ आप्त. ५ आमंत्रणपत्र. ६ पाठविला. ७ हत्ती. ८ आभारी. ९ भयंकर. १० सज्ञानता. ११ रात्र.

च्या लग्नासी ॥ जाणें मिथिळेसी अतिशीघ्र ॥ ५१ ॥ भांडारें उघडवी उठाउठी ॥ काढिल्या द्रव्याच्या कोटी ॥ भरावें गजवाजी
च्या पृष्ठीं ॥ उरलें शकटीं द्रव्य भरावें ॥ ५२ ॥ मुगुटकुंडलें अलंकार ॥ रत्नमुक्ताफळें संभार ॥ सूत्र पटसूत्र रोमसूत्र ॥ वस्त्रें
विचित्र सवें घ्यावीं ॥ ५३ ॥ राजपत्न्यां अतिसुकुमार ॥ सुखासनीं सालंकार ॥ वस्त्रें पालवछत्रें गजर ॥ अतिशीघ्र चालोंदें ॥५४॥
रायासि आल्हाद अपार ॥ भरतशत्रुघ्न निजकुमर ॥ सालंकृत मनोहर ॥ रथीं सत्वर बैसविले ॥ ५५ ॥ सेनापती वीरेंवीर ॥ शृं
गारिलें सैन्यसंभार ॥ टके पताका निजगजर ॥ रथ कुंजरें घडघडिले ॥ ५६ ॥ सेना चालली येकसरें ॥ वाजती नानापरीचीं
तुरें ॥ गज गर्जती गहीरे ॥ भाट गजरें गर्जती ॥ ५७ ॥ वीरीं दिधली आरोळी ॥ सिंहनादें पिटिली टाळी ॥ पर्णावया
जनकबाळी ॥ ॥ राजकुळी चालिली ॥ ५८ ॥ आणोनि उत्तमरथासी ॥ रथीं बैसविले महाऋषी ॥ वसिष्ठ वामदेव क
श्यपासी ॥ मार्केंडेयऋषि जाबाली ॥ ५९ ॥ कात्यायनादि ऋषीश्वर ॥ रायापासीं जे निरंतर ॥ रथीं बैसविले अपार ॥ ज्ञान
गंभीर निजनिष्ठों ॥ ६० ॥ ज्यांच्या वचनाचेनि पडिपाडें ॥ कळिकाळ पायां पडे ॥ ऐसे ऋषिवर्य निधडे ॥ राम वरांडा तेही आ
ले ॥ ६१ ॥ ऐसें दोहीभागीं ऋषीश्वर ॥ मध्यें राजासहीत कुंमर ॥ पृष्ठभागीं सैन्यभार ॥ आले सत्वर मिथिळेसी ॥ ६२ ॥ ना
मकीर्ति विरक्तीभक्ती ॥ इहीं तीन पेणा वस्ती ॥ चौथे पेणें रघुपती ॥ निजात्मप्रीती भेटले ॥६३॥ अहंसोहंकोहंगती ॥ त्याचि ति
हीं पेणातीनवस्ती ॥ तेथवरी ज्याची स्थिती ॥ त्यासि राम निश्चिती भेटेल ॥ ६४ ॥ दृश्यद्रष्टादर्शनस्थिती ॥ यातिही पेणा
तीन वस्ती ॥ तिन्ही क्रमोनियां चौथी ॥ त्यासि राम निश्चिती भेटेल ॥ ६५ ॥ विदेह नगरीं विदेहगती ॥ राम राहिलासे निज
स्थिती ॥ तेथवरी ज्याची वस्ती ॥ राम निश्चिती भेटेल ॥ ६६ ॥ विदेह श्रीराम भेटेल सत्वर ॥ साधनचतुष्टय शृंगार ॥ चारी
पुरुषार्थ आलंकार ॥ निधडे वीर लेईले ॥ ६७ ॥ यापरी पेणोपेणीं सत्वर ॥ ठाँकिलें विदेहाचें नगर ॥ अतिसत्वर मनोहर ॥
नगरी सुंदर शोभत ॥ ६८ ॥ मुळीचे पदीं वस्ती चाऱ्ही ॥ करोनि पावले विदेहपुरीं ॥ तेम्यां वर्णिले ग्रंथाधारीं ॥ श्रोतीं कुसरी

१ गाडींत. २ हत्ती. ३ एकदम. ४ वाद्यें. ५ मोठ्याश्रद्धेनें. ६ श्रेष्ठ. ७ क्रमास. ८ राजपुत्र. ९ ओलांडून. १० येऊन पोंचले. ११ दुर्लक्ष.

नकरावी ॥ ६९ ॥ दशरथा जनकासी भेटी ॥ जानकी कन्या ज्याची गोमटी ॥ दोघांचे भेटिची गोडगोष्टी ॥ सुखसंतुष्टी आल्हा
द ॥ ७० ॥ रामायणाचें निजसार ॥ तें हें सीतास्वयंवर ॥ प्रकृतिपुरुषां येकाकार ॥ होती साचार सुलग्नीं ॥ ७१ ॥ जयाचेनि
पावेन पृथ्वी नवखंड ॥ जयाचेनि पावन पिंडब्रह्मांड ॥ त्याचिया लग्नाचे पैं कोडें ॥ कथा अतिगोड निरोपणीं ॥ ७२ ॥ येका
जनार्दना शरण ॥ प्रकृतिपुरुषां पाणिग्रहण ॥ श्रीरामसीतेचें लग्न ॥ समाधान जीवशिवा ॥ ७३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे
बालकांडेयेकाकारटीकायांदशरथआगमनोन्नामयेकविंशतितमोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥
॥ एवं ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सुंदर. २ पवित्र. ३ चमत्कार.

बा.का.भा.रा.अ.२२
ऋषी-मंडळी.
व.
दशरथ.
जनक.
रा.
ल.
भ.
श.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ ॥ जीवशिवाचें समाधान ॥ ते हे कथा रामायण ॥ पवित्र परिकर पावन ॥ जगदोद्धारण जडजीवा ॥ १ ॥ श्रीरामीं संलग्नता ॥ सर्वांगे समरसें सीता ॥ याचि नांव सुलग्नता ॥ ते लग्न कथा अवधारा ॥ २ ॥ मार्गीं वसोनि चारी वस्ती ॥ राजा दशरथ शीघ्रगती ॥ आला विदेहपुराप्रती ॥ जेथें रघुपती निजविजयी ॥ ३ ॥ विदेहपुरा वस्ती आले ॥ ते त्रिभुवनीं विजयी जाले ॥ विश्वामित्रें मित्रत्व केलें ॥ गुरुत्व दिधलें वसिष्ठें ॥ ४ ॥ श्रीवसिष्ठें विश्वामित्रु ॥ केला श्रीरामीं धनुर्विद्यागुरु ॥ आपण ब्रह्मविद्या सद्गुरू ॥ विजयी रामचंद्र यांचेनी ॥ ५ ॥ वसिष्ठनिष्ठा निजनिर्धारीं ॥ दशरथ पावला विदेहपुरी ॥ रत्नकळसांचिया हारीं ॥ तेजें अंबेरीं रवि लोपे ॥ ६ ॥ दशरथ आला निजगजरीं ॥ छत्र पालव छत्रे वरी ॥ निशाणें त्राहाटिलियां भेरी ॥ मंगळतुरीं गर्जत ॥ ७ ॥ आला ऐकोनि दशरथ ॥ जनक सामोरा धांवत ॥ शतानंद पुरोहित ॥ सवे समस्त प्रधान ॥८॥ पुढें वसिष्ठ देखिला दृष्टी ॥ धांवोनि चरणीं घातली मिठीं ॥ जगदोद्धार स्वचरणांगुष्टीं ॥ सभाग्यसृष्टीं मी एक ॥९॥ वसिष्ठ चरण जाले प्राप्त ॥ आजि माझें कुळ पुनीतें ॥ आजि माझे पितर तृप्त ॥ वंश सनाथ आजि माझा ॥ १० ॥ वसिष्ठ भेटल्या अभीष्टें ॥ वसिष्ठ भेटल्या अनिष्ट इष्ट ॥ वसिष्ठ भेटल्या भाग्य वरिष्ठ॥वसिष्ठें श्रेष्ठ निजदास ॥११॥ वसिष्ठ अत्यंत सज्ञान ॥ जनक सद्भाव संपूर्ण॥देखोनि दिधलें आलिंगन ॥ समाधान दोघांसी ॥ १२ ॥ दोनी दीप एक होती ॥ द्वैत लोपें येकचि दीप्ती ॥ तैसें आलिंगन देती ॥ अभेदवृत्ती आल्हाद ॥ १३ ॥ वसिष्ठदेहींच विदेही ॥ जनक सहजची विदेही ॥ दोघे विदेहदेही ॥ दिधलें पाही आलिंगन ॥ १४ ॥ जनक वसिष्ठाचे भेटी ॥ आल्हाद नमाये सृष्टी ॥ पुढें दशरथ देखिला दृष्टी ॥ उठाउठी आलिंगी ॥ १५ ॥ जानकी जनका श्रीरामजनका ॥ आलिंगन पडलें देखा ॥ तेणें संतोष सकळिकां ॥ तिहीं लोकां आल्हाद ॥ १६ ॥ येक जनक येक दशरथ ॥ समर्थु आलिंगी समर्थ ॥ तेणें सुखावे रघुनाथ ॥ पुरला मनोरथ सीतेचा ॥ १७ ॥ दोघां अतिप्रीती आलिंगन ॥ दोघे राजे सुखसंपन्न ॥ सीता रघुनाथाचें लग्न ॥ वेगीं सुलग्न करावें ॥ १८ ॥ देखोनि भरत आणि शत्रुघ्न ॥ राजा प्रधान विस्मया

१ कथा. २ आकाशीं. ३ फडकलीं. ४ पवित्र. ५ प्रिय. ६ प्रकाश. ७ ऐक्यता.

पन्न ॥ विस्मित मिथिलेचे जन ॥ रामलक्ष्मण केंविआले ॥ १९ ॥ कांहीं जाला अपमान ॥ किंवा चुकलें विधिविधान ॥ दोघे आले हे रुसोन ॥ अतिउद्विग्न विदेही ॥ २० ॥ पुसोनि येतां कौशिकासी ॥ दोघे होते गुरुसेवेसी ॥ तेचि दोघे दशरथापासीं ॥ शीघ्रवेगेसीं कां आले ॥ २१ ॥ जनक वसिष्ठासि पुसे आपण ॥ रामलक्ष्मण दोघेजण ॥ येथें कां आले रुसोन ॥ कोण विधान मी चुकलों ॥ २२ ॥ विदेहासि सांगे वसिष्ठ ॥ रामलक्ष्मण ते ज्येष्ठ ॥ भरतशत्रुघ्न हे कनिष्ठ ॥ सांगतां स्पष्ट कळेना ॥ २३ ॥ रूपरेखा समसमान ॥ ठाण माण गुण लावण्य ॥ हे दोघे रामलक्ष्मण ॥ भरतशत्रुघ्न ते कवण ॥ २४ ॥ ऐसें बोलतां विदेहासी ॥ हांसें आलें वसिष्ठासी ॥ मग बैसोनि सावकाशी ॥ पूर्ववृत्तांतासी सांगत ॥ २५ ॥ भरत रामपिंडाचा अर्धभाग ॥ तो रामरूपी दिसे सांग ॥ शत्रुघ्न सौमित्राचा भाग ॥ त्याचें सर्वांग तद्रूप ॥२६॥ हे चतुर्व्यूह चारी मूर्ती ॥ येकरूपें चतुर्धा भासती ॥ ऐसें ऐकोनि भूपती ॥ स्वयें चित्तीं तटस्थ ॥ २७ ॥ तेचि समयीं विश्वामित्र ॥ घेवोनि आला रामसौमित्र ॥ दशरथाचे च्यारी पुत्र ॥ शोभा विचित्र येकत्वें ॥ २८ ॥ देखतां चतुर्मूर्ति चतुरर्क ॥ पाहाणें पाहतां अवघे येक ॥ ऐकोनि जनका परमसुख ॥ परमपुरुष हे च्यारी ॥ २९ ॥ कुशध्वज माझा कनिष्ठबंधू ॥ त्याच्या कन्या स्वरूपसाधू ॥ भरतशत्रुघ्नां करूं वधू ॥ उर्मिलासंबंधू लक्ष्मणासी ॥ ३० ॥ ऐसा जनकाचा मनोरथ ॥ चवघेबंधू सहित ॥ जामाता जोडला रघुनाथ ॥ उल्हासत स्वानंदें ॥ ३१ ॥ घेवोनि श्रीरामलक्ष्मण ॥ विश्वामित्र आला आपण ॥ दशरथ घाली लोटांगण ॥ हर्षें चरण वंदिले ॥ ३२ ॥ आनंदें दशरथ बोलत ॥ तुझी धनुर्विद्या समर्थ ॥ तुझेनि विजयी श्रीरघुनाथ ॥ कीर्ति विख्यात तुझेनी ॥ ३३ ॥ तुझेनि ताटिकेसी अंत ॥ तुझेनि सुबाहूसी घात ॥ तुझि कृपें जानकी प्राप्त ॥ तूं अतिसमर्थ ऋषिवर्या ॥ ३४ ॥ माझें अत्यंत कृपणपण नेदीं ह्मणें रामलक्ष्मण ॥ तेत्वां आणोनियां आपण ॥ यशभूषण दिधलें ॥ ३५ ॥ तुझेनि निजशिष्यपणें ॥ तिहीं लोकीं मिरवे लेणें ॥ ऐसी लेवविलीं भूषणें ॥ कंठाभरणें शिवासी ॥ ३६ ॥ ऐसें ऐकतां स्तुतिस्तोत्र ॥ हांसोनि बोले विश्वामि ॥ १ ॥

१ उदास. २ कार्य. ३ चार प्रकारचे. ४ चारसूर्य. ५ अलंकार.

त्र ॥ रामचंद्रें मी पवित्र ॥ ब्रह्मीं ब्रह्मसूत्र श्रीराम ॥ ३७ ॥ श्रीरामाचेनि शिष्यपणें ॥ तिहीं लोकीं माझें गुरुत्व वंदणें ॥ श्रीरामें माझें सनाथ जिणें ॥ जिणें मरणें मज नाहीं ॥ ३८ ॥ पूर्वीं यागीं मी अनाथ ॥ तो श्रीरामें केला सनाथ ॥ कर्माकर्मा करोनि घात ॥ श्रीरघुनाथ तुष्टला ॥ ३९ ॥ श्रीराम शिष्यत्व नवाई ॥ मज देहवंता वंदी विदेही ॥ रामकीर्ती सांगो काई ॥ पाषाण पाईं पुनीत ॥ ४० ॥ ज्याचेनि पायें तरती पाषाण ॥ त्याचेनि गुरुत्वें मी धन्य ॥ माझेंही यज्ञाचें फळ जाण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण श्रीराम ॥ ४१ ॥ ऐसें बोलतां विश्वामित्र ॥ सुरसिद्ध करिती जयजयकार ॥ वर्षती सुमनांचे संभार ॥ विश्वामित्र मूर्छित ॥ ४२ ॥ वसिष्ठ येवोनियां तेथ ॥ विश्वामित्रा करी सावचित्त ॥ जें बोलिलासी तें इत्थंभूत ॥ श्रीरघुनाथ परब्रह्म ॥ ४३ ॥ आल्हादें दशरथ उठोन ॥ आलिंगी श्रीरामलक्ष्मण ॥ रत्नें धनधान्य वोंवाळून ॥ चौघेजण बैसविले ॥ ४४ ॥ वसिष्ठ विश्वामित्रवचन ॥ श्रीराम ब्रह्म परिपूर्ण ॥ तेणें जनकासी आल्हादपूर्ण ॥ करावया लग्न उद्यंत ॥ ४५ ॥ शतानंद पुरोहितासी ॥ जनक धाडी कुशध्वजापासीं ॥ तो धाकटा बंधु आह्मांसी ॥ शीघ्रतेसी आणावया ॥ ४६ ॥ संकाशा नाम नगरीसी ॥ ज्यां राज्यीं स्थापिलें प्रतिष्ठेसी ॥ दोघी कन्या आहेति त्यासी ॥ लावण्यराशी सुंदरा ॥ ४७ ॥ श्लाघ्यसंबंधु रघुनंदना ॥ दोघी द्याव्या भरतशत्रुघ्ना ॥ यालागीं त्यासी शीघ्र आणा ॥ लग्नीं सुलग्ना साधावया ॥ ४८ ॥ ऐकोनि जनकाचें आकारण ॥ शीघ्र कुशध्वज आला आपण ॥ रायासि करोनि नमन ॥ आलिंगन दिधलें ॥ ४९ ॥ जनकसभा सावकाशी ॥ मूळ धाडिलें दशरथासी ॥ वेगीं बोलवावें तयासी ॥ लग्नदिवसासी नेमावया ॥ ५० ॥ दशरथ आला ऋषिमेळीं ॥ वसिष्ठ वामदेव रायाजवळीं ॥ कश्यप कात्यायन जाबाली ॥ तपोबळी मार्कंडेयो ॥ ५१ ॥ आले सखे सुहृदजन ॥ जनकें दिधला सन्मान ॥ अवघे बैसले सावधान ॥ लग्नदिन नेमावया ॥ ५२ ॥ विवाह करावया सत्कुळी ॥ दोहीं वंशाची वंशावळी ॥ शोधोनि पहावी समूळीं ॥ ऋषिमुळीं नेमिले ॥ ५३ ॥ वराचें कुळ समस्त ॥ सांगावया वसिष्ठ कुळदैवत ॥ तेणें सांगावें साद्यंत ॥ इत्थंभूत रविवंश ॥ ५४ ॥ ऐकोनि ऋषीचें उत्तर ॥ वसिष्ठें

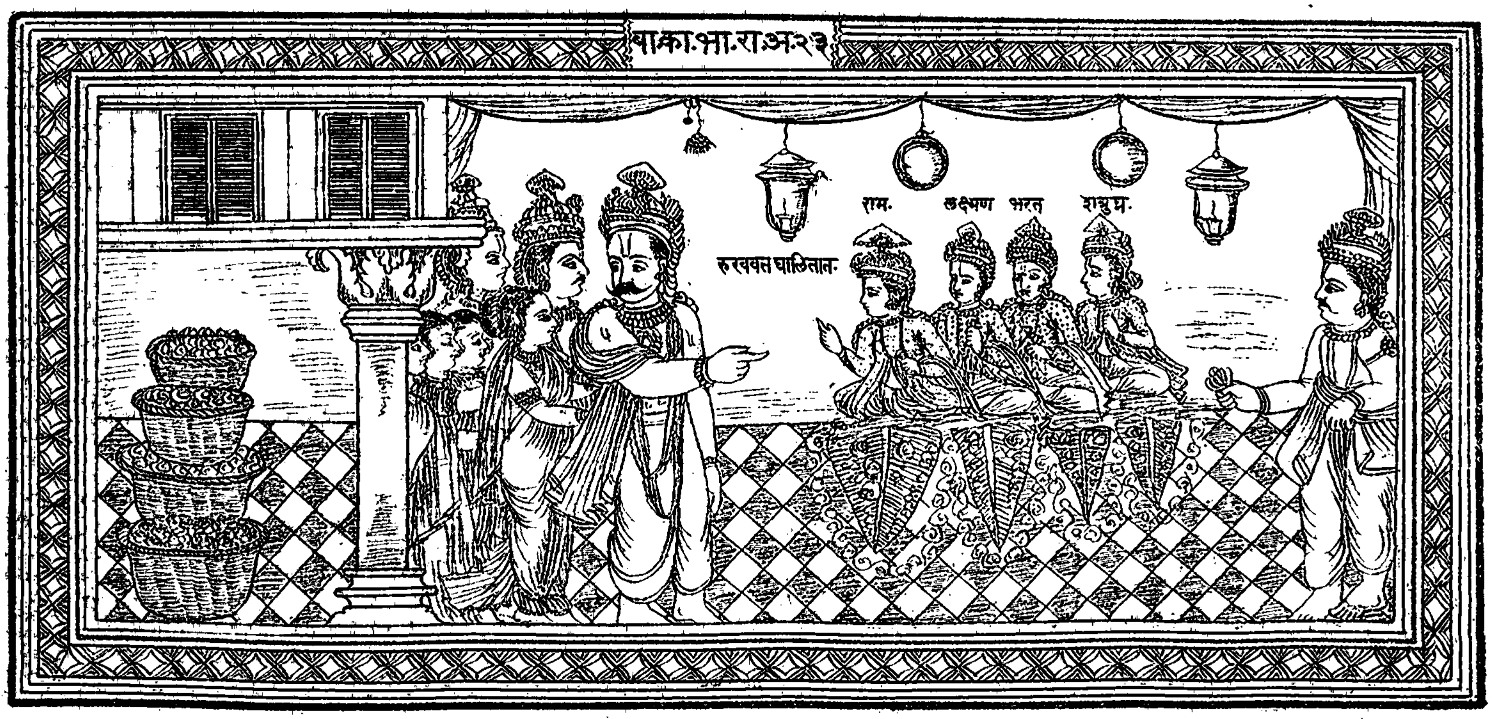
१ सफल. २ चमत्कार. ३ पवित्र. ४ तयार. ५ योग्य. ६ आमंत्रण.

केला नमस्कार ॥ ऐका सूर्यवंशविस्तार ॥ अतिपवित्र भूपती ॥ ५५ ॥ सूर्यवंशाचिया ख्याती ॥ महापातकी मुक्त होती ॥ ये
कयेक चक्रवर्ती ॥ त्रिजगतीभूषण ॥ ५६ ॥ सूर्याचा मुख्य मनु पुत्र ॥ मनूचा इक्ष्वाकु पवित्र ॥ तेणें अयोध्या मुक्तक्षेत्र ॥ केलें
नगर निजवासा ॥ ५७ ॥ यालागीं सूर्यवंशीं जाण ॥ ह्मणती इक्ष्वाकुनंदन ॥ ह्मणावया हेंचि कारण ॥ पदव्याख्यान याचि
स्थिती ॥५८॥ येच वंशीं पृथु चक्रवर्ती ॥ रसातळा जातां क्षिती[२] ॥ पृथूनें धरिली आत्मशक्ती ॥ पृथ्वी ह्मणती त्याचेनी ॥५९॥
तेणें केलें पृथ्वीचें दोहन[३] ॥ सुखी केले सकळजन ॥ पूजाभक्ती तेणें पावन ॥ अनर्घ्यरत्न[४] सूर्यवंशीं ॥ ६० ॥ येच वंशीं उत्तानच
रण ॥ त्याचा पुत्र ध्रुव जाण ॥ बाळपणीं देव सुप्रसन्न ॥ करोनि आपण अढळ जाला ॥ ६१ ॥ योनिद्वारें न जन्मतां ॥ पित्याचे
कुशीं जन्म पावतां ॥ परी मरों नेदीच निजधाता ॥ तो मान्धाता रविवंशीं ॥ ६२ ॥ शिबी चक्रवर्ती येच वंशीं ॥ पक्ष्यासाठीं
तुकी[५] मांसासी ॥ नगरी नेली वैकुंठासीं ॥ सत्वराशी शिबी देखा ॥ ६३ ॥ सूर्यवंशीं अतिपवित्र ॥ जन्म पावला हरिश्चंद्र ॥ स्व
प्रदान विधिउपचार ॥ केला साचार जाग्रतीं ॥ ६४ ॥ दक्षिणा द्यावया समग्र ॥ डोंबाघरीं होय परतंत्र ॥ विकोनियां स्त्रीपुत्र ॥
विश्वामित्र सुखी केला ॥ ६५ ॥ रुक्मांगद येच वंशीं ॥ व्रत पाळोनि एकादशी ॥ नगरी नेली वैकुंठासी ॥ व्रतें जगासी उद्धार
॥६६ ॥ सुरासुरा नागवे वैरी ॥ धूमांकित[६] पाताळविवरीं ॥त्यातें साधोनियां मारी ॥ तो धुंदुमार रविवंशीं ॥ ६७ ॥ त्याचा पुत्र
धर्मांगद ॥ एकादशी व्रतीं आल्हाद ॥ शिरदेतां नमानी खेद ॥ परमानंद पावला ॥ ६८ ॥ सूर्यवंशींचे भूपती ॥ एका चढ[७] ए
काची ख्याती ॥ श्रवणें जन पावन होती ॥ वंशोत्पत्ती अवधारा ॥ ६९ ॥ येच वंशीं अंबऋषी ॥ व्रत साधोनि द्वादशी ॥ देव
आणिला गर्भवासासी ॥दुर्वासासी वांचविलें ॥ ७० ॥ येच वंशीं राजे सगर ॥ कपिलशापें जळतां शूर ॥ ज्यांचेंनि नांवें जाले सा
गर ॥ करी उद्धार भगीरथ ॥ ७१ ॥ भगीरथें निजात्मशक्ती ॥आणोनियां भागीरथी ॥ पूर्वज तारिले सांगों किती ॥ त्रिजगती
उद्धार ॥ ७२ ॥ भगीरथसुत प्रवीण युद्धीं ॥ देवां दैत्यां युद्धसंधी ॥ इंद्रें बैसवोनियां खांदीं ॥ नेला त्रिशुद्धी युद्धासी ॥ ७३ ॥ ॥ २ ॥

१ स्वतः रहाण्यासाठीं. २ पृथ्वी. ३ दूध काढणें. ४ अमूल्य. ५ वजनकरी. ६ अंधःकारयुक्त. ७ श्रेष्ठ.

बैसला इंद्राच्या ककुती ॥ यालागीं त्यातें काकुस्थ ह्मणती ॥ त्याच्या नामाचि निजख्याती[१] ॥ काकुस्थ ह्मणती श्रीरामा ॥७४॥
रविवंशीं अतिनिष्पाप ॥ राजा जन्मला दिलीप ॥ कामधेनु उपासी नृप ॥ अतिसंक्षेपें पुत्रार्थी ॥ ७५ ॥ कामधेनु प्रसन्नपूर्ण ॥
रघुपुत्र पावला सुलक्षण ॥ ज्याचेंनि नांवें रघुनंदन ॥ वंशीचा जाण ह्मणताती ॥ ७६ ॥ रघूचा अज आर्तबळी[२] ॥ अतिप्रता
पी भूमंडळीं ॥ वैरी अजप्राय बळी ॥ पायांतळीं मेमाती ॥७७॥ त्या अजाचा दशरथ ॥ शुक्र जिंकिला युद्धांत ॥ स्वर्गी जाला
यशवंत ॥ सन्मानिला अमरेंद्रें ॥ ७८ ॥ पराभाविलें दैत्यगुरूसी ॥ अतिआल्हाद बृहस्पतीसी ॥ आलिंगून हृदयेसी ॥ निज
नगरासी धाडिला ॥ ७९ ॥ त्याचे पुत्र चौघेजण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ धाकुटे भरत शत्रुघ्न ॥ आदिकारण हे च्यारी ॥८०॥
केला ताटिकेचा निर्वाळ[६] ॥ सुबाहु मारिला राक्षसमेळा ॥ रावण अपमानिला बळा ॥ चरणीं शिळा उद्धरली ॥ ८१ ॥ सूर्यवंशी
चें वर्णन ॥ वसिष्ठ गर्जे आल्हादोन ॥ सुमनें वर्षती सुरगण ॥ हर्षत मन जनकाचें ॥ ८२ ॥ ऐकोनि सूर्यवंशावळी ॥ महासि
द्धीं पिटिली टाळी ॥ धन्य धन्य जनकबाळी ॥ भाग्यें सत्कुळीं सुलग्न ॥ ८३ ॥ परिसोनि निजवंशवर्णन ॥ दशरथा आल्हादपू
र्ण ॥ वसिष्ठावरी वोंवाळून ॥ देत गोदान लक्षकोटी ॥ ८४ ॥ मग उठोनि महाऋषी ॥ बैसविलें वसिष्ठासी ॥ तूं सूर्यवंशाचा
सद्गुरू होसी ॥ तूं रविवंशासी भूषण ॥ ८५ ॥ सूर्यवंशीं जे जे भूप ॥ सांगितले अतिप्रताप ॥ ते तुझेनि निष्पाप ॥ तूं सद्रूप
सद्गुरू ॥ ८६ ॥ जेंवि सूर्य निजतेजेसी ॥ सूर्यकांतीं तेज प्रकाशी ॥ तेंवि तुझेनि अनुग्रहेसीं ॥ सूर्यवंशासी प्रताप ॥ ८७ ॥ अ
चेतन कृपादृष्टी ॥ सूर्यमंडळीं तपे काठी ॥ तुझा अनुग्रह[७] जाल्यापाठी ॥ शिष्य सृष्टी निजविजयी ॥ ८८ ॥ वसिष्ठ वक्ता सुख
स्वानंद ॥ सभेसी जाला परमानंद ॥ जनक भाग्याचा अगाध ॥ लग्नसंबंध श्रीरामीं ॥ ८९ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जालें
सूर्यवंशव्याख्यान ॥ जनकवंशाचें निरूपण ॥ सावधान अवधारा ॥ ९० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटी
कायांसूर्यवंशनिरूपणन्नामद्वाविशंतितमोध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ९० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ प्रसिद्धि. २ सेवाकरी. ३ तत्परतेनें. ४ शूर. ५ वक्त्याप्रमाणें. ६ संहार. ७ कृपा.

बा.का.भा.रा.अ.२३
रुरववत घालितात.
राम.
लक्ष्मण
भरत
शत्रुघ्न.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ ॥ सूर्यवंशीचेभूपती ॥ असंख्य आणि अगाधकीर्ती ॥ ते म्यां सांगितले संकळिती ॥ क्षमा श्रोतीं करावी ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तोऽथजनकस्तमुवाचकृतांजलिः ॥ श्रोतुमर्हसिधर्मज्ञमत्कुलंशृण्वतांवर ॥ १ ॥ प्रधानेश्वर वक्तव्यंकुलंनिरवशेषतः ॥ वक्तव्यंकुलजातेनतन्निबोधनरेश्वर ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ बसिष्ठें सूर्यवंशावळी ॥ वर्णिली अतिप्रांजळी ॥ जनक उठोन तये वेळीं ॥ कृतांजळी विनवीत ॥ २ ॥ माझिये कुळीचे भूपाळ ॥ ख्यातिवंत अतिप्रबळ ॥ राउळें परीसावे सकळ ॥ सकळकुळपर्यावो ॥ ३ ॥ कन्यादानीं सकळकुळ ॥ सांगावें लागे स्वयें समूळ ॥ पहिले कुळीं निमी भूपाळ ॥ त्याची कीर्ति प्रबळ तिहीं लोकीं ॥ ४ ॥ वसिष्ठाचे शापस्थिती ॥ जगाचें देखणें ज्याची वस्ती ॥ ज्याचेनि डोळे देखणे होती ॥ यालागीं ह्मणती निमील्यातें ॥ ५ ॥ निमिष्यानिमिष्याची गती ॥ ज्याचेनि चाले अहोराती ॥ यालागिं त्यातें निमी ह्मणती ॥ जाण निश्चिती नरनाथा ॥ ६ ॥ निमीचा सुत मिथि सोज्वळा ॥ नगरी वसविली स्वलीळा ॥ यालागिं ईतें ह्मणती मिथिला ॥ सन्मान सोहळा निजनगरीं ॥ ७ ॥ मिथि पुत्र प्रथम जनक ॥ जो कां अत्यंत सात्विक ॥ पुत्रप्राय पाळिले लोक ॥ यालागिं नांव जनक त्यासी ॥८॥ त्याचा पुत्र धृष्टकेतु ॥ जनकवंशीं अतिविख्यातु ॥ दळें बळें प्रतापवंतु ॥ धर्मसेतु द्विजधर्मा ॥९॥ त्यापासोनि अनेक ॥ जनक नामाचे नृप देख ॥ ते सांगतां असती असंख्य ॥ कथा आत्यंतिक वाढेल ॥ १० ॥ बहुलाश्वजनक स्वकीर्तिजनक ॥ स्वदेहजनक विदेहजनक ॥ त्यामाजि मीही एक जनक ॥ निजसेवक तुमचा ॥ ११ ॥ वंशावळी वाढवितां ॥ अपार वाढू पाहे कथा ॥ लग्नीं साधावें रघुनाथा ॥ हे परमावस्था जनकासी ॥ १२ ॥ घ्यावया आमुच्या निजराज्यासीं ॥ हिरोन न्यावया सीतेसीं ॥ सुधन्वा आला अतिक्रोधेसी ॥ तेणें मिथिळेसी वेढिलें ॥ १३ ॥ मग मी युद्ध केलें त्यासी ॥ रणीं वधिलें सुधन्व्यासी ॥ मग त्याचिया राज्यासी ॥ कुशध्वजासी म्यां स्थापिलें ॥ १४ ॥ कुशध्वज माझा धाकटा बंधु ॥ राज्यप्रतापें प्रतापसिंधु ॥ त्याच्या कन्या दोघी वधू ॥ वरुसंबंधु करूं इच्छी ॥ १५ ॥ सीता दिधली श्रीरामासी ॥ उर्मिला दिधली लक्ष्मणासी ॥ मांडवी दिधली

१. सविस्तर. २ आपण. ३ विस्तार. ४ सैन्यानें. ५ धर्माचापूल. ६ आर.

भरतासी ॥ शत्रुघ्नासी श्रुतकीर्ती ॥ १६ चौघे बंधू चारी वधू ॥ ऋषि ह्मणती श्लाघ्यसंबंधु ॥ अवघीं केला निश्चयशब्दु ॥ लग्न
विधि अवधारा ॥ १७ ॥ वसिष्ठ विश्वामित्र वामदेव ॥ अवघे ह्मणती अतिअपूर्व ॥ श्लाघ्यसंबंधु गौरव ॥ भाववैभव समसाम्य
॥ १८ ॥ आजिचे तिसरे दिवसीं ॥ उत्तराफल्गुनी सुदिनेसी ॥ अभिजित साधून मध्यान्हेसी ॥ लग्नचौघांसी लावावें ॥ १९ ॥
वसिष्ठविश्वामित्राचें वचन ॥ दशरथें मस्तकीं वंदून ॥ तुमचें वाक्य परमप्रमाण ॥ करणें लग्न चौघांसी ॥ २० ॥ जनक कुशध्व
जनृपती ॥ दोघेही व्याही परमार्थी ॥ विजयी जाला रघुपती ॥ ते अतिकीर्ति तुमचेनी ॥ २१ ॥ लग्नकरणें हें प्रमाण ॥ भेरी
त्राहाटिलें निशाण ॥ दोहीं रायां हर्षपूर्ण ॥ सुहृदजन आल्हादी ॥ २२ ॥ दशरथें पुसोनि जनकासी ॥ सवें घेवोनि महाऋ
षी ॥ वेगें आला जानवशासी ॥ देवकासी आरंभ ॥ २३ ॥ जनक बोलतसे सर्वांसी ॥ हात जोडोनि ऋषिरायासी ॥ शिष्य
सेवक मी तुह्मासी ॥ सबांधवासी ससैन्य ॥ २४ ॥ श्रीरामलग्नाचा महोत्साह ॥ दोही मांडवीं उत्साह ॥ मिनला ऋषिसमु
दाव ॥ नवल नवलाव मंडपाचा ॥ २५ ॥ रामविवाहा मंडपस्तंभ ॥ चारीवेद जाले स्वयंभ ॥ आडवळे धैर्याचे सैलंब ॥ वांसे
निकोंभ विवेकाचे ॥ २६ ॥ वरी शाकार स्मृतिपुराणें ॥ च्यारी पुरुषार्थ तोरणें ॥ धर्मद्वारीं शोभती तेणें ॥ सलंबपणें मुक्तघों
सीं ॥ २७ ॥ धर्मद्वार नित्यमुक्त ॥ द्वारीं निषेध नाहीं तेथें ॥ दीनें वरापासीं पावत ॥ सुखी होत तत्काळें ॥ २८ ॥ वसिष्ठ पुरो
हित सुबुद्धी ॥ मंडप कापडिला उपनिषदीं ॥ शोभाशोभे त्रिशुद्धी ॥ चिदानंदी मंडप ॥ २९ ॥ मंडपशोभा शोभे कैसी ॥ पता
का शोभती चिदाकाशीं ॥ देखतां सुख होय दृष्टीसी ॥ मंडपवांसियां आल्हाद ॥ ३० ॥ कन्यामंडपीं स्तंभ भावाचे ॥ आड
वळे शुद्धसत्वाचे ॥ वरी शाकार विधीचे ॥ सद्बुद्धिचे दारवंटे ॥ ३१ ॥ कन्यामंडपीं चांदवा धर्म ॥ वरमंडपीं विधान ब्रह्म ॥ क
न्यागृहीं दाटुगें कर्म ॥ कर्म निष्कर्म वरगृहीं ॥३२॥ कन्यागृहीं साधन पंक्ती ॥ वरगृहीं साधन शांती ॥ कन्यागृहीं रत्नज्योती॥
निजनित्यदीसी वरगृहीं ॥ ३३ ॥ कन्यागृहीं नवरसप्रीती ॥ वरगृहीं नवविधभक्ती ॥ कन्यागृहीं विधिसर्वार्थी ॥ विधिनामोक्ती

१ स्त्रिया. २ प्रशंसनीय विवाह. ३ मोठेपणा. ४ फडकाविले. ५ आप्तवर्ग. ६ आनंद. ७ लांब. ८ मोत्याचे घोंस. ९ प्रतिबंध. १० मंडपांत रहाणारे. ११ मुख्य.

वरगृहीं ॥ ३४ ॥ कन्यागृहीं नित्यचाचरी ॥ वरगृहीं नित्यगजरी ॥ कन्यागृहीं भाटकैवारी ॥ वेदनागरी वरगृहीं ॥ ३५ ॥ क
न्यामंडपीं नोवऱ्या च्यारी ॥ वरमंडपीं मिथ्या नरनारी ॥ दोहीं मंडपामाझारीं ॥ अगाध थोरी सामर्थ्य ॥ ३६ ॥ वसिष्ठें दशर
थ बैसवोन ॥ देवकविधी पुण्याहवाचन ॥ नांदीश्राद्ध करवोन ॥ बहु हिरण्य वांटिलें ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सगता निलयंराजाश्रा
द्धंकृत्वाचपुष्कलं ॥ पुत्रार्थीप्रियपुत्रस्यचक्रेगोदानमुत्तमं ॥ ३ ॥ गवांशतसहस्त्राणिविधास्यइतिचाब्रवीत् ॥ आपृच्छजनकंराजापु
त्रानुद्दिश्यधार्मिकः ॥ ४ ॥ सुवर्णशृंगीसुच्छन्नासवत्साकांस्यदोहना ॥ वित्तमन्यद्बहुवसुद्विजेभ्योरघुनंदनः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥
श्रीवसिष्ठें आव्हानितां ॥ नलिनी नंदिनी उमासमस्ता ॥ मंडपीं मंडपदेवता ॥ मूर्तिमंता पैं आल्या ॥ ३८ ॥ नवग्रहादिग्रह
समस्त ॥ आवाहनें जोडून हात ॥ अवघे आले मंडपांत ॥ श्रीरघुनाथ लग्नार्थी ॥ ३९ ॥ मंडपदेवता ग्रहपरवडी ॥ श्रीरामावं
दिती आवडी ॥ आमुची तोडिल हा बेडी ॥ सोडील बांधवेंडी लंकेची ॥ ४० ॥ क्षेत्रपाळ अहोरातीं ॥ मंडपद्वारीं नित्यजाग्रती॥
रावणें हरिल्या क्षेत्रवृत्ती ॥ त्या रघुपती सोडवील ॥ ४१ ॥ देवप्रतिष्ठा ऐसियारीती ॥ श्रीवसिष्ठें विधानोक्ती ॥ करविली राया
हातीं ॥ आल्हाद चित्तीं दशरथा ॥ ४२ ॥ पाचारोनियां ब्राह्मणु ॥ शतानुशतें करी गोदानु ॥ श्रीराम लक्षोनियां दानु ॥ दान
विधानुं अवधारा ॥ ४३ ॥ नेदीच लातारिया डिवरिया ॥ नेदीच अत्यंत बुजरिया ॥ चोरपान्हा खावरिया ॥ मरळा कुचरिया
नेदीच ॥ ४४ ॥ ऐसिया गाई दान देतां ॥ अवचटे घडे ब्रह्महत्या ॥ दानीं दुभाळुवा अतिशांता ॥ होय देता नृपनाथ ॥ ४५ ॥
नेदीच फळवटा प्रथमवेताच्या ॥ नेदीच वृद्धा बहुवेतांच्या ॥ तरुण सुदोहीं सुस्तनांच्या ॥ बहुमोलाच्या उत्तमा ॥ ४६ ॥
सुवर्णशृंगी रौप्यखुरी ॥ कांसदोही क्षौमांबरी ॥ रत्नपुच्छा सकुमारीं ॥ सालंकारी शोभत ॥ ४७ ॥ जैशागाई तैशीं आभर
णें ॥ तैसीच दक्षिणा संपूर्ण ॥ पुत्रोद्देशीं देतसे दान ॥ सुखी ब्राह्मण तेणें केले ॥ ४८ ॥ तिळपात्रें घृतपात्रें ॥ क्षित्रासहित
भोजनपात्रें ॥ द्विजांसि दिधलीं नृपवरें ॥ श्रीरामचंद्रें उत्साहो ॥ ४९ ॥ श्रीरामभावना भाऊन ॥ सकळ लोक करिती दान ॥

१ सुवर्ण. २ निमंत्रिता. ३ निरनिराळे ग्रह. ४ बंदिशाळा. ५ विधी. ६ अलंकार. ७ मुलाच्या लग्नप्रसंगीं.

प्रत्यक्ष श्रीरामें निजदान ॥ भाग्यसंपन्न दशरथा ॥ ५० ॥ देवप्रतिष्ठा अतिगजर ॥ हर्षे दान दे नृपवर ॥ तेचि समयीं युधा जित शूर ॥ आला ज्येष्ठसहोदर कैकेयीचा ॥ ५१ ॥ तो भरताचा निजमातुळ ॥ सुहृदसंबंधी अतिकुशळ ॥ स्वसापुत्रांसी स्नेहाळ ॥ रायें तात्काळ आलिंगिला ॥ ५२ ॥ शालक बोले दशरथासी ॥ भेटावया दोहीं पुत्रांसी ॥ प्रीति कैकेयरायासी ॥ मज तुह्मापासीं पाठविलें ॥ ५३ ॥ मी जंव आलों अयोध्येसी ॥ तंव तुह्मीं आलेति लग्नासी ॥ ऐकोनि लग्न उत्साहासी ॥ अतित्वरेंसी मी आलों ॥ ५४ ॥ अवघीं केलें अभ्युत्थान ॥ रायें दिधला अतिसन्मान ॥ दिधलें सुमनचंदन ॥ वरासन बैसावया ॥ ५५ ॥ अभ्यंग करितां वरासी ॥ मंगळतुरेंध्वनि आकाशीं ॥ अलंकारिले दासदासी ॥ महाऋषि पूजियेले ॥ ५६ ॥ वस्त्रें भूषणें विचित्रलीला ॥ गंधाक्षता सुमनमाळा ॥ देती परिमळ तांबूला ॥ दानलीला शोभत ॥ ५७ ॥ केळवला रघुनंदन ॥ कोणी नाहीं हीनदीन ॥ अवघेची दिसती प्रसन्नवदन ॥ सुप्रसन्न दशरथ ॥ ५८ ॥ वस्त्रें अलंकार अतिचोखट ॥ सभा बैसली घनदाट ॥ रायें रचिलें वैकुंठ ॥ अतिउद्भट निजशोभा ॥ ५९ ॥ श्रीरामाच्या निजतेजेंसी ॥ शोभा आली मंडपासी ॥ रमेहूनि वरिष्ठ दासी ॥ श्रीरामापासीं खेळती ॥ ६० ॥ हातीं धरोनि वसिष्ठा ॥ रायें केली यागप्रतिष्ठा ॥ होम दिधला हव्यवाटा ॥ ज्येष्ठज्येष्ठा पूजिलें ॥ ६१ ॥ जनकें अत्यंतगजरेंसी ॥ आणिले सीमंतपूजनेसी ॥ सभा शोभताहे कैसी ॥ वैकुंठवासी नरनृप ॥ ६२ ॥ वैकुंठींचें निजसामर्थ्य ॥ येथें आणिलें समस्त ॥ जनक निजभाग्यें समर्थ ॥ श्रीरघुनाथ जांवाई ॥ ६३ ॥ च्यारीमुक्ति तेचवाई ॥ त्यावरी बैसविला जांवाई ॥ तेणेंचि सन्मानें तिघेही ॥ ठाईंच्या ठायीं बैसविले ॥ ६४ ॥ सत्‌चित्‌आनंद तिन्ही जाण ॥ गुणातीत शोभायमान ॥ तैसेचि हे तिघे जण ॥ श्रीरामें पूर्ण शोभत ॥ ६५ ॥ मुगुट कुंडलें रत्नमेखळा ॥ कर मुद्रिका रत्नमाळा ॥ निजभावाचें पदक गळां ॥ हृदयकमळावरी शोभे ॥ ६६ ॥ जानकी जनकें पै विदेहवीरें ॥ आणिलीं शुद्ध चिदंबरें ॥ तीं वेष्टिलीं रामचंद्रें ॥ अत्यादरें मानुनी ॥ ६७ ॥ येरही वर याचिरिती ॥ गौरविले अतिप्रीती ॥ देखोनि विदेहनृपतीची भक्ती ॥ श्रीरघुपती उल्हा ॥ २ ॥

१ बंधु. २ मामा. ३ भाचा. ४ मेहुणा. ५ सत्कार. ६ सुंदर. ७ अतीस. ८ त्रिगुण रहीत. ९ कमरपटा. १० आंगठया. ११ चैतन्यरूपी वस्त्रें.

से ॥ ६८ ॥ वसिष्ठ ह्मणे गा विदेहेंद्रा ॥ आधीं पूजावें विश्वामित्रा ॥ वचन मानलें राजेंद्रा ॥ पूजी ऋषीश्वरा अग्रपूजा ॥ ६९ ॥ पूजिले वसिष्ठ वामदेव ॥ कश्यपादि ऋषिसमुदाव ॥ पूजिला मातुळ महाबाहो ॥ पूजिला राव दशरथ ॥ ७० ॥ अत्यंतश्रद्धा जानकीजनक ॥ तेणें पूजिला श्रीरामजनक ॥ सोयरा सुहृद येकायेक ॥ सेवकें सेवक बुझाविला ॥ ७१ ॥ ऋष्यशृंगाची निजकांता ॥ मुख्य करवली ते शांता ॥ जनक पूजी दिव्यांबरतां ॥ नाना रत्नअलंकारीं ॥ ७२ ॥ सुविद्या अविद्या श्रद्धा पत्नी ॥ तैस्या वरमाया तिघी जणी ॥ सुमेधा लागली चरणीं ॥ रत्नभूषणीं पूजियेल्या ॥ ७३ ॥ जनकाची स्त्री पतिव्रता ॥ सुमेधा सीतेची निजमाता ॥ भावें वंदिलें रघुनाथा ॥ चरणीं माथा ठेविला ॥ ७४ ॥ वृद्धपरंपरापूर्ण ॥ वोहमाय उंटी वराचे चरण ॥ शुद्धमेधेनें आपण ॥ श्रीरामचरण पूजियेले ॥ ७५ ॥ लाज सांडोनि रोकडी ॥ सुमेधा विनवी अतीआवडी ॥ माझी रुखवत परवडी ॥ स्वामीनें गोडी चाखावी ॥ ७६ ॥ तुझेनि उद्देशें सतत ॥ परिपाक केले बहुत ॥ भावाचा भोक्ता रघुनाथ ॥ मनोरथ पुरवावे ॥ ७७ ॥ तिचा जाणोनि मनोरथ ॥ भावें तुष्टला रघुनाथ ॥ जनकें प्रार्थिला दशरथ ॥ भोजनार्थ रुखवतीं ॥ ७८ ॥ मध्यें श्रीराम केवळ ॥ आवरणपंक्तीं राजे सकळ ॥ स्वप्रकाशें दीपप्रबळ ॥ भाग्य सुफळ सुमेधा ॥ ७९ ॥ चैतन्यतेजें अतिचोखटें ॥ समभावें सुवर्णताटें ॥ पूर्णरसें भरिलीं वाटें ॥ अपूर्ण कोठें असेना ॥ ८० ॥ येकी शाखा ते खाणिवा ॥ येकी केवळ खुडिवा ॥ येकी सदेंठी तोडिवा ॥ येकी सोलिवा सुवास ॥ ८१ ॥ एक कडुवटे खणुवाळी ॥ एक तिखटे तोंडाळी ॥ एक सलंब रसाळी ॥ एक वाटोळी गडबडिजे ॥ ८२ ॥ एक हिरवी कर्करिते ॥ एक जारसे कचकचिते ॥ एक बहुबीजे बुचबुचिते ॥ एक हसहसिते कोरडी ॥ ८३ ॥ एक अत्यंतआंबट ॥ एक सबाह्य तिखट ॥ एक सर्वांग कडुवट ॥ एक तुरट समसमिते ॥ ८४ ॥ एक वाढोनि जारठली ॥ एक सुपुष्टें सारठली ॥ एक मुरडीमुरकुठली ॥ एक तुटली अनुवाये ॥ ८५ ॥ ऐशा फळोवळी फळभारें ॥ केलें समरस सांबारें ॥ अवघ्या वाघरी वोघारें ॥ निजथावरे श्रीरामें ॥ ८६ ॥ ऐशा नानापरीच्या शाखा ॥ परवडी केली रघुनायका ॥ येकचि स्वादें जेविती देखा ॥ अतिनेटका जेवणार ॥ ८७ ॥ ये

१ समाज. २ मामा. ३ सीतेचा पिता, जनक. ४ सम्मानिला. ५ उंची वस्त्रें. ६ नवऱ्याच्या आई. ७ समोवर्ती.

कें परिपाकें उतटली ॥ स्नेह देंटींहून सुटली ॥ वनिताहातून निष्टली ॥ स्वादा आली शिखरणी ॥ ८८ ॥ झाडीं पिकलीं देंठकें
णें ॥ तरी अंबे आम्ललेवणें ॥ सेजे मुराल्या येकांतपणें ॥ नचाखतां घ्राणें चवी फांवे ॥ ८९ ॥ रूपें दृष्टीतें बुझावी ॥ वासें
घ्राणातें समजावी ॥ वाचा श्रवणें बरा म्हणवी ॥ स्पर्शें निववी त्वचेतें ॥ ९० ॥ रसना सेवितां रसमात्र ॥ गोडिये सुखावे अंत
र ॥ सेवितां रामचंद्रवीर ॥ सबाह्याभ्यंतर सुखरूप ॥ ९१ ॥ येकलें येक चूतफळ ॥ निववी इंद्रियें सकळ ॥ श्रीरामपंक्ती अच्यु
तफळ ॥ जग सकळ सुखरूप ॥ ९२ ॥ वैराग्यतापें तापलिया ॥ त्याचि संतप्त काचरिया ॥ अनुतापतेलीं तळलिया ॥ चवी
आलिया श्रीरामें ॥ ९३ ॥ येकें भोजनीं अविचारितें ॥ सेविती निंदेचें राइतें ॥ चवी चाखतां कुसमुसितें ॥ कपाळ हातें पि
टिती ॥ ९४ ॥ नाकीं तोंडीं धूर उठी ॥ तळमळूनि कपाळ पिटी ॥ राम त्यातें नातळे दृष्टी ॥ परवडी खोटी भोजनीं ॥ ९५ ॥ लो
णचीं वाढिलीं अनेगें ॥ रंगलीं भक्तीं प्रेमरंगें ॥ येक सलवणें सर्वांगें ॥ स्वाद श्रीरंगें सेवावा ॥९६ ॥ अहं कडुवट कुहिरी ॥ सो
हं लोणच्या रंगली खारीं ॥ वैराग्यभोकरें खारलीं सारीं ॥ त्याहीमाझारीं मुरुमारवे ॥९७॥ स्वबोधआलेंसी आंवळा ॥ भोजनें च
वी अतिआगळा ॥ मुळीच्यामुळेंसी रंगला ॥ स्वयें सेविला श्रीरामें ॥ ९८ ॥ त्रिगुणाचें निजत्रिकुट ॥ निर्गुणें भरिलें त्याचें
पोट ॥ मघमघीत उद्भट ॥ अतिस्वादिष्ट श्रीरामें ॥ ९९ ॥ ऐसीं लोणचीं नेणो किती ॥ मुख्यसुरण आली नेपती ॥ तो स्वाद
जाणे रघुपती ॥ बैसले पंतीं ते धन्य ॥ १०० ॥ सूक्ष्मसेवेच्या सेवया ॥ मोडोनि देतां सगळिया ॥ सुक्षीर साखरेंशीं आळ
लिया ॥ स्वयेंसेविल्या श्रीरामें ॥१॥ पोकळ वळवटें सरबलीं ॥ येकी वाटोळी लांबोळीं ॥ सेवेमाजि अवघीं आलीं ॥ ठायीं पावली रघु
नाथा ॥२॥ परमस्वादाची साकर ॥ पंचरस पंचधार ॥ ते वाढिले सर्वसार ॥ स्वादें रामचंद्र डुल्लत ॥३॥ अनुतापें सद्यस्तप्त ॥ निज
साराचेंसार घृत ॥ अखंडधारा स्वयें वाढित ॥ श्रीरघुनाथ निजभोक्ता ॥ ४ ॥ शास्त्रपरिपाडें पापड ॥ नानायुक्ति अति तडफ ॥ ३ ॥
ड ॥ जळजळेचे आले फोड ॥ तेणें कडकड मोडती ॥ ५ ॥ यालागिं घातले होते मागें ॥ ते वोढोनि भजनमार्गें ॥ विरवोनियां

१ स्त्रियांच्या. २ आंबटखारट. ३ जाणतां येई. ४ आनंद होई. ५ जिव्हा. ६ आंबा. ७ उन्हुन. ८ खारट. ९ अत्युत्तम. १० फार. ११ पंक्तीस. १२ कढत.

सर्वांगें ॥ रामभोगें स्वादिष्ट ॥ ६ ॥ श्रीरामसीते प्रीती सदा ॥ त्यामाजि सांडया अवद्या ॥ यालागिं नकरीच सुमेधा ॥ वृद्धा
नुवादा जाणोनी ॥ ७ ॥ समूळ गुंतली कुर्वडी ॥ स्वयें नुगवेचि बापुडी ॥ शांतिदांती केली कुडकुडी ॥ आली रोकडी रामसु
खा ॥ ८ ॥ विषयलौलसाचे पैं लाडू ॥ विवेकें वाढिले फोडफोडूं ॥ तेणें पडिपाडें तिळव्या जोडू ॥ स्वाद गोडू श्रीरामें ॥ ९ ॥ वै
राग्य कढें कढविली कढी ॥ तीमाजि माया मुगवडी ॥ विरोनि स्वादा आली गाढी ॥ तिची गोडी राम जाणे ॥ ११० ॥ त्यामा
जि जिरें मिरें कापूरा ॥ तेणें सुवास चढे अंबरा ॥ रसज्ञ सेविती फरफरा ॥ श्रीरामचंद्राचेनि धर्में ॥ ११ ॥ भजनभावाच्या इंडो
रिया ॥ क्षीरसागरींच्या क्षीरघारिया ॥ ते सबाह्य गोड गुळवरिया ॥ पूर्णपुरिया परिपूर्ण ॥ १२ ॥ भजनभेदें सफेद फेणी ॥
प्रेमशर्करा भरली भरणी ॥ अमृतफळातें लाजवोनी ॥ वाढले आयिणी आंबवडे ॥ १३ ॥ नुसधे गोडियेची घडियेली ॥ तैसी
खांडवी वाढली ॥ चंद्रबिंबींची काढिली ॥ घडी मांडिली मांडियाची ॥ १४ ॥ मांड्याची नवल परी ॥ चतुर्वेद घडिया च्यारी ॥
कर्म कानवडी उत्तरी ॥ श्रीरामचंद्रीं निजस्वाद ॥ १५ ॥ विवेक सडणी अतिसोज्वळें ॥ उभय भागीं निजतेजाळें ॥ तांदूळ वेळि
येले आणियाळे ॥ भावबळें अरुवार ॥ १६ ॥ सोहं वोगराळें सनाथ ॥ अलिप्तपणें भरिला भात ॥ ठायीं वाढिला न फुटत ॥
श्रीरघुनाथ निजभोक्ता ॥ १७ ॥ अन्ना वरान्नें श्रेष्ठता ॥ सबाह्यकोंडा सांडिला परता ॥ चढलें मध्यनायकाचे माथां ॥ प्रियरघु
नाथा यालागीं ॥ १८ ॥ सर्वस्वादाचें कारण ॥ स्वयें श्रीराम आपण ॥ यालागिं वाढिलें वरी लवण ॥ अपूर्ण ते पूर्णकरी ॥ १९ ॥
श्रीरामपंक्तीस पियूंष ॥ ज्यासि श्रद्धेची अतिभूक ॥ ग्रासोग्रासीं चढलें सुख ॥ हे परवडी देख त्यालागीं ॥ १२० ॥ न्यून नाहीं
श्रीरामपंक्ती ॥ जेवितां जेविते चवि जाणती ॥ रुचलेपणें जाणें वाढती ॥ जनकनृपती सावध ॥ २१ ॥ सुमेधा सदा सावधान ॥
जाणें तृषिताचें लक्षण ॥ सबाह्य निववीतसे पूर्ण ॥ जीवा जीवन देतसे ॥ २२ ॥ सुमेधा स्वयें खुणाविती ॥ च्यारी मुक्ती स्वयें
राबती ॥ जें जें ज्याचे मनोगतीं ॥ तें तें देती त्याठायीं ॥ २३ ॥ पहिल्या नवजणी वाढल्या ॥ चवधेजणी पूर्ण कल्यां ॥ जे पं

१ अप्रयोजक. २ वडिलांचे मत. ३ विषयासक्ताने. ४ आकाशांत. ५ नाजुक, बारीक. ६ मीठ. ७ दूर. ८ पाणी. (पक्षीं) चैतन्य.

क्तीस श्रीराम भोक्ता ॥ तेथें अतृप्तता असेना ॥ २४ ॥ एवं तृप्त अभ्यंतर ॥ देती स्वानंदउद्गार ॥ स्वानंदें कोंदले जेवणार ॥ श्रीरामचंद्र निजभोक्ता ॥ २५ ॥ सुमेधा सावधान वाढी ॥ राजे धोले निजपरवडी ॥ ब्राह्मणतृप्ति जाली गाढी ॥ धोत्रें बुडीं ढिलाविती ॥ २६ ॥ तृप्ति जाली सकळिकां ॥ उष्ठावणी रघुकुळटिळका ॥ रामनाम निजमुद्रिका ॥ ठायीं देखा ठेविली ॥ २७ ॥ रामनाममुद्रा देखतां ॥ उल्हास सुमेधेच्या चित्ता ॥ चरणीं लागली रघुनाथा ॥ लाज सर्वथा विसरली ॥ २८ ॥ संतोषोनि रघुपती ॥ सुमनमाळा तिसी देती ॥ हर्ष नसमाये त्रिजगतीं ॥ सीतासती सभाग्य ॥ २९ ॥ जे जे जेविले श्रीरामपंक्ती ॥ ते ते संसारा आंचवेंती ॥ श्रीरामनामें सुखसंपत्ती ॥ विडे शोभती सुरंग ॥ १३० ॥ फोडफोडूनि फळाशा ॥ शांतिपक्क पानाची दशा ॥ वासना शिरा काढोनि निःशेषा ॥ तांबूल परेशा श्रीरामा ॥ ३१ ॥ अहं जाळोनियां कठिणपणा ॥ सोहं गाळींव शुद्धचुना ॥ लागोनि शांतिपरिपक्क पाना ॥ श्रीरामवदना सुस्वाद ॥ ३२ ॥ सर्वसाराचें निजसार ॥ तोचि सेविती खदिरसार ॥ श्रीरामुखीं रंगाकार ॥ अधरीं अधर शोभत ॥ ३३ ॥ श्रीरामप्रसाद हाता येतां ॥ सुमेधा लाहे उल्हासता ॥ स्वयें सीतेचे हातीं देतां ॥ तिणेंही माथां वंदिली ॥ ३४ ॥ वंदूनियां श्रीरामचंद्रा ॥ हृदयीं धरिली राममुद्रा ॥ प्रसाद सेवितां ते भद्रां ॥ नरानरेंद्रा विपुलांगें ॥ ३५ ॥ श्रीरामाच्या निजदीप्ती ॥ उदय अस्त नाठविती ॥ उपाध्ये रायातें सांगती ॥ उदया गभस्तिं येऊं पाहे ॥ ३६ ॥ मांडवा चाला लवडसवडी ॥ आधीं प्रतिष्ठावी घडी ॥ दशरथें निजनिरवडी ॥ फळ तांतडी आणावें ॥ ३७ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जालें रुखवत संपूर्ण ॥ पुढें सीतापाणिग्रहण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडे येकाकारटीकायांसीमंतपूजनरुखवतभोजनन्नामत्रयोविंशतितमोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३८ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥४॥

१ भरलें. २ तृप्त. ३ रघुवंशश्रेष्ठाला. ४ मुक्त होतात. ५ अग्रें. ६ पवित्र स्त्रा. ७ सूर्य.

श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ श्रीराम प्रसाद सेवितां ॥ समाधिसुख फिंकें आतां ॥ ऐसी उल्हासली सीता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि शेषें ॥ १ ॥ सद्गुरूपरात्पर उपरी ॥ सर्वांतें सावधान करी ॥ घटिका प्रतिष्ठिली अंतरीं ॥ जीवेनावरी संख्येची ॥ २ ॥ अक्षरें अक्षर पळें पळ ॥ घडी भरतां नलगे वेळ ॥ लोक व्यापारें विकळ ॥ काळ गेला नेणती ॥ ३ ॥ घडी झेंगटातें हाणित ॥ काळ जावो नद्यावा व्यर्थ ॥ तेणें काळें काळांतर गणित ॥ मुद्दल तेथें बुडालें ॥ ४ ॥ नवल लोकांची नवाई ॥ काळें गिळिलें नपडे ठायीं ॥ दुमाही चौमाही गणितां वही ॥ तेणें पाहीं नागवले ॥ ५ ॥ सद्गुरू सांगे भरली घडी ॥ उगेच पाहती वऱ्हाडी ॥ ज्यासि निजकार्याची तांतडी ॥ ते घडियाघडी साधिती ॥ ६ ॥ श्रीरामसेवक सावचित्त ॥ क्षणक्षण जावों नदेती व्यर्थ ॥ फळ विस्तारी रघुनाथ ॥ तेणें सकळार्थ सफळित ॥ ७ ॥ सीतेसि नेसावया चिदंबर ॥ नानारत्नाचे अलंकार ॥ हृदयपदकीं नीळ मनोहर ॥ विचित्र हार मुक्तलग ॥ ८ ॥ अहंकाराचें बीज भरडी ॥ मोहममतेचा कोंडा दवडी ॥ सोलींव डाळीची परवडी ॥ भरली दुरडी भावाची ॥ ९ ॥ घेवोनि विवेकाची चाळणी ॥ कणीक चाळिली सुगरणी ॥ फोलकट त्यागिलें सांडोनी ॥ गूळगोडपणीं त्यामाजी ॥ १० ॥ समूळ देंठीहून सुटलीं ॥ निजपरिपाकें उतटलीं ॥ प्रमदास्पर्शें नाहीं स्पर्शिलीं ॥ फळें आणिलीं फळार्था ॥ ११ ॥ रंभाफळें तीं पवित्रें ॥ वक्रफळें तीं वक्रोक्ती अपवित्रें ॥ सोलून सांडिलीं रामचंद्रें ॥ केलीं अवक्रें श्रीरामें ॥ १२ ॥ लोकांचे फळी चूतफळें ॥ त्याही माझारी गांठियाळ ॥ राम विस्तारी अचूतफळ ॥ फळें सफळ विदेही ॥ १३ ॥ सौभाग्य द्रव्य ठेविलें आधीं ॥ धणीपणें धणी हळदी ॥ जिरें मेळविलें त्यामधीं ॥ जेंवी सद्बुद्धीं विवेक ॥ १४ ॥ श्रीराममुद्रा अहेवेंतंतु ॥ श्यामणी स्वयें वोंवितु ॥ त्यामाजी रामनाम संकेतु ॥ कंठीं येकांतु गरसळी ॥ १५ ॥ तोडूनि सांडिल्या गांठ्याळ गांठीं ॥ ते स्मरणी सीतेच्या कंठीं ॥ बांधावया गरसळी गोमटी ॥ राम जगजेठी स्वयें वोंवी ॥ १६ ॥ विमानें त्यजोनी सर्वत्र ॥ शुद्ध सुमेनांचे हार ॥ गुंणेवीण गुंफी रामचंद्र ॥ तेणें मनोहर सीता शोभे ॥ १७ ॥ नाहीं मध्य मध्य गांठयाळ ॥ सबाह्यरसें अतिरसाळ ॥ इ

१ गौण. २ पाळ्यावर. ३ निमग्न. ४ घाई. ५ तत्पर. ६ नेसावया ७ परिपूर्ण. ८ स्त्रीसंबंध. ९ केळीं. १० आंब्रा. ११ निर्मत्सरतारूपी दोरा. १२ पुष्पांचे. १३ दोरीविना.

क्षुद्दंड अतिसोज्वळ ॥ आणिले सफळ फळासी ॥ १८ ॥ कांटे पुढें काळे नेवाळे ॥ चहूं वर्णांही वेगळे ॥ ऊंस आणिले प्रेमसमे
ळें ॥ सफळफळें सीतेसी ॥ १९ ॥ एकें बीजेंवीण फळें ॥ येकें त्वचेवीण रसाळें ॥ येकेंसबाह्य निर्मळें ॥ सफळफळें सीतेसी
॥ २० ॥ चहूंमुक्तीच्या सेवया कुसरी ॥ श्रद्धेच्या परड्या दुरड्या भरी ॥ देवोनि नवविधीच्या करीं ॥ फळ बाहेरीं काढिलें ॥२१॥
ऋष्यशृंगाची कांता अलंकारें ॥ शांता करवली सौभाग्यभरें ॥ मिरवताहे अतिगजरें ॥ मंगळतुरें गर्जती ॥२२ ॥ सूर्यवंशीच्या
राजवल्लभा ॥ जैसी सूर्याची निजप्रभा ॥ तैश्या चालती सौभाग्यशोभा ॥ वेदगर्भा श्रुतिव्यक्ती ॥ २३ ॥ लग्नीं पहावया रघु
पती ॥ वऱ्हाड आलें वेदश्रुती ॥ कर्मकांडीच्या घेवोनि बुंथी ॥ मिरवताती निजगजरें ॥ २४ ॥ घेवोनि ऋषिवर्गाचा मेळ ॥
निघाला दशरथ भूपाळ ॥ राजे चालिले सुहृद सबळ ॥ तुरें बंबाळ लागलीं ॥ २५ ॥ जनक आलाजी सामोरा ॥ नमस्कारिलें
ऋषिश्वरा ॥ मंडपीं बैसविलें नृपवरा ॥ ऋषीश्वरा समवेत ॥ २६ ॥ कन्या बैसावया मूळपीठ ॥ निजप्रकृतीचें धुवट ॥ वरी अं
थरिलें चोखट ॥ पुरोहितश्रेष्ठ शतानंद ॥ २७ ॥ कन्या आणिल्या बाहेरीं ॥ वस्त्रें अर्पून त्यांचे करीं ॥ सवेंचि नेल्याजी भीतरीं ॥
त्या चमत्कारीं नेसल्या ॥ २८ ॥ फेडून मायामलिनांबरें ॥ रामनामें चूण मनोहरें ॥ चौघी नेसल्या चिदंबरें ॥ जयजयकारें आ
णिल्या ॥ २९ ॥ वरावया निजात्मपती ॥ च्यारीमुक्ती शृंगारिती ॥ तैशा चौघीजणी येती ॥ सीतासती मुख्यत्वें ॥ ३० ॥
सीतेचा पल्लव झळकत ॥ उजेड पडला मंडपांत ॥ सुना देखोनि दशरथ ॥ अतिविस्मित पैं जाला ॥ ३१ ॥ ते तंव लेणियाचें
लेणें ॥ तिचेनि शोभती भूषणें ॥ सीतेचेनि निजगुणें ॥ अवघ्या सगुण भासती ॥ ३२ ॥ सीता अंगप्रभाकिरणें ॥ लाजिलें
अंधाराचें जिणें ॥ लोपलें उष्ण आणि चांदणें ॥ प्राणी प्राणें तटस्थ ॥ ३३ ॥ नकळे दिवस ना राती ॥ लवों विसरलीं नेत्रपा
तीं ॥ समूळ शब्दाची जाली शांती ॥ अवघीं पाहती टकमका ॥ ३४ ॥ वसिष्ठ ह्मणे सावधान ॥ दशरथें देखिली सून ॥ वेगीं ॥ १ ॥
करीं फळार्पण ॥ श्रीरामलग्न साधावया ॥ ३५ ॥ लावावया श्रीरामलग्न ॥ नाहीं उरलें व्यवधान ॥ सीता साधावया निधान ॥

१ ऊंस. २ सालीरहीत. ३ विचित्र. ४ वाद्यें. ५ वेष. ६ मोठा ध्वनी. ७ हातीं. ८ मायारूपी मळकट वस्त्रें. ९ चैतन्यरूपी वस्त्रें १० पदर. ११ अवकाश.

फळार्पण करीं वेगी ॥ ३६ ॥ पहिलेनि अर्पितां फळ ॥ कार्य न साधे तत्काळ ॥ निःशेष अर्पी फळ सकळ ॥ खूण भूपाळ पाव
ला ॥ ३७ ॥ वसिष्ठाच्या निजवचना ॥ सन्मुख बैसवोनि च्यारी सुना ॥ निःशेषफळे अर्पितां जाणा ॥ वस्त्रभूषणांसमवेत ॥३८॥
पुरोहित जनकवंशीं ॥ शतानंद धनउदासी ॥ दशरथें आणोनि त्यासी ॥ घातलीं कळशीं कोटिद्रव्यें ॥ ३९ ॥ तो ह्मणे राया
दशरथा ॥ देखिलिया रघुनाथा ॥ द्रव्यलोभ नाहीं आतां ॥ रायें चरणीं माथा ठेविला ॥ ४० ॥ द्विजा अग्रपुजा सन्मान ॥ दि
धलें सुमनचंदन ॥ सकळां तांबूल संपूर्ण ॥ फळार्पण पैं जालें ॥ ४१ ॥ वसिष्ठ सांगे जनकासी ॥ शीघ्र मूळ यावें वरासी ॥ द
शरथसहित ऋषी ॥ जानिवशासी स्वयें आले ॥ ४२ ॥ बोलती वराडणी वेल्हाळा ॥ कन्यादेखतांचि डोळा ॥ तहानभूक नाठ
वे सकळां ॥ अपूर्वकळा सौभाग्य ॥ ४३ ॥ अत्यंत सुरूपा चौघीजणी ॥ समूळ सौंदर्याच्या खाणी ॥ लावण्य पीठीच्या दिव्य
योगिनी ॥ सगुणगुणीं गुणाच्या ॥ ४४ ॥ साधावया नवनिधान ॥ स्वयें श्रीराम सज्ञान ॥ त्र्यंबक भंगोनियां जाण ॥ दिव्य
रत्न पर्णिलें ॥ ४५ ॥ येवोनि आद्याशक्ती जाण ॥ स्वयें श्रीरामासि आपण ॥ अदृश्यीं बांधलें दृश्य कांकण ॥ जीवें निंबलोण
करोनि गेला ॥ ४६ ॥ जनक अतिसंभ्रमेशी ॥ मूळ निघाला वरासी ॥ सुमेधा अत्यंत उल्हासी ॥ तेलवणासी विस्तारी ॥ ४७ ॥
सुक्ष्मसेवेचे पैं लाडू ॥ श्रीरामासि अत्यंतकोडु ॥ वैराग्यशर्करा अतिगोडु ॥ तिळव्या जोडु सुस्वादु ॥४८॥ शाब्दिकशब्दाची
खसखस ॥ धोउनसांडिली कसकस ॥ लाडू वळले सुरस ॥ शुद्धचिदंश गुळगोडिया ॥ ४९ ॥ चार्वाक चारे फोडफोडूं ॥ चै
तन्य चारोळ्या पडिपाडू ॥ चित्साकरा वळले लाडू ॥ सुखसुरवाडू श्रीरामा ॥ ५० ॥ अष्टांगयोगीचें अष्टदळ बीज ॥ त्याचें
ही सोलुनि काढिलें निज ॥ सुंगधें लाडुवळिले सहज ॥ दाखवी वोजें तेलवणा ॥ ५१ ॥ सप्रेमप्रेमें सर्वांगीं कांटे ॥ फणसा
अंतरीं गोडगोमटे ॥ त्याचेंही बीजे काढूनि नेटें ॥ लाडू गोमटे वळियले ॥ ५२ ॥ अतिसज्ञान विदेहभांज ॥ गंगाफळाचें निज
बीज ॥ सोलून लाडू वळिले सहज ॥ निजवोज तेलवणा ॥ ५३ ॥ कंटकांमाजि दांभिक बोरें ॥ आंत अंबट वरी साजिरें ॥

१ देतां. २ सामोरे. ३ सुंदर. ४ या नांवाचे धनुष्य. ५ न दिसणारे—ब्रह्म. ६ जडसृष्टी. ७ अति त्वरेनें. ८ फार प्रिय. ९ चमत्कार. १० जनकस्त्री. ११ कांटे.

त्याचेंही बीज फोडून निजनिर्धारें ॥ काढी बाहेर निजबीज ॥ ५४ ॥ सद्भावाचा गूळगोडु ॥ घालोनि वळिले लाडू ॥ श्रीराम जाणे चवी निवाडू ॥ पडिपाडू तेलवणा ॥ ५५ ॥ वैराग्य कडकडित कडकणें ॥ सुमेधा आणिलें तेलवणें ॥ श्रीरामउद्देशाचेनि गुणें ॥ फुटणें तुटणें त्या नाहीं ॥ ५६ ॥ निजप्रपंचा उबगले ॥ तेचि वांकडे कानवले ॥ मुरडी सद्भावें मुरडले ॥ ते आवडले श्रीरामा ॥५७॥ संदेहाचें तेलवण ॥ बोलावया बहुता आंगवण ॥ वरी हें देहाचें तेलवण ॥ अतिकठिण अर्थार्थी ॥ ५८ ॥ वरासी मूळ गजगहिरें ॥ जनक आला अत्यादरें ॥ सुमेधा सुवासिनी संभ्रमें ॥ निजगजरें पैं आली ॥ ५९ ॥ देवोनि दशरथें सन्मान ॥ दोहीं पक्षींचे सुहृदजन ॥ सभा बैसली प्रसन्नवदन ॥ समाधान मंडपीं ॥ ६० ॥ वर उपविष्ट सर्वांतरीं ॥ भावें आणावा सभेभीतरीं ॥ वसिष्ठ सद्गुरू हातीं धरी ॥ राम बाहेरी तैं प्रगटे ॥ ६१ ॥ श्रीराम लावण्याची राशी ॥ फेडी वेडी नाहीं त्यासी ॥ त्याचेनि सुंदरत्व जगासी ॥ सीमा रूपासी नकरवे ॥ ६२ ॥ वसिष्ठ गुरुवचनीं ॥ श्रीराम आला सभास्थानीं ॥ तेजें कोंदली नभमेदिनी ॥ वरासनीं बैसविला ॥ ६३ ॥ देखतां श्रीरामाचें मुख ॥ तटस्थ जाले सकळ लोक ॥ डोळ्यां लागली टकमक ॥ अंतरीं सुख कोंदलें ॥ ६४ ॥ श्रीरामाचेनि दर्शनें ॥ होत डोळियां पारणें ॥ इंद्रियें आनंदलीं पूर्ण ॥ बोलणें बोलणें तटस्थ ॥ ६५ ॥ वसिष्ठ ह्मणे सावधान ॥ वेगीं समर्पा तेलवण ॥ सुमेधा येवोनि आपण ॥ पाहे वदन रामाचें ॥ ६६ ॥ देखोनि श्रीरामाचें वक्त्र ॥ परमानंदें धाले नेत्र ॥ देतात तृप्तीचे ढेंकर ॥ तरी अपार भुकेले ॥ ६७ ॥ वारंवार मुख न्याहारी ॥ हरिखें निंबलोण उतरी ॥ राम देखोनि सर्वांतरीं ॥ जीवें करी कुर्वंडी ॥ ६८ ॥ सर्वांतरीं राम परिपूर्ण ॥ कवणा वाहूं तेलवण ॥ वसिष्ठें येवोनि आपण ॥ श्रीराम खुणेनें प्रबोधी ॥६९॥ ज्याचें देखतां दर्शन ॥ सर्वांतरीं दिसे राम परिपूर्ण ॥ तोचि श्रीराम मुख्य जाण ॥ त्यासि तेलवण अर्पावें ॥ ७० ॥ ऐकतां वासिष्ठाचें वचन ॥ सुमेधा जाली सावधान ॥ श्रीरामासी तेलवण ॥ वस्त्रें भूषणें अर्पिलीं ॥७१॥ वराडी बोलती लवलाहीं ॥ मुख्य वोहमाय नोळखे जांवाई ॥ आतां आह्मीं करावें काई ॥ वर लवलाहीं चालूंद्या ॥ ७२ ॥ जैसें श्रीरामासि तेलवण ॥ तैसें

१ त्रासले. २ समुदाय. ३ बैसला. ४ आकाशपृथ्वी. ५ तोंड. ६ तृप्त झाले. ७ पाही. ८ आनंदानें. ९ समजावी.

चि भरतशत्रुघ्नलक्ष्मण ॥ देवोनि दिव्यांबरें भूषण ॥ समसमान पूजिले ॥ ७३ ॥ शुद्धसत्वाचा श्वेतवारू ॥ त्यावरी चढला रघुविरू ॥ सत्वांथिला अत्यंत धीरू ॥ श्रीराम भारू तो वाहे ॥ ७४ ॥ चौघांसीही समसमान ॥ बैसावया श्वेतवाहन ॥ चौघेही वरशोभायमान ॥ जननैयन आल्हादी ॥ ७५ ॥ लक्षूनि पूर्ण परमानंदु ॥ प्रकट सच्चिदानंदु ॥ तैसे रामा समेत चौघे बंधु ॥ निजात्मबोधु येकात्मता ॥७६॥ जेंवि कां ॐकार मुख्यवेदु ॥ तोचि भासे चतुर्विधु ॥ तैसेच हेही चौघे बंधु ॥ निजबोध येकात्मता ॥ ७७ ॥ येकाचि साधूच्या शरीरीं ॥ भासती पुरुषार्थ च्यारी ॥ तैसीच या चौघांची परी ॥ येकाकारी निजबोधु ॥ ७८ ॥ जेंवि एकश्लोकीं चरणच्यारी ॥ तैसीच या चौघांची परी ॥ श्रीराम अर्थ श्लोकाक्षरीं ॥ तेंवि चौघां भीतरीं येकत्व ॥ ७९ ॥ वर मिरवती येकत्रें ॥ धरिलीं तन्मयाचीं निजछत्रें ॥ निजबोधाचीं ढळती चामरें ॥ दशविध तुरें लागलीं ॥ ८० ॥ घंटा किंकिणीचे शब्द ॥ मधुरशब्दाचे अनुवाद ॥ वीणावेणु मृदंगनाद ॥ शुद्धशब्दाची नकाहळा ॥ ८१ ॥ तुरें काहळा गर्जती भारी ॥ निशाण त्राहाटिलें गजरीं ॥ दुमदुमलिया भेरी ॥ नादांतरी मन निवे ॥ ८२ ॥ जैसा अनुहताचा गजर ॥ तैसें तुरेच्या अपार ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ शब्दाकार नभ जालें ॥ ८३ ॥ श्रीरामवर्णनीं चतुर ॥ चौघे भाट अति गंभीर ॥ अठरा मागध विचित्र ॥ वंशींचे वीर वर्णिती ॥ ८४ ॥ शद्बानुवादें अत्यंत प्रबळ ॥ साहीजणां वाद सबळ ॥ शद्बाशद्बीं करिती सळ ॥ साभिमान प्रबळ ज्ञानाचा ॥ ८५ ॥ आठही भाव अत्यंतप्रीती ॥ सत्वाचा वारूं धरोन हातीं ॥ श्रीरामासवें चालती ॥ अन्यथा गति त्यां नाहीं ॥ ८६ ॥ सुखछायेचीं आर्तपत्रें ॥ चिदंबरींचीं पालवछत्रें ॥ झळकताती तेजाकारें ॥ श्रीरामचंद्रें उल्हास॥८७॥ अनुभवस्वानंदें दुर्धर ॥ भाट गर्जती अतिगंभीर ॥ दोहीं बाहीं कुंजरभार ॥ चालती स्थिर श्रीराम ॥ ८८ ॥ श्रीरामें त्यजिल्या त्याग देउनी ॥ अष्टही महासिद्धि नाचणी ॥ नाचती चपळपणीं ॥ जनालागुनी भुलवावया ॥ ८९ ॥ सिद्धि जेथें नाचतां देखती ॥ योगी साधक तेथें ढसंती ॥ शेखीं संन्यासी भुलती ॥ पाहणें रघुपती विसरोनी ॥ ९० ॥ चैतन्य बुका घाली रघुनाथ ॥

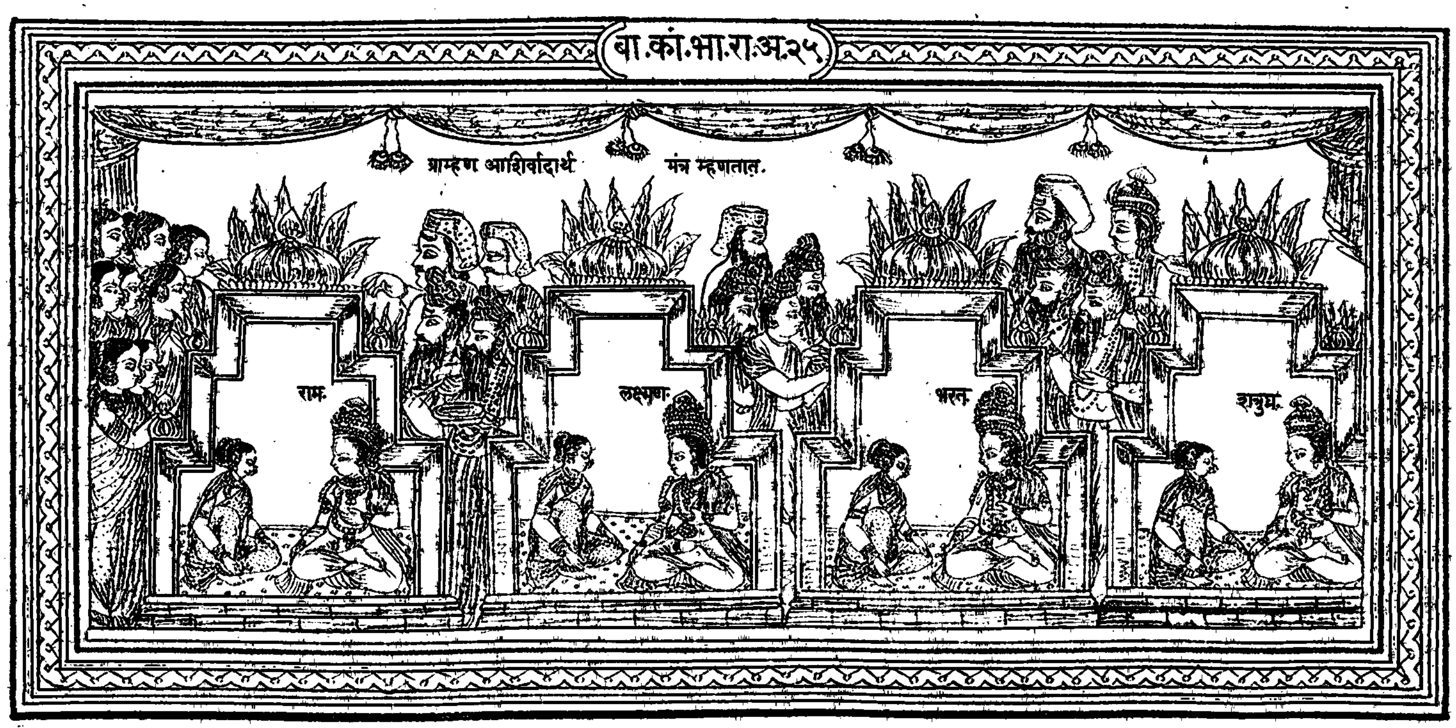
१ सत्वगुणानें परिपूर्ण. २ सफेत घोडे. ३ लोकांचे डोळे. ४ वार्दे. ५ आलाफ. ६ सोहंध्वनी. ७ घोडा. ८ छत्र्या. ९ हत्तींचा समुदाय. १० फसतात.

ज्यासि लागे तो धन्य जगांत ॥ याचकाचें निवे चित्त ॥ तैसें देत संज्ञेनें ॥ ९१ ॥ शतानंद जगजेठी ॥ घेवोनि विवेक वेताटी ॥
द्दश्याची मोंदी मागें लोटी ॥ श्रीरामदृष्टी पहावया ॥ ९२ ॥ श्रीरामरूपीं अत्यंत प्रीती ॥ वैष्णव पुढें नाचती ॥ अहंसोहं सांडो
नि वृत्ती ॥ नित्य करिती स्वानंद ॥ ९३ ॥ श्रीरामासवें सुवासिणी ॥ ब्रह्मविद्येच्या ब्राह्मणी ॥ बोधपुत्राच्या जननी ॥ सुखास
नीं मिरवती ॥ ९४ ॥ ऐसिया सुवासिनी समस्ता ॥ निजबोधाच्या अक्षता ॥ घालिती रघुनाथाचे माथां ॥ लक्ष सर्वथा न चु
कती ॥ ९५ ॥ श्रीरामाचे सोयरे आप्त ॥ योगी अनुभवी ज्ञानी भक्त ॥ त्यांसि वहनें रघुनाथ ॥ जें जें देत तें ऐका ॥ ९६ ॥
एका सलोकता घोडे ॥ एका समीपता रथ चोखडे ॥ एका स्वरूपता गज गाढे ॥ भवभंगडे रणरंगीं ॥ ९७ ॥ सायुज्य चवर
डोलावरी ॥ बैसविले निजाधिकारी ॥ त्यांसि जवळोनियां दुरी ॥ क्षणभरी जाऊं नेदी ॥ ९८ ॥ भरून रजतम औषध ॥ अग्नि
यंत्रें करोनि सिद्ध ॥ श्रीरामासी अतिविनोद ॥ एक प्रबुद्ध दाविती ॥ ९९ ॥ चैतन्याग्नी देवोनि देहीं ॥ ममता जाळिली हवा
ई ॥ गगनास उसळोनियां पाही ॥ ठाईंच्या ठाईं निवाली ॥ १०० ॥ सलोभलोभाच्या चिचुंदरी ॥ एकी जाळोनि टाकिल्या
दुरी ॥ ते पडती जनावरी ॥ उरीं शिरीं जाळिती ॥ १ ॥ ॥ देवोनि उपशम अनळा ॥ जाळिला क्रोधाचा भुईनळा ॥ भडभडा
निघोनि ज्वाळा ॥ तोही तत्काळा निर्माला ॥ २ ॥ श्रीरामयुक्तीच्या स्वलीळा ॥ जाळित कामाचा हातनळा ॥ जाळूं नेणती
त्या अबळा ॥ जिवीं जिवाळा पोळितू ॥ ३ ॥ पाहतां अत्यंत कठीण ॥ चिन्मात्र अग्नि लाऊन पूर्ण ॥ जाळिलाअहंकार बाण ॥
पळे जीवपण दचकोनी ॥ ४ ॥ अहंममता कामक्रोधशांती ॥ उजळोनि निजात्मचंद्रज्योती ॥ प्रगटली परमदीप्ती ॥ तेही स्थि
ति अवधारा ॥ ५ ॥ जाहल्या अहंममतादि शांती ॥ करी तें येतसे रघुपती ॥ वृथा वाढविली युक्ती ॥ ऐसें संतीं न ह्मणावें॥६॥
समूळ अंधार नुरेचि तेथें ॥ उष्ण चांदणें घोटी समस्त ॥ तेथें प्रगटलें अत्यद्भुत ॥ सुखे डुल्लत श्रीराम ॥ ७ ॥ एवं नानापरीचे ॥ ३ ॥
त्याग ॥ पदोपदीं जीं अनेग ॥ वोंवाळिती जीवभाग ॥ स्वयें श्रीरंग पैं आला॥ ८ ॥ कन्येचिया द्वारापासीं ॥ एकेभागींसिद्धिदासी ॥

१ गरिबाचें. २ परिवार. ३ अश्वरथादि वाहनें. ४ प्रपंच नाश करणारे. ५ विद्वान, ज्ञानी. ६ शांति. ७ अग्नी. ८ नष्ट झाला.

शकुनालागीं श्रीरामासी ॥ पूर्णकलशेसीं तिष्ठती ॥ ९ ॥ दुसरेभागीं द्वाराप्रती ॥ श्रद्धा कीर्ति धृति विरक्ती ॥ जीवें वोंवाळावया
रघुपती ॥ स्वयें तिष्ठेती सर्वदा ॥ ११० ॥ एकीं त्याग दिधलानिःशेष ॥ एकीं दिधला परमहर्ष ॥ एकीं दिधलें अनंतसुख ॥
एकीं आवश्यक निजवास ॥ ११ ॥ जीवभावाचिया मुद्रा ॥ वोंवाळूनि सांडि सुमेधा ॥ सोहळा देखोनि सर्वदा ॥ परमानंदा
ते पावे ॥ १२ ॥ द्वारीं प्रवेशला रघुनाथ ॥ चौघां बंधूंसमवेत ॥ अवघे जयजयकार करीत ॥ मंडपाआंत आणियेले ॥ १३ ॥
छेदावया हृदयबंधु ॥ गुरुवाक्येंसिं नव्हे बोधु ॥ तैसे घेवोनि तिघेबंधु ॥ राम प्रसिद्ध स्वयें आला ॥ १४ ॥ दशेंद्रिय अतिसमर्थ ॥
दशेंद्रियासी अलिप्त ॥ तोचि महाराज दशरथ ॥ सोहाळा समर्थ त्याचेनी ॥ १५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मंडपाश्रीराम
आगमन ॥ पुढें मधुपर्क विधान ॥ श्रोतीं सावधान परिसावें ॥ १६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेएकाकारटीकायां
श्रीराममंडपागमनन्नामचतुर्विंशतितमोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ११६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ भरलेली घागर. २ उभ्या राहतात. ३ कार्य.

बा.कां.भा.रा.अ.२५
ब्राम्हण आशिर्वादार्थ मंत्र म्हणतात.
राम.
लक्ष्मण.
भरत.
शत्रुघ्न.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ श्रीराम मंडपाआंत ॥ आला चहूं वरां समवेत ॥ जनकासि आल्हाद बहुत ॥ आला दशरथ ऋषियुक्त ॥ १ ॥ जनकें दिधला सन्मान ॥ गाद्या पडगाद्या वरासन ॥ मृदुलिया ओटांगण ॥ ऋषिसंपन्न सभेसी ॥ २ ॥ मधुपर्काचें विधिविधान ॥ चारीपुरुषार्थ चवाई जाण ॥ त्यावरी समाधी सुखासन ॥ वरासन चौघांसी ॥ ३ ॥ सदोदिता आवाहन ॥ अधिष्ठाना आसन ॥ कर्मरहितासी आचमन ॥ चरणक्षाळण आचरण्या ॥ ४ ॥ रामभूषणा भूषण ॥ त्यासि अलंकार आभरणें ॥ निरावरणासि प्रावरण ॥ सर्वगता आगमन वहनादिक ॥ ५ ॥ सहजासि पाठिपोठ ॥ अखंडासि वस्तीपीठ ॥ निःशब्दा शद्ब स्पष्ट ॥ निरंतरां अंतरपट लग्नार्थ धरिती ॥ ६ ॥ श्रीरामपरब्रह्म स्वतंत्र ॥ तोही धरी ब्रह्मसूत्र ॥ वेदविधान आचार ॥ श्रीरामचंद्र प्रतिपाळी ॥ ७ ॥ असो हा अगाध परमार्थ ॥ जनक आला मधुपर्कार्थ ॥ त्याचा जाणोनि भावार्थ ॥ श्रीरघुनाथ अंगीकारी ॥ ८ ॥ सर्वसमता समसमान ॥ तेंचि श्रीरामासि आसन ॥ आशानैराश्यें अर्घ्यदान ॥ तेणें श्रीचरण समर्घ्य जालें ॥ ९ ॥ पाद्यार्घ्यालगीं तीर्थ ॥ त्रिगुणत्रिवेणी गुणातीत ॥ चैतन्यप्रवाहें पुनीत ॥ यथोचित चिद्गंगा ॥ १० ॥ स्वयें सुमेधा घाली उदक ॥ चरण प्रक्षाळी विदेहजनक ॥ तळीं तीर्थें सकळिक ॥ आलीं आवश्यक चरणतीर्था ॥ ११ ॥ श्रीरामाचें चरणतीर्थ ॥ सेवितां तीर्थें होती पुनीत ॥ सुरनर आले तेथ ॥ लग्नीं रघुनाथ पहावया ॥ १२ ॥ सुमेधा शुद्ध निजजीवन ॥ घाली श्रीरामासि आचमन ॥ चोविसां नामांसीं संपूर्ण ॥ सर्वापोशन कर्माचें ॥ १३ ॥ परब्रह्मींचा अधिष्ठात्रा ॥ त्यासिही देती ब्रह्मसूत्रा ॥ मान देतो वृद्धाचारा ॥ श्रुतिव्यवहारा संरक्षी ॥ १४ ॥ टिळेमाळा शुद्धसुमन ॥ चिद्रत्नादि दिव्यभूषण ॥ भावें पूजिले चौघेजण ॥ परिधान पीतांबरें ॥ १५ ॥ उदक घालितां मुळांत ॥ शाखापल्लव टवटवित ॥ तेंवि पूजिल्या रघुनाथ ॥ सालंकृत बंधु चाऱ्ही ॥ १६ ॥ रसस्वाद रसना घोटी ॥ तेणें इंद्रियां पुष्टितुष्टी ॥ राम पूजियेल्या जगजेठी ॥ बंधु त्रिपुटी संपूज्य ॥ १७ ॥ मुख्यस्थानीं अग्नौकरण ॥ तेणें सुखी देवब्राह्मण ॥ तेंवि पूजिल्या रघुनंदन ॥ चौघेजण संपूज्य ॥ १८ ॥ दधि मधु येकवता ॥ घातलें चौघांचिया

१ प्रार्थना. २ पायघुणें. ३ दागिने. ४ वस्त्र. ५ आनंद. ६ पवित्र. ७ पुष्टी. ८ दहीं व मध एकेठिकाणीं करुन.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ श्रीराम मंडपाआंत ॥ आला चहूं वरां समवेत ॥ जनकासि आल्हाद बहुत ॥ आला दशरथ ऋषियुक्त ॥ १ ॥ जनकें दिधला सन्मान ॥ गाद्या पडगाद्या वरासन ॥ मृदुलिया ओटांगण ॥ ऋषिसंपन्न सभेसी ॥ २ ॥ मधुपर्काचें विधिविधान ॥ चारी पुरुषार्थ चवाई जाण ॥ त्यावरी समाधी सुखासन ॥ वरासन चौघांसी ॥ ३ ॥ सदोदिता आवाहन ॥ अधिष्ठाना आसन ॥ कर्मरहितासी आचमन ॥ चरणक्षाळण आचरण्या ॥ ४ ॥ रामभूषणा भूषण ॥ त्यासि अलंकार आभरणें ॥ निरावरणासि प्रावरण ॥ सर्वगता आगमन वहनादिक ॥ ५ ॥ सहजासि पाठिपोठ ॥ अखंडासि वस्तीपीठ ॥ निःशब्दा शब्द स्पष्ट ॥ निरंतरां अंतरपट लग्नार्थ धरिती ॥ ६ ॥ श्रीरामपरब्रह्म स्वतंत्र ॥ तोही धरी ब्रह्मसूत्र ॥ वेदविधान आचार ॥ श्रीरामचंद्र प्रतिपाळी ॥ ७ ॥ असो हा अगाध परमार्थ ॥ जनक आला मधुपर्कार्थ ॥ त्याचा जाणोनि भावार्थ ॥ श्रीरघुनाथ अंगीकारी ॥ ८ ॥ सर्वसमता समसमान ॥ तेंचि श्रीरामासि आसन ॥ आशानैराश्यें अर्घ्यदान ॥ तेणें श्रीचरण समर्घ्य जालें ॥ ९ ॥ पाद्यार्घ्यालागीं तीर्थ ॥ त्रिगुणत्रिवेणी गुणातीत ॥ चैतन्यप्रवाहें पुनीत ॥ यथोचित चिद्गंगा ॥ १० ॥ स्वयें सुमेधा घाली उदक ॥ चरण प्रक्षाळी विदेहजनक ॥ तळीं तीर्थें सकळिक ॥ आलीं आवश्यक चरणतीर्था ॥ ११ ॥ श्रीरामाचें चरणतीर्थ ॥ सेवितां तीर्थें होतीं पुनीत ॥ सुरनर आले तेथ ॥ लग्नीं रघुनाथ पहावया ॥ १२ ॥ सुमेधा शुद्ध निजजीवन ॥ घाली श्रीरामासि आचमन ॥ चोविसां नामांसीं संपूर्ण ॥ सर्वापोशन कर्माचें ॥ १३ ॥ परब्रह्मींचा अधिष्ठात्रा ॥ त्यासिही देती ब्रह्मसूत्रा ॥ मान देतो वृद्धाचारा ॥ श्रुतिव्यवहारा संरक्षी ॥ १४ ॥ टिळेमाळा शुद्धसुमन ॥ चिद्रत्नादि दिव्यभूषण ॥ भावें पूजिले चौघेजण ॥ परिधान पीतांबरें ॥ १५ ॥ उदक घालितां मुळांत ॥ शाखापल्लव टवटवित ॥ तेंवि पूजिल्या रघुनाथ ॥ सालंकृत बंधु चाऱ्ही ॥ १६ ॥ रसस्वाद रसना घोटी ॥ तेणें इंद्रियां पुष्टितुष्टी ॥ राम पूजियेल्या जगजेठी ॥ बंधु त्रिपुटी संपूज्य ॥ १७ ॥ मुख्यस्थानीं अंगीकरण ॥ तेणें सुखी देवब्राह्मण ॥ तेंवि पूजिल्या रघुनंदन ॥ चौघेजण संपूज्य ॥ १८ ॥ दधि मधु येकत्रता ॥ घातलें चौघांचिया

१ मार्थमा. २ पायधुणें. ३ दागिनें. ४ वस्त्र. ५ अखंड. ६ पवित्र. ७ पुष्पी. ८ दहीं व मध एकेठिकाणीं करून.

हाता ॥ विदेहाच्या निजभावार्था ॥ श्रीरघुनाथा अतिप्रीती ॥ १९ ॥ विपरीत वेदविधान ॥ दधिमधु प्राशी रघुनंदन ॥ निष्क र्मासि कर्मबंधन ॥ विस्मित जन सुरसिद्ध ॥ २० ॥ जनक ह्मणे प्रतिगृह्यता ॥ प्रतिगृण्हामि ह्मणे रघुनाथा ॥ विदेहें सोडिलिया अहंता ॥ प्रतिगृह्यता सर्वाची ॥ २१ ॥ संकल्प सांडितां नरेंद्र ॥ दधिमधु सेवी रामचंद्र ॥ सुमेधें घातलें पैं नीरें ॥ प्रक्षाळी करें श्रीराम ॥ २२ ॥ सर्वेंचि केलें शुद्धाचमन ॥ सद्गुरू ह्मणती सावधान ॥ नाहीं विलंबु व्यवधान ॥ वेगीं सुलग्न साधावें ॥ २३ ॥ श्रीरामपद रितें न पडे ॥ पूर्णता पायीं पायमांडे ॥ दोनी सद्गुरू दोहींकडे ॥ वरू वाडेकोडें चालविले ॥ २४ ॥ गौरीहरी सीतासती ॥ गौरीहरातें सिंपिती ॥ शिवासि श्रीरामाची प्रीती ॥ आला लग्नार्थी भवानीसीं ॥ २५ ॥ मुख्यमाया अंतरपट ॥ तिसीं श्रीरामें सेवट ॥ जनक निजभाग्य वरिष्ठ ॥ सोयरा श्रेष्ठ श्रीराम ॥ २६ ॥ श्रीरामनामाचें स्मरण ॥ अंतरपट निवारण ॥ त्यासिही अंतरपट जाण ॥ धरिती ब्राह्मण वेदार्थी ॥ २७ ॥ सुटावाया देवांचें बंधन ॥ मुख्य सीताचि कारण ॥ तिचें साधावया सुलग्न ॥ रंवि सावधान घडी राखे ॥ २८ ॥ घडी भरतां नलगे क्षण ॥ ह्मणती नित्य सावधान ॥ सत्य सवेग चढे जीवन ॥ नाहीं व्यवधान शब्दाचें ॥ २९ ॥ सांडा चौघींची चावटी ॥ महामौनीं पाडा मिठी ॥ घटिका भरताहे उठाउठी ॥ राहे निजदृष्टि सावधान ॥ ३० ॥ अंत्रपट आहे ज्यासी ॥ आधीं सावध करा त्यासी ॥ अक्षर निमिष श्वासोश्वासीं ॥ घडी वेगेसीं भरताहे ॥३१॥ यालागिं नित्य सावधान ॥ सद्गुरू ह्मणताहे आपण ॥ वचना न द्यावें प्रतिवचन ॥ सावधान निजरूपीं ॥ ३२ ॥ शब्दार्थें महामौन ॥ धरी तो नित्य सावधान ॥ ज्यासि शब्दार्थी अभिमान ॥ असावधान तो सदा ॥ ३३ ॥ अंगीं जाणिवेचें जाणपण ॥ वचना नदेती प्रतिवचन ॥ तेणें वचनें त्यासि दूषण ॥ सावधानपण त्या नाहीं ॥ ३४ ॥ अतिसमयो सन्निध लग्न ॥ उभयभागीं सावधान ॥ अच्युतचिंतनें राखावें मन ॥ अतिसुलग्न स्वानंदें ॥ ३५ ॥ ॐपुण्याहंवचन ॥ पूर्णतेचें परिपूर्ण ॥ त्यापूर्णता रघुनंदन ॥ निजात्मलग्न साधावें ॥ ३६ ॥ ॐपुण्याहंमुळींची गोष्टी ॥ तेणें शब्द विरे प्रणवोच्या पोटीं ॥ अंतरपट सुटला उठाउठी॥ ॥ १ ॥

१ पिई. २ पाणी. ३ हात. ४ अवकाश. ५ आनंदानें. ६ सूर्य. ७ ज्ञानाचें. ८ शमनहोई. ९ ओंकाराच्या.

सीता गोरटी वरी राम ॥ ३७ ॥ नयनीं नयन संलग्न ॥ येक जालें देखणेंपण ॥ प्राणपती वरितां पूर्ण ॥ प्राणें प्राण येक जाले ॥ ३८ ॥ वसिष्ठाच्या लग्नाक्षता ॥ येकात्मता पंचभूता ॥ श्रीरामें वरिली सीता ॥ येकात्मता निजलग्नीं ॥ ३९ ॥ येक अवयवीं येक अवयव ॥ येक जाले सीता राघव ॥ येक जाले जीव भाव ॥ लग्न अपूर्व वरिष्ठ ॥४०॥ सीतेचिये निजमाथां ॥ श्रीराम घाली लग्नाक्षता ॥ तोचि हस्त पावे सीता ॥ सुखरूपता स्वानंदें ॥ ४१ ॥ श्रीरामाचे निजमाथा ॥ अक्षता घालूं जातां सीता ॥ सर्वाभूतीं देखे रघुनाथा ॥ कर्तव्यता सलज्ज ॥ ४२ ॥ पाणिग्रहणीं रघुनाथा ॥ पावोनियां जी सर्वथा ॥ क्रिया पारुषेल्या समस्ता॥ निष्कर्मता श्रीरामें ॥ ४३ ॥ अर्धनारी नटेश्वरी ॥ जो पुरुष तोचि नारी ॥ श्रीरामही तैशाच परी ॥ सीतावरी निजात्मता॥४४॥ श्रीराम स्वयें चैतन्यमूर्ती ॥ सीता तंव ते चिच्छक्ती ॥ लग्न लागलें येकात्मप्रीती ॥ चतुरोक्ती चहूं ठाईं ॥ ४५ ॥ सीतेनें वरिला श्रीरामचंद्र ॥ उर्मिलेनें वरिला सुमित्र ॥ मांडवीनें वरिला भरतवीर ॥ शत्रुघ्न शूर श्रुतिकीर्तिनें ॥ ४६ ॥ चौघी कन्या चौघे वर ॥ लग्न लागलें सविस्तर ॥ वोहरें शोभती मनोहर ॥ जयजयकार प्रवर्तला ॥ ४७ ॥ ऋषि करिती जयजयकार ॥ सुमनें वर्षती सुरवर ॥ मंगळतुरांचा गजर ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ ४८ ॥ सुर दुंदुभी त्राहाटी ॥ भेरी मृदंग किंकाटी ॥ नाद नसमाये नं भाचे पोटीं ॥ निधाँ वैकुंठीं ऊठत ॥ ४९ ॥ रंभा उर्वशी नाचणी ॥ नाचती जनकाच्या अंगणीं ॥ गंधर्व मधुर गातीं गाणीं ॥ वोंवाळणी दोहीं भागीं ॥ ५० ॥ असो हें जालें पाणिग्रहण ॥ वोहरा बांधावया कंकण ॥ वसिष्ठ येवोनि आपण ॥ सुत परिधान सुतवी ॥ ५१ ॥ गगनगर्भींचा सूक्ष्मतंतु ॥ तोचि अष्टधा वेढितु ॥ स्थुळाभिमानें दृश्य होतु ॥ मग तोडितु दोठायीं ॥ ५२ ॥ अखंड दुखंड केले जाण ॥ घालोनि त्रिगुणाचें वळण ॥ अर्धस्त्रीनामें कांकण ॥ अर्ध परिपूर्ण पुरुषलें ॥ ५३ ॥ फेडिलीं मायेचीं वधू वस्त्रें ॥ श्रीरामाचें चूर्चीं अछिद्रें ॥ अष्टपुत्र्या पीतांबरें ॥ नेसलीं वोहरें स्वानंदें ॥५४॥ मायामळिण वधू वस्त्रासी ॥ नघे शतानंद उदासी ॥ वसिष्ठ नघे वरवस्त्रासीं ॥ दोघे उदासीन पुरोहित ॥ ५५ ॥ घ्यावया मायामळिण वासासी ॥ कलेहो सलोभ गोत्र

१ असाधारण. २ लाजल्या. ३ मंगल वाद्यांचा ध्वनि. ४ नगारे. ५ वाजवूं लागले. ६ आकाशीं. ७ ध्वनी. ८ वस्त्रास. ९ मांडण.

जांसी ॥ विसरोनियां निजात्मतेसी ॥ देहलोभासी भांडती ॥ ५६ ॥ कोट्यानुकोटी निजधना ॥ जनकें दिधली वरदक्षिणा ॥ सौभाग्यद्रव्यें देतां वाणा ॥ निंबलोणा उतरिती ॥ ५७ ॥ जीवीं जीवा पडली मिठी ॥ बाह्यपालवा बांधिली गांठी ॥ राम देखोनियां दृष्टी ॥ उल्हास पोटीं जनकाच्या ॥ ५८ ॥ विवाहहोम निजनिर्धारी ॥ वोहरें आणावीं बोहल्यावरी ॥ श्रीराम वेढिला नरनारी ॥ कडे नोवरी तुझी घ्यावी ॥ ५९ ॥ हासें आलें रघुनाथासी ॥ विपरीतविधि लौकिकासी ॥ वसिष्ठ ह्मणे श्रीरामासी ॥ वृद्धाचारासी प्रतिपाळीं ॥ ६० ॥ स्वयें श्रीराम विचारी ॥ माझी प्रकृति मजमाझारी ॥ नघेतां बैसली कडेवरी ॥ मजहूनि दुरी होऊं नेणे ॥ ६१ ॥ न बैसवितां बैसली कडिये ॥ जीवेंभावें मज हे पढिये ॥ नांवरूपाचें मज मैढिये ॥ उभवोनि गुढिये हे नांदे ॥ ६२ ॥ हे माझेनि शोभे रूपवंती ॥ माझेनि इसी नित्यस्थिती ॥ माझेनि इसी गमनगती ॥ लाजूं किती लौकिका ॥ ६३ ॥ तिसी न लावितां हात ॥ नोवरी उचली रघुनाथ ॥ अलिप्तपणें घेवोनि येत ॥ तेणें विस्मित ऋषिसमूह ॥ ६४ ॥ चहूं पुरुषार्थां चारी मुक्ती ॥ तैसीं चारी वोहरें शोभती ॥ कडे घेतल्या कवण्या रिती ॥ तेही स्थिती अवधारा ॥ ६५ ॥ सायुज्यता सीतासती ॥ तीसि उचली रघुपती ॥ उर्मिला स्वरूपा शोभती ॥ उचलिली प्रीती सौमित्रें ॥ ६६ ॥ मांडवी स्वयें समीपता ॥ भरतें उचलिली ततां ॥ श्रुतकीर्ति सलोकता ॥ होय उचलिता शत्रुघ्न ॥ ६७ ॥ एवं वोहरें आलीं वेदिकेंप्रती ॥ शतानंद विधिवेदोक्ती ॥ केली विवाहहोम समाप्ती ॥ द्विजां देती धनधान्य ॥ ६८ ॥ जनकें केला अनुक्रम ॥ येथें करावा चतुर्थहोम ॥ चारी दिवस संभ्रम ॥ सोहळा परम करावा ॥ ६९ ॥ धेंडा नाचवावा येथ ॥ तें पहावया जन आर्तभूत ॥ वचन न मानीच रघुनाथ ॥ भविष्यार्थ जाणोनी ॥ ७० ॥ धनुर्भंगाचा अनुक्रम ॥ क्रोध पावेल फरशुराम ॥ दारुण होईल संग्राम ॥ अतिदुर्गम दुर्धर ॥ ७१ ॥ जमदग्नीचा क्रोधानळ ॥ फरशुरामाचा क्रोध प्रबळ ॥ उभयक्रोधें भार्गव सबळ ॥ नगरी तत्काळ जाळील ॥ ७२ ॥ प्रजा पीडती समस्त ॥ हें श्रीरामाचें मनोगत ॥ वसिष्ठ जाणे इत्थंभूत ॥ आणिक हृद्गत रामाचें ॥ ७३ ॥ वऱ्हाडाहूनि अधिक ॥ पुढें कार्य आहे आणि

१ पदरास. २ विलक्षणरीतें. ३ आवरण. ४ बोहल्यावर. ५ यथाविधि. ६ आतुर. ७ क्रोधाग्नी ८ गुह्यगोष्ट.

क ॥ आणि अयोध्येसि जातां आवश्यक ॥ जाणें येकायेक वनवासा ॥ ७४ ॥ येथें जालें पाणिग्रहण ॥ लंकेसी मारिल्या रावण ॥ तैं सीतेचें माझें होईल लग्न ॥ सोहळा संपूर्ण युद्धाचा ॥ ७५ ॥ तेथें नाचेल रणधेंडा ॥ वोंवाळणी राक्षसमुंडा ॥ पडतील अति उदंडा ॥ बाणप्रचंडा समवेत ॥ ७६ ॥ जानकीविवाह अति सोहळा ॥ सोडणें आतां देवांची बंदिशाळा ॥ तोडणें ग्रहांची शृंखळा ॥ तो आगळा उत्साह ॥ ७७ ॥ श्रीरामाच्या निजभावासी ॥ वसिष्ठें जाणोनियां सर्वांसी ॥ तेणें सांगितलें जनकासी ॥ वेगीं वोहरांसी बोळवीं ॥ ७८ ॥ श्रीराम नव्हे गा प्राकृत ॥ याचें वचन ब्रह्मलिखित ॥ जनकें मानोनि निश्चित ॥ हर्षयुक्त बोळवी ॥ ७९ ॥ वधुवरांसि आंदण ॥ दिव्यालंकारभूषण ॥ नानापरीचें आभरण ॥ बहुसुवर्ण गजपृष्ठीं ॥ ८० ॥ अतिसूक्ष्में रोमांबरें ॥ पाटाऊ पितांबरें ॥ अतिमोलाचीं नानाकारें ॥ वस्त्रें विचित्रें दिधलीं ॥ ८१ ॥ मुक्ताफळांच्या झालरी ॥ दिधल्या रथांच्या हारी ॥ गज गर्जती दळ भारी ॥ सालंकारी डुल्लती ॥ ८२ ॥ रत्नालंकार मनोहर ॥ अमित दिधले असिवार ॥ पदक कंठ्या दासी अपार ॥ नवसरहार मंडित ॥ ८३ ॥ जनकासी अतिउल्हास ॥ सेवा करावया श्रीरामास ॥ मुगुटकुंडलाचे दास ॥ दिधले बहुवेस विश्वासी ॥ ८४ ॥ सुमेधा बोले भाववचन ॥ अनन्यभावें आह्मीं शरण ॥ जीव श्रीरामा दिधला आंदण ॥ बाह्य आभरण कोण पाड ॥ ८५ ॥ जनक बोले हर्षयुक्त ॥ देह गेह वित्त जीवित ॥ केलें रामार्पण समस्त ॥ जाण निश्चित सुमेधे ॥ ८६ ॥ ऐसे दोघे अतिउल्हासी ॥ आंदणें देवोनि वोहरांसी ॥ जनक बोळवीत रामासी ॥ बहुमार्गासी स्वयें आला ॥ ८७ ॥ विश्वामित्र तयीं आपण ॥ करूनियां वसिष्ठासी नमन ॥ दोहीं रायांसी पुसोनि जाण ॥ करी गमन स्वाश्रमा ॥ ८८ ॥ रामलक्ष्मण दोघे जण ॥ केलें साष्टांग नमन ॥ ऋषीनें देवोनि आशीर्वचन ॥ करी गमन स्वाश्रमा ॥ ८९ ॥ श्रीराम ह्मणे मिथिलानाथां ॥ येथोनि आपण राहावें आतां ॥ वसिष्ठचरणीं ठेविला माथा ॥ होय पुसता व्याह्यासी ॥ ९० ॥ दशरथें अतिसन्मान ॥ करूनि दिधलें आज्ञापत्र ॥ जनकें श्रीराम आपण ॥ घाली लोटांगण सद्भावें ॥ ९१ ॥ कुशध्वजा समवेत ॥ आलिंगूनी चारी जामात ॥

१ राक्षसांचीं शिरें. २ साखळदंड. ३ मोठा. ४ साधारण. ५ अलंकार. ६ हत्तीच्या पाठीवर. ७ मोत्यांच्या. ८ सैन्य. ९ अनंत. १० जनका.

जनक अत्यंत हर्षयुक्त॥ निघे त्वरित निजनगरा ॥ ९२ ॥ करितां अयोध्यागमन ॥ फरशुरामाचें आगमन ॥ ज्याचेनि विश्वकंपा
यमान ॥ अतिदारुण भयानक ॥ ९३ ॥ रामें श्रीरामा पडिपाडु ॥ रामा श्रीरामा युद्ध दृढु ॥ रामें श्रीरामा प्रेम गोडु ॥ कथा
कैवाडु अवधारा ॥ ९४ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जालें जानकी पाणिग्रहण ॥ श्रीरामें रामा समाधान ॥ कथा गहन अतिगो
ड ॥ ९५ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायांजानकीपाणिग्रहणन्नामपंचविंशतितमोध्यायः ॥ २५ ॥
॥ ओव्या ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ चमत्कार.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ चौघी बहिणीसहित जाण ॥ जालें जानकीपाणिग्रहण ॥ जनकें केली बोळवण ॥ सुखसंपूर्ण दशरथासीं ॥ १ ॥ चौघे पुत्र चौघी सुना ॥ कीर्ति नसमाये त्रिभुवना ॥ येव्हढे आल्हादेंनि जाणा ॥ अयोध्या भुवना निघाला ॥ २ ॥ संनद्धकेलिया दळभार ॥ महामदें गर्जती कुंजर ॥ घंटाकिंकिणी सालंकार ॥ पताकीं अंबैर शोभत ॥ ३ ॥ घोडे नाचविती वीर ॥ जी जी मा मा थीर थीर ॥ तीपायीं असिवार ॥ अतिअरुंवार नाचती ॥ ४ ॥ अढाउ झेली साबळधर ॥ कोयतेकार धनुर्धर ॥ चालती पायाचे मोगर ॥ अलगाइतबाणाइत ॥ ५ ॥ वोढणिये थैकार देत ॥ जेठिये तळपत चवकत ॥ ऐसें सैन्य पुढें चालत ॥ भाट गर्जत कैंवारें ॥ ६ ॥ राजे मुगुटाचे वरिष्ठ ॥ पाठीसीं चालती घनदाट ॥ अतिरथी घडघडाट ॥ सुख उद्भट दशरथा ॥ ७ ॥ राजा वसिष्ठ समसमान ॥ समानरथीं समानमान ॥ चालती सुखसमाधान ॥ तों पुढें अपशकुन देखती ॥ ८ ॥ सव्य जाताति पैं तास ॥ अपसव्य जाती वायस ॥ मयूर पिलंगावी पिस ॥ सर्पमुंगस भांडती ॥ ९ ॥ भालू भुंके सन्मुख ॥ पक्षी करक रितीं अग्निमुख ॥ युद्ध होईल अचूक ॥ थोर धुकधुक रायासी ॥ १० ॥ श्रीराम शकुन अपशकुन ॥ दोनी देखे समसमान ॥ नाहीं भय कंपायमान ॥ नित्य सावधान निर्भयत्वें ॥ ११ ॥ राजा सांगे वसिष्ठासी ॥ अपशकुन कां होती आह्मांशीं ॥ दिशा धुमधुमित चौपासीं ॥ शशिसूर्यासी प्रभा मंद ॥ १२ ॥ दिवसा गगनीं गगलस्थ ॥ येक पूर्वे येक पश्चिमें जात ॥ रविचंद्र परिघे करित ॥ अति उत्पातदायक ॥ १३ ॥ सन्मुख गगनाचे पोटीं ॥ दिग्दाहो दिसताहे दिठी ॥ वसिष्ठा तूं सर्वज्ञ सृष्टी ॥ हे यथार्थ गोष्टी सांग मज ॥ १४ ॥ राया जीं जीं चिन्हें दिसती ॥ तेणें दुस्तर विघ्नप्राप्ती ॥ आह्मासवें चालतां शांती ॥ विघ्नें आह्मांप्रती विन्मुख ॥ १५ ॥ अपशकुन पूर्वें जाल्यासी ॥ तेचि शकुन पश्चिमेच्यासी ॥ तेंवि भूतीं भगवद्भाव ज्यासी ॥ विघ्नें त्यासी निजविजयो ॥ १६ ॥ येरवीं विघ्नाचें सूचक ॥ युद्ध होईल ठाकठोक ॥ विजयी होईल रघुकुळटिळक ॥ हें आवश्यक निजभावीं ॥ १७ ॥ रामनामाच्या नामोक्तीं ॥ विघ्नें चरणा शरण येती ॥ तो श्रीराम असतां सांगाती ॥ विघ्नाची प्राप्ती निजविजयो ॥ १८ ॥ ऐसे देखे

१ सज्ज. २ हत्ती. ३ आकाश. ४ मंदगतीनें. ५ अत्यंत. ६ उजवेकडे. ७ कावळे. ८ पसरी. ९ खळें. १० अपकार विघ्नें.

बोलत बोली ॥ तंव उठली वाहुटली ॥ नभ व्यापिलें धुळी ॥ समूळ हहुळं रैन्याची ॥ १९ ॥ लागतां त्या वायूची झडप ॥ स
प्त सागर सप्तद्वीप ॥ तेणेंसी पृथ्वी सकंप ॥ सुटे चळकंप मेरूसी ॥ २० ॥ त्यामाजि उठली विटंकें हाक ॥ सैन्य मूर्छित पडेनिः
शेष ॥ दशरथें घेतला धाक ॥ राम निःशंक निजनिधडा ॥ २१ ॥ विद्युत्प्राय जटा शिरीं ॥ सतेज फरशु खांद्यावरी ॥ ध
नुष्यबाण घेवोनि करीं ॥ श्रीरामावरी चालिला ॥ २२ ॥ फरशुरामातें देखून ॥ वसिष्ठें केलें पूजन ॥ ते पूजा भार्गवें अंगीकारू
न ॥ चालिला आपण श्रीरामावरी ॥ २३ ॥ अत्यंतपराक्रम देखोन ॥ दशरथ जाला कंपायमान ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ दी
नवदन बोलत ॥ २४ ॥ फरशुरामा तुझी थोरी ॥ तीनसप्तकें पृथ्वी निक्षेत्री ॥ करून दिधली द्विजकरीं ॥ शस्त्र त्वां करीं संन्यां
सिलें ॥ २५ ॥ तूं क्षत्रियांचा कंदनकाळ ॥ हें तुझिया ब्रीदाचें शीळ ॥ श्रीराम केवळ माझें बाळ ॥ त्यावरी प्रबळ क्रोध नक
रीं ॥ २६ ॥ श्रीरामातें मारिसी ॥ तेंचि मरण आह्मां सर्वांसी ॥ येव्हढें करावया कदनासी ॥ उचित तुह्मांसी नव्हे स्वामी॥२७॥
मी पुत्रार्थी अतिदीन ॥ पुत्रभयें अतिकृपण ॥ मज द्यावें पुत्रदान ॥ घाली लोटांगण नृपनाथ ॥ २८ ॥ ऐसें दशरथभाषितें ॥
तें उपेक्षोनियां समस्त ॥ जेथें होता रघुनाथ ॥ भार्गव तेथें स्वयें आला ॥ २९ ॥ त्या दोघांचा निजसंग्राम ॥ सुरनरवीरां अति
दुर्गम ॥ युद्धीं पावोनि निजवर्म ॥ उपरम निजबोधें ॥ ३० ॥ देखोनियां रघुनंदन ॥ भार्गव सोडी दारुण बाण ॥ श्रीरामें सांडि
ले तोडून ॥ क्रोधें परिपूर्ण जामदग्न्य ॥ ३१ ॥ फरशुराम सोडी दिव्यास्त्रें ॥ त्यांतें राम निवारी क्षणमात्रें ॥ कोपें सोडिलीं निर्वा
ण शस्त्रें ॥ तीं रघुवीरें निवारिलीं ॥ ३२ ॥ रेणुका दिधल्या भार्गवाहातीं ॥ दोनी अमोल्य आत्मशक्ती ॥ सकळ शस्त्रास्त्रांच्या
अंतीं ॥ त्या निर्वाणार्थी सोडाव्या ॥ ३३ ॥ त्या काळी कराळी उभयशक्ती ॥ सोडिल्या श्रीरामजयार्थी ॥ तिहीं वोवाळून रघुपती ॥
श्रीराम भात्याप्रति प्रवेशल्या ॥ ३४ ॥ भार्गव ह्मणे नचले आतां ॥ माझ्याशक्ती याव्या माझे हाता ॥ त्या प्रवेशल्या श्रीरामभा ॥ १ ॥
त्या ॥ साह्य रघुनाथा त्या जाल्या ॥ ३५ ॥ माझ्या निर्वाणनिजशक्ती ॥ जावोनि राहिल्या श्रीरामाप्रती ॥ हें आश्चर्य मानोनि नि

१ भयंकरवारा. २ भयंकर. ३ निर्भय. ४ विजेप्रमाणें. ५ एकवीसवेळ. ६ ब्राह्मण हस्तांत. ७ आगिलें. ८ संहारकर्ता. ९ भाषण. १० शांति.

श्चिती ॥ छळणें वचनोक्ती बोलत ॥ ३६ ॥ जींजींशस्त्रें म्यां प्रेरिलीं ॥ तींतीं स्वयें त्वां निवारिलीं ॥ परि आपुलीं नाहीं सोडि
लीं ॥ हे उणीव आली रघुनाथा ॥ ३७ ॥ जाणसी शस्त्राचें निवारण ॥ नेणसी शस्त्राचें प्रेरण ॥ हेंचि तुज उणेपण ॥ शौर्यसंपू
र्ण तुज नाहीं ॥ ३८ ॥ ऐकोनि फरशुरामवचन ॥ रामें केलें नमन ॥ ब्राह्मणापुढें उणेपण ॥ सर्वथाजाण आह्मांसी ॥ ३९ ॥ ॥श्लोक॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ अयंकंठःकुठारस्तेकुरुरामयथोचितं ॥ तवाग्रजन्मनःशूरानशूराराघवावयं ॥१॥ ॥ टीका ॥ भार्गवा फरशु तुझ्या
हातीं ॥ म्यां कंठ वोपिलासे तुजप्रती ॥ जें करणें असेल तुझे चित्तीं ॥ तें त्वां निश्चिती करावें ॥ ४० ॥ गाई ब्राह्मणा करावया घातु॥
स्वप्नीं नुपजे मनोरथु ॥ त्यांवरी शस्त्रें उचलितां हातु ॥ ऐसा सूर्यवंशांतु शूर नाहीं ॥४१॥ गाई आणि ब्राह्मणापुढें ॥ आमुचें शौर्य बा
पुडें ॥ तुझे निवारावया कुऱ्हाडे ॥ धनुष्यपुढें म्यां धरिलें ॥४२॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ फरशुराम हास्यवदन ॥ परिसोनि हरे
चापभंजन ॥ तुज ठाकुनि जाण मी आलों ॥ ४३ ॥ असो युद्धाची अटाटी ॥ सांडिली शस्त्र धरावयाची गोष्टी ॥ विष्णुचाप आ
हे माझे मुष्टी ॥ तेंतूं जगजेठी सज्जींपां ॥ ४४ ॥ जरी तूं हें सजिसी संपूर्ण ॥ तरी तूं मज जिंतिलें जाण ॥ श्रीराम ह्मणे हें भाष
ण ॥ सर्वथा जाण नकरवे ॥४५॥ तूं अगाध ब्राह्मण ब्रह्मचारी ॥ पितृसेवेची परमथोरी ॥ तुझी आज्ञा वंद्य शिरीं ॥ विष्णुचाप
करीं धरिता जाला ॥ ४६ ॥ श्रीराम ह्मणे भार्गवरामा ॥ तुझेनि तीर्थें प्रतापआह्मां ॥ तेणेंप्रतापें द्विजोत्तमा ॥ धनुर्धर्मा सज्जी
न ॥ ४७ ॥ शिवचापा परिस भारी ॥ विष्णुचापाची पैं थोरी ॥ श्रीरामें धरोनि करीं ॥ क्षणामाझारीं सजिलें ॥ ४८ ॥ भार्गवा
चे दृष्टी पुढां ॥ श्रीरामें सजिला वैष्णवमेढा ॥ ठाण मांडोनि निधडा ॥ बाण गाढा जोडिला ॥४९॥ जैसा अंतका अंतक॥ समूळ कळि
काळघातक ॥ देखोनि भार्गवें घेतला धाक ॥ अलोलिक श्रीराम ॥५०॥ श्रीरामाच्या प्रतापप्रौढी ॥ तेजें भार्गवा पडे झांपडी ॥
धनुष्य वोढितां कानाडी ॥ चाप कडाडी वैष्णव ॥ ५१ ॥ फरशुराम अतितांतडी ॥ लागवेगें घालोनि उडी ॥ श्रीराम धरि
ला लवडसवडी ॥ चाप नमोडीं वैष्णव ॥ ५२ ॥ शिवचाप मोडिलें क्षणामाझारीं ॥ तैसें वैष्णवचापा नकरीं ॥ तुझ्या पराक्र

१ स्वाधीन केला. २ तुच्छ. ३ शंकराचें धनुष्याचें मोडणें. ४ विष्णुचें धनुष्य. ५ धैर्यवान. ६ भारी. ७ काळाचा. ८ असाधारण. ९ फार घाईनें.

माची थोरी ॥ चराचरीं अतुल्य ॥ ५३ ॥ तुझें बळ अतिअद्भुत ॥ [illegible] सुझें नित्यांकित ॥ तूं अवतार श्रीरघुनाथ ॥ मज निश्चित मानलें ॥ ५४ ॥ मी तुझा करूं आलों छळ ॥ तुझें पाहतां स्वभावशीळ ॥ माझी निमाली खळबळ ॥ तूं केवळ परमात्मा ॥ ५५ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ प्रेमें दिधलें आलिंगन ॥ दोघा जालें समाधान ॥ मुळींची खुण पावोनीं ॥ ५६ ॥ श्रीरामें रामा समाधान ॥ श्रीरामें राम सुखसंपन्न ॥ श्रीरामें रामा आनंदपूर्ण ॥ चैतन्यघन श्रीरामें ॥ ५७ ॥ रामें रामा अतिआल्हाद ॥ रामें रामा परमानंद ॥ रामें रामा निजात्मबोध ॥ जाला अभेद रामें राला ॥ ५८ ॥ मी येक राम दाशरथी ॥ हें नाठवे श्रीरामाप्रती ॥ मी येक भार्गव भृगुपती ॥ नाठवे चित्तीं फरशुरामा ॥ ५९ ॥ ऐसें पडिलें आलिंगन ॥ निधोटं कोंदलें चैतन्यघन ॥ खुंटला बोलें तुटलें मौन ॥ जालें परिपूर्ण पूर्णत्वें ॥ ६० ॥ अवतार कृतकार्यार्थ ॥ साधावया श्रीराम सावचित्त ॥ भार्गवातें श्रीरघुनाथ ॥ उद्बोधितें निजबोधें ॥ ६१ ॥ तो जंव होय सावधान ॥ सावध करितां रघुनंदन ॥ देखोनि विस्मयसंपूर्ण ॥ शिरोरत्न श्रीराम ॥ ६२ ॥ कर्म ब्रह्मस्थितिसमान ॥ श्रीराम अवतार [illegible] ॥ भार्गवें जाणोनि संपूर्ण ॥ सुखसंपूर्ण श्रीरामें ॥ ६३ ॥ राम ह्मणे अमोघ बाण ॥ धनुष्यीं करविला आरोपण ॥ मागें काढितां नये बाण ॥ कोठें अर्पण करूं स्वामी ॥ ६४ ॥ ऐसें पुसतां रघुनाथ ॥ फरशुराम अतिविस्मित ॥ बाणाचें लक्ष सावचित्त ॥ विचारितां अनुलक्षी ॥ ६५ ॥ श्रीरामाचा निजशर ॥ अतिशयेसीं दुर्धर ॥ तेणें निर्वटीं माझें गत्यंतर ॥ ऐसें फरशुधर सांगत ॥ ६६ ॥ श्रीरामाचा निजबाण ॥ जेंथें पडेल तेथें करील कंदन ॥ येणें निवटावा माझा अभिमान ॥ गमनागमन मग कैंचें ॥ ६७ ॥ मी तपस्वी अतिश्रेष्ठ ॥ तपें जिंतिले लोकवरिष्ठ ॥ ते लोक लोंकांतराची वाट ॥ करीं सपाट येणें बाणें ॥ ६८ ॥ मी वीरधीरमहाशूर ॥ रणांगणीं अतिदुर्धर ॥ शत्रुदलनीं येकांगवीर ॥ हाही अहंकार निर्दाळीं ॥ ६९ ॥ माझा निवटल्या अहंकार ॥ कैंचे लोकलोकांतर ॥ सहजें खुंटलें गत्यंतर ॥ हें करीं साचार श्रीरामा ॥ ७० ॥ जुंझारें बाह्यशत्रुसंहारी ॥ श्रीरामा निवटीं अंतरवैरी ॥ अहंममता जीवें मारीं ॥ धनुर्धारी श्री

१ सदाचाकर. २ नष्ट झाली. ३ अखंड. ४ शब्द नाहींसा झाला. ५ तत्पर. ६ उपदेशित. ७ व्यर्थ नजाणारा. ८ संहारी ९ जन्ममरणादि स्थिति. १० शत्रुसंहार. ११ संहारीं. १२ शुरयोद्धा.

राम ॥ ७१ ॥ श्रीरामाचें अनुसंधान ॥ वीरा शूरा नकळे जाण ॥ शिवचाप धरी आपण ॥ त्यासि संपूर्ण लक्षेना ॥ ७२ ॥ अहंकारातें छेदिता ॥ आणिक नाहीं रघुनाथा ॥ येणें बाणें आतां ॥ अहंमगता छेदावी ॥ ७३ ॥ मी कश्यपास पृथ्वी दिधली दान ॥ तेथें मी वसेन निरभिमान ॥ लोकलोकांतरीं अभिमान ॥ त्याचें छेदन करीं श्रीरामा ॥ ७४ ॥ निरभिमान वसतां क्षितीं ॥ दोष नाहीं गा रघुपती ॥ लोकलोकांतरगती ॥ माझीनिश्चिती निर्दाळीं ॥ ७५ ॥ ऐसा बोलिला फरशुराम ॥ तेंचि करूं पाहे श्रीराम ॥ कैसें आश्चर्य केलें परम ॥ गत्यंतराचें वर्म श्रीराम छेदी ॥ ७६ ॥ अलक्ष लक्षोनि श्रीरामचंद्रें ॥ बाण जोडोनि निजनिर्धारें ॥ अर्धमात्रा अर्धचंद्रशरें ॥ अहं रघुवीरें निवटिलें ॥ ७७ ॥ जेव्हां गुण वाहिला विष्णुचापासी ॥ तेव्हांचि बोळवेण अहंकारासी ॥ मागुता येईल भार्गवापासी ॥ तो अर्धमात्रेसी निवटिला ॥ ७८ ॥ निवटितांचि अहंकार ॥ कैंचे लोकलोकांतर ॥ कैंचें गतिगत्यंतर ॥ केला स्थिर फरशुराम ॥ ७९ ॥ यापरी श्रीरामचंद्र ॥ सोडोनियां निजशर ॥ सुखी केला फरशुधर ॥ स्वर्गादिगत्यंतर खुंटोनी ॥ ८० ॥ कथांतरीं निरूपण ॥ भार्गवाचें स्वर्गगमन ॥ श्रीरामें खुंटिलें आपण ॥ विंधोनि बाण क्षणमात्रें ॥ ८१ ॥ श्रीरामें स्वर्गवाटेसी ॥ काय कुड घातला बाणेंसी ॥ कां भिंति घातली चौपासी ॥ स्वर्गगति खुंटली ॥ ८२ ॥ ऐसिया पाहतां सूक्ष्म गती ॥ ग्रंथींची नकळे अंतरवृत्ती ॥ बाह्य लौकीक पंडितयुक्ती ॥ रामें स्वर्गगती खुंटविली ॥ ८३ ॥ बाणें खुंटे स्वर्गगती ॥ हे लौकीक कथावदंती ॥ अहं निवटून रघुपती ॥ लोकांतरगती खुंटविली ॥ ८४ ॥ ज्यासि अनुलक्षी रामचंद्र ॥ त्याचा गळे अहंकार ॥ सहजे खुंटे गत्यंतर ॥ यापरी रघुवीर स्वर्गगती खुंटी ॥ ८५ ॥ श्रीरामें ऐसिया रीती ॥ फरशुरामाची स्वर्गगती ॥ खुंटविलिया यथार्थ निश्चिती ॥ हें ग्रंथार्थी निजगुह्य ॥ ८६ ॥ श्रीरामें जिंतिला फरशुधर ॥ गगनीं सुरवरांचा गजर ॥ गर्जती ऋषीश्वर ॥ विजयी रघुवीर निजात्मवीर्यें ॥ ८७ ॥ शिवचाप विष्णुचाप ॥ दोहीं चापांचा दुर्धरदर्प ॥ राघवें केला निर्वीर्यरूप ॥ श्रीरामप्रताप निजविजयी ॥ ८८ ॥ श्रीराम फरशुरामाचें क्रीडितें ॥ ब्रह्मादिदेव विमानांत ॥ कौतुक पाहूं आले

१ मोठें. २ निरोप. ३ वर्णन. ४ योजना करून. ५ गुह्यगोष्ट. ६ व्यवहारिक. ७ दंतकथा. ८ मोठी भांति. ९ खेळ.

समस्त ॥ दोघे अद्भुत महावीर ॥ ८९ ॥ देव गर्जती अंबरीं ॥ श्रीराम निजविजयी निर्धारीं ॥ वर्षती सुमनांच्या संभारीं ॥ ऋ
षि जयजयकारीं गर्जती ॥ ९० ॥ फरशुराम ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ त्वां मज जिंतिलें तत्वतां ॥ मज लाज नाहीं सर्वथा ॥ अधिक
श्लाघ्यंता मज तुझेनी ॥ ९१ ॥ जेंवि गूळ गोडी द्विविधनाम ॥ परी स्वरूपीं नाहीं द्विविधधर्म ॥ तेंवि मीतूं आत्माराम ॥ लज्जा
परम कोपाची ॥ ९२ ॥ देह लाजेना अवयवा ॥ रूप लाजेना देहभावा ॥ तेंवि मजतुज राघवा ॥ असेना हेवा लाजेचा ॥९३॥
ऐसें बोलोनि तत्वतां ॥ मग ह्मणे गा रघुनाथा ॥ धर्मरक्षण तुझे माथां ॥ लोकपाळणत्वां कीजे ॥ ९४ ॥ होता जमदग्नीचा को
प ॥ आणि आपुला निजसांटोप ॥ तो श्रीरामीं केला निक्षेप ॥ जाला सुखरूप फरशुराम ॥ ९५ ॥ श्रीराम लागला रामचरणा॥
रामें श्रीरामा केली प्रदक्षिणा ॥ रामनामें गर्जोनि जाणा ॥ गेला स्वस्थाना फरशुराम ॥ ९६ ॥ श्रीराम विजयी अलोलिक ॥
वसिष्ठासि आल्हाद अधिक ॥ तेणें आलिंगिला रघुकुळटिळक ॥ गेली धुकधुक दशरथाची ॥ ९७ ॥ श्रीरामें वसिष्ठासि लोटां
गण ॥ दशरथासी साष्ठांगनमन ॥ येरें दिधलें आलिंगन ॥ निवालें मन रायाचें ॥ ९८ ॥ विजयी जाला श्रीरामचंद्र ॥ ऋषि राया
सी आल्हाद थोर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ चालिले भार स्वानंदे ॥ ९९ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ जाली फरशुरामाची
बोळवण ॥ आतां अयोध्या प्रवेशन ॥ स्वानंदे गमनश्रीरामा ॥१००॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायां
श्रीरामफरशुरामयेकात्मबोधनिरूपणन्नामषड्विंशतितमोध्यायः ॥ २६ ॥ ओव्या ॥१००॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥ ॥एंवं॥१०१॥

१ समुदाय. २ कीर्ति,स्तुति. ३ स्वतःचा क्रोध. ४ ठेव. ५ निरोप.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्राय नमः ॥ फरशुराम गेला स्वस्थाना ॥ स्वस्थता दशरथाचे मना ॥ आनंद वाढला चौगुणा ॥ रघुनाथ जाणा निजविजयी ॥ १ ॥ सांडोनि वैष्णवचापासी ॥ भार्गव गेला स्वाश्रमासी ॥ धनुष्य दिधलें श्रीरामासी ॥ तेणें वरुणासी दिधलें ॥ २ ॥ मी आपुलिया निजात्मशक्ती ॥ रणीं जिंकोनि राक्षसपंक्ती ॥ वैष्णवचाप हें असतां हातीं ॥ लोक ह्मणती धनुष्यबळ ॥ ३ ॥ माझ्या यशाची निजपुष्टी ॥ अवघी जाईल धनुष्यासाठीं ॥ यालागीं तें उठाउठी ॥ राम जगजेठी स्वयें त्यागी ॥ ४ ॥ स्वयें सामर्थ्य नाहीं शूरासी ॥ धनुष्ययश काय होय त्यासी ॥ यालागिं श्रीराम नव्हे अभिलाषी ॥ ह्मणोनि वरुणासी दिधलें ॥ ५ ॥ अयोध्ये प्रवेशावया सत्वर ॥ उल्हास करी नृपवर ॥ आनंदें गर्जती गजभार ॥ सैन्यसंभार आल्हादी ॥ ६ ॥ निशाण भेरी मृदंग शंख ॥ ढोल ढौर काहळा अनेक ॥ जयजयकारें सकळिक ॥ नगरोन्मुख निघाले ॥ ७ ॥ ऋषी पढती शांतिपाठ ॥ ब्रीदें गर्जताती भाट ॥ सिंहनादा करिती वीर वाट ॥ घडघडाट रथांचा ॥ ८ ॥ वसिष्ठें दूत धाडिले पुढें ॥ नगर शृंगारिलें वाडेंकोडें ॥ रंगमाळा कुंकुमसडे ॥ मखरें तोरणें ठायींठायीं ॥ ९ ॥ गुढिया उभविल्या घरोघरीं ॥ पताका झळकती अंबरीं ॥ दिव्यभूषणें दिव्यांबरीं ॥ नरनारी शोभती ॥ १० ॥ कुंकुम केशर सुमनमाळा ॥ कंठीं रत्नपदक मेखळा ॥ नवसरहारगळां जन लीला शोभत ॥ ११ ॥ पूर्णकलश द्वारोद्वारीं ॥ दधि दूर्वा सुमनें त्यां भीतरीं ॥ उभयदीप द्वारांतरीं ॥ घरोघरीं आल्हाद ॥ १२ ॥ राजगृहीं अतिउत्सावो ॥ गुढिया मखरें उभविती पाहो ॥ विजयी जाला श्रीरामरावो ॥ आजानुबाहू प्रतापी ॥ १३ ॥ श्रीरामें शिवचाप भंगुनी ॥ फरशुरामातें गांजोनी ॥ सीता आणिली पर्णोनी ॥ जनवदनीं हें वार्ता ॥ १४ ॥ येक ह्मणती गुरूच्यायागीं ॥ राक्षस मारिले रणरंगीं ॥ सुबाहू छेदिला सर्वांगीं ॥ मारीची लागीं घाय केले ॥ १५ ॥ आणिक ह्मणती दुष्ट ताटिका ॥ नित्य पीडीतसे लोका ॥ श्रीरामें देखतांचि देखा ॥ बाणें येका निवटिली ॥ १६ ॥ एक ह्मणती श्रीरामलीला ॥ चरणें उद्धरिली आहल्या शिळा ॥ श्रीराम परब्रह्मपुतळा ॥ सच्चित्कळा साकार ॥ १७ ॥ साकार आणि निराकार ॥ स्वयें श्रीराम चिन्मा

१ मोठेपणाने. २ इच्छा करणारा. ३ आकाशांत. ४ उंची वस्त्रांनीं. ५ कमरबंध. ६ भरलेल्या घागरी. ७ पुष्पें. ८ वस्त्र. १० मारिली.

त्र ॥ धन्यधन्य लोकांचे नेत्र ॥ श्रीरामवक्त्र देखती ॥ १८ ॥ देखतां श्रीरामाचें मुख ॥ निःशेष जाय ताहान भूक॥ परमानंदें
कोंदाटे सुख ॥ हरिखें हरिख वोसंडे ॥ १९ ॥ ऐशी श्रीरामाची कीर्ती ॥ घरोघरीं अनुवादती ॥ आला ऐकोनि रघुपती ॥ सामोरे
येती नगरस्थ ॥ २० ॥ छत्रचामरें गजभारें ॥ वाजती नानाविध तुरें ॥ शोभायमान च्यारी वोहरें ॥ आला गजरें रघुवीर ॥ २१ ॥ चा
रीपुत्र चारी सुना ॥ देखतां धणी न पुरे मना ॥ पाहतां पारणें होतसे नयना ॥ भाग्य भावना दशरथा ॥ २२ ॥ श्रावण ब्राह्मणा
चा शाप ॥ दशरथासी सुखस्वरूप ॥ पुत्र पावला सद्रूप ॥ चित्स्वरूप श्रीराम ॥ २३ ॥ जैसा मातेचा निजकोप ॥ वरी कठिण
आंत सुखरूप ॥ तैसा ब्राह्मणाचा शाप ॥ शापें निःपाप सुखदातें ॥ २४ ॥ श्रावणपितरांच्या शापासाठीं ॥ दशरथा श्रीराम
भेटी ॥ भोगीत आनंदाच्या कोटी ॥ सभाग्य सृष्टीं दशरथ॥२५॥ नगरीं प्रवेशे रघुपती॥च्यारी मुक्ती पुढें नाचती ॥ पायघडियाचे
गती॥पायीं लोळती पुरुषार्थ॥२६॥अनुहताच्या संमती॥नानाविध तुरें वाजती॥नादें कोंदाटे चिच्छक्ती॥नभस्थिती चिन्मात्र॥२७॥
श्रीराम पहावया प्रेमपडिभरी ॥एक चढली परेच्या उपरी ॥ यक चढली माडिया गोपुरीं॥येक जनाभीतरीं राम पहाती॥ २८ ॥ येक
सलज्जा येकांतीं॥गवाक्षद्वारें राम पहाती ॥ येक येकातें धरोनि हातीं ॥ राम दाविती अनुलक्षी ॥२९॥हा नव्हे तो नव्हे पैलतो तो॥
ऐसें देखणें जो दावितो ॥ तोचि अनुभव येक होतो ॥ पाहणें पाहविता श्रीराम ॥ ३०॥ येक चढोनि जीवाचें माथां ॥ सादरें पा
हाती रघुनाथा ॥ येक सांडोनि जीविता ॥ श्रीरघुनाथा भेटती ॥ ३१ ॥ नावडे जीवशिवसांगात ॥ येकाकी येकपणाआंत ॥ प
रिपूर्ण पाहती रघुनाथ ॥ आल्हादयुक्त स्वानंदें ॥ ३२ ॥ येक प्रेमाचेनि पडिभरें ॥ श्रीराम पहाती आदरें ॥ आनंदें नाचती
गजरें ॥ जयजयकारें गर्जती ॥ ३३ ॥ येकातें श्रीराम सांगाती ॥ येकासि श्रीराम नित्यगती ॥ येक श्रीरामाच्या निजास्थिती ॥
स्वयें वर्तती सर्वदा ॥ ३४ ॥ येक निःसंग निश्चिती ॥ लोकांचिये लोकस्थिती ॥ स्वयें श्रीराम पाहती ॥ आशंकावृत्ती त्याना ॥ १ ॥
हीं ॥ ३५ ॥ येकाची नवलनवाई ॥ गजबजेसीं भिणें नाहीं ॥ श्रीराम पाहती ठाईंच्याठाईं ॥ आडवें कांहीं येवों नशके ॥ ३६ ॥

१ श्रीरामाचें मुख. २ भरून आई. ३ आनंदें. ४ बोलती. ५ साहंध्वानें. ६ वाचा विशेष. ७ खिडकी. ८ अतिशयानें. ९ संदेह. १० चमत्कार.

ऐसिया लोकांचिया पंक्ती ॥ श्रीरामासी पाहूं येती ॥ मुंडपघसेणी जनासिहोती ॥ श्रीराममूर्ती पहावया ॥ ३७ ॥ पायघडिया
पदवाहणें ॥ दिपावळी नीरांजनें ॥ वोंवाळिती धनधान्यें ॥ राम पाहावया उल्हास जनासी ॥ ३८ ॥ श्रीराम जातां निजगति
गजरीं ॥ पाहों न येतीअग्निहोत्री ॥ पाहतां विटाळ होईल गात्रीं ॥ तंव रामदुरीं अंतरला ॥ ३९ ॥ श्रोत्री स्वयंपाकी केवळ ॥
श्रीराम पाहतां होय विटाळ ॥ अधणीं टाकावया तांदूळ ॥ चाटु तत्काळ विसरले ॥ ४० ॥ ऐसिया विटाळाची परी ॥ श्रीराम
अंतरला दुरी ॥ धुपधुपीत पाकाभीतरीं ॥ कर्म अहंकारीं गुंतले ॥ ४१ ॥ आह्मी उत्तम आश्रमवासी ॥ श्रीराम जातो जनप्रदे
शीं ॥ पाहतां स्पर्श होईल आह्मांसीं ॥ दुरून संन्यासी पाहूं ह्मणती ॥ ४२ ॥ विटाळा भेणें दुरी राहतां ॥ श्रीराम नदिसे सर्व
था ॥ आश्रमाभिमानें पाहूं जातां ॥ राम तत्वतां लक्षेनो ॥४३॥ अनुलक्षोनि श्रीरामासी ॥ पिंगळा वेश्या धांवे उल्हासी ॥ मा
र्गी झगटली संन्याशासी ॥ हें लक्ष तिसी असेना ॥ ४४ ॥ मजकां आतळली हे रांड ॥ रागें सन्यासी ठोकी दंड ॥ येरी पाहतां
श्रीरामाचें तोंड ॥ दंडें उदंड सुखी जाली ॥ ४५ ॥ स्वामी तुमच्या दंडाचा घाव ॥ तेणें दंडिला माझा अहंभाव ॥ तो दंडें दंडी
ना तुह्मासि पाहो ॥ पाहतां रामराव विटाळ देखा ॥ ४६ ॥ राम पाहतां विटाळ उडे ॥ तो विटाळ संन्याशामाजी दडे ॥ ह्मणो
नि विटाळाचें सांकडें ॥ संन्याशाकडे सर्वदा ॥ ४७ ॥ मी आत्मा सर्वांभूतीं परिपूर्ण ॥ ऐसें भूता देवोनि अभयदान ॥ स्वयें के
लें संन्यासग्रहण ॥ तोचि आपण विटाळ देखे ॥ ४८ ॥ श्रोत्री स्वयंपाकी संन्यासी ॥ हें निजमाहेर विटाळासी ॥ त्यांमाजि तो
सदा मुसमुसी ॥ देखे जगासी अपवित्र ॥ ४९ ॥ ऐसी विवादतां वेश्या संन्याशासीं ॥ श्रीराम गेला स्वयें स्वाश्रमासी ॥ संन्या
सी करितां मृत्तिकास्नानासी ॥ आली हातासी मृत्तिका ॥ ५० ॥ मी पवित्र जग अपवित्र ॥ हें स्वयंपाकाचें मुख्यसूत्र ॥ तेणें वि
टाळें श्रीरामचंद्र ॥ दुरी दूरतर अंतरला ॥ ५१ ॥ वर्णाभिमान आश्रमाभिमान ॥ कर्माभिमानधर्माभिमान ॥ नवचतां स
र्वाभिमान ॥ रघुनंदन भेटेना ॥ ५२ ॥ ऐसें बोलतां सद्युक्तीसी ॥ पिंगळा वेश्या कोण ह्मणसी ॥ जे अवधूतें चोविसां गुरूंसी ॥

१ मस्तकें चिरडून जातात. २ दिसेना. ३ शिवली. ४ शमन केला. ५ भय. ६ बोलतां. ७ न जातां. ८ दत्तात्रयानें.

यदूपासीं सांगितली ॥ ५३ ॥ श्रीराम पावला राजभवन ॥ शांति येवोनि आपण ॥ जीवभावाचें निंबलोण ॥ सांडी वोंवाळून वोहरांसी ॥ ५४ ॥ चारी पुत्र सुना चारी ॥ वसिष्ठें धरोनियां करीं ॥ प्रवेशला राजमंदिरीं ॥ उल्हास भारी राणिवसा ॥ ५५ ॥ वाजती मधुर मंगळतुरें ॥ द्विज गर्जती जयजयकारें ॥ वोहरें देखोनि मनोहरें ॥ राण्या आदरें पाहूं आल्या ॥ ५६ ॥ पहिलें कौसल्येसि नमन ॥ चारीसुना अंकीं वाहून ॥ फरा कंकण पदकभूषण ॥ दे आपण स्वानंदें ॥ ५७ ॥ लागतां सुमित्रेच्या चरणा ॥ अतिहरिखें आलिंगी च्यारी सुना ॥ कंठी मेखळा करकंकणा ॥ दे आपण स्वानंदें ॥ ५८ ॥ कैकेयीसी करितां नमन ॥ चहूंसुनांसि दे चुंबन ॥ त्यांत आपुल्या दोघी सुना जाण ॥ त्यांसि घाली आपण सुमनमाळा ॥ ५९ ॥ आणखी राणिवसाच्या नारी ॥ वोहरें आलिंगिती प्रीति करीं ॥ वोंवाळिती नानापरी ॥ आल्हाद भारी राणिवसा ॥ ६० ॥ करावया गृहप्रवेशासी ॥ कृत्रिम लक्ष्मी भाणवसीं ॥ देखोनि श्रीराम सामर्थ्यासी ॥ लक्ष्मी पूर्णांशेसीं प्रगटली तेथें ॥ ६१ ॥ कृत्रिमलक्ष्मीचें अंतर ॥ तेथें प्रवेशली लक्ष्मी सोचार ॥ तिणें तिचें रूप मनोहर ॥ अतिसुंदर आभासे ॥ ६२ ॥ सीता आणिली धनुर्भंगेंसी ॥ दुसरी सीता कैंची भाणवसीं ॥ हें आश्चर्य वाटलें ज्यात्यासी ॥ ऋषीही मनीं विस्मित ॥ ६३ ॥ देखतां लक्ष्मीयेसी ॥ सीता साशंकित मानसीं ॥ हे स्त्री असतां गृहवासी ॥ रामें कां मज सीतेसी पर्णिलें ॥ ६४ ॥ आह्मीं दोघी स्त्रिया असतां ॥ केंवि येकपत्नीत्व रघुनाथा ॥ असो ते येकपत्नीत्व कथा ॥ सवती तत्वतां मज जाली ॥ ६५ ॥ सवती वोढवली कपाळासी ॥ ह्मणोनि क्षोभें पाहतां तिसी ॥ लक्ष्मी लागली पायांसीं ॥ मी तुझी दासी जानकीये ॥ ६६ ॥ प्रेमें देतां आलिंगन ॥ दोहींचें मोडलें दोनपण ॥ दोही ठाईं येकत्व पूर्ण ॥ आपणा आपण देखती ॥ ६७ ॥ लक्ष्मी तेचि सीता आपण ॥ सीता तेचि लक्ष्मी जाण ॥ श्रीरामाचें येकपत्नीपण ॥ सीतेसी पूर्ण कळों सरलें ॥ ६८ ॥ सीता लक्ष्मी येकपण ॥ त्या दोघी जाणती आपण ॥ हें ब्रह्मादिकां नकळे विंदाण ॥ कीं जाणे पूर्ण वसिष्ठ ॥ ६९ ॥ तेणें वसिष्ठें आपण ॥ केलें लक्ष्मीचें पूजन ॥ गृहप्रवेशाचें विधान ॥ केलें संपूर्ण

१ पुष्पाचा हार. २ साक्षात. ३ संशयभूत. ४ वारिलें. ५ प्राप्त झाली. ६ क्रोधानें. ७ चमत्कार.

यथोक्त ॥ ७० ॥ शुद्धविद्या जोडली शस्त्रास्त्रीं ॥ स्त्रिया आणिल्या अतिगजरीं ॥ कीर्ति फिरली लोकांतरीं ॥ येव्हढी सामग्री श्रीरामा ॥ ७१ ॥ तेहीचौघेबंधु चौघीस्त्रियांसी ॥ दशरथाचे सेवेसी ॥ सावधान अहर्निशी ॥ वसिष्ठापासीं किंकरत्वें ॥ ७२ ॥ त्यामाजि श्रीरामजाण ॥ वसिष्ठापासीं पढिये संपूर्ण ॥ तो दशरथाचा जीवप्राण ॥ आवडे संपूर्ण सर्वांसी ॥ ७३ ॥ राम आवडे सर्वभूतां ॥ रामें सर्वांसि सुखरूपता ॥ तोही वसिष्ठाच्या वचनार्था ॥ होय वंदिता किंकरत्वें ॥ ७४ ॥ श्रीरामाच्या मनोगता ॥ अनुकूल वर्ते सीता ॥ सीतेचिया मनोरथा ॥ परिपूर्णता श्रीरामें ॥ ७५ ॥ सीतेचा भाव श्रीरामीं पूर्ण ॥ राम सीतेसी संपूर्ण ॥ सीतारामें सुखसंपन्न ॥ सुखी रघुनंदन सीतेचेनी ॥ ७६ ॥ रामरसें रसज्ञ सीता ॥ सीतेच्या रसने श्रीरामभोक्ता ॥ श्रीराम देखणें सीते डोळसता ॥ तिचे डोळां देखतां श्रीराम ॥ ७७ ॥ श्रीरामें सीता सुंदरपूर्ण ॥ सीतेनें राम शोभे सगुण ॥ श्रीरामें सीता सुलक्षण ॥ सीतेचेनि लक्षलक्षण श्रीरामा ॥ ७८ ॥ श्रीराम सीतेचा निजभोगु ॥ सीतेचेनि श्रीराम रसरंगु ॥ श्रीरामे सीता शोभे सांगु ॥ सीता सर्वांगु श्रीराम ॥ ७९ ॥ सीता रस श्रीराम स्वाद ॥ सीता सुमन श्रीराम सुगंध ॥ सीता बुद्धि श्रीराम बोध ॥ अनन्यसिद्धी येरयेरां ॥ ८० ॥ सीतावचन श्रीराम वचनार्थ ॥ सीतापद श्रीराम पदार्थ ॥ सीतामुक्ति श्रीराम मुक्त्यर्थ ॥ परम स्वार्थ येरयेरां ॥ ८१ ॥ सीता जीव राम जीवन ॥ सीता मन राम उन्मन ॥ सीता चित्त श्रीराम चैतन्य ॥ आनंदघन येरयेरां ॥ ८२ ॥ सीता धरा श्रीराम धारक ॥ सीता चाळण श्रीराम चाळक ॥ सीता व्याप्य श्रीराम व्यापक ॥ सुखसंतोष येरयेरां ॥ ८३ ॥ सीता क्रिया राम कर्ता ॥ सीता भोग्य राम भोक्ता ॥ सीता ज्ञान राम ज्ञाता ॥ येकात्मता अतिप्रीती ॥ ८४ ॥ सीता शर्करा राम गोडी ॥ सीता व्यवसाय राम जोडी ॥ येकात्मता अतिआवडी ॥ नकळे फुंडी श्रुतिशास्त्रा ॥ ८५ ॥ येरयेराविण जाण ॥ नकरिती उदकपान ॥ येरयेरांविण नखाती पान ॥ प्रीती अनन्य येरयेरां ॥ ८६ ॥ येरयेरा वेगळेपण ॥ होऊं नसकती अर्धक्षण ॥ अणुमाजि दोघेजण ॥ नांदती पूर्ण पूर्णत्वें ॥ ८७ ॥ ऐसी ऐसिया अनन्यगती ॥ श्रीराम भोगी सीतासती ॥ सीतेचिया निजात्मप्रीती श्रीराममूर्ति उल्हा

१ सेवकाच्या नात्यानें. २ आवडे. ३ यथार्थ. ४ अन्नप्राशन.

सें ॥ ८८ ॥ सीतेचा भावार्थ संपूर्ण ॥ देखोनि उल्हासे रघुनंदन ॥ सीता भाव धरी द्विगुण ॥ प्रीति चतुर्गुण श्रीरामीं ॥ ८९ ॥ सीता भाव धरी अधिकाधिक ॥ तंवतंव श्रीरामीं वोसंडे सुख ॥ कैसी अतिप्रीति अलोलिक ॥ येकयेका अनन्य ॥ ९० ॥ जैसी ज्याची श्रीरामींभक्ती ॥ तैसी त्यावरी रामप्रीती ॥ हें बोलिलेंसे बहुतां ग्रंथीं ॥ मीच किती अनुवादों ॥ ९१ ॥ जैसा भाव तैसी प्रीती ॥ जैसी प्रीती तैसी प्राप्ती ॥ जैसी प्राप्ति तैसी स्थिती ॥ हा परमार्थी मुख्यार्थ ॥ ९२ ॥ ग्रंथीं राखोनियां गुह्यार्थ ॥ मुख्यत्वें दावावा परमार्थ ॥ हाचि कविलाचा निजस्वार्थ ॥ येणें रघुनाथ संतुष्ट ॥ ९३ ॥ संतुष्ट होती श्रोते ॥ संतुष्ट होती वक्ते ॥ संतुष्ट होती कथा ऐकते ॥ श्रीरामचरित्र रामायण ॥ ९४ ॥ कथा परिसतां रामायण ॥ पूर्वज उद्धरती जाण ॥ पूर्वजांचे नवलाव कोण ॥ उद्धरे संपूर्ण त्रिजगती ॥ ९५ ॥ श्रीरामकथेची नव्हाळी ॥ हे सदाशिवाची जपमाळी ॥ मणिकर्णिका अंतकाळीं ॥ जपे कर्णमूळीं तें हें ब्रह्म ॥ ९६ ॥ सावधान करणें निजमना ॥ तेचि मणिकर्णिका सत्य जाणा ॥ आदरें परिसतां रामायणा ॥ तारक पूर्ण परब्रह्म ॥ ९७ ॥ आदरें रामकथाश्रवण ॥ तें तारक ब्रह्म रामायण ॥ काशि मणिकर्णिका आपण ॥ हात जोडून उभ्या तेथें ॥ ९८ ॥ यालागिं रामकथेपासीं ॥ तीर्थें तिष्ठती अहर्निशी ॥ च्यारी मुक्ति होती दासी ॥ कथाउल्हासीं परमानंद ॥ ९९ ॥ कथा रामायणी अगाध ॥ पदोपदीं परमानंद ॥ श्रवणें वोसंडे आनंद ॥ निजात्मबोध श्रीराम ॥ १०० ॥ रामायणाच्या निजकीर्ति ॥ सुखें शिवादिक डुल्लती ॥ तेणें पावन त्रिजगती ॥ कथा श्रवणार्थी श्रीराम संतोषे ॥ १ ॥ यापरी अयोध्येप्रती ॥ सीतेची अनन्यप्रीती ॥ वसता जाला रघुपती ॥ जाली समाप्ती बाळकांडा ॥ २ ॥ वश्यकरोनि वैराग्य वितंडं ॥ साधिलें ब्रह्मज्ञान अखंड ॥ ऐक्य आणोनि पिंड ब्रह्मांड ॥ बाळकांड संपविलें ॥ ३ ॥ साधिली शस्त्रास्त्रविद्या उदंडं ॥ गुरुयागसिद्धी नेला प्रचंड ॥ झाडोनि अहल्यापापबंड ॥ बाळकांड संपविलें ॥ ४ ॥ ताटिका सुबाहु केले दुखंड ॥ राजे लाजऊनी उदंड ॥ मारीचीचें ठेंचोनि तोंड ॥ बाळकांड संपविलें ॥ ५ ॥ भंगोनि शिवाचें कोदंड ॥ सीता संशया देवोनी दंड ॥ अहंरावणाचें काळें तोंड ॥ करूनि बाळकांड संप ॥ ३ ॥

१ उल्थे. २ वर्णन करूं. ३ नवल, चमत्कार. ४ उभीं राहतात. ५ ऐकिल्यानें. ६ कडकडीत. ७ मोठी, श्रेष्ठ. ८ चाप, धनुष्य.

विलें ॥ ६ ॥ फरशुराम प्रताप प्रचंड ॥ तो करोनि खंडविखंड ॥ विष्णुचापाचें दमूनि बंड ॥ बाळकांड संपविलें ॥ ७ ॥ यापरी संपलें बाळकांड ॥ पुढें रामप्रताप प्रचंड ॥ राक्षस वधिजेतील वितंडं ॥ तें कांडें कांड अवधारा ॥ ८ ॥ येकाजनार्दनाशरण ॥ कथा रम्यरामायण ॥ जालें बालकांड संपूर्ण ॥ कृपा पूर्ण संताची ॥ ९ ॥ संतकृपा परिपूर्ण ॥ अगाध कथा रामायण ॥ ते मी वदावया अतिदीन ॥ श्रीजनार्दन स्वयें वदवी ॥ ११० ॥ स्वयें श्रीरामचि ग्रंथकथिता ॥ श्रीरामचि ग्रंथकथा ॥ श्रीराम ग्रंथ लिहिविता ॥ वदनीं वदविता श्रीराम ॥ ११ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ यापरी श्रीराम आपण ॥ कथा करवी रामायण ॥ केलें संपूर्ण बालकांड ॥ १२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेबालकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामजानकीअयोध्याप्रवेशोनामसप्तविंशतितमोध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ११२ ॥ ॥ पूर्वसंख्या ॥ ॥ ३२८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ एवंसंख्या ॥ ३३५५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ समाप्तं बालकांडम् ॥

१ भयंकर.

॥ इति श्रीभावार्थरामायणे बालकांडं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडप्रारंभः ॥

भा.रा.अ.कां.अ.१ला
सभासद.
ल.
रा.
भालदार
द.

॥ श्रीगणाधिपतयेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ गजाननायमहतेप्रत्यूहतिमिरच्छिदे ॥ अपारकरुणामूर्त्यैसर्वज्ञानदशेनमः ॥ १ ॥ श्रीरामकथेची नव्हाळी ॥ शेष वंदी पाताळीं ॥ शिव वंदी प्रेमसमेळीं ॥ कथा भूतळीं जगद्वंद्य ॥ १ ॥ तरी तें शतकोटी रामायण ॥ आंळऊं शकेल कोण ॥ तेथें मी अपुरतें दीन ॥ परी तो जनार्दन स्वयें वदवी ॥ २ ॥ तरी श्रीरामस्वरूपचिद्रूपता ॥ चैतन्यशोभांकित सीता ॥ तरी देवभक्तांच्या कृतकार्यार्था ॥ मनुष्यजाड्यंता अवतारू ॥ ३ ॥ अर्धनारीनटेश्वरी ॥ जो पुरुष तेचिं नारी ॥ तेंवि ते सीता निर्धारी ॥ येकात्मतेवरी स्त्रीपुरुष ॥ ४ ॥ जैसी बहुरुपी रावशाणी ॥ परी स्त्रीपुरुषभाव नाहीं मनीं ॥ तरी तेचि संपादणी ॥ लोक संरक्षणीं सत्यवें दावी ॥ ५ ॥ येकाकी न रमते याश्रुती ॥ सवतीमत्सरू स्वयें ह्मणती ॥ तरीं हे बृहदारण्यवेदोक्ती ॥ द्वैतीं कल्पिती अद्वैतभावो ॥ ६ ॥ परब्रह्म जें अतिरिक्त ॥ ह्यावसतेयवद्विधान्यांग पावत ॥ तरी हा वेदांतींचा इत्यर्थ ॥ द्वैत कल्पित अद्वैतलें ॥ ७ ॥ यापरी सुखें श्रीरामसीता ॥ दोनी नांदती येकात्मता ॥ ऐसिया स्थितीची व्यवस्था ॥ जे अवतारता नटनाट्यें ॥ ८ ॥ तरी व्यवस्था पावे अधिकारविधी ॥ आणि भक्तां नांदवावें निजपदीं ॥ ह्मणोनि याचीलागीं त्रिशुद्धी ॥ अवतारसिद्धि श्रीराम ॥ ९ ॥ ऊंस गाळून काढिजे रसू ॥ मग तोही जाळून असोसू ॥ शर्करा कीजे अतिसुरसु ॥ तिचाही निर्मळांशु नार्बद कीजे ॥ १० ॥ मग नाबदेचीं अतिनिगुंतीं ॥ फळें नारळें चतुर करिती ॥ आणि तेथेंही कवठें काढिती ॥ ते करंटे निश्चिती निजस्वादा ॥ ११ ॥ तेंवि परब्रह्म तेचि रसें ॥ देहाकृतीचिये मुसे ॥ वोतींव रामरूपाचे ठसे ॥ आले अपैसे चित्स्वरूपा ॥ १२ ॥ ऐसी श्रीरामाची शुद्धमूर्ती ॥ शोभा शोभवी त्रिजगती ॥ तरी तेंथें स्थूळत्व भाविती ॥ ते करंटे निश्चिती अभागी ॥ १३ ॥ जे मनुष्य मानिती श्रीरामा ॥ ज्याचेनि नामें नाश भवभ्रमा ॥ त्यासि मानवी महिमा ॥ बोलोंचि नये ॥ १४ ॥ श्रीरामाची निजस्थिती ॥ शिवभवानी नाम जपती ॥ आणि त्यासी लक्ष्मण अनुवर्ती ॥ सखा सांगाती सर्वस्वें ॥ १५ ॥ तरी लक्ष्मण येकात्मता रामांकित ॥ केवळभावार्थ तो भरत ॥ शत्रुघ्न तो धैर्यवंत ॥ हा व्यूहवृत्तांत चतुष्टयोचा ॥ १६ ॥ मुख्यमुळीं येक

१ वर्णन करून. २ जड मानवदेह धारण करणारा. ३ परिपूर्ण. ४ खडी साखर. ५ कौशल्याने. ६ प्रपंचमोह. ७ सहीत रहाणारा. ८ अवतार कथा. ९ चौघांचा.

मूर्ती ॥ तेचि चतुर्धा अभिव्यक्ती ॥ या नांव व्यूहचतुष्टय ह्मणती ॥ येक निश्चिती विभाग ॥ १७ ॥ आत्मप्रबोध तो लक्ष्मण ॥ भावार्थ तो भरत जाण ॥ निजनिर्धारी तो शत्रुघ्न ॥ आनंदविग्रही पूर्ण श्रीराम ॥ १८ ॥ अहमात्मा तोचिं दशरथ ॥ उत्पत्तीसी मुख्यहेत ॥ दूर गेलिया श्रीरघुनाथ ॥ निवर्तत अहमात्मा ॥ १९ ॥ आतां विवेक आणि निजविचारू ॥ तैसे वसिष्ठविश्वामित्रगुरू ॥ ज्या पासोनि अतिसाचारू ॥ शस्त्रास्त्रविद्या दृढ केली ॥ २० ॥ कौसल्या ते सुविद्या ॥ सुमित्रा ते शुद्धमेधा ॥ कैकेयी ते अतिअविद्या ॥ मंथरा कुविद्या तीपासी ॥ २१ ॥ कुविद्या क्षोभवोनि अविद्येसी ॥ श्रीराम केला वनवासी ॥ तंव सीता अनन्यभावेंसी ॥ श्रीरामा सरसीं निघाली ॥ २२ ॥ सूर्यासवें जैसी प्रभा ॥ वसंतासवें शोभे वनशोभा ॥ तेंवि जानकी जगदंबा ॥ प्राणवल्लभा स्वयें निघे ॥ २३ ॥ जेंवि साकरेतें न सांडी गोडी ॥ तेंवि सीता रामा न सोडी ॥ केवळ सेवेची आवडी ॥ वर्मी रोकडी दास्यत्वाची ॥ २४ ॥ राज्यीं असतां रघुनंदनासी ॥ सेवा वांटिली सेवकांसी ॥ तरी ते मी येकली वनवासीं ॥ सर्व सेवेसी पात्र होईन ॥ २५ ॥ श्रीरामसेवा जरी ये हाता ॥ ऐसें भाग्य दुर्लभ सर्वथा ॥ ते सेवासेव्य तत्वतां ॥ चरणचाली सीता वना आली ॥ २६ ॥ ऐसी हे सीतेची गती ॥ तैसीच लक्ष्मणाची स्थिती ॥ श्रीरामसेवे वनाप्रती ॥ आला निश्चिती सर्वभावें ॥ २७ ॥ जैसा आत्म्यापासीं निजबोधु ॥ तैसा श्रीरामासवें निजबंधु ॥ दोघांचा एकसंवादु ॥ परम आल्हादु वनवासीं ॥ २८ ॥ जैसा बोध विरक्ती परमार्थासी ॥ तैसे सीता लक्ष्मण श्रीरामासरसीं ॥ ऐसे तिघे निघाले वनवासी ॥ कृतकार्यासी लक्षोनी ॥ २९ ॥ लक्षोनि पुढील कार्यार्थु ॥ वना निघाला श्रीरघुनाथु ॥ येथोनि चालिला ग्रंथार्थु ॥ तो श्रोतीं भावार्थु अवधारिजे ॥ ३० रामायणीचा ग्रंथार्थु ॥ त्यामाजि जो निजभावार्थु ॥ श्रोतीं पहावा सावधानार्थु ॥ अर्थे परमार्थु सहज जोडे ॥ ३१ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ हें भावार्थरामायण ॥ श्रीरामाचें निरोपण ॥ दावी लक्षण व्यूहचतुष्टयाचें ॥ ३२ ॥ श्रीराम कथेचे आर्त ॥ ते क्षराक्षरातीत पर ॥ सभाग्यभाग्याचे जे नर ॥ ते कथा सादर परिसिती ॥ ३३ ॥ कथाश्रवणें उपजे विरक्ती ॥ कथाश्र

१ चारप्रकारचा. २ भाव, अवतार. ३ शौर्यवान. ४ आनंदरूपी शरीर धारण करणारा. ५ नाहींसें होई. ६ निर्मळ बुद्धि. ७ जोरानें चेतवणें. ८ श्रवण करावा. ९ लक्षपूर्वक अर्थ. १० उत्सुक.

वणें वाढे शांती ॥ कथाश्रवणें परमानंद प्राप्ती ॥ पापी उद्धरती कथाश्रवणें ॥ ३४ ॥ चोरटा वाल्मीक महापापी ॥ तो रामनामें जाला निष्पापी ॥ त्याची कथा नित्य जपी ॥ कथा वाग्जल्पीं शिवाच्या ॥ ३५ ॥ तें हें शिवसेव्य रामायण ॥ श्रवणें मरणासि ये मरण ॥ सर्वेचि जन्मा बोळवण ॥ श्रवणें परिपूर्ण ब्रह्मप्राप्ती ॥ ३६ ॥ नित्य जपतां रामनाम ॥ वक्ता होय पूर्णब्रह्म ॥ त्याचिया कथेचा अनुक्रम ॥ कर्माकर्मा छेदक ॥ ३७ ॥ कथा निर्दळी कर्माकर्म ॥ श्रोते स्वयें होती ब्रह्म ॥ वाल्मीकी उपकारी परम ॥ पूर्ण केला सुगम परमार्थु ॥ ३८ ॥ अमृतलहरी रामकथा ॥ बाळकांड स्वयें संपतां ॥ विजय गजरें श्रीरघुनाथा ॥ अयोध्ये आतौतां आणिला स्वयें ॥ ३९ ॥ ते अयोध्येआतौतां दशरथ ॥ सुखें स्वानंदें नांदत ॥ नित्य सेवा करी रघुनाथ ॥ हर्षयुक्त बंधूंसीं ॥ ४० ॥ मातुळकुळीं न्यावया भरत ॥ मातुळ जो कां युधाजित ॥ तो रामासि साक्षेपयुक्त ॥ असे पुसत येकांतीं ॥ ४१ ॥ भरताचें मनोगत ॥ मातुळगृहा जावया उदित ॥ तें जाणोनियां दशरथ ॥ स्वयें धाडित उल्हासें ॥ ४२ ॥ अश्व गज रथ पदांती ॥ चतुरंगसेना सहसंपत्ती ॥ भरतशत्रुघ्न मातुळाप्रती ॥ धाडी नृपती निजगजरें ॥ ४३ ॥ दोघे जावोन उल्हासी ॥ भेटले कैकेयीसुत मातामहांसी ॥ वेगीं नमोनि मातामहीसी ॥ मातुळवासी स्वानंदें ॥ ४४ ॥ नित्य नवे नाना भोग ॥ कौतूहल उपभोग ॥ दोघे वसती अनुद्वेगें ॥ वैभवभाग्य उल्हासें ॥ ४५ ॥ येरीकडे अयोध्येसी ॥ वसिष्ठाचे निजसेवेसी ॥ रामसौमित्र अतिउल्हासी ॥ सर्वस्वेसीं अतिसादर ॥ ४६ ॥ तैसेंचि दशरथसेवेसी ॥ निकटवासी अहर्निशीं ॥ जेंजें मनोगत तयासी ॥ त्या कार्यासी प्रवीण ॥ ४७ ॥ न सांगतां मनोगत ॥ हृदईचा निजकार्यार्थ ॥ तैसा संपादी रघुनाथ ॥ अतिसमर्थ मनोज्ञ ॥ ४८ ॥ रायाचा अतिपढियंता ॥ वसिष्ठाचा आवडता ॥ राम आवडे समस्ता ॥ भूतां महाभूतवल्लभ ॥ ४९ ॥ जैसें जीवन जीवासी ॥ तैसाचि राम सर्वांसी ॥ आवडतां अहर्निशीं ॥ जीवोल्हासी श्रीराम ॥ ५० ॥ जैसा चंद्र चकोरां ॥ तैसा श्रीराम चराचरा ॥ आवडे सर्व नारीनरां ॥ जीवा समग्रा अतिप्रीती ॥ ५१ ॥ वसिष्ठ सांगे रायापासीं ॥ राम शस्त्रास्त्रविद्याराशी ॥ तोचि

१ आपणामध्यें. २ नाश. ३ संहारी. ४ अमृताच्या लाटा. ५ पायदळ. ६ आजोबास. ७ मामाच्या घरीं राहणारे. ८ लाडके. ९ सुखरूप. १० जवळ रहाणार. ११ प्राणीमात्रास. १२ पंचभूताचा स्वामी.

पाहावया रायासी ॥ निजमानसीं उल्हास ॥ ५२ ॥ जाणोनि रायाचें मनोगत ॥ वसिष्ठ आज्ञापी श्रीरघुनाथ ॥ विद्या पाहूं इच्छी
दशरथ ॥ आज्ञा समर्थ राम ह्मणे ॥ ५३ ॥ गुरुवचन पितृवचन ॥ साधु सज्जन आज्ञापन ॥ उल्लंघी तो अभागी पूर्ण ॥ तो पा
षाण नरदेही ॥ ५४ ॥ गुरुआज्ञेचें उत्तर ॥ ऐकतां धांवे अतिसत्वर ॥ मुहूर्त पाहे तो पामर ॥ झाला सुमित्र सन्नद्ध ॥ ५५ ॥ गुरुआज्ञे
चें विंदान ॥ दोहीं बाह्यांस आलें स्फुरण ॥ अंगीं न समाये त्राण ॥ प्रताप पूर्ण गुरुवाक्यें ॥५६॥ गुरुवाक्याचा उल्हासु ॥ ज्या नाहीं
तो केवळपशु ॥ शिष्यामाजि तो रासभवेषु ॥ ज्यासि आळसु गुरुवाक्यीं ॥ ५७ ॥ देखोनि साटोप रघुवीरु ॥ वसिष्ठासी उल्हास
थोरू ॥ जेंवि देखोनि पूर्णचंद्रु ॥ क्षीरसमुद्रु हेलावे ॥५८॥ तैसें जालें वसिष्ठासी ॥ थोर आल्हाद दशरथासी ॥ देखोनि साटोप पु
त्रासी ॥ रंगभूमीसी शृंगारी ॥ ५९ ॥ रायें रंग शृंगारिला ॥ देखोनि विश्वकर्मा शंकला ॥ स्वर्ग तेणें फिका केला ॥ लाजिनला
कैलासु ॥ ६० ॥ अलकावतीची सभाग्य थोरी ॥ रंगीं नसरे लोभावारी ॥ तैस्या रंगामाझारीं ॥ रंगधारी श्रीराम ॥ ६१ ॥ धनुर्विद्या
अलक्षविद्या ॥ छत्तीस दंडयुद्धविद्या ॥ सुमुखी विमुखी किराणविद्या ॥ मल्लविद्या लघुविद्या ॥ ६२ ॥ गजवाजीरथारोहण ॥ नि
राधारीं युद्धकरण ॥ आकाश खोंचोनि परतें जाणें ॥ मेरू उडणें तृणप्राय ॥ ६३ ॥ ऐसिया विद्या अलोलिक ॥ गुरुआज्ञें दावी आ
वश्यक ॥ पाहूं आले नागरीक ॥ साधु लोक ठेंसले ॥ ६४ ॥ रंगीं उभा रघुवीर ॥ विद्या दावी समग्र ॥ पाहूं आले सुरवर ॥ वि
मानीं अंबर दाटलें ॥ ६५ ॥ ते काळीं रामलक्ष्मण ॥ मांडोनि माहेश्वरी ठाण ॥ धनुर्विद्येचें लक्षण ॥ स्वयें संपूर्ण जाणवी ॥६६॥
देखोनि श्रीरामाचें ठाण ॥ सुरासुर कंपायमान ॥ परांचे झांकोळले नयन ॥ देव विमानीं तटस्थ ॥ ६७ ॥ बाणतेजें छेदी गगन ॥
गगनोदरींची अलक्ष खूण ॥ स्वयें लक्षूं जाणे आपण ॥ अचुक संधान श्रीरामाचें ॥ ६८ ॥ बाणपिसारियाचा वारा ॥ शत्रूसहित
उडवी रहंवरां ॥ गगनीं भोंवडी गरगरां ॥ जेंवि तृणांकुरा वाहटुळी ॥ ६९ ॥ रामबाणाचा प्रतापु ॥ मेरु मांदारां चळकांपु ॥ भे
णें सहस्त्रमुखा लागे धाकु ॥ कूर्म साटोपु तडफडों लागे ॥ ७० ॥ सिंहनादाचा अतिगजर ॥ भेणें शत्रूचें भेदे जिव्हार ॥ परदळा

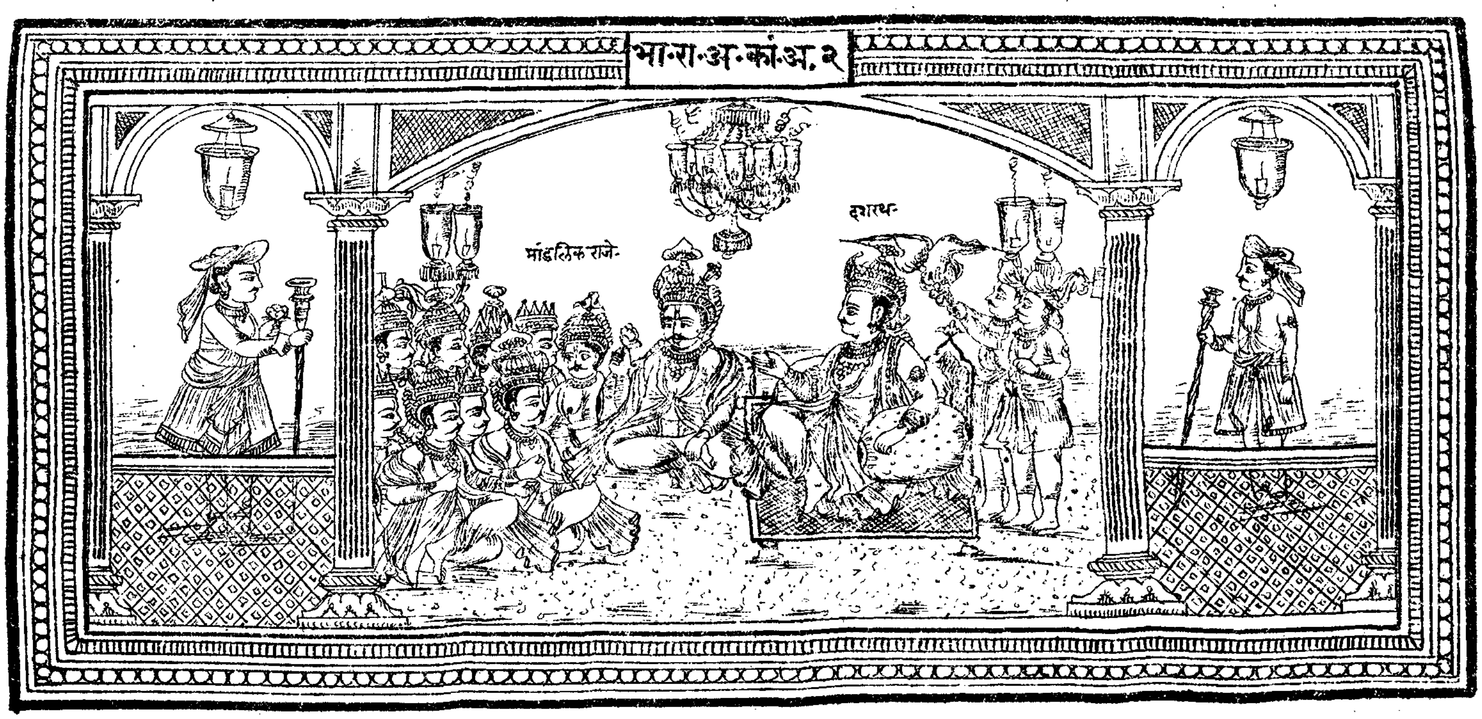
१ पार्था. २ तयार. ३ कार्य. ४ चिलखत. ५ वेषधारी गाढव. ६ चकित झाला. ७ चमत्कारिक. ८ शहरवासीजन. ९ शत्रूचे. १० रथास. ११ शत्रुसैन्यांत.

माजी हाहाकार ॥ वीर धीर मूर्छित ॥ ७१ ॥ फरशु पट्टीश तोमर ॥ गदा मुद्गल लहुडी चक्र ॥ या शस्त्रांचा महामार ॥ दावी अनु
कार शत्रुदमनीं ॥ ७२ ॥ असिपाश शूळशक्तिधर ॥ छत्तीस दंडायुद्ध चमत्कार ॥ दावी शस्त्रांचा महामार ॥ शत्रुसंभार निर्दळ
णीं ॥ ७३ ॥ वोढण खर्गाचाधारकु ॥ दावी थरक सरक चवकु ॥ वोढण धडके लावोनि धाकु ॥ पाडी येकेकु मूर्छित ॥ ७४ ॥ पुढी
ल वेगाचें उड्डाणें ॥ शत्रुसमुदाव मर्दनें ॥ तेणेचि पाठिमोरे किराणें ॥ निर्दळणें अरिवीरा ॥ ७५ ॥ पुढिल्या धरी मागिल्या पा
डी ॥ मागिल्या घाई पुढील मोडी ॥ ऐसिया माराच्या परवडी ॥ रणीं निर्वडी दावित ॥ ७६ ॥ निर्वाणयुद्धाचा निर्वाहो ॥ मा
गिलपुढिल्या एकचि धावो ॥ तो तो यावा दावित पहाहो ॥ ऋषि आणि रावो विस्मित ॥ ७७ ॥ जाणे मल्लविद्या कुसरी ॥ उरीं
शिरीं हाणी कोंपरीं ॥ तळील आणोनियां वरी ॥ चक्राकारीं उपडितु ॥ ७८ ॥ अष्टांगींच्या कळा जाण ॥ कळा लावोनि प्राण
घेणें ॥ येकांगुष्ठें चेपणें ॥ जीवें मारणें महावीरू ॥ ७९ ॥ तळवा हाणोनि तांतडी ॥ गजासहित वीर पाडी ॥ रथ मोडोनि क
डाडी ॥ रथ रगडी पायवाटे ॥ ८० ॥ जाणें रथीं आरोहण ॥ रणमाराचें प्रेरण ॥ गतिविगती परिभ्रमण ॥ चक्रावर्तन रथाचें
॥ ८१ ॥ रथाचिया सवेगता ॥ शत्रुरथ अपसव्यता ॥ घालोनि चालविती निजरथा ॥ रथायोग्यता दाविते ॥ ८२ ॥ निराल
बीचिया गगना ॥ रथ चालऊं शके जाणा ॥ दाविता रथगतिलक्षणा ॥ विस्मयो मना सुरसिद्धां ॥ ८३ ॥ गज गर्जोनि आलि
यावरी ॥ उडोन बैसे स्कंधावरी ॥ मग वागवी युद्धाचारी ॥ महामारी गजयोद्धा ॥ ८४ ॥ गजें परसैन्य आकळी ॥ रथ रगडी
गजातळीं ॥ गजें गजदळ निर्दळी ॥ रणरांगोळी गजयोद्धा ॥ ८५ ॥ बैसों जाणे अश्वावरी ॥ वागवी युद्धाच्या महामारीं ॥ नाच
वी तीं पांयावरी ॥ रणांगणीं विचरतु ॥ ८६ ॥ अश्वखुरांचे महारंजें ॥ वैरी पावती निर्बुज ॥ शस्त्र विसरले गजवजें ॥ वारु रघु
राजें प्रेरिला ॥ ८७ ॥ लागतां अश्वाची महा झड ॥ सैन्य होयाचि दुधड ॥ तोडित वीरांचे रुंडमुंड ॥ वैरी दुखंड रणरंगीं ॥८८॥
ऐसे नाना अनुकार ॥ अश्वगजरथांचे संभार ॥ शस्त्रास्त्रांचे महामार ॥ दावी चमत्कार रघुवीरू ॥ ८९ ॥ युद्धासि यावा अनुक

१ धैर्यवान. २ चमत्कार. ३ शत्रूंचा समुदाय. ४ शत्रूंमधील शूरांस. ५ चमत्कार, पराक्रम. ६ दणाणूनटाकी. ७ उसळणाऱ्यामोठ्या धुळीनें. ८ भयाभीत.

रण ॥ श्रीरामाचा अतिदारुण ॥ देखोनियां इच्छा पूर्ण ॥ एवं ते प्राण सांडू पाहती ॥ ९० ॥ येकी घेतला परम धाक ॥ येकासि
लागली धुकधुक ॥ येक करिती लघुशंक ॥ येक देख उबडी पडती ॥ ९१ ॥ देखोनि श्रीरामाचा प्रताप ॥ सुरसिद्धां अतिकंप॥
दैत्यदानवां महा दर्प ॥ दुर्धर प्रताप श्रीरामाचा ॥ ९२ ॥ भूतभविष्यवर्तमान ॥ जाणतसे सज्ञान ॥ तोही धाकें कंपायमान ॥
यात्रा दारुण देखोनी ॥ ९३ ॥ श्रीराम यावा अतिदुर्धर ॥ देखोनि राजा सुखनिर्भर ॥ विद्यानिपुण जाले कुमर ॥ हा दृढ निर्धा
र रायासी ॥९४॥ राजा अत्यंत हर्षनिर्भर ॥ वोंवाळी वस्तुजात अपार ॥ सुरवर करिती जयजयकार ॥ सुमनसंभार वर्षले
॥ ९५ ॥ देखोनियां दुर्धर यावा ॥ हर्ष वसिष्ठाचे जीवा ॥ आनंदें आलिंगी राघवा ॥ प्रेमें सद्भावा आल्हादें ॥ ९६ ॥ शस्त्रास्त्रा
चा साटोप ॥ तुवां दाविला सद्रूप ॥ धन्यविजयाचा प्रताप ॥ कृपासकृप तुष्ठला ॥ ९७ ॥ माझ्या वरदाचे द्विपंचं बाण ॥ यत्नें
राखा दोघेजण ॥ युद्ध मांडिलिया निर्वाण ॥ जय संपर्ण इहीं बाणीं ॥ ९८ ॥ याच बाणाच्या पैं पोटीं ॥ शस्त्रास्त्रें कोट्यानु
कोटी ॥ सुटोनि शत्रुसमुदाव अंटी ॥ हे गुह्य गोष्टी सांगितली ॥ ९९ ॥ यापरी अपत्यलें सन्मान ॥ दोघां देवोनि आश्वासन ॥
निजगजरें अवघेजण ॥ राजभवनीं प्रवेशले ॥ १०० ॥ श्रीराम सर्वगुणें संपन्न ॥ हें रायासी कळलें लक्षण ॥ तेंचि वसि
ष्ठासि आपण ॥ गुह्य संपूर्ण पुसतु ॥ १ ॥ राज्यीं अभिषेकावा रघुनाथ ॥ हा आहे माझा मनोरथ ॥ स्वामी सांगावा इत्य
र्थ ॥ तोचि कार्यार्थ करीन ॥ २ ॥ वसिष्ठ सांगेल आपण ॥ श्रीरामासि अभिषिंचंन ॥ येका जनार्दना शरण ॥ कथा मनोज्ञ अ
वधारा ॥ १०३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामलक्ष्मणशस्त्रास्त्रविद्यादर्शनंन्नामप्रथमोध्याय
॥ १ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १०३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १०४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ पराक्रम. २ फार भयंकर. ३ अति आनंदी. ४ दहा. ५ कमीकर्ता, संहारी. ६ राजवाड्यांत. ७ राज्याभिषेक.

॥ श्रीरामकृष्णाय नमः ॥ ॥ राज्याभिषेक श्रीरामासी ॥ करावया उल्हास दशरथासी ॥ बोलावोनि ज्येष्ठ श्रेष्ठांसी ॥ गुह्यत्यापासी सांगतु ॥ १ ॥ वसिष्ठादि महाऋषी ॥ पृथ्वींपाळ नृपवरांसी ॥ सेनापती समग्रांसी ॥ गुह्य त्यांपासीं सांगतु ॥ २ ॥ अष्टादश निजप्रजांसी ॥ बोलावोनि आप्तवर्गासी ॥ बैसवोनि सन्मानेसीं ॥ कथा त्यांपासीं सांगतु ॥ ३ ॥ समस्तांसि सांगे दशरथ ॥ राज्यीं अभिषेकावा रघुनाथा ॥ हा माझा दृढ मनोरथ ॥ तुह्मांसि अर्थ कैसा मानला ॥ ४ ॥ समस्तांसि संमत ॥ जो कीजे तो दृढ कार्यार्थ ॥ तुह्मी माझे परमआप्त ॥ हा निश्चितार्थ मज सांगा ॥ ५ ॥ ऐकें वसिष्ठा विशेषज्ञा ॥ मम्मांगीं बाणली वार्धकसंज्ञा ॥ अझूनि राज्य भोगाची प्रज्ञा ॥ काय मी सर्वज्ञा मज आतां ॥ ६ ॥ दुष्टनिर्दळणीं अतिपुरुषार्थ ॥ गोब्राह्मणादि प्रजा समस्त ॥ नित्य राखतां सुखें स्वस्थ ॥ राज्यभारें श्रांतें मी जालों ॥ ७ ॥ त्या श्रांततेसि विश्रांतता ॥ राज्यभिषेक श्रीरघुनाथा ॥ त्या श्रीरामाची योग्यता ॥ गुह्य समस्तां विदित असे ॥ ८ ॥ श्रीराम माझा ज्येष्ठाज्येष्ठ ॥ श्रीराम वरिष्ठा वरिष्ठ ॥ श्रीराम बळिष्ठा बळिष्ठ ॥ श्रीराम श्रेष्ठ वंदनीं ॥ ९ ॥ श्रीराम सर्वगुणीं संपूर्ण ॥ राज्यलक्षणीं सुपूज्यलक्षण ॥ साधुसेवेसी अल्हाद पूर्ण ॥ गुरु वचन ब्रह्मतुल्य ॥ १० ॥ श्रीरामाची प्रौढी पडिपाडी ॥ यमइंद्रवरुण बापुडीं ॥ श्रीरामप्रतापतेजें प्रौढी ॥ खद्योतीं पडिपाडी शशिसूर्य ॥ ११ ॥ श्रीरामाची सुंदरशोभा ॥ लाजें मदन विरे" उभा ॥ श्रीरामवल्लभिया वल्लभा ॥ लावण्यगाभा श्रीराम ॥ १२ ॥ श्रीराम निधडों रणरंगधीर ॥ सुबाहू मारिला अतिदुर्धर ॥ त्र्यंबकभंगाचा बडिवार ॥ शूरवीर श्रीराम ॥ १३ ॥ श्रीराम भुजांचा प्रतापपुंज ॥ जिंतिला प्रतापें भार्गवद्विज ॥ श्रीरामाचें निर्भय मज ॥ होईन पूज्य त्रैलोक्यीं ॥ १४ ॥ चैत्रमासीं पुष्यनक्षत्र ॥ राज्याभिषेक श्रीरामचंद्र ॥ त्रैलोक्या भोगिजे तेणें नरेंद्र ॥ हें भाष्य निर्धार गुरुवाक्याचें ॥ १५ ॥ माझा गुरु श्रीवसिष्ठ ॥ तो त्रैलोक्यीं परमश्रेष्ठ ॥ त्याचें वचन मज वरिष्ठ ॥ रामराज्यपट्टप्रतापें ॥ १६ ॥ प्रातःकाळीं श्रीरघुनाथ ॥ अभिषिंचणें हा निश्चितार्थ ॥ गर्जोनि बोलिला दशरथ ॥ तेणें समस्त आल्हादले ॥ १७ ॥ राजे प्रजा सेना प्रधान ॥ नगर नागरिकजन ॥ ऐको

१ अनुमत; पसंत, २ सर्वज्ञा. ३ आली. ४ ज्ञातारपण ५ इच्छा. ६ दुष्टांचा संहारकरण्यामध्यें. ७ श्रमी. ८ माहीत. ९ पुढें. १० काजवा. ११ लज्जीतहोई. १२ शूर.

नि रायाचें वचन ॥ उल्हास पूर्ण रामराज्यें ॥ १८ ॥ ऐकोनियां घनगर्जित ॥ मयूर आनंदें नाचत ॥ तेंवि रामराज्यें समस्त ॥
उल्हासत जन अवघे ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्यपुरुषोलोकेसत्यधर्मवतोगुणैः ॥ समोनाविद्यतेकश्चिद्विशिष्टःकुतएवतु ॥ १ ॥
बहुश्रुतानांवित्तानांब्राह्मणानामुपासिता ॥ तेनतस्यातुलाकीर्तिर्यशस्तेजश्चवर्धते ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सुखावोनि संपूर्ण ॥ अ
वघे बोलती आपण ॥ श्रीराम रायाशिरोरत्न ॥ गुणनिधान श्रीराम ॥ २० ॥ राम सत्यवादी पवित्र परम ॥ असत्यवादी जपतां
रामनाम ॥ तेही पावन होती निःसीम ॥ सत्यासि विश्राम श्रीराम ॥ २१ ॥ श्रीराम धर्मात्मा धीर परम ॥ श्रीराम धर्माचें विश्रा
मधाम ॥ धार्मिकी धर्मात्मा श्रीराम ॥ धर्माश्रम श्रीराम ॥ २२ ॥ गुणी गुणातीत श्रीराम ॥ श्रीराम गुणाचें निजधाम ॥ अ
प्रमेय आत्माराम ॥ पुरुषोत्तम श्रीरामु ॥ २३ ॥ श्रीरामाची नवलस्थिती ॥ नित्यनवी ब्राह्मणभक्ती ॥ तेणें षड्गुण शरण ये
ती ॥ यश कीर्ति अतुळित ॥ २४ ॥ श्रीरामासीं समसमान ॥ तिहीं लोकीं नदिसे आन ॥ मग त्याहूनि अधिक कोण ॥ प्रमाणीं
प्रमाण नव्हे रामु ॥ २५ ॥ ऐसें जाणोनि श्रीरामातें ॥ श्रीरामराजाजी आमुतें ॥ आह्मीं अभिषिंचिला चित्तें ॥ जाण निश्चित
पूर्वीच ॥ २६ ॥ त्या अभिषेकाची सत्यता ॥ घरोघरीं हेचि कथा ॥ श्रीरामराजाजी तत्वतां ॥ जनीं वार्ता रामराज्याची ॥ २७ ॥
प्रातःअभिषेकी रघुनाथ ॥ सुमुहूर्तें सोहळा वेदोक्त ॥ तोही पाहावया उल्हासयुक्त ॥ राम उद्युक्त सर्वस्वें ॥ २८ ॥ ऐसें बोलतां
सकळा ॥ त्यांचीं वाक्यें सुमनमाळा ॥ रायें आवडी घातली गळां ॥ पुत्रसोहळा उत्साहें ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतिप्रत्यर्चितान्
राजाब्राह्मणानिदमब्रवीत् ॥ वसिष्ठंवामदेवंचतेषामेवोशृण्वतां ॥ ३ ॥ चैत्रःश्रीमानयंमासःपुण्यःपुष्पितकाननः ॥ यौवराज्या
यरामस्यसर्वमेवोपकल्प्यतां ॥ ४ ॥ अथाब्रुवन्नराःसर्वेपूर्वमेवनराधिप ॥ मनसाचसास्माभिरभिषिक्तोहिराघवः ॥ ५ ॥
॥ टीका ॥ दशरथ बोले हर्षनिर्भरें ॥ वसिष्ठ वामदेवादि ऋषीश्वर ॥ तुह्मी अवधारा समग्र ॥ निजनिर्धार अभिषेक ॥ ३० ॥ चै
त्रमास अतिपवित्र ॥ वसंत वन शोभे विचित्र ॥ गुरु पुष्य शुभनक्षत्र ॥ श्रीरामचंद्र अभिषेकु ॥ ३१ ॥ ऐसा माझा निजनिर्धार ॥

१ मेघांचागडगडाट. २ मोर. ३ पवित्र. ४ शांतीचेंस्थल. ५ त्रिगुणरहीत. ६ घर. ७ अनुपमेय. ८ आनंदउल्हासानें. ९ पूर्ण निश्चय.

तुह्मांस मानला साचार ॥ तरी प्रातःकाळीं श्रीरामचंद्र ॥ तुह्मी समस्त अभिषेका ॥ ३२ ॥ ऐकोनि रायाचें उत्तर ॥ राजे प्रजा
आणि नगरनर ॥ मनें वचनें राजा रघुवीर ॥ आह्मीं साचार अभिषिंचिला ॥ ३३ ॥ ऐसें बोलोनि समग्र ॥ उल्हासें करिती ज
यजयकार ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ शब्द सर्वत्र सुखें गर्जे ॥ ३४ ॥ नादें सुखेंसीं सुलीन होत ॥ अवघे बैसले हर्षयुक्त ॥ तेवेळीं
उठोनि दशरथ ॥ अभिवंदित सद्गुरूसी ॥ ३५ ॥ वंदोनि वसिष्ठाचे पाय ॥ ह्मणे राम अभिषेका पाहिजे काय ॥ तें सांगावया पाहे ॥
सामर्थ्य आहे तुज स्वामी ॥ ३६ ॥ राजे प्रजा प्रधानयुक्त ॥ मजसकट समस्त ॥ आह्मी तुझे आहों आज्ञांकित ॥ तुह्मी रघु
नाथ अभिषिंचावा ॥ ३७ ॥ ऐकोनि रायाचें वचन ॥ वसिष्ठ उठिला संतोषोन ॥ अवलोकितां सभेचे जन ॥ ठेले उठोन कृतांज
ली ॥ ३८ ॥ देशोदेशींचे भूपती ॥ मुगुटकुंडलें छत्रपती ॥ रायें आणिले अभिषेकार्थी ॥ तेते नृपती अवधारा ॥ ३९ ॥ पूर्वपश्चि
म नृपती ॥ उत्तरराजे चक्रवर्ती ॥ दक्षिणेचे भूपती ॥ आले गडपती गडपाळ ॥ ४० ॥ पर्वतवासीचे पर्वती ॥ म्लेंछराजे नेणो
किती ॥ द्वीपोद्वीपींचे भूपती ॥ आले रघुपती अभिषेका ॥ ४१ ॥ देखोनि श्रीरामसाटोप ॥ भार्गवजयाचा प्रताप ॥ तेणें धा
कें सकळही नृप ॥ आपेंआप पैं आले ॥ ४२ ॥ तेही राजे अवघेजण ॥ करावया वसिष्ठवचन ॥ ठेले अंजुलीपुट जोडून ॥ साव
धान वचनार्थी ॥ ४३ ॥ वसिष्ठमुखींचें वचन ॥ काय देईल आज्ञापन ॥ तें करावया सावधान ॥ नृप संपूर्ण वचनार्थी ॥ ४४ ॥
आणिकही देशोदेशिक ॥ प्रजा प्रधान सकळ लोक ॥ वसिष्ठ वचनाचे चातक ॥ रघुकुळटिळक अभिषेका ॥ ४५ ॥ समस्त दे
खोनि सावधान ॥ वसिष्ठ बोले अतिगर्जोन ॥ अवघे आणा उपायन ॥ पट्टपूजन रघुनाथा ॥ ४६ ॥ शतानुशतें कुंभ पूर्ण ॥ ना
नारत्नीं परिपूर्ण ॥ रायांहीं आणावे आपण ॥ पट्टपूजन रघुनाथा ॥ ४७ ॥ श्वेतवारू श्वेतहस्ती ॥ श्वेतचामरें घेवोनि हातीं ॥
दशरथादि सकळ भूपती ॥ पूजेप्रती उभे असा ॥ ४८ ॥ प्रजा प्रधान देशोदेशिका ॥ तेही यथानुशक्त्या देखा ॥ आणावें हो
निजकनका ॥ रघुकुळटिळका पट्टपूजे ॥ ४९ ॥ सपुछ सनख व्याघ्रचर्म ॥ सुवर्णशृंगीं वृषभोत्तम ॥ छत्र पांडुर मनोरम ॥ अ

१ पूर्ण. २ मच्छनगरें. ३ आकाश. ४ तल्लीन. ५ हातजोडून. ६ सामुग्री. ७ राज्याभिषेक. ८ कलश. ९ श्वेतघोडे. १० सोनें. ११ बैल.

तिउत्तम आणावें ॥ ५० ॥ प्रातःकाळीं सुमुहूर्ते ॥ जेजे उपचार वेदोक्त ॥ तेते आणावे समस्त ॥ अभिषेकार्थ श्रीरामा ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणां द्यावें निमंत्रण ॥ उत्तम निपंजवावें मिष्टान्न ॥ सर्वकर्मी ब्राह्मणभोजन ॥ नित्य निर्विघ्न कार्यार्थी ॥ ५२ ॥ रथगजवाजी सालंकार ॥ सेना शृंगारावी विचित्र ॥ देवालयें अतिपवित्र ॥ राममंदिर शृंगारा ॥ ५३ ॥ स्वयें वसिष्ठें ऐसी ॥ आज्ञा दिधली समस्तांसी ॥ तेंतें कार्य शीघ्रतेसीं ॥ अतिउल्हासी पैं केलें ॥ ५४ ॥ वैकुंठींची पूर्णप्रतिभा ॥ राजमंदिरा आणिली शोभा ॥ चैतन्यतेजें मिरवे सभा ॥ लाजे उभा कैलासु ॥ ५५ ॥ देवालयीं मुळारंभा ॥ स्वप्रकाशें प्रकाशगर्भा ॥ चिदानंदें शोभे शोभा ॥ गर्भी पद्मनाभा महापूजा ॥ ५६ ॥ राजमंदिरीं अगाध थोरी ॥ ध्वजा पताका प्रासादशिरीं ॥ महोत्साह घरोघरीं ॥ द्वारोद्वारीं रत्नदीप ॥ ५७ ॥ राजांगणीं वाडेंकोडें ॥ कुंकुमचंदनाचे सडे ॥ नाना रंगमाळा चहूंकडे ॥ लाजे तयांपुढें वसंतु ॥ ५८ ॥ राजसभा शोभायमान ॥ शोभेसि नंदनवन शरण ॥ लोटांगणीं ये चित्ररथवन ॥ विराजमान श्रीरामें ॥ ५९ ॥ वैकुंठींचा श्रीराम रावो ॥ त्याचा अभिषेक उत्साहो ॥ वैकुंठींचा सर्व समुदावो ॥ आला पाहावो अयोध्येसी ॥ ६० ॥ दासदासी नगरजन ॥ राजे सेना प्रजाप्रधान ॥ वस्त्रीं भूषणीं शोभायमान ॥ वैकुंठभुवनसम शोभा ॥ ६१ ॥ राजबिदीं दोहीं हारीं ॥ शोभाशोभे नानाकुसरी ॥ ध्वजपताका शिरीगिरी ॥ चरियावरी दीपमाळा ॥ ६२ ॥ कस्तुरीचंदनकर्दमाक्त ॥ मार्ग शिंपिला सुवासित ॥ वासें वसंत होतसे मूर्छित ॥ श्रीरघुनाथ निजशोभा ॥ ६३ ॥ हाटवाटियाभागीं दोहीं ॥ चिद्रत्नशोभाजडित पाहीं ॥ हरिकीर्तनें ठायीं ठायीं ॥ गर्जती देहीं हरिनामें ॥ ६४ ॥ मखरें शोभती कूसरी ॥ मुक्ताफळाचिया हारी ॥ सुमनमाळा चूतांकुरीं ॥ द्वारोद्वारीं तोरणें ॥ ६५ ॥ पूर्ण कळस द्वारोद्वारीं ॥ सदीप शोभा तयांवरी ॥ गुढिया उभविल्या घरोघरीं ॥ नरनारी उत्सावो ॥ ६६ ॥ कोठें अभिषेकाची वार्ता ॥ कोठें करिती रामकथा ॥ येक अत्यंत येकाग्रता ॥ श्रीरघुनाथा पाहावया ॥ ६७ ॥ निजनगर शोभायुक्त ॥ सकळजन उल्हासत ॥ तें देखोनियां दशरथ ॥ जाला सचिंत निजमानसीं ॥ ६८ ॥ श्रीरामअभिषेकाचा सोहळा ॥ मी काय दे

१ तयारकरावें. २ घांडे. ३ पूर्णतसबीर. (दुसरेंवैकुंठ.) ४ विष्णुस. ५ महालावर. ६ चित्रविचित्र. ७ राजमार्गी. ८ चिखलानें रंगित. ९ देहधारीप्राणी. १० आम्रपल्लव.

खेन आपुले डोळा ॥ हें भाग्य दुर्लभ कपाळा ॥ ह्मणोनि डोळां अश्रु आले ॥ ६९ ॥ पाचारोनि श्रीरामासी ॥ गुह्य सांगे तयापासीं ॥ ह्मणे प्रातःकाळीं गुरुपुष्यासी ॥ यौवराज्यासी अंगीकारीं ॥ ७० ॥ येरें चरणीं ठेविला माथा ॥ तंव गहिंवरू आला दशरथा ॥ ऐक बापा श्रीरघुनाथा ॥ गुह्य तत्वतां सांगेन ॥ ७१ ॥ तुझें अभिषेकाचा निर्धार ॥ जैं पासोनि केला साचार ॥ तैं पासोनि ग्रहक्रूर ॥ गगनीं अत्युग्र भासती ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अवष्टब्धंचमेरामनक्षत्रंदारुणग्रहैः ॥ आवेदयंतिदैवज्ञाजन्मस्थोमांशनैश्वरः ॥ ६ ॥ अपिचाद्याशुभान्रामस्वप्नान्पश्यामिराघव ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ माझे राशीस शनैश्वर ॥ सांगती ज्योतिर्विद नर ॥ तोही लागत अतिक्रूर ॥ पीडा दुर्धर तयाची ॥ ७३ ॥ माझें जेंकां जन्मनक्षत्र ॥ तेथें वक्री भौमशनैश्वर ॥ तयांसीं मिनला अतिचार ॥ अतिसत्वर गुरुदेखा ॥ ७४ ॥ मृगनक्षत्रीं माझी उत्पत्ती ॥ पुनर्वसुसी तुज जन्मप्राप्ती ॥ दोघांस दिसताहे ग्रहगती ॥ जाण निश्चिती रघुनाथा ॥ ७५ ॥ सूर्ययुक राहू रोहिणीसीं ॥ केतु बैसला विशाखेसी ॥ ते दोघे वैरी सूर्यासी ॥ रविरोहिणीसी ग्रासूं पाहे ॥ ७६ ॥ मृग मिथुन माझी राशी ॥ बारावा राहू वृषभासी ॥ क्रूर ग्रहगती दिसे ऐसी ॥ विनाशासी निजमूळें ॥ ७७ ॥ शनि भौम दोनी वक्री ॥ तेथेंचि गुरु आला अतिचारी ॥ हे क्रूर माझे राशीवरी ॥ तेचि रामचंद्रीं बारावे ॥ ७८ ॥ आणिकही येक दुश्चिन्ह ॥ म्यां देखिलें दुष्टस्वप्न ॥ पुढील वाढिलें पात्र संपूर्ण ॥ नेलें झडपोन महागीधें ॥ ७९ ॥ अभ्रेंवीण अतिबोभाटें ॥ विजा पडती अतिनेटें ॥ जीव जाऊं पाहे कडकडाटें ॥ येणें उद्भटें अश्विनीपातु ॥ ८० ॥ सहितमेरु कुळाचळ ॥ भूकंप जाहला अतिप्रबळ ॥ श्रीरामा या चिन्हांचें फळ ॥ जाण केवळ अरिष्ट ॥ ८१ ॥ या चिन्हांचा निजविलासु ॥ राज्यभ्रंश का वनवासु ॥ अवश्य होय जीवनाशु ॥ परमत्रासु सुहृदांसी ॥ ८२ ॥ यालागिं गा रघुनाथा ॥ यौवराज्य अभिषेकता ॥ अंगीकारीं अतिशीघ्रता ॥ प्रातःपुष्यता सुमुहूर्तें ॥ ८३ ॥ श्रीराम ह्मणे आज्ञा प्रमाण ॥ ह्मणोनियां वंदिले चरण ॥ रायें संतोषोनि जाण ॥ पाठविला आपण निजधामा ॥ ८४ ॥ रामें पुसोनि नृपवरा ॥ आला कौसल्येच्या निज

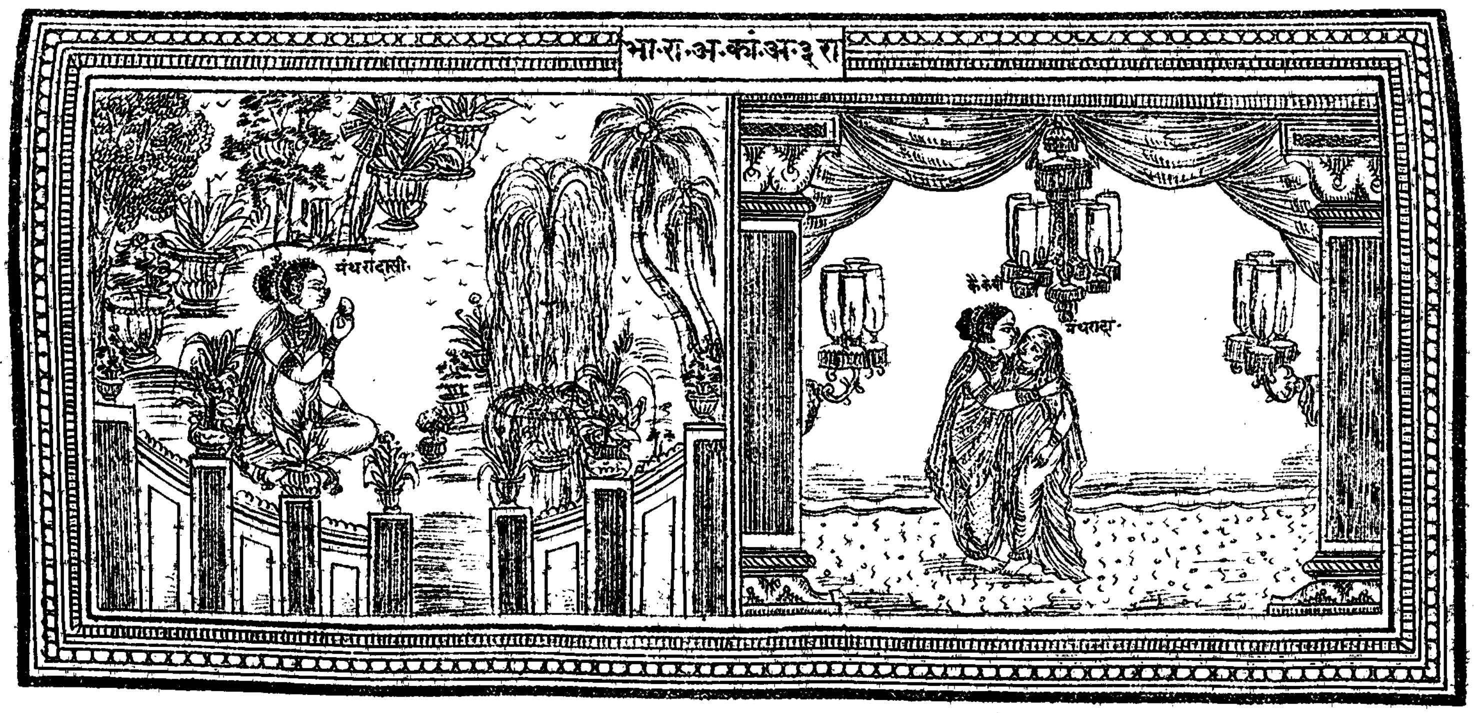
१ निश्चय. २ भयंकर, प्रतिकूल. ३ शनी. ४ ज्योतिषशास्त्रजाणणारे. ५ सबळकारण. ६ मध्येंच. ७ पान. ८ मोठ्यागिधाड्यानें. ९ मोठ्यागर्जनेनें.

मंदिरा ॥ येरी देखोनि श्रीरामचंद्रा ॥ नयनद्वारा निवाली ॥ ८५ ॥ श्रीराम सांगे कौसल्येसी ॥ प्रातःकाळीं यौवराज्यासी ॥ रायें नेमिलें अभिषेकासी ॥ तेणें उल्हासी कौसल्या ॥ ८६ ॥ श्रीरामराज्याभिषेक ॥ तेणें कौसल्येसी परमहरिख ॥ गोभूक्षौमांबरें कनक ॥ विप्रां अनेक देती जाली ॥ ८७ ॥ हरिखें आला लक्ष्मण ॥ त्यासि राम बोलिला आपण ॥ माझें राज्य तें तुझें जाण ॥ मीतूंपण आह्मां नाहीं ॥ ८८ ॥ गोडी गुळाचा विवेक ॥ नांव दोनी स्वरूप एक ॥ तैसें आह्मांतुह्मां देख ॥ सर्वदा एकल सर्वकर्मीं ॥ ८९ ॥ अलंकार आणि कनक ॥ अकार उकार दोनी एक ॥ तैसें तुझी आह्मी देख ॥ सर्वदा एक सर्वकर्मीं ॥ ९० ॥ जैसा जीव आणि प्राण ॥ तैसे राम आणि लक्ष्मण ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ केलें निंबलोण कौसल्ये ॥ ९१ ॥ सुमित्रेसि आल्हादपूर्ण ॥ तिणें देखोनि रामलक्ष्मण ॥ वोंवाळोनि दोघेजण ॥ हरिखें आपण धन वांटी ॥ ९२ ॥ श्रीरामासि लोटांगण ॥ घालोनियां लक्ष्मण ॥ तुझे सेवेचें सुखसंपूर्ण ॥ यास प्रमाण पाय तुझे ॥ ९३ ॥ श्रीरामा तुझे सेवेवीण ॥ त्रैलोक्याचें राज्यपूर्ण ॥ तें मज ब्रह्मस्वासमान ॥ तुझी आण श्रीरामा ॥ ९४ ॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ रामें दिधलें आलिंगन ॥ ह्मणे तूं जिवलग संपूर्ण ॥ सखा सज्जन सांगाती ॥ ९५ ॥ या उपरी रघुनंदन ॥ कौसल्यासुमित्रेसि नमन ॥ करोनि लक्ष्मणाची बोळवण ॥ स्वधामा आपण येताझाला ॥ ९६ ॥ प्रातःकाळीं अभिषिंचन ॥ रामसीतेसि उपोषण ॥ सांगावया वसिष्ठ श्रेष्ठपूर्ण ॥ रायें आपण पाठविला ॥ ९७ ॥ सद्गुरु आला निज भवनासी ॥ श्रीराम अत्यंत उल्हासेसी ॥ लोटांगण घालोनि तयासी ॥ मग पायासी लागला ॥ ९८ ॥ पूजा मधुपर्क विधान ॥ सालंकृत शतगोदान ॥ देवोनि केलें चरणक्षाळण ॥ तीर्थप्राशन केलें रामें ॥ ९९ ॥ तेवेळीं वसिष्ठें आपण ॥ करविलें पुण्याहवाचन ॥ श्रीरामसीतेसि उपोषण ॥ केला संपूर्ण संकल्प ॥ १०० ॥ अभिषेकार्थ होमविधान ॥ होमशेष घृतप्राशन ॥ कुशास्तरणीं भूमिशयन ॥ दोघां लागून करविलें ॥ १ ॥ वसिष्ठ सांगे रायापासीं ॥ प्रातःकाळीं अभिषेकासी ॥ उपोषण श्रीरामसीतेसी ॥ कुशास्तरणीं भूमिशयन ॥ २ ॥ राजा वसिष्ठासी करी नमन ॥ ह्मणे केल्या ॥ ३ ॥

१ आनंदितझाली. २ महानंद. ३ गाई, जमीन, शालू, सोनें इत्यादि. ४ ओंवाळणी. ५ ब्राह्मणाचे धना ऽारलें. ६ आदर. ७ गृहास. ८ शंभरगाईदान. ९ पायधुणें.

रामासी अभिषिंचन ॥ ऋणत्रया पासोनि मी उत्तीर्ण ॥ सत्य जाण गुरुवर्या ॥ ३ ॥ वसिष्ठ बोले आल्हादेसीं ॥ श्रीराम राज्याभिषेकासीं ॥ स्वर्गसुख राया देखसी ॥ या वाक्यें उल्हासी दशरथ ॥ ४ ॥ राज्याभिषेक रघुनाथा ॥ तेणें इंद्रादिदेवां समस्तां ॥ मांडलीसे कल्पांतचिंता ॥ तिहीं विधाता प्रार्थिला ॥ ५ ॥ श्रीराम अभिषेकासी विघ्न ॥ घरचेघरीं उपजेल पूर्ण ॥ ते युक्ती सांगेल चतुरानन ॥ दशवदनवधार्थी ॥ ६ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ ब्रह्मरसें नवरससंपूर्ण ॥ विघ्नें सुखावे रघुनंदन ॥ तें निरोपण अवधारा ॥ ७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामअभिषेकप्रारंभोनामद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥
॥ ओव्या ॥ १०७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ११४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ मुक्त झालों. २ ब्रह्मदेव. ३ रावणाच्या मृत्युस्तव. ४ कथा. ५ श्रवण करा.

भा·रा·अ·कां·अ·३ रा
मंथरादासी·
कैकेयी
मंथरा·

॥ श्रीरमाकांतायनमः ॥ ॥ श्रीरामराज्याभिषिंचन ॥ तेणें इंद्रादिकां चिंता गहने ॥ समस्तदेव मिळोनि जाण ॥ चतुराननं वि
नविला ॥१॥ देव ह्मणती ब्रह्मयासी ॥ तुझें आश्वासन आह्मांसी ॥ राम अवतरला सूर्यवंशीं ॥ तो रावणासी वधील ॥ २ ॥ स
पुत्रबंधुप्रधान ॥ राम करील राक्षसकंदनें ॥ तेणें देवांसि बंदीमोचन ॥ तें मिथ्यावचन होऊं पाहे ॥ ३ ॥ सत्य करीं आपुलें व
चन ॥ आमुचें करीं बंदीमोचन ॥ आमचे आपत्तीचें विंदानें ॥ सावधान अवधारीं ॥ ४ ॥ इंद्र बारी चंद्र छत्रधारी ॥ यम पाणी
वाहे घरीं ॥ वायु सर्वदा पूजे वोसरी ॥ विधि तेथें करी दळाकांडा ॥ ५ ॥ अश्विनीसूनु दोन्ही ॥ तिहीं परिमळ द्यावे स्त्रियांलागु
नी ॥ विलंब होतां अर्धक्षणी ॥ दासी धांवोनि धुमसिती ॥६॥ माको असे तराळी ॥ सटवी बाळांती प्रक्षाळी ॥ रात्रीं जागर घा
ली कराळी ॥ मेसको वळी शोभनिका ॥७॥ मैराळ देव कानडे ॥ करिती राक्षसांच्या दाळ्याखांडें ॥ आरसा नदावी जयापुढें ॥ तो
चि रोकडें बुकाळी ॥८॥ नवग्रहांची पीडा गाढी ॥ ते रावणें घातले बांधवंडी ॥ पायीं घालोनियां बेडी ॥ पायरी बुडीं अडकविले ॥९॥
राहू केतु शनिअंगारी ॥ त्यांची पीडा सुरासुरीं ॥ रावणें करोनियां पायरी ॥ मंचकावरी वेंघतु ॥१०॥ विघ्न राहूं नशकें जयापुढें ॥
तो गणेश होवोनि बापुडें ॥ गाढवांचे कळप गाढे ॥ चहूंकडे वळीतसे ॥ ११ ॥ अग्नीस आपदा बहुवस ॥ रावणाचे मळे अ
सोस ॥ नानापरीचे स्पर्शदोष ॥ धूत अहर्निशीं धुपधुपित ॥ १२ ॥ उदकक्रिया वरुणाहातीं ॥ वीजंनसेवा नित्य वसंतीं ॥ नि
रोप सांगावया ब्रहस्पती ॥ प्रजापती शांतिपाठक ॥१३॥ ऐसे आह्मी देव समस्त ॥ रावणाचे नित्यांकित ॥ लंके आलिया रघुना
थ ॥ बंदिनिर्मुक्त आह्मीं होऊं ॥ १४ ॥ राघवासि राज्याभिषिंचन ॥ तैं त्यासि नघडे लंकागमन ॥ आमुथें नव्हे बंदिमोचनें ॥ अ
तिदीन वदताती ॥ १५ ॥ ऐकोनि देवांची विनंती ॥ ब्रह्मा विचारीं निजचित्तीं ॥ राज्याभिषेकासि विघ्नप्राप्ती ॥ हे दृढयुक्ती योजि
ली ॥ १६ ॥ अविद्येचा अतिलाडका ॥ कार्यनाशासि अतिनेटका ॥ विघ्न करावया रामाभिषेका ॥ विकल्प देखा धाडिला
॥१७॥ विकल्प ह्मणे ब्रह्मदेवा ॥ पट्टाभिषेक श्रीराघवा ॥ तेथें माझा कोण केवा ॥ सर्वथा रिघावा नव्हे माझा ॥ १८ ॥ जेथें श्री

१ मोठी. २ब्रह्मदेव. ३ संहार. ४ विपत्तीचें, दुःखाचें. ५ गोष्ट. ६ अश्विनीकुमार. ७ सुगंधद्रव्यें. ८ मारतात. ९धुवी. १० मंदीत. ११ वारावाळणें. १२ मुक्तता. १३ पाड.

रामाचें नाम ॥ तें स्थान अतिदुर्गम ॥ रामराज्यासि विघ्न परम ॥ तें कर्म मज ठाकेना ॥ १९ ॥ श्रीरामाचें राज्य जेथें ॥ विकल्प रिघे केंवि तेथें ॥ अभीष्टसर्वज्ञसमर्थ ॥ श्रीरामीं पुरुषार्थ नचले माझा ॥ २० ॥ ब्रह्मा सांगे गुह्य गोष्टी ॥ नपडोनि श्रीरामाचे दृष्टी॥ रिघावें मंथरेचे पोटीं ॥ होवोनि कपटी तिजमाजी ॥ २१ ॥ मंथरा कैकेयीची आंदणी दासी ॥ ते दासीकन्या प्रिय तियेसी ॥ ते सदा श्रीरामातें द्वेषी ॥ सापत्न्यभावेंसी अतिदुष्ट ॥ २२ ॥ जेथें श्रीरामाचा द्वेष ॥ तेथें विकल्प वस्ती सावकाश ॥ तीमाजीं करोनि प्रवेश ॥ करीं विध्वंस अभिषेका ॥ २३ ॥ विध्वंसोनि अभिषेकासी ॥ राज्याभिषेक भरतासी ॥ श्रीरामकरावा वनवासी ॥ या कार्यासी शीघ्र करीं ॥ २४॥ विकल्प ह्मणे वचन सत्य ॥ मंथरा असे अयोध्येआंत ॥ माझा प्रवेश नव्हे तेथ ॥ केंवि कार्यार्थ साधेल ॥ २५॥ ब्रह्मा सांगे विकल्पासी ॥ नगराबाहेर वनक्रीडेसी ॥ मंथरा येईल आरामासी॥ तुझा प्रवेश ते संधी ॥ २६ ॥ विकल्प सांगे ब्रह्मयासी ॥ प्रवेशो मंथरेच्या देहासी ॥ वश्यकरोनि कैकेयीसी ॥ तरी राज्य भरतासी पैं नव्हे ॥२७॥ श्रीराम ज्येष्ठ भरत कनिष्ठ ॥ कैसेंनि घडेल राज्यपट्ट ॥ वचन न मानिती वरिष्ठ ॥ ज्येष्ठ श्रेष्ठ निजज्ञाते ॥२८॥ ब्रह्मा ह्मणे विकल्पासी ॥ तूं सर्वज्ञ ज्ञाता होसी ॥ भरत पावे रघुराज्यासी ॥ त्या वर्मासी सांगेन ॥ २९ ॥ दशरथें निजभाकेसी ॥ दोनी वर दिधले कैकेयीसी ॥ एके वरदें श्रीराम वनवासी ॥ एकें भरतासी राज्यपट्ट ॥३०॥ ऐकोनि ब्रह्मयाची गोष्टी ॥ विकल्प बांधी शकुनगांठी ॥ संचारावया मंथरेच्या पोटीं ॥ अतिसंकटीं चालिला ॥ ३१ ॥ अयोध्ये देखोनि रामप्रताप ॥ विकल्प धाकें चळिकांपे ॥ जेथिचा तेथें स्वयें लपे ॥ श्रीरामदर्पें साशंक ॥ ३२ ॥ गुप्तराहे ब्याहडियाबुडीं ॥ लपे हिंवराचिया खोडीं ॥ निळीच सुनीळ झाडी ॥ देवोनि बुडी स्वयें राहे ॥३३॥ ह्मणोनी तीं झाडें जाण ॥ अपवित्र ह्मणती सज्जन ॥ तेणें विकल्पाचें छादन ॥ विध्वंसनँ शुभकार्या ॥ ३४ ॥ या झाडा वेगळें कांहीं ॥ विकल्प स्पर्शावया ठाव नाहीं ॥ यालागीं तो निंदिला पाही ॥ सर्वकार्या अपवित्र ॥३५॥ कलिंगफळीं विकल्प वस्ती ॥ तें ॥ १ ॥
फळ न सेविजें साधुसंतीं ॥ मंथरेसी त्या फळाची प्रीती ॥ ते देखें अवचित आरामीं ॥ ३६ ॥ मंथरा आली आरामासी ॥ देखोनि

१ प्रवेशास अतिकठीण. २ पुरी. ३ बागेमध्यें. ४ रामाच्याभयानें. ५ बेहड्याचे झाडातळीं. ६ आश्रय. ७ नाश. ८ कलिंगण. ९ खावें.

कलिंगफळासी ॥ ते जाली अतिउल्हासी ॥ सेवावयासी सादर ॥ ३७ ॥ कलिंगफळा आवडी भारी ॥ सेवितां अतिप्रीती करीं॥ विकल्प संचरला भीतरीं ॥ क्षणामाझारीं व्यापिली ॥ ३८ ॥ मग विचारी हृदयांत ॥ पढियंतीचा सुत भरत ॥ तो सांडोनियां रघुनाथ ॥ राज्य पावत हें कुडें ॥३९॥ धाकुटा मातुळा धाडोनि भरत ॥ मागें अभिषेकी रघुनाथ ॥ केवळ कुडा हा दशरथ ॥ अति अनर्थ हा आह्मां ॥ ४० ॥ राज्य जाल्या श्रीरामासी ॥ भरत होईल परदेसी ॥ कैकेयी होय कौसल्यादासी ॥ मग आह्मांसी सुख कैंचे ॥ ४१ ॥ ऐसी भावना भाउनी ॥ रामराज्याचा द्वेषमनीं ॥ मंथरा क्रोधाग्नि होवोनि ॥ कैकेयी भवनीं प्रवेशली ॥ ४२ ॥ मंथरा सहज श्रीरामद्वेषी ॥ आंगण झाडी दास्यभावासी ॥ पुढें असतां श्रीरामासी ॥ रज त्यापासीं लोटिलें ॥ ४३ ॥ श्रीराम ह्मणे मंथरेसी ॥ द्वेषें वरतें कां न पाहासी ॥ तें तूं अधोमुखें कुब्जा होसी ॥ श्रीरामेंतिसी शापिलें ॥ ४४॥ त्याच शापाचे प्राप्तीसी ॥ पावली भरतआचांतासी ॥ यालागीं कुब्जा हें तिसी ॥ स्वभावेंसीं निजनाम ॥ ४५॥ रामराज्याचा सोहळा ॥ जंवजंव मंथरा देखे डोळां ॥ तंवतंव क्रोधचढे कपाळा ॥ द्वेषा आंगळा आक्रोशु॥ ४६॥ कैकेयीचें राजभुवनीं ॥ रामराज्याचा उल्हास मनीं ॥ गुढिया तोरणें ध्वजा सुमनीं ॥ मंथरा देखोनि संतप्त ॥ ४७ ॥ श्रीरामराज्या उल्हासोनी ॥ कैकेयी अलंकाराभरणीं ॥ पर्यंकीं विश्रांति लोटांगणीं ॥ दोघीजणी विडिया देती ॥ ४८ ॥ एकी घालिती विंजणवारा ॥ तंव तेथें पातली मंथरा ॥ क्रोधें नेत्र भोंवंडी गरगरां ॥ द्वेषें थरथरां कांपत ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ मंथरोवाच ॥ उत्तिष्ठमूढेकिंशेषेसौभाग्यवलगर्विते॥ उपप्लुतमघौघेनन्तात्मानमवबुध्यसे॥१॥अनिष्ठसुभगाकारेसौभाग्येनविकत्थसे॥ चलितंतवसौभाग्यंनद्याःस्त्रोतइवोष्णगे ॥२॥ ॥टीका॥ मंथरा अतिक्रोधेंसी ॥ काय बोले कैकेयेसी ॥ उठ मूर्खे काय निजसी ॥ सुख मानिसी तें दुःख ॥५०॥ रामराज्याचें मानिसी सुख ॥ गुढिया तोरणें अतिहरिखें ॥ तेंचि तुज होय महा दुःख ॥ परी तूं मूर्ख नेणसी ॥ ५१ ॥ मी रायाची पढियंती ॥ या गर्वें तुज पडिली भ्रांती ॥ सौभाग्य गेलें कौसल्येप्रती ॥ तें तूं निश्चिती नेणसी ॥ ५२ ॥ जळें केळी फळीं वाढती ॥ तें जळ स्त्रो

१ आनंदी. २ हातानें. ३ आवडत्या कैकेयीचा. ४ वाईट. ५ मामाघरीं. ६ गृहांत. ७ ताडनास. ८ मोठा. ९ मोठासंतोष. १० प्रियकरी. ११ पाण्यानें.

त आलिया मुळाप्रती ॥ तेणेंचि वृक्ष उलथती ॥ ते नाशास्थिती तुज आली ॥ ५३ ॥ ऐकोनि मंथरेची उग्रवाणी ॥ तीस पुसे आश्वासोनी ॥ तूंकां ऐसी वदसी वाणी ॥ क्रोध कैसेनि तुज आला ॥ ५४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कैकेयीउवाच ॥ कैकेयीलब्रवीत्कुब्जां कश्चित्क्षेमंनमंथरे ॥ विषण्णवदनांहित्वांलक्षयेभृशदुःखितां ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ कोणें तुज अपमानिलें ॥ तुज कोणें पां गांजिलें ॥ तुज कोण क्राय बोलिलें ॥ तें मज वहिलें सांग पां ॥ ५५ ॥ तूं माझी जिवलग होसी ॥ कधीं क्रोध नदेखें तुजपासीं ॥ ते तूं आजि दुःखी होसी ॥ अतिक्रोधी कासाविस ॥ ५६ ॥ तुझे ठायीं चिंता दारुण ॥ चिंतेनें मुख दिसे विवर्ण ॥ ऐसें तुज दुःख कोण ॥ तें मज संपूर्ण सांग पां ॥ ५७ ॥ तुज कोण बोलें दुखवित ॥ कोणें तुजकडे उचलिला हात ॥ त्याचा करीन मी घात ॥ समूळ वृत्तांत मज सांगें ॥ ५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ मंथरातुवचःश्रुत्वाकैकेय्यामधुराक्षरं ॥ उवाचक्रोधसंरब्धावाक्यंवाक्यविशारदा ॥ ४ ॥ सास्म्यगाधेभयेमग्नादुःखशोकसमन्विता ॥ दह्यमानानलेनैवत्वद्धितार्थमिहागता ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि कैकेयीचें वचन ॥ मंथरा जाली क्रोधायमान ॥ तुज आलें हो दारुण विघ्न ॥ तें तूं आपण नेणसी ॥ ५९ ॥ राजा दशरथ आपण ॥ तुज छळितो संपूर्ण ॥ याचें तूं नेणसी लक्षण ॥ पढियंती पूर्ण अतिगर्वी ॥ ६० ॥ तूं गर्वित जें राज्यवैभवेंसी ॥ तें राज्य राजा देतो श्रीरामासी ॥ वैभव गेलें कौसल्येपासीं ॥ तूं नेणसी मूर्खत्वें ॥ ६१ ॥ तुज आलें दुःख शोक गहन ॥ त्यामाजि मी अतिनिमग्न ॥ तुझेनि दुःखें दह्यमान ॥ तुझें मूर्खपण देखोनी ॥ ६२ ॥ तुझिया वृद्धीं मी वर्धमान ॥ तुझेनि सुखें मी सुखसंपन्न ॥ तुझेनि दुःखें दुःखायमान ॥ तुझेनि जाण अतिसंतप्त ॥ ६३ ॥ राज्यवैभव वल्लभासी ॥ तेणेंचि राज्यें तूं ठकलीसी ॥ भरता दवडोनि मातुळासी ॥ मागें रामासी राज्यपट्टं ॥ ६४ ॥ राज्य दिधलिया श्रीरामासी ॥ दासभाव तो भरतासी ॥ सत्ता सामर्थ्य कौसल्येसी ॥ तूं कां श्लाघसी मूर्खत्वें ॥ ६५ ॥ तूं माझें वाक्य विवेक करीं ॥ होईं भरतासी साहाकारी ॥ आपलें हित आपण करीं ॥ गर्वावरी ठकूं नको ॥ ६६ ॥ ऐकोनि मंथरेचें वचन ॥ कैकेयी जाली सुखसंपन्न ॥ रत्नखचित कंठाभरण ॥ दिधलें आंदणं मंथरेसी ॥ ६७ ॥ ॥ २ ॥

१ कठोरभाषण. २ प्रथम, सर्व. ३ निस्तेज. ४ बुडून गेले. ५ बाढिवेनें, मोठेपणानें. ६ फसलीस. ७ राज्याभिषेक. ८ आनंदीत होतेस, गर्व करतेस. ९ बक्षीस.

कंठींचें पदक अमोलिक ॥ मंथरेसी देवोनि देख ॥ रामराज्याचें सर्वांसी सुख ॥ तूं कां दुःख मानसी ॥ ६८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामे वाभरतेवाहंविशेषंनोपलक्षये ॥ तस्मात्तुष्टामियद्राजारामंराज्येभिषेक्ष्यति ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ भरताहूनि अधिक ॥ राम प्रिय आत्यंतिक ॥ तूं मूर्खत्वें मानिसी दुःख ॥ मजमहासुख रामराज्यें ॥ ६९ ॥ भरत इष्ट राम अनिष्ट ॥ ऐसें मानिती ते महापापिष्ट ॥ राम मज ज्येष्ठांत ज्येष्ठ ॥ राज्य अभीष्ट श्रीराम ॥ ७० ॥ जैसा भरत तैसा राम ॥ मज तो दोघे समानसम ॥ कुब्जे तूं कां मानिसी विषम ॥ मूर्खपरम तूं येक ॥ ७१ ॥ ऐकोनि कैकेयीचें वचन ॥ कुब्जा क्रोधें मुर्छापन्न ॥ कंठींचीं काढोनि आभरणें ॥ दिधलीं टाकोन अतिरागें ॥ ७२ ॥ राज्य गेलें श्रीरामासी ॥ वैभव गेलें कौसल्येसी ॥ ठकिलें दशरथें तुजसीं ॥ सुख मानिसी मूर्खत्वें ॥ ७३ ॥ कुब्जा क्रोधें बोलत ॥ कैकेयी तिसी संबोखित ॥ राम रायाचा ज्येष्ठसुत ॥ अधिकार ज्येष्ठातें देतिल ॥ ७४ ॥ राम गुणी गुणगंभीर ॥ त्रैलोक्यामाजी महाशूर ॥ त्यासी राज्याचा अधिकार ॥ तूं पामर द्वेषिसी ॥ ७५ ॥ राम भरतासीं करील वोखंटें ॥ हें तंव काळत्रयीं न घटे ॥ कुब्जे बोलसी तें तितुकें खोटें ॥ श्रीरामश्रेष्ठ द्वेषिसी ॥ ७६ ॥ ऐकोनि कैकेयीची गोष्टी ॥ कुब्जा रागें कपाळ पिटी ॥ तूं येक मूढ या सृष्टीं ॥ राम राज्यपदीं बैसविसी ॥ ७७ ॥ कैकेयी नायके आपुले बोला ॥ ऐसा मंथरें निश्चय केला ॥ तुझें दुःख नदेखवे डोळां ॥ प्राण आपुला त्यागीन ॥ ७८ ॥ ह्मणोनि गडबडा लोळे ॥ केश सुटले मोकळे ॥ कैकेयी उठवोनि तये वेळे ॥ भावबळें आलिंगी ॥ ७९ ॥ क्षेम देतां नवल परी ॥ विकल्प होता मंथरें उदरीं ॥ तो रिघाला कैकेयीमाझारीं ॥ क्षणाभितरीं अतिवेगें ॥ ८० ॥ हृदया हृदय लागतां देख ॥ दोहीं ठायीं विकल्प एक ॥ वाढिन्नला आत्यंतिक ॥ रामाभिषेक दृढद्वेषी ॥ ८१ ॥ मंथरा बोले कैकेयी प्रती ॥ राम राज्या तूं अपघाती ॥ तं तूं नमानिसीं चित्तीं ॥ म्यां तुज किती शिकवावें ॥ ८२ ॥ दासदासी तुज अनेक ॥ परी ते दशरथाचे सेवक ॥ तुझी आप्त मीच एक ॥ मजला मूर्ख तूं ह्मणसी ॥ ८३ ॥ सापत्नबंधू ते केवळ शत्रु ॥ तूं हा नमानिसि माझा मंत्रु ॥ ये विषयीं शास्त्रविचारू ॥ पूर्वापारू सांगेन ॥ ८४ ॥ कश्य

१ विद्वेष, फार. २ भिन्नभाव. ३ अलंकार. ४ फसविलें. ५ समजावीत. ६ अनिष्ट. ७ पेटांत. ८ विघ्नकरी. ९ उपदेश.

पासूनि संभूत ॥ सापत्नबंधू देवदैत्य ॥ ते येरयेरांचा करिती घात ॥ पुराणार्थ गर्जती ॥ ८५ ॥ येच अर्थी वेदोक्ती ॥ याज्ञव
ल्की महामूर्ती ॥ बोलिला उपनिषदाप्रती ॥ तेंहि वेदश्रुति अवधारीं ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ देवासुरविमर्दाश्च श्रुतावहुविधालया ॥
स्वार्थास्वार्थस्वमुद्दिश्यभ्रात्राभ्रातावहिष्कृतः ॥ ७ ॥ भ्रातॄणामेकजातानामेकद्रव्याभिलाषिणां ॥ पिशुनानांनपश्यामिसौभ्रात्रं
क्वचिदप्यहं ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ एवं वेदशास्त्रविचारीं ॥ सापत्न ते मुख्य वैरी ॥ तुवांही पुराण परिसिलें घरीं ॥ तुजगर्वेंकरीं नां
ठवें ॥ ८७ ॥ देव आपले स्वार्थसिद्धी ॥ दैत्यांतें मारिती युद्धीं ॥ दैत्य आपुले हितावबोधीं ॥ देवांतें ग्रासूं पाहती ॥ ८८ ॥ ५
हं पा श्वानाचियेपरी ॥ भांडूं लागती येकाहारी ॥ तैसा कलहो राजपुत्रीं ॥ कैंची मैत्री सापत्नीं ॥ ८९ ॥ दिति देवांची सापत्न
माता ॥ तिसी गरोदर असतां ॥ तिच्या गर्भा करावया घाता ॥ इंद्र विनीतत्वें सेवा करी ॥९०॥ पाहोनियां विषमसंधी ॥ इंद्र
तिचा गर्भ वधी ॥ वज्रें सप्तसप्तधा छेदी ॥ केले विशुद्ध मरुद्गण ॥ ९१ ॥ यालागिं सापत्नांसिं थोर ॥ स्वभावेंचि नित्यवैर ॥ हा
नेणसी तूं विचार ॥ मज पामर केंवि ह्मणसी ॥ ९२ ॥ ऐकोनि मंथरेच्या बोला ॥ कैकेयीसी उल्हास जाला ॥ राज्याभिषेक नव्हे
भला ॥ श्रीरामीं धरिला दृढद्वेषु ॥ ९३ ॥ राम ज्येष्ठ भरत कनिष्ठ ॥ कनिष्ठासी राज्यपट्ट ॥ वचन नमानिती वसिष्ठ ॥ तो अ
तिश्रेष्ठ निजज्ञानें ॥ ९४ ॥ जरी म्यां राजा वश्य केला ॥ तरी वसिष्ठ नव्हे माझ्या बोला ॥ कनिष्ठ राजपुत्र वहिला ॥ नाहीं बो
लिला शास्त्रार्थें ॥ ९५ ॥ वसिष्ठ बोलेल शास्त्रार्थ ॥ तेव्हां काय करील दशरथ ॥ अटंक पडिला वेदार्थ ॥ राज्य भरत केंवि पावे
॥ ९६ ॥ मंथरा सांगे कैकेयीसी ॥ जरी तूं माझा बोल करिसी ॥ राज्य साधीन भरतासी ॥ क्षणार्धेंसी मी देख ॥ ९७ ॥ कैके
यी बोले पुढती ॥ कोणें युक्ती राज्य भरतीं ॥ साधिसील ते उपपत्ती ॥ यथानिगुती मज सांगें ॥ ९८ ॥ वसिष्ठ वामदेवादिऋषी
॥ राज्य मानितील भरतासी ॥ ते तुज युक्ती आहे कैसी ॥ परमार्थासी मज सांगें ॥९९॥ मंथरा बोले आपण ॥ तुझी तुज नाहीं
आठवण ॥ रायें केलें भाष्यप्रमाण ॥ दोन वर पूर्ण दिधले ॥ १०० ॥ ते दोन वर रायापासीं ॥ मागावे ये संधीसी ॥ येकें राम वन ॥ ३ ॥

१ उत्पन्न झालेला. २ श्रवण केलें. ३ फायद्याच्या इच्छेनें. ४ सावत्रबंधूंत. ५ नम्रतेनें. ६ कलहमूळ. ७ निर्भय. ८ देवसमुदाय. ९ श्रेष्ठ. १० विघ्नदायक, प्रतिबंध. ११ विचार.

वासासी ॥ येकें भरतासी राज्यपद ॥ १ ॥ पर्वदत्त मागतां आज्ञासी ॥ कांहीं न बोलवे वसिष्ठासी ॥ नदे न ह्मणवे रायासी॥निजभा
कैसी गुंतला ॥२॥ ऐकोनि मंथरेचें वचन ॥ कैकेयेसी विस्मय गहन ॥ कुब्जे तूं अतिसज्ञान ॥ वरदस्फुरण तुज जालें ॥ ३ ॥ मज
रायाचें वरदान ॥ माझी मज नाहीं आठवण ॥ तुज समयीं स्फुरलें ज्ञान ॥ अतिसज्ञान तूं होसी ॥ ४ ॥ मंथरा पुसे कैकेयीसी ॥
तुझेनि विजयो दशरथासी ॥ बाहू सूदला रथअंकासी ॥ केंवी दुःखासी साहवेल ॥ ५ ॥ संग्रामीं रथचक्राचा लोट ॥ तुझाबाहु
व्हावा पीठ ॥ कैसेनि धरवला नेट ॥ तें मज स्पष्ट सांगपां ॥ ६ ॥ ऐकतां मंथरेचा प्रश्न ॥ कैकेयी उल्हासे संपूर्ण ॥सांगें ऋषीचें शाप
वचन ॥ आणि वरदान ऋषीचें ॥७॥ पितृगृहीं मज बाळपण ॥ तेथें आला ऋषि सज्ञान ॥ आसनालागीं कुशासन ॥ आणि आभ
रण कुशाचें ॥ ८॥ वृद्ध जटिल रोमांचित ॥ म्यां तेथें केलें अनुचित ॥ वाकुल्या दाविल्या अतिनिंदित ॥ तरी क्षमायुक्त महाऋ
षी ॥ ९ ॥ उगा देखोनि ऋषीसी ॥ म्यां त्याचे नाकीं लाविली मसी ॥ क्षोभें पावोनियां तापसी ॥ अतिआवेशीं शापिलें ॥ ११०॥
नानापरी तूं मज निंदिसी ॥ तेतूं जगीं निंद्य होसी ॥ उःशाप मागावया त्यासी ॥ बाळभावेंसी मी नेणें ॥११॥ मसी लाविली माझें
तोंडीं ॥ तेतूं जगीं होसील काळतोंडी ॥ अपेशाची उभवोनि गुढी॥ निंद्यत्वें रोकडी नांदशील ॥१२॥ देवपूजा विसरला क्षोभोक्तीं ॥
ते म्यां दिधली त्याचें हातीं ॥ तेणें वदला तो वरदोक्ती ॥ ऐक तुझेप्रती सांगतें ॥ १३ ॥ येणेंचि हातें भर्तारासी ॥ संग्रा
मीं तूं साह्य होसी ॥ वरद्वय पतिपासी ॥ तूं पावसीं राजबाळे ॥ १४ ॥ रथचक्रीं तुझा हात ॥ संग्रामीं न होईल
व्यथाभूत ॥ होईल विजयी तुझा कांत ॥ ऐसा वेदार्थ वदला ऋषी ॥ १५॥ या उपरी मज आतां ॥ पुढें कार्यकर्तव्यता ॥ मंथरे सां
गसी न्या हिता ॥ तें तें मी तत्वतां करीन॥१६॥ऐकोनि कैकेयीचे बोल॥कुब्जा विचार सांगेंस खोल॥तुवां कोप करावा प्रबळ॥मुख्यत्वें
केवळ रायावरी ॥१७॥सांडोनियां सर्वभूषणांसी ॥मुक्तकेश मळिण वासेंसीं॥ तुवां असावें अंतरवासी ॥ वरद्वयासी मागावया ॥१८॥
राजा येईल तुजपासी ॥ मुख न दाखवावें तयासी ॥ कांहीं नबोलावें त्यासी ॥ अतिनिश्चयेंसी क्षोभावें ॥ १९ ॥ राजा देईल सु

१ वराची आठवण, २ समयोचित. ३ दिला. ४ वस्त्रालंकार. ५ जटाधारी. ६ काजळ, शायी. ७ क्रोध. ८ दुःखित, जखमी. ९ वस्त्रानें. १० रागवावें.

वर्णमेरू ॥ अथवा रत्नांचा सागरू ॥ तो न करींच अंगिकारू ॥ वरदविचारू सांडोनी ॥ १२० ॥ राज्यपट द्यावा भरता ॥ वनवास द्यावा श्रीरघुनाथा ॥ त्याही वनवासाची कथा ॥ ऐक आतां सांगेन ॥ २१ ॥ अयोध्येनिकट वनाआंत ॥ वनवासी जालिया श्रीरघुनाथ ॥ प्रजा समस्त जातील तेथ ॥ उद्वसीं भरत केंवि राजा ॥ २२ ॥ राम अतिप्रिय प्रजांसी ॥ राम आवडे प्रधानांसी ॥ अवघे जातील तयापासीं ॥ मागें भरतासी राज्य कैंचें ॥ २३ ॥ दंडकारण्य दूरदेशीं ॥ गंगातीरीं राम वनवासी ॥ श्रीरामाची वार्ता अयोध्येसी ॥ कदा काळेंसी नयावी ॥ २४ ॥ अयोध्येची कथावार्ता ॥ रामें नायकावी सर्वथा ॥ ऐसें जालिया तत्वतां ॥ राज्य भरता भोगेल ॥ २५ ॥ ऐकोनी मंथरेची युक्ती ॥ उल्हास कैकेयीच्या चित्तीं ॥ आलिंगिली दोहीं हातीं ॥ अतिप्रीती सद्भावें ॥ २६ ॥ रागें सांडिलें होतें पदक ॥ तें स्वयें लेवविलें देख ॥ कानींचीं कुंडलें अमोलिक ॥ दिधलीं अवश्यक अतिप्रीती ॥ २७ ॥ भरता अभिषेकलियापाठीं ॥ सुवर्णें मढीनै तुझे पाठी ॥ रत्नखचित टिळक लल्लाटीं ॥ घालीन कंठीं मुक्तमाळा ॥२८॥ अनुमोदूनि मंथरेसी ॥ कैकेयी निघाली आग्रहासी ॥ सांडोनि अलंकार वस्त्रांसी॥ मळिण वासासीं भूशय्या॥२९॥ आतां येवोनि दशरथ ॥ पुसेल कैकेयीचा स्वार्थ ॥ वना निघेल रघुनाथ ॥ तोही कथार्थ अवधारा ॥ ३० ॥ येका जनार्दना शरण ॥ देवकार्यार्थ संपूर्ण ॥ वना निघेल रघुनंदन ॥ दशवदन वधार्थ ॥ ३१॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांकैकेयीमंथराउपदेशोनामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ८ ॥ ॥एवं॥ ॥१३९॥

१ अवळ. २ देश उजाड झाल्यावर. ३ आल्हादेत. ४ कपाळीं. ५ मोत्यांची कंठी. ६ जमिनीवर लोळणें. (जमीनरूपी बिछाना)

॥ श्रीगणपतयेनमः ॥ ॥ श्रीरामासी अभिषेकार्थ ॥ प्रातःकाळीं पुष्यसुमुहूर्ते ॥ सिद्धसामग्री करावया समस्त ॥ आज्ञा नेमस्त रायें केली ॥ १ ॥ या नंतरें रतिसंभोगासी ॥ राव आला कैकेयी भुवनासी ॥ तंव गृहीं न देखे तियेसी ॥ पुसे सेवकांसी प्रिया कोठें ॥ २ ॥ तेथें दासदासी सेवक ॥ कोणी न बोलती रायासी देख ॥ अवघीं राहिलीं अधोमुख ॥ तेणें साशंक नृप जाला ॥ ३ ॥ मंथरा राहोनियां दुरी ॥ खुणाविली छत्रधारी ॥ ते रायासी नमस्कारी ॥ भयाभीत भारी बोलावया ॥ ४ ॥ तिसी नाभिकारयुक्त ॥ राजा पुसतसे वृत्तांत ॥ ते ह्मणे क्रोधें कैकेयी मूर्छित ॥ अतिसंतप्त भोगत्यागें ॥ ५ ॥ सांडोनि वस्त्राभरणासी ॥ भूमिशय्या मळिण वासासी ॥ कैकेयी होती तमःप्रदेशीं ॥ तेथें रायासी तिणें नेलें ॥ ६ ॥ देखोनि तिची विकलता ॥ परम दुःख जालें दशरथा ॥ तुज कोणें काय केलें आतां ॥ तें तत्वतां मज सांगें ॥ ७ ॥ तुज कोणें दाविला हात ॥ त्याचा समूळ करीन घात ॥ तुज बोलती विनोदार्थ ॥ जिव्हा सदंत छेदीन त्याची ॥ ८ ॥ ज्यासि ह्मणसी करा समर्थ ॥ गजांत लक्ष्मी देईन तेथ ॥ करा ह्मणसी बंदनिर्मुक्त ॥ त्या निर्मुक्त करीन मी ॥ ९ ॥ मी असतां शिरावरी ॥ त्वां कां तोडिली गळसरी ॥ भूमिशयन प्रेताच्यापरी ॥ अशुभकारी हें चिन्ह ॥ १० ॥ तिसी लावूं जातां हाता ॥ तिणें झिंझाडिलें नृपनाथा ॥ तिचें मुख पाहूं जातां ॥ मुख सर्वथा दावीना ॥ ११ ॥ प्रिया पाहों नेदी वदनें ॥ ह्मणोनि रायासी आलें रूदन ॥ धांवोनि धरले तिचे चरण ॥ प्रिये तुजवीण मी परदेशी ॥ १२ ॥ येरीं आसुंडिले पाय ॥ ऊठ येथोनि परता जाय ॥ मुख दाखवितोसि काय ॥ निर्लज्ज पाहें तूं येक ॥ १३ ॥ शुनकें येतांचि शुनी वसवसी ॥ तैसी कैकेयी दशरथासी ॥ स्त्रीलोभें दशा ऐसी ॥ आपत्तीसी स्त्रीलोभ ॥ १४ ॥ राजा दशरथ सूर्यवंशी ॥ त्यासि स्त्रीलोभें दशा ऐसी ॥ इतर पुरुष स्त्रियांची दासी ॥ स्त्रीलोभासी हा बडिवारू ॥ १५ ॥ मज कायसी गळसरी ॥ तूं मज कैचा शिरावरी ॥ प्राण सांडीन उपरा उपरी ॥ तुझी मजवरी अतिप्रीती ॥ १६ ॥ राजा बोले प्रीतीयुक्त ॥ ह्मणे सांग तुझें मनोगत ॥ तें मी करीन वो निश्चित ॥ तुज अत्यंत क्रोध कां आला ॥ १७ ॥ दोघी स्त्रियांचा जो पती ॥ त्यासि सत्यत्व ना

१ वस्त्रांस. २ दांतासह. ३ तोंड. ४ झाडिलें. ५ कुत्रा. ६ दुःखास.

हीं शास्त्रार्थी ॥त्याची साक्ष साधु न मानिती ॥ तुज मज प्रीती सत्य कैंची ॥१८॥ दोघी स्त्रियांचा पति तो शठ ॥ तूं तिघींचाअतिपा
पिष्ठ ॥ माझा आपमान करोनि स्पष्ट॥ राज्यपट कौसल्येसी ॥१९॥जैं मज तुझी अतिप्रीती॥ तैं स्वर्गीं इंद्रादिक पूजिती॥ आतां
माझी करोनि अप्रीती ॥ कौसल्येप्रती राज्यपट ॥ २० ॥ तुवां मांडिलें मजसी वैर ॥ मातुळा धाडिले माझे कुमर ॥ आजि श्री
राम केला राज्यधर ॥ कपटी साचार तूं येक ॥ २१ ॥ तंव राजा ह्मणे कैकेयीसी ॥ तुवांची करोनि आग्रहासी ॥ पुत्र धाडिले
मातुळासी ॥ शेखीं ह्मणसी मज कपटी ॥ २२ ॥ राज्याधिकार ज्येष्ठपुत्रासी ॥ तो केंवि लाभे कनिष्ठासी ॥ विवेक नाहीं तुज
पासी ॥ व्यर्थ करिसी कां क्रोध ॥ २३ ॥ अनधिकाऱ्यासि राज्याधिकारू ॥ ब्रह्मा आलिया नशके करूं ॥ तुज काय जाला भूत
संचारू ॥ अतिअविचारू क्रोध तुझा ॥ २४ ॥ क्रोध पित्यापुत्रातें बाधी ॥ क्रोध स्त्रीपुरुषा विरोधी ॥ क्रोध प्रियाप्रिय उच्छे
दी ॥ क्रोध त्रिशुद्धीं अनर्थ॥ २५ ॥ क्रोध निजज्ञाना निर्दाळी ॥ क्रोध स्वार्थाची करी होळी ॥ क्रोध तापसातें छळी ॥ क्रोध महा
बळी अनर्थ ॥ २६ ॥ क्रोध साहाकारी कामासी ॥ क्रोध आलिया काम नासी ॥ क्रोध विवेकातें ग्रासी ॥ तो तुज पासीं अतिक्रो
ध ॥ २७ ॥ तुज श्रीरामीं प्रीती त्रिशुद्धी ॥ ते तुझी छळिली कोणें बुद्धी ॥ दारुण उपजली दुर्बुद्धी ॥ अतिविरोधी श्रीरामीं
॥२८॥ विरोधकरितां श्रीरामासी ॥ ऐहिकपरत्रातें मुकसी ॥ जगीं अत्यंत निंद्य होसी ॥ हितोपदेसी तुज सांगें ॥ २९ ॥ माझा
तुज भीड भारी ॥ वचन नुलंघिसी तिळभरी ॥ ते तूं आजि मजवरी ॥ अति धिक्कारीं जल्पसी ॥ ३० ॥ तुझे बुद्धीस जाला पाल
ट ॥ अतिदुःखाचा शेवट ॥ पापें जालीस अतिभ्रष्ट ॥ पाप स्पष्ट अतिक्रोधें ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ उदकस्यरसःशैत्यमन्नस्यस्वा
दरोरसः ॥ आनुकूल्यरसःस्त्रीणांमित्रस्यावंचनंरसः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ उदकाची शीतळता गोडी ॥ मिष्टान्ना आदरें चवी गाढी॥
अनादरें कोटि परवडी ॥ लागती पाडी विषाचिया ॥ ३२ ॥ अवंचकता परिपूर्ण ॥ तेंचि मित्रत्व गोडपण ॥ वंचकता जालिया ॥ १ ॥
जाण ॥ मित्रा मित्रपण पैं विटे ॥३३॥ अनकूलता स्त्रियांसी गाढी ॥ तंव स्त्रीपुरुषांची अतिगोडी ॥ जालिया विकल्पासी सवडी ॥

१ लबाड. २ मामाघरीं. ३ त्रास देतो. ४ नाशकरी. ५ इहलोक परलोक. ६ बडबडतेस. ७ स्नेह, विश्वास.

तुटी रोकडी दंपत्या ॥ ३४ ॥ कैकेयी विकल्प धरिला पोटीं ॥ स्त्रीपुरुषां पडेल तुटी ॥ तुझ्या कळवळ्याकरितां गोष्टी ॥ विवेक
दृष्टी विचारू ॥ ३५ ॥ तुझी नव्हे ही स्वबुद्धी ॥ नेणो कोणें दिधली दुर्बुद्धी ॥ क्रोध सांडोनियां त्रिशुद्धी ॥ भोगसंमृद्धी सुखें भोगीं
॥ ३६ ॥ श्रीराम सर्वांचा आवडता ॥ तुज रामासी येकात्मता ॥ कोणें विकल्प घातिला चित्ता ॥ तो सांडीं सर्वथा कैकेयी ॥३७॥
तुझी मज प्रीती पूर्ण ॥ जें मागसी तें देईन जाण ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ परमप्रमाण हें माझें॥ ३८ ॥ ऐसें ऐकोनि राया
च्या गोष्टी ॥ कैकेयी किकल्प सांडी पोटीं ॥ भरत अयोग्य राज्यपटीं ॥ मागतां सृष्टीं निंद्यल ॥ ३९ ॥ मागतां अयोध्या राज्य
भार ॥ मज निंदितील सुरेश्वर ॥ मरमर करतील लाहान थोर ॥ हा विचार अति निंद्य ॥ ४० ॥ तें चिन्ह कळलें मंथरेसी ॥ ह्मणे
काय जालें इयेसी ॥ घालोनियां विकेकासी ॥ केली पिशाची नृपनाथें ॥ ४१ ॥ म्या तंव शिकविला हितार्थ ॥ परी ईस नकळे
निजस्वार्थ ॥ माझें शिकविलें गेलें व्यर्थ ॥ अतिचरफडित मंथरा ॥ ४२ ॥ दुष्टाची ऐकतां धर्मवार्ता ॥ अतिक्रोध उपजे चित्ता ॥
कैकेयीमन द्रवलें देखतां ॥ मंधरा तत्वतां कुसमुसी ॥ ४३ ॥ आंतचेआंत हात चुरी ॥ ह्मणे आतां काय करी ॥ राज्य दिधलें रामा
करीं ॥ आह्मां रोकडी देशवटा ॥ ४४ ॥ रामासि नाहीं माया जाण ॥ आह्मांवरी निष्ठुर पूर्ण ॥ त्यासि जालिया राज्याभिषिंचन॥
पुनरागमन नाहीं आह्मां ॥ ४५ ॥ ते संधीं खुणावी मंथरा॥ ह्मणे सोडूं नको पूर्व निर्धारा ॥ अन्यथा नकरावें विचारा ॥ दोहीं वरां
माग वेगीं ॥४६॥ मंथरा देखतांचि दृष्टी ॥ विकल्प बळावला पोटीं॥ मग रायासी मांडिल्या गोष्टी॥ क्रोधदृष्टी पाहुनियां ॥ ४७ ॥
वाहिली श्रीरामाची आण ॥ तें मज मानलें प्रमाण ॥ मी मागेन तें द्यावें आपण ॥ अन्यथा वचन नकरावें ॥ ४८ ॥ तुह्मींच पूर्वी
होतें दिधलें॥ तेंचि मी मागेन आपुलें ॥ राजा सुखावला येणें बोलें ॥ मागें वाहिलें ह्मणे तिसी ॥ ४९ ॥ तुह्मीच युद्धीं सुखावोन ॥
दिधले दोन वरदान ॥ ते माझे मी मागेन ॥ आपण कृपण न व्हावें ॥ ५० ॥ राजा ह्मणे आवश्यक ॥ जें जें मागसी अलोलिकं ॥
तें तें तुज देईन देख॥ पूर्ण भार्क पैं माझी ॥५१॥ सत्य न करितां पूर्व भाक॥हांसतील हरिश्चंद्रादिक॥ पूर्वज शापितील आवश्यक॥

१ स्त्रिपुरुषांस. २ वैभवभोग. ३ सत्यभाक. ४ विवेकाचीगोष्ट. ५ देशत्याग. ६ आवडतें. ७ असाधारण. ८ प्रतिज्ञा, वचन.

मजही नरक होईल ॥५२॥ कल्पतरुकामधेन ॥ पाताळींचें अमृतपान ॥ जें जें मागसील तें देईन ॥ सत्य संपूर्ण करीन मी ॥ ५३ ॥ असतां साह्य श्रीराम मजसी ॥ काय दुर्लभ मज द्यावयासी ॥ मग दशरथ अतिउल्हासेंसी ॥ कैकेयीसी तुष्टला ॥ ५४ ॥ भोळेपणाचे लवलाहें ॥ राजा गर्जे उभवोनि बाहे ॥ स्त्रीयांचें हृदय कातर आहे ॥ तें ठावकें नव्हे पुरुषासी ॥५५॥ सर्वचोरांचा सांगात ॥ तैसा स्त्रियांचा वृत्तांत ॥ सर्वस्वें करोनियां घात ॥ नरकपात स्त्रीसंगें ॥ ५६ ॥ ऐकोनि रायाची वचनोक्ती ॥ कैकेयी बोले रायाप्रती ॥ मागें न माझिया वरदोक्ती ॥ ऐक निश्चिती मागतें ॥५७॥ येकें वरदें भरतासी ॥ स्वयें द्यावें निजराज्यासी ॥ जैसा उल्हास रामाभिषेकासी ॥ तेणें उल्हासीं अभिषेकीं ॥५८॥ दुसऱ्या वरदें श्रीरामासी ॥ धाडावें दंडकारण्यासी ॥ गोदातीरीं वनवासी ॥ चवदा वर्षी वनवास ॥ ५९ ॥ मज नाहीं अतिस्वार्थ ॥ चवदा वर्षे नेमस्त ॥ राज्य करील माझा भरत ॥ पुढें रघुनाथ राज्य करो ॥६०॥ चवदावर्षां माझारी ॥ चवदा भुवनें भरत आंवरी ॥ राम आलिया तयावरी ॥ मग कैशापरी राज्य पावे ॥ ६१ ॥ वनीं दंडकारण्यांत ॥ राक्षसांचा अतिघात ॥ ते गिळतील रघुनाथा ॥ मग राज्यीं भरत अक्षयी ॥ ६२ ॥ रामा वेगळा लक्ष्मण ॥ त्याचेंही राक्षस करितील भक्षण ॥ तेव्हां निष्कंटक राज्य पूर्ण ॥ भरत आपण भोगील ॥ ६३ ॥ दृढ विचार हा पोटांत ॥ संबोखावया दशरथ ॥ चवदावर्षे नेमस्त ॥ स्वयें सांगत मर्यादा ॥ ६४ ॥ अयोध्या निकट प्रदेशीं ॥ राम जालिया वनवासी ॥ अयोध्या जाईल त्यापासीं ॥ मग भरता उद्वसीं राज्य कैंचें ॥ ६५ ॥ राम आवडे प्रजांसी ॥ राम आवडे प्रधानांसी ॥ राम आवडे सर्व सैन्यासी ॥ ते त्यापासीं जातील ॥ ६६ ॥ रामापासीं जाती समग्र ॥ मग अयोध्या वोस नगर ॥ तेथें भरत राज्यधर ॥ हा मिथ्या विचार समूळीं ॥ ६७ ॥ यालागीं दंडकारण्यासी ॥ अवश्य धाडावें श्रीरामासी ॥ गोदातीरीं वनवासी ॥ वल्कलांबरेंसीं रहिवासु ॥ ६८ ॥ राज्यामधील अणुप्रमाण ॥ रामें न न्यावे आपण ॥ जटाधारी वल्कलपरिधान ॥ करावें गमन गंगातीरीं ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥

असंगसंगदोषेणसाधवोयांतिविक्रियां ॥ एकरात्रप्रसंगेणकाष्टघंटाविटंबना ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ वोढाळ धेनुच्या संगतीं ॥ धर्म

१ आनंदितझाला. २ हात. ३ कठोर, कपटी. ४ सोबतीचाचोर. ५ निर्वैर. ६ एमजुतीसाठीं, ७ नजीक. ८ झाडांच्या सालींचीं वस्त्रें धारण करून. ९ वस्त्र. ११ दांडगी, चंचल.

धेनु चरतां शेतीं ॥ वोढाळ पळे अतर्क्यगती ॥ धर्मधेनुप्रति लोढणें ॥ ७० ॥ तैसें कैकेयीस जाण ॥ मंथरेचें आप्तपण ॥ भरतराज्याचें भूषण ॥ लोढणें संपूर्ण वैधव्याचें ॥ ७१ ॥ अवगणोनियां निजपती ॥ द्वेष करितां श्रीरघुनाथीं ॥ पावेल वैधव्याची प्राप्ती ॥ दुष्टसंगतीचें ऐसें फळ ॥ ७२ ॥ असो हा कार्यार्थ ॥ ऐकोनि कैकेयीचा वचनार्थ ॥ दशरथ धरणीं पडे मूर्छित ॥ अति प्राणांत वोढवला ॥ ७३ ॥ श्रीरामवियोगाचे बाण ॥ हृदयीं खडेतरले दारुण ॥ अर्धकंठीं धरिला प्राण ॥ रामदर्शन घ्यावया॥ ७४ ॥ कैकेयीचें वचनवज्र ॥ रामवियोग सतेजधार ॥ मरणांत घाव लागला थोर ॥ घायें नृपवर मूर्छित ॥ ७५ ॥ ऐसा अंतरीं विव्हळ ॥ रामवियोगाची तळमळ ॥ नेत्रावाटे वाहे जळ ॥ स्वेदें प्रबळ चालिला ॥ ७६ ॥ अंगीं घाव न देखे वैद्य ॥ यालागीं न चले औषध ॥ अंतरीं खोंचला सुबद्ध ॥ पोटीं अशुद्ध दृढ पडिलें ॥ ७७ ॥ राजा होवोनि सावधान ॥ ह्मणे मी देखतों हें दुष्ट स्वप्न ॥ श्रीराम सर्वांचें जीवन ॥ त्यासि वनप्रयाण कोण नेमीं ॥ ७८ ॥ कैकेयीची मज आवडी ॥ तेचि मोहक मद्यें उघडी ॥ श्रीराम वनवासा दवडी ॥ प्रियाप्रियधाडी मज आली ॥ ७९ ॥ स्त्रीवल्लभा आप्तपण ॥ जो मानी तो मूर्ख पूर्ण ॥ श्रीरामासि वनवास प्रयाण ॥ आली नागवण स्त्रीलोभें ॥ ८० ॥ पुरुषें प्रलोभें न द्यावी भाक ॥ स्वयें मागणें नाहीं तें देख ॥ संधि साधोनियां अटक ॥ नरक दायक मागणें ॥ ८१ ॥ दुष्टदुर्धर स्त्रीचरित्र ॥ सर्वदा बोलतें वेदशास्त्र ॥ तें मी न मानोनियां पामर ॥ जालों पात्र अतिदुःखा ॥ ८२ ॥ जेंवि उच्छिष्टें पाळिजे श्वान ॥ तैसा मी जालों स्त्रीयांचे अधीन ॥ तें फळ पावलों संपूर्ण ॥ वनाभिगमन रघुनाथा ॥ ८३ ॥ पाहोनि कैकेयीचें वदन ॥ रायासि आला क्रोध दारुण ॥ नष्टे दुष्टे दुर्भगे जाण ॥ द्वेषी संपूर्ण श्रीरामीं ॥ ८४ ॥ रामें काय केला अपराधु ॥ त्यावरी तुझा दुर्धर क्रोधु ॥ दंडकारण्य अतिविरोधु ॥ भाग्यानुबंधु वनवासा ॥ ८५ ॥ भरतापरिस अतिप्रीती ॥ श्रीरामावरी तुझी होती ॥ कोणें विकल्प घातला चित्तीं ॥ श्रीरामाप्रति अतिद्वेषु ॥ ८६ ॥ कौसल्येपरिस अधिक ॥ श्रीराम तुझा निजसेवक ॥ सेवा करोनि अवंचक ॥ त्यासि तूं दुःख कां देसी ॥ ८७ ॥ माझी घेवोनियां भाक॥

१ भूमीवर. २ रुतले. ३ घाम. ४ रक्त. ५ वनाभिगमन, वनवास. ६ जाणें. ७ अचुक. ८ भयंकर. ९ विश्वासानें.

मजाचि देवों पाहसी दुःख ॥ जळो तुझें काळें मुख ॥ दुःख तें सुख मानिसी ॥ ८८ ॥ श्रीराम परमात्मा परेशु ॥ त्याचा तूं करितां
द्वेषु ॥ होईल सर्वस्वाचा नाशु ॥ पावसी त्रासु निंदेचा ॥ ८९ ॥ ना भरत ना श्रीराम ॥ ऐसें होईल विरुद्धकर्म ॥ यालागीं करीं
तूं उपशम ॥ द्वेषदुर्गम सांडोनी ॥ ९० ॥ श्रीरामीं सांडी कठिणपण ॥ त्यालागिं धरितों तुझे चरण ॥ वरदानाचें दृढपण ॥ क्ष
मा संपूर्ण मजकरीं ॥ ९१ ॥ ऐकोनि रायाचें वचन ॥ कैकेयी ह्मणे होसी सर्वज्ञ ॥ सूर्यवंशीं वरदान ॥ मिथ्या वचन नाहीं केलें
॥९२॥ स्वप्नींचें वरदान नरेंद्रें ॥ सत्यकेलें हरिश्चंद्रें ॥ आपणासगट स्त्रीपुत्रें ॥ विकोन खरें वरद केलें ॥९३॥ नपुंसक तूं सूर्यवं
शीं ॥ राम न धाडवे वनवासासी ॥ शेखीं स्त्रियांच्या पायां लागसी ॥ निःसंग होसी तूं एक ॥ ९४ ॥ कपोताच्या वरदानासी ॥
शिब्रीनें तुकिलें निजमांसासी ॥ सत्य करोनि वचनासी ॥ वैकुंठासी नेली नगरी ॥ ९५ ॥ राजा रुक्मांगद अयोध्येसी ॥ धर्मां
गद पुत्र तयासी ॥ तेणें जिंकोनि सप्तद्विपांसी ॥ नाना अर्थ पितयापासीं अर्पिले ॥९६॥ पृथ्वी समुद्रवलयांकित ॥ तो पितया
सी एकचि सुत ॥ पितृसेवनार्थ अतिउदित ॥ आणि हरिभक्त सर्वस्वें ॥ ९७ ॥ मोहिनीच्या वरदासी ॥ पिता वधि धर्मांगदा
सी ॥ नगरी नेली वैकुंठासीं ॥ एकादशी व्रताच्या प्रतापें ॥ ९८ ॥ त्याचि वंशींचा तूं दशरथ ॥ वना न धाडवे रघुनाथ ॥ वरद
नदेववे ह्मणसी मातें ॥ हें नपुंसकता तुजचि साजे ॥ ९९ ॥ स्त्रीवाक्य अतितीक्ष्ण ॥ ऐकतां निवटे जीवप्राण ॥ राजा पडला
मूर्छापन्न ॥ संज्ञा पूर्ण बुडाली ॥ १०० ॥ स्त्रीविषय विष संपूर्ण ॥ दुर्धर तें अतिदारुण ॥ सेविलिया अवश्य मरण ॥ तें संपूर्ण
कैकेयी केलें ॥ १ ॥ राजा अतिदुःखें मूर्छापन्न ॥ तो पावोनि संज्ञा संपूर्ण ॥ ते कैकेयीप्रति आपण ॥ विनीत कारुण्यें बोलतु
॥ २ ॥ श्रीरामीं तुझी कृपा पूर्ण ॥ तेथें अत्यंत कठिणपण ॥ धरावया तुज काय कारण ॥ अतिदारुण निर्दयत्वें ॥ ३ ॥ सुंदर
सुकुमार सुखैकघन ॥ श्रीराम हा राजीवनयन ॥ त्यासि चरणचाली गमन ॥ दुर्धर वन केंवि कंठे ॥ ४ ॥ सुवासवासें श्रीरघुवी
र ॥ त्यासि परिधान वल्कलांबर ॥ शीत उष्ण अतिदुर्धर ॥ श्रीरामचंद्र केंवि साहे ॥५॥ मृदु अरुंवार सुखसेजेसी ॥ सुमनें खु ॥ ३ ॥

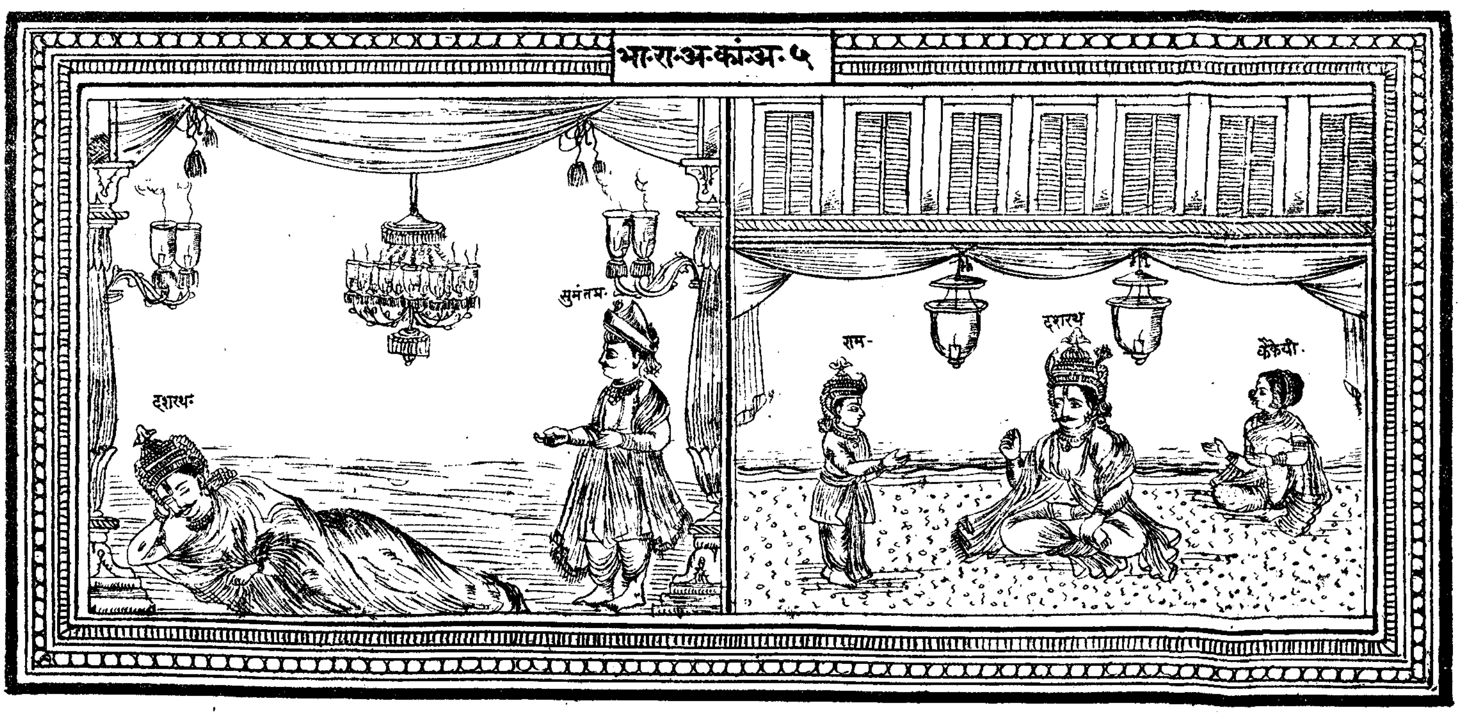
१ शांति. २ वचन. ३ आणि. ४ समुद्ररूपीकडे धारण करणारी, जलवेष्टित. ५ आई. ६ चेष्टा. ७ मूर्छित, देहावसानरहित. ८ नम्रतेनें. ९ कमललोचन. १० वस्त्र. ११ नाजुक.

पती श्रीरामासी ॥ तृणपर्णशयन त्यासी ॥ कैसेंनि सोसी श्रीराम ॥ ६ ॥ पंचामृत अतिचोखटें ॥ सेवितां श्रीरामाचें मन वि
टे ॥ त्यासि तिखट अंबट तुरटें ॥ फळें मुळें कडवटें केंवि खाये ॥ ७ ॥ सेना प्रधान सेवक आप्त ॥ तेणेंसीं विचरे श्रीरघुनाथ ॥
तो येकला वनांत ॥ दंडकारण्यांत केंवि राहे ॥८॥ जळो माझें काळें वदन ॥ प्रमादी प्रमदागुप्तवरदान ॥ श्रीरामा केलें दुःखं
धन ॥ ह्मणोनि रुदन करी राजा ॥ ९ ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ त्या सांगातें जाईल लक्ष्मण ॥ त्यासवें जाईल माझा प्राण ॥
सत्य जाण कैकेयी ॥ ११० ॥ दुःखें कौसल्या त्यजील प्राण ॥ सुमित्रा मरेल सत्य जाण ॥ येव्हढियांचा गेलिया प्राण ॥ सुखसं
पन्न तूं होसी ॥ ११ ॥ दुर्धर करोनियां आकांत ॥ राज्यीं स्थापूं पहासी भरत ॥ येव्हढा न करीं तूं अनर्थ ॥ शरणागत मी तु
झा ॥ १२ ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ क्षमा करी मज दशरथा ॥ न मागावी हे वरदकथा ॥ वना रघुनाथा न दवडावें
॥ १३ ॥ राम असोंदे मजपासीं ॥ राज्य देतों मी भरतासी ॥ प्रतिभू देतों वसिष्ठासी ॥ तो आह्मांसी नियंता ॥ १४ ॥ ह्मणो
नि घातलें लोटांगण ॥ धरिले मस्तकीं तिचे चरण ॥ तंव ते क्षोभली दारुण ॥ ह्मणे शठनर्मपण कां करिसी ॥ १५ ॥ अतिहीन
दीन तूं होसी ॥ लाज लाविली सूर्यवंशासी ॥ बोलिला बोल पैं सांडिसी ॥ कृपण होसी नृपनाथा ॥ १६ ॥ पायां पडलियां सा
ठीं ॥ मी न सांडी वरद गोष्टी ॥ देणें नाहीं तुझे पोटीं ॥ महा हट्टी होसी राया ॥ १७ ॥ तूं तंव नदेसी वरदान ॥ मज ह्मणसी
महाविघ्न ॥ तरी मी आपुला देईन प्राण ॥ सुखसंपूर्ण हो तुह्मां ॥ १८ ॥ माझा हाचि परमार्थ ॥ जे सुखी हो अवनिजाकांत ॥
माझा करोनियां घात ॥ सुखी दशरथ हो येथें ॥ १९ ॥ वरदभाष्य करितां मिथ्या ॥ माझी तुजवरी पडेल हत्या ॥ मग तूं अभि
षेकी रघुनाथा ॥ सुख समस्तां होईल ॥ १२० ॥ अतिउग्र कैकेयीचें वचन ॥ तेणें रायासी आलें रुदन ॥ सवेंचि पडे मूर्छा
पन्न ॥ भ्रमे मन रायाचें ॥ २१ ॥ देशोदेशींचे भूपती ॥ आणिले रामाभिषेकार्थीं ॥ ते मज दिगंतीं निंदिती ॥ स्त्रीवश स्त्रीजित
दशरथु ॥२२॥ प्रधानादि जनसमस्त ॥ घरोघरीं निंदिती बहुत ॥ निंदापात्र मी निश्चित ॥ वना रघुनाथ दवडितां ॥ २३ ॥

१ गवत, पानें, यांवर निजणें. २ सहवासकरी. ३ मोहक. ४ स्त्रियांना गुप्तभाक देणें. ५ क्रोधाविष्ट झाली. ६ लबाडी. ७ सीतापती, राम. ८ चोहोंकडे. ९ वायकोच्या अमलांत रहाणारा.

केकेयीचें प्रेमसुख ॥ इहलोक ना परलोक ॥ जगा द्यावया परमदुःख ॥ सुंदरी विख कैकेयी ॥ २४ ॥ कैकेयी केवळ काळ राती ॥ म्यां पाळिली अतिप्रीती ॥ ते माझी भोंवली मज भोंवती ॥ कोणाप्रती सांगावें ॥ २५ ॥ राम धाडावया वनाप्रती ॥ वचनें तळमाळितां भूपती ॥ दुःख सोसितां सरली राती ॥ उदय प्राप्ती होऊं पाहे ॥ २६ ॥ प्रबोधितां[1] श्रीदशरथ ॥ कैकेयी करील विपरीत ॥ वधावया राक्षस समस्त ॥ वना श्रीरघुनाथ निघेल ॥ २७ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ कथारम्य रामायण ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान ॥ वनप्रयाण श्रीरामा ॥ २८ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडेयेकाकारटीकायां कैकेयी दशरथ संवादोनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ १३० ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ जागृत होतां.

॥ श्रीशिवायगुरवेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रभातेशार्वरींदृष्ट्वाचंद्रनक्षत्रमंडितां ॥ ततःसूतोयथाकालंपार्थिवस्यनिवेशनं ॥ १ ॥ प्रविवेशप्रबोधार्थंसुमंतोमतिसत्तमः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ अभिषेकावया श्रीरघुनाथ ॥ प्रातःकाळीं सुमुहूर्त ॥ चंद्र देखोनि गुरुपुष्ययुक्त ॥ वेगीं सुमंत ऊठिला ॥ १ ॥ सुमंत प्रधान बुद्धिवंत ॥ प्रबोधावया दशरथ ॥ आला राजभुवनाआंत ॥ कैकेयीयुक्त नृप जेथें ॥ २ ॥ अभिषेकावया रघुनंदन ॥ राया होईं सावधान ॥ ऐकोनि प्रधानाचें वचन ॥ मूर्छापन्न दशरथ ॥ ३ ॥ रामजाईल वनांत ॥ कोणें तोंडें बोलूं मात ॥ हातींचा जाईल रघुनाथ ॥ दुःखें मूर्छित दशरथु ॥ ४ ॥ वना धाडितो दशरथ ॥ ऐसी ऐकतांचि मात ॥ वचन नुलंघीच रघुनाथ ॥ जाईल वनांत तात्काळ ॥ ५ ॥ रामासि नाहीं राज्यचाड ॥ नाहीं विषयांचें कोडें ॥ माझें वाक्य अतिगोड ॥ घेईल वोढ वनवासा ॥ ६ ॥ वना धाडितों ऐसी गोष्टी ॥ काना वचना होतां भेटी ॥ वना निघेल तो उठाउठीं ॥ जगजेठी श्रीराम ॥ ७ ॥ वनवासाची हे कथा ॥ कानीं ऐकतां रघुनाथा ॥ वना निघेल तत्वतां ॥ यासि मी आतां काय करूं ॥ ८ ॥ विशेषें माझी भाक ॥ मिथ्या न करील रघुकुळटिळक ॥ वना जाईल आवश्यक ॥ दुःखशोक दशरथा ॥ ९ ॥ कैकेयी तंव आहे खोटी ॥ हट्टें विस्तारील गोष्टी ॥ पाडील श्रीरामासीं तुटी ॥ दुःखें सृष्टीं मूर्छित ॥ १० ॥ कैकेयी ह्मणे सुमंताप्रती ॥ रायासी लागली सुषुप्ती ॥ वेगीं आणावा रघुपती ॥ आज्ञा मजप्रतीं रायाची ॥ ११ ॥ ऐसी कैसी पां सुषुप्ती ॥ क्षितितळीं लोळे भूपती ॥ मिथ्या मानोनियां चित्तीं ॥ निघे मागुती सुमंत ॥ १२ ॥ तंव अभिषेकसामग्री ॥ सभामंडपाच्या द्वारीं ॥ स्वयें वसिष्ठ विस्तारी ॥ नानापरी उपचार ॥ १३ ॥ वसिष्ठ ह्मणे सुमंतासी ॥ सर्वसामग्री सांगें रायापासीं ॥ वेगीं बोलावी तयासी ॥ अभिषेकासि सुमुहूर्त ॥ १४ ॥ सदाफळी औदुंबर ॥ त्याचें भद्र पीठ मनोहर ॥ केलें अत्यंत सुंदर ॥ श्रीरामचंद्र अभिषेका ॥ १५ ॥ भद्रीं व्याघ्रचर्म अहत ॥ समग्रही नखपुच्छयुक्त ॥ सिंहासनीं विराजित ॥ वरासनार्थ श्रीरामा ॥ १६ ॥ सुवर्णकुंभ शतानुशत ॥ दीर्घ बसंडे वृषभश्वेतें ॥ सुवर्णशृंगी क्षीरयुक्त ॥ वस्त्रें अहत अतिशुद्ध ॥ १७ ॥ सिंधुसंगम सुधासंगम ॥ गंगा यमुना त्रिवेणीसं

१ जागृत करण्यास. २ राजवाड्यांत. ३ राज्यलोभ. ४ आवड, प्रीति. ५ ओढ. ६ अभिनीवर. ७ नमस्कारलेल्या. ८ पवित्र आसन, बैठक. ९ कुलश. १० शुभ्रबैल. ११ दुभाळ.

गम ॥ जळें आणिलीं पवित्रपरम ॥ रघुत्तमअभिषेका ॥ १८ ॥ सप्तकुश सप्तमृत्तिका ॥ सप्तऋषी आणिले देखा ॥ चतुःस
मुद्रींच्या उदका ॥ अभिषेका आणिलें ॥ १९ ॥ श्वेतअश्वैशार्दूळ रथ ॥ चंद्रोपमछत्रश्वेत ॥ श्वेत चामरें रत्नदंडयुक्त ॥ सुशोभि
त व्यजनें ॥ २० ॥ गौरोचन हरिद्रा गौरव ॥ पद्मपल्लव क्षीरपल्लव ॥ तोरणें बांधिलीं अतिअपूर्व ॥ राजे सर्व तिष्ठंती ॥ २१ ॥
दधिमधुघृतअक्षतायुक्त ॥ पूर्णकलश सालंकृत ॥ अष्टकन्या दानार्थ ॥ उभ्या तिष्ठत अभिषेका ॥ २२ ॥ मुगुटकुंडलें
रत्नमेखळा ॥ बाहू अंगदें कंठमाळा ॥ सिद्ध सामग्री या सकळा ॥ ब्राह्मणमेळा तिष्ठतसे ॥ २३ ॥ बाहेरी येवोनि आपण ॥ अ
भिषेकावा रघुनंदन ॥ हे वसिष्ठाची आज्ञा पूर्ण ॥ केलें नमन सुमंतें ॥ २४ ॥ ऐकोनि वसिष्ठाचें वचन ॥ राजाजाला
अतिउद्विग्न ॥ केंवि दाऊं काळें वदन ॥ मूर्छापन्न अतिदुःखी ॥ २५ ॥ देखोनि रायाची अवस्था ॥ कंप सुटला सुमंता ॥ कै
केयी सांगे समूळ वार्ता ॥ ह्मणे राव कां वृथा दुःख मानी ॥२६॥ पूर्वीं मज दिधलें भाकेसी ॥ भरता राज्य राम वनवासी ॥ तेंचि
मागतां रायासी ॥ अतिदुःखासी कां मानी ॥ २७ ॥ निश्चय जाण तूं सुमंता ॥ राज्यपट माझिया भरता ॥ दंडकारण्य श्रीरघु
नाथा ॥ भाक अन्यथा मी न करीं ॥ २८ ॥ ऐकतां कैकेयीची वाणी ॥ सुमंत पडे मूर्छित धरणीं ॥ कपाळ पिटी आक्रंदोनी ॥ का
य पापिणी वदलीस ॥ २९ ॥ राम प्रिय परम समस्तां ॥ जीवाहूनि आवडता ॥ त्या तुज द्वेषितां रघुनाथा ॥ अभाग्यता पैं आ
ली ॥ ३० ॥ ऐसें वचनीं अतिअनर्थ ॥ ईसि रायें करावा घात ॥ वना दवडितां रघुनाथ ॥ अतिअनर्थ होईल॥३१॥ येरी ह्मणे पू
र्वीची भाक ॥ नदेतां रायासि होय नरक ॥ सुमंता वोढवलें महादुःख ॥ अधोमुखें विलपतु ॥ ३२ ॥ तयासि संबोखी दशरथ ॥
ह्मणे हे बाहेरकळों नेदीं मात ॥ वेगीं पाचारी श्रीरघुनाथ ॥ मग वृत्तांत कळेल ॥ ३३ ॥ सुमंत वेगीं राजाज्ञेसी ॥ आला श्रीराम
भवनासी ॥ शोभा शोभे वैकुंठासी ॥ लाजे त्यासी कैलासु ॥ ३४ ॥ भवनीं मयूर नृत्य करिती ॥ तांडव विसरे उमापती ॥ मधुर
पारवीं घुमघुमती ॥ चमके त्रित्तीं सामवेद ॥ ३५ ॥ पारव्यांच्या पीयूषवाणी ॥ गंधर्व ठेले वेडावोनी ॥ चारी वेद जाले मौनी ॥ ॥ १ ॥

१ तीर्थे. २ उत्तम शुभ्र घोड्यांनीं युक्त. ३ पर्ले, विंजणे. ४ हळद. ५ उभे राहतात. ६ कडीं. ७ प्राप्त झालें. ८ रुदन करी. ९ समजावी. १० गृहास. ११ शंकर १२ अमृतासमाणें मधुर स्वर.

श्रीरामभवनीं आल्हादु ॥ ३६ ॥ श्रीरामाच्या भवनाप्रती ॥ शुकं सुभाषित बोलती ॥ वेदांत वेडावले किती ॥ रस सेविती उपनि
षदें ॥ ३७ ॥ सारिका गोड बोलती ॥ तेणें लाजे सरस्वती ॥ विस्मय मानी बृहस्पती ॥ पक्षी पक्षार्थी परमार्थु ॥ ३८ ॥ रस स्रवती
द्राक्षघड ॥ तो रसु सर्वांहूनि गोड ॥ सचाडें होय तो निचाड ॥ पुरे कोड मुमुक्षूंचें ॥ ३९ ॥ रामांगणींच्या कमळिणी ॥ कमळा
लाजे त्यांतें देखोनी ॥ माझा रहिवास चरणीं ॥ हृदयाभरणी शोभती ॥४०॥ श्रीरामभवनीचें सुमन ॥ सुवासें होय मन उन्मन ॥
तेणें वासें पांगळे पवन ॥ राहे मिळोन चिद्रूपीं ॥ ४१ ॥ पताका श्रीराममंदिरीं ॥ झळकताती चिदंबरीं ॥ जो कां लक्षी त्याची
थोरी ॥ चराचरीं तो धन्य ॥ ४२ ॥ चूतवृक्ष भुवनाआंत ॥ अवघे जाले अच्युत ॥ सुफळफळें अतिविनीतें ॥ फळ त्यागित परिपा
कीं ॥ ४३ ॥ पारिजात स्वर्गसुवासें ॥ पायीं लोळती कोणी न पुसे ॥ श्रीराममंदिरींचीं माणसें ॥ अवघीं उदासें तयांसी ॥४४॥
सप्तावरण सप्त दारवंठे ॥ द्वारपाळ सज्ञान मोठे ॥ कळिकाळा मारिती सोटे ॥ ऐसे लोटे प्रतापी ॥४५॥ देखोनि द्वारपाळाचे वेत ॥
कृतांत चळचळां कांपत ॥ काळ कामारा होय तेथ ॥ श्रीरघुनाथ सेवावया ॥ ४६ ॥ श्रीराममंदिरीं देखतां देख ॥ सुमंतासी
अत्यंत हरिखें ॥ मागील विसरला दुःख ॥ परमसुख कोंदलें ॥ ४७ ॥ रथ सांडोनि पहिले द्वारीं ॥ छत्रचामरें दुसरे द्वारीं ॥ पादं
त्राण तिसरे द्वारीं ॥ त्यजोनि नरीं जाइजे ॥ ४८ ॥ चौथे द्वारीं अर्थ सांडित ॥ पांचवे द्वारीं निःशेष स्वार्थ ॥ साहावें द्वारीं साधनें
समस्त ॥ स्वयें राहत सर्वही ॥ ४९ ॥ सांडोनि मीतूंपणाचा सांगात ॥ रिघावें सातवें द्वाराआंत ॥ तैंच भेटे श्रीरघुनाथ ॥ मुख्य
परमार्थ या नांव ॥ ५० ॥ भावार्थ तें राजभवन ॥ प्रथम दारवंटा तें श्रवण ॥ दुसरें द्वार तें साधन ॥ नित्यानित्य विचारण तें ति
जें ॥ ५१ ॥ चवथा द्वारवंटा मनन ॥ पांचवा निजध्यास जाण ॥ साहावा तें वैराग्य पूर्ण ॥ सातवा जाण साक्षात्कार ॥ ५२ ॥
त्याचि मार्गाचे परिपाटी ॥ श्रीरामासी होय भेटी ॥ भलतिया जातां आव्हाटी ॥ वाजती पाठीं यमदंड ॥ ५३ ॥ असो हा अतिश
य कवितार्थ ॥ पुढील चालवावा ग्रंथ ॥ पाचारावया श्रीरघुनाथ ॥ आला सुमंत सवेग ॥ ५४ ॥ अंतरशुद्ध तो सुमंत ॥ आला सा

१ पोपट. २ सलोभ. ३ वैराग्यसंपन्न. ४ लक्ष्मी. ५ फुलें. ६ आम्रवृक्ष. ७ फार वांकलेले. ८ शूर. ९ आनंद. १० पादुका, जोडे. ११ शेवटीं. १२ मार्गानें.

नव्या द्वारा आंत ॥ तेणें देखिला श्रीरघुनाथ ॥ स्वरूपार्थ अनुपम्य ॥ ५५ ॥ राजीवलोचन तो घनसांवळा ॥ आजानुबाहू अति
विशाळा ॥ मुगुटकुंडलें विचित्रमाळा ॥ अनर्घ्य गळां निजपदक ॥ ५६ ॥ वीज लाजोनि कांसेसी ॥ जावों विसरली अस्तासी ॥
तैसा पीतांबर तेजेसी ॥ कटिप्रदेशीं लखलखित ॥ ५७ ॥ सांवळे अंगीं सुगंध उटी ॥ बाहूभुषणें बाहुवटीं ॥ ठिळक पिंवळा ल
ल्लाटीं ॥ देखतां दृष्टी मन निवे ॥ ५८ ॥ पीतांबर परिधान ॥ कटिमेखळा विराजमान ॥ देखतां हरे भूकताहन ॥ आनंदघन श्री
राम ॥ ५९ ॥ वाकी अंदुवाचा गजर ॥ चरणीं गर्जती तोडरें ॥ सुवर्णपर्यंकी श्रीरघुवीर ॥ आल्हाद थोर सुमंता ॥ ६० ॥ सौंद
र्याची निःसीम सीमा ॥ सीता सेवी श्रीरामा ॥ लक्ष्मीकांता जैसी रमा ॥ तैसी प्रतिमा शोभत ॥ ६१ ॥ ऐसा देखोनि रघुवीर॥
सुमंतें केला नमस्कार ॥ तुझे भेटीस नृपवर ॥ अतिसादर येकांतीं ॥ ६२ ॥ ऐकोनि सुमंताचें वचन ॥ सीता बोले हास्यवदन॥
करावया राज्याभिषिंचन ॥ रायें प्रधान पाठविला ॥ ६३ ॥ ऐकोनि पितयाचें आज्ञावचन ॥ शीघ्र उठिला रघुनंदन ॥ सीतेनें
करोनि नमन ॥ नीरांजन त्यासी केलें ॥ ६४ ॥ श्रीराम द्वारांतरीं येत ॥ सुमंतें शीघ्र आणिला रथ ॥ त्यांत बैसला रघुनाथ ॥
जैसा भाँस्कर तेजस्वी ॥६५॥ लक्ष्मण जाला छत्रधारी ॥ चामर सुमंताचे करीं ॥ श्रीराम निघाला बाहेरी ॥ जयजयकारीं घनग
र्जे ॥ ६६ ॥ पुढें वीर वेत्रपाणी ॥ लागल्या वाजंत्र्यांच्या ध्वनी ॥ राजे जे कां मुगुटमणी ॥ लागती चरणीं श्रीरामा ॥६७॥ पृ
ष्ठभागीं रथांचे घडगडाट ॥ राजे आरूढले श्रेष्ठश्रेष्ठ ॥ दोहीं बाहीं कुंजर थाट ॥ पुढें उद्भट महावीर ॥ ६८ ॥ असिवीरांचे पैं थ
वे ॥ वारू नाचती अतिलाघवें ॥ महा मांडलिकांचे यांवे ॥ जयजयकारें गर्जती ॥ ६९ ॥ अश्वगजरथांचे भार ॥ चालती पायाचे
मोगर ॥ हैकार थैकार जैजैकार ॥ सेना संभार चतुरंगीं ॥ ७० ॥ ध्वजा पताका अपार ॥ डोलती श्रीगिरि संभार ॥ सिंहनाद
करिती वीर॥भाट कैवार वाणिती ॥७१॥ नगरनागरिक लोक ॥ हर्षे बोलती सकळिक ॥ रायें श्रीराम पाचारिला देख ॥ राज्याभि
षेक करावया ॥ ७२ ॥ हेचि वार्ता घरोघरीं ॥ स्वयें बोलती नरनारी ॥ राम जातो निजगजरीं ॥ राज्याधिकारी व्हावया ॥ ७३ ॥ ॥ २ ॥

१ अनुपम्य,अमोलिक. २ कमरेमध्यें. ३ घागऱ्यांचा. ४ पैंजण. ५ सोन्याचा पलंग. ६ आरती. ७ सूर्य. ८ छडी हातीं धारण करणारे, चोपदार. ९ हत्ती. १० शूर. ११ स्वार. १२ घोडे. १३ समुदाय.

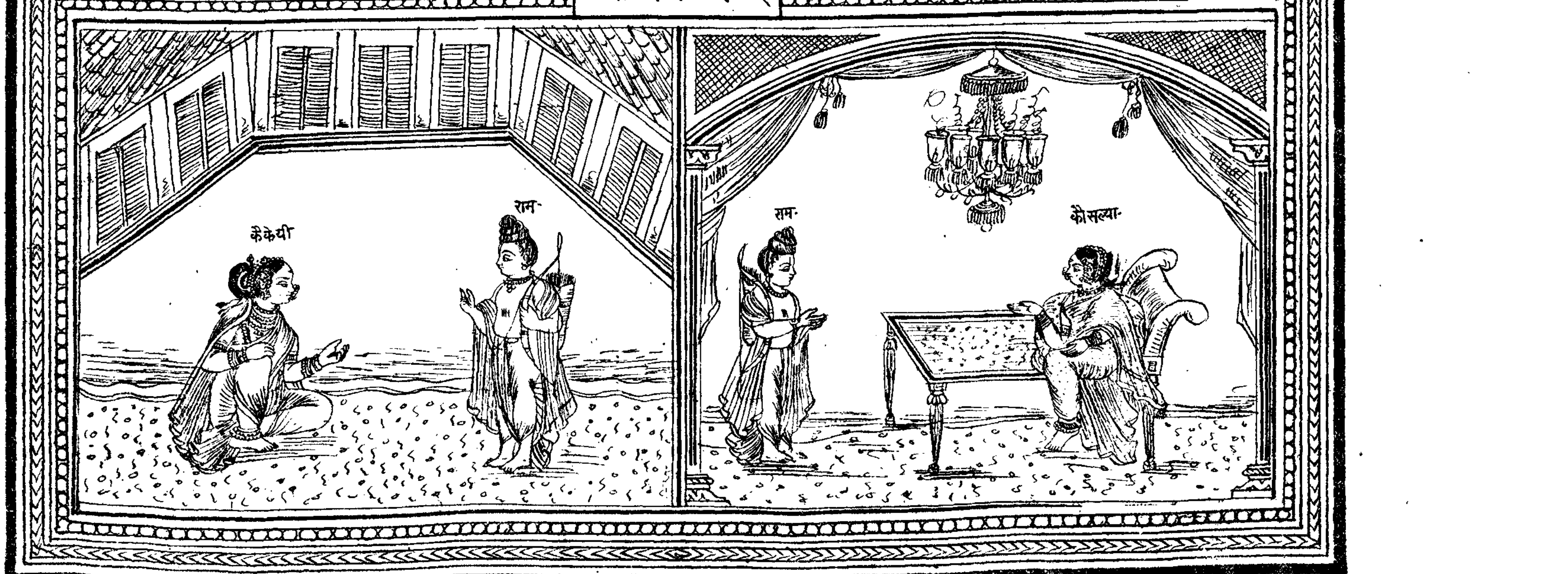
मार्ग सिंपिला सुगंधें ॥ तोरणें मखरें नानाविधें ॥ नगर शृंगारिलें विनोदें ॥ परमानंदें आल्हादु ॥ ७४ ॥ मुंडपेंघसणी हो
त भारी ॥ येक चढले माड्यागोपुरीं ॥ येक पाहती गवाक्षद्वारीं ॥ आवडी भारी श्रीरामीं ॥७५॥ आल्हाद नगरा माझारीं ॥ गु
ढिया उभविल्या घरोघरीं ॥ सदीप बालिदान करीं ॥ नरनारी वोंवाळिती ॥ ७६ ॥ पाहतां श्रीरामाचें मुख ॥ परमानंदें होय ह
रिख ॥ डोळियां लागली टकमक ॥ नावडे आणिक दृष्टीसी ॥ ७७ ॥ लवों विसरलीं नेत्रपातीं ॥ प्राण पांगुळ जाला निजगती ॥
सर्व इंद्रियां एक वृत्ती ॥ श्रीराममूर्ती देखोनी ॥ ७८ ॥ सादरें पाहतां रघुपती ॥ आनंदें कोंदली त्रिजगती ॥ नाठवे देहगेहस्फु
र्ती ॥ श्रीराममूर्ती देखोनी ॥ ७९ ॥ देखतां श्रीरामाचें मुख ॥ निःशेष निमालें पैं दुःख॥ तिहीं लोकीं न माये सुख ॥ हर्षे हरिख
कोंदाटे ॥८०॥ देखोनियां श्रीरामवदन ॥ जीव विसरे भूक ताहान ॥ आनंदें नाचती नयन॥ रघुनंदन देखोनी ॥८१॥ पाहतां
श्रीराम स्वरूप ॥ नामें निरसे पुण्यपाप ॥ तात्काळ जाती त्रिविधताप ॥ सुखस्वरूप श्रीराम ॥८२॥ नानाध्वनींचीं वाजंतरीं ॥
श्रीराम येतां निजगजरीं ॥ ऐकोनि राजा रुदन करी ॥ ह्मणे कैसेपरी मुख दावूं ॥ ८३ ॥ जे कां श्रीरामाचें सुख ॥ तेणें दशरथा
परमदुःख ॥ त्याचें पाहूं न शके मुख ॥ पाडिली अटक कैकेयीयें ॥८४॥ श्रीराम निववी सर्वांसी ॥ तेणें अतिसंताप दशरथासी ॥
कैकेयीयें पाडिलें अपध्वंशीं ॥ निजभाकेंसी गोंवोनी ॥ ८५ ॥ स्त्रीचरित्र अगम्य सृष्टी ॥ निजवरदाचे नेटपाटीं ॥ पित्यापुत्रा पा
डिली तुटी ॥ उठाउठी कैकेयीयें ॥ ८६ ॥ दारुण स्त्रियांचें विंदानें ॥ श्रीरामासी वनप्रयाण ॥ तेंचि दशरथासी मरण ॥ नाडि
ली आपण वैधव्यें ॥ ८७ ॥ ऐसें जाणोनि दशरथ ॥ अतिशयेंसीं विलपत ॥ तंव तेथें पातला श्रीरघुनाथ ॥ समवेत सौमित्र
॥८८॥ नमस्कारोनि दशरथा ॥ कैकेयीचरणीं ठेविला माथा ॥ ह्मणे विजयी होईं बा रघुनाथा ॥ वाग्देवता सत्य वदे ॥८९॥ कैके
यी आशीर्वाद गोष्टी ॥ रामें बांधिली शकुनगांठी ॥ विजयी जालों मी सृष्टी ॥ बांहे थापटी स्वानंदें ॥९०॥ उल्हास देखोनि रघु
नाथा ॥ मूर्छा आली दशरथा ॥ श्रीरामवियोगअवस्था ॥ कांहीं सर्वथा बोलवेना ॥ ९१ ॥ छेदावया दशकंठ ॥ मुहूर्त सांगे व

१ दाटी, चेंगरणें. २ गच्चेरी, सज्जा. ३ खिडकी. ४ भरून गेली. ५ शरिराची किंवा घराची आठवण. ६ गेलें. ७ संकट. ८ वचनें. ९ चरित्र. १० दंड. ११ रावण.

सिष्ठ ॥ अयोध्याराज्य तें कनिष्ठ ॥ रामराज्य श्रेष्ठ तिहींलोकीं ॥ ९२ ॥ श्रीरामासी संभाषण ॥ नृपतीस नकरवे जाण ॥ कैके
यीयें केलें मुखमुरडण ॥ वनाभिगमन न सांगवे ॥ ९३ ॥ न बोलवे येथें रहावें ॥ न बोलवे वना जावें ॥ देखोनि श्रीरामाचे पाय ॥
दुःखी होय अतिदुःखें ॥ ९४ ॥ बाष्पें रोधिला निजकंठ ॥ घोर वाजे घरघराट ॥ टंवकारिले नेत्रवाट ॥ व्यथा उद्भटे रायासी
॥९५॥ राजा देखोनि व्यथाभूत ॥ कैकेयीस पुसे रघुनाथ ॥ कैसेनि ताप जाला अद्भुत ॥ किंवा भूतसंचारू ॥९६॥ अथवा माझी
अपराधता ॥ घडली असे मज नेणतां ॥ कीं कांहीं भरतें धाडिली वार्ता ॥ कीं शत्रुघ्नें बोलतां अन्याय केला ॥९७॥ तरी नव्हे दे
हादिनिष्ठा ॥ नव्हें भूतसंचार ताठा ॥ नव्हे त्रिदोपाचा फांटा ॥ नृपवरिष्ठा कोण व्यथा ॥ ९८॥ दैविक दैहिक किंवा मानसिक ॥
अथवा कांहीं अलौकिक ॥ रायासि कवणेंपरीचें दुःख ॥ तुज सम्यक पुसतों ॥९९॥ धाडोनि सुमंत प्रधान ॥ रायें बोलाविलें जा
ण ॥ त्या मज कोण आज्ञापन ॥ हें आपण पुसावें ॥१००॥ कैकेयी ह्मणे रघुनाथा ॥ तुझेनि रायासि पूर्णव्यथा ॥ तेही तुज सां
गेन आतां ॥ कोप सर्वथा न करावा ॥१॥ माझें ऐकतां वचन ॥ तुज कोप येईल पूर्ण ॥ या लागीं माझें धाँके मन ॥ पूर्वकथन सां
गावया ॥२॥ ऐकोनि कैकेयीचें वचन ॥ रामें धरिले तिचे चरण ॥ ऐसा महापापी कोण ॥ जो मातृवचन विरोधी ॥३॥ त्रिसत्य
सत्य हें जाण ॥ तुझें वचन मज प्रमाण ॥ वाहतों वसिष्ठाची आण ॥ विकल्प पूर्ण सांडीं माते ॥४॥ ऐकोनि श्रीरामाचें निर्वाणँ ॥
कैकेयी उल्हासली आपण ॥ ह्मणे करावें वनप्रयाण ॥ धर्मबंधनउद्बोधीं ॥५॥ कैकेयीची युक्ति कैसी ॥ राम करावा वनवासी ॥
धर्मवचनाचे पाशीं ॥ श्रीरामासी दृढ बांधी ॥ ६ ॥ दृढ वरदाचें वरदबंधन ॥ जेणें दशरथासी दुःख संपूर्ण ॥ तें निवारील रघु
नंदन ॥ प्रतिज्ञा प्रमाण वनवासा ॥ ७ ॥ राज्य सांडोनि वना जातां ॥ दुःख नाहीं श्रीरघुनाथा ॥ वनाभिगमन उल्हासता ॥
लंकानाथवधार्थीं ॥ ८ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जालें श्रीरामागमन ॥ पुढें करावया वनाभिगमन ॥ सावधान अवधारा ॥९॥ ॥ ३ ॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामआगमनन्नामपंचमोध्यायः ॥५॥ ॥ ओव्या ॥ १०९ ॥श्लोक॥२॥

१ अश्रूनें. २ मोठी. ३ पिशाचसंबंध. ४ भीतहोई. ५ आईच्या आज्ञेचें उल्लंघन करणारा. ६ संशय. ७ निश्चितार्थ. ८ कार्यार्थ. ९ श्रवणकरा.

भा·रा·अ·कां·अ· ६

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ राजानकुपितोरामव्यसनंनास्यकिंचन ॥ किंचिन्मनोगतंतस्यत्वद्भयान्नाभिभाषते ॥ १ ॥ एषमह्यंवरंदत्वापुरामामभिपूज्यच ॥ पश्चात्संतप्यतेराजायथान्यःप्राकृतस्तथा ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ पूर्व प्रसंगीं आपण ॥ रामें वाहिली वसिष्ठाची आण ॥ तेणें कैकेयीस सुखसंपन्न ॥ पूर्वकथन ते सांगे ॥ १ ॥ रायासि नाहीं ज्वरादि अवस्था ॥ नाहीं भूत संचारता ॥ आणिक नाहीं कांहीं व्यथा ॥ तुझी ममता बहू बाधी ॥ २ ॥ तें रायाचें मनोगत ॥ सांगतां तुझें पोळेल चित्त ॥ या लागीं पैं नृपनाथ ॥ साशंकित सांगावया ॥ ३ ॥ तूं रायाचा प्रियपूर्ण ॥ प्रियासि अप्रियवचन ॥ सर्वथा न बोलवे जाण ॥ यालागिं मौन धरिलें रायें ॥ ४ ॥ रायाची आहे पूर्वभाक ॥ ते तुंवा करावी आवश्यक ॥ पितृवचनपरिपाळक ॥ त्यासि तिन्हीं लोक वंदिती ॥ ५ ॥ रुक्मांगद सूर्यवंशीं ॥ व्रतभंगतां एकादशी ॥ धर्मांगद शिर दे त्यासी ॥ वैकुंठवासी जगद्वंद्य ॥ ६ ॥ तूं तंव सत्यवादी रघुनाथ ॥ जगीं तुझा थोर पुरुषार्थ ॥ पित्याची भाक करीं तूं सत्य ॥ पितृवचनार्थ प्रतिपाळीं ॥ ७ ॥ रायाचें मज वरदान ॥ माझें मज नेदितां जाण ॥ तुज देवों केलें आपण ॥ लज्जायमान तेणें रावो ॥ ८ ॥ देवों केलें तुजप्रती ॥ तें नेदीं न ह्मणे भूपती ॥ काय बोलावें तुजप्रती ॥ सलज्ज चित्तीं नृपनाथ ॥ ९ ॥ ऐकोनि कैकेयीची वाणी[१] ॥ श्रीराम सत्यशिरोमणी ॥ लागोनि मातेच्या चरणीं ॥ काय गर्जोनि बोलतु ॥ १० ॥ ॥ श्लोक ॥ अहंहिवचनाद्राज्ञःपतेयमपिपावके ॥ भक्षयेयंविषंवापिमज्जेयमपिचार्णवे ॥ ॥ ३ ॥ प्रतिजानेकरिष्येहंरामोद्विर्नाभिभाषते ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ गुरुवचन पितृवचन ॥ न करी तो पापी पूर्ण ॥ मनुष्य वेषें तो श्वान ॥ काळें वदन तयाचें ॥ ११ ॥ गुरुवाक्य विषमवितंड ॥ न करी ह्मणे ज्याचें तोंड ॥ तें तोंड नव्हे रौरवकुंड ॥ पापी प्रचंड तो येकु ॥ १२ ॥ यालागीं पितृवचन ॥ अन्यथा मी न करीं जाण ॥ त्रिसत्यसत्य हें प्रमाण ॥ विकल्प मनीं धरूं नको ॥ १३ ॥ तुज कैसें वरदान ॥ रायें दीधलें आपण ॥ त्याचें समूळ मज कथन ॥ कृपा करोनि सांगिजे ॥ १४ ॥ ऐकोनि श्रीरामसत्यवाणी ॥ ककेयी उल्हासली मनीं ॥ वरदप्रतापाची काहणी ॥ हरिखें गर्जोनि सांगत ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेपित्रातेमम

१ भितो, संशययुक्त. २ भाषण. ३ कुत्रा. ४ फार कठीण. ५ नरककुंड. ६ मोठा. ७ आनंदानें.

राघव ॥ रक्षितेनवरौदत्तौसशल्येनमहारणे ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ पूर्वीं शुक्रासीं युद्धार्थ ॥ दशरथ गेला मजसमवेत ॥ शुक्रासी साह्य दैत्य समस्त ॥ देव साह्यार्थ दशरथा ॥ १६ ॥ देवादैत्यां युद्धपूर्ण ॥ थोर जालें रणकंदन ॥ दशरथें दैत्य दारुण ॥ बाणीं संपूर्ण निर्वटिले ॥ १७ ॥ वृषपर्व दैत्यनाथ ॥ रायें रणीं केला विरथ ॥ पायीं पळतां रणाआंत ॥ रणीं मुर्छित पाडिला ॥ १८ ॥ राव मारी वृषपर्व्यासी ॥ शुक्रें पाठिसी घातलें त्यासी ॥ निर्वाणयुद्ध दशरथेंसीं ॥ क्षत्रियत्वें तीसीं मांडलें ॥ १९ ॥ शुक्रें बाण लाघवांत ॥ अंक छेदोनि राव केला विरथ ॥ युद्धीं वचकेंला दशरथ ॥ ह्मणोनि बाहू चक्रांत सूदेला म्यां ॥ २० ॥ माझ्या बाहूच्या निजनेटें ॥ रथ चालिला घडघडाटें ॥ शुक्राचा रथ करोनि पीठ ॥ शिरींचा मुगुट पाडिला ॥ २१ ॥ युद्धीं निवटावें शुक्रासी ॥ ब्राह्मण ह्मणोनि रक्षिलें त्यासी ॥ यश आलें दशरथासी ॥ जयो रायासि माझेनी ॥ २२ ॥ ते वेळीं रायें अतिसंतोषीं ॥ दोनी वर दिधले भाकेसीं ॥ येक राज्यपट भरतासी ॥ येक वनवासी रघुनाथ ॥ २३ ॥ रामरहिवास वनांतरीं ॥ दंडकारण्यामाझारीं ॥ वल्कलांबरें जटाधारी ॥ गौतमीतीरीं रहिवासू ॥ २४ ॥ ज्येष्ठ सांडोनियां दुरी ॥ भरत सर्वथा राज्य करी ॥ तैसी मी नव्हें पापाचारी ॥ ऐक निर्धारीं नेमा माझ्या ॥ २५ ॥ मज नाहीं अत्यंत स्वार्थ ॥ चौदा वर्षें नेमस्त ॥ राज्य करील माझा भरत ॥ पुढें रघुनाथा निजराज्य ॥ २६ ॥ राज्यांतील अणुप्रमाण ॥ सर्वें न न्यावें आपण ॥ पितृवचन जरी प्रमाण ॥ तरी वनाभिगमन करावें ॥ २७ ॥ अजिन वल्कलें जटाधारी ॥ वना निघावें झडकरीं ॥ कंदमूळें फळाहारी ॥ गंगातीरीं रहिवासू ॥ २८ ॥ ऐकोनि कैकेयीचें उत्तर ॥ श्रीराम जाला हर्षनिर्भर ॥ वना निघावया सत्वर ॥ हृदयीं अपार आनंदु ॥ २९ ॥ कैकेयी हे येक खोटी ॥ हा विकल्प नाहीं रामाच्या पोटीं ॥ तिची सत्य मानोनि गोष्टी ॥ विश्वासें जगजेठी वना निघे ॥ ३० ॥ राज्य गेल्याचें नाहीं दुःख ॥ वना जावयाचें परम सुख ॥ बाहूस्फुरणीं चालिला हरिख ॥ प्रसन्नोन्मुखवनगामी ॥ ३१ ॥ सवेंचि पुसे मातेसी ॥ रावो कां न बोले मजसीं ॥ येरी ह्मणे अतिशयेंसीं ॥ लज्जा मानसीं जालीसे ॥ ३२ ॥ पहिलें तुज राज्य देऊं केलें ॥ आतां वना जाय हें केंवि बोले ॥ या ला

१ लढाई, संहार. २ मारिले. ३ शौर्यानें. ४ साश्चर्य झाला, भीत झाला, ५ घातला. ६ मृगचर्म. ७ अतिआनंदित. ८ विषमभाव.

जो मौन पडिलें ॥ मुख आपुलें दावीना ॥ ३३ ॥ मानावें पित्याचे वचनार्था ॥ तूं तंव माझी निजमाता ॥ तुझें वचन न मानिता ॥ वेदशास्त्रार्था मी निंद्य ॥ ३४ ॥ पित्यापरीस माताश्रेष्ठ ॥ हे सन्यासपद्धती निर्दुष्ट ॥ तुझें वचन मज वरिष्ठ ॥ सुख उद्भट वनवासीं ॥ ३५ ॥ संन्यास घेतल्यावरी ॥ पिता पुत्रासि नमस्कारी ॥ संन्यासी माता वंदी शीरीं ॥ आज्ञाधारी तियेचा ॥ ३६ ॥ जें तुज मातेसी सुख ॥ आणि पित्याची प्रतिपाळी भाक ॥ तें मज करणें आवश्यक ॥ श्रीराम निःशंक बोलिला ॥ ३७ ॥ पितयाची पढियंतीं तत्वतां ॥ ते तूं माझी सखी माता ॥ विकल्प न धरीं वो सर्वथा ॥ तुझ्या वचनार्था अनुकूळ ॥ ३८ ॥ ऐकतां श्रीरामाचें वचन ॥ कैकेयी जाली सुखसंपन्न ॥ आनंदाश्रु लोटले नयन ॥ दिधलें आलिंगन रामासी ॥ ३९ ॥ श्रीरामासि आलिंगितां ॥ विकल्प निघाला मंथरे आंतौता ॥ कैकेयीस उपजली सद्भावता ॥ त्याचि वचनार्थ बोलत ॥ ४० ॥ ते ह्मणे निर्मळा रघुनाथा ॥ येर तंव न बोलवे आतां ॥ तूज वनवासीं असतां ॥ पूर्ण विजयता मद्वाक्यें ॥ ४१ ॥ आतां राम न बैसे राज्यपटीं ॥ म्यां व्यर्थ कां करावी गोष्टी ॥ हा पित्याच्या भाके साठीं ॥ वना उठाउठी जाईल ॥ ४२ ॥ राम सत्यवादी निजनिर्धारीं ॥ आजि मज कळली थोरी ॥ हा पितृवाक्यावरी ॥ जाईल वनांतरीं दंडकारण्या ॥ ४३ ॥ श्रीरामाचें वनाभिगमन ॥ ऐकतां रायासि पडे विस्मरण ॥ त्याचे श्रीरामें वंदोनि चरण ॥ निघे आपण वनवासा ॥ ४४ ॥ कैकेयीचरणीं ठेविला माथा ॥ ह्मणे तुवां पूर्णकृपा केली आतां ॥ शांतवावी कौसल्या माता ॥ चिंता दशरथा करों नेदीं ॥ ४५ ॥ दोघां करोनि प्रदक्षिणा ॥ राम करी वनाभिगमना ॥ कैकेयी गहिवरली पूर्ण ॥ दीर्घ स्वरें रुदन राव करी ॥ ४६ ॥ ऐकतां रायाची ग्लानी ॥ राम निघे धैर्य धरोनी ॥ वना जावया उल्हास मनीं ॥ सापत्न वचनीं विश्वासु ॥ ४७ ॥ क्रोध लक्ष्मणाचे पोटीं ॥ भोंवयासि घालोनि गांठी ॥ निघाला श्रीरामाच्या पाठीं ॥ क्रोधदृष्टी संतप्त ॥ ४८ ॥ ॥ श्लोक ॥ गमनेचमतिंचक्रेवनवासायलक्ष्मणः ॥ अनुचिंत्यविनारामंनहिजीवितुमुत्सहे ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणाचें मनोगत ॥ वना गेलिया श्रीरघुनाथ ॥ मी ही जाईन त्यासमवेत ॥ हा निश्चितार्थ सौमित्री ॥ ४९ ॥ रामावेगळें जीवप्राणें ॥ अ

१ लज्जेनें. २ पवित्र. ३ प्रतिज्ञा, वर. ४ प्रिय. ५ मध्यें, आंत. ६ पूर्ण. ७ दुःख. ८ तापलेला. ९ मनोदय, इच्छा.

र्धक्षण नाहीं राहणें ॥ ऐसा निश्चयो लक्ष्मणें ॥ अंतःकरणीं दृढ केला ॥ ५० ॥ उल्लंघोनि राजभैवना ॥ अभिषेकपात्रां प्रदक्षिणा ॥ करोनि राम निघाला वना ॥ हाहाकार जना हो सरला ॥ ५१ ॥ कैकेयीच्या निजमंदिरीं ॥ अतिआक्रंदें रडती नारी ॥ राम दवडी वनांतरीं ॥ दुष्ट दुराचारी कैकेयी ॥ ५२ ॥ येकी कान केंस तोडिती ॥ येकी अतिदुःखें आरडती ॥ स्त्रीजित जाला भूपती ॥ बाळें वनाप्रती धाडिली ॥ ५३ ॥ तयांचें ऐकोनि रूदन ॥ वेगें निघे रघुनंदन ॥ ठाकून आला मातृभैवन ॥ वनाभिगमन सांगावया ॥ ५४ ॥ न घेतां मातेचें आज्ञापन ॥ कार्य साधेना निर्विघ्न ॥ ऐसें जाणोनि रघुनंदन ॥ आला आपण मातृभवना ॥ ५५ ॥ जन बोलती समस्त श्रेष्ठ ॥ दशरथा नियामैकु वसिष्ठ ॥ तेणें श्रीरामासी राज्यपट ॥ करावा वरिष्ठ गुरुप्रतापें ॥५६॥ वसिष्ठाचे आज्ञेपुढें॥ कैकेयी कायसें बापुडें॥ राजा बोलों न सके तोंडें॥ त्यासि हें निवांडें सांगा कोण्हीं ॥५७॥ वना गेलिया रघुपती ॥ त्याची थोर वाढेल कीर्ती ॥ वसिष्ठें जाणोनियां निश्चिती ॥ जातां वनाप्रति ना न ह्मणे ॥५८॥ आपण शीघ्र वनाभिगमनी ॥ हे मातेसी सांगावया लागुनी ॥ राम प्रवेशला मातृभवनीं ॥ उल्हास मनीं गमनाचा ॥५९॥ रामें नमस्कारिली निजजैननी ॥ येरी आलिंगी उल्हासोनी ॥ गुरुपुष्याच्या अभिषिंचनां ॥ राजा त्रिभुवनीं तूं होसी ॥ ६० ॥ गुरुपुष्याचा सुमुहूर्त ॥ सभाग्यासि होय प्राप्त ॥ तेणें मुहूर्तें अभिषिंची दशरथ ॥ राजा रघुनाथ तिहीं लोकीं ॥ ६१ ॥ या मुहूर्ताचें ऐसें काज ॥ जगीं होईल रामराज्य ॥ सुरनर नाचती आनंदभोजैं ॥ निश्चय मज कळलासे ॥ ६२ ॥ वसिष्ठअभिषेकाचें जळ ॥ त्याचें ऐसें आहे बळ ॥ तिहीं लोकींचें राज्य अढळ ॥ होईल सकळ श्रीरामीं ॥ ६३ ॥ ऐसें बोलतां कौसल्येसी ॥ श्रीराम सांगे तियेपासी ॥ जाला अभिप्राव तूं नेणसी ॥ सावकाशीं अवधारीं ॥६४॥ पूर्वीं रायें निजभाकेसीं ॥ दोनी वर दिधले कैकेयीसीं ॥ येक राज्यपट भरतासी ॥ येक वनवासीं श्रीराम ॥ ६५ ॥ भाकें गोविलें दशरथा ॥ कैकेयीनें साधिलें निजस्वार्था ॥ राज्याभिषेकीं नेमिलें भरता ॥ मज वनातें धाडिलें ॥६६॥ मर्यादा नेमूनि चौदावर्षीं ॥ दंडकारण्यीं विजनवासी ॥ गोदा तटीं वनवासी ॥ फळमूळासि सेवुनी ॥६७॥

१ राजवाडा. २ दीर्घस्वरानें. ३ आईच्या वाक्यांत. ४ आज्ञा देणारा. ५ गोष्ट. ६ माता. ७ उल्हास.

राज्यांतील नेवों नये अणुमात्र ॥ त्यजोनि वस्त्रें अळंकार ॥ कृष्णाजिनवल्कलांबर ॥ जटाधारी वनवासी ॥ ६८ ॥ रायें नेमिलें नेमस्त ॥ वनप्रयाणा सुमुहूर्त ॥ आजीच निघावें त्वरित ॥ पुसावया येथें मी आलों ॥ ६९ ॥ ऐकोनि श्रीरामाची वाणी ॥ जिव्हा मनीं अतिआंटणी ॥ मूर्छापन्न पडली धरणीं ॥ खुंटली वाणी अतिदुःखें ॥७०॥ गरगरिती नेत्र वाट ॥ बाष्पें रोधिला पैं कंठ ॥ श्वासें फुटों पाहे पोट ॥ प्राणसंकट मांडलें ॥ ७१ ॥ पुत्रवियोगाचा घावो ॥ दृढ जिव्हारीं खोंचला पाहो ॥ पुत्रशोकें पूर्ण विरहो ॥ पडला देहो मूर्छित ॥ ७२ ॥ माता मूर्छित भूतळीं ॥ रामें उचलूनि तये वेळीं ॥ झाडोनियां धूसरधूळी ॥ हृदयकमळीं आलिंगिली ॥ ७३ ॥ तीस रामें सावध करितां ॥ ह्मणे मज मरोंदे रघुनाथा ॥ पुत्रवियोगें जिणें जितां ॥ परमव्यथा मातेसी ॥७४॥ येथोनि श्रीरामाचें मुख ॥ मागुती मी न देखें देख ॥ तेणें आंक्रंदें दिधली हाक ॥ हृदईं दुःख दाटलें ॥ ७५ ॥ कांटा रुतला फणि कपाळीं ॥ पुच्छ तुटल्या सापसुरळी ॥ जैसी जळा वेगळी मासोळी ॥ तैसी तळमळी कौसल्या ॥७६॥ कपटी ह्मणे जातां रावो ॥ माझें पतिव्रतपण होईल वावो ॥ पतिअवज्ञा थोर अन्यावो ॥ विकिला देहो पतिवाक्या ॥७७॥ कैकेयी भर्तारप्रियकर ॥ तीसी मजसीं करितां मत्सर ॥ माझा अपराध मी देखें थोर ॥ अतिदुस्तर मज रामा ॥७८॥ कैकेयीचा आजिवरी ॥ मज द्वेष नाहीं तिळभरी ॥ भर्तारकृपा जियेवरी ॥ ते निर्धारीं मज पूज्य ॥७९॥ घारीं झडपोनिया कैकेयीसी ॥ गर्भप्रसाद नेतां आकाशीं ॥ अर्धपिंड दिधला तिसी ॥ निजपतीसी संतोषा ॥८०॥ तैंपासोनि दशरथ ॥ मजवरी कृपा करी अत्यंत ॥ अन्याई नव्हे नृपनाथ ॥ अभागी येथें मी रामा ॥८१॥ कैकेयीचा कोण अन्यावो ॥ तीस निजपुत्राचा मोहो ॥ वना जातो राम रावो ॥ अभागी पाहो मी येकी ॥८२॥ रायाचें वचन वंदोनि माथां ॥ वना रिघतोसी रघुनाथा ॥ माझें वचन पाळिसी आतां ॥ अति गुह्यार्था सांगेन ॥८३॥ रायाचें वचन सिद्धी जाय ॥ माझें वचन पाळिलें होय ॥ ऐसें कांहीं येक वर्म आहे ॥ तें तुज मी पाहें सांगेन ॥८४॥ पित्याच्या प्रतिपाळावें वाक्यार्था ॥ तेणेंचि सुखावे निजमाता ॥ तें मजकरणें वो सर्वथा ॥ चरणीं माथा ठेविला ॥ ८५ ॥ राज्य देवोनि भरतासी ॥ तुंवा रहावें मजपासीं ॥ माझिये शृंगारवाटिकेसी ॥

१ दुःख. २ आश्रूनें ३ हृदयीं. ४ रजःकण. ५ जगतां. ६ दीर्घ रुदनस्वरानें. ७ सर्प मस्तकीं. ८ मासे. ९ भ्रष्ट, व्यर्थ. १० दुर्दैवी.

चौदावर्षें वनवास॥८६॥ दवडोनि सेवकां सर्वांसी ॥ राज्य सांडोनि वैभवासीं ॥ माझ्या शृंगारवाटिकेसी ॥ चौदावर्षें वनवास॥८७॥
न भेटावें प्रधानांसी ॥ न भेटावें निजप्रजांसीं ॥ माझिये शृंगारवाटिकेसी ॥ चौदावर्षें वनवास ॥ ८८ ॥ न भेटावें गृहस्त्रियांसी॥
न भेटावें निजप्रियांसीं ॥ वसोनि शृंगारवाटिकेसीं ॥ चौदावर्षें वनवास ॥ ८९ ॥ न भेटावें दशरथासी ॥ न भेटावें वसिष्ठासी ॥
माझीया शृंगारवाटिकेसी ॥ चौदावर्षें वनवास ॥ ९० ॥ रायाची आज्ञा अतिसधर ॥ त्यजोनि वस्त्रें वल्कलांबर ॥ अलंकार सां
डोनि जटाभार ॥ फळाहार करूं दोघे ॥ ९१ ॥ तुजशीं असोनियां येक ॥ तृण सेवितां परमसुख ॥ तूजवेगळें पीयूषें ॥ केवळ
विष मज होय ॥ ९२ ॥ ऐकोनि मातेच्या वचनासी ॥ श्रीराम लागला पायांसी ॥ आश्वासूनि कौशल्येसी ॥ निज धर्मासी सांग
तु ॥ ९३ ॥ रायाची आज्ञा आहे ऐसी ॥ जावें दंडकारण्यासी ॥ राहतां शृंगारवाटिकेसी ॥ पितृवचनासी विरोधु ॥ ९४ ॥ तूं
बोलसी मोहसंभ्रमें ॥ मज पितृवाक्य पूज्य परम ॥ सांडोनि मोह ममता भ्रम ॥ आज्ञा परम मज देईं ॥ ९५ ॥ तुझी आज्ञा पैं
नव्हतां ॥ मज यश नये सर्वथा ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ प्रसन्नता मज प्रेरीं ॥ ९६ ॥ पित्याचें वचन नुलंघितां ॥ या
हूनि अधिक जाण माता ॥ सावध परिसें रघुनाथा ॥ वेदशास्त्रार्था अनुमत ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ दशविप्राउपाध्यायोगौरवेणा
तिरिच्यते ॥ उपाध्यायादशपितागौरवेणातिरिच्यते ॥ ७ ॥ पितृन्दशचमातैकासर्वांवापृथ्वीमपि ॥ गौरवेणाधीकोलोकेनमातृ
सदृशोगुरुः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ कौसल्या बोले आपण ॥ ऐकें श्रीरामा सावधान ॥ मातृत्वाचें महिमान ॥ अतिगहन वेदो
क्त ॥ ९८ ॥ स्वधर्मकर्मीं निपुण ॥ दहा ब्राह्मण अतिसज्ञान ॥ एक आचार्य त्यां समान ॥ ऐसें महिमान आचार्याचें ॥ ९९ ॥
दशआचार्यश्रेष्ठकर्मप्रकृती ॥ त्यांहूनि पित्याची अधिक शक्ती ॥ पुत्रविक्रयीं का दूरि कार्यार्थीं ॥ नेमकत्वें निश्चिती पिता अधि
क ॥१००॥ दशाचार्याविशेषीं ॥ गुरुत्वें गौरव पित्यासी ॥ पित्याहूनि दशगुणेसी ॥ गुरुत्वें मातेसी पूज्यत्व ॥१॥ गर्भधारण
पोषणेसी ॥ मातेसि गुरुत्व विशेषीं ॥ पृथ्वीपरीस मातेसी ॥ पुज्यत्वासिं गौरव ॥ २ ॥ पिता जालिया पतितं ॥ पुत्रें त्यागावा

१ गवत. २ अमृत. ३ समजावून. ४ पाठीव. ५ फारगुढ, खोल- ६ श्रेष्ठत्व. ७ योगयागादि पवित्र कर्मयुक्त प्रकृति धारण करणारे. ८ श्रेष्ठपणा. ९ दसपट. १० भ्रष्ट.

निश्चित ॥ माता जालिया पतितें ॥ पूज्यत्वें शास्त्रार्थ प्रतिपादी ॥ ४ ॥ पुत्र जालिया संन्यासी ॥ अवश्य त्यागावें पितयासी॥
भिक्षा मागोनि मातेसी ॥ पोसावें संन्यासविधीशास्त्रार्थ ॥ ५ ॥ याया परी गा रघुनाथा ॥ पित्यापरीस पूज्य माता ॥ माझे भें
जावें वचनार्था ॥ वना सर्वथा न जावें ॥ ६ ॥ मातृवाक्या मानोनि गौणं ॥ करिसी पितृवाक्याचें परिपाळण ॥ हें तुज गा परम
दूषण ॥ माझें वचन उल्लंघितां ॥ ७ ॥ श्रीराम ह्मणे कौसल्येसी ॥ तं श्रेष्ठत्वें पूज्य होसी ॥ येचिविषयीं पूर्वधर्मासी ॥ ऐक तुज
पासीं सांगेन ॥ ८ ॥ पूर्वीं पितृवाक्य तळतां ॥ फरशुरामें छेदिली माता ॥ नुलंघीच पितृवचनार्था ॥ पूज्य माता ह्मणोनी ॥९॥
पुत्रें वधिलें निजमातेसी ॥ रेणुका क्षोभेचिना त्यासी ॥ प्रतिपाळिलें पितृवचनासी ॥ तूंही जाणसी हे कथा ॥ ११० ॥ मज पि
तृवाक्य पूज्य पूर्ण ॥ तुजही पूज्य पतिवचन ॥ त्याचें करितां उल्लंघन ॥ अधःपतन दोघांसी ॥११॥ ऐकोनि पुत्राच्या वचना ॥
ह्मणे तुझा वियोग रघुनंदना ॥ मरणाहूनि चौगुणा ॥ तरी सवें वना मज नेईं ॥ १२ ॥ यातरी पाळीं माझ्या वचना ॥ मज सवें
न्यावें वना ॥ ह्मणोनि लागली श्रीरामचरणा ॥ अतिकरुणा विलपत ॥१३॥ काय करूं रघुनाथा ॥ मज तंव मरण नये आतां॥
न साहवे वियोग व्यथा ॥ वना सर्वथा मज न्यावें ॥ १४ ॥ पुत्रासवें वनवासासी ॥ सर्वथा जातां नये मातेसी ॥ ऐकतां क्षोभेल व
सिष्ठ ऋषी ॥ केंवि वनवासासी म्यां न्यावें ॥ १५॥ ऐसियापरी निजधर्मता ॥ रामें संबोखिली माता ॥ तिच्या चरणीं ठेविला मा
था ॥ क्षमा सर्वथा मज करीं ॥१६॥ ऐकोनि कौसल्या करुणावचन ॥ लक्ष्मण क्षोभला आपण ॥ ह्मणे श्रीरामा ऐक माझें वचन॥
वनप्रयाण करूं नको ॥ १७॥ परमसुख दशरथासी ॥ कौसल्या पावे निजसुखासी ॥ जाणें नलगे तुज वनासीं ॥ तें मजपासीं वर्म
आहे ॥ १८॥ आज्ञा देशील रघुनाथा ॥ तरी मी साधीन कार्यार्था ॥ ऐक तेही व्यवस्था ॥ तुज मी आतां सांगेन॥ १९ ॥ कैकेयी
च्या करीन घाता ॥ तैं परमसुख दशरथा ॥ सुखावेल कौसल्या माता ॥ राज्यीं रघुनाथा अभिषेकू ॥ १२० ॥ कैकेयीच्या निज कैं
वारा ॥ आलिया निवंटीन सुरवरां ॥ रणीं निर्दाळीन असुरां ॥ भरीन सागरां अशुद्धें ॥ २१ ॥ लोहें घोटीन पैं मास ॥पृथ्वी करी

१ भ्रष्ट. २ मानावें. ३ कमी, नीच. ४ धारण. ५ चौपट. ६ रुदनकरीत. ७ कुद्धहोईल. ८ समजाविली. ९ रागावला. १० मारीन. ११ लोखंडानें.

न निर्मनुष्य ॥ यमलोक पाडीन वोस ॥ लावीन त्रास कळिकाळा ॥ २१ ॥ पाठिसी असलिया रघुनाथ ॥ कृतांताचे पाडीन दां
त ॥ मजला भय नाहीं निश्चित ॥ दुष्ट समस्त निर्दाळीन ॥ २२ ॥ तूं ह्मणसी हें अप्रमाण ॥ माझें वचन परमप्रमाण ॥ दुष्टा
करावया निर्दळण ॥ अवतार पूर्ण श्रीराम ॥ २३ ॥ दुष्टामाजि दुष्ट संपूर्ण ॥ मुख्यत्वें अति कैकेयी जाण ॥ सुहृदें स्त्रिया विध्वं
सन ॥ प्रियाचें प्राणघातकी ॥ २४ ॥ सुमुहूर्तें दुष्टदळणी ॥ पहिलें कैकेयी बोहणी ॥ मातापुत्र विघडणी ॥ महापापिणी पति
पाती ॥ २५ ॥ दुःखें रडे तो दशरथ ॥ त्याचा न मानी हे वचनार्थ ॥ पायां लागतां नृपनाथ ॥ पतिवचनार्थ मानीना ॥ २६ ॥
पित्यापुत्रा करावया तुटी ॥ दृढ दुष्टत्व कैकेयीच्या पोटीं ॥ रामा घालावी दिग्पेटीं ॥ परम खोटी हे येका ॥ २७ ॥ इचा करि
तां पैं घात ॥ सुख होईल जगा आंत ॥ कौसल्येसी दशरथ प्राप्त ॥ राज्यीं रघुनाथा अभिषेकी ॥ २८ ॥ भर्तारवचन नाणी दृ
ष्टी ॥ श्रीराम द्वेषी महाहटी ॥ ईसी मारिल्या पुण्यकोटी ॥ स्वानंदपुष्टी तिहींलोकीं ॥ २९ ॥ इचे विषयीं रघुनाथा ॥ मज आ
ज्ञा देइजे आतां ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ क्षोभकता अनिवार ॥१३०॥ देखोनि सौमित्राचें चिन्ह ॥ श्रीराम त्यासि दे
समाधान ॥ तुझी आंगवण बळ संपूर्ण ॥ मी आपण स्वयें जाणें ॥ ३१ ॥ वाटीव लाठीव वीरवृत्ती ॥ च्यारी पुरुषार्थ तुझे हातीं ॥
येव्हडें असोनि अपकीर्ती ॥ आपणाप्रती येवों नेदीं ॥ ३२ ॥ आतुर्बळीं या पुरुषार्थेसी ॥ तेणें मारावें मातेसी ॥ दुःख द्यावें पि
तयासी ॥ हेचि आह्मांसी अपकीर्ती ॥ ३३ ॥ पित्यासि पढियेंती सर्वथा ॥ ते तंव आपली सखीमाता ॥ तिच्या करितां निजघा
ता ॥ अधर्मता शास्त्रार्थीं ॥ ३४ ॥ पित्यानें हात घातला दासीसी ॥ ते तंव माता होय पुत्रासी ॥ विरुद्ध करों नये तियेसी ॥
मा कैकेयीसी केंवि मारूं ॥ ३५ ॥ पितृवचन उल्लंघन ॥ त्यावरी मातेचें हननं ॥ ते तंव होय जगीं जघन्यें ॥ निंदापूर्ण तिहींलो
कीं ॥ ३६ ॥ येवोनि सूर्यवंशाप्रती ॥ येव्हडी जोडावी अपकीर्ती ॥ सौमित्रा हे नघडे युक्ती ॥ पूर्वज क्षोभती स्वर्गस्थ ॥ ३७ ॥
सामास सुरी परिजिली ॥ घरची ह्मातारी खोंचिली ॥ तैसी अपकीर्ति आपुली ॥ जरी वधिली कैकेयी ॥ ३८ ॥ आंगीं बळ आ

१ यमाचे, काळाचे. २ आप्त. ३ दुष्टसंहारी. ४ नवऱ्याचानाशकरणारी. ५ दिशेच्याकोपऱ्यास, मृत्युपत. ६ शक्ती. ७ दीनासछळणारा, धिःकारणारा. ८ आवडती. ९ संहार. १० अतिनिंद्य.

हे पूर्ण ॥ घरची स्त्री मारणें पुरुषार्थ कोण ॥ पित्यासि दुःख देणें दारुण ॥ अधः पतन तैं आह्मां ॥ ३९ ॥ आंगीं बळाचीं दृढ
प्रौढी ॥ वना जातां कोण सांकडी ॥ मारूं राक्षसांच्या क्रोडी ॥ सोडऊं बांधवंडी देवांची ॥१४०॥ बांधोनि स्वधर्माचा सेतु ॥
दुष्ट निर्दाळूं लंकानाथु ॥ कीर्ति नसमाय त्रैलोक्यांतु ॥ हा पुरुषार्थु साधावा ॥ ४१ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सौमित्र
करी साष्टांग नमन ॥ रामें दीधलें आलिंगन ॥ तेणें समाधान दृढ जालें ॥ ४२ ॥ पुढती घातलें लोटांगण ॥ पुढती वंदी श्रीरा
मचरण ॥ तुझे सेवे मी वना येईन ॥ दुष्टकंदन करावया ॥ ४३ ॥ पुढती नाचे पुढती गाये ॥ पुढती वंदी श्रीरामपाये ॥ तूंचि
बाप तूंचि माये ॥ बहु मी काय अनुवादूं ॥ ४४ ॥ श्रीरामा देई निजभाकेसी ॥ मज न्यावें वना हृषीकेशी ॥ सेवा करावया वनवा
सीं ॥ निजमानसीं उल्हासु ॥ ४५ ॥ ऐकून श्रीरामाची युक्ती ॥ कौसल्या सुखावली चित्तीं ॥ वना नवजावा रघुपती ॥ आग्रह
स्थिति सांडिली ॥ ४६ ॥ श्रीरामाचें निजवचन ॥ तेणें सुख समाधान ॥ सुखी जाला लक्ष्मण ॥ सुखसंपन्न कौसल्या ॥ ४७ ॥
माता आणि सुमित्रबंधु ॥ दोघां जाला सुखावबोधू ॥ येका जनार्दनीं विनोदु ॥ परमानंदु श्रीरामभक्ता ॥ ४८ ॥ येका जनार्द
ना शरण ॥ शोकामाजि सुखसंपूर्ण ॥ कौसल्या सुखवोनि आपण ॥ करवी वनप्रयाण श्रीरामा ॥ ४९ ॥ करोनियां पुण्याहवा
चन ॥ श्रीरामासि वनप्रयाण ॥ कौसल्या करवी आपण ॥ स्वस्त्ययन अवधारा ॥१५०॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेअयोध्या
कांडे येकाकारटीकायां कौसल्याश्रीरामप्रबोधोनामषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥८॥ ॥ १५८ ॥

१ संकट, दुःख. २ बंधन. ३ बोलूं. ४ वचन. ५ न जावाही. ६ आनंदाचाभाव. ७ वनांतजाणें, वनाभिगमन.

भा. रा. अ. कां. अ. ७ वा.
वसिष्ठ.
राम.
सीता.
ल.

॥ श्रीगजाननायनमः ॥ ॥ झाली कौसल्या सुप्रसन्न ॥ श्रीरामासि वनाभिगमन ॥ करावया पुण्याहवाचन ॥ स्वस्त्ययन अव
धारा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ निश्चितंतंतथारामंविज्ञायगमनोत्सुकं ॥ प्रास्थानिकंस्वस्त्ययनंकर्तुमेवोपचक्रमे ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥
वनीं व्हावया वनवासी ॥ अतिउल्हास श्रीरामासी ॥ कौसल्या जाणोनि निश्चयेसीं ॥ धाडी वनासीं स्वस्त्ययनें ॥ २ ॥ करोनि
करचरणक्षाळणें ॥ कौसल्या करी शुद्धाचमन ॥ करविलें देवतार्चन ॥ रघुनंदन निजविजया ॥ ३ ॥ सुमनचदनीं अतिवो
जा ॥ पूजा केली अधोक्षजा ॥ लोटांगणीं गरुडध्वजा ॥ वनीं राम माझा तूं संरक्षीं ॥ ४ ॥ नानाजळें सेवितां पाहे ॥ रोग उपजों
चि नलाहे ॥ त्या औषधी आणोनि लवलाहें ॥ बांधिल्या बांहे श्रीरामा ॥ ५ ॥ ज्या औषधी देखिल्याप्रती ॥ राक्षस जीव घेवो
नि पळती ॥ त्याही आणोनि निश्चिती ॥ बांधिल्या हातीं श्रीरामा ॥ ६ ॥ वनवासीं नित्य निर्विघ्न ॥ विजयी व्हावया रघुनंदन ॥
सर्वी सर्वांचें प्रार्थन ॥ करीं आपण कौसल्या ॥ ७ ॥ जगद्गुरू जो कां ब्रह्मा ॥ तेणें रक्षावें श्रीरामा ॥ सदाशिवासहित उमा ॥
माझ्या श्रीरामा रक्षावें ॥ ८ ॥ विष्णू जो कां त्रैलोक्यनाथ ॥ तेणें रक्षावा माझा रघुनाथ ॥ विचरतां वनाआंत ॥ साह्य संतत अ
हर्निशीं ॥ ९ ॥ साह्य होऊत ऋषिगण ॥ साह्य होऊत सिद्धचारण ॥ साह्य होऊत मरुद्गणं ॥ रघुनंदन वनवासीं ॥ १० ॥ पूषा
भगार्यमाधाता ॥ मित्र चंद्र यम आदित्या ॥ वरुण सुविधि विधाता ॥ वनीं रघुनाथा रक्षावें ॥ ११ ॥ अकरारुद्र चौदाइंद्र ॥
पदोपदीं उपेंद्र ॥ साह्य होऊत सप्तसागर ॥ क्षीरसमुद्र शेषशाई ॥ १२ ॥ च्यारीवेद चौदाविद्या ॥ श्रीरामा साह्य होऊत स
दा ॥ मंत्रमूर्ति मंत्रानुवादा ॥ राम सर्वदा रक्षावा ॥ १३ ॥ वेदामाजि अथर्वण ॥ त्याचे मंत्र अतिदारुण ॥ श्रीरामा साह्य होऊ
त संपूर्ण ॥ वनीं निर्विघ्न करावया ॥ १४ ॥ सप्तऋषी आणि ब्रह्मऋषी ॥ रामा रक्षोत देवऋषी ॥ नारदा लागतें पायांसी ॥ मा
झ्या रामासी तूं रक्षीं ॥ १५ ॥ शनी भौमें महाक्रूर ॥ राहु केतु गुरु शुक्र ॥ श्रीरामासि नव्हावें वक्र ॥ अहोरात्र रक्षावें ॥ १६ ॥ न
क्षत्रें आणि नक्षत्रपंती ॥ ध्रुवें रक्षावा श्रीरघुपती ॥ सप्तऋषीसीं अरुंधती ॥ श्रीराममूर्ती तुह्मीं रक्षा ॥ १७ ॥ विजूसि येत्तें काकु

१ आशिर्वचन, प्रस्थान. २ धावन, धुर्णे. ३ श्रीविष्णूची. ४ तात्काळ. ५ हातांस. ६ चालतां, संचारकरतां. ७ सुरसमुदाय. ८ चंद्र. ९ प्रतिकूळ. १० चंद्र.

लती ॥ तुह्मीं न पडावें श्रीरामाप्रती ॥ नानाविधा दिव्यदीप्ती ॥ तुह्मी रघुपती रक्षावा ॥ १८ ॥ एकें जंबूकें सिंव्ह व्याघ्र ॥ आ
स्वलें तडस गौर तगर ॥ सर्प शार्दूळ आणि वानर ॥ तिहीं रामचंद्र रक्षावा ॥ १९ ॥ मातले ह्मैसे उन्मत्त गज ॥ मृग वराहें आ
णि दिग्गज ॥ वनदेवता नाचती भोजें ॥ तिहीं रघुराज रक्षावा ॥ २० ॥ महापक्षी अतिदुर्धर ॥ अग्निमुख नखें क्रूर ॥ श्येन गी
ध उलूक घार ॥ तिहीं रामचंद्र रक्षावा ॥ २१ ॥ जळींचे क्रूर जळचर ॥ मछ मगर महामकर ॥ माझा रक्षावा रामचंद्र ॥ निरं
तर वनवासीं ॥ २२ ॥ यक्ष राक्षस पिशाचक ॥ जे कां शिवाचे सेवक ॥ तिहीं माझा रघुकुळटिळक ॥ आवश्यक रक्षावा ॥ २३ ॥
मार्गीं चालतां रघुकुळटिळक ॥ कंटक होवोनि निःकंटक ॥ दंशें मशयक गांधिलें वृश्चिक ॥ तें विख निर्विष हो रामा ॥ २४ ॥ ग
मन शयन अशना ॥ पृथ्वी साह्य होऊ रघुनंदना ॥ स्नान प्राशना मार्जनां ॥ श्रीरामा साह्य व्हावें ॥ २५ ॥ तमनिरसीं प्रकाश
घन ॥ जठराग्नि प्रदीपन ॥ वनीं शीत निवारण ॥ अग्निसंपूर्ण साह्य रामा ॥ २६ ॥ करितां वनवासा प्रयाण ॥ श्रीरामा साह्य
पंचप्राण ॥ करितां संग्राम दारुण ॥ बळें संपूर्ण साह्य वायू ॥ २७ ॥ श्रीरामाच्या वनवासा ॥ साह्य संपूर्ण आकाशा ॥ ह्रदईं चिं
तेचा पैं वळसा ॥ अल्पही ऐसा रिघों नेदीं ॥ २८ ॥ दिशा आणि विदिशा ॥ साह्य होऊत श्रीरामपरेशा ॥ ह्रदईं दावोनि चिद्वि
लासा ॥ चिंतेचा घसा निवटावीं ॥ २९ ॥ ऋतु मास संवत्सर ॥ लव निमिष्यादि तिथिवार ॥ होरा मुहूर्त अहोरात्र ॥ श्रीराम
चंद्र रक्षावा ॥ ३० ॥ याही वेगळें अरण्यवासीं ॥ जे जे असती सामर्थ्येसी ॥ ते ते साह्य होऊत रामासी ॥ तुमची दासी मी
झालें ॥ ३१ ॥ इंद्र निघतां वृत्रवधासी ॥ गुरुनें मंगळें केलीं त्यासी ॥ तीं मंगळें तूजपासीं ॥ अहर्निशीं तिष्ठोतें ॥ ३२ ॥ गरु
ड जातां अमृतासी ॥ विनतें मंगळें केलीं त्यासी ॥ तीं मंगळें तुजपासीं ॥ अहर्निशी तिष्ठोत ॥ ३३ ॥ हरें भेदावया त्रिपुरासी ॥
उमेनें मंगळें केलीं त्यासीं ॥ तीं तीं मंगळें तूजपासीं ॥ अहर्निशी तिष्ठोत ॥ ३४ ॥ हरीनें मर्दितां मुरासी ॥ रमेनें मंगळें केलीं त्या
सी ॥ तीं मंगळें तूजपासीं ॥ अहर्निशीं तिष्ठोत ॥ ३५ ॥ जळचर भूचर खेचर ॥ उग्ररुद्र महाक्रूर ॥ तेणेंसीं साह्य करो श्रीशंकर ॥

१ लांडगे. २ कोल्हे. ३ डुकर. ४ आनंदानें. ५ घुबड. ६ कांटे. ७ डांस. ८ विंचू. ९ खाणे. १० झाना. ११ तोडावा. १२ आशिर्वचनें. १३ पूर्णहोवोत. १४ शंकरानें.

दासी किंकर मी त्याची ॥ ३६ ॥ वनीं रक्षो तुज वामन ॥ जनीं रक्षो जनार्दन ॥ निरंजनीं मधूसूदन ॥ तुज संपूर्ण संरक्षोत ॥ ३७ ॥
जळीं रक्षो तुज नारायण ॥ स्थळीं रक्षो संकर्षण ॥ रणीं रक्षो सिंह्वदन ॥ विदारेण अभक्तासी ॥ ३८ ॥ शयनीं रक्षो शेषशा
ई ॥ शिव रक्षो स्मशानाचे ठायीं ॥ सुषुप्तीमाझारीं विदेही ॥ चित्सुख पाहीं तुज रक्षो ॥ ३९ ॥ वनीं वसतां रघुनाथा ॥ वीर्य धै
र्य नव्हे च्युत ॥ तो तुज राखो अच्युत ॥ वनाआंत विचरतां ॥ ४० ॥ तुज रक्षो आगमनिगम ॥ तुज रक्षो स्थावरजंगम ॥ तु
झें संकट दुर्गमें ॥ पुरुषोत्तम निवारो ॥ ४१ ॥ जनवना जो जीवन ॥ निरंजना जो निजजीवन ॥ तो तुज रक्षो जनार्दन ॥ लोटां
गण त्यासी माझें ॥ ४२ ॥ म्यां प्रार्थिलें देवदेवता ॥ म्यां प्रार्थिलें भूंतां समस्तां ॥ म्यां प्रार्थिलें आदिअच्युता ॥ वनीं रघुनाथा रक्षा
वया ॥ ४३ ॥ राम जगाचा निजजिव्हाळा ॥ त्याही वरी मातेचा कळवळा ॥ अश्रू पूर्ण भरले डोळां ॥ वेळोवेळां आलिंगी ॥ ४४ ॥ धणी
न पुरे आलिंगितां ॥ धणी न पुरे मुख पाहतां ॥ धणी न पुरे गुज बोलतां ॥ निजमाता कृपाळु ॥ ४५ ॥ धणी न पुरे मुख मर्दितां ॥ ध
णी न पुरे मुख चुंबितां ॥ धणी न पुरे ह्रदईं धरितां ॥ ऐसी निजमाता कृपाळु ॥ ४६ ॥ धणी नपुरे वदनीं गातां ॥
धणी नपुरे नयनीं पाहतां ॥ धणी नपुरे वदनीं वदतां ॥ निजमाता कृपाळू ॥ ४७ ॥ श्रीरामें येवोनि आपण ॥ त्रिवार करोनि
प्रदक्षिण ॥ वंदोनि मातेचे चरण ॥ वनप्रयाण करिजेलें ॥ ४८ ॥ देखोनि जननीचें वदन ॥ पुढती नमन पुढती गमन ॥ पुढती
घाली लोटांगण ॥ प्रेमपूर्ण मातेचें ॥ ४९ ॥ देखोनि मातेचा कळवळा ॥ श्रीराम कृपेचा कोंवळा ॥ आनंदाश्रु आले डोळां ॥
बांष्पें गळा रोधिला ॥ ५० ॥ तें देखोनि उठाउठी ॥ कौसल्ये राम धरिला पोटीं ॥ लल्लाट मर्दोनि लल्लाटीं ॥ घातली मिठी दृढ
चरणीं ॥ ५१ ॥ वनींहूनि रघुनाथा ॥ अयोध्येसी येसील विजयता ॥ कैं मी डोळां देखेन मागुता ॥ श्रीमुखता श्रीरामा ॥ ५२ ॥
मागुतेनि श्रीमुख देखेन ॥ तैं होय डोळयां पारण ॥ ह्मणोनि आलिंगी जीवेंप्राण ॥ वियोगगमन न साहवे ॥ ५३ ॥ माउलीचें
प्रेमपूर्ण ॥ तेणें अश्रु लोटले संपूर्ण ॥ जालें श्रीरामचरणक्षाळणें ॥ प्रक्षाळण निजदुःखा ॥ ५४ ॥ तंव गर्जली आकाशवाणी ॥

१ नरसिंह. २ भेदन, फाडणें. ३ निद्रेमध्यें. ४ पतन, कमी. ५ चालतां. ६ कठीण. ७ प्राणिमात्रांस, पंचभूतांस. ८ आत्मा, अत्यंतप्रिय. ९ आवड. १० कुरवाळणें. ११ अश्रूनीं. १२ पुर्णे.

श्रीरामा निजविजयो वर्नीं ॥ दुःख नको करूं जननी ॥ राम त्रिभुवनीं महाराजा ॥ ५५ ॥ श्रीराम वंद्य ब्रह्मादिदेवां ॥ श्रीराम
वंद्य दैत्यदानवां ॥ श्रीराम वंद्य मानवां ॥ श्रीराम स्वयमेव परब्रह्म ॥५६॥ श्रीराम स्वयें परात्पर ॥ श्रीराम स्वयें स्वतंत्र ॥ श्रीराम स्वयें
चिन्मात्र ॥ श्रीरामचंद्र परब्रह्म ॥५७॥ श्रीराम गुणी गुणातीत ॥ श्रीराम जीवशिवातीत ॥ श्रीराम स्वयें सदोदित ॥ श्रीराम निश्चि
त परब्रह्म ॥ ५८ ॥ श्रीरामा नाहीं सुखदुःख ॥ जे मानिती ते केवळ मूर्ख ॥ ऐकतां कौसल्ये जालें सुख ॥ हृदईं हरिखें कोंदाटला
॥५९ ॥ ऐसी आकाशवाणी ऐकतां ॥ परम सुख मातापुता ॥ मावळली द्वंद्वदुःखता ॥ उल्हासता वना धाडी ॥ ६० ॥ मावळ
ले संकल्पविकल्प ॥ मावळलें द्वंद्वदुःख ॥ श्रीराम वना जातां देख ॥ परम हरिख कौसल्ये ॥ ६१ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ कौ
सल्यें करोनि नीरांजन ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ आल्हादें आपण करविलें ॥ ६२ ॥ जें स्वस्त्ययन रघुनंदना ॥ तेंचि स्वस्त्य
यन लक्षुमणा ॥ कौसल्येनें करोनि जाणा ॥ दोघे वना धाडिले ॥ ६३ ॥ लागोनि मातेच्या चरणा ॥ तीसी करोनि प्रदक्षणा ॥
वेगें निघावया वना ॥ निजभुवना राम आला ॥ ६४ ॥ राज्याभिषेका श्रीराममूर्ती ॥ गजरें येईल रघुपती ॥ वोंवाळावया सी
ता सती ॥ घेवोनि आरती तिष्ठत ॥ ६५ ॥ तंव देखिला रामचंद्र ॥ नाहीं छत्र ना चामर ॥ नाहीं द्विजांचा जयजयकार ॥ ना
यके गजर वाद्यांचा ॥ ६६ ॥ चरणा लागूनियां सीता ॥ आदरें पुसे श्रीरघुनाथा ॥ राज्याभिषेक न देखें माथां ॥ विलंबता कां
जाली ॥ ६७ ॥ अभिषेक नाहीं तत्वतां ॥ राज्यावीण उल्हासता ॥ देखतसें मी रघुनाथा ॥ हे मज कथा सांगावी ॥ ६८ ॥ रा
हिलें राज्याभिषिंचन ॥ अतिदूरास वनाभिगमन ॥ तरी रघुनाथ नव्हेचि दुर्मन ॥ उल्हास पूर्ण पितृवाक्यें ॥ ६९ ॥ येकाकीं
राम वना जातां ॥ तेणें सुखावे कैकेयी माता ॥ भाके उत्तीर्ण दशरथा ॥ तोचि रघुनाथा उल्हासु ॥ ७० ॥ श्रीराम ह्मणे ऐक सी
ते ॥ कैकेयीसी श्रीदशरथें ॥ दोनी वरद दिधले होते ॥ शुक्रविजयार्थें युद्धसंधीं ॥ ७१ ॥ शुक्रें रायाचा भंगिला रथ ॥ कैकेयी
या चक्रीं सूदला हात ॥ तेणें विजयी जाला दशरथ ॥ तैं वरदार्थ वदला रावो ॥ ७२ ॥ तोचि कैकेयी वर दोन ॥ आजि मागी

१ त्रिगुणरहीत. २ पर. ३ आनंद. ४ उभी होती. ५ दुःखी, उदास. ६ पार. ७ छादिला. ८ घातला.

तले आपण ॥ येक मजला वनाभिगमन ॥ शीघ्र प्रयाण अद्यैव ॥ ७३ ॥ राज्यांतील अणुप्रमाण ॥ कांहीं नघ्यावें आपण ॥
हे रायाची आज्ञा प्रमाण ॥ शीघ्र प्रयाण आजीच ॥ ७४ ॥ दुसरे वरदें रायापासीं ॥ राज्याभिषेक भरतासी ॥ तेही मर्यादा नव
पंचवर्षीं ॥ मग आह्मांसी रामराज्य ॥ ७५ ॥ ऐसी जानकी जाली कथा ॥ मज वनवासा निघणें आतां ॥ गुरु पुष्य या सुमुहूर्ता ॥
तुज तत्वतां पुसों आलों ॥ ७६ ॥ तूं राहावें कौसल्येपासीं ॥ द्वेष न करावा कैकेयीसीं ॥ हें गुह्य सांगतों तुजपासीं ॥ तिचेनि आह्मासी
अतिकीर्ती ॥ ७७ ॥ कैकेयीचें वरदान ॥ तें मज जालें सुप्रसन्न ॥ समुद्रीं तरतील पाषाण ॥ हें महिमान तिचेनी ॥ ७८ ॥ इनें वना
नाहीं दवडिलें ॥ प्रतापभांडार मज दीधलें ॥ त्रिभुवनीं रामराज्य जालें ॥ इचेनि बोलें वनवासीं ॥ ७९ ॥ जाणोनियां ऐशा स्वा
र्था ॥ मज उल्हास वनाजातां ॥ हें तुवां जाणोनि तत्वतां ॥ कैकेयी सर्वथा नद्वेषीं ॥ ८० ॥ जैसीं लक्ष्मीनारायण ॥ तैसीं सासूसास
रा जाण ॥ सेवा करावी आपण ॥ सावधान सद्भावें ॥ ८१ ॥ सौमित्राची सखीजननी ॥ कौसल्येहूनि अधिक मानीं ॥ सुखी क
रावी सेवा करुनी ॥ अनुदिनीं निजभजनें ॥ ८२ ॥ माझी आज्ञा प्रमाण जैसी ॥ भरताची आज्ञा मानी तैसी ॥ विकल्प न धरा
वा मानसीं ॥ वरा देवरासीं भेद नाहीं ॥ ८३ ॥ माझी आज्ञा आहे ऐसी ॥ तुंवा न जावें माहेरासी ॥ वेगळें न राहावें निजमंदिरेसी ॥
कौसल्येपासीं नित्यवस्ती ॥ ८४ ॥ जंव होय माझें पुनरागमन ॥ तंववरी करावें माझें ध्यान ॥ मुखीं माझें नामस्मरण ॥ विस्मर
ण येवों नेदीं ॥ ८५ ॥ माझें ध्यान अहर्निशीं ॥ उपमा नाहीं त्या सुखासी ॥ माझे स्मरणें सुखी होसी ॥ वियोगासी विसरोनी ॥ ८६ ॥
ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हृदईं लागला तो वाग्बाण ॥ अश्रुपूर्ण झाले नयन ॥ अधोवदनें जानकी ॥ ८७ ॥ पतिवियोगाचें
दुःख ॥ तेणें कोरडें केलें मुख ॥ हारपलें सकळ सुख ॥ परमदुःख वोढवलें ॥ ८८ ॥ दुःखें जाली कासाविसी ॥ मग लागली प
तिपायासी ॥ काय बोलली श्रीरामासी ॥ ते सावकाशीं अवधारा ॥ ८९ ॥ राज्यीं असतां श्रीरामासीं ॥ सेवा वांटिली सेवकां
सी ॥ ते मी येकली वनवासीं ॥ सर्वस्वेसीं सेवीन ॥ ९० ॥ सर्वसेवेचा निजस्वार्थ ॥ मज लाभेलँ वनाआंत ॥ तूं सर्वज्ञ श्रीरघु

१ गमन. २ आजच. ३ चौदावर्षें. ४ दोर. ५ मुखखालींकरी. ६ नष्टझालें. ७ प्राप्तहोइल.

नाथ ॥ माझा मनोरथ पुरवावा ॥ ९१ ॥ मग बोलिला रघुनंदन ॥ नेणसी वनवासाचें चिन्ह ॥ वनवासीं दुःख दारुण ॥ सावधा
न अवधारीं ॥ ९२ ॥ राज्यांतील अणुप्रमाण ॥ घेवों नये आपण ॥ त्यागोनियां वस्त्राभरण ॥ पादत्राणें त्यागावीं ॥ ९३ ॥ व
ल्कलांचें वस्त्रभूषण ॥ कृष्णाजिन प्रावरण ॥ तूं तंव सुकुमार संपूर्ण ॥ दुःख दारुण वनवासीं ॥ ९४ ॥ दंडकारण्य दुर्धर वन ॥
तेथें वसावें आपण ॥ पांयीं चालतां कंटकपूर्ण ॥ दुःख दारुण वनवासीं ॥ ९५ ॥ सिंह शार्दूळ व्याघ्र वृक ॥ तरस तगर मृग जं
बूक ॥ रीस वानर सर्प वृश्चिक ॥ परम दुःख वनवासीं ॥ ९६ ॥ पतंग भृंग दंष्ट्री क्रूर ॥ मकर सुसरी मच्छ मगर ॥ काक बक
पक्षी घार ॥ दुःख दुर्धर वनवासीं ॥ ९७ ॥ वनीं वनफळांचा आहार ॥ तृणपर्णांचा सेजार ॥ शीत उष्ण निरंतर ॥ दुःख दुर्धर
वनवासीं ॥ ९८ ॥ तूं तंव रायाची राजबाळा ॥ अतिशयेंसीं वेल्हाळा ॥ वनीं द्वंद्वदुःख उमाळा ॥ तूं अबळा केंवि साहसी ॥ ९९ ॥
ऐकोनि द्वंद्वबाधा वचन ॥ सीता झाली हास्यवदन ॥ जवळीं असतां रघुनंदन ॥ द्वंद्वबंधन बाधीना ॥ १०० ॥ करितां तुझें
नामस्मरण ॥ द्वंद्वदुःखाचें निर्दळण ॥ तो तूं जवळीं असतां जाण ॥ द्वंद्वबंधन मज कैचें ॥ १ ॥ वृक व्याघ्र पंचानन ॥ त्यांचा
आत्मा रघुनंदन ॥ तो तूं जवळीं असतां जाण ॥ द्वंद्वबंधन मज कैचें ॥ २ ॥ जवळीं असतां रघुटिळक ॥ कंटक होती निःकंटक ॥
विष तें होय पीयूष ॥ परमसुख वनवासीं ॥ ३ ॥ तुज सांगातें वनवास ॥ तो मज वैकुंठ कैलास ॥ तुज वेगळा संसार वोस ॥ दुः
ख असोस मज तेव्हां ॥ ४ ॥ माझा स्वामी तूं रघुनाथ ॥ ऐक माझें मनोगत ॥ तूज वेगळें जीवित ॥ दुःखाभिभूत संसारू ॥ ५ ॥
पति प्रियेचें निजजीवन ॥ पति प्रियेचें निजनिधान ॥ पति प्रियेचें निजभूषण ॥ तेणेंवीण ते अतिदीन ॥ ६ ॥ पति प्रियेची
निजमूर्ती ॥ पति प्रियेची निजात्मगती ॥ पति प्रियेची परमशांती ॥ होय उपपत्ती त्यावीण ॥ ७ ॥ पति प्रियेचें निजशो
भन ॥ पति प्रियेचें गती गमन ॥ पति प्रियेचें प्रेमधन ॥ तेणें वीण ते अतिदीन ॥ ८ ॥ पति प्रियेचें निजवैभव ॥ पति प्रियेचें
सुखसंभव ॥ पति प्रियेचें गौरव ॥ तेणेंवीण अतिदीन ॥ ९ ॥ तूं तंव माझा प्राणनाथ ॥ तुजवेगळा मज प्राणांत ॥ माझा

१ भयंकर. २ अलंकारवस्त्रें. ३ झाडाच्यासालीचीं. ४ मृगचर्म. ५ भयंकर. ६ कांट्यांनीं भरलेले. ७ सकुमार. ८ वेग. ९ दुर्बल, स्त्री. १० नाश. ११ कांटे. १२ अमृत.

परमात्मा रघुनाथ ॥ हृदयस्थ अवधारी ॥ ११० ॥ जेव्हांचि तुझें वनप्रयाण ॥ तुजसवें येती माझे प्राण ॥ मागें राहविता
जाण ॥ अचुक मरण मज रामा ॥ ११ ॥ कृपाळू तूं हृषीकेशी ॥ ऐसीं बिरुदें तूं वाहसी ॥ तरी मज न्यावें वनासी ॥ निजसेव
सी दास्यत्वा ॥ १२ ॥ ह्मणोनि धरिले दोम्हीं चरण ॥ गहिवरें गळताति नयन ॥ जालें पतिपादप्रक्षाळण ॥ श्रीराम पूर्ण
तुष्टला ॥ १३ ॥ कोणासही न पुसतां ॥ तुज म्यां सवें वना नेतां ॥ ह्मणतील स्त्रीजित कामलोलंगता ॥ वना सीता
राम नेतो ॥ १४ ॥ जेणें चुके लोकनिंदकता ॥ स्वार्थ पावे परमार्था ॥ ऐसिया सांगेन निजस्वार्था ॥ तुवां शीघ्रता करावें ॥ १५ ॥
लौकिकें मानिजे सर्वांसी ॥ स्वार्थ पाविजे परमार्थासी ॥ ऐसिया सांगेन निजगुह्यासी ॥ त्या कार्यासी तूं साधीं ॥ १६ ॥
भूत भविष्य वर्तमान ॥ वसिष्ठासि आहे ज्ञान ॥ त्यासि रिघावें तुवां शरण ॥ वनाभिगमन करावया ॥ १७ ॥ रिघालिया
सद्गुरूसि शरण ॥ विघ्न तेंचि होय निर्विघ्न ॥ गुरुवचन उल्लंघी ऐसा कोण ॥ हरिहर पूर्ण वंदिती ॥ १८ ॥ आज्ञा पुशिलि
या वसिष्ठासी ॥ ना नह्मणवे दशरथासी ॥ मजही नुलंघवे तयासी ॥ गुरुवाक्यासि जगद्वंद्य ॥ १९ ॥ ज्याच्या जाण वच
नासाठीं ॥ सूर्य मंडळीं तपे काठी ॥ येव्हडा गुरु आमचे गांठीं ॥ हे गुह्य गोष्टी त्या पुसें ॥ १२० ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥
सीता हरिखली संपूर्ण ॥ धरिले वसिष्ठाचे चरण ॥ वनाभिगमन आज्ञार्थ ॥ २१ ॥ मज न्यावया वनवासासी ॥ आज्ञा द्या
वी श्रीरामासी ॥ तूं तंव हृदयस्थ जाणसी ॥ सर्वज्ञ होसी गुरुवर्या ॥ २२ ॥ वसिष्ठ ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ वना अवश्य न्या
वी सीता ॥ इचेनि पावसी पुरुषार्था ॥ यश सर्वथा इचेनी ॥ २३ ॥ सुरनर वानितील पवाडे ॥ येव्हडी कीर्ति इचेनि जोडे ॥ ई
सी घालोनियां पुढें ॥ वना रोकडें निघावें ॥ २४ ॥ कौसल्या ह्मणे वनवासासीं ॥ श्रीरामा सीता न्यावी सरसीं ॥ येथें ठेवितां आह्मां
पासीं ॥ देखतां ईसी नित्य दुःख ॥ २५ ॥ स्त्रीपुरुषा वेगळेपण ॥ हें तंव मरणापरीस मरण ॥ हें स्त्रियेसि दुःख दारुण ॥ पृथक्
शयन पुरुषेंसीं ॥ २६ ॥ अयोध्येचे जनांची वार्ता ॥ जे श्रीरामें वनासि न्यावी सीता ॥ वचन मानलें श्रीरघुनाथा ॥ वना निज

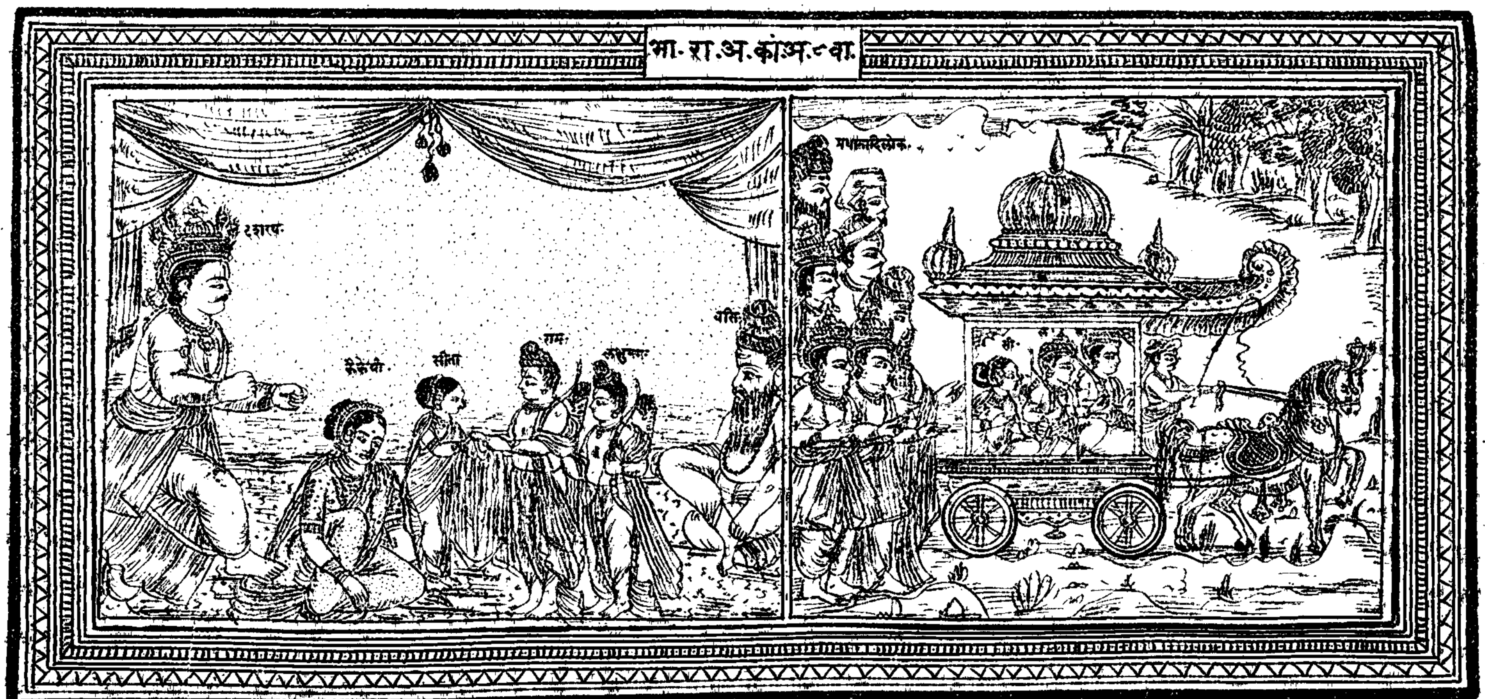
१ हृदयीं वासकरणारा. २ आनंदला. ३ कामासक्त, विषयी. ४ जगींपवित्र. ५ आनंदितझाली. ६ तात्काळ. ७ मोठें, असह्य.

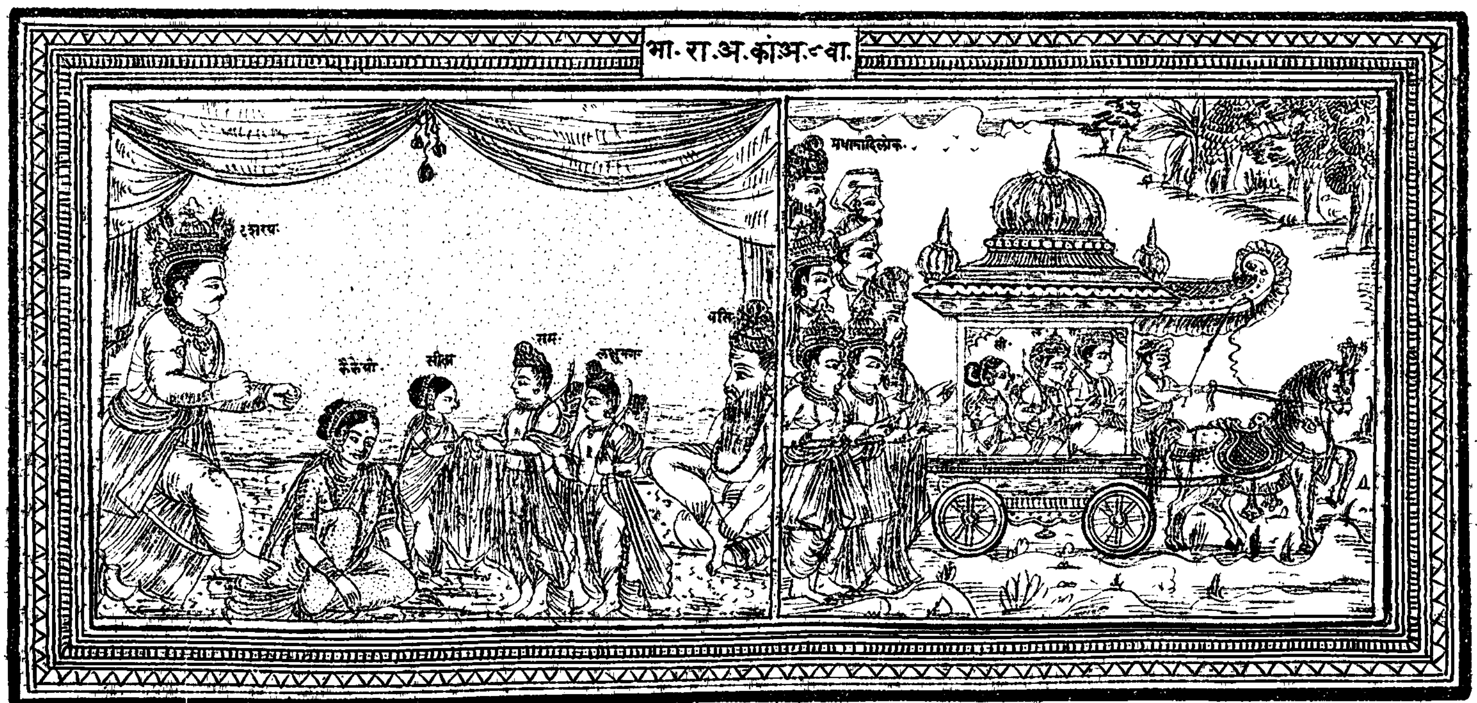
कांता नेऊं इछी ॥ २७ ॥ बाप श्रीरामाची करणी ॥ सद्गुरू आज्ञा लाहोनी ॥ लौकीक स्वयें संपादोनी ॥ वना निजपत्नी नेऊं पाहे ॥ २८ ॥ श्रीराम ह्मणे सीतेसी ॥ त्यजोनि वस्त्रां भूषणांसी ॥ वल्कलांबरें परिधानेसी ॥ वेगीं वनासी निघावें ॥ २९ ॥ वस्त्राभरणें त्यागितां ॥ उल्हास सीतेच्या निजचित्ता ॥ धनधान्यादि वस्तुजाता ॥ आणोनि रघुनाथा पुढें ठेवी ॥ १३० ॥ लक्ष्मण ह्मणे रघुनाथा ॥ तुह्मीं सवें घेतली सीता ॥ मीही वना येईन आतां ॥ निजस्वार्था सेवेचिया ॥ ३१ ॥ श्रीराम ह्मणे सौमित्रा ॥ तूं मज निजांचा सोयरा ॥ मागें धरावया राज्यभारा ॥ जवळीं तिसरा दिसेना ॥ ३२ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ लक्ष्मणें मांडिलें निर्वाण ॥ तुज वेगळें सांडीन प्राण ॥ तुझी आण श्रीरामा ॥ ३३ ॥ वाहोनियां निर्वाण आण ॥ दृढ धरिले श्रीरामचरण ॥ सोडवितां न सोडी जाण ॥ कळवळोनी बोलतु ॥ ३४ ॥ तुह्मीं दोघें वनवासीं ॥ आश्रमीं सांडोनि सीतेसी ॥ तं जाशील वनफळांसी ॥ मागें ईसी कोण रक्षी ॥ ३५ ॥ स्त्रियेसी बाळपणीं माता रक्षण ॥ कुमारपणीं पिता रक्षण ॥ लग्न जालिया जाण ॥ तीस रक्षण सासरें ॥ ३६ ॥ सासू सासरा भावे दीर ॥ नणंदा जावादिकादि अपार ॥ मुख्य रक्षण भर्तार ॥ तेणें निरंतर रक्षावी ॥ ३७ ॥ अरक्षणता स्त्रियेसीं ॥ अनर्थ आला त्या घरासी ॥ लांछन लावील त्या कुळासी ॥ प्रमदा तीसी निज नाम ॥३८॥ प्रमादीं पाडी पतिपुत्रासी ॥ प्रमादीं पाडी कुळगोत्रासी ॥ यालागिं प्रमदा नाम तीसीं ॥ वेदशास्त्रासि संमत॥३९॥ तुह्मीं दोघें वनवासीं ॥ मी असलिया तुह्मांपासीं ॥ आणीन फळमूळपुष्पांसीं ॥ अहर्निशीं रक्षण ॥ १४० ॥ तुझे वाहीन धनुष्यबाण ॥ वाटे आणीन जीवन ॥ तुह्मांसि करावया शयन ॥ सेज करीन तृणपर्णी ॥ ४१ ॥ तुझिया रंकाचाही रंक ॥ मोलेंवीण मी सेवक ॥ वनवासींचा पाइक ॥ विश्वासूक आंगलँग ॥ ४२ ॥ वनीं एकली सांडितां सीता ॥ अनर्थ होईल रघुनाथा ॥ हें वचन पुसावें समर्था ॥ श्रीगुरुनाथा वसिष्ठासीं ॥ ४३ ॥ लक्ष्मणाची निजयुक्ती ॥ सत्य मानिली समस्तीं ॥ एकली सीता वनाप्रती ॥ ठेवितां निश्चिती अनर्थ ॥ ४४ ॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ वसिष्ठ आज्ञा दे सर्वज्ञ ॥ तेणें खुणाऊनिया रघुनंदन ॥

१ घेऊन. २ निर्धार. ३ शपथ. ४ पापात, मोहा. ५ पाणी. ६ गवत व पानें यांनीं युक्त. ७ सहचारी.

वना लक्ष्मण स्वयें नेई ॥ ४५ ॥ पाहूनि सद्गुरू सज्ञाना ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणा ॥ जरी तुज येणें आहे वना ॥ तरी धनधान्या वांटावें ॥ ४६ ॥ परिसतां श्रीरामाचें वचन ॥ हर्षें निर्भर लक्ष्मण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ वनप्रयाण अवधारा ॥ ४७ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडे येकाकारटीकायां जानकीलक्ष्मणवनाभिगमनोनाम सप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ उल्हासित झाला.

भा. रा. अ. कां. अ. ८ वा.
दशरथ
कैकेयी
सीता
राम

भा.रा.अ.कां.अ.८ वा.
दशरथ
कैकेयी
सीता
राम
लक्ष्मण

॥ श्रीरामगुरवेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ व्रजापृच्छस्वसौमित्रेसर्वमेवसुहज्जनं ॥ येचराज्ञेददौदीव्येमहात्मावरुणःस्वयं ॥ १ ॥ जनकस्यमहायज्ञेधनुषीरौद्रदर्शने ॥ अभेद्येकवचेदीव्येतूणीचाक्षय्यसायकौ ॥ २ ॥ सर्वमायुधमादायक्षिप्रमाव्रजलक्ष्मण ॥ समुहज्जनमामंत्र्यवनवासायनिश्चितः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे सौमित्रासी ॥ जरी तूं वनवासासि येसी ॥ तरी पुसोनि येनिजमातेसी ॥ आणि पत्नीसी भेटोनि ॥ १ ॥ आणिकांही सुहृत्संबंधें ॥ त्यांसि पुसोनि यावें यथावबोधें ॥ माझीं आणावीं दिव्यायुधें ॥ तीं अतिशुद्धें युद्धार्थी ॥ २ ॥ मज दिधलें दशरथें ॥ वरुणदत्त धनुष्यातें ॥ तेणेंसी आणावे अक्षय भाते ॥ अभेद्यकवचातें आणावें ॥ ३ ॥ शत्रुघातीं खडतर ॥ अतिशयेसीं सतेज धार ॥ तें खर्ग आणावें अतिशीघ्र ॥ आज्ञा गंभीर रायाची ॥ ४ ॥ सद्गुरू वसिष्ठाचे घरीं ॥ माझे आयुधांची सामग्री ॥ ते आणावी त्वरा करीं ॥ वनांतरीं जावया ॥ ५ ॥ सौमित्री सांगे सुमित्रेसी ॥ राम सीता जाताती वनासी ॥ मीही जातों त्यांचे सेवेसी ॥ ह्मणोनि मातेसी वंदिलें ॥ ६ ॥ सुमित्रा ह्मणे रामसेवा ॥ करितां सुख माझे जिवा ॥ वनीं सुखी केलिया राघवा ॥ धन्य कुसेवा तें माझा ॥ ७ ॥ ज्येष्ठबंधू सद्गुरू परम ॥ ज्येष्ठबंधू पित्यासम ॥ ज्येष्ठबंधू आत्माराम ॥ पुरुषोत्तम ज्येष्ठबंधू ॥ ८ ॥ श्रीरामसेवा परम दान ॥ श्रीरामसेवा परम ध्यान ॥ श्रीरामसेवा परम समाधान ॥ ब्रह्मज्ञान श्रीरामसेवा ॥ ९ ॥ श्रीरामसेवे करी आदर ॥ तो सुखरूप नित्य नर ॥ ऐसा मातेनें देवोनि वर ॥ वना सौमित्र पाठविला ॥ १० ॥ यापरी वंदोनि जननी ॥ निजपत्नीतें आश्वासुनी ॥ दिव्यायुधें सर्वे घेवोनी ॥ आला धांवोनी सौमित्र ॥ ११ ॥ आला देखोनि सौमित्रासी ॥ अतिउल्हास स्वयें सीतेसी ॥ परमसुख श्रीरामासी ॥ धरी पोटासीं आल्हादें ॥ १२ ॥ जो त्यागी निजकांतेसी ॥ जो त्यागी वित्तंजीवितासी ॥ तोचि पढियंता श्रीरामासी ॥ जीवीं अहर्निशीं आवडता ॥ १३ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ यथाकाळीं शीघ्र आलासी ॥ मी धन देईन दीनांसी ॥ तूं त्या कार्यासी संपादीं ॥ १४ ॥ तूं सखा साह्य वनवासीं ॥ तूं सखा साह्य निजधर्मासी ॥ तूं सखा साह्य सर्व

१ इष्टमित्रवर्ग. २ अमुकमें. ३ नभंगणारें. ४ भयंकर, तीव्र. ५ उदर. ६ समजावून. ७ संपत्ति व प्राणास. ८ आवडता.

कर्मांसी ॥ [illegible]कारी होसी सर्वार्थी ॥ १५ ॥ माझें निःशेष धन ॥ मी धर्मार्थ करितों दान ॥ तें वांटावें विधानें ॥ सावधान अव
धारीं ॥ १६ ॥ सखा स्वामी सर्वार्थें ॥ आधीं पुजावें वसिष्ठातें ॥ सर्वस्व अर्पावें श्रीगुरुतें ॥ मुख्य आमुतें स्वधर्म ॥ १७ ॥ धन
धान्य असंख्य उमोपें ॥ धाडावे गाईंचे कळप ॥ वस्त्रें अर्पावीं अमोप ॥ रथ वारु अर्पीं श्रीगुरुसी ॥१८॥ अनर्घ्यरत्नांचिया को
डी ॥ भरोनि धाडाव्या कावडी ॥ सद्गुरू पुजावा आवडी ॥ निजपैरवडी धर्माची ॥ १९ ॥ तुवां जावोनि सांगातें ॥ स्वयें अर्पावें
सद्गुरुतें ॥ सुयज्ञ ज्येष्ठपुत्र त्यातें ॥ तो आणीं येथें प्रार्थोनी ॥२०॥ वसिष्ठासी द्यावें धन ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ लक्ष्मणा
सी हर्ष पूर्ण ॥ जावोनि आपण गुरु पूजी ॥ २१ ॥ वसिष्ठ बोले उल्हासेसीं ॥ त्रैलोक्यविजय श्रीरामासी ॥ ह्मणोनि सुबुद्धि त्या
ची ऐसी ॥ पूर्णभाग्यासी प्रकाशु ॥ २२ ॥ मग जावोनि सुयज्ञाचे घरासी ॥ सौमित्र वंदी सुयज्ञासी ॥ श्रीराम जातो वनासीं ॥
तेणें भेटीसी बोलाविलें ॥ २३ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें गमन ॥ सुयज्ञ जाला उद्विग्नमन ॥ लावोनियां दोन्हीं नयन ॥ ठेला आपण
तटस्थ ॥ २४ ॥ मग करोनियां संध्या स्नान ॥ सुयज्ञ आला आपण ॥ देखतांचि रघुनंदन ॥ घाली लोटांगण गुरुपुत्रा ॥ २५ ॥
मधुपर्क विधिविधान ॥ केलें यथोक्त पूजन ॥ आपलीं भूषणें रघुनंदन ॥ करी समर्पण गुरुपुत्रा ॥ २६ ॥ जडित कंकणें रत्नमेख
ळा ॥ बाहुभूषणें अनर्घ्यमाळा ॥ करकंकणें मुद्रिका सकळा ॥ शृंगारिला गुरुपुत्र ॥ २७ ॥ श्रीराम स्वयें सांगे सीतेसी ॥ ह्मणे तूं
ही पुजीं सुयज्ञासी ॥ तिनेंही अनर्घ्य अळंकारांसी ॥ दिधले त्यासी उल्हासें ॥ २८ ॥ वना जातां श्रीरामासरिसीं ॥ परम आ
ल्हाद सीतेसी ॥ सर्वस्व देतां सुयज्ञासी ॥ निजमानसीं उल्हासु ॥ २९ ॥ अमोल्य वस्त्रें सीतेपासीं ॥ तींही दिधलीं सुयज्ञासी ॥
जडितशैय्या आस्तरणेसीं ॥ सहितदासी अर्पिल्या ॥ ३० ॥ मातुळदत्त गज रामापासीं ॥ तो शृंगारोनि अळंकारेसीं ॥ त्या
वरी बैसवोनि सुयज्ञासी ॥ दान गजरेसीं बोळविलें ॥ ३१ ॥ उल्हासें पूजीना श्रीगुरुसी ॥ जो भजेना सत्पात्रासी ॥ तेंचि
दूषण दात्यांसी ॥ आह्मीं महाऋषी पुजावे ॥ ३२ ॥ श्रीराम सांगे सौमित्रासी ॥ अगस्त्या शांडिल्या गार्ग्यऋषीसी ॥ वाम

१ प्रकारानें. २ अत्यंत. ३ घोडे. ४ अमुल्य, श्रेष्ठ. ५ आदर. ६ आंगठ्या. ७ रत्नखचित बिछाना. ८ चादरसहीत. ९ निरोप दिला. १० दान करणाऱ्यांस.

देवादि कौशिकासी ॥ बहु धनराशी पाठवाव्या ॥ ३३ ॥ वेदपाठक अग्निहोत्री ॥ सत्कर्माचार नित्यश्रोत्री ॥ आगमिक
महामंत्री ॥ द्रव्यसंभारीं पुजावे ॥ ३४ ॥ ऐसियांसी दिधल्या दान ॥ तें तंव अतिशयेसीं पावन ॥ सत्पात्र तें आहे आन ॥
सावधान अवधारीं ॥ ३५ ॥ अयाचितें भगवद्भावें ॥ अवश्य दान त्यासी द्यावें ॥ आपण जावोनियां सवें ॥ धन अर्पावें याचका
॥ ३६ ॥ कुटुंबवत्सळ आणि निर्धन ॥ बहु अपत्य अत्यंत दीन ॥ त्याचें सुखी होय मन ॥ इतुकें धन अर्पावें ॥ ३७ ॥ शिलवृत्ति
आणि उंच्छवृत्ती ॥ जावोनि त्यांच्या गृहाप्रती ॥ जितुकें द्रव्य ते मागती ॥ तितुकें चतुर्गुणी तूं त्यां देईं ॥३८॥ त्यांसी कैंचें साधनशा
ख ॥ गौसहस्त्र सवत्सक ॥ त्यांसी द्यावें आवश्यक ॥ घृत दधि तक्र भोजनार्थ ॥३९॥ धन धान्य कौसल्येघरीं ॥ आधीं द्यावें धर्मा
चारीं ॥ संन्यासी मधुकरी करपात्री ॥ ब्रह्मचारी भिक्षार्थी ॥ ४० ॥ कौसल्येचे निजसेवक ॥ आणि तिचे उपासक ॥ तैसेच सु
मित्रेचे देख ॥ धन अनेक त्यां देईं ॥४१॥ आमचे सुहृद आणि सेवक ॥ परिचारिक आणि प्रेषक ॥ कथाकथक पुराणिक ॥ द्रव्य
अनेक त्यां द्यावें ॥ ४२ ॥ वार्तासूचक आणि गंधलेपक ॥ सभास्थानीं हास्यभाषक ॥ ते पावती परम सुख ॥ त्यां आवश्यक
धनदेईं ॥ ४३ ॥ छत्रकार चामरधारी ॥ हडपी बारी आणि व्यवहारी ॥ जळप्राशक धूपी फुलारी ॥ सुखी करीं द्रव्यदा
नें ॥ ४४ ॥ माल मर्दन नटनाटक ॥ अश्ववाहक वस्त्रप्रक्षाळक ॥ रायविनोदी उपहासक ॥ शिल्पकारक सुखी करीं ॥ ४५ ॥
माझा सारथी चित्ररथ ॥ त्यासी अर्पीं अपार अर्थ ॥ दीन दरिद्री जे जे समस्त ॥ अर्थवंत ते करीं ॥ ४६ ॥ आमचे सखे सुहृद
भक्त ॥ जे कां आमचे निस्यांकित ॥ जे जे आह्मांसी आर्तभूत ॥ ते धनें समस्त सुखी करीं ॥४७॥ द्रव्य कांहीं ठेवणें नाहीं ॥ निः
शेष वेचीं धर्मीं सर्वही ॥ आणिक जें जें लागेल कांहीं ॥ तें तें पाहीं मी देईन ॥४८॥ मग पाचारोनि भांडारी ॥ ह्मणे निःशेष द्रव्य
काढीं बाहेरी ॥ त्याचिया वियोगाची परी ॥ ऐक निर्धारीं सौमित्रा ॥४९॥ कृपण अनाथ अतिदीन ॥ अंध पंगू वृत्तिहीनें ॥ जे मागती
त्यां द्यावें धन ॥ अतिसन्मानें सुखी करीं ॥ ५० ॥ सुख उपजे दिधल्या धन ॥ त्याहूनि सुख दे सन्मान ॥ तेणें सुखें सुखावे भगवान ॥

१ धनवैपुल्यानें २ पवित्र ३ अन्य ४ नमागतां. ५ हे दोन वानप्रस्थानांचे भेद आहेत. ६ हात हेंच भांडें ज्यांनां. ७ परीट. ८ सुतार. ९ धन. १० आज्ञा धरणारे. ११ उपजीविकाहीन.

ये विधी दान अतिश्रेष्ठ ॥ ५१ ॥ वृद्ध ब्राह्मण स्त्रियां तरुण ॥ बहु बाळकेंसी निर्धन ॥ त्यांसी सन्मानें द्यावें धन ॥ सूक्ष्मदान या नांव ॥ ५२ ॥ ऐसिया ब्राह्मणाचे ठाईं ॥ सवत्सा आणि सुदोही ॥ सहस्र सहस्र अर्पी गाई ॥ खिल्लारीं कांहीं उरों नेदीं ॥५३॥ माझें होय पुनरागमन ॥ तंववरी खावया पुरे धन ॥ ऐसें दीनांसी द्यावें दान ॥ सनातन हा धर्म ॥ ५४ ॥ मज वना गेलिया पाठीं ॥ कोण्हीं नव्हावें गा कष्टी ॥ कोण्हीं नपडावें संकटीं ॥ अगाध तुष्टी धन देईं ॥ ५५ ॥ श्रीरामें आज्ञा दीधली जैसी ॥ लक्ष्मण दे त्याहूनि विशेषीं ॥ दान देतां लक्ष्मणासी ॥ चौगुणी मानसीं उल्हासु ॥ ५६ ॥ निःशेष वांटोनि धन ॥ सीता श्रीराम लक्ष्मण ॥ करावया वनप्रयाण ॥ निघाले आपण राया पुसों ॥ ५७ ॥ राम सीता निघालीं बाहेरी ॥ पाहों धाविंनल्या नरनारी ॥ येक चढले उपरीवरी ॥ माडिया गोपुरीं पैं येक ॥ ५८ ॥ राम चालतां राजबिदीं ॥ सवें दाटली जनांची मांदी ॥ कैकेयीची दुष्ट बुद्धी ॥ राजा निर्बुद्धी कां आइके ॥ ५९ ॥ रथगजचातुरंगश्रेणी ॥ राम गजरें जाय प्रतिदिनीं ॥ तो श्रीराम आजि अन्हवाणी ॥ जातो चरणीं वनवासा ॥ ६० ॥ राम देखतां निवंती नयन ॥ राम देखतां निवे मन ॥ राम देखतां निवे जन ॥ जगजीवन श्रीराम ॥ ६१ ॥ राम जगाचें जीवन ॥ त्या जीवनीं जन मीन ॥ तो श्रीराम जातांचि जाण ॥ जनाचे प्राण जातील कीं ॥ ६२ ॥ ऐसिया सुखरूप श्रीरामासी ॥ दशरथ धाडितो वनासी ॥ कैकेईयें घर घेतलें त्यासी ॥ लागलें रायासि स्त्रीपिसें ॥ ६३ ॥ सीता सुकुमार महासती ॥ इंद्रादिक पाहों न सकती ॥ तेही चरणीं चालतां क्षितीं ॥ लोक देखती मार्गस्थ ॥ ६४ ॥ ऐसें बोलतां जनासीं ॥ तिघे अनुद्विग्न मानसीं ॥ वेगीं आले राजगृहासी ॥ दशरथासी पुसावया ॥६५॥ सुमंत प्रधान अतिविश्वासी ॥ तेणें सांगितलें रायासी ॥ श्रीराम जातो वनवासासी ॥ आज्ञा तुह्मांसि पुसों आला ॥ ६६ ॥ रामें वांटिलें निजधन ॥ सेवक सुहृद आणि ब्राह्मण ॥ सुखी केले दीन जन ॥ वन प्रयाण सुमुहूर्तीं ॥ ६७ ॥ ऐकोनि सुमंताचें वचन ॥ रायासि आलें पैं रूदन ॥ जळो कैकेईचें वदन ॥ धाडी राम वनवासा ॥ ६८ ॥ श्रीराम देखतां दृष्टी ॥ राजा मूर्छित पडला सृष्टीं ॥ रामें उठविला उठाउठी ॥

१ गुप्तदान. २ पुष्कळ दुधदेणाऱ्या. ३ तृप्ति. ४ समुदाय. ५ रथ हत्ति चतुरंगतेने सहवर्तमान. ६ तृप्त होतात. ७ जळांत. ८ मासे. ९ नाश केला. १० जमिनीवर.

स्वयें थापटी पर्यंकीं ॥ ६९ ॥ राजा होवोनि सावधान ॥ श्रीरामासि बोले आपण ॥ नको करूं वनप्रयाण ॥ माझा प्राण जाऊं पाहे ॥७०॥ कैकेयी ते मज्येक कोण ॥ तुज मी राज्य देतों संपूर्ण ॥ आतांचि करितों अभिषिंचन ॥ ऋषीगणसमवेत ॥ ७१ ॥ श्रीराम लागतां पायांसी ॥ नको करूं अभिषेकासी ॥ मिथ्या करितां भाकेसी ॥ दोघे दोषी वेदोक्तें ॥ ७२ ॥ आतां मज राज्य घेतां ॥ जग निंदील सर्वथा ॥ तुझी भाक मिथ्या करितां ॥ अधःपाता मी जाईन ॥ ७३ ॥ वेदवचन गुरुवचन ॥ त्याहूनि अधिक पितृवचन ॥ यावत् जन्म जो करी पाळण ॥ त्याचें वचन अनुल्लंघ्य ॥ ७४ ॥ तुझे वचनें त्यागीन सीता ॥ तुझे वचनें त्यागीन जीविता ॥ परी वनवासाचिया निश्चितार्था ॥ मी सर्वथा त्यागीना ॥ ७५ ॥ माझा जरी जाईल प्राण ॥ तरी त्यागीना वनप्रयाण ॥ राया तुझी वाहतों आण ॥ ह्मणोनि चरण धरियेले ॥ ७६ ॥ देखोनि रामाचें निर्वाण ॥ राजा करी दीर्घ रूदन ॥ कैकेइया नागविलें पूर्ण ॥ राम निधान अंतरलें ॥ ७७ ॥ नविचारितां निजकार्यासी ॥ भाक देवों नये स्त्रियांसी ॥ तेणें भाकें गोंवोनि आह्मांसी ॥ केला वनवासी श्रीराम ॥ ७८ ॥ श्रीरामाचें दृढपण ॥ वनाभिगमनीं अतिनिर्वाण ॥ रायें वृत्त जाणोन ॥ निजप्रधान आज्ञापिला ॥ ७९ ॥ सन्नद्धचातुरंगसेना ॥ रामासवें धावी वना ॥ वनीं वेचावया रघुनंदना ॥ असंख्य धना सवें देईं ॥ ८० ॥ ऊंष्णें पीडेल रामचंद्र ॥ सवें देइजे छत्रचामर ॥ कापडगृहें अतिविचित्र ॥ देईं खिल्लार धेनूंचें ॥८१॥ ऐकोनि रायाचें वचन ॥ कैकेयी जाली क्षोभायमान ॥ आरक्त करोनियां नयन ॥ काय आपण बोलिली ॥८२॥ घेवोनि उसाच्या रसासी ॥ आणि बाकंस देवोनि दीनासी ॥ लक्ष्मी देवोनियां रामासी ॥ भरता देसी शून्य राज्य ॥ ८३ ॥ दावोनि गैंज भद्रजाती ॥ दान संकल्प द्विजा हातीं ॥ त्यासि दीजे चित्रींचा हस्ती ॥ ते गती राज्य देणें ॥ ८४ ॥ माझें ह्मणतां काळें मुख ॥ तुह्मी दुष्ट नष्ट अतिविशेष ॥ मिथ्या करितां आपली भाक ॥ निश्चयें नरक भोगाल ॥८५॥ कैकेयीचें कठिण वचन ॥ ऐकोनि राजा कोपायमान ॥ नष्टदुष्ट तूं अतिकठिण ॥ वर्मीं वाग्बाण [illegible] ॥८६॥ श्रीराम ह्मणे स्वामी दशरथा ॥ सेना संपत्ती सांगातें घेतां ॥ राज्यभार आला माझे माथां ॥ तो सर्वथा

[illegible] ३ समुदाय. ४ सोडणार नाहीं. ५ निर्धार. ६ वचन. ७ अभिप्राय. ८ तयार. ९ उन्हानें. १० तंबू. ११ क्रुद्ध. १२ साली. १३ हत्ति. १४ दमडी.

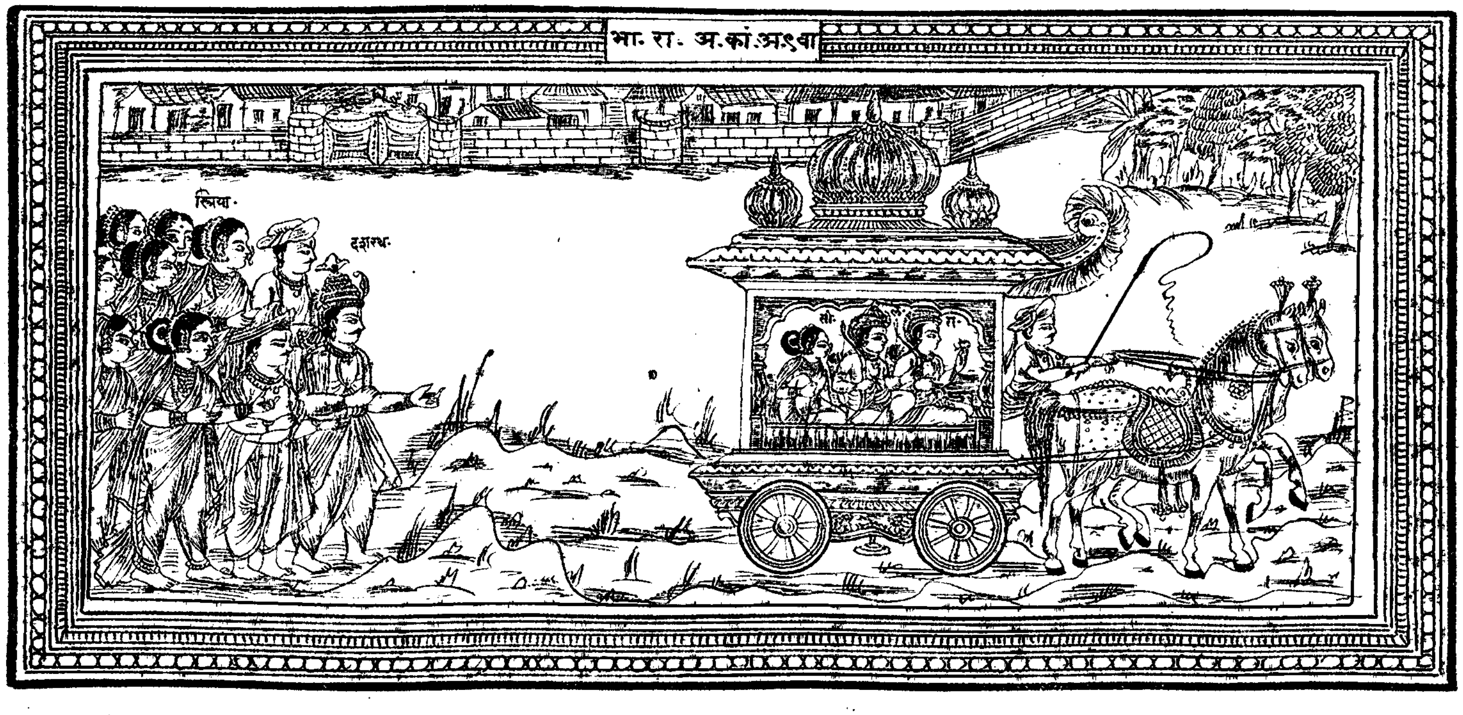
मी नेघें ॥८७॥ गंगोदक अतिशुद्ध ॥ त्यामाजि पडलिया मद्यबिंद ॥ अवघेंचि होय अविशुद्ध ॥ अतिविरोध दुःसंगें ॥ ८८ ॥ तुह्मां
राज्य दिधलें भरता ॥ त्यांतून अणुमात्र ही घेतां ॥ माझ्या वनवासाच्या व्रता ॥ दोष तवतां लागेल ॥ ८९ ॥ ऐसें बोलतां
श्रीरामासी ॥ कैकेयी वल्कलें दे त्यासी ॥ वेगीं वेढोनियां यांसी ॥ शीघ्र वनासी निघावें ॥९०॥ सांडोनि वस्त्रें अलंकार ॥ परि
धान करावीं वल्कलांबरें ॥ माथां धरोनि जटाभार ॥ होईं वनचर वनवासी ॥ ९१ ॥ स्वयमेव देखतां दशरथ ॥ वल्कलें वेढी श्री
रघुनाथ ॥ लक्ष्मण येवोनि शीघ्रं तेथ ॥ स्वयें वेष्टीत वल्कलें ॥ ९२ ॥ वल्कलें दीधलीं सीतेसी ॥ तीं वेढितां नये तीसी ॥ श्री
राम येवोनि तीपासीं ॥ सयुक्तीसी नेसविलीं ॥ ९३ ॥ राम सौमित्र सीतेच्या वस्त्रांसी ॥ कैकेयी घे आपणापासीं ॥ देखोनि क्षोभें
आला रायासी ॥ अति निर्भर्छी कोपयोगें ॥ ९४ ॥ कोप आला वसिष्ठासी ॥ निर्भर्छिलें कैकेईसी ॥ नष्टदुष्ट शठ तूं होसी ॥ न
लाजसी अतिस्वार्थें ॥ ९५ ॥ तुझीया वरदाच्या नेमासी ॥ येकला येक राम वनवासी ॥ तूं कां वल्कलें देतेसि सीतेसी ॥ दुष्ट
होसी दुर्भगाँ ॥ ९६ ॥ वस्त्रें अळंकार त्याचिया अर्था ॥ तूं कां घेसी सभे देखतां ॥ काळें वदन तुझें आतां ॥ मुख दाविता लाजे
सिना ॥ ९७ ॥ दुस्तर कोप दशरथा ॥ कैकेईसी मारूं धांवे लाता ॥ तूं नव्हेसी माझी कांता ॥ तुझा भर्ता मी नव्हें ॥ ९८ ॥
माझ्या बाळाचीं घेसी लुगडीं ॥ तूं तंव रांमा हाटींची धगडी ॥ घरीं घातलीसे धांगडी ॥ जाय रोकडी बैस हाटीं ॥ ९९ ॥ ऐसें
क्रोधें बोलतां ॥ गहिंवर आला दशरथा ॥ पोटिसीं धरोनियां सीता ॥ होय अर्पिता आभरणें ॥ १०० ॥ चौदावर्षें वनावासी ॥
वस्त्राभरणें पुरेति ऐसीं ॥ तितुकीं द्यावीं सीतेसरिसीं ॥ सुमंतासी आज्ञापिलें ॥ १ ॥ वस्त्रें भूषणें सीतेजवळीं ॥ सुमंतें दीधलीं
ते काळीं ॥ दशरथा वंदी जनकबाळी ॥ वंदी वेल्हाळी वसिष्ठासी ॥ २ ॥ वसिष्ठें दीधलें आशीर्वचन ॥ वनीं सतीत्वा पाळिसी
पूर्ण ॥ विजई होईल रघुनंदन ॥ तुज त्रिभुवन वंदील ॥ ३ ॥ राजा आज्ञापी सुमंता ॥ शीघ्र आणों माझिया रथा ॥ बैसावया ॥ ३ ॥
श्रीरघुनाथा ॥ समेतसीता सौमित्र ॥ ४ ॥ रामलक्ष्मणें प्रदक्षणा ॥ करोनि लागे पित्याचे चरणा ॥ सातशतें माता जाणा ॥

१ दारूचा थेंब. २ अपवित्र. ३ झाडांच्या सालीं. ४ क्रोध. ५ निंदी. ६ कपटी. ७ निंद्य. ८ स्त्री. ९ बाजारबसवी, निलज्ज. १० संकट, गोंधळ. ११ बाजारांत. १२ अलंकार. १३ सुंदरा.

अभिवंदना तिहीं केलें ॥ ५ ॥ तंव तिहीं केला कोल्हाळ ॥ अवघियांनीं येकचि आरोळ ॥ तंव राम निघाला तात्काळ ॥ अति
विव्हळ समस्तही ॥ ६ ॥ जातां देखोनि रघुनंदन ॥ राजा पडिला मूर्छापन्न ॥ रूदन करिती सकळही जन ॥ दीनवदन अयो
ध्या ॥ ७ ॥ येकी माता कपाळ पिटिती ॥ येकी दीर्घस्वरें हाका देती ॥ येकी वक्षस्थळें ताडिती ॥ पडल्या बहुती मूर्छिता ॥ ८ ॥
श्रीराम ह्मणे येथें राहतां ॥ अधिक वाढेल ममता ॥ रथीं वाहोनियां सीता ॥ होय निघता तात्काळ ॥ ९ ॥ आक्रंदोनि आरडे
निजमाता ॥ ह्मणे मुख पाहोंदे रघुनाथा ॥ केंवि मी देखेन मागुता ॥ वदन श्रीरामा दाखवीं ॥११०॥ येईं येईंरे माझ्या श्रीरामा ॥
मन मोहना मेघश्यामा ॥ विव्हळ सांडोनियां आह्मां ॥ वना दुर्गमा केंवि जासी ॥ ११ ॥ तुज निघतां बारे वना ॥ मज आला प्रे
माचा पान्हा ॥ कोण्हासि पाजूं रघुनंदना ॥ निज वदना मजदावीं ॥ १२ ॥ वना जातां रघुनंदन ॥ गाईंचें गळती लोचन ॥ अश्व
गज करिती रूदन ॥ दुःखें पाषाण उलताती ॥ १३ ॥ डोहींचें आटतां जीवन ॥ जेंवि तळमळती मीनें ॥ तेंवि अयोध्येचे ज
न ॥ श्रीरामेवीन तळमळिती ॥१४॥ कैकेयीते अतिकठिण ॥ सीतेचें हरी वस्त्राभरण ॥ ती खालें येथें राहे कोण ॥ करूं प्रयाण
वनवासा ॥ १५ ॥ निघाले ज्योतिषी वेदपाठक ॥ निघाले अग्निहोत्री साग्निक ॥ त्यांचिये समागमे देख ॥ येक येक निघाले
॥ १६ ॥ सुतार कुंभार नापिकं ॥ निघाले ते नटनाटक ॥ रजक रंगारी चार्मिकं ॥ अनामिक निघाले ॥ १७ ॥ निघाले दु
सी मुसी साळी माळी ॥ चाटे भाटे तेली तांबोळी ॥ सोवनी सोनार सिंपी गोवळी ॥ कोळी निऱ्हाळी निघाले ॥ १८ ॥ कैकेयी
ची दुष्टबाधा ॥ तीं आह्मासि पीडील सर्वदां ॥ जिकडे राम तिकडे अयोध्या ॥ सर्वांची श्रद्धा वनवासीं ॥१९॥ श्रीराम जंव मागें
पाहे ॥ तंव नगरजन धांवती लवलाहें ॥ राम सुमंतासि ह्मणे राहें ॥ जनसमुदाय केंवि येती ॥१२०॥ श्रीराम स्वयें विनवी जन ॥
दंडकारण्या मज गमन ॥ दूरस्थ पंथें अतिकठिण ॥ तुह्मां आगमन तेथें नव्हें ॥ २१ ॥ कृपा करोनि यां मजवरी ॥ तुह्मीं राहावें
निजनगरीं ॥ राजा दशरथ आहे शिरीं ॥ सुखोद्गारीं नांदावें ॥ २२ ॥ माझी आज्ञा पाळी भरत ॥ तुह्मीं राहावें सुनिश्चित ॥ ऐ

१ नमस्कार. २ दुःखा. ३ छाति. ४ जाण्यास कठाण-भयंकर. ५ डांळ. ६ जल. ७ मासे. ८ हजाम. ९ परिट. १० चांभार. ११ मार्ग. १२ आनंदानें.

सें साधोनि रघुनाथें ॥ जन समस्त राहविले ॥ २३ ॥ माझें स्मरण जया अहर्निशीं ॥ मी अखंड तयापासीं ॥ मज नविसरावें निजभावसीं ॥ मीं तुह्मांपासीं सर्वदां ॥ २४ ॥ या परी राहवोनि जन ॥ श्रीराम करी वनाभिगमन ॥ येका जनार्दना शरण ॥ पुढें निरोपण रसाळ ॥ २५ ॥ रसाळ कथा रामायणी ॥ वदली वाल्मीकाची वाणी ॥ येका शरण जनार्दनीं ॥ कृपा सज्जनीं करावी ॥ २६ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थ रामायणे अयोध्याकांडे येकाकारटीकायां श्रीरामवनाभिगमनोन्नाम अष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १२६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीरामायजगदानंदकंदायनमः ॥ वना निघतां श्रीरघुनाथ ॥ राजा महामोहें मूर्छित ॥ तो होवोनियां सावचित्त ॥ पुसे दशरथ राम कोठें ॥ १ ॥ त्यासि स्त्रिया सांगती मातू ॥ तुह्मीं दिधला निजरथू ॥ त्यावरी बैसोनि रघुनाथु ॥ गेला निश्चितु वनवासा ॥ २ ॥ येक सांगती रायासी ॥ राम आश्वासीत जनासी ॥ आहे नगरद्वारापासी ॥ तंव राव वेगेंसी धाविंनला ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथराजावृतः स्त्रीभिः सद्विजोदीनमानसः ॥ निर्जगामप्रियंपुत्रंद्रक्ष्यामिचवनंगतं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ सातशें राणियां समवेत ॥ पांई धाविंनला दशरथ ॥ कोठें राम माझा ह्मणत ॥ स्वयें पुसत सर्वांतें ॥ ४ ॥ मग ओक्रंदें दिधली हाक ॥ श्रीरामा दाखवींरे निजमुख ॥ तूज जालिया बिमुख ॥ परमदुःख सर्वांसी ॥ ५ ॥ कैकेइयें घेवोनि भाक ॥ मज दिधलें महादुःख ॥ तुझें देखिलिया श्रीमुख ॥ परम सुख मज होय ॥ ६ ॥ श्रीराम स्मरतां हृदयांत ॥ सकळ दुःखांचा होय अंत ॥ भाग्यें अभाग्यी मो दशरथ ॥ वना रघुनाथ धाडिला ॥ ७ ॥ धांव पावें गा राघवा ॥ भेटि देई परम कणवा ॥ सुख होईल माझ्या जीवा ॥ ह्मणोनि धांवा पोकारिला ॥ ८ ॥ गेला गेलारे रघुनाथ ॥ ह्मणोनि आक्रंदें गर्जत ॥ पडत झडत स्वयें धावत ॥ पडे मूर्छित अतिदुःखी ॥ ९ ॥ राम ह्मणे येथें राहतां ॥ दृढ वाढेल मोह ममता ॥ रावो मजपासीं न येतां ॥ वेगीं सुमंता रथ हांकीं ॥ १० ॥ श्रीराम नयेचि परतोनी ॥ दशरथ देखे दुरोनी ॥ दृष्टी मुरडेना तेथोनी ॥ ठेली जडोनि रामरूपीं ॥ ११ ॥ श्रीराम देखतां दृष्टीं ॥ दृष्टी लागली रामापाठीं ॥ श्रीराम देखतां दृष्टी ॥ बैसली शेवटीं ध्वजस्तंभीं ॥ १२ ॥ दृष्टी अंतरलिया ध्वज ॥ राजा पाहे रथाचें रज ॥ न देखतां श्रीराम राज ॥ पडे भूभुज मूर्छित ॥ १३ ॥ आठवितां श्रीरामासी ॥ राजा विसरे निजदेहासी ॥ तेणें मर्छा आली त्यासी ॥ देहभावासी विसरोनी ॥ १४ ॥ स्त्रिया करिती दीर्घ रूदन ॥ रूदन करिती सकळजन ॥ गाई न सेविती तृणंजीवन ॥ वत्स स्तनपान न करिती ॥ १५ ॥ अश्व न खाती चारापाणी ॥ गज निजेंकवळ न घालिती वदनीं ॥ आहार त्यजिला पौरजनीं ॥ अयोध्या भुवनीं आकांतु ॥ १६ ॥ दिवस गेला अस्तमानीं ॥ राजा सावध केला राणीं ॥ प्रवेशतां अयोध्या भुवनीं ॥ सुख स्व

१ सावधान. २ समजूतकरी. ३ दुःखाक्रोशानें. ४ माझा. ५ प्रीतीनें. ६ अत्यंत. ७ पार, पलीकडे गेल्यावर. ८ धुळीकण. ९ राजा. १० चारापाणी. ११ आहार. १२ नगरीं.

ग्रीं दिसेना ॥ १७ ॥ दीपदीपिका नाहीं कोठें ॥ वोस हाटवटिया चौहटे ॥ जो तो रडतचि वाटे ॥ श्रीराम कोठें पुसताती॥१८॥
श्रीराम प्रवेशलिया वनीं ॥ घरोघरीं दीर्घ रडणीं ॥ अरंदोळ पडला अयोध्याभुवनीं ॥ अन्न कोण्हीं न खाय ॥ १९ ॥ न साहवे
श्रीराम वियोगदुःख ॥ राजा राणिया सकळ लोक ॥ अवघे ह्मणती घेवों विख ॥ वसिष्ठें देख निवारिलें ॥ २० ॥ चौदा वर्षें व
नवासीं ॥ राम क्रमील निमिष्यार्धेसी ॥ लाहोनि त्रिभुवन ऐश्वर्यासी ॥ अयोध्येसी येईल ॥ २१ ॥ मारोनि राक्षसांच्या कोडी॥
सोडवोनि देवांची बांदवडी ॥ उभवोनि रामराज्याची गुढी ॥ येईल तांतडीं श्रीराम ॥ २२ ॥ माझें वचन माना प्रमाण ॥ वाहतों
श्रीरामाची आण ॥ विष घेवोनि देतां प्राण ॥ अधःपतन पावाल ॥ २३ ॥ ऐकोनि वसिष्ठाची वाणी ॥ राजा प्रवेशला राजभव
नीं ॥ श्रीराम आठवितां मनीं ॥ पडला धरणीं मूर्छित ॥ २४ ॥ येरीकडे श्रीराम आपण ॥ शीघ्र करितां वनप्रयाण ॥ पाठीं ला
गले ब्राह्मण ॥ राहविल्या जाण न राहती ॥ २५ ॥ रामें रथ पेलिला उठाउठी ॥ द्विज धांवती पाठोपाठीं ॥ श्रीरामाची प्रीती
मोठी ॥ प्रेम पोटीं अनिवार ॥ २६ ॥ श्रीरामाच्या संगती ॥ वनवासीं करितां वस्ती ॥ दृष्टि ठेवोनियां रथीं ॥ ब्राह्मण धांवती
लवलाहें ॥ २७ ॥ वृद्ध वृद्ध वेदपाठक ॥ तपस्वी अग्निहोत्री याज्ञिक ॥ आणिकही बहुसाल लोक ॥ मोठेनी हाक तिहीं दिध
ली ॥२८॥ शीघ्र नेताती श्रीरामासी ॥ शरण रथाच्या वारुवांसी ॥ राम आणावा आह्मांपासीं ॥ वेगीं वनवासीं न न्यावा॥२९॥
रथ चालवितो अलोलिक ॥ त्या सारथिया नमन देख ॥ रथ पेलावा नगरा सन्मुख ॥ वना श्रीराम न न्यावा ॥ ३० ॥ श्रीराम
जंव मागें पाहे ॥ तंव जनसमुदाय धांवताहे ॥ उडी टाकोनियां लवलाहें ॥ वंदोनि पाय बोलतु ॥ ३१ ॥ स्वामी कष्टलेति बहुत
दुरी ॥ ह्मणोनि द्विजांचे चरण चुरी॥ वनवास दंडकारण्या माझारीं ॥ तुह्मीं कैशापरी याल तेथें ॥ ३२ ॥ श्रीरामा तुझिया संगती ॥
आह्मीं पावों ब्रह्मप्राप्ती ॥ वनवास तो बापुडा किती ॥ भय निश्चिती आह्मां नाहीं ॥ ३३ ॥ परतोनि जाणें मागुती ॥ निश्चय आ ॥ १ ॥
ह्मां नाहीं रघुपती ॥ स्वामीनें न्यावें वनाप्रती ॥ वन सांगाती वनवासी ॥ ३४ ॥ तूं जैं सांडोनि जासील दुरी ॥ तैं आह्मीं होऊं

१ बाजार, राजमार्ग. २ आकांत. ३ घालवील. ४ सत्वर. ५ भाषण. ६ जमिनीवर. ७ प्रेरिला, हाकविला. ८ निरनिराळे. ९ अश्वास. १० मोठ्या कुशलतेनें. ११ हाकाया. १२ ब्राह्मणांचे.

रानभरी ॥ आह्मांवरी कृपा करीं ॥ दीनोद्धारीं चालावें ॥ ३५ ॥ ऐकोनियां द्विजोक्ती ॥ श्रीराम विचारी पैं चित्तीं ॥ हे निजनग
रासी जाती ॥ ऐसी युक्ती योजावी ॥ ३६ ॥ श्रीराम लक्ष्मणा आज्ञा करी ॥ ह्मणे चालतां द्विज शिणले भारी ॥ आजि वस्ती त
मसातीरीं॥सीता उतरीं वृक्षातळीं ॥३७॥ श्रीराम नेघेचि पैं अन्न॥ अवघीं केलें अंबुप्राशन ॥ सीतेसहित आपण ॥ केलें शयन तृण
शय्ये॥३८॥ श्रीराम सांगे लक्ष्मणाप्रती ॥ ब्राह्मण राहवितां न राहती॥ हे जंव निजेले आहेती॥तंव शीघ्रगती निघावें॥३९॥ सुमंत
रथ सिद्ध करी ॥ मार्ग दाविला अयोध्यामोहरीं ॥ रिघोनि तमसेमाझारीं ॥ परतीरीं उतरले॥४०॥ ब्राह्मण प्रातःकाळीं पाहती ॥
मार्ग देखिला अयोध्येप्रती ॥ उल्हासें अवघे नगरा येती ॥ तंव रघुपती पुढें गेला ॥ ४१ ॥ तयांसि पुसती नगरस्थ॥ कोठें आहे
श्रीरघुनाथ ॥ ते ह्मणती राम आला येथ ॥ जन हांसत ब्राह्मणांसी॥ ४२ ॥ बहुतां पाडोनियां भ्रांती ॥ श्रीराम गेला हातोहातीं ॥
श्रीरामाची अगम्य गती ॥नकळे वेदोक्ती ब्राह्मणां॥४३॥ हृदयीं असतां आत्माराम ॥ जनांसी पडला मोहभ्रम ॥ अवघे जाले विषे
यकाम ॥कल्पांतीं राम न भेटे ॥४४॥ फुकाचें जें रामनाम ॥ नुच्चारिती ते अभाग्यी परम॥ असो ते पावती अंधतम ॥ जे आत्माराम
नाठविती॥४५॥असो हें येरीकडे रघुपती॥दुसरे दिवशीं दिनांतीं॥इंगुदीवृक्षीं केली वस्ती॥निकट भागीरथी प्रवाहो ॥४६॥ वना आ
लिया श्रीराममूर्ती॥ऐकोनि गुहक निषादपती॥भेटों आला अतिप्रीतीं॥घातलें क्षितीं लोटांगण॥४७॥देखतां श्रीरामाचें मुख॥गुहका
जाला परम हरिख॥रामें आलिंगितां गुहक ॥ द्वंद्वदुःख विसरला॥४८॥ विसरला धर्मअधर्म ॥ विसरला अधम उत्तम॥ सद्भावें देखतां
श्रीराम ॥ मरण जन्म विसरला ॥४९॥ विसरला कर्मकर्तेपण ॥ विसरलासे मीतूंपण ॥ देखतां श्रीरामाचे चरण ॥ समाधान गु
हकासी ॥ ५० ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ समूळ निर्दळे जन्ममरण ॥ त्याचे देखतां श्रीचरण ॥ बोळवण भवभावा ॥५१॥
गुहकें आणिला फळसंभार॥ राम नकरीच फळाहार॥करोनि जळाचा जळाहार ॥केला सेजार वृक्षमुळीं ॥५२॥ केला सीतेसी सेजा
र ॥ निद्रा नकरीच सौमित्र ॥ सावधान अहोरात्र ॥ सेवेसीं तत्पर श्रीरामीं ॥ ५३ ॥ श्रीराम गुहक येकांतीं ॥ संवाद करिती

१ ब्राह्मण. २ जलपान. ३ शोधाचीं चिन्हें, पाऊलें वगैरे. ४ विषयलंपट. ५ नरकविशेष. ६ भिल्लांचा किंवा कोळ्यांचा राजा. ७ आनंद. ८ सुखदुःख, पापपुण्यादि द्वंद्वें. ९ नष्टहोई.

अतिप्रीती ॥ निमिष्यार्धें गेली राती ॥ जाली प्राप्ती अरुणोदया ॥ ५४ ॥ श्रीराम ह्मणे गुहकासी ॥ वेगीं आणावें नौकेसीं ॥ जाणें आहे परतीरासीं ॥ आजि वस्ती प्रयाग ॥ ५५ ॥ सुमंतें सज्ज केला रथ ॥ तयासीं बोले श्रीरघुनाथ ॥ आतां येथोनियां प रत ॥ जावें त्वरित अयोध्ये ॥ ५६ ॥ तमसातीरींहूनि रथ ॥ परतवावा हा निश्चितार्थ ॥ ब्राह्मण संगाच्या त्यागार्थ ॥ तुज येथ पर्यंत आणिलें ॥ ५७ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुमंत पडला मूर्छापन्न ॥ दीर्घआक्रंदें करी रूदन ॥ राम चिद्घन अंतर ला ॥ ५८ ॥ रिता देखोनियां रथ ॥ होईल अयोध्येसी आकांत ॥ प्राण सांडील दशरथ ॥ नको तेथें मज धाडूं ॥ ५९ ॥ तुज सांडोनि रघुनाथा ॥ अयोध्येमाजि मज जातां ॥ सुख नपवेंगा सर्वथा ॥ चरणीं माथा ठेविला ॥ ६० ॥ कृपा करीं श्रीरघुपती ॥ मी येईन वनाप्रती ॥ सेवा करीन अहोरात्रीं ॥ विघ्नें रथगती[1] वारीन ॥ ६१ ॥ श्रीराम ह्मणे गा सुमंता ॥ गुज सांगेन मी तुज आ तां ॥ तुज अयोध्येसि नवजतां ॥ कैकेयी दशरथा पिडील ॥ ६२ ॥ रायें देवोनियां रथ ॥ कोठें धाडिला रघुनाथ ॥ माझेंनि रा गें दशरथ ॥ करील घात भरताचा ॥ ६३ ॥ पायीं जावें वनवासासी ॥ सौक्षेपें[2] रथ कां दिधला त्यासी ॥ मारावया भरतासी ॥ रायें रामासी पाठविलें ॥ ६४ ॥ भरत मारिलियां पाठीं ॥ राम बैसेल राज्यपटीं ॥ विकल्प कैकेयीच्या पोटीं ॥ तो तूं गेलियापाठीं सांडी ल ॥ ६५ ॥ रितें देखोनियां रथासी ॥ राम जाला वनवासी ॥ सत्य मानेल कैकेयीसी ॥ याकार्यासी तूं जायीं ॥६६॥ वचन ऐकोनि यां सांकडें ॥ सुमंत संकोचला रडे ॥ कांहीं न बोलवेचि पुढें ॥ रथेसीं मुरडे अतिदुःखी ॥ ६७ ॥ श्रीराम बोलिला उत्तर ॥ गुहका आणि न्यग्रोधक्षीर[3] ॥ वेगी बांधावा जटाभार ॥ रामसौमित्र वनवासी ॥ ६८ ॥ गुहकें आणोनिया क्षीर ॥ जटामुगुट अ तिसुंदर ॥ दोघांचे बांधिले मनोहर ॥ राम सौमित्र शोभती ॥ ६९ ॥ आज्ञा देवोनि सुमंतासी ॥ श्रीराम आला नावेपासीं[4] ॥ वे गीं बैसवोनि सौमित्रासी ॥ सीता त्यापासीं बैसविली ॥ ७० ॥ श्रीराम नावेंसी बैसतां ॥ आक्रंदें गर्जे निषादमाता[5] ॥ आह्मां स मस्तांच्या घाता ॥ श्रीरघुनाथा करूं नको ॥ ७१ ॥ तुझी लीळा अगाध गहन ॥ नेणों श्रीराम महिमान ॥ चरणीं उद्धरिले पा ॥ २ ॥

१ रथवेगानें. २ लोभानें, संशयानें. ३ वडाचाडीक. ४ होडीजवळ. ५ कोळ्याची भार्ई.

पाण ॥ जडतारण श्रीराम ॥ ७२ ॥ नावेवरी आमुचें जीवन ॥ ते उद्धरेल तुझेनि चरणें ॥ मग आह्मीं काय करणें ॥ येणें जाणें खुंटलें ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ क्षालयामितवपादपंकजंनाथदारुदृषदोःकिमंतरं ॥ मानुषीकरणचूर्णमीक्षतेपादयोरितिकथाप्रतीयते ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ असो अगाध तुझे चरण ॥ तुझे पदींचे रजःकण ॥ लागतां जडाचें उद्धरण ॥ त्याचें क्षाळण[1] करीन मी ॥ ७४ ॥ देखोनि निषादीचा भावो ॥ संतोषला श्रीरामरावो ॥ दीन उद्धरावया पाहो ॥ वनीं निर्वाहो श्रीराम ॥ ७५ ॥ करावया दीनोद्धारण ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ भवतारण श्रीराम ॥ ७६ ॥ यापरी श्रीरामचंद्र ॥ उतरोनियां गंगापार ॥ श्रीराम सीता सौमित्र ॥ तीघें येकत्र निघालीं ॥ ७७ ॥ पुढें पद्मपुष्करणी ॥ तेथें त्रिरात्री वसोनी ॥ कमळकिंजल्क[2] सेवुनी ॥ प्रभातीं त्रिवेणी सेविली ॥ ७८ ॥ राम लक्ष्मण सीता तिन्ही ॥ देखोनियां श्रीत्रिवेणी ॥ उल्हास गंगेच्या मनीं ॥ श्रीराम चरणीं विनटावया[3] ॥ ७९ ॥ गंगा ह्मणे माझें भाग्य गहन ॥ यमुना ह्मणे मी अतिपावन ॥ सरस्वती ह्मणे मी अतिधन्य ॥ श्रीरामचरणस्पर्शनीं ॥ ८० ॥ लागतां श्रीरामाच्या चरणीं ॥ आह्मीं पावन तीघीजणी ॥ ह्मणोनि आनंदली त्रिवेणी ॥ तीघीजणी सनाथ ॥ ८१ ॥ प्रयाग करोनियां पावन[4] ॥ सीतासमवेत लक्ष्मण ॥ श्रीराम करी संध्यास्नान ॥ जपविधान यथोक्त ॥ ८२ ॥ श्रीरामलक्ष्मण सीतेसहित ॥ भारद्वाजाश्रमा येत ॥ ऋषीनें देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ आला धांवत सामोरा ॥ ८३ ॥ स्वयें श्रीराम आपण ॥ केलें साष्टांगीं नमन ॥ सौमित्रें घातलें लोटांगण ॥ वंदिले चरण जानकीनें ॥ ८४ ॥ आला देखोनि रघुनाथ ॥ आनंद भारद्वाजा अद्भुत ॥ आजि माझें कुळ पुनीत[5] ॥ पितर तृप्त आजि माझे ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यनःपितरस्तृप्ताअद्यनःपावितंकुलं ॥ अद्यनोवंशजाःसर्वेयद्भवान्गृहमागतः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ आजि माझा वंश धन्य ॥ आजि माझा आश्रम पावन ॥ आजि माझा जप पूर्ण ॥ सफळ ध्यान आजि माझें ॥८६ ॥ आजि माझें धन्य नयन ॥ आजि विश्रांतीस पावलें साधन ॥ झाली ध्येयध्याना बोळवण[6] ॥ श्रीरामचरण देखोनी ॥ ८७ ॥ स्वभावें देखतां रघुपती ॥ ज्ञानेंसी विज्ञाना

१ धावन, धुणें. २ कमलतंतू. ३ स्पर्शावया. ४ पवित्र. ५ पवित्र. ६ शमन.

ची प्राप्ती॥आजि जीवशिवासि विश्रांती ॥ श्रीराममूर्ती देखोनी ॥८८॥हर्षें करितां स्तवन ॥ अश्रूपूर्ण जाले नयन॥ हृदयीं धरि
तां रघुनंदन ॥ समाधान ऋषीवर्या ॥ ८९ ॥ ऋषी पावोनि समाधान ॥ केलें अर्घ्यपाद्यादि पूजन ॥ फळें आणोनि संपूर्ण ॥
दिधलें भोजना फळाहार ॥ ९० ॥ ऋषी सद्भावें निर्मळ ॥ श्रीरामीं अर्पितां फळ ॥ देहगेह रामचि केवळ ॥ सकळीं सकळ श्री
राम ॥ ९१ ॥ ऐसी सर्व समाधी असतां ॥ धणी न पुरे ऋषीच्या चित्ता ॥ श्रीराम वनवास सुखें सेवितां ॥ समाधि अवस्था ते
तुच्छ ॥ ९२ ॥ ऋषी ह्मणे श्रीरामासी ॥ दूरी वनवासा तूं कां जासी ॥ प्रयाग तीर्थराज सर्व तीर्थांसी ॥ येथें चवदा वर्षें क्रमा
वीं ॥९३॥ श्रीराम ह्मणे ऋषिनाथा ॥ मज निश्चयें येथें राहतां ॥ अयोध्येच्या प्रजा समस्ता ॥ देखोनि समीपता धांवतील॥९४॥
चुकवोनि आलों मी द्विजगण ॥ अवश्य येतील ते ब्राह्मण ॥ स्त्रिया वृद्ध अतिदीन ॥ समस्त ऋषिगण येतील ॥ ९५ ॥ येतील
पुरोहित प्रधान ॥ येतील नटनाटकगण ॥ वारांगना येतील संपूर्ण ॥ सेवक जाण येतील ॥ ९६ ॥ श्रीराम भेटी आणि प्रयाग
स्नान ॥ पर्वकाळ अतिपावन ॥ जनक येईल धांवोन ॥ सीताभिगमन माहेरा ॥ ९७ ॥ सीता कां नेतां वनवासीं ॥ ईसि धाडा
वें माहेरासी ॥ म्यां काय बोलावें जनकासी ॥ वनवासासी मुख्य विघ्न ॥ ९८ ॥ येथें येईल दशरथ ॥ तेव्हां भाक होईल व्यर्थ॥
यालागीं येथोनियां गुप्त ॥ जावें दूर वनवासा ॥ ९९ ॥ ऋषी ह्मणे सत्य वचनार्थ ॥ येथोनि चित्रकूट पर्वत ॥ पुष्पीं फळीं प्रफु
ल्लित ॥ त्या वनांत तुह्मीं राहावें ॥ १०० ॥ तो पर्वत पुण्यशील ॥ जननिवासापरीस निर्मळ ॥ वृक्ष तेथें सदाफळ ॥ सुख
पावाल सर्वही ॥ १ ॥ मार्गी सिद्धवट विख्यात ॥ त्यासि वंदावें भावयुक्त ॥ त्याचेनि सफळित पुरुषार्थ ॥ निर्विघ्नार्थ वंदावा ॥ २॥
मग करोनि भारद्वाजा नमन ॥ तिघीं जणीं केलें प्रयाण ॥ ऋषी बोळवीत आपण ॥ अर्ध योजन स्वयें आला ॥ ३ ॥ रामें ऋषी
स राहवोनी ॥ तिघे यमुनेतें उतरोनी ॥ पाहत शोभा वनकाननीं ॥ आले ठाकोनि सिद्धवटा ॥४॥ अनंत शाखा अतिसरळी ॥ ति
घे आले तयातळीं ॥ राम सौमित्रें वंदिला निडळीं ॥ सीता वटतळीं स्वयें बोले ॥ ५ ॥ वनीं विजयी रघुनंदन॥ निर्विघ्न आमुचें ॥ ३ ॥

१ आवड, प्रीति. २ पवित्र. ३ नगरापेक्षां. ४ सिद्धवट नांवाचे वडाचें झाड. ५ गमन. ६ आदरानें निरोप देण्यासाठीं. ७ ललाटीं.

पुनरागमन ॥ जालिया देईन लक्षगोदान ॥ द्विजां भोजन लक्षसंख्या ॥६॥ वटीं वसे वटसावित्री ॥ तिसी पुजीन अलंकारवस्त्रीं ॥
ऐसें बोलोनि सीता सुंदरी ॥ नमस्कारी वटातें ॥ ७ ॥ तेथोनियां शीघ्रवत ॥ पावलीं चित्रकूट पर्वत ॥ शोभा देखोनि अत्यद्भुत ॥
श्रीरघुनाथ सुखावला ॥ ८ ॥ पर्वत देखोनि शोभायमान ॥ मार्गश्रमा जाली बोळवण ॥ तीं तिघें जालीं सुखसंपन्न ॥ येथें आप
ण राहवें ॥ ९ ॥ राम ह्मणे सौमित्रासी ॥ वेगीं रचावें आश्रमासी ॥ आणोनि गजभग्नवृक्षांसी ॥ पर्णशाळेसी निर्मावें ॥१०॥
श्रीरामाचा निजसेजार ॥ रचिलें अतिमनोहर ॥ दुसरी शाळा सविस्तर ॥ ऋषीश्वर रहिवासा ॥ ११ ॥ आणोनियां जळफ
ळासी ॥ सौमित्र अर्पी सीतेपासीं ॥ जागृत राहे अहर्निशीं ॥ रामसेवेसी विनटली ॥ १२ ॥ मुखीं नित्य श्रीरामनाम ॥ सर्व इं
द्रियीं श्रीरामकर्म ॥ हृदयीं परमात्मा श्रीराम ॥ भक्तोत्तम सौमित्र ॥ १३ ॥ श्रीरामसेवा अतिनिर्वाण ॥ लक्ष्मणासि फावली
पूर्ण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ भरतागमन अवधारा ॥ १४ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांश्रीराम
सीतालक्ष्मणचित्रकूटपर्वतगमनन्नामनवमोध्यायः ॥ ९॥ ॥ ओव्या ॥ ११४ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ११७ ॥छ॥

१ परिहार. २ हत्तींनी मोडलेल्या झाडांस. ३ तत्पर. ४ आवडली.

भा. रा. अ. कां. अ. १०
रथ
कैकेयी

॥ श्रीसीतारामायनमः ॥ ॥ येरीकडे सुमंत गुहक ॥ श्रीराम गेलियावरी देख ॥ रामेविरहें पावले दुःख ॥ तोचि श्लोक अवधारा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ कथयित्वातुदुःखार्तःसुमंत्रेणचिरंसह ॥ गंगापारेगतेरामेजगामस्वपुरंगुहः ॥१॥ ॥ टीका ॥ पुसोनि सुमंता गुहकासी ॥ श्रीराम बैसोनि नावेसी ॥ गेलिया गंगापरतीरासी ॥ लागली दोघांसी टकमक ॥ २ ॥ नलागतां पातया पातीं॥ दोघे श्रीरामासि पाहती ॥ दृष्टी अंतरेल्या रघुपती ॥ दोघे पडती मूर्छित ॥ ३ ॥ जरी दोघे जाले सावधान ॥ तरी रामविरहें अतिदुर्मन ॥ अश्रुधारा गळती नयन ॥ रामराम स्मरतांची ॥ ४ ॥ वाचे रामनामस्मरण ॥ रामरुपीं जडलें नयन ॥ हृदयीं धरलिया रघुनंदन ॥ दुर्मन तें सुमन होय श्रीरामें ॥ ५ ॥ गुहक ह्मणे सुमंतासी ॥ राम भेटल्या येक्या निंशीं ॥ आह्मांसि अवस्था जाली ऐसी ॥ मग अयोध्येसी काय होय ॥ ६ ॥ गुहकें धाडिलें दूतासी ॥ श्रीराम कोणे वनवस्तीसी ॥ स्थिर होईल वनप्रदेशीं ॥ त्या वार्तेसी आणावया ॥ ७ ॥ गुहकें आपुलिया ग्रामासी ॥ आदरें आणिलें सुमंतासी ॥ दूत आणितील वार्तेसी॥ तोंवरी त्यासी राहविलें ॥ ८॥ दूत सांगती गुहकासी ॥ श्रीराम जावोनि प्रयागासी ॥ भेटि देवोनि भारद्वाजासी ॥ स्थिरनिवासी चित्रकूटीं ॥ ९ ॥ सुमंतें ऐकोनि वार्ता ॥ वेगीं संजोगोनि रथा ॥ गुहका पुसोनि तत्वतां ॥ होय निघता अयोध्येसी ॥ १० ॥ सुमंत आला देखोन ॥ धांविंनले नागरिकजन ॥ रामा कोणे स्थळीं सोडून ॥ तुझें आगमन सुमंता ॥ ११ ॥ सुमंत येकासी सांगे गोष्टी॥ तंव शतसहस्त्र लक्षकोटी ॥ रिता रथ देखोनि दृष्टी ॥ पडिले सृष्टीं मूर्छित ॥ १२ ॥ नरनारी आक्रंदत ॥ सुमंत नव्हे हा कुंमंत ॥ वना सांडोनि रघुनाथ॥ आला येथें काळतोंडा ॥ १३ ॥ सुमंत आलियावरी ॥ आकांत मांडिला नगरीं ॥ चरफडित नरनारी ॥ घरोघरीं आरडती ॥ १४॥ जळो याचें काळें मुख ॥ आला नगरा द्यावया दुःख ॥ निंदिती सकळ लोक सन्मुख ॥ अधोमुंख सुमंतु ॥ १५ ॥ राजपत्न्या शतें सात ॥ रिता देखोनियां रथ ॥ त्याही सुमंतातें निंदित ॥ सोडोनि रघुनाथ हा कां आला ॥ १६ ॥ रामापासून उफराटा ॥ मी कां आलों करंटा ॥ दुःखें पिटितु ललाटा ॥ धिक् अदृष्टा निर्लज्ज ॥ १७॥ श्रीराम सांडिलियापाठीं ॥ निंद्य

---

१ रामवियोगानें. २ पलिकडे गेल्यावर. ३ अत्यंत दुःखी. ४ अंतःकरण पवित्र. ५ रात्रीं. ६ कपटी. ७ खालीं तोंड करून. ८ नंतर.

होईजे सकळ सृष्टीं ॥ रामरुपीं चेंळल्या दृष्टी ॥ पापें कोटि पदोपदीं ॥ १८॥ निजानिंद्यत्व स्वयें निंदितु ॥ तेणेंचि दुःखें अतिदुः
खितु ॥ महाद्वारीं सोडून रथु ॥ आला सुमंतु राजभँवना ॥ १९ ॥ पुत्रदुःखें दुःखी पूर्ण ॥ गेली कळा हीनदीन ॥ कृष्णवर्ण दिसे
विवँर्ण ॥ अतिउद्विग्नँ नृपनाथु ॥ २० ॥ येकला देखोनि सुमंतु ॥ ह्मणे नयेचि कां रघुनाथु ॥ ऐसें बोलोनियां दशरथु ॥ पडे मू
र्छितु धरणीये ॥ २१ ॥ मग सुमंतें आश्वासोन ॥ राजा केला सावधान ॥ आला सुमंत देखोन ॥ काय आपण बोलतु ॥ २२ ॥
राजा ह्मणे सुमंतासी ॥ कोणे ठायीं कोणे वस्तीसी ॥ राम काय बोलिला तुजपासीं ॥ तुज मजपासीं पाठविलें ॥ २३ ॥ काय बो
लली सती सीता ॥ श्रीरामाची अतिपढियंतीँ ॥ लक्ष्मण काय जाला बोलता ॥ ते समूळ कथा मज सांगें ॥२४॥ सांडोनि राज
भोग निजकांता ॥ सांडोनियां मातापिता ॥ वन सेऊं गेला संगें रघुनाथा ॥ त्या लक्ष्मणापरता धन्य नाहीं ॥ २५ ॥ धन्य ते सती
सीता ॥ धन्य तो लक्ष्मण भ्राता ॥ धन्य जन्म श्रीरघुनाथा ॥ पितृवचनार्थ प्रतिपाळी ॥ २६ ॥ त्यांसीं कोठें मिळालें अन्न ॥ तिहीं
कोठें केलें भोजन ॥ अश्रुधारा गळती नयन ॥ मूर्छापन्न पुनःपुनः ॥ २७ ॥ तिहीं कोठें केलें शयन ॥ काय आस्तरण प्रावरण ॥
कोणें केलें चरणँसंवाहन ॥ प्रातर्बोधँन कोणीं केलें ॥२८॥ त्यांची समूळ सांगे वार्ता ॥ मी काय करूंरे सुमंता ॥ धीर न धरवे मा
झ्या चित्ता ॥ श्रीरघुनाथावांचोनी ॥ २९ ॥ श्रीराम सीता चालती चरणीं ॥ हे म्यां विरुद्ध केली करणी ॥ ह्मणोनि गडबडां लोळे
धरणीं ॥ कैकेयी वैरिणी वैर केलें ॥ ३० ॥ जंवजंव आठवी रघुनाथा॥ तंवतंव उभेंड न संडे चित्ता ॥ धीर नधरवे सर्वथा ॥ हृद
यस्फोटता होऊं पाहे ॥ ३१ ॥ त्याचे वनवासाची वार्ता ॥ वेगीं सांगरे सुमंता ॥ कांहीं सुख होईल चित्ता ॥ श्रीरामकथा परिसो
नी ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्तीर्णायांतुगंगायामहमामंत्र्यराघवं ॥ अनुज्ञातोनिवृत्तोस्मिधार्मिकेणमहात्मना ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥
सुमंत सांगे रायासी ॥ श्रीराम उतरतां गंगेसी ॥ रथ पाठविला तुह्मांपासीं ॥ आपण वनवासी पदाभिगँमन ॥ ३३ ॥ माझा
पिता अतिवृद्ध जाण ॥ माझें वियोगें दुःखें अतिनिमग्न ॥ सुमंता त्यासि द्यावें आश्वासन ॥ शीघ्र आगमन नेमांती ॥ ३४ ॥ ॥ १ ॥

१ परावृत्तझाल्या. २ राजवाड्यांत. ३ निस्तेज. ४ अत्यंत उदास. ५ अतिआवडती. ६ पाय धुणे,चेपणें. ७ सकाळीं जागृत. ८ पायीं. ९ दुःखाचा उमाळावेग. १० पादचाली.

चवदा वर्षें वनवासांतीं ॥ मी येईन शीघ्रगती ॥ ऐसें सांगविलें तुह्माप्रती ॥ मजहातीं श्रीरामें ॥ ३५ ॥ त्याचें वनवासलक्षण ॥
तृणपर्णाचें आस्तँरण॥ वल्कलाचें प्रावरँण॥ प्रातर्बोधन पक्ष्यांचें॥३६॥ तिघीं नाहीं केलें भोजन॥ नाहीं केलें फळभक्षण॥ त्रिरात्रीं
तिघे जण॥ केलें जळपान दिनांतीं ॥३७॥ ऐसी ऐकतांचि गोष्टी ॥ राय मूर्छित पडिला सृष्टीं ॥ दुःखें होत हृदयस्फोटी ॥ ल
ल्लाट पिटी आक्रोशें ॥ ३८ ॥ गळीं अडकला जेंवि मासा ॥ तो जीवें नमरे चरफडी जैसा ॥ दशरथाची तैसी दशा ॥ मोहफा
सीं विलपतु ॥ ३९ ॥ सुमंता माझा पूर्वोपकार ॥ तुज झाला असेल साचार ॥ तरी रथीं घालोनि रघुवीर ॥ आणीं सत्वर मज
पासीं ॥ ४० ॥ श्रीराम भाकँ न सांडी सर्वथा॥ तो परतोनि नये मागुता॥ मजचि वाहोनियां रथां॥ नेईं तत्वतां वनवासा॥४१॥
काय करूं सुमंता ॥ श्रीरामासि न देखतां ॥ जीव जाईल तत्वतां ॥ मज अतिअँवस्था होतसे ॥ ४२ ॥ श्रीरामासवें गेली ग
ती ॥ श्रीरामासवें गेली चित्तवृत्ती ॥ श्रीरामासवें गेली मती ॥ प्राण रामा प्रती जाऊं पाहे ॥ ४३ ॥ रामरूपीं जडले नयन ॥
रामरूपीं जडलें मन ॥ रामापासीं जातील प्राण ॥ सत्य जाण सुमंता ॥ ४४ ॥ श्रीरामाचें रूप गुण ॥ आठवितां मूर्च्छा आ
ली पूर्ण ॥ मूर्छेसवें गेला प्राण ॥ रामस्मरण करीतची ॥ ४५ ॥ रामराम करितां स्मरण ॥ स्वयें दशरथें सांडिला प्राण ॥ मन
बुद्धी इंद्रियें जाण ॥ रामार्पण तेणें केलीं ॥ ४६ ॥ आवडी श्रीरामीं धरोनि पोटीं ॥ रामराम जपतां वाग्पुटीं ॥ देह त्यजोनी श्री
राम सृष्टीं ॥ रिघे वैकुंठीं दशरथ ॥ ४७ ॥ सप्रेम आवडी धरोनी राम ॥ दृष्टी नसोडी श्रीरामप्रेम ॥ वाचे स्मरतां श्रीरामनाम ॥
मरणधर्म दशरथा ॥ ४८ ॥ मनीं राम ध्यानीं राम ॥ नयनीं राम वदनीं राम ॥ ऐसा स्मरतां रामराम ॥ प्राणोत्क्रँमण राया
सी ॥ ४९ ॥ करितां श्रीरामाचें स्मरण ॥ विस्मरणासी आलें मरण ॥ तंव श्रीरामीं जडला प्राण ॥ देहनिर्वाण दशरथा ॥५०॥
श्रीरामाच्या अतिप्रीती ॥ देह त्यागिला भूपती ॥ कौसल्या सुमित्रा जंव पाहती ॥ तंव मरणप्राप्ती दशरथा ॥ ५१ ॥ जेंवि आ
रसा पाळथा करितां ॥ प्रतिरूप न दिसे पाहतां ॥ तेंवि श्रीराम वनां जातां ॥ राया दशरथा निजमृत्यु ॥ ५२ ॥ निःशेष पाझर

१ शय्या. २ वस्त्र. ३ ऱ्हदय फुटणें. ४ प्रतिज्ञा. ५ अत्यंतदुःख. ६ वाचेनें. ७ मरण. ८ देहत्याग. ९ प्रतिबिंब.

लिया घटजळ ॥ जेंवि घटचंद्र लोपे तत्काळ ॥ न देखतां श्रीराम मुखकमळ ॥ मरे तात्काळ दशरथू ॥ ५३ ॥ रामविरहें
उठाउठी ॥ दशरथें सांडिली सृष्टी ॥ राणिवसा बोंब उठी ॥ कपाळ पिटी कौसल्या ॥ ५४ ॥ राम धाडिला वनसंकटीं ॥ रायरि
घाला वैकुंठीं ॥ कैकेयी पावली सुखसंतुष्टी ॥ राज्यपटीं ते बैसो ॥ ५५ ॥ वना दवडिला श्रीरघुनाथ ॥ निःशेष निमाला दशरथ ॥
कैकेयीचा मनोरथ ॥ सुखस्वार्थे पावला ॥ ५६ ॥ राज्यलोभें परमदुःख ॥ त्याचा कैकेयीस हरिख ॥ क्षुरें अभिषेका समस्तक ॥
राज्यसुख भोगावया ॥ ५७ ॥ पतिअंतीं काळें वर्कुंत ॥ त्यावरी मस्तकीं धरा छत्र ॥ शीस बोडोनि साचार ॥ युग्मचामरें ढा
ळावीं ॥ ५८ ॥ पतीस आगी घालोनि आधीं ॥ कैकेयी बैसवा गजस्कंधीं ॥ हाका बोंबाचिये नादीं ॥ राज्यपदीं अभिषे
का ॥ ५९ ॥ पुत्र बोडोनियां दोन्ही ॥ कैकेयी बैसवा सिंहासनीं ॥ रायासि पिंडदान देउनी ॥ राज्यभोजनीं कैकेयी ॥ ६० ॥ रा
यासि करोनि घटस्फोट ॥ कैकेयिस विस्तारावें ताट ॥ बत्तिसा वाटियांचें उद्भट ॥ अतिचोखट षड्रसीं ॥ ६१ ॥ रायासि देतां ति
ळोदक ॥ गोत्र कुटुंबासी दुःख ॥ तंवतंव कैकेयीस हरिख ॥ राज्यसुख भोगावया ॥ ६२ ॥ असो हें कैकेयीचें कथन ॥ वना गे
ला रघुनंदन ॥ राजा पावलासे निर्धन ॥ सहगमन करीन मी ॥ ६३ ॥ कैकेयी राहील राज्यभोगासी ॥ मी जाईन पतीसरसी ॥
क्षणार्ध राहतां वैधव्यासी ॥ पापरासी पदोपदीं ॥ ६४ ॥ पति जळतां धडधडां ॥ आगीं न रिघती त्याच्या रांडमुंडा ॥ तोडावी
गळसरी फोडावा चुडा ॥ सुखभोग पुढां तो ऐका ॥ ६५ ॥ काजळ कुंकु नाहीं चंदन ॥ दाऊं नये काळें वदन ॥ मासमासासी मुं
डण ॥ अतिदुंडण लाजेचें ॥ ६६ ॥ विधवा शोभेनें अशोभण ॥ जीतंप्रेत ते विधवा जाण ॥ विधवा मुख्य अपशकुन ॥ सुख
कोण जिण्याचें ॥६७॥ केवळ देहलोभासाठीं ॥ जे जे बैसे राज्यपटीं ॥ स्वप्नीं सुखासि नाहीं भेटी ॥ दुःख कोटी अनिवार॥६८॥
वैधव्याचें महादुःख ॥ सोसूं शके कैकेयी एक ॥ भोगावया राज्यसुख ॥ अतिकौतुक वैधव्या ॥ ६९ ॥ वैधव्याचें दुःख दारुण ॥
तें मी न साहें अर्धक्षण ॥ करितां राजदेह दहन ॥ सहगमन करीन मी ॥ ७० ॥ देखोनि कौसल्येचें रुदन ॥ राजपत्न्या घेती

१ घागरींतीळ पाणी. २ घागरींतीळ चंद्राचें प्रतिबिंब. ३ राण्यांमध्ये. ४ मृत्युपावला. ५ वस्त्र्यानें. ६ मुख. ७ सुंदर. ८ मृत्यु. ९ शुभकार्यी. १० सजीवप्रेत.

वदन ॥ दुःखें तोडती केश कान ॥ मूर्छापन्न पैं येकी ॥ ७१ ॥ येकी कपाळ स्वयें घेती ॥ येकी वक्षस्थळ पिटिती ॥ येकी अतिदुःखें
पडती ॥ येकी रडती अतिशोकें ॥ ७२ ॥ येक दुःखवियोग रघुनाथा ॥ दुसरें मरण राया दशरथा ॥ तिसरें वैधव्य आलें माथां ॥
मूळ अनर्था कैकेयी ॥ ७३ ॥ भोगावया राज्यपटा ॥ कैकेयीची वरदनिष्ठा ॥ तिघां केलिया तीन वाटा ॥ या मुख्य चेष्टा मंथरे
च्या ॥ ७४ ॥ श्रीरामासि वनप्रयाण ॥ दशरथासि त्वरित मरण ॥ यासि मंथरा मुख्य कारण ॥ तिचें कान नाक छेदावें॥७५॥रा
जपत्न्या अतिप्रबळ ॥ दुःखें करिती हलकल्लोळ ॥ आले नागरीक सकळ ॥ अतिकोलाहल नगरांत ॥ ७६ ॥ आक्रंदोनि नरना
री ॥ शंख करिती घरोघरीं ॥ बोंब पडली राजद्वारीं ॥ सेनानी मंत्री चरफडती ॥ ७७ ॥ श्रीराम घालितां बाहेरी ॥ अवदसा
आली नगराभीतरीं ॥ राजा निमाला दुःखेंकरीं ॥ घरोघरीं आकांतु ॥ ७८ ॥ कैकेयीचें काळें तोंड ॥ तिणें वाढविलें वरदबंड ॥
तीस मंथरा मिळोनि लंड ॥ दुःख वितंड वाढविलें ॥ ७९ ॥ जिचेनि निमाला निजकांत ॥ ते कैकेयीचा करावा घात ॥ मंथरा
घालोनि चुनखडियांत ॥ राज्यीं रघुनाथ अभिषेकावा ॥ ८० ॥ वेगीं लक्ष्मण आणा येथें ॥ तो साधील सर्व कार्यार्थें ॥ ऐसें बोलती
जन समस्त ॥ अतितळमळीत पैं दुःखें ॥ ८१ ॥ निर्लज्ज कैकेयीचा वृत्तांतु ॥ ना राम ना दशरथु ॥ शेखीं ईसी त्यजील भरतु ॥
वृथा अनर्थ इणें केला ॥८२॥ भरत स्वधर्मे सात्विक ॥ सप्रेम श्रीरामाचा सेवक ॥ तो न पाहे ईचें काळें मुख ॥ त्यासही दुःख दिध
लें ॥ ८३ ॥ कैकेयीयें केलें चरित्र ॥ भरत मानील तें अपवित्र ॥ पति निमाला त्यजील पुत्र ॥ सखे सावत्र दुःखी केले ॥ ८४ ॥
श्रीराम गेला वनांतरीं ॥ हे वार्ता ऐकिल्यावरी ॥ भरत न राहेल क्षणभरी ॥ तोही रानभरी इयें केला ॥८५॥ जळो तिचें काळें मु
ख ॥ निजपती मारिला निःशेष ॥ पुत्र दुराविले निर्दोष ॥ जगासि दुःख इचेनी ॥ ८६ ॥ कैकेयी पाहे ज्यासमोर ॥ ते ह्मणती
झांकीं मुख अपवित्र ॥ सन्मुख थुंकता सर्वत्र॥करिती मरमर नरनारी ॥ ८७ ॥ अहो रांडे अहो मुंडे ॥ अहो कैकेयी काळतोंडे ॥
तिचेनि नांवें फोडिती धोंडे ॥ अतिउदंडें निंदिती ॥ ८८ ॥ कैकेयी पावली परम दुःख ॥ जगीं दाखऊं न शके मुख ॥ दिवाभीतां

१ छाती. २ कर्में. ३ सेनापति. ४ अत्यंत. ५ मरणपावला. ६ मोठ्या आवेशानें. ७ घुबड.

ऐसी देख ॥ लपे निःशंक अंधारीं ॥ ८९ ॥ राजगृहीं कोलाहल ॥ नरनारीं दुःखीं प्रबळ ॥ तेथें पावले सुहृद सकळ ॥ आले तात्काळ ऋषिवर्य ॥ ९० ॥ ॥ श्लोक ॥ मार्कंडेयोथमौद्गल्योवामदेवश्चवकश्यपः॥ कात्यायनस्तुजाबालिर्गौतमश्चमहायशाः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ दशरथें थोर थोर ॥ नगरीं राहविले ऋषीश्वर ॥ ते समस्त आले सत्वर ॥ अतिपवित्र ते ऐका ॥ ९१ ॥ मार्कंडेयो मौद्गल्य उत्तम ॥ कात्यायन जाबाली गौतम ॥ कश्यप वामदेव परम ॥ पवित्र नामें जयांचीं ॥९२॥ ते समस्तही ऋषी ॥ वेगीं आले राजसभेसी ॥ प्रधान आले तयांपासीं ॥ राजदेहासी दहनार्थ ॥ ९३ ॥ येक ह्मणती करा दहन ॥ येक ह्मणती पुत्रेवीण ॥ कोण देईल दाहो जीवन ॥ अधिकारपूर्ण पुत्रांसीं ॥ ९४ ॥ रायाचे जे प्रधान ॥ ते राजपुत्रासमान ॥ नि.संतानियाचें दहन ॥ अयोग्य प्रधान सपुत्रिका ॥ ९५ ॥ सिद्ध असतां धर्मपत्नी ॥ तीस योग्यता पतिदहनीं ॥ हा अधिकार वंध्ये लागोनि ॥ नाहीं पुत्र जननीस पैं योग्य ॥ ९६ ॥ ऋषि बोलती सज्ञान॥ येथें वसिष्ठाचें प्राधान्य ॥ तो कांहीं न बोले वचन ॥ राजदहन संस्कारा॥९७॥ बुद्धिवंत बोलती गाढे ॥ कैकेयीपुत्र येईल पुढें ॥ तंव राजदेहासी पडती किडे ॥ दहन रोकडें करावें ॥ ९८ ॥ ऐसे ऋषींचे अनुवाद ॥ करिती संवाद विवाद ॥ वसिष्ठमर्यादा अगाध ॥ कार्यावबोध तो जाणे ॥ ९९ ॥ जाणे कर्म धर्म ज्ञान ॥ जाणे वेदशास्त्र विधान ॥ जाणे ब्रह्मसमाधान ॥ त्या समान आन नाहीं ॥ १०० ॥ जयाच्या वचनासाठीं ॥ सूर्यमंडळीं तपे काठी ॥ त्याचे ज्ञानाची अगाध गोष्टी ॥ दुजा सृष्टीं असेना ॥ १ ॥ तेणें वसिष्ठें येवोनि आपण ॥ तैलद्रोणींत राजा घालोन ॥ तेणें देह निर्विकार जाण ॥ केलें रक्षण अतियत्नें ॥ २ ॥ शीघ्र भरताचें आगमन ॥ यदर्थीं सुमंत अतिसज्ञान ॥ वसिष्ठें देवोनि सन्मान ॥ त्वरें प्रयाण करवितु ॥ ३ ॥ सुमंता तुवां येचि काळीं ॥ तूं आप्त येक रायाजवळीं ॥ भरत आणावा तात्काळीं ॥ मायामातुळीं जो आहे ॥ ४ ॥ शीघ्र बैसोनियां रथीं ॥ जावें गिरिव्रज नगराप्रती ॥ भेटोनि केकय भूपती ॥ भरत रातोरातीं आणावा ॥ ५ ॥ करोनि वसिष्ठासी नमन ॥ सुमंतें शीघ्र केलें गमन ॥ मार्गीं आठवितां श्रीरामाचे गुण ॥ करी रुदन पुनःपुन्हा ॥ ६ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामाचें रूप गुण ॥ पुढील रसाळ निरोपण ॥ सावधान अवधारा ॥७॥ स्वस्तिश्री० दशमोध्यायः ॥ ओ० १०६ श्लो० ३॥

श्रीरामकृष्णायनमः ॥ ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ ते काळींचें निर्लोभपण ॥ सुमंत आठवी आपण ॥ श्रीरामीं मन दृढ जडलें ॥ १ ॥ त्या त्यागाची निजगती ॥ दावोनि गेला श्रीरघुपती ॥ ते सुमंत स्मरे अतिप्रीती ॥ त्यागस्थिती ते कैसी ॥ २ ॥ असत्य त्यजिजे जेंवि पवित्रें ॥ तेंवि त्यागी अलंकारवस्त्रें ॥ वना निघतां श्रीरामचंद्रें ॥ करी वल्कलांबरपरिधान ॥ ३ ॥ जेविनिंदा त्यजिजे संतीं ॥ तेंवि राज्यवैभव संपत्ती ॥ सर्वही त्यजोनि रघुपती ॥ निघे वनाप्रती वल्कलधारी ॥ ४ ॥ रजकेस्पर्शाचें जीवन ॥ जेंवि नातळती साधुजन ॥ तेंविसांडोनि राज्यादिधन ॥ रिघे रघुनंदन वनवासा ॥ ५ ॥ राज्यांतील अणुप्रमाण ॥ श्रीराम नेघेचि पैं जाण ॥ त्यजोनियां पादत्राण ॥ निघाला आपण वनवासा ॥ ६ ॥ देखोनि श्रीरामनिर्याण ॥ त्या पूर्वीच सीतालक्ष्मण ॥ करोनि वल्कलें परिधान ॥ वनाभिगमन उल्हासी ॥ ७ ॥ जंव जंव तपे सूर्य तीव्रता ॥ तंव तंव कमळीं शोभा अधिकता ॥ तेंवि एकाकी राम वना जातां ॥ लक्ष्मण सीता उल्हासी ॥ ८ ॥ देखोनि पौर्णिमाचंद्र ॥ चकोरा आल्हाद अपार ॥ तेंवि वना रिघतां श्रीरामचंद्र ॥ सीता सौमित्र उल्हासी ॥ ९ ॥ येकाकी राम वना जातां ॥ सफळ सेवा आमची आतां ॥ येणें भावार्थें लक्ष्मण सीता ॥ उल्हासता वना गेलीं ॥ १० ॥ जेंचि रघुनाथाचें गमन ॥ तेंचि दशरथाचें प्राणोत्क्रमण ॥ थिल्लरीचें आटतां जीवन ॥ प्रतिबिंब पूर्ण हरपे ॥११॥ पुढोनि नेतांचि दर्पणें ॥ स्वयें हरपे प्रतिवदन ॥ तेंवि वना जातां रघुनंदन ॥ दशरथें प्राण सोडिला ॥ १२ ॥ निःशेष आटतां जळ ॥ मीनें मरे न लागतां पळ ॥ तैसा राम वना जातां केवळ ॥ दशरथें तात्काळ प्राण सांडिला ॥१३॥ श्रीराम जगाचें जीवन ॥ तोचि दशरथा मृत्युकारण ॥ रामराम ह्मणतां जाण ॥ रायें निजप्राण सांडिला ॥ १४ ॥ राम प्रवेशतां वनस्थळीं ॥ भरत शत्रुघ्न मायामातुळीं ॥ तेहीं जरी असते जवळीं ॥ जाते तत्काळीं वनवासा ॥१५॥ मीच भाग्यें अभाग्य पूर्ण ॥ श्रीरामनिजसेवा सांडून ॥ काय अयोध्ये आलो परतोन ॥ ह्मणोनि रुदन करी मार्गीं ॥१६ ॥ श्रीरामसेवा होय प्राप्त ॥ त्याचें भाग्य अतिसमर्थ ॥ मी अभाग्यें घेवोनि आलों रथ ॥ ह्मणोनि रडत मार्ग क्रमी'' ॥१७॥ पुढील कथानुसंधान ॥ मातुळीं भरत श

१ सांडाव्या ताली हींच वर्ज्ये. २परटाच्या मिटाळाचें. ३ जळ. ४ स्पर्शती. ५ मोडे. ६ गमन. ७ मृत्यु. ८ लहानतळें. ९ आरसा. १० मासे. ११ चाले.

त्रुघ्न ॥ भरतासी जालें दुष्ट स्वप्न ॥ तेंही कथन अवधारा ॥ १८ ॥ भरतें मातुळीं देखिलें स्वप्न ॥ आशिरीं तैलाभ्यंजन ॥ भरत
लक्ष्मणाचें जाणें ज्ञान ॥ आक्रंदें रुदन मांडिलें ॥१९॥ गजबजें आला मातुळ ॥ पुसे व्यर्थ रुदना काय मूळ॥ येरु ह्मणे अतिप्रबळ॥
दुःख सबळ आह्मां आलें॥२०॥ जें म्यां आजि देखिलें स्वप्न ॥ त्याचें ऐसें आहे लक्षण ॥ आह्मां पांचा माजि येकजण ॥ निश्चयें मर
ण पावेल ॥ २१ ॥ माझें स्वप्न नव्हे व्यर्थ ॥ राजा अथवा रघुनाथ ॥ लक्ष्मण शत्रुघ्न कां मी भरत ॥ येकाचा जीवघात होईल॥२२॥
आणि निजसज्जनाची भेटी ॥ बहुकाळ पडेल तुटी ॥ बोलतां हुंदका दाटे कंठीं ॥ पडिला सृष्टीं मूर्छित ॥२३॥ कैसेनि राम देखेन
दृष्टी ॥ आक्रंदें हाक दिधली मोठी ॥ केंवि दशरथासी होईल भेटी ॥ ह्मणोनि पिटी लल्लाट ॥ २४ ॥ मातुळ ह्मणे पाहून सुमुहू
र्तें ॥ तेथें तुज पाठऊं शीघ्रवत ॥ येरु ह्मणे मृत्यु आला निश्चित ॥ सुमुहूर्त कुमुहूर्त कवणासी ॥ २५ ॥ तंव अयोध्येसी श्रीव
सिष्ठ ॥ कुळगुरु अतिवरिष्ठ ॥ अर्थ परमार्थ जाणे श्रेष्ठ ॥ विचारचोखट त्याणें केला ॥ २६ ॥ भरतासि राज्याभिषिंचन ॥ नक
रितां नव्हे राजदहन ॥ यालागीं भरताचें आगमन ॥ अतित्वरेनें पहातसे ॥ २७ ॥ न सांगावें राजमरण ॥ विशेषें श्रीरामाचें
गमन ॥ अवचटें ऐकताचि जाण ॥ तात्काळ प्राण सांडील ॥ २८ ॥ उत्तमवस्त्रें अळंकारासी ॥ देवोनि सुमंत प्रधानासी ॥ त्व
रेनें भेटावें भरतासी ॥ अतिशीघ्रतेसी आणावें ॥ २९ ॥ भरतासि रसिकवचनीं ॥ मातुळ करी संबोखणी ॥ तंव सुमंत पावला
तेचक्षणीं ॥ अयोध्यापाटणी कुशल सर्व ॥ ३० ॥ भरतें पाहिलें सुमंताकडे ॥ तुझी शोभा कां क्षीण पडे ॥ हृदयीं दुःख दाटलें
गाढें ॥ ते मुखापुढें दिसतसे ॥ ३१ ॥ अश्रुपूर्ण तुझे नयन ॥ मार्गीं करीत आलासि रुदन ॥ वार्ता सांगसी लज्जायमान ॥ हीन
दीन मुख तुझें ॥ ३२ ॥ अंगुष्ठापर्यंत मस्तकावरी ॥ तुज सुख नाहीं तिळभरी ॥ बुडाला दिससी दुःखसागरीं ॥ चांचरी वैखरी
दुःखाभिभूत ॥ ३३ ॥ असो तुझ्या लक्षणाची कथा ॥ मजचि जाणें आहे आतां ॥ विलंब करूं नये सर्वथा ॥ शत्रुघ्नेंसि रथारू ॥ १ ॥
ढ जाला ॥३४॥ रथ प्रेरिला त्वरेसी ॥ ठाकोनि आले आयोध्येसी ॥ अयोध्या पाहतां चौपासीं ॥ दुःख भरतासी वोसंडलें ॥३५॥

१ तेलमालिश. २ एकदम. ३ गोडगोष्टीनें. ४ आश्वासन, समजूत. ५ नगरीं. ६ वाणी. ७ पाझरलें, दाटलें.

जेथें श्रीसीं श्रीरामानिवास ॥ जेथें दशरथ वसे क्षितीशें ॥ ते अयोध्या दिसे उद्वस ॥ जैसें कां वोस शकुंतनीड ॥ ३६ ॥
पाहतां अयोध्येची शोभा ॥ अरक्त धुंई दाटली नभा ॥ रोहिणी मृग भेदोनि वृषभा ॥ गृहचक्रीं उभा शनि भौम ॥ ३७ ॥ अयो
ध्या मंडळीं असाधारण ॥ क्रुर भासती ग्रहगण ॥ येणें अयोध्येचें लक्षण ॥ दुर्भगत्व पूर्ण भासताहे ॥ ३८ ॥ तंव राजद्वारीं छत्र
भंग ॥ मृत्यु प्राय लोकलिंग ॥ राज भवनीं अतिउद्वेगं ॥ सौभाग्यभंग राजपत्न्या ॥ ३९ ॥ पुढें पाहे राजभवनीं ॥ राजा देखिला
तैलद्रोणीं ॥ थोर गजबजिला मनीं ॥ अश्रु नयनीं लोटले ॥४०॥ राजा गेला सांडोनि सृष्टी ॥ आतां श्रीरामीं घालीन मिठी ॥
ह्मणोनि धांवला उठाउठी ॥ तंव तोही दृष्टी दिसेना ॥ ४१ ॥ मंत्री गुह्य सांगे कानीं ॥ कैकेयीयें राम दवडिला वनीं ॥ हे मुख्य मं
थरेची करणी ॥ सीता चरणीं धाडिली वना ॥४२॥ मग आक्रंदें दिधली हाक ॥ श्रीरामा दाखवींरे निजमुख ॥ माझें सुखाचें तूं
निजसुख ॥ मज वंचोनि कां गेलासी ॥ ४३ ॥ सांडोनियां तुझी संगती ॥ गेलों मायामातुळाप्रती ॥ हे देखोनि माझी अभक्ती ॥
कां रघुपति मज त्यागिलें ॥ ४४ ॥ सांडोनि तुझा निजसंग ॥ मायामातुळीं भोगितां भोग ॥ तेणें तुजसी जाला वियोग ॥ मी
परम अभाग्य श्रीरामा ॥ ४५ ॥ जितुकी विषयांची आसक्ती ॥ तितुकीं विघ्नें श्रीरामाप्रती ॥ विषय तेचि भवबंधप्राप्ती ॥ नरक
गती निजविषयें ॥ ४६ ॥ विष विषय समान स्थिती ॥ येके विषया अधिकशक्ती ॥ विष भक्षिल्या येकदा मरती ॥ जन्ममरण
पंक्ती विषयेंचीं ॥ ४७ ॥ विषयाचे जे बिषयभोग ॥ तोचि इंद्रादिकां पदभंग ॥ विषय तोचि क्षयरोग ॥ नित्य दाहक तो विष
य ॥ ४८ ॥ असो इतरांची इतरगती ॥ मीच ठकलों विषयासक्तीं ॥ राम अंतरला हातो हातीं ॥ मायामातुळ स्थिती विषय
त्वें ॥ ४९ ॥ मायामातुळविषयस्थिती ॥ श्रीरामें त्यजिली निश्चिती ॥ जेथवरी विषयप्रीती ॥ त्या रामप्राप्ती कदा न घडे ॥५०॥
जेथवरी मानाभिमान ॥ जयासि ज्ञानगर्व गहन ॥ त्यासि न भेटती श्रीरामचरण ॥ प्रत्यक्ष प्रमाण मज घडलें ॥५१॥ मज घड
लें अतिदूषण ॥ अंगीं आदळलें लांछन ॥ जळो माझें बंधुपण ॥ श्रीरामचरण अंतरले ॥ ५२ ॥ जो मी होतों निजबंधु ॥ तो

१ लक्ष्मीसह- २ राजा. ३ शकुंत पक्षाचें घरटें. ४ दुर्दैव. ५ जनसमाज. ६ अत्यतदुःख ७ लोलुपता. ८ अधिष्टान, श्रेष्ठता. ९ फसलों.

मी जालों अति अबद्धु ॥ राम अंतरला कृपासिंधु ॥ मी भाग्यमंदु अतिदुःखी ॥ ५३ ॥ कैकेयी अविवेचा बाधु ॥ बंधु ते केले अ
बंधु ॥ लाविला सापत्नसंबंधु ॥ राम कृपासिंधु अंतरला ॥ ५४ ॥ अंतरला सुखावबोधु ॥ अंतरला स्वानंदकंदु ॥ अंतरला नि
जात्मबोधु ॥ राम परमानंदु अंतरला ॥ ५५ ॥ दशरथें केलें परलोकप्रयाण ॥ श्रीरामासवें दिधलाप्राण ॥ मी वांचलोंसे पाषा
ण ॥ अतिकठिण जीव उलेना ॥ ५६ ॥ वना जातां श्रीरामरावो ॥ राजा गेला सांडूनि देहो ॥ मी पापी उरलों पाहाहो ॥ देह
मोहो छेदवेना ॥ ५७ ॥ दूरि जातां रघुनाथ ॥ देह त्यागिला दशरथें ॥ मी पापी उरलों भरत ॥ अद्यापि मृत्यु मज नये॥५८॥दू
रि जातां श्रीरामासी ॥ दशरथें सांडिलें देहासी ॥ मी उरलों पापराशी ॥ द्वंद्वदुःखासी भोगावया ॥ ५९ ॥ अद्यापि नये मज मर
ण ॥ तरी मृत्यु निमोला आपण ॥ काळाचें जालें काळें वदन ॥ माझें देहबंधन छेदवेना ॥६०॥ रामविरहें धडफुडा ॥ मृत्यु निमाला
बापुडा ॥ मी राहिलों काळाचा कांकडा ॥ दुःखाचा हुडा अतिदुःखी ॥६१ ॥ श्रीराम वना जातां जाण ॥ मृत्युनें सांडिला आपुला
प्राण ॥ आतां मजला मारील कोण ॥ मी पापी पूर्ण उरलोंसे ॥ ६२ ॥ जितां जिवेना रामाविण॥ काळ निमाला नये मरण ॥ मा
झें आतां दुःख दारुण ॥ निवारी कोण रघुनाथा ॥ ६३ ॥ ऐसें बोलत बोली ॥ धरणीवरी अंग घाली ॥ श्रीराम माझी माउली ॥
केउती गेली चुकवोनी ॥ ६४ ॥ श्रीरामा मजला देईं भेटी ॥ सांगेन जीवींच्या गुह्य गोष्टी ॥ श्रीरामचरण न देखें दृष्टी ॥ ह्मणो
नि पिटी कपाळ ॥ ६५ ॥ राम माझा निजात्मा ॥ राम माझा जीवात्मा ॥ राम माझा परमात्मा ॥ तो कां आह्मां विसरला ॥६६॥
केउता गेलासि श्रीरामा ॥ भेटी देईंजेगा मेघश्यामा ॥ धांव पाव पुरुषोत्तमा ॥ माझ्या भवश्रमा निवारीं ॥ ६७ ॥ श्रीरामा
धांव पाव तांतडी ॥ वेगीं पावें लवडसवडी ॥ मजलागीं घालोनि उडी ॥ माझ्या दुःखकोडी निवारीं ॥६८॥ राघवा वेगें येरे येरे ॥ म
जलागीं तूं कडि घेरे ॥ मी तुझें लडिवाळ किंरे॥ अति दुःख भरें पीडिलों॥६९॥राम माझी गतीची गती॥राम माझी स्थितिचीस्थि ॥ २ ॥
ती ॥ राम माझी मुक्तीची मुक्ती ॥ तो हातोहातीं अंतरला ॥७०॥ श्रीरामसंग अतिगोड ॥ लक्ष्मण परिपाक अतिसुरवाड ॥ मी रा

१ नाईना, २ मरणपावला. ३ खडा. ४ किल्ला. ५ प्रपंच दुःखातें. ६ त्वरित, ७ आवडतें. ८ मिष्टान्न, पक्वता. ९ अमृतमिष्ट.

म संग न घें मूढ ॥ उरलों कांकडमृग जैसा ॥७१॥ रघुनाथाचे निजसंगती॥धन्य लक्ष्मण त्रिजगती ॥ मी मायामातुळीं स्थिती॥
दुःखावर्ती पडियेलों ॥ ७२ ॥ लक्ष्मण बंधुत्वें अतिसभाग्य ॥ मी भरत अबंधु अति दुर्भाग्य ॥ सकळ दुःखें व्यापिलें अंग ॥ त
री अंगभंग नव्हे माझा ॥ ७३ ॥ तुंबिणीच्या फळाची स्थिती ॥ येक हाता येतां मात्र प्राप्ती ॥ येक दुस्तरीं तारक होती ॥ येक
प्राशिती रुधिरातें ॥ ७४ ॥ येक शुद्ध वेश्या संगती ॥ मधुरवचनीं दे विश्रांती ॥ तैसीच आमची ही गती ॥ संगप्राप्ती परिपा
कु ॥ ७५ ॥ लक्ष्मण शुद्धसंगती ॥ तारक विश्रांति त्रिजगती ॥ मी मायामातुळ स्थिती ॥ दुःखप्राप्ती रुधिरप्राय ॥ ७६ ॥ रा
म मज नित्य निववी ॥ राम जीवशिवा गोसावी ॥ राम सुखानंद जान्हवी ॥ कैकेयीये अवघी कोरडी केली ॥ ७७ ॥ राम मज
निजे निजवी ॥ राम जीवेंवीण जिववी ॥ राम माझी आनंद पदवी ॥ ते कैकेयियें अघवी वंचिली ॥ ७८ ॥ राम माझें मुख्य मु
दल ॥ राम माझें निज भांडवल ॥ राम माझें निजबळ ॥ तें कैकेयीये केवळ भेदें वंचलें ॥ ७९ ॥ राम माझें निजजीवन ॥ राम
माझें निजअंजन ॥ राम माझें निजनिधान ॥ ते कैकेयियें चोरोन नेलें भेदें ॥ ८० ॥ आह्मी सखे निजात्मबंधू ॥ ते कैकेयियें के
ला व्यर्थ भेदु ॥ मुख्यत्वें सापत्न विरोधु ॥ मंथरा सुबद्धु वोढविला ॥८१॥ भली कैकेयी बापुडी ॥ मंथरें बुद्धि दिधली कुडी ॥
श्रीराम केला देशोधडी ॥ अयोध्या रोकडी घातली दुःखीं ॥ ८२ ॥ तिच्या करीन मी घातासी ॥ ह्मणोनि धांवला वेगेंसी ॥ मं
थरा धरोनि आणिली केशीं ॥ क्रोधें हातवसी खर्गातें ॥ ८३ ॥ इचेनि वनवासी रघुनाथ ॥ इचेनि निमाला दशरथ ॥ इचेनि
अयोध्येसी आकांत ॥ जगा दुःखावर्त इचेनी ॥ ८४ ॥ सवतीमत्सराचें बंड ॥ इणें वाढविलें प्रचंड ॥ इचेनि कैकेयीचें काळें तों
ड ॥ ईसी दुखंड करीन मी ॥ ८५ ॥ हे सूर्यवंशासि दुःखाची आगी ॥ हे सख्यसुहृदायोग भंगी ॥ इचेनि कैकेयी निंद्य जगीं ॥
ते मी वेगीं छेदीन ॥ ८६ ॥ इणें चरणचाली दवडिली सीता ॥ इचेनि अंतरला लक्ष्मण भ्राता ॥ इणें दशरथ गिळिला पिता ॥
ते मी आतां छेदीन ॥ ८७ ॥ इणें केलें थोर अनर्था ॥ इचेनि वैधव्यता मायेच्या माथां ॥ मजही घातलें दुःखावर्ता ॥ ते मी आ

१ दुःखाच्याफेऱ्यांत. २ देहत्याग. ३ अलंध्य नदी प्रवाहांत. ४ रक्ताला. ५ परिणाम. ६ गंगा. ७ स्थान. ८ अत्यंत. ९ खोटी. १० हातीधरी.

तां छेदीन ॥ ८८ ॥ इचेनि आह्मां रामीं तुटीं ॥ इचेनि आह्मीं पोरटीं ॥ इचेनि आह्मीं निंद्य सृष्टी ॥ ते मी उठाउठी वधीन॥८९॥
तिचा करावया प्राणांत ॥ भरत खर्गेसी उद्यत ॥ वसिष्ठें धांवोनि धरिला हात ॥ ह्मणे स्त्रीघात करूंनये ॥ ९० ॥ करूंनये स्त्रि
येच्या घाता ॥ उपेक्षूं नये निजमाता ॥ मूर्ख ह्मणोंनये पिता ॥ जरी तत्वता अपंडितु ॥ ९१ ॥ मानोंनये द्विजाचा विटाळ ॥ अं
तीत दवडूंनये भुकाळ ॥ साधूस करूंनये छळ ॥ नये करूं शस्त्रकल्लोळ स्त्रियेसी ॥ ९२ ॥ गौब्राह्मणस्त्रीबंधु ॥ वधा योग्य केला
अपराधु ॥ तरी करूंनये यांचा वधु ॥ तूं भरता प्रसिद्ध विवेकी ॥ ९३ ॥ गुरुवाक्य नुलंघावें सर्वथा ॥ नावरेचि क्रोधावस्था ॥
मंथरे हाणितल्या लाथा ॥ अतिनिर्घाता निष्ठुरत्वें ॥ ९४ ॥ लाथे सरसी तळीं पडे ॥ निर्घातें तिचा माज मोडे ॥ शरीर ती ठायीं
वांकडें ॥ तेणें त्रिवक्रा पडे नाम तीस ॥ ९५ ॥ जिणोनियां राक्षसांसी ॥ राम आलिया अयोध्येसी ॥ मंथरा लागेल पायांसी ॥
मज दशा ऐसी श्रीरामस्वामी ॥ ९६ ॥ राम ह्मणेल तुज उजू करितां ॥ विषम वाटेल भरता ॥ स्वभावें मज मथुरे जातां ॥ तुझ्या
मनोगता मी करीन ॥ ९७ ॥ ते राम जपे अहर्निशीं ॥ तेणें सुवास आला चंदनासी ॥ कृष्णें चर्चोनियां निजांगासी ॥ कुब्जा
नीच दासी उद्धरील ॥ ९८ ॥ हे बोल प्रसंगता ॥ मंथरा ते कुब्जा तत्वतां ॥ पुढें काय वर्तलें भरता ॥ तेही कथा अवधारा॥९९॥
वसिष्ठ बोलिला वचन ॥ न करितां राज्याभिषिंचन ॥ करूंनये राजदहन ॥ राज्याभिषिंचन तुज करूं ॥ १०० ॥ ऐसें ऐकतांचि
वचन ॥ भरतासि चालिलें रुदन ॥ अतिशयेसीं आक्रंदन ॥ तात्काळ प्राण त्यजूं पाहे ॥ १ ॥ श्रीराम गेलियापाठीं ॥ जरी बै
सेन राज्यपटीं ॥ अवघ्या ब्रह्महत्या ज्या सृष्टीं ॥ त्या माझ्या ललाटीं निक्षेपोत ॥ २ ॥ वना गेलिया रघुनाथा ॥ पट्टाभिषिंचन
होय भरता ॥ महा दोषांच्या ज्या वार्ता ॥ त्या समस्ता म्यां केल्या ॥३॥ रामचंद्र गेलिया वना ॥ जरी मी घेईन अभिषिंचना ॥
तरी शूद्र भोगी विधवांगना ॥ त्या गर्भस्थाना मी जाय ॥ ४ ॥ सकळ रजस्वलेचें रुधिरें ॥ तेणें अभिषेका माझें शिर ॥ परी रा
ज्याभिषेकाचें नीरें ॥ तें मी अणुमात्र स्पर्शेना ॥५॥ श्रीरामाची राजधानी ॥ ते जाणा माझी जननी ॥ तें जैं भोगीं अभिषिंचनीं ॥ ॥ ३ ॥

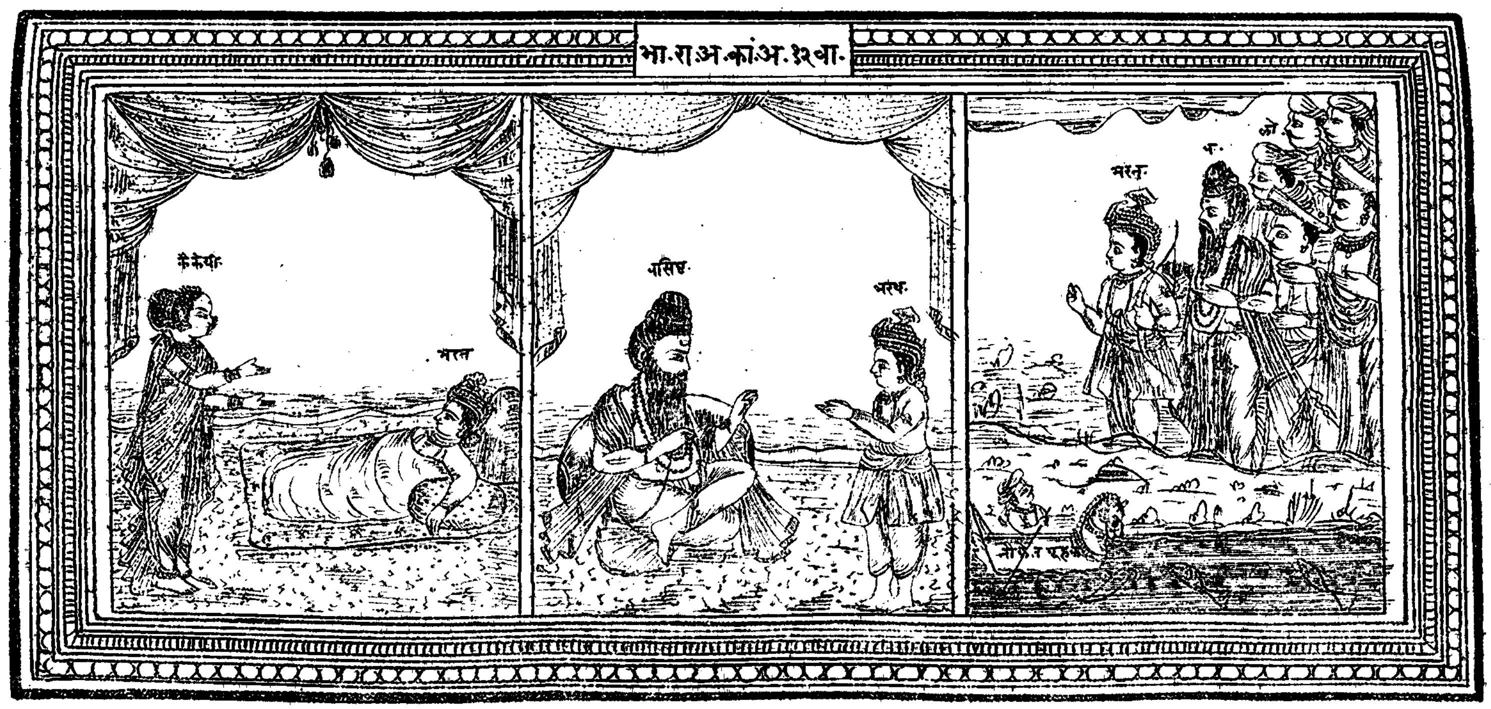
१ तयार, तत्पर. २ पाहुणा. ३ अत्यंत, जोरानें. ४ मारानें. ५ शोक. ६ पडोत. ७ रक्त. ८ जल.

तैं मात्रा गमनी मी जालों ॥ ६ ॥ वसिष्ठा स्पर्शतों तुझे चरण ॥ वाहतों रघुनाथाची आण ॥ राज्याचें अभिषिंचन ॥ प्राणांतीं ही
आपण करूं नेदीं ॥ ७ ॥ वसिष्ठ पाहे शत्रुघ्नाकडे ॥ तंव तो बोलेना चालेना अतिरडे ॥ श्रीरामविरहें झालें वेडें ॥ मागें पुढें स्म
रेना ॥ ८ ॥ विसरला तो घरदार ॥ विसरला तो इंद्रियव्यापार ॥ विसरला निजशरीर ॥ तदाकार होवोनि ठेला ॥ ९ ॥ आठ
वितां श्रीरामचंद्रा ॥ शत्रुघ्ना लागली योगमुद्रा ॥ विसरला तो सुषुप्तिनिद्रा ॥ कृपा रामचंद्रस्वामीची ॥ ११० ॥ दृश्य द्रष्टा
दर्शन ॥ कर्म क्रिया कर्तेपण ॥ शत्रुघ्ना नाठवे जाण ॥ आपणा आपण विसरला ॥ ११ ॥ करणें नकरणें कांहीं ॥ उठेना श
त्रुघ्नाचे ठायीं ॥ धैर्यें श्रीरामा स्मरतां पाहीं ॥ देहीं विदेही तो जाला ॥ १२ ॥ बोलिला भरत तो भावार्थ ॥ त्याचा भाव दावि
ला यथार्थ ॥ शत्रुघ्न तो धैर्यवंत ॥ तो धैर्यवृत्तांत निरोपिला ॥ १३ ॥ शत्रुघ्नाची ऐसी स्थिती ॥ भरताची तैसी गती ॥ आतां
राज्यासि कोण युक्ती ॥ वसिष्ठ चित्तीं विचारी ॥ १४ ॥ वसिष्ठ ह्मणे भरतातें ॥ व्यर्थ आकांत करिसी येथें ॥ जें मी सांगेन यथा
र्थ ॥ कृतकार्यार्थ करावा ॥१५॥ अभिषेक रामपादुकांसी ॥ आणि दहन देवोनि रायासी ॥ मग आह्मी तुह्मी रामापासीं ॥ जाऊं व
नासीं भेटावया॥१६॥ऐकोनि वसिष्ठाचें वचन॥भरता जालें अमृतपान॥मग साष्टांगें करोनि नमन॥मस्तकीं चरण वंदीले॥१७॥
भरतें करितां राजदहन ॥ कौसल्या करूं पाहे सहगमन ॥ मग वसिष्ठें येवोनि आपण ॥ निवारण तीस केलें ॥ १८ ॥ सहगमन
पतिसंकटीं ॥ त्याहूनि अधिक श्रीरामभेटी ॥ येरी ह्मणे चवदावर्षांपाठीं ॥ जिण्याची गोष्टी दुर्लभ ॥ १९ ॥ नगरा नयेतां रघु
नाथ ॥ मध्येंचि मजला आलिया मृत्य ॥ ना श्रीराम ना दशरथ ॥ ऐसा अपघात मज होय ॥ १२० ॥ ऐकोनि कौसल्येची गो
ष्टी ॥ वसिष्ठ कळवळला पोटीं ॥ रायाचें उत्तरकर्मापाठीं ॥ करीन भेटी श्रीरामा ॥२१॥ कौसल्या ह्मणे जी गुरुनाथा ॥ अवश्य
भेटवीन रघुनाथा ॥ ऐसी मज भाष्य द्यावी आतां ॥ तरी मी जीविता राखीन ॥ २२ ॥ श्रीराम देखतां दृष्टी ॥ मावळती द्वंद्वदुः
खाच्या कोटी ॥ आनंद नसमाय सृष्टीं ॥ सुखेंसंतुष्टी श्रीरामें ॥ २३ ॥ श्रीरामासी होय भेटी ॥ तैं भाग्य दुर्लभ अतिसंकटीं ॥ तैं

१ शरीरभानरहीत. २ जगण्याची. ३ मृत्यु, मरण. ४ वाईट स्थिति. ५ वचन, भाक.

पाविजे सद्गुरुकृपादृष्टी ॥ तैं मी सृष्टीं अतिधन्य ॥ २४ ॥ कौसल्येचें सत्व चोख ॥ वसिष्ठासि देवोनि परमसुख ॥ उल्हासें देवो
नियां भाक ॥ राहविली निष्टंक राममाता ॥ २५ ॥ भरतें येवोनि आपण ॥ रामपादुका अभिषिंचुन ॥ रायाचें करोनि दहन ॥
उर्ध्वदेहिकें पूर्ण तेणें केलें ॥२६॥ भरताचें अयोध्येसी गमन ॥ तंव श्रीरामाचें दुराभिगमन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रसाळ
निरोपण अवधारा ॥ २७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेएकाकारटीकायांभरतअयोध्यागमनश्रीरामपादुकापट्टाभि
षेकोनामएकादशोध्यायः॥ ११ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२७ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ .

१ पूर्ण, सहज. २ उत्तरकार्य.

॥ *श्रीजानकीकांतायनमः* ॥ ॥ जालिया जननिंदृत्ती ॥ पुन्हा प्राप्त मध्यरात्री ॥ कैकेयी येवोनि भरताप्रती ॥ बोले उपपत्ती ते ऐका ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्थापयित्वाकैकेयीपुत्रंवचनमब्रवीत् ॥ उतिष्ठपुत्रभद्रंतेराजपुत्रनिबोधमे ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ उठवोनियां पुत्रासी ॥ कैकेयी बुद्धि सांगे त्यासी ॥ राम गेला वनवासासी ॥ तूं कां करिसी शोक त्याचा ॥ २ ॥ रांडवे बायलेचे परी ॥ रडतां न लाजसी सभेमाझारीं ॥ ऊठ वेगीं धीर धरीं ॥ अयोध्येचें करीं निजराज्य ॥ ३ ॥ मुख्य ज्येष्ठाचें निजराज्य ॥ तें म्यां संकटें साधिलें तुज ॥ शेखीं तुज माझी न माने वोजें ॥ नाचसी भोजें वना जावया ॥४॥ आयुष्य सरल्या निमाला पिता ॥ पितृ आज्ञेनें वनवास रघुनाथा ॥ तो दोष ठेविसी माझे माथां ॥ निजस्वार्था नेणसी ॥ ५ ॥ मुळीं लागोनि संसारीं ॥ सापत्नभाव तो मुख्य वैरी ॥ तें तुज सांगेन निर्धारीं ॥ वेदशास्त्रीं संमत ॥६॥ दिति अदिति दोघी जणी सवती ॥ एक पित्याची संतती ॥ देवा दैत्यां वैरप्राप्ती ॥ निजघाती येरयेरां ॥ ७ ॥ येचि अर्थीं वेदोक्ती ॥ बृहदारण्यप्रथमश्रुती ॥ देव दैत्य वैरी होती ॥ श्रुतिसंमतीं अवधारा ॥८॥ सापत्नामाजि अतिप्रीती ॥ कांहींच नाहीं वेदशास्त्रार्थीं ॥ गरुड सर्पा वैरप्राप्ती ॥ ते काय नव्हेति निजबंधु ॥ ९ ॥ ऐक माझी निजयुक्ती ॥ तुवां न जावें वनाप्रती ॥ आणोनि वसिष्ठादि ऋषिपंक्ति ॥ घेईं राज्यप्राप्ती अभिषेकें ॥१०॥ भरता तूं तंव सभाग्य पूर्ण ॥ अभाग्य वनवासा गेला लक्ष्मण ॥ तो जरी येथें असता जाण ॥ करिता कंदन राज्यलोभें ॥ ११ ॥ मी सांगतें हित देखोन ॥ तूं होईं राजा संपूर्ण ॥ युवराजा करीं शत्रुघ्न ॥ माझें वचन प्रतिपाळीं ॥ १२ ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ भरत कोपला संपूर्ण ॥ कोपामाजि आलें रुदन ॥ अतिउद्विग्न अनुतापी ॥ १३ ॥ घायावरी हाणिजे लाथा ॥ तैसा पाडं जाला भरता ॥ ह्मणे तूं तंव नव्हेसि माझी माता ॥ पापरूपता संपूर्ण ॥ १४ ॥ निजपति निमाल्याचें तुज ॥ अणुमात्र दुःख न लाज ॥ राज्यभोगाचें सुख भोज ॥ अतिनिर्लज्ज नाचसी ॥ १५ ॥ तुझ्या ऐकोनि वचनार्था ॥ म्यां देषावें श्रीरघुनाथा ॥ स्वजना देवोनि दुःखवार्ता ॥ नरकपाता स्वयें जावें ॥ १६ ॥ निजमातेचें हितोपदेश वाक्य ॥ रौरवा जावें आवश्यक ॥ पूर्वजां न्यावें नरकादेख ॥ द्यावें दुःख जना

१ सामसूम, लोक निरिस्त. २ भावूम, विचार. ३ युक्ति. ४ उल्हासें. ५ लटाथी. ६ असंत दुःखी. ७परी.

सी ॥ १७॥ निजपतीचे घातकिणी ॥ श्रीरामद्वेषाची संवंदणी ॥ सुहृदां सुखदुःखकारिणी ॥ निंद्य पापिणी अतिनिंद्य ॥१८॥
जळो तुझें काळें मुख ॥ श्रीरामासि दिधलें दुःख ॥ तुझें मजला नाहीं सुख ॥ जगा असुख तुझेंनी ॥ १९ ॥ वधूं नये निजमाता ॥
या लागीं चुकलों तुझ्या घाता ॥ तुझेनि मज दुःखावस्था ॥ श्रीरामदशरथा विघडिलें ॥२०॥ तुज पाहतां सन्मुख ॥ मज दाटेप
रमदुःख ॥ नको दाखऊं काळें मुख ॥ निंद्यनिःशेष अतिदुष्टे ॥ २१ ॥ भरत कोपोनियां भारी ॥ निर्भर्त्सी नानापरी ॥ कैकेयी
घातली बाहेरी ॥ तिचेनिकरी अतिदुःख ॥ २२ ॥ जिचेनि अंतरला राघव ॥ ते माता नव्हे महालीव्ह ॥ जगीं निंद्य इचें नांव॥
दुःख वोंतीव कैकेयी ॥ २३ ॥ श्रीरामभरतपिंड येक ॥ येक्यापिंडाचे दोघे देख ॥ येरयेरांचें मानिती दुख ॥ परमसुख येरये
रां ॥ २४ ॥ येरयेरांचा जीवप्राण ॥ येरयेरांचें जीवन ॥ येरयेरां समाधान ॥ सुखसंपन्न रामभरतु ॥ २५ ॥ भरतासि श्रीरामाचें सु
ख ॥ श्रीरामीं भरताचा हरिखें ॥ येकमेके दोघे येक ॥ कैकेयी मूर्ख तें नेणें ॥ २६ ॥ आठवितां श्रीरघुनाथ ॥ परमसुखें सुखावे
भरत ॥ नाहीं राज्यलोभाचा स्वार्थ ॥ परमामृत श्रीरामें ॥ २७ ॥ श्रीरामाच्या पायां परतें ॥ परमसुख नाहीं भरतातें ॥ याला
गीं त्यजोनि निजराज्यातें ॥ श्रीरामातें भेटो निघे ॥ २८ ॥ देव दैत्यां वैर वितंडें ॥ त्यांचा नव्हे एक पिंड ॥ राज्यलोभें दुःख उदंडें॥
वैर अखंड येरयेरां ॥२९॥ तैसी नव्हे पिंडोत्पती ॥ गरुडा सर्पा वैर प्राप्ती ॥ तैसें नाहीं श्रीराम भरतीं ॥ चवघेही होती एकपिंड
॥ ३० ॥ सौमित्र आणि भरतशत्रुघ्न ॥ चवथा जाण रघुनंदन ॥ च्यारी मूर्ति श्रीरामपूर्ण ॥ व्यूह संपूर्ण या नांव ॥ ३१ ॥ चवघे
बंधु भिन्नभिन्न व्यक्ती ॥ च्यारी मिळोनि श्रीराममूर्ति ॥ व्यूहचतुष्टय यातें ह्मणती ॥ आगमार्थी वेदोक्त ॥ ३२ ॥ ऐसिया येका
त्मता अतीप्रीति ॥ भेटों पाहे श्रीराममूर्ती ॥ उदया येतांचि गभस्ती ॥ निजगमनार्थी उर्द्यतु ॥ ३३ ॥ पाचारोनिया प्रधा
ना ॥ ह्मणे वेगी सिद्ध करा सेना ॥ भेटावया रघुनंदना ॥ जाणे वना निश्चित ॥ ३४ ॥ वसिष्ठ येवोनि आपण ॥ पहावया ॥ १ ॥
भरताचें मन ॥ ह्मणे पुत्रधर्माचें लक्षण ॥ निजवचन बोलतु ॥ ३५ ॥ तुह्मी चवघेही पितृभक्त ॥ आज्ञा नेमून गेला दशरथ ॥

१ मारी, ठिकाण. २ मोठें पिशाच. ३ आनंद. ४ भयंकर, मोठें. ५ फार. ६ शास्त्रार्थी. ७ सूर्य. ८ तयार. ९ बोलावून.

राज्याभिषेकी भरत ॥ श्रीरघुनाथ वनवासी ॥ ३६ ॥ तुझें मातेचें वरदान ॥ तिचेंही मागणें हेंचि जाण ॥ भरतासि राज्याभि
षिंचन ॥ रघुनंदन वनवासी ॥३७॥ श्रीराम पितृवचना विश्वासी ॥ वेगिं गेला वनवासासी ॥ तूंही पाळीं पितृवाक्यासी ॥ अ
भिषेकासी अंगिकारीं ॥ ३८ ॥ श्रीरामा अभिषेकाच्यावरी ॥ पूर्वी केलिया सामग्री ॥ ते सिद्ध आहे माझ्या घरीं ॥ तूं अंगिका
रीं अभिषेकु ॥ ३९ ॥ पितृवचन उल्लंघितां ॥ अवश्य पाविजे नरकपाता ॥ आग्रह न करावा भरता ॥ तुज मी आतां अभिषे
कीं ॥ ४० ॥ ऐकोनि वसिष्ठाचें वचन ॥ भरत पडिला मूर्छापन्न ॥ दीर्घ मांडिलें रूदन ॥ आक्रंदें पूर्ण बोलतु ॥ ४१ ॥ कैकेयी
हर्षें जाली रांड ॥ जळो तिचें काळें तोंड ॥ वनवासाचें पाखांड ॥ तिणेंचि वितंड वाढविलें ॥ ४२ ॥ कैकेयी केवळ परमनष्ट ॥
भाकें गोंविला पति वरिष्ठ ॥ तिचें मागणें परम पापिष्ठ ॥ तें राज्यपट्ट मी नेघें ॥ ४३ ॥ वसिष्ठा तुह्मास करितों नमन ॥ किती पाह
सी माझें मन ॥ वांचोनियां रघुनंदन ॥ अभिषिंचन मी नेघें ॥ ४४ ॥ श्रीराम सांडोनियां वनीं ॥ जरी बैसलों अभिषिंचनीं ॥ तरी
मी जालों मात्रागमनी ॥ मद्यपानी अतिनष्ट ॥ ४५ ॥ तुझे शिवोनियां चरण ॥ पूर्वी वाहिली श्रीरामाची आण ॥ तेंचि माझें अति
प्रमाण ॥ पुढतीं आपण न पुसावें ॥ ४६ ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ येथोनि मागुती गुरुनाथा ॥ राज्याभिषेकाची कथा ॥
मज सर्वथा न पुसावी ॥ ४७ ॥ ऐकोनि भरताचें वचन ॥ वसिष्ठ जाला सुखसंपन्न ॥ हृदईं धरिला आलिंगून ॥ ह्मणेअति सज्ञा
न तूं होसी ॥ ४८ ॥ तुझ्यासवें घेवोनि माता ॥ भेठी नेईन मी रघुनाथा ॥ भरतें चरणीं ठेविला माथा ॥ सभाग्यता आजि माझी
॥ ४९ ॥ सद्गुरु जाला सुप्रसन्न ॥ भरतें त्राहाटिलें निशाण ॥ सेना सन्नद्ध करा संपूर्ण ॥ शीघ्र गमन वनवासा ॥५०॥ हरिखें ना
चतु भरतु ॥ आजि देखेन श्रीरघुनाथु ॥ माझे पुरतील मनोरथु ॥ कृतकार्यार्थु मी होईन ॥ ५१ ॥ श्रीराम भेटावया तात्काळीं ॥
भरत निघालासे सदेळीं ॥ नगरीं हर्षे पिटिली टाळी ॥ वना सकळीं निघावया ॥ ५२ ॥ होईल श्रीरामदर्शन ॥ उदीमं चालेल सं
पूर्ण ॥ उभय लाभीं ठेवोनि मन ॥ निघाले जन अयोध्येंचे ॥ ५३ ॥ वाणिये सिद्ध केले पसारे ॥ सोवनी सोनार जोशी वेव्हारे॥

१ अशंत. २ दारू पिणारा. ३ फडकाविलें. ४ तयार. ५ ससैन्य. ६ व्यापार.

दुसिदिंडें घेतलीं थोरे ॥ गौळीं खिल्लारें थापटिलीं ॥ ५४ ॥ चालिल्या पक्कान्न परवडी ॥ दुधादह्याच्या कावडी ॥ तेलिये घेत ल्या तेलाच्या जोडी ॥ कापड घोडी चाट्यांचीं ॥ ५५ ॥ तांबोळीं बांधिलीं आटकीं ॥ ब्राह्मणीं बांधिलीं धोटकीं ॥ मायबापां न पुसतां येकी ॥ चोरोनि मार्गीं लागलीं ॥ ५६ ॥ पुत्रालागिं धांवे माता ॥ स्त्रीकलत्रालागिं निघे पिता ॥ पुतण्यालागिं धांवे चुल ता ॥ श्रीरघुनाथा पहावया ॥ ५७ ॥ भांडाईत भारवाहक ॥ वोडे शिंपी नटनाटक ॥ मणिकर रजक नापिक ॥ जळतारक नि घाले ॥ ५८ ॥ सुतार शस्त्रकार रज्जुकार ॥ मार्गीं विकरा होय अपार ॥ घेवोनि चालिले पायतनाचे भार ॥ मोची चांभार चालि ले ॥ ५९ ॥ सकुटुंब निघाले समस्त ॥ भाडें न मिळे देतां अर्थ ॥ येक ह्मणती निघा त्वरित ॥ दुरी भरत अंतरला ॥ ६० ॥ घरीं राखण नराहे कोणी ॥ निघती येरयेरावरी रुसोनी ॥ श्रीराम पहावया नयनीं ॥ उल्हास मनीं सर्वांच्या ॥ ६१ ॥ खरावरी वळ घोनी ॥ हर्षें निघाल्या कुल्लाळपत्नी ॥ श्रीराम देखावया नयनीं ॥ अपमान जनीं सुखें साहिती ॥ ६२ ॥ अवघियांही पुढें ॥ भाडेकरी नेले गाडे ॥ राजसटणकती बापुडे ॥ त्यांपाशीं भाडें जोडावया ॥ ६३ ॥ निघाले द्विजांचे संभार ॥ संन्यासी चालि ले अपार ॥ नागवे चालिले दिगंबर ॥ श्रीरामचंद्र पाहावया ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततः श्वेतैर्हयैर्युक्तमास्थायस्यंदनोत्तमं ॥ प्रययौभरतःश्रीमान्रामदर्शनकांक्षया ॥२॥ नवनागसहस्राणिकल्पितानियथाविधि ॥ अन्वयुर्भरतंयांतंराजपुत्रंयशस्विनं॥ ३॥ ॥ टीका ॥ श्वेतवारूयुक्त रथ ॥ त्यावरी हर्षें बैसला भरत ॥ शत्रुघ्नेंही प्रेरिला रथ ॥ श्रीरघुनाथा भेटावया ॥ ६५ ॥ पालखी माजी कौसल्या वाहुनी ॥ आणि सुमित्रा दुसरी जननी ॥ निघाल्या येर ही राजपत्नी ॥ श्रीरामदर्शनीं उद्यतें ॥ ६६ ॥ कैकेयी माता नये निःशेष ॥ तीस झालें परमदुःख ॥ न रामराव ना भरत देख ॥ काळें मुख केंवि दाऊं ॥ ६७ ॥ वसिष्ठादि ऋषिसम स्त ॥ महंत प्रधानादि सुमंत ॥ यांसि देवोनि उत्तम रथ ॥ त्यां समवेत निघाले॥ ६८ ॥ शाठ्यायनें भद्रजाती ॥ दाहा सहस्त्र मत्तहस्ती ॥ घंटा घागऱ्या पताका बहुती ॥ दोही भागीं शोभती भरताच्या ॥ ६९ ॥ अतिरथी महारथी ॥ सांठि सहस्त्र भद्र

१ पत्नीसाठीं. २ परीट. ३ न्हावी. ४ कोळी. ५ द्रव्य. ६ गाढवावर. ७ कुंभारांच्यास्त्रिया. ८ समुदाय. ९ उद्युक्त.

जाती ॥ भरता पाठीसी धांवती ॥ रथ घडघडती सायुधीं ॥ ७० ॥ रथांचिया गतिविगती ॥ येकापरीस ऐक दाविती ॥ त्यां माजि धनुष्याची वित्पत्ती ॥ शस्त्रगती साटोपा ॥ ७१ ॥ सातसहस्त्र सुजाति वारू ॥ निघाला विरांचा संभारू ॥ नाना अलं कारीं मनोहरू ॥ करिती दुर्धर सिंहनाद ॥ ७२ ॥ वारुवां बाणली मोहाळी ॥ अंग टोप रागावळी ॥ पाखरा झळकती तेजाळी ॥ वीर महाबळी आरूढले ॥ ७३ ॥ वारू तिपायावरी नाचती ॥ होहो मामा जीजी करिती ॥ दावोनियां अंतराळीं गती ॥ वारू थापटिती महावीर ॥ ७४ ॥ कातिया त्रिशूळ तोमर ॥ भिंडीमाळ चेंडु चक्र ॥ गदा मुद्गल लहुडी थोर ॥ आले मोगर पायाचे ॥ ७५ ॥ खेट भाले जी अपार ॥ पिलंगती पायांचें धनुर्धर ॥ गर्जत आले फरशुधर ॥ माल दुर्धर तळपती ॥ ७६ ॥ सेळी साव ळी शक्तियुक्त ॥ अलंगाईत बाणाईत ॥ कोइतेकार अद्भुत ॥ कटारहस्त लघुवेगी ॥ ७७ ॥ आडाऊ बोणणें धडकती ॥ तुळवे त्या माजि तळपती ॥ हैकार थैकार पैं देती ॥ वीर गर्जती पायांचे ॥ ७८ ॥ चतुरंगसेनासंभार ॥ राघवसेना अतिदुर्धर ॥ भरत चा लिला सत्वर ॥ लागला गजर वाद्यांचा ॥ ७९ ॥ कुऱ्हाडे कात्या कोईते हस्तीं ॥ भारापुढें वनें छेदिती ॥ मातिकामे नेणों किती ॥ भूमि सजिती चालावया ॥ ८० ॥ भार चालिला अतिदुर्धर ॥ ठाकले भागीरथीतीर ॥ देखोनि भरताचा भार ॥ गुहक थोर क्षो भला ॥ ८१ ॥ कैसा राज्यलोभ दुर्धर ॥ सख्या बंधूस पाडिलें वैर ॥ भरतें सज्जोनियां भार ॥ श्रीरामचंद्रा मारूं जातो ॥ ८२ ॥ माझा स्वामी तो रघुनाथ ॥ त्याचा करूं पाहे घात ॥ मी रणीं विभांडीन भरत ॥ सेना समस्त छेदीन ॥ ८३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथदा शरथिंरामंपित्राराज्याद्विवासितं ॥ सामात्योराज्यलोभेनहंतुंभरतउद्यतः ॥ ४ ॥ ममदाशरथीरामोभर्ताबंधुःसुहृद्गुरुः ॥ अहंत स्यहितार्थायकरिष्यामिसुदुष्करं ॥ ५ ॥ निविध्यायत्रसहसासवाजिरथकुंजराः ॥ तांचभूमिंकरिष्यामिशरैःशोणितकर्दमां ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम माझी माता पिता ॥ श्रीराम माझा सुहृद भ्राता ॥ श्रीराम सद्गुरू निजात्मता ॥ श्रीराम तत्वतां आत्मा मा झा ॥ ८४ ॥ त्याचा करावया घात ॥ ससैन्येसिं जातो भरत ॥ त्याचा करीन मी निःपात ॥ श्रीरामभक्त तैं सत्य ॥ ८५ ॥ श्री

१ लाघव. २ समुदाय. ३ मोहोरकी. ४ धातूंचे किंवा तारादिकांचे आच्छादन. ५ आकाशीं. ६ परम भयंकर. ७ सैन्यापुढें. ८ मारीन. ९ संहार.

रामाचा मी मेटकेरी ॥ ठेविला आहें गंगातीरीं ॥ भरत येवोनि कैसे परी ॥ परतीरीं उतरेल ॥ ८६ ॥ निषादांसि सांगे गुहक ॥
आलें भरतसैन्य अनेक ॥ दृढ राखावें गंगातटाक ॥ गंगोदक शिवों नेदीं ॥ ८७ ॥ हे जरी आले युद्धासी ॥ तरी मी ख्याती ला
वीन त्यांसी ॥ धडमुंडांकितें पृथ्वीसी ॥ क्षणार्धेसीं मी करीन ॥ ८८ ॥ मारीन रथवाजी कुंजर ॥ रणीं मारीन नरवीर ॥ वाहती
ल अशुद्धाचे पूर ॥ तैसें क्षेत्र करीन ॥८९॥ श्रीरामाच्या निजकार्यार्था ॥ निःशेष वेंचीन जीविता ॥ येथोनियां पुढें भरता ॥ त्यास
र्वथा जाऊं नेदीं ॥ ९० ॥ निधडे निषाद निःशंक ॥ मेळवोनियां कटक ॥ सन्नद्ध स्वयें गुहक ॥ सेना सन्मुख पैं आला ॥९१॥ भरता
सि सांगती सैनिक ॥ युद्धासि आला गुहक ॥ धरोनियां गंगेचें तटाक ॥ गंगोदक शिवों नेदी ॥९२॥ येक ह्मणती राजा निमाला
निःशंक ॥ ह्मणोनि आह्मांसि पारखा जाला गुहक ॥ ताहना फुटताति लोक ॥ गंगोदक स्पर्शों नेदी ॥९३॥ गुहक बापुडें तें किती ॥
त्यासि लावीन क्षणार्धें ख्याती ॥ आज्ञा द्यावी आह्मांप्रती ॥ कोपें दळपती पुसतु ॥ ९४ ॥ विचारोनि बोलिला भरत ॥ गुहक रा
माचा अतिआप्त ॥ त्याचा न घेतां वृत्तांत ॥ युद्ध कंदनार्थ करूं नये ॥९५॥ भरत पुसे गुहकासी ॥ तूं कां युद्ध करूं पाहसी ॥ तें सत्य सां
गें आह्मांसी ॥ काय युद्धासि कारण ॥९६॥ तो ह्मणे सद्गुरूचा द्वेष करी ॥ तोचि आमुचा मुख्य वैरी ॥ त्यासि निर्वंटीन शस्त्रधारीं ॥ प्रति
ज्ञा खरी हे माझी ॥९७॥ ऐकोनि गुहकाचें वचनार्थ ॥ रथा वरोनि पडिला भरत ॥ दुःखशोकें अतिमूर्छित ॥ अवस्था प्राणांत वोढव
ली ॥ ९८ ॥ भरत ह्मणे गुहकासी ॥ वेगीं मज वधीं पापियासी ॥ कैकेयी जोडिल्या पापराशी ॥ केलों जगासी अतिनिंद्य ॥९९॥
कैकेयी राज्यलोभाची थोरी ॥ तेणें मी केलों रामाचा वैरी ॥ तिच्यानि निंद्य चराचरीं ॥ दुःखसागरीं निमग्न ॥ १०० ॥ जो श्री
रामासीं स्वयें द्वेषी ॥ त्यासी उतरती तिन्ही मेसी ॥ ते कैकेयी आर्जवाची मसी ॥ माझ्या मुखासी लागली ॥ १ ॥ तेणें मी झालों
काळमुखा ॥ मुख दाखवूं न शकें लोकां ॥ कैकेयीयें दिधलें परमदुःखा ॥ तें कोणासी गुहका मी सांगूं ॥ २ ॥ गुहका तुझे मी ध
रितों चरण ॥ वेगीं सोडोनि निर्वाण बाण ॥ छेदीं माझें देहबंधन ॥ पापा पुरश्चरण होईल ॥ ३ ॥ तूं श्रीरामाचा परम आप्त ॥

१ सेवक, टेहळक्या. २ कोळ्यांस. ३ तीर. ४ धडें, डोकीं यांनीं चिन्हित. ५ हत्ती. ६ रक्ताचे. ७ शूर. ८ सैन्य. ९ सेनापति. १० मारीन. ११ लांछनें, काळोखी.

तरी माझाही सखा तूं निश्चित ॥ माझा करावा वचनार्थ ॥ प्रायश्चितार्थ देह छेदीं ॥ ४ ॥ ऐकोनि भरताचें वचन ॥ गुहकें घात
लें लोटांगण ॥ मस्तकीं धरिले सुदृढ चरण ॥ पडिलें आलिंगन अतिआप्तता ॥ ५ ॥ दोघांसही प्रेम पूर्ण ॥ नयनीं स्वानंद जी
वन ॥ उल्हासोनि गुहक जाण ॥ काय आपण बोलतु ॥ ६ ॥ श्रीरामीं ज्यासी पूर्णभक्ती ॥ तो मज आप्त त्रिजगती ॥ तोचि मा
झा निजसांगाती ॥ मी चरणार्थी तयाचा ॥ ७ ॥ तंव गुहकासि सांगे सुमंत ॥ राज्य देतां न घे भरत ॥ राज्यीं अभिषेकावा र
घुनाथ ॥ वना असे जात आणावया ॥ ८ ॥ ऐकोनि सुमंताची गोष्टी ॥ भरताचें प्रेम देखोनि दृष्टी ॥ गुहकें चरणीं घातली मि
ठी ॥ ह्मणे धन्य सृष्टीं भरता तूं ॥ ९ ॥ गुहका सांगातें घेवोन ॥ भरतें केलें संध्यास्नान ॥ करोनियां पितृतर्पण ॥ गुहकासि
आपण पुसतु ॥ ११० ॥ गंगातीरीं येक रात्री ॥ श्रीरामें केली होती वस्ती ॥ शयन केलें कोणे स्थिती ॥ तें मज प्रती दाख
वीं ॥ ११ ॥ गुहक जो निषादपती ॥ तेणें भरता धरोनि हातीं ॥ जेथें श्रीरामें केली वस्ती ॥ त्या स्थळाप्रती आणिला ॥ १२ ॥
गुहक सांगे भरताजवळीं ॥ याचि इंगुदीवृक्षातळीं ॥ श्रीराम राहिला महाबळी ॥ ये गंगाजळीं स्नान केलें ॥ १३ ॥ याचि तृण
शेजे रघुनंदन ॥ सीतेसहित केलें शयन ॥ निद्रा न करीच लक्ष्मण ॥ बहु प्रार्थना म्यां केली ॥ १४ ॥ तो ह्मणे श्रीरामसेवा समा
धान ॥ न करी जड मूढ शयन ॥ ऐकतां भरतासि आलें रुदन ॥ मूर्छापन्न तो पडिला ॥ १५ ॥ भरत पडिला मूर्छापन्न ॥ शत्रु
घ्न जाला अतिउद्विग्न ॥ कौसल्या सुमित्रा हडबडोन ॥ आल्या धांवोन राजपत्न्या ॥ १६ ॥ काय वनवासाची आली वार्ता ॥
तेणें दुःख शत्रुघ्न भरता ॥ वनीं क्षेम रघुनाथा ॥ लक्ष्मण सीता सुखें असती ॥ १७ ॥ काय वनवासाची कथा ॥ वेगीं सांगावी
गा भरता ॥ दुःखें रुदन करिती माता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि विरहें ॥१८॥ गुहक सांगतां करी रुदन ॥ ये वृक्षीं राहिला रघुनंदन ॥
श्रीरामें सीतेसहित केलें शयन ॥ हे पावन तृणशय्या ॥ १९ ॥ वृक्ष वंदितों मी वोजां ॥ नित्य पूजितों तृणशेजा ॥ येथिच्या वंदि
तों पैं रजा ॥ श्रीरघुराजा पदनिष्ठा ॥ १२० ॥ ऐकोनि गुहकाची वाणी ॥ भरत लागे त्याचे चरणीं ॥ ह्मणे गुहका तूं धन्य त्रिभु

१ मूर्च्छित. २ अत्यंत दुःखी. ३ गडबडीनें, भीतीनें. ४ वृत्तांत. ५ वियोग. ६ पवित्र. ७ अतिप्रीतीनें. ८ पादुकेच्या श्रद्धेनें.

वर्नीं ॥ श्रीरामभजनीं शुद्धप्रेम ॥ २१ ॥ श्रीरामभावें गा संपूर्ण ॥ तूं वंदिसी वृक्ष तृण ॥ याही परता लाभ कोण ॥ सूक्ष्मभजन निजनिष्ठा ॥ २२ ॥ धन्य धन्य गुहका तुझा भाव ॥ तुज तुष्टला श्रीरामराव ॥ फिटला देहबुद्धिसंदेह ॥ निःसंदेह रामभजनीं ॥ २३ ॥ गुहक निषाद अतिअपवित्र ॥ श्रीरामभजनें जाला पवित्र ॥ दीनदयाळ श्रीरामचंद्र ॥ नामें पवित्र महादोषी॥२४॥ गुहकाची अनन्यभक्ती ॥ देखोनि भरता अतिप्रीती ॥ विषाद सांडोनियां चित्तीं ॥ जाले सांगाती जिवलग॥२५॥ श्रीरामसीता तृणशेजार ॥ कौसल्या देखोनि साचार ॥ दुःख दाटलें दुर्धर ॥ काय उत्तर बोलली ॥ २६ ॥ सीता सती अतिसुकुमार ॥ राम सुकुमारा अतिसुकुमार ॥ सुमनशेज खुपे साचार ॥ तृणसेजार त्यासि देखा ॥ २७ ॥ राजान्नें सेविती पवित्र ॥ त्यांसि लंघनें त्रिरात्र ॥ कैकेयीयें केलें विचित्र ॥ सखें सावत्र दुःखी केले ॥ २८ ॥ ऐसी चालतां उपपत्ती ॥ निमिष्यांत गेली रात्री ॥ उदया आलासे गभस्ती ॥ निषादाप्रती गुहक बोले ॥ २९ ॥ भरत उतरेल पैलपार ॥ नावा आणारे अतिसत्वर ॥ घंटा पताका सालंकार ॥ मृदुअरुवाँर बैसणिया ॥ १३० ॥ रथ वाजी हस्तियुक्त ॥ स्तोम स्तोम जेथिचा तेथ ॥ कटक उतरलें समस्त ॥ अतिविस्मित तेणें भरतु ॥ ३१ ॥ गुहक जो कां निषादपती ॥ नावा घेवोनियां हातीं ॥ स्वयें आला भरताप्रती ॥ करी विनंती आरुढाजी ॥ ३२ ॥ वसिष्ठाचे चरणावरी ॥ गुहक लोटांगण करी ॥ तुह्मीं तारक भवसागरीं ॥ स्वामी नावेवरी बैसावें ॥ ३३ ॥ वसिष्ठें देखोनि गुहकासीं ॥ निजात्मप्रीति आलिंगी त्यासी ॥ आजिचा तारक तूं आह्मां होसी ॥ परपारासी न्यावया ॥ ३४ ॥ गुहक ह्मणे श्रीगुरुनाथा ॥ तारक तुझी कृपा तत्वतां ॥ कृपेनें हात ठेविजे माथां ॥ मग मीं समस्तां तारीन ॥ ३५ ॥ ऐसें गुहकें बोलतां बोली ॥ वसिष्ठासी निजखूण पावली ॥ हरिखें पिटोनियां टाळी ॥ नावे जवळीं तो आला ॥ ३६ ॥ वसिष्ठादि महंत थोर ॥ त्यांसि नाव दिधली स्वतंत्र ॥ ते नव्हेती पैं परतंत्र ॥ भवसमुद्रतारक ॥ ३७ ॥ राजपत्न्या अतिसुकुमार ॥ त्यांसि नाव दिधली स्वतंत्र ॥ मृदु आस्तरण सपरिकर ॥ तेथें समग्र बैसविल्या ॥ ३८ ॥ भरत शत्रुघ्न नावेवरी ॥ निशाणी त्राहाटिल्या भेरी ॥

१ बसक आल्या. २ भेद. ३ पुष्पशय्या. ४ उपास. ५ गोष्टी, वृत्तांत. ६ सूर्य. ७ सुकुमार. ८ सैन्य. ९ सार्च्छादन.

नाना वाद्येंसी जयजयकारी ॥ वेगीं परपारीं उतरले ॥ ३९ ॥ भरत पुसे गुहकातें ॥ सैन्य लावावें कोणें पंथें ॥ तो ह्मणे मी येतों सांगातें ॥ भूयाळातें घेवोनी ॥ १४० ॥ गुहक अतिहर्षयुक्तें ॥ चालिला भरताचे सांगातें ॥ दृष्टि पहावया श्रीरामातें ॥ बाह्यस्वार्थातें सांडूनी ॥ ४१ ॥ मुमुक्षुवा साधनीं अतिप्रीती ॥ तैसी गुहका श्रीरामभक्ती ॥ भूयाळ घेवोनि सांगाती ॥ मार्ग शोधिती अतिनिष्ठें ॥ ४२ ॥ भरत गुहकाचा विवाद ॥ दोघां अनुताप संवाद ॥ येका जनार्दनीं निजबोध ॥ परमानंद रामकथा ॥४३ ॥
॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेएकाकारटीकायांभरतवनाभिगमनगुहकसंवादोनामद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ओव्या॥
॥ १४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ मार्गज्ञ. २ भवमुक्ती इच्छिणारे. ३ तत्परतेनें. ४ संवाद.

भा·रा·अ·अ·१२
रा·

॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ भरत गंगा उतरोन ॥ केलें स्नान संध्या तर्पण ॥ आजि वस्ती प्रयागस्थान ॥ ह्मणोनि निशाण त्राहाटिलें ॥ १ ॥ रथ गज वाजी वीरश्रेणी ॥ चालतां मार्ग न पुरे धरणी ॥ पुढें देखिली त्रिवेणी ॥ दूत गर्जोनी सांगती ॥२॥ देखोनि त्रिवेणी भरतशत्रुघ्न ॥ दोघीं घातलें लोटांगण ॥ त्यजोनियां पादत्राण ॥ चरणचाली निघाले ॥ ३॥ वसिष्ठादि ऋषीश्वर ॥ चरणीं चालती सत्वर ॥ देखोनि त्रिवेणीचें तीर ॥ जयजयकार तिहीं केला ॥४॥ देवोनि लक्षानुलक्ष गोदानें॥भरतशत्रुघ्नें केलीं स्नानें ॥ तीर्थश्राद्ध पिंडदानें ॥ पितृतर्पणें तिहीं केलीं ॥ ५ ॥ तीर्थउपवास मुंडण ॥ रायासी नाहीं हें बंधन ॥ वसिष्ठ गुरु सज्ञान ॥ तीर्थविधान तो करवी ॥ ६ ॥ मग तयांचें निवे मन ॥ तैसें वांटविलें धन ॥ सुखी तीर्थवासी ब्राह्मण ॥ दीनजन सुखी केले ॥७॥ द्रव्य वांटितां भरत ॥ मागते जाले कृतार्थ ॥ सुखी केले तीर्थस्थ ॥ श्रीरघुनाथ भेटो मज ॥ ८ ॥ द्विज बोलती द्विजांपासीं ॥ श्रीराम आला होता तीर्थासी ॥ निःशेष द्रव्य नाहीं त्यापासीं ॥ वल्कलवासी जटाधारी ॥ ९ ॥ त्याचें देखतां श्रीमुख ॥ तीर्था सकळा जालें सुख ॥ त्या देखतां पुढें द्रव्य देख ॥ अलोलिक सुख रामीं ॥ १० ॥ भरद्वाज येवोनि सांउमा ॥ तेणें आश्रमा नेलें श्रीरामा ॥ तोचि जाणे श्रीराममहिमा ॥ मूर्खी आह्मां नकळेची ॥ ११॥ तीर्थब्राह्मण लोलुंप बहुत ॥ वल्कलधारी श्रीरघुनाथ ॥ द्रव्य वांटील हा राजसुत ॥ असे गुप्त धन यापासीं ॥ १२ ॥ अतिसमर्थ श्रीरघुपती ॥ वना नवचे रित्या हातीं ॥ द्रव्य वांटील हा तीर्थी ॥ द्रव्यलोभार्थी ब्राह्मण ॥ १३ ॥ जेथवरी द्रव्यद्वारा अभिमान ॥ तेथवरी ज्ञानगर्व गहन ॥ त्यासी श्रीरामाचें महिमान ॥ स्वप्नीं ही जाण लक्षेना ॥१४॥ लोभेंही श्रीरामाचें मुख ॥ पाहतां जालें आह्मां सुख ॥ परी महिमा आह्मी नेणों मूर्ख ॥ सुखदायक श्रीराम ॥ १५॥ वाल्मीकि पापी संपूर्ण ॥ ज्ञानकांडाचें श्रवण ॥ भरद्वाजें केलें आपण ॥ अतिसावधान श्रद्धेनें ॥ १६ ॥ जालिया श्रवणनिष्पत्ती ॥ यालागिं त्याची रामभक्ती ॥ भावें भजतसे श्रीरघुपती ॥ स्वाश्रमाप्रती पैं नेला ॥ १७ ॥ ऐसिया ब्राह्मणाची कथा ॥ ऐकोनि भरताची अवस्था ॥ श्रीराम सर्वांसी सुखदाता ॥ मज अभाग्यता मायेची ॥ १८ ॥ करोनि वसिष्ठासी नमन॥

१ पंक्ति. २ जाणा. ३ ढुमढोई. ४ अतुल्य. ५ आदरानें. ६ विषयासक्त. ७ श्रवणादिविवेक.

भरत बोलिला आपण ॥ भरद्वाजें पूजिला रघुनंदन ॥ त्याचें दर्शन आह्मीं घेऊं ॥ १९॥ वसिष्ठ ह्मणे धन्य वाणी ॥ हेंचि होतें मा
झे मनीं ॥ भरद्वाज ऋषिशिरोमणी ॥ चालिले ततक्षणीं भेटीसी ॥ २० ॥ कटक ठेवोनि गंगातीरीं ॥ भरत वसिष्ठादिऋषीश्व
रीं ॥ भरद्वाज आश्रमाभीतरीं ॥ आले झडकरीं भेटीसी ॥ २१ ॥ भरद्वाज उठोनि आपण ॥ वसिष्ठा घातलें लोटांगण ॥ वसि
ष्ठें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान दोघांसी ॥ २२ ॥ इतर ऋषिजन ॥ भरद्वाज वंदी आपण ॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ घालिती
लोटांगण भरद्वाजा ॥ २३ ॥ भरद्वाजें त्या दोघांसी ॥ आलिंगिलें हृदयासीं ॥ स्वागत पुसोनि तयांसी ॥ काय त्यापासीं बोलत
॥ २४ ॥ भरद्वाज ह्मणे भरता ॥ सज्योनि सेना समस्ता ॥ वनीं वधूं जासी रघुनाथा ॥ राज्यलोभार्थी लक्षोनी ॥ २५ ॥ राज्य
भोगावया निष्कंटक ॥ वधूं पाहसी रघुकुळटिळक ॥ पापकारी तूं अतिमूर्ख ॥ परमदुःख पावसी ॥ २६ ॥ मिळाल्या देव दैत्य
दानव ॥ यक्ष राक्षस आणि मानव ॥ रणीं न जिंके श्रीराघव ॥ तो तूं बाळभावें केंवि वधिसी ॥२७॥ श्रीरामाची क्रोधभ्रुकुटी ॥
रणीं औटील सकळ सृष्टी ॥ तेथें तुझी कायसी गोष्टी ॥ रुद्र संकटीं राहूं न सके ॥ २८ ॥ सैन्य श्रीरामाचें संपूर्ण ॥ ते तंव युद्ध न क
री जाण ॥ क्षोभलिया लक्ष्मण ॥ घेईल प्राण दोघांचा ॥ २९ ॥ भरता मानी माझें वचन ॥ तूं अयोध्येसि जाय परतोन ॥ चवदा
वर्षे राज्य करून ॥ रिघावें शरण श्रीरामा ॥ ३० ॥ भरद्वाजाचें वचन ॥ वज्रप्राय अति तीक्ष्ण ॥ हृदई भेदलें दारुण ॥ भरत
प्राण सोडूं पाहे ॥३१॥ ऐकतां भरद्वाजाचें वचन ॥ भरत पडे मुर्छापन्न ॥ ह्मणे मज कां नये मरण॥ करी रुदन अतिदुःखें ॥ ३२॥
कैकेयी राज्यलोभाची थोरी ॥ जगीं मी केलों रामाचा वैरी ॥ भरत जावोनि वनांतरीं ॥ श्रीरामातें मारी जग बोले ॥ ३३॥ कैके
यी मातेचा अनर्थ ॥ वना जावोनियां भरत ॥ करील श्रीरामाचा घात ॥ जगा आंत अपवादु ॥ ३४ ॥ तुह्मांसारिखे साधु संत ॥
ह्मणती वना जावोनियां भरत ॥ करील श्रीरामाचा घात ॥ तरी देहांत नव्हे माझा ॥३५॥ मी काय वज्राचा घडियेलों ॥ कीं अपे
शाचा वोतियेलों ॥ दुःखा दुर्धर जन्मलों ॥ निंदेचा निर्मिलों मेरु जैसा ॥ ३६ ॥ मी तंव अपेशाचें आयतन ॥ अपकीर्तीचें अधि ॥ १ ॥

१ सैन्य. २ अशत्रु. ३ संहारील. ४ क्रोधाविष्ट भ्रुवया. ५ दुर्लौकिक. ६ स्थान.

ष्ठान ॥ जळो माझें काळें वदन ॥ देहबंधन छेदवेना ॥ ३७ ॥ श्रीरामद्वेषी पापकर्मा ॥ राज्यलोभी अतिअधम ॥ शाप देवो
नि दुर्गम ॥ माझें भस्म करा स्वामी ॥ ३८ ॥ ऐसें ह्मणोन भरतें आपण ॥ धरिले भरद्वाजाचे चरण ॥ माझिया पापा पुरश्चरण ॥
शाप दारुण स्वामीचा ॥ ३९ ॥ ऐसें बोलतां आलें रुदन ॥ भरत पडिला मूर्छापन्न ॥ देखोनि भरताचें प्रेमपूर्ण ॥ आलें स्फुं
दन भरद्वाजा ॥ ४० ॥ सर्वांग जालें रोमांकित ॥ प्रेमें चळचळां कांपत ॥ ह्मणे धन्यधन्य तूं भरत ॥ प्रेम अद्भुत श्रीरामीं॥४१॥
उचलोनि दोहीं हातीं ॥ आलिंगिला अतिप्रीती ॥ रामभक्ताचे पायींची माती ॥ अहोरात्रीं मी वंदीं ॥ ४२ ॥ श्रीरामीं ज्याची
अनन्यप्रीती॥श्रीरामीं ज्याची अनन्यगती ॥ श्रीरामीं ज्याची परमभक्ती॥निजसांगाती तो माझा॥४३॥श्रीरामीं ज्याचें अनन्यभ
जन ॥ त्याचें आह्मीं करूं ध्यान ॥ त्याचें आह्मीं करूं पूजन ॥ सत्य वचन हें माझें ॥४४॥ भरद्वाजा प्रेम पूर्ण ॥ देखोनि हर्षे ऋषि
गण ॥ जयजकारें केलें गर्जन ॥ सुख संपूर्ण वसिष्ठा ॥ ४५ ॥ वसिष्ठ बोलिला आपण ॥ भरता राज्य मी देतां जाण ॥ तेणें शिवोन
माझे चरण ॥ निर्वाण आण वाहिली ॥ ४६ ॥ सांडोनियां रघुनाथा ॥ राज्याभिषेक होय भरता ॥ तैं म्यां वधिली निजमाता॥स
दुरूघाता म्यां केलें ॥ ४७ ॥ श्रीरामाची जे राजधानी ॥ ते तंव माझी सखीजननी ॥ ते जैं भोगीं अभिषिंचनीं ॥ तैं मात्रागमनी
मी जालों ॥ ४८ ॥ ऐसी वाहोनियां आण ॥ भरत राज्य नघेचि जाण ॥ शीघ्र करावया वनप्रयाण ॥ तें कारण अवधारा ॥४९॥
भरत जावोनि रामाप्रती ॥ राज्य द्यावया रघुपती ॥ अयोध्ये आणावा मागुती ॥ ऐशा प्रती जातसे ॥ ५० ॥ ऐकोनि भरता
चें निर्वाण ॥ भरद्वाजा विस्मय पूर्ण ॥ हरिखें नाचोनि आपण ॥ दिधलें आलिंगन भरतासी ॥ ५१ ॥ पुढती नमन पुढती आ
लिंगन ॥ पुढती त्याचे वंदी चरण ॥ भरद्वाजासि प्रेम पूर्ण ॥ आपणा आपण विसरला ॥ ५२ ॥ वाल्मीकिगुरूचीआज्ञा पू
र्ण ॥ भरताचावें आलिंगन ॥ तेणें शरीर अतिपावन॥समाधान जीवशिवा ॥ ५३ ॥ ऐसिया अनन्यप्रीती ॥ भरत पूजनीं वाढ
ली भक्ती ॥ वसिष्ठ पूजावा ब्रह्ममूर्ती ॥ उल्हास चित्तीं भरद्वाजा ॥ ५४ ॥ वसिष्ठ केवळ ब्रह्मपूर्ण ॥ परमभाग्यें त्याचें आग

१ अंग्रतनीच. २ शहारा येणें. ३ परमसत्ता. ४ शेवटची. ५ आनंदानें.

मन ॥ भरत रामभक्त अनन्य ॥ करूं पूजन यथोक्त ॥ ५५ ॥ केलें वसिष्ठासि नमन ॥ आजि माझें घ्यावें पूजन ॥ माझे आश्र
मीं निजभोजन ॥ ऋषिजन समयोगें ॥५६॥ वसिष्ठासवें ऋषिगण ॥ आले असती कोण कोण ॥ ज्यांचें करितां नामस्मरण ॥
पुरश्चरण महादोषा ॥ ५७ ॥ कश्यप कात्यायन वामदेव ॥ जाबाली मुद्गल मार्केडेय ॥ गौतम ऋषि महानुभाव ॥ ऋषि समुदा
व निमंत्रिला ॥ ५८ ॥ मग बोलिला भरताप्रती ॥ भोजना यावें तुह्मीं समस्तीं ॥ आह्मीं दोघे येऊं ऋषिपंक्ती ॥ चाड बहुतीं तु
ह्मां काय ॥ ५९ ॥ भरता जितुकें तुझें कटक ॥ अश्व गज अवघे रामसेवक ॥ ते मज पूज्य आवश्यक ॥ त्यां समस्तां देख आणा
वें ॥६०॥ समग्र सेना उतरावयासी ॥ माझे आश्रमीं अवकाश त्यांसी ॥ प्रेमें आज्ञापी भरतासी ॥ अतिउल्हासी भरद्वाज ॥६१॥
करावया ऋषींचें पूजन ॥ जरी आणावी कामधेनू मागोनी ॥ तरी होईल जमदग्नीचे वाणी ॥ राजे देखोनि अभिलाषिती ॥६२॥
॥ श्लोक ॥ ॥ समाधिमवलंब्याथभरतस्यतुपूजने ॥ वसिष्ठप्रमुखाविप्राःसंप्राप्तामेघ्यचाश्रमं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ भरद्वाज महा
मुनी ॥ बैसोनियां अनुष्ठानीं ॥ स्वर्ग आणी आकर्षुनी ॥ पूजे लागोनीं आश्रमा ॥ ६३ ॥ घरें चवरें पद्विशाळा ॥ अश्वशाळा ग
जशाळा ॥ जना बैसावया विश्रामशाळा ॥ अतिविशाळा विचित्र ॥ ६४ ॥ चित्रवन नंदनवन ॥ येथें आणिलें आनंदवन ॥ ते
णें आश्रम शोभायमान ॥ राजे ऋषिजन विस्मित ॥ ६५ ॥ घृतकुल्या मधुकुल्या ॥ आम्ररसें वापी भरल्या ॥ इक्षुरसें नदी वाहूं
लागल्या ॥ सरितां भरिल्या दधिदुग्धें ॥ ६६ ॥ नानापरीच्या शिखरणी ॥ तेणें भरल्या पोखरिणी ॥ शर्कराचें पर्वत धरणी ॥
फळश्रेणी स्वादिष्ट ॥ ६७ ॥ चंपक कल्पद्रुम मांदार ॥ पारिजातादि विचित्र हार ॥ पूजावया ऋषि राजकुमर ॥ सुमन संभार
सुवासी ॥ ६८ ॥ उगाळोनि शुद्ध चंदन ॥ भरिले कनकाचे रांजण ॥ षड्रसेसीं दिव्यान्न ॥ नानापक्कानें परवडी ॥ ६९ ॥ ऐसीं
दिव्यान्नें पूर्ण ताटीं ॥ नानारसीं भरिल्या वाटी ॥ परमानंदें पडे मिठी ॥ शाखा गोमटी लोणचीं ॥ ७० ॥ ठांई ठांई अतिनिर्म
ळ ॥ सुवासिक शीतल जळ ॥ सेवितांचि पैं तात्काळ ॥ सबाह्य सकळ निवताती ॥ ७१ ॥ दिव्यांगना अतिसुंदरी ॥ विंजणे

१ विखाद, संशय. २ सैन्य. ३ स्थल. ४ विहिरी. ५ नद्या. ६ समुदाय. ७ ढीग. ८ दमहोती.

घेवोनियां करीं ॥ वीजितांति आपुले करीं ॥ त्यांसि जेवणारीं भुलिजेती ॥ ७२ ॥ पाहता त्यांच्या तोंडाकडे ॥ जेवण अंतरलें
पुढें ॥ जेवणार जाले वेडे ॥ अंगनांकडे पाहतांची ॥ ७३ ॥ त्यांच्या मुखाचा पाहतां वास ॥ देखतां हावभावविलास ॥ हातीं
चाहातीं राहिला घांस ॥ जाला स्पर्श वायसाचा ॥ ७४ ॥ जेवण अंतरलें बापुडें ॥ सचैल स्नान करणें घडे ॥ सकामी ठकले रो
कडे ॥ अतितडफडे चरफडती ॥ ७५ ॥ श्रीरामाचे निजभक्त ॥ अंगनामुखीं नव्हेती आसक्त ॥ ग्रासोग्रासीं राम स्मरत ॥
जाले तृप्त स्वानंदें ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ कवलेकवलेगोविंदंस्मृत्वाभुंजंतियोगिनः ॥ तत्रभोक्ताहरिःसाक्षात्मुक्तःस्यान्नात्रसंश
यः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ग्रासोग्रासीं श्रीराम स्मरत ॥ त्या भोजनीं भोक्ता श्रीरघुनाथ ॥ जेवणार ते नित्यमुक्त ॥ श्रुतिसंमत
शास्त्रार्थें ॥ ७७ ॥ ऐसिये भोजनाची स्थिती ॥ सकामता कामप्रयुक्ती ॥ जे जे रसीं जी आसक्ती ॥ ते ते सेविती तो रसु ॥७८॥
वसिष्ठताटीं परवडी चोख ॥ तैसेंचि ताट सेविती रंक ॥ उंच नीच नाहीं देख ॥ जेविलें कटक समतृप्ती ॥७९॥ नलगे मागणें ना
हीं वाढणें ॥ ठाईंचीं सरों नेणती अन्नें ॥ जे जे आवडी ज्या कारणें ॥ तेणें सेवणें ती गोडी ॥ ८० ॥ क्षुधा हरपली तेथें ॥ तृष्णा
तृष्णेशीं जाली तृप्त ॥ तृप्त जालें सैन्य समस्त ॥ कोणी अतृप्त असेना ॥८१॥ अश्व गज न खाती तृण ॥ त्यांसी वोगरिलें मिष्टा
न्न ॥ तयांसी न पाजिती जीवन ॥ करिती क्षीर पावन स्वादिष्ट ॥ ८२ ॥ चाटे भाटे उदमी लोक ॥ वाणी बेव्हारे सकळिक ॥ रजक
आणि चर्मक ॥ येकेक तृप्त जाले ॥ ८३ ॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ ऋषीं केलें शुद्धाचमन ॥ सभा बैसली प्रसन्नवदन ॥ सुख संपूर्ण
सर्वांसी ॥ ८४ ॥ टिळे माळा गंधाक्षता ॥ विडे दिधले समस्तां ॥ पूजितां श्रीरामाच्या भक्तां ॥ उल्हासता भरद्वाजा ॥ ८५ ॥
वनें मघमघीत मनोहर ॥ परागें उधळती सपूर ॥ सामगायनें मधूर ॥ तैसे भ्रमर रुणझुणती ॥ ८६ ॥ कोकिळा वाक्यें कूजती ॥
वेदांत पारवीं घुमघुमिती ॥ तांडवें नाचे उमापती ॥ तैसे नाचती मयूरें ॥ ८७ ॥ ब्रह्मज्ञानाच्या निजयुक्ती ॥ फळाशा सांडोनि
शुक बोलती ॥ पिंगळे त्यांसि संवादती ॥ संतोषती सारिका ॥ ८८ ॥ विवेक द्राक्षांचे घड ॥ देखतां डोळ्यांचें पुरे कोडें ॥ सक

१ वारा घालतात. २ स्त्रियांकडे. ३ कावळ्याचा. ४ विविधप्रकारें. ५ दिलें. ६ पाणी. ७ आवड.

ळगोडिया ते गोड ॥ गोड सुरवाड सेवलिया ॥ ८९ ॥ हाहाहूहू गंधर्व दोन्ही ॥ मधुरस्वरें गाती गाणीं ॥ रंभा उर्वशी विलासिनी ॥ रंगीं नाचणी नाचती ॥ ९० ॥ प्रकाश नलोपे सूर्यापुढें ॥ ऐसे रत्नदीप चोखडे ॥ उजळले वाडेंकोडें ॥ चहूंकडे लखलखितु ॥ ॥ ९१ ॥ ज्या दीपामाजि जळजळ ॥ पुढें कोजळी माथां काजळ ॥ ते मालवोनि सकळ ॥ चिद्रत्नदीप प्रबळ उजाळिले ॥ ९२ ॥ प्रतिपुरुषीं भिन्न वोवरी ॥ रत्नमंचक त्या माझारीं ॥ पुरुषाप्रती पांच नारी ॥ सेवेवरी तिष्ठती ॥ ९३ ॥ येकी करिती चरणक्षाळण ॥ येकी त्या चरणा संवाहन ॥ येकी चंदन येकी व्यंजन ॥ विडिया जाण येकी देती ॥ ९४ ॥ अप्सरा पुरुषासि बोलती ॥ आह्मीं न येऊं अयोध्येप्रती ॥ वना आह्मी न येऊं निश्चिती ॥ जाऊं मागुती स्वर्गासी ॥ ९५ ॥ भरद्वाजाचें ध्यानज्ञानें ॥ आमचें येथें आगमन ॥ दिवस उगवतांचि जाण ॥ स्वर्गगमन आह्मांसी ॥ ९६ ॥ जवळीं असतां अप्सरांसीं ॥ श्रीरामभक्त उदास त्यांसी ॥ भूतीं देखतां भगवंतासी ॥ स्त्रीपुरुषासी अभावो ॥ ९७ ॥ मुळीं आह्मां आह्मी नाहीं ॥ तेथें स्त्रीपुरुष मिथ्या पाहीं ॥ स्त्रीपुरुष भास भासे देहीं ॥ ते देहबुद्धि नाहीं हरिभक्तां ॥ ९८ ॥ विषयी पुरुष सहितनारी ॥ स्वर्ग भोगिती घरोघरीं ॥ भरद्वाजें ऐसिये परी ॥ पूजा करी भरताची ॥ ९९ ॥ कोणी नाहीं मळिनवास ॥ कोणी नाहीं मळिनकेश ॥ कोणी नाहीं मळिनभाष ॥ स्वर्ग उल्हास सर्वांसी ॥१००॥ अश्व गज खर उष्ट्र ॥ मिष्टान्नें भक्षिती तृणचर ॥ जळप्राशनीं प्राशिती क्षीर ॥ केलें विचित्र भरद्वाजें ॥१॥ वाल्मीकरामायणा आंत ॥ स्वर्गभोग लिहिले बहुत ॥ तितुका नाहीं वाढविला ग्रंथ ॥ संकळितार्थ बोलिलों ॥ २ ॥ भरद्वाजाचें परमज्ञान ॥ स्वगृहीं क्षणेंक धरोनि ध्यान ॥ स्वर्गभोगा आकर्षून ॥ केलें पूजन समस्तां ॥ ३ ॥ राव रंक समसमान ॥ भरद्वाजें केलें पूजन ॥ आश्चर्य करिती सकळ जन ॥ भरत शत्रुघ्न विस्मित ॥ ४ ॥ स्वर्गीं केवळ अमृतपान ॥ देवांसि स्वर्गीं न मिळे अन्न ॥ अमृतासहित मिष्टान्न ॥ दिधलें भोजन भरद्वाजें ॥ ५ ॥ नाहीं आणिली कामधेनू ॥ नाहीं वेंचिलें संपत्ति धनु ॥ स्वर्ग आणिला आकर्षूनू ॥ क्षणार्धं ध्यान धरोनियां ॥ ६ ॥ ऐसें ऋषिवर्य बोलती ॥ भरत शत्रुघ्न चकित चित्तीं ॥ संवाद करितां सरली राती ॥ ॥ ३ ॥

१ खोली. २ पडिन, पादशुश्रूषा. ३ पंखा. ४ मलीन वस्त्र धारण करणारा. ५ उंट. ६ जनावरें. ७ संक्षिप्त. ८ एकक्षण.

उदयप्राप्ती होऊं आली ॥ ७ ॥ भरत पुसे भरद्वाजासी ॥ आता आज्ञा द्यावी आह्मांसी ॥ जाऊं श्रीराम भेटीसी ॥ ह्मणोनि पायांसी लागला ॥८॥ भरद्वाजें आल्हादयुक्त ॥ प्रीतीं आलिंगिला भरत ॥ चित्रकूटीं श्रीरघुनाथ ॥ तुज निश्चित भेटेल ॥ ९ ॥ ऐकोनि भरद्वाजाची गोष्टी ॥ भरतें बांधिली शकुनगांठी ॥ चरण वंदिले लल्लाटीं ॥ पाठी थापटी भरद्वाज ॥११०॥ भरद्वाजें येवोनि आपण ॥ वसिष्ठादि ऋषिगण ॥ त्यांसि घातलें लोटांगण ॥ वंदिले चरण वसिष्ठाचे ॥ ११ ॥ वसिष्ठाचे निजचरण ॥ स्वर्गासि वोळंगे पाकशासन ॥ तुझेनि प्रभावें जाण ॥ केलें पूजन भरताचें ॥१२॥ वसिष्ठ ह्मणे भरद्वाजासी ॥ सकळसिद्धी निगर्वियासी ॥ तेणें निर्गर्वें तूं नांदसी ॥ वंद्य सर्वांसी तिहींलोकीं ॥ १३ ॥ अनुमोदोनि भरद्वाजासी ॥ ऋषि निघाले पुसोनि त्यासी ॥ भरतें रथीं बैसवोनि ऋषींसी ॥ मग सैन्यासी सिद्ध केलें ॥ १४ ॥ शिबिके बैसविल्या जननी ॥ रथीं बंधू बैसले दोनी ॥ लागली वाजंत्र्यांची ध्वनी ॥ गडगर्जनीं निघाले ॥ १५ ॥ उतरोनियां यमुनातीर ॥ ठाकिला चित्रकूट गिरिवर ॥ अवघीं केला जयजकार ॥ हर्षें निर्भर श्रीरामें ॥ १६ ॥ देखोनि चित्रकूट पर्वत ॥ भरत आनंदें नाचत ॥ आजि भेटेल रघुनाथ ॥ उल्हासयुक्त शत्रुघ्न ॥ १७ ॥ भरतश्रीरामदर्शन ॥ तें सुख बोलूं शकेल कोण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जीवप्राण येरयेरां ॥ १८ ॥ भरता श्रीरामासि भेटी ॥ हरिखें वोसंडेल सृष्टी ॥ तें सुख न बोलवे गोष्टी ॥ पडे मिठी परब्रह्मीं ॥ १९ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांभरतचित्रकूटपर्वतप्रवेशोनामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥११९॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ प्रभातकाळ. २ मिठीमारी, शरण येई. ३ इंद्र. ४ निरभिमानें. ५ पालखींत. ६ प्राप्त झाले. ७ पर्वत श्रेष्ठ. ८ उल्हासित.

भा·रा·अ·अ·१४
रा·
ल·
सी·

॥ श्रीसीतारामायनमः ॥ ॥ येरीकडे श्रीरघुनाथ ॥ चित्रकूट पर्वताआंत ॥ अग्निहोत्र सीतासमवेत ॥ नित्यवेदोक्त प्रतिपाळी ॥ १ ॥ श्रीरामसेवेसी सौमित्र ॥ पर्णशाळा केली विचित्र ॥ श्रीरामाचें अग्निहोत्र ॥ अहोरात्र संरक्षी ॥ २ ॥ विचित्र आणी फळें मूळें ॥ नित्य निर्वाह पुरवी जळें ॥ काष्ठें आणोनियां प्रबळें ॥ अग्निसोज्वेळें संरक्षी ॥ ३ ॥ रामसीतेचें चरणक्षाळण ॥ नित्य नेमें करी लक्ष्मण ॥ जैसीं लक्ष्मीनारायण ॥ या भावें पूर्ण पुजितु ॥ ४ ॥ विधिविधान जाणे श्रीराम ॥ दर्श पूर्णमासिक होम ॥ मृगमांस होम संभ्रम ॥ चालवी नेम सौमित्र ॥ ५ ॥ श्रीरामाचे सेवेवरी ॥ शरीर वंचीना तिळभरी ॥ धनुष्यबाण घेवोनि करीं ॥ मृगें मारी होमार्थ ॥ ६ ॥ धन्य त्या मृगांचें जीवित ॥ ज्यांचा होम करी श्रीरघुनाथ ॥ ज्यांचीं फळें स्वयें सेवित ॥ ते वृक्ष निर्मुक्त श्रीरामें ॥ ७ ॥ इध्म बर्हिकुशास्तरण ॥ श्रीरामें उद्धरलें तृण ॥ पायांतळीं येती पाषाण ॥ तेही जाण नित्यमुक्त ॥ ८ ॥ स्नान करितां निर्मळ नीरें ॥ तेथें उद्धरिलें मत्स्य मगर ॥ वनवासी श्रीरामचंद्र ॥ वनीं वनचरें उद्धरिलीं ॥ ९ ॥ करावया जगदोद्धारण ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ ज्यां ज्यां घडे रामदर्शन ॥ ते ते जाण उद्धरिले ॥ १० ॥ श्रीराम देखावया दृष्टी ॥ पाहिजेत भाग्याचिया कोटी ॥ धन्य धन्य तेचि सृष्टीं ॥ ज्यांसी भेटी श्रीरामीं ॥ ११ ॥ श्रीरामकथा नित्यश्रवण ॥ सावध परिसे तो धन्यधन्य ॥ निर्लोभ रामकथा पठण ॥ त्याचेनि पावन जडमूढ ॥ १२ ॥ ज्याचे मुखीं श्रीरामनाम ॥ धन्य धन्य त्याचा जन्म ॥ भक्तीनें नित्य स्मरती नाम ॥ त्यांसि श्रीराम उद्धरी ॥ १३ ॥ ऐसें श्रीरामनाम गहन ॥ बोलतां वेदां पडे मौन ॥ तें मी केंवि बोलों दीन ॥ कथानुसंधान अवधारा ॥ १४ ॥ श्रीरामाचें अग्निहोत्र ॥ चालवावया अतितत्पर ॥ मृग मारोनि अतिपवित्र ॥ आणिले सत्वर सौमित्रें ॥ १५ ॥ पूर्णमासादि करी याग ॥ श्रीराम ते वधी मृग ॥ तोयागार्थ केला विभाग ॥ मांसार्थी काग तेथें आले ॥ १६ ॥ लक्ष्मण आणावया गेला फळें ॥ मांसार्थी टपतां कावळे ॥ राम सीतेसी ह्मणे अबंळे ॥ हीं पक्षिकुळें निवारीं ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तद्रामवचनात्सीताकाकेभ्यःपर्यरक्षत ॥ इतश्चेतश्चतांकाकोवारयंतींपुनःपुनः ॥ १ ॥ यस्याहारांतरचरःकामचारीविहंगमः ॥ काकेन

१ पर्णकुटी, झोंपडी. २ मदित. ३ विधि. ४ कपविना. ५ मयूरपिच्छ कुशांवाचें ग्वत इत्यादि. ६ जळ. ७ बाचक. ८ होम. ९ मांसाच्या इच्छेनें कावळे. १० स्त्रिये.

रोध्यमानांतांसमुमोहतदातुरः ॥ २ ॥ पक्षतुंडनखाग्रैश्चपापितातेनजानकी ॥ सीतामभिपपातैवततश्चुक्रोधराघवः ॥ ३ ॥
॥ टीका ॥ श्रीरामाचे आज्ञेवरी ॥ सवेग येवोनि बाहेरी ॥ स्वयें कागातें निवारी ॥ राजकुमरी सकुमार ॥ १८ ॥ सुंदर देखोनि यां
तीसी ॥ सुदसुव गंधर्व अभिलाषी ॥ धरोनियां कागवेषासी ॥ सीतेपासीं तो आला ॥ १९ ॥ स्वयें हाकितां सीतासती ॥ इतर
काग तत्काळ पळती ॥ तो पळेना कामासक्ती ॥ पुढत पुढती झेंपावे ॥ २० ॥ काग हाकितां सरोखें ॥ सुटले कंचुकीचें पाखें ॥ पां
लव चळला आंग झोकें ॥ तंव हृदय देखे तो कागु ॥ २१ ॥ मुक्तकुंच देखें सुंदरी ॥ हार रुळे कुचांवरी ॥ देखोनि काग कामाचा
री ॥ हृदयावरी झेंपावे ॥ २२ ॥ पांखें झडपोनियां तिसी ॥ नखें वोरबडिलें कुचांसी ॥ चंचुनें चुंबोनि मुखासी ॥ केली का
सावीस जानकी ॥ २३ ॥ कागपक्ष झडपाचे उर्मी ॥ सीता आक्रंदोनी पडे भूमी ॥ काग कामाचारी अधर्मी ॥ हृदय आरामीं
विचरतु ॥ २४ ॥ काग बैसला हृदयावरी ॥ सीता कराग्रें निवारी ॥ चंचुक्षतें करितां करीं ॥ हाका मारी आक्रोशें ॥ २५ ॥ ऐको
नि सीतेची दीर्घ हाक ॥ वेगीं आला रघुकुळटिळक ॥ दुष्ट देखोनियां काक ॥ दर्भ शिखा देख मोकलिली ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥
सोभिमंत्र्यशरैषीकामेषीकास्त्रेणवीर्यवान् ॥ काकंतमभिसंधायससर्जपुरुषर्षभः ॥ ४ ॥ इषीकाभूतसंकाशंसरामंपुनरागमत् ॥
सीतायास्तत्रपश्यंत्यामानुषीमैरयद्विरं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ते श्रीरामाची दर्भशिखा ॥ इषीका मंत्रें मंत्रोनि देखा ॥ सोडितां
पाठी लागली काका ॥ धगधगीत अर्कासमप्रांय ॥ २७ ॥ सवेग पळतां काका ॥ पाठी लागलीसे इषीका ॥ परिभ्रमतां तिहीं
लोका ॥ पाठिलाग देखा सोडीना ॥ २८ ॥ श्रीरामइषीका देखोनि ॥ इंद्र चंद्र कुबेर वरुण ॥ धाकें करिती पलायन ॥ यमही
कांपोन धाकतसे ॥ २९ ॥ श्रीरामाची इषीका देखोन ॥ कुळाचळ कंपायमान ॥ इषीका वंदी चतुरानन ॥ घाली लोटांगण शि
वभवानी ॥ ३० ॥ काग जाय जे जे ठायीं ॥ इषीका पावे लवलाही ॥ हिंडतां लोकीं तिहीं ॥ ठाव नाहीं राहावया ॥ ३१ ॥ धाकें ॥ १ ॥
धांवोनि रिघे पाताळीं ॥ तेथें दैत्यदानव कांपती चळी ॥ श्रीराम इषीका करील होळी ॥ तिहीं तत्काळीं दवडिलें ॥ ३२ ॥ काग

१ हांकवी. २ कावळ्याच्या रूपास ३ नेम धरून, आवेशानें. ४ पदर. ५ उघडेस्तन. ६ विषयी. ७ झडपेनें. ८ बोचणें. ९ सूर्याप्रमाणें सतेज. १० दर्भरूपीबाण.

हिंडतां दशदिशा ॥ अत्यंत जाला कासाविसा ॥ कोठें न लभे आश्रय त्यास ॥ तेणें नारदास देखिलें ॥ ३३ ॥ धारिलें नारदा
च्या पायांसी ॥ ह्मणे इषीका निवारीं देवऋषी ॥ तो ह्मणे शरण रिघें राघवासी ॥ तो शरणागतासी नमारी ॥ ३४ ॥ ऐकोनि ना
रदाचें वचन ॥ कागें केलें पुनरागमन ॥ श्रीरामा तुझ्या चरणा शरण ॥ माझा प्राण वांचवीं ॥ ३५ ॥ घालोनि श्रीरामासि लो
टांगण ॥ काग बोले मनुष्यवचन ॥ इषीका धगधगीत देखोन ॥ आश्चर्य मानी जानकी ॥ ३६ ॥ काग ह्मणे गा रघुनाथा ॥ थो
र अपराध माझे माथां ॥ शरण आलों मी तुज सर्वथा ॥ न मारावें आतां राघवा ॥ ३७ ॥ नारदसद्गुरूचें वचन ॥ तेणें मी तुज
आलों शरण ॥ शरणागताचें रक्षण ॥ माझें मरण निवारीं ॥ ३८ ॥ मरणाभेणें जी पळतां ॥ थोर शिणलों गा रघुनाथा ॥ सद्गु
रूनें हात ठेविला माथां ॥ ह्मणोनि आतां शरण आलों ॥ ३९ ॥ नारदें सांगितलें कानीं ॥ जानकी माता जगजननी ॥ ते म्यां
अभिलाषिली कामें करूनी ॥ महापातकी जनीं मी होय ॥ ४० ॥ त्या दोषालागीं प्रायश्चित्ता ॥ श्रीरामनाम मनीं स्मरतां ॥
पातकें जावोनि तत्वतां ॥ होय सरतां वैकुंठीं ॥ ४१ ॥ श्रीराम दोअक्षरांसाठीं ॥ पातकें जळती कोठ्यानुकोटी ॥ तो नर वंद्य हो
य वैकुंठीं ॥ बैसे पाटीं ब्रह्मयाच्या ॥ ४२ ॥ श्रीरामनामाचा प्रताप ॥ पापें निर्दळेती आकल्प ॥ माझें तंव पाप अल्प ॥ मी निष्पा
प श्रीरामें ॥ ४३ ॥ रामराम स्मरतां वाग्पुटीं ॥ कलिकल्मषा होय तुटी ॥ तो श्रीराम देखतां दृष्टी ॥ पापाची गोष्टी मज नाहीं ॥ ४४ ॥
श्रीराममूर्ति आणितां ध्यानीं ॥ सकळ पापा होय धुणी ॥ तो श्रीराम देखतां नयनीं ॥ पाप त्रिभुवनीं मज नाहीं ॥ ४५ ॥ ऐसें बोलोनि
आपण ॥ कागें वंदिले श्रीरामचरण ॥ सीतेसि घातलें लोटांगण ॥ ह्मणे कृपापूर्ण मजकरी ॥ ४६ ॥ ह्मणे कुचाग्रीं लावितां हात ॥ बाळका
ची सत्ता बहुत ॥ तैसें मी तुझें ज्येष्ठ अपत्य ॥ जाण निश्चित जानकी ॥ ४७ ॥ येक कुच धरोनि हातीं ॥ दुजा घाली मुखाप्रती ॥
बाळसत्तेची हे ख्याती ॥ तें तुजप्रती म्यां केलें ॥ ४८ ॥ पतीस कुचसत्ता येकांतीं ॥ बाळकासी कुचसत्ता लोकांतीं ॥ तें म्यां के
लें तुजप्रती ॥ जाण निश्चितीं जानकिये ॥ ४९ ॥ पतीस कुचसत्ता मध्यरात्रीं ॥ बाळकाची सत्ता अहोरात्रीं ॥ तें म्यां केलें तुजप्र

१ दुःखित झालों. २ इच्छिली. ३ पावनश्रेष्ठ. ४ पूज्य. ५ नष्ट होती. ६ वाचेनें. ७ कलिमलांची. ८ नना देखत.

ती ॥ जाण निश्चित जानकिये ॥ ५० ॥ रजस्वला जालिया कांता ॥ पतीनें शिवों नये सर्वथा ॥ तेथेंही बाळक होय झोंबता ॥ तैसें तत्वतां म्यां केलें ॥ ५१ ॥ करकरकरोनियां जाण ॥ बाळक करी कुचप्राशन ॥ म्यांही करकरोनि पूर्ण ॥ केलें स्तनपान तुझें माते ॥ ५२ ॥ गाईचा गोरा गाईवरी उडे ॥ तऱ्ही मातेसी कोप न चढे ॥ ते ह्मणे तान्हें बाळक वेडें ॥ तैसें मजकडे पाहीं माते ॥ ५३ ॥ तूं तंव चराचरजननी ॥ आह्मीं आपल्यें पशुसमानी ॥ क्षोभें न धरावा मनीं ॥ सखी जननी तूं आह्मां ॥ ५४ ॥ ऐकोनि कागाचें बोलणें ॥ सीता कळवळिली निजमनें ॥ यासी राखावें जिवेंप्राणें ॥ कृपा करणें श्रीरामा ॥ ५५ ॥ तुझेनियां बोलें ॥ म्यां यावरी निर्वाण केलें ॥ तें नवचे निवारिलें ॥ अटक पडिलें जानकिये ॥ ५६ ॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ मारूं नये शरणागता ॥ कैसेनि याच्या करिसी घाता ॥ यासि सर्वथा रक्षावें ॥५७॥ सर्वशक्ती सर्वसत्ता ॥ स्वयें रक्षावें शरणागता ॥ ऐसी ब्रीदें तुझी रघुनाथा ॥ कैश्यापरी आतां या वधिसी ॥५८॥ इषीका अनिवार निश्चित ॥ तरी राखावा शरणागत ॥ तैंच तुझें सत्यव्रत ॥ प्रताप यथार्थ पैं तुझा ॥५९॥ जिणे मारविले कागातें ॥ तेचि ह्मणे वांचवा त्यातें ॥ ऐसें लाघव केलें रघुनाथें ॥ स्वयें कर्मातें अलिप्त ॥ ६० ॥ कळला कागाचा वृत्तांत ॥ जाणोनि सीतेचे मनोगत ॥ काय बोलिला श्रीरघुनाथ ॥ सावचित्त अवधारा ॥ ६१ ॥ ऐकोनि सीतेच्या वचनार्था ॥ कागासि नाभी ह्मणे श्रीरघुनाथ ॥ तुझें वांचवावया जीवित ॥ ऐक हितार्था सांगेन ॥६२॥ इषीका अनिवार निश्चित ॥ तिणे करावा प्राणांत ॥ परी तूं जालासि शरणागत ॥ यालागिं तिष्ठत राहिलीसे ॥ ६३ ॥ इषीका अनिवार दारुण ॥ तुवां वांचवावया प्राण ॥ येक अंग देसी आपण ॥ तेणें निवारण चालेल ॥ ६४ ॥ तुझ्या हितालागीं जाण ॥ तुज मी वांचवितो आपण ॥ येक अंग करोनि क्षीण ॥ आपुला प्राण वांचवीं ॥ ६५ ॥ काग ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ तुझी आज्ञा मी वंदीन माथां ॥ येक अंग देईन सुखरूपता ॥ इषीकाघाता चुकवावें ॥ ६६ ॥ श्रीराम ह्मणे कागासी ॥ कोण अंग तूं देतोसी ॥ तें देवोनि इषीकेसी ॥ तुज निश्चयेसीं राखीन ॥६७॥ काग ह्मणे ऐक आतां ॥ माझे इंद्रियांची व्यवस्था ॥ अपराध असेलज्याचे माथां ॥ त्याचे घाता

१ क्रोध. २ निर्धारानें नाशाची युक्ति. ३ विरोध. ४ चिन्हें. ५ एकाग्र मनानें. ६ उमी.

करो इषीका ॥६८॥ उजव्या डोळा जानकी माता ॥ डावोंने अभिलाषिली तत्वता ॥ इषीका घालोनि त्याचे माथां ॥ त्यासि रघुनाथा दंडावें ॥६९॥ ऐसी ऐकतांचिवाणी ॥ इषीका प्रवेशे वामनयनीं ॥ काग मूर्छित पडे धरणीं ॥ रामें ततक्षणीं सावध केला ॥७०॥ घेतला माझा वामनयन ॥ हें कागासि नाहीं ज्ञान ॥ मी जालों अंगहीन ॥ हेंही चिन्ह तो नेणे ॥७१॥ मागें पाहतांचि काका ॥ न देखतांची इषीका ॥ हर्षे वंदी रघुनायका ॥ माझ्या मरणा देखानिवारिलें ॥७२॥ अद्यापि कागदेहीं नवलोहो ॥ जराजर्जीत नपवे क्षयो ॥ श्वापदा धरी काळ गला घावो ॥ तोचि पहा हो मृत्यु कागा ॥७३॥ यापरी श्रीरामराव ॥ कागाचा वारिला मृत्युभाव ॥ समस्तां वाटला नवलाव ॥ कृपा पहाहो श्रीरामाची ॥७४॥ जो तो ह्मणे काग काणा ॥ हें दुःख कागाचिये मना ॥ जग निंदितें मज जाणा ॥ श्रीरामें व्यंकणां मी केलों ॥७५॥ कृपेनें वांचविले संपूर्ण ॥ ते कृपेस आलें व्यंकणपण ॥ ऐकोनि हांसला रघुनंदन ॥ काय वचन बोलिला ॥ ७६ ॥ सामर्थ्य देतों उजव्या बुबुळा ॥ एकचि बुबुळ दोहीं डोळा ॥ तुझी वाढेल देखणी कळा ॥ देखणा सकळां माजि होसी ॥ ७७ ॥ कृपेचें जें व्यंकणपण ॥ तें रामें निरशिलें जाण ॥ कागाचें देखणेंपण ॥ जो तो जाण स्वयें वाणी ॥७८॥ दशाहाच्या पिंडासी ॥ ॥ देखणेपण आहे कागासी ॥ ज्यातें देखे पापराशी ॥ त्या पिंडासी नातळे ॥ ७९ ॥ श्रीरामकृपेस्तव जाण ॥ पापपुण्याचें देखणेपण ॥ कागासी पावलें संपूर्ण ॥ दशाहचिन्ह जग देखे ॥८०॥ चंचूनें चुंबिलें सीतेसी ॥ तेणें मुखें भक्षितो निरयांसी ॥ रामें देखणें दिधल्या डोळयासी ॥ पापपुण्यासि तेणें देखे ॥८१॥ ऐसियापरी रघुनंदन ॥ निवारिलें कागाचें मरण ॥ वांचविला देखणेपण ॥ समाधानें सुखी केला ॥८२॥ शरण आणून कागासी ॥ श्रीरामें सुखी केलें सीतेसी ॥ कागा वांचवोनी कृपेसी ॥ महादोषियासी सुखी केलें ॥ ८३ ॥ तंव येरीकडे भरत ॥ श्रीराम भेटीस उद्यत ॥ गजभारेसिं येत ॥ तोही कथार्थ अवधारा ॥ ८४ ॥ श्रीराम भरता आलिंगन ॥ तेणें जीवशीवा सामधान ॥ एका जनार्दना शरण ॥ आनंदघन श्रीरामकथा ॥ ८५ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेएकाकारटीकायांकागनिग्रहोनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥८५॥ ॥ श्लोक ॥ ॥५॥ ॥एवं॥ ॥९०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ डाव्या डोळ्यांत. २ चमत्कार. ३ मरण. ४ काणा. ५ उणेपणा. ६ मृत्यूनंतरच्या दहाव्या दिवसाच्या. ७ नरपर्श. ८ विष्टा. ९ हत्ती सैन्यासह.

भा·रा·अ·अ·१५

॥ श्रीरघुपतयेनमः ॥ देखोनिचित्रकूट पर्वत ॥ अत्यंत हरिखला भरत ॥ देखावया श्रीरघुनाथ ॥ उल्हास अद्भुत सर्वांसीं ॥१॥ सेना शृंगारिली मनोहर ॥ वीरीं केले नाना शृंगार ॥ गर्जत घेवोनि गजभार ॥ भरत सत्वर चालिला ॥ २ ॥ कोइते कातिया कुऱ्हाडे ॥ वन छेदिती सैन्यपुढें ॥ वेगीं भूमि सजिती मातियेडे ॥ गज रथ घोडे चालावया ॥ ३ ॥ अश्वगजांचा गडगडाट ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ सैन्य चालतां न फुटे वाट ॥ रजें अंबर व्यापिलें ॥ ४ ॥ चरणरज अतिउद्भट ॥ लोकलोकांतर त्यजोनि स्पष्ट ॥ ठाकोनि जावें वैकुंठ ॥ हा नेटपाट रजाचा ॥ ५ ॥ गज गर्जती गह्विरें ॥ वारू हिंसती एकसरें ॥ तुरें वाजती अपारें ॥ गिरा गंभीर वीर गर्जती ॥ ६ ॥ निशाण भेरी वाजंतरें ॥ ढोल टिमक्या बुरंग थोर ॥ तटक फुटले एकसरें ॥ गिरिकंदरें दुमदुमिलीं ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथरामेतथासीतालक्ष्मणेचाभिवीक्ष्यति ॥ तस्यसैन्यस्यमहतोरौद्रआसीन्महास्वनः ॥ १ ॥ तेनशब्देनमहतावेधताविप्रबोधिताः ॥ गुहांसंत्यज्यवैव्याघ्रानिलिल्युर्बिलवाससि ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकतां श्रीराम सौमित्र ॥ भरत सेनेचा नाद थोर ॥ दुमदुमिले गिरिकंदर ॥ श्वापदें क्रूर गजबजिलीं ॥ ८ ॥ नाद नसमाये गगनीं ॥ नादें कंपायमान अवनी ॥ श्वापदें पळती जीव घेवोनी ॥ पक्षी त्रासोनि कलकलिती ॥९॥ व्याघ्र पळाले सांडोनि जाळी ॥ वराह दडाले महीबिळीं ॥ सर्प रिघाले वारुळीं ॥ दडी पाताळीं तिहीं दिधली ॥ १० ॥ तडस तगर मृग मुंगसें ॥ धाकें पळती अपैसें ॥ जळींचे खळबळिले मासे ॥ भूतें आक्रोशें धुगधुगिती ॥ ११ ॥ ऐकतां धाकाची दणदण ॥ आस्वलें विसरलीं गुणगुण ॥ तींही पळती जीव घेवोन ॥ कंदरारण्य टाकिलें ॥ १२ ॥ धाकें पळती नरवानर ॥ पळती वनगजांचे भार ॥ सिंहांसि धाक लागला थोर ॥ मारूं कुंजरें विसरले ॥ १३ ॥ धाकें पळतीं रानह्मैसे ॥ पळतां मागे पुढें नदिसे ॥ रानगाई पळती आक्रोशें ॥ हाणिती वत्सें हंबरडे ॥ १४ ॥ वनौकें कांपती चळचळीं ॥ वडवाघुळा रिघती ढोलीं ॥ वृक्ष उन्मुळतीं समुळीं ॥ देती आरोळी भयाची ॥ १५ ॥ द्विजवरांचे शिष्य बहुत ॥ धाकें चळचळा कांपत ॥ येक धोत्रांतरीं मुतत ॥ येक अधोवातें सरसरले ॥ १६ ॥ दांत वाजती खटखट ॥ येकाचें

१ आनंदला. २ अवीन तयार करणारे. ३ आकाश. ४ येट. ५ उत्साह जोर. ६ वार्चे. ७ वाणीनें. ८ पृथ्वी. ९ हत्ती. १० पशु. ११ अपानवायु, पाद.

धाकें फुगलें पोट ॥ श्वास कोंडला न फुटे वाट ॥ येकाचे कंठ शोकले ॥ १७ ॥ ब्राह्मण शांतिपाठ जपत ॥ तरी धीर नधरी चित्त ॥
सांडोनियां श्रीरघुनाथ ॥ पळाले समस्त गुहेमाजी ॥ १८ ॥ विद्याधर आणि किन्नर ॥ धाकें लंघिती दिशांचे पार ॥ नादें त्रासिले
दुर्धर ॥ वनीं वनचरें पळालीं ॥ १९ ॥ नाळभिल्ल पळाले धाकेसी ॥ ते सांगती श्रीरामासी ॥ वेगीं लपवावें सीतेसी ॥ आलें वनासीं
परचक्र ॥ २० ॥ जानकी देखोनि सुंदरी ॥ हरोनि नेतील क्षणा माझारीं ॥ ईसी तुह्मीं धरोनि करीं ॥ गिरिकंदरीं रिघावें ॥ २१ ॥
तुह्मी दोघे येथें जाण ॥ जरी आहे धनुष्यबाण ॥ तरी किती कराल आंगवंण ॥ सैन्य दारुण आलेंसे ॥ २२ ॥ श्रीराम ह्मणे
गा लक्ष्मणा ॥ कोण्या रायाची हे सेना ॥ करीत आलीसे गर्जना ॥ आणोनि मना मज सांगें ॥ २३ ॥ सौमित्रा ऐकें सुमि
त्रानंदना ॥ तूं वोळखसी राजचिन्हा ॥ कोण रावो आला वना ॥ आणोनि मना मज सांगें. ॥ २४ ॥ ये वनीं वाल्मीकाश्र
मासी ॥ ह्मणोनि राजे भेटों येती त्यासी ॥ अथवा आले पारधीसी ॥ आणोनि मनासी मज सांगें ॥ २५ ॥ ऐकोनि श्री
रामाच्या वचना ॥ वंदोनियां त्याचे चरणा ॥ सवेग पाहूं आला सेना ॥ राजचिन्हा लक्षितु ॥ २६ ॥ देखे ध्वजांकीं दश
रथ ॥ हे तंव राघवसेना समस्त ॥ वनीं वधावया रघुनाथ ॥ सेनेसीं भरत आलासे ॥ २७ ॥ कैकेयी राज्यलोभाचा स्वार्थु ॥ स
खाबंधु आमचा आप्तु ॥ तो वैराकारा पेटला भरतु ॥ वनीं रघुनाथु वधूं आला ॥२८॥ पहिलें श्रीरामीं दावी प्रेम ॥ डोळां असूं अं
गीं श्रम ॥ तोचि मारावया श्रीराम ॥ वना अधम बंधू आला ॥ २९ ॥ श्रीरामाचा अनन्यभक्त ॥ जीवें असतां पैं जीतें ॥ कैसेनि मा
रील रघुनाथ ॥ सेनेसीं भरत निवटीनें ॥३०॥ आजि माझे तिखट बाणीं ॥ धडमुंडांकितें करीन धरणी ॥ भरत शत्रुघ्न हे दोनीं ॥
अर्धक्षणीं मारीन ॥ ३१ ॥ श्रीरामाचा निजघातकी ॥ तो बंधु मारितां नव्हे पातकी ॥ यश मिरवेल तिहीं लोकीं ॥ मनीं निश्चंकी
नेम केला ॥ ३२ ॥ रागें धनुष्या वाहिला गुणं ॥ आरोळी देवोनि लक्ष्मण ॥ सैन्या सन्मुख आला आपण ॥ निर्वाणबाण सज्जो
नी ॥ ३३ ॥ सौमित्राचे गिरा गजरें ॥ दुमदुमिलीं मेरूचीं शिखरें ॥ डळमळलीं गिरिकंदरें ॥ धरा भारें कांपत ॥ ३४ ॥ आर्धीच

१ शौर्य. २ जिवंत. ३ मारीन. ४ डोकीं व धड यांणी व्याप्त. ५ पुर्ण. ६ रज्जु, दोरी. ७ अत्यंत कठीण, अतीचे.

शेषाचा अवतार ॥ नेत्रीं ज्वाळा निघती दुर्धर ॥ श्रीरामविरहें कोपला थोर ॥ तंव सुरवर कांपती ॥ ३५ ॥ सन्मुख देखोनि सौ
मित्रासी ॥ सेना सैनिक कासाविसी ॥ परस्परें बोलती येरयेरांसी ॥ ह्मणती हाही आह्मासी स्वामी होय ॥ ३६ ॥ जैसा भरत श
त्रुघ्न ॥ तैसेचि श्रीरामलक्ष्मण ॥ येथें झुंजेल कोणासीं कोण ॥ विषमें पूर्ण वोढवलें ॥ ३७ ॥ पुढें झुंजतां स्वामी संपूर्ण ॥ मागें प
ळतां उणेपण ॥ सौमित्रें सजिला धनुष्यबाण ॥ काय आपण करावें ॥ ३८ ॥ राहिली श्रीरामाची भेटी ॥ युद्ध मांडलें उठाउठी ॥
सरली संग्रामाची गोष्टी ॥ शस्त्रें पोटीं घालावीं ॥३९॥ सन्मुख झुंजतां स्वामीसीं तुटी ॥ संग्रामीं देवों नये पाठी ॥ क्षात्रधर्माची
अटकें मोठी ॥ शस्त्रें पोटीं घालावीं ॥ ४० ॥ आतां श्रीराम न दिसे दृष्टी ॥ विचाराची खुंटली गोष्टी ॥ क्षात्रधर्माची अटक मो
ठी ॥ शस्त्रें पोटीं घालावीं ॥ ४१ ॥ ऐकोनि सौमित्राचा सिंहनाद ॥ श्रीराम जाला सन्नद्ध ॥ दारुण मांडलेंसे युद्ध ॥ ह्मणोनि स
क्रोध चालिला ॥४२॥ रामयोद्धा निरीक्षी नयना ॥ तंव देखे दशरथ सेना ॥ मग ह्मणे गा लक्ष्मणा॥आपआपणा युद्ध केंवि॥४३॥
आमची सेना आमचे प्रधान ॥ आमचे बंधु भरतशत्रुघ्न ॥ तुज युद्धासी काय कारण॥निर्वाण बाण कां घेसी ॥ ४४॥ सौमित्र ह्मणे
रघुनंदना ॥ सन्नद्ध करोनि यां सेना ॥ भरत आला असे वना ॥ आह्मां दोघांजणा मारावया ॥४५॥ माझ्या रुक्मपुंख बाणीं ॥
मारीन वीरांच्या श्रेणी ॥ भरत शत्रुघ्न पाडीन रणीं ॥ रुधिरें धरणी न्हाणीन ॥ ४६ ॥ जो श्रीरामासि दे संताप ॥ तो बंधु मारि
तां नाहीं पाप ॥ श्रीराम कार्यार्थी साटोप ॥ पाहें प्रताप रणरंगीं ॥४७॥ मी तंव तुझा दास भक्तु ॥ जवळी असतां जीवें जितु ॥
कैसेंनि तुज मारील भरतु॥करीन घातु समस्तांचा॥४८॥ऐसें बोलोनि लक्ष्मण ॥ करूं निघाला युद्धकंदन॥तंव श्रीरामें धरिला धावो
न॥ह्मणे ऐसें आपण करूं नये ॥ ४९ ॥ त्यांचें युद्धासी आलें कोण ॥ नाहीं तिहीं सोडिला बाण ॥ तंववरी जाण आपण ॥ युद्ध दा
रुण करूं नये ॥ ५० ॥ लक्ष्मणा तुजला काय जालें ॥ कैंचें भय सांगसी बोलें ॥ भरत आमुचें तान्हुलें ॥ सैन्य आलें तें आमचें
ची ॥ ५१ ॥ येथें पारखें आहे कोण ॥ कोणाचा घेऊं पाहसी प्राण ॥ युद्ध करीन ह्मणसी दारुंण ॥ हें मूर्खपण क्रोधाचें ॥ ५२ ॥

१ संकट, दुःख. २ अट, रियति. ३ तयार. ४ पाही. ५ सुवर्ण शिखा युक्त. ६ समुदाय. ७ भयंकर.

भरत आह्मांसीं पूर्वीपासूनी ॥ विरुद्ध वदला नाहीं स्वप्नीं ॥ तो वधील वना येवोनी ॥ हे मिथ्यावाणी जल्पसी ॥ ५३ ॥ येथें काय करिसी धनुष्यबाण ॥ कोणावरी घेसी खर्ग वोढून ॥ भरत माझा जीवप्राण ॥ त्यावरी निर्वाण करूं नको ॥ ५४ ॥ सैन्य आमचें अंकितें ॥ त्याचा करूं नये घात ॥ क्रोध सांडोनि होईं शांत ॥ ऐक वचनार्थ पैं माझा ॥ ५५ ॥ भरत वधील आह्मालागुनी ॥ हें भयसंकेतें तुझे मनीं ॥ भरतापासूनि विरुद्ध करणी ॥ जाग्रतीं स्वप्नीं घडेना ॥ ५६ ॥ लक्ष्मणा तुज नाहीं ज्ञान ॥ ह्मणोनि होसी क्रोधायमान ॥ तुज मी सांगेन मुळींची खूण ॥ ते सावधान अवधारीं ॥ ५७ ॥ येक पिंडाचे नित्योद्भूत ॥ भरत आणि मी रघुनाथ ॥ तूं भरताचा करितां घात ॥ मजही अनर्थ होऊं पाहे ॥ ५८ ॥ आह्मां दोघांचा येकप्राण ॥ यालागीं गा विरुद्ध वचन ॥ भरता न बोलावें आपण ॥ माझी आण मानावी ॥ ५९ ॥ विरुद्ध जें बोलसी भरता ॥ तें चढे माझे माथां ॥ ऐसें जाणोनि तत्वतां ॥ विरुद्ध वार्ता न वदावी ॥ ६० ॥ याचि परीगा सज्ञान ॥ भूतीं देखतां भगवान ॥ विरुद्ध न बोलतां वचन ॥ समाधान तेणें त्यासी ॥ ६१ ॥ आणिक येक आहे जाण ॥ आह्मां चवघां येकप्राण ॥ तेंही सांगेन लक्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ६२ ॥ पुत्रेष्टी याग करी दशरथ ॥ ऋष्यशृंगें करितां तेथ ॥ येक ताट पायसयुक्त ॥ दिधलें निश्चित अग्निपुरुषें ॥ ६३ ॥ त्याचे करितां चारी भाग ॥ येकापिंडाचे आह्मीं दोघ ॥ सापत्न भागाचा विभाग ॥ विकल्प दोघां आह्मां नाहीं ॥ ६४ ॥ प्रथम पायसाचे तीन भाग ॥ घारीनें नेला कैकेयीचा भाग ॥ दोभागांचे केले चार भाग ॥ ते आह्मीं चवघे येक पिंडी ॥ ६५ ॥ पांचवा भाग घारी नेत ॥ तेणें ती जाली शापमुक्त ॥ तिसी अंजनी जन्मप्राप्त ॥ भाग उदरांत तियेच्या ॥ ६६ ॥ त्या भागाचा जाण निश्चित ॥ जन्म पावला हनुमंत ॥ यालागीं ह्मणती अंजनीसुत ॥ वायुसुत तो ही येकें ॥ ६७ ॥ अंजनीभाग उदरीं संपूर्ण ॥ यज्ञपुरुष जाण आपण ॥ तिसी विचरला त्याचा प्राण ॥ वायुनंदन या हेतु ॥ ६८ ॥ अर्ध भागें आह्मां जन्म प्राप्त ॥ सगळ्या भागाचा हनुमंत ॥ यालागीं बळे तो अद्भुत ॥ तिहीं लोकांत आतुर्बळी ॥ ६९ ॥ हा येकपिंडीचा पांच वाका ॥ सौमित्रा असा ॥ २ ॥

१ बडबडतोस. २ सेवक. ३ संशय. ४ भेद. ५ शूर, बलवान.

वा तुज ठाउका ॥ पुढें भेटेल पांचवा सखा ॥ हनुमंत देखा साहाकारी ॥ ७० ॥ पिंड भागाचें गुह्य ज्ञान ॥ हें जाणे श्रीरघुनंदन ॥ वेदशास्त्रा अटक पूर्ण ॥ म्यां हें कथन सांगितलें ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तथोक्तोधर्मशीलेनभ्रात्रातस्यहितेरतः ॥ लक्ष्मणःप्रविवेशेवस्वानिगात्राणिलज्जया ॥ ३ ॥ इतिसंभाष्यमाणस्तुरामःसौमित्रिणासह ॥ तांचमूंहर्षसंपूर्णांददर्शसहसातथा ॥ ४ ॥ अवतीर्यधनुर्बाणंलक्ष्मणोलज्जयान्वितः ॥ रामस्यपार्श्वमभ्येत्यपरितस्थावधोमुखः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ लक्ष्मण जाला विस्मयापन्न ॥ ह्मणे आह्मा चवघांचा येक प्राण ॥ भरत शत्रुघ्न भिन्न नव्हेती ॥ ७२ ॥ ऐसें विचारितां आपण ॥ लक्ष्मण जाला लज्जायमान ॥ युद्ध क्रोध अतिदारुण ॥ हें मूर्खपण पैं माझें ॥ ७३ ॥ एवं अतिलज्जायमान ॥ उतरोनियां धनुष्याचा गुण ॥ वंदोनि श्रीरामाचे चरण ॥ जाला लक्ष्मण अतिशांत ॥ ७४ ॥ विचार करी आपणा आपण ॥ येव्हढें माझें मूर्खपण ॥ भरत शत्रुघ्न आमचा प्राण ॥ त्यांसीं म्यां रण कां साधावें ॥ ७५ ॥ धन्य श्रीरामाचें ज्ञान ॥ जाणे भूत भविष्य वर्तमान ॥ माझें निरसोनी अज्ञान ॥ समाधान मज दिधलें ॥ ७६ ॥ विरुद्ध कर्माचें अतिदुःख ॥ सांडोनि क्रोध निःशेष ॥ श्रीरामाचे पाठिसी देख ॥ अधोमुखें राहिला ॥ ७७ ॥ श्रीरामें वारिला सौमित्र ॥ सेनेनें देखोनि साचार ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ हर्ष निर्भरें सैन्यासी ॥ ७८ ॥ आह्मी नकरतों रण ॥ मागें नवचों परतोन ॥ साहोनि सौमित्राचे बाण ॥ त्यजितों प्राण क्षात्रधर्में ॥ ७९ ॥ येव्हढा आमचा अनर्थ ॥ चुकवावया राम समर्थ ॥ स्वधर्म रक्षी श्रीरघुनाथ ॥ कृपावंत दीनांचा ॥ ८० ॥ युद्धें स्वामिद्रोही समस्त ॥ मागें पळतां नरकपात ॥ क्षात्रधर्माचा अनर्थ ॥ रामें निश्चित चुकविला ॥ ८१ ॥ करितां रामनामाचें स्मरण ॥ सद्यः अनर्था निर्दळण ॥ राम देखिलिया जाण ॥ जन्म मरण आह्मा नाहीं ॥ ८२ ॥ ऐसें सैनिक बोलती ॥ श्रीरामाची करुनी स्तुती ॥ अवघे आनंदें नाचती ॥ श्रीरघुनाथ कृपाळू ॥ ८३ ॥ भरत भेटों आला वना ॥ हर्ष सीतेचिया मना ॥ देखोनियां निजसेना ॥ तिसी चवगुणा आल्हादु ॥ ८४ ॥ येथें भेटोनियां भरत ॥ श्रीरामा नेईल अयोध्ये आंत ॥ स्वराज्य पा

१ साश्चर्य, २ नष्ट करून, ३ निवारण केलें. ४ अत्यंत ५ नाश.

वेल रघुनाथ ॥ हा भावार्थ सीतेचा ॥ ८५ ॥ श्लोक ॥ निविष्टायांतुसेनायामागतोभरतस्तदा ॥ ददर्शभ्रातरंहृष्टंशत्रुघ्नसहितो
विभुः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ आला ऐकोनि रघुनाथ ॥ सैन्य राहवोनि समस्त ॥ रथ सांडोनियां भरत ॥ पायीं धांवत अन्हवा
णी ॥ ८६ ॥ धनालागिं जेंवि कृपण ॥ दुकाळियांलागीं मिष्टान्न ॥ देखावया श्रीरामदर्शन ॥ तैसें मन भरताचें ॥८७॥ चकोरा
जैसें चंद्रकिरण ॥ जीवना लागिं जैसा मीन ॥ देखावया रघुनंदन ॥ तैसें मन भरताचें ॥ ८८ ॥ चुकलिया निजबाळ ॥ मातेसि
भेटीची कळवळ ॥ श्रीराम भेटावया तात्काळ ॥ तैसी तळमळ भरतासी ॥ ८९ ॥ बहुकाळें आलिया भर्ता ॥ आल्हादें भेटे पतिव्र
ता ॥ तैसे भेटावया रघुनाथा ॥ उल्हास चित्ता भरताचे ॥ ९० ॥ वानरा आवडती चणे ॥ गटकरोनि गालीं भरणें ॥ तैसेंचि नि
जप्रेम संपूर्ण ॥ भेटे धांवोन श्रीरामा ॥ ९१ ॥ देखोनियां सोलींव केळें ॥ वानर उडी घाली तात्काळ ॥ तैसा आनंदकल्लोळ ॥ स
प्रेममेळें भरत आला ॥ ९२ ॥ जीवासवें जैसा प्राण ॥ भरतासवें तैसा शत्रुघ्न ॥ भेटावया श्रीरघुनंदन ॥ उदितमन दोघां
चें ॥ ९३ ॥ साकरेसवें गोडपण ॥ सुमनोंसवें सुवास संपूर्ण ॥ तैसा भरतासवें शत्रुघ्न ॥ रघुनंदन पाहावया ॥ ९४ ॥ श्लोक ॥
अथोपविष्टमासीनंसीतयालक्ष्मणेनच ॥ ददर्शभरतःश्रीमान्दुःखशोकभयप्लुतः ॥ ७ ॥ पादावप्राप्यरामस्यपपातभरतस्तदा ॥
शत्रुघ्नश्चैवरामस्यववंदेचरणेगुरूः ॥ ८ ॥ टीका ॥ श्रीरामसौमित्र आणि सीता ॥ भरत जालासे देखता ॥ उल्हास नसंडे नि
जचित्ता ॥ प्रेमावस्था नावरे ॥ ९५ ॥ धांवोनि धरिले दृढ चरण ॥ सवेंचि घातलें लोटांगण ॥ अश्रुधारा स्त्रवंती नयन ॥ प्रेमें
शत्रुघ्न लागला पायीं ॥ ९६ ॥ त्या दोघांचे गळती नयन ॥ श्रीरामाचे स्त्रवती लोचन ॥ तिघां पडिलें आलिंगन ॥ त्रिवेणी पूर्ण
होऊं सरली ॥ ९७ ॥ श्रीराम पूर्ण गंगाजीवन ॥ भरत यमुना अतिपावन ॥ सरस्वती तो शत्रुघ्न ॥ त्रिवेणी पूर्ण होऊं
सरली ॥ ९८ ॥ संगमीं दिसे त्रिवेणीरूप ॥ पुढेंगंगोदक निष्पाप ॥ भरतशत्रुघ्न निर्विकल्प ॥ श्रीरामरूप तेंवि जाले ॥ ९९ ॥
लवणजळा जाली भेटी ॥ तैसी खेंवा पडली मिठी ॥ विरोनि ते येरयेरांच्या पोटीं ॥ ऐक्य संतुष्टी सुखरूप ॥ १०० ॥ अग्निकर्पू

१ क्षुधितास. २ मत्स्य. ३ औत्सुक्य. ४ पुष्पांत ५ नमायी. ६ गळतात. ७ मीठ. ८ आलिंगन.

रा आलिंगन ॥ परमप्रेमें दैदीप्यमान ॥ सवेंचि दोनी हरपोन ॥ होती गगन निर्विकारी ॥ १ ॥ तैसे भरत आणि शत्रुघ्न ॥ श्री
रामा देतां आलिंगन ॥ दोघां नाठवे दोनीपण ॥ जाले परिपूर्ण श्रीरामें ॥ २ ॥ अग्नि काष्ठें खेंव देती ॥ तींही अग्निरूप स्वयें
होती ॥ भरत शत्रुघ्नाची तैसी स्थिती ॥ स्वयें होती श्रीरामें ॥ ३ ॥ येकपिंडें जन्मले सृष्टीं ॥ त्यांसि खेवा पडली मिठी ॥ विस
रोनियां दुःखकोटी ॥ सुखसंतुष्टी श्रीरामें ॥ ४ ॥ जवळी असतां रघुकूळटिळक ॥ पूर्वी हेळनां स्वभाविक ॥ वियोग संगमाचें
सुख ॥ द्वंद्वदुःख विसरले ॥ ५ ॥ भय निकट असतां जाण ॥ स्वभावें उपजे हेळण ॥ हेळणासवें दोषगुण ॥ सहजे संपूर्ण देख
ती ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ अतिपरिचयादवज्ञासंततगमनादनादरोभवति ॥ मलयेभिल्लपुरंध्रीचंदनतरुकाष्ठमिंधनंकुरुते ॥ ९ ॥
॥ टीका ॥ चंदना सभोंवते समस्त ॥ अरी बोरी चंदन होत ॥ त्यांसि द्विज देव माथां वंदित ॥ घेती श्रीमंत बहु मोलें ॥७॥ येव्ह
ढी चंदनीं अतिप्रेमा ॥ द्वीपोद्वीपीं अगाध महिमा ॥ त्यासि भिल्लांगना अतिअधमा ॥ आणिती अधमा कोळसा करूनी ॥८॥ तो
मुख्य चंदन मलयाद्री ॥ तेथें भिल्लांच्या अधमा नारी ॥ त्यासि जाळोनि अग्निमाझारीं ॥ रांधिती त्यावरी कांजी भाजी॥९॥ नि
कट वासें उबग आला ॥ सुवास हेळसोनि सांडिला ॥ विषय साधावया आपुला ॥ चंदन जाळिला विषयार्थी ॥ ११० ॥ चंदना
चा गुण कैसा ॥ जाळीत्याही दे सुवासा ॥ तो नये भिल्लींच्या मानसा ॥ त्याचेनि काष्ठीं शिजवी कांजी ॥ ११ ॥ तैसें साधुपासीं
एक आहेती ॥ गुण देखिला तो हेळसिती ॥ मग आपुले विषयस्वार्थी ॥ जाळूं जैं धांवती वर्मस्पर्शें ॥१२॥ अहोरात्री असोनि
संगती ॥ जे साधूचा दोष न देखती ॥ ते ते धन्य त्रिजगती ॥ त्यांतें वंदिती शिवशक्रें ॥ १३ ॥ साधुसंगती अहर्निशें ॥ असो नि न
देखती गुणदोष ॥ त्यापासीं अवतार पुरुष ॥ ध्यावया उपदेश स्वयें येती ॥ १४ ॥ अवतारमूर्ती श्रीवामन ॥ त्यासि कश्यप उ
पदेशी ज्ञान ॥ अगाध सिद्धाचें महिमान ॥ पूज्य सज्जन तिहींलोकीं ॥ १५ ॥ याचि श्रीरामायणाआंत ॥ वसिष्ठापासीं श्रीरघु
नाथ ॥ विनीततां उपदेश घेत ॥ साधुसंत अतिपूज्य ॥ १६ ॥ जावया गुणदोष हेळणासी ॥ वियोग जालिया साधूसी ॥ त्या

१ मिठी. २ दुर्लक्ष. ३ कंटाळा. ४ शंकर इंद्रादिदेव. ५ अहोरात्र. ६ विनम्रतेनें.

चा अनुताप दोष निरसी ॥ पुढें भेटीपासीं स्वानंदु ॥ १७॥ राम त्यजोनि मातुळीं भरत ॥ वियोग अनुतापें तो सुस्नात ॥ पुढती भेटतांचि श्रीरघुनाथ ॥ सद्यःसुखप्राप्त भरतासी ॥ १८॥ वियोगाचा जो संयोग ॥ पापभंगें होय सुखभोग ॥ भरत सुखी जाला सांग ॥ निवालें सर्वांग शत्रुघ्नाचें ॥ १९॥ श्रीराम भरत आणि शत्रुघ्न ॥ ऐक्यें पडिलें आलिंगन ॥ खेंवामाजि सुखसंपन्न ॥ स्वानंदघन श्रीराम ॥ १२० दीपीं अनेक दीप लाविती ॥ सकळदीपीं येकचि दीप्ती ॥ भरतशत्रुघ्न एशारिती ॥ अभिन्नस्थिती भिन्न जाले ॥ २१ ॥ जें सुख जालें श्रीरामभेटी ॥ तें मुख बोलतां नयें गोष्टी ॥ येका जनार्दनीं पडिली मिठी ॥ सुखसंतुष्टी श्रीराम ॥ २२ ॥ भरत श्रीराम अनुवाद ॥ संवादें वोसंडेल परमानंद ॥ येका जनार्दनीं निजबोध ॥ कथानुवाद सुखसेव्य ॥ २३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामभरतशत्रुघ्नसंयोगोनामपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ओव्या ॥ १२३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

---

१ नष्टकरी. २ आलिंगनामध्यें. ३ ऐक्यावस्थेमध्यें. ४ प्राप्त होईल, उलथेल.

॥ श्रीजगदुद्धारकायनमः ॥ ॥ अतिप्रीतीं रघुनंदन ॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ हृदईं धरिले आलिंगोन ॥ सुखसंपन्न तेणें दो
घे ॥ १ ॥ रामहृदय येक जालें ॥ तेणें सुखाचें भरितें आलें ॥ दुःख निःशेष निमालें ॥ सागर भरिले स्वानंदें ॥ २ ॥ परमानंदें तृ
प्ती गाढी ॥ द्वंद्वदुःखें देशोधडी ॥ होत हरिखांचिया कोडी ॥ जोडिला जोडी श्रीराम ॥ ३ ॥ मग भरतासि रघुनंदन ॥ मस्तकीं
करोनि अवघ्राण ॥ अंकीं बैसवोनि जाण ॥ काय आपण पुसतु ॥ ४ ॥ तुज राज्याचें अभिषिंचन ॥ न व्हावया काय कारण ॥ ते
थें पडिलें कोण विघ्न ॥ तेंही संपूर्ण मज सांगें ॥ ५ ॥ दशरथ आमुचा पिता ॥ सुखी आहे कीं स्वस्थचित्ता ॥ मज वनवासासि नि
घतां ॥ बहु अवस्था तेणें केली ॥६॥ मज निघतां वनस्थळीं ॥ तूं तेव्हां नव्हतासि जवळी ॥ जळा वेगळी मासोळी ॥ तैसी तळम
ळी मजलागीं ॥ ७ ॥ देखोनि रायाच्या दुःखकोटी ॥ मी निघालों उठाउठी ॥ नाहीं घेतली पुरती भेटी ॥ नाहीं गोष्टी सांगित
ली ॥ ८ ॥ ऐसा राजा दुःखाभिभूत ॥ तुं सांडोनि वना आलासि येथ ॥ हें तंव तुझें गा अनुचित ॥ बुद्धिवंत तूं नव्हेसी ॥ ९ ॥
दुःखित राजा स्वयें सांडून ॥ दुरिपंथ अतिक्रमोन ॥ तुह्मी कां आलेति दोघेजण ॥ तेंही कारण मज सांगा ॥ १० ॥ येक येक
ल्यावेगळें जाण ॥ तुह्मीं दोघीं कां घेतलें रान ॥ कां राहिलें राज्याभिषिंचन ॥ तेंही कारण मज सांगा ॥ ११ ॥ माझ्या तुझिया
दोघी माता ॥ आहेत कीं सुखें स्वस्था ॥ सुमित्रा जे पतिव्रता ॥ सुखरूपता आहे कीं ॥ १२ ॥ स्वामी वसिष्ठ असतां तेथें ॥
तुह्मीं आलेति कां येथें ॥ हा तुमचा निजवृत्तांत ॥ इत्थंभूत मज सांगा ॥ १३ ॥ ऐसें पुसतां रघुनंदन ॥ ऐकतां भरता आलें रु
दन ॥ कांहीं नदेववे प्रतिवचन ॥ मुर्छापन्न तो पडिला ॥ १४ ॥ शत्रुघ्न सांगे दुःखावस्था ॥ आह्मी अयोध्येसि नयेतां ॥ तुज
वनवासासी जातां ॥ प्राणांत व्यथा रायासी ॥ १५ ॥ सुमंतें आणिला रिता रथु ॥ देखोनि अतिदुःखें दशरथु ॥ श्रीरामा तुझी
वार्ता पुसतु ॥ पडे मूर्छितु धरणिये॥१६॥श्रीराम न देखतां दृष्टी॥श्रीरामा आठवितां पोटीं ॥ श्रीराम स्मरतां कंठीं ॥ पडिला सृष्टी
मुर्छितू ॥ १७ ॥ मूर्छे माजि ह्मणे आपण ॥ श्रीरामा दाखवीं आपुलें वदन ॥ श्रीराम स्मरतां संपूर्ण ॥ स्मरणें प्राण सांडिला॥१८॥

१ उन्हाळ, भरती, २ नष्ट झाले, ३ आनंदाच्या. ४ अयोरव.

राम वदनीं राम नयनीं ॥ राम मनीं राम ध्यानीं ॥ श्रीराम धरोनि अनुसंधानीं ॥ देह त्यजोनि राव गेला ॥ १९ ॥ तुवां केलें व
नप्रयाण ॥ आह्मीं जवळीं नसतां जाण ॥ करितां राम राम स्मरण ॥ रायें प्राण सांडिला ॥ २० ॥ ऐसें सांगतां शत्रुघ्न ॥ दुःखें
मूर्छित पडिला पूर्ण ॥ ऐकोनि पितयांचें मरण ॥ मूर्छितपण श्रीरामा ॥ २१ ॥ दुःखें सीता रूदनपर ॥ दुःखें मूर्छित सौमित्र ॥
चवघेही राजपुत्र ॥ जाले पात्र अतिदुःखा ॥ २२ ॥ पडतां श्रीराम अश्रु विंदु ॥ दशरथा सुखस्वानंदु ॥ श्रीरामाचा सुखावबो
धु ॥ परमानंदु दशरथा ॥ २३ ॥ श्रीराम सुखरूप स्वतंत्र ॥ करुणारूप उद्धरी पितर ॥ दशरथ सुखी केला साचार ॥ सुखसा
गर श्रीराम ॥ २४ ॥ श्रीराम जाला सावधान ॥ त्यासि सांगती भरतशत्रुघ्न ॥ मातुळींहुनि येवोनि आपण ॥ क्रिया संपूर्ण आ
चरलों ॥ २५ ॥ तुवां करावें शीघ्रस्नान ॥ पिंडदान तिळतर्पण ॥ सपिंडी करोनियां जाण ॥ कर्म पूर्ण करावें ॥ २६ ॥ तुझी आ
वडी रघुनाथा ॥ अत्यंत होती दशरथा ॥ तुझेनि हातें पिंड देतां ॥ सुखरूपता पावेल ॥ २७ ॥ श्रीरामें करितां रुदन ॥ सम
स्त पितर सनातन ॥ अवघे जाले सुखसंपन्न ॥ हें गुह्यज्ञान कळेना ॥ २८ ॥ श्रीरामाचें गुह्य ज्ञान ॥ नेणतां कर्मवादी सज्ञान ॥
त्यासि सांगती कर्म विधान ॥ करीं पिंडदान श्रीराम ॥ २९ ॥ अगाध ज्ञान श्रीरघुपती ॥ कर्मी ब्रह्म निजप्राप्ती ॥ कर्मक्रिया वे
दोक्ती ॥ ब्रह्मस्थिती प्रतिपाळीं ॥ ३० ॥ कर्मी ब्रह्म ब्रह्मीं कर्म ॥ ऐसें बोलतीते मूर्ख परम ॥ कर्म तें निखिलें ब्रह्म ॥ हें जाणे
वर्म श्रीराम ॥ ३१ ॥ श्रीरामें कर्मी कर्मगती ॥ श्रीरामें कर्मी ब्रह्मस्थिती ॥ श्रीरामें कर्मी नित्यमुक्ती ॥ श्रीराम निश्चिती परब्र
ह्म ॥ ३२ ॥ ऐसा राम स्वयें ब्रह्ममूर्ती ॥ तोही स्वधर्म पाळी वेदोक्ती ॥ ऐकतां दशरथ निधनोक्ती ॥ मंदाकिनीप्रति स्नानासि
आला ॥ ३३ ॥ राम लक्ष्मण सीतेसहित ॥ सवें शत्रुघ्न आणि भरत ॥ दशरथक्षयो विधानोक्त ॥ आले समस्त स्नानासी ॥ ३४ ॥
वसिष्ठ अतिनिजज्ञाता ॥ तेणें श्रीरामाच्या माता ॥ तेथें आणिल्या समस्ता ॥ स्नानार्थां आल्या येकत्र ॥ ३५ तिहीं देखतां रघु
नाथ ॥ दीर्घ रूदनें आक्रंदत ॥ श्रीरामा भेटलिया समस्त ॥ दुःखाभिभूत अतिदुःखी ॥ ३६ ॥ कौसल्येसी केलें नमन ॥ तिणें

१ लक्षांत. २ रडत. ३ आनंदरूपता. ४ आनंद समुद्र. ५ पूर्वींचे सर्व. ६ कर्म कांड हेंच सत्य ह्मणणारे. ७ संपूर्ण. ८ मरण वृत्तांत.

दिधलें आलिंगन ॥ अश्रुधारा स्त्रवती नयन ॥ प्रेम संपूर्ण मातेसी ॥ ३७ ॥ सुमित्रेचे चरणीं माथा ॥ प्रीतीनें वंदी श्रीरघुनी
था ॥ तैसियाचिया माता समस्ता ॥ होय वंदीता श्रीराम ॥ ३८ ॥ कौसल्येसि नमितां लक्ष्मुमण ॥ तिणें सप्रेमें दिधलें आलिंग
न ॥ तुझे केशीं झाडीन चरण ॥ तूं संरक्षण श्रीरामा ॥ ३९ ॥ सांडोनियां मातापिता ॥ सांडोनि स्वभोग सुंदरकांता ॥ वनीं
राखिसी श्रीरघुनाथा ॥ दासी सर्वथा मी तुझी ॥ ४० ॥ श्रीरामीं अर्पिसी स्वादिष्ट फळें ॥ नित्य मस्तकीं वाहसी जळें ॥ काष्ठें
पुरविसी प्रबळें ॥ दासी केवळ मी तुझी ॥ ४१ ॥ लक्ष्मण ह्मणे अवो माते ॥ मी तंव पोषणें तुझें येथें ॥ मज उद्धरिलें श्रीरघुनाथें ॥
पुढती चरणातें वंदिलं ॥ ४२ ॥ सौमित्रें वंदिली सुमित्रा ॥ तिणें आलिंगिलें निजपुत्रा ॥ ते ह्मणे तुवां उद्धरिलें पितरां ॥ श्रीराम
चंद्रा सेवोनी ॥ ४३ ॥ सौमित्रें निजमाता ॥ कौसल्ये आलिंगिली सीता ॥ ह्मणे धन्य धन्य तूं पतिव्रता ॥ होसी सर्वथा तूं माये
॥ ४४ ॥ सीतेनें घातलें लोटांगण ॥ वंदिले सुमित्रेचे चरण ॥ तिणे दिधलें आलिंगन ॥ आक्रंदें रुदन त्या करिती ॥ ४५ ॥ आ
लिंगितां श्रीरघुनाथा ॥ दुःख विसरल्या निजमाता ॥ देखोनि वल्कलें जटा माथां ॥ अति विस्मिता तटस्थ ॥ ४६ ॥ देखतां
श्रीरामाचें मुख ॥ विसरोनियां निजदुःख ॥ माता पावल्या निजसुख ॥ सुखदायक श्रीराम ॥ ४७ ॥ वसिष्ठ ह्मणे श्रीरघुनंदन ॥
शीघ्र करावया स्नान ॥ द्यावे दशरथासीं पिंडदान ॥ ज्येष्ठ विधान पितृप्रिय ॥ ४८ ॥ चवघे बंधु समस्त माता ॥ सवें घेवोनि
सीता ॥ श्रीराम जाला स्नान करिता ॥ दशरथा उद्धरावया ॥ ४९ ॥ श्रीरामें करावया पिंडदान ॥ तिळ तांदूळ यव तूर्ण ॥ भ
रतें आणिलें आपण ॥ तें रघुनंदन न घेची ॥ ५० ॥ मी नाहीं सेवीत अन्न ॥ करितों वनफळांचें भक्षण ॥ त्या फळांचें पिंडदा
न ॥ करीन आपण पितरार्थ ॥ ५१ ॥ मज वनवासाचें दृढव्रत ॥ अन्न हातीं नाहीं स्पर्शित ॥ इंगुदी पुन्नाग अतिपवित्र ॥ पिंड
पितरार्थ देईन ॥ ५२ ॥ जे काळीं पुरुपासी जें अन्न ॥ तेणे करावें देवतार्चन ॥ तेणेचि पितरांसी पिंडदान ॥ श्रुतिवचन वेदोक्त
॥ ५३ ॥ सौमित्र इंगुदी फळे मर्दुनें ॥ सीता दे पिंड वळून ॥ श्रीराम करी पिंडदान ॥ कुशास्तरण याम्याग्र ॥ ५४ ॥ आणोनि

१ गळती. २ मोठीं. ३ शाक. ४ साली. ५ कार्य. ६ जलद. ७ शुभ्रकमळ. ८ चुरून. ९ दक्षिण दिशेकडे मुखकरून.

यां आरण्यतिळीं ॥ अवघीं दिधली तिळांजुळी ॥ तर्पणालागिं कृष्णतिळीं ॥ जालें ते काळीं अपूर्व ॥ ५५ ॥ आब्रह्मादि भुवन सर्व ॥ देवऋषि पितृ मानव ॥ ऐसें उच्चारितां राघव ॥ अतिअपूर्व तेथें जालें ॥ ५६ ॥ पिंड देतां श्रीरघुनाथ ॥ गया गदाधर वोढवी हात ॥ आब्रह्मादि भुवन समस्त ॥ जालें नित्यतृप्त श्रीरघुनाथे ॥ ५७ ॥ तुवां देतां तिळोदक ॥ आब्रह्म भुवनींचे लोक ॥ तेही झाले नित्यमुक्त ॥ परमसुख पावले ॥ ५८ ॥ ऐसें बोलोनि उत्तर ॥ अदृश्य जाला गदाधर ॥ वसिष्ठें केला जयजयकार ॥ तारिले पितर श्रीरामें ॥ ५९ ॥ श्रीराम स्वये आत्माराम ॥ याचें कर्म तें परब्रह्म ॥ तो उच्चारी जयाचें नाम ॥ विश्रामधाम तो पावे ॥ ६० ॥ जपतां श्रीरामनामोक्ती ॥ चारी पुरुपार्थ पायां लागती ॥ चारी मुक्ती आंदण्या येती ॥ एवढी ख्याती नामाची ॥ ६१ ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ करावया दीनोद्धरण ॥ एका विनवी जनार्दन ॥ पितृतर्पण सिद्ध जालें ॥ ६२ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामदशरथसपिंडीकरणन्नामषोडशोध्यायः ॥ ॥ १६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ शांतिस्थल. २ दास्यत्व.

॥ *श्रीरामकृष्णायनमः* ॥ ॥ श्रीरामें उद्धरिले पितर ॥ ते गगनीं करिती जयजयकार ॥ सुमनीं वर्षती सुरवेर ॥ जगदोद्धार श्रीराम ॥ १ ॥ मार्गीं चालतां देखती डोळां ॥ मनोहर पर्णशाळा ॥ सौमित्रें रचिल्या विशाळा ॥ जनकबाळा स्वयें सांगे ॥ २ ॥ तें देखोनि ह्मणती माता ॥ धन्य जीविंत सुमित्रासुता ॥ वनीं सुखरूप श्रीरामसीता ॥ जाण तत्वतां याचेनि ॥ ३ ॥ याची सेवा अतिनिर्वाण ॥ श्रीरामचरणीं विकिला प्राण ॥ मस्तकीं वाहे जळ आपण ॥ काष्ठें संपूर्ण हा आणी ॥ ४ ॥ श्रीरामसीतेचें चरण क्षाळण ॥ स्वादिष्ठ फळें पुरवी संपूर्ण ॥ नित्य नेमस्त करी आपण ॥ आणि जागरण अहर्निशीं ॥५ ॥वनीं वसतां श्रीरघुनाथा॥ येणें विसरविलीं मातापिता ॥ विसरविली राज्यभोगता ॥ सुख रघुनाथा याचेनीं ॥ ६ ॥ ऐकोनि लक्ष्मणाची स्थिती ॥ आश्रम देखोनि समस्तीं ॥ पर्णशाळा शोभा देती ॥ विचित्रयुक्ति मनोहर ॥ ७ ॥ सडे चौक रंगमाळा ॥ वृंदावनें सुमनशाळा ॥ आश्रम देखोनिया डोळां ॥ सुख सकळां पैं जालें ॥ ८ ॥ वसिष्ठें देखोनियां चित्तीं ॥ आलिंगिला परमप्रीती ॥ धन्य लक्ष्मणा तुझी भक्ती ॥ श्रीरामाप्रती सद्भावो ॥९॥ लक्ष्मणें स्वयें आपण ॥ वंदिले वसिष्ठाचे चरण ॥ तुझेनि तीर्थें परमपावन ॥ अनन्यभजन श्रीरामीं ॥ १० ॥ तुझी कृपा अतिसमर्थ ॥ कृपेनें जोडला श्रीरघुनाथ ॥ ऐसेंनि स्वानंदें डुल्लत ॥ आश्रमाआंत बैसले ॥ ११ ॥ ऐकोनियां जयजयकार ॥ प्रधान सेनांनी संभारें ॥ भेटावया श्रीरामचंद्र ॥ अवघे सत्वर चालिले ॥ १२ ॥ अश्व गजांचे कडकडाट ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ सेना चालली घनदाट ॥ श्रीराम वरिष्ठ वंदावया ॥ १३ ॥ देखोनि श्रीरामाचें मुख ॥ सुखी जाले येकायेक ॥ अयोध्येचे सकळ लोक ॥ परमसुख पावले ॥ १४ ॥ श्रीराम देखतांचि दृष्टी ॥ हरिखें नसमाये पोटीं ॥ आनंदें वोसंडली सृष्टी ॥ डोळेभेटी होतांची ॥ १५ ॥ उठोनियां श्रीरघुनंदन ॥ प्रधानादि सकळ जन ॥ त्यांसि दिधलें आलिंगन॥ आदिकरोन गोरक्षकां ॥ १६ ॥ श्रीरामालागीं अत्यद्भुत ॥ वना आले उत्कंठित ॥ त्यांसि आलिंगीना रघुनाथ ॥ ऐसा ग्रंथार्थ न मानावा ॥ १७ ॥ राम सर्वांचा हृदयस्थ ॥ राम सर्वां हृदईं नित्य व्याप्त ॥ तो दीनांसि न भेटे रघुनाथ ॥ ऐसा ग्रंथार्थ नमाना

१ पुष्पीं. २ देवगण. ३ निर्धाराची, निश्चयाची. ४ सेनापती. ५ समुदाय. ६ आनंद. ७ भरली. ८ गोरक्षास. ९ भरलेला, परिपूर्ण.

वा ॥ १८ ॥ आश्रम देखोनि समस्त ॥ अतिशयें जाले विस्मित ॥ वंदोनियां श्रीरघुनाथ ॥ सेना तटस्थ राहिली ॥ १९ ॥ बोलावया कृतकार्यार्थ ॥ कोणीही नव्हे समर्थ ॥ तेथें उठोनियां भरत ॥ श्रीरघुनाथ वंदिला ॥ २० ॥ भरत ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ अयोध्येसि चालिजे आतां ॥ राज्यभार घेवोनियां माथां ॥ आह्मां समस्तां प्रतिपाळीं ॥ २१ ॥ ह्मरेनें मज यावया येथें ॥ हेंचि माझें मनोगेत ॥ तूं सर्वज्ञ श्रीरघुनाथ ॥ सत्य मनोगत जाणसी ॥ २२ ॥ ऐसें बोलतांचि भरत ॥ हासिनला रघुनाथ ॥ ह्मणे भाग नेमून गेला दशरथ ॥ तो वचनार्थ प्रतिपाळीं ॥२३॥ तुज अयोध्येचें राज्याभिषिंचन ॥ मज नेमिलें वनप्रयाण ॥ पितृवाक्य परम प्रमाण ॥ अन्यथा कोण करूं शके ॥ २४ ॥ पित्याचें वाक्यें जाण ॥ म्यां केलें वनप्रयाण ॥ तुवां करावें राज्यग्रहण ॥ प्रतिपाळण पितृवाक्य ॥ २५ ॥ जितां पाळिली पितृआज्ञा ॥ मेलिया करूं नये अवज्ञा ॥ विचारीं भरता सर्वज्ञा ॥ तूं पितृआज्ञा प्रतिपाळीं ॥२६॥ वेदवचन पितृवचन ॥ जो करी जाण अमान्य ॥ त्यासि होय अधःपतन ॥ तैसें आपण न करावें ॥ २७ ॥ पितृआज्ञा मानोनि माथां ॥ राज्य अंगिकारीं गा भरता ॥ तुज अभिषिंचितों मी आतां ॥ आग्रह सर्वथा न करावा ॥ २८ ॥ माझेनि हातें अभिषिंचना ॥ करूं आवडे तुझिया मना ॥ यालागिं तूं आलासि वना ॥ सत्य सर्वज्ञा भरता तूं ॥२९॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ भरत सांडूं पाहे प्राण॥ राज्य नव्हे हें मोठें विघ्न॥ मज संपूर्ण वोढवलें ॥३०॥ मज वनालागिं येतां ॥ जो तो ह्मगे मारूं जातो रघुनाथा ॥ शेखीं श्रीरामही आतां ॥ मजचि भोंवता लागला ॥ ३१ ॥ राज्य आलियाचें सुख ॥ जो मानी तो तो अति मूर्ख ॥ राज्यलोभाचें महाविख ॥ तें कैकेयीयें देख मज दिधलें ॥ ३२ ॥ श्रीरामसेवा सुखसंतुष्टी ॥ सांडोनि राज्यलोभाची दृष्टी ॥ ते अभाग्य जन्मले सृष्टीं ॥ दुःखकोटी भोगावया ॥३३॥ भरत मारूं जातो रघुनाथा ॥ हे जगीं पावलों अतिनिंद्यता ॥ वनवासीं आलों शरणार्था ॥ अभिषेकार्था तूं ह्मणसी ॥ ३४ ॥ तुझेनि हातें राज्याभिषेक ॥ जो वांछीतो अनामिक ॥ अंत्यजामाजीं अंत्यज येक ॥ आत्मघातक महापापी ॥३५॥ तुजवांचोनि रघुनाथा ॥ राज्याभिषेक ज्याचे माथां ॥ तो महापापी तत्वतां ॥

१ इच्छा. २ हेलना, आज्ञाभंग. ३ नंतर. ४ उपहास. ५ नांवरहीतअसा, कुळरहीत. ६ अतिशूद्र.

सत्य सर्वथा श्रीरामा ॥ ३६ ॥ वृद्धपरंपरा राज्यपट ॥ राज्याभिषेक मुख्य वरिष्ठ ॥ तो केंवि लाभे कनिष्ठ ॥ विचारीं श्रेष्ठ श्रीरामा ॥ ३७ ॥ जो भार शोभे गजा ॥ तो भार घालितां मरे अजा ॥ तेंवि तुझें राज्यीं रघुराजा ॥ अभिषेकतां माझा प्राणांतु ॥३८॥ माझा करणें आहे घात ॥ तरी आतांचि अभिषेकावा भरत ॥ तुज देखतां जालिया प्राणांत ॥ परममुक्त मी होय ॥३९॥ ऐसें जालिया अभिषेकार्थ ॥ सहज भेटेल श्रीदशरथ ॥ त्यासि सांगेन वृत्तांत ॥ अभिषेकीं मृत्यु मज राया ॥४०॥ ऐसें तूं ह्मणसी आपण ॥ राज्याभिषेकीं पितृवचन ॥ तें मी नमानीं गा प्रमाण ॥ तें ही लक्षण अवधारीं ॥ ४१ ॥ तुज वनवास मज राज्यता ॥ वांटे करितां श्रीदशरथा ॥ तेव्हां मी हा जवळी नव्हता ॥ श्रुत सर्वथा मज नाहीं ॥ ४२ ॥ जें म्यां देखिलें ना ऐकिलें ॥ तें मज राज्य नवचें केलें ॥ तूं ह्मणसी मायेनें दिधलें ॥ तें नीथिलें अवधारीं ॥ ४३ ॥ मज राज्य दिधलें ह्मणसी माया ॥ ते माया मिथ्या गा रघुराया ॥ साच शिवतों तुझिया पायां ॥ मायाकृतकार्या मी करीना ॥ ४४ ॥ ऐकें मायेचा कृतकार्यार्थ ॥ वना दवडिला श्री रघुनाथ ॥ जीव घेतला दशरथ ॥ दुःखी भरत पैं केला ॥ ४५ ॥ मायेचें केलें ऐसेंचि घडे ॥ येकपिंडी बंधुसी वैर पडे ॥ सुने पुत्रा करोनि उघडें ॥ वना रोकडें दवडिलें ॥ ४६ ॥ मायेमाजी अतिनिष्ठुरता ॥ दुःखी केलें श्रीरघुनाथा ॥ चरण चाली दवडिली सीता ॥ केलें समस्तां अतिदुःखी ॥ ४७ ॥ अतिविपरीत माया मांगी ॥ आपुलें सौभाग्य आपण भंगी ॥ निंद्यत्व पावोनियां जगीं ॥ तरी ते उगी नराहे ॥ ४८ ॥ अवघें मायेचें लक्षण ॥ आपणासि आणिलें रांडपण ॥ आपलें करोनि काळें वदन ॥ सखे सज्जन दुःखी केले ॥ ४९ ॥ ऐसी माया बाधक भारी ॥ तिच्यानें निजराज्याची थोरी ॥ मी तरी सर्वथा न करीं ॥ निजनिर्धारीं श्रीरामा ॥ ५० ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ सवेग घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं धरिले श्रीरामचरण ॥ अश्रुपूर्ण पैं आले ॥५१॥ देखोनि भरताचें लक्षण ॥ श्रीराम बोलिला आपण ॥ दशरथाचें अंतीचें वचन ॥ अन्यथा आपण नकरावें ॥ ५२ ॥ रामराम करितां स्मरण ॥ रायें मजलागिं दिधला प्राण ॥ तेणे करविलें वनप्रयाण ॥ तें अन्यथा आपण कांहीं नकरीं ॥ ५३ ॥ वनवासा

१ शेळी. २ विदित. ३ व्यर्थ. ४ भयंकर (माया शब्द द्व्यर्थी आहे—अविद्या, माता.) ५ निश्चयेंकरून. ६ लगेच.

चें दृढ व्रत ॥ ज्यां घेतलें दशरथा देखत ॥ तें मी अन्यथा नकरीं यथार्थ ॥ जाण निश्चित भरता तूं ॥ ५४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ भरतें मांडिलें निर्वाण ॥ देऊं पाहे आपुला प्राण ॥ प्रायोपवेशन करोनियां ॥ ५५ ॥ अयोध्ये नये श्रीरघुनाथ ॥ ऐसा जालासे इत्यर्थ ॥ तेणें दुःखी जाला भरत ॥ प्राणत्यागार्थ सिद्ध जाला ॥ ५६ ॥ सुमंतासि सांगे आपण ॥ मंदाकिनीतीर पावन ॥ तेथें करीं कुशास्तरण ॥ मज निजप्राण त्यागावया ॥ ५७ ॥ श्रीरामाविगळें राहणें ॥ तें सर्वथा निंद्य जिणें ॥ देह त्यागुन रामा देखतां मरणें ॥ तरी ब्रह्म पावणें परिपूर्ण ॥ ५८ ॥ राम न्यावया अयोध्येसी ॥ येथें मी आलों प्रतिज्ञेसी ॥ राम नपाळी माझि या लाजेसी ॥ मी प्राणासी त्यागीन ॥ ५९ ॥ सुमंताचें मनोगत ॥ प्राणत्यागीं रिघे भरत ॥ अयोध्येसि येईल रघुनाथ ॥ येणें लोभें पसरित कुशांतें ॥ ६० ॥ तें मी कुशास्तरणीं आपण ॥ नेघें अन्न नेघें जीवन ॥ येकाकीजैसा दीन ब्राह्मण ॥ तैसा जाण पडेन मी ॥ ६१ ॥ कृपा करील रघुनाथ ॥ तंववरी मी पडला असेन येथ ॥ कृपा नकरितांच निश्चित ॥ तैंच प्राणांत पैं माझा ॥ ६२ ॥ श्रीरामाचे लळेवाड ॥ राम नपुरवी माझें कोड ॥ तैं मज नाहीं देहाची चाड ॥ त्यजून धड निर्धड होईन ॥ ६३ ॥ श्रीरामीं जियावें यथार्थ ॥ रामध्यानें निमालिया नित्यमुक्त ॥ कां परलोक पावलिया तेथ ॥ कृपा दशरथ मज करी ॥ ६४ ॥ ऐसें रामा देखतां जाण ॥ भरतें शुद्धाचमन करोन ॥ कुशास्तरणीं घालोनि आसन ॥ नेत्र लावोनि बैसला ॥ ६५ ॥ तें देखोनि समस्त ॥ अवघे जाले हाहाभूत ॥ असत्यवादी नव्हे भरत ॥ प्राण निश्चित त्यागील ॥ ६६ ॥ श्रीरामाचे कृपेवीण ॥ भरत नवांचे अर्धक्षण ॥ रामध्यानीं होवोनि लीन ॥ सांडील प्राण निमिष्यार्धे ॥ ६७ ॥ ऐसें देखोनि रघुनाथ ॥ स्वयें भरतासि बोलत ॥ ह्मणे तुज हें क र्म अनुचित ॥ नव्हे निश्चित राजधर्म ॥ ६८ ॥ अंध पंगू कुष्ठी क्रूर ॥ रोगी सकामी दुर्धर ॥ देह त्यागिती ऐसे नर ॥ ज्ञानविचार हा नव्हे ॥ ६९ ॥ भरत ह्मणे कृपा न होतां ॥ कैंची आह्मांसी ज्ञानकथा ॥ कोटी अधर्म बैसोत माथां ॥ परी सर्वथा वांचेना ॥ ७० ॥ ॥ २ ॥ देखोनि भरताचें निर्वाण ॥ श्रीरामेंही वाहिली आण ॥ वसिष्ठचरणाचें प्रमाण ॥ दंडकारण्य त्यजीना ॥ ७१ ॥ पूर्णचंद्राची

१ अन्नोदक त्यागानें आत्मघाताच्या इच्छेनें बसणें. २ कुश गवताचें आसन. ३ आवडता. ४ निर्विकार, शरीररहित. ५ अयोग्य. ६ विषयी.

जावो शोभा ॥ मेरु पृथ्वीमाजी विरो उभा ॥ सुवर्ण पावो काळिमा प्रभा ॥ तरी व्रतारंभा त्यजीना ॥ ७२ ॥ पश्चिमे उगवो दिनकर ॥ येक होवोत सप्तसागर ॥ आतां प्रळय करो रुद्र ॥ तरी राजोत्तर नुलंघीं ॥ ७३ ॥ पतंग दीपाचा घोट भरू ॥ नभाची मोट बांधो लेंकरूं ॥ इंद्रातें मुखें गिळो उंदिरू ॥ तरी व्रतविचारू त्यागीना ॥ ७४ ॥ सूर्य अडखळोनि आडीं पडो ॥ मृगजळामाजी मेरू बुडो ॥ मक्षिका पांखीं आकाश उडो ॥ तरी मागें मुरडों मी नशकें ॥ ७५ ॥ रामें वाहिली निर्वाण आण ॥ भरत कुशास्तरणीं निर्वाण ॥ हाहाकारें गर्जती जन ॥ करिती रुदन अवघेही ॥ ७६ ॥ बोंब सुटली येकसरी ॥ आक्रंदें रडती नरनारी ॥ येथें साधांवा कोणकरी ॥ वनांतरीं आकांतु ॥ ७७ ॥ अयोध्ये न्यावया रघुनाथ ॥ वना उल्हासें आला भरत ॥ प्रतिज्ञाप्रमाणें दोहींचा अंत ॥ महाअनर्थ वोढवला ॥ ७८ ॥ बुडाली सूर्यवंशाची कीर्ती ॥ थोर वोढवली अपकीर्ती ॥ येव्हढी कैकेयीची ख्याती ॥ केली शांतीं स वांची ॥ ७९ ॥ राजा निमाला रामस्मरणें ॥ रामभरत निमती प्रतिज्ञापणें ॥ प्राण सांडील लक्ष्मण ॥ सीता शत्रुघ्न निमतील ॥ ८० ॥ मग येथोनि मागुती ॥ कोण जाईल अयोध्येप्रती ॥ जाली अवधियांची शांती ॥ कैकेयी युक्ती निजराज्या ॥ ८१ ॥ भविष्य जाणोनि संपूर्ण ॥ वसिष्ठ न बोले वचन ॥ जनासीं दुःख दारुण ॥ कोणासी कोण संबोखी ॥ ८२ ॥ दोघे सत्यवादी संपूर्ण ॥ दोघांचाही दुस्तर पण ॥ त्या दोघां बुझावी कोण ॥ दुःख दारुण सर्वांसी ॥ ८३ ॥ उपाव नचले निःशंक ॥ अवघियां पडिलें थोर अटक ॥ तेथें जालें अलोलिक ॥ आला वाल्मीक द्विजवरेंसी ॥ ८४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथतत्रसमागम्यवाल्मीकिसहिताद्विजाः ॥ भ्रातरौतौमहावीर्यौकाकुत्स्थौप्रशशंसिरे ॥ १ ॥ धन्यौयुवांराजपुत्रौधर्मज्ञौसत्यविक्रमौ ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम भरतापासीं ॥ वाल्मीकि येवोनि वेगेंसीं ॥ बोलता जाला उल्हासेंसी ॥ ह्मणे तुह्मी पुण्यराशी पुण्यपुरुष ॥ ८५ ॥ धन्यधन्य दशरथ पिता ॥ धन्यधन्य तुमच्या माता ॥ धन्यधन्य तुमच्या कथा ॥ लोकां समस्तां तारक ॥ ८६ ॥ तुमचेनि धैर्येंसी धैर्यता ॥ तुमचेनि वीर्यासी वीर्यता ॥ तुमचेनि शौर्यासी शौर्यता ॥ सत्यासी सत्यता तुमचेनी ॥ ८७ ॥ धन्यधन्य सूर्यवंशीं ॥ कीर्ति जो

१ कलंक, काळेपणा. २ बिहिरींत. ३ समजूत. ४ प्राप्तझाला. ५ मृत्युपावला. ६ विचारी. ७ उद्धार कारक.

डिली वंशानुवंशीं ॥ राज्यलोभ नाहीं दोघांसी ॥ यालागीं भेटीसी मी आलों ॥ ८८ ॥ वाल्मीकआश्रम चित्रकूटीं ॥ परी नघे
चि श्रीरामभेटी ॥ देखोनि दोघे बंधु संकटीं ॥ आलों उठाउठीं समाधाना ॥ ८९ ॥ दोघां द्यावया समाधान ॥ वाल्मीक आला
से आपण ॥ जाणोनि अनागत ज्ञान ॥ काय वचन बोलिला ॥ ९० ॥ ऐक स्वामी रघुनाथा ॥ अवधारीं धर्मज्ञा तूं भरता ॥ कां
हीं सांगेन तुमच्या हिता ॥ श्रीरामचरित्रा अतिगुह्य ॥ ९१ ॥ मज सांगातें ऋषिगण ॥ यावया जाण हेंचि कारण ॥ श्रीराम
चरित्र गुह्यज्ञान ॥ तुज संपूर्ण सांगावया ॥९२॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ जाणोनि अतिशयेंसी ज्ञान ॥ तें सांगों आले तपोधे
न ॥ श्रीरामगुह्य सांगावया ॥९३॥ देवऋषी राजऋषी ॥ आणि आले तपोनिधि ऋषी ॥ श्रीराम गुह्यज्ञानासी ॥ तुजपासीं सां
गावया ॥ ९४ ॥ तुह्मी दोघे महा हटी ॥ बैसलेति प्राणसंकटीं ॥ देखोनि ऋषि कृपादृष्टी ॥ आले गुह्यगोष्टी सांगावया ॥ ९५॥
ऐकोनि भरत सावधान ॥ सीता श्रीरामलक्ष्मण ॥ वनीं वसावयां हेंचि कारण ॥ जें रामें रावण वधावा ॥ ९६ ॥ हेंचि
देवांचें मनोगतें ॥ हेंचि ऋषींचें संमत ॥ रामें वधावा लंकानाथ ॥ हा सिद्धांत सर्वांचा ॥ ९७ ॥ श्रीरामराज्यासी विघ्न ॥ प
डावया हेंचि कारण ॥ तूं नेणसी तें गुह्यज्ञान ॥ प्राणांत दारुणें आग्रह करिसी ॥ ९८ ॥ देवकार्यालागीं जाण ॥ श्रीराम
सीता लक्ष्मण ॥ वनीं येवोनि आपण ॥ करावें गमन लंकेसी ॥ ९९ ॥ ऐसें तूं ह्मणसी आपण ॥ कोठें राम कोठें रावण ॥ त्या
सी वधावया काय कारण ॥ तेंही कथन अवधारीं ॥१००॥ तुवां केलिया अयोध्यागमन ॥ मागें राम सेवील दंडकारण्य॥ गंगा
तीरीं अतिपावन ॥ निवासँस्थान नासिक ॥१॥ गंगातटीं पंचवटी ॥ वनवासी पर्णकुटी ॥ श्रीराम रहिवास जगजेठी॥सीता गो
रटी समवेत ॥२॥ तेरावर्षें सामासावरी ॥ सुखें वनवास श्रीराम करी ॥ अंतींच्या साहामासा भीतरीं ॥ करील बोंहरी राक्षसां॥३॥ ॥ ३ ॥
लक्ष्मण देखोनियां दृष्टी ॥ पुत्रविरोधें छळावया साठीं ॥ शूर्पनखा वधू गोमटी ॥ कपटें पाठीं बैसों येईल ॥ ४ ॥ तिसी नाशिकीं
निर्नाशिकं ॥ सौमित्र करील आवश्यक ॥ तिचे कैंवारा त्रिशिरादिक ॥ त्यांसि रघुकुळटिळक वधील.॥ ५ ॥ रामा लावोनि मृगा

१ भविष्य. २ तप हीच संपत्ति ज्यांची असे ऋषीजन. ३ रहावया. ४ इच्छित. ५ भयंकर. ६ श्रवण करी. ७ वस्तीस्थान. ८ क्रंदन. ९ सुंदरी. १० नाकरहीत.

पाठीं ॥ रावण येवोनि पंचवटी ॥ सीता चोरोनि गोमटी ॥ लंकात्रिकूटीं ठेवील ॥ ६ ॥ सीताशुद्धीचे कार्यार्थ ॥ पंपेसी येईल
श्रीरघुनाथ ॥ तेथें भेटेल हनुमंत॥ परम आप्त निजसखा ॥ ७ ॥ श्रीराम सुग्रीवा सौजन्य ॥ करील हनुमंत आपण ॥ अमित
घेवोनि वानर सैन्य ॥ लंकागमन श्रीराम ॥ ८ ॥ वानर मिळतील महाबळी ॥ समुद्र बांधोनियां शिळीं ॥ लंके पुढे रवंदळी ॥
आंतुर्बळी करील ॥ ९ ॥ एके निजकरें सौमित्र ॥ अनेक वीर मारील चतुर ॥ छेदोनि रावणाचें शिर ॥ श्रीरामचंद्र निजविज
यी ॥ ११० ॥ सोडवील देवांची बांधवंडी॥ तोडील नवग्रहांची बेडी ॥उभवोनि श्रीरामराज्याची गुढी ॥ येईल तांतडी अयोध्ये
सी ॥ ११ ॥ वनीं वसतां श्रीरामासी ॥ त्रैलोक्यपावन कीर्ति त्यासी ॥ यालागीं ठेवोनि वनासी ॥ शीघ्र अयोध्येसी तूं जाय ॥१२॥
वाल्मीकाचें ऐकोनि वचन ॥ भरतासी हर्षाचें स्फुरण ॥ सांडोनियां कुशांचें आस्तरण ॥ केलें नमन ऋषीसी ॥ १३ ॥ भरत
ह्मणे वाल्मीकमुनी ॥ सुखी जालों मी तुझ्यावचनीं ॥ श्रीराम ठेवोनियां वनीं ॥ शीघ्रगमनीं मी जातों ॥१४॥ भरताचा उल्हास
देखोन ॥ वाल्मीकें दिधलें आलिंगन ॥ भरतें केलें साष्टांगनमन ॥ सुखसंपन्न तेणें राम ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ आल्हादितस्त
दातेनवाक्येनशुभदर्शनः ॥ रामःसंहृष्टवदनस्तानृषीनभ्यवादयत् ॥ ३ ॥ टीका ॥ वाल्मीक येवोनि आपण ॥ भरतासी दिधलें
समाधान ॥ वनवासी रघुनंदन ॥ भरतें वचन मानिलें ॥ १६ ॥ तें ऐकोनि रघुनंदन ॥ अत्यंत जाला सुखसंपन्न ॥ येकला आ
कळी त्रिभुवन ॥ येव्हढें स्फुरण त्या आलें ॥ १७ ॥ सुख दाटलें संपूर्ण ॥ बाहू थरकती उल्हासोन ॥ हरिखें नाचे लक्ष्मण ॥ वा
ल्मीकवचन ऐकोनी ॥ १८ ॥ परमानंदें रघुनंदन ॥ केलें वाल्मीकासी नमन ॥ येरें देवोनि आशीर्वचन ॥ केलें गमन स्वाश्र
मा ॥ १९ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ ऐकोनि वाल्मीकाचें वचन ॥ भरत पावला समाधान ॥ अयोध्या गमन अवधारा ॥२०॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडे येकाकारटीकायांभरतसमाधानोनामसप्तदशोध्यायः ॥ ॥ १७ ॥ ओव्या ॥ १२० ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सदय. २ दगडांनीं. ३ अनर्थ. ४ शूर, जीवावर उदार असे. ५ बंधन, ६ आसन. ७ व्यापी. ८ आशिर्वाद.

भा·रा·अ·अ·१८
रामाच्या पादुका घेऊन भरत सैन्यासह अयोध्येस परत येत आहे

॥ श्रीदशरथात्मजायनमः ॥ ॥ भरतें धांवोन आपण ॥ दृढ धरिले श्रीरामचरण ॥ अश्रु चालिले संपूण ॥ तेणें चरणक्षाळण श्रीरामा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ स्वस्थगात्रस्तुभरतोवाचासंसजमानया ॥ कृतांजलिरिदंवाक्यंराघवंपुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥टीका॥ स्वेदे रोमांच रवरवित ॥ तेणें सर्वांग डवडवीत ॥ हरिखें उत्कंठित जालें चित्त ॥ सद्गदीत पैं कंठ झाला ॥ २ ॥ विकळ वाचा होवोनि ठाईं ॥ विनटोनियां श्रीरामपाईं ॥ अंजळीपुट जोडोनि पाहीं ॥ भरत लवलाहीं विनवितु ॥३॥ करोनियां कुशास्तरण ॥ तुजवरी देत होतों प्राण ॥ हा माझा अपराध दारुण ॥ क्षमा संपूर्ण करीं स्वामी ॥ ४ ॥ भूतीं पृथ्वी नांगरून ॥ दाढी घालोनि करिती दहन ॥ जीवनें सहित लाताऊन ॥ कर्दमकंदन जन करिती ॥ ५ ॥ तो अपराध धरून नमनें ॥ पाळित्या पोळित्यां देवोनि दिव्यान्न ॥ जना सुखी करीं संपूर्ण ॥ तैसें जाण क्षमा कीजे ॥ ६ ॥ श्रीराम आमची जननी ॥ आह्मीं तुह्मीं अपत्यें तान्हीं ॥ माझा अपराध नमानीं ॥ ह्मणोनि लोटांगणीं वंदिलें ॥७॥ तुझे वंदोनि चरण ॥ मी करितों अयोध्यागमन ॥ ऐसें बोलोनि करी रुदन ॥ मूर्छापन्न तो पडला ॥ ८ ॥ भरताचें प्रेम देखोन ॥ कळवळिला श्रीरघुनंदन ॥ धांवोनि उचलिला आपण ॥ समाधान स्वयें वदे ॥ ९ ॥ आह्मी तुह्मी चवघेजण ॥ येका पिंडाचे उत्पन्न ॥ कोणाचा अपराध मानी कोण ॥ वृथा उद्विग्ने तूं कां होसी ॥ १० ॥ जीभ रगडलिया दांताबुडी ॥ कोप आलिया कडाडी ॥ जीभ तोडी कीं दांत पाडी ॥ तैसी परैंवडी आह्मां तुह्मां ॥ ११ ॥ टाळी पिटतां हातोहात ॥ हाता दुःख वाटे कां सुख होत ॥ तैसे आह्मी तुह्मी येकात्मता ॥ अगाध अद्भुत आल्हादु ॥ १२ ॥ ऐसें आश्वासून पूर्ण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ ह्मणे भरता अयोध्येकरीं गमन ॥ येरें वचन वंदिलें ॥ १३ ॥ श्रीराम आज्ञा अतितांतडी ॥ भरत निघतां लवडसैवडी ॥ पायीं वळलीसे वेंगडी ॥ पडे मुरकुंडी मूर्छित ॥ १४ ॥ मन विगुंतलें रामापासीं ॥ नयन विगुंतलें रामरूपासी ॥ पाय वोढिती रामदर्शनासी ॥ गती भरताची खुंटली ॥ १५ ॥ वाचा विगुंतली रामनामासीं ॥ श्रवेंण विगुंतले रामकीर्तनासी ॥ क्रिया विगुंतली रामभक्तीसी ॥ गती भरताची खुंटली ॥ १६ ॥ प्राण पांगुळला रामापासीं ॥ जी

---

१ पायधुणें. २ धर्म. ३ स्तब्ध. ४ नमस्कारून, लागून. ५ अडकर. ६ विसल कालवणें. ७ जाळणार. ८ बालकें. ९ दुःखी १० परी, स्थिति. ११ सत्वर. १२ कर्ण.

व विनटला श्रीरामासीं ॥ इंद्रियें पारखीं जालीं त्यासी ॥ गती भरताची खुंटली ॥ १७ ॥ श्रीरामाची अनन्यप्रीती ॥ भरताची अगाध स्थिती ॥ देखोनि श्रीराम सुखावे चित्तीं ॥ काय त्याप्रती बोलतु ॥ १८ ॥ भरता ऐकें गुह्य गोष्टी ॥ माझें प्रेम तुझ्या पोटीं ॥ तेचि पोटीं कैकेयी खोटी ॥ ह्रदयीं गांठी नधरावी ॥ १९ ॥ मज धाडिलें वनवासासी ॥ सीता पाईं धाडिली वनासी ॥ हें शल्य तुझ्या मानसीं ॥ अहर्निशीं सलताहे ॥२०॥ जे ह्रदयीं माझें पूर्णप्रेम ॥ तेथें नसावा द्वेष विषम ॥ ऐसें बोलतां श्रीराम ॥ भरत निर्भ्रम पडे पुढती ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंब्रुवाणंरामंतुवसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ प्रयच्छपादुकेपुत्रभरतायमहात्मने ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामप्रेमें प्रेमळ ॥ रामविरहें अतिव्याकुळ ॥ भरत देखोनियां विकळ ॥ तंव वसिष्ठ कृपाळु बोलतु ॥२२॥ त्यागोनियां श्रीराममूर्ती ॥ भरतासी गमनीं नाहीं शक्ती ॥ देखोनि गुरुकृपा मूर्ती ॥ काय रामाप्रती बोलतु ॥ २३ ॥ अतिआल्हादें अयोध्येप्रती ॥ भरत जाय शीघ्र गती ॥ ऐसी श्रीरामा आहे युक्ती ॥ ते त्वां निश्चिती करावी ॥ २४ ॥ तुझ्या पादुका रघुनाथा॥ ठेवीं भरताचिये माथां ॥ तेणें आल्हादें तत्वतां ॥ अयोध्ये जातां उल्हासु ॥ २५ ॥ श्रीराम न घाली पायतन ॥ करावया दीनोद्धारण ॥ तारावया वृक्षवल्ली पाषाण ॥ वनीं विहरणें अन्हवाणी ॥ २६ ॥ रामासि कांटे नरुपती पाईं ॥ कंटक उद्धरती रामापांईं ॥ अडखळतां ठाईंचे ठायीं ॥ पाषाण तेही उद्धरती ॥ २७ ॥ रामपादुका सुवर्णभूषण ॥ आवडी वागवी लक्ष्मण ॥ त्याही केल्या भरतार्पण ॥ गुरुवचन वंदोनी ॥ २८ ॥ राम पादुका आलिया हाता ॥ उल्हास भरताच्या चित्ता ॥ पादुका प्रतिघून माथां ॥ आल्हादता काय बोले ॥ २९ ॥ श्रीरामपादुका ठेवितां माथां ॥ जगीं हरपँली द्वेष विषमता ॥ ते मी कैंची आणूं आतां ॥ निजमाता द्वेषावया ॥ ३० ॥ कैंकेयीवरदें वनप्रयाण ॥ दूषण नव्हे तें रामा भूषण ॥ वाल्मीकवचनें कळली खूण ॥ आतां कोण द्वेषील ॥ ३१ ॥ भरत आणि स्वयें शत्रुघ्न ॥ वंदोनि वसिष्ठाचे चरण ॥ करोनि श्रीरामासि नमन ॥ काय आपण बोलतु ॥३२॥ तुझ्या पादुका ठेविल्या माथां ॥ तुज भेटल्याविण रघुनाथा ॥ नाहीं उतरणें सर्वथा ॥ तिन्हीअवस्था त्रिकाळीं ॥ ३३ ॥ पादुका

१ संलग्न झाला. २ परतंत्र. ३ कोपकारणवाण. ४ मानरहीत. ५ चालणें. ६ कांटे. ७ नष्ट झाली. ८ जागृति, स्वप्न, सुषुप्ती.

माझें निजजीवन ॥ पादुका माझें देवतार्चन ॥ पादुका माझें निजपूजन ॥ नित्यध्यान चरणाचें ॥ ३४ ॥ तुझ्या पादुका जी श्रीरामा ॥ त्या तंव माझा परमात्मा ॥ वर्णूनि पादुकाचा महिमा ॥ वंदोनि श्रीरामा निघाला ॥३५॥ जातां घालोनि लोटांगण ॥ भरत काय बोले आपण ॥ वसिष्ठादि रामलक्ष्मण ॥ अवघेजण अवधारा ॥ ३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ नंदिग्रामेगमिष्यामिमातरं भ्रातरंविना ॥ तत्रदुःखमिदंसर्वंसहिष्येराघवंविना ॥३॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाचें अनुज्ञेनें ॥ मी करितों अयोध्ये गमन ॥ परी तेथें श्रीरामावांचोन ॥ अयोध्याभुवनीं वसेना ॥ ३७ ॥ निजराज्यातें त्यागुनी ॥ पिता प्रवेशे वैकुंठभुवनीं ॥ श्रीरामा सांडोनियां वनीं ॥ मी राजभैवनीं राहेना ॥ ३८ ॥ विनंती करितों मी समस्तां ॥ नंदिग्रामीं राहीन आतां ॥ अयोध्याराज्यभार तत्वतां ॥ होय चालविता तेथोनी ॥ ३९ ॥ भद्रीं नदेखतां रघुनाथा ॥ मज नावरे दुःखावस्था ॥ यालागिं अयोध्ये नवजातां ॥ राज्यभार माथां शत्रुघ्ना ॥४०॥ रामावीण अयोध्या दृष्टी ॥ देखतां मज दुःखकोटी ॥ यालागिं तिची नघें भेटी ॥ ते वस्तीची गोष्टी रुचेना ॥ ४१ ॥ नंदिग्रामीं करोनि वस्ती ॥ अयोध्येसि निजराज्याची स्थिती ॥ माझे जाण अनुमत्तीं ॥ शत्रुघ्नाहातीं करवीन ॥ ४२ ॥ श्रीरामपादुका पुढें जाण ॥ भरत शत्रुघ्न दोघे जण ॥ अयोध्या निजराज्य लक्षण ॥ करिति संपूर्णपादुका ॥ ४३ ॥ पादुकाचा प्रतापपूर्ण ॥ अयोध्येकडे पाहील कोण ॥ कळिकाळ वोळंगैती आंगवण ॥ राज्यलक्षण पादुका ॥ ४४ ॥ रामपादुका ऐकतां कर्णीं ॥ यम काळ येती लोटांगणीं ॥ इंद्रादिक लागती चरणीं ॥ राज्यलक्षणीं पादुका ॥ ४५ ॥ पादुकासामर्थ्यें सामर्थ्यता ॥ त्याभाग्यें आलिया माझ्या हाता ॥ त्या म्यां दृढ वाहिल्या माथां ॥ कृपावंता श्रीरामा ॥ ४६ ॥ श्रीरामवियोगाचें दुःख ॥ पादुका पावतां गेलें निःशेष ॥ पादुका पाहतां स्वानंदसुख ॥ अत्यंतिक श्रीरामा ॥ ४७ ॥ पुढती भेटे श्रीरघुनाथ ॥ तंववरी माझें हेंचि व्रत ॥ मस्तकीं पादुका स्वतंत्र ॥ स्वानंदयुक्त वाहीन ॥ ४८ ॥ राम राहिला वनवासीं ॥ विसरलें त्या दुःखासी ॥ पादुकारूपें मज पासी ॥ अहर्निशीं श्रीराम ॥ ४९ ॥ तुजसी वियोग रघुनाथा ॥ येथोनि मज नाहीं आतां ॥ उल्हास भरताचिया चित्ता ॥ स्वानं

१ आज्ञेनें. २ राजमाहालांत. ३ पायींलागतात.

दता गर्जतु ॥ ५० ॥ ऐकोनि भरताचें वचन ॥ श्रीराम जाला सुखसंपन्न ॥ दोघांहीं दिधलें आलिंगन ॥ भरतशत्रुघ्न सुखरूप ॥५१॥ चौदावर्षी चौदादिवसीं ॥ मी येईन नेमेसीं ॥ संदेह नधरावा मानसीं ॥ मी तुजपासीं निभ्रांतें ॥५२॥ ऐसें बोले श्रीरघुनंदन ॥ यथार्थ मानी भरतशत्रुघ्न ॥ दोन्ही करसंपुष्ट जोडून ॥ साष्टांगी नमन त्याहीं केलें ॥ ५३ ॥ बंधु बंधूस जाला येकभाव ॥ बंधु बंधूसीं प्रेम अपूर्व॥यालागिंचित्रकुटासि बांधव॥ठेविलें नांव श्रीरामें॥५४॥ चवघा बंधूंसी येकात्मता॥चित्रकूटीं आली हाता॥ यालागिं बांधव हें नाम तत्वतां॥स्वभावता चित्रकूटा॥५५॥लागोनि श्रीरामाचे चरणा॥वंदोनि जानकी लक्ष्मणा॥तिघां करोनि प्रदक्षिणा॥ भरत शत्रुघ्ना उल्हासु ॥५६॥रामपादुका ठेवोनि शिरीं॥दोघे बैसले रथावरी॥ निशाणें वाहाटिल्या भेरी॥ निजगजरीं निघाले ॥ ५७ ॥ श्रीरामें निजमाता ॥ संबोखिल्या सुखरूपता ॥ त्यांच्या चरणीं ठेविला माथा ॥ त्याही समस्ता बोळविल्या ॥ ५८ ॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ तिहीं वंदोनि रघुनंदन ॥ होवोनियां सुखसंपन्न ॥ अयोध्यागमन तिहीं केलें ॥ ५९ ॥ निजगजरीं अतिउल्हासीं ॥ भरत आला प्रयागासी ॥ भेटोनियां भरद्वाजासी ॥ वृत्तांत त्यापासीं सांगितला ॥६०॥ श्रीरामाच्या निजपादुका ॥ देखोनि भरताचे मस्तका ॥ भरद्वाज पावला हरिखा ॥ ह्मणे धन्य तिहींलोकीं भरता तूं ॥ ६१ ॥ परमानंदें परिपूर्ण ॥ भरता दिधलें आलिंगन ॥ देवोनियां आशीर्वचन ॥ अयोध्ये गमन करविलें॥६२॥गंगा उतरोनि झडकरीं ॥ गुहकाचे निजनगरीं॥ भरत आला शृंगवेरपुरीं ॥ गजभारीं गर्जतु ॥ ६३ ॥ रामपादुका देखोनि शिरीं ॥गुहक लोटांगण करी ॥ भरत चरण वंदी शिरीं॥ हर्षे निर्भरी नाचतु ॥ ६४ ॥ रामपादुका आल्या हाता ॥ त्या तुवां प्रेमें ठेविल्या माथां ॥ थोर भाग्य तुझें भरता ॥ तूं पढियंता श्रीरामा ॥ ६५ ॥ भेटि देवोनि गुहकासी ॥ परम सुख जालें त्यासी ॥ भरत निघाला अयोध्येसी ॥ निजसैन्येसी सत्वर ॥ ६६॥ अयोध्या देखोनि भरता ॥ सुख नुपजे त्याच्या चित्ता ॥ तेथें माता ठेवोनि समस्ता ॥ होय निघता नंदिग्रामा ॥ ६७ ॥ भ्रातृवत्सल भरतवीर ॥ रथीं बैसोनियां शीघ्र ॥ रामपादुकीं मंडितांशिर ॥ आला सत्वर नंदिग्रामा ॥ ६८ ॥ नंदिग्रामीं बाह्यप्रदेशीं ॥

१ संशय. २ सम. ३ हातजोडून. ४ जोरानें. वाजवल्या. ५ आश्वासिल्या. ६ आनंद. ७ उल्हासें. ८ आवडता. ९ शृंगारिलें आहे मस्तकज्याचें.

रामपादुका स्थापोनि शिर्शी ॥ भरतराजा राजऋषी ॥ जाला तापसी अनुतापें ॥ ६९ ॥ नगरीं त्यजोनि समस्त माता ॥ अनुकूल त्यजोनि निजकांता ॥ राज्यभोगा नातळतां ॥ श्रीरामव्रता अनुसरला ॥ ७० ॥ वनवासी श्रीरघुनाथ ॥ जें जें व्रत आचरत ॥ तें तें अंगिकारी भरत ॥ तोही श्लोकार्थ अवधारा ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ जटावल्कलधारीचमुनिवेषधरःप्रभुः ॥ नंदिग्रामेवसेद्वीरःससैन्योभरतस्तदा ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ राज्यवैभव त्यजोनि दुरी ॥ जटा वल्कलें चीरधारी ॥ रामपादुका स्थापोनि शिरीं ॥ जळ फळाहारी निर्वाहो ॥७२॥ जंव होय श्रीरामाचें आगमन ॥ तंववरी करणें नाहीं भोजन ॥ दृष्टी पाहणें नाहीं अन्न ॥ देहवर्तनें जळफळीं ॥७३॥ श्रीरामपादुकाचें भजन ॥ श्रीरामपादुकाचें पूजन ॥ श्रीरामपादुकाचें निजध्यान ॥ स्मरण चिंतन रामाचें ॥७४॥ रामपादुकीं छत्रधरी ॥ आतपत्र मुक्त झल्लरी ॥ कनकदंड घेवोनि करीं ॥ निरंतरी ढाळितु ॥ ७५ ॥ श्रीरामनाम स्मरतां ॥ अराणूंक नाहीं भरता ॥ मेळवोनि साधूसंतां ॥ श्रीरामकथा अनुवादे ॥७६॥ श्रीरामआज्ञा मानोनि माथां ॥ भरत अयोध्ये आला मागुता ॥ त्याच्या पादुका येकाग्रता ॥ होय भजता अतिप्रीती ॥ ७७ ॥ श्रीरामाचें निजवचन ॥ त्यासी सर्वस्वें विकिला प्राण ॥ अयोध्याराज्य संरक्षण ॥ करी शत्रुघ्न भरताज्ञे ॥७८॥ भरत आज्ञे अतिसादर ॥ शत्रुघ्न आठही प्रहर ॥ आज्ञाधारी निरंतर ॥ अणुमात्र नुलंघी ॥७९॥ बहुतापरी अनुष्ठानी ॥ त्यांमाजि भरत महामुनी ॥ विनटलासे श्रीरामभजनीं ॥ अनुदिनीं तन्निष्ठ ॥८०॥ नंदिग्रामीं बाह्यप्रदेशीं ॥ भरत राहिला मुनिवेषेसीं ॥ तेथें योगी दिगंबर संन्यासी ॥ येती त्यापासीं दूरस्थ ॥८१ ॥ आले तपोराशी ऋषिगण ॥ आगमी निगमी अतिसज्ञान ॥ जपी ध्यानी मुमुक्षुजन ॥ साधु सज्जन तेथें आले ॥८२ ॥ देशोदेशींच्या प्रजा प्रधान ॥ श्रवणीं श्रद्धाळू बहुत जन ॥ अंजुळीपुट जोडून ॥ उभा शत्रुघ्न वचनार्थी ॥ ८३ ॥ भरत मुख्य रामायण ॥ श्रवणें होतसे समाधान ॥ देखोनि पादुकाचें भजन ॥ विस्मित जन अवघेही ॥ ८४ ॥ भरताचे नित्यसंगती ॥ श्रवण स्मरण अहोरातीं ॥ देखोनि श्रीरामाची भक्ती ॥ सुखी होती समस्त ॥ ८५ ॥ श्रीरामपादुका ठेवोनि माथां ॥ भरत अयोध्ये

१ मस्तकीं. २ नरपशांतां. ३ वल्कलधारी, ४ छत्र. ५ मोर्ती. ६ फेकणें., फिरविणें. ७ विश्रांति. ८ कथनकरी. ९ तल्लीनझाला.

आला असतां ॥ राज्यीं नाहीं अधमकथा ॥ अकर्मवार्ता असेना ॥ ८६ ॥ कैसी राजाज्ञा समर्थ ॥ प्रजा सत्यवादी समस्त ॥
स्वधर्मकर्मी नित्य रते ॥ श्रीरामभक्त श्रद्धाळू ॥८७॥ राज्यामाजील निजजन ॥ स्वभावेंसी श्रीरामस्मरण ॥ करितां जीवीं की
र्तन ॥ रामचिंतन अहर्निशीं ॥ ८८ ॥ ऐकोनि भरताचें शीळ ॥ देशोदेशींचे भूपाळ ॥ उपायेंनें घेवोनि प्रबळ ॥ येती सकळ भे
टिसी ॥ ८९ ॥ रत्न धन गज वाजीसी ॥ राजे आणिती भेटीसी ॥ भरत नातळे पै त्यांसी ॥ निजमानसीं निरपेक्ष ॥ ९०॥ स्म
रतां श्रीरामाचें नाम ॥ मावळले क्रोध काम ॥ निघोनि गेला लोभसंभ्रम ॥ भरत निष्काम अवधारा ॥ ९१ ॥ भेटी परतवोनि
समस्त ॥ राजे सन्मानें स्वयें गौरवीत ॥ रामप्रतापें अतिविख्यात ॥ उदार भरत तिहीं लोकीं ॥ ९२ ॥ रामस्मरणें प्रज्ञाप्रबु
द्धु ॥ श्रीरामाचा कनिष्ठबंधु ॥ भरत भजनीं अगाध बोधु ॥ वसे स्वानंदु नंदिग्रामीं ॥ ९३ ॥ ऐसिया अगाधस्थिती ॥ भरता
नंदिग्रामीं वस्ती ॥ वनवासीं श्रीरघुपती ॥ करील ख्याती ते ऐका ॥ ९४ ॥ निजराज्याची लोभप्राप्ती ॥ मी निःशेष त्यजूनि र
घुपती ॥ अयोध्या कांड केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ ९५॥ सापत्न मातेची वचनोक्ती ॥ श्रीरामें पाळोनि अति प्रि
ती ॥ अयोध्या कांड केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ ९६ ॥ देह त्यागितां नृपती ॥ भाक न सांडी श्रीरघुपती ॥ अ
योध्या कांड केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ ९७ ॥ कौसल्या मातेचिया काकुळती ॥ श्रीरामें मौन धरोनि निश्चिती ॥
अयोध्या कांड केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ ९८ ॥ सीता चरणीं चाले वनाप्रती ॥ दुःख नमानूनि सीतापती ॥ अयो
ध्या कांड केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ ९९ ॥ लक्ष्मणाच्या क्षोभोक्ती ॥ क्षोभ नमानूनि रघुपती ॥ अयोध्याकांड
केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ १०० ॥ भरत नेऊं आला प्रीतीसी ॥ त्यासि बोळऊनी सुखस्थिती ॥ अयोध्याकांड
केलें समाप्ती ॥ करोनि वस्ती वनवासीं ॥ १ ॥ त्यजोनि निजराज्य प्रचंड ॥ वैभवासि देवोनि दंड ॥ नानाभोगाचें ठेंचलें तों ॥ ३ ॥
ड ॥ अयोध्याकांड संपविलें ॥२॥ दुःख वोढवलें वितंड ॥ तें स्वयें केलें खंडविखंड ॥ मोहाचें करोनि काळें तोंड ॥ अयोध्याकांड

१ तत्पर. २ नजराणे. ३ नस्पर्शे. ४ प्रेमानें. ५ क्रोधवचन. ६ परतपाठवून. ७ प्राप्तझालें.

संपविलें ॥ ३ ॥ अभिमान अतिअवघड ॥ भरडिला जैसा मूग कांकडे ॥ परिपाकीं करोनि गोड ॥ अयोध्याकांड संपविलें ॥४॥
दुस्तर वन भय दुर्घडें ॥ त्या भयाचें ठेंचोनि तोंड ॥ वनवास करोनियां गोड ॥ अयोध्याकांड संपविलें ॥ ५ ॥ या उपरी रघुनं
दन ॥ सेवोनि दंडकारण्य ॥ वधील त्रिशिरा खर दूषण ॥ राक्षसदळण श्रीराम ॥ ६ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ अगाध कथा
रामायण ॥ परमानंदें रसाळ पूर्ण ॥ दंडकारण्य रहिवासु ॥ ७ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेअयोध्याकांडेयेकाकारटीकायांभर
तअयोध्यागमननंदिग्रामवासोनामअष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१०७॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ १११॥
एकंदरपूर्वसंख्या ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २१११ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ एवंसंख्या ॥ ॥ २१७८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥ अयोध्याकांड समाप्तं ॥

१ लढा. २ भयंकर. ३ राक्षसांतक.

॥ इति श्रीभावार्थरामायणे अयोध्याकांडं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणे अरण्यकांड प्रारंभः ॥

भा० अरण्यकां० अ० १
रा०
ल०
सी०
सु०

॥ श्रीगणाधिपतयेनमः ॥ श्रीराम चूतवृक्ष प्रबळ ॥ त्यावरी वाल्मीकी कवि कोकिळ ॥ नारदवसंतें फुटे कोंळे ॥ मधुराक्षरीं आलापु केला ॥ १ ॥ त्या मधुराक्षरामाजीं मधुर ॥ श्रीरामनाम हें सुखसार ॥ सुखी केलें चराचर ॥ सुखें शंकर डुल्लतसे ॥ २ ॥ उफराटे राम ये अक्षरीं ॥ मरा मरा येहीं उत्तरीं ॥ नारद वाल्मीकासी उपदेश करी ॥ दो अक्षरीं उद्धरला ॥ ३ ॥ नाम शुद्ध अथवा अशुद्ध ॥ जो जपे तो पावन शुद्ध ॥ श्रीरामनाम जगद्वंद्य ॥ परमानंद हरिनामें ॥ ४ ॥ चोरटा वाल्मीक संसारीं ॥ हेंही नामाची गौणं थोरी ॥ नाम पावन जगदोद्धारीं ॥ नामें उद्धरी महापातकी ॥ ५ ॥ इतर कवी गजगजरी ॥ वाल्मीक वनगजकेसरी ॥ श्रीरामनामें सिंहनादकरी ॥ रान भरी नवरसा ॥ ६ ॥ नवरसांचा रसिकू ॥ नवरंगज रघुकुळटिळकु ॥ श्रीरामनामाचा येकेकश्लोकु ॥ सुखदायकु नवरसां ॥ ७ ॥हास्यादि नवरस वृत्ती ॥ श्रीरामरसें त्यासी सुखप्राप्ती ॥ वाल्मीक नामाच्या नामोक्ती ॥ पावन होती कविकुळें ॥ ८ ॥ श्रीरामनामेंविण जें तोंड ॥ तें केवळ जाणा चर्मकुंड ॥ भीतरीं जिव्हा चार्मखंड ॥ कविलकाटें काटली ॥ ९ ॥ ऐकतां कथा रामायणी ॥ नवरस पापा होय धुणी ॥ नामें उद्धरली कुंटणी ॥ पवित्र वाणी श्रीरामनामें ॥ १० ॥ श्रीरामकथेची नव्हाळी ॥ शेषवंदी स्वयें पाताळीं ॥ शिववंदी प्रेमेसमेळीं ॥ कथा भूतळीं जगद्वंद्य ॥ ११ ॥ तें शतकोटी रामायण ॥ हें आकळूं शके कोण ॥ तेथें मी अपुरतें दीन ॥ कथा जनार्दन स्वयें वदवी ॥ १२ ॥ करितां लिंगदेहाचें मर्दनें ॥ तेंचि जन मानिती अर्दनें ॥ यालागिं नावें श्रीजनार्दन ॥ निजव्याख्यान शास्त्रार्थें ॥ १३ ॥ असो काय काज बहुशास्त्रार्थें ॥ मुख्य कथा श्रीराम येथें ॥ तेंचि श्रवण करावें ग्रंथें ॥ शोधितां चित्तें अवधारा ॥ १४ ॥ भरत आलिया अयोध्येसी ॥ मागें श्रीराम वनवासी ॥ काय वर्तलें येरा दिवसीं ॥ तें कथेसी अवधारा ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रतियातेतुभरतेवसन्रामस्तदावने ॥ लक्षयामाससोद्वेगमथौत्सुक्यतपस्विनं ॥ १ ॥ राममालोक्यनिरतांस्तानलक्षयदुत्सुकान् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ भरत अयोध्ये गेलियावरी ॥ मागें चित्रकूटवासी ऋषीश्वरीं ॥ अतिउद्वेगेसीं चिंतेकरी ॥ परस्परीं बोलती ॥ १६ ॥ तें येवोनि श्रीरामाप्रती ॥ खुणावोनियां गुज

१ आम्रवृक्ष. २ स्वर. ३ क्षमा, उणी. ४ हत्ती प्रमाणे गजर करणारे. ५ सिंह. ६ रंगमूर्ति;७ मनोविकार. ८ चामड्याचा तुकडा. ९ क्षालण. १० चमत्कार. ११ नाश. १२ वध. १३ पवित्र.

बुजती ॥ तें देखोनियां श्रीरघुपती ॥ शंकित चित्तीं स्वयें जाला ॥ १७ ॥ भरत आला होता सैन्येंसी ॥ कांहीं उपद्रव जाला ऋ
षींसी ॥ किंवा कांहीं मजपासी ॥ अधर्मासी देखिलें ॥ १८ ॥ अथवा लक्ष्मणें यांसी ॥ कांहीं दिधलें अपमानासी ॥ किंवा कां
हीं सीतेपासी ॥ अधर्म ऋषीं देखिला ॥ १९ ॥ ऐसी अतिचिंता श्रीरामासी ॥ तंव तें कळों सरलें जाजळऋषीसी ॥ तो येवोन रा
मापासी ॥ सत्वरेंसी बोलतु ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ कृतांजलिरुवाचेदमृषिर्जाजलिकस्तदा ॥ अथर्पिजरयावृद्धस्तपसानियतें
द्रियः ॥ ३ ॥ चलनंतातवैदेह्यास्तपस्विषुविशेषतः ॥ त्वन्निमित्तमिदंतावत्तापसान्प्रतिवर्तते ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ जाजळीऋषी
अतिवृद्ध ॥ तापसांमाजि अतिप्रसिद्ध ॥ इंद्रियनेमीं अतिअगाध ॥ प्रज्ञाप्रबुद्ध ऋषिवर्य ॥ २१ ॥ ऐसा जोकां ऋषिजाज
ळी ॥ तेणें करोनियां कृतांजळी ॥ मृदु मधूर वाक्यें मंजुळी ॥ श्रीरामाजवळी बोलतु ॥ २२ ॥ श्रीरामापासोनि दुश्चरित ॥ न
घडे जागृति स्वप्न सुषुप्तींत ॥ तुझेनि नामें दुष्कृती तरत ॥ तो तूं साशंकित कां होसी ॥ २३ ॥ तुझेनिं मुखचंद्रें चंद्र निष्कळंक॥
त्या तुझें देखतां श्रीमुख ॥ कोटी जन्माचें हरे दुःख ॥ परम सुख कोंदाटे ॥ २४ ॥ लक्ष्मणापासोनि अनुचित ॥ मूर्खही सत्य नमा
नित ॥ तुझियाभक्तापासोनि अकृत्य ॥ नघडे निश्चित श्रीरामा ॥ २५ ॥ निजभक्ताचें अनुचित ॥ तें तूं करिसी अतिपुनीत ॥ प्र
ल्हादें करविला पितृघात ॥ कीर्ति लोकांत अति पावन ॥ २६ ॥ प्रल्हादाचा पितृघात ॥ वंद्य केला त्रैलोक्यांत ॥ जे निजर्माये
चा करिती अंत ॥ ते तूं अतिआप्त मानिसी ॥ २७ ॥ मातृघात पितृघात ॥ जे जे करिती तुझे भक्त ॥ ते ते मानिसी परम आप्त॥
अतिपुनीत तिहींलोकीं ॥ २८ ॥ मातृघातकी परशुराम ॥ पितृघातकी प्रल्हाद परम ॥ या दोघांचें स्मरतां नाम ॥ भेटे परब्र
ह्म स्वानंदें ॥ २९ ॥ प्रल्हाद भक्त मुगुटमणी ॥ पढविला प्रातःस्मरणीं ॥ दुजा ब्रह्मचारी शिरोमणी ॥ वेदीं पुराणीं वाणिजे
॥३०॥ याहूनि सौमित्र परम भक्त ॥ सखा आणि अतिपुनीत ॥ यापासोनि अनुचित ॥ नघडे निश्चित श्रीरामा ॥ ३१॥ सीता ॥ १ ॥
तुझी धर्मपत्नी ॥ अयोनिजा जनकनंदिनी ॥ अधर्म तियेपासोनी ॥ जागृती स्वप्नीं घडेना ॥ ३२ ॥ अधर्माची आशंकता ॥

१ इंद्रियें दमन करण्यामध्यें. २ अतिज्ञाता. ३ निर्दैत. ४ पापी. ५ व्यापी. ६ पवित्र. ७ पवित्र. ८ अग्निचा. ९ वर्णीता. १० योनीसंभवविरहीत.

तुह्मांमाजि नाहीं श्रीरघुनाथा ॥ ऋषी बोलती जे वार्ता ॥ ते ऐक आतां सांगेन ॥ ३३ ॥ जनस्थानीं वसते जे जन ॥ त्या तापसांचें
अतिकंदनें ॥ राक्षसीं केलें अन्योन्य ॥ तें भय सांगती ऋषिवर्य ॥ ३४ ॥ त्या महाभयाची वार्ता ॥ ऋषि शंकले तुज सांगतां ॥
मज हातीं तुज श्रीरघुनाथा ॥ तिहीं कथा सांगविली ॥ ३५ ॥ तापसां करी कोण बाधु ॥ ऐसा पुससी संबंधु ॥ रावणाचा धाक
टा बंधु ॥ खर नामें अगाध राक्षसतो ॥ ३६ ॥ त्रिशिरा आणि खर दूषण ॥ हे तिघे बंधु सखे जाण ॥ चवदा सहस्र राक्षससैन्य ॥
जनस्थानीं वसविती ॥ ३७ ॥ त्या राक्षसांभेणें भयाभीत ॥ तुझा आश्रय करोनि येथ ॥ ऋषि राहिले समस्त ॥ राक्षसां अंत
श्रीरामें ॥ ३८ ॥ परी आली असे नवी वार्ता ॥ तेणें भय भारी ऋषि समस्तां ॥ तुज सांडोनि श्रीरघुनाथा ॥ आणिका पर्वता
जावूं पाहती ॥ ३९ ॥ राक्षस खराप्रति सांगत ॥ श्रीरामासवें ऋषि समस्त ॥ राहिले चित्रकूटांत ॥ तो स्वयें येथें येऊं पाहे ॥ ४० ॥
ससैन्य बंधु तिघेजण ॥ रातोरातीं घाला घालून ॥ मारोनि रामलक्ष्मण ॥ सीता आपण नेऊं पाहे ॥ ४१ ॥ सन्मुख यावें तुह्मां
प्रती ॥ तंव तुह्मी परमपुरुषार्थी ॥ हा धाक सदा वाहती ॥ तुमची ख्याती कळली असे ॥ ४२ ॥ ताटिका वधिली येके बाणें ॥ सु
बाहूचा घेतला प्राण ॥ मारीची उडविला सत्राणें ॥ त्यासी जुंजेणें प्राणांतु ॥ ४३ ॥ धनुष्यें रावणा लाविली ख्याती ॥ तें मोडि
लें घेवोनि हातीं ॥ त्यासि युद्ध नघडे निश्चिती ॥ निद्रिस्थ रातीं मारावें ॥ ४४ ॥ हा राक्षसीं केला इत्यर्थ ॥ तेणें ब्राह्मण चळी कां
पत ॥ तुज सांगावया साशंकित ॥ तें म्यां समस्त श्रुत केलें ॥ ४५ ॥ ऐकें श्रीरामा निश्चित ॥ येथें वन आहे अतिगुप्त ॥ धाकें
ऋषी जाताती समस्त ॥ तुह्मीही तेथें शीघ्र यावें ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ बहुमूलफलंचित्रमविदूरादितोवनं ॥ सबांधवइतोगच्छय
दिचित्तंप्रवर्तते ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ निकट वन अतिगहन ॥ अतर्क्य तर्केना गुप्तस्थान ॥ फळमूळ गंगाजीवन ॥ विश्रामस्थान
वस्तीसी ॥ ४७ ॥ तेथें यावें तुह्मी तिघेजणीं ॥ ऐसें ऋषीश्वरांचें मनीं ॥ तें गुह्य बोलतां कानीं ॥ जाली तुझ्यामनीं आशंका ॥ ४८ ॥
हात जोडोनि समस्तांसी ॥ श्रीराम विनवी ऋषीश्वरांसी ॥ सुखें असावें आश्रमासी ॥ त्या राक्षसांसी मी जाणें ॥ ४९ ॥ संरक्षा

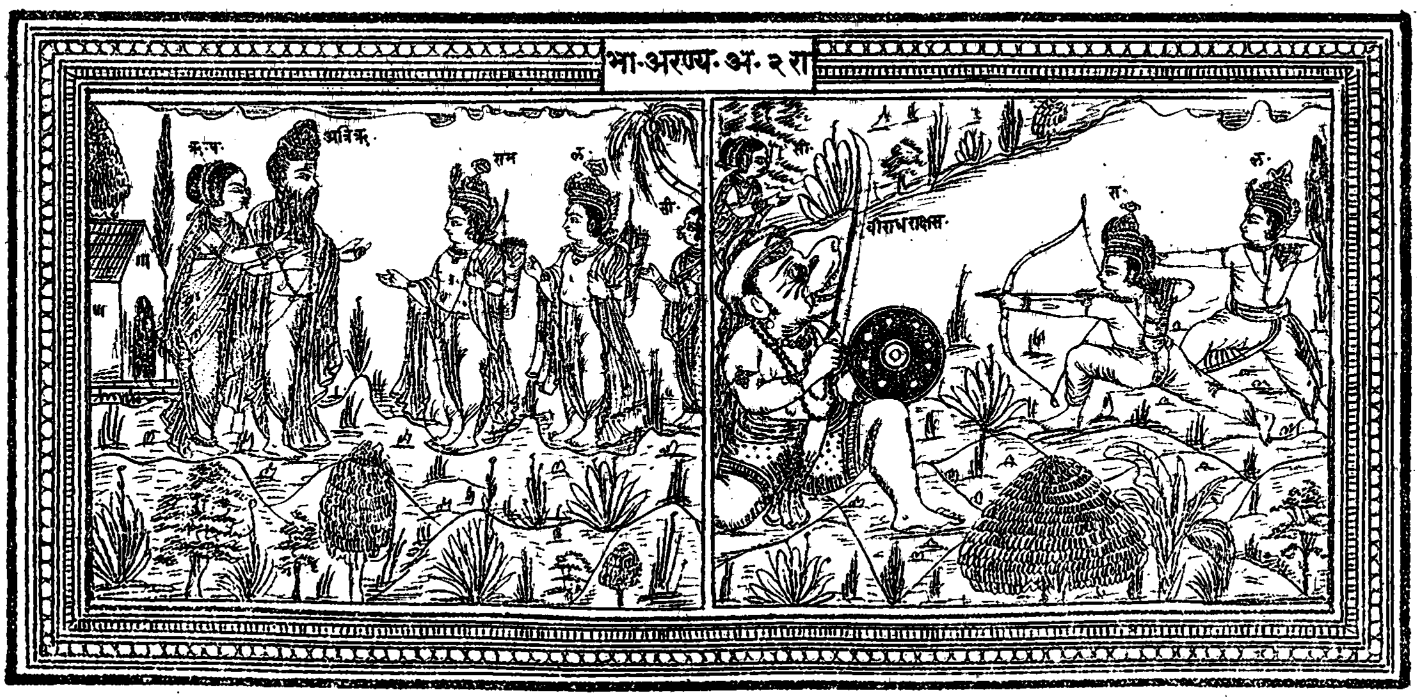
१ रहाणारे. २ संहार. ३ धरतात. ४ सशस्त्र; जोरानें. ५ लढणें. ६ धाक.अपकीर्ति ७ समीप.

वे गौ ब्राह्मण ॥ हेंचि व्रत स्वधर्माचरण ॥ श्रीराम असतां रक्षण ॥ भय तुह्मांलागुन पैं नसें ॥५०॥ बाणीं भेदीन मेरुगिरी ॥ मा
रीन राक्षसांच्या हारी ॥ मी रघुवीर असतां सेवक घरीं ॥ कैसिया परी भय तुह्मां ॥ ५१ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरामासी ॥ विचार क
रिती अवघे ऋषी ॥ तिन्ही धुरा दलेबलेंसीं ॥ केंवि दोघांसी आकळेती ॥ ५२॥ येक घेवोनि पळेल सीता ॥ येकला उरेल श्रीरा
म झुंजतां ॥ समस्त राक्षसांच्या घाता ॥ कैसा साहता तो होय ॥ ५३ ॥ सुबाहु मारिला तलतां ॥ तैं जवळी नव्हती सीता ॥
दोघे बंधु एकात्मता ॥ केलें घाता सुबाहूच्या ॥५४॥ स्त्रियेचे चिंते कारितां ॥ धैर्य नुरे पुरुषार्था ॥ स्त्रीलोभ ह्रदयीं असतां ॥ जयो
सर्वथा न पाविजे ॥५५॥ तिन्ही धुरा भद्रजाती ॥ श्रीराम झुंजेल येकला किती ॥ चारी शर निरसोनी जाती ॥ मग पळती माघारे
॥५६॥ ह्रदयीं स्त्रिलोभ असतां ॥ युद्धीं नुरे एकाग्रता ॥ मंत्रबीज गिळी चित्ता ॥ जयो सर्वथा न पाविजे ॥५७॥ हे तिघे वनीं गुप्त
होती ॥ मग राक्षस आलिया भक्षिती ॥ यांची सांडोनियां संगती ॥ निघा निश्चिती अवघेही ॥ ५८ ॥ युक्ति सांगती श्रीरामाप्र
ती ॥ तुह्मी दोघेजण पुरुषार्थी ॥ तरी न राहवें येथिले वस्ती ॥ यावें निश्चिती आह्मांसवें ॥५९॥ राक्षस धर्मयुद्धी नव्हेती ॥ छळणें
पळणें त्यांची शक्ती ॥ सिंतरोनियां नानायुक्ती ॥ मग मारिती सुरवरांतें ॥ ६० ॥ राक्षस निशाचर होती ॥ येवोनियां रातोरातीं ॥
नीदसुरा तुह्मां मारिती ॥ तुमची शक्ति ते काय ॥ ६१ ॥ ऐसें बोलतां ऋषीश्वर ॥ राम नेदीच प्रत्युत्तर ॥ ब्राह्मणामाजि विकल्प
थोर ॥ धैर्य निर्धार असेचिना ॥ ६२ ॥ विश्वास नाहीं ब्राह्मणासी ॥ माझी संगती नघडे त्यांसी ॥ त्यागोनियां श्रीरामासी ॥
निघाले ऋषी तात्काळ ॥ ६३ ॥ राहावया एकरात्रीं ॥ धीर न धरवे ब्राह्मणांप्रती ॥ त्यागोनियां श्रीरघुपती ॥ अन्यत्रगती नि
घाले ॥ ६४ ॥ अधैर्यें ते कंपायमान ॥ आज्ञा पुसती ब्राह्मण ॥ श्रीरामें करोनियां नमन ॥ ह्मणे आपण सुखें जावें ॥ ६५ ॥ अ
विश्वासें भयभेरें ॥ हातीं स्त्रिया कडे लेंकरें ॥ माथां घेवोनि यज्ञपात्रें ॥ आश्रमांतरा ऋषि गेले ॥ ६६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सचिंतेषु ॥ २ ॥
प्रयातेषुपस्विषुविशेषतः ॥ विदृद्वंराक्षसंदष्ट्वारामोपिगमनोत्सुकः ॥ ६ ॥ लक्ष्मणेपिप्रयातेषुतपस्विषुतपस्विनी ॥ नतत्रा

१ राक्षस. २ आटपतात. ३ कष्टन. ४ देवांस. ५ निश्चय. ६ मोठ्याभीतीनें. ७ दुसऱ्या आश्रमास.

रोचयद्वासंवैदेहीचसुमध्यमा ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ मग श्रीराम विचारी निजमनीं ॥ राक्षस वाढले जनस्थानीं ॥ तयांच्या वी
जनिर्दळणीं ॥ आजि येथोनि निघावें ॥६७॥ सीता ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ समस्त ऋषि गेले असतां ॥ येथें राहणें रुचेना आतां ॥
आजचि तत्वतां निघावें ॥ ६८ ॥ मग बोलिला लक्ष्मण ॥ ऋषीश्वर गेले भयाभीत मन ॥ तें भय निर्दाळावया आपण ॥ शी
घ्र प्रयाण करावें ॥ ६९ ॥ करावें राक्षस निर्दळण ॥ तेणें श्रीरामा उल्हास पूर्ण ॥ तेणें सर्वांगा आलें स्फुरण ॥ दंडकारण्य शो
धावया ॥ ७० ॥ बाहू थरकती समूळीं ॥ पिंजारल्या रोमावळी ॥ करावया राक्षसांची होळी ॥ महा आतुर्बळी श्रीराम ॥७१॥
उल्हास श्रीरामाचें चित्ता ॥ सौमित्रासी होय सांगता ॥ घेवोनियां आयुधें समस्ता ॥ सहितसीता निघे वेगीं ७२ ॥ एका ज
नार्दनाशरण ॥ चित्रकूट वस्ती त्यागोनि जाण ॥ केलें श्रीरामें प्रयाण ॥ दंडकारण्य प्रवेशा ॥ ७३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामाय
णे अरण्यकांडेयेकाकारटीकायांदंडकारण्यगमनोनामप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥श्लोक॥ ७ ॥ ओव्या ॥७३॥ एवं ॥८०॥

१ समूळ उच्छेदार्थ. २ आवडेना. ३ गमन. ४ संहार. ५ निवडा. ६ शूर.

भा॰अरण्य॰अ॰२ रा
अत्रि॰
राम
विराधराक्षस॰

॥ श्रीसीताकांतायनमः ॥ अत्रिऋषि वसे जेथें ॥ आतुर विश्रांतिपर्वत ॥ तेथें आला श्रीरघुनाथ ॥ समेवेत स्त्रीबंधु ॥१॥ देखोनि अत्रींचे चरण ॥ श्रीरामें घातलें लोटांगण ॥ ऋषीनें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान ध्येय ध्यानां ॥ २ ॥ सीता आणि लक्ष्मण ॥ दोघीं घातलें लोटांगण ॥ दृढ मस्तकीं धरले चरण ॥ सुखसंपन्न ऋषि जाला ॥ ३ ॥ श्रीरामें अतिउल्हासता ॥ अनसूया चरणीं ठेविला माथा ॥ अत्रि ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ तुझी हे माता पुरातन ॥४॥ ऐकोनि अत्रींचें वचन ॥ सौमित्रें वंदीलें तिचे चरण॥ सीतेनें घातलें लोटांगण ॥ दिधलें आलिंगन अनसूयें ॥ ५॥ सीतेसी देखतांचि दृष्टी ॥ अनसूयेसि सुखानंद पोटीं ॥ धन्य धन्य तूं मोरेटी ॥ पतिसन्निष्ठी पतिव्रता ॥ ६ ॥ तुझें अंगीं बाळपण ॥ पतिव्रता अनुलक्षण ॥ चरण चाली वनाभिगमन ॥ तूं संपूर्ण पतिव्रता ॥ ७ ॥ पतीचें वचन नुलंघितां ॥ जे अनुसरे पतीच्या व्रता ॥ तेचि सती पतिव्रता ॥ तें तूं सीता सभाग्य ॥८॥ ऐसी करोनियां स्तुती ॥ उचलोनियां दोहीं हातीं ॥ आलिंगिली अतिप्रीती ॥ सत्य सती स्वानंदें ॥९॥ जाणोनि सीतेचें हृद्गत ॥ अनसूया जाली कृपायुक्त ॥ आपुलें पतीव्रतेचें व्रत ॥ सीतेसी देत स्वानंदें ॥ १० ॥ देवोनि पतीव्रतेचें व्रत ॥ अनसूया उल्हासयुक्त ॥ दिव्यवस्त्रें अंगरागयुक्त ॥ स्वानंदें देत तें ऐका ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीच्चापिसकलंहर्षंसीतेकरोम्यहं ॥ इदंदिव्यांबरंमाल्यंवस्त्रमाभरणानिच ॥ १ ॥ अंगरागंचवैदेहिमहार्हंचविलेपनं ॥ मयादत्तमिदंसीतेतवगात्राणिशोभयेत् ॥ २ ॥ ॥टीका॥ अनसूया कृपायुक्त ॥ सीतेसि दिव्यवस्त्रें नेसवित ॥ आणि दिव्य चंदनें चर्चित ॥ माळा घालित दिव्य सुमनें ॥१२॥ सीतेचें पुरवावया कोडें ॥ घातला ताडाचा पैं तोर्ड ॥ अहर्निशीं पडेल उजेड ॥ सरली चाड शशिसूर्या ॥ १३ ॥ तोडाचिया दिव्यदीप्ती ॥ शशिसूर्य खद्योत होती ॥ अनसूयेची निजख्याती ॥ पतिसामर्थ्यें पतिव्रता ॥ १४ ॥ जिचा लागतांचि हातु ॥ तिन्ही देव जाले आपत्यु ॥ तिचें सामर्थ्य अत्यद्भुतु ॥ स्वयें अर्पित सीतेसी ॥ १५ ॥ माझिया दिव्यवस्त्रांची थोरी ॥ मळिन नव्हे ति परिचारीं ॥ जाऊं नेणती रजकद्वारीं ॥ निजतेजाकारीं निर्मळ ॥ १६ ॥ उटी धुतां वोहळेना जाण ॥ देहीं दिव्य चंदनाचें महिमान ॥ करितां

१ सहीत. २ सुंदरी. ३ पतिच्या ठायीं अनंत प्रीति, निष्ठा धारण करणारी. ४ श्रेष्ठ. ५ विचार. ६ उटी. ७ कौतुक. ८ तोडा. ९ गर्व. १० मोठाप्रकाश. ११ काजवे. १२ बालकें. १३ वाफरतां.

अभ्यंगमर्दन ॥ सुगंधपण उडेना ॥ १७ ॥ दिव्य सुमनाची माळा ॥ सुकों नेणे कदाकाळा ॥ नित्य टवटवीत गळा ॥ सुपरिम
ळा मघमघितु ॥१८॥ सीते सावध परियेसी ॥ तूं माझा प्रसाद पावलीसी ॥ तुज भय नाहीं राक्षसांपासीं ॥ निःशंक होसी निर्भय
॥१९॥ वियोग जालिया रघुनाथा ॥ वियोग नबाधी तुझिये चित्ता ॥ पूर्वापर पूर्वकथा ॥ होय सांगता श्रीराम ॥२०॥ ह्मणोनि हा
त ठेविला माथां॥ अनसूयें अनुग्रहिली सीता॥ तोचि उपदेश पावोनि तत्वतां॥ सुखस्वानंदता सीता जाली॥२१॥ अनसुया महा
पतिव्रता ॥ पुढें पाहूनियां कार्यार्था ॥ वधावया लंकानाथा ॥ कृपेनें सीता अनुग्रहिली ॥२२॥ श्रीराम सौमित्र सीता॥ देखोनि उ
ल्हास अत्रीच्या चित्ता ॥ पूर्वापर पूर्व कथा ॥ होय सांगता श्रीराम ॥ २३ ॥ ॥श्लोक॥ अनसूयामहाभागातापसीधर्मचारिणी ॥
दशवर्षसहस्राणियया तप्तंमहातपः ॥ ३ ॥ दशवर्षाण्यनावृष्ट्यादग्धेलोकेनिरंतरं ॥ यथामूलफलेसृष्टेजान्हवीवप्रवर्तिता ॥ ४ ॥
॥ टीका ॥ अनसूया महा पतिव्रता ॥ तपस्विनी अतिवृद्धता ॥ चंद्रकिरणासम शोभे माथा ॥ पतिधर्मार्था अनुकूळ ॥ २४ ॥
नरिघतां गिरिकंदरीं ॥ बैसोनियां घरच्या घरीं ॥ दाहा सहस्रवर्षें वरी ॥ इचिया तपाची थोरी अगाध ॥ २५॥ घरचेंघरीं कोण
तप ॥ ऐसा पुसावया करिसी संकल्प ॥ ऐक त्या तपाचें स्वरूप ॥ अति निष्पाप सांगेन॥ २६ ॥ कोणाची नकरी असूया ॥ या
लागिं नांवें अनसूया ॥ काम क्रोध लोभ नबाधी तया ॥ तें रघुवर्या महातप ॥ २७॥ तपें करकरोनि तापस ॥ क्रोधें केलें अतिश
यें कर्कश ॥ दंडमुंडण वृथा वेष ॥ पडेसी वोसँ तपश्चर्या॥ २८ ॥ काम क्रोध तिसरा लोभ॥ सांडणें हें तपदुर्लभ॥ तें घरचें घरीं
जालें सुलभ ॥ अतिनिर्लोभ अनसूया ॥ २९ ॥ नुलंघणें पतिवचनासी ॥ हें परम तप स्त्रियांसी ॥ तें दहासहस्रवर्षें इयेसी ॥
अनसूयेसी फावलें ॥ ३० ॥ उल्लंघिता पतीचें वचन ॥ पतिव्रतांसी पडिलें खान ॥ नाहीं सामर्थ्य ना समाधान ॥ स्त्री पुरुष श्वा
नप्राय वसवसती ॥ ३१ ॥ दाहासहस्रवर्षें पर्यंत ॥ माझा नुलंघी वचनार्थ ॥ तेणें तप हें समर्थ ॥ ऐक सामर्थ्य इयेचें ॥ ३२ ॥
दाहावर्षें अनावृष्टी ॥ दुर्भिक्षें पडिलें इया सृष्टीं ॥ तृण नाहीं पृथ्वीचे पोटीं ॥ वृथा गोष्टी तेथें कैंची ॥३३॥ ते काळीं फळमूळयुक्त॥

१ श्रवणकर. २ उपदेशिली. ३ आशंका. ४ द्वेष. ५ क्रोधें. ६ पिशवी. ७ व्यर्थ ८ साधलें. ९ गौणत्व. १० पर्जन्यशून्यता. ११ दुष्काळ.

इणें वांचविले जन समस्त ॥ प्राङ्मुख नव्हे अहोरात्र ॥ जन संतृप्त फळमूळीं ॥३४॥ गौतम पेरी प्रातःकाळीं ॥ माध्यान्हीं आ
णोनि दे साळी ॥ तेणें पाकें अहल्याबाळी ॥ ऋषिमंडळी वांचविली ॥ ३५ ॥ गौतमें वांचविले ब्राह्मण ॥ इणें वांचविले वर्णाव
र्ण ॥ पशुपक्षी शूकर श्वान ॥ तृप्तभोजन अनुद्वेगें ॥ ३६ ॥ जंव जंव मागते येती द्वारासी ॥ तंव तंव उल्हास अनसूयेसी ॥ तृप्ति
देतां समस्तांसी ॥ अहर्निशीं उल्हासु ॥ ३७॥ वृक्ष नाहीं पृथ्वीसी ॥ तरी पुरवी फळमूळासी ॥ अगाध सामर्थ्य इयेपासीं ॥ द्विज
देवांसी अतर्क्य ॥ ३८ ॥ जेंवि प्रवाहो गंगाजळा ॥ तैसें पुरविलें फळमूळा ॥ इचिया सामर्थ्याची कळा॥ अतर्क्य सकळा द्विज
देवा ॥ ३९ ॥ आवर्षणीं तृप्तिभोजन ॥ द्यावें हें इचें व्रत संपूर्ण ॥ ऐकोनि तिन्ही देव आपण ॥ इचें छळण करूं आले ॥ ४०॥
ब्राह्मणवेषें याञ्चाकरुन ॥ इचें घेऊनियां वचन ॥ ह्मणती नग्न होवोनि आपण ॥ स्नान भोजन द्यावें आह्मां ॥ ४१ ॥ ऐकोनि
त्यांची वचनोक्ती ॥ शंका नाहीं इचे चित्तीं ॥ हो ह्मणत स्वानंदस्थिती ॥ ऐक रघुपती विनोदु ॥४२॥ माझें चरणतीर्थ घेवोन॥
त्याचें केलें अभिषिंचन ॥ तंव ते तिन्ही बाळकें जालीं जाण ॥ अतिअज्ञान षण्मासिक ॥ ४३ ॥ मग होवोनियां नग्न ॥ आणि
पायावरी अभ्यंगून ॥ तिघां देवोनि स्तनपान ॥ परियंदे पाळखीं ॥ ४४ ॥ लक्ष्मी सावित्री पार्वती ॥ तिघीं सामर्थ्यें वेवांदती ॥
त्यांसी दावावया इचि स्थिती ॥ तिन्ही मूर्ति छळूं आल्या ॥ ४५ ॥ पुढिलांसि करूं जातां छळण ॥ छळितेचि छळे आपण॥ ति
न्ही देवां आलें बाळपण ॥ अतिअज्ञान स्वयें जाले ॥४६॥ दशमासाची अहोराती ॥ अनसूयेनें केली निश्चिती ॥ तत्काळ ति
हींची प्रसूती ॥ अपत्य प्राप्ती पावले ॥ ४७ ॥ अतिशयें भोगिती आपैसी ॥ यालागिं अपत्य ह्मणती ॥ स्वविष्ठा स्वयें चिवडि
ती ॥ तें बाळल प्राप्ती तिन्हि देवां ॥४८॥ लक्ष्मी सावित्री पार्वती ॥ देखोनि तिघी कुसमुसती ॥ पति अडकले अनसुये हातीं॥
सामर्थ्य तीप्रती चालेना ॥ ४९॥ जैसे सूर्यापुढें खद्योत ॥ तैस्या तिघी जाल्या गर्वहत ॥ अनसूयेसि लोटांगण घालित ॥ पति
निर्मूक्त करीं माये ॥ ५० ॥ ते ह्मणति पुसावें ऋषिप्रती ॥ त्या मग येती काकुलती ॥ ऋषिराया कृपामूर्ती ॥ पतिनिर्मूक्ती सांगा

१ पाठमोरी. २ आनंदें. ३ यांचना. ४ चमत्कार. ५ सहा मासांचीं. ६ घालून, कुरवाळून. ७ हालवी. ८ पाळण्यांत. ९ भांडाति. १० दुसऱ्याचें. ११ दुःखें. १२ खेदयुक्त होतात. १३ निरभिमान.

वी ॥ ५१ ॥ अनसूया पतिव्रता शिरोरत्न ॥ माझें लाहोनि आज्ञापत्र ॥ तिघांचें हारोनि अज्ञान ॥ केले सावधान सुखरूप ॥५२॥ केलें अनसूयेचें स्तवन ॥ तिघे पुत्र जाले जाण ॥ अत्रि गोत्रीं उत्पन्न ॥ ब्रह्मा आपण चंद्र जाला ॥ ५३ ॥ रुद्र दुर्वास जाला कोपाग्नी ॥ विष्णु जाला दत्तात्रेय मुनी ॥ ते हे श्रीरामा तुझी जननी ॥ जुनाटजुनी अनसूया ॥५४॥ तेहे तुझी आदिमाता ॥ सत्य मानी श्रीरघुनाथा ॥ इचे चरणीं ठेवितां माथा ॥ तुझा निर्भयता वनवासीं ॥५५॥ अनसूया परम पतिव्रता ॥ इणें अनुग्रहिली[1] सीता ॥ तुह्मांसि वनवासीं असतां ॥ भय सर्वथा असेना ॥ ५६ ॥ ज्या ज्या पावाल भयासी ॥ तेथें तेथें निर्भय तुह्मांसीं ॥ ज्या ज्या पावाल अपेशासी ॥ अपेशीं यशीं जगद्वंद्य ॥ ५७ ॥ तिघे राहोनि त्रिरात्र ॥ फळमूळाचा अतिआदर ॥ देखोनि सीतेचा निर्धार[3] ॥ सुख अपार अनसूयेसी ॥ ५८ ॥ अभिवंदोनि अत्रिऋषी ॥ नमस्कारोनि अनसूयेसी ॥ श्रीराम निघाला दंडकारण्यासी ॥ राक्षसांसी अंतकु[4] ॥ ५९ ॥ ऋषिआश्रम वन समेळीं ॥ अग्निहोत्राची नव्हाळी ॥ पाहतां यागाची शुद्धशैली ॥ श्रीराम वनस्थळीं[6] विचरतु ॥ ६० ॥ कोठें त्रिरात्र कोठें पंचरात्र ॥ कोठें वस्ती सप्तरात्र ॥ कोठें राहोनि एकरात्र ॥ गमनीं तत्पर श्रीराम ॥ ६१ ॥ तंव पुढें देखिलें दुर्गम[7] वन ॥ पळती गज सिंह व्याघ्र हरिण ॥ ससे साळया वृक जंबूकगण[8] ॥ घेवोनि प्राण पळताती ॥ ६२ ॥ सिंहें मारावे गजथाट ॥ ते कां पळती येके वाट ॥ व्याघ्र फोडिती हरिणकंठ ॥ ते कां समसगट पळताती ॥ ६३ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ महद्भय दिसे श्वापदांसी ॥ विसरोनियां वैरभावासी ॥ अतिआक्रोशीं पळताती ॥ ६४ ॥ यांसि भयाचें काय कारण ॥ ऐसें विचारितां रघुनंदन ॥ तंव तो विराधें धांवोन ॥ सीताहरण पैं केलें ॥ ६५ ॥ पुढें श्रीरामलक्ष्मण ॥ सीता मागें होती आपण ॥ सीतेचें देखोनि सुंदरपण ॥ विराधें हरण तात्काळ केलें ॥६६॥ सीता धरोनि दोहीं हातीं ॥ बैसविली अंकाप्रती ॥ मी होईन तुझापती ॥ चिंता चित्तीं करूं नको ॥६७॥ तूं अप्सरा कीं खेचरी[9] ॥ वनदेवता कीं सुरेश्वरीं ॥ भाग्यें सांपडलीस हो सुंदरी ॥ सुखें माझ्या घरीं नांदावें ॥ ६८ ॥ तुजसारिखी सुंदर ॥ जरी रिघसील माझें घर ॥ गजमुंक्तफळांचे[10] अ

१ घेऊन. २ उपदेशिली. ३ निष्ठा, निश्चय. ४ संहारकर्ता. ५ चमत्कृति. ६ वनप्रदेश. ७ विकट, जाण्यासकठीण. ८ कोल्ह्याचे समुदाय. ९ आकाशचारी. १० हत्तींच्या मस्तकांतील मोत्यें.

लंकार ॥ उत्तम शृंगार तुज करीन ॥ ६९ ॥ मज जोडली सुंदर कांता ॥ उल्हास राक्षसाचे चित्ता ॥ परी त्यासि शंकेना[1] सीता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि बळें ॥ ७० ॥ श्रीरामाच्या बाणा पुढें ॥ विराध राक्षस केवळ बापुडें ॥ मज नेईल कोणीकडे ॥ मरण रोकडें[2] पावेल ॥ ७१ ॥ वन अत्यंत गूढ गहन ॥ पुढें गेले श्रीराम लक्ष्मण ॥ त्यांसि विराध नदेखे आपण ॥ सीता दोघेजण न देखती ॥ ७२ ॥ अनसूयें अनुग्रहिली सीता ॥ तीस भय नाहीं सर्वथा ॥ ते स्मरे श्रीरघुनाथा ॥ पाव कृपावंता श्रीरामा ॥ ७३ ॥ ऐकतां श्रीरामस्मरण ॥ राक्षस जाला कंपायमान ॥ ह्मणे हें नको करूं स्मरण ॥ वचन तिक्ष्ण मज बाधी ॥ ७४ ॥ ऐसें ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ परतले श्रीरामलक्ष्मण ॥ परी गूढ गहन महावन ॥ सीतादर्शन नव्हे त्यांसी ॥७५॥ लक्ष्मण कोपला उद्भट[3] ॥ बाण सोडोनि घनदाट ॥ वन छेदोनि केलें सपाट ॥ देखिला पापिष्ठ विराधु ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददर्शगिरीशृंगाभंपुरुषादमवस्थितं ॥ वक्रनासंविरूपाक्षंविकृतंघोरदर्शनं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षस देखिला अतिक्रूर ॥ पर्वतोपम महाथोर ॥ वक्र नासिक वक्र वग्त्रं[4] ॥ कपाटोदर[5] दुर्धर्ष[6] ॥ ७७ ॥ अष्टौ महासिंहांचीं मडीं ॥ शूळीं खोचोनि खांदीं कावडी ॥ मृग व्याळँ[7] चितळें[8] बापुडीं ॥ मारी कोडी श्वापदांच्या ॥ ७८ ॥ सदंतगजाचीं शिरें ॥ गजचर्मे थबथबिती रुधिरें[9] ॥ मारोनि पंच पंच व्याघ्र ॥ खांदीं क्रूरें वाहिजेती ॥ ७९ ॥ जिव्हा तांबडी लखलखित ॥ नेत्र निमग्न अतिआरक्त ॥ भूतां करावया अंत ॥ सवें धांवत वनासी ॥८०॥ ॥ श्लोक ॥ सरामंलक्ष्मणं दृष्ट्वासीतांचशुभलक्षणां ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धोलेलिहानइवांतकः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ विराधें देखोनि श्रीराम लक्ष्मण ॥ मग सीतेसी पुसे हे दोघे कोण ॥ श्रीराम भर्तार दीर लक्ष्मण ॥ माझी सोडवण करूं आले ॥ ८१ ॥ मग तो ह्मणे तूं माझी कांता ॥ तुज तंव नसांडीं सर्वथा ॥ या दोघांसी मी भक्षीन आतां ॥ तूं कांहीं चिंता करूं नको ॥ ८२ ॥ ऐसें बोलोनियां देख ॥ विकट[10] देवोनियां हाक ॥ धावोनि श्रीरामासन्मुख ॥ काय तो मूर्ख बोलतु ॥ ८३ ॥ तुझां सवें सुंदर सीता ॥ ते तंव जाली माझी कांता ॥ तुह्मांसी मी नमानी आतां ॥ पळावें जीविता वांचवोनी ॥ ८४ ॥ तुह्मी ह्मणाल युद्ध करीन ॥ तरी मी

१ भीईना. २ तात्काळ. ३ असंत. ४ तोंड. ५ कपाटा प्रमाणें पोट ज्याचें. ६ भयंकर. ७ सर्प. ८ हरण. ९ रक्तें. १० भयंकर.

क्षणार्धें मारीन ॥ तुमचें रुधिर प्राशीन ॥ मांस भक्षीन स्वानंदें ॥ ८५ ॥ अरे मी विराध महाबळी ॥ वसता हें ये वनस्थळीं ॥
तुह्मी दोघे मूर्खसमूळीं ॥ जे भार्या समेळीं आलेती ॥ ८६ ॥ तुह्मां दोघां तापसपण ॥ तरी कां वाहतां धनुष्यबाण ॥ तुह्मी को
ठील कोणाचे कोण ॥ समूळ जाण मज सांगा ॥ ८७ ॥ मग त्यासी सांगे श्रीराम आपण ॥ धनुष्यें गांजिला रावण ॥ तें भंगिलें
वाहोनि गुण ॥ तोमी जाण श्रीराम ॥ ८८ ॥ सुबाहूचा घेतला प्राण ॥ मारीची उडविला संपूर्ण ॥ ताटिका वधिली निजबाणें ॥
तो मी जाण श्रीराम ॥ ८९ ॥ एकवीस वेळां धरत्री ॥ जेणें भार्गवें केली निक्षत्री ॥ तो ही लाजविला शौर्यकरीं ॥ तो मी निर्धा
रीं श्रीराम ॥ ९० ॥ सूर्यवंशींचा विख्यात ॥ श्रीराम दाशरथी काकुत्स्थ ॥ करावया राक्षसांचा अंत ॥ वना निश्चित मी आ
लों ॥ ९१ ॥ सीता माझी निजवधू ॥ आणि लक्ष्मण माझा धाकटा बंधू ॥ तूं कोण राक्षस संबंधू ॥ मूळानुवादु मज सांगें॥९२॥
तंव राक्षस ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ जगाद नामें माझा पिता ॥ शतरदा माझी निजमाता ॥ विराध मी तुमच्या घाता करीन॥९३॥
ऐसें ऐकतां वचन ॥ लक्ष्मण क्षोभला दारुण ॥ धनुष्यीं वाहोनियां गुण ॥ तीक्ष्ण बाण सोडिले ॥ ९४ ॥ कंकपत्री बर्हपत्री ॥
सुवर्णपुंख चौधारी ॥ भेदले राक्षसाचे जिव्हारीं ॥ तेणें तो भारी क्षोभला ॥ ९५ ॥ घ्यावया लक्ष्मणाचा प्राण ॥ शूळसोडिला
गर्जोन ॥ श्रीरामें विंधिला बाण ॥ मध्येंच जाण तोडिला ॥ ९६ ॥ सवेंचि श्रीरामें पैं जाण ॥ विराधासी पाचारून ॥ रुक्मपुं
ख सोडिला बाण ॥ अतितीक्ष्ण धगधगीत ॥ ९७ ॥ विराधा झांपडी पडिली तेणें ॥ मागें पळणें कां पुढें होणें ॥ नाठवें करणें
नकरणें ॥ येणें जाणें खुंटलें ॥ ९८ ॥ श्रीरामबाणाची लखलख॥ विराधासी येकायेक ॥ पाडोनि ठेले जी टक ॥ क्रिया निःशेष
विसरला ॥ ९९ ॥ विसरला राक्षसधर्म ॥ विसरला युद्धसंभ्रम ॥ विसरला क्रियाकर्म ॥ घायें निर्भ्रम विराध केला ॥ १०० ॥
श्रीरामाचा निजबाण ॥ घेवोनि आला श्रीरामस्मरण ॥ धाकें निर्माला देहाभिमान ॥ गर्वबंधन घेवोनी ॥ १ ॥ ऐसी हृदयशु ॥ ३ ॥
द्धि देखोन ॥ हृदयीं भेदला श्रीरामबाण ॥ बोध पावोनि संपूर्ण ॥ राक्षसें प्राण सोडिला ॥ २ ॥ धन्य श्रीरामाचाबाण ॥ लाग

१ सहीत. २ पत्नी. ३ मूळ हकीकत. ४ मारले, खोंचले. ५ कोपला ६ युद्धसमय. ७ अज्ञानमुक्त. ८ नष्ट झाला.

तां राक्षसें सोडिला प्राण ॥ बोध पावला संपूर्ण ॥ तेंचि निरोपण अवधारा ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ उवाचरामंसंहृष्टःप्रांजलिश्चलि
तेंद्रियः ॥ कौशल्यासुप्रजास्तातरामस्त्वंविदितोमया ॥ ७ ॥ वैदेहीचमहाभागालक्ष्मणश्चमहारथः ॥ अभिशापादहंघोरांप्र
विष्टोराक्षसींतनुं ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ बाणें भेदलें जिव्हारें ॥ वाहती रुधिराचे पूर ॥ विकळ पडतां शरीर ॥ हर्षें निर्भर विरा
ध॥ ४ ॥ भेदतां श्रीरामाचा बाण ॥ विकळइंद्रिय चळितप्राण ॥ घायें सुख पावला संपूर्ण ॥ दुःख निर्दळणें श्रीरामबाणें ॥ ५ ॥
घाव लागतां व्हावें दुःख ॥ दुःख जावोनि पावला सुख ॥ विराधा जाला परम हरिखें ॥ बाणें अलोलिक सुखी केलें ॥ ६ ॥ धन्य
धन्य हे श्रीराममूर्ती ॥ धन्यधन्य हे बाणाची सुखशक्ती ॥ धन्य धन्य हे सीता सती ॥ स्पर्शें निर्मुक्ती राक्षसला ॥ ७ ॥ लक्ष्मणें
कोपोनि उद्भट ॥ घोरारण्य केलें सपाट ॥ माझ्या मोक्षाची ते वाट ॥ केली निर्दुष्ठे सौमित्रें ॥ ८ ॥ जो कां करी शुद्धमित्र ॥ त्या
सी ह्मणती सुमित्र ॥ लक्ष्मण सुमैत्र साचार ॥ निशाचर मी सुखी केलों ॥ ९ ॥ मी राक्षस अतिपवित्र ॥ श्रीरामबाणें केलों पवि
त्र ॥ मज वंदिती सुरनर ॥ सुखी साचार केलों बाणें ॥ ११० ॥ बाणीं कैंचा सुखसंभ्रम ॥ बाणीं सुखरूप श्रीराम ॥ बाणीं सबाह्य
श्रीराम परम ॥ सुखसंभ्रम तेणें मज॥११॥ शापें राक्षसतनु अधम ॥ त्या शापाचें करोनि भस्म ॥ श्रीरामें सुखी केलें परम ॥ नि
जात्मधाम ठाकावया ॥१२॥ जन्ममरणाचा महा धाक ॥ घायें फोडील निःशेष ॥ जितां मरतां नाहीं दुःख ॥ ऐसें निजसुख दिध
लें श्रीरामें ॥१३॥ कैंचा शाप तूं येथें कोण ॥ ऐसा श्रीरामें पुसिला प्रश्न ॥ तेही विषयींचें निरोपण ॥ समूळ कथन अवधारीं॥१४॥
॥ श्लोक ॥ अभिशापादहंघोराप्रवीष्टोराक्षसींतनूं ॥ तुंबुरुर्नामगंधर्वःशप्तोवैश्रवणेनवै ॥ ९ ॥ प्रसाद्यमानश्चमयासोब्रवीन्मां
महायशाः ॥ यदादाशरथीरामस्त्वांवधिष्यतिसंयुगे ॥ १० ॥ तदाप्रकृतिमापन्नोभवान्स्वर्गंगमिष्यति ॥ इतिवैश्रवणोराजारं
भासक्तंशशापह ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ धनदंकुबेर तूं जाणसी ॥ तेणें पाचारिलें गावयासी ॥ मी तुंबरू आसक्त रंभेसी ॥ मद्यपा
नेंसीं उन्मत्त ॥ १५ ॥ बळें मज नेलें तेथें ॥ देखोनियां मदगर्वित ॥ तूं राक्षस होसी उन्मत्त ॥ घोर वनांत अघोरा ॥ १६ ॥ शा

१ कथा. २ हृदय. ३ उल्हासपूर्ण. ४ विगतजीवित. ५ नाश. ६ आनंद. ७ अग्रंत. ८ निर्विघ्न. ९ सुलोरात्ति. १० संपत्तीचास्वामी.

प ऐकतां अद्भुत ॥ मी जालों भयाभीत ॥ लोटांगण घालोनि तेथ ॥ उःशापार्थ प्रार्थिला ॥ १७ ॥ श्रीरामसीता लक्ष्मण ॥ वनवासा जातां जाण ॥ तूं करिसी सीताहरण ॥ युद्ध दारुण होईल ॥ १८ ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ तूं तात्काळ सांडिसी प्राण ॥ तेव्हां जावोनि शापबंधन ॥ निजात्मभुवन पावसी ॥ १९ ॥ ऐसी उःशापाची निजकथा ॥ ते आजि जाली अतिअल्पता ॥ तुझा बाण लागतां श्रीरघुनाथा ॥ अलौकिकता सुखप्राप्ती ॥ १२० ॥ तुझ्या बाणाची होतां भेटी ॥ अहं कोहं सोहं त्रिपुटी ॥ छेदोनियां उठाउठी ॥ स्वानंदपुष्टी सुखी केलें ॥ २१ ॥ लागतांचि तुझा बाण ॥ माझें निवटलें जन्ममरण ॥ शाप बापुडें तें कोण॥ सुखसंपूर्ण पावलों ॥ २२ ॥ जे जाहली सुखप्राप्ती ॥ त्यासि कधीं नव्हे विकृती ॥ कल्पांतीं नव्हेचि च्युती ॥ ऐसी सुखप्राप्ति श्रीरामबाणें ॥ २३ ॥ मज उःशापें गंधर्वप्राप्ती ॥ गंधर्वदेहीं करितां वस्ती॥ मज बाधेना देहअहंकृती ॥ ऐसी नित्यमुक्ति श्रीरामबाणें ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ विराधोक्ती ॥ तवप्रसादान्मुक्तोहमभिशापात्सुदारुणात् ॥ भवनंस्वंगमिष्यामिस्वस्तितेस्तुमहाभुज ॥ १२ ॥ अध्यर्धयोजनेतातमहर्षिः सूर्यसन्निभः ॥ इतोवसतिधर्मात्माशरभंगःप्रतापवान् ॥ १३ ॥ तंशीघ्रमभिगच्छत्वंसते श्रेयोभिधास्यति ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ श्रीरामासि केलें नमन ॥ तंवविराधासि विमान ॥ दैदीप्यमान उतरलें ॥२५॥ राक्षस देह सांडोनि क्षितीं ॥ विराध बैसतां विमानाप्रती ॥श्रीरामाचे वसतीची स्थिती ॥गमनोक्ती सांगतु ॥ २६॥ येथोनियां अर्धयोजन ॥शरभंग वसे तपोधन ॥तपतेजें दैदीप्यमान ॥ तेथें आपण अवश्य जावें ॥ २७ ॥ तो तुह्मां वनवासाची गती ॥ सांगेल वनवासाची स्थिती ॥ तुझेंनि त्यासी निजमुक्ती ॥ जाण निश्चिती श्रीरामा ॥ २८ ॥ इंद्र आला शरभंगुपासीं ॥ त्यासी न्यावया सत्यलोकासी ॥ तो राहिलासे तुझे भेटीसी ॥ सत्यलोकासी नवचोनी ॥२९॥ श्रीराम दंडकारण्या आला ॥ तेणें विराध मारिला ॥ तुझा प्रताप जाणोनि भला ॥ असे राहिला भेटीसी ॥ १३० ॥ श्रीरामाच्या भेटीपुढें ॥ सत्यलोक तो बापुडें ॥ ऐसें ज्ञान त्यासी धडफुडें ॥ भेटीचे चाडें तिष्ठत ॥ ३१ ॥ मज सुखी केलें राक्षसासी ॥ तैसेंचि सुखी करीं शरभंगासी ॥

१ भयंकर. २ तीन अवस्था. ३ संहारिलें. ४ पतन. ५ देहाहंभाव. ६ भूमीवर. ७ नजातां. ८ तात्काळ. ९ इच्छेनें.

विराधें सांगोनि श्रीरामासी ॥ पुढती तिघांसी वंदिलें ॥ ३२ ॥ मग बैसोनि विमानीं ॥ प्रवेशला निजात्मभुवनीं ॥ श्रीरामचरित्र देखोनी ॥ विस्मित मनीं सुरवर ॥ ३३ ॥ मग करिती जयजयकार ॥ वर्षती सुमनांचे संभार ॥ विराध वधोनि दुर्धरे ॥ श्रीरामचंद्र निजविजयी ॥ ३४ ॥ विराधाचें घोर वन ॥ तेथें रिघों शके कोण ॥ तोही मारिला विंधोनि बाण ॥ कृपाळू पूर्ण श्रीराम ॥ ३५ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जालें विराधउद्धरण ॥ पुढें शरभंगाचें दर्शन ॥ कथा पावन अवधारा ॥ ३६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांविराधवधोनामद्वितीयोध्यायः ॥ ॥ २ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

१ ढीग. २ भयंकर.

भा॰ अरण्य॰ अ॰ ३
शरभंगमु॰
विमान॰
इंद्रादय
रा॰
ल॰
सी॰

॥ श्रीसच्चिदानंदायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ हत्वातुतंभीमबलंविराधंराक्षसंवने ॥ आश्रमंशरभंगस्यराघवौतौप्रजग्मतुः ॥ १ ॥ तस्यदेवप्रभावस्यतपसाभावितात्मनः ॥ समीपेशरभंगस्यददर्शमहदद्भुतं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ महाभयानक विराधु ॥ त्याचा क्षणार्धें केला वधु ॥ प्रतापें शोभती दोघे बंधु ॥ परम आल्हादु सीतेसी ॥ १॥ मग तिघेजण वेगेंसी ॥ निघाले शरभंग आश्रमासी ॥ मार्ग क्रमितां दोकोशी ॥ त्या आश्रमासी देखिलें ॥ २ ॥ शरभंगू तपोराशी ॥ तो न्यावया ब्रह्मलोकासी ॥ ब्रम्ह्यानें धाडिलें इंद्रासी ॥ विमानेसीं हंसयुक्त ॥ ३ ॥ हंसयुक्त विमानेसीं ॥ बैसावया सामर्थ्य नाहीं इंद्रासी ॥ पुढें घालोनि विमानासी ॥ इंद्र रथेसी आश्रमा आला ॥ ४ ॥ जे विमानीं बैसवेना इंद्रासी ॥ तें विमान धाडिलें शरभंगासी ॥ शरभंगाची निष्ठा कैसी ॥ ब्रह्मादिकांसी निजपूज्य ॥ ५ ॥ इंद्रादिक देव समस्त ॥ येवोनि त्या आश्रमा आंत ॥ अवघे लोटांगणें घालित ॥ मग विनवित शरभंगा ॥ ६ ॥ इंद्र प्रार्थी मधुरवचनीं ॥ आह्मीं आलों ब्रह्मआज्ञेकरोनी ॥ बैसोनि हंसयुक्त विमानीं ॥ ब्रह्मभुवनीं प्रवेशावें॥ ७॥ तंव त्यासि शरभंगु सांगत ॥ या वना आला श्रीरघुनाथ ॥ विराध वधोनियां निश्चित ॥ आतांच येथें येईल ॥ ८ ॥ न घेतां श्रीरामदर्शन ॥ मज नलगे ब्रह्मसदन ॥ तुह्मी घेवोनि जावें विमान ॥ मी येईन निजसत्ता ॥ ९ ॥ श्रीरामाच्या भेटीपुढें ॥ ब्रह्मभुवन कायसें बापुडें ॥ मज तेथें येणें नघडे ॥ ब्रह्मयापुढें सांगावें ॥ १० ॥ ऐसें शरभंगु बोलत ॥ कर जोडोनि इंद्र ऐकत ॥ तंव पातला श्रीरघुनाथ ॥ तोही देखत इंद्रातें ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ विभ्राजमानंवपुषासूर्यवैश्वानरप्रभं ॥ असंस्पृशंतंवसुधांददर्शविबुधाधिपं ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ सोलीव सूर्याची प्रभा ॥ कीं तो अग्नीचा निजगाभा ॥ तैशी इंद्राची अंगप्रभा ॥ निजशोभा शोभतु ॥ १२ ॥ धरा नातळोनि अधर ॥ रथ शोभे वारु विचित्र ॥ मस्तकीं चंद्रप्रभ छत्र ॥ युग्मचामर ढळताहे ॥ १३॥ देवगण मरुद्गण ॥ इंद्रासवें सिद्धचारण ॥ सवें बृहस्पती गुरु सज्ञान ॥ तिहीं रघुनंदन देखिला ॥ १४ ॥ सीता सौमित्र श्रीरघुनाथ ॥ देखतां अवघे जाले खद्योत ॥ श्रीरामप्रभा अत्यद्भुत ॥ देखोनि विस्मित सुरसिद्ध ॥ १५ ॥ देखतांचि श्रीराघवा ॥ सूर्यप्रकाशीं

१ वसंदयाच्या आज्ञेनें. २ सत्यलोकवास. ३ आला. ४ पृथ्वी. ५ नस्पर्शतां. ६ चंद्राप्रमाणें विराजमान. ७ काजवे. ८ अत्यंतश्रेष्ठ, विलक्षण.

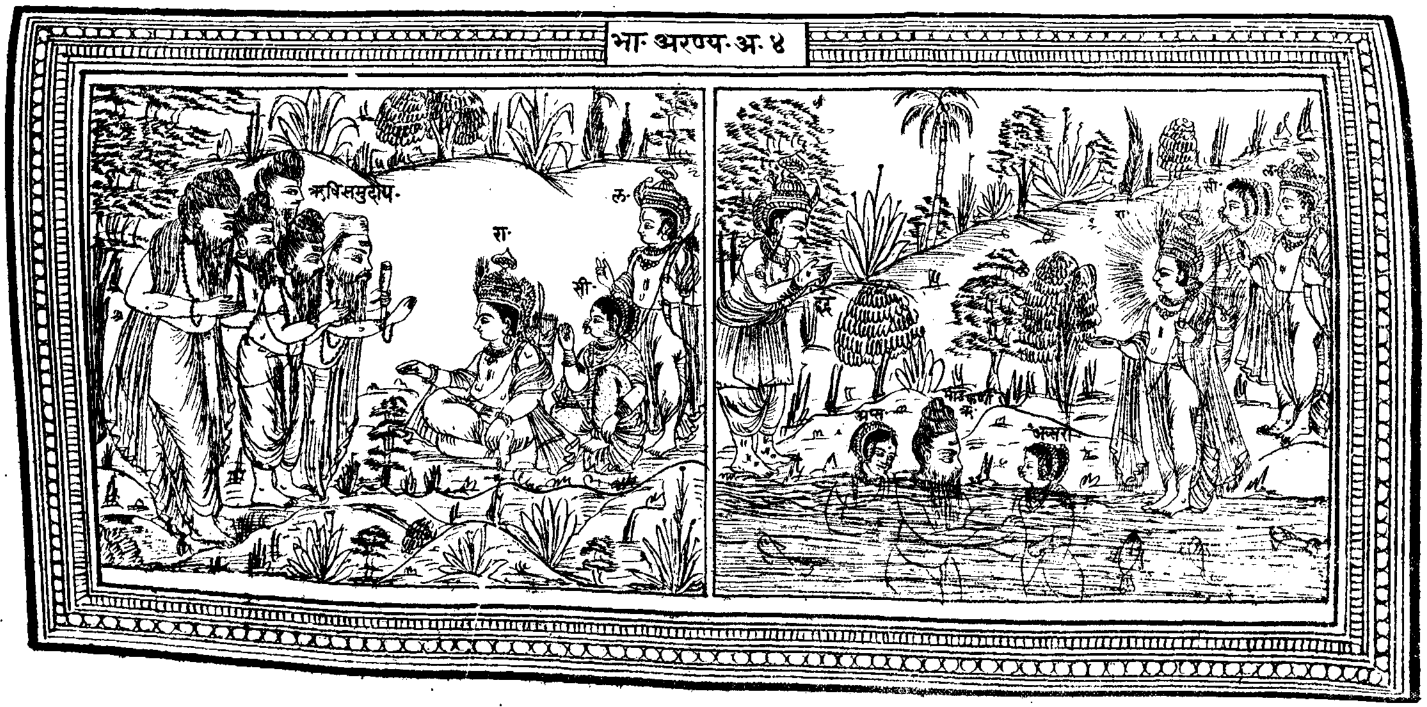
जैसा दिवां ॥ तैशी दशा जाली देवां ॥ देव स्वभावें लाजविले ॥ १६ ॥ तरी देखोनि श्रीरघुनाथा ॥ सुख पावले अत्यद्भुत ॥ नभीं जयजयकार करित ॥ निघाले समस्त निजधामा ॥ १७ ॥ शरभंगु सांगे देवांप्रती ॥ ब्रह्मसदनीं पुनरावृत्ती ॥ श्रीराम दर्शनें अक्षयप्राप्ती ॥ तेही ब्रह्मयाप्रती पुसा तुह्मीं ॥ १८ ॥ श्रीराम देखतांचि दृष्टी ॥ जन्ममरणा होय तुटी ॥ खुंटली पुनरावृत्तीची गोष्टी ॥ ऐसी सुखभेटी श्रीरामीं ॥ १९ ॥ इंद्रादि देवां उपेक्षून ॥ वोसंडोनि ब्रह्मसदन ॥ घ्यावया श्रीरामदर्शन ॥ अतिसज्ञान शरभंगु ॥ २० ॥ ऐकोनि ऋषीचें वचन ॥ इंद्रादि देव गेले निघोन ॥ आश्रमा आला रघुनंदन ॥ केलें नमन शरभंगासी॥२१॥ श्रीरामें वंदिले ऋषीचे चरण ॥ देखोनि सीतालक्ष्मण ॥ दोघीं घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥ २२ ॥ ऋषीनें दिधलें आलिंगन ॥ मधुपर्क विधीनें पूजन ॥ पूजोनियां श्रीरघुनंदन ॥ सावधान बैसले ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःशक्रोपयानंतुपर्यपृच्छतराघवः ॥ शरभंगस्तुतत्सर्वंराघवायन्यवेदयत् ॥४॥ अहंज्ञात्वानरश्रेष्ठवर्तमानमदूरतः ॥ ब्रह्मलोकंनगच्छामित्वामदृष्ट्वाप्रियातिथिं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम पुसे ऋषीप्रती ॥ इंद्रादि देवांचीया पंक्ती ॥ आले होते आश्रमाप्रती॥ कोणे अर्थी ऋषिवर्या ॥ २४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ शरभंगु विस्मयापन्न ॥ न करितां जप तप ध्यान ॥ दिव्यदर्शन श्रीराम देखे ॥ २५ ॥ दिव्यचक्षु श्रीरामाचे पोटीं ॥ श्रीराम देखे अखिल सृष्टी ॥ श्रीरामें दाटुगी ब्रह्मदृष्टी ॥ देखोनियां पोटीं श्रीराम ॥ २६ ॥ वेदशास्त्राचें निजवर्म ॥ श्रीराम केवळ परब्रह्म ॥ दीन तारावया मनोद्गम ॥ विश्रामधाम श्रीराम ॥ २७ ॥ ऐसी श्रीरामाची कीर्ती ॥ ते मज जाली अतिप्रचीती ॥ ऋषि आपुली धर्मस्थिती ॥ श्रीरामाप्रती सांगतु ॥ २८ ॥ म्यां साधिली जे जे प्राप्ती ॥ अतिदुस्तर ते जनांप्रती ॥ त्या त्या धर्माची निजस्थिती ॥ यथानिर्गुती सांगेन ॥ २९ ॥ सांग अविकळ कर्म देख॥ म्यां साधिला पितृलोक ॥ त्याचें नमानीच सुख ॥ तो म्यां निःशेष त्यागिला ॥३०॥ करोनि शत सोमयाग ॥ म्यां साधिला सर्व भोग ॥ तंव तो वाटे क्षयरोग ॥ तोही म्यां सांगें उपेक्षिला ॥३१॥ महर्लोक जनोलोक ॥ आदिकरोनि तपोलोक ॥ साधिल्या

१ दिवशीं. २ जन्ममरणाचा फेरा. ३ मागून. ४ साश्चर्य. ५ सर्व. ६ पूर्ण, श्रेष्ठ. ७ इच्छा. ८ अनुक्रमें. ९ यथाविधि. १० पूर्ण, सर्व.

मज नव्हेंचि सुख ॥ ते म्यां निःशेष त्यागिले ॥३२॥ ब्राह्मणभक्ति सत्यव्रत ॥ तेणें सत्यलोक प्राप्त ॥ इंद्रादिदेव समस्त ॥ मज न्यावया येथें स्वयें आले ॥ ३३ ॥ हंसयुक्त निजविमान ॥ स्वयें धाडी चतुरानन ॥ परी तुझें देखोनि आगमन ॥ म्यां ब्रह्मसदन त्यागिलें ॥ ३४ ॥ लोक लोकांतर प्राप्त ॥ ऐसें पुण्य केलें अद्भुत ॥ परी तें तुज अर्पिलें समस्त ॥ श्रीरघुनाथ प्रीति पावो ॥ ३५ ॥ कर्म नकरितां ब्रह्मार्पण ॥ तरी तें वाढवी जन्ममरण ॥ तुझें देखतां निजचरण ॥ श्रीरामार्पण सर्व कर्म ॥३६॥ मज पूर्वी होती भ्रांती ॥ जे पुण्यें होय ब्रह्मप्राप्ती ॥ पुण्यपापक्षया अंतीं ॥ श्रीराम मूर्ती तैं भेटे ॥ ३७ ॥ लोकलोकांतर देख ॥ नतुटे दुःख नव्हेंचि सुख ॥ तुझें देखतां श्रीमुख ॥ अलोलिक सुखप्राप्ती ॥ ३८ ॥ साचे श्रीराम देखिल्या दृष्टी ॥ समूळ संसारा होय तुटी ॥ निष्काम पुण्याच्या कोटी ॥ तैं तुझी भेटी श्रीरामा ॥ ३९ ॥ तुझे भेटीलागिं जाण ॥ सांडिलें सत्यलोकगमन ॥ जालिया श्रीराम दर्शन ॥ समाधान जीवशिवा ॥ ४० ॥ देखतां श्रीराममूर्ती ॥ सर्वेंद्रियां नित्यविश्रांती ॥ हे तंव माझी निजप्रचीती ॥ सत्यनिश्चिती श्रीरामा ॥ ४१ ॥ ऐसी ऐकोनि ऋषिवचनोक्ती ॥ संतोषला श्रीरघुपती ॥ ऋषीची देखोनि अद्भुत शक्ती ॥ स्वयें त्याप्रती पुसतु ॥ ४२ ॥ दंडकारण्य महावन ॥ ये वनवासीं निवासस्थान ॥ कोठें म्यां करावें आपण ॥ आज्ञापन मज देई ॥ ४३ ॥ शरभंगु ह्मणे श्रीरामासी ॥ येचि वनीं वनवासी ॥ सुतीक्ष्ण वसे महाऋषी ॥ शीघ्र त्यापासीं तुह्मीं जावें ॥ ४४ ॥ तो तुह्मांसी वनवासीं वस्ती ॥ सांगेल पैं यथास्थिती ॥ जेणें वासें श्रीरामकीर्ती ॥ यश त्रिजगतीं वाढेल ॥ ४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ एषपंथामहाप्राज्ञमुहूर्तंस्थीयतामिह ॥ यावज्जहामिगात्राणिजीर्णांत्वचमिवोरगः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ येणेंपंथेंमहाप्राज्ञा ॥ जावें सुतीक्ष्ण दर्शना ॥ परी कांहीं एक असे विज्ञापना ॥ ऐकें सर्वज्ञा श्रीरामा ॥ ४६ ॥ तुझे देखतांचि चरण ॥ दृश्य द्रष्टा नाहीं दर्शन ॥ खुंटलें भवभयाचें भान ॥ गमनागमन मज नाहीं ॥ ४७ ॥ तरी प्रारब्ध बळी ये सृष्टीं ॥ अनिर्वाच्य त्याची गोष्टी ॥ तें मज येथें दाटो पिटी ॥ नेतें उठाउठी सत्यलोका ॥ ४८ ॥ माझें अदृष्ट देखोन ॥ ब्रह्मयानें धाडिलें विमान ॥ तें म्यांनिवारिलें जाण ॥ तुझें दर्शन घ्यावया ॥ ४९ ॥ तुजसीं जंव होये भेटी ॥ तंव प्रारब्ध देहाची गांठी ॥ तुज जातां जगजेठी ॥ उ

ठाउठी देह पडेल ॥ ५० ॥ तुज देखतां सावधान ॥ करूनि निज देहाचें दहन ॥ करीन सत्यलोका गमन ॥ तंव आपण स्थीर व्हावें ॥ ५१ ॥ क्षण येक राहावें रघुपती ॥ सर्प सांडी जैसी कांती ॥ तैसी स्थूळ देहाची निवृत्ती ॥ करीन निश्चिती श्रीरामा ॥ ५२ ॥ स्थूळदेह होती जाती ॥ परी पालटेना आत्मस्थिती ॥ मगयोगाग्नि दाहोनि देहस्थिती ॥ जाईन निश्चिती सत्यलोका ॥ ५३ ॥ तुझिया कृपा श्रीरघुनाथा ॥ भय नाहीं जन्म धरितां ॥ भय नाहीं कर्म करितां ॥ देह मरतां भय नाहीं ॥ ५४ ॥ दोरा अंगीं सर्प जन्मला ॥ नांदोनियां स्वयें निमाला ॥ त्यासि दोर नाहीं भ्याला ॥ तैसा जाला देहसंगु ॥ ५५ ॥ जैसी देहासवें मिथ्या छाया ॥ तैसी मुक्तासवें मिथ्या काया ॥ राहिलीसे श्रीरघुराया ॥ भोगावया अदृष्ट ॥ ५६ ॥ ऐसें बोलोनियां जाण ॥ श्रीरामा देखतां आपण ॥ शरभंगूनें घालोनि आसन ॥ केलें दहन योगाग्नियोगें ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतुपावकसंकाशंकुमारंसमपद्यत ॥ उत्थायाग्निचयात्तस्माच्छरभंगोव्यरोचत ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ करितां योगाग्नि देहदहन ॥ सत्य लोक भोगायतन ॥ कुमार देह पावला आपण ॥ दैदीप्यमानतेजस्वी ॥ ५८ ॥ याज्ञिक साधिती स्वर्गभुवन ॥ त्याहून याचें महत्व गहन ॥ अश्वमेध राजसूयज्ञ ॥ त्याहून गहन गति याची ॥ ५९ ॥ क्रमोनियां पितृस्थान ॥ क्रमोनि स्वर्ग महर्जन ॥ क्रमोनियां देवसदन ॥ विराजमान सत्यलोकीं ॥ ६० ॥ सत्यलोकीं शरभंगुसी ॥ श्रीरामकृपा फळली कैसी ॥ तेथेंही देहबुद्धी नाहीं त्यासी ॥ पूज्य सर्वांसी जरी जाला ॥ ६१ ॥ ब्रह्मयानें सन्मानितां त्यासी ॥ श्लाघ्यता नधरी देहबुद्धीसी ॥ श्रीराम कृपा फळली कैसी ॥ भोगी प्रारब्धासी विदेहत्वें ॥ ६२ ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ बाधूं न शके देहबंधन ॥ देखिलिया श्रीरामचरण ॥ देहीं विदेहपण शरभंगु ॥ ६३ ॥ दीन तारावया जाण ॥ श्रीरामाचें वनप्रयाण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जगदोद्धारण श्रीराम ॥ ६४ ॥ विदेह कैवल्याचें ताट ॥ शरभंगूसी केलें चोखट ॥ सेवितां देशभाषा उच्छिष्ट ॥ जालों अवचट शेषभागी ॥ ६५ ॥ परमामृत रामायण ॥ तेथें भोक्ते वसिष्ठ वाल्मीक पूर्ण ॥ त्याचें उच्छिष्ट सेवितां जाण ॥ येका जनार्दन विदेही ॥ ६६ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांशरभंगउद्धरणंनामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ७३ ॥

भा॰ अरण्य॰ अ॰ ४

॥ श्रीसीतापतयेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ शरभंगेदिवंप्राप्तेमुनिसंघाःसमंततः॥ अभ्यगच्छंतकाकुत्स्थंरामंज्वलिततेजसं ॥१॥ ॥टीका॥
विराध वधिला अतिदारुण ॥ केलें शरभंगुउद्धरण ॥ तें देखोनि मुनिगण ॥ आले ठाकून श्रीरामा ॥ १ ॥ वैखानेस वाले
खिल्ल ॥ अग्निहोत्री शुद्धशीळ ॥ राक्षसभयें अतिव्याकुळ ॥ आले सकळ श्रीरामा ॥ २ ॥ जळाहारी फळाहारी ॥ जटाधा
री ब्रह्मचारी ॥ पत्राहारी वायुहारीं ॥ निराहारी ऋषी आले ॥ ३ ॥ एक भगवे एक नागवे ॥ वल्कलधारी मळीन लेवें ॥ राक्षस
भयें आले आर्धवे ॥ आह्मां राघवें रक्षावें ॥ ४ ॥ येकांगुष्ठव्रत येकासी ॥ एक ते वृक्षाग्रनिवासी ॥ येक ते येकपाद तापसी ॥
भयें सन्यासी येवों सरले ॥५॥ जळवासी आकाशवासी ॥ विवरवासी अहर्निशीं ॥ एक ते श्मशानवासी ॥ तेही धाकेंसी येवों
सरले ॥ ६ ॥ राक्षस धाकाची धुकधुक ॥ सपत्नीक अपत्नीक ॥ विधुर आले पैं अनेक ॥ रघुकुळटिळक संरक्षी ॥ ७ ॥ एक बो
चरे उखँळे हातीं ॥ फळें ठेचठेचोनि खाती ॥ ते आले श्रीरामाप्रती ॥ राक्षसभयें महाभीत ॥८॥ ऐसे राक्षसभयें अतिभिवोनीं॥
आले श्रीरामा ठाकोनी ॥ अवघे मिळोनि महामुनी ॥ येकत्र होवोनी महाभयें ॥ ९ ॥ सांगती राक्षसांच्या कडोविकडी ॥ मा
रिल्या तापसांच्या कोडी ॥ मांस खावोनि सांडिली मढीं ॥ लोळतां बापुडीं असंस्कारें ॥१०॥ जे संस्कार करूं जाती ॥ त्यांसीं रा
क्षस येवोनि खाती ॥ ऐसीं मढीं नेणो किती ॥ लोळती क्षितीं श्रीरामा ॥ ११ ॥ आह्मी आलों तुजपासीं ॥ राक्षसीं बहुत केलें का
साविसी ॥ शरण आलों तुझ्या चरणासी ॥ आतां संरक्षीं श्रीरामा ॥१२॥ आह्मांसी रक्षिता नाहीं कोणी ॥ दैवें आलासि तूं धनु
ष्यपाणी ॥ आह्मी घालितों लोटांगणी ॥ आमच्या रक्षणीं सज्ज होय ॥१३॥ आह्मी तुझे शरणागत ॥ शरण आलोंगा समस्त॥
तूं कृपाळू श्रीरघुनाथ ॥ दीनानाथें रक्षावें ॥१४॥ आह्मी केवळ गौब्राह्मण ॥ काया वाचा मनसा शरण ॥ आमचें करावें संरक्ष
ण ॥ अवघेजण प्रार्थिती ॥ १५ ॥ ऐसें ब्राह्मणांचें दीन भाषण ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ कळवळोनियां संपूर्ण ॥ काय आप
ण बोलतु ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्तेषांवचःश्रुत्वातापसानांतपस्विनां ॥ इदंप्रोवाचधर्मात्मासर्वानेवकृतांजलिः ॥ २ ॥ नै

१ वानप्रस्थ. २ तापसी. ३ लेपधारण करणारे. ४ सर्व. ५ एका पायावर उभे रहणारे. ६ ज्यांची स्त्री मरण पावलीअसे. ७ लपणारे. ८ हाल हाल; भयंकरकर्मे.

वमर्हथमांवक्तुमहमेवसलक्ष्मणः ॥ तपोवृद्धान्वयोवृद्धांच्छरण्यान्शरणागतः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे मी किंकर कोण ॥
नव्हे तुमच्या दासासमान ॥ त्या मज ह्मणों आलां शरण ॥ हें नव्हें वचन तुह्मा योग्य ॥ १७ ॥ तुह्मी वयोवृद्ध तपोवृद्ध ॥ सज्ञान ज्ञा
नी अतिप्रबुद्ध ॥ ज्येष्ठ श्रेष्ठ महासिद्ध ॥ सन्मानू वाद नवदावा ॥ १८ ॥ तुह्मा पासूनि घ्यावा मान ॥ तेंचि आह्मासी विषप्राशन ॥
तुह्मी माझें देवतार्चन ॥ साधु सज्जन मज पूज्य ॥ १९ ॥ आमुचा धर्म द्विजरक्षण ॥ वना आलों याचि कारण ॥ खर दूषण निर्दळण ॥
संरक्षण साधूंसी ॥ २० ॥ तुमचे आशीर्वाद जोडी ॥ रणांगणीं निजपरवडी ॥ मारीन राक्षसांच्या क्रोडी ॥ अर्धघडी नलागतां
॥ २१ ॥ ऐसी ऐकोनि रामवाणी ॥ जयजयकार केला ब्राह्मणीं ॥ हर्ष पावोनि मुनिगणीं ॥ आशीर्वचनीं अभिषेक ॥ २२ ॥ ॥ श्लोक ॥
सराघवःसहभ्रात्रावैदेह्याचपरंतपः ॥ सुतीक्ष्णस्याश्रमपदंजगामसहितोद्विजैः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सीता लक्ष्मण श्रीरघुना
थ ॥ सांगातें मुनिगण समस्त ॥ शरभंगूनें धाडिलें जेथें ॥ त्या आश्रमा जात सुतीक्ष्णाच्या ॥ २३ ॥ सुतीक्ष्ण ऋषि महाश्रेष्ठ ॥
तपोतेजें अतितेजिष्ठ ॥ त्याचा आश्रम सुखोद्दिष्ट ॥ दुःख संकट असेना ॥ २४ ॥ नवल आश्रमाची लीला ॥ सुवास सुस्वाद
फळमूळा ॥ आचमन करितां तेथिच्या जळा ॥ श्रमा सकळा निवारी ॥ २५ ॥ आश्रम पाहतांचि देख ॥ अवघ्यां जालें परमसु
ख ॥ सुखावोनि रघुकुळटिळक ॥ ऋषि सन्मुख तो आला ॥ २६ ॥ आला देखोनि रघुनंदन ॥ ऋषीनें सांडिलें आसन ॥ सो
डोनियां जपध्यान ॥ अतिसावधान भेटीसी ॥ २७ ॥ ज्यालागीं कीजे जपध्यान ॥ ज्यालागीं कीजे तपसाधन ॥ ज्यालागीं
कीजे अनुष्ठान ॥ तें हें चिद्रत्न श्रीराम ॥ २८ ॥ ज्यालागीं कीजे वेदपठण ॥ ज्यालागीं कीजे शास्त्रश्रवण ॥ ज्यालागीं कीजे यो
गसाधन ॥ तें हें चिद्रत्न श्रीराम ॥ २९ ॥ ज्यालागीं कीजे तीव्र तप ॥ ज्यालागीं कीजे रुद्र जप ॥ ज्यालागीं धैर्य आकल्प ॥ तें
हें चित्स्वरूप श्रीराम ॥ ३० ॥ ज्यालागीं शिवभवानी ॥ नित्य चिंतिती अनुदिनीं ॥ तोहा श्रीराम देखिला नयनीं ॥ जो त्रिभु ॥ १ ॥
वनीं परमात्मा ॥ ३१ ॥ ज्यालागीं आह्मी नित्य तापसी ॥ ज्यालागीं आह्मी वनवासी ॥ तोहा श्रीराम ज्ञानराशी ॥ भाग्यें आ

१ दास. २ त्रिकालज्ञ. ३ ब्राह्मण प्रतिपाल. ४ संहार. ५ सहज, आनंदें. ६ सुलक्ष्प. ७ कष्टरूप. ८ सतत, दृढ.

श्रमासी स्वयें आला ॥ ३२ ॥ ऐसें ऋषींचें मनोगत ॥ जाणोनियां निश्चित ॥ श्रीराम उल्हासयुक्त ॥ चरण वंदित ऋषीं
चे ॥ ३३ ॥ श्रीरामऋषींचें मनोगत ॥ हृदयीं जाणोनि हृदयस्थ ॥ श्रीराम परब्रह्म निश्चित ॥ ऋषि जाणत निजज्ञानें ॥ ३४ ॥ दे
खणें देखोनि अतितीक्ष्ण ॥ यालागीं नांवें सुतीक्ष्ण ॥ त्याचे श्रीरामें वंदोनि चरण ॥ दिधलें आलिंगन ऋषिरामा ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥
सनिरीक्ष्यततोधीरंरामंदशरथात्मजं ॥ मुधर्यवघ्रायचाश्लिष्यबाढंवचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ उपजिघ्रन्नतोमूर्ध्निवचनंचेदमब्रवीत् ॥ ६ ॥
॥ टीका ॥ स्वयें सुतीक्ष्णें आपण ॥ आलिंगोनि श्रीरामलक्ष्मण ॥ करोनि मस्तकीं अवघ्राण ॥ आल्हादें वचन बोलतु ॥ ३६ ॥ मा
झा आश्रम दंडकारण्य ॥ येथें नाहीं भयबंधन ॥ श्रीराम सीता लक्ष्मण ॥ सुखसंपन्न वसावें ३७ ॥ माझिया निजआश्रमा आंत ॥
नचले राक्षसांचा घात ॥ सुखें वसावें श्रीरघुनाथ ॥ सीतासमैवेत स्वानंदें ॥ ३८ ॥ अतिप्रेमें सुतीक्ष्ण ॥ पूजोनियां श्रीरामल
क्ष्मण ॥ देवोनि वनफळें भोजन ॥ षण्मास पूर्ण राहविले ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तमुग्रतपसादीप्तंमहर्षिसत्यवादिनं ॥ अवासंत्वह
मिच्छामिप्रदिष्टमिहकानने ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ सुतीक्ष्ण तपे तपोराशी ॥ श्रीराम पुसे स्वयें त्यासीं ॥ मज रहावया आश्रमवा
सी ॥ स्थान नेमेसी सांगावें ॥ ४० ॥ शरभंगाची आज्ञा ऐसी ॥ सुतीक्ष्ण सत्यवादी तापसी ॥ स्थान नेम पुसोनि त्यासी ॥ त्या
आश्रमासी वसावें ॥ ४१ ॥ ऐकतां श्रीरामाचें वचन ॥ ऋषि जाहला सुखसंपन्न ॥ दिधलें रामा आलिंगन ॥ सर्वांगीं पूर्ण निवा
ला ॥ ४२ ॥ हर्षें सांगे श्रीरामासी ॥ दंडकारण्य निवासी ऋषी ॥ पाहतां त्यांच्या आश्रमासी ॥ देखतां तुह्मासी आल्हादु ॥ ४३ ॥
जे जे आश्रमीं तुह्मांसी ॥ विश्रांति वाटेल अतिशयेंसी ॥ त्याचि निवासस्थानासी ॥ नेमस्तेसीं नेमीन ॥ ४४ ॥ करोनि ऋषी
आश्रम दर्शन ॥ येथें शीघ्र यावें आपण ॥ मग निवासाचें स्थान ॥ नेमस्त जाण नेमीन ॥ ४५ ॥ एकोनि ऋषींचें वचन ॥ श्री
राम सीता लक्ष्मण ॥ तिघीं करोनियां नमन ॥ केलें गमन दंडकारण्या ॥ ४६ ॥ तंव बोलिला लक्ष्मण ॥ मागें सीता चालतां जा
ण ॥ विराधें केलें होतें हरण ॥ तैसें आपण नकरावें ॥ ४७ ॥ पुढें श्रीराम मागें सौमित्रं ॥ मध्यें घालोनि सीता सुंदर ॥ वेगीं नि

१ आत्माराम, हृदयीं वासकरणारा. २ रहावें. ३ सहीत. ४ आश्रमीं, वस्तीस्थान. ५ नेमें. ६ लक्ष्मण.

घाले सत्वर ॥ धनुर्धर महाबळी ॥ ४८ ॥ सीतेपासीं ऋषिगण ॥ तापस ब्रह्मचारी ब्राह्मण ॥ श्रीरामासवें निघाले जाण ॥ त्यासी रक्षण श्रीराम ॥ ४९ ॥ वनें उपवनें शुभकाननें ॥ ऋषि आश्रम अगाध स्थानें ॥ तापस करिताती अनुष्ठानें ॥ यज्ञ दानें अग्निहोत्रें ॥ ५० ॥ पाहतां ऋषींचें महिमान ॥ अलोटीत दंडकारण्य ॥ तंव पुढें तडागीं सुगायन ॥ श्रीराम लक्ष्मण ऐकताती ॥ ५१ ॥ श्रेष्ठ तडाग अतिपुनीत ॥ त्यामाजि मनोहर नृत्यगीत ॥ परी गात नाचत न दिसे तेथ ॥ तेणें विस्मित श्रीराम ॥ ५२ ॥ सवें चालती ऋषिगण ॥ त्यांसि श्रीराम पुसे आपण ॥ येथें गीत नृत्य करी कोण ॥ मग ते पूर्वकथन सांगती ॥ ५३ ॥ ॥ श्लोक ॥ इदं पंचाप्सरोनामतटाकं पूर्वकालिकं ॥ निर्मितं तपसा राममुनिना मांदकर्णिना ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ या तडागा नाम पंचाप्सर ॥ पुरातन हें सरोवर ॥ निर्मिता मांडकर्णी ऋषीश्वर ॥ तेणें तप तीव्र पैं केलें ॥ ५४ ॥ दाहासहस्रवर्षीं ॥ निराहारी वायु भक्षी ॥ त्याची शीळें वृद्धी कैसी ॥ सकाम मानसीं स्पर्शेना ॥ ५५ ॥ कर्मठ ह्मणती स्वर्ग चांग ॥ ऋषि ह्मणे तो क्षयरोग ॥ सत्यलोकींचे जे जे भोग ॥ तो मरण मार्ग तयाचा ॥ ५६ ॥ जेथवरी विषयासक्ती ॥ तेथवरी पुनरावृत्ती ॥ ऐसें जाणोनि निश्चिती ॥ तीव्र तपस्थिती मांडकर्णी ॥ ५७ ॥ ऐसें देखोनि तीव्र तपासी ॥ स्वर्गीं हाहाकार सुरवरांसी ॥ इंद्रें विघ्न मांडिलें त्यासी ॥ पंचाप्सरांसी धाडिलें ॥ ५८ ॥ रूप यौवन मनोहर ॥ गीत नृत्य सालंकार ॥ तें देखोनियां ऋषीश्वर ॥ कामतत्पर पैं जाला ॥ ५९ ॥ त्याची देखोनि कामासक्ती ॥ अप्सरा नागव्या नाचती ॥ तो लिंग धरोनियां हातीं ॥ निजकामार्थी नाचतु ॥ ६० ॥ त्यांसि झोंबोनि मागतां रती ॥ त्या निघाल्या उर्ध्वगती ॥ त्यांसि ऋषी येत काकुलती ॥ कृपेनें रती मज द्यावी ॥ ६१ ॥ मज रत्यर्थी अतीतासी ॥ विमुख होवों नये तुह्मांसी ॥ मी लागतों तुमच्या पायांसी ॥ कृपेनें रतीसी मज द्यावें ॥ ६२ ॥ मी तुमचा धर्मसांगाती ॥ परमार्थी मज द्यावी रती ॥ त्यांचे अंगुष्ठ धरी दांतीं ॥ तंव त्या जाती उपेक्षोनि ॥ ६३ ॥ तंवचि वैराग्याच्या गोष्टी ॥ जंव सुंदर वनिता न देखे दृष्टी ॥ येकांतीं तीस जालिया भेटी ॥ विरक्तही उठी भोगार्थी ॥ ६४ ॥ हो का कामिनी येका मनीं ॥ येकांतींच देखतां नयनीं ॥ धांवो

१ पवित्रवनें. २ निबिड. ३ पूर्ण. ४ सरोवरीं. ५ पवित्र. ६ घोर, कठीण. ७ स्वभाव. ८ तारुण्य. ९ भोग. १० त्यागून. ११ स्त्री.

नि झोंबती जपी ध्यानी ॥ तपनिर्दळणीं स्त्रीसंग ॥ ६५ ॥ जंव पुरुषासि अतिविरक्ती ॥ तंवचि सिद्धि वोळंगती ॥ पुरुष जालिया कामासक्ती ॥ सिद्धि जाती थुंकोनी ॥ ६६ ॥ स्त्रीगीत पडतां कानीं ॥ वैराग्य गेलें हरपोनी ॥ यालागीं नांवें मांडकर्णी ॥ श्रुति पुराणीं अभिधानें ॥ ६७ ॥ प्रमदागाणें ऐकोनि कानीं ॥ प्रमादें पावला ततक्षणीं ॥ वैराग्य विवेक गेलिया दोनी ॥ मंदकर्णी तेणें नाम ॥ ६८ ॥ ॥ श्लोक ॥ जितो मदनवश्यत्वं सुराणामर्थसिद्धये ॥ प्रधानाप्सरसः पंचमुनिपत्नीत्वमागताः ॥ ९ ॥ तडागे निर्मितं तासां तस्मिन्नंतर्हितं गृहं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ तींहीं अप्सरा पांचजणी ॥ सुरकार्यार्थ साधोनी ॥ ऋषि मोहिला स्त्रीमोहिनी ॥ कामबाणीं संतप्त ॥ ६९ ॥ इंद्र करविलें विघ्नासी ॥ ऐसें कळलिया ऋषीसी ॥ कोपोनि देईल शापासी ॥ तेणें इंद्रासी महाभय ॥ ७० ॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ ऋषीस होय त्रिकाळज्ञान ॥ अपूर्ण कामें कोपायमान ॥ शाप दारुण देईल ॥ ७१ ॥ ऋषि तापसी महाक्रूर ॥ दाहासहस्र वर्षें तप उग्र ॥ शाप देईल अतिदुर्धर ॥ धाकें सुरेंद्र कांपतु ॥ ७२ ॥ शापभयें अतिसत्वर ॥ ऋषीपासीं आला इंद्र ॥ मागसी तो देईन वर ॥ आज्ञाधार मी स्वामी ॥ ७३ ॥ तव ऋषि ह्मणे इंद्रासी ॥ पंचाप्सरा लावण्यराशी ॥ त्या मज द्याव्या नित्य भोगासी ॥ इंद्रें ऋषीसी दिधल्या ॥ ७४ ॥ दाहासहस्र वर्षीं ॥ तपें जर्जर जरठ ऋषी ॥ तो नावडे अप्सरांसी ॥ ह्मणोनि त्यासी उपेक्षिती ॥ ७५ ॥ जाणोनि अप्सरांचें मन ॥ ऋषि सामर्थ्यें अतिसंपन्न ॥ जाला स्वरूपें मदनमोहन ॥ विराजमान तारुण्य ॥ ७६ ॥ देखोनि ऋषीच्या स्वरूपासी ॥ अप्सरा भुललिया सर्वस्वेंसी ॥ आन पुरुष नावडे त्यांसी ॥ जीवें भावेंसी विनटल्या ॥ ७७ ॥ ऋषिसामर्थ्य अत्यंत थोर ॥ ते तडागजळीं जळांतर ॥ उभारोनि निजमंदिर ॥ क्रीडातत्पर पंचाप्सरीं ॥ ७८ ॥ त्यांचे गीतनृत्यध्वनी ॥ श्रीरामा पडिले तुझे श्रवणीं ॥ ऐसें सांगती सकळ मुनी ॥ विस्मित मनीं श्रीराम ॥ ७९ ॥ तेथिल करितां आचमन ॥ श्रीराम देखे ऋषिभुवन ॥ मंदकर्णीस आल्हाद पूर्ण ॥ श्रीरघुनंदन देखोनी ॥ ८० ॥ अति आदरें करोनि ऋषी ॥ श्रीराम नेला निजभुवनासी ॥ सीता लक्ष्मण श्रीरामासी ॥ वर्षानुवर्षी राहविलें ॥ ८१ ॥

१ तपोभंग करणारा. २ येती. ३ नांव. ४ स्त्रीगीत. ५ मोह. ६ भयंकर. ७ वृद्ध. ८ अनुसरल्या. ९ पाण्यामध्यें. १० कर्णी. ११ मंदिरीं.

मंदकर्णी ऋषीश्वर ॥ श्रीराम सेवेसी सादर ॥ पंचाप्सरा अतितत्पर ॥ श्रीरामचंद्रनिजभजना ॥ ८२ ॥ पूर्वीं निष्काम तपो वृत्ती ॥ त्या तपाची फलप्राप्ती ॥ घरा आली श्रीराममूर्ती ॥ ऋषि निश्चिती सभाग्य ॥८३ ॥ त्याचें भाग्य वाणूं किती ॥ चढती वाढती नित्यप्रीती ॥ श्रीरामाची आवडे भक्ती ॥ अहोरात्रीं उल्हासें ॥ ८४ ॥ जपतां श्रीराम वाग्पुटीं ॥ उद्धरले कोटद्यानुकोटी॥ श्रीरामप्रेम धरितां पोटीं ॥ ब्रह्मसंतुष्टी ऋषिवाक्यें ॥ ८५ ॥ करितां श्रीरामाची भक्ती ॥ मंदकर्णी पावला मुक्ती ॥ पंचाप्सरा त्याचे संगतीं ॥ निजात्ममुक्ती पावल्या ॥ ८६ ॥ श्रीरामनामें जड तरती ॥ तो श्रीराम देखतां अतिप्रीती ॥ च्यारी मुक्ति दासी होती ॥ श्रीरामभक्ती प्रतापें ॥ ८७ ॥ ऋषि ब्रह्मसमाधान ॥ अप्सरा जाल्या सुखसंपन्न ॥ करोनियां दीनोद्धरण ॥ रघुनंदन निघाला ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ उषित्वाससुखंतत्रपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ जगामचाश्रमंतेपांपर्यायेणतपस्विनां ॥ ११ ॥ क्वचित्परिदशान्मासानेकसंवत्सरंक्वचित् ॥ क्वचिच्चचतुरोमासान्पंचषट्चपरान्क्वचित् ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ मंदकर्णीचें देखोनि प्रेम ॥ त्या आश्रमीं सुखी जाला श्रीराम ॥ ऋषिही जाला सुखी परम[1] ॥ सुखसंभ्रम अप्सरा ॥ ८९ ॥ सुखी जाले लक्ष्मण सीता ॥ मग ऋषीस पुसोनि तत्वतां ॥ पाहावया आश्रमां समस्तां ॥ होय निघता श्रीराम ॥ ९० ॥ ऋषि आश्रम सावकाश ॥ कोठें मासें कोठें दोन मास ॥ कोठें नेमस्त पंचमास ॥ कोठें षण्मास श्रीराम राहे ॥९१॥ कोठें वर्ष दीड वर्षी॥कोठें राहे चातुर्मासी ॥ ऐसा विचरतां वनवासी ॥ सुतीक्ष्णापासी राम आला ॥ ९२ ॥ श्रीरामाचें पुनरागमन ॥ तेणें हरिखला सुतीक्ष्ण ॥ आलिंगिले श्रीरामलक्ष्मण ॥ आल्हाद पूर्ण ऋषिवर्या ॥ ९३ ॥ नित्य श्रीरामपूजन ॥ देवोनि वनफळें भोजन ॥ राहविला श्रीरघुनंदन ॥ किंचिंन्यून अर्धाब्द ॥ ९४ ॥ श्रीराम बैसोनि सावकासीं ॥ सादरें पुसे सुतीक्ष्णासी ॥ अगस्त्याश्रम जये प्रदेशीं ॥ तेथें आह्मांसी धाडावें ॥ ९५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुतीक्ष्ण ह्मणे धन्य धन्य ॥ अगस्त्याश्रम परम पावन ॥ अवश्य गमन तेथें कीजे ॥ ९६ ॥ वन लागलेंसे घनदाट ॥ सहसा मार्ग न कळे स्पष्ट ॥ स्वामींनीं दाखवावी वाट ॥

१ वाचेनें. २ अनंत. ३ आनंदभरीत. ४ महिना. ५ गमन करितां. ६ आनंदला. ७ अर्धवर्ष. ८ पवित्र.

अवस्था उत्कंट गमनार्थी ॥ ९७ ॥ श्रीरामा मी सांगूं किती ॥ तूं आमच्या गतीची गती ॥ मार्ग पुससी आह्मांप्रती ॥ आश्चर्य किती सांगावें ॥ ९८ ॥ येथोनि असे अर्धयोजन ॥ अगस्तीचें आश्रमस्थान ॥ येणें मार्गें करावें गमन ॥ ऐसें सुतीक्ष्ण बोलिला ॥ ९९ ॥ सीता राम लक्षुमण ॥ ऋषीस करोनियां नमन ॥ तिघी जणीं केलें गमन ॥ अगस्तिस्थान लक्षूनी ॥ १०० ॥ अगस्तीचें निज महिमान॥ ऐकें श्रीरामा सावधान ॥ वातापी इल्वल ब्राह्मणघ्नें ॥ त्यांचें निर्दळण तेणें केलें ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ इहैकदाकिलक्रूरोवातापिरपिचेल्वलः ॥ भ्रातरौसहितावास्तांब्राह्मणघ्नौमहासुरौ ॥ १३ ॥ धारयन्ब्राह्मणंरूपमिल्वलःसंस्कृतोवदन् ॥ आमंत्रयीतविप्रान्सश्राद्धमुद्दिश्यनिर्घृणः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ वातापी ब्राह्मण होय आपण ॥ इल्वल कपटें होय अन्न ॥ ब्राह्मण निमंत्रोनि जाण ॥ श्राद्ध भोजन संतृप्त देती ॥ २ ॥ वातापी बोभाय बंधूसी ॥ तो फोडोनि निघे द्विजकुशी ॥ या परी तिहीं ब्राह्मणासी ॥ छळोनि राक्षसीं मारिजे ॥ ३ ॥ ऐसें जाणोनि ब्राह्मणघाती ॥ त्यापासीं स्वयें आला अगस्ती ॥ इल्वल वोदनान्न प्रयुक्ती ॥ दिधलें संतृप्ती भोजन ॥ ४ ॥ अगस्तीप्रति ग्रासोग्रासीं ॥ भस्म करी जठराग्नीसीं ॥ ठाव नाहीं इल्वलासी ॥ कोणे कुशीं फाडावें ॥ ५ ॥ वातापी बोभाय इल्वलासी ॥ तंव अगस्ती ह्मणे म्यां जिरविलें त्यासीं ॥ कोप आला वातापीसी ॥ अगस्तीसी गिळूं धांवे ॥ ६ ॥ विकट धरोनि राक्षसवेष ॥ दारुण देवोनियां हाक ॥ धांवला अगस्ती सन्मुख ॥ विक्राळ मुख पसरोनी ॥७॥ अगस्ति नेत्रांचा कोपाग्नी ॥ वातापी सांडिला जाळोनी ॥ भस्म केला अर्धक्षणीं ॥ जे कां ब्राह्मण छळघाती ॥ ८ ॥ ऐसे पापी राक्षस दोनी ॥ अगस्तीनें सांडिलें जाळोनि ॥ ऐसा प्रतापी महामुनी ॥ अवश्य दर्शना तुह्मी जावें ॥ ९ ॥ स्वयें सांगे सुतीक्ष्ण ॥ पुढें वन अतिगहन ॥ सहसा नटाकी अगस्तीस्थान ॥ सांगेन खूण ते ऐका ॥ ११० ॥ ज्येष्ठबंधु नावें अगस्ती ॥ कनिष्ठा नाम महामती ॥ तेथोनि अर्धयोजनांतीं ॥ आश्रमस्थिती तयाची ॥ ११ ॥ जावोनि त्याच्या आश्रमाप्रती ॥ आजिची तेथें क्रमोनि राती ॥ प्रातःकाळीं श्रीरघुपती ॥ तुह्मां अगस्ती

१ भयंत. २ ब्राह्मणांस मारणारे. ३ संहार. ४ बोलवून. ५ हाकमारी. ६ भातवगैरे अन्न. ७ भयंकर. ८ रात्र.

भेटेल ॥ १२ ॥ महामतीचें वनस्थळीं ॥ नपेरितां साळी केळी ॥ पिंवळी नागवेल पोफळी ॥ आश्रमा जवळी शोभती ॥ १३ ॥ ऋषिसत्तम महामती ॥ तुझ्मांसि भेटावया अगस्ती॥ ज्याज्या सांगेल गमनैगती ॥ त्यात्या स्थिती तुझ्मी जावें ॥ १४ ॥ सुतीक्ष्णा करोनि नमन ॥ तिघीं जणीं केलें गमन ॥ वनें उपवनें शोभायमान ॥ वस्तिस्थान महामती ॥ १५ ॥ आश्रमा आला श्रीरघुपती ॥ परम आल्हाद महामती ॥ राहावोनियां अतिप्रीती ॥ सीतापती पूजिला ॥ १६ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ वधावया त्रिशिरा खर दूषण ॥ अगस्तीसी श्रीरामदर्शन ॥ अस्त्रग्रहण ऋषिवैरदें ॥ १७ ॥ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडे येकाकारटीकायांश्रीरामपंचाप्सरामंदकर्णउद्धरणोनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १४ ॥ ॥ एंव ॥ ॥ १३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ ऋषिश्रेष्ठ २ जाण्याचे प्रकार. ३ ऋषीच्या आशिर्वादाने.

॥ श्रीशिवरामायनमः ॥ श्रीराम ह्मणे महामती ॥ तुझा ज्येष्ठबंधु अगस्ती ॥ तयाचे दर्शनार्थी॥ तुह्मांप्रती मी आलों ॥ १ ॥ करावया ज्येष्ठाचें दर्शन ॥ अतिउत्सुक माझें मन ॥ कोणें मार्गें करावें गमन ॥ कृपा करोन सांगावें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ यदिबुद्धिःकृतारामद्रष्टुंतंमुनिपुंगवं ॥ अद्यैवगमनेबुद्धिंरोचयस्वमहामते ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ जरी अगस्तीचें दर्शन ॥ करावया वांछी तुझें मन ॥ तरी आजचि करावें गमन ॥ विलंब व्यवधानें न करावें ॥ ३ ॥ जे मार्गीं करितां गमन ॥ सर्वथा नचुकिजे आपण ॥ तें तें सांगेन मार्गचिन्ह ॥ सावधान अवधारा ॥ ४ ॥ जे चालतां निजपंथें ॥ सीता श्रीराम सुखी होत ॥ सौमित्राचें सुखावें चित्त ॥ तो पंथ संकेतें अवधारा ॥ ५ ॥ अगस्त्याश्रम अतिपावन ॥ शिवादिदेवीं निर्मिलें भुवन ॥ करिताती अनुष्ठान ॥ नित्य श्रवण श्रीरामकथा ॥ ६ ॥ देवांचे भूमीं नलागती पाये ॥ अगस्त्याश्रमीं तेही पाहे ॥ बैसोनियां देवसमुदाये ॥ श्रवण होताहे श्रीरामकथा ॥ ७ ॥ पावन श्रीरामायणी कथा ॥ अगस्ती अतिरसाळ वक्ता ॥ देव बैसोनि तळतां ॥ श्रीरामकथा परिसती ॥ ८ ॥ अगस्त्याश्रमीं देवस्थानें ॥ उभविलीं आहेती कोण कोण ॥ तेंही ऐका सावधान ॥ मार्गचिन्हें लक्षावया ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतत्रब्रह्मणःस्थानंशिवस्थानंतथैवच ॥ अग्नेःस्थानंमहेंद्रस्यस्थानंचैवविवस्वतः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ मार्गसुचिन्ह निर्विघ्न ॥ त्या मार्गाची ऐका खुण ॥ सौब्राह्मण्य ब्रह्मस्थान ॥ शिवस्थान शिवशक्ती ॥ १० ॥ अग्निस्थान भृगुस्थान ॥ यमस्थान धर्मस्थान ॥ नैर्ऋत्यस्थान वरुणस्थान ॥ नित्य सावधान श्रवणार्थी ॥ ११ ॥ धाता विधाता आपण ॥ रामायण सुखसंपन्न ॥ वायु सांडोनि चंचळपण ॥ अतितल्लिन श्रवणार्थी ॥ १२ ॥ स्वामिकार्तिक शिवसुतु ॥ तोही तेथें नित्य वसतु ॥ ऋषीस परमार्थु पुसतु ॥ ऋषि सांगतु स्वानंदें ॥ १३ ॥ काशीखंड केदारखंड ॥ सांगितलें श्रीशैल्यखंड ॥ श्रीरामायण अतिगोड ॥ सुखसुरवाड सर्वांसी ॥ १४ ॥ अनागतभाष्य रामायण ॥ ते कथेचें करावया श्रवण ॥ आश्रमीं वसती देवब्राह्मण ॥ रम्य रामायण परिसावया ॥ १५ ॥ अगस्ती आश्रम महिमान ॥ देव दानव द्विज पावन ॥ श्रीरामा करी शीघ्र गमन ॥ मार्ग सुचिन्ह लक्षोनी ॥ १६ ॥ ऐकोनी ऋषी

१ भेटीच्या हेतूनें. २ अवकाश. ३ खुणा. ४ पवित्र. ५ श्रवण करतात. ६ ब्रह्मदेव. ७ शंकराचापुत्र. ८ रहातो. ९ आनंद उल्हास. १० भविष्य.

चें वचन ॥ श्रीराम झाला सुखसपन्न ॥ अगस्तीआश्रम अतिपावन ॥ त्वानंदें गमन करूं रिचे ॥१७॥ श्रीरामसीता लक्ष्मण ॥ अगस्त्यानुज वंदोनि जाण ॥ सन्मार्गाचें लक्षोनि चिन्ह ॥ शीघ्र गमन तिहीं केलें ॥ १८ ॥ अगस्ती ज्ञानें अतिसमर्थ ॥ त्यानं दें शिष्यांसि सांगत ॥ आतां येईल श्रीरघुनाथ ॥ सीतासहित सौमित्र ॥ १९ ॥ गुढिया मखरें आश्रमांत ॥ ऋषि उभवी आ ल्हादयुक्त ॥ परब्रह्म मूर्तिमंत ॥ आतां येथें येईल ॥ २० ॥ माझ्या भाग्याच्या फळल्या कोडी ॥ आजि श्रीराम देखेन आवडी ॥ उभवावया श्रीरामराज्याची गुढी ॥ वना तांतडीं आलासे ॥ २१ ॥ मारोनि राक्षसांच्या कोडी ॥ तोडावया नवग्रहांची बेडी ॥ फेडावया देवांची बांधवंडी ॥ वना तांतडी आलासे ॥ २२ ॥ निजधर्माचें संरक्षण ॥ करावया दुष्टनिर्दळण ॥ श्रीराम अवतार परिपूर्ण ॥ कृपेनें आपण येथें आला ॥ २३ ॥ आजि मी सभाग्य त्रिजगतीं ॥ जो वेदशास्त्रा नव्हे व्यक्ती ॥ तो राम केवळ कृपामू र्ती ॥ सीतापती कृपाळू ॥ २४ ॥ माझें भाग्य बापुडें किती ॥ श्रीराम केवळ कृपामूर्ती ॥ आश्रमा आला श्रीरघुपती ॥ कृपामूर्ती श्री राम ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःशिष्यैःपरिवृतोनिश्चक्राममहामुनिः ॥ तंददर्शाग्रतोरामंभ्रातरंचेदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ टीका ॥ऐसीक रोनि रामस्तुती ॥ मेळवोनि ऋषींच्या पंक्ती ॥ शिष्यसमुदायेंशीं अगस्ती ॥ आला अतिप्रीती सामोरा ॥ २६ ॥ येतां देखोनि यां ऋषी ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ अगस्तीतेजें तपोराशी ॥ येतो आह्मासी सामोरा ॥ २७ ॥ समुद्र शोषिला आचमनीं ॥ तो जाण हा अगस्तीमुनी ॥ कृपाळू कैसा आह्मालागोनी ॥ येतो धांवोनि सामोरा ॥ २८ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ श्रीरामें घा तलें लोटांगण ॥ मस्तकीं धरिले दृढ चरण ॥ दिधलें आलिंगन ऋषीनें रामा ॥ २९ ॥ विदेहतनया लक्ष्मण ॥ नमस्कारिती मु निचरण ॥ तिघेजण सावधान ॥ कर जोडोन राहिलीं ॥ ३० ॥ देखोनियां श्रीरामचंद्र ॥ ऋषीस आल्हाद अपार ॥ आश्रमा आणितां निजगजरें ॥ जयजयकारें ऋषि मंत्री ॥ ३१ ॥ अगस्ती ऋषि स्वयें सज्ञान ॥ ब्रह्ममूर्ती श्रीरघुनंदन ॥ मधुपर्कें केलें पूजन ॥ दिधलीं गोदानें शतसंख्या ॥ ३२ ॥ श्रीराम ह्मणे मी नीच सेवक ॥ तुझ्या शिष्याचे रंकाचा रंक ॥ येव्हढी पूजा अलोर्लि ॥ १ ॥

१ अगस्तीचा कनिष्ठबंधु, महामति. २ सत्वर. ३ कारागृह. ४ दुष्टाचा संहार ५ ज्ञान,ओळख. ६ प्राशिला. ७ जनककन्या, सीता. ८ श्रेष्ठ.

क ॥ योग्य देख मज नोव्हे ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ राजासर्वस्यलोकस्यधर्मचारीदृढव्रतः ॥ पूजनीयश्चमान्यश्चभवान्प्राप्तःप्रि यातिथिः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ अगस्ती बोले उल्हासोन ॥ श्रीराघवा तुझें महिमान ॥ अगम्य जा ण वेदशास्त्रा ॥३४॥ वेदशास्त्राच्या निजयुक्ती ॥ त्या परतल्या नेती नेती ॥ श्रीराम केवळ ब्रह्ममूर्ती ॥ विजगतीं निजपूज्य ॥३५॥ जें कां परब्रह्म अक्षरें ॥ तें तूं श्रीराम साचार ॥ भक्तकृपाळू होसी साकार ॥ भाग्य थोर आजि माझें ॥ ३६ ॥ वरकड राजे ते भूपती ॥ श्रीरामराजा त्रिजगतीं ॥ तुझेनि भूतें वांहे क्षिती ॥ शशिसूर्यां गती तुझेनी ॥ ३७ ॥ तुझी आज्ञा अतिदुर्धर ॥ मर्या दा नुलंघीच सागर ॥ इंद्रादिक तुझे किंकर ॥ तुझेनि भूभार शेष वाहे ॥३८॥ काळ आज्ञा वंदी शिर्सी ॥ प्रळयो करी मर्यादेसी ॥ भूतें भूतात्मा तूं होसी ॥ पूज्य सर्वांसी श्रीरामा ॥३९॥ अवतार जाले उत्तमोत्तम ॥ त्यामाजि तूं आत्माराम ॥ तूं कैवल्य परब्रह्म ॥ पूज्य परम परमार्थी ॥ ४० ॥ ऐसी निजस्थिती तुजपासीं ॥ तो तूं धर्मव्रत चालविसी ॥ पितृआज्ञा प्रतिपाळिसी ॥ निर्दाळिसी दुष्टांतें॥४१॥माता पिता गुरु देवता ॥ त्याहूनि पूज्य तूं श्रीरघुनाथा ॥ ब्रह्मादिदेवांही वरता ॥ परमपूज्यता श्रीराम॥४२॥ च्यारीवे द तुज वर्णिती ॥ शास्त्रें चरणा शरण येती ॥ शिव विरिंचि पाया लागती ॥ पूज्य परमार्थी श्रीराम॥४३॥ तुज द्यावा जो जो मान ॥ तो तो तुजलागीं होय न्यून ॥ तुझें अगाध महिमान ॥ मानापमान तुज नाहीं ॥४४॥ श्रीरामा तुझें महिमान ॥ वाणितां वेदां प डिलें मौन ॥ तो तूं आलासी कृपा करून ॥ आजि मी धन्य स्वाश्रमेसी ॥ ४५ ॥ कांहींयेक तुझी पूजा ॥ मी करीन रघुराजा ॥ ते अंगिकारीं अधोक्षजा ॥ राक्षससमाज वधार्थी ॥४६॥ तूं आत्माराम प्रिय अतिथी ॥ आश्रमा आलासि कृपामूर्ती ॥ तुझी पूजा जे न करिती ॥ ते अधःपाती अभाग्य ॥ ४७ ॥ विमुख होतांचि अतिथी ॥ गृहस्था कोटि पापें प्राप्ती ॥ अतिथी ने पुण्य संपत्ती ॥ उरे अधोगती यजमाना ॥४८॥ यालागिं श्रीरघुराजा ॥ करावी अतिथीची पूजा ॥ तूं केवळ आत्मा माझा ॥ माझी निजपूजा अंगिकारीं ॥ ४९ ॥ अमृतोपम फळमूळें ॥ पुष्पें आणोनि सुपरिमळें ॥ मधुपर्क विधान बळें ॥ श्रीराम सुखमेळें पूजिला ॥५०॥

१ अज्ञात. २ हानव्हे, हानव्हे असे. ३ अव्यय, चैतन्य. ४ सत्य. ५ धारणकरी. ६ श्रेष्ट. ७ मारिसी. ८ ब्रह्मदेव. ९ अमृततुल्य. १० अत्यंत सुवासिक.

जयजयकाराच्या गजरीं ॥ वेदोक्त महामंत्रीं ॥ श्रीराम पूजिला ऋषीश्वरीं ॥ चराचरीं परमात्मा ॥ ५१ ॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरं
घुराजा ॥ पुढती करीन तुझी पूजा ॥ दिव्यायुधीं अधोक्षजा ॥ शत्रु समाजा निवटावया ॥ ५२ ॥ ॥श्लोक॥ इदंदिव्यंमहच्चा
पंतूणीराक्षय्यसायकौ ॥ इदंचमेतनुत्राणमभेद्यंभगवान्ददौ ॥ ५ ॥ अमोघःसूर्यसंकाशोब्रह्मदत्तःशरोमम ॥ महाराजतकोशोय
मासीहेमविभूषितः ॥ ६ ॥ ॥टीका॥ दिव्य चाप अक्षयी भाते ॥ अनिवार शर पूर्ण तेथें ॥ सुवर्ण संनाह[1] खड्गातें ॥ रणीं शत्रूंतें[2]
निवटावया ॥ ५३ ॥ शस्त्रास्त्रीं अभेद्य पूर्ण ॥ सूर्य तेजें विराजमान ॥ ते घेईं गा अंगत्राण[3] ॥ दैदीप्यमान तेजस्वी ॥५४॥ कवच
लेल्यांसी दे विश्रांती ॥ शत्रुसंतापी निजतेजदीप्ती ॥ ऐसी हे कवचाची गती ॥ रिपुदळणार्थी[4] अंगिकारी ॥ ५५ ॥ रणीं मर्दाव
या लंकानाथ ॥ रथापेक्षा करील चित्त ॥ ते काळीं इंद्राचा रथ ॥ मातुळि त्वरित आणील ॥ ५६ ॥ ऋषीचें ऐकोनि वचन ॥
श्रीराम सौमित्रें केलें नमन ॥ ऋषीनें दिधलें आलिंगन ॥ सुप्रसन्न ऋषी जाला ॥ ५७ ॥ संतोषोनि श्रीरामासी ॥ रणीं निर्दा
ळावया राक्षसांसी ॥ उल्हासोनि अगस्ती ऋषी ॥ दिव्यायुधांसी अर्पिलें ॥ ५८ ॥ देवोनियां दिव्यायुधें ॥ ऋषी ह्मणे अतिआ
ल्हादें ॥ रणीं राक्षस कबंधें ॥ शस्त्रसंबंधें नाचविसी ॥ ५९ ॥ ऐकोनि ऋषीच्या वरदांसी ॥ श्रीराम संतोषला मानसीं ॥ तंव
लोपामुद्रेनें सीतेसी ॥ अतिउल्हासीं पूजिलें ॥ ६० ॥ लक्षोनियां श्रीरघुनंदन ॥ चरणचाली वनाभिगमन ॥ तूं पतिव्रता धन्य
धन्य ॥ आह्मी पावन तुझेनी ॥ ६१ ॥ तंव श्रीराम ह्मणे अगस्तीसी ॥ दंडकारण्य या वनासी ॥ कां ह्मणताती महाऋषी ॥ तें
मजपासीं सांगावें ॥ ६२ ॥ मग अगस्ती ह्मणे श्रीरामासी ॥ दंडकु राजा या प्रदेशीं ॥ अतिगर्विष्ट अहर्निशीं ॥ राज्यमदेसी
उन्मत्त ॥६३॥ पारधी करितां दंडकासी ॥ भृगुवंशींचा च्यवन ऋषी ॥ अपमानिला अतिशयेंसी ॥ तेणें त्यासी शापिलें ॥६४॥
॥श्लोक॥ दंडकेनपरित्यक्तःस्वयंदेशोमहात्मना ॥ भार्गवस्यतुशापेननिर्मनुष्योमृगोभवत् ॥ ७ ॥ ॥टीका॥ शाप दिधला कोपें
सी ॥ भस्म होय स्वराज्येंसी ॥ ऐसें बोलतांचि ऋषी ॥ स्वदेशेंशी भस्म जाला ॥६५॥ विंध्याद्रि दक्षिण भागेंसी ॥ जंव पाविजे

१ दीप्यशस्त्रांनीं. २ मारावया. ३ कवच. ४ चिलखत. ५ धारणकरणाऱ्यास. ६ शत्रुसंहारार्थ. ७ धडे. ८ आशीर्वचनात.

सेतुबंधासी ॥ तंव दंडकारण्य या नामेंसी ॥ ऋषिशापेंसी भस्म जालें ॥६६॥ राजा भस्म जालास सैन्य ॥ भस्म जाले मनुष्यगण॥
भस्म जाले वृक्ष तृण ॥ पशुपक्षी पूर्ण भस्म जाले ॥ ६७ ॥ भस्मजालीं सरिता तडागें[1] ॥ भस्म जालीं मृगें पन्नगें[2] ॥ भस्म जालें
तद्देशीजग ॥ दुर्धर राग ऋषीचा ॥ ६८ ॥ दंडकाचेनि शापें जाण ॥ असंख्य अब्दें[3] वोस वन ॥ यालागिं ह्मणती दंडकारण्य ॥
नामाभिधान राजशापें ॥ ६९ ॥ भार्गवाच्या शापभयासी ॥ पर्जन्य वर्षेना तयादेशीं ॥ प्रकाशेना सूर्यशशी ॥ अहर्निशीं
जगदांध्य[4] ॥ ७० ॥ ऐसेंनि जगदांध्येंसी ॥ लोटलीं वर्षानवर्षीं ॥ पुढती वस्ती झाली कैसी ॥ श्रीरामऋषीसी पूसत ॥ ७१ ॥
अगस्ती सांगे श्रीरामासी ॥ वसावया दंडकारण्यासी ॥ नारदें विंध्याद्रिपासी ॥ महामेरूसी वाणिलें ॥ ७२ ॥ चराच
रासि आधारू ॥ स्वयें जाला महामेरू ॥ मेरूहूनि सधरू[5] ॥ पर्वत थोर असेना ॥ ७३ ॥ ऐकोनियां नारदोक्ती ॥ मेरूचिया
स्पर्धास्थिती ॥ खुंटली शशिसूर्यांची गती ॥ विंध्याद्रि ऊर्ध्वपंथीं[6] वाढला ॥ ७४ ॥ राहिले स्वाहास्वधाकार ॥ राहिले स्व
धर्मकर्माचार ॥ राहिले जप तप विचार ॥ रविचंद्र नुगवती ॥ ७५ ॥ लोपले स्वाहास्वधाकार ॥ मरों टेंकले देव पितर ॥
भुकें तळमळती ऋषीश्वर ॥ संध्येविण आहार सेवूं नये ॥ ७६ ॥ गोधनें राना न वचती ॥ वत्सें हंबरडा हाणिती ॥ आकांत मां
डिला त्रिजगतीं ॥ ॥ विंध्याद्रि गर्भस्ती उगवों नेदी ॥ ७७ ॥ मग ऋषीश्वर ब्रह्मयाप्रती ॥ अवघे गाऱ्हाणें सांगती ॥ तेव्हां
तिन्ही देव विचारिती ॥ जे दक्षिणे अगस्ती धाडावा ॥ ७८ ॥ देव सांगती अगस्तीसी ॥ त्यजोनियां वाराणसीसी ॥ नेमावया
विंध्याद्रिसी ॥ शीघ्र दक्षिणेसी तुह्मी जावें ॥ ७९ ॥ नेमोनियां विंध्याद्री ॥ तो निजवावा पृथ्वीवरी ॥ अहोरात्रीं वाहती करीं ॥
शशिसूर्यां करीं मोकळा मार्ग ॥ ८० ॥ थोर पुण्य होईल ऋषी ॥ देव पितर होती तृप्तीसी ॥ ब्राह्मण चालविती स्वधर्मासी ॥
हें तुजपासीं सामर्थ्य ॥ ८१ ॥ तुझें सामर्थ्य वाणूं किती ॥ आचमनें प्राशिला अपांपती ॥ विंध्याद्रि बापुडें तें किती ॥ प
रोपकारार्थी तुवां जावें ॥ ८२ ॥ पुढती न करी उत्थानें ॥ तैसा विंध्याद्रि नेमून ॥ संस्थापावया देवब्राह्मण ॥ दक्षिणे

१ सरोवरें. २ सर्प. ३ वर्षे. ४ अंधःकार. ५ दृढ, श्रेष्ठ. ६ आकाशीं. ७ गाई. ८ सूर्य. ९ सागर. १० उठणें.

गमन तुवां कीजे ॥ ८३ ॥ ऐकोनि देवांचें वचन ॥ म्यां जाणोनि नारदाचें मन ॥ वसवावया दंडकारण्य ॥ माझें आगमन दक्षिणेसी ॥ ८४ ॥ ऐकें बापा श्रीरघुपती ॥ माझें आगमन या रिती ॥ आलों कोणकोण्या स्थिती ॥ तेंही तुजप्रती सांगेन ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ कस्यचित्वथकालस्यदैवयोगादहंनृप ॥ वाराणसींपरित्यज्यइहप्राप्तोस्मिमानद ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ म्यां पर्ज्यन्योदकेशीं मेघ ॥ आलों घेवोनि अमोघ ॥ सुरकार्य साधावया चांग ॥ आलों सवेग विंध्याद्री ॥ ८६ ॥ ऐकें राजचूडामणी ॥ मज येतां तेणें देखोनी ॥ विंध्याद्रि घाली लोटांगणीं ॥ यथोक्तपूजनीं पुसता होय ॥ ८७ ॥ कोण पां वार्ता उत्तरेसी ॥ मज सांगा जी महाऋषी ॥ तूं येथोनि केउता जासी ॥ तेंही मजपासीं सांगावें ॥ ८८ ॥ कोणते धरोनि अपेक्षेसी ॥ तूं आलासि मजपासीं ॥ तें म्यां दिधलें निश्चयेसीं ॥ भाक मजपासीं दिधली ॥ ८९ ॥ त्यासी उत्तरेची वार्ता ॥ म्यां सांगितली श्रीरघुनाथा ॥ तेही तुज मी सांगेन आतां ॥ यथार्थता अनुवादु ॥ ९० ॥ विंध्याद्रि तुझा प्रताप ॥ देखोनि मेरूसी महाकंप ॥ सुरासुरां महासंताप ॥ तुझें स्वरूप अतिश्रेष्ठ ॥ ९१ ॥ पाहतां या पृथ्वीमाझारीं ॥ विंध्याद्रि तुझी थोरी ॥ वाणिजे गा सुरासुरीं ॥ तुझी सरी मेरु नपवे ॥ ९२ ॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ विंध्याद्रि उल्हासला आपण ॥ पुढतीं घालोनि लोटांगण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥ ९३ ॥ तूं आलासी भाग्येंकरीं ॥ तुझें गमन कोठवरी ॥ तें मज सांगावें जी निर्धारीं ॥ तेणें अत्यादरीं पूसिलें ॥ ९४ ॥ दक्षिणतीर्थयात्राविधान ॥ करावया करितों गमन ॥ मज द्यावें मार्गदान ॥ अधरशयन करोनियां ॥ ९५ ॥ तुझी निर्धारितां थोरी ॥ वाढी चंद्रसूर्या उपरी ॥ मज वेंघवेना तेथवरी ॥ शयन करीं गमनार्थ ॥ ९६ ॥ माझें ऐकोनियां वचन ॥ विंध्याद्रीनें केलें शयन ॥ म्यां केलिया दक्षिणे गमन ॥ तुवां उत्थान नकरावें ॥ ९७ ॥ तीर्थें करोनि मी ये मागुता ॥ तंववरी त्वां नुठावें पर्वता ॥ भाष्यबंधें नियामकता ॥ करोनि रघुनाथा मी आलों ॥ ९८ ॥ रविचंद्रा सुटली वाट ॥ द्विज देवांचे चुकले कष्ट ॥ दिनमान वाहे स्पष्ट ॥ दिधली वाट विंध्याद्रीं ॥ ९९ ॥ माझें होतांचि आगमन ॥ भृगुशाप गेला पळून ॥ देशीं वर्षला पर्जन्य ॥ तृण धान्य वा ॥ ३ ॥

१ फलद्रूप. २ हेतूस. ३ वृतांत. ४ महद्दुःख. ५ निश्चितपणें. ६ कार्य. ७ उपडीनिजणें. ८ पहातां. ९ क्रमवेना. १० वचनपाशानें.

ढलें ॥ १०० ॥ महामेरूच्या वृक्षांसीं ॥ म्यां चिंतिता निजमानसीं ॥ तेही वाढले यादेशीं ॥ फळभारेंसी सफळित ॥ १ ॥ वाहती सरितांचे वोघ ॥ पद्म पुष्पीं पूर्ण तडाग ॥ नानापक्षी अनेक ॥ गज सिंह मृगें क्रीडती ॥ २ ॥ मजसवें येवोनियां ऋषी ॥ जाले दंडकारण्यवासी ॥ कोणी राजा नाहीं यादेशीं ॥ ह्मणोनि राक्षसीं व्यापिलें ॥ ३ ॥ दंडकशापें दंडकारण्य ॥ तें करावया अतिपावन ॥ तूं आलासी श्रीरघुनंदन ॥ राक्षसघ्न प्रतापी ॥ ४ ॥ तुझें जालिया आगमन ॥ राक्षस निर्दाळिसी संपूर्ण ॥ येथोनि आतां वस्ती जाण ॥ वन पावन श्रीरामें ॥ ५ ॥ श्रीराम क्षेत्र दंडकारण्य ॥ ऐसें गर्जलें पुराण ॥ हाचि प्रयोग ब्राह्मण ॥ अतिसज्ञान पढतील ॥ ६ ॥ राक्षसनिर्दळणीं विचित्र ॥ श्रीराम करील दुर्धर क्षेत्र ॥ यालागिं ह्मणती श्रीरामक्षेत्र ॥ पुराणपवित्र श्रीराम ॥ ७ ॥ ऐसी ऐकतांचि कथा ॥ परमाश्चर्य श्रीरघुनाथा ॥ ऋषिचरणीं ठेविला माथा ॥ होय पुसता वनवासी ॥ ८ ॥ दंडकारण्यवनीं वसतां ॥ सौमित्रासहित सीता ॥ म्यां वसावें कोठें आतां ॥ तेंही तत्वतां मज सांगें ॥ ९ ॥ तुझें वचन ब्रह्मलिखित ॥ तें म्यां करणें निश्चित ॥ ऐसें पुसतां श्रीरघुनाथ ॥ कृपायुक्त ऋषि बोले ॥ ११० ॥ गंगातीराचे निकटीं ॥ अतिपावन पंचवटी ॥ तेथें बांधोनि पर्णकुटी ॥ सुखसंतुष्टी वसावें ॥ ११ ॥ पंचवटी गंगातटीं ॥ ऐकतां उल्हास सीतेच्या पोटीं ॥ श्रीरामासी सुखसंतुष्टी ॥ पंचवटी ऐकोनी ॥ १२ ॥ पंचवटीं करितां वस्ती ॥ त्रैलोक्यपावन निजकीर्ती ॥ तूं पावसी गा रघुपती ॥ जाणें निश्चिती मद्वाक्यें ॥ १३ ॥ ऐकोनि अगस्तीची गोष्टी ॥ श्रीरामें बांधिली शकुनगांठी ॥ लक्षोनियां पंचवटी ॥ उठाउठी निघाले ॥ १४ ॥ श्रीरामें केलें नमन ॥ ऋषीनें दिधलें आलिंगन ॥ सीतासहित लक्ष्मण ॥ अगस्ती वंदोनि निघाले ॥ १५ ॥ आश्रम करावया पंचवटीं ॥ उल्हास लक्ष्मणाचे पोटीं ॥ वेगी निघाला जगजेठी ॥ श्रीराम दृष्टीं लक्षोनि ॥ १६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ अगस्ती पासोनि अस्त्रग्रहण ॥ श्रीरामें केलें आपण ॥ वनीं निर्दळणँ राक्षसां ॥ १७ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायां अगस्तीश्रीरामदर्शनअस्त्रग्रहणंनामपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ओव्या ॥ ११७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ८ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२५ ॥ ॥ छ ॥

१ नद्यांचे. २ पवित्र. ३ राक्षससंहारकर्ता. ४ श्रेष्ट. ५ समीप प्रदेशीं. ६ झोपडी, पर्ण शाला. ७ संहार.

भा·अरण्य·अ·६
रा·
ल·
सी·

॥ श्रीविश्वंभरायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ अथपंचवटींगच्छन्नंतरारघुनंदनः ॥ आससादमहाकायंगृध्रंभीमपराक्रमं ॥ १ ॥ तंदृष्ट्वातौमहाभागौवनस्थौरामलक्ष्मणौ ॥ मेनातेराक्षसंगृध्रंब्रुवाणौकोभवानिति ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ पंचवटीं परमप्रमाण ॥ श्रीराम सीता लक्ष्मण ॥ अगस्तीसि करोनि नमन ॥ शीघ्र गमन तिहीं केलें ॥ १ ॥ रम्यरमणीय गंगातटीं ॥ वास्तव्य करावया पंचवटीं ॥ श्रीराम लक्ष्मण सीता गोरटी ॥ उठाउठीं निघाले ॥ २ ॥ अरुणावारुणासंगमप्राप्ती ॥ मीनली प्राचीं सरस्वती ॥ तीर्थ पावन त्रिजगतीं ॥ आवडे वस्ती श्रीरामा ॥ ३ ॥ सुंदर आणि कपाळेश्वर ॥ दोहीं तीरीं मनोहर ॥ तीर्थ पावनपरिकरें ॥ श्रीरामचंद्र रहिवासु ॥ ४ ॥ पद्मपुरीं निशाचर ॥ वसताति महादुर्धर ॥ तेणें भयें वोस नगर ॥ तीर्थपरिचार खुंटला ॥ ५ ॥ त्रिशिरा आणि खर दूषण ॥ वोस करोनियां जनस्थान ॥ राक्षस वसताती दुर्जन ॥ तीर्था कोण जाऊं शके ॥६॥ तेथें करावया वस्ती ॥ पंचवटिके सीतापती ॥ स्वयें धाडिला अगस्ती ॥ राक्षसघाती श्रीराम ॥ ७ ॥ राक्षसांचें कुळ निर्दळण ॥ समूळ करील श्रीरघुनंदन ॥ यालागीं पंचवटीस्थान ॥ दिधलें नेमून अगस्तीनें ॥ ८ ॥ पंचवटी वनांतर ॥ श्रीराम चालिला सत्वर ॥ पुढें जटायु गृध्र पर्वताकार ॥ देखिला समोर श्रीरामें ॥ ९ ॥ डोळे आरक्त धगधगित ॥ चंचूपुटें मसमसित ॥ हा तंव राक्षस अद्भुत ॥ दोहीं निश्चित मानिला ॥ १० ॥ धनुष्य आछादोनि मुष्टी ॥ दोघे चालिले जगजेठी ॥ रामें हाकिला शौर्यदृष्टी ॥ बाण वोढी सज्योनीं ॥ ११ ॥ राहें साहें धरीं धीर ॥ गृध्ररूपिया निशाचर ॥ मार्ग रोधिसी अतिदुर्धर ॥ बाणीं सत्वर छेदीन ॥ १२ ॥ माझे सुटलिया कुऱ्हाडें ॥ तुझें पक्षबळ बापुडें ॥ केउता पळसील मजपुढें ॥ रणीं रोकडें पाडीन ॥ १३ ॥ गृध्ररूपी तूं येथें कोण ॥ मार्ग रोधावया काय कारण ॥ समूळ सांगावें निजकथन ॥ नबोलतां प्राण घेईन ॥ १४ ॥ मी दाशरथी श्रीरघुनंदन ॥ सीता कांता बंधु लक्ष्मण ॥ पंचवटिके करितों गमन ॥ मार्गरोधन कां केलें ॥ १५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ जटायू घाली लोटांगण ॥ तूं दाशरथी रघुनंदन ॥ तुझें महिमान मी जाणें ॥१६॥ तुझें घ्यावया दर्शन ॥ पंचवटिके वनसेवन ॥ करूं येईल श्रीरघुनंदन ॥

१ मिळाली. २ पूर्वेची. ३ पवित्र परिवारउ्याचा. ४ अतिभयंकर. ५ यात्रा. ६ वनवास.

बहुकाळ जाण मी तिष्टतु ॥१७॥ तुझापिता जाण दशरथ ॥ युद्धसखा माझा आप्त ॥ स्वर्गागेला इंद्रसाह्यार्थ ॥ नमूचिचा घात जें
केला ॥ १८ ॥ मी आकाशीं झडपोनि जाण ॥ दैत्याचें उडविलें शिरस्त्राण ॥ दशरथें विंधोनियां बाण ॥ दैत्य दारुण निर्दळिले
॥१९॥ त्याचा तूं तंव ज्येष्ठ सुत ॥ पूर्णब्रह्म श्रीरघुनाथ ॥ तुझी सेवा करावया येथ ॥ आलों निश्चित श्रीरामा ॥२०॥ तूं स्वामी मी
तुझा दास ॥ दृढ मानावा विश्वास ॥ मज नह्मणावें राक्षस ॥ माझा वंश काश्यपी ॥२१॥ कश्यपवंशीं माझी उत्पत्ती ॥ त्या कश्य
पाची वंशस्थिती ॥ मी सांगेन श्रीरघुपती ॥ विश्वासार्थी माझिया ॥ २२ ॥ तूं मज ह्मणसी राक्षस ॥ मी राक्षस नव्हें गा कश्य
पवंश ॥ माझी वंशावळी बहुवस ॥ सावकाश अवधारीं ॥ २३ ॥ मनूपासाव उत्पत्ती जाण ॥ क्षेत्री वैश्य शूद्र ब्राह्मण ॥ वरक
डही सृष्टी कश्यपी जाण ॥ तेंही लक्षण तूं ऐकें ॥ २४ ॥ अदितीपासाव झाले देव ॥ दितीचे दैत्य दनूचे दानव ॥ मनूपासूनि झा
ले मानव ॥ मानवी वैभव मनूचें ॥ २५ ॥ खसेपासाव रुद्रोत्पत्ती ॥ जेकां रुद्रगण रुद्रानुवर्ती ॥ भद्रेपासाव गंधर्व जन्मती ॥जे गा
यन गाती अतिमधुर ॥ २६ ॥ उभय संध्यामैथुनस्थिती ॥ यक्ष राक्षसां जन्मप्राप्ती ॥ यालागीं संध्यापासाव उत्पत्ती ॥ झा
ते बोलती राक्षसांची ॥ २७ ॥ जे वेदशास्त्रीं अतिवित्पत्ती ॥ वादी ब्राह्मण निर्भर्त्सिती ॥ ते ब्राह्मणद्वेषी ब्रह्मराक्षस होती ॥
जाण निश्चितीं श्रीरामा ॥ २८ ॥ रावणा ब्रह्मराक्षसपण ॥ व्हावया हेंचि कारण ॥ तेणें शतसहस्त्र वेद विभागून ॥ ऋषि सज्ज
न निर्भर्त्सिले ॥ २९ ॥ ज्ञानगर्वाची अतिगती ॥ ब्रह्मद्वेषाच्या अतियुक्ती ॥ ब्रह्मराक्षसत्वाचीस्थिती ॥ जाण निश्चिती श्रीरामा
॥ ३० ॥ क्रोधवसे पासाव झाले देख ॥ सिंह व्याघ्र वराहादिक ॥ मृग ससे वृक जंबुकें ॥ गौरादि अनेक श्वापदें जालीं ॥३१॥
वारणीपासाव उत्पत्ती ॥ जन्म पावला ऐरावती ॥ गजदिग्गजांची प्रसूती ॥ जाण निश्चिती तिचेनी ॥ ३२ ॥ शरमेचे ज्येष्ट सु
त ॥शाम शबल यमाचे दूत ॥ श्वान मार्जारादि समस्त ॥ तिचेनि होत श्रीरामा ॥ ३३ ॥ वृतेपासाव बहुवस ॥ विद्याधर किन्नर
किंपुरुष ॥ तरस्वी दुर्धर असोस ॥ बळें गरिष्ठ बळिष्ठ ॥ ३४ ॥ जागळे पासाव जाण ॥ वने उपवनें कंटकीविपिन ॥ वीरुंध व ॥ १ ॥

१ मारून. २ मोठी. ३ शब्दवादी. ४ हेलना करतात. ५ डुकरइत्यादि. ६ कोल्हे. ७ चपळ, सवेग. ८ श्रेष्ठ. ९ काट्यांनें भरलेले रान. १० वल्ली.

ल्ली औषधी तृण ॥ दुर्धर वन ते व्याली ॥ ३५ ॥ उत्पत्ती सुरभी पासोन ॥ तेथें जन्मली कामधेनु ॥ गाई बैल आदिकरोन ॥ उ
त्पतीस्थान पशूंचें ॥३६॥ वडवे पासाव अश्वसंभूती ॥ उच्चैःश्रवा स्वर्गसंपत्ती ॥ श्यामकर्णादि नानाजाती ॥ अश्वोत्पत्ति तिचेनी
॥३७॥ तिचेठायीं दुर्धर ॥ भारवाहक खरोष्ट्रें ॥ जन्म पावले अपार ॥ वेसरें खराश्वयोगें ॥ ३८ ॥ गृध्री श्येनी धृतराष्ट्री ॥ शुकी
क्रौंची ऐश्या पंचनारी ॥ पक्षी जन्मले यांच्या उदरीं ॥ मछादि मगरीं जळचरें ॥ ३९ ॥ गृध्रीपासाव गीध घार ॥ उलकां वाघुळा
अपार ॥ गंड भैरवादि दुर्धर ॥ अतिक्रूर प्रसवली ॥४०॥ श्येनीपासाव जन्मले देख ॥ श्येन तीतर लावक ॥ कपोता कोकिळ कुकुटें॥
काक सरड बेडुक जन्मले ॥ ४१ ॥ जन्मला क्रौंचीच्या उदरीं ॥ ढोक टिटवी कांकण घारी ॥ भोरड्या जन्मलिया घुमरी ॥ अहो
रात्रीं किळकिळिती ॥ ४२ ॥ शुकी पासाव शुक सारिका ॥ चाप भारद्वाज मयूर देखा ॥ चिडी काळचिडी अनेका ॥ पिंगळा बो
लला भविष्योत्तरीं ॥ ४३ ॥ धृतराष्ट्रीचे पुत्र चोख ॥ हंस बक कारंडक ॥ चकोर आणि चक्रवाक ॥ मछादि अनेक जळचरें व्या
ली ॥४४॥ कद्रू पासाव अनेक ॥ काळकर्कोटक भुजंग ॥ शेष वासुकी नाना नाग ॥ पाताळ पन्नगँ ते व्याली ॥४५॥ कश्यपापा
साव सुरासुर ॥ कश्यपापासाव नरकिन्नर ॥ कश्यपापासाव चराचर ॥ सृष्टी समग्र कश्यपी ॥ ४६ ॥ अंडज स्वेदज जारज ॥
जे कां जन्मले उद्भिज्ज ॥ ते हे कश्यपाचें निजबीज ॥ दुर्धर तेज कश्यपीं ॥ ४७ ॥ जळचर भूचर खेचर ॥ जें जें भासे चराचर ॥
तेंतें कश्यपी चरित्र ॥ परम पवित्र कश्यपु ॥ ४८ ॥ ज्यांचें नाठवे कुळगोत्र ॥ त्यां कश्यपांत लाविंत ॥ तो तत्काळ होय पुनीत॥
जगीं विख्यात कश्यपु ॥ ४९ ॥ जो कश्यपीं लागला ॥ तो मुक्तीच्या घरासी आला ॥ भुक्ती मुक्तीचा दादुला ॥ वाखाणिला क
श्यपु ॥ ५० ॥ सृष्टीचा कर्ता सृष्टीचा हर्ता ॥ येव्हढी कश्यपाची सत्ता ॥ यालागीं भुक्तिमुक्तीचा दाता ॥ जाण तत्वतां कश्य
पु ॥ ५१ ॥ कश्यपी सृष्टीसि वर्णी ॥ ऐसा वक्ता नाहीं कोणी ॥ मी बोलिलों संकळोनी ॥ क्षमा सज्जनीं करावी ॥५२॥ त्या कश्य
पाचा मी नातु ॥ जटायु नामें विख्यातु ॥ ऐक माझा वृत्तांतु ॥ समुळ साद्यंतु सांगेन ॥५३॥ कश्यपासी बहुत पत्नी ॥ मुख्य अ

१ भयंकर. २ उत्पत्ति. ३ गाढव उंट वगैरे. ४ खेचर. ५ घुबडें. ६ कोंबडे. ७ सर्प. ८ पावन. ९ जीवन. १० एकंदरीनें.

दिती दिती दनी ॥ चौथी माझ्या पित्याची जननी ॥ विनता नाम्नी पतिव्रता ॥५४॥ विनतेचे दोघे कुमर ॥ अरुण आणि खगेश्व
र ॥ भगवद्भजनीं अतिपवित्र ॥ त्याचें चरित्र अवधारीं ॥ ५५ ॥ अरुण रविरथीं सावधान ॥ गरुड श्रीविष्णूचें वाहन ॥ गरुडाची
ख्याती अतिगहन ॥ अमृत हिरोन आणितां ॥ ५६ ॥ गरुड जावोनि आपण ॥ कां केलें अमृतहरण ॥ ऐसें पुसतां श्रीरघुनंदन ॥ स
मूळ कथन जटायू वदे ॥ ५७ ॥ विनता कद्रु दोघी सवती ॥ सवतमत्सराच्या छळणोक्ती ॥ कद्रु पुसे विनतेप्रती ॥ सुर्याचे रथीं वा
रु कैसे ॥ ५८ ॥ विनता ह्मणे वारु धवळ ॥ कद्रु ह्मणे वारु सुनीळ ॥ बोलतां बोलतां वाढलें सळें ॥ पैजेचा प्रबळ पण केला
॥५९॥ कद्रु ह्मणे श्वेत वारु जरी ॥ तरी घडा घेवोनियां शिरीं ॥ दिव्य सहस्त्र वर्षें वरी ॥ पाणी तुझ्या घरीं वाहीन ॥ ६० ॥ वि
नता बोले तयेकाळीं ॥ जैं वारुवांची प्रभा निळी ॥ तैं म्यां घेवोनि घागरी चुंबळी ॥ दिव्याब्दिंमेळीं जळदासी तुझी ॥६१॥ दो
घींचें परम प्रमाण ॥ भाष्यबंध केला पण ॥ कद्रुनें करावया छळण ॥ कपट संपूर्ण करूं पाहे ॥ ६२ ॥ अरुणें सांगितलें विनते
सी ॥ श्वेत वारू सूर्यरथासी ॥ त्याचा अतिविश्वास तीसी ॥ विकल्प मानसीं असेना ॥ ६३ ॥ कद्रु सर्पातें पुसे ॥ सूर्यरथीं वारू
कैसे ॥ ते सांगती शुभ्र वेषें ॥ मग कद्रु मानसीं अतिदुःखी ॥ ६४ ॥ पुत्रासी सांगे पणाची थोरी ॥ दिव्य सहस्त्र वर्षंवरी ॥ मी दा
सी जालें विनते घरीं ॥ जळपरिचारी जळदासी ॥ ६५ ॥ नकळतां निजनिर्धारू ॥ त्वां कां नेमिंनला नीळा वारू ॥ करितां सवत
मत्सरू ॥ मत्सरें दुस्तरू भोग आला ॥६६॥ विनता सती पतिव्रता ॥ तूं कां मत्सरू करिसी वृथा ॥ मत्सरें दास्यत्व बैसलें माथां॥
त्यासी काय आतां चालेल ॥६७॥ नकरा मातेचा कैंवार ॥ पुत्र जन्मलेति तुझी पाथर ॥ अवघे झोंबोनि विखार ॥ निळा सत्वर
करा वारू ॥६८ ॥ सर्प ह्मणती करितां कपट ॥ होईल अवघियांचें तळपट ॥ वंश होईल सपाट ॥ करितां कपट भलें नव्हे ॥ ६९ ॥
ऐकोनि पुत्रांचें वचन ॥ कद्रु झाली कोपायमान ॥ मग शाप दिधला दारुण ॥ अग्निदहनें भस्म व्हाल पैं ॥ ७० ॥ तंव सर्प झोंबो
नि सकळ ॥ विष वारू केला सुनीळ ॥ मग मातेसी सांगती उतावेळ ॥ दावीं तूं तत्काळ विनतेसी ॥७१॥ विलंब करितां या कार्या

१ शुभ्र. २ भांडण. ३ सहस्त्र वर्षेपर्यंत. ४ संशय. ५ निश्चितपणा. ६ दगड. ७ सर्प.

सी ॥ सूर्य शोषील याविपासी ॥ मग दाविल्या विनतेसी ॥ जयो आह्मांसी पैं नये ॥ ७२ ॥ कापट्याच्या कार्यासी ॥ तात्काळ
साधावया वेगेंसी ॥ विलंब करितां कपटेसी ॥ जयो आह्मांसी पैं नाहीं ॥ ७३ ॥ पुत्रवचनें उतावेळ ॥ कद्रू विनता दोघी तात्का
ळ ॥ सूर्यरथींचा वारू सुनीळ ॥ देखे समूळ नीळवर्ण ॥ ७४ ॥ कद्रू ह्मणे विनतेसी ॥ म्यां जिंतलें निजपैजेसी ॥ तूं जालीस माझी
दासी ॥ अतिउल्हासीं आली घरा ॥ ७५ ॥ आल्हाद देखोनि मातेसी ॥ सर्प मागती उःशापासी ॥ कद्रू हरिखली मानसीं ॥
उःशापासीं स्वयें वदे ॥ ७६ ॥ कन्या जरत्कारीचे उदरीं ॥ जरत्कारु वीर्येंकरीं ॥ आस्तीक जन्मेल ब्रह्मचारी ॥ तो शाप जो
हरीं रक्षील ॥ ७७ ॥ दुर्धर शाप अग्निआंत ॥ सर्प जळतां समस्त ॥ आस्तीक पावोनियां तेथें ॥ दाहदहनांत रक्षील ॥ ७८ ॥
मातृपक्षाचें सकळ कुळ ॥ शापाग्नींत जळतां मातुळ ॥ आस्तीक रक्षील तात्काळ ॥ ब्राह्मण बाळप्रतापें ॥ ७९ ॥ उःशापें तुष्ट
ली माता ॥ तेणें आल्हाद सर्पां समस्तां ॥ ते कद्रूसी परम चिंता ॥ सुख सर्वथा असेना ॥८०॥ कपटें जिंतिली विनता ॥ कपटें
करील पुत्रघाता ॥ ते कद्रूसी दुस्तर चिंता ॥ सुख सर्वथा असेना ॥ ८१ ॥ जरी कपटें जय पावला कपटी ॥ तरी धाक धकधकीं पो
टीं ॥ कपटघातकी शेवटीं ॥ कपटें कपटी अतिदुःखी ॥ ८२ ॥ निजकपटाची अतिचिंता ॥ बैसली कद्रूचिया माथां ॥ पुढें विन
तेची कथा ॥ बंदिमोचनतो अवधारा ॥ ८३ ॥ विनता पुसे अरुणाप्रती ॥ श्वेत वारू सूर्याचे रथीं ॥ त्वां कां सांगितलें निश्चितीं॥
नीळ प्रतीती मज आली ॥ ८४ ॥ नीळ प्रतीती अश्वापासी ॥ तेणें मी जालें कद्रूची दासी ॥ घडा देवोनियां शिसीं ॥ अहर्नि
शीं जळ वाहवीं ॥ ८५ ॥ तंव अरुण ह्मणे सर्पीं देख ॥ चढवोनियां निजविष ॥ निळा वारु केला निःशंक ॥ परी कपटें दुःख पाव
ती ॥ ८६ ॥ सुनीळ देखोनि वारूसी ॥ कोप आला सूर्यासी ॥ मग उपडोनि सर्प पंखांसी ॥ आणि पायांसी निर्वटिले ॥ ८७ ॥
पूर्वीं पक्ष होते सर्पांसी ॥ गोमीच्या ऐसे पांय त्यांसी ॥ सूर्य कोपोनि मानसीं ॥ पक्ष पांयांसी छेदिलें ॥ ८८ ॥ पांय निर्वटिले म
ग ॥ उरें चालों लागले नाग ॥ यालागिं त्यांसि ह्मणती उरग ॥ हा दुःख भोग कपटाचा ॥ ८९ ॥ सूर्यें शापिलें सर्पांसी ॥ उद

१ आनंदली. २ मुक्तता. ३ मस्तकीं. ४ नष्ट केलें.

रीं धरिलें कपटासी ॥ तेचि उदरशूळ तुह्मासी ॥ अहर्निशीं भोगाल ॥ ९० ॥ मुकले पक्षा आणि पायांसी ॥ उदरीं शूळ अहर्निशीं ॥ कपटाची दशा ऐसी ॥ कपटापासी अतिदुःख ॥ ९१ ॥ इतुकें जालें उठाउठी ॥ तरी कपट न सोडी पाठी ॥ आगीं घालील शेवटीं ॥ कपटें कपटी अतिदुःखी ॥ ९२ ॥ सूर्य अश्वविष आकर्षून ॥ कर्णीं राखिलें निर्वीर्य करून ॥ तेणें ते जाले शोभायमान ॥ श्यामकर्ण जगद्वंद्य ॥ ९३ ॥ तैंपासोनियां जाण ॥ वारू जाले शामकर्ण ॥ जगीं यागीं अतिपावन ॥ शोभायमान तिहीं लोकीं ॥ ९४ ॥ अरुण सांगे मातेप्रती ॥ मजअधीन सूर्याची गती ॥ मी जावोनियां बैसेन रथीं ॥ बंध निर्मुक्ती गरुडाधीन ॥ ९५ ॥ आकळावया त्रिजगती ॥ गरुडापासीं सामर्थ्यशक्ती ॥ त्याचे अंगीं सहिष्णुता शांती ॥ बंधनिर्मुक्ती तो करील ॥ ९६ ॥ सूर्याची आज्ञा मज तत्वतां ॥ हृदयीं वंदावीं मातापिता ॥ ह्मणोनि आलों मी वंदनार्था ॥ जाईन मागुता रथगती ॥ ९७ ॥ बंदिमोचन गरुडाहातीं ॥ बुद्धि सांगोन मातेप्रती ॥ अरुण बैसला सूर्यरथीं ॥ मातृभक्ती गरुड गाढा ॥ ९८ ॥ विनता सांगे गरुडापासीं ॥ कपटें जिंतोनि पैजेसी ॥ कद्रूनें केली मज दासी ॥ सहस्त्रवर्षीं जळवाही ॥ ९९ ॥ अरुणें सांगितलें मजप्रती ॥ बंदिमोचन गरुडाहातीं ॥ तरी करिसील कैसी युक्ती ॥ तें यथार्थ गती मज सांगें ॥ १०० ॥ तेव्हां गरुड क्षोभला उद्भट ॥ तुज जिंतिलें करोनि कपट ॥ कपटें कपटियाचें तळपट ॥ करीन सपाट सर्पांचें ॥ १ ॥ मातेसी धावया समाधान ॥ कोप केला उपशमन ॥ वंदोनि मातेचे चरण ॥ काय वचन बोलतु ॥ २ ॥ तुझ्या बंदिमोचनासी ॥ पालटें पुसें तूं कद्रूसी ॥ जरी मागेल उत्तम पदार्थासी ॥ तरी मी आणुन तिसी देईन ॥ ३ ॥ मातृबंदिमोचनार्थु ॥ अतिदुर्लभ मागेल अर्थु ॥ तो तो देईन पदार्थु ॥ मोचनार्थु पुसें वेगीं ॥ ४ ॥ मग विनता सांगे स्वयें कद्रूसी ॥ गरुडें पाठविलें तुजपासीं ॥ पालटु बंदिमोचनासी ॥ जें मागसी तें देईन ॥ ५ ॥ निजमातेच्या बंदिमोचनीं ॥ कल्पतरु चिंतामणी ॥ देईन कामधेनु आणोनि ॥ आवडे मनीं तें मागें ॥ ६ ॥ मग कद्रू विचारी चित्तीं ॥ परम सामर्थ्य गरुडाप्रती ॥ अतिउद्भटें त्याची शक्ती ॥ अमृतप्राप्ती त्या मागूं ॥ ७ ॥ माझेनि माझ्या पुत्रां शापबंध ॥ ३ ॥

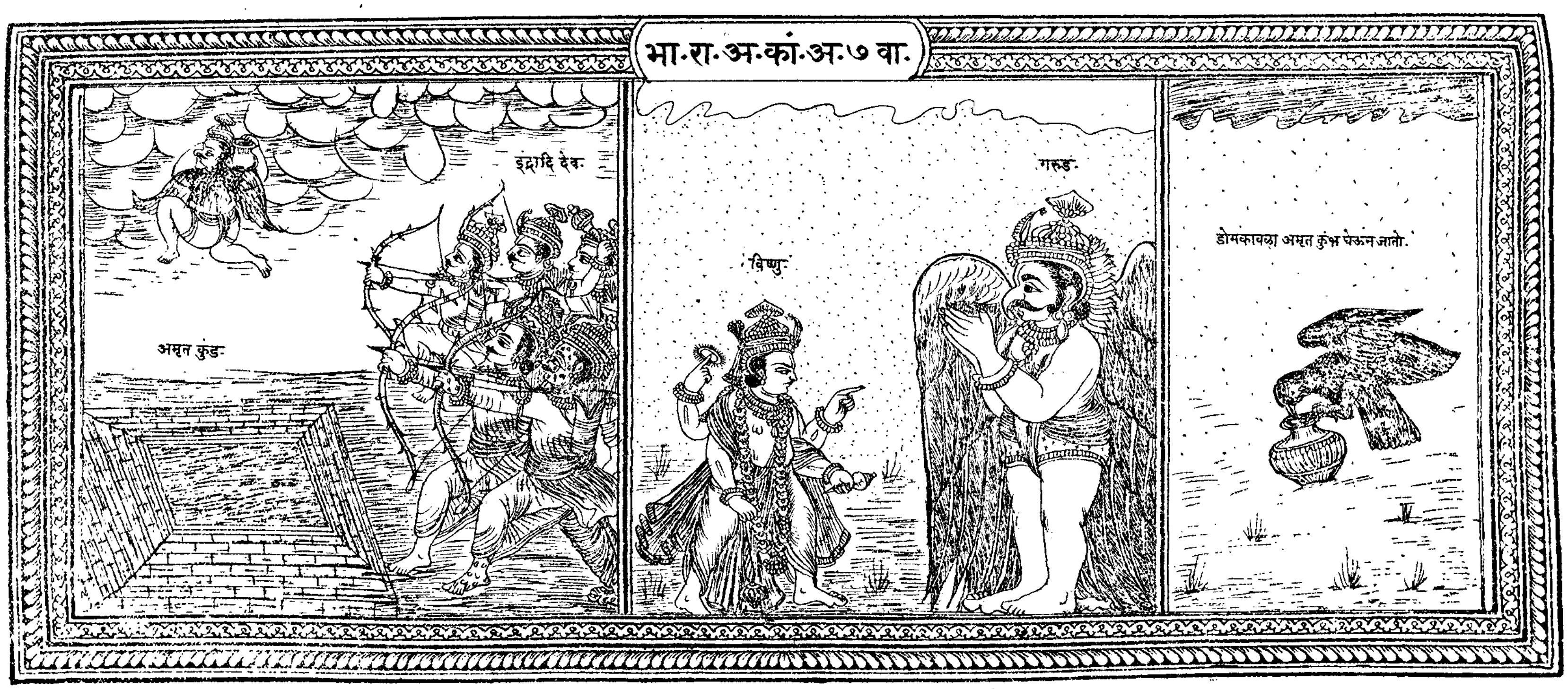
१ पवित्र. २ सहनशीलता. ३ श्रेष्ठ, मोठा. ४ पाणी भरणारी. ५ कोपला. ६ शांत ७ अत्यंतमोठी.

न ॥ तिहीं केलिया अमृतपान ॥ मग न बाधी जरा जन्म मरण ॥ निर्धारीन तोंचि मागूं ॥ ८ ॥ कद्रू सांगे विनतेपासीं ॥ निश्चयें पुसावें गरुडासी ॥ परमामृत देवविसी ॥ तैं तूं होसी बंदिमुक्त ॥ ९ ॥ माझे पुत्र पातालवासी ॥ अखंड राखितां अमृतासी ॥ तरी प्राप्ती नाहीं त्यांसी ॥ तें तूं देसी तैं मुक्त ॥ ११० ॥ स्वादामृत उन्मादामृत ॥ सुप्तामृत तृप्तामृत ॥ ये अमृतें प्रलोभार्थ ॥ परमामृत पांचवें ॥ ११ ॥ स्वादामृत अप्सरांसी ॥ तेणें त्या स्वादिष्ट सर्वांसी ॥ तृप्ति अमृत देवांसी ॥ क्षुधा त्यांसि बाधेना ॥ १२ ॥ उन्मादामृत दैत्यांसी ॥ तेणें ते उन्मत्त अहर्निशीं ॥ सुषुप्तामृत तें दिग्गजांसी ॥ तेणें सुखेंसी डुल्लतु ॥ १३ ॥ डुकल्या येती निद्रिस्थासी ॥ तेंवि डुल्लणें दिग्गजांसी ॥ ये तव अमृतें वायेसी ॥ देवें सर्वांसि चाळविलें ॥ १४ ॥ समुद्र मथिला समस्तीं ॥ जाली अमृताची प्राप्ती ॥ कलहो करितां देवदैत्यीं ॥ मोहिनी हातीं दीधलें ॥ १५ ॥ मोहिनीरूपें श्रीविष्णु जाण ॥ तेणें अमृत विभागून ॥ इतरां अमृत वाढोन ॥ राखिलें आपण परमामृत ॥ १६ ॥ जेणें चुके जरामरण ॥ तें परमामृत विष्णुआधीन ॥ तें जैं देसील आणून ॥ बंदिमोचन तैं तुज ॥ १७ ॥ ऐकोनि कद्रूची कथा ॥ गरुडापासीं आली विनता ॥ आणोनि धावें परमामृता ॥ बंदिमोचनता तैं मज ॥ १८ ॥ परिसोनि मातेचें वचन ॥ तिचें करावया बंदिमोचन ॥ वंदोनि मातेचे चरण ॥ अमृतार्थी आपण उडों पाहे ॥ १९ ॥ तंव कृपा उपजली मातेसी ॥ मग हातीं धरिलें गरुडासी ॥ आणिलासे कश्यपापासीं ॥ वृत्तांत त्यासी सांगितला ॥ १२० ॥ मातृभक्ती गरुडासी ॥ देखोनि सुख कश्यपासी ॥ कृपें अभिषेकून त्यासी ॥ धरी पोटीसीं स्वानंदें ॥ २१ ॥ हरिखें वर देत त्यासी ॥ प्रतापें पावसी परमामृतासी ॥ युद्धीं विष्णुभक्त होसी ॥ मुक्त करिसी निजमाता ॥ २२ ॥ परमामृत विष्णुआधीन ॥ त्याचें करावया नामस्मरण ॥ नामापासीं विजय पूर्ण ॥ निश्चयें जाण हरिभक्तां ॥ २३ ॥ अच्युत नामाच्या आवर्ती ॥ चवथ्या प्रळयीं नव्हे च्युती ॥ अच्युतपदाची निजप्राप्ती ॥ युद्धसामर्थ्यी पावसी ॥ २४ ॥ ऐसी कश्यपें परम कृपा करूनी ॥ अच्युतनाम उपदेशुनी ॥ गरुड धाडिला अमृतहरणीं ॥ नामस्मरणीं निजविजयो ॥ २५ ॥ मातापित्यासी करोनि नमन ॥

१ मोहकारक. २ भूक. ३ व्यर्थ. ४ आनंदें. ५ आवृत्ति, सततजपानें. ६ नाश, पतन.

तीर्थ घेतलें प्रार्थून ॥ हरिनामीं नित्य सावधान ॥ क्रमावया गगन आल्हादु ॥ २६ ॥ नकुळा दासी विनतेघरीं ॥ नकुळं जन्मला तिचे उदरीं ॥ तो गरुडासी साहाकारी ॥ होऊन सर्पारि चालिला ॥ २७ ॥ आरंभूनि त्या दिवसासी ॥ वैर सर्प मुंगसासी ॥ भेटी होतां येरयेरांसी ॥ निजप्राणासी संसाटी ॥ २८ ॥ मुखीं नामाची आवृत्ती ॥ गरुड निघाला अमृतार्थी ॥ कश्यप उपदेशाची युक्ती ॥ विष्णुप्राप्ती संग्रामीं ॥ २९ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ भगवत्प्राप्ती अलोट ज्ञान ॥ हें महिमान नामाचें ॥ १३० ॥ नामापासीं भुक्तिमुक्ती ॥ नामापासीं यश कीर्ती ॥ नामापासीं विजयप्राप्ती ॥ कर्मनिर्मुक्ती हरिनामें ॥ ३१ ॥ नामापासीं नित्य निवृत्ती ॥ नामापासीं नित्य शांती ॥ नाम वंदी जे सर्वामतीं ॥ ब्रह्मप्राप्ती हरिनामें ॥ ३२ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ नामें पातकी परम पावन ॥ नामें प्रपंच परब्रह्म पूर्ण ॥ नाम तें जाण परब्रह्म ॥ ३३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांकश्यपवंशवर्णनगरुडपरमामृताभिगमनोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ मुंगस. २ सर्पाचा शत्रु. ३ युद्धीं. ४ अत्यंत. ५ कर्ममोचन. ६ वैराग्य.

॥ श्रीरामकृष्णायनमः ॥ ॥ अच्युतनाम धरोनि मानसीं ॥ गरुड निघाला अमृतासी ॥ भावें वंदितां कश्यपासी ॥ साह्य सप्त ऋषी त्यासि जाले ॥ १ ॥ गरुडें अतिक्रमोनि गगन ॥ सूक्ष्मरूप धरोनि जाण ॥ परमामृत लक्षितां पूर्ण ॥ तंव बहुरक्षण अमृतासी ॥ २ ॥ प्रथम सर्पाचें संपूर्ण ॥ दुसरें रक्षण वरुण ॥ तिसरें जाणा यक्षगण ॥ मरुद्गण तें चवथें ॥ ३ ॥ पांचवें रक्षण यमदूत ॥ साहावें रक्षण शिवदूत ॥ सातवें रक्षण विष्णुदूत ॥ सावचित्तें सर्वदा ॥ ४ ॥ गरुडें साधोनियां सवडी ॥ कुंडीं घालोनियां उडी ॥ अमृत शोषोनियां तांतडी ॥ अतिझडाडीं निघाला ॥ ५ ॥ तंव झाला हाहाकार ॥ पक्षी नव्हे तो अमृतचोर ॥ क्रोधें उठिले विखार ॥ शस्त्रसंभार सूटले ॥ ६ ॥ गरुडपंखाच्या झडाडीं ॥ राखणीं मूर्छित बापुडीं ॥ शस्त्रें पडती उबेडीं ॥ सर्प कडाडी धांविन्नले ॥ ७ ॥ रागें क्षोभतां विखारीं ॥ नखाग्रघायीं त्यां विदारी ॥ नकुळ पावला साहाकारी ॥ सर्प माझारीं छेदितु ॥ ८ ॥ तंव वरुणें घालोनि पाशासी ॥ गरुड आकळिला पंखेंसी ॥ नकुळें करांडूनि त्यासी ॥ केलें गरुडासी निर्मुक्त ॥ ९ ॥ गरुडें झडपोनियां वरुणासी ॥ उडविला तो आकाशीं ॥ भोंवडोनि दाही दिशीं ॥ पडे पृथ्वीवरी मूर्छित ॥ १० ॥ राखणाईत आपापरी ॥ सर्पविदारिले नखाग्रीं ॥ नकुळ केवळ सर्पारी ॥ नानापरी छेदितु ॥ ११ ॥ ऐसें करोनि रणकंदन ॥ गरुड वळघला गगन ॥ करोनियां अमृतपान ॥ बळवाहन चालिला ॥ १२ ॥ हाक वाजिनली वैकुंठीं॥ कोपें चालिला धूंर्जटी ॥ देवांच्या कोट्यानुकोटी ॥ अमृतासाठीं धांविन्नल्या ॥ १३ ॥ वेगीं बैसोनि सुरगजासी ॥ इंद्र धांविन्नला वेगेंसीं ॥ वज्र हाणितलें गरुडासी ॥ तेणें वज्रासी गीळिलें ॥ १४ ॥ गरुडपंखाच्या झडाडी ॥ इंद्राची वळली मुरकुंडी ॥ गज पळाले कडाडीं ॥ देवांच्या क्रोडी पळाल्या ॥ १५॥ गरुडपंखाच्या पवनें ॥ देवां नाठवे निजस्थान ॥ वाहुटुळीमाजी रजःकण ॥ तैसे सुरगण भ्रमचक्रीं ॥ १६ ॥ यम धांविंनला अतिवेगेंसी ॥ दंडें हाणितलें गरुडासी ॥ तेणें गिळिलें यमदंडासी ॥ मग यमासी झडपिलें ॥ १७ ॥ यमें जाचिलें बहुतांसी ॥ गरुडें गांजिलें यमासी ॥ करोनियां कासाविसी ॥ यमधुळीसी मेळविला ॥ १८ ॥ यम गांजिला नानापरी ॥ कोणी धां

१ देवसमुदाय. २ तत्पर. ३ सत्वर. ४ सर्प. ५ उपर्डी, पालथीं. ६ फाडी. ७ तोडून. ८ उडाला. ९ मलिष्ठ. १० शंकर.

वेना कैवारी ॥ देखोनि कुबेर पळे दूरी ॥ सौजन्य करी गरुडासी ॥ १९ ॥ बंदिमोचन मातेसी ॥ अमृत द्यावया कद्रूसी ॥ धाडीन मणिमय कलशासी ॥ अमृतासी सांठवण ॥ २० ॥ गरुडपंखाचे झडाडी ॥ दिग्गजें पळालीं बापुडीं ॥ सुरासुरांच्या क्रोडी ॥ देशोधडी केलिया ॥ २१ ॥ दैत्य दानव महाबळी ॥ तेही मर्दिले रणकल्लोळीं ॥ धाकें रिघालीं पाताळीं ॥ आतुर्बळी विनतात्मजु ॥ २२ ॥ मंत्रपूत जळशक्ती ॥ युद्ध करूं आला प्रजापती ॥ तंव कमंडलु हिरोनि हातीं ॥ अच्युतशक्ती गिळियेला ॥२३॥ पित्याच्या पित्याचा पिता ॥ भीड राखिली धर्मार्था ॥ येरवीं गरुड घोळसीता ॥ घडी न लागतां ब्रह्मयासी ॥ २४ ॥ महादेवें क्रोधानळीं ॥ गरुड हाणितला त्रिशूळीं ॥ गरुड त्रिशूळातें गिळी ॥ शिव ते वेळीं विस्मित ॥ २५ ॥ त्रिशूळ गिळावयाची शक्ती ॥ हे कैंची गरुडाप्रती ॥ सदाशिव पाहे निश्चिती ॥ हृदयस्थित श्रीरामनाम ॥ २६ ॥ श्रीरामनामाच्या निजस्थिती ॥ गरुडें जिंतिली त्रिजगती ॥ त्रिशूळ गिळावयाची शक्ती ॥ जाली निश्चितीं श्रीरामनामें ॥ २७ ॥ हृदयीं अमृत मुखीं रामनाम ॥ त्यासीं कोण करी संग्राम ॥ शिवाचा खुंटला पराक्रम ॥ श्रीरामनाम परिसोनी ॥ २८ ॥ ऐकतां श्रीरामाचें नाम ॥ सदाशिवासी आलें प्रेम ॥ मूर्छित पावला विश्राम ॥ युद्धसंग्राम विसरला ॥ २९ ॥ गरुडें कश्यपाच्या उपदेशीं ॥ नामें जिंतिलें सदाशिवासी ॥ कळिकाळाची गति कायसी ॥ हरिभक्तासी बाधावया ॥ ३० ॥ निजभक्तासी द्यावया भेटी ॥ विष्णु पावला उठाउठीं ॥ चक्र वसवोनियां मुठीं ॥ कृपादृष्टी पैं आला ॥ ३१ ॥ लौकिक दावी युद्धक्रमु ॥ परी भक्ताचें आवडे प्रेमु ॥ गरुड स्मरे नित्यनाम ॥ पुरुषोत्तम तुष्टला ॥ ३२ ॥ जो सप्रेम स्मरे नाम ॥ त्या अधीन पुरुषोत्तम ॥ नामें संतुष्ट आत्माराम ॥ भक्तकाम कृपाळू ॥३३॥ ॥श्लोक॥ श्रद्धयाहेलयानामस्मरंतिममजंतवः ॥ तेषांनामसदापार्थवर्ततेहृदयेमम ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रद्धें हेळयां जो स्मरे नाम ॥ त्याचें मी हृदयीं वाहें नाम ॥ नामनिष्ठाचे पुरवीं काम ॥ नामें सुगम मत्प्राप्ती ॥३४॥ अमृत सोडवावया बळी ॥ चक्र मोकली वनमाळी ॥ गरुड चक्रातें गिळी ॥ विस्मय सकळीं मानिजें ॥ ३५ ॥ दैत्य दानव मंडळी ॥ विष्णुचक्र सगळे गिळीं ॥ ऐसा कोणी नाहीं बळी ॥

१ समजूत, शिष्टाई. २ अत्यंत बलवान. ३ क्रोधाग्नीमध्यें. ४ धारण करून. ५ खेळांत, उपेक्षेनें.

आतुर्बळी हा गरुड ॥ ३६ ॥ विष्णुचक्र महामार ॥ घायें निर्दाळीत असुर ॥ चक्र त्रैलोक्यीं दुर्धर ॥ गरुडें तें चक्र गट केलें ॥३७॥ स्मरतां राम हरि गोविंद ॥ नामापासीं परमानंद ॥ त्यासि बाधूं न शके द्वंद्व ॥ द्वंद्व निर्द्वंद्व हरिनामें ॥ ३८॥ नित्य नामाचा निजगजर ॥ त्याअधीन चक्रधर ॥ भक्ता बाधूं नशके चक्र ॥ हरि साचार त्यापासीं ॥ ३९ ॥ नाम स्मरतां निरंतर ॥ तयापासीं अहोरात्र ॥ घरटीकार विष्णुचक्र ॥ विघ्नदुर्धर निवटावया ॥ ४० ॥ देवा भक्ता नाहीं अंतर ॥ त्यापासीं तो निरंतर ॥ यालागीं बाधूं नशके चक्र ॥ चक्र दुर्धर अभक्ता ॥४१॥ माझें निजचक्र गिळोन ॥ गरुडा विजयी तूं संपूर्ण ॥ विष्णु ह्मणे मी सुप्रसन्न ॥ माग वरदान वेगेंसी ॥ ४२ ॥ ज्या ज्या वरदाना मागसी ॥ तें तें देईन अतिउल्हासी ॥ ऐकोनि हासें आलें गरुडासी ॥ काय विष्णूसी बोलतु ॥४३॥ तुवां जिंतिलें नाहीं मातें ॥ जें वर देशी कोण्या अर्थें ॥ मीच प्रसन्न जालों तूतें ॥ मागसी तें देईन मी ॥४४॥ कश्यप गुरुचा हात माथां ॥ तुझें अच्युत नाम स्मरतां ॥ मज काय द्यावया अपूर्वता ॥ मागसी आतां तें देईन ॥४५॥ ऐसें ऐकोनि गरुडवचन ॥ भाष्यैबंधेंसीं गोंवून ॥ विष्णु मागे वरदान ॥ सावधान अवधारा ॥ ४६ ॥ तरी गरुडा होईं माझें वहन ॥ माझें नुलंघावें वचन ॥ नित्य व्हावें मज अधीन ॥ हें वरदान मज द्यावें ॥ ४७ ॥ ऐकतां विष्णूचें मागणें ॥ गरुड विचारी निजमनें ॥ भाष्य देवोनियां नदेणें ॥ निंद्य जिणें तिहीं लोकीं ॥ ४८ ॥ मिथ्या करितांचि भाक ॥ देव पितर नित्य विमुखें ॥ ऐहिकीं परत्रीं काळें मुख ॥ नरक दुःख मिथ्यत्वें ॥४९॥ मिथ्या बोलती वितंड ॥ नरका नवचती ते पंढ ॥ त्यांचें मुखचि नरककुंड ॥ पाहों नये तोंड तयांचें ॥ ५० ॥ मिथ्या अनुवादाची घाणी ॥ तिहीं लोकीं उठे पोहणी ॥ पितर विमुख होती देखोनी ॥ मिथ्यावाणी तो नरक ॥ ५१ ॥ ऐसि ऐसिया उपपत्ती ॥ गरुडें विचारोनि चित्तीं ॥ जीवित्व द्यावें विष्णूच्या हातीं ॥ केवळ निश्चिती निर्धारू ॥ ५२ ॥ शरीर विष्णूचें वहन ॥ जीवें नुलंघी विष्णुवचन ॥ काया वाचा मन विष्णुअधीन ॥ तेणें पावन तिहीं लोकीं ॥५३॥ ऐसा करितां निर्धारू ॥ हृदयीं प्रगटला सद्गुरु ॥ विवेक प्रकाशिला सधरू ॥ कृपाळू गुरु तो ऐका ॥ ५४ ॥ स्मरतां कश्यपाचें

१ परमबलवान. २ सुखदुःख, पापपुण्यादि युग्में. ३ वचनांत. ४ परावृत्त. ५ परलोकीं. ६ भाषणाची. ७ विचार. ८ पवित्र.

वचन ॥ विष्णुपरमात्मा ब्रह्मपूर्ण ॥ हे गरुडासि बाणली खूण ॥ समाधान गुरुवाक्यें ॥ ५५ ॥ गुरुवाक्य बोधस्थिती ॥ सकळ
भयांची निवृत्ती ॥ गुरुवाक्यें यशकीर्ती ॥ विजयप्राप्ती गुरुवाक्यें ॥ ५६ ॥ तें गुरुवाक्य निर्धारितां[२] ॥ विष्णु चाळकु निजचि
त्ता ॥ विष्णु इंद्रियांतें नेमिता ॥ सर्वसत्ता विष्णूची ॥ ५७ ॥ जगीं विष्णु येकात्मता ॥ तेथें मी देता तो मागता ॥ हें तंव नघडे
तत्वतां ॥ सर्व सत्ता विष्णूची ॥ ५८ ॥ ऐसें विचारोनि चित्ता ॥ विष्णुचरणीं ठेविला माथा ॥ मज आर्पिता नार्पिता ॥ तुज अधी
नता सर्वस्वें ॥ ५९ ॥ माझें सत्तत्व तूं आपण ॥ माझें जीवन तूं परिपूर्ण ॥ माझें जें कां मीपण ॥ तेंही तूं पूर्ण महाविष्णु ॥ ६० ॥
गोडी साकर दोनी एक ॥ ऐसा तूं स्वामी मी सेवक ॥ मज तुज नाहीं वेगळिक ॥ भिन्नत्व देख वर्ततां ॥ ६१ ॥ श्रीविष्णूचा निजसे
वक ॥ ह्मणतां गरुडासी परम हरिखे[३] ॥ मज तुझें सेवेचें परम सुख ॥ दृष्टिसन्मुख मज राखावें ॥ ६२ ॥ पाहतां तुझें श्रीमुख ॥
फिकें होय समाधिसुख ॥ चरणीं ठेविला मस्तक ॥ दृष्टिसन्मुख मज ठेवीं ॥ ६३ ॥ ऐकोन गरुडाचें वचन ॥ विष्णु जाला तुष्टमा[४]
न ॥ दृष्टीपुढें नित्यस्थान ॥ दिधलें नेमून गरुडासी ॥ ६४ ॥ गरुडें पृष्ठी दिधली देवासी ॥ देवें दृष्टी दिधली गरुडासी ॥ उल्हा
स देवभक्तांसी ॥ गरुडसेवेसी विनेटला[५] ॥ ६५ ॥ गरुडें विनटोनि श्रीहरी ॥ काया वाचा मनें सेवाकरी ॥ जाला विष्णूचा आ
ज्ञाधारी ॥ जोडल्या करीं तिष्ठतु ॥ ६६ ॥ देवा भक्ता जालें युद्ध ॥ युद्ध नव्हे तो महाबोध ॥ येका जनार्दनीं विनोद ॥ परमानंद
रणरंगीं ॥ ६७ ॥ विष्णु ह्मणे खगेश्वरें[६] ॥ जरी तूं माझा आज्ञाधार ॥ तरी गिळिला जो शस्त्रसंभार[७] ॥ तो द्यावा सत्वर शिवादिकां
॥ ६८ ॥ जीं शस्त्रें त्रैलोक्यीं दुर्धर ॥ साहूं न शकती सुरासुर ॥ काळ कांपे अहोरात्र ॥ तीं त्वां समग्र गिळियेलीं ॥ ६९ ॥ दंड त्रिशू
ळ वज्र चक्र ॥ शस्त्रें गिळिलीं अतिदुर्धर[८] ॥ जाले यशाचे डोंगर ॥ कीर्तिसागर त्वां भरिला ॥ ७० ॥ शूर वीर तूं धैर्य लाठा ॥ श्रेष्ठ
यश तुझा वांटा ॥ त्याही यशाच्या बांधल्या मोटा ॥ सुरवरिष्ठा[९] देईं शस्त्रें ॥ ७१ ॥ दोही पक्षांचा आक्रम ॥ तुज शस्त्रांचें नाहीं काम ॥
अदटदांडुंगा[१०] पराक्रम ॥ शस्त्रें सुरोत्तम गौरवीं ॥ ७२ ॥ यशकीर्तीच्या उत्तरीं ॥ गरुड गौरविला श्रीहरी ॥ तेणें तो लोळे पायांव

१ नाश. २ विचारितां. ३ आनंद. ४ संतोषित. ५ तत्पर झाला. ६ गरुड. ७ समुदाय. ८ भयंकर. ९ श्रेष्ठ. १० अतुल्य.

री ॥ आज्ञा शिरीं वंदिली ॥ ७३ ॥ यमासि दंड इंद्रासि वज्र ॥ त्रिशूळें पूजिला श्रीशंकर ॥ चक्रें पूजिला चक्रधर ॥ गरुडें समग्र
सुखी केले ॥ ७४ ॥ पाचारोनियां प्रजापती ॥ कमंडलु दिधला त्याचे हातीं ॥ अवघे जयजयकार करिती ॥ आलिंगिती गरुडातें
॥ ७५ ॥ पुढील अमृताची कथा ॥ इंद्र सांगे विव्हळता ॥ सर्पी अमृत पाजितां ॥ होईल तत्वतां तें विष ॥ ७६ ॥ सर्पासि पाजि
लिया पीयूष[२] ॥ तेंही परतें होय विष ॥ अमृता वांचोनियां देख ॥ अमर निःशेष मरतील ॥ ७७ ॥ सुरवरांची हरावया भूक ॥
देवें निर्माण केलें पीयूष ॥ तें सर्पामुखीं होतांचि विष ॥ अमर निःशेष मरतील ॥ ७८ ॥ अमृत दिधलिया सर्पांसी ॥ स्वर्गस्थ
मरतील उपवासी ॥ यालागिं युद्ध केलें गरुडासीं ॥ बळें अमृतासी हरावया ॥ ७९ ॥ तंव येणें उभयपक्ष मेळीं ॥ मर्दोनि सुरासु
रांची फळी ॥ शस्त्रें गिळोनियां सगळीं ॥ निघे तात्काळीं अमृतासी ॥ ८० ॥ तंव विष्णु सुबुद्धी तत्वतां ॥ युद्धीं गरुड न जिंकि
तां ॥ त्यासि केली दृढ आप्तता ॥ सुरकार्यार्था साधावया ॥ ८१ ॥ विष्णूनें थोर ख्याती[३] केली ॥ गरुड तो कां आतुर्बळी ॥ तो आक
ळोनि निजबोलीं ॥ शस्त्रें देवविलीं आह्मांसी ॥ ८२ ॥ यालागिं बोलावया निश्चिती ॥ आह्मासि जाली उपपत्ती ॥ तोचि श्रीविष्णु
अमृतार्थी[४] ॥ सांगेल युक्ती गरुडासी ॥ ८३ ॥ अमृतावांचोनि निश्चितीं ॥ अमर[५] मरणातें पावती ॥ तेव्हां गरुडाची यशकीर्ति ॥
तेचि अपकीर्ति होईल ॥ ८४ ॥ ऐकोनि इंद्राच्या वचनासी ॥ विष्णु बुद्धि सांगे गरुडासी ॥ जेणें साधे दोहीं कार्यासी ॥ तें तुज
पासीं सांगेन ॥ ८५ ॥ मातेचें व्हावया बंदिमोचन ॥ सर्पी नघडे अमृतपान ॥ ऐसें सांगेन विंदान[६] ॥ सावधान अवधारीं ॥ ८६ ॥
सर्पांसी कळों न देतां ॥ कद्रूसी द्यावें अमृता ॥ अशुचिदोषें[७] होईल गुप्तता ॥ होवोनि सुस्नाता अमृत घेईं ॥ ८७ ॥ अमृत कलश
गंगातीरीं ॥ म्यां ठेविलासे दूर्वांकुरीं ॥ माता वंदीमोचन करीं ॥ भावें नमस्कारीं कद्रूतें ॥ ८८ ॥ तुवां करितांचि नमन ॥ कद्रू स
र्वेचि संतोषोन ॥ करील मातेचे बंदिमोचन ॥ उत्तीर्ण ह्मणोन तूं जाईं[८] ॥ ८९ ॥ पुढें सर्पांसी अमृतपान ॥ करूं न देती सुरगण ॥ काक
स्वरूपें झडपोन ॥ नेती आपण अमृतकुंभा ॥ ९० ॥ ऐसी विष्णूची युक्ती ॥ गरुडासी सांगे दैवी गती ॥ तेंचि गरुडें धरोनि चि

१ औदासीन्यानें. २ अमृत. ३ चमत्कार. ४ अर्थसिद्धि. ५ देव. ६ युक्ति. ७ अपवित्रतेनें. ८ ठीक, कार्यभाग झाला असे.

र्ती ॥ कद्रूप्रती पैं आला ॥ ९१ ॥ कुबेर दे रत्नकुंभासी ॥ अमृतें भरोनियां त्यासी ॥ गरुड आला कद्रूपासीं ॥ कद्रू गरुडासी तुष्ली ॥ ९२ ॥ गरुडें पाचारोनि माता ॥ कद्रुपासीं अमृत देतां ॥ बंदिनिर्मुक्त विनता ॥ उल्हासता करी कद्रू ॥ ९३॥ कद्रू ह्मणे विनतेसी ॥ गरुड जन्मला तुझिये कुसीं ॥ घेवोनि आला अमृतासी ॥ मुक्त मातेसी येणें केले ॥९४॥ ऐकोनि कद्रूचें वचन ॥ गरुड साष्टांगें करी नमन ॥ कद्रूनें गरुडा आलिंगन ॥ आशीर्वचन निजविजयी ॥९५॥ अशुचि घेतां हें अमृत ॥ जेथिचें तेथें होय गुप्त ॥ यालागिं होवोनि सुस्नात ॥ सेवा समस्त अमृतातें ॥ ९६॥ अमृत कुंभ गंगातीरीं ॥ मी ठेवितों दूर्वांकुरीं ॥ स्नान करोनियां समग्रीं ॥ अमृत आहारीं बैसावें ॥ ९७ ॥ अमृत कलश ठेऊन ॥ गरुडें आक्रमिलें गगन ॥ विनता निर्मुक्त घेवोन ॥ आला आपण निजधामा ॥ ९८॥ अमृत सेवावया प्रीती ॥ सर्प आल्हादें स्नान करिती ॥ तंव कावळे अमृतार्थी ॥ नेणों किती मिळाले ॥ ९९ ॥ इंद्रा अमृताचा कळवळा ॥ होवोनि आला डोंबकावळा ॥ अमृत कलश झडपोनि नेला ॥ सर्पा केला हाहाकार ॥ १००॥ अमृत नेतां त्वरेंकरीं ॥ तें सांडलें दूर्वांकुरीं ॥ तेणें दूर्वा अमर संसारीं ॥ अद्यापि वरी टवटवीती ॥१॥ अमृत नेतां पैं कावळा ॥ सर्प सोडिती विषाच्या गरळा ॥ नकुळ सुरसाह्या पावला ॥ सर्पा केला महामारू ॥२॥ गरुड गती ते आकाशीं ॥ नकुळगति ते विवरेसी ॥ वेगीं येवोनि सर्पांपासी ॥ युद्धकंदनासी मांडिलें ॥ ३ ॥ सविख उभारोनि फडा ॥ सर्प धांवती अमृत चाडा ॥ गरुडें नकुळ धाडिला गाढा ॥ सर्पासि झगडा तेणें केला ॥ ४ ॥ दुखंड तिखंड पंचखंड ॥ येक सर्प केले नवखंड ॥ जे जे आतुर्बळी प्रचंड ॥ ते ते शतखंड नकुळें केले ॥५॥ सर्पी कवळोनि चौपासीं ॥ मारूं जाती नकुळासी ॥ गरुड पाठिराखा आकाशीं ॥ तेणें तो सर्पासी नाटोपे ॥ ६ ॥ घारी गीध गरुडाची सेना ॥ सर्पा झडपोनि नेती गगना ॥ एवं पन्नंग पावोनि कंदना ॥ अमृतपानातें मुकले॥७॥ नकुळ मारकरी भूतळीं ॥ गरुड गीध घारी अंतराळीं ॥ रणीं सर्पा केली रवंदळी ॥ भेणें पाताळीं निघाले ॥८॥ गरुडें कैसी केली युक्ती ॥ साधोनि मातेची निर्मुक्ती ॥ आह्मां मारविलें नकुळाहातीं ॥ अमृतप्राप्ती कागांसी ॥ ९ ॥ काग नव्हे ते सुरवर ॥ याला

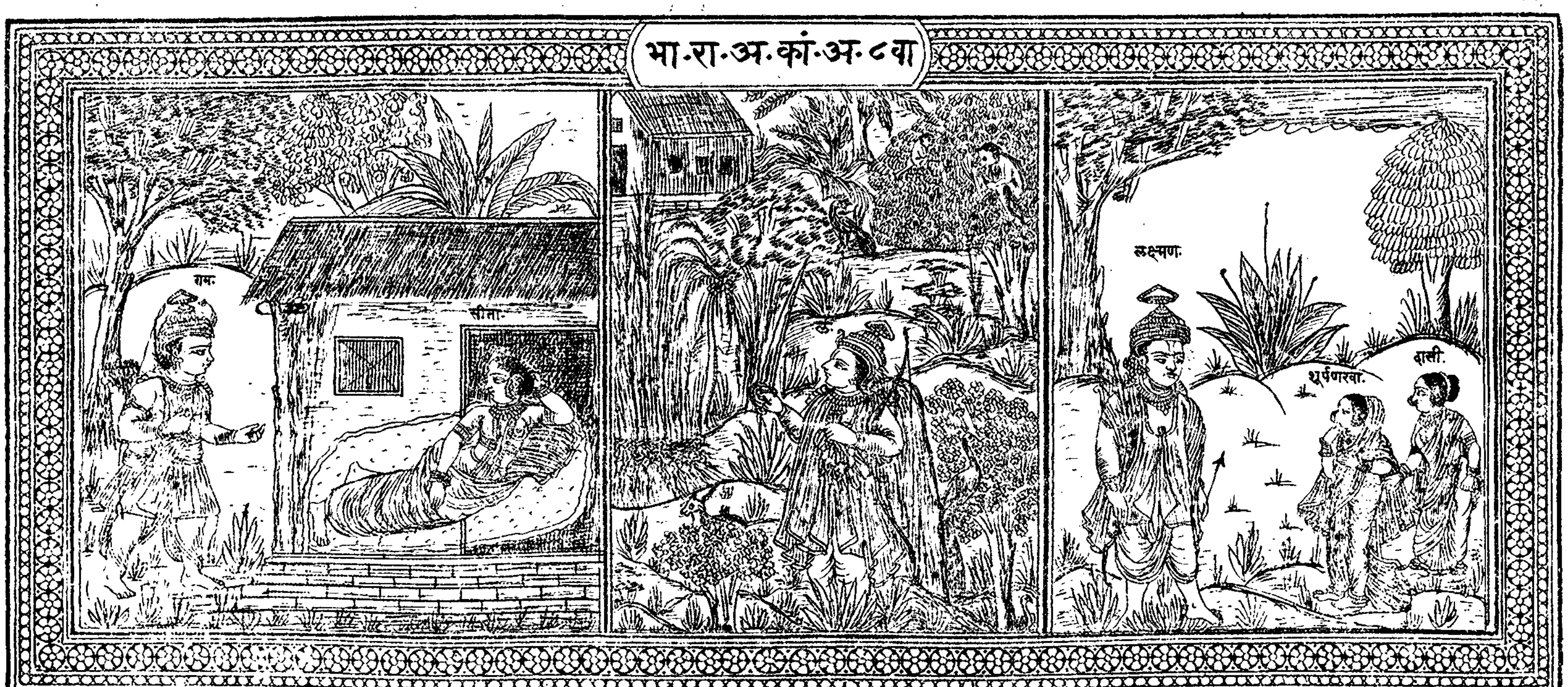
१ अपवित्रतेनें. २ प्राशनीं. ३ बिळांत. ४ इच्छेनें. ५ श्रेष्ठ. ६ बलवान. ७ सर्प. ८ आकाशीं. ९ संहार. १० कावळ्यांस.

गिं गरुडें केला कैंवार ॥ नकुळें केला महामार ॥ अतिदुर्धर सर्पांसी ॥११०॥ दर्भी सांडलें अमृत उदंड॥सर्प चाटिती लावोनि तोंड॥दर्भें जाली जिव्हा दुखंड ॥ दुःख प्रचंड तेणें त्यांसी ॥ ११ ॥ अमृतस्वादाचिये भुली ॥ दर्भ चाटितां जिव्हा चिरली ॥ शेखीं काकुलती उरली ॥ शीकें लाविली निजकपटें ॥१२॥ पितृभक्ती मातृभक्ती ॥ तेणें गरुडासी विष्णुप्राप्ती ॥ कद्रू कपटाचिये गती ॥ सर्प पावती अतिदुःख ॥ १३ ॥ सद्भावें भगवत्प्राप्ती ॥ असद्भावें अधोगती ॥ भगवद्भक्तां सुखप्राप्ती ॥ दुःखप्राप्ती अभक्तां ॥१४॥ सर्पांपासोनि परमामृत ॥ गरुडाचेनि देवां प्राप्त ॥ इंद्रादिदेव समस्त ॥ गरुडें निश्चित सुखी केले ॥१५॥ देव पावोनि परमामृत ॥ कुंडे भरलीं पाताळगत ॥ राखण ठेवोनि इत्थंभूत ॥ सुर समस्त सुखी जाले ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यविजयी महावीर ॥ धीर शूर अतिउदार ॥ हा गरुडाचा बडिवार ॥ सविस्तर सांगितला ॥ १७ ॥ गरुडें सुखी कश्यपपिता ॥ सुखी केली विनता माता ॥ सुखी केलें सुरां समस्तां ॥ विष्णुही तत्वतां सुखी केला ॥ १८ ॥ ऐसी गरुडाची ख्याती ॥ तो पितृव्य मजला श्रीरघुपती ॥ आणि आह्मीं अरुणाची संतती ॥ जटायु संपाती दोघे बंधू ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ द्वौपुत्रौविनतायाश्चकथितौगरुडारुणौ॥तस्माज्जातोहमरुणात्संपातीचममाग्रजः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ विनतेचे गरुड अरुण ॥ त्याचें सांगितलें कथन ॥ अरुणाचे आह्मीं दोघेजण ॥ जटायु आणि संपाती ॥१२०॥ अरुण पित्याची आज्ञा चोख ॥ सूर्यवंशीं व्हावें सेवक ॥ तेथें जन्मेल रघुकुळटिळक ॥ विश्वतारक जगद्वंद्य ॥ २१ ॥ याचि यालागिं सूर्यवंशीं ॥ सख्य केलें दशरथासीं ॥ तो तूं श्रीराम भेटलासी ॥ आजि भाग्यासी सभाग्यता ॥ २२ ॥ ऐसें बोलोनियां जाण ॥ जटायु घाली लोटांगण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान तेणें त्यासी ॥ ॥ २३ ॥ तुज पंचवटीं वसतां ॥ सेवा सांगावी श्रीरघुनाथा ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ निजसेवकता मज द्यावी ॥२४॥ पंचवटीस सीता ठेउन ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ मृग मारूं गेलिया दोघेजण ॥ सीता संरक्षण मी कर्ता ॥ २५ ॥ श्रीराम असतां नसतां ॥ मी रक्षीन नित्य सीता ॥ तेथें राक्षस भयाची कथा वार्ता ॥ मज असतां ते कैंची ॥२६॥ माझिया पराक्रमापुढें ॥

१ फार. २ शिक्षा. ३ आज्ञा. ४ रहातां. ५ दास्य.

राक्षसबळ तें बापुडें ॥ कोण पाहील आश्रमाकडे ॥ चहूंकडे मी रक्षीन ॥ २७ ॥ मी तराळे आश्रमापासीं ॥ घरटी करीन अहर्निशीं ॥ सुखें राहावें आश्रमासी ॥ मी विघ्नासी नेदीं रिघों ॥ २८ ॥ करितां श्रीरामस्मरण ॥ विघ्न तेंचि होय निर्विघ्न ॥ तेथें मी काय रक्षीन दीन ॥ सेवा करीन सद्भावें ॥ २९ ॥ पंचवटीस जावें आवश्यक ॥ मार्गद्रष्टा मी सेवक ॥ सीता सौमित्र रघुकुळटिळक ॥ आल्हादें देख नेईन ॥ १३० ॥ ऐसी ऐकोनि जटायूची गोष्टी ॥ श्रीराम चालिला जगजेठी ॥ मग तिघेजण उठाउठी ॥ पंचवटीं पावले ॥ ३१ ॥ गंगाजळतटनिकटीं ॥ देखोनियां पंचवटी ॥ आल्हाद तिघांचिया पोटीं ॥ गंगातटीं वसावया ॥ ३२ ॥ श्रीरामेंवसविली पंचवटी ॥ श्रीरामासन्मुख दृष्टी ॥ जटायु राहे पर्वतपृष्ठीं ॥ करीत घरटी अहर्निशीं ॥ ३३ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम सीता लक्ष्मण ॥ केलें पंचवटिके आगमन ॥ राक्षस दळण येथोनी ॥ ३४ ॥ राक्षस वधावया बोहणी ॥ श्रीराम करील येथुनी ॥ सुरस कथा रामायणीं ॥ श्रोतीं सज्जनीं परिसावी ॥ ३५ ॥ स्वतिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामसीतालक्ष्मणजटायूपंचवटीआगमनोनामसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सेवक २ वाटाड्या. ३ समीप. ४ संहार.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ सतांपंचवटींगत्वानानाशकुनिनादितां ॥ उवाचभ्रातरंरामोलक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ १ ॥ अयंदेशःसमःश्रीमान्पुष्पितैस्तरुभिर्वृतः ॥ इहाश्रमपदंरम्यंयथावत्कर्तुमर्हसि ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ पंचवटी गंगातटीं ॥ श्रीराम सुखात्रे देखोनि दृष्टी ॥ सुखावली सीता गोरटी ॥ आल्हाद पोटीं सौमित्रा ॥ १ ॥ श्रीरामा देखोनि आल्हाद ॥ कोकिळा कुंजती पंचमशब्द ॥ घुमरिघुमती स्वानंद ॥ सुखानुवादें अतिमधुर ॥ २ ॥ श्रीरामा तुं तुं सीते तुं तुं ॥ धन्य धन्य सुमित्रा तुं तुं ॥ ऐसें कपोत कुंजतु ॥ पुण्यपुरुषार्थी ये वनीं ॥ ३ ॥ स्वतःप्रमाण कीं परतःप्रमाण ॥ प्रयोगोपाधीनें व्यावर्तित्त कोण ॥ जहद्जहल्लक्षणाचें काय प्रयोजन ॥ शुक सारिका आपण विवादती ॥ ४ ॥ जेथें शुक बोले विचक्षण ॥ आत्मा येथें स्वतःप्रमाण ॥ तो जहदजह नेणें ॥ श्रीराम पूर्ण लक्षावा ॥ ५ ॥ ऐसें पक्षी विवादती ॥ तेणें सुखावे श्रीराममूर्ती ॥ लक्ष्मण चमत्कारे चित्तीं ॥ सीता सती स्वानंदें ॥ ६ ॥ मयूर आनंदें नाचत ॥ शुक पिंगळे अनुवादत ॥ येवनीं वसल्या श्रीरघुनाथ ॥ पुण्यपुरुपार्थ पावेल ॥ ७ ॥ अतिपावन पंचवटी ॥ श्रीरामु वसल्या जगजेठी ॥ मारील राक्षसांच्या कोटी ॥ सुखसंतुष्टी तिहींलोकीं ॥ ८ ॥ ऐकोनि पक्ष्यांचें कूजितं ॥ संतोषला श्रीरघुनाथ ॥ सौमित्रासी स्वयें सांगत ॥ आश्रमु येथें निर्मावा ॥ ९ ॥ अरुणावारुणासंगमु सार ॥ प्राची सरस्वती पवित्र ॥ लक्षून सुंदर कपालेश्वर ॥ करी सत्वर स्वाश्रमु ॥ १० ॥ गंगातीरसम सुशीळ ॥ वृक्ष पुष्पित सफळ ॥ मलयानिळ सुपरिमळ ॥ सुख प्रबळ येवनीं ॥ ११ ॥ तूं तंव निजसखा लक्ष्मण ॥ सर्वांगें सर्वदा सुलक्षण ॥ येथें वसतां सुख संपूर्ण ॥ करीं निर्माण आश्रमु ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणःपरवीरहा ॥ अचिरेणाश्रमंभ्रातुश्चकारसुमहाबलः ॥ ३ ॥ पर्णशालांसुविपुलांचकारसुनरोत्तमः ॥ उपास्यांराघवस्यार्थेप्रेक्षणीयामनुत्तमां ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणाचें शुभ लक्षण ॥ ना ह्मणों नेणें आपण ॥ शिरीं वंदोनी श्रीरामचरण ॥ करी निर्माण आश्रमु ॥ १३ ॥ यज्ञशाळा द्विजशाळा ॥ जीवनशाळा शयनशाळा ॥ निर्मिलिया पर्णशाळा ॥ अतिविशाळा ऋषिवासा ॥ १४ ॥ वृंदावनें सुमनवनें ॥ शोभती वनें उपव

१ शब्द करतात. २ स्वानुभूति. ३ परानुभूति–दुसऱ्याचा अनुभव. ४ वृत्तीची संलग्नता व चांचल्य. ५ संवाद करतात. ६ ज्ञानी. ७ अव्यक्तध्वनी. ८ वायू.

नें ॥ बिल्वें अश्वत्थें मधुवनें ॥ आम्रवनें मघमघित ॥ १५ ॥ पंचपंचवृक्षांची दाटी ॥ गंगातीरीं निकटानिकटीं ॥ त्यामाजि शो
भे पंचवटी ॥ देखतां दृष्टीं मन निवे ॥१६॥ अरुणा वारुणा सरस्वती ॥ त्रिवेणी वाहे आश्रमाप्रती ॥ सुंदर कपालेशाची स्थि
ती ॥ सन्मुखभागीं आश्रमीं ॥ १७ ॥ पंचवटी आश्रमु सुहावा ॥ हेचि श्रीरामाची निजसेवा ॥ लक्ष्मणें केली सद्भावा ॥ श्रीरा
घवा सुखार्थ ॥ १८ ॥ उत्तमोत्तम आश्रमस्थिती ॥ देखोनि सुखावे रघुपती ॥ लक्ष्मणासि अतिप्रीती ॥ सुखानुभूतीं आलिंगी
॥ १९ ॥ स्वयें श्रीरामसुख समेळीं ॥ नानापुष्पीं नानाफळीं ॥ निजाश्रमीं दिधला बळी ॥ जनकबाळी समवेत ॥ २० ॥ श्रीरा
म सीता आश्रमस्थिती ॥ तेणें लक्ष्मणा सुखसंवित्ती ॥ सेवा करावया अहोरात्रीं ॥ उल्हास चित्तीं चौगुणा ॥ २१ ॥ कुश पुष्पें
सुस्वाद फळें ॥ शीतळ जळें सुपरिमळें ॥ लक्ष्मण पुरवी सर्व काळें ॥ सेवाबळें उल्हासी ॥ २२ ॥ श्रीरामसेवेचें निजसुख ॥ लक्ष्म
णासी आत्यंतिक ॥ विसरला ताहान भुक ॥ परम हरिखं सेवेचा ॥ २३ ॥ श्रीरामसीतेचें चरणतीर्थ ॥ सुमित्र नित्य सेवित ॥
सेवेसी विकिलें जीवित ॥ सेवा करित सर्वार्थी ॥ २४ ॥ सीतेपासीं संरक्षण ॥ श्रीरामें ठेऊन रक्षण ॥ आपण करूं गेला स्नान ॥
अतिविंदानें तेथें जालें ॥ २५ ॥ श्रीरघुनाथासी देखतां ॥ कदा निद्रा नकरी सीता ॥ श्रीराम स्नाना गेला असतां ॥ वि
श्रामता निजेली ॥ २६ ॥ लक्ष्मणाचे दृष्टी समोरीं ॥ सीता स्वभावें निद्रा करी ॥ वस्त्र उडालें गुह्यावरी ॥ कुचांतरीं निर्मुक्त
॥ २७ ॥ सुमित्रासी श्रीरामध्यान ॥ नदेखे कुच नदेखे जघर्न ॥ सीता दिसताहे नग्न ॥ हेंही ज्ञान तो नेणें ॥ २८ ॥ श्रीराम करो
नि आला स्नान ॥ सीता दिसताहे नग्न ॥ लक्ष्मणासी स्वयें आपण ॥ काय वचन बोलतु ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अग्निकुंडसमानारी
घृतकुंभसमोनरः ॥ दृष्ट्वागुह्यंपरस्त्रीणांकस्यनोचलितंमनः ॥५॥ ॥ टीका ॥ स्त्री तंव अग्निकुंड केवळ ॥ नर घृतकुंभ तो विव्हल ॥
देखोनि दारागुह्यस्थळ ॥ मन निश्चळ कोणाचें ॥ ३० ॥ ॥ लक्ष्मणोक्ति ॥ पितायस्यशुचिर्भूतोमाताचापिपतिव्रता ॥ श्रीराम
सेवानिरतस्तस्यैवनिश्चलंमनः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ पिता ज्याचा शुचिर्भुत ॥ माता पतिव्रता निश्चित ॥ श्रीरामसेवे नित्यरत ॥

१ बेलाचें झाड. २ वटवृक्ष. ३ आनंददायक. ४ आनंदाच्या अनुभवानें. ५ वृत्ति. ६ आनंद. ७ चमत्कार. ८ जंघा. ९ तुपाचा घडा. १० पवित्र. ११ अतितत्पर.

त्याचें चित्त चळेना ॥३१॥ श्रीरामभक्तांची निजस्थिती ॥ गुह्यागुह्यार्थ देखती ॥ तेणें चळेना चित्तवृत्ती ॥ जाण निश्चिती श्रीरा
मा ॥३२॥ देहींचिया विकारवृत्ती ॥ स्त्रीपुरुषत्वा अभिव्यक्ती ॥ देहदेहातीत देखती ॥ त्याची वृत्ती चळेना ॥ ३३ ॥ सीता ज
गदंबा स्वयें सृष्टीं ॥ पाहोनि लक्ष्मणाची कसवटी ॥ ऐकोनि दोघांचिया गोष्टी ॥ स्वयें उठी सलज्ज ॥ ३४ ॥ लक्ष्मणाची स्थि
ती देखतां ॥ सीतेनें चरणीं ठेविला माथा ॥ स्वयें श्रीराम जाला वंदिता ॥ परमपूज्यता सौमित्री ॥ ३५ ॥ लक्ष्मणें घालोनि
लोटांगण ॥ दोहींचे मस्तकीं धरिले चरण ॥ सेवासुख द्यावें मज आपण ॥ पूर्णपूज्यपण श्रीरामीं ॥ ३६ ॥ ऐकोनि सुमित्रवचन ॥
श्रीरामें देतां आलिंगन ॥ दोघां नाठवे दोनीपण ॥ जालें परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ३७ ॥ पावोनियां पूर्णबोध ॥ लक्ष्मणासे
वेचा आल्हाद ॥ सेवेलागीं जाला सावध ॥ कथानुवाद अवधारा ॥ ३८ ॥ लक्ष्मण जावोनि वनासी ॥ नित्य आणी वनफळां
सी ॥ तेणें वनीं येके दिवशीं ॥ आश्चर्यासी देखिलें ॥ ३९ ॥ शूर्पनखीचा लाडका सुत ॥ शांब राक्षस विख्यात ॥ काळखर्गाचे
प्राप्त्यर्थ ॥ करी वनांत तपश्चर्या ॥ ४० ॥ तपोतेजें आतुर्बळी ॥ ध्यानीं मंत्रमूर्ति आकळी ॥ त्यावरी वाढली वृक्षजाळी ॥ जा
लें बहुकाळीं वारुळ ॥ ४१ ॥ शांब तपश्चर्या अद्भुत ॥ खर्गार्थी येकाग्रचित्त ॥ काळखर्ग होतां प्राप्त ॥ जालें विपरीत अदृष्टें
॥ ४२ ॥ खर्ग उतरतां सत्वर ॥ शस्त्रदेवता करी विचार ॥ शांब महापापी दुर्धर ॥ खर्गे अघोर करील ॥ ४३ ॥ निर्दाळील गौ
ब्राह्मणा ॥ वधु करील दीनजना ॥ त्याचा हातु मी स्पर्शेना ॥ शरण लक्ष्मणा मी होईन ॥ ४४ ॥ हा तंव धर्माचा साहकारी ॥
अकिंचनां कैवारी ॥ दीन जनांतें उद्धरी ॥ याच्या करीं मी पावेन ॥ ४५ ॥ शांब जे जाळींत तप करीत ॥ लक्ष्मण फळें तोडी ते
थ ॥ खर्ग येवोनियां त्वरित ॥ होय हस्तगत लक्ष्मणा ॥ ४६ ॥ वनफळें आंसुडितां ॥ काळखर्ग आलें हाता ॥ लक्ष्मण पाहे स्व
भावता ॥ खर्गदाता दिसेना ॥ ४७ ॥ खर्गे सुखावला करतळीं ॥ हरिखें वेळोवेळां तुळी ॥ घावो पाहावया तोडी जाळी ॥ शांब
तेवेळीं निवटिला ॥ ४८ ॥ घावो अतिशयें दुर्धर ॥ जाळीसहित तुटलें शिर ॥ भडभडां वाहे रुधिरें ॥ चिंतातुर सौमित्र ॥ ४९ ॥

१ चांचल्य पावेना. २ ज्ञान, दर्शन. ३ देहचतुष्टयाहून पर—आत्मा. ४ श्रेष्ठ, बलिष्ठ. ५ मारील. ६ दीनजनांचा. ७ जोरानें ओढतांना. ८ आनंदें. ९ मरण पावला. १० रक्त.

कोण तपस्वी होता येथ ॥ मज घडला ब्रह्मघात ॥ स्वर्गी क्षोभेल दशरथ ॥ सत्य रघुनाथ क्षोभेल ॥ ५० ॥ कैंचें खर्ग आलें हा
ता ॥ तेणें हत्या बैसली माथां ॥ कैसेनि भेटों श्रीरघुनाथा ॥ चित्तीं चिंता अनिवार ॥ ५१ ॥ ब्रह्महत्याराचें मुख ॥ श्रीराम न
पाहेल निश्चित ॥ जीवीं लागली धुकधुक ॥ परमदुःख सौमित्रा ॥ ५२ ॥ माता पिता बंधु गोत ॥ माझें श्रीराम समस्त ॥ त्या
सि सांगोनि वृत्तांत ॥ प्रायश्चित्तार्थ पुसेन ॥ ५३ ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ कोटि दोषां होय दहन ॥ त्यासि जालिया अ
नन्यशरण ॥ हत्याहरण निमिष्यें ॥ ५४ ॥ मुखीं श्रीरामनामावृत्ती ॥ हृदयीं श्रीरामाची मूर्ती ॥ पाउला पाउलीं श्रीरामस्थि
ती ॥ दोषनिवृत्ती श्रीरामें ॥ ५५ ॥ श्रीरामस्थितीं पाउल पडे ॥ तेणें समाधीसुख गाढें ॥ प्रायश्चित जालें बापुडें ॥ श्रीरामाक
डे पाहतांची ॥५६॥ हत्याभय श्रीरामस्थिती ॥ दृढ धरोनियां चित्तीं ॥ पुसावया प्रायश्चित्तार्थी ॥ आला निश्चितीं सुमित्रु ॥ ५७॥
श्रीरामासि सीता सांगे आपण ॥ स्त्रियेवांचून लक्ष्मण ॥ दिसताहे अतिउद्विग्न ॥ दीनवदन आभासे ॥ ५८ ॥ श्रीराम ह्मणे सी
तेप्रती ॥ सुमित्र नव्हे विषयार्थी ॥ दिसे नूतन खर्गप्राप्ती ॥ कांहीं वनांतीं प्रवर्तलें ॥ ५९ ॥ तंव लक्ष्मणें येवोनि आपण ॥ चि
रकाळ घाली लोटांगण ॥ दोष घडला जी संपूर्ण ॥ कृपा आपण करावी ॥६०॥ जयजयाजी श्रीरघुनाथा ॥ अनाथबंधु दीनाना
था ॥ कृपा करीं गा भगवंता ॥ मज रक्षिता आन नाहीं ॥६१॥ तळीं धरित्री पाहतां ॥ वरी आकाश न्याहाळितां ॥ दाही दिशा
धांडोळितां ॥ मज श्रीरघुनाथा आन नाहीं ॥ ६२ ॥ मी तंव नेणे माता पिता ॥ बंधु भगिनी तूंचि तत्वतां ॥ कौसल्येनें निरोपि
लें वना येतां ॥ मज रक्षिता तूंचि तूं ॥ ६३ ॥ लक्ष्मणाचें दीन वचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ मग संकेतें पुसे आपण ॥ ये
रु मस्तक खालवून सांगता होय ॥ ६४ ॥ वनीं वनफळें तोडितां ॥ अवचित खर्ग आलें हाता ॥ त्याचा घावो पाहूं जातां ॥ जा
ळी त्या अर्था तोडिली ॥ ६५ ॥ जाळीतळीं तप करितु ॥ तपस्वी होता वारुळांतु ॥ तो मज घडला ब्रह्मघातु ॥ प्रायश्चित्तार्थु
मज सांगा ॥ ६६ ॥ ऐकोनि सुमित्राचें वचन ॥ मग बोलिला श्रीरघुनंदन ॥ वैश्य क्षेत्री कीं शूद्र ब्राह्मण ॥ वधिला कोण जाळी

१ कोपायमान होईल. २ पापक्षय. ३ श्रेष्ठ. ४ दिसे. ५ वृत्तांत.

सी ॥ ६७ ॥ नकरितां हा इत्यर्थ ॥ सांगतां नये प्रायश्चित्त ॥ लक्ष्मण धाडिला त्वरित ॥ परीक्षार्थ प्रेताच्या ॥ ६८ ॥ लक्ष्मण
तें शिर पाहे डोळां ॥ भ्यासुर मुख दाढा विक्राळा ॥ खापरा ऐसा सबाह्य काळा ॥ आला कंटाळा नेत्रांसी ॥ ६९ ॥ लक्ष्मण सांगे
इत्यर्थ ॥ मज घडला राक्षसघात ॥ ऐकोनि हांसे श्रीरघुनाथ ॥ मुख्य धर्मार्थ हा आह्मां ॥ ७० ॥ तुज नाहीं निजज्ञान ॥
शस्त्रदेवता अतिसज्ञान ॥ तिणें जाणोनि आपण ॥ दुष्टनिर्दळणें स्वयें केलें ॥ ७१ ॥ हा जरी सावध असता ॥ तरी क
रिता तुझिये घाता ॥ तुज प्रसन्न शस्त्रदेवता ॥ न झुंजतां निर्दाळिला ॥ ७२ ॥ राक्षस आतुर्बळी होता ॥ दुर्धर तपी शस्त्रप्रा
प्त्यर्थी ॥ दुष्टा क्षोभोनि शस्त्रदेवता ॥ त्याच्याचि घाता तिणें केलें ॥ ७३ ॥ तपस्व्याच्या केलें घाता ॥ दोष बैसला माझे
माथां ॥ ऐसें नह्मणावें तत्वतां ॥ दोष सर्वथा नमानावा ॥ ७४ ॥ करावया राक्षसाचे घाता ॥ आह्मीं आलों असो वना
आंत ॥ शस्त्रें धरोनि तुझ्या हाता ॥ केलें घाता दुष्टाच्या ॥ ७५ ॥ तूं तंव नव्हेसी कर्मकर्ता ॥ तुझ्या धरोनियां हाता ॥ दुष्ट दंमि
ला शस्त्रदेवता ॥ दोष सर्वथा तुज नाहीं ॥ ७६ ॥ दोष नाहीं तुझे माथां ॥ पुसणें नलगे प्रायश्चित्ता ॥ ऐसें श्रीराम बोलतां ॥
उल्हासता सौमित्रु ॥ ७७ ॥ धन्य ज्ञान श्रीरघुनाथा ॥ शोधोनि काढिलें इत्यर्था ॥ मी तंव नव्हें कर्मकर्ता ॥ दोष सर्वथा
मज नाहीं ॥ ७८ ॥ धन्य धन्य श्रीरामकृपा ॥ जेणें घेतला दोषसंकल्पा ॥ तोचि केला निर्विकल्पा ॥ पुण्य पाप मज
नाहीं ॥ ७९ ॥ ऐसें बोलोनि लक्ष्मण ॥ मस्तकीं धरिलें श्रीरामचरण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान सुबंधु
॥ ८० ॥ श्रीरामाचे निजभक्त ॥ कर्में करोनि अलिप्तें ॥ हरिभक्तांचें पढतां चरित्र ॥ नित्यमुक्त महादोषी ॥ ८१ ॥ करावया रा
क्षसांच्या घाता ॥ काळखर्ग आलें हाता ॥ श्रीराम पूजोनि सद्भावता ॥ काळ सर्वथा साह्य आह्मां ॥ ८२ ॥ काळ साह्य जाला
स्वभावता ॥ काळखर्ग आलें न प्रार्थितां ॥ राक्षसनिर्दळणीं आतां ॥ जाण तत्वतां सुमित्रा ॥ ८३ ॥ राक्षस वधावया रणीं ॥
आजि पासून जाहली बोहणी ॥ येथोनि विचरतां वनीं ॥ सावधानीं वर्तावें ॥ ८४ ॥ याचा सूड घ्यावयासी ॥ राक्षस येतील क

१ भयंकर. २ दुष्टाचा नाश. ३ दांडगा. ४ संहारीला. ५ असंग, निराळे. ६ प्रारंभ कर्म.

पटवेषी ॥ योगी संन्यासी तापसी ॥ विश्वास त्यांसी नमानावा ॥८५॥ अगत्य मानेल कर्तव्यता ॥ ते मज पुसावी तत्वतां ॥ मज
पुसल्यावीण सर्वथा ॥ अल्पकार्यार्थी नकरावें ॥८६॥ शिरीं वंदून श्रीरामवचन ॥ सुमित्र सदा सावधान ॥ तेथें करावया पुत्रशोध
न ॥ होईल आगमन शूर्पनखीचें ॥८७॥ शूर्पनखी स्वयें लंकेसी ॥ देखती जाली दुष्टस्वप्नासी ॥ प्राप्ताभिषेक होतां शांबासी ॥ च
रण घातेसीं लोटिला ॥ ८८ ॥ मस्तकीं शेंदुराचा टिळा ॥ गळां आरक्त कण्हेराच्या माळा ॥ मुख माखिलें काजळा ॥ भोंवता पाँ
ळा गोळांगूळांचा ॥८९ ॥ सर्वांगीं तैल मजन ॥ नग्न गर्दभावरी आरोहण ॥ दक्षिण दिशे करूनि गमन ॥ गोमयऱ्हदीं प्रवेशला
॥ ९० ॥ शूर्पनखी सांगे रावणासी ॥ दुष्ट स्वप्न देखिलें शांबासी ॥ मी जाईन पद्मपुरासी ॥ विमानेंसीं ते आली ॥ ९१ ॥ भेटोनि त्रि
शिरा खर दूषणासी ॥ पाहूं आली ते शांबासी ॥ देखोनि त्याच्या शिरच्छेदासी ॥ आक्रंदेसीं आरंबळे ॥९२॥ काय विंदान जालें या
सी ॥ कोण उठली गे विवसीं ॥ काळ कृत्तांत भीती ज्यासी ॥ तेणें भूमीसी स्वीकारिलें ॥ ९३ ॥ हा स्वभावें उघडी दृष्टी ॥ तैं सुरासुर
पळती दिग्पुटीं ॥ कळिकाळाची निर्मिटे दृष्टी ॥ तो हा हटीं पडला भूमीं ॥ ९४ ॥ तुज म्यां नवस केले बहुवस ॥ अश्वत्थसेवा आणि
उपवास ॥ थोर धरिली तुझी आस ॥ तो तूं उदास जालासी ॥९५॥ तुझिया देखोनि मुखकमळा ॥ मज तंव पान्हा सुटला बाळा ॥
तो शांब परलोकासी गेला ॥ मजसी अबोला धरोनियां ॥९६॥ ऐसे विलाप करी अनेक ॥ मुखावरी ठेवी मुख ॥ हाहा कोणें वधिला
बाळक ॥ थोर दुःख मज दिधलें ॥ ९७ ॥ रडोनि काय करूं येथ ॥ कोणें केला पुत्रघात ॥ त्यासी पाहावया निश्चित ॥ वन समस्त ते
शोधी ॥ ९८ ॥ खड्गासहित धनुष्यबाण ॥ वनीं देखिला लक्षुमण ॥ शांबजीवघाती ह्याचि संपूर्ण ॥ त्याचें भक्षण मी करीन ॥ ९९ ॥
शांब वधिला करितां ध्यान ॥ तो जरी असता सावधान ॥ याचें करिता सगट प्राशन ॥ बळ संपूर्ण शांबासी ॥१०० ॥ शांब माझा
आतुर्बळी ॥ येणें वधिला ध्यानसमेळीं ॥ यासी मी सगळेंचि गिळीं ॥ करीन रांगोळी हाडांची ॥ १ ॥ माझा शांब वधिला येणें ॥
सांगों खरादिकां गाऱ्हाणें ॥ तें तंव मज लाजिरवाणें ॥ मारून नेणें त्यांपासीं ॥२॥ याचे अंगीं बळ संपूर्ण ॥ सबळ बळाचें लक्षण ॥ ॥ ३ ॥

१ मुलाचा शोध. २ लाल. ३ समुदाय. ४ वानरांचा. ५ शेणाचासंचय. ६ रडे. ७ राक्षसी, डंखीणी. ८ मिटे. ९ ध्यानस्त.

डोळां देखें सहस्त्रनयन ॥ नागचिन्ह बाहूसी ॥ ३ ॥ डोळ्यांमाजी कूर्मदृष्टी ॥ कळिकाळा नचळे पुष्टी ॥ शेषशयन चिन्ह पृष्टीं ॥
अदृष्टसृष्टीं आंगवण ॥ ४ ॥ यासी वळें गिळूं जातां ॥ हा करील माझ्या घाता ॥ छळून मारावा सर्वथा ॥ याची कांता होवोनी
॥ ५ ॥ स्वरूपरूपें अतिसुंदर ॥ अलंकार ल्याली मनोहर ॥ वांकी आंदुवांचा गजर ॥ उभी समोर सौमित्रा ॥ ६ ॥ शिसफूल
राखडी फरा गोंडा ॥ पोंफळ चांपेकळी केतकी दांडा ॥ दोहीं हातीं जडितचुडा ॥ मुखीं विडा सुरंग ॥ ७॥ अंगीं मदुवीची कांचो
ळी ॥ गळां हार येकावळी ॥ पाठीवर वेणी मोकळी ॥ गोंडा दुफुली सहित ॥ ८ ॥ नेसली क्षीरोदक पाटोळा ॥ मध्य भा
गीं जडित कटिमेखळा ॥ हाळदी उटिली मुखकमळा ॥ काजळ डोळां भळभळीत ॥ ९ ॥ डोळे मोडी लक्ष्मणाकडे ॥ दुडी पी
डी करूनि पायांपडे ॥ लाजोनि पाठमोरी मुरडे ॥ पाहे देहुंडे लक्ष्मणासी ॥ ११० ॥ मी तंव कुबेराची भगिनी ॥ तुमचे प्रा
प्ती जी लागोनी ॥ बैसलें होतें अनुष्ठानीं ॥ धर्मपत्नी मी होईन ॥ ११ ॥ सुंदर आवडे डोळयासी ॥ रामाज्ञा आठवे लक्ष्मणा
सी ॥ राक्षस येती कपटवेषीं ॥ विश्वास त्यांसीं नमानावा ॥ १२ ॥ तिणें घेवोनि कमळमाळा ॥ घालूं आली लक्ष्मणाच्या गळां ॥
येरें मानोनि विटाळा ॥ परता सरला सक्रोधें ॥ १३ ॥ मजसारिखी सुंदर कांता ॥ वनीं मीनलिया येकांता ॥ नपुंसक नसरे मा
गुता ॥ तुझी पुरुषता सभय कां ॥१४॥ मी तंव केवळ चरणदासी ॥ सेवा करीन अहर्निशीं ॥ शयन करूं पर्णशेजेसीं ॥ शंका मानसीं
नधरावी ॥ १५ ॥ माझा भोगिल्या गुह्यार्थु ॥ कळेल सर्वही भावार्थु ॥ तुझेनि संगें पुरुषार्थु ॥ जग विख्यातु पावाल ॥ १६ ॥ सु
मित्र ह्मणे ऐक आतां ॥ श्रीराम माझा ज्येष्ठ भ्राता ॥ त्याची आज्ञा मज न होतां ॥ तुज सर्वथा नांगिकारीं ॥ १७ ॥ श्रीराम
ज्येष्ठबंधु तो कैसा ॥ कोण पुरुषार्थ कैसी दशा ॥ समूळ आणावया मानसा ॥ मार्ग जिज्ञासा पुंसत ॥ १८ ॥ येणेंचि मार्गें गंगा
तटीं ॥ श्रीरामाश्रम पंचवटी ॥ श्रीराम बैसे जगजेठी ॥ सीता गोरटी समवेत ॥ १९ ॥ माझ्या पुत्राचे हे वैरी ॥ रम्याश्रम गं
गातीरीं ॥ नांदताती बरव्यापरी ॥ सीता सुंदरी अनुत्तम ॥ १२० ॥ श्रीराम आणि लक्षुमण ॥ दोघे छळून मी मारीन ॥ सी

१ पातळ. २ अंगभंग, हावभाव. ३ एका पायावर उभें राहून. ४ प्राप्त झाल्या. ५ ज्ञानेच्छेनें.

ता सुंदरी नेऊन ॥ स्वयें अर्पीन लंकानाथा ॥ २१ ॥ मग पंचवटीस जाऊन ॥ श्रीरामा घालोनि लोटांगण ॥ भाऊजी वंदितें श्रीचरण ॥ बाईसी शरण सर्वभावें ॥ २२ ॥ मी तंव तुमची धाकटी जाऊ ॥ मजवरी कृपा करावी बहु ॥ भावे साचे धाकटे भाऊ ॥ लग्न गौरऊ नमानिती ॥२३॥ भावे साचे आज्ञेविण ॥ माझें नकरिती पाणिग्रहण ॥ भाऊजीस ह्मणोनि आपण ॥ लावावें लग्न सुमित्रा ॥ २४ ॥ सीता ह्मणे श्रीरामासी ॥ सुमित्र कष्टताहे अहर्निशीं ॥ सुंदर कांता जोडली त्यासी ॥ मज वनवासी सांगातिणी ॥२५॥ श्रीराम पाहे जंव सुंदरी ॥ उलट बाहुल्या देखे नेत्रीं ॥ हे तंव केवळ निशाचरी ॥ छळणावारी आलीसे ॥२६ ॥ तिचा जाणोनि भावार्थ ॥ हांसोनि बोले श्रीरघुनाथ ॥ माझा सुमित्रीं संकेत ॥ असे विपरीत ऐक सुंदरी ॥२७॥ पाठीसीं लिहिल्या अक्षरासी ॥ आज्ञा माने सुमित्रासी ॥ पत्र न माने वो तयासी ॥ मुखवचनासी मानीना ॥ २८ ॥ आज्ञा मागतां येकायेक ॥ मुहूर्ती श्रीरामीं विमुख ॥ पतीसी पत्र दावितां देख ॥ तेथेंही विमुख म्यां व्हावें ॥ २९॥ विमुखपणाचा सोहळा ॥ मुळींच आला माझ्या कपाळा ॥ लग्नपत्रिका नदिसे डोळां ॥ श्रीराम भोळा ह्मणोंनये ॥१३०॥ दोघां छळावें माझें मत ॥ श्रीराम छळणासी नव्हे प्राप्त॥ आपलें कळों नेदी वृत्त ॥ पत्र गुप्त पृष्ठभागीं ॥ ३१ ॥ पृष्ठभागीं आज्ञा लग्न ॥ वनीं लक्ष्मण निर्दळण ॥ निर्दाळावया श्रीरघुनंदन ॥ खर दूषण आणीन ॥ ३२ ॥ पद्मपुरीं निकटानिकटीं ॥ श्रीराम मारिजेल राक्षस सुभटीं ॥ सीता हिरोनि गोरटी ॥ नेईन भेटी लंकानाथा ॥ ३३ ॥ श्रीराम दुबाहू माणुस ॥ खर दूषण उग्र राक्षस ॥ श्रीरामा मारितां नलगे निमिष ॥ सीता लंकेश भोगील ॥ ३४॥ पुत्रवैरी वधावा पुढें ॥ विचार केला निजनिवाडें ॥ सलज्ज बोले सीतेपुढें ॥ मज सांकडें वोढवलें ॥ ३५ ॥ नेम केलासे भावेंसी ॥ लग्नपत्रिका ते पाठीसी ॥ पाठिमोरी मी बैसूं कैसी ॥ भाऊजीसी तुह्मी सांगा ॥३६॥ पाठिमोरी बैसतां जाण ॥ लाजे जाईल माझा प्राण ॥ बाईजी सांगोनि आपण ॥ पत्र लिहोन करीं द्यावें ॥ ३७ ॥ स्त्रियांचें जिणें लज्जायुक्त ॥ बाईजी जाणा तुह्मी समस्त ॥ प्रार्थोनियां श्रीरघुनाथ ॥ पत्रलिखित करीं द्यावें ॥ ३८ ॥ श्रीरामाचा निजभावार्थु ॥ पत्र दिधलिया वाचील अर्थु ॥ मग करूं धांवेल अनर्थु ॥ केलें विपरीतु यालागीं ॥ ३९ ॥ सुमित्रातें वरूं पाहसी ॥ तरी पत्र लिहूं दे पाठिसी ॥ नाहीं

तरी जावोनि वनासी ॥ येईल मनासी तें करीं ॥ १४० ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ उकसांबुकसीं करी रुदन ॥ जळो तें आणिकाचें वदन ॥ श्रीलक्ष्मण निजपती ॥ ४१ ॥ भाऊजी शिवतें तुमचे चरण ॥ मी तंव पतिव्रता संपूर्ण ॥ प्राणपती श्रीलक्ष्मण ॥ तुह्मी कठिण नवदावें ॥ ४२ ॥ श्रीरामापुढें पाठिमोरी ॥ येवोनि बैसली झडकरी ॥ पत्र लिहावें पाठीवरी ॥ आज्ञाधारी मी तुमची ॥४३॥ शूर्पनखीची नपडे दृष्टी ॥ पत्र लिहिलें कटिपृष्ठीं ॥ पत्रीं लिही विकट गोष्टी ॥ सावध दृष्टीं अवधारा ॥ ४४॥ सहनासिक सगटवोष्ठ ॥ वेगें करावें सरसपाट ॥ हाचि इचा शेषपाट ॥ आज्ञा वरिष्ठ हे माझी ॥४५॥ करूं नये स्त्रीहनन ॥ यालागीं इचा राखावा प्राण ॥ करावें नासिकछेदन ॥ हेंचि सुलग्न पैं इचें ॥ ४६ ॥ काय लिहिलें पाठीसी ॥ हें नकळे शूर्पनखीसी ॥ वंदोनि श्रीराम सीतेसी ॥ लक्ष्मणापासीं ते आली ॥ ४७ ॥ वेगीं धेवोनि माळेसी ॥ वरूं आली लक्ष्मणासी ॥ तो कोपला अतिशयेंसी ॥ निर्लज्ज होसी तूं येक ॥ ४८ ॥ श्रीरघुनाथाचे आज्ञेविण ॥ सांगितलें नकरीं लग्न ॥ जळो तुझें काळें वदन ॥ आज्ञेविण वरूं येसी ॥४९॥ भाऊजी बाई कृपाळू पूर्ण ॥ तिहीं दिधलें आज्ञापन ॥ तुह्मापासीं कठिणपण ॥ सांगेन खूण ते ऐका॥१५०॥ भाऊजी श्यामसुंदर जगजेठी ॥ बाईजी चांपेगोरटी ॥ मज भेटली पंचवटीं ॥ आज्ञा वाग्पुटीं वरावें तुह्मां ॥ ५१ ॥ तोंडीचें तोंडीं आज्ञापन ॥ सुमित्र ह्मणे मानी कोण ॥ तोंडीचें तोंडीं होईल वरणें ॥ सत्य जाण सुंदरी ॥ ५२ ॥ माझा विश्वास नाहीं तुह्मांसी ॥ जन्म कंठणें पायांपासी ॥ लटिकें बोलिल्या चरणासी ॥ मुख श्रीरामासी केंवि दाऊं ॥५३॥ थोर श्रमलेति वनांतीं ॥ चरणतळहातींनहातीं ॥ दोघें शयन करूं येकांतीं ॥ तेणें विश्रांती पावाल ॥ ५४ ॥ लक्ष्मण ह्मणे तूं तंव लंड ॥ बोलाची बडबड उदंड ॥ घाय हाणोनि फोडीन तोंड ॥ तूं वेश्यारांड व्यभिचारिणी ॥ ५५ ॥ श्रीरामाचें हस्तलिखित ॥ देखिल्यावीण नलावीं हात ॥ जवळी आलिया करीन घात ॥ खर्गा हात घातला ॥ ५६ ॥ ह्मणे मी कपाळकरंटी ॥ सत्य न माने माझी गोष्टी ॥ श्रीराम लिखित पाहा दृष्टीं॥ ह्मणोनि पाठी दाविली ॥ ५७ ॥ श्रीरामाचीं हस्ताक्षरें ॥ सार्थक वाचिलीं सुमित्रें ॥ वेणी दंड धरोनि करें ॥ बलात्कारें पाडिली ॥ ५८ ॥ मी काय धाकुटी कर्णकुमारी ॥ झोंबोनि पाडितां पृथ्वीवरी ॥ मीच पडतें धरणीवरी ॥ पुरु

पार्थ करीं प्राणनाथा ॥ ५९ ॥ पाय देवोनि उरावरी ॥ सवोष्टनासिक शस्त्रधारीं ॥ सरसकटून क्षणामाझारीं ॥ राहिला दुरी श
स्त्रेसीं ॥ १६० ॥ घायें उडविले कपटपण ॥ क्रूर राक्षसी अतिदारुण ॥ बाराहस्त येकेक स्तन ॥ नाकेविण विक्राळ ॥ ६१ ॥
शंखकरी अतिसुबद्ध ॥ फेंफें करीत निघें शब्द ॥ नाकेवीण अतिविरुद्ध ॥ धरिला क्रोध सुमित्रीं ॥ ६२ ॥ जैसें म्यां केलें कपट ॥
तैसेंचि जालें सपाट ॥ याचा मी करीन घोट ॥ मुख अचाट पसरिलें ॥ ६३ ॥मुख पसरी गिळावयासी ॥ लक्ष्मण शस्त्रातें हातव
सी ॥ घावघालावा जों शिर्सीं ॥ तंव राक्षसी पळाली ॥ ६४ ॥ सुमित्र आला पंचवटी ॥ श्रीरामासि सांगितली गोष्टी ॥ समूळ
राक्षसी ते खोटी ॥ टाळी पिटी परस्परें ॥ ६५ ॥ धन्यज्ञान श्रीरामासी ॥ कपटी वोळखिली राक्षसी ॥ पत्र लिहिलें पाठीसी ॥
तेणें म्यां तिसी दंडीलें ॥ ६६ ॥ पत्र पडतें तिच्या हातीं ॥ तैं ते भोंवती आज्ञां भोवती ॥ भली श्रीरामें केली युक्ती ॥ पृष्ठप
त्रार्थी दंडविली ॥ ६७ ॥ तुझी आज्ञा आत्यंतिक ॥ आज्ञेनें तिसी लाविली सीक ॥ सवोष्ट छेदोनि नासिक ॥ विरूप देख ते के
ली ॥६८॥ सुपा येव्हढीं नखें देखा ॥ यालागिं ह्मणती शूर्पनखा ॥ सौमित्रें छेदोनि नाशिका ॥ टाकिलें उदका माझारीं ॥६९॥ शूर्प
नखीचें छेदिलें नाक ॥ ते तीर्थी मासे निर्नासिक ॥ अद्यापि देखती लोक॥ ऐसी सुटंक दंडिली॥७०॥ तिचा नघ्यावा निजप्राण ॥ ऐ
सी तुझी आज्ञापूर्ण॥यालागिं ते राखिली जाण ॥गेली पळोन पद्मपुरा॥७१॥सीतेसि ह्मणे रघुनंदन ॥ सुमित्र पत्नीचें लग्न ॥ नाकीं
लावोनि सुलग्न ॥ आला सावधान सुमित्र ॥ ७२ ॥ रण बोहलें सोहळियाकारणें ॥ होईल बाणाचें उटणें ॥ अशुद्धें अंबांशिप
णें ॥ तळिंव झाडणें शस्त्राचें ॥ ७३ ॥ येथें नाचेल रणधेंडा ॥ वोंवाळणी राक्षसमुंडा ॥ आयणी पायणी दोहिकुंडा ॥ शस्त्रें भ
डभडां पडतील ॥ ७४ ॥ श्रीराम बोलिला आपण ॥ झालें कलहासी कारण ॥ त्रिशिरा आणि खरदूषण ॥ निर्दळीन रणकंद
नें ॥ ७५ ॥ ऐसें बोलतांचि जाण ॥ बाहूंसि आलें स्फुरण ॥ करावया अरिमर्दन ॥ धनुष्यबाण उचलिलें ॥ ७६ ॥ येका जना
र्दना शरण ॥ आलें श्रीरामास्फुरण ॥ निर्दळील खरदूषण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ ७७ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणे
आरण्यकांडेयेकाकारटीकायांशूर्पनखी विरूपकरणंनामअष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥ ओंव्या ॥१७७॥ ॥श्लोक॥ ॥६॥ ॥एवं॥ ॥१८३॥

॥ श्रीसीतापतयेनमः ॥ ॥ घेवोनि लक्ष्मणाचा दरारा ॥ शूर्पनखी आली पद्मपुरा ॥ निर्नासिकी विरूपाकारा ॥ रुधिरें धारा लागलिया ॥ १ ॥ राक्षस सभेचिये मेळीं ॥ शूर्पनखी आतुंबळी ॥ ते सरकटली समूळीं ॥ राक्षसकुळी गांजिली ॥ २ ॥ शूर्पनखी अतिदुर्धर ॥ तीतें विटंबिलें तो महावीर ॥ राक्षसां धाक लागला थोर ॥ निशाचर चळिकांपती ॥ ३ ॥ शूर्पनखीचें विरूपकरण ॥ देखोनियां खर दूषण ॥ कोपा चढले अतिदारुण ॥ क्रोधें गर्जोन पूसतु ॥ ४ ॥ ॥ श्लोक ॥ तांतथापतितांदृष्ट्वाविरूपांशोणितोक्षितां ॥ भगिनींक्रोधसंतप्तःखरःपप्रच्छराक्षसः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ शूर्पनखी शंख करून ॥ दुःखें पडली मूर्छापन्न ॥ तिचें देखोनि विरूपकरण ॥ खर आपण विस्मित ॥ ५ ॥ सवोष्ठ नासिकछेदोनि मुळीं ॥ उघडी पाडली दांताळी ॥ ऐसा कोण बळियां बळी ॥ रक्तें न्हाणिली शूर्पनखी ॥६॥ बळियां बळी शूर्पनखा ॥ इचा चळकांप इंद्रादिकां ॥ इचा धाकु अंतका ॥ हे तिहीं लोकां दुर्धर ॥७॥ ऐसी हे अतिबळिष्ठ ॥ कामरूपी कपटें वरिष्ठ ॥ इचें केलें सरसपाट ॥ ऐसा वीर उद्भट कोण आहे ॥ ८ ॥ भगिनीचेनि कैंवाडें ॥ खर बंधु पुसे वाडेंकोडें ॥ तंव ते सक्रोधें रडे ॥ तापसीं गाढें गांजिलें ॥ ९ ॥ तरी ते तापसी नव्हती ब्राह्मण ॥ क्षत्री नव्हेति साधारण ॥ वैश्य शूद्र नव्हेति जाण ॥ योद्धे दारुण महावीर ॥१०॥ दोघे तरुण राजकुमर ॥ गौर श्याम अतिसुंदर ॥ चीरकृष्णाजिनांबर ॥ राजीवनेत्र राजस ॥ ११॥ ज्येष्ठा नांव रघुनंदन ॥ कनिष्ठा नांव लक्षुमण ॥ अतिसुंदर दोघेजण ॥ त्याऐसा आन असेना ॥ १२ ॥ इंद्रादिदेव मदनयुक्त ॥ श्रीरामापुढें खद्योतें ॥ दानव मानव मशक तेथ ॥ शोभा अद्भुत श्रीरामीं ॥१३॥ ज्येष्ठा श्रीरामाची नारी ॥ लावण्यराशी सीता सुंदरी ॥ रमा नपवे तिची सरी ॥ ऐसी दुसरी असेना ॥ १४ ॥ होतां सीतेचें दर्शन ॥ निवाले माझे दोनी नयन ॥ देखतांचि श्रीरघुनंदन ॥ काया वाचा मन निवालें ॥ १५ ॥ देखतां श्रीरामलक्ष्मण ॥ मी पावलें समाधान ॥ पुत्रद्वेषें त्यासि आपण ॥ कपटें छळण करूं गेलें ॥ १६॥ त्यासी नचले कपटाचा छळ ॥ त्यासी नचले क्रोध सबळ ॥ सिद्धि नपवेचि माझें सैळ ॥ तिहीं तत्काळ विटंबिलें ॥१७॥ लात देवोनि उरासी ॥ लक्ष्मणें छेदिलें नासिकेसी ॥ जाय सां

१ व्यंगरूपधारी. २ रक्त. ३ दांडगी. ४ समास. ५ पाहिजे तें मायावी रूपधरणारी. ६ श्रेष्ठ. ७ मृगचर्माचें वस्त्र धारण करणारे. ८ कमलनेत्र. ९ काजवे. १० माशी. ११ तुलना. १२ कपट.

गे ह्मणे बळियापासीं ॥ तें मी तुजपासीं सांगूं आलें ॥ १८ ॥ यापरी गांजिलें तापसीं ॥ करीं माझ्या कुडाळ्यासी ॥ ह्मणोनि ला
गली पायांसीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ १९ ॥ त्यासि तूं पाडिसी रणीं ॥ त्याचे नळीं मी बैसोनी ॥ घटघटां रुधिरप्राशनीं ॥
नवस मनीं दृढ वर्ते ॥ २० ॥ ऐकोनि भागिनीचें वचन ॥ कोपा चढले खरदूषण ॥ निवडे राक्षस चौदाजण ॥ अतिदारुण धाडि
ले ॥ २१ ॥ तुह्मी पंचवटीं जाउनी ॥ श्रीराम लक्ष्मणा मारोनी ॥ सीता आणावी धरोनी ॥ रुधिरप्राशनीं शूर्पनखी ॥ २२ ॥ शू
र्पनखीचें मनोगत ॥ त्या दोघांचें प्राशावें रक्त ॥ तें ईस धावया तृप्त ॥ दूत त्वरित पाठविले ॥ २३ ॥ राक्षस सत्राणें गर्जत ॥ दो
घांवरी चवदा दूत ॥ बापुडें कायसें रघुनाथ ॥ निमिष्यार्धांत माराया ॥ २४ ॥ रुधिर प्राशावया देखा ॥ सवें दिधली शूर्पनखा ॥
तिणें दाखविली पंचवटिका ॥ रघुकुळटिळका समवेत ॥ २५ ॥ कातिया त्रिशूळ तोमर ॥ झेलिती शस्त्रांचे संभार ॥ चवदा राक्षस
अतिदुर्धर ॥ श्रीरामासमोर लोटले ॥ २६ ॥ येक ह्मणे श्रीरामासी ॥ मी मारीन मुद्गलेसी ॥ येक ह्मणे मी लक्ष्मणासीं ॥ पट्टि
शेसीं मारीन ॥ २७ ॥ येक ह्मणे मी दोघांसी ॥ शस्त्रें सहित गिळीन त्यांसी ॥ येक ह्मणे तूंचि खासी ॥ वांटा आह्मासी पाहिजे
॥ २८ ॥ येक ह्मणे हे मारोनि वीर ॥ शूर्पनखी प्राशील रुधिर ॥ मांस विभागून समग्र ॥ अतिअरुवार अरोगूं ॥ २९ ॥ येक ह्मणे
दोघांसी ॥ धरोनि नेईन खरापासीं ॥ तो रक्त देईल भगिनीसी ॥ मांस त्यासी भोजना ॥ ३० ॥ ते दोघे आह्मी बहुत ॥ विचार
कायसा येथ ॥ ह्मणोनि राक्षस पिलंगत ॥ आश्रमांत निघाले ॥ ३१ ॥ श्रीराम सीता लक्ष्मण ॥ आश्रमीं नित्य सावधान ॥
तंव चवदा राक्षस देखोन ॥ श्रीरघुनंदन हांसिला ॥ ३२ ॥ श्रीराम ह्मणे गा लक्ष्मण ॥ राक्षस आले चवदाजण ॥ येकेचि बाणें
घेईन प्राण ॥ धनुष्यबाण दे वेगीं ॥ ३३ ॥ माझ्या बाणाचा महामारू ॥ तुह्मीं दोघें पाहा सादरू ॥ ह्मणोनि उठिला श्रीरघुवीरू ॥
धनुर्ष्यीं शरू सज्जिला ॥ ३४ ॥ श्रीराम ह्मणे राक्षसांसी ॥ आह्मी गंगातीरीं तापसी ॥ तुह्मीं कां आलेति मरायासी ॥ कोणें ॥ १ ॥
तुह्मांसी धाडिलें ॥ ३५ ॥ अरे तुह्मी दोघेजणीं ॥ विटंबिली खराची भगिनी ॥ तापसी ह्मणोनि करितां ग्लांनी ॥ तुह्मांसि को

१ सूड उगवणें. २ शूर. ३ अत्यंत आवेशानें. ४ नाजूक, मृदु. ५ रोगरहीत, आरोग्यकारक. ६ बरळत—मिजासमारीत. ७ भीति दाखवितां.

णी सोडिना ॥ ३६ ॥ तापसी आणि धनुष्यबाण ॥ परस्त्रियेचें करावें विटंबन ॥ धन्य धन्य तें तापसपण ॥ आपणा आपण
लाजांना ॥ ३७ ॥ ऐसें बोलोनि समस्तीं ॥ शस्त्रें सोडिलीं नेणों किती ॥ बाप धनुर्वाडा श्रीरघुपती ॥ हातिचे हातीं छेदिलीं
॥ ३८ ॥ श्रीरामबाणाच्या कडाडी ॥ राक्षसां वळली मुरकुंडी ॥ डोळ्यां पडली झांपडी ॥ केलीं बापुडीं क्षणामाजीं ॥ ३९ ॥ हाट
कपत्री घेवोनि बाण ॥ चतुर्दशविधीचें विधान ॥ अभिमंत्रोनि सोडितां बाण ॥ घेतला प्राण चौदांचा ॥ ४० ॥ आतुर्बळें सोडिला
शर ॥ भेदोनि चवदांचें शरीर ॥ धरणीं पाडिले महावीर ॥ श्रीरामचंद्र निजविजयी ॥ ४१ ॥ भेदोनि चवदांचें शरीर ॥ गग
नीं परिभ्रमे शर ॥ केउता त्रिशिरा दूषण खर ॥ तेही सत्वर वधावया ॥ ४२ ॥ खर दूषण नाढळे घाता ॥ बाण रिघाला श्रीराम
भातां ॥ हस्तलाघव श्रीरघुनाथा ॥ देखोनि सीता विस्मित ॥ ४३ ॥ विस्मय करिती सुरवर ॥ विस्मय करिती खेचर ॥ श्रीरा
म स्वयें रणरंगधीर ॥ येकांगवीर श्रीराम ॥ ४४ ॥ तंव चवदाजणांचे पाठीसीं ॥ देखिलें नकटी शूर्पनखीसी ॥ लक्ष्मण धांवला मारा
वयासी ॥ तंव ते अतिअक्रोशीं पळाली ॥ ४५ ॥ हा कां पडला माझे हटीं ॥ मारूं धांवे देखतां दृष्टीं ॥ धाकें पळतां उठाउठी ॥
धांप पोटीं नमाये ॥ ४६ ॥ नकटें मुख घेवोनि येथ ॥ आमचें प्राशूं आली रक्त ॥ बाणें करितां तिचा घात ॥ धरिला हात श्रीरामें ॥ ४७ ॥
करूं नये स्त्रियेचा घात ॥ हा तंव मुख्यत्वें शास्त्रार्थ ॥ आणिक येक आहे वृत्तांत ॥ सावचित्त अवधारीं ॥ ४८ ॥ जैसा सांडसु भात्या
जवळीं ॥ तापला घाली घायांतळीं ॥ तैसी शूर्पनखी कंकाळी ॥ राक्षसकुळीं वधील ॥ ४९ ॥ इचेनि योगें जाण ॥ वधिजेति रा
वण कुंभकर्ण ॥ ईस न मारावें आपण ॥ राक्षसंदळण इचेनी ॥ ५० ॥ जेंवि दळणारी जात्यापासीं ॥ वैरण घाली घांसोघांसीं ॥
तेंवि शूर्पनखी आह्मांसी ॥ राक्षसांसी वैरील ॥ ५१ ॥ पहिलें वैरण खर दूषण ॥ दुसरें लंकेश प्रधान ॥ तिसरें वैरण कुंभकर्ण ॥
चवथें जाण इंद्रजित ॥ ५२ ॥ पांचवें वैरण जाण ॥ सपुत्र सैन्येसीं रावण ॥ यासि शूर्पनखी कारण ॥ सत्य जाण सुमित्रा ॥ ५३ ॥
ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सौमित्रें ठेविलें धनुष्यबाण ॥ मस्तकीं वंदिले श्रीरामचरण ॥ ज्ञान विज्ञान श्रीराम ॥ ५४ ॥ चव

१ सुवर्णपत्री. २ वेगानें. ३ श्वास. ४ चिमटा. ५ हातोड्याखालीं. ६ राक्षसी. ७ संहारील. ८ राक्षससंहार.

दा विद्येसी अविद्याछेद ॥ करोनि चवदाही परमानंद ॥ श्रीरामाचा बाणबोध ॥ परमात्मबोध प्रबोधी ॥ ५५ ॥ श्रीरामाचा
निजवाण ॥ देह छेदी हें नवल कोण ॥ छेदोनि जरा जन्म मरण ॥ चवदाहि जण सुखी केले ॥ ५६ ॥ संकल्प विकल्पेसीं मन ॥
छेदिलें चित्त चिंता चिंतन ॥ छेदोनियां मानाभिमान ॥ चवदाहीजण सुखी केले ॥५७॥ छेदूनियां विषयज्ञान ॥ छेदूनियां भव
भान ॥ छेदूनियां देहबंधन ॥ चौदाजण सुखी केले ॥ ५८ ॥ छेदोनियां कर्मबंधन ॥ छेदोनियां कार्याकारण ॥ छेदोनियां मी
तूं पण ॥ चौदाजण सुखी केले ॥ ५९ ॥ शूर्पनखीचें अभाग्य पूर्ण ॥ नव्हेचि श्रीरामबाणें मरण ॥ पळाली देहलोभाभेणें ॥ शं
खस्फुरण करीतची ॥६०॥ श्रीराम मोक्षाचें भरितें ॥ वैरी मारोनि करी मुक्त ॥ नामें जडजीव उद्धरत ॥ स्मरणें निर्मुक्त श्वपचा
दि ॥ ६१ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ यापरी मारिले चवदाजण ॥ शूर्पनखी पळाली आपण ॥ खर दूषण वधावया ॥ ६२ ॥
॥ श्लोक ॥ सपुनःपतितांदृष्ट्वाक्रोधाच्छूर्पनखींखरः ॥ उवाचव्यक्तयावाचाभगिनींपुनरागतां ॥ २ ॥ मयात्विदानींशूरास्तेराक्षसा
रुधिराशिनः ॥ त्वत्प्रियार्थंविनिर्दिष्टाःकिमर्थंरुद्यसेपुनः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ शंखस्फुरणें मारितां हाका ॥ पळोनि आली शूर्प
नखा ॥ आड पडली खरादिका ॥ अधिकाधिक गांजिलें ॥ ६३ ॥ खरासि आला अतिआवेष ॥ चवदा अतुर्बळी राक्षस ॥
रणरगडे रणकर्कश ॥ तुज साह्यास म्यां दिधले ॥ ६४ ॥ कोपलिया चवदाजणीं ॥ सुरनर कांपती चवदाभुवनीं ॥ ते न येती
माझ्या वचनीं ॥ त्यालागोनि तूं रडसी ॥ ६५ ॥ सांगतां चवदांचें गाऱ्हाणें ॥ पुढती रडणें आडपडणें ॥ तूं कां रडसी मज कार
णें ॥ येरी सांगे वृत्तांतु ॥ ६६ ॥ तुझे चवदाही राक्षस ॥ आतुर्बळी अतिकर्कश ॥ कातिया त्रिशूळ झेलिती फरश ॥ घेवोनि
पट्टीश चालिले ॥ ६७ ॥ येक ह्मणती गिळूं रामासी ॥ येक ह्मणती मारूं लक्ष्मणासी ॥ येक मांसाशी येक रुधिराशी ॥ येक
दोघांसि गिळूं पाहती ॥ ६८ ॥ येक ह्मणती शूर्पनखीसी ॥ पाजूं दोघांच्या रुधिरासी ॥ मग भक्षावें मांसासी ॥ ऐसा राक्षसीं वि
वादू ॥६९॥ राहें साहें धीर वीरा ॥ घाय साहें परम शूरा ॥ ऐसा करिती गिरागजंरा ॥ निशाचर लोटले ॥ ७० ॥ राक्षसां देखो

१ जडमाया निरास. २ उदयकरी. ३ बोंबमारीत. ४ भरती, उल्हास. ५ चांडालादि. ६ बलवान. ७ गर्जना. ८ राक्षस.

नियां दृष्टी ॥ श्रीराम उठिला जगजेठी ॥ धनुष्य वाहोनियां मुष्टीं ॥ बाण गुणीं सज्जिला ॥ ७१ ॥ निर्दाळावया नक्षत्रांसी ॥
सूर्य उगवे आकाशीं ॥ तैसा श्रीराम सूर्यवंशीं ॥ राक्षसांसीं निवटावया ॥७२॥ आह्मीं बहुत श्रीरामयेक ॥ क्षणार्धें मारूनि रं
क ॥ ऐसें बोलोनि येक येक ॥ श्रीरामासन्मुख लोटले ॥ ७३ ॥ श्रीराम देखोनि सबळ ॥ शस्त्रें सोडिलीं प्रबळ ॥ श्रीरामें छेदि
लीं तात्काळ ॥ केलें सकळ निःशस्त्री ॥ ७४ ॥ विकट देवोनियां हांक ॥ विक्राळ पसरोनियां मुख ॥ श्रीरामा गिळावया देख ॥
अवघे सन्मुख धांवले ॥ ७५ ॥ श्रीराम धनुर्धरशिरोमणी ॥ येकबाण लावोनि गुणीं ॥ चवदाही वोंविले बाणीं ॥ नमागतां पा
णी निमाले ॥७६॥ लक्ष्मण पेटला माझे हेटीं ॥ द्वंद्वं चालवूं आली नखटी ॥ शस्त्र घेवोनि लागला पाठीं ॥ आलें संकटीं पळो
नी ॥७७॥ बाप लाघवी श्रीरघुनाथ ॥ जाणोनि शंका तुह्मी समस्त ॥ तुमचा करोनियां घात ॥ घेईल निश्चित जनस्थान ॥७८॥
॥ श्रीरामाचा बाणक्रम ॥ करील राक्षसांचें भस्म ॥ तुमचे वाढिवेचा भ्रम ॥ करील निभ्रमं श्रीराम ॥७९॥ ऐसें ऐकतांचि वचन ॥
खर दुर्धर कोपायमान ॥ पाचारोनियां दूषण ॥ रणनिशाण त्राहाँटिलें ॥ ८० ॥ अतिउद्भट निशाचर ॥ सेना संख्या चवदासह
स्त्र ॥ रथीं बैसोनियां खर ॥ अतिसत्वर युद्धार्थी ॥८१॥ दक्षिणबाहूसीं दूषण ॥ त्रिशिरा वामबाहूसी जाण ॥ खरा पुढें चौघेज
ण ॥ रणप्रवीण महायोद्धे ॥८२॥ चवदा सहस्त्र निशाचर ॥ माजी निधडे बारा वीर ॥ ज्यांचा सुरासुरां दरारा ॥ इंद्र थरथरां ज्यां
कांपे ॥८३॥ जे भ्यासूरत्वें जग दाटितें ॥ क्रोधदृष्टी वीर आटित ॥ लोहेसीं मांस जे घाटीत ॥ अवोंळी चाटित रक्तपाना ॥८४॥ हा
कें कांपती लोकालोक ॥ विक्राळ दाढा विकट मुख ॥ जे भयानका भयानक ॥ तिन्ही लोक गिळूं पाहती ॥८५॥ ऐसे दुर्धर्ष दारु
ण ॥ रणवेताळ रणप्रवीण ॥ अवघियांपुढें बाराजण ॥ कोण कोणते ऐका ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ दुर्गगामीपृथुबलोयज्ञशत्रुर्म
हाविषः ॥ दुर्जयःपरवीरघ्नः पुरुषः कालकार्मुकः ॥ ४ ॥ मेघमालीमहाबाहुर्महास्योलोहितांबरः ॥ द्वादशैतेमहावीराःप्रत
स्थुरभितःखरं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ पहिला दुर्गगामी तत्वतां ॥ पृथुबळ आणि यज्ञ भोक्ता ॥ महाविष नामें चवथा ॥ दुर्जय तो पां

१ संहारण्यास. २ भयंकर. ३ पिच्छेस लागला. ४ युद्ध. ५ पुरुषार्थाचा. ६ उपशम, शंकारहीत. ७ उभारिलें. ८ अत्यंत पराक्रमी. ९ भेडसावीत. १० जिव्हा.

चवा ॥ ८७ ॥ परवीरघ्न आणि परुष ॥ मेघमाली आणि कार्मुक ॥ महाबाहू दाहावा देख ॥ दोघे अलोलिक महायोद्धे ॥ ८८ ॥ महाआस्य आणि लोहितांबर ॥ दुःसह दुर्धर जुंझार वीर ॥ यांचेनि बळें खर दुर्धर ॥ सुरासुर गणीना ॥ ८९ ॥ यांचा भरंवसा खरासी ॥ हे खराचे अतिविश्वासी ॥ यांचेनि बळें रावणासी ॥ खर दृष्टीसी आणीना ॥ ९० ॥ श्रीरामें मारिलें चवदाजणांसी ॥ त्याचे घ्यावया सुडासी ॥ बाराहीजण अतिआवेषीं ॥ युद्धरामासीं करूं पाहती ॥ ९१ ॥ नराचें अंग खराचें मुख ॥ यालागीं खर ह्मणती देख ॥ नाकपांढर निःशेष ॥ तेणें आवश्यक दूषण ह्मणती ॥९२॥ दूषणाचे दुष्ट सांगाती ॥ चौघे युद्धार्थी अनावर ती ॥ दूर पाहती दूराकृती ॥ विश्वासघाती ते ऐका ॥ ९३ ॥ महाकपाल स्थूलनयन ॥ प्रमाथी आणि त्रिदशार्दन ॥ हे दूषणाचे जीवप्राण ॥ यांचा विश्वास बहूत ॥ ९४ ॥ यांचेनि बळें संपूर्ण ॥ यमासि दृष्टी नाणी दूषण ॥ घातपातीं रणप्रवीण ॥ चौघे जण चालिले ॥ ९५ ॥ तिघे पुत्र येक समयेसीं ॥ जन्मावे आपुले कुशीं ॥ एक वाण दिधलें तिघींसीं ॥ त्रिशिरा तिसीं पुत्र जाला ॥९६॥ एवं त्रिशिरा खर आणि दूषण ॥ एकत्र मिळोनि तिघेजण ॥ श्रीरामासी करावया रण ॥ रथ संपूर्ण सज्जिले ॥ ९७ ॥ सेना संख्या चवदासहस्र ॥ त्यांत अनावर बारा वीर ॥ चौघे रणघाती अतिदुस्तर ॥ भार दुर्धर चालिला ॥ ९८ ॥ निशाणें त्रोंहाटिल्या भेरी ॥ डौडवी काहाळा रणमोहरी ॥ बुरंगाचे नाद गजरी ॥ केला वीरीं सिंहनाद ॥ ९९ ॥ हयकार थयकार जयकार॥ भाट गर्जती कैंवार ॥ खरासी उल्हास अपार ॥ रथ सत्वर प्रेरिला ॥ १०० ॥ सुभूमीसीं समस्थळीं ॥ घोडे आडखळले महाबळी ॥ मेटेंवळलीं भूतळीं ॥ सारथी तळीं उलंडले ॥ १ ॥ तंव त्याचगजवजे माझारीं ॥ दिवाभीत ध्वजस्तंभावरी ॥ बैसोनियां घुंघुंकारी ॥ हाकितां वरी उडेना ॥ २ ॥ अपशकुन आत्यंतिक ॥ खर जाला साशंक ॥ वचकलें त्याचें कटक ॥ अवघे लोक गजबजिले ॥ ३ ॥ ध्वजींचे उलुकें झडपोनि तेथ ॥ खराचे कपाळी केलें क्षत ॥ भूकंप भूस्फोट उल्कापात ॥ अशनिघातें हों सरला ॥ ३ ॥
॥४॥ ऐसा जाला चमत्कारू ॥ निशाचरीं केला हाहाकारू ॥ येकयेकीं चिंता तुरू ॥ जाले समय येकभूत ॥५॥ खर होवोनि साव

१ लढणारे. २ निर्नासिक, नाकरहित. ३ दुर्धर. ४ आवेशानें वाद्य घोष केला. ५ घुबड. ६ सैन्य. ७ भूमी फाटणें. ८ तारापतन. ९ विद्युत्पात, वज्रपात.

चित्त ॥ सांवरोनियां निजरथ ॥ आपुला पुरुषार्थ बोलत ॥ महोत्पात मज मिथ्या ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ महोत्पातानिमान्घोरांनुत्थितान्घोरदर्शनान् ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ अपशकुन देखोनि दृष्टीं ॥ मागें सरों दों मनुष्यांसाठीं ॥ हे सर्वथा बुद्धि खोटी ॥ आह्मी जगजेठी दृढ योद्धे ॥ ७ ॥ नाहीं परचक्र दारुण ॥ राजकुमर दोघे जण ॥ त्यांसाठीं अपशकुन ॥ मानी कोण आह्मांमाजी ॥८॥ ऐसें बोलोनि यां खर ॥ रथ प्रेरिला सत्वर ॥ उल्हासले निशाचर ॥भारें दुर्धर चालिला॥९॥ शूर्पनखीसी ह्मणे खर ॥ श्रीरामलक्ष्मणाचें रुधिर ॥ तुज मी पाजीन अपार ॥ हर्षे निर्भर ते जाली ॥११०॥ इंद्र साधावयाच्या कैंवाडें॥ अशुद्ध प्राशावयाचे चाडें ॥ शूर्पनखी बंधुलडिवाडें ॥ अवघियांपुढें निघाली ॥ ११ ॥ देखोनियां पंचवटी ॥ राक्षसवीर जगजेठी ॥ शस्त्रें सज्जोनियां मुष्टीं ॥ सक्रोधदृष्टी चालिले ॥१२॥ श्रीरामासवें ऋषिजन ॥ वनवासी तपोधन ॥ राक्षसभयें गेले पळोन ॥ जाले सुलीन गुंफेमाजी ॥ १३ ॥ मग श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ राहें सावधान सीतेपासी ॥ मी वधीन राक्षसांसी ॥ बाण सपिच्छी भेदून ॥१४॥ माझे सुटलिया बाण कुऱ्हाडे ॥ राक्षस पळतील कवणीकडे ॥ घायें विभांडीन बापुडे ॥ रणी रोकडे पाडीन ॥ १५ ॥ वायु अनुकुल आह्मांसी ॥ प्रतिकुल राक्षसांसी ॥ शिंवा सन्मुख भुंकती त्यांसी ॥ जयो आह्मासी वदताती ॥ १६ ॥ ऐसें बोलोनियां जाण ॥ वेगीं धनुर्ष्यीं वाहिला गुण ॥ सन्मुख होवोनि आपण ॥ सीतीं बाण सज्जिला ॥ १७ ॥ विदारावया गजगण ॥ येकला उठे पंचानन ॥ तैसें विध्वंसावया राक्षससैन्य ॥ श्रीरघुनंदन चालिला ॥ १८ ॥ निर्दाळावया खद्योतासी ॥ सूर्य उगवे आकाशीं ॥ तैसा श्रीराम सूर्यवंशीं ॥ राक्षसांसी अंतकू ॥ १९ ॥ सूर्योदयीं खद्योत मावळती ॥ शशी चंद्र नक्षत्रें अस्ता जाती ॥ तेंवि सेना निर्दळितां श्रीरघुपती ॥ रणीं निमती खरादिक ॥१२०॥ सीता पाहे श्रीरामझुंज ॥ तिचें लक्ष्मणासी चोंजे ॥ चढविली श्रीराम सेज ॥ रण समाज देखावया ॥ २१ ॥ कवित्वमुद्रा अनारसी ॥ सीता सौमित्र धाडिला गुंफेसी ॥ श्रीराम नभी राक्षसांसी ॥ तो कां तियेसी लपवील ॥ २२ ॥ श्रीरामबाण वोढितां वोढी ॥ राक्षससेना ते हडबडी ॥ एका मागें एक दडी ॥ देवोनि

१ सैन्य. २ प्रेमानें. ३ गुप्त दडूनराहिले. ४ पिसाऱ्यानें युक्त. ५ भेदीन. ६ तात्काळ. ७ माल्‌. ८ धनुर्ध्यी. ९ संहारकर्ता. १० काजवे. ११ कौतुक.

भा. रा. बापुडीं राहिलीं ॥२३॥ श्रीराम देखतांचि दृष्टीं ॥ थरकंप सुटला पोटीं ॥ मूत्रप्रवाहे तळवटीं ॥ शस्त्रें मुष्टीहूनि गळती ॥ २४ ॥ अ. कां.
॥ ४ ॥ व्याघ्र देखोनियां डोळा ॥ भयें अजा होती गोळा ॥ तैसें जालें राक्षसां सकळां ॥ श्रीराम मरगळा देखोनी ॥२५॥ ॥ श्लोक ॥ अ. ९
सैन्यंतुस्थितमालोक्यनिश्चलंपर्वतोपमं ॥ पार्श्वस्थंदूषणंक्रुद्धंखरोवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षससैन्य दुर्धरबळ ॥
राहिलें देखोनि निश्चळ ॥ खरासी कोप आला प्रबळ ॥ बोले तात्काळ दूषणासी ॥ २६ ॥ आमचा सैन्यसंभार ॥ निश्चळ दिसे
पर्वताकार ॥ पुढें नदी नदिसतां दुस्तर ॥ सैन्य एकत्र कां जालें ॥२७॥ सावज देखोनियां दृष्टीं ॥ जेंवि अजा होती एकवटी ॥
तेंवि सैन्य थोकलें पृष्टीं ॥ पुढें वाट कां फुटेना ॥२८॥ ऐसें खरवचन ऐकोनि स्पष्ट ॥ मग दूषण चालिला घडघडाट ॥ त्याच्या र
थासी नफुटे वाट ॥ सैन्य सकट कोंदलें ॥२९॥ रथीं वीर रगडिती पूर्ण ॥ परी पुढें नचालती गेलिया प्राण ॥ सेना मुखीं येतां दूष
ण ॥ तंव श्रीराम देखणें देखिला ॥१३०॥ मुगुट कुंडलें रत्नमेखळा ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ आजानुबाहू घनसावळा ॥ कम
ळमाळा शोभती ॥३१॥ तडित्प्राय कास गोमटी ॥ अंगी चंदनाची उटी ॥ धनुष्य बाण सज्जोनि मुष्टीं ॥ उभा जगजेठी रणरं
गीं ॥३२॥ पाउलें आरक्त सुकुमार ॥ वांकी अंदुवाचा गजर ॥ नादें कांपती सुरवर॥ त्यासमोर कोण राहे ॥३३॥ देखतां चळी
कांपे दूषण ॥ सुटलिया श्रीरामाचा बाण ॥ अवश्य घेईल माझा प्राण ॥ आला पळोन खरापासीं ॥३४॥ सेनामुखीं श्रीरघुना
थ ॥ जैसा कोपला कृतांत ॥ सैन्य चळचळां कांपत ॥ त्यासीं पुरुषार्थ चालेना ॥ ३५ ॥ प्रळयाग्नीच्या जैशा शिखा ॥ तैसे त्या
चे बाण देखा ॥ दृष्टीनें जाळूं पाहे कटका ॥ श्रीराम नेटका झुंजार ॥३६॥ दृष्टीनें देखतांचि जाण ॥ जीवासी जीवें मारी संपूर्ण ॥
त्यापुढें राहील कोण ॥ अरिमर्दन श्रीराम ॥३७॥ श्रीराम देखतांचि जाण ॥ आपभयें पळे प्राण ॥ मग केउता आंगवण ॥ रणगर्जे
न श्रीराम ॥३८॥ ऐकोनि दूषणाची मातु ॥ पाहावया श्रीरघुनाथु ॥ खरें प्रेरिला पैं रथु ॥ अतिगर्वितु युद्धार्थी ॥३९॥ एका जनार्दना
शरण ॥ श्रीरामराक्षसां घोर रण ॥ राम करील राक्षसकंदन ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥१४०॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेअ ॥ ४ ॥
रण्यकांडेएकाकारटीकायांखरदूषणश्रीरामयुद्धप्रारंभोनाममनवमोध्यायः ॥९॥ ॥ओव्या॥ ॥१४०॥ ॥श्लोक॥७॥ ॥ एवं ॥ ॥१४७॥

भा. रा. अ. कां. अ. १० वा

श्रीरघुवल्लभायनमः ॥ ॥ युद्धार्थी चालिला खर ॥ देखोनि राक्षसांचा संभार ॥ अवघे खवळले निशाचर ॥ शस्त्रसंभार सुटले ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तेक्रूरकर्माणंक्रुद्धाःसर्वेनिशाचराः ॥ रामंनानाविधैःशस्त्रैरभ्यवर्षंतदुर्जयं ॥ १ ॥ ॥टीका॥ श्रीराम रणरंगधीर ॥ क्रूरकर्मे निशाचर ॥ मिळोनि समग्र सैन्यसंभार ॥ शस्त्रें अपार वर्षती ॥ २ ॥ गदा मुद्गल तोमर त्रिशूळ ॥ फरश पट्टीश महाशूळ ॥ कातीया करकाडी परिघ मुसळ ॥ लहुडीचे स्थूळ महाघात ॥ ३ ॥ खड्ग हाणिती खणखणां ॥ बाण सुटती सणसणां ॥ वोडणें वाजती दणदणां ॥ लागली निशाणा एक घाई ॥ ४ ॥ श्रीराम एकाकी एकला ॥ गेला तुटला निवटला ॥ शस्त्र संपातीं आटला ॥ ह्मणती निमाला निःशेष ॥५॥ एक ह्मणती खंड विखंड ॥ एक ह्मणती नवखंड ॥ एक ह्मणती शतखंड ॥ शस्त्रीं उदंड दंडिला ॥६॥ महावीरांचा घडघडाट ॥ आणि शस्त्रांचा कडकडाट ॥ नाहीं पळावयालागिं वाट ॥ झाला सपाट श्रीराम ॥७॥ रुधिरप्राशनाची प्रीती ॥ शूर्पनखी येथें आली होती ॥ तिच्या तोंडीं पडली माती ॥ अशुद्ध क्षितीं आटलें ॥८॥ राम निमाला निःशेष ॥ वृथा घाय घालिती राक्षस ॥ रणकावरें लागलें त्यांस ॥ ऐसें बहुवस बोलती ॥ ९ जेंवि पर्जन्याच्या धारा ॥ झांकोळती गिरिवरा ॥ तेंवि झांकिलें श्रीरामचंद्रा ॥ शस्त्रसंभारीं राक्षसीं ॥ १० ॥ श्रीराम पर्वत अमोघ ॥ राक्षसमंडळी महामेघ ॥ शस्त्रधारांनीं झांकिलें सर्वांग ॥ लौकिकीं सांग दिसेना ॥ ११ ॥ श्रीराम चिदादित्यतेज गाढें ॥ राक्षससेना ते महामेहुडें ॥ झांकोळला चहूंकडे ॥ तें यश पुढें मिरविती ॥ १२ ॥ जेंवि हृदईं आत्मा गुप्त ॥ कीं अभ्रामाजी भास्वंत ॥ तेंवि शस्त्रांमाजी श्रीरघुनाथ ॥ सावचित्त धनुष्यें ॥ १३ ॥ झांकोळल्या अभ्रघन ॥ जेंवि तोडी प्रभंजन ॥ तेंवि राक्षसशस्त्रांतें छेदोन ॥ राम चिद्घन प्रगटला ॥ १४ ॥ देखोनि राक्षसांचें बळ ॥ रामें सोडिलें शरजाळ ॥ त्यांचीं शस्त्रें छेदोनि सकळ ॥ वीर प्रबळ खोंचले ॥ १५ ॥ एक बाण वोढितां वोढी ॥ बाण सुटती लक्षकोडी ॥ शस्त्रें छेदोनियां गाढीं ॥ वीर मुरकुंडी पाडिल्या ॥ १६ ॥ उरीं शिरीं दोहीं करीं ॥ बाण भेदले भुजांवरी ॥ सपिछी बुडाले शरीरीं ॥ वीरां महामारी श्रीराम ॥ १७ ॥ वल्गती मेला गेला निमाला ॥ तंव तो श्रीरा

१ समुदाय. २ वर्षावांत. ३ रक्त. ४ भूमींत. ५ मोह. ६ पर्वतास. ७ फलद्रूप. ८ ज्ञानसूर्यप्रकाश. ९ मोठें अभ्र. १० सूर्य. ११ महावात.

म दादुल्याचा दादुला ॥ वीरां निंवटीत उठिला ॥ अंतु पुरला राक्षसांचा ॥ १८ ॥ करूं जातां शस्त्राच्या घाता ॥ शस्त्रें सांडोनि
तोडी हाता ॥ वीर मिरविती पुरुषार्था ॥ तंव करी निःपात बाणाग्रें ॥१९॥ मागें वीर सरों जातां ॥ तंव बाण वाजती त्यांचे माथां॥
सन्मुख होतां श्रीरघुनाथा ॥ जीवघाता करितसे ॥ २० ॥ राहें साहें वीर गर्जत ॥ त्याचीं जिव्हा छेदी सदंत ॥ ऐसा बाणें लावि
ला आकांत ॥ वीर विख्यात श्रीराम ॥ २१ ॥ कंकपत्र बर्हपत्र ॥ हंसपत्र सुवर्णपत्र ॥ बाणें भेदिले विचित्र ॥ रणीं मयूर नाच
ती ॥२२॥ भोंवता बाणांचा वळसा ॥ सैन्य पाडिलें धारसों ॥ महावीर पावले त्रासा ॥ उरी राक्षसां उरों नेदी ॥ २३ ॥ श्रीरा
माचा निजबाण ॥ राक्षस रुधिरीं करोनि स्नान ॥ देतसे मोक्षाचें दान ॥ पापी पावन त्याचेनि ॥ २४ ॥ श्रीराम रणरंगधीर ॥
राक्षस सैन्या केला मार ॥ रणीं उठिला हाहाकार ॥ देखोनि खर कोपला ॥ २५ ॥ देखोनि श्रीरामपुरुषार्थ ॥ खर सारथियातें
ह्मणत ॥ वेगें प्रेरीं गा माझा रथ ॥ जेथें रघुनाथ रणरंगीं ॥ २६ ॥ कोपें चालिला चवताळुन ॥ वेगें धनुष्या वाहिला गुण ॥ आ
जि रामासीं करीन रण ॥ आंगवण पाहा माझी ॥ २७ ॥ देखोनि धुरेचा कडकडाट ॥ सारथी वारुवा दिधला साठ ॥ रथ चालि
ला घडघडाट ॥ तंव देखिला पुढें उद्भट श्रीराम ॥ २८ ॥ आजानुबाहू तूं धनुर्धारी ॥ वीरांतें करिसी महामारी ॥ असो खर देखो
नि रहंवरीं ॥ श्रीराम टणत्कारी धनुष्यातें ॥ २९ ॥ श्रीराम धनुष्याच्या टणत्कारें ॥ दुमदुमिलीं गिरिकंदरें ॥ नादें कोंदलें अंबं
र ॥ निशाचरें भयाभीत ॥ ३० ॥ एकनादें जालीं वेडीं ॥ एक ते केवळ बापुडीं ॥ एकाची वळली मुरकुंडी ॥ नादें पाडापाडी मां
डिली ॥ ३१ ॥ ऐसा देखोनि श्रीरघुवीर ॥ खरासि वोढवलें दुस्तर ॥ त्याचे कैंवारी अतिदुर्धर ॥ बाराही वीर धांवले ॥ ३२ ॥
नावानिगे राक्षसांत ॥ ज्यांसि नित्य कांपिजे कृतांत ॥ तिहीं पडखंळिला रघुनाथ ॥ स्वामि कार्यार्थ दृढ योद्धे ॥ ३३ ॥ वोढण
खांडे घेवोनि जाण ॥ उग्रनामा आला आपण ॥ स्वामिकार्यीं वेंचावया प्राण ॥ रणप्रवीण बाराही ॥३४॥ पृथु लव यज्ञभोक्ता॥ ॥ १ ॥
महाविष दुर्जय चौथा ॥ धनुष्यबाण सज्जोनि हाता ॥ युद्धा रघुनाथा सन्मुख ॥ ३५ ॥ परवीरघ्न परुष बळी ॥ काळकार्मुक मेघ

१ संहारीत. २ दातांसह. ३ तीव्रबाणांनीं. ४ रक्तांत. ५ पुरुषार्थ. ६ चाबुक. ७ शूर. ८ रथीं. ९ पर्वतगुहा. १० आकाश. ११ वेढिला.

माळी ॥ चवघे वीर आतुर्बळी ॥ शूळ त्रिशूळी महायोद्धे ॥ ३६ ॥ महाबाहू लोहितांबर ॥ महाआस्य अतिदुर्धर ॥ गदा मुद्ग
ल घेवोनि तोमर ॥ रणीं रघुवीर पडखंळिला ॥३७॥ गदा मुद्गल फरश पट्टीश ॥ बाण मोकलिले बहुवस ॥ शस्त्रें सोडिलीं अ
समसाहसें ॥ श्रीराम राजस देखोनी ॥ ३८ ॥ बाराजण कपटराशी ॥ ह्मणोनि आवडती खरासी ॥ कैसें कपट तयां पासीं ॥
सावकाशीं अवधारा ॥ ३९ ॥ गुप्तघाती आकाशपाती ॥ येक ते अतर्क्यविघाती ॥ येक मारक निमिष्यस्थिती ॥ प्राणवृत्ती
पांचवी ॥ ४० ॥ संचरोनि नेत्रांतरीं ॥ शूळें जिव्हार विदारी ॥ ऐक रिघोनि कर्णकुहरीं ॥ वर्मीं मारी शस्त्रांतें ॥ ४१ ॥ एक
तो खड्ग हातवसी ॥ अंतरीं संचरे मनोवेगेसीं ॥ शस्त्रें हाणोनि हृदयासी ॥ मारी वीरांसी अतिदुष्ट ॥ ४२ ॥ तों चौघे उरले
कपटराशी ॥ वीर वेढोनि चौपासीं ॥ गुप्तशस्त्रें कासाविसी ॥ करोनि वीरांसी मारित ॥ ४३ ॥ ऐसे हे बाराजण ॥ वीर कपट
योद्धे प्रवीण ॥ रामासि मारावया जाण ॥ अवघेजण चालिले ॥ ४४ ॥ त्यांचा धरोनि आधार ॥ चालिला राक्षसांचा संभार ॥
धरीं मारीं गर्जती थोर ॥ श्रीरामासमोर लोटले ॥ ४५ ॥ श्रीराम धनुर्धारी विचक्षण ॥ मारावया बाराजण ॥ दमनी निजश
क्ती दारुण ॥ अभिमंत्रोन सोडिली ॥ ४६ ॥ कपटी निर्दाळावया निश्चिती ॥ अनिवार शस्त्र दमनीशक्ती ॥ रामें सोडिली
अलक्षगती ॥ शस्त्रें ख्याती लाविली ॥ ४७ ॥ दमनी चिच्छक्ती देखोनी ॥ कपटी पळाली मोहिनी ॥ जाले बाराही भंगानी ॥
प्रताप रणीं चालेना ॥ ४८ ॥ बाण भरले नाकीं वदनीं ॥ बाण भरले कानीं नयनीं ॥ बाण भरले हृदयभुवनीं ॥ बाणें खिळोनि
पाडिले ॥ ४९ ॥ श्रीरामाच्या बाणांपुढें ॥ केउ ते पळती बापुडें ॥ वाट नदिसे मागें पुढें ॥ जिवीं कुन्हाडे पैं भेदिले ॥ ५० ॥
वोडणें खिळिलीं उरासीं ॥ कटी छेदिल्या कटारांसी ॥ शिरें छेदिलीं मुगुटांसीं ॥ हात शस्त्रेंसीं छेदिले ॥ ५१ ॥ छेदिले स्थूळ लिं
ग कारण ॥ श्रीरामें छेदिले महाकारण ॥ जिवें मारोनि संपूर्ण ॥ बाराहीजण निर्दाळिलें ॥ ५२ ॥ कपटें जिंतितां श्रीरामासी ॥
कपटें मारिले कपट्यांसी ॥ श्रीरामप्रतापाची राशी ॥ राक्षसांसी नाटोपे ॥ ५३ ॥ करोनि बारांचा निःपात ॥ मग मिसळला

१ दांडगे, बलिष्ट. २ व्यापिला, वेढिला. ३ असह्य, दुर्धर. ४ समुदाय. ५ कुशल. ६ व्यापित. ७ संहारिले.

सैन्यांत॥ भोंवता बाणांचा आवर्त॥ आला अंत राक्षसांसी ॥ ५४ ॥ रणीं खवळला श्रीरघुनाथ ॥ अनिवार बाणसंपातें ॥
जेथिचा तेथें राक्षसघात ॥ रणीं आवर्त वीरांसी ॥५५॥ यक खोंचलें सन्मुख घाई ॥ एक पडिले ठाईच्याठायीं ॥ एक सपाट छे
दोनि पायीं ॥ पडले भूई वीरश्रेणी. ॥ ५६ ॥ शिरें छेदोनि चेंडूफळी करणें ॥ खेळतु रुधिराचें शिंपणें ॥ रणवसंतु माजवणें ॥किं
शुक फुलणें बाणाचें ॥ ५७॥ वीर कुंथती अपार ॥ तेचि कोकिळापंचमस्वर ॥ श्रीरामें केला महामार ॥ लहान थोर कुंथती
॥५८॥ नसाहती श्रीरामबाण ॥ राक्षससेना पलायमान॥ देखोनि धाविंनला दूषण ॥ आश्वासून सैन्यातें ॥५९॥ ॥ श्लोक ॥ तान्स
र्वान्धनुरादायसमाश्वास्यच दूषणः ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धः क्रुद्धंक्रुद्धइवांतकः॥ २॥ ॥ टीका ॥ दूषण ह्मणे राक्षसदळा ॥ रण देखो
नी केंवि पळा॥ आश्वासोनियां सकळां ॥ संनद्ध केला दळभारु॥६०॥ दूषण अवलोकी राक्षसांसी॥ ह्मणे तुह्मी राहावें माझे पाठी
सी ॥ मी वधीन श्रीरामासी॥अतिआवेशीं धांविंनला ॥६१ ॥धरोनि दूषणाचें बळ॥परतलें राक्षसदळ॥ श्रीरामशस्त्रें छेदावया स
कळ॥शाळताळ शिळायोद्धे॥६२॥श्रीरामासीं युद्ध करी दूषण॥राक्षस वर्षती पाषाण॥शाळ ताळ वृक्ष जाण॥अति सैत्राणें हाणिती
॥ ६३ ॥ श्रीराम रणरंगीं प्रवीण॥लघुलाघवें वर्षे बाण॥ तोडून शाळ ताळ पाषाण ॥ बाणें दूषण केला कासाविस॥६४॥एक निवा
री जंव बाण॥ तंव लक्ष येती आन ॥ धनुष्य पाडिलें तोडून ॥ भातें झोडून पाडिले ॥६५॥बाणामागें येती बाण॥ घेतला राक्षसांचा
प्राण ॥ मूर्छित पाडिला दूषण ॥ रणकंदन वीरांसीं ॥६६॥ केव्हां भात्याचा बाण काढी॥ केव्हां जोडी केव्हां सोडी॥ अलक्ष लक्षाची
परवंडी॥ रणीं कुरवंडी पाडिली ॥६७॥ वीर खोंचले वितंड ॥ मिथ्या दूषणाचें बळबंड ॥एकही साहो नशके कांड ॥ काळें तोंड दूष
णाचें ॥६८॥ ऐकोनि वीरांचें वचन ॥ दूषण झाला लज्जायमान ॥ सामर्थ्यें मूर्छा सांवरोन ॥ रथारोहण त्याणे केलें ॥६९॥ ॥श्लोक॥
राक्षसांस्तान्रणेभग्नान्दृष्ट्वारामेणधीमता ॥ रथस्थोदूषणोरामंशरवर्षैरवाकिरत् ॥३॥ ॥ टीका ॥ राक्षससेना देखोनि भग्न ॥ दूष ॥ २ ॥
ण झाला कोपायमान ॥ रागें रथावरी बैसोनि जाण ॥ वर्षे बाण अनिवार ॥७०॥ शतसहस्त्र लक्ष क्रोडी ॥ बाणामागें बाण सोडी॥

१ वेढा. २ बाणवर्षाव. ३ प्रलय. ४ शूरांच्या पंक्ति. ५ धैर्य देऊन. ६,७ वृक्षविशेष. ८ जोरानें. ९ चमत्कार.

श्रीराम निमिष्यार्धे तोडी ॥ धनुष्य पाडी छेदोनी ॥ ७१ ॥ क्रोधें क्रुद्ध झाला दूषण ॥ शक्ति गदा पंडताळोन ॥ सवेंचि रामें दाहा
बाण ॥ अतिदारुण सोडिले ॥ ७२ ॥ चारी वारू चहूंबाणीं ॥ विंधोनि पाडिले धरणीं ॥ तोडोनि सांटा चाकें दोनी ॥ तीन बाणीं
छेदिले ॥ ७३ ॥ एकें ध्वज पाडिला क्षितीं ॥ एकें रथ एकें सारथी ॥ श्रीरामें लाविली ख्याती ॥ केला विरथ दूषण ॥ ७४ ॥ छेदो
नियां रथ सारथी ॥ रणीं दूषण केला पदाती ॥ कोपें गदा घेवोनि हातीं ॥ श्रीरामाप्रती धांविंनला ॥ ७५॥ जाणोनि राक्षसाच्या
अतिमदा ॥ मिरविशी यशाच्या आनंदा ॥ माझी साहें पाहें गदा ॥ तरी मी योद्धा तुज मानीं ॥ ७६ ॥ दूषणासीं करितां रण ॥
रणीं रामाचा घेईन प्राण ॥ सांडवीन वाढिवेचा अभिमान ॥ गदा घेवोन चालिला ॥ ७७ ॥ श्रीराम ह्मणे नांव दूषण ॥ सांगतां
नलाजसी आपण ॥ दूषण खरासी भूषण ॥ निंद्य वदन दोघांचें ॥ ७८ ॥ धर्में दूषण कर्में दूषण ॥ नामें दूषण कामें दूषण ॥ दूष
णासी बळ दूषण ॥ आंगवण तुज कैंची ॥ ७९ ॥ दूषण ह्मणे जल्पसी किती ॥ गदा घेवोनियां हातीं ॥ पतंग धांवे दीपाप्रती ॥
तैसे गती धांवला ॥ ८० ॥ गदा हाणितांचि दारुण ॥ विंधोनि सुवर्णपत्री बाण ॥ श्रीरामें गदा केली चूर्ण ॥ रागें दूषण दांत खा
य ॥ ८१ ॥ दांत खावोनि करकरां ॥ शूळ घेवोनि धांवे सामोरा ॥ घायें मारीन रघुवीरा ॥ क्रोधें थरथरां कांपत ॥ ८२ ॥ बाण सो
डोनि तिधारा ॥ शूळ उडविला अंबरा ॥ करोनियां शकलें बारा ॥ श्रीराम निशाचरावरी पाडी ॥ ८३ ॥ श्रीरामें सर्वशस्त्रें केलीं
मोघ ॥ देखोनि दूषणा आला क्रोध ॥ वज्रप्राय घातला परिघ ॥ अतिदुर्धर रणमारा ॥ ८४ ॥ वीरभद्राचें वरद पूर्ण ॥ परिघ
सोडिल्या हरी प्राण ॥ त्यासी नचलें निवारण ॥ तें निर्वाण शस्त्राचें ॥८५॥ अष्टौ घंटा घवघवित ॥ वीररक्तें अतिआरक्त ॥ दूष
ण धांवे परिघहस्त ॥ श्रीरघुनाथ वधावया ॥ ८६ ॥ परिघ देखोनि अनिवार ॥ स्वर्गीं देवां हाहाकार ॥ सुरवरांलागिं विचार
थोर ॥ केंवि रघुवीर वांचेल॥ ८७ ॥ श्रीराम धनुर्वाडा निजगडी ॥ दूषण परिघ जंव सोडी ॥ तंव परिघेसीं बाहू खुंडी ॥ बाण निं
र्वेडी विंधोनि ॥ ८८ ॥ सपरिघ बाहू खुडून ॥ तोचि परतोनियां बाण ॥ ह्रदई भेदोनियां पूर्ण ॥ रणीं दूषण पाडिला ॥ ८९ ॥ दूषण

१ हातीं घेऊन. २ बसण्याची जागा. ३ पादचारी. ४ मोठेपणा, पराक्रमाचा. ५ बडबडतोस. ६ आकाशीं. ७ तुकडे. ८ व्यर्थ. ९ तोडी. १० अनिवार.

पडतां भूमीगत ॥ परिघें वरिला श्रीरघुनाथ ॥ येवोनि राहिला भात्या आंत ॥ रणीं प्रमथ वधावया ॥९०॥ वीरभद्र शस्त्रदेवता॥ ती ही प्रसन्न श्रीरघुनाथा॥अमोघ परिघ आला हाता॥रणीं प्रमथीं वधावया॥९१॥दूषण पडतांचि रणीं ॥ हाहाकार गर्जे गगनीं ॥ धाकें कांपती वीरश्रेणी ॥ श्रीराम रणीं रणरुद्र ॥ ९२ ॥ रणीं पडतां दूषण ॥ त्याचे कैवारी तिघेजण ॥ श्रीरामासीं करावया रण॥ अतिदारुण चालिले ॥ ९३ ॥ महाकपाळ अतिस्थूळाक्ष ॥ तिसरा प्रमाथी राक्षस ॥ युद्धीं हाकिती श्रीरामास ॥ अतिकर्कश चालिले ॥ ९४ ॥ राक्षसामाजी अतिदुर्धर ॥ शूळ पट्टीश फरश थोर ॥ तिघां हातीं हातियारें ॥ श्रीरामासमोर लोटले ॥ ९५ ॥ आमुचा स्वामी पाडला ठाईं ॥ तुजही पाडूं शस्त्रघाईं ॥ शस्त्रें सोडिलीं लवलाहीं ॥ त्रिपुटी पाही तिघांची ॥ ९६ ॥ एक तो चालिला सन्मुख ॥ एक पाठिसी हाणी विमुख ॥ एक तो आकाशीं देख ॥ शस्त्रें अनेक वर्षती ॥ ९७ ॥ श्रीराम पाठिमोरा देखणा ॥ हें विंदान नकळे कोणा ॥ विंधोनियां विकट बाणा ॥ आणिला रणा प्रमाथी ॥ ९८ ॥ हातीं घेवोनियां शूळ ॥ सन्मुख आला महाकपाळ ॥ शूळ घेवोनि तात्काळ ॥ कंठनाळें निवटिला ॥ ९९ ॥ गगनीं गर्जतां स्थूळाक्ष ॥ त्याचे बाणीं छेदोनि अक्ष ॥ तळीं पाडोनियां देख ॥ घाईं निःशेष मारिला ॥ १०० ॥ वक्री शनी भौम केतु ॥ सूर्योदयीं होती अस्तु ॥ तैसा राक्षसांसि अंतु ॥ श्रीरघुनाथु रणरंगीं ॥ १ ॥ गृहस्थ अतिथी सन्मान ॥ तैसेंचि श्रीराम आपण ॥ तिघां देवोनि शरासन ॥ तिघेजण सुखी केले ॥ २ ॥ सुवर्णपत्री सोडोनि शर ॥ प्रमथां मथन केलें थोर ॥ बाणीं त्रासिले महावीर ॥ निशाचर पळताती ॥ ३ ॥ एके बाणे शतानुशत वीर ॥ पांच बाणीं मारी सहस्त्र ॥ दाहा बाणीं दाहासहस्त्र ॥ घोरांदर राक्षसां ॥४॥ सकुंडल छेदोनि शिर॥ आयुधांसहित तोडिले करें ॥ कवचेसिं भेदिलें शरीर ॥ पाडिले वीर मुगुटाचे ॥ ५ ॥ बावरझोटीचे अपार ॥ बाणीं पाडिले महावीर ॥ वाहती रुधिरांचे पूर ॥ श्रीरामचंद्र क्षोभला ॥ ६ ॥ श्रीराम बाणाच्या कडाडीं ॥ राक्षसें पळती भयें बापुडीं ॥ अति ॥ ३ ॥
दीन होवोनि वेडीं ॥ बाण झडाडी चरफडती ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ चतुर्दशसहस्त्राणिरक्षसांभीमकर्मणां ॥ हतान्येकेनरामेणमानु

१ नव्यर्थ जाणारा. २ राक्षसां. ३ शूर समुदाय. ४ चमत्कार, गुह्य. ५ शिरकमल. ६ डोळे. ७ बाणाची वेटक. ८ प्रलय. ९ हात. १० रक्ताचे.

षेणपदातिना ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रथेंवीण पायीं रघुवीर ॥ चवदासहस्त्र निशाचर ॥ रणीं मारिले अतिदुर्धर ॥ जयांसि सुरवर कांपती ॥ ८ ॥ राक्षसांमाजी बळी दूषण ॥ ज्यासि भीतसे रावण ॥ परिघ अनिवार दारुण ॥ रामें आपण निर्दळिला ॥ ९ ॥ रणीं निर्दळिले निशाचर ॥ दूषण मारिला महावीर ॥ श्रीराम धनुर्वाडा दुर्धर ॥ कोण समोर राहील ॥ ११० ॥ राक्षसां जाला थोर मारु ॥ कोपें चालिला पैं खरु ॥ त्रिशिरा कोपला दुर्धरू ॥ तेणें रघुवीरू पडखळिला ॥ ११ ॥ करोनियां राक्षसघाता ॥ केउता जासील तूं आतां ॥ राहें साहें श्रीरघुनाथा ॥ शस्त्रसंपातीं पेटले ॥ १२ ॥ निर्दळोनियां निशाचरां ॥ रणीं पाडोनि मुख्य धुरा ॥ गर्व धरिसी श्रीरघुवीरा ॥ तो मी त्रिशिरा झाडीन ॥ १३ ॥ श्रीराम त्रिशिरा जाली भेटी ॥ दोघे महाक्रोधदृष्टी ॥ धनुष्य वाहोनियां मुष्टीं ॥ दोघे हटी महावीर ॥ १४ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ त्रिशिराचें युद्ध दारुण ॥ श्रीरामें रण अतिनिर्वाण॥ मोक्षपावन साधका ॥ १५ ॥ श्रीराम कथेचें अक्षर ॥ क्षराक्षरातीत पर ॥ मुक्त करावया निशाचर ॥ कृपेनें कोपला श्रीराम ॥१६॥ श्रीरामकथा पवित्रतीर्थ ॥ श्रोते वक्ते नित्यमुक्त ॥ एका जनार्दनी निर्मुक्त ॥ कथामृत श्रीराम ॥ १७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांदूषणवधोनामदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ११७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥१२१॥

१ देवगण. २ मारिला. ३ वेटिला. ४ वर्षाव करण्यास. ५ जडाजडाहून विलक्षण.

भा.रा.अ.कां.अ.११ वा.
रामः
त्रिशिराः
रामः
खर नामा राक्षसः

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीरामें मारिल्या ससैन्य धुरा ॥ तेणें कोप आला खरा ॥ त्यासि पुसोनिया त्रिशिरा ॥ श्रीरामचंद्रावरी आला ॥ १ ॥ खर ह्मणे त्रिशिरासी ॥ रणीं मर्दिलें दूषणासी ॥ ह्मणोनि भिवों नको रामासी ॥ तुझे पाठीसीं मी आहे ॥२॥ मनुष्य खाजें राक्षसांसी ॥ त्याचें भय काय आह्मांसी ॥ कांटे देखोनि फणसांसी ॥ खाणारांसी भय नाहीं ॥ ३ ॥ चिरोनि फणसाचे कांटे ॥ काढोनि अमृताचे सांठे ॥ मग सेवितां घटघटे ॥ युद्ध संकटे श्रीराम ॥ ४ ॥ श्रीरामबाण कटकेसी ॥ अतिदुर्धर राक्षसांसी ॥ तो गोड भक्षितां आह्मासी ॥ रणीं राक्षसांसि निर्दळी ॥ ५ ॥ ऐकोनि खराचें वचन ॥ दुसरा खर भुंके जाण ॥ तैसा त्रिशिरा आपण ॥ करी गर्जन तिहीं मुखीं ॥ ६ ॥ वेगीं बैसोनियां रथा ॥ राहें साहें ह्मणे रघुनाथा ॥ धनुष्य मर्दोनियां हाता ॥ होय वर्षता बहुबाणीं ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःप्रहृष्टःत्रिशिराश्चापमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ गच्छ्युद्धेत्यनुज्ञातोराघवाभिमुखोययौ ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ खरासी ह्मणे त्रिशिरा ॥ कोण पाडू रणीं रघुवीरा ॥ बाणीं खिळोनि करीन पुरा ॥ शस्त्रसंहारा तूं पाहें ॥८॥ मग त्रिशिरा ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ वधोनि राक्षसां बहुतां ॥ पळों नको गा मागुता ॥ तुज मी आतां वधीन ॥९॥ लहान मत्स्य आकळी ॥ तेवीं राक्षसां केली त्वां होळी ॥ त्या तुज मी सगळेंचि गिळीं ॥ राम तिमीगिळू तिमिंगिळ मी आलों ॥१०॥ श्रीराम ह्मणे त्रिशिराप्रती ॥ खराश्वयोगें जन्मप्राप्ती ॥ तो तूं खराचा सांगाती ॥ वेसरउत्पत्ती भारवाही ॥ ११ ॥ भारवाही वेसरखरा ॥ वाहतोसी त्रिशिराच्या भारा ॥ तिहीं मुखीं जल्पसी सैरा ॥ नाहीं विचारा एक मुख ॥ १२ ॥ त्रिजात त्रिशिरा तूं राक्षस देख ॥ त्रिमुखा युद्धीं नव्हे एक मुख ॥ पळोन जासी खराभिमुख ॥ वल्गना भुंक भुंकसी ॥ १३ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ त्रिशिरा वर्षे अमित बाण ॥ आच्छादोनि श्रीरघुनंदन ॥ बाणीं गगन व्यापिलें ॥१४॥ देखोनि श्रीराम बाणीं आच्छंन्न ॥ राक्षसांचें शेष सैन्य ॥ अवघें परतलें गर्जोन ॥ रघुनंदन निर्दळिला ॥ १५ ॥ त्रिशिरा योद्धा भला भला ॥ रणीं श्रीराम निवटिला ॥ राक्षसीं गजबजु केला ॥ तेणें क्षोभला श्रीराम ॥ १६ ॥ श्रीरामें विंधिताचि जाण ॥ बाणा आदळती बाण ॥ भांळीं वाजती खणखण ॥ ठिणग्या गगनीं

१ सेनाधिपति. २ खाद्य, भक्ष्य. ३ गरे. ४ सेन्वाला. ५ पकडी, धरी. ६ शतयोजन विस्तीर्ण मच्छ. ७ खेचरापासून जन्मउपाचा ८ ओझीवाहणारा. ९ व्याप्त. १० मस्तकीं.

नमाती ॥ १७ ॥ श्रीरामबाणांचा कडकडाट ॥ राक्षसबाणाचा अतिनेट ॥ घाईं उठिला हव्यवाट ॥ दोघे सुभट महायोद्धे ॥१८॥
गरुड नखें सर्प चिरी ॥ तेंवि श्रीरामबाणें बाण विदारी ॥ तोडोनियां भूमीवरी ॥ भुजंगाकारी पसरिले ॥ १९ ॥ राक्षसांचें बा
णजाळ ॥ वायू तोडी जेंवि अभाळ ॥ तेवीं श्रीरामें तोडिले सकळ ॥ त्रिशिरा प्रबळ कोपला ॥ २० ॥ त्रिशिरा तीबाणीं रघुना
था ॥ लागिवेगीं विंधिलें माथां ॥ तेणें श्रीरामा नव्हेचि व्यथा ॥ गंधाक्षता मज केली ॥ २१ ॥ तींबाणांची मऊ मवाळी ॥ रणीं
अर्पिली पुष्पांजुळी ॥ तुज पुजीन बाणजाळीं ॥ श्रीराम महाबळी क्षोभला ॥ २२ ॥ तुझे म्यां साहिले तीन बाण ॥ माझे तूं सा
हें शर दारुण ॥ ऐसें बोलोनि श्रीरघुनंदन ॥ चौदा बाण सोडिले ॥ २३ ॥ चौदा विद्यांची अतिनिगुंती ॥ तैसी बाणांची निज
शक्ती ॥ निवारणाची नचले युक्ती ॥ धनुष्य हातींचें छेदिलें ॥ २४ ॥ चहूं बाणीं च्यारी वारू ॥ एक सारथी यासी मारू ॥ एकें
ध्वज तोडिला सत्वरू ॥ एकें रहंवरू छेदिला ॥ २५ ॥ विरथ त्रिशिरा आणिला भुई ॥ श्रीरामावरी धांवला पांईं ॥ त्यासी साम
र्थ्य नचले कांहीं ॥ निर्वाण पाहीं मांडलें ॥ २६ ॥ कुमारवरदाचे निजप्राप्ती ॥ त्रिशिरापासीं निर्वाणँ शक्ती ॥ ते तंव सज्जूनियां
हातीं ॥ श्रीरामाप्रती धांविंनला ॥ २७ ॥ कुमारशक्ती त्रिशिराहातीं ॥ देखोनि सुरवर कांपती ॥ भूतळीं ऋषीश्वर धांवती ॥
केंवि रघुपती वांचेल ॥ २८ ॥ कुमारशक्तीमाराभेणें ॥ इंद्र चळीकांपे आपण ॥ धाकें कांपती रुद्रगण ॥ यम वरुण कांपती
॥ २९ ॥ धाकें कांपती सुरअसुर ॥ धाकें कांपती यक्ष किन्नर ॥ शक्ति अतिशयेसीं दुर्धर ॥ केंवि श्रीरघुवीर साहेल ॥ ३० ॥ श
स्त्र दुर्धर त्रिजगतीं ॥ त्रिशिरा क्षोभोनियां चित्तीं ॥ श्रीरामाच्या निजघातीं ॥ सक्रोध शक्ती मोकलिली ॥ ३१ ॥ सर्वशक्तींची
श्रीरामशक्ती ॥ त्यावरी नचले शक्तीची गती ॥ शक्तीनें वंदोनि श्रीराममूर्ती ॥ चरणीं विश्रांती पावली ॥ ३२ ॥ शस्त्रदेवता ह्म
णे आपण ॥ होतां श्रीरामदर्शन ॥ माझें जालें बंदीमोचन ॥ काळें वदन त्रिशिराचें ॥ ३३ ॥ करावया राक्षसघात ॥ शक्ति रि ॥ १ ॥
घाली श्रीरामभात्यांत ॥ देखोनि त्रिशिरासी चिंता अद्भुत ॥ विपरीत तेथें वोडवलें ॥ ३४ ॥ माझी जे कां निजशक्ती ॥ ते वश्य

१ अग्नि. २ फाडी. ३ मार्दव. ४ एकत्रता, गुंती. ५ रथ. ६ कार्तिक स्वामीच्या वराची. ७ अनिवार. ८ देवदैत्य. ९ प्रभाव. १० झाले.

जाली रामाप्रती ॥ आतां आमुची खुंटली गती ॥ राक्षसशांती श्रीरामें ॥ ३५ ॥ रणीं मारणें कीं मरणें ॥ हा निश्चयो करो
नि तेणें ॥ खर्ग तुळोनि तळपणें ॥ हाकी सत्राणें श्रीरामा ॥ ३६ ॥ श्रीरामें सोडिला तीधारा ॥ तेणें तोडिल्या खर्गधारा ॥ त्रि
शिऱ्या लागला पिसारा ॥ तेणें अंबरीं उडविला ॥ ३७ ॥ पिसाऱ्याचें प्रबळ बळ ॥ रविचंद्रादि ऋषिमंडळ ॥ दाखविलें
ध्रुवमंडळ ॥ रणकल्लोळें श्रीराम ॥ ३८ ॥ घायेंवीण आली भोंवडी ॥ तळीं पडली मुरकुंडी ॥ रुधिर वाहे नाकीं तोंडी ॥ बाणार्धें
खंडी दंडिला ॥ ३९ ॥ त्रिशिरा सावध होवोनि पाहे ॥ अंग प्रत्यंगीं नदेखे घाये ॥ ह्मणे मजला जालें काये ॥ मिथ्या भय रा
माचें ॥ ४० ॥ जाला सर्वांगीं सावधू ॥ शस्त्रास्त्रीं सन्नद्धबद्धू ॥ करावया श्रीरामाचा वधू ॥ अतिसक्रोधू चालिला ॥ ४१ ॥ जें
वि पतंग दीपासी ॥ मागें सरणें नाहीं त्यासी ॥ तेविं गिळावया श्रीरामासी ॥ अतिक्रोधेसीं निघाला ॥ ४२ ॥ हाक देवोनियां
तवकें ॥ पसरोनियां तीन्ही मुखें ॥ आला श्रीरामासन्मुखें ॥ जेविं अंतकँ प्राणातीं॥ ४३ ॥ श्रीराम गिळावया येकसरें ॥ काम
क्रोध लोभ दरें ॥ मुखें पसरिलीं तदाकारें ॥ अतिदुर्धरें समसमितें ॥ ४४ ॥ नातरी गिळावया निर्गुण ॥ जेंवि खवळती तीन्ही
गुण ॥ तैसें तीन्ही मुखें जाण ॥ श्रीराम निधानें गिळावया ॥ ४५ ॥ ऐसें देखोनि त्रिशिरा ॥ हांसें आलें श्रीरघुवीरा ॥ धनुर्ष्यीं
सज्जोनियां शरा ॥ निजनिर्धारा उद्यतु ॥ ४६ ॥ तीन बाण घेवोनि हाता ॥ त्रिशिरा विंधिलासे माथां ॥ तो ह्मणे हे पुष्पाक्षता ॥
बाणीं रघुनाथा बळ नाहीं ॥ ४७ ॥ बाण रूतले फुला ऐसे ॥ त्रिशिरा खदखदां हांसे ॥ श्रीरामबाणीं बळचि नसे ॥ अतिआवेशें
नाचतु ॥४८॥ हांसोनि उपडितां बाण ॥ तंव ते अतिशयेंसी कठिण ॥ सरली त्रिशिराची आंगवण ॥ माथींचे बाण नुपडती॥४९॥
जंवजंव बाण उपडीत जाये ॥ तंवतंव घाये घुसती पाहे ॥ तरीं तें विपरीत जालें आहे ॥ ह्मणे म्यां काय करावें॥५०॥ पहिलें ह्मणो
फुला ऐसे ॥ त्रिशिरा खदखदां हांसे ॥ श्रीरामबाणां बळचि नसे ॥ अतिआवेशें नाचतु ॥५१॥ पहिले बाण अहाच गती ॥ आणि
उपडूं जातां खडतरती ॥ श्रीरामबाणाची हे ख्याती ॥ जीवघाती श्रीराम ॥ ५२ ॥ बाण उपडितां दारुण ॥ भेणें पळाली आं

१ परजून. २ आवेशानें. ३ सप्तऋषींचें स्थान. ४ लढाईंत प्रवीण. ५ उद्यत. ६ आवेशानें. ७ काळ, यम. ८ गुहा. ९ सत्व, रज, तम हे गुण. १० रत्न आत्मा. ११ धैर्य. १२ दुःखदेतात.

गवण ॥ सपिच्छ बुडाले संपूर्ण ॥ भेदले पूर्ण ब्रह्मांडीं ॥ ५३ ॥ लागतां वज्राचा पैं घात ॥ उलथोनि पडे जेंवि पर्वत ॥ तेंवि त्रिशिरा रणाआंत ॥ पाडी रघुनाथ निजबाणीं ॥ ५४॥ त्रिशिरा पडतांचि भूतळीं ॥ निधा उठिला पाताळीं ॥ बैसली दिग्गजांची टाळी ॥ राक्षसदळीं थरकांप ॥ ५५॥ श्रीराम आला जीवघाती ॥ एकापुढे एक पळती ॥ बाणीं लाविली ख्याती ॥ प्रळयप्राप्ती राक्षसां ॥ ५६ ॥ चौदासहस्र राक्षससैन्य ॥ शतेक उरलें किंचितून्यून ॥ श्रीरामबाणांच्या माराभेणें ॥ पलायमान सकंप ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ हतशेषास्तथाभग्नाराक्षसाःखरसंश्रयाः ॥ तानूखरोद्रवतानूदृष्ट्वानिवार्यचततःस्वयं ॥२॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामें राक्षसां केला नाशु ॥ सैन्य निर्दळिलें निःशेषु ॥ उरलें तिहीं घेतला त्रासु ॥ दश दिशा पळताती ॥५८॥ एक सांगती एकासी॥ कोण निवारी श्रीरामबाणांसी ॥ तरी ठाकोनि जावें खरापासी ॥ तो आह्मांसी रक्षील ॥ ५९ ॥ धाकें पळती निशाचर ॥ देखोनि परतलासे खर ॥ सैन्या देवोनि नाभिकार ॥ श्रीरामासमोर तो जाला ॥ ६० ॥ श्रीरामा देखतांचि दृष्टी ॥ खरासी कांप सुटला पोटीं ॥ दूषण मारिला जगजेठी ॥ त्रिशिरांहटी निर्दळिला ॥ ६१ ॥ एकला पायउतारा रघुवीर ॥ धुरा मारील्या थोरथोर ॥ सेना मारिली चौदा सहस्र ॥ श्रीरामदुर्धर धनुर्वाडा ॥ ६२ ॥ निधडा योद्धा श्रीरघुनाथ ॥ युद्ध करितां अतिअद्भुत ॥ ह्मणोनि खरें पेलिला रथ ॥ धनुष्य हस्तें सज्जोनि ॥ ६३ ॥ धीरा वीरा राहें साहें ॥ बळ तुझें मजसीं काये ॥ माझे लागलिया घाये ॥ कोण माय राखेल ॥ ६४ ॥ अवचटें लागोनियां बाण ॥ मारिला त्रिशिरा आणि दूषण॥ माझे सन्मुख साहसी बाण ॥ तैं आंगवण मी मानीं ॥ ६५ ॥ रणीं समोर जाल्या खर ॥ अंतकासी नधरवे धीर ॥ म्यां मर्दिले सुर असुर ॥ तूं रघुवीर तो किती ॥ ६६ ॥ माझें सुटल्या शरसंधान ॥ कोदंडें खंडीन सबाण ॥ तुझा घेईन मी प्राण ॥ रणांगण पाहें माझें ॥ ६७ ॥ तंव हासोनि ह्मणे श्रीरामचंद्र ॥ खराचा पराक्रम थोर ॥ मी जाणतों समग्र ॥ ऐक साचार महावीरा ॥ ६८ ॥ संवदर्णीं तिमिंले रजकहस्तीं ॥ जगाचीं मळें खैंर वाहती ॥ नातरी कुल्लाळें वाहे माती ॥ हे मुख्य ख्याती खराची॥६९॥काळे कोळसे वाहती खाती॥कुल्लाळपल्यॆा लगडॆा

१ ध्वनी. २ सैन्यांत. ३ संहारिलें. ४ दुष्ट. ५ प्रेरिला. ६ यमास. ७ धनुष्य. ८ मोरींत. ९ भिजलेलें. १० गाढव. ११ कुंभार. १२ घराकडे. १३ कावडी.

वाहती ॥ जगाचे उकीरडे घोळिती ॥ हे एक ख्याती खराची ॥ ७० ॥ खर पाळोणिती वोड ॥ त्यावरी वाहती स्वेच्छों दगड ॥ पाठीं खटी सोललें बुड ॥ थोर सुरवाड माझ्यांचे ॥ ७१ ॥ खरी देखोनियां दुरी ॥ खर भुंके दीर्घस्वरीं ॥ लाथा हाणिती उरावरी ॥ तें सुख भारी खरासी ॥७२॥ मुख्य खराचें भूषण ॥ सारेंकेर नित्य लोटणें ॥ जगाची विष्ठा प्रिय भोजन॥ हें महिमान खराचें॥७३॥ ऐसी खराची प्रतिष्ठा ॥ प्रिय भोजन जगाची विष्ठा ॥ मरमर दुःशीळां पापीष्ठा ॥ ऋषिवरिष्ठां मारिलें ॥ ७४ ॥ त्याचा घेवोनि सूड केवाडें ॥ बाणीं फोडीन चांभाडें ॥ तूं पळसील कोणीकडे ॥ बाणांपुढें पैं माझ्या ॥ ७५ ॥ खरासि लागतां गोमासी ॥ तडफडित पळे चौपायांसीं ॥ माझे बाण लागतां सपिच्छीं ॥ तूं पळसी खरु जैसा ॥ ७६ ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ खर जाला कोपायमान ॥ धनुष्यीं वाहोनियां गुण ॥ अमित बाण वर्षला ॥ ७७॥ खर वर्षला बहुत बाण ॥ दिशा विदिशा शर संपूर्ण ॥ तें देखोनि क्षोभला रघुनंदन ॥ चाप सज्जोन चालिला ॥ ७८ ॥ जेंवि गजावरी केसरी ॥ तेंवी श्रीराम राक्षसांवरी ॥ प्रळयांबुद धारा वर्षे भारी ॥ तेंवि शरधारीं वर्षतु ॥ ७९ ॥ बाण वर्षतां श्रीरघुवीरा ॥ बाण पिसारें सुटला वारा ॥ तेणें चळकांप निशाचरां॥ बाणीं भेदरा लाविला ॥ ८० ॥ बाणीं रणीं खिळिला वारा ॥ बाणीं खिळिला मुख्यधुरा ॥ रणीं उठिला लोह धुळोरा ॥ बाणें अंबरा व्यापिलें ॥ ८१ ॥ खर रामबाणीं खणखणाट ॥ घाईं उठिला हव्यवाट ॥ तेणें वाण पिसारा पेटे ॥ धुम्रांकित खरनेत्र ॥ ८२ ॥ बाणीं कोंदलें भूतळ ॥ वाणीं कोंदलें नभोमंडळ ॥ श्रीरामाचें बाणजाळ ॥ रविमंडळ झांकिलें ॥ ८३ ॥ बाणीं कोंदलें आकाश ॥ तिळभरी नाहीं अवकाश ॥ बाणीं राक्षसा लाविला त्रास ॥ कासावीस खर तेणें ॥ ८४ ॥ रणीं पडली आंधारी ॥ श्रीरामाच्या प्रभेंकरीं ॥ युद्ध कीजे दोघीं वीरीं ॥ महामारी पेटले ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेमहाबलः ॥ खरश्चिछेद रामस्यदर्शयन्पाणिलाघवं ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ खरु कोपोनि निर्वाण ॥ सोडिताहे वरदबाण ॥ श्रीरामा तुझा घेईन प्राण ॥ हस्तविंदाण पाहें माझें ॥ ८६ ॥ ऐसें बोलोनि महाहटी ॥ बाण वरदाचिया निजनेटी ॥ श्रीरामधनुष्य छेदिलें मुष्टीं ॥ पाडिलें

१ तयार करतात. २ पाहिजे तेवढे. ३ सुकाळ थवे. ४ केरकचरा. ५ जबडा, तोंड. ६ असंख्य. ७ सिंह. ८ प्रलयकाळचा मेघ. ९ मोठी भीति. १० अग्नि. ११ लाघव.

सृष्टीं लघुहस्तें ॥ ८७ ॥ निजनिर्वाणाचे पूर्ण ॥ सवेंच घेवोनि सातबाण ॥ श्रीरामहृदय लक्षोन ॥ वेगीं गर्जोन विंधिले ॥ ८८ ॥
श्रीरामकवच अभेद्य पूर्ण ॥ अभेद्य कवचीं न रुते बाण ॥ वरदें केलें निजनिर्वाण ॥ सावधान अवधारा ॥ ८९ ॥ कवच नभेदे बा
णासी ॥ वरदशक्तीची क्रिया कैसी ॥ छेदोनि बंधन बिरड्यासी ॥ कवच भूमींसी पाडिलें ॥ ९० ॥ चाप कवच छेदितां देख ॥
कांपिन्नले तिन्ही लोक ॥ गगनीं देवांसी असुख ॥ परम दुःख इंद्रासी ॥ ९१ ॥ कवच पडतांचि धरणीं ॥ अभ्रा मधून निघे तरे
णी ॥ तैसा श्रीराम शोभे रणीं ॥ गिरा गर्जोनि बोलतु ॥ ९२ ॥ वरदबाण तुझे समस्त ॥ क्रोधें सांडोनि केले व्यर्थ ॥ तुझा संप
ला पुरुषार्थ ॥ आतां घात करीन तुझा ॥ ९३ ॥ मग जो चाप अगस्तीदत्त ॥ सज्जोनियां श्रीरघुनाथ ॥ रणीं चालिला गर्जत ॥
शरसंपात सुटला ॥ ९४ ॥ खराचे बाण प्रबळ ॥ श्रीरामें निवटिले सकळ ॥ जेंवि गुड पाडी कृषीवळ ॥ तेंवि बाणजाळ छेदिलें ॥
॥ ९५ ॥ हेमेंपवी बाण सबीज ॥ सोडोनि खरकेला निर्बुंज ॥ रथीं छेदोनियां ध्वज ॥ रणीं रघुराज क्षोभला ॥ ९६ ॥ जैसा स्वर्गभो
गच्युत ॥ पूण्यक्षयें होय पतित ॥ तैसा ध्वज लखलखित ॥ पताकायुक्त पाडिला ॥ ९७ ॥ बाण सोडोनि वरिष्ठ ॥ शिरींचा पाडिला मु
गुट ॥ धनुष्य छेदिलें उद्भट ॥ रणसंकट खरासी ॥ ९८ ॥ खरें देखोनि रणसंकट ॥ श्रीराम वधीन मी वरिष्ठ ॥ शक्तिवरदाचे बाण श्रे
ष्ठ ॥ वधावया दुष्ट चालिला ॥ ९९ ॥ चाप सज्जोनि आकर्ण ॥ शक्तिवरदाचे निर्वाण बाण ॥ घायें घेती परांचे प्राण ॥ अतिदारुण
अनिवार ॥ १०० ॥ तेचि बाण घेवोनि चारी ॥ शक्ती आवाहूनि बीजमंत्रीं ॥ खरें मोकलिले श्रीरामावरी ॥ सतेजधारी धगध
गित ॥ १ ॥ भूतळीं गजबजले ऋषीश्वर ॥ स्वर्गीं कांपती सुरवर ॥ शक्तिवरद अतिदुर्धर ॥ श्रीरामचंद्र केंवि वांचे ॥ २ ॥ बाण
सुटतां कडाडी ॥ पडली सुरवरांसि झांपडी ॥ दुर्धर तेजाची प्रौढी ॥ ऋषी बापुडीं मूर्छित ॥ ३ ॥ बाण लागतां हृदयावरी ॥
शस्त्र देवता श्रीरामउदरीं ॥ तिणें बाण धरितां चारी ॥ रामतूणीरीं रिघाले ॥ ४ ॥ खर ह्मणे झालें विपरीत ॥ वरदशक्ती श्रीराम ॥ ३ ॥
भजत ॥ तिनें मांडिला आमचा घात ॥ श्रीरघुनाथ नाटोपे ॥ ५ ॥ श्रीरामाची अगाध थोरी ॥ बाण निवारिले वरद चारी ॥ जय

१ निकराचे, खात्रीचे. २ सूर्य. ३ शेतकरी. ४ सुवर्णपिसाऱ्याचे. ५ घाबरा. ६ पडलेला. ७ शत्रूंचे. ८ घाबरले. ९ भात्यांत.

जयकार ऋषीश्वरीं ॥ केला सुरवरीं महानाद ॥ ६ ॥ बाण निवारिले चारी ॥ श्रीराम कोपलासे भारी ॥ तीन बाण खरावरी ॥
माहामारीं मोकलिले ॥ ७ ॥ श्रीरामबाण देखोनि दृष्टीं ॥ निवारणीं चिंता पोटीं ॥ तंव येकें धनुष्य छेदोनि मुष्टीं ॥ पाडिलें सृष्टीं दु
खंड ॥ ८ ॥ ध्वजू छेदिला बाणें येकें ॥ आंख छेदी येकें तवकें ॥ दों बाणीं छेदिलीं दोन्हीं चाकें ॥ त्रिवेणू आणिकें छेदिले ॥ ९ ॥ च
हूं बाणीं चारी वारू ॥ तीन बाणीं छेदिला रहंवरू ॥ येकें बाणें विंधिला खरू ॥ रुधिरोद्गारु प्रवाहे ॥ ११० ॥ हतवारू हतसारथी ॥
खर रणीं केला विरथी ॥ मग गदा घेवोनि हातीं ॥ श्रीरामा प्रती धाविंनला ॥ ११ ॥ गदा घेवोनियां हातीं ॥ घायें मारीन श्रीर
घुपती ॥ सरक धरक अतिविंत्पत्ती ॥ गती विगती तळपतु ॥ १२ ॥ हतरथ हतसारथी ॥ नष्टलासी सैन्यसंपत्ती ॥ श्रीराम
ह्मणे तूं निर्लज्ज चित्तीं ॥ काय गदागति दाविसी ॥ १३ ॥ तुजपासोनि गेली शक्ती ॥ वृथा बाळगसी गदागती ॥ गदेसहित पा
डीन क्षितीं ॥ तूं पापमूर्ति पापात्मा ॥ १४ ॥ ऋषी मारीले श्रेष्ठ श्रेष्ठ ॥ तापस भक्षिले वरिष्ठ ॥ त्याचें फळ भोगिसी स्पष्ट ॥ बाणीं य
थेष्ठ दंडीन ॥ १५ ॥ ब्राह्मण भक्षिले बहुत ॥ ब्रह्महत्यांचा दोष अद्भुत ॥ बाणधारीं प्रायश्चित ॥ मी निश्चित तुज देईन ॥ १६ ॥
दंडकारण्यीं तूं कंटकें ॥ बाणीं छेदिन आवश्यक ॥ वन करीन निःकंटकें ॥ ऋषी निःशंक विचरावया ॥ १७ ॥ निर्नासिक देखतां
दृष्टीं ॥ येथें यशाची कायसी गोष्टी ॥ ससैन्य धूर मरे शेवटीं ॥ भेटल्या नकटी फळ ऐसें ॥ १८ ॥ ते नकटी तुह्मां सांगातें ॥ तुह्मां
सि यश कैंचें येथें ॥ नकटियें निर्दळिलें निश्चितें ॥ हें खरातें लक्षेना ॥ १९ ॥ नावें खर रूपें खर ॥ शास्त्र भार वाहे खर ॥ नकळे बु
द्धीचा विचार ॥ ऐसा मूर्ख थोर तूं होसी ॥ १२० ॥ वर्मभेदी श्रीरामवचन ॥ खर दुर्धर कोपायमान ॥ भूमीस हात पांय घांसोन ॥
गदा घेवोन धांवला ॥ २१ ॥ किती जर्ल्पसी सैरावैरा ॥ बोलों नको श्रीरामचंद्रा ॥ बहु बडबड नसाजे वीरा ॥ रणनिर्धारा
पाहें पा ॥ २२ ॥ राहें साहें श्रीरघुवीरा ॥ तुवां मारिल्या बहुत धुरा ॥ तुझ्या घेवोनियां रुधिरा ॥ मारिल्या धुरा तर्पीन ॥ २३ ॥
तुझिया रुधिराचें तर्पणें ॥ तृप्त होतील राक्षसगण ॥ गदा घायें घेईन प्राण ॥ सत्य संपूर्ण पण माझा ॥ २४ ॥ सावध पाहें श्रीराम

१ मोठ्या जाराने. २ आवेशाच्या तडाक्याने. ३ रथ. ४ रक्ताचा पूर. ५ कोशल्यें. ६ कांटा. ७ शत्रुरहीत. ८ बल्गना करतोस.

चंद्रा ॥ एकेंचि घायें करीन पुरा ॥ दांत खातसे करकरां ॥ गदा गरगरां भोंवंडी ॥ २५ ॥ धूम्र निघे नेत्रद्वारा ॥ रागें कांपतु थर
थरां ॥ डसों धांवे श्रीरामचंद्रा ॥ कंठींच्या रुधिरा प्राशावया ॥ २६ ॥ तुझे नळीचें करीन रक्तपान ॥ तेव्हां मी संतृप्त होईन ॥
वटारिले दोनी नयन ॥ श्रीरामवदन देखोनी ॥ २७ ॥ निःशेष मारावया रघुवीरा ॥ आव्हाणिलें मातंग शस्त्रा ॥ बीजें जपो
नि घातक मंत्रा ॥ शस्त्रीं अस्त्रा योजिलें ॥ २८ ॥ ऐसें साधोनि निर्वाण ॥ तेणें उन्मूळतें वृक्ष तृण ॥ पृथ्वी होय कंपायमान ॥ मू
र्छापन्न पशुपक्षी ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ साक्षिप्ताबहुवेगेनप्रदीप्तामहतीगदा ॥ भस्मवृक्षांश्वगुल्मांश्वकृत्वागात्तत्समीपतः ॥ ४ ॥
॥ टीका ॥ गदा खराची तेजें दारुण ॥ भस्मभूत केलें तृण ॥ गुल्में पर्वत कंपायमान ॥ वृक्ष उन्मळोन पडताती ॥ १३० ॥ गदा
उसळतां अंबरा ॥ विमानीं पळणी सुरवरां ॥ चळकांप रविनक्षत्रां ॥ अस्त्रमंत्राचेनि धाकें ॥ ३१ ॥ शस्त्र दुर्धर देखोन ॥ श्रीराम
नित्य सावधान ॥ अघोर रुद्र मंत्र जपोन ॥ बाण दारुण सोडिले ॥ ३२ ॥ बाण देखोनि दारुण ॥ अस्त्रमातंगी आली शरण ॥
माझा वांचवावा प्राण ॥ श्रीरामचरण तियें धरिले ॥ ३३ ॥ बाण लागतां उद्भट ॥ गदा जाली शतकूट ॥ घायें दुमदुमिलें वैकुंठ ॥
करोनि पीठ पाडिली ॥ ३४ ॥ खरु जाला रणोन्मत ॥ निर्वाण गदा जालि व्यर्थ ॥ चिंता विसरलें चित्त ॥ श्रीरघुनाथ देखोनी
॥ ३५ ॥ बाणें गदेचा जाला निःपैत ॥ विशेष सैन्या केला घात ॥ शस्त्र सामोग्री करोनि व्यर्थ ॥ श्रीरामभात्यांत बाण आला ॥ ३६ ॥
एकला खरू उरला रणीं ॥ श्रीरामें जर्जर केला बाणीं ॥ परी खरू बाणातें न गणी ॥ श्रीराम लक्षोनि लोटला ॥ ३७ ॥ सगळा रा
म मी खाय घोंटी ॥ हेंचि धरोनिथां पोटीं ॥ धांविंनला महाहटी ॥ निर्वाण दृष्टीं लक्षोनी ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रणेप्रहरणस्यार्थेसर्व
तोह्यवलोकयन् ॥ सददर्शमहाशालमविदूरेनिशाचरः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामें छेदिली शस्त्र सामोग्री ॥ हातेंरें नादिसे चौंफे
री ॥ शाळवृक्ष उपडोनि करीं ॥ श्रीरामावरी धाविन्नला ॥ ३९ ॥ येणें वृक्षाचेनि घातें ॥ श्रीरामा मारिलें म्यां तूतें ॥ ऐसा गर्जो
नि अत्यद्भुतें ॥ वेगीं वृक्षातें सोडिलें ॥ १४० ॥ वृक्ष देखोनि प्रचंड ॥ श्रीरामें बाण सोडिला वितंड ॥ दुखंड तिखंड नवखंड ॥ ॥ ४ ॥

१ समूळ उपटत. २ झाडी. ३ भंग.

करोनि शतखंड पाडिला ॥ ४१ ॥ वृक्ष निवटोनि दुर्धर ॥ अंग प्रत्यंगीं खोंचला खर ॥ वाहत रुधिराचे पूर ॥ रणीं रघुवीर क्षोभे
ला ॥ ४२ ॥ रणीं निर्दळावया खर ॥ बाणीं योजिलें अंतकशस्त्र ॥ प्रळयरुद्र महामंत्र ॥ जपोनि शस्त्र सोडिलें ॥ ४३ ॥ देहबुद्धि
स मुकला खरू ॥ जुंजण्या पळण्या पडे विसरू ॥ धरणें मारणें धैर्यनिर्धारू ॥ हाही विचारू विसरला ॥ ४४ ॥ जेंवि कां ज्ञाता नि
त्यात्मबुद्धी ॥ निश्चयें राहे समपदीं ॥ तेंवि श्रीराम देखतां त्रिशुद्धी ॥ रणसमाधि खरासी ॥ ४५ ॥ निरसोनि तत्वाचा विचार ॥
समाधि पावे मुनीश्वर ॥ तेंवि लक्षितां श्रीरामचंद्र ॥ निर्विकार खर जाला ॥ ४६ ॥ येवोनि श्रीरामाचा बाण ॥ माझा घेईल नि
जप्राण ॥ हेही नाहीं आठवण ॥ श्रीराम रणसुखकारी ॥ ४७ ॥ श्रीरामबाण अतिदुर्धर ॥ खराचें उडविलें शिर ॥ रणीं पाडि
ला महावीर ॥ धन्य रघुवीर खर ह्मणे ॥ ४८ ॥ देहापासोनि सूटल्या देख ॥ स्तुति वदे खराचें मुख ॥ श्रीरामें छेदोनि द्वंद्वदुःख ॥
दिधलें निजसुख शरघातें ॥ ४९ ॥ छेदोनियां जन्ममरणदुःख ॥ छेदोनियां ताहान भूक ॥ छेदोनि जीवींची धुकधुक ॥ दिध
लें निजसुख शरघातें ॥ १५० ॥ छेदोनियां माझेंपण ॥ छेदोनियां देहाभिमान ॥ छेदोनियां ज्ञानाज्ञान ॥ सुखसंपन्न शरघातें
॥ ५१ ॥ श्रीराम बाणाचा प्रताप ॥ छेदिलें माझें पूर्ण पाप ॥ छेदोनियां संकल्प विकल्प ॥ केलें सुखरूप शरघातें ॥ ५२ ॥ श्रीरा
माचा सतेज बाण ॥ छेदिलें स्थूळ लिंग कारण ॥ छेदोनियां मीतूं पण ॥ सुखसंपन्न शरघातें ॥ ५३ ॥ छेदोनि माझी राक्षसवि
धी ॥ छेदोनि माझी देहबुद्धी ॥ छेदोनि माझी आधिव्याधी ॥ श्रीरामें त्रिशुद्धी सुखी केलें ॥ ५४ ॥ श्रीराम रणयोद्धा निकुरेसीं ॥
परी तो सुखरूप घायेंसी ॥ ऐसें वदोनियां स्तुतीसी ॥ पांयांपासीं शिर आलें ॥ ५५ ॥ जे गती नव्हे तापसांसी ॥ जे गतीनव्हे
योगी संन्याशांसी ॥ ते गती दीधली खरासी ॥ घायासरसीं श्रीरामें ॥ ५६ ॥ जे गती नलभे योगीं यागीं ॥ जे गती नलभे सर्व
त्यागीं ॥ ते गती दीधली खरालागीं ॥ रणरंगीं श्रीरामें ॥ ५७ ॥ जे गती नलभे वेदविधी ॥ जे गती नलभे शास्त्रसिद्धी ॥ ते ग
ती दीधली बाणवेधी ॥ घायें विशुद्धी खरासी ॥ ५८ ॥ जे गती नलभे कर्म करितां ॥ जे गती नलभे ध्यान धरितां ॥ ते गती आ

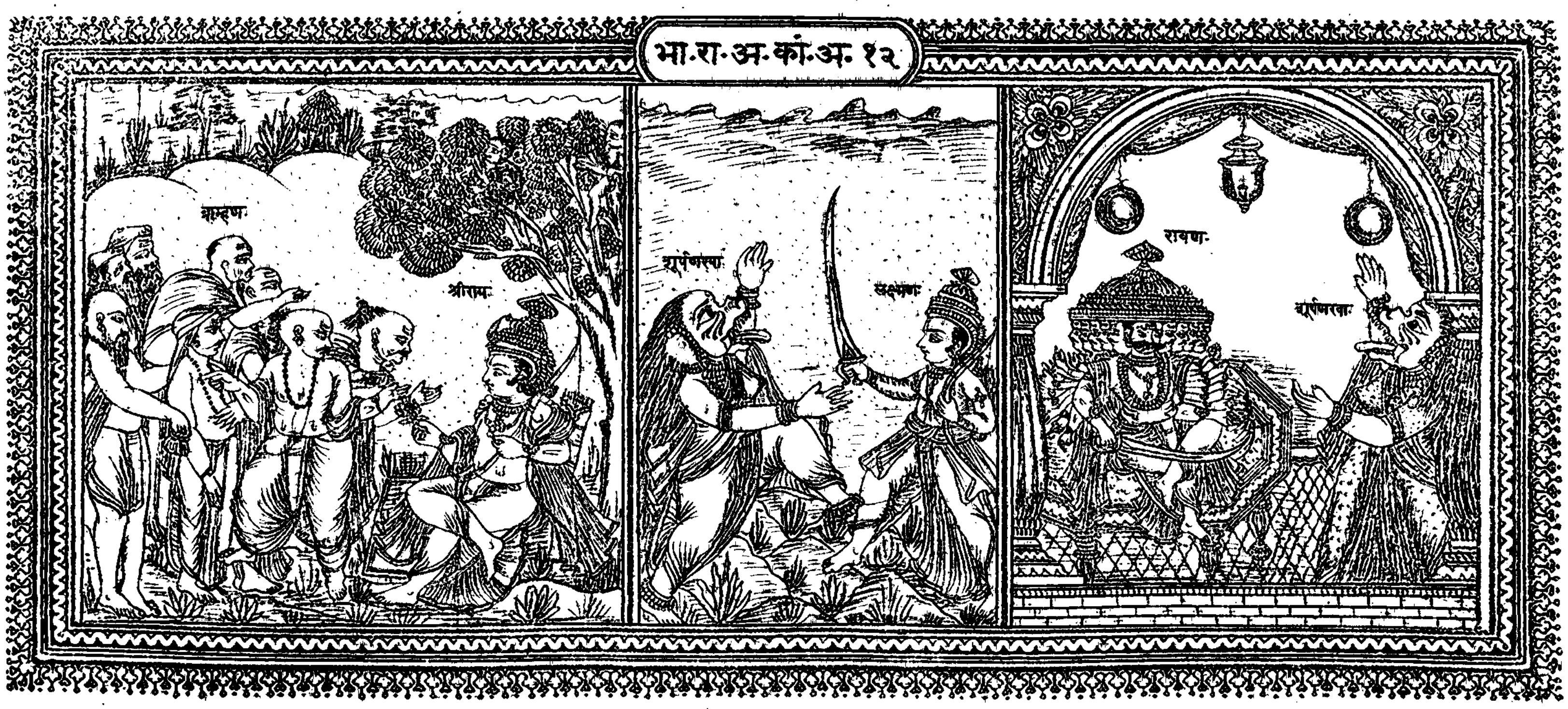
१ क्रोधाविष्ट झाला. २ आत्मस्वरूप. ३ समाधिस्थ. ४ उपसंहार करून. ५ चैतन्यरूप. ६ तीक्ष्ण. ७ सुखदुःख, पापपुण्यादि अवस्थाद्वयें. ८ संदेह. ९ पूर्ण. १० दुःसह.

ली खराच्या हाता ॥ बाणाग्रता श्रीरामें ॥ ५९ ॥ जो जो श्रीरामदृष्टीं रणीं पडे ॥ तो तो सायुज्यासी चढे ॥ राक्षसाचें भाग्य चोखडें ॥ रणीं रोकडें सायुज्य ॥ १६० ॥सुरनरां खर दुर्धर ॥ खरासि शेंके दशशिर ॥ तो श्रीरामें रणा आणिला खर ॥ जयजयकार द्विजदेवां ॥६१॥ युद्ध पाहावया सुरवरीं ॥ गगनीं विमानांच्या हारी ॥ वर्षती सुमनांच्या संभारीं ॥ जयजयकारीं गर्जती॥६२॥ युद्ध पाहों आला ब्रह्मदेव ॥ युद्ध पाहों आला सदाशिव ॥ जयजयकार करिती सर्व ॥ श्रीराघव निजविजई ॥ ६३ ॥ गगनीं वाजे सिद्धांची टाळी ॥ जयजयकार ऋषी भूतळीं ॥ श्रीरामें मर्दिले राक्षस बळी ॥ भूमंडळीं आल्हादु ॥ ६४ ॥ श्रीराम प्रतापाचा पूर्ण ॥ स्वर्गीं लागलीं निशाणें ॥ हरिखें नाचती सुरगण ॥ श्रीराम रावण निर्दाळील ॥६५॥ श्रीरामाचें युद्ध देखोन ॥ श्रीराम सेजे उतरून ॥ सीतासौमित्र येवोन ॥ लोटांगणीं श्रीरामा ॥६६॥ हरिखाचे उल्हासता ॥ सीता आलिंगी श्रीरघुनाथा ॥ श्रीरामें आश्वासोनि सीता ॥ होय आलिंगिता सौमित्रा ॥६७॥ पाचारोनि ऋषिगण ॥ श्रीराम घाली लोटांगण ॥ राक्षसें गांजिले ब्राह्मण ॥ ते मी उत्तीर्ण पैं जालों ॥६८॥ राक्षस भयातें निवारीं ॥ ते म्यां आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ तुमचिये कृपेकरीं ॥ केली बोहरीं राक्षसां ॥६९॥ तुमचिया कृपायुक्ती ॥ मज जाली यशप्राप्ती ॥ राक्षस मारिले अनावर्ती ॥ सत्संगतीनिजबळें ॥ १७० ॥ जया पाठिंसी द्विजवर ॥ देवोनि असती नाभिकार ॥ येकला जिंके तो चराचर ॥ कृपा सधरे द्विजांची ॥ ७१ ॥ सद्गुणसंपत्तीचें कारण ॥ ब्राह्मणाचा चरणरेणुप्रमाण ॥ परमापत्तीं प्रतिकुळ निर्दळण ॥ द्विजचरणप्रसादें ॥ ७२ ॥ अपार भवसागरा आंतु ॥ द्विजपदें रजसन्नद्ध सेतु ॥ पडणें बुडणें नाहीं आवर्तु ॥ सुखस्वार्थु द्विजचरणीं ॥ ७३ ॥ ब्राह्मणाचे चरणतीर्थीं ॥ गंगादितीर्थें पवित्र होतीं॥ दास्य करिती चाऱ्हीमुक्ती ॥ सभाग्य भजती द्विजचरणीं ॥ ७४ ॥ त्या तुमची नित्यसंगती ॥ भाग्यें मज जाली प्राप्ती ॥ तेणें पावलों अगाध कीर्ती ॥ वानू किती द्विजमहिमा ॥७५॥ तुह्मांसि कांहीं द्यावें दान ॥ ब्रह्मार्पण जनस्थान ॥ करोनि स्वधर्म अनुष्ठान ॥ सुखसंपन्न असावें ॥ ७६ ॥ अरुणा वारुणा सरस्वती ॥ ब्रह्मगिरी अष्टतीर्थीं ॥ करितां शंकों नकां चित्तीं ॥ आज्ञा

१ चवथी मुक्ति, २ भीत असे. ३ समुदाय. ४ आनंदें. ५ संहारील. ६ कृतकार्य. ७ संहार. ८ दुर्धर असंख्य. ९ श्रेष्ठ. १० अत्यंत क्लेशांत. ११ ब्राह्मणचरणाची धूळ हाच बांधीव पूल.

नुवर्ती मी तुमचा ॥ ७७ ॥ ऐसें बोलोनि श्रीरघुनंदन ॥ पुढती घाली लोटांगण ॥ सुखी जाहले ब्राह्मण ॥ श्रीरामगुण वर्णिती ॥ ७८ ॥ वानिती श्रीरामाची कीर्ती ॥ वंदिती श्रीरामाची मूर्ती ॥ श्रीरामगुण गीतीं गाती ॥ द्विज गर्जती श्रीरामनामें ॥ ७९ ॥ द्विजीं घेतलें जनस्थान ॥ राक्षसपत्न्या पलायमान ॥ हिरोनि घेतलीं धनधान्यें ॥ वस्त्रभूषणें ते हरिती ॥ १८० ॥ गंगातीरींचे ब्राह्मण ॥ अतिशयेंसी महाकठिण ॥ आह्मांसि नागविती संपूर्ण ॥ त्यांसि कोण निवारी ॥ ८१ ॥ पुरुषांची जाति व्यक्ती ॥ श्रीरामें रणीं लाविली ख्याती ॥ आह्मां रांडांतें द्विज नागविती ॥ धाकें मुतते शूर्पनखी ॥ ८२ ॥ राक्षसपत्न्या पैं विमानीं ॥ त्यां माजि नकटी मुखरणी ॥ भेडसावितां ब्राह्मणीं ॥ जीव घेवोनि पळाल्या ॥ ८३ ॥ ऋषी राहिले जनस्थानां ॥ श्रीराम राहिला स्वस्थानीं ॥ येकाशरण जनार्दनीं ॥ रामायणीं सुखस्वादु ॥ ८४ ॥ रामायणीं भुक्ति मुक्ती ॥ रामायणीं अगाध कीर्ती ॥ रामायणीं ब्रह्मप्राप्ती ॥ असे तिष्ठत श्रवणार्थें ॥ ८५ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ जीवां रमणीय रामायण ॥ खरादि राक्षस मर्दन ॥ श्रीरघुनंदन निजविजयी ॥ ८६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांखरमर्दनोनामएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ ॥ १९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ मुख्य पुढारी.

भा.रा.अ.कां.अ. १२
श्रीरामः
शूर्पणखा
लक्ष्मणः
रावणः
शूर्पणखा

॥श्रीशिवरामायनमः॥ ॥ खर त्रिशिरादि बळावर्ती ॥ राक्षसांची जाती व्यक्ती ॥ रामें रणीं पाडिले क्षितीं ॥ शरसंपातीं निवटो नियां ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःशूर्पनखीदृष्ट्वासहस्त्राणिचतुर्दश ॥ हतानिरामेणैकेनमानुषेणपदातिना ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ ये कला श्रीराम धनुष्यपाणी ॥ युद्धीं विचरतां चरणीं ॥ चवदासहस्त्र वीरश्रेणी ॥ पाडिले रणीं शरघातें ॥ २॥ बोंब सांगावया पुरती ॥ राक्षसांची पुरुषव्यक्ती ॥ नाहीं उरली रणांप्रती ॥ बाणावर्तीं निर्वर्तले ॥ ३ ॥ बोंब सांगावया देख ॥ उरली शूर्पनखी ऐक ॥ घेवोनि लक्ष्मणाचा धाक ॥ मारोनि हाक पळाली ॥ ४ ॥ रणीं विमर्दाची धुकधुक ॥ अतिआक्रोशें करी शंख ॥ जनस्थाना आली देख ॥ नकटें मुख घेवोनी ॥ ५ ॥ खरादिकांचिया पत्नी ॥ हांसती शूर्पनखीतें देखोनि ॥ वोहिनीस गौरवीत रणीं ॥ नाकीं सुपाणी बाणलें ॥ ६ ॥ दोघें माणसें तीं किती ॥ खरादिक मारोनि येती ॥ हा निश्चयो स्त्रियांचे चित्तीं ॥ तेणें हांसती शूर्पनखे ॥७॥ फेंफें करित सांगे मात ॥ रणीं क्षोभोनि रघुनाथ ॥ सोडोनि बाणांचा आंवर्त ॥ केला निःपात राक्षसां ॥८॥ त्रिशिरा आणि खर दूषण ॥ चवदासहस्त्र राक्षसगण ॥ श्रीरामें मारोनि आपण ॥ दिधलें जनस्थान द्विजांसीं ॥ ९ ॥ ऐसी ऐकतांचि गोष्टी ॥ जनस्थानीं बोंब उठी ॥ वीर निर्दाळोनि जगजेठी ॥ निर्लज्ज नकटी कां आली ॥ १० ॥ करितां नकटीचा कैंवार ॥ त्रिशिरा दूषणादि खर ॥ चवदासहस्त्र निशाचर ॥ सहपरिवार मारिले ॥ ११ ॥ नकटी भेटलिया ख्याती ॥ पुरुषाच्या जाती व्यक्ती ॥ इयें गिळिले अपशकुनार्थीं ॥ आह्मां भोंवती रडों आली ॥१२ ॥ बोंब उठिली घरोघरीं ॥ दीर्घस्वरें रडती नारी ॥ कोण कोणातें निवारी ॥ समभरी समदुःखी ॥ १३ ॥ आह्मीं रांडा घरोघरीं ॥ राखता नाहीं कोणी कैंवारी ॥ द्विज निघोनि घरोघरीं ॥ क्षणा माझारी नागविती ॥ १४ ॥ राक्षसीं भक्षिलें द्विजांसी ॥ हाडवैर ब्राह्मणांसीं ॥ ते येवोनि अतिआवेशीं ॥ सर्वस्वेंसीं नागविती ॥ १५ ॥ ब्राह्मणाचें दादुलपणं ॥ महामिनियांभवतें पूर्ण ॥ त्यांसि दिधलें जनस्थान ॥ नागवण रांडांसीं ॥ १६ ॥ ब्राह्मणाचा ब्रह्मदंड ॥ रांडादंडणीं अतिप्रचंड ॥ शूर्पनखेचें काळें तोंड ॥ केली रांड अवघियांची ॥ १७ ॥ ऐसिया रडतीं पडती ॥ येकी

१ अत्यंत वर्मसंपन्न. २ शरसंपातीत. ३ मरण पावले. ४ मरणाची. ५ नवरे. ६ हाडवैर. ७ पुरुषार्थे. ८ मोठस्तन.

कान केश तोडिती ॥ येकी अत्यंत हडबडती ॥ येकी आरडती आक्रोशें ॥ १८ ॥ शूर्पनखा बोले पुढती ॥ तुह्मी येथें रडाल कि
ती ॥ लागवेगें ब्राह्मण येती ॥ ते नागविती समस्तां ॥ १९ ॥ पडलिया ब्राह्मणाचे बंदी ॥ सुटका नाहीं कल्पांतसंधीं ॥ मग
कांहीं नचले बुद्धी ॥ निघावें त्रिशुद्धी लंकेसी ॥ २० ॥ येथें मारविले महाबळी ॥ निघाली करावया लंकेची होळी ॥ नकटी
लागली राक्षस मुळीं ॥ रावण सकुळीं निर्दाळावया ॥ २१ ॥ द्विजां दिधलें जनस्थान ॥ शिष्यसह धांवले ब्राह्मण ॥ राक्षसी ग
जबजिल्या पूर्ण ॥ पलायमान समुदाय ॥ २२ ॥ द्विज धांवले पूर्वद्वंद्वीं ॥ विमान हिरोनि सहसंपत्ती ॥ तेणें राक्षसी बहुत भीती ॥
मग येती काकुलती शूर्पनखे ॥ २३ ॥ ब्राह्मण येती दाटोदाटी ॥ विक्राळरूपें धांवे नकटी ॥ तुह्मां अवघियांतें मी घोंटीं ॥ ह्मणो
नि पाठीं लागली ॥ २४ ॥ ब्राह्मण पळती उपराउपरी ॥ शंख करिती दोहीं करीं ॥ येक मुतती धोत्रांतरीं ॥ येक बोहरी सारिली
॥ २५ ॥ येकापुढें येक पळे बळी ॥ पळतां बैसली दांतखिळी ॥ नागवे आले रामाजवळी ॥ धोत्रें फिटलीं शुद्धि नाहीं ॥ २६ ॥
मागें राहिलिया पाठीं ॥ शूर्पनखी गिळील नकटी ॥ शंखकरिती तये संकटीं ॥ धांव जगजेठी श्रीरामा ॥ २७ ॥ धापा नसमाये
पोटीं ॥ मार्ग लक्षेना चकितीदृष्टीं ॥ ब्राह्मण अतिशय संकटीं ॥ पंचवटीं पावले ॥ २८ ॥ श्रीरामा धांव पाव झडकरीं ॥ शूर्पन
खीनें गांजिलें भारी ॥ गिळिलों गिळिलों निशाचरीं ॥ भय निवारीं श्रीरामा ॥ २९ ॥ निर्भय देगा ब्राह्मणां ॥ दान दिधलें जनस्था
ना ॥ रामराज्या आलें विघ्ना ॥ गौ ब्राह्मणा गांजिलें ॥ ३० ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ म्यां निर्दळिलें राक्षसांसी ॥ कोणें भे
डसाविलें ब्राह्मणांसी ॥ त्या भयासी निवारीं ॥ ३१ ॥ पहिले ब्राह्मण पळों गेली ॥ लोभें शूर्पनखी अवभुली ॥ ब्राह्मणमांस खा
ऊं धांवली ॥ तीतें खिळिली लक्ष्मणें ॥ ३२ ॥ निजनासिका विटंबिली ॥ राक्षसांची समाप्ती जाली ॥ शूर्पनखी तें विसरली ॥
भक्षूं आली द्विजमांस ॥ ३३ ॥ जेंवि कां मछ आमिषा गिळी ॥ गळ वोढिलिया तो तळमळी ॥ त्याहूनि शूर्पनखेसि भुली ॥ भक्षूं
लागली द्विजमांस ॥ ३४ ॥ बाप विषाची कांडी ॥ नाठवती दुःखकोडी ॥ विसरोनि चरणी वोढी ॥ विषाचीं गोडी वाढवी ॥ ३५ ॥

१ धडपडतात. २ त्वरित. ३ हाडवैरी. ४ गिळों. ५ हातीं. ६ बोंब. ७ भीतीनें अंधता पावलेल्या दृष्टीनें. ८ मांस.

तैसी शूर्पनखी जाण ॥ भक्षूं धांवे ब्राह्मण ॥ लक्ष्मणें सोडोनियां बाण ॥ दोनी कान छेदिले ॥ ३६ ॥ करूं नये स्त्रियेचें हनन ॥
तें पाळिलें श्रीरामवचन ॥ तिचे छेदितां दोनी कान ॥ पलायमान शूर्पनखी ॥ ३७ ॥ राक्षसपत्न्यांसवें घेवोनी ॥ शूर्पनखी बैसे
विमानीं ॥ लंकाभुवन अनुलक्षोनी ॥ जीव घेवोनि पळाली ॥ ३८ ॥ शूर्पनखी मुख्य विमानीं ॥ माझ्या गोंगाती नाकीं कानीं ॥
स्वकीयस्त्रिया चिरडोनी ॥ आक्रंदोनी जल्पती ॥ ३९ ॥ येथें मारविल्या राक्षस कोटी ॥ पुढें मारवील कोट्यानकोटी ॥ शूर्पन
खी परतली उफराटी ॥ रावणा संकटीं घालावया ॥ ४० ॥ पाहा ख्याती नकटीची ॥ नळी निर्मिटीली खरादिकांची ॥ आतां न
कटी जाली बुद्धी ॥ उरी रावणाची उरे कैंवी ॥ ४१ ॥ इणेंची वाढविली कळी ॥ चवदासहस्त्रां केली होळी ॥ नकटी लागली रा
क्षसमूळीं ॥ रावण सकुळीं निर्दाळावया ॥ ४२ ॥ दुःख नसमाये पोटीं ॥ रागें बोलती विरुद्ध कोटी ॥ रडतां जालिया हिंपुटी ॥
तंव लंका दृष्टीं देखिली ॥ ४३ ॥ लक्षोनियां लंकाभूवन ॥ शीघ्रगती आलें विमान ॥ शूर्पनखी आली उद्विग्नमनें ॥ विरुद्धवचन
स्त्रीवाक्यें ॥ ४४ ॥ रावण देखिला लंकाभुवनीं ॥ जैसा इंद्र मरुद्गणीं ॥ तैसा परिवारित प्रधानीं ॥ सिंहासनीं शोभतु ॥ ४५ ॥
ऐसा रावण देखतां दृष्टी ॥ विमानी एकचि बोंब उठी ॥ रावणें विमान देखतां दृष्टीं ॥ देखिली नकटी शूर्पनखी ॥ ४६ ॥ शूर्पनखी
स्वयें आपण ॥ दीर्घस्वरें करी रुदन ॥ रावणाचे धरोनि चरण ॥ मूर्छापन्न अतिदुःखें ॥ ४७ ॥ ऐसा कोण महाबळी ॥ नासिक
छेदोनि समूळीं ॥ उघडी पाडिली दांतावळी ॥ केली कर्णाची बुचांट ॥ ४८ ॥ शूर्पनखीचें विटंबण ॥ देखोनि गजबजीला राव
ण ॥ प्रधानसेना कंपायमान ॥ चकित जन लंकेचे ॥ ४९ ॥ रावणाचे निजदळीं ॥ शूर्पनखी महाबळी ॥ तेही विटंबिली समूळीं ॥
ऐसा अतुर्बळी तो कोण ॥ ५० ॥ तूं ज्येष्ठ असतां रावण ॥ मज शूर्पनखे विटंबण ॥ त्रिशिरा मारिला खरदूषण ॥ रणकंदनें श्री
रामें ॥ ५१ ॥ चवदासहस्त्र वीर अनिवर्ती ॥ रामें मारिले बाणावर्ती ॥ राक्षसांची जाती व्यक्ती ॥ रणसमाप्ती श्रीरामें
॥ ५२ ॥ रणीं राक्षसां रणसमाप्ती ॥ वार्ता सांगावया पुरती ॥ मी एक उरलें प्रमदाजाती ॥ रामें शास्त्रोक्तीं सोडिलें ॥ ५३ ॥

१ हत्या. २ रागानें. ३ बडबडतात. ४ मारिली. ५ कासाविस. ६ देवसमाजीं. ७ वेष्ठित. ८ दंतपंक्ति. ९ सपाट. १० बलवान, दांडगा. ११ अनिवार. १२ बायको, स्त्री.

श्रीराम शास्त्रार्थी सर्वज्ञ ॥ करूं नये स्त्रियेचें हनन ॥ म्यां छळितां रामलक्ष्मण ॥ तेणें नाक कान छेदिले ॥ ५४ ॥ करितां पुढि
त्यासी छळण ॥ छळणें छळे स्वयें आपण ॥ तें मज जालें प्रमाण ॥ विटंबण मुख्य मुखा ॥ ५५ ॥ छळें छळिलें मी कैसी ॥
मुख दाखवूं नये कोणासी ॥ श्रीरामाची ख्याती तैसी ॥ राक्षसांसी अंतकु ॥ ५६ ॥ माझें घेवोनि नाक कान ॥ द्विजां दिधलें
जनस्थान ॥ ब्राह्मणीं विमान घेतां हिरोन ॥ मी पळोन येथें आलें ॥ ५७ ॥ श्रीराम निर्लोभी संपूर्ण ॥ घेवोनियां जनस्थान ॥
स्वयें द्विजांसि दिधलें दान ॥ श्रीराम महिमान अधीक ॥ ५८ ॥ प्रतापतेजें श्रीरघुनंदन ॥ तुझें घेवोनि लंकाभुवन ॥ तेंही
सर्वेचि देईल दान ॥ ऐसें चिन्ह दिसताहे ॥ ५९ ॥ तुझ्या राज्या आलें विघ्न ॥ गर्वे नेणसी तूं अज्ञान ॥ माझें ऐकोनि
वचन ॥ सावधान हो वेगीं ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःशूर्पनखीदृष्ट्वावदंतीपरुषंवचः ॥ अमात्यमध्येसंक्रुद्धःपरिपप्रच्छरावणः
॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकतां शूर्पनखीची गोष्टी ॥ स्वयंवरीं देखिला श्रीराम दृष्टीं ॥ तो राम आठवितां पोटीं ॥ थरकां
प उठी रावणासी ॥ ६१ ॥ धनुर्ध्यी घोळसिलें मातें ॥ तें भंगिलें श्रीरघुनाथें ॥ तें त्यासी बाळपण होतें ॥ आतां पुरतें
तारुण्य ॥ ६२ ॥ याचा तारुण्यबाणप्रताप ॥ साहावया चवदासहस्त्र अल्प ॥ त्रिशिरा खर दूषण स्वल्प ॥ अहा कंप राव
णु ॥ ६३ ॥ वार्ता वदतांचि नकटी ॥ रावणें धाक घेतला पोटीं ॥ बाह्य लौकिकाचारें दृष्टी ॥ गर्जत उठी अतिक्रोधें ॥ ६४ ॥
माझी भगिनी प्रिय पूर्ण ॥ दंडोनि केलें विटंबण ॥ श्रीराम कोठिला कोणाचा कोण ॥ समूळ लक्षण सांग त्याचें ॥ ६५ ॥ कोण वी
र्येंसी शक्ती ॥ किती सैन्य कोण सारथी ॥ दंडकारण्यीं कां केली वस्ती ॥ आयुधें किती श्रीरामा ॥ ६६ ॥ त्रिशिरा आणि खर दूष
ण ॥ मारावया काय कारण ॥ तुज कां केलें विटंबण ॥ समूळ कथन मज सांगें ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ इत्युक्ताराक्षसेंद्रेण राक्ष
सीक्रोधमूर्छिता ॥ रामंतस्मैयथातत्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ रावण जो कां प्रमथनाथ ॥ तेणें पुसिला श्रीरघुना
थ ॥ त्याचें स्वरूप इत्थंभूत ॥ असे सांगत शूर्पनखी ॥ ६८ ॥ शूर्पनखी व्यथाभूत ॥ विटंबिली क्रोधयुक्त ॥ श्रीरामाचें निजव्रत

१ संहारकर्ता. २ पाडलें. ३ लोकांस पुरुषार्थ दर्शविण्यासाठीं. ४ शस्त्रें. ५ राक्षसांचा राजा. ६ दुःखित.

असे सांगत यथान्वयें ॥ ६९ ॥ श्रीराम श्याम अतिसुंदर ॥ रमारमणीय मनोहर ॥ सुखरूप सुखाकार ॥ ब्रह्मसाकार श्रीराम
॥ ७० ॥ कमलनयन कमलपत्र ॥ सुखैकघन श्रीरामवक्त्र ॥ मुख देखिल्या निवती नेत्र ॥ सुखशृंगार श्रीराम ॥ ७१ ॥ जटा मुगुट
मनोहर ॥ चीरकृष्णाजिनांबर ॥ आजानुबाहु धनुर्धर ॥ बाण तूणीरें अक्षई ॥ ७२ ॥ कर्पूरयुक्त पिंवळा टिळा ॥ कर्णी कुंडलें
कमळमाळा ॥ कांसे मिरवे सोनसळा ॥ वीर मंगळा श्रीराम ॥ ७३ ॥ ध्वज वज्रांकुश रेखा ॥ दोहीं पायीं पद्में देखा ॥ पाउलें
सुकुमार रघुकुळटिळका ॥ अतिनेटकीं पदांबुजें ॥ ७४ ॥ सांवळे अगीं शुभ्र उटी ॥ ते देखतां नपुरे दृष्टी ॥ मना नयना आनंद को
टी ॥ वीर जगजेठी श्रीराम ॥ ७५ ॥ अंगीं खुपती चंद्रकरें ॥ ऐसा श्रीराम अतिसुकुमार ॥ रणरंगीं रणरंगधीर ॥ परमशूर
श्रीराम ॥ ७६ ॥ शक्रचापासम चाप ॥ सुवर्णभूषणीं भासे सद्रूप ॥ श्रीरामाचा निजप्रताप ॥ सत्यसंकल्प श्रीराम ॥ ७७ ॥ पा
हतां श्रीरामाचें रूप ॥ कोटिकंदर्पी हरे दर्प ॥ लावण्याचा परमदीप ॥ सुखस्वरूप श्रीराम ॥ ७८ ॥ केव्हांवोढी केव्हां जोडी ॥ के
व्हां बाण सवेग सोडी ॥ मारिल्या राक्षसांच्या कोडी ॥ रणनिर्वेडी श्रीराम ॥ ७९ ॥ श्रीरामासी नाहीं रथ सारथी ॥ नाहीं सै
न्य साह्य संपत्ती ॥ श्रीराम येकला येक पदांती ॥ राक्षसघाती अंतकु ॥ ८० ॥ त्रिशिरा खर दूषण शूर ॥ अनुवर्ती चवदा सहस्त्र ॥
श्रीरामें न घेतां दुसरें शस्त्र ॥ केला संहार बाणाग्रें ॥ ८१ ॥ पुरुषाची जाती व्यक्ती ॥ रणीं श्रीरामें केली समाप्ती ॥ बोंब सांगावया
पुरती ॥ तुह्मां भोंवती मी आलें ॥ ८२ ॥ जैसा सांगितला श्रीरामचंद्र ॥ तैसाचि सखा सौमित्र ॥ तो ही रणरंग धीर ॥ परमशू
र अतियोद्धा ॥ ८३ ॥ समान बळ समान शीळ ॥ दोघे समरूप निर्मळ ॥ दोघे सर्वार्थी अतिकुशळ ॥ दोघे प्रबळ रणमारा ॥ ८४ ॥
प्रतिपाळावया पितृवचन ॥ दोघीं सेविलें दंडकारण्य ॥ सवें सीता सती जाण ॥ बळवाहन पैं दोघे ॥ ८५ ॥ लक्ष्मण श्रीरामा
चा भक्त ॥ अनन्यभावें अनुरक्त ॥ सेवेलागोनि नित्यरत ॥ सावचित्त सर्वस्वें ॥ ८६ ॥ विटंबोनि मजकारणें ॥ तुमचें उठविलें
ठाणें ॥ तुह्मीं काय जिंता जिणें ॥ करा धांवणें ससैन्य ॥ ८७ ॥ धांवणें करूं जातां खर ॥ मारिले चवदासहस्त्र वीर ॥ तैसा येथें मी

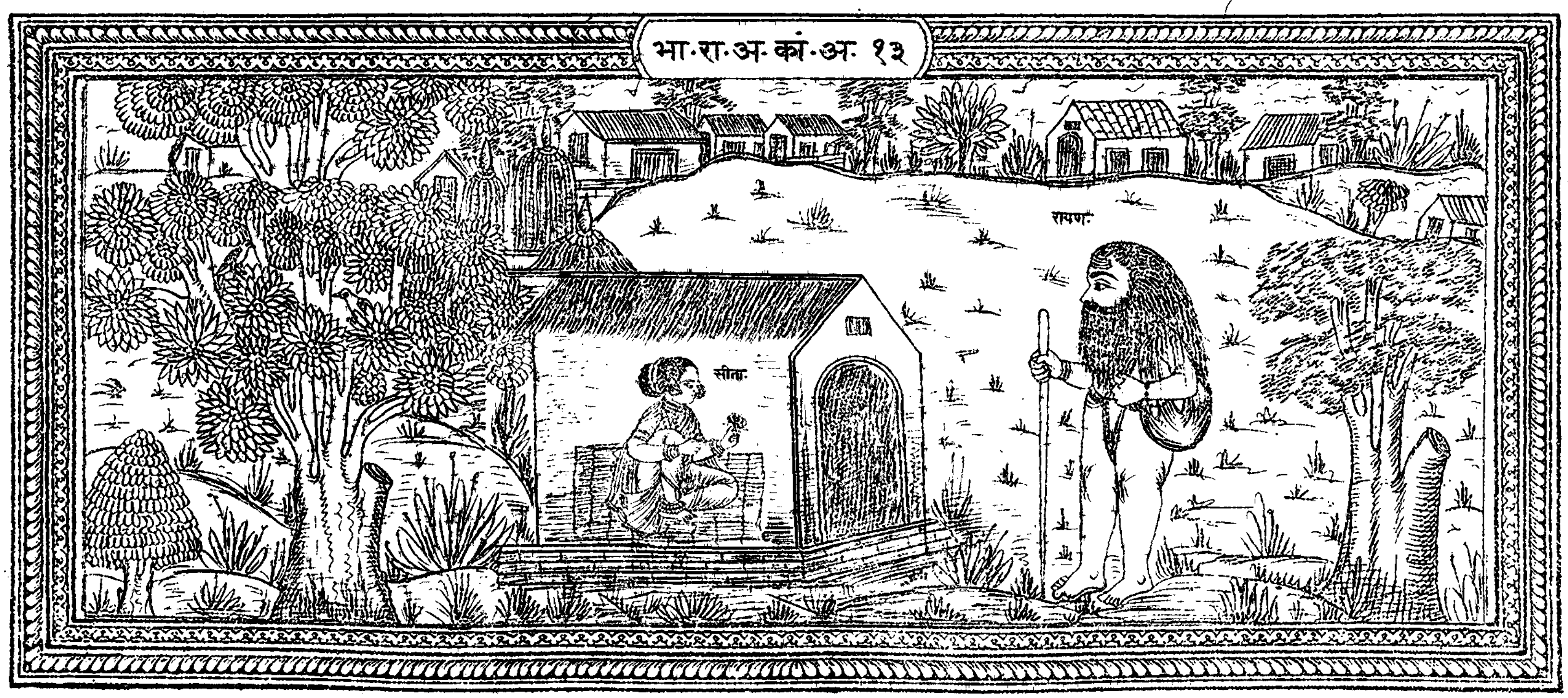
१ अनुक्रमें. २ मुख. ३ कृष्णमृगचर्मधारी. ४ भाता. ५ चंद्ररश्मी. ६ इंद्रधनुष्याप्रमाणें. ७ मदनांचा. ८ अभिमान. ९ रणशूर. १० पादगामी. ११ साहकारी. १२ सदातत्पर.

नव्हे पामर ॥ श्रीरामचंद्र नाटोपे ॥ ८८ ॥ ऐसें विचारोनि रावणें ॥ नाहीं करणें धांवणें ॥ शूर्पनखीचें गाऱ्हाणें ॥ जीवें प्राणें उपेक्षिलें ॥ ८९ ॥ देखोनि रावणाचें चिन्ह ॥ शूर्पनखी अतिउद्विग्न ॥ प्रलोभावयां त्याचें मन ॥ काम मोहन प्रतिपादी ॥ ९० ॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्यतुविशालाक्षीधर्मपत्नीयशस्विनी ॥ सीतानामवरारोहापूर्णेंदुसदृशानना ॥ ४ ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनयक्षीनैवकिंनरी ॥ तथारूपामयानारीदृष्टपूर्वामहीतले ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामापासीं सीता सुंदरी ॥ तैसी नाहीं दुसरी नारी ॥ मज पाहतां या चराचरीं ॥ तिची सरी नपवती ॥ ९१ ॥ रमा उमा नपवे सरी ॥ तेथें कोण पुसे सावित्री ॥ देवी गंधर्वी ना असुरी ॥ तिच्या घवकीरी खद्योतें ॥ ९२ ॥ पद्मिणी स्त्रिया मृदुशरीर ॥ त्यांहूनी तिचीं नखें अरुवार ॥ ऐसी सुंदर सुकुमार ॥ मनोहर जानकी ॥ ९३ ॥ ठाण माण गुण लक्षण ॥ घवघवीत निजलावण्य ॥ तिचें देखतांचि वदन ॥ मूर्छापन्न कंदर्प ॥ ९४ ॥ वर्तुळ वदन विशाळ नयन ॥ देखतां जाय भूक तहान ॥ तिचें देखतां बरवेंपण ॥ मनमोहन विरक्तां ॥ ९५ ॥ सीता देखतां सौभाग्ययुक्त ॥ फिकें होय पंचामृत ॥ तीपासोनि न उठे चित्त ॥ लोलंगत तत्कामें ॥ ९६ ॥ तिचें देखतां श्रीमुख ॥ दशेंद्रियां होय हरिख ॥ मनाची खुंटे चकमक ॥ लागे टकमक डोळियां ॥ ९७ ॥ श्रीराम वनवासी वितरागी योगी ॥ सीता नशोभे त्याचे अंगीं ॥ ते तंव भार्या तुज जोगी ॥ तिसी तूं भोगीं लंकानाथा ॥ ९८ ॥ ते तुवां देखिलिया पाठी ॥ सत्य मानिसी माझी गोष्टी ॥ ते पडावी तुझ्या दृष्टी ॥ हें माझ्या पोटीं वर्तत ॥ ९९ ॥ बुद्धिपूर्वक आपण ॥ सीता पाहावी अनर्घ्य रत्न ॥ तेव्हां मानोनि माझें वचन ॥ साक्षेपें प्रयत्न करसील ॥ १०० ॥ सीता सांगतां शूर्पनखीसी ॥ स्वयंवरीं देखिली होती जैसी ॥ चांपे गोरटी लावण्यराशी ॥ तैसी माझे मानसीं ठसावली ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःशूर्पनखीवाक्यंश्रुत्वातद्रोमहर्षणं ॥ सचिवानभ्यनुज्ञायजगामस्वंनिवेशनं ॥ ६ ॥ मत्कार्यार्थंविदित्वाचयथावदुपलभ्यच ॥ दोषाणांचगुणानांचसंप्रधार्यबलाबलं ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकतां शूर्पनखीचें वचन ॥ ॥ ३ ॥
आणि होतां सीतेची आठवण ॥ शरीरीं रोमांकित रावण ॥ लागलें ध्यान सीतेचें ॥ २ ॥ होतां गमनागमन ॥ सीतामय त्याचें

१ दुर्लक्ष केलें. २ मोहावया. ३ तुलना. ४ प्रभेंत ५ काजवे. ६ सुकुमार. ७ मदन. ८ सौंदर्य. ९ वैराग्यशीलपुरुषास. १० आसक्त. ११ विरक्त. १२ अमूल्य, अप्रतीम.

मन ॥ करितां भोजन शयन ॥ अखंड ध्यान सीतेचें ॥ ३ ॥ रावण निजल्या शेजेवरी ॥ स्वप्नीं देखे सीता सुंदरी ॥ तिची अवस्था लागली थोरी ॥ कैसियापरी आंतुडे ॥ ४ ॥ श्रीराम प्रतापी पूर्ण ॥ त्यासि नकरावें रण ॥ तरी त्यासि करोनियां छळण ॥ सीता आपण आणावी ॥ ५ ॥ छळोनियां रघुनंदना ॥ त्याची आणावी अंगना ॥ कळूं देऊं नये जनां ॥ गोष्टी प्रधाना सांगूं नये ॥ ६ ॥ मग विसर्जोनियां प्रधाना ॥ रावण आला निजभुवना ॥ सीताप्राप्तीची विवंचना ॥ निजमनीं विवंची ॥ ७ ॥ निद्रा नलागे शेजे आंत ॥ आतां सारथी पाचारूं त्वरित ॥ पिशाच्य खरीं योजिला रथ ॥ निघे लंकानाथ मारीचापासीं ॥ ८ ॥ मारीची रावणा भेटी गोष्टी ॥ मायामृगाची कामिकदृष्टी ॥ दोघे येती पंचवटीं ॥ सीता गोरटी हरणार्थ ॥ ९ ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ मारीची पावेल मरण ॥ मरत मरतां करील छळण ॥ धांव लक्ष्मण गर्जोनी ॥ ११० ॥ मोडोनि धनुष्येंसी रथ ॥ जटायू जिंणोनि लंकानाथ ॥ त्यापासोनि सोडवील सीता ॥ अपूर्व कथा अवधारा ॥ ११ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ पुढें अपूर्व निरोपण ॥ कथा कल्मंषविध्वंसन सावधान अवधारा ॥ १२ ॥ स्वस्तिश्री भावार्थ रामायणे आरण्यकांडे येकाकारटीकायां शूर्पनखीरावणसंवादोनामद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ओव्या॥ ॥ ११२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ११९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ प्रामहोई. २ परिन. ३ रजा देऊन. ४ महालीं, ५ विचारी, ६ जिंकोन. ७ पातक.

भा·रा·अ·कां·अ· १२
रावणः
सीता.

॥ श्रीरामगुरवेनमः ॥ सीताप्राप्त्यर्थ उद्विग्न ॥ रथारूढ रावण ॥ मारीचीआश्रमा ठाकोन ॥ आला आपण सवेग ॥१॥ ॥श्लोक॥
तत्रकृष्णाजिनधरंजटामंडलधारिणं ॥ ददर्शनियताहारंमारीचीनामराक्षसं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ मारीचीतें देखे रावण ॥ जटा
धारी वल्कलाजिन ॥ आणि नेमस्त फळभोजन ॥ येकांतस्थान वनवासी ॥ २ ॥ ऐसा मारीची रावणें देखोन ॥ दोघीं दिध
लें आलिंगन ॥ मग त्यासी कुशळ पुसोन ॥ केलें पूजन यथाविधी ॥ ३ ॥ मग बैसोनि येकांतीं ॥ रावण सांगे मारीचीप्रती ॥
रामें गांजिलें बहुतां रीतीं ॥ सांगूं किती तुजपासीं ॥ ४ ॥ पद्मपुरीं माझें ठाणांतर ॥ दूषण त्रिशिरा आणि खर ॥ चवदासहस्त्र नि
शाचर ॥ अतिदुर्धर तिहींलोकीं ॥ ५ ॥ श्रीरामें वर्षोनि शर ॥ मारिला खर दूषण त्रिशिर ॥ चवदासहस्त्र निशाचर ॥ बाण
धारें निवटिले ॥ ६ ॥ आणि शूर्पनखी भगिनी धाकुटी ॥ सकर्णनासिकेतें केली नकटी ॥ लाजविल्या राक्षसकोटी ॥ लाज मो
ठी हे आह्मां ॥ ७ ॥ शूर्पनखीचें नासिक कर्ण ॥ छेदोनि केलें विरूपपण ॥ तीतें मी व्हावया उत्तीर्ण ॥ करीन हरण श्रीरामकां
ता ॥ ८ ॥ सीतासौंदर्याची थोरी ॥ ती समान नाहीं दुसरी ॥ मज पाहतां चराचरीं ॥ परमसुंदरी श्रीरामप्रिया ॥९॥ सीता लावण्य
मंजेरी ॥ उमा रमा नपवे सरी ॥ माझ्या अंतरंगिया नारी ॥ तिच्या नखाग्रीं खद्योतें ॥ १० ॥ मुख्य मंदोदरी जाण ॥ नव्हे ति
च्या अंगुष्ठा समान ॥ तिचें मी करूं पाहें हरण ॥ तरी साह्य आपण मज व्हावें ॥११॥ तुजपासीं विचित्र गती ॥ धरूं जाणसी ना
नाव्यक्तीं ॥ सुवर्णमृगाची आकृती ॥ धरून सीतेप्रती त्वां जावें ॥ १२ ॥ सीता सांडोनि पंचवटी ॥ सुवर्णमृगवधार्थदृष्टी ॥ रा
म धांवेल पाठोपाठीं ॥ ऐसी गोष्टी साधावी ॥ १३ ॥ दूर नेवोनियां राघव ॥ हाक मारावी अतिअपूर्व ॥ लक्ष्मणा वेगीं धांव पाव ॥
हें लाघव साधावें ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ मारीचश्रूयतांतातवचनंममभाषतः ॥ आर्तोस्मिममचार्तस्यभवान्हिपरमागतिः ॥ २ ॥
॥ टीका ॥ मारीचा तूं माझा निजमंत्री ॥ तुझी मी जाणें अगाध थोरी ॥ तूं मज जालिया सहाकारी ॥ मी चराचरीं निजविजई ॥१५॥
सीताहरणीं मी अतिआर्त ॥ तरी आर्त पुरवावया तूं समर्थ ॥ माझे पुरवावया मनोरथ ॥ कृतकार्यार्थ साधावा ॥ १६ ॥ तूं साह्य

१ संहारिले. २ युद्ध उगवून कृतकार्य होण्यासाठीं. ३ लतिका. ४ तुलना. ५ अंतःपुरामधील. ६ काजवे. ७ लेप. ८ इच्छा.

जालिया संपूर्ण ॥ देवदानव दैत्यगण ॥ जिणों शकें मी रावण ॥ तेथें श्रीराम कोण बापुडें ॥ १७ ॥ तरी पर्णकुटिका सांडोन ॥
तुंवां नेलिया रामलक्ष्मण ॥ मागें मी करीन सीताहरण ॥ मग नको कोण मज ह्मणे ॥१८॥ राहू ग्रासी चंद्रकळा ॥ तैसी हरीन ज
नकबाळा ॥ मारीची साह्याचा सोहळा ॥ मी कळिकाळा नाटोपें ॥१९॥ ऐकतां श्रीरामाचें नांव ॥ मारीचीचा दचकला जीव ॥ विस
रला वाग्वैभव ॥ भयोद्भव अनिवार ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यरामकथांश्रुत्वामारीचस्यागमद्भयं ॥ शुष्कमासीच्चवदनंपरित्रस्तो
बभूवसः ॥३॥ ॥ टीका ॥ वना आला रघुनंदन ॥ ऐकतां मारीची भ्रांतमन ॥ तोंडींचें पाणी गेलें पळून ॥ मूर्छापन्न तो पडिला ॥२१॥
नांव ऐकोनि रघुनाथा ॥ मारीचीस प्राणांत अवस्था ॥ मग बोलणें चालणें खुंटली वार्ता ॥ तेणें लंकानाथा आश्चर्य ॥ २२ ॥ मारी
ची महावीर शूर ॥ रणामाजि रणरंगधीर ॥ योध्यांमाजी मुख्य जुंझार ॥ विचारसमुद्र पैं मारीची ॥२३॥ भय वोढवल्या थोर ॥ मज
मारीचीचा आधार ॥ याचेनि बळें म्यां सुरासुर ॥ चराचर जिंकिलें ॥ २४ ॥ कार्य मांडिलें अतिअवघड ॥ समूळ साधी अर्थगूढ ॥
तैसाचि निधडा योद्धा दृढ ॥ विचार प्रौढ विवेकी ॥ २५ ॥ घावो फार न लागतां ॥ केवळ श्रीरामनाम ऐकतां ॥ मारीचीस मरणाव
स्था ॥ भयकंपता कां जाली ॥२६॥ श्रवणीं ऐकतां श्रीरघुनंदन ॥ धाकें चेतना गेली पळोन ॥ निर्जीव भासे प्रेतवदन ॥ प्राणस्फु
रण पळालें ॥२७॥ जैसा जडमूढ पाषाण ॥ तैसा मारीची मूर्छापन्न ॥ त्यासि वेगीं दशानन ॥ सावधान स्वयें करी ॥२८॥ मारीचीस
पुसे लंकानाथ ॥ नलागतां घावो ना आघात ॥ नांव ऐकतां श्रीरघुनाथ ॥ मूर्छा मरणांत कां आली ॥२९॥ मग मारीची होवोनि
सावधान ॥ रावणासि घाली लोटांगण ॥ श्रीरामासी विरुद्धपण ॥ सर्वथा आपण नकरावें ॥ ३० ॥ क्षोभलिया श्रीरामचंद्र ॥
ससैन्य सबंधू सपुत्र ॥ सप्रधान निशाचर ॥ तुजसहित निर्दळील ॥ ३१ ॥ सहितसैन्य चवदासहस्र ॥ जैसे वधिले त्रिशिरा खर ॥
तैसें तुह्मांसी समग्र ॥ बाणीं रघुवीर वधील पैं ॥ ३२ ॥ सुटल्या श्रीरामाचा बाण ॥ तुह्मांमाजि निवारील कोण ॥ राक्षस कुळाचें ॥ १ ॥
निर्दळण ॥ नलागतां क्षण तो करील ॥ ३३ ॥ तरी तुझे सद्बुद्धीचें हरण ॥ कोणें क्रूरें केलें संपूर्ण ॥ जे श्रीरामाची दाराहरण ॥

१ जिंकों. २ भाषण, शब्दखुंटला. ३ लढणारा. ४ अत्यंतशूर. ५ रावण. ६ क्रोधाविष्ट. ७ संहारील झाल्या. ८ स्त्री पळविणें.

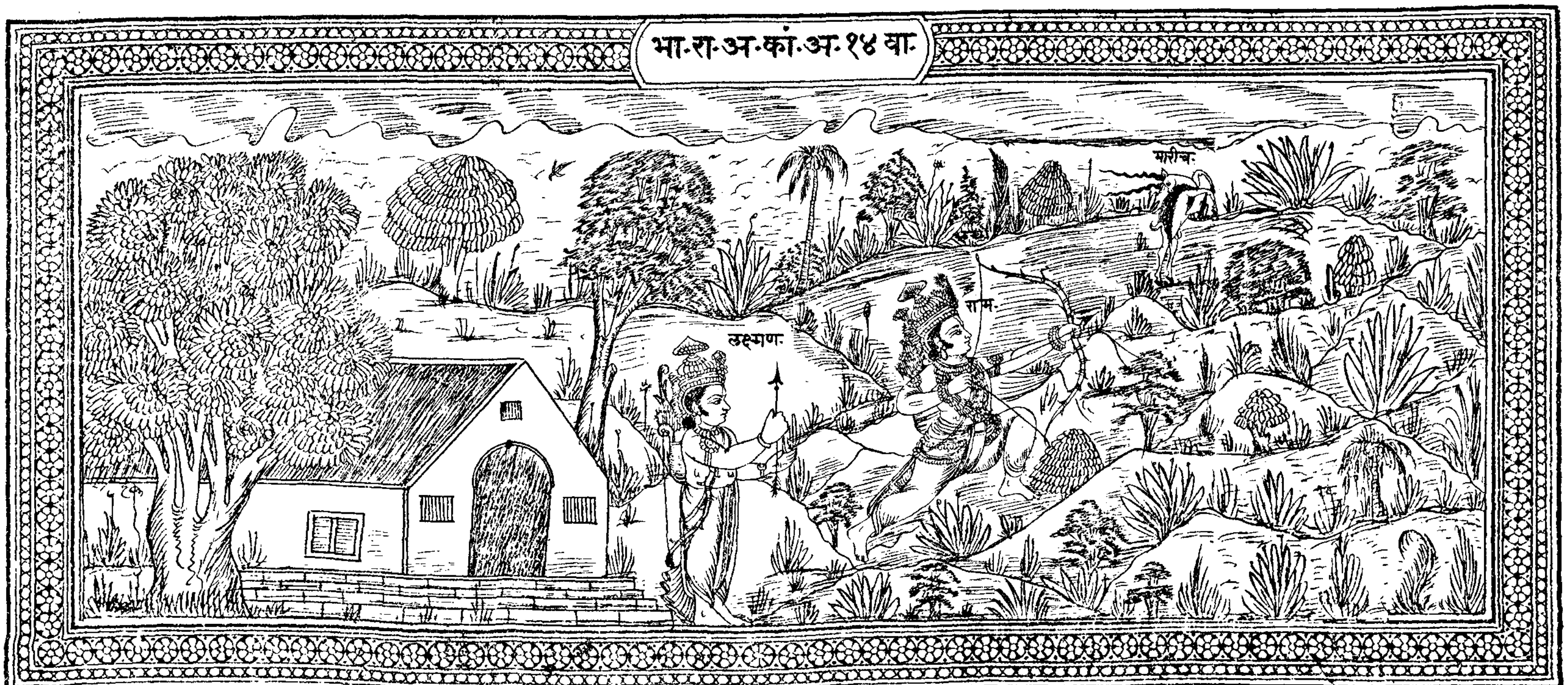
केंवी आपणां करवेल ॥ ३४ ॥ शेषमस्तकींचा निजमणी ॥ आणूं शकेल साग कोणी ॥ तेंवि सीता श्रीरामापासोनी ॥ केंवि आमुचे
नि आणवे ॥ ३५ ॥ श्रीसूर्याची प्रभावळी ॥ हरूं नशके महाबळी ॥ तेंवि रामावेगळी जनकबाळी ॥ नकरवेचि पैं आह्मां ॥ ३६ ॥
जैसी सर्वांगीं जडली व्योमा ॥ वेगळी नकरवे नीळिमा ॥ तेंवि सीतेवेगळें श्रीरामा ॥ सर्वथा आह्मां नकरवे ॥३७॥ ऐसेंनि करितां
सीताहरण ॥ आह्मांतुह्मां आलें मरण ॥ सकळ कुळाचें निर्दळण ॥ होईल जाण लंकानाथा ॥ ३८ ॥ नकटी होवोनियां आधीं ॥
ससैन्येंसीं खरू वधिला युद्धीं ॥ तरी शूर्पनखेची मूढबुद्धी ॥ ऐकतां विशुद्धी निर्मेशील ॥ ३९ ॥ सहस्रबाहू गर्वेकरी ॥ ऋषीची
धेनु बळें हरी ॥ त्यातें ब्रह्मचारी मारी ॥ क्षणा माझारी ससैन्य ॥ ४० ॥ करितां परदाराहरण ॥ अवश्य आह्मां आलें मरण ॥
ह्मणोनि मारीची रावणचरण ॥ धरी तंव रावण क्षोभला ॥४१॥ दोघें माणसें वनवासी ॥ नाहीं सैन्य सामग्री त्यांसी ॥ त्यांचें भय
मज दाविसी ॥ तरी तूं जालासी नपुंसक ॥४२॥ तूं तंव बळिष्ठ संपूर्ण ॥ ते काय जाली आंगवण ॥ होतां श्रीरामस्मरण ॥ कंपायमान
कां होसी ॥४३॥ मी तंव रावण दुर्धर ॥ बंदी घातले ग्रह सुरवर ॥ श्रीराम बापुडें किंमात्र ॥ त्याचें भय थोर सांगसी ॥ ४४ ॥ म्यां
जिंतिल्या थोर धुरा ॥ तेथें कोण पाड श्रीरामचंद्रा ॥ धाकुटा हाही निशाचरा ॥ धरीं धीर पुरा मारीचा तूं ॥ ४५ ॥ ऐकोनि रावणाचें
वचन ॥ मारीची जाला हास्यवदन ॥ रावणा नधरीं गर्वाभिमान ॥ पूर्ण कथन अवधारीं ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ पुरावीर्यादहंराजन्पर्य
टन्पृथिवीमिमां ॥ बलंनागसहस्रस्यधारयन्पर्वतोपमः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ तुझ्याच ऐसा लंकानाथा ॥ मज पूर्वीं बळदर्प होता ॥
जे बाळ मानोनि रघुनाथा ॥ त्याच्या विघाता करूं गेलों ॥४७॥ अंगीं नागायुतबळ ॥ श्रीराम सगळें गिळीन बाळ ॥ विश्वामित्रा
दि ऋषिसकळ ॥ मारोनि तत्काळ भक्षीन ॥४८॥ ऐसी धरोनियां हांव ॥ आश्रमीं घेतली धांव ॥ तंव निःशंक धनुर्वाडा राघव ॥ बा
ण लाघव अनिवार ॥ ४९ ॥ मारीचि सुबाहू महावीर ॥ सवें निधडे निशाचर ॥ मारूं जातां श्रीरघुवीर ॥ बाण दुर्धर सुटले
॥ ५० ॥ राक्षस देखोनियां क्रूर ॥ डळमळिना श्रीरामचंद्र ॥ सुटला बाणाचा महापूर ॥ वोरें वीर खोंचले ॥ ५१ ॥ माझा मुद्गल के

१ सर्पमस्तकांतील. २ आकाशास. ३ नीलवर्ण. ४ संहार. ५ मरशील. ६ सहस्रार्जुन ७ कामधेनू. ८ परशुराम. ९ पुरुषार्थ. १० बळाभिमान. ११ सहस्रहत्तीचा शक्ती.

ला कूट ॥ सुबाहूचें वोढण केलें पीठ ॥ वीर पाडिले उद्भट ॥ ऐसा रणसुभट श्रीराम ॥ ५२ ॥ श्रीरामें बाण सोडिला तिधारा ॥
तो म्यां तोडिला खर्गधारा ॥ भल्लानें सुबाहू केला पुरा ॥ मज पिसारा लागला ॥ ५३ ॥ पिसारा लागला ब्रह्मांडीं ॥ तेणें डो
ळां आली झांपडी ॥ अंगीं भोंवडी अशुद्ध नाकीं तोंडीं ॥ वळे मुरकुंडी हातां पायां ॥ ५४ ॥ बाणपिसारें दुर्धरें ॥ घायें उडविलें अं
बरीं ॥ शतयोजनें समुद्रतीरीं ॥ मूर्छापन्न पाडिलें ॥ ५५ ॥ वटारिले नेत्र वाट ॥ घरघरित वाजे कंठ ॥ धाकें धुकधुकितसे पो
ट ॥ प्राणसंकट मज जालें ॥ ५६ ॥ अर्धोन्मीलित जाले नयन ॥ प्राण जाला सुलीन ॥ शरीर जालें अचेतन ॥ बाणार्धखंडें मर
ण मज आलें ॥ ५७ ॥ उरला होता आयुष्यकण ॥ तेणें मी जालों सावधान ॥ घायें गेली आंगवण ॥ धैर्य संपूर्ण पळालें ॥ ५८ ॥
श्रीरामबाणाचा भेदरा ॥ थोर लागला दशशिरा ॥ तेणें देखोनि श्रीरामचंद्रा ॥ चराचरामाझारीं ॥ ५९ ॥ चीरकृष्णाजिनां
बर ॥ जटामुगुटधनुर्धर ॥ देखे वृक्षोवृक्षीं श्रीरामचंद्र ॥ प्रळयरुद्र मारकु ॥ ६० ॥ भयाभीत चकितदृष्टी ॥ श्रीराम देखे को
ट्यानुकोटी ॥ श्रीराममय ही सृष्टी ॥ धाक पोटीं बाणाचा ॥ ६१ ॥ पक्षी सावज वनीं फडके ॥ श्रीराम ह्मणोनी मी वचकें ॥ ला
हान थोर जेंजें देखें ॥ तेंतें श्रीराम देखें धगधगित ॥ ६२ ॥ देखतां दृश्याची दाटी ॥ श्रीरामची देखें दृष्टीं ॥ धाकें गजबजिलों पो
टीं ॥ ऐसी श्रीरामें पाठी पुरविली ॥ ६३ ॥ स्वप्नाचिये स्वप्नपाठीं ॥ श्रीराम देखें दृष्टीं ॥ श्रीरामाचा धाक पोटीं ॥ श्रीरामें पा
ठी पुरविली ॥ ६४ ॥ श्रीरामबाणाचा पिसारा ॥ तेणें ऐसा लाविला भेदरा ॥ तरी विरोधितां श्रीरामचंद्रा ॥ उरी निशाचरा उ
रेना ॥ ६५ ॥ श्रीरामधाक मानसीं ॥ त्वां मज धाडितां रामापासीं ॥ जीव जाईल देखतां त्यासी ॥ निश्चयेंसी रावणा ॥ ६६ ॥
रकारादिवर्णजल्प ॥ ऐकतां मजला थोर कंप ॥ श्रीरामनामाचा आलाप ॥ तेणें संकल्प सर्वदा ॥ ६७ ॥ श्रीरामाच्या पूर्वा
र्धबाणें ॥ जीव वांचला दैवगुणें ॥ आतां त्यापासीं जाणें ॥ तैं तो प्राण सोडीना ॥ ६८ ॥ जैं मज मागें विंधिला बाण ॥ तैं रामा
होतें बाळपण ॥ आतां तारुण्य संपूर्ण ॥ घायें प्राण घेईल ॥ ६९ ॥ देखतांचि श्रीरघुनाथु ॥ माझे जीविताचा अंतु ॥ मी सर्वथा
नवांचे तेथू ॥ त्रिसत्य सत्य मद्वाणी ॥ ७० ॥ ऐसें सांगोनि रावणासी ॥ मारीची रडे उकसांबुकसीं ॥ मग रावणें धरोनि पोटासीं ॥

काय त्यासी बोलत ॥ ७१ ॥ मनुष्य खाजुगें आह्मांसी ॥ त्या रामातें तूं कां भीसी ॥ सीता साधल्या मजसी ॥ अर्धराज्यामी दे
ईन ॥ ७२ ॥ जैसा माझा ज्येष्ठ कुमरू ॥ त्याहूनि करीन राजधरू ॥ तुज मी देईन छत्रचामरू ॥ सैन्य संभारू गजवाजी ॥ ७३ ॥
सांडीं रामभयाची धुकधुक ॥ निधडा होईं निःशंक ॥ अर्धराज्य देईन देख ॥ माझी भाक तूं घेईं ॥ ७४ ॥ तरी मेल्यामागें पिं
डदान ॥ ते भक्षिती कागश्वान ॥ श्रीरामें घेतलिया माझा प्राण ॥ राज्य कोण भोगील ॥ ७५ ॥ तुझी बुद्धी ऐकतां जाण ॥ ना
मारीची ना रावण ॥ ऐसें करील श्रीरामबाण ॥ कुळनिर्दळण राक्षसां ॥ ७६ ॥ नकटीची केवळ दुर्बुद्धी ॥ तिणें भेदिली तुझी बु
द्धी ॥ परदाराहरणविधी ॥ करी जो विशुद्धी महामूर्ख ॥ ७७ ॥ देखतां नकटीचा मुखवट ॥ तत्काळ बुद्धीस होय पालट ॥ जा
लासी परदारालंपट ॥ शठ नष्ट महापापी ॥ ७८ ॥ होतां नकटीचें दर्शन ॥ निमाला त्रिशिरा खर दूषण ॥ आतां निर्दाळावया
रावण ॥ नकटें वदन आणिलें ॥ ७९ ॥ स्वयंवरीं वरावया सीतेतें ॥ धनुष्य वाहतां अतिस्वार्थे ॥ धनुष्य नउचलितां तूतें ॥ तें
श्रीरामानें भंगिलें ॥ ८० ॥ तैं काय झाली आंगवण ॥ कां नकेलें सीताहरण ॥ सभेसि जालें काळें वदन ॥ घेवोनि प्राण पळाला
सी ॥ ८१ ॥ तूं पळसी विराधभेणें ॥ तो श्रीरामें मारिला नलागतां क्षण ॥ तेथें तूं बापुडें रावण ॥ मश्यक कोण संग्रामीं ॥ ८२ ॥
शूर्पनखीची दुष्टबुद्धी ॥ श्रीरामदाराहरणविधी ॥ बाणीं दाही मस्तक छेदी ॥ तेणें त्रिशुद्धी निमसील ॥ ८३ ॥ स्वामीची वास
ना पुरवित ॥ संवादी मिळती बहुत ॥ परी यथार्थधर्म परमार्थ ॥ सांगता आप्त दुर्लभ ॥ ८४ ॥ ऐक बापा लंकानाथा ॥ म्यां सां
गितलें यथार्थता ॥ तें जैं नमाने तुझिया चित्ता ॥ तैं माझी कथा अवधारीं ॥ ८५ ॥ होतां श्रीरामदर्शन ॥ तत्काळ जाईल माझा
प्राण ॥ तेथें मी नवांचे वाहिली आण ॥ तेणें रावण क्षोभला ॥ ८६ ॥ श्रीराम तुझा घेईल प्राण ॥ तरी मी मारितां राखेल को
ण ॥ वर्मी खोंचला रावण ॥ तुझें निर्दळण माझेनी ॥ ८७ ॥ आज्ञाभंगोनरेंद्राणां ॥ राजआज्ञेचें उल्लंघन ॥ करी त्या रायें करा
वें हनन ॥ संदेह जाण नकरावा ॥ ८८ ॥ सेवक मोडी स्वामीचें वचन ॥ यदर्थ शास्त्रविधिविधान ॥ सेवकासी करावें हनन ॥
हें तुझें मुख्य मरण माझेनी ॥ ८९ ॥ श्रीराम मानव रंक तापसी ॥ त्याचें भय मज दाविसी ॥ तो मी गिळीन एक घासीं ॥ ल

क्ष्मणासीं समवेत ॥ ९० ॥ मी तंव क्षोभल्या रावण ॥ धाकें निमती राम लक्ष्मण ॥ मग सीतेचें पाणिग्रहण ॥ मी करीन प्रतापें ॥ ९१ ॥ मारीचीचा करावया घात ॥ कोपें खवळला लंकानाथ ॥ तंव मारीचि पडला विचारांत ॥ उभयतां मृत्यु मज आला ॥ ९२ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामादपिचमर्तव्यंमर्तव्यंरावणादपि ॥ उभाभ्यामपिमर्तव्यंवररंरामोनरावणः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ जातां पंचवटी आंतु ॥ अवश्य वधील श्रीरघुनाथु ॥ आणि तेथें नवचतां अनर्थु ॥ लंकानाथु वधील ॥ ९३ ॥ रावणाचे हातें मरणें ॥ तें मज जालें अधःपतन ॥ आणि लागतां श्रीरामबाण ॥ कृतकल्याण मज तेणें ॥ ९४ ॥ अतिदुर्धर श्रीरामबाण ॥ घायें वारील जन्ममरण ॥ ज्यासी लागे तो सुखसंपन्न ॥ कृतकल्याण रामबाणें ॥ ९५ ॥ ऐसें विचारोनि चित्ता ॥ मारीची ह्मणे लंकानाथा ॥ बोलिलों श्रीरामभयाची वार्ता ॥ तुझ्या पुरुषार्था पाहावया ॥ ९६ ॥ करावया श्रीरामासीं रण ॥ तुझी कैसी आंगवण ॥ तंव अतिपुरुषार्थी तूं रावण ॥ तरी साह्य पूर्ण मी तुज ॥ ९७ ॥ हरावया श्रीरामकांता ॥ सर्वस्वें वेंचीन जीविता ॥ निमिष्यें प्रलोभोनि सीता ॥ मृगवेषता वैभवें ॥९८॥ ऐसें ऐकोनि मारीचिवचन ॥ सुखावला दशानन ॥मग धांवोन दिधलें आलिंगन ॥ आणि कंठाभरण अर्पिलें ॥ ९९ ॥ ऐशा दोघीं करोनि सुखगोष्टी ॥ मग बैसोनि रथपृष्टीं ॥ ठाकोनि आले पंचवटीं ॥ श्रीरामजगजेठी जे ठायीं ॥ १०० ॥ मागें ठेवोनि सारथी रथ ॥ दोघे आले वना आंत ॥ मग मारीची ह्मणे लंकानाथ ॥ कृतकार्यार्थ साधावा ॥ १ ॥ कामिकमनीय मृगरूपता ॥ धरोनि सवेग प्रलोभोनि सीता ॥ दूरी न्यावें श्रीरघुनाथा ॥ सौमित्रभ्रातासमवेत ॥२॥ येतां देखोनि रामबाणांसी ॥ अदृश्य व्हावें लाघवेंसी ॥ तंव मी हरीन जानकीसी ॥ मग लंकेसी जाऊं दोघे ॥ ३ ॥ ऐसी आप्तत्वें सांगोनि गोष्टी ॥ हरिखें त्याची पाठी थापटी ॥ परमप्रीतीं धरोनि पोटीं ॥ पंचवटीं प्रवेशले ॥ ४ ॥ करितां जानकीचें हरण ॥ धाकता मारीची आणि रावण ॥ येका जनार्दना शरण ॥ कथाविंदान अवधारा ॥ ५ ॥ पुढील श्रीरामचरित्र ॥ अतिगु
ह्य आणि विचित्र ॥ श्रवणें पातकी होती पवित्र ॥ चिदचिन्मात्र श्रीराम ॥ ६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायां मारीचिरावणपंचवटीआगमनंनामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ओव्या ॥ १०६ ॥ श्लोक ॥ ५ ॥ एवं ॥ ॥ १११ ॥ ६९ ॥ ॥ ३ ॥

॥ श्रीगुरवेनमः ॥ ॥ श्रीराम आश्रम पंचवटीं ॥ रावण देखोनि आपुल्या दृष्टीं ॥ पडिल्या राक्षसांच्या कोटी ॥ तेणें पोटीं दच
कला ॥ १ ॥ राक्षसांचीं दीर्घ मढीं ॥ पडलीं देखोनि करवंडी ॥ मारीची अत्यंत हडबडी ॥ खाजवी शेंडीं भयाभीत ॥ २ ॥ आ
धींच श्रीरामभयें भीत ॥ त्यावरी देखोनि राक्षसघात ॥ मारीची चळचळां कांपत ॥ जे राक्षसां अंतक श्रीराम ॥ ३ ॥ देखोनि
राक्षसांचें कंदन ॥ मारीचीस स्वयें रावण ॥ अत्यंत देऊन सन्मान ॥ त्याचे चरण दृढ धरिले ॥ ४ ॥ सीताहरण अतिनिर्वाण॥
खुंटलें स्वामी सेवकपण ॥ कृपा करोनी आपण ॥ जानकी हरण साधावें ॥ ५ ॥ ज्यालागीं आमचें आगमन ॥ तें कार्य तों सा
धावें आपण ॥ दावोनियां मायामृग मोहन ॥ सीताहरण मज साधीं ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सरावणवचःश्रुत्वामारीचोराक्षसाधि
पः ॥ मृगोभूत्वाश्रमपदेरामस्यविचचारह ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ मारीची ह्मणे आलें मरण ॥ रामबाणें
देतांप्राण ॥ तें आपण अतिधन्य ॥ ७ ॥ अंतीं करी जो रामस्मरण ॥ तो स्वयें होय ब्रह्म पूर्ण ॥ त्याचा लागलिया निजबाण ॥
कृतकल्याण होईन मी ॥ ८ ॥ श्रीरामाच्या बाणघातीं ॥ दासी होती चारी मुक्ती ॥ अनायासें ब्रह्मप्राप्ती ॥ श्रीराममूर्ती देखि
लिया ॥ ९ ॥ ऐसें विचारोनि चित्तीं ॥ रावणा सुख द्यावया अंतीं ॥ जाला विचित्र मृगाकृती ॥ लंकापती विस्मित ॥ १० ॥ ना
हीं सांडीमांडी केली ॥ नाहीं फेडीवेंडी देखिली ॥ घवकरी मृगशोभा शोभली ॥ पडली भुली लंकानाथा ॥ ११ ॥ तनु मनोहर
सोनसळी ॥ रत्नबिंदु रोमावळी ॥ पृष्ठीं शोभे मुक्ताफळीं ॥ नभो मंडळीं जेंवि तारा ॥ १२ ॥ खुर आरक्त प्रवाळपर्णी ॥ कळाव
या मरकतमणी ॥ पाचुबिंदु कर्णश्रवणीं ॥ कर्णाभरणीं अतिशोभा ॥ १३ ॥ इंद्रनीळ शृंगें रत्नमुरडी ॥ आरक्त नेत्र जिव्हा तां
बडी ॥ ठाणटणत्कार परवंडी ॥ मृगशोभा गाढी शोभत ॥ १४ ॥ शृंगाग्रीं मणी लखलखिती ॥ पुच्छ तळपे शेंदुराकृती ॥ शुभ्र
उदर हंसस्थिती ॥ विचित्राकृती मृगशोभा ॥ १५ ॥ अंगींच्या तेजाचीं प्रगल्भा ॥ लोपली रविचंद्राची प्रभा ॥ सोलींव लाव
ण्याचा गाभा ॥ मृग शोभा शोभत ॥ १६ ॥ ऐसा चबकत बिचकत ॥ चकितदृष्टी चपळ पाहत ॥ कांहीं चरत कांहीं फडकत ॥

१ करोटी, डोकीं. २ दचके. ३ संहारकर्ता. ४ संहार. ५ अत्यंत दुर्घट. ६ भूल. ७ टाकणें किंवा धारण करणें. ८ एकदम चमकली. ९ पोंवळ्याप्रमाणें. १० पाचू रत्नाप्रमाणें. ११ रचना.

आश्रमांत स्वयें आला ॥ १७ ॥ रिघोनियां पंचवटीं ॥ सन्मुख सीतेचिया दृष्टी ॥ श्रीराम देखे जगजेठी ॥ ऐसा निकटीं विचर
तु ॥ १८ ॥ श्रीरामापासोनि फडके दुरी ॥ निकट विचरे सीतासुंदरी ॥ सर्वांगें दावोनि साजिरीं ॥ क्षणामाझारीं मोहिली॥१९॥
मृगासी होतां दृष्टभेटी ॥ हर्ष जानकीचे पोटीं ॥ त्याचें लावण्य देखतां दृष्टीं ॥ आल्हाद पोटीं सीतेसी ॥ २० ॥ देखोनि मृ
गाचे अवयव ॥ सीतेसि सुख अभिन्नव ॥ परमसुखें सुखावे जीव ॥ जडला भाव मृगस्वरूपीं ॥२१ ॥ त्याचें पाहावया सर्वरूप ॥
सीतेसि अतिशयें साक्षेप ॥ तंव तो आला अतिसमीप ॥ आपलें स्वरूप दावावया ॥२२ ॥ सीता अंग प्रत्यंग न्याहाळी ॥ जव
ळ येवोनि कुरवाळी ॥ तंव मृदुरोमां तनु कोंवळी ॥ दोहीं करतळी निवाली ॥ २३ ॥ देखोनि मृगशोभा अत्यंत ॥ स्वर्गीं सुरवर
जाले भ्रांत ॥ कोण कोणाचा कोण येथ ॥ महाअद्भुत हा मृग ॥ २४ ॥ देखोनियां मृगाकृती ॥ ऋषीश्वर पडले भ्रांतीं ॥ तटस्थ
ठेली चित्तवृत्ती ॥ अवघे पाहती टकमकां ॥ २५॥ देखोनि मृगाचें दर्शन ॥ मृग आकर्षी सीतानयन ॥ मृग सौंदर्या वेधलें मन॥
लागलें ध्यान मृगाचें ॥ २६ ॥ हर्षें सांगे श्रीरामासी ॥ उल्हासें बोले लक्ष्मणासी ॥ मृगसौंदर्या शोभा कैसी ॥ हेमांगेंसी रत्ना
वळी ॥२७॥ वनीं हिंडती कोट्यानुकोटी ॥ ऐसीया मृगेंसि नव्हे भेटी ॥ मज पाहतां निजदृष्टीं ॥ ऐसा मृग सृष्टीं नसेल॥२८॥
हा नाहीं स्त्रष्ट्यानें स्त्रजिला ॥ नाहीं कर्मजन्य जन्मला ॥ निखळ लावण्याचा वोतिला ॥ दैवें धाडिला मजलागीं ॥ २९ ॥ ऐसें
सीता बोले आपण ॥ श्रीरामा घाली लोटांगण ॥ जें मज अपूर्व मागणें दान ॥ तें आपण मज द्यावें ॥ ३० ॥ तूं तंव उदार चक्र
वर्ती ॥ मी मागतें अतिप्रीती ॥ कृपा करावी श्रीरघुपती ॥ कृपामूर्ती कृपाळुवा ॥ ३१ ॥ ह्मणोनि चरण धरिले लल्लाटीं ॥ अश्रु भरले
नेत्रवाटीं ॥ सलज्ज पाहे गोरटी ॥ श्रीराम दृष्टीं लक्षोनी ॥ ३२ ॥ मृगत्वचा अतिकोंवळी ॥ हेमरत्नें शोभे मुक्तावळी ॥ अयोध्या
प्रवेशनकाळीं ॥ त्याची कांचोळी करीन मी ॥ ३३ ॥ येथोनि अयोध्या प्रवेशावयास ॥ उरली अवधी षण्मास ॥ तरी ते कंचुकी
ची बहुत आस ॥ तुह्मी उदास न व्हावें ॥ ३४ ॥ दिव्यालंकार भूषणें ॥ त्यांहूनि त्वचा शोभायमान ॥ तये पुढें नवरत्नें ॥ खद्यो

१ उडीमारी. २ आश्चर्यकारक. ३ पाही. ४ आनंदीतझाली. ५ सुवर्णाचेंअंग. ६ सर्व. ७ मोत्यांचीपंक्ति. ८ काजवे.

त जाण श्रीरामा ॥ ३५ ॥ मृगाचे हृदयींचें हृद्गत ॥ जाणोनि सीतेचें मनोगत ॥ संतुष्टला श्रीरघुनाथ ॥ कर्तव्यार्थ लक्षोनी॥३६॥
श्रीराम ह्मणे गा सौमित्र ॥ पाहें पा कैसा मृग सुंदर ॥ ठाणमाणें अतिगंभीर ॥ हेमशरीर रत्नाचें ॥ ३७ ॥ ऐसा मृग नंदनव
नीं ॥ पूर्वीं नाहीं देखिला नयनीं ॥ नाहींच चित्ररथवनीं ॥ ऐसा त्रिभुवनीं असेना ॥ ३८ ॥ वन हिंडतां दिग्पुटीं ॥ ऐशा मृगा
सी नाहीं भेटी ॥ लावण्य मृगाची कसवटी ॥ नाहीं दृष्टीं देखिली ॥ ३९ ॥ या मृगत्वचेची कांचोळी ॥ सप्रेमें मागे जनकवा
ळी ॥ अयोध्या प्रवेशाचिये काळीं ॥ स्वयें वेल्हाळी लेऊं पाहे ॥४०॥ जें अपूर्व मजकारणें ॥ प्रथम सीतेचें मागणें ॥ नेदीं ह्म
णतां लाजिरवाणें ॥ मृगमारीन त्वचार्थ ॥ ४१ ॥ सीतेच्या मागण्यासाठीं ॥ मृगवधार्थ श्रीराम उठी ॥ हेमाभरणें धनुष्य मुष्टीं॥
बाण पृष्ठीं तूणीर ॥ ४२ ॥ श्रीरामें सोडोनियां ठाण ॥ धनुष्यीं वाहिलासे गुण ॥ सीतीं लाविलासे बाण ॥ मृग लक्षोनि निघा
ला ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ यावत्पृषतमेकेनसायकेननिहन्म्यहं ॥ हत्वैतच्चर्मआदायशीघ्रमेष्यामिलक्ष्मण ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ल
क्ष्मणा ऐक सावधान ॥ येकें बाणें मृग मारीन ॥ मृगचर्म शोभायमान ॥ सीतेसी देईन सुखार्थ ॥४४॥ मृगचर्म आलिया हाता ॥
परम सुखें सुखावे सीता ॥ ऐकें तिच्या मनोगता ॥ उभय भागता विभागूं ॥४५॥ अर्धचर्माची कंचुकीपूर्ण ॥ अर्धचर्माचें मज आ
सन ॥ करितां अयोध्याप्रवेशन ॥ शोभायमान आह्मां दोघां ॥ ४६ ॥ मृगचर्माचें भूषण ॥ येक कंचुकी येक आसन ॥ ऐसें सीतेचें
भावी मन ॥ पतिवंचनें करूं नये ॥ ४७ ॥ उत्तम अन्न आणि पक्वान्न ॥ वस्त्रें अलंकार आणि भूषण ॥ पतीवीण भोगी आपण ॥
ते स्त्री जाण समवेश्या ॥ ४८ ॥ असो ऐसी सीतेची कथा ॥ लक्ष्मणा सावध ऐक आतां ॥ मृग मारोनि मज नयेतां ॥ तिळ
भर परता होऊं नको ॥ ४९ ॥ मृग मारीन मी निश्चित ॥ जरी मिळाले त्रैलोक्यींचे दैत्य ॥ तरी मी मागें न सरें श्रीरघुनाथ ॥ सं
शय येथें नमानावा ॥ ५० ॥ राक्षसांसी पाडिलें हडदंड ॥ तुवां नसावें असावध ॥ शस्त्रास्त्रीं असावें सन्नद्ध ॥ सीता सावध रक्षा
वी ॥ ५१ ॥ गुज सांगे सौमित्रकानीं ॥ राक्षस मायावी येवोनी ॥ सीता नेतील छळोनी ॥ सावधानीं रक्षावी ॥ ५२ ॥ मृग मारो

१ सुवर्णदेही. २ इंद्राची बाग. ३ चामड्यासाठीं. ४ सोन्याचे दागिने. ५ भिन्नता, फसवणें. ६ वैर. ७ तयार.

नि मी ये जंववरी ॥ तुवा नव्हावें येथोनि दुरी ॥ संकट आलियाही जीवावरी ॥ धीरें निर्धारीं राहावें ॥५३॥ मजविषयीं कांहीं चिंता ॥ तुवां नकरावी गा सर्वथा ॥ सावधान राखावी सीता ॥ मागुती मागुता सांगतु ॥ ५४ ॥ अतिसंकट देखसी दृष्टी ॥ तरी न सांडावी पर्णकुटी ॥ तुझे कानीं सांगेन गुह्य गोष्टी ॥ सीता गोरटी रक्षावी ॥ ५५ ॥ सन्मुख आलिया राक्षसकोडी ॥ अंगाचिया निजप्रौढी ॥ युद्धा ननिघावें तांतडी ॥ सीता रोकडी ते नेतील ॥ ५६ ॥ तुज गोंवोनि संग्रामासी ॥ राक्षस नेतील सीतेसी ॥ झणी सीतेसी विसंबसी ॥ निश्चयेंसी तुज सांगें ॥ ५७॥ तूं चढतां संग्रामदृष्टीं ॥ मुख्य जानकी नाठवे पोटीं ॥ मग येकली देखोनि पर्णकुटीं ॥ राक्षस कपटी हरतील ॥ ५८ ॥ म्यां सांगितल्या ज्या ज्या युक्ती ॥ त्या सुदृढ धराव्या चित्तीं ॥ नानापरीच्या उपपत्तीं ॥ सीता सती रक्षावी ॥ ५९ ॥ ऐसें सौमित्रा सांगोन ॥ वेगें निघे मृग लक्षून ॥ सवेंचि परतोन येऊन ॥ सांगे पुन्हा सीता रक्षावी ॥ ६० ॥ वारंवार करोनि नेम ॥ मृगवधार्थी निघे राम ॥ धनुष्यबाणाचा आक्रम ॥ अतिसंभ्रम तद्वधीं ॥ ६१ ॥ श्रीरामाचे धनुष्य मुष्टीं ॥ मृग फडके चकितदृष्टी ॥ सांडोनियां पंचवटी ॥ उठाउठी पळतसे ॥ ६२ ॥ शूर्पनखी नासिक छेदन ॥ तेथें मृगाचें आगमन ॥ येतां देखोनि श्रीरघुनंदन ॥ सवेग गमन तेणें केलें ॥ ६३ ॥ राम देखोनियां दुरी ॥ मृग चाटी पाठीवरी ॥ तया स्थळा नांव चाटोरी ॥ गंगातीरीं अद्यापि ॥ ६४ ॥ श्रीराममुखचंद्र न्याहारी ॥ तया स्थळा नांव चांदोरी ॥ श्रीराम न्यावा बहुत दुरी ॥ रिंधावा करी मृगवेषें ॥ ६५ ॥ काहाडोनि न्यावा रघुवीर ॥ मृग फडकला मध्यमेश्वर ॥ दावंळ दावोनि श्रीरामचंद्र ॥ मृग पुढारां चालिला ॥ ६६ ॥ दुरी अंतरावया पंचवटी ॥ मृग पळाला गंगातटीं ॥ श्रीराम धांवे पाठोपाठीं ॥ धनुष्य मुष्टीं सजोनी ॥ ६७ ॥ कोठें देखतु दृष्टीं ॥ कोठें पाहतां नदिसे सृष्टीं ॥ श्रीराम मृगाची नसांडी पाठी ॥ दृढ बाणाटी सजोनी ॥ ६८ ॥ कोठें दिसे कोठें नदिसे ॥ कोठें उडे मृगविन्यांसें ॥ श्रीराम धांवे अतिआवेशें ॥ बाण सपिच्छें विंधावया ॥ ६९ ॥ देखोनि श्रीरामाचा बाण ॥ मृग वेगें सोडी ठिकाण ॥ त्या त्या ठाया नांव ठाण ॥ सावधान अवधारा ॥ ७० ॥ प्रथम कुंकुमठाण ॥ मातुळ

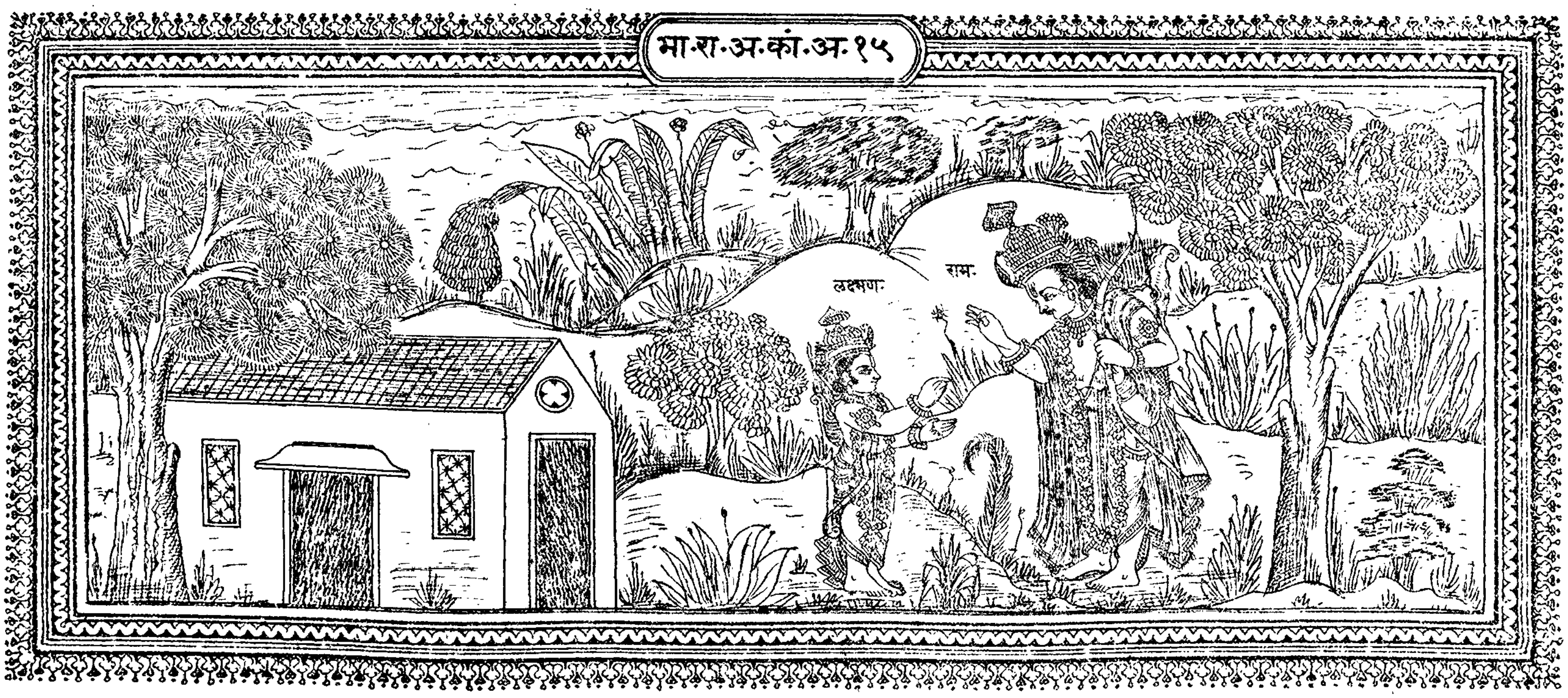
१ त्वरित. २ युद्धास. ३ उपेक्षिसी. ४ योगानें, विचारानें. ५ उत्सुक. ६ पाही. ७ वनांत शिरणें. ८ हरिणश्रेष्ठ. ९ डावाभाग. १० गतिविगती, हावभाव.

ठाण नागुमठाण ॥ बादाठाण पांचवें भामाठाण ॥ मृग ठिकाण सोडितु ॥ ७१ ॥ मृगपाद छेदी श्रीरामरावो ॥ तो छिन्नपाद देहगांवो ॥ नेऊर विंधोनि पाडिला पाहावो ॥ तो नेऊरगांवो तेथें कीं ॥ ७२ ॥ भाळ भेदलें जिव्हारीं ॥ तो भालगांव गंगातीरीं ॥ लक्ष्मणा धांव झडकरी ॥ गिरागजरीं मृग पडिला ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सप्राप्तकालमाज्ञायचकारसुमहास्वनं ॥ सदृशंराघवस्येवहासीतेलक्ष्मणेतिच ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ करोनि सप्तताळ उड्डाण ॥ मारीची सांडी निजप्राण ॥ पाव लक्ष्मण ह्मणोनी ॥ ७४ ॥ मारीची महामायिकरू ॥ श्रीराम स्वरासारिखा स्वरू ॥ करोनि आक्रंदे दुस्तरू ॥ दीनउत्तरू तें ऐका ॥ ७५ ॥ लक्ष्मणा वेगीं धांवपाव ॥ मिळोनि राक्षस समुदाव ॥ रणनिरोधें निरोधिलें पहाहो ॥ महाबाहो धांव वेगीं ॥ ७६ ॥ तूं तंव माझा निजसखा ॥ रणभूमीचा पाठिराखा ॥ राक्षसीं मारिलें मारिलें देखा ॥ रणमोचका पाव वेगीं ॥ ७७ ॥ ऐसिया युक्ती आक्रंदोनै ॥ मृगरूपाचा त्याग करोन ॥ मारीची राक्षस होतां जाण ॥ घेतला प्राण श्रीरामबाणें ॥ ७८ ॥ मृगदेह राक्षसदेहो ॥ स्थूळ लिंग कारणदेहो ॥ श्रीरामें छेदोनि निःसंदेहो ॥ मारिला पाहा मारीची ॥ ७९ ॥ मरणें मारिलें जन्मासहित ॥ देह विदेही केला घात ॥ माया मारोनियां समस्त ॥ बाणें अत्यंत सुखी केला ॥ ८० ॥ श्रीरामाचा निजबाण ॥ ज्यासि लागे तो सभाग्यपूर्ण ॥ बाण नव्हे हा आनंदघन ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ८१ ॥ स्थूळदेहातें छेदित ॥ ते योद्धे देखिले बहुत ॥ परी जिवीं जीवपणा करी घात ॥ श्रीरघुनाथ निजयोद्धा ॥ ८२ ॥ छेदोनियां भयाभय शोक ॥ छेदोनियां द्वंद्वदुःख ॥ श्रीरामें दिधलें महासुख ॥ सुखाचें सुख श्रीराम ॥ ८३ ॥ मारीचीनें नेम केला देख ॥ श्रीरामबाणें पावेन सुख ॥ तें रामें दिधलें आवश्यक ॥ शत्रु सेवक समपदीं ॥ ८४ ॥ जें सुख भोगिती सनकादिक ॥ तेंचि सुख मारीचीस दे आवश्यक ॥ बाप कृपाळु रघुकुळटिळक ॥ सुखदायक संग्रामीं ॥ ८५ ॥ यापरी श्रीराम आपण ॥ मारीची मारिला विंधोनि बाण ॥ धांव पाव गा लक्ष्मण ॥ रघुनंदन साशंके ॥ ८६ ॥ मारीच आक्रंदाची हाक ॥ दुमदुमिले तिन्ही लोक ॥ हें सौमित्र ऐकोनि देख ॥

१ मोठामायीक. २ लढायांत संरक्षण करणाऱ्या. ३ ओरडोन. ४ समानता.

येईल आवश्यक धांवण्या ॥ ८७ ॥ धांवण्या आलिया लक्ष्मण ॥ अनर्थ होईल दारुण ॥ मागें येवोनि रावण ॥ सीताहरण करील ॥८८॥ जरी लक्ष्मण नयेईल तत्वतां॥तरी त्यासी राहूं नदेईल सीता ॥ बोल बोलेल उत्पातता ॥ अतित्रासता धाडील॥८९॥ हा तंव मायावी मृग पूर्ण ॥ अलक्ष योजिलें विंदांन ॥ धांवण्या आणोनि लक्ष्मण ॥ सीताहरण साधावें ॥ ९० ॥ ऐसें राक्षसी मायामत्त ॥ आपण जाणोनि समस्त ॥ विलंब करों नये येथ ॥ त्वरित रघुनाथ रिघों पाहे ॥९१॥ जंव आला नाहीं लक्ष्मण ॥ तंव तेथें जावें आपण ॥ विलंब करितांचि जाण ॥ सीता रावण हरील ॥ ९२ ॥ लक्ष्मण धांवण्या नये उठाउठी ॥ तंव ठाकावी पंचवटी ॥ ऐसें विचारोनि पोटीं ॥ मग जगजेठी रिघों पाहे ॥ ९३ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामें मारीची मारीला पूर्ण ॥ धांवण्या धांवेल लक्ष्मण ॥ कथाविंदांन अवधारा ॥ ९४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांमारीचकपटमृगवधोनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ भयंकर. २ कर्म; युक्ति. ३ जावें. ४ चमत्कार.

॥ श्रीरामकृष्णायनमः ॥ ॥ श्रीरामस्वरासमान ॥ मारीचानें केलें आक्रंदन ॥ ऐकोनि सीता करी रुदन ॥ श्रीराम आपण सांपडला ॥ १ ॥ राम रणरंग धीर संपूर्ण ॥ परो विकट युद्ध दिसे दारुण ॥ तरी तो आक्रंदे दीनवदन ॥ पाव लक्ष्मणा ह्मणोनि॥२॥ श्रीरामाचें आक्रंदन ॥ ऐकोनियां दीनवदन ॥ उगाचि राहिला लक्ष्मण ॥ याचें कां मन द्रवेना ॥ ३ ॥ श्लोक ॥ आर्तस्वरंतुतं भर्तुर्विज्ञायसदृशंवने ॥ उवाचलक्ष्मणंसीतागच्छजानीहिराघवं ॥ १ ॥ सखायंभ्रातरंज्येष्ठरामंपंथानमागतं ॥ आक्रंदमानंतुवनेभ्रातरंत्रातुमर्हसि ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सीता ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ आजि कां निष्ठुर जालासी ॥ राक्षसीं रोधिलें रामासी ॥ तूं कां न धांवसी धांवण्या ॥ ४ ॥ तूं जिवलग बंधु सखा ॥ रणांगणींचा पाठिराखा ॥ ऐकोनि श्रीरामाच्या हाका ॥ धांवण्या तूं कां न धांवसी ॥ ५ ॥ जैसा व्याधिग्रस्त केसरी ॥ वनीं वेढिजे वानरीं ॥ श्रीराम तैसा वनांतरीं ॥ निशाचरीं वेढिला ॥ ६ ॥ श्रीराम रणरंगधीर पूर्ण ॥ तोही आक्रंदे आला शरण ॥ शरणागताचें रक्षण ॥ केंवि आपण न करिसी ॥ ७ ॥ ऐसें बोलोनियां सीता लक्ष्मणचरणीं ठेवी माथा ॥ श्रीराम पावला अतिआकांता ॥ धांवणें तत्वतां करीं वेगीं ॥ ८ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ सौमित्र घाली लोटांगण ॥ ऐक माते सावधान ॥ रघुनंदन निजमहिमा ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ देविदेवमनुष्येपुगंधर्वेषुपतत्रिषु ॥ राक्षसेषुपिशाचेषुकिन्नरेषुमृगेषुच॥३॥ अशक्यस्तववैदेहिभर्ताजेतुंनसंशयः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सुरासुर नर किन्नर ॥ दानव मानव निशाचर ॥ यक्ष राक्षस विद्याधर ॥ पळती सत्वर श्रीरामबाणें ॥ १० ॥ पिशाच्च गुह्यक गंधर्ववीर ॥ त्रैलोक्यींचे निधडे शूर ॥ पक्षी पन्नगविखार ॥ पळती सत्वर श्रीरामबाणें ॥ ११ ॥ विरिंच्यादि सुरेश्वर ॥ कांपती देखोनि श्रीरामशर ॥ पिनाकपाणी श्रीशंकर ॥ तोही श्रीरामासमोर होऊं नशके ॥ १२ ॥ देखोनि श्रीरामाचा बाण ॥ शंकर घाली लोटांगण ॥ त्या श्रीरामासी मारील कोण ॥ व्यर्थ रुदन कां करिसी ॥१३॥ तुज देखतां त्रिशिराखर ॥ मारिले चवदासहस्त्र निशाचर ॥ त्या श्रीरामासी मृग किंकर ॥ केंवि साचार मारिजे ॥ १४ ॥ श्रीरामबाणाच्या निजनेटें ॥ मेरु मांदार पर्वतकुटें ॥ कळिकाळाचें पोट फाटे ॥ घायें

१ म्लानमुख. २ वेढिलें. ३ सिंह. ४ राक्षसीं. ५ महासंकट. ६ निर्भय. ७ सर्प. ८ ब्रह्मदेवादि. ९ त्रिशूलधारी. १० पर्वतांचीं शिखरें.

उंतटे ब्रह्मांड ॥ १५ ॥ ऐसिया श्रीरामासि देख ॥ केंवि मारूं शकेल रंक ॥ त्यापुढें पळती ब्रह्मादिक ॥ वृथा दुःख कां करिसी
॥ १६ ॥ श्रीराम वध्य नव्हे कोणासी ॥ श्रीराम वधील सर्वांसी ॥ तूं कां रडसी आक्रंदेंसी ॥ मृत्यु श्रीरामासी असेना ॥१७॥ व
सिष्ठें सांगितलें निजवर्म ॥ अजरामर श्रीराम परब्रह्म ॥ हें नाठविसी तूं मूर्ख परम ॥ रुदनधर्म तो मिथ्या ॥ १८॥ लक्ष्मणा धां
वधांव सत्वर ॥ हा तंव नव्हे श्रीरामस्वर ॥ राक्षस वदती मावकेंर ॥ तें तूं साचार मानिसी ॥ १९ ॥ ऐक आतां माझें उत्तर ॥ मृ
ग मारोनियां सत्वर ॥ आतांचि येईल तुझा भर्तार ॥ धरीं धीर जानकिये ॥ २० ॥ राक्षसांचिये छळणवचनीं ॥ तुज येकलें सां
डोनि वनीं ॥ नवचें श्रीराम धांवणीं ॥ सत्य वाणीं हे माझी ॥ २१ ॥ श्रीराम सांगे वारंवार ॥ जीवावरी आलिया दुर्धर ॥ तरी न
सांडावी सीता सुंदर ॥ तुज समोर नेमिलें ॥२२॥ माझेविसीं कांहीं चिंता ॥ लक्ष्मणा तुह्मीं नकरावी सर्वथा ॥ श्रीराम बोलिला
तुज देखतां ॥ अतिसावंचित्ता रक्षावी ॥ २३ ॥ पुनःपुन्हा सांगे कानीं ॥ राक्षस मायावी ये वनीं ॥ सीता नेतील छळोनी ॥ सा
वधानीं राखावी ॥ २४ ॥ छळावया वनांतरीं ॥ जाली शूर्पनखी अतिसुंदरी ॥ राक्षस येतील तैसियेपरी ॥ सीता तिळभरी न
विसंबें ॥ २५ ॥ श्रीरामाची शिकवण ऐसी ॥ आणीक मी केंवि करूं तुझ्या बोलासी ॥ तुज सांडोनि वनवासीं ॥ रामापासीं नव
चेंमी ॥ २६ ॥ उल्लंघोनि श्रीरामवचन ॥ तुझेंनि बोलें जातां आपण ॥ राक्षसीं केलिया तुझें हरण ॥ रोकडें मरण मज आलें ॥
॥ २७ ॥ ॥ श्लोक ॥ आत्मबुद्धिर्हितार्थायगुरुबुद्धिर्विशेषतः ॥ परबुद्धिर्विनाशायस्त्रीबुद्धिःप्रलयंगता ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ निजा
त्मबुद्धी ते हितासी ॥ सद्गुरुबुद्धिसुखैकराशी ॥ परबुद्धि ते विनाशासी ॥ मूळ प्रळयासी स्त्रीबुद्धी ॥२८॥ ऐकतां स्त्रीवचन जमद
ग्नी ॥ तो निमाला ततक्षणीं ॥ रेणुका घायवटें पडे धरणीं ॥ क्षेत्री रणीं निर्दाळिले ॥ २९ ॥ तीन सप्तकें वधिले क्षेत्री ॥ रुधिरंपूर
वाहे धरित्रीं ॥ स्त्रीवाक्याची हे थोरी ॥ जे चराचरीं आकांतु ॥ ३० ॥ ऐसी स्त्रीवाक्याची परी ॥ हितोपदेशीं अनर्थकरी ॥ तुज सां
डोनि गुंफे बाहेरीं ॥ तिळभरी दुरीं मी नवचें ॥ ३१ ॥ अतिकाठिण माझा भावो ॥ मज नाहीं श्रीरामस्नेहो ॥ तुज येकलें सां

१ एकदम भेद पावेल. २ मायीक. ३ सत्य. ४ तत्परतेनें. ५ मरण पावला. ६ रक्ताचा प्रवाह.

डोनि पाहाहो ॥ श्रीरामाकडे नवचें मी ॥ ३२ ॥ मज काढावया गुंफेबाहेरीं ॥ धांव धांव ह्मणिजे निशाचरीं ॥ ऐसी मायीक हाक
मारी ॥ तुजहूनि दूरीं मी नवचें ॥ ३३ ॥ ऐसें बोलतां लक्ष्मणा ॥ सीते कोप आला चौगुणा ॥ सांडोनि मर्यादेची गणना ॥ कठि
णवचना अनुवादे ॥३४॥ ॥ श्लोक ॥ नैवचित्रंसपत्नेषुपापंलक्ष्मणयद्भवेत् ॥ त्वद्विधेषुनृशंसेषुनित्यंप्रछन्नचारिषु ॥ ६ ॥ ॥टीका॥
प्रत्यक्ष श्रीरामाची हाक ॥ ते ह्मणसी तं माईक ॥ माझेठायीं तुझा अभिलाष ॥ पापी निंटंक तूं येक ॥ ३५ ॥ माझा अभिलाष
धरोनि मनीं ॥ वनासि आलासि सेवक होऊनी ॥ श्रीराम राक्षसीं वधिल्या वनीं ॥ मज निजपत्नी करूं पाहसी ॥ ३६ ॥ साप
त्नांची हेचि बुद्धी ॥ बंधूसि बंधु छळोनि वधी ॥ त्याची भोगावी भोगसंमृद्धी ॥ हे दुष्टबुद्धी तुजपासीं ॥३७॥ संवचोरांचे साजणें ॥
तैसी सेवा केली लक्ष्मणें ॥ नानायुक्ती श्रीराम मारवणें ॥ मज आपण भोगावया ॥ ३८ ॥ श्रीरामसेवा केली प्रबळ ॥ त्या सेवे
चें हेंचि फळ ॥ पत्नी करावी जनकबाळ ॥ सेवा सफळ हे तुझी ॥ ३९ ॥ परदारांकामिक दुष्ट ॥ सेवा करोनि अतिशठ ॥ आजि
कळला भाव स्पष्ट ॥ महानष्ट तूं पापी ॥ ४० ॥ श्रीराम संनिध देखोनी ॥ ह्मणसी जानकी माझी जननी ॥ श्रीराम वधिलिया व
नीं ॥ सीता पत्नी करूं पाहसी ॥ ४१ ॥ मी तंव श्रीरामाचें रंक ॥ परपुरुषाचें नशिवें अंक ॥ जळो तुझें काळें मुख ॥ माझा अभि
लाष करूं पाहसी ॥ ४२ ॥ तूं तंव माझा अभिलाषी ॥ मज पासोनि दुरी नवचसी ॥ मीच जाईन श्रीरामापासीं ॥ काय त्यासी व
र्तलें ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अश्रुपूर्णमुखीसीतातथोक्तापुनरब्रवीत् ॥ गोदावरींप्रवेक्ष्यामिहीनारामेण लक्ष्मण ॥ ७ ॥ पिबामि
वाविषंतीक्ष्णंप्रवेक्ष्यामिहुताशनं ॥ नत्वहंराघवादन्यंकदापिपुरुषंस्पृष्टशे ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणा ऐकें सावधान ॥ श्रीरा
मावेगळी मी आपण ॥ होईन गंगेमाजी मग्न ॥ कीं हुताशन प्रवेशें ॥ ४४ ॥ किंवा करीन विषभक्षण ॥ अथवा पर्वतंपतन ॥
अथवा वृक्षाग्रीं वेंघोन ॥ देईन प्राण अधःपतनें ॥ ४५ ॥ परी तुजसीं अंगसंग ॥ नाहीं करणें विषयभोग ॥ बोलणें हेंचि माझें
निर्व्यंग ॥ तूं निःसंग विषयार्थी ॥ ४६ ॥ श्रीरामावेगळें आणिकातें ॥ नाहीं स्पर्श या नेमातें ॥ ऐसें जाणोनि निश्चितें ॥ निघे

१ बोले. २ कामेच्छा. ३ पूर्ण. ४ वैभव. ५ विश्वास घातक्याचें. ६ सेवा. ७ परस्त्रीअभिलाष करणारा. ८ अत्यंत कपटी. ९ मांडो. १० कड्यावरून उडी. ११ दृढ.

शुद्धीतें श्रीरामा ॥ ४७ ॥ ऐकोनि सीतेची दुष्ट वाणी ॥ सौमित्र बोटें घाली कानीं ॥ श्रीरामनाम स्वयें स्मरोनी ॥ अतिउद्विग्नमनीं संतप्त ॥ ४८ ॥ जानकीचे वर्मीं वाग्बाण ॥ साहों नशकेचि लक्ष्मण ॥ दृढ खोंचलें अंतःकरण ॥ वचनें प्राण सोडूं पाहें ॥४९॥ ऐसें बोलोनि अतिकठिण ॥ सीता आक्रोशें करी रुदन ॥ तें देखोनि लक्ष्मण ॥ बोले दारुण क्षोभोनी ॥ ५० ॥ ॥ श्लोक ॥ स्वभावोयंहिनारीणांत्रिषुलोकेषुकथ्यते ॥ विमुक्तधर्माश्र्चपलास्तीक्ष्णाभेदकरास्त्रियः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ स्त्रीस्वभाव दुष्ट अद्भुत ॥ जे नवमास वाहे उदरांत ॥ जे सोसी सदा नरकमूत ॥ त्या मातेसी सुत पारखा करी ॥ ५१ ॥ बंधु बंधुसीं वैराकार ॥ वाढवा वया मुख्य साचार ॥ स्त्रीसंगाचा बडिवार ॥ वेगळाचार सुहृदांसी ॥ ५२ ॥ मी बोलें नित्यनित्य निष्पाप ॥ तें त्वां छळोनि श्रीरामप्रताप ॥ मजवरी घालिसी अभिशाप ॥ हें महापाप जानकिये ॥ ५३ ॥ सांडोनि मर्यादाधर्मार्गळा ॥ स्त्रिया होती उत्संखळा ॥ तें म्यां आजि देखिलें डोळां ॥ जनकबाळा अभिशापें ॥ ५४ ॥ मज तुज साक्ष येथें ॥ ऐकताती समस्त भूतें ॥ उल्लंघावया श्रीरामआज्ञेतें ॥ अभिशापातें मज छळिलें ॥ ५५ ॥ तुज सांडोनि वनांतरीं ॥ तिळभरी म्यां न व्हावें दूरीं ॥ हे श्रीरामआज्ञा वंदिता शिरीं ॥ नानापरी त्वां छळिलें ॥ ५६ ॥ त्वां मज घातला अभिशाप ॥ तुझें तुज फळेल पाप ॥ श्रीराम न भेटे सद्रूप ॥ भोगिसी संताप षण्मास ॥ ५७ ॥ तूं जननी मी अपत्य ॥ हा तंव माझा दृढ भावार्थ ॥ तुझा तुज फळेल वचनार्थ ॥ अतिअनर्थ पावसी ॥ ५८ ॥ मी अपत्य तूं जननी ॥ हा सद्भाव माझें मनीं ॥ तरी राम भेटे मृग वधोनी ॥ द्वंद्वबंधनीं निर्मुक्त ॥५९॥ श्रीरामआज्ञेचें रक्षण ॥ तुजपासीं होतों जाण ॥ म्यां केलिया वनाभिगमन ॥ राक्षसहरण तुज करिती ॥ ६० ॥ पुढें श्रीरामाची दृष्टादृष्टी ॥ सहसा तुजसीं न होईल भेटी ॥ सोशिल्या विघ्नांचिया कोटी ॥ श्रीराम दृष्टीं देखसी ॥६१॥ तुज सांडोनि निर्वेधन ॥ माझेंनि न करवेचि गमन ॥ माझें निजसत्व संपूर्ण ॥ संरक्षण तुज असो ॥६२॥ तूं न मानिसी माझा भावो ॥ मज पुसेल श्रीरामरावो ॥ त्यालागिं रक्षण निर्वाहो ॥ करोनि पाहो मी जातों ॥ ६३ ॥ श्रीरामाचा निजसखा ॥ निर्विकल्प शुद्ध नेटका ॥ तरी हे माझी मर्यादा रे

१ चौकशी करतां. २ संतप्त होऊन. ३ परकी, वैरी. ४ मित्रांमध्यें. ५ मर्यादा धर्मरूप विडी बंधन. ६ आनिवार. ७ सुखदुःखादि विकार रहीत. ८ अरक्षित.

खा ॥ ब्रह्मादिकां अनुल्लंघ्य ॥६४॥ माझे मर्यादेची रेखा ॥ ब्रह्मादिकां अनुल्लंघ्य देखा ॥ तेथें राक्षसें पैं रंका ॥ केंवि आवांको करवेल ॥६५॥ राक्षसां नकरवे हरण ॥ तैसें ठेविलें निजरक्षण ॥ तुवां पाळावें येवढें वचन ॥ रेखा उल्लंघन न करावें ॥६६॥ योगी संन्यासी तापसवेषी ॥ भिक्षेसि येतील आश्रमासी ॥ तूं विश्वासूं नको तयांसी ॥ मर्यादेसी नुलंघीं ॥ ६७ ॥ उल्लंघोनियां रेखेसी ॥ जरी तूं भिक्षा देऊं जासी ॥ तरी तूं राक्षसीं हरीजेसी ॥ दुःखी होसी जानकिये ॥ ६८ ॥ ऐसें सांगोनि लक्ष्मण ॥ करावया श्रीरामगवेषण ॥ सवेग निघाला आपण ॥ धनुष्यबाण सज्जोनी ॥ ६९ ॥ देव वांछिती राज्यवैभव ॥ पितृवाक्यें त्यजोनि सर्व ॥ चरण चाली श्रीराघव ॥ आला स्वयमेव वनवासा ॥७०॥ सीताप्रियेचें प्रियवचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ मायामृगीं करी धावन॥ तेश्रीचरण वंदी सौमित्र ॥७१॥ ध्वजवज्रांकुश रेखा ॥ श्रीरामपदें पाहत देखा ॥ चालिला लक्ष्मण निजसखा ॥ स्वानंदें देखा डुल्लत ॥७२॥ श्रीराम पदीं प्रेमपूर्ण ॥ पदोपदीं लोटांगण ॥ श्रीरामचरण लागल्या जाण ॥ धन्य प्राण पैं माझा ॥ ७३ ॥ श्रीरामचरण लागल्या जाण ॥ तृण पर्ण मृत्तिका पाषाण ॥ मस्तकीं वंदी तो रजःकण ॥ धन्य चरण रामाचे ॥ ७४ ॥ श्रीरामपदें देखतां दृष्टीं ॥ सौमित्रासी आनंदकोटी ॥ गात नाचत चालतां दृष्टीं ॥ तंव श्रीरामजगजेठी देखिला ॥ ७५ ॥ मृग मारोनि गंगातटीं ॥ अश्वत्थतरूच्या तळवटीं ॥ स्वस्थ बैसला श्रीराम जगजेठी ॥ तंव देखिला दृष्टीं सौमित्रें ॥ ७६ ॥ कुमित्रें गेल्या कल्पकोटी ॥ श्रीरामासीं नव्हेचि भेटी ॥ तो सौमित्रें देखिला दृष्टीं ॥ स्वानंदपुष्टी सदोदित ॥ ७७ ॥ नाहीं श्रीरामीं युद्ध कंदन ॥ नाहीं राक्षस ना बंधन ॥ नित्यमुक्त श्रीरघुनंदन ॥ सुखसंपन्न देखिला ॥७८॥ लक्ष्मणा धांव धांव सत्वर ॥ हें तंव मायीक उत्तर ॥ सौमित्रें जाणोनि सत्वर ॥ श्रीरघुवीर वंदिला ॥ ७९ ॥ दोघां जाली दृष्टादृष्टी ॥ आनंदें वोसंडली सृष्टी ॥ चरण वंदोनियां ललाटीं ॥ पडली मिठी आलिंगनीं ॥ ८० ॥ दोनी दीप एक होती ॥ दोहींची मिळोनि येकदीप्ती ॥ श्रीरामसौमित्र तैसिया रितीं ॥ क्षेम देती येकत्वें ॥ ८१ ॥ समुद्रीं निघतांचि लवणं ॥ स्वयें समुद्र होय आपण ॥ तेंवि श्रीरामलक्ष्मण ॥ जाले पारि

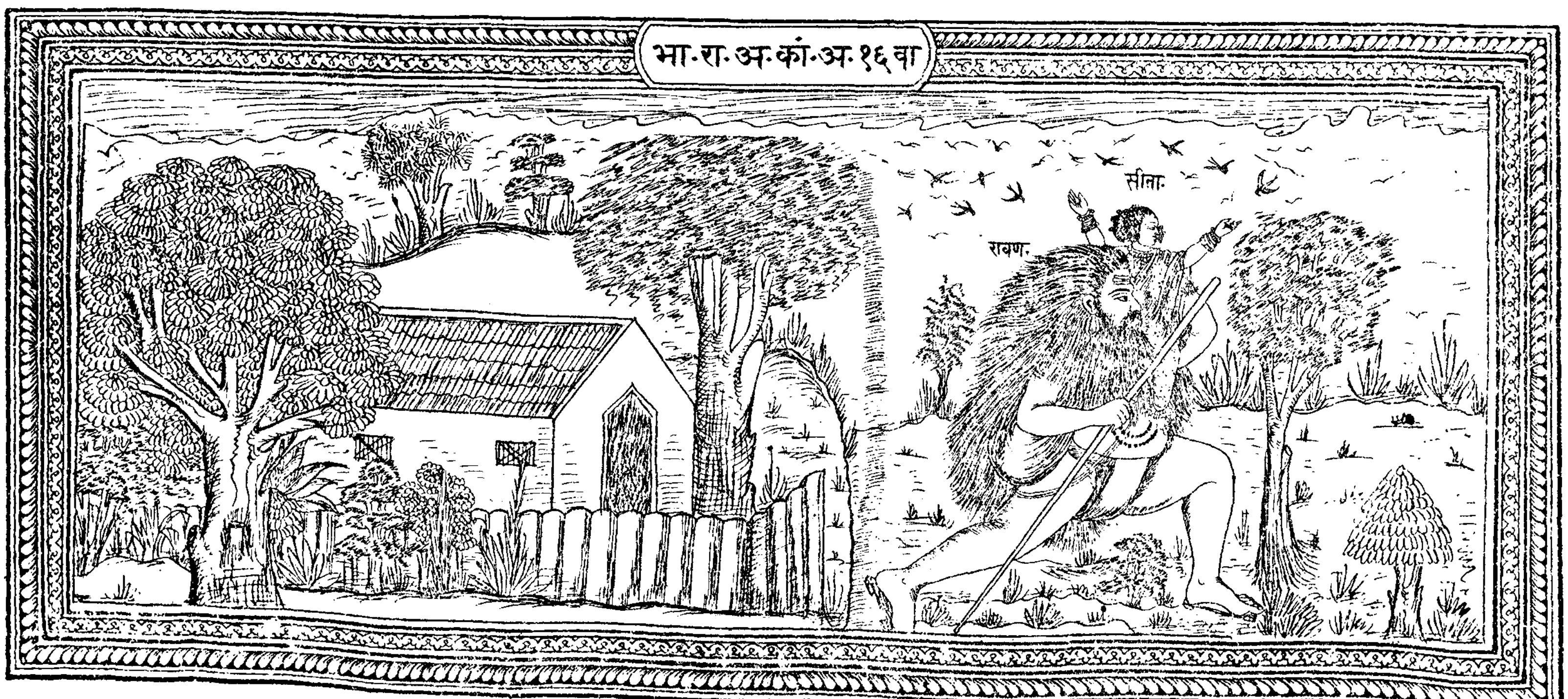
१ धैर्य. २ शोध. ३ पिंपळाच्या झाडाखालीं. ४ कोट्यावधी कल्प (वर्षे) ५ आनंदरूप. ६ भरून गेली. ७ मीठ.

पूर्ण पूर्णत्वें ॥ ८२ ॥ श्रीरामा नाठवे रामपण ॥ येरा नाठवे भक्तपण ॥ खुंटलें बोल तुटलें मौन ॥ आनंदीं मग्न सदोदित ॥ ८३ ॥ सीतें छळिलें अभिशापपुटीं ॥ ते नाठवे लक्ष्मणा गोष्टी ॥ आणि ठाकोनी जावें पंचवटीं ॥ हेंही रामापोटीं नाठवे ॥८४॥ ऐसे स्वानंदाचे पोटीं ॥ दोघां पडली येक गांठी ॥ पुढें संरक्षावया सृष्टी ॥ सुटली मिठी प्रेमाची ॥८५॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ येकली सांडोनि सीतेसी ॥ तूं कां येथें धांवलासी ॥ तें मजपासीं सांगावें ॥ ८६ ॥ ॥श्लोक॥ ततोलक्ष्मणमायातंददर्शविगतप्रभं ॥ विषण्णः सविषण्णेनदूःखितोदुःखभागना ॥१०॥ ॥टीका॥ पुसतां सीतेचें रक्षण ॥ निवांत जाला लक्षुमण ॥ दुःखें दुःखी अतिदारुण ॥ अश्रुपूर्ण मुख दिसे ॥ ८७ ॥ पुसों जातां सीतेची गोष्टी ॥ लक्ष्मणासी दुःखकोटी ॥ देखोनियां मुख सन्निधीं ॥ श्रीरामपोटीं धाकिंनला ॥८८॥ स्वयें सीतेनें सौमित्रासी ॥ दुष्ट दुरोक्ती संतापासी ॥ धांवण्या धाडिला मजपासीं ॥ अतिदुःखेंसी दुःखित ॥ ८९ ॥ सौमित्र नुलंघी माझे वचना ॥ परी वर्मस्पर्शोची संज्ञा ॥ सीतेनें करविली अवज्ञा ॥ श्रीरामसर्वज्ञा कळों सरलें ॥९०॥ स्त्रीवाक्याचे दारुण बाण ॥ हृदईं खोंचले संपूर्ण ॥ तेणें अतिदुःखी लक्ष्मण ॥ आला धांवोनि मजपासीं ॥९१॥ सीता सांडोनि कां आलासी ॥ ऐसें पुसतां श्रीरामेंसी ॥ लक्ष्मण लागला पायांसी ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदत ॥९२॥ आलिया विघ्नांच्या कोटी ॥ मी न सांडितों पंचवटी ॥ परी सीता अभिशापगोष्टी ॥ ऐकून उठाउठीं मी पळालों ॥९३॥ ऐसें बोलतां दारुण ॥ जेणें तत्काळ ये मरण ॥ करितां तुझें नामस्मरण ॥ माझे प्राण वांचले ॥९४॥ जरी न करितों नामस्मरण ॥ तरी तत्काळ मज येतें मरण ॥ देखोनियां तुझे चरण ॥ समाधान पावलों ॥९५॥ जानकी अनुवादकथन ॥ ऐकें स्वामी सावधान ॥ जे जे विंधिले वाग्बाण ॥ ते ते प्रकरणीं अवधारीं ॥ ९६ ॥ लक्ष्मणा धांवधांव गर्जोन ॥ मायामारीची आक्रंदन ॥ ऐकोनि सीता करी रुदन ॥ युद्धबंधन श्रीरामा ॥ ९७ ॥ जानकी ह्मणे धांव सत्वर ॥ राक्षसीं वेढिला रघुवीर ॥ त्याचा करीं रणोद्धार ॥ तूं सहोदर पाठिराखा ॥ ९८ ॥ म्यां दिधलें प्रतिवचन ॥ राक्षस बापुडे मशक कोण ॥ त्यासी नाटोपे रघुनंदन ॥ ऐकें महिमान रामाचें ॥ ९९ ॥ मिळाल्या दैत्यदानवांच्या थाटी ॥ आलिया राक्षस कोट्यानुकोटी ॥ ॥ ३ ॥

१ उद्विग्न, नत. २ हृदयविदारण करणारी. ३ भाषण, चिन्ह. ४ भाषण प्रसंग. ५ बंधु. ६ माशी. ७ समुदाय.

श्रीराम नाटोपे जगजेठी ॥ नळी निवटी बाणें येकें ॥ १०० ॥ सीता नमानी तुझा प्रताप ॥ अतिआक्रंदें करी संताप ॥ धांवण्या धांव सक्रप ॥ राम सद्रूप पाहत दृष्टीं ॥ १ ॥ श्रीराम आज्ञा माझे शिरीं ॥ ते तुजपासोनि तिळभरी ॥ परता नव्हें धांवण्या बाहेरीं ॥ निजनिर्धारीं बोलिलों ॥ २ ॥ तुज सांडोनि एकली नारी ॥ मज जातां धांवण्यावारी ॥ तुज हरिल्या निशाचरीं ॥ तिघांचे शिरीं दुर्नाम ॥ ३ ॥ श्रीराम सांगे आळवूनी ॥ सीता राखावी सावधानीं ॥ तो मी धांवण्या नधावें वनीं ॥ तुजपासोनी दुरी नवचें ॥ ४ ॥ ऐसी ऐकोनि माझी वाणी ॥ सीता क्षोभली शतगुणीं ॥ पूर्वमर्यादा सांडोनी ॥ वर्मी खोंचोनि अनुवादे ॥ ५ ॥ श्रीराम धांवण्या नधांवोनी ॥ दुरी नव्हसी मजपासोनी ॥ राम राक्षसीं वधिल्या वनीं ॥ मज निजपत्नी करूं पाहसी ॥ ६ ॥ माझा अभिलाष धरोनि मनीं ॥ सेवा करिसी संवचोरपणीं ॥ श्रीराम राक्षसीं वधिल्या वनीं ॥ मज निजपत्नी करूं पाहसी ॥ ७ ॥ परदारिया अतिलंपटा ॥ सेवक वर्गामाजी महानष्टा ॥ मुख नदावीं मज पापिष्टा ॥ दुष्टा भ्रष्टा चांडाळा ॥ ८ ॥ होवोनि श्रीरामाचा संवता ॥ वना आलासी मज भोंवता ॥ येणें वाक्यें सांडोनि सीता ॥ आलों रघुनाथा तुजपासीं ॥ ९ ॥ महामारक जें जें विख ॥ तें मज घेतां निजपीयूष ॥ सीतावाक्याचें असुख ॥ परम दुःख श्रीरामा ॥ ११० ॥ पित्यानें गांजिल्या शांतवी माता ॥ मातेनें गांजिल्या शांतवी पिता ॥ येणेंचि भावें श्रीरघुनाथा ॥ आलों तत्वतां मी तुजपासीं ॥ ११ ॥ ऐकोनि सौमित्राचें वचन ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ तेणें जालें समाधान ॥ सुखसंपन्नता तेणें दोघां ॥ १२ ॥ साकर विरोनि होय जीवन ॥ जीवना आलें गोडपण ॥ तेंवि दोघे रामलक्ष्मण ॥ सुखसंपन्न येरयेरां ॥ १३ ॥ लोह परिसासि पडतां गांठी ॥ तत्काळ काळिमेसी होय तुटी ॥ तेंवि सौमित्रेंसी श्रीरामभेटीं ॥ दुःख कोटी निमाली ॥ १४ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ विस्मित श्रीरामाचें मन ॥ माया मृगाचें विंदान ॥ जाणे संपूर्ण श्रीराम ॥ १५ ॥ मायामृगें आक्रंदोन ॥ धांवण्या आणिला लक्ष्मण ॥ मागें येवोनि रावण ॥ सीताहरण करील ॥ १६ ॥ ऐसा जाला कृतकार्यार्थ ॥ जाणोनियां श्रीरघुनाथ ॥ सुख मानिलें पोटांत ॥ राक्षस अंत करावया ॥ १७ ॥ जाणोनि मायामृगाची गोष्टी ॥ बाइलेचिया बोलासाठीं ॥ राम कां धांवला मृगापाठीं ॥ श्रोतीं पोटीं नमानावें ॥ १८ ॥ स्त्रीका

माच्या अतिप्रीतीं ॥ मायामृगीं श्रीरघुपती ॥ नाहीं धांवला कामासक्तीं ॥ गूढ ग्रंथोक्ती अवधारा ॥ १९ ॥ सीता केवळ नव्हे प
त्नी ॥ परमभक्तशिरोमणी ॥ चरणचाली आली वनीं ॥ सेवे लागोनी श्रीरामा ॥ १२० ॥ राज्यीं असतां श्रीरामासी ॥ सेवा
वांटली सेवकांसी ॥ स्वयें करावया सेवेसी ॥ उल्हासेंसी वना आली ॥ २१ ॥ सीता निर्विकार भक्त ॥ श्रीराम जाणें मनोगत ॥
तिचा पुरवावया भावार्थ ॥ स्वयें धांवत मृगामागें ॥ २२ ॥ भक्ताचिया वचनासाठीं ॥ प्रगटला कोरडे काष्ठीं ॥ तो श्रीराम धांवे
मृगापाठीं ॥ सुखसंतुष्टीं सीतेच्या ॥ २३ ॥ भक्ताचें भावें वचन ॥ कदा नुलंघी श्रीरघुनंदन ॥ सीता सद्भावें आपण ॥ करी धां
वणें मृगापाठीं ॥ २४ ॥ जैसा भाव तैसा देव ॥ यदर्थीं नाहीं संदेह ॥ देखोनि सीतेचा निजभाव ॥ धांवे श्रीरामराव मृगापाठीं
॥ २५ ॥ मायामृगीं करी धांवणें ॥ समूळ सांगितलें आपण ॥ सीता निर्भर्छी लक्ष्मण ॥ तें निरोपण अवधारा ॥ २६ ॥ त्रैलोक्य
पावन श्रीरामख्याती ॥ वाढवावया श्रीरामकीर्ती ॥ लक्ष्मण दवडी सीता सती ॥ नानावक्रोक्तीं छळोनी ॥ २७ ॥ मुख्य तिचें
मनोगत ॥ श्रीरामें वधावा लंकानाथ ॥ तोचि साधावया कार्यार्थ ॥ केला छळणार्थ सौमित्रा ॥ २८ ॥ श्रीरामसीता सौमित्र ॥
तिन्ही मूर्ती अतिपवित्र ॥ प्रगटावया श्रीरामचरित्र ॥ कथा विचित्र अनुवादु ॥ २९ ॥ अवताराचें नटनाट्य ॥ प्रगट कराव
या स्पष्ट ॥ कथानुवाद दिसे विकट ॥ तोचि निर्दिष्ट परमार्थु ॥ १३० ॥ सीता सती स्वयें सद्रूप ॥ ते लक्ष्मणा लावी अभिशाप ॥
हे मूर्खांचे मूर्ख जल्प ॥ कथानुरूप अतिगूढ ॥ ३१ ॥ येरयेरांचें मनोगत ॥ जाणोनियां स्वयें वर्तत ॥ अगाधकीर्ति श्रीरघुनाथ॥
जग पुनीत श्रीरामनामें ॥ ३२ ॥ श्रीरामकथेचें अक्षर ॥ क्षराक्षरातीत पर ॥ श्रोते वक्ते अतिपवित्र ॥ कथाचरित्र अनुवादु
॥ ३३ ॥ केवळ जपतां श्रीरामनाम ॥ नामें वक्ता होय परब्रह्म ॥ त्याचें चरित्र संभ्रम ॥ आनंदपरम परमार्थीं ॥ ३४ ॥ येकाज
नार्दनाशरण ॥ भेटले श्रीरामलक्ष्मण ॥ येरीकडे सीताहरण ॥ स्वयें रावण करूं पाहे ॥ ३५ ॥ सीता शोधावया पंचवटीं ॥ रा ॥ ४ ॥
वण येवोनियां कपटी ॥ त्या दोघांच्या धर्मगोष्टी ॥ कथा कसवटीं अनुपम्य ॥ ३६ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणे आरण्यकांडेये
काकारटीकायांश्रीरामलक्ष्मणअनुवादोनामपंचदशोध्यायः ॥१५॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ १० ॥ एवं ॥ ॥ १४६ ॥

श्रीसीतावल्लभायनमः ॥ ॥ लक्ष्मण गेला रामापासीं ॥ सीता येकली गुंफेसी ॥ रावण आला ते संधीसी ॥ सीतेपासीं भिक्षुवेषें ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतदंतरमासाद्यदशग्रीवाःप्रतापवान् ॥ परिव्राजकरूपेणवैदेहीमन्ववर्तत ॥१॥ ॥ टीका ॥ गुंफे नसतां श्रीरामलक्ष्मण ॥ शून्य मंदिरीं निघे श्वानें ॥ तेंवि आला दशानन ॥ सीताहरण कार्यार्थी ॥ २ ॥ गर्भजन्में जन्मली नाहीं ॥ सीता देहींच विदेही ॥ तिचें हरण करावया पाहीं ॥ आला लवलाहीं लंकानाथु ॥ ३ ॥ सीताहरण करूं ह्मणतां ॥ भीक लागली लंकानाथा ॥ चौपालवीं आली हाता ॥ अंगीं अशुभता बाणली ॥ ४ ॥ चवदा चौकड्यांचें राज्यलक्षण ॥ तें गेलें नलागतां क्षण ॥ भिकारी जाला आपण ॥ सीताहरण करूं ह्मणतां ॥ ५ ॥ सीतेचा आश्रमु देखतां ॥ भेणें पळाली राज्यवैभवता ॥ भिक्षेनें वरिलें लंकानाथा ॥ ऐसें सामर्थ्य सीतेचें दुर्धर ॥ ६ ॥ अभिलाषितां लाविली भीक ॥ लंकेस सीता नेलिया देख ॥ राक्षस मारवील एकाएक ॥ लंका निःशेष जाळील ॥ ७ ॥ वळचणींमाजी दीपकळी ॥ ठेवितां ते तत्काळ जाळी ॥ तेंवि सीता राक्षसकुळीं ॥ करील होळी क्षणामध्यें ॥ ८ ॥ अभिलाषितां कामधेनू ॥ निर्दाळिला सहस्रार्जुनु ॥ तेंवि सीताहरणें रावणु ॥ कुळनिर्दळणु राक्षसां ॥ ९ ॥ सीता पाहूं जातां जाण ॥ पळाली त्याची आंगवर्ण ॥ भिक्षुरूप अतिदीन ॥ दीनवदन भिक्षार्थी ॥ १० ॥ स्वयंवरीं सीता देखतां जाण ॥ रावणा जाला अतिअपमान ॥ येथेंही सीता पाहतां पूर्ण ॥ निजापमान भिक्षुत्वें ॥ ११ ॥ बाप सीतेचें विंदान ॥ दृष्टीनें गांजिला रावण ॥ आपणिया आपण दे अपमान ॥ दीनवदन भिक्षार्थी ॥ १२ ॥ षण्मासिक सन्निपात ॥ रावणासि जाला यथार्थ ॥ सीता अभिलाषीं निश्चित ॥ निजात्मघात सकुळेंसी ॥ १३ ॥ ऐसिया युक्ती रावण ॥ धरोनि भिक्षुत्व संपूर्ण ॥ करोनि नारायणस्मरण ॥ आला आपण आश्रमा ॥ १४ ॥ सीता देखतां गोरटी ॥ रावणाची खुंटली दृष्टी ॥ पूर्ण अभिलाष जाला पोटीं ॥ अतिगोमटी रामकांता ॥ १५ ॥ स्वरूप रूपें अतिसगुण ॥ रूप रेखा गुण लावण्य ॥ सर्व अवयव सुखैकघन ॥ सुखनिधान जानकी ॥ १६ ॥ केवळ लावण्याची पुतळी ॥ निखळ सौंदर्याची वोतिली ॥ बरवेंपणासी चढली ॥ सीता

१ संन्याशाच्या रूपानें. २ कुत्रा. ३ देहचतुष्टयांहून भिन्न. ४ भिक्षापात्र. ५ दिसा. ६ पुरुषार्थ.

शोभली सुखरूप ॥ १७ ॥ सीता सौंदर्यें निवाले नयन ॥ विसरला भूक तहान ॥ देखोनि सुखावलें निजमन ॥ नवनिधान जानकी ॥ १८ ॥ सीतेसीं होतां दृष्टीभेटी ॥ भेटीसवें आनंदकोटी ॥ इचेनि योगें सुखसंतुष्टी ॥ आनंद सृष्टीं असेना ॥ १९ ॥ ऐसिया सौंदर्याची बोली ॥ कदाकाळीं नाहीं ऐकिली ॥ सीता घवघवीत देखिली ॥ भुली पडली इंद्रियां ॥ २० ॥ देवी गंधर्वी सुरेश्वरी ॥ त्याही नपवती इची सरी ॥ रंभा उर्वशी किन्नरी ॥ इच्या नखाग्रीं नसरती ॥ २१ ॥ दैत्यदारा आणि दानवी ॥ सरी नपवती मानवी ॥ सावित्री नपवे इची पदवी ॥ सर्वावयवीं सुखरूप ॥ २२ ॥ पद्मिणी नारी अतिविख्याता ॥ सरी नपवती वनदेवता ॥ उमा रमा देवकांता ॥ इची सुरूपता त्यां नाहीं ॥ २३ ॥ मंदोदरी येथें कायसी ॥ जेंवि खद्योतें सूर्यासी ॥ सीता लावण्याची राशी ॥ सीमा रूपासी नकरवे ॥ २४ ॥ अमृतप्राय इची बोली ॥ ऐकतां पीयूषा पडली भुली ॥ परमहंसा नये चाली ॥ वेडावली मनबुद्धी ॥ २५ ॥ अंगीं खुपती चंद्रकर ॥ सुखैक घन सुकुमार ॥ अकार उकार निर्विकार ॥ मनोहर जानकी ॥ २६ ॥ आणिक स्त्रिया मनोहर ॥ कवि वर्णिती स्तुतिमात्र ॥ परी सीता मनोहर साचार ॥ मज किंकर इयें केलें ॥ २७ ॥ मज हिंडतां सकळ सृष्टीं ॥ ऐसी देखिली नाहीं दृष्टीं ॥ इसीं जालिया भोगभेटी ॥ सुखसंतुष्टी स्वानंदें ॥ २८ ॥ सीता सुखभोगसंतुष्टी ॥ त्यासि कंटाळेना सृष्टी ॥ भाग्य असलिया लल्लाटीं ॥ सीता गोरटी तैं लाभे ॥ २९ ॥ जरी स्वयंवरीं धनुष्य उचलतें ॥ तरी तैंच सीता वरिती मातें ॥ धनुष्य भोंवलें मज भोंवतें ॥ सामर्थ्य तेथें न चालेची ॥ ३० ॥ आतांही आहे अतिसांकडी ॥ सीता येकली वनीं निर्वडी ॥ श्रीरामाची पडल्या उडी ॥ माझी नरडी मुरडील ॥ ३१ ॥ सांडोनि नवचे सीतेसी ॥ श्रीरामधाकें धंके मानसीं ॥ छळोनि हरावया सीतेसी ॥ भिक्षुभावेंसी बोलत ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ कासिकस्यकुतश्चत्वंकिंन्निमित्तंचदंडकं ॥ एकाचरसिकल्याणिघोरराक्षससेवितं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ रावण कपटवेषी ॥ स्वयें होवोनि संन्यासी ॥ येवोनियां सीतेपासीं ॥ सद्भावेंसी पूसत ॥ ३३ ॥ तूं लावण्याची राशी ॥ वनीं येकली कां वससी ॥ कोणी न देखों सांगात्यांसी ॥ निजवृत्तांतासी मज सांगें ॥ ३४ ॥ ॥ १ ॥

१ शोभत नाहींत. २ काजवे. ३ अत्यंत संकट. ४ सुरक्षीत, आज्ञाबद्ध. ५ भीयी. ६ रहासी. ७ सोबतीस.

तूं कोण कोणाची पैं कैंची ॥ येकाकी वस्ती काननींची ॥ हे वृत्ति नव्हे साधुत्वाची ॥ वस्ती वनींची अतिकठिण ॥ ३५ ॥ दुस्तर वस्ती दंडकारण्यीं ॥ राक्षस मायावी ये वनीं ॥ स्त्रिया हरिती सिंतरोनी ॥ ब्राह्मण मारोनी भक्षिती ॥ ३६ ॥ ऐसिया कठिण वनस्थळीं ॥ तूं तंव दिससी राजबाळी ॥ वनीं वससी कां वेल्हाळी ॥ हें समूळीं मज सांगें ॥ ३७ ॥ ऐकोनि अतीताचें वचन ॥ सीता सांगे निजकथन ॥ मी तंव दशरथाची सून ॥ कन्यारत्न जनकाचें ॥ ३८ ॥ स्वयंवरीं रावणा अपमानून ॥ श्रीरामें हरचाप भंगून ॥ फरशुरामातें जिंकोन ॥ पर्णनें केलें पैं माझें ॥ ३९ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ हे चवघे बंधु जाण ॥ जीव प्राण येरयेरां ॥ ४० ॥ राया दशरथाची जाण ॥ कैकेयी भार्याभाष्यैनिर्बंधन ॥ वना धाडिलें श्रीरामलक्षण ॥ दंडकारण्यवनवासीं ॥ ४१ ॥ नेम मर्यादा चवदावर्षीं ॥ श्रीरामें वसावें वनवासीं ॥ मज धाडिलें वनवासासीं ॥ निजसेवेसी श्रीरामा ॥ ४२ ॥ श्रीरामसेवेसी सावधान ॥ माझें करावया संरक्षण ॥ सवें दिधला लक्ष्मण ॥ वीर दारुण प्रतापी ॥ ४३ ॥ श्रीरामें मारिलें ताटिकेसी ॥ सुबाहू मारिला रणकर्कशी ॥ मारीची उडविला आकाशीं ॥ बाण सपिछी झडपोनी ॥ ४४ ॥ विराधें मज धरितां जाण ॥ श्रीरामें विंधोनियां बाण ॥ येकेंचि घायें घेतला प्राण ॥ दुष्टनिर्दळण श्रीरामा ॥ ४५ ॥ विराधा ऐसा महाबळी ॥ घायें मेळविला धुळी ॥ तेणें राक्षस कांपती चळचळी ॥ आतुर्बळी श्रीराम ॥ ४६ ॥ मग येवोनि गंगातटीं ॥ आश्रम करोनि पंचवटीं ॥ वनवासातें तो कंठी ॥ सुखसंतुष्टीं स्वानंदे ॥ ४७ ॥ सार्धवर्षत्रयोदश ॥ रामें क्रमिला वनवास ॥ आतां उरले षण्मास ॥ मग प्रवेश अयोध्ये ॥ ४८ ॥ सुवर्णमृग वधावयासी ॥ श्रीराम धांवला वनासी ॥ लक्ष्मण गेला तयापासीं ॥ तेणें मज देखसी येकली ॥ ४९ ॥ मीयेकली नव्हे जाण ॥ मज रक्षावया दोघेजण ॥ दुर्धर वीर श्रीरामलक्ष्मण ॥ नलागतां क्षण येतील ॥ ५० ॥ मृग मारोनियां जाण ॥ आतां येतील रामलक्ष्मण ॥ तंववरी रहावें आपण ॥ भिक्षापूर्ण देईल राम ॥ ५१ ॥ श्रीराम अतीतांचा सेवक ॥ तुह्मांसि देखिल्या होईल सुख ॥ भिक्षा देईल आवश्यक ॥ तुह्मी नावेक रहावें ॥ ५२ ॥ ऐकतां सीतेची गोष्टी ॥ रावण थरथरां कांपे पोटीं ॥

१ अरण्याचीं. २ फसवून, मोहपसरून. ३ शिवधनुष्य. ४ पाणिग्रहण. ५ स्त्रीवचन. ६ साडेतेरा.

मागें पाहे चाकतदृष्टीं ॥ उठाउठी पळूं पाहे ॥ ५३ ॥ करावें सीतेचें हरण ॥ अत्यंत साक्षेपी रावण ॥ गोडबोलाचा करी प्रश्न॥ विश्वास पूर्ण उपजावया ॥ ५४ ॥ ये वनीं श्वापदें दुस्तर ॥ व्याघ्र सर्प सिंह शूकरें ॥ वृक जंबूकें तरस तगर ॥ निशाचर नभक्षी ॥ ५५ ॥ स्त्रिया भयभीत त्रिभुवनीं ॥ तुज भय नुपजे दुर्धर वनीं ॥ हेंचि सांगें मज लागोनीं ॥ तूं कैसेंनी निःशंक॥ ५६ ॥अतीता तूं ऐकें सावधान ॥ वनीं वसतां श्रीरघुनंदन ॥ प्रतापतेजें अतिदारुण ॥ संरक्षण निजभक्तां ॥ ५७ ॥ हृदयीं हाणोनियां नखें॥ मज अभिलाषिलें काकें ॥ रामें सोडिलें दर्भशिखे ॥ वचनें येकें माझेंनी ॥ ५८ ॥ श्रीरामाची हस्तशलाका ॥ निवारेना ब्रह्मादिकां ॥ काक हिंडतां तिहीं लोका ॥ शिवादिकां दुर्धर ॥ ५९ ॥ श्रीरामशलाका देखोन ॥ चळकांपत इंद्रादि वरुण ॥ कळिकाळ घाली लोटांगण ॥ यम आपण शिरीं वंदी ॥ ६० ॥ ईषीके नाहीं निवारण ॥ काक श्रीरामा आला शरण ॥ मग ईषीका वामनयनें फोडून ॥ कृपेनें प्राण वांचविले ॥ ६१ ॥ तैंपासोनि श्वापदगाढें ॥ कोणी नपाहती मजकडे ॥ तेथें राक्षस कायसें बापुडें ॥ मजपुढें यावया ॥ ६२ ॥ श्रीरामाची प्रतिज्ञा पूर्ण ॥ जो जो करील सीताहरण ॥ त्याचा घेईन मी प्राण॥ दुर्धर बाण सोडोनी ॥ ॥ ६३ ॥ पक्षियावरी अतिपुरुषार्थ ॥ करोनि प्रतापी श्रीरघुनाथ ॥ ऐसा नमानावा अर्थ ॥ रणकंदनार्थ अवधारीं ॥ ६४ ॥ श्रीरामा नावडे कपटदृष्टी ॥ शूर्पनखी अतिखोटी ॥ छळों आली पंचवटीं ॥ केली नकटी सौमित्रें ॥ ६५ ॥ शूर्पनखी कैंवारी जाण॥ मारिले त्रिशिरा खर दूषण ॥ चवदासहस्त्र राक्षसगण ॥ रामें संपूर्ण निर्दाळिले ॥ ६६ ॥ लक्ष्मणें युद्धाआंत ॥ अद्यापि लाविला नाहीं हात ॥ त्याचा अनुच्छिष्ट पुरुषार्थ ॥ इंद्रजित वधार्थ ठेविलासे ॥ ६७ ॥ मारिले त्रिशिरा खरदूषण ॥ तैं श्रीरामेंच केलापण ॥ मारोनि कुंभकर्ण रावण ॥ अयोध्यागमन मग करणें ॥ ६८ ॥ ऐसा प्रतापी श्रीरघुकुळटिळक ॥ पशुपक्षियां त्याचा धाक ॥ त्याचेनि बळें यथासुख ॥ वनीं निःशंक मी विचरें ॥ ६९ ॥ ऐसें सीता स्वयें बोलोन ॥ अतिथीस घाली आसन ॥ तंव तिसीं करावया सन्निधान ॥ चाले आपण हरणार्थी ॥ ७० ॥ तंव लक्ष्मणाची मर्यादा रेखा ॥ उल्लंघवेना दशमुखा ॥ करितां ब

१ कपटी. २ डुकर. ३ कोल्हा. ४ दर्भाची काडी. ५ डावा डोळा.

ळाचा आवांका ॥ मर्यादारेखा नुलंघवे ॥ ७१ ॥ रेखा रावण जंव पाहे तळीं ॥ तंव ते खोल सप्तपाताळीं ॥ वरती पाहतां निराळीं॥ नभोमंडळीं जडलीसे ॥ ७२ ॥ तळींहूनि जावया नाहीं गती ॥ उल्लंघावया नचले शक्ती ॥ रेखेनें रोधिला लंकापती ॥ सीतेप्रती नवचवे ॥ ७३ ॥ सीतेपासीं नवचवे जाण ॥ मग कैसेंनि करवेल हरण ॥ सत्वें सत्वाथिलों लक्ष्मण ॥ रेखारक्षण जानकिये ॥ ७४ ॥ सीता सांडोनि लक्ष्मण ॥ रेखा ठेविली दृढ रक्षण ॥ अत्यंत कष्टतां रावण ॥ सीताहरण नकरवे ॥७५॥ मारीच निमालासे देखा ॥ आणि माझेनि नुलंघवे रेखा ॥ वेगीं आलिया रघुकुळटिळका ॥ दाही मस्तकां छेदील ॥ ७६ ॥ ऐसिया विचाराच्या गोष्टी ॥ उठल्या रावणाच्या पोटीं ॥ सीता देखोनि गोरटी ॥ उपरमदृष्टी उमजेना ॥ ७७ ॥ मग मांडिलें पूर्ण कपट ॥ संन्यासी आलिया स्त्रियां निकटें ॥ तो जाणावा महापापिष्ठ ॥ अतिनिर्दुष्ट यतिधर्मी ॥ ७८ ॥ संन्यासधर्माचें लक्षण ॥ निंद्य स्त्रियांचें दर्शन ॥ निंद्य स्त्रियांशीं संभाषण ॥ सन्निधान अतिनिंद्य ॥ ७९ ॥ श्रीराम परमार्थी नेटका ॥ तरी कां धर्माआड ठेविली रेखा ॥ याचविशींची आशंका ॥ पळोंन देखा जावया ॥ ८० ॥ यावनींचे राक्षस वासीं ॥ भीत भीत आलों मी या वनासी ॥ तुह्मां देखोनि मनुष्यवेषीं ॥ येथें भिक्षेसी मी आलों ॥ ८१ ॥ तूं सुंदरी राक्षसवेषी ॥ भीतरीं नेसी मारायासी ॥ अत्यादरें बोलाविसी ॥ सन्मान देसी मारावया ॥ ८२ ॥ ऐसें ऐकोनि अतिथिउत्तर ॥ सीता ह्मणे श्रीहरहर ॥ आह्मी नव्हों गा निशाचर ॥ नित्य किंकर अतिथींचे ॥ ८३ ॥ मग आणावया सीता रेखे बाहेरी ॥ रावणें बुद्धि योजिली पुरी ॥ क्षुधेनें पीडिलों वो भारी ॥ पडे गिरिगिरी मूर्छित ॥ ८४ ॥ जरी कृपा आहे अतितासी ॥ बाहेरीं भिक्षा आणोनि देसी ॥ तरी गंगातीरीं सावकाशीं ॥ निज आहाराशी करीन ॥ ८५ ॥ गोड बोलसी जैसें पियूष ॥ परी न घालिसी येवेळे भीक ॥ माझेनि नसाहवेची भूक ॥ तरी आतां विमुख मी जातों ॥ ८६ ॥ मग सीता ह्मणे स्वामीनाथा ॥ विमुख नवचावें सर्वथा ॥ रेखा उल्लंघोनि तत्वतां ॥ भिक्षा निजस्वार्था देईन ॥ ८७ ॥ विमुख जालिया अतीत ॥ श्रीराम सौमित्र युद्धाआंत ॥ दुःख पावती उत्पात ॥ अतिविघात होईल ॥ ८८ ॥ सुखी के

१ आकाशीं. २ पूर्णसत्व. ३ विवेकदृष्टी, शांतवृत्ति. ४ नजीक. ५ संन्यासाश्रमधारण करणारा. ६ राहणारे. ७ सेवक. ८ अमृत.

लिया अतीत ॥ सुखी होईल भगवंत ॥ श्रीरामलक्ष्मण युद्धाआंत ॥ यशवंत होतील ॥ ८९ ॥ राखितां लक्ष्मणमर्यादारेख ॥
अतीत होऊं पाहे विमुख ॥ येणें पापें पावेल पति दुःख ॥ भिक्षा आवश्यक मी घालीन ॥ ९० ॥ ऐसा विचार मानसीं ॥ सीतेनें
करोनि निश्चयेंसी ॥ भिक्षा आणावया अतीतासी ॥ स्वयें गुंफेसीं रिघाली ॥ ९१ ॥ तंव हडबड जाली देवांसी ॥ स्वर्गीं होती
कासाविसी ॥ मग सकळ देव सकळ ऋषी ॥ ब्रह्यापासीं ते आले ॥९२॥ जे सुटावी देवांची बांधवडी ॥ आजिची आहे लग्नघ
डी ॥ बुद्धि विचारावी गाढी ॥ सुर सांकडी फेडावया ॥ ९३ ॥ भिक्षा देतां रावणाप्रती ॥ रावण सीता धरील हातीं ॥ क्षणार्धें भ
स्म करील सीतासती ॥ आदिशक्ति जगदंबा ॥९४॥ जेंवि पतंग दीपाप्रती ॥ आलिंगितां मरोन जाती ॥ तेंवि सीता धरोनि
हातीं ॥ भस्म दीसें रावणा ॥ ९५ ॥ रावण जालिया भस्मीभूत ॥ मग लंकेसी नये रघुनाथ ॥ देव बांधवडी समस्त ॥ इंद्रजि
त सोडीना ॥ ९६ ॥ ऐसें विचारोनि जाण ॥ गुंफेसी येवोनि सुरगण ॥ धरिले सीतेचे निजचरण ॥ भिक्षा आपण न घालावी
॥ ९७ ॥ अतीत जातां विमुख ॥ श्रीरामलक्ष्मण पावती दुःख ॥ तुह्मी सज्ञान पुण्यश्लोकें ॥ हा विवेक मज सांगा ॥९८॥ मग
देव सांगती आपण ॥ अतिथिरूपें हा रावण ॥ तुझें करूं आला हरण ॥ भिक्षा आपण नघालावी ॥ ९९ ॥ मग बोलली सीता
सती ॥ रावणें मज धरितां हातीं ॥ त्यासी लावीन कल्पांतख्यांती ॥ भय किती मज त्याचें ॥१००॥ रावण कायसें बापुडें ॥ दा
हा तोंडांचें किडें ॥ त्याचें भय मजपुढें ॥ वाडेंकोडें काय सांगा ॥ १ ॥ तंव देव ह्मणती ऐक माते ॥ रावणबंदीं आह्मी समस्त ॥
तुवां निर्दाळिलिया रावणातें ॥ इंद्रजित आमुतें सोडीना ॥ २ ॥ करावया आमुचें बंदिमोचन ॥ तुह्मां दोघांचें अवतरण ॥ तूंचि
पाहें विचारून ॥ पूर्वविधान निजयोगु ॥ ३ ॥ ऐकोनि देवांचें वचन ॥ सीता जाली हास्यवदन ॥ पावोनि मुळींची निजखूण ॥
काय आपण बोलली ॥ ४ ॥ जरी मी राहिलें गुप्तस्थिती ॥ तरी रावण आला भिक्षार्थी ॥ त्यासी काय कराल युक्ती ॥ ते मजप्रती
सांगावी ॥५॥ तरी देव बोलती निजयोग्यता ॥ रावणाच्या भिक्षार्था ॥ आह्मीं करूं माईक सीता ॥ तेणें जनकदुहिता स्वयें हां

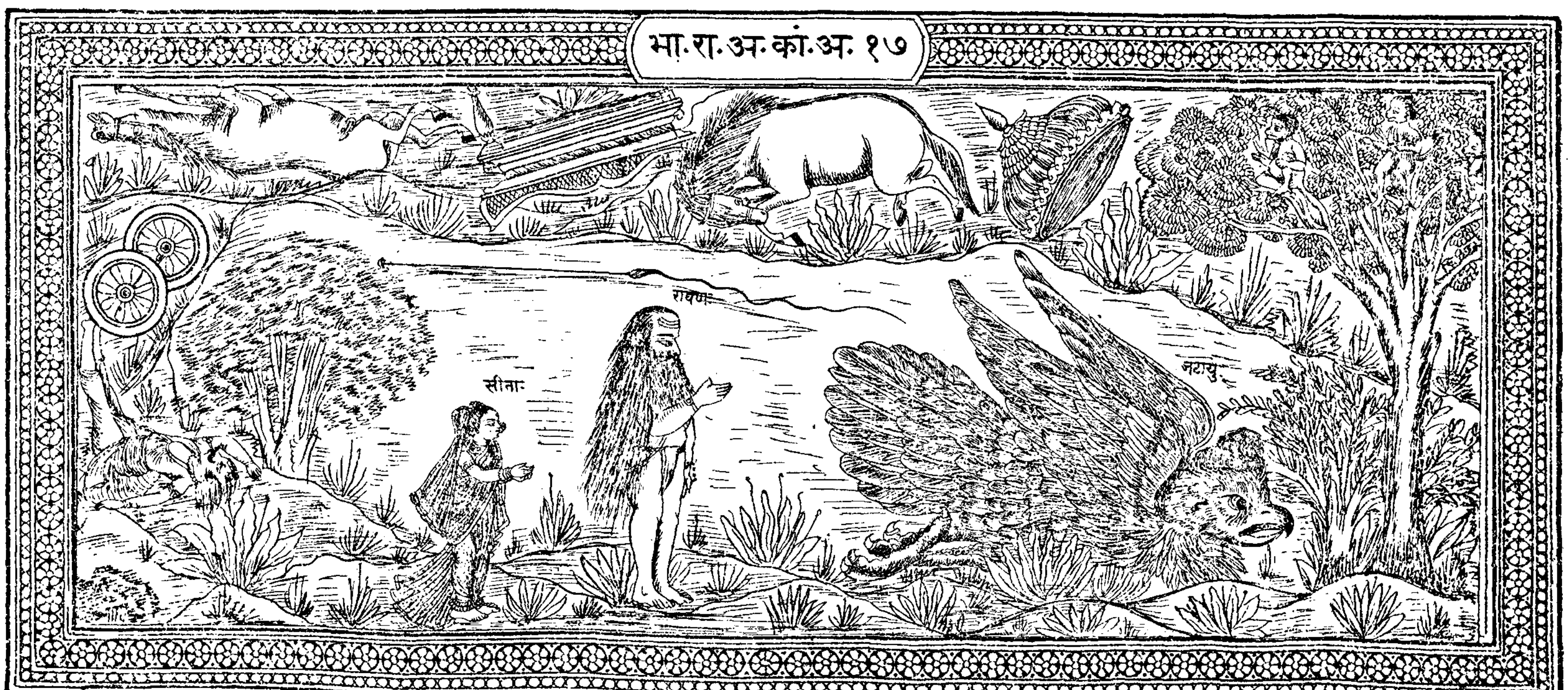
१ कारागृह. २ तेजानें. ३ देवसमुदाय. ४ पवित्र. ५ समुळनाश ६ सत्य,चमत्कार. ७ आगमन,अवतार.

से ॥ ६ ॥ साकार आणि सचेतनता ॥ माईक रूपें श्रीरामकांता ॥ करूं नशके तो विधाता ॥ तुह्मीं तत्वतां महामूर्ख ॥ ७ ॥ प
र्ज्यन्याची जळगार ॥ करूं नशकती अतिचतुर ॥ तेंवि ब्रह्मादिक सुरवर ॥ कृत्रिम अवतार करूं नशकती ॥८॥ जैसी माझी स
गुण काया ॥ तैसी सद्रूप माझी छाया ॥ मी धाडितें भिक्षा द्यावया ॥ सुरकार्या साधावया ॥ ९ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ सम
स्तीं घातलें लोटांगण ॥ सीतेचे वंदोनि श्रीचरण ॥ राहिले लपोन विमानीं ॥ ११० ॥ भिक्षा घालावया लंकानाथा ॥ सवेग छा
या बाहेर येतां ॥ हेचि मुख्यत्वें सती सीता ॥ सत्य समस्तां मानली ॥ ११ ॥ ठाण मान गुण लक्षण ॥ रूप रेखा समसमान ॥
सुर सिद्ध साध्य चारण ॥ अवघ्यांही ज्ञान सत्य सीता ॥ १२ ॥ यक्ष राक्षस दैत्य दानव ॥ सत्य सीता मानिती मानव ॥ बाप जा
नकीचें लाघव ॥ छाया सजीव पैं केली ॥ १३ ॥ सद्भावें समर्थ जानकी ॥ स्वयें राहोनि अग्निमुखीं ॥ छाया धाडिली भिक्षेविखीं॥
येतां सकळिकीं देखिली ॥ १४ ॥ भिक्षा घेवोनि वेगेंसी ॥ उल्लंघोनियां मर्यादेसी ॥ सीता आली रावणापासीं ॥ तंव येरु अभि
लाषी हरणार्थ ॥ १५ ॥ जेंवि छाया नराहे रूपापासीं ॥ तेंवि उल्लंघोनियां मर्यादेसी ॥ भिक्षा देतां रावणासी ॥ तो आकर्षी सीते
तें ॥ १६ ॥ भिक्षा देतां अतीताप्रती ॥ अतीतें सीता धरिली हातीं ॥ तंव येरी आंसडोनि हस्तगती ॥ पाडिला क्षितीं रावणु॥१७॥
जंव रिघे मर्यादा रेखे आंत ॥ तंव तो आकर्षी लंकानाथ ॥ सांडून भिक्षुवेष समस्त ॥ जाला अद्भुत राक्षस ॥ १८ ॥ दाहाशिरें वी
स भुजा ॥ मीं तंव लंकेचा हो राजा ॥ तुज मी करीन निजभाजा ॥ भोगीं माझा निजभोगु ॥ १९ ॥ राम तापसी दीनवदनी ॥ क
ष्टलीसी वसतां वनीं ॥ तुज करीन पट्टराणी ॥ विलासिनी मंदोदरी ॥ १२० ॥ तुज बैसतां माझे अंकीं ॥ मंदोदरी मुख्य सेवकी ॥
ऐशींसहस्त्र राण्या आणखीं ॥ तुझ्या बटकी मी करीन ॥ २१ ॥ मी ब्रम्ह्याचा नातू प्रसिद्धु ॥ कुबेराचा धाकटाबंधु ॥ माझा वंश अ
तिशुद्धु ॥ सांडी छंदु श्रीरामाचा ॥ २२ ॥ वसंतु वळगे सेजारें ॥ सेज रचिजे कुसुमाकरें ॥ चंद्र निववी सीतळकरें ॥ करीन किंक
र सुरसिद्ध ॥ २३ ॥ सुरश्रेष्ठ इंद्रादिक ॥ तुझे वोळंगेचे पाइक ॥ मुख्य मी आज्ञेचा सेवक ॥ अलोलिक भोग भोगीं॥२४॥ माझें

१ब्रह्मा. २ इच्छी. ३ नेण्यास. ४ भुमीवर. ५ पातिवेष. ६ वसंतऋतूनें. ७ तत्पर.

देखिलिया अशोकवन ॥ तुझें निवेल तनुमन ॥ धन्य ह्मणसील दशानन ॥ लंकाभुवन देखिलिया ॥ २५ ॥ सीता आक्रंदे राम
राम ॥ रावण अत्यंत सकाम ॥ तिचे प्राप्तीचा संभ्रम ॥ आवडी खेंवें देऊं पाहे ॥ २६ ॥ सीता ह्मणे रावणासी॥ वोळंबों चाखों
पाहे अग्नीसी ॥ तेंवि तूं मज भोगूं पाहसी ॥ जळोन मरसी मत्कामें ॥२७॥ पतंग आलिंगी दीपकळी ॥ तो तत्काळ होय होळी ॥ त
सी भोगूं जातां जनकबाळी ॥ तूं सकुळीं मरशील ॥ २८ ॥ अहल्याअभिलाप सुरेंद्रा ॥ सर्वांगीं भगें जाहलीं इंद्रा ॥ तैसी अभि
लाषितां रामदारा ॥ बाणधारीं निमसील ॥ २९ ॥ श्रीराम सूर्य रावण खद्योत ॥ रावण कांजी श्रीराम अमृत ॥ तुझे ठायीं जे भो
गासक्त ॥ ते निश्चित दंश मशक ॥ १३० ॥ श्रीराम केवळ क्षीरसमुद्र ॥ रावण मुताचें थिल्लर ॥ त्याचे ठायीं भोगतत्पर ॥ ते शूकर
नरदेही ॥ ३१ ॥ श्रीराम जगाचें जीवंन ॥ रावण डोंबांड परिछिंन्न ॥ तेथें रमती ढोंकं हीन ॥ साधु निमग्न श्रीरामीं ॥ ३२ ॥ अ
तिथिवेषें अतिकपटी ॥ सन्यासीरूपें स्त्रीलंपटी ॥ विषय गोडीचिया गोष्टी ॥ आमिषींसाठीं मरे मासा ॥३३॥ वना निघतां श्रीरा
मचंद्रा ॥ सत्तावीस वर्षें त्या अवसरा ॥ माझें वय वर्ष अठरा ॥ वसिष्ठद्वारा ऐकिलें ॥ ३४ ॥ तूं तव बहुकाळाचा ह्मातारा ॥ विष
य भोगितां आली जरा ॥ तुज माझिया अभिलाषद्वारा ॥ निशाचरा कां मरसी ॥ ३५ ॥ तुज मज न्यावया कैंची शक्ती ॥ वृथा वळ
गतोसी चित्तीं ॥ धांवण्या येवोनि श्रीरघुपती ॥ करील शांती बाणें येकें ॥ ३६ ॥ सुटल्या श्रीरामाचे कुऱ्हाडे ॥ केउता पळसी तूं
बापुडें ॥ बाण सोडोनियां गाढे ॥ धड दुधडें पाडील ॥ ३७ ॥ श्रीराम येईल त्रिशुद्धी ॥ रावणें जाणोनिया दुर्बुद्धी ॥ सीता घेवो
नियां खांदीं ॥ चपळ पदीं निघाला ॥ ३८ ॥ तंव पिशाचवदन खरसंयुक्त ॥ सारथियें सन्मुख आणिला रथ ॥ मग रावणें रथीं वा
होनि त्वरित ॥ सीतासमवेत निघाला ॥ ३९ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ रावणें केलें जानकीहरण ॥ आतां ऐकोनि सीताआक्रं
दन ॥ जटायू दारुण युद्ध करील ॥ १४० ॥ जटायू रावणातें दंडून ॥ सीता सांडवील आपण ॥ रावण करील जटायू छळण ॥
तेंही निरोपण अवधारा ॥४१॥ ॥स्वस्ति श्रीभावार्थ ० जानकीरावणहरणोनामषोडशोध्यायः॥१६॥ओंव्या॥॥१४१॥श्लोक ॥ २॥

१ आनंदीतहोईल. २ घायी. ३ आलिंगन. ४ लंब,रक्तातिशयानेंवृद्धीपावलेलाभाग. ५ पत्नी. ६ डबका,तरोवर. ७ चैतन्यप्रवाह. ८ डबका. ९ क्षुद्र. १० बगळे. ११ मांस.

श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ रावण करोनि सीताहरण ॥ सवेग निघाला आपण ॥ ते काळींचें गमन लक्षण ॥ सावधान अवधा रा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ वामेनसीतांपद्माक्षींमूर्धजेषुकरेणसः ॥ ऊर्वोस्तुदक्षिणेनैवपरिजग्राहपाणिना ॥ १ ॥ ततस्तांपरुषैर्वाक्यैरभितर्ज्यमहास्वनः ॥ अंकेनादायवैदेहींरथमारोहयत्तदा ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सीता बैसवितां रथासी ॥ आंग टाकिलें भूमीसी ॥ रावणें धरोनियां केशीं ॥ वाहोनि अंकासीं बैसे रथीं ॥२॥ अंकीं बैसवितां पद्माक्षी ॥ तेणें रावण झाला सुखी ॥ सीता जाली परम दुःखी ॥ धांवा पोखी आक्रंदे ॥३॥ धांव पावगा श्रीरघुवीरा ॥ सवेग धांवें गा सौमित्रा ॥ रावणें हरूनि भिक्षाद्वारा ॥ लंकापुरा मज नेतो ॥ ४ ॥ केउता राम केउता रावण ॥ केउतें माझें दाराहरण ॥ म्यां अभिशापिला लक्ष्मण ॥ तें पाप पूर्ण मज फळलें ॥ ५ ॥ सौमित्र निष्पाप हरिदास ॥ तो म्यां छळिला अतित्रास ॥ आतां कायसी रामआस ॥ माझी निरास म्यां केली ॥ ६ ॥ सौमित्रा रामीं अनन्यभक्ती ॥ तो म्यां छळिला अतिवक्रोक्तीं ॥ त्या पापाची सद्यःप्रचीती ॥ रावणाहातीं आंतुडलें ॥ ७ ॥ श्रीरामआज्ञा संरक्षण ॥ सौमित्र दवडिला म्यां छळून ॥ तेणें पापें मज रावण ॥ झोंटीं धरोन नेतसे ॥ ८ ॥ लक्ष्मण मज मानी जननी ॥ मी त्यासी म्हणें करिसी पत्नी ॥ तेणें पापें फुटे अवनी ॥ महा पापिणी मी एक ॥ ९ ॥ लक्ष्मणीं मिथ्या अभिशाप ॥ तें मज माझें फळलें पाप ॥ मज म्यां दीधला संताप ॥ दुःख अमूप मज माझें ॥ १० ॥ जें पुंढिलांसी करी छळण ॥ तेणें छळें छळे आपण ॥ तें मज फळलें संपूर्ण ॥ जें केशाकर्षण रावणें ॥ ११ ॥ छळणाची शीघ्र गती ॥ सौमित्र पावला श्रीरघुपती ॥ मी तंव रावणाचे हातीं ॥ बंधप्राप्ती पावलें ॥ १२ ॥ छळेंछद्म वक्रदृष्टी ॥ महापापिणी मी ये सृष्टीं ॥ आंता कैंची श्रीरामभेटी ॥ दुःखकोटी मज माझी ॥ १३ ॥ छळवाद्याचें निजमुख ॥ श्रीराम नपाहे निःशेख ॥ मज म्यां दिधलें अतिदुःख ॥ ऐसी अधोमुखें विलपतु ॥ १४ ॥ महापाप्या परमगती ॥ श्रीरामनाम जपतां अंतीं ॥ त्याची करिसी तूं निर्मुक्ती ॥ तैश्या गती मज पावे ॥ १५ ॥ लक्ष्मणाच्या छळवादीं ॥ होणारासारिखी घडली बुद्धी ॥ तेणें लागलीसे आधी ॥ कृपानिधी कृपा करीं ॥ १६ ॥ मी तंव श्रीरामाची दा

१ कमलाक्षी. २ उच्चारी. ३ कठोरभाषणानें. ४ सांपडलें. ५ पृथ्वी. ६ अत्यंत. ७ अनुताप. ८ छळाच्याकपटानें.

सी ॥ मजही गांजिलें राक्षसीं ॥ आपलीं ब्रीदें सत्य करावयासी ॥ धांव धांवण्या श्रीरामा ॥ १७ ॥ लक्ष्मणा तुझे चरणीं माथा ॥ जरी तूं मज मानिसील माता ॥ तरी माझ्या छळणोक्ती समस्ता ॥ क्षमा सर्वथा कराव्या ॥ १८ ॥ श्रीरामभक्त तूं निष्पाप ॥ तुजमाजीं नाहीं गा कोप ॥ माझ्या छळणाचा संताप ॥ कृपानुरूप सांडावा ॥ १९ ॥ लक्ष्मणा वेगीं धांवपाव ॥ सवें घेवोनि श्रीराघव ॥ रावणाचा हरूनि गर्व ॥ छेदीं सर्व प्रतापें ॥ २० ॥ तूं कां मजवरी रूसलासी ॥ तुझे चरण झाडीन केशीं ॥ थोर गांजिलें राक्षसीं ॥ कवणापासीं मी सांगों ॥ २१ ॥ नेणे परपुरुषाची मातु ॥ त्या मज रावणें लाविला हातु ॥ दुःखें आरंबळला आकांतु ॥ कां रघुनाथु विसरला ॥ २२ ॥ छळोनि दवडिला दुरी ॥ तो कोप सांडोनि जिव्हारीं ॥ ऐशिये आकांत अवसरीं ॥ पावें झडकरीं सौमित्रा ॥ २३ ॥ तूं जनक तूंचि जननी ॥ सखा सांगाती जिवालागोनी ॥ वेगीं पावें कळवळोनी ॥ मज लागोनि सोडवावया ॥ २४ ॥ विराध वधिला जिये बाणीं ॥ तोचि बाण लावोनि गुणीं ॥ प्रतापतेजें यावें गर्जोनी ॥ मज लागोनि सोडवावया ॥ २५ ॥ पाप आहे माझे माथां ॥ ह्मणोनि नुपेक्षीं श्रीरघुनाथा ॥ तुझें श्रीरामनाम स्मरतां ॥ पाप सर्वथा मज नाहीं ॥ २६ ॥ महापापाच्या पर्वत कोडी ॥ श्रीरामनाम क्षणें विभांडी ॥ येवोनि कृपेनें तांतडीं ॥ माझी बांदवडी सोडवीं ॥ २७ ॥ सोडावया देवांची बांदवडी ॥ वना आलासी निजप्रौढी ॥ माझी फेडावया सांकेंडी ॥ घालीं उडी श्रीरामा ॥ २८ ॥ म्यां पाठविलें मृगापाठीं ॥ हेचि माझी बुद्धि खोटी ॥ श्रीरामेसी पडली तुटी ॥ दुःख कोटी मज माझ्या ॥ २९ ॥ मागतां मृगाची कांचोळी ॥ सर्व सुखाची जाली होळी ॥ श्रीराम अंतरला महाबळी ॥ धांवण्यार्थ छळी सौमित्रा ॥ ३० ॥ भ्रतारापासीं जें मागणें ॥ तें स्त्रियेचें निंद्य जिणें ॥ मागण्या निमित्त मज रावणें ॥ आकर्षण निजबंदीं ॥ ३१ ॥ भ्रतार जें दे संतोषोन ॥ तें स्त्रियेसी अतिपावन ॥ स्वमुखें मागतां आपण ॥ दुःख दारुण पावलें ॥ ३२ ॥ माझ्या मागण्याची कथा ॥ माझी मजची आली घाता ॥ बंदीं पडलें लंकानाथा ॥ श्रीरघुनाथा अंतरलें ॥ ३३ ॥ ऐसी अनुतापें संतप्ता ॥ आपली आपणा अपराधता ॥ स्वयें अनुवादे सीता ॥ दुःखवार्ता अतिदुःखी ॥ ३४ ॥ दूर अं

१ प्रासशाला, उद्विग्न. २ समर्था. ३ नाशकरी. ४ बंधन. ५ संकट. ६ अंत, नाश. ७ आक्रंदे, बोले.

तरला रघुनंदन ॥ त्यापासीं गेला लक्ष्मण ॥ माझें अत्यंत आक्रंदनें ॥ दोघेजण नायकती ॥ ३५ ॥ माझें उत्तर पडतें कांनीं ॥ दोघे येते अतिगर्जोनी ॥ रावणा बाणीं निर्दळोनी ॥ अर्धक्षणीं सोडविते ॥ ३६ ॥ निरोप धाडावया श्रीरामासी ॥ सीता पाहे द्विजशिष्यांसीं ॥ ब्राह्मण पळाले धाकेंसीं ॥ निजपत्न्यांसी घेवोनी ॥ ३७ ॥ ते वेळीं सीता पाहे आपण ॥ वृक्षवल्लींस रिघे शरण ॥ श्रीरामा सांगावें आपण ॥ मज रावण नेतसे ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ आमंत्रयेजनस्थानं कर्णिकारांश्चपुष्पितान् ॥ नमस्करोम्यहंतेभ्योभर्तुःशंसतमांहतां ॥३॥ यानिकानिचिदप्यत्रसत्वानिविविधानिच ॥ सर्वाणिशरणंयामिमृगपक्षिगणानपि ॥४॥ ॥ टीका ॥ जनस्थानींचें जनवन ॥ त्यांसी घालीं मी लोटांगण ॥ श्रीरामा सांगावें आपण ॥ केलें सीताहरण रावणें ॥ ३९ ॥ कर्णिकारादि बिल्वें आम्र ॥ समस्त वृक्षां नमस्कार ॥ श्रीरामा सांगावें शीघ्र ॥ सीता दशवक्त्र नेतसे ॥ ४० ॥ गुल्मे लता तृण पाषाण ॥ दैवतें श्वापदें पक्षिगण ॥ त्यांसी माझें लोटांगण ॥ सांगावें आपण श्रीरामा ॥ ४१ ॥ सिंव्ह व्याघ्रादि श्वापदें क्रूर ॥ त्यांसी माझा नमस्कार ॥ धांवण्या धाडावा श्रीरामचंद्र ॥ राक्षसेंद्र वधावया ॥ ४२ ॥ काग बक कारंडक ॥ हंस मयूर चातक शुक ॥ श्रीरामा सांगावें आवश्यक ॥ सीता दशमुख नेतसे ॥ ४३ ॥ वनदेवता जळदेवता ॥ आकाशींच्या गुप्तदेवता ॥ तुह्मीं सांगावें श्रीरघुनाथा ॥ रावण सीता नेतसे ॥ ४४ ॥ श्रीरामा सांगावया जाण ॥ वाचा पावोत तृण पाषाण ॥ तिहीं सांगावें संपूर्ण ॥ सीता रावण नेतसे ॥ ४५ ॥ विनवीतसे पंचभूतां ॥ तुह्मीं सांगावें श्रीरघुनाथा ॥ धांवण्या धाडावा शीघ्रता ॥ लंकानाथा वधावया ॥ ४६ ॥ नभेटतां जनकबाळी ॥ स्वर्ग मृत्यू आणि पाताळीं ॥ श्रीरामें घेवोनि घरधांडोळी ॥ मज तात्काळीं आणील ॥ ४७ ॥ माझें ऐकतां हरण ॥ सवेग येवोनि लक्ष्मण ॥ रागें निर्दाळील रावण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥ ४८ ॥ रामें ऐकतां माझें हरण ॥ जेथिचा तेथें सोडोनि बाण ॥ घाई रावणाचा घेईल प्राण ॥ सोडवण तेणें माझी ॥ ४९ ॥ लोकालोक कुलाचेळीं ॥ लपविल्याही जनकबाळी ॥ राम राक्षसां करील होळी ॥ मज तात्काळीं सोडवील ॥ ५० ॥ रावणें माझा केलियाघात ॥ ऐसा

१ रुदन. २ मारुन. ३ कमलकोश किंवा वारंग्याचें झाड. ४ बेल. ५ जाळी, झुडूप. ६ करडुवापक्षी. ७ दगड. ८ बारीकशोध. ९ हीं पर्वत विशेषांचीं नांवें आहेत.

प्रतापी श्रीरघुनाथ ॥ पाडोनियां यमाचे दांत ॥ मज निश्चित आणील ॥ ५१ ॥ माझिया प्रेमाची आवडी ॥ श्रीराम काळाची नरडी मुरडी ॥ तेथें राक्षसें कोण बापुडीं ॥ बाणीं रोकडी निर्दळील ॥५२॥ ऐसा प्रताप श्रीरघुनाथा ॥ माझिया दुस्तर आकांता॥ कां नपवसीच तळतां ॥ ह्मणोनि सीता विलपते ॥ ५३ ॥ सीता स्वयें येचि अर्थी ॥ ज्या त्या येतसे काकुळती ॥ शुद्धी सांगावी श्रीरघुपती ॥ रावणवधार्थी शीघ्र यावें ॥ ५४ ॥ धांव धांव श्रीरामचंद्रा ॥ वेगीं यावें श्रीसुमित्रा ॥ मज गांजिलें राक्षसेंद्रा ॥ कृपासमुद्रा कां नपावसी ॥५५॥ मरमर पापिया अदृष्टा ॥ दुःखें फळलासी दुष्टा ॥ वंचोनि श्रीरामवरिष्ठा ॥ वश्य दुष्टा मज केलें ॥ ५६ ॥ मी जनकबाळा जानकी ॥ श्रीरामाची निजसेवकी ॥ रावणें दुष्टें केलें दुःखी ॥ दशमुखी निर्बंधुं ॥ ५७ ॥ श्रीरामा तुझी अगाध थोरी ॥ तुझें देहाघर फोडिलें चोरीं ॥ चोरोनि नेली अंतुरी ॥ हे चराचरीं तुज लाज ॥ ५८ ॥ आपले लाजे कारणें ॥ माझें करावया धांवणें ॥ ऐसें सीतेचें आक्रंदणें ॥ दीर्घस्वरें विलपतु ॥ ५९ ॥ ऐकतां सीता विलपन ॥ व्याघ्र सिंहादि करिती रुदन ॥ वृक्ष स्रवती संपूर्ण ॥ गळती लोचनँ पक्ष्यांचे ॥६०॥ दुःखें फुटों पाहे अवनी ॥ दुःखें द्रव आला पाषाणीं ॥ दुःख नसमाय गगनीं ॥ ऋषिजनीं आकांतु ॥ ६१ ॥ जेणें मारिले खर दूषण ॥ मारीची मारिला विंधोनि बाण ॥ त्यासी माझा घेतां प्राण ॥ अर्ध क्षण लागेना ॥६२॥ ताटिका सुबाहू मारिला जाण ॥ विराध मारिला संपूर्ण ॥ तो श्रीराम माझा घेईल प्राण ॥ ऐसी रावणा धुकधुकी ॥ ६३ ॥ सीता करील दीर्घ रुदन ॥ तीसि देवोनि आलिंगन ॥ रथीं बैसोनि रावण ॥ लंघी गगन अतिधाकें ॥ ६४ ॥ रावणाची शक्ति कैसी ॥ सीता धरोनि पोटासीं ॥ रथू चालवी आकाशीं ॥ येरी आक्रोशीं आक्रंदे ॥ ६५ ॥ ऐकोनि आक्रंदतां सीता ॥ तंव जटायु आला सकोपतां ॥ माझिया स्वामीची हे कांता ॥ तिये गांजिता तूं कोण ॥ ६६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःपर्वतकूटाभस्तीक्ष्णतुंडःखगोत्तमः ॥ वनस्पतिगतःश्रीमान्व्याजहाराशुभांगिरं ॥ ५ ॥ दशग्रीवस्थितोधर्मेपुराणेसत्यसंश्रवः ॥ भ्रातस्त्वंनिंदितंकर्मकर्तुंनार्हसिसांप्रतं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ रावणें सीता हरितां ॥ तंव जटायु वनक्रीडे गेला होता ॥ ऐकोनि जानकी आक्रं

१ संहारील. २ आक्रंदत. ३ शोध. ४ प्रारब्धा. ५ बंधन. ६ पत्नी. ७ डोळे. ८ पृथ्वी. ९ सक्रोध.

दता ॥ सवेगता तो आला ॥ ६७ ॥ त्रैलोक्यराजा श्रीरघुनाथ ॥ मी जटायु श्रीरामभक्त ॥ तूं रावणा अतिउन्मत्त ॥ सीतेसी हात लाविला ॥६८॥ पर्वतप्राय महाबळी ॥ मी असतां येवनस्थळीं ॥ केंवि नेसील जनकबाळी ॥ रणरांगोळी मी करीन ॥६९॥ पंचवटीं आश्रमानिकट ॥ बैसलें असतां माझें मेट ॥ तुज कैसेनि फुटेल वाट ॥ महानष्ट तूं परद्वारी ॥ ७० ॥ श्रीरामरायाची अंतुरी ॥ नेऊं पाहसी करोनि चोरी ॥ चोरासी मी जीवें मारीं ॥ तुझी उरी उरों नेदीं ॥ ७१ ॥ चोरापासीं वस्तु जातां ॥ सोडवोनि करी घाता ॥ तेंवि सीता सांडवोनि येथें ॥ तुझा निःपात करीन मी ॥७२॥ चोदा चौकड्यांचें राज्य शिरीं ॥ शेखीं करों धांवसी चोरी ॥ जळो रावणा तुझी थोरी ॥ पापी परद्वारी महानष्ट ॥ ७३ ॥ त्रैलोक्यस्वामी श्रीरघुनाथ ॥ त्याची चोरोनि नेतां कांता ॥ तुझा करीन निःपात ॥ जेंवि सदेंठ वृंताकें ॥ ७४ ॥ जैसी कां परिपक्कफळें ॥ सदेंठ झडती वायुबळें ॥ तैसीं तुझीं कंठनाळें ॥ दाही शिरकमळें छेदीन ॥ ७५ ॥ जटायु पक्षवात दुर्धर ॥ नचले रावणाचा रहंवर ॥ मागें सरले रथाचे खर ॥ तंव दशशिर क्षोभला ॥७६॥ धनुष्या वाहोनियां गुण ॥ जटायू लक्षोनियां पूर्ण ॥ नाळीकनाराँचे वर्षे बाण ॥ युद्ध दारुण मांडिलें ॥ ७७ ॥ तुझ्या शस्त्रांचा कडकडाट ॥ नखीं पाखीं करीन पीठ ॥ माझी चंचु अतितिखट ॥ दाही कंठ छेदीन ॥ ७८ ॥ अरे मी जटायू नभेटतां ॥ रावणा तुझी प्रतापता ॥ हिरोनि नेतां श्रीरामकांता ॥ तुज मी आतां मारीन ॥७९॥ रावण कायसें बापुडें ॥ दाहा तोंडांचें जड किडें ॥ हाणोनियां चंचुवाडें ॥ सवक्रहाडें फोडीन ॥ ८० ॥ चोरितां श्रीरामाची कांता ॥ कीर्ति पळाली अपकीर्तिता ॥ पापें शक्ति गेली लंकानाथा ॥ तुज मारितां क्षण नलागे ॥ ८१ ॥ पापें जालासि निर्वीर्य ॥ तुज युद्धीं कैंचें धैर्य ॥ मारोनियां राक्षसवर्य ॥ श्रीराम कार्य साधीन ॥८२॥ रावण वर्षे दुर्धर बाण ॥ जटायु पांखां उडवी पूर्ण ॥ बाण प्रताप जाला क्षीण ॥ रागें रावण क्षोभला॥८३॥ जटायु पांखांच्या झडाडीं ॥ विसां हातां वळे वेंगडी ॥ दाही शिरें कांपती गाढीं ॥ धनुष्य वोढी नवोढे ॥ ८४ ॥ जटायु पक्षांच्या आवर्ता ॥ आवर्ती पाडिलें लंकानाथा ॥ पुढें ढळों नेदी रथा ॥ अतिविघाता पेटला ॥ ८५ ॥ जटायु ढळों नेदी रथा ॥ मागोनि

१ पहाऱ्याचें ठिकाण, किल्लाइत्यादि. २ विषयी, परस्त्रीलंपट. ३ स्त्री. ४ संहार. ५ वांगीचें झाड. ६ रथ. ७ लाकडांत बसविलेले तीक्ष्ण बाण. ८ मेंढें.

आलिया श्रीरघुनाथा ॥ ऐसा रावण पावला आकांता ॥ माझ्या घाता तो करील ॥ ८६ ॥ मारीची बोलिला सत्य वचन ॥ करूं जातां सीताहरण ॥ आम्हीं दोघे पावों मरण ॥ तें प्रमाण दिसताहे ॥ ८७ ॥ नाहीं इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ नाहीं साह्य सैन्यप्रधान ॥ मज मारितां राखेल कोण ॥ अतिउद्विग्न लंकानाथ ॥८८॥ अप्रयासें सीता आली हाता ॥ हे पावल्या लंके आतौतां ॥ तेथें येवों नसके रघुनाथा ॥ दुर्घट मार्ग क्रमेना ॥८९॥ लंकादुर्ग अतिगूढ ॥ भोंवता समुद्राचा आगड ॥ श्रीराम मानवी अतिजड ॥ मार्ग अवघड कंठेना ॥ ९० ॥ परी प्रस्तुत जटायू दारुण ॥ दृढ वोढवलें हें विघ्न ॥ हें शंकरें करावें निवारण ॥ लंकाभुवना तो पाववो ॥ ९१ ॥ पुढें जटायु मार्गरोधन ॥ मागोनि आला श्रीरघुनंदन ॥ माझा घेईल तो प्राण ॥ धाकें रावण धुकधुकी ॥ ९२ ॥ येकेचि वेळें शतबाण ॥ जटायूतें विंधी रावण ॥ येरें चुकविले तळपोन ॥ आला कोपोन झडपितु ॥ ९३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततो स्यसशरंचापंमुक्तामणिविभूषितं ॥ पक्षाभ्यांसमहातेजाबभंजपतगेश्वरः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाच्या धनुष्यावरी ॥ मुक्ताफळांच्या झालरी ॥ सुवर्ण बद्ध मणिमय मंजरी ॥ घेवोनि करीं विंधितु ॥ ९४ ॥ जटायूनें सवेग पांखीं ॥ रावण झडपिला दाही मुखीं ॥ चाप छेदोनि सांडिलें नखीं ॥ मुगुट मस्तकींचा पाडिला ॥ ९५ ॥ सवेंचि ध्वज छेदिला सांग ॥ शशांकछत्रा केला भंग ॥ रावणाचें अंगप्रत्यंग ॥ नखीं सवेग विदारी ॥ ९६ ॥ जटायु पक्षवातावर्ते ॥ रावण चळचळां कांपत ॥ चंचूनें धरोनियां रथ ॥ गगनाआंत उचलिला ॥ ९७ ॥ मग सीता धरोनि पोटासीं ॥ रावण उडी टाकी वेगेसीं ॥ पिशाच्चवदन खर रथासी ॥ नखाग्रेसीं मारिले ॥ ९८ ॥ तेथोनि टाकितां रहंवर ॥ सारथी वारूसीं शतचूर ॥ दणका दुमदुमिलें अंबर ॥ दशशिर चळिकांपे ॥ ९९ ॥ मुहुर्तीं केला छत्रपात ॥ भंगिलें चाप भंगिला रथ ॥ रावण केला हताहत ॥ धन्य पुरुषार्थ जटायूचा ॥ १०० ॥ देखोनि जटायू साटोपें ॥ स्वर्गीं देव वानिती अमूप ॥ धन्यधन्य जटायूचें तप ॥ केला प्रताप रामकाजीं ॥ १ ॥ रावण विचारी निजचित्ता ॥ जटायु आलिया नजिरे सीता ॥ ईसी सांडोनियां जातां ॥ आली लघुता तिहीं लोकीं ॥ २ ॥ सहित पार्वती महेश ॥ ॥ ३ ॥

१ वेढा, व्यूह. २ तुरा. ३ चंद्रप्रभा. ४ फाडी. ५ पंखाच्यामोठ्यावाहुटुळींत. ६ रथ. ७ पराक्रम.

स्या आंदोळिला गिरि कैलास ॥ आणि जिंकोनि कुबेरास ॥ विमानास हरितलें ॥ ३ ॥ देवांचिया अमित कोडी ॥ अद्यापि माझे बांदवडीं ॥ त्याही माझी गर्वझाडी ॥ केली रोकडी येणें पक्षें ॥४॥ जटायुचंचू अतितिखट ॥ शस्त्र समुदाय केला सपाट ॥ या पासोनि नफुटे वाट ॥ परमकष्ट रावणा ॥५॥ भंगिलें धनुष्य भंगिला रथ ॥ सारथि वारुवां केला घात ॥ विरथी पदाती लंकानाथ ॥ मग कपटार्थ मांडिला ॥ ६ ॥ राक्षसाची गुप्तस्थिती ॥ कडिये घेवोनि सीतासती ॥ रावण निघे खेचरगती ॥ गगनपंथीं अतिगुप्त ॥७॥ परी जटायूसी अरुणभेटी ॥ तेणें त्यास सहज दिव्यदृष्टी ॥ सीता नेतां देखोनि दृष्टीं ॥ रावणापाठीं लागला ॥८॥ ॥श्लोक॥ सविदार्यनखैस्तीक्ष्णैस्तस्यपृष्ठंसमंततः ॥ केशांश्चोत्पाटयामासनखपक्षमुखायुधः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ जटायू धांवला सरोखीं ॥ सबळबळ निजपांखीं ॥ रावण झडपिला दाही मुखीं ॥ विदारी नखीं सर्वांग ॥ ९ ॥ तिखट नखें खगेश्वरा ॥ सर्वांगीं लागल्या रुधिरधारा ॥ देहांत मांडला दशशिरा ॥ साह्य दुसरा नाहीं कोण्ही ॥ ११० ॥ नखें पाखें चंचू तीक्ष्ण ॥ घाईं घायवटला रावण ॥ आतां माझे न वांचती प्राण ॥ योद्धा दारुण जटायू ॥ ११ ॥ जटायू तळपोनि आकाशीं ॥ केंस उत्पाटी दाढी मिशी ॥ भेणें रावण कासाविशी ॥ जीविताशेसीं सांडिलें ॥ १२ ॥ मारीचीवाक्य सत्यभाषण ॥ करितां जानकीचें हरण ॥ अवश्य पावसील मरण ॥ तें प्रमाण दिसताहे ॥ १३ ॥ रावण ह्मणे जानकी नेतां ॥ जटायू करील माझ्या घाता ॥ भेणें सांडोनियां सीता ॥ होय पळता लंकानाथ ॥ १४ ॥ जटायूनें गांजिलें वनीं ॥ वेगीं धांवा पावा कोण्ही ॥ ऐसा रावण आक्रंदोनी ॥ सीता सांडोनि पळाला ॥ १५ ॥ तंव जटायू ह्मणे लंकानाथा ॥ जरी तुवां सांडिली सीता ॥ तरी तुज नमारीं सर्वथा ॥ जीवदान तुज दिधलें ॥१६॥ रावणापासोनि जानकी ॥ सुटोनि जाली अतिसुखी ॥ जटायू दाटुगा तिहीं लोकीं ॥ केवळ पक्षी ह्मणों नये ॥ १७ ॥ सीताहरण महापाप्यासी ॥ उपडोनि दाढ्या मिश्यांसी ॥ प्रायश्चित्त दिधलें रावणासी ॥ जटायू परियेसीं धर्मात्मा ॥ १८ ॥ जटायू सोडवितां सीतेसी ॥ तंव स्वर्गीं हडबड देवांसी ॥ बंधनिर्मुक्ति नव्हे आह्मांसी ॥ सीता लंकेसी नवचतां ॥ १९ ॥ ऐसे देवांचे मनोग

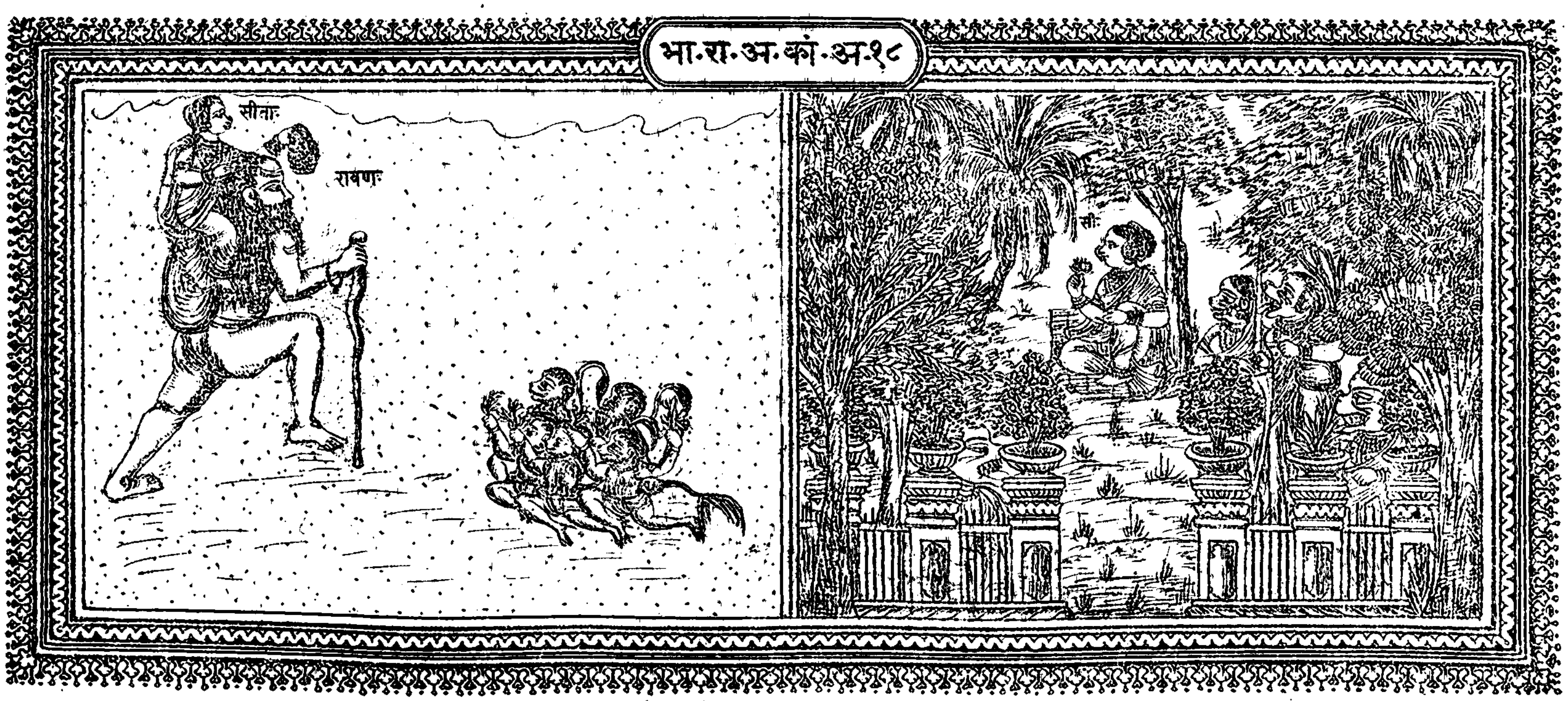
१ असंख्य. २ पादचारी. ३ घायाळ झाला. ४ उपटी. ५ सोडलें. ६ पराक्रमी.

त ॥ तंव रावण जाला सावचित्त ॥ मग होवोनियां निजयुद्धार्थ ॥ पाचारित जटायूसी ॥ १२० सीता होती मजपासीं ॥ तेणें त्वां केलें कासाविसी ॥ आतां युद्ध सावकासीं ॥ पुरुपार्थेसीं करूं दोघे ॥ २१ ॥ गुंफेसी नसतां श्रीरामलक्ष्मण ॥ शून्य मंदिरीं रिघे श्वान ॥ तेंवि तुवां सीता चोरून ॥ पलायमान भयाभीत ॥ २२ ॥ तूज कैचें दादुलेपण ॥ वेगीं पळसी रामभेणें ॥ मजसीं करूं पाहसी रण ॥ तरी आंगवण पाहों तुझी ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तयोर्महतिसंग्रामेबभूवातुलविक्रमः ॥ राक्षसानांचमुख्यस्य पक्षिणांप्रवरस्यच ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ दाहाशिरें वीस भुजा ॥ राक्षसांचा मुख्य राजा ॥ पक्षी पावला युद्धा पैजा ॥ बळ समाजां वरिष्ठ ॥ २४ ॥ रावणाचें शस्त्रशर ॥ पूर्वीं जटायूनें केलें चूर ॥ आतां निजांगें दशशिर ॥ मुष्टिप्रहार हाणों धांवें ॥२५॥ ऐसा अति क्रोधें दशशीर ॥ बळें हाणितां करप्रहार ॥ तंव नखें विदारिला कर ॥ वेगें दुर्धर जटायू ॥२६॥ रागें हाणितां दृढ लात ॥ तंव चंचु घातें करोनि घात ॥ रावण केला अस्ताव्यस्त ॥ मग लंकानाथ गजबजिला ॥ २७ ॥ तळपोनियां गगनीं भरे ॥ झडपांझडपीं दाही शिरें ॥ मस्तक भेदी चंचुचक्रें ॥ मुखें नखाग्रीं विदारी ॥ २८ ॥ नखीं पांखीं चंचुधारें ॥ रावणा लागलें घायवारें ॥ धाकें धाकें जिकडे सरे ॥ तिकडे मारें मारिजे ॥ २९ ॥ जटायु पक्षांचा आघात ॥ रावण उडविला नभाआंत ॥ गगनीं भोंवंडोनि आवर्तें ॥ पाडी मूर्छित अधोमुख ॥ १३० ॥ येथोनि पुरे पुरे रण ॥ रावण दांतीं धरी तृणें ॥ अकाळीं ओढवलें मरण ॥ जटायू प्राणघातकू ॥ ३१ ॥ मी ह्मणें हें पांखरूं ॥ परी हा वीर महाशूरू ॥ विसां भुजांचा केला चुरू ॥ अतिदुर्धरू जटायू ॥ ३२ ॥ जटायूनें लाविली सीक ॥ दाही मुखींसीं विमुख ॥ रावण पाडिला अधोमुख ॥ जीवा अंत मांडला ॥ ३३ ॥ नचले बळाची आंगँवण ॥ परमदुःखी जाला रावण ॥ मग करावया जटायुछळण ॥ कपट पूर्ण मांडिलें ॥ ३४ ॥ मग रावण ह्मणे लवलाहीं ॥ दोघे झुंजों उसिणा घाईं ॥ तंव जटायू ह्मणे तुज शक्तीच नाहीं ॥ उसिणें कैं फेडिसील ॥ ३५ ॥ घाय हाणितां सवर्म ॥ नपळे नढळे तो योद्धा परम ॥ तूं नेणसी युद्धधर्म ॥ व्यर्थ आक्रम बळाचा ॥ ३६ ॥ घालोनि श्रीरामाची आण ॥ जटायूसी पुसे रावण ॥ तुझें कोणें

१ पुरुषार्थ. २ ठोंसे. ३ फाडला. ४ घाबरला. ५ गवत. ६ शिक्षा. ७ गर्व.

वर्मीं मरण ॥ सत्य संपूर्ण मज सांगें ॥३७॥ आर्थतेल्या अतिआकांतीं ॥ वोढवल्या ही अंतगती ॥ हरिभक्त असत्य न बोलती ॥ जाण निश्चितीं पक्षिनाथा ॥ ३८ ॥ भावार्थ दावोनि उदंड ॥ मधुर शब्दीं असत्य लंड ॥ त्याचें मुख नरककुंड ॥ काळें तोंड तयाचें ॥ ३९ ॥ जटायू ह्मणे रावणासी ॥ जरी तूं निजमृत्यू सांगसी ॥ तरी मी सांगेन तुजपासीं ॥ येरयेरांसी नेम जाला॥१४० ॥ घातली श्रीरामाची आण ॥ तरी असत्य नबोलें गेलिया प्राण॥ दोहीं पाखीं माझें मरण ॥ सत्य संपूर्ण वदे पक्षी ॥४१॥ रावण छळवादी पातकी ॥मृत्यु सांगे वामांगुष्ठनखीं ॥जटायू सांगे दोहीं पाखीं ॥ शुद्धसात्विकी सत्यवादी ॥ ४२ ॥ जटायू तळपोनियां देख ॥ छेदिले वामांगुष्ठनख ॥ तंव हातातळीं आले पांख ॥ येरें निःशंक उपडिले ॥४३॥ रावणाचा छेदिला आंगोठा ॥ तो जाला अवंढा पक्षी निटा ॥ त्रिंबकीच्या निकट घाटा ॥ अवंढा पट्टा प्रसिद्ध॥४४॥ जटायूस येतां मरण ॥पडल्या करी श्रीरामस्मरण ॥नष्ट रावणें केलें छळण ॥ कुळनिर्दळण देखसी ॥४५॥ छळवादी अतिदुष्ट ॥परम पापी क्रियानष्ट ॥ परदारा भोगितां कष्ट॥अतिदुर्घट छळणाचें ॥४६॥ छळणाच्या कपटनिष्टीं ॥जटायू मूर्छित पडला सृष्टीं॥ श्रीरामाच्या निजभेटीं॥ आत्मा कंठीं धरिलासे ॥४७॥मुखीं श्रीरामनामस्मरण ॥ चित्तीं श्रीरामचिंतन ॥ नयनीं श्रीराम अवलोकन ॥ हृदयीं ध्यान श्रीरामाचें ॥४८॥ श्रीरामरूप देखे पाषाण ॥ श्रीरामरूप देखे तृण ॥ वृक्ष वल्ली वन उपवन॥ देखे संपूर्ण श्रीराम ॥४९॥ श्रीरामकौजीं वेंचितां प्राण॥ श्रीराम कृपाळू आपण॥ सर्वरूपें स्वयें संपूर्ण ॥ आला वोरसोन भेटीसी ॥१५०॥ जटायूचे निजपोटीं ॥ अंतीं श्रीराम देखावा दृष्टीं ॥ यालागिं होवोनि स्वयें सृष्टी ॥ आला भेटी निजभक्ता॥५१॥रावण नव्हे माझा वैरी ॥तो तंव परमार्था साह्यकारी॥श्रीराम भेटविला चराचरीं ॥सुखसागरीं सुखी केलें॥५२॥ निजभक्तांचे मनोगत ॥ पुरवूं जाणे श्रीरघुनाथ ॥ जटायू जन्ममरणातीत ॥ आनंदभरित सुखी केला ॥५३॥ एका जनार्दनाशरण॥ जटायू छळणें वधी रावण ॥ पुनरपी तो सीताहरण ॥ करील आपण तें ऐका ॥१५४॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांजटायूछळणवधोनामसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ९ ॥ ॥ एंव ॥ ॥ १६३ ॥

१ प्राणसंकटा. २ डाव्या आंगठ्याच्या नखांत. ३ कार्यांत. ४ वर्षावानें, धावून. ५ पर, विलक्षण.

भा.रा.अ.कां.अ.१८
सीता:
रावण:

॥ श्रीगजाननायनमः ॥ ॥ जटायूस स्वयें रावण ॥ वधिता जाला करोनि छळण ॥ तें देखोनि सीता जाण ॥ जाली आपण अति दुःखी ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंस्वल्पजीवितंभूमौक्षतजार्द्रंजटायुषं ॥ निरीक्ष्यपतितंसीताविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ जटायूचे उपडितां पांख ॥ भुमीं मूर्छीत जीव निःशेष ॥ त्याचें देखोनियां असुख ॥ परम दुःख सीतेसी ॥२ ॥ नपवतीच श्रीराम लक्ष्मण ॥ जटायु करितां सोडवण ॥ त्यासीच आलें मरण ॥ कपटी रावण दुष्टात्मा ॥ ३ ॥जटायूसि ह्मणें आपण ॥ तुझें मज न येचि कां मरण ॥ तूं बळियां बळी संपूर्ण ॥ मजलागिं प्राण वेंचिला ॥ ४ ॥ युद्धीं गांजोनि रावण ॥ माझी केली सोडवण ॥ तुझें करोनियां छळण ॥ मारी रावण महापापी ॥ ५ ॥ ऐसें बोलोनि सुंदरी ॥ ललाट पिटी निजकरें ॥ जो होय माझा साहकारी ॥ तो निशाचरीं मारिजे ॥ ६ ॥ वेगीं पावता श्रीरघुनंदन ॥ तरी तुझा वांचविता प्राण ॥ माझी करिता सोडवण ॥ रणीं रावण मर्दोनी ॥ ७ ॥ जटायु सबळ धांवणे करी ॥ जटायु माझा साहकारी ॥ जटायु माझा निजकैवारी ॥ तो निशाचरीं मारिला ॥८॥ रावण विचारी मानसीं ॥ चराचर साह्य श्रीरामासी ॥ भलता सोडवील सीतेसी ॥ शीघ्र लंकेसी हे न्यावी ॥ ९ ॥ शंकरें टाळिलें जटायु विघ्न ॥ आणि उठलिया आन ॥ मज न ठांके लंकाभुवन ॥ शीघ्र गमन करावें ॥ १० ॥ केलिया जटायूच्या घाता ॥ व्यथाभरें आक्रंदे सीता ॥ तीसी धरावया मागुता ॥ होय धावता लंकानाथु ॥ ११॥ रावणासी ह्मणे सीता ॥ तूं मला लंकेसी नेतां ॥ करविसी राक्षसांचे घाता ॥ तूं निजघाता पावसी ॥१२॥ जटायूसी करितां रण ॥ तुवां धरिलें दांतीं तृण ॥ तेथें आलिया श्रीराम बाण ॥ कुळनिर्दळण तुजसहित ॥ १३ ॥ कायसा समुद्र अचाट ॥ कायसें लंकेचें त्रिकूट ॥ बाणें एकें करील पीठ ॥ तुज सगट राक्षसां ॥ १४ ॥ ऐसें बोलतां सीतेसी ॥ कोप आला रावणासी ॥ मग धांवोनि धरिली केशीं ॥ जेंवि जीवांसी अंतक ॥ १५ ॥ रावणें धरितांचि सीता ॥ रागें लोटी लंकानाथा ॥ तंव चांचरोनि पडे पालथा ॥ धांवे मागुता धरावया ॥१६ ॥ जेंवि भेंडांपासीं आलिया सर्प ॥ तेंवि सर्वांगीं होय कंप ॥ देखोनि सीतेचा प्रताप ॥ अतिकंप रावणा ॥ १७ ॥ युद्धा प्रवर्तलिया सीता ॥ मज

१ मस्तक. २ हस्तें. ३ मारोनी. ४ पाठिराखा. ५ अन्य. ६ प्राणहारी. ७ सकुल संहार. ८ यम. ९ धडपडोन. १० मिथ्या मनुष्या जवळ.

नाटोपे सर्वथा ॥ ऐसें कळलें लंकानाथा ॥ श्रीरामकांता दुर्धर ॥ १८ ॥ ऐसें रावणें विचारोनि मनीं ॥ वीसभुजांसीं आकळोनी॥
सीता धरिली आंवळोनी ॥ जेंवि कां स्वप्नीं निधान ॥ १९ ॥ मज सीता जाली प्राप्त ॥ रावणाचा मनोरथ ॥ स्वप्नप्राय अवघा
व्यर्थ ॥ तोही कथार्थ अवधारा॥२० ॥ जरी निर्बळ असती सीता ॥ तरी रावण बलात्कारें भोगिता ॥ तिची जाणोनि सबळता॥
होय प्रार्थिता शरणार्थी ॥ २१ ॥ रावणापासोनि सीता ॥ क्षण नलगे स्वयें सुटतां ॥ परी निर्दाळावें दुष्टां समस्तां ॥ निजह
रणार्थी आक्रंदे ॥ २२ ॥ पुढील रामायणी कथा ॥ दुसरेनि रावण हरी सीता ॥ उल्हास राक्षसाचे चित्ता ॥ लंकेस नेता तो होय
॥ २३ ॥ रथ भंगिला तो जटायूनें ॥ नाहीं आणविलें विमान ॥ गगनगती दशानन ॥ सीता घेवोनि निघाला ॥२४॥ सीता सोड
विली जटायूनें ॥ तेणें सुखी जाले ऋषिजन ॥ सवेंच तिचें करितां हरण॥ तपोधन तळमळती ॥ २५ ॥ जळचर भूचर खेचर ॥
जंगम आणि स्थावर ॥ तळमळती जीवमात्र ॥ सीता दशवक्रें नेतांची ॥ २६ ॥ सीता निजखांदीं घेऊन ॥ खेचरगती निघे राव
ण ॥ ठाकावया लंकाभुवन ॥ सवेग आपण निघाला ॥ २७ ॥ तो मार्ग कळावया रामासी ॥ सीता सांडी निजचिन्हासी ॥ मा
र्गोमार्गीं निजमाळेसी ॥ सांडी सुमनांसी मार्गार्थ ॥ २८ ॥ श्रीराम येईल धांवणियासी ॥ ही आशा सीतेचे मानसीं ॥ यालागीं
मार्गामार्गासी ॥ प्रदेशोप्रदेशीं चिन्हें सांडी ॥ २९ ॥ उल्लंघोनि महापर्वत ॥ पंथ क्रमिला महादुर्रस्त ॥ शुद्धि पावावया श्रीरघु
नाथ ॥ वस्त्र शुध्द्यर्थ सीता सांडी ॥३० ॥ लंघोनि पर्वतां थोरथोरां ॥ कृष्णा वेण्या तुंगभद्रा ॥ नदिया लंघोनि दुस्तरा ॥ लंका
पुरा मज नेतो ॥ ३१ ॥ धांवण्या नयेववे श्रीरघुनाथा ॥ कोण्ही नदेखें सोडविता ॥ ऐसें जाणोनिया सीता ॥ परमचिंता पावली
॥३२॥ शुद्धि सांगावया श्रीरामचंद्रा ॥ भोंवतें पाहे श्रीरामभद्रा ॥ पर्वतमाथां पंच वानरां ॥ देखे सुंदरा दुरोनी ॥३३॥ श्रीरामा
चे जीवप्राण ॥ वानर होते पांचही जण ॥ सीता जाणोनि संपूर्ण ॥ वस्त्राभरणें तेथें त्यागी ॥ ३४ ॥ वस्त्राभरणें वरिचेवरी ॥सो ॥ १ ॥
ता सांडी हे नव्हे चातुरी ॥ जाणोनि अवताराची थोरी ॥ त्यागी सुंदरी शुध्द्यर्थ ॥ ३५॥ पीतांबर कनकशोभा ॥ दिव्य अलंका

१ रत्न. २ ऋषिजन. ३ पक्षी. ४ अतिकठीण. ५ शोध. ६ हनुमंताला.

रांची प्रभा ॥ शुद्धि सांगावया निजवल्लभा ॥ पद्मगर्भा स्वयें सांडी ॥३६॥ नीळ पीत आरक्त देखा ॥ पाहातसे मज सन्मुखा ॥ वा
नरांमाजी तो माझा सखा ॥ तो रघुकुळटिळका शुद्धि सांगो ॥ ३७ ॥ श्रीरामनामांकित खेवणें ॥ करमुद्रिका करकंकणें ॥ पी
तांबरीं बांधोनि तीनें ॥ शुद्धी कारणें सांडिलीं ॥ ३८ ॥ सीतेनें वरूनि सांडितां ॥ आलीं हनुमंताच्या हातां ॥ तेणें वंदोनियां
माथां ॥ होय सांगता सुग्रीवा ॥ ३९ ॥ तंव सुग्रीव ह्मणे हनुमंतासी ॥ हें तूं ठेवीं आपणापासीं ॥ कैंचें आलें पां आकासीं ॥ वि
स्मयो त्यासी वाटतु ॥ ४० ॥ सभाग्यें भाग्य ज्याचे माथां ॥ श्रीराममुद्रा ये त्याचे हाता ॥ आपण आपलिये पुरुषार्था ॥ श्रीरा
मकार्यार्थी उद्यतु ॥४१॥ श्रीरामा वेगीं धांव पाव ॥ ऐसा ऐकतां सीतारव ॥मग अवघे वानर मानितीअपूर्व ॥ जे नभीं कोण रव
अनुवादे ॥ ४२ ॥ श्रीरामनामांकित अमृत गोष्टी ॥ उठती नभाचिये पोटीं ॥ अवघे पाहती उर्ध्वदृष्टीं ॥ परी वदता दृष्टीं लक्षे
ना ॥ ४३ ॥ व्यक्ताक्षरें ऐकों कानीं ॥ परी वदता नदेखों नयनीं ॥ जरी मानूं आकाशवाणी ॥ तरी आक्रंदोनि अनुवादे ॥ ४४ ॥
ऐकोनि सीता आक्रंदन ॥ आलें हनुमंता स्फुरण ॥ मग तिची करावया सोडवण ॥ नभीं उड्डाण करूं पाहे ॥४५॥ दोन्ही वळो
नि वज्रमुष्टी ॥ पाहे वाटारिलीया दृष्टीं ॥ रागें थरकत पुसोंटी ॥ भूमी आपटी सक्रोधें ॥ ४६ ॥ निर्दळावया दशवदन ॥ काळा
ग्नि रुद्र दैदीप्यमान ॥ सगळें गिळों पाहे गगन ॥ भ्यासूर वदन भासतु ॥ ४७ ॥ निवटावया दशशिरा ॥ दांत खातसे करकरां॥
रागें बाहू थरकती थरथरां ॥ कोप वानरा अनिवार ॥४८॥ करितां वानरें उड्डाण ॥ गेलें ध्रुव लोकासमान ॥ तंव तळीं पळाला
रावण ॥ सीता घेवोन लंकेसी ॥ ४९ ॥ ऐसें हनुमंतें देखतां दृष्टीं ॥ रावणें भय घेवोनि पोटीं ॥ समुद्राचे परतटीं ॥ उठाउठी प
ळाला ॥ ५० ॥ जटायू परीस अतिदारुण ॥ येथेंही उठों पाहे विघ्न ॥ तेणें धाकें पलायमान ॥ लंकाभुवन ठाकिलें ॥५१॥ लंके
गेला लंकानाथू ॥ हनुमंतें क्रोध केला शांतु ॥ लंका जाळीन निमिष्यांतु ॥ हें पोटांत दृढ धरिलें ॥५२॥ राक्षस धुराचिया कोडी॥
मारीन नलागतां अर्धघडी ॥ ऐसिया कोपाची चौघडी ॥ शांति बुडीं सांठविली ॥ ५३ ॥ तंव येरीकडे लंकानाथ ॥ सीता मज

१ चिन्हें. २ आंगठ्या. ३ सीताआक्रोशध्वनी. ४ करी, बोले. ५ शेपूट. ६ मर्दावया. ७ क्षणांत.

जाली प्राप्त ॥ येणें उल्हासें नाचत ॥ येथें रघुनाथ केंवि पावे ॥ ५४ ॥ अतिदुर्घट लंकागडे ॥ भोंवता समुद्राचा अगडें ॥ नचले
रामाची चरफडें ॥ मार्ग अवघड येथें यावया ॥ ५५ ॥ रावण सांगे सीतेप्रती ॥ तुज म्यां आणिलें नभोगतीं ॥ श्रीरामलक्ष्मण प
दाभिगतीं ॥ कैसेनि येती या ठाया ॥ ५६ ॥ क्रूर श्वापदें वस्तीयुक्त ॥ मार्गी दुर्घट पर्वत ॥ दुस्तर सरितेंचेस्त्रोत ॥ केंवि रघु
नाथ येऊं पावे ॥ ५७ ॥ ऐशेनि आलिया कष्टकोडी ॥ दोघें मानवें बापुडीं ॥ मज मारितां नलगे घडी ॥ त्याची गोडी तू सांडीं
॥ ५८ ॥ त्या दोघांसी चारी भुजा ॥ मज येकलिया वीस भुजा ॥ मी मारीन श्रीरामराजा ॥ निजपैजा जानकिये ॥ ५९ ॥ यापरी
वो विचारितां ॥ येथें नयेववे श्रीरघुनाथा ॥ तूं मज वरूनि आतां ॥ राज्यभोगता सुखें भोगीं ॥ ६० ॥ अनर्घ्यरत्नांचे अलंका
र ॥ वस्त्रें दिव्यें मनोहर ॥ पदकमेखळा गंभीर ॥ विचित्र हार मणिमय ॥ ६१ ॥ बावन्न चंदन अगरु ॥ कस्तूरी कुंकुम केशरु ॥
विलेपन सुरवसारु ॥ सुखसेजार सुमनांचा ॥ ६२ ॥ दोघे बैसोनि विमानीं ॥ क्रीडा करूं नंदनवनीं ॥ अथवा लंकेचे भवनीं ॥
अशोकवनीं सुख भोगूं ॥ ६३ ॥ इंद्रादिक सुरवर ॥ तुझे आज्ञेचे किंकर ॥ मंदोदर्‍यादि अंतःपुर ॥ त्या निरंतर तुज दासी ॥ ६४ ॥
कायसी मृगाची कांचोळी ॥ कंचुक्या ल्याइलें मुक्तफळीं ॥ अर्धचंद्र बाणितो भाळीं ॥ मस्तकीं जाळी गजमुक्त ॥ ६५ ॥ श्रीराम प्रि
या भोगी दशशिर ॥ हा तुज ब्रीदाचा तोडर ॥ रावणें हरिली सीता सुंदर ॥ हा चरणीं गजर अंदुवाचा ॥ ६६ ॥ सीता रावणाची
पट्टराणी ॥ ऐशिया वांकी गर्जती चरणीं ॥ ऐकोनि रावणाची वाणी ॥ सीता संतापोनि बोलत ॥ ६७ ॥ मर मर निर्लज्जा दशशिरा ॥
काय बोलतोसी चिकुरा ॥ तुज सारिखा निलाजिरा ॥ जगीं दुसरा नसेल ॥ ६८ ॥ सैंवरीं दावितां बळबंड ॥ धनुष्यें दंडिलें वितं
ड ॥ सभेंत जालें काळें तोंड ॥ श्रीरामे कोदंड भंगितां ॥ ६९ ॥ तैं नकरिसीच माझें हरण ॥ काळें वदन पलायमान ॥ तूं तंव शूर्पनखीं
समान ॥ नाकेंवीण जल्पसी ॥ ७० ॥ सदाचें तुझें काळें मुख ॥ नराह्वेचि रामा सन्मुख ॥ माझा धरोनि अभिलाख ॥ मागों ॥ २ ॥
भीक आलासी ॥ ७१ ॥ भीक मागतां ह्मणसी जननी ॥ आणि आतां ह्मणसी करीन पत्नी ॥ तुजसारिखा मात्वागमनी ॥ आ

१ लंकादुर्ग. २ बंधन, वेढा. ३ गडबड. ४ आकाशमार्गें. ५ पादचारी. ६ नद्यांचें प्रवाह. ७ अत्यंत प्रयासें. ८ अमूल्य. ९ हत्तींच्या मस्तकांतील मोत्यें. १० धांगड्या. ११ दुष्टा, अपराध्या.

न त्रिभुवनीं असेना ॥ ७२ ॥ संन्यासी आणि चोरी करी ॥ यतिधर्मी आणि परद्वारी ॥ हे तुजचि साजे गा थोरी ॥ तूं नानापरी
मात्वागमनी ॥ ७३ ॥ करितां जटायूसीं रण ॥ तुवां दांतीं धरिलें तृण ॥ मज सांडोनि पलायमान ॥ तेव्हां आंगवण काय जा
ली ॥ ७४ ॥ घालितां श्रीरामाची आण ॥ जटायू बोलिला सत्य संपूर्ण ॥ तुवां कपटें करोनि छळण ॥ घेतला प्राण जटायू
चा ॥ ७५ ॥ माझा भोग भोगूं पाहे रावण ॥ तेही अधर्म्या अतिदूषण ॥ वायसां विष्ठेचें भक्षण ॥ आणि अमृतपान चको
रां ॥ ७६ ॥ तैसी सीता श्रीरामासी ॥ रावणा उपभोग राक्षसी ॥ अभिलाषितां जानकीसी ॥ अनायासीं मरसील ॥ ७७ ॥
गजाचें जें गजाभरण ॥ रासभा बांधितां ये मरण ॥ तैसी सीता अभिलाषितां रावण ॥ कुळनिर्दळण पावेल ॥ ७८ ॥ सकळ रस
सेवितां मासी ॥ परी दीप चाखितां मरण तीसी ॥ तेंवि राज्य भोगितां रावणासी ॥ सीता अभिलाषीं प्राण जाये ॥ ७९ ॥ स्त
नपानींच्या अपत्या ॥ उत्तम पक्वान्नें सेवितां ॥ तें त्यासी नजिरे सर्वथा ॥ तेंवि लंकानाथा जानकी ॥ ८० ॥ जरी जालें अनर्घ्य
रत्न ॥ तरी तें नव्हे शाळीग्रामा समान ॥ तैसी सीता श्रीरामभोगायतन ॥ दशानन केंवि पावे ॥ ८१ ॥ ऐरावतीं बैसे इंद्र ॥ ते
थें बैसों जातां खर ॥ सीता अभिलाषीं दशवक्र ॥ सकळ गोत्र निमेल ॥ ८२ ॥ सुंदरा अरसा सुखरूप ॥ तोचि सिमुरा दावि
तां अतिसंताप ॥ रावणा आंगीं सिमुरें पाप ॥ सीता सुखरूप त्या नव्हे ॥ ८३ ॥ ऐसिया नाना सवर्म युक्ती ॥ रावणा निर्भर्त्सी
सीता सती ॥ तेणें कोपला लंकापती ॥ मग दूतांप्रती बोलत ॥ ८४ ॥ ॥ श्लोक ॥ संदिश्यराक्षसान्घोरान्रावणोष्टौमहाब
लान् ॥ आत्मानंबुद्धिवैक्लव्यात्कृतकृत्यममन्यत ॥ २ ॥ अप्रमादाच्चगंतव्यंसर्वैरेवनिशाचरैः ॥ कर्तव्यश्चसदायत्नोराघवस्यवधं
प्रति ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षसांमाजि बळ संपूर्ण ॥ कपट कर्मी अतिप्रवीण ॥ ऐसे बोलावोनि आठजण ॥ स्वयें रावण सां
गतु ॥ ८५ ॥ तुह्मी दुर्धर निशाचर ॥ होवोनि जनस्थानीं येकत्र ॥ रामवधार्थी निरंतर ॥ अतिसादर रहावें ॥ ८६ ॥ मारिले
त्रिशिरा दूषण खर ॥ त्या रामा आणि आह्मां बद्धवैर ॥ तदर्थी तुह्मी आठ वीर ॥ साधावें छिंद्र अतियत्नें ॥ ८७ ॥ सन्मुख यु

१ व्यभिचार कर्म करणारा. २ पराक्रम. ३ कावळ्यांस. ४ गर्दभास. ५ कुलक्षय. ६ अप्रतीम. ७ केवळ रामभोग्य वस्तु. ८ मादव. ९ नकट्यास. १० व्यंग. ११ गुप्तकार्य.

द्ध करितां त्यासी ॥ जिवें मारील समस्तांसी ॥ यालागीं अतिगुप्तत्वेंसी ॥ त्याचे वधासी साधावें ॥ ८८ ॥ मारूं जातां श्रीरघु
नंदन ॥ तुम्हांसी निर्दळील लक्ष्मण ॥ तरी येकेचवेळें दोघेजण ॥ साधोन आपण वधावे ॥ ८९ ॥ निजेले असतां वनीं ॥ नि
दसुरे मारावे दोन्ही ॥ कां आसनीं भोजनीं शयनीं ॥ उदकपानीं साधावें ॥ ९० ॥ पडल्या श्रीरामाचे दृष्टीं ॥ मग जीवण्याची
कायसी गोष्टी ॥ आठांचींही शिरें निवटी ॥ शरवृष्टिप्रतापें ॥ ९१ ॥ यालागीं आपणा लपवोनि ॥ जनीं विजनीं गमनागम
नीं ॥ सीताशुद्धि पाहतां वनीं ॥ सिंतरोनि मारावे ॥९२॥ छळबळ कपटमेळें ॥ दोघे मारावे एकेवेळें ॥ तदर्थीं तुह्मी प्रबळें॥
स्वकार्य समूळें साधावें ॥ ९३ ॥ मारिल्या रामलक्ष्मण ॥ तुह्मांसी दीधलें जनस्थान ॥ तेथें नांदावें आपण ॥ ढोल निशाण
लावोनि ॥ ९४ ॥ ऐसें सांगोनियां त्यांसी ॥ रावण आला सीतेपासीं ॥ तीस न्यावया निजभवनेंसी ॥ गृहें चौपासीं शृंगारि
लीं ॥ ९५ ॥ गुढिया तोरणें विचित्र ॥ मखरें शोभती मनोहर ॥ सीता देखोनि मंदिर ॥ मज अनुसरे तैसें करा ॥ ९६ ॥ राव
णें हातीं धरोनि सीता ॥ मंदिरें दाखवी अपूर्वता ॥ दावोनि आपली समर्थता ॥ अतियेकांता आणिली ॥ ९७ ॥ पाहतां को
णी नदेखे दृष्टीं ॥ आणि दुजयाची नपडे दृष्टी ॥ ऐसिया ऐकांता गोरटी ॥ उठाउठी आणिली ॥ ९८ ॥ रावणासवें अतिऐ
कांता ॥ निःशंक आलीसे सीता ॥ हा मज झालिया झोंबता ॥ लंकानाथा उपटीन ॥ ९९ ॥ शुंभ निशुंभ चंडमुंड ॥ जेंवि जग
दंबा करी दुखंड ॥ तेंवि रावणाचें बळबंड ॥ खंडविखंड करीन मी ॥ १०० ॥ श्रीरामसेवेचें धडफुडें ॥ माझे अंगीं बळ गाढें ॥
रावण दहामुखांचें किडें ॥ मजपुढें केंवि झोंबे ॥ १ ॥ विसांभुजांतें वामकरें ॥ दडपोनियां निजभारें ॥ सकुंडल दाहीं शिरें ॥
चमत्कारें खुडीनें ॥ २ ॥ याचीं छेदावया कंठनाळें ॥ कां लागली शस्त्रबळें ॥ नखें खुडीन शिरकमळें ॥ रावण केवळ तृण जैसें
॥ ३ ॥ आलिया इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ मारीन चडर्क्यानें हाणोन ॥ कुमारसेना आणि प्रधान ॥ निर्दाळीन क्षणमात्रें ॥ ४ ॥ माझें
लंकेसी आगमन ॥ रावण निर्दळावया ससैन्य ॥ ते एकांतीं फावलिया पूर्ण ॥ भीड कोण राखील ॥ ५ ॥ श्रीराम सेवा संपूर्ण ॥

१ जलप्राशनकालीं. २ छेदी. ३ मोहून, फसवून. ४ स्वमंदिरा. ५ संहारीन. ६ अत्यंत. ७ मुरडीन. ८ थप्पड.

निर्दळावें द्वंद्वदारुण ॥ तें त्याचेनि नव्हे जाण ॥ भक्तपण त्या नाहीं ॥ ६ ॥ सीता श्रीरामनिजशक्ती ॥ ते केंवि आकळे रावणा हा
तीं ॥ येणें बळें सीता सती ॥ आली एकांतीं निःशंक ॥ ७ ॥ सीता नाकळे निजबळें ॥ हें रावणासी समूळ कळे ॥ मग विषयाचे
प्रीतीमेळें ॥ चरणकमळें वंदिलीं ॥ ८ ॥ सीता आणोनी एकांता ॥ रावणें चरणीं ठेविला माथा ॥ मज विषयशरणागता ॥ कृ
पा तत्वतां करीं सीते ॥ ९ ॥ त्यजोनियां श्रीरघुनाथा ॥ मज वरावें तुवां तत्वतां ॥ माझी वाचा नकरीं वृथा ॥ शरणागता नुपेक्षीं
॥ ११० ॥ तुझीं वंदितां चरणकमळें ॥ मस्तकीं लागलीं वो कोमळें ॥ कररुपर्शनीं मवाळें ॥ मन कळवळे भोगार्थीं ॥११॥ जिचे
चरण सुखरूप ॥ तिचें भोगितां स्वरूप ॥ मज आहे सुख अमूप ॥ कृपानुरूप वरीं मातें ॥ १२ ॥ मी तंव अतिगर्वी रावण ॥ ब्र
ह्मादिदेवां नव्हे शरण ॥ दानवमानवां पाड कोण ॥ तो मी तुझे चरण वंदितों ॥ १३ ॥ चरण वंदोनियां देख ॥ होईन वशवर्ती से
वक ॥ अनुदिनीं तुझा आज्ञाधारक ॥ कृपायाचक भोगार्थी ॥ १४ ॥ सीतेचे चरण धरोनि हातीं ॥ रावण येतसे काकुलती ॥
मज अंगिकारीं भोगार्थीं ॥ तंव सीता सती हांसिली ॥ १५ ॥ सुरवरां वंद्य श्रीरामचंद्र ॥ त्यापुढें तुच्छ राक्षसेंद्र ॥ सांडोनियां
गजेंद्र ॥ अरोहणा खर तैसा तूं ॥१६॥ सांडोनियां अमृतपान ॥ करावें कागविष्ठा भोजन ॥ तेंवि त्यजोनि श्रीरघुनंदन ॥ तु
च्छ रावण भोगावा ॥ १७ ॥ सांडोनियां सत्संगती ॥ बैसावें सूकराचे पंक्ती ॥ तेंवि त्यजोनियां श्रीरघुपती ॥ रावण दुर्मती भो
गावा ॥ १८ ॥ कागींघरीं श्राद्ध विधान ॥ जेंवि क्षणिल्या नवचती ब्राह्मण ॥ तेंवि रावण सुखसंपन्न ॥ स्वप्नींही आपण स्पर्शेना
॥ १९ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ रावण कोपला दारुण ॥ तुज श्रीरामाचें दर्शन ॥ कल्पांतीं जाण हों नेदीं ॥ १२० ॥ तुज श्री
रामा नव्हेचि भेटी ॥ तुज त्यासीं करों नेदीं गोष्टी ॥ तुज श्रीरामा देखों नेदीं दृष्टीं ॥ मी महाहट्टी रावण ॥ २१ ॥ सीते ऐकें सा
वधान ॥ तुज मी वधीन आपण ॥ कां तुज मी कुहिजवीन ॥ जंव तूं शरण मज येसी ॥ २२ ॥ तूज नेदीं अन्नपान ॥ नेदीं अभ्यं
गमर्दन ॥ तुज नेदीं शय्या सुखासन ॥ जंव तूं शरण मज येसी ॥ २३ ॥ मस्तकीं जीव पडती भारी ॥ वस्त्रें लागती वज्रापरी ॥

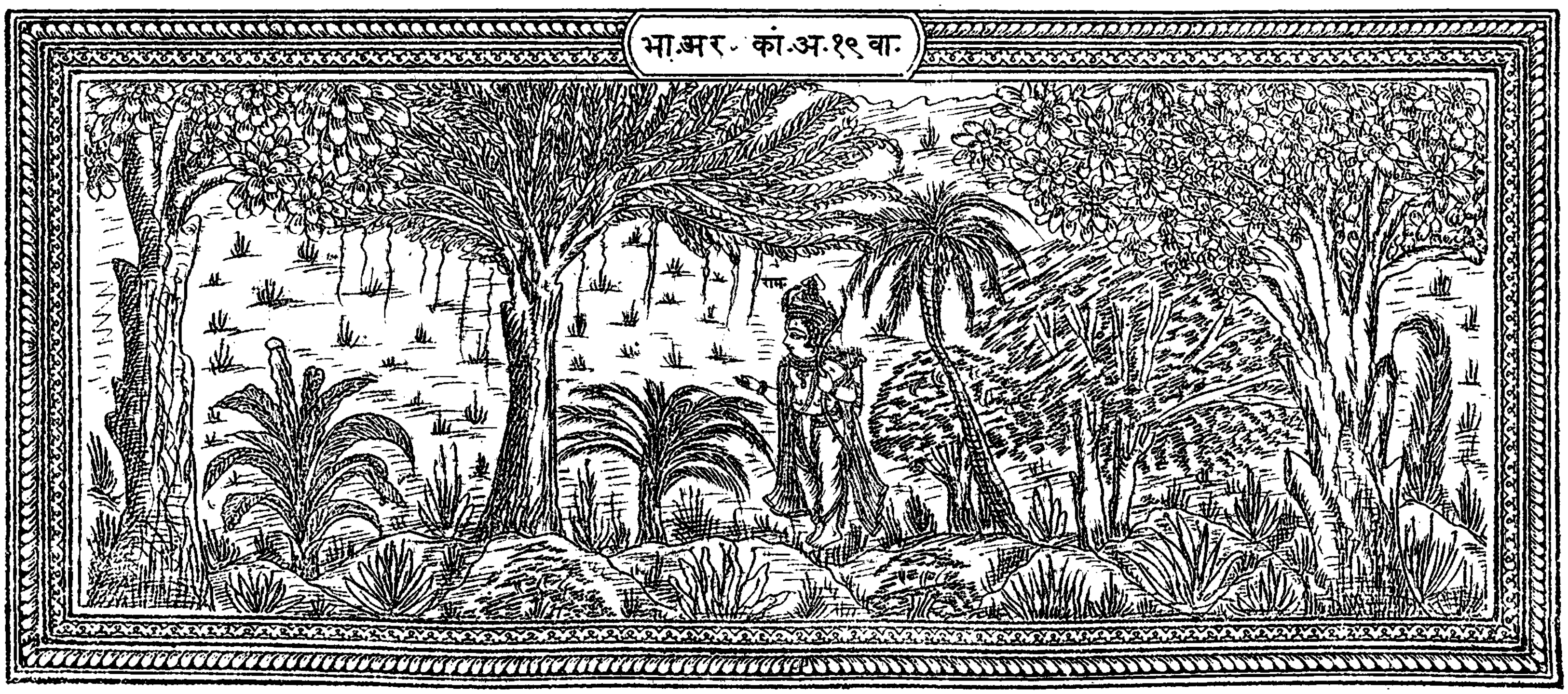
१ भयंकर दुःखें, विघ्नें. २ अत्यंत मृदु. ३ उच्चबळे. ४ अत्यंत. ५ आज्ञांकित. ६ गाढव. ७ डुकराचे. ८ कावळ्याचे घरीं. ९ कुजविणें.

तुज मी पीडीन तंववरी ॥ जंव तूं अंतुरी होसी माझी ॥ २४ ॥ पैल पाहे इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ कोट्यानुकोटी राक्षसगेण ॥ कुमर
प्रधान अतिदारुण ॥ मश्यक कोण श्रीराम ॥ २५ ॥ श्रीराम आणि लक्षुमण ॥ ते तंव राक्षसांचें भक्षण ॥ तुझी कोण करील सो
डवण ॥ आग्रही पूर्ण तूं मूर्ख ॥ २६ ॥ माझे राक्षसांहीं घालोनि घाला ॥ राम लक्ष्मण गेला मेला ॥ सीते अंगिकारीं मजला ॥
सांडीं आपला दुराग्रहो ॥ २७ ॥ पाप भोगाचिये रासी ॥ वनीं कष्टलीसि रामासरिसीं ॥ परम पुण्यें लंकेशासी ॥ भोगीं सुखा
सी जानकिये ॥ २८ ॥ पाप असेल तुझिये माथां ॥ तरी सांडिसील लंकानाथा ॥ भोगूं ह्मणसी श्रीरघुनाथा॥ तरी तो सवर्थां नि
मोला ॥२९॥ ऐकोनि रावणाचें बोलणें ॥ सीता हांसिली सत्राणें ॥ तूं मज भोगावया कारणें ॥ मरणा धरणें बैसलासी ॥१३०॥
पतंगें आकळितां दीपासी ॥ जळोनि मरे स्नेहसंगतीसी ॥ ते तुज दशा रावणासी ॥ मद्भोगेसीं मरणार्थ ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ग
तासुस्त्वंगतश्रीकोगतसत्वोगतेंद्रियः॥ लंकावैधव्यसंयुक्तात्वत्कृतेनभविष्यति ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ करितां परदारेची चोरी ॥ गे
लें आयुष्य यश कीर्ती परी ॥ लंकावैधव्य परोपरी ॥ बैसली खरी तुझेनी ॥ ३२ ॥ मारिलें ह्मणसी श्रीरघुनाथा ॥ हे तंव तुझी
मिथ्या वार्ता ॥ श्रीराम काळाचा नियंता ॥ ऐकें आतां सांगेन ॥ ३३ ॥ नेणसी श्रीरामाची थोरी ॥ मृत्यू श्रीरामाची आज्ञा वे
री ॥ सकुळ मरण दशशिरीं ॥ मग बोहॅरी राक्षसां ॥३४॥ श्रीरामबाण अतितिखट ॥ धाकें समुद्र देईल वाट ॥ भेदील गिरी त्रिकूट ॥
दाही कंठ छेदील ॥ ३५ ॥ इंद्रजित सबळ बळप्रवीण ॥ क्षणार्धें मारील लक्षुमण ॥ कुमरवीर प्रधान सैन्य ॥ घायें प्राण जाती
ल ॥ ३६ ॥ निदसुरा कुंभकर्ण ॥ रणीं हरवील नाककान ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ उभ्यांच प्राण सांडील ॥ ३७ ॥
ऐसें बोलोनियां सीता ॥ क्षोभें पाहे लंकानाथा ॥ त्यासी चळकांप सुटला चित्ता ॥ दुर्धर दूतां पाचारी ॥ ३८ ॥ ह्मणे ईसीं
भला नव्हें एकांतु ॥ क्षोभें करील माझा घातु ॥ विचारीं पडला लंकानाथू ॥ कृतकार्यार्थु साधेना ॥ ३९ ॥ भोगिली नवचे बळा ॥ ४ ॥
त्कारीं ॥ पायां पडल्या नांगिकारी ॥ सीता पतिव्रता खरी ॥ राज्य भोगावरीं भुलेना ॥ १४० ॥ सीतासती पतिव्रता ॥ सत्य

१ पत्नी. २ समुदाय. ३ मरण पावला. ४ आवेशानें. ५ परस्त्रीची. ६ नंदी. ७ संहार. ८ कोधें.

मानलें लंकानाथा ॥ आपलिया निजस्वार्था ॥ होय राखता जानकी ॥ ४१ ॥ त्रिजटा रावणाची भगिनी ॥ गूज सांगे तिचे का
नीं ॥ सीता नेवोनि अशोकवनीं ॥ सावधानीं राखावी ॥ ४२ ॥ अशोकवन ऐकतां गोष्टी ॥ बांधी सीता शकुनगांठी ॥ शोक
पळाला उठाउठी ॥ होईल भेटी श्रीरामा ॥ ४३ ॥ अशोकवन ऐकोनि कानीं ॥ अशोकवन देखे नयनीं ॥ अशोक श्रीरामहृदय
भवनीं ॥ सीता तत्स्थानीं राखिली ॥ ४४ ॥ सीता राखिली अशोकांत ॥ अशोकामाजि श्रीरघुनाथ ॥ ती पासीं असे तो सत
त ॥ सावधानार्थ सुखरूप ॥ ४५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सीता प्रवेशली अशोकवन ॥ अशोकीं नाहीं शोकबंधन ॥ सीता
तें स्थान पावली ॥ १४६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांसीताअशोकवनप्रवेशोनामअष्टादशो
ध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ॥ १४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ वहाण. २ तत्परतेनें. ३ तात्काळ. ४ मंदिरीं. ५ दुःख शून्य स्थितींत, आनंदां.

भा.अर. कां.अ.१९ वा.

॥ श्रीसच्चिदानंदायनमः ॥ ॥ अशोकवनीं सीते पासीं ॥ दुष्ट दुर्धर राक्षसी ॥ रावण ठेवी भेडसावयासी ॥ भयें आपणासी वश होय ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ अशोकवनिकामध्ये मैथिलीनीयतामिति ॥ तत्रेयंरक्ष्यतांगूढंयुष्माभिःपरिवारिता ॥ १ ॥ तत्रैनांतर्जनैर्घोरैःपुनःसांत्वैश्चमैथिलीं ॥ आनयध्वंवशंसर्वावन्यांगजवधूमिव ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सीता संरक्षणीं नित्यवासी ॥ विकटा विकृता सभयेंसी ॥ विरूपा विक्राळा राक्षसी ॥ अशोकवनासी त्या आल्या ॥ २ ॥ नानारूपा नानाआकारा ॥ विक्राळा कराळा अतिउग्रा ॥ भिंगूलवोण्या भयासुरा ॥ आल्या समग्रा सीतेपासीं ॥ ३ ॥ एकीचें विक्राळ वदन ॥ सर्वांगासी एकचि कान ॥ तीसी कानचि आछादन ॥ येरवीं नग्न कराळी ॥ ४ ॥ लागतां कानाचा फडकारा ॥ नक्षत्रें पडती जैशा गारा ॥ जीचें भयसुरां असुरां ॥ सीतेसि भेदरा देऊं आली ॥ ५ ॥ एकीचें उटकंटक कपाळा ॥ थडक हाणी लोक पाळा ॥ कपाळावरी विकट डोळा ॥ जनक बाळा छळूं आली ॥ ६ ॥ एकीस एक कान आंथरूण ॥ दुसरा कान तो प्रावरण ॥ कानीं कांपती त्रिभुवन ॥ सीतेसि छळण करूं आली ॥ ७ ॥ एकी स्तनयुद्धा दुर्धरा ॥ एकेक थान गांवें बारा ॥ स्तनघातें मारी असुरां ॥ सीतेसि भेदरा देऊं आली ॥ ॥ ८ ॥ भ्यासूर मुख दीर्घ दांताळी ॥ दांतीं दिग्गजां कसी रांगोळी ॥ वीर निर्दाळी दांतांतळीं ॥ सीतेजवळी भय दावी ॥ ९ ॥ एकीचे केश सलंबपूर्ण ॥ तेची नेसणे तेचि पांघरुण ॥ केंस तिखट जैसे बाण ॥ केशाभेणें जग पळे ॥ १० ॥ अजामुखी गजमुखी ॥ सिंह श्वान शूकरमुखी ॥ व्याघ्र वानर तरसमुखी ॥ घोडमुखी विक्राळा ॥ ११ ॥ खरोष्ट्र वक्र सलंब होंट ॥ होंटें प्राण्याचा करिती घोंट ॥ अवघ्या आलिया सीतेनिकट ॥ भय उद्भट दावावया ॥ १२ ॥ विक्राळमुख दीर्घ चांभाडी ॥ कंटकी जीभ तांबडी ॥ ते देखतां प्राणी प्राण सांडी ॥ भक्षी मडीं राक्षसांचीं ॥ १३ ॥ राक्षस भक्षिती मनुष्यांसी ॥ विक्राळा भक्षिती राक्षसांसी ॥ तीसि रावण धाडी सीतेपासीं ॥ भयें आपणासी वरावया ॥ १४ ॥ वांकडें मुख दीर्घ नाक ॥ तेही लांबवावें विशेष ॥ जिचे श्वासावर्तीं जग देख ॥ शतानुशतकें तळमळिती ॥ १५ ॥ नांकींचिया केंसांआंत ॥ हैसे गुंतले आरडत ॥ सिंह गुंतले चरफडित ॥ गजावर्त विकटा

१ भयंकर. २ धिप्पाड, भ्यासूर. ३ भय. ४ उभारलेले केस. ५ भयंकर. ६ पांघरूण. ७ ओठीच्या तोंडाची. ८ तोंड. ९ श्वासाच्या भोंवऱ्यांत. १० भयंकर तोंडाच्या.

स्या ॥ १६ ॥ नखायुधा क्रूरमुख ॥ सलंब नखें आत्यंतिक ॥ तींही लांब क्रोश एक ॥ इंद्रादिक कांपती ॥ १७ ॥ नखघात अति उद्भट ॥ घायें शस्त्र करी पीठ ॥ नखें पर्वत करी सपाट ॥ दुर्धर दुष्ट नखयुद्धा ॥ १८ ॥ एक पादा आणि त्रिपादा ॥ एकपादादि हस्तपादा ॥ शस्त्रास्त्रीं सन्नद्धबद्धा ॥ आल्या उन्मादा राक्षसी ॥ १९ ॥ वाल्मीक रामायणाप्रती ॥ राक्षसी बोलिल्याआहेति बहुती ॥ तो विस्तारु नधरवे हातीं ॥ कथा ग्रंथीं वाढेल ॥ २० ॥ पुढील कथेची संगती ॥ कृपा करावी साधु संतीं ॥ स्वयें रावण राक्षसीं प्रती ॥ काय उपपत्ती बोलिला ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तथाचतर्जनैर्घोरैःपुनःसांत्वैश्चमैथिलीं ॥ आनयध्वंममवशेवन्यां गजवधूमिव ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ रावण सांगे राक्षसींसी ॥ दुर्धर भेडसावा सीतेसी ॥ गर्जन तर्जनें अतिआवेशीं ॥ अट्टहासेसी गर्जोनी ॥ २२ ॥ ऐसें करावें गर्जन ॥ तिचें चळ कांपे मन ॥ अत्यंत होवोन उद्विग्न ॥ मूर्छापन्न भयभीत॥ २३ ॥ सुखें वरीन मी रावण ॥ ऐसें बोले जंव आपण ॥ तंववरी भय दाविजे संपूर्ण ॥ जंव शरण मज होये ॥ २४ ॥ मज आलिया अनन्यशरण ॥ तिसी करावें सुखशांतवन ॥ सीते तुझें भाग्य धन्य ॥ जें दशानन तुज कांतु ॥ २५ ॥ ऐसें सांगोनि तयांसी ॥ धाडिल्या अशोकवनासी ॥ वश जालिया सीतेसी ॥ आणावी गजरेसी मजपासीं ॥ २६ ॥ मग राक्षसी मिळोनि समस्तीं ॥ कोइत्या मुद्गल त्रिशूळहातीं ॥ आल्या अशोकवनाप्रती ॥ हाक देती दुर्धर ॥ २७ ॥ हाकीं गर्जलें अंबर ॥ स्वर्गीं कांपती सुरवर ॥ भूतळीं गर्जती नर किन्नर ॥ ऋषीश्वर भयभीत ॥ २८ ॥ राक्षसी करिती दीर्घ रवो ॥ सीता मारोनि मांस खावों ॥ तुझें कंठींचें रुधिरें पिवों ॥ आणि हार लेवों हाडांचे ॥ २९ ॥ तुझे सर्वांगाचे शिरीं ॥ करूं शेवयाची खिरी ॥ काळीज काढोनि बाहेरी ॥ कोशिंबिरी करूं आह्मीं ॥ ३० ॥ ऐसिया गर्जती राक्षसी ॥ अवघ्या आल्या सीतेपासीं ॥ तंव तें भय भासेना सीतेसी ॥ रामस्मरणासी निःशंक ॥ ३१ ॥ देखतां सीतेचें दर्शन ॥ राक्षसी जाल्या कंपायमान ॥ सीतेनें पाहिल्या क्षोभोनें ॥ आमचा प्राण घेईल ॥ ३२ ॥ सीता देखतांचि दृष्टीं ॥ भयें पळाल्या उठाउठी ॥ राक्षसी भयाभीत पोटीं ॥ गोष्टी उफराटी येथें जाली ॥ ३३ ॥ भेडसाऊं जातां सीतेसी ॥

१ नखें हाच ज्यांचीं शस्त्रें. २ मत्त. ३ भाषण, विचार. ४ शिव्या देणें. ५ आकाश. ६ ध्वनी. ७ रक्त. ८ निर्भय. ९ सक्रोधें.

भयभीत जाल्या राक्षसी ॥ श्रीरामस्मरणाची महिमा ऐसी ॥ इंद्र भक्तां बाधीना ॥ ३४ ॥ मग रावणा सांगती निशाचरी ॥ सीता आमुचें भय नधरी ॥ आह्मां सीतेचें भय भारी ॥ सर्वांपरी निःशंक ॥ ३५ ॥ तंव रावण ह्मणे सती सीता ॥ निःशंक निधडी पतिव्रता ॥ हे मज भोगीना सर्वथा ॥ कष्ट वृथा गेले माझे ॥ ३६ ॥ तंव येरीकडे श्रीरामसौमित्र ॥ दोघे होवोनि एकत्र ॥ आश्रमीं एकली सीतासुंदर ॥ दोघे सत्वर निघाले ॥ ३७ ॥ सीतेचे भेटीस जातां जाण ॥ अशुभ लवे वामनयन ॥ पदोपदीं श्रीरघुनंदन ॥ अडखळे आपण क्षणक्षणां ॥ ३८ ॥ सौमित्रा ऐकें सावधान ॥ अशुभ होताती अपशकुन ॥ आजि सीतेचें दर्शन ॥ केंवि देखों हें नकळे ॥ ३९ ॥ लक्ष्मणा एकली सीता ॥ आश्रमीं असेल काय आतां ॥ वारंवार होय पुसता ॥ प्रबळ चिंता सीतेची ॥ ४० ॥ आश्रमीं एकली सीता सांडोनी ॥ कां येथें आलासी धांवोनी ॥ हरोनि नेतां राक्षसीं पत्नी ॥ कोण तिजलागोनि सोडवील ॥ ४१ ॥ स्त्रियेच्या क्षुद्र बोला साठीं ॥ त्वां कां रागें सोडिली पंचवटी ॥ सीता हरील रावण हटी ॥ बुद्धि खोटी तुवां केली ॥ ४२ ॥ अशुभ होताती अपशकुन ॥ तेणें मी अत्यंत उद्विग्न ॥ सीता मागुती देखेन ॥ सहसा मन मानेना ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददर्शपर्णशालांच सीतयारहितांतदा ॥ श्रियाविरहितांध्वस्तांहेमंतेपद्मिनीमिव ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐशा मार्गीं करितां गोष्टी ॥ दोघे आले पंचवटीं ॥ सुंदर कपाळेशा निकटीं ॥ सीता गोरटी दिसेना ॥ ४४ ॥ शोधोनि पाहिली पंचवटी ॥ शोधिली उभय गंगातटीं ॥ वनीं धुंडितां परमकष्टी ॥ जाले जगजेठी अतिश्रांत ॥ ४५ ॥ दोघे आले पंचवटीं ॥ तंव रिती दिसे पर्णकुटी ॥ जनीं वनीं हिंडतां दृष्टी ॥ सीता गोरटी दिसेना ॥ ४६ ॥ जरी शुद्धि पुसावी ऋषिजनीं ॥ तरी ते पळाले जीव घेवोनी ॥ मनुष्यमात्र नदिसे वनीं ॥ तंव लक्ष्मण मनीं धाकतु ॥ ४७ ॥ श्रीराम धाकत होता पोटीं ॥ तेचि येथें घडली गोष्टी ॥ अपेशपात्र जालों सृष्टीं ॥ लक्ष्मणा पोटीं अतिचिंता ॥ ४८ ॥ लक्ष्मणें हारविली सीता ॥ हें अपेश बैसलें माथां ॥ काय मी सांगों रघुनाथा ॥ शोधितां सीता दिसेना ॥ ४९ ॥ शुद्धि पुसों जातां वनीं ॥ तंव वृक्ष खांकरले फळपुष्पानीं ॥ जेंवि अंतरल्या जननी ॥ दीन वदनीं अपत्यें ॥ ५० ॥ वृक्ष स्त्रवती संपूर्ण ॥

१ निर्भय, शूर. २ पःकाधित. ३ दुष्ट. ४ समीप. ५ शोध. ६ ध्वनी केला. ७ बालकें. ८ पाझरती.

पशु पक्षी करिती रूदन ॥ वनश्री गेली पळोन ॥ अवदशा पूर्ण वना आली ॥ ५१ ॥ पक्षिणी पडल्या पारधिया हातीं ॥ पिल्लीं च
रफडिती फडफडिती ॥ तेंवि नेलिया सीता सती ॥ जाली उपहती आश्रमीं ॥ ५२ ॥ सीतेचेनि दुःखें जाण ॥ सर्वांगीं द्रवती पा
षाण ॥ थेंबटे गळों लागलें तृण ॥ ऐसें दुःख दारुण सर्वांसी ॥ ५३ ॥ ऐसी देखोनि उपहती ॥ श्रीराम सुखावला चित्तीं ॥ करा
वया अवतार ख्याती ॥ निजपुरुषार्थीं उद्यतु ॥ ५४ ॥ सुजाण माझी सीता सती ॥ जे रावण ससैन्य वधार्थीं ॥ स्वयें गेली लंके
प्रती ॥ राक्षसां ख्याती लावावया ॥ ५५ ॥ समुद्रीं तारून पाषाण ॥ मारीन रावण कुंभकर्ण ॥ श्रीरामा आलें स्फुरण ॥ कुळनि
र्दळण राक्षसाचें ॥ ५६ ॥ मारोनि राक्षसांच्या क्रोडी ॥ सोडवीन देवांची बांधवंडी ॥ रामराज्याची निजगुढी ॥ जगीं रोकडी
उभवीन ॥५७॥ ऐसा श्रीराम सर्वज्ञ ॥ जाणोनि भविष्याचें ज्ञान ॥ सीताशुद्ध्यर्थ आपण ॥ भ्रमलेपण स्वयें दावी ॥ ५८ ॥ जै
सी अवताराची गती ॥ तैसी अवताराची स्थिती ॥ श्रीराम निघाला तैसीया रिती ॥ सीताशुद्ध्यर्थी विलपतु ॥ ५९ ॥ श्रीराम अव
तार सुनिश्चित ॥ त्यासीही लोकसंग्रहार्थ ॥ वसिष्ठें नेमिला परमार्थ ॥ तेचि रघुनाथ संपादी ॥६०॥ ॥श्लोक॥ अंतरेकोबहिर्नाना
अंतर्बोधोबहिर्जडः ॥ अंतस्त्यागीबहिःसंगीलोकेविहरराघव ॥ ५ ॥ ॥टीका॥ अंतरीं जाणोनि परब्रह्म ॥ बाह्य सीतार्थी विरहभ्र
म ॥ अंतरीं स्वतः सिद्ध निष्काम ॥ बाह्य दुःखधर्म सीताशुद्धी ॥६१॥ अंतरीं अद्वैत प्रतीती ॥ बाह्य सीता पुसे जीवांप्रती ॥ वृक्ष
वल्लींस ये काकुळती ॥ सीता निश्चिती मज सांगा ॥ ६२ ॥ अंतरीं निजबोध अतिगोड ॥ बाह्य सीतादुःखें अतिजड ॥ अंतरीं
निर्विषय सुरवाड ॥ बाह्य धुंमाड विषयाचा ॥ ६३ ॥ अंतरीं अद्वैतत्वें सर्वत्यागू ॥ बाह्य सीतेशीं विषयसंगू ॥ अंतरीं सुनिश्चित
चांगू ॥ बाह्य लगबगू धावण्या धांवे ॥ ६४ ॥ अंतरीं अणुमात्र नाहीं चाड ॥ बाह्य सीतार्थी अतिचरफड ॥ अंतरीं निजसुख सुर
वाड ॥ बाह्य दुर्वाड अतिदुःखी ॥ ६५ ॥ अंतरीं नित्य निराश ॥ बाह्य सीतेचा आशापाश ॥ तिचेनि दुःखें अतिसंत्रास ॥ पिशा
च्चभास जगीं दावी ॥ ६६ ॥ अंतरी संताप निवृत्त ॥ बाह्य संतापें अतिसंतप्त ॥ अंतरीं सर्वार्थोनिर्मुक्त ॥ बाह्य विषयासक्त सी

१ वनशोभा. २ औदासीन्य. ३ स्रवतात. ४ फउशा उडविण्यासाठीं. ५ कुलक्षय. ६ बंधन. ७ मोह. ८ रुदन करीत. ९ कोंभ. (परिपूर्ण) १० फांदी. (विस्तार) ११ काम. १२ अनिवार.

तार्थी ॥ ६७ अंतरीं भूतकृपा चोखडी ॥ बाह्य युद्धपुरुषार्थ प्रौढी ॥ मारोनि राक्षसांच्या क्रोडी ॥ गज करवडी पाडीतु ॥ ६८ ॥
अंतरीं बोध अकर्तात्मता ॥ बाह्य दिसे युद्ध करिता ॥ मारोनि राक्षसां समस्तां ॥ लंकानाथा निर्दळील ॥ ६९ ॥ सद्गुरू वसिष्ठा
चे युक्ती ॥ श्रीराम वर्ते निजात्मस्थिती ॥ ते नकळे लोकांप्रती ॥ श्रीराममूर्ती परब्रह्म ॥ ७० ॥ वाल्मीक मुनीचें भावित ॥ स
त्य करावया श्रीरघुनाथ ॥ विलपत सीताशुध्यर्थ ॥ स्वयें बोलत तें ऐका ॥ ७१ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासी ॥ वेगीं बोलावीं
सीतेसी ॥ माझी आज्ञा कां नकरिसी ॥ तुज काय तीसीं अबोला ॥ ७२ ॥ तूं तंव सीतेसी क्षोभलासी ॥ रागें तीसीं नबोलसी ॥
तरी मीच पाचारितों तिसी ॥ अतिसंभ्रमेंसीं अनुवादे ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ किंधावसिप्रियेदूरंदृष्टासिकमलेक्षणे ॥ वृक्षेणावृ
त्यचात्मानंकस्मान्नप्रतिभाषसे ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ मी तुज देखतों वो सुंदरी ॥ तूं कां पळतेसि दुरिचे दुरीं ॥ रिघोनि वृक्ष गु
ल्मामाझारीं ॥ नेत्रांतरीं कां लपसी ॥ ७४ ॥ उभी उभी वो राहे येथें ॥ तूं जाशील जेथें जेथं ॥ मी येईन तुज सांगातें ॥ सांडोनि
मातें नजाय ॥७५॥ मृगकंचुकीसाठीं ॥ मजसी रुसलीसि गोरटी ॥ मज नदेसी दृष्टीभेटी ॥ माझी गोष्टी नाइकसी ॥ ७६ ॥ मा
झे सेवेची तुज आवडी ॥ मज नविसंबसी अर्धघडी ॥ ते तूं आजि कडोविकडी ॥ वृक्षाबुडीं कां लपसी ॥७७॥ मृग मारोनि म
ज येतां ॥ विलंब लागला तत्वतां ॥ तेणें क्षोभ जाला चित्ता ॥ क्षमा सर्वथा मज करीं ॥ ७८ ॥ लक्ष्मण नकरी तुझें वचन ॥ ते
णें जालीस क्षोभायमान ॥ तदर्थी माझें लोटांगण ॥ क्षमा पूर्ण मज करीं ॥ ७९ ॥ कृपेनें मज द्यावी भेटी ॥ सांगे जिवींची गुज
गोष्टी ॥ तूं एकाकी गोरटी ॥ वनदिग्पटीं कां जासी ॥ ८० ॥ तुजलागिं मी आर्तभूत ॥ तुझें कां वो निष्ठुर चित्त ॥ कृपेनें येवोनि
यां येथ ॥ माझें आर्त पुरवावें ॥ ८१ ॥ ऐसेनि नभेटे निजकांता ॥ वृक्षवल्लीतें होय पुसता ॥ पशुपक्ष्यादि समस्तां ॥ पुसे सी
ता श्रीरामू ॥ ८२ ॥ तूं नबोलसी सकोपता ॥ तुझे चरणीं माझा माथा ॥ केउती आहे माझी सीता ॥ मज तत्वतां सांगावी
॥ ८३ ॥ देखोनि पर्वत पाषाण ॥ श्रीराम घाली लोटांगण ॥ तुह्मी तरी कृपाकरून ॥ सांगावी आपण सीताशुद्धी ॥ ८४ ॥ ऐ

१ उत्तम. २ मस्तके, करोळ्या. ३ वर्णन. ४ उतावळीनें ५ भाषण करी ६ इकडेतिकडे आड. ७ आतुर. ८ इच्छा.

सी नदेखतां सीता ॥ श्रीरामासि परम चिंता ॥ लक्ष्मणासि होय सांगतां ॥ गता मृता जानकी ॥ ८५ ॥ श्रीराम ह्मणे सीता ए
कली॥राक्षसभयें पळोन गेली॥किंवा आपभयें निमाली॥अथवा मारिली राक्षसीं ॥८६॥ राक्षसीं सीता मारून॥स्वइच्छा केलें भक्ष
ण॥ ऐसें बोलोनि रघुनंदन ॥ मूर्छापन्न अतिदुःखी ॥ ८७ ॥ सीता सीता ह्मणे वेळोवेळां ॥ वाळले होंट सुकला गळा ॥ अश्रु पूर्ण
आले डोळां ॥ जनकबाळा केउती आहे ॥ ८८ ॥ मूर्छापन्न मूर्छे आंत ॥ हायहाय सीता ह्मणत ॥ सीताविरहें श्रीरघुनाथ ॥
दुःखाभिभूत अतिदुःखी ॥ ८९ ॥ पडे अडखळे उठे बैसे ॥ सीता सीता ह्मणे आवेशें ॥ सीता विरहें लागलें पिसें ॥ क्षणक्षणां पु
से जानकी ॥ ९० ॥ ॥ श्लोक ॥ क्वगतामांपरित्यक्त्वाहासीतेतिपुनःपुनः ॥ इत्येवंविलपन्रामःपर्यधावद्वनाद्वनं ॥ ७ ॥ ॥टीका॥
आतां काय सीतेची आशा ॥ ह्मणोनि धांवे दाही दिशा ॥ सीतेलागीं झाला पिसा ॥ अतिआक्रोशें विलपतु ॥ ९१ ॥ हाहा सी
ते हाहा सीते ॥ ह्मणोनि पाहे सभोंवतें ॥ नदेखोनियां सीतेतें ॥ वनीं वनांतरीं परिभ्रमे ॥ ९२ ॥ कोठें अडखळे कोठें उडे ॥ को
ठें रडे कोठें पडे ॥ सीताविरहें जालें वेडें ॥ पाहे चहूंकडे जानकी ॥ ९३ ॥ सीता सीता ह्मणोनि देखा ॥ अतिआक्रोशें मारी हा
का ॥ लक्ष्मणा तूं माझा सखा ॥ उगाचि तूं कां पाहतोसी ॥ ९४ ॥ सीते वेगीं तूं धांव पाव ॥ अति संभ्रमेंसीं देईं खेंव ॥ मी ग
र्जोनि घेतों नांव ॥ माझी करुणा कांहो नुपजेची ॥ ९५ ॥ कां रुसलीस सांगातिणी ॥ ह्मणोनि आंग टाकी धरणीं ॥ सर्वेचि धां
वे उन्मत्तपणीं ॥ वनीं काननीं गिंवसितु ॥ ९६ ॥ दऱ्या दरकुटें पर्वतशिखरें ॥ गिरीगव्हारें गुहाकंदरें ॥ शोधितांश्रीराम सौ
मित्रें ॥ सीता सर्वत्र दिसेना ॥ ९७ ॥ श्रीराम ह्मणे सौमित्रासी ॥ शोधितां पर्वत देशोदेशीं ॥ सीता नभेटे आह्मांसी ॥ शुद्धि
कोणासीं पुसावी ॥ ९८ ॥ शुद्धि पुसावया जाण ॥ हें केवळ वन विजन ॥ शोधितां न भेटे जन ॥ काय आपण करावें ॥ ९९ ॥
ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथा ॥ सीता विरहें संभ्रांतता ॥ पुसों धांवें तो पर्वता ॥ पर्वत माथां वृक्षांसी ॥ १०० ॥ श्लोक ॥ रेवृक्षाः
पर्वतस्थागिरिगहनलतावायुनावीज्यमानारामोहंव्याकुलात्मादशरथतनयःशोकवृत्तश्चदग्धः ॥ बिंबोष्ठीचारुनेत्रासुविपुलजघना

१ गेली किंवा मेली. २ आक्रंदत. ३ धांव. ४ त्वरेनें. ५ आलिंगन. ६ शोधित. ७ निर्मनुष्य. ८ महावेशानें.

बद्धरत्नाढ्यकांचीहासीताकेननीताममहृदयगताकोभवान्केनदृष्टा ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ पर्वतींचे वृक्ष हो ॥ तुह्मी दुरी देखतां पा
हाहो ॥ तरी माझ्या हृदईंचा संदेहो ॥ निःसंदेहो तुह्मी करा ॥ १ ॥ ह्मणाल तूं कोण कोण्हाचा ॥ तरी मी राम दशरथाचा ॥ सीता
वियोग विरहाचा ॥ अतिदुःखाचा पर्वतु ॥२॥ सीता ह्मणाल आहे कैसी ॥ तीचिया निजस्वरूपासी ॥ मी सांगेन तुह्मापासीं ॥
यथार्थेंसी सुचिन्हें ॥ ३ ॥ आरक्त नेत्र आरक्त अधरें ॥ सुंदर सुनाशिक सुकुमार ॥ कटीं रत्नाढ्य कटिसूत्र ॥ पीतांबरधर जान
की ॥ ४ ॥ ऐसिया लावण्याची खाणी ॥ तुह्मां माझी देखिली कोण्हीं ॥ ते सांगावी मजलागोनी ॥ तिची धांवणी मी करीन॥५॥
वायूनें वृक्षपल्लवें डोलती ॥ श्रीराम ह्मणे मज वृक्ष बोलाविती ॥ ऐसें ह्मणोनियां तयांप्रती ॥ धांवोनि वेगवृत्ती स्वयें जाय ॥ ६॥
तेथें नभेटतां सीता ॥ परम दुःख श्रीरघुनाथा ॥ मूर्छित पडे मागुता ॥ हाहा सीता विलपतु ॥ ७ ॥ सीता नसांगती पर्वत ॥ ते
णें क्षोभला श्रीरघुनाथ ॥ भस्म करावया गिरि समस्त ॥ धनुष्या हात घातला ॥ ८ ॥ धनुष्या लावोनियां गुण ॥ गुणीं लावि
ला वज्रबाण ॥ तंव लक्ष्मणें धरिले चरण ॥ विरुद्ध आपण नकरावें ॥ ९ ॥ निरापराध हे पर्वत ॥ यांचा करूं नये घात ॥ शांत
करोनि श्रीरघुनाथ ॥ पुढें वनांत चालिले ॥११०॥ मार्गीं जातां श्रीरघुनंदन ॥ देखे सीतेचें सुवर्णभूषण ॥ लक्ष्मणा धांव ह्मणो
न ॥ सीता येणें मार्गें नेली ॥ ११ ॥ आतां मार्ग लागला खरा ॥ धांवणें करूं सौमित्रवीरा ॥ तंव रक्तांकित देखोनि धरा ॥ श्री
रामचंद्रा अतिचिंता ॥ १२ ॥ कपटपणीं राक्षसीं ॥ येथवरी आणोनि सीतेसी ॥ छेदोनि भेदोनि मारोनि तीसी ॥ विभागेसी भ
क्षिली ॥ १३ ॥ गेलें सीते ऐसें रत्न ॥ अतिदुःखित श्रीरघुनंदन ॥ तंव पुढें देखतसे आपण ॥ महारण वीरांचें ॥१४॥ ॥श्लोक॥
रणोपकरणंसर्वंविध्वस्तंधरणीतले ॥ मुक्तामणिनिभंदिव्यंतपनीयविभूषितं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ ते रणभूमी अवलोकितां नयनीं ॥
धनुष्य भंगिलें हेमाभरणीं ॥ कवच पाडिलें दिसे धरणीं ॥ मुक्ताभरणीं लखलखित ॥ १५ ॥ रथ भंगिला सचक्र ॥ मारिले पिशा
चवदन खर ॥ दंडभंगें पाडिलें छत्र ॥ युद्ध विचित्र वीरांचें ॥ १६ ॥ सतूंणीर विखरिले बाण ॥ मुगुट पाडिला दैदीप्यमान ॥

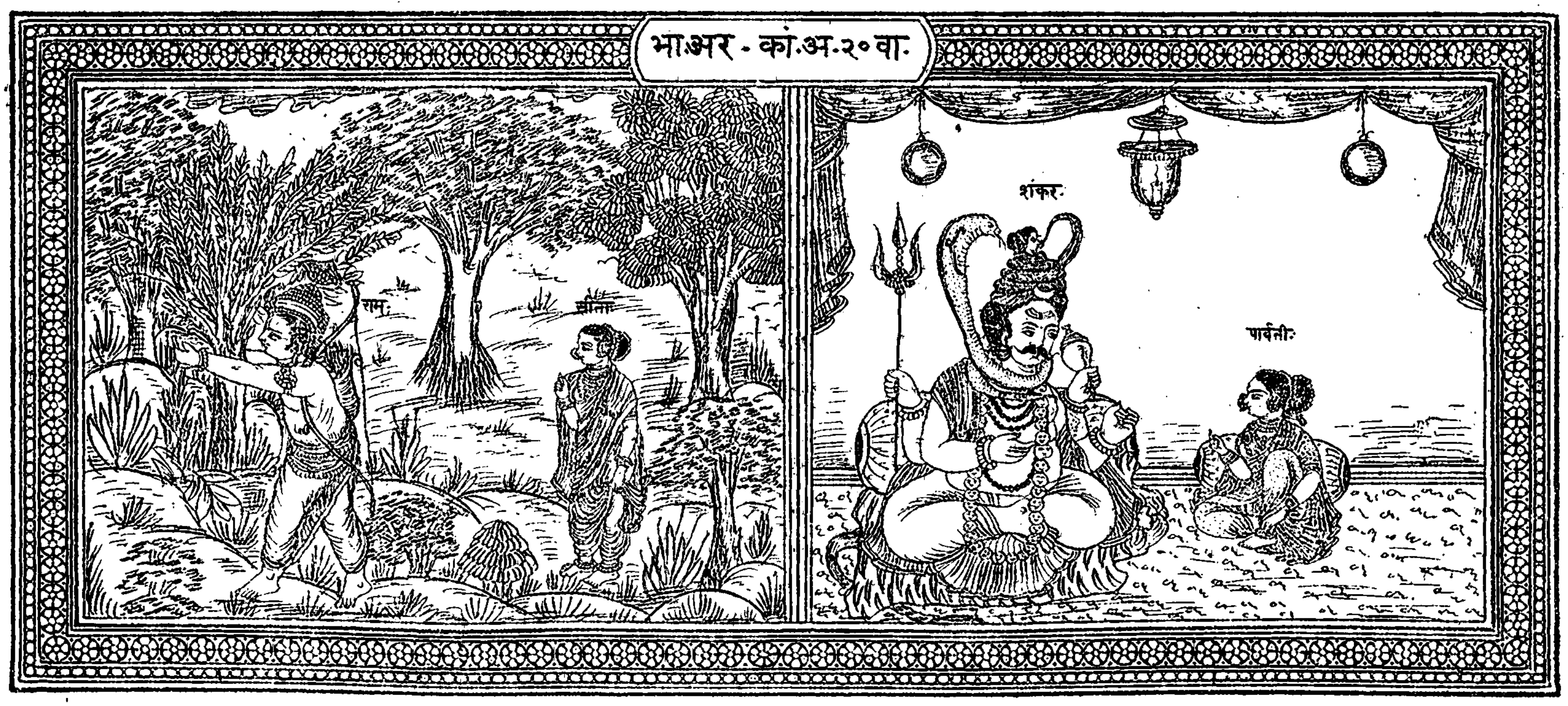
१ अधरोष्ट. २ कमरेमध्यें ३ झाडांचीं पानें. ४ आक्रंदत. ५ पर्वत. ६ दोरी. ७ शोध. ८ रक्तानें चिन्हित. ९ भूमी. १० सुवर्णालंकारयुक्त. ११ भाल्यांसह.

थोर जालें रणकंदन ॥ सीता संपूर्ण मारिली ॥ १७ ॥ सीता अतिशयें सुंदर ॥ तिजनिमित्त निशाचर ॥ भिडले परस्पर वीर ॥ युद्ध दुर्धर तयांचें ॥ १८ ॥ ऐसिया युद्धसंकटीं ॥ सीता मारिली गोरटी ॥ राक्षस तंव महाहटी ॥ मांसासाठीं मारक ॥ १९ ॥ सीता मारिली राक्षसीं ॥ मुख काय दाऊं अयोध्येसी ॥ काय सांगों जनकापासीं ॥ क्षत्रियधर्मासी हे लाज ॥ १२० ॥ काय सांगों सीतेचे मातेसी ॥ काय सांगों निजजनन्यासी ॥ सीता हारविली वनवासीं ॥ काय सुहृदांसी मी सांगों ॥ २१ ॥ लाज लागली यशकीर्तिसी ॥ लाज लागली क्षात्रवृत्तीसी ॥ लाज लागली मज मानसीं ॥ सीता वनवासीं हारविली ॥ २२ ॥ लाजविला निजपुरुषार्थु ॥ स्वर्गीं लाजेल श्रीदशरथु ॥ लाज जाली तिहीं लोकांतु ॥ तेणें श्रीरघुनाथु क्षोभला ॥ २३ ॥ सुमित्रा पाहें आंगवेण ॥ ह्मणोनि घेतलें धनुष्यबाण ॥ सीते निमित्य पैं जाण ॥ बाणें निर्दळीन तिन्ही लोक ॥ २४ ॥ राक्षसीं नेलिया सीता सुंदरा ॥ सकुळ सपुत्र सपरिवारा ॥ अराक्षसी करीन धरा ॥ शरधारा निवटोनी ॥ २५ ॥ सीता पाताळीं नेतां जाण ॥ पन्नगांतें निर्दाळीन ॥ दानव मानवांतें विंधीन ॥ घोळसीन त्रिदशांतें ॥ २६ ॥ राक्षसीं मारिली सीता ॥ तिसी जरी यमु होय नेता ॥ त्याचे करीन मी घाता ॥ यमदूतां समवेत ॥ २७ ॥ यम दंडितो जगासी ॥ बाणीं मी दंडीन त्यासी ॥ आणूनि नेदी जरी सीतेसी ॥ तरी मी त्यासी दंडीन ॥ २८ ॥ यमाची मी नळी निमटीं ॥ कळिकाळाची फोडीन कवटी ॥ दमूनि यां सकळ सृष्टी ॥ सीता गोरटी आणिन ॥ २९ ॥ मी तंव काळाचा आकळिता ॥ अंतकातें निर्दळिता ॥ मर्दोनि लोकां समस्तां ॥ आणीन सीता निमिष्यार्धें ॥ १३० ॥ नयन अग्नीचे कल्लोळें ॥ नेत्रींहूनि निघती ज्वाळ ॥ धनुष्य वोढिलें विक्राळ ॥ स्वर्गीं खळबळ देवांसी ॥ ३१ ॥ देव दानव ऋषीश्वर ॥ भेणें कांपती थरथर ॥ आंदोळलें चराचर ॥ श्रीराम दुर्धर क्षोभला ॥ ३२ ॥ सीतेचिया शुद्धीसाठीं ॥ क्रोधें जाळूं पाहे सृष्टी ॥ भयें उमा झोंबे कंठीं ॥ धाके पोटीं सदाशिव ॥ ३३ ॥ श्रीराम काळाग्निरूप क्रोधायमान ॥ तें देखोनि धाके लक्ष्मण ॥ तोंडींचें पाणीं गेलें पळोन ॥ कंपायमान भयभीत ॥ ३४ ॥ मारिली ताटिका सुबाहु ॥ तैं हा दुर्धर क्षोभ नव्हता बहू ॥ विराध सीता

१ अतिदुष्ट. २ मित्रांस. ३ क्षत्रीयधर्मास. ४ पराक्रम. ५ ससेवक. ६ पृथ्वी. ७ संहारून. ८ सर्पांतें. ९ देवास. १० छेदी. ११ ज्वाळा. १२ कंपित झालें.

ग्रहण राहु ॥ क्रोधोद्भवू तैं नव्हता ॥ ३५ ॥ हिरोनि राज्य वस्त्राभरणा ॥ पाईं कैकेईयें धाडिलें वना ॥ तैं हा क्षोभ नव्हता जाणा ॥ श्रीरघुनंदना लागोनी ॥ ३६ ॥ एक रामें आपण ॥ वधिले त्रिशिरा खर दूषण ॥ तैं ऐसा क्रोध दारुण ॥ नाहीं आपण देखिला ॥ ३७ ॥ सीतेचिये शुद्धीसाठीं ॥ श्रीराम क्षोभला प्रळय सृष्टीं ॥ स्वर्गीं देवां हडबडे मोठी ॥ धाके पोटीं कळिकाळ ॥ ३८ ॥ दानव मानव ऋषीश्वरां ॥ धाके चळकांपु थरथरां ॥ क्षोभला देखोनि श्रीरामचंद्रा ॥ वसुंधरा चळिकांपे ॥ ३९ ॥ श्रीराम क्षोभला निर्वाणें ॥ देखोनि सौमित्र आपण ॥ धांवोनि धरिले दोन्ही चरण ॥ क्षमा संपूर्ण करीं रामा ॥ १४० ॥ सावध ऐकें कृपामूर्ती ॥ भूतां कृपाळु तूं रघुपती ॥ तुवां निर्मिली भूतसृष्टीची स्थिती ॥ ते वेदोक्ती अवधारीं ॥ ४१ ॥ प्राण राखोनियां भूतीं ॥ तुझेनि वायूची गती ॥ चंद्रीं तुझेनि श्रीरघुपती ॥ शोभा शोभती सर्वदा ॥ ४२ ॥ तुझियेनि निजतेज स्थिती ॥ सुर्यासि तेज अतिदीप्ती ॥ तुझेनि क्षेमक्षमा क्षिती ॥ ते भूतें वाहती सर्वदां ॥ ४३ ॥ समुद्र वेळा राखे सर्वदां ॥ काळ तुज अधीन सदां ॥ अकाळ प्रळयो नकरी कदां ॥ निजमर्यादा हे तुझी ॥ ४४ ॥ तो तूं आजि स्थिति काळासी ॥ अकाळ प्रळयो करूं पाहसी ॥ विचारोनि निज मानसीं ॥ क्षमा क्षोभासीं करीं रामा ॥ ४५ ॥ तूं सृष्टीचा आदिकर्ता ॥ तुझेनि बळें विधाता ॥ आपली परिपूर्ण पूर्णता ॥ श्रीरघुनाथा अंगिकारीं ॥ ४६ ॥ ऐसें ऐकोनि सौमित्रवचन ॥ निजक्षोभातें स्वयें प्राशुन ॥ संतोषोनि श्रीरघुनंदन ॥ दिधलें आलिंगन सौमित्रा ॥ ४७ ॥ ऐकोनि बंधूची विनंती ॥ संतोषला श्रीरघुपती ॥ प्राशूनियां क्रोधवृत्ती ॥ सुख शांती तुष्टला ॥ ४८ ॥ संतोषोनि श्रीरघुपती ॥ दोघे बैसले सुखस्थिती ॥ जाली पौर्णिमा पूर्णराती ॥ उदयोप्राप्ती चंद्राची ॥ ४९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ आठवितां पूर्णपण ॥ श्रीराम सुखं सुखावोन ॥ केलें शयन तृणशय्ये ॥ १५० ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडे एकाकारटीकायांश्रीरामसीताशोकविलापनंनामएकोनविंशतितमोध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १५० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

१ भीति. २ पृथ्वी. ३ अत्यंत, अनिवार. ४ अत्यंतप्रकाश. ५ औदार्यशील व शांत. ६ पृथ्वी. ७ मर्यादा, किनारा. ८ आनंदला.

भा.अर - कां.अ.२०वा.
राम:
सीता
शंकर:
पार्वती:

॥ श्रीशिवरामायनमः ॥ ॥ पौर्णिमा रात्री शोभायमान ॥ तृणशेजे रघुनंदन ॥ करिता जाला सुखें शयन ॥ पदसंवाही सौमित्र
॥ १ ॥ चंद्रोदय मनोहर ॥ चंद्रकिरण अतिसुकुमार ॥ अंगीं लागतां श्रीरामचंद्र ॥ उठोनि सत्वर गजबजिला ॥२॥ ॥श्लोक॥
सौमित्रेननुसेव्यतांतरुतलंचंडांशुरुज्जृंभतेचंडांशोर्निशिकाकथारघुपतेचंद्रोयमुन्मीलति ॥ वत्सैतद्भवताकथंनुविदितंधत्तेकुरंगंय
तः क्वासिप्रेयसिहेकुरंगनयनेचंद्राननेजानकि ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मण ॥ खडतर सूर्याचे किरण ॥ मज बा
धिती दारुण ॥ बैसूं दोघेजण तरुतळीं ॥ ३ ॥ तंव सौमित्र ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ रात्रीं कायसी सूर्याची कथा ॥ हा अमृतांशु चं
द्र तत्वतां ॥ निववी समस्तां निजकिरणीं ॥४॥ जरी हें चंद्रबिंब सांगसी पूर्ण ॥ सौमित्रा तुज हें कैसें ज्ञान ॥ बिंबीं देखोनियां मृ
गचिन्ह ॥ चंद्रलक्षण मी जाणें ॥५॥ जरी हें चंद्रबिंब निजचिन्हीं ॥ एकत्र देखतसों नयनीं ॥ तरी मृगनयना चंद्रवदनी ॥ ज
नक नंदिनी ते कोठें ॥६॥ जरी मृगचिन्ह चंद्र देखसी ॥ तरी मृगनयना चंद्रवदनेंसी ॥ सीता दाखवीं मजपासीं ॥ ह्मणोनि उक
सात्रुकसीं स्फुंदत ॥७॥ हाहा सीता प्रियकांता ॥ सुखरूप जनकदुहिता ॥ लक्ष्मणा कोठें आहे सीता ॥ दुःखावस्था अनुवादे
॥ ८ ॥ पाठीसी उभी असतां सीता ॥ पुढें पळे जनकदुहिता ॥ लक्ष्मणा धांव धांव तत्वतां ॥ रुसली कांता बुझावीं ॥९॥ सवेंचि
बोले आन आन ॥ चंद्रें मांडिलें द्वंद्व जाण ॥ खडतर तावितात किरण ॥ तापलों पूर्ण सौमित्रा ॥ १० ॥ लक्ष्मणा सावध ऐकें आ
तां ॥ चंद्रमा दवडीं गा परता ॥ नवचे तरी करीन घाता ॥ संतापता मज तावी ॥११॥ लक्ष्मण घाली सीतळ वारा ॥ ह्मणे द्वंद्वा
पेटलासि सौमित्रा ॥ मज हाणिसी वज्रधारा ॥ दशशिरा मिनलासी ॥ १२ ॥ एथोनि ऊठ जाय परता ॥ करूं आलासी माझे घा
ता ॥ ऐसा विरहज्वरें श्रीरघुनाथा ॥ संतापता अतितावी ॥ १३ ॥ सीतोल्पलीं सुमन सेजार ॥ तेथें निजविला श्रीरामचंद्र ॥तं
व सुयांनीं खिळिलें सर्व शरीर ॥ आप्त सौमित्र मज द्वंद्वी ॥१४॥ जो तूं होतासी सुमित्र ॥ तो तूं जालासी कुमित्र ॥ सुयांनीं खिळि
लीं सर्वगात्रें ॥ वृथा वैर कां करिसी ॥ १५ ॥ सवेग निघावया धगी ॥ बावन्न चंदन लाविलें अंगीं ॥ क्रोधें श्रीराम बोले सवेगीं ॥

१ पादशुश्रूषाकरी. २ घाबरला. ३ तीक्ष्ण. ४ अमृत रश्मी. ५ बोले. ६ जनकाची कन्या-जानकी. ७ समजावी. ८ वैर. ९ भाजतात. १० अनुकूल झालास. ११ वियोगताप. १२ शीतल कमल.

आगी सर्वांगीं लाविली ॥१६॥ सीताविरहें अतिविव्हळ ॥ त्यावरि लाविले त्वां विंगळ ॥ नभेटतां जनकबाळ ॥ प्रळय काळ मज आला ॥१७॥ सीतेचे वियोगविरहें ॥ सूर्य निमाला रे नेणों काय ॥ रात्रि जालि कल्पत्राय ॥ करूं काय सौमित्रा ॥१८॥मजसी वैर लाविलें चंद्रें ॥ वैरा पेटला सौमित्र ॥ वायू चालवि वैराकार ॥ वज्रधार मज लागे ॥ १९ ॥ सीतावियोगविरहें जाण ॥ माझा निघों पाहे प्राण ॥ सौमित्रा वेगीं रची सरण ॥ अलोट मरण मज आलें ॥२०॥ ऐसें बोलत बोलतां ॥ सवेंचि धांवे ह्मणे सीता ॥ वृक्षांसि ह्मणे माझी कांता ॥ गुल्मलतां आलिंगी ॥२१॥ सीता ह्मणोनियां जाण ॥ श्रीराम चुंबी पाषाण ॥ धांवोनि हृदयीं धरी तृण ॥ सीता संपूर्ण हे माझी ॥२२॥ लक्ष्मणासी ह्मणे तूं सीता ॥ तूंचि माझी निजकांता ॥ ऐसी सीतेची अवस्था ॥ श्रीरघुनाथा अतिभ्रांती ॥२३॥ मी येथें सौमित्रा सांग कोण ॥ तूं श्रेष्ठ सखा स्वामी संपूर्ण ॥ स्वामित्व मज कैंचें जाण ॥ अयोध्यापति संपूर्ण श्रीराम ॥ २४ ॥ तूं मजपासीं कैंचा कोण ॥ हरहर मी काय सांगूं आपण ॥ नित्यानुवर्ती लक्ष्मण ॥ मज सेवक संपूर्ण आज्ञाधारी ॥२५॥ तरी वनीं कां हिंडसी एकाकी ॥ प्रियाप्राप्तीच्या अनुलक्षीं ॥ प्रिया कोण कैंची कीं ॥ तुझी भार्या जानकी जनकात्मजा ॥ २६ ॥ ऐसी आठवण देतां ॥ जानकी आठवली चित्ता ॥ हाहा केउती गेली सीता ॥ भेटवी आतां सौमित्रा ॥२७॥ ऐसें देखोनि श्रीरामासी ॥ उमा विनवी महेशासी ॥ कांहीं एक पुसेन तुह्मासी ॥ तें निश्चयेंसी मज सांगा ॥ २८ ॥ तुह्मीच सांगितलें आपण ॥ श्रीराम परब्रह्म पूर्ण ॥ त्याचें स्वरूप तें कोण ॥ कृपा करून मज सांगा ॥ २९ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं धरिले दोनी चरण ॥ मग तीस उठवोनि जाण ॥ शिव आपण स्वयें सांगे ॥ ३० ॥ वनामाजि जो विचरत ॥ सीतेलागीं आर्तभूत ॥ पूर्णब्रह्म श्रीरघुनाथ ॥ जाण निश्चित पार्वतिये ॥ ३१ ॥ पार्वती ह्मणे विषयासक्त ॥ स्त्रीकामार्थी अतिलोलुप्त ॥ शिव ह्मणे सदोदित ॥ ब्रह्म रघुनाथ पार्वतिये ॥ ३२ ॥ उमा ह्मणे रडत पडत ॥ अहर्निशीं तडफडत ॥ सीतेलागीं चरफडत ॥ ब्रह्मरघुनाथ शिव ह्मणे ॥ ३३ ॥ तुह्मासी काय हेंचि ध्यान ॥ तुह्मांसि काय हेंचि चिंतन ॥ शिव ह्मणे ज्ञानविज्ञान ॥ आह्मा ब्रह्म पूर्ण श्री ॥ १ ॥

१ अतिव्याकूळ. २ अंगार. ३ मरण पावला. ४ चिता. ५ झाडी, वल्ली. ५ तत्पर सेवक. ६ लोलंगत.

राम ॥ ३४ ॥ विषयकामी कामासक्त ॥ धन्य धन्य हे दोघे देवभक्त ॥ ऐसी उमा उपहासें हांसत ॥ ब्रह्म रघुनाथ शिव ह्मणे ॥३५॥ रडत पडत चरफडत ॥ विषयकामी कामासक्त ॥ तरी परब्रह्म श्रीरघुनाथ ॥ जाण निश्चित पार्वतिये ॥ ३६ ॥ उमा ह्मणे महेशासी ॥ जरी म्या ठकविलें श्रीरामासी ॥ तरी शिव ह्मणे पार्वतिसी ॥ ब्रह्मत्व त्यासी पैं नाहीं ॥ ३७ ॥ तुमचें जालिया आज्ञापन ॥ क्षणार्धें छळीन रघुनंदन ॥ शिव ह्मणे तो सावधान ॥ सुखें छळण तूं करीं त्यासी ॥३८॥ ऐसें शिवासीं बोलतां ॥ उमा स्वयें जाली सीता ॥ मग छळावया श्रीरघुनाथा ॥ अतिलाघवता छळणार्थी ॥ ३९ ॥ हाहा सीता स्वयें ह्मणत ॥ वनीं विचरे श्रीरघुनाथ ॥ तंव त्या सन्मुख येवोनि वो ह्मणत॥उमा वनांत पैं आली ॥४०॥ वो ह्मणोनि रामापुढें ॥ राम सीता ह्मणे आणखीकडे ॥ ते तंव येती तिकडे ॥ तंव श्रीराम ह्मणे आणखीकडे सीता ॥४१॥ जंव जंव ते ये रामासन्मुख ॥ तंव तंव श्रीराम होय तिसीं विमुख॥हाहा सीते फोडोनि हाक ॥ अधोमुख विलपतु ॥४२॥ तंव लक्ष्मण विचारी निजचित्ता॥वृक्ष पाषाणा ह्मणे सीता॥ते जानकी सन्मुख असतां॥ दुःखावस्था कां श्रीरामा ॥४३॥ तंव लक्ष्मण ह्मणे रघुनाथा॥दुःख कां करितां भेटली सीता॥तंव त्यासी हानितल्या लाथा॥बोलबोलतां मारूं पाहे॥४४॥मग सौमित्र ह्मणे कोपसी वृथा॥पैलं सन्मुख उभी सीता॥ऐसें बोलणें ऐकतां॥शस्त्रें घाता करूं धांवे॥४५॥सौमित्रा आह्मी तुह्मी सहोदर ॥ तो तूं मजसीं करिसी वैर ॥ येथें कैंची सीता सुंदर ॥ दुःख दुर्धर मज आलें॥४६॥ अतिभ्रांति श्रीरघुनाथा॥ मारूं धांवे सीता सांगतां ॥ लक्ष्मण ह्मणे न बोलें आतां ॥ बोलों जातां मारील ॥४७॥ सन्मुख भेटलीसे सीता॥ते प्रबोधील श्रीरघुनाथा ॥ आतां मी न बोलें सर्वथा ॥ ह्मणोनि मौनावस्था लक्ष्मणीं ॥ ४८ ॥ तंव स्वर्गीं सुरवरां समस्तां ॥ वोढवली परमावस्था ॥ बंदी सुटोनि लंकानाथा ॥ वना सीता केंवि आली ॥ ४९ ॥ विस्मय करिती ऋषीश्वर ॥ विस्मय करिती सुरवर ॥ जे ठकवोनियां दशशिर ॥ सीता सुंदर वना आली ॥ ५० ॥ ऐसें ब्रह्मा मानी अपूर्वता ॥ भस्म करोनि लंकानाथा ॥ धना आली सती सीता ॥ तेणें विधाता विस्मित ॥५१॥ पार्वती स्वयें जाली सीता ॥ हें नकळे ब्रह्मादिकां समस्तां ॥ तें कळलें श्रीरघुनाथा ॥ सर्वांगें ज्ञाता

१ सर्वज्ञ. २ कौशल्य. ३ चाले. ४ बंधु. ५ जागृत करील, समजावील. ६ रावणास. ७ ब्रह्मदेव.

श्रीराम ॥ ५२ ॥ श्रीराम अलिप्त ज्ञानें ज्ञाता ॥ त्यासि मानिती अतिभ्रांतता ॥ पुढें काय वर्तली कथा ॥ सावधानता अवधारा ॥ ॥ ५३ ॥ लक्ष्मण राहिला धरोनि मौन ॥ मग सीता सीता जैल्पे रघुनंदन ॥ तंव कृत्रिम सीता धरी धांवोन ॥ सावधान नव्हां तुह्मी ॥ ५४ ॥ मी जवळीं उभी असतां ॥ व्यर्थ कां धांवा ह्मणा सीता ॥ स्त्रीविरहें रडतां पडतां ॥ लाज सर्वथा नये तुह्मां ॥ ५५ ॥ पूर्वी बोलोनि निजमहिमान ॥ मी श्रीराम नित्य सावधान ॥ तें स्त्रीविरहें बुडालें ज्ञान ॥ अतिअज्ञान जालेती ॥ ५६ ॥ अज्ञानाची अगाधमातु ॥ बुडविला प्रपंच आणि स्वार्थु ॥ सखा बंधु भक्त विनवितु ॥ त्याचाच घातु करूं धांवा ॥ ५७ ॥ सखा बंधु भक्त अनन्य ॥ त्याचें करूं धांवा हनन ॥ बुडालें प्रवृत्तीचें ज्ञान ॥ ब्रह्मज्ञान मग कैंचे ॥ ५८ ॥ मज क्षण एक न भेटतां ॥ जड मूढ जालेति भ्रांतता ॥ वृत्तिज्ञान नाठवे चित्ता ॥ मग परमार्थता ते कैंची ॥५९॥ वनीं मी राहोन गुप्त ॥ तुमचें पाहिलें आचरित ॥ तंव तुह्मी जालेती अतिभ्रांत ॥ मग धांवत मी आलें ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ सपंडितोनर श्रेष्ठःप्राज्ञःकर्मविदांवरः ॥ अप्राज्ञइ वर्किरामभार्याहेतोर्विमुह्यसे ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ पूर्वी मी ह्मणसी आत्मा तत्वतां ॥ परी स्त्रीविरहें तोचि आतां ॥ कर्म करोनि अकर्तात्मता ॥ जडमूढता अतिभ्रांत ॥ ६१ ॥ जरी वियोगें भ्रांति मोठी ॥ तरी तुह्मां आह्मां जाली भेटी ॥ भ्रांति सांडोनियां पोटीं ॥ पंचवटीं जाऊं दोघें ॥ ६२ ॥ मर्यादा वर्षे चतुर्दश ॥ आह्मी करावया वनवास ॥ आतां उरले असती षण्मास ॥ अयोध्येस मग जावें ॥ ६३ ॥ श्रीराम ह्मणे तूं काई ॥ तेंचि नाम लोकांच्या ठायीं ॥ अद्यापि राहिलेंसे पाहीं ॥ ह्मणती तुकाई जगदंबा ॥ ६४ ॥ तुकाईनामें नामाभिधान ॥ तें जगदंबेचें निजस्थान ॥ अद्यापि पूजिती जन ॥ अतिपावन दंडकीं ॥ ६५ ॥ श्रीराम वरदायिनी माता ॥ तुकाई ह्मणती रामवाक्यार्था ॥ पुढें काय वर्तली कथा ॥ सावधान श्रोतीं परिसावी ॥ ६६ ॥ हांसोन बोले श्रीरघुनंदन ॥ माते तुज आलों शरण ॥ तुवां माझें नकरावें छळण ॥ मी अनन्य दीन शिवाचा ॥ ६७ ॥ श्रीराम ह्मणे सीतेसि माता ॥ तो विस्मय लक्ष्मणाच्या चित्ता ॥ आश्चर्य सुरवरां समस्तां ॥ नोळखे कांता ऋषि ह्मणती ॥ ६८ ॥ श्रीराम ह्मणे पुढती तीसी ॥ एकले सांडोनि शिवासी ॥ सीता

१ निर्विषय. २ मोहावस्था. ३ बडबडे. ४ व्यवहारिक, प्रांपचिक. ५ कर्म. ६ अत्यंत पवित्र.

रूपें छळावयासी ॥ तूं कां आलिसी जननिये ॥६९॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सीतेचें स्वरूपता सांडोन ॥ उमा घाली लोटांगण ॥ श्रीराम सर्वज्ञ छळवेना ॥ ७० ॥ शिव बोलिला सत्यवचन ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ त्यासी तुझें नचले छळण ॥ तें प्रमाण मज आलें ॥७१ ॥ मी शिवाची शिवशक्ती ॥ सीता जालें अतर्क्ययुक्ती ॥ ब्रह्मादिदेव मज नेणती ॥ तुवां श्रीरघुपती वोळखिलें ॥ ७२ ॥ श्रीरामाचें अगाध ज्ञान ॥ नचले छळण छेद्म कामनें ॥ ऐसी बाणलीउमेसी निजखुण ॥ मग धरोनि चरण पुसतसे ॥७३॥ तूं सर्वार्थ सर्वज्ञ संपूर्ण ॥ अवलंबोनियां संभ्रांतपण ॥ आलिंगावया तृण पाषाण ॥ हें काय कारण मज सांगें ॥७४॥ सीता विरहें कामकौमन ॥ तुज नाहींअणुप्रमाण ॥ तेखुण बाणली संपूर्ण ॥ जे ब्रह्म परिपूर्ण श्रीराम ॥ ७५॥ दुर्धर धरोनि पिशाचता ॥ विरहें वीण सीतासीता ॥ ह्मणोनि वनोवनीं धांवता ॥ रडत पडता कां होसी ॥७६॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ मग उमा धरी श्रीरामचरण ॥ तुझी स्थिती हे संपूर्ण ॥ कृपा करोन मज सांगें ॥७७॥ तंव श्रीराम ह्मणे स्थितिगती ॥ सदाशिव जाणे निश्चितीं ॥ तो सांगेल तुजप्रती ॥ स्वमुखें कीर्ति नये सांगूं ॥ ७८॥ जरी सांगावी कृपाविधी ॥ तरी पाहावी पात्रशुद्धी ॥ न व्हावा छळवादी ॥ वादी विवादी नसावा ॥७९॥ नव्हावा धूर्त ज्ञान ठकु ॥ नास्तिक दुजा शब्दवाचकु ॥ नीतिशास्त्रीं करी कुतर्कु ॥ आळसी वंचकु नव्हावा ॥८०॥ द्रव्यदारात्यागोन्मुख ॥ शोधितसत्वाचा सात्विक ॥ पूर्ण परमार्थी सविवेक ॥ त्यासि परिपाक सांगावा ॥८१ ॥ तुझे अंगीं ज्ञानाभिमान ॥ नमानोनि शिवाचें वचन ॥ माझें करूं आलीस छळण ॥ तुज आपण केंवि सांगों ॥ ८२ ॥नाहीं पतिवचनीं कर्तव्यार्थ ॥ नाहीं गुरुवचनीं भावार्थ ॥ तुज सांगों नये गुह्यार्थ ॥ ऐसें श्रीरघुनाथ बोलिला ॥८३॥ ऐसें ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ उमा खोंचली मनीं संपूर्ण ॥ पतिवचन गुरुवचन ॥ उल्लंघन म्यां केलें ॥८४॥ नमानोनि शिवाचें वचन ॥ छळूं आलें रघुनंदन ॥ जळो माझा ज्ञानाभिमान ॥ करी रुदन अनुतापें ॥ ८५ ॥ करोनि साधूंचें छळण ॥ भेटल्या साधू सज्जन ॥ जो शोधून पाहे दोषगुण ॥ त्याचें छळण करावया ॥ ८६ ॥ छळणें छळवेना श्रीरघुनाथा ॥ शेखीं मज कोपसी ना सर्वथा ॥

१ कपट. २ इच्छा. ३ विषयेच्छा. ४ स्त्रीधनत्यागतत्पर. ५ शुद्धसत्वगुणात्मक. ६ ज्ञानबोध. ७ दुःखरूप झाली.

तेणें मज पालट जाला चित्ता ॥ ऐक आतां सांगेन ॥ ८७ ॥ तुझें होतांचि दर्शन ॥ ज्ञानाभिमाना जालें दहन ॥ छळछद्म गेलें
जळोन ॥ तुझी आण श्रीरामा ॥८८॥ ऐकोनि तिचें सत्यवचन ॥ कृपें द्रवला श्रीरघुनंदन ॥ आपुलें अतर्क्य गुह्य ज्ञान ॥ सांगे
आपण सद्भावें ॥८९॥ उमे ऐकें सावधान ॥ पूर्वी हे वो ऋषिजन ॥ माझे प्राप्ती लागोन जाण ॥ केलें अनुष्ठान निष्कामें ॥९०॥
माझे पावावया चरण ॥ त्यांचा सद्भाव संपूर्ण ॥ सांडोनि सर्वही अभिमान ॥ तृण पाषाण होवोनि ठेले ॥९१॥ एक ते वृक्ष होवो
नि तिष्ठेत ॥ एक ते जाले पर्वत ॥ एक ते तृण पाषाण होत ॥ मी तेथें तेथें स्वयें धांवें ॥९२॥ त्यांचा भावार्थ देखोन ॥ परम प्रीती
नें दे आलिंगन ॥ त्यांसि तूं ह्मणसी तृण पाषाण ॥ पिसे पूर्ण मज ह्मणसी ॥९३॥ ते तंव निरभिमानी भक्त ॥ भक्तभावार्थी मी रघु
नाथ ॥ प्रीतीनें भक्त गवसितें ॥ स्वयें धांवत वनोवन ॥ ९४ ॥ भक्त उद्धारावया कारणें ॥ रडणें पडणें अडखळणें ॥ पर्वतोपर्वतीं
धांवणें ॥ आणि आलिंगन वृक्षांसी ॥९५॥ उमे जाण तूं निश्चित ॥ माझें पाउल नपडे व्यर्थ ॥ जाणे सदाशिव समर्थ ॥ तुझा भा
वार्थ तो नाहीं ॥९६॥ गाळींव भावाचा भावार्थ ॥ सर्वभूतीं श्रीभगवंत ॥ हाचि मुख्यत्वें परमार्थ ॥ निजस्वार्थ परब्रह्म ॥९७॥
गुळाचें कारलें केलें ॥ तें सकर्टक कडू नाहीं जालें ॥ तेंवि ब्रह्मवृत्तीं कर्म केलें ॥ ते मुकेले बंधत्वा ॥ ९८ ॥ साकरेचें वृंदावन फळ
केलें ॥ कडू ह्मणतां ते स्वयें मुकले ॥ तेंवि साधूंचें कर्म निंदोनि बोले ॥ ते ते गेले अधःपाता ॥९९॥ साधुंची सत्चित् गरिमां ॥ अ
तर्क्य त्यांचें कर्म प्रेमा ॥ ते नाकळती मोहभ्रमा ॥ अगाध महिमा साधूंचा ॥१००॥ जे तूं ह्मणसी तृण पाषाण ॥ तरी त्या साधूं
सी ब्रह्मपूर्ण ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ मूर्छापन्न पार्वती ॥ १ ॥ मी एक शक्ती तो एक शिव ॥ हें नाठवे पूर्वापूर्व ॥ श्रीरामासि रू
प नांव ॥ भावाभाव विसरली ॥ २ ॥ अहं कोहं सोहंपण ॥ येणें सांगितलें मी तूं पण ॥ कोंदाटलें ब्रह्म परिपूर्ण ॥ समाधान शिव
प्रिये ॥ ३ ॥ करितां श्रीरामछळणोक्ती ॥ समाधी पावली पार्वती ॥ ऐसी संतांची संगती ॥ उपकार्यार्थी अपकारियां ॥ ४ ॥ पा
वोनि पूर्ण समाधान ॥ उमा जाली सावधान ॥ त्रैलोक्य देखे चैतन्यघन ॥ श्रीराम पूर्ण तुष्टला ॥ ५ ॥ श्रीराम ह्मणे अवो माते ॥

१ कपट. २ उभे आहेत. ३ शोधित. ४ काव्यांसह. ५ भवपाशनिर्मुक्तझाले. ६ कोंडळ. ७ श्रेष्ठत्व. ८ कोंदलें, भरलें. ९ दुःख देणाऱ्यास.

काहीं एक मागेन तुतें ॥ तंव उमा ह्मणे सर्वस्वातें ॥ तुझे आज्ञेतें नुलंघीं ॥६॥ उमा धांवोनि उल्हासता ॥ श्रीरामचरणां ठेविला
माथा ॥ तुझेनि जालें सुखरूपता ॥ काय मी आतां अनुवादूं ॥ ७ ॥ मिथ्या नह्मणावें शिववचन ॥ कोणाचें नकरावें छळण ॥ हें
चि मागतों आपण ॥ कृपा पूर्ण करीं माते ॥८॥ श्रीरामा तुझे देखतां चरण ॥ छळणादि वृत्तींसी जालें दहन ॥ नकरीं शिवाचें हेळ
ण ॥ ब्रह्मपरिपूर्ण परिपाकु ॥ ९ ॥ तुझें ऐकतांचि वचन ॥ जालो विद्याअविद्यादहन ॥ निमालें छळण आणि हेळैण ॥ तुझी
आण श्रीरामा ॥ ११० ॥ तुझेनि वचनें श्रीरघुनाथा ॥ पावलें सुख सायुज्यता ॥ मग चरणीं ठेवोनि माथा ॥ गेली उल्हासता
कैलासा ॥ ११ ॥ उमेनें केलिया गमन ॥ सौमित्रें स्वयें धांवोन ॥ मस्तकीं धरिले श्रीरामचरण ॥ काय आपण बोलतु ॥ १२ ॥
मी ह्मणें हेचि आमची सीता ॥ तंव ते शिवाची शिवकांता ॥ भली वोळखिली श्रीरघुनाथा ॥ सर्वज्ञ सत्य तूं श्रीरामा ॥ १३ ॥
देखोनि उमेची स्थितीगती ॥ ब्रह्मादिक विस्मित चित्तीं ॥ आह्मी ह्मणो हे सीता सती ॥ श्रीरामें पार्वती वोळखिली ॥ १४ ॥
आह्मी ह्मणो सीताविरहें भ्रांत ॥ परी अचुकज्ञाता भ्रमांत ॥ याचा नकळे वृत्तांत ॥ ब्रह्म सदोदित श्रीराम ॥ १५ ॥ रडणें पडणें
सैर धांवणें ॥ देखोनि जग पिसे ह्मणे ॥ श्रीराम विचरे ब्रह्मपणें ॥ जग उद्धरणें श्रीराम ॥ १६ ॥ देखोनि श्रीरामाची स्थिती ॥
ब्रह्मादिदेव विस्मित चित्तीं ॥ मग तिहीं वंदोनि श्रीराममूर्ती ॥ गेले निश्चिती निजधामा ॥ १७ ॥ फिटली देवांची निजभ्रांती ॥
आणि लक्ष्मण पावला विश्रांती ॥ अगाध श्रीरामाची स्थिती ॥ नामें उद्धरती जडजीव ॥ १८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें सी
ता अन्वेषण ॥ करूं निघाले श्रीराम लक्ष्मण ॥ हेही निरोपण अवधारा ॥ १९ ॥ श्रीराम उमासंभाषण ॥ यासि समूळ शिवरा
मायण ॥ ते ग्रंथींचें निरोपण ॥ श्रोते सज्ञान जाणती ॥ १२० ॥ संख्या शतकोटी समस्त ॥ श्रीरामायण मुळग्रंथ ॥ सुर नर
पन्नग यथार्थ ॥ कलह करित पैं आले ॥ २१ ॥ श्रीराम राजा सुरवरांचा ॥ त्याची कथा वांटा देवांचा ॥ पन्नग ह्मणती शेषशय
नींचा ॥ राम आमचा तुह्मी कैंचे ॥२२॥ मनुष्यें ह्मणती मनुष्य कृती ॥ रामें केली अगाध ख्याती ॥ आमचा वांटा श्रीरामकीर्ती ॥ तु

१ सांगू. २ जडाजड माया निरास. ३ उपहास. ४ शुद्ध, तपास. ५ सर्प.

ह्मी यदर्थीं कां भांडा ॥ २३ ॥ श्रीराम तुमचा वैकुंठपती ॥ तरी वैकुंठीं नाहीं केली ख्याती ॥ श्रीराम शेषशयनीं जरी निश्चितीं॥
तरी निजेल्या कीर्ती नाहीं केली ॥ २४ ॥ येवोनि मनुष्यलोकाप्रती ॥ रामें केली विचित्र ख्याती ॥ मृत्युलोकींची हे कीर्ती ॥ तु
ह्मी यदर्थीं कां भांडा ॥ २५ ॥ एक खालते एक वरते ॥ वांटा मागूं आलेति येथें ॥ निर्लज्ज लाजाना पैं चित्तें ॥ संबंध तुह्मातें असे
विना ॥ २६ ॥ दोघे केले निरुत्तर ॥ तरी कथेची आवडी फार ॥ नसोडिती येरयेर ॥ कथामृतसार सेवावया ॥ २७ ॥ तंव ब्र
ह्मयानें बुद्धि केली जाण ॥ वांटे करी तिघेजण ॥ त्यांची करावया बुझावण ॥ धाडी आपण शिवापासीं ॥ २८ ॥ मग शिवें बुद्धी
केली ऐसी ॥ तिघे येतां आपणापासीं ॥ स्वयें राखोनि निजसारासी ॥ विभागेसीं बुझांवी ॥ २९ ॥ शिव ह्मणे तया तिघांसी ॥
विमुख मी नधाडी कोणासी ॥ वांटा देईन समभागेंसीं ॥ वचन तिघांसी मानलें ॥ १३० ॥ शतकोटी संख्या येथें ॥ रामायण मू
ळग्रंथ ॥ शिव वांटी त्रैलोक्यांत ॥ विभागार्थ तो ऐका ॥ ३१ ॥ तेहतीस तेहतीस कोटी प्रथमांक॥ तेहतीस तेहतीस लक्ष आणि
क ॥ तेहतीस तेहतीस सहस्र तीनशें श्लोक ॥ तेहतीस आणिक एक उरला ॥ ३२ ॥ श्लोक एक उरला निर्धारें ॥ त्याचीं बत्ती
स अक्षरें ॥ तींही वांटिलीं शंकरें ॥ परिसा आदरें वांटणी ॥ ३३ ॥ दाहा दाहा अक्षरें वांट्या आलीं ॥ दोन अक्षरें तेथें उरलीं ॥
तदर्थी शिवें बुद्धि केली ॥ युक्तें बोली बोलून ॥ ३४ ॥ अक्षरें दोन लोक तिन्ही ॥ वांटा करितां नये वांटणी ॥ तरी हीं द्यावीं म
ज मापांन्या लागोनी ॥ खळें दानीं दानार्थ ॥ ३५ ॥ मग तिघे जणीं अतिउल्हासी ॥ दोनी अक्षरें दिधलीं शिवासी ॥ तेणें धरि
लीं हृदयेसीं ॥ अहर्निशीं श्रीराम ॥ ३६ ॥ रामायणींचें सारपूर्ण ॥ शिवाचें वसवी हृदयभुवन ॥ श्रीराम हीं अक्षरें जाण ॥ ब्र
ह्म पूर्ण परियेसा ॥ ३७ ॥ लोक विभाग मुख्य ऐका ॥ तेहतीस कोटी तेहतीस लक्ष ॥ तेहतीस सहस्र तिनशें श्लोक ॥ दाहा अ
क्षरें अधिक मृत्युलोकीं ॥ ३८ ॥ या भागाचें विवरण ॥ बहुविध कविल रामायण ॥ तेही अर्थींचें निरोपण ॥ सावधान अवधा
रा ॥ ३९ ॥ शिवरामायण शैवरामायण ॥ आगम पंचरात्र रामायण ॥ गुह्य गुह्यक रामायण ॥ हनुमंत रामायण नाटक ॥१४०॥

१ समजूतकरी. २ समयोचित. ३ वांटा करणाऱ्यास. ४ धान्य झाडण्यासाठी केलेलीजागा. ५ परिपूर्णकरी.

मच्छ कूर्म वराह रामायण ॥ काळिका खंडीचें निरोपण ॥ महाकाळी रामायण ॥ स्कंदरामायण प्रसिद्ध ॥ ४१ ॥ अगस्ती पौलस्ती रा
मायण ॥ पद्मपुराणीचें रामायण ॥ रवि अग्नि वरुण रामायण ॥ ऐकोनि आपण जटायुवक्ता ॥४२॥ नंदीग्रामीं भरत रामायण ॥ वदे
तें भरतरामायण ॥ महाभारतींचें रामायण ॥ वक्ता आपण श्रीव्यास ॥ ४३ ॥ क्रौंच द्वीपीं अद्यापि जाण ॥ क्रौंचऋषी सांगे पुराण ॥
कथा पवित्र रामायण ॥ अतिपावन अनुपम्य ॥४४॥ बिभीषणापासीं जाण ॥ नित्य कथा निरोपण ॥ धर्मऋषी सांगे आपण ॥ धर्म
रामायण धार्मिक ॥४५॥ श्वेतद्वीपींचें निरोपण ॥ श्वेतकेतु रामायण ॥ कथा विचित्र विंदान ॥ अतिपावन तिहीं लोकीं ॥४६॥ शंकर
वक्ता स्वयें आपण ॥ श्रोता भवानी सावधान ॥ तें शिवभवानी रामायण ॥ कथा विंदान विचित्र ॥४७॥ सदाशिव स्वयें वक्ता ॥ स्व
यें श्रीराम निजश्रोता ॥ ते शिवरामायणी कथा ॥ श्रवणीं ऐकतां स्वानंदु ॥४८॥ स्वयें श्रीराम स्वानंदें पूर्ण ॥ आपणाप्रति वदे आ
पण ॥ ते कथा आत्मरामायण ॥ गोड निरोपण सर्वार्थी ॥ ४९ ॥ जैमिनीकृत रामायण ॥ अपूर्व कथेचें विंदान ॥ अलोलीक निरो
पण ॥ आश्चर्ययुक्त जाण चरित्र ॥ १५० ॥ जे कां अध्यात्मरामायण ॥ रामायणींचे वेंचे काढोन ॥ केलें अधुनिक निरोपण ॥
ऋषिकृत जाण तें नव्हे ॥५१॥ मृत्युलोका माजीं भाविकीं ॥ रामायणें असंख्यीं ॥ कैसेंनि आकळतीं तितुकीं ॥ अल्पमात्र बोलिलों
॥५२॥ उमा श्रीरामदर्शन ॥ समूळ मूळिचें निरोपण ॥ एका जनार्दना शरण ॥श्रोतीं संपूर्ण क्षमाकीजे ॥ ५३ ॥ परम विश्रांती जीव
शिवा ॥ परम विश्रांती देह विदेह भावा ॥ तो हा प्रसंग विसावा ॥ उमा राघवा संवादु ॥५४॥ विश्रांती त्रिविधतापोद्भवा ॥ अतिवि
श्रांती देहभावा ॥ तो हा प्रसंग विसावा ॥ उमा राघवा संवादु ॥५५॥ विश्रांति निवृत्ती अहंभावा ॥ विश्रांती निवृत्ती सोहंभावा ॥
तो हा प्रसंग विसावा ॥ उमाराघवा संवादु ॥५६॥ विश्रांती अहमात्मवैभवा ॥ विश्रांती हे ब्रह्मभावा॥ तोहा प्रसंग विसावा ॥ उमा
राघवा संवादु ॥५७॥ भ्रमामाजी विभ्रम ठेवा ॥ भ्रमे चाळवी भवभावा ॥ तोहा प्रसंग विसावा ॥ उमाराघवा संवादु ॥५८॥एका ज
नार्दना शरण ॥ अगाध रामाचें रामायण ॥ विचित्र कथा निरोपण ॥ ग्रंथ भूषण श्रीराम॥ ५९ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआर
ण्यकांडेएकाकारटीकायांउमारामसंवादोनामविंशतितमोध्यायः ॥ ॥२०॥ ॥ओव्या॥ ॥१५९॥ ॥श्लोक॥ ॥२॥ ॥एवं॥ ॥१६१॥

भा.अर. कां.अ.२१
विमान
श्रीराम
जटायु
लक्ष्मण.

॥ श्रीविश्वात्मनेनमः ॥ ॥ उमा गेली महेशापासीं ॥ श्रीराम लक्ष्मण वनवासी ॥ निघाले सीतागवेषणासीं ॥ मार्गीचिन्हांसीं पहातची ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददर्शपतितंभूमौक्षतजार्द्रंजटायुषं ॥ तंदृष्ट्वागिरिशृंगाभंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ मार्गी मार्ग पाहत जात ॥ तंव राक्षसपद अत्यद्भुत ॥ देखिलें लांब बारा हात ॥ चतुर्हस्त रुंदाळ ॥ २ ॥ याचिपासीं सीतेचें पद॥ कुंकुमांकित पद्मबंध ॥ देखोनि श्रीरामा आनंद ॥ मार्गी माग शुद्ध लागला ॥ ३ ॥ लक्ष्मणा धांव धांव आतां ॥ राक्षस घेवोनि जातो सीता ॥ माग वोळंग तूं तत्वतां ॥ ह्मणी दुश्चित होशील ॥ ४ ॥ राक्षसपद अतिविक्रांत ॥ देखोनि लक्ष्मण विस्मित ॥ सवेंचि लक्ष्मण जहाला भयाभीत ॥ सीता भक्षार्थ नवधावी ॥ ५ ॥ मार्गी देखिला जो माग ॥ त्याचा धरोनियां लाग ॥ धांवणें धांवतां सवेग ॥ जटायू भग्नांग देखिला ॥ ६ ॥ जैसा कां महापर्वत ॥ शेंदुरें न्हाणिला धगधगित ॥ तैसा जटायू भासत ॥ रक्तें आरक्त सर्वांग ॥ ७ ॥ त्यासीं देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ सौमित्रासी स्वयें सांगत ॥ सीता भक्षोनि प्राशिलें रक्त ॥ दिसे आरक्त राक्षसु ॥ ८ ॥ याचा करीन मी घात ॥ वाण सज्जोनि रघुनाथ ॥ कोपें चालिला कृतांत ॥ सीता साह्यार्थ प्रतापी ॥ ९ ॥ माझी भक्षोनियां कांता ॥ तूं कोणरे वनीं वसतो ॥ तुझ्या मी करीन निजघाता ॥ होय गर्जता श्रीराम ॥ १० ॥ ऐकोनि श्रीरामाची वाणी॥ जटायू घायेंवट धरणीं ॥ काय बोले दीनवचनीं ॥ सावधानीं अवधारा ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंदीनंदीनयावाचासफेनंरुधिरंवमन् ॥ अभ्यभाषतपक्षीशोरामरामेतिराघव ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ जटायू ह्मणे धन्य धन्य ॥ करावया माझें दीनोद्धारण ॥ स्वयें आपण श्रीराम आला ॥ १२ ॥ श्रीरामाचें आगमन ॥ सीता शुद्ध्यर्थ नव्हे जाण ॥ करावया दीनोद्धारण ॥ वनाभिगमन श्रीरामा ॥ १३ ॥ सफेण रुधिरें वमून ॥ जटायू सांडीत होता प्राण ॥ ऐकोनियां श्रीरामवचन ॥ जाला सावधान भावार्थे ॥ १४ ॥ श्रीराम जयराम जयजयराम ॥ जटायू स्मरे रामनाम ॥ माझा छेदावया देहभ्रम ॥ अंतीं श्रीराम पावला ॥ १५ ॥ धन्य धन्य वृक्षवल्ली औषधी ॥ श्रीराम विचरे ज्यां सन्निधीं ॥ ते पावन गा त्रिशुद्धी ॥ कृपानिधी श्रीराम ॥ १६ ॥

१ सीताशोधार्थ. २ घट्ट लक्षांत धर. ३ यम. ४ रहाणारा. ५ वायाळ. ६ रक्त. ७ देहममता. ८ पवित्र.

ऐकें श्रीरामा रघुपती ॥ वनीं विचरां जीचे अर्थीं ॥ ते म्यां देखिली सीतासती ॥ नेली निश्चिति रावणें ॥ १७ ॥ सीता मज पूज्य गुरुपत्नी ॥ गुरुत्वें प्रिय प्राणाहूनी ॥ तुह्मीं आश्रमीं नव्हतां कोणी ॥ नेली चोरोनि रावणें ॥१८॥ तुज गेलिया मृगापाठीं॥ लक्ष्मणें सांडिली पर्णकुटी ॥ वेगें येवोनि रावण कपटी ॥ सीता गोरटी नेली तेणें ॥ १९ ॥ सीता बळें हरिली रावणें ॥ तुमचें न व्हेची धांवणें ॥ आक्रंदत नेली तेणें ॥ ते म्यां देखणें देखिली ॥ २० ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीरघुनाथा ॥ मज मानिसी नपुंसकता ॥ तरी सीतेनिमित्त लंकानाथा ॥ केलें तें आतां ऐकास्वामी ॥२१॥ रावणें हरितां सीतेसीं ॥ मी गेलों होतों वनक्रीडेसीं ॥ तंव सीता आक्रंदत आक्रोशीं ॥ मी वेगेंशीं पावलों ॥ २२ ॥ घोरयुद्ध केलें रावणीं ॥ पैल पाहे युद्धधरणी ॥ रावणातें म्यां जाचूनी ॥ छत्र धरणीं पाडिलें ॥ २३ ॥ त्याचे जे कां धनुष्यबाण ॥ नखें म्यां केले चूर्ण ॥ रथींचे खर पिशाचवदन ॥ तेही सप्राण निर्दाळिले ॥ २४ ॥ युद्ध जालें कडकडाट ॥ ध्वज भंगिला अतिउद्भट ॥ रथ सारथी करोनि पीठ ॥ शिरींचा मुगुट पाडिला ॥ २५ ॥ युद्धीं भंगिला रावण ॥ मजसीं नचाले आंगवण ॥ मग मज ठकवोनि जाण ॥ सीता घेवोनि निघाला ॥ २६ ॥ राक्षस मावे गुप्ततेसीं ॥ सीता घेवोनि काखेसीं ॥ कळों नदेतां पशुपक्ष्यांसीं ॥ निघे आकाशीं अतिगुप्त ॥ २७ ॥ मजही हडबड जाली मोठी ॥ हातींची नेली सीता गोरटी ॥ काय श्रीरामा सांगू गोष्टी ॥ लाज पोटीं सलज्ज ॥ २८ ॥ मग पाहतां खुंटल्या दृष्टी ॥ रावणें सीता नभाचे पोटीं ॥ देखोनि धांविन्नलों उठाउठीं ॥ झडपेंसाठीं सांडविली ॥ २९ ॥ वेगीं धांवोनि सत्वर ॥ घायीं घायवट केलें शरीर ॥ नखें विदारितां दशशिर ॥ वाहे पूर रुधिराचा ॥ ३० ॥ मुखीं नखीं पाखीं झडपित ॥ रावण केला अस्ताव्यस्त ॥ सीता सांडोनि त्वरित ॥ पळे लंकानाथ अतिधाकें ॥ ३१ ॥ पक्षें सांडविली सीता ॥ हे मज लाज लंकानाथा ॥ मग युद्ध प्रवर्तला मागुता ॥ सलज्ज तो अभिमानें ॥ ३२ ॥ तो मज रागें हाणी लाता ॥ म्यां चुकविल्या तळपतां ॥ तेणें मज हाणिता मुष्टिघाता ॥ अतिझडपितां झडपिला ॥ ३३ ॥ ऐसा पक्षवांतावर्त ॥ त्यामाजि नख मुखाचे आघात ॥ *रावणा करोनि अस्ताव्यस्त ॥ रणीं मुर्छित पा* ॥ १ ॥

१ रडत. २ नेत्रीं. ३ रणभूमी. ४ मारिले. ५ सामर्थ्य. ६ माया. ७ त्वरा, गडबड. ८ तात्काळ. ९ ठोसे १० पंखांमधून उत्पन्न झालेला भयंकर वायू. ११ व्रण, मार.

डिला ॥ ३४ ॥ उभय पांखांचा अतिवात ॥ गगनीं उडविला लंकानाथ ॥ तेथोनि तळीं पडत पडत ॥ उडोनि मागुता झडपिला ॥३५॥ देखोनि माझी आंगवण ॥ रावणें दांतीं धरिलें तृण ॥ येथोनि पुरे पुरे रण ॥ दीनवदन अतिदुःखी ॥ ३६ ॥ पक्षी नावरे रणांगणीं ॥ रावणा जाली मानहानी॥ मुख दाखवितां लाज जनीं ॥ आला परतोनि रणासीं ॥ ३७ ॥ मज छळावया पाहीं ॥ रावण आला लवलाहीं ॥ दोघें झुंजूं उसण्याघायीं ॥ तें म्यां पाहीं मानिलें ॥३८॥ मज तुझी घालोनि आण॥ रावण पुसे माझें मरण ॥ असत्य नवदें गेलिया प्राण ॥ तुझी आण नुलंघीं ॥ ३९ ॥ रावणाचें निजमरण ॥ म्यांही पुसिलें आपण ॥ मिथ्यावादी पापी पूर्ण ॥ प्रतारोनि बोलिला ॥ ४० ॥ तुझेनि भजनें सत्यसात्विकी ॥ मृत्यु सांगितला दोहीं पांखीं ॥ रावण सांगे वामांगुष्ठनखीं ॥ महा पातकी अनृतवादी ॥ ४१ ॥ खग खेचर अतिआवेशीं ॥ दोघे मिनलों संग्रामासीं ॥ लक्ष ठेवोनियां वर्मासीं ॥ युद्ध आकाशीं निराधारीं ॥ ४२ ॥ पांखीं झडपोनि दशानन ॥ वामांगुष्ठा केलें छेदन ॥ तेणें नमरेची रावण ॥ कपटी पूर्ण अनृतवादी ॥ ४३ ॥ रावण बोलिला भावार्थ ॥ ऐसा माझे मनीं मनोरथ ॥ यालागीं करोनि पुरुषार्थ ॥ अंगुष्ठ त्वरित छेदिला ॥ ४४ ॥ छेदितां वामांगुष्ठनख ॥ हातातळीं आले पांख ॥ रावणें उपडिले देख ॥ परमदुःख मज जालें ॥ ४५ ॥ उपडिले तेणें निजपांख ॥ याचें मज नाहीं असुख ॥ सीता नेतां मज प्रत्यक्ष ॥ परम दुःख श्रीरामा ॥४६॥ इतुकी रावणा लाविली ख्याती ॥ तूं नपवेची श्रीरघुपती ॥ यश नये माझ्या हातीं ॥ सीता सती नेली तेणें ॥ ४७ ॥ पांख छेदिल्याचें दुःख कोण ॥ वेगीं नयेसीच तूं आपण ॥ सीता घेवोनि गेला रावण ॥ हें दुःख दारुण मज जाहलें ॥४८॥ मजचि देखत देखतां ॥ रडत रावणें नेली सीता ॥ थोर दुःख हें रघुनाथा ॥ किती आतां सांगूं मी ॥ ४९ ॥ ऐसें ऐकोनि जटायूवचन ॥ अत्यंत कृपें रघुनंदन ॥ त्यासि देतां आलिंगन ॥ आलें रुदन श्रीरामा ॥ ५० ॥ सखा बंधु पुत्र आप्त ॥ घायीं पडलिया रणांत ॥ तैसिया परी श्रीरघुनाथु ॥ असे स्फुंदत कृपाळू ॥ ५१ ॥ युद्धीं गांजोनि रावणें ॥ सीता सोडविली जेणें ॥ जटायू मारीला छळून ॥ दुःखें लक्ष्मण विस्मित ॥ ५२ ॥ जरी हा युद्धसमयीं येता ॥

१ पुरुषार्थ, शक्ति. २ असत्य बोलणारा. ३ फसवून. ४ पंखीं. ५ मिथ्या.

तरी कैसेंनि रावण सीता नेता ॥ माझा जटायू वांचतां ॥ अतिदुःखिता सौमित्रा ॥ ५३ ॥ कोणी नसांगे धडपुढें ॥ यालागीं हिंडों मागें पुढें ॥ मार्ग लागतां निवाडें ॥ तरि कैवांडें धांवतों ॥ ५४ ॥ देखोनि जटायूच्या घाता ॥ लक्ष्मणासीं परम व्यथा ॥ सखा मानिला सर्वथा ॥ दुःखावस्था विलपतु ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ जटायोयदिशक्तोपिवाक्यंव्याहरितुंपुनः ॥ सीतामाख्याहिभद्रंतेव धमाख्याहिचात्मनः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम पुसे जटायूसीं ॥ जरि शक्ति असेल बोलावयासीं ॥ तरी सीताशुद्धि येवेळे सीं ॥ पुसेन जैसी ते सांगें ॥ ५६ ॥ ऐसी श्रीराम पुसतां गोष्टी ॥ जटायूसीं आनंद पोटीं ॥ धंन्य धन्य आजिची सृष्टी ॥ श्रीराम दृष्टीं देखिला ॥ ५७ ॥ रावणें नेली सीता गोरटी ॥ हें समूळ सांगावया गोष्टी ॥ आत्मा म्यां धरिला कंठीं ॥ तुझे चरण दृष्टीं देखा वया ॥ ५८ ॥ मी पडलों मुर्छापन्न ॥ कउतें रावणें केलें गमन ॥ नेणें स्थान आणि भुवन ॥ सांगतां नयन लाविले ॥५९॥ सत्य जाण श्रीरघुनाथा ॥ येथोनि नबोलवे आतां ॥ तुझें चरणीं ठेवोनि माथा ॥ मी निजजीविता त्यागितों ॥ ६० ॥ सीता हरणाचें असुख ॥ तैसें मज नाहीं आत्यंतिक ॥ जटायु मरणाचें दुःख ॥ परम शोक सौमित्रा ॥ ६१ ॥ मदर्थें येणें वेंचिला प्राण ॥ याचें व्हावया उत्तीर्ण ॥ जटायूस आश्वासून ॥ श्रीरघुनंदन अनुवादे ॥ ६२ ॥ कृपा उपजली श्रीरघुनाथा ॥ नाभी ह्मणोनि जाला बोलता ॥ तुज मी वांचवीन गा आतां ॥ झणीं जीविता सांडिसी ॥६३॥ तुझें निवारीन दुःख ॥ तुज मी देईन दोनी पांख ॥ वांचवीन वर्षें असंख्य ॥ मरणोन्मुख कां होसी ॥६४॥ आह्मी तुह्मी तिघे जण ॥ शोधून वैरी मारूं रावण ॥ तूं युद्ध साहकारी संपूर्ण ॥ झणीं प्राण सोडिसी ॥ ६५ ॥ स्वर्गीं नमुचिच्या युद्धयर्था ॥ साह्य जालासी दशरथा ॥ तैसा साह्य होईं आतां ॥ लंकानाथ वधार्थ ॥६६॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ जटायू जाला हास्यवदन ॥ वांचविसी हें नवल कोण ॥ तूं स्त्रष्टा संपूर्ण सृष्टीचा ॥६७॥ तुझिया सत्ते आंत ॥ जगा उत्पत्ति स्थिति अंत ॥ ब्रह्मा विष्णु शिव आज्ञा वंदित ॥ ऐसा तूं समर्थ श्रीरामा ॥६८॥ तुज मारितां रावण ॥ निमिष्यार्ध नलागे जाण ॥ तेथें मशक मी साह्य कोण ॥ विज्ञापन अवधारीं ॥६९ ॥ मज आयुष्य आकल्प पूर्ण ॥ परि हेचि नित्य

१ खात्रीलायक. २ कैवारार्थ, साह्यार्थ. ३ आक्रंदत. ४ फेड. ५ निर्भय देऊन, समजूत करून. ६ भाषण करी.

चिंतन ॥ जे ठाकोनियां श्रीरामचरण ॥ जन्म मरण छेदावें ॥७०॥ श्रीराम भेटावा अंतगतीं ॥ योगी संन्यासी चिंतिती ॥ तो तूं भेटला सी कृपामूर्ती ॥ देहलोभ चित्तीं मज नाहीं ॥७१॥ ऐकें श्रीरामा सावधान ॥ आतांच्या ऐसें मज मरण ॥ पुढें सर्वथा नलाभे जाण ॥ हेंही लक्षण अवधारीं ॥७२॥ वाचे श्रीरामनामस्मरण ॥ दृष्टीं श्रीरामदर्शन ॥ हृदयीं श्रीरामाचें ध्यान ॥ ऐसें मरण मग कैंचें ॥७३॥ अंतीं तूंतें श्रीरामा स्मरतां ॥ चारी मुक्ती देशी भक्तां ॥ तो तूं पूर्णब्रह्म भेटलें असतां ॥ देहलोभता मज नाहीं ॥७४॥ माझ्या पूर्व भाग्याच्या कोटी ॥ तेणें श्रीराम परब्रह्म देखिला दृष्टीं ॥ माझा देहलोभ निवटीं ॥ कृपादृष्टीं मज पाहें ॥ ७५॥ रावणें केलें पक्षछेदन ॥ छेदिला उभय पक्षाभिमान ॥ तेणें तुष्टला श्रीरघुनंदन ॥ वांचलेपण पुरे श्रीरामा ॥ ७६ ॥ माझ्या भाग्याची निजगती ॥ श्रीराम पावला कृपामूर्ती ॥ आतां नको देहसंगती ॥ कृपामूर्ती श्रीरामा ॥ ७७॥ ह्मणोनि धरिले दोनी चरण ॥ माझें निवारीं जन्ममरण ॥ ऐकोनि जटायूचें वचन ॥ श्रीरघुनंदन तुष्टला ॥७८॥ ॥ श्लोक ॥ यत्चभूमिप्रदातॄणामाहिताग्नेश्चयागतिः ॥ गोहिरण्यप्रदातृणांयागतिःशरणार्थिनां ॥४॥ ॥टीका॥ श्रीरामकाज लक्षून ॥ सीतार्थीं वेंचिला प्राण ॥ त्यासी श्रीराम संतोषोन ॥ गति संपूर्ण स्वयेंदेत ॥ ७९ ॥ सोम याग श्येनयाग ॥ अश्वमेधादि नानायाग ॥ अग्निहोत्राची गती सांग ॥ जटायूस योग्य नमानीच राम ॥ ८० ॥ गोदान तिळदान भूमिदान ॥ हिरण्यादि नानादान ॥ जटायूअर्थीं ते गति न्यून ॥ रघुनंदन स्वयें मानी॥८१॥ शरणार्थ्याची शरण गती ॥ धर्मशीळाची धर्मवृत्ती ॥ पुनरावृत्ती याचि गती ॥ तेही रघुपती गौणें मानी ॥८२॥ संन्यासीं ब्रह्मसदन प्राप्ती ॥ आणि योग्याची योगमुक्ती ॥ जटायू प्राप्त्यर्थ निश्चिती ॥ श्रीरघुपती गौण मानी ॥८३ ॥ या अवघियां गती वरती॥ उत्तमोत्तम उत्तमस्थिती ॥ परात्पर परमगती ॥ ममाज्ञाशक्तीं जाय वेगीं ॥८४॥ तुझे आज्ञेचे निजशक्ती ॥ तुझी आहे तुजप्रती॥ म्यां तेथें जावें कैशा रिती ॥ विकल्प चित्तीं धरूं नको॥८५ ॥ योगयाग धर्मस्थिती ॥ धार्मिक जे गति पावती ॥ ते भोगक्षयें क्षया जाती ॥ पुनरावृत्ती सर्वांसीं ॥ ८६ ॥ माझिया दर्शनाचें पुण्य ॥ कल्प गेलिया नव्हे क्षीर्ण ॥ तें तूं पावसी शाश्वत स्थान ॥ सत्य

१ देहकामना. २ नष्टकरीं. ३ जन्ममरण. ४ उणी. ५ सर्व. ६ कमी.

वचन हें माझें ॥ ८७ ॥ जटायू ऐकें सावधान ॥ जैसें बोलसी साधारण ॥ तैसें नव्हे माझें वचन ॥ त्वरित गमन तूं करीं ॥ ८८ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरामचंद्र ॥ वैकुंठवासी चतुर्भुज नर ॥ पीतांबरधारी शंखचक्र ॥ आलें सत्वर विमान ॥ ८९ ॥ विमानस्थ चतुर्भुज नर ॥ ठेवोनियां शंखचक्र ॥ साष्टांगीं वंदिला श्रीरामचंद्र ॥ जोडोनि कर उभे ठेले ॥ ९० ॥ श्रीराम ह्मणे त्या पुरुषांसी ॥ जटायू माझा पुण्यरासी ॥ यासी न्यावें वैकुंठासीं ॥ अक्षयवासीं स्थापावा ॥ ९१ ॥ विमान देखतांचि पाहीं ॥ जटायू जाला दिव्य देही ॥ लागला श्रीरामाच्या पायीं ॥ ह्मणे मी काय वदूं आतां ॥ ९२ ॥ तुझें करितांचि स्तवन ॥ वेदशास्त्रां पडलें मौन[1] ॥ तेथें मी पक्षी अतिदीन ॥ गुण वर्णन काय वदूं ॥ ९३ ॥ कांहीं नेवदें हेंचि स्तवन ॥ कांहीं नकरणें हेंचि भजन ॥ कांहीं नहोणें हे प्राप्ती पूर्ण ॥ परिपूर्ण श्रीराम ॥ ९४ ॥ त्रिवार करोनि प्रदक्षिणा ॥ लागोनि श्रीरामाच्या चरणा ॥ जटायू आरूढोनि विमाना ॥ वैकुंठभुवना निघाला ॥ ९५ ॥ वैकुंठवासिये पुरुषासीं ॥ स्वामित्व आहे रामापासीं ॥ जटायू विस्मित मानसीं ॥ निघे उल्हासीं वैकुंठा ॥ ९६ ॥ पुढत पुढती प्रदक्षिणा ॥ पुढत पुढती लागे चरणा ॥ मग आरूढोनि विमाना ॥ वैकुंठभुवना निघाला ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तातत्वंनिजतेजसैवगमितःस्वर्गंव्रजस्वस्तितेब्रूमस्त्वेकमिमांवधूहतकथांतातांतिकेमाकृथाः ॥ रामोहंयदितद्दिनैःकतिपयैर्व्रीजानिसत्कंधरासार्द्धंबंधुजनेनसेंद्रविजयीवक्तास्वयंराघवः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ निजतेजें विराजमान ॥ तेंजस्वी देदीप्यमान ॥ क्षणें पावसी वैकुंठभुवन ॥ कृतकल्याण जटायू ॥ ९८ ॥ श्रीरामें जटायू पुनीत[2] ॥ वैकुंठा धाडी श्रीरघुनाथ ॥ अगाध कथा वैकुंठांत ॥ होईल ख्यात तिहीं लोकीं ॥ ९९ ॥ तुज भेटेल माझा पिता ॥ माझी पुसेल भुवनवार्ता[3] ॥ तरी रावणें हरोनि नेली सीता ॥ हें सर्वथा नको सांगूं ॥ १०० ॥ श्रीरामें उद्धरिलें जटायूसी ॥ परम आल्हाद दशरथासी ॥ परी सीता हारविली वनवासीं ॥ ऐकतां त्यासी अतिदुःख ॥ १ ॥ जन्मोनियां सूर्यवंशीं ॥ सीता हारविली वनवासीं ॥ लाज लाविली सूर्यवंशासीं ॥ अतिआवेशीं क्षोभेलें[4] ॥ २ ॥ मग वधावया लंकानाथ ॥ येथें येईल दशरथ ॥ एवंढा होईल अनर्थ ॥ सीताहरणार्थ नको सांगूं ॥ ३ ॥

१ मौन. २ पवित्र. ३ पृथ्वीवरील समाचार. ४ क्रुद्ध होईल.

तंव जटायू ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ भली हे सांगितली व्यवस्था ॥ एऱ्हवीं मी सांगतों दशरथा ॥ या गुह्यार्था नकळोनी ॥ ४ ॥ एवढें चरित्र कथन ॥ कैसेनि पितयास होईल ज्ञान ॥ तरी मागून येवोनि रावण ॥ स्वमुखें आपण सांगेल ॥ ५ ॥ याचें मी करीन उद्धरण ॥ तोचि येवोनि आपण ॥ सांगेल सीतेचें हरण ॥ कुळनिर्दळणप्रसंगें ॥ ६ ॥ सपुत्र बंधु प्रधान ॥ ससैन्येंसी दशानन ॥ रामें विंधोनि वधिले बाण ॥ सीताहरण करितांची ॥ ७ ॥ ऐसी ऐकतांचि वार्ता ॥ सुख होईल श्रीदशरथा ॥ आनंद पूर्वजां समस्तां ॥ माझ्या पुरुषार्था देखोनि ॥ ८ ॥ श्रीराम ज्ञानविज्ञानघन ॥ ब्रह्मलिखित तुझें वचन ॥ जटायू घालोनि लोटांगण ॥ केलें गमन वैकुंठा ॥ ९ ॥ श्रीराम स्वयें ब्रह्मपूर्ण ॥ जटायू भक्त संपूर्ण ॥ करोनि पितर सनातन ॥ जटायू सुखसंपन्न पैं केला ॥ ११० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें जटायू उद्धरण ॥ पुढें निर्दाळावया रावण ॥ रघुनंदन चालिला ॥ ११ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेयेकाकारटीकायांजटायूउद्धरणोनामएकविंशतितमोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १११ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ११६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भा·रा·अर·कां·अ·२२
राम
कबंध

॥ श्रीगणाधिपतयेनमः ॥ ॥ करोनि जटायू उद्धरण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ करावया सीता अन्वेषण ॥ वनोपवनें शोधित ॥१॥ वन शोधितां लक्ष्मण ॥ तंव देखता होय अपशकुन ॥ तेणें भयें कंपायमान ॥ सांगता होय श्रीराम ॥२॥ ॥ श्लोक ॥ लक्ष्मणस्तंमहातेजाःसत्यवांच्छीलवांच्छुचिः ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंभ्रातरंदीनचेतसं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ सौमित्र तेजस्वी महावीर ॥ परनारीसहोदर ॥ सत्यवादी अतिपवित्र ॥ नित्य एकाग्र श्रीरामभजनीं ॥ ३ ॥ त्यागोनियां धनमान ॥ रामा त्यजोनि श्रीरामभजन ॥ ऐसा सौमित्र अतिपावन ॥ अशुभ चिन्ह अनुवादे ॥ ४ ॥ बाहु स्फुरती दुःखायमान ॥ अशुभ लवती लोचन ॥ तरी श्रीरामा होईं सावधान ॥ अतिविघ्न दिसताहे ॥ ५ ॥ सव्य जाती पैं चाष ॥ कुशद्ब बोलती वायस ॥ दिग्दाहें कोंदलें आकाश ॥ दिसे त्रास पशुपक्ष्यां ॥ ६ ॥ ऐसें देखोनियां चिन्ह ॥ दोघे जाले सावधान ॥ पुढें करावया गमन ॥ तंव दुर्धर विघ्न वोढवलें ॥ ७ ॥ श्रीरामलक्ष्मणा सन्मुख ॥ वनीं जाली महाहाक ॥ तेणें दुमदुमिले तिन्ही लोक ॥ वनीं वनौक गजबजिले ॥ ८ ॥ श्वापदें आक्रोषें आरडती ॥ एक दीर्घस्वरें गर्जती ॥ एक मूर्छागत पडती ॥ वृक्ष उन्मूळती समूळीं ॥ ९ ॥ ऐसें देखोनि दोघेजण ॥ धनुष्यीं सज्जोनियां बाण ॥ वनींचें निर्दाळावया विघ्न ॥ सावधान चालिले ॥ १० ॥ शुद्ध करावया दंडकारण्य ॥ माझी प्रतिज्ञा संपूर्ण ॥ तरी आधीं निरसोनि येथिचें विघ्न ॥ मग गमन पुढें करूं ॥ ११ ॥ ऐसें बोलोनि श्रीरघुनाथ ॥ विघ्न निरसावया चालिला तेथ ॥ तंव राक्षस अत्यद्भुत ॥ त्या वनांत देखिला ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददर्शसुमहाकायंराक्षसंघोरदर्शनं ॥ विरुद्धमशिरोग्रीवंकबंधमुदरीमुखं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सकंठमस्तकीं नाहीं शिर ॥ आकाश प्राय दीर्घ शरीर ॥ उदरोदरीं मुख क्रूर ॥ दाढा अतिउग्र करांळा ॥ १३ ॥ धगधगित दोन्ही नयन ॥ अतिक्रोधीं निमग्न ॥ आणि तळवटीं भग्नचरण ॥ बैसलें स्थान सोडीना ॥ १४ ॥ अतिसलंब दोन्ही हात ॥ एकेक बाहू योजनांत ॥ हात दशदिशा भोंवत ॥ कवळोनि खात पशुपक्षी ॥ १५ ॥ मत्त मातंगांचे कळप ॥ मुखामाजी होती गडप ॥ सिंह व्याघ्र आस्वलें अमूप ॥ मुखीं निक्षेपी दों हातीं ॥ १६ ॥ पक्षी उडतां योजनां

१ शाप. २ अन्यस्त्री भगिनीवत मानणारा. ३ स्त्री. ४ पवित्र. ५ बोले. ६ डाळे. ७ कावळे. ८ वनचर. ९ समय झाले. १० भयंकर. ११ हत्तींचे. १२ ठेवणें.

त ॥ धरोनि घाली मुखाआंत ॥ पशु वनांतरीं चरत ॥ कवळोनि समस्त मुखीं घाली ॥ १७ ॥ गांव गांव उंच हात ॥ अखंड ग
गनांत भोंवत ॥ प्राणी त्यातें न देखत ॥ धरोनि मुखांत स्वयें घाली॥ १८॥ कबंध दिसे जैसा पर्वत ॥ गुप्त कर भोंवत गगनांत ॥
प्राण्याचें लक्ष नाहीं तेथ ॥ धरोनि समस्त मुखीं घाली ॥ १९ ॥ मारावया रामलक्ष्मण ॥ रावणें धाडिले आठजण ॥ ते राक्षस
महाबळिये जाण ॥ दोघांसी धरोनि मारावया ॥ २० ॥ पुढिले अतिगूढ विपिनीं ॥ वाट धरोनि मारावया दोनी ॥ आठही नि
घाले कबंधवनीं ॥ तंव तेणें धरोनि भक्षिले ॥ २१ ॥ कबंधें धरोनि आठही जण ॥ स्वइच्छा केलें त्यांचें भक्षण ॥ मग पुढें धराव
या रामलक्ष्मण ॥ लक्ष लावोन राहिलासे ॥ २२ ॥ शिर चरण रहित मध्य ॥ यालागीं नामें तो कबंध ॥ देखोनि राम लक्ष्मण स
न्निध ॥ धरावया सिद्ध तो जाला ॥ २३ ॥ त्या दोघांते लक्षोनी ॥ कबंधें दोनी बाहू पसरोनी ॥ दोंहीं हातीं धरिले दोनी ॥ आं
वरोनी निजबळें ॥ २४ ॥ त्यांचें करावया भक्षण ॥ कबंध वोढी रघुनंदन लक्ष्मण ॥ तंव श्रीराम वोढेना अनुप्रमाण ॥ देखोनि
आपण साशंक ॥ २५ ॥ मज कबंधाची निजशक्ती ॥ आतां दोन्हीं माणसें नवोढवती ॥ तरी यांचेठायीं दुर्धर गती ॥ यांची कु
ळवृत्ती पुसोंपां ॥ २६ ॥ तुह्मी कोणाचे पैं कोण ॥ आणि येथें यावया काय कारण ॥ या ठायां जे आलेति जाण ॥ मुख्य भक्षण
तें माझें ॥ २७ ॥ तंव रामासि ह्मणे लक्ष्मण ॥ राक्षसें लाविलें दृढबंधन ॥ बळें सुटका नव्हे जाण ॥ काय आपण करावें ॥२८॥
राम ह्मणे लागल्या दृढबंधन ॥ तरी आपणा सोडवावें आपण ॥ दुज्याची करी जो आस जाण ॥ हीन दीन तो नपुंसकु ॥ २९ ॥
सौमित्रा ऐकें सावचित्त ॥ याचा पुसूंदे वृत्तांत ॥ मग याचा करीन घात ॥ नलागतां येथ क्षणमात्र ॥ ३० ॥ कबंध ह्मणे जरी न
सांगतां वृत्तांतु ॥ तरी मी तुमचा करीन घातु ॥ मग हांसोनियां श्रीरघुनाथु ॥ निजवृत्तांतु सांगत ॥ ३१ ॥ तरी मी दाशरथी र
घुनंदन ॥ रावणें केलें सीताहरण ॥ तिचें करावया गवेषण ॥ दोघेजण येथें आलों ॥ ३२ ॥ तंव दीर्घबाहू निमग्नवदन ॥ विक्रा
ळ रूपी कैंचा कोण ॥ मार्ग रोधावया काय कारण ॥ निजलक्षण मज सांगें ॥ ३३ ॥ हेंचि माझें निजवृत्त ॥ तूं ह्मणसील भक्षावें

१ काननीं, अरण्यीं. २ कुलवृत्तांत. ३ शोध.

म्यां येथ ॥ बाहुबळें आकर्षित ॥ दोघे मुखांत घालावया ॥ ३४ ॥ कबंध अतिक्रोधानळी ॥ दोघांते वोढी सबळ बळीं ॥ बाहू
उखळूं पाहती समूळीं ॥ परि बंधूची जाळी वोढेना ॥ ३५ ॥ तंव लक्ष्मण ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ हा तंव पेटला निजघाता ॥ तरी या
सिं वधावें शीघ्रता ॥ विलंबू आतां करूं नये ॥ ३६ ॥ श्रीराम सांगे आपण ॥ यासि तंव नाहींत चरण ॥ बाहुबळें हा सबळ पू
र्ण ॥ त्या आपण छेदाव्या ॥ ३७ ॥ आह्मा दोघां धरोनि येथ ॥ याचियानें गोंविले हात ॥ तरी याच्या भुजा छेदोनि येथ ॥ सा
वचित्त निज खर्गें ॥ ३८ ॥ खर्ग काढोनि सावचित्त ॥ श्रीरामें छेदिला दक्षिण हस्त ॥ आणि लक्ष्मणें त्याचि क्षणांत ॥ वाम ह
स्त छेदिला ॥ ३९ ॥ भुजा छेदिल्या महा थोर ॥ तंव वाहती रुधिराचे पूर ॥ राक्षस अतिआक्रंदे थोर ॥ तेणें चराचर दुमदुमि
लें ॥ ४० ॥ नाद कोंदला अंतराळीं ॥ नाद कोंदला सप्तपाताळीं ॥ नादें पक्षी श्वापदें आंदोळीं ॥ बैसली टाळी दिग्गजां
॥ ४१ ॥ घायें राक्षस कंपायमान ॥ तुह्मी दोघे काय राम लक्ष्मण ॥ केलें माझ्या भुजांचें छेदन ॥ आणिकांसी जाण नतुटती
॥ ४२ ॥ अतर्क्य माझ्या भुजा जाण ॥ लक्षूं जाणे श्रीराम लक्ष्मण ॥ आणिका नकरवे छेदन ॥ मूर्छापन्न देखोनी ॥ ४३ ॥
आणिकां माझी नकळे गोष्टी ॥ आणिकां मज देखतां दृष्टीं ॥ मूर्छापन्न पडती सृष्टीं ॥ ते उठाउठीं मी भक्षीं ॥ ४४ ॥ माझ्या
भुजांचें बळ संपूर्ण ॥ वोढिता नवोढती दोघेजण ॥ आणि बळें बाहूंचें केलें छेदन ॥ तरी राम लक्ष्मण तुह्मी दोघे ॥ ४५ ॥ तु
मचा घाव लागतां देख ॥ दुःख नासूनि वाटे सुख ॥ श्रीराम सौमित्र तुह्मी आवश्यक ॥ अलोलिक निजशक्ती ॥ ४६ ॥ ऐ
सें ऐकोनि राक्षसवचन ॥ सौमित्र सांगे आपण ॥ आह्मी दोघे श्रीराम लक्ष्मण ॥ सीता गवेषणें करूं आलों ॥ ४७ ॥ तंव
लक्ष्मण पुसे राक्षसासी ॥ तरी तूं कोण येथें वनवासी ॥ शिरचरणेवीण कबंधेंसीं ॥ येथें राहावयासी कारण काय ॥ ४८ ॥
कोथळप्रायें चरणेवीण ॥ येथें कैसें आगमन ॥ आणि उदरीं दिसे क्रूर वदन ॥ दीर्घ दर्शन विक्राळ ॥ ४९ ॥ येथें तुझ्या मुखाहा
तीं ॥ पशु पक्षी जाले शांती ॥ कवळोनि श्वापदें दोहीं हातीं ॥ ऐसा क्षुधार्थी तूं कोण ॥५०॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ राक्षस स्व

१ अडवले. २ मगनीं. ३ हालवी. ४ शोध. ५ डोकेंपायरहीत ६ धड. ७ पोटाचे कोथ्याभोंवतालें जें मांसादिकांचें आवरण असतें तें. ८ नाश.

यें संतोषोन ॥ मग आपुलें पूर्वविधान ॥ स्वयें सावधान सांगतु ॥ ५१ ॥ कश्यपाची प्रियपत्नी ॥ दिती अदिती आणि दनी ॥ जे कां रूपें श्रीसमानी ॥ ते माझी जननी श्रीरामा ॥५२॥ तरी त्या दनूचा पुत्र मी प्रिय पूर्ण ॥ यालागीं मातें ह्मणती दनु ॥ रूपें मदनमोहनु ॥ सबळें पूर्ण बळवंत ॥ ५३ ॥ रूपयौवन संपत्ती ॥ अंगींच्या बळाची उद्धती ॥ नाना वदन विकटवृत्ती ॥ ऋषि वनांतीं भेडसावीं ॥ ५४ ॥ स्थूळ शरीर महारुचीसी ॥ वनीं वेंचितां वनफळांसी ॥ मी अधोमुखें भेडसावीं त्यासी ॥ तंव तेणें क्रोधावेषीं शापिलें ॥ ५५ ॥ विक्राळ मुख योजनकर ॥ चरण रहित स्थूळ शरीर ॥ शरीरामाजी निमग्न शिर ॥ होसी अघोर राक्षस ॥ ५६ ॥ मग त्याचे धरोनि चरण ॥ उःशाप मागितला आपण ॥ करितां सीतागवेषण ॥ राम लक्ष्मण वना येती ॥ ५७ ॥ त्यांसि तूं धरितां भक्षणार्थी ॥ ते दोघे दोन्ही बाहु छेदिती ॥ तेव्हां तूं पावसी उद्धरागती ॥ ऐसी वरदोक्ती ऋषि वदे ॥ ५८ ॥ आणिक एक माझी उद्धती ॥ ते मी सांगेन तुह्मां प्रती ॥ मज तुष्टला प्रजापती ॥ तपानुवृत्ती संतोषोनी ॥ ५९ ॥ तपें प्रसन्न केला विधाता ॥ ब्रह्मशाप निवारीं ह्मणतां ॥ द्विजशापीं नचले सामर्थ्यता ॥ ह्मणे नान्यथा ऋषिभाषित ॥ ६० ॥ न निवारवे ऋपिशापासी ॥ मग मागितलें दीर्घायुष्यी ॥ ब्रह्यानें देवोनि त्या वरासी ॥ अदृश्येंसीं तो गेला ॥ ६१ ॥ व्हावया ब्रह्मशाप प्राप्ती ॥ गर्व वाटला माझे चित्तीं ॥ मी तंव चिरंजीव त्रिजगतीं ॥ इंद्रादि किती मजपुढें ॥ ६२ ॥ ऐसिया गर्वाची उद्धती ॥ घ्यावया त्याची सर्वसंपत्ती ॥ जाली इंद्रपदाची प्राप्ती ॥ मज शचिपती कोपला ॥ ६३ ॥ मज आयुष्य आहे संपूर्ण ॥ इंद्र मारावया मश्यक कोण ॥ येणेंचि अतिगर्वें जाण ॥ युद्ध दारुण म्यां केलें ॥ ६४ ॥ तीक्ष्ण वज्रशत धारा ॥ घायें हाणितला पुरा ॥ शरीर निमग्न केलें शिरा ॥ चरणधारा गिळियेलें ॥ ६५ ॥ घायें दुःखी जालों अत्यंत ॥ इंद्रासी ह्मणे मी नकरीं घात ॥ तंव तो ह्मणे तूं चिरंजीवित ॥ जीविता अंत घडेना ॥ ६६ ॥ ऐसें बोलतां सुरपती ॥ मज आली ब्रह्मशापप्राप्ती ॥ क्षणामाजी पडली भ्रांती ॥ अतिउन्मत्त राक्षस ॥ ६७ ॥ उदरोदरीं दिधलें मुख ॥ अतिविक्राळ आणि विकट ॥ दोनी

१ पूर्ववृत्तात, २ लक्ष्मीसारखी. ३ कामास भ्रांत पाडणारा. ४ मोठपण, उन्मत्तपणा. ५ भयंकर आकार. ६ क्रोध. ७ ब्रह्मा. ८ इंद्र. ९ भयंकर.

हात योजनें एक ॥ अतिअगाध अनिवार ॥ ६८ ॥ जें जें सापडे हातातें ॥ पशु पक्षी प्राणी भक्षीं त्यातें ॥ तरी क्षुधेसि नाहीं अंत ॥ समसमित अतिदुःखी ॥ ६९ ॥ नवल कैसें श्रीरघुनाथा ॥ काय खाऊं हे चिंता ॥ आणिक नाठवे जी सर्वथा ॥ उदरावस्था अतिदुःखी ॥ ७० ॥ पोटाचिये चिंते हातीं ॥ जगासि पडली अतिभ्रांती ॥ हृदयीं नाठवे श्रीरघुपती ॥ ऐसी दुःखावर्ती उदरार्थ ॥ ७१ ॥ वेदशास्त्रीं अतिसंपन्न ॥ स्वयें ह्मणवीं मी सज्ञान ॥ तरी शिश्नोदरपरायण ॥ इतर जन ते मश्यक ॥ ७२ ॥ असो इतरांची काय कथा ॥ माझी जे कां दुःखावस्था ॥ सावध ऐकें श्रीरघुनाथा ॥ मोक्षदाता तूं माझा ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सत्यसंधौतथा वीरौधार्मिकौसत्यविक्रमौ ॥ सहितौभ्रातरौदृष्ट्वामुकोहंपापजीवितात् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ या देहाचे संगतीं ॥ अतिदुःखी मी श्रीरघुपती ॥ मृत्पिंडप्राय नाहीं गती ॥ नित्य सर्वार्थी सर्वस्वें ॥ ७४ ॥ यासि नाहीं गमनगती ॥ नाहीं अंतरीं शुद्धमती ॥ बाह्य क्रिया जीवघाती ॥ निंद्य सर्वार्थी सर्वस्वें ॥ ७५ ॥ मारोनि खावे जीवमात्र ॥ नह्मण ब्राह्मण क्षेत्री शूद्र ॥ ऐसा राक्षस मी अपवित्र ॥ दुःखें दुर्धर अतिदुःखी ॥ ७६ ॥ तरी प्रारब्धास्तव जाण ॥ तुह्मी आलेति दोघेजण ॥ तरी हें नव्हे सीतागवेषण ॥ माझें उद्धरण करूं आलां ॥ ७७ ॥ करितां माझें बाहूछेदन ॥ छेदिला माझा देहाभिमान ॥ घायें केलें सावधान ॥ सुखसंपन्न श्रीरामा ॥ ७८ ॥ तुह्मी दोघे पूर्ण पुरुष ॥ सत्वनिष्ठ सद्विवेक ॥ तुमचे चरण सुखदायक ॥ सदा सात्विक तुमचेनी ॥ ७९ ॥ ऐसे तुह्मी धीर वीर ॥ सत्य स्वरूप महाशूर ॥ तुह्मी निजधर्माचें माहेर ॥ चिदचिन्मात्र तुह्मी दोघे ॥ ८० ॥ तुह्मांसि देखतांचि दृष्टीं ॥ निमाल्या अविद्या पापें कोटी ॥ सुखस्वरूपीं झाली भेटी ॥ कृपाळू सृष्टीं श्रीराम ॥ ८१ ॥ तुह्मी दोघे अलोलिक ॥ तुमच्या चरणा वोळंगतां देख ॥ दुःख छेदोनि दिधलें सुख ॥ परम पुरुष तुह्मी दोघे ॥ ८२ ॥ पापकरी अतिनिंदित ॥ राक्षसयोनी अधःपात ॥ त्या मज केलें निर्मुक्त ॥ ब्रह्मभूत तुह्मी दोघे ॥ ८३ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ कबंध घाली लोटांगण ॥ माझें केलिया देहदहन ॥ सांगेन संपूर्ण सीताशुद्धी ॥ ८४ ॥ सीताशुद्धी मी सांगेन ॥ हें ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ त्यासि पुसे स्वयें आपण ॥ अतिसावधान

१ मातीच्या गोळ्याप्रमाणें. २ क्रोध. ३ नष्ट झाल्या. ४ जडमाया. ५ अलौकिक. ६ मिठीमारतां.

शुद्ध्यर्थ ॥ ८५ ॥ श्रीराम पुसे कबंधासी ॥ सीताशुद्धी सांगेन ह्मणसी ॥ कोणीं नेली कोणे स्थळासीं ॥ कोण देशीं तें सांगे ॥
॥८६॥ बुद्धि करोनि सावधान ॥ स्वस्थ करोनि निजमन ॥ सीतेचें केउतें गमन ॥ स्थान मान मज सांगें ॥८७॥ ऐसें ऐकोनि श्री
रामवचन ॥ कबंध सांगे आपण ॥ ऐसें मज आहे ज्ञान ॥ तें सावधान अवधारी ॥ ८८ ॥ मग लक्ष्मणासी उभें करोनि ॥ कबं
ध सांगे गर्जोनी ॥ श्रीरामाची धर्मपत्नी ॥ गेला घेवोनी रावण ॥८९॥ त्याचें नांव म्यां ऐकिलें कानीं ॥ परी तो देखिला नाहीं न
यनीं ॥ तो केउता गेला गगनीं ॥ कोणे स्थानीं मी नेणें ॥९०॥ त्याचा आवास ना निवास ॥ कोणे ठाईं रहिवास ॥ जनवास कीं
वनवास ॥ तें मी निःशेष जाणेना ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ विज्ञानंमेपरिभ्रष्टंशापदोषेणराघव ॥ स्वकृतेनमयाप्राप्तंरूपंलोकविगर्हि
तं ॥ ४ ॥ किंतुयावन्नयात्यस्तंसविताश्रांतवाहनः ॥ तावन्मामवठेकृत्वादहरामयथाविधि ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामा माझें शुद्ध
ज्ञान ॥ ब्रह्मशापें जालें विच्छिन्न ॥ नकरितां राक्षसी देहाचें दहन ॥ माझें मज ज्ञान प्रगटेना ॥ ९२ ॥ आच्छादावया निजज्ञा
न ॥ श्रीरामा मुख्य देहबंधन ॥ देहाभिमान केलिया दहन ॥ ज्ञानविज्ञान प्रांजळ ॥ ९३ ॥ यालागीं राक्षसी देह दहन ॥ दीर्घ
गर्तेत खाणून ॥ त्यामाजि शुष्क काष्ठें घालून ॥ करावें दहन सौमित्रें ॥९४॥ अंतकाळीं करी जो मित्र ॥ तयाचें नाम गा सुमित्र ॥
मी तंव अंतींचें कृपापात्र ॥ श्रीरामचंद्र कृपाळू ॥९५॥ लक्ष्मणा ऐकें सावधान ॥ या देहा नाहीं प्रेतपण ॥ श्रीरामहस्तें अतिपावन ॥
कृपेनें दहन करीं स्वामी ॥ ९६ ॥ केलिया राक्षसदेह दहन ॥ सीता प्राप्तीचें विधान ॥ मी यथार्थ सांगेन ॥ सत्यवचन श्रीरामा
॥ ९७ ॥ ऐकोनि कबंधाचें वचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ पाचारोनी लक्ष्मण ॥ देहदहन करविलें ॥९८॥ कबंधाचें देहदहन ॥
चितेमाजी करितां जाण ॥ तो निंद्य देह त्यागून ॥ जाला आपण दिव्य देही ॥ ९९ ॥ दिव्यांबर परिधान ॥ अनर्घ्यभूषणें दि
व्य चंदन ॥ मांदार पारिजात सनातन ॥ माळा विलेपन मघमघित ॥ १०० ॥ त्यजितां राक्षस देहासी ॥ दनु दानव उल्हासें
सी ॥ श्रीरामा तुझी कृपा ऐसी ॥ निमिष्यार्धेंसी सुखी केलें ॥ १ ॥ तुझें करितां नामस्मरण ॥ सुरासुर येती शरण ॥ तुझे देखिलि

१।२ रहाण्याचीजागा. ३ पूर्ण, स्वच्छ. ४ अमूल्य. ५ उटी. ६ अत्यसुवासीक.

या श्रीचरण ॥ चरणा शरण सायुज्य ॥ २ ॥ त्या तुझें सांगे संदर्शन ॥ मज घडलें संपूर्ण ॥ ह्मणोनि घालितां लोटांगण ॥ आ
लें विमान हंसयुक्त ॥३॥ धन्य द्विजाचा निजशाप ॥ शापें केला निष्पाप ॥ श्रीराम भेटला चित्स्वरूप ॥ सुखरूप मी जालों ॥४॥
सुखरूप चराचर ॥ सुखें भरला सागर ॥ कबंधासी उत्साह थोर ॥ श्रीरामचंद्र तुष्टला ॥ ५ ॥ कबंधें अतिउल्हासोनी ॥ बैस
ला हंसयुक्त विमानीं ॥ सीता प्राप्तीचे विधानीं ॥ स्वयें गर्जोनी सांगत ॥ ६ ॥ कबंध बैसोनि विमानीं ॥ श्रीरामा सांगे कळवळो
नी ॥ सीताशुद्धीचे विधानीं ॥ सावधानीं अवधारीं ॥ ७ ॥ ऐकें श्रीरामा सत्योत्तर ॥ सीता भेटावया अतिसत्वर ॥ तरी सुग्री
वासीं करीं मित्र ॥ वानर वीर महाबळी ॥ ८ ॥ पालेखाईरे वानर ॥ केवळ नव्हती वनचर ॥ किष्किंधेचा राज्यधर ॥ सैन्य अ
पार जयाचें ॥९॥ सुग्रीवाचे चवघे प्रधान ॥ राजनीति अतिसंपन्न ॥ चहूं पुरुषार्थीं अतिसज्ञान ॥ बळेंवाहन बाळिष्ठ ॥ ११० ॥
समानशीळ योग्य मैत्री ॥ येरयेरां नित्य साहाकारी ॥ तुह्मां दोघां समानसरी ॥ तेंही अवधारीं श्रीरामा ॥ ११ ॥ तुझी भार्या
रावणें हरण ॥ सुग्रीवभार्या वाळीग्रहण ॥ दोघांची अवस्था समसमान ॥ दोघे दीन स्त्रीविरहें ॥ १२ ॥ तूं राज्यत्यागें प्राप्त व
न ॥ त्यासि राज्य त्यागें ऋष्यमूक स्थान ॥ दोघांचें दुःख समसमान ॥ अतिदीन स्थितिगती ॥ १३ ॥ तुह्मी नरपती धीर वीर ॥
आणि वानरपती सुग्रीव वीर ॥ त्यासि करावें अगत्य मित्राचार ॥ सीता सुंदर प्राप्त्यर्थी ॥ १४ ॥ हें तंव मानलें श्रीरामावचन ॥
केउतें सुग्रीवाचें स्थान ॥ कोणें मार्गें करावें गमन ॥ श्रीरघुनंदन पुसतसे ॥ १५ ॥ कबंध सांगे श्रीरामाप्रती ॥ येणें मार्गें श्रीरघु
पती ॥ पंपा सरोवराची ख्याती ॥ अतिविश्रांती तापसां ॥ १६ ॥ देखिलिया पंपेचें दर्शन ॥ सुखी होती सुखसंपन्न ॥ तें त्या
वानराचें स्थान ॥ स्वानंदें पूर्ण क्रीडती ॥१७॥ तुज सुग्रीवा जालिया भेटी ॥ दोहींच्या दुःखा होईल तुटी ॥ मेळवोनि वानर को
टी ॥ सीता गोरटी शोधील ॥ १८ ॥ वानर धाडोनि महाबळी ॥ त्रैलोक्यीं घेतील घरधांडोळी ॥ ठाईंघालोनि जनकबाळी ॥
वानर तात्काळीं येतील ॥ १९ ॥ सीताविरहें आपण ॥ गिवसैंसि गिरिकंदरें वन ॥ तिची शुद्धी वानरगण ॥ नलागतां क्षण आ

१ चतुर्धमुक्त. २ साक्षात्, अंगासहीत. ३ प्रमुख. ४ कार्यीं ५ बलसंपन्न, सैन्ययुक्त ६ शोधकाढून. ७ शोधतोस.

णिली ॥१२०॥ स्त्री विषयीचें सुबद्ध ॥ वाळी सुग्रीवां महाद्वंद्व ॥ साहा मासां करिती युद्ध ॥ वीरां उन्माद वाढिवे ॥२१॥ तुझेनि हातें वाळि मरण ॥ हें मज आहे ज्ञान पूर्ण ॥ शीघ्र जावोनि आपण ॥ वाळिनिर्दळण करावें ॥ २२ ॥ त्या दोघांच्या युद्धसंधिसी ॥ ठाकोनि जावें त्वरेसीं ॥ रणीं निर्दाळावया वाळीसी ॥ सुख सुग्रीवासी स्वानंदु ॥ २३ ॥ जें वाळीचें निर्दळण ॥ तेंचि सुग्रीवा मित्रत्व पूर्ण ॥ तेणें तूं पावशील कल्याण ॥ सत्य वचन श्रीरामा ॥ २४ ॥ बंधु बंधू माजी वैर ॥ पडावया मुख्य स्त्रीसाचार ॥ स्त्रीसंग मुख्य दुर्धर ॥ दुःखी नर स्त्रीसंगें ॥ २५ ॥ सुग्रीव मित्राचे महिमान ॥ पावसील सीतारत्न ॥ कीर्ति प्रगटेल अतिपावन ॥ सत्यवचन श्रीरामा ॥ २६ ॥ ऐसें कंबधें सांगोनी ॥ स्वयें श्रीरामासी वंदोनी ॥ आल्हादें विमानीं बैसोनी ॥ ऊर्ध्वगमनीं तो गेला ॥२७॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें कबंध उद्धरण ॥ पुढें श्रीरामलक्ष्मण ॥ पंपाप्रयाण स्वयें करिती ॥ २८ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेआरण्यकांडेएकाकारटीकायांकबंधउद्धरणोनामद्विविंशतितमोध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ एवं ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ अत्यंतवैर. २ पुरुषार्थ; बळ. ३ संहार.

॥ श्रीरामसच्चिदानंदायनमः ॥ ॥ कबंधरूपें दानव दनु ॥ पावला होता राक्षसतनुं ॥ तो श्रीरामें उद्धरोनु ॥ केला पावनुं तिहीं लोकीं ॥ १ ॥ दनुजें केलें उर्ध्वगमन ॥ पुढें श्रीराम लक्ष्मण ॥ पंपे निघाले आपण ॥ धनुष्यबाण सज्जोनी ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ पंपायाःपश्चिमेतीरेउपविष्टौचराघवौ ॥ ददर्शतुस्ततस्तत्रशबर्यारम्यमाश्रमं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामलक्ष्मण अतिसत्वर ॥ पावोनि पंपापश्चिमतीर ॥ सेवोनियां पंपा पवित्र नीरें ॥ विश्रांतीं वीर बैसले ॥ ३ ॥ तेथें शबरीचा आश्रम ॥ देखोनि अतिमनोरम ॥ स्वयें आले सौमित्र राम ॥ आल्हाद परम शबरीसीं ॥ ४ ॥ श्रीराम चरणीं लोटांगण ॥ भावें वंदिला लक्ष्मण ॥ शबरीसीं आल्हाद पूर्ण ॥ श्रीरामदर्शन देखोनी ॥ ५ ॥ मातंग ऋषीच्या सेवावृत्ती ॥ शबरीची शुद्धमती ॥ भगवद्भावो सर्वांभूतीं ॥ श्रीरामीं भक्ती अनन्य ॥ ६ ॥ मातंग ऋषीचे शिष्य निर्मळ ॥ पडला असतां अतिदुष्काळ ॥ गुरूसी आणिती फळ मूळ ॥ स्रवले केवळ श्रमबिंदु ॥ ७ ॥ श्रमबिंदु पडतां जाण ॥ जालीं सरोवरें पावन ॥ आटों नेणें तेथिचें जीवन ॥ नित्य परिपूर्ण सुखरूप ॥ ८ ॥ श्रद्धेनें सेवितां तेथिचें आपं ॥ तात्काळ शमे त्रिविधताप ॥ संसारीक शमे संताप ॥ सुखरूप सुसेव्य ॥९॥ एकाचे बिंदु पडतां क्षितीं ॥ सुमनें झालीं नानाजातीं ॥ सुकों नेणती कल्पांतीं ॥ नित्य टवटविती मघमघीत ॥ १० ॥ त्या सुमनांचा घेतां वासु ॥ मनाचा निरसे त्रिगुणत्रासु ॥ मग भोगी प्रगट परेशु ॥ अतिउल्हासु जीवशिवा ॥ ११ ॥ तिहीं पुष्पीं सुपुष्पित ॥ वनश्री शाभ साभाग्ययुक्त ॥ तें देखोनि श्रीराम संतोषत ॥ अतिभावार्थ शबरीचा ॥ १२ ॥ देखोनि शबरीचा भावार्थ ॥ संतोषला श्रीरघुनाथ ॥ मग तिचा वृत्तांत पुसत ॥ समाध्यर्थ द्यावया ॥ १३ ॥ श्रीराम पुसे आपण ॥ शबरी तूं ऐकें सावधान ॥ मी एक ज्ञाता जग अज्ञान ॥ हें महाविघ्न जिंकवेना ॥ १४ ॥ ज्ञानाचा ज्ञानाभिमान ॥ हेंचि तापसां महाविघ्न ॥ जेणें जिंतिला ज्ञानाभिमान ॥ तप वर्धमान तयाचें ॥ १५ ॥ तयाच्या तपाची थोरी ॥ स्वयें भगवंत आज्ञाधारी ॥ तोचि तपस्वी या संसारीं ॥ सुरासुरीं वाणिजे ॥ १६ ॥ अद्वैत देखिजे स्वस्वरूप ॥ तैंचि जिंतिला जाय कोप ॥ असतां द्वैत खटाटोप ॥ सर्वथा कोप जिणवेना ॥१७॥

१ राक्षसदेह २ पवित्र. ३ जल. ४ पतनपावले. ५ पाणी. ६ मष्टहोई. ७ अध्यात्मिक, अधिदैवीक व अधिभौतिक हे त्रिविध ताप(दुःखें) ८ सुवासित. ९ सत्वरजतमविकार. १० मोक्ष. ११ श्रेष्ठ.

जो पुढिलांचे ढेंकेनि पडे ॥ त्यावरी तो कोपें वावेंडे ॥ स्वयें निसरोनि गडबडे ॥ झाडितु मागें पुढें उगाचि निघे ॥ १८ ॥ स्वजि व्हा रगडितां दांतांबुडीं ॥ तया कोपाची कडाडी ॥ दांत पाडी कीं जिव्हा तोडी ॥ तैसी अद्वैतें सवडी कोपासी नाहीं ॥ १९ ॥ जंव द्वैताची सुदृढता ॥ तंव जिंकवेना मोह ममता ॥ अद्वैत भावना भावितां ॥ मोह ममता निमाली ॥ २० ॥ वृत्ति पावल्या चित्स्वरूप ॥ तैं मन होतें सुखरूप ॥ मनीं असतां दुःखसंताप ॥ केल्याही तप अतिमिथ्या ॥ २१ ॥ जे गुरूसीं मनुष्य मानिती ॥ ते मिथ्या गुरुभक्ती ॥ त्यांसि कल्पांतीं नव्हे विश्रांती ॥ उपदेशें भ्रांती मनुष्यत्वें ॥ २२ ॥ मंत्र तंत्र जे सांगती ॥ ते तोंडीचें तोंडीं उपदेशिती ॥ नाहीं अंतरीं निजप्राप्ती ॥ उपदेशभ्रांती मुख्यत्वें ॥२३ ॥ सुवर्णाचा ह्मणती नाग ॥ नाग नव्हे तें सोनें चांग ॥ तेंवि दृश्य द्रष्टा दिसे सांग ॥ उपदेश अव्यंग या नांव ॥ २४ ॥ ऐसिया निजात्मप्रतीती ॥ आहे सकळ गुरुभक्ती ॥ सांडोनि ज्ञानगर्वउद्धती ॥ विनीत सर्वांभूतीं अहेतुक ॥ २५ ॥ इंद्रियकर्मांची प्रवृत्ती ॥ तुज आहे अकर्तात्मप्रतीती ॥ तैं सकळ वासना होय शांती ॥ सुखस्थिती स्वानंदु ॥ २६ ॥ऐसी नित्यांनदप्रतीती ॥ या नांव सार्थकता स्थिती ॥ निजदेह मिथ्यत्वें देखती ॥ मुख्य परमार्थी तो येकु ॥ २७ ॥ ऐसें श्रीरामें पुसतां ॥ शबरीस झाली पूर्णावस्था ॥ श्रीरामचरणीं ठेवोनि माथा ॥ समस्त वृत्तांता सांगत ॥ २८ ॥ श्लोक ॥ अद्यप्राप्ततपःसिद्धिस्तवसंदर्शनान्मया ॥ अद्यमेसफलंजन्मगुरवश्चसुपूजिताः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ तुझें देखतांचि दर्शन ॥ सफळ तप सफळ ज्ञान ॥ सफळ ध्येय ध्याता ध्यान ॥ सफळ अनुष्ठान आजि माझें ॥ २९ ॥ आजि माझी सफळ वृत्ती ॥ आजि माझी सफळ स्थिती ॥ आजि माझी सफळ भक्ती ॥ जे कृपें रघुपती आलासी ॥ ३० ॥ तुझें करितां नामस्मरण ॥ सहित पूर्वजां उद्धरण ॥ त्या तुझें जालिया दर्शन ॥ सफळ जननें आजि माझें ॥ ३१ ॥ तुझे देखिलिया चरण ॥ जन्म मरणाची बोळवण ॥ बोळविलें मीतूंपण ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ३२ ॥ तुज येतां चित्रकूटींहूनि ॥ मार्गीं उद्धरिले मुनी ॥ शरभंगु जातां विमानीं ॥ म्यां प्रार्थोनीं पुसिलें ॥ ३३ ॥ तेणें सांगितलें मजप्रती ॥ तुझ्या आश्रमा येईल श्रीरघुपती ॥ तैं पासोनि अहो ॥ १ ॥

१ धकक्यानें २ क्रुद्धहोई. ३ पूर्ण भावना ४ नष्ट झाली. ५ मनसमरसझाल्या. ६ सत्य, पूर्ण. ७ अभिमानाचाताठा. ८ नम्रता. ९ जन्म. १० परिहार, निरोपघेणें.

रात्रीं ॥ चरण चित्तीं दृढ धरिले ॥ ३४ ॥ माझा जाणोनि भावार्थ ॥ कृपेनें आलासी कृपावंत ॥ तरि आजि राहोनियां येथ ॥ पूजा यथोक्त अंगिकारीं ॥ ३५ ॥ सूक्ष्म सामग्री अतिपुनीत ॥ म्यां संचित केली असे येथ ॥ ते अंगिकारावी श्रीरघुनाथ ॥ सखा समेत सौमित्रें ॥ ३६ ॥ ऐसें ऐकोनि शबरीवचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ विधियुक्त पूजा अंगिकारोन ॥ वनभोजन स्वयें केलें ॥ ३७ ॥ मग बोलिला श्रीरघुनाथ ॥ जें दनुजमुखें तुझें सामर्थ्य ॥ ऐकोनि आह्मी आलों येथ ॥ तुझें आचरितें पाहावया ॥ ३८ ॥ दनुदानवें जें सांगितलें ॥ त्याहूनि अधिक म्यां देखिलें ॥ ऐसें श्रीरामें बोलिलें ॥ तेणें आनंद शबरीसीं ॥ ३९ ॥ सद्गुरु मातंग सामर्थ्यें पूर्ण ॥ कदां कोमेजेना हें वन ॥ सुमनांनये सुकलेंपण ॥ नआटे जीवनें बहुकाळें ॥ ४० ॥ सद्गुरूचें सामर्थ्य भलें ॥ जैसें ऐकिलें तैसें देखिलें ॥ त्याचें वचन म्यां पाळिलें ॥ तेणें फळले हे पाय ॥ ४१ ॥ ऐसें बोलोनि उल्हासता ॥ श्रीरामचरणीं ठेविला माथा ॥ कांहीं एक मागेन आतां ॥ दयावंता तें देईं ॥ ४२ ॥ तुझें घ्यावया दर्शन ॥ धरिलें देहाचें धारण ॥ तरीं तुझे देखिले चरण ॥ कार्य कोण देहाचें ॥ ४३ ॥ तरी तुज देखतां श्रीरघुनाथा ॥ गेली देहाची मोह ममता ॥ ते मी त्यागीन जीवात्मता ॥ कृपावंता आज्ञापीं ॥ ४४ ॥ देहसंगती अमितें दोष ॥ देहसंगती तो श्वानवोक ॥ देह तोची महानरक ॥ परम दुःख देहसंगें ॥ ४५ ॥ देहाचीये संगतीं ॥ ऐसीं दुःखें नेणों कितीं ॥ त्या देहसंगा करीन निवृत्ती ॥ कृपें रघुपती आज्ञापीं ॥४६॥ ऐसें शबरियें प्रार्थून ॥ घातलें निवृत्ती लोटांगण ॥ देखोनि तुष्ठला रघुनंदन ॥ आज्ञा संपूर्ण स्वयें वदतु ॥ ४७ ॥ ऐकोनि शबरी भाव वचनासीं ॥ श्रीराम बोले अतिउल्हासीं ॥ सांडोनियां देहलोभासीं ॥ परलोकासीं सुखें जाय ॥ ४८ ॥ ऐकोनियां श्रीरामवचन ॥ शबरी घालोनियां आसन ॥ निजतेजासीं चेतवोन ॥ केलें दहन देहाचें ॥ ४९ ॥ श्रीराम पुण्याची निजशक्ती ॥ जाळोनियां देहस्थिती ॥ शबरीसीं कोण लोकप्राप्ती ॥ तेही गती अवधारा ॥ ५० ॥ जैसें पुण्याचें सामर्थ्य ॥ ऋषि तैसे लोक पावत ॥ शबरी पापपुण्यातीत ॥ अतिसामर्थ्य श्रीरामें ॥ ५१ ॥ श्रीरामदर्शनाचें पुण्य ॥ द्विविधभोगें नव्हे क्षीण ॥ शबरी पावली अ

१ एकत्र. २ सहित. ३ वृत्ति, स्थिति. ४ जल. ५ असंख्य. ६ कुत्र्याचे वमित. ७ त्याग. ८ इहामुत्रभोगानें.

क्षयस्थान ॥ गमनागमन तेथें नाहीं ॥ ५२ ॥ ऋषीश्वराच्या पुण्यसंपत्ती ॥ भोगक्षयें क्षया जाती ॥ ते पावती पुनरावृत्ती ॥ शबरी प्राप्ती ते नाहीं ॥ ५३ ॥ जेथें नित्यवस्ती श्रीशुका ॥ जेथें वस्ती सनकादिकां ॥ शबरी पाठविली तया लोका ॥ शिवादिकां निजपूज्य ॥५४॥ रामदृष्टीं पुण्य परिपूर्ण ॥ देहदहनें देदीप्यमान ॥ तिसीं नलागेचि विमान ॥ केलें गमन निजगती ॥५५॥ जे जाती विमानगती ॥ ते पावती पुनरावृत्ती ॥ ते नाहीं शबरीप्रती ॥ अगम्यगती ते गेली ॥५६॥ श्रीरामदर्शन पुण्यसंपत्ती ॥ अक्षय सुखाची सुखवस्ती ॥ कायां नवचे कल्पांतीं ॥ निजप्राप्ती शबरीसीं ॥ ५७ ॥ स्वयें श्रीराम कृपामूर्ती ॥ शबरी तरली सुखानुभूतीं ॥ स्वर्गीं जयजयकार करिती ॥ सुमनें वर्षती सुरसिद्ध ॥ ५८ ॥ यापरी शबरीउद्धरण ॥ श्रीरामें केलें आपण ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ जगदोद्धारण श्रीराम ॥ ५९ ॥ शबरीआश्रम अतिविश्रांत ॥ रामलक्ष्मण बैसोनि तेथ ॥ वनश्री शोभा पहात ॥ तंव अपूर्व तेथें वर्तलें ॥ ६० ॥ देखोनि मृगशावाक्षी वदना ॥ सीता आठवली मृगनयना ॥ मदनु क्षोभला श्रीरघुनंदना ॥ मनमोहना श्रीरामा ॥ ६१ ॥ श्रीराम नित्य निष्काम ॥ त्यासि क्षोभला अतिकाम ॥ काम निष्काम आक्रम ॥ कामसंभ्रम अवधारा ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सौमित्रेमांसुदुःखार्थंसंदिधीषतिमन्मथः ॥ मृष्टंविवदमानश्चकोकिलोमामिहाव्हयन् ॥३॥ ॥ टीका ॥ वसंतें वन शोभायान ॥ कोकिला पंचम आलापनें ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ सकाम संपूर्ण सीतार्थी ॥ ६३ ॥ नव्हे हें कोकिळा कुंजणें ॥ हे मदनाचे दुर्धर बाण ॥ हृदयीं विंधिती दारुण ॥ द्वंद्वं संपूर्ण हा करितो ॥ ६४ ॥ लक्ष्मणा करीं गा निवारण ॥ कोकिळा नसांडती कुंजणें ॥ माझें नायके हा वचन ॥ रघुनंदन कोपला ॥ ६५ ॥ याचे खुंटो वदतें वचन ॥ यासि पडो दृढ मौन ॥ रागें क्षोभे रघुनंदन ॥ शाप दारुण स्वयें वदला ॥ ६६ ॥ कोकिळा विनवी अतीदीन ॥ सर्वेची तुष्टला रघुनंदन ॥ वसंतीं तुज मधूर वचन ॥ येऱ्हवीं मौन सर्वदा ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ मांदृष्ट्वैवमृगोयातितंमृगीपरिधावति ॥ वक्ष्यंतीवनभीःकामैःकामैरधांम्मृगीरयं ॥ ४ ॥ ॥टीका ॥ लक्ष्मणा माझे सन्मुख दृष्टीं ॥ मृग रमतो मृगी पाठीं ॥ मज कामक्रो

१ पुनर्जन्म २ शरीर. ३ आनंदानुभव. ४ मृगनयना. ५ प्रदिप्त झाला ६ कामोद्वेग. ७ स्वर. ८ खोंचतात. ९ वैर.

धहृष्टी ॥ द्वंद्वदृष्टी हा माझा ॥ ६८ ॥ माझ्या मूर्खत्वाच्या गोष्टी ॥ सांगतो मृगीच्या कर्णपुटीं ॥ सीता हारविली गोरटी ॥ मूर्ख सृष्टीं श्रीराम ॥ ६९ ॥ पशु पक्षी काग कपोता ॥ स्त्रीपासोनि नव्हे परता ॥ वनीं सांडोनि गेला सीता ॥ मुख्य मूर्खता श्रीरामीं ॥ ७० ॥ हातींची हारवोनि सीता ॥ वनीं रडत भोंवतो आतां ॥ श्रीरामा ऐसी मूर्खता ॥ मज सर्वथा असेना ॥ ७१ ॥ मी सांडोनि निजकांता ॥ श्रीरामा ऐसा नव्हें परता ॥ ऐसिया माझ्या निंद्य कथा ॥ मृग सांगतो मृगीपासीं ॥ ७२ ॥ देखोनि मृगाचें मैथुन ॥ श्रीरामें शापिला अतिक्षोभोन ॥ तुज करितां दारारमणें ॥ घायें प्राण जातील ॥ ७३ ॥ ऐकोनि दुर्धर शापोक्ती ॥ मृग श्रीरामा ये काकुलती ॥ सवेंचि तुष्टला कृपामूर्ती ॥ शापनिवृत्ती स्वयें वदे ॥ ७४ ॥ घाटपारधियाचे रातीं ॥ घाईं तुमचे प्राण जाती ॥ येरवीं विचरतां स्त्रियेप्रती ॥ सुखसंभूती स्वानंदें ॥ ७५ ॥ उन्मत्तकामें मत्त गज ॥ गजीसीं क्रीडे देखोनि मज ॥ मज सीतेची लावोनि लाज ॥ नाचे भोज स्त्रीसंगें ॥ ७६ ॥ जेंवि मी प्रेमें आश्वासीं सीता ॥ तेंवि तो सोंड ठेवितो गजीचे माथां ॥ मज उपहासितो रघुनाथा ॥ स्त्रीकामता उन्मत्त ॥७७॥ स्त्री सीता पुसतां गजासीं ॥ कांहीं नबोलोनि श्रीरामासीं ॥ गज क्रीडतो निज गजीसीं ॥ तेणें श्रीरामासीं कोप आला ॥ ७८ ॥ श्रीरामें क्षोभोनि आपण ॥ शाप दिधला दारुण ॥ गजीसीं करितां कामरमण ॥ स्त्रीसंगें प्राण जाईल ॥ ७९ ॥ गजी गजु दीनवदन ॥ दोघे प्रार्थिती रघुनंदन ॥ त्यांचेनि वचनें संतोषोन ॥ शापमोचन स्वयें वदला ॥ ८० ॥ गजीसीं करितां मैथुन ॥ तूं पडसी अचेतन ॥ गजीनें माथां घालितां जीवन ॥ तुझा प्राण वांचेल ॥८१॥ गजी तुज पुरवील तृण ॥ त्याचें केलिया भक्षण ॥ साता दिवसां सावधान ॥ वनविहरण तूं करिसी॥८२॥ तया नांव गजोपशेज ॥ ऐसें मिरविसील भोज ॥ ऐकतां सुखी जाला गज ॥ तेणें सहजें सुख जालें ॥ ८३ ॥ अद्यापि गजगजीमैथुन ॥ तेथें हें चालतें विंदान ॥ बाप विनोद श्रीरघुनंदन ॥ विचित्र विंदान करितसे ॥ ८४ ॥ पाहें पां लक्ष्मणा येथ ॥ मयूरी मयूरसंयुक्त ॥ नृत्य करी मन्मथोन्मत्त ॥ मजही कामार्त करोनी ॥ ८५ ॥ मयूराची निजपत्नी ॥ नाहीं राक्षसीं नेली हिरोनी ॥

१ दुष्ट. २ वैरयुक्त. ३ स्त्रीभोग. ४ सुखोत्पत्ति. ५ आनंदानें वक्रगतीनें. ६ जल. ७ प्रकार. ८ मदनोन्मत्त.

ह्मणोनि नाचे गिरिकाननीं ॥ वांकुल्या दुरोनि मज दावी ॥ ८६ ॥ म्यां सीता हारविली वनीं ॥ मज दुःखितातें देखोनी ॥ हा नाचतो घेवोनि पत्नी ॥ रामें कोपोनि शापिला ॥ ८७ ॥ मज दुःखितातें देखतां ॥ दोघें नाचती उन्मत्तता ॥ तुज येईल नपुंसकता ॥ अंगसंगता तुह्मां नघडे ॥ ८८ ॥ ऐकोनियां शापवचन ॥ मयूर विनवी अतिदीन ॥ मयूरीनें धरिले चरण ॥ शापमोचन श्रीराम वदे ॥ ८९ ॥ सीतेचे वियोगें जाण ॥ दुःखी होसी तूं रघुनंदन ॥ आह्मा पक्षियांचा पाड कोण ॥ दुःख दारुण पाहावयासीं ॥ ९० ॥ ऐसें ऐकोनि मयूरवचन ॥ श्रीराम जाला सुप्रसन्न ॥ दोघे नृत्यमान सुखसंपन्न ॥ चक्षुर्वीर्यें पूर्ण सुख तुह्मां ॥ ९१ ॥ पाहें पां लक्ष्मणा विपरीत ॥ काळा कावळा पत्नी समवेत ॥ मज दुःखिता वांकुल्या दावित ॥ स्वयें क्रीडत पत्नीसीं ॥ ९२ ॥ श्रीराम सीता पुसे कागासीं ॥ दोघें नबोलती श्रीरामासीं ॥ श्रीरामें क्षोभोनि आवेशीं ॥ त्या दोघांसीं शापिलें ॥ ९३ ॥ जन्मामध्यें एकदां जाण ॥ तुह्मा दोघां होय मैथुन ॥ पुढतीं नघडे स्त्रीगमन ॥ होती संपूर्ण काग वंध्या ॥ ९४ ॥ अद्यापि कागाच्या कागदेहीं ॥ दूसरा गर्भसंभव नाहीं ॥ कागवंध्या ह्मणती पाहीं ॥ लोकीं तिहीं कागासीं ॥ ९५ ॥ श्रीरामें चक्रवाकें देखतां नयनीं ॥ एकत्र विचरती पैं दोनी ॥ परतीं नव्हेति अर्धक्षणीं ॥ गमनागमनीं एकत्र ॥ ९६ ॥ या लोकीं सुखें सुखिया ॥ पाहतां दिसे चक्रबाकिया ॥ रूपासवें जैसी छाया ॥ तैसी भार्या अनुगत ॥ ९७ ॥ चक्रवाकीसीं सांगे कथा ॥ श्रीरामें हारविली सीता ॥ मी पत्नीसीं नव्हें परता ॥ श्रीराम मूर्खता मज नाहीं ॥ ९८ ॥ वनीं एकली सांडी कांता ॥ मुख्य मूर्खत्व याचे माथां ॥ हें ज्ञान नाहीं श्रीरघुनाथा ॥ निजमूर्खता विलपतु ॥ ९९ ॥ श्रीराम मूर्खशिरोमणी ॥ कां गेला निजपत्नी सांडोनी ॥ तिजलागीं अतिदुःखी होवोनी ॥ वनोवनीं हिंडत ॥ १०० ॥ निजपत्नीसीं क्रीडतां ॥ देखोनियां पुढिलाचि एकांता ॥ क्षोभ उपजे श्रीरघुनाथा ॥ उपशांतता धरीना ॥ १ ॥ श्रीराम सीता पुसे त्यांसी ॥ ते न बोलती श्रीरामासीं ॥ वियोग पावाल अहर्निशीं ॥ चक्रवाकासीं शापिलें ॥ २ ॥ चक्रवाकें तळमळती ॥ दीनें येती काकुलती ॥ आमची अवधारीं विनंती ॥ कृपामूर्ती श्रीरामा ॥ ३ ॥ सीतेची वियोगगती ॥ तुज नसाहवे श्रीरघुपती ॥ तें वियोग ॥ ३ ॥

१ पर्वणीं व वनांत. २ चेष्टा. ३ सहीत. ४ रडत. ५ क्रोध.

आह्मां प्रती ॥ कैसिया रिती कंठवे ॥ ४ ॥ याहूनि श्रीरघुनाथा ॥ अवश्य करावें माझ्या घाता ॥ तुझेनि हातें मरतां ॥ सुखरूपता आह्मासीं ॥ ५ ॥ सुखें सोसेल अंगभंग ॥ परी नसाहवे स्त्रीवियोग ॥ विनंती ऐकतांचि चांग ॥ श्रीराम अत्यंत तुष्टला ॥ ६ ॥ दिवसा दोघां सुखसंगती ॥ वियोग पावाल पैं रातीं ॥ परि वियोगीं योगु शब्दसंगतीं ॥ शापनिर्मुक्ती श्रीरामें ॥ ७ ॥ श्रीरामें पंपातीरीं ॥ सीता विरहाचे अंतरीं ॥ वदला विचित्र कुसरी ॥ लीलाधारी श्रीराम ॥ ८ ॥ मिथ्या सीतावियोगप्राप्ती ॥ मिथ्या तिची विरहशक्ती ॥ सत्यत्वें दावी श्रीरघुपती ॥ शापोपहती अनुवादे ॥ ९ ॥ सर्वांभूतीं श्रीराम सद्रूप ॥ मिथ्या वियोग मिथ्या शाप ॥ मिथ्या विरहाचा प्रताप ॥ चित्स्वरूप श्रीराम ॥ ११० ॥ श्रीराम ज्ञान विज्ञान अभिव्यक्ती ॥ श्रीराम निर्विकल्प ब्रह्ममूर्ती ॥ श्रीराम चिन्मात्र दाशरथी ॥ श्रीराम सीतापती परब्रह्म ॥ ११ ॥ सीता ध्येय श्रीराम ध्यान ॥ सीता ज्ञेय श्रीराम ज्ञान ॥ सीता चित्त श्रीराम चैतन्य ॥ दोनी अभिन्न एकत्वें ॥ १२ ॥ श्रीराम चित्स्वरूपस्थिती ॥ वर्णितां शास्त्रें मौनावती ॥ श्रुति परतल्या नेति नेती ॥ माझी वचनोक्ती ते काय ॥ १३ ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ येथोनि ऋष्यमूकातें गमन ॥ करावया सुग्रीवासी सौजन्य ॥ श्रीरघुनंदन उद्यतु ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ऋष्यमूकोगिरिर्यत्रनातिदूरेप्रकाशते ॥ यस्मिन्वसतिधर्मात्मासुग्रीवोंशुमतःसुतः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणा पाहें सावचित्त ॥ हा ऋष्यमूक महापर्वत ॥ येथोनि समीप दिसत ॥ सुशोभित फळीं पुष्पीं ॥ १५ ॥ ऋषीं यज्ञमुख केलें येथें ॥ यालागीं ऋष्यमूक यातें ह्मणत ॥ सुग्रीव वसताहे तेथें ॥ प्रधानयुक्त भयाभीत ॥ १६ ॥ वाळिभयें भयाभीत ॥ सुग्रीव वसे ऋष्यमूकांत ॥ वाळीस ऋषि शाप देत ॥ नव्हे सामर्थ्य तेथें यावया ॥ १७ ॥ सुग्रीवाची घ्यावया भेटी ॥ तेथोनि निघाला उठाउठी ॥ वाळीभयाची निवटोनि गोष्टी ॥ देऊं सुखसंतुष्टी सुग्रीवा ॥ १८ ॥ भार्या हरोनि सुंदरी ॥ वाळीनें सुग्रीव गांजिला भारी ॥ श्रीराम गांजिल्यांचा कैवारी ॥ धनुर्धारी कृपाळू ॥ १९ ॥ संपलें आरण्यकांड कोड ॥ किष्किंधा कांड अतिगोड ॥ त्या कथेचें सुख सुरवाडें ॥ श्रोते वारंवार परिसिती ॥ १२० ॥ पुरवोनि भरताचें कोड ॥ पादुका देवोनि

१ अंगविकलता, अवयव नष्ट होणें. २ परिपूर्ण. ३ चमत्कार, चातुर्य. ४ शापाचें दारुणत्व. ५ अवतार, स्वरूप. ६ ज्ञानमूर्ति. ७ स्नेह. ८ त्वरित. ९ नष्ट करून. १० आनंदातिशय.

सुरवाड ॥ त्याचें प्रेम वाढवोनि गोड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २१ ॥ विराध राक्षस प्रचंड ॥ ज्याचें रावणा भय उदंड ॥ श्रीरामें त्यासि करोनि दुखंड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २२ ॥ शरभंगु महामुनी वाड ॥ भेटि देवोनि केला निवाड ॥ देवोनियां निजसुरवाड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २३ ॥ शांबा करोनि दुखंड ॥ शूर्पनखीचें नासिकोंखंड ॥ सकर्णी विटंबोनि तोंड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २४ ॥ पंचवटीं रण वितंड ॥ खरदूषणा छेदोनि मुंडं ॥ त्रिशिराचें ठेंचोनि तोंड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २५ ॥ मायामृगें छळितां दृढ ॥ कपटी मारीची मारिला सुदृढ ॥ जाणोनि भविष्याचे वाड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २६ ॥ रावणें जटायू खंड वितंड ॥ दुःखें पसरोनि पाडिला तोंड ॥ श्रीरामें सुखी करोनि अखंड ॥ आरण्यकांड संपविलें ॥ २७ ॥ सीताशुद्धीचें कैवाड ॥ विलापरूप श्रीराम गोड ॥ पुरवोनि पार्वतीचें कोडें ॥ आरण्यकांडः संपविलें ॥ २८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम शबरीउद्धरण ॥ केलें आरण्यकांड संपूर्ण ॥ परिपूर्ण श्रीरामें ॥ २९ ॥ कबंधाचे छेदोनि बंध ॥ तोही मुक्त केला शुद्ध ॥ एका जनार्दनीं परमानंद ॥ स्वानंदकंद श्रीराम ॥ १३० ॥ संपले आरण्यकांड कोड ॥ पुढें किष्किंधाकांड अतिगोड ॥ श्रोते परिसोत निवाड ॥ सुखसुरवाड रामायण ॥ ३१ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेंआरण्यकांडेएकाकारटीकायांशबरीउद्धरणोनामत्रयोविंशतितमोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

एकंदर संख्या ॥ओव्या॥ २९६५॥ ॥ श्लोक॥ ॥ १४८ ॥ ॥ एकूण ॥ ॥ ३११३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ अपार. २ श्रेष्ठ. ३ ज्ञानानंद. ४ नासिकच्छेद. ५ व्यंग करून. ६ भयंकर. ७ शिरें. ८ स्वरूप. ९ प्रयोगें, निमित्तें. १० इच्छा.

॥ इति श्रीभावार्थरामायणे आरण्यकांडं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणे किष्किंधाकांड प्रारंभः॥

भा॰ रा॰ कि॰ कां॰ अ॰ १
लक्ष्मण

॥ श्रीगणाधिपतयेनमः ॥ ॥ श्रीसीतारामचंद्रायनमः ॥ ॥ किष्किंधाकांडप्रारंभः ॥ ॥ श्लोक ॥ आदित्यान्वयसागरेदशरथैः स्वातीजलंनिर्मलंकौशल्याजठरास्थ्यशुक्तिपुटकेश्रीराममुक्ताफलं ॥ तन्नीलंहृदयेहरेणपदकंसम्यक्धृतंसोज्वलंसच्छत्रंस्मरणेनशंकरसमंप्राप्नोतिभाग्यंजनः ॥ १ ॥ सच्चिदानंदरूपायजनार्दनस्वरूपिणे ॥ स्वप्रकाशायशुद्धायआचार्यायनमोनमः ॥ २ ॥ मायातीतायनित्यायमायागुणप्रकाशिने ॥ व्यक्ताव्यक्तस्वरूपायआचार्यायनमोनमः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ आरण्यकांड, जालें निरोपण ॥ श्रीरामें केलें संपूर्ण ॥ आतांकिष्किंधा कांड कथन ॥ श्रीरघुनंदन स्वयें वदवी ॥ १ ॥ माझ्या अंगीं मूर्खपण ॥ त्या मज नंकरवे रामायण ॥ श्रीराम करवी आपण ॥ रसनें रस देवोनी ॥ २ ॥ सांडोनि रामकथा लेखन ॥ मज करितां गमनागमन ॥ मार्गीं श्रीराम रामायण ॥ स्वयें संपूर्ण प्रकाशी ॥ ३ ॥ करूं वैसतां भोजन ॥ ग्रासोग्रासीं रामकथन ॥ मध्यें घालूनि प्रेमजीवन ॥ राम रामायण स्वयें वदवी ॥ ४ ॥ पाहों जातां निजस्वभावीं ॥ श्रीराम रामायण स्वयें वदवी ॥ वोंवी चढी दावी वोंवी ॥ कथा वदवी श्रीराम ॥५॥ बोलों जातां काहणी ॥ तेचि रामकथा होय वाणी ॥ वाचा खिळिली रामायणीं ॥ वचनावचनीं श्रीराम॥६॥ निजेलों असतां स्वप्नीं पूर्ण ॥ श्रीराम दाखवी रामायण ॥ आपुलें गुह्य निरोपण ॥ सांगे आपण बोलोनी ॥ ७ ॥ केलें असतां सुषुप्तिशयन ॥ श्रीराम थापटी पाठी आपण ॥ ह्मणे लिहीं वेगीं रामायण ॥ वृथा निजोनि लाभ काई ॥ ८ ॥ रामायण लिहावयासाठीं ॥ श्रीरामें पुरविली पाठी ॥ श्रीराम संचरोनि पोटीं ॥ दाटोदाटीं लिहिवित ॥९॥ ग्रंथ लिहितां पैं येथ ॥ सार्थक कर्ता श्रीरघुनाथ ॥ माझ्या कवित्वाचा इत्यर्थ ॥ कर्ता समर्थ श्रीराम ॥१०॥ काय नेणों श्रीरघुनाथा ॥ माझी आवडे मऱ्हाटी कथा ॥ बळात्कारें होय वदविता॥स्वयें वक्ता श्रीराम ॥ ११ ॥ तें पूर्वकथानुसंधान ॥ करूनि शबरीउद्धरण ॥ किष्किंधेसि रामलक्ष्मण ॥ दोघे जण चालिले ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तौतुदृष्ट्वामहात्मानौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ वरायुधधरौवीरौसुग्रीवःशंकितोभवत् ॥४॥ उद्विग्नहृदयःसर्वादिशःसमवलोकयन् ॥ नव्यतिष्ठतकस्मिंश्चिद्देशेवानरपुंगवः ॥५॥ ॥ टीका ॥ क्रमोनियां दुर्धर वन ॥ वीर धीरें ते

---

१ निर्व्हेस, वाणीस. २ व्यापशाली. ३ निद्रा. ४ भराभर. ५ उदार.

दोघेजण ॥ घेवोनियां धनुष्यबाण ॥ श्रीरामलक्ष्मण देखिले ॥१३॥ इंद्रादि देवां हें दुर्गम वन ॥ येथें पाईं आले दोघेजण ॥ सुग्री
व ह्मणे आपण ॥ योद्धे दारुण हे दोघे ॥१४॥ आह्मां कपींतें देखती ॥ मनुष्य चळचळां कांपती ॥ हे निःशंक आह्मासन्मुख येती॥
दुर्धरशक्ति या दोघां ॥१५॥ मज मारावया जाण ॥ वाळीनें आणिले दोघेजण ॥ तापस आणि धनुष्यबाण ॥ मारेकरी पूर्ण हे माझे
॥१६॥ ऐसें बोलोनि प्रधानाप्रती ॥ सुग्रीव भयाभीत चित्तीं ॥ येथील सांडावी शीघ्र वसती ॥ शीघ्रगती पळावें ॥१७॥ ॥श्लोक॥
ततःसुग्रीवसचिवादृष्ट्वापरमधन्विनौ ॥ जग्मुर्गिरितटात्तस्मादन्यच्छिखरमुत्तमं ॥ ६ ॥ तेक्षिप्रमभिगम्याथयूथपायूथपर्षभं ॥ हर
योवानरश्रेष्ठंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ ७॥ ॥ टीका ॥ ऐसें सुग्रीव बोलोन ॥ देखतां राम लक्ष्मण ॥ वेगीं करोनि उड्डाण ॥ पळे आप
ण गिरिगव्हरीं ॥१८॥ सुग्रीवासवें चौघे प्रधान ॥ आणिक वानर लहानसान ॥ अवघे सवेग पलायमान ॥ वनें उपवनें लंघिती
॥ १९ ॥ एक रिघाले गिरिकंदरीं ॥ एक पळाले पर्वतशिखरीं ॥ श्रीराम देखोनि धनुर्धारी ॥ आपांपेरीं वानरां ॥ २० ॥ सबळब
ळाच्या उड्डाणीं ॥ वृक्ष उन्मूळले मेदिनीं ॥ पर्वतकडे पडती धरणीं ॥ महापळणीं वानरां ॥ २१ ॥ सुग्रीव राजा आपण ॥ गुहे
सीं रामभयें बैसोन ॥ तेथें आले चौघे प्रधान ॥ ते कोण कोण ऐका ॥२२॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ चौथा प्रधान हनुमंत ॥ जो
कां सबळबळें विख्यात ॥ स्वयें पूसत सुग्रीवा ॥ २३ ॥ तूं राजा सबळ सृष्टीं ॥ दोघे मनुष्य देखोनि दृष्टीं ॥ कां पळालासि उठाउ
ठीं ॥ त्या भयाची गोष्टी मज सांगें ॥२४॥ सुग्रीव ह्मणे हें वन दुर्धर ॥ रिघों नशकती सुरासुर ॥ तेथें पाईं आले दोघे वीर ॥ धनुर्धर
महाबळी ॥२५॥ चीरकृष्णाजिनांबर ॥ तापसवेषी अतिसुंदर ॥ त्यां पासीं कैसे चाप शर ॥ मारेकर वाळीचे ॥ २६ ॥ मज माराव
यासाठीं ॥ वाळीनें आणिले हे कपटी ॥ तें भय घेऊनियां पोटीं ॥ उठाउठीं पळालों ॥२७॥ आणिक एक हनुमंता जाण ॥ वाळी
स असे शापवचन ॥ ऋष्यमूक पर्वतीं करितां गमन ॥ पावसी मरण निश्चयेंसीं ॥ २८ ॥ दोघे वीर देखतां दृष्टीं ॥ धैर्य न धरवे ॥ १ ॥
माझ्या पोटीं ॥ बळें सांडवली सृष्टी ॥ उठाउठीं पळालों ॥ २९ ॥ ह्मणोनि हे साहाकारी ॥ दोघे आणिले धनुर्धारी ॥ निर्भय येता

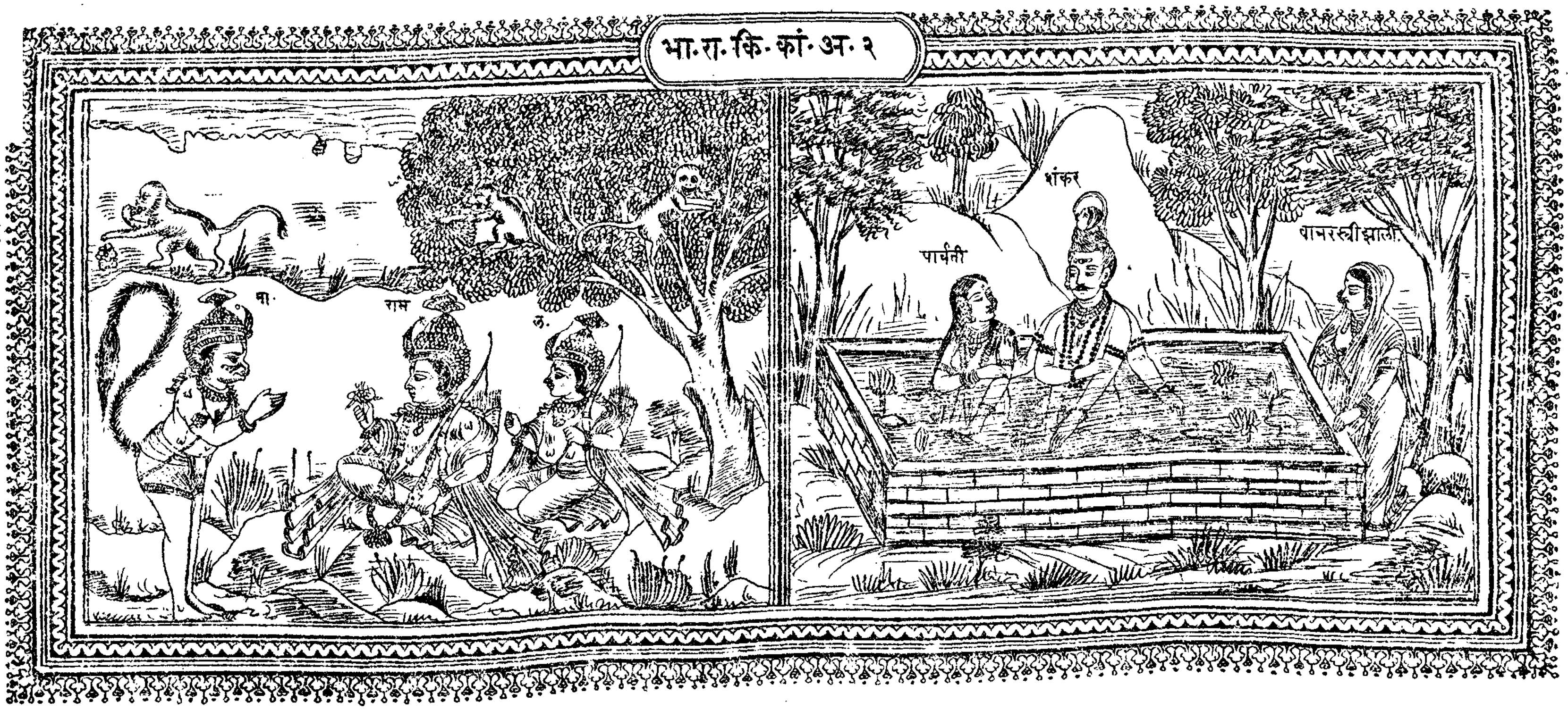
१ अगम्य. २ निर्भय. ३ पर्वतकंदरा, गुहा. ४ पादचलन, धावाधांव. ५ सत्वर. ६ भयंकर, दुर्गम. ७ मृगचर्मधारी.

ति देखोनि उदरीं ॥ भय निर्धारीं वाटत ॥३०॥ त्यांची होतां आठवण ॥ जाऊं पाहे माझा प्राण ॥ तेणें भयें पलायमान ॥ सत्य
वचन हनुमंता ॥ ३१ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ हनुमंत हासिनला आपण ॥ मी मंत्री असतां बळवान ॥ भय कोण तुज राया
॥ ३२ ॥ जरी तूं मज आज्ञा देसी ॥ तरीं मी जाईन दोघांपासीं ॥ समूळ आणीन वृत्तांतासीं ॥ कोणे कार्यासीं येथें आले ॥ ३३ ॥
ऐसें बोलतां हनुमंत ॥ संतोषला वानरनाथ ॥ त्या दोघांचा निजवृत्तांत ॥ मज साद्यंत सांगावा ॥३४॥ दोघे धनुर्वाडे संपूर्ण ॥
तुज मारिती विंधोन बाण ॥ आपला वांचवोनियां प्राण ॥ वृत्तांत संपूर्ण आणावा ॥ ३५ ॥ ते तूं ह्मणसी साधारण ॥ महा योध्यां
त निपुण ॥ त्यांची ऐकिली म्यां आंगवण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ३६ ॥ ताटिका सुबाहो मारिले पूर्ण ॥ मारीचि मारिला विंधो
नि बाण ॥ त्रिशिरा आणि खरदूषण ॥ घेतला प्राण विराधाचा ॥ ३७ ॥ तिहीं मिळोनि दोघीं जणीं ॥ कबंध मारिला अर्धक्ष
णीं ॥ मी पळालों त्यांसि देखोनि ॥ दुर्धर दोनी महावीर ॥ ३८ ॥ यालागीं त्यांपासीं जातां ॥ सावधान असावें हनुमंता ॥ वां
चवोनियां निजजीविता ॥ त्यांच्या वृत्तांता आणावें ॥ ३९ ॥ आज्ञा देतां सुग्रीववीरें ॥ हनुमंत निघाला सत्वर ॥ पुढें देखिला
श्रीरामचंद्र ॥ झालें विचित्र तें ऐका ॥ ४० ॥ जन्मतां अंजनीच्या पोटीं ॥ हनुमंताची सबळ पुष्टी ॥ नव्हतां श्रीरामाभेटी ॥ क
रील सृष्टीं अन्योन्य ॥ ४१ ॥ हनुमंताची सबळता ॥ देखोनि ब्रह्मया अतिचिंता ॥ तेणें युक्ति केली स्वतां ॥ तेही व्यवस्था अव
धारा ॥ ४२ ॥ वानरूऋमाचिये भ्रांतीं ॥ ब्रह्मा लोपी हनुमंतशक्ती ॥ भेटतां श्रीरामाची मूर्ती ॥ निजबळप्राप्ती पावेल ॥ ४३ ॥
ऐसें ब्रह्मयाचें वचन ॥ मिथ्या नव्हे अणुप्रमाण ॥ देखतांचि श्रीरघुनंदन ॥ बळवाहन हनुमंतु ॥ ४४ ॥ देखतांचि श्रीराममूर्ती॥
हनुमा पावला सबळ शक्ती ॥ एकला नाटोपे त्रिजगतीं ॥ हे प्रचीती पावला ॥ ४५ ॥ करितां सुग्रीवाच्या कार्यार्था ॥ दृष्टीं देख
तां श्रीरघुनाथा ॥ हनुमा पावला पुरुषार्था ॥ समर्थता निजशक्ति ॥ ४६॥ स्वामी मानूं सुग्रीव वोर ॥ तंव तो भ्याड पालेखाईर॥
माझा स्वामी कोण साचार ॥ पुसे निर्धार अंजनीसीं ॥ ४७ ॥ तुझे गर्भींची निजलंगोटी ॥ नैष्ठिकब्रह्मचर्याची कांसोटी ॥ जो
देखेल निज दृष्टीं ॥ तो तुज सृष्टीं निजस्वामी ॥४८॥ ॥ श्लोक ॥ मातुर्वाक्यंतुविज्ञायहनूमान्मारुतात्मजः ॥ पर्वतान्मलयात्तूर्णंपु

ध्रुवेयत्रराघवौ ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ हनुमंतें करोनि उड्डाण ॥ शीघ्र आला आपण ॥ रामलक्ष्मण जे ठा
ई ॥ ४९ ॥ दोघे बंधु धनुर्धारी ॥ शीतळ छाया तरुवरीं ॥ श्रीराम लक्ष्मणाचे मांडीवरी ॥ निद्रा करी स्वभावें ॥ ५० ॥ त्याचि
वृक्षावरीं हनुमंतु ॥ येवोनि बैसलासे गुप्तु ॥ दोघांचें पहावया चरित्रु ॥ दिसे अतर्क्य तिष्ठत ॥५१॥ श्रीराम आश्चर्यें सांगे गोष्टी ॥
लक्ष्मणा पाहें ऊर्ध्वदृष्टीं ॥ वानरा ब्रह्मचर्यकांसोटी ॥ सगर्भ पोटीं आभासे ॥ ५२ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ हनुमा जाला हास्य
वदन॥ दोघे मानव दुःखी दीन॥स्वामी संपूर्ण केंवि मानूं ॥५३॥सेवक सबळ स्वामी निर्बळ॥ तें स्वामित्व समूळ विकळ ॥त्याचें आं
गीं किती बळ॥ पाहों परीक्षा अनुमानें॥५४॥माझ्या स्वामित्वाच्या अर्था॥पाहों याचिया पुरुषार्था॥शाल वृक्ष घेवोनि हाता ॥आला
रघुनाथा सन्मुख ॥५५॥ देखतां श्रीरामाचे चरण ॥ अजरामर मी आपण ॥ आठवलें पूर्वस्मरण ॥ जन्ममरण मज नाहीं ॥५६॥
श्रीराम देखतांचि दृष्टीं ॥ हनुमंतासि आनंद कोटी ॥ पुसावया वृत्तांत गोष्टी ॥ हर्ष पोटीं नसमाय ॥ ५७ ॥ तुह्मीं दोघे कैंचे को
ण ॥ येथें यावया काय कारण ॥ समूळ नसांगतां जाण ॥ घायें प्राण घेईन ॥ ५८ ॥ हनुमंता प्रश्नाचा आक्रम ॥ वरिवरीं को
प अंतरीं प्रेम ॥ हें जाणोनि रघूत्तम ॥ निजानुक्रम सांगतु ॥ ५९ ॥ मी दाशरथी रघुनंदन ॥ धाकुटा बंधू हा लक्षुमण ॥ सीता
माझी भार्या जाण ॥ ॥ वनाभिगमन पितृवाक्यें ॥ ६० ॥ शून्याश्रमीं पंचवटीं ॥ रावणें हरिली सीता गोरटी ॥ त्या सीतेच्या शु
द्धिसाठीं ॥ उठाउठीं येथें आलों ॥ ६१ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथ ॥ सर्वांगीं उल्हासे हनुमंत ॥ दोहींचा कळला वृत्तांत ॥ यां
चा पुरुषार्थ पाहों पां ॥ ६२ ॥ वीर्यधैर्यशौर्यशील ॥ कोण वाटीव कैसें बळ ॥ हेंही शोधावया सकळ ॥ कलहो प्रबळ मांडिला
॥ ६३ ॥ लक्षोनियां रघुकुळटिळक ॥ वानरें देवोनियां हांक ॥ शालवृक्ष सांडिला देख ॥ अतिसन्मुख सक्रोधें ॥ ६४ ॥ तंव
लक्षुमण सवेग उठी ॥ धनुष्यबाण सजोनी मुष्टीं ॥ वानर देखतां सबळ सृष्टीं ॥ कडकडाटीं ऊठिला ॥ ६५ ॥ शयनींचा नुठेचि
रघुनंदन ॥ उठों नेदितांचि लक्षुमण ॥ निजेलिया विंधोनि बाण ॥ केला शतचूर्ण शालवृक्ष ॥६६॥ हनुमंत कोपें काय करी ॥ हाणी
शतानुशत तरुवरीं ॥ निजेल्या विंधोनि शरधारीं ॥ क्षणा माझारीं छेदिले ॥ ६७ ॥ मग क्रोधें पंचपर्वती ॥ एक पुच्छीं दोनी दोहा

तीं॥दोनी दोहीं स्कंधा प्रती ॥ बळें मारुती हाणित ॥६८॥ बाप धनुर्वाडा रघुनंदन॥ निद्रा नसांडी विंधितां बाण॥ पांचही पर्वत
केले चूर्ण ॥ बळिया संपूर्ण श्रीराम ॥ ६९ ॥ श्रीराम मारील बाणेंसीं ॥ हा धाक नाहीं हनुमंतासीं ॥ हनुमंत मारील आह्मांसीं ॥
हें ही श्रीरामासीं भय नाहीं ॥ ७० ॥ छेदोनि पांचही गिरिवरां ॥ बाण पिच्छाचा सुटला वारा ॥ हनुमंत उडविला अंबरा ॥ गर
गरां परिभ्रमे ॥ ७१ ॥ वाहाटुळी माजी भ्रमे तृण ॥ तैसा परिभ्रमे हनुमा जाण ॥ कांहीं नचले आंगवण ॥ जाली क्षीण सर्वश
क्ति ॥ ७२ ॥ वेंगडी वळे पायहात ॥ पुच्छ घातलें पांया आंत ॥ वानरें विचकिले दांत ॥ तंव पिता वात पावला ॥ ७३ ॥ साव
धान परियेसी हनुमंता ॥ तुझिया संग्राम आघाता ॥ निद्रा नसांडी श्रीरघुनाथा ॥ वृक्ष पर्वतां छेदिलें ॥ ७४ ॥ त्रैलोक्यराजा
श्रीरघुनाथ ॥ याचा नको पाहों पुरुषार्थ ॥ जगाचा करूं शके घात ॥ निमिष्यार्धें क्षोभोनी ॥ ७५ ॥ यासि तुवां सर्वस्वें आपण॥
अनन्य भावें रिघावें शरण ॥ श्रीराम सेवेसि विकावा प्राण ॥ स्वामी संपूर्ण श्रीराम ॥ ७६ ॥ ऐकोनि पितयाचें वचन ॥ हनुमं
त घाली लोटांगण ॥ श्रीरामा तुज अनन्य शरण ॥ दास संपूर्ण मी तुझा ॥ ७७ ॥ अंतर्यामीं रघुनाथ ॥ जाणसी माझें
मनोगत ॥ तुझें स्वामित्व पहावया येथ ॥ केला उद्भट संग्राम ॥ ७८ ॥ ऐसी माझी अपराधता ॥ क्षमा करावी श्रीरघुना
था ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ शरणागता नुपेक्षीं ॥ ७९ ॥ सौमित्र ह्मणे रघुनाथा ॥ वीर धीर झुंजार पर्वता ॥ सवें
चि चरणीं ठेवितो माथा ॥ नये सर्वथा विश्वासों ॥ ८० ॥ रावणें दावोनि विश्वासासीं ॥ जैसें छळिलें जटायूसीं ॥ तैसेंचि हा क
रील आह्मांसीं ॥ नये यासीं विश्वासों ॥ ८१ ॥ निधडा प्रताप रघुवीरा ॥ छेदिले पर्वत तरुवरां ॥ एऱ्हवीं आमुचा करिता चुरा॥
नये वानर विश्वासों ॥ ८२ ॥ श्रीराम ह्मणे सौमित्रासीं ॥ तूं तंव यासी नोळखिसी ॥ एक पिंडत्व यासि आह्मांसीं ॥ अतिविश्वा
सी निजसखा ॥ ८३ ॥ एकपिंडत्व हनुमंता ॥ तेचि विषयीं पूर्व कथा ॥ तुज सांगेन मी आतां ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ८४ ॥
मज चित्रकूटीं असतां ॥ तुज भरतासी युद्ध करितां ॥ म्यां सांगीतली होती कथा ॥ ऐक मागुती सांगेन ॥८५॥ पुत्र इष्टि यागीं
यज्ञपुरुषीं ॥ प्रसादताट दिधलें रायासीं ॥ त्रिविध भाग करितां त्यासीं ॥ तीघी राणियांसि दिधलें ॥ ८६ ॥ पूर्वे पश्चिमेच्या

द्वारीं ॥ कैकेयीचा भाग नेला घारी ॥ तेणें ते तळमळी भारी ॥ उरले उरी दोन भाग ॥ ८७ ॥ कौसल्या येवोनि कैकेयीपासीं ॥ सुमित्राही निजकृपेसीं ॥ अर्ध विभाग दिधला तिसीं ॥ तेणें तियेसीं सुख झालें ॥ ८८ ॥ ते हे आह्मीं चौघेजण ॥ एकपिंडी पैं संपूर्ण ॥ श्रीराम भरत लक्ष्मण ॥ आणि शत्रुघ्ना समवेत ॥ ८९ ॥ कैकेयी भाग घारी प्राशित ॥ तीस अंजनी जन्म प्राप्त ॥ यज्ञ विभाग तिच्या उदरांत ॥ राहिला निश्चित यज्ञपुरुष ॥९०॥ यज्ञ पुरुषाचा निजप्राण ॥ तिसीं संचरला संपूर्ण ॥ तेंचि तिसीं गर्भ धारण ॥वायुनंदन हनुमंत॥९१॥ विचारितां पैं अंतरीं ॥ अंजनी भ्रतार केसरी ॥ यज्ञपुरुष प्राणें करी ॥ जन्म धरी हनुमंत ॥ ९२ ॥ राम लक्ष्मण शत्रुघ्नभरत ॥ अर्धार्धपिंड आह्मां समस्त ॥ सगळ्या पिंडाचा हनुमंत ॥ बळें समर्थ आतुर्बळी ॥ ९३ ॥ आह्मासी आणि हनुमंता ॥ समूळ मुळीं एकात्मता ॥ नाहीं भिन्नत्वाची कथा ॥ जाण तत्वतां सौमित्रा ॥ ९४ ॥ ऐकतांचि श्री रामवचन ॥ हनुमंतासी आल्हाद पूर्ण ॥ स्वेद रोमांच आलें रुदन॥श्रीरामचरण वंदिले ॥ ९५ ॥ तुटली भिन्न भेदाची गोष्टी ॥ सुटलें मौन पडली मिठी ॥ ऐक्यत्वाची पडली गांठी ॥ घडली दाटी क्षेमाची ॥ ९६ ॥ गंगा यमुना सरस्वती ॥ तिन्ही मिळोनि एक भागीरथी ॥ श्रीराम लक्ष्मण मारुती ॥ ऐक्यानुवृत्ती चिन्मात्रें ॥ ९७ ॥ नाना सरितांचे संभार ॥ मिळणी मिळतां होती समुद्र ॥ तेंवि मारुति आणि सौमित्र ॥ जाले चिन्मात्र श्रीरामें ॥ ९८॥ एकाविनवीजनार्दन॥ तिघांजालें समाधान ॥ स्वामी समर्थ श्रीरघुनंदन ॥ दोघेजण सेवक ॥ ९९ ॥ गूळ गोडी नांवाची भिन्नतां ॥ पाहतां स्वरूप एकात्मता ॥ तेंवी लक्ष्मणा हनुमंता ॥ सेवकता श्रीरामीं ॥ १०० ॥ पिंड भाग व्यवस्था ॥ हे शिवरामायणीची कथा ॥ वृथानुवाद नह्मणिजे श्रोता ॥ पहावे त्या ग्रंथा सावधान ॥१॥ ऐकोनि खुणाविले श्रोता ॥ वदवी वदनीं श्रीरामकथा ॥ झाडा चुकून को आतां ॥ पुढील कथा अनुवादें ॥२॥ आधींच रम्य रामायणकथा ॥ त्याही वरी तूं रसाळवक्ता ॥ भाग्य आलें श्रवणाच्या माथां ॥ कथा ऐकतां स्वानंदु ॥३॥ शतकोटि रामायण ॥ त्या ग्रंथाचें जालें खंडण ॥ त्याचीं जालीं दाहा रामायणें ॥ युगभेदें जाण ग्रंथाचे ॥४॥ एका जनार्दना शरण ॥जालें हनुमंत दर्शन ॥ विरोध बोधें समाधान ॥ सुखसंपूर्ण तिघांसीं ॥५॥ ॥स्वस्तिश्री० किष्किंधाकांडे० हनुमंतदर्शननामप्रथमोध्यायः॥१॥

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्रीराम हनुमंत भेटी ॥ दोघा आनंदु कोट्यानुकोटी ॥ पुढें हनुमंतें केल्या गोष्टी ॥ ते कथा कसेव टी अवधारा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ दूतोऽहंप्रेषितस्तेनसुग्रीवेणमहात्मना ॥ राजावानरमुख्यानांहनूमान्नामवानराः ॥ १ ॥ युवा भ्यांसहिधर्मात्मासुग्रीवःसख्यमिच्छति ॥ तस्यमांसचिवंविद्धिवानरंपवनात्मजं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंत सांगे श्रीरामासीं ॥ मज सुग्रीवें तुह्मांपासीं ॥ धाडिलें पहावया वृत्तांतासीं ॥ सख्य तुह्मांसीं करावया ॥ २ ॥ देव दैत्य दानवांसीं ॥ रिघु नव्हे या वनासीं ॥ तेथें येतां तुह्मां मानवांसीं ॥ वानरांसि विस्मयो ॥ ३ ॥ धीर वीर गंभीरता ॥ तुह्मां दोघां देखोनि येतां ॥ भयें आश्चर्य सु ग्रीवाच्या चित्ता ॥ निःशंकता देखोनी ॥ ४ ॥ हृतदारहृतस्वार्थें ॥ सुग्रीव वाळि भयाभीत ॥ तुमच्या इच्छितो साह्यार्थ ॥ मज तदर्थ धाडिलें ॥ ५ ॥ तुह्मी निःशंक निधडे वीर ॥ वाळिभयार्थी साहाकार ॥ तुह्मांसीं करावया मित्राचार ॥ पुसों साचार मी आ लों ॥ ६ ॥ सुग्रीव तूं कोण ह्मणसी ॥ वानरस्वामित्व सुग्रीवासीं ॥ माझा विश्वास तयासीं ॥ माझें त्यापासीं प्राधान्य ॥ ७ ॥ अ त्यादरें अतिशयेसीं ॥ माझा विश्वास सुग्रीवासीं ॥ मैत्री वांछितो तुह्मांसीं ॥ अभय त्यासीं देईं स्वामी ॥ ८ ॥ मी तंव तुझें निज बाळक ॥ वानर सैन्येंसिं देख ॥ सुग्रीव होऊं पाहे सेवक ॥ कृपा आवश्यक करीं रामा ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वाहनूमतोवाक्यं रामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ प्रहृष्टवदनःश्रीमान्भ्रातरंपार्श्वतःस्थितं ॥ ३ ॥ सचिवोयंकपींद्रस्यसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ तमेवकांक्ष माणस्यममांतिकमिहागतः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ कार्यसिद्धीचें लक्षण ॥ सांगे आपण सौमित्रा ॥ १० ॥ आह्मीं ऐक्य वांछूं सुग्रीवासीं ॥ तंव तेणेंच धाडिलें प्रधानासीं ॥ तोही अति आप्त आह्मांसीं ॥ अतिशयेसीं जिवलगु ॥ ११ ॥ येथें आलिया हनुमंता ॥ आह्मांसीं शिणणें नलगे आतां ॥ सुलभें प्राप्त होईल सीता ॥ जाण तत्वतां सौमित्रा ॥ १२ ॥ श्रीराम ह्मणे हनुमंतासीं ॥ जें जें तूं कांहीं सांगसी ॥ तें तें करीन अतिशयेंसी ॥ तुझिया वचनासीं नुलं घीं ॥ १३ ॥ तुवां सांगितलें मजपासीं ॥ एके बाणें वधीन वाळीसीं ॥ सदारें राज्य सुग्रीवासीं ॥ निमिषार्धेंसी देईन ॥ १४ ॥ वा

---

१ चमत्कार. २ प्रवेश. ३ ज्याची स्त्री व राज्य गेलें असा. ४ निर्भय, अत्यंतशूर. ५ स्नेहसंबंध. ६ सह. ७ त्रासकरणें. ८ शीतळ.

ळी सुग्रीव दोघेजण ॥ कैंचे कोणाचे हे कोण ॥ यांचें समूळ कथन ॥ मज संपूर्ण सांगावें ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥श्रीरामउवाच॥
यत्श्रुतंवैऋक्षराजोवालीसुग्रीवयोःपिता ॥ जननीकालयोरेवनत्वयापरिकीर्तिता ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे हनुमंता ॥
वाळी सुग्रीवांचा पिता ॥ ऋक्षराज ऐसी ऐकिली कथा ॥ त्यांची माता ते कोण ॥१६॥ वानरांचें सकळ सैन्य ॥ कोणें केलें यांचे अ
धीन ॥ या दोघांचें समूळ कथन ॥ विवंचून मज सांगें ॥ १७ ॥ यांचें कोण पूर्वभुवन ॥ यांसीं कैसेंनी प्राप्त स्थान ॥ किष्किंधेचें
राज्याभिधान ॥ देता कोण पैं यांसीं ॥ १८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ हनूमानुवाच॥ शृणुरामकथामेतांमयाप्टष्टःसकौतुकं ॥ कथयामास
धर्मात्मामहर्षिःश्रूयतामितिं ॥ ६ ॥ सुखमास्तेयदादेवःपद्मयोनिश्चतुर्मुखः ॥ योगमभ्यसतस्तस्यनेत्रेभ्योयद्रसोस्त्रवत् ॥ ७ ॥
तद्गृहीतंभगवतापाणिनाचावितुंततः ॥ निक्षिप्तमात्रंतद्भूमौब्रह्मणालोककर्तृणा ॥८॥ तस्मिन्प्रस्रवणेरामवानरःसंबभूवह ॥ समा
श्वास्यप्रियैर्वाक्यैरुक्तःकिलमहात्मना ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंत ह्मणे जी रघुनाथा ॥ वाळी सुग्रीव जन्मवार्ता ॥ अगस्ती मुखें
ऐकिली कथा ॥ ते तुज आतां सांगेन ॥ १९ ॥ ब्रह्मयाच्या नेत्रामधून जाण ॥ वानरांचें जन्मस्थान ॥ तेंही समूळीं कथन ॥ सा
वधान अवधारीं ॥ २० ॥ ब्रह्मा निजात्मयोगासेनीं ॥ बैसला असतां आत्मचिंतनीं ॥ अश्रु स्त्रवतां नेत्रींहूनीं ॥ करीं धरोनि ब्र
ह्मयानें ॥२१॥ नेत्रजळ सांडितां धरणीं ॥ वानर जन्मले ततक्षणीं ॥ ब्रह्मा माता पिता दोन्ही ॥ आइवासूनि प्रतिपाळी ॥२२ ॥
तो ब्रह्मयाचा पढियंता ॥ लडिवाळ आवडता ॥ निजसेजारीं निजविता ॥ प्रतिपाळिता फळें मुळें ॥ २३ ॥ ब्रह्मयाच्या
आसनापासीं ॥ नित्य करी विनोदासीं ॥ नृत्यांगना गुंवोनि पुंसीं ॥ थाकोंपासीं त्या पाडी ॥२४॥ उडोनि बैसे ऋषि शिरासीं ॥
वांकुल्या दावी सुरवरांसीं ॥ तंव तंव आनंद ब्रह्मयासीं ॥ वानरासीं अतिप्रीती ॥ २५ ॥ जैसें पोटींचें लडिवाळ ॥ तैसें तयाचें
पुरवी कोड ॥ त्याचा विनोद वाटे गोड ॥ कवतुकें चाड तयाची ॥२६॥ ऋक्षराज ठेवोनि नांव ॥ ब्रह्मा प्रतिपाळी वैभवें ॥ कांहीं ॥ १ ॥
एक वर्तलें लाघव ॥ अतिअपूर्व ऐका स्वामी ॥२७॥ वनीं विचरोनि अहर्निशीं ॥ वानर नित्य ये ब्रह्मयापासीं ॥ जीव काढी दा

१ मुळस्थान. २ जन्मकथा. ३ श्रवणकरीं. ४ निर्विकल्प समाधिस्थ. ५ स्खलनहोतां, पडतां ६ हातीं. ७ अश्रू. ८ बालरूपें ९ आवडता, १० गुंडाळून. ११ पुच्छानें. १२ ताक.

ढी मिशासीं ॥ चहूं मुखांसीं चुंबोनी ॥ २८ ॥ तो वानरू एके दिवसीं ॥ दूरीं गेला वनावासासीं ॥ सांडोनियां सत्यलोकासीं ॥
गिरिकैलासीं परिभ्रमे ॥२९॥ कैलास गिरि बाह्य प्रदेशीं ॥ उमा शापबद्ध सरोवरासीं ॥ स्नान घडलें तयासीं ॥ स्त्रीत्व त्यासीं पैं
आलें ॥ ३० ॥ निर्मळ जळीं उमावनीं ॥ शिव आणि स्वयें भवानी ॥ नग्नक्रीडा करिती दोनी ॥ उल्हासोनि स्वानंदें ॥ ३१ ॥
तंवतीर्था नैमित्त स्नानासीं ॥ तेथें आले महा ऋषी ॥ देखोनि उमा लाजली त्यांसीं ॥ दोघें जळवासी गुप्त जालीं ॥ ३२ ॥ उमा
क्षोभोनि बोलिली वचन ॥ सदाशिव करोनि भिन्न ॥ जो नर येथें करील स्नान ॥ स्त्रीत्व पूर्ण तो पावेल ॥ ३३ ॥ शाप ऐकतां दा
रुण ॥ न करितां पैं आचमन ॥ ऋषीश्वर पलायमान ॥ शापबंध सरोवरा ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कस्यचित्वथकालस्यसमतीतस्य
वानरः ॥ चलत्केशरमात्मानंकृत्वातस्यतटेस्थितः ॥ १० ॥ ददर्शतस्मिन्सरसिवक्रच्छायामथात्मनः ॥ कोयमस्मिन्ममरिपुर्व
र्ततेतर्जलेमहान् ॥ ११ ॥ तदस्यदुष्टभावस्यकरिष्यामिविनिग्रहं ॥ आत्मानंपातयामासतस्मिन्वानरसत्तमः ॥ १२ ॥ उत्प्लुत्य
तस्मात्सरसउत्थितःप्लवगः पुनः ॥ तस्मिन्नेवक्षणेरामस्त्रीत्वंप्रापसवानरः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ तेणें वानरें आपणासीं ॥ शृंगारो
नि नाना सुमनांसीं ॥ येतां सरोवराच्यापासीं ॥ प्रतिरूपासीं देखिलें ॥ ३५ ॥ वांकुल्या दावितां तयासीं ॥ मारूं धांवतां आवे
शीं ॥ तोही येतां मारावयासीं ॥ धांवे आवेशीं पैं स्वयें ॥ ३६ ॥ ह्मणे हा मुख्य माझा वैरी ॥ राहिलासे जळा भीतरीं ॥ हाक
फोडितां मजवरी ॥ याचो बोहरी मी करीन ॥ ३७ ॥ क्रोधाचिया क्रोधदृष्टीं ॥ आंवळोनियां वज्रमुष्टी ॥ पुच्छा वळोनियां वेंठी॥
उठाउँठीं उडी घाली ॥ ३८ ॥ सरोवरीं उडी घालितां ॥ वैरी नाढळेचि हाता ॥ सवेग रागें बाहेर येतां ॥ निजपुरुषार्था मूकला
॥ ३९ ॥ लोपला पुरुषत्वाचा भावो ॥ कुचादि योनी स्त्रीअवयवो ॥ स्त्रीकटाक्ष हावभावो ॥ गेलें पूर्व पुरुषत्व ॥ ४० ॥ अतिसुं
दर कमनीय कांता ॥ सकामें भुलला सविता ॥ इंद्र भुलला देखतां ॥ स्त्रीकामता संभोग ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ युगपत्सातदा
दृष्टादेवाभ्यांसुरसुंदरी ॥ कंदर्पवशगौतौतुदृष्ट्वातांसंबभूवतुः ॥ १४ ॥ अमोघरेतःशक्रस्यसुरेशस्यमहात्मनः ॥ वालेषुपतितंतेन

१ फिरे. २ पार्वती शापाचें सरोवर. ३ पुष्पांनीं. ४ प्रतिबिंब. ५ चेष्टा. ६ संहार. ७ तत्काळ. ८ स्वरेनें. ९ स्तनादि. १० अभिलाषानिय. ११ सूर्य.

वालीनाम्नाबभूवसः ॥ १५ ॥ भास्करेणापितस्यांवैकंदर्पवशवर्तिना ॥ बीजंनिषिक्तंग्रीवायांविधानमनुवर्तिना ॥ १६ ॥ ग्रीवा यांपतितेबीजेसुग्रीवःसमजायत ॥ एवमुत्पाद्यतौवीरौवानरेंद्रौमहाबलौ ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ वानर ऋक्षराजासि जाण ॥ अंगीं स्त्रीत्व बाणलें संपूर्ण ॥ तरीं स्त्रीत्वाची आठवण ॥ सर्वथा आपण स्मरेना ॥ ४२ ॥ त्यासि देखोनि अतिसुंदर ॥ शक्र सूर्य दोन्ही देवेंद्र ॥ धांविंनले कामातुर ॥ पळे भयंकर ऋक्षराजु ॥ ४३ ॥ भयें सांगावया ब्रह्मयाजवळीं ॥ वानरी सवेग पळे भूतळीं ॥ शक्र सूर्य कामसमेळीं ॥ अंतराळीं धाविंनले ॥ ४४ ॥ नव्हतां तिच्या संभोगासीं ॥ स्त्रीकामाच्या अतिआवेशीं ॥ वीर्यस्खलन जालें दोघांसीं ॥ समकाळेंसी समवेत ॥ ४५ ॥ संस्कृतभाषेमाजि विख्यात ॥ केशा नांव वाळ ह्मणत ॥ इंद्रवीर्य पडिलें तेथ ॥ वालाग्रांत अमोघ ॥ ४६ ॥ वानरमस्तकीं महाबळी ॥ जन्म पावलासे वालसमेळीं ॥ लागीं नांव ठेविलें वाळी ॥ आतुर्बळी वानर ॥ ४७ ॥ काय पडिलें मस्तकावरी ॥ वरतें पाहे जंव वानरी ॥ सूर्य वीर्य कंठावरी ॥ ग्रीवांतरीं पडों सरलें ॥ ४८ ॥ ग्रीवेमाजी जन्म संभव ॥ यालागीं नांवें तो सुग्रीव ॥ दोहीं बंधूंचें जन्मलाघव ॥ अतिअपूर्व परिसिलें ॥ ४९ ॥ ऋक्षराज स्त्रीवेषेसीं ॥ सपुत्र आला ब्रह्मयापासीं ॥ देखोनि त्याचिया रूपासीं ॥ ब्रह्मा मानसीं विस्मित ॥ ५० ॥ ब्रह्मा ह्मणे अतिसुंदर ॥ दुष्ठ कामी देव दुर्धर ॥ नह्मणती पात्रापात्र ॥ करिती व्यभिचार वेश्येसीं ॥ ५१ ॥ ईशि देखोनि सुंदर ॥ अमोघवीर्याचा व्यभिचार ॥ जो तो रमेल सुरवर ॥ होईल जौंजारें पोरांचा ॥ ५२ ॥ मजपासोनि जन्म यासीं ॥ स्त्रीत्व पावला मूर्खत्वेसीं ॥ शापमुक्त करावयासीं ॥ कैलासासीं निघाला ॥ ५३ ॥ ब्रह्मा विनवी पार्वतीसीं ॥ शाप मुक्त करीं ऋक्षरायासीं ॥ येरीं पुसोनि सदाशिवासीं ॥ केलें वानरासीं निर्मुक्त ॥ ५४ ॥ सांडोनि भ्रम भुजंगभारुं ॥ जेंवि सर्परूपें होय दोरु ॥ तेंवि सांडोनि स्त्रीआकारु ॥ जाला वानरु ऋक्षराज ॥ ५५ ॥ स्वप्नीं ब्राह्मण होतां अंत्यजें ॥ जागा होतां ह्मणे मी द्विज ॥ तेंवि सांडूनि स्त्रीत्वपुंज ॥ जाला ऋक्षराज वानर ॥ ५६ ॥ अगाध संतांची संगती ॥ सांगे वानरा शापमुक्ती ॥ सुखी झाला प्रजापती ॥ सुखात्मस्थिति ऋक्षराजा ॥ ५७ ॥ आतुर्बळी वा

१ इंद्र. २ आकाशीं. ३ युगपत्, एकदम. ४ केशाग्रीं. ५ फुकटनजाणारें, सफल. ६ केसांत. ७ मानेमध्यें. ८ चमत्कार. ९ जंजाळ, त्रास. १० सर्पारोप. ११ माग.

नरमूर्ती ॥ देखोनियां पुत्रसंतती ॥ शक्र सूर्य सुखानुवृत्ती ॥ संतुष्टती निजपुत्रां ॥ ५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ दत्वातुकांचनींमालांवा नरेंद्रस्यवालिनः ॥ अक्षयागुणसंपूर्णांशक्रस्तुत्रिदिवंगतः ॥ १८ ॥ सूर्योपिस्वसुतस्यास्यनिरूप्यपवनात्मजं ॥ कृत्वेपुण्यवसा येषुजगामसवितांबरं ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ देखोनि वाळीच्या निजबळा ॥ इंद्रासि पुत्र सुखाचा सोहळा ॥ कंठीं निज कनकाची माळा ॥ घातली गळां वाळीयाचिया ॥ ५९ ॥ हे माळा कंठी असतां ॥ कदा नतुटे युद्ध करितां ॥ श्रम नव्हे वर्षें शत झुंजतां ॥ निराहारी निरुदकीं ॥ ६० ॥ *दुंदुभीपाठीं लागतां बळी ॥ निराहारी निरुदकीं युद्धकाळीं ॥ कांहीं श्रमी नव्हेचि वाळी ॥ तैं हे त्याजवळी माळा होती ॥ ६१ ॥ हे माळा असतां कंठेसीं ॥ युद्ध करितां बळियासीं ॥ कदा अपजयो नव्हे त्यासीं ॥* वरद माळेसीं सदा विजई ॥ ६२ ॥ *वाळी सुग्रीव समानबळी ॥ माळा बळें अधिक वाळी ॥ युद्ध करितां रणकल्लोळीं ॥ सुग्रीवासीं तळीं सदा आणी* ॥ ६३ ॥ स्वयें युद्ध करितां देख ॥ माळा शत्रूसीं अतिअतर्क्य ॥ जो जो युद्धा ये सन्मुख ॥ तो तो विमुख होय वरदमाळे ॥ ६४ ॥ कैंची माळा इंद्रासीं ॥ वधूं जातां वृत्रासुरासीं ॥ कश्यपें दिधली सामर्थ्येसीं ॥ निजविजयार्थासीं सुरेंद्रा ॥ ६५ ॥ कश्यप सामर्थ्याची माळा ॥ इंद्रें घातली वाळीच्या गळां ॥ तेणें त्यासि प्रताप आगळा ॥ कळिकाळा नावरे ॥ ६६ ॥ इंद्रें देवोनि माळेसीं ॥ सामर्थ्य दिधलें वाळीसीं ॥ तैसेंचि सूर्यें सुग्रीवासीं ॥ हनुमंतासीं निरविलें ॥ ६७ ॥ हनुमंताच्या सामर्थ्यासीं ॥ प्रचीत आहे सूर्यासीं ॥ बाळपणीं आला गिळावयासीं ॥ स्वयें राहूसीं पळऊनी ॥ ६८ ॥ ऐसें जाणूनि हनुमंतासीं ॥ सूर्यें निरविलें सुग्रीवासीं ॥ तुझेनि कीर्ति होईल यासीं ॥ श्रीरामासीं सख्यत्व ॥ ६९ ॥ हनुमंत होईल श्रीरामभक्त ॥ सुग्रीव त्याचेनि सनाथ ॥ ऐसा जाणोनि भविष्यार्थ ॥ सुग्रीवा निरवी हनुमंत ॥ ७० ॥ निजमाळा देवोनि वाळीसीं ॥ इंद्र गेला निजधामासीं ॥ सुग्रीवा निरवोनि हनुमंतासीं ॥ सूर्य गगनासिं पैं गेला ॥ ७१ ॥ शक्र सूर्य गेले दोन्ही ॥ ऋक्षराज पुत्र घेवोनी ॥ स्वयें ब्रह्मयानें आश्वासोनी ॥ राजधानी त्यां देत ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वार्क्षराजंस्वपुत्रंब्रह्मालोपितामहः ॥ सांत्वयित्वाततःपश्चाद्देवदूतंसमादिशत् ॥ २० ॥

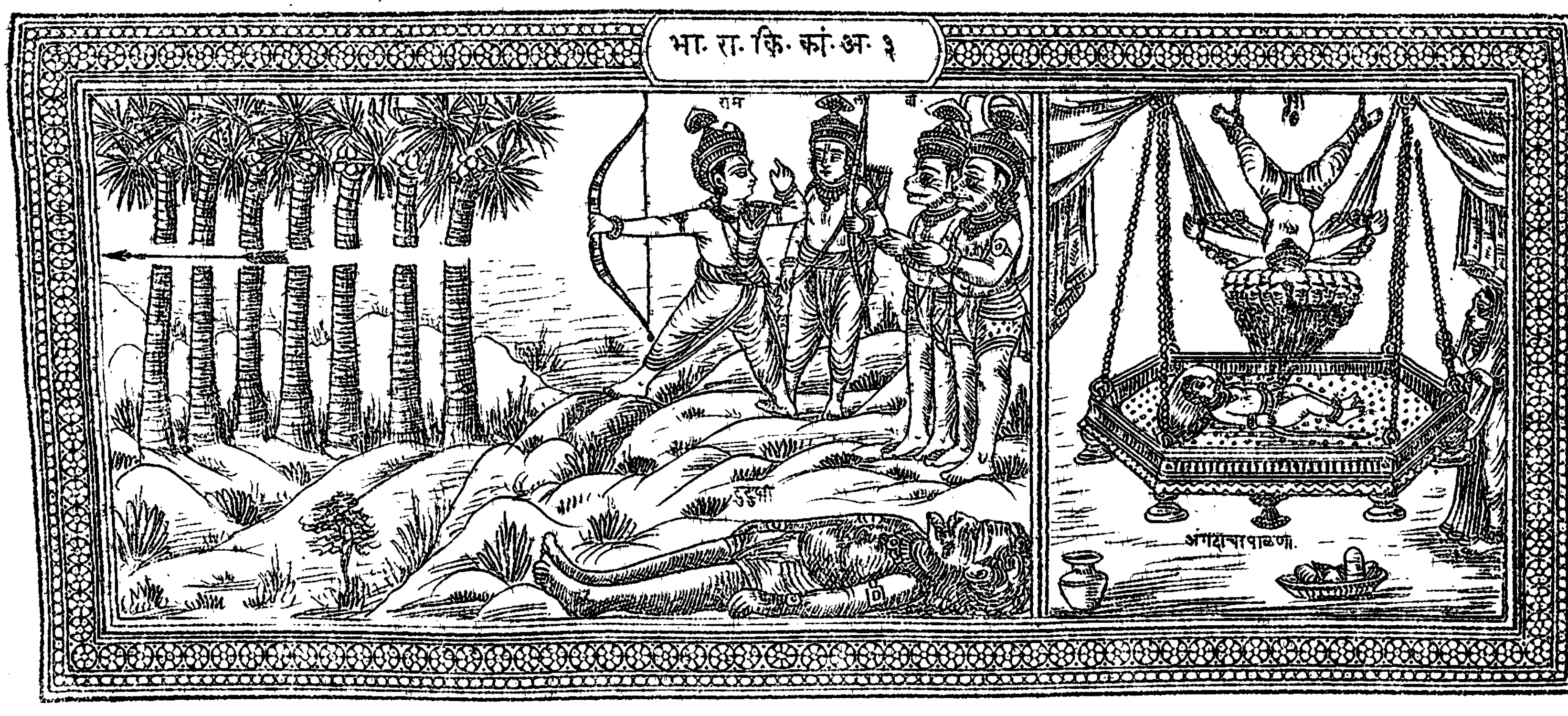
१ श्रेष्ट, अतुल्य. २ स्वाधीन केलें, रक्षण करण्यास सांगितलें. ३ अनुभव ४ स्वगृहीं. ५ अभय देऊन, सम्मत करून.

गच्छमद्वचनाद्रूतकिष्किंधांनामवैशुभां ॥ विश्वकर्मकृतांदिव्यामतियोग्यांचशोभनां ॥ २१ ॥ अभिषिंचयराजानमारोप्यमहदास
ने ॥ दृष्टमात्राश्चतेसर्वेवानराणांचमूपतिः ॥ २२ ॥ ऋक्षराजस्यसाह्यार्थंभविष्यंतिवशानुगः ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ ऋक्षराजा
सिं माता पिता ॥ स्वयें स्वयंभू विधाता ॥ गेलें पुरुषत्व आणूनि हाता ॥ आश्वासिता होय ब्रह्मा ॥७३॥ विश्वकर्मा पाचारुनी ॥
किष्किंधा करवी राजधानी ॥ नानावृक्ष फळें शोभनी ॥ अनेक प्रकारें गृहरचना ॥ ७४ ॥ दुर्गम दुर्ग रचियले वेगीं ॥ दैत्य दा
नवां नलभे लागीं ॥ अतर्क्य तेथिची रचना निगीं ॥ पुत्रप्रयोगी करविलें ॥ ७५ ॥ मरीचादि ब्रह्मदूत ॥ सर्वे देवोनि समस्त ॥
ऋक्षराजाच्या अभिषेकार्थ ॥ किष्किंधेतें पैं आले ॥ ७६ ॥ ब्रह्मयाची आज्ञा अतिसमर्थ ॥ देशोदेशींचे वानर तेथ ॥ सेनापती
आले समस्त ॥ अभिषेकार्थ ऋक्षराजा ॥ ७७ ॥ मुगुट कुंडलें मेखळा ॥ बाहु अंगदें रत्नमाळा ॥वानरा बाणली राजकळा॥
सपुत्र सोहळा राज्याचा ॥ ७८ ॥ किष्किंधा मुख्य राजधानी ॥ तेथें श्रेष्ठ वरासनीं ॥ ऋक्षराज अभिषिंचोनी ॥ वानरसैन्यीं मु
ख्य राजा ॥७९॥ अभिषिंचितां ऋषीश्वर ॥ वानर करिती जयजयकार ॥ सुमनीं वर्षती सुरवर ॥ ब्रह्मा सार्चार तुष्टला ॥ ८० ॥
ऋक्षराज राजा बळी ॥ युवराज्यीं सिंचिला वाळी ॥ सेनापति महाबळी ॥ केला ते काळीं सुग्रीव ॥ ८१ ॥ ऋक्षराज ब्रह्मसुत ॥
दोघां पुत्रां समवेत ॥ किष्किंधा राज्य जालें प्राप्त ॥ भाग्य समर्थ श्रेष्ठेनी ॥ ८२ ॥ जे कां अकिंचनें वानर ॥ वाळी सुग्रीवांचे आ
ज्ञाधर ॥ त्यांसिं वंदिती सुरवर ॥ पितृभाग्यें थोर सभाग्य ॥ ८३ ॥ त्रैलोक्यींचे वानर ॥ वाळी सुग्रीवांचे आज्ञाधर ॥ पिता
ऋक्षराज सादर ॥ सेना संभारें असंख्य ॥ ८४ ॥ तो ऋक्षराज राजा जाण ॥ काळगती पावला मरण ॥ दोहीं पुत्रीं करोनि दह
न ॥ उत्तर विधान तिहीं केलें ॥ ८५ ॥ मिळोनि समस्तीं प्रधानीं ॥ वाळी बसविला राज्यासनीं ॥ कनिष्ठ सुग्रीवा लागोनी ॥
दिधलें संपूर्ण युवराज्य ॥ ८६॥ वाळीनें पाहोनि बळ आणि नीति ॥ धर्मयोद्धा अनिवर्ती ॥ नीळ केला सेनापती ॥ गंभीरस्थि
ती दळभारीं ॥ ८७ ॥ वाळी सुग्रीवाचा निजपिता ॥ ऋक्षराज नव्हे श्रीरघुनाथा ॥ त्या दोघांची ते माता ॥ यांचा पिता भिन्न

१ ब्रह्मदेव. २ सौंदर्य संपन्न. ३ किल्ले. ४ शोध. ५ व्यवस्था. ६ कमरपट्टा. ७ पुष्पीं. ८ संपूर्ण. ९ दरीद्री. १० समुदाय. ११ अनिवार. १२ सैन्यांत.

भिन्न ॥८८॥ एक शक्रसुत एक सूर्यसुत ॥ जगीं विख्यात हे मात ॥ त्या दोहींचा निजवृत्तांत॥ समूळ साद्यंत सांगितला ॥८९॥
ऐसें सांगोनियां मूळकथन ॥ हनुमंत घाली लोटांगण ॥ सुग्रीवासिं सख्य संपूर्ण ॥ करी आपण श्रीराम ॥ ९० ॥ केवळ वनींचे
वनचर ॥ हे तंव सत्य पालेखाईर ॥ ब्रह्मकुळींचे कुळेश्वर ॥ वीर दुर्धर रणयोद्धे ॥ ९१ ॥ समूळ मूळींची जुनाट कथा ॥ ऐकोनि
सुख जालें श्रीरघुनाथा ॥ मग आलिंगिलें हनुमंता ॥ उल्हासता स्वानंदें ॥ ९२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ वाळी सुग्रीव ज
न्म कथन ॥ समूळ जालें निरोपण ॥ रम्य रामायण अतिगोड ॥ ९३ ॥ हें किष्किंधाकांड निरोपण ॥ अमृता आणी फिकेपण ॥
ऐसें गोड हें रामायण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ ९४ ॥ श्रोता मिळे जरी प्रेमळ ॥ तरी वक्तियासि आनंद कल्लोळें ॥ तैसें तृ
षिता सीतळ जळ ॥ तृषावेळीं मिळालें ॥ ९५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांवाळीसुग्रीवजन्मक
थनोनामद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २३ ॥ ॥ संख्या ॥ ॥११८॥ ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥

१ उल्हास.

भा. रा. कि. कां. अ. १
राम
अंगदाचा पाळणा.

॥ श्रीराधाकृष्णायनमः ॥ ॥ वाळी सुग्रीव जन्मकथा ॥ ऐकोनि सुख जालें रघुनाथा ॥ संतोषोनि हनुमंता ॥ होय बोलता श्रीराम ॥ १ ॥ सख्य करावें सुग्रीवासीं ॥ हें मुख्य कर्तव्य आह्मासीं ॥ तुंही सख्यार्थ आलासी ॥ अतिशयेसीं सुख जालें ॥ २ ॥ कबंधें सांगितलें मजपासीं ॥ हृतदारदुःख सुग्रीवासीं ॥ सुखी करावें तयासीं ॥ ऋष्यमूकासीं मी आलों ॥ ३ ॥ जो मज होय अनन्य शरण ॥ त्याचें दुःख निर्दाळोनें ॥ सुखी करावें संपूर्ण ॥ ब्रीद जाण हें माझें ॥ ४ ॥ दुःख निरसोनि सुख द्यावयासीं ॥ मी आलों वनवासासीं ॥ वेगीं बोलावीं सुग्रीवासीं ॥ सुखी त्यासीं मी करीन ॥ ५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हनुमंत जाला सुखसंपन्न ॥ वंदोनि श्रीरामाचे चरण ॥ केलें उड्डाण उल्हासें ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ऋष्यमूकात्सहनुमान्गत्वामलयपर्वतं ॥ आचचक्षेतदावीरःसुग्रीवायमहात्मने ॥ १ ॥ अयंरामोमहाप्राज्ञःसंप्राप्तोदृढविक्रमः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रासख्यार्थंत्वामुपागतः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंतें करोनि उड्डाण ॥ सुग्रीवापासीं आला आपण ॥ ह्मणे तूं भाग्यें सभाग्य पूर्ण ॥ श्रीरघुनंदन तुष्टला ॥ ७ ॥ राम लक्ष्मण महावीर ॥ निःशंक निधडे धनुर्धर ॥ तुजसीं करावया मित्राचार ॥ आले साचार ऋष्यमूका ॥ ८ ॥ कोठील कोणाचे हे कोण ॥ येथें यावया काय कारण ॥ समूळ शोधिलें म्यां जाण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ९ ॥ श्रीराम दाशरथी महावीर ॥ बंधु लक्ष्मण धनुर्धर ॥ श्रीरामकांता सीता सुंदर ॥ वनीं विहार पित्राज्ञा ॥ १० ॥ पित्याचे मानोनि आज्ञेसीं ॥ दंडकारण्य वनवासीं ॥ तेंही रहावें चौदा वर्षीं ॥ फळमूळासीं सेवोनी ॥ ११ ॥ शून्याश्रमीं पंचवटीं ॥ रावणें हरिली सीता गोरटी ॥ तिची शुद्धि करावयासाठीं ॥ आले जगजेठी ऋष्यमूका ॥ १२ ॥ श्रीरामें उद्धरिलें कबंधासीं ॥ शाप विमुक्त केलें त्यासीं ॥ तेणें सांगितलें श्रीरामापासीं ॥ सुग्रीवासीं सुखी करीं ॥ १३ ॥ सीताहरण दुःख श्रीरामासीं ॥ दारा हरण दुःख सुग्रीवासीं ॥ समानदुःख तुह्मां दोघांसीं ॥ येरयेरांसीं सुखी करा ॥ १४ ॥ निःशेष वधूनि वाळीसीं ॥ सदारराज्य सुग्रीवासीं ॥ देवोनि सुखी करावयासीं ॥ किष्किंधेसीं राम आला ॥ १५ ॥ सांडोनि सीता शुद्ध्यर्थ ॥ साधावया कार्यार्थ ॥ कृपेनें आला श्रीरघुनाथ ॥ सभाग्यवंत

१ स्त्रीहरण दुःख. २ नष्ट करून. ३ प्रसन्न झाला. ४ सत्य. ५ विचरण. ६ शोध. ७ पत्नी.

सुग्रीवा ॥ १६ ॥ श्रीराम प्रेम वत्सळू ॥ श्रीराम निरपेक्ष स्नेहाळू ॥ श्रीराम भक्तकाज कृपाळू ॥ दीनदयाळू श्रीराम ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ श्रुत्वाहनूमतोवाक्यंसुग्रीवोहृष्टमानसः ॥ दर्शनीयतमोभूत्वाप्रीत्योवाचचराघवं ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि हनुमंताची गोष्टी ॥ सुग्रीवासीं आनंद कोटी ॥ हनुमंताची पाठी थापटी ॥ प्रेमें संतुष्टी आलिंगी ॥ १८ ॥ मेघगर्जनें मयूर नाचे ॥ तैसा सुग्रीव हर्षे साचे ॥ सभाग्यपण हनुमंताचें ॥ कोणा वाचे मी वाणूं ॥ १९ ॥ माझा साधितां निजस्वार्थ ॥ जाला श्रीरामाचा आप्त ॥ श्रीरामभाग्यें हा समर्थ ॥ कृतकृतार्थ मी झालों ॥ २० ॥ सुमनमाळा सुकलियावरी ॥ स्वयें सांडिजे जेंवि दुरीं ॥ श्रीरामभय होतें भारीं ॥ माळेच्या परी त्यागिलें ॥ २१ ॥ घ्यावया श्रीरामाची भेटी ॥ सुग्रीव निर्भय जाला पोटीं ॥ श्रीराम लक्षोनियां दृष्टीं ॥ उठाउठीं आले दोघे ॥ २२ ॥ धरोनि हनुमंताचा हातु ॥ जेथें होता श्रीरघुनाथु ॥ सुग्रीव तेथें आला त्वरितु ॥ शरणागतु मी तुझा ॥ २३ ॥ तूं सत्य प्रतिज्ञ रघुवीर ॥ माझा करावा अंगीकार ॥ मी तुझा निजकिंकर ॥ शरण साचार श्रीरामा ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंतद्वचनंश्रुत्वासुग्रीवस्यसुभाषितं ॥ संप्रहृष्टमनाहस्तंपीडयामासपाणिना ॥ ४ ॥ ततो रामस्यसुग्रीवंपाणिंजग्राहपाणिना ॥ हृष्टःसौहृदमालंब्यपर्यष्वजतपीडितं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें सुग्रीव संभाषित ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनाथ ॥ होवोनियां आनंदभरित ॥ जाला उदित खेंवेंसीं ॥ २५ ॥ सुग्रीव घाली लोटांगण ॥ श्रीरामें उचलिला हातीं धरून ॥ वानरें करोनि हस्तग्रहण ॥ दिधलें आलिंगन हृदयेंसीं ॥ २६ ॥ श्रीराम हृदया हृदय लागलें ॥ तंव हृदयस्थ एक जालें ॥ सहज सुहृदत्व घडलें ॥ आलिंगिलें एकमेकां ॥ २७ ॥ श्रीरामहृदयस्थ चिद्घन ॥ त्यासिं देतां आलिंगन ॥ सुग्रीव हृदया समाधान ॥ वाळी भय भान निमालें ॥ २८ ॥ नरा वानरा पडली मिठी ॥ आधिव्याधि शमली पोटीं ॥ सांगणें पुसणें सरल्या गोष्टी ॥ आनंद कोटी सुग्रीवा ॥ २९ ॥ सख्य जालें अलोलिक ॥ अग्नि सूर्यप्रभा साक्ष ॥ कांहीं करणें नलगे देख ॥ दोन्हींचें एक हृदय जालें ॥ ३० ॥ दोहींचें हृदय जालें एक ॥ तेंचि निजसख्याचें सख्य ॥ आण प्रमाण देतां भाक ॥ तो लौकिक ॥ १ ॥

१ कार्य. २ अपार. ३ आनंदें. ४ वचन सत्य करणारा. ५ दास. ६ भाषण. ७ आलिंगनास. ८ प्रेमैक्य. ९ नष्ट झालें.

अतिअल्प ॥ ३१ ॥ श्रीराम सख्यापुढें जाण ॥ बहिर्भूत आण प्रमाण ॥ भाक येथें केवळ तृण ॥ सखा संपूर्ण श्रीराम ॥ ३२ ॥ श्रीराम सख्यत्वाची थोरी ॥ अति अगाध चराचरीं ॥ तें सख्य पावोनि वानरीं ॥ जयजयकारीं गर्जती ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सुग्रीवोराघवश्चैववयस्यत्वमुपागतौ ॥ प्रहृष्टमनसौप्रीतौतावुभौहरिराघवौ ॥ ६ ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौनतृप्तिमुपजग्मतुः ॥ त्वंवयस्योसिहृद्योमेएकंदुःखंसुखंचनौ ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम स्वयें सुरनरपती ॥ सुग्रीव स्वयें वानरपती ॥ दोघां सख्यत्वाची स्थिती ॥ अनन्यप्रीति आल्हाद ॥ ३४ ॥ जैसी प्रीति सुवास सुमना ॥ तैसी प्रीति सुग्रीव रघुनंदना ॥ जैसी प्रीति जीवा मना ॥ अन्योन्य जाणा अतिप्रीती ॥ ३५ ॥ सुग्रीवें पाहतां श्रीरामचंद्रा ॥ श्रीरामें पाहतां वानरेंद्रा ॥ प्रीती पाहतां येरयेरां ॥ दोहींच्या नेत्रां नव्हे तृप्ती ॥ ३६ ॥ जैसी प्रीति चकोर चंद्रा ॥ तैसी प्रीती सुग्रीव रामचंद्रा ॥ जैसी प्रीती जळा जळचरां ॥ तैसी वानरां श्रीरामीं ॥ ३७ ॥ ऐसी श्रीरामा वानरीं प्रीती ॥ श्रीरामीं वानरां अनन्य भक्ती ॥ ऐशिया प्रेमप्रीती ॥ पाहतां नेत्रीं नव्हे तृप्ती ॥ ३८ ॥ श्रीराम सुग्रीव मारुती ॥ तीघां जाली अनन्य प्रीती ॥ मग बैसोनि सुखसंमती ॥ अनुवादती निजगुज ॥ ३९ ॥ सुग्रीव ह्मणे श्रीरघुपती ॥ तुह्मी आलेति जे अर्थी ॥ ते म्यां देखिली सीता सती ॥ गगनगती पैं नेतां ॥ ४० ॥ ॥ श्लोक ॥ ह्रीयमाणामयादृष्टारक्षसाक्रूरकर्मणा ॥ क्रोशंतीरामरामेतिलक्ष्मणेतिचविस्वरं ॥ ८ ॥ आत्मनापंचमंमांहिदृष्ट्वाशैलतलेस्थितं ॥ उत्तरीयंतदात्यक्तंशुभान्याभरणानिच ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचे खांदेवरी ॥ वेगें नेतां गगनांतरीं ॥ आह्मीं देखिली वानरीं ॥ श्रीराम गजरीं आक्रंदे ॥ ४१ ॥ श्रीरामराया धांव धांव ॥ राघवा तूं सवेग पाव ॥ घेवोनि लक्ष्मणाचें नांव ॥ दीर्घस्वरें आक्रंदे ॥ ४२ ॥ रामनाम सीता रवँ ॥ वानरीं ऐकिला पैं सर्व ॥ आणिक जालें लाघव ॥ तें अतिअपूर्व ऐकें स्वामी ॥ ४३ ॥ येचि पर्वत शिखरीं ॥ आह्मी असतां पंचवानरीं ॥ उत्तरीयवास सीतासुंदरी ॥ साळंकारीं त्यागिलें ॥ ४४ ॥ लक्षोनियां हनुमंता ॥ वस्त्र अळंकार सांडी सीता ॥ तें आलें हनुमंताच्या हाता ॥ सभाग्यता भाग्याची ॥ ४५ ॥ श्रीरामनामाचें उत्तरी

१ बाहेरील. २ अन्य. ३ बोलती. ४ आकाशमार्गीं. ५ रडे. ६ तात्काळ. ७ ध्वनि. ८ चमत्कार. ९ शेला.

वस्त्र ॥ रामनामांकित अळंकार ॥ आह्मा दाखविले समग्र ॥ राखे निरंतर मारुती ॥ ४६ ॥ रामनामीं ज्यां विश्वास ॥ असे भाग्य सभाग्य ज्यांस ॥ तेचि पावती श्रीराम वासें ॥ भाग्यें बहुवस हनुमंत ॥ ४७॥ राम नाम दीर्घस्वर ॥ सीता आक्रंदे सुंदर ॥ आह्मी ऐकतां समग्र ॥ हनुमान वीर खवळला ॥४८॥ हनुमंताचें निजउड्डाण॥ गेलें ग्रहचक्र टाकोन ॥ तळीं तेणें धाकें रावण ॥ गेला लंघोनि सागरू ॥ ४९ ॥ गेला निघोनि लंकानाथु ॥ हनुमंत क्रोध करी शांतु ॥ ऐसा ऐकोनि वृत्तांतु ॥ अतिविस्मितु श्रीराम ॥ ५० ॥ रागें आपटोनि पुसाटी ॥ वाटारोनि आरक्त दृष्टी ॥ वळोनियां वज्रमुष्टी॥ उठाउठीं उडाला ॥ ५१ ॥ मारोनि राक्षस दुर्धर ॥ करोनि दीनाचा उद्धार ॥ सोडवावया सीता सुंदर ॥ हनुमान् सत्वर उसळला ॥५२॥ ऐकोनि वानरांच्या गोष्टी॥ विस्मयो सुमित्राच्या पोटी ॥ सीता अळंकार पहावया दृष्टी ॥ उठाउठीं आणविले ॥ ५३ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्तरीयंगृहीत्वातुसतान्याभरणानिच ॥ इदंपश्येतिरामायदर्शयामासवानरः ॥ १० ॥ ततोगृहीत्वावासस्तुशुभान्याभरणानिच ॥ ह्यप्रियेतिरुदन्धैर्यमुत्सृज्यन्यपतद्भुवि ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ सीता अळंकार वस्त्रासीं ॥ हनुमंतें दाखविलें श्रीरामासीं ॥ तेणें धरोनि हृदयासीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥५४॥ सीते मजसीं कां रुसलीसी ॥ पूर्व प्रीति कां विसरलीसी ॥ रागें मजसीं कां न बोलसी ॥ कोठें गेलीस प्रिय कांते ॥५५॥ सीतेचे देखोनि अळंकार ॥ श्रीराम करी विलाप थोर ॥ मूर्छित पडे सत्वर ॥ विसंषय अतिविव्हळ ॥५६॥ श्रीरामाची देखोनि व्यथा ॥ सुग्रीवासीं परमावस्था ॥ सावध करोनि श्रीरघुनाथा ॥ होय बोलता पुरुषार्था ॥५७॥ तुज मज सख्य जालें असतां ॥ तुझी निवारवेना व्यथा ॥ तरी लागली लाज मित्रार्था ॥ आणीन सीता शोधोनी ॥ ५८ ॥ कळिकाळाची मर्दितीमान ॥ तैसे माझे चौघे प्रधान ॥ अमिमित वानरांचें सैन्य ॥ सीता शोधोनि आणीन ॥ ५९ ॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळीं ॥ नेली असतां जनकबाळी ॥ घेवोनियां जगधांडोळी ॥ सीता वेल्हाळी आणीन ॥६०॥ श्रीरामा वाहतों तुझी आण ॥ सीता आणीन मी शुद्धि ॥ २ ॥
करोन ॥ पुढतीं शिवतों तुझे चरण ॥ परम प्रमाण हें माझें ॥६१॥ रूदन करूं नको श्रीरामा ॥ ऐक माझी प्रमाण सीमा ॥ अधमजा

१ नख (ऐक्यस्थिति.) २ रुदन. ३ भ्रमयुक्त. ४ मोडती. ५ असंख्य. ६ जगांत धुंडणें, शोध. ७ सुंदरी.

ण मज प्लवंगमा॥श्रीरामा सीता जरीं नाणी ॥६२॥ सीता शुद्धि सांडोनि श्रीरामा॥जरीं मी गुंतेन आणिके कामा॥तरी मी वानर अधमजन्मा॥श्रीरामा सीता जरीं नाणी॥६३॥सांडोनि सीता शुद्धीच्या क्रमा॥जरीं मी लागेन आणिके कामा ॥तरीं धिक्कार माझिया जन्मा॥श्रीरामा सीता जरीं नाणी ॥६४॥सीता वियोग विभ्रमा ॥ दुःख नकरी श्रीरघुत्तमा ॥निमिष्यें आणीन श्रीरामरमा॥प्रताप गरिमा पाहें माझा ॥ ६५ ॥ लाजविला पितामह ब्रह्मा ॥ लाजविली पूर्वजमाहिमा ॥ लाजविलें क्षात्रधर्मा ॥ श्रीरामा सीता जरीं नाणी ॥ ६६ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ हास्य करी श्रीरघुनंदन ॥ तुज राज्य दारा दिधल्या वीण ॥ सीता स्मरण मज नाहीं ॥ ६७ ॥ मित्रकार्यापुढें जाण ॥ सीताशुद्धि मज तृणासमान ॥ वाहतों दशरथाची आण ॥ सत्यजाण सुग्रीवा ॥ ६८ ॥ जें तूं बोलिलासि निर्वाणें ॥ तें मज मानलें प्रमाण ॥ तुझें कार्य नव्हतां पूर्ण ॥ सीता आगमन मज निंद्य ॥ ६९ ॥ वैश्वदेव बळिविधान ॥ नकरितां भोजन निंद्य जाण ॥ तेंवि तुझें कार्य नव्हतां पूर्ण ॥ सीता आगमन मज निंद्य ॥ ७० ॥ नकरितां औपासैन ॥ स्वदारागमन वेश्येसमान ॥ तेंवि तुझें कार्य नव्हतां पूर्ण ॥ सीता आगमन मज निंद्य ॥ ७१ ॥ अतीत दवडोनियां जाण ॥ जेंवि निंद्य भोजन ॥ तेंवि तुझें कार्य नव्हतां पूर्ण ॥ सीता आगमन मज निंद्य ॥ ७२ ॥ नकरितां संध्या स्नान ॥ यज्ञादि कर्मे निंद्य जाण ॥ तेंवि तुझें कार्य नव्हतां पूर्ण ॥ सीता आगमन मज निंद्य ॥ ७३ ॥ जरी तुवां येथें आणिली सीता ॥ तुझें कृतकार्य नव्हतां ॥ तीसि नपाहें सर्वथां ॥ मज आण दशरथाची ॥ ७४ ॥ सीतेचें आधीं कोठें गमन ॥ शुद्धि केल्या मग आगमन ॥ वाळी वधालागी जाण ॥ हें व्यवधान तंव नाहीं ॥ ७५ ॥ आधीं साधीन मित्रकार्यार्था ॥ मग शोधोनि आणीन सीता ॥ धनुष्य बाण घेवोनि हाता ॥ वाळिवधार्था निघाला ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यैवतंहनिष्यामितवभार्यापहारिणं ॥ इमेहिमेमहाभागपत्रिणस्तिग्मतेजसः ॥ १२ ॥ वालिसंज्ञममित्रंतेभ्रातरंकृतकिल्बिषं ॥ शरैर्विनिहितंपश्यविकीर्णमिवपर्वतं ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवा ऐक सावधान ॥ जेणें केलें तुझें दाराहरण ॥ त्या वाळीचा घेईन प्राण ॥

१ वानरा. २ दुष्ट कुळोत्पन्न. ३ मोह. ४ श्रेष्ठत्व. ५ स्त्री. ६ निश्चयात्मक भाषण. ७ उपासनेसंबंधी कार्य.

तीक्ष्ण बाण सोडोनी ॥ ७७॥ माझे बाण अतितिखट ॥ मंत्रोनि मारीन सदट ॥ तेणें वाळीचा छेदोन कंठ ॥ करीन सपाट बाणें एकें ॥ ७८॥ वज्रें हाणीतला पर्वत ॥ जैसा विखुरे पृथ्वीआंत ॥ तैसा वाळी वधीन येथ ॥ रुधिरोक्षत देखसी ॥ ७९ ॥ सुग्रीवें चरणीं ठेविला माथा ॥ क्षोभला देखोनि श्रीरघुनाथा ॥ वाळीचिया अति पुरुषार्था ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ८० ॥ अनुदिनीं तो सूर्यी जाण ॥ अविश्रमे श्रमें विण ॥ सप्तसमुद्रीं करीस्नान ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥ ८१ ॥ वाळी सव्यहस्तें पर्वत ॥ सवेग ठाकी गगना आंत ॥ वामहस्तें स्वयें झेलित ॥ शतानुशत गिरिवर ॥ ८२ ॥ म्हैसासुराचा ज्येष्ठ सुत ॥ दुंदुभी नाम महिषु अति विख्यात ॥ युद्धालागीं परम तप्त ॥ विचरत तिहीं लोकीं ॥ ८३ ॥ दुंदुभी जावोनि पाताळासीं॥ युद्ध मागे वरुणापासीं ॥ तेणें धाडिलें हेमाद्री पासीं ॥ जाय त्यासी युद्धकरीं ॥ ८४ ॥ दुंदुभी येवोनि युद्धार्थ ॥ हेमाद्रीतें पाचारीत ॥ तो ह्मणे मी यदर्थ अशक्त ॥ जाय युद्धार्थ तूं यमापासीं ॥ ८५ ॥ दुंदुभी पाचारी यमासीं ॥ यम विचारी मानसीं ॥ वाळीहस्तें मृत्युयासी ॥ तेणें त्यापासीं धाडिलें ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ दुंदुभेयुद्धदानायनाहंप्रतिबलस्तव ॥ युद्धंसमबलेनैवकर्तव्यंचजयैषिणा ॥ १४ ॥ किष्किंधांगच्छरेतत्रवालीनामाहरीश्वरः ॥ सयुद्धतृष्णामापर्यमदंतेनाशयिष्यति ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ यम ह्मणे दुंदुभीसीं ॥ मज युद्ध नकरवे तुजसीं ॥ तूं युद्ध करीं जाय वाळीसीं ॥ समबळेंसीं बळिष्ठ ॥८७॥ वानर वाळी सबळ बळी॥ योद्धा असे आतुर्बळी ॥ तो सांग ह्मणे भूमंडळीं ॥ रण खंदळी मी करीन ॥ ८८ ॥ वाळी युद्धतृष्णा तृषित ॥ तूं ही युद्धासि अतिउद्यत ॥ वाळीपासीं जावोनि त्वरित ॥ युद्धपुरुषार्थ करीं त्यासीं ॥ ८९ ॥ तूं ह्मणसी वाळी कोण ॥ किष्किंधेचा राजा जाण ॥ त्यासीं करावें युद्ध दारुण ॥ आंगवेण पाहों तुझी ॥ ९० ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ दुंदुभी सवेग आला जाण ॥ ठाकोनि पावला किष्किंधा भुवन ॥ करी गर्जन युद्धार्थ ॥९१ ॥ येथें कोण सबळ वाळी ॥ तेणें बाहेर निघावें याचि काळीं ॥ युद्धायावें मजजवळी॥ रणरांगोळी मी करीन ॥ ९२ ॥ ऐकोनि दुंदुभी युद्धवांदन ॥ वाळीनें करोनि उड्डाण ॥ सन्मुख आला पैं आपण ॥ रागें गर्जोन

१ आवेशानें; एकामागूनएक २ शिर. ३ रक्तानेंभरलेला. ४ उजव्या हातानें. ५ फिरत. ६ अतिबलिष्ट. ७ क्षुब्धता, कल्लोळ. ८ रणकांक्षा. ९ पुरुषार्थ. १० घोष.

भुभुकारे ॥ ९३ ॥ ऐकतां भुभुकार आरोळी ॥ दुंदुभीची बैसली कानटाळी ॥ ह्मणे वानर हा बळी ॥ केंवि आकळे संग्रामीं॥९४॥ वाळीसिं हाणितां मुष्टिघात ॥ दुंदुभीचा उखळला हात ॥ तेणें धाकें पळे वनांत ॥ अतिगुप्त निजमावा ॥ ९५ ॥ प्रवेशतां निजबिळीं ॥ थापें हाणितला वाळी ॥ अशुद्ध वमूनि भूतळीं ॥ प्राण तत्काळीं सांडिला ॥ ९६ ॥ ॥ श्लोक ॥ कायं कैलाससंकाशमेतदस्तिप्रकाशते ॥ उद्धर्तुंमेकोवालीवाशक्तोहंरघुसत्तम ॥ १६ ॥ सर्वप्राणभृतांलोकेद्वितीयंनोपलक्षये ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ त्या दुंदुभीचें कळेवर ॥ कैलासप्राय महाथोर ॥ श्रीरामा पाहेंपां साचार ॥ अतिदुर्धर सुरनरां ॥ ९७ ॥ तें उचलावया कळेवर ॥ स्वयें शक्त वाळी वीर ॥ दुसरा सुग्रीव वानर ॥ तिसराशूर असेना ॥ ९८ ॥ दुंदुभीदेह उद्धारार्थी ॥ धांडोळितां त्रिजगती॥ तिसरियाची नचले शक्ती ॥ हे उचलिती दोघे बंधू ॥ ९९ ॥ तिजा जो उचली कलेवर ॥ त्याचेनि हस्तें वाळी मरे ॥ भाकिलें मातंग ऋषीश्वरें ॥ निजनिर्धारें श्रीरामा ॥ १०० ॥ ऐसा वाळी बळी विख्यात ॥ आणिक त्याचा पुरुषार्थ ॥ तुज मी सांगेन इत्थंभूत ॥ ऐकनिश्चित श्रीरामा ॥ १ ॥ वाळी करितां अनुष्ठान ॥ त्यासिं धरूं आला रावण ॥ वीस भुजा पसरोन ॥ कवळून धरूं गेला ॥ २ ॥ पसरोनियां वामहस्त ॥ विसांभुजा समवेत ॥ आकळोनि लंकानाथ ॥ काखेआंत चेपिला ॥ ३ ॥ विक्षेप जाला अनुष्ठाना ॥ वाळी सवेग उठिला स्नाना ॥ काखे असोनि दशानना ॥ ततक्षणा निघाला ॥ ४ ॥ रावणू असोनि काखेतळीं ॥ सप्तसागरीं करी आंघोळी ॥ नाकीं तोंडीं क्षार जळीं ॥ तेणें तळमळी रावण ॥ ५ ॥ काखेहूनि निष्टावयासीं ॥ सामर्थ्य नव्हे रावणासीं ॥ कळ लागली दाही शिरसीं ॥ कासाविसी लंकानाथ ॥ ६ ॥ काखे सुर्दला रावण ॥ हें वाळी गेला विसरोन ॥ घरा आला स्नान करून ॥ अतिविंदान तेथें जालें ॥ ७ ॥ आवडी अंगद उचलिला वाळी ॥ तंव रावण पडिला भूतळीं ॥ देखतां वानरीं सकळीं ॥ भूतावळी मिळाली ॥ ८ ॥ दाहा मुगुट मुखें शिरीं ॥ त्यासि धरोनि वानरीं ॥ अंगदाच्या पाळण्यावरी॥ खेळण्यावारी बांधिलें ॥ ९ ॥ अंगदाचें धारोष्ण मूत ॥ रिघे रावणाच्या मुखा आंत ॥ मुखावरी हाणी लात ॥ मुलें चिमटीत स

१ मायेनें. २ रक्त. ३ शरीर. ४ समर्थ. ५ धरून. ६ चलचित्तता. ७ खारट. ८ राहिला, मरणोन्मुख झाला. ९ चमत्कार.

वांगा ॥ ११० ॥ निर्गमु नाहीं रावणासीं ॥ पौलस्ती येवोनी वाळीपासीं ॥ मागोनि घेतलें लंकेशासीं ॥ वानरीं त्यासीं विनोद केला ॥ ११ ॥ एक मसी लाविती मुखासीं ॥ एकी हिरतिलें मुगुटासीं ॥ काळें तोंड मोकळे केसीं ॥ रावण लंकेसीं धाडिला ॥ १२ ॥ ऐशा वाळीचिया पुरुषार्था ॥ विचारोनियां श्रीरघुनाथा ॥ विक्रमें करवेल घाता ॥ तरी त्या कार्यार्था अंगिकारीं ॥१३॥ वाळी सुग्रीव आह्मी समबळी ॥ कश्यप माळा वाळी जवळी ॥ तेणें त्यासि ख्याति आगळी ॥ युद्धकाळीं मज जिंके ॥ १४ ॥ कश्यप माळा वरद देख ॥ युद्धीं जो येईल सन्मुख ॥ तो अवश्य होईल विमुख ॥ आपण विजई निजवरदें ॥ १५ ॥ श्रीराम स्वयें विचारी देख ॥ वाळीस होऊं नये सन्मुख ॥ आपण राहोन विन्मुख ॥ वाळी अवश्य वधावा ॥ १६ ॥ कश्यपाचिया वरदार्था ॥ अवतार नकरवे अन्यथा ॥ वाळीस वधावें विमुखता ॥ मित्रकार्यार्था साधावें ॥ १७ ॥ सुग्रीव बोलिला जें आपण ॥ सप्त ताड विषम जाण ॥ एके बाणें करी छेदन ॥ वाळी निर्दळण त्याचेनी ॥ १८ ॥ वाळी सुग्रीव महावीरा ॥ याहोनि वेगळा जो तिसरा ॥ उचलील दुंदुभीच्या कलेवरा ॥ वाळी वानरा तो वधी ॥ १९ ॥ ऐसें बोलतां सुग्रीवासीं ॥ श्रीरामें अश्वासिलें त्यासीं ॥ दाखवीं दुंदुभी कलेवरासीं ॥ सप्त तालासीं छेदावया ॥ १२० ॥ दुंदुभी कलेवर मज तृण ॥ वामांगुष्ठें उचलीन जाण ॥ सप्ततालांचें छेदन ॥ करीन संपूर्ण बाणें एकें ॥ २१ ॥ ऐसें बोलतांचि जाण ॥ श्रीरामें धनुष्या वाहोनि गुण ॥ ह्मणे मज दावा तीलवेन ॥ सीतीं बाण लावोनी ॥ २२ ॥ करावया वाळीचा घातु ॥ श्रीरामें धनुष्या घातला हातु ॥ सुग्रीव आनंदें नाचतु ॥ कृपा श्रीरघुनाथू तुष्टला ॥ २३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सुग्रीवाशीं सख्य जालें पूर्ण ॥ पुढें वाळीचें निर्दळण ॥ स्वयें श्रीरघुनंदन करील ॥१२४॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवसख्यनिरोपणंनामतृतीयोध्यायः ॥३॥ ॥ओव्या॥ ॥१२४॥ ॥श्लोक॥ ॥१७॥ ॥एवं॥ ॥१४१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ सुटका २ काजळ. ३ पराक्रम. ४ श्रेष्ठ. ५ तत्पर.

॥ श्रीजगदानंदकरायनमः ॥ ॥ निर्दाळोनियां वाळीसीं ॥ सदार राज्य सुग्रीवासीं ॥ द्यावया श्रीराम उल्हासेंसी ॥ मित्रकार्यासीं अवंचक ॥ १ ॥ स्वकार्य सांडोनियां मागें ॥ मित्रकार्यार्थ लागवेगें ॥ श्रीरघुनाथ धांवे अंगें ॥ साह्य सर्वस्वें शरणागता ॥ २ ॥ श्रीराम विचार करी शुद्ध ॥ हे तंव दोघे सखे बंधू ॥ कां पडला द्वेषसंबंधू ॥ दृढ विरोधू पुसों यासीं ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ किंन्निमित्तमहद्वैरंश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ अनंतरंवधिष्यामिसंप्रधार्यबलाबलं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ तुह्मीदोघेबंधूसहोदर ॥ तुह्मां दोघांत कां पडिलें वैर ॥ तेंही अतिशयेंसीं दुर्धर ॥ येरयेरांघातक ॥ ४ ॥ या वैराचें मूळ कारण ॥ समूळ सांगावें संपूर्ण ॥ ऐकोनियां श्रीरामभाषण ॥ सांगे आपण सुग्रीव ॥ ५ ॥ पितापुत्रा सख्य सहोदरा ॥ वैरासि मूळ द्रव्य दारा ॥ सुहृद पेटती वैराकारा ॥ द्रव्य दारा देहलोभें ॥ ६ ॥ द्रव्य दारा या लोभासीं ॥ अहंकार सदा मुसमुसी ॥ तो वैर पाडी सुहृदांसीं ॥ आह्मां दोघांसीं वैर लोभें ॥ ७ ॥ कैसा लोभ वैर कवण ॥ त्याही वैराचें निजलक्षण ॥ समूळ सांगेन कारण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रूयतांरामतेनाहंराज्यात्स्वादवरोपितः ॥ परुषाणिचसंश्राव्यनिर्धूतोस्मिबलीयसा ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ आमच्या वैराची थोरी ॥ श्रीरामा सावध अवधारीं ॥ स्त्रीराज्यलोभाचारीं ॥ वाळीनें बाहेरी घातलें मज ॥ ९ ॥ पिता राज्यीं असतां जाण ॥ वाळीस युवराज्य संपूर्ण ॥ मज दिधलें सैन्याधिपण ॥ समसमान एकात्मता ॥ १० ॥ पिता निमालियावरी जाण ॥ समस्त मिळोनि प्रधान ॥ ज्येष्ठ वाळीस राज्यासन ॥ युवराज्य पूर्ण मज दिधलें ॥ ११ ॥ शांत दांत सुबुद्धि प्रबळ ॥ सेना राखों जाणे अविकळ ॥ तो सेनानी केला नीळ ॥ सबळ दळें त्याचेनी ॥ १२ ॥ दोघे बंधू एकात्मता ॥ येर येरां अवंचकता ॥ उदक पिणें नाहीं तत्वतां ॥ भोगभिन्नता मग कैंची ॥ १३ ॥ एकत्र आसन शयन ॥ दोघां एकत्र भोजन ॥ येरयेरांलागिं वेंचूं प्राण ॥ दोघां संपूर्ण एकात्मता ॥१४॥ एसे दोघे एकात्मता ॥ अविकल्प राज्य करितां ॥ पुढें आली विक्षेपता ॥ तेही श्रीरघुनाथा अवधारीं ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ मायावीनामतेजस्वीपूर्वजोदुंदुभेःसुतः ॥ तेनतस्यमहद्वैरंवालिनःस्वीकृतंपुरा ॥ ३ ॥ सतुसुप्तेजने

१ तत्पर. २ त्वरित. ३ बंधूंस. ४ स्त्री. ५ प्रबळ. ६ इंद्रियदमनकर्ता. ७ तत्पर, तयार. ८ सेनाधिपाते. ९ सैन्य. १० विकल्प.

रात्रौकिष्किंधाद्वारमागतः ॥ नर्दतिस्मसुसंरब्धोवालिनंचाव्हयद्रणे ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ दुंदुभीचा ज्येष्ठ कुमर ॥ मय नामा महा
सुर ॥ पितृवैरें वैराकार ॥ वाळी वानर वधूं इछी ॥ १६ ॥ विभांडूनियां किष्किंधा गड ॥ वाळी मारीन हे मानसीं होडे ॥ घेईन
दुंदुभीचा सूड ॥ गर्वारूढ होवोनि आला ॥१७॥ किष्किंधेच्या महाद्वारीं ॥ मय आला मध्य रात्रीं ॥ गर्जत घर्घरस्वरीं ॥ गिरी
दरी दुमदुमिल्या ॥ १८ ॥ ऐकोनि त्याचा गिरागजर ॥ भयभीत झाले सबळवानर ॥ अवघे कांपती थरथर ॥ राहावया धीर नधरवे
॥ १९ ॥ वानरांचा राजावाळी ॥ येथें कोण आहे महा बळी ॥ मजसीं युद्धकरावया रणफळी ॥ वीरश्रीनें येथें यावें ॥ २० ॥ अ
सुरासीं युद्धा निघतां वाळी ॥ बंधुस्नेहाच्या कळवळी ॥ मीही आलों ते काळीं ॥ बंधूजवळी साह्यार्थ ॥ २१ ॥ दुंदुभी मारिला
माझा पिता ॥ त्याचासूड घेईन आतां ॥ ऐसें वाळीनें ऐकतां ॥ सकोपता चालिला ॥ २२ ॥ वाळीनें देतांचि आरोळी ॥ दुंदु
भीपुत्रा बैसली टाळी ॥ आह्मां दोघांसि देखतां बळी ॥ धाकें तात्काळीं पळाला ॥ २३ ॥ मी एकला ते दोघेजण ॥ घायें माझा
घेतील प्राण ॥ येणें भयें तो आपण ॥ पलायमान भयभीत ॥ २४ ॥ वाळी ह्मणे या नमारितां ॥ नगरा नवजाय मी मागुता ॥
त्याच्या करावया घाता ॥ पाठिलाग सोडीना ॥ २५ ॥ किष्किंधा सांडोनि दुरी ॥ मय गेला गिरिकंदरीं ॥ येवोनियां निजविव
रीं ॥ बिलद्वारीं प्रवेशला ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतृणैरावृतंदुर्गंधरण्यांविवरंमहत् ॥ प्रविवेशासुरोवेगादावामासाद्यविष्ठि
तौ ॥ ५ ॥ मामुवाचतदावालीवचनंक्षुभितेंतियः ॥ इहत्वंतिष्ठसुग्रीवबिलद्वारेसमाहितः ॥ ६ ॥ यावदत्रप्रविश्याहंनिहन्मिसम
रेरिपुं ॥ स्थापयित्वातुमांतत्रप्रविवेशाबिलंततः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ अतर्क्य बीळ तें सर्वांसीं ॥ असुर त्या बिळीं बीळवासी ॥
आह्मीं आंधारीं लक्षोनि त्यासीं ॥ बिळापासीं दोघे आलों ॥ २७ ॥ आंधाराचे निजनेटी ॥ दैत्य रिघे बिलसंकटीं ॥ आह्मी त्या
ची नसोडूं पाठी ॥ बिळा निकटीं आलों दोघे ॥ २८ ॥ वाळी मजला आज्ञा करी ॥ सावध राहें बिलद्वारीं ॥ मी रिघेन बिलाभी ॥ १ ॥
तरीं ॥ जंव ये वैरी मारोनी ॥ २९ ॥ मी ह्मणे येईन साह्यासीं ॥ वाळी ह्मणे त्या मश्यकासीं ॥ मारावया काय साह्यसीं ॥ बैस

१ भेदून. २ वैज. ३ पर्वत. ४ रणांगणी. ५ बिवरांत रहाणारे. ६ सन्निध.

द्वारासीं सावध ॥ ३० ॥ बिळीं प्रवेशतां वाळी ॥ दुंदुभीसुतें नेला पाताळीं ॥ तेथें दानव कोटी बळी ॥ युद्ध रवंदळी मांडिली
॥ ३१ ॥ युद्ध देखोनि दारुण ॥ वाळी जाला सावधान ॥ वरद विजयमाळा पूर्ण ॥ पाहे आपण ते काळीं ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥
अथवालीसुसंक्रुद्धोमालांगृह्यचकांचनीं ॥ पूर्वदत्तांमहेंद्रेणयायुद्धायप्रतिश्रुता ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ कश्यप विजय वरदमाळा ॥
इंद्रें दिधली कृपानुमेळा ॥ वाळीनें सांभाळोनि गळां ॥ मग परदळीं मिसळला ॥ ३३ ॥ कंठीं माळा आल्या देख ॥ अवश्य वै
री होती विन्मुख ॥ युद्धा आलिया सन्मुख ॥ रणीं निःशेष निमोवे ॥ ३४ ॥ निराहारी निरुदकीं ॥ युद्ध करितां वर्षें अनेकीं ॥
बाधों नशके तहान भुकीं ॥ श्रमबाधा नव्हे वरदें ॥ ३५ ॥ वरदमाळा असतां जवळी ॥ वाळी वानर आतुर्बळी ॥ मारोनि दान
वांची फळी ॥ रणकल्लोळीं गर्जत ॥ ३६ ॥ सप्रधान ससैन्य कुमर ॥ दानव मारिले अपार ॥ मुख्य धुरा थोर थोर ॥ वाहती पू
र रुधिराचे ॥ ३७ ॥ दानव मारिले अमित ॥ उरले ते पळाले समस्त ॥ दुंदुभी पुत्र येवोनि तेथ ॥ युद्ध करी वाळीसीं ॥ ३८ ॥
निरुदक निराहारेसीं ॥ अविश्रम रण एकवीसमासीं ॥ त्याचेनि हातें मृत्यू पावसी ॥ मयासुरासी शिववरद ॥ ३९ ॥ वाळी मा
रावया निभ्रांत ॥ वरदबळें युद्ध करित ॥ वाळी निजमाळावरदोन्मत्त ॥ श्रमरहित रणयोद्धा ॥ ४० ॥ पंधरा मास रणदुर्ध
र ॥ मयासुरासीं सुटलें रुधिर ॥ अशुद्धें पूर्ण जालें विवर ॥ बिळद्वारीं पूर प्रवाहो ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यप्रविष्टस्यविलं
साग्रःसंवत्सरोगतः ॥ स्थितस्यमेबिलद्वारिसकालोव्यत्यवर्तत ॥ ९ ॥ नर्दत्तामसुराणांचध्वनिर्मेश्रोत्रमागतः ॥ निरतस्य
चसंग्रामेक्रोशतोपिस्वनोमहान् ॥ १० ॥ अथदीर्घस्यकालस्यबिलद्वाराद्विनिसृतं ॥ सफेनंरुधिरंदृष्ट्वाततोहंभृशदुःखितः
॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ मी बैसलों बिळद्वारीं ॥ काय वर्तलें भीतरीं ॥ तें मी नेणेचि बाहेरी ॥ सवावर्षवरी तिष्ठलों ॥ ४२ ॥ तंव
वीराचा रणक्रोध ॥ आवेशें गर्जत शब्द ॥ नोकलें पाडाचें सुबद्ध ॥ अतिविरुद्धऐकियलें ॥ ४३ ॥ राहें साहें वीर शूर ॥ पळों
नको धरीं धीर ॥ घायवाजती निष्ठुर ॥ घायें वीर हुंबती ॥ ४४ ॥ एक रडत पडत ॥ एक कण्हत कुंथत ॥ ऐसे वीर विकळित ॥

१ प्रसंग, कल्लोळ. २ मरावे. ३ पाण्याशिवाय ४ अपरिहार्य. ५ रक्तें. ६ झालें. ७ पूर्ण सूचक, झोंकदार. ८ पराभवाचे घातक. ९ विह्वळ, घायाळ.

म्यां हें समस्त ऐकिलें ॥ ४५ ॥ ऐसे शब्द जंव ऐकत ॥ तंव बिळाआंतून रक्त ॥ निघालें अतिप्रवाहित ॥ सफेण उतत बिळद्वारीं ॥ ४६ ॥ बिळद्वारीं देखोनि रक्त ॥ वाळी मारिला युद्धांत ॥ तेणें मी जालों दुःखाभिभूत ॥ पडिलों मूर्छित आक्रंदें ॥ ४७ ॥ वाळी ऐसा बंधू निधानें ॥ रणीं पडिला आक्रंदोन ॥ त्याचा सूड घ्यावया जाण ॥ बिळीं आपण रिघोंपाहें ॥४८॥ पाहोनि निजभुजांची वासें ॥ दृढ घालोनियां कास ॥ बिळीं करितांचि प्रवेश ॥ ऋषिलोमेश मज वारी ॥४९॥ किष्किंधाराहिली दूरी ॥ दुंदुभीपुत्र बिळप्रदेशांतरीं ॥ आह्मीं दोघे गुंतलों विवरीं ॥ राजा नगरीं कोणी नाहीं ॥ ५० ॥ ऐसें जाणोनि किष्किंधापूर ॥ राज्य घ्यावया सत्वर ॥ वेगीं आला विद्याधर ॥ तेणें नगर वेढिलें ॥ ५१ ॥ हाहाभूत देखोनि नगरी ॥ मजपासीं प्रधान चारी ॥ आले अतित्वरें करीं ॥ रिघतां विबरीं तिहीं वारिलें ॥ ५२ ॥ विवरीं वाळीचा जाला अंतु ॥ तुझाही येथें करील घातु ॥ हातिचें राज्य जाईल व्यर्थु ॥ ऐसा अनर्थु नको करूं ॥ ५३ ॥ बाळी मारिला निश्चित ॥ सफेण रुधिर वाहे येथ ॥ तुवां रिघों नये तेथ ॥ ऋषि समस्त वारिती ॥५४॥ वैरी निर्दाळोनि समस्त ॥ नगर राखोनि पैं स्वस्थ ॥ मग वाळी बंधूच्या शुद्ध्यर्थें ॥ रिघोंविवरीं समस्तही ॥५५॥ ॥ श्लोक ॥ अहंत्वबगतोबुध्याचिन्हैस्तैर्भ्रातरंहतं ॥ दुःखार्तश्चोदकंकृत्वाकिष्किंधामागतस्ततः ॥ १२ ॥ गूहमानस्यमेतत्वंयत्नतोमंत्रिभिःश्रुतं ॥ समेतैर्मुनिभिःसर्वैस्ततोहमभिषिंचितः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ बिळद्वारीं वाहतां रक्त ॥ असुरीं वाळी मारिला तेथ ॥ म्यांही मानोनि निश्चित ॥ अतिदुःखावर्त्तें ऊठिलों ॥ ५६ ॥ स्नानें करोनियां जळीं ॥ बंधु उद्धारावया वाळी ॥ म्यां दिधली तिळांजुळी ॥ मंत्रमेळीं ऋषिउक्त ॥ ५७ ॥ ऐकोनि निजपुराचा बाधु ॥ अस्त्री बाळका अतिनिर्बंधू ॥ तेणें मज आला क्रोधु ॥ नगर रोधू छेदावया ॥ ५८ ॥ पुढें युद्ध विद्याधरीं ॥ असुर आलिया विवरद्वारीं ॥ युद्ध करितां दोहींपरी ॥ संकट भारी मांडलें ॥ ५९ ॥ ऐसें सांगतां ऋषीश्वरीं ॥ म्यां उचलोनि प्रचंडगिरी ॥ दृढ ठेविला विवरद्वारीं ॥ वैरी बाहेरो न निघावया ॥६०॥ मग करोनि उड्डाण ॥ किष्किंधेसी येवोनि जाण ॥ केलें विद्याधरांचें कंदनँ ॥ चौघे प्रधान नयेतां ॥ ६१ ॥ माझ्या उड्डाणाच्यानिवेगें ॥ ॥ २ ॥

१ मोठ्या ओघानें. २ रत्न. ३ स्थिति, शक्ति. ४ प्रतिबंध केला. ५ दुःखातिशय. ६ अत्यंत त्रास. ७ संहार.

प्रधान राहिले पैं मागें ॥ म्यां येवोनि लागवेगें ॥ वैरी निजांगें निर्दाळिले ॥ ६२ ॥ माझें ऐकतां गर्जन ॥ वीरीं उभ्या सांडिले प्राण ॥ धाकें अवघे कंपायमान ॥ जीव घेवोनि पळाले ॥ ६३ ॥ स्त्रिया बाळें केलीं निर्मुक्त ॥ नगर सुखी करोनि समस्त ॥ माझा देखोनि पुरुषार्थ ॥ संतोषत ऋषिवर्य ॥ ६४ ॥ येवोनि जंव पाहती प्रधान ॥ तंव म्यां केलें अरिमर्दन ॥ तेणें हर्षें चौघेजण ॥ संतोषोनि सुखी जाले ॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ राज्यंप्रशासतस्तस्यन्यायतोममराघव ॥ आजगामरिपुंहत्वावालीतमसुरोत्तमं ॥ १४ ॥ टीका ॥ माझा पुरुषार्थ देखोन ॥ चौघे प्रधान सज्ञान ॥ किष्किंधेचें राज्य संपूर्ण ॥ अभिषेचन मज केलें ॥६६॥ पूर्णषण्मास पर्यंत ॥ प्रजा सुखी करोनि समस्त ॥ राज्य करोनि धर्मयुक्त ॥ तंव अकस्मात वाळी आला ॥ ६७ ॥ मर्दोनियां असुर ॥ त्याचें घेवोनियां शिर ॥ उघडोनियां विवरद्वार ॥ केला भुभुकार वाळीनें ॥ ६८ ॥ ऐकोनि वाळीचें गर्जन ॥ सुग्रीवा उल्हास पूर्ण ॥ जेंवि प्रेताचा परते प्राण ॥ तेंवि आगमन वाळीचें ॥ ६९ ॥ मृता होय अमृतपान ॥ अंधा उघडती लोचन ॥ अवर्षणीं वर्षघन ॥ तेंवि आगमन वाळीचें ॥७०॥ पतिव्रते प्रियदर्शन ॥ साधक पावे ब्रह्मज्ञान ॥ तेंवि वाळीचें आगमन ॥ सुखसंपन्न सुग्रीवा ॥७१॥ ऐकोनि वाळीचें आगमन ॥ सुखी ऋषी सुखी प्रधान ॥ सुखी नगर नागरीक जन ॥ सुख संपन्न स्त्रियाबाळें ॥७२॥ उभवोनियां गुढिया मखरें ॥ ढोल निशाण गजरें ॥ अवघे आले सामोरें ॥ जयजयकारें गर्जती ॥ ७३ ॥ म्यां येवोनि आपण ॥ दीर्घ घालोनि लोटांगण ॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ आलिंगन देऊं गेलों ॥ ७४ ॥ मज देखोनि सन्मुख ॥ वाळी रागें जाला विन्मुख ॥ माझें नपाहेचि मुख ॥ परम दुःख मानसीं ॥ ७५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अभिषिक्तंतुमांदृष्ट्वाक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ मदीयान्मंत्रिणोवध्वापरुषंवाक्यमुक्तवान् ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ मज केलें राज्याभिषिंचन ॥ तेणें वाळी क्रोधायमान ॥ अभिषेक करवित प्रधान ॥ त्यांतेंही आपण निग्रहूनि पाहे ॥ ७६ ॥ हात जोडोनि म्यां पुढती ॥ वाळीप्रती केली विनंती ॥ माझा अपराध कोणे अर्थी ॥ त्वां कां चित्तीं कोप धरिला ॥७७॥ आह्मीं तुजवीण अनाथ ॥ तूं तंव आमचा ज्येष्ठनाथ ॥ तुझेनि आह्मीं सदा सनाथ ॥ आ

१ त्वरेनें. २ संहारीले. ३ शत्रुनाश. ४ नेत्र. ५ दुष्काळांत. ६ पतिभेटी. ७ पुरवासी. ८ वक्रदृष्टीनें.

ह्मी कृतार्थ तुझेनी ॥ ७८ ॥ भाग्यें जिंतोनि शत्रूसीं ॥ सभाग्य भाग्यें येथें आलासीं ॥ परमभाग्यें भेटलासीं ॥ ऐसें वाळीसीं विनविलें ॥ ७९ ॥ ऐकोनियां माझें वचन ॥ वाळी क्रोधें आरक्त नयन ॥ कठिण बोलिला दारुणं ॥ सुहृदपण सांडोनी ॥८०॥ तूं बंधू नव्हेस माझा वैरी ॥ वैर केलें बहुतापरी ॥ तुझ्या वैराची थोरी ॥ परोपरी छळवादी ॥ ८१ ॥ मी रिघालों विवरांत ॥ त्वां द्वारीं रहावें सावचित्त ॥ तेथें तुवां केलें विपरीत ॥ द्वारीं पर्वत स्थापिला ॥ ८२ ॥ सुग्रीवा तुझें मनोगत ॥ असुरीं माझा करावा घात ॥ स्वयें भोगावें राज्य समस्त ॥ बीळ तदर्थ बूजिलें ॥ ८३ ॥ बिळीं रिघावें मज शुद्ध्यर्थ ॥ तो त्वां सांडोनियां अर्थ ॥ तुह्मीं धरिला राज्यभोग स्वार्थ ॥ बंधुत्व तुजलागीं कैचें ॥ ८४ ॥ राज्य भोगावया समस्त ॥ म्यां मरावें हें तुझ्या पोटांत ॥ बीळ बूजिलें तदर्थ ॥ कपटें व्यर्थ विनविसी ॥ ८५ ॥ म्यां रिघोनि बिळांत ॥ दानव मारिले समस्त ॥ सपुत्र सैन्य करितां घात ॥ रक्त विवरीं प्रवाहे ॥ ८६ ॥ वीरीं करितां मारामारी ॥ अशुद्ध उलथलें विवरीं ॥ तो प्रवाहो बिळद्वारीं ॥ दानवां बोहेरी पैं करितां ॥८७॥ वरद मायावी असुरासीं ॥ निराहारी निरुदकासीं ॥ युद्ध करितां एकवीस मासीं ॥ मया वीरासि तैं अंतु ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ सूदयित्वातुतंशत्रुंमायाविनमहंतदा ॥ निष्क्रामंनैवपश्यामिबिलस्यपिहितंमुखं ॥ १६ ॥ ममविक्रोशतश्चैवसुग्रीवेतिपुनःपुनः ॥ यदाप्रतिवचोनास्तितदाहंभृशदुःखितः ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ मारोनियां मायासुरासीं ॥ आणि मज बाहेरी यावयासीं ॥ मार्ग नदिसे कासाविसीं ॥ येणें बिळेंसी बुजिलें ॥ ८९ ॥ भोंवता भोंवें विवरांत ॥ मार्ग मज नोहे प्राप्त ॥ गुप्त दानव करिती घात ॥ आंधारांत अतिधाकें ॥ ९० ॥ मग विचार केला मानसीं ॥ सुग्रीव आहे दारापासीं ॥ आपण बोलावितां त्यासीं ॥ येवोनि वेगेसीं काढील ॥ ९१ ॥ सुग्रीवा सुग्रीवा स्वयें बोलतां ॥ पुनःपुन्हा हाका देतां ॥ प्रतिवचन नायकतां ॥ दुःखावस्था मज जाली ॥ ९२ ॥ एकला द्वारीं बैसला होता ॥ दानवीं ठकोनि केलें घाता ॥ कळिकाळातें नाटोपता ॥ छळतां छळतां मारिला ॥९३ ॥ सुग्रीव निमाला तत्वतां ॥ बंधुस्नेहें परम व्यथा ॥ रडत पडत चडफडितां ॥ दुःखावस्था मज जाली ॥९४॥ आह्मां दोघा सख्यसंबंधू ॥ अणुमात्र नाहीं विरोधु ॥ सुग्रीव अंतरला बंधू ॥ दुःखसिंधू मज जाला ॥९५॥ केउता गेलासि रे सुग्रीवा ॥ तूं तंव माझा निजविसांवा ॥ दैत्यमारोनि आलों दे खेवा ॥ बंधु गौरवा विसरलासी ॥ ९६ ॥ उह्लंघोनि मम आज्ञेसीं ॥ सुग्रीव नवचे लघुशंकेसीं ॥ दानवीं निर्दाळीलें त्यासिं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ ९७ ॥ सुग्रीव वानर युवराजा ॥ जीव प्राण आत्मा माझा ॥ दैत्यीं मारिला युद्धीं समजा ॥ कोणे काजा मी उरलों ॥ ९८ ॥ मज सवें आला असता ॥ तरी सुग्रीव माझा वांचता ॥ विवरद्वारीं म्यां ठेवितां ॥ स्वयें बंधुघाता म्यां केलें ॥ ९९ ॥ तुझा बाहेर केला घात ॥ मज कोंडिलें विवरांत ॥ माझा करावया साह्यार्थ ॥ येई धांवत बंधुराया ॥ १०० ॥ आह्मी तुह्मी वेगळे नव्हों कधीं ॥ मज कां आठवली कुबुद्धी ॥ तुज ठेवोनि द्वारविंधीं ॥ मी कां युद्धीं निघालों ॥ १ ॥ मज लागला बहुत काळ ॥ मजविण नघेसी जळ फळ ॥ तेणें तुज भरोनि तरळ ॥ प्राण तात्काळ सांडिला ॥ २ ॥ ऐसा सुग्रीवा विलपतें ॥ मी गुंतोनि पडलों विवरांत ॥ भ्रमण करितां अकस्मात ॥ देखिलें तेथें रविछिद्र ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत्रानेनास्मिसंरुद्धोराज्यंमृगयतात्मनः ॥ सुग्रीवेणनृशंसेनविस्मृत्यभ्रातृसौहृदं ॥ १८ ॥ एवमुक्त्वातुमांतत्रवासमैकेनवानर ॥ तदानिर्वासयामासवालीविगतसाध्वसः ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवाचें निज हृद्गत ॥ मज कोंडोनि मारावें तेथ ॥ बिळद्वारीं घातला पर्वत ॥ राज्य समस्त भोगावया ॥४॥ पर्वत असतां बिळद्वारीं ॥ रवि देखिला छिद्रांतरीं ॥ घायें पर्वत करूनि दुरी ॥ बिळाबाहेरीं मी आलों ॥५॥ सुग्रीव बैसविलासे एथ ॥ त्याचा काय झाला वृत्तांत ॥ ऐसें जंव मी विचारीत ॥ तंव विपरीत देखिलें ॥६॥ सुग्रीव किष्किंधेचा राजा ॥ होवोनि भोगी माझ्या भाजा ॥ शत्रुत्व जोडिलें वोजा ॥ वैरी माझा हा एक ॥ ७ ॥ सुग्रीवालागीं मी तळमळित ॥ सुग्रीव माझाचि करी घात ॥ ऐसें केलें पैं विपरीत ॥ राज्य भोगार्थ सुग्रीवें ॥८॥ विवरीं माझी सांडोनि शुद्धी ॥ तोडोनियां सुहृद् विधी ॥ सुग्रीव बैसला राज्यपदीं ॥ दुष्टबुद्धि दुरात्मा ॥ ९ ॥ तारा सांगे वाळीपासीं ॥ बुडतां किष्किंधेच्या राज्यासीं ॥ सुग्रीवें राखिलें प्रतापेसीं ॥ सत्य तुह्मांपासीं सांगतें ॥११०॥ बिळीं गुं

१ कठोर. २ तत्पर. ३ उलट. ४ राक्षस. ५ कंदन. ६ मरण पावला.

१ मिठी, आलिंगन. २ संहारिलें. ३ भ्रमिष्ठ होऊन, चळहोऊन. ४ आक्रंदत. ५ स्त्रिया. ६ मुद्दाम, बलाभिमानानें. ७ बंधुप्रीति.

तलेति दोघे वीर ॥ मागें शून्य राज्य नगर ॥ तें राज्य घ्यावया सत्वर ॥ वेढिलें पुर विद्याधरीं ॥ ११ ॥ विरोधोनि नगर नागरा ॥
निरोधिलें स्त्रिया कुमरा ॥ आकांत देखोनि समग्रा ॥ ऋषीश्वरां परम चिंता ॥ १२ ॥ सेनापति वानर सैन्य ॥ पूर्वींच चौघेही प्र
धान ॥ सवेग गेले निघोन ॥ आले धांवोन तुह्मांपासीं ॥ १३ ॥ तुह्मां दोघां आणावयार्थ ॥ विवरा आले ऋषि समस्त ॥ तं
व विवरीं रुधिरें वाहत ॥ सुग्रीव रडत देखिला ॥ १४ ॥ सुग्रीव ऋषीपासीं सांगत ॥ वाळी मारिला प्रवाहे रक्त ॥ मीही जातों
त्याचे शुध्यर्थ ॥ मंत्री हो समस्त पुरी राखा ॥ १५ ॥ ऐसें सांगोनि ऋषि समस्तां ॥ सुग्रीव बिळीं प्रवेशतां ॥ ऋषीनें धरिला
त्वरितां ॥ पुर्ववृत्तांता अवधारीं ॥ १६ ॥ तुह्मांसि शोधावया लागोनी ॥ प्रधान गेले वनोपवनीं ॥ शून्य देखोनि राजधानी ॥
आले धांवोनि गंधर्व ॥ १७ ॥ तिहीं निरोधिलें नगर ॥ आक्रंदती स्त्रिया कुमर ॥ राज्य गेलें गेलें समग्र ॥ आह्मी सत्वर सांगों
आलों ॥ १८ ॥ वाळी निमाला रुधिर वाहे ॥ मेलिया मागें मरों नये ॥ ब्रह्मदत्त स्वराज्य आहे ॥ तें आधीं संरक्षीं ॥ १९ ॥ स्व
राज्य राखोनियां स्वस्थ ॥ मग निघावें वाळी शुध्यर्थ ॥ तोंवरी बिळद्वारीं घालीं पर्वत ॥ ऋषी सांगत पूर्वसुचनें ॥ १२० ॥ युद्ध
करितां विद्याधरीं ॥ विवरद्वारें येतील वैरी ॥ संकट पडेल दोहीं परी ॥ घालीं बिलद्वारीं पर्वत ॥ २१ ॥ ऋषीची आज्ञा अतिस
मर्थ ॥ सुग्रीवें मानोनि निश्चित ॥ घालोनि बिळद्वारीं पर्वत ॥ आला युद्धार्थ महावीर ॥ २२ ॥ सुग्रीव वीर धीर जुंजार ॥ विभां
डोनि विद्याधर ॥ विजई जाला येकांगवीर ॥ जयजयकार ऋषि करिती ॥ २३ ॥ शून्य असों नये राजधानी ॥ विचारोनि ऋषि
प्रधानीं ॥ सुग्रीवातें राहवुनी ॥ अभिषिंचोनि बैसविला ॥ २४ ॥ स्वयें सुग्रीव राज्य नघेतां ॥ बळात्कारें बैसलें माथां ॥ यासि
कोपों नको आतां ॥ क्षमा सर्वथा करा स्वामी ॥ २५ ॥ ऐकोनि तारेचें वचन ॥ वाळी बोले कोपायमान ॥ याचें तुज नकळे विं
दान ॥ वैरी संपूर्ण हा माझा ॥ २६ ॥ विभांडूनि वैरियासीं ॥ राज्यीं बैसविलें आपणासीं ॥ माझा आठउ कां नव्हे यासीं ॥ पू ॥ ४ ॥
र्ण द्वेषी हा माझा ॥ २७ ॥ माझा सांडोनि परामर्ष ॥ सुखें राज्य करीं षण्मास ॥ माझे मरणीं यासिं हर्ष ॥ विवरीं मारावयास

१ रक्त. २ मरण पावला. ३ पराभवून. ४ गंधर्व. ५ चमत्कार. ६ काळजी, शोध.

कोंडिलें ॥ २८ ॥ राज्य राखोनि स्वस्थता ॥ बिळीं पर्वत जरी काढिता ॥ तरी मानितों अतिसख्यता ॥ वैरी सर्वथा हा माझा
॥ २९ ॥ ऐसें बोलोनि क्रोधता ॥ करितां सुग्रीवाच्या घाता ॥ तारेनें धांवोनि धरिलें हाता ॥ बंधुघाता करूं नये ॥ १३० ॥ सु
षेणाची निजदुहिता ॥ तारा वाळीची पतिव्रता ॥ रुमा सुग्रीवाची कांता ॥ हिरोन घेता होय वाळी ॥ ३१ ॥ तारेचेनि बोलें
जाण ॥ राखिला सुग्रीवाचा प्राण ॥ हिरोन दारा वस्त्र भूषण ॥ नग्न निर्वाण वस्त्र एकें ॥ ३२ ॥ लावोनियां लंगोटी ॥ सुग्रीव द
वडिला दिक्पटीं ॥ सक्रोधें प्रधाना पाहतां दृष्टीं ॥ तेही उठाउठीं पळाले ॥ ३३ ॥ प्रधानीं मज केलें अभिषिंचना ॥ कोपें दंडूं
पाहे प्रधाना ॥ तेणें भयें पलायमाना ॥ आले पळोन मजपासीं ॥ ३४ ॥ सख्या बंधू दोघां आह्मां ॥ विरोध पडिला याचि प्रे
मा ॥ सांगीतलें श्रीरामा ॥ उभय धर्मा यथार्थ ॥ ३५ ॥ हृतयुवराज्य हृतयुवदारा ॥ तेणें अतिदुःखी श्रीरघुवीरा ॥ अहोरात्र
नलागे निद्रा ॥ श्रीरामचंद्रा तुझी आण ॥ ३६ ॥ ऐसें सुग्रीवें सांगतां ॥ कृपा आली श्रीरघुनाथा ॥ वाळी वधीन मी आतां ॥
ठेविला माथां पद्महस्त ॥ ३७ ॥ वाळी सुग्रीवा विरोधु ॥ समाप्त जाला अनुवादु ॥ एका जनार्दनीं परम बोधू ॥ वाळी वधू नि
जमोक्ष ॥ १३८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांवाळीसुग्रीवविरोधकथनंनामचतुर्थोध्यायः ॥४॥
॥ ओव्या ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ ज्याची तरुण स्त्री हरण केली असा.

भा॰ रा॰ कि॰ कां॰ अ॰ ५
सुग्रीव
राम
लक्ष्मण

॥ श्रीरामसमर्थ ॥ ॥ पुढती वाळीच्या त्रासार्सी ॥ सुग्रीव सांगे श्रीरामापार्सी ॥ हतराज्य गुप्त वानरांसीं ॥ तेथेंही आह्मांसीं मा
रूं धांवे ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेनाहमपविद्धश्चहृतदारश्चराघव ॥ तद्भयाच्चमहींकृत्स्नांविचरामिसमंततः ॥ १ ॥ ऋष्यमूकंगिरि
वरंभार्याहरणदुःखितः ॥ प्रविष्टोस्मिदुराधर्षंवालिनःकारणांतरे ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ आह्मीं जावें जेथ जेथ ॥ वाळी मागें धांवे तेथ ॥
आमचा करावया जीवघात ॥ वैर पोटांत दृढ धरिलें ॥ २ ॥ वाळी भयें भयाभीत ॥ अहोरात्र असों गुप्त ॥ पाळती येवोनियां ते
थ ॥ शुद्धी सांगती वाळीसीं ॥ ३ ॥ भयें भोंवतां दशदिशीं ॥ नारदें सांगितलें आह्मांसीं ॥ जावोनि रहावें ऋष्यमूक पर्वतासीं ॥ ते
थें वाळीसीं ऋषिशाप ॥ ४ ॥ ऐक शापाचें कारण ॥ दुंदुभीबळें उन्मत्त पूर्ण ॥ वाळीपासीं येवोनि आपण ॥ युद्ध दारुण मांडलें ॥५॥
॥ श्लोक ॥ ॥ संगृह्यीलाविषाणाभ्यांदुंदुभिंगिरिसन्निभं ॥ पातयामासतंवालीक्षितौपंचत्वमागतः ॥ ३ ॥ चिक्षेपबलवान्वालीपा
देनैकेनयोजनं ॥ तस्यवेगप्रविद्धस्यवक्त्रात्क्षतजबिंदवः ॥ ४ ॥ प्रपेतुर्मारुतोत्क्षिप्तामतंगस्याश्रमंप्रति ॥ तान्दृष्ट्वापतितांस्त
त्रमुनिःशोणितबिंदवः ॥ ५ ॥ उत्ससर्जमहाशापंक्षेप्तारंवालिनंप्रति ॥ इहतेनाप्रवेष्टव्यंप्रविष्टस्यवधोभवेत् ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥
शिंगीं धरोनि दुंदुभीसीं ॥ वाळीनें आपटितां भूमीसीं ॥ घायें सांडवोनि प्राणासीं ॥ पंचत्वासीं पावविला ॥ ६ ॥ वा
ळी वेगें वामपदेंशीं ॥ दुंदुभी उडविला आकाशीं ॥ मतंगऋषी आश्रमवासी ॥ रुधिर त्यापासीं स्त्रवलें ॥ ७ ॥ स्त्रवतां देखोनि
रुधिरासीं ॥ कोप आला मतंगऋषीसीं ॥ तेणें शापिलें वाळीसीं ॥ अतिआक्रोशीं सक्रोध ॥ ८ ॥ ज्याचिया आघातनिजशक्ती ॥
अशुद्ध स्त्रवे आश्रमाप्रती ॥ त्यासि रिघतां या पर्वतीं ॥ मरण निश्चिती पावेल ॥ ९ ॥ पाय लावितां ऋष्यमूकासीं ॥ शापें मरण
आहे वाळीसीं ॥ नारद सांगोनि सुग्रीवासीं ॥ धाडी वस्तीसीं ऋष्यमूका ॥ १० ॥ ऋष्यमूकीं करितां वस्ती ॥ होईल वाळिभ
याची निवृत्ती ॥ थोर पावाल यशकीर्ती ॥ श्रीरघुपति प्रसादें ॥ ११ ॥ नारद वचनें ऋष्यमूकीं ॥ निर्भय राहिलों निजसुखी ॥
वाळिभयाची धुकधुकी ॥ येथें निःशेष असेना ॥ १२ ॥ शापभय घेवोनि पोटीं ॥ वाळी ऋष्यमूक नपाहे दृष्टीं ॥ येथें यावयाची

१ पाहेरकरी. २ पंच भूतांत मिळविला, मारिला. ३ डाव्या पायीं. ४ रक्त. ५ परिहार.

नकरी गोष्टी ॥ सुख संतुष्टीं असों आह्मीं ॥ १३ ॥ नारदवचनाची वचनोक्ती ॥ आजि मज आली प्रचीती ॥ तूं भेटलासी कृपामूर्ती ॥ आह्मी त्रिजगतीं निजविजई ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंविरोधेकारणंमहत् ॥ अनागसामयाप्राप्तंस्थानांनिर्भयमात्मनः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ सर्व वैराचें कारण ॥ मुख्य माझी दाराहरण ॥ तें म्यां सांगितलें संपूर्ण ॥ निर्भयस्थान ऋष्यमूकीं ॥ १५ ॥ माझी भार्या जे कां रुमा ॥ ते मज पढियेंती जैसा आत्मा ॥ ते सोडविल्या श्रीरामा ॥ सुखसंभ्रमा पावेन ॥ १६ ॥ तारा निजपत्नी वाळीसीं ॥ तेणें सुख भोगावें तियेसीं ॥ रुमा माझी मज द्यावी गौरवेंसीं ॥ वैर दोघांसीं असेना ॥ १७ ॥ आह्मांदोघां व्यर्थ विरोध ॥ स्त्रीहरणें वैर संबंध ॥ सासामासीं करितां युद्ध ॥ पडियेलें द्वंद्वें स्त्री लोभें ॥ १८ ॥ बहुत युद्ध त्यासीं आह्मासीं ॥ नेमस्त करितां सासामासीं ॥ सुटका नव्हे निजपत्नीसीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ १९ ॥ देखोनि सुग्रीवाचें रुदन ॥ श्रीराम काढी निर्वाणं बाण ॥ घायें वाळीचा घेईन प्राण ॥ सत्य जाण सुग्रीवा ॥ २० ॥ वाळी सबळ बळवाहन ॥ आतुर्बळी श्रीरघुनंदन ॥ दोघे जण समसमान ॥ न्यून पूर्ण असेना ॥ २१ ॥ पैल दुंदुभी कलेवर जाण ॥ अंगें उचली जो आपण ॥ त्याचेंनि हस्तें वाळीमरण ॥ ऋषिभाषण मतंगी ॥ २२ ॥ सप्तताळ विषमवन ॥ एकबाणें करी छेदन ॥ त्याचेनि हस्तें वाळी मरण ॥ ऋषिभाषण मतंगी ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तवतस्तस्यसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ राघवोदुंदुभेःकायंवामांगुष्ठेनचालयन् ॥ ८ ॥ लीलयैवमहावीर्यश्चिक्षेपदशयोजनं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि सुग्रीव वचन ॥ स्वयें राम हास्यवदन ॥ दुंदुभी कलेवर गिरि समान ॥ देखिलें आपण श्रीरामें ॥ २४ ॥ तें वामांगुष्ठें उचलोन ॥ केलें त्रिवार तोलन ॥ स्वलीला सांडितां हेळोन ॥ दश योजन उडविलें ॥ २५ ॥ दुंदुभीकाया अति समर्थ ॥ श्रीरामें उडविली अंगुष्ठांत ॥ तरी सुग्रीव साशंकित ॥ बोले भयाभीत तें ऐका ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ आर्द्रसमांसंप्रत्यग्रंक्षिप्तंकायंचवालिना ॥ सांप्रतंलघुनिर्मांसंक्षिप्तंकायंत्वयाद्यवै ॥ १० ॥ नात्रशक्यंबलंज्ञातुंतववातस्यचाधिकं ॥ तालानेतान्सुनिर्भिद्यभवेद्यक्तिर्बलाबले ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ वाळीनें मारोनि दुंदुभीसीं ॥ समांसरक्तसार्द्रेसीं ॥ पायें उड

१ स्त्रीअपहार. २ आवडती. ३ सुखोल्हास. ४ वैर. ५ अमोघ, निश्चयाचे.

विलें आकाशीं ॥ आह्मांसर्वांसी देखतां ॥ २७ ॥ आतां तुवां श्रीरघुनाथा ॥ दुंदुभीकाया अतिशुष्कता ॥ वाळून जाली अतिलघुता ॥ ती पद्घातें उडविली ॥ २८ ॥ ऐसेंही आह्मा देखतां ॥ लक्षेना बळ प्रबळता ॥ विषमताळ एके बाणें छेदितां ॥ तैं वाळिहंता तूं होसी ॥ २९ ॥ संदिग्ध वानर वचन ॥ ऐकोनि श्रीरामें चढवोनिगुण ॥ गुणीं लाविला लाघवीबाण ॥ ताळ छेदन करावया ॥ ३० ॥ विषम ताळांची स्थिती ॥ शेषपृष्ठीवरीउत्पत्ती ॥ त्यांसि छेदावया श्रीरघुपती ॥ केली युक्ती ते ऐका ॥ ३१ ॥ धनुष्य कोटी रामें आपण ॥ चेपिला लक्ष्मणाचा चरण ॥ तेणें चुकवितां अंग संपूर्ण ॥ विषमते सम ताळ झाले ॥ ३२ ॥ शेषावतार लक्ष्मण ॥ तो अंग चुकवितां संपूर्ण ॥ विषम ताळ झाले समान ॥ श्रीरघुनंदन छेदितां ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सगृहीत्वाधनुर्घोरंशरमेकंच राघवः ॥ तालान्भित्वागिरींश्चैवप्रविवेशरसातलं ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ धनुष्य वाहूनि दुर्धर ॥ गुणीं लाविला अमोघ शर ॥ बाण सोडितां श्रीरामचंद्र ॥ जालें विचित्र तें ऐका ॥ ३४ सप्तताळांतें छेदुनी ॥ गिरिवरांतें विदारुनी ॥ सप्तपाताळ भेदुनी ॥ गेला निघोनी शेषांगीं ॥ ३५ ॥ शेषाचे आंगीं ताळमूळता ॥ त्यांतें झाला समूळ छेदिता ॥ परतोनि येवोनि श्रीराम हाता ॥ रिघोनि भातां स्वस्थ राहे ॥ ३६ ॥ श्रीरामें छेदिले विषमताळ ॥ तेणें सुग्रीवा सुख कल्लोळ ॥ जयजयकारें गर्जती सकळ ॥ आह्मी सबळ श्रीरामें ॥ ३७ ॥ भवभयें विषमता ॥ श्रीरामदृष्टी होय समता ॥ विषम ताळ श्रीराम छेदितां ॥ सुख समस्तां कपिकुळां ॥ ३८ ॥ श्रीराम आह्मा सुखसंपती ॥ श्रीराम आह्मा निजविश्रांती ॥ श्रीराम आह्मा साह्यार्थी ॥ निजसांगाती श्रीराम ॥ ३९ ॥ श्रीराम आह्मा जिवलग सोयरा ॥ श्रीराम निजात्मा वानरां ॥ श्रीराम स्वामी चराचरां ॥ वंद्य सुरवरां श्रीराम ॥ ४० ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ सुग्रीवें घातलें लोटांगण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान जीवाशिवा ॥ ४१ ॥ श्रीराम ह्मणे सुग्रीवासीं ॥ पुढें जावोनि किष्किंधेसीं ॥ वाळीतें पाचारीं युद्धासीं ॥ तुझे पाठीसीं मी असें ॥ ४२ ॥ वाळी आलिया संग्रामासीं ॥ बाणें निवटीन क्षणार्धेंसीं ॥ तूं तंव भिवों नको त्यासीं ॥ निःशंकतेसीं युद्ध करीं ॥ ४३ ॥ सुग्रीवा वाळीसीं युद्ध करितां ॥ विसरूं नको मज र

१ संशयात्मक. २ व्यर्थ नजाणारा. ३ फोडून. ४ वानरसमुदायांस. ५ संहारीन.

घुनाथा ॥ जयो पावसी सर्वथा ॥ वचन माथां वंदिलें ॥ ४४ ॥ ऐसें सांगतां श्रीरघुवीर ॥ सुग्रीवें केला भुभुकार ॥ कौतुक पाहे श्रीरामचंद्र ॥ वाळिवानर मी मारीन ॥ ४५ ॥ वाळी बळिया अतिबळी ॥ श्रीराम ही आतुर्बळी ॥ आजि वाळीची करीन होळी ॥ रण खंदेळी पाहे माझी ॥४६॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वातुसुग्रीवंशूररौतौनरवानरौ ॥ जग्मतुःसहितौशीघ्रंकिष्किंधांवालिपालितां ॥ १३ ॥ तेसर्वेंसहसागत्वारामसुग्रीवलक्ष्मणाः ॥ वृक्षैरात्मानमावृत्यह्यतिष्ठन्गहनेवने ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां सुग्रीवासीं ॥ सवेग उठिला सौमित्रेंसीं ॥ येवोनि किष्किंधा प्रदेशीं ॥ वाळिवधासीं उद्यत ॥ ४७ ॥ एकसखा जिवलग सौमित्र ॥ दुजा सुग्रीव सन्मित्र ॥ दोघे घेवोनि वेगवंत्र ॥ श्रीरामचंद्र निघाला ॥ ४८ ॥ एक जाले नर वानर ॥ वानर वीरांचा संभार ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ किष्किंधा द्वार ठाकिलें ॥ ४९ ॥ श्रीराम सुग्रीव सौमित्र ॥ तिघे चालती एकत्र ॥ आनंदें गर्जती वानर ॥ किष्किंधा द्वार पावले ॥ ५० ॥ जेंवि आत्मा देहा आंत ॥ असोनि नदेखती समस्त ॥ तेंवि श्रीराम त्या वानरांत ॥ ठेला अतिगुप्त जनदृष्टीं ॥ ५१ ॥ वाळि सुग्रीव युद्ध अतिदुर्धर ॥ पहावया श्रीरामचंद्र ॥ वनीं वसोनि अगोचर ॥ नर वानर नदेखती ॥ ५२ ॥ निकट नदेखती नरवीर ॥ देखों नशकती ऋषीश्वर ॥ त्यांसि केंवि देखे वाळी वानर ॥ अगोचर श्रीराम ॥ ५३ ॥ गोचरा नदिसे अगोचर ॥ हें तंव मुळींचेंचि ब्रह्मसूत्र ॥ जवळी असतां श्रीरामचंद्र ॥ नर वानर नदेखती ॥ ५४ ॥ असो हे कथा अतिविस्तार ॥ श्रीराम नव्हे गोचर ॥ साधु जाणती हा विचार ॥ श्रीरामचंद्र गुह्य गुप्त ॥ ५५ ॥ सुग्रीवें घालोनियां कांस ॥ पाहोनि श्रीरामाची वांस ॥ भुभुकारें अतिउल्हास ॥ नादें आकाश दुमदुमिलें ॥ ५६ ॥ सुग्रीवाच्या गिरी गजरें ॥ दिवसा पडती नक्षत्रें ॥ डळमळिलीं मेरू शिखरें ॥ गिरिकंदरें दुमदुमिलीं ॥ ५७ ॥ दिग्गजांची बैसली टाळी ॥ नादें गजबजिला वाळी ॥ ऐसा कोण आला बळी ॥ प्रळय आरोळी देवोनी ॥ ५८ ॥ दूत सांगती वाळीसीं ॥ सुग्रीव आलासे युद्धासीं ॥ हें सामर्थ्य नाहीं त्यासीं ॥ शक्ति अनारिसीं दिसतसे ॥ ५९ ॥ त्यासि कोणी भेटला बळी ॥ त्याचेनि देतो हे आरोळी ॥ ऐसें विचारोनि वा

१ अतिपराक्रमी. २ लाघव. ३ तत्पर. ४ त्वरेनें. ५ समुदाय. ६ मस्त्र, स्थान. ७ चमत्कारिक, भिन्न.

ळी ॥ कांस तत्काळीं घातली ॥ ६० ॥ आजिचें युद्ध अति संकटीं ॥ विजयमाळा घातली कंठीं ॥ तरीं धाकतसे पोटीं ॥ आरोळी मोठी ऐकोनी ॥ ६१ ॥ आजि मरणें कीं मारणें ॥ दोहींचें वैर आजि छेदणें ॥ ऐसा निश्चय करोनि तेणें ॥ युद्धा येणें सक्रोधें ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वातुनिनदंभ्रातुःक्रुद्धोवालीमहाबलः ॥ निष्पपातसुसंरब्धोभास्करोस्ततटादिव ॥ १५ ॥ ततःसुतुमुलं युद्धंवालिसुग्रीवयोरभूत् ॥ तलैरशनिकल्पैश्चवज्रकल्पैश्चमुष्टिभिः ॥ १६ ॥ जघ्नतुःसमरेन्योन्यंभ्रातरौक्रोधमूर्छितौ ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि सुग्रीवाची आरोळी ॥ युद्धा क्रोधें आला वाळी ॥ दोघे भिडती क्रोधानळीं ॥ महाबळी वानर ॥ ६३ ॥ वाळि सुग्रीव युद्ध विंत्पत्ती ॥ ब्रह्मादि देव पाहूं येती ॥ नभ दाटलें विमान पंक्तीं ॥ दोहींची शक्ती लक्षावया ॥ ६४ ॥ समानबळ दोहीं वीरीं ॥ युद्ध वित्पत्ती दोघां पुरी ॥ कवण जय कवणा हारी ॥ पाहूं सुरवरीं येईजे ॥ ६५ ॥ दोघां होतां दृष्टादृष्टी ॥ कोपोद्भव उठिला पोटीं ॥ शद्बें बंधुत्वा पडिली मिठी ॥ स्त्रीलोभासाठीं अपघात ॥ ६६ ॥ जेंवि राहू पर्वणीसीं ॥ ग्रासूं धांवे शशि सूर्यासीं ॥ तेंवि वाळी सुग्रीवासीं ॥ निर्दळावया धांवत ॥ ६७ ॥ वाळी पर्वत हाणी दारुण ॥ सुग्रीव मुष्टिघातें करी चूर्ण ॥ शाल ताल मानी कोण ॥ रणमदें पूर्ण उन्मत्त ॥ ६८ ॥ दोहींची अदट आंगवण ॥ अंग घटलें करितां रण ॥ घाय हाणिती दारुण ॥ भ्याडाचे प्राण निघों पाहती ॥ ६९ ॥ वज्रप्राय कराभिघाता ॥ निष्ठुर मुष्टी हाणिती माथां ॥ परस्परें तंडवे देतां ॥ अति निघाता पेटले॥ ७० ॥ दंडी मुंडपीं उरीं शिरीं ॥ घाय हाणिती शिरोदरीं ॥ जानु हाणिती उरावरी ॥ ताडिती कोंपरीं येरयेरां ॥ ७१ ॥ दोघा जेत्यांचा आंवांका ॥ लाविती पुछाचा सडाका ॥ परस्परें हाणिती थडका ॥ उठती धडका अंतराळीं ॥ ७२ ॥ एक एकातळीं वरी ॥ दोघे तळपती चक्रापरी ॥ दोघे उसळती गगनोदरीं ॥ निराधारीं भीडती ॥ ७३ ॥ घाय हाणिती महाबळी ॥ न्येंहा उठिला पाताळीं ॥ कृतांताची बैसली दांतखिळी ॥ देतां आरोळी गर्जोनी ॥ ७४ ॥ क्षण एक युद्ध पृथ्वीवरी ॥ क्षण एक युद्ध गगनोदरीं ॥ युद्ध लाघवता वानरीं ॥ सुरासुरीं विस्मित ॥ ७५ ॥ बाप बळिये दोघे वानर ॥ वीर धीर महाशूर ॥ दोघे योद्धे अतिदुर्धर ॥ ये

१ कोपाग्नीनेंयुक्त. २ कौशल्य. ३ पीळिमेस. ४ मारावया. ५ अनंतपराक्रम. ६ थप्पड. ७ तडाके ८ शक्ति, चातुर्य. ९ ध्वनी.

रयेरां नाटोपती ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ धनुरादायकाकुस्थस्तावुभौसमुदैक्षत ॥ अन्योन्यसदृशौवीरावुभौदेवाविवाश्विनौ ॥१७॥
यन्नावगच्छत्सुग्रीवंवालिनंवापिराघवः ॥ ततोनकृतवान्बुद्धिंमोक्तुमंतकरंशरं ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ दोघे वीर रण प्रवीण ॥
देखोनि वानरांचें रण ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ बळ समान दोहींचें ॥ ७७ ॥ दोघे वानर अन्योन्य ॥ सबळ बळें समसमा
न ॥ देखोनि श्रीरामें योजिला बाण ॥ वाळी विंधोन मारावया ॥ ७८ ॥ तंव वाळी सुग्रीव दोघेजण ॥ ठाण माण वर्ण लक्षण ॥
रूप रेखा समसमान ॥ कोणास बाण विंधावा ॥ ७९ ॥ जैसे कां दोघे अश्विनी देव ॥ समरूप समानभाव ॥ तैसेचि वाळी सुग्री
व ॥ समावयव सारिखे ॥ ८० ॥ श्रीरामें सज्जूनियां बाण ॥ स्वयें जाला विस्मयापन्न ॥ दोघां माजी वाळी कोण ॥ कोणासीं
आपण वधावें ॥ ८१ ॥ नकळोनियां विंधूं जातां ॥ अवचट जालिया सुग्रीवघाता ॥ तेव्हां मी जालों विश्वासहंता ॥ भाक ही वृ
था होय माझी ॥ ८२ ॥ बाण लागलिया अवचिता ॥ श्रीरामें मारिलें शरणागता ॥ ऐसें निंद्यल बैसेल माथां ॥ क्षोभ समस्तां
पूर्वजांसीं ॥ ८३ ॥ मुख्य क्षोभेल हरिश्चंद्र ॥ शिब्री भगीरथ पृथु नरेंद्र ॥ काकुस्थ दिलीपादि नृपवर ॥ वंशींचे समग्र क्षोभती
॥ ८४ ॥ रुक्मांगद धर्मांगद ॥ सूर्यवंशीचे अगाध ॥ अवघे क्षोभती प्रबुद्ध ॥ केलें विरुद्ध श्रीरामें ॥ ८५ ॥ शरणागता वज्रपंज
रू ॥ मिथ्या मिरवी श्रीरामचंद्रु ॥ ऐसें निंदितील सर्वत्र ॥ लागल्या शरू सुग्रीवा ॥ ८६ ॥ ऐसें विचारोनि जाण ॥ श्रीराम न
विंधीच बाण ॥ तंव वाळीनें केलें आन ॥ जयो आपण पावावया ॥ ८७ ॥ वीर्य धैर्य आंगवण ॥ सबळबळें दोघे समान ॥ वाळी
नें जाणोनि आपण ॥ केलें विंदान निजविजया ॥ ८८ ॥ सुग्रीव नाटोपे निजबळें ॥ वाळीस कळलें युद्धसमेळें ॥ मज दाखविलें
वरदमाळे ॥ जयकाळें विजयार्थी ॥ ८९ ॥ युद्ध करितां वर्षानुवर्षी ॥ श्रमु खेद नव्हे दोघांसीं ॥ वाळीनें जाणोनि मानसीं ॥ मग
माळेसीं प्रयोजी ॥ ९० ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेभग्नःसुग्रीवस्तेनवालिना ॥ अपश्यत्राघवंनाथमृष्यमूकंययौजवात् ॥१९॥
॥ टीका ॥ होतां माळा दर्शन ॥ सुग्रीव शक्ती झाली क्षीण ॥ भोंवडी येवोनि पडे आपण ॥ मूर्छित पूर्ण ऋष्यमूकीं ॥९१॥ रणीं

१ कोपायमानहोती. २ ज्ञानी. ३ पराक्रम. ४ युक्ती.

मूर्छित पडतां पाहो ॥ सुग्रीवें सांभाळिला आंवो ॥ उडोनि ऋष्यमूकीं पाहाहो ॥ पडे महाबाहो मूर्छित ॥ ९२ ॥ करावया सुग्री
वाचा अंतु ॥ रिघों नशके ऋष्यमूकांतु ॥ वाळी निजविजयें गर्जतु ॥ व्यर्थ रघुनाथु साह्य केला ॥९३॥ धरोनि श्रीरामाचें बळ ॥
मजसीं करूं आला सळ ॥ युद्धीं गेलासी विकळ ॥ व्यर्थ तळमळ कां करिसी ॥ ९४ ॥ मजसीं करावया संग्रामु ॥ सन्मुख राहों
नशके रामु ॥ सांडी स्त्रीराज्याचा भ्रमु ॥ व्यर्थ श्रमु करूं नको ॥९५॥ सुग्रीवा दिधलें रे जीवदान ॥ नमारीं ऋक्षराजाची आण ॥
ऐसें वाळी गर्जोन ॥ गेला निघोन किष्किंधे ॥ ९६ ॥ विजयाच्या जयजयकारीं ॥ वाळी प्रवेशला नगरीं ॥ सुग्रीव ऋष्यमू
का माझारीं ॥ दुःख करी विलपत ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अपश्यत्राघवंनाथमृष्यमूकंप्रदुद्रुवे ॥ क्लांतोरुधिरसिक्तांगःप्रहारैर्ज
र्जरीकृतः ॥ २० ॥ राघवोपिसहभ्रात्रासहसैवहनूमता ॥ तदेववनमागच्छत्सुग्रीवोयत्रवानरः ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीव
पडिला मूर्छित ॥ वानर जाले हाहाभूत ॥ वाळिभयें भयाभीत ॥ वानरें पळती ऋष्यमूकीं ॥ ९८ ॥ वाळीच्या घाईं जर्जरी भूत ॥
रक्तें न्हाणिला धगधगित ॥ सुग्रीव अतिदुःखें विलपत ॥ साह्य रघुनाथ नव्हेची ॥ ९९ ॥ वाळीवधाचा आक्रम ॥ श्रीरामें दा
वोनि पराक्रम ॥ करविला युद्धधर्म ॥ अतिदुर्गम वाळीसीं ॥ १०० ॥ वाळी वधावया तात्काळ ॥ धरोनि श्रीरामाचें बळ ॥ निः
शंक युद्ध केलें तुंबळ ॥ अतिसबळ वाळीसीं ॥ १ ॥ श्रीराम बळाचा निजनेट ॥ युद्ध केलें कडकडाट ॥ श्रीरामें पाहिला माझा शेव
ट ॥ घायवट जंव पडे ॥ २ ॥ वाळीनें केला जर्जरी भूत ॥ तरी साह्य नव्हे श्रीरघुनाथ ॥ दैवें आलों ऋष्यमूकांत ॥ येव्हवीं प्राणांत
पावतों ॥ ३ ॥ पडतों ऋष्यमूका बाहेरीं ॥ वाळी मारिता क्षणा माझारीं ॥ श्रीराम होवोनि साहाकारी ॥ रणद्वारीं गांजिलों ॥४॥
श्रीरामाचें साह्यबळ ॥ रणरंगीं जालों विफळ ॥ सुकली कृपेची पैं वोल ॥ घाईं सखोल गांजिलों ॥ ५ ॥ श्रीरामें हारविली निज
कांता ॥ तो काय साह्य होईल आतां ॥ वृथा बोलणें श्रीरघुनाथा ॥ मज तळतां मानलें ॥ ६ ॥ श्रीराम सत्य सर्वज्ञ ॥ राज्यत्य
जोनि आला वना ॥ तो माझिया संरक्षणा ॥ मिथ्या प्रतिज्ञ होवोनि ठेला ॥ ७ ॥ ऐसा सुग्रीव विलपत ॥ लक्ष्मण हनुमंता समवे

१ आकारा, धारणा. २ कलह, युद्ध. ३ क्षीण.

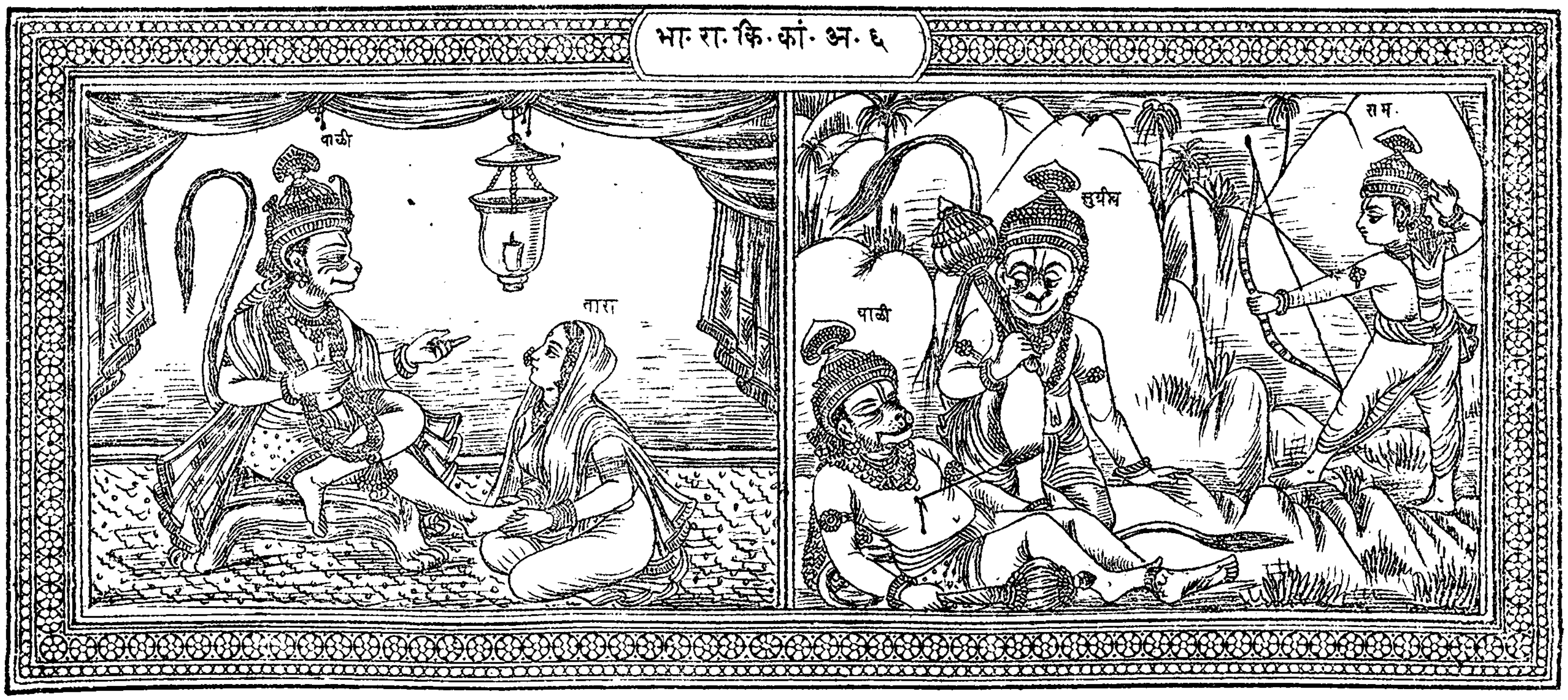
त ॥ तेथें आला श्रीरघुनाथ ॥ कृपावंत कृपाळू ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ आव्हयस्वेतिमामुक्त्का दर्शयित्वाचविक्रमं ॥ वैरिणाघातयि
त्वामांकिंत्विदानींकरिष्यसि ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ स्वमुखें सांगे श्रीरघुनाथ ॥ वाळी पाचारीं युद्धार्थ ॥ दृष्टी पडतांचि करीन घा
त ॥ तुझा कार्यार्थ साधीन ॥ ९ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ वाळीस मज लाविलें रण ॥ घाईं माझा निघतां प्राण ॥ साह्य संपू
र्ण नव्हेची ॥ ११० ॥ आतां येवोनियां येथें ॥ काय साधिसी कार्यार्थ ॥ वाळी गेला नगरांत ॥ निज विजयार्थ साधोनी ॥११॥
वाळीनें करितां अतिनिर्वाणें ॥ नाहीं ढळलों अणुप्रमाण ॥ वरदमाळा दाविता जाण ॥ मूर्छापन्न मी पडिलों ॥ १२ ॥ दैवें पाडि
लें ऋष्यमूकांत ॥ येऱ्हवीं वाळी करिता घात ॥ साह्य नव्हेसीच मूर्छित ॥ दुःखाभिभूत मज केलें ॥ १३ ॥ मी मूर्छित होतों
विमुख ॥ पाठीसीं घालोनि निःशंक ॥ वाळीसीं नव्हसीच सन्मुख ॥ परम दुःख मज दिधलें ॥ १४ ॥ साह्य होवोनियां करावें
सुखी ॥ श्रीराम सत्यवादी तिहीं लोकीं ॥ तुवां मज केलें परमदुःखी ॥ तेही लटकी कीर्ति केली ॥ १५ ॥ सुग्रीव देखोनि दुःखा
भिभूत ॥ कळवळला श्रीरघुनाथ ॥ त्याचें ऐकोनि रुदितें ॥ स्वयें बोलत कृपाळू ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सुग्रीवश्रूयतांतातक्रो
धश्चव्यपनीयतां ॥ कारणंयेनबाणोयंनमयाविनियोजितः ॥ २३ ॥ अलंकारेणवेषेणप्रमाणेनगतेनच ॥ त्वंचसुग्रीववालीचसदृ
शौस्थःपरस्परं ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ क्रोध सांडोनि सावधान ॥ सुग्रीवा ऐकें माझें वचन ॥ साह्य नव्हावयाचें कारण ॥ जालें
विंदान परियेसीं ॥१७॥ गुणीं लावोनियां बाण ॥ वाळीचा म्यां घ्यावा प्राण ॥ तंव तुह्मी दोघेजण ॥ एकरूपें भासलेती॥१८॥
वस्त्रें अलंकार आभरणें ॥ रूप रेखा समसमान ॥ नकळे वाळीचें निजचिन्ह ॥ यालागीं बाण नविंधींच ॥ १९ ॥ नकळोनि बाण
विंधितां ॥ जरी तुज लागता अवचिता ॥ श्रीरामें मारिलें शरणांगता ॥ निज निंद्यता तिहीं लोकीं ॥ १२० ॥ अवचटें तुज ला
गल्या बाण ॥ मग म्यां त्यजावा कीं प्राण ॥ ऐसें जाणोनियां आपण ॥ शरसंधान नकरींच ॥ २१ ॥ तुझेंनि कैवारें एक एक ॥
वाळीसीं युद्ध करितां देख ॥ तेथेंही थोर आहे अटकें ॥ करवीं विमुख वरदमाळा ॥ २२ ॥ जो जो युद्ध करी सन्मुख ॥ वरदमाळा

१ मोठा पराक्रम, रणप्रसंग. २ दुःखाविव्हळ. ३ विलाप. ४ चमत्कार. ५ दागिणे. ६ अकस्मात. ७ संकट.

करी विमुख ॥ मज नाहीं होणें पराङ्मुख ॥ ते मज अटक युद्धार्थी ॥ २३ ॥ युद्ध नकरावया हेंचि कारण ॥ साह्य व्हावें तंव दो
घे समान ॥ यालागीं मी नविंधींच बाण ॥ सत्य जाण सुग्रीवा ॥ २४ ॥ घायें घ्यावया वाळीचा प्राण ॥ आतां मी घेतों धनुष्य
बाण ॥ मज मारितां नलगे क्षण ॥ युद्धक्रमण करीं वाळीसीं ॥ २५ ॥ सुग्रीव ह्मणे नाहीं शक्ति ॥ केंवि पाचारूं युद्धार्थी ॥ कृपे
नें आलिंगी श्रीरघुपती ॥ अमृत हस्तीं स्पर्शिला ॥ २६ ॥ आलिंगिल्या मिषें जाण ॥ दिधली निजशक्ती संपूर्ण ॥ पहिल्यापे
क्षां शतगुण ॥ आंगवण सुग्रीवा ॥ २७ ॥ सुग्रीव पाहे सावधान ॥ अंगीं नदेखे घाय ना वण ॥ पुरती बाणली आंगवण ॥ वा
ळी निर्दळण करावया ॥ २८ ॥ सुग्रीव उठे ते काळीं ॥ प्रताप बोले श्रीरामाजवळी ॥ आजी लोळवीन वाळी ॥ रणकल्लोळीं वि
चरूनी ॥ २९ ॥ ऐसें बोलोनि रामा जवळी ॥ वेगीं उठिला तत्काळीं ॥ युद्ध करावया बळी ॥ उडे अंबरीं सुग्रीव ॥ १३० ॥
श्रीरामें पाचारोनि त्यासीं ॥ समरूपता तुह्मां दोघांसी ॥ युद्धीं वोळखावया सुग्रीवासीं ॥ घालवी त्यासीं गजमाळा ॥ ३१ ॥
॥ श्लोक ॥ गजपुष्पीमिमांफुल्लामुत्पाट्यशुभलक्षणां ॥ कंठेकुरुत्वंसौमित्रेसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ गज कमळ
माळा भूषण ॥ लक्ष्मणें निर्मोनि आपण ॥ सुग्रीवा कंठी घातली पूर्ण ॥ वोळखण रणरंगीं ॥३२॥ गजांत लक्ष्मी यावयासी ॥
गज कमळ माळा घालीं त्यासी ॥ तेचि वोळखण रणभूमीसीं ॥ वाळी वधासीं मुख्य मूळ ॥३३॥ श्रीरामआज्ञा अतिसमर्थ ॥ मा
ळा नतुटे युद्धाआंत ॥ लागतां वीराचे आघात ॥ भंगातीत राम माळा ॥३४॥ लक्ष्मण विंदानी महाबळी ॥ कमळाच्या अष्टदळीं ॥
सबाह्य लिहिल्या नामावळी ॥ आतुर्बळीतेणें माळा ॥ ३५ ॥ गुणेंवीण गजकमळा ॥ निर्गुण गुणें गुंफिली माळा ॥ घालितां
सुग्रीवाच्या गळां कळिकाळा नावरे ॥ ३६ ॥ सुग्रीव कंठीं घालितां माळा ॥ हरिखेला वानरांचा पाळा ॥ नळनीळ तार तरळा ॥
सैन्य समेळा समुदावो ॥ ३७ ॥ राम सौमित्र हनुमंत ॥ सुग्रीव वानरांसमवेत ॥ आले किष्किंधा पर्वतांत ॥ हर्षयुक्त उल्हासें
॥ ३८ ॥ अतिआक्रोशें महाथोर ॥ सुग्रीव करी भुभुकार ॥ ऐकोनि कोपला वाळी वानर ॥ युद्ध दुर्धर करूं पाहे ॥ ३९ ॥

१ सामर्थ्य. २ संहार. ३ युक्तीप्रवीण ४ आनंदला. ५ समुदाय.

दोघे बंधू क्रोधयुक्त ॥ युद्ध करिती अतिअद्भुत ॥ वाळी वधील श्रीरघुनाथ ॥ तो गुह्यार्थ अवधारा ॥ १४० ॥ एकाजनार्दना श
रण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ श्रीरामें वाळी उद्धरण ॥ संसार तारण श्रीरामें ॥ ४१ ॥ श्रीरामनामें द्व्यअक्षर ॥ क्षराक्षरातीत प
र ॥ रामनाम स्मरे निरंतर ॥ पावन नर तिहीं लोकीं ॥ ४२ ॥ रामनाम पढतां एकाएक ॥ तो ही तिहीं लोकीं अलौकिक ॥
एका जनार्दनीं होती एक ॥ नित्यनिष्टंक श्रीराम ॥ ४३ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीमावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडे एकाकारटीकायांसुग्रीव
भंगोनामपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीरामकर्त्ता ॥ ॥ श्रीराम हनुमंत सौमित्र ॥ सुग्रीव समवेत वानर ॥ पावोनि किष्किंधेचें द्वार ॥ केला भुभुकार सुग्रीवें ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ अथतस्यनिनादंतंसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ शुश्रवांतःपुरगतोवालीभ्रातुरमर्षणः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवाचेनि गिरांगजरें ॥ नादें दुमदुमिलें अंबर ॥ कोसळों पाहे गिरिकंदर ॥ वाळीचें मंदिर दणाणलें ॥ २ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाची आरोळी ॥ कोपें खवळलासे वाळी ॥ आरक्त जाला क्रोधानळीं ॥ जेंवि कुळाचळीं बाळसूर्य ॥ ३ ॥ वाळी विचारी हृदयांतु ॥ आतांच युद्धीं जर्जरीभूतु ॥ म्यां पाडिला होता मूर्छितु ॥ सवेंचि गर्जतु केंवि आला ॥ ४ ॥ माझ्या घावें मासानुमास ॥ कुंथत पडे वर्षानुवर्ष ॥ सवेंचि आला युद्धास ॥ अतिउल्हास मानसीं ॥ ५ ॥ आतां असो हा विचार ॥ बंधु वैरी सत्य साचार ॥ रणीं पाचारी महाशूर ॥ निघे सत्वर युद्धासीं ॥ ६ ॥ युद्धा निघतां वाळीसीं ॥ तारा लागली पायांसीं ॥ स्वहित सांगेन मी तुह्मांसीं ॥ विवेकेंसीं अवधारिजे ॥ ७ ॥ तुझे लागल्या घाये ॥ सुग्रीव कुंथत पडिला राहे ॥ तो सवेंचि येवोनियां बाहे ॥ गर्जत आहे युद्धार्थीं ॥ ८ ॥हे तंव नव्हे सुग्रीवशक्ती ॥ तेणें साह्य केला श्रीरघुपती ॥ त्याचेंनि बळें युद्धाप्रती ॥ आला मागुतीं गर्जतु ॥ ९ ॥ तुझा करावया घातु ॥ सुग्रीवा साह्य श्रीरघुनाथु ॥ हा तुज नकळे अर्थु ॥ बळोन्मत्तु धांवसी ॥ १० ॥ तुवां जिंतिलें सुरनरांसीं ॥ मर्दिलें दैत्यदानवांसीं ॥ काखें सूदलें रावणासीं ॥ श्रीरामापासीं तें नचाले ॥ ११ ॥ श्रीराम प्रतापी तेजोराशी ॥ पूर्णावतार सूर्यवंशीं ॥ ऐक त्याचिया प्रतापासीं ॥ मी तुजपासीं सांगेन ॥ १२ ॥ जे कां अटकँ तिहीं लोकां ॥ श्रीरामें वधिली ते ताटिका ॥ छेदोनि सुबाहूच्या मस्तका ॥ मारीची देखा उडविला ॥ १३ ॥ चवदासहस्त्र निशाचर ॥ सहित त्रिशिरा दूषण खर ॥ श्रीरामें मारिले समग्र ॥ बाणीं दुर्धर विंधोनी ॥ १४ ॥ विंधोनियां एक बाण ॥ विराधाचा घेतला प्राण ॥ कांळी कबंध मारिला जाण ॥ प्रतापी पूर्ण श्रीराम ॥ १५ ॥ ज्या धनुष्यें गांजिला रावण ॥ तें चाप श्रीरामें भंगोन ॥ केलें जानकी वरंण ॥ जामदग्न्यी जिंकिला ॥ १६ ॥ श्रीरामाच्या बाणाभेणें ॥ भिकारी जाला रावण ॥ चोरोनि केलें कांताहरण ॥ देवोनि बळिदान मारीचीचें ॥ १७ ॥

१ सहीत. २ ओरडोनें. ३ आकाश. ४ प्रातःकालचासूर्य. ५ पाचारी, बाहेर. ६ मर्दिलें. ७ अनावर. ८ खोंचून. ९ भयंकर. १० पाणीग्रहण.

धांवण्या आलिया श्रीरघुनंदन ॥ एकेंचि घायीं घेईल प्राण ॥ येणें भयें तो रावण ॥ गेला पळोन लंकेसीं ॥१८॥ ऐसा श्रीराम दुर्धर ॥ तयापुढें तूं वानर ॥ बळोन्मत्त पालेखाईर ॥ युद्धा सत्वर धांवसी ॥ १९ ॥ विंधोनियां एक्या बाणें ॥ श्रीराम तुझा घेईल प्राण ॥ हें तंव माझें सत्य भाषण ॥ युद्धा आपण नवजावें ॥ २० ॥ श्रीरामीं नकरावा विरोधु ॥ त्यासीं करावया सख्यसंबंधु ॥ माझा ऐकोनि अनुवादु ॥ युद्धक्रोधु सोडावा ॥ २१ ॥ ऐकोनि तारेचें उत्तर ॥ वाळी ह्मणे सत्य साचार ॥ मज श्रीरामासीं नाहीं वैर ॥ अणुमात्र मानसीं ॥ २२ ॥ जे जे रामीं करिती विरोधु ॥ त्यांचा श्रीराम करील वधु ॥ हा मज कळला शुद्धबोधु[१] ॥ बद्धानुवादु अवधारीं ॥ २३ ॥ ताटिका सकळ लोकांतें बाधी ॥ यालागीं श्रीराम तीतें वधी ॥ सुबाहू यज्ञातें विरोधी ॥ रामें त्रिशुद्धी मारिला ॥ २४ ॥ विराधें केलें सीताहरण ॥ श्रीरामें वधिला विंधोनि बाण ॥ कबंधें धरिले दोघेजण ॥ बाहू छेदोनि मारिला ॥ २५ ॥ करोनि शूर्पनखीचा कैवार ॥ हिरूं[२] आले सीता सुंदर ॥ श्रीरामें वधिले त्रिशिरा खर ॥ तैसें वैर मजसीं नाहीं ॥२६॥ मारीचि मारिला कपटी पूर्ण ॥ सीताहरणें वैर रावण ॥ तैसें विरोध लक्षण ॥ मजसीं जाण असेना ॥२७॥ मी तंव केवळ निरपराध ॥ कैसेंनि श्रीराम करील वध ॥ करितां सुग्रीवासीं रणविरोध ॥ वैरसंबंध श्रीरामीं ॥ २८ ॥ तारा स्वयें सांगे पूर्ण ॥ सुग्रीव श्रीरामा जाला शरण ॥ श्रीराम शरणागता शरण्य[३] ॥ संरक्षण सर्वार्थी ॥ २९ ॥ शरणागता जो विरोधी ॥ तो श्रीरामाचा मुख्य द्वंद्वी[४] ॥ त्यासिं श्रीराम स्वयें वधी ॥ जाण त्रिशुद्धी कपिराया ॥ ३० ॥ शरणागताचिये घाता ॥ श्रीराम करों नेदी सर्वथा ॥ हेचि श्रीरामेंसीं वैरता ॥ आत्मघाता निजमूळ ॥ ३१ ॥ तुटे सुग्रीवेंसीं विरोध ॥ श्रीरामासीं होय तैं सुहृदसंबंध[५] ॥ तैसा साधीं निजबोध ॥ माझा शब्द जरी करिसी ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रूयतांक्रियतांचैवतववक्ष्यामियद्धितं ॥ यौवराज्येनसुग्रीवंतूर्णंसाध्वभिषेचय ॥२॥ विग्रहंमाकृथावीरभ्रात्राराजन्यवीयसा ॥ अहंहितेक्षमंमन्येतेनरामेणसौहृदं ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ वाळी ऐकें सावधान ॥ तुझें निजस्वहित सांगेन ॥ सखा केलिया रघुनंदन ॥ होसी पावन[६] तिहींलोकीं ॥ ३३ ॥ श्रीरामीं सख्य घडे काशानें ॥

१ विवेक, भाषण. २ हरणकरण्यास. ३ आश्रय. ४ वैरी. ५ सख्य. ६ पवित्र.

ऐसा विकल्प मानिसी मनें ॥ तेंही निमिषार्धें साधीन ॥ माझें वचन जरी करिसी ॥ ३४ ॥ जेणें आप्त होय श्रीरघुनाथ ॥ तारे सांगे मनोगत ॥ येरी सांगत उल्हासत ॥ पूर्ण हितार्थ देखोनी ॥ ३५ ॥ विरोध तुटे बंधु बंधूसीं ॥ पूर्ण सख्य होय श्रीरामासीं ॥ युवराज्य द्यावें सुग्रीवासीं ॥ निजहितासीं लक्षोनी ॥ ३६ ॥ सुग्रीवा युवराज्य देतां ॥ परम सुख श्रीरघुनाथा ॥ तिघां होईल ऐक्यता ॥ एकात्मता अतिप्रीती ॥ ३७ ॥ जैसा तुज प्रिय अंगदु ॥ तैसा सुग्रीव कनिष्ठ बंधु ॥ त्यासीं सांडितां विरोधु ॥ सख्य संबंधु श्रीरामीं ॥ ३८ ॥ ऐसें बोलोनियां पाहे ॥ तारेनें धरिले दोनी पाय ॥ श्रीरामीं सख्यें सुख आहे ॥ करीं लवलाहे कपिराजा ॥ ३९ ॥ रत्नाभरणें[१] धनवस्त्रांसीं ॥ अंगदु धाडीं श्रीरामापासीं ॥ शरण रिघोनियां त्यासीं ॥ आपणासीं वांचवी ॥ ४० ॥ श्रीरामा रिघतां शरण ॥ तुझें चुकेल जन्ममरण ॥ दोघां बंधु बुझावण[२] ॥ कृतकल्याण पावसी ॥ ४१ ॥ जरी धरोनि गर्वबळ ॥ श्रीरामेंसीं करिसी छळ ॥ तरी किष्किंधा सांडोनियां पळ ॥ श्रीराम सबळ बधार्थी ॥ ४२ ॥ व्हावया श्रीरामासमोर ॥ धीर नधरवे सुरासुर ॥ तेथें तूं केवळ वानर ॥ पालेखाईर केंवि राहसी ॥ ४३ ॥ श्रीरामसख्य करीं निर्मळ ॥ अथवा उठोनियां पळ ॥ त्यासीं करितां युद्ध प्रबळ ॥ तूं तात्काळ मरशील ॥ ४४ ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ मेरु मांदारा विदारण[३] ॥ तेथें तुझा केवा[४] कोण ॥ बळें प्राण देऊं नको ॥ ४५ ॥ माझें नायकतां भाषण ॥ तूं बैससी मरणांधरण[५] ॥ श्रीराम विरोधिल्या जाण ॥ जीवें प्राणें तो नुरे ॥ ४६ ॥ ऐकोनि तारेचें वचन ॥ वाळी जाला कोपायमान ॥ भ्याडप्रकृति तुह्मीं स्त्रिया जाण ॥ कंपायमान परदर्पें[६] ॥ ४७ ॥ सुग्रीवासीं युवराज्य देतां ॥ मी नदेवोंदी सर्वथा ॥ साह्य जालिया श्रीरघुनाथा ॥ राज्य सर्वथा नदेणें ॥४८॥ देखोनि श्रीरामाचें बळ ॥ ह्मणती वानर हा निर्बळ ॥ किष्किंधा सांडोनियां पळ ॥ भयें प्रबळ जल्पसी ॥ ४९ ॥ तारे ऐक माझी शक्ती ॥ अल्प सांगेन तुजप्रती ॥ युद्धा आलिया श्रीरघुपती ॥ शंका चित्तीं मज नाहीं ॥ ५० ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्पाटयतुरामोवाबाहुभ्यांविंध्यपर्वतं ॥ इमां सर्वांसमुद्रांतांसंचालयतुवामहीं ॥ ४ ॥ सचंद्रतारानक्षत्रंपतेदत्रससागरं ॥ नविव्यथेहंसमरेसुग्रीवंप्रतिसहतः ॥ ५ ॥ ॥टीका॥

१ रत्नालंकार. २ समजूत. ३ भंग. ४ पाड. ५ मरणाच्याठायीं उद्यत. ६ शत्रूच्या बलास, गर्वास.

बाहूबळें श्रीरघुनाथ ॥ उत्पांटू विंध्यपर्वत ॥ पृथ्वी समुद्रवलयांकित ॥ करी भस्मांत बाणें एकें ॥ ५१ ॥ सचंद्र तारा गगन गंभीर ॥ सहित सप्तही सागर ॥ बाणें शोषी श्रीरामचंद्र ॥ तरी मी वानर नंशंकें ॥ ५२ ॥ ऐसा पुरुषार्थ श्रीरघुनाथा ॥ प्रत्यक्ष डोळ्यां देखतां ॥ मज बाधिना भयव्यथा ॥ उल्हासता संग्रामीं ॥ ५३ ॥ रणीं मरणें भयाभीत ॥ त्यासि यश ना पुरुषार्थ ॥ तैसा मी वाळी नव्हे एथ ॥ रणीं रघुनाथ सुखी करीन ॥ ५४ ॥ सुग्रीव बापुडें किंकर ॥ श्रीराम योद्धा रणवीर ॥ त्यासि मी भिडेन वानर ॥ युद्ध दुर्धर पाहें माझें ॥ ५५ ॥ माझी पुरे आंगवण ॥ ऐसा योद्धा आहे कोण ॥ करावया श्रीरामासीं रण ॥ आलें स्फुरण बाहूसीं ॥ ५६ ॥ श्रीराम आलिया सन्मुख ॥ प्रतिज्ञेची देवोनि हाक ॥ युद्ध करीन अपराङ्मुख ॥ वाळी युद्धासीं पैं आला ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सवालीबलदृप्तात्मामुष्टिमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ सुग्रीवमेवाभिमुखोययौयोद्धुंकृतक्षणाः ॥ ६ ॥ सुग्रीवोपिसमुद्दिश्यवालिनंहेममालिनं ॥ श्लिष्टंमुष्टिंसमुद्यम्यसंरब्धतरमागतः ॥ ७ ॥ सुग्रीवेणतुनिःशंकंसालमुत्पाट्यतेजसा ॥ ८ ॥ गात्रेष्वभिहतोवालीव्यपतत्समहीतले ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ ॥ वाळी सुग्रीव दृष्टीभेटी ॥ होतां वळोनि निज वज्रमुष्टी ॥ युद्धक्रोधा महाहेटी ॥ उठाउठीं मिसळले ॥ ५८ ॥ उरीं शिरीं गुडघे मुष्टी ॥ धांवोनि हाणिती पुसाटी ॥ तडँवा हाणोनि पाडिती सृष्टी ॥ दोघे हटी महावीर ॥ ५९ ॥ हेममुगुट हेममाळा ॥ शोभती वाळीचियां गळा ॥ सुग्रीव शोभे कमळमाळा ॥ रणसोहळा वीरांचा ॥ ६० ॥ मुष्टिघात चपेटघात ॥ निष्ठुर हाणिती आघात ॥ दोघांही रुधिर प्रवाहत ॥ जेंवि पर्वतगैरिकाँ ॥ ६१ ॥ किंशुक फुलले वसंतांत ॥ तैसे वीर अतिआरक्त ॥ रणामाजी विचरत ॥ बळोन्मत्त युद्धक्रोधें ॥ ६२ ॥ सुग्रीव लक्षोनियां दृष्टीं ॥ वाळी ह्मणे वज्रमुष्टीं ॥ मूर्छापन्न पडतां सृष्टीं ॥ धैर्यें जगजेठी उठिला ॥ ६३ ॥ सुग्रीव क्षोभोनि तेवेळीं ॥ शालवृक्ष तोडिला वाळीं ॥ घायें मूर्छित महीतळीं ॥ महाबळी लोळविला ॥ ६४ ॥ वाळी पाडिला महावीर ॥ वानर करिती हाहाकार ॥ ऐकोनि वीरांचा गजर ॥ वाळी सत्वर उसळला ॥ ६५ ॥ बाहू आफळोनि वाळी ॥ रणीं गर्जतु क्रोधानळीं ॥ कोपें सुग्रीव चालिला बळी ॥

१ उपटू. २ विंध्याद्रिपर्वत. ३ भिणार नाहीं. ४ शक्ति, पुरुषार्थ. ५ मोठादुर्धर. ६ तडाका, लाता. ७ गेरु, काव. ८ पलाशवृक्ष. ९ आदळोन.

रणीं खंदळी करावया ॥ ६६ ॥ सम तळपे सम किराणे ॥ गती विगती सम उड्डाणा ॥ क्षणें भूमी क्षणें गगना ॥ युद्ध विंदाना दोहींचें ॥ ६७ ॥ दोघे बळें अतिसमर्थ ॥ येरयेरां नलोटत ॥ दोघां लाभेना विजयार्थ ॥ अतिसामर्थ्यें करोनियां ॥ ६८ ॥ वाळी बळें वरदमाळा ॥ श्रीराम माळा सुग्रीव गळां ॥ पाहतां त्यांचा रणसोहळा ॥ समबळा समान ॥ ६९ ॥ युद्धकंदनें क्षतें क्षीण ॥ श्रमस्वेदें दोघेजण ॥ ऐसें देखोनि श्रीरघुनंदन ॥ धनुष्यीं बाण सजिला ॥ ७० ॥ सुग्रीव तळवटीं आणिला ॥ ऐसें श्रीरामें देखिलें डोळां ॥ आतां नमारितां वाळीला ॥ गोष्टी होईल पहिल्या ऐसी ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःसंधायरामेणशरमाशीविषोपमं ॥ वेगेनाभिहतोवालीनिपपातमहीतले १० ॥ ॥ टीका ॥ अक्रमें मारावया सुग्रीवासीं ॥ वाळी उडतां आकाशीं ॥ श्रीरामें विंधितां वेगेसीं ॥ शरू सपिछी खडँतरला ॥ ७२ ॥ जेंवि सर्प रिघे वारुळीं ॥ तैसा बाण हृदयकमळीं ॥ प्रवेशोनि अंतकाळीं ॥ पाडिला वाळी मूर्छित ॥ ७३ ॥ जैसा ईश्वर राहोनि गुप्त ॥ निमिष्यमात्रें करी निःपात ॥ तैसा अतर्क्य श्रीरघुनाथ ॥ करी वाळीचा घात बाणाग्रें ॥ ७४ ॥ अतर्क्य सद्गुरुवचन ॥ श्रवणें शिष्या समाधान ॥ तैसा श्रीरामाचा बाण ॥ सुखसंपन्न वाळीसीं ॥ ७५ ॥ जैसा धडधडित वन्ही ॥ सुखरूप सती लागोनी ॥ तैसें श्रीरामाचे बाणीं ॥ वाळी लागोनी सुखरूप ॥ ७६ ॥ जेंवि कां सुख शुद्धसात्विकीं ॥ अग्रीं कठिण गोड परिपाकीं ॥ श्रीरामबाण तदनुलक्षी ॥ उभयपक्षीं सुखरूप ॥ ७७ ॥ सुग्रीवा सुख लौकिक ॥ वाळीस सुख अलौकिक ॥ विंधोनियां एकाएक ॥ दिधलें सुख दोहींसीं ॥ ७८ ॥ श्रीरामबाणाचा प्रतापु ॥ अतिउग्रता भयकंपु ॥ परिपाकीं सुखरूपु ॥ श्रीराम चिद्रूपु कृपाळू ॥ ७९ ॥ श्रीरामबाणाग्रीं भासे दुःख ॥ तेंचि परिपाकीं परम सुख ॥ वदेल वाळीचें निजमुख ॥ श्रोते सकळिक परिसावें ॥ ८० ॥ श्रीरामाच्या निजबाणीं ॥ वाळी मूर्छित पडिला धरणीं ॥ बोले श्रीरामा अनुलक्षोनी ॥ अधर्म करणी तुवां केली ॥ ८१ ॥ ॥ श्लोक ॥ पराङ्मुखवधंकृत्वाकोनुप्राप्तस्त्वंयागुणः ॥ यदहंयुद्धसंरब्धस्त्वत्कृतेनिधनंगतः ॥ ११ ॥ शोचामिनात्मानमहंनतारांनापिबांधवान् ॥ त्वत्कृतेनह्यधर्मेणयथाशो

१ गहजर. २ संकीर्णगति. ३ युद्धचातुर्य. ४ व्रणांनीं. ५ श्रमाच्या घामानें. ६ अधर्में, वरचढीनें. ७ लागला. ८ अग्नी. ९ परिणामीं. १० त्याप्रमाणें.

चामिराघव ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ मी आणिकासीं युद्धासक्त ॥ श्रीरामा तूं अतिगुप्त ॥ पराङ्मुखें केला घात ॥ कोण पुरुपार्थ श्रीरामा ॥ ८२ ॥ नपाचारितां एकाएक ॥ अतर्क्यरूपें नित्यघातक ॥ तुझा हा अधर्म देखोनि देख ॥ परम दुःख माझे मनीं ॥ ८३ ॥ नाहीं राज्यहरणाची व्यथा ॥ तारावियोग नबाधी चित्ता ॥ तुझी देखोनि अधर्मता ॥ दुःख रघुनाथा मज भारी ॥ ८४ ॥ नव्हे सुहृद दुःख बाधक ॥ बाधेना अंगदाचा शोक ॥ तुझा अधर्म देखतां देख ॥ परम दुःख मज रामा ॥ ८५ ॥ वध करोंनये निद्रिस्था ॥ वधूं नये स्त्रियेसीं रमतां ॥ वधूं नये पाचारितां ॥ येरु दुश्चिता नये वधूं ॥ ८६ ॥ तूं सर्वज्ञ श्रीरघुनाथा॥ ऐसिया जाणोनि शास्त्रार्था ॥ अधर्में करोनि माझे घाता ॥ अपेश माथां घेतलें ॥ ८७ ॥ तूं चंद्राहूनि अतिचोख ॥ श्रीरामकीर्ति नित्य निर्दोख[1] ॥ अधर्म घाताचा कळंक ॥ त्यावरी देख बैसविला ॥ ८८ ॥ सुग्रीव बापुडें तें किती ॥ काय साह्य होईल सीता अर्थीं ॥ तें मज सांगतासि श्रीरघुपती ॥ करितों ख्याती ते ऐक ॥८९॥ ॥ श्लोक ॥ सुग्रीवप्रियकामेनयदहंघातितस्त्वया ॥ गलेबध्वाप्रदद्यांतेनिहतंरावणंरणे ॥ १३ ॥ न्यस्तांसागरतोयेवापातालेवापिमैथिलीं ॥ आनयेहंतवादेशात्गरुडेनाश्वतंयथा ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ रावण माझा काखवेळ[2] ॥ गळा बांधोनि तात्काळ ॥ आणितां नलगे पळ ॥ तूं माझें बळ नेणसी ॥ ९० ॥ समुद्रजळीं सप्तपाताळीं ॥ शोधोनि लोकालोकाचळीं ॥ आणितों मी जनकबाळी ॥ तुज जवळीं निमिष्यार्धें ॥९१॥ चतुःसमुद्रीं प्रातःस्नान ॥ करितां मजला नलगे क्षण ॥ बळें मजपुढें तुच्छ रावण ॥ सीता आणोन मी देतों ॥ ९२ ॥ मज सांगतासी विचार ॥ सीता सती रावण सहपरिवार ॥ लंका उपडोनि समग्र ॥ येथें सत्वर आणितों ॥ ९३ ॥ सुग्रीवाच्या पक्षपाता ॥ अधर्में करितां माझ्या घाता ॥ अपेश आलें श्रीरघुनाथा ॥ कीर्तीचे माथां अपकीर्ती ॥ ९४ ॥ पुढें साचार श्रीरघुपती ॥ जरी करिसी कोटि कीर्ती ॥ अधर्म घाताची अपकीर्ती ॥ तेहोनि परती ढळेना ॥ ९५ ॥ नाहीं रडत राज्यहरणासीं ॥ नाहीं मी रडत निजमरणासीं ॥ अधर्म जडला श्रीरामचरणासीं ॥ तेणें मानसीं अतिदुःख ॥९६॥ सेवकें कीर्ती करावी ऐसी ॥ जगत्र वंदी स्वामि से

१ निष्कलंक. २ काखेंतली वळकटी.

वकासीं ॥ सुग्रीवें गौरविलें श्रीरामासीं ॥ कीर्तीवंतासीं अपकीर्ती ॥ ९७ ॥ सुग्रीवें काय केला उपकार ॥ म्यां तुज काय केला अपकार ॥ ऐसा नकरितां विचार ॥ मज सत्वर कां वधिलें ॥ ९८ ॥ संग्रामीं वधितासी सन्मुख ॥ त्या मरणाचा मज हरिख[1] ॥ कीर्ति वर्णिते तिन्ही लोक ॥ तें अवश्य चुकलासी ॥ ९९ ॥ अधर्में वधितां वाळीसीं ॥ श्रीरामहस्तें उद्धार त्यासीं ॥ स्वयें जालासी अपेशराशी ॥ कीर्ति अतिविशेषीं त्वां केली ॥ १०० ॥ श्रीरामहस्तें मज मरण ॥ तेणें मी त्रैलोक्यीं पावन[2] ॥ तुज तुवां लाविलें दूषण ॥ अधर्मबाण विंधोनी ॥ १ ॥ ऐकोनि वाळीनिंदावचन ॥ दुःख नमानीच रघुनंदन ॥ काय बोलिला धर्मवचन ॥ गुह्यज्ञान हितकारी ॥ २ ॥ पुढिल्या स्वधर्म शिकविती ॥ स्वयें अधर्म आचरती ॥ तया मूर्खांची वार्ता वदंती ॥ सत्य मानी तोचि महामूर्ख ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यधर्ममधर्मंचजानासित्वंकपीश्वर ॥ कृतंकर्मनजानासिभ्रातृभार्याविमर्शनं ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ माझा बाण भेदल्या पाठीं ॥ सांगतोसि स्वधर्मगोष्टी ॥ आपल्या अधर्माची रहाटी ॥ निजात्मदृष्टीं न्याहळिसीना[3] ॥ ४ ॥ कन्या भगिनि भ्रातृपत्नी ॥ तिघी समानधर्मवाणी[4] ॥ ते बंधुभार्या हिरोनि ॥ अनुदिनीं भोगिसी ॥ ५ ॥ तारेसारखी पतिव्रता ॥ तुज असतां सुंदर कांता ॥ बंधुभार्या अधर्मता ॥ तूं कां भोक्ता जालासि ॥६॥ आपली नाठवे अधर्मता ॥ अधर्म ठेविसी माझे माथां ॥ अधर्माची सांसर्गता[5] ॥ भासे अशुद्धता शुद्धत्वीं ॥ ७ ॥ जेंवि का स्फटिक नित्य निर्मळ ॥ त्यासि भेटतांचि काजळ ॥ शुद्धता लोपोनि तात्काळ ॥ भासे सकळ कालिमा ॥ ८ ॥ स्फटिकें काजळें दिसतो काळा ॥ परी तो कालिमेस वेगळा ॥ तेंवि पापपुण्या निराळा ॥ राम चित्कळा चिन्मूर्ती ॥ ९ ॥ नभीं निळिमा अळुमाळें ॥ निळें डोळ्याचें निजबुबुळ ॥ तें नभ देखती सुनीळ[6] ॥ डोळ्याचे मळ नभीं दिसती ॥ १० ॥ तेंवि मी राम नित्यशुद्धात्मा ॥ तूं मज ह्मणसी अधर्मकर्मा[7] ॥ तुझे छेदावया पापभ्रमा ॥ अगाध महिमा बाणाचा ॥ ११ ॥ तुझे अंगीं पाप सदोष ॥ तुजला मीं केंवि भेटेन सन्मुख ॥ छेदावया तुझे महादोष ॥ बाण अतिकर्कश विंधिला ॥ १२ ॥ मी विश्वा विश्वतोमुख[8] ॥ साधुसंतां नित्य सन्मुख ॥ तूं पापात्मा नित्य विमुख ॥ बाणें निर्दोष के.

१ आनंद. २ पवित्र. ३ पोळून, पाहून. ४ भाषण. ५ संगती ६ नीलवर्ण. ७ मिथ्या, आरोप. ८ सर्वत्रसारखा.

लें तुज ॥ १३ ॥ बाण विंधोनि अतर्क्यता ॥ तुझी छेदोनि पापात्मता ॥ कृपेनें भेटलों मी आतां ॥ तुज तळतां तारावया ॥१४॥ तुज तारावया हेंचि कारण ॥ माझ्या सुग्रीवाचा बंधू पूर्ण ॥ तुझा चुकला नरक दारुण ॥ पापनिर्दळण बाणें केलें ॥१५॥ शरणागताचा निजबंधु ॥ त्यासिं जालिया नरकबाधु ॥ हा मज नसाहे शब्दु ॥ बाणें अतिशुद्ध केलासी ॥ १६ ॥ सांडोनियां विकल्प वृत्तीं ॥ जो जो लागेल भक्तिसंगतीं ॥ तो तो उद्धरीं मी श्रीरघुपती ॥ वाळी निश्चिती तूं जाण ॥ १७ ॥ तुझे अंगीं पाप दारुण ॥ यम दंडिता अतिकठिंण ॥ तें चुकवावया विंधिला बाण ॥ पुरश्चरण मद्बाणें ॥ १८ ॥ श्रीरामकृपेचा प्रताप ॥ वाळीचें सरे निज पाप ॥ तेणें पावोनि अनुताप ॥निर्विकल्प विनवितु ॥ १९ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तस्तुरामेणवालीप्रव्यथितोभृशं ॥ प्रत्युवाचत तोराममंप्रांजलिर्वानरेश्वरः ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ राजमदें अतिपूर्ण ॥ पाप आचरलों संपूर्ण ॥ तुवां कृपेनें सोडोनि बाण ॥ केलें निर्दळणें अकल्पित ॥ १२० ॥ तुवां कृपेने विंधोनि बाण ॥ छेदिला त्रिविधें अभिमान ॥ कुळाभिमान कर्माभिमान ॥ गर्वाभिमानशौर्याचा ॥ २१ ॥ श्रीरामबाणाचा प्रताप ॥ छेदी संकल्प विकल्प ॥ छेदोनियां पुण्यपाप ॥ निजनिष्पाप केलें मज ॥२२॥ वाढिवेचा गर्व परम ॥ सन्मुख नकरींच संग्राम ॥ दुश्चित्ता मारणें अकर्म ॥ मानीं अधर्म श्रीरामीं ॥ २३ ॥ पूर्णपापी मी परम ॥ श्रीरामीं मानीं अधर्म ॥ श्रीराम परमात्मा परब्रह्म ॥ हें मी वर्म नेणेची ॥ २४ ॥ प्रवृत्तिज्ञानें मी उन्मत्त ॥ रामा मानीं अधर्मरत ॥ श्रीराम स्वधर्मकर्मरहित ॥ हा मुख्यार्थ श्रीरामीं ॥ २५ ॥ तुझेनि बाणें हृदयांत ॥ केलें हृदय शुद्ध समस्त ॥ आतां अनुभवासीं येत ॥ श्रीरघुनाथ परब्रह्म ॥ २६ ॥ लटकें सीतेचें धांवणें ॥ लटका तुवां शोक करणें ॥ दीन उद्धरावया कारणें ॥ विचरत वनीं वनवासीं ॥ २७ ॥ वना येवोनि श्रीरघुनंदन ॥ उद्धरिले तृण पाषाण ॥ पावन केले दीन जन ॥ जगदोद्धारण श्रीराम ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामराममहाभागजानेत्वांपरमेश्वरं ॥ अजानतामयाकिंचिदुक्तंतत्क्षंतुमर्हसि ॥ १७ ॥ अनुजानीहिमांराम यांतंत्वत्पदमुत्तमं ॥ ममतुल्यबलेबालेअंगदेत्वंदयांकुरु ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ मायानियंता तूं ईश्वरू ॥ त्याहूनि तूं परात्परू ॥ तुझ्या ॥ ४ ॥

१ नाश. २ तीन प्रकारचे ३ मोठेपणाचा, पुरुषार्थाचा. ४ प्रापंचिक, व्यवहारिकज्ञानानें.

स्वरूपाचा पारू ॥ अगोचरू श्रुतिशास्त्रां ॥ २९ ॥ ऐसिया तुज श्रीरघुनाथा ॥ कर्मज्ञानाची योग्यता ॥ निषेधिलासी अधर्मता ॥ तें मज आतां क्षमा करीं ॥ १३० ॥ जळापासाव लवण होय ॥ जळींचें जळीं विरोनि जाय ॥ मोतीं जालें तें तंव कठिण पाहें ॥ जळीं न जाय विरोनि ॥ ३१ ॥ मुक्तपणें मोला चढलें ॥ तें वनितांअधरीं फांसा पडिलें ॥ मुक्तचि परी नासा आलें ॥ कठिण केलें अभिमानें ॥ ३२ ॥ जळो हा कर्म धर्म अभिमान ॥ सज्ञाना ज्ञानाभिमान ॥ तेणें अभिमानें जाण ॥ म्यां तुज पूर्ण निंदिलें ॥ ३३ ॥ कर्मज्ञानाच्या वित्पत्तीं ॥ निर्भर्त्सी दुष्ट दुर्मती ॥ ते मज क्षमा करीं श्रीरघुपती ॥ कृपामूर्ति कृपाळुवा ॥ ३४ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ वाळी घाली लोटांगण ॥ मस्तकीं धरोनि श्रीरामचरण ॥ ह्मणे आपण क्षमा कीजे ॥ ३५ ॥ आणिक एक माझे चित्तीं ॥ जें जें वर्तत आहे श्रीरघुपती ॥ तें मी सांगेन तुज प्रती ॥ अंगदार्थीं अवधारीं ॥ ३६ ॥ मज समान बळिया दृढ ॥ अंगद माझें लळिवाड ॥ त्यासिं करावा रणसुरवाड ॥ पुरवीं कोड युद्धाचें ॥ ३७ ॥ अंगद माझा कनकांगदी ॥ सकळ साह्य होईल युद्धीं ॥ ह्मणोनि लाविला श्रीरामपदीं ॥ कृपानिधी कृपा करीं ॥ ३८ ॥ अंगदा निरवोनियां जाण ॥ वाळी जाला सावधान ॥ पाहे श्रीरामाचें वदन ॥ उल्हासोन बोलत ॥ ३९ ॥ तुझें निजपद सनातन ॥ जें सच्चिदानंदघन ॥ तें पावावया त्यजितों प्राण॥ लाविले नयन वाळीनें ॥ १४० ॥ देखोनि वाळीचें प्रेम पूर्ण ॥ कळवळला श्रीरघुनंदन ॥ स्वयें बोले सुप्रसन्न ॥ सावधान अवधारा ॥ ४१ ॥ वाळी नकोरे त्यजूं प्राण ॥ तुझा उपडोनियां बाण ॥ सामर्थ्यें वांचवीन जाण॥ सुखसंपूर्ण भोगावया ॥ ४२ ॥ सीताशुद्धी साह्य देख ॥ तूं मज होसी आवश्यक ॥ भोगीं तारा अंगद सुख ॥ मरणोन्मुख होऊं नको ॥ ४३ ॥ गळां बांधोनि रावण ॥ सीता आणीन मी आपण ॥ तें तूं सत्य करीं वचन ॥ साह्य संपूर्ण मज होईं ॥ ४४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ वाळी जाला हास्यवदन ॥ पूर्वील माझा बळाभिमान ॥ गेला लाजोन तुजपुढें ॥ ४५॥ सूर्यापुढें जेंवि खद्योत ॥ तेंवि देखोनि मी श्रीरघुनाथ ॥ सबळबळ विरालें समस्त ॥ तेज अद्भुत श्रीरामीं ॥ ४६ ॥ तुझिया प्रतापापुढें ॥ रा

१ दुषिलासी. २ मीठ. ३ स्त्रियांच्या अधरोष्टीं. ४ नाकीं. ५ प्रियकर. ६ रणांत प्रमुख. ७ स्वाधीन करून.

वण कायसें बापुडें ॥ मी मश्यक कोणीकडे ॥ सामर्थ्य गोढें श्रीरामीं ॥ ४७ ॥ तुझा सुटलिया बाण ॥ बापुडें रावण तें कोण ॥
होय त्रैलोक्य निर्दळेंण ॥ बळ संपूर्ण श्रीरामीं ॥ ४८ ॥ भोगावया स्त्री पुत्र सुख ॥ आजि वांचावें आवश्यक ॥ स्त्री भोग परम
दुःख ॥ निजनिंर्टंक म्यां मानिलें ॥ ४९ ॥ तुझिया विक्षेपभ्रूकुटी ॥ रणीं आटसील सकळ सृष्टी ॥ कायसी वानर साह्य गोष्टी ॥
रावण कपटी केंवि उरे ॥ १५० ॥ स्त्रीसंभोगाचा अनुवादु ॥ सख्या बंधुसीं पाडी विरोधु ॥ स्वजन घातक दुर्जन क्रोधु ॥ नि
त्य विरोधु तो विषय ॥ ५१ ॥ श्रीरामा तूं तंव निजविवेकी ॥ विषय भोगितां या लोकीं ॥ कोणी तरी जाला सुखी ॥ नित्य दुःखी
तो विषयी ॥ ५२ ॥ आजिचें ऐसें रघुनाथा ॥ पुढें मरण नये हाता ॥ तेंही ऐक सावधता ॥ माझ्या निजहिता लक्षोनी ॥ ५३ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ विशल्यंकुरुमेरामहृदयंपाणिनास्पृशन् ॥ हृदयात्बाणमुद्धृत्यरामःपस्पर्शपाणिना ॥ १९ ॥ त्यक्त्वातद्वानरंदेहंस
यातःपरमांगतिं ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ तुझे हातीचा लागतां बाण ॥ मी जालों अतिपावन ॥ तुझा लागतां पद्महस्त पूर्ण ॥ वां
छित मन सर्वार्थी ॥ ५४ ॥ तुझा लागतां पद्महस्त ॥ मी झालों नित्यमुक्त ॥ सच्चिदानंद पद पूर्ण प्राप्त ॥ मज निश्चित तुझेनी
॥ ५५ ॥ ऐकोनि वाळीचें वचन ॥ हृदयीं भेदला जो बाण ॥ श्रीरामें उपडोनि आपण ॥ केलें स्पर्शन अमृतहस्तें ॥ ५६ ॥ श्री
रामहस्त मस्तका सांटी ॥ वाळीस सुखरूप जाहली सृष्टी ॥ परमानंदीं पडली मिठी ॥ कृपादृष्टी श्रीरामें ॥ ५७ ॥ म्यां सुग्रीवा
सीं केला विरोधु ॥ सुग्रीव तंव सखा बंधु ॥ त्याचेंनि पावलों परमानंदु ॥ सुखावबोधु श्रीराम ॥ ५८ ॥ यापरी वाळीनें आपण ॥
वानर देह त्यागोनि जाण ॥ श्रीरामकृपेस्तव संपूर्ण ॥ निजपदीं पूर्ण विनटलां ॥ ५९ ॥ विरोधरूपें श्रीराम आपण ॥ केलें वा ॥ ५ ॥
ळीचें उद्धरण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कृपा पूर्ण रामाची ॥ १६० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीका
यांवाळीवधोनामषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १६० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८० ॥ ॥ छ ॥

१ अनंत, अपार. २ संहार. ३ निःसंशय. ४ वक्रभिवईनें. ५ विषय. ६ धरी, सावरी. ७ तल्लीन झाला.

॥ श्रीसीतावल्लभायनमः ॥ ॥ श्रीरामाच्या दृढबाणीं ॥ घायें वाळी पडिला रणीं ॥ लोळतां देखोनि धरणीं ॥ वानरां पळणी मांडली ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ निहतेवालिनेरणेरामेणपरमात्मना ॥ जग्मुस्तेवानराःसर्वेकिष्किंधांभयविव्हलाः ॥ १ ॥ तारा मूचुर्महाभागेहतोवालीरणाजिरे ॥ अंगदंपरिगृह्याथमंत्रिणंपरिनोदय ॥ २ ॥ चतुर्द्वारकपाटादीन्बद्ध्वारक्षामहेपुरीं ॥ वानराणांतुराजानमंगदंकुरुभामिनि ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाच्या बाणनेटीं ॥ वाळी पडिला देखोनि दृष्टीं ॥ वानरसेना भय संकटीं ॥ उठाउठीं पळाले ॥ २ ॥ वाळी मारिला विंधोनि पूर्ण ॥ सैन्यावरी सोडिला बाण ॥ अवघियांचा घेईल प्राण ॥ पलायमान तेणें धाकें ॥ ३ ॥ श्रीरामबाण अतिदुर्धर ॥ घायें निवटीला त्रिशिराखर ॥ चवदासहस्त्र निशाचर ॥ बाणीं सत्वर निर्दळिले ॥ ४ ॥ श्रीराम जीवें उरोंनेदी ॥ जो देखे तो समूळ वधी ॥ तेणें भयें वानरमांदी ॥ किष्किंधेमाजी पळाली॥५॥ वानर चळचळां कांपत ॥ अवघे आले किष्किंधे आंत ॥ सांगती श्रीरामें केला वाळीघात ॥ तेणें आकांत नगरीं होय ॥ ६ ॥तारेसीं सांगती सुभट ॥ दुर्धरदुर्ग करीं बळकट ॥ चहूंद्वारीं देवोनि कपाट ॥ देईं राज्यपट अंगदासीं ॥ ७ ॥ ऐकोनि वाळीचें मरण ॥ अंगदातें हातीं धरोन ॥ तारा निघाली आपण ॥ आक्रंदन करीतची ॥ ८ ॥ वाळी निमालीयापाठीं ॥ कायसी अंगदाची गोष्टी ॥ कैंचें राज्य कैंची सृष्टी ॥ देह उठाउठीं त्यागीन ॥९॥ कैंचें घर कैंचें दार ॥ कैंचें दुर्ग कैंचें नगर ॥ कैंचे प्रधान कैंचा परिवार ॥मरेन तत्पर आजि मीं ॥ १० ॥ हृदईं भेदला श्रीरामबाण ॥ वाळी निमाला निजप्राण ॥ त्यातें तारेनें देखोन ॥ मूर्च्छापन्न ते पडिली ॥ ११ ॥ सवेंचि आक्रंदोनि उठी ॥ दुःखें मस्तक आपटी ॥ गडबडत लोळे सृष्टीं ॥ हृदय पिटी आक्रोशें ॥१२॥ केश सुटले मोकळे ॥अश्रुधारा स्त्रवंती डोळे ॥ दुःखें पुनःपुन्हा लोळे ॥ आरंबळें अतिदुःखें ॥ १३ ॥ गेलें माझें वैभव पूर्ण ॥ गेलें माझें भोगभुवन ॥ सुखसौभाग्या पडिलें खाण ॥ निज निधान अंतरलें ॥ १४ ॥ अंतरला निजपति ॥ प्रिया पावे उपहती ॥ उपयोगा नये ते धर्मार्थीं ॥ शुभकार्यार्थीं अशुभ ॥ १५ ॥ तेचि अलंकार आभरणें ॥ त्यजिलीं सर्वांग भूषणें॥ गळसरी राखिली तिणें ॥ पतिसीं करणें सहग

१ संहारिला. २ समुदाय. ३ किल्ला. ४ मृत्यु पावला. ५ गळती. ६ आक्रंद. ७ नाश. ८ नाश. ९ दागिणे.

मन ॥१६॥ सांगती वृद्ध वृद्ध वनिता ॥ अंगदासारिखा पुत्र असतां ॥ सकळ राज्य येतां हातां ॥ देह कां व्यर्थ त्यागिसी ॥ १७॥ भ्रताराच्या सुखासमान ॥ पिता भ्राता सुत स्वजन ॥ सर्वथा नव्हेति वो जाण ॥ तेंही लक्षण अवधारीं ॥ १८ ॥ ॥ श्लोक ॥ मितंददातिहिपितामितंभ्रातामितंसुतः ॥ अमितस्यहिदातारंभर्तारंकानपूजयेत् ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ पिता जालिया समर्थ ॥ कन्येसि देणें परिमित ॥ बंधूसीं जालिया राज्यप्राप्त ॥ नियतदान भगिनीसीं ॥ १९ ॥ पुत्र जालिया राज्यधर ॥ मातेसिं दे परिमित उपचार ॥ सर्वसत्ता दे भ्रतार ॥ त्यासि मी शरीर केवि वंचूं ॥ २० ॥ गजांतलक्ष्मी पतिलागुनी ॥ त्याची स्त्री ह्मणवी स्वामिनी ॥ हें नव्हे पित्या पुत्रा पासुनी ॥ भ्रतारा वांचुनी निंद्य जिणें ॥ २१ ॥ पतिसवें शय्यागमन ॥ नकरितां मागें येईल मरण ॥ तें मरणचि निंद्य जाण ॥ अधःपतन रांडवा ॥ २२ ॥ धर्मकर्मार्थविहीन ॥ विधवा नारी प्रेतासमान ॥ हें तव श्रुतिशास्त्रवचन ॥ सुख कोण वैधव्याचें ॥ २३ ॥ पतीसवें होतां सती ॥ इहलोकीं पुण्य परत्रीं कीर्ती ॥ एवढी सांडोनियां प्राप्ती ॥ पुत्रराज्यार्थी सुखकाय ॥२४॥ पतीसिं देतां आलिंगन ॥ हृदईं श्रीरामाचा बाण ॥ भेदला देखोनि संपूर्ण ॥ तारा उद्विग्न अति दुःखी ॥ २५ ॥ सेजेचा निर्दाळिला पती ॥ खेंवें नदेववे प्रेताप्रती ॥ ऐसें वैर केलें श्रीरघुपती ॥ ताराशापोक्ती क्षोभली ॥ २६ ॥ ॥श्लोक॥ नसीताममशापेनत्वांरंतुप्रतियास्यति ॥ याच्यमानात्वयासीतापुनर्यास्यतिमेदिनीं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ पतिदुःखाच्या दुःखावर्ती ॥ तारा क्षोभोनियां चित्तीं ॥ शाप देत श्रीरघुपती ॥ तेही अतियुक्ती अवधारा ॥२७॥ विभांडुनियां लंकापती ॥ तूं तंव पावसी सीता सती ॥ परी ते नांदेना तुजप्रती ॥ जाईल मागुती वनवासा ॥२८॥ दोघां नांदतां अयोध्येसीं॥ श्रीरामा तूं बलात्कारेंसीं ॥वना धाडिसील सीतेसीं ॥ मज ऐसा होसी अतिदुःखी॥२९॥सीता वनवासीं वनाआंत ॥ लहू कुश जन्मती सुत॥वारावर्षे अयोध्येंत॥ सीता दुःखित श्रीरामा॥३०॥ लंकेसि दिव्य घेईल पाहीं ॥ सीता सती लोकीं तिहीं॥ येथें दवडावया कारण कांहीं ॥ जग अन्यायी तुज ह्मणे॥३१॥वाळी मारिला त्वां वृथा॥तें अपेश बैसलें माथां ॥ दुजें अपेश श्रीरघुनाथा ॥ वना सीता दवडोनी ॥३२॥

॥ १ ॥

१ नियमित. २ अन्यलोकीं. ३ आलिंगन. ४ क्रुद्ध होऊन. ५ सहाय्यान.

पुत्रान्विया युद्धस्याती ॥ अयोध्ये आणील सीता सती ॥ तरीं नांदेना तुज प्रती ॥ जाईल मागुती धरणीमाजी ॥ ३३ ॥ श्रीरामासिं शापवचन ॥ ऐकोनि तारेचें रुदन ॥ वाळी होवोनि सावधान ॥ काय आपण बोलतु ॥३४॥ तारेसि बोले मूढमती ॥ पतिव्रते तूं महासती ॥ शाप देऊं नको श्रीरघुपती ॥ तो परब्रह्ममूर्ती परमात्मा ॥ ३५॥ अंगीं जंव विषयशक्ती॥ राम नोळखवे ब्रह्ममूर्ती॥ बाणीं छेदिली विषयासक्ती ॥ मग स्फूर्ती मज आली ॥ ३६॥ हृदईं भेदतां श्रीरामबाण ॥ जगाचे नदेखवे दोष गुण ॥ श्रीराम देखें ब्रह्मपूर्ण ॥ जग संपूर्ण श्रीराम ॥ ३७ ॥ बाण नव्हे तो निजात्मबोधू ॥ समूळ माझा छेदिला भेदु ॥ तेणें पावलों परमानंदू ॥ आनंदकंदु श्रीराम ॥ ३८ ॥ तुज जैं लागता श्रीरामबाण ॥ तैं तूं पावतीस कल्याण ॥ नदेखसी दोषगुण ॥ श्रीराम पूर्ण परात्मा ॥ ३९ ॥ मजसवें नको होऊं सती ॥ जीविंत अर्पावें रघुपती ॥ तें सतीत्व सत्य त्रिजगतीं ॥ प्रेताप्रती नको मरूं ॥ ४० ॥ प्रेताप्रति अग्नि रिघती ॥ ते सत्य प्रेतभूत होती ॥ डांकों भोगी अविरंती ॥ भोग मागती विषयांचे ॥ ४१ ॥ तैसें नकरावें आपण ॥ जीवित करावें रामार्पण ॥ श्रीरामाचें निजवचन ॥ अणुप्रमाण नुल्लंघीं ॥४२॥ अंगदा धरोनि आपण ॥तोही करावा रामार्पण ॥ श्रीरामकृपेस्तव जाण ॥ सुखसंपूर्ण पावाल ॥ ४३ ॥ ऐसी तारेसी सांगोनि युक्ती ॥ स्वानंदें बोले सुग्रीवाप्रती ॥ तूं तंव जिवलग सांगाती ॥ रामप्राप्ती तुझेनीं ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ भ्रातासहोदरोमेत्वंसखाचेष्टकरस्तथा ॥ इदंहिप्रतिपद्यस्वराज्यमेतद्वनौकसां ॥ ६ ॥ सुषेणदुहिताचेयमर्थसूक्ष्मविनिश्चये ॥ यदेषासाध्वितिब्रूयात्कार्यंतन्मुक्तसंशयं ॥ ७ ॥ एषतारात्मजःश्रीमांस्त्वयातुल्यपराक्रमः ॥ यौवराज्येभिषेक्तव्यस्तेजस्वीतरुणोंगदः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवा म्यां केलें दृढ वैर ॥ परीं तूं सखा सहोदरें ॥ भेटवोनि श्रीरामचंद्र ॥ यमप्रहार चुकविला ॥ ४५ ॥ चुकविला माझा भयशोक ॥ चुकविलें जन्ममरण दुःख ॥ श्रीरामप्राप्ती परम सुख ॥ अलोलिक मज दिधलें ॥ ४६ ॥ तुझें मी काय होऊं उत्तीर्ण ॥ अंगदा सुख तुझेनि पूर्ण ॥ कांहीं थेकदेईन अणुप्रमाण ॥ कृपा करोनि अंगिकारीं ॥ ४७ ॥ मज व्हावया उत्तीर्ण ॥ किष्किंधेचें राज्यपूर्ण ॥ अंगिकारावें आपण ॥

१ ज्ञान. २ गोंधळ, शेतकरी लोकांचा भूत उठविण्याचा संस्कार-डांक. ३ अविश्रांत, सतत. ४ बंधू.

सखा परिपूर्ण तूं माझा ॥ ४८ ॥ सुषेणाची कन्या तारा ॥ सारासार विवेकचतुरा ॥ इच्या मानोनि विचारा ॥ राज्यभारा चालवावें ॥ ४९ ॥ अंगदा युवराज्य देवोनि ॥ प्रतिपाळावा लळा पाळूनी ॥ तूंचि पिता तूंचि जननी ॥ श्रीरामभजनीं लावीं त्यासीं ॥ ५० ॥ प्रथम निर्दाळावया उद्भट ॥ अंगदु तुज पुढें सुभट ॥ रणीं राक्षसां करील पीठ ॥ घेईल त्रिकूट लंकेचें ॥ ५१ ॥ आह्मांसीं श्रीरामाचें बळ ॥ आह्मी श्रीरामबळें सबळ ॥ श्रीरामीं भजतां तुह्मीं सकळ ॥ राम केवळ परब्रह्म ॥ ५२ ॥ श्रीराम सद्गुरु निश्चित ॥ श्रीराम आह्मां गणगोत ॥ आमचें सर्वस्व श्रीरघुनाथ ॥ कुळदैवत श्रीरामु ॥ ५३ ॥ तारा अंगद सुग्रीव ॥ भावें भजा श्रीराघव ॥ हेंचि तिहीं लोकीं गौरव ॥ अतिअपूर्व आह्मांसीं ॥ ५४ ॥ ऐकोनि वाळीचें वचन ॥ सुग्रीवें घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं धरिलें वाळीचरण ॥ काय आपण बोलतु ॥ ५५ ॥ तुझिया वैराचे वैराग्यप्राप्ती ॥ स्वामी जोडला श्रीरघुपती ॥ जाली वैराची निजशांती ॥ वाणूं मी किती उपकार ॥ ५६ ॥ मीतूंपणासीं तुटलें वैर ॥ सुखेंचि तरलों भवसागर ॥ जाला वंशाचा उद्धार ॥ हाही उपकार वाळी तुझा ॥ ५७ ॥ नुल्लंघितां तारेच्या वचनासीं ॥ युवराज्य देईन अंगदासीं ॥ सर्वस्वें भजेन श्रीरामासीं ॥ भाक तुजपासीं हे माझी ॥ ५८ ॥ आह्मीं वनचरें वानर ॥ विषयोन्मत्त पालेखाइर ॥ त्यां आह्मां जोडला श्रीरामचंद्र ॥ हाही उपकार वाळी तुझा ॥ ५९ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ वाळी जाला सुखसंपन्न ॥ विजयमाळा द्यावया आपण ॥ उल्हास पूर्ण वाळीसीं ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ इमांमालांगृहाणत्वंदत्तांसुग्रीवकांचनीं ॥ उदाराश्रीःस्थितायस्यांत्वामेष्यतिमृतेमयि ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वासचसुग्रीवंरामंप्रांजलिरब्रवीत् ॥ प्रणम्यशिरसापादौत्यक्त्वासुंपरमांगतिं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ कश्यपदत्त वरदमाळा ॥ वृत्रवधाचिये काळा ॥ घातली इंद्राचिये गळां ॥ जे देखलिया डोळां वैरी विमुख ॥ ६१ ॥ माळा देखिलिया सन्मुख ॥ वैरी होतील विमुख ॥ विजयश्रीचें निजसुख ॥ तिन्ही लोक वाणिती ॥ ६२ ॥ इंद्रें दिधली मजलागोनी ॥ विजयमाळा हे कांचनी ॥ सुग्रीवासि आलिंगोनी ॥ वाळी आल्हादोनि देता जाला ॥ ६३ ॥ सुग्रीवा ही विजयमाळा ॥ म्यां घातलीसे तुझ्या गळां ॥ ॥ २ ॥

१ मारावया. २ योद्धा. ३ पराभवपावे. ४ सुवर्णाची.

तूं नावरसी कळिकाळा ॥ भोगीं सोहळा कपिराज्याचा ॥ ६४ ॥ विजयमाळेचिया प्राप्ती ॥ श्रीरामाची सेवावृत्ती ॥ तुझी त्रैलोक्यीं विस्तरेल कीर्ती ॥ नित्यानुवर्ती श्रीरामाचा ॥ ६५ ॥ ऐसें सांगोनि सुग्रीवासी ॥ नमस्कारोनि श्रीरामासीं ॥ रामस्मरणें त्यजोनि देहासीं ॥ परमगतीसीं पावला ॥ ६६ ॥ वाळीं सांडिलिया प्राण ॥ तारा अतिदुःखीं निमग्न ॥ श्रीरामापासीं येवोनि जाण ॥ काय आपण बोलते ॥ ६७ ॥ वैधव्याचें दुःखशोक ॥ नसाहवे क्षणार्ध देख ॥ मी मागतें कांहीं एक ॥ तें अवश्यक मज द्यावें ॥ ६८ ॥ माझें निर्वाण मागणें ॥ ना नह्मणावें कृपणपणें ॥ मजलागुनी उदार होणें ॥ कृपा करणें श्रीरामा ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ राममांजहिबाणेनयेन वालीहतस्त्वया ॥ गच्छामिपतिसालोक्यंपतिर्मामभिकांक्षति ॥ ११ ॥ पत्नीवियोगजंदुःखमनुभूतंत्वयानघ ॥ वालिनेमांप्रयच्छत्वंपत्नीदानफलंलभेत् ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ वाळी विंधिलों जेणें बाणें ॥ मज वधावें बाणें तेणें ॥ सवें जाऊं दोघेजण ॥ वियोग ह्मणी होऊं देसी ॥ ७० ॥ पत्नीवियोगाचें दुःख ॥ तुवां भोगिलें असे देख ॥ मज बाणें विंधोनियां सुख ॥ धाडीं अवश्य पतीपासीं ॥ ७१ ॥ माझी वाट तो पाहत ॥ वाळी राहिलासे तिष्ठत ॥ मज पाठवावें जी तेथ ॥ पुण्य अद्भुत होय रामा ॥ ७२ ॥ मज धाडिल्या वाळीपासीं ॥ पत्नीदान फल लाहसी ॥ परम कृपाळू तूं होसी ॥ पत्नीपतीसीं भेटविल्या ॥ ७३ ॥ ऐकोनि तारेचे बोल ॥ प्रवृत्तीशास्त्र अतिसखोल ॥ तें अवघें करावया फोल ॥ राम निश्चळ पुसतू ॥ ७४ ॥ ॥ श्लोक ॥ किंभीरुशोचसेव्यर्थंशोकस्याविषयःपतिः ॥ पतिस्तवास्तिदेहोवाजीवोवावदतत्वतः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ तारे ऐक सावधानेंसीं ॥ तूं काय देहासीं पति मानिसी ॥ अथवा जीवा पति ह्मणसी ॥ तें मजपासीं शुद्ध सांगें ॥ ७५ ॥ देहासिं सत्य पति मानिसी ॥ तरीं तो आहे तुजपासीं ॥ सिद्ध असतां शोक कां करिसी ॥ अतिउल्हासीं भोगावया ॥ ७६ ॥ पति मानिसि जरीं जीवासीं ॥ तरीं त्वां देखिलें नाहीं त्यासीं ॥ गेला गेला केंवि ह्मणसी ॥ व्यर्थ रांडवलीसी मूर्खत्वें ॥ ७७ ॥ जीवासीं नाहीं मरणें जिणें ॥ जीवासीं नाहीं खाणें भोगणें ॥ जीवासीं नाहीं येणें जाणें ॥ गेला ह्मणणें अतिमिथ्या ॥ ७८ ॥ जीव चिदानंद चैतन्यघन ॥ सर्वीं सर्वत्र परिपूर्ण ॥ त्यासीं नाहीं गमनागमन ॥ वृथा रुदन कां करिसी ॥ ७९ ॥ घटा घडमोडी बहु

१ सहचारी. २ निर्धाराचें. ३ कंजुषपणें. ४ खोंचला. ५ प्राप्तहोईल. ६ फारगहन. ७ फुकट. ८ जगणें. ९ येणेंजाणें. १० अनेक.

वस ॥ घडमोड नेणें घटाकाश ॥ तेंवि देहासि होतां नाश ॥ जीव अविनाश नित्यत्वें ॥८०॥ घटीं भरिल्या घृत मद्यासीं ॥ तो लेपू नलगे घटाकाशीं ॥ तेविं देहाच्या पापपुण्यासीं ॥ आत्मप्रकाशीं रिघु नाहीं ॥ ८१ ॥ आत्मा परिपूर्ण सदोदित ॥ कर्मधर्मा विरहित ॥ सुखदुःखासीं अलिप्त ॥ तूं कां व्यर्थ विलपसी ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ देहोहिकाष्ठवद्रामजीवोनित्यश्चिदात्मकः ॥ सुखदुःखादिसंबंधःकस्यस्याद्राममेवद ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ देह तंव जड काष्ठप्राय ॥ त्यासिं सुखदुःखसंबंधु नहोय ॥ आत्मा चैतन्य घन सबाह्य ॥ तेथें नसमाय सुखदुःख ॥ ८३ ॥ सुखदुःखाचा हा मारा ॥ कोणासिं बाधी श्रीरामचंद्रा ॥ याचा उकलु सांगावा खरा ॥ दुःखपरपारा पावावया ॥८४॥ ऐकोनि तारेचा प्रश्नु ॥ स्वयें सांगे श्रीरघुनंदनु ॥ जंव देहीं देहाभिमानु ॥ दुःखबंधन अविवेक्या ॥ ८५ ॥ देही सबाह्य चैतन्यघन ॥ तेथें मिथ्या भासे देहाभिमान ॥ जेंवि दोराअंगीं सर्पपण ॥ तेंवि संपूर्ण देह मिथ्या ॥ ८६ ॥ जन्ममरण देहसंभ्रमें ॥ क्षुधा तृषा प्राणधर्म ॥ विषयांचे भोग परम ॥ इंद्रियकर्मे इंद्रियांचें ॥ ८७ ॥ सुखदुःख भय शोक ॥ मनोधर्म हे आवश्यक ॥ हरि हर ब्रह्मा त्रिगुणात्मक ॥ काल्पनिक संसारू ॥८८॥ आत्मा गुणी गुणातीत ॥ देही देहबाधा अलिप्त ॥ तोही विषयाचा दृष्टांत ॥ सुनिश्चित अवधारीं ॥ ८९ ॥ स्फटिक कृष्णवर्णे काळा ॥ पीतवर्णे दिसे पिंवळा ॥ आरक्तें दिसे आरक्तकिळो ॥ तरी वेगळा तिहीं रंगीं ॥ ९० ॥ तेंवि आत्मा संसारांतु ॥ त्रिगुणगुणी गुणातीतु ॥ ऐसा जोडला परमार्थु ॥ होय प्रांतुं दुःखसुखा ॥ ९१ ॥ ऐसी व्हावया निजप्राप्ती ॥ अवश्य पाहिजे सत्संगती ॥ त्याचेनि संगें विषयविरक्ती ॥ तें परमार्थी अधिकारू ॥ ९२ ॥ शङ्का छेदी विकल्प समस्त ॥ परमानंदें नित्यतृप्त ॥ तैसिया गुरूपासीं परमार्थ ॥ सुनिश्चितार्थ साधावा ॥ ९३ ॥ वेदानुवादें सप्रमाण ॥ ऐकोनि सद्गुरु वचन ॥ देहीं मिथ्या देहपण ॥ नित्य चैतन्य अनुलक्षीं ॥९४॥ अनुलक्षितां चैतन्यघन ॥ परमानंदीं मूर्छापन्न ॥ श्रीराम कृपाळु पावला पूर्ण ॥ देहाभिमान विसरली ॥ ९५ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रीरामेणोदितंसर्वंश्रुत्वातारा तिविस्मिता ॥ देहाभिमानजंशोकंत्यक्त्वानत्वारघूत्तमं ॥ १५ ॥ सुग्रीवोपिमहाबाहुःश्रुत्वारामस्यभाषितं ॥ विज्ञायज्ञानमखिलं

१ मडक्यातील अभाळ. २ दारुसी. ३ न लागणारा असंग. ४ लाकडाप्रमाणें. ५ आंतबाहेर. ६ निर्णय. ७ देहममता (मोह) ८ मायिक. ९ रक्तप्रभा. १० नाश

स्वस्थचित्तोभवत्तदा ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ तारा विसरली देहाभिमान ॥ हर्षें घालोनि लोटांगण ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥९६॥ वाळीनें सांगितलें आपण ॥ ब्रह्मीं ब्रह्मभूत श्रीरामवचन ॥ ते मज पावली निजखूण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण श्रीराम ॥ ९७ ॥ तारा प्रबोध श्रीरामवचन ॥ सुग्रीवें ऐकतां आपण ॥ विसरला देहाभिमान ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ९८ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचनोक्ती ॥ तारासुग्रीवा सुखसंवित्ती ॥ दोघां जाली अतिप्रीती ॥ विकल्पवृत्ती त्यां नाहीं ॥ ९९ ॥ दोघां जालें समाधान ॥ तंव बोलिला श्रीरघुनंदन ॥ वाळीचें करोनि देहदहन ॥ बिल्व चंदन काष्ठादिकीं ॥१००॥ अंगद सुग्रीव आणि प्रधान ॥ वाळीस पुष्पकीं घालोन ॥ पंपातीरीं करोनि दहन ॥ द्यावें पिंडदान तिळोदकीं ॥ १ ॥ वाळीचें उत्तरविधान ॥ तिळोदकें पिंडदान ॥ करोनि सुग्रीवादि प्रधान ॥ अंगद घेवोन येते जाले ॥ २ ॥ येवोनियां अवघेजण ॥ वंदोनि श्रीरामचरण ॥ सुग्रीव हात जोडोनि आपण ॥ अंगदा घेवोन उभा ठेला ॥ ३ ॥ श्रीराम ह्मणे हनुमंता ॥ सुग्रीवासीं अतिशीघ्रता ॥ करावी राज्याभिषेकता ॥ युवराज्यता अंगदासीं ॥ ४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाची वचनोक्ती ॥ हनुमंतें केली विनंती ॥ स्वामीनीं येवोनि किष्किंधेप्रती ॥ सुग्रीव राज्यार्थी अभिषेकावा ॥ ५ ॥ आपुलेनि हातें श्रीराघवा ॥ सुग्रीव राज्यीं स्थापावा ॥ हें आवडे आमुच्या जीवा ॥ कृपाळुवा श्रीरामा ॥ ६ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ आपलें नेमाचें लक्षण ॥ स्वयें आपण सांगत ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ चतुर्दशसमाःसौम्यग्रामेवायदिवापुरं ॥ नप्रवेक्ष्याम्यहंवीरपितुर्निर्देशकारणात् ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीदशरथ आज्ञा शिरीं ॥ चवदावर्षें निजनिर्धारीं ॥ ग्रामीं अथवा नगरीं पुरीं ॥ प्रवेश नकरीं नेमस्थ ॥ ८ ॥ ऐकोनि नेमाचें लक्षण ॥ हनुमंतें धरिले श्रीरामचरण ॥ सवें धाडावा लक्ष्मण ॥ राज्याभिषिंचन सुग्रीवा ॥ ९ ॥ राज्याभिषेक सुग्रीवासीं ॥ रामआज्ञा लक्ष्मणासीं ॥ येरें वंदोनियां शिरसीं ॥ सहपरिवारेसीं चालिला ॥ ११० ॥ राज्यीं स्थापावा सुग्रीववीर ॥ किष्किंधे चालिला सौमित्र ॥ प्रधान वानर परिवार ॥ जयजयकार प्रवर्तला ॥ ११ ॥ श्रीरामें तारा पाचारोनी ॥ किष्किंधेराज्यीं तूं राज

१ उपदेश. २ ज्ञान. ३ बल.

पत्नी ॥ सुग्रीवातें अंगिकारुनीं ॥ माझे आज्ञेनें राज्य करीं ॥ १२ ॥ सर्वाभूती भगवद्भावो ॥ त्यामाजि मानी सुग्रीव नाहो ॥ माझे आज्ञेचा भोगीं अनुभवो ॥ देहसंदेहो तेथें नाहीं ॥ १३ ॥ देवराचे सुतोत्पत्ती ॥ बोलिले आहे धर्मशास्त्रार्थी ॥ माझिया आज्ञेच्या अनुभूतीं ॥ सुग्रीवाप्रती भजावें ॥ १४ ॥ स्त्री पुरुष उभय देहीं ॥ आत्म्यावांचून आत्मी नाहीं ॥ दृष्टी ठेवितां तिये ठाईं ॥ देही विदेही सहजलें ॥ १५ ॥ हे चुकलिया निजात्मदृष्टी ॥ सपत्नी भोगितां नरककोटी ॥ निजात्मदृष्टीच्या संतुष्टी ॥ द्वंद्वघोटी ममाज्ञा ॥ १६ ॥ श्रीरामाचें अनुवादन ॥ ऐकतां सिद्ध विस्मयापन्न ॥ तारा सुग्रीवा समाधान ॥ श्रीरामवचन अनुल्लंघ्य ॥ १७ ॥ सुग्रीव किष्किंधेचा राजा ॥ तारा त्याची निजभाजा ॥ युवराज्य तारात्मजा ॥ श्रीरघुराजाची हेचि आज्ञा ॥ १८ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरामचंद्र ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ संतोषले वानरभारें ॥ आणि सुरवर स्वर्गस्थ ॥ १९ ॥ हा महोत्सव किष्किंधेंत ॥ वानर मिळोनियां समस्त ॥ ऋषि आणिले अतिविख्यात ॥ अभिषेकार्थ सुग्रीवा ॥ १२० ॥ सनखव्याघ्रचर्म समग्र ॥ वराहदंष्ट्रा कूर्म चक्र ॥ सप्तसमुद्रांचें नीर ॥ आणिलें क्षीर सुरभीचें ॥ २१ ॥ सप्तमृत्तिका तीर्थोदक ॥ स्थळजें जळजें कमळें अनेक ॥ सुमनें चंदनें अतिचोख ॥ क्षीरोदक मणि रत्नें ॥ २२ ॥ चूतपल्लव पद्मपल्लव ॥ अशोकपल्लव लवलैव ॥ नगर शृंगारिलें सर्व ॥ अतिअपूर्व हनुमंतें ॥ २३ ॥ मुकुटकुंडलें अलंकार ॥ श्वेत छत्र युग्म चामर ॥ सदाफळीं औदुंबर ॥ पीठ पवित्र अभिषेका ॥ २४ ॥ स्वर्णकुंभ रजतकुंभ ॥ सालंकारी श्वेतवृषभ ॥ रत्नीं पूर्ण रत्नकुंभ ॥ हरिवल्लभ अभिषेकु ॥ २५ ॥ होमकरोनि प्रधान ॥ सर्वेचिकेलें द्विजपूजन ॥ तिळाज्य धेनू विविध दान ॥ अभिषिंचन सुग्रीवा ॥ २६ ॥ जैसी उमा तैसी रुमा ॥ तारा शोभे तैसी रमा ॥ अंगदाची कांतां क्षमा ॥ महामहिमा अभिषेकीं ॥ २७ ॥ सुवासिक शीतळ गंधोदक ॥ सुमनोदक कुशोदक ॥ श्रीरामाचें चरणोदक ॥ ऋषि अभिषेक वेदघोषीं ॥ २८ ॥ वस्त्रालंकार धनधान्य ॥ द्विजां दिधलें भोजन ॥ अंगदा युवराज्य देऊन ॥ सुखसंपन्न सुग्रीव ॥ २९ ॥ विधियुक्त वेदमंत्र ॥ अभिषेकिति ऋषीश्वर ॥ अभिषेकावया आले वानर ॥ थोर थोर ते ऐका ॥ १३० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ गजो

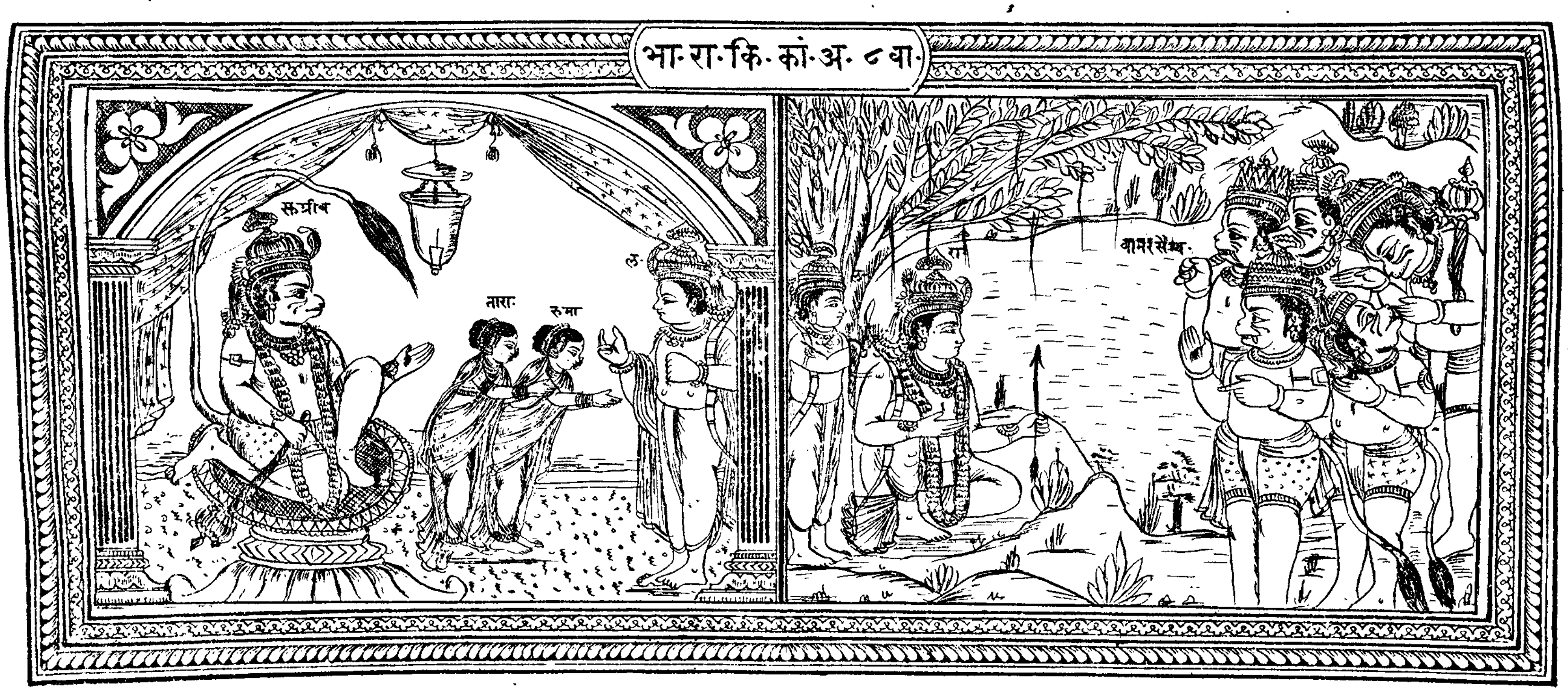
१ भाव, पति. २ दिरापासून. ३ सुख दुःखादिकांचा नाश करणारी. ४ भावज. ५ अंगद. ६ जवाव. ७ डुकरांच्या दाढा. ८ दूध. ९ कामधेनूचें. १० आंब्याची पानें. ११ सुंदर.

गवाक्षोगवयःशरभोगंधमादनः ॥ मैंदद्विविदनीलाश्चसुषेणोजांबवान्नलः ॥ अभ्यषिंचंतसुग्रीवं ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ गज गवाक्ष गवय ॥ शरभ गंधमादन उभय ॥ मैंद द्विविद नीळ पाहे ॥ आले लवलाहें अभिषेका ॥ ३१ ॥ नळ सुषेण जांबुवंत सबळ ॥ आणिक वानर बहुत प्रबळ ॥ सुग्रीव अभिषेकावया सकळ ॥ आले तत्काळ वानर ॥ ३२ ॥ अभिषेकिती सुग्रीवासीं ॥ युवराज्य अंगदासीं ॥ पूजा करोनि दोघांसीं ॥ अतिउल्हासीं गर्जती ॥ ३३ ॥ अंगदा युवराज्य दिधलें ॥ वानरींही सुग्रीवा सन्मानिलें ॥ अवघे ह्मणती भलें केलें ॥ संस्थापिलें श्रीरामें ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेछत्रंगृहीत्वापनसोमुदा ॥ यूथपौनलतारौच वालव्यजनधारिणौ ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ पहिलें बैसवोनि सौमित्र ॥ रथीं बैसे सुग्रीववीर ॥ पुढें घेवोनि अंगदकुमर ॥ निघे सत्वर रामनमना ॥ ३५ ॥ ते समयीं पन्नास वीर ॥ सुग्रीवावरी धरिती छत्र ॥ कनकदंड युग्मचामर ॥ नळ तार वीर वीजिती ॥ ३६ ॥ यापरी सुग्रीव राज्यधर ॥ घेवोनि वानरांचा संभार ॥ करीत आले जयजयकार ॥ तेणें रघुवीर सुखीजाला ॥ ३७ ॥ हैकार थैकार जैकार ॥ करीत आले वानरवीर ॥ तें देखोनि श्रीरामचंद्र ॥ सुख निर्भर स्वानंदें ॥ ३८ ॥ रथ सांडोनि सत्वर ॥ अंगद सुग्रीव सौमित्र ॥ लोटांगणीं श्रीरामचंद्र ॥ नमस्कारें वंदिला ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ निवेद्यरामायमहात्मनेतदामहाभिषेकंकपिवाहिनीपतिः ॥ रुमांस्वभार्यामुपलभ्यवीर्यवानवापराज्यंत्रिदशाधिपोयथा ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंत सांगे श्रीरामापासीं ॥ राज्याभिषेक सुग्रीवासीं ॥ युवराज्य देवोनि अंगदासीं ॥ पायांपासीं आणिले ॥ १४० ॥ येथोनियां श्रीरघुनाथा ॥ पुढील कार्यकर्तव्यता ॥ विचारोनि सांगें आतां ॥ आह्मां समस्तां दासांसी ॥ ४१ ॥ पर्जन्यकाळ चातुर्मासीं ॥ करितां नये सीताशुद्धिसीं ॥ सुग्रीवा धाडिजे किष्किंधेसीं ॥ हनुमंतासीं राम सांगे ॥ ४२ ॥ प्रस्रवणगिरिगुहेसीं ॥ मी राहीन सौमित्रासीं ॥ लोटलिया पर्जन्यकाळासीं ॥ सीताशुद्धीसीं शीघ्र यावें ॥ ४३ ॥ सुग्रीव ह्मणे श्रीरामासीं ॥ लोटलिया चातुर्मास्यासीं ॥ आणोनि वानर सैन्यासीं ॥ सीताशुद्धीसीं मी करीन ॥ ४४ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ वंदोनियां श्रीरामचरण ॥ उल्हासोनि अवघे जण ॥ किष्किं

१ दोनी. २ बालक. ३ वारा घालणे, ढाळणे. ४ समाज. ५ उल्हासित ६ सीताशोध, तपास.

धापुर पावले ॥ ४५ ॥ श्रीरामें उद्धरिला वाळी ॥ राज्यीं स्थापिला सुग्रीवबळी ॥ कीर्ति जाली भूमंडळीं ॥ पिटिली टाळी तिहीं लोकीं ॥ ४६ ॥ आतां पुढें कथेसीं ॥ क्रमोनियां चातुर्मास्यासीं ॥ सुग्रीव घेवोनि येईल वानरांसीं ॥ सीताशुद्धीसीं करावया ॥ ४७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें वाळीचें उद्धरण ॥ वानरां सखा श्रीरघुनंदन ॥ पशुपावन श्रीरामु ॥ १४८ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवराज्याभिषेकोनामसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४८ ॥

॥ श्लोक ॥ ॥ २० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्रीरामें उद्धरिलें वाळीसीं ॥ राज्याभिषिंचन सुग्रीवासीं ॥ सुखी केलें स्वयें तारेसीं ॥ देवोनि अंगदासीं युवराज्य ॥ १ ॥ सुग्रीव राजा निजभ्रतार ॥ युवराजा निजकुमर ॥ तारा तेणें सुखनिर्भर ॥ श्रीरामचंद्रप्रसादें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ अभिषिक्तेतुसुग्रीवेप्रविष्टेवानरेगुहाम् ॥ आजगामसहभ्रात्रारामःप्रस्त्रवणंगिरिम् ॥१॥ ॥टीका॥ प्रधान अंगदसमवेत ॥ सुग्रीव गेला किष्किंधेंत ॥ श्रीरामें वसविलो माल्यवंत ॥ गुहा प्रशस्त देखोनी ॥ ३ ॥ माल्यवंत गिरिवरीं ॥ प्रस्त्रवण गुहेभीतरीं ॥ श्रीराम राहिला मास चारी ॥ सवें साहाकारी सौमित्र ॥ ४ ॥ चारीमास पर्जन्यकाळ ॥ श्रीराम राहिला सुनिश्चळ ॥ श्रीरामकार्या उतावेळ ॥ शरत्काळ स्वयें आला ॥ ५ ॥ ग्रासोनियां वर्षाकाळ ॥ शीघ्र पावला शरत्काळ ॥ श्रीराम काळा चाही काळ ॥ सुनिश्चळ स्वस्थानीं ॥ ६ ॥ जेंवि साधूचें मानस ॥ नित्यनिर्मळ निर्दोष ॥ मेघीं सांडिलें आकाश ॥ स्वप्रकाश तेंवि भासे ॥ ७ ॥ शरदें निर्मळता आकाशीं ॥ प्रसन्नप्रभा शशिसूर्यांसीं ॥ तो सुखकाळ साधकांसीं ॥ पुरुषार्थांसीं साधावया ॥ ८ ॥ तीर्था निघाले तीर्थवासी ॥ अभ्यासी बैसले अभ्यासासीं ॥ राजे करिती प्रस्थानासीं ॥ अरिवर्गांसीं जिंकावया ॥ ९ ॥ काळ काळातें आकळित ॥ काळा नाकळे श्रीरघुनाथ ॥ तो बैसला असतां गिरिगुहांत ॥ सीताशुद्ध्यर्थ नटनाट्यें ॥१०॥ देखोनियां शरत्काळातें ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणातें ॥ सुग्रीव नयेचि कां येथें ॥ निजनियमातें विसरला ॥ ११ ॥ जे रंगले विषयस्वार्थीं ॥ ते नव्हेति गा परमार्थी ॥ त्यांसि दंडोनियां संतीं ॥ हितकार्यार्थीं लावावें ॥१२ ॥ जो अतिशयें विषयासक्त ॥ तो नदेखे ची परमार्थ ॥ तो सुग्रीव उपकारार्थ ॥ येईल येथें कदां नघडे ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ चातुर्मास्येगतेभ्यैत्यसीतायाःपरिमार्गणे ॥ कृतार्थःसमयंकृत्वादुर्मतिर्नाभिमन्यते ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ क्रमिलिया चातुर्मास्यासीं ॥ शीघ्र यावें सीताशुद्धिसीं ॥ तेंही नाठवे सुग्रीवासीं ॥ जो मजपासीं नेम केला ॥ १४ ॥ किष्किंधें जावोनि आपण ॥ सुग्रीवा द्यावी आठवण ॥ जरी तो नमानी माझें वचन ॥ विंधोनि बाण वधावा ॥ १५ ॥ तारा रुमा घेवोनि पत्नी ॥ जो उन्मत्त मद्यपानीं ॥ माझें वचन नगणीं ॥ तो तत्क्षणीं मारा

१ रूपें. २ राहिला. ३ पर्जन्यकाळ. ४ अढळ. ५ शून्य, नसतां. ६ शरदतुमुळें. ७ स्थान्या. ८ मधरवे. ९ मारून.

वा ॥ १६ ॥ ज्यासि नाहीं माझी आठवण ॥ नाहीं सत्कर्माचें स्मरण ॥ त्यासिं मारावें आपण ॥ विंधोनि बाण तात्काळीं ॥ १७ ॥
जेणें केलें वालिनिर्दळण ॥ तोचिसोडोनियां बाण ॥ घ्यावा सुग्रीवाचा प्राण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥ १८ ॥ शठ नष्ट कृतघ्न वान
र ॥ नेणती उपकार प्रत्युपकार ॥ मिथ्यावादी पालेखाईर ॥ हा कुमित्र मित्रत्वा ॥ १९ ॥ तूं तंव माझा सखा सौमित्र ॥ सुग्री
व केवळ कुमित्र ॥ त्याचें विचारोनि अभ्यंतर ॥ मग संहार करावा ॥ २० ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ करोनियां साष्टांगनम
न ॥ लक्ष्मण निघाला आपण ॥ कोपायमान रामाज्ञें ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ शक्रचापनिभंघोरंधनुःकालांतकोपमं ॥ प्रगृह्यगि
रिशृंगाभंप्रययौलक्ष्मणस्तदा ॥ ३ ॥ शालतालाश्वकर्णांश्चतरसापातयन्द्रुमान् ॥ शिलाश्चशकलीकुर्वन्पद्भ्यांगजइवा
शुगः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणाचा अतिसैटोप ॥ इंद्रधनुष्यासमान चाप ॥ हातीं घेवोनि सकोपें ॥ पदाक्षेपें अवधारा
॥ २२ ॥ सक्रोध पाद सबळ शक्ती ॥ सायसा दडे नेणो किती ॥ शाळ ताळ उन्मूळती ॥ वृक्ष उपडिती कर्णिकार २३ ॥ अतिस
क्रोधक्रोधानळीं ॥ वज्रनिर्घात पादें बळीं ॥ शिळांपाताळ पायांतळीं ॥ होत रांगोळी पदोपदीं ॥ २४ ॥ पूर्व सूचना हनुमंतु ॥
सुग्रीवासीं स्वयें सांगतु ॥ विसरलासि रामकार्यार्थु ॥ अतिउन्मत्तु विषयांध ॥ २५ ॥ स्त्रीविषय मद्यपान ॥ त्याहीवरी सधन
सन्मान ॥ त्याहीवरी शब्दसंज्ञान ॥ हेचि नागवण स्वहिताविषईं ॥ २६ ॥ द्रव्य दारा मद्यपान ॥ तुझें बुडालें स्वहितज्ञान ॥
विसरलासि श्रीरामभजन ॥ परम विघ्न तुज आलें ॥ २७ ॥ गेला काळ तूं नेणसी ॥ आयुष्य वेंचलें विषयासीं ॥ लोटलिया चा
तुर्मास्यासीं ॥ सीताशुद्धीसीं ननिघसी ॥ २८ ॥ सीताशुद्धीसीं नकरितां ॥ कोप येईल श्रीरघुनाथा ॥ तो करील तुझिया घाता ॥
यथार्थ वदतों सुग्रीवा ॥ २९ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ सुग्रीव नव्हेचि सावधान ॥ वाक्य बोलिला उदासीन ॥ अतिगौण
कार्यार्थ ॥ ३० ॥ सुग्रीव सांगे हनुमंतासीं ॥ शीघ्र मूळ धाडावे सैन्यासीं ॥ ऐसें सांगोनियां त्यासीं ॥ राव राणिवसांसीं निघाला ॥ २ ॥
॥ ३१ ॥ हनुमंतें येवोनि अतिशीघ्र ॥ दहासहस्त्र वानरवीर ॥ आणावया सेना सैन्यधर ॥ स्वयें सत्वर धाडिले ॥ ३२ ॥ येरीक

१ वध. २ जाणून. ३ इच्छा. ४ चातुर्य, ठाणमान. ५ क्रुद्ध. ६ पादन्यास, सत्ता. ७ समूळउपडती. ८ पांगारे. ९ पाषाण. १० शाब्दीकज्ञान. ११ निरोप १२ अंतःपुरी.

डे सौमित्र ॥ कोपें चालिला काळाग्नि रुद्र ॥ त्यातें देखोनि वानरवीर ॥ थोर थोर गजबजिले ॥ ३३ ॥ किष्किंधेची धरोनि वाट ॥
पायें पाषाण करीत पीठ ॥ लक्ष्मण येताहे उद्भट ॥ वानर समस्त हडबडिले ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ दशनागबलाःकेचित्केचिद्द
शगुणोत्तराः ॥ केचिन्नागसहस्त्रस्यबभूवुस्तुल्यविक्रमाः ॥ ५ ॥ शतकोटिबलाःकेचित्केचिद्वायुबलोपमाः ॥ अप्रमेयबलाश्चान्ये
तत्रासन्हरिपुंगवाः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ एका दहाहस्तींचें बळ वानरा ॥ एका त्याहूनि दशोत्तरा ॥ एका नागबळेंसहस्त्रा ॥
त्यासम अपार असंख्य ॥ ३५ ॥ एकाचे अंगीं विद्युल्लताबळ ॥ एकाचे अंगीं असंख्य बळ ॥ एक एकाहूनि सबळ ॥ तुळा अतु
ळ अप्रमेय ॥ ३६ ॥ ऐसे वानरांचे संभार ॥ किष्किंधेमाजि अपार ॥ नगर राखिती महावीर ॥ अतिदुर्धर बळिष्ठ ॥ ३७ ॥ ल
क्ष्मण शरचापधर ॥ काळ कृतांत प्रळयरुद्र ॥ त्यातें देखोनि वानर ॥ लहान थोर भयाभीत ॥ ३८ ॥ देखोनि लक्ष्मणाचा र्या
वा ॥ चळकांपू वानरांच्या जीवा ॥ कोणें कोणा धीर द्यावा ॥ भय सर्वां समान ॥ ३९ ॥ लक्ष्मणें टणत्कारिलें सीतें ॥ वानर उ
डाले समस्त ॥ एक एकापुढें पळत ॥ अतिआकांत नगरामाजी ॥ ४० ॥ एक मनुष्याची आली धाडी ॥ तेणें पळती वानर
कोडी ॥ राजगृहीं हडबड गाढी ॥ वानरें बापुडीं कळकळिती ॥ ४१ ॥ वानर बोलती विकडी ॥ वाळिप्रतापख्याती गाढी ॥ तो
मरतांचि आली धाडी ॥ काढाकाढी कोण करी ॥ ४२ ॥ तारा सुग्रीवासीं सांगत ॥ नगरीं होतो अतिआकांत ॥ अझूनि काय का
मासक्त ॥ होईं सावचित्त उन्मत्ता ॥ ४३ ॥ प्रधान सांगती रायासीं ॥ सीताशुद्धिमर्यादेसीं ॥ तूं जावया चुकलासी ॥ श्रीराम
आवेशीं क्षोभला ॥ ४४ ॥ तुझा करावया घात ॥ श्रीरामें लक्ष्मण धाडिला येथ ॥ वानर पळाले समस्त ॥ अतिआकांत नगरा
माजी ॥ ४५ ॥ समयो चुकलों आपण ॥ सत्य कोपला श्रीरघुनंदन ॥ लक्ष्मणासीं अनन्यशरण ॥ रिघों आपण सकळही
॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंदृष्ट्वाक्रोधरक्ताक्षंसुगृहीतशरासनं ॥ सुग्रीवःसहसोत्तस्थौकृतांजलिपुटस्तदा ॥ ७ ॥ तस्यतारारुमाचैव
द्वेभार्येपुरतःस्थिते ॥ कृतांजलिपुटेभूत्वालक्ष्मणाभिमुखेतदा ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ धनुष्याचा वाहोनि गुण ॥ सीतीं सज्जोनियां

१ घाबरले. २ भयंकर. ३ भ्याले. ४ हजारहत्तींचीशक्ति धारण करणारे. ५ तुलनेस. ६ समुदाय. ७ अनिवार. ८ आगमन. ९ धनुष्य. १० आक्रंदती. ११ असंबद्ध. १२ रामात्वा.

बाण ॥ लक्ष्मण सक्रोधलोचन ॥ सुग्रीव देखोन भयाभीत ॥ ४७ ॥ तारा रुमा दोघी पत्नी ॥ पुढें बद्धांजुळि करोनी ॥ सुग्रीव आला लोटांगणीं ॥ कर जोडोनि राहिला ॥ ४८ ॥ सुग्रीव ह्मणे मी अपराधी ॥ रामबाणें होय वधी ॥ लक्ष्मणा तूं कृपानिधी ॥ मज त्रिशुद्धीं वांचवावें ॥ ४९ ॥ सुग्रीव येतां काकुलती ॥ वांचवावया निजपती ॥ तारा करीतसे विनंती ॥ सत्ययुक्ती दीनवचनें ॥ ५० ॥ लटकातरी शरणागत ॥ यांचा करूं नये घात ॥ मारिल्या अपकीर्ति जगांत ॥ श्रीरघुनाथ पावेल ॥ ५१ ॥ सुग्रीव शरणागत जाला ॥ श्रीरामें राज्यीं स्थापिला ॥ तोचि श्रीरामें मारिला ॥ स्वकीर्तीं केला शिरच्छेद ॥ ५२ ॥ शरणागता वज्रपंजर ॥ सूर्यवंशींचा हा बडिवार ॥ तेथें मारिलिया वानर ॥ वंशीं श्रीरघुवीर अपकीर्ती ॥ ५३ ॥ वाळी वधिला अवचिता ॥ हे अपकीर्ती श्रीरघुनाथा ॥ सुग्रीव मारिल्या आतां ॥ दुसरी माथां अपकीर्ती ॥ ५४ ॥ बाळक अंकावरी मुतलें ॥ बापें धुतलें कीं मारिलें ॥ तैसें शरणागत आपुलें ॥ वांचवीं वहिलें सौमित्रा ॥ ५५ ॥ तुझें नाम सौमित्र ॥ वधितां शरणागत वानर ॥ सौमित्रा होसी तूं कुमित्र ॥ नाम अपवित्र होऊं नेदीं ॥ ५६ ॥ वांचवीं सुग्रीवाचा प्राण ॥ वांचवीं आमुचें अहेवपण ॥ तारा रुमा दोघीं धांवोन ॥ धरिले चरण मस्तकीं ॥ ५७ ॥ ऐकोनि तारेच्या सद्युक्ती ॥ लक्ष्मण सुखावला चित्तीं ॥ सुग्रीव महापापमूर्ती ॥ ऐक तुजप्रती सांगेन ॥ ५८ ॥ असत्यवादें अधोगती ॥ तें ही असत्य श्रीरामाप्रती ॥ अनुवादला पापमूर्ती ॥ ऐक शास्त्रार्थी निर्णयो ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ पंचस्वार्थानृतंहंतिदशहंतिगबानृतं ॥ कृतघ्नःसर्वभूतानांसवध्यःपुरुषाधमः ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ आपस्वार्थें असत्य वदती ॥ पंच पूर्वज नरका जाती ॥ असत्य वदलिया गौस्वार्थी ॥ नरका जाती दशपूर्वज ॥ ६० ॥ अश्वार्थी असत्य वदती ॥ शत पूर्वज नरका जाती ॥ सहस्त्र पूर्वजां अधोगती ॥ जे मिथ्या बोलती पुरुषार्थे ॥ ६१ ॥ जे द्रव्यार्थी असत्य वदती ॥ त्यांचेनि जितां मेल्या अधोगती ॥ सकळ कुळ नरका नेती ॥ जे असत्य वदती भूम्यर्थीं ॥ ६२ ॥ येवोनि सत्पुरुषाप्रती ॥ निश्चय कर्तव्यार्थ बोलती ॥ तोचि नेमू नकरिती ॥ त्यांची दुर्गती अवधारीं ॥ ३ ॥ सकळ कुळ स्वजन

१ मोठेपणा. २ मांडीवर. ३ पूर्ण. ४ सौभाग्य. ५ भाषण चातुर्य. ६ बोलला. ७ गाईच्या अपहारार्थ. ८ भूमी, जागासाठीं.

युक्त ॥ ते पापी निजात्मघातक ॥ मेल्या मागें नरक प्राप्त ॥ त्यांसि निश्चितार्थ शास्त्रहें ॥ ६४ ॥ मित्रापासूनि स्वकार्य करूनि घेती ॥ मित्रकार्य स्वयें नकरिती ॥ तंव ते वधावे सर्वभूतीं ॥ नेमु शास्त्रार्थी ब्रह्मवाक्य ॥ ६५ ॥ परोपकारी सर्वकार्यार्थी ॥ ते वंदावे सर्वभूतीं ॥ जे वंचक मित्रकार्यार्थी ॥ ते सर्वभूतीं निरसावे ॥ ६६ ॥ असतां घराश्रममढी ॥ लटका दोष लावोनि दुसरियातें पीडी ॥ त्याच्या नरकाची परवडी ॥ संख्या कोण करील ॥ ६७ ॥ त्यासि सर्प स्वयें डंखिती ॥ व्याघ्र ऋक्ष वृक स्वयें भक्षिती ॥ धर्म नियामक त्यासीं विंधिती ॥ वध्य होती सर्वांसीं ॥ ६८ ॥ ऐकोनि लक्ष्मणाची युक्ति ॥ तारा विनवीतसे पुढती ॥ सुग्रीव पापी होय निश्चितीं ॥ पापनिर्मुक्ति तुझेनी ॥ ६९ ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ सकळ पापां होय दहन ॥ तो देखिल्या रघुनंदन ॥ पापनिर्दळण सत्संगें ॥ ७० ॥ आवडी करितां रामगोष्टी ॥ पापें जळती कल्पकोटी ॥ श्रीराम देखिल्या निजदृष्टीं ॥ निष्पाप सृष्टी श्रीरामें ॥ ७१ ॥ रामनामप्रतापशक्तीं ॥ पायां लागती चारी मुक्ती ॥ नाम ब्रह्मादिक वंदिती ॥ पापनिर्मुक्ति श्रीरामनामें ॥ ७२ ॥ तारावाक्य नाममहिमान ॥ तेणें सौमित्रा प्रेम पूर्ण ॥ तारेनें धरिले दोनी चरण ॥ पतिदान मज द्यावें ॥ ७३ ॥ तारासौमित्रसंभाषण ॥ ऐकोनि सुग्रीवा आलें रुदन ॥ श्रीरामसेवा चुकलों जाण ॥ वध्य संपूर्ण मी होय ॥ ७४ ॥ लागल्या श्रीरामाचा बाण ॥ तत्काळ जाईल माझा प्राण ॥ सौमित्रा तुज मी अनन्यशरण ॥ जीवदान मज द्यावें ॥ ७५ ॥ ॥ श्लोक ॥ भ्रातृव्यसनसंतप्तंदृष्ट्वा दशरथात्मजं ॥ सौवर्णमासनंहित्वानत्वातच्चरणांबुजं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ सांडोनि हेमसिंहासन ॥ सांडोनि राज्यसन्मान ॥ सांडोनियां राज्याभिमान ॥ वंदिले चरण लक्ष्मणाचे ॥ ७६ ॥ सीताशुद्धिकार्याकारण ॥ श्रीरामआज्ञेस्तवजाण ॥ कोपोनियां लक्षुमण ॥ काय आपण बोलतु ॥ ७७ ॥ कामचारिया स्त्रीलंपटा ॥ स्वकार्यवादिया महाशठा ॥ श्रीरामकार्या परिभ्रष्टा ॥ अतिपापिष्ठ तूं एक ॥ ७८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ब्रह्मघ्नेचसुरापेचचौरेभग्नव्रतेतथा ॥ निष्कृतिर्विहितालोकेकृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ सुरापानी ब्रह्मघाती ॥ असेयांसि प्रायश्चित शास्त्रार्थी ॥ चोरा शठका भग्नव्रती ॥ त्यांसिही निष्कृति शास्त्रीं

१ सर्वांचीं कार्यें संपादिणारे. २ फसविणारे. ३ नष्ट करावे. ४ मठ, झोंपडी, कलंक. ५ प्रकार. ६ मारती. ७ सुवर्णाचें. ८ विषयासक्त. ९ पराङ्मुखा. १० प्रायश्चित्त, परिहार.

असे ॥७९॥ मित्रोपकारा जो कृतघ्न ॥ त्यासि निष्कृति नाहीं जाण ॥ तुवां चाळविला रघुनंदन ॥ पापी संपूर्ण तूं एक ॥ ८० ॥ कठिण बोलतां लक्ष्मण ॥ तारा सुग्रीव अतिउद्विग्न ॥ असें संकट अवलोकोन ॥ वायुनंदन तेथें आला ॥ ८१ ॥ सीताशुद्धीचा कार्यार्थ ॥ सांडोनि ठकिला श्रीरघुनाथ ॥ यालागिं रामें करविला घात ॥ महापापी तूं कृतघ्न ॥८२॥ साधावया उभय कार्यार्थ ॥ उचित बोले हनुमंत ॥ नकरोनि सुग्रीवाचा घात ॥ रामकार्यार्थ साधावा ॥ ८३ ॥ सेवा चुकल्या श्रीरघुनाथा ॥ कोटि अपराध याचे माथां ॥ क्षमा करोनि शरणागता ॥ रामकार्यार्था साधणें ॥ ८४ ॥ आणावया वानरसैन्यांसीं ॥ दूत धाडिले देशोदेशीं ॥ क्षमा करोनि सुग्रीवासीं ॥ रामकार्यासीं साधावें ॥ ८५ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ सौमित्र जाला सुखसंपन्न ॥ तेव्हां सुग्रीव संतोषोन ॥ केलें नमन अल्हादें ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रणम्यलक्ष्मणंराजासुग्रीवस्त्विदमब्रवीत् ॥ सर्वएवयतिष्यामोय द्रामस्यचिकीर्षितं ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ सीताशुद्धी रामकार्यार्था ॥ अतिआल्हाद वानरनाथा ॥ सौमित्रचरणीं ठेवोनि माथा॥ होय बोलता सुग्रीव ॥ ८७ ॥सेना यूथप सैन्य प्रधान ॥ अंगदासहित आपण ॥ श्रीरामसेवेसीं विकिला प्राण ॥ सत्य जाण सौमित्रा ॥ ८८ ॥ श्रीरामाचे मनोगत ॥ सिद्धि पाववीन समस्त ॥ सैन्य आणावया येथ ॥ दूत त्वरित धाडिले ॥ ८९ ॥ माझे सेनानी सैन्यसंभार ॥ रणकर्कश अतिझुंजार ॥ आतुर्बळी येती वानर ॥ दूत सत्वर धाडिले ॥९०॥ अर्घ्यपाद्यादि चंदन ॥ धूप दीप माळा सुमन ॥ करोनि लक्ष्मणाचें पूजन ॥ केलें नमन सुग्रीवें॥९१॥सौमित्र ह्मणे सुग्रीवासीं ॥ शीघ्र निघावें रामापासीं॥ एकाकी मी सांडोनि त्यासीं ॥ येथें आह्मासीं राहों नये ॥ ९२ ॥ ऐकोनि सौमित्राचें वचन ॥ उभे अवघे करोनि प्रधान ॥ सुग्रीवें वाहियला पण ॥ अतिनिर्वाण तो ऐका ॥९३॥ जो परतेल किष्किंधाभुवँनीं ॥ तो दंडीन रासभारोहिणीं ॥ तारा रुमा पाहे परतोनी ॥ तो मात्रागमनी महापापी ॥९४॥ सीताशुद्धी साध्य नहोतां ॥ श्रीराम सुखी नकरितां ॥ जो परतेल मागुता ॥ तो दंडिजे पालथा तप्ततैलीं ॥ ९५ ॥ ऐसें सुग्रीवें नेमून ॥ निशाणें त्राहाटिलीं गर्जोन ॥ रथ शिबिका संजोगून ॥ तत्क्षणीं निघा

१ फसविला, वंचिला. २ हनुमंत. ३ कळपांतीलमुख्य, सेनापती. ४ मोठेलढाऊ. ५ पुरुषार्थी, पराक्रमी. ६ निर्धाराचा. ७ नगरीं. ८ गाढवा वरून दिंड काढणें. ९ पालथ्या.

ले ॥९६॥ अंगद सौमित्र सुग्रीववीर ॥ रथीं चढले महाशूर ॥ बालव्यजन श्वेतातपत्र ॥ धरिलें छत्र रायासीं ॥९७॥ जाला वाद्यांचा एकगजरू ॥ भाट गर्जती गंभीरू ॥ वानरवीरांचा संभारू ॥ अतिसत्वर चालिला ॥ ९८ ॥ माल्यवंतपर्वतामाझारीं ॥ प्रस्त्रवणगिरिशिखरीं ॥ राम मणिमय शिळेवरी ॥ गुहाद्वारीं उपविष्ट ॥ ९९ ॥ श्रीरामा देखोनि वानर ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ अंगद सौमित्र सुग्रीववीर ॥ केला नमस्कार साष्टांगीं ॥ १०० ॥ आजानुबाहू पसरोन ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ सुग्रीव पावोनि समाधान ॥ काय गर्जोन बोलतु ॥ १ ॥ दूत धाडिले सत्वर ॥ यूथयूथप महावीर ॥ वानर सेना सैन्यसंभार ॥ अतिसत्वर येताती ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेघोरंवानराणांमहाबलं ॥ उत्पपातमहावीरंचालयन्वसुधातलं ॥ १३ ॥ ततोनागेंद्रसंकाशैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलैः ॥ बभूवुर्वानरैर्घोरैर्दिशःसर्वाःसमावृताः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां महावीर ॥ वानरसेनासंभार ॥ येवों सरले अपार ॥ धरा समग्र व्यापोनी ॥ ३ ॥ वानरसेना अतिप्रबळ ॥ रितें नदिसे क्षितितळ ॥ व्यापोनिया कुळाचळ ॥ गोळांगुळ पैं आले ॥ ४ ॥ एक वानर पर्वताकार ॥ एक वानरामाजीं गजेंद्र ॥ तीक्ष्णनखें दंष्ट्रा क्रूर ॥ अतिदुर्धर युद्धार्थी ॥५॥ मारितां पुच्छांचा पै साट ॥ शतसहस्त्रां होय आट ॥ नखें पर्वतां करिती पीठ ॥ दांतीं तिखट वीर मारिती ॥ ६ ॥ पुर्वे वानरांचे थाट ॥ पश्चिमे दाटले घनदाट ॥ उत्तरदक्षिणे वानरश्रेष्ठ ॥ वीर उद्भट कोंदले ॥ ७ ॥ अग्नि वायव्य नैर्ऋत्य ॥ वानर कोंदले अमित ॥ ईशान्य दिशेचा प्रांत ॥ किळकिळीत वानरीं ॥ ८ ॥ वानरीं व्याप्त नभस्थळ ॥ वानरीं व्याप्त भूमंडळ ॥ वानरीं व्यापिलें सकळ ॥ कुळाचळ पर्वत ॥ ९ ॥ एकते अंजनाभ काळे ॥ एकते पीतवर्ण पिंवळे ॥ एकते गौरवर्ण सोनसळे ॥ एक ते निळे सुनीळ ॥ ११० ॥ सिंदूररक्त वानरगण ॥ एक तेविद्युत्प्राय पूर्ण ॥ एक ते शुद्ध शुभ्रवर्ण ॥ धूम्रवर्ण पैं एक ॥ ११ ॥ एक ते भुरकट वानर ॥ एक ते दाळिंबीसुमनाकार ॥ एक ते पेरीजाचे डोंगर ॥ अभ्रशरीर पैं एक ॥ १२ ॥ एक चंद्र प्राय चोखडे ॥ एक कुंकुमांकित तांबडे ॥ सलोमलोमी रीस गाढे ॥ सैन्यापुढें गुणगुणिती ॥ १३ ॥ होतां श्रीरामदर्शन ॥ रिसां रामनाम गुणगुण ॥ वानर करिती रामस्मरण ॥ नामें त्रिभुवन कोंदले ॥ १४ ॥ देखतां श्रीरामाची मूर्ती ॥ पालटल्या चित्तवृत्ती ॥ वानरां आवडे

श्रीरामभक्ती ॥ नाम स्मरती अहर्निशीं ॥ १५ ॥ बाप सत्संगाचा महिमा ॥ पशु विनटले रामनामा ॥ श्रीरामभक्ती प्लवंगमा ॥
यासि हनुमा गुरू केला ॥ १६ ॥ श्रीरामनामाचा गजर ॥ वानरीं केला भुभुःकार ॥ श्रीरामचंद्र सुखसागर ॥ आणि सौमित्र
आल्हादे ॥ १७ ॥ स्वयें श्रीराम अतिउल्हासीं ॥ सुग्रीवा धरिलें पोटासीं ॥ सत्यसखा माझा होसी ॥ दृढविश्वासी कार्यकरि
ता ॥ १८ ॥ सौमित्र पुसे सुग्रीवासीं ॥ मर्यादा नदिसे वानरांसी ॥ यांची संख्या आहे कैसी ॥ तेचि श्रीरामापासीं सांगावी ॥
१९ ॥ ॥श्लोक॥ स्वैःस्वैःपरिवृताःसैन्यैःसर्वेतिष्ठंतिराघव ॥ शतैःशतसहस्त्रैश्चवर्ततेकोटिभिस्तथा ॥ १५॥ अयुतैरागमिष्यंति
शंकुभिश्चपरंतप ॥ अर्बुदैरर्बुदशतैर्मध्यैरंत्यैश्चवानराः ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामा तुझी प्रतापप्रौढी ॥ सैन्यें आलीं तंव हीं थो
डीं ॥ पुढें येतील कल्पकोडी ॥ संख्या परवडी असंख्य ॥ १२० ॥ अर्बुद निर्बुद हे अकल्प ॥ शंख महाशंखाहूनि अधिक ॥ सै
न्य मिळालें असंख्य ॥ करितां शंख नव्हे संख्या ॥ २१ ॥ समुद्राचे थोडे खडे ॥ इतुकें सैन्य मिळेल पुढें ॥रावण कायसें बापुडें ॥
आणीन रोकडें बांधोनी ॥ २२ ॥ ऐसें बोलोनियां पाहे ॥ सुग्रीवें आफळिली बाहे ॥ शिवोनि श्रीरामाचे पाय ॥ करील काय तें ऐ
का ॥ २३ ॥ रणीं राक्षसां खंदळी ॥ करीन लंकेची पैं होळी ॥ त्रिकूट उपटोनि समुळीं ॥ जनकबाळी आणीन ॥ २४ ॥ वधोनि
यां लंकानाथा ॥ स्वयें आणोनियां सीता ॥ सुखी करीन श्रीरघुनाथा ॥ होय गर्जता आल्हादें ॥ २५ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाची मात
॥ संतोषोनि श्रीरघुनाथ ॥ सुग्रीवास कडिये घेत ॥ स्वयें नाचत स्वानंदें ॥ २६ ॥ जैसी आणोनि दिधली सीता ॥ तैसें सुख जा
लें श्रीरघुनाथा ॥ उचलोनियां निजभक्ता ॥ होय नाचता श्रीराम ॥ २७॥ वानरीं केला भुभुःकार ॥ ऋषिकरितीजयजयकार ॥
सुमनें वर्षती सुरवर ॥ सुखनिर्भर श्रीराम ॥२८॥ सुग्रीव रामें उचलितां ॥ सुख विसरला देवभक्ता ॥ मींतूंपण नाठवे रघुनाथा ॥
भक्तप्रेमता निजऐक्य ॥२९॥ एका जनार्दना शरण ॥ देवभक्ता ऐक्यपूर्ण ॥ खुंटला बोल तुटलें मौन ॥ सुखैकघन श्रीराम ॥१३०॥ ॥ ४ ॥
सुख द्यावया सर्वांसीं ॥ श्रीराम आला वनवासासीं ॥ तेणें सुखी केलें सुग्रीवासीं ॥ निजसमरसीं निजांगें ॥ ३१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थ
रामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवआगमनंनामअष्टमोऽध्यायः ॥८॥ ओव्या ॥ १३१ ॥ श्लोक ॥ १६ ॥ एवं ॥ १४७॥

॥ श्रीरामप्रसन्न ॥ ॥ सुग्रीवें विनविला रघुवीर ॥ सैन्य सेनानी सेनाधर ॥ सैन्ययूथपाळ महावीर ॥ नमस्कार करूं पाहती ॥ १ ॥ स्वामी समवेत सौमित्र ॥ पाहावा वानरांचा संभार ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें उत्तर ॥ जाला सादर श्रीराम ॥ २ ॥ ॥श्लोक॥ यूथपादशसाहस्त्रंवृतावानरकोटिभिः ॥ वानेयैःपार्वतीयैश्वसामुद्रैश्चमहाबलैः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ माझे कटकीं दाहासहस्त्र ॥ सेनानायक सेनाधर ॥ येक येकातळीं कोटिकोटि वीर ॥ अतिदुर्धर रणयोद्धे ॥ ३ ॥ उदयास्तगिरिपर्यंत ॥ वानर आले जी समस्त ॥ नंदन वनींचे वीर विख्यात ॥ आले त्वरित रामकार्या ॥ ४ ॥ सप्तारण्य सप्तसमुद्र ॥ नदी स्रोतें वनें उखरें ॥ तेथोनियां वानरवीर ॥ आले सत्वर रामकार्या ॥ ५ ॥ मेरु मांदार आणि विंध्याद्री ॥ व्यंकटाद्रि आणि सह्याद्री ॥ तेथोनि यावा केला वानरीं ॥ निजमजरीं रामकार्या ॥ ६ ॥ हिमाचळ अर्बुदाचळ ॥ गंधमादन आणि श्रीशैल्य ॥ पर्वती वानर सकळ ॥ आले तत्काळ रामकार्या ॥ ७ ॥ घेवोनि आपलाला भार ॥ पृथक् करूं येती नमस्कार ॥ स्वामीनें पाहावे सादर ॥ वानरवीर रणयोद्धे ॥ ८ ॥ शतबळी नामा वानर ॥ सेना दशकोटीं सहस्त्र ॥ घेवोनियां वानरभार ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ ९ ॥ हनुमंताचा पिता सावत्र ॥ केसरीनामा महावीर ॥ सेना कोट्यानुकोटी वानर ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ १० ॥ वानराचे जातिअतौता ॥ केसरी अंजनीचा निजभर्ता ॥ तो हनुमंताचा क्षेत्रजपिता ॥ येणें ग्रंथार्था सत्यत्व ॥११॥ हनुमंत वायुचा वीर्यज सुतु ॥ केसरी क्षेत्रत्वें पितु॥ दोहीं बापाचा हनुमंतु ॥ सत्य ग्रंथु वाल्मिकी ॥ १२ ॥ नळ वीरु दहनदीप्त ॥ बाळसूर्यासम आरक्त ॥ वानरसेना अयुतायुत ॥ वेगें श्रीरघुनाथ वंदिला ॥ १३ ॥ गोळांगुळ असंख्यात ॥ कोट्यानुकोटी लक्षानुलक्ष ॥ घेवोनि आला गवाक्ष ॥ श्रीराम सन्मुख वंदिला ॥ १४ ॥ अभ्रवर्ण अतिदुर्धर ॥ धूम्र नामा महावीर ॥ घेवोनि सेना शतसहस्त्र ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ १५ ॥ पनस वानर दुर्धर ॥ पर्वतोपम महावीर ॥ दशकोटि सहपरिवार ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ १६ ॥ मैंद द्विविद दोनी वीर ॥ ऐका सप्तकोटी परिवार ॥ एका अष्टकोटी वानर ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ १७ ॥ वीर वानर गंध

१ सेनापती. २ झरे. ३ उजाडप्रदेश. ४ सैन्य. ५ शारिरिक ६ अग्निप्रमाणें तेजस्वी. ७ वानर.

मादन ॥ साठि कोटी वानरसैन्य ॥ घेवोनि आला आपण ॥ केलें नमन श्रीरामा ॥ १८ ॥ तार तेजाचा घडिला ॥ कीं चंद्रबिं
बाचा वोतिला ॥ तैसा तारवानर शोभला ॥ श्रीरामें देखिला तेजस्वी ॥ १९ ॥ ऐसा तार महावीर ॥ शतकोटि वानरभार ॥ घे
वोनि आला सत्वर ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ २० ॥ गाळोनि व्योमींची नीळिमा ॥ वोतिली नळाची प्रतिमा ॥ सुनीळ शो
भा प्लवंगमीं ॥ जो कां श्रीरामा पढियंता ॥ २१ ॥ सेतुबंधाची अनुवृत्ती ॥ याचेनि हातें शिळा तरती ॥ हें जाणोनि श्रीरघुपती ॥
करी अतिप्रीती नळासी ॥ २२ ॥ नामें नीळ वर्ण नीळ ॥ कास घातली सुनीळ ॥ शतसहस्र कोटीदळ ॥ घेवोनि तात्काळ तो
आला ॥ २३ ॥ सुग्रीवदळाचा दळपती ॥ नीळ दुर्धर प्रताप शक्ती ॥ तेणें येवोनि विनीतवृत्तीं ॥ श्रीरघुपती वंदिला ॥ २४ ॥
दधिमुख दुराधर्ष दोनी ॥ अकरा कोटी सेना घेवोनी ॥ श्रीरामातें अभिवंदोनी ॥ कर जोडुनी राहिले ॥ २५ ॥ तरुतरळ कुमुद
कुमुदाक्ष॥गज शरभ गवय गवाक्ष॥महाहनु इत्यादि प्रमुख॥यूथप असंख्य पाहे श्रीरामा॥२६॥तारेचा पिता वाळीचा श्वशुर ॥
सुषेण वैद्यराज वानर ॥ दाहा अयुतें वानरभार ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ २७ ॥ जांबुवंताचा ज्येष्ठ बंधु ॥ नामें धूम्र पैं अ
गाधु ॥ रीस सैन्यासीं सन्नद्धु ॥ आला साधूं रामकार्या ॥ २८ ॥ जांबुवंत वीर प्रबळ ॥ बाहत्तर कोटी रीस सबळ ॥ घेवो
नियां निजदळ ॥ आला तत्काळ निजनगरें ॥ २९ ॥ जांबुवंत आपण ॥ नित्य करितां रामस्मरण ॥ तेचि अस्वलां
सिं गुणगुण ॥ अनुदिनीं अहर्निशीं ॥ ३० ॥ तेणें कोंदलें त्रिभुवन ॥ रामनामाची गुणगुण ॥ मही जीवन पां वन ॥ नामें गगन
कोंदलें ॥ ३१ ॥ देखोनियां जांबुवंत वीर ॥ श्रीराम सौमित्रा आल्हाद थोर ॥ त्यासि स्वयें श्रीरामचंद्र ॥ पुसे विचार निजविज
या ॥ ३२ ॥ नामापासीं नित्य कीर्ती ॥ नामापासीं नित्य शांती ॥ नामापासीं विजयवृत्ती ॥ भवनिर्मुक्ती रामनामें ॥ ३३ ॥ ऐ
सें जाणोनी श्रीरघुनाथ ॥ आप्त मानी जांबुवंत ॥ त्यासीं करोनि नित्य एकांत ॥ निजविजयार्थ साधावया ॥ ३४ ॥ ऐसे वान ॥ १ ॥
रांचे भार ॥ श्रीरामें देखिले अपार ॥ तंव जाला अतिगजर ॥ तुरें अपार लागलीं ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःपद्मसहस्रेणवृतः

१ निळेपणा. २ वानरा. ३ आवडता. ४ कृति, सेवा. ५ नम्रपणें. ६ तत्पर, तयार. ७ वाद्यें.

शंखशतेनच ॥ युवराजोंगदःप्राप्तःपितृतुल्यपराक्रमः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ निशाणें त्राहाटिलीं लवलाहीं ॥ ढोल टिमक्या बुरंगे
पाहीं ॥ गिडिबिडिती ठाईंच्याठायीं ॥ विराणीं पाहीं वाजती ॥ ३६ ॥ काहळ आणि रणकाहळा ॥ शंख त्राहाटिला भुगोळा॥
महागजर भेरीचा जाला ॥ अंगद आला युवराजा ॥ ३७ ॥ तडके फुटले एकसरें ॥ वोडणें भिंडिमाळाचे पांगोरे ॥ खांखांइलीं
रणतुरें ॥ भुभुकारें गिरि गर्जे ॥ ३८ ॥ पद्म महापद्म जाणा ॥ शंखशब्दें असंख्यगणना ॥ अंगदाची वानरसेना ॥ आंगव
णा दाटुगी ॥ ३९ ॥ वृक्ष उन्मूळिले सहसुमनां ॥ श्वेत पीत केतक वानरसेना ॥ शाल ताल वृक्ष कर्दळीपाना ॥ ध्वजा संपूर्णा
शोभती ॥ ४० ॥ किंशुक फुलले आरक्त ॥ अगस्तीवृक्षीं सुमनें श्वेत ॥ कांचन फुलले श्वेतपीत ॥ तेणें सैन्यांत अतिशोभा
॥ ४१ ॥ ऐसा निजसेनासंभार ॥ त्यामाजि अंगद राजकुमर ॥ युवराजा मनोहर ॥ श्वेतछत्र रत्नांकी ॥ ४२ ॥ कन
कदंड युग्मचामरी ॥ आरूढला रथावरी ॥ ध्वजीं मुक्ताफळें झालरी ॥ जयजयकारीं चालिला ॥ ४३ ॥ हैकार थैकार जैका
र ॥ तळप चवरें चमत्कार ॥ वृक्ष झेलिती अपार ॥ देती वानर किराणें ॥ ४४ ॥ वानरवीर अतिसावध ॥ शाल ताल शिळा
युद्ध ॥ महावीर पैं उन्नद्ध ॥ सन्नद्ध बद्धदळभारू ॥ ४५ ॥ रथ चालिला घडघडाट ॥ वानर सेनेचा पैं थाट ॥ वीर चालिले उ
द्भट ॥ कडकडाट सैन्याचा ॥ ४६ ॥ वाजंत्र्यांचा नाद गंभीर ॥ वानरीं केला भुभुःकार ॥ दुर्धर सेना निजसंभार ॥ अंगद वीर
पैं आला ॥ ४७ ॥ वालि बळी समबळ ॥ अंगदु आला समदळ ॥ वीर पुरुषार्थी प्रबळ ॥ दुर्धर मेळ युद्धाचा ॥ ४८ ॥ देखोनि
अंगदाचा यावो ॥ सुख जालें श्रीराघवा ॥ सुख सुग्रीवाच्या जीवा ॥ सुख सर्वां सुरनरां ॥ ४९ ॥ अंगदें सांडोनियां रथा ॥
श्रीरामचरणीं ठेविला माथा ॥ श्रीरघुनाथही उल्हासता ॥ होय आलिंगिता अंगदासीं ॥ ५० ॥ चुंबोनि अंगदाचें वदन ॥
श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ तेणें त्यासि समाधान ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ५१ ॥ केलें सुग्रीवासि नमन ॥ सुग्रीवें दिधलें आलिं
गन ॥ अंगद सुग्रीवा समाधान ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ५२ ॥ सुग्रीवें करविलें वाळीघाता ॥ हा द्वेष नाठवे अंगदाचे चित्ता ॥

१ जोरानें वाजवणें. २ जोरानें. ३ देरे, तारा. ४ रणवाद्यें. ५ पर्वत. ६ पुरुषार्थी ७ श्रेष्ठ ८ पुष्पांसह. ९ केळीचींपानें १० पळस. ११ मोर्चे. १२ ध्वनी. १३ आगमन, स्थिति.

१०४

श्रीरामें उद्धरिला माझा पिता ॥ त्यासि मुख्यकर्ता सुग्रीव ॥ ५३ ॥ वाळिजन्मशताच्या कोडी ॥ सुग्रीवें तोडविली ते बेडी ॥
श्रीराम सुखाची निजगुढी ॥ उभविली रोकडी वाळीनें ॥ ५४ ॥ आह्मी पावोनि श्रीरघुनाथा ॥ हाही सुग्रीवधर्म तत्वतां ॥
पित्याहूनि अधिक चुलता ॥ आह्मां समस्तां उद्धरिलें ॥ ५५ ॥ ज्याचेनि पाविजे परमार्था ॥ तोचि माझा सखा पिता ॥ सुग्री
वाहूनि परता ॥ सखा सर्वथा मज नाहीं ॥५६॥ सुग्रीवें वंश उद्धरिला ॥ सुग्रीव वानरां सुखा अवतरला ॥ पुढती सुग्रीवाच्या चर
णा लागला ॥ अंगद जाला वंदिता ॥ ५७ ॥ ऐकोनि अंगदाचें वचन ॥ सुग्रीवासीं आलें रुदन ॥ अंगद वंशासि सुखनिधा
न ॥ मी सुखसंपन्न अंगदें ॥ ५८ ॥ ऐसें सुग्रीव बोलोन ॥ अंगदासि दिधलें आलिंगन ॥ सभेदद्वेष गेला विरोन ॥ सुखसंपन्न
श्रीरामें ॥ ५९ ॥ देखोनि अंगदाचा दळभारू ॥ नळ नीळादि प्रधान वानरू ॥ अवघीं केला जयजयकारू ॥ श्रीरामचंद्र वंदि
ला ॥ ६० ॥ एक फळ ठेविती श्रीरामापुढें ॥ एक वानर घेवोनि तें उडे ॥ सन्मुख बैसोनि रामापुढें ॥ खाती निंवाडें विंटा ये
॥ ६१ ॥ वांकुल्या दाविती रामापुढें ॥ डोळे मिचकाविती लक्ष्मणापुढें ॥ सुग्रीवा घुलकावी रोकडें ॥ नाचे उडे किळकिळित
॥ ६२ ॥ श्रीरामें हरवोनि सीता ॥ ऐसा ऐसा रडत होता ॥ उकसांबुकसीं होय स्फुंदता ॥ पडे मूर्च्छित सीते सीते ॥६३॥ वा
नरचेष्टा श्रीरघुनाथ ॥ देखोनि खदखदां हासत ॥ हासतां सौमित्र मूर्च्छित ॥ चेष्टायुक्त वानर ॥ ६४ ॥ देखोनि वानरांचे भार ॥
सुखी जाला श्रीरामचंद्र ॥ तंव येवोनि पवनपुत्र ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥६५॥ सुग्रीव सांगे निजनिंवाडें ॥ सकळ सैन्य एकीक
डे ॥ नेतुके हनुमंताचेनि पाडें ॥ अतिबळ गाढें हनुमंताचें ॥६६॥ हनुमंताच्या बळापुढें ॥ सकळ सैन्य तें बापुडें ॥ फोडिलें राहू
चें जांभाडें ॥ रवी या पुढें चळिकांपे ॥ ६७ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाची मातु ॥ श्रीराम जाला विस्मितु ॥ आतुर्बळी हा हनुमंतु ॥ श्रीर
घुनाथु स्वयें जाणें ॥ ६८ ॥ असतां निजसखा हनुमंतु ॥ तुझा साधावया कार्यार्थु ॥ वाळीचा केला नाहीं घातु ॥ तो वृत्तांतु मज सां
गें ॥ ६९ ॥ ऐसें पुसतां सुग्रीवासीं ॥ तंव तेथें आला अगस्तीऋषी ॥ देखोनि सकळ वानरांसीं ॥ भेट वीशेषीं श्रीरामा ॥ ७० ॥

१ जन्मला. २ संपात्ति ३ तत्क्षणीं. ४ तिरस्कारयेई. ५ चिडवी. ६ सैन्य. ७ हनुमंत. ८ निश्चयें. ९ अतुल्य. १० अत्यंत पराक्रमी.

पर्वविशेषीं स्नानासीं ॥ पंपे आला अगस्तिऋषी ॥ देखोनियां श्रीरामासीं ॥ आला उल्हासीं भेटावया ॥ ७१ ॥ ऋषीस देवो
नि सन्मान ॥ श्रीरामें केलें अभिवंदन ॥ मग बैसवोनि सावधान ॥ केला प्रश्न श्रीरामें ॥ ७२ ॥ सुग्रीवसखा हनुमंतु ॥
असतां आतुर्बळी वीरवंतु ॥ वाळीचा केला नाहीं घातु ॥ तो वृत्तांतु मज सांगें ॥ ७३ ॥ हनुमंताचें जन्मकथन ॥ नार
दें सांगितलें संपूर्ण ॥ तें मी सांगेन आपण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ७४ ॥ हनुमंताचें जन्मकर्म ॥ बाळपणीं अतिपराक्रम ॥ क
था रम्य मनोरम ॥ श्रोता संपूर्ण श्रीराम ॥ ७५ ॥ हनुमंताचें बाळकिरणें ॥ ग्रासूं गेला रविबिंब पूर्ण ॥ ते कथा परम पावन ॥
येका जनार्दना विनवितु ॥७६॥ रामायणींचा एक एक श्लोक ॥ वेदशास्त्राहूनि अधिक ॥ एकलें रामनाम एक ॥ होय छेदक
जन्ममरणा ॥ ७७ ॥ ऐसी रामायणींची कथा ॥ अगस्ति वक्ता श्रीराम श्रोता ॥ जन्मप्रयोग हनुमंता ॥ होय सांगता ऋषिवर्य
॥ ७८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेयेकाकारटीकायांसर्वसुग्रीवसेनाश्रीरामदर्शननामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥
॥ ओव्या ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ नमस्कार. २ पराक्रमी. ३ ऐकावें ४ बालचेष्टा. ५ सूर्य. ६ पवित्र ७ नाशक.

भा·रा·कि·कां·अ·१०
अग·ऋ.
रा
ल
मारुतीवगैरे
वानर

॥ श्रीजानकीवल्लभायनमः॥ ॥ अगस्तिमहामुनीप्रति ॥ प्रश्न केला श्रीरघुपती ॥ सुग्रीवा निजसखा मारुती ॥ अद्भुत शक्ती असतां ॥ १ ॥ तेणें साधावया मित्रकार्यार्था ॥ कां नकरीच वाळीच्या घाता ॥ या हनुमंताच्या भावार्था ॥ मजला साद्यंत सांगावें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाहेतुयुक्तमृषिस्तदा ॥ हनूमंतसमक्षंतमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें पुसतां श्रीरघुनाथ ॥ अगस्तिमुनि आनंदयुक्त ॥ हनुमंताचें निजसामर्थ्य ॥ असे सांगत स्वानंदें ॥३॥ आतां सांगेन श्रीरघुनाथा ॥ हनुमंताची जन्मकथा ॥ समूळारंभ वार्ता ॥ होय सांगता अगस्ति ॥ ४ ॥ पुत्रेष्टियाग दशरथासीं ॥ ताटप्रसाद यज्ञपुरुषीं ॥ वसिष्ठें करोनि विभागासीं ॥ तिघी राणीयांसीं दिधलें ॥ ५ ॥ कैकेयी भाग हस्लिा घारीं ॥ शापद्वारें जाली नारी ॥ तेथें वर्तली नवल परी ॥ तेही अवधारीं श्रीरामा ॥ ६ ॥ यज्ञभाग तिच्या उदरीं ॥ व्हावया श्रीराम साहाकारी ॥ ब्रह्मा तीतें करी वानरी ॥ अंजनी नारी केसरीची ॥ ७ ॥ उदरीं यज्ञभाग संपूर्ण ॥ त्याचें व्हावया प्ररोहण ॥ यज्ञपुरुषाचा प्राण ॥ तीसीं आपण विचरला ॥ ८ ॥ यज्ञभाग अतिबळवंत ॥ जन्म पावला हनुमंत ॥ यालागिं ह्मणती वायुसुत ॥ अंजनीपुत्र वानरत्वें ॥ ९ ॥ दो भागांचे तुह्मी चवघेजण ॥ सगळ्या भागाचा हनुमंत पूर्ण ॥ यालागिं बळप्रतापी जाण ॥ अतिसंपन्न बळत्वें ॥ १० ॥ राम लक्ष्मण शत्रुघ्न भरता ॥ यज्ञभागी हनुमंता ॥ तुह्मी पांच एकात्मता ॥ भिन्न दिसतां अभिन्न ॥ ११ ॥ ऐकोनि अगस्तीचीं मातु ॥ संतोपला श्रीरघुनाथु ॥ हर्षयुक्त स्वयें हनुमंतु ॥ आनंदभरितु सौमित्र ॥ १२ ॥ अगस्ति ह्मणे श्रीरघुपती ॥ बाळपणीं याची ख्याती ॥ ते मी सांगेन तुजप्रती ॥ अत्यद्भुत शक्ती हनुमंता ॥१३॥ ब्रह्मचर्या अतिगोमटी ॥ हनुमंतासी गर्भकांसोटी ॥ अंजनी माता देखे दृष्टीं ॥ कीं रामजगजेठी देखेल ॥ १४ ॥ हनुमंताचें लिंगदर्शन ॥ मुख्य माता नदेखे आपण ॥ मग इतर देखों शके कोण ॥ ब्रह्मचारी पूर्ण कपिराजु ॥ १५ ॥ हनुमंत पुसे बाळभावें ॥ माते म्यां क्षुधेसि काय भक्षावें ॥ आरक्त फळ जें देखावें ॥ तेंचि खावें ह्मणे माता ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ पावकार्कनिभंपुत्रंप्रसूयजननीगृहात् ॥ फलान्याहर्तुकामासानिष्क्रांताचवनंतदा

---

१ वृद्धि. २ संचरला. ३ अत्यंत सुंदर. ४ गर्भापासूनच कांस. ५ भुकेला. ६ खावें.

॥ २ ॥ यशःकर्तुंस्ववीर्येणक्षुधयाभृशमर्दितः ॥ अर्धोदितंविवस्वंतंजपापुष्पसमप्रभं ॥ ३ ॥ ददर्शफललाभायचोत्पपातरविंप्रति ॥४॥ ॥ टीका ॥ जन्मतांचि हनुमंतु ॥ अग्नितेजें दीप्तिवंतु ॥ बालार्कप्रभासम भासतु ॥ दीप्तिवंतु मारुती ॥ १७ ॥ सूर्योदय नव्हतां तेथ ॥ सेजे निजवोनि हनुमंत ॥ अंजनी गेली स्वयें वनांत ॥ फळें त्वरित आणावया ॥१८॥ मातृविहीनें हनुमंतु ॥ रुदन करी अति क्षुधितु ॥ देखोनि बालार्क आरक्तु ॥ फळ भक्षार्थ उडाला ॥१९॥ क्षुधेनें पीडिला प्रबळ ॥ बालार्कफळअतिवर्तुळ ॥ भक्षावया स्वयें तात्काळ ॥ उडे चपळ स्वभावें ॥ २० ॥ हनुमंताची उड्डानशक्ती ॥ ते गति नये गरुडाप्रती ॥ वायुसुताची शीघ्रगती ॥ मनोवृत्ती टणकेलिया ॥२१॥ भक्षावया बालार्कासीं ॥ ऊर्ध्वगती हनुमंतासीं ॥ देखोनि विस्मयो सुरवरांसीं ॥ देवऋषी विस्मित ॥ २२ ॥ धैर्य शौर्य महावीर्य ॥ शीघ्रगती गमनगांभीर्य ॥ हनुमंताचें परम औदार्य ॥ सुरवर शौर्य वाणिती ॥ २३ ॥ हनुमंताच्या समान शक्ती ॥ कोणी नाहीं त्रिजगतीं ॥ बाळभावें शीघ्रगती ॥ सूर्य भक्षार्थी धांवला ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ सूर्यदाहभयंद्रक्ष्यन्वायुस्तुहिनशीतलः ॥ यमेवदिवसंचासौग्रहीतुंभास्करंगतः ॥ ५ ॥ तमेवदिवसंराहुर्जिघृक्षतिदिवाकरं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ मनोगति सांडोनि मागें ॥ हनुमंत चालिला ऊर्ध्वमार्गें ॥ सूर्य किरणाचे निदाघयोगें ॥ होईल सर्वांग भस्मित ॥ २५ ॥ ऐसें जाणोनि वायु पिता ॥ निजपुत्रातें संरक्षिता ॥ हिमांबुकणें निववविता ॥ होय चालता शिशुमार्गें ॥ २६ ॥ वायु धरूं पाहे हनुमंतासीं ॥ तंव तो नाटोपे तयासीं ॥ वेगीं आला सूर्यापासीं ॥ फळभावेंसी भक्षावया ॥ २७ ॥ हनुमंत आला बिंबापासीं ॥ रविराहूग्रहण तेच दिवसीं ॥ राहू ग्रासितां सूर्यासीं ॥ हनुमा मानसीं कोपला ॥२८॥ माझ्या गोड ग्रासा आड ॥ येथें कोण आला मूढ ॥ राहूचें फोडिलें जाभांड ॥ पुच्छ सदृढ हाणोनी ॥ २९ ॥ पुच्छीं हाणितां वानरा ॥ घायें राहू होय घाबरा ॥ नाकीं मुखीं रुधिरधारा ॥ थरथरां कांपतु ॥ ३० ॥ धाकें थरथरा कांपत ॥ गगनीं गरगरां भोंवत ॥ राहू पडतां मूर्च्छित ॥ धांवोनि केतू धरी त्यासी ॥ ३१ ॥ राहू केतु अतिआप्तता ॥ दोघां देहीं एकात्मता ॥ केतु येवोनि राहे साह्यार्थां ॥ कोपें हनुमंताकडे पाहे ॥३२॥ ॥ १ ॥

१ देदीप्यमान. २ प्रातःकाळच्या सूर्या प्रमाणें दीप्तिमान. ३ आईशिवाय. ४ बालसूर्य हेंच फळ. ५ मागें हटवणारी. ६ उष्णतेनें. ७ नर्फानें ८ बालकाच्यारस्त्यानें. ९ तोंड. १० रक्तस्राव.

सकेतुराहू देखोनि दृष्टीं ॥ रागें हनुमंत हाणी मुष्टी ॥ दोघां पळतां पायपोटीं ॥ हाक उठी ग्रहचक्रीं ॥ ३३ ॥ ग्रह सांगति सिंहिकासुता ॥ पुच्छकेतु आला तुझा भोंवता ॥ इंद्र अधिकारी नियंता ॥ त्यासि तत्वतां तुह्मी सांगा ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ सचेंद्रभुवनंगत्वासरोषःसिंहिकासुतः ॥ क्षुधापानोदनंकृत्वाचंद्रार्कौममवासव ॥ ७ ॥ किमिदानींत्वयादत्तोवरोन्यस्मैसुरेश्वर ॥ अद्याहंपर्वकालेतुजिघृक्षुःसूर्यमागतः ॥ ८ ॥ आगत्यान्यःकोपिराहुर्जग्राहसहसारविं ॥ ९ ॥ ॥टीका॥ राहू जोकां सिंहिकासुत ॥ वानर घायें रुधिरोक्षित ॥ इंद्रापासीं आला त्वरित ॥ शंख करित सांगावया ॥ ३५ ॥ माझी जीविका जीवनवृत्ती ॥ चंद्र सूर्य ग्रहणस्थिती ॥ आजिचे ग्रहणकाळप्राप्ती ॥ रविग्रहणार्थी मी गेलों ॥ ३६ ॥ तंव मजहूनि बळवंत ॥ पुच्छराहू येवोनि तेथ ॥ घायें करोनि रुधिरांकित ॥ धाडिलें येथें बोंबेसीं ॥ ३७ ॥ तूं नियंता देवाधिदेवो ॥ माझा नदेखतां अन्यावो ॥ तूं कां धाडिला पुच्छराहू ॥ तेणें मज पाहो गांजिलें ॥ ३८ ॥ शेखीं मज न पुसतां ॥ तुवां करविलें गुप्तघाता ॥ म्यां काय करावें आतां ॥ मज तत्वतां तूं सांगें ॥ ३९ ॥ पुच्छराहू येवोनि तेथ ॥ सूर्य आकळिला समस्त ॥ माझा करूं धांवे घात ॥ आलों रडत सांगावया ॥ ४० ॥ ॥ श्लोक ॥ सराहुवचनंश्रुत्वावासवःसंभ्रमान्वितः ॥ इंद्रःकरींद्रमारुह्यराहुंकृत्वापुरःसरं ॥ १० ॥ ततःसूर्यसमस्तेजाराहुंस्थूलमवेक्ष्यसः ॥ उत्पपातपुनर्व्योम्निगृहीतुंसिंहिकासुतं ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि राहूचा वचनार्थ ॥ इंद्रादिदेव समस्त ॥ ग्रहचक्रातें विपरीत ॥ कर्ता येथें तो कोण ॥ ४१ ॥ कोणें केला नवा राहो ॥ त्यासि निर्दाळावया पाहाहो ॥ घेवोनि सुरसेना समुदावो ॥ इंद्र स्वयमेव तेथें आला ॥ ४२ ॥ ऐरावत सालंकार ॥ गजेंद्रीं बैसोनियां इंद्र ॥ करीं घेवोनियां वज्र ॥ सहपरिवार तेथें आला ॥ ४३ ॥ इंद्र राहू पुढें बैसवोनि ॥ नवा राहू दाखवीं ह्मणोनी ॥ जेणें तुज गांजिलें बळें करूनी ॥ त्याचें निर्दळण मी करीन ॥ ४४ ॥ दाखवितां हनुमंतासीं ॥ थरथरां कंप सुटला राहुसीं ॥ दडोनि ऐरावताचे पाठीसीं ॥ दावी इंद्रासीं दुरोनी ॥४५॥ येरीकडे हनुमंतु ॥ धाविंनला रविग्रासावया क्षुधितु ॥ तेणें सूर्य चळीकांपतु ॥ अति अनर्थु वोढवला ॥ ४६ ॥ दिनमान सांडो

१ रक्तानें भिजलेला. २ चरितार्थाचाधंदा. ३ ग्रासला. ४ मारावया. ५ संहार.

नि सवितों ॥ पळों नलाहे सर्वथा ॥ निवारूं शकेना हनुमंता ॥ अतिआकांता पावला ॥ ४७ ॥ तेचि संधीं इंद्रापासीं ॥ वानरें देखोनि राहुसीं ॥ रागें निघाला निर्दाळीवयासी ॥ अतिआवेशीं धांवला ॥ ४८ ॥ मज क्षुधिताच्या आहारासी ॥ राहू वोढवला विवसी ॥ धरोनि इंद्राच्या बळासीं ॥ माझ्या ग्रासासीं घेवों आला ॥ ४९ ॥ ऐसें बोलोनि हनुमंतु ॥ सूर्यग्रासाची सांडोनि मातु ॥ राहूचा करूं पाहे घातु ॥ येरु बोभौतु इंद्रासीं ॥ ५० ॥ राहु पळे इंद्राकडे ॥ तेथें हनुमंताची उडी पडे ॥ येरु अतिआक्रोशें रडे ॥ इंद्रापुढें सांगत ॥ ५१ ॥ हनुमंत राहूतें मर्दूं पाहत ॥ इंद्र इंद्र नामें आक्रंदत ॥ वानरें पुरविला अंत ॥ अरंबळत आक्रोशें ॥ ५२ ॥ ऐकोनि राहूचा आकांतु ॥ इंद्र नाभिकार देतु ॥ भिवों नको धरीं पुरुषार्थु ॥ याचा घातु मी करीन ॥ ५३ ॥ ऐसें बोलोनि अमरपती ॥ वेगिं प्रेरिला ऐरावती ॥ त्यावरी धाविंनला मारुती ॥ हस्तें हस्ती उपटावया ॥ ५४ ॥ वानरू ऐरावती आकळी ॥ तेणें पुच्छें ठोकिला गंडस्थळीं ॥ गज आक्रंदोनि किंकाळी ॥ भयें चळीकांपतु ॥ ५५ पुच्छ नव्हे तो वज्रघात ॥ घायें विमुख ऐरावत ॥ इंद्र बळें आकळित ॥ तरी युद्धांत परतेना ॥ ५६ ॥ पुच्छ हाणितां वानरें ॥ गजें घेतलें घायवारें ॥ शक्रेशक्ति तो नावेरे ॥ केलें घावरें इंद्रासीं ॥ ५७ ॥ इंद्र देवांमाजी बळी ॥ कारितां हनुमंतासीं कळी ॥ वानरें मुकुट पाडिला तळीं ॥ झोटी मोकळी इंद्राची ॥ ५८ ॥ मुकुट घ्यावया आपणापासीं ॥ बाळभावें नकळे त्यासीं ॥ इंद्र केला कासाविसी ॥ मेरुद्रुणांसीं मर्दोनी ॥ ५९ ॥ इंद्र गांजिला कपींद्रें ॥ यमु धांविन्नला कैंवारें ॥ दंड हाणोनि सत्वरें ॥ केलें वानरें विपरीत ॥ ६० ॥ यमु हाणी जंव दंडेसीं ॥ हनुमा आदळला अंगासीं ॥ थापा हाणोनियां त्यासीं ॥ तोंडघसीं पाडिलें ॥ ६१ ॥ घाय हाणोनि प्रचंड ॥ सोडोनियां दंड बंड ॥ यमाचेंच ठेचिलें तोंड ॥ बळेंवितंड वानरा ॥ ६२ ॥ यमें गांजिलें जगासीं ॥ वानरें गाजिलें यमासीं ॥ घायें मिळविला धुळीसीं ॥ बळराशी वानर ॥ ६३ ॥ यमगांजिला दारुण ॥ भेणें पळाला वरुण ॥ कुबेर घाली लोटांगण ॥ चरणा शरण कपिराजा ॥ ६४ ॥ हनुमंतें अर्धक्षणीं ॥ सुरसेना गेली भंगोनी ॥ अवघ्यां केली दाणादाणी ॥ महापळणी देवांसी ॥ ६५ ॥

१ सूर्य. २ मारावयास. ३ पिशाच. ४ हाकमारी, रडे. ५ आक्रंदत. ६ भिऊंनको म्हणे. ७ देवांचाराजा इंद्र. ८ हत्ती, ऐरावत. ९ इंद्राच्याशक्तीला. १० देवसमुदायास. ११ अर्धंतक्षणीं.

हनुमंताच्या वेगापुढें ॥ आह्मीं पळावें कोणीकडे ॥ एक एकामागें दडे ॥ जीव सांकडें देवांसीं ॥ ६६ ॥ सगज उपटावया इंद्रासीं ॥ ऐरावती धरोनि पुच्छासीं ॥ वानरें भोवंडितां आकाशीं ॥ सदेवऋषि गजबजिले ॥ ६७ ॥ हनुमंतबळ देखोनि दृष्टीं ॥ इंद्र उपटलिया सृष्टीं ॥ जगीं एकचि बोंब उठी ॥ महाहटी वानर ॥ ६८ ॥ लघु लाघवें सुरपती ॥ वज्रें हाणितला मारुती ॥ घावो लागतां हनुमंताप्रती ॥ पडिला क्षितीं मूर्च्छित ॥ ६९ ॥ मेरुशिखरपाठारांत ॥ हनुमा पडिला मूर्च्छित ॥ वायु पिता येवोनि त्वरित ॥ निजसुत उचलिला ॥ ७० ॥ क्षुधिता माझिया तान्हियासीं ॥ इंद्रें हाणोनि वज्रेसीं ॥ मूर्च्छित पाडिलें भूमीसीं ॥ वायु मानसीं क्षोभला ॥ ७१ ॥ वायु क्षोभोनि संपूर्ण ॥ आकर्षिला जगाचा प्राण ॥ ब्रह्मादिकां संकट पूर्ण ॥ ऋषिभूतगण तळमळिती ॥ ७२ ॥ वायु क्षोभोनि सक्रोध ॥ अंतरीं केला प्राणनिरोध ॥ प्राणापान ठेले स्तब्ध ॥ अतिविरुद्ध भूतांसीं ॥ ७३ ॥ प्राण निरोधाची स्थिती ॥ ठेली भूतांची नित्यगती ॥ कोणा नाहीं सुखप्राप्ती ॥ तळमळिती अतिदुःखें ॥ ७४ ॥ यक्ष राक्षस देव गंधर्व ॥ सिद्ध चारणादि मानव ॥ सत्यलोका येवोनि सर्व ॥ पितामह वंदिला ॥ ७५ ॥ प्राणनिरोधाचे कष्ट ॥ ऋषि सांगती श्रेष्ठ श्रेष्ठ ॥ तंव ब्रह्मयाचें फुगलें पोट ॥ अतिसंकट सर्वांसीं ॥ ७६ ॥ ब्रह्मा स्वयें सांगे समस्तां ॥ इंद्रें हाणोनि वज्रघाता ॥ मूर्च्छित पाडिलें हनुमंता ॥ वायु पुत्रार्थीं क्षोभला ॥ ७७ ॥ वायु निजपुत्र दुःखार्थी ॥ भूतांचिया अंतर्गती ॥ निरोधिल्या प्राणवृत्ती ॥ पुत्रकार्यार्थीं क्षोभला ॥ ७८ ॥ राहू कैंवारें अमरनाथ ॥ वज्रें हाणितला हनुमंत ॥ पुत्र पडतांचि मूर्च्छित ॥ वायु प्राणांत क्षोभला ॥ ७९ ॥ हनुमंत घेवोनि पुढें ॥ वायु स्फुंदस्फुंदोनि रडे ॥ तान्हें बाळ हें बापुडें ॥ इंद्रें महामूढें गांजिलें ॥ ८० ॥ माझा निमाल्या हनुमंतु ॥ इंद्रादि देवांचा घातु ॥ करीन एका निमिष्यांतु ॥ वायु प्राणांतु क्षोभला ॥ ८१ ॥ प्राणवृत्ती चळतां वायु ॥ तो तंव जगाचा जगदायु ॥ पुत्र क्षोभें क्षोभोनि बहू ॥ भूतां प्रळयु मांडिला ॥ ८२ ॥ प्राणें प्राण्यां नित्य सुख ॥ प्राणें प्राण्यां नित्य हर्ष ॥ प्राण जातांच निःशेष ॥ परम दुःख प्राणियां ॥ ८३ ॥ प्राण गेलिया निघोनी ॥ काष्ठप्राय प्राणीं जनीं ॥

१ संकट. २ घाबरले. ३ पृथ्वीं ४ ब्रह्मा. ५ इंद्र. ६ जगाचाप्राण, आयुष्य.

दृष्टीं पाहतां सचैलस्नानी ॥ विटाळ मानी जग त्याचा ॥८४॥ यालागीं प्राणें पवित्रता ॥ प्राणें प्रीति प्रीतिवंता ॥ प्राण गेलिया
तत्वतां ॥ स्त्री प्रियकांता स्पर्शेना ॥ ८५ ॥ पत्नी प्रिया परम आप्त ॥ नित्य एकांतीं भोगी जीवित ॥ प्राण गेलिया मानी प्रेत॥
पतीसि भूत ह्मणे पत्नी ॥८६॥ ऐसा प्राण प्रिय समस्तां ॥ तो क्षोभोनि जाईल आतां ॥ यालागीं वांचवावें हनुमंता ॥ वैकुंठना
था सांगोनी ॥ ८७ ॥ प्राणें पीडिला शूळपाणी ॥ वायुची करावया बुझावणी ॥ तोही आला तत्क्षणीं ॥ वांचवा ह्मणे हनुमंता
॥ ८८ ॥ शिव शक्र चतुरानन ॥ तिहीं प्रार्थिला जनार्दन ॥ हनुमंता द्यावया जीवदान ॥ अवघेजण निघाले ॥ ८९ ॥ ब्रह्मा हरि
हर तिघेजण ॥ स्वयें इंद्रादि देवगण ॥ ऋषि श्रेष्ठ श्रेष्ठ प्रजा पूर्ण ॥ अवघेजण तेथें आले ॥ ९० ॥ जेथें घेवोनि हनुमंत ॥ वा
यु बैसलासे रडत ॥ प्राणरोधें क्रोधयुक्त ॥ आले समस्त त्या ठाया ॥ ९१ ॥ देखोनि ब्रह्मा हरिहर ॥ वायु उठोनि सत्वर ॥ क
डिये घेवोनियां कुमर ॥ केला नमस्कार सद्भावें ॥ ९२ ॥ एके पुत्रघाता कारणें ॥ अवघें जगचि निर्दळणें ॥ ऐसें नकरावें आप
णें ॥ क्षमा करणें प्राणनाथा ॥ ९३ ॥ वायु बोले क्षोभकता ॥ माझा हनुमंत न उठतां ॥ करीन इंद्रादिकांच्या घाता ॥ जाण तत्व
तां प्रजापती ॥ ९४ ॥ ऐकोनि वायूचें वचन ॥ हांसिंनला श्रीजनार्दन ॥ हनुमंताचें भाग्य पूर्ण ॥ जन्ममरण त्या नाहीं ॥ ९५ ॥
श्रीरामभाग्याच्या द्विगुणित ॥ जन्म पावला हनुमंत ॥ त्यासि स्वप्नीं नाहीं मृत्य ॥ असे हनुमंत चिरंजीव ॥ ९६ ॥ वरद वद
ला श्रीजनार्दन ॥ तें ऐकोनि त्रिनयन ॥ वर वदे संतोषोन ॥ सावधान अवधारा ॥९७॥ माझिया तृतीय नयनींचा वन्हीं ॥ जा
ळूं नशके यालागुनी ॥ त्रिशूळ नभेदे भेदनीं ॥ वरद वाणी शिवाची ॥ ९८ ॥ विष्णु वरद वदे तत्पर ॥ गदादि बाण दुर्धर चक्र ॥
तेणें नभेदे याचें शरीर ॥ अजरामर हनुमंत ॥९९॥ ब्रह्मा वदे निजवरदेंसीं ॥ ब्रह्मदंड ब्रह्मशापेंसीं ॥ बाधुं नशके हनुमंतासीं ॥
सकळ इंद्रांसीं निर्मुक्त ॥ १०० ॥ इंद्र वदे निजवरदासीं ॥ माझें वज्र लागल्या हनुमंतासीं ॥ तेणें हनुमंत नाम यासीं ॥ होईल ॥ ३ ॥
सर्वांसीं विख्यात ॥१॥ माझी वज्रबाधा पाहीं ॥ हा होईल वज्रदेही ॥ सुरासुरां नावरे पाहीं ॥ याची ख्याती तिहीं लोकीं ॥२॥

१ समजूत. २ इंद्र. ३ मारणें. ४ अग्नी. ५ सुखदुःखादिबाधा. ६ रहीत.

हर्षें काढिली कमळमाळा ॥ सुकों नेणे कदांकाळां ॥ इंद्रें उल्हासें त्या वेळा ॥ घातली गळां हनुमंताचे ॥ ३ ॥ निजवरद वदे
सविता ॥ मजहूनि शताधिकता ॥ जों जों वृद्धि होईल हनुमंता ॥ राक्षसघाता करावया ॥४॥ हा वांच्छील सज्ञानता ॥ तें सकळ
वेदशास्त्रार्था ॥ मी देईन अतियोग्यता ॥ होईल विख्याता परमार्थी ॥५ ॥ वरुण वदे वरदान ॥ वर्षेश तजळीं निमग्न ॥ होतां
हनुमंता नये मरण ॥ पाशबंधन कदा नबाधी ॥६॥ यम वरद वदे वितंडे ॥ सुख पावसी तूं प्रचंड ॥ तुज बाधीना यमकाळदंड ॥
आरोग्य अखंड अजरत्वें ॥ ७ ॥ धनेश वदे निजवरदासीं ॥ युद्ध करितां वर्षानुवर्षीं ॥ कदाकाळीं श्रम नपावसी ॥ अस्त्रबाधेंसीं बा
धवेना ॥८॥ विश्वकर्मा वदे वरदान ॥ ज्यां शस्त्रें केलीं निर्माण ॥ तीं हनुमंतासीं युद्धीं जाण ॥ शस्त्रें संपूर्ण नबाधती ॥ ९ ॥ मा
झें शिल्पशास्त्रींचें ज्ञान ॥ तें तूं पावसी संपूर्ण ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ दे आलिंगन हनुमंता ॥११०॥ ब्रह्मा जगद्गुरु सर्वांसीं ॥
संतोषोनि सांगे वायूसीं ॥ हनुमंत भाग्याची राशी ॥ सकळ देव त्यासीं तुष्टले ॥ ११ ॥ धीर वीर महाशूर ॥ अदट दाटुगा वज्र
शरीर ॥ बाधूं नशके शस्त्रसंभारँ ॥ तुझा पुत्र सभाग्य ॥ १२ ॥ सभाग्य भाग्यें हनुमंता ॥ गांजोनियां लंकानाथा ॥ शुद्धि आ
णोनियां सीता ॥ सुखी रघुनाथा करील ॥ १३ ॥ तुझा पुत्र आतुर्बळी ॥ घेईल इंद्रजिता सवें फळी ॥ करोनि राक्षसां खंदळी॥
लंका होळी हा करील ॥ १४ ॥ परम भाग्य हनुमंता ॥ भेटोनि सुखी करील सीता ॥ तिची शुद्धि आणील तत्वतां ॥ श्रीरघुना
था सुखार्थ ॥ १५ ॥ श्रीरामाच्या कटकांत ॥ अदट वीर हनुमंत ॥ सेवाबळें परम आप्त ॥ श्रीरघुनाथ मानील ॥ १६ ॥ भवि
ष्य हनुमंताची ख्याती ॥ स्वयें सांगत प्रजापती ॥ उल्हास वायूच्या चित्तीं ॥ पुत्रकीर्ति ऐकोनी ॥ १७ ॥ वरद लाहोनि हनुमं
ता ॥ वायु अतिउल्हासता ॥ मुक्त केली प्राणरोधतां ॥ तेणें समस्तां सुख जालें ॥ १८ ॥ सुखी जाले सुरनर ॥ सुखी जाले ऋ
षीश्वर ॥ सुखी जाले भूचर ॥ जयजयकार तिहीं लोकीं ॥ १९ ॥ वर देवोनि हनुमंतासीं ॥ सुरवर गेले निजधामासीं ॥ वायूनें
आणोनि हनुमंतासीं ॥ अंजनीपासीं दिधलें ॥ १२० ॥ हनुमंताची बाळकीर्ती ॥ विस्तारली त्रिजगतीं ॥ फळार्थ आकळितां

१ सूर्य. २ श्रेष्ठ. ३ वार्धक्यरहीत. ४ कुबेर. ५ अनिवार. ६ श्रेष्ठ. ७ समुदाय. ८ पराक्रमी. ९ सुंत. १० गोंधळ, हल्ला. ११ सैन्यांत.

गभस्ती ॥ लाविली ख्याती सुरवरां ॥ २१ ॥ हनुमंताचें सामर्थ्य सिद्ध ॥ तेंचि देवीं दिधलें वरद ॥ हनुमंत कीर्ति अगाध ॥ ते
णें सुख श्रीरामा ॥ २२ ॥ जें सामर्थ्य श्रीरामासीं ॥ तेंचि शक्ति हनुमंतासीं ॥ एकात्मता अहर्निशीं ॥ लोकक्रियेसी देवभक्त
॥ २३ ॥ लोकक्रियासंग्रहार्थ ॥ श्रीराम देव हनुमा भक्त ॥ तोचि रामायणी ग्रंथ ॥ भक्तसामर्थ्य वायुपुत्रीं ॥ २४ ॥ डोंगरीं दा
वाग्नीची ख्याती ॥ घरींच्या दीपा तेचि निजदीप्ती ॥ दोहीं एक दाहकशक्ती ॥ तेंवि देवभक्तीं सामर्थ्य ॥ २५ ॥ हनुमा असतां
मातेप्रती ॥ अंगीं होतां अद्भुतशक्ती ॥ करितां बळाची उद्धती ॥ ऋषि हितोक्तीं शापिला ॥ २६ ॥ गंगातीरीं ऋषींची वस्ती ॥
अवघे आश्रम उचलोनि हातीं ॥ हनुमंत ठेवी दूरपर्वतीं ॥ जळ नपावती स्नानपाना ॥ २७ ॥ ऋषि आपुल्या तपसामर्थ्यीं ॥
पुढती गंगातीरा येती ॥ हनुमा उचलोनि मागुती ॥ घाली पर्वतीं अतिदूर ॥ २८ ॥ पुष्पपर्वतीं ऋषि वसती ॥ सकळ पर्वत उ
चलोनि हातीं ॥ हनुमा घाली उखरांप्रती ॥ ऋषी तळमळती जळफळा ॥ २९ ॥ बाळभावाच्या परवडी ॥ ऋषींचीं यज्ञपात्रें फोडी ॥
कुशासनें अँजिनें फाडी ॥ जानवीं तोडी भटांचीं ॥ १३० ॥ बटु ब्रह्मचारी कवळोनि पुच्छीं ॥ हनुमा स्वयें उडे आकाशीं ॥ लेंकरें
होती कासाविसी ॥ ऋषिपत्न्यांसीं तळमळ ॥ ३१ ॥ मारोनि गज करवंडें ॥ ऋषिआश्रमीं टाकी मढें ॥ काढितां शिष्य समुदा
व रडे ॥ उपाव पुढें चालेना ॥ ३२ ॥ ब्रह्मवराचे वरदोक्तीं ॥ शाप नचले हनुमंताप्रती ॥ अवघे ब्रह्मयासी एकांतीं ॥ बुद्धि पुसती
प्रबुद्धें ॥ ३३ ॥ ब्रह्मा सांगे ऋषींप्रती ॥ शाप द्यावा अतिहितोक्तीं ॥ मारुती जंव भेटे रघुपती ॥ तंववरी शक्ती लीन राहो ॥ ३४ ॥
जेंवि यौवन सौभाग्य थोरी ॥ अतिगुप्तता राहे कुमारीं ॥ तेंवि तुझें सामर्थ्य थोरी ॥ तुज माझारीं लीन राहो ॥ ३५ ॥ जेंवि आलि
या तारुण्यता ॥ यौवनें मुसमुसी होय वनिता ॥ तेंवि भेटल्या श्रीरघुनाथा ॥ निजसामर्थ्या पावसी ॥ ३६ ॥ ऐसें ऋषीश्वर शा
पिती ॥ जाली हनुमंताची लीन शक्ती ॥ मग राहिला साधुवृत्ती ॥ ऋषींप्रति अतिनम्र ॥ ३७ ॥ द्रव्यमद तारुण्यमद ॥ अंगीं ॥ ४ ॥
बळाचा शक्तिमद ॥ तेणें पुरुष होय स्तब्ध ॥ करी विरोध अभिमानें ॥ ३८ ॥ व्यापार जालिया व्यापारीं ॥ नाना अन्योन्यकर्म

१ सूर्य. २ लोकाचार, व्यवहारदक्षता. ३ वृद्धी. ४ हितभाषणानें. ५ उजाडप्रदेशीं. ६ विविधकृति. ७ मृगचर्म. ८ अपवित्र, घाणेरडें. ९ ज्ञानसंपन्नऋषी. १० गुप्त. ११ स्त्री.

करी ॥ तोचि , जालिया निराधारी ॥ मग विचारी पापपुण्य ॥ ३९ ॥ कैंची संध्या कैंचें स्नान ॥ केंवि पाविजे निजज्ञान ॥ अधिका
रू जालिया क्षीण ॥ विवेक पूर्ण प्राण्यासीं ॥ १४० ॥ तैसें जालें हनुमंता ॥ निजबळ लीन होतां ॥ म्यां पावात्रें परमार्था ॥ साधु
संतां भजा ं ॥ ४१ ॥ पूर्वी सूर्याचें वरदान ॥ जेव्हां हनुमा इच्छील ज्ञान ॥ तेव्हांचि होवोनि सुप्रसन्न ॥ ज्ञानसंपन्न मी कर्ता
॥ ४२ ॥ ज्ञान मारुती वांच्छितां ॥ अंतरीं उगवोनि चित्सविता ॥ ज्ञान विज्ञान लीनता ॥ देहीं विदेहता श्रीरामीं ॥ ४३ ॥ ज्ञान वि
ज्ञान सं ृप्ती ॥ देहीं असोनि विदेहस्थिती ॥ श्रीरामाची अनन्यभक्ती ॥ जाला मारुती जगद्वंद्य ॥ ४४ ॥ वाळी सुग्रीव कलहां
त ॥ श ापें हनुमंतीं शक्ति गुप्त ॥ यालागिं वाळीचा नकरी घात ॥ जाण निश्चित श्रीरामा ॥ ४५ ॥ सुग्रीव हनुमंताचा आप्त ॥ प
री शापें शक्ति होती गुप्त ॥ यालागिं वाळीचा नकरी घात ॥ जाण निश्चित श्रीरामा ॥ ४६ ॥ ऐसी हनुमंताची ख्याती ॥ ऐकोनि
सुखाव ला श्रीरघुपती ॥ श्रीरामासि पुसोनि अगस्ती ॥ आश्रमाप्रति स्वयें गेला ॥ ४७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंत ज
न्मनिर ूपण ॥ ऐकोनि श्रीरघुनंदन ॥ सुखसंपन्न स्वयें जाला ॥ ४८ ॥ सुखावोनि श्रीरघुपती ॥ प्रीतीनें आलिंगिला मारुती ॥
ह्या भर त साह्य सीताशुद्धयर्थीं ॥ रणकंदन करावया ॥ ४९ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांहनुमं
तजन्मकथनंनाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ११ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६० ॥ ॥ ६५ ॥

१ गुप्त. २ ज्ञानसूर्य, चिदादित्य. ३ स्वानुभूती. ४ समाधान.

भा·रा·कि·कां·अ·११चा·
श्रीरा·
ल·
सुग्री·

॥ श्रीरामायनमः ॥ ॥ दाविला कपिसेना संभारं ॥ अतिदाटुगा हनुमंत वीर ॥ तेणें सुखावला श्रीरामचंद्र ॥ केला नमस्कार सुग्रीवें ॥ १ ॥ वानरसेना कडकडाटी ॥ वेगीं रिघों लागे वैकुंठीं ॥ अथवा कैलासगिरितटीं ॥ मेरुपृष्टीं घालूं घाला ॥ २ ॥ रिघोनि पाताळाच्या पोटीं ॥ मारूं दानवांच्या कोटी ॥ अथवादैत्यांचियाथाटी ॥ उठाउठीं निर्दाळूं ॥३॥ गण गंधर्व सुरवर ॥ यक्ष राक्षस नर किन्नर ॥ माझे निर्दाळिती वानर ॥ चराचर उलथिती ॥ ४ ॥ लोकालोकाही परती ॥ कवे घालोनि अवचितीं ॥ वानर कृतकार्य साधिती ॥ आज्ञा रघुपति शीघ्र द्यावी ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतिब्रुवंतंसुग्रीवंरामोदशरथात्मजः ॥ बाहुभ्यांसंपरिष्वज्यइदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ ज्ञायतांसौम्यवैदेहीनिलयेरावणस्यच ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि सुग्रीववचन ॥ श्रीराम जाला सुप्रसन्न ॥ आजानुबाहू पसरोन ॥ दिधलें आलिंगन सुग्रीवा ॥ ६ ॥ श्रीराम ह्मणे कपिनाथा ॥ सीताशुद्धि करावी आतां ॥ कोणस्थानीं रावण वसता ॥ तेंही तत्वतां शोधावें ॥ ७ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथा ॥ सुग्रीवें चरणीं ठेविला माथा ॥ हर्षें वानरां होय सांगता ॥ शोधावी सीता सत्वर ॥ ८ ॥ विनतनामा महावीर ॥ सवें सेना शतसहस्त्र ॥ पूर्वे धाडिला सत्वर ॥ सीता सुंदर शोधावया ॥ ९ ॥ रावणाचें वसतिस्थान ॥ सीता शोधावी सावधान ॥ नगरें वनें उपवन ॥ गिरि गहनें शोधावें ॥ १० ॥ तारेचा पिता सुषेण ॥ त्याचे सुग्रीवें वंदूनि चरण ॥ सीता शुद्धिसी जावें आपण ॥ शोधावी संपूर्ण पश्चिम दिशा ॥११॥ पिता तैसा श्वशुर जाण ॥ माझी कळवळ तुज पूर्ण ॥ सीता पाहावी सावधान ॥ जन विजन शोधूनी ॥ १२ ॥ सवें शोधावें राष्ट्रोराष्ट्र ॥ पुरें पटणें नगरें समग्र ॥ ग्रामें गुहा गिरिकंदर ॥ शिखरें शिखर शोधावें ॥ १३ ॥ वानरांमाजि अतिप्रवर ॥ शतबळी नामा महावीर ॥ सेना शतकोटी संभार ॥ शोधूं उत्तर धाडिला ॥ १४ ॥ कोठें वसताहे रावण ॥ हें मुख्य शोधावें आपण ॥ करावें सीता गवेषण ॥ रघुनंदन संतोषे ॥ १५ ॥ खेटें खर्वें नगरें पुरें ॥ पर्वतसानु स्त्रोतें शिखरें ॥ गिरि गुहा विवर कंदरें ॥ मेरुपाठारें शोधावीं ॥ १६ ॥ आग्नेय वायव्य ईशान्य ॥ नैर्ऋत्य दिशेचा नैर्ऋत्य कोण ॥ शोधूं धाडिले कोण कोण ॥ सावधान अवधारा ॥ १७ ॥

१ समुदाय. २ अतिपराक्रमी. ३ दैत्यांच्या. ४ संहारूं. ५ उपर्डेकरती. ६ घेरा; वेढा. ७ दुर्गमवन. ८ गांव ९ महाश्रेष्ठ. १० शोध. ११ खेडेगांव. १२ निचप्रदेश. १३गिरिशिखरें. १४प्रवाह.

पद्म आणि पद्माक्ष ॥ कुमुद आणि कुमुदाक्ष ॥ हे चार वीर अतिदक्ष ॥ सुग्रीव प्रत्यक्ष सन्मानी ॥ १८ ॥ कोटिकोटि सेना देवो नी ॥ चौघे धाडिले चौकाणीं ॥ रावणा मारावया शोधोनी ॥ श्रीरामपत्नी आणावया ॥ १९ ॥ रावण नावेरल तत्वतां ॥ शुद्धि आणावी शीघ्रता ॥ मग मी करीन त्याचिये घाता ॥ श्रीरामकांता आणीन ॥ २० ॥ चवघे बोलती आंगवण ॥ रावण मश्यक बापुडें कोण ॥ दृष्टी पडलिया जाण ॥ घायें निर्दळण करीन ॥ २१ ॥ खांदीं घेवोनियां सीता ॥ नाचत येऊं तत्वतां ॥ सत्य जाण गा कपिनाथा ॥ सुखी श्रीरघुनाथा करूं आह्मी ॥ २२ ॥ तारू आणि दुसरा तरळ ॥ वानरांमाजीं वीर प्रबळ ॥ शोधुं धाडिला पाताळ ॥ कोटीदळ देऊनियां ॥ २३ ॥ अतळ वितळ सुतळ ॥ रसातळ महातळ ॥ तळातळ आणि पाताळ ॥ सप्तपाताळें शोधावीं ॥ २४ ॥ पाताळ शोधावयाची गती ॥ मी सांगेन जैशा रितीं ॥ तुह्मी शोधावें त्याच स्थितीं ॥ सावधानवृत्ती अवधारा ॥ २५ ॥ पाताळलोकामाजीं जाण ॥ कोठें नांदताहे कोण ॥ सुग्रीव सांगताहे आपण ॥ सीता सावधान शोधावी ॥ २६ ॥ अतळीं वसे यमपुत्र बळू ॥ त्याचा मंत्री हलकल्लोळू ॥ नामें बळू प्रतापें बळू ॥ दुर्धर मेळू दैत्यांचा ॥ २७ ॥ तेथें शोधावया रावण ॥ आडवे आलिया दैत्यगण ॥ रावणासहित मर्दोन ॥ सीता आपण आणावी ॥ २८ ॥ वितळीं वसे हाटकेश्वर ॥ उमाकांत कर्पूरगौर ॥ जेथील हाटक नदीचा पूर ॥ सुवर्णसंभार प्रवाहे ॥ २९ ॥ रावण शिवाचा शिवगण ॥ तेथें सांपडलिया जाण ॥ त्याचा घेवोनियां प्राण ॥ सीता आपण आणावी ॥ ३० ॥ सुतळीं महावैष्णव बळी ॥ त्याचा द्वारपाळ वनमाळी ॥ प्रल्हाद वसे त्याचे जवळी ॥ वैष्णवकुळीं नांदत ॥ ३१ ॥ तेथें सीता आणि रावण ॥ स्वयें शोधावा सावधान ॥ सांपडल्या घेवोनि प्राण ॥ सीता आपण आणावी ॥ ३२ ॥ त्रिपूरभेदोनि शंकर ॥ रसातळीं मयासुर ॥ शिवें स्थापिला महावीर ॥ सहपरिवार वसताहे ॥ ३३ ॥ तो सोयरा रावणासीं ॥ तेथें तो असेल सीतेसीं ॥ जीवें मारोनियां त्यासीं ॥ जानकीसीं आणावें ॥ ३४ ॥ महातळीं कद्रूसुत ॥ जे विषधर क्रोधयुक्त ॥ सर्प वसताती समस्त ॥ रावण तेथें शोधावा ॥ ३५ ॥ जरी आंतुडला दृष्टीं ॥ तरी मारून त्या उठाउठीं ॥ सीता आणावी गोर

१ अत्यंतप्रवीण. २ पुरुषार्थ. ३ संहार. ४ मारून. ५ विषधारणकरणारे. विषारी- ६ तात्काळ.

टी ॥ सुखसंतुष्टी श्रीरामा ॥ ३६ ॥ तळातळीं वसती दानव ॥ फणीमुख्य रायाचें नांव ॥ निवातकवच वीर सर्व ॥ वैरी स्वयमेव इंद्राचे ३७ ॥ दनुजन्मे दानवमांदी ॥ टवटाळुकनामा विधी ॥ संख्या नव्हे शंखशब्दीं ॥ ते मुख्य द्वेंषी इंद्राचे ॥ ३८ ॥ तेथें आंतुडलिया रावण ॥ तो निर्दळावा आपण ॥ आडवे दानव आलिया जाण ॥ त्यांचेंही कंदनें करावें ॥ ३९ ॥ दानवांची असंख्य सृष्टी ॥ तुह्मीं वानर कोट्यानुकोटी ॥ रामकार्य लक्षोनि दृष्टीं ॥ उठाउठीं मारावे ॥ ४० ॥ दानवांचें अतिमर्दन ॥ रणीं करोनि रणकंदन ॥ जीवें मारोनि रावण ॥ सीता आपण आणावी ॥ ४१ ॥ सातवे पाताळीं महानाग ॥ शतसहस्र फणाभोग ॥ वासुकी प्रमुखें अनेग ॥ पद्मिणीभोग भोगिती ॥ ४२ ॥ स्वर्गीं उर्वशी रंभा सुंदरी ॥ कां पाताळीं पद्मिणी नारी ॥ यांचिया सौंदर्याची थोरी ॥ चराचरीं वाखाणें ॥ ४३ ॥ तेथें अतिसावधानता ॥ शोध करोनि लंकानाथा ॥ सांपडलिया करोनि घाता ॥ सवेग सीता आणावी ॥ ४४ ॥ त्यातळीं त्रिशतयोजनावरी ॥ शेष वसे सहस्रशिरी ॥ ज्याच्या शरीरभोगावरी ॥ निद्रा करी श्रीरंग ॥ ४५ ॥ तेथें जानकी दशशिर ॥ सावध शोधावें सत्वर ॥ सांपडलिया करोनि मार ॥ सीता सुंदर आणावी ॥ ४६ ॥ शुद्धि करावी तेथवरी ॥ तेथोनि परतावें वानरीं ॥ वाट काढितां पुढारीं ॥ तुह्मीं अघोरीं पडाल ॥ ४७ ॥ त्याहूनि तळीं आत्यंतिक ॥ अंधतामिस्र महानरक ॥ त्याहूनि तळीं कूर्म देख ॥ आवरणोदक त्यातळीं ॥ ४८ ॥ नरका जाती पापी नर ॥ तुह्मी सांडोनि ते मोहँर ॥ रामनामाचा करोनि गजर ॥ भजा सत्वर श्रीरामा ॥ ४९ ॥ स्वर्गभोग नावडे ज्यांसी ॥ पुण्य करिती भोगेच्छेसीं ॥ ते जीव होती पाताळवासी ॥ निजपुण्यासीं भोगावया ॥ ५० ॥ पुण्य नाहीं तिळभरी ॥ जे जे केवळ पापाचारी ॥ ते नर पचती नरकांतरीं ॥ पापंकरी महापापी ॥ ५१ ॥ वीरां सुग्रीव सांगे गर्जोन ॥ तुह्मासीं नागवे जैं रावण ॥ शीघ्र शुद्धी आणावी आपण ॥ त्याचें निर्दळण मी करीन ॥ ५२ ॥ वानर बोलतां केवांडें ॥ रावण दहा तोंडांचें किडें ॥ सहसीता बांधोनि रोकडें ॥ रामापुढें आणूंजी ॥ ५३ ॥ पाताळशोधावयाची गती ॥ सुग्रीवें केली अतिनिगुती ॥ तार वानर स्वर्गाप्रती ॥ धाडी ते स्थिती अवधारा ॥ ५४ ॥ तार वानर ते

१ समुदाय, संभार. २ द्वेषी, शत्रु. ३ सांपडल्या. ४ संहार. ५ श्रेष्ट. ६ वर्णनीय. ७ पुढीलप्रदेश. ८ उकडतात. ९ नावरे. १० स्वपक्षाच्या मंडणार्थ.

अं ोराशी ॥सेना शतकोटी तयासरसीं ॥ सुग्रीवें धाडिला स्वर्गासीं ॥ जानकीसीं शोधावया ॥५५॥सुग्रीव बोले ताराप्रती ॥ मी सां
ो न स्वर्गगती ॥ सीता शोधावी ऐशा रिती ॥ सावधानवृत्ती निजबळें ॥ ५६ ॥ पृथ्वीहूनियां वरतें ॥ सूर्यमंडळा खालतें॥ यक्ष रक्ष
 धर्व वसती तेथें ॥ सीता सती शोधावी ॥ ५७॥ स्वर्ग लोक आहेती बहुत ॥ मी सांगेन संकळित ॥ सीता शोधावी तेथ तेथ ॥
स ावधचित्त निजवृत्ती ॥ ५८॥ सूर्य लोक लक्षांतरीं ॥ लक्षयोजनें सोम त्यावरी ॥ तारालोक त्याहीवरी ॥ लक्षांतरीं वसताहे ॥५९॥
ताराालोकाहूनि वरी ॥ बुधलोक लक्षांतरीं ॥ बुधलोकाच्याही वरी ॥ दोंलक्षांतरीं भृगुलोक ॥ ६० ॥ दैत्यगुरु भृगुपती ॥ रावणा
शुक्रा अतिप्रीती ॥ तेथें पाहावा निश्चिंती ॥ सीतासती समवेत ॥ ६१ ॥ तेथें देखिल्या सीतासती ॥ बळें आणितां निजशक्तीं ॥ शु
क्र येईल रावण साह्यार्थी॥ अवधारीं युक्ती ते विषयीं ॥६२॥ मारूं नयेगा ब्राह्मणा॥ श्रीवामनें केलासे तो काणा ॥फोडोनि दुसरिया
नयना ॥ रामांगनां आणावी ॥६३॥ तेथें नसलिया सीता ॥ तरी निघावें शीघ्र तत्वतां ॥ शुक्रलोकाही वरता ॥ दोनलक्ष भौमलोक
॥ ६४ ॥ भौमलोकाच्याही वरी ॥ दोनीलक्षयोजनांतरीं ॥ देवगुरु वस्ती करी ॥ जो सुरवरीं निजपूज्य ॥ ६५ ॥ त्याहूनि दो
नी लक्षयोजनीं ॥ सूर्यसुत वसे शनी ॥ लक्षयोजनत्याहूनीं ॥ वसती मुनी सप्तऋषी ॥ ६६ ॥ तेथें आहे अरुंधती ॥ तीस पुसा
वी सीता सती ॥ ते सांगेल यथानिगुती ॥ श्रीरामाप्रती सत्यत्वें ॥ ६७ ॥ तेथोनि दशलक्षयोजनगती ॥ वसताहे अमरावती॥
इंद्र नांदे तो सुरपती ॥ सर्व संपत्ती समवेत ॥ ६८ ॥ तेथें पुसावें सीतारत्न ॥ चैत्ररथनंदनवन ॥ कल्पतरूंचें उद्यानं ॥ स्वयें शो
धून पाहावें ॥ ६९ ॥ तेथोनि त्रैलोक्य सकळ ॥ सरलें स्वर्ग मृत्यु पाताळ ॥ त्याहीवरी अढळलें स्थळ ॥ जनक बाळी शोधावी
॥ ७० ॥ कैलासगिरींचे पाठारीं ॥ कुबेराची अलका नगरी ॥ सुवर्णकमळें सुगंधाकारी ॥ सजीव सरोवरीं विकासती ॥ ७१ ॥
ज्या कमळांचा सुगंधु ॥ घेतां ब्रह्मा होय स्तब्धु ॥ तेथें शोधावी श्रीरामवधू ॥ कुबेर ज्येष्ठबंधू रावणाचा ॥ ७२ ॥ तिहींलोकांहू
नि वरती ॥ रावणा जावया कैंची शक्ती ॥ जवळी आहे सीतासती ॥ तिचेंनि गती राक्षसा ॥ ७३ ॥ सीतेचें हरण संगती॥राक्ष ॥२॥

१ लक्षपूर्वक स्वभावानें. २ संक्षिप्त. ३ सावधान. ४ रामपत्नी. ५ यथापूर्व. ६ बाग. ७ पृष्ठभागीं.

स पावतील ऊर्ध्वगती ॥ हें बोलिले बहुतां ग्रंथीं ॥ सत्य जाणती सात्विक ॥ ७४ ॥ तिहीं लोकाहूनि बाहेरी ॥ भक्तकृपाळू श्री
हरी ॥ अलक्ष लक्ष लक्षांतरीं ॥ कृपेनें केला ध्रुवलोक ॥ ७५ ॥ त्रिलोकीं होतां प्रळयकाळ ॥ ध्रुवासीं कदा नव्हे चळ ॥ तो सर्व
दा अचळ ॥ यालागीं अढळ ध्रुवपद ॥ ७६ ॥ ध्रुव वीर परमभक्त ॥ देखोनि सीता आक्रंदत ॥ पाडोनि रावणाचे दांत ॥ सी
ता निश्चित सोडवील ॥ ७७ ॥ ध्रुव अढळपदीं सीता ॥ प्रतिपाळील जैसी माता ॥ त्यासीं पुसावें तत्वतां ॥ श्रीरघुनाथा सुखा
र्थ ॥ ७८ ॥ तेथें नलभे जनकबाळ ॥ आणिक स्थळ अतिप्रबळ ॥ तें मी सांगेन सकळ ॥ सुनिश्चळ अवधारीं ॥ ७९ ॥ तेथें जा
वया एकचि गति ॥ विकल्प सांडोनियां चित्तीं ॥ तेंच त्या स्थानाची प्राप्ती ॥ जाण निश्चितीं महावीरा ॥ ८० ॥ पृथ्वीपासो
नि कोटियोजनें ॥ महर्लोक वसे जाण ॥ तेथें वसती कल्पायु जन ॥ तें वसतिस्थान तयांचें ॥ ८१ ॥ तेथें शोधावी हे सीता ॥
त्याहुनि कोटियोजनावरता ॥ जनलोक आहे वसता ॥ तेथील अवस्था अवधारीं ॥ ८२ ॥ ऊर्ध्वरेती योगी देख॥ तेथें वसती स
नकादिक ॥ सीता पुसावी अवश्यक ॥ ते निष्टंक सांगतील॥ ८३ ॥ तेथोनि दोनि कोटि योजनें अधिक॥ वसताहे तपोलोक ॥वैरा
जदेव निवासक ॥ तपस्वी देख अतिशांत ॥ ८४ ॥ तपें तापस कर्कश होत ॥ क्रोधयुक्त नित्यसंतप्त॥ अल्पासाठीं शाप देत ॥
तेणें भस्म होत तपश्चर्या ॥ ८५ ॥ ऐसे तापस ते नव्हेत ॥ वैराजदेव अतिशांत ॥ तप करिती उपकारार्थ ॥ दीन समस्त तारा
वया ॥ ८६ ॥ भावें करितां भगवद्भक्ती ॥ ज्या कर्मे जे जे रहाती ॥ तें तें संपूर्ण तें करिती ॥ उद्धरार्थीं दीनांच्या ॥ ८७ ॥ त्यांसिं
करोनियां नमन ॥ सीता पुसावी आपण ॥ पुढें आहे ब्रह्मभुवन ॥ सीता शोधन करावें ॥ ८८ ॥ तपोलोकाहूनि देख॥ चारी को
टि उंच अधिक ॥ वसताहे सत्यलोक ॥ चतुर्मुख निजस्वामी ॥ ८९ ॥ सृष्टी स्त्रजी स्वयें ब्रह्मा ॥ त्याचे लोकाचा निजमहिमा ॥
सावधान ऐकें प्लवंगमां ॥ नाहीं उपमा त्या स्थाना ॥९०॥ तेथें मूर्तिमंत वेद ॥ मूर्तिमंत धर्म प्रसिद्ध ॥ मूर्तिमंत ब्रह्मचर्य शुद्ध ॥
तप विशदें मूर्तिमंत ॥९१॥ गायत्री वेदबीज अतिगुप्त ॥ मूर्तिमंत असे तेथ ॥ वाचा मूर्तिमंत वर्तते ॥ दया मूर्तिमंत उल्हासे॥९२॥

१ कल्पपर्यंत आयुष्य ज्यांचें. २ स्पष्ट, संपूर्ण. ३ रहाणारे. ४ वानरा. ५ स्पष्ट. ६ आहे.

तिन्ही याग मूर्तिमंत ॥ तिन्ही एकलें नांदत ॥ सत्य सत्यलोकीं मूर्तिमंत ॥ असत्य तेथें असेना ॥ ९३ ॥ ते लोकीं व
सती कोण लोक ॥ जे गायत्री मंत्रजापक ॥ जे ब्राह्मणतीर्थ उपासक ॥ अखंडित निष्कामें ॥ ९४ ॥ ब्राह्मणकार्यीं जे निमोले॥
गौरक्षणार्थ जीव गेले ॥ परोपकारार्थ प्राण वेंचले ॥ ते पावले सत्यलोक ॥ ९५ ॥ जिहीं निष्काम द्विज पूजिले ॥ जिहीं निष्का
म द्विज भजिले ॥ जिहीं निरपेक्ष यजन केलें ॥ ते पावले सत्यलोक ॥ ९६ ॥ जे कृपाळू दीनार्थ देख ॥ जे दयाळू बंदिमोचक ॥
जे सत्यवादी नित्य सात्विक ॥ ते सत्यलोक निवासी ॥ ९७ ॥ जे परापवादीं मूक ॥ जे परांगनीं नपुंसक ॥ जे परद्र
व्या पराङ्मुख ॥ ते सत्यलोक निवासी ॥ ९८ ॥ ऐसी सत्यलोकींची स्थिती ॥ तेथील ब्रह्मा अधिपती ॥ ब्रह्मसृष्टी त्या
ही वरती ॥ नाहीं निश्चितीं महावीरा ॥ ९९ ॥ रावण पुलस्तीचा नातु ॥ होय ब्रह्मयाचा पणतु ॥ असेल सत्यलोकाआंतु ॥
सीता समवेतु राहिला ॥ १०० ॥ पाहावा इंदिरावर सरोवरीं ॥ कां सामसोमवन वृक्षांतरीं ॥ ऐक त्याठायाची थोरी ॥ चराच
रीं अनुपम्य ॥ १ ॥ इंदिरावरसरोवरीं करितां स्नान ॥ सर्व रसांची गोडी जाण ॥ सर्वांगीं पाविजे आपण ॥ आम्रतपान तें
फिकें ॥ २ ॥ तेथें घडलिया सभाग्य स्नान ॥ अगाध गोडी पावे पूर्ण ॥ सीता समवेत रावण ॥ तेथें आपण पाहावा ॥ ३ ॥ सा
मसोमवन वृक्षछायेसीं ॥ बैसल्या विश्रांति होय कैसी ॥ सुषुप्तीसुख तेथिची दासी ॥ सर्वसुख त्यासीं कुरवंडी ॥ ४ ॥ ते छायेच्या
सुखासाठीं ॥ पुण्य वेंचिती कोट्यानुकोटी ॥ तरी त्या छायेची नव्हेचि भेटी ॥ अगम्य गोष्टी पावावया ॥ ५ ॥ पुण्य करोनि कंडो
विकडी ॥ सत्यलोका येती बापुडीं ॥ त्यांसि नलाभे ही गोडी ॥ तें पुण्य जोडी दुर्लभ ॥ ६ ॥ जांवाया सर्वे आले घोडें ॥ दाणा
देती कैरबाडें ॥ परी त्या पक्वान्न नजोडे ॥ तेणें पाडें साधका ॥ ७ ॥ शोधितसत्वाची परवडी ॥ गाळींवपुण्याच्या कोडी ॥ तैं पावि
जे तेथिची घडी ॥ अगाध गोडी त्या ठायीं ॥ ८ ॥ त्या ठायाचें समाधान ॥ समाधिसुखा समान ॥ नकरितां भगवद्भजन ॥
पुनरागमन तेथं नाहीं ॥ ९ ॥ यालागीं करितां भगवद्भक्ती ॥ चारी मुक्ती दासी होती ॥ श्रीरामनामाही परती ॥ साधनशक्ती अ

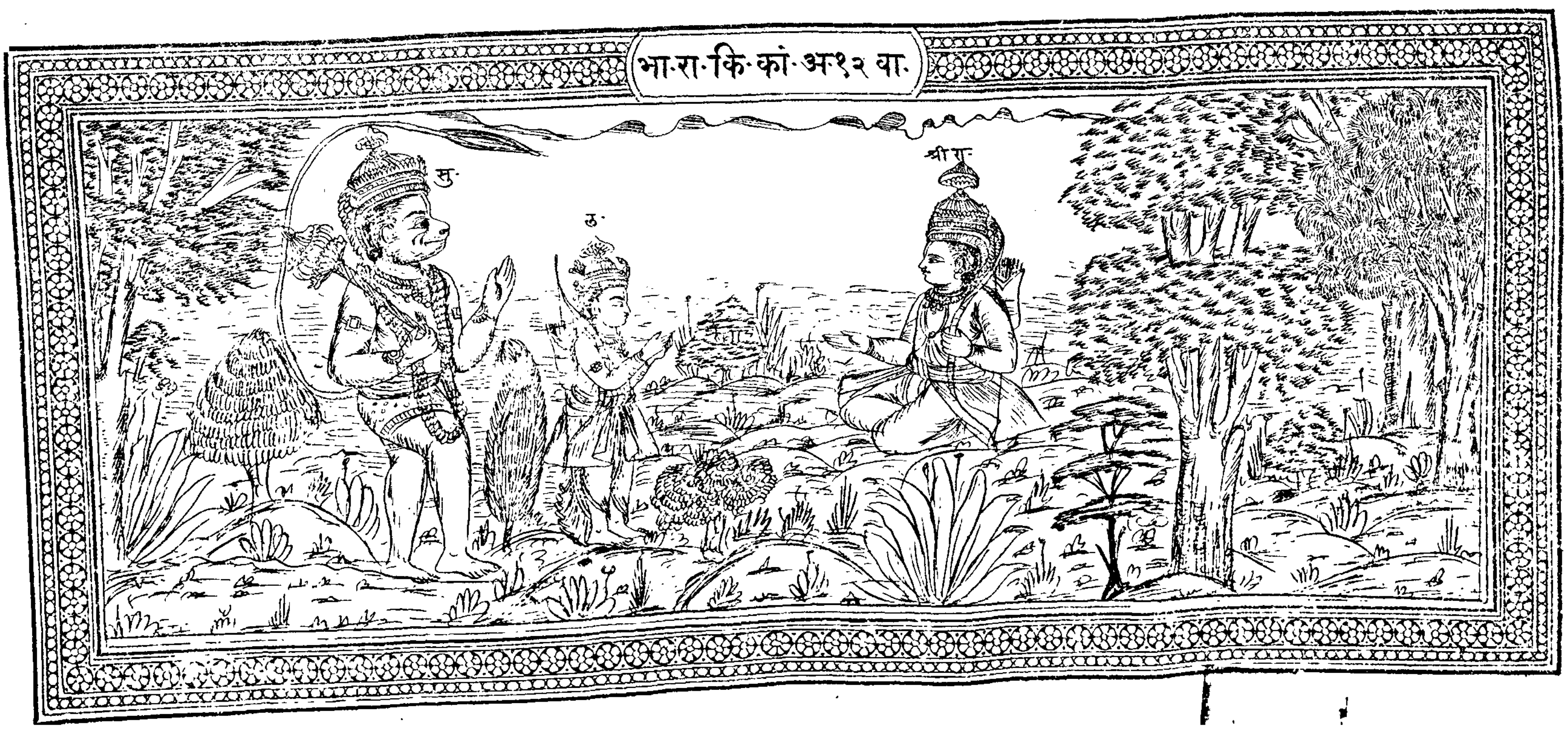
१ मरणपावले. २ गाईंच्या संरक्षणासाठीं. ३ ब्राह्मण. ४ कारागृहांतून मुक्त करणारे. ५ रहाणारे. ६ परनिंदा. ७ मौनी. ८ निद्रासुख. ९ ओंवाळणी. १० अत्यंत कौशल्यानें. ११ गवत.

सेना ॥ ११० ॥ पाहा पां कैसे अभागी जन ॥ सांडोनियां श्रीरामस्मरण ॥ करितां आन आन साधन ॥ जन्ममरण सोडीना ॥ ११ ॥
नामापासीं साधनशक्ती ॥ नामस्मरण मुख्य भक्ती ॥ भक्तीपासीं चारी मुक्ती ॥ वेदशास्त्रार्थीं निश्चित ॥ १२ ॥ श्रीरामस्मरणें मु
ख्य भक्ती ॥ साधु संत स्वयें जाणती ॥ तेंचि अनुवादावें किती ॥ कथासंगती अवधारा ॥ १३ ॥ सामसोमवनवृक्षमेळीं ॥
समवेतजनकबाळी ॥ रावण गिर्वसावा महाबळी ॥ छायेतळीं उपविष्टें ॥ १४ ॥ तेथेंही नसल्या रावणासी ॥ तरी पाहावा कैला
सीं ॥ शिवभक्ती आहे त्यासीं ॥ शिवापासीं शोधावा ॥ १५ ॥ जावया शिवलोकाप्रती ॥ ह्मणाल आह्मा नाहीं शक्ती ॥ रामना
माच्या आवर्ती ॥ सुलभप्राप्ति शिवलोक ॥ १६ ॥ शिव रामभक्त संपूर्ण ॥ ऐकोनि श्रीरामस्मरण ॥ सामोरा येईल आपण ॥
अतिसन्मान श्रीरामीं ॥ १७ ॥ शिव सन्मानी रामासीं ॥ नाम स्मरावया अहर्निशीं ॥ सुलभ प्राप्ती नामापासीं ॥ शिवलोकासीं
जावया ॥ १८ ॥ वैकुंठ कैलासवृत्तांत ॥ वेदशास्त्रा अगम्यमांत ॥ ते मी सांगेन साद्यंत ॥ सीता शुद्ध्यर्थ साधावया ॥ १९ ॥ स
प्तावरणाहूनि बाहेरी ॥ माया आवरणाभीतरीं ॥ वैकुंठ कैलासाची थोरी ॥ स्वलीला करी श्रीभगवंत ॥ १२० ॥ प्रळय ब्रह्मसृष्टीसीं ॥
वैकुंठ कैलास शेषछायेसीं ॥ प्रळयो नाहीं तिहींसीं ॥ बोलिला ऋषी याज्ञवल्की ॥ २१ ॥ तरी ते तिन्ही प्रळयातीत ॥ ह्मणो
नये गा निश्चित ॥ अत्यंतप्रळयीं प्रळय होत ॥ प्रळय प्राप्त तैं त्यांसीं ॥ २२ ॥ ऐसे प्रळय आहेत किती ॥ पुसावें ऐसें वाटे चि
त्तीं ॥ तरी ते सांगेन संकळितीं ॥ सावधवृत्ती अवधारा ॥ २३ ॥ पहिला जाण नित्यप्रळय ॥ दुसरा तो मरणप्रळय ॥ तिस
रा दैनंदिन प्रळय ॥ ब्रह्मप्रळय तो चवथा ॥ २४ ॥ पांचवा प्रळय आत्यंतिक ॥ त्यासि नेणती कोणी लोक ॥ त्याही पांचाचा
विवेक ॥ ऐका निष्टंकें सांगेन ॥ २५ ॥ नित्यप्रळय तो सुषुप्ती ॥ मरणप्रळय होतां मरती ॥ ब्रह्मयाच्या दिनांतीं ॥ महाप्रळयो
दैनंदिन ॥ २६ ॥ विरोनियां सप्तावरण ॥ ब्रह्मांड विरे संपूर्ण ॥ सृष्टिकर्ता मरे आपण ॥ ब्रह्मप्रळय जाण हा चवथा ॥ २७ ॥
आत्यंतिक प्रळयाची गोष्टी ॥ लोक नदेखती दृष्टीं ॥ तो तंव ब्रह्मज्ञानाच्या पोटीं ॥ गुरुवाक्य उठी लखलखित ॥ २८ ॥ बाप

१ अन्य. २ वर्णावें. ३ समुदायीं. ४ शोधावा. ५ बसलेला. ६ अज्ञातचमत्कार. ७ रहीत. ८ संक्षिप्त. ९ संपूर्ण. १० निद्रा.

गुरु वाक्याची दृष्टी ॥ सान थोर समूळ निवटी ॥ कैंचा देव कैंची सृष्टी ॥ नळी निमिठी जीवशिवा ॥ २९ ॥ ज्ञेय ज्ञान ध्येय ध्या
न ॥ दृश्य द्रष्टा आणि दर्शन ॥ त्रिगुण त्रिपुटी निर्दळणें ॥ ब्रह्म परिपूर्ण पूर्णत्वें ॥ १३० ॥ जेथें जीवशिवत्वनाहीं ॥ कैंचें वैकुंठ
कैलास शेषशाई ॥ मीतूंपण मुळींच नाहीं ॥ ब्रह्म पाहीं परिपूर्ण ॥ ३१ ॥ विरे वैकुंठेंसीं नारायण ॥ विरे शेषेंसीं शेषशयन ॥
कैलासेंसीं त्रिनयन ॥ जाय विरोन परब्रह्मीं ॥ ३२ ॥ गुरुवाक्याचेनि बोलें ॥ अत्यंत प्रळयाचें रूप केलें ॥ ब्रह्मचि एकएकलें ॥
असे कोंदलें परिपूर्ण ॥ ३३ ॥ ऐकतां सुग्रीवाची गोष्टी ॥ श्रीराम सुखावला पोटीं ॥ हर्षे दोघां पडली मिठी ॥ सुखसंतुष्टी स्वानं
दें ॥ ३४ ॥ सुग्रीवा नाठवे वानरपण ॥ श्रीरामा नाठवे रामपण ॥ ऐक्य देखतां संपूर्ण ॥ सुखीं लक्ष्मण विराला ॥ ३५ ॥ एक
पडतांचि मिठी ॥ तिघांची विराली त्रिपुटी ॥ हर्षे कोंदलीसे सृष्टी ॥ सुखसंतुष्टीं श्रीराम ॥ ३६ ॥ अत्यंतप्रळयींचें परिपूर्ण ॥
स्वयें श्रीरामचि जाण ॥ सन्मुख देखतांही सगुण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण श्रीराम ॥ ३७ ॥ सीताशुद्धीची वित्पत्ती ॥ शुद्धब्रह्म श्रीरघुप
ती ॥ वानरां जाली पूर्णप्राप्ती ॥ सुखसर्वार्थी श्रीराम ॥ ३८ ॥ श्रीरामाची निजसंगती ॥ वानरां पूर्ण ब्रह्मप्राप्ती ॥ बाप सत्संगा
ची ख्याती ॥ निंद्य होती अतिवंद्य ॥ ३९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम कारणा कारण ॥ रामें रम्य ब्रह्म पूर्ण ॥ नामस्मर
ण तारक ॥ १४० ॥ नामें अहल्या उद्धरण ॥ नामें गणिका अतिपावन ॥ नामें भुक्ति मुक्ति पूर्ण ॥ श्रीरामस्मरण परब्रह्म ॥ ४१ ॥
श्रीराम सगुण दिसे पाहीं ॥ परी तो देहींच विदेही ॥ दीनोद्धारालागिं पाहीं ॥ वना निजपांयीं स्वयें आला ॥ ४२ ॥ जो देवां
दुर्लभ नमस्कारा ॥ जो नकळे वेदशास्त्रां ॥ तो सखा जाला वानरां ॥ रामें वनचरां उद्धरिलें ॥ ४३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
श्रीराम दीनोद्धारण ॥ नामें तरती दीन जन ॥ नामें छेदन भवबंधा ॥ ४४ ॥ श्रीरामनामा परतें ॥ आन साधन नाहीं सरतें ॥
एका शरण श्रोतियातें ॥ श्रीरामकथेतें अवधारा ॥ ४५ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांसीताशु
द्ध्यर्थवानरप्रेरणंनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४७ ॥

१ नष्टकरी. २ मांडी. ३ संहार. ४ भरलें. ५ विषय, गोष्ट. ६ श्रेष्ठ.

॥ श्रीरघूत्तमायनमः ॥ नानास्थानें स्वर्गवासी ॥ तेथें शोधावया सीतेसीं ॥ सुग्रीवें सांगोनि तारापासीं ॥ वेगीं तो स्वर्गासीं धाडिला ॥ १ ॥ पूर्व पश्चिम उत्तर ॥ स्वर्ग पाताळा धाडिले वीर ॥ दक्षिणदिशेचा विचार ॥ सांगों कपीश्वर विसरला ॥२॥ ऐसें नह्मणावें श्रोतीं ॥ दक्षिणदिशेची गती ॥ आहे सीतेची निजप्राप्ती ॥ गोड ग्रासार्थीं राखिली ॥ ३ ॥ गोडग्रास तो रामायणांतु ॥ तो हा सीताशुद्धीचा ग्रंथु ॥ ख्याती करील लंकेआंतु ॥ हनुमंतु तें ऐका ॥ ४ ॥ दक्षिणदिशेचा विचार ॥ मुख्य सीताप्राप्तीचें घर॥ तेथें धाडिले महाशूर ॥ वीर दिनकरप्रतापी ॥ ५ ॥ ब्रह्मयाचा निजसुतु ॥ जो रिसांचा निजनाथु ॥ महाबळी जांबुवंतु ॥ दाक्षिणशुद्ध्यर्थु नेमिला ॥ ६ ॥ नीळ सेनानी अग्निपुत्र ॥ नळ विश्वकर्म्याचा कुमरें ॥ गज गवाक्ष शरभ वीर ॥ वानरभार दक्षिणे॥७॥ मैंद आणि द्विविद ॥ दोघे वीर अतिप्रसिद्ध ॥ त्यांमाजि युवराज अंगद ॥ सैन्य सन्नद्धं त्याअधीन ॥ ८ ॥ अंगद राजा महावीर ॥ सवें सेनानी श्रेष्ठ वानर ॥ दक्षिण शोधावया सत्वर ॥ केला भुभुकार वानरीं ॥ ९ ॥ पूर्वपाश्चिम उत्तर ॥ निघती जे जे वानरवीर ॥ तिहीं केला भुभुकार ॥ नादें अंबर दुमदुमिलें ॥ १० ॥ नाद कोंदला उँद्भट ॥ ध्यानीं गजबजिला नीळकंठ ॥ होऊं पाहे ब्रह्मांड स्फोट ॥ भय दुर्घट कळिकाळा ॥ ११ ॥ जातां देखोनि वानर ॥ हनुमंतासीं चिंता थोर ॥ मज नाठवीच सुग्रीव वीर ॥ श्रीरामचंद्र वीसरला ॥ १२ ॥ सीताशुद्धिच्या कार्यार्थ ॥ जैं मज आजि नव्हेचिप्राप्त ॥ तैं माझें व्यर्थ जीवित ॥ धिक्पुरुषार्थ पैं माझा ॥१३॥ आतां वानरांचे पाळे ॥ हनुमा पिटी निजकपाळें ॥ अदृष्टें घेतलें ये वेळें ॥ दुःखें लोळे गडबडां ॥ १४ ॥ वानर जातां देखोन ॥ हनुमंतासीं आलें रुदन ॥ तें जाणोनि श्रीरघुनंदन ॥ होय हांसोन बोलता ॥ १५ ॥ हनुमंताची तीव्र व्यथा ॥ कळों सरली श्रीरघुनाथा ॥ तो तंव अंतर्यामी जाणता ॥ होय सांगता सुग्रीवा ॥ १६ ॥ सीताशुद्धीचा कार्यार्थु ॥ मुख्य साधकु हनुमंतु ॥ त्याचे अंगी अतिपुरुषार्थु ॥ त्यासि हा अर्थु सांगावा ॥ १७ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथा ॥ सुग्रीवें चरणीं ठेविला माथा ॥ मी विसरलों हनुमंता ॥ धन्य जाणता श्रीराम ॥ १८ ॥ ऐसें सांगतां श्रीरघुनाथा ॥ उल्हास सुग्रीवाच्या चित्ता ॥ पाचारो

१ सूर्याप्रमाणें शक्तिमान्. २ आश्वलें. ३ सेनापती. ४ पुत्र. ५ तयार, तत्पर. ६ आकाश. ७ अत्यंत. ८ भंग.

नियां हनुमंता ॥ होय सांगता उल्हासें ॥ १९ ॥ सुग्रीव ह्मणे हनुमंता ॥ सीताशुद्धीच्या कार्यार्था ॥ तुवां निघावें शीघ्रता ॥ श्रीरघुनाथा सुखार्थ ॥ २० ॥ तुवां जावोनि तत्वतां ॥ सीताशुद्धि आणावी आतां ॥ तुझिया ज्ञानबळा समता ॥ नाहीं सर्वथा तिहीं लोकीं ॥ २१ ॥ देव दानव मानव दैत्या ॥ तुझिया बळा नाहीं समता ॥ जळ स्थळ खेचारा भूता ॥ तुजसीं समता असेना ॥ २२ ॥ यालागिं सवेग आपण ॥ शीघ्र करावें गमन ॥ करितां हनुमंतें उड्डाण ॥ धरी धांवोन सुग्रीवु ॥ २३ ॥ तूं एकला शीघ्रजासी ॥ सीताशुद्धि घेवोनि येसी ॥ हें मानलें आह्मांसीं ॥ निश्चयेंसीं हनुमंता ॥ २४ ॥ अंगीकारोनि युवरायासीं ॥ यश द्यावें अंगदासीं ॥ त्यासिं न्यावें सीताशुद्धीसिं ॥ हें मी तुजपासीं मागतों ॥ २५ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ हनुमंतें केलें नमन ॥ तूं राजा मी तुझ्या अधीन ॥ आज्ञा प्रमाण मज पूज्य ॥ २६ ॥ सुग्रीवें आणोनि अंगदासीं ॥ स्वयें दिधला हनुमंतापासीं ॥ वंदोनियां युवराजासीं ॥ निघे शुद्धीसीं हनुमंतु ॥ २७ ॥ वानर धाडिले शुद्धीसीं ॥ निघाले नेमिल्या दिशेसीं ॥ चहूं दिशेच्या गतिमानासीं ॥ सुग्रीव त्यांपासीं सांगत ॥ २८ ॥ वीरशार्दूळ[1] वानरपती ॥ पूर्वे शोधावयाच्या अर्थी ॥ सौक्षेपें सांगे विनीतांप्रती ॥ गमनस्थिती[2] ते एका ॥ २९ ॥ पूर्वे जातां महावीरीं ॥ शोध घ्यावा नाना परी ॥ पाहावे देशदेशांतरीं ॥ गिरिशिखरीं ते ऐका ॥ ३० ॥ मंदराचळ अरुणाचळ ॥ मुख्य शोधावा कुळाचळ ॥ पूर्वे पर्वत सकळ ॥ शिखरें शैल[3] शोधावे ॥ ३१ ॥ अंग वंग कारूप कलिंग ॥ गौड विदेह पौंड्र भृंग ॥ कामरूप कामाक्ष देश अनेग ॥ समूळ सांग शोधावे ॥ ३२ ॥ मंदर गिरिच्या एके भागीं ॥ लोक वसती पापमार्गी ॥ ऐका त्यांचिये महार्मांगी ॥ विकटांगी[4] विक्राळ ॥ ३३ ॥ कर्णप्रावर्ण[5] विकर्ण एक ॥ बर्बर खरमुख घोडमुख ॥ हप्सी किरात नर्दनांळिक[6] ॥ काळमुख महायवन ॥ ३४ ॥ कोळी माळी निषादें[7] हनु ॥ केश कंबळी केशावरणु ॥ लोमाधारी लोमप्रावरणु ॥ विक्राळवदनु विकटाक्ष ॥ ३५ ॥ ऐशा प्राणियांमाजि जाण ॥ असेल महापापी रावण ॥ तेथें शोधावें आपण ॥ सौभाग्यरत्नसीतेसीं ॥ ३६ ॥ जळवासी जळमाणुस ॥ आरक्तवर्ण अतिकर्कश ॥ रूमशाम फिरंगिवेष ॥ सागरप्रदेश शोधावा ॥ ३७ ॥ मधु मार्दिला मुरारी ॥

१ वीरश्रेष्ठ. २ साधक बाधक प्रमाणानें. ३ पर्वत. ४ मेठेकूर. ५ भयंकर देह धारण करणारे. ६ कानहेंच पांघरूणज्यांनाअसे. ७ गाढवतोंडे. ८ भिल्ल. ९ बंदुकवाले पारधी. १० धीवर.

रक्त भरिलें सागरीं ॥ त्या लोहसमुद्राच्या तीरीं ॥ रत्नगिरी पर्वतु ॥ ३८ ॥ तेथें गरुडाची नित्य वस्ती[1] ॥ तेणें गांजोनि लंकापती ॥ सोडवोनि सीतासती ॥ रामार्पणार्थी प्रतिपाळी ॥ ३९ ॥ तेथें जावोनि आपण ॥ घ्यावें गरुडाचें दर्शन ॥ सीता पुसावी करोनि नमन ॥ नाहीं तरीं गमन पुढें करावें ॥ ४० ॥ त्याचि सागरा माझारीं ॥ गोमंत नामें पर्वत थोरी ॥ उंच लक्ष योजनांतरीं ॥ वस्ती त्यावरी मंदेहा ॥ ४१ ॥ मंदेहराक्षसांची थोरी ॥ असंख्य उपजती सागरीं ॥ सूर्योदयीं सूर्यावरीं ॥ शतसहस्त्रीं धांवती ॥ ४२ ॥ ते द्विजसंध्योदकवरी ॥ पडोनि निमेती[2] सागरीं ॥ सवेंचि उपजती लक्षांतरीं ॥ अहोरात्रीं असंख्य ॥ ४३ ॥ धन्य द्विजांचें अर्घ्यदान ॥ संध्योदकें दुष्टदळण[3] ॥ सूर्यासि करवी गमन ॥ मार्गदान द्विजसंध्या ॥ ४४ ॥ यालागिं सूर्याची नित्यगती ॥ आहे ब्राह्मणांच्या हातीं ॥ ब्राह्मण महिमा वाणूं किती ॥ भुक्ति मुक्ती चरणतीर्थी ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणांच्या सेवावृत्ती ॥ तेथें तुझा होईल गती ॥ सीता शोधावी सावधवृत्ती ॥ श्रीरामभक्ती प्रतापें ॥ ४६ ॥ वालखिल्य[4] तेचि पर्वतीं ॥ अंगुष्ठमात्र देहाकृती ॥ वैखानस[5] त्यासीं ह्मणती ॥ सामर्थ्यशक्ती अनिवार ॥ ४७ ॥ त्यांच्या अनुवृत्ती आपण ॥ साष्टांगें करोनि नमन ॥ त्यांसीं सांगावें निजगमन ॥ सीता शोधन[6] करावें ॥ ४८ ॥ पूर्वे जगन्नाथ स्थळ ॥ उदार ब्रह्ममूर्ति मंगळ ॥ तेथीचा महिमा अतिप्रबळ ॥ ऐका सकळ सद्भावें ॥ ४९ ॥ ब्रह्मभावो आणि चिच्छक्ती ॥ मूर्तिमंत तिन्ही मूर्ती ॥ कृष्ण बळिभद्र सुभद्रापती ॥ लोक वंदिती पर्यावो ॥ ५० ॥ प्रथम शक्तीचें दर्शन ॥ तो नरू होय सभाग्य पूर्ण ॥ प्रथम बळिभद्राचें दर्शन ॥ धर्मपरायण तो पुरुष ॥ ५१ ॥ प्रथम देखिल्या भगवंतमूर्ती ॥ त्यासि सद्यां भगवत्प्राप्ती ॥ पायां लागती चारीमुक्ती ॥ भुक्ति मुक्ति त्या आंदण्या[8] ॥ ५२ ॥ करावें देवदर्शन ॥ तेथें जावोनि आपण ॥ सीता शोधावी सावधान ॥ नाहीं तरीं गमन करावें ॥ ५३ ॥ कोणे एके अवसरीं ॥ स्वभावें कोप आला हरी ॥ तो निक्षेपिला[9] सागरीं ॥ अग्नि समुद्रीं लागला ॥ ५४ ॥ जळचरां परम दुःख ॥ कढों लागलें समुद्रोदक ॥ कृपा उपजोनि देख ॥ कोपानुकंपें[10] रचियेला ॥ ५५ ॥ दाहक दीप्ती काढोनि बाहेरी ॥ त्याचा रचिला कनकगिरी ॥

१ निवास. २ मरती. ३ दुष्ट संहार. ४ अंगुष्ट मात्रदेही योगीजन. ५ तपस्वी. ६ तपास. ७ चमत्कार. ८ अंकीत. ९ ठेविला. १० दयेनें.

उरला जोकां सागरोदरीं ॥ त्याची थोरी वडवाग्नी ॥ ५६ ॥ वडवानळासीं भक्ष्य देख ॥ बारा गांवें समुद्रोदक ॥ सभोंवतें देवोनि चोख ॥ ठेविला निश्चंक सागरीं ॥ ५७ ॥ सागरू आपल्या जळसत्ता ॥ विझवूं नशके त्यासिं सर्वथा ॥ सागरा शोषोनि समस्ता ॥ होय भक्षिता प्रलय काळीं ॥ ५८ ॥ तेथोनि उडतां महावीरीं ॥ जळती वडवाग्नि माझारीं ॥ वाट नचले पुढारीं ॥ शीघ्र वानरीं परतावें ॥ ५९ ॥ सुग्रीव वीरपंचानन ॥ पाचारोनियां सुषेण ॥ पश्चिम दिशेचें शोधन ॥ सांगे आपण तें ऐका ॥ ६० ॥ सौराष्ट्र सिद्ध सौवीर ॥ उखा मंडळ द्वारकापुर ॥ त्रिगर्त गांधार काश्मीर ॥ देश समग्र शोधावे ॥ ६१ ॥ मही मेधावती साबरमती ॥ रेवा मधुमती वेदवती ॥ पंचनदमाजी सरस्वती ॥ पृथोदका प्रती पाहावी सीता ॥ ६२ ॥ कुरुक्षेत्र गीतावट ॥ ज्वालामुखी नगर कोट ॥ नेपाळ जयपाळ नीळकंठ ॥ काश्मीरघाट शोधावे ॥ ६३ ॥ केतकीखंड शंखनाळवन ॥ केशर उत्पत्ती सुगंध स्थान ॥ जांगळा देवी पीतवन ॥ सीता शोधून पहावी ॥ ६४ ॥ प्राग्जोतिष नाम नगर ॥ हेम मयें[2] मनोहर ॥ महादुष्ट वसे नरकासुर ॥ त्यासीं मित्रत्व रावणाचें ॥ ६५ ॥ त्याचेनि बळें रावण तेथ ॥ असेल सीता समवेत ॥ शोधोनि धरावा जीतें[3] ॥ बांधोनि येथें आणावा ॥ ६६ ॥ सागरीं मधुकैटभ स्थान ॥ त्या नांव दशावर्त जाण ॥ तेथें मधु मर्दी[4] मधुसूदन ॥ तें विजय स्थान हरीचें ॥ ६७ ॥ तेथें पंचजन वधून ॥ शंख काढिला पांचजन्य ॥ ज्याचेंनि नादें त्रिभुवन ॥ कंपायमान सुरासुर ॥ ६८ ॥ तेचि समुद्रीं चक्रगिरी ॥ वज्र नाम वज्रशरीरी ॥ नित्य वसे तयावरी ॥ सुरासुरीं दुर्धर्ष[5] ॥ ६९ ॥ त्यातें वधोनि चक्रधर[6] ॥ त्याच्या शरीराचें करी चक्र ॥ आणि इंद्रा लागोनि वज्र ॥ निर्मी मयासुर लघुलाघवें[7] ॥ ७० ॥ ऐसें अतिदुर्गम स्थान ॥ रामनामें रिघोनि जाण ॥ शुद्धि करोनियां सावधान ॥ जीत रावण धरावा ॥ ७१ ॥ याहीपुढें अस्तगिरी ॥ सूर्य मावळे सचक्रीं ॥ पुढें मार्ग नचलें अंधारीं ॥ शीघ्र वानरीं परतावें ॥ ७२ ॥ उत्तरदिशे गिरि जांगळी ॥ शोधूं निघाला शतबळी ॥ सुग्रीव सांगे त्याजवळीं ॥ देश समूळीं शोधावा ॥ ७३ ॥ मद्रक मथुरा शूरसेन ॥ कुरु कैकेय माळव मान ॥ मत्स्य पुळिंदादि यवन ॥ चीन महाचीन शोधावे ॥ ७४ ॥ उत्तर कुरु देशाचे ठायीं ॥ सीतोष्ण बाधा नबाधी पाहीं ॥ जरा रोग शो

१ परिपूर्ण, स्थापित. २ सोन्याचें. ३ जिवंत. ४ संहारी. ५ अनिवार. ६ नारायण. ७ कौशल्यें.

क नाहीं ॥ नाहीं ते ठायीं तस्कर[1] ॥ ७५ ॥ त्या त्या देशामाजीं जाण ॥ सीता समवेत रावण ॥ अवश्य शोधावा आपण ॥ सावधान समस्तीं ॥ ७६ ॥ मेरु मांदार सोम हेमाद्रीं ॥ शृंग तुंग[2] भ्रमरगिरी ॥ कौंच कलिंजर बाधवावरी ॥ सीता सुंदरी शोधावी ॥ ७७ ॥ सुंगध सुरभी पीत पळाक्ष ॥ देव दारु तरु तरक्ष ॥ भूर्जपत्र वल्कलवृक्ष ॥ सीता समक्ष शोधावी ॥ ७८ ॥ गंगा यमुना सरस्वती ॥ तमसा कौशिकी गौतमीप्रती ॥ प्रयागतीर्थ महाराज ख्याती ॥ सीता सती तेथें शोधावी ॥ ७९ ॥ मानस सरोवराचे ठायीं ॥ जे जन्मलि निजप्रवाहीं ॥ शरयू तिचें नाम पाहीं ॥ सीता ते ठायीं शोधावी ॥ ८० ॥ नारायणाचें निजमंदिर ॥ बदरिकाश्रम अतिपवित्र ॥ पंचप्रयागादि केदार ॥ सीता सुंदर शोधावी ॥ ८१ ॥ कनकगिरी शिखर देख ॥ कृत्तिकागर्भी स्वामी कार्तिक ॥ शरविल्वीचें वीर्योदक ॥ जन्म षण्मुख पावला ॥ ८२ ॥ ते पर्वतीं एकांत ॥ रावण सीता समवेत ॥ शोधून पहावी निश्चीत ॥ तुह्मी समस्त मिळोनी ॥ ८३ ॥ मानससरोवराचा प्रांत ॥ मेरुपाठारीं[3] अतिशोभित ॥ सीता शोधावी तेथ ॥ तुह्मी बळवंत वानर ॥ ८४ ॥ तेथोनि पुढें हिमाचळ ॥ वाट नचले हिमकल्लोळ ॥ तेथोनि परतावें तात्काळ ॥ हिंमें[4] प्रबळ पीडाल ॥ ८५ ॥ अंगद युवराज कुमर ॥ नळ नीळ जांबुवंत दुर्धर[5] ॥ दक्षिण शोधावया सत्वर ॥ हनुमावीर चालिला ॥ ८६ ॥ दक्षिण शोधावयाचे अर्थीं ॥ सुग्रीव सांगे तयांप्रती ॥ पर्वत किती देश किती ॥ शोधित स्थिती अवधारा ॥ ८७ ॥ विंध्याद्रि सिंहाद्रि मलयाद्रि ॥ मतंग श्रीशैल्य अंतरगिरी ॥ व्यंकटाद्री आणि चंद्रगिरी ॥ सीता महेंद्रीं शोधावी ॥ ८८ ॥ नर्मदा तपती गोदावरी ॥ कृष्णा वेण्या तुंगभद्री ॥ पाताळ गंगा चापसरी ॥ सीता सुंदरी शोधावी ॥ ८९ ॥ प्रतीची मैना ताम्रपर्णी ॥ कृतमाला पयस्विनी ॥ उभय कावेरी श्रीरंग स्थानीं ॥ श्रीरामपत्नी शोधावी ॥ ९० ॥ अगस्त्याश्रम कन्याकुमारी ॥ मच्छतीर्थ चिदंबरी ॥ कर्दळीवनं[6] मंगळागौरी ॥ सीता सुंदरी शोधावी ॥ ९१ ॥ पांचाळ देश मथुरामान ॥ अतिरमणीय कुमुदवन[7] ॥ चंद्रास्य गुप्तार्जुन ॥ सीता शोधून पहावी ॥ ९२ ॥ अहो बळाद्रि नृसिंहस्थान ॥ चौक मथुरा दारुकवन ॥ अनंत शयन कुंभकोण ॥ श्रीरंगपट्टण शोधावें ॥ ९३ ॥ तेथोनि पुढें लंका

१ चोर. २ उंच. ३ पृष्ठीं. ४ थंडीनें. ५ अनिवार. ६ केळींचेंवन. ७ कमलवन.

पुर ॥ राक्षस वस्ती महाक्रूर ॥ आडवा दुस्तर सागर ॥ जावों वानर नशकती ॥ ९४ ॥ दक्षिणे सीता प्राप्तिस्थान ॥ म्यां सांगीतलें स्थूळमान ॥ तुह्मी अवघे बळवाहन ॥ सीता शोधून आणावी ॥ ९५ ॥ नळनीळ प्राज्ञ जांबुवंतु ॥ आतुर्बळी वीर हनुमंतु ॥ अंगद राजसुत तुह्मा आंतु ॥ सीताशुध्यर्थ साधावया ॥ ९६ ॥ सीताशुद्धि आणिल्या देख ॥ माझें श्रीरामीं सरतें मुख ॥ तेणें श्रीराम संतोषसुख ॥ हें आवश्यक साधावें ॥ ९७ ॥ पालेंव पसरोनि तुह्मांसीं ॥ मी मागतों अवधियांसीं ॥ आणोनि सीतेच्या शुद्धिसीं ॥ श्रीरामासीं सुख द्यावें ॥ ९८ ॥ सुखी केलिया श्रीरघुनाथा ॥ परम सुख आह्मां समस्तां ॥ सीताशुद्धीसीं शीघ्रता ॥ वदे वरदार्था सुग्रीव ॥ ९९ ॥ ॥ श्लोक ॥ योमांनिवृत्तोमासांतेदृष्टासीतेतिवक्ष्यति ॥ समत्तुल्यफलंराज्यंसंप्राप्तश्वभविष्यति ॥ १ ॥ एवमेतद्विचेतव्यंभवद्भिर्वानरोत्तमैः ॥ तदुग्रशासनंभर्तुर्विज्ञायहरिपुंगवाः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ तुह्मां मधून भलता ॥ यथार्थशुद्धी सांगे सीता ॥ मजसमान राज्यसत्ता ॥ नृप पूज्यता मी देईन ॥ १०० ॥ मुगुट कुंडलें कटिसूत्र ॥ कंठीं पदक विचित्र हार ॥ श्वेतछत्र युग्म चामर ॥ राज्यधर करीन मी ॥ १ ॥ सीताशुद्धि जो सांगता ॥ परम आप्त श्रीरघुनाथा ॥ भुक्तिमुक्तीचा तो दाता ॥ एकात्मता आलिंगी ॥ २ ॥ अंतरीं आलिंगी एकात्मता ॥ बाह्य स्थापी देवभक्तता ॥ राज्य वैभव नित्यमुक्तता ॥ शुद्धि सांगतां हे प्राप्ती ॥ ३ ॥ सीताशुद्धीच्या यथार्थी ॥ प्राण्या आहे परमप्राप्ती ॥ माझेनि भुक्ती श्रीरामें मुक्ती ॥ जाणा निश्चितीं समग्र ॥ ४ ॥ सीताशुद्धीचे यथार्थीं ॥ भुक्ती मुक्ती परम गती ॥ संतोषोनि दे श्रीरघुपती ॥ येव्हढी प्राप्ती शुद्धचर्थी ॥ ५ ॥ ऐसें बोलतां सुग्रीवासीं ॥ उल्हास आला वानरांसीं ॥ शुद्धि मर्यादा कैसी कैसी ॥ आह्मांपासीं सांगावी ॥ ६ ॥ सुग्रीव सांगे आपण ॥ म्यां सांगितलें जें जें स्थान ॥ तें तें शोधून सावधान ॥ यावें आपण मासें एका ॥ ७ ॥ जो राहील मासावरता ॥ त्यासि मी दंडीन तत्वतां ॥ त्याच्या करीन जीवघाता ॥ दंडणवार्ता ते ऐका ॥ ८ ॥ उपानह माळा पूर्ण ॥ त्यासिं करीन रासभारोहण ॥ गोमयसुमनीं वर्षती जन ॥ देह दंडण विलंबिया ॥ ९ ॥ श्रीरामभजनीं करील आळसू ॥ ऐसा पात्राल सायास ॥ यालागिं धरोनि आयासू ॥

१ हुशार ज्ञानी. २ अत्यंत पराक्रमी. ३ कार्यार्थ. ४ पदर. ५ जोडे. ६ गाढवावरून धिंड. ७ शेणमार.

रामकार्यास निघावें ॥ ११० ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ वानरीं केलें शिघ्रगमन ॥ स्वस्वादिशे प्रति वानरगण ॥ गिरागर्जोन निघाले ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ स्वांस्वांदिशमभिप्रेत्यत्वरिताःसंप्रतस्थिरे ॥ नदंतश्चोन्नदंतश्चगर्जंतश्चप्लवंगमाः ॥ ३ ॥ प्रतिज्ञां चक्रिरेवीराःप्लवंगास्तेमहौजसः ॥ आनयिष्यामहेसीतांहनिष्यामश्चरावणं ॥ ४ ॥ अहमेकोहनिष्यामिप्राप्तंरावणमाहवे ॥ ततश्चोन्मथ्यसहसाहरिष्येजनकात्मजां ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ वानरीं केला भुभुकार ॥ दुमदुमिलें चराचर ॥ प्रतिज्ञा बोलती वीर ॥ दशशिर ग्रहणार्थ ॥ १२ ॥ कळिकाळाचें तोंड फाडुन ॥ आह्मी जानकी आणू हिरोन ॥ रावण बापुडें तें कोण ॥ देखील्या प्राण घेवोनी ॥ १३ ॥ एक प्रतिज्ञा बोले पूर्ण ॥ युद्धीं मिनल्या रावण ॥ जेंवि गज विभांडी पंचानन ॥ तेंवि दशानन आणीन ॥ १४ ॥ एक प्रतिज्ञा बोले वानर ॥ युद्धीं मिनल्या दशशिर ॥ जेंवि मूषक धरी मार्जारें ॥ तेंवि दशवक्र आणिन ॥ १५ ॥ एकाची प्रतिज्ञा दारुण ॥ जेंवि पारधी बांधे हरिण ॥ तेंवि बांधोनि रावण ॥ येथें आणीन श्रीरामा ॥ १६ ॥ जेंवि गळीं गिळिजे मासा ॥ तेंवि पुछीं बांधोनि लंकेशा ॥ येथें आणीन राघवेशा ॥ माझा भरंवसा तुह्मीं माना ॥ १७ ॥ ऐसी नाना परी प्रतिज्ञा करिती ॥ रावण धरून मारूं ह्मणती ॥ हें ऐकोनि श्रीरघुपती ॥ परम चित्तीं आनंदु ॥ १८ ॥ ऐकोनि वानरांचें वचन ॥ श्रीराम हासे खदखदुन ॥ लक्ष्मण हांसे हे गिरागर्जून ॥ बळवांहन वानर ॥ १९ ॥ वंदोनि श्रीरामाचे चरण ॥ सीताशुद्धीलागीं जाण ॥ वानरीं केलें उड्डाण ॥ चालिले गगन व्यापुनी ॥ १२० ॥ जेंवि शलभ आकाशीं ॥ तेंवि वानर चौंपासीं ॥ धांविन्नले दशादिशांसीं ॥ सीताशुद्धिशीं साधावया ॥ २१ ॥ दक्षिण शोधावया सत्वर ॥ अंगद चालिला महावीर ॥ सर्वे वानर अतिदुर्धर ॥ सहपरिवार निघाला ॥ २२ ॥ हनुमंत विनवी अंगदासीं ॥ पुसों चुकलों श्रीरामासीं ॥ वेगीं वंदोनियां त्यांसीं ॥ मी तुजपासीं येईन ॥ २३ ॥ सीताशुद्धि वानरगमन ॥ तें देखोनि रघुनंदन ॥ सुग्रीवा दिधलें आलिंगन ॥ सुखसंपन्न सौमित्रु ॥ २४ ॥ देखोनि वानरांचें गमन ॥ सुखी श्रीराम लक्ष्मण ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ हनुमंत कथन अवधारा ॥ २५ ॥ एकांता हनुमंत येऊन ॥ पुसेल सीते

१ पकडावयास. २ सामोरा आल्या. ३ संहारी. ४ मांजर. ५ बलवान. ६ टोळ. ७ दुर्धर्ष.

चें निजलक्षण ॥ सीतावस्तीचें महिमान ॥ रघुनंदन सांगेल ॥ २६ ॥ एका जनार्दनीं विनंती ॥ किष्किंधाकांडाच्या अनुवृत्तीं ॥ हनुमंताची उद्भट ख्याती ॥ सावधान श्रोतीं परिसावी ॥ २७ ॥ हनुमंत चरित्र आहे बहुत ॥ परी मी अल्पमतीनें सांगत ॥ कथा सांगविता श्रीरघुनाथ ॥ परिपूर्ण करिता जनार्दनु ॥ २८ ॥ स्वस्तीश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांसीताशुद्धिवानरप्रेषणोनामद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३३ ॥

१ असंत.

भा.रा.कि.कां.अ.१३ वा

॥ श्रीसीतावल्लभायनमः॥ ॥ सीताशुद्धीस गेले वानर ॥ दक्षिणेसीं अंगदकुमर ॥ निघाला सहपरिवार ॥ वानरवीर समवेत ॥ १ ॥ सुग्रीवें बोलावोनि हनुमंतु ॥ हातीं दिधला वाळिसुतु ॥ सीताशुद्धी रामकार्यार्थु ॥ तुझेनि समस्तु निजविजया ॥ २ ॥ अंगद वीर अतिविख्यातु ॥ सवें नळ नीळ जांबुवंतु ॥ वानरवीर असंख्यातु ॥ दुर्धर पंथु दक्षिणे ॥ ३ ॥ सिद्धि न्यावें रामकार्यार्था ॥ शुद्धि शोधावया सीता ॥ मुखरण करोनि हनुमंता ॥ होय धाडिता सुग्रीव ॥ ४ ॥ सीताशुद्धि माझे माथां ॥ सुग्रीवें ठेविली तत्वतां ॥ तेणें उल्हास हनुमंता ॥ श्रीरामकांता शोधावया ॥ ५ ॥ कैसी आहे ती सीता ॥ सगुण लक्षणें स्वरूपता ॥ समूळीं पुसोन श्रीरघुनाथा ॥ वनीं सीता ओळखाया ॥ ६ ॥ सद्गुरुमुखेंसीं सद्भावें ॥ स्वरूप निश्चय नकरवे ॥ तरीं ते वस्तुप्राप्ति नहोय ॥ व्यर्थ भोंवे वनवासीं ॥ ७ ॥ स्वरूप निश्चयो नकरितां ॥ वानर पाहूं गेले सीता ॥ त्यांसि नलभे सर्वथा ॥ येती आतां परतोनी ॥ ८ ॥ स्वरूपनिश्चय झाल्याविण ॥ वस्तुप्राप्ति नव्हे जाण ॥ हीन दीन खालती मान ॥ येती आतां परतोनी ॥ ९ ॥ वस्तुप्राप्तीविण देख ॥ परते त्यांचे काळें मुख ॥ देव पितर त्या विमुख ॥ एक एक त्या हांसती ॥ १० ॥ तैसें नकरावें आपण ॥ निश्चय करोनि संपूर्ण ॥ सर्वभूतीं सावधान ॥ सीताचिद्रत्न शोधावें ॥ ११ ॥ ऐसें धरोनि मानसीं ॥ हनुमंत पुसे अंगदासीं ॥ नमस्कारोनि श्रीरामासीं ॥ येईन तुजपासीं परतोनी ॥ १२ ॥ सुग्रीवें तुजसवें धाडितां ॥ हर्ष वोसंडेला चित्ता ॥ विसरलों पुसों श्रीरघुनाथा ॥ वंदोन आतां येईन ॥ १३ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ अंगदें घातलें लोटांगण ॥ नमस्कारोनि श्रीरामचरण ॥ शीघ्र आपण येथें यावें ॥ १४ ॥ तुझेनि सुग्रीव सनाथ ॥ तुझेनि वाळी पिता निर्मुक्त ॥ तुझेनि आह्मां श्रीरघुनाथ ॥ स्वामी स्वतंत्र लाधला ॥ १५ ॥ तुझेनि श्रीरामदर्शन ॥ तुझेनि आह्मीं पशु पावन ॥ तुझेनि सुग्रीवा राज्यासन ॥ तुझें महिमान अगाध ॥ १६ ॥ तूं स्वामी आह्मीं दास ॥ तूं माउली आह्मीं पोष्यँ ॥ तूं सद्गुरु आह्मी शिष्य ॥ सत्य भाष हे माझी ॥ १७ ॥ ऐसें असोनि तत्वतां ॥ सेवक ह्मणविसी हनुमंता ॥ ऐसी तुझी अगाधता ॥ वेदशास्त्रा अगम्य ॥ १८ ॥ ऐकोनि अंगदाचें वचन ॥ नळ नीळ जांबुवंत तारानंदन ॥ अव

१ भयंकर. २ मार्ग. ३ श्रेष्ठ. ४ अप्राप्त. ५ वस्तुचा लाभ, आत्मानुभव. ६ उलथला. ७ पोसण्यास योग्य. ८ उक्ती.

घे घालिती लोटांगण ॥ नमूनि चरण हनुमंताचे ॥ १९ ॥ धन्य अंगदा तुझी वाणी ॥ धन्य अंगदा तुझी जननी ॥ धन्य धन्य तुझी करणी ॥ वानरसैन्यीं तूं धन्य ॥ २० ॥ ऐसे वानर समस्त ॥ अंगदाचे गुण वर्णित ॥ हनुमंतासीं शरणागत ॥ अभिवंदित दोघांसीं ॥ २१ ॥ कुमार आणि विवेकता ॥ राजा आणि विनीतता ॥ यथार्थवादें रसाळ वक्ता ॥ तेणें हनुमंता आल्हाद ॥ २२ ॥ चुंबोनि अंगदाचें वदन ॥ हर्षें दिधलें आलिंगन ॥ दोघां सुख समाधान ॥ आनंदघन श्रीराम ॥ २३ ॥ गहन गंभीर हनुमंतु ॥ आपला निज निश्चितार्थु ॥ कळों नेदीच लोकांतु ॥ पुसे गुह्यार्थु श्रीरामा ॥ २४ ॥ ऐसें पुसोनि अंगदासीं ॥ हनुमंत आला श्रीरामापासीं ॥ बैसोनियां एकांतासीं ॥ सीता त्यापासीं पुसतसे ॥ २५ ॥ गवेषितां दक्षिणेसीं ॥ सीता भेटेल आह्मांसीं ॥ वोळखावी आह्मीं कैसी ॥ तिच्या स्वरूपासीं मज सांगें ॥ २६ ॥ रूप रेखा ठाणमान ॥ गुणगरिमा लक्ष लावण्य ॥ वस्ति स्थिति गति महिमान ॥ कृपा करोन मज सांगा ॥ २७ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ निजशक्तीचें महिमान ॥ निजलक्षण सांगतु ॥ २८ ॥ ऐक बापा हनुमंता ॥ पुसों आलासि एकांता ॥ मज तुज नाहीं भिन्नता ॥ यथार्थ सीता सांगेन ॥ २९ ॥ माझें स्वरूप चैतन्यघन ॥ सीता चिच्छक्ती संपूर्ण ॥ सीतेसिं मज वेगळेंपण ॥ अणुप्रमाण असेना ॥ ३० ॥ श्रीरामगोडी सीता साकर ॥ श्रीराम रस सीता नीर ॥ श्रीराम घृत सीता क्षीर ॥ चिदचिन्मात्र श्रीरामसीता ॥ ३१ ॥ मेळवितां द्रव्यांतर ॥ अग्नि भासे द्रव्याकार ॥ तेंवि सीता चिन्मात्र ॥ दिसे साकार विश्वरूप ॥ ३२ ॥ नावेंदेचे नारेळ पूर्ण ॥ कवटें काढी तो करंटा जाण ॥ तेंवि सीता सच्चिद्घन ॥ मनुष्यपण तीस नाहीं ॥ ३३ ॥ नारेळ सर्वांगीं साकर ॥ सीता चैतन्यसाकार ॥ तिचा इंद्रियव्यापार ॥ चिदचिन्मात्र स्वभावें ॥ ३४ ॥ अर्धनारीनटेश्वर ॥ दों स्वरूपीं एक शरीर ॥ तेंवि सीता श्रीरामचंद्र ॥ अभिन्नाकार भिन्नत्वें ॥ ३५ ॥ पुरुषभाग स्वयें लपवी ॥ स्वइच्छा प्रकृतीतें नाचवी ॥ प्रकृतिभाग जैं लपवी ॥ प्रकटी पदवी पुरुषाची ॥ ३६ ॥ भ्रांतिपडदा सोडिला जेणें ॥ मिथ्या प्रकृतिपुरुषभान ॥ तेंवि सीता

१ नमस्कारीत. २ नम्रपणा. ३ शोधतां. ४ सद्गुण वैभव. ५ खडी साखरेचे. ६ स्थिति, स्वरूप.

श्रीरघुनंदन ॥ चैतन्यघन स्वरूप ॥ ३७ ॥ असतां भ्रांति पडदा साचार ॥ तेथिचा ही निजनिर्धार ॥ शोधूनिया नपाहती नर ॥ तोचि विचार अवधारा ॥ ३८ ॥ दोहीं भागाचा व्यापार ॥ जेंवि चालवी नटेश्वर ॥ तेंवि सीता श्रीरामचंद्र ॥ धरी अवतार देवकार्या ॥ ३९ ॥ स्वपदीं स्थापावया सुरवर ॥ भक्तां द्यावया सुखसाचार ॥ सीता आणि श्रीरामचंद्र ॥ धरिती अवतार स्वलीला ॥ ४० ॥ अवताराच्या स्वलीला ॥ साकारें शोभे जनकबाळा ॥ तिच्या स्वरूपाचा सोहळा ॥ ऐकें कुशळा हनुमंता ॥ ४१ ॥ सीतेसिं नित्य न गमनागमन ॥ हे मुख्य वोळखावी खूण ॥ सीतेचें आचरण चळण ॥ चरणेंवीण गति तीसी ॥ ४२ ॥ द्वंद्वेंवीण पदद्वंद्व ॥ तेंचि सीतेचें निजपद ॥ जीवशिव पणाचा उच्छेद ॥ तो पदबंध सीतेचा ॥ ४३ ॥ फडा पुच्छा वांकुडा नाग ॥ तो नागह्मणती सोनेंचि सांग ॥ तेंवि गुल्फ जानुवरी विभाग ॥ सीतेची चांग चिन्मात्र ॥ ४४ ॥ सीता गुह्येंद्रिय विचार ॥ तिचें निजगुह्य श्रीरामचंद्र ॥ तेथिलें रतिसुखाचें सार ॥ असारसार श्रीराम ॥ ४५ ॥ श्रीसीतेचें जें कां निजउदर ॥ मळेंवीण निर्मळसाचार ॥ चैतन्याग्नि वसवी जठर ॥ तें माहेर जीवशिवा ॥ ४६ ॥ सीतेचें जें हृदयभुवन ॥ नित्य वसवी श्रीरघुनंदन ॥ हे मुख्य हनुमंता वोळखण ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें ॥ ४७ ॥ अंगींच्या अंगीं वाढोनी ॥ जीवशिव कुंच दोन्ही स्थानीं ॥ जग जीववी स्तनपानीं ॥ कुचकामिनी स्तनभारें ॥ ४८ ॥ जीव शिव कुचाच्छादनी ॥ विद्या अविद्या पांखे दोनी ॥ बांधिले त्रिगुणाचे कसूनी ॥ श्रीरामावांचोनि कोण सोडी ॥ ४९ ॥ जीवशिवकुचांचें मर्दन ॥ करिता एक श्रीरघुनंदन ॥ येर बापुडें मशक कोण ॥ मरेल रावण अभिलाषी ॥ ५० ॥ श्रीरामनामाचे निजमणी ॥ गांठाळ फिंकेंचें सांडोनी ॥ अनुस्यूत तंतु घेवोनी ॥ अनुसंधानीं वोंविले ॥ ५१ ॥ सौभाग्य कल्याण श्रेणी ॥ जे अतर्क्य जननयनीं ॥ कंठीं श्रीराम अहेवमणी ॥ जो शिरोमणी अलंकार ॥ ५२ ॥ कंठावरील चुबकां ॥ राम श्यामें गोंदली देखा ॥ रावण पाहतां तिचिया मुखा ॥ शामशंका तो मानी ॥ ५३ ॥ ॥ जाण मुखींचे अधर ॥ सीतेचे ते जाण सधर ॥ आवडी चुंबी श्रीरामचं

१ सम. २ सुखदुःखादि द्वयाहून निराळें. ३ नाश. ४ स्तन. ५ पदर. ६ गाठीचे. ७ निस्तेज. ८ एकसारखे लांब, विणलेला. ९ मंगलसूत्रमणी. १० झुबका, टिळा.

द्र ॥ तें सुखसार सीतेसीं ॥ ५४ ॥ मुक्तपणाच्या विलासा ॥ वनिताअधरीं सुवर्ण फांसा ॥ पडोनि मुक्ताफळें नाशा ॥ रामपरेशा नभजोनी ॥ ५५ ॥ जानकी नाकींचें निजमोतीं ॥ सहज देखेल श्रीरघुपती ॥ अधोमुखें बोळकंबती ॥ मुक्तामुक्ती श्रीरामें ॥ ५६ ॥ जगीं मुखींचें नासिक ॥ श्लेष्मागमनें पावे दुःख ॥ जानकी मुखीं नाका विके ॥ चढलें देख श्रीरामें ॥ ५७॥ जानकीचे निजनयन ॥ देखणेंपणें सुनयन ॥ तेणें देखणेंपण जाण ॥ श्रीराम परिपूर्ण तें देखे ॥ ५८ ॥ जानकीचे देखणे नेत्र ॥ सांडोनियां क्षराक्षर ॥ भूतमात्रीं देखे अक्षर॥ चिदचिन्मात्र श्रीराम ॥ ५९ ॥ सीतेचे जे निजश्रवण ॥ सावधान नित्य जाण ॥ वचनाक्षरें रघुनंदन ॥ समाधान श्रवणार्थी ॥ ६० ॥ धन्य सीतेचें कपाळ ॥ श्रीराम नमनें नित्य सफळ ॥ प्रेमकुंकुम सोज्वळ ॥ सुख कल्लोळ श्रीरामें ॥ ६१ ॥ सीता हस्तक्रिया समस्त ॥ कर्ता देखे श्रीरघुनाथ ॥ श्रीराम हाताचेही हात ॥ कर्मनिर्मुक्त श्रीरामें ॥ ६२ ॥ सीतासतीचे निजशिरीं ॥ राम शिरोमणी शिरावरी ॥ चिद्रत्नाच्या अलंकारीं ॥ फरा त्यावरी शोभत ॥ ६३ ॥ गळोनियां परमपीयूषें ॥ सोलींव सुखाचें ही सुख ॥ तेणें बोतींव श्रीमुख ॥ अलोलिकें रामप्रिय ॥ ६४ ॥ जानकीचें मन सुमन ॥ श्रीरामध्यान तें परिपूर्ण ॥ मनीं मनाचि निर्मन ॥ सावधान श्रीरामें ॥ ६५ ॥ सीतेच्या चित्तीं रामचिंतन ॥ तेणें चित्त चिंता विहीन ॥ चित्तीं चित्त चैतन्यघन ॥ समाधान जीवशिवा ॥ ६६ ॥ जानकीदेहींचा अभिमान ॥ अहंसोहंकोहंविहीन ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ श्रीराम पूर्णपरब्रह्म ॥ ६७ ॥ समुद्रीं विरोनि लवण ॥ स्वयें समुद्र होय आपण॥ तेंवि सीतेचा अभिमान ॥ होय परिपूर्ण श्रीरामें ॥ ६८ ॥ सीता देहींची निजबुद्धी॥ नाहीं प्रपंच परत्र आधी॥ नाहीं जन्म मरण व्याधी ॥ नित्यसमाधी श्रीरामें ॥ ६९ ॥ जानकीच्या निजदेहीं ॥ देहा देहलचि नाहीं ॥ देहीं वर्ततां विदेही ॥ हें खूण पाहीं नित्यत्वें ॥ ७० ॥ ऐसें सीतेचें लक्षण ॥ ऐक आतां तिचे गुण ॥ गुणागुणीं नित्य अगुण ॥ स्वयें सगुण दिसताहे ॥७१॥ जानकीचें पाहतां ठाण ॥ सर्वांसि दिसे साधारण ॥ परी तीस ठेंगणें गगन ॥ स्वरूपें सामान्य दिसतांही ॥७२॥ सीतेचें निजमहि

१ शेंबडानें. २ तेज. ३ जड चैतन्य. ४ अमृत. ५ अवर्णनीय ६ मीठ. ७ पारलौकिक. ८ दुःखें.

मान ॥ वेदशास्त्रा अगम्य जाण ॥ सांगों जातां ठाणमाण ॥ पडे मौन चहूंवाचे ॥ ७३ ॥ सीता रूप रेखा गुण लक्षण ॥ सांगीतलें ठाण माण ॥ आतां स्थितीचें महिमान ॥ सावधान अवधारीं ॥ ७४ ॥ सीतेची जेथ वस्ती घडे ॥ तेथें रामराम स्मरती झाडें ॥ पशु पक्षियां स्मरण घडे ॥ पाषाण खडे नामस्मरती ॥ ७५ ॥ जानकी स्पर्शाचें जीवन ॥ नित्य स्मरे श्रीरघुनंदन ॥ जानकी जीवननिमग्न ॥ त्यास समाधान श्रीरामें ॥ ७६ ॥ सीता वस्तीची निजधरा ॥ नित्य स्मरे श्रीरामचंद्रा ॥ सीता अंगस्पर्शाचा वारा ॥ श्रीराघवेंद्रा स्मरणेंसीं ॥७७॥ सीतास्वरूप वृत्तांत ॥ आदरें सांगे श्रीरघुनाथ ॥ तें ऐकतां हनुमंत ॥ मूर्च्छित पडे स्वानंदें ॥७८॥ सप्रेम प्रेमयुक्त ॥ मूर्च्छित पडिला हनुमंत ॥ कृपें कवळी श्रीरघुनाथ ॥ हृदयाआंत आलिंगी ॥७९॥ देतां हनुमंता आलिंगन ॥ श्रीरामा नाठवे रामपण ॥ मारुतीस नाठवे वानरपण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण स्वयें जाला ॥ ८० ॥ विरोनि गेलें मीतूंपण ॥ खुंटले बोल तुटलें मौन ॥ दोघे जाले चैतन्यघन ॥ वस्तु परिपूर्ण परिपूर्णत्वें ॥८१॥ जिचें स्वरूप सांगतां ॥ धैणी नपुरे श्रीरघुनाथा ॥ धन्य धन्य श्रीरामकांता ॥ तेणें हनुमंता आल्हाद ॥८२॥ तुह्मी सीता शुद्धी करितां ॥ या खुणा पाहाव्या हनुमंता ॥ असें श्रीराम सांगतां ॥ मारुती चित्ता आल्हादु ॥८३॥ हनुमंत ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ यांही लक्षणीं लक्षितां ॥ मी जाणेन जनकदुहिता ॥ सीता सर्वथा मज नेणें ॥८४॥ पूर्वीं मज नाहीं देखिलें ॥ पूर्वीं मज नाहीं ऐकिलें ॥ अकस्मात रामें धाडिलें ॥ सत्यत्वें बोल मानीना ॥८५॥ ऐसाचि रावण कपटी ॥ संन्यासवेषें घेतां भेटी ॥ मज सितारिलें भिक्षेसाठीं ॥ त्याचपरिपाठीं वानरू ॥ ८६ ॥ श्रीरामाच्या गोड गोष्टी ॥ शुद्धि सांगतां गोमटी ॥ परी हा वानर कपटी ॥ विश्वास पोटीं मानीना ॥८७॥ जेथें विश्वास नाहीं पोटीं ॥ तेथें जालिया व्यर्थ भेटी ॥ भावार्थाच्या गुह्य गोष्टी ॥ सीता गोरटी सांगेना ॥ ८८ ॥ नाहीं भेटी नाहीं गोष्टी ॥ दुरोनि सीता देखिली दृष्टीं ॥ ऐसिये शुद्धीचे परिपाठीं ॥ तृणासाठीं सरेना ॥ ८९ ॥ सीता मनोगत सकळ ॥ सीता वसती तें कोण स्थळ ॥ रावणाचें किती बळ ॥ तें मी सकळ शोधीन ॥ ९० ॥ ऐसें मनोगत श्रीरघुनाथा ॥ जेणें आप्त मानील सीता ॥ ऐसिया देखावें कार्यार्था ॥ चरणीं

१ पाणी. २ आलिंगी. ३ आवड, प्रेम. ४ जनककन्या. ५ फसाविलें, मोहांत पाडलें. ६ सारखा, स्वभावाचा.

माथां ठेविला ॥९१॥ ऐसें बोलतां हनुमंता ॥ परम सुख श्रीरघुनाथा ॥ निजात्ममुद्रा होय देता ॥ ठेवोनि माथां वरदहस्त ॥ ९२ ॥
मुद्रिका देखिलीया दृष्टीं ॥ सीता तुज नमानी कपटी ॥ म्यां धाडिला शुद्धीसाठीं ॥ सत्य गोष्टी मानील ॥ ९३ ॥ श्रीरामनामां
कित मुद्रा ॥ देखतांचि सीता सुंदरा ॥ आप्त मानील कपींद्रा ॥ श्रीरामचंद्रा निजधर्में ॥ ९४ ॥ मुद्रा देखोनि नामांकित ॥ जी
वाहूनियां परम आप्त ॥ सीता मानील हनुमंत ॥ रामकार्यार्थ साधील ॥ ९५ ॥ आधींच वानर बळवंत ॥ त्यावरी मस्तकीं श्री
रामहस्त ॥ श्रीराम मुद्रा जाली प्राप्त ॥ उल्हास चित्तीं हनुमंता ॥९६॥ घेईन त्रिभुवनीं धांडोळी ॥ शोधोनियां जनकबाळी ॥
करीन राक्षसां रवंदळी ॥ हर्षें टाळी पिटिली ॥ ९७ ॥ श्रीराममुद्रा आली हाता ॥ लंका जाळीन मी आतां ॥ किती बळ लंकाना
था ॥ तेंही आतां पाहीन ॥९८॥ इंद्रजित बळी निशाचर ॥ त्यासीं मी करीन संग्राम थोर ॥ रावणा करीन थोर मार ॥ करीन
बोहरी राक्षसां ॥ ९९ ॥ येणें हर्षें हनुमंतु ॥ जोहारोनि श्रीरघुनाथु ॥ वेगीं उडाला गगनाआंतु ॥ रामकार्यार्थु साधावया
॥१००॥ श्रीराममुद्रा घालितां हातीं ॥ उडतां गळोन पडेल क्षितीं ॥ वस्त्र नाहीं मारुतीप्रती ॥ पालवाप्रति बांधावया ॥ १ ॥ गांठीं
घालितां गांठ्याळ ॥ विकल्प मानी तो सव्याळ ॥ आळ करी तो खट्याळ ॥ जाण चांडाळ नाठवी तो ॥ २ ॥ नाम नावडे जया
सीं ॥ तो जाणावा पापराशी ॥ सकळ दोष तयापासीं ॥ क्षयो त्यासीं आकल्प ॥ ३ ॥ रामनाम नमाने जयासीं ॥ अर्थवाद ह्मणे
नामासीं ॥ जीतांचि प्रेतत्व त्यासीं ॥ स्पर्शों नये तयाला ॥ ४ ॥ धन्य युक्ती त्या कपींद्रा ॥ हाता येतां श्रीराममुद्रा ॥ मुखीं घा
लोनि वानरेंद्रा ॥ केला थारा निज हृदयीं ॥ ५ ॥ वानराचें ठेवणें ॥ गालभडां भरावे चणे ॥ हनुमंतें ही तैसेंचि करणें ॥ मुखीं घा
लणें श्रीराममुद्रा ॥ ६ ॥ जिव्हे पासून हृदयभुवन ॥ नाममुद्रे सांठवण ॥ हनुमंते करोनि उड्डाण ॥ शीघ्र गमन रामकार्या ॥७॥
नळ नीळ जांबुवंतु ॥ जेथें अंगद वाट पहातु ॥ तेथें आला हनुमंतु ॥ सीताशुद्ध्यर्थु शोधावया ॥८॥ आला देखोनि हनुमंत ॥ ॥ ३ ॥
अंगद जाला हर्षयुक्त ॥ वानरां आल्हाद बहुत ॥ दक्षिणपंथ शोधावया ॥ ९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ शोधावया दिशा द
क्षिण ॥ वानरवीरां उल्हास पूर्ण ॥ तेंही निरूपण अवधारा ॥११०॥ स्वस्तिश्री० श्रीरामहनुमंतसंवादोनामत्रयोदशोऽध्यायः १३

॥ श्रीवरदमूर्तयेनमः ॥ ॥ पूर्व पश्चिम वायव्य ईशान्य ॥ उत्तर नैर्ऋत्य अग्निकोण ॥ पाताळ दिशा स्वर्गभुवन ॥ आलेशोधून वानर ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ तदहःप्रथमंकृत्वामासेप्रस्त्रवणंगताः ॥ कपिराजेनसंगम्यनिराशाःकपिकुंजराः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ रायासुग्रीवाचें अज्ञापन ॥ मास एकें संपूर्ण ॥ अवघीं यावें सीता शोधून ॥ नयेतां दारुण राजदंड ॥ २ ॥ प्रस्त्रवण गिरिवर ॥ तेथें वसे श्रीरामचंद्र ॥ तयापासीं सुग्रीव वीर ॥ नित्य तत्पर सेवेसीं ॥ ३ ॥ श्रीराम पुसे सुग्रीवासीं ॥ वानर गेले दशदिशीं ॥ कोणी नाहीं आला शुद्धीसीं ॥ विलंबु त्यांसीं कां जाला ॥ ४ ॥ ऐसे करीत जंव विचार ॥ सुग्रीव राजाज्ञा अतिदुर्धर ॥ तेणें भयें वानरवीर ॥ आले समग्र एकमासीं ॥ ५ ॥ शुद्धि नलभेचि साचार ॥ अति सलज्ज वानर ॥ नयेती श्रीरामासमोर ॥ करिती जोहार सुग्रीवा ॥ ६ ॥ प्रतिज्ञा करोनि केलें गमन ॥ शेखीं आलों नशोधुन ॥ लाजा नबोलवे वचन ॥ अधोवदनें तटस्थ ॥ ७ ॥ तटस्थ देखोनि वानर ॥ वाळी सुग्रीवांचा श्वशुर ॥ पुढें होवोनि सुषेणवीर ॥ सांगे विचार शुद्धीचा ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ विचिताः पर्वताः सर्वेवनानिगहनानिच ॥ गुहाश्चविचिताःसर्वायास्त्वयापरिकीर्तिताः ॥ २ ॥ निम्नगाःसागरांताश्चसर्वेजनपदास्तथा ॥ सत्वान्यतिप्रमाणानिविचितानिहतानिच ॥ ३ ॥ गहनेषुचदेशेषुदुर्गेषुविषमेषुच ॥ येचैवगहनादेशाविचितास्तेपुनःपुनः ॥ ॥ ४ ॥ विचिताश्चमहागुल्मालतावितततसंतताः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ क्षीरसमुद्र क्षारसमुद्र ॥ दधि मधु घृत समुद्र ॥ साहावा तो इक्षुसमुद्र ॥ सुरासमुद्र सातवा ॥ ९ ॥ शाल्मलिद्वीप शाकद्वीप ॥ क्रौंचद्वीप कुशद्वीप ॥ पुष्करद्वीप प्लक्षद्वीप ॥ जंबुद्वीप सातवें ॥ ॥ १० ॥ अयोध्या मथुरा माया जेका ॥ काशी कांची अवंतिका ॥ बळीचेनि द्वारें आलों देखा ॥ ते द्वारका सातवी ॥ ११ ॥ दंडकारण्य खंडारण्य ॥ चंपकारण्य वेदारण्य ॥ नैमिषारण्य ब्रह्मारण्य ॥ धर्मारण्य सातवें ॥ १२ ॥ सेरें सरिता गुहा गव्हरें ॥ खेटें खर्वटें ग्राम नगरें ॥ जन विजन गिरिकंदरें ॥ विवरें विवर शोधिलीं ॥ १३ ॥ निंद्य अनिंद्य स्थानें ॥ दुर्धर राक्षसांचीं भुवनें ॥ तेथें तेथें प्रवेशोन ॥ केलें शोधन सीतेचें ॥ १४ ॥ आस सांडोनि वानर ॥ आतुंर्बळी महावीर ॥ भूगोळें शोधितां समग्र ॥ सीता

१ भयंकर. २ नमस्कार. ३ जाणें, प्रयाण. ४ खालीं तोंड घालून. ५ सरोवरें. ६ नद्या. ७ खेडे गांव. ८ फार लहान गांव. ९ नगरें. १० अति पराक्रमी. ११ पृथ्वी.

सुंदरी नलभेची ॥ १५ ॥ सप्तद्वीप सप्तसागर ॥ सप्तपुरी सप्तशिखर ॥ सप्तारण्य सप्तकंधर ॥ सीता सुंदरी शोधिली ॥ १६ ॥ जळ स्थल आणि निराळ ॥ शोधून पाहतां जनकबाळ ॥ शुद्धि नलभे अळूमाळ ॥ आलों सकळ एकमासा ॥ १७ ॥ राजाज्ञा अतिदुर्धर ॥ समयीं नयेतां विटंबु थोर ॥ तेणें भयें आह्मीं समग्र ॥ आलों सत्वर एकमासा ॥ १८ ॥ सलज्ज लज्जा वीरपंक्ती ॥ श्रीरामासन्मुख नयेती ॥ काय मुख दाखवूं तयाप्रती ॥ सीता सती नुगमेची ॥ १९ ॥ श्रीराम आह्मांस पुसेल सीता ॥ आह्मीं काय सांगावी वार्ता ॥ आह्मां वानरां समस्तां ॥ बैसली माथां महालाज ॥ २० ॥ वानरवीरांचे मनोगत ॥ श्रीराम जाणोनि समस्त ॥ त्यांसि स्वयें आश्वासित ॥ युक्तायुक्त विभागें ॥ २१ ॥ तुह्मांसिं दिशा नेमिल्या आह्मीं ॥ सीता नाहीं तयाभूमीं ॥ कैंची शोधून आणावी तुह्मीं ॥ अतिअक्रमी शोधोनी ॥ २२ ॥ सीता नाहीं पैं तेथ ॥ हें वचन सत्य सत्य ॥ सत्यासि मानिजेल अनृत ॥ रासभेमत्त तयापासीं ॥ २३ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ वानरीं मस्तकीं धरिले चरण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान वानरां ॥ २४ ॥ साधावया श्रीरामकाज ॥ वानरीं सोडोनियां लाज ॥ करावया रावणासीं झुंज ॥ नाचती भोज स्वानंदें ॥ २५ ॥ समयो लोटला साचार ॥ नयेती दक्षिणेचे वीर ॥ ते शुद्धि आणितील साचार ॥ श्रीरामचंद्र अनुवादे ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सहतारांगदाभ्यांसःप्रस्थितोहनुमान्कपिः ॥ सतुदूरमुपागम्यसर्वैस्तैर्हरिभिःसह ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराममुद्रा झालिया प्राप्त ॥ वेगें निघाला हनुमंत ॥ नळनीळादि जांबुवंत ॥ वाट पाहत तिष्ठती ॥ २७ येरीकडे दक्षिणेसीं ॥ वानर वीर पराक्रमेंसीं ॥ सीताशुद्धी करिती कैसी ॥ सावकाशीं श्रोतीं अवधारिजे ॥ २८ ॥ हनुमंत येवोनियां तेथें ॥ दक्षिणदिशेच्या शोधनार्थ ॥ अंगद अतिउल्हासयुक्त ॥ कपिसमेवत निघाला ॥ २९ ॥ गुहा गहन गव्हरें ॥ शैल कक्षांण कुहरें ॥ विवरें विवरशिखरें ॥ गिरिकंदरें शोधित ॥ ३० ॥ खाती नानाविध फळें ॥ सेविती नदीनिर्मळजळें ॥ नीतीनें शोधिती स्थळें ॥ निजबळें वानर ॥ ३१ ॥ वानरवीर अतिउद्भटें ॥ अटवी शोधिती विकट ॥ पुढें वोढवलें अतिदुर्घट ॥ अतिसंकट तें

१ अप्राप्त. २ आकाश. ३ मुळींच. ४ समाधान देत. ५ गाढव. ६ पृथ्वीचीं. ७ आतुर्बळी. ८ अरण्यें. ९ भयंकर.

ऐका ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ यत्रवैनिष्फलावृक्षाविपुष्पाःपर्णवर्जिताः ॥ निस्तोयाःसरितोयत्रमूलंयत्रसुदुर्लभं ॥ ७ ॥ दंडनाममहाभागःसत्यवादीतपोधनः ॥ तस्यतस्मिन्वनेपुत्रोबालकोदशवार्षिकः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ पुढें वन अतिविक्राळ ॥ नाहीं पत्र पुष्प फळमूळ ॥ तेथ नाहीं नांवासिं जळ ॥ शुष्क जळ सरितांचें ॥ ३३ ॥ वनीं नाहीं मुंगी मासी ॥ नाहीं पशु पक्षी कीटकेंसीं ॥ सूर्य तपे महातेंसीं ॥ तेणें कासाविसी वानर ॥ ३४ ॥ नाहीं फळमूळ भक्षावयासीं ॥ पाला नमिळे वानरांसीं ॥ जळ नमिळे प्राशनासीं ॥ कासाविसी वानर ॥ ३५ ॥ त्यजावया दुष्ट स्थान ॥ वानर करिती उड्डाण ॥ उडी पडे तेथिचें वन ॥ निर्गमन दिसेना ॥ ३६ ॥ निर्गमु नपुरे बाहेरी ॥ क्षुधे तळमळित वानरीं ॥ जळेंविण येती लहरी ॥ उष्णेंकरीं तळमळिती ॥ ३७ ॥ ऐसे वानरां परम कष्ट ॥ वोढवलें दुःख दुर्घट ॥ बाहेर जावया नफुटे वाट ॥ प्राणसंकट मांडलें ॥ ३८ ॥ आतां कायसी सीताशुद्धी ॥ आह्मांसिं आली प्राणांतविधी ॥ येथें निर्गम नदिसे बुद्धि ॥ आह्मीं विशुद्धी निमालों ॥ ३९ ॥ ये वनीं रिघतां यावें मरण ॥ ऐसा ऋषिशाप दारुण ॥ वानरां नित्य नामस्मरण ॥ तेणें प्राण वांचले ॥ ४० ॥ श्रीराम भक्तांचा साहाकारी ॥ नामें दैन्य दुःख निवारी ॥ शापदग्ध वनांतरीं ॥ नामोच्चारीं वांचलों ॥ ४१ ॥ त्यावनाचा समूळ वृत्तांत ॥ वानरां सांगे हनुमंत ॥ दंडऋषीचें वन शापयुक्त ॥ निर्गमु येथें असेना ॥ ४२ ॥ ऐसा शाप अतिदारुण ॥ द्यावयासीं काय कारण ॥ त्याशापाचें मूळलक्षण ॥ सांगे आपण हनुमंतु ॥ ४३ ॥ दंडऋषीचा निजसुतु ॥ दशवर्षी प्रज्ञावंतु ॥ वनदेवतीं करोनि घातु ॥ मांस समस्तु भक्षिलें ॥ ४४ ॥ त्याचें अस्थिचर्म जाण ॥ पशुपक्षीं केलें भक्षण ॥ ऋषीनें जाणोनियां ज्ञान ॥ शाप दारुण दिधला ॥ ४५ ॥ दुर्धरशापें जाणा येथ ॥ हें वन जालें उपहत ॥ जो प्राणी ये या वनांत ॥ त्यासिं प्राणांत ऋषिशापें ॥ ४६ ॥ ऐकतां हनुमंताची मातु ॥ वानरां झाला अतिआकांतु ॥ सर्वेचि दुसरा अनर्थु ॥ त्या वनांतु वोढवला ॥ ४७ ॥ त्या ऋषीचा निजसुतु ॥ ब्रह्मराक्षसत्व त्यासिं प्राप्तु ॥ तो राहोनियां वनांतु ॥ स्वयें भक्षितु प्राणिमात्रां ॥ ४८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददृशुस्तंमहाकायमसुरंभीमकर्मणा ॥ सहितान्वानरान्सर्वान्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ९ ॥ तमाप

१ नद्यांचें. २ अत्युष्ण. ३ सुटका. ४ भोंवंडी. ५ अवस्था. ६ मेलों. ७ ज्ञानसंपन्न. ८ नष्ट.

तंतंसहसावालिपुत्रोंगदस्तदा ॥ रावणोयमितिज्ञात्वातलेनाभिजघानह ॥ १० ॥ सवालिपुत्राभिहतोमुखाच्छोणितमुद्वमन् ॥ असुरोन्यपतद्भूमौपर्यस्तइवपर्वतः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ विकळ देखोनियां वानर ॥ स्वयें भक्षावया समग्र ॥ वेगीं धांविन्नला शीघ्र ॥ गिरागजर गर्जोनी ॥ ४९ ॥ अग्निकुंडीं जेविं ज्वाळे ॥ तैसे आरक्त दोनीडोळे ॥ वानर गिळावया सगळे ॥ धांवे अंबाळें चाटितु ॥ ५० ॥ येतां देखोनि राक्षसासीं ॥ वानर चालिले युद्धासीं ॥ अंगदें उडोनि आवेशीं ॥ तळहातेंसीं ठोकिला ॥५१॥ अंगदु ह्मणे पैं आपण ॥ हा राक्षसु होय रावण ॥ बळें हाणोनि चडकण ॥ घायें प्राण घेतला ॥ ५२ ॥ घाय हाणितां निष्ठुर ॥ नाकीं तोंडीं वमूनि रुधिर ॥ अचेतन पर्वताकार ॥ निशाचर पाडिला ॥५३॥ श्रीरामभक्ताच्या हातीं ॥ ब्रह्मराक्षसा जाली मुक्ती ॥ ऋषि सुखावोनि चित्तीं ॥ शापनिर्मुक्त वन केलें ॥ ५४ ॥ वानरां विवरप्रवेशन ॥ तैं शापनिर्मुक्ति पावे वन ॥ जेथें जेथें जाती भक्तजन ॥ तें तें स्थान अतिमुक्त ॥ ५५ ॥ रणीं पाडिला निशाचर ॥ अंगद विजयी राजकुमर ॥ वनीं नमिळे आहार ॥ तेणें वानर तळमळिती ॥ ५६ ॥ सुग्रीवें सांगितलें ज्या रितीं ॥ निर्झरें उखरें विपिनें क्षितीं ॥ सीता शोधावी शतावर्ती॥नानापर्वतीं सायासें ॥ ५७ ॥ सीताशुद्धीची निजकथा ॥ लाग माग नलभे वार्ता ॥ काय करावें आह्मीं आतां ॥ चिंता समस्तां वानरां ॥ ५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ गजोगवाक्षःशरभोगवयोगंधमादनः ॥ मैंदश्चद्विविदश्चैवहनूमान्जांबवान्नलः ॥ १२ ॥ अंगदोयुवराजश्चनीलश्चवनगोचरः॥ क्षुत्पिपासापरीतास्तुश्रांताश्चसलिलार्थिनः॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ गज गवाक्ष गवययुक्त ॥ शरभु गंधमादन विख्यात ॥ मैंद द्विविद जांबुवंत ॥ वीर हनुमंत नळ नीळ ॥ ५९ ॥ अंगद युवराजा आपण ॥ क्षुधेनें जावों पाहे प्राण ॥ तृषा फुटलें अंतःकरण ॥ आलें मरण वानरां ॥ ६० ॥ वानरवीर अतिविख्यात ॥ पाला नमिळे आहारार्थ ॥ क्षुधा तृषा परमोदित ॥ मग प्रार्थित हनुमंता ॥ ६१ ॥ अवघे ह्मणती हनुमंता ॥ आह्मी शरण आलों आतां ॥ शरणागता आह्मां समस्तां ॥ प्राणदाता तूं होईं ॥६२॥ आमचे वांचवावया प्राण ॥ तुझे अंगीं सामर्थ्य पुर्ण ॥ तूज देवांचें वरदान ॥ जीवदान दे आह्मां ॥६३॥वानरवीर ऐशिया रीतीं ॥

१ ओंठ,भोंसाऱ्हेंद. २ जोरानें. ३ रक्त. ४ छायाहीनस्थळें. ५ उजाडप्रदेश. ६ अरण्यें. ७ व्याकुळ.

पीडिले येती काकुलती ॥ त्यांसीं वांचवावयाचे अर्थीं ॥ वनीं मारुती निरीक्षी ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःपर्वतसंकाशोहनूमान् वानरर्षभः ॥ अवलोक्यवनंसर्वंसंपश्यन्स्थिरचक्षुषा ॥ १४ ॥ निरीक्षमाणोददृशेवृक्षान्स्निग्धान्समंततः ॥ अब्रवीद्वानरान्सर्वान्कांतारवनकोविदः ॥ १५ ॥ नूनंसलिलवानत्रभविष्यतिमहान्ह्रदः ॥ बिलादस्मात्सुनिष्क्रांताहंसाःसारसवंजुलाः ॥ १६ ॥ जलार्द्राश्चक्रवाकाश्चनिष्क्रांताश्चसहस्रशः ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ वना निरीक्षी हनुमंतु ॥ तंव विवर देखे त्या वनांतु ॥ वृक्षजाळीमाजीं गुप्त ॥ जळपक्षी तेथें रिघतां देखे ॥ ६५ ॥ क्षुधे तृषे अत्यंत क्षीण ॥ त्या वानरां सांगे आपण ॥ येथें आहे जलस्थान॥ सावधान तुह्मीं पहा ॥ ६६ ॥ चंचूं धरोनियां फळ ॥ आंतून निघती पक्षीकुळ ॥ हंस सारस बक वंजुळ ॥ निघती समेळ चक्रवाकें ॥ ६७ ॥ मत्स्य धरोनि मुखासीं ॥ ढोंक निघती विवरदेशीं ॥ फळ जळ आहे निश्चयेंसी ॥ तृप्ति तुह्मांसीं मी देईन ॥ ६८॥ आह्मी श्रीरामाचे भक्त ॥ भक्तां संरक्षी रघुनाथ ॥ क्षुधा केंवी करील घात ॥ रामसमर्थ तुष्टला ॥ ६९ ॥ ऐकोनि हनुमंताची मातु ॥ वानरां आठवला श्रीरघुनाथु ॥ श्रमु गेला निमिष्यार्धांतु ॥ विवरार्थु पाहूं आले ॥ ७० ॥ चंचू धरोनियां फळें ॥ असंख्य निघताती पक्षिकुळें ॥ तें देखोनि वानरांचे पाळें ॥ सुखसमेळें हरिखेले ॥ ७१ ॥ वानर बोलती विस्मित ॥ धन्य धन्य देखणा हनुमंत ॥ गुप्त विवर जाळीआंत ॥ जळयुक्त लक्षिलें ॥ ७२ ॥ ऐसें विनविलें हनुमंता ॥ अवघीं चरणीं ठेविला माथा ॥ तूं आह्मांसीं जीवदाता ॥ प्राण रक्षिता तूं आह्मां ॥ ७३ ॥ तूं सर्वार्थीं अदट ॥ तुझा संगु आह्मां श्रेष्ठ ॥ आह्मां बाधेना संकट ॥ तूं वरिष्ट रक्षिता ॥ ७४ ॥ हनुमंत ह्मणे वानरां जवळीं ॥ अवघे प्रवेशा ये बिळीं ॥ तृप्ति पावोनि फळींजळीं॥ जनकबाळी स्वयें शोधूं ॥ ७५ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रविश्यात्रविचेष्यामोरावणंराक्षसाधमं ॥ तांचसीतांमहाभागाःसर्वएवमहद्बिले ॥१८॥ इत्युक्त्वातद्बिलंसर्वेप्रविष्टास्तिमिरावृते ॥ अचंद्रसूर्यंहरयोददृशूरोमहर्षणं ॥ १९ ॥ ततस्तस्मिन्बिलेदुर्गेनानापादपसंवृते ॥ अन्योन्यंसंपरिष्वज्यजग्मुर्योजनमंतरं ॥२०॥ तेनष्टसंज्ञाःसंभ्रांतास्तृषिताःसलिलार्थिनः॥ परिपेतुर्बिलेतस्मिन्मासमेकंबुभुक्षिताः ॥२१॥

१ चोंचेंत. २ पक्षांचे समुदाय. ३ विचार. चमत्कार. ४ समुदाय. ५ आनंदले. ६ दुर्धर.

॥ टीका ॥ तें देखोनियां विवर ॥ गजबजिले वानरवीर ॥ भीतरीं घडघूप अधार ॥ रवि चंद्र असेना ॥ ७६ ॥ प्रवेशतां विवराआंतु ॥ वानरां थोर भयसंकेतू ॥ पुढें चालिला हनुमंतु ॥ विवरप्रांतु शोधावया ॥ ७७ ॥ येरयेरांचा धरोनि हातु ॥ वानर हनुमंता कवळितु ॥ प्रवेशले विवराआंतु ॥ भयाभीतु अवधारीं ॥ ७८ ॥ विवरमार्ग अतिकठिण ॥ आपणा नदेखती आपण ॥ ऐसी आंधारीं दारुण ॥ उभ्यां प्राण निघों पाहे ॥ ७९ ॥ वानरवीरां एकमास ॥ निखळ पडले उपवास ॥ अन्नोदकेंवीण कासाविस ॥ विवरीं त्रास पावले ॥ ८० ॥ शक्ति नाहीं पुढें जावयासीं ॥ मार्गु लक्षेना तयांसीं ॥ मागें परतोनि यावयासीं ॥ वानरांसीं अतिदुःख ॥ ८१ ॥ विवरमार्ग अतिदारुण ॥ तयामाजी एक योजन ॥ अतिसंकटीं केलें गमन ॥ मूर्च्छापन्न मग जाले ॥ ८२ ॥ तमें गिळिली प्रज्ञासंज्ञा ॥ निराहारें गिळिलें चैतन्या ॥ तृषेनें शोषिलें वदना ॥ शब्दसंज्ञा निमाली ॥ ८३ ॥ जेवि प्रळयकाळीं जीव ॥ महातमीं होती आस्रव ॥ तेंवी वानरवीर सर्व ॥ पूर्वापूर्व विसरले ॥ ८४ ॥ वानर पडिले अचेतन ॥ हनुमंत बळिया संपूर्ण ॥ एकेक पुच्छीं बांधोन ॥ करी गमन तेणेंसीं ॥ ८५ ॥ देखोनि वानरांची अवस्था ॥ मागें सरणें नाहीं हनुमंता ॥ विवर शोधावयाचे अर्था ॥ घेवोनि समस्तां निघाला ॥ ८६ ॥ हनुमंताचे देखणे नेत्र ॥ आवरूं नशके अंधार ॥ पुच्छीं वानरांचा भार ॥ घेवोनि सत्वर चालिला ॥ ८७ ॥ वांचवावया वानरांचा प्राण ॥ हनुमंतें केलें विंदानें ॥ पिता पाचारोनि पवन ॥ सांगे आपण तें ऐका ॥ ८८ ॥ श्रीरामकार्यालागीं जाण ॥ वानरां परमानंदें मरण ॥ तुवां रक्षावा यांचा प्राण ॥ सेवा संपूर्ण श्रीरामीं ॥ ८९ ॥ श्रीराम सेवा हितवचन ॥ तेणें संतोषोनि पिता पवनें ॥ वानरांचा निजप्राण ॥ स्वयें आपण संरक्षी ॥ ९० ॥ श्रीरामाचे निजभक्त ॥ जरीं अदृष्टें जाले मूर्च्छित ॥ तरीं काळाचा नचले घात ॥ श्रीरघुनाथ रक्षिता ॥ ९१ ॥ भक्त सावधान असावधान ॥ त्यासिं नविसंबे श्रीरघुनंदन ॥ बाधूं नशके जन्ममरण ॥ काळें वदन काळाचें ॥९२॥ नाम गर्जत अखंड ॥ त्याचेनि पवित्र ब्रह्मांड ॥ भक्तां करूं जातां दंड॥ काळें तोंड काळाचें ॥ ९३ ॥ भक्त श्रीरामीं लळेवाड ॥ श्रीराम त्यांचें पुरवी कोडें ॥ नाम

१ घाबरले. २ पूर्ण, समग्र. ३ अति भयंकर. ४ अंधःकारानें. ५ बुद्धि व देहभान. ६ नाहींशी झाली. ७ बुडणें. ८ समुदाय. ९ युक्ति. १० वायू. ११ प्रियकर. १२ इच्छा.

गर्जोनि वितंडें ॥ ठेंचिलें तोंड काळाचें ॥ ९४ ॥ हनुमंत देखोनि रामदूत ॥ कलिकाळ चालि कांपत ॥ हरिभक्त करावया घात॥ नव्हे समर्थ कळिकाळ ॥ ९५ ॥ हनुमंतें तेच आवेशीं ॥ वानर तारिले बांधोनि पुच्छीं ॥ सद्गुरुशिष्य निजकाजेंसीं ॥ अनाथांसीं तारक ॥ ९६ ॥ वानरां मूर्च्छा जरी प्राणांत ॥ जवळी सद्गुरु हनुमंत ॥ येणें सुसंगें चुकला घात ॥ अति समर्थ तारकु ॥ ९७ ॥ श्रीरामभक्ताची निजकथा ॥ ग्रंथु नाकळे आकळितां ॥ एका शरण साधुसंता ॥ विवरवार्ता अवधारा ॥ ९८ ॥ पुच्छीं बांधोनि वानरकोटी ॥ हनुमंत चालिला जगजेठी ॥ पुढें प्रकाश देखिला दृष्टीं ॥ सुखसंतुष्टी सर्वांसीं ॥ ९९ ॥ आतां ही हनुमंताची गोष्टी ॥ नाम आठविल्या संकटीं ॥ विघ्नें पळती बारा वाटीं ॥ नामें जगजेठी तारकु ॥ १०० ॥ होतां प्रकाशाचें भान ॥ अमृतमय प्रभा पूर्ण ॥ वानर जाले सावधान ॥ देखोनि स्थान विस्मित ॥ १ ॥ आह्मीं मूर्च्छित पडिलों क्षितीं ॥ अद्भुत हनुमंताची शक्ती ॥ सकळ श्रमा करोनि शांती ॥ स्वइच्छागती आणिलें ॥२॥ आह्मासिं मूर्छित सांडुन ॥ एकला नयेचि आपण ॥ कोट्यानुकोटी वीर उचलोन ॥ आला घेवोन कृपाळू ॥ ३ ॥ नळनीळादि जांबुवंतु ॥ स्वयें अंगदु गुण वर्णितू ॥ अवघीं वंदोनि हनुमंतु ॥ स्वस्थ चित्तें राहिले ॥ ४ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ निधडी हनुमंता आंगवण ॥ अचेतन वानर सैन्य ॥ आला घेवोनि विवरांतु ॥ ५ ॥ त्या विवरामाजी उद्बोध ॥ तापसी हनुमंत संवाद ॥ एका जनार्दनीं विनोद ॥ परमानंद रामायणीं ॥ ६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेवानरबिलप्रवेशोनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १०६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २१ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ मोठ्यानें. २ स्वकार्यार्थ. ३ आनंद. ४ भूमीं. ५ मनोवेगें. ६ विलक्षण. ७ भक्ति. ८ ज्ञानसंपूर्ण.

भा·रा·कि·कां·अ·१५ बा·
बानर
तापसी स्त्री

॥ श्रीरामायनमः ॥ ॥ वानर होवोनि सावधान ॥ पाहती तंव हेमभुवनें ॥ हेमशय्या हेमासन॥उपरि आस्तरण हेमाचें ॥ १ ॥ हेममय तेथिची क्षिती ॥ हेममय अवघ्या भिंती ॥ हेमदीपिका हेमदीप्ती ॥ पात्रपंक्ती हेममय ॥ २ ॥ हेमविमानें हेमांबरें ॥ हेमवद्धें सरोवरें ॥ हेममच्छ हेममगरें ॥ जळचरें हेममय॥ ३ ॥ मुक्ताफळें हेमरत्नें ॥ हेमपदकें हेमभूषणें ॥ हेममय उपकरणें ॥ हेमाभरणें पशुपक्षीं ॥ ४ ॥ विवरीं धनधान्यसमृद्धी ॥ विवरीं परमामृत नदी ॥ विवरामाजि रिद्धिसिद्धि ॥ सुख त्रिशुद्धी वानरां ॥ ५ ॥ नसोनि रविचंद्र भास ॥ विवरामाजी नित्य प्रकाश ॥ तेणें वानरां अतिउल्हास ॥ पाहती वांस वायुपुत्रा ॥ ६ ॥ ऐसिये रमणिय स्थानीं ॥ हनुमंत पाहोनियां नयनीं ॥ मनुष्यमात्र नदिसे वनीं ॥ सकळभुवनीं शोधितां ॥ ७ ॥ अपूर्व देखिलें मंदिरामाझारीं ॥ चीरकृष्णाजिनधारी ॥ तापसी बैसली एक कुमारी ॥ तेजें करी दैदीप्य ॥ ८ ॥ तपप्रताप आगळा ॥ अंगीं तेजाचा उमाळा ॥ तिसीं देखतांचि डोळां ॥ वानरपाळा शंकलो ॥ ९ ॥ तिचा शोधावया मुख्यार्थु ॥ पुसता जाला हनुमंतु ॥ तूं कोण या भुवनाआंतू ॥ बीळवृत्तांतु मज सांगें ॥ १० ॥ ॥ श्लोक ॥ आत्मनस्त्वनुभावाद्वाकस्यचेदंमहद्बिलं ॥ अजानतान्नःसर्वेषांसर्वमाख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ तूं एकाकी स्त्री अबळा ॥ तपप्रभावें तेजप्रबळा ॥ कोणें निर्मिलें या बिळा ॥ तुज यास्थळा केंवि प्राप्ती ॥ ११ ॥ विवरीं समृद्धी संपूर्ण ॥ सुखरूप शोभे भुवन ॥ येथील राजा सांग कोण ॥ तेणें हें का स्थान त्यजियेलें ॥ १२ ॥ आश्रमासीं आलों येथें ॥ आह्मीं तुझे अभ्यागत ॥ पुसिला सांगोनि वृत्तांत ॥ करीं स्वागत अतितांचें ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्ताहनुमतातापसीधर्मचारिणी ॥ प्रत्युवाचहनूमंतंसर्वभूतहितेरता ॥ २ ॥ मयोनाममहातेजामायावीदानवर्षभः ॥ पुरादानवमुख्यानांविश्वकर्माबभूवसः ॥ ३ ॥ तेनेदंकांचनंसर्वंनिर्मितंमाययावनं ॥ कथंचेदंबिलंदुर्गंयुष्माभिरुपलक्षितं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें पुसतां हनुमंत ॥ तापसीं जाली अतिविस्मित ॥ हें विवर अतिगुप्त ॥ वानर येथें केंवि आले ॥ १४ ॥ यक्ष राक्षसां दुर्गम नित्य ॥ देव दानवां विवर गुप्त ॥ तुह्मीं काय श्रीरामभक्त ॥ तरीच येथें आलेती ॥ १५ ॥ रामनामाचा विश्वासु ज्यांसीं ॥ नामीं आव

१ सुवर्णनगरी. २ भूमी. ३ दिवे. ४ सुवर्णवस्त्रें. ५ सोन्याने बांधीव. ६ पूर्ण. ७ ठिकाण. ८ प्रभा. ९ भीतझाला. १० अतिथी.

डी अहर्निशीं ॥ दुर्गेमीं रिघु त्या भक्तांसीं ॥ निश्चयेसीं मी जाणें ॥ १६ ॥ नाम आवडे मानसीं ॥ स्मरण नकरीच अतिआळसी॥
वांझ गाय कपिला जैसी ॥ जाण तैसी ते भक्ती ॥ १७ ॥ श्रीरामनाम आवडे पोटीं ॥ नामेंवीण टवाळ गोष्टी ॥ तेही आवडी समू
ळ खोटी ॥ नये शेवटीं उपयोगा ॥ १८ ॥ मुलाम्याचीं नाणीं जैसीं ॥ घातकीं होती ज्याची त्यासीं ॥ दांभिक भक्ती जाण तैसी॥
साधकासीं अपघाती ॥ १९ ॥ निजात्मप्रचीती कैंची त्यासीं ॥ भजन नुतरे ज्याचें त्यासीं ॥ विकल्प डोळे पडिले भक्तीसीं ॥ लो
भें त्यासीं नागविलें ॥ २० ॥ तुह्मी नेटाचे श्रीरामभक्त ॥ विवरीं प्रवेशतां येथें ॥ देहलोभनित्यनिर्मुक्त ॥ तुह्मी समस्त मज पू
ज्य ॥ २१ ॥ जन्ममरणाची भयशोरी ॥ तुह्मी घालोनि तोडरीं ॥ प्रवेशलेति या विवरीं ॥ रामनिर्धारी भक्तांचा ॥ २२ ॥ राम
स्मरण अहर्निशीं ॥ विघ्नें निर्विघ्न होती त्यासीं ॥ तो प्रताप तुह्मां वानरांसीं ॥ तुमची दासी मी आतां ॥ २३ ॥ तुह्मां वा
नरां समस्तां ॥ मुख्यभक्त तूं श्रीहनुमंता ॥ श्रीरामभजनीं एकाग्रता ॥ तुह्मां समस्तां तारक ॥ २४ ॥ ज्यां जें केलें अनुष्ठान ॥
तेणें मज जालें ज्ञान ॥ हनुमंताचे भक्ति समान ॥ नाहीं आन तिहीं लोकीं ॥ २५ ॥ ऐसें बोलतां तापसी ॥ प्रेम लोटलें तियेसीं ॥
लोटांगणीं हनुमंतासीं ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदत ॥ २६ ॥ अग्नि कापुरा होतां भेटी ॥ विरोनि येरयेरांचे पोटीं ॥ निरालंब उरे शेव
टीं ॥ तैसीच गोष्टी येथें जाली ॥ २७ ॥ निर्धारितां हनुमंत रूप ॥ तापसी झाली अरूप ॥ पाहतां तापसीचें रूप ॥ सुख स्वरू
प हनुमंतु ॥ २८ ॥ भक्त भेटीचें लक्षण ॥ लक्षलक्षातीत गहन ॥ मनीं मनें मन चैतन्य ॥ समाधान येरयेरां ॥ २९ ॥ ज्यां तप केलें
निष्कामती ॥ त्या तपाची जाली फलप्राप्ती ॥ भाग्यें भेटलासी मारुती ॥ भवनिर्मुक्ती तारक ॥ ३० ॥ श्रीरामभक्त ज्यास भे
टती ॥ दर्शन स्पर्शन संवादस्थिती ॥ भावें भवभावनिर्मुक्ती ॥ हेही प्रचीती मज आली ॥ ३१ ॥ ऐसें बोलोनि तत्वतां ॥ हनुमंत
चरणीं ठेविला माथा ॥ जें तुवां पुसिलें हनुमंता ॥ समूळ कथा सांगेन ॥ ३२ ॥ मय दानव तेजोराशी ॥ माया विंदान तयापासीं॥
दानवीं देखोनि लाघवासीं ॥ केलें त्यासीं विश्वकर्मा ॥ ३३ ॥ दानवांचीं पुरें मंदिरें ॥ कवचें यंत्रें शस्त्रास्त्रें ॥ हेमविमानें छत्र चाम

१ अत्यंतगहनप्रदेशीं. २ व्यर्थ. ३ आच्छादन, भूस. ४ निर्धाराचे. ५ सारी, वारी. ६ पैंजण. ७ अवकाश. ८ प्रपंचभानराहित्य. ९ चमत्कृति.

रें ॥ अतिविचित्रें निर्मिलीं ॥ ३४ ॥ मुक्ताफळें हिरे रत्नें ॥ हेमभूषणें हेमोपकरणें ॥ माया लाघव विंदानें ॥ जें करणें तें मायिक
॥ ३५ ॥ मायालाघवी चपळ ॥ निजवस्तीलागीं प्रबळ ॥ तेणें निर्मिलें हेमबिळ ॥ अतर्क्य स्थळ अतिगुप्त ॥ ३६ ॥ येथें नसतां
रविचंद्रासें ॥ नित्य प्रकाश विवरासीं ॥ हें लाघव तयापासीं ॥ अतर्क्य कोणासीं तर्केना ॥ ३७ ॥ हेम तरुवर स्वादफळीं ॥ हे
मसरोवर अमृतजळीं ॥ हेमजळचर क्रीडती तळीं ॥ हेमकमळीं सुगंध ॥ ३८ ॥ हेममंदिरें हेमभिंती ॥ हेमभूमिका हेमक्षिती ॥
मय मायिक मायावी स्थिती ॥ जाण निश्चितीं कपिराजा ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतुवर्षसहस्त्राणितपस्तप्त्वामहावने ॥ पितामहा
द्वरंलेभेसर्वंमौशनसंधनं ॥ ५ ॥ विधायसर्वंबलवान्सर्वकामेश्वरस्तदा ॥ उवाससुखितःकालंकिंचिदस्मिन्महाबिले ॥ ६ ॥
॥ टीका ॥ तेणें मयासुरें येथें ॥ बैसोनियां महावनांत ॥ ब्रह्मा प्रसन्न केला तपोयुक्त ॥ तप नेमार्थ साधोनी ॥ ४० ॥ मय वरद मागे
आपण ॥ ज्यां शत्रु मारावे संपूर्ण ॥ मज नयावें मरण ॥ ऐसें वरदान मज द्यावें ॥ ४१ ॥ ऐकोनि मयाचें वचन ॥ ब्रह्मा जाला हा
स्यवदन ॥ जन्मासवें नित्य मरण ॥ वरदान केंवि लाभे ॥ ४२ ॥ निर्मरण वरू मागतां ॥ हिरण्यकश्यप निजयोग्यता ॥ स
जीवनिर्जीव नको ह्मणतां ॥ नखाग्रता निमाला ॥ ४३ ॥ मयासुरा तेचि कथा ॥ मरण नको वर मागतां ॥ यांसि आली मरणाव
स्था ॥ निर्मरणता केंवि लाभे ॥ ४४ ॥ देहाभिमानाचिये माथां ॥ नित्य वसे मरणावस्था ॥ अहंममता नसांडितां ॥ निर्मरणता
केंवि लाभे ॥ ४५ ॥ ऐक माझें वरदान ॥ विवरीं असतां नये मरण ॥ बाहेर निघतांचि जाण ॥ वैरी प्राण घेतील ॥ ४६ ॥ वैरी आलि
या विवरांत ॥ तुझेनि हातें पावती घात ॥ बाहेर निघतां निःशंकेत ॥ तेथिचा तेथें निमसील ॥ ४७ ॥ मयासुरा ऐक निश्चित ॥ जो
जाला विषयासक्त ॥ त्यावरी करी काळ घात ॥ सत्य वाक्यार्थ ब्रह्मवाणी ॥ ४८ ॥ ब्रह्मा वदे वरदार्थ ॥ सर्वेचि पडिला विचारां
त ॥ सुरवैर लोभें निघतां येथें ॥ विवरीं समस्त निमतील ॥ ४९ ॥ यालागीं सुरवरां अतर्कित ॥ बिळद्वार केलें गुप्त ॥
मयासुर होता नांदत ॥ तोही मरणार्थ पावला ॥ ५० ॥ तापसीस पुसे हनुमंतु ॥ मरण नये विवरांतु ॥ ऐसा ब्रह्मयाचा वरदार्थु ॥

१ मरणपावला. २ निर्भय. ३ श्रेष्ठदेव.

मयासुर मृत्यु कां पावला ॥ ५१ ॥ मयासुर बैसोनि विवराप्रती ॥ जारण मारण इंद्रवधार्थी ॥ दैत्य दानवांस सांगे युक्ती ॥ मंत्रयंत्रोक्ती मोहका ॥ ५२ ॥ यालागीं मयासुरवधार्थ ॥ इंद्र सांक्षेपें टपत ॥ रिघों नपावे विवरांत ॥ द्वारीं तिष्ठत सर्वदा ॥ ५३ ॥ बाहेर येणें नाहीं मयासीं ॥ इंद्र मारूं नशके त्यासीं ॥ तो स्वयें पुसे ब्रह्मयासीं ॥ मय मरावयासीं निजयुक्ति ॥ ५४ ॥ ब्रह्मा सांगे इंद्राप्रती ॥ मयासीं कामिनी कामप्रीति ॥ बाहेर आणोनि प्रमदायुक्तीं ॥ त्यासि तूं घातीं अमरेंद्रा ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तमप्सरसिहेमायासक्तंदानवपुंगवं ॥ शनैर्निष्क्रांतमालोक्यनिजघानपुरंदरः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ हेमा अप्सरी सुंदरी ॥ माझी सखी निजनिर्धारी ॥ ब्रह्मयानें घातली विवरीं ॥ मयासुरामरणार्थ ॥ ५६ ॥ कामिनी कामाचा आल्हाद ॥ शुंभनिशुंभ सुंदोपसुंद ॥ पुरुष निमाले विविध ॥ मरण प्रसिद्ध स्त्रीकामें ॥ ५७ ॥ कामिनी कामाची आसक्ती ॥ मागें निमाले नेणो किती ॥ पुढें स्त्रीकामें ही मरती ॥ अधोगती स्त्रीकामें ॥ ५८ ॥ हेमाप्सरी सुंदरी ॥ येतां देखोनि विवरीं ॥ मयासुर पडिला फेरीं ॥ भाग्यें करीं आलीसी ॥५९॥ हेमा कामिनी कामगहन ॥ दोघीं केलें मद्यपान ॥ करीत गायन नर्तन ॥ बाहेरी आगमन दोघांचें ॥६०॥ कामिनी काम नृत्य गीतार्थी ॥ तीसवें आला विवराबाहेरी ॥ इंद्रें साधूनियां वैरी ॥ वज्रेंकरीं मारिला ॥ ६१ ॥ मय मायिक हेममंडण ॥ ब्रह्मा होवोनि प्रसन्न ॥ हेममय करोनि भुवन ॥ दिधलें स्थान हेमेसीं ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ इदंचब्रह्मणादत्तंहेमायैवनमुत्तमं ॥ शाश्वतःकामभोगश्च गृहंचेदंहिरण्मयं ॥ ८ ॥ दुहितामेरुसावर्णेरहंतस्याःस्वयंप्रभा ॥ ममप्रियसखीहेमानृत्यगीतविशारदा ॥ ९ ॥ तयादत्तवराचेदंरक्षामिभवनंमहत् ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मा होवोनि सुप्रसन्न ॥ हेमेसि हेममय भुवन ॥ स्वयें दिधलें संतोषोन ॥ आणि स्थान अतिदुर्गम ॥ ६३ ॥ सुवर्णमनूची मी दुहिता ॥ स्वयें प्रभा नामांकिता ॥ हेमसखी माझी आप्तता ॥ एकात्मता दोहींसीं ॥ ६४ ॥ तेचिकाळीं म्यां आपण ॥ ब्रह्मयासीं मागितलें वरदान ॥ द्यावें निष्काम अनुष्ठान ॥ मुक्तत्व पूर्ण मजद्यावें ॥६५॥ ऐकोनि माझी विनंती ॥ संतोषला प्रजापती ॥ आवडी मानोनि वचनोक्ती ॥ अतिप्रीती स्वयें व ॥ २ ॥

१ दक्षतेनें. २ खोविलासें. ३ संहारी. ४ कन्या.

वंदला ॥ ६६ ॥ धन्य निष्कामाचें वदन ॥ धन्य निष्कामाचें वचन ॥ धन्य निष्काम आगमन ॥ जग पावन निष्कामें ॥ ६७ ॥ निष्कामाचें मज कौतुक ॥ निष्कामाचें मज सुख ॥ देखोनि निष्कामाचें मुख ॥ परम हरिखे हरिहरां ॥६८॥ येविवरीं हरिहरस्थान ॥ पावसी निष्काम अनुष्ठान ॥ स्वयंप्रभे सत्य जाण ॥ हें वरदान तुज माझें ॥ ६९ ॥ आणिका रीघ नव्हे येथ ॥ विवरा येती श्रीरामभक्त ॥ त्यांचें केलिया आतिथ्य ॥ नित्यमुक्त त्यांचेनी ॥ ७० ॥ हरिदास दर्शनस्पर्शन ॥ अभिवंदन संभाषण ॥ आतिथ्य करितां संपूर्ण ॥ मुक्तपण निजवंद्य ॥ ७१ ॥ हरिदासांची संगती ॥ भाग्येंविण नव्हे प्राप्ती ॥ हरिदासांची सद्भक्ती ॥ नित्यमुक्ती स्वयंप्रभे ॥ ७२ ॥ ऐसें मज देवोनि वरदान ॥ अदृश्य जाला चतुरानन ॥ हेमा माझी सखी जाण ॥ तिचें हें भुवन ब्रह्मदत्त ॥ ७३ ॥ हेमा सकाम कामासक्ती ॥ येथें नाहीं पुरुषप्राप्ती ॥ मज ठेवोनि रक्षणार्थी ॥ स्वर्गाप्रति ते गेली ॥ ७४ ॥ ब्रह्मवाणी सत्यभूत ॥ ते हे तुह्मीं श्रीरामभक्त ॥ माझेनि भाग्यें आलेति येथ ॥ मज निर्मुक्त करावया ॥ ७५ ॥ ऐसें बोलोनियां जाण ॥ तापसी घाली लोटांगण ॥ वंदोनि हनुमंताचे चरण ॥ काय आपण विनवित ॥ ७६ ॥ क्षुधें पीडिले वानर ॥ वनीं रिघोनि समग्र ॥ फळें भक्षावीं मधुर ॥ प्राशावें नीर स्वादिष्ठ ॥ ७७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अर्थीचास्मिप्रयच्छार्थेरणधर्ममनुत्तमं ॥ प्रीयमाणानिराहारान्संजीवयतपोधने ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि तापसीचें वचन ॥ हनुमंत बोले आपण ॥ भुकें वानरांचा जातो प्राण ॥ वृक्षारोहण नकरवे ॥ ७८ ॥ वानर असते सावधान ॥ मघांचि विध्वंसिते वन ॥ तुज पुसावया राहते कोण ॥ क्षुधेनें क्षीण बळशक्ती ॥ ७९ ॥ वानरांची शक्ती हीण ॥ वृक्षीं नकरवे उड्डाण ॥ आणोनि द्यावें आपण ॥ वांचवी प्राण क्षुधितांचे ॥ ८० ॥ ॥ श्लोक ॥ अभिगम्योत्तमंदानंदानमाहूयमध्यमं ॥ याच्यमानंतुअधमंसेवादानंततोधमं ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ आणून देणें जें आपण ॥ हें दानामाजी उत्तम दान ॥ जें द्यावें घरा पाचारून ॥ मध्यम दान त्या नांव ॥८१॥ वेळोवेळां काकुलती ॥ येवोनि याचक मागती ॥ ऐसें देणें तयाप्रती ॥ दानस्थिती ते निंद्य ॥८२॥ वसवसून देती अन्न ॥ एक देती निर्भर्सून ॥ तें तें अध

१ पवित्र. २ आनंद. ३ आदरसत्कार. ४ विषयासक्त. ५ जल. ६ झाडांवर चढणें. ७ क्रोधयुक्त होऊन.

माधम दान ॥ पात्रा निंदोन जे देती ॥ ८३ ॥ सेवा घेवोनि आपण ॥ द्विजांसि देती जे दान ॥ नव्हे ते मजुरी जाण॥दातृत्व पूर्ण अधमाधम ॥ ८४ ॥ यालागीं स्वधर्मरक्षण ॥ करावया स्वयंप्रभे जाण ॥ अतितांसी फळें अर्पून ॥ वांचवी प्राण वानरांचे ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ साधोस्तस्यवचःश्रुत्वातापसीब्रह्मचारिणी ॥ आदायफलमूलानिविधिनोपाहरत्तदा ॥ १३ ॥ भक्षयित्वा चतेसर्वेपीत्वाचविमलंजलं ॥ प्रसन्नवदनाःसर्वेसर्वेसंतुष्टमानसाः ॥१४॥ सर्वेपिबलवीर्याढ्यास्तत्रासन्हरियूथपाः ॥ अपश्यन्सर्व एवैतेदिशोवानरपुंगवाः ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ तापसी फळें आणूनि पूर्ण ॥ करोनि विधियुक्त पूजन ॥ दिधलें भोजन तें ऐका ॥ ८६ ॥ पृथु चक्रवर्ती आपण ॥ जैसें करी भगवत्पूजन ॥ तेंवि हनुमंतादि वानरगण ॥ पूजी संपूर्ण उल्हासें ॥ ८७ ॥ जया जैसें आवडे फळ ॥ जया जैसें आवडे मूळ ॥ तया तैसें अर्पूनि निर्मळ जळ ॥ सुपरिमळ शिखरणी ॥ ८८ ॥ वानरां हेमाचीं ताटें ॥ फळें वोगरिलीं चोखटें ॥ नानारसीं भरिल्या वाटे ॥ अपूर्ण कोठें पडोनेदी ॥ ८९ ॥ आघरसें मधुरसें ॥ अमृतकंदे सुरसरसें ॥ वानरां पीडिलें मासोपवासें ॥ अतिउल्हासें भक्षिती ॥ ९० ॥ एकीं भिडुळलीं सकामवातें ॥ एकें हिरवी करकरितें ॥ एकी बहुबीजें बुचबुचितें ॥ एकें पाचकचि तें अर्धकोंचीं ॥ ९१ ॥ एकें जडजाड्या जारठलीं ॥ येकें सकामें सारटलीं ॥ विकल्प मुरडें मुरकुठलीं ॥ झडोन पडलीं अमार्गींच ॥ ९२ ॥ एकें अभाववातें झडलीं ॥ वनितां कुचकर्दमीं पडलीं ॥ सर्वेचि तेथोनि गडबडलीं ॥ तीं बुडालीं अंधतमीं ॥ ९३ ॥ एकें विवादकर्मेंटें ॥ विधिनिषेध अतिअंबटें ॥ एकें तपतेजें तिखटें ॥ एकें तुरटें मतमुद्रा ॥ ९४ ॥ एकें वरिवरी बरवंटें ॥ आंत द्विजद्वेषाचे कांटे ॥ एकें दिसताती चोखटें ॥ अतिकडवटें परनिंदा ॥ ९५ ॥ एकें भेदवादें खणुर्वाळीं ॥ सभेदाच्या बुचबुचित आळीं ॥ त्यांसि नसेविती काउळी ॥ पडिल्या धुळी तें मिळती ॥ ९६ ॥ गारठेलीं फळें अळसांत ॥ पडोनि फुटलीं जेथिचीं तेथ ॥ वानर त्यांसि नलाविती हात ॥ दुर्गंधीतें अतिदुष्ट ॥ ९७ ॥ एकें समेळ फळें घडगेंढें ॥ आदळलीं पाखांडियापुढें ॥ फुटोनि होती पैं तुकडे ॥ पडती किडे सुळसुळती ॥९८॥ एकें सं

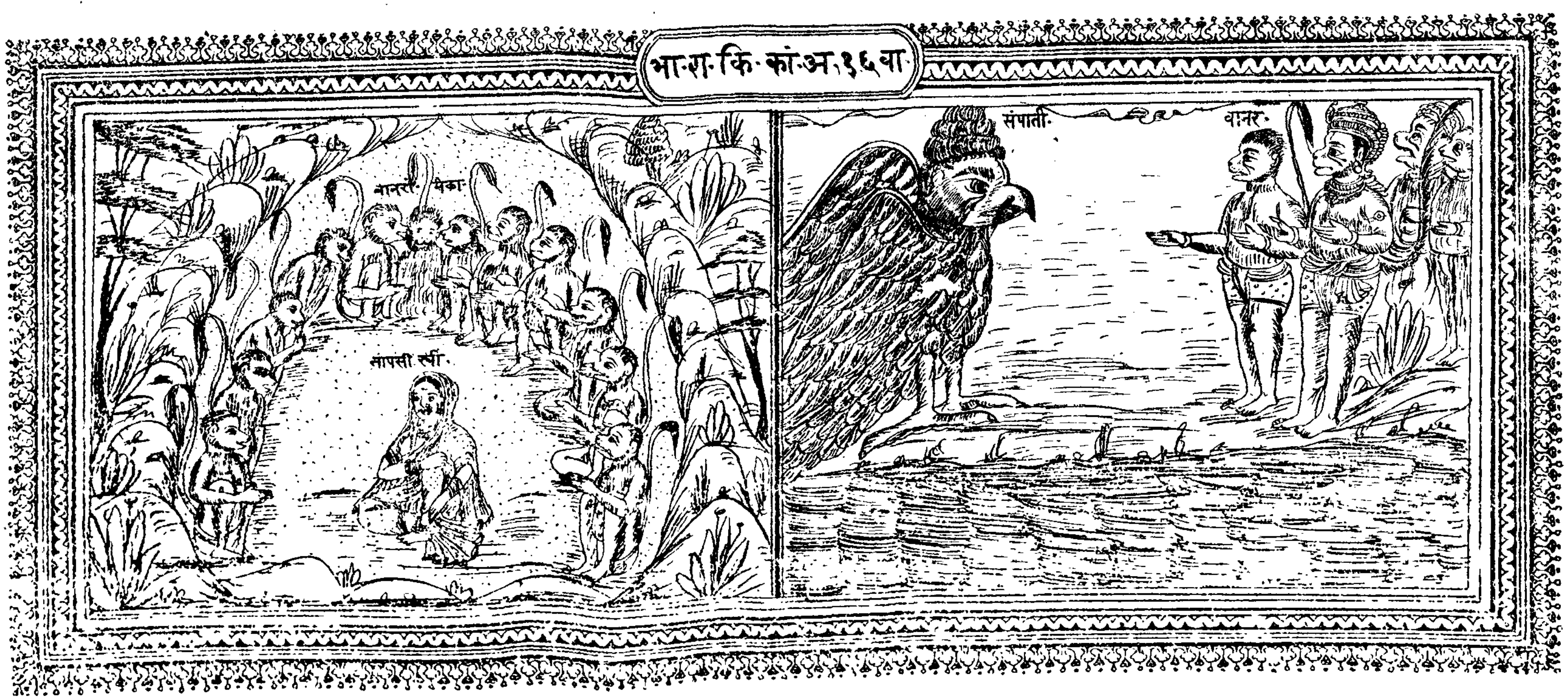
१ वाटली. २ पक्क, रसभरीत. ३ अर्धकच्चीं. ४ कठोरझालीं. ५ अर्धी कठीण झालेलीं. ६ स्त्रिया. ७ उत्तम. ८ परिछिन्न, भागयुक्त. ९ पंक्ति. १० घडाच्यावजनानें.

ज्ञानतेचिया शिखरीं ॥ पडोनि जालीं कांचरीं ॥ त्यांसि नसेविजे वानरीं ॥ झडपिती घारी गर्वाचा ॥ ९९ ॥ वनिताहातींहूनि निष्ठलीं ॥ अहंममता देंठीहूनि सुटलीं ॥ संकल्प विकल्पें तुटलीं ॥ फळें आलीं परिपाका ॥ १०० ॥ नित्य निर्विकारें पाडा आलीं ॥ शांतिसेजे स्वयें मुरालीं ॥ जे नैराश्यें मघमघिलीं ॥ फळें सेविलीं वानरीं ॥ १ ॥ क्षांतें दांत अरुवौरलीं ॥ आंत बीज ना बाहेरी साली ॥ सुखस्वरूपें साकारिलीं ॥ फळें सेविलीं वानरीं ॥ २ ॥ निजात्मबोधें मघमघित ॥ नित्य नैराश्यें रस गळत ॥ जेथें हंस शुक झेंपावत ॥ तीं फळें भक्षिती वानर ॥३॥ अहं कोहं सोहं विहीन ॥ ब्रह्मीं ब्रह्मत्वही लीन ॥ सांडोनियां मी तूंपण ॥ फळें परिपूर्ण सेविती ॥ ४ ॥ बहुकाळाचे बुभुक्षितें ॥ केले परिपूर्ण नित्यतृप्त ॥ बाप कृपाळू श्रीरघुनाथ ॥ संकटीं भक्त वांचविले ॥ ५ ॥ संकटीं बाधूं जातां भक्त ॥ संकटीं निकट श्रीरघुनाथ ॥ द्वंद्व तेथें निर्द्वंद्व होत ॥ भक्त निर्मुक्त श्रीरामें ॥ ६ ॥ ऐसिया पूर्णलाची सिद्धी ॥ वानरां जाली पारणाविधी ॥ श्रीराम कृपाळू द्वंद्वबाधी ॥ भक्त त्रिशुद्धि वांचविले ॥७॥ ग्रंथीं बोल तो त्रिशुद्धि॥ त्रिशुद्धीची कवणविधी ॥ सद्गुरूवीण नव्हे सिद्धी ॥ सावध बुद्धी अवधारा ॥ ८ ॥ शद्बीं शद्बीं नाशद्बशुद्धी ॥ ऐशा नैराश मनोबुद्धी ॥ देहीं विदेहत्व देहशुद्धी ॥ जाणा त्रिशुद्धी पावन ॥ ९ ॥ ऐशिया त्रिशुद्धी वानर ॥ पावोनि तृप्ती अभयंकर ॥ देती स्वानंदें उद्गार ॥ तेणें अंबर गर्जत॥११०॥फळें खाती गटगटां ॥ मिटक्या देती मटमटां॥लाळ येतसे नीळकंठा॥भक्तवाटा सेवावया ॥११॥ वाकुल्या दाविती सुरवरां ॥ वाकुल्या दाविती ऋषीश्वरां॥ फळें सेवितां वानरां॥ दुःखदुस्तरा चुकले ॥१२॥ वानर भोजनसमाजे ॥ मिटक्या देतां अंबर गाजे ॥ तापसी धाडिली श्रीरघुराजें ॥ कपिसमाज वांचवावया ॥ १३ ॥ संरक्षावया निजभक्तांसीं ॥ श्रीरामें निर्मिली विवरासीं ॥ श्रीरामें धाडिली तापसी ॥ वानरांसीं वांचवावया ॥ १४ ॥ बुभुक्षितांसी तृप्तिभोजन ॥ तेणें सुखी श्रीभगवान ॥ तापसीचें भाग्य गहन ॥ श्रीरामजन सुखी केले ॥ १५ ॥ दुष्काळीचें द्विजभोजन ॥ राजसूययागाहूनि गहन ॥ अश्वमेधादिक यज्ञ ॥ मश्यक कोण त्यापुढें ॥ १६ ॥ बुभुक्षितां दिधलें अन्न ॥ सुखी केले दीनजन ॥ तेणें सुखावे श्रीभगवान ॥ यज्ञा

१ तुकडे होऊन वाळलेलीं. २ क्षमदमयुक्त. ३ भरलेली. ४ भुकेलेले. ५ सन्निध. ६ अदुःख. ७ दुःखनिवारक. ८ ढेंकर ९ श्रेष्ठ.

दि पुण्य ते मशक ॥ १७ ॥ तापसींचें भाग्य गहन ॥ फळें आणोनि संपूर्ण ॥ वानरां देतांचि भोजन ॥ सावधान ते जाले ॥१८॥ वि
धिनोपाहरत्तदा ॥ याचि धरोनि श्लोकाच्या पदा ॥ वानर भोजन संपदा ॥ ग्रंथानुवादा मी वदलों ॥ १९ ॥ व्यर्थ वाढविलें ग्रंथा ॥
ऐसें नह्मणावें श्रोता ॥ मुनीच्या धरोनि पदार्था ॥ ग्रंथीं ग्रंथता राम वदवी ॥ १२० ॥ नेणो वेदशास्त्र श्रवण ॥ माझे अंगीं मूर्खप
ण ॥ माझें हिरोनि मीपण ॥ राम रामायण स्वयें वदवी ॥ २१ ॥ श्रोते ह्मणती नवलावो ॥ वानरभोजन अभिप्रावो ॥ शुद्धसा
धुनी भाक्तिसद्भावो ॥ ब्रह्मान्वयो स्थापिला ॥ २२ ॥ आधींच रम्य रामायण ॥ वरी हें रसाळ निरूपण ॥ कथा नव्हे ब्रह्म पूर्ण ॥
सुखी संपूर्ण आह्मां केलें ॥ २३ ॥ ऐकोनि श्रोतियांचें वचन ॥ एका जनार्दनीं लोटांगण ॥ जें देखाल माझें न्यून ॥ तेंतें संपूर्ण तु
ह्मीं कीजे ॥ २४ ॥ श्रोते ह्मणती नवल आतां ॥ स्वयें श्रीराम वदनीं वक्ता ॥ रामें रम्य रामकथा ॥ न्यून पूर्णता असेना ॥ २५ ॥
एका जनार्दना प्रबोधी ॥ वानरां जाली पारणाविधी ॥ पुढें लाभेल सीताशुद्धी ॥ शोधनविधी अवधारा ॥ २६ ॥ ॥ स्वस्ति
श्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांतापसीहनुमंतसंवादोनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ओव्या ॥
॥ १२६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ उत्तम. २ आश्चर्य. ३ प्रेरणाकरी. ४ प्राप्तहोईल. ५ शोधाचा प्रकार.

॥ श्रीरामसमर्थ ॥ ॥ वानरां मास उपोषण ॥ तापसी फळें आणूनिपूर्ण ॥ दिधलें यावत्तृप्ति भोजन ॥ वानरगण उल्हासी ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ संतृप्तास्तेफलैर्मूलैःसंजाताःशीतवारिणा ॥ बलवीर्याश्चतेसर्वेतत्रासन्हरिपुंगवाः ॥१॥ अपतन्सर्वएवेतिदिशो वानरयूथपाः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ भक्षितां तैं फळमूळ ॥ सेवितां निर्मळ जळ ॥ वानर सुखी जाले सकळ ॥ हर्ष प्रबळ तृप्तीचा ॥२॥ वानरांचें सकळ दळें ॥ पूर्विल्या परिस अतिप्रबळ ॥ शतगुणें वाढलें बळ ॥ जनकबाळा शोधावया ॥ ३ ॥ वानर ह्मणती हनुमंतासीं ॥ येथें काय फळें खावया आलासी ॥ किंवा सीता शोधावयासीं ॥ त्या रामकार्यासीं साधावें ॥४॥ शोधितां या विवराआंत॥ सीता नलभेची निश्चित ॥ पुढील सांग कर्तव्यार्थ ॥ दक्षिणपंथ शोधावया ॥ ५ ॥ रविशशीविरहित ॥ नित्य प्रकाश विवरांत ॥ वानर दशदिशा पाहत ॥ दक्षिणपंथ दिसेना ॥ ६ ॥ पूर्व कोण पश्चिम कोण ॥ नकळे उत्तर दक्षिण ॥ नकळे दशदिशेचें ज्ञान ॥ केउतें गमन करावें ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथतानब्रवीत्सर्वान्विश्रांतान्हरिपुंगवान् ॥ किंकार्यंकस्यवाहेतोःकांताराणिप्रपद्यच ॥ ३ ॥ इदंवचनमेकाग्रातापसीधर्मचारिणी ॥ यदिचैतन्मयाश्राव्यंश्रोतुमिच्छामितांकथां ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ अत्यंत भार ज्याचे माथां ॥ कां जो त्वरेनें धांवता ॥ अतिशयेंसी उन्मत्तता ॥ कथा वार्ता नये पुसों ॥ ८ ॥ जो कां ज्ञानगर्वें पीडितु ॥ जो विषयमदें उद्धतु ॥ जो अतिशय क्षुधितु ॥ त्यासि वृत्तांतु पुसों नये ॥ ९ ॥ तापसी ह्मणे वानरनाथा ॥ वार्ता पुसों नये क्षुधिता॥ फळभोजन सावधानता ॥ सांगे वृत्तांता मनीच्या ॥ १० ॥ विवर गूढ अतिकांतार ॥ मिळोनि आले वानरभार ॥ येथें कां आलेति सकळवीर ॥ तोही विचार मज सांगा ॥ ११ ॥ तुह्मी श्रीरामाचे भक्त ॥ माझेंनि भाग्यें आलेति येथ ॥ विवरीं प्रवेशावया गुप्त ॥ कोण कार्यार्थ मज सांगा ॥ १२ ॥ मी तंव तुमची केवळ दासी ॥ कार्य सांगों ये मजपासीं ॥ ऐसें मानिलीया तुह्मांसीं ॥ तरी कार्यासीं मज सांगा ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाहनूमान्मारुतात्मजः ॥ आर्जवेनयथातत्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐक तापसी पूर्ववृत्तांतु ॥ पूर्णब्रह्मश्रीरघुनाथु ॥ अवतरला सूर्यवंशाआंतु ॥ कौसल्यासुतु दाशरथी ॥१४॥

१ सैन्य. २ मत्त. ३ भुकेलेला. ४ अत्यंत भयंकर.

पितृआज्ञेच्या निजनेटीं ॥ बंधु सौमित्र सीता गोरटी ॥ श्रीरामवनवासीं पंचवटीं ॥ गंगातटीं रहिवासू ॥१५॥ रामलक्ष्मण गेले मृगापाठीं ॥ मागें शून्य पंचवटी ॥ भिक्षुरूपें रावण कपटी ॥ सीता गोरटी चोरिली ॥ १६ ॥ तिचें करावया शोधन ॥ किष्किंधे आला रघुनंदन ॥ वाळी भातृभार्याहरण ॥ विंधोनि बाण मारिला ॥ १७ ॥ राज्य दिधलें सुग्रीवासीं ॥ युवराज्य अंगदासीं ॥ सुग्रीवें धाडिलें आह्मांसीं ॥ सीताशुद्धिसीं दक्षिणे ॥ १८ ॥ दक्षिण शोधिली शतावर्ती ॥ शुद्धि नलभेची सीतासती ॥ सीता शोधून शुद्धयर्थी ॥ विवराप्रती आह्मीं आलों ॥ १९ ॥ सुग्रीव आज्ञा अतिदारुण ॥ मासा यावें शुद्धि करून ॥ नये तया रासभारोहण ॥ विटंबण अपमानें ॥ २० ॥ विवरीं करितां प्रवेशन ॥ महिना लोटला संपूर्ण ॥ विवर दुर्गम गहन ॥ निर्गमन दिसेना ॥ २१ ॥ बिळीं करितां प्रवेशन ॥ आह्मी जालों मूर्च्छापन्न ॥ कैसेनि येथें आगमन ॥ हेंही ज्ञान नाहीं आह्मां ॥ २२ ॥ विवरींचें अभिनव चिन्ह ॥ नकळे उत्तर दक्षिण ॥ नकळे पूर्व पश्चिम भान ॥ केउतें गमन करावें ॥ २३ ॥ आमची आगती निर्गती ॥ आह्मासीं नकळे निश्चितीं ॥ तुजअधीन आमची गती ॥ कृपामूर्ति कृपा करीं ॥ २४ ॥ आमची विवरा बाहेर गती ॥ आह्मांसी भेटे सीता सती ॥ ऐसी कृपा करीं शीघ्रगतीं ॥ वानरपंक्ती उद्धरीं ॥ २५ ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ तापसी जाली सुप्रसन्न ॥ विवरींचें गमनागमन ॥ नेणती सज्ञान द्विज देव ॥ २६ ॥ ब्रह्मयाची वरदोक्ती ॥ विवरीं आलियाची नव्हे निर्गती ॥ बाहेर या विवराप्रती ॥ यावया युक्ती लक्षेना ॥ २७ ॥ मज ब्रह्मा सुप्रसन्न ॥ विवरींचें गमनागमन ॥ करावया मी सज्ञान ॥ हें वरदान ब्रह्मयाचें ॥ २८ ॥ ज्यासीं श्रीरामाची भक्ती ॥ दुर्गमीं त्यासी निर्गती ॥ रामनाम प्रतापशक्ती ॥ भवनिर्मुक्ती हरिभक्तां ॥ २९ ॥ श्रीरामनामाचेनि कैवाडें ॥ कळिकाळ पळती पुढें ॥ विवर कायसें बापुडें ॥तुह्मा साकडें बाधावया॥३०॥ श्रीरामसेवा नित्य कर्म ॥ हृदयीं श्रीरामाचें प्रेम ॥ मुखीं नित्य श्रीरामनाम ॥ सर्वत्र सुगम गति त्यासी ॥ ३१ ॥ पैल हनुमंतादि वीर॥ भक्ति प्रतापें प्रताप थोर ॥ श्रीरामनामाचे गुण गंभीर॥ येणें उद्धार वानरांसीं ॥ ३२ ॥ आजि माझें सफळ अनुष्ठान ॥

१ परिपूर्णता. २ यांजून. ३ भयंकर. ४ माहिन्यानें. ५ गाढवांवरून धिंड. ६ सुटका मार्ग. ७ विलक्षण. ८ सामर्थ्यें. ९ संकट.

होतां हनुमंतदर्शन ॥ मी जालें सुखसंपन्न ॥ महिमा गहन सत्संगें ॥ ३३ ॥ जप तप ध्यानस्थिती ॥ अवघी सार्थक सत्संगती ॥ त्या सत्संगाची अगाधकीर्ती ॥ भवनिर्मुक्ती सत्संगें ॥ ३४ ॥ श्रीरामभक्तांच्या पंक्ती ॥ आलेति माझिया भाग्यगती ॥ सेवा करीन यथाशक्ती ॥ बिळनिर्मुक्ती वानरां ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सर्वानेवबिलादस्मात्तारयिष्यामिवानरान् ॥ निमीलयतचक्षूंषिसर्वेवानरपुंगवाः ॥ ६ ॥ नहिनिष्क्रमितुंशक्यमनिमीलितलोचनैः ॥ ततोनिमीलिताःसर्वेसुकुमारांगुलैःकरैः ॥ ७ ॥ सहसापिदधुर्दृष्टिंहृष्टागमनकांक्षया ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ बिळा बाहेर निर्गती ॥ व्हावया वानरां समस्तीं ॥ .डोळे झांकावे निजहस्तीं ॥ माझ्या वचनोक्तीं विश्वासा ॥ ३६ ॥ डोळे उघडे असतां ॥ देव दानव ऋषिमहंता ॥ विवरा बाहेर निर्गमता ॥ कदा कल्पांता घडेना ॥ ३७ ॥ ऐकोनि तापसीचें वचन ॥ वानरीं आपलाले आपण ॥ निजकरीं झांकोनि नयन॥ सावधान निर्गमार्थी ॥ ३८ ॥ वानरीं झांकोनियां डोळे ॥ मुहूर्त एक उभे ठेले ॥ उघडा ऐसें कोणीं नबोले ॥ मग पाहूं लागले उघडोनी ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ निमेषांतरमात्रेणबिलादुत्तारितास्तया ॥ ततस्तेददृशुर्घोरंसमुद्रंवरुणालयं ॥ ९ ॥ अपारमभिगर्जंतंघोरैरूर्मिभिराकुलं ॥ मयस्यमायाविहितंगिरिदुर्गंविचिन्वतां ॥ १० ॥ तेषांमासोव्यतिक्रांतोयोराज्ञासमयःकृतः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ वानरीं उघडोनियां नेत्र ॥ पाहती तंव पुढें समुद्र ॥ अतिशयेंसीं दुर्धर ॥ गर्जे घोर गडगडां ॥४०॥ पुढें देखोनि समुद्र ॥ विस्मयो करिती वानर॥येथें कैसेनि आलों समग्र॥ केलें विचित्र तापसियें ॥४१॥ नाहीं चालविलें धरोनि करीं॥ नाहीं घेतलें कडेवरी ॥ आह्मांसीं विवराबाहेरी ॥ कैसेपरी आणिलें ॥४२॥ पुच्छीं बांधोनि समस्त ॥ हनुमंतें नेलें विवरांत ॥ तैसेंहि नाहीं केलें येथ॥ नहालत आणिलें ॥४३॥ येव्हढें लाघव जीपासीं ॥ केउती आहे ती तापसी ॥ पाहतां नदिसे चौपासीं ॥ वानरांसीं अतिविस्मय ॥४४॥ अतिआवेशें वानरवीर ॥ वन शोधितां समग्र ॥ ना तापसी ना तें विवर ॥ विस्मय थोर वानरां ॥ ४५ ॥ निरसावया वानरभ्रांती ॥ तापसी नव्हे ती श्रीरामशक्ती ॥ कृपेनें आली विवराप्रती ॥ वानरपंक्ती तारावया ॥ ४६ ॥ मय मायेच्या मायिकशक्ती ॥ विवरीं वानरां अ

१ अभिनव, विलक्षण. २ सुटका, बहिरागमन. ३ कौशल्य, शक्ति.

तिश्रांती ॥ रामनामाच्या आवर्ती ॥ विवरनिर्मुक्ती वानरां ॥ ४७॥ करितां श्रीरामाची भक्ती ॥ भक्तां बाधुं नशके भ्रांती ॥ रामना
माचिये ख्याती ॥ विवरोन्मुक्ती वानरां ॥ ४८ ॥ श्रीरामाच्या नामाभेणें ॥ माया पळे घेवोनि प्राण ॥ विवर बापुडें तें कोण ॥ भ
क्तजन भुलवावया ॥ ४९ ॥ क्षुधार्थे हनुमंताची भक्ती ॥ तापसी पावली नित्यमुक्ती ॥ यालागीं हरिभक्त संगती ॥ भवनिर्मुक्ती
भाविका ॥ ५० ॥ तापसी तरली वाणु किती ॥ रामनामाच्या आवर्ती ॥ वानरीं विवरीं केली ख्याती ॥ सावधानवृत्ती अवधा
रा ॥५१॥ नामें गर्जती वानर ॥ नामें कोंदलेंसे विवर ॥ तेणें जाला विवरोद्धार ॥ जगदोद्धार रामनामें ॥५२॥ भक्त ज्या ठायासिं
जाती ॥ तो ठाव नित्यमुक्ती ॥ रामनामाच्या आवर्ती ॥ उद्धरती जडजीव ॥५३॥ वनीं वानर पाहती ॥ नामें विवरा नित्यमुक्ती॥
वानरां विवराची अप्राप्ती ॥ जड उद्धरती रामनामें ॥ ५४ ॥ यापरी ते वानर ॥ करोनि विवराचा उद्धार ॥ स्वयें पावले समुद्रतीर॥
सीता सुंदर शोधावया ॥ ५५ ॥ मागें शोधिलें गिरिगव्हर ॥ तेथें नलभेचि सीतासुंदर ॥ पुढें वोढवला समुद्र ॥ अतिदुस्तर
वानरां ॥५६॥ सुग्रीवें केली मासावधी ॥ ते लोटली विवरामधीं ॥ तेथें ही नलभे सीताशुद्धी ॥ कार्यविधी नव्हेची ॥ ५७ ॥ सी
ताशुद्धि नहोतां पूर्ण ॥ आह्मांसि जातां परतोन ॥ सुग्रीव करील अपमान ॥ आज्ञाउल्लंघनें रायाचें ॥५८॥ ॥ श्लोक ॥ नरेंद्रे
णाभिषिक्तोस्मिरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ सपूर्वंबद्धवैरोमांराजादृष्ट्वाव्यतिक्रमं ॥ १२ ॥ घातयिष्यतिदंडेनतीक्ष्णेनकृतनिश्चयः ॥
इहैवप्रायमाशिष्येरम्येसागररोधसि ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ सीताशुद्धी लागीं जाण ॥ शतधा शोधिली दक्षिण ॥ पुढें समुद्र अ
तिदारुण ॥ गतिगमन खुंटलें ॥ ५९ ॥ पुढें गति खुंटली उदधी ॥ आतां नलभे सीताशुद्धी ॥ मागें जावोंनये त्रिशुद्धी ॥ प्राणां
वधी वानरां ॥ ६० ॥ ऐसें बोलोनि अंगद ॥ दुःखें दुर्धर करी खेद ॥ अवश्य मज करील विरोध ॥ तोही संबंध अवधारा ॥६१॥
युवराजा तूं त्रिशुद्धी ॥ तुज आधीन वानरमांदी ॥ नकरितांचि सीता शुद्धी ॥ मजचि आधीं दंडील ॥ ६२ ॥ थोर करील अवं
कळा ॥ रासभारोहण मुखकाळा ॥ उपानत्वमाळी गळां ॥ गोमयगोळीं अभिषेक ॥ ६३ ॥ शोधितां अवकळा दारुण ॥

१ आवृत्ति. २ चमत्कार. ३ गुहा. ४ अप्राप्त. ५ महिन्याचानेम. ६ अतिक्रम. ७ समुद्र. ८ प्राणांत. ९ समाज, समुदाय. १० विटंबना. ११ जोडे. १२ शेणमार.

लोकलज्जा येईल मरण ॥ यापरिस येथें आपण ॥ द्यावा प्राण तें श्रेष्ठ ॥ ६४ ॥ सीताशुद्धि न होतां दृढ ॥ मुख्यत्वें मा
झी न राखे भीड ॥ इतरांचा कोण पाड ॥ दुःखें दुखाडें वानरां ॥ ६५ ॥ धन्य जटायु तो जाण ॥ रावणासि करोनि रण ॥ सीता
सांडवोनि आपण ॥ दिधले प्राण रणरंगीं ॥ ६६ ॥ ऐकोनि अंगदाची गोष्टी ॥ वानरीं भय घेतलें पोटीं ॥ प्राण त्यजावा सिंधुत
टीं ॥ अवकळा मोठी कोण सोसी ॥ ६७ ॥ देहलोभें वांचों जातां ॥ अवकळा बैसेल माथां ॥ रामस्मरणें प्राण जातां ॥ परमा
र्था पावेन ॥ ६८ ॥ यालागीं आह्मी अवघेजणें ॥ अवश्यमेव प्राण देणें ॥ घालोनियां कुशास्तरणें ॥ मरणा धरणें बैसले ॥६९॥
॥ श्लोक ॥ उपविष्टास्तुतेसर्वेयस्मिन्प्रायंगिरिस्थले ॥ हरयोगृध्रराजश्चतंदेशमुपचक्रमे ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ तृण घा
लोनि मुष्टिमुष्टी ॥ प्रायोपवेश समुद्रतटीं ॥ वानर पडतां कोट्यानकोटी ॥ देखिले दृष्टी संपातीनें ॥ ७० ॥ जे जे आले
समुद्रतीरा ॥ तो तो संपातीचा चारा ॥ वेगीं भक्षावया वानरां ॥ संपाती त्वरा तेथें आला ॥ ७१ ॥ तो बहुतां दिवसांचा उपवासी
॥ देवें कृपा केली कैसी ॥ मज भक्षावया वानरांसीं ॥ या ठायासीं आणिलें ॥ ७२ ॥ संपाती पुसे स्वयें आपण ॥ या ठायां जे आ
ले जाण ॥ माझें भक्ष त्यांसि मरण ॥ तुह्मी येथें कोण कोणाचे ॥ ७३ ॥ तृणास्तरणीं समुद्रतटीं ॥ वानरांच्या कोट्यानुकोटी ॥
पडोनि करिती श्रीरामाच्या गोष्टी ॥ नाहीं पोटीं मरणभय ॥ ७४ ॥ माझेनि अतिउग्रदर्शनें ॥ प्राणियांतें प्राणांत पळणें ॥ तु
ह्मी गजबजांना मनें ॥ मरणा धरणें कां बैसलेती ॥ ७५ ॥ तुह्मीं काय मरों टेंकलेती ॥ जे या ठायां आणिलेती ॥ ते माझे भोजन
प्रयुक्ती ॥ वानरपंक्ती मराल ॥ ७६ ॥ करितां रामनाम चावटी ॥ सांगा श्रीराम कोण तो सृष्टीं ॥ तुह्मांसिं कोठें जाली भेटी ॥ स
मूळ गोष्टी मज सांगा ॥ ७७ ॥ ऐकोनि संपातीचें वचन ॥ अंगद ह्मणे आह्मी धन्य ॥ अनायासें आलें मरण ॥ गृध्र भक्षण वानर
॥ ७८ ॥ अन्नोदकें व्यजून प्राण ॥ चरफडोनि द्यावा जाण ॥ श्रीरामें कृपा केली पूर्ण ॥ आलें मरण अनायासें ॥ ७९ ॥ अंगद
ह्मणे संपातीसीं ॥ श्रीरामकथा कां पुससी ॥ तूं आजी अतिथु आह्मांसीं ॥ वानरांसीं सुखें भक्षीं ॥ ८० ॥ क्षुधितांसि द्यावें अन्न

१ निराशा. २ समुद्रतीरीं. ३ विटंबना. ४ उद्यत. ५ आत्मनाश. ६ म्यानां. ७ विधि. ८ पाहुणा.

दान ॥ हें तंव शास्त्र सनातन ॥ आह्मीं तुज दिधलें देहदान ॥ करीं भक्षण वानरां ॥ ८१ ॥ संपाति बोले आपण ॥ तुह्मीं करितां रामस्मरण ॥ माझेनि नकरवे भक्षण ॥ नामरक्षण भक्तांसीं ॥ ८२ ॥ जेथें रामनामस्मरण ॥ तेथें रिघों नशके मरण ॥ माझेनि नकरवे भक्षण ॥ नामरक्षण निजभक्तां ॥ ८३ ॥ रामनामाचिया स्मरणीं ॥ जन्ममरणा महापळणी ॥ श्रीरामभक्त तुह्मीं निर्वाणी ॥ भाग्यें माझ्या आलेती ॥ ८४ ॥ मुखीं रामनामावर्ती ॥ हृदयीं श्रीरामाची प्रीती ॥ देहविकळैं श्रीरामभक्ती ॥ भाग्य किती मी वाणूं ॥ ८५ ॥ अतिथीचे निजभोजनीं ॥ तुह्मीं समस्त देहदानी ॥ श्रीरामभाग्यें सभाग्य जनीं ॥ धन्य त्रिभुवनीं तुह्मी एक ॥ ८६ ॥ कोण कार्याचा विधी ॥ तुह्मी आलेती सभाग्यनिधी ॥ तें मज सांगावें त्रिशुद्धी ॥ कार्यसिद्धि मी करीन ॥ ८७ ॥ अत्यंत आवडी माझे पोटीं ॥ ते मी पुसेन गुह्यगोष्टी ॥ तुह्मीं श्रीराम देखिला दृष्टीं ॥ कैसेंनि भेटी श्रीरामीं ॥ ८८ ॥ श्रीराम राजा ईश्वरेश्वरू ॥ तुह्मीं वनचरें वानरू ॥ कैसेंनि रामभजनीं तत्परू ॥ सविस्तरु मज सांगा ॥ ८९ ॥ ऐकोनि संपातीचें वचन ॥ वानर जाले विस्मयापन्न ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ गीध भक्षण करूं नशके ॥ ९० ॥ जे जे आले समुद्रतीरा ॥ तो तो संपातीचा चारा ॥ त्यासि भक्षवेना वानरां ॥ श्रीरामचंद्राचेनि नामें ॥ ९१ ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ स्मरे त्या मारूं नशके मरण ॥ आह्मीं अभाग्यी संपूर्ण ॥ रामस्मरण नकरवे ॥ ९२ ॥ करितां नित्य नामस्मरण ॥ मृत्यु त्याचे वंदी चरण ॥ आह्मांसि प्रत्यक्ष प्रमाण ॥ गीधा भक्षण नकरवे ॥ ९३ ॥ मरण नये रामनामोक्ती ॥ समुद्र बापुडें तें किती ॥ नामस्मरणाची निजशक्ती ॥ अपांपती आह्मी लंघूं ॥ ९४ ॥ धरोनि नामाचा निर्धार ॥ आह्मीं तरूं भवसागर ॥ तेथें कायसा समुद्र ॥ भाग्यें हा गीध भेटला ॥ ९५ ॥ ऐकतां नामाची निजख्याती ॥ उल्हास हनुमंताचे चित्तीं ॥ लंघावया अपांपती ॥ पुसे संपातीस नाममहिमा ॥ ९६ ॥ तूं अंडज पक्षी पूर्ण ॥ रामनामीं नाहीं मरण ॥ हें तुज कैसेंनि गुह्य ज्ञान ॥ समूळकथन मज सांगें ॥ ९७ ॥ श्रीरामभक्तांचे संगतीं ॥ संपातीची गेली भ्रांती ॥ पूर्वस्मरणाच्या अनुवर्ती ॥ मारुतीप्रति सांगतु ॥ ९८ ॥ कश्यपाच्या निजकुळीं ॥ अरुण वीर्याच्या समेळीं ॥ ॥ ३ ॥

१ धैर्याचे. २ आवृत्ति. ३ देहभानरहीत. ४ उपक्रम. ५ समुद्र. ६ ज्ञानानें. ७ एकत्रतेनें.

जटायु संपाती बंधु जावळी ॥ आतुर्बळी जन्मलों ॥ ९९ ॥ दैत्य दानव मानव प्रौढी ॥ सहित देव तेहतीस कोडी ॥ आमचे दृष्टीस धुंगरडीं ॥ बळाची गाढी अतिमस्ती ॥ १०० ॥ ॥ श्लोक ॥ आदित्यमनुधावंतौज्वलंतंरश्मिमालिनं ॥ आवामाकाशमार्गेणजवेनोपगतौभृशं ॥ १५ ॥ मध्यप्राप्तेतुसूर्येवैजटायुरवसीदति ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ अंगीं बळाची आंगेंवण ॥ त्यावरी आलें तरुणपण ॥ पैज घालोनि दोघेजण ॥ सूर्यचरण वंदनार्थ ॥ १ ॥ पक्षबळाचेनि झडाडें ॥ एक धांवे एकापुढें ॥ एक एकावरी चढे ॥ सुभानु पुढें लक्षोनी ॥ २ ॥ वेगें येतां सूर्यापासीं ॥ तंव तो आला मध्यान्हासीं ॥ जटायु जाला कासाविसी ॥ रविकिरणेंसीं पोळोनी ॥ ३ ॥ तो रिघाला मजतळीं ॥ मी श्लाघलों तयेवेळीं ॥ तंव पंखाची जाली होळी ॥ गर्वमेळीं श्लाघ्यता ॥ ४ ॥ जटायूचे वांचले पंख ॥ माझ्या पंखाची झाली राख ॥ बाप गर्वाचें कौतुक ॥ परम दुःख पावलों ॥ ५ ॥ माझ्या पंखाची होतां होळी ॥ थोर दिधली म्यां आरोळी ॥ अरुण देखतां तयाकाळीं ॥ थोर कळवळला पुत्रस्नेहें ॥ ६ ॥ सूर्या प्रती सांगे अरुण ॥ माझे पुत्र दोघे जण ॥ स्वामीचे वंदूं येतां चरण ॥ पक्षदहन तेजें केलें ॥ ७ ॥ भूतळीं जन करिती नमन ॥ तोमी देखेन स्वयें सुभानें ॥ मज दावितांचि आंगवण ॥ गर्वें दहन दोहीं पक्षां ॥ ८ ॥ माझे तेजाचे निजदीप्तीं ॥ गर्वी तितुके भस्म होती ॥ अरुणा तुझी हे संतती ॥ ह्मणोनि संपाती वांचला ॥ ९ ॥ अरुणा तुझें राखावया मन ॥ पुत्रपक्षार्थ देतों वरदान ॥ तें तूं ऐक सावधान ॥ पुत्रसंतान उद्धरावया ॥ ११० ॥ तूं तंव माझा निजसारथी ॥ मज तुज नित्य येकगती ॥ तुझी उद्धरावया संतती ॥ शुद्ध वरदोक्ती अवधारीं ॥ ११ ॥ श्रीरामभक्तांचे संगतीं ॥ ऐकतां रामनामवचनोक्ती ॥ निरभिमानें पक्षप्राप्ती ॥ स्वयें संपाती पावेल ॥ १२ ॥ होतां रामनामश्रवण ॥ उभय पक्ष निरभिमान ॥ पक्ष पावोनियां पूर्ण ॥ अगम्य गमन करील ॥ १३ ॥ निरभिमान पक्षप्राप्ती ॥ आगम निगम अगम्यगती ॥ तेथें पावेल संपाती ॥ सुखानुभूतीं श्रीराम ॥ १४ ॥ रामनामें दुःखनिवृत्ती ॥ रामनामें सुखसंपत्ती ॥ रामनामें अगम्यगती ॥ जाण निश्चितीं सारथिया ॥ १५ ॥ जेथें श्रीराम आगमन ॥ जटायु पावेल जनस्थान ॥ करितां सीता संरक्षण ॥ रामें उद्ध

१ जुवळे. २ अतुलपराक्रमी. ३ मोठेपणा. ४ शक्ति. ५ गर्विष्ट. ६ सूर्य. ७ आनंदानुभव.

रण जटायु॥१६॥दशरथ कौसल्येच्या कुशीं ॥ श्रीराम अवतरेल सूर्यवंशीं ॥ यालागिं मैत्री दशरथासीं ॥ करी विश्वासें जटायु॥१७॥ जनस्थाना माझारीं ॥ जटायु गेला पक्षेकरी ॥ दक्षिणसमुद्राचे तीरीं ॥ मी विंध्याद्रिं येथें पडिलों ॥ १८ ॥ दग्धपक्ष देहव्यथा ॥ काय खावें हे नित्यचिंता ॥ राम नाठवेचि सर्वथा ॥ वरदवार्ता विसरलों ॥ १९ ॥ नेणें मी जटायु केउता ॥ गेला तोही नेणें माझी वार्ता ॥ जटायु धन्य तुह्मीं बोलतां ॥ आजि म्यां आतां आयकिलें ॥ १२० ॥ कृपा करावी हनुमंता ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ जटायुची समूळ कथा ॥ मज तत्वतां सांगावी ॥ २१ ॥ ऐकोनि जटायूचें नाम ॥ संपातीसीं आलें प्रेम ॥ धन्य धन्य जटायूचा धर्म ॥ तेणें श्रीराम सेविला ॥ २२ ॥ मी करंटा पक्षहीन ॥ राम नाठवे पापीपूर्ण ॥ धन्य धन्य वानरांचें दर्शन ॥ श्रीराम श्रवण मज जालें ॥ २३ ॥ श्रीरामाची कवण स्थिती ॥ जटायूची कवण गती ॥ तुह्मी अवघे प्राणत्यागार्थीं ॥ येथें कां आलेती तें सांगा ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ नामधेयमिदंभ्रातुःश्रीरामोपिमयाश्रुतः ॥ तत्वमिछाम्यहंश्रोतुंविनाशंबांधवस्यच ॥१७॥ ॥ टीका ॥ सातशतावर्षीपाठीं ॥ तुह्मां वानरांच्या वाग्पुटीं ॥ ऐकिली जटायूची गोष्टी ॥ जिची मज पोटीं मोठी चिंता ॥ २५ ॥ जटायु पडला कवणे स्थितीं ॥ जटायुची कवण गती ॥ ऐसी चिंता वाहतां चित्तीं ॥ शुद्धि निश्चितीं आज जाली ॥ २६ ॥ रावणें करितां सीताहरण ॥ जटायू रावणासीं रण ॥ कैसेंनि जटायू पावला मरण ॥ श्रीरामें उद्धरण कैसें केलें ॥ २७ ॥ जटायूसीं बळ संपूर्ण ॥ मारूं नशके त्यासि रावण ॥ कैसेंनि पावला मरण ॥ समूळ कथन मज सांगा ॥ २८ ॥ ऐकतां संपातीची वार्ता ॥ कृपा आली हनुमंता ॥ जटायूची समूळ कथा ॥ होय सांगता स्वानंदें ॥ २९ ॥ दाशरथी श्रीरघुनंदन ॥ पितृवाक्यें वनाभिगमन ॥ सीतासमवेत लक्ष्मण ॥ आला ठाकून जनस्थाना ॥ ३० ॥ जाली जटायूसीं भेटी ॥ स्वामी सेवकां पडिली मिठी ॥ आश्रम केला गंगातटीं ॥ पंचवटीं अतिरम्य ॥ ३१ ॥ रामाश्रमीं अहोरात्र ॥ जटायु जाला घरटीकार ॥ जानकी जननी अतिसुंदर ॥ अष्टौप्रहर संरक्षी ॥ ३२ ॥ जटायु गेला वनभ्रमणां ॥ मृगें छळिलें रामलक्ष्मणा ॥ भिक्षुमिषें येवोनि रावण ॥ सीताहरण तेणें

१ अवतारधारणकरील. २ भस्मजालेपक्षअसा. ३ स्थिती. ४ तोंडीं. ५ पूर्वस्मरण. ६ गोष्ट. ७ वनक्रीडा.

केलें ॥३३॥ ॥ श्लोक ॥ ददर्शसीतांवैदेहींह्रियमाणांविहायसा ॥ रावणंविरथंकृत्वामोचयित्वाचजानकीं ॥१८॥ छलेनयुद्धधर्मेणरावणेनहतोरणे ॥१९॥ ॥टीका॥ सीता आक्रंदतां जाण ॥ जटायू आला धांवोन ॥ रावणासीं केलें रण ॥ अतिदारुण तें ऐका ॥ ३४ ॥ भंगिलें चाप छेदिला शर ॥ मारिले पिशाचवदन खर ॥ झडपा हाणोनि रहंवरें ॥ अतिसत्वर भंगिला ॥ ३५ ॥ शिरींचा पाडोनियां मुकुट ॥ दाहाही झांबोडिले कंठ ॥ रावणा भुलवोनि वाटे ॥ प्राणसंकट मांडिलें ॥ ३६ ॥ नखक्षतीं वाहे रुधिर ॥ वीस भुजा केल्या चूर ॥ सोडवोनि सीता सुंदर ॥ दशशिर गांजिला ॥ ३७ ॥ जटायू पुरे पुरे रण ॥ माझा निघोंपाहे प्राण ॥ रावण दांतीं धरोनि तृण ॥ जीवदान मागतसे ॥३८ ॥ रावण स्वयें आला शरण ॥ जटायू त्याचा नघे प्राण ॥ रक्षिला शरणागत ह्मणोन ॥ सीता घेवोनि सोडिला ॥ ३९ ॥ पक्षियें गांजिलें निश्चितीं ॥ धुळीं मिळाली यशकीर्ती ॥ रावण मिसळला पुढती ॥ छळणार्थी पणयुद्धें ॥ ४० ॥ घालोनि श्रीरामाची आण ॥ जटायूस मृत्यु पुसे रावण ॥ वामचरणांगुष्ठीं माझें मरण ॥ सांगे आपण छळँणोक्तीं ॥ ४१ ॥ ऐकोनि निजबंधूची ख्याती ॥ उल्हास संपातीचे चित्तीं ॥ तंवतंव निजपक्ष वाढती ॥ जेंवि वसंतीं वृक्षांकुर ॥४२॥ श्रीरामाची निर्वाणें आण ॥ जटायू मानोनि प्रमाण ॥ उभयपक्षीं सांगे मरण ॥ युद्धा रावण पेटला ॥४३॥ जटायूनें एका एक ॥ अंगुष्ठ छेदिलें सनख ॥ रावणें उपाडिले दोनी पंख ॥ पावला दुःख जटायू ॥ ४४ ॥ पक्षोत्पाटीं पावे मरण ॥ ध्यावया श्रीरामाचें दर्शन ॥ करितां श्रीरामस्मरण ॥ कंठीं प्राण राखिला ॥ ४५ ॥ श्रीरामकृपाळू पैं पूर्ण ॥ राखता जटायूचा प्राण ॥ तेणें धरोनियां चरण ॥ युक्तवचनें विनविलें ॥ ४६ ॥ तुजपुढें त्यजितां प्राण ॥ मी होईन ब्रह्मपूर्ण ॥ पुढें वांचल्या भोग कोण ॥ ऐसें मरण मग कैंचें ॥ ४७ ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ श्रीराम जाला सुप्रसन्न ॥ देहीं विदेही ब्रह्मपूर्ण ॥ जाला आपण जटायू ॥ ४८ ॥ ऐशापरी श्रीरघुनाथें ॥ उद्धरोनि जटायूतें ॥ पुढें सीतेच्या शुद्धीतें ॥ आले निश्चित किष्किंधे ॥४९॥ तेथें वधोनि वाळीसीं ॥ राज्य दिधलें सुग्रीवासीं ॥ युवराज्य अंगदासीं ॥ वाळीसुतासीं दिधलें ॥१५०॥ तो अंगद दक्षिणेप्रती ॥ सवें देवोनि जुत्पती ॥ रामें धाडिले सीता

१ शोककरतां. २ भयंकर. ३ रथ. ४ ओरवडले, ताडिले. ५ अखंत. ६ रक्त ७ कपटें. ८ पराक्रम. ९ पूर्ण. १० पक्षछेदन, उपटणें.

शुद्ध्यर्थी ॥ यावें मासांतीं मर्यादा ॥ ५१ ॥ दक्षिण शोधितां समस्त ॥ सीताशुद्धी नलभे येथ ॥ मर्यादा लोटली विवरांत ॥ तेणें धाक[1]त अवघेही ॥ ५२ ॥ अव[2]कळा करोनि थोर ॥ सुग्रीव दंडील महाक्रूर ॥ तेणें भयें हे वानर ॥ आले समग्र प्राणत्यागा ॥५३॥ शुद्धि नलभेची सीता ॥ काय सांगावें श्रीरघुनाथा ॥ थोर लज्जा वैसली माथां ॥ प्राणत्यागार्था येथें आलों ॥ ५४ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संपाती घाली लोटांगण ॥ तुह्मीं त्यजूं नका प्राण ॥ सीता सांगेन मी तुह्मां ॥५५॥ तुह्मीं श्रीरामसेवक ॥ माझे भवपाशमोचक ॥ मी तंव चरणरजरंक ॥ शुद्धि निर्दोष सांगेन ॥ ५६॥ शतयोजन समुद्रपारीं ॥ लंकागडदुर्गामाझारीं ॥ अशोकवना भीतरीं ॥ सीतासुंदरी दिसताहे ॥ ५७॥ रामनाम वाग्पुटीं ॥ रामस्मरणाच्या निजदृष्टीं ॥ पैल पाहे सीता गोरटी ॥ मज निजदृष्टीं दिसताहे ॥ ५८॥ मज जैं पंख असते येथ ॥ मर्दोनि[3]यां लंकानाथ ॥ सीता आणितों मी त्वरित ॥ श्रीरघुनाथ सुखार्थ ॥५९ ॥ ऐसें बोलतां वचन ॥ संपातीसीं निरभिमान ॥ पक्ष निघाले संपूर्ण ॥ वरदान सूर्याचें॥ १६० ॥ स्वयें देखतां वानर[4]गण ॥ पक्ष निघाले निरभिमानें ॥ निरभिमानाचें चिन्ह ॥ सावधान अवधारा ॥ ६१ ॥ मर्दोनियां लंकापती ॥ म्यां आणावी सीता सती ॥ जगीं होईल अतिख्याती ॥ हेंही अहंकृती त्यानाहीं ॥ ६२ ॥ सोडवोनि सती सीता ॥ सुख द्यावें श्रीरघुनाथा ॥ मी एक सेवक पढियं[5]ता ॥ हेही अहंता त्या नाहीं ॥ ६३ ॥ निरभिमानाची निजकळा[6] ॥ मी तूंपण नदिसे डोळां ॥ श्रीराम मजहूनि वेगळा ॥ कदाकाळीं स्मरेना ॥ ६४ ॥ श्रीरामभक्ताचे संगतीं ॥ संपातीसीं येव्हढी प्राप्ती ॥ ऐकतांचि श्रीरामकीर्ती ॥ निजविश्रांती पावला ॥ ६५ ॥ निरभिमानाचें गमन ॥ लंघोनियां त्रिभुवन ॥ भूगोल भेदोनि त्या जाण ॥ जाला परिपूर्ण परब्रह्म ॥६६ ॥ ऐकोनि श्रीरामाची कीर्ती ॥ पशु पक्षी उद्धरती ॥ वनाभिगमन श्रीरघुपती ॥ त्रिजगतीं उद्धार ॥६७॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामनामें ब्रह्मपूर्ण ॥ कथा ऐकतां रामायण ॥ उद्धरण जड जीवा ॥ ६८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांविवरसंपातीउद्धरणोनामषोडशोध्यायः ॥१६॥ ॥ओव्या॥ ॥१६८॥ ॥श्लोक॥ ॥१९॥ ॥एवं॥ ॥१८७॥

१ भीत. २ विटंबना. ३ मारून. ४ वानरसमुदाय. ५ आवडता. ६ तेज.

॥ श्रीसीतारामाभ्यानमः ॥ ॥ श्लोक ॥ आख्यातागृध्रराजेनसमुत्पत्यप्लवंगमाः ॥ संगताःप्रीतिसंयुक्ताविनेदुःसिंहविक्रमाः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ संपातीनें सीताशुद्धी ॥ यथार्थ सांगितली बुद्धी ॥ तेणें वानरांचीं मांदी ॥ जयजयशब्दीं गर्जत ॥१॥ मिळोनि वानरांचा भारू ॥ सिंहनादाहूनि थोरू ॥ करिते जाले भुभुकारू ॥ सीता सुंदर सांपडली ॥ २ ॥ येरयेरां आलिंगन ॥ येरयेरां अभिवंदन ॥ सीता सांपडली चिद्रत्न ॥ हर्षें उड्डाण करिताती ॥ ३ ॥ आमच्या कष्टांची जाली सिद्धी ॥ आजि पावली सीताशुद्धी ॥ ह्मणोनि वानरांचीं मांदी ॥ हर्षानुवादीं डुल्लत ॥ ४ ॥ येरयेरां दाविती वांकुल्या ॥ येरयेरां करिती गुदगुल्या ॥ सत्य सीताशुद्धी जालिया ॥ आमची फिटली आशंका ॥ ५ ॥ अंगदें बैसोनि सपरिवार ॥ शतयोजन हा सागर ॥ उल्लंघों शके कोण वीर ॥ तो विचार मांडिला ॥ ६ ॥ पाचारोनियां जुत्पत्तीं ॥ समुद्र लंघनाचे अर्थीं ॥ कोणासी किती आहे शक्ती ॥ ते समस्तीं सांगावें ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथांगदवचःश्रुत्वासर्वेवानरपुंगवाः ॥ स्वांस्वांगतिंसमुत्साहमुचुस्तत्रसमाहिताः ॥ २ ॥ गजोगवाक्षोगवयःशरभोगंधमादनः ॥ मैंदश्चद्विविदश्चैवसुषेणोजांबवान्नलः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि अंगदवचनोक्ती ॥ अकराजण सेनापती ॥ समुद्रलंघनाचे अर्थीं ॥ आपुलाली शक्ती सांगती ॥ ८ ॥ गज सांगे निजनिर्वाण ॥ दश योजनें मज उड्डाण ॥ गवाक्ष बोले प्रमाण ॥ त्याहूनि द्विगुण शक्ति माझी ॥ ९ ॥ शरभु सांगे अतिनिगुती ॥ तीस योजनें माझी शक्ती ॥ चाळीस योजनांची गती ॥ बोले पुरुषार्थें ऋषभतो ॥ १० ॥ शक्ति बोले गंधमादन ॥ पन्नासयोजनें मज उड्डाण ॥ मैंद बोलिला आपण ॥ साठि योजनें शक्ति माझी ॥ ११ ॥ द्विविद बोले आपुली थोरी ॥ उड्डाण योजनें सत्तरी ॥ सुषेण महावीर वानरीं ॥ सरी नांवावरीं नेवों नये ॥१२॥ तारेचा पिता जो सुषेण ॥ पश्चिम शोधा धाडिला जाण ॥ त्याचेनि नांवें वीर आन ॥ त्याचें उड्डाण चारविसां ॥ १३ ॥ सांगावया निजपुरुषार्थ ॥ लज्जायमान जांबुवंत ॥ सुखी नकरवेचि श्रीरघुनाथ ॥ बळाचार्घात वार्धक्यें ॥१४॥ मज तारुण्यअवस्था असती ॥ तैं आणोनि सीता सती ॥ सुखी करितों श्रीरघुपती ॥ गेली शक्ती वार्धक्यें ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ किंतुवक्ष्याम्यहंवीर्यमात्मनो

१ समुदाय. २ चेष्टा. ३ युक्ती. ४ स्वशक्ति. ५ संग्र. ६ तुलना. ७ ८० योजनें. ८ क्षीणता. ९ वृद्धावस्थेनें.

यौवनोदये ॥ सुषेणेनमयाचैवबलियज्ञेसनातनः ॥ ४ ॥ प्रदक्षिणीकृतःपूर्वंक्रममाणस्त्रिविक्रमः ॥ विक्रमेणमयातातसशैलव
नकानना ॥ ५ ॥ त्रिःसप्तकृत्वापृथिवीपरिक्रांताप्रदक्षिणं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ माझे तारुण्यपुरुषार्था ॥ माझा मी सांगेन आतां ॥
ऽ.रूं नका उपहासता ॥ समूळ कथा अवधारा ॥ १६ ॥ बळियज्ञीं नारायण ॥ वामनरूपी जावोनि आपण ॥ करावया बळीचें
छळण ॥ जाला आपण त्रिविक्रमु ॥ १७ ॥ तेणें काळीं मी आणि सुषेण ॥ दोघां पूर्ण तारुण्यपण ॥ करावया त्रिविक्रम प्रदक्षिण ॥
दोघेजण निघालों ॥ १८ ॥ त्रिवार करितां प्रदक्षिण ॥ सुषेणाची शक्ति क्षीण ॥ चालतां मेटें वळलें जाण ॥ मूर्छापन्न तो पडि
ला ॥ १९ ॥ तेकाळीं माझी आंगवेण ॥ लक्षोनि त्रिविक्रमचरण ॥ पृथ्वी सशैलवनकानन ॥ केल्या प्रदक्षिण त्रिःसप्त ॥ २० ॥
एकवीसवेळां एके उश्वासीं ॥ करोनि पृथ्वी प्रदक्षणेसीं ॥ सवेंचि गेलों कैलासासीं ॥ महेशासीं वंदावया ॥ २१ ॥ ॥श्लोक॥ ग
त्वावेगेनकैलासमागतोविबुधालये ॥ दैत्यःपर्वतहस्तःसन्देवेंद्रमभिपद्यत ॥ ७ ॥ बलदैत्योममपितादेवेंद्रेणहतःपुरा ॥ इत्यु
क्त्वापर्वतस्तस्मैचिक्षेपासुरनंदनः ॥ ८ ॥ तदापतनखेदात्तुपर्वतोजानुनाधृतः ॥ तेनभग्नश्चजानुर्मेजातोहंन्यूनविक्रमः ॥ ९ ॥ सक
दाचिद्गतोहंतुंविबुधानृषिसत्तमान् ॥ बलपुत्रमहंहत्वाक्रोधान्मृत्युमिवापरं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ वेगींजावोनिकैलासासीं ॥ वं
दोनियां महेशासीं ॥ बळपुत्र आला स्वर्गासीं ॥ इंद्रादिकांसीं वधावया ॥२२॥ बळ दैत्य माझा पिता ॥ इंद्रें वधिला अवचिता ॥
त्याचा सूड घेईन आतां ॥ करीन घाता इंद्राच्या ॥२३॥ येणें रागें दैत्यसुतें ॥ मारावया इंद्रातें ॥ पर्वत उचलोनियां हातें ॥ कोपें
अद्भुत चालिला ॥ २४ ॥ इंद्रें हाणितलें वज्रघातें ॥ वज्र झेलोनि डावे हातें ॥ मग मारावया इंद्रातें ॥ कोपें अद्भुत चालिला ॥
॥ २५ ॥ बळपुत्र महाबळी ॥ पर्वत झेलोनि करतळीं ॥ करावया इंद्राची रांगोळी ॥ क्रोधानळीं चालिला ॥२६॥ येतां देखोनि गि
रिवर ॥ स्वर्गीं कांपती सुरवर ॥ तों म्यां झेलिला सत्वर ॥ उडी अतिशीघ्र घातली ॥२७॥ पर्वत झेलिला त्वरेंकरीं ॥ तो निष्ट
ला दोहीं करीं ॥ मग म्यां धरिला जानुवरी ॥ अमरपुरी वांचविली ॥ २८ ॥ क्रोधें येतां बळपुत्रासीं ॥ म्यां दृढ युद्ध केलें त्यासीं ॥

१ निद्रा. २ शक्ति ३ सपर्वत. ४ एकवीसवेळां.

माझे बळें होतां कासाविसीं ॥ लघुलाघवेंसीं पळूं पाहे ॥ २९ ॥ पर्वतघातें भग्नचर ॥ ॥ तेणें शीघ्र करोनि उड्डाण ॥ बळपुत्राचा
घेतला प्राण ॥ तेणें सुरगण सुखावले ॥ ३० ॥ तैं पासूनि भग्नचरण ॥ माझी वार्धक्यें शक्ति क्षीण ॥ तरी समुद्रीं उड्डाण ॥ न
व्वदयोजनें करीन ॥ ३१ ॥ नळ बोलिला आपण ॥ समुद्रामाजी उड्डाण ॥ सत्याण्णव योजनें करीन ॥ त्यावरी त्राणें मज नाहीं
॥ ३२ ॥ नीळ बोलिला आपण ॥ एका उणें शतयोजन ॥ करीन समुद्र उल्लंघन ॥ हे आंगवण पैं माझी ॥३३ ॥ वाळिसुत राज
कुमर ॥ अंगद जो कां महावीर ॥ समुद्र उल्लंघन प्रकार ॥ निजनिर्धार सांगतु ॥ ३४ ॥ शतयोजनें उड्डाण ॥ क्षणामाजि करी
न आपण ॥ पुढती यावयालागीं जाण ॥ संदेहापन्न मति माझी ॥ ३५ ॥ एकें उड्डाणें उठाउठीं ॥ जाईन समुद्र परतटीं ॥ तेथें
आलिया राक्षसथाटी ॥ युद्ध निजनेटीं मज नव्हे ॥ ३६ ॥ माझें अंगीं बाळपण ॥ नाहीं निवडली आंगवण ॥ तरीं स्मरेन राम
चरण ॥ सीता साधीन क्षणमात्रें ॥ ३७ ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ राक्षसें बापुडीं तीं कोण ॥ कायसा बळियाढ रावण ॥ सी
ता आणीन निमिषार्धें ॥ ३८ ॥ ऐकोनि अंगदाचें उत्तर ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ जुत्पती करिती जोहार ॥ तूं राजकुम
र आतुर्बळी ॥ ३९ ॥ आह्मीं असतां सेवक सकळ ॥ राजकुमर आणि तूं बाळ ॥ समुद्र लंघनाचें सळें ॥ तुजवरी केवळ नये घालूं
॥ ४० ॥ अंगद ह्मणे हें नकरितां ॥ प्राण देणें लागेल समस्तां ॥ सीताशुद्धिवीण जातां ॥ अपमानता अनिवार ॥ ४१ ॥ तंव बो
लिला जांबुवंतु ॥ हनुमंत वीर अतिविख्यातु ॥ हा कां उगाचि असे पाहातु ॥ अत्यद्भुत प्रतापी ॥ ४२ ॥ बाळपणीं कवळिला भा
नु ॥ राहूचा निर्दळिला अभिमानु ॥ याचा पिता प्रभंजनु ॥ बळवाहनु हनुमंत ॥ ४३ ॥ त्यासि गर्भीं ब्रह्मचर्य कौपीन ॥ त्याचा
देखणार रघुनंदन ॥ माता अंजनी नदेखे नग्न ॥ ब्रह्मचारी पूर्ण कपिराजु ॥ ४४ ॥ ऐसें बोलतां जांबुवंत ॥ स्तवनें हरिखला हनुमं
त ॥ लांगूल त्राहाटिलें रोमांकित ॥ आल्हादयुक्त ऊठिला ॥ ४५ ॥ शतयोजनें उड्डाण ॥ तें माझें पाहा पादक्रमण ॥ तुह्मांसिं
संदेह तो कोण ॥ सीता आणीन निमिष्यार्धें ॥ ४६ ॥ करोनि रावणा उपहती ॥ राक्षसां लावोनियां ख्याती ॥ प्रतापें आणीन सी

१ मोडलापाय ज्याचा असा. २ शक्ति. ३ पराक्रम. ४ संशयभूत. ५ तात्काळ. ६ समुदाय. ७ सामर्थ्यें. ८ बलवान. ९ नम्रतेनें. १० अतिपराक्रमी. ११ संकट. १२ वायू. १३ पुच्छ. १४नाश.

तासती ॥ श्रीरघुपती सुखार्थ ॥ ४७ ॥ अवज्ञेनें आणितां सीता ॥ कोप येईल श्रीरघुनाथा ॥ तरी गांजोनि लंकानाथा ॥ शुद्धि मी आतां आणीन ॥४८॥ ॥ श्लोक ॥ महासंहननोपेतौमहांतौपुरुषर्षभौ ॥ ऋष्यमूकात्पुनःशैलादुभौतौरामलक्ष्मणौ ॥ ११॥ आनयिष्यामिवैदेह्याःसकाशंवानरर्षभ ॥ आनयिष्यामितांदेवींरामस्यमहिषींप्रियां ॥१२॥ ॥ टीका ॥ राक्षसारी रामलक्ष्मण ॥ वीर शूर दोघेजण ॥ सीतेपासीं मी नेईन जाण ॥ सकुळीं रावण निर्दळावया ॥ ४९ ॥ ऋष्यमूकपर्वताहूनि जाण ॥ घेवोनियां रामलक्ष्मण ॥ घालीन लंकेवरी उड्डाण ॥ सकुळीं रावण मारावया ॥ ५० ॥ अथवा मी आतुर्बळी ॥ करीन राक्षसां खंदळी ॥ सीता आणीन रामाजवळीं ॥ हरिखें टाळी पिटितु ॥ ५१ ॥ सीता आणीन रामाजवळी ॥ कां राम नेईन जेथें मैथिली ॥ अथवा शुद्धि आणीन सकळीं ॥ या कार्यासीं मी कर्ता ॥ ५२ ॥ लंकाद्वारीं रणकल्लोळीं ॥ खेळेन शिरांची चेंडुफळी ॥ लंकेची करीन होळी ॥ तरी मी बळी हनुमंतु ॥ ५३ ॥ सीतेची शुद्धि तंव ते किती ॥ यालागिं कायसी कुंथाकुंथी ॥ सुखी राहावें समस्तीं ॥ लंकेप्रती मी जातों ॥ ५४ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ समस्तांसि घालोनि लोटांगण ॥ अंगदें दिधलें आलिंगन ॥ गर्जे गगन आल्हादें ॥ ५५ ॥ कँपी हरखले समस्त ॥ त्यांसि हनुमंत बोलत ॥ माझें उड्डाण अंगवात ॥ साहावया शक्त तुह्मीं नव्हां ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ नमेकोपिमहावेगंल्लवनेधारयिष्यति ॥ एतानीहनगस्यास्यशिलासंकटशालिनः ॥ १३ ॥ शिखराणिमहेंद्रस्यस्थिराणिचमहांतिच ॥ एतानिममवेगंहिपादयोःप्लवंगोतमाः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ माझे उड्डाणाचे निजनेटें ॥ महेंद्र पृथ्वी माजि दाटे ॥ पर्वत शिखर होती पीठ ॥ कडेकपाटें बुजतील ॥५७॥ उड्डाणाचा अंगवात ॥ पर्वत तुटोनि तळीं पडत ॥ शिखरें तृण प्राय उडत ॥ वृक्ष उपडत समूळीं ॥ ५८ ॥ वृक्ष उपडोनि समूळीं ॥ परिभ्रमती अंतराळीं ॥ शुष्कपर्ण वाहुटळीं ॥ तैशा वेळुंजाळी उडतील ॥ ५९ ॥ उचंबळेल समुद्रजळ ॥ तेणें तिंमेल ध्रुवमंडळे ॥ दिग्गज कांपती चळचळ ॥ अतितळमळ जळचरां ॥६०॥ अंगवाताचेनि घर्घरें ॥ बैसती मेघाची दांतोरें ॥ समुद्र गडगर्जन विसरें ॥ येतील शारे कळिकाळा ॥ ६१ ॥ त्या नादाचा धाक

१ राक्षसांचे शत्रु. २ संहारावया. ३ अतिपराक्रमी. ४ होळी, कंदन. ५ आनंदें. ६ सीता. ७ वानर. ८ फिरतां. ९ आकाशीं. १० वेळूंची बेटें. ११ भिजेल.

मोठा ॥ उमा झोंबेल नीळकंठा ॥ रमा थापटी वैकुंठा ॥ भयसंकट निवारीं ॥ ६२ ॥ उड्डाणकाळ अतिदुर्धर ॥ सुरवर धाकती निशाचर ॥ तेथें तुह्मी गा वानर ॥ कैसेंनि धीर धराल ॥ ६३ ॥ यालागिं तुह्मी वानरगण ॥ हात धरोनि अवघे जण ॥ पर्वत कवळावा सत्राण ॥ तरींच प्राण वांचती ॥ ६४ ॥ दक्षिणेचे पर्वत कडे ॥ तुटोनि पडतील कैरांडें ॥ तुह्मीं राहावें उत्तरें कडे ॥ होवोनि गोंढे सुलीन ॥ ६५ ॥ जैसा श्रीरामाचा बाण ॥ तैसें करीन उड्डाण ॥ लंकेमाजी प्रथम कंदन ॥ बोहणी जाण मी करीन ॥ ६६ ॥ करीन इंद्रजितासीं सळ ॥ तुकीन रावणाचें बळ ॥ राक्षसांचें अमित दळ ॥ तें मी सकळ गांजीन ॥ ६७ ॥ पाडोनि राक्षसांचे दांतांसीं ॥ त्यांच्या मी करीन राशी ॥ मग मोजून कुढवेंसीं ॥ घालीन सळेंसीं रावण ॥ ६८ ॥ घेतां लंकेची घरधांडोळी ॥ जरी नलभे जनकबाळी ॥ लंका उपडोनी समूळीं ॥ रामाजवळी आणीन ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतितस्यब्रुवाणस्यसर्वेवानरपुंगवाः ॥ चक्रुःप्रशंसांमुदिताःशक्रस्येवमरुद्गणाः ॥ १५ ॥ तस्यपुष्पवतींचक्रुर्वनमालांमयात्मनः ॥ चक्रुस्तेवानरश्रेष्ठाबाहुभ्यांमंगलानिच ॥ १६ ॥ सतैःपरिवृतःश्रीमान्वानरैर्वानरर्षभः ॥ आरुरोहनगश्रेष्ठंमहेंद्रमरिमर्दनः ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें हनुमंताचें वचन ॥ ऐकोनियां वानरगण ॥ हर्षे वंदिले त्याचे चरण ॥ जेंवि मरुद्गण इंद्रासीं ॥७०॥ श्रीरामस्मरण लीला ॥ त्याची सुमनांची माळा ॥ वानरीं विचित्र घातल्या गळां ॥ वनीं वनमाळा शोभत ॥ ७१ ॥ परिवारला वानरभारीं ॥ इंद्रासमान त्याची थोरी ॥ त्या चढला महेंद्रगिरीं ॥ लंकापुरी लक्षोनी ॥ ७२ ॥ करोनियां श्रीरामस्मरण ॥ देवोनि वानरां आलिंगन ॥ करावयासी उड्डाण ॥ आल्हाद पूर्ण हनुमंता ॥ ७३ ॥ मुखीं श्रीरामनाम मुद्रा ॥ हृदयीं धरोनि श्रीरामचंद्रा ॥ लंघावया क्षारसमुद्रा ॥ अतिकपींद्रा आल्हादु ॥ ७४ ॥ पाहतां निजबाहूंचें वाणें ॥ अंगा आलें निजस्फुरण ॥ लेंगूल त्राहाटितां जाण ॥ रोमांच पूर्ण थरकती ॥ ७५ ॥ पुच्छ आदळितां बळी ॥ शिळा शिखरा जाली रांगोळी ॥ वृक्ष मिळालेसे धुळी ॥ पुष्पीं फळीं समवेत ॥ ७६ ॥ पक्षी किळकिळती आकाशीं ॥ महाप्रळय दिग्गजांसीं ॥ तरस तरग बिळवासी ॥ सिंह सूकरांसीं अतित्रास ॥ ७७ ॥

१ भीति. २ जोरानें. ३ तुकडे, शकलें. ४ अग्रेत. ५ संहारः ६ युद्ध. ७ परिक्षीण. ८ असंख्य. ९ शोध. १० वेढिला. ११ शक्ति. १२ पुच्छ. १३ आदळीत.

उड्डाण करितां महाबळी ॥ पर्वत दाटले पाताळीं ॥ तेणें तो रुपला भूतळीं ॥ सर्प पाताळीं घातले ॥७८॥ अर्धसर्प दडपतां एक ॥
बाहेर काढोनियां मुख ॥ सक्रोध वमितां पैं विख ॥ शिळा निःशेष भस्म होती ॥ ७९ ॥ जैसीं उभारिलीं छत्रें ॥ सर्प सफणा तदा
कारें ॥ अर्ध दडपिलीं शरीरें ॥ फुफुत्कारें गर्जती ॥ ८० ॥ सर्पी वमितांचि गरळ ॥ उठती अग्नीचे कल्लोळ ॥ विखसरलिया सकळ ॥
अतिविकळ तळमळती ॥८१॥ पर्वतीं दिव्य वनस्पती अनेक ॥ दाटल्या स्त्रवती पीयूष चोख ॥ तो रस लागतांचि देख ॥ निःशेष विष
निमालें ॥८२॥ भारें दडपला पर्वतु ॥ श्वेत पीत आरक्त धातु ॥ धारावर्षी पैं स्त्रवतु ॥ तेणें शोभतु गिरिराज ॥८३॥ वामन जाला त्रिविक्र
म ॥ तैसा वाढला तो वानरोत्तम ॥ दृढ धरिला आक्रम ॥ पराक्रम स्वामिकार्या ॥८४॥ पर्वणीं वाढे जेंवि समुद्र ॥ तैसा वाढला कपींद्र ॥ तेणें
दचकला काळाग्निरुद्र ॥ ऐसा भ्यासुर भासत ॥८५॥ समुद्र लंघन कौतुक ॥ पाहूं आले ब्रह्मादिक ॥ सुरवर दाटले अनेक ॥ सिद्ध गुह्य
क तेही आले ॥८६॥ नानापरीच्या विमानपंक्ती ॥ नभीं दाटल्या नेणों किती ॥ कैसा कैसा उडेल मारुती ॥ पाहावया समस्तां आल्हादु
॥८७॥ उमा रमा सरस्वती ॥ पाहूं आल्या महिमा स्थिती ॥ समुद्र लंघन मारुती ॥ कैसे रितीं उडेल ॥८८॥ समुष्टी बाहूधरोनि पुढां ॥
वळून पुच्छाचा आंकडा ॥ बळें उडतांचि माकडा ॥ पडिला तडां गिरिकूटीं ॥८९॥ कडे खचले समुद्रीं ॥ शिखरें उडालीं अंबरीं ॥ समूळ
वृक्षवारेनिकरीं ॥ गगनांतरीं परिभ्रमत ॥ ९० ॥ जैसा बोळवोनि आप्त ॥ सुहृद माघारें परतत ॥ तेंवि पाषाण वृक्ष समस्त ॥ मागें
पडत सागरीं ॥ ९१ ॥ बिकट वानरें दिधली हाक ॥ दुमदुमिले तिन्ही लोक ॥ कळिकाळें घेतला धाक ॥ सुर साशंकें विमानीं
॥९२॥ जिणोनि पवनाची शक्ती ॥ लंघोनि मनाची मनोगती ॥ लंका लक्षोनि मारुती ॥ शीघ्रगती निघाला ॥ ९३ ॥ वेगें उडतां
वानर ॥ क्षोभें खवळला सागर ॥ भेणें भुलले जळचर ॥ येरयेरांझोंबती ॥ ९४ ॥ अंगवातें मारुती ॥ खुंटली रविचंद्रांची
गती ॥ ग्रह नक्षत्रें डळमळिती ॥ निजात्मगती खुंटली ॥ ९५ ॥ हनुमंताच्या अंगदीप्तीं ॥ नभीं शशि सूर्य लोपती ॥ नक्षत्रांच्या
लाह्या होती ॥ तेजें मारुती दैदीप्य ॥ ९६ ॥ बाळसूर्याचा वोतिला ॥ कीं शेंदुराचा रचिला ॥ कींकिंशुकपुष्पीं फुलला ॥ तैसा

१ दडपले. २ मरणपावले. ३ ओकतां. ४ विष. ५ ज्वाळा. ६ पसरल्या. ७ पाझरती. ८ अमृत. ९ शमनझालें. १० आकृती, आण ११ आकाशीं. १२ शकल. १३ आकाशीं १४ भीत.

देखिला हनुमंतु ॥ ९७ ॥ हनुमंताची अंगप्रभा ॥ नभत्व लोपताहे नभा ॥ दिव्य तेजाचा निजगाभा ॥ तैसी शोभा शोभत
॥९८॥ जैसा रामबाण नभा आंत ॥ तैसा हनुमंत असे जात ॥ साधावया स्वामिकार्यार्थ ॥ त्वरान्वित मारुती ॥ ९९ ॥ जैसात
प्तचामीकर ॥ तैसा जातसे वानर ॥ विश्रांती द्यावया सत्वर ॥ सांगे सागर मैनाद्री ॥ १०० ॥ मी सगराचा स्थापित ॥ सूर्य
वंशाचा नित्यांकित ॥ त्वरेनें जातसे हनुमंत ॥ रामकार्यार्थ साधावया ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ अस्यसाह्यंमयादेयमिक्ष्वाकुकुलव
र्तिना ॥ इक्ष्वाकुकुलजोरामोममपूज्यतमःपरम् ॥ १८ ॥ कुरुसाचिव्यमस्माकंविनाकल्पात्ययोभवेत् ॥ सलिलादूर्ध्वमातिष्ठवि
श्रमेत्त्वयथाकपिः ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ मज पूज्य सूर्यवंशीं ॥ साह्य व्हावें हनुमंतासीं ॥ विसांवा द्यावया वानरासीं ॥ अतित्व
रेंसीं भागला ॥ २ ॥ यालागिं तुवां मैनाद्री ॥ वेगिं निघावें जळा बाहेरी ॥ सन्मुख निघोनि झडकरीं ॥ कपींद्रा करीं विश्रांती
॥३॥ हनुमा जातो त्वरेंकरीं ॥ विलंब होतां जाईल दुरी ॥ इतकें माझें प्राधान्य करीं ॥ देईं वानरा विश्रांती ॥४॥ विश्रांती दिध
लिया वानरीं ॥ सेवा उपेंतिष्ठे श्रीरामचंद्रीं ॥ पुढील मार्ग लंकापुरीं ॥ क्षणा माझारीं पावेल ॥ ५ ॥ ऐकें मैनाद्री गिरिनाथा ॥
विश्रांती दिधलिया हनुमंता ॥ सुखसंतोष श्रीरघुनाथा ॥ हें कार्य सर्वथा तुवां कीजे ॥ ६ ॥ ऐसें सांगतां सागर ॥ उल्हासें वाढ
ला गिरिवर ॥ सुस्वादफळें अरुवारें ॥ निर्मळ नीरें कपिपूजा ॥ ७ ॥ विश्रांतिस्थळ अतिप्रबळ ॥ मंदसुगंध मलयानिळ ॥ पंच
म कुंजती कोकिळ ॥ झणत्कारें अळिकुळें ॥८॥ मागील जावोनि सकळ श्रम ॥ पुढें विश्रांति पावेल परम ॥ ऐसा साधिला आराम ॥
वानरोत्तमा विश्रांती ॥ ९ ॥ ऐसिया आराम कैवाडें ॥ हनुमंताच्या मार्गापुढें ॥ गिरि वाढला वाडेंकोडें ॥ विश्रांतीस्तव कपीं
द्रा ॥ ११० ॥ वाढला देखोनि पर्वतु ॥ उंच चढला हनमंतु ॥ गिरी वाढला मार्ग रोधितु ॥ त्याहूनि मारुती उंचावला ॥ ११ ॥ जं
व जंव पर्वत वरती वाढे ॥ तंव तंव मारुती गगनीं चढे ॥ श्रम नबाधी तयाकडे ॥ विश्रांती चाडे उदासु ॥ १२ ॥ नभीं चढला यो
जनशत ॥ द्विगुण वाढला पर्वत ॥ हनुमा चढला पांचशत ॥ शत सप्त गिरि वाढला ॥ १३ ॥ हनुमा चढला सहस्त्रवरी ॥ इतकाचि

१ वेगवान. २ तप्तसुवर्ण. ३ सेवक. ४ प्राप्तहोई. ५ मनोहर, मृदु ६ जल. ७ वायू. ८ भ्रमरपंक्ति. ९ युक्तीनें, हेतूनें. १० पर्वत. ११ कौशल्यें. १२ प्रतिबंधक. १३ अर्थी.

वाढला गिरी ॥ कपि चढला तयावरी ॥ समुद्रपारीं जावया ॥ १४ ॥ गिरि वाढला लक्षकोटी ॥ कपि चढला नभःपृष्ठीं ॥ पर्वत
स्वयें कपाळ पिटी ॥ चरणभेटी मज नव्हे ॥ १५ ॥ लंघोनि जातां हनुमंतु ॥ग्लानि मैनाद्री विनवितु ॥ तूं कृपाळू श्रीरामदूतु ॥
उपेक्षितूं कां जासी ॥१६॥ तुझा लागलीया चरण ॥ मी होईन अतिपावन ॥ यालागीं मी वाढलों जाण ॥ नाहीं अभिमान तुजसीं
मज ॥ १७ ॥ सागरें सांगितलें मजप्रती ॥ हनुमंता पूजावें अतिथी ॥ यालागीं आलों मी तुजप्रती ॥ द्यावया विश्रांती रामभ
क्ता ॥ १८ ॥ सगरें स्थापिला साचार ॥ यालागीं नांव तो सागर ॥ तोही सूर्यवंशींचा किंकर ॥ आह्मीं समग्र दास तुझे ॥ १९ ॥
तुझ्या पित्याचा स्थापितु ॥ मी वसत आहें समुद्रांतु ॥ तोही अवधारीं वृत्तांतु ॥ उपेक्षितु जाऊं नको ॥ १२० ॥ पूर्वीं पर्वत पक्षधर ॥
उड्डाणें घेती अतिदुर्धर ॥ पुरें पट्टणें करिती चूर ॥ नगरें नगर भंगिती ॥ २१ ॥ इंद्रें घेवोनियां वज्र ॥ गिरिपक्ष छेदिले समग्र ॥
माझेही छेदावया दुर्धर ॥ वज्रधर चालिला ॥ २२ ॥ मज होतां पलायमान ॥ साह्य जाला तुझा पिता पवन ॥ समुद्रीं आला घे
वोन ॥ तेणें प्राण वांचला ॥ २३ ॥ तुझ्या पित्याचा स्थापित ॥ समुद्रामाजी होतों गुप्त ॥ येतां देखोनि हनुमंत ॥ विश्रांतीहेतु
वाढलों ॥ २४ ॥ ऐकोनि मैनाद्रीच्या वृत्तांता ॥ कृपेनें सांगे निजकार्यार्था ॥ शोधावया श्रीरामकांता ॥ अतिशीघ्रता मी जातों
॥२५ ॥ आधीं असावी विश्रामता ॥ मग द्यावी विश्रांतता ॥ नामस्मरणें श्रीरघुनाथा ॥ श्रमावस्था मज नाहीं ॥२६॥ ज्यासिं
नाहीं नामीं विश्वासु ॥ त्यासिं बाधी श्रम शोक त्रासु ॥ श्रीरामाचा निजदासु ॥ श्रमाचा लेशु मज नाहीं ॥ २७ ॥ ऐकोनि हनुमं
ताचें वचन ॥ मैनाद्रीस आलें रुदन ॥ भाग्यें अभाग्यी मी परिपूर्ण ॥ हनुमंत चरण अप्राप्य ॥ २८ ॥ पर्वताचा खेद देखोन ॥
हनुमंत बोलिला वचन ॥ तुझें नघें फळ मूळ जीवन ॥ अंगुलिस्पर्श तुज नकरीं ॥ २९ ॥ पर्वत ह्मणे हनुमंता ॥ कृपेनें हात ठेवीं
माथां ॥ इतकेन मी सनाथता ॥ आणीक सर्वथा मागेना ॥१३०॥ तंव इंद्र ह्मणे मैनाद्री ॥ जालासि हनुमंता साहाकारी ॥ तुज ॥ ४ ॥
मी सर्वथा नमारीं ॥ समुद्रा बाहेरी सुखें विचरें ॥ ३१ ॥ मग हनुमंत तये वेळीं ॥ पर्वतीं ठेविली अंगोळी ॥ भारें बैसला समुद्रत

१ फोडी. २ चरणदर्शन, प्राप्ति. ३ पवित्र. ४ समुद्रानें. ५ दास. ६ दुर्मीळ. ७ आंगठी.

ळीं ॥ जाला पाताळीं हाहाकार ॥ ३२ ॥ पन्नगें ह्मणती पर्वतावरी ॥ पर्वतभार पडिला विवरीं ॥ करील सप्तपाताळ चुरी ॥ न
वनागांतरीं हाहाकार ॥ ३३ ॥ अंगोळी ठेवितांचि शिरीं ॥ पर्वत बुडाला सागरीं ॥ कपि बैसता जरी वरी ॥ तैं होता चकचुरी नि
र्नाम ॥ ३४ ॥ इतुकी करोनि ख्याती ॥ पुढें चालिला मारुती ॥ ब्रह्मादिकां विस्मय चित्तीं ॥ जयजयकरिती सुरसिद्ध ॥ ३५ ॥
इतुकी करोनि ख्याति ॥ पुढें चालिला मारुती ॥ उल्लंघावया अपांपती ॥ शीघ्रगतीं निघाला ॥ ३६ ॥ देवदानव अवघे
जण ॥ हनुमंताचा मार्ग रोधून ॥ करावया चालिले विघ्न ॥ तें ही कथन अवधारा ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोदेवाःसगं
धर्वाःसिद्धाश्चऋषयस्तदा ॥ समब्रुवन्दानवानांमातरंसुरसांदनुं ॥ २० ॥ अयंवातात्मजःश्रीमान्प्लवतेसागरोपरि ॥ हनूमा
न्नामतस्यत्वंमुहूर्तंविघ्नमाचर ॥ २१ ॥ बलमिछामहेज्ञातुंवयंचास्यपराक्रमं ॥ किंकरिष्यत्युपायंवाविषादंवाकरिष्यति ॥ २२ ॥
॥ टीका ॥ सागरावरी शीघ्र गमन ॥ करिताहे वायुनंदन ॥ राक्षसरूपें करावें विघ्न ॥ गमनागमन खंडावें ॥३८॥ किती बळ आ
हे हनुमंता ॥ पाहावया आवडी देवां समस्तां ॥ दानवांची दनु जे माता ॥ ते विघ्नार्था धाडिली ॥ ३९ ॥ जावों शके निजात्मश
क्ती ॥ किंवा येईल काकुलैती ॥ काय करील मारुती ॥ तें निश्चितीं आह्मीं पाहूं ॥१४०॥ दनु सुरसा दानवांची माता ॥ कपट ते
जें सतेजता ॥ ऐकोनि देवांची हे कथा ॥ विघ्न हनुमंता करूं आली ॥ ४१ ॥ आश्चर्यूनि समुद्रजळ ॥ जाली राक्षसी विक्राळ ॥
मुख पसरोनि कराळ ॥ कपी तत्काळ गिळों आली ॥४२॥ येणें मार्गें जेजे येती ॥ तेते माझे भक्ष निश्चितीं ॥ तुज मी गिळीन पुसे
युक्ती ॥ रीघ मुखाप्रति वानरा ॥ ४३ ॥ सीताशुद्धीसीं जातों लवलाहें ॥ श्रीरामकार्यासीं साह्य होये ॥ विघ्न नकरींवो माये ॥
तुझे पांये वंदितों ॥४४॥ भोजनीं निवारी क्षुधिता ॥ तो सज्ञान अतिमूर्खता ॥ कैंचा राम कैंची सीता ॥ तुज मी आतां भक्षीन
॥४५ ॥ आपुलें चुकवावया मरण ॥ मज सांगसी ब्रह्मज्ञान ॥ क्षुधेनें निमालियाँ प्राण ॥ सुकृत कोण भोगील ॥ ४६ ॥ राक्षसियें
पसरिलें वदन ॥ हनुमा जाला एक योजन ॥ येरीं मुख पसरिलें द्विगुणें ॥ दशयोजन कपि जाला ॥ ४७ ॥ मुख पसरी योजनें

१ सर्प. २ समुद्र. ३ विनंतीस. ४ राहून. ५ भयंकर. ६ अतित्वरें. ७ मेलिया. ८ पुण्य. ९ दुप्पट. १० वानर.

वीस ॥ हनुमंत जाला योजनें तीस ॥ येरीं पसरिलें चाळीस ॥ कपि पन्नास होऊं सरला ॥ ४८ ॥ शत योजनें पसरी वदनातें ॥
तंव हनुमंत जाला अंगुष्ठमात्र ॥ मुखीं रिघाला सत्वर ॥ नभीं सुरवर देखती ॥ ४९ ॥ देव ह्मणती हनुमंता ॥ सुरसेनें गिळिलें त
त्वतां ॥ शुद्धि करणें राहिली सीता ॥ अतिमूर्खता आह्मीं केली ॥१५०॥ हनुमंते शीघ्र करितां गमन ॥ आह्मीं कां करविलें विघ्न ॥
आह्मां कोपेल श्रीरघुनंदन ॥ सुरगण धाकती ॥ ५१ ॥ हनुमंत रिघे राक्षसी वदनीं ॥ अंतरीं पाहतां कश्यपपत्नी ॥ दानवांची स
खी जननी ॥ माता सापत्न देवांची ॥५२॥ पवन जो माझा पिता ॥ त्याची हे सावत्र माता ॥ इच्या करीं नये घाता ॥ हृदयीं हनु
मंता मानलें ॥ ५३ ॥ राम कार्याचे त्वरेंकरीं ॥ येथोनि निघावें बाहेरीं ॥ वानरांची युक्ति भारी ॥ देखे कर्णरंध्रीं निर्गमु ॥ ५४ ॥
सुरसा त्राटी अवाळे ॥ वानर दांतीं तोंडीं नाढळे ॥ मुखीचें मुखीं हरपलें ॥ किंवा गुंतलें दशनांतरीं ॥ ५५ ॥ राक्षसी वदन धां
डोळी ॥ तंव हनुमा निघे कर्णबिळीं ॥ भुभुःकार देतां आतुर्बळीं ॥ पिटिली टाळी सुरवरीं ॥ ५६ ॥ हनुमंत विवेकी अतिविख्या
तु ॥ नकरोनि सुरसेचा घातु ॥ निर्गम देखिला श्रवणांतु ॥ विघ्नातीतु रामनामें ॥ ५७ ॥ विघ्नातीत श्रीरामभक्त ॥ त्या माजि
मुख्यरण हनुमंत ॥ श्रीरामनाम जे स्मरत ॥ ते यशवंत तिहीं लोकीं ॥ ५८ ॥ सुमनीं वर्षती देव ॥ जयजयकार करिती सर्व ॥
हनुमंताचें लघुलाघव ॥ अतिअपूर्व तिहीं लोकीं ॥ ५९ ॥ श्रीरामनाम मुखीं मुद्रा ॥ हृदयीं स्मरण श्रीरामचंद्रा ॥ कैंचें विघ्न
त्या कपींद्रा ॥ क्षणें समुद्रा लंघील ॥ १६० ॥ नकरोनि माझा जीवघात ॥ हनुमंत निजबळें निर्मुक्त ॥ देखोनि सुरसा संतोष
त ॥ देत आशीर्वाद हनुमंता ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीत्सुरसादेवीस्वेनरूपेणवानरं ॥ अर्थसिध्यैहरिश्रेष्ठगच्छसौम्यय
थासुखं ॥ २३ ॥ संयोजयस्ववैदेहींराघवेणमहात्मना ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ सांडोनि राक्षसीं क्रुरता ॥ सुरसा जाली शांत रूप
ता ॥ अर्थ सिद्धी पावसी हनुमंता ॥ श्रीरामसीतासंयोगें ॥ ६२ ॥ श्रीरामनामीं तुझी मिठी ॥ यालागीं तूं दाटुगा सृष्टीं ॥
तुझेनि राम सीतेसीं भेटी ॥ रामराज्य सृष्टीं तुझेनी ॥ ६३ ॥ सीता शुद्धीचा समंय सिद्धी ॥ तुझेनि होईल गा त्रिशुद्धी ॥ निमि ॥ ५ ॥

१ देवसमुदाय. २ जाण्यासमार्ग. ३ ओष्ट. ४ नष्टझाला. ५ दांतांत. ६ शोधी. ७ पराक्रमानें. ८ श्रेष्ट. ९ अतिबलसंपन्न. १० प्रतिज्ञा. ११ पूर्ण.

ष्यें लंघिसील उदधी ॥ तूं सद्बुद्धी कपींद्रा ॥ ६४ ॥ ऐसें बोलोनि उत्तर ॥ सुरसें वंदिला वानर ॥ येरु निघाला सत्वर ॥ समुद्र
पार लंघावया ॥ ६५ ॥ सुरसा देवी देवविघ्न ॥ कपीनें जिंकिला नमारुन ॥ पुढें सागरीं बळवाहन ॥ केलें कंदन तें ऐका ॥६६॥
सकळ ग्रंथाचें माहेर ॥ तें हें श्रीरामचरित्र ॥ पवित्र वक्त्याचें वग्त्रें ॥ पवित्र श्रोत्र श्रोतियाचें ॥ ६७ ॥ स्वामिसेवेसिं विकिला
प्राण ॥ ब्रह्मज्ञानाचें भूषण ॥ नवविधाभक्तीचें जीवन ॥ कपिकथन शिववंद्य ॥ ६८ ॥ करितां हनुमंताचें स्मरण ॥ विघ्न तेंचि
होय निर्विघ्न ॥ स्मरणें सुलभ ब्रह्मज्ञान ॥ कथा पावन हनुमंतु ॥ ६९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कपिप्रताप कथा गहन ॥ पुढें
काय केलें कथन ॥ सावधान अवधारा ॥ १७० ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटोकायांहनुमंतसमुद्रम
ध्यगमनोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १७० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥

१ समुद्र. २ मुख. ३ कर्ण. ४ पवित्र. ५ श्रेष्ठ.

भा·रा·कि·कां·अ· १८ या·
मा·
सिंहिकारा·
क्रौंचाराक्षसी
मा·
राक्षसी

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सुरसा देवविघ्नातें ॥ स्वयें जिंणोनि हनुमंतें ॥ पुढें लंघोनि समुद्रातें ॥ सिंहिका तेथें ग्रासूं आली ॥ १ ॥ श्लोक ॥ प्लवमानंतुतंदृष्ट्वासिंहिकानामराक्षसी ॥ मनसाचिंतयामासप्रवृद्धाकामरूपिणी ॥ १ ॥ इदंहिसुमहत्सत्वंचिरस्यवशमागतां ॥ इतिसंचिंत्यमनसाछायामस्यसमाक्षिपत् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ गगनीं उडतां हनुमंतु ॥ छाया पडली समुद्रांतु ॥ सिंहिकेचा मनोरथु ॥ ग्रासावया मारुती वाढली ॥ २ ॥ शिव वरद सिंहिकेसीं ॥ छाया धरितां प्राणी ग्रासी ॥ छायाग्रहनांव तिसीं ॥ ते हनुमंतासीं गिळों आली ॥ ३ ॥ कपिछाया पडतां जळीं ॥ सिंहिका ते छाया गिळी ॥ हनुमंताची गती खुंटली ॥ देहाची वळली मुरकुंडी ॥४॥ ॥ श्लोक ॥ छायायांसंगृहीतायांचिंतयामासवानरः ॥ किमाक्षिप्तोस्मिसहसानिरुद्धइवपर्वतः ॥ ३ ॥ तिर्यगूर्ध्वमधश्चापिवीक्षमाणस्तदाकपिः ॥ छायाग्राहिमहावीर्यंतदिदंनात्रसंशयः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ छाया ग्रासितां सिंहिकेसी ॥ गति खुंटली हनुमंतासीं ॥ तेणें जाला कासाविसी ॥ पाहे चौपासीं गजबजिला ॥ ५ ॥ स्मरोनि नाम रघुनाथ ॥ अधऊर्ध्व हनुमा पाहत ॥ तंव देखिली जळा आंत ॥ अतिअद्भुत राक्षसी ॥ ६ ॥ छायाग्रहो निजनामता ॥ ते हे राक्षसी तत्वतां ॥ वैरी राहूचि ये माता ॥ इच्या घाता मी करीन ॥ ७ ॥ समुद्रामाजि हें महाविघ्न ॥ तें मी करीन निर्विघ्न ॥ ह्मणोनियां आपण ॥ साटोप पूर्ण मांडिला ॥ ८ ॥ सिंहिका पसरोनि मुख ॥ आली हनुमंता सन्मुख ॥ कपि वाढे अधिकाधिक ॥ तिणें ही अत्यंतमुख पसरिलें ॥ ९ ॥ एक जाभाड पाताळीं ॥ दुजें लाविलें नभोमंडळीं ॥ हनुमा गिळावया महाबळी ॥ गर्जोनि किंकाळी टाकिली ॥ १० ॥ तिच्या मुखामाजि उडी ॥ हनुमंत घाली लवडसवडीं ॥ दांतांतळीं जंव ते रगडी ॥ तंव घाटींबुढीं रिघाला ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्याःसंविवृते वक्त्रेनिपपातमहाकपिः ॥ अंत्राण्यादायसर्वाणिवेगेनापसृतोमुखात् ॥ ५ ॥ हतजीवाहनुमतान्यपतल्लवणांभसि ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ रिघोनि तिच्या उदरांतरीं ॥ नखाग्रीं तिचें काळीज चिरी ॥ अंतरमाळा घेवोनि करीं ॥ निघे बाहेरी वानरू ॥ १२ ॥ नाहीं दांतांतळीं आडकलें ॥ नाहीं चावितां चाखिलें ॥ नाहीं मांस मेद भक्षिलें ॥ जीव घेतला वानरें ॥ १३ ॥

१ जिंकोन. २ आश्चर्य. ३ प्रयत्न. ४ त्वरेनें.

मो ह्मणें अल्पपंशु ॥ तंव हा वानरू अतिकर्कशु ॥ भरूं नशकतांचि घांसु ॥ जीवा नाशु येणें केला ॥ १४ ॥ याची धरूं जातां
छाया ॥ छाया माया नाशिली कायो ॥ उद्धरलें मी कपिराया ॥ तुझें पायाचेनि रजें ॥ १५ ॥ श्रीरामभक्ताचे रजःकण ॥ निः
शेष नाहीं जन्ममरण ॥ घातक्या देती ब्रह्मपूर्ण ॥ साधु सज्जन कृपाळू ॥ १६ ॥ करावी श्रीरामाची भक्ती ॥ पढावी श्रीरामाची
कीर्ती ॥ श्रीरामनामाच्या आवर्ती ॥ जड मूढ उद्धरती तिहीं लोकीं ॥ १७ ॥ ऐसी देवोनि आरोळी ॥ सिंहिका पडे समुद्रज
ळीं ॥ स्वर्गीं देवीं पिटिली टाळी ॥ आर्तुबळी हनुमंत ॥ १८ ॥ राहूपासोनि सुटे चंद्र ॥ तैसा शोभला तो कपींद्र ॥ त्यासी दे
खोनि स्तवीत इंद्र ॥ ब्रह्मा शंकर देखोनि ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ भीममद्यकृतंकर्ममहत्सत्वंत्वयाहतं ॥ साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टं
प्लवतांवर ॥ ७ ॥ यस्यत्वेतानिचत्वारिवानरेंद्रयथातव ॥ धृतिर्मतिर्बलंदाक्षंसकर्मसुनसीदति ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ छायाग्रह
जीवें मारी ॥ दुष्ट नष्ट कामचारी ॥ भयानक क्रूर भारी ॥ ते वानरें नखाग्रीं मारिली ॥ २० ॥ करितां समुद्र उड्डाण ॥ चारी
पराक्रम अतिगहन ॥ तुवां दाखविली आंगवण ॥ श्रीरामभजन निँजनेटीं ॥ २१ ॥ रामनामीं दृढ धृती ॥ रामस्मरणीं दृढ
मती ॥ अतिदक्षता रामभक्ती ॥ श्रीरामशक्ती बळिष्ठ ॥ २२ ॥ तेणें बळें अपांपती ॥ उल्लंघितां केली ख्याती ॥ त्या त्या प्र
तापाची कीर्ती ॥ स्वर्गीं वर्णिती सुरवर ॥ २३ ॥ प्रथम उड्डाणीं महाबळी ॥ महेंद्र दाटलीं भूतळीं ॥ सर्प दडपले पर्वतातळीं ॥
नाग पाताळीं हडबडिती ॥ २४ ॥ हे प्रथम उड्डाणाची ख्याती ॥ दुसरी हनुमंताची कीर्ती ॥ मैनाद्री देतां विश्रांती ॥ नघेचि
कपी महाबाहू ॥ २५ ॥ विश्रांति नघेवोनि महाबळी ॥ पर्वतीं ठेवितां अंगोळी ॥ भारें बुडविला समुद्रजळीं ॥ बैसला तळीं भा
रभूत ॥ २६ ॥ तेणें अतळ वितळ सुतळ ॥ रसातळ आणि तळातळ ॥ हडबडिलें सप्तपाताळ ॥ भारें प्रबळ गिरि दाटी
॥ २७ ॥ अंगोळी लावितां हनुमंतु ॥ भारें कोंदला पर्वतु ॥ हा दुजा पवाडा समुद्रांतु ॥ केला विख्यातु वानरें ॥ २८ ॥ उल्लंघि
तां अपांपती ॥ तिसरी केली महाख्याती ॥ सुरसा केवळ कपटमूर्ती ॥ निजात्मशक्ती जिंकिली ॥२९॥ सुरसा दनूदानवमाता॥

१ क्षुद्र. २ शरीर ३ आवृत्तो. ४ पराक्रमी. ५ इच्छागमन करणारीं. ६ शक्ति. ७ सामर्थ्यें. ८ धैर्य, निष्ठा. ९ सागर. १० दडपला. ११ भीति. १२ दपटी.

छळणें छळितसे समस्तां ॥ तें छळण नचले हनुमंता ॥ होय निघता पुरुषार्थें ॥ ३० ॥ ऋषी आणि दानव मानवां ॥ सुरसा छळी
छळणें देवां ॥ तीमाजि करोनि रिघावा ॥ केला निघावा हनुमंतें ॥ ३१ ॥ सुरसा हनुमंत गिळिला ॥ परंतु जीवें नाहीं गेला ॥ ति
चा घात नाहीं केला ॥ झाडा घेतला कपटाचा ॥ ३२ ॥ तिचिया कपटाची करितां झाडी ॥ सुरसा जाली बापुडी ॥ पायां लागो
नि तांतडी ॥ वंदी आवडी हनुमंता ॥ ३३ ॥ आजिपासोनि आतां ॥ निमाली कपटकथा वार्ता ॥ विजयी होसील हनुमंता ॥ श्रीर
घुनाथा कृतकार्या ॥ ३४ ॥ करोनि कपटाची झाडी ॥ रामकार्याचिये तांतडी ॥ हनुमा निघाला आवडी ॥ घालावया उडी लंके
सीं ॥ ३५ ॥ तिसरी हनुमंताची ख्याती ॥ अतिपावन त्रिजगतीं ॥ देव ब्राह्मण वंदिती ॥ अगाधकीर्ती हनुमंता ॥ ३६ ॥ आणि
क चौथा पवाडा ॥ हनुमंतें केला गाढा ॥ सिंहिका निर्दाळोनि होडा ॥ निघाला पुढां लंकेसीं ॥ ३७ ॥ सिंहिका राक्षसी दु
र्धर ॥ हनुमंत गिळिला अतिसत्वर ॥ नखें निवटोनि निजजिव्हार ॥ निघे वानर बाहेरी ॥ ३८ ॥ छायाग्रहण दुष्ट भारी ॥ ज
ळींचीं जळचरें संहारी ॥ स्थळचरांतें जीवें मारी ॥ घोंट भरी खेचरीचा ॥३९॥ तिचें उघडोनि पोट ॥ समुद्रीं वाहती केली वाट ॥चौ
थी किर्ती हे उद्भट ॥ केली वरिष्ठ वानरें॥४०॥त्रिविध भूतांचे भक्षक ॥ प्राणि मात्राचें जें दुःख॥ ऐसी सिंहिकामारोनि देख॥ तिन्ही
लोक सुखी केले ॥४१॥ ऐसी चतुर्विधा कीर्ती ॥ करोनि निघाला मारुती ॥ पुढें जे जे केली ख्याती ॥ ते ते ग्रंथीं अवधारा॥४२॥
सिंहिकेच्या उदराप्रती ॥ विदारर्ण करोनि मारुती ॥ तेचि त्यासिं अतिविश्रांती ॥ पुढील ख्याती अवधारा ॥ ४३ ॥ सिंहि
का विदारण स्थिती ॥ विश्रांति पावला मारुती ॥ तैं चौगुणीं वाढली शक्ती ॥ लंकेप्रती जावया ॥ ४४ ॥ करोनि सिंहिका वि
दारण ॥ हनुमंतें केलें उड्डाण ॥ लंका सांडोनियां जाण ॥ गेला आपण पडलंके ॥ ४५ ॥ पडलंका राज्यस्थानीं ॥ क्रौंचा राव
णाची भगिनी ॥ घर्घर राक्षसाची पत्नी ॥ राज्यस्थानीं ती मुख्य ॥४६॥ रावण इंद्रासीं युद्ध घोर ॥ घर्घर क्रौंचेचा भ्रतार ॥ यु
द्धीं पडिला महाशूर ॥ राक्षसभार गांजोनी ॥ ४७ ॥ इंद्रें युद्ध केलें दारुण ॥ राक्षसीं दांतीं धरिलें तृण ॥ युद्धीं आक्रंदे रावण ॥

१ निर्गमन. २ त्वरेनें. ३ नष्ट झाली. ४ संहारूनी. ५ पैजेनें. ६ फाडून. ७ अत्यंत. ८ फाडणें. ९ बहीण. १० रुदनकरी.

रणकंदन देखोनी ॥ ४८ ॥ रावणु धरितां रणांगणीं ॥ पाठिराखा नदेखे कोणीं ॥ सेनाप्रधान गेले पळोनी ॥ निद्रास्थानीं कुंभक
र्णु ॥ ४९ ॥ युद्धीं साह्य जाला घर्घर ॥ युद्ध केलें अतिदुर्धर ॥ इंद्रें मारिला हाणोनि वज्र ॥ केला चकचूर हाडांचा ॥ ५० ॥ शि
व वरदाचिये शक्ती ॥ इंद्रजित पावला गुप्तगती ॥ अतर्क्य अभिचाराची युक्ती ॥ अमरपती तेणें धरिला ॥ ५१ ॥ इंद्रासिं ला
वोनि गळबंधन ॥ लंके आणिला आपण ॥ इंद्रजित अभिधान ॥ तैंपासून पावला ॥ ५२ ॥ रावणाच्या निजसाह्यासीं ॥ घर्घ
र पडिला रणभूमीसीं ॥ तेणें आदरें क्रौंचेसीं ॥ दिधलें राज्यासीं पडलंके ॥५३॥ चवदासहस्त्र निशाचरी ॥ ठेविल्या क्रौंचेच्या
सेवेवरी ॥ अतिशयेसिं दुर्धरी ॥ निजझुंजारी खेचरा ॥ ५४ ॥ ते पडलंका पडिपाडीं ॥ उत्तरश्रोतसांचे थडीं ॥ हनुमंताची प
डली उडी ॥ अतिकडाडीं दुर्धर ॥ ५५ ॥ दुर्गीं पडलंका पडे पीठ ॥ दुमदुमिलें लंकात्रिकूठ ॥ निकुंबळेसी कडकडाट ॥ अतिउ
द्भट उठिला ॥५६॥ भूकंप लंकेमाझारी ॥ तेणें कांपती नरनारी ॥ सीता आणिली करोनि चोरी ॥ तैंहूनि नगरीं अतिविघ्नें ॥५७॥
तेणें नादें पडलंकेसीं ॥ बाहेर धांविल्या राक्षसी ॥ तंव देखिलें हनुमंतासीं ॥ तिहीं चौपासीं वेढिलें ॥ ५८ ॥ हनुमंत बाळ ब्रह्म
चारी ॥ पुरुषार्थ नकरीच स्त्रियांवरी ॥ तेणें तो बांधोनि खेंचरीं ॥ नेला भीतरीं पडलंके ॥ ५९ ॥ हनुमंत रूप धरी सामान्य ॥
क्रौंचा देखे दीनवदन ॥ लाविलें देखोनि गळबंधन ॥ वानर कोण कोणाचें ॥ ६० ॥ तिसीं सांगती खेचरी ॥ दणका उठिला
उड्डाणें करी ॥ तो हा आणिला भक्ष झडकरी ॥ फळाहारी तुह्मांसीं ॥ ६१ ॥ करावया कपीचा घातु ॥ क्रौंचा शस्त्रासिं घाली
हातु ॥ तें देखोनि हनुमंत हांसतु ॥ माझा भक्षार्थु तुह्मीं नेणां ॥ ६२ ॥ जडत्व मांस नाहीं भीतरीं ॥ ह्मणोनि उडों झाडावरी ॥
निकाळजी निजशरीरीं ॥ गिरिकंदरीं तेणें वसों ॥ ६३ ॥ रुधिरपूर्ण देहस्थिती ॥ भेदु करितां जिरेल क्षितीं ॥ मग काय खा
शील वो माती ॥ ऐसी युक्ती नकरावी ॥ ६४ ॥ मांस नाहीं मजभीतरीं ॥ मरणभय नाहीं शरीरीं ॥ देह लावावा परोपकारीं ॥
सगळ्याचें करी भक्षण ॥ ६५ ॥ मज सगळें गिळिल्यावरी ॥ चवी चाखिसी तोंडावरी ॥ माझे निजपुष्टीची थोरी ॥ क्षणामाझा

१ रणसंहार. २ भयंकर. ३ नाम. ४ लढाऊ. ५ पृष्ठीं, पडोसीं. ६ नदीतीरीं. ७ मोठ्या अवाजानें. ८ राक्षसींनीं. ९ रक्तमय. १० पृथ्वी.

रीं पावसी ॥६६॥ ऐकोनि हनुमंताची युक्ती ॥ क्रौंचा सत्य मानी चित्तीं ॥ सवेंचि गिळावया मारुती ॥ वदनावृत्ती पसरिली ॥६७॥
तिणें पसरितांची जाभाडी ॥ हनुमंत सवेग घाली उडी ॥ आकळितां जिव्हा लडबडी ॥ तंव घाटीबुडीं रिघाला ॥ ६८ ॥
नकळेचि जिव्हामुळीं ॥ नाडलेचि दांतांतळीं ॥ वदनवाफु जाली होळी ॥ चाटी अंवाळी राक्षसी ॥ ६९ ॥ आंबट तिख
ट ना खारट ॥ गोड अथवा तें तुरट ॥ चवी न कळे पैं स्पष्ट ॥ करी कटकट राक्षसी ॥ ७० ॥ ऐसी सांगतां निजगोष्टी ॥ कपि
काळीज धरी मुष्टी ॥ तंव तियेसीं शुळ उठे पोटीं ॥ लोळे सृष्टीं गडबडां ॥ ७१ ॥ काळीज धरोनि मुष्टिसीं ॥ वानर पाहे विस्मयें
सीं ॥ बांधावया कोटि कुंजेरांसीं ॥ देखे दोहीं कुशीं बहुवाडी ॥ ७२ ॥ जठराग्निमाजि जाणा ॥ पडिले पर्वत होती चुना ॥ अ
सो हे तिची विचारणा ॥ कपिकथन अवधारा ॥ ७३ ॥ काळीज धरितांचि रोकडें ॥ क्रौंचा लोळे गडबडें ॥ सगळें गिळोनि केलें
कुडें ॥ अति वावडें वानर ॥ ७४ ॥ वानर नढळेचि दांतीं ॥ परी जावोनि बैसलें पित्तीं ॥ बोखद खावयाची उपपत्ती ॥ केली आ
इती ते ऐका ॥ ७५ ॥ निंबाचीं शतानुशत झाडें ॥ खसखसां रगडीतसे दाढें ॥ चूळोदकें हनुमंत बुडे ॥ तेणें तो उडे उदरांत ॥७६॥
उदरीं वानर उडतां ॥ क्रौंचा पावे परमव्यथा ॥ तिच्या करावया निजघाता ॥ बुद्धि हनुमंता आठवली ॥ ७७ ॥ पुच्छ वाढवोनि
वानरें ॥ कंठीं सुदंलीं पुछाग्रें ॥ तेणेंतेखोकोनि गजरें ॥ मग वोकारी सुटली ॥ ७८ ॥ पुढें देतां ओकारें ॥ मागें अधोवात सरे ॥
गांजूं आदरिलें वानरें ॥ वायुघुरें लागलें ॥ ७९ ॥ अधोवाताचे गजरीं ॥ उडविलिया निशाचरी ॥ परिभ्रमोनि अंबरीं ॥ प
डोनि सागरीं बुडाल्या ॥८०॥ आइजीचे अतिश्रद्धेनें ॥ दुर्गंधें निर्बुजलीं घ्राणें ॥ राक्षसी धांकती निजप्राणें ॥ मागें राहणें धड न
व्हे ॥८१॥ दीर्घ देतां पैं वोकारी ॥ पुच्छ आलें मुखा भीतरी ॥ क्रौंचा धरोनियां करीं ॥ वोढी बाहेरी अतिकष्टें ॥८२॥ वोढा वोढा
गे झड करीं ॥ वोढिती दहावीस नारी ॥ तंव तें वोढेना तिळभरी ॥ शतसहस्त्रीं वोढितां ॥ ८३ ॥ चवदासहस्त्र राक्षसी श्रेष्ठ ॥
ओढितां अतिउद्भट ॥ तरी पुच्छाचें नव्हे शेवट ॥ फुगलें पोट क्रौंचेचें ॥८४॥ पहिलें सामान्य दिसे वानरू ॥ उदरीं वाढलें अतिथोर

१ जाभाड. २ सांवरतां. ३ ओष्ठ. ४ हत्ती. ५ विस्तर्णि स्थळ. ६ विचार. ७ घातली. ८ घुरघुरणें. ९ बंद झाली. १० भिती.

रू ॥ नलभे पुच्छाचा परपारू ॥ येर शरीरू कोण जाणें ॥८५॥ आइजीचें भाग्य थोर ॥ वमनें उन्मळलें वानर ॥ येरवीं करितें हें संहार ॥ वोढा समग्र समयोगें ॥८६॥ चवदासहस्त्र निशाचरी ॥ पुच्छ वोढिती बळें भारी ॥ काळीज घेवोनियां करीं ॥ निघे बाहेरी हनुमंतु ॥ ८७ ॥ काळीज उपडितां समूळीं ॥ क्रौंचेनें दिधली आरोळी ॥ आदळलिया भूतळीं ॥ प्राण तत्काळीं सांडिला ॥ ८८ ॥ क्रौंचेचें गजरें भारी ॥ निधा उठिला गिरिकंदरीं ॥ तेणें निकुंबळा थरारी ॥ लंकेमाझारीं भूकंप ॥ ८९ ॥ चवदा सहस्त्र निशाचरी ॥ आकळोनि पुच्छेंकरी ॥ झुगारिल्या पैं सागरीं ॥ नेल्या जळचरीं भक्षार्थ ॥९०॥ हनुमंताचें पडलंके उड्डाण ॥ हें कालिका खंडींचें निरोपण ॥ श्रोतीं पाहोनि सावधान ॥ वृथा भाषण न ह्मणावें ॥९१॥ हे तंव रामायणी कथा ॥ जरी बोलिलों मी वृथा ॥ तरी तारक तत्वतां ॥ याहीवरी श्रोतीं क्षमा कीजे ॥ ९२ ॥ पडलंकेच्या माझारीं ॥ एक उरली वृद्धा नारी ॥ येर मारिल्या समर्थीं ॥ केली बोहरो हनुमंतें ॥ ९३ ॥ वृद्धेकडे हनुमंतु ॥ कृपादृष्टी अवलोकितु ॥ पुसेन तो सांगें वृतांतु ॥ नाहीं तरीं घातु मी करीन ॥ ९४ ॥ येथोनियां पुढारीं ॥ लंका आहे कितेक दुरी ॥ येरी ह्मणे राहिली माघारी ॥ पाहें पां हारी कळसांच्या ॥ ९५ ॥ परतोनि पाहे लंकापुरी ॥ रावण मंदिराची थोरी ॥ कनक कळसांच्या हारी ॥ माडिया गोपुरी रत्नांक ॥ ९६ ॥ कैसे शोभती रत्नकळस ॥ तेजें लोपविती तरणीसें ॥ लंका देखोनि सावकाश ॥ अतिउल्हास हनुमंता ॥ ९७ ॥ शोधावया श्रीरामकांता ॥ घरधांडोळी घेईन आतां ॥ जाजांवोनि लंकानाथा ॥ करीन घाता राक्षसांचे ॥ ९८ ॥ मर्दोनि इंद्रजिताचा मान ॥ त्यासीं करीन रणकंदन ॥ रणीं मारीन राक्षसगण ॥ सीता रत्न शोधावया ॥ ९९ ॥ ऐकोनि राक्षसीचें वचन ॥ मागें देखोनि लंकाभुवन ॥ करोनि उफराटें किरांण ॥ आला आपण लंकेसीं ॥ १०० ॥ रावणाचा विजयकेतु ॥ त्याचा पुच्छें केला घातु ॥ सन्मुख पाडिला लंकेआंतु ॥ तेणें आकांतु राक्षसां ॥ १ ॥ सहित शिखरें विजयकेतु ॥ पडिला देखे लंकेआंतु ॥ तेणें दचकला लंकानाथु ॥ आला अनर्थु लंकेसीं ॥ २ ॥ नाहीं वायूचा झडाडा ॥ नाहीं मेघाचा गडाडा ॥ शिखरें खचलीं कडाडां ॥ भंगिला

१ एकदम. २ ध्वनी. ३ कंदन. ४ सूर्यास. ५ पूर्णतपास. ६ त्रासून. ७ उड्डाणगति. ८ विजयध्वज.

दृढ विजयकेतु ॥ ३ ॥ रावणें हरिली श्रीरामरमा ॥ तेथूनि विजयो नाहीं आह्मां ॥ राजा रतला अधर्मा ॥ मरणधर्मा पावेल ॥ ४ ॥ ऐकोनि जनाची गोष्टी ॥ उल्हास हनुमंताच्या पोटीं ॥ पुच्छीं बांधोनि शकुन गांठी ॥ राक्षसकोटी मारावया ॥ ५ ॥ शोधावया सीतारत्न ॥ स्वरूप धरी आनेआन ॥ कैसें कैसें करील चिन्ह ॥ सावधान अवधारा ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ससागरं दानवपन्नगायुतंबलेनविक्रम्यमहोर्मिमालिनं ॥ निपत्यतीरेचमहोदधेस्तदाददर्शलंकाममरावतीमिव ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ अति दुर्धर हनुमंत वीर ॥ वाढलासे पर्वताकार ॥ शोधावया सीतासुदर ॥ करी विचार निजमानसीं ॥ ७ ॥ साधावया रामकार्यार्था ॥ स्थूळ रूपें नलभे सीता ॥ शुद्धि नलभेचि तत्वतां ॥ तरी कां वृथा कष्टावें ॥८॥ ऐसा करोनि विचारू ॥ जाला सामान्य वानरू ॥ कोठें गोचरू कोठें अगोचरू ॥ सीतार्थ नगर शोधावया ॥ ९ ॥ माझा आत्मा श्रीरामचंद्र ॥ हा हनुमंतीं निजनिर्धार ॥ तेणें जाणोनि विघ्नसंभारें ॥ हेळा समुद्र लंघिला ॥ ११० ॥ भंगोनि रावण विजयकेतु ॥ आला केतकी वनाआंतु ॥ सीता शोधावया हनुमंतु ॥ करील आकांतु लंकेसीं ॥ ११ ॥ करोनि पडलंकेचि झाडी ॥ आतां लंकेसि आली धाडी ॥ मारोनि राक्षसांच्या कोडी ॥ सीता धडफुडी शोधीन ॥ १२ ॥ सीतेचिया शुद्धीसाठीं ॥ पुरवीन इंद्रजिताची पाठी ॥ मारोनि राक्षसांच्या थाटी ॥ सीता गोरटी शोधीन ॥ १३ ॥ करितां सीतेच्या शुद्धीसीं ॥ रावणा गांजीन सभेसीं ॥ क्षोभवोनि निजपुच्छासीं ॥ लंका चौपासीं जाळीन ॥ १४ ॥ ऐसा हनुमंताचा आवांका ॥ समूळ शोधावया लंका ॥ जें जें विंदान करील देखा ॥ तें तें ऐका चरित्र ॥ १५ ॥ रावणाच्या उंपऱ्यांवरी ॥ नारिकेळींचिया हारी ॥ हनुमंत सामान्य रूप धरी ॥ चढला त्यांवरी अतिगुप्त ॥ १६ ॥ तेथोनि पाहे लंकापुरी ॥ जैसी अलकावती नगरी ॥ नाते अमरावती दुसरी ॥ त्याहूनि थोरी लंकेची ॥ १७ ॥ त्रैलोक्यींचें वैभव ॥ लंकेसीं आणिलें सर्व ॥ अमरपुरीहूनि अपूर्व ॥ दिसे गौरव लंकेचें ॥ १८ ॥ ख्याती करोनि समुद्रांत ॥ लंके आला हनुमंत ॥ किष्किंधा कांडाचा अर्थ ॥ जाला समाप्त श्रीरामें ॥ १९ ॥ व्यर्थ वाणिलें हनुमंता ॥ जिव्हा झडे ऐसें ह्मणतां ॥ श्रीरामबळें तो सपु

१ अनुसरला. २ दृश्य. ३ विघ्नसमुदाय. ४ लीलेनें, सहज. ५ तांतडी. ६ समुदाय. ७ वाढवून. ८ इच्छा. ९ युक्ति. १० उन्नतस्थलीं. ११ सौंदर्य.

रता ॥ आणि पढियंता श्रीरामाचा ॥ १२० ॥ सीता शुद्धीचे कैवाड ॥ सुंदरकांड अतिगोड ॥ हनुमंत ख्याती करील अतिदृढ॥ सुखसुरवाड श्रोतियांसी ॥ २१ ॥ हनुमंताच्या बळबंडा ॥ बाण पिसारा लावील भवंडा ॥ तेणें रामभजनीं होवोनि गाढा ॥ किष्किंधा कांडा संपविलें ॥ २२ ॥ सुग्रीवाचा दुःखदुर्वाडा ॥ छेदोनियां सप्ततांडा ॥ ठेंचोनि वाळीच्या तोंडा ॥ किष्किंधाकांडा संपविलें ॥२३॥ सुग्रीवशुद्धीच्या कैवाडा ॥ वानर धाडिले चहूंकडा ॥ हनुमंतें अर्थ साधोनि गाढा ॥ किष्किंधाकांडा संपविलें ॥२४॥ सीताशुद्धीचे निकेवाडा॥वानरां मरण आलें रोकडों ॥ संपाती सीता दाउनि पुढां ॥ किष्किंधाकांडा संपविलें॥२५॥सीताशुद्धीचिया चाडा॥ घेवोनि हेमा तापसीचा झाडा ॥ समुद्र लंघोनि रोकडा ॥ किष्किंधाकांडा संपाविलें ॥ २६ ॥ समुद्र लंघावया पुढां ॥ वानर पडिले अतिसांकडा ॥ हनुमान् कैवारी धडफुडा ॥ किष्किंधाकांडा संपविलें ॥२७॥ संपलें किष्किंधाकांड कैवाड ॥ पुढें सुंदरकांड अतिगोड ॥ पुरे श्रोतियांचें कोड ॥ सरे चाड वक्त्यांची ॥ २८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कथा कौतुक रामायण ॥ श्रोतीं दिधलें अवधान ॥ ब्रह्म समाधान श्रवणार्थे ॥ २९ ॥ कथा ऐकतां सादर ॥ निरसोनियां क्षराक्षर ॥ श्रीराम पाविजे चिन्मात्र ॥ कथा पवित्र रामायणी ॥ १३० ॥ रामकथेचें अक्षर ॥ क्षराक्षरातीत परें ॥ अवघी कथा सन्मात्र ॥ चिद्‌चिन्मात्र रामायण ॥ ३१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ किष्किंधाकांड जालें संपूर्ण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेकिष्किंधाकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतलंकाप्रवेशोनामअष्टादशमोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३२ ॥

॥ श्लोक ॥ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४१ ॥ ॥ एकंदरसंख्या ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ २३५४ ॥ ॥ श्लोक ॥
॥ २५६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २६१० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ समाप्तंकिष्किंधाकांडं ॥

१ अर्थानें, कार्यानें. २ आनंदानें. ३ हट. ४ तात्काळ. ५ महत्संकटीं. ६ कौतुक. ७ मासून. ८ विलक्षण.

॥ इति श्रीभावार्थरामायणे किष्किंधाकांडं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणे सुंदरकांड प्रारंभः ॥

भा·रा·सुंदरकां· अ· १ ला·
लंका नगर

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीगुरुदत्तात्रयायनमः ॥ श्रीरामसमर्थ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामंलक्ष्मणपूर्वजंरघुवरंसीतापतिंसुंदरंकाकुत्स्थं करुणार्णवंगुणनिधिंविप्रप्रियंधार्मिकं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामें पावन कथा ॥ श्रीरामें पावन वक्ता ॥ श्रीरामें पावन श्रोता ॥ श्रीराम स्वता ग्रंथार्थु ॥ १ ॥ श्रीरामें धन्य धरणी ॥ श्रीरामें धन्य करणी ॥ श्रीरामें धन्य वाणी ॥ जे रामायणीं विनटली ॥ २ ॥ श्रीरामें पावन संसारु ॥ श्रीरामें पावन चराचरु ॥ श्रीरामें पावन नरु ॥ जे तत्परु नित्य स्मरतो ॥ ३ ॥ रामनाम शुद्ध साधन ॥ रामनाम शुद्ध ज्ञान ॥ रामनामें सुटे बंधन ॥ नाम पावन सर्वार्थी ॥ ४ ॥ रामनामें सरतें तोंड ॥ रामनामें सरलें किष्किंधाकांड ॥ आतां उगवलें सुंदरकांड ॥ अतिप्रचंड प्रतापी ॥ ५ ॥ पाहा रामनामाची थोरी ॥ श्रीराम आहे सर्वांतरीं ॥ रामनाम सत्वर उच्चारी ॥ तेणें भवसागरीं तरतील ॥ ६ ॥ सुंदरकांडींची कथावृत्ती ॥ आदि मध्य आणि प्रांतीं ॥ हनुमंताची परम ख्याती ॥ सीताशुद्धयर्थी प्रतापु ॥ ७ ॥ त्याच्या प्रतापाची थोरी ॥ राहोनि लंकेच्या शिखरीं ॥ शोधावया सीता सुंदरी ॥ विचार करी तो ऐका ॥ ८ ॥ त्रिकुटाच्या शिखरावरीं ॥ हनुमा वेंघोनियां पाहे चौफेरीं ॥ तव देखे कनक कळसांचिया हारी ॥ गगनोदरीं लखलखती ॥ ९ ॥ जैशीं नक्षत्रें नभाच्या पोटीं ॥ सुप्रभा शोभती गोमटीं ॥ कनककळस लखलखिती त्रिकूटीं ॥ कोट्यानकोटी लंकेमध्यें ॥ १० ॥ द्यावी अमरावतीची उपमा ॥ त्याहुनी अधिक इची महिमा ॥ लंका निर्माण करी ब्रह्मा ॥ विश्वकर्मा प्रेरुनी ॥ ११ ॥ कुबेराची अलकावती ॥ रावणें हिरोनि घेतां वस्ती ॥ त्यासी शंकुनि उमापती ॥ अलकावती सोडविली ॥ १२ ॥ ते काळीं विश्वकर्म्याचे हातीं ॥ लंका करवी प्रजापती ॥ दुर्ग दुर्गम अतीनिगुतीं ॥ अगम्य गती सुरां असुरां ॥ १३ ॥ अमरावती अलकावती ॥ अवलोकोनियां भोगावती ॥ देखोनि अधीक लंकेची स्थिति ॥ संतोषें वस्ती रावणें केली ॥ १४ ॥ पाहातां कैलासासमान ॥ शोभे लंकेचें महिमान ॥ दुर्धर राक्षसांसहित जाण ॥ दशानन संरक्षी ॥ १५ ॥ उत्तम मध्यम नरीं ॥ शुद्ध अशुद्ध नर नारी ॥ नांदिजे कनकाच्या मंदिरीं ॥ लंकेची थोरी अनुपम्य ॥ १६ ॥ अगाध लंकेचें महिमान ॥ स्वयें संरक्षी रावण ॥ को

१ पवित्र. २ पृथ्वी. ३ संलग्न झाला. ४ श्रेष्ठ. ५ कांतव्यें.

त्यानकोटी राक्षसगण ॥ परिभ्रमण सदां करिती ॥ १७ ॥ तेथें रिघावया जाण ॥ संधी नलभे अणुप्रमाण ॥ लंकादुर्ग अति दारुण ॥ केविं आपण रिघावें ॥ १८ ॥ लंकादुर्गी रिघोनि वारा ॥ स्वयें जाऊं नशके सैरा ॥ त्यासही रावणाचा दरारा ॥ केला कामारा केरकाढ्या ॥ १९ ॥ जेथें पुंजेनि गंदिलि वाट ॥ तेथें वायोसीं वाजती सांट ॥ त्या लंकेमाजी मी मर्कट ॥ कैसेनि परिपष्ट वागावें ॥ २० ॥ वानर रूपें लंके आंत ॥ हिंडतां होईल अनर्थ ॥ कौतुकें जो तो धरील येथ ॥ रामकार्यार्थ नासेल॥२१॥ राक्षसरूप धरितां क्रूर ॥ तेथेंहि अनर्थ आहे थोर ॥ ब्राह्मण मांसाचा आहार ॥ निशाचर करविती ॥ २२ ॥ राक्षस जातीचा परिक्षी ॥ द्विजमांस स्वेच्छा भक्षी ॥ तो राक्षस शुद्धपक्षी ॥ येरु विपक्षी मारिती ॥२३॥ द्विजमांस मज भक्षितां ॥ समुद्र लंघन होईल वृथा ॥ कैंचा राम कैंची सीता ॥ अधःपाता मी जाईन ॥ २४ ॥ राक्षसरूपाचा विटाळ ॥ मज नव्हावा अळुमाळ ॥ कांटाळोनि गोळांगुळ ॥ विचार स्थूळ मांडिला ॥ २५ ॥ मग स्मरोनि रामनाम ॥ हनुमंत पावला विश्राम ॥ लंकाप्रवेश अतिदुर्गम ॥ नीतिधर्म उपपादी ॥ २६ ॥ करूं जातां स्वयें शिष्टाई ॥ गर्वें रावण नमानील पाहीं ॥ सीता सुटेसें दान नाहीं ॥ दानें वैदेही सुटेना॥२७॥ राक्षसासिं करितां भेदु ॥ नघडे आप्तत्वाचा बोधू ॥ मांसभक्षणी संबंधू ॥ आप्तवादु तेथें कैंचा ॥ २८ ॥ भेदु जातां राक्षसांसीं ॥ भेदु जाईल दशग्रीवासीं ॥ भेदु नचले तयासीं ॥ युद्धहि त्यापासीं दुस्तर ॥ २९ ॥ लंकादुर्ग अतिदुर्धर ॥ इंद्रजित कुंभकर्ण जूंझार ॥ भोंवता आहे हा सागर ॥ नरवानर केंवि येती ॥ ३० ॥ श्रीराम निधडा जुंझार ॥ रावणा छेदील सपरिवार ॥ आडवा सागर दुस्तर ॥ तो लंकापुर केंवि पावे ॥ ३१ ॥ नीतिशास्त्राचा अवबोधु ॥ साम दान भेद युद्ध ॥ रावणीं नचले संबंधु ॥ नीतिविरुद्ध राक्षस ॥ ३२ ॥ बैसोनी लंकेच्या शिखरीं ॥ नानापरी विचार करी ॥ लंकादुर्ग अटकभारीं ॥ कोणेपरी शोधावें ॥ ३३ ॥ असो हा लंकेचा वृत्तांत ॥ मज साह्य श्रीरघुनाथ ॥ लंका शोधीन समस्त ॥ सीताशुद्ध्यर्थ निजांगें ॥ ३४ ॥ ॥ १ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ वंचनीयामयासर्वेजानकीपरिमार्गतः ॥ लक्षालक्षात्मरूपेणद्रक्ष्यामिजनकात्मजां ॥ २ ॥ इतिसंचिंत्यहनुमान्वैदेह्यादर्शनंतदा ॥ द्विदशमात्रवासकपिर्बभूवाद्भुतदर्शनः ॥ ३ ॥

१ पहारा. २ स्वेच्छाचारें. ३ सेवक. ४ दडझाली. ५ चाबूक. ६ अल्पही. ७ वानर. ८ लढणारे. ९ शूर. १० भयंकर.

॥ टीका ॥ अलक्षालक्ष स्वरूपविधी ॥ ठकोनी राक्षसाच्या बुद्धी ॥ मी करीन सीताशुद्धी ॥ कार्यसिद्धी श्रीरामें ॥ ३५ ॥ सुरा असुरा निशाचरा ॥ अलक्षगती मज वानरा ॥ घरधांडोळी घेऊनी नगरा ॥ सीता सुंदरा पाहीन ॥ ३६ ॥ ऐसा करूनिया विचार ॥ हनुमंत जाला मशकमात्र ॥ ऐसें धरूनि शरीर ॥ अतिलघुतर कपी जाला ॥ ३७॥ *मुंगीचिया नयनाआंतु ॥ खुपे नेणेचि हनुमंतु ॥ येणें रूपें लंकेआंतु* ॥ प्रवेशोनि पहातु रामकांता ॥३८॥ कोणा नकळतां मात ॥ जगाचें नदुखवितां चित्त ॥ हनुमंत निघे लंके आंत ॥ असे पहात रामप्रिया ॥३९॥ खंदक पाळी अतीआटाळीं ॥ उपरीयाउपरीं माळ्यामाळीं ॥ दुर्गाचिया पवळोपवळीं ॥ जनकबाळी पहातसे ॥ ४० ॥ वनें उपवनें काननें ॥ देवालयें शिवस्थानें ॥ मठमठिका ध्यानभुवनें ॥ सीतेकारणें शोधित ॥ ४१ ॥ कडे कपाटें स्त्रोतें कांतारें ॥ पर्वत गुहा गिरिकंदरें ॥ सूक्ष्म स्थानें अनेक विवरें ॥ साक्षेपें वानरें शोधिलीं ॥ ४२ ॥ आराम विराम उपरम ॥ सम विषम विषमीं श्रम ॥ आश्रमाचें आश्रमधाम ॥ प्लवंगमें स्वयें शोधी ॥ ४३ ॥ नाना वटिका उदंड ॥ शैलकक्षे पैं वितंड ॥ सरोवर स्थानें प्रचंड ॥ शोधी सदृढ हनुमंतू ॥ ४४ ॥ च्यूतखंडें अच्यूतखंडें ॥ कुश कर्दम पाणिपाखंडें ॥ डांवलोनि बंडें उदंडें ॥ मध्यमादंडें सीता पाहे ॥ ४५ ॥ ऐसा शोधुनी बाह्यप्रांतु ॥ मग निघाला नगराआंतु ॥ सीता शोधावया हनुमंतु ॥ अतीउदितु साक्षेपें ॥ ४६ ॥ तळें निरसुनी समस्त ॥ साधक आत्मा साधी निश्चित ॥ तेवीं घरोघर धांडोळित ॥ असे पाहात वैदेही ॥ ४७ ॥ पाहतां लंकेमाझारीं ॥ ब्रह्मराक्षस वसती नगरीं ॥ त्याच्या निवासाची थोरी ॥ निजनिर्धारीं अवधारां ॥ ४८ ॥ एक राक्षस लंके माझारी ॥ रुद्राक्षमाळा गळां शिरीं ॥ शैवदीक्षाधारी ॥ त्रिपुंड्रधारी मंत्रोक्त ॥ ४९ ॥ अभयदान भूतांसीं ॥ काषायवस्त्रें एक सन्यासी ॥ दृष्टी देखिल्या मनुष्यासीं ॥ साक्षेपेंसीं गिळिती॥५०॥ सर्वेचि करिती आचमन ॥ स्वाहा करिती होम हवन ॥ कर्में दाविती विचक्षण ॥ धरिती ध्यान आहारार्थ ॥ ५१ ॥ एक नागवे जटाधारी ॥ भस्म धारण शरीरीं ॥ रिघोनिया वनांतरीं ॥ गायी मारी भक्षणार्थ ॥ ५२ ॥

१ फसवून. २ तपास. ३ चुन्याची गच्ची. ४ नद्या. ५ वनें. ६ वानर. ७ पर्वतदृढ. ८ भयंकर. ९ आम्रवनें १० पाहून टाकणें ११ भगवीं. १२ एकदम.

तेंचि गोचर्म धरूनि करीं ॥ आह्मीं गोजिनांबरधारी ॥ ऐसे निमित्तें लोकाचारीं ॥ वेषधारी राक्षस ॥५३॥ मांस भक्षावयाचा स्वार्थ ॥ ऐसी संपादिती मात ॥ ऐसे राक्षस लंकेआंत ॥ देखे हनुमंत विचरतां ॥ ५४ ॥ मांस भक्षितां स्वइच्छेसीं ॥ वांटा नदेती कोणासीं ॥ ऐसा सन्यास घेतां तुह्मांसी ॥ नरकवासीं पैं व्हाल ॥ ५५ ॥ आग्निहोत्री राक्षस तेथ ॥ कुंड मंडप वेदियुक्त ॥ दोन्ही कर कुशमंडितें ॥ सायंप्रातः होम देती ॥ ५६ ॥ मुष्टी मुष्टी कुश करीं ॥ देखिल्या मनुष्या तेणेंचि मारी ॥ मांस भक्षावया होम करी॥ पापाचारी राक्षस ॥ ५७ ॥ होतां प्रेताचा पुरोडाश ॥ त्याचाहि स्वयें करिती ग्रास ॥ वांटा नदेती कोणास ॥ अतिकर्कश मांसार्थी ॥५८॥ जेथें जे अतिगौल्यैता ॥ तेथें कैंचा राम कैंची सीता ॥ तेथें निघतां हनुमंता ॥ होय देखतां आश्चर्य ॥ ५९ ॥ वेदपाठक लंकेआंत ॥ विर्जेनीं आरण्यकें पढत ॥ मनुष्य देखिल्या तेथ ॥ स्वयें भक्षिती फळाहार ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ अग्निहोत्रश्च वेदाश्चराक्षसानांगृहेगृहे ॥ यदासत्यंचशौचंचराक्षसानांनविद्यते ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ अग्निहोत्र वेदाध्ययन ॥ राक्षसां घरीं संपूर्ण ॥ दया सत्य शुचित्वपण ॥ राक्षसां जाण असेना ॥ ६१ ॥ ऐसी शोधितां ब्रह्मपुरी ॥ ब्राह्मण गोंविलेती दोरी ॥ कर्माभिमान त्यावरी शिरीं ॥ सीतासुंदरी तेथें नाहीं ॥ ६२ ॥ सर्वाभूतीं असे भगवंत ॥ ऐसी दया नाहीं तेथ ॥ कैंचा राम कैंची सीता तेथ ॥ मुद्रा मंत्र ते दीक्षा ॥६३॥ पाहातां क्षत्रियांच्या थाटा ॥ वाढीवेचा गर्व ताठा ॥लागतां हनुमंताचा चपेटा ॥ स्वयें पटपटा पडतील ॥६४॥ नाहीं वीरवृत्ति पुरी ॥ मरणभयाची नफिटे शिरी ॥ ऐसें भेर्ड क्षत्रियां घरीं ॥ सीता सुंदरी नभेटे ॥६५॥ मरणभय पोटाआत ॥ ते तव क्षत्रिय अतिअशक्त ॥ तयांसीं नपूंसक ह्मणत ॥ सीता निश्चित तेथें नाहीं॥६६॥ऐसें शोधितां क्षत्रियपुरीं ॥ तेथें नलभे सीता सुंदरी ॥ मग निघाला वैश्यांचे घरीं ॥ श्रीरामनारी शोधावया ॥६७॥ वैश्याचें उदमीं चित्त ॥ अतिलोलुपें वांछिती वित्त॥ शीघ्र प्रवेशोनी पहात॥सीताशुद्ध्यर्थ नलभेची ॥६८॥ वैश्याचें कृपण मन ॥ कवडी कवडी सांचिवती धन॥ त्याचे घरीं सीता निधान॥ नलाभे जाण हनुमंता ॥६९॥ आतां शोधूं शूद्र जाती ॥ ती माजी अठरा पगडजाती ॥ तीं घरें धुंडाळी

१ ढोंग. २ दर्भयुक्त. ३ दांभिकवृत्ती. ४ एकांतीं. ५ पवित्रता. ६ आयात. ७ शौर्य. ८ भित्रपणा. ९ आसक्त.

त मारुती॥सीता सती शुद्ध्यर्थ ॥७०॥ पाहातां साळीयांचा मार्गीं॥ अवघ गारींत घातली गुडघीं॥ हनुमा निजपुच्छाच्या संयोगीं॥ जाळील आगीं सस्नेहें॥७१॥ चाटे असत्यवादी ऐका ॥ अंगळु मंगळु बोलती देखा ॥ हनुमंत जाणे आगळीका ॥ लावील सींका पुरदहनीं ॥ ७२ ॥ ऐसी शोधितां चाटेवोळी ॥ तेथें नलभे जनक बाळी ॥ पाहावया सोवन्याची आळी ॥ निघाला आतुंबळी हनुमंत ॥ ७३ ॥ सोवन्याचें कर्म खोटें ॥ खार लाविती नेटपा[illegible]याचे साटें ॥ सिस कांटे भांडवल ॥७४॥ रुपलग लावीजे एकी ॥ शीसग लाविजे आणिकी ॥ पाहतां अवघेही हीन तुकीं ॥ तेथें जानकी दिसेना ॥ ७५ ॥ सोनाराचा परिपाकु ॥ अवघे करिती ठकठकू ॥ देहाचा चोर एक एकू ॥ नाडिती लोकू विश्वासें ॥ ७६ ॥ कडीलग मोतीलग ॥ दाविती झळकेंचि झगमग॥ परी ते अवघे करिती डांकलग ॥ नगेंनग हीणकस ॥ ७७ ॥ सोनारकामाचा विवेकु ॥ समुळीं विश्वासघातकु ॥ लटिकी तुकें देती तुकतुकूं ॥ घेती जोखजोखूं दोहातीं ॥ ७८ ॥ सांगोनि विश्वासाच्या गोष्टी ॥ खार लाविती पाठींपोटीं ॥ घालोनि सलोभाच्या पुटीं ॥ पाडिती तुटी मुदलेंसीं ॥ ७९ ॥ साडेपंधरा घेऊनि हातीं ॥ देतां नागवले किती ॥ सोनारकामाची हे ख्याती ॥ सीता सती तेथें नाहीं ॥ ८० ॥ कासार कामाचें कौतुक ॥ एक एक ते नाळिक ॥ अवघे काळेचि देख ॥ तुळा तुक तुटलें ॥ ८१ ॥ कासार कामाचे परिपाठीं ॥ अवघीं जनीं केली बुटी ॥ तेथें कैंची सीता गोरटी ॥ निघे उठाउठीं हनुमंत ॥ ८२ ॥ व्यव्हारीयाचि ऐसी दशा ॥ कळांतराची बहुआशा ॥ मुदला घालूनि फांसा ॥ लाविती आशा अतिलोभें ॥ ८३ ॥ लक्ष्मी देऊनि पुढिला हातीं ॥ काळा कागद लिहूनि घेती ॥ तेणेंचि काळमुखे होती ॥खंती करिती जिवासीं ॥ ८४ ॥ देहींच्या खता देहींच व्यथा ॥ त्याहूनि थोर कागदाच्या खता ॥ त्याची व्यथा जिवाचे माथां ॥ तिन्ही अवस्था अतिदुःखी ॥ ८५ ॥ खतफाडिलें खताखती ॥ जोभेटे त्यास साक्षी करिती ॥ स्वप्नीं व्यव्हार सांगती ॥ वोसणती निजेलिया ॥ ८६ ॥ देखोनि खताची संपत्ति ॥ व्यव्हारी स्वयें उल्हासती ॥ मागों गेलिया नलगे हातीं ॥ मग कुंथती अतिदुःखें ॥ ८७ ॥ व्यव्हारीयाची ऐसी गती ॥ धरण्या करितां नलभे भुक्ति ॥ धनलो

१ तेलासह. २ दोष. ३ शिसा. ४ पराक्रमी. ५ काळजीनें. ६ वजनीं. ७ वजनें. ८ जुने मांडे सुधारणें. ९ ओरडती, बरळती.

भ्या कैंची मुक्ती ॥ सीता सती तेथें नाहीं ॥ ८८ ॥ पाहतां तेलियाचें घर ॥ नित्य करिती करकर ॥ अवघे ह्मणती पहारो पाहा र ॥ भेटा रामचंद्र उठलिया ॥ ८९ ॥ जैंहुनी आणिली जनकबाळा ॥ तैंहुनी गेली लंकेची कळा ॥ हनुमंतें धिक्कारिलें सकळां ॥ होईल तळमळा पुरदाहें ॥ ९० ॥ तेलियाची निजजाती ॥ नित्य नवे फेरे खाती ॥ तेथें कैंचि सीता सती ॥ निघे मारुती पुढारां ॥ ९१ ॥ मुळीचा तंतु तुटतां सांग ॥ साळी विसरले मागे माग ॥ पाजणी परबणीचा उद्वेग ॥ अतीलगबग खळी लागीं ॥ ९२ ॥ खाचें रिघाले जीवें जीत ॥ घडिया घडीन सांधे तेथ ॥ स्वरूप नुतरेचि सवसूत ॥ मग तणतणीत ताणोनी ॥ ९३ ॥ अहर्निशीं धोटें हाणितां ॥ स्वरूप नुतरेचि सर्वथा ॥ साउट बारुट गेले वृथा ॥ तेथें सीता नलभेची ॥ ९४ ॥ तांबोळी सन्मान पानभरें ॥ देंठ झडी झाले एकसरें ॥ ह्मणती फेरारे फेरारे ॥ अभ्यंतरें मुरकुंटले ॥ ९५ ॥ रुसण्या फुगण्याचें कारण ॥ पाना पाशीं अतिसन्मान ॥ तेणें अंतरें सडलीं जाण ॥ पडिलें खांन निजलोभा ॥ ९६ ॥ पानसन्मानें अतिदाटुकी ॥ झडली अभिमानाची आटुकी ॥ तोंडें तांबडीं अतिअळुकीं ॥ तेथें जानकी असेना ॥ ९७ ॥ शिंपियाची अतिकुंसरी ॥ घेवोनि लोभाची कातरी ॥ अखंड खंडी नानापरी ॥ गुप्तत्वें चोरी त्यांमाजी ॥ ९८ ॥ पहिलें अखंड खंडिलें ॥ शिविल्या ह्मणती त्या दंडिलें ॥ शिंपियें ऐसें कर्म केलें ॥ बाधक झालें त्याचें त्यासीं ॥ ९९ ॥ अखंड खंडोनि करिती चोरी ॥ तेणें शृंगारी कुवाँरी नारी ॥ बिरडें लावी गळ्यावरी ॥ घरोघरीं टाचुनी ॥ १०० ॥ ऐसें कर्म केलियापाठीं ॥ शिंपी सलोभें बोटें चाटी ॥ पोट नभरे शिवण्यासाठीं ॥ सीता गोरटी तेथें कैंची ॥ १ ॥ रंगारशाळा अलोलिक ॥ काळें करिती शुद्धसालिक ॥ काळे हात काळें मुख ॥ अतिरंगीक रंगारे ॥ २ ॥ नामरूपाच्या ठशावरी ॥ काळें बेरें पाल्व [illegible]या रंगारियाच्या घरीं ॥ सीता सुंदरी लाभेना ॥ ३ ॥ वेदपाठका नवल परी ॥ अनाध्याय स्वाध्याय घरीं ॥ उदात्त अनुदात्त स्वरीं ॥ वर्णोच्चारीं अभिमानु ॥ ४ ॥ सानुनासिक अनुनासिक ॥ उच्चार नेणतां निर्नासिक ॥ त्यांशीं हांसती वेद पाठक ॥ एकासीं एक उपहासती ॥ ५ ॥ ऐसें करितां वेद पठण ॥

१ नगरदहनें. २ चिंता. ३ सारखें, विणकर. ४ सदोषी. ५ नागवण. ६ निस्तेज. ७ चमत्कार. ८ पदर.

कोरडी शब्दांची खणखण ॥ नवचती मानाभिमान ॥ सीताचिद्रत्न तेथें कैंचें ॥ ६ ॥ पाहतां विद्वांसांचें व्याख्यान ॥ शास्त्रवित्पत्ति अतिसज्ञान ॥ ज्ञातेपणें गर्वाभिमान ॥ जडला तो जाण सोडीना ॥ ७ ॥ जंव जंव शास्त्राची वित्पत्ति ॥ तंव तंव अभिमानाची वस्ती ॥ तेणेंचि गर्वाची होय स्फूर्ति ॥ सीता सती तेथें नाहीं ॥ ८ ॥ पाहतां ज्योतिष्यांचीं स्थिती ॥ ते गोंविलें ग्रहगतीं ॥ अवघ्या ग्रहगती लाविती ॥ सीता सती तेथें नाहीं ॥ ९ ॥ हाटचोहटे पर्णविपण ॥ शोध शोधूं पाहे आपण ॥ पदोपदीं सावधान ॥ सीताचिद्रत्न स्वयें पाहे ॥ १० ॥ देखतां कणाचिया राशी ॥ निजबीजलें पाहे सीतेसीं ॥ फुलें गुंफितां फुलारीयासीं ॥ पाहे सुवासीं सीतेतें ॥ ११ ॥ वाणी पसारी पहातां ॥ सीता पाहे आंतले पोतां ॥ अंतर सांठवणें आतौतां ॥ होय पाहतां सीतेतें ॥ १२ ॥ जे जे मार्गी जन भेटती ॥ त्यामाजी पाहे सीता सती ॥ अश्व गजाहि आतौतीं ॥ सीता सती पहातसे ॥ १३ ॥ उत्तम देखोनि पक्कान्न ॥ सबाह्य सीता पाहे सावधान ॥ हनुमंता नाठवे अन्न ॥ लागलें ध्यान सीतेचें ॥ १४ ॥ घरें चत्वरें परुस द्वारें ॥ उपऱ्या आटाळ्या वोवरें ॥ सीते लागोनि वानरें ॥ सर्वांतरें शोधिलीं ॥ १५ ॥ अंतरीं देखोनि विषमस्थिति ॥ सीता नलभे ह्मणे मारुती ॥ लंका शोधीत असे ऐशियारिती ॥ सीता सती भेटावया ॥ १६ ॥ दृष्टी पडे जिकडे जिकडे ॥ सीता पाहे तिकडे तिकडे ॥ सवेग तेथूनियां उडे ॥ सीता पुढें पुढें पाहातसे ॥ १७ ॥ पाहातां जंबुमाळी मळे ॥ तव ते लवलवती फळें ॥ हनुमंत उपडी समूळ मूळें ॥ जनक बाळा शोधावया ॥ १८ ॥ सांदीकोंदीं नदो नदीं ॥ सीता पाहे बिदोबिदीं ॥ शोधितां लंकेचि पैं मांदी ॥ कोण्ही शुद्धी सांगेना ॥ १९ ॥ शोक नाहीं जिये स्थानीं ॥ सीता वसे अशोकवनीं ॥ ते तव वार्ता नवदे कोण्ही ॥ शुद्धी कैसेनि होईल ॥ २० ॥ घरें शोधिलीं विचित्र ॥ तेथें नलभेचि सीता सुंदर ॥ उंद्वट घरें थोर थोर ॥ तींही वानरें शोधिलीं ॥ २१ ॥ इंद्रजित कुंभकर्णस्थान ॥ श्रेष्ठ सेनानी प्रधान ॥ रावणाचें निजभुवन ॥ निद्रास्थान शोधिलें ॥ २२ ॥ हनुमंत बळिया महाबळी ॥ घेईल रावणाची घरधांडोळी ॥ नगरामाजी लावील कळी ॥ करील रांडोळी सभेमाजी ॥ २३ ॥ ऐसें आश्चर्य चरित्र ॥ हनुमंत करील अद्भुत ॥

१ ज्ञान. २ भमले. ३ बाजार. ४ बाजार. ५ आगणें. ६ चुनेगच्चीस्थळें. ७ खोल्या. ८ समाज. ९ उन्नत.

श्रोतीं व्हावें दत्तचित्त ॥ कथा विख्यात श्रीरामें ॥ २४ ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ गोड घास रामायण ॥ तें हें सुंदरकांड जाण ॥ समाधान जीवशिवा ॥ १२५ ॥ इतीश्रीभावार्थरामायणे सुंदरकांडे एकाकारटीकायांलंकाशोधनोनामप्रथमोध्यायः ॥१॥ ॥छ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीरामसमर्थ ॥ हनुमंत महावीरें ॥ लंका शोधिली घरोघरें ॥ हाटें चोहाटे चौबारें ॥ गुप्तवोवरें स्त्रियांचीं ॥१॥ ऐसे शोधितां नगरांत ॥ नलभेचि सीताशुद्ध्यर्थ ॥ राजवर्गाच्या गृहांत ॥ सीता हनुमंत पाहों रिघे ॥२॥ ॥श्लोक॥ विचक्रमेगृहान्वेगात्प्रहस्तस्यनिवेशनं ॥ ततोनदेत्रीतिगृहंमहापार्श्वस्यवीर्यवान् ॥ १ ॥ महोदरस्यचतथामहाकायस्यचैवहि ॥ विद्युज्जिव्हस्यभुवनंजांबुमालेस्तथैवच ॥ २ ॥ वज्रदंष्ट्रस्यचतथाशुकसारणयोरपि ॥ विद्युन्मालेःसुमालेश्चविकटस्याप्यतुर्बलेः ॥ ३ ॥ बहुशत्रोःसूर्यशत्रोःकुमित्रामित्रयोस्तथा ॥ चित्रकस्यविचित्रस्यातिगर्विशठमित्रयोः ॥४॥ ताम्राक्षस्यचधूम्रस्यमकराक्षमृगाक्षयोः ॥ लंबजिव्हविरूपाक्षाक्षादीनांचमहाबलः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ करोनि उड्डाणाची थोरी ॥ हनुमंत रिघे प्रहस्त मंदीरीं ॥ शोधिलीं घरें वोवरें वोवरीं ॥ स्त्रियांमाझारीं जानकी ॥ ३ ॥ तेथें नलभेची जाण ॥ मग करोनियां उड्डाण ॥ प्रहस्त महाबळिया प्रधान ॥ त्याचेंही भुवन शोधिलें ॥ ४ ॥ तेथोनि उडोनि झडकरी ॥ शोधावया सीता सुंदरी ॥ रिघोनि महापार्श्वाचे घरीं ॥ अंतःपुरीं शोधित ॥ ५ ॥ तेथें नलभेचि सीताशुद्ध्यर्थु ॥ तेथूनि उडाला हनुमंतु ॥ महोदराच्या घरांआंतु ॥ असे पहातु जानकी ॥ ६ ॥ अतिकाय महाकाय ॥ यांचीं घरें शोधित जाय ॥ अखया कुमराचे ठायें ॥ शोधोनि पाहे वैदेही ॥ ७ ॥ वज्रदंष्ट्र आणि जंबुमाळी ॥ तेथें शोधिली जनकबाळी ॥ विद्युजिव्हा महाबळी ॥ तेथें घरधांडोळी घेतली ॥ ८ ॥ रावणाचा आप्तपूर्ण ॥ शुक आणि तो सारण ॥ त्या दोघांचीं घरें जाण ॥ पाहे आपण हनुमंतु ॥ ९ ॥ विद्युन्माळी आणि सुमाळी ॥ विकटशत्र आतुर्बळी ॥ यांचे घरीं जनकबाळी ॥ घेतां धांडोळी नलभेची ॥ १० ॥ बहुशत्र आणि सूर्यशत्र ॥ अमित्र कुमित्र शठ मित्र ॥ अतिगर्वी चित्रविचित्र ॥ पवनपुत्र घरें शोधी ॥ ११ ॥ धूम्राक्ष आणि ताम्राक्ष ॥ विरूपाक्ष आणि मकराक्ष ॥ शोधावया मृगशावाक्ष ॥ परम अतिदक्ष कपि शोधी ॥ १२ ॥ घस प्रघस महाघस ॥ चौथा जोकां वीरविघस ॥ हनुमंत शोधी सावकाश ॥ यावया घसें रावणाशीं ॥ १३ ॥ शठ निशठ महाशठ ॥ भट उद्भट महाभट ॥ हेहि घरें शोधूनि पष्ट ॥ निघे मर्कट पुढारां ॥ १४ ॥ युद्धोन्मत्त

१ बाजार. २ राजमंदिरें. ३ गुप्तगृह. ४ शोध. ५ हनुमान. ६ मृगबाळकाप्रमाणें डोळे आहेत जिचे अशी सीता. ७ त्रास.

महोन्मत्त ॥ वीर वाटीव अतिउन्मत्त ॥ घरें शोधोनि समस्त ॥ निघे हनुमंत पुढारां ॥१५॥ भीम महाभीम सभीम ॥ तिघांचीं रूपें अतिदुर्गम ॥ देखतां काळास पडे भ्रम ॥ सुखें प्लवंगम तेथ ही शोधी ॥ १६॥ वीरजिव्हा वीर उद्भट ॥ जिव्हावज्रप्राय तिखट ॥ जिव्हा घायें पर्वत पीठ ॥ करी शतकूट गिरिवरां ॥१७॥ जिव्हा लांब योजन एक ॥ सुरवर पन्नगांसी धाक ॥ तेही घरें एक एक ॥ शोधी निःशंक मारुती ॥ १८ ॥ विद्युत् जिव्हा नाम देख ॥ जिव्हा विद्युत्तेजें देख ॥ विजू कडकडी तैसी हाक ॥ लोकानुलोक कांपती ॥ १९॥ ऐसे हे वीर विख्यात ॥ त्यांचे त्यांचे घराआंत ॥ हनुमा घरधांडोळी घेत ॥ सीता शुद्ध्यर्थ शोधना ॥ २० ॥ विकर्ण नामें वीर निंधडा ॥ कर्णस्थानीं विकट दाढा ॥ वृक्ष पर्वतां करी रगडा ॥ मुखा पुढां कोण राहे ॥ २१ ॥ याचे दाढेचे भया भेण ॥ वारा वाजों नशके पूर्ण ॥ हनुमा तेथें रिघोनि आपण ॥ सीता शोधोन स्वयें पाहे ॥२२॥ जैसीं शुकाचीं चंचुवाडें ॥ तैसें तिखट नाकगाडें॥ शुकनासिक नांव पडे ॥ नाकें रगडी गिरिकूट॥२३॥लागतां नाकाचा आघात॥ दैत्य दानव चळीं कांपत॥ हनुमंत रिघोनियां तेथ॥ असे पाहत जानकी ॥ २४ ॥ अश्वमुख गजमुख ॥ तरस तगर व्याघ्रमुख ॥ त्याचे घरीं हनुमान् देख ॥ शोधी सम्यक जानकी ॥ २५ ॥ कराळाक्ष विकराळाक्ष ॥ श्रोणिताक्ष आणि भीमाक्ष ॥ हनुमान् शोधनीं अतिदक्ष ॥ एकेक सुखें घरें शोधिलीं ॥२६॥ सूर्यरथाचें जेवढें चाक ॥ तेवढें एकेकाचें मुख ॥ यालागीं त्यांतें चक्रमुख ॥ नाम निर्दोष तयांसि ॥ २७ ॥ मुख पसरिल्या रणाआंत ॥ तिहिं लोकीं अतिआकांत ॥ गिळों शकेल मेरु पर्वत ॥ वीर विख्यात चक्रमुख ॥ २८ ॥ वाफ निघतां वदनींहुनी ॥ सूर्यबिंब आच्छादुनी ॥ धुई दाटती ह्या गगनीं ॥ तैं पासोनि अद्यापि ॥ २९ ॥ ऐसीं घरें समस्त ॥ हनुमान् साक्षेपें शोधित ॥ स्त्रीपुरुषांचा एकांत ॥ सुरतरत स्वयें देखे ॥३०॥ स्त्रीपुरुषांची एकांतीं ॥ नाना परीची देखोनि रति ॥ हनुमान् उद्वेगला चित्तीं ॥ ते श्लोकोक्ती स्वयें बोले ॥ ३१ ॥ हनुमंत ह्मणे निजचित्तीं ॥ श्रमतां सीतेचें शुद्ध्यर्थीं ॥ हे मुख्यत्वें ग्रहगती ॥ आली उपहती ॥ १ ॥
ब्रह्मचर्या ॥ ३२ ॥ नाहीं परदारादर्शन ॥ नाहीं परदारासंभाषण ॥ त्या मज स्त्रिपुरुषमैथुन ॥ योनिदर्शन येकाळीं ॥ ३३ ॥

१ भीति. २ वानर. ३ भयंकर. ४ धुराडा. ५ मोठ्या(पर्वता)चा. ६ सर्पांस. ७ शूर. ८ पोपटाचीं. ९ नष्टता.

घरोघरीं सीता सती ॥ पाहतां स्त्रीपुरुष एकांतीं ॥ देखिल्या नानापरिच्या रती ॥ आली उपहती ब्रह्मचर्या ॥ ३४ ॥ देखे जो स्त्रीपुरुष मैथुन ॥ हेंचि ब्रह्मचर्या मुख्य विघ्न ॥ त्या स्त्रियांचें अतिमैथुन ॥ अन्योन्य देखिलें ॥ ३५ ॥ श्रीरामसेवा अतिप्रीती ॥ लंघोनि आलों अपांपति ॥ येथें शोधितां सीता सती ॥ अधोगती मज आली ॥ ३६ ॥ नग्नस्त्रियांचें दर्शन ॥ तेंचि ब्रह्मचर्या नागवण ॥ तेथें देखोनि मैथुन ॥ अधःपतन मज आलें ॥ ३७ ॥ सीता शोधितां संकटीं ॥ ब्रह्मचर्या होईल तुटी ॥ नशोधितां उठाउठीं ॥ श्रीराम जगजेठी क्षोभेल ॥ ३८ ॥ क्षोभलिया रघूत्तम ॥ वृथा जन्म वृथा कर्म ॥ वृथा गेला भजनधर्म ॥ अतिदुर्गम मज आलें ॥ ३९ ॥ शुद्धि करितां न फिरतां ॥ अपेश येईल माझे माथां ॥ काय करूं श्रीरघुनाथा ॥ बुद्धिदाता मज होईं ॥ ४० ॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि ॥ हे प्रतिज्ञा तुझी आगमनिगमीं ॥ माझें संकटसंभ्रमीं ॥ कृपानुधर्मी पावावें ॥ ४१ ॥ नमेभक्तःप्रणश्यति ॥ ब्रीदं तुझीं गा श्रीरघुपती ॥ सीताशुद्धीचे आकांतीं ॥ कृपामूर्ती पावावें ॥ ४२ ॥ हनुमंताची अतिचिंता ॥ कळों सरली श्रीरघुनाथा ॥ प्रगटला हृदया आतौतां ॥ भक्तसाह्यार्थीं श्रीराम ॥ ४३ ॥ मुखीं श्रीरामनाममुद्रा ॥ हृदयीं स्मरतां श्रीरामचंद्रा ॥ उल्हास जाला त्याकपींद्रा ॥ श्रीरामभार्या शोधावया ॥ ४४ ॥ करितां श्रीरामाचें स्मरण ॥ हृदयीं आली आठवण ॥ देखतां परदारामैथुन ॥ बाधकपण मज नाहीं ॥ ४५ ॥ देखतां परदारा नग्न ॥ देखोनि परदारामैथुन ॥ मज नाहीं कामकामन ॥ श्रीरामचरणप्रसादें ॥ ४६ ॥ देखतां परदारारती ॥ अल्पही कामाची स्फुर्ती ॥ बाधीना ज्ञानियांचे चित्तीं ॥ श्रीरघुपति प्रसादें ॥ ४७ ॥ चित्तामाजी कामाची वस्ती ॥ तेणेंचि ते करितां श्रीरामभक्ती ॥ चित्त पावलिया चैतन्यस्थिती॥कामनिवृत्ती सहजेंची ॥४८॥ जेवीं अंधारिया रातीं॥खद्योतैं नक्षत्रें लखलखिती ॥ तेथें उगवल्या गभस्ती॥अस्त पावती अवघींही ॥४९ ॥ तेवीं काम क्रोध लोभ चित्तीं ॥ तेणें चित्तें करितां भक्ती ॥ राम प्रगटलीया सर्वांभूतीं ॥ अस्त पावती काम क्रोध ॥ ५० ॥ इंद्रियां प्रवर्तक मन ॥ मनाचे पोटीं स्त्रीपुरुषभान ॥ सकळ कामासि कारण ॥ मनचि जाण बाधक ॥ ५१ ॥ जेवीं स

१ नाश. २ समुद्र. ३ नाश. ४ कोपेल. ५ संकटसमयीं. ६ विषयेच्छा. ७ काजवे. ८ सूर्य.

मुद्रजळीं लवणकण ॥ विरोन समुद्र होय आपण ॥ तेविं करितां श्रीरामस्मरण ॥ मनाचि परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ५२ ॥ मनाची मावळली मनोवृत्ति ॥ स्त्रीपुरुषांचे एकांतीं ॥ शोधितां सीता सती ॥ बाध चित्तीं मज नाहीं ॥ ५३ ॥ मन मावळतांचि पाही ॥ मी देहींच जालों विदेही ॥ आतां नग्न स्त्रीयांचा ठाईं ॥ शोधीन वैदेही विदेहत्वें ॥५४॥ नग्न देखतां शूकर श्वान ॥पुरुषास नव्हे काम कामन ॥ तेंवि देखतां स्त्रीपुरुषमैथुन ॥ बाधकपण मज नाहीं ॥ ५५ ॥ शस्त्र घालितां दळोंआंतु ॥ पुरुष नव्हे कामासक्तु ॥ तेंवि रिघतां योनीआंतु ॥ कामकामार्थु मज नाहीं ॥ ५६ ॥ माशीवरी बैसल्या माशी॥ काम नुपजे कोणाशीं ॥ तेवि देखतां मैथुनाशीं ॥ शंका मानशीं मज नाहीं ॥५७॥ पाविजे सद्गुरूचा वचनार्थु ॥ तैंच कामाचा समूळ घातु ॥ तो मज तुष्टला श्रीरघुनाथु ॥ कामकार्यार्थु मज नाहीं ५८ ॥ स्त्री चुकली सीतासती ॥ ते शोधावी स्त्रियांप्रती ॥ त्या स्त्रियांची देखतां रती ॥ कामस्फूर्ती मज नाहीं ॥५९॥ स्त्री चुकली सीतासुंदरी ॥ ते शोधावी स्त्रियांमाझारी ॥ वांचून शोधितां श्वानशूकरीं ॥ श्रीरामनारी तेथें कैंची ॥ ६० ॥ सीता चुकलियासाठीं ॥ वना धांवोनि उठाउठीं ॥ शोधूं जातां मृगांची थाटी ॥ मूर्खदृष्टी शोधक ॥ ६१ ॥ तें मज नाहीं मूर्खपण ॥ सीताशुद्धयर्थ मी सज्ञान ॥ शोधीन मी समस्त भुवन ॥ गुह्यस्थानें स्त्रियांचीं ॥ ६२ ॥ जें कां अत्यंत विषम स्थान ॥ तेथें रिघतां संकट गहन ॥ तेथें तेथें मी प्रवेशोन ॥ सीता शोधीन साक्षेपें ॥ ६३ ॥ मागें शोधिलें भुवनोभुवन ॥ आतां शोधीन दुर्गम स्थान ॥ ऐसी धरोन आंगवेण॥ उडे आपण हनुमंतु ॥६४॥ हनुमान् उडों पाहे आपण ॥ तंव देखिलें इंद्रजित भुवन ॥ अनर्घ्यरत्नीं विराजमान ॥ तेजें गगन लखलखित ॥ ६५ ॥ घरावरी घरकूसरी ॥ उपरीवरीं उपरी ॥ आटोळीका थोर थोरी ॥ त्याहीवरीं चौबारें ॥ ६६ ॥ रावणाचे [illegible] ॥ [illegible] इंद्रजिताचे भुवनीं ॥ कनककळस जडीतरत्नीं ॥ लागले गगनीं लखल[illegible]त ॥ ६७ ॥ [illegible] आरक्त भारीं ॥ [illegible] [illegible]रीं ॥ जागेल घालिती महा असुरीं ॥ हारोहारीं दीपक ॥ ६८ ॥ हाकोनियां [illegible] ॥ [illegible] [illegible]घ नाहीं भीतरीं ॥ पाहे चौफेरीं हनुमंत ॥ ६९ ॥ तीन

१ [illegible]. २ [illegible]. ३ [illegible]. ४ [illegible]. ५ चुनेगच्चीगच्ची. ६ पहारा.

खण चारि खण पांच खणें ॥ सप्तखणें आणि नवखणें ॥ त्यामाजि आहे महादुखणें ॥ नित्य कुंथणें वाटिवा ॥ ७० ॥ आंत दुखण्याचें छेदन ॥ करील लक्ष्मणाचा बाण ॥ युद्धचर्या सांडील पूर्ण ॥ पाडील खणे गर्वाचें ॥ ७१ ॥ देखोनि इंद्रजीत भुवन ॥ हनुमान् खवळला आपण ॥ भीतरीं रिघावया जाण ॥ अणुप्रमाण स्वयें जाला ॥ ७२ ॥ रिघोनि यां गवाक्षद्वारीं ॥ वेगें पाहिलीं घरें चारी ॥ शोधोनिया वोवरीं वोवरीं॥ उपऱ्या उपरीं धांडोळी ॥ ७३ ॥ अट्टाळीकांहीं माझारी ॥ हनुमान् पाहे सीता सुंदरी ॥ तंव देखिली नवल परी ॥ सहीतअंतुरी इंद्रजीत ॥ ७४ ॥ मरकतमंचकू सुंदर ॥ त्यावरीं व्राहॉटिले मयूर ॥ शेज रचिली सुकुमार ॥ सुमनें अरुवार सुगंधें ॥ ७५ ॥ मुक्तघोंसींयुक्त वितान ॥ घवघवीत शोभायमान ॥ कर्पूरवाती तेज गहन ॥ पीकदानें रत्नाचीं ॥ ७६ ॥ अतिसुगंधा सुवर्णभिंतीं ॥ पाचुनिबद्ध अवघी क्षिती ॥ सुलोचना महासती ॥ विडिया देत इंद्रजिता ॥७७॥ सुलोचना पतिव्रता ॥ कदा नुल्लंघी पतिवचनार्था ॥ तीसि देखोनि हनुमंता ॥ ह्मणे हे सीता निश्चित होय ॥७८॥ नागकन्या सुलोचना ॥ ते तंव पद्मिणी पद्मनयना ॥ देखोनि हनुमान् ह्मणे जाणा ॥ रामांगना हे होये ॥ ७९ ॥ पद्मिणी स्त्रियेचा विचार ॥ पाउलीं पाउलीं भ्रमती भ्रमर ॥ अंगसुवास मनोहर ॥ सीता सुंदर हे होये ॥ ८० ॥ माझ्या स्वामीची हे कांता ॥ अनुसरली रावणसुता ॥ दोहींच्या करीन मी घाता ॥ कोप हनुमंता पैं आला ॥ ८१ ॥ डोळे आरक्त क्रोधें कडाडी ॥ वळिलीं पुच्छाचीं पैं वेठोळीं ॥ दोघांची मुरडावया नरडी ॥ शेंडी तडतडी हनुमंताची ॥ ८२ ॥ अधर्मी रतलीसे सीता ॥ उभयवर्गा मारीन आतां ॥ कोप आलिया रघुनाथा ॥ दोघांचे प्रेता दावीन ॥ ८३ ॥ अथवा मी पुच्छीं बांधोनी ॥ जीत धरोनि नेईन दोन्ही ॥ रागें घुलकावितो गगनीं ॥ उडी घालोनि मारावया ॥ ८४ ॥ तंव सुलोचना ते पतिव्रता ॥ पतीचे चरणीं ठेविला माथा ॥ कांहीं एक पुसेन मी आतां ॥ प्राणनाथा क्षमा कीजे ॥ ८५ ॥ यावत् जन्मपर्यंत तुह्माप्रती ॥ नाहीं केली म्यां विनंती ॥ हा घातु देखोनि लंकापती ॥ काकुलती पुसतसे ॥ ८६ ॥ राखों जातां अशोकवन ॥ तुह्मी पावाल अतिअपमान ॥ अखया कुमरा येईल मरण ॥ कुळनिर्दळण रा

१ अत्यंत. २ नाश. ३ खिडकी. ४ खोली. ५ माडिचांघरें. ६ स्त्री. ७ उभेकले. ८ अत्यंत. ९ छत. १० संहार.

क्षसां ॥८७॥ तव इंद्रजित पुसे प्रियेप्रती ॥ ऐसें होय कैशा ररतीं ॥ रावणें आणिली सीतासती ॥ कुळसमाप्ती राक्षसां ॥८८॥ वर्नी छळोनि जनकबाळी ॥ आणि छळिला श्रीरामबळी ॥ तेणें तो करील लंकेची होळी ॥ राक्षसकुळीं आकांतु ॥ ८९ ॥ तुह्मा वरी वोखटें चिन्ह ॥ देखोनि धाके माझें मन ॥ प्रार्थुनी दशानन ॥ बुद्धि आपण सांगावी ॥ ९० ॥ तूं तव त्याचा ज्येष्ठ कुमर ॥ तुझा विश्वास त्यास थोर ॥ सीता देवोनि सुंदर ॥ श्रीरामचंद्र करी सखा ॥ ९१ ॥ सखा केलिया श्रीरघुनाथ ॥ राक्षसकुळ होईल स्वस्थ ॥ तुह्मी अक्षयीं समस्त ॥ यशवंत तिहीं लोकीं ॥ ९२ ॥ इंद्रजित सांगे अतिएकांतु ॥ रावणासिं सीता सन्निपातु ॥ जो जो सांगेल हितस्वार्थु ॥ त्याचा घातु करूं धांवे ॥ ९३ ॥ सखा करोनि श्रीरघुनाथा ॥ सीता सोडीं मज ह्मणतां ॥ माझ्याच करूं धांवेल घाता ॥ बैसेल माथां पितृद्रोह ॥ ९४ ॥ ऐकें प्रिये सावधान ॥ चुकविलिया नचुके मरण ॥ होणार तें होईल जाण ॥ बुद्धी आपण नसांगावी ॥ ९५ ॥ ऐसी दोघांची एकांत कथा ॥ ऐकोनियां हनुमंता ॥ हे सुलोचना नव्हे सीता ॥ ऐसें तलतां मानलें ॥ ९६ ॥ इंद्रजित सुलोचना एकांतीं ॥ कोणे ठायीं सीतासती ॥ राखिली आहे लंकापती ॥ ते मारुती नायकेची ॥ ९७ ॥ लंकेमाजी आहे सीता ॥ शुद्धी लागली हनुमंता ॥ तिशीं शोधावया तत्वतां ॥ होय निघता तेथोनि ॥ ९८ ॥ मेघाहूनि उंच घर ॥ मेघवर्ण दीर्घ शिखर ॥ तेथें शोधावया सीता सुंदर ॥ उडे सत्वर मारुती ॥ ९९ ॥ सोदरें शोधितां घर ॥ हनुमान् दत्तकला थोर ॥ कुंभकर्ण महाक्रूर ॥ निशाचर पहुडला ॥ १०० ॥ दीर्घ करितां महाघोर ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ शंख केलियाहीं समोर ॥ कानीं उत्तर पडेना ॥ १ ॥ श्वासोश्वासाच्या आर्वतीं ॥ शतानुशत पडले हस्ती ॥ निर्गमें नाहीं तळमळतीं ॥ ह्मैसे आरडती त्यानार्जा ॥ २ ॥ [illegible] ॥ [illegible]ळप रिघती करीं ॥ त्याचा निर्गमू नाहीं बाहेरीं ॥ प्राणी मारिती प्राण्यातें ॥ ३ ॥ गाई ह्मैशी बैल घोडीं ॥ [illegible] ॥ निदसुरिया नाक रगडी ॥ मरती कोडी प्राण्यांच्या ॥ ४ ॥ हनुमान् ह्मणे आपुल्या चित्तीं ॥ जैं रचिली या[illegible] ॥ [illegible] आळसू नाहीं प्रजापती ॥ अमूप माती रचियेली ॥५॥

१ अशुभ. २ [illegible] . ४ महामारी. ५ मुक्तता. ६ सिंह.

बाबरझोट्या अतिविशाळ ॥ जैसे भाले आणियाळ ॥ आंगिचिं रोमें जैसीं शूळ ॥ दांत विक्राळ खेंतेले ॥ ६ ॥ शेवाळले दिसती दर्शन ॥ कदां नकरी दांतवण ॥ देखोनियां त्याचें वदन ॥ आलें वमन हनुमंता ॥ ७ ॥ येथें आलिया रघुनंदन ॥ त्याची पहावया आंगवण ॥ प्रथम यासीं माझें रण ॥ केला पण हनुमंतें ॥ ८ ॥ देखोनि त्याची देहस्थिती ॥ कंटाळला स्वयें मारुती ॥ येथें कैंची सीतासती ॥ ह्मणोनि चित्तीं त्रासला ॥ ९ ॥ अतित्रासें उद्वेगला ॥ अत्यंत खेदें खिन्न झाला ॥ ब्राह्मण जन्म हा पावला ॥ व्यर्थ गला निद्रेनें ॥ ११० ॥ अर्धें आयुष्य हातो हातीं ॥ बळेंचि हिरोनि नेलें रातीं ॥ जागा जालिया स्त्रियेसीं रती ॥ कामासक्ती कामाची ॥ ११ ॥ कुटुंबचिंता बैसली चित्तीं ॥ ते तंव नसोडी कल्पांतीं ॥ आयुष्य गेलें याचि रीतीं ॥ द्रव्यासक्ती अतितृष्णा ॥ १२ ॥ भोजन शयन द्रव्यासक्ती ॥ जन नागवले याच रीतीं ॥ कुंभकर्ण नागविलासे सुषुप्तीं ॥ सीता सती येथ कैंची ॥ १३ ॥ तेथोनि करोनि उड्डाण ॥ देखिलें बिभीषणाचें भुवन ॥ ठाके पताका वृंदावन ॥ हरिकीर्तन रामाचें ॥ १४ ॥ टाळ घोष मृदंग मेळीं ॥ नैराश्य निर्धडा वैष्णव बळी ॥ नामा सरसीं वाजवी टाळी ॥ सुखसमेळीं डुल्लतु ॥ १५ ॥ कीर्तनसुखें सुखावले ॥ आपआपणिया विसरले ॥ परमानंदें तृप्त जाले ॥ गाऊं लागले रामगुण ॥ १६ ॥ निरापेक्षी विचक्षण ॥ श्रुती उपरमे सावधान ॥ श्रीराम सगुणीं निर्गुण ॥ करिती कीर्तन तें ऐका ॥ १७ ॥ श्रीरामें धरणी अतिपावन ॥ राम जीवन राम दहन ॥ राम तपन राम गगन ॥ राम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ १८ ॥ राम मनाचें उन्मन ॥ राम चित्ताचें चैतन्यघन ॥ राम बुद्धीचें सज्ञान ॥ राम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ १९ ॥ राम जंगमीं स्थावरीं ॥ राम सबाह्य अभ्यंतरीं ॥ राम परमात्मा श्रीहरी ॥ जगदोद्धारी श्रीराम ॥१२०॥ देखोनि कीर्तनाची गोडी ॥ हनुमंता अत्यंत आवडी ॥ रंगीं घालोनियां वेगें उडी ॥ गुप्त गडबडी नाचतु ॥ २१ ॥ रंगीं नाचतां हनुमंतु ॥ रंगीं वोसंडला परमार्थु ॥ तेणें बिभीषण मुर्छितु ॥ परम भक्तु परमार्थी ॥ २२ ॥ हनुमंता स्वयें दर्शन ॥ नाठवे देह विदेहभान ॥ बिभीषण मूर्छापन्न ॥ आपणा आपण विसरला ॥ २३ ॥ दोघांसि वोळखी नसतां ॥ दोघां भेटी गोष्टी

१ टोंकदार. २ केश. ३ खतपडलेले. ४ दंत. ५ ओंकारी. ६ शक्ति. ७ तुळसीवन. ८ निस्सीम. ९ निर्लोभी. १० लीनहोई. ११उलथला.

भा.रा. ४ नव्हेतां ॥ दोघां झाली एकात्मता ॥ श्रीरामकथा कीर्तनें ॥ २४ ॥ हरिकीर्तन तें स्वकर्म ॥ हरिकीर्तन तो स्वधर्म ॥ हरिकीर्त सुं.कां. अ. २
न प्रेम परम ॥ जें परब्रह्मप्रापक ॥ २५ ॥ बिभीषणाचे भुजेप्रति ॥ दिग्विजयी श्रीराममूर्ति ॥ तें देखोनियां मारुती ॥ परमप्रीति सु
खावे ॥ २६ ॥ बिभीषण श्रीरामभक्तु ॥ हनुमान् आनंदें नाचतु ॥ भावें भजतां श्रीरघुनाथु ॥ नित्य मुक्तु बिभीषण ॥ २७ ॥ राक्षसा
श्रीरामाची भक्ति ॥ हरिखें उपरमे मारुती ॥ रामें रावणाची केलिया शांती ॥ राज्यप्राप्ती बिभीषणा ॥२८॥ माझ्या श्रीरामाची
भक्ति ॥ राज्य करितां नित्यमुक्ति ॥ असतां स्त्रीपुत्रसंतती ॥ भुक्ति मुक्ति भंगेना ॥२९॥ हनुमंतें केला पण ॥ रामें मर्दिलिया रावण ॥
लंकापती बिभीषण ॥ हें शुभचिन्ह सत्य माझें ॥ १३० ॥ जेथें श्रीरामाची भक्ति ॥ तेथें आहे श्रीरामशक्ति ॥ रामराज्य लंकेप्र
ती॥सीता सती येतांचि देख ॥ ३१ ॥ जेथें रिघाली रामशक्ति ॥ तेथेंचि भुक्ति तेथेंचि मुक्ति ॥ रामराज्याची ऐशी स्थिति ॥ के
ला मारुती निश्चयो ॥ ३२ ॥ सीता आगमन लंकेप्रती ॥ रावणासीं मरण मुक्ति ॥ बिभीषणा राज्यप्राप्ती ॥ केला मारुती निश्च
यो ॥३३॥ मागील श्रम खेद उपहती ॥ येथें आलिया झाली शांती ॥ धन्य वैष्णवाची संगती ॥ महिमा किती मी वानूं ॥३४॥
संतसंगें निरसे भ्रांती ॥ संतसंगें जड उद्धरती ॥ संतसंगें ब्रह्मप्राप्ती ॥ नित्यमुक्ति सत्संगें ॥ ३५ ॥ संतचरणीचे रजःकण ॥
हनुमान् वंदी पैं आपण ॥ चरणरजीं घाली लोटांगण ॥ परमपावन पदरज ॥ ३६ ॥ चरणरजस्नानापुढें ॥ तीर्थमात्र तें बापुडें ॥
चरणरजें मुक्ति जोडे ॥ ब्रह्म आंतुडे पदरजें ॥ ३७ ॥ बिभीषणाच्या भुवनाप्रती ॥ हनुमान् पावला सुख विश्रांती ॥ भगवद्भक्त
जेथें भेटती ॥ श्रमनिवृत्ती आकल्प ॥ ३८ ॥ अर्थी स्वार्थी कां परमार्थी ॥ गेलिया भक्तभुवनाप्रती ॥ त्याचेनि संगें सुखप्राप्ती ॥
श्रमनिवृत्ति आकल्प ॥ ३९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ [illegible] देखिल्या भक्तभुवन ॥ हनुमान् झाला सुखसंपन्न ॥ समाधान
जीवशिवा ॥ १४० ॥ [illegible] ॥ [illegible] गुह्य गोष्टी ॥ परमानंदीं पडली मिठी ॥ धन्य सृष्टीं हरिभक्त
॥ ४१ ॥ एका जनार्दना [illegible] ॥ [illegible] पणाच्या भुवनाप्रती ॥ सुख संपत्ती मारुतीसीं ॥ १४२ ॥ ॥ ४ ॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामाय[illegible] द्वितीयोध्यायः ॥ ओंव्या ॥ ॥१४२॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः॥ ॥ शोधितां बिभीषण मंदिर ॥ सुखी झाला तो कपींद्र ॥ शुद्धि नलभेची सीता सुंदर ॥ तेणें वानर उद्वेगी॥१॥ शोधिलें समस्त नगर॥शोधिलीं हेटकें घरोघर ॥शुद्धि नलभेची अणुमात्र॥ तेणें वानर उद्वेगी ॥२॥ शोधिलें समस्त नगर जाण॥ जन आणि अवघें वन ॥ स्वयें शोधिलें सावधान ॥ तेणें उद्विग्न वानर ॥ ३ ॥ सीताशुद्ध्यर्थी उद्विग्न ॥ अतिचिंता कंपायमान ॥ आतां करूं बुद्धि आपण ॥ सीता चिद्रत्न तेणें लाभे ॥४॥ येथें शोधावया सीता शुद्ध्यर्थ ॥ कळी माजवूं नगरा आंत ॥ लागतां निष्ठुर आघात ॥ सीताशुद्ध्यर्थ वदतील ॥५॥ रावणआज्ञा अतिदारुण ॥ त्या भेणें नसांगती जन ॥ बुद्धि निर्धारी आपण ॥ कलहो पूर्ण उत्पादी॥६॥आपण राहोनियां गुप्त ॥ कळी लाविजे जेथिले तेथ ॥ वेंमं कर्में आक्रंदत ॥ सीताशुद्ध्यर्थ वदतील ॥७॥ऐसें विचारोनि जाण ॥ प्रवेशला लंकाभुवन ॥ राजद्वारीं संपूर्ण ॥ करी विंदान कलहाचें ॥ ८ ॥ गुप्त राहोनि जनाआंत ॥ वानर चेष्टा करी चेष्टित ॥ कलहो माजवी जेथिचा तेथ ॥ कथा अद्भुत अवधारा ॥९॥ हनुमान् विनोदें पैं जाण ॥ निजपुच्छाशीं करी नमन ॥ सीताशुद्ध्यर्थी आपण ॥ साह्य संपूर्ण मज व्हावें ॥१०॥ पुच्छें गोवोनि फोडि घागरी ॥ तीवरी पाडी दुसरी ॥ सर्वोचि ढकली तिसरी ॥ चौथी तीवरी घटस्फोट ॥११॥ पांचवी जाण पैं चाचरी ॥ सहावीचा आधार धरी ॥ शतानुशतें असंख्य नारी ॥ फोडी घागरी निजपुच्छें ॥१२॥ कोण मेला गेला आह्मांआंत ॥ रिघोनि घागरी फोडित ॥ हनुमान् पुच्छ भोवंडी नाकांत ॥ नारी नाचत चमकोनी ॥ १३॥ पुढिल्या चमकोनि नाचती ॥ मागिल दचकोनि झाडिती ॥ नाकीं पुच्छ भोवंडी मारुती ॥ नारी शिंकती खसखसां ॥१४॥ नारी शिंकती थटथटां ॥ घागरी फुटती फटफटां ॥ नगरीं उदकाचा तोटा ॥ लावी वेढा निजपुच्छें ॥१५॥ भरली घागरी नगरा आंत ॥ रिघों नेदीच हनुमंत ॥ द्वंद्वें मांडिलें परी गुप्त॥ तोटा नगरांत उदकाचा ॥१६॥ राजा निमाला ये नगरीं ॥घटस्फोट राजद्वारीं ॥ शंख करिती नरनारी ॥ सीता सुंदरी क्षोभली ॥१७॥ श्रीरामाची निजकांता ॥ चोरोनि आणिलीसे सीता ॥ तिणें उठविलें या आकांता ॥ लंकानाथा वधावया ॥ १८ ॥ सीता क्षोभली दारुण ॥ शोषिलें राक्षसांचें जीवन ॥ आतां कैसेनि वांच

१ दुःखी. २ आजार. ३ युक्ति. ४ दचकोन. ५ वैर, कलह. ६ जलाचा. ७ कोपायमानझाली. ८ पाणी, चैतन्य.

ती प्राण ॥ जीवनें वीण जिणें केंचें ॥ १९ ॥ आंगोळ्या मोडिती नगरनारी ॥ क्षोभें क्षोभली सीता सुंदरी ॥ आतां राक्षसां नुरे उरी॥
करील बोहरी लंकेची ॥ २० ॥ राजद्वारीं घटस्फोट ॥ खापरें पडलीं घनदाट ॥ बुजाली राजद्वाराची वाट ॥ विघ्न दुर्घट लंकेसीं
॥ २१ ॥ ऐसा हा घटस्फोट वृत्तांतु ॥ वेगळा बैसोनि हनुमंतु ॥ कलहो माजवी नगराआंतु ॥ सीताशुद्ध्यर्थु शोधावया ॥२२॥
राजसन्मानी महावीरीं ॥ अश्वीं चढोनि राजद्वारीं ॥ होहो मामा जीजी करी ॥ नानापरी नाचविती ॥ २३ ॥ पुच्छ गोऊनि अश्व
पायांत ॥ वीरां तोंडघसीं पाडित ॥ दांत घालोनि घशांत ॥ करी आरक्त मुख त्यांचें ॥ २४ ॥ पुच्छ अश्वांचे पांय उखळित ॥ वी
रांमुखीं अंशुद्ध वाहत ॥ ऐसे योद्धे असंख्यात ॥ पडले कुंथत अतिदुःखी ॥ २५ ॥ ऐशिया वीरांच्या कोडी ॥ उचउंचकूं त्यांचीं
घोडीं ॥ राजद्वारीं घाली उपडीं ॥ दांत पाडी वीरांचे ॥ २६ ॥ तोंडें ठेचलीं अश्वपती ॥ तैसीच गजारूढांची गती ॥ पुच्छें दंडिले
मारुती ॥ तीही ख्याती अवधारा ॥ २७ ॥ गजयोद्धे महाशूर ॥ चरणीं ब्रीदांची तोर्डर ॥ माथां धरूनि आतंपत्र ॥ राजद्वारीं ठाकले
॥२८॥ राजद्वारीं प्रवेशती ॥ पुच्छें खुंटोनि गजपती ॥ मागील ओढोनियां हस्ती ॥ हाणी दांतीं पुढिल्यातें ॥२९॥ माझ्या हस्ती व
री हस्ती ॥ कांरे आणिला उद्धतीं ॥ वीर वीरांतें हाणिती ॥गज भिडती गजाशीं ॥३०॥ गजदंतांची खणखण ॥ शस्त्रें सुटती सण
सण ॥ राजद्वारीं महारण ॥ अतिदारुण मांडिलें ॥ ३१ ॥ पुढील पडलिया माहुता ॥ पार्श्वदूतीं पुढें बैसतां ॥ गजगजासीं झुंज
तां ॥ अत्यद्भुत गजयुद्धें ॥३२॥ वीर विजयो पावुं पहात ॥ गुप्त पुच्छाचा वाजे घात ॥ गज गडबडी जैसें प्रेत ॥ वीर कुंथत रगडोनी
॥३३॥ ऐसे नेणों किती हस्ती ॥ गुप्त पुच्छाचे आघातीं ॥ लोळविले ते कुंथती ॥गजपंक्ती गांजोनी ॥३४॥ रथीं बैसोनि राजकुम
र ॥ कनकदंड ढळती चवर ॥ पुढें वाजंत्र्यांचे भार ॥ राजद्वारीं ठाकिले ॥३५॥ गुप्तगती थोकिलीं घोडीं ॥ पुच्छें सारथीयांतें ओ
ढी ॥ लागवेगें ध्वज आसुंडी ॥ कुमर पाडी क्षितीशीं ॥३६॥ महावीर पडतां क्षितीं ॥ त्याचा रथ त्यावरी उलथी ॥ चारी घोडीं हो
तां पालथीं ॥ कुमर कुंथतीं दडपोनी ॥३७॥ वारु सारथी महारथी ॥ एकवेळीं ते पडती ॥ वाजंत्री शंख करिती ॥ क्षितीं लोळती

१ उपहर्ती. २ रक्त. ३ गुंतवून. ४ तोडे. ५ छत्री. ६ सज्जराहिले. ७ जोरानें हिसकावी. ८ भूईवर.

चवरधर ॥ ३८ ॥ ऐशिया रथांच्या कोडी ॥ हनुमा गुप्तघातें मोडी ॥ पुच्छनाचविल्या बुडीं ॥ रथाचीं घोडीं फडफडती ॥ ३९ ॥
ऐसे वीर नेणों किती ॥ पडिले राजद्वारीं हुंबती ॥ खाटदांडिया उचलोनि नेती ॥ तेही भिती गुप्तघाता ॥४०॥ मागील मागें आ
पापरी ॥ पुढिले पुढील रानभरी ॥ येवढा वळसा कोण करी ॥ निजनिर्धारीं लक्षेना ॥४१॥ क्षोभली श्रीरामाची कांता ॥ तिणें
सोडिलें अतिउत्पाता ॥ करील राक्षसांचे घाता ॥ लंकानाथा समवेत ॥४२॥ प्रधानवर्ग राजसन्मानी ॥ बैसोनि येतां सुखास
नीं ॥ पुच्छ भोवंडितां भोयांचे कानीं ॥ दोघे चमकोनि पाहती ॥ ४३ ॥ भोई नाचती तडतडां ॥ कान झाडिती फडफडां ॥ पु
च्छें लावितांचि वेढा ॥ पालखी पुढें आदळली ॥४४॥ धरणीं आदळतां पालखी ॥ दांडी मोडोनि वाजे मस्तकीं ॥ प्रधानवर्ग झा
ले दुःखी ॥ अधोमुखीं आदळत ॥ ४५ ॥ बोभाट केला सेवकीं ॥ एक शिंपिती उदकीं ॥ सावधान होतां येकाकीं ॥ हांसिजे लो
कीं लंकेच्या ॥ ४६ ॥ रावणापाशीं अतिसन्मान ॥ त्यांसि राजद्वारीं अपमान ॥ हांसतां देखोनियां जन ॥ क्षोभायमान त्यांवरी
॥ ४७ ॥ सघृत भातें नित्य चौशेरी ॥ यावेगळें भोजन घरीं ॥ उचित वेतन देतां करीं ॥ राजद्वारीं पडियेले ॥ ४८ ॥ भोयांसि देतां
बुक्या लाता ॥ ते ह्मणती कां मारितां वृथा ॥ भूत चेतवी श्रीरामकांता ॥ अपमानता तेणें तुह्मां ॥ ४९ ॥ ऐशिया पालखींच्या हा
री ॥ हनुमा उलथी पुच्छेंकरीं ॥ अवकळा करोनि भारी ॥ धुळी माझारीं मेळविले ॥ ५० ॥ पालखी मोडली नये कामासीं ॥ खाटदां
डि प्रधानासीं ॥ कुंथत धाडिले घरासीं ॥ अपमानासीं राजवर्गी ॥ ५१ ॥ लंकेमाजि आहे सीता ॥ ऐकोनि आल्हाद हनुमंता ॥
तिचे साधावया इत्यर्था ॥ कळी काळहर्ता उपपादी ॥ ५२ ॥ पुढें ब्रिदाचे मालं जात ॥ मागें ही माल येती उन्मत्त ॥ हनुमा उचलो
नि त्याची लात ॥ वेगीं हाणित पुढलिया ॥५३॥ कांरे हाणिता लाता ॥ तो ह्मणे चाचरलों अवचिता ॥ तूं तरी मातलासि सर्वथा ॥
तुझिया घाता मी करीन ॥ ५४ ॥ दांत खावोनि सवोष्ठीं ॥ भिंवाया चढवोनि नाकाटीं ॥ येर येरां हाणिती मुष्टी ॥ क्रोधदृष्टी खवळो
नि ॥ ५५ ॥ उरीं शिरीं मुडकीं देखा ॥ बाहु आसडोनि लाविती धडका ॥ परस्परें हाणिती झडका ॥ गांड गुडघा हाणोनि ॥५६॥

१ आक्रंदती. २ भयंकरदुःखें. ३ सक्रोध. ४ विटंबना. ५ कलह. ६ येजी. ७ मल्ल. ८ मस्तकीं.

तळवे हाणिती रागें करीं ॥ उफराटिया निजकरीं ॥ वर्मी हांणितां कोंपरीं ॥ शिरीं उरीं चंडघातें ॥ ५७ ॥ वेगें आणावया तळासीं दोघे उडती आकाशीं ॥ शिर हाणोनि शिरासीं ॥ निजबाहुसीं आफळी ॥५८॥ एक रिघे एकातळीं ॥ तंव तो त्यासी चेपी भूतळीं ॥ वरील उलथोनि तात्काळीं ॥ धरातळीं निमटावया ॥ ५९ ॥ नळी चेपितां प्रबळ ॥ पायांमाजी लावी कळ ॥ तेणें होवोनि विव्हळ ॥ नळी तात्काळ सोडिली ॥ ६० ॥ सर्वेचि धरोनि दोहीं पाईं ॥ उपटावया दोन्ही बाही ॥ बळें आदळितां भुईं ॥ तळपोनि हृदयीं हाणि लाता ॥६१॥ ऐसी मल्लविद्या गाढी ॥ दोघांची समान घडमोडी ॥ झोंबी घेतां कडोंविकडीं ॥ समपरवडी दों वीरां ॥६२॥ घेतां मल्लविद्येचा झाडा ॥ मृदंग्या लाविला वाद्य गाढा ॥ त्यापुढें राउताचा झगडा ॥ काढूनि जमदाढा हांकिती ॥६३॥ त्यापुढें ब्राह्मण वेदांती ॥ घटपट बोलती युक्ती ॥ कोठें आहे सीता सती ॥ तेही नेणती निश्चयें ॥६४॥ वेदपाठकांचा वेवाद ॥ अक्षरें चुकलीं स्वर अबद्ध ॥ सीताशुद्धीचा अनुवाद ॥तेही विशद नबोलती ॥६५॥ऐसी लावितां नगरीं कळी ॥ ठाईं नपडे जनकबाळी ॥ आतां रावणाचे जवळीं ॥ सभा समूळीं शोधुं पां ॥ ६६ ॥ तंव झाली निशी तेथ ॥ रावणाचे सभेआंत ॥ रिघता झाला पैं हनुमंत ॥ तोही प्रताप अवधारा ॥ ६७ ॥ सिंहासनीं दशानन ॥ सभेसीं राक्षस प्रधान ॥ निजयुद्धीं सावधान ॥ पार्श्वदगण असंख्य ॥ ६८ ॥ सभेसीं येवोनि घरटिकार ॥ करूनि रावणासीं जोहार ॥ सांगती नगरींचा विचार ॥ विघ्न दुर्धर दिसताहे ॥ ६९ ॥ जितुकी दृष्टी संचारी ॥ तितुकी आजिच्या प्रथम प्रहरीं ॥ अवघी उठली राजद्वारीं ॥ क्षयकारी नृपनाथा ॥ ७० ॥ अमरवरद खटाटोप ॥ ऐशीं अरिष्टें मानिती अल्प ॥ स्वयें निमाला हिरण्यकश्यप ॥ सप्रताप अहर्निशीं ॥ ७१ ॥ ज्याचें आमंत्रण घेऊन ॥ त्याचे घरीं अन्न खावोन ॥ अधर्में हरी द्विजधन ॥ सहस्रार्जुन निमाला ॥७२॥ त्याचे दुश्चिन्हांचे संधीं ॥ सहस्रभुजाचे खांदी ॥ पुत्रासहित सैन्यमांदी ॥ त्यातें वधी द्विजपुत्र ॥७३ ॥मग सांगती ज्योतिषी ॥ जावोनि सांगा रायापासीं ॥ अधर्में आणिलें सीतेसीं ॥ तें विघ्न नगरासिं पैं आलें ॥ ७४ ॥ अश्वपति गजपति ॥ अतिरथी महारथी ॥ राजद्वारीं स्वयें उलथति ॥ घायें हुंबती दड

१ प्रखरआघातें. २ आदळी. ३ मारावया. ४ युक्तिप्रयुक्तीनें. ५ समानकौशल्य. ६ एका प्रकारची तरवार. ७ स्पष्ट. ८ परिवार. ९ मरणपावला. १० परशुराम.

पोनी ॥७५॥ कोणी नदिसतां आघातीं ॥ वीर मरणांत कुंथती ॥ अश्व गज तळमळती ॥ मूर्च्छा येती प्राणांत ॥ ७६ ॥ आणीक अरिष्टांची थोरी ॥ घटस्फोट राजद्वारीं ॥ असंख्यात शतसहस्त्रीं ॥ करीती नारी महाशद्व ॥७७॥ पालखीपदस्थ आतुर्बळी ॥ शिबिकाभंगें मेळविले धुळी ॥ ह्मणती क्षोभली जनकबाळी ॥ करील होळी नगराची ॥ ७८ ॥ रावणें ऐकोनि ही कथा ॥ दुष्ट वदला हे वार्ता ॥ ह्मणे करारे याचे घाता ॥ द्वंद्वि सर्वथा हा होय ॥ ७९ ॥ आणा सन्मुख बांधा हात ॥ जिव्हा छेदारे सदंत ॥ कान कापोनि येथ ॥ न्या नगरांत खरारोहें ॥८०॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ हनुमा क्षोभला दारुण ॥ असत्य मानितो विघ्नचिन्ह ॥ सत्य करूनि यासिं दाखवूं ॥ ८१ ॥ विघ्न समस्त सत्य मानिती ॥ रावण चळी कांपे चित्तीं ॥ ऐशी सभेसीं लावी ख्याती ॥ कोपें मारुती खवळला ॥ ८२ ॥ माझीं सर्व दुश्चिन्हें सांगतां जरी ॥ दंड पाविजे घरटिकारीं ॥ तरी भूमिभार संसारीं ॥ आतांचि बाहेर भोवंडीन ॥ ८३॥ आयुष्य व्हावें माझिया पुच्छासीं ॥ रावणसभा हे कायशी ॥ ख्याती लावीन सकळांसीं ॥ रावणासीं गांजोनी ॥८४॥ सभा समवेत प्रधानीं ॥ रावण बैसला सिंहासनीं ॥ हनुमा ते काळीं कोपोनि ॥ केली करणी ते ऐका ॥ ८५ ॥ सुगंधतेल दीपिका अनेक ॥ कर्पूर दीप अठरा लक्ष ॥ दोही बाहीं लखलखीत ॥ सभा सम्यक शोभत ॥ ८६ ॥ तंव हनुमंता आला तवक ॥ पुच्छ हाणोनियां देख ॥ विझविल्या दीपिका सकळिक ॥ चमकले लोक सभेचे ॥८७॥ सभेसीं पडतां अंधारी ॥ हनुमंतें मांडिली चोरी ॥ मुगुट कुंडलें छत्रें हारी ॥ शस्त्रवस्त्रीं नागविले ॥८८॥ एक ह्मणती माझीं नेलीं वस्त्रें ॥ दुजा ह्मणे माझीं नेलीं शस्त्रें ॥ भट ह्मणे माझीं नेलीं धोत्रें ॥ सभा वानरें नागविली ॥८९॥ कुंडलें घेतां कान तोडी ॥ वस्त्रें घेतां डोळे फोडी ॥ बाहुवटें घेतां बाहु मोडी ॥ केली धांदडी राक्षसां ॥ ९० ॥ मुगुट घेतां मस्तक फोडी ॥ कटिसूत्रासिं माजें मोडी ॥ मुद्रिका घेतां अंगोळया उपडी ॥ केली धांदडी राक्षसां ॥ ९१ ॥ कंठमाळा घेतां कंठ मुरडी ॥ पदका काढितां हृदय फोडी ॥ नेसणें घेतां लिंग तोडी ॥ केलीं बापुडीं राक्षसें ॥९२॥ नेसणीं सांडारे लौकरी ॥ नातरी लिंगा करील बोहरी ॥ नपूंसकता ये संसारीं ॥ कैशापरी सोशेल ॥९३॥ पाईं ब्रिदें वीरां

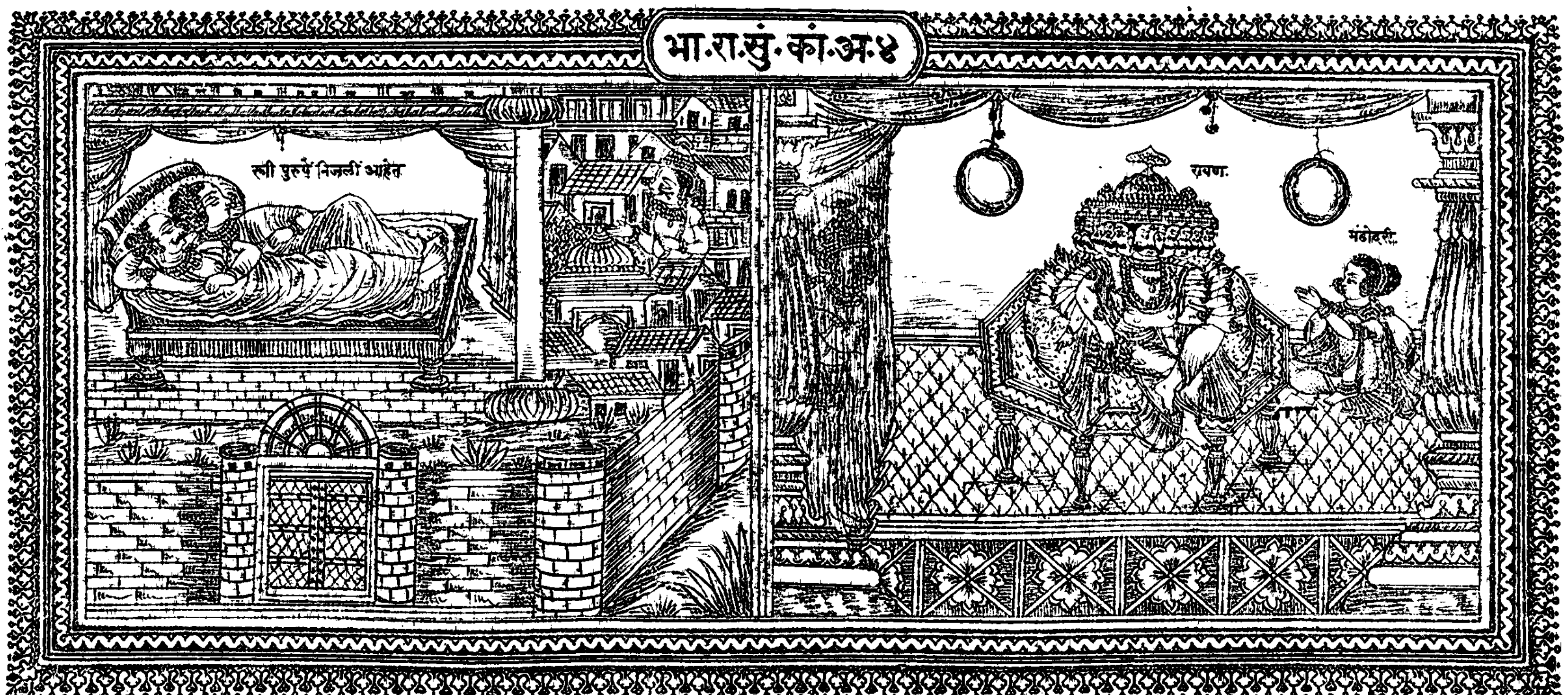
१ बलवान. २ पालखीनाशी. ३ शत्रु. ४ गाढवावरबसवून. ५ हार्ती, बाजूंस. ६ सुंदर. ७ क्रोध. ८ दिवे. ९ गोंधळ १० उद्धति. गर्व. ११ नाश.

सीं पूर्ण ॥ तयांसाठीं मोडी चरण ॥ बोंवलूं जातां छेदी घ्राण ॥ फेंफें वचन राक्षसां ॥९४॥ येरयेरां सांगती बुद्धि ॥ बोंबलूं नका रे
त्रिशुद्धी ॥ बोंबलूं जातां नाक छेदी ॥ निःशङ्क वादी उगे राहा ॥९५॥ रावणाचे उरीं शिरीं ॥ हनुमां सुबद्ध टोले मारी ॥ तेणें त्यांसी
आली अंधारी ॥ भयें करोनि नबोलवे ॥९६॥ अंधारीनें नदिसे व्यक्त ॥ आंगीं वाजती आघात ॥ तेणें भये लंकानाथ ॥ चळीकां
पत थरथरां ॥ ९७ ॥ वस्त्रें अलंकार जोडति पुढें ॥ तैसें नाक तव नजोडे ॥ ख्याती लाविली माकडें ॥ येरु दडे येरामागें ॥९८॥ जो
बोंबलिला घरटिकार ॥ तें विघ्न आलें दुस्तर ॥ सीता क्षोभली साचार ॥ दशशिर वधार्थीं ॥ ९९ जानकी कोपोनि अद्भुत ॥ ति
णें सोडिला पुच्छकेत ॥ रावण मेला कीं जीत ॥ कोणी मात नसांगे ॥ १०० ॥ रावण निमाला अंधारीं ॥ विघ्न आलें त्यावरी ॥ बों
ब पडली सभे माझारीं ॥ आपांपेरी राक्षसा ॥१॥ मारिला इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ तयामागें येथें रावण ॥ आतां धावण्या धांवे कोण ॥
राक्षसगण कांपती ॥ २ ॥ पिता क्षोभला पवन ॥ दीपिका गेल्या विझोन ॥ राक्षसां वोढवलें कंदन ॥ दशवदन निमाला ॥३॥ भं
गलें राजदुर्गी सूत्र ॥ सभेमाजि निघाले चोर ॥ नागविले थोरथोर ॥ निशाचर पळों पहाति ॥ ४ ॥ जो कोणी निघे सभेबाहेरीं ॥
त्यासीं पुच्छ सबद्धें मारी ॥ अवघे दडाले अंधारीं ॥ आपांपरो राक्षसां ॥ ५ ॥ सीता क्षोभली अतिउद्भटें ॥ आह्मांसीं आलें अ
ति संकट ॥ बाहेर जातां नफुटे वाट ॥ विघ्न दुर्घट ओढवलें ॥ ६ ॥ पुढें रावणाचा मुकुट ॥ अतिबळें ओढी मर्कट ॥ तेणें धाकें द
शकंठ ॥ ह्मणे शेवट मज आला ॥ ७ ॥ सत्य बोलती घरटिकार ॥ विघ्न आलें मज साचार ॥ गुप्तघात अतिदुर्धर ॥ लागती नि
ष्ठूर प्राणांत ॥ ८ ॥ हनुमान् सांगे कानीं बिजाक्षर ॥ तुवां चोरिली सीता सुंदर ॥ तुझें छेदावया शीर ॥ आलों साचार रामदूत
॥ ९ ॥ रावणाचीं दाहींशिरें ॥ हनुमान् छेदिता नखाग्रें ॥ वारिलें हो श्रीरामचंद्रें ॥ ह्मणोनि वानरें राखिला॥११०॥ तूं जरी मा
रिशील लंकानाथ ॥ तरी माझा पुरुषार्थ जाईल व्यर्थ ॥ ऐसें बोलिला श्रीरघुनाथ ॥ तेणें हनुमंत नमारी ॥ ११ ॥ वानरें लावि ॥ ३ ॥
तांची हात ॥ रावण झाला अतिभ्रांतँ ॥ कानीं जो पडला गुप्तार्थ ॥ लंकानाथ तो नेणे ॥ १२ ॥ दीपिका आणितांची तेथ ॥ अ

१ मेला. २ लाथाबुक्या, दाणादाण. ३ नाश. ४ बांधून. ५ अत्यंत. ६ सभ्र. ७ मोहाकुल.

वघे नागवे हळहळित ॥ येरयेरां जैं पहात ॥ मग लाजत अधोमुखें ॥ १३ ॥ एकाची वळली बोबडी ॥ एक धाक
धाकें उवडी ॥ एक केवळ जाहली वेडी ॥ आला धाडी पुच्छकेत ॥ १४ ॥ एका झाली दांतपाडी ॥ एक वेवळें झालीं
मढीं ॥ एक धाकती बापुडीं ॥ आला धाडी पुच्छकेत ॥ १५ ॥ एका झाला अधःपात ॥ एका सुटला कंपवात ॥ सभेचा
निमाला पुरुषार्थ ॥ पुच्छकेत लागला ॥ १६ ॥ रावणाचे सभे आंत ॥ करोनि राक्षसां आकांत ॥ नागवोनि गेला हनुमं
त ॥ लंकानाथ काळमुख ॥ १७ ॥ राक्षस गांजिले उदंडें ॥ सभेचें निमालें बळबंड ॥ रावणाचें काळें तोंड ॥ तोही वितंड गां
जिला ॥ १८ ॥ सन्मुख देखिला दशानन ॥ सभेमाजि पडिलें खानँ ॥ अवघे हळहळती नग्न ॥ दंतभग्न राक्षस ॥ १९॥ सभे
सि बैसोनि हनुमंत ॥ रावण राक्षसा अतिआकांत ॥ हनुमान् महात्मा याचा अर्थं ॥ व्यर्थ ग्रंथ नह्मणावा ॥१२०॥ एक श्लोका
चा श्लोकार्थ ॥ इतुका आहे गुप्तार्थ॥ श्रोतीं पहावें सावचित्त ॥ मी अपत्य संतांचें ॥ २१ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ जगामचिंतामपरांसी
तांप्रतिमहाकपिः ॥ अपत्यभाग्य कैचें मज ॥ मी तंव त्याचें चरणरज ॥ ग्रंथार्थी निजवोज ॥ श्रीरघुराज स्वयें वदवी ॥ २२ ॥
माझें भावार्थरामायण ॥ त्याचें मुळ म्यां दावावें कवणा ॥ श्रीराममुळीं मूळकारण ॥ कथार्थ गहन श्रीराम ॥ २३ ॥ श्रीराम
माझें वदतें वचन ॥ अक्षरों अक्षरीं श्रीराम पूर्ण ॥ माझे बुद्धीचें गुह्य ज्ञान ॥ चैतन्यघन श्रीराम ॥ २४ ॥ हृदयीं श्रीराम रिघो
नि जाण ॥ बळेंचि करवी रामायण ॥ ग्रंथाचे मुळीं रघुनंदन ॥ ग्रंथार्थ गहन श्रीराम ॥ २५ ॥ नेणें वेद नेणें शास्त्रार्था ॥ माझे
अंगीं अतिमूर्खता ॥ ग्रंथ आवडला श्रीरघुनाथा ॥ वदनीं वदविता श्रीराम ॥ २६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामें रम्य रामाय
ण ॥ रामें रम्य कथा गहन ॥ कथा पावन श्रीरामें ॥ २७ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेंसुंदरकांडेएकाकार टीकायांरावणसभालुं
ठनोनामतृतीयोध्यायः ॥ ॥ ओंव्या ॥ १२७ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ जोरानेंपळे. २ विव्हळ. ३ नष्ट झाला. ४ अत्यंत. ५ बलाभिमान. ६ फार. ७ नाश ८ कौतुक कौशल्य. ९ पवित्र.

भा.रा.सुं.कां.अ.४
स्त्री पुरुषें निजलीं आहेत
रावण.
मंदोदरी.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ रावणाचे सभे आंतु ॥ नलभे सीताशुद्धीची मातु ॥ तेणें दुःखें हनुमंतु ॥ चिंताग्रस्तु दृढ झाला ॥ १ ॥
॥ श्लोक ॥ दृढंचकारबहुधाप्रयत्नंभजतेविधिः ॥ नददर्शततःसीतांनिरीक्षतिमुहुर्मुहुः॥१ ॥ चतुरोमूलमात्रोपिनावकाशःसविद्यते ॥
न दृष्टाजानकींतत्रहनुमान्मारुतात्मजः ॥२ ॥ चिंतामुपजगामाशुशोकोपहतचेतनः ॥ नात्रसीतेतिहनुमांश्चक्रेबुद्धिंमहाकपिः
॥३॥ टीका ॥ दृढ प्रयत्न केला भारी ॥ समस्त शोधिली लंकापुरी ॥ धांडोळिलें घरोघरीं ॥ सीता सुंदरी तेथें नाहीं ॥२॥ विनोदें
वाटिका आराम शिरीं ॥ नद नदी वापि पोखरीं ॥ राजकुमरांच्या घरोघरीं ॥ सीता सुंदरी तेथें नाहीं ॥ ३ ॥ प्रत्यावर्ती लंकापुरीं ॥
शतावृत्ती घरोघरीं ॥ शुद्धि घेतां नानापरी ॥ सीता सुंदरी तेथें नाहीं ॥ ४॥ स्त्रीपुरुषांचे शेजारीं ॥ त्या स्थानाचे उपराउपरीं ॥
शोधितां कोट्यानकोटी नारी ॥ सीता सुंदरी तेथें नाहीं ॥ ५ ॥ रावणाचे सभे माझारीं ॥ धुरांचि गांजिल्या नानापरी ॥ शुद्धि न
लभेचि निर्धारीं ॥ लंकेमाझारीं नाहीं सीता ॥६॥ म्यां तंव आपुले निजबुद्धि ॥ जानकी शोधिली नानाविधि ॥ विधाता पावों नेदी
सिद्धि ॥ लंकेमध्यें नाहीं सीता ॥७॥ मज शोधितां गुप्तगती ॥ लंकेमाझारींल क्षिती ॥ चारी अंगुळें नुरेची रिति ॥ सीतासती ए
थें नाहीं ॥ ८ ॥ शुद्धि नलभेचि सीता ॥ हनुमंतासीं परम चिंता ॥ उकसांबुकसीं होय स्फुंदता ॥ केवीं रघुनाथा मुख दावूं ॥ ९ ॥
आणीक एक उपपत्तिं ॥ पाहतां रावणाचे हातीं ॥ देह त्यागिला योगगतीं ॥ सीता सती तेथें नाहीं ॥१०॥ रामबा[illegible]
रावण पळतां अतितवकें ॥ सीता निष्ठोनियां तवकें ॥ पडोनि कुटके होवोनि गेली ॥ ११ ॥ रावण नेटें पळतां [illegible]
तां रामकांता ॥ कळ लागोनि निमाली सीता ॥ कैंची आतां शुद्धि लाभे ॥ १२ ॥ रावणा पासोनि एकसरीं ॥ नि[illegible]न पडली
सागरीं ॥ सीता भक्षिली मत्स्यमगरीं ॥ कैसेपरि शुद्धि लाभे ॥१३॥ म्यां चाळिल्यां नानायुक्ती ॥ माझ्या मिथ्या मजचिप्रति॥
संपातीनें लंकेप्रति ॥ सीता सती सांगीतली ॥१४॥ मिथ्या नव्हे संपातीवचन ॥ सीता लंकेस आहे जाण ॥ दुष्ट नष्ट हा रावण॥
सीता भक्षण तेणें केलें ॥ १५ ॥ हर्षें नेलिया एकांता ॥ वश्य नव्हेची जनकदुहिता ॥ रावणें रागें भक्षिली सीता ॥ कैंची आतां

१ वृत्तांत, गोष्ट. २ तपासलें, शोधलें. ३ क्रीडावनें. ४ गुरेंत ५ पदोपदीं पुनःपुनः. ६ मोठमोठे पोढे. ७ विचार. ८ रागानें, त्वरेनें. ९ एकदम. १० केल्या. ११ जानकी.

शुद्धि लाभे ॥ १६ ॥ रावणपत्न्या नेणों किती ॥ सुंदर देखोनि सीता सती ॥ अवघियांवरी श्रेष्ठ संवती ॥ ह्मणोनि समस्तीं
खादली ॥ १७ ॥ राक्षसीं स्वयें खादली सीता ॥ असें मानलें कपीचे चित्ता ॥ कैंची शुद्धि लाभे आतां ॥ म्यां कां वृथा कष्टावें
॥ १८ ॥ अश्रुपूर्ण झाले डोळे ॥ दुःखें गडबडोनियां लोळे ॥ नभेटतां जनकबाळे ॥ कष्ट केले ते वृथा ॥ १९ ॥ वृथा समुद्रलंघन ॥
वृथा लंकेचें शोधन ॥ वृथा माझें दादुलेपण ॥ सीता चिद्रत्न नसाधेची ॥ २० ॥ घेवोनि आलों श्रीराममुद्रा ॥ ते नसाधेची
रामभद्रा ॥ कैसेनि भेटों श्रीरामचंद्रा ॥ आणि कपींद्रा सुग्रिवा ॥ २१ ॥ सीता मारली कीं मेली ॥ किंवा रामवि[illegible] निमाली ॥
किंवा तरळें भरोनि मेली ॥ कीं उतटली अतिदुःखें ॥ २२ ॥ सीता निःशेष नासली ॥ श्रीरामापाशीं वार्ता नेली [illegible]
चि बोली ॥ मज आली अपकीर्ती ॥ २३ ॥ सीताप्रियो कांतेकारणें ॥ राम बैसलासे धरण ॥ तिचें ऐकतांचि म[illegible]
प्राण तो नुरे ॥ २४ ॥ वेगीं लंघोनि उदधी ॥ जेणें श्रीराम मरण त्रिशुद्धि ॥ ऐसी आणिली शुद्धि ॥ ह्मणती हा दुर्बुद्धी वानर
॥ २५ ॥ सेवक नव्हे हा अधःपाती ॥ आप्त नव्हे हा अतिघाती ॥ कुशल नव्हे हा मंदमती ॥ श्रीरामघाती हनुमंत ॥ २६ ॥
ह्मणती हनुमान् बुद्धिवंतु ॥ तरी कां केला अतिअनर्थु ॥ याचेनि निमाला रघुनाथु ॥ येणें कार्यार्थु नाशिला ॥ २७ ॥ सांगतां
सीतेची हे कथा ॥ अपेश येईल माझे माथां ॥ राहों नये नसांगतां ॥ तेणेंही माथां अतिदोषु ॥ २८ ॥ स्वामीपाशीं अतिगोष्टी ॥
नसांगे तो सेवक कपटी ॥ नरका जाईजे उठाउँठीं ॥ होईन सृष्टीं अतिदोषी ॥ २९ ॥ जैसें तैसें मनोगत ॥ गुरूसीं सांगावें इ
त्थंभूत ॥ ऐसा विश्वासु नाहीं जेथ ॥ नरकपात त्या नरा ॥ ३० ॥ गुरूसीं सांगतां मनोगत ॥ संकल्प विकल्प मनीं मुक्त ॥ ऐ
सा विश्वासु नाहीं जेथ ॥ नरकपात त्या नरा ॥ ३१ ॥ सांगों जातां अतिअनर्थु ॥ नसांगतां नरकपातु ॥ कांहीं नचले उपाय
येथु ॥ चिंताग्रस्त मारुती ॥ ३२ ॥ उल्लंघोनियां सागरा ॥ मज आणिलें लंकापुरा ॥ सीता नभेटेची सुंदरा ॥ पुढील विचारा
विवंची ॥ ३३ ॥ मज कल्याण येथें राहतां ॥ किंवा किष्किंधेसीं जातां ॥ ऐसें चिंतितां हनुमंता ॥ अतिउत्पाता पावला ॥ ३४ ॥

१ तपास. २ पुरुषार्थ. ३ मरणपावली. ४ मूर्च्छा. ५ समुद्र. ६ सत्यवृत्तांत. ७ सत्वर. तात्काल. अतिदुःख

तेथें जातां पैं आपण ॥ सांगतां सीतेचें मरण ॥ श्रीराम सांडील प्राण ॥ आणि लक्ष्मण तत्काळ ॥ ३५ ॥ राम आणि लक्ष्म
ण ॥ दोघे निमाले ऐकोन ॥ दुःखें भरत देईल प्राण ॥ आणि शत्रुघ्न त्यासवें ॥ ३६ ॥ ऐकोनि पुत्रांचें विंदान ॥ तिघी माता
पावती मरण ॥ प्रधानही सांडिती प्राण ॥ अयोध्येचे जन निमतील ॥ ३७ ॥ निमाला देखोनि रघुनंदन ॥ दुःखें सुग्रीवा ये
ईल मरण ॥ त्यासवें अंगद देईल प्राण ॥ वानरगण निमाले ॥ ३८ ॥ निदान सुग्रीव श्रीरामा ॥ देह त्यजिति तारा रुमा ॥ अ
ति दुःख प्लवंगमां ॥ मरणधर्मा रिघतील ॥ ३९ ॥ नळनीळ जांबुवंत ॥ आणि जुत्पती समस्त ॥ श्रीराम आप्त त्यां प्राणांत ॥ निमि
षार्धांत निमतील ॥ ४० ॥ श्रीरामदुःख अतिअचाट ॥ दुसरें सुग्रीवाचें दुःख श्रेष्ठ ॥ वानर होतील सपाट ॥ कडेलोट करकरूं
॥ ४१ ॥ मज तेथें करितां गमन ॥ सूर्यवंशा निःसंतान ॥ वानरवंश पडिला शून्य ॥ तो मज कोण पुरुषार्थ ॥ ४२ ॥ मज येथेंची रा
हतां ॥ श्रीरामा माझी परमावस्था ॥ गुरुवंचकता बैसेल माथां ॥ केंवी रघुनाथा उपेक्षूं ॥ ४३ ॥ उपेक्षोनि श्रीरघुनाथा ॥ मज ते
थें नवचतां ॥ पृथ्वीचे दोष माझे माथां ॥ अधःपाता जाईन मी ॥ ४४ ॥ अतिअनर्थ तेथें जातां ॥ परमदोष येथें राहतां ॥ अतिवि
चार हनुमंता ॥ कर्तव्यता लक्षेना ॥ ४५ ॥ मज राहतां निजँनिवाडें ॥ सीताशुद्धि मागिली कडे ॥ माझीच शुद्धी पडेल पुढें ॥ अ
तिसांकडें श्रीरामा ॥ ४६ ॥ माझे शुद्धीचे कैवांड ॥ अगाध उदधीं कवण उडे ॥ श्रीरामा सुग्रिवा सांकडें ॥ रहाणें कुंडें येथें माझें
॥ ४७ ॥ अतिसंकटीं त्यजूं प्राण ॥ तंव मज नयेचि मरण ॥ जाळूं नशके हुताशन ॥ नशके पवन मज मारूं ॥ ४८ ॥ जरी करूं पर्वत
पतन ॥ तरी तें माझें नित्य उड्डाण ॥ बुडवों नशके मज जीवन ॥ मरतां मरण मज नये ॥ ४९ ॥ वज्रदेही जो मी लांठा ॥
सीताशुद्धीचिया वाटा ॥ तो मी झालों अतिकरंटा ॥ मरण कटकटां मज नये ॥ ५० ॥ ह्मणोनि क्षितितळीं पडे ॥ धाय
मोकलोनि दीर्घ रडे ॥ माझे दुस्तर सांकडें ॥ कोणा पुढें मी सांगों ॥ ५१ ॥ ऐशा माझिया आकांता ॥ धांव पावेगा श्रीरघुनाथा ॥
मज नुपेक्षीं सर्वथा ॥ कृपावंता श्रीरामा ॥ ५२ ॥ भावें स्मरतां श्रीरघुनाथा ॥ चित्तचैतन्या निमाली चिंता ॥ परमानंद हनुमंता ॥

१ गोष्ट, स्थिति. २ मरतील. ३ अंत. ४ वानरां. ५ अतिश्रेष्ठ. ६ नजातां. ७ सविचारें. ८ दुर्धरसंकट. ९ कार्य. १० व्यर्थ, वाईट. ११ जल. १२ बलिष्ट.

श्रीरामकांता शोधावया ॥ ५३ ॥ सीताशुद्धीतें शोधितां ॥ इंद्रजित कुंभकर्णा समवेता ॥ करीन रावणाचे घाता ॥ आणि
समस्तां राक्षसां ॥ ५४ ॥ नाहींतरी जिवें जिता ॥ पुच्छीं बांधोनि लंकानाथा ॥ श्रीरामापाशीं नेईन आतां ॥ त्यासि तो सीता पु
सेल ॥ ५५ ॥ रांडवे स्त्रियेचे परी ॥ मी कां रडतों लंकापुरीं ॥ स्वामी श्रीराम माझे शिरीं ॥ भक्तसहाकारी श्रीराम ॥ ५६ ॥ मज
साह्य श्रीरघुपती ॥ ह्मणोनि उल्हासे मारुती ॥ सीता शोधीन मागुती ॥ प्रत्यावृत्ता साक्षेपें ॥ ५७ ॥ आळस सांडोनि संभ्रम ॥
त्यजोनि विषयविषकाम ॥ प्रयत्न करितां पैं परम ॥ परब्रह्म आतुडे ॥ ५८ ॥ प्रयत्न करोनि विचक्षण ॥ वैकुंठवासी होय पूर्ण ॥
शेषशयनी नारायण ॥ होती आपण अतिप्रयत्नें ॥ ५९ ॥ अतिप्रयत्न तो मानसिक ॥ तेणें पावती परम सुख ॥ मी तंव रामाचा
सेवक ॥ सीता सम्यॆक शोधीन ॥ ६० ॥ उल्हास हनुमंताचे चित्ता ॥ आलस्य सांडोनि विकल्पवार्ता ॥ अतिसाक्षेपें शोधीन सी
ता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि बळें ॥ ६१ ॥ पूर्वी केलें स्वयें शोधन ॥ समस्तही लंकाभुवन ॥ शोधितां राहिलें जें जें स्थान ॥ सावधान
अवधारा ॥ ६२ ॥ रावणाचें शयनभुवन ॥ आणिक कामग विमान ॥ तेथें रिघोनि सावधान ॥ सीताचिद्रत्न शोधीन मी ॥ ६३ ॥
ऐसा करोनि इत्यर्थ ॥ रावणाचे गृहाआंत ॥ रिघावया पाहे हनुमंत ॥ स्मरे रघुनाथ सद्भावें ॥ ६४ ॥ श्रीरामा तुज मी अनन्य शर
ण ॥ लक्ष्मणा तुज लागीं माझें नमन ॥ जनकात्मजेसीं लोटांगण ॥ निजदर्शन मज द्यावें ॥ ६५ ॥ मी तंव तुझें अत्यंत तान्हें ॥
मज धाडिलें रघुनंदनें ॥ वत्साप्रति धेनुधांवणें ॥ तैशी देणें मज भेटी ॥ ६६ ॥ तूं तंव श्रीरामाची शक्ती ॥ तुझेनि मजला नित्यग
ती ॥ ह्मणोनि लोटांगण क्षितीं ॥ करी मारुती जानकीये ॥ ६७ ॥ स्वयें सीतेच्या शुद्ध्यर्था ॥ नमूनियां श्रीरघुनाथा ॥ जानकी
शोधावया मागुता ॥ होय निघता हनुमंतु ॥ ६८ ॥ शोधावया रावणाचें भुवन ॥ सूक्ष्मरूप धरोनि जाण ॥ कपी करिता जालाग
मन ॥ सीता चिद्रत्न शोधावया ॥ ६९ ॥ रावणगृहीं उपराउपरीं ॥ एकवीस माडियावरी घरीं ॥ गोपुरादि हारोहारी ॥ घरटी
कारी गडगजरूं ॥ ७० ॥ सिंदुरारक्त श्वेत पीत ॥ गज गर्जती चतुर्दंत ॥ थोगी थोगी सैन्य समस्त ॥ वीर जागत गड गज

१ पुनरावृत्ति. २ समग्र. ३ मोह. ४ प्रज्ञावंत. ५ पूर्ण, सर्वत्र. ६ दीर्घयत्नें. ७ सीतेसीं. ८ प्रासाद.

रे ॥ ७१ ॥ अश्व गज पदपदाती ॥ सेनाधर सेनापती ॥ राजगृहीं नित्य जागती ॥ शस्त्रसंपत्ति अतिगजरें ॥ ७२ ॥ ढोल दमामे शंख
किंकटी ॥ विराण वाजती थापटी ॥ घरटीकार देताति घरटी ॥ सावधवृत्ति क्षोभैक ॥ ७३ ॥ आइनीपाईनी येकमेका ॥ उपराउपरी
जागती देखा ॥ हलकल्लोळें देवोनि हाका ॥ एकमेका गर्जती ॥ ७४ ॥ दडदडां निशाणें भेरी ॥ त्राहाटिलिया राजद्वारीं ॥ काहैळ
चिनकाहळा थोरी ॥ बुरगे गजरीं गर्जती ॥ ७५ ॥ सप्तकक्षांतर वाटे ॥ ऐसें सैन्य घनदाटे ॥ वाऱ्या तेथें नफुटे वाट ॥ दृढ कपाटें राज
द्वारीं ॥ ७६ ॥ हनुमान् सप्तद्वारांतरीं ॥ रिघोनि सैन्याचे भीतरीं ॥ शोधितु असे सीता सुंदरी ॥ गुप्ताचारीं अतियुक्ति ॥ ७७ ॥
राजपत्न्या शिबिके आंत ॥ बैसोनि जाती अतिगुप्त ॥ हनुमान् निघोनि घुंगुटा आंत ॥ सीता शोधित अतियुक्ति ॥ ७८ ॥ अश्व
शाळा गजशाळा शस्त्रशाळा ॥ अस्त्रशाळा चित्रशाळा ॥ आणि नानाविचित्र शाळा ॥ जनकबाळा शोधितु ॥ ७९ ॥ स्नानशाळा
पानशाळा ॥ गायनशाळा शयनशाळा ॥ पाठशाळा अतिविशाळा ॥ यज्ञशाळा शोधितु ॥ ८० ॥ शाकशाळा पाकशाळा ॥ ल
तामृगसुमनशाळा ॥ रत्नशाळा प्रयत्नशाळा ॥ टांकशाळा शोधितू ॥ ८१ ॥ कर्मशाळा धर्मशाळा ॥ मठ मठिका पर्णशाळा ॥
ब्राह्मणाच्या ब्रह्मशाळा ॥ अतिविशाळा शोधितु ॥ ८२ ॥ बावन्न चंदन इंधनशाळा ॥ कंडणी पेषणी अन्नशाळा ॥ यंत्रं तंत्र नाटक
शाळा ॥ रंगशाळा शोधितू ॥ ८३ ॥ नानापरींचीं वातायनें ॥ नानापरींचीं वितानें ॥ गोपुरें उपरी नानास्थानें ॥ गोरजस्था
नें शोधितु ॥ ८४ ॥ ऐसें शोधिलें बाह्यभुवन ॥ आतां रावणाचें शयनस्थान ॥ आणिक कामगविमान ॥ कपी सावधान शो
धितु ॥ ८५ ॥ ऐशिया भुवनामाझारीं ॥ रावणशयनाची वोवरी ॥ दहा योजनें विस्तीर्ण वरी ॥ रुंदीची परी तदर्ध ॥ ८६ ॥ र
त्नजडित सुवर्ण भिंती ॥ घोटींव पाचबद्ध अवघी क्षिती ॥ सूर्यप्रभा सम ज्योती ॥ रत्नदीप्ति दीपक ॥ ८७ ॥ वोऊनियां मुक्ता
फळा ॥ वातायनीं हेममाळा ॥ हेममंचकी माणीककिळा ॥ हेममाळा मोतीलग ॥ ८८ ॥ हेममुक्तमणी विराजमान ॥ हेमसुत्रीं
शोभे वितान ॥ सुवासें कोंदलें गगन ॥ वसंत पवन कामारे ॥ ८९ ॥ वितानातळीं वातायन ॥ सुगंध सुवासें झळके पवन ॥ त्यामा

१ पायदळ. २ वाद्यविशेष. ३ भीत्युत्पादक. ४ अतिसंनिध. ५ गजरें. ६ जोरानें वाजवणें. ७ एकदांच. ८ अप्राप्त. ९ गुप्तगती. १० पालख्यां. ११ कांडणें, पीठइत्यादि १२ खिडकी. १३ छतें.

जी कामगविमान ॥ दैदीप्यमान तेजस्वी ॥ ९० ॥ ब्रह्मयाकारणें दैदीप्यमान ॥ विश्वकर्मा करी विमान ॥ तेथें बैसोनि चतुरा
नन ॥ सुखसंपन्न विचरतु ॥ ९१ ॥ त्याचि विमानाकारणें ॥ कुबेर तप करी प्रयत्नें ॥ एकांगुष्ठ धरोनि चरणें ॥ एकाग्र राहणें नि
राहार ॥ ९२ ॥ करितां तप शतानुशत ॥ ब्रह्मा प्रसन्न होवोनि त्यातें ॥ कुबेरासीं विमान देत ॥ हर्षयुक्त तो जाला ॥ ९३ ॥ घे
वोनी कामगविमान ॥ चाले पहावया चैत्रवन ॥ तपोवन नंदनवन ॥ सुखसंपन्न क्रीडतु ॥ ९४ ॥ ऐसें देखोनियां रावण ॥ सां
डोनि बंधु सुहृदपण ॥ कुबेरासीं करोनि रण ॥ घेतलें विमान हिरोनी ॥ ९५ ॥ तें हें विमान पैं तेथ ॥ रावणाचे घराआंत ॥ ते
थें बैसोनि लंकानाथ ॥ सुखें क्रीडत स्त्रियांसीं ॥ ९६ ॥ विमानशोभा पुष्कळ ॥ खांबोखांबीं इंद्रनीळ ॥ त्यावरी शोभती महानी
ळ ॥ अतिसुनीळ भूमिका ॥ ९७ ॥ विमाना मुक्ताफळाची झालरी ॥ रत्नें जडलीं उपराउपरी ॥ पाच प्रदीप्त हारोहारीं ॥ चढे
त्यावरी हनुमंतु ॥ ९८ ॥ अती सूक्ष्म तो हनुमंतु ॥ लघुलाघवें विमानांतु ॥ रिघोनि पाहतसे वृत्तांतु ॥ सीताशुद्ध्यर्थ शोधाव
या ॥ ९९ ॥ रावणाचें निजभुवन ॥ अतिशोभा दैदीप्यमान ॥ त्यामाजि शोभत विमान ॥ विराजमान निजस्त्रिया ॥ १०० ॥
जे लक्ष्मी स्वयें इंद्रापाशीं ॥ जें वैभव यमवरुणांसीं ॥ त्याहूनही अतिविशेषीं ॥ रावण गृहासीं अतिशोभा ॥ १ ॥ जें वैभव कुबे
रासीं ॥ जें वैभव स्वर्गवासीं ॥ त्याहूनिही अतिविशेषीं ॥ रावणगृहासीं श्रीशोभा ॥ २ ॥ नित्य नूतन अनपायिनी ॥ श्री विरा
जे दशाननीं ॥ त्याचिया शयनस्थानीं ॥ दिव्य योगिनी योषितां ॥ ३ ॥ शुद्ध पद्मिणीची जाती ॥ नागकन्या नेणों किती ॥ दे
वकन्या दिव्यदीप्ती ॥ असंख्यात राजकन्या ॥ ४ ॥ सुरवरनरकन्यका ॥ गंधर्वांच्या निजनायका ॥ दैत्य दानवांच्या अने
का ॥ रावणें देखा आणिल्या ॥ ५ ॥ जीं जीं अपूर्व स्त्रीरत्नें ॥ तीं तीं करोनि भोगायतनें ॥ स्वयें आणिलीं दशाननें ॥ विराज
मान तेजस्वी ॥ ६ ॥ ऐशा भोगिल्या अमितं कांता ॥ तैसीच आणूं गेला सीता ॥ ते तंव नजिरे लंकानाथा ॥ अपमानितां ह ॥ ३ ॥
नुमंतें ॥ ७ ॥ रावणाचे शयना शेजारीं ॥ ऐशिया स्त्रियांच्या हारी ॥ सकुमारा अतिसुंदरी ॥ सालंकारीं शोभती ॥ ८ ॥ ऐ

१ स्नेह. २ अखंड, अव्याहत. ३ स्त्रिया. ४ अत्यंत तेजस्वी. ५ स्त्रिया ६ भोग्यवस्तु. ६ असंख्य.

शा योषिता नेणों किती ॥ नानायंत्रें घेवोनि हातीं ॥ रावणाचे शेजेप्रती ॥ वोळंग करिती गीत नृत्य ॥ ९ ॥ वृद्धा नाचती विं
त्पत्ती ॥ वोपत्वीप तळंप देती ॥ संगीतांच्या गती विगती ॥ अंग मोडिती थैथाकें ॥ ११० ॥ तरुण कामिनी कामासक्ती ॥ नलभ
ती पुरुषासीं संगती ॥ उन्मादकाम कामार्ती ॥ दुःखी होती अतिकामें ॥ ११ ॥ नपवे कामाचा संभव ॥ नाडले भोगा भोगवैभ
व ॥ जळो हें रावणाचें दैव ॥ तरी गौरव आह्मां नाहीं ॥ १२ ॥ गाढ देती आलिंगन ॥ तरी रती नव्हे समाधान ॥ मग करि
ती अन्योन्य ॥ सावधान अवधारा ॥ १३ ॥ भक्षिती उन्माद अन्न ॥ करिती उन्माद प्राशन ॥ तेणें स्त्रिया अन्योन्य ॥ रती
रमण तें ऐका ॥ १४ ॥ ऐशिया रावणाचे घरीं ॥ मदविव्हळा अमितं नारी ॥ फुलें गुंफवीजे फुलारी ॥ तैसी हारी स्त्रियांची
॥ १५ ॥ हनुमंत रिघोनि त्या माझारीं ॥ शोधितां श्रीराम अंतुरी ॥ त्या तंव अवघ्या कामाचारी ॥ सीतासुंदरी तेथें नाहीं
॥ १६ ॥ शोधितां असंख्यात नारी ॥ येथें नाहीं सीतासुंदरी ॥ तेचि शोधावया पुढारीं ॥ साटोप धरी हनुमंतु ॥ १७ ॥
पुढें जातां एकएक ॥ देखिला रावणाचा मंचक ॥ रत्नखचित अलोलिक ॥ सेज सम्यक सुमनांची ॥ १८ ॥ पहुडावया द
शशिर ॥ पवनें त्राहटिला हा स्वर ॥ शेज रचिली सुमनाकार ॥ सुगंध सेजार वसंतु ॥ १९ ॥ तया मंचका शेजारीं ॥
एकली निजली मंदोदरी ॥ हनुमान् ह्मणे हे सीता खरी ॥ शोभा सोंजिरी देखोनी ॥ १२० ॥ श्रीरामाची निजकांता ॥ मज सांप
डलीसे सीता ॥ उल्हास हनुमंताचे चित्ता ॥ होय नाचता स्वानंदें ॥ २१ ॥ रावणाची क्रिया भली ॥ सुमनसेजे सीता एकली ॥ अ
से निष्पाप राखिली ॥ नाहीं अभिलाषिली तेणें पैं ॥ २२ ॥ सीतासती निरुपम ॥ अभिलाषितां करील भस्म ॥ रावणाचा परम ध
र्म ॥ सीता निजधर्मे रक्षिली ॥ २३ ॥ जागी जाहलिया सीता गोरटी ॥ रावण कपटी कीं हे कपटी ॥ हे पुसावया गुह्य गोष्टी ॥
मंचका नेहटीं अतिगुप्त ॥ २४ ॥ सभेसीं देखोनि अतिविघ्न ॥ त्याचें करावया शांतिविधान ॥ रावण करूं गेला हवन ॥ अतिउ
द्विग्न भयाभीत ॥ २५ ॥ सभेचा आठवतां आघात ॥ रावणा होऊं पाहे प्राणांत ॥ तेणें भयें होम करित ॥ विघ्न शांत्यर्थ अनुता

१ स्त्रिया. २ सेवा, आलिंगन. ३ कौशल्यें. ४ चमक. ५ गायन. ६ विलक्षण, परस्पर. ७ असंख्य. ८ पत्नी. ९ तत्परता. १० उत्तम. ११ जवळजाई.

पें ॥२६॥ "यालागीं एकली मंदोदरी ॥ निजली देखिली सेजेवरी ॥ हनुमान् मानी सीता सुंदरी ॥ निजजिव्हारीं निश्चित ॥२७॥ मंदोदरी रावणाभेटी ॥ त्या दोघांच्या गुह्य गोष्टी ॥ हनुमान् ऐकोनी कर्णपुटीं ॥ होईल भेटी सीतेची ॥ २८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सीताशुद्धीचें मांहेमान ॥ कथाकौतुक गहन ॥ अतिपावन पवित्र ॥२९॥ सीताशुद्धीची विधी ॥ श्रवणें जाती आधी व्याधी ॥ छेदोनि दुष्ट दुर्बुद्धी ॥ चित्तशुद्धी श्रीरामें ॥१३०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांनहनुमान्रावणशयनभुवनशोधनोनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ

१ मानसीं. २ अत्यंत पुण्यदायक. ३ कायें.

भा. रा. सुं. कां. अ. ५

॥श्रीगणेशायनमः ॥ विघ्न देखिलें सभेआंत ॥ रावण होम करी शांत्यर्थ ॥ मंदोदरी सेजे गुप्त ॥ देखे हनुमंत एकाकी ॥ १ ॥ ही निश्चयें होय सीता ॥ ऐसें मानलें हनुमंता ॥ तेचि अवधारा पैं कथा ॥ श्लोकीं श्लोकार्थ अवधारिजे ॥२॥ विमान उपराउपरी ॥ शोधितां एकांत वोवरी ॥ रावणाचे सेजेवरी ॥ मंदोदरी देखिली ॥ ३॥ ठाण मान गुण लक्षून ॥ रूप रेखास्थान यौवन ॥ सीते साम्य समसमान ॥ दोघी अन्योन्य स्वरूपें ॥४॥ हेची श्रीरामाची कांता ॥ हेचि माझी स्वामिणी सीता ॥ ऐसें मानिलें हनुमंता॥ उल्हासता नाचतु ॥५॥ हर्षें निजबाह आफळी ॥ पुच्छाचुंबी मुखमेळीं ॥ परमानंदें पिटी टाळी ॥ जनकबाळी भेटली ॥६॥ मज जोडली सीताशुद्धी ॥ जाहली श्रीरामकार्यसिद्धी ॥ ही जानकी होय त्रिशुद्धी ॥ हर्षानंदीं नाचतु ॥७॥ आतां फिटेल सांकडें ॥ कैसें रावण बापुडें ॥ वांकुल्या दावी देवाकडे ॥ वेगें उडे स्वानंदें ॥ ८॥ हनुमान् आनंदें डुल्लतु ॥ माझा जाहला निजस्वार्थु ॥ मज तुष्टला श्रीरघुनाथु ॥ चुकला अनर्थु विचाराचा ॥९॥ ऐकतां सीताशुद्धीची गोष्टी ॥ श्रीरामासि आनंदकोटी ॥ हर्षें माझी पाठि थापटी ॥ सुखसंतुष्टी वानर ॥१०॥ हर्षें जातां हनुमंतु ॥ करोनि रावणें होम समाप्तु ॥ सेजे आला लंकानाथु ॥ चिंतायुक्तु उद्वेगी ॥ ११॥ देखोनि विघ्नाची पैं थोरी ॥ रावणासीं भय भारी ॥ नउठवितां मंदोदरी ॥ सेजेवरी पहुडला ॥ १२॥ रावणाचे सांचले वरी ॥ जागी जाहली मंदोदरी ॥ वेगें उठोन चरणधरी ॥ नमस्कारी सद्भावें ॥ १३ ॥ घेवोनि जांबूनदतस्त ॥ पतीचरण प्रक्षाळित ॥ तें देखोनि हनुमंत ॥ अत्यद्भुत कोपला ॥ १४ ॥ माझिया स्वामीची हे कांता ॥ अनुसरली लंकानाथा ॥ मी काय उगाचि पाहूं आतां ॥ करीन घाता दोघांच्या ॥१५॥ दाहीं शिरें लंकानाथा ॥ अकरावा सीतेचा माथा ॥ नखें खुडूंनियां आतां॥ नेईन रघुनाथा भेटीसीं ॥ १६ ॥ सीता रतली लंकानाथा ॥ त्या दोहींच्या केलिया घाता ॥ कोपलिया श्रीरघुनाथा ॥ चरणीं माथा ठेवीन ॥१७॥ किंवा जीत पुच्छीं बांधोनी ॥ श्रीरामापाशीं नेईन दोन्ही ॥ मग तो दंडील निजबाणीं ॥ ऐसें ही मनीं विचारी ॥१८॥ अथवा करूं आणीक एक ॥ पुच्छीं बांधोनि मंचक ॥ दोघे किष्किंधे नेलिया देख॥ दोष निर्दोष राम जाणे ॥१९॥ ऐसें करितां जाण॥श्री

१ श्रवणकीर्ते. २ लाली. ३ तारुण्य. ४ परस्पर सदृश. ५ थापटी. ६ सख. ७ दुःख संकट. ८ दुःखी. ९ पुवात. १० खुडून.

रामें सांगितली खुण ॥ आधीं पाहों पां आपण ॥ नाममहिमान सीतेचें ॥२०॥ सीतेचे स्तंभभिंतीं लावितां कर्ण ॥ तेथें नुठी राम
स्मरण ॥ कानीं लावितां पाषाण ॥ नामोच्चारण तेथें नाहीं ॥२१॥ पतिव्रता त्यागितां पति ॥ तेथोनि पळे नामशक्ति ॥ सीता स
ती ते असती ॥ नामकीर्ति मावळली ॥ २२ ॥ सीता रातली अनाचारीं ॥ नाम नुठी चराचरीं ॥ ईशीं मी आतां जीवें मारीं ॥ आला
वानरीं अतिकोपु ॥ २३ ॥ रागें कांपतु थरथरां ॥ दांत खातसे करकरां ॥ डोळे भोंवडी गरगरां ॥ रोमें थरथरां थरकती ॥ २४ ॥
दोघे मारावया कडाडी ॥ वळिली पुच्छाची पैं वेडी ॥ रागें पिंजारिली दाढी ॥ शेंडी तडतडी हनुमंताची ॥ २५ ॥ कोपांजितु हनुमं
तु ॥ अतिशयेंसीं बुद्धिवंतु ॥ ऐकतां सुलोचना वृत्तांतु ॥ इंद्रजितु वांचला ॥ २६ ॥ आतां ही कोप करूं शांत ॥ या दोहोंची ऐकों मा
त ॥ विचारोनि शब्दार्थ ॥ निजकार्यार्थ साधावा ॥२७॥ कोप आलिया दुर्धर ॥ जयाचा लोपेना विचार ॥ तोचि मोक्षाचा अधिका
र ॥ परम धीर तो एकु ॥ २८ ॥ कोपामाजी सावधान ॥ अवतार पुरुषाचें हें चिन्ह ॥ तें चालतें ब्रह्मज्ञान ॥ जग पावन त्याचे
नी ॥२९॥ लोभ क्रोधाचें कारण ॥तो हनुमंता नाहीं जाण ॥ यालागीं क्रोधीं सावधान ॥ रघुनंदन गुरुकृपा ॥३०॥ कपीनें कोप शां
त करूनी ॥ दोहींच्या कथा ऐकाव्या कानीं ॥ राहिलासे गुप्त होऊनी ॥ सावधानीं सादर ॥ ३१ ॥ मंदोदरी ह्मणे लंकानाथा ॥
दुष्ट स्वप्न देखिलें आतां ॥ तेणें पावलें अतिआकांता ॥ तें सादर तूं अवधारीं ॥३२॥ ऐसें स्वप्न देखिलें नयनीं ॥ पडलंके क्रौंच्या
निर्दाळोनी ॥ तो पुरुष निघोन अशोकवनीं ॥ श्रीरामपत्नी शोधितु ॥३३॥ तो रिघतां अशोकवनीं ॥ त्रिविध शोक लंकाभुवनीं ॥
पुत्रशोक पतिअपमानी ॥ पुरदहनीं आकांतु ॥३४॥ अशोकवनीं अति आप्त ॥ केला सीतेसीं एकांत ॥ करोनि वनकरांचा घात ॥
समुद्रांत निक्षेपी ॥ ३५ ॥ अशोकवनाची खंदळी ॥ तो मारिला जंबुमाळी ॥ राक्षसकुमारां करोनि होळी ॥ उपटिली पौळी अ
खयातें ॥३६॥ सैन्यासिं करोनि निःपातु ॥ इंद्रजित गेला युद्धाआंतु ॥ करितां राक्षसांचा घातु ॥ भयें पडतु मेघनादु ॥ ३७ ॥
तो ब्रह्मयानें आणिला बांधोनि ॥ रागें पुच्छातें पेटवोनी ॥ तुमच्या दाढ्या मिशा जाळोनी ॥ प्रथमदहन हें केलें ॥ ३८ ॥ लंका ॥ १ ॥

१ उद्युक्त झाली. २ केंस. ३ सक्रोध. ४ पवित्र. ५ संहारून. ६ माळ्याची. ७ फेंकी. ८ नाश.

जाळीत भडभडां ॥ पुच्छें नगरा लाविला वेढा ॥ रिघों नेदी मागांपुढां ॥ चहूंकडे आकांतु ॥ ३९ ॥ ऐसें दुष्ट स्वप्न देखोनी ॥ वेगें
उठलें गजबजोनी ॥ थोर धाक लागला मनीं ॥ निद्रा नयनीं लागेना ॥४०॥ मग चरण क्षाळेण करूनी ॥ शुद्धाचमनातें सेवूनी ॥
सदाशिवाला स्मरोनी ॥ डावे कानीं निजेलें ॥ ४१ ॥ तंव स्वप्न देखिलें दुर्धर ॥ शिळीं बांधोनि सागर ॥ लंके आले नरवानर ॥
निशाचर निर्दळणीं ॥ ४२ ॥ इंद्रजित कुंभकर्ण दोनी ॥ दोघे मारिले दोघेजणीं ॥ तुमचीं शिरें रामबाणीं ॥ गीधाचे चरणीं लोळ
त ॥ ४३ ॥ रणीं निमाला दशानन ॥ माझ्या चुडिया पडलें खाणें ॥ ऐसी करितसे रुदन ॥ आक्रंदोन उठियेली ॥ ४४ ॥ ऐसें सां
गतां एकाएक ॥ मंदोदरी भुलली देख ॥ बैसोनी रावणाचे सन्मुख ॥ करी शंख अतिदुःखें ॥ ४५ ॥ बोंब पडली लंकेआंत ॥ र
णीं निमाला लंकानाथ ॥ ह्मणोनि महाशब्द करित ॥ तेणें हडबडित रावणु ॥ ४६ ॥ मग धांवोनि लंकानाथें ॥ तीस धरिलें दोहीं
हस्तें ॥ मी तंव आहे जिवें जीत ॥ तूं कां वृथा तळमळसी ॥ ४७ ॥ सावध ह्मणे लंकानाथा ॥ माझें स्वप्न नव्हे मिथ्या ॥ अशोक
वनीं राहिली सीता ॥ तुमचे घाता ते करील ॥ ४८ ॥ सख्य करोनि श्रीरघुनाथा ॥ त्यांसि संतोषें देइजे सीता ॥ तेणें तुज कल्या
ण लंकानाथा ॥ आणि समस्तां राक्षसां ॥४९॥ मी तंव होतें तुमची दासी ॥ ह्मणोनि लागलें पायासीं ॥ भुक्ति मुक्ति होय आह्मा
सीं ॥ सीता रामासीं अर्पिलिया ॥५०॥ सीता ऐकतां अशोकवनीं ॥ हनुमान् उल्हासला मनीं ॥ हर्ष नमाये त्रिभुवनीं ॥ श्रीराम
पत्नी चोजवली ॥ ५१ ॥ सीता आहे अशोकवनीं ॥ अशोकवनिका कोण स्थानीं ॥ तें समुळ ऐकावया कानीं ॥ सावधानीं हनुमं
तु ॥५२॥ रावण मंदोदरी एकांतु ॥ समुळ परिसे वृत्तांतु ॥ गुप्त राहोनि हनुमंतु ॥ चित्तीं सावचित्तु वचनार्थी ॥ ५३ ॥ जानकी
आठवितां चित्ता ॥ काम खवळला लंकानाथा ॥ अशोकवना जाउनियां आतां ॥ बळेंचि सीता भोगीन ॥५४॥ नाठवे सभेचें अ
तिविघ्न ॥ नाठवे मंदोदरीचें स्वप्न ॥ सीतासंभोगीं दशानन ॥ अतिउद्विग्न कामार्थी ॥५५॥ सहा महिने अशोकवनीं ॥ म्यां कां
ठेविली जनकनंदिनी ॥ आतां निजबळें करूनी ॥ रामपत्नी भोगीन ॥ ५६ ॥ सीता कामें सकामता ॥ संन्निपात लंकानाथा ॥

१ धावून. २ धावन. ३ संहारार्थ. ४ नाश. ५ भीत. ६ अकस्मात आढळली. ७ श्रवण करा.

विसरला हित अहितार्था ॥ नाठवे चित्ता निजस्वार्थु ॥५७॥ सीताचिंता नित्य चिंतनीं ॥ सीता नाम नित्य वदनीं ॥ सीता स्मरे अनुदिनीं ॥ ध्यानीं मनीं जानकी ॥ ५८ ॥ सकाम स्मरतां पैं सीता ॥ पापधुणी लंकानाथा ॥ हें सामर्थ्य श्रीरामभक्तां ॥ भेटी रघुनाथा तिचेनीं ॥ ५९ ॥ रावणासीं सकामता ॥ कळली मंदोदरीची चिंता ॥ सीता अर्पावी श्रीरघुनाथा ॥ लंकानाथा नमनेंशीं ॥ ६० ॥ सीता करावी रामार्पण ॥ कदा नमानी दशानन ॥ मंदोदरीस कळलें चिन्ह ॥ स्वहितवचन अनुवादे ॥ ६१ ॥ मीच जावोनि आपण ॥ इंद्रजित आणि कुंभकर्ण ॥ प्रधानांसीं पाचारून ॥ रामार्पण करीन सीता ॥६२॥ सीताकामें रावण वेडें ॥ सांगो नये तयापुढें ॥ अर्पितां सीता मज राम जोडे ॥ फिटे सांकडें भवाचें ॥६३॥ सखा जोडोनि रघुनंदन ॥ विघ्न तें होय निर्विघ्न ॥ चित्त होय चैतन्यघन ॥ दुःख संपूर्ण सुख होय ॥६४॥ श्रेष्ठ सुख तेंची मरण ॥ मरणें स्मरणें श्रीरामचरण ॥ मरण होय ब्रह्मपूर्ण ॥ सुखैकघन श्रीराम ॥६५॥ ऐसेंच मी करीन आतां ॥ शरण रिघोन श्रीरघुनाथा ॥ स्वयें अर्पितांचि सीता ॥ लंकानाथा कल्याण ॥६६॥ ऐकतां मंदोदरीचें वचन ॥ रावण जाहला अतिउद्विग्न ॥ प्रिया नव्हे हें महाविघ्न ॥ सीता हरोन नेऊं पाहे ॥ ६७॥ मंदोदरीचें वचन ॥ इंद्रजित आणि कुंभकर्ण ॥ नुल्लंघिती अणुप्रमाण ॥ प्रधानजनही आवघे ॥ ६८ ॥ मंदोदरीचे वचनार्था ॥ करिती मजही नपुसतां ॥ इणें हिरोनि नेली सीता ॥ दुःखावस्था रावणा ॥ ६९ ॥ अत्यंत खळबळला रावण ॥ करावया मंदोदरी छळण ॥ युक्ति करी दशानन ॥ सावधान अवधारा ॥ ७० ॥ विघ्न निरसावया समस्त ॥ अनुसरावया श्रीरघुनाथ ॥ आधीं पूजूं उमाकांत ॥ कुळदैवत तो आह्मां ॥ ७१ ॥ सदाशिवाचे आज्ञेवरी ॥ श्रीरामा अर्पूं सीता सुंदरी ॥ यापरी छळोनि निजनारी ॥ कार्यांतरीं गोंविली ॥ ७२ ॥ रावणें पूजिला श्रीशंकर ॥ मंदोदरीसी हर्ष थोर ॥ येरीकडे दशशीर ॥ करी विचार तो ऐका ॥७३॥ दूतिका पाचारोनि विश्वासी ॥ वेगें जाय अशोकवनासीं ॥ शरमा आणि त्रिजटेसीं ॥ गुप्त त्यापासीं सांगावें॥७४॥ ॥ २ ॥ अतिसन्मान इंद्रजिता ॥ जरी तो माझा पढियंता ॥ तेणेंही ह्मणतां सीता ॥ तुह्मी सर्वथा नसोडावी ॥ ७५ ॥ कुंभकर्ण माझा

१ पापक्षय. २ बोल. ३ संकट, दुःख. ४ प्रपंचाचे. ५ दुःखी. ६ कोपला. ७ प्रियकर.

भ्राता ॥ तोही सोडा ह्मणतां सीता ॥ तुह्मी नसोडावी सर्वथा ॥ सोडिल्या घाता करीन मी ॥ ७६ ॥ मंदोदरी माझी कांता ॥ आवडती आणि पतिव्रता ॥ तिणेंही सोडा ह्मणतां सीता ॥ तुह्मी सर्वथा नसोडावी ॥ ७७ ॥ अतिमहिमेचा सन्मान ॥ सोडा ह्मणतां श्रेष्ठ प्रधान ॥ तरी नसोडावी आपण ॥ सोडिल्या प्राण घेईन मी ॥ ७८ ॥ भट जोशी विद्वांस जन ॥ मज पूज्यत्वें अतिसन्मान्य ॥ त्यांचेनिही सोडिल्या जाण ॥ तुमचा प्राण घेईन मी ॥ ७९ ॥ आलिया स्वर्गींचे देवगण ॥ स्वयें आलिया चतुरानन ॥ सीता नसोडावी आपण ॥ आज्ञा प्रमाण हे माझी ॥ ८० ॥ ऐसें रावणाचें वचन ॥ ऐकोनियां गुह्य ज्ञान ॥ अशोकवना शीघ्रगमन ॥ करी सावधान दूतिका ॥ ८१ ॥ दूतिका चालतां लगबगें ॥ हनुमान् लागला मागें मागें ॥ कृपा केली श्रीरामरंगें ॥ अनुद्वेगें सीताशुद्धी ॥ ८२ ॥ दूतिका सवेग चालतां ॥ अतिउल्हास हनुमंता ॥ कृपा केली श्रीरघुनाथा ॥ भेटली सीता अनायासें ॥ ८३ ॥ दूतिका चालतां पुढें पुढें ॥ हनुमान् मागें नाचे उडे ॥ हर्षें लोळत गडबडे ॥ कृपा चंद्रचूडें मज केली ॥ ८४ ॥ आप आपल्या दावी वांकुली ॥ आप आपणा करी गुद्गुली ॥ सीता माझी निजमाउली ॥ ती भेटली अनायासें ॥८५॥ मंदोदरी रावणें छळिली ॥ तैं रघुनाथें मज कृपा केली ॥ सीता माझी निजमाउली ॥ मज भेटविली अनायासें ॥ ८६ ॥ रावणाचा उपकार ॥ आजि मज घडला थोर ॥ नशोधितां अतिदुस्तर ॥ सीता सुंदरी भेटली ॥ ८७ ॥ ऐसा हर्षाचेनि पूरें ॥ हनुमान् चालिला अतिगजरें ॥ पुढें अशोकवन अतिसोजिरें ॥ स्वयें वानरें देखिलें ॥ ८८ ॥ श्रीरामाची निजपत्नी ॥ सीता नाहीं शोकस्थानीं ॥ नित्य वसे अशोकवनीं ॥ हें सत्य मानी हनुमंतु ॥ ८९ ॥ सोडोनि अशोकवनाची गती ॥ सीता शोधितां शोका प्रति ॥ अशोकवनीं सीतेची वस्ती ॥ नित्य मारुती स्वयें मानी ॥ ९० ॥ अशोक सीतेचे चरणीं ॥ अशोक सीतेचे दर्शनीं ॥ अशोक सीतेचे नयनीं ॥ सत्य मानी मारुती ॥ ९१ ॥ अशोक सीतेचे वचनीं ॥ अशोक सीतेचे स्मरणीं ॥ सीता वसे अशोकवनीं ॥ सत्य मानी मारुती ॥ ९२ ॥ अशोक सीतेच्या अंगुष्टीं ॥ अशोक सीतेच्या पोटीं ॥ अशोकीं वसे सीता गोरटी ॥ मानी

१ त्वरेने. २ सहज, अनायासें. ३ शंकरानें. ४ अत्यंत शोभायमान.

जगजेठी हनुमंतु ॥ ९३ ॥ अशोक वस्ती सीतेच्या पोटीं ॥ अशोकीं वसे सीता गोरटी ॥ अशोक सीतेचे निजदृष्टीं ॥ अशोक सृष्टी सीतेनें ॥ ९४ ॥ रावणें आणिलें हिरोनी ॥ शोक नदेखे तिचेनी ॥ तेणें ठेविली अशोकवनीं ॥ श्रीरामपत्नी अशोका॥९५॥ होतां अशोकाची वस्ती ॥ सकळ शोका जाहली शांती ॥ अशोकवन त्या लागीं ह्मणती ॥ मानी मारुती निश्चयें ॥ ९६ ॥ परम आल्हादु हनुमंता ॥ आला अशोकवना आतौतां ॥ सीता देखोनी हर्षयुक्ता ॥ उल्हासता स्वानंदें ॥ ९७॥ सीता देखतांचि जाण ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ रामनाम स्मरती पाषाण ॥ अणु रेणु तृणें राम जपे ९८॥ वृक्षांचीं पानें वातगेती ॥ रामनामें दुमदुमती ॥ धरा राम स्मरणीं गर्जती ॥ सीता सती ही होय ॥९९॥ तेथें करितांची आचमन ॥ श्रीरामें स्वादिष्ट जीवनें ॥ मंदसुगंध लागतां पवन ॥ होतें संपूर्ण रामनामें ॥१००॥ सावध पाहतां साचार ॥ रामनामें गर्जे अंबरें ॥ सीता सती ही सुंदर ॥ सत्य वानर स्वयें मानी ॥ १ ॥ जेथें हरिभक्ताची वस्ती ॥ नाम कोंदे पंचभूतीं ॥ नामें वोसंडतां क्षिती ॥ सीता सती ही होय ॥ २ ॥ रामें सांगितली खूण ॥ ती तेथें बाणली संपूर्ण ॥ मागें गर्जताहे तृण ॥ वृक्ष पाषाण नामेंसीं ॥ ३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ नामजीवन नामग्रहण ॥ नाम पावन नाम गहन ॥ नामें त्रिभुवन कोंदलें ॥ ४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांहनुमान्अशोकवनप्रवेशजानकीदर्शनोनामपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१०४॥ ॥छ॥ ॥छ ॥

१ मध्यें. २ वायुचलनानें. ३ भूमी. ४ जल. ५ आकाश. ६ भरून वाहतां ७ अनुमतास आली.

॥ श्रीजानकीजीवनायनमः ॥ श्रीरामाचीं निजभक्ती ॥ भजनें दाटुंगी सीता सती ॥ तृण पाषाण नामें गर्जती ॥ नामें त्रिजगती कोंदली ॥१॥ श्रीरामाची परमभक्ती ॥ स्वयें जाणे सीता सती ॥ तिचे भजनाची देहस्थिती ॥ भजती युक्ती अवधारा ॥ २ ॥ हृद यीं आत्मा श्रीरघुपती ॥ पाहातां वेदशास्त्रविल्पत्ती ॥ ऐसी जे कां निजप्रचीती ॥ भजन भक्ती ते नांव ॥ ३ ॥ तेच भक्ति धरितां चित्तीं ॥ श्रीराम दिसे सर्वांभूतीं ॥ हे दृष्ठीची भजनस्थिती ॥ केला वेदांतीं निश्चयु ॥ ४ ॥ याचि स्थिति वचनोच्चारें ॥ हेंचि वा चिक भजन निर्धारें ॥ श्रीराम अक्षरीं अक्षरें ॥ नामोच्चारें श्रीराम ॥ ५ ॥ श्रीरामजयराम अक्षरें ॥ क्षराक्षरातीतपरें ॥ भवा नीसिं शंकरें ॥ आल्यादरें सांगितलीं ॥ ६ ॥ याचि स्थिती करितां श्रवण ॥ अक्षरार्थु श्रीराम पूर्ण ॥ सांगितली श्रीरघुनंदनें ॥ हें निजभजन श्रवणांचें ॥ ७ ॥ रसासिं श्रीराम स्वादता ॥ रसेनें राम रसज्ञता ॥ ऐसेंनि रसभोग भोगितां ॥ श्रीरघुनाथा नि जभजन ॥८॥ याचि परि गंधघ्राण ॥ सुगंधासि श्रीराम जीवन ॥ तोची अवघ्राणीं सर्वज्ञ ॥ हें निजभजन घ्राणाचें ॥९॥ त्वचेनें करि तां स्पर्शन ॥ त्वचेची त्वचा रघुनंदन ॥ स्पर्श सबाह्य श्रीराम पूर्ण ॥ हें निजभजन त्वचेचें ॥ १० ॥ श्रीराम मनाचें निजमन ॥ श्रीराम चित्ताचें चैतन्यघन ॥ श्रीराम बुद्धीचें समाधान ॥ विवेकें सज्ञान श्रीराम ॥ ११ ॥ अहं कोहंस्वरूपता ॥ ऐशिया जी अनन्यता ॥ सर्वभावें पूर्णता ॥ भजे श्रीरघुनाथा जानकी ॥ १२ ॥ श्रीरामभक्तीची हीं गती ॥ श्रीराम सीतेची निजशक्ती ॥ श्रीराम सबाह्य सर्वांभर्ती ॥ तयाची स्थिति जानकी ॥ १३ ॥ ऐशिया श्रीरामभजना पुढें ॥ रावणभय तें बापुडें ॥ येवों नशके सीते पुढें ॥ सीता ही रडे लटकेंची ॥ १४ ॥ राम सीतेची अनन्यता ॥ श्रीरामा वेगळी नव्हे सीता ॥ सीते वेगळें श्रीरघुनाथा ॥ नाहीं सर्वथा दूरीं जाणें ॥ १५ ॥ ऐशापरी भजे सीता ॥ समूळ कळलें हनुमंता ॥ भक्तरक्षणें श्रीरघुनाथा ॥ तें ही मज आतां कळों आलें ॥ १६ ॥ मंदोदरी मानोनि सीता ॥ हेकां रतली लंकानाथा ॥ कोपें करितां दोहींच्या घाता ॥ रामें अनर्था चुकवि लें॥ १७ ॥ मी तंव वानर उन्मनु ॥ समुळ विचार नकरितू ॥ दोघांचा करीत होतों घातु ॥ रामें अनर्थु चुकविला ॥ १८ ॥ मंदो

---

१ संपन्न, श्रेष्ठ, धीर. २ ज्ञान. ३ विलक्षण. ४ जिव्हेस.

दरी हेची सीता ॥ कैसें मानलें हनुमंता ॥ मंदोदरी विष्णुसंभूता ॥ समूळ कथा अवधारा ॥ १९ ॥ रावणाची माता कैकसी ॥ पंचधान्याचे पिष्टासीं ॥ पंचवक्त्र भवानी त्यासीं ॥ करी पूजेसि शिवलिंग ॥ २० ॥ पंचधान्य ते पंचवदन ॥ ऐसी भावना भाऊन ॥ पूजा करित अनुदिन ॥ सावधान कैकसी ॥ २१ ॥ पंचधान्याचा पंचवक्त्र ॥ पूजितां अक्षयी दशवक्त्र ॥ अक्षयी होती माझे पुत्र ॥ हें निजसूत्र पूजेचें ॥ २२ ॥ शिवरात्रीचे दिवशीं ॥ येवोनि समुद्रतीरासीं ॥ निर्मोनियां शिवलिंगासीं ॥ करी कैकसी महापूजा ॥ २३ ॥ षोडशोपचारीं पूजा जाहली ॥ त्यावरी बेलाची लाखोली ॥ तिपानीं शिवनामीं वाहिली ॥ पूजा केली अनुपम्य ॥ २४ ॥ तिपानी बेलाचीं पत्रें ॥ एक एक शिवनामें स्वतंत्र ॥ भावें पूजिला श्रीशंकर ॥ मनोहर ती पूजा ॥ २५ ॥ ऐसें करोनियां पूजन ॥ लावोनियां दोनी नयन ॥ कैकसी बैसतां धरोनि ध्यान ॥ अन्नोविन्न तेथें जाहलें ॥ २६ ॥ राक्षसद्वेषी इंद्र येऊन ॥ लिंग समुद्रीं करोनि मग्न ॥ सागरु नकरीच भग्न ॥ स्थापि सर्वज्ञ हाटकेश्वरीं ॥ २७ ॥ त्या लिंगाची हाटकेश्वरीं ॥ पूजा होतसे अद्यापवरी ॥ बेलप्रवाह गौतमीं सागरीं ॥ देखती शिवरात्रीतें लोक ॥ २८ ॥ कैकसी जंव उघडी नयन ॥ तंव पूजा लिंगा पडलें खाणें ॥ पुत्र पौत्र निंमे संतान ॥ तें अतिविघ्न लिंगहानी ॥ २९ ॥ कैकसी दीर्घ रूदन करी ॥ माझी देवपूजा नेली चोरीं ॥ जळो रावणाची राज्यथोरी ॥ काय संसारीं नांदतु ॥ ३० ॥ ऐकतां मातेचें रूदन ॥ रावण आला स्वयें धावोन ॥ येरी ह्मणे लिंगा पडिलें खाण ॥ काय वदन दाविसी ॥ ३१ ॥ नकरितां विसर्जन ॥ जें लिंगासि होय विघ्न ॥ तैं संताना निःसंतान ॥ शिववचन शैवागमीं ॥ ३२ ॥ येरू ह्मणे माते अवधारीं ॥ उतरले साही सूत्रीं ॥ रत्नलिंग आहे घरीं ॥ पूजा करी तूं तयाची ॥ ३३ ॥ अनेक परी लिंगाची थोरी ॥ बोलिली आहे आगमशास्त्रीं ॥ कैकसी त्या लिंगातें हातीं नधरी ॥ अनाचारीं केंविरिघों ॥ ३४ ॥ माझें लिंग नयेतां हाता ॥ आणीक मी नघें सर्वथा ॥ शैवदीक्षेची हे अवस्था ॥ लिंग नयेतां प्राणत्यागु ॥ ३५ ॥
अद्यापवरी शैवमार्गीं ॥ दुजीया लिंगाची सांडोनि मार्गीं ॥ पूजन करिती लिंगालिंगीं ॥ प्राणत्यागीं निजँनेटें ॥ ३६ ॥ रावण

१ पिठानें. २ पंचतुंड. ३ विलक्षण अन्याय. ४ नाश. ५ नष्टहोई. ६ विचार. ७ निर्धारें.

विनवी मातेसीं ॥ तूं कां व्यर्थ प्राण देसी ॥ मी जाईन शिवापासीं ॥ तुझ्या लिंगासिं आणीन ॥ ३७ ॥ शिव स्वामी माझे माथां ॥ तूं तंव जाणसी तत्वतां ॥ प्रसन्न करोनि विश्वनाथा ॥ लिंग मी आतां आणीन ॥ ३८ ॥ कैकसी सांगे रावणासीं ॥ नारदें सांगितलें मजपासीं ॥ आत्मलिंग शिवापासीं ॥ तें आणिसी तैं धन्य ॥ ३९ ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ सवेग निघाला दशानन ॥ शिवापासीं स्वयें येऊन ॥ करी नमन साष्टांगीं ॥ ४० ॥ जवळीं आलिया रावणासीं ॥ शंकर न पुसे तूं कां आलासी ॥ आजि कां झालासि उदासी ॥ रावणासीं पुसेना ॥ ४१ ॥ बाणें आणि रावण ॥ होचि शिवाचे पढियंते पूर्ण ॥ त्यांचें वचन अणुप्रमाण ॥ शिव आपण नुल्लंघी ॥ ४२ ॥ त्याचि रावणासीं आतां ॥ शिव नपुसे सर्वथा ॥ परमचिंता लंकानाथा ॥ यासिं मी आतां काय करूं ॥ ४३ ॥ जया भक्तासि निष्कामभावो ॥ तया सन्मुख सदाशिवो ॥ तोचि सकाम होतां पाहाहो ॥ शिव स्वयें पुसेना ॥ ४४ ॥ रावणें देखिली शिवाची कांता ॥ जेकां पार्वती जगन्माता ॥ हे मी शिवासीं मागेन आतां ॥ सकामता दुसरी ॥ ४५ ॥ रावण उभा दोन प्रहर ॥ सदाशिव नव्हेचि सादर ॥ कोठें गुंतला श्रीशंकर ॥ पाहे अंतरीं रावणु ॥ ४६ ॥ शृंगीच्या झणत्कारीं ॥ शिव गुंतला नादांतरीं ॥ ऐसें जाणोनि निर्धारीं ॥ रावण करी तें ऐका ॥ ४७ ॥ उतरोनियां निजमाथा ॥ शिर लावोनियां युक्ता ॥ रावणें केला वीणा हाता ॥ होय वाजविता अतियुक्तीं ॥ ४८ ॥ रावण हस्ताचा पैं स्वर ॥ मधुर मंजुळ आणि अरुवार ॥ तेणें सुखावला श्रीशंकर ॥ गौरीहर तुष्टला ॥ ४९ ॥ रावणासीं माग ह्मणतां ॥ मागतां नये मोडिला माथा ॥ कृपा उपजली विश्वनाथा ॥ वर देता स्वयें झाला ॥ ५० ॥ तुवां मोडोनियां निजशीर ॥ मज सुखी केलें अपार ॥ तूं होशील दशशिर ॥ वीर शौर्य तिहीं लोकीं ॥ ५१ ॥ शिरा काढोनि दोहीं कर ॥ तंतु लाविले साचार ॥ एक एक दोनी कर ॥ भुजाभार विंशति पैं ॥ ५२ ॥ वर देतां वृषभध्वजा ॥ रावणा दहा शिरें वीस भुजा ॥ अमृतकुपी देवोनि वोजा ॥ बळसमोजीं आतुबळीं ॥ ५३ ॥ शिव ह्मणे लंकानाथा ॥ जें जें आवडे तुझे चित्ता ॥ तें तें देईन मी आतां ॥ प्रसन्नता गर्जतु ॥ ५४ ॥ सदाशिव स्वयें भोळा ॥ तो नेणे राक्षसाची कळा ॥ दुष्ट बुद्धि त्याचे डोळां ॥ मागती

१ सत्वर. २ बाणासूर प्रथम विशेष. ३ आवडते. ४ अन्यनादलुब्ध. ५ निश्चयें. ६ मनोहर. ७ वीस. ८ प्रेमानें. ९ सैन्यसमुदायीं. १० अतिबलवान. ११ माया.

कळों ते ऐका ॥ ५५ ॥ पार्वती लावण्याची राशी ॥ ते मज द्यावी निजभोगासीं ॥ आत्मलिंग निजपूजेसीं ॥ कैकसीसीं तें द्यावें ॥५६॥ रावण मागणें ऐकतां ॥ गेली उदार वरदउल्हासता ॥ सुत मातेसिं रति मागतां ॥ परम क्षोभता शिवासीं ॥५७॥ परम क्षोभ शिवाचे चित्ता॥जरी यासीं वरदानें नदेतां ॥ असत्यता माझिया माथां ॥ नेदीं ह्मणतां ह्मणवेना ॥५८॥ माता सुत जवळी उल्हासतां ॥ सुतें मातेसिं रति मागतां ॥ प्राणांत क्षोभ क्षोभे माता ॥ शिवाचे चित्ता तैसें जाहलें ॥५९॥ गुरुपत्नी ते शिष्यमाता॥ तिचा अभिलाषु करितां ॥ आली रावणा गुरुतल्पगैता ॥ कैसेनि आतां वांचेल ॥६०॥ पार्वती देतां रावणाहातीं ॥ हिचेनि तुह्मा सर्वशांती ॥ नकळोनि ते वचनोक्ती ॥ लंकापती उल्हासे ॥ ६१ ॥ शिव ह्मणे रावणासीं ॥ आत्मलिंग देतां तुजपासीं ॥ शुचिष्मंत पाहिजे अहर्निशीं ॥ ठेविल्या भूमिसीं नये हाता ॥६२॥ आकर्षोनी चैतन्यज्योती ॥ तेज मुसांवोनि आत्मशक्ती ॥ तें आत्मलिंग उमापती ॥ नित्य पूजिती नेमेंसीं ॥६३॥ तें लिंग देतां रावणाहातीं ॥ लिंग जाईल हातोहातीं ॥ तृतीय नेत्रीं क्षोभेल शकी ॥ लावील स्यांती रावणा ॥६४॥ रावणें घेवोनि पार्वती ॥ आत्मलिंगा घेवोनि हातीं ॥ उल्हासें सुचित्तवृत्ती ॥ लंकेप्रती निघाला ॥६५॥ रावणासीं देखतां जाण ॥ उमा जाली हीनदीन ॥ चिंतातुर अतिगहन ॥ दीनवदन ते जाली ॥६६॥ शिवें दिधलें रावणापासीं॥ माझी सुटका होय कैसी ॥ उमा चिंती श्रीविष्णुसीं ॥ पावें वेगेंसीं कृपाळुवा ॥६७॥ ग्रेंहें गिळितां गजेंद्रासीं ॥ त्या उद्धरिलें अतिवेगेंसीं ॥ रावणग्रहगति मज दीनासीं ॥ शीघ्रतेंसीं पावावें ॥६८॥ राम उच्चारिल्या साठीं ॥ कुंटिणी वाहिली वैकुंठीं ॥ तैसिया गा कृपादृष्टीं ॥ पावें जगजेठी कृपाळुवा ॥६९॥ महापातकाची राशी ॥ नामें उद्धार अजामेळासीं ॥ मी तंव तुझी निजदासी ॥ पावें वेगेंसीं कृपाळुवा ॥ ७० ॥ शिवासिं छळितां भस्मासुरें ॥ तुवां तारिलें कृपाकरें ॥ ऐकोनि उमेचीं उत्तरें ॥ हरि सत्वरें धाविन्नला ॥७१ ॥ शिवाची जे निजकांता ॥ ते तंव माझी सखी माता ॥ तिचा अभिलाषु करितां ॥ लंकानाथा गांजीन ॥७२॥ पार्वती सोडवितां एका एक ॥ गणेश स्वामीकार्तिक आटंक ॥शिववरदान होतां लटिक॥ शिव सम्यक कोपेल ॥७३॥

१ चमत्कार. २ क्रोध. ३ गुरुपत्नी भोगाचें महत्पाप. ४ समुलनाश. ५ एकत्र मूसओतून. ६ प्रदीप्त होईल. ७ नाश. ८ नक्रें. ९ नेली. १० दुर्घट, प्रतिबंध. ११ अत्यंत.

रावणाच्या पाडोनि दांता ॥ निमिष्यें सोडवीन माता ॥ शिववरदान मिथ्या होतां ॥ आमुचे घाता शिवकरी ॥ ७४ ॥ सोडवावया पार्वतीसीं ॥ धांवण्या येतां श्रीविष्णुसीं ॥ दोघे भेटले तयासीं ॥ वृत्तांत त्यांसीं सांगोनी ॥ ७५ ॥ पूर्ण छळावया रावण॥ विष्णूनें मांडिलें विंदाण ॥ द्विजगौचें रक्षण ॥ सांगे आपण गणेशा ॥ ७६ ॥ आपण जाला धर्मऋषि ॥ शिष्य केलें गुहकोसीं ॥ उल्हासें येतां रावणापासीं ॥ सन्मुख त्यासीं भेटला ॥ ७७ ॥ ऐसा उल्हास लंकापती ॥ शिवें दिधली पार्वती ॥ आत्मलिंग कृपामूर्ती ॥ तेंही मजप्रती वोपिलें ॥७८ ॥ शिष्य रावणासीं सांगती ॥ आत्मलिंग सत्यप्राप्ती ॥ परिहे नव्हे गा पार्वती ॥ शिवें तुजप्रति ठकविलें॥७९॥शिव देईल निजकांता ॥ हें तंव नघडे गा सर्वथा ॥ठकिलें ठकिलें लंकानाथा ॥पाहे तूं आतां पार्वती॥८० ॥ जंव पाहे तो दशानन ॥ तंव उमा नदिसे शोभायमान ॥ निंद्य कुश्चित हीनदीन ॥ देखे उद्विग्न मुख तीचें ॥८१ ॥ डोळे पिचके वाहे पाणी ॥ वदनीं माशांची गोंगाणी ॥ श्लेष्म बिडिबिडित घ्राणीं ॥ मुखीं पोह्योणी घाणत ॥८२॥ ती देखतांची वक्रा ॥ रावणा आला अतिओकारा ॥ विष्णु लाघवी खरा ॥ दशशिरा छळियेंलें ॥८३ ॥ रावणु ह्मणे ऋषिप्रति ॥ माझेनि भाग्यें भेटलेती॥ आतां जावोनि शिवाप्रती ॥ मुख्य पार्वती मागेन ॥८४॥ शिवें राखोनि निजदर्शा ॥ तुज दिधली अवदसा ॥ विसत्य सत्य मानि गा लंकेशा ॥ भोळा महेशा मानूं नको ॥ ८५ ॥ उमा लपवी उमापती ॥ ते खूण सांगेन तुजप्रती ॥ आसनाखालें खालती ॥ ते पार्वती तूं मागें ॥ ८६ ॥ ऐकोनि रावण अतिअवेशीं ॥ धाविन्नला शिवापासीं ॥ विष्णु तेथें लघुलाघवेंसीं ॥ मंदोदरीसीं निर्मिलें ॥८७॥ केशराची अतिगोमटी ॥ रमेनें दिधली उटी ॥ उदरीं आडळतां मळवटी ॥ केली गोरटी मंदोदरी ॥ ८८ ॥ निर्माल्य सुंदर पुतळी ॥ कांहीं नातुडे हातातळीं ॥ उदरीं गौर चंदनाची मळी ॥ त्याची निर्मिली मंदोदरी ॥८९॥ श्रीविष्णूचे उदरोदरीं मृगमंद सुगंध चंदन करीं ॥ विष्णु मध्यांगीं जन्मली नारी ॥ मंदोदरी त्या हेतु ॥ ९० ॥ मांज समावे मुष्टि माझारीं ॥ यालागीं ह्मणती मंदोदरी ॥ विषयतृष्णा नाहीं उदरीं ॥ मंदोदरी तेणें नावें ॥९१॥ जे जन्मली विष्णूचे करीं ॥ संकल्प विकल्प नाहीं

१ युक्ति. २ कार्त्तिकस्वामीस. ३ स्वाधीन केलें. ४ फसविलें. ५ लाळेचा प्रवाह. ६ लीलाधारी. ७ विटाळलें. ८ स्वात्मशक्ति. ९ कस्तुरी. १० आकृती.

उदरीं ॥ यालागीं ह्मणती मंदोदरी ॥ शोभा सुंदरी शोभत ॥९२ नयन वदन श्रवेण घ्राणें ॥ रूप रेखा ठाण मान ॥ गुण गांभी
र्य वदनभांन ॥ श्रीविष्णु समान करी विष्णु ॥९३॥ विष्णू लाघवी तत्काळीं ॥ ऐसी निर्मोनि पुतळी ॥ घातली शिवासनाचे तळीं॥
तेजें वेल्हाळी शोभत ॥ ९४॥ रावणु ह्मणे शिवाप्रती ॥ तुवां लपवोनि पार्वती ॥ ते अवदसा दिधली माझे हातीं ॥ धन्य वरदोक्ति
हे तुझी ॥९५॥ शिव विचारी निजचित्तीं ॥ येणें अभिलाषिली पार्वती ॥ ते अवदशेची प्राप्ती ॥ छळिली निश्चितीं जगदंबा ॥९६॥
तीस विष्णु जाहला साह्य ॥ तेणें रावणा आला अपाय ॥ तेथें नचलती उपाय ॥ यासें म्यां काय करावें ॥९७॥ रावण पाठिचा
माझा गण ॥ उमाभिलाषी पापी पूर्ण ॥ गुरुतल्पग दोष दारुण ॥ अचुक मरण या आलें ॥ ९८॥ जेचि उमा तेची सीता ॥ तिचें
नि अभिलाषें तत्वतां ॥ मरण आलें लंकानाथा ॥ पेटला घाता श्रीविष्णु ॥ ९९ ॥ रावण पेटला अतिआवेशा ॥ ह्मातारपणीं लो
भ कैसा ॥ तुज वाढला गा महेशा ॥ मज अवदसा दीधली ॥ १०० ॥ तथास्तु ह्मणोनि सदाशिवू ॥ बहू अवदसा भोगील जिवू॥
रावण विषयांध बहु॥त्यावरी गर्व वरदानाचा ॥ १ ॥ रावण ह्मणे शिवाजवळीं ॥ उमा लपविली आसनातळीं ॥ मज दिसता हे सो
ज्वळी ॥ किती चंद्रमौळी चाळविसी ॥ २ ॥ आसनीं देखोनि शुद्धकांता ॥ अतिविस्मयो लंकानाथा ॥ उमा सांडोनि जगन्मा
ता ॥ दिधली लंकानाथा मंदोदरी ॥ ३ ॥ रावण बोलीला कोपेंकरी ॥ ह्मातारपणीं स्त्रीलोभ भारी ॥ माझी प्रिया जगदात्मा
तारी ॥ अभिलाषें उरी उरोनेदी ॥ ४ ॥ असो या उपरी लंकापती ॥ रावणें सांडोनि पार्वती ॥ मंदोदरी अतिप्रीतीं ॥ घेवोनि
चित्तीं निघाला ॥ ५ ॥ स्कंधीं घेवोनि मंदोदरी ॥ आत्मलिंग घेवोनि करीं ॥ रावण निघतां झडकरीं ॥ नानापरी छळी विष्णु ॥
॥६॥ रावण पावून हरिखें ॥ अनुलक्षोनियां लंका ॥ जातां लागली लघुशंका ॥ पाऊल देखा नुलंघवे ॥७॥ लिंग देऊं कोणाचे
हातीं ॥ कैसेंनि करूं शंकानिवृत्ती ॥ रावण थोर पडला गुंतीं ॥ पुढती गती खुंटली ॥ ८ ॥ अभिलाषितां शिवाची नारी ॥ रावणु ॥ ३ ॥
अशुची चराचरीं ॥ मृत्तिका जळें शौचकरी ॥ शुचित्व तरीं उमजेना ॥ ९ ॥ मृत्तिकाजळें शुद्ध करिती गुद ॥ तैसें हृदय नकरिती शु

१ कान. २ नासिक. ३ मुखकांती. ४ सुंदरी. ५ शंकरा. ६ फसवितोस. ७ आनंद. ८ अपवित्र.

द्ध ॥ शौचाचार तो अबद्ध ॥ कर्ममंद कर्मट ॥ ११० ॥ लिंग द्यावें कोणापासीं ॥ रावण पाहे चौंपासीं ॥ तंव देखिलें गणेशासीं ॥
द्विजगोसीं संरक्षी ॥११॥ दर्भ पवित्रें यज्ञोपवीत ॥ टिळे द्वादश नामांकित ॥ गणेशा देखे लंकानाथ ॥ लिंग द्यावया प्रार्थितु ॥१२॥
जंव मी करी शंकानिवृत्ती ॥ तंव वरी लिंग धरावें हातीं॥गणेश ह्मणे गाई जाती ॥ वासरें पीती धेनूंसीं॥१३॥ गाई पाजलियावरी॥
द्विज कोपतील भारी ॥ तुझें लिंग मी नांगिकारीं ॥ पाय धरी रावणु ॥१४॥ गणेश त्यासीं नेम करी ॥ तुज न येतां झडकरीं ॥
लिंग ठेवीन भूमीवरी ॥ निजनिर्धारीं नेम माझा ॥१५॥ त्रिवार गर्जनेंसीं ॥ प्रतिज्ञा नेमू जाण ऐसी ॥ तुज न येतां त्वरेंसीं ॥ लिंग
भूमीसीं ठेवीन ॥१६॥ ऐसी निर्गुती करोनि देखा ॥ करूं गेला लघुशंका ॥ मुतीं गुंतविलें दशमुखा॥कांहीं आवांका चालेना॥१७॥
कष्टीमूत मोकळें होत ॥ तंव तें जालें अत्यद्भुत ॥ धरावर्ती प्रवाहत ॥ मूतीं लंकानाथ गुंतला ॥ १८ ॥ गणेश करी गर्जनेसीं ॥
रावण गुंतला मुतापासीं ॥ लिंग ठेवोनि भूमीसीं ॥ घेवोनि गाईसीं गेलातो ॥ १९ ॥ रावण करी शौचाचारी ॥ वेगें येतां तो झड
करी ॥ लिंग देखोनि भूमीवरी ॥ श्रद्धेंकरीं घेऊं गेला ॥१२०॥ एक हातें दोहीं हातें ॥ उचलितां रावण कुंथे ॥ नुचलेचि विंशति
हातें ॥ ह्मणे लिंगातें महाबळ ॥ २१ ॥ अहाच दिसे भूमीवरी ॥ परी तें सबळ आहे भारी ॥ उचलितां विंशतिकरीं ॥ तिळभ
री उचलेना ॥ २२ ॥ सर्वशक्ति अतिप्रबळ ॥ रावणें वेंचितां सर्वबळ ॥ लिंग उचलेना अळुमाळ ॥ महाबळ तें लिंग ॥ २३ ॥ रा
वणें आपुल्या निजकरीं ॥ आंदोळिला कैलास गिरी ॥ महाबळ लिंग हें भारी ॥ तिळभरी नुचलेची ॥ २४ ॥ लिंग भूमीवरी ठे
वोनि गेला ॥ रावणें गणेशा दिधला टोला ॥ अद्यापि असे उभा ठेला ॥ रावण क्षोभला निभ्रंशें ॥ २५ ॥ आत्मलिंग नये हाता
सीं ॥ उपाय नचले कांहीं त्यासीं ॥ रावण स्फुंदे उकसांबुकसीं ॥ कैकसीसीं काय सांगूं ॥२६॥ लिंग गेलें अतिमुततां ॥ कांहीं
केलिया नये हाता ॥ नगरा जातां क्षोभेल माता ॥ भयें उभयतां अपावो ॥ २७ ॥ नाहीं देव नापितर ॥ उभयतां अपवित्र ॥ वि
ष्णूनें छाळिलें अपार ॥ दशकंदर तळमळी ॥ २८ ॥ लिंगबंधनीं उभय मुद्रा ॥ शिवें लाविला शिवदोरा ॥ रावणें सांडितां अन्हा

१ व्यर्थ, निंद्य. २ ब्राह्मणाच्या गायींचे. ३ निश्चयें. ४ प्रतिज्ञा. ५ उपाय. ६ वीस ७ यत्किंचित. ८ हालविला.

पऱ्हा ॥ पंच समुद्रा पंचलिंग ॥ २९ ॥ मुरडोनियां सारितां वस्त्र ॥ तेथें जाला मुरडेश्वर ॥ मुद्रिका टाकितां पवित्र ॥ गुप्तेश्वर ते
थें जाला ॥१३०॥ रागें टाकितां शिवदोर ॥ तेथें जाला गणकेश्वर ॥ कानडे ह्मणती धनेश्वर ॥ लोक व्यवहार पैं ऐसा ॥ ३१ ॥
शिवशेज टाकितां सात्वार ॥ तेथें जाला शेजेश्वर ॥ ऐशीयावरि पंचवक्त्र ॥ श्रीशंकर नांदतु ॥ ३२ ॥ गोकर्ण हें तंव अनादि क्षे
त्र ॥ तेथें महाबळ ईश्वर ॥ यालागीं गोकर्ण महाबळेश्वर ॥ लोक व्यवहार प्रसिद्ध ॥ ३३ ॥ गौतमपर्वत समुद्रतीर ॥ तेथें गोक
र्ण महाबळेश्वर ॥ वांईचा हा महाबळ विचार ॥ भिन्न परिचार ब्रह्मयागीं ॥ ३४ ॥ ब्रम्ह्यानें याग करितां प्रबळ ॥ प्रगटला ते
ठाईं महाबळ ॥ दोहींचें भिन्न भिन्न स्थळ ॥ लोक सकळ जाणती ॥ ३५ ॥ असो तीर्थीची हे वार्ता ॥ संख्या करितां असंख्या
ता ॥कैसेनि हे कथा॥ मूळसंमता अवधारा ॥ ३६ ॥ मंदोदरी समान हे सीता ॥कंवी मानली हनुमंता ॥ ब्रह्मोत्तर खंडीची हे क
था ॥ विष्णुसंभूता मंदोदरी ॥ ३७ ॥ मंदोदरी सुंदरकांता॥स्वयें विष्णु तिसी निर्मिता ॥ तिसीं सीतेसी साम्यता ॥ स्वभावता
पैं आली ॥ ३८ ॥ विष्णुकरी अवलोकन ॥ ते तंव होय श्रीसमान ॥ मंदोदरी विष्णुनिर्माण ॥ सीतेसमान मानी कपी ॥ ३९ ॥
दोघी अयोनिजा तत्त्वतां ॥ दोघीजणी पतिव्रता ॥ मंदोदरीसमान सीता ॥ हनुमंता मानली ॥१४०॥ रावणाचे अतिएकांता ॥
मंदोदरीची ऐकोनि कथा ॥ अशोकवनीं हनुमंता ॥ भेटेल सीता तें ऐका ॥ ४१ ॥ अशोकवनामाजिं मारुती ॥ नमस्कारोनि सी
ता सती ॥ श्रीरामाच्या कथानुवर्ती ॥ सुखानुभूती दोहींसी ॥ ४२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमान् लाघवी आपण ॥ करी
ल वनविदारण ॥ राक्षसकंदन तें ऐका ॥ ४३ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांमंदोदरीजन्मकथनोनामषष्ठ
मोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ इकडे तिकडे. २ व्यवहार. ३ अयोनिसंभूता. ४ आनंदानुभव. ९ वनविध्वंस.

॥श्रीरामकृष्णायनमः॥ ॥पूर्व प्रसंगाप्रती॥ दूतिकामागें मारुती॥ आला अशोकवनाप्रती ॥ सीता सती वंदावया ॥१॥ देखोनियां अशोकवन॥ हनुमान् घाली लोटांगण॥ करोनियां श्रीरामस्मरण॥ सीतादर्शन करूं निघे॥२॥साधावया सीताचिद्रत्न॥ हनुमान् क्षण एक धरी ध्यान॥ देखोनियां अशोकवन॥ आलें स्फुरण हनुमंता॥ ३॥ जैसा श्रीरामाचाबाण॥ तैसें करोनि उड्डाण॥ अशोकवनामाजि जाण॥ आला आपण हनुमंतु ॥४॥ वृक्ष सफळ आणि सरळ॥ वन देखोनि विशाळ॥ करी हर्षाचा गोंधळ॥ घोटी लाळ मिटक्या देतु ॥५॥ दाट देखोनियां झाडा॥ उल्हास आला माकडा॥ वृक्षोवृक्षीं उडे तडतडां॥ नाचवी पुढां निजपुच्छ ॥६॥ सांपडली श्रीरामाची कांता॥ फिटली आधि व्याधि चिंता॥ विचकोनियां निजदांता॥ देवां देवतां वांकुल्या दावी ॥७॥ नारळी घडघडती घडें॥ हनुमान् पाहे तिकडे॥ पक्क खर्जुरी देखोनि पुढें॥ वेगें उडे गटकावया ॥८॥ पिकले अंबे देखोनि तेथें॥ हनुमान् डोळे मिचकावित॥ द्राक्षांचे घड लोंबत॥ हालवी तेथें निजपुच्छ ॥९॥ मातुलिंगी आणि नारिंगी॥देखोनि हनुमान् नाचे रंगीं॥ माझे दांत सभाग्यभोगी॥ फळांलागीं करंडोवया ॥१०॥ फणसें परिपक्क घनदाट॥ हनुमान् नखें खुडिले कांटे॥ पिकलीं केळें चेपोनि बोटें॥ निंबें अंबट मी नेघें ॥११॥ जांबुळें देखोनि कुळकुळितें॥ हनुमान् विचकी दांतांतें॥आंवळे नसे वीच हातें॥ कार्तिकव्रत स्वीकारी ॥१२॥ देखोनि उंबरें टेंबरें॥ बिबे विधामणे चारें बोरें॥पिकलीं करवंदें नागरें॥मिटक्या वानरें देईजेती ॥१३॥ तोरणें अळुवें मव्हकें घोंटीं॥ वांळकें कांकड्या भरल्यापाटीं॥ मोहळे मधु देखोनि दाटी॥ लाळ घोटीं वानरू ॥१४॥ भरले खर्बुजाचे भार॥ देखोनि पिकलीं भोकरें॥ उल्हास कीजे पैं वानरें॥ पुच्छ अपार नाचवितु ॥१५॥ देखोनि साकरेच्या राशी॥ हनुमान् खाजवी दोहीं कुशी॥ कोण खाईल या गुळासीं॥ नाबदेंसी गटकाऊं॥१६॥ देखोनियां उसपेरणी॥ वानर नाचे पैं रंगणीं॥ रसें देखोनि भरली मांदणी॥ पुच्छ घालूनी त्यामाजी ॥१७॥ त्या प्रक्षाळून निर्मळ जळीं॥ गुज सांगे पुच्छा जवळीं॥ भेटलीया जनकबाळी॥ वनरंवदेळी मग करूं ॥१८॥ हनुमान् पुच्छासीं करी एकांतु॥ सीतेसिं पुसोनि वृत्तांतु॥मग या फळा

---

१ भक्षावया. २ भाग्यवान. ३ तुकडे करण्यास. ४ तोडिले. ५ परिपक्व. ६ सुंदर. ७ खडीसाखर. ८ कढयी. ९ वननाश.

सिं लावूं हातु ॥ तंववरी शांत त्वां असावें ॥१९॥ ऐसी सांगोनि निजखुण ॥ वेगें करोनि उड्डाण ॥ प्रासादावरीं जाण ॥ हनुमान्
आपण वळंघला ॥२०॥ अशोकवना माझारीं ॥ रावणाची शृंगारवोवरी ॥ उपरी उपरागोपुरीं ॥हनुमान् त्यावरीं वळंघला ॥२१॥
त्यावरीं बैसोनि आपण ॥ अवलोकित अशोकवन ॥ नित्य वसंतें शोभायमान ॥ सदासंपन्न फळपुष्पीं ॥ २२ ॥ अशोकवनाचि
या आंतु ॥ नित्य नांदे वसंतु ॥ सदां सफळित सर्व वृक्षु ॥ देखे हनुमंतु स्वानंदें ॥ २३ ॥ शाल तमाल तरु तमाळ ॥ सरळशोभा
अतिविशाळ ॥ पर्णिकारीं पुष्प प्रबळ ॥ अशोकीं विशाळ विश्रांती ॥२४॥ कपित्थ बिल्व च्यूतें चंपक ॥ पिचुमंद नीपें शिंसिपंक॥
आंवळी साल फळी मधूक ॥ वृक्ष अनेक शोभती ॥ २५ ॥ नाग चंपक उधाळेक ॥ मांदार कल्पतरू पारिजातक ॥ फणस पाठक
घनदाटक ॥ टवटवित शोभती ॥ २६ ॥ रजतवृक्ष कैलास गिरि ॥ रावणें प्रार्थोनि त्रिपुरारी ॥ समुद्रसुमन सुगंध भारी ॥ अशो
कामाझारीं रजत वृक्ष ॥ २७ ॥ विभांडोनि कुबेर नगरी ॥ सुमनवृक्ष नानापरी ॥ सुगंध नमाये अंबरीं ॥ अशोकामाझारीं रावणु
आणी ॥२८॥ यक्ष राखतां सुगंधिनी ॥ साद्रा सुर्वण कमळिणी ॥ रावणें आणिलिया हिरोनी ॥ अशोकवनीं घमघमिती ॥ २९॥
सुवर्ण रजत वृक्षमेळीं ॥ पुष्पें सुगंध पांढरीं पिवळीं ॥ फळें स्वादिष्ट चवी आगळी ॥ बीजरत्नावळी त्या माजी ॥३०॥ तयाबी जा
पासोनि पुढती ॥ नव्हे वृक्षाची उत्पत्ती ॥ एकवेळ फळें येती ॥ मग शोभती नुसतेची ॥३१॥ ऐशिया वृक्षांचिया जाती ॥ अशो
कवनीं नेणों किती ॥ शोभा स्वयें शोभती ॥ उडे मारुती त्यांमाजीं ॥३२॥ वृक्षशोभा देखिल्यावरी ॥मन मूर्च्छित त्यामाझारीं ॥
दृष्टिही जावोनी विसरे बाहेरी ॥ सुगंध हारी घ्राणातें ॥ ३३ ॥ ऐशिया वृक्षोवृक्षा जाण ॥ गदापाणि विदारण ॥ राक्षस ठेविले रा
वणें ॥ पाहे कोण तयांकडे ॥३४॥ दुर्धरवृक्षां माझारीं ॥ हनुमान् स्वइच्छा क्रिडा करी ॥ राक्षस बळाची थोरी ॥ तृणावारी गणी
ना ॥३५॥ अशोकवनीं देऊळ ॥ रावण करी अतिविशाळ ॥ सहस्त्रस्तंभांचें प्रबळ ॥ रत्नप्रवाळ मेखळा ॥३६॥ पाच पाचुका मा ॥ १ ॥
णिकें वरी ॥ हिरे मुक्ताफळें हारोहारीं ॥ कळस लखलखित अंबरीं ॥ तयावरीं पताका ॥३७॥ सुवर्णवेदिका दोहीं बाहीं ॥ रत्नें

१ महालावर. २ लोंबूं लागला. ३ रतिस्थान. ४ कवटवृक्ष. ५ आंबा. ६ कदंलिंब. ७ कळंब. ८ अशोकवृक्ष. ९ भोंकरी. १० रुप्याचीं झाडें. ११ संहारार्थ.

जडलीं त्यामाजि पाहीं ॥ बोटंगणें ठाईं ठाईं ॥ दिसे भुईं प्रतिबिंब ॥३८॥ नंदनवन चैत्रवन ॥ त्याहूनि दिसे शोभायमान॥ आ
नंदवनेंशीं समान ॥ कैलासभुवन तेंवि शोभे ॥३९॥ वनद्वारीं प्रासादद्वारीं ॥ राक्षस सावधान सशस्त्रीं ॥ वारा यावया वाट नव्हे
भितरीं ॥ सुरासुरीं दुर्धर ॥ ४०॥ बोट दाखवितां हात तोडी ॥ डोळा दाखविल्या डोळा फोडी ॥ दुर्धर राक्षस परवडी ॥ कडों
विकडीं घरराखे ॥४१॥ लंकेप्रती आड सागर ॥ पुढें दुर्गम अतिदुर्धर ॥ त्यामाजि रावण मंदिर ॥ अतिदुस्तर प्रवेशा ॥ ४२॥
त्यांहिमाजीं स्त्रियांचीं भुवनें ॥ अतिशयेंसीं दुर्गम गमनें ॥ त्यांहिमाजीं अशोकभुवन ॥ दुर्गम गमन सुरासुरां ॥ ४३ ॥ दुर्गमीं
रिघावया हनुमंतु ॥ अतिदक्ष आणि समर्थु ॥ हेम रजत वृक्षाआंतु ॥ निःशंकें क्रीडतु तें ऐका ॥ ४४॥ असो हा वनविस्तार ॥
सीतादर्शनीं अतिसादर ॥ सन्मुख चालिला वानर ॥ धरोनि सूत्र लक्षाचें ॥४५॥ वरिवरी दिसे सीता समळ ॥ अंतरीं राम ध्या
न निर्मळ ॥ बाह्य अतिचिंते व्याकुळ ॥ अंतरीं निश्चळ चिन्मय राम ॥४६॥ बाह्य उपवासें आक्षिप्त ॥ अंतरीं परमानंदें तृप्त ॥
बाह्य दिसे बंदीप्राप्त ॥ आंत निर्मुक्त चहूं देहीं ॥४७॥ बाह्य रोडेली दिसे काष्ठ ॥ अंतरीं रामनामें धष्ट पुष्ट॥ बाह्य राक्षसां मानी
दुष्ट ॥ अंतरीं निर्दुष्ट आत्मा मानी ॥४८॥ बाह्य राम दिसे वियुक्त ॥ अंतरीं श्रीराम नित्ययुक्त ॥ बाह्य दिसे दुःखाभिभूत ॥ अंत
रीं सदोदित स्वानंदें ॥४९॥ बाह्य दिसे हीन दीन ॥ अंतरीं दिसे सुप्रसन्न ॥ बाह्य दिसे अतिखिन्न ॥ अंतरीं चैतन्य चिन्मात्र ज्यो
ती ॥५०॥ बाह्य दिसे लंके नेली ॥ परी ते रामापासोनि नाहीं ढळली ॥ बाह्य दिसे कोमाइली ॥ अंतरीं टवटविली श्रीरामें ॥ ५१ ॥
बाह्य दिसे मलिनांबर ॥ अंतरीं शोभे चिदांबर ॥ बाह्य दिसे अनालंकार ॥ अंतरीं शृंगार श्रीरामें ॥५२॥ दिसे श्रीरामा वेगळी॥
परी ते सबाह्य रामें रचिली ॥ ऐसी देखोनि जनकबाळी ॥ पिटिली टाळी हनुमंतें ॥५३॥ सीता अनुभवी रामचंद्रा ॥ कसेंनि कळलें
वानरा ॥ श्रीरामें दिधली निजमुद्रा ॥ तेणें कपींद्रा लक्षलें ॥ ५४ ॥ सांगतां सीतेचें लक्षण ॥ श्रीरामें सांगितली जी जी खण ॥
त्याची स्थिति पाहतां जाण ॥ देखे पूर्णपण वानर ॥ ५५ ॥ ऐसें सीतेचें पूर्णपण ॥ हनुमान् लक्षी स्वयें आपण ॥ बाह्य लौकीक

१ चमत्कार. २ युक्तिप्रयुक्तीनें. ३ निर्भय. ४ मलीन. ५ क्षुधित. ६ दुःखपीडित. ७ मळकटवस्त्रधारी.

लक्षण ॥ दिसे तें चिन्ह अवधारा ॥ ५६ ॥ निधाना भोंवती विवंसी ॥ तैशा राक्षसी सीतेपासीं ॥ खाऊं गिळूं घेऊं रकासीं ॥ देखे चौंपासीं हनमंतु ॥ ५७ ॥ गजपतीतें चुकोनि ॥ पांगडीमाजि पडे हस्तिनी ॥ तैसी सीता अशोकवनीं ॥ दीनवदनी दीसत ॥ ५८ ॥ नाहीं अभ्यंग नास्नान ॥ तेणें सर्वांग मळिण संपूर्ण ॥ वस्त्रपीतांबर अतिजीर्ण ॥ नाहीं प्रावरण दुसरें ॥ ५९ ॥ कुचांसिं उदर आछादोनी ॥ दोनी गुडघे हृदईं धरुनी ॥ बैसली असे श्रीरामपत्नी ॥ चित्तीं अनुदिनीं श्रीराम ॥ ६० ॥ घ्यावया श्रीरामाची भेटी ॥ आत्मा धरिलासे कंठीं ॥ ऐसियापरी सीता गोरटी ॥ देखे दृष्टीं हनुमंतु ॥ ६१ ॥ करोंळ विकराळ दुष्टनष्टी॥ भोंवत्या राक्षसींच्या कोटी ॥ सीतेसिं त्यांचें भय नुठी ॥ निर्भय पोटीं श्रीराम ॥ ६२ ॥ जंव नाठवे श्रीरघुनाथु ॥ तंवचि भयाचा आंवर्तु ॥ श्रीराम आठवल्या हृदया आंतु ॥ भवभयार्थु मग कैंचा ॥ ६३ ॥ देखतां राक्षसी क्रूरदर्शन ॥ सीता श्रीराम देखे संपूर्ण ॥ वृक्ष वल्ली तृण पाषाण ॥ देखे परिपूर्ण श्रीरामु ॥ ६४ ॥ भय पावलें भयाप्रती ॥ सुख पावलें सुखावर्ती ॥ ऐशिया निष्टे सीतासती ॥ देखे मारुती स्वानंदें ॥ ६५ ॥ हृदईं श्रीरामप्रतीती ॥ श्रीराम देखे सर्वांभूतीं ॥ भयामाजि निर्भयप्राप्ती ॥ सीता सती स्वयें भोगी ॥ ६६ ॥ श्रीराम देखतां सर्वांभूतीं ॥ सकळ भयासिं समाप्ती ॥ भयतें होय ब्रह्ममूर्ती ॥ सुखसंवितीं श्रीरामें ॥ ६७ ॥ ऐसिया अनुभवेंसीं जाण ॥ श्रीरामनाम मुख्य साधन ॥ नामें निरसे जन्म मरण ॥ नाम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ६८ ॥ नामापासीं विरक्ति शांती ॥ नामस्मरण परमभक्ती ॥ नामापासीं चारी मुक्ती ॥ नामें निश्चितीं परब्रह्म ॥ ६९ ॥ नामासीं नाहीं स्नान बंधन ॥ नाहीं नामापासीं विधिविधान ॥ अबद्धनाम अतिपावन ॥ नाम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ७० ॥ नामें दुषण होय भूषण ॥ नामें पापी अतिपावन ॥ नामस्मरत्या यम शरण ॥ नाम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ७१ ॥ नामासिं नाहीं कर्मबंधन ॥ वेगळ्याकर्मा नामस्मरण ॥ अच्युतनामें कर्म पावन ॥ हें स्मृतिवचन श्रुत्यर्थ ॥ ७२ ॥ नामासिं नाहीं अनध्यावो ॥ नामापासीं नित्य स्वाध्यावो ॥ नाम परब्रह्म स्वयमेवो ॥ नामनिर्वाहो सभाग्य ॥ ७३ ॥ नाम चैतन्याचा सुढा ॥ नाम परब्रह्माचा हुंडा ॥ ब्र ॥ २ ॥

१ भूत, पिशाच. २ पाशामध्यें. ३ जुनें. ४ भयंकर. ५ उद्गम, प्रसंग. ६ म्यालूर. ७ सुखानुभव. ८ नष्टद्दोई. ९ शास्त्रप्रतिबंध. १० वेदाभ्यास. ११ ठेव.

ह्म नामाचिया पुढां ॥ नाचे घडघडां स्वानंदें ॥ ७४ ॥ स्त्रियांसि रामनामस्मरण ॥ तें भूपणाचें निजभूपण ॥ आहेवपणा आहेवपण ॥ नामें पावन स्त्रीशुद्ध ॥ ७५ ॥ स्त्रियांसि गळसरी कृष्णमणी ॥ पुरुषां गळसरी नामस्मरणी ॥ ते तुटलिया रांडपणीं ॥ काळकर्मणी करावी ॥ ७६ ॥ सीतेसिं श्रीराम स्वधर्म ॥ सीतेसिं श्रीराम नित्यकर्म ॥ सीतेसिं भ्रतार श्रीराम ॥ राम परब्रह्म सीतेसीं ॥ ७७ ॥ श्रीराम स्मरतां सीता ॥ देहीं वर्ते विदेहता ॥ भय नमानी लंकानाथा ॥ हेंही हनुमंता कळों सरलें ॥ ७८ ॥ श्रीरामनामतें सीतापत्नी ॥ भूषणा भूपण शिरोमणी ॥ नामें निःशंक अशोकवनीं ॥ अनुदिनीं निर्द्वंद्व ॥ ७९ ॥ ऐसी देखोनि जनकबाळी ॥ हनुमान् भेटी तळमळी ॥ कराळां राक्षसींच्या किंकाळी॥ देखोनि जवळी शंकला ॥ ८० ॥ जैसी नारायणाची रमा ॥ तैसीं सीता श्रीरामा ॥ तिची भेटि घेतां आह्मां ॥ राक्षसी अधमा प्रतिबंध ॥ ८१ ॥ यां देखतां भेटी घेतां ॥ या मज झोंबती सर्वथा ॥ यांच्या मी करितां घाता ॥ रावण सीता वधील ॥ ८२ ॥ वधिलिया रामकांता ॥ माझे कष्ट जाती वृथा ॥ म्या मारिलिया लंकानाथा ॥ सुख रघुनाथा उपजेना ॥ ८३ ॥ यालागिं आपण तत्वतां ॥ जंव राक्षसी होती निद्रिस्था ॥ तंव वृक्षीं राहूं गुप्तता ॥ एकांतीं सीता जंई भेटूं ॥ ८४ ॥ ऐसें स्वयें विचारून ॥ हनुमान् वृक्षीं होय लीन ॥ जेंवि कां चपळ पवन ॥ होय सुलीन आकाशीं ॥ ८५ ॥ जेंवि अभ्रामाजिं भास्वत ॥ स्वयें असोनि अतिगुप्त ॥ तेंवि वृक्षांमाजिं हनुमंत ॥ सावचित्त गुप्तत्वें ॥ ८६ ॥ जेंवि आत्मा हृदया आंत ॥ असोनि नदेखती समस्त ॥ तेंवि वृक्षीं हनुमंत ॥ अतिगुप्त राहिला ॥ ८७ ॥ जेंवि वेदींचा वेदार्थु ॥ असोनि कोणा नव्हे व्यक्तु ॥ तेंवि वृक्षीं हनुमंतु ॥ अतिगुप्तु राहिला ॥ ८८ ॥ वृक्षीं राहतां मारुती ॥ जाहली अरुणोदयव्याप्ती ॥ गौवत्स दोहावया करिती ॥ गोपी आरंभिती गोरसमथन ॥ ८९ ॥ वेदपाठक वेदाध्ययनीं॥ राजद्वारीं मंगळध्वनी ॥ ललितगंधर्वगायनीं ॥ जयजयध्वनी देवद्वारीं ॥ ९० ॥ अग्निहोत्री होमाज्यगंध ॥ उन्मत्त गजाचा मदगंध ॥ शुद्ध सुमनांचा सुगंध ॥ सुधूपगंध देवालयीं ॥ ९१ ॥ नेसली प्रिया काळिमांबुंथी ॥ सोडोनि.पीतांबर दे पती ॥ तेंवि अंधार त्यजोने रा

१ सौभाग्या. २ निर्वैर. ३ भयंकर. ४ गुप्त. ५ सूर्य. ६ तुपाचावास. ७ पुष्पांचा. ८ कृष्णवस्त्र.

ती ॥ दे गभस्ती पीतप्रभा ॥ ९२ ॥ झाली सूर्योदयप्राप्ती ॥ व्यवहारपर त्रिजगती ॥ निशाचरें लीन होती ॥ सुखसंभूती
दिवाचरां ॥ ९३ ॥ हनुमंताचे निजचित्तीं ॥ एकांतीं भेटावी सीतासती ॥ अतिशीघ्र व्हावी राती ॥ वृक्षांतरवर्ती तिष्ठतु॥९४॥
ऐसें हनुमंतें धरितां चित्तीं ॥ श्रीरामकार्याचे निजस्वार्थीं ॥ कपीस भेटावया सीतासती ॥ गेला गभस्ती अस्तमाना॥९५॥जैसी
श्याम सुंदरबाळी ॥ लेईली मोतियांची जाळी ॥ तैशा नक्षत्रांच्या वोळी ॥ नभोमंडळीं शोभती ॥ ९६ ॥ रात्रि नव्हे ते सखी ह
नुमंता ॥ भेटावया श्रीरामकांता ॥ दोघां संवाद गुप्त कथा ॥ साधूं एकांता आली असे ॥९७॥ भेटावया सीता स्वामिणी ॥ रा
त्रि नव्हे ती सखी जननी ॥ जानकी संवाद पान्हा पाजुनी ॥ समाधानीं बैसविला ॥ ९८॥ संवादपान्हाचे तुष्टपुष्टी ॥ अखयाक्ष
यासि करी भेटी ॥ इंद्रजिताची पुरवोन पाठी ॥ राक्षसकोटी गांजील ॥९९॥ रात्रि नव्हे ते महाकाळी ॥ येवोन हनुमंताजवळी॥
भेटवोनि जनकबाळी ॥ करील होळी लंकेची ॥ १०० ॥ रात्रि नव्हे ते सप्तशती ॥ शुंभनिशुंभा केली समाप्ती ॥ आतां येवोनि
हनुमंताप्रती ॥ करील शांती राक्षसां ॥ १ ॥ रात्रि नव्हे ते वनचामुंडा ॥ धरोनि कालिमेचे बळबंडा ॥ छेदावया रावणाच्या मुं
डा ॥ कपिप्रचंडा भेटों आली ॥ २ ॥ रात्रि नव्हे ते काळीरात्री ॥ ते प्रवेशोनि कपींद्रीं ॥ रिघोनिया लंकेमाझारीं ॥ करील बोहरी
राक्षसां ॥३॥ ऐसी देखोनियां राती ॥ रावणा आठवे सीता सती ॥ जाली विरहज्वरप्राप्ती ॥ सीताकामार्थी सकाम ॥ ४ ॥ ऐसी दे
खोनियां राती ॥ आनंदें उल्हासे मारुती ॥ पुढील कथेची अनुवृत्ती ॥ सावध श्रोतीं परिसावी ॥५॥ वस्त्राभरणीं भूपित॥ दिव्य चंद
न अगरलिप्त॥ सीताकामें लंकानाथ ॥ पुष्पसेजेंत तळमळी ॥६॥ जैसे कां खदिरांगार ॥ तैसे लागे सुमन सेजार ॥ सुमन मा
ळा पोळि जिव्हार॥ चंदनें शरीर तप्त होय ॥७॥ नावडती भोगोपचार ॥ नावडे वीणातंति मधूर ॥ नावडे स्त्रियांसिं सेजार ॥ नाव
डे मधुर रसपान ॥ ८ ॥ जैसी देखिली स्वयंवरीं ॥ तैसी आठवली सीता सुंदरी ॥शेंदूरचर्चित भांग शिरीं॥ चांपेगोरटी सकुमा
र ॥ ९ ॥ कमळनयन कमळवदन ॥ ठाण मान गुण लक्षण ॥ आठवतां घनस्तन ॥ मूर्च्छापन्न रावणु ॥११० ॥ नावडे दुजया

१ पिवळाप्रकाश. २ गुप्त. ३ सूर्य. ४ अखया कुमाराचे मृत्यूसीं. ५ वानर श्रेष्ठा. ६ क्रंदन. ७ प्रकार. ८ खैराचे निखारे. ९ वीणाध्वनी.

चा संचार ॥ नावडे गायन सुस्वर॥ सीतेनें झडपिला दशशिर ॥ भूतसंचार जानकी ॥११॥ सीता लागली महद्भूत ॥ जिवें घे
ईल लंकानाथ ॥ झाडणी भरणी नचले तेथ ॥ सांडणी चित्त मानीना ॥१२॥ आंवरूं नशके निजचित्ता ॥ सीता लागली तिहीं अ
वस्था ॥ धीर नधरवे लंकानाथा ॥ सकामता विव्हळ ॥१३॥ सीताकामें कामातुर ॥ त्यजिली शय्या स्त्रीसेजार ॥ अल्पही होतां
संचार ॥ कोपे दुर्धर सेवकीं ॥ १४ ॥ ब्रह्मा वेदपाठें घडघडाट ॥ पढती नित्य शांतिपाठ ॥ त्यासिं वारिती राजभाट ॥ मौननि
ष्ट राहा स्वामी ॥१५॥ ॥श्लोक॥ ब्रह्मन्नध्ययनस्यनैषसमयःस्तुष्णींबहिस्थीयतांस्वल्पंजल्पबृहस्पतेजडमतेनैषासभावज्रिणः ॥
वीणांसंहरनारदस्तुतिकथालापैरलंतुंबरोसीतारल्लकभल्लभग्नहृदयःस्वस्थोनलंकेश्वरः ॥१॥ ॥टीका॥ दूत ह्मणती बृहस्पती ॥ वृ
था बडबड करिसी किती ॥ जलपसी इंद्रसभेप्रती ॥ तैसी वदंती नकरावी ॥ १६ ॥ नारदा वीणा आंवरीं ॥ आलाप नकरावा तुंब
रीं ॥ रावणा स्वस्थता नाहीं शरीरीं ॥ नाचणी दूरीं दवडाव्या ॥ १७ ॥ भाटीं गर्जावें ना बाहेरीं ॥ ब्रिदें पढावीं ना कैवारीं ॥ उगें
रहावें समुद्रीं ॥ रावण शरीरीं अतिव्यथा ॥ १८ ॥ दूत ब्रह्मयातें नमस्कारिती ॥ समयो नव्हे अध्ययनाप्रती ॥ कोण व्यथा लं
कापती ॥ पुसे प्रजापती दूतांसीं ॥१९॥ दूत ह्मणती हे गुप्त मातु ॥ प्रगट करों नये लोकाआंतु ॥ तुमचा समर्थ वचनार्थु ॥ ऐका
वृत्तांतु व्यथेचा ॥ १२० ॥ सीतेचा भांग शेंदुरार्चितु ॥ तोचि भाला धगधगितु ॥ रुतला रावणाचे हृदयाआंतु ॥ तेणें अस्वस्थु लं
केश ॥२१॥ जानकीकामें रावण भ्रांतु ॥ सर्वथा नेणे निजस्वार्थु ॥ हित सांगे त्याचा करी घातु ॥ सीतासन्निपातु लंकेशा ॥२२॥
ब्रह्मवंशज लंकानाथु ॥ नसांगावा जानकी मुख्यार्थु ॥ करूं धांवेल अतिअनर्थु ॥ सीतासन्निपातु रावणा ॥ २३ ॥ ऐशा सांगतां
एकांत गोष्टी ॥ अशोकवन लक्षोनि दृष्टीं ॥ रावण कामक्षोभें उठी ॥ सीता गोरटी देखावया ॥ २४॥ चारी महिने म्यां सीता॥
अशोकवनीं ठेविली वृथा ॥ बळेंचि भोगीन मी आतां ॥ ह्मणोनि सकामत्वें उठिला ॥२५॥ कामोन्मत्त चाले लंकापती ॥ सवें यो
पिता शतानुशती ॥ सुवर्ण दीपिका घेवोनि हातीं ॥ तैल सिंचिती सुगंधु ॥२६॥ कनकदंडें युक्त माणिकीं ॥ शशांकछत्रें धरिलीं
एकीं ॥ व्यजनें वारिती अनेकीं ॥ विडिया कितेकी देताती ॥२७॥ कांसे पाटोळा नीळांबर ॥ त्यावरी कटिसूत्र कटार ॥ किंकिणी

जाळमाळा विचित्र ॥ ब्रह्मसूत्र सांगद ॥२८॥ मुगुट कुंडलें अलंकार ॥ मणि मुक्तमाळा नीळहार ॥ वाकीं अंदुवाचा गजर ॥ च
रणीं तोडर ब्रीदाचा ॥२९॥ सुगंध चंदनाची उटी ॥ पदकें शोभती दशकंठीं ॥ खड्ग वसवोनि मुष्टीं ॥ सीता भेटी चालिला॥१३०॥
चालिला अशोकवनाप्रती ॥ सवें स्त्रिया नेणो किती ॥ एक दीपिका दाविती ॥ बळिये ह्मणती पैं एकी ॥३१॥ दडपती द्राक्षाचीं
आळीं ॥ खचती नागवेली पाळी ॥ खळखळिती सोनकेळी ॥ वरिल्या पौळी चालिला ॥ ३२ ॥ देखोनि बनकरांचा थाट ॥ स्त्रिया
चालती घडघडाट ॥ लवोन वृक्ष होती सपाट ॥ स्पर्श दुष्ट स्त्रियांचा ॥ ३३ ॥ स्त्रियांच्या स्पर्शाखालीं ॥ वाटिका वाळती समूळीं ॥
वृक्ष झडती पुष्पीं फळीं ॥ वरिल्या पौळीं चालिला ॥ ३४ ॥ दीपिकातेजाचे कडाडीं ॥ वृक्षां होईल फळपानझडी ॥ अमृतवल्ली
तडातडीं॥रोपें रोकडीं जळतील ॥३५॥ स्त्रिया आघातें मोडती चांफे॥मोडती हेमकमळणी वाफे॥विरळा पौळीचे साटोपें॥सीतेसमी
पं तो आला॥३६॥रावण येतां सीतेप्रती॥कोपु हनुमंताचे चित्तीं॥वृक्षीं सरसावला मारुती॥लंकापतीतें धुमसावया॥३७॥रावण झों
बतां सीतेसीं॥बोंब नेतां रामापासीं ॥ सांगों जातां सुग्रीवासीं॥ लाजेल मजसीं पुरुषार्थ॥३८॥हेंचि वानरें सांगों जातां ॥हनुमान् ह्म
णे नपुंसकता ॥ घायें मारीन लंकानाथा ॥ नपुसतां श्रीरामासीं ॥ ३९ ॥ मज देखतां श्रीरामभाजा ॥ गांजों जातां राक्षसराजा ॥
दाहीं शिरें वीस भुजा ॥ घायें पूजा करीन मी ॥१४०॥ आधींच नकरावा घातु ॥ सीतेपासीं लंकानाथु॥कैसी कैसी बोली बोलतु ॥
तो वृत्तांतु ऐकोंपा ॥४१॥ सीता अनुसरली रावणासीं ॥ हेतों नघडे कदाकाळेंसीं ॥ जरी हा भोगील बळेंसीं ॥ तरी मी यासी धु
मर्सान ॥४२॥ मानोन्मत्त पानोन्मत्त ॥ राज्योन्मत्त बळोन्मत्त ॥ ज्ञानगर्वें ज्ञानोन्मत्त ॥ पंचोन्मत्त रावणु ॥ ४३ ॥ पंचोन्मत्त अ
तिउन्मत्त ॥ यालागिं त्यातें क्षीब ह्मणत ॥ सीताकामें अतिभ्रांत ॥ भ्रमोन्मत्त रावणु ॥ ४४ ॥ यापरी अशोकवनाआंत ॥ लं
कानाथ आणि हनुमंत ॥ साधूं पाहती निजस्वार्थ ॥ तो कथार्थ अवधारा ॥४५॥ आधींच गोड रामायण ॥ श्रीरामाचें चरित्र ग
हन ॥ त्याही माजी हनुमंतकथन ॥ गोड निरूपण अवधारा ॥४६॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांरा
वणअशोकवनाभिगमनोनामसप्तमोध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ १ ॥ एवं ॥१४८॥

॥ श्रीराघवायनमः॥ ॥ पूर्वप्रसंग संपतां तेथ ॥ रावणु तो पंचोन्मत्त ॥ येवोनि अशोकवनाआंत ॥ सीता पाहत भोगेच्छें ॥१॥ रावणें ऐसी देखिली सीता॥ कंपायमान अतिभयार्ता ॥ जेंवि कर्दळी वायुघाता ॥श्रीरामकांता तेंवि कांपे ॥२॥ देखोनियां दशानन॥ ऊरु उदर बाहु भूषण॥ पीतांबर अतिजीर्ण ॥ तेणेंचि आपणा आच्छादी ॥३॥ पीतांबर तो अतिजीर्ण॥ तेणें अवयव आच्छादून॥ जानकी अतिलज्जायमान ॥ अधोवदन राहिली ॥ ४ ॥ नाहीं अभ्यंग ना स्नान ॥ सर्वांग मळीण मळकण ॥ नाहीं आच्छादन आस्तरण ॥ नाहीं आसन बैसावया ॥ ५ ॥ सीता धरणीजा आपण ॥ धरासनीं सुखसंपन्न ॥ बैसली असे सावधान ॥ लज्जायमान दशवक्त्र ॥६॥ धनलोही खतेली असे ॥ तीमाजि निजनिधान वसे ॥ सीता बाह्य मळिण भासे ॥ अंतरीं वसे श्रीरामु ॥७॥ सीता बाह्य भासे भयमान ॥ अंतरीं निःशंक सावधान ॥ हें नेणोनि दशानन॥करी प्रार्थना भोगार्थ ॥८॥ स्वमुखें रावणु ह्मणे सीते॥ मज भिऊं नको प्रियकांते ॥ मज देखोनि निजांगातें ॥ वृथा आपणियातें गुप्त करिसी ॥ ९ ॥ मी प्रार्थितों दशानन ॥ मजला व्हावें सुप्रसन्न ॥ सकळ लज्जेसीं सांडोन ॥ सुखसंपन्न रम मजसीं ॥ १० ॥ सांडी श्रीरामाची आस ॥ हे घे माझी सत्य भार्ष ॥ मज तुज जालिया आश्लेष ॥ भोगीं अशेष निजराज्य ॥ ११ ॥ ऐंशी सहस्त्र माझ्या नारी ॥ तयांत मुख्य जे कां मंदोदरी ॥ तुझी करीन ते किंकरी ॥ अवघ्यांवरी तूं श्रेष्ठ ॥ १२ ॥ इंद्रादिक देव समग्र ॥ तुझे करीन वो किंकर ॥ मी ही होईन आज्ञाधर ॥ साक्ष शंकर प्रमाण ॥ १३ ॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळींची ॥ संपत्ति आणिली त्रिभुवनीची ॥ तेही अर्पीन मी तुजची ॥ घे आमुची निजभाक ॥ १४ ॥ सवेग मळिनांबरें फेडी ॥ माझीं दिव्यांबरें वोढी ॥ सांडोनि श्रीरामाची वोढी ॥ भोगी गोडी तूं माझी ॥ १५ ॥ मस्तक दिसताहे मळिण ॥ करी जवादिचें मंगळस्नान ॥ तुज मी चर्चीन चंदन ॥ घनस्तन निववावया ॥१६॥ रत्नजडित अलंकार ॥ फरा कुंडलें पदक हार ॥ कंकणें बाहुवटें मनोहर ॥ अर्धचंद्र रत्नाचीं ॥ १७ ॥ सहितकिंकणी जाळमाळा ॥ कटीं विराजे मेखळा ॥ वांकी अंदुवाचा खळाळा ॥ कळिकाळा भिऊं नको ॥१८॥ तुझें देखोनि रूप यौवन॥ ब्रह्मा पडे मूर्च्छापन्न ॥ तुझें उतावेळ मन ॥

१ केळ. २ फारसुना. ३ अंथरूण ४भूमीकन्य. ५ द्रव्याची पेटी किंवा डंहा. ६ अंग आलेली. ७ निर्भय. ८ वचन. ९ आलिंगन. १० दासी. ११ तारुण्य.

दे आलिंगन जानकी ॥१९॥ त्रिदशां न खालवीं मान ॥ तो मी येतों लोटांगण ॥ तुझे धरितों चरण॥पाणिग्रहण करीं सीते॥२०॥ कुंभकर्ण दारवटेकर ॥ इंद्रजित करीन फुलधर ॥ अखयादि समग्र कुमर ॥ करीन किंकर आज्ञांकित ॥२१॥ मंदोदरी स्वयें आपण ॥ नित्य करील चरणक्षाळण ॥ मी करीन संवाहन ॥ अंगस्पर्शन सुखार्थ ॥ २२ ॥ तुझा अंगस्पर्श सहज ॥ घडावया भाग्य कैंचें मज ॥ माझी सांडोनियां लाज ॥ भोगीं निर्लज्ज भोग माझे ॥ २३ ॥ सिद्धकामगविमानीं ॥ दोघें एकत्र बैसोनी॥ चैत्रवनीं नंदनवनीं ॥ अशोकवनीं क्रीडूं पैं ॥ २४ ॥ सांडोनियां श्रीरामचंद्र ॥ माझा करीं अंगीकार ॥ राम बापुडें कोण किंकर ॥ मज समोर यावया ॥ २५ ॥ राम बापुडें तें किती ॥ तूं कां त्याची करिसी खंती ॥ ऐक त्या रामाची स्थिती ॥ ते मी तुजप्रती सांगेन ॥ २६ ॥ वनवासी चिरवासी ॥ अन्नावीण तो उपवासी ॥ काय तूं त्यातें भोगिसी ॥ भोगीं मजसीं त्रिविध भोग ॥ २७ ॥ गतविजयो श्रीरामचंद्र ॥ गतश्री वनगोचर ॥ त्यासीं तूं काय भोगिसी सुंदर ॥ भोगीं निरंतर भोग माझे ॥ २८ ॥ रामासिं नाहीं तपसाटोपु ॥ स्त्री हारविली अल्पतपु ॥ नाहीं परमकर्म प्रतापु ॥ धैर्यही स्वल्पु श्रीराम ॥ २९ ॥ धैर्यें राम निधडा असता ॥ तरी कां स्त्रीलागीं रडत पडता ॥ झाडोझाडीं कां खेंवें देता ॥ सीता सोता ह्मणोनि ॥ ३० ॥ नाहीं धैर्य मजसमान ॥ नाहीं राज्य मजसमान ॥ नाहीं मजसीं समान धन ॥ हीन दीन श्रीराम ॥ ३१ ॥ नाहीं यश मजसमान ॥ नाहीं समान सेनाधन ॥ नचले मजसीं आंगेवण ॥ हीन दीन श्रीराम ॥ ३२ ॥ नाहीं ज्ञान मजसमान ॥ स्त्री हारविली अपेश गहन ॥ वनोवनीं करी रुदन ॥ हीन दीन श्रीराम ॥ ३३ ॥ श्रीरामाची कथा वार्ता ॥ तुज मी ऐकों नेदीं सर्वथा ॥ मजपासोनि सुटलिया आतां ॥ केंवि रघुनाथा पावसी ॥ ३४ ॥ व्यर्थ जातें तुझें यौवन ॥ तें तंव नये वो परतोन ॥ सेजे भोगीं दशानन ॥ सुखसंपन्न तूं होसी ॥३५॥ परदारा स्वयें भोगितां ॥ पाप लागेल लंकानाथा ॥ राक्षसांची स्वधर्मता ॥ ऐक आतां जानकीये ॥३६॥ आह्मी हरोनि परनारी ॥ बळेंचि भोगाव्या निजघरीं ॥ परराज्याची थोरी ॥ बळेंचि करीं हरावी ॥ ३७ ॥ देव दैत्य दानव मानव ॥ बळेंचि विभांडोनि सर्व ॥

* देवांस. १ पायधुणें. २ मृगचर्मांवर धारण करणारा. ३ शूर. ४ आलिंगन. ५ पराक्रम. ६ मोठें. ७ तारुण्य. ८ लुटून.

स्त्रियादि अपूर्व वैभव ॥ आह्मी स्वयमेव भोगावें ॥ ३८ ॥ आग्रह सांडोनि आपुला ॥ सीते ऐक माझ्या बोला ॥ राम अतिदुखें निमाला ॥ प्राण दिधला लक्ष्मणें ॥ ३९ ॥ राम लक्ष्मण आहेत कीं नाहीं ॥ हा संदेह फिटला पाहीं ॥ सुखें अनुसरें माझे ठाईं॥ ह्मणोनि पाईं लागला ॥ ४० ॥ तुझी भीड म्यां धरिली भारी ॥ राखिलीसे षण्मासवरी ॥ आतां भोगीन बलात्कारीं ॥ अंगिकारी मज सीते ॥ ४१ ॥ आणा पालखी धरा छत्र ॥ सीतेनें वरिला दशवक्त्र ॥ निशाणें त्राहाटारे सर्वत्र ॥ करा गजर वाद्यांचा ॥ ४२ ॥ ऐसें रावणाचें वचन ॥ सीतेनें टाकिलें उपेक्षून ॥ गजापासीं भुंकेश्वान ॥ दशानन तेंवि भुंके ॥ ४३ ॥ देखोनि उत्तम पकान्न ॥ स्वयें वसवसिजे श्वान ॥ रावण दाहातोंडाचें शुनें ॥ सीतेकारणें वसवसी ॥ ४४ ॥ देखोनि दहीभाताचा गोळा ॥ झडपूं धांवे जेंवि कावळा ॥ तेंवि देखोनि जनकबाळा ॥ रावण काळा डोंबकाग ॥ ४५ ॥ रावणा देखोनियां सीता ॥ अल्पही बाधा नबाधे चित्ता ॥ बैसली असे निःशंकता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि नेटें ॥ ४६ ॥ सीता पतिव्रता आपण ॥ सबाह्य श्रीराम परिपूर्ण ॥ हें स्मरणेविण नित्यस्मरण ॥ मानी रावण तृणप्राय ॥ ४७॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ प्रलोभैयुक्त समाधान ॥ साधू पुढें भुंके श्वान ॥ तत्समान मानी सीता ॥ ४८ ॥ जेंवि दाहातोंडांचें घुबड ॥ तैसी रावणाची बडबड ॥ ते सीतेसी नलागे गोड ॥ तद्विधि चाड अपवित्र ॥४९॥ आमिषालागीं तळपे मासा ॥ परदारा भोगीं रावण तैसा ॥ श्रीराम बाणाचा पडेल फांसा ॥ हें लंकेशा लक्षेना ॥ ५० ॥ कामसर्प लागला रावणासीं ॥ कडू परदारा गोड होय त्यासीं ॥ लहरी येतां रामबाणेंसीं ॥ क्षणार्धेंसीं निमेल ॥ ५१ ॥ असो हें सावधान सीता ॥ लोकलज्जेच्या लौकिकार्था ॥ आडकाडी करोनि हाता ॥ लंकानाथा शिकवीतसे ॥ ५२ ॥ जन्मोनि ब्रह्मयाचे वंशीं ॥ रावणा भाग्यें वेद विभागिसी ॥ तो तूं परदारा अभिलाषिसी॥वृथा मरसी अधर्में ॥ ५३ ॥ जेंवि अशुची विकल्पवंता ॥ रिद्धी सिद्धी नये हाता ॥ तेंवि मी सती श्रीरामकांता ॥ तुज लंकानाथा अपवित्रा ॥ ५४ ॥ साळी भोज्य त्या शुकासी ॥ सांडोनि जातां नारळीसीं ॥ तें फळ भक्षूं ह्मणतां त्यासीं ॥ चंचुभंगेंसीं तळमळी ॥ ५५ ॥ तेंवि तूं त्य

१ मरण पावला, २ सहा महिन्यावर. ३ जोराने घोष करणें. ४ कुत्रा. ५ मोहयुक्त. ६ मातालागीं.

जूनि स्वदारा ॥ भोगूं जातां परदारा ॥ दुःखी होशीलगा दशशिरा ॥ बाणधारा श्रीरामाच्या ॥ ५६ ॥ तुझ्याचि स्त्रिया लंकाना था ॥ स्वइच्छें परपुरुषासीं रमतां ॥ त्याची तुज नमाने पवित्रता ॥ दोहींच्या घाता तूं करीसी ॥५७॥ तेंवि मी श्रीरामाची कांता॥ तुजसीं बोलणें अपवित्रता ॥ कैंची अंगसंगाची कथा ॥ मरसी वृथा अभिलाषें ॥ ५८ ॥ आत्मौपम्येन सर्वत्र ॥ जो पाहे ज्ञाता नर ॥ जैसी रक्षावी स्वदार ॥ तैसी परदार संरक्षी ॥५९॥ ह्मणसी श्रीराम जरी दूरी॥ परी तो तुज मज माझारीं॥नांदताहे निरंत रीं॥त्यासी चोरी चालेना ॥ ६० ॥ भोई भेणें जो पळोनि जाय ॥ जिकडे पाहे तिकडे भोय ॥ तैसाची श्रीराम माझा पाहे ॥ सबा ह्य आहे परिपूर्ण ॥ ६१ ॥ त्यासीं नचले चोरी मारी ॥ तयाची भोगितां पै नारी ॥ घसा निंवटील सेजेवरी ॥ संसारा उरी उरों नेदी ॥ ६२ ॥ मजपासोनि नसुटे सीता ॥ ऐसें बोलसी तें वृथा ॥ रामें गिळिलासी लंकानाथा ॥ सबाह्यता निवटोनी ॥ ६३ ॥ जोचि भोगु स्वदारेसीं ॥ तोचि भोगु परदारेसीं ॥ एकें पाविजे स्वधर्मासीं ॥ एकें नरकासीं जाइजे ॥ ६४ ॥ जो भोगु सूकरा सूकरासीं ॥ तो भोगु इंद्रा उर्वसीसीं ॥ भोगु समता सर्वांसीं ॥ परदारेपासीं अधःपातु ॥ ६५ ॥ हित सांगे ते दशशिरा॥ सुखें भोगावी स्वदारा ॥ मज अर्पावें श्रीरामचंद्रा ॥ कुळगोत्रा रक्षणार्थु ॥ ६६ ॥ परदारा ते तंव माता ॥ सकळ संमत वेदशा स्त्रार्था ॥ मातृगामी पर²दार भोक्तां ॥ अधःपाता जाशील ॥ ६७ ॥ ऐसें बोलोनि सीता सुंदरी ॥ रावण महापापी भारी ॥ त्या चें अवलोकन नकरी ॥ जाली पाठमोरी जानकी ॥ ६८ ॥ सीता होतांचि विन्मुख ॥ जालें रावणा परम दुःख ॥ क्रोधलोभ शां तत्व पूर्वक ॥ दशमुख अनुवादे ॥ ६९ ॥ ऐकोनि सीतेचें दुष्ट चिन्ह ॥ क्रोधाविष्ट दशानन ॥ सर्वांगेंसीं कंपायमान ॥ काय आ पण बोलतु ॥ ७० ॥ मी तंव स्वयें राक्षसराजा ॥ देव दानव माझ्या प्रजा ॥ दुष्ट वचनें अपमान माझा ॥ श्रीरामभाजा तूं करि सी ॥ ७१ ॥ मज रावणा देखतां दृष्टीं ॥ देव दानव कांपती पोटीं ॥ तूं तंव धीट आहेस मोठी ॥ वदसी गोष्टी अपमानें ॥७२ ॥ माझ्या स्त्री पुत्रां देखतां ॥ मज निर्भर्छिलें³ लंकानाथा ॥ तुझ्या करावें म्यां घाता ॥ परी स्त्री वधितां निषिद्धें⁴ ॥ ७३ ॥ तुझे अंग

१ मोडील. २ अन्यस्त्री. ३ अपमानिलें. ४ अयोग्य.

संगाची आर्ती ॥ कामक्रोधाची करीन शांती ॥ तुझी मज अतिप्रीती ॥ वध तदर्थीं नकरवे ॥ ७४ ॥ शेखीं तूं नदेशी अंगसं ग ॥ तुझा करीन अंगभंग ॥ वेगवेगळाले विभाग ॥ तुझें सर्वांग छेदीन ॥ ७५ ॥ वानिसी² श्रीरामाची शक्ती ॥ तें तंव मनुष्य बापुडें किती ॥ केंवि येईल लंकेप्रती ॥ विचार चित्तीं नकरिसी ॥ ७६ ॥ सीता नेली लंकेसीं ॥ हें कोण सांगेल रामापासीं ॥ दु र्घट मार्ग नकंठे त्यासीं ॥ समुद्रासीं काय करी ॥ ७७ ॥ श्रीराम बापुडें चरणचाली ॥ सीताविरहें भुललें भुली ॥ अगाध समु द्राची खोली ॥ उतरवली केंवि जाय ॥ ७८ ॥ श्रीराम राक्षसां भातुकें ॥ तें मी भक्षीन महाकौतुकें ॥ लक्ष्मण गिळीन चुळोदकें ॥ यथानुसुखें मज भजें ॥ ७९ ॥ तुज सीतेसीं रामसंगती ॥ कदा नघडे कल्पांतीं ॥ मज अनुसरे अनन्यप्रीतीं ॥ सांडी आसक्ती रामाची ॥ ८० ॥ पित्यानें दिधला दवडून ॥ राज्यहीन स्वधर्महीन ॥ नाहीं अन्न नाहीं धन ॥ अतिदीन श्रीराम ॥ ८१ ॥ नि त्य तृणाचें शयन ॥ मुखीं घालावया नमिळे पान ॥ वनवासीं नमिळें अन्न ॥ अतिदीन श्रीराम ॥८२॥ नाहीं वस्त्र नाहीं भूपण॥ नाहीं अभ्यंग तैलमर्दन ॥ जटा वळिल्या वल्कल परिधान ॥ अतिदीन श्रीराम ॥८३॥ श्रीरामासीं बळ असतें ॥ तरीं कां वनीं र डत राहतें ॥ तयासि येववेना पैं येथें॥ राम निश्चित अतिदीन ॥८४॥ मजसमान नाहीं बळ ॥मजसमान नाहीं दळ⁶ ॥ मजसीं न करवे सळँ ॥ राम केवळ अतिदीन ॥८५॥ बसोनियां वनवासीं ॥ झुंजावया राक्षसांसीं ॥ रामें मेळविलें वानरांसीं ॥ तेही आह्मा सीं निर्जभुक्ती ॥८६॥ श्रीराम होवोनि वनचर ॥ वनीं मेळविले वानर ॥त्यांतें गिळती निशाचर ॥ भक्ष्य साचार ते आह्मां ॥८७॥ रावण सांगे साक्षेपुनी ॥ ऋषिभाष्य डमरुपुराणीं ॥ जें भाष्य ऐकिलें कानीं ॥ तें सीते सावधानीं अवधारीं ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ भवित्रीरंभोरुत्रिदशवदनग्लानिरघुनासतेरामःस्थातानयुधिपुरतोलक्ष्मणसखः ॥ इयंयास्यत्युच्चैर्विपदमधुनावानरचमूर्लघिष्ठेदं षष्ठाक्षरपरविलोपात्पठपुनः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ रंभास्तंभगर्भ अतिसुकुमारु ॥ त्याहूनि अरुवार तुझा ऊरु ॥ यालागिं बोलि जे रंभोरु ॥ श्लोकार्थु सादर अवलोकीं ॥ ८९ ॥ त्रिदशवदन जेकां देव ॥ थोर आपत्ति पावती सर्व ॥ माझ्या रणीं भंगेल राघव॥

१ इच्छा. २ व्यंगकरणें. ३ वर्णिसी. ४ भक्ष्य. ५ वस्त्र. ६ सैन्य. ७ वैर,युद्ध. ८ आहार. ९ विवेकानें. १० केळीचा गाभा. ११ नाजुक.

विमुख स्वयमेव लक्ष्मणेंसीं ॥ ९० ॥ माझिया कंदनाआंत ॥ रणीं भंगलिया रघुनाथ ॥ वानरें होतां वाताहत ॥ राक्षस समस्त भक्षितील ॥ ९१ ॥ सीता सज्ञान बोले सुंदर ॥ रावणा श्लोक हा साचार ॥ लोपोनियां तिन्हीं सप्ताक्षरें ॥ करीं उच्चार श्लोकाचा ॥ ९२ ॥ रावणा तूं अतिलंघिष्ठ ॥ मूर्खत्वें वाहसी दाही कंठ ॥ सातवें अक्षर लोपोनि स्पष्ट ॥ वाचीं घडघडाट श्लोकार्थु ॥ ९३ ॥ ऐकोनि भाष्य लंकानाथा ॥ असत्य वचन नवदे सीता ॥ श्लोकाचिया भविष्यार्था ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ९४ ॥ भविष्यार्थ आहे अतिगेहन ॥ ग्लानी पावेल दशवदन ॥ रणीं विजयी रघुनंदन ॥ सखा लक्ष्मणसमवेत ॥ ९५ ॥ वानरसेना आंघवी ॥ उंचावेल विजयगौरवीं ॥ रावण निर्दळोनि राघवीं ॥ रामराज्यपदवी तिहीं लोकीं ॥ ९६ ॥ सीतेनें कथितां श्लोकार्थु ॥ कोपें तिचा करावया घातु ॥ रावणें उचलिला हातु ॥ वृक्षीं हनुमंतु कोपला ॥ ९७ ॥ रावणें उचलितां हात ॥ सीता निर्भर्छी लंकानाथ ॥ कामोन्मत्त गर्वोन्मत्त ॥ मरणोन्मत्त जाहलासी ॥ ९८ ॥ कोपला देखोनि लंकानाथ ॥ सीता मशयकप्राय मानित ॥ श्रीरामस्मरण अतिसमर्थ ॥ निःशंक नित्य जानकी ॥ ९९ ॥ दुःखदायक रावणवचन ॥ अखंडधारा वर्षे घनें ॥ तेणें डळमळेना सीतेचें मन ॥ जेंवि कां गगन तिमेनीं ॥ १०० ॥ रावणाचीं वचनें लाघवें ॥ मानी मृगजळ हेलावे ॥ त्याचीं झाडावया गर्वपर्वें ॥ निजानुभवें बोलत ॥ १ ॥ सीतेचें वचन अतिगुह्यार्थ ॥ स्वहित आणी परहित ॥ दोहीं अर्थीं असतां समर्थ ॥ शुद्ध शद्बार्थ अनुवादे ॥ २ ॥ जेंवि कां शुद्ध पुण्यकीर्ती ॥ तीस नातळे अपकीर्ती ॥ तैसी रावणाची दुष्ट दुरोक्ती ॥ सीता सती स्पर्शेना ॥ ३ ॥ देवदानव सेवा करिती ॥ लंकाराज्य यशकीर्ती ॥ यावरी जोडिली अपकीर्ती ॥ सीता सती चोरोनी ॥ ४ ॥ शिवाचा सेवक प्रसिद्धु ॥ चोरितां श्रीरामाची वधू ॥ ऐसा रावण बुद्धिमंदु ॥ पापबद्धु जालासी ॥ ५ ॥ चोरी करोनि लंकानाथा ॥ पळूं पाहसी तूं केऊता ॥ श्रीरामबाणाचे आघाता ॥ तुज कोण आतां राखील ॥ ६ ॥ धाता पिता सोम सविता ॥ अनळ यम विधाता ॥ कोपलिया श्रीरघुनाथा ॥ हे सर्वथा नराखती ॥ ७ ॥ लपों जातां शिवपुरीं ॥ शिव मारील त्रिशुळेंकरीं ॥ माझिया स्वामीची चोरिली नारी ॥ प्रत्यक्ष वैरी तूं

१ अतिनीच. २ अत्यंत गूढ. ३ सहीत. ४ सर्व. ५ संहारून. ६ धिक्कारी. ७ माशीसमान. ८ निर्भय. ९ मेघ. १० भिजना. ११ ब्रह्मा. १२ सूर्य. १३ अग्नी.

माझा ॥ ८ ॥ श्रीरामकांता जगत्रयजननी ॥ विशेषें माझी गुरुपत्नी ॥ कां चोरिली हे अभिलाषोनी ॥ तृतीयनयनीं जाळिल ॥ ९ ॥ यापरी गा लंकानाथा ॥ चोरिलीया श्रीरामकांता ॥ कोणी नाहीं गा रक्षिता ॥ तुज तत्वतां मारील ॥ ११० ॥ ह्मणसी मज आहे दळबळ ॥ श्रीराम एकाकी निर्बळ ॥ श्रीरामाचें बळ प्रबळ ॥ ऐक प्रांजळ सांगेन ॥ ११ ॥ ताटिका मारिली आणि सुबाहू ॥ मारीची मारिला त्याचा भाऊ ॥ विराधें करितां गर्व बहु ॥ रणगौरवू बाणें एकें ॥ १२ ॥ एकलेनि बाणें रामें जाण ॥ चवदासहस्त्र राक्षसगण ॥ त्रिशिरा मारिला खर दूषण ॥ रणकंदन जनस्थानीं ॥ १३ ॥ लाज नाहीं तुजलागुनी ॥ शूर्पनखा सखी भगिनी ॥ तिचें नाक कान कापूनी ॥ विटंबोनी धाडिली ॥ १४ ॥ तुज येतां तिचा कैवारी ॥ प्रथम जाहलासी भिकारी ॥ चोरोनि श्रीरामाची अंतुरी ॥ भयेंकरीं पळालासी ॥ १५ ॥ मुख नदावितां रामासीं ॥ बाण भयें पळालासी ॥ धाकें लंकेमाजि लपसी ॥ आणि जल्पसी वाढिवें ॥ १६ ॥ जटायूसीं करितां रण ॥ मज देखतां आपण ॥ दांतीं तुंवा धरिलें तृण ॥ काय आंगवण वाणिसी ॥ १७ ॥ सीता निर्भर्छी लंकानाथ ॥ हनुमान् हांसे वृक्षावरतें ॥ देखोनि जानकीचा पुरुषार्थ ॥ अतिविस्मित वानरू ॥ १८ ॥ श्रीरामें मारून खर दूषण ॥ दोघे बंधु स्वयें बैसोन ॥ वांटा केला आपणा आपण ॥ सावधान अवधारीं ॥ १९ ॥ ज्येष्ठ वांटा श्रीराम द्विगुण ॥ रावण आणि कुंभकर्ण ॥ कनिष्ठ वांटा लक्षुमण ॥ इंद्रजित जाण एकाकी ॥ १२० ॥ उर्द्भट वीर वाढिवेंसीं ॥ वांटा दिधला हनुमंतासीं ॥ शिष्टाई दिधली अंगदासीं ॥ नळनीळासीं सेतुबंध ॥ २१ ॥ येर समस्त सैन्यासीं ॥ श्रीरामें दिधलें सुग्रीवासीं ॥ वीरवृत्ती विभागासीं ॥ वानरांसीं समजावी ॥ २२ ॥ श्रीराम स्वयें सच्चिदानंदघनु ॥ त्यासीं तूं ह्मणसी अतिदीनु ॥ श्रीरामाचें निजमहिमानु ॥ सावधानु अवधारीं ॥ २३ ॥ श्रीरामनाम नित्य स्मरणीं ॥ शिव वंदीत पायंवणी ॥ ब्रह्मा घाली लोटांगणी ॥ देवांशिरोमणी श्रीराम ॥ २४ ॥ एकांतीं बैसोनि चंद्रचूडें ॥ नित्य श्रीरामनाम पढे ॥ त्यातें निंदिजे तुवां मूढें ॥ मरण रोकडें तुज आलें ॥ २५ ॥ जो जो श्रीरामाची निंदा करी ॥ शिव संक्षेपें त्यातें मारी ॥ आपुला स्वामी तुंवा केला वैरी ॥ मूर्ख संसारीं तूं एक ॥ २६ ॥

१ सैन्याचा आश्रय. २ अवहेलनेनें. ३ साहकारी. ४ पत्नि. ५ बडबडतोस. ६ पुरुषार्थ. ७ मोठेपणा. ८ शूर. ९ पादसंभूता गंगा. १० शोधून.

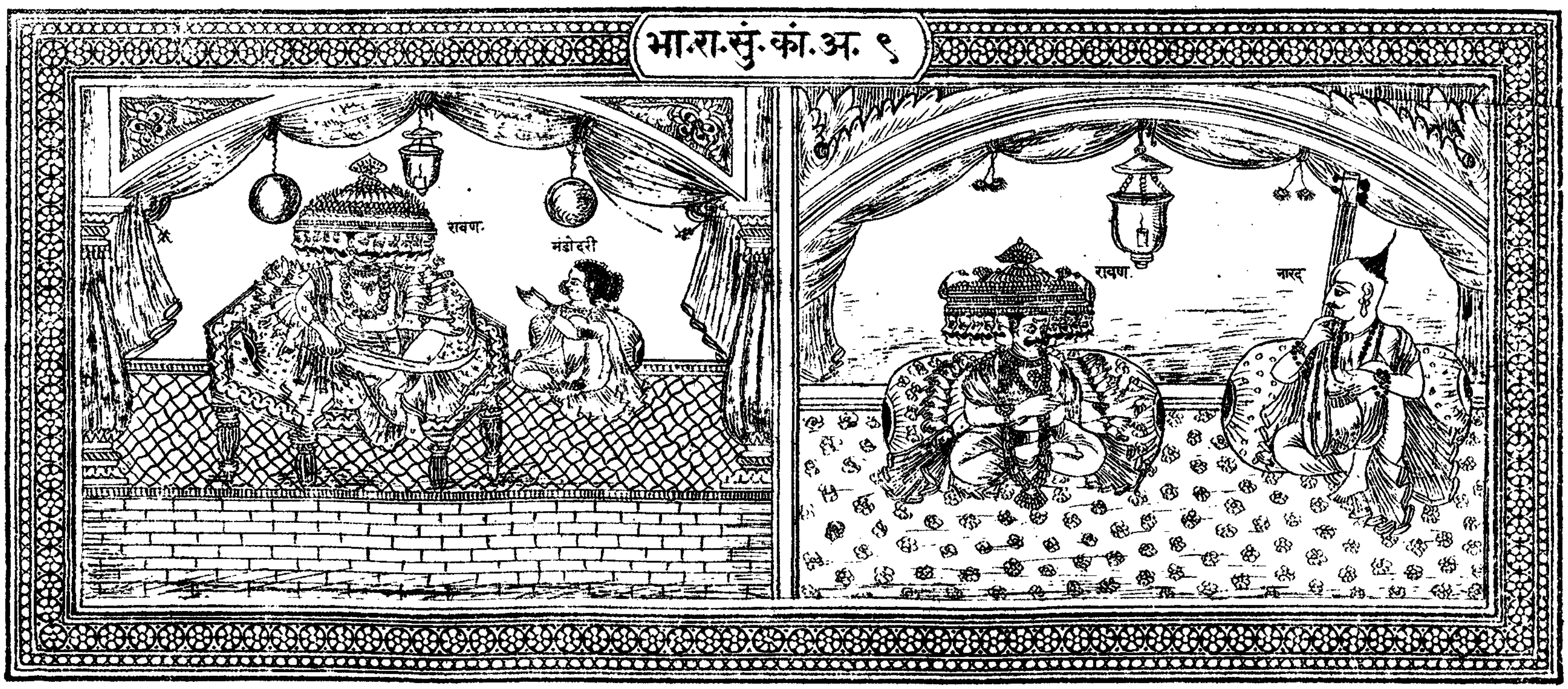
श्रीरामा निंदिता जाणा ॥ जिव्हा झडेल गा रावणा ॥ होसील नरकाचा पाहुणा ॥ आणि आंदेणा महादुःखा ॥ २७ ॥ निंदिता देखोनि रघुनंदन ॥ सीता जाली कोपायमान ॥ रावणा तुझें भस्म करीन ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥२८॥ बळेंचि भोगिन ह्मणसी सीता ॥ आणि निंदिसी श्रीरघुनाथा ॥ तुझें भस्म करीन आतां ॥ क्षण नलागतां रावणा ॥२९॥ परि आज्ञा समर्थ रघुनाथा॥ लागलिया अतिआघाता ॥ कोपु नयावा सर्वथा ॥ केंवि लंकानाथा भस्म करूं॥१३०॥ आंगा येतां क्रोधसंग॥ अपवित्र होय सर्वांग ॥ ब्रह्मचर्या होय भंग ॥ तपा संहार होय क्रोधें ॥३१॥ यज्ञ दान व्रत दक्षिणा ॥ कोप येतांची पैं जाणा ॥ सर्व क्रियाकर्म व्यर्थ जाणा ॥ करी उगौणा तपाचा ॥३२॥ छिद्र पडतां घट गळे ॥ क्रोधानळें तप जळे ॥ योगी संन्यासी पडती मेळे ॥ क्रोधें निजबळें गांजिले पैं ॥३३॥ बाह्य मांगाचा विटाळू ॥ जळमार्जनें फिटे मळू ॥ क्रोध अतिशयें चांडाळू ॥ नव्हे निर्मळू प्रयागीं ॥३४॥ करितां काशीवास स्नान ॥ तंव क्रोध खवळे गहन ॥ क्रोधा ऐसा पापी पूर्ण ॥ नाहीं आन संसारीं ॥३५॥ काम क्रोध लोभ जाणे ॥ हे नरकाचे पाहुणे ॥ तिन्ही त्यजावे आपण ॥ आज्ञा संपूर्ण रामाची ॥३६॥ श्रीराम आज्ञा प्रतिपाळितां ॥क्रोध आतळों नेदी चित्ता ॥ तेणें वांचलासि लंकानाथा ॥ अपघाता चुकलासी ॥३७॥ आतां मी वांचलों तत्वतां ॥ ऐसें नमानी लंकानाथा ॥ करील श्रीराम तुझ्या घाता ॥ हेही कथा अवधारीं ॥३८॥ श्रीरामधनुष्याचा ध्वनी ॥ पडतांचि लंकाभुवनीं ॥ राक्षस पडती मूर्च्छापन्नीं ॥ त्रिकूट खचोनि पडे धाकें ॥ ३९ ॥ पाईं नुतरेल अंपांपती ॥ शरवृष्टीसंपातीं ॥ वीरा वीर पडती क्षितीं ॥ अश्व गज रथी समवेत ॥ १४० ॥ इंद्रजित लक्ष्मणाचा भाग जाण ॥ तो निकुंबळे घालील खाणं ॥ मेघनादाचा घेईल प्राण ॥ शस्त्रें दारुण बर्षोनी ॥ ४१ ॥ श्रीराम विंधोनियां जाण ॥ बाणीं फोडील कुंभकर्ण ॥ रावणा तुझा [illegible] ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥ ४२ ॥ जेंवि थिल्लरीं अल्पजळ ॥ रवि लोपितां नलगे वेळ ॥ तैसे श्रीरामाचे बाण प्रबळ ॥ प्राण [illegible] घेतील ॥ ४३ ॥ राजा उन्माद कामासक्तीं ॥ तोही काम अधमरती ॥ [illegible] ॥ राज्यसंपत्तीसमवेत ॥ ४४ ॥ लंका रत्नाढ्य कनकगिरी ॥

१ दास. २ नाश. ३ नाश,नागवण. ४ समुद्र. ५ भूमीवर. ६ नाश. ७ इंद्रजिताचा. ८ [illegible]. ९ पाण्याचा डबका. १० उध्वस्त होती.

रावणा तुझी परदारचोरी ॥ भस्म होईल क्षणा माझारीं ॥ सहपरिवारीं सहपुत्र ॥ ४५ ॥ निवारेल वज्रधार ॥ निवारेल काळचक्र ॥ परि श्रीरामाचा बाण अनिवार ॥ दशशिर वधार्थ ॥ ४६ ॥ पाठीं लागलिया काका ॥ ज्याचे हातिची दर्भशिखा ॥ नावरेचि तिहीं लोका ॥ शिवादिकां समवेत ॥ ४७ ॥ त्या रामाचे सकोप बाण ॥ येथें निवारूं शकेल कोण ॥ घेतील राक्षसांचा प्राण ॥ मुख्य रावण लक्षुनी ॥ ४८ ॥ ह्मणसी सबळ दशानन ॥ राम नव्हे मज समान ॥ श्रीराम सिंह तूं श्वान ॥ पलायमान होसी चोरा ॥ ४९ ॥ मुखीं धरोनि पक्कान्न ॥ हडहडी करितां पळे श्वान ॥ सीता चोरून चिद्रत्न ॥ पलायमान तूं कैसा॥१५०॥ श्रीराम चिन्मात्र गजेंद्रु ॥ रावण विषयाचा काळेंद्रु ॥ घरींचियावरी करी कुरुकुरु ॥ श्रीरामासमोर नराहत्रे ॥ ५१ ॥ तूं तंव शूर्पनखी समान ॥ चोरी करोनि शूर पूर्ण ॥ त्यावरीही बुचोट आंगवैण ॥ काळें वदन रावणा ॥ ५२ ॥ ऐकोनि सीतेचा अनुवादु ॥ रावणा आला सुबद्ध क्रोधू ॥ तिचा करावया वधू ॥ जाहला सिद्ध साटोपें ॥ ५३ ॥ सीतावचनाचे बाणाग्रीं ॥ रावणु खोंचला जिव्हारीं ॥ दांत खावोनियां करकरीं ॥ नेत्र वटारी अतिक्रोधें ॥ ५४ ॥ संतापक्रोधें उचंबळिले ॥ फोडा इचे दोन्ही डोळे ॥ वेगें मोडारे सिसोळें ॥ अंत्रमाळा काढा इच्या ॥५५॥ जिव्हा छेदारे सवेग ॥ वेगीं करा अंगभंग ॥ विदारोनियां अष्टांग ॥ भिन्न भाग करा ईचे ॥ ५६ ॥ तिचा करावया घातु ॥ रावण शस्त्रेंसीं धांवतु ॥ तें देखोनियां हनुमंतु ॥ रागें कांपतु थरथरां ॥ ५७ ॥ हात दोनी कुसकरी ॥ पुच्छ भोंवडी चक्राकारीं ॥ शेंडी माथेवरी थरारी ॥ [illegible] ॥ ५८ ॥ डोळे भोंवडीत गरगरां ॥ दांत खातसे करकरां ॥ रोमें थरकती थरथरां ॥ आला वानरा अतिकोपु ॥ ५९ ॥ सीतेसिं लावितां हातु ॥ करीन रावणाचा घातु ॥ येणें साटोपें हनुमंतु ॥ घुलकावितु वृक्षेसीं ॥ १६० ॥ कोपला देखोनि वानरा ॥ हाहाकार सुरवरां ॥ कोपला देखोनि दशशिरा ॥ स्त्रिया समग्रा कांपती ॥ ६१ ॥ सीता गांजितां रोकडी ॥ हनुमंत जंव न घाली उडी ॥ मंदोदरीची प्रज्ञा गोंढी ॥ आली तांतडीं ते संधीं ॥ ६२॥ खड्ग घेवोनि लंकानाथ ॥ करितां सीतेचा पैं घात ॥ मंदोदरी धांवोनि तेथ ॥ धरिला हात खड्गा

१ परस्त्री अपहार. २ व्यर्थ. ३ पुरुषार्थ. ४ भाषण. ५ मस्तक ६ आंतडीं. ७ लटकत. ८ आवानें. ९ गुरगुरत. १० बुद्धि. ११ श्रेष्ठ १२ त्वरेनें.

चा ॥ ६३ ॥ मंदोदरी धरितां हात ॥ दचकलासे लंकानाथ ॥ हनुमान् वृक्षीं राहे गुप्त ॥ पुढील कथार्थ अवधारा ॥ ६४ ॥ ऋ
पि रामायणाआंत ॥ सीतारावणशब्दोन्मथित ॥ कथा आहे अत्यद्भुत ॥ तितुका ग्रंथ नधरेची ॥ ६५ ॥ कथा सांगतां संकळि
त ॥ इतुका वाढला पैं ग्रंथ ॥ वदनीं वदविता श्रीरघुनाथ ॥ गुह्य गुह्यार्थ तो जाणे ॥ ६६ ॥ श्रीराम आणि जनार्दन ॥ दोहीं
माजि ब्रह्म परिपूर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कथा पावन श्रीरामें ॥ १६७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटी
कायांसीतारावणसंभाषणोनामअष्टमोध्यायः ॥ १६८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६९ ॥ ॥ ॐ ॥

॥ श्रीगणाधिपतयेनमः॥ ॥ रावण सीतेसीं लावितां हात ॥ हनुमान् त्याचा करिता घात ॥ तों मंदोदरी येऊनि तेथ ॥ अतिअन
र्थ चुकविला ॥ १ ॥ अतिकायाची जननी ॥ रावणप्रिया वनमाळिणी ॥ तया रावणा आलिंगुनी ॥ युक्तवचनीं बोलत ॥ २ ॥
स्वदाराकाम मजसीं रम ॥ मजसीं रमणें हा स्वधर्म ॥ सीता अकामचित्ताकाम ॥ परम अधर्मे अधःपातु ॥ ३ ॥ सांडी अकाम
सीतेसीं ॥ स्वइच्छा रमावें मजसीं ॥ माझेनि कामें सुखी होसी ॥ सीतेपासीं अतिदुःख ॥ ४ ॥ श्रीरामकांता सीता सती ॥ तिचे का
माचे आसक्तीं ॥ राक्षसांची जावया व्यक्ती ॥ होईल समाप्ति वंशाची ॥५॥ कुमर प्रधान सेनापती ॥ अश्व गज रथ पदाती ॥ इंद्र
जित कुंभकर्ण लंकापती ॥ भस्म होती सीताक्षोभें ॥ ६ ॥ सर्वरस चाखी माशी ॥ दीप चाखितां दाहो तिसीं ॥ तेंवि सांडोन स्वंदारे
सीं ॥ सीतेपासीं भस्मार्थु ॥ ७ ॥ निजपुत्राचा द्वेष करी ॥ खांब हाणितां शस्त्रधारी ॥ हिरण्यकश्यपु नखाग्रीं ॥ सहपरिवारीं
निमाला ॥ ८ ॥ खांबीं उठिला नरहरी ॥ येथें वनीं उठेल वनकेसरी ॥ सीता सती क्षोभल्यावरी ॥ होईल बोहरी राक्षसां ॥ ९ ॥
जानकीचे निजगुह्यांत ॥ काय भरलें आहे अमृत ॥ आमुचें गुह्य विषप्रयुक्त ॥ कडू लागत रावणा ॥ १० ॥ स्वस्त्री परस्त्रीकाम
कार्मुक ॥ समानसुखाचे परिपाक ॥ स्वदाराकामें परमसुख ॥ परमदुःख परदारा ॥ ११ ॥ परदारेची आसक्ती ॥ पूर्वजां होय
अधोगती ॥ आपण पावे नरकाप्रती ॥ वंशसमाप्ती परदारें ॥ १२ ॥ वनमाळिणी नानायुक्ती ॥ शिकवितां त्या लंकापती ॥ मं
दोदरीनें धरोनि हातीं ॥ नेला एकांतीं रावणु ॥ १३ ॥ बैसवोनि प्रियो एकांतीं ॥ नारदभाष्य कल्पोक्ती ॥ सांगतसे रावणाप्र
ती ॥ मुनि वदंती जे वदला ॥१४॥ आंगींचिये बळाची मस्ती ॥ तुंवां पुसिलें नारदाप्रती ॥ मज वधी कोण त्रिजगतीं ॥ देवीं दै
त्यीं कीं दानवीं ॥१५॥ देवां अटंक तूं दशकंठ ॥ दैत्य तुजपुढें फोळकट ॥ दानवेंशीं धीट तिखट ॥ परि नर तुज दुर्धर संग्रामीं॥१६॥
भविष्य पुसों नको रावणा ॥ संकल्प भावी भावना ॥ भविष्य चुकवावया जाणा ॥ नाना विंदाणा करिती प्राणी ॥ १७ ॥ रावणें
धरिले दोनी चरण ॥ मज सांगावें माझें मरण ॥ नारद जाणे रामायण ॥ सत्य भाषण तो वदला ॥१८॥ रावणा तुझ्या वधार्थीं॥

१ पायदळ. २ सीतेच्या क्रोधानें. ३ दहन. ४ स्वस्त्रीस. ५ मरणपावला. ६ सिंह ७ संहार. ८ विघ्नी. ९ वाक्य. १० दुर्धर. ११ युक्ती.

कौसल्यासुत राम दाशरथी ॥ तो येवोनि लंकेप्रती ॥ करील समाप्ती राक्षसां ॥१९॥ ऐसें सांगोनि रावणाप्रती ॥ नारदु निघे ऊ
र्ध्वपंथीं ॥ त्याचे गमनाची गती ॥ त्रिजगतीं अनुपम्य ॥ २० ॥ रामनामें वीणा वाजतु ॥ श्रीरामनाम मुखीं गातु ॥ नामामृतें
नित्यतृप्तु ॥ स्वयें डुल्लतु स्वानंदें ॥२१॥ कीर्तनाच्या संतुष्टीं ॥ श्रीरामरूप देखे दृष्टीं ॥ पदोपदीं आनंद कोटी ॥ सुखसंतुष्टीं उ
ल्हासे ॥२२॥ ऐसें नारद केलिया गमन ॥ मागें रावण उद्विग्न ॥ पाचारोनि चतुराननं ॥ पुसे आपण तें ऐका ॥ २३ ॥ कौसल्या
ते कोण कैसी ॥ दशरथ कोण कोणाचे वंशीं ॥ त्याची वस्ती कोणें देशीं ॥ हें मजपासीं सांगावें ॥२४॥ नाहीं कौसल्येचा विवाह
झाला ॥ नाहीं दशरथ उपजला ॥ नाहीं राम जन्मा आला ॥ तें बोलिला नारदु ॥ २५ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ चहूं मुखें हां
से चतुरानन ॥ नारदाचें जें भाषण ॥ अन्यथा कोण करूं शके ॥२६॥ ब्रह्मा सांगे रावणापासीं ॥ कौसल्या कन्या कोसलराया
सीं ॥ दशरथु तो सुर्यवंशीं ॥ अयोध्येसीं निजराजा ॥२७॥ त्या दोहींचें पाणिग्रहण ॥ होतां रावणें केलें वीघ्न ॥ अन्यथा नव्हे
नारदवचन ॥ लागलें लग्न समुद्रीं ॥२८॥ कौसल्या आणि दशरथु ॥ केंवि पां गेले समुद्रा आंतु ॥ कैसेंनि लग्न लागलें तेथु ॥ श्रो
ते वृत्तांतु पूसती ॥२९॥ हे तंव जुनाट परिपाठी ॥ कालिका खंडीं गुह्य गोष्टी ॥ नारदें देखोनि ज्ञानदृष्टीं ॥ वदे जगजेठी निःशं
क ॥ ३० ॥ सेतुबंध माहात्म्यांत ॥ दुसरे एक लघुमाहात्म्यांत ॥ थोरलिया माहात्म्याआंत ॥ ग्रंथ समस्त लिहिला असे ॥३१॥
अहिरावण महिरावण ॥ त्यांचें जनन आणि मरण ॥ कौसल्या दशरथ पाणिग्रहण ॥ तेथें संपूर्ण लिहिलें असे ॥ ३२ ॥ असो
या ग्रंथाची ग्रंथोक्ती ॥ झाडा सुचावा पैं किती ॥ वदनीं वदविता श्रीरघुपती ॥ कविता करिता श्रीराम ॥ ३३ ॥ माझे अंगीं मूर्ख
पण ॥ लटिकें लिहिलें रामायण ॥ तेंही वाचितां पैं जाण ॥ होय क्षाळणं महापापा ॥ ३४ ॥ ग्रंथ असंख्य आन आन ॥ तेथेंही
आन आन निरोपणें ॥ माझें भावार्थरामायण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३५ ॥ कौसल्यादशरथपाणिग्रहण ॥ रावणें करितां अ
तिविघ्न ॥ समुद्रामाजि लागलें लग्न ॥ तें अतिविस्मय अवधारा ॥ ३६ ॥ ब्रह्मा सांगे रावणापासीं ॥ कौसल्यादशरथलग्नासी ॥
व-हाड जातें कोसलदेशीं ॥ पांचवे दिवशीं लग्नसिद्धी ॥ ३७॥ ऐसें रावणें ऐकतां गोष्टी ॥ कौसल्येवरी क्षोभकेदृष्टीं ॥ धाडी घा
ली उठाउठीं ॥ हरिली गोरटी कौसल्या ॥ ३८ ॥ रावण पोटीं भयाभितु ॥ कौसल्या नठेवी लंकेआंतु ॥ देव चिंतिती मा
आतु ॥ ते विपरितार्थु करितील ॥ ३९ ॥ देव कामारे मजपाशीं ॥ माझा मृत्यु आवडे त्यांसीं ॥ ते कौसल्या दशरथापाशीं॥
लघुलाघवेंसीं नेतील ॥ ४० ॥ ऐसा धाक रावणासीं ॥ कौसल्या नठेवीच लंकेसीं ॥ तीतें घालूनि पेटीसीं ॥ समुद्रापाशीं ठेवणें
धाडी ॥४१॥ द्रीपद्राक्षें अमृतफळें ॥ लाडू पक्वान्नें रायकेळें ॥ पात्रें भरूनि शीतळजळें ॥ सांठविलें पेटींत ॥४२॥ त्या पेटीमाजि
कौसल्येसीं ॥ घालोनि धाडी समुद्रापासीं ॥ समुद्रें ठेविली मीनापासीं ॥ मीनें दाढेसीं घातली ॥ ४३ ॥ मीन क्रीडतां समुद्रीं ॥
त्यासीं तिमी धांवे युद्धावारी ॥ मीन ह्मणे युद्धाचे संचारीं ॥ पेटी चकचुरी होईल ॥४४॥ ह्मणोनियां उठाउठीं ॥ पेटी ठेवोनि स
मुद्रबेटीं ॥ मीन परतला युद्धासाठीं ॥ सक्रोधदृष्टी संग्रामा ॥४५ ॥ दशरथ लग्न त्वरें करी ॥ पायवाट मार्ग दुरी ॥ तारुवीं बैसोनि
समुद्रीं ॥ जाऊं त्रिरात्रीं कोसलदेशा ॥४६॥ चेऊलीहूनि जेंवि द्वारका ॥ पायवाटे दूरी देखा ॥ तारुवीं बैसोनि जातां लोकां ॥ दि
वसा दों का जाऊं पावती ॥४७॥ दशरथें ययापरी ॥ व-हाड घालोनि नावेवरी ॥ स्वयें निघाला समुद्रीं ॥ त्वरेंकरी जावया ॥४८॥
टके पताका नावेवरी ॥ निशाणे त्राहाटिल्या भेरी ॥ व-हाड चालिलें समुद्रीं ॥ अतिगजरें उल्हासें ॥ ४९ ॥ रावणें पाळती करो
नि पुरी ॥ विमानबळें येवोनि अंधारीं ॥ दशरथु बैसला जे नावेवरी ॥ ते निशाचरें फोडिली ॥५०॥ बाप होणार कैसें बळी ॥ तें न
चुके कदाकाळीं ॥ दशरथ बुडतां पैं जळीं ॥ जालें तेकाळीं अपूर्व ॥५१॥ दशरथ बुडतां पैं तळवटीं ॥ रामनाम स्मरे वाग्पुटीं ॥ तंव
सांपडली फुटकी पाटी ॥ राम संकटीं तारक ॥५२॥ श्रीराम दशरथाचे कुशीं ॥ ह्मणोनि नाम आठवे त्यासीं ॥ बुडतां नव्हे कासा
विसी ॥ नामें रायासीं तारिलें ॥५३॥ नाम आठविल्या आकांतीं ॥ आकांतामाजि अतिविश्रांती ॥ नामें तारक त्रिजगती ॥सुखसं
वित्ती श्रीरामें ॥५४॥ सांपडतां फुटकी पाटी ॥ समुद्रलाटाच्या पैं लोटी ॥ जेथें कौसल्येची पेटी ॥ राजा त्या बेटीं लागला ॥५५॥

१ क्रोधानें. २ त्वरित. ३ सेवक. ४ युक्तिप्रयुक्तीनें. ५ मत्स्याजवळ. ६ एक प्रकारचा मोठा मासा. ७ झपाट्यांत. ८ जोरानें वाजवणें. ९ अनुभव, स्फूर्ति.

दशरथ पैं उठाउठीं ॥ सवेग चालिला त्याबेटीं ॥ सन्मुख देखोनियां पेटी ॥ आश्चर्य पोटीं मानिलें ॥ ५६॥ भोंवती समुद्राची घरटी ॥ येथें कोणें ठेविली पेटी ॥ पाहतां दुसरें नदिसे दृष्टीं ॥ विस्मय पोटीं अनिवार ॥ ५७ ॥ तेणें तीं पेटी हातीं धरिली ॥ होणारें किल्ली उघडली ॥ भीतरीं कौसल्या देखिली ॥ असे बैसली सचिंत ॥५८॥ दशरथ पुसे तूं कोण ॥ येरी विस्मयो पावली पूर्ण ॥ तुह्मी कोणाचे कोण॥ येथें आगमन कैसेंनी ॥५९॥ राजा ह्मणे तूं गोरटी ॥ तुज कैसेंनि प्राप्त पेटी ॥ तुज कोणें ठेविलें ये बेटीं॥ समूळ गोष्टी सांगावी ॥६०॥ पैंयोनिधि अगाध गहन ॥ मच्छ मगर अतिदारुण ॥ ऐसें दुस्तर दुर्गमस्थान ॥ येथें आगमन कैसेंनी ॥ ६१ ॥ कोसलरायाची मी राजबाळा ॥ राया दशरथू वरू नेमिला ॥ तंव रावणें घालोनि घाला ॥ घेऊन आला मज लंके ॥६२॥ भविष्यें रावणु दचकला पोटीं ॥ भयेंचि मजला घालोनि पेटीं ॥ ठेवणें धाडिलें समुद्राचे पोटीं ॥ तेणें ये बेटीं ठेविलें ॥६३॥ ऐशिया सांगतां गोष्टी ॥ कौसल्या बाष्पें दाटली कंठीं ॥ भाग्यें अभाग्य मीच सृष्टीं ॥ नव्हेचि भेटी दशरथा ॥६४॥ नव्हावें दशरथाचें लग्न ॥ यालागिं रावणें केलें विघ्न ॥ दशरथा करावया भग्न ॥ सवेग सैन्य मोकैलिलें ॥६५॥ जळो जळो तो दशानन ॥ स्वप्नींही नव्हावें संभाषण ॥ धरोनि दशरथाचें ध्यान ॥ प्राण त्यागीन स्वानंदें ॥६६॥ ऐकोनि कौसल्येचें वचन ॥ राजा जाला विस्मयापन्न ॥ सप्तसागरीं होतां मग्न ॥ होणोंर पूर्ण चुकेना ॥६७॥ राजा सांगे निजवृत्तांतु ॥ रावणें माझा करितां घातु॥ रक्षिता झाला श्रीरघुनाथु ॥ समुद्राआंतु बुडवितां ॥६८॥ तो मी समुद्र भरिल्या आंतु ॥ येथें आलों मी दशरथु॥ येरी पुसे तूं अजाचा सुतु॥ रघूचा नातु सूर्यवंशीं ॥६९॥ ऐकोनि निश्चयवचन ॥ कौसल्या जाली सुखसंपन्न ॥ मज तुष्टला जनार्दन ॥ केलें सुलग्न एकांतीं ॥७०॥ नाहीं कर्माची खटपट ॥ नाहीं लौकीक अंतःपट ॥ नसतां ममतेची कटकट ॥ लग्न लागलें निर्दोषें ॥ ७१ ॥ दोहींचा जो [illegible]हरिखें ॥ तोचि तयांचा मधुपर्क ॥ बोल बोलिली जे अनेक ॥ मंगळाष्टकें तीं तेथें ॥ ७२॥ विकल्पाचीं झाडिलीं पळें ॥ सं[illegible]ासीं मूद वोवाळे ॥ स्वधर्माचा दीप उजळे ॥ सुखकल्लोळ लग्नार्थु ॥७३॥ अनोळखता मागें सांडे ॥ तेचि पाई पायमांडे ॥

१ दैवगतीनें. २ समुद्र. ३ पाठविलें. ४ भवितव्य. ५ आनंद.

परमानंदु वाडेंकोडें ॥ सुखसुरवाडें लग्नार्थु ॥७४॥ उदरा येईल रघुनाथु ॥ लग्नीं पावला अभिजितु ॥ लग्नघटिका पाहे भास्वंतु ॥ काल सांगतु सावधान ॥७५॥ दोहींसीं वोळखी होतां स्पष्ट ॥ सुटोनि गेला अंतरपाट ॥ ॐपुण्याह वचनें श्रेष्ठ ॥ मौननिष्ठ होवोनि ठेले ॥७६॥ लग्नधरा समुद्रबेटीं ॥ बोहोलें तेंचि मुख्य पेटी ॥ लग्न लागलें उठाउठीं ॥ दृष्टादृष्टी होतांची ॥७७॥ यापरी कौसल्येनें निजकांतु ॥ लग्नीं वरिला दशरथु ॥ पुढील कथेचा अर्थार्थु ॥ आश्चर्यार्थु अवधारा ॥ ७८ ॥ कौसल्या आणि दशरथु ॥ दोघे बैसले पेटीआंतु ॥ फळें पक्वान्नें भक्षितु ॥ जळ प्राशितु स्वानंदें ॥७९॥ कौसल्या पुसे दशरथासीं ॥ पुढें निर्गती आमुची कैसी॥ राजा सांगे कौसल्येसीं ॥ रामनामेंसीं आह्मां मुक्ती ॥८०॥ वसिष्ठ सद्गुरुवचन ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ भवभयाचें निर्दाळण ॥ बंदिमोचन तें किती ॥८१॥ आह्मी तुह्मी मिळोन आतां ॥ सावधान एकाग्रता ॥ भावें स्मरतां श्रीरघुनाथा ॥ भय सर्वथा आह्मा नाहीं ॥८२॥ पृथ्वी बुडावया हडबडे ॥ आकाश तुटोनियां पडे ॥ तरी नामस्मरत्याकडे ॥ भय बापुडें केंवि निघे ॥८३॥ ऐकतां रामनाम गोष्टी ॥ विघ्नें पळती बारा वाटीं ॥ भिवों नको वो गोरटी ॥ सुखसंतुष्टी श्रीरामें ॥८४॥ उदरा यावया श्रीरघुनाथु॥ निजसामर्थ्य प्रतापवंतु ॥ प्रवेशला दशरथाआंतु ॥ नामीं भावार्थ तेणेंत्यासीं ॥८५॥ ऐशी दोघें करितां गोष्टी ॥ मीनें मीना जिंणोनि हांटों ॥ दोघांसहित घेवोनि पेटो ॥ उठाउठीं निघाला ॥८६ ॥ ब्रह्मयासीं पुसे रावण ॥ कौसल्यालग्नसमय कोण ॥ आजिचें होतें संधान ॥ लागलें लग्न दशरथाशीं ॥८७॥ ऐकोनि ब्रह्मयाची मातु॥ रावण खदखदां हांसतु ॥ पहाहो सत्यलोकनाथु ॥ असत्य वदतु मजपासीं ॥ ८८ ॥ सत्यलोकीं मज असता ॥ असत्य मानिसी लंकानाथा ॥ तरी या ब्रह्मलिखितार्था ॥ तुज तत्वतां कळलें नसे ॥८९॥ म्यां दशरथाचा केला घात ॥ कौसल्या घातली समुद्रांत ॥ आतां लग्नीं कैंचा दशरथ ॥ वचन असत्य नमानें ॥ ९० ॥ जिणें मरणें भगवत्सत्ता ॥ ते तुज आली लंकानाथा ॥ ह्मणसी म्या मारिलें दशरथा ॥ हें तत्वतां असत्य होय ॥९१॥ ऐसी वक्रोक्ती ब्रह्मवचन ॥ ऐकोनि कांपिजे दशानन ॥ पेटी आणोनि पाहे आपण ॥ तंव दोघेजण देखिले ॥९२॥ प्रथम निघतां

१ अधिकाधिक. २ सूर्य. ३ सुटका. ४ नाश. ५ जिंकोन. ६ कलहांत, युद्धांत.

दशरथु ॥ दचकला तो लंकानाथु ॥ त्याचा करावया घातु ॥ शस्त्रा हातु घातला ॥ ९३ ॥ पुढा देखोनि रावण ॥ दशरथा आलें
स्फुरण ॥ दहा कंठ विंशति नयन ॥ भुई पाडीन करघातें ॥ ९४ ॥ तेकाळीं श्रीरघुनाथु ॥ पूर्णप्रतापें दशरथा आंतु ॥ यालागिं
रावणा नाहीं भीतु ॥ निःशंकितु पुरुषार्थे ॥ ९५ ॥ निःशंक देखोनि दशरथ ॥ रावण तद्वधीं उद्यत ॥ मंदोदरी आली तेथ ॥ [1]विन्वि
रीत रावणा ॥ ९६ ॥ त्यासिं नेवोनि एकांता ॥ बुद्धि सांगे लंकानाथा ॥ मारूं जातां दशरथा ॥ तूं अपघाता पावसी ॥ ९७ ॥ पेटी आ
णोनि अकस्मातु ॥ आतांचि निघाला दशरथु ॥ तैसाचि निघालिया रघुनाथु ॥ मरण प्राप्त रावणा ॥ ९८ ॥ ऐसी ऐकतां गोष्टी ॥
रावण भय घे पाठीपोटीं ॥ डोळां देखतांचि पेटी ॥ रामभयें पोटीं चळिकापे ॥ ९९ ॥ दशरथलग्ना करितां विघ्न ॥ रावण जाला अ
तिउद्विग्न ॥ दाहींमुखें हीनदीन ॥ कंपायमान भयाभितु ॥ १०० ॥ बुद्धि सांगितली रावणासीं ॥ कांहीं नचले होणारासीं ॥
कौसल्ये सहित दशरथासीं ॥ अयोध्येसीं धाडीं वेगीं ॥ १ ॥ कौसल्या आणि दशरथासीं ॥ मारितां नमारवे आह्मासीं ॥ ठेवो न
येगा लंकेसीं ॥ अयोध्येसीं धाडी वेगीं ॥ २ ॥ अन्यथा करूं जातां आपण ॥ यासिं सर्वथा नये मरण ॥ रावणा मानलें वचन ॥ वे
गीं विमान आणविलें ॥ ३ ॥ आणोनियां विमानासीं ॥ कौसल्यायुक्त दशरथासीं ॥ विमानीं बैसवोनि दोघांसीं ॥ अयोध्येसीं
स्वयें धाडी ॥ ४ ॥ राजा बुडाला समुद्रांत ॥ अयोध्यानगरीं अतिआकांत ॥ तंव तेथें आला दशरथ ॥ कौसल्येसहित सुलग्न ॥ ५ ॥
राजा आला देखोनि नगरीं ॥ निशाणे त्राहाटिल्या भेरी ॥ गुढिया मखरें घरोघरीं ॥ नरनारी आल्हादु ॥ ६ ॥ ऐसा पूर्वील वृत्तांतु ॥
मंदोदरी सांगे साद्यंतु ॥ रावणा तूं कां होसी भ्रांतु ॥ होणारार्थु चुकेना ॥ ७ ॥ ऐसें शिकवोनि रावणासीं ॥ सांडवूनि सीताप्रलोभा
सीं ॥ हातीं धरोनियां त्यासीं ॥ निजभुवनासीं चालविला ॥ ८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कौसल्या दशरथाचें लग्न ॥ परम गो
ड रामायण ॥ निरोपणं स्वयें वदवी ॥ ९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांदशरथकौसल्याविवाहकथनो
नामनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १०९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ वीस. २ निर्भय. ३ मोहास. ४ कथा.

॥ श्रीसच्चिदानंदगुरवेनमः ॥ रावणें भेडसाविता सीता ॥ त्याच्या पत्न्या ज्या समस्ता ॥ आश्वासिती श्रीरामकांता ॥ नेत्रवक्रा खुणाऊनी ॥१॥ ॥श्लोक॥ देवगंधर्वकन्याश्चविषेदूराक्षसीस्तदा ॥ वोष्ठप्रकारैरपरानेत्राकारैस्तथापरः ॥१॥ सीतामाश्वासयामासुस्तर्जितांतेनरक्षसा ॥२॥ ॥टीका॥ सीतेसिं ह्मणे स्वयें रावण ॥ माझी भार्या नहोतां पूर्ण ॥ तुझा घेईन मी प्राण ॥ नाक कान कापुनी ॥२॥ फोडा इचे दोनी डोळे ॥ वेगें मोडारे सिसाळें ॥ स्तन कापा मांसगोळे ॥ अंत्रमाळा काढा वेगीं ॥३॥ तुझिया पतिव्रतेची थोरी ॥ भीड धरिली सहामासवरी ॥ आतां भोगीन बलात्कारीं ॥ राम भिकारी वनवासी ॥४॥ ऐसी गांजितां नानापरी॥ क्षोभोनि रावणाच्या नारी ॥ आश्वासिती नानापरी ॥ भय नधरी तूं याचें ॥ ५ ॥ देवी गंधर्वी अतिसुंदरी ॥ नागकन्या निशाचरी ॥ आश्वासिती सीता सुंदरी ॥ खुणा करिती तें ऐका ॥६॥ एकी खुणाविती नेत्रांतरीं ॥ एकीची संज्ञा ओष्ठांतरीं ॥ एकी त्या निवारिती करीं ॥ अंगुष्ठावरी अनेका ॥७॥ ब्रह्मशाप रावणाशिरीं ॥ झोंबों नशके परनारी ॥ याचें कांहीं न भय धरीं ॥ धीर धरी श्रीरामकांते ॥८॥ सत्यलोकीं वनप्रदेशीं ॥ रावण झोंबतां ऊर्वशीसीं ॥ आजिनेमु दिधला कुबेरासीं ॥ तूं कां झोंबसी परदारे ॥९॥ बळें झोंबतां दशानन ॥ ऊर्वशी करी आक्रंदन ॥ तेथें आला चतुरानन ॥ कोपायमान रावणा ॥ १० ॥ दुष्टा नष्टा लंकानाथा ॥ येथोनि परदारेसीं झोंबतां ॥ पावसील मस्तकपाता ॥ ब्रह्मशाप तो दुर्लंघ्य ॥११॥ ज्याचा निजभाव निर्गळ ॥ त्यावरी कृपा करी सकळ ॥ रावणशापाचें निजमूळ ॥ स्त्रियांनीं समूळ सांगितलें ॥१२॥ असो हा मागील वृत्तांतु ॥ स्वयें देखे हनुमंतु ॥ मंदोदरीयें लंकानाथु ॥ नेला घरांतु तें ऐका ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ इत्युक्तोभार्ययाराजारावणःशत्रुकर्षणः ॥ समादिश्यततःसर्वाराक्षसोर्निर्जगामह ॥ ३ ॥ राक्षस्योभीमरूपास्ताःसीतांसन्मतिमब्रुवन् ॥ पौलस्त्यानांवरिष्ठस्यरावणस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ दशग्रीवस्यभार्यात्वंसीतेनबहुमन्यसे ॥ ततःशूर्पनखीनामराक्षसींवाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ सुरामानीयतांक्षिप्रंसर्वशोकविनाशिनीं ॥ मनुष्यमांसेनसमंविभुज्यरसमंततः ॥ ६ ॥ तेनसोन्मादसानंदंनृत्यामश्चनिकुंभिले ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ मंदोदरीयें नानायुक्ती ॥ कौ

१ धमकाविता. २ समाधान करती. ३ मस्तक. ४ आंतडीं. ५ खुणा. ६ अनिवार.

सल्यादशरथउत्पत्ती ॥ शिकवोनियां लंकापती ॥ निजधामाप्रति नेती जाली ॥ १४ ॥ विकटा विक्राळा अतिक्रूरी ॥ राक्षसी पाचारिल्या समग्री ॥ रावणु त्यांसीं एकांत करी ॥ सीता संती वश्य करा ॥१५॥ भय दाखवावें गाढें ॥ जें भय देखतांच पुढें ॥ वश्य होय मजकडे ॥ तैसीं चांभाडें पसरावीं ॥ १६ ॥ साम दाम भेदकरीं ॥ भय दाखवोनियां भारी ॥ वश्य केलिया सीता सुंदरी ॥ कृतोपकारी मी तुमचा ॥ १७ ॥ ऐसा करोनियां एकांत ॥ रावण मंदोदरीसमवेत ॥ निघता जाला निजधामांत ॥ राक्षसी येती परतोनी ॥ १८ ॥ रावणें प्रेरिलिया सत्वरा ॥ विकटा विक्राळा वक्रनेत्रा ॥ मुखें पसरोनियां क्रूरा ॥ सीतासामोऱ्या धांविल्या ॥१९॥ एकी जटा क्रूर भारी ॥ हरितजटा ते दूसरी ॥ विस्तीर्ण कर्ण उदरावरी ॥ स्थूळोदरी विक्राळा ॥२०॥ अहिमुखी हयमुखी महामारी ॥ विकटा तिखटा चंडोदरी ॥ आणिक राक्षसी घर्घरी ॥ सोतेवरी धाविंनल्या ॥२१॥ शूळ पट्टीश मुद्गल लहुडी ॥ शस्त्रें लखलखीत गाढीं ॥ इची कराग्रे ताडातोडी ॥ भीड येवढी तेकाय ॥२२॥ तडतडां तोडोनि मांस नेऊं ॥ इचें काळीज भाजोनि खाऊं ॥ इचे हाडाचे मणी लेऊं ॥ शिरा घेऊं वरपोनी ॥२३॥ रावणा वरीना जनकबाळा ॥ हिच्या काढा अंतर्माळा ॥ वेगें निमेटोनि हिचा गळा ॥ खाऊं सगळा वांटुनी ॥२४॥ काढा मारा आणी धरा ॥ हिचीं शतखंडें करा ॥ हाका मारिती दुर्धरा ॥ दशशिरा वरीना ॥ २५ ॥ अवघियांचे शेवटीं ॥ आली शूर्पनखो नकटी ॥ सीता लक्षोनियां दृष्टीं ॥ सांगे गोष्टी फेंफांत ॥२६॥ आईक सीते रावणोत्पत्ती ॥ मुख्य ब्रह्मयाचा पौलस्ती ॥ त्याचा विश्रवा प्रजापती ॥ रावण निश्चितीं तयाचा ॥२७॥ रावण ब्रह्मयाची चौथी पिढी ॥ वेदविभागीं प्रज्ञा गाढी ॥ राज्य प्राप्त चौदाचौकडी ॥ त्यासि तूं वेडी वरिशिना ॥२८॥ रावण ब्रह्मवंशीं ब्राह्मण ॥ श्रीराम सूर्यवंशीं क्षेत्री हीनें ॥ त्याची तुज आवड कोण ॥ श्रेष्ठवर्ण रावणाचा ॥२९॥ रावणसत्ता सुरींअसुरीं ॥ श्रीराम केवळ भिकारी ॥ रिद्धि सिद्धि रावणाघरीं ॥ राम फळाहारी वनवासी ॥३०॥ माझा बोल आईक आतां ॥ होईं रावणाची प्रियकांता ॥ ॥ १ ॥
दिव्यभोग भोगीं तत्वतां ॥ सभाग्य सीता जग मानी ॥३१॥ सांडोनियां खरवोंहन ॥ गजस्कंधीं बैसतां जाण ॥ जग वाणी स

१ भयंकर. २ बोलाविल्या. ३ महत्. ४ आभारी. ५ पिंगटकेशाची. ६ अश्वमुखी. ७ भयंकरपोटवाली. ८ आंतडीं. ९ मोडून. १० बुद्धि. ११ नीच. १२ रासभारोहण.

भाग्यपण ॥ तैसें पर्णनें रावणाचें ॥ ३२ ॥ शूर्पनखीचें ऐकोनि वचन ॥ सीता सांडी हेळसुन ॥ जैसा हंस नपाहे शेण ॥ तैसें वचन उपेक्षी ॥३३॥ सीता नेदी प्रतिवचन ॥ शूर्पनखा कोपायमान ॥ हिची जिव्हा कान कापुन ॥ रक्त पिईन नळीचें ॥३४॥ आणा मद्य मैरेयासीं ॥ इचे मांसें करूं उपहारासीं ॥ अंगें विभागूं सकळांसीं ॥ खाऊं सोतेसीं अवघ्याही ॥३५॥ सीता मेद मांस मेळें ॥ मद्यासी इचें चांगलें ॥ खातां आनंद कल्लोळें ॥ नाचूं निकुंबळे गोंधळीं ॥३६॥ राक्षसी त्या ऐशापरी ॥ भेडसाविती अति दुर्धरी ॥ सीता त्यांचें भय नधरी ॥ श्रीरामचंद्रीं निजबोधु ॥३७॥ नकरी रुदन नव्हे दीन ॥ श्रीरामसुखें सुखसंपन्न ॥ राक्षसींचें भयभान ॥ तृणासमान सीतेसीं ॥३८॥ नित्य श्रीरामनाम स्मरतां ॥ सीता देहीं विदेहता ॥ शंका नमनीं देह छेदितां ॥ तेंचिश्लोकार्थां अनुवादे ॥३९॥ ॥ श्लोक ॥ छिन्नाभिन्नाविभक्तावादीसेवाग्नौप्रवेशिता ॥ रावणायोपतिष्ठेतिकिंप्रलापेनवाचिरं ॥ ८ ॥ ॥ टीका॥ नांवें वैदेही सीता सती ॥ देहभयाची नाहीं भ्रांती ॥ श्रीरामध्यानें भयनिवृत्ति ॥ नमानी क्षिती देहाची ॥४०॥ छेदा भेदा खा समस्तीं ॥ श्रीराम भोक्ता सर्वांभूतीं ॥ परिनांवें नपाहे लंकापती ॥ स्वप्नस्थितीं स्पर्शेना ॥ ४१ ॥ देह करावा रामार्पण ॥ तुह्मांत सबाह्य श्रीराम पूर्ण ॥ तुह्मीं करितांचि भक्षण ॥ ब्रह्मार्पण देह माझा ॥४२॥ देह ठेवितां कृमी होती ॥ तो लावावा उपकारार्थी ॥ मज भक्षावें तुह्मीं समस्तीं ॥ भोक्ता सर्वांभूतीं श्रीराम ॥४३॥ देह छिन्नभिन्न करा समस्तीं ॥ अथवा घाला अग्निप्रती ॥ परी नातळो लंकापती ॥ जाणा निश्चितीं नेमु माझा ॥४४॥ कराळ विक्राळ वदनाकृती ॥ घर्घर हाका माराल किती ॥ नाहीं वर्णे लंकापती ॥स्वप्न सुषुप्तीं जागृतीं ॥४५॥ निधडी देखोनि सीता सती ॥ राक्षसी चळचळां कांपती ॥ हे क्षोभलिया आह्मांप्रती ॥ करील शांती अवघ्यांची ॥४६॥ आमुचा द्वेषु नकरी सीता ॥ सर्वांभूतीं देखे रघुनाथा ॥ रावण आज्ञेसीं छळितां ॥ आह्मां समस्तां निर्मणें ॥४७॥ इचेंनि अभिलाषें रावण ॥ सन्निपातें पावेल मरण ॥ ऐशा राक्षसी आपआपण ॥ स्वयें गुणगुण त्या करिती ॥ ४८ ॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षसीत्रिजटावृद्धाइतरांस्वयमब्रवीत् ॥ आत्मनोस्वादतोनार्थोनसीताभक्षणंहितं ॥ ९ ॥ स्वप्नो

१ पाणिग्रहण. २ निर्भत्सून. ३ फलाहाराला. ४ बोले. ५ कीटक. ६ नस्पर्शो. ७ निश्चल, धीट. ८ मरण.

प्यर्यंमयादृष्टोह्यशुभोरोमहर्षणः ॥ राक्षसानामभावायभर्तुरस्याभयायच ॥ १० ॥ श्रुत्वापप्रच्छसाभीतात्रिजटांतामिदंवचः ॥ अशेषंश्रोतुमिच्छामितवदुःस्वप्नदर्शनं ॥ ११ ॥ राघवश्चमयादृष्टोसंन्नद्वंतंमहागजं ॥ आरूढःशैलसंकाशंसीतयासहलक्ष्मणः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ देवोनि महाभय गर्जन ॥ करितां सीतेसीं तर्जन ॥ वृद्ध त्रिजटा क्षोभोनें ॥ कोपायमान बोलत ॥ ४९ ॥ त्रिजटा बिभीषणाची भगिनी ॥ राक्षसी सत्वशिरोमणी ॥ क्रूरा राक्षसींतें निवारुनी ॥ सत्यवचनीं अनुवादे ॥ ५० ॥ म्या केलें असतां शयन ॥ सभाग्य देखिलें म्या स्वप्न ॥ सीतेसिं घालोनि लोटांगण ॥ विरुद्धवचन नवदावें ॥ ५१ ॥ सीतेसिं खाऊं पाह तां राक्षसी ॥ तुह्मीं खावें आपआपणासीं ॥ सीता सती सत्वरासीं ॥ विरुद्ध इयेसीं नवदावें ॥ ५२ ॥ सीता सर्वांभूतीं समान ॥ तुह्मीं कां वदावें विरुद्ध वचन ॥ जानकी जगदंबा परिपूर्ण ॥ वंदा चरण तुह्मीं हिचे ॥५३॥ ऐकोनि त्रिजटेचें वचन ॥ राक्षसी झाल्या कंपायमान ॥ कैसें कैसें देखिलें स्वप्न ॥ कृपा करोन सांगावें ॥५४॥ स्वप्नीं देखिला श्रीरघुनाथ ॥ श्वेत गज चौदंत ॥ सीता समवेत सालंकृत ॥ लक्ष्मणयुक्त गजस्कंधीं ॥ ५५ ॥ चवरें ढाळिती सुरासुर ॥ भाटींव करिती नरवानर ॥ ऋषी करिती जयजयकार ॥ वाद्यें अपार वाजती ॥ ५६ ॥ श्रीरामसीता अभेदस्थिती ॥ म्यां देखिली स्वप्नाप्रती ॥ ते ऐकाहो उपपत्ती ॥ यथानिगुती सांगेन ॥ ५७ ॥ सूर्यासवें प्रभा संगतीं ॥ चंद्रीं चंद्रिका निववितीं ॥ वायूसवें जैसी गती ॥ सीता सती तेंवि रामीं ॥५८॥ गुळासवें सुस्वादता ॥ कर्पूरासवें सुगंधता ॥ जळासवें शीतळता ॥ तैसी सीता श्रीरामीं ॥५९॥ ऐसा श्रीराम सीता सती ॥ स्वप्नीं देखें मी सभाग्य स्थिती ॥ देखिली रावणाची दुर्गती ॥ तेही उपपत्ती अवधारा ॥६०॥ ॥श्लोक॥ वराहेणदशग्रीवःशिशुमारेणसत्कृतः ॥ उष्ट्रेणचमयादृष्टोरक्तमाल्यानुलेपनः ॥१३॥ प्रयातोदक्षिणामाशांप्रविष्टोगोमयेन्हदे ॥ कुंभकर्णइंद्रजितःसर्वेराक्षसपुंगवाः ॥ १४ ॥ पीत्वातैलंप्रतप्ताश्चक्रीडतोगोमयेन्हदे ॥१५॥ ॥ टीका ॥ स्वप्नीं रावण देखिला दृष्टीं ॥ सर्वांगीं शेंदुराची उटी ॥ शेंदुर वोतिला ललाटीं ॥ माळा कंठीं आरक्तपुष्पांच्या ॥ ६१ ॥ दाहीं बोडकीं शिरें शिरीं ॥ मसीचा टिळकु लाविला नाकावरी ॥

१ उपहास. २ क्रोधयुक्त. ३ बोले. ४ वर्णन. ५ समग्रवर्णन. ६ अनुक्रमें. ७ चांदणें. ८ तांबड्याफुलांच्या. ९ काजळाचा.

सुसरी रावणातें धरी ॥ अधोद्वारीं न्यावया ॥ ६२ ॥ सवेंचि बैसोनि ऊष्ट्रावरी ॥ दक्षिण दिशे गमन करी ॥ सवेंचि देखे सूकरावरी ॥ वैश्वान्नरीं क्रीडतु ॥ ६३ ॥ गोमयाचे डोहाआंतु ॥ स्वइच्छा क्रीडे लंकानाथु ॥ आणिक स्वप्नांचा वृत्तांतु ॥ अतिअद्भुतु तो ऐका ॥६४॥ इंद्रजित ससैन्य कुंभकर्ण ॥ करोनियां तैलपान ॥ गोमयन्हदीं क्रीडती नग्न ॥ उन्मज्जनीं निमज्जनीं ॥६५॥ रावण निद्रागृहावरी ॥ वीज पडली एकसरीं ॥ ऐसें देखिलें स्वप्नांतरीं ॥ रावणावरी दुश्चिन्ह ॥ ६६ ॥ यालागीं सभाग्य सीतासती ॥ तुह्मी वंदावें सत्ववृत्ती ॥ ऐकोनि त्रिजटा वदंती ॥ गेल्या समस्ती वोसरोनी ॥६७॥ हनुमान् ह्मणे त्रिजटा भली ॥ राक्षसी हे सात्विक देखिली ॥ अतियुक्त बोलिली बोली ॥ साह्य जाली सीतेसीं ॥६८॥ सीता सभाग्य अशोक ॥ अशोकवनीं बैसली देख ॥ लौकिक रितीं करी दुःख ॥ तें कौतुक अवधारा॥६९॥ ॥श्लोक॥ राक्षसीवशगायाहंभर्त्स्यमानासुदारुणं ॥ नाहंशक्येपरित्यक्तुमात्मच्छेदेनजीवितं ॥१६॥ मोघंचरित्वाचतपोव्रतंचत्यक्ष्यामिचेज्जीवितमत्यनल्पं ॥ विषस्यदातातुनमेस्तिकिंचितूशस्त्रस्य वावेश्मनिरावणस्य ॥१७॥ इहस्थांमांनजानीतेशंकेलक्ष्मणपूर्वजः ॥ हृतेतिकोमांगत्वाचराघवायनिवेदयत् ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचे बंदींत मी येथ ॥ राक्षसी आधीन वनांत ॥ स्वयें देवों नशके जीवित ॥ रक्षण समस्त राक्षसी ॥ ७० ॥ राक्षसी असतां राखणी ॥ जीव तो नदेववे माझेनी ॥ मज एथें विष देतें कोणी ॥ रावण जांचणी चुकती माझी ॥७१॥ शस्त्र घालावें म्यां पोटीं॥ तंव शस्त्रदाता नदिसे दृष्टीं ॥ श्रीरामें सांडिली माझी गोष्टी ॥ थोर संकटीं मी पाडिलें ॥ ७२ ॥ रावणें हिरोनि वेगेंसीं ॥ मज आणिलें लंकेसीं ॥ हें नाकळलें श्रीरामासीं ॥ ह्मणोनि लागेसीं नपवेची ॥७३॥ मज राखिलें लंकेसीं ॥ ऐसें कोण सांगेल श्रीरामासीं ॥ अमित पुण्य आहे त्यासीं ॥ संख्या पुण्यासीं असेना ॥ ७४ ॥ अन्नदान उदकदान ॥ सामवेदाचें अध्ययन ॥ द्विजदारा बंदी मोचन ॥ शुद्धी समान नयेती ॥ ७५ ॥ कोटि अर्बुदें राजसूययज्ञ ॥ ग्रहणीं कोटी गोदान ॥ सुवर्णपूर्णधरादान ॥ शुद्धी समान नव्हेती ॥७६॥ सीताशुद्धीचें उत्तर एक॥ श्रीरामासि परमसुख ॥ ब्रह्मज्ञान त्यापुढें रंक॥ होय अल्पकें निजमोक्षु॥७७॥

१ उंटावर. २ डुकरावर. ३ अग्नींत. ४ शेणाच्या. ५ डोह. ६ भाषण. ७ परतून. ८ शोध. ९ अत्यंतक्षुद्र.

श्रीराम पावे परम सुख ॥ भ्रांतिगत मोक्ष नये तुके ॥ ब्रह्मज्ञान तैसेंचि देख ॥ यज्ञदानादिक कोण पुसे ॥ ७८ ॥ माझें व्रत
तप दानशील ॥ जें तप व्रत निर्मळ ॥ माझी मजचि नव्हेति सफळ ॥ झालीं निर्फळ रामेंविण ॥ ७९ ॥ घोंटी पडलिया हि
रवा चणा ॥ घाटा दिसे परि नाहीं दाणा ॥ तैसें निर्फळ व्रत तप दाना ॥ रघुनंदना वांचोनी ॥ ८० ॥ श्रीराम पुरुष प्रकृती सीता ॥
जो करी नित्य याची ऐक्यता ॥ तो पुण्यपुरुष याही परता ॥ नाहीं सर्वथा तिहीं लोकीं ॥ ८१ ॥ त्याचेनि सुखी इहलोक ॥ त्या
चेनि सुखी परलोक ॥ त्याचेनि पितरा मोक्षसुख ॥ शिवादिक तेणें सुखी ॥ ८२ ॥ सीतेसिं सांगे श्रीरामाची गोष्टी ॥ त्यासिं
होतील पुण्याच्या कोटी ॥ हनुमा नाचे वृक्ष संपुटीं ॥ लाळ घोंटी भेटावया ॥ ८३ ॥ धन्य धन्य सीता गोरटी ॥ अनुवादली गो
ड गोष्टी ॥ शब्दामृतें कर्ण घोंटी ॥ अर्थ चाटी अक्षराचा ॥ ८४ ॥ श्रवणीं पडतांचि शब्दु ॥ अर्थ नघेतां परममंदु ॥ हनुमंत
तदर्थी अतिप्रबुद्धु ॥ अर्थावबोधु घटकोनी ॥ ८५ ॥ बुद्धि स्फुरली हनुमंता ॥ आतां इची भेटी घेतां ॥ विकल्प मानील पैं सी
ता ॥ आला मागुता रावणु ॥ ८६ ॥ तैं होऊनि आला संन्यासी ॥ आतां आला वानरवेषीं ॥ विकल्प रिघालिया सीतेसीं ॥ म
ग भेटिसीं ठाव कैंचा ॥ ८७ ॥ भेटि नघेवोनि स्वयें जातां ॥ काय सांगूं श्रीरघुनाथा ॥ दुरून देखिली म्यां सीता ॥ हें ही सांग
तां मूर्खत्व ॥ ८८ ॥ जो तो पुसेल हनुमंता ॥ कैसी काय बोलली सीता ॥ काय सांगावें समस्तां ॥ वानरनाथा सुग्रीवा ॥ ८९ ॥
एकांतीं श्रीराम आपण ॥ मज पुसेल जे जे खूण ॥ तेव्हां माझें काळें वदन ॥ प्रतिवचन नदेववे ॥ ९० ॥ समुद्र लंघोनि हनुमं
ता ॥ आला गेला अवघें वृथा ॥ वानर टोले देतील माथां ॥ फटमारता करतील ॥ ९१ ॥ सीतेची नघेतां एकांत भेटी ॥ हिच्या
नपुसतां गुह्य गोष्टी ॥ मज गेलिया परतटीं ॥ राम जगजेठी क्षोभेल ॥ ९२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सीतासंदेशरहितंमामितस्त्वरयाग
तं ॥ निर्दहेदपिकाकुत्स्थःक्रोधनिर्दग्धचक्षुषा ॥ १९ ॥ यद्यनाश्वास्यगच्छामिशोकेनाभिनिपीडितं ॥ सर्वथानास्तिसंदेहोदेहंत्य ॥ ३ ॥
क्ष्यतिजानकी ॥ २० ॥ प्राप्तदोषोभविष्यामिदेशस्याकथनेमहान् ॥ यदिचेद्योजयिष्यामिभर्तारंरामकारणात् ॥ २१ ॥ व्यर्थमा

१ वजनास, तुलनेस. २ शेंगेंसआल्या. ३ मध्यें. ४ बोलली. ५ दुसरीं. ६ प्रज्ञावंत.

गमनंतस्यससैन्यस्यभविष्यति ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ एकांतीं नभेटतां सीता ॥ तीतें गुह्य गोष्टी नपुसतां ॥ जरि मी भेटलों श्री
रघुनाथा ॥ काळकृतांत तो क्षोभेल ॥ ९३ ॥ श्रीरामनेत्रींचा क्रोधाग्नी ॥ मज जाळील ततक्षणीं ॥ भेटि नघेतां सीता जननी ॥
जातां येथुनी प्रमादु ॥ ९४ ॥ राक्षसीं गांजिली हे सीता ॥ रामविरहें अतिदुःखिता ॥ तिसीं आश्वासन नदेतां ॥ प्राण तत्व
तां सांडील ॥ ९५ ॥ सीतेनें सांडितां प्राण ॥ अवघें खुंटलें रामायण ॥ हेंही अपेश मजचि जाण ॥ श्रीराम पूर्ण क्षोभेल ॥ ९६ ॥
सीतेनें सांडितां प्राणासीं ॥ हेंही अपेश माझे शिरासीं ॥ हें नसांगतां श्रीरामापासीं ॥ महादोषी मी होईन ॥ ९७ ॥ शुभाशुभ
यथार्थवार्ता ॥ सद्गुरुसि नसांगतां ॥ परम दोष शिष्याचे माथां ॥ वंचकर्ता गुरुद्रोही ॥ ९८ ॥ दुःख नव्हे लंकानाथा ॥ सुख पा
वे सती सीता ॥ सुख उपजे श्रीरघुनाथा ॥ युक्ति हनुमंता आठवली ॥ ९९ ॥ नकळतां राक्षसांसीं ॥ स्कंधीं वाहोनि सीतेसीं ॥
स्वयें नेतां श्रीरामापासीं ॥ सुख श्रीरामासीं उपजेना ॥ १०० ॥ घेवोनि वानरांचें सैन्य ॥ करीं सज्जोनि धनुष्यबाण ॥ रामें व
धावे रावण कुंभकर्ण ॥ सपुत्र प्रधान सैन्येंसीं ॥ १ ॥ सोडावी देवांची बांदवडी ॥ तोडावी नवग्रहांची बेडी ॥ उभवावी रामरा
ज्याची गुढी ॥ कीर्ति चोखंडी श्रीरामाची ॥ २ ॥ तेथें मज नेतां सीता सती ॥ येवढी श्रीरामाची कीर्ती ॥ माझेनि होऊं पाहे
अपकीर्ती ॥ हे तंव युक्ती नये करूं ॥ ३ ॥ एवं अवश्य भेटावी सीता ॥ तेही भेटी अतिगुप्तता ॥ रावणराक्षसीं नदेखतां ॥ अति
एकांता भेटावें ॥ ४ ॥ मज भेटतां सीतेपासीं ॥ विकल्प धरील मानसीं ॥ पर्वी छळिलें संन्यासवेषीं ॥ वानरवेषीं छळों आला
॥ ५ ॥ विश्वासावया श्रीरामभद्रा ॥ आधीं टाकूं श्रीराममुद्रा ॥ भावार्थ देखोनि सीतासुंदरा ॥ भेटी वानरा ते संधीं ॥ ६ ॥ सीता
श्रीरामचंद्रा भेटी ॥ सीता मुद्रिका संवाद गोष्टी ॥ अनुपम्य कथाकसवटी ॥ गोड गोष्टी सीतेच्या ॥ ७ ॥ सीतामुद्रिका संवा
दकथा ॥ अतिगोड त्या हनुमंता ॥ यापुढें फिकेपण अमृता ॥ सावधानता अवधारा ॥ ८ ॥ याचें नाम सुंदरकांड ॥ अमृतापरी
स अधिक गोड ॥ पुरवी ब्रह्मज्ञानाचें कोंड ॥ करी निंवाड श्रोतियांचा ॥ ९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ गोडिया गोड निरोपण ॥

१ क्रुद्धहोईल. २ उन्मत्तपणा. ३ प्रतारण, ठकपणा. ४ कारागृहवास. ५ उत्तम. ६ चारित्र. ७ [illegible]. ८ निःसंदेह, निश्चयबुद्धि. ९ वर्णन.

कथा नव्हे हें ब्रह्म परिपूर्ण ॥ समाधान जिवशिवा ॥ १० ॥ करितां कथानिरोपण ॥ जीवाचें उडे जीवपण ॥ शिवाचें झडे शिव
पण ॥ब्रह्म परिपूर्ण कोंदाटे ॥ ११ ॥ इतिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांसीताअनुतापोनामदशमोध्यायः ॥१०॥
॥ ओंव्या ॥ ॥ ११२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २२ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीसीतारामायनमः ॥ ॥ सवेग भेटी श्रीरामकांता ॥ परम आल्हाद हनुमंता ॥ तिच्या निरपेक्ष एकांता ॥ वृक्षा आतौंता बैसला ॥ १ ॥ स्वस्थानीं राक्षसी समस्ता ॥ स्वभावें जाहलिया निद्रिस्था ॥ अशोकवृक्षातळीं सीता ॥ सावधानता बैसली ॥ २ ॥ ह्मणे मज नाहीं पापकर्मपरता ॥ आणि कां भोगितें दुःखावस्था ॥ वृथा लक्ष्मणा अभिशापता ॥ तेणें पापें लंकेशा आंतुडलें ॥ ३ ॥ लक्ष्मणाची मर्यादारेखा ॥ म्यां उल्लंघितां देखा ॥ अंतरोनि श्रीरामसखा ॥ त्या दशमुखा आंतुडलें ॥४॥ छळूं जातां श्रीरामभक्ता ॥ मुकलें मी श्रीरघुनाथा ॥ हें पाप माझे माथां ॥ दुःखावस्था मीं भोगीं ॥५॥ अवज्ञा केली म्यां पापिणीं ॥ रावणु ह्मणे होय पत्नी ॥ म्यांचि केली खोटी करणी ॥ श्रीरामस्वप्नीं मी न देखें ॥६॥ छळण पाप सबळ जनीं ॥ त्या पापाची पाहेपां करणी ॥ श्रीरामशद्ब नायकें कानीं ॥ श्रीराम स्वप्नीं नदेखें ॥ ७ ॥ यालागिं कोणाचेंही छळण ॥ प्राणांतींही नकरावें आपण ॥ छळणाचें पाप पूर्ण ॥ आपुलें आपण मी भोगीं ॥ ८ ॥ छळणपापाचे पातकीं ॥ कैसी अनुतापली जानकी ॥ बैसोनियां एकाकीं ॥ पुढील श्लोकीं अनुवादें ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ नूनंसकालोमृगरूपधारीममाल्पपुण्येनसमागतोऽभूत् ॥ मोहान्मयातत्रतदानियुक्तोरामानुजोलक्ष्मणपूर्वजश्च ॥१॥ जितात्मनोमहाज्ञानायेषांनास्तिप्रियाप्रियं ॥ प्रियाप्रियविमुक्तानांप्रपश्याम्यहमात्मना ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ निश्चयें मानलें निजनिष्ठा ॥ मृग नव्हे तो कळिकाळ कांटा ॥ तिघां केल्या तीन वाटा ॥ हेंही कटकटां म्यां केलें ॥ १० ॥ मृगरूपी केवळ काळ ॥ माझा लोभ तो काळवेळ ॥ खवळोनियां तात्काळ ॥ मज म्यांचि केवळ नाडिलें ॥ ११ ॥ माझिया लोभाची कुबुद्धि मोठी ॥ मृगलोभाच्या सलोभदृष्टीं ॥ म्यां राम धाडिला मृगापाठीं ॥ तेव्हांचि करंटी मी झालें ॥ १२ ॥ करंटी बुद्धि बोणली कैसी ॥ लक्ष्मण रक्षण सखराशी ॥ रामें ठेविला मजपाशीं ॥ म्यां छळूनि त्यासीं दवडिलें ॥१३॥ लक्ष्मण नमानी अल्पछळणासीं ॥ माझी पाप बुद्धी कैसी ॥ एकला राहतोसि मजपाशीं ॥ रामपत्नीसीं भोगावया ॥१४॥ धांवण्या नजासी रामापाशीं ॥ स्वयें भोगावया सीतेसीं ॥ तूं काय येथें राहतोसी ॥ ऐशा वक्रोक्तीनीं छळियेलें ॥ १५ ॥ ऐकोनि माझी पापगोष्टी ॥ बोटें घातलीं कर्णपु

१ मज्ञता. २ बोले. ३ पातशाली.

टीं ॥ लक्ष्मण पळे उठाउठीं ॥ ऐसी मी खोटी पापिणी ॥ १६ ॥ श्रीरामआज्ञे लक्ष्मण ॥ असतां मजपाशीं संरक्षण ॥ तो रामआ
ज्ञा उल्लंघून ॥ छळोन परता म्यां दवडिला ॥१७॥ श्रीरामआज्ञा उल्लंघितां ॥ भेटणें ठेलें[1] रघुनाथा ॥ आंतुडोनियां लंकानाथा ॥
दुःखावस्था तेणें पापें ॥१८॥ लक्ष्मण सर्वत्र सुमित्र ॥ तो म्यां छळोनि केला कुमित्र ॥ तेणें पापें दशवक्त्र ॥ मज अपवित्र झोंब
ला॥१९॥धन्य लक्ष्मणाची मर्यादारेखा ॥ नुल्लंघवेचि दशमुखा ॥ ते म्यां उल्लंघितां देखा ॥दुखःशोका पावलें ॥२०॥ श्रीराम पाठ
विला मृगाचे पाठीं ॥ हेचि माझी बुद्धि खोटी ॥ तेणें रामीं पडली तुटी ॥ दुःखकोटी मज प्राप्त ॥ २१ ॥ ऋतारापाशीं स्वयें माग
णें ॥ हेंचि स्त्रियांचें निंद्य जिणें ॥ तेणेंचि निंघलें मज रावणें ॥ धरोनि आणिलें लंकेसीं ॥२२॥ लोभें मागतां मृगकांचोळी ॥ मा
झ्या व्रतासिं जाहली होळी ॥ श्रीराम अंतरला महाबळी ॥ दुःखसमेळीं निजलोभें ॥२३॥ श्रीराम केवळ आत्माराम ॥ लक्ष्मण स
बाह्य निष्काम ॥ लाभ अलाभ दोन्ही सम ॥ देहीं आराम निर्द्वंद्वं ॥ २४ ॥ लाभालाभीं समान ॥ ते निर्धडे रामलक्ष्मण ॥ त्यांसिं
माझें लोटांगण ॥ अनन्य शरण मी त्यांसीं ॥२५॥ देखोनि अनुतापिनी सीता ॥ कृपा उपजली हनुमंता ॥ श्रीराममुद्रिका होय
टाकिता ॥ दुःखावस्था शमावया ॥ २६॥ श्रीराममुद्रेचा बडिवार ॥ दुःख निर्दाळी समग्र ॥ सुख द्यावया अपरंपार ॥ सच्चिन्मा
त्र श्रीराममुद्रा ॥ २७॥ दीपिका जेंवि अंधार ॥ श्रीराममुद्रा क्लेश ग्रासी समग्र ॥ खद्योत करी रवी चंद्र ॥ प्रकाशवंत राममुद्रा
॥२८॥ श्रीराममुद्रा प्रकाशवंत ॥ सीता देखोनि अकस्मात ॥ स्वयें जाहली विस्मित ॥ कैसेंनि एथें ही आली ॥२९॥ ॥श्लोक॥
रामनामांकितंदिव्यंश्रीरामस्यांगुलीयकं ॥ सुवर्णस्यसुवर्णस्यसुवर्णस्यचभामिनी ॥३॥ गृहीत्वाप्रेक्ष्यमाणासानिजभर्तुर्विभूषणम्॥
नेत्रेप्रहर्षजंवारिसमुद्भूतमधोमुखी ॥ ४ ॥ भर्तारमिवसंप्राप्तंजानकीमुदिताभवत् ॥ कुशलीयदिकाकुस्थोलक्ष्मणेनयवीयसा॥५॥
किन्नलंकांसमासाद्यमोचयेन्मामिहस्थितां ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ सुवर्णमुद्रावरी सुवर्णवर्ण ॥ श्रीराम संगें शुद्ध सुवर्ण ॥ जानकी ॥ १ ॥
स्वयें सुवर्णवर्ण ॥ देखे सुवर्ण मुद्रिका ॥ ३० ॥ मुद्रिकापीठीं पत्रावळी ॥ सहस्त्रनाम प्रभावळी ॥ अक्षरीं अक्षर लिहि

१ त्वरित. २ दुरावलें. ३ सांपडून. ४ वियोग. ५ पापपुण्यादिद्वंद्वरहीत. ६ शूर. ७ कमीकरावयास. ८ प्रताप. ९ नाशकरी.

ल्या वोळी ॥ अक्षरें न्याहाळी जानकी ॥ ३१ ॥ अक्षरीं निबद्ध मुद्रिका ॥ दशावताराची टीका ॥ जडितपाची माणिका ॥ सुख
दायका सीतेसीं ॥ ३२ ॥ मुद्रिकागर्भ अतिपवित्र ॥ त्याहीमाजीं सार परात्पर ॥ श्रीरामनामें निरक्षर ॥ चिदचिन्मात्र मुद्रिका
॥३३॥ ऐसी देखोनि मुद्रिका तेथ ॥ सीता जाहली सद्गदित ॥ नेत्रीं आनंदजळ स्त्रवेंत ॥ हर्षयुक्त जानकी ॥३४॥ मुद्रिका शोभे
नामें करी ॥ श्रीरामनाम मुद्रिकेवरी ॥ श्रीराममुद्रिकेसबाह्य अंतरीं ॥ सीता सुंदरी स्वयें देखे ॥ ३५ ॥ देखतांचि चमत्कार जा
हला ॥ स्वयें श्रीरामुची आला ॥ सीतेसीं ऐसा भाव गमला ॥ सरसावला अंचळू ॥३६॥ श्रीराम आला एकाएकीं ॥ लाजे जा
हली अधोमुखी ॥ सर्वांगें हर्षली जानकी ॥ सुखोन्मुखी डुल्लतु ॥ ३७॥ केउता आहे लक्ष्मण ॥ दुष्ट दुरुक्तें केलें छळण ॥ त्याचे
केशीं झाडीन चरण ॥ त्यासीं लोटांगण घालीन पैं ॥३८॥ सावध होतांची देखा ॥ पुढें देखिली अंगोळिका ॥ वोळखोनि श्रीराम मु
द्रिका ॥ प्रेमोन्मुखा जानकी ॥ ३९ ॥ पहिली वंदिली निढाळीं ॥ मग आलिंगिली हृदयकमळीं ॥ स्वानंदें चुंबी जनकबाळी ॥
सुखें वेल्हाळी आलीसी ॥ ४० ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ बैस करूंदे चरणक्षाळण ॥ तुझें तीर्थ मी सेवीन ॥ करीन संवाह
न चरणाचें ॥ ४१ ॥ तूंमाझी सखी श्रीराममुद्रा ॥ घालूं सेजे करिसी निद्रा ॥ श्रमलीस उतरतां समुद्रा ॥ आणि गिरिवरां उल्लं
घितां ॥४२॥ नह्मणे अचेतन सचेतन ॥ भक्तिप्रेम संपूर्ण ॥ तेणें हनुमंतासीं आलें रुदन ॥ करी स्फुंदन वृक्षाआड ॥ ४३॥ आह्मीं
ह्मणवितों भक्त ॥ परीहें प्रेम नाहीं पोटाआंत ॥ जानकीप्रेमें सदोदित ॥ हिशीं रघुनाथ तुष्टला॥ ४४॥ अचेतनीं प्रेम पान्हाहो॥
हाकोणासीं नाहीं सद्भावो ॥ हिशिं तुष्टला श्रीरामरावो ॥ वंद्य स्वयमेवो सर्वांसीं ॥ ४५ ॥ सगुण निर्गुण सद्गुरुभक्त ॥ जोवंदि
तो तो होय मुक्त ॥ जो निंदितो त्या नरक प्राप्त ॥ वेदशास्त्रार्थ गर्जती ॥ ४६ ॥ मुद्रिका देखतांची दृष्टीं ॥ अत्यानंद मानी गो
रटी ॥ सीता सप्रेमें पुसे गोष्ठी ॥ अवस्था पोटीं जे वर्ते ॥ ४७ ॥ कुशल असतां रामलक्ष्मण ॥ माझी कां न करिती सोडवण ॥
करावया नाहीं आंगवण ॥ दूर्धर बाण असोनी ॥ ४८ ॥ सुटलिया श्रीरामाचे बाण ॥ शोषोनि टाकितील समुद्र संपूर्ण ॥ सकुळ

१ पाहो. २ वाहत. ३ पदरसावरला. ४ दुर्भाषणानें. ५ मुद्रिका, आंगठी. ६ मस्तकीं. ७ मर्दन. ८ सामर्थ्य.

निवंटोनि रावण ॥ माझी सोडवण कां नकरी ॥ ४९ ॥ त्या दोघां वीरीं टाकिली सृष्टी ॥ हें नसांगवे दुःखकोटी ॥ यालागीं सुंच ली मौनदृष्टी ॥ सज्ञान मोठी तूं होसी ॥ ५० ॥ श्रीराम गेला परलोकता ॥ तूं मज मूळ आलीस आतां ॥ तो जरी स्वस्थ असता॥ मज सोडविता निमिषार्धें ॥ ५१ ॥ ॥श्लोक॥ जानासित्वंप्रियेरामंकिंवाशत्रुघ्नपूर्वजं ॥ जीवतौतौनकुर्यातांकथंहिममार्गणम् ॥७॥ नूनंमृतौमेशोकेनतौवीरौरामलक्ष्मणौ ॥ न्यस्तंशस्त्रमुभाभ्यांहिगतौसुपरमांगतिं ॥८॥ अथवाराक्षसेंद्रेणरावणेनदुरात्मना ॥ व्यापादितौस्नानपानाशनकर्माणिकुर्वतौ ॥ ९ ॥ अथवान्यस्तशस्त्रौतौवनेमूलफलाशिनौ ॥ भ्रातरौहिनरश्रेष्ठौचरंतौवनगोचरौ ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ मुद्रिके तूं सांगे गोष्टी ॥ रावणें मातें हरिल्यापाठीं ॥ दोघे येवोनी पंचवटी ॥ अतिसंकटीं काय केलें ॥५२॥ मज नदेखतां पर्णकुटीं ॥ दोघे जाहले कडेलोटी ॥ अथवा शस्त्रें घातलीं पोटीं ॥ केले संकटीं गळा फांस ॥ ५३ ॥ किंवा लोकलजेलाजले ॥ दोघे विष घेवोनि निमाले ॥ किंवा माझ्या शोकें मूर्च्छा पावले ॥ कीं विकळ होतां गेले प्राण त्यांचे ॥ ५४ ॥ सीता सीता आक्रंदोनी ॥ प्राण सांडिले दोघेजणीं ॥ नातरी मागतां पाणी ॥ ताहना फुटोनि निमाले ॥ ५५ ॥ माझेनि दुःखें दुःखी प्रबळ ॥ आहार त्यजिला फळमूळ ॥ दोघां भरोनियां तरळ ॥ प्राण तत्काळ सांडिले ॥ ५६ ॥ पर्वतपाठारीं प्रचंड धोंडी ॥ दोघीं घातलिया मुरकुंडी ॥ तेथें वाळोनि जाहली करवंडी ॥ दुःखनिर्वेडी निमाले॥ ५७ ॥ विजनीं मूर्च्छित पडिले ॥ कीं वृकें व्याघ्रीं ते फाडिले ॥ किंवा सिंहें विभांडिले ॥ कीं रगडिले वनगजीं ॥ ५८ ॥ किंवा गिळिले मत्स्यसुसरीं ॥ कीं बुडाले असती सागरीं ॥ अथवा रिघतां राहिले विवरीं ॥ तरसीं तगरीं भक्षिले ॥ ५९ ॥ तेतो महावीर निधडे ॥ सिंह व्याघ्र काय बापुडे ॥ शार्दूळ पळती तयांपुढें ॥ केलें कुडें रावणें ॥ ६० ॥ रावणें छळोनि केलें घाता ॥ स्नानतर्पण संपादितां ॥ अथवा फळ मूळ भक्षितां ॥ दोघां निद्रिस्थां मारिलें ॥६१॥ देखतां श्रीरामाचा बाण ॥ रावणभयें पलायमान ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ त्यासीं छळण चालेना ॥ ६२ ॥ विश्वामित्रयागाप्रती ॥ श्रीराम सावध अहोरात्रीं ॥ सुबाहच्या छळणोक्तीं ॥ त्यास रघुपतीनें मारिलें ॥ ६३ ॥

१ मारून. २ अंगिकारली. ३ मरणपावले. ४ विव्हल. ५ मुच्छा. ६ पृष्टीं. ७ लांडगे. ८ ठारमारले. ९ अशंतधीट.

छळावया सुंदरपणें ॥ शूर्पनखा आली आपण ॥ तिचें केलें विटंबण ॥ नचले छळण रामासीं ॥६४॥ माझेनि दुःखशोकें जाण ॥ स्वयें रामें सोडिले प्राण ॥ येरवीं निवंटोनि रावण ॥ माझे सोडवणा येता कीं ॥ ६५ ॥ श्रीराम भातां दुर्धर शूर ॥ निवटून दुष्ट निशाचर ॥ शोषोनियां महासागर ॥ नरवानर येते कीं ॥६६॥ वर्षोनियां बाणजाळीं ॥लंकेची करोनियां होळी ॥ रावण निर्दाळोनि समुळीं ॥ जनकबाळी सोडविता ॥६७॥ विराधें लावितांचि हात ॥ एकेंचि बाणें केला घात ॥ श्रीराम असतां जीवें जीत ॥ लंकानाथ निर्दाळिता ॥६८॥ चवदासहस्त्र राक्षसगण ॥ त्रिशिरा मारिला खरदूषण ॥ त्यासीं मारितां रावण ॥ अर्धक्षण नलगे पैं ॥६९॥ श्रीराम सहजें उदासी ॥ रावणें हरितां स्त्रियेसीं ॥ न्यस्तशस्त्र जाहला संन्यासी ॥ वनवासीं विचरतु ॥७०॥ संन्यासियाची स्वभावता ॥ धरूं नये देहाची ममता ॥ करूं नये स्त्रियेची चिंता ॥ तुटली कथा धांवण्याची ॥७१॥ संन्यासधर्मस्वभावता ॥ अभयदान दिधलें भूतां ॥ आतां वधूं नये लंकानाथा ॥ खुंटली कथा लंकेची ॥७२॥ अथवा आणिक आहे गुज ॥ श्रीराम आत्माराम सहज ॥ रावणें हरितांची भाज ॥ समाधिसेज प्रवेशला ॥७३॥ समाधिसुखें स्वभावता ॥ कंचा राम कैंची सीता ॥ रावणें हरिली माझी कांता ॥ हेंही रघुनाथा नाठवे ॥ ७४ ॥ समाधिसुखें सुखसंपन्न ॥ मिथ्या हें प्रपंचाचें भान ॥ मिथ्या श्रीराम रावण ॥ धांवण्या कोण येथें धांवे ॥७५॥ मुद्रिके सत्य सांग मजपासीं ॥ श्रीराम तरी जाहला संन्यासी ॥ अथवा समाधिसेजेसीं ॥ किंवा देहासीं त्यागिलें ॥७६॥ मुद्रिके मौनाचें लक्षण ॥ निमाले श्रीरामलक्ष्मण ॥ हेंचि तुझें मौनवचन ॥ अतिसावधान निजमौनें ॥७७॥ अबोलणें ज्याचे ठायीं॥ त्याचिया ज्ञाना मर्यादा नाहीं ॥ तें तंव वर्ततें तुझे ठायीं॥ वाणूं काई गुण तुझे ॥७८॥ माझी वस्ती वामभागीं ॥ तूं वर्तसी दक्षिणांगीं ॥ श्रीरामाचे अंगसंगीं ॥ तूं सर्वांगीं सर्वज्ञ ॥ ७९ ॥ सद्गुरुअंगींचें अचेतन ॥ मिथ्या नमानी सीता सज्ञान ॥ तिचें नकरीच हेळण ॥ उपेक्षण नकरीची ॥८०॥ श्रीराममुद्रा अचेतन ॥ तीस देवोनी अतिसन्मान ॥ मृदु मंजुळ विनवून ॥ काय आपण पुसतसे ॥ ८१ ॥ कैसेनि चालवलें वाटा ॥ कैसेनि उल्लंघवलें घांटा ॥ समुद्र तरोनि दुस्तर मोठा ॥ कैसेनि

१ अवहेलना. २ संहारून. ३ त्राण ४ जिवंत. ५ शस्त्रायुध. ६ स्त्री. ७ मृत्युपावले. ८ उपेक्षा.

परतटा आलिसी ॥८२॥ मज संबोखावया येथें ॥ तुज काय धाडिलें श्रीरघुनाथें ॥ ऐसें बोलत बोलत तेथें ॥ पडे मूर्च्छित जान
की ॥८३॥ सीता पडतांची मूर्च्छित ॥ हनुमान् जाहला साशंकित ॥ श्रीरामविरहें अतिसंतप्त ॥ प्राण निश्चित त्यागील ही॥८४॥
देखतां श्रीराममुद्रेसीं ॥ श्रीराम निमाला वनवासीं ॥ धरोनि हा निश्चय मानसीं ॥ निजदेहासीं त्यागील ॥८५॥ देह त्यागितां
चि सीता ॥ श्रीराम ह्मणेल हनुमंता ॥ समुद्रलंघन तत्वतां ॥ कवण्या अर्था साधिलें ॥ ८६॥ मज आलिया लंकेआंतु ॥ ना सी
ता ना रघुनाथु ॥ वोढवैला अतिअनर्थु ॥ तेणें हनुमंतु महादुःखी ॥ ८७॥ ॥श्लोक॥ इतिसंचिंत्यहनुमांश्चकारमतिमान्मतिं ॥
राममक्लिष्टकर्माणंसबंधुमनुकीर्तयत् ॥११॥ ॥टीका॥ सीता पडतांची मूर्च्छापन्न ॥ हनुमंत मनीं अतिउद्विग्न ॥ हृदयीं स्मरतां
रघुनंदन ॥ बुद्धि निर्विघ्न आठवली ॥ ८८ ॥ सीता व्हावया सावधान ॥ आतां करूं श्रीरामसंकीर्तन ॥ ह्मणोनी रामकथा गाय
न ॥ करी आपण मारुती ॥ ८९ ॥ कौसल्यागर्भीं गर्भातीत ॥ दाशरथी श्रीरघुनाथ ॥ परब्रह्म मूर्तिमंत ॥ सूर्यवंशीं अवतरला
॥९०॥ श्रीराम परब्रह्म सीता प्रकृती ॥ श्रीराम चैतन्य सीता चित्शक्ती ॥ श्रीराम धैर्य सीता धृती ॥ श्रीराम अन्यगती अवता
रू ॥९१॥ श्रीरामाचें आचरित ॥ गुरुपितृआज्ञाविक्रीत ॥ ब्राह्मणाचा निजभक्त ॥ सुरसाह्यार्थ श्रीराम ॥९२॥ कैकेयीवरद द
शरथें ॥ श्रीराम धाडिला दंडकारण्यातें ॥ सीतालक्ष्मण समवेतें ॥ निघे रघुनाथ वनवासा ॥९३॥ वनवास गंगातटीं ॥ वस्ति
स्थान पंचवटी ॥ श्रीराम राहिला जगजेठी ॥ सीतागोरटी समवेत ॥ ९४ ॥ शूर्पनखा करितां छळण ॥ तें जाणोनि श्रीराम स
ज्ञान ॥ तिचे घेवोनि नाक कान ॥ विटंबोनि सोडिली ॥ ९५ ॥ तिचे कैवारी दारुण ॥ त्रिशिरा मारिला खर दूषण ॥ श्रीरामें घे
वोनि जनस्थान ॥ दिधलें दान ब्राह्मणां ॥९६॥ मृगकंचुकीस लोभतां ॥ मृगापाठीं धाडिलें श्रीरघुनाथा ॥ छळोनि दवडिलें सौमि
त्रा ॥ हरिली सीता रावणें ॥९७॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ करितां सीतागवेषण ॥ जटायूचा रावणेंसि रण ॥ दोघेजण तेथें ॥ ३ ॥
आले ॥९८॥ रथपात छत्रपात ॥ पक्षियें गाजिला लंकानाथ ॥ जटायू रावणें पाडिला तेथ ॥ श्रीरघुनाथ तेथें आला ॥९९॥ श्री

१ आश्वासन देण्यास. २ भीत. ३ प्राप्तझाला. ४ अतिदुःखी. ५ प्रकट झाला. ६ वर्त्तन. ७ सीताशुद्धि.

राम कृपाळू परिपूर्ण ॥ करोनि जटायुउद्धरण ॥ कबंध मारोनियां जाण ॥ आले आपण किष्किंधे ॥१००॥ श्रीरामें निर्दळोनि वा
ळीसीं ॥ राज्य दिधलें सुग्रीवासीं ॥ यौवराज्य अंगदासीं ॥ वानरासीं निजसख्य ॥१॥ तुझे शुद्धिसीं निरुतें ॥ श्रीरामें पाठविलें
मातें ॥ तुझे भेटीलागीं व्रतें ॥ श्रीरघुनाथें धरियेलीं ॥ २ ॥ शिळीं बांधोनि सागर ॥ सपुत्रप्रधाननिशाचार ॥ येणेंसीं वधोनी दश
शिर ॥ सीता सुंदर उद्धरणें ॥३॥ विश्वासू नमानील वानरा ॥ ह्मणोनि खूण आणिली मुद्रा ॥ सांडोनियां दुःखनिद्रा ॥ भेट कपींद्रा
रामदूता ॥ ४ ॥ ऐकोनि श्रीरामचरित ॥ सीता जाहली सावचित्त ॥ कथानुवाद वृक्षाआंत ॥ अतिविस्मित जानकी॥५॥कृपेनें
कोंवळा श्रीरघुनाथ ॥ मज आश्वासावैया येथ ॥ वृक्ष कथा अनुवादत ॥ आला निश्चित श्रीराम ॥६॥ वृक्षासि पुसे करोनि नमन॥
कोण करितो श्रीरामकीर्तन ॥ त्याचें पाहीन मी वदन ॥ लोटांगण त्यासीं माझें ॥ ७ ॥ ज्यासि श्रीरामकथेची शैली ॥ त्याच्या
चरणींची मी धुळी ॥ मी वंदीन सुखसमेळीं ॥ मुख मजजवळीं दावावें ॥८॥ ज्याचे मुखीं श्रीरामकीर्तन ॥ त्याचें मज देखतां वदन॥
परमसुख समाधान ॥ कृपा करोन भेटावें ॥ ९ ॥ सीता सप्रेम निजचित्त ॥ परमोत्कंठ अतिभावार्थ ॥ जेणें खूण मुद्रा आणि
ली येथ ॥ कृपावंतें भेटावें ॥११०॥ श्लोक॥ तामब्रवीत्पुनर्धीमान् ॥७॥ टीका ॥ ऐकोनी सीतेचें वचन ॥ हनुमान् स्वयें उतरून॥
सीतेसीं घाली लोटांगण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥११॥ सीता देखोनियां दृष्टीं ॥ सीतेसि होतां निकट भेटी ॥ हनुमंतासीं ह
र्ष पोटीं ॥ आनंद सृष्टीं नसमाये ॥१२॥ महानिधीचा लाभ जाहला ॥ क्षिराब्धि चूळोदकें प्राशिला ॥ कीं कळिकाळ जिंकोनि
यां ठेला ॥तो पाड जाहला हनुमंतासीं ॥१३॥ तेणें हर्षाचेनि मेळें॥गडबडां पायांवरी लोळे ॥ आनंदाश्रू स्रवती डोळे ॥ सुखकल्लोळें
नाचतु ॥ १४ ॥ धांवधांवोनि पायां पडे ॥ सद्गद कंठ सप्रेम रडे॥ पुच्छ नाचवोनियां पुढें ॥ हर्षें उडे वानरू ॥१५॥ येथें सांपडली
सीता ॥ कार्यसिद्धी श्रीरघुनाथा ॥ यश आलें हनुमंता ॥ उल्हासता उन्मत्तु॥१६॥ सीता विचारी हृदयांत ॥हा ह्मणवितो श्रीरामदू
त ॥ श्रीरामासि कैंचा हनुमंत ॥ पूर्ववृत्तांत मी जाणें ॥१७॥ श्रीराम लक्ष्मण दोघे वीर ॥ त्यांसवें नाहीं नरवानर ॥ कैंचें नेणो हें वा

१ सत्य. २ सावध. ३ समाधान, करावया. ४ बोलत, ५ संन्निध.

रर ॥ वानी विकार करिताहे ॥ १८ ॥ हा नरी रावण निश्चयेंसीं ॥ पहिलें होवोनि आला संन्यासी ॥ आतां [illegible]
नये यासीं विश्वासों ॥ १९ ॥ परी हा वदतो श्रीरामकथा ॥ कपटी ह्मणों नये हनुमंता ॥ मी काय देखतें स्वप्नावस्था ॥
तेचि सीता अनुवादे ॥ १२० ॥ ॥ श्लोक ॥ स्वप्नोमयायंकिमुदृश्यतेवाशाखामृगोयंममभागधेयं ॥ स्वप्नोपिनायंनहिमेस्तिनिद्रा
भयेनशोकेनचपीडितायाः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ मज श्रीरामाचें नित्यध्यान ॥ तेणें मी हें देखें स्वप्न ॥ रामदूताचें आगमन ॥
सर्वथा जाण घडेना ॥ २१ ॥ दुर्गम दुर्ग लंकापुर ॥ आड दुर्धर सागर ॥ अशोकवन अतिदुस्तर ॥ केंवि वानर प्रवेशे ॥ २२ ॥
रावण राणिवसाआंतु ॥ अशोकवन अतिगुप्तु ॥ तेथें प्रवेशेल रामदूतु ॥ हा सत्यार्थु घडेना ॥ २३ ॥ जरी मी हें मानूं स्वप्न ॥
तरी मी आहें सावधान ॥ नाहीं निद्रा ना स्वप्नभान ॥ सत्यगमन वानरू ॥ २४ ॥ श्रीरामकथा अनुवादत ॥ धन्य धन्य हा
श्रीरामभक्त ॥ माझेनि भाग्यें हनुमंत ॥ आला शुध्द्यर्थ कैवारी ॥ २५ ॥ मिथ्या ह्मणों नये हनुमंता ॥ जें बोलेल तें सत्य वार्ता ॥
याचिया पूर्ववृत्तांता ॥ पुसों आतां ययासीं ॥ २६ ॥ सीता पुसेल वृत्तांतु ॥ सत्य सांगेल हनुमंतु ॥ तया कथेचा कथार्थु ॥ मु
ख्यमोक्षार्थु मुमुक्षां ॥ २७ ॥ श्रोतीं दिधलिया अवधान ॥ कथा होय चैतन्यघन ॥ श्रोतीं कथेसीं निजजीवन ॥ एकाजनार्दनकृपाळू
॥ २८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सीता मारुतीसंभाषण ॥ हें गोड रामायणीं रामायण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ २९ ॥
॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांसीताहनुमंतदर्शनोनामएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ओंव्या ॥
॥ १२९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १२ ॥ ॥ एवं ॥ १४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ वाले. २ जनानखाना. ३ लक्ष.

॥ श्रीहनुमत्प्रियायनमः ॥ एकाएकीं अशोकवनाआतु ॥ आला देखोनि हनुमंतु ॥ त्यासीं समुळ वृत्तांतु ॥ पुसे साद्यंतु जानकी ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोरामकथांश्रुत्वावैदेहीवानरर्षभं ॥ उवाचवचनंसीताप्रियंमधुरयागिरा ॥ १ ॥ कथंरामेणसंसर्गःकथंजानासिलक्ष्मणं ॥ वानराणांनराणांचकथमासीत्समागमः ॥ २ ॥ रामस्ययानिलिंगानिलक्ष्मणस्यचवानर ॥ तानिभूयस्त्वमाचक्ष्वनमांशोकःसमाविशेत् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ मज वनवासीं असतां ॥ तैं तूं नव्हतासि हनुमंता ॥ कैंचा आलासि तूं आतां ॥ निजवृत्तांता सांगावें ॥ २ ॥ कैसेनि राम देखिला दृष्टीं ॥ तुज रामासीं कैसेनी भेटी ॥ कैशा कैशा केलिया गोष्टी ॥ जेणें पोटीं अतिप्रीती ॥३॥ कैसा बाणला तो वचनार्थु ॥ साधावया श्रीरामकार्यार्थु ॥ हनुमान् प्राणोंसिं साह्यभूतु ॥ तो गुह्यार्थु मज सांगें॥४॥ श्रीराम भेटलिया कैसें सुख ॥ श्रीरामवचनीं कैसें पीयूषं॥ श्रीरामसंगें कैसा हरिखं ॥ योगपरिपाक मज सांगें ॥ ५ ॥ श्रीरामाचें ठाणमाण ॥ रूप रेखा गुण लक्षण ॥ कैसा आहे लक्षुमण ॥ जिवींची खूण मज सांगें ॥६॥ ऐकतां श्रीरामाची कथा॥ दुःखशोक नाठवे चित्ता ॥ निमे संसारभयव्यथा ॥ कथा ऐकतां आनंदु ॥ ७ ॥ याचलागीं तुजप्रती ॥ कथा पुसें मी पुढतपुढतीं ॥ कथेमाजी निजविश्रांती ॥ जाण मारुती निश्चित ॥८॥ केलिया कथेचें श्रवण ॥ नाहीं मनन निजध्यासन ॥ ते कथा जाय वाळोन ॥ जीवनेंवीण जेंवि धान्य ॥९॥ श्रद्धे श्रीरामकथाश्रवण ॥ ऐकती त्यांचें निजमहिमान ॥ मननें मन होय उन्मनें ॥ अहं विरोन होय सोहं ॥१०॥ चित्त तें होय चैतन्य ॥ बुद्धीस साम्य समाधान ॥ कर्मचि होय ब्रह्म पूर्ण ॥ इंद्रियाचरण चिन्मात्र ॥११॥ ऐसी श्रीरामस्वरूपावस्था ॥ सादरें पुसतां पैं सीता ॥टकँ पडियेलें हनुमंता ॥ कथावार्ता विसरला ॥ १२ ॥ धन्य धन्य हनुमंताचें ज्ञान ॥ करितां श्रीरामाचें कीर्तन ॥ आठव विसरातें गिळोन ॥ सावधान स्वयें जाहला ॥१३॥ ॥श्लोक॥ एवमुक्तस्तुवैदेह्या[illegible]नूमारुतात्मजः ॥ ततोरामकथातत्वमाख्यातुंचप्रचक्रमे ॥ ४ ॥ देविरामस्यलिंगानिलक्ष्मणस्यचयानिमे ॥ लक्षितानिविशालाक्षितानिवैशृणुतत्वतः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ सीता पुसे श्रीरामकथा ॥ तेचि श्रीरामस्वरूपसंस्था ॥ हनुमंत होय सांगता ॥ यथार्थता

---

१ आकळिला. २ अमृत. ३ आनंद. ४ नष्टहोइ. ५ विरक्त. ६ कर्म. ७ ताटस्थ्य, समाधिअवस्था.

स्वरूप ॥१४॥ लक्ष्मणाचें निजलक्षण ॥ ठाण माण गुण लावण्य ॥ समूळ सांगे आपण ॥ सावधान अवधारा ॥ १५ ॥ सांगावया श्रीरामकथा ॥ उल्हास हनुमंताच्या चित्ता ॥ देखोनि सीतेची सादरता ॥ होय सांगता स्वानंदें ॥१६॥ श्रीराम रूपें अतिसुरूप ॥ रूपें जिंकिला कंदर्प ॥ परी तो रूपेंचि अरूप ॥ चित्स्वरूप श्रीराम ॥ १७ ॥ श्रीराम राजीवलोचन ॥ जगाचे नयनाचें नयन ॥ परी तो देखणा डोळेविण ॥ देखणेंपण हें जानकी ॥१८॥ दृश्य देखणें हें तंव गौण ॥ श्रवणांत देखणें नयन ॥ देखण्यास देखणें श्रीरामपूर्ण ॥ डोळेविण देखतसे ॥१९॥ कुंडलें वर्णिती साकार ॥ एक ह्मणती मकराकार ॥ श्रवणें मावळती विकार ॥ निर्विकार निजलेणें ॥२०॥ श्रीरामाचे श्रवणें ॥ श्रवणा होती निजभूषणें ॥ श्रवण श्रवणाचें लेणें ॥ श्रवणें देखणें परब्रह्म ॥ २१ ॥ परमार्थाचें निजबीक ॥ निरपेक्ष तें नासिक ॥ तेणेविणतें निर्नासिक ॥ कैचें सुख साक्षेपें ॥ २२ ॥ श्रीरामाची नासिकस्थिती ॥ प्राणिप्राणां नित्यविश्रांती ॥ श्रीरामप्राणें प्राण्यां गती ॥ त्यांसिं विश्रांती श्रीराम ॥२३॥ श्रीरामाचा मुखशशांक ॥ नित्यानंद निष्कलंक ॥ ब्रह्मादिदेवां सुखदायक ॥ जीवाशिवा सुख श्रीराम ॥ २४ ॥ जीवशिव दोन्ही अधर ॥ श्रीराम अधरीं जाहले सधर ॥ मिळणीं मिळती एकाकार ॥ शिवसुखसार श्रीराम ॥ २५ ॥ श्रीराममुखीची दंतपंक्ती ॥ जेवि ॐकारा माजी श्रुती ॥ श्रुतीचीही विश्रांती ॥ श्रीराममूर्ति मुखचंद्र ॥ २६ ॥ श्रीरामाचे निजनिढेळीं ॥ सच्चिदानंद हेचि त्रिवळी ॥ त्याचे ललाटभाग्यमेळीं ॥ लोकीं सकळीं नांदिजे ॥ २७ ॥ प्रेम केशर समेळा ॥ टिळकु रेखिला पिंवळा ॥ निधी अक्षता निढळा ॥ राम प्रेमळां पढियंता ॥२८॥ अहं मृग विंधिला निर्लोभेसीं ॥ सोहं काढोनि मृगनाभीसीं ॥ तेही अर्पिली श्रीरामासीं ॥ निजांगासिं चर्चोनी ॥ २९ ॥ जन विजन विवंचून ॥ काढिला निजधैर्य चंदन ॥ त्याचे ही सुगंध काढून ॥उद्वर्तनें श्रीरामा ॥ ३० ॥ त्यजूनि स्वधर्मकर्मफळा ॥ तेचि मुक्ताफळमाळा ॥ शोभे श्रीरामाच्या गळां ॥ राम प्रेमळां पढियंता ॥ ३१ ॥ ॐकारतोचि कंबुकंठ ॥ तेथोनि वेदासीं वाहती वाट ॥ गर्जती विधिवादें उद्भट ॥ होती प्रगट त्रिकांडीं ॥ ३२ ॥ त्वंपदतत्पदातीत ॥ हृदयीं पदक सदोदित ॥ साधु चिद्रत्नजडित ॥ लख ॥ १ ॥

१ऐका. २ औत्सुक्य, इच्छा. ३ मदन. ४ कमलनयन. ५ नीच. ६ गुह्य. ७ वदनचंद्र. ८ दांत. ९ मस्तकीं. १० आवडता. ११ उटणें. १२ शंखातारखी तीन रेषांनीं युक्मान.

लखित निजतेजें ॥३३॥ ह्मणती कांसे कशिला पीतांबरू ॥ श्रीरामकांसे चिदंबरू ॥ झांकी शून्यत्वाचें छिद्रु ॥ कांसे अच्छिद्रू श्रीराम ॥३४॥ श्रीरामकांसेसीं दृढभारी ॥ एकपत्नीव्रतधारी ॥ कांसे लागलियातें तारी ॥ भवसागरीं तारकु ॥३५॥ श्रीराम आंकळे सगळा ॥ भक्तिभावार्थ कटीं मेखळा ॥ क्षुद्रघंटिकाजाळमाळा ॥ जाहल्या सकळा रिद्धिसिद्धि ॥ ३६ ॥ सूक्ष्म मध्याची रचना ॥ अभिमान होता पंचानना ॥ श्रीराम मध्य देखोनि नयना ॥ लाजोनि राना तो गेला ॥३७॥ पाहतां श्रीराममध्यासीं ॥ सिंहाडे जडले मेखळेसीं ॥ सर्वस्वें लोभले श्रीरामासीं ॥ जावों रानासीं विसरले ॥३८॥ श्रीरामचरणींची स्थिती ॥ श्रीरामगतीची निजगती ॥ श्रीरामगतीसीं विश्रांती ॥ जाण निश्चितीं जानकिये ॥३९॥ श्रीरामचरणाचें निजभूषण ॥ वांकिनें वेदां आणिलें उणें ॥ तें तंव धरोनि ठेलें मौन ॥ रामकीर्तन हें गर्जे ॥४०॥ चहूंवाचा परात्पर ॥ चरणीं गर्जे तोडरें ॥ श्रीरामपद चिन्मात्र ॥ श्रीरामचंद्र परब्रह्म ॥४१॥ लक्षितां श्रीरामाचें ठाण ॥ त्यासिं ठेंगणें गगन ॥ पाहतां श्रीरामाचें मन ॥ पडिलें मौन श्रुतिशास्त्रां ॥ ४२ ॥ पाहतां श्रीरामाचे गुण ॥ सगुण दिसताहे अगुण ॥ श्रीरामें हरिले त्रिगुण ॥ निजनिर्गुण श्रीराम ॥४३॥ लक्षितां श्रीरामलक्षण ॥ जो लक्षी तो विचक्षण ॥ लक्ष्यालक्ष्य विलक्षण ॥ लक्षणालक्षण त्या नाहीं ॥४४॥ श्रीराममुखींचीं अक्षरें ॥ अमृतापरिस अतिमधुरें ॥ सभाग्य सेविती श्रवणद्वारें ॥ आनंदरसु भरे सर्वांगीं ॥४५॥ देखतां श्रीरामाचें मुख ॥ फिकें होय समाधिसुख ॥ स्वप्नींही न देखे दुःख ॥ हरिखें हरिख कोंदाटे ॥४६॥ कोंदाटलें परब्रह्म ॥ ब्रह्मरूप क्रियाकर्म ॥ हरपले धर्माधर्म ॥ जाहला उपरम वेदवादा ॥४७॥ ऐसा श्रीराम नेटका ॥ तैसाचि सौमित्र निजसखा ॥ दोघां अभिन्नत्व देखा ॥ भिन्न आंवांका दिसताहे ॥४८॥ घालोनियां लोटांगण ॥ तुज कुशल कल्याण ॥ स्वयें पुसे लक्षुमण ॥ पुसे कल्याण श्रीराम ॥४९॥ ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ तटस्थ ठेली श्रीरामकांता ॥ आपआपणा विसरे सीता ॥ हनुमंताचेनि बोलें ॥ ५० ॥ हनुमंतें बोलाआंतु ॥ अवघाचि आणिला श्रीरघुनाथु ॥ तेणें सीतेचा मनोरथु ॥ सदोदितु स्वानंदें ॥५१॥ हर्ष नमाये पोटीं ॥ संतोषाचिया कोटी ॥ तेणें सुखें सीता गोरटी ॥ घा

१ प्राप्तहोई. २ पट्टा. ३ परा, पश्यंति, मध्यमा, वैखरी ह्या चारवाणी. ४ तोडे. ५ गौण. ६ बुद्धिमान. ७ अतितत्पर. ८ आनंद. ९ मावळले. १० शांति. ११ सुंदर. १२ व्यवहार विचार

लोनि मिठी हनुमंता ॥ ५२॥ वानर वदे मनुष्यवाणी ॥ श्रीरामकथा त्याचे वदनीं ॥ जिये कथेच्या श्रवणीं ॥ भवबंधनीं निर्मुक्त ॥५३॥ऐकतां वानराच्या गोष्टी ॥ सत्यरामासीं जाहली भेटी ॥ निरसोनियां दुःखकोटी ॥ वोतिली सृष्टी सुखरूपें ॥५४॥ हर्षाचिया लवलाह्या ॥ स्वानंदें पसरोनि बाह्या ॥ आलिंगिलें कपिराया ॥ जेंवि कां माय प्रियपुत्रा ॥५५॥ सीतेसिं सुख जाहलें गाढें ॥ पुत्रसुख तें तृण त्यापुढें ॥ हनुमंतु वांडेंकोडें ॥ प्रेमें पडिपाडें पढियंतु ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ कपेलामभिनंदामिचिरंजीवी सुखीभव ॥ सानुजःकुशलीरामोयेनमेद्यनिवेदितः ॥ ६ ॥ बलेनयशसाचैववर्धस्वप्रज्ञयापिच ॥ शतयोजनविस्तीर्णसागरंमकरालयं ॥ ७ ॥ विक्रमेणसमुल्लंघ्यमदर्थंप्राप्तवानसि ॥ नहित्वांप्राकृतंमन्येवानरंवानरर्षभ ॥ ८ ॥ येनायंराक्षसावासस्त्वयैकेनप्रधर्षितः ॥९॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामभर्ता लक्ष्मण दीर ॥ दोघे सुखसंपन्न वीर ॥ हें ऐकतांचि उत्तर ॥ सुख अपार मज जाहलें॥५७॥ श्रीरामस्वरूपाची कथा ॥ जे वदलासि गा हनुमंता ॥ तेणें सुखें ब्रह्मसायुज्यता ॥ नये तुकिंतां तुकासीं ॥ ५८ ॥ श्रीरामकथा अनुवादोन ॥ तुवां मज केलें सुखसंपन्न ॥ तुज मी वदेन वरदान ॥ सावधान अवधारीं ॥५९॥ हनुमंता होईं चिरंजीव ॥ तेंहीं जीवित्व ज्ञानअनुभव ॥ नित्यनवा सुखसंभव ॥ श्रीरामपदवीवैभवें ॥ ६० ॥ तुज कळिकाळ कांपे चळी ॥ ऐसा होसी आंतुर्बळी ॥ यश पावसी भूमंडळीं ॥ नामसमेळीं श्रीरामें ॥ ६१ ॥ निरसोनियां विज्ञाना ॥ श्रीराम जपे प्रबुद्धप्रज्ञा ॥ ज्ञेये मुकलें ज्ञेयपणा ॥ श्रीरामस्मरणाचेनि बळें ॥६२॥ श्रीरामाचिया स्मरणीं ॥ अपेश निमे[10] तत्क्षणीं ॥ यश नमाये त्रिभुवनीं ॥ नामस्मरणीं प्रतापु ॥ ६३ ॥ चिरंजीव सुखानुभवी ॥ बळप्रज्ञा आणि यशस्वी ॥ याहून तुझी अधिक पदवी ॥ देवीं दानवीं देखिजे ॥ ६४ ॥ शतयोजन सिंधू अगाध ॥ तुवां लंघिला जैसें गोष्पद[13] ॥ त्यापुढें कायसें माझें वरद ॥ प्रज्ञाप्रबुद्ध हनुमंतु ॥ ६५ ॥ तुज ह्मणों नये वानरू ॥ सुरासुरां दुर्धरू ॥ धांडाळोनि लंकापुरू ॥ निशाचरें गांजिलीं ॥ ६६ ॥ एकला एक हनुमंतु ॥ रावणाचे सभेआंतु ॥ राक्षसां करोनि आकांतु ॥ लंकानाथु गांजिला ॥६७॥ लंकेमाजि कडोविकडीं ॥ गांजिल्या राक्षसांच्या कोडी ॥

१ प्रपंचपाशाची. २ नासून. ३ हात. ४ अत्यंत. ५ उत्तम. ६ परिपक्क. ७ वजनकरतां, तुलनाकरतां. ८पराक्रमी. ९ अज्ञान, माया. १० नष्टहोई. ११ योग्यता. १२ समुद्र. १३ गाईचेपाऊल.

रावणाची सभा उघडी ॥ केली रोकडी तुवां एकें ॥६८॥ देखतांही दशानन ॥ सभेमाजि घालोनि खाणें ॥ तुवां नागविले राक्षसजन ॥ शेखीं रावण गांजिला ॥ ६९ ॥ येवढा करितां आकांतु ॥ येथें आला हनुमंतु ॥ नाहीं कळलें लंकेआंतु ॥ ऐसा समर्थु तूं एक ॥७०॥ ऐसा प्रतापीशिरोमणी ॥ पावलासी अशोकवनीं ॥ तूंचि जनक तूंचि जननी ॥ राम घेवोनि शीघ्र यावें ॥७१॥ तुझी होवोनियां दासी ॥ तुझे चरण झाडीन केशीं ॥ शीघ्र आणावें श्रीरामासीं ॥ ह्मणोनि पायांसीं लागली ॥७२॥ आलें हनुमंतासिं स्फुरण ॥ व्यर्थ कांसया करिसी रूदन ॥ वेगें देईं आपुली खूण ॥ श्रीरघुनंदन आणावया ॥७३॥ तुज मी आणिली खूणमुद्रा ॥ तेणें तूं वोळखसी वानरा ॥ खूण देईं श्रीरामचंद्रा ॥ सत्य कपींद्रा मानावया ॥७४॥ काय करिसी देवोनि खूण ॥ नलगे भाक नलगे आण ॥ मज आठवली युक्ति आने[2] ॥ सावधान अवधारीं ॥ ७५ ॥ ॥ श्लोक ॥ पृष्ठमारोहयेद्देवी माभूत्कालस्यपर्ययः ॥ त्वय्यहंपृष्ठलीनायांसंतरिष्यामिसागरं ॥ १० ॥ शक्तिरस्तिहिमेवोढुंलंकामपिसकाननां ॥ द्रक्ष्यस्यद्यैववैदेहिराघवंसहलक्ष्मणं ॥ ११ ॥ नहिमेसंप्रयातस्यत्वांगृहीत्वावरानने ॥ अनुगंतुंगतिःशक्तिःसर्वलंकानिवासिनां ॥१२॥ ॥ टीका ॥ माझ्या पृष्ठीं बैसल्या सीता ॥ येचक्षणीं श्रीरघुनाथा ॥ तुज भेटवीन आतां ॥ विलंब वृथा करूं नको ॥७६॥ शुद्धि सांगावया श्रीरघुनाथा ॥ तुज येथें सांडोनि जातां ॥ राक्षसीं केलिया तुझ्या घाता ॥ शुद्धि वृथा होईल ॥७७॥ येथें मजचि देखतां ॥ रावण वधं आला होता ॥ दैवें चुकविलें अनर्था ॥ सांडोनि जातां मज नये ॥७८॥ शूर्पनखा केली नकटी ॥ तुझा राग तिचे पोटीं ॥ तुज मारील उठाउठीं ॥ महा खोटी राक्षसी ॥७९॥ सांडोनि जाणें नघडे गोष्टी ॥ वेगीं बैसें माझे पृष्ठीं ॥ करीन श्रीरामासीं भेटी ॥ विकल्प पोटीं धरूं नको ॥८०॥ लंका त्रिकूट कनकगिरी ॥ उपडोनि आपुले बळेंकरीं ॥ एकें उड्डाणें समुद्रीं ॥ नेईन पैलतिरीं जानकिये ॥८१॥ करोनि एकचि उड्डाण ॥ भेटवीन रामलक्ष्मण ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ करीं आरोहण पृष्ठभागीं ॥ ८२ ॥ तुज म्यां नेतां अतित्वरेंसीं ॥ राक्षस महावीर शूरांसीं ॥ वेगें नयेववेल मजपासीं ॥ त्या मश्यकांसीं काय ठावें ॥ ८३ ॥ आलिया इंद्रजित

१ दाणादाण. २ अन्य. ३ सत्वर.

कुंभकर्ण ॥ त्यांसीं रणीं विभांडून ॥ रावणातेंही गांजोन ॥ भेटवीन श्रीरामा ॥ ८४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कथमाकाशपंथानंक्रमस्युपरि सागरं ॥ पतिष्यामिहितेपृष्ठाद्भयाद्वेगेनगच्छतः ॥ १३ ॥ ततोमांपतितांदृष्ट्वासागरेमकरालये ॥ भक्षयंत्यप्रतिभयाग्रहाःसागरवासिनः ॥ १४ ॥ न्हीयमाणांतुमांदृष्ट्वामकरैर्भीमविक्रमाः ॥ प्रहरिष्यतितेव्योम्निराक्षसास्त्वांनिरायुधं ॥ १५ ॥ कथंशक्ष्यसिसंयातुमांचापिपरिरक्षितुं ॥ युध्यमानस्यरक्षोभिस्ततस्तैःक्रूरकर्मभिः ॥ १६ ॥ प्रपतेयंचतान्दृष्ट्वाभयार्ताकपिसत्तम ॥ अथवायुध्यमानस्यपतेयंविमुखस्यते ॥ १७ ॥ पतितांमांहनिष्यंतिराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ १८ ॥ टीका ॥ ॥ सीता ह्मणे गा अवधारीं ॥ बैसतां तुझे पाठीवरीं ॥ तूं जयावेगें उड्डाण करीं ॥ पडेन सागरीं हिळसोनी ॥ ८५ ॥ पडतां समुद्राप्रती ॥ मत्स्य मगर मज भक्षिती ॥ तेव्हां तूं पडसी आवर्तीं ॥ केंवि मारुती मीं यावें ॥ ८६ ॥ कां धांवणें आलिया मागें वेगीं ॥ तूं परतसील युद्धालागीं ॥ समरंगणीं युद्धभागीं ॥ मी रणरंगीं पडेन ॥ ८७ ॥ मज पडतांचि क्षितीं ॥ क्षोभोनि राक्षस मज मारिती ॥ हेही नघडेगा युक्ती ॥ केंवि मारुती म्यां यावें ॥ ८८ ॥ मज मारिलिया पाठीं ॥ जरी त्वां मारिल्या राक्षसकोटी ॥ सुख नव्हे श्रीरामाचे पोटीं ॥ बुद्धि खोटी हे हनुमंता ॥ ८९ ॥ सीते ऐक सावध गोष्टी ॥ मज नलगे अटाअटी ॥ माझें पुच्छ कोपलिया पाठीं ॥ मारील कोटी राक्षस ॥ ९० ॥ तुज मी राखीन राहीं स्वस्थ ॥ माझें पुच्छ प्रतापवंत ॥ करील राक्षसांचा घात ॥ अर्बुदांत जरीं आले ॥ ९१ ॥ सीता ह्मणे तूं अल्प मारुती ॥ पुच्छ तंव तुझें किती ॥ केंवि राक्षसां लावील स्याती ॥ सत्यत्व चित्तीं मानेना ॥ ९२ ॥ श्लोक ॥ ॥ नमेजानासिसत्वंत्वंप्रभावंवासितेक्षणे ॥ तस्मात्पश्यतुवैदेहीयद्रूपंपरमंमम ॥ १९ ॥ विंध्यमंदरसंकाशोबभौदीप्तानलप्रभः ॥ अग्रतोव्यवतस्थौससीतायावानरर्षभः ॥ २० ॥ टीका ॥ ॥ सीते ह्मणसी वानर किती ॥ काय पुच्छाची शक्ती ॥ पाहें माझी मारुतस्थिती ॥ ह्मणोनि मारुती वाढला ॥ ९३ ॥ विंध्याद्रि मेरु मांदार ॥ त्याहूनि वाढला वानर ॥ जैसा प्रळयकाळीं रुद्र ॥ तैसा दुर्धर जाहला ॥ ९४ ॥ सीते नेणसी माझें सत्व ॥ पाहें माझें स्वरूपप्रभाव ॥ देव दानव आणि मानव ॥ राक्षस सर्व गांजीन मी ॥ ९५ ॥ माझें पुच्छ पाहें प्रतापवं-

१ पराजितकरून. २ ऐक. ३ दचकून. ४ दुःखीं. ५ पृष्ठावर. ६ रागानें. ७ श्रम, संकट. ८ विकाळ.

त ॥ राक्षस मारोनियां समस्त ॥ सगळी लंका तुजसमवेत ॥ निमिष्यार्धांत नेईन ॥ ९६ ॥ विकल्प सांडोनियां पोटीं ॥ सीते बैस माझे पृष्ठीं ॥ करीन श्रीरामासीं भेटी ॥ सुखसंतुष्टीं स्वानंदें ॥ ९७ ॥ तुज न्यावया श्रीरामाप्रती ॥ पाहें माझी दुर्धरशक्ती ॥ विकल्प सांडोनियां चित्तीं ॥ बैस मारुती पृष्ठभागीं ॥ ९८ ॥ दुर्धर देखोनि मारुती ॥ देव दानव चळीं कांपती ॥ निधडी निःशंक सीता सती ॥ अनुवादती स्वधर्म ॥ ९९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ तंदृष्ट्वाचलसंकाशमुवाचजनकात्मजा ॥ भर्तृभक्तिंपुरस्कृत्यरामादन्यस्यवानर ॥ २१ ॥ नयुक्तोगात्रसंस्पर्शःपुरुषस्यमयानघ ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ ॥ मज भेटवावया श्रीरघुपती ॥ निधडी शक्ती तुज मारुती ॥ तुझी देखोनि अचलस्थिति ॥ मज निश्चितीं मानलें ॥ १०० ॥ एका रामा वांचोनि जाण ॥ परपुरुषीं आरोहण ॥ तेंचि पतिव्रतेसीं दूषण ॥ वेदपुराणसंमत ॥ १ ॥ सांडोनि राम उत्तमपुरुष ॥ नरवानरीं गात्रस्पर्श ॥ तो पतिव्रता माझा दोष ॥ हा इतिहास हरिहरां ॥ २ ॥ अंगो अंगीं प्रवेशून ॥ करितां गुरुपत्नी रक्षण ॥ तेंचि विधूसीं दूषण ॥ जाहला संपूर्ण प्रायश्चित्ती ॥ ३ ॥ तैसेंची मज खांदीं वाहतां ॥ दोषी होसील हनुमंता ॥ मी तंव नये गासर्वथा ॥ दोहींचे माथां महादोष ॥ ४ ॥ परपुरुषीं अनुसरोन ॥ एकांकी सहगमन ॥ करितां दोहीं दूषण ॥ सत्य जाण हनुमंता ॥ ५ ॥ ऐसें जानकी बोलतां ॥ हांसों आलें हनुमंता ॥ मज श्रीरामाची अतिआप्तता ॥ समूळ कथा अवधारीं ॥ ६ ॥ म्यां अंजनीस पुसिली गोष्टी ॥ माझा स्वामी कोणता सृष्टीं ॥ ते ह्मणे सगर्भ कांसोटी ॥ देखे जो दृष्टीं तो स्वामी ॥ ७ ॥ श्रीराम निजला तरुतळवटीं ॥ मज बैसतां वृक्षसंपुटीं ॥ सगर्भ ब्रह्मचर्यकांसोटी ॥ देखे दृष्टीं श्रीराम ॥ ८ ॥ राम सांगे सौमित्रासीं ॥ गर्भीं ब्रह्मचर्य वानरासीं ॥ सगर्भकौपीन पाहें यासीं ॥ आश्चर्यासीं सांगतु ॥ ९ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ माझे ठायीं हें लक्षण ॥ दोघे मनुष्य हीनदीन ॥ स्वामी तयांतें केंवि मानूं ॥ ११० ॥ सेवक सबळ स्वामी निर्बळ ॥ तो स्वामीच समूळ विकळ ॥ पहावया श्रीरामाचें बळ ॥ रणकल्लोळ म्यां केला ॥ ११ ॥ वृक्ष सांडिले शतानुशत ॥ निर्वाणीं सोडिले पंचपर्वत ॥ निद्रा न सांडोनि श्रीरघुनाथ ॥ वृक्ष पर्वत छेदिले ॥ १२ ॥ श्रीराम कृपाळू पैं पुरा ॥ बाणीं नमारोनि वान-

१ अनिवारसामर्थ्य. २ निर्भय. ३ बोल. ४ असंत. ५ एकटें. ६ वृक्षगर्भी. ७ व्यर्थ. ८ शेंकडों. ९ अनिवार, अंतींचे.

रा ॥ बाणपिसारीं सोडिला वारा ॥ मज अंबरीं उडविलें ॥ १३ ॥ बाणपिच्छाचे झडाडें ॥ हात पांय जाहले देव्हडे ॥ दांत विचकले
म्यां माकडें ॥ उगवी वेढे निजपुच्छा ॥ १४ ॥ ऐसी पडतां सुरकुंडी ॥ पिता पवन लवडसवडीं ॥ येवोनियां अतितांतडीं ॥ बुद्धि गो
ढी सांगितली ॥ १५ ॥ श्रीराम परमात्मा परिपूर्ण ॥ त्याची पाहतां आंगवण ॥ तुझा तत्काळ जाईल प्राण ॥ श्रीरामार्पण देह करीं
॥ १६ ॥ रामाज्ञेनें विकावें जीवित्व ॥ श्रीरामसेवेसीं देह विक्रित ॥ श्रीरामासवें नित्य तृप्त ॥ द्वंद्वनिर्मुक्त तूं होसी ॥ १७ ॥ ऐकोनि पि
तयाचें वचन ॥ काया वाचा मनें अनन्यशरण ॥ मस्तकीं वंदोनि श्रीरामचरण ॥ श्रीरामार्पण देह केला ॥ १८ ॥ रामध्यानीं राम
मनीं ॥ श्रीराम नित्य निदिध्यासनीं ॥ रामकानीं राम नयनीं ॥ वस्ती वदनीं श्रीरामनामा ॥ १९ ॥ श्रीराम आसनीं शयनीं ॥
श्रीराम नित्य गमनागमनीं ॥ श्रीराम सुस्वादु भोजनीं ॥ जागृति स्वप्नीं श्रीराम ॥ १२० ॥ ऐसा मी अनन्य श्रीरामभक्तीं ॥ तुझा
विकल्प परपुरुषार्थीं ॥ सावध ऐक तेही अर्थी ॥ अतिगुह्योक्ती सांगेन ॥ २१ ॥ गर्भीं ब्रह्मचर्यकौपीन ॥ अंजनी माता नदेखे नग्न ॥
माझ्या लिंगाचें दर्शन ॥ स्त्रष्टा आपण पावेना ॥ २२ ॥ ऐसी देखोनि माझी स्थिती ॥ मुद्रिका देवोनि माझे हातीं ॥ मज धाडिलें वो
तुजप्रती ॥ तुझ्या चित्तीं विकल्पु ॥ २३ ॥ श्रीरामें सांगितली खूण ॥ करविलीं वल्कलें परिधान ॥ तुज नेसतां नये जाण ॥ श्री
रामें आपण नेसविलीं ॥ २४ ॥ खूण सांगतां हनुमंता ॥ चित्तीं चमत्कारली सीता ॥ विकल्प सांडोनि तत्वतां ॥ गुज एकांता अ
नुवादे ॥ २५ ॥ श्रीरामआज्ञा वंद्य आह्मांसीं ॥ श्रीरामें काय सांगितलें तुजपासीं ॥ तुवां आणावें सीताशुद्धीसी ॥ किंवा सीतेसीं
आणावें ॥ २६ ॥ जरी आणविलें सीतेसीं ॥ तरी मी येईन तुजसरसीं ॥ आणविलें असेल शुद्धीसीं ॥ तरी वेगेसीं त्वां जावें ॥ २७ ॥
ऐसें तिणें पुसतां ॥ गहिंवर आला हनुमंता ॥ धन्य धन्य सती सीता ॥ निर्लोभता सज्ञान ॥ २८ ॥ सावध अवधारीं वो माते ॥ अ
सत्य न बोलें मी येथें ॥ रामें आणविलें शुद्धीतें ॥ हेचि निश्चित श्रीरामाज्ञा ॥ २९ ॥ सीता ह्मणे हे हनुमंता ॥ विलंबू न करावा सर्व
था ॥ शीघ्र जावोनियां आतां ॥ शुद्धि रघुनाथा सांगावी ॥ १३० ॥ माझी कृपा आहे हनुमंता ॥ तरी जाऊन शीघ्रता ॥ शुद्धिसां

१ आकाशीं. २ मेटेंवळलीं. ३ त्वरेनें. ४ श्रेष्ट. ५ पराक्रम. ६ ब्रह्मदेव. ७ संशय.

गावी श्रीरघुनाथा ॥ चरणीं माथा ठेवोनी ॥ ३१ ॥ सतिनेत्रींअश्रु मुखीं दीन ॥ करितां हनुमंता गमन ॥ वानर अंगुष्ठ दातीं धरून ॥
घातलें लोटांगण सीतेसीं ॥ ३२ ॥ ऐकोनि सीताकरुणावचन ॥ तेणें हनुमंता आलें स्फुरण ॥ शीघ्र देईं आपुली खूण ॥ आतां
चि गमन मी करितों ॥ ३३ ॥ मुद्रिका देवोनि जाण ॥ निरोपें सांगितली खूण ॥ तेंविच त्वां देवोनि भूपण ॥ मुखें वचन मज सां
गें ॥ ३४ ॥ तुवां निजवस्त्राभूषणासीं ॥ सांडिलें किष्किंधे वानरांपासीं ॥ तेंचि दावितां श्रीरामासीं ॥ उकसांबुकशीं स्फुंदत ॥ ३५ ॥
ऐसी तुझी वो अवस्था ॥ अतिशयेंसीं श्रीरघुनाथा ॥ नित्यस्मरणीं सीता सीता ॥ प्रियकांतापढियेंती ॥ ३६ ॥ सत्य मानी लंका
गमन ॥ तैसें देईं निजभूषण ॥ तैसेंचि सांगें मुखें वचन ॥ श्रीराम पूर्ण सुखावे ॥ ३७ ॥ ॥श्लोक॥ ॥ अभिज्ञानंतुरामस्यदद्दावा
त्मविभूषणम् ॥ क्षिप्त्वेषीकामिंद्रकाकःकाकुत्स्थेनपलायितः ॥ २३ ॥ मनःशिलायास्तिलकोगंडपार्श्वेनिषेवितः ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥
ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ सुखें सुखावोनि सीता ॥ वेणिये मणी माथां होता ॥ धाडी रघुनाथा खुणेसीं ॥ ३८ ॥ श्रीरामसुखें सुख
समेळा ॥ मनशिळेचा युक्त टिळा ॥ निजहस्तें लावी कपाळा ॥ हेही गोळांगुळा खूण सांगें ॥ ३९ ॥ माझें ऐकतांचि उत्तर ॥ का
गावरीं सोडी ब्रह्मास्त्र ॥ ही गुह्य गोष्टी सांगतां गंभीर ॥ श्रीराम साचार मानील ॥ १४० ॥ काग हिंडतां तिहीं लोकां ॥ कोणाही
नव्हे ओंवांका ॥ शरण आला रघुकुळटिळका ॥ मग दर्भशिखा निवारिली ॥ ४१ ॥ वामनेत्र घेवोनि जाण ॥ कागाचा वांचवि
ला प्राण ॥ हे सांगतां निजखूण ॥ श्रीरघुनंदन सुखावे ॥ ४२ ॥ ऐसीं शस्त्रास्त्रें तुजपासीं ॥ तरीं कां धांवण्या न धांवसी ॥ मृगापा
ठीं धाडिलासी ॥ तेणें रुसलासी श्रीरामा ॥ ४३ ॥ तो अपराध करोनि क्षमा ॥ धांवण्या येवोनि श्रीरामा ॥ बंदीमोचन करीं आह्मां ॥
पुरुषोत्तमा कृपाळुवा ॥ ४४ ॥ लक्ष्मणासीं लोटांगण ॥ तुझें म्यां व्यर्थ केलें छळण ॥ त्या पापाचें फळ हें जाण ॥ मज रावण गांजि
तो ॥ ४५ ॥ छळणपाप अतिअद्भुत ॥ सीता आणी श्रीरामा आंत ॥ आडवे आले सिंधु पर्वत ॥ दूरीदूरस्थ निर्बंध ॥ ४६ ॥ छळण
पापाची हे ख्याती ॥ पापिष्ट रावणाचिये हातीं ॥ बंदी पडली सीता सती ॥ श्रीरघुपती क्षोभला ॥ ४७ ॥ छळणपाप अतिदारु

१ रुदन करीत. २ प्रेमाची. ३ वानरा. ४ परिहार, युक्ती. ५ समुद्र. ६ पकडणें, कारागृह.

णं ॥ ना श्रीराम ना लक्षुमण ॥ राक्षसांचें निर्दे छळण ॥ मज क्यां पूर्ण छळियलें ॥४८॥ लक्ष्मणासी लोटांगण आतां ॥ अनन्यशरण श्रीरघुनाथा ॥ शुद्धि सांगतां हनुमंता ॥ अतिशीघ्रता पावावें ॥ ४९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ वानरवनविध्वंसन ॥ करील निर्दळण राक्षसां ॥१५०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांसीताहनुमंतसंवादोनामद्वादशोध्यायः॥१२॥ ॥ओव्या॥ ॥१५०॥ ॥श्लोक॥ ॥२४॥ एवं॥१७४॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्रीरामचंद्रायनमः॥ ॥श्लोक॥ मणिंदत्वाततःसीतावानरंवाक्यमब्रवीत् ॥ मणिंदृष्ट्वारघुपतिस्त्रयाणांसंस्मरिष्यति ॥ १ ॥ वीरोंजनन्याममचराज्ञोदशरथस्यच ॥ त्वमस्मिन्कार्यनियोगेप्रमाणंहरियूथप ॥ २ ॥ सतथेतिप्रतिज्ञायमारुतिर्भीमविक्रमः ॥ शिरसावंद्यवैदेहींगमनायोपचक्रमे ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ मणी देवोनि हनुम्याहातीं ॥ स्वयें बोले सीता सती ॥ मणी देखोनि रघुपतीं ॥ स्मरेल चित्तीं तिघांतें ॥ १ ॥ कौसल्यामाता आणि सीता ॥ आठवेल दशरथ पिता ॥ तिघे आठवतीश्रीरघुनाथा ॥ कोण्या अर्था तें ऐका ॥ २ ॥ पूर्वी समुद्रमंथनीं ॥ तेथें निघाला कौस्तुभमणी ॥ तो घेतां श्रीविष्णूनीं ॥ इंद्र तेक्षणीं तळमळी॥३॥ ब्रह्मशापाच्या शापोक्ती ॥ सिंधुनिमग्न सर्वसंपत्ती ॥ त्यांतील कौस्तुभ श्रीपती ॥ माझा मजप्रति देईजे ॥४॥ इंद्र मणी मागे करोनि ग्लानी ॥ विष्णु त्यास दे फणिमणी बदलोनी ॥ इंद्रें देखतांची नयनीं ॥ केला कंठमणी आल्हादें ॥५॥ इंद्रें नमुचीचिया युद्धासीं ॥ साह्य नेलें दशरथासीं ॥ रायें निर्दाळोनियां दैत्यासीं ॥ युद्धीं इंद्रासीं जयो दिधला ॥६॥ युद्धीं इंद्र संतोषोनी ॥ दिधला दशरथासीं कंठमणी ॥ रायें निजनगरासीं आणोनी ॥ दिधला प्रियपत्नी कौसल्ये ॥ ७ ॥ कौसल्येनें अतिप्रीतीसीं ॥ तो मणी दिधला जानकीसीं ॥ तिणें घालोनि वेणीसीं ॥ वनवासासीं आणियेला ॥ ८ ॥ तोचि मणी हनुम्याहातीं ॥ खूण पाठवितां श्रीरघुपती ॥ राजा माता सीता सती ॥ तिघे आठवती श्रीरामा ॥ ९ ॥ ही खूण देवोनि तत्वतां ॥ आणावेंगा श्रीरघुनाथा ॥ हेंचि कार्यप्रमाणता ॥ तुझे माथां कपिराया ॥ १० ॥ हनुमान् ह्मणे नकरीं चिंता ॥ शीघ्र आणीन श्रीरघुनाथा ॥ साष्टांगें सीता नमिली माथां ॥ येरी हनुमंता कुरवाळी ॥११॥ ॥श्लोक॥ इदंवनमशोकंचनंदनोपममुत्तमम् ॥ बलाद्विध्वंसयिष्यामिशुष्कंधनमिवानलः॥४॥ हनुमानुवाच ॥ ततोमहत्साश्वमहारथाद्रिकंबलंसमानेष्यतिराक्षसाधिपः ॥निहत्यतद्रावणचोदितंबलंसुखीगमिष्यामिकपीश्वरालयम् ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ खूण पुसोनि सीतेपासीं ॥ हनुमा विचारी मानसीं ॥ युद्ध नकरितां राक्षसासीं ॥ श्रीरामापासीं नवजावें ॥१२॥ येथें कलहासीं कारण ॥ रावणाचें अशोकवन ॥ नंदनवनासीं समान ॥ तें विध्वंसीन निजबळें ॥ १३ ॥ ऐकोनि वनविध्वं

१ समुद्रगत. २ दु.ए. ३ सर्पमस्तकींचामणी. ४ नाशकरीन.

सकथा ॥ कोप येईल लंकानाथा ॥ धाडील असंख्य गजरथा ॥ दृढ युद्धार्थी महावीर ॥ १४ ॥ युद्ध करावया सैन्यासीं ॥ निर्दा
ळोनि त्या राक्षसांसीं ॥ इंद्रजिता करोनि कासाविसी ॥ श्रीरामापासीं मग जावें ॥१५॥ मारोनि राक्षसांच्या क्रोडी ॥ लंका क
रोनि कडाफोडी ॥ मग श्रीरामापासीं जातां गोडी ॥ ऐसी आवडी हनुमंता ॥ १६ ॥ इतुकें करोनि जातां ॥ सुख कपिकुळा सम
स्ता ॥ सुख होईल श्रीरघुनाथा ॥ सुख हनुमंता युद्धाचें ॥१७॥ सीतेचें नघेतां आज्ञापन ॥ मज विध्वंसितां नये वन ॥ सीतेसीं
पुसावया जाण ॥ करी विंदान हनुमंत ॥१८॥ पुढती सीतेस लोटांगण ॥ येरी ह्मणे बा शीघ्र करीं गमन ॥ हनुमंत खालती घा
ली मान ॥ लज्जायमान बोलेना ॥१९॥ सीताशुद्धि सांगावया जाण ॥ उल्हास नदेखे संपूर्ण ॥ दिसतोसि अतिउद्विग्न ॥ काय का
रण मज सांगें ॥२०॥ बोले तुझें करितां शोधन ॥ नाहीं अन्न ना जीवन ॥ क्षुधेनें जावूं पाहे प्राण ॥ सिंधुउल्लंघन नकरवे॥२१॥
ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ सीतेसीं आलें पैं रुदन ॥ यासि नदेतां समाधान ॥ केंवि गमन मी करवीं ॥२२॥ याचें नपुसतां स्वाग
त ॥ नाहीं केलें अभ्यागत॥ महा पापिणी मी एथ ॥ धाडितें श्रीरामभक्त भुकेला ॥२३ ॥ ऐकें सखया हनुमंता ॥ शिणलासी मज
शोधितां ॥ जीवें वोवाळीन तत्वतां ॥ सांगेन आतां तें करीं ॥२४॥ हें घेवोनि करकंकण ॥ लंकेमाजी जावोनि आपण ॥ घेवोनि
चतुर्विध अन्न ॥ करीं भोजन यथेष्ट ॥२५॥ हनुमान् पुसे सीतेपासीं ॥ अन्नाची चवी आहे कैसी ॥ सीता विस्मित मानसीं ॥ तरी तु
ह्मांसीं काय भक्ष्य ॥२६॥ जे खातातिं लवण॥त्यांसि शीघ्र ये ह्मातारपण॥ चुना लावोनि तांबूलभक्षण॥दंतभग्न तेणें त्यांसीं ॥२७॥
आह्मीं श्रीरामदूत वानर ॥ वनवासी निरंतर ॥ नित्य वनफळांचा आहार ॥ सत्य साचार जानकी ॥२८॥ माझें मोडोनि कांकण ॥
लंकेमाजी फळें पूर्ण ॥ आवडतील तीं घेवोनि जाण ॥ फळभोजन करीं बापा ॥२९॥ सीते ऐकें माझें शील ॥ मी तंव स्वयंपाकी केव
ळ ॥ ज्यासि मनुष्याचा विटाळ ॥ तें फळ अपवित्र वानरा ॥ ३० ॥ स्वहस्तें तोडोनि फळसंभार ॥ स्वयें भक्षुं आह्मीं वानर ॥ आँत
ळल्या सुरनर ॥ तें फळ वानरें भक्षूं नये ॥३१॥ सीता ह्मणे यावनाआंत ॥ मधूर सुंदर फळें अद्भुत ॥ तुवां लावितांचि हात ॥ करील

१ संहारून. २ वानरसमुदायास. ३ युक्ति. ४ उदास. ५ पाणी. ६ नानाविधफळें. ७ स्पर्शल्या.

घात रावणु ॥३२॥ तूं निमालिया हनुमंत ॥ तोचि मजला प्राणांत ॥ दुःखें निमेल श्रीरघुनाथ ॥ समवेत सौमित्र ॥३३॥ श्रीराम
निमाल्या पाठीं ॥ निमती सुग्रीव कपींच्या कोटी ॥ भरत शत्रुघ्न जगजेठी ॥ उठाउठीं निमतील॥३४॥या फळासि लावितां हातु॥
येवढा होईल अनर्थु ॥ हनुमान् ह्मणे असे वृत्तांतु ॥ जातों येथोनि भुकेला ॥३५॥ वन दिसताहे सफळ ॥ माझेंचि कपाळ निर्फळ ॥
निरोप नेदी जनकबाळा ॥ काळवेळ मज आली ॥३६॥ मार्गी क्षुधेनें जातील प्राण ॥ श्रीरामापासीं सांगेल कोण ॥ तुझी नहोईल
सोडवण ॥ विघ्न दारुण वोढवलें ॥ ३७ ॥ क्षुधा नव्हे हा कल्पांतु ॥ माझा होईल प्राणांतु ॥ ऐसें बोलतां हनुमंतु ॥ सीता हृदयां
तु कळवळली ॥ ३८ ॥ जंव होय क्षुधाहरण ॥ पडलीं फळें खाईं संपूर्ण ॥ घालितें श्रीरामाची आण ॥ फळें तोडोनि नखावीं
॥ ३९ ॥ ऐकोनि सीतेच्या आणेसीं ॥ हनुमान् खाजवी दोहीं कुशी ॥ हें मानलें मज मानसीं ॥ आला वृक्षांसीं पैं अंतु ॥ ४० ॥ सां
डोनि सीता वन पैं सारू ॥ दूरि जावोनि बैसला वानरू ॥ करावया फळआहारू ॥ करी विचारू मारुती ॥४१॥ मेळवी प्रळय का
ळाग्नी ॥ अभिमंत्री जठराग्नी ॥ मग बैसला फळभोजनीं ॥ सावधानी हनुमंतु ॥ ४२ ॥ भोजनसमयींचे अतीत ॥ मुख्य द्विजे
मुखाआंत ॥ आधीं यांसीं करोनि तृप्त ॥ धर्मयुक्त भोजन ॥ ४३ ॥ द्विजीं नघेतां अवदान ॥ स्वयें घेवों नये अन्न ॥ प्रथम द्विजां
चें भोजन ॥ करी सर्वज्ञ मारुती ॥ ४४ ॥ द्विज दोन्ही पंक्तीं सादर ॥ पुच्छा आज्ञा देवोनि वानर ॥ वेगीं अर्पी फळसंभार ॥ रुचि
कर स्वादिष्ट ॥ ४५ ॥ देखोनि साकरेची टेंक ॥ निंबरसेंसीं आवश्यक ॥ आधीं सेवूं पित्तशामक ॥ मग अनेकें फळें भक्षूं ॥ ४६ ॥
उपडोनि निंबोणी नारंगी ॥ साकरनिंबोणी मातुलिंगी ॥ मेळवोनि साकरेच्या भागीं ॥ मग ओरोगी गटगटां ॥ ४७ ॥ श्रीरामा
ची आण पाळित ॥ वृक्ष उपडोनियां सांडित ॥ पडलीं फळें खाय हनुमंत ॥ आज्ञा नेमस्त सीतेची ॥ ४८ ॥ अंबे जांबळें फण
स जंबेरी ॥ कर्दळीफळांचा गटका करी ॥ पिंपळ्या मिरें घोस माझारी ॥ लोणच्यावारी भक्षितु ॥ ४९ ॥ द्विजांसि सांगे हनुमंतु॥
भोक्ता ह्मणा श्रीरघुनाथु ॥ द्विज कांहीं नबोलतु ॥ अतिलोलुंपु रसस्वादा ॥ ५० ॥ द्वीपद्राक्षांचे घड ॥ खर्जुरीफळें अतिगोड ॥

१ मारलिया. २ तात्काळ. ३ दुर्दैव. ४ दयाभूत झाली. ५ दोः ब्राह्मणपक्षीं. ६ अन्नाहुति. ७ तत्पर. ८ रास. ९ मक्षा. १० केळीं. ११ दातांस. १२ आसक्त.

पुच्छें पुरविलें कोडें ॥ करोनि उपाडे झाडाचा ॥ ५१ ॥ हनुमान् अपोशन नमोडी ॥ बैसली बैसका नसोडी ॥ पुच्छ करी वाढावाढी ॥ फळें झोडितु आहेचि ॥ ५२ ॥ चोरें बोरें मोहें भोकरें ॥ आवळे तुपडी उंबरें टेंबरें ॥ भोक्ता श्रीराम येणें उत्तरें ॥ फळें वानरें भक्षिलीं ॥ ५३ ॥ धामणें येरमणें तोरणें ॥ सेंबे पाण्यावळें गोंदणें ॥ पिकल्या करवंदाचें खाणें ॥ श्रीरामार्पणें गटकावी ॥ ५४ ॥ पिकलीं खाय गटगटां ॥ हिरवी खाय तोंडपालटा ॥ जारतें खाय मटमटां ॥ सुरां श्रेष्ठा विटाँवित ॥ ५५ ॥ ऊपरसें भरलीं मांदणी ॥ जेंवि तान्हेल्या प्राशिलिया पाणी ॥ तेंवि तें नेलें प्राशुनी ॥ ढेकर देवोनि डरकतु ॥ ५६ ॥ डोळे मिचकावी देवांकडे ॥ आंगठा दावी दैत्यांकडे ॥ वाकुल्या दावी दानवांकडे ॥ मानवांकडे पुलेंकावी ॥ ५७ ॥ हनुमंताचे अंगवातें ॥ सुगंध सुमनें पारिजातें ॥ चंदनागुरु तरु समस्तें ॥ उन्मूळती समूळीं ॥ ५८ ॥ भोंवता पुच्छाचा आंवर्तु ॥ पक्षी किलकिलती गगनाआंतु ॥ वृक्ष कडकडां मोडितु ॥ होत आवर्तु वृक्षांसीं ॥ ५९ ॥ उपडोनियां पोफळी ॥ मुखशुद्धिच्या पैं मेळीं ॥ पोफळी घाली दाढेतळीं ॥ वनैंरांगोळी मांडिली ॥ ६० ॥ शाल ताल तमाल नारिकेळीं ॥ उपडोनियां केली वरवाळी ॥ घेतां राक्षसांसवें फळीं ॥ हातातळीं हाणावया ॥ ६१ ॥ ऐसी युद्धाची सामग्री ॥ रचोनियां देवद्वारीं ॥ हनुमंत बैसलासे शिखरीं ॥ त्याहून दूरीं वृक्ष टाकी ॥ ६२ ॥ ॥श्लोक॥ तद्वनंमथितंवृक्षैर्भग्नाश्वसलिलाशयाः ॥ लतागृहंचित्रग्रहंनाशितश्चग्रहांतरः ॥ ६ ॥ तत्कलासुमहत्कृत्यंहनूमान्दर्शयद्वलं ॥ चकारसुमहत्रूपंराक्षसीनांभयावहं ॥ ७ ॥ ततोगतायांनिद्रायांराक्षस्योविकृताननाः ॥ तद्वनंददशुर्भग्नंतंचवीरंमहाकपिं ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि वनभंगेंआघात ॥ वनकर भयें चकित ॥ राक्षसिणी उठल्या समस्त ॥ ज्या कां विरूप विक्राळा ॥ ६३ ॥ स्वयंभु वृक्षांचे उत्पाटें ॥ मोडिल्या सारेंणी राहाट पाट ॥ विचित्र गृहें केलीं पीठ ॥ केलीं सपाट लतागृहें ॥ ६४ ॥ नलावि देवालयां हात ॥ माडिया गोपुरें समस्त ॥ अंतरगृहें विध्वंसित ॥ तेणें विस्मित वनकर ॥ ६५ ॥ राक्षस वृक्षांतळीं निद्रिस्थ ॥ जेकां सबळ राखणाईत ॥ ते वृक्ष उपडोनि समस्त ॥ केले दुरस्थ हनुमंतें ॥ ६६ ॥ तंववनकर जागृत होत ॥ तों वृक्षमात्र नदिसती तेथ ॥ तेणें

१ इच्छा. २ उन्मूलन. ३ वेडावीत. ४ घागरी, रांजण. ५ रोमांचउभारी. ६ वेढा. ७ वनोच्छेद. ८ नारळी. ९ नाश, ध्वंस. १० मुंज. ११ वननाशाचीकडाडी. १२ उन्मूलन. १३ आळीं नाले.

ते जाहले अतिविस्मित ॥ केलें विपरीत महेशें ॥ ६७ ॥ मागोनि आणिले महेशापासीं ॥ ते वृक्ष नेले कैलासासीं ॥ किंवा उडाले आकाशीं ॥ बनकरांसीं लक्षेना ॥ ६८ ॥ दुर्धर रावणाचें शासन ॥ मिथ्या वनविध्वंसन ॥ आह्मीं देखतों हें स्वप्न ॥ ह्मणोनि नयन लाविले ॥ ६९ ॥ तंव त्या राक्षसी कळवळित ॥ वानर नव्हे हा काळकृतांत ॥ संचरोनि वनाआंत ॥ राक्षसां घात करूं आला ॥ ७० ॥ ऐकोनि बनकर धांवती ॥ कोठें कोठें तो मारुती ॥ धरा धरा तो बहुतां हातीं ॥ रावणाप्रति नेऊं आह्मीं ॥ ७१ ॥ बनकर अति दुर्धर ॥ एकवटले चवदासहस्र ॥ स्वयें धरावया वानर ॥ अतिसत्वर धांवले ॥ ७२ ॥ एक विंधिती बहुतकांडें ॥ एक हाणिती गोफणगुंडे ॥ एक सवेग हाणिती धोंडे ॥ हनुमान् पुढें लक्षोनी ॥ ७३ ॥ बनकर आले अतिगर्जत ॥ हनुमान् बैसला सावचित्त ॥ करावया बनकरांचा घात ॥ पुच्छ प्रेरित सांटोपें ॥ ७४ ॥ पुच्छआघात अतिउद्भट ॥ धरितां वोढोनि करी पीठ ॥ शस्त्रें करोनियां सपाट ॥ वीर उद्भट गांजिले ॥ ७५ ॥ वाजतां पुच्छाचा पैं साटँ ॥ बनकरां भोंवलासे आर्ट ॥ पुच्छें कवळिले सगट ॥ हृदयस्फोट राक्षसां ॥ ७६ ॥ जो जो पळोनि जाय जिकडे ॥ पुच्छ आडवें तिकडे तिकडे ॥ राक्षसां वोढवलें सांकडें ॥ मागें पुढें रिघवेना ॥ ७७ ॥ ऐसें गोंवोनि बनकरांसीं ॥ हनुमंतें बांधोनि पुच्छासीं ॥ निक्षेपिले समुद्रासीं ॥ मत्स्य मगरांसीं आहारार्थ ॥ ७८ ॥ भूतें जाहलीं दीनवदन ॥ बनकर चवदा सहस्रजण ॥ दिधलें सागरीं मीनीं भोजन ॥ आह्मांसीं लंघन चुकेना ॥ ७९ ॥ तंव बोलली महाकाळी ॥ हनुमान् मारील राक्षस बळी ॥ मेद मांस रुधिरांजुळी ॥ भूतां सकळीं अतितृप्ती ॥ ८० ॥ दिधलें मीनां मीनभोजन ॥ देईल भूतांसिं भूतभोजन ॥ वृकजंबुक घारी गीध गण ॥ तृप्तिभोजनें काळासीं ॥ ८१ ॥ भूतें पुसती जगदंबेसीं ॥ ऐसें होईल कवणे दिवसीं ॥ येचक्षणीं येच दिवसीं ॥ तृप्ति सर्वांसीं हनुमंतें ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षस्योवानरंदृष्ट्वापप्रच्छुर्जनकात्मजां ॥ कोयंकस्यकुतोवायंकिन्निमित्तमिहागतः ॥ ९ ॥ कोयंवात्वयिसंवादंवानरःकृतवानसौ ॥ अथाब्रवीत्तदासाध्वीसीतासर्वांगविज्वरा ॥ १० ॥ रक्षसांकामरूपाणांविज्ञानेममकामतिः ॥ वैदेह्यावचनंश्रुत्वाराक्षस्योभयविह्वलाः ॥ ११ ॥ स्थिताःकाश्चिद्गताःकाश्चित्रावणा

१ आज्ञा. २ ओरडत. ३ एकत्रझाले. ४ सावधान. ५ कौशल्यानें, क्रोधानें. ६ अत्यंत. ७ चाबुक. ८ दुःख. ९ संकट. १० टाकले. ११ मत्स्यांस.

यनिवेदितुं ॥१२॥ ॥ टीका ॥ चवदासहस्त्र बनकरांसीं ॥ हनुमान् निर्दाळी पुच्छेंसीं ॥ तेणें भयभीत राक्षसी ॥ सीतेपासीं पुसताती ॥८३॥ कोण कोणाचा कैंचा थोरू ॥ येथें आला हा वानरू ॥ तुज करोनि नमस्कारू ॥ कोण विचारू दृढ केला ॥८४॥ तुझ्या घेवोनि आज्ञेसीं ॥ येणें मारिलें बनकरांसी ॥ तुझेनि बोलें वन विध्वंसी ॥ तुवां द्वंद्वासीं पेटविलें ॥ ८५ ॥ सीते भोंवत्या राक्षसी ॥ कलकल करिती चौपासीं ॥ धरा मारा बांधा केशीं ॥ इणें वानरासीं चेतविलें ॥८६॥ सीता निःशंक मानसीं ॥ भय न मानी राक्षसीसीं ॥ यथोचित बोले त्यांसीं ॥ राक्षसांपासीं बहुमावा ॥८७ ॥ मारिची होवोनि मृगवेषी ॥ प्रतारितां श्रीरामासीं॥ स्वयें मुकला निजदेहासीं ॥ राक्षसांपासीं बहुमावा ॥ ८८ ॥ शुर्पनखा सुंदरतेंसीं ॥ छळों आली लक्ष्मणासीं ॥ कपटें नाडिलें नासिकासीं ॥ राक्षसांपासीं बहुमावा ॥ ८९॥ छळोनि हरावया सीतेसीं ॥ रावणु जाहला संन्यासी ॥ मुळीच भीक लागली त्यासीं ॥ राक्षसांपासीं बहुमावा ॥ ९० ॥ अमितें मावा राक्षसांपासीं ॥ कोण कोणाचा वानरवेषी ॥ हें काय पुसतां मजपासीं ॥ निजमावा तुह्मीं जाणा ॥९१॥ राक्षसी देखोनि सीतेपासीं ॥ हनुमान् गुरकावी तयांसीं ॥ वेगीं पळती विव्हळतेसीं ॥ अतिभयासीं भयभीत ॥९२॥ एकी चळचळां कांपती ॥ एकी फळफळां मुतती ॥ एकी भयें भूली भूलती ॥ एकी पडती मूर्च्छित ॥ ९३ ॥ बोंब नकरवे गाढीं ॥ जिव्हेसी वळली बोबडी ॥ एकी अंधारीं देती दडी ॥ आंत तो बोबडी पैं एकी ॥९४॥ एक भयचकित भीती ॥ नेसणीं गळालीं नेणती ॥ नागवीं रावणापासीं जाती ॥ मग सांगती वनबोंब ॥९५॥ एकी त्या भयाचे निर्भरें ॥ राक्षसां ह्मणती पळारे त्वरें॥पुच्छें मारिलीं बनकरें ॥ घायवारें घेतले ॥९६ ॥ एकी दडतां सीतेपाशीं ॥ एकी पळती चौंपासीं ॥ आपपर नसे राक्षसीसीं ॥ हनुमंतासीं देखोनी ॥ ९७ ॥ करितां हनुमंते गर्जन ॥ सीता जाहली निर्बंधर्न ॥ श्रीरामभक्ताचें वचन ॥ बंदीमोचन तत्काळ ॥९८॥ राक्षसी सांगती रावणापासीं ॥ वानरवीर प्रतापराशी ॥ विध्वंसोनियां वनासीं ॥ बनकरांसीं मारिलें ॥९९॥ नेणो कैंचा वीर वानरू ॥ बळें जैसा काळाग्नि रुद्रु ॥ सीतेसीं करोनि नमस्कारू ॥ केला मारू बनकरांसीं ॥ १०० ॥ जे प्रदेशीं जनक

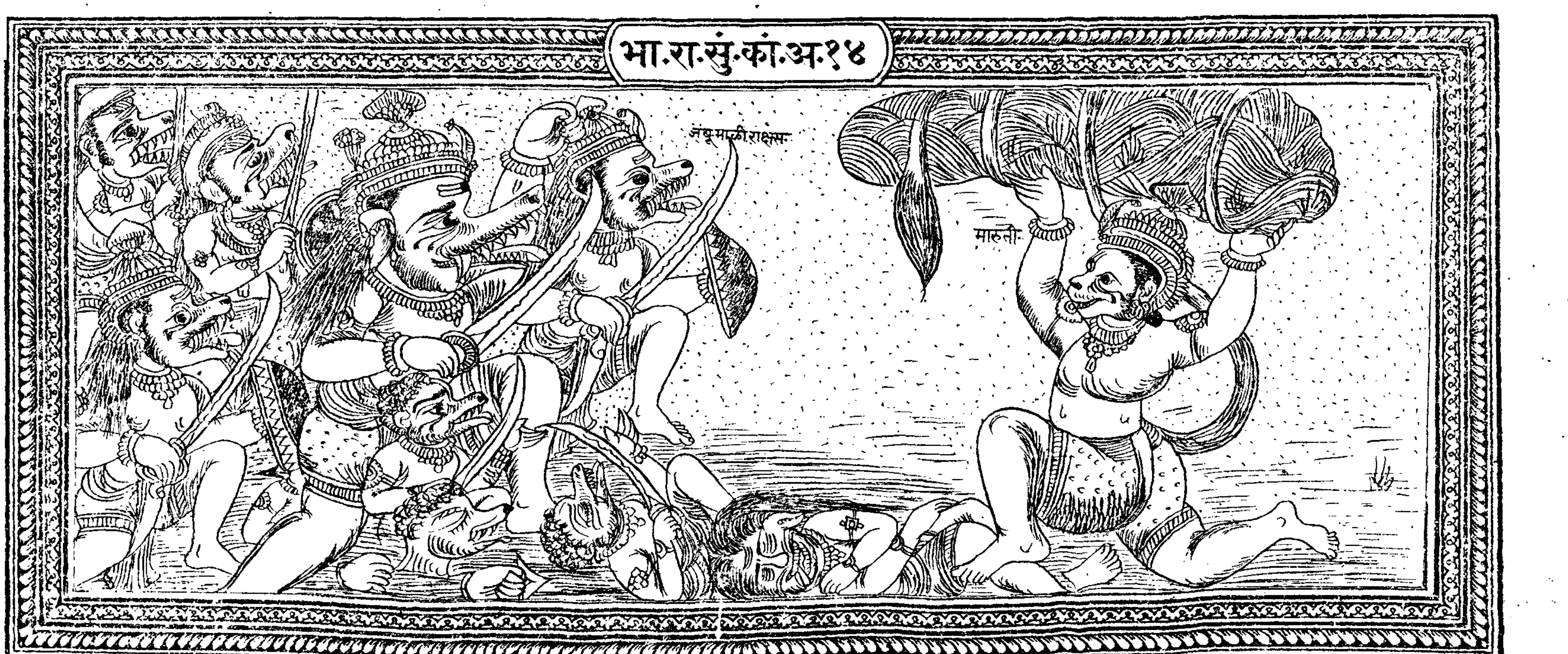
१ संहारी. २ कलह. ३ निर्भय ४ मोहाविष्टकरी. ५ असंख्य. ६ भेडसावी. ७ मोठी. ८ मुक्त.

बाळी ॥ तें वन राखिलें पुष्पींफळीं ॥ येरा वनाची केली रवंदळी ॥ वृक्षां समूळीं उपडोनी ॥ १ ॥ सीतेसीं करोनि एकांत ॥ मग मांडिला वनविघात ॥ ऐसा ऐकोनि वृत्तांत ॥ लंकानाथ क्षोभला ॥ २ ॥ पाचारोनि घरटीकार ॥ त्यांसि सांगे दशशिर ॥ धरोनि आणावा तो वानर ॥ वन विचित्र विध्वंसों ॥३॥ रावणासीं राक्षसीं सांगती ॥ घरटीकार बापुडे किती ॥ त्याच्या पुच्छाची दुर्धर शक्ती ॥ लाविली ख्याती बनकरां ॥ ४ ॥ चवदासहस्त्र बनकरांसीं ॥ निक्षेपिलें समुद्रासीं ॥ भारा बांधोनियां पुच्छीसीं ॥ जळचरांसी आहारार्थ ॥ ५ ॥ रणीं मर्दोनि राक्षसांसीं ॥ मेद मांसें तृप्ति भूतांसीं ॥ द्यावया आंवतणे महाकाळीसीं ॥आजिचे दिवसीं हनुमंतें ॥ ६ ॥ धरोनि आणावया वानर ॥ तेथें कायसे घरटीकार ॥ मूळीं करोनि विचार ॥ दुर्धर भार प्रेरावा ॥ ७॥ ऐसें राक्षसी सांगती ॥ सर्वेचि चळचळां कांपती ॥ बहुतां नाटोपे तो मारुती ॥ दुर्धरशक्ती पुच्छाची ॥८॥ सीतेपासील वन सकळ ॥ नाहीं मोडिलें देऊळ ॥ वानर दिसे स्वधर्मशीळ ॥ त्यावरी प्रबळ प्रतापी ॥९॥ ऐकोनि राक्षसींचें वचन ॥ दचकला तो दशानन॥ सभा जाहली कंपायमान ॥ बळसंपन्न वानरू ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षसीनांवचःश्रुत्वारावणोराक्षसाधिपः॥ आत्मनःसदृशान्वीरान्किंकरान्नामराक्षसान् ॥ १३ ॥ निर्ययुर्भवनात्सर्वेहनूमत्स्थानमुत्सुकाः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोन वनविध्वंसन ॥ रावण जाहला कंपायमान ॥ आपलिया बळासमान ॥ योद्धे दारुण अनुवृत्ती ॥ ११ ॥ युद्ध देखिलिया दृष्टीं ॥ नाहीं परतायाची गोष्टी ॥ रणपाडे कोट्यान कोटी ॥ महाहटी रणगाढे ॥ १२ ॥ किंकर नांवें अतिदुर्धर ॥ नावाजिले महावीर ॥ पाचारोनि ऐशीं सहस्त्र ॥ धरावया वानर धाडिले ॥ १३ ॥ रावण जाणे आमुची ख्याती ॥ शेखीं धाडी वानराप्रति ॥ वानर बापुडें तें किती ॥ इतुक्या हातीं केवीं उरे ॥ १४ ॥ ऐसें करोनि गर्जन ॥ शस्त्रास्त्रींसन्नद्ध पूर्ण ॥ धांवोनि आले अवघेजण ॥ अशोकवना ठाकिले ॥ १५ ॥ अशोकवनाच्या प्रासादांतु ॥ पुढिल्या दुर्धर तोरणांतु ॥ नेटका बैसला हनुमंतु ॥ काळकृतांतु प्रळयाग्नी ॥ १६ ॥ वानरा देखतांचि दृष्टी ॥ शस्त्रें कवळोनियां मुष्टीं ॥ किंकर धांविन्नले उठाउठीं ॥ शस्त्रवृष्टी समकाळ ॥ १७ ॥ शूल मुद्गल गदा फरश॥

१ नाश. २ वनोच्छेद. ३ टाकलें. ४ वनावरांस. ५ बळी. ६ सैन्य. ७ प्रतापी. ८ मग.

त्रिशूल तोमरपट्टीश ॥ चेंड चक्रें लहुडि फरश ॥ केली बहुवस शरवृष्टी ॥ १८ ॥ खंगला भंगला तुटला ॥ शस्त्रास्त्रीं निवटला॥ घाईं तिळप्राय जाला ॥ ह्मणती निमाला वानरू ॥ १९ ॥ किंकरीं पिटिली टाळी ॥ ह्मणती वानरू आतुर्बळो ॥ आह्मांसीं नक रितां रणफळी ॥ रणरांगोळी होऊनि गेला ॥१२०॥ ऐंशींसहस्त्र महावीर ॥ बळें हाणिती निशाचर ॥ जैसा पर्वतीं पर्जन्यधार ॥ तैसा वानरीं शस्त्रपातु ॥२१॥ किंकरां पिटतां टाळी ॥ आह्मीं यशस्वी रणकल्लोळीं ॥ तें देखोनि हनुमान् बळी ॥ क्रोधानळीं खेंव ळला ॥ २२ ॥ ॥श्लोक॥ समविध्याच्चलांगूलंननादचमहावनें ॥ संभूत्वाचमहाकायोहनूमान्मारुतात्मजः ॥ १५ ॥ पुच्छमास्फो टयामासलंकाशब्देनपूरयन् ॥ जयत्यतिबलोरामोलक्ष्मणश्चमहाबलः ॥ १६ ॥ राजाजयतिसुग्रीवोराघवेणानुपालितः ॥ दूतोहं कौशलेंद्रस्यहनूमान्शत्रुसूदनः ॥ १७ ॥ राक्षसानांसहस्त्रंतुजघानकपिकुंजरः ॥१८॥ ॥टीका॥ स्वयें पुच्छाची पाठी थापटी ॥ पुच्छासीं सांगे गुह्य गोष्टी ॥ मारावया राक्षसांच्या कोटी ॥ बाहे निजपृष्ठी प्रतापें ॥ २३ ॥ ऐशी सांगितली गुह्य गोष्टी ॥ लांगु ल त्राहटिलें उठाउठीं ॥ निंधा उठिला गिरीकूटीं ॥ लंकात्रिकुटीं आकांतु ॥२४॥ राक्षसांचा प्राणहरू ॥ दुर्धर केला भुभुःका रू ॥ तेणें किंकराचा संभारू ॥ जाहला भूमिभारू दचकोनी ॥२५॥ धाकें टंवकारिल्या दृष्टी ॥ शस्त्रें गळालीं निजमुष्टी ॥ राक्ष सीं धाक घेतला पोटीं ॥ पुच्छें पाठी पुरविली ॥ २६ ॥ धाकें राक्षस पळोनि जाती ॥ पुच्छें बांधोनि मारी मारुती ॥ एक मारिले शिळाघातीं ॥ पर्वतपातीं समस्त॥२७॥मारोनि राक्षस समस्त ॥ वानर स्वानंदें गर्जत॥श्रीरामाचा निजदूत॥नामें हनुमंत मारुती ॥२८॥येथें मारोनि दशकंदर ॥ विजयी स्वामी श्रीरामचंद्र ॥ विजयी लक्ष्मण महाविर ॥ विजयी वानरेंद्र सुग्रीव ॥ २९ ॥ मी आलों असें सीता शुद्धीसीं ॥ म्यां विध्वंसिलें या वनासीं ॥ जावोनि सांगा रावणापासीं ॥ म्यां राक्षसांसीं मारिलें॥ १३० ॥ ए का जनार्दना शरण ॥ आलें हनुमंतासीं स्फुरण ॥ करील थोरथोरां निर्दळण ॥ रणकंदन अवधारा ॥ ३१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थ रामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतवनविध्वंसोनामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ओव्या॥ १३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १८ ॥

१ बाणवर्षाव २ मेला. ३ पराक्रमी. ४ कोपला. ५ झेपटी. ६ आदळले. ७ ध्वनी. ८ समुदाय.

॥ श्रीशिवरामगुरवेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ किंकरान्सुवहूनूहत्वाहनूमान्मारुतात्मजः ॥ द्रुमान्बभंजपरमानवृक्षपालान्जघानच ॥ १ ॥ निहतान्राक्षसान्श्रुत्वारावणोलोकरावणः ॥ प्रहस्तस्यसुतंवीरंजंबुमालिनमादिशत् ॥ २ ॥ अहत्वावानरंवीरंनानिवर्तितुमर्हसि ॥३॥ ॥टीका ॥ किंकर मारिले ऐशीं सहस्र ॥चवदासहस्र बनकर ॥ वन विध्वंसिलें मनोहर ॥ तेणें दशशिर कोपला ॥१॥ वानर जाणोनि महाबळी ॥ प्रहस्तसुत जंबुमाळी ॥ रावणें पाचारोनि जवळी ॥ गुज त्याजवळीं सांगत ॥२॥ मारिले किंकर बनकर ॥ वन विध्वंसिलें मनोहर ॥ तो तुंवां मारावा वानर ॥ युद्धीं दुर्धर गांजोनी ॥३॥ वानर नमरतां देख ॥ तुज परतल्या एकाएक ॥ तरी तुंवां हारविलें नासिक ॥ नपुंसक राक्षसांत ॥ ४ ॥ वानरा नकरवे मर्दन ॥ तेव्हांचि तुझें काळें वदन ॥ रासभारोहण अपमान ॥ मूतें वपन मस्तकां ॥५॥ ऐसी ऐकवोन वचनावळी॥युद्धा धाडिला जंबुमाळी ॥ तोही वीर औतुर्बळी ॥ क्रोधानळीं चालिला ॥ ६ ॥ महाखरीं जुंपिला रथ ॥ शस्त्रसामुग्री घालोनि समस्त ॥ धनुष्य घेवोनि अत्यद्भुत ॥ आला युद्धार्थ जंबुमाळी ॥७॥ टणत्कारोनियां मेंढा ॥ क्रोधें गर्जे वानरापुढां ॥ किंकरां बनकरांच्या सुडा ॥ घ्यावया रोकडा मी आलों ॥ ८ ॥ हनुमान् सांगे गोड गोष्टी ॥ तुह्मीं चोरली सीता गोरटी ॥ मारीन राक्षसांच्या कोटी ॥ अवध्यांशेवटीं रावण ॥९॥ जंबु तुझी आवड मोठी ॥ किंकरां बनकरांचे भेटी ॥ तुज मी करीन उठाउठीं ॥ रथसंपुटी समवेत ॥१०॥ अर्धचंद्रबाणसमेळीं ॥ हनुमान् विंधिला कपाळीं ॥ बाण हिंसळोनि तेकाळीं ॥ लागला निढळीं जंबूच्या ॥११॥ लागतां बाणाचा आघात ॥ जंबुमाळी पडला मूर्च्छित ॥ हनुमान् गदगदां हांसत ॥ विपरितार्थ येथें जाहला ॥१२॥ सावध होवोनि जंबुमाळी ॥ वर्षलासे बाणजाळीं ॥ बाण कोंदले नभःस्थळीं ॥ भूमंडळीं शरजाळ ॥ १३ ॥ रामस्मरणें अतिसमर्थ ॥ बाणांमाजी हनुमंत ॥ रणधेंडा स्वयें नाचत ॥ अंगीं आघात लागेना ॥१४ पंचक्रोश शिळा सोज्वळी ॥ कपीनें हाणिली जंबुमाळी ॥ येरें विंधोनि बाणजाळीं ॥ केली रांगोळी शिळेची ॥१५॥ कोपोनियां हनुमंतें ॥ विशाल वृक्ष घेवोनि हातें ॥ वेगें हाणितां जंबूतें ॥ बाणें वृक्षातें छेदिलें ॥ १६ ॥ लागवे

१ संहार. २ गाढवावरून धींड. ३ मावण. ४ मोठापराक्रमी. ५ रथयुक्त. ६ आकर्षून. ७ मस्तकी. ८ झपाटा. ९ छेदून.

गाचेनी लवलाहें ॥ चौबाणीं विंधोनि पाहे ॥ वृक्ष केला तिळप्राय ॥ जाहलें आश्चर्य हनुमंता ॥ १७॥ जीव घ्यावा हनुमंतु ॥ निर्वाणें परिघ घंटायुकु ॥ रागें काढिला धगधगितु ॥ करावया अंतु वानरा ॥१८॥ परिघ घेवोनि करतळीं ॥ गर्जिन्नला जंबुमाळी ॥ वानरा तुझी करीन होळी ॥ घावो संभाळीं हनुमंता ॥१९॥ माझ्या परिघाचा आघातु ॥ निश्चयें निमालां हनुमंतु ॥कैसेंनी राखेल रघुनाथु ॥ रणवृत्तांतु पाहों याचा ॥२०॥ रावणें नेमिलें आहे मातें ॥ जीवें मारावें वानरातें ॥ कोण निवारील माझ्या परिघातें ॥ हनुमंतातें वांचवावया ॥२१॥ परिघ येतां अतिवेगेंसीं ॥ हनुमान् जाणे लघुविद्येसीं ॥ अंग चुकविलें घायासीं ॥ वेगें आकाशीं उडाला ॥२२॥ शस्त्रदेवता पैं लाठी ॥ परिघ गेला हनुमान्पाठीं ॥ पुच्छें परिघा घातली मिठी ॥ चेपिली घांटी देवतेची ॥ २३ ॥ देवता ह्मणे गा हनुमंता ॥ तुज मी शरण आलियें आतां ॥ शस्त्रशक्ती ज्या समस्ता ॥ शरणांगता तुज होती ॥२४॥ शस्त्रशक्ती भूतशक्ती ॥ आणिक मंत्राच्या मंत्रशक्ती ॥ अवघ्या तुज शरण येती ॥ मज मारुते वांचविलिया ॥२५॥ सोडोनि पुच्छाचें बंधन ॥ शस्त्रदेवता वांचवोन ॥ शक्तिमंडळ लोटांगण ॥ घाली आपण हनुमंतु ॥ २६ ॥ मारूं नये शरणांगता ॥ ह्मणोनि वांचविली शस्त्रदेवता ॥ मूर्तें भजावें श्रीरघुनाथा ॥ याबुद्धी समस्ता शक्ति वंदी ॥२७॥ तंव त्या शक्ति पैं समस्ता ॥ वोंवाळिती हनुमंता ॥ करितां राक्षसांच्या घाला ॥ आह्मीं युद्धार्थी तुज साह्य ॥२८॥ सीता आमुची आद्यशक्ती ॥ तीस गांजितो लंकापती ॥ राक्षसां विमुख याची अर्थी ॥ साह्य सर्वार्थीं रामभक्तां ॥२९॥ हनुमान् ह्मणे पुच्छा जगजेटी ॥युद्धीं माझी राखिजे पाठी ॥ साह्य शक्ति कोट्यान कोटी॥पुच्छासाठीं मज जाहल्या ॥३०॥ ऐसें पुच्छाचें स्तवन ॥ करोनि पुच्छाचें लालन ॥ देवोनि पुच्छासीं चुंबन ॥ जाहला सावधान युद्धार्थी ॥३१॥ परिघ घेवोनियां हाता ॥ येतां देखोनि हनुमंता ॥ जंबू पावला परम चिंता ॥ माझें शस्त्र मज घाता प्रवर्तलें ॥ ३२ ॥ रावणें परदारा अधर्म ॥ पापें शक्ति क्षोभल्या परम ॥ नासला आक्रम पराक्रम ॥ मरणानुक्रम राक्षसां ॥३३॥ ॥श्लोक॥गृहीत्वापरिघंघोरंभ्रामयासवानरः ॥ सोतिवेजोगोतिवेगेनभ्रामयित्वामहाबलः ॥ ४ ॥ परिघंपातयामासजंबुमालेर्महोरसि ॥ तस्यचैवशिरोनास्तिनबाहूजानुनीनच ॥ ५ ॥ नधनुर्नरथोनाश्वास्तत्रदृश्यंतनेपवः ॥६॥ ॥ टीका ॥ करावया वानराचे घाता ॥ राक्षसें परिघ सोडिला होता ॥ तो आला हनुमंताचे हाता ॥ जंबूचा माथा छेदावया ॥ ३४॥ कोपु आला हनुमंता ॥ परिघ भोंवंडिला साटोपता ॥ लक्षोनि जंबुचिया माथा ॥ होय हाणिता तें ऐका ॥ ३५ ॥ वेगीं उडोनियां अंबरा ॥ दांत खादले करकरां ॥ परिघ भोंवंडिला गरगरां ॥ रहंवरा ठोकिलें ॥३६॥ निधडी हनुमंताची शक्ती ॥ ना त्या शरीर ना त्यास अस्थी ॥ हातपाय नदिसती ॥ नदिसे व्यक्ती राक्षस ॥ ३७ ॥ नातो रथ नातो वारू ॥ नातें धनुष्य नाशस्त्रसंभारू ॥ वानरें केला अव्यक्त मारू ॥ नदिसे गोचरू राक्षसु ॥ ३८ ॥ दुर्धर हनुमंताचा घातु ॥ जीव जावोनियां तेथु ॥ घायवट नदिसे प्रेतु ॥ केला भस्मांतु राक्षस ॥ ३९ ॥ आधीं हनुमंत महाबळी ॥ ऐशिया परी जंबूमाळी ॥ परी घायें मेळविला धुळी ॥रणरांगोळी करोनी ॥४०॥ जंबू मारिला तयीं मारुती ॥ प्रहस्त बोंबले दोहीं हस्तीं ॥ द्यावया मंत्राग्नि पुरती ॥ शोधितां अस्थी नलभेची ॥४१॥ पावोनियां पुत्रशोक ॥ येवोनि रावणासन्मुख ॥ प्रहस्त करी महाशंख ॥ दुर्धर दुःख घोटेना ॥ ४२ ॥ झोंटी सुटली मोकळी ॥ प्रहस्त लोळे क्षितितळीं ॥ ज्येष्ठ पुत्र जंबुमाळी ॥ वानरें धुळीं मेळविला ॥४३॥ युद्धीं पडला प्रहस्तकुमर ॥ इतर प्रधानांचे पुत्र ॥ वेगीं मोकलीं दशशिर ॥ रणीं वानर मारावया ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तेराक्षसेंद्रेणनोदितामंत्रिणःसुताः ॥ हेमजालपरिक्षिप्तैर्ध्वजवद्भिःपताकिभिः ॥ तोयदस्वननिर्घोषैर्वाजियुक्तैर्महारथैः ॥ ७ ॥ कृतास्त्रास्त्रविदांश्रेष्ठाःपरस्परजयैषिणः ॥ विस्फारयंतःसंहृष्टाः सर्वेयुद्धजिगीषवः ॥८॥ जनन्यस्तास्ततस्तेषांविदित्वाकिंकरान्हतान् ॥ बभूवुःशोकसंतप्ताःसबांधवसुहृज्जनाः ॥९॥ सृजंतोबाणवृष्टिंतेलघुस्वनमहास्वनाः ॥ अभिषेक्तुंहनुमंतंतोरणस्थंव्यवस्थितं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचे सभेआंत ॥ प्रधान पुत्र अतिगर्वित ॥ महावीरांतें दृष्टीं नगणित ॥ बळोन्मत्त प्रतापें ॥ ४५ ॥ ऐसे बळदर्प अतिदर्प्त ॥ शस्त्रास्त्रीं निपुण नित्य ॥ येरयेरां नापेक्षित ॥ अतिसमर्थ युद्धार्थी ॥४६॥ युद्धाग्रणी प्रधानसुत ॥ निवडोनियां समस्त ॥ हनुमंतासीं युद्धार्थ ॥ धाडी लंका

१ त्वरेनें. २ अपरिहार्य. ३ मेला. ४ कंठ. ५ कूरवाळुन. ६ युद्धकौशल्य.

१ आवेशानें, कौशल्यानें. २ रथ. ३ अतुल, अनिवार. ४ सामुग्री. ५ अलक्ष. ६ भूमीवर. ७ पाठवी. ८ महागर्विष्ट.

नाथ सांक्षेपें ॥ ४७ ॥ तुमचे अंगीं युद्धक्रम ॥ नित्य वाणा पराक्रम ॥ वनविध्वंसी प्लवंगमें ॥ त्यासीं संग्राम करावा ॥ ४८ ॥ तुह्मीं आवघे युद्धीं समर्थ ॥ बांधोनि आणावा हनुमंत ॥ नातरीं करावा त्याचा घात ॥ पुरुषार्थ पाहों तुमचा ॥ ४९ ॥ थोरी वाढवेची मातु ॥ नित्य सांगे सभेआंतु ॥ तोच दावावा पुरुषार्थु ॥ युद्धीं हनुमंतु जिंकोनी ॥५०॥ ऐसें सांगतां लंकानाथ ॥ प्रधानपुत्र समस्त ॥ वेगीं संजोगोनी रथ ॥ शीघ्र युद्धार्थ निघाले ॥ ५१ ॥ हेमरत्नमाळाविराजित ॥ शृंगारिले अश्वरथ ॥ ध्वज पताका डोलत ॥ रथशोभत अतिशोभा ॥५२॥ मारिल्या वांचोनि हनुमंत ॥ परते तो मातृगामी येथ ॥ ऐशी करोनियां शपथ ॥ आले समस्त युद्धार्थी ॥ ५३ ॥ रथारूढ धनुष्य हातीं ॥ पुढें वाजंत्रें वाजती ॥ मागें माता शंख करिती॥ पुत्रसंतती निमाली ॥५४॥प्रहस्त दुःखासमान ॥ दुःखी करावया प्रधान॥हट्टीं पेटला दशानन ॥ युद्धीं संतान मोकलिलें ॥ ५५ ॥ प्रहस्तपुत्र महाबळी ॥ रणीं मारिला जंबुमाळी ॥ किंकरांची केली होळी ॥ केली रांगोळी वनकरां ॥५६ ॥ तेथें किती प्रधानसंतान ॥ आजिंच जाहलें निसंतान ॥ वानर नव्हे महाविघ्न ॥ आलें निदानें राक्षसां ॥ ५७ ॥ स्त्रिया सुल्हृद तळमळीती ॥ माता पिता शंख करिती ॥ वधूं धाडितां मारुती ॥ पुत्रसमाप्ती वानरें ॥५८॥ येरीकडे कडकडाट ॥ प्रधानपुत्र घनदाट ॥ रथचक्रांचा घडघडाट ॥ आले निकंट हनुमंता॥५९॥ देवालयाचे महाद्वारीं ॥ बैसला होता तोरणावरी ॥ देखोनि प्रधान पुत्रहारी ॥ उल्हास भारी हनुमंता ॥ ६० ॥ जैसे पतंग दीपावरी ॥ तैशा प्रधान पुत्रांच्या हारी ॥ लोटले हनुमंताचे वरी ॥ शरधारीं वर्षती ॥ ६१ ॥ बाण सुटती सणसणां ॥ शस्त्रें वाजतीखणखणां ॥ बाण विंधिती झणझणां ॥ कालकंडणां मांडिली ॥ ६२ ॥ समकाळशरसंपातें ॥ हनुमान् बैसला सावचित्त ॥ बाण चुकवी पिलंगतें ॥ अमात्यसुत मारावया ॥ ६३ ॥ बाण वर्षले अत्यद्भुत ॥ जैसे मेघ पर्वतांत ॥ अचुकहस्तीं आह्मी समस्त॥ मारा हनुमंत विंधोनी ॥६४॥ एक ह्मणती विंधा शिरीं ॥ एक ह्मणती विंधा उरीं॥एक ह्मणती करा कोंडोरीं॥चरणां करां चुरा पैं॥६५॥ एक ह्मणे विंधा पोटीं ॥ एक ह्मणे विंधा पाठीं॥एक ह्मणे विंधा कंठीं ॥ फोडूं घाटी याची पैं ॥६६॥ एक ह्मणती माझें संधान ॥ याचें

१ इच्छेनें. २ वानर. ३ अभिमानाची. ४ सजकरून. ५ मेली. ६ क्षय, संहार. ७ समीप. ८ बाणवर्षाव. ९ संहार, कंदन. १० वर्षाव. ११ गतिविगतीनें. १२ अमोघशरसंधानी. १३ मारा.

नासिक मी छेदीन ॥ एक ह्मणे छेदीन दोनी कान ॥ पुच्छ छेदीन ह्मणे एकु॥६७॥ ऐशा ऐकोनियां गोष्टी ॥ हनुमान् हासिन्नला पोटीं ॥ मग उठोनियां जगजेठी ॥ लांगूलें त्राहटी सत्राणें॥६८॥देतां भुभुकार उद्भटें ॥ अवघ्यां झाला हृदयस्फोट ॥ पुच्छें कवळोनि एकवट ॥ केले पिष्ट निजघातें ॥ ६९ ॥ उडी टाकितां हनुमंत ॥ अवघ्यां एकची प्राणांत ॥ धडधडां पडती पृथ्वीआंत ॥ समवेत रथघोडीं ॥ ७० ॥ प्रेतें नुरती भूतळा ॥ अतळ वितळ ना सुतळा ॥ हनुमान् निजबळें आगळा ॥ रसातळा ते नेले ॥ ७१ ॥ लागतां हनुमंताचा घावो ॥ प्रेतपणा नुरेची देहो ॥ रसातळीं नमिळे ठावो ॥ धाडी महाबाहो वैकुंठा ॥ ७२ ॥ ऐसिया परी हनुमंत ॥ निर्दळिले प्रधानसुत ॥ बोंब सांगावया नुरे तेथ ॥ केले निर्मुक्त अवघेही ॥ ७३ ॥ दूरोनि पाहती सुहृद्लोक ॥ अवघे करिती महाशंख ॥ प्रधानपुत्र एकाएक॥ रणीं निःशंक मारिले ॥ ७४ ॥ हाकाबोंबाचा कल्लोळ ॥ लंके माजी हलकल्लोळ॥ रावणा आली काळवेळ ॥ करील निर्मूळ राक्षसां ॥ ७५ ॥ प्रहस्तादिक मुख्य प्रधान ॥ रावणापासीं येवोनि जाण ॥ अवघे करिती शंखस्फुरण ॥ निःसंतान त्वां केलें ॥ ७६ ॥ तो वानरू नव्हे केवळ ॥ सीताकोपाग्निकल्लोळें ॥ वनीं वाढलासे प्रबळ ॥ राक्षसकुळ निर्दळावया ॥७७॥ ॥ श्लोक ॥ हतान्मंत्रिसुतान्बुध्वावानरेणमहात्मना ॥ रावणःसंवृताकारश्चकारमतिमुत्तमां ॥ ११ ॥ संदिदेशदशग्रीवोवीरान्नयविशारदान् ॥ हनुमद्ग्रहणव्यग्रान्हनुमन्निग्रहंप्रति ॥ १२ ॥ सविरूपाक्षयूपाक्षौदुर्धरंचमहाबलं ॥ प्रघसंभासकर्णंचपंचसेनाग्रनायकान् ॥ १३ ॥ महागुणपरिख्यातान्रणकर्मविशारदान् ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ प्रधानपुत्रसंतती ॥ रणीं मारिली मारुती ॥ तें ऐकोनि लंकापती ॥ चिंता चित्तीं अनिवार ॥ ७८ ॥ जो जो धाडी युद्धाप्रती ॥ त्याची कैंपी करी समाप्ती ॥ मग रावणें पांचही सेनापती ॥ संग्रामार्थी पाठविले ॥ ७९ ॥ यूपाक्ष विरूपाक्ष दोघेजण ॥ दुर्धर प्रघस भास्वकर्ण ॥ हे सेनानी वीर दारुण ॥ पांचजण दृढ योद्धे ॥ ८० ॥ रावण त्यांसीं सांगे युक्ती ॥ तुह्मीं दुर्धर वीर पुरुषार्थी ॥ वानर धरावा युद्धशक्ती ॥ तुह्मी समस्तीं मिळोनि ॥ ८१ ॥ सन्मुख येतां प्रधानसुत ॥ त्याचा वानरें केला घात ॥ तुह्मी बुद्धिबळें प्रतापवंत ॥ युद्ध प्रशस्त क

१ शेंपूट. २ आदळी. ३ आवेशें. ४ भयंकर. ५ पीठ. ६ श्रेष्ठ ७ संहारिले. ८ भवमुक्त. ९ बोंब. १० ज्वाळेचाभडका. ११ वानर. १२ लढायीस. १३ सेनापाती. १४ अनिवार.

रावें ॥ ८२ ॥ वींघे राहुनि चौंदिशेप्रति ॥ एकें रहावें नभस्थितीं ॥ दावोनियां निजशक्ती ॥ युद्धीं मारुती धरावा ॥ ८३ ॥ यु
द्धीं धरितां नये हाता ॥ तरीं करावें त्याच्या घाता॥ ऐसें सांगोनि समस्तां॥होय घाडिता लंकेशु ॥८४॥रथपताका डोलायमान॥
पांचजण युद्धीं प्रवीण ॥ पांचाठाईं विखरोनें ॥ युद्ध दारुण मांडिलें ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंसमीक्ष्यकपिंसर्वेदिक्षुसर्वास्ववस्थि
ताः ॥ तैस्तैःप्रहरणैर्भीमैरभिषेक्तुंततस्ततः ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ पांचाठाईं पांचजण ॥ हनुमंतातें वेढोन ॥ युद्धा झगटले दा
रुण ॥ शस्त्रास्त्रीं संपूर्ण हाणित ॥ ८६ ॥ दुर्धरे पंचमुख पंचबाण ॥ मस्तकीं विंधिले सन्मुख येऊन ॥ पाठीशीं तो भास्वकर्ण ॥
हाणी दारुण गदाघात ॥८७॥ दक्षिणबाहू यूपाक्ष ॥ वामांगीं विरूपाक्ष ॥ शूळ हाणिती प्रत्यक्ष ॥ कुक्षोपकुक्ष लक्षोनी ॥८८॥
घ्यावया हनुमंतासीं घसें ॥ गगना चढला तो प्रघस ॥ बाण वर्षे असमसाहस ॥ जेंवि आकाशीं मेघधारा ॥ ८९ ॥ पांचांची
उडी अवचितीं ॥ आली हनुमंता भोंवतीं ॥ तेव्हां पुच्छें केली ख्याती ॥ साह्य युद्धार्थीं सर्वदां ॥ ९० ॥ भोंवता पुच्छाचा आंव
र्त ॥ त्यांच्या शस्त्रां करोनि घात ॥ पांचही आकळिले पुच्छाआंत ॥ वीर विख्यात सेनानी ॥ ९१ ॥ जेंवि योगिया आपण ॥
स्वयें निरोधी पंचप्राण ॥ तेंवि पुच्छें पांचहीजण ॥ आकळोन राखिले ॥ ९२ ॥ जेंवि काळ प्रळयांत ॥ पंचभूतां करी आवर्त ॥
तेंवि पांचही पुच्छाआंत ॥ बांधी हनुमंत वधार्थीं ॥ ९३ ॥ जेंवि विवेकी साधुजन ॥ पंचही विषयां करिती दमन ॥ तेंवि वीर पां
चहीजण ॥ पुच्छें गोवोनि राखिले ॥ ९४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अभवद्वानरःक्रुद्धोबालसूर्यसमप्रभः ॥ समुत्पाट्यगिरेःशृंगंजघानद्वौ
निशाचरौ ॥१६॥ ॥ टीका ॥ कोपें वानर अतिआरक्त ॥ बाळसूर्यसम भासत ॥ रागें उपडोनि पर्वत॥ करील कल्पांत पांचांही
॥ ९५ ॥ उपडोनियां महागिरी ॥ घालितांची पांचांवरी ॥ घायें जाहली चकचुरी ॥ केली बोहरी पांचांची ॥ ९६ ॥ पांचही
विषय निर्दळिती ॥ तें सुख पावे परमार्थीं ॥ वधोनी पांचही सेनापती ॥ सुखें मारुती उल्हासे ॥ ९७ ॥ श्रीरामभक्ताचे आ ॥ ३ ॥
घातीं ॥ अस्थिमांस ना गुण व्यक्ती ॥ आणि नेले गुणातीतीं ॥ [illegible] मारुती सुखमरण ॥ ९८ ॥ श्रीरामभक्ताचें कौतुक ॥

१ आकाशीगुण. २ त्रिमस्तकपुरुष. ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ८ [illegible] ९ नाश. १० चैतन्यस्वरूपीं.

मारून द्यावें परमसुख ॥ कोटी जन्माचें हरोनि दुःख ॥ सुखदायक संग्रामीं ॥ ९९ ॥ निर्दळोनि पांचहीजण ॥ भुभुःकारें देवोनि
किराणें ॥ देवालयाचें तोरण ॥ धरोनि स्थान बैसला ॥ १०० ॥ पंचभूतांची निवृत्ती ॥ साधका परमानंदप्राप्ती ॥ वधोनि
पांचही सेनापती ॥ सुखें मारुती उल्हासे ॥ १ ॥ मारिले पांचही सेनापती ॥ बोंब गेली लंकेप्रती ॥ दचकलासे लंकापती ॥
वानरें ख्याती लाविली ॥ २ ॥ पारखें केलें अशोकवन ॥ सहजें सीता नेली हिरोन ॥ क्रोधें कांपे दशानन ॥ पाहे आपण को
ण धाडूं ॥ ३ ॥ तंव देखिला समोरू ॥ जो कां लाडका अखया कुमरू ॥ त्यासि सांगे दशशिरू ॥ मारीं वानरू प्रतापें ॥ ४ ॥
॥ श्लोक ॥ कुमारमक्षंप्रसमीक्ष्यमाणःप्रचोदयामासतमेवसंयुगे ॥ पताकिनंरत्नविभूषितध्वजंमनोजवाष्टाश्ववरैःसुयोजितं॥१७॥
रथंसमास्थायययौसवीर्यवान्सतूणमष्टासिनिबद्धबंधुरं ॥ संपूरयन्खंचमहींचसाचलांतुरंगमातंगमहारथस्वनैः ॥ १८ ॥
बलैःसमेतःसहतोरणस्थितंसमर्थमासीनमुपागमत्कपिं ॥ सतंसमासाद्यहरिंहरीक्षणोयुगांतकालाग्निमिवप्रजाक्षये ॥ १९ ॥
॥ टीका ॥ आज्ञा देतां दशशिर ॥ वेगें निघाला अखयाकुमर ॥ छत्र पताका ध्वज मनोहर ॥ रहंवरें रत्नाढ्य ॥ ५ ॥
आठ वारू शिरोमणी ॥ हेमबाण सचापतूर्णीं ॥ पाठिसीं राजकुमर श्रेणी ॥ निपुण रणीं रणयोद्धे ॥ ६ ॥ अंगीं बळाचा
गर्व थोर ॥ रथीं बैसोनि अखयाकुमर ॥ जेथें आहे हनुमान् वीर ॥ तेथें सत्वर पैं आला ॥ ७ ॥ प्रधान आप्त थोरथोर ॥
रावणासीं करिती मरमर ॥ मरों धाडिला अखयाकुमर ॥ बळें दुर्धर वानरू ॥ ८ ॥ चवदासहस्त्र वनकरां ॥ पुच्छें बांधोनियां
भारा ॥ मत्स्यमगरां दिधला चारा ॥ आणि किंकरां मारिलें ॥ ९ ॥ प्रधानपुत्र गर्वभरित ॥ अतिबळें सदां कुंथत ॥ त्या अव
घ्यांचा केला घात ॥ केला निःपात जंबूचा ॥ ११० ॥ घालोनि पुच्छाच्या आवर्तीं ॥ पांच मारिले सेनापती ॥ अखया बापुडें तें
किती ॥ क्षणें मारुती मारील त्या ॥ ११ ॥ तुझा हा लाडका कुमरू ॥ जाणोनि हनुमंत करील मारू ॥ रावणा तूं चुकलासी थोरू॥
तेथें कां कुमरू धाडिला ॥ १२ ॥ दृष्टि पडिलिया हनुमंता ॥ अखया परतेना मागुता ॥ त्याचे रक्षणीं लंकानाथा ॥ वीर समर्थ धा

१ क्रीडा.विजयध्वनी २ उद्दस्त. ३ रथ. ४ माता. ५ समुदाय, पंक्ति. ६ भक्ष्य. ७ वडबडत. ८ क्षय.

डावे ॥ १३ ॥ रावणें निवडोनियां चोखट ॥ रणरंग धाडिले वीर उद्भट ॥ महा युद्धाचा कडकडाट ॥ आले निकट हनुमंता ॥ १४॥ रावणें चतुरंग एकवट ॥ निघडे धाडिले महाभट ॥ अश्व गज रथीं घडघडाट ॥ आले निकट हनुमंता ॥ १५ ॥ नयेतां मागिले वीरांसीं ॥ अखया भिडला हनुमंतासीं ॥ लघुलाघवें शरधारेसीं ॥ हनुमंतासीं आच्छादी ॥ १६ ॥ अमितबाणीं विंधिला शिरीं ॥ दोबाणीं विंधिला भुजांवरी ॥ बाण विंधिले स्तनावरी ॥ सर्वांग शरीं व्यापिलें ॥१७॥ तेचि समयीं मागील वीर ॥ वर्षती शस्त्रसंभार ॥ तेणें आच्छादिला वानर ॥ दिवाकर जेंवि अभ्रीं ॥ १८ ॥ गर्जे गर्जोनि पर्जन्यधारा ॥ कदा नरुपती गिरिवरा ॥ तेंवि राक्षस शरसंभारा ॥ अंगीं वानरा नबाधती ॥ १९ ॥ निधडी हनुमंताची शक्ती ॥ बाण लागतां पिष्ट होती ॥ शस्त्रें भंगोनि पडती क्षितीं ॥ रणीं मारुती नाटोपे ॥ १२० ॥ व्यर्थ करोनि शस्त्रशस्त्रांसीं ॥ हनुमान् उडाला आकाशीं ॥ अखयाची शक्ती कैसी ॥ रथ आकाशीं चालविला ॥२१॥ कुमर आणि हनुमान् वीर ॥ दोघे भिडती निराधार ॥ बळ वाणिती सुरवर ॥ चक्राकार संग्रामीं ॥२२॥ रथाचिया गति विगती ॥ तैसाची पिलँगतु मारुती ॥ क्षणेक नभीं क्षणेक क्षितीं ॥ दुर्धरशक्ती दोघांची ॥२३ ॥ अखया मारूं पाहे हनुमंत ॥ त्यासीं तो घाय नाढळत ॥ कपिकुमराचा करितां घात ॥ त्यासें तो रथ नाटोपे ॥२४॥ क्षणेक रथ दिसे भूतळीं ॥ क्षणेक दिसे नभस्थळीं ॥ क्षणेक दिसे समुद्रजळीं ॥ त्रिकुटाचळीं एक क्षणु ॥२५॥ अखयाकुमर अतिसमर्थ ॥ वेडाविला हनुमंत॥ तेणें वानर अतिविस्मित ॥ कैसेंनि घात करूं याचा ॥२६ ॥ तंव बोलती सैन्यसंभार ॥ निधडा योद्धा अखयाकुमार ॥ जाणोनि धाडी दशशिर ॥ घायें वानर मारील हा ॥ २७ ॥ ठाकोनियां अखयाकुमरू ॥ पळों जातां हा वानरू ॥ आह्मी धांवोनि संग्राम थोरू ॥ तीरमारू करूं यासीं ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ वधेकुमारस्यमहाबलस्यवैचकारबुद्धिंहनुमान्महाबलः ॥ रथेनियुक्तान्निजघानवाजिनस्तलप्रहारैःपवनात्मजःकपिः ॥ २० ॥ सभग्ननीडःपरिवृत्तकूबरःपपातभूमौहतवाजिरंबरात् ॥ सतंपरित्यज्यमहारथोरथंसकार्मुकःखड्गधरःखमुत्पतन् ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं नाटोपे अखयाकुमर ॥ त्यासि मारावयाचा विचार ॥ ॥४॥

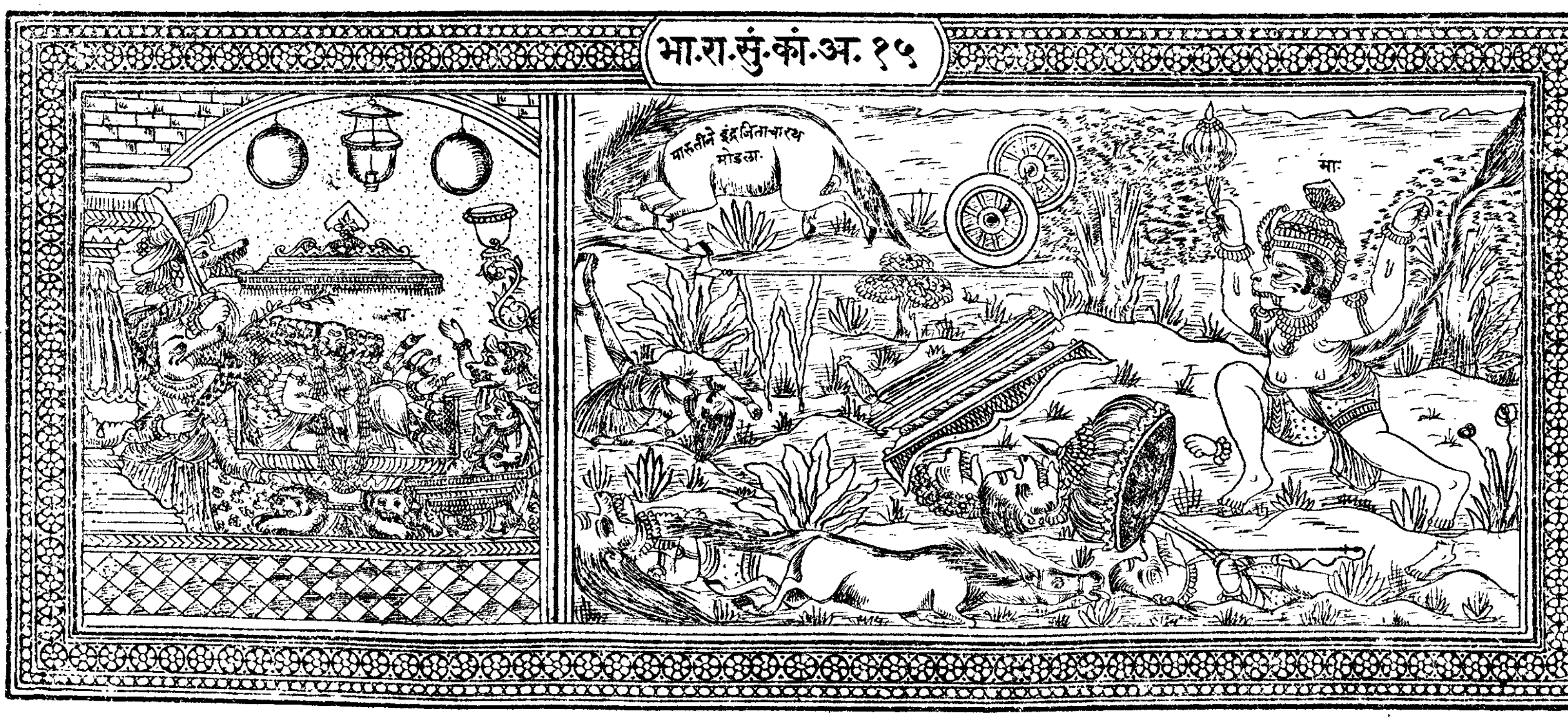
१ प्रतापी. २ महायोद्धे. ३ असंख्य. ४ बाणांनीं. ५ सूर्य. ६ भमीवर. ७ फिरकीमार्गें. ८ जवळराहून.

हनुमान् विचारी साचार ॥ गुप्त प्रकार तो ऐका ॥ २९ ॥ कैसेंनी मारूं अखयासीं ॥ ऐसें विचारिता मानसीं ॥ कोपु आला पुच्छासीं ॥ राजपुत्रासीं वधावया ॥ १३० ॥ कामेग रथ अखयासीं ॥ रणीं नाटोपे तो आह्मासीं ॥ पुच्छ लागोनी पाठिसीं ॥ रथ चौफासीं बांधिला ॥ ३१ ॥ स्वर्ग मृत्यु कैलासपृष्ठीं ॥ रथ पळवितां संकटीं ॥ पुच्छें पुरवोनियां पाठी ॥ कडकडाटी बांधिला ॥३२॥ लाता हाणोनि छत्रपात ॥ करतळें ध्वजासीं घात ॥ तालवृक्षाचा आघात ॥ भंगिला रथ ते काळीं ॥ ३३ ॥ आंख चक्र रथ कूबरू ॥ पोवळवेलीच्या धुरा थोरू ॥ आठही वारू सारथी वीरू ॥ केला चकचुरू एकें घायें ॥ ३४॥ पुच्छ नाचविलें धांदडी ॥ रथ उपडिला कडाडी ॥अखयाकुमर लवडसवडी ॥ घातली उडी अतिवेगें ॥ ३५ ॥ वोडणखांडें घेवोनि करीं ॥ मारावया खड्गधारी ॥ धाविन्नला हनुम्यावरी ॥ गिरागजरीं गर्जोनी ॥ ३६ ॥ राहें साहें हनुमंता ॥ तुझ्या करीन मी घाता ॥ रणीं भंगिलें माझ्या रथा ॥ झणीं श्लाघ्यता मानिसी ॥ ३७ ॥ धाकें थरकतु चमकतु ॥ वोडणें धडकोनि धांवतु ॥ खड्ग लघुविद्या तळपतु ॥ आला त्वरितु अतिबळें ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ समेत्यतंमारुतवेगविक्रमःक्रमेणजग्राहचपादयोर्दृढं ॥ सभग्नबाहुःप्रविकीर्णभूषणोहतःक्षितौवायुसुतेनराक्षसः ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ कुमार आणि वानरासीं ॥ क्षण भूमीं क्षण आकाशीं ॥ युद्ध होतां अति आक्रोशीं ॥ येरयेरांसीं वधावया ॥ ३९ ॥ वानर मारावया ठाईं ॥ अखया उर्परमे लवलाहीं ॥ हनुमंतें वायुवेगें पाहीं ॥ धरिला पायीं लघुवेगें ॥१४०॥हनुमान् अतिआवेशीं ॥ भोंवंडितां अतिआक्रोशीं ॥ भोंवंडी दाटली तयासीं ॥ देहभावासीं विसरला ॥ ४१ ॥ वोडण पडिलें त्रिकुटावरी ॥ खड्ग पडिलें सागरीं ॥ मुकुट पडिला सभेमाझारी ॥ अपांपतीं भूषणें ॥ ४२ ॥आंवांकूनी महाबळी॥उपटितां शिळातळीं ॥ लंकादुर्ग कांपे चळी ॥ निंधा पाताळीं उठिला ॥ ४३ ॥ दिग्गजा टाळी बैसली कानीं ॥ पन्नगें पाताळीं पळणी ॥ मेरुपडला तुटोनी ॥ कांपे अवनी येणें मानें ॥ ४४ ॥ हनुमान् श्रीरामभक्त चिद्रत्न ॥ युद्धामाजी कृपाळू पूर्ण ॥ अखयान देखे जन्म मरण ॥ ऐसा संपूर्ण मारिला ॥ ४५ ॥ अखयाराखावयासाठीं ॥ रावणें धाडिले कोट्यानुकोटी ॥ अश्व गज रथ पळतां था

१ पाहिजे तेथें जाणारा. २ दांडी. ३ गर्जना, धांदलीनें. ४ लगबगीनें. ५ ढालतलवार. ६ कदाचित. ७ आवेशानें. ८ शांतहोई. ९ समुद्रांत. १० स्वशक्तीनें. ११ ध्वनी. १२ सर्पांस.

टी ॥ पुच्छें पाठी पुरविली ॥४६॥ ऐसा केला कोंडमार ॥ वानरें करोनि शिळामार ॥ रणीं पाडिले वीरें वीर ॥ धरणीं रुधिर प्रवा
हे ॥ ४७ ॥ हनुमंतें ऐशिया रितीं ॥ केली अवघ्यांची समाप्ती ॥ सुरनर ऋषीश्वर वर्णिती ॥ अगाध कीर्ती हनुमंताची ॥ ४८ ॥
सुर वर्षती सुमनीं ॥ जयजयकार ऋषिजनीं ॥ कीर्ती पावन त्रिभुवनीं ॥ धन्य अंजनीनिजसुतु ॥ ४९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
जाहलें अखया निर्दळण ॥ पुढें इंद्रजित हनुमंता रण ॥ सावधान अवधारा ॥ १५० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेए
काकारटीकायांहनुमंतेंअखयावधोनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ओव्या ॥ १५० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २२ ॥ ॥ एवं ॥ ॥१७२॥

१ समुदाय. २ दगडमार. ३ पुष्पीं. ४ संहार.

॥ श्रीरामचंद्रगुरवेनमः ॥ अखयाकुमर पाडिला रणीं ॥ रावणें ऐकतांचि कानीं ॥ शंख करित दाहीवदनीं ॥ लोळे धरणीं गडबडां ॥ १॥ मुगुट पडिला सभास्थानीं ॥ हें प्रत्यक्ष देखोनि नयनीं ॥ रावण रडे आक्रंदोनी ॥ विरुद्ध करणी म्यां केली ॥ २ ॥ बुद्धिभ्रंश झाला मजसीं ॥ कुमरू धाडिला युद्धासीं ॥ रणीं वानरें मारिलें त्यासीं ॥ बोल कवणासीं ठेवावा ॥ ३ ॥ माझें जें कां अशोकवन ॥ तें मज जालें शोकस्थान ॥ कपीनें लंके घालोनि खानें ॥ पुत्र निधान तेणें नेलें ॥४॥ आह्मां अवघ्यां देखतां जाण ॥ देहामाजि घालोनि खान ॥ अखया नेला निजनिधान ॥ नागवणें मज आली ॥ ५ ॥ नव्हे त्याचि चोरी मारी ॥ हनुमान् नव्हे पैं खांनोरी ॥ लाज लावोनि आमुचे शिरीं ॥ अखया मारी पुरुषार्थें ॥६॥ अवघे बोलती प्रधान ॥ आमुचे पुत्र पाडिले जाण ॥ स्वयें संपादी रावण ॥ श्रेष्ठ मरण संग्रामीं ॥७॥ अखयापुत्र पडिला रणीं ॥ शंख करी दाही वदनीं ॥ बोला सारिखी नाहीं करणी ॥ निंद्याभिमानी रावणू ॥ ८ ॥ सैन्य धाडिलें कोट्यानुकोटी ॥ तें मारिलें पुच्छासाठीं ॥ वानरें पुरविली पाठी ॥ रावणापोटीं धुकधुकी ॥ ९ ॥ अभिलाषितां शिवाची कांता ॥ उमा मागितली भोगार्था ॥ तें पाप बैसलें माझे माथां ॥ रुद्र तळतां क्षोभला ॥१०॥ उमा ते तंव जगत्रयजननी ॥ विशेषें माझी सद्गुरुपत्नी ॥ ते म्यां अभिलाषितां नयनीं ॥ रुद्र क्षोभोनि स्वयें आला ॥११॥ अखयासीं क्षयो जाहला ॥ सत्य स्वयें रुद्र क्षोभला ॥ राक्षसासीं क्षयो आला ॥ तो म्यां केला महादोषू ॥१२॥ हा तंव नव्हे गा वानर ॥ क्षोभोनि आला काळाग्नी रुद्र ॥ कायसा राक्षसांचा भारें ॥ सर्व संहार येथें आला ॥१३॥ जो जो धाडिला अशोकवनीं ॥ तोतो पडिला काळाचे वदनीं ॥ आतां धाडिला नवचे कोणीं ॥ रावण मनीं विचारी ॥१४॥ अखयाचे कैवारासीं ॥ धाडितां नये आणिकासीं ॥ मींच जाईन संग्रामासीं ॥ कास सरिसी तेणें केली ॥ १५॥ म्यां वानरु मारिल्या पाठीं ॥ लंका निर्मुक्त संकटीं ॥ वानरें मज मारिल्यापाठीं ॥ सीता गोरटी निर्मुक्त ॥ १६ ॥ लाज लागली रावणासीं ॥ नसांगतांचि कोणासीं ॥ आंगीं बाधिलें कवचासीं ॥ संग्रामासीं निघाला ॥ १७ ॥ ऐसें ऐकतांची कानीं ॥ इंद्रजित आला गर्जंबजोनी ॥ रावणातें नमस्कारुनी ॥ सिंहास

१ भूमीवर. २ हल्ला, नाश. ३ तोटा, दुःख. ४ चोर. ५ सैन्य, समुदाय. ६ मजाई. ७ धावरून.

नीं बैसविला ॥ १८ ॥ एकलें एक पैं वानर ॥ वनवासी तें पालेखाईर ॥ त्यावरी जाणें दशशिर ॥ शुद्ध विचार हा नोहे ॥ १९ ॥ वीरीं घेतला वानरधाक ॥ धाडितां नवचे कोणीएक ॥ मी तरी घरगुती सेवक ॥ आवश्यक मज धाडीं ॥२०॥ वीरीं वांटिवेचे बोल ॥ रणांगणीं होती फोलें ॥ माझें बोलणें सत्य सखोल ॥ जाणती सकळ सुरसिद्ध ॥२१॥ माझ्या प्रतापाची स्याती ॥ तूंही जाणसी लंकापती ॥ मज धाडावें शीघ्रगती ॥ क्षणें मारुती आणीन ॥२२॥ एकलें वानर तें किती ॥ तूं जावों नये लंकापती ॥ मज धाडावें संग्रामार्थी ॥ क्षणें मारुती आणीन ॥ २३ ॥ धरोनि रावणाचे चरण ॥ इंद्रजित घाली लोटांगण ॥ मागतां युद्धा आज्ञापन ॥ आलें रुदन रावणा ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ यथावानरसंग्रामंदृष्ट्वाश्रुत्वापरंतपः ॥ सुतमिंद्रजितंशूरंकथयामासरावणः ॥१॥ निहताःकिंकराःसर्वेजंबुमालीचराक्षसः ॥ अमात्यपुत्रावीराश्चपंचसेनाग्रगास्तथा ॥ २ ॥ महोदरश्चशयितःकुमारोक्षश्चसूदितः ॥ नतुतेष्वपिमेसारोयस्त्वय्यरिनिषूदन ॥ ३ ॥ नखल्वियंमतिश्रेष्ठयत्त्वांसंप्रेषयाम्यहं ॥ इयंचराजधर्माणांक्षत्रस्यचमतिर्मम ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ चौदासहस्त्र बनकर ॥ ऐशीं सहस्त्र किंकर ॥ जंबूमाळी प्रधानपुत्र ॥ मारिले शूर सेनानी ॥ २५ ॥ देवांदानवांसीं दुर्धर ॥ बळिया बळी वीर शूर ॥ तुझा बंधु अखयाकुमर ॥ वानरें मारु दृढ केला ॥ २६ ॥ पाचारोनी रणांगणीं ॥ वीर मारिले आइणींपाइणीं ॥ वानर दुर्धर रणीं ॥ सन्मुख कोणीं उरेना ॥ २७ ॥ वानरेंसीं समान बळी ॥ कोणीं नदिसे भूमंडळीं ॥ त्यासीं तुज घेतां फळी ॥ करील होळी रणमारें ॥ २८ ॥ जे गती जाहली अखयासी॥ ते गती होईल इंद्रजितासीं॥ पुत्र धरोनी पोटासीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ २९ ॥ इंद्रजित ह्मणे लंकानाथा ॥ कायसी वानराची कथा ॥ तूं कां करीसी व्यर्थ चिंता ॥ बांधोनि आतां आणीन ॥ ३० ॥ युद्धसंधीं गळा बांधोन ॥ इंद्र आणिला जिंतोन ॥ इंद्रजितु हें अभिधान ॥ तैं पासूनी मज जालें ॥ ३१ त्या मज वानरासीं रण ॥ करितां तुज संदेह कोण ॥ वानराचा गळा बांधोन ॥ येथें आणीन भाक माझी॥३२॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ सुखावला दशानन ॥ दुर्धर धाडी निजसैन्य ॥ देऊनी सन्मान पाठवी ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत

१ पराक्रमाभिमान. २ असत्य, निष्फल. ३ सेनापती. ४ यथेच्छ, एकामागूनएक. ५ युद्ध. ६ नाम.

स्तुरक्षोधिपतिर्महात्माहनूमताक्षेनिहतेकुमारे ॥ मनःसमाधायसदेवकल्पंसमादिदेशेंद्रजितंसरोषः ॥ ५ ॥ त्वमस्त्रभृच्छस्त्रविदांवरिष्ठःसुरासुराणामपिशोकदाता ॥ सुरेषुसेंद्रेषुचदृष्टकमापितामहाराधनसंचितास्त्रः ॥ ६ ॥ ननुतेसमरेकश्चित्तुल्योस्तिरिपुसूदन ॥ तस्माद्गच्छाद्यवैपुत्रयुद्धायविजयायच ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ रावण विचारी आपण ॥ निराहारी ब्रह्मचारी पूर्ण ॥ त्याचेंनि मरण मेघनादा ॥ ३४ ॥ वानरा येथें फळभक्षण ॥ याचेंनि इंद्रजित नपवे मरण ॥ तरी युद्धासें संदेह कोण ॥ धाडी रावण आल्हादें ॥ ३५ ॥ अखया मारिला जगजेठी ॥ तेणें रावण क्रोधदृष्टी ॥ इंद्रजितासीं सांगे गोष्टी ॥ वानर कपटी मारावा ॥ ३६ ॥ ब्रह्मयापासोनि विद्या सकळ ॥ शिकलासी अस्त्रबळ ॥ तुजपासीं शस्त्रें सकळ ॥ सृष्टीं सबळ तूं एक ॥ ३७ ॥ इंद्रादिदेवां रणधांदडी ॥ जिंतोनि अमरें तेहतीसकोडी ॥ घातले लंकेचे बांधवडी ॥ गाढी प्रौढी तुज पुत्रा ॥ ३८ ॥ करोनि मेघांचें तर्जन ॥ हिरोनी त्याचें गडगर्जन ॥ मेघनाद हें अभिधान ॥ शोभे संपूर्ण तुज पुत्रा ॥३९॥ अस्त्रबळ शस्त्रबळ॥ बुद्धिबळ निजांगबळ ॥ बळ मेळवोनियां सकळ ॥ धरीं तात्काळ वानरू ॥ ४० ॥ जरीं नाटोपे करितां बळ ॥ तरी त्वां त्याचा करावा छळ ॥ तुजपासीं विद्या प्रबळ ॥ गोळांगुळें धरावया ॥ ४१ ॥ प्रबळबळें हनुमंत ॥ तुजसीं तुर्कों नये एथ ॥ तुजपासीं शस्त्रास्त्रें समस्त ॥ समयीं लागती तीं घेईं ॥ ४२ ॥ वेळ पाहोनी सावचित्त ॥ युद्धा निघावें त्वरित ॥ जयो पावसी निश्चित ॥ लंकानाथ अनुवादे ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक॥ ततःपितुस्तद्वचनंनिशम्यप्रदक्षिणंदक्षसुतप्रभावः ॥ चकारभर्तारमतित्वरेणरणायवीरःप्रतिपन्नबुद्धिः ॥ ८ ॥ ततस्तैःस्वगणैरिष्टैरिंद्रजित्प्रतिपूजितः ॥ युद्धोद्धतकृतोत्साहःसंग्रामंसंप्रपद्यत ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ पितृवाक्य आशीर्वचन ॥ इंद्रजित ऐकोनि आपण ॥ परमभक्तीं प्रदक्षिण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥ ४४ ॥ इंद्रजित निघतां उल्हासेंसीं ॥ नग्न कुमारी शिंके पाठीसीं ॥ दचकें पडिला रावणासीं ॥ अतिगुह्यासीं गुप्तलें ॥ ४५ ॥ शिंक झाली पाठीसीं ॥ भविष्य पुसे ब्रह्मयासीं ॥ ब्रह्मा सांगे रावणासीं ॥ इंद्रजितासीं आशंका ॥ ४६ ॥ अपेश यशीं यश अपेशीं ॥ मरण नाहीं इंद्रजितासी ॥ वानरू

१ इंद्रजितातें. २ दाणादाण. ३ देव. ४ बंदींत. ५ अत्यंत, श्रेष्ट. ६ उपहास. ७ वानर. ८ समान. ९ बोले. १० भीति, धाक.

आणील लंकेसीं ॥ तुजपाशीं रावणा ॥ ४७ ॥ रणीं धरिजेल वानर ॥ ऐकोनि ब्रह्मयाचें उत्तर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥
सैन्यसंभारं सज्जोनी ॥ ४८ ॥ गुह्य सांगे स्वयें रावण ॥ वानर नव्हे साधारण ॥ रणकर्कश अतिदारुण ॥ जाण संपूर्ण कृतांतू
॥ ४९ ॥ जे जे गेले अशोकवनीं ॥ ते ते पडले काळाचे वदनीं ॥ सैन्य अश्व गज रथ गांजोनी ॥ वीर मर्दोनि निर्दळिले ॥ ५० ॥
जे जे देखिले हनुमंतें ॥ ते ते निमाले निश्चितें ॥ बोंब सांगावया पुरतें ॥ नेंदी वीरांतें उरीं उरों ॥ ५१ ॥ कवच नचले तयापुढें ॥
वोडणखांडें तें बापुडें ॥ कोण राहे तयापुढें ॥ घायें रोकडें विभांडी ॥ ५२ ॥ शस्त्रें नरुपती बाण ॥ नचले अस्त्राचें प्रेरण ॥ आपुले
वांचवोनी प्राण ॥ रणांगण साधावें ॥ ५३ ॥ गुह्य सांगतां तुजपासीं ॥ परमशक्ती पुच्छासीं ॥ पुच्छें निर्दळलें सैन्यासीं ॥ महावी
रांसी मारक ॥ ५४ ॥ इंद्रजित ह्मणे असोत युक्ती ॥ सत्य ब्रह्मयाची वचनोक्ती ॥ गळा बांधोनियां मारुती ॥ लंकेप्रती आणीन
॥ ५५ ॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें उत्तर ॥ वीरीं केला जयजयकार ॥ झाला वाद्यांचा गजर ॥ सैन्यसंभार चालिला ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥
रथैर्मत्तैश्चमातंगैर्वाजिभिश्चखरोष्टकैः ॥ शस्त्रैश्चविविधैस्तीक्ष्णैर्ध्रुवंचोपचिताबलैः ॥ १० ॥ छत्रध्वजपताकैश्चालंकृतामहतीचमूः ॥
रथेनादित्यवर्णेनतंवानरमुपागमत् ॥ ११ ॥ मृदंगशंखाःपटहाःस्वनंतःविशालभेर्यश्चस्वनंतिदुंदुभीः ॥ तूर्याण्यनेकानिचडिंडि
माश्चयुद्धेजयायैवरथस्वनश्च ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ मत्तमातंग महाथोर ॥ शायशीं प्रयुतें कुंजर ॥ शतानुशतकोटी रहंवर ॥
असीवारं असंख्य ॥ ५७ ॥ एक वैळघले उष्टरीं ॥ एक वळघले महाखरीं ॥ एक चढले अश्वांवरीं ॥ गिरागजरीं गर्जत ॥ ५८ ॥
वारु उडविती जेंवी केसरी ॥ नाचविती तीचपायांवरी ॥ हो हो मा मा जी जी करी ॥ यावीं स्वरीं दाविजे ॥ ५९ ॥ वीर
वांटीव आतुर्बळी ॥ हस्त बाहो करतळीं ॥ कंगलटोपराघावळी ॥ मुक्तमणीमेळीं पाखरीं ॥ ६० ॥ अंगत्राणें पैं वीरांसीं ॥ लख
लखीत ते जोरासी ॥ हिरे माणिकें जडलीं त्यांसीं ॥ रविप्रभेसीं समप्रभा ॥ ६१ ॥ शेळी सावळी शक्ती तोमर ॥ अढाउचव्हाण
कोईतेकार ॥ शूळ त्रिशूळ फरशधर ॥ धनुर्धर पांयांचे ॥ ६२ ॥ भिंडीमाळा चेंडचक्रें ॥ गदा मुद्गल परिघपत्रें ॥ सिद्ध केलीं अ

१ समुदाय. २ यम. ३ दुःखदेऊन. ४ मेले. ५ बाकी. ६ ढालतलवार. ७ भमकरी. ८ मदमत्तहत्ती. ९ रथ. १० स्वार. ११ बसले. १२ उंटावर. १३ कौशल्य. १४ घोड्याचेजीन.

म्निशस्त्रें ॥ नानायंत्रें रणमारा ॥ ६३ ॥ आलंगाईत बाणाईत ॥ तुळणें वोढणें धडकित ॥ कोइतेकार पैं तळपत ॥ जेठी पिलंगतें
मुष्टी घाता ॥ ६४ ॥ खड्गहस्त खेटकहस्त ॥ पटाईत पट्टीशहस्तें ॥ जमदाढा कटाराहस्त ॥ अश्मपात पैं एका ॥ ६५ ॥ ऐसें पां
यांचे मोगर ॥ वीर चालिले अपार ॥ भाट गर्जती कैवार ॥ गज गंभीर गडगर्जु ॥ ६६ ॥ पुढें पायांचे निर्धडे वीर ॥ तयां मागें
असीवारं ॥ त्यांचे पाठीसीं रहंवर ॥ राजकुमर त्यां मागें ॥ ६७ ॥ दांतीं लोहसेंब्या तिखट ॥ वारिया नचले वाट ॥ दोहीं बाहीं
गजांचा थाट ॥ मदोत्कट चालती ॥ ६८ ॥ श्वेत पीत अतिआरक्त ॥ बहुपताकीं सैन्य शोभत ॥ पताकीं वाढवावया पुरुषार्थ ॥
ब्रिदाईत वागविती ॥ ६९ ॥ सूर्यप्रभा समयुक्त ॥ रथ निजतेजें लखलखीत ॥ ध्वज पताका शोभत ॥ वोळकंबत बहुमाळा
॥ ७० ॥ तडक फुटले एकसरे ॥ भिंडीमाळाचे पेंगोरे ॥ खांखाइलीं रणतुरें ॥ वीर गजरें गर्जती ॥ ७१ ॥ धडधडा विघातें वा
ही ॥ निशाणें लागलीं एकची घाई ॥ विराणी वाजती लवलाहीं ॥ दुंदुभी पाहीं त्राहाटिल्या ॥ ७२ ॥ शंख मृदंग टाळघोळ ॥
वाजती काहळा चिनकाहळ ॥ घर्घरीत घागरमाळ ॥ ध्वनी आगळा तुरंगांचौ ॥ ७३ ॥ पांवे वाजती थापटेकरी ॥ पट त्राहा
टिल्या भेरी ॥ चंड वाजिन्नल्या चंडमोहरी ॥ निशाणें गजरीं गर्जती ॥ ७४ ॥ रणीं वाजती गिडबिडी ॥ भेडामळमूत्रलिडबिडी ॥
ऐकोनि हनुमंताची प्रौढी ॥ भय धाकही घेतला ॥ ७५ ॥ हनुमान् एकला एक वानर ॥ त्यावरी अमित दळभार ॥ तरी धाक
ती समग्र ॥ ह्मणी वानर मारील आह्मां ॥ ७६ ॥ ऐकोनि वाजंत्र्यांचा नाद ॥ सैन्य देखोनि सन्निध ॥ हनुमान् करितो आल्हा
द ॥ राम गोविंद तुष्टला ॥ ७७ ॥ करावया राक्षसांसीं झगडा ॥ मुहूर्तें केला बनउपाडा ॥ इंद्रजिताचा पाडाडा ॥ रणीं रोक
डा झाडीन ॥ ७८ ॥ माझे पुरवावया मनोरथ ॥ आजि तुष्टला श्रीरघुनाथ ॥ रणीं निर्दळोनी समस्त ॥ इंद्रजित गांजीन ॥ ७९ ॥
अखयाकुमर मारोनि रणीं ॥ प्रथम केली म्यां बोहणी ॥ येथोनि वीरांचिया श्रेणी ॥ रणीं मर्दूनी मारीन ॥ ८० ॥ पुच्छ नाचतें
पैं धरणीं ॥ सैन्य मारोनियां रणीं ॥ पुजूं चामुंडा भवानी ॥ मांसाची धणी भूतांसीं ॥ ८१ ॥ पुच्छ अतिशयें सज्ञान ॥ भूतां दि

१ ढाल. २ चपलगती. ३ मुसळ, ढाल. ४ पट्टा, धोप धारण करणारे. ५ तरवार. ६ दगड फेंकणें. ७ पायदळ. ८ निर्भय. ९ स्वार. १० रथ. ११ दोरे. १२ झांज. १३ सैन्य.

धलें आमंत्रण ॥ मांस भोजन रुधिरपान ॥ कृपा करोन सेवावें ॥ ८२ ॥ ज्याचे पोटीं जे आवडी ॥ ते मज सांगावी रोकडी ॥ ते ते पुरवीन परवडी ॥ राक्षसकोडी मारोनी ॥ ८३ ॥ आजि हेची भाजीभाकरी ॥ तुह्मी करावी न्याहरी ॥ श्रीराम पुढें रणकेसरी ॥ पंचधारी निववील ॥ ८४ ॥ पुच्छासिं गुज सांगे हनुमंत ॥ जो जो आला सैन्यांत ॥ परतों नद्यावा नगरांत ॥ करावा घात अवघ्यांचा ॥ ८५ ॥ जो जो होईल शरणांगत ॥ त्यासिं राखावें निश्चित ॥ येर मारावे समस्त ॥ आज्ञा समर्थ मानी पुच्छा ॥ ८६ ॥ मानोनि स्वामीचें वचन ॥ लंकाद्वारीं पुच्छ रक्षण ॥ जो परतेल रक्षोगण ॥ त्याचा प्राण घ्यावया ॥ ८७ ॥ असो हे बहुसाल विस्पत्ती ॥ पुढील कथेचि संगती ॥ इंद्रजित आरूढला रथीं ॥ रथप्रयुक्ती अवधारा ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ सपक्षिराजोपमतुल्यवेगैःव्याघ्रैश्चतुर्भिःसतुतीक्ष्णदंष्ट्रैः ॥ रथंसमायुक्तमसह्यवेगःसमारुरोहेंद्रजिदिंद्रकल्पः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ रथचक्र तें प्रवाळ ॥ आंख मरकतांचा सुनीळ ॥ धुरा आणि जूं तितें इंद्रनीळ ॥ उपराड सकळ रत्नांचे ॥ ८९॥ रथीं जुंपिले प्रबळ ॥ नखीं दंष्ट्रीं सिंह शार्दूळ ॥ मुखें भयानकें अतिविक्राळ ॥ जिव्हा जाज्वल अग्निप्राय ॥ ९० ॥ रथीं सारथी कपटराशी ॥ अश्ववागदोरे तयांपासीं ॥ इंद्रजित बैसला रथेसीं ॥ निजचापासीं सज्जोनि ॥ ९१ ॥ रथध्वजु सुनीळ नीळा ॥ ध्वज पताका विचित्रलीळा ॥ रत्नमुक्ताफळें माळा ॥ रथीं बैसला इंद्रजितु ॥ ९२ ॥ जैसा इंद्र सुरवरेसीं ॥ तैसा इंद्रजित राक्षसेंसीं ॥ मुक्ताफळाच्या झालरेसीं ॥ अतिशोभेसीं सुप्रभा ॥ ९३ ॥ कनकदंडयुग्मचामरी ॥ उपभोग जाणविती नानापरी ॥ ऐसिया सैनेसिं संभारीं ॥ जयजयकारीं निघाला ॥ ९४ ॥ जैसी गरुडागमनीशक्ती ॥ तैसीच रथाची सवेग गती ॥ रणीं जिणावया मारुती ॥ शीघ्रगती निघाला ॥ ९५ ॥ इंद्रजित येतां समदळी ॥ पुढें धाविंनली असाळी ॥ जेणें मारिला अखयाबळी ॥ त्याची होळी मी करीन ॥ ९६ ॥ एकलें एक तें पालेखाईर ॥ त्यावरी कोपें सैन्यभार ॥ पिसाळले निशाचर ॥ तो मी वानर मारीन ॥ ९७ ॥ ठाकोनि आलें अशोकवन ॥ सन्मुख हनुमंत देखोन ॥ निकट वाटारिले नयन ॥ विक्राळ वदन पसरिलें ॥ ९८ ॥ ॥ ३ ॥

१ प्रकार. २ राक्षस. ३ वर्णन. ४ पोवळें. ५ पाश. ६ समुदाय.

एक जाभाडें भूतळीं ॥ दुजें लाविलें नभस्थळीं ॥ कराळ विक्राळ दांताळी ॥ जिव्हा काळी मसमसीत ॥ ९९ ॥ करितां स्वानंदें युद्धासीं ॥ आडवी आली हे राक्षसी ॥ जेंवि साधितां निधानासीं ॥ पहिले विवसी पैं उठे ॥ १०० ॥ युद्ध निधाना जवळी ॥ प्रथम विवसी हे असाळी ॥ पहिले हेचि देवोनि बळी ॥ काळि केकाळी चामुंडे ॥ १ ॥ भोजन करावया संतप्ती ॥ पहिले लहान प्राणाहुती ॥ ते संग्राम समयीं तृप्ती ॥ प्राणाहुति असाळी ॥ २ ॥ प्रथम समिधा होमून ॥ मग होमिती प्रधान ॥ तैसेचि असाळी हे जाण ॥ समिधाअवदान संग्रामीं ॥ ३ ॥ असाळीनें पसरिलें जाभाडें ॥ नपाहतां मागें पुढें ॥ हनुमंताची उडी पडे ॥ मशकां येवढें धरी रूप ॥ ४ ॥ नातळतांचि तिचे दांता ॥ जिव्हेसिहीं नातळतां ॥ उदरीं प्रवेशला हनुमंता ॥ नकळे तत्वतां राक्षसी ॥ ५ ॥ वानरमुखीं प्रवेशलें ॥ मुखींच्यामुखीं हरपलें ॥ किंवा दांतातळीं दडालें ॥ नाडिलें पाहिलें जिव्हाग्रें ॥ ६ ॥ लीन झालें मुखापाशीं ॥ कीं पळालें श्वासोश्वासीं ॥ कोण गती वानरासीं ॥ असाळीसीं लक्षेना ॥ ७ ॥ अंबट तिखट खारट ॥ गोड कडू कीं तुरट ॥ चवी नकळेचि स्पष्ट ॥ करी कटकट राक्षसी ॥ ८ ॥ जिव्हा दांतीं नाढळे होटीं ॥ शेखीं तृप्त नव्हे ची पोटीं ॥ वानरें ठकविलें उठाउठीं ॥ अतर्क्य दृष्टी कळेना ॥ ९ ॥ असाळीनें गिळिला हनुमंतु ॥ चुकला इंद्रजिताचा अनर्थु ॥ लोकीं विस्तारिली मातुं ॥ रणकंदनार्थु सैन्याचा ॥ ११० ॥ पहिलेचि गिळिती वानर ॥ तरी कां मरता अखयाकुमर ॥ किंकर आणि बनकर ॥ प्रधानपुत्र वांचते ॥ ११ ॥ ऐसे लोक सांगती गोष्टी ॥ तंव असाळीस शूळ पोटीं ॥ हनुमंतें काळीज धरिलें मुष्टीं ॥ लोळे सृष्टीं गडबडां ॥ १२ ॥ करावया इंद्रजितासीं रण ॥ हनुमंताची आवडी पूर्ण ॥ तिचे उदरीं नराहे क्षण ॥ केलें विदार्न तें ऐका ॥ १३ ॥ उपडोनि काळिजाचा देंठ ॥ बेंबीपासीं फाडोनि पोट ॥ हनुमंत निघोनियां प्रगट ॥ केला उद्भट भुभुःकारू ॥ १४ ॥ ऐकतां तयाचा भुभुःकारू ॥ कांपिंनले निशाचरू ॥ मुख्य दचकला धुरूं ॥ सैन्यसंभारू खळबळला ॥ १५ ॥ रावणापासीं सांगती मातु ॥ असाळीनें गिळिला हनुमंतु ॥ सर्वेंचि दुसरी बोंब सांगतु ॥ केला निःपातुं असाळीचा ॥ १६ ॥ राक्ष

१ दंतपंक्ति २ पूर्ण, कुड. ३ ठेवा. ४ पिशाच. ५ यज्ञाचें गवत. ६ माशी. ७ चमत्कार. ८ युक्ति. ९ भयंकर. १० सेनापति. ११ घाबरला. १२ संहार.

स मावकरें भारी ॥ त्याहूनि वानरीं विद्या थोरी ॥ रिघोनि तियेचे उदरीं ॥ महामारी मारितु ॥ १७ ॥ जैसी बहीण शूर्पनखा ॥ तैसीच हे असाळिका ॥ हनुमंतें मारितांचि देखा ॥ दशमुखा बहु दुःख ॥ १८ ॥ वानर पेटले द्वंद्वासीं ॥ करूं कोण कोणा दुःखासीं ॥ काय होईल इंद्रजितासीं ॥ निजमानसीं धाकतु ॥ १९ ॥ केला असाळीचा घातु ॥ ऐकोनि इंद्रजितें मातु ॥ कोपें चालिला कृतांतु ॥ हनुमंतु दंडावया ॥ १२० ॥ देखोनियां हनुमंता ॥ धिंवसा नव्हे सैन्या समस्ता ॥ ऐसें कळलें इंद्रजिता ॥ होय प्रेरिता निजरथु ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ आयांतंसरथंदृष्ट्वातूर्णीभेंद्रध्वजंकपिः ॥ ननादचमहानादंव्यवर्धतचवेगवान् ॥ १४ ॥ इंद्रजित्सरथंदिव्यमास्थितश्चित्रकार्मुकः ॥ धनुर्विस्फारयामासतडिदूर्जितनिस्वनं ॥ १५ ॥ ततःसमेतावतितीक्ष्णवेगौमहाबलौ तौरणनिर्विशंकौ ॥ कपिश्वररक्षोधिपतेश्चपुत्रोसुरासुरेंद्राघिवबद्धवैरौ ॥१६॥ शराणामंतरेणाशुव्यावर्ततमहाकपिः ॥ हरिस्तस्याभिलक्ष्यस्यमोक्षयनूलक्ष्यसंग्रहं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ विजू गडगर्जे अंबर ॥ तैसा धनुष्याचा टणत्कार ॥ इंद्रजित निधडा महाशूर ॥ रहंवरं प्रेरिला ॥ २२ ॥ ऐकोनि धनुष्याचा टणत्कार ॥ ॥ वानरें केला भुभुःकार ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ गिरिकंदर दुमदुमिलें ॥ २३ ॥ निर्धा उठिला पाताळीं ॥ भतें कळकळिती अंतराळीं ॥ पक्षी भ्रमती नभोमंडळीं ॥ बैसली टाळी दिग्गजांची ॥ २४ ॥ इंद्रजिता युद्धाची आवडी ॥ रथ प्रेरिला कडाडी ॥ वानरें उभविली पुच्छाची गुढी ॥ नाचे आवडी रणरंगीं ॥२५॥ एक रावणी राजकुमरू ॥ दुजा रामदूत वानरू ॥ एक राक्षसी राक्षसेंद्रू ॥ दुजा कपींद्रू कपींमाजी ॥ २६ ॥ दोघे वीर अतिप्रबळ ॥ समान बळ समान शीळ ॥ दोघे संग्रामीं अतिकुशळ ॥ दोघे चपळ रणमारा ॥ २७ ॥ दोघे भिडती महावीर ॥ पाहूं आले सुरवर ॥ सिद्ध गंधर्व ऋषीश्वर ॥ नर किन्नर विमानीं ॥ २८ ॥ शची सहित शचीपती ॥ सावित्री सहित प्रजापती ॥ उमे सहित उमापती ॥ पाहूं येती संग्रामा ॥ २९ ॥ खवळले दोघे वीर ॥ काळकृतांत अतिदुर्धर ॥ दोघे जैसे काळाग्निरुद्र ॥ युद्धीं सत्वर मिसळले ॥ १३० ॥ एक गजु एक केसरी ॥ एक हिरण्यकश्यप एक नरहरी ॥ सहस्त्रबाहु फरशधारी ॥ ऐ

१ मायावी. २ विकोपास, कलहास. ३ यमासारखा. ४ धैर्य. ५ आकाश. ६ निर्भय. ७ रथ. ८ ध्वनी. ९ आकाशीं. १० इंद्र. ११ ब्रह्मा. १२ शंकर.

शियापरी मिसळले ॥ ३१ ॥ एक सर्प एक सर्पारी ॥ एक त्रिपुर एक त्रिपुरारी ॥ एक मुरु एक मुरारी ॥ ऐशियापरी मिसळले ॥ ३२ ॥ इंद्रजित हाणी दुर्धर घाय ॥ हनुमान् फळें खाय विटाये ॥ कुशी खाजवी डोळे मिचकाय ॥ दाविताहे आंगठा ॥ ३३ ॥ इंद्रजित खवळोनि रणीं ॥ वर्षलासे दुर्धर बाणीं ॥ वानरू वर्षला पाषाणीं ॥ रणांगणीं गर्जोनी ॥ ३४ ॥ विंधी सुवर्णपुंख भाळीं ॥ वानरू हाणी सबळशिळीं ॥ एकु हाणी गदामुद्गलीं ॥ शाळताळीं पैं दुजा ॥३५॥ इंद्रजित वर्षे विचित्रकांडे॥वानरू वर्षे चापट धोंडे॥रागें उडोन हाणितां खांडे ॥ वृक्षखंडें ठोकिला ॥ ३६ ॥ साटोपें हाणितां शिवशक्ती॥ वानरू वर्षे अतिपर्वतीं ॥ इंद्रजित वेडावला चित्तीं ॥ रणीं मारुती नाटोपे ॥ ३७॥ एक चेंडु चक्र पैं सोडी ॥ दुजा हाणि प्रचंड धोंडीं ॥ सवेग हाणितां लहुडी ॥ समुळ धोंडी पैं दुजा ॥ ३८ ॥ पट्टीशें हाणितां तवकें ॥ वानरें हाणितां खडकें ॥ फुटलें इंद्रजिताचें धैर्यमडकें ॥ पडला आटके पुच्छाचे ॥ ३९ ॥ इंद्रजिताची रणविपत्ती ॥ फावल्या रणीं लावी ख्याती ॥ नाटोपतां पळे मागुती ॥ पुच्छा प्रती बळ नचले ॥ १४० ॥ सैन्यासभोंवता चहूंकडां ॥ पडला पुच्छाचा पैं वेढा ॥ सरतां नये मागांपुढां॥ वानरें वेडावलिलें ॥४१॥ पाषाणीं बाण करितां कूट ॥ बाणीं पाषाण करी पीठ ॥ युद्ध मांडलें अचाट ॥ अतिसंकट इंद्रजिता ॥ ४२ ॥ वानरू नाटोपे निजशक्ती ॥ कपटें मारावा मारुती ॥ कपट नचले पुच्छाप्रती ॥ कपटाघाती कपिपुच्छ ॥ ४३ ॥ इंद्रजित वर्षे शरधारीं ॥ वानरू वर्षे शिळाशिखरीं ॥ सैन्या होतसे चकचुरी ॥ अपांपरी राक्षसां ॥ ४४ ॥ बोंब सुटली सैन्याआंत॥ इंद्रजित मेला कीं जीत ॥ वानरें केला पर्वतघात ॥ रणीं हुंबत राक्षस ॥ ४५ ॥ नचले शस्त्र अस्त्र युक्ती ॥ मागें सरतां नये पुच्छाहातीं ॥ पुढें नाटोपे मारुती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥ ४६ ॥ चिंतातुर देखोनि त्यातें ॥ हनुमंत ह्मणे इंद्रजितातें ॥ शिळा वृक्षीं नहाणीं तूतें ॥ नहाणीं पर्वत भाक माझी ॥ ४७ ॥ इंद्रजित नामाची ख्याती ॥ जिहीं बाणीं जिंतिला अमरपती ॥ तया बाणीं विंधोनि मजप्रती ॥ विजयवृत्ती साधीं पां ॥ ४८ ॥ ज्या बाणांच्या कडाडीं ॥ देव घातले बांधवेंडी ॥ ते मज विंधोनियां

१ गरुड. २ वेडावी. ३ बाण. ४ पाषाण. ५ तरवार. ६ जोरानें, कौशल्यानें. ७ पट्टा. ८ आवेशें. ९ बंधांत. १० युद्धनैपुण्य. ११ दुर्दशा. १२ बंधनीं.

प्रौढी ॥ विजयाची गुढी उभारीं पां ॥ ४९ ॥ ऐसें बोलतां हनुमंता ॥ राग आला इंद्रजिता ॥ मंत्रयुक्त अस्त्रा समस्ता ॥ होय विंधितो अतिकोपें ॥ १५० ॥ ॥ श्लोक ॥ शराणामग्रतस्तस्यपुनःसमभिवर्तत ॥ प्रसार्यहस्तौहनुमानुत्पपातानिलात्मजः ॥ १८ ॥ परस्परंदुर्विषहौबभूवतुःसमेत्यतौमारुततुल्यविक्रमौ ॥ ततस्तुलक्षेप्रविहन्यमानेशरेष्वमोघेषुचसंपतत्सु ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ मंत्रयुक्ती अतिप्रयुक्ती ॥ इंद्रजित वर्षे शरसंपत्ती ॥ परता नसरेची मारुती ॥ शंकाचित्तीं मानीना ॥ ५१ ॥ माझे अंगीं बाण रुपती ॥ ही शंका नाहीं हनुमंतीं ॥ सुरनर आश्चर्य मानिती ॥ तैसी ख्याती तेणें केली ॥ ५२ ॥ रामनामाचिया शक्ती ॥ नित्य निर्द्वंद्वस्थिति मारुती ॥ तेणें इंद्रजितासीं ख्याती ॥ हेही उपपत्ती अवधारा ॥ ५३ ॥ पसरोनियां दोन्ही हात ॥ बाण कवळोनियां समस्त ॥ उसळोनियां गगनाआंत ॥ बाण हाणित राक्षसां ॥ ५४ ॥ पडतां बाणाचा संपात ॥ स्वयें सैन्य होय निःपात ॥ घाई राक्षस कुंथत ॥ जालें विपरीत संग्रामीं ॥ ५५ ॥ हनुमंतासीं करितां रण ॥ इंद्रजित भुलला संपूर्ण ॥ आपुलें सैन्य मारी आपण ॥ निर्वाण बाण वर्षोनी ॥ ५६ ॥ धनुष्याबाण हनुमंतासीं ॥ हा संग्राम नाहीं त्यासीं ॥ आवेशें भुली इंद्रजितासीं ॥ निजसैन्यासीं मारितु ॥ ५७ ॥ माझे निर्वाणाचे बाण ॥ वानरें कवळोनि संपूर्ण ॥ आमुचीं शस्त्रें आह्मांसि जाण ॥ रणकंदन मांडिलें ॥ ५८ ॥ इंद्रजिताचे बाणाआंतु ॥ हनुमंत स्वानंदें विचरतु ॥ बाण मंत्रशक्तियुक्त ॥ केलें व्यर्थ हनुमंतें ॥ ५९ ॥ नचले शस्त्रांची खटपट ॥ नचले अस्त्रांचें पैंनेंट ॥ नचले वानरासीं कपट ॥ रणीं उद्भट गांजिलें ॥ १६० ॥ दिव्यास्त्रें एकएक ॥ वानरें केलीं निरर्थक ॥ इंद्रजितें घेतला धाक ॥ जीवीं धुकधुक लागली ॥ ६१ ॥ इंद्रजितबाणाची शरसुटी ॥ वानरें करोनियां उटी ॥ धांवोनि झोंबला पैं कंठीं ॥ धनुष्य मुष्टी मोडिलें ॥ ६२ ॥ सरली बाणांची निजवोढी ॥ तरी वानरा प्रौढी गाढी ॥ मल्लविद्येची पर्वडी ॥ कडोविकडी भीडती ॥ ६३ ॥ उरीं शिरीं आणि कोपरीं ॥ तडवे हाणिती परस्परीं ॥ कळा लावोनि भुजावरी ॥ हाणिती उदरीं चपेटघात ॥ ६४ ॥ सांभाळितां वानर लाते ॥ तंव मस्तकीं हाणितला हातें ॥ सांभाळितां दक्षिण हस्तें ॥ तंव

१ मारिता. २ अभयस्थिते. ३ विवेक. ४ मृत ५ अमोघ, निग्रहार्थे. ६ [illegible]. ७ बाणवर्षाव. ८ प्रहार. ९ शक्तियुक्त.

गांजीतडाव्यानें ॥ ६५ ॥ करितां मल्लविद्या विल्पात्ति ॥ मागें पुच्छाच्या आघातीं ॥ सव्याघ्र आणि रथसारथी ॥ नेले भस्मांतीं वानरें ॥ ६६ ॥ मारोनि सारथी भंगिला रथ ॥ इंद्रजित केला दैवहत ॥ नटळे पुच्छाचा आवर्त ॥ रणीं हनुमंत नाटोपे ॥ ६७ ॥ ध्वज भंगिला आघातें ॥ छत्रें भंगिलीं हाणोनि लातें ॥ मुगुट पाडोनियां तेथें ॥ इंद्रजितातें गांजिलें ॥ ६८ ॥ भूतळीं समस्त ऋषीश्वर ॥ गगनीं पाहती सुरवर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ विजयी वानर श्रीरामें ॥६९॥ एका जनार्दना शरण ॥ जाला इंद्रजिताचा अपमान ॥ पुढें सैन्यानिर्दळण ॥ कपिबंधन अवधारा ॥१७०॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांइंद्रजितअपमानहनुमंतहस्तेनपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ ओव्या ॥ १७० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १९ ॥ ॥ एवं ॥ १८९ ॥

१ वेढा, मार.

भा.रा.सुं.कां.अ.१६
विवर.
रावण.
मारुती.

॥ श्रीदशरथात्मजायनमः ॥ इंद्रजित पावोनि अपमान ॥ अतिशयें जाला उद्विग्न ॥ हनुमंताचें बळ लक्षण ॥ सर्वथा संपूर्ण ल
क्षेना ॥ १ ॥ हनुमंताची धैर्यवृत्ती ॥ हनुमंताची संग्रामशक्ती ॥ हनुमंताची सवेगगती ॥ अतर्क्यस्थिती लक्षेना ॥ २ ॥ श्लोक ॥
हनुमतोवेदनराक्षसोंतरंनमारुतिस्तस्यमहात्मनोंतरं ॥ जगामचिंतांमहतींमहात्माविगर्हयन्नात्मविमोघकर्म ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥
अतर्क्य हनुमंताची गती ॥ ते लक्षेना नानायुक्ती ॥ इंद्रजिताची खुंटली मती ॥ रणीं मारुती नाटोपे ॥ ३ ॥ रणीं नाटोपे मारुती॥
आपुलें पूर्व शौर्य कीर्ती ॥ वानरें नेली निंदेप्रती ॥ सलज्ज चित्तीं इंद्रजित ॥ ४ ॥ इंद्रातें रणीं जिंकोन ॥ पावलों इंद्रजित अभि
धान ॥ वानरासीं करितां रण ॥ तृणासमान मज केलें ॥५॥ मी एक गाढा वीर सृष्टीं ॥ ऐसा फुगारा होता पोटीं ॥ रणीं वानरें पुरवो
नि पाठीं ॥ तृणासाठीं मज केलें ॥ ६ ॥ जळो माझी धैर्य शक्ती ॥ जळो माझी वीर वृत्ती ॥ रणीं नाटोपे मारुती ॥ कीर्ति अपकी
र्ती मज माझी ॥७॥ भंगिला रथ आणि सारथी ॥ भस्म केली शस्त्रसंपत्ती ॥ रणीं न जिंकवे मारुती ॥ क्षीणशक्ती इंद्रजिता॥८॥नच
ले शस्त्रअस्त्रयुक्ती ॥ नचले मल्लविद्या वित्पत्ती ॥ कपट नचले वानराप्रती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजित ॥ ९ ॥ कोणी एखादी युक्ती ॥
नचले ह्या वानराप्रती ॥ जळो माझी यशकीर्ती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥१०॥ माझ्या वरदाची वरोक्ती ॥ मारूं न शके मज मारु
ती ॥ धरोनि नेलिया रामाप्रती ॥ विटंबिती वानरें ॥ ११ ॥ रावणें आणिलें सीतेसीं ॥ बांधून नेईल मज रामापासीं ॥ तेथें करितां
अपमानासीं ॥ वानरांसीं कोण वारी ॥१२॥ रावणें होवोनि भिकारी ॥ चोरोनि आणिली सीतासुंदरी ॥ वानरें करोनि जुंझारीं॥
मज निर्धारीं नेईल ॥ १३ ॥ अंगदाच्या पाळण्यासीं ॥ खेळणें बांधिलें दशमुखासीं ॥ पौलस्तीनें मागतां त्यासीं ॥ अपमानेसीं
सोडिला ॥१४॥ मुंडोनि दाढ्या मिशांसीं ॥ मसी लावोनियां मुखासीं ॥ पांच पाट काढोनि शिरासी ॥ असा लंकेसीं धाडिला॥१५॥
मज धरोनि नेलिया मारुती ॥ माझी होईल तैसीच गती ॥ कांहीं नचले उपपत्ती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥ १६ ॥ पुच्छीं बांधोनि
हनुमंता ॥ येथोनि मज धरोनि नेतां ॥ धांवण्या कोणी नये सर्वथा ॥ परम चिंता इंद्रजिता ॥ १७॥ सुबंद्ध धाक घेतला पोटीं ॥

१ उदास, दुःखी. २ नाम. ३ महान. ४ अभिमान. ५ कौशल्य. ६ युद्ध. ७ काजळ. मस्तकीं. ९ मोठा.

रणीं वानरा देवोनि पाठी ॥ इंद्रजित पळे उठाउठीं ॥ पुच्छासाठीं धाकोनी ॥ १८ ॥ पळतां न पळवे पुढें ॥ पडिलें पुच्छाचें बिरडें ॥
तेथल्या विवरामाजी दडे ॥ बहु माकडें गांजिलें ॥ १९ ॥ दुस्तर धाक घेतला मनीं ॥ गुप्त विवर अशोकवनी ॥ इंद्रजित गेला
पळोनी ॥ सुलीन होवोनि दडाला ॥ २० ॥ हनुमंत वीर जगजेठी ॥ नलागेचि पळल्यापाठीं ॥ समूळ विचारोनि पोटीं ॥ विवेक
दृष्टी राहिला ॥ २१ ॥ इंद्रजिताचें निजमरण ॥ सर्वथा नाहीं मज आधीन ॥ तरीं कां वृथा करूं निर्वाण ॥ आंगवेण कां नासूं
॥ २२ ॥ इंद्रजितासीं मज मारितां ॥ क्षण नलगे पैं आतां ॥ ब्रह्मवरदाची वार्ता ॥ मिथ्या सर्वथा मीं नकरीं ॥ २३ ॥ ऐसें ऐसिया वि
वेकदृष्टी ॥ हनुमान् नलागे इंद्रजितापाठीं ॥ सैन्य अवलोकिलें दृष्टीं ॥ धांवे कडाडी वधावया ॥ २४ ॥ पुच्छ ह्मणे स्वामिनाथा ॥
कवळोनि राखिलें समस्तां ॥ तूं भागलासि युद्ध करितां ॥ मज वधार्था दे आज्ञा ॥ २५ ॥ हनुमंत ह्मणे तुझेनि बळें ॥ म्यां महा
वीरां मांडिलें छळें ॥ आतां विंभांडोनियां दळें ॥ रणकल्लोळ विचारुनी ॥ २६ ॥ मी जातें तूं घालीं वैरण ॥ ऐसेंनि भरडूं राक्षसधा
न्य ॥ डोळ उरती जे सधन ॥ रणकंडण करूं त्यांसीं ॥ २७ ॥ करावया सैन्यसंहार ॥ करोनि पुच्छासीं विचार ॥ मग दिधला
भुभुकार ॥ निशाचरें खळवळलीं ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अश्वैरश्वान्गजैर्नागान्योधैर्योधान्रथैरथान् ॥ लांगूलेनाप्यनेकांश्चसैनिकान्स
मपोथयत् ॥ २ ॥ तलेनाभ्यवधीत्कांश्चित्पद्भ्यांकांश्चित्परंतपः ॥ मुष्टिभ्यामवधीत्कांश्चिन्नखैःकांश्चिद्व्यदारयत् ॥ ३ ॥ ममारचोरसा
कांश्चिदूरुभ्यामपरान्कपिः ॥ केचित्तस्यैवनादेनतत्रैवपतिताभुवि ॥ ४ ॥ कृत्वावैविखरान्नादान्निपेतुर्भविवाजिनः ॥ भग्ननीडध्व
जच्छत्रैर्भुविकीर्णोभवद्रथः ॥ ५ ॥ सकपिर्नाशयामासराक्षसान्बलदर्पितान् ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमान् देखोनि महाबळी ॥
असुरीं मांडिली तंव फळी ॥ शस्त्रें सुटलीं समकाळीं ॥ नभीं भूतळीं नसमाती ॥ २९ ॥ अतिरथी महारथी ॥ अश्वपती
गजपती ॥ शस्त्रें हाणिती पदांतीं ॥ रणीं मारुती लक्षोनी ॥ ३० ॥ शस्त्रघाताच्या समेळीं ॥ हनुमान् नाचतु गोंधळीं ॥ पुच्छें श
स्त्रांची करोनि होळी ॥ रणसमेळीं विचरतु ॥ ३१ ॥ हनुमान रणीं निघरघंट ॥ वीर हाणिती सुभट ॥ हाणितां शस्त्रें होती पीठ ॥

१ त्वरीत. २ गुप्त. ३ अत्यंत श्रम. ४ शक्ति, पराक्रम. ५ युद्ध. ६ उध्वस्तकरून. ७ सैन्यें. ८ युद्ध. ९ पायदळ. १० अतिधीट, अभेद्य.

हाहा कटकटा राक्षसां ॥ ३२ ॥ करावया सैन्यसमाप्ती ॥ रणीं खवळला मारुती ॥ सर्वमारकानिजशक्ती ॥ रणीं वित्पत्ती अवधा
रा ॥ ३३ ॥ अश्वीं अश्वातें मारित ~~॥ गजीं गजातें संहारित~~ ॥ रथीं रथ उपडित ॥ मारूनि मत्त सारथी ॥ ३४ ॥ पायींचे पायीं
रगडित ॥ वीरें वीर पैं झोडित ॥ ध्वज छत्रेंसीं मोडित ॥ रणीं मारित अतिमार ॥ ३५ ॥ पुच्छीं कवळोनि गजकोटी ॥ हनुमान्
उसळोनि आपटी ॥ गजीं गजते उपटी ॥ पडिलिं सृष्टीं गजदळें ॥ ३६ ॥ विदारितां कुंभस्थळें ॥ निघती गजांचीं मुक्ताफळें ॥
रणीं पाडिलीं गजढिसाळें ॥ पुच्छबळें उपडोनि ॥ ३७ ॥ शायसींप्रयुतें मत्तहस्ती ॥ पुच्छें केली रणसमाप्ती ॥ हस्तींच्या पिष्ट
करोनि अस्थी ॥ लाविली ख्याती कपिपुच्छें ॥ ३८ ॥ पुच्छ रिघोनि सैन्यातळीं ॥ महावीरां बांधोनि मोळी ॥ आपटितां त्यांसी भू
तळीं ॥ जाहली रांगोळी सैन्याची ॥ ३९ ॥ खर उंष्ट्र अश्वतर ॥ पुच्छीं बांधोनि अपार ॥ तळीं उभे अश्वसंभार ॥ घायें चकचू
र करी त्यांचा ॥ ४० ॥ पुच्छें करितां महामार ॥ रणीं उठला हाहाकार ॥ येरीकडे हनुमान् वीर ॥ करी वीरमार तो ऐका ॥ ४१ ॥
एक मारी करतळीं ॥ असंख्य रगडिले पायांतळीं ॥ अमित मारिले मुष्टिसमेळीं ॥ नखें चिरफळी एकेका ॥ ४२ ॥ एक मारिले
जानुचक्रीं ॥ वीरीं केली बहुमारी ॥ एक मारिले अर्धचंद्रीं ॥ गिरिवरीं मारिले ॥ ४३ ॥ आंवळोनियां उरावरी ॥ वीर मारिले
शतसहस्त्रीं ॥ तळवे हाणोनि उपरा उपरी ॥ लक्षांतरी मारितु ॥ ४४ ॥ भुभुकार देतां अतितवकें ॥ एकें निमाली अपधाकें ॥
एकें पडिलीं अधोमुखें ॥ मेलीं अनेकें अंगवातें ॥ ४५ ॥ देतां भुभुकार प्रबळ ॥ रणीं उठला हलकल्लोळ ॥ भेणें करोनि मूत्रमळ ॥
प्राण तत्काळ सांडिले ॥ ४६ ॥ हनुमंताची गिरागजरीं ॥ वाजंत्री निमाले नादेंकरी ॥ जोतो रणीं शंख करी ॥ आँपांपरी राक्ष
सां ॥ ४७ ॥ सभोंवता पुच्छाचा आवर्तु ॥ मध्यें मारितु हनुमंतु ॥ जाला सैन्यासीं अंतु ॥ आला प्राणांतु राक्षसां ॥ ४८ ॥ पुच्छें
पुरविली पाठी ॥ होवों नेदी कुटुंबभेटी ॥ लंका पाहं नेदी दृष्टीं ॥ जीवासाठीं राक्षसां ॥ ४९ ॥ रणीं मारितां हनुमंतु ॥ पुच्छ पळों
नेदी नगरांतु ॥ जोजो येवोनी युद्धाआंतु ॥ पडे मूर्च्छितु अतिधाकें ॥ ५० ॥ एक घायवटें वेडीं ॥ एकें पडलीं उपडीं ॥ एकें नागवीं उघ

१ फाडतां. २ भयंकर. ३ उंट. ४ खेचर. ५ घोड्यांचा समुदाय. ६ आवेशे ७ दाणादाण.

डीं ॥ मेलीं मढीं होवोनि ठेलीं ॥ ५१ ॥ झाडिला इंद्रजिताचा पादोडा ॥ केला सैन्याचा नितोडा ॥ रामनामें हनुमान गाढा ॥ केला
झगडा निजनेटें॥५२॥ रथ भंगिले कोट्यानुकोटी ॥मारिल्या अश्वगजांच्या थाटी॥छत्रें भंगोनि लोळती सृष्टीं॥ध्वजाकोट्यानुकोटी
विखरलिया ॥ ५३ ॥ अशुद्ध वाहतें गडाडी ॥ तोचि रणनदी गाढी ॥ जाहल्या प्रेताच्या दरडी ॥ गजकरवडी तोचि ग्रह ॥५४॥ती
र तरती सपिच्छ ॥ तेचि रणनदीचे मत्स्य ॥ वोडणें वाहती ते कच्छ ॥ सर्प सपुच्छ रणभाले ॥५५॥ मेद मांस अतिदुर्गम ॥ तोचि दो
हींतीरींचा कर्दमं ॥ वीरसिसाळें विक्रम ॥ सुसरी परम दोंभागीं ॥ ५६ ॥ मोक्षसुखाची सुरवाडी ॥ रणनदी वाहे पुरोडी॥सर्व
स्व त्यागें घालिती उडी॥त्याल्या जोडी तें तो जाय॥५७॥ध्वजेसीं वाहे रहंवरू ॥तेंचि शिडें सहिततारूं ॥ तेथें तारकश्रीरामचंद्रु ॥
परपारू पावती ॥ ५८ ॥ रिघोनियां रणसमुद्रीं ॥ जो बैसे या तारवावरीं ॥ त्यासीं श्रीराम सूत्रधारी ॥ परपारीं पाववी ॥ ५९॥
या तारुवातें दृढ जो धरी ॥ त्यासीं श्रीराम स्वयें तारी ॥ या तारवाची कीर्ति जो करी ॥ राम परपारीं पाववी ॥ ६० ॥ उदो झणोनि
भद्रकाळी ॥ घेवोनि आली भूतावळी ॥ खाती मांसाच्या वडवाळी ॥ रुधिरांजुळी प्राशित ॥ ६१ ॥ या रणाचिया युद्धख्याती ॥
जे आवडी नित्य गाती ॥ श्रीरामसुखावोनि चित्तीं ॥ त्यासीं तारी स्वानंदें ॥ ६२ ॥ आनंदें नाचे क्षेत्रपाळ ॥ शिरें चौडकें वाहेवेता
ळ ॥ भूतें मिळोनियां सकळ ॥ रणगोंधळ नाचती ॥ ६३ ॥ बहुतां दिवसांचें धरणें ॥ दिधलें हनुमंतें पारणें ॥ अवघे घालिती लो
टांगणें ॥ विजयी होणें रणरंगीं ॥ ६४ ॥ काळिजें घेवोनि हातीं ॥ रणीं यक्षिणी वाणें देती ॥ शंखिणी डंखिणी वाणें घेती ॥ मग भ
क्षिती स्वानंदें ॥ ६५ ॥ पिकें पिकली रणनगरी ॥ राक्षसदांतांच्या राशी थोरी ॥ भूतें मोजिती कुडवेवरी ॥ पाहे क्रीडेसीं हनुमंत
॥६६॥ देव ब्राह्मण भैरवासीं ॥ बलुतें दिधलें वेताळासीं ॥ खळें दान तें भूतांसीं ॥ महाकाळीसीं राजभागु॥ ६७ ॥ खळे मातेरें
मारकेसी ॥ मेसको तिचे घरची दासी ॥ वेस पेंडी सटवीसीं ॥ पाळिच्या भाऱ्यासीं काळिका ॥ ६८ ॥ अगमपिकाची वित्पत्ती ॥
विभागिली स्वयें मारुती ॥ पश्चिमधान्याची महाख्याती ॥ श्रीरघुपती विभागील ॥६९॥ करोनि सैन्याचा नितोडा ॥ काढोनि

१ अभिमान. २ संहार, निकाल. श्रेष्ठ, ३ बलिष्ट. ४ संभार. ५ हत्तींचीं शरीरें. ६ ढाल. ७ चिखल. ८ मस्तकें. ९ अनुकूलता. १० केरकचरा. ११ रथ. १२ घास.

पुच्छाचा पैं वेढा ॥ देवळाचा पहिला हुडा ॥ हनुमान् गाढा बैसला॥ ७०॥ गेला देखोनि हनुमंत ॥ मी सकळ वीर समस्त ॥ आ
णिक घायाळ कुंथत ॥ नगरातें निघाले ॥ ७१ ॥ एक कण्हत एक कुंथत ॥ एक हुंबत एक हुंबरत ॥ एक पाणी पैं मागत ॥ एक खु
णा हात दावोनी ॥७२॥ एक रडत एक पडत॥एक अतिशयें चरफडित ॥ एक अतिदुःखें तडफडित ॥ एक खुरंडत कटिभंगें॥७३॥
एकाचें फुटलें कपाळ ॥ एक ते अशुद्धबंभाळ ॥ एकाची वोढे अंतरमाळ ॥ एक तळमळे अतिघातें ॥७४॥ एकाच्या मस्तका झाला
भंग ॥ एकाचें पर्वतीं चेंदलें अंग ॥ एकाचे चरण पाडिले व्यंग ॥ एका क्षयरोग शाळताळीं ॥ ७५ ॥ पाडोनि राक्षसांचे दांत ॥
मुष्टिघातें घातले घशांत ॥ नखें नाकें छेदिलीं बहुत ॥ वीरकुंथत अतिलाज ॥ ७६ ॥ रण शोधावया देख ॥ अशोकवना नयेती लो
क ॥ पुच्छें लाविलासे धाक ॥ एकाएक धांवती ॥ ७७ ॥ समस्त सैन्याकेली बोहरी ॥ कळकळिती नरनारी ॥ बोंब सुटली घरो
घरीं ॥ लंकानगरीं आकांतु ॥ ७८ ॥ काळतोंडी रावणाची थोरी ॥ चोरोनि आणिली सीता सुंदरी ॥ केली राक्षसांची बोहरी ॥
महामारी वानरें ॥ ७९ ॥ दशमुख तो काळमुखा ॥ सीता चोरोनिआणिली देखा ॥ मारविलें सकळ कटका ॥ दुःखें लंका लवंडि
ली ॥८० ॥ मुळींच राजा जाला भिकारी ॥ त्यावरी निंद्य कर्म चोरी ॥ तेही हरण परनारी ॥ आली महामारी राक्षसां ॥ ८१ ॥
रणीं रावणु मरता ॥ तैं लंकालोक स्वस्थ होता ॥ करविलें इंद्रजिताचे घाता ॥ रणीं हनुमंतावरी धाडूनी ॥८२॥ करितां अखया
चा कैंवार ॥ रणीं मारविला ज्येष्ठकुमर ॥ शंख करिती निशाचर ॥ दशवक्त्र हडबडिला ॥ ८३ ॥ इंद्रजित मेला किंवा जीत ॥
हे कोणीं नसांगती मात ॥ तेणें हडबडिला लंकानाथ ॥ केला घात वानरें ॥८४॥ शोधूं जावें जंव रणासीं ॥ भूतीं भक्षिलें प्रेतांसीं ॥
तेथें वोळखी कायसी ॥ रावणासीं अतिदुःख ॥८५॥ रणीं निमाला ज्येष्ठसुतु ॥ रावणु मुखीं धुळी घालीतु ॥ दाहीं मुखीं शंख क
रितु ॥ आक्रंदतु अतिदुःखें ॥८६॥ दुःखें गडबडां लोळे ॥ केश सुटले मोकळे ॥ अश्रुधारा स्रवती डोळे ॥ पिटी कपाळ अतिदुःखें
॥८७॥ इंद्रजिताच्या केलें घाता ॥ काय करावें म्यां आतां ॥ रणीं नधरवे हनुमंता ॥ परम चिंता रावणा ॥८८॥ ब्रह्मयाचे ब्रह्म वा

१ बुरुज. २ कुल्यानें चालणें. ३ रक्तानें भिजलेले. ४ आंतडें. ५ पाय. ६ कंदन, भस्म. ७ आक्रंदता. ८ सैन्या. ९ घाबरला. १० कथा, गोष्ट. ११ मरण पावला.

णीसीं ॥ नाहीं विटाळअसत्यासीं ॥ आजि का माझ्या इंद्रजितासीं ॥ रणीं मरणासीं कां होय ॥८९॥ ब्रह्मयानें सांगितलें मजपा
सीं ॥ गळाबांधोनि वानरासीं ॥ इंद्रजित आणील तुजपासीं ॥ असत्य त्यासीं कां जालें ॥ ९० ॥ ब्रह्मयाचे ब्रह्मवाणीसीं ॥ ना
हीं विटाळ असत्यासीं ॥ भय नाहीं इंद्रजितासीं ॥ निश्चयेंसीं मी जाणें ॥ ९१ ॥ पाचारोनि चतुरानन ॥ त्यासीं पुसे दशानन ॥
इंद्रजित आणील कपी बांधोन ॥ तें सत्यवचन करावें ॥ ९२ ॥ इंद्रजिताचो स्थिति गती ॥ राक्षस आणूं नशकती ॥ वनीं बैस
ला मारुती ॥ राक्षसघाती महावीर ॥ ९३ ॥ मीच जावोनि अशोकवना ॥ इंद्रजिताची विवंचना ॥ समूळ आणोनियां मना ॥
दशाननासांगेन ॥९४॥ ऐसें सांगोनि लंकापती ॥ वना आला प्रजापती ॥ हनुमंतें ब्रह्मयाप्रती ॥ घातलें क्षितीं लोटांगण ॥९५॥
ब्रह्मा हनुमंता सांगतु ॥ आला राक्षसांसीं अंतु ॥ अवश्य तुवां करावा घातु ॥ लंकानाथु नमारुनो ॥ ९६ ॥ कुंभकर्ण आणि लं
कानाथु ॥ यांसीं वधील श्रीरघुनाथु ॥ लक्ष्मण वधील इंद्रजितु ॥ येरांचा अंतु वानरीं ॥ ९७ ॥ हनुमान् सांगे ब्रह्मयापासीं ॥मा
झी आवडी आहे ऐसी ॥ भेटी घेवोनि रावणेसीं ॥ करूं लंकेसीं हाताहत ॥ ९८ ॥ ब्रह्मा सांगे हनुमंतासीं ॥ इंद्रजित तुझेनि भ
येंसी ॥ लपाला विवरप्रदेशीं ॥ मी त्याजपासीं जातसें ॥ ९९ ॥ तुज नलागे पाशबंधन ॥ हें मज आहे निजज्ञान ॥ माझें ऐका
वें वचन ॥ ब्रह्मबंधन मानावें ॥१००॥ इंद्रजित घालील ब्रह्मपाशासीं ॥ तुवां बद्ध मानोनि आपणासीं ॥ स्वयें जावें गा लंकेसीं ॥
रावणासीं भेटावया ॥ १ ॥ रावणाची घ्यावी भेटी ॥ आवडी आहे तुझे पोटीं ॥ ब्रह्मपाश मानोनि कंठीं ॥ यावें त्रिकुटीं लंकेसीं
॥२॥ इंद्रजिताचे हस्तपातें ॥ हनुमान मानी पाशबंधातें ॥ ब्रह्मदेवा तझेनि हातें ॥ ब्रह्मबंधातें मानीन ॥३॥ ब्रह्मा ह्मणे ऐसेंचि
घडे ॥ माझेनि हातें वाडेंकोडें ॥ हनुमंता पाशबंधनीं पडे ॥ रावणापुढें न्यावया ॥४॥ इंद्रजितें वानरा देवोनि पाठी ॥ विवरीं
पळतां अतिसंकटीं ॥ अनुतापला कपाळ पिटी ॥ उडाली पुष्टी वाढिवचो ॥ ५ ॥ इंद्रजित अतिलज्जायमान ॥ विवरामाजी बैसो
न ॥ वानरा ब्रह्मपाशीं बंधन ॥ करी तें विंदान अवधारा ॥६॥ एका जनार्दना शरण ॥ वानरा ब्रह्मपाशबंधन ॥ बंधनीं मारुती
निर्बंधन ॥ कथा विंदान अवधारा ॥७॥ स्वस्तिश्रीसुं० हनुमंतकृतरावणसैन्यवधोनामषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ ओव्या ॥ १०७ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ रणीं पाठी देवोनि वानरा ॥ लपाला असतां विवरा ॥ परमलज्जा राजकुमरा ॥ काय महावीरां मुख दावूं ॥ १॥ माझी वीरवृत्तीं अतिलोठी ॥ इंद्रजित नामाची ख्याती मोठी ॥ वानरें नेली पुच्छासाठीं ॥ रणसंकटीं गांजोनि ॥२॥ कपिपुच्छाचा दुर्धर मारू ॥ रणीं गांजिला राजकुमरू ॥ सैन्या जाला समूळ मारू ॥ काय करूं मी आतां ॥ ३॥ कैसेनि भेटों महावीरा ॥ केंवि मुख दाऊं राक्षसेंद्रा ॥ आतां नवचें लंकापुरा ॥ लाजेचें वीरा अतिदुःख ॥ ४ ॥ वाहिली सदाशिवाची आण ॥ शिवलों रावणाचे चरण ॥ प्रमाणें जालीं अप्रमाण ॥ वानरें पूर्ण गांजिलें ॥५॥ मज रणीं येतें मरण ॥ तरी पावतों कृतकल्याण ॥ अवकळा वांचले प्राण ॥ वरदान जळो माझें ॥६॥ अवकळचें जें जिणें ॥ त्याहूनि श्रेष्ठ रणीं मरणें ॥ जळोत माझीं वरदवचनें॥वरदानें नागविलें ॥७॥ पोटीं घालावया पुरतें ॥ शस्त्र नुरेचि माझे हातें ॥ लाजें जीव द्यावा येथें ॥ वरदान मातें मरों नेदी ॥८॥ रणीं गांजिलें माकडें ॥ कांहीं उपाय नचले पुढें ॥ इंद्रजित खळखळां रडे ॥ अतिसंकटें वोढवेलें ॥ ९ ॥ मुख दावूं नये लाजे हातीं ॥ मरण नये वरदोक्तीं ॥ इंद्रजित पडला अतिआकांतीं ॥ तंव ब्रह्मोक्ती आठवली ॥ १० ॥ गळा बांधोनि मारुती ॥ इंद्रजित आणील लंकेप्रती ॥ ऐसें बोलिला प्रजापती ॥ त्यासीं निश्चितीं पाचारूं ॥ ११ ॥ मिथ्या नव्हे ब्रह्मवाणी ॥ तरी कां मी भंगलों रणीं ॥ हनुमान् नबांधवे बंधनीं ॥ सत्यवचनी केंवि ब्रह्मा ॥१२॥ पाचारावया चतुराननु ॥ धाडावया नाहीं सेवकजन ॥ बाहेर निघतां आपण ॥ रोकडें मरण कपिपुच्छें ॥ १३ ॥ मज बाहेरीं निघतां ॥ पुच्छ करील माझे घाता ॥ हनुमंत लागला मज भोंवता ॥ नेदी विधातां मज भेटों ॥ १४ ॥ माझ्या पित्याचे पित्याचा पिता ॥ कैसेनी भेटे मज विधाता ॥ ऐसी इंद्रजित करितां चिंता ॥ आला अवचितां परमेष्ठी ॥ १५ ॥ ब्रह्मा देखोनि अवचितां ॥ हर्ष इंद्रजिताच्या चित्ता ॥ चरण वंदोनियां माथां ॥ होय सांगता उल्हासें ॥ १६ ॥ स्वामी बोलिलेति वचनोक्ती ॥ गळां बांधोनि मारुती ॥ तूं आणिसील लंकेप्रती ॥ मज उपहती कां जाली ॥ १७ ॥
॥ श्लोक ॥ ततोमुनिंराक्षसराजसूनुश्चकारतस्मिन्हरिवीरमुख्ये ॥ अवध्यतांतस्यकपेःसमीक्ष्यकथंनिगच्छेदितिनिग्रहार्थं ॥ १ ॥

१ अतिश्रेष्ठ. २ विटंबना. ३ जिवित, आयुष्य. ४ फसविलें. ५ प्राप्त झालें. ६ ब्रह्मा. ७ नाश, अपजय.

ततःपैतामहंवीरःसोस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ संदधेसुमहातेजास्तंहरिप्रवरंप्रति ॥ २ ॥ अवध्योयमितिज्ञात्वातमस्त्रेणास्त्रतत्वविन् ॥ बबंधतंमहाबाहुंमारुतात्मजमिंद्रजित् ॥ ३ ॥ टीका ॥ तो राक्षस राजसुतु ॥ स्त्रष्ट्यापती असे पुसतु ॥ कैसेनि बांधवे हनुमंतु ॥ त्यासीं निग्रहार्थुं मज सांगें ॥ १८ ॥ हनुमान् हरिहरां अवध्य ॥ तया माझेनी नकरवे बंध ॥ कपीसीं नचले माझा क्रोध ॥ वाक्य अबद्ध बंधनीं ॥ १९ ॥ इंद्रजिताचे निजहस्तीं ॥ बंधन पावोनि मारुती ॥ आणिजेल लंकेप्रती ॥ ते वचनोक्ती सत्य करा ॥२०॥ असत्य नव्हावें ब्रह्मवचन ॥ कपीस ब्रह्मपाशबंधन ॥ नारदें सांगितलें आपण ॥ ते आठवण मज जाली ॥ २१ ॥ स्वामीनें कृपा करून ॥ द्यावें ब्रह्मपाशबंधन ॥ तेणें मी हनुमंता बांधोन ॥ मग श्लाघ्यता वाढिवीं ॥ २२ ॥ यासीं ब्रह्मपाश नेदितां ॥ मिथ्या मानी ब्रह्मवाक्यता ॥ दिधल्या नबांधवे हनुमंता ॥ प्रत्ययार्था दीधलें ॥ २३ ॥ इंद्रजित ब्रह्मपाश घेउनी ॥ मोकली मारुती लक्षोनी ॥ कपी नलिंपे पाशबंधनीं ॥ निर्बंधनीं ब्रह्मपाशा ॥ २४ ॥ इंद्र यम वायु वरुण ॥ यांचें हनुमंता वरदान ॥ शशि सूर्य वैन्ही ईशान ॥ यांचें वरदान हनुमंता ॥ २५ ॥ हरिहरांचें वरदान ॥ ब्रह्मयाचें ब्रह्मवरदान ॥ कपीस ब्रह्मपाशबंधन ॥ नबांधी जाण वरदानें ॥ २६ ॥ कर्मपाश धर्मपाश ॥ ब्रह्मयाचे ब्रह्मपाश ॥ बांधूं नशके जन्मपाश ॥ नित्य निर्दोष हनुमंतु ॥२७॥ हनुमान् स बाह्य निराश ॥ निरापेक्षाचे हरिहर दास ॥ त्यासीं कैसेनी बांधिती पाश ॥ नित्य निराश हनुमंता ॥ २८ ॥ पाश नलागती हनुमंता ॥ इंद्रजितासीं परमचिंता ॥ ब्रह्मपाश गेले वृथा ॥ तेचि श्लोकार्था अनवादे ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अहोमहत्कर्मकृतंनिरर्थंनराक्षसैर्मंत्रगतिर्विमृष्टा ॥ पुनश्चनास्त्रेविहतेस्त्रमन्यत्प्रवर्ततेसंशयिताःस्मसर्वे ॥ ४ ॥ अस्त्रंतद्वितथंदृष्ट्वाचिंतयामासराक्षसः ॥ अथागत्यततोब्रह्मामारुतात्मजमब्रवीत् ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्रजित ब्रह्मपाश घालितां ॥ ते नलागती हनुमंता ॥ वानरें महा कर्म केलें वृथा ॥ जघन्यता मज आली ॥ ३० ॥ जेथें नचले माझी मंत्रशक्ती ॥ नचले ब्रह्मपाश ब्रह्मशक्ती ॥ तेथें राक्षस मंत्रयुक्ती ॥ कैसेनि रीती सरेलें ॥ ३१ ॥ माझी अस्त्रशस्त्रशक्ती ॥ ब्रह्मपाश ब्रह्मशक्ती ॥ अवघी वृथा केली मारुती ॥ राक्षसयुक्ति अतिमि

१ व्यर्थ, अप्रयोजक. २ अभिमानाची. ३ अग्नि. ४ अतिनीचता. ५ उपयुक्त होईल.

थ्या ॥ ३२ ॥ ज्यासी बांधीना ब्रह्मपाशशस्त्र ॥ त्यावरी नचले आणिकाचें अस्त्र ॥ वानर सर्वार्थी दुर्धर ॥ यासीं कपींद्र नाटोपे ॥३३॥ ब्रह्मयानें दिधली खोटी शक्ती ॥ ह्मणोनि नबांधवे मारुती ॥ इंद्रजित कोपला प्रजापती ॥ दुष्टमती आंह्यांवरी ॥३४॥ तूं आमुचा मूळपुरुष ॥ तुवांचि मांडिला आमुचा द्वेष ॥ रणीं मारावे राक्षस ॥ देशी उपदेश वानरा ॥ ३५ ॥ ब्रह्मा ह्मणे तूं विकल्पमूर्ती ॥ब्रह्मद्वेष तुझ्या चित्तीं ॥ तुज नातेळे ब्रह्मशक्ती ॥ रणीं मारुती कैंवि बांधवे ॥ ३६ ॥ निष्कपट निर्मळवृत्ती ॥ शम दम नित्यशांती ॥ त्याचेनि हातें ब्रह्मशक्ती ॥विजयप्राप्ती स्वानंदें ॥३७॥ माझी शक्ति दे मजप्रती ॥ बांधोन देईन मी मारुती ॥ तुमच्या नचलती युक्ती॥ तुह्मां मारुती नबांधवे ॥ ३८ ॥ मापेंवीण कणांच्या राशी ॥ नमोजवे आणिकांसीं ॥ राक्षसीं पीडावें भूतांसीं ॥ हनुमंतासीं न बांधवे ॥ ३९ ॥ डोळा देखे सर्वरूपासीं ॥ देखों नशके आपणासीं ॥ जीवपीडा राक्षसांपासीं ॥ हनुमंतासीं नबांधवे ॥ ४० ॥ पाशशक्ती घेवोनि हातीं ॥ सन्मुख येवोनि प्रजापती ॥ स्वयें बोले हनुमंताप्रती ॥ तेही उपपत्ती अवधारा ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ नानृतंमद्वचोबंधग्रहणंकुरुवानर ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वावदत्कपिवरात्मजः ॥ ६ ॥ अभिवंद्यविचेष्टस्यपपातधरणीतले ॥ अस्त्रेणचापिबद्धस्यभयंममनजायते ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मा ह्मणे हनुमंतासीं ॥ तुज नबांधवे ब्रह्मपाशीं ॥ माझें वचन सत्यत्वासीं ॥ मानीं आपणासीं पाशबंध ॥ ४२ ॥ असत्यवाद माझे माथां ॥ येवों नेदी हनुमंता ॥ ब्रह्मवाक्यें बंधनता ॥ पाशबंधनता मानावी ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणाचें ब्रह्मवचन ॥ नुल्लंघिसी अणुप्रमाण ॥ माझें पाळोनियां वचन ॥ पाशबंधन मानावें ॥ ४४ ॥ ऐकोनि ब्रह्मयाचें वचन ॥ हनुमंत घाली लोटांगण ॥ तुझेनि बोलें देह त्यागीन ॥ पाशबंधन तें किती ॥ ४५ ॥ ऐसें बोलोनि हनुमंतु ॥ ब्रह्मपाशीं पडे मूर्छितु ॥ धरणीवरी निचेष्टितु ॥ धकधकित जेंवि भ्याड ॥ ४६ ॥ ब्रह्मपाशीं हनुमंत ॥ पडला दिसे निचेष्टित ॥ परी तो बंधमोक्षातीत ॥ नित्य निर्मुक्त रामभक्त ॥ ४७ ॥ ब्रह्मपाशीं हनुमंत ॥ निश्चयेंसीं नित्य निर्मुक्त ॥ ब्रह्माज्ञे बद्धत्व दावित ॥ प्राकृत मानिती बांधला ॥४८॥ जेंवि रवी थिँल्लरांत ॥ लोक मानिती थिल्लरस्थ ॥ तेंवि कपि ब्रह्मपाशांत ॥ बांधला दिसे प

१ अप्राप्त. २ कथा, विवेक. ३ भ्यालेला. ४ मित्रा. ५ संज्ञारहीत. ६ पर, विरहीत. ७ पाण्याचा डबका.

रीमुक्त ॥ ४९ ॥ विजयी वीर इंद्रजित ॥ ब्रह्मपाशीं बांधला हनुमंत ॥ ऐशा गोष्टी लंकेआंत ॥ सांगती मात घरोघरीं ॥ ५० ॥ ब्रह्मपाशें बांधला हनुमंत ॥ परी तो ब्रह्मबंधातीत ॥ देखोनि इंद्रजित विस्मित ॥ तेंचि बोलत् श्लोकार्थीं ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तेराक्षसाद्दष्ट्वानिर्विचेष्टमरिंदमं ॥ बबंधूरज्जुपाशैश्चद्रुमचीरैश्चसंहतैः ॥ ८ ॥ सबद्धस्तेनबंधेनविमुक्तस्तेनवीर्यवान् ॥ अस्त्रबंधःसतान्यंहिनबंधमनुवर्तते ॥ ९ ॥ कृष्यमाणश्चरक्षोभिस्तैश्चबंधैर्नपीडितः ॥ हन्यमानस्ततःक्रूरैराक्षसैःकाष्ठमुष्टिभिः ॥ १० ॥ अथेंद्रचित्तंप्रसमीक्ष्यमुक्तमस्त्रेणबद्धंद्रुमचीरसूत्रैः ॥ व्यदर्शयत्तत्रमहाबलंतंहरिप्रवीरंसगणायराज्ञे ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ क्षितितळीं निश्चेष्टित ॥ पडिला देखोनि हनुमंत ॥ राक्षस धांवोनि समस्त ॥ त्यासीं बांधिती वेलावोंखीं ॥ ५२ ॥ एक तृण वेठी वळिती ॥ एक वृक्ष साली काढिती ॥ एक द्रुम चिरफळिती ॥ रणीं मारुती बांधावया ॥ ५३ ॥ एक आणिती चर्‍हाटें ॥ एक वळिती सलंब फांटे ॥ देखोनि हांसिजे मर्कटें ॥ बंधन खोटें मज नलागे ॥ ५४ ॥ राक्षसें बापुडीं वेडीं ॥ व्यर्थ करिती वोढावोढी ॥ फोडीन लंकेच्या उतरंडी ॥ पाडीन दरडी दुर्गाच्या ॥ ५५ ॥ रावणा देखोनियां दृष्टीं ॥ यांचा घावो साहोनि पृष्ठीं ॥ तो घावो नेवोनि तृणासाठीं ॥ लंका उठाउठीं जाळूं आजी ॥ ५६ ॥ ऐसा आवांका धरोनि पोटीं ॥ द्रुमचीरबंधन मानूनि कंठीं ॥ घ्यावया रावणाची भेटी ॥ जातो जगजेठी हनुमंतु ॥ ५७ ॥ जातां हनुमंताप्रती ॥ भेणें पळाली ब्रह्मशक्ती ॥ ब्रह्मपाशीं मुक्त मारुती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥ ५८ ॥ जो बांधवेना ब्रह्मपाशीं ॥ तो केंवि बांधवे द्रुमपाशीं ॥ बंधनमिसें जातो लंकेसीं ॥ रावणासीं गांजावया ॥ ५९ ॥ बंधन नाहीं हनुमंता ॥ मिथ्या मानोनि बंधनता ॥ स्वयें लंकेसीं जातो आतां ॥ लंकानाथा गांजावया ॥ ६० ॥ आह्मांसीं गांजिलें अशोकवनीं ॥ रावणा गांजील लंकाभुवनीं ॥ परमाचिंता इंद्रजिताचे मनीं ॥ अपेश जनीं मज आलें ॥ ६१ ॥ इंद्रजितें हनुमंतु ॥ बांधोनि आणिला लंकेआंतु ॥ हेची लोकीं विरूढली मातु ॥ करील अनर्थु तें नकळे ॥ ६२ ॥ ब्रह्मयानें सांगितलें कानीं ॥ तें हनुमंतें धरोनि मनीं ॥ प्रवेशला लंकाभुवनीं ॥ इंद्रजिताचे मनीं चळकांपु ॥ ६३ ॥ इंद्रजित ह्मणे राक्षसांसीं ॥ हनुमान् ॥ २ ॥

१ कथा. २ वेलांच्या दोरांनीं. ३ वृक्ष. ४ शुष्कफांक. ५ एकावर एक लागलेलीं भांडीं. ६ मत्ततापमाण. ७ हेतु. ८ झाडांच्या सालींचे बंधन. ९ पसरलें.

बांधा ब्रह्मपाशीं ॥ ब्रह्मपाशें बंधन नाहीं त्यासीं ॥ तो तुह्मासीं नधरवे ॥ ६४ ॥ राक्षस ह्मणती वानर किती ॥ सांपडलें आमुच्या हातीं ॥ आह्मीं याची करूं शांती ॥ तूं कां चित्तीं भीतोसी ॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंमत्तमिवमातंगंबद्धंकपिवरोत्तमं ॥ रक्षोभिर्विकृताकारैःकृष्यमाणंततस्ततः ॥ १२ ॥ सददर्शमहातेजारावणःकपिसत्तमं ॥ राक्षसाराक्षसेंद्रायरावणायन्यवेदयन् ॥ १३ ॥ हन्यतांदह्यतांचापिभक्ष्यतामितिचापरे ॥ राक्षसास्तत्रसंक्रुद्धाःपरस्परमथाब्रुवन् ॥ १४ ॥ सहन्यमानोबहुभिश्चतत्रसमेत्यरक्षोधिपतेश्चदूतैः ॥ नप्राणचिंतानशरीरभंगस्तेराजदूताव्यथितावभूवुः ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ मत्तमातंग महाबळी ॥ वृथा बांधिजे कमळमृणाळीं ॥ तेंवी हनुमंत महाबळी ॥ बांधिजे सकळीं वृक्षशाखीं ॥ ६६ ॥ येक बांधिती रज्जुबंधनीं ॥ येक बांधिती वाकें वळूनी ॥ एक बांधिती मुंज चिरूनि ॥ कपी धरोनि आणिला ॥ ६७ ॥ एक वोढिती पूर्वेसीं ॥ एक वोढिती पश्चिमेसीं ॥ एक वोढिती उत्तरेसीं ॥ दक्षिणेसीं एक पैं ॥ ६८ ॥ एक रागें हाणिती बुकी ॥ जो हाणी तो होय दुःखी ॥ मणगटें मोडोनि तवकीं ॥ महाशोखी वामहस्तें ॥ ६९ ॥ येक आक्रोशें हाणिती मुसळ ॥ मुसळ पिष्ट होय तत्काळ ॥ हाणी त्याचा हात उखळे ॥ पडे तात्काळ मूर्च्छितु ॥ ७० ॥ एक धांवोनि टोला हाणितु ॥ घायें रुधिर स्रवे हातु ॥ हनुमान् गदगदां हांसतु ॥ व्यर्थ पुरुषार्थु राक्षसांचा ॥ ७१ ॥ वोढावोढी हनुमंतासीं ॥ राक्षस करिती कासाविसी ॥ कपि कुंथतु लौकिकेंसीं ॥ निजमानसीं उल्हासु ॥ ७२ ॥ धरोनि नेला रावणाप्रती ॥ मी गांजीन लंकापती ॥ राक्षस माझा घात करिती ॥ वानराचित्तीं नाहीं शंका ॥ ७३ ॥ राक्षस अट्टहासें गर्जती ॥ अखयाचा हा जीवघाती ॥ सांपडला आमुच्या हातीं ॥ प्राणाहुती करूं याची ॥ ७४ ॥ हनुमान् पुढें नेइजेत ॥ धरोनि इंद्रजिताचा हात ॥ ब्रह्मा त्या मागें पैं जात ॥ मंत्र जपत तो ऐका ॥ ७५ ॥ गृहा वैप्रतिष्ठासूक्त ॥ ब्रह्मा स्वानंदें जपत ॥ रामराज्य लंकेआंत ॥ हनुमंतप्रवेशें ॥ ७६ ॥ वेगें आणिला रावणापासीं ॥ कोप आला दशमुखासीं ॥ रागें सांगे राक्षसांसीं ॥ भक्षायासीं सगळाचि ॥ ७७ ॥ रावण दांत खाय करकरां ॥ मजदेखतां शस्त्रधारा ॥ वानरा तिळप्रायकरा ॥ निशाचरां प्रेरिलें ॥ ७८ ॥

१ कमलतंतूंनीं. २ दोरे. ३ जोरानें, आवेशीं. ४ वेग. ५ गळे. ६ अतिशयआनंदें. ७ राक्षसां.

कोट्यानुकोटि पार्षदं ॥ धांविन्नले गदायोध ॥ घाव हाणिती सुबद्धे ॥ करावया छेद कपीचा ॥ ७९ ॥ बाण सुटती सणसण ॥ शस्त्रें वाजती खणखण ॥ घाय हाणिती दणदण ॥ कपीचा प्राण घ्यावया ॥ ८० ॥ एक खोंचिती सबळशूळें ॥ एक हाणिती सबळ मुसळें ॥ एक हाणिती काती त्रिशूळें ॥ गदामुग्दळें पैं एक ॥८१॥ अलंगाईत कोइतेकार ॥ अढाउ चव्हाण चेंडू चक्र ॥ फरश पट्टीशें तोमरें ॥ हाणिती वानरा जमदाढा ॥ ८२ ॥ वानरासीं सवतोंडी ॥ हाणिती भाले वोढणखांडी ॥ एक ते हाणिती लवडी ॥प्रचंड धोंडी पैं एक ॥८३ ॥ जीवें मारावया वानर ॥ मिळोनि अवघे निशाचर ॥ वर्षती शस्त्रांचे संभार ॥ अतिनिष्ठुर निर्घातें ॥ ८४ ॥ ऐशिया शस्त्रघातीं हाणित ॥ रामनामें तो सदोदित ॥ हनुमान् सदा सावचित्त ॥ शस्त्रसंपात तृणप्राय ॥ ८५ ॥ वीर वांटिवे हाणित ॥ शस्त्रें मोडलीं समस्त॥येकाचे उखळले हात ॥वीरीं दांत विचकिले ॥८६॥ घाय हाणितां पैं वाट॥धापा फुगलें त्यांचें पोट ॥ अशुद्ध वमती समसगट ॥ ल्हदयस्फोट अवघ्यांही ॥ ८७ ॥ एकेएक समस्त ॥ वीर पडियेले मूर्छित ॥ हनुमंतासीं नलागे घात ॥ लंकानाथ क्षोभला ॥ ८८ ॥ हनुमंताचे अभ्यंतरीं ॥ श्रीराम नांदे सबाह्यांतरीं ॥ शस्त्रें नरुपती तिळभरीं ॥ वीर महामारीं मूर्छित ॥ ८९ ॥ नव्हेची हनुमंताचा घात ॥ सारथी वीर समस्त ॥ पाडिले देखोनि मूर्छित ॥ कोपे कृतांत रावणु ॥ ९० ॥ क्षोभोनियां लंकानाथु ॥ चंद्रसेन खड्ग घाली हातु ॥ कोपें हाणितां हनुमंतु ॥ कपी हांसतु गदगदां ॥ ९१ ॥ घावो हाणितां प्रचंड ॥ त्यानें दणाणिलें ब्रह्मांड ॥ सरलें रावणाचें बळबंड ॥ खालतें तोंड तेणें केलें ॥९२॥ रावण ह्मणे गा हनुमंता॥ तूं हांसलासि कवणे अर्था ॥ कपी ह्मणे लंकानाथा ॥ ऐक आतां सांगेन ॥ ९३ ॥ राक्षस स्वामी तूं लंकानाथा॥ तुझिया बळाचा मज भ्रम होता ॥ घावो हाणोनि त्वां आतां ॥ केला वृथा पुरुषार्थु ॥ ९४ ॥ राक्षसघायाचा समेळ ॥ जैशी पिसाची बुळबुळ ॥ तुझा घावो अतिनिर्बळ ॥ जैसी पेळें कापसाची ॥ ९५ ॥ रावण निर्बळी हीन दीन ॥ केंवि रामासीं करिसील रण ॥ जगीं निर्लज्ज तूं एक जाण ॥ हास्य संपूर्ण तेणें मज ॥९६॥ सैंवैरीं पाहतां हरकोदंडें ॥ तुझें झालें काळें तोंड ॥श्रीरामें तें केलें दुखंडें॥युद्ध वितंड

१ परिवार, अनुचर. २ आवेशें. ३ पट्टा. ४ गदा. ५ तरवार. ६ निरनिराळे. ७ ढाल तरवार. ८ समुदाय. ९ अभिमानानें. १० जुडी. ११ स्वयंवरीं. १२धनुष्य. १३भग्न.

केंवि त्यासीं ॥ ९७ ॥ सन्मुख नयेववे श्रीरघुनाथा ॥ चोरोनि पळालासि घेवोनि सीता ॥ त्यासीं युद्ध करीन ह्मणतां ॥ निर्लज्ज तूं रावणा ॥ ९८ ॥ तुझें शुभचिन्ह कळलें आतां ॥ भीक लागली चोरितां सीता ॥ त्यासीं तुझी राज्यसत्ता ॥ नुरे सर्वथा रावणा ॥ ९९ ॥ तुझा हात गा हळुंवट ॥ घावो अतिशयें पोंचट ॥ माझी लोमें न तुटे स्पष्ट॥ आहा कटकट राक्षसा ॥ १०० ॥ सन्मुख बैसोनि लंकानाथा ॥ निःशंक बोलतां हनुमंता ॥ चिंता रावणाच्या चित्ता ॥ अवध्यता वानरीं ॥ १ ॥ अवध्य जाणतां वानरासीं ॥ प्रहस्ताहातीं पुसवी त्यासीं ॥ तूं कोण कोणाचा कैंचा आलासी ॥ वन भंगिलें किमर्थ ॥ २ ॥ रावण राजा प्रतापराशी ॥ भेटी नघडे वानरासीं ॥ ह्मणोनि भंगिलें वनासीं ॥ दशमुखासीं भेटावया ॥ ३ ॥ राक्षस आले मारावयासीं ॥ ह्मणोनि युद्ध केलें त्यासीं ॥ वांचवावया निजदेहासीं ॥ राक्षसांतें मारिलें ॥ ४ ॥ ऐसें सांगोनि प्रहस्तासीं ॥ हनुमान् बोले निज वृत्तांतासीं ॥ दृष्टीं नाणी प्रहस्तासीं ॥ राक्षसांसीं गणीना ॥ ५ ॥ दशमुखाचे सन्मुख ॥ पुच्छासनीं बैसला देख ॥ हनुमंत अतिशयेंसीं निःशंक ॥ नव्हे साशंक रावणा ॥ ६ ॥ रावणासन्मुख हनुमंतु ॥ बैसला वांकुल्या दावितु ॥ सर्वेंचि डोळे मिचकावितु ॥ अंगोठा दावितु नोकुनी ॥ ७ ॥ हनुमंत नभी राक्षसांसीं ॥ दृष्टी नाणी प्रधानांसीं ॥ रावण जाणोनि मानसीं ॥ स्वमुखें त्यासीं पुसतसे ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रेरेवानरकोभवानिहगतस्त्वत्सूनुंहताहवेदूतोहंखरखंडणस्यनृपतेःकोदंडदीक्षागुरोः ॥ मद्दोर्दंडकठोरपाटनपटुःकोवात्रिकूटाचलेःकोमेरौकचरावणादिगणनाकोटिस्तुकीटायते ॥ १६ ॥ धिक्तेरावणपौरुषंतवबलंधिग्धिग्यशस्तेजसीधिक्खड्गंसुरदर्पनोदनकरंधिग्धिग्वृथाजीवनं ॥ यस्माद्राघवबाणभीतमनसासीतापरोक्षेहृतातद्वेरादहमागतोस्मिहनुमान्वद्धोवधार्थेतव ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ रावण हेळसोनि बोले उत्तर ॥ अरे तूं कोण्हाचा वानर ॥ ऐकरे रावणा प्रत्युत्तर ॥ सत्य साचार सांगेन ॥ ९ ॥ मारिले बनकर किंकर ॥ जंबुमाळी निशाचर ॥ रणीं मारिले प्रधानकुमर ॥ तो मी वानर महावीरू ॥११०॥ पंच सेनानींं मारिले शूर ॥ निर्दाळिलीं सैन्यसंभार ॥ रणीं मारिला अखयाकुम

१ शक्तिहीन. २ केस. ३ निर्भय. ४ पुढें टीक करून, नेमका. ५ सेनापती. ६ संहारिला. ७ समुदाय.

र ॥ तो मी वानर महावीरू ॥११॥ मारिलासे अखयासुतु ॥ ज्येष्ठ गांजिला इंद्रजितु ॥ त्याच्या सेने केला निःपातु ॥ तो मी हनुमंतु महावीरू॥१२॥वनविध्वंस कवण्या चाडा ॥ जैसें उपडिलें म्यां झाडां ॥ तैसें राक्षसकुळउपाडा ॥ करूं रोकडा मी आलों॥१३॥ तूं कोण्हाचा कैंचा कोण ॥ येथें यावया काय कारण ॥ ऐसा पुसिला जो प्रश्न ॥ तयाचें उत्तर अवधारीं॥१४॥सुबाहु ताटिकानिर्दळण ॥ त्रिशिरा मारिला खर दूषण ॥ त्या श्रीरामाचा दूत मी जाण ॥ तुझा प्राण घेवों आलों॥१५॥चौदासहस्त्र रक्षोगण॥वधूनि घेतलें जनस्थान॥त्या श्रीरामाचा दूत मी जाण ॥ तुझा प्राण घेवों आलों॥१६॥विराध मारिला विंधोनि बाणें ॥ मारीची कपटी मारिला जेणें ॥ त्या श्रीरामाचा दूत मी जाणें ॥ तुझा प्राण घेवों आलों ॥१७॥ कोदंडधारियां दीक्षागुरू ॥ सूर्यवंशीं श्रीरामचंद्रु ॥ त्याचा दूत मी वानरू ॥ तुझा संहारू करूं आलों॥१८॥दंडधारियां परमगुरू ॥ कामक्रोधवधी रघुवीरू ॥ त्याचा दूत मी वानरू॥ तुझा संहार करूं आलों ॥ १९ ॥ ह्मणसी वधावया रावण ॥ तुज कैंचीरे आंगवण ॥ माझें बळ असाधारण ॥ नाहीं प्रमाण रणमारा ॥ १२० ॥ लागतां बाहुबळ चपेटं ॥ मेरू मांदार होती पीठ ॥ रावण दशमुख कीटं ॥ लंकात्रिकूट तें किती ॥ २१ ॥ दशमुखांचिया हारी ॥ शिरें छेदीन नखाग्रीं ॥ जेंवि पतंग अग्नीवरी ॥ तैसी परी राक्षसां ॥ २२ ॥ रावणा ऐसे दशकंठी ॥ मिर्नलिया कोट्यानुकोटी ॥ त्यांतें निर्दळीन वामांगुष्ठीं ॥ लंकात्रिकुटी समवेत ॥ २३ ॥ जळो ती रावणा तुझी पुरुषार्थथोरी ॥ जळो तो राजा होय भिकारी ॥ जळो तें कर्म करणें चोरी ॥ परनारी पतिव्रता ॥ २४ ॥ जळो तें रावणा तुझें कुळ ॥ जळो तें रावणा तुझें शीळ ॥ जळो तें रावणा तुझें बळ ॥ पापी तूं केवळ परद्वारी ॥ २५ ॥ धिक्‌धिक् रावणा राक्षसजाती ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझी ख्याती ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझी कीर्ती॥जाली अपकीर्ति तिहीं लोकीं ॥२६॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझी श्रीमंती ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझी शक्ती ॥ धिक्‌धिक् तो खड्ग तुझा मुष्टीं ॥ लव मारुतीची नतूटे ॥ २७ ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझें जन्म ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझा धर्म ॥ धिक्‌धिक् रावणा तुझें कर्म ॥ निंद्य परम तिहीं लोकीं॥२८॥धिक्‌धिक् जीवित्व तुझी ख्याती ॥ धिक्‌धिक् रा

१ संहार. २ कारणार्थ. ३ संहार. ४ धनुर्धारी यांचा. ५ शक्ति. ६ झपाटा. ७ किडा. ८ एकत्र झाल्या. ९ परस्त्री गमन करणारा.

वणा तुझी शौर्यवृत्ती ॥ परोक्षें हरिली सीतासती ॥ बाणभयें भीसी श्रीरामा ॥ २९ ॥ माझ्या स्वामीची चोरिली नारी ॥ तूं तंव माझा प्रत्यक्ष वैरी ॥ मी तंव सीतेचा धांवणेकरी ॥ तुजला मारीन मी आतां ॥ १३० ॥ तुजसीं प्रत्यक्ष व्हावया भेटी ॥ वनीं वृक्षां केली अटाटी॥राक्षस मारिले कोट्यानुकोटी॥तुज दृष्टीं देखावया॥३१॥तुज म्यां देखावया दृष्टीं॥बंधना लावूं दिधलें कंठीं॥लत्ता टोले साहोनि मुष्टी॥तुझिये भेटी मी आलों ॥ ३२॥ तुझे भेटीचें होंचि फळ ॥ तुज म्यां मारावें तात्काळ ॥ सिद्धी नेवोनि श्रीरामसें ळ ॥ जनकबाळा सोडवावी॥३३॥त्या तुज मज जाली भेटी॥तुवां पुसिली जी गुह्यगोष्टी ॥ते म्यां सांगितली परिपाठी॥मरण शेवटीं उरलेंसे ॥३४॥ तुझ्या आंगीं सबळबळ ॥ सैन्य सेनानी प्रधान प्रबळ ॥ मज मारोनि तात्काळ ॥जनकबाळा भोगावी ॥३५॥ राक्षसां देखतां स्पष्टा ॥ तुझे मर्दीन मी वोष्टा ॥ तुझ्या छेदावया दशकंठा ॥ आलों मी वांटा रामाचा ॥३६॥ ऐसें बोलतां महाबळी ॥ फिंदारल्या रोमावळी ॥ लांगूल त्राहटिलें भूतळीं॥वाटारिलें निराळीं कपिपुच्छ॥३७॥माथा शेंडी थरथराट ॥वाटारिले नेत्रवाट॥तंव कांपिनला दशकंठ॥समसगट राक्षसां ॥३८॥ करावया सर्वसंहार ॥ जैसा वाढे प्रळयरुद्र॥ तैसा वाढला वानर ॥ निशाचरें कांपती ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ एकोहंपवनात्मजोदशमुखस्त्वंचापिकोटीश्वरस्त्वांजित्वासमरे प्रभुप्रणयवान्सीतांचनेतुंक्षमः॥ किंतस्याघटितंबलंवलवतारामेणसुश्रीमताहत्वादक्षिणपाणिनावसुमतींत्वांहंतुमुक्तंवचः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ मी तंव एकलें एक वानर ॥ श्रीरामाचें निजकिंकर ॥ तुझे कोट्यानुकोटी झुंजार ॥ मजसमोर करीं उभे ॥ १४०॥ मशकें कोट्यानुकोटी झुंजार॥ मज मारितां दशशिर ॥ कोण राखेल निशाचर ॥ सुरासुर पाहोंपां ॥ ४१ ॥ क्षोभला देखोनि हनुमंत ॥ इंद्रजित चळचळां कांपत ॥ आजि निमाला लंकानाथ ॥ करील घात वानरू ॥ ४२ ॥ निश्चयें रावणा आला अंतु ॥ ऐसें इंद्रजित चिंतितु ॥ तंवबोलिला हनुमंतु ॥ तो ही वृत्तांतु अवधारा ॥ ४३ ॥ रणीं मारोनि रावण ॥ करोनि सीता सोडवण ॥ श्रीरामापासीं नेतां जरण॥ मज कोण निवारी ॥ ४४ ॥ इतुकें करितां नलगेक्षण ॥ परीश्रीरामें वाहिली आण ॥ दक्षिणहस्तें विंधोनि बाण ॥ रणीं रावण

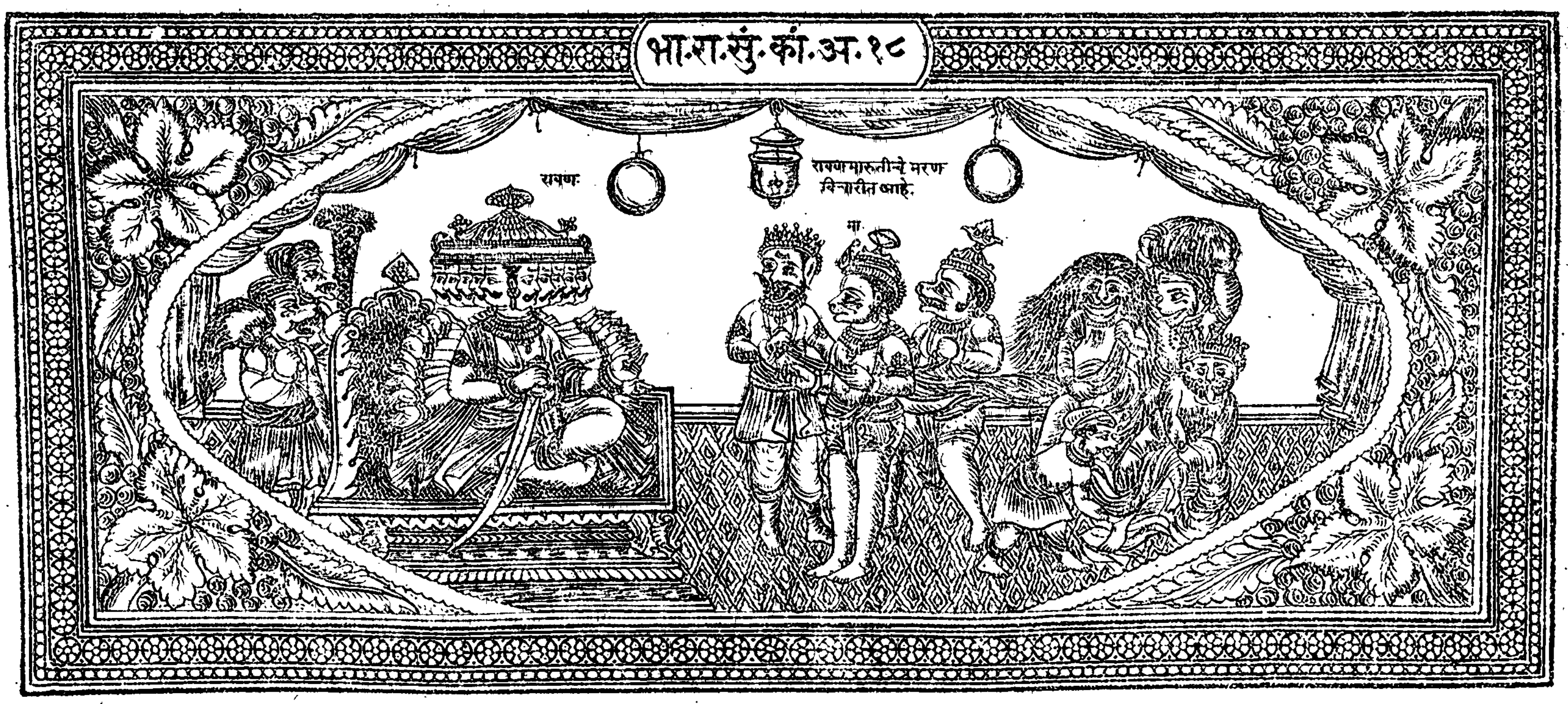
१ शूरत्व. २ नकळतां. ३ उत्पाटन. ४ विरोध, अपराध, सूड. ५ सेनापती. ६ आदळलें. ७ आकाशीं. ८ लढाऊ. ९ मारून.

मारणें ॥ ४५ ॥ मारोनियां दशशिरा ॥ स्वस्थ करीन वसुंधरा ॥ सुखी करावें चराचरा ॥ श्रीरामचंद्रा निजनेमू ॥ ४६ ॥ सोडा
वी देवांची बांधवेंडी ॥ तोडावी नवग्रहांची बेडी ॥ उभारावी रामराज्याची गुढी ॥ मर्यादा गाढी श्रीरामें ॥ ४७ ॥ श्री
राम बळवंताचें बळ ॥ श्रीरामबळें वीर सबळ ॥ श्रीरामाचें सत्यशील ॥ प्रतिज्ञा अढळ रामाची ॥ ४८ ॥ रामें मारावें लंका
नाथा ॥ सत्य प्रतिज्ञा श्रीरघुनाथा ॥ माझ्यानें नकरवे अन्यथा ॥ केंवि मी आतां तुज मारूं ॥ ४९ ॥ सन्मुख देखिल्या दशान
न ॥ वानरें उडोनि घ्यावा प्राण ॥ रामें वांचविला रावण ॥ स्वहस्तें आपण नमारावें ॥ १५० ॥ श्रीरामप्रतिज्ञेची पाखर ॥ ते
णें वांचविला दशशिर ॥ रावणा नमारीच वानर ॥ मर्यादा मेरु नुल्लंघी ॥ ५१ ॥ रावणा तुज मी मारीन आतां ॥ ऐसें बोलतां
हनुमंता ॥ इंद्रजितासीं परमचिंता ॥ आला लंकानाथा अपघातु ॥ ५२ ॥ इंद्रजित बिभीषणा सांगत ॥ आजि निमाला लंका
नाथ ॥ क्रोधें खवळला हनुमंत ॥ उपाय येथ चालेना ॥ ५३ ॥ नचले शस्त्र अस्त्र सकळ ॥ नचले वानरासीं बळ ॥ नचले कप
टविद्या छळ ॥ बळें प्रबळ वानरू ॥ ५४ ॥ मंत्रशक्ति तंत्रशक्ति ॥ नातळे आक्रमविद्या शक्ति ॥ नचले मायामोहनशक्ति ॥ र
णीं मारुती नाटोपे ॥ ५५ ॥ वानरू नाटोपे सैन्यासीं ॥ शेखीं नाटोपे ब्रह्मपाशीं ॥ तो केंवि आटोपे रावणासीं ॥ बिभीषणासीं
सांगतु ॥ ५६ ॥ जें जें बांधावें बंधन ॥ वानरू ना ह्मणे आपण ॥ तृणासमान त्यासीं मरण ॥ निर्बंधन पाशबंधीं ॥ ५७ ॥ ऐ
सें इंद्रजितें सांगतां ॥ बिभीषण लंकानाथा ॥ वानरू अवध्य तत्वतां ॥ तुज वधितां वधवेना ॥ ५८ ॥ वानरू नवधे सर्वथा ॥
ऐसें कळलें लंकानाथा ॥ श्रीरामा अर्पोनि सीता ॥ शरण रघुनाथा निघावें ॥ ५९ ॥ श्रीरामा निघालिया शरण ॥ आह्मासिं
नाहीं जन्ममरण ॥ त्रिसत्य सत्य रावणा जाण ॥ विचारु आन नकरावा ॥ १६० ॥ अन्यथा विचार करूं जातां ॥ रोकडें हनुमं
त करील घाता ॥ उपाय नचले सर्वथा ॥ लंकानाथा भुलों नको ॥ ६१ ॥ श्रीरामाचें एक वानर ॥ आह्मा नाटोपे साचार ॥ ॥ ५ ॥
कोपोनि आलिया श्रीरघुवीर ॥ रण दुर्धर कोण साहे ॥ ६२ ॥ अर्पोनियां जानकीतें ॥ काया वाचा चित्तें वित्तें ॥ शरण निघा

१ पृथ्वी. २ कारागृहवास. ३ कृपा. ४ मेला. ५ संपत्तीनें.

लिया रघूत्तमातें ॥ कल्याणातें पावाल ॥ ६३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सत्वबुद्धि बिभीषण ॥ ते बुद्धि नमानी रावण ॥ ग
र्वाभिमान तो ऐका ॥ ६४ ॥ वानरा वनचरांचे भेणें ॥ रिघतां श्रीरामासीं शरण ॥ तें मज आलें उणेंपण ॥ जगीं जघन्य वांढिवे ॥
६५ ॥ मरण पुसोनि कपिनाथा ॥ त्याचेनि बोलें त्याचे घाता ॥ बुद्धि विचारूनि हनुमंता ॥ कुबुद्धिता रावणीं ॥ ६६ ॥ जटायूनें के
ला कासाविसी ॥ सिंतरोनि म्यां मारिलें त्यासीं ॥ तैसेंचि करीन हनुमंतासीं ॥ रावणापासी कुबुद्धि ॥ ६७ ॥ एका जनार्दना शर
ण ॥ पुसतां हनुमंतासीं मरण ॥ दहाही मुखें होरपळून ॥ करील दहन लंकेचें ॥ ६८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदर
कांडेएकाकारटीकायांरावणसभाहनुमंतागमनंनामसप्तदशोध्यायः ॥१७॥ ॥ओंव्या॥ ॥१६८॥ ॥श्लोक॥१८
॥एवं॥ ॥१८६॥ ॥पूर्व॥ ॥२३१२॥ ॥एवं॥ ॥२४९८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ नीच. २ अभिमान. ३ फसवून.

भा. रा. सुं. कां. अ. १८
रावण.
रावण मारुतीने मरण
विचारीत आहे.
मा.

॥ श्रीसीतारामचंद्रायनमः ॥ हनुमंतासीं नचले घातु ॥ स्वयें सांगे इंद्रजितु ॥ अवध्य वीर हा हनुमंतु ॥सोंक्षेपें सांगतु बिभीषण ॥१ ॥ ॥ श्लोक ॥ निश्चितार्थस्ततःसाम्नापूज्यंशत्रुजिदग्रजं ॥ उवाचहितमत्यर्थंवाक्यंवाक्याविशारदः ॥१॥ ॥टीका॥ इंद्रजित जो कां ज्येष्ठसुत ॥ नानायुक्ति स्वयें सांगत ॥ शस्त्रास्त्रीं ब्रह्मपाशांत ॥ नचले पात हनुमंता ॥ २॥ शस्त्रशक्ती अस्त्रशक्ती ॥ मंत्रशक्ती तंत्रशक्ती ॥ कपटमायामोहनशक्ती ॥ रणीं मारुती नधरवे ॥ ३ ॥ कर्मपाश धर्मपाश ॥ ब्रह्मयाचा ब्रह्मपाश ॥ बांधों नशके वानरास ॥ जन्मपाश मुख्यत्वें ॥ ४॥ बिभीषण प्रियभ्राता ॥ सांगतसे परमाहिता ॥ शरण रिघावें श्रीरघुनाथा ॥ काय म्यां आतां करावें ॥ ५॥ सर्वथा अवध्य हा मारुती ॥ इंद्रजिताची उपपत्ती ॥ बिभीषणाची भिन्नयुक्ती ॥ लंकापती साचिंत ॥ ६॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षसाधिपतिःक्रुद्धस्तदकार्यमुपस्थितं ॥ विदित्वाचिंतयामासकार्याकार्यविदांवरः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ राग आला रावणासीं ॥ तरी मारवेना हनुमंतासीं ॥ अवध्यता देखोनि त्यासीं ॥ दशमुखासीं अतिचिंता ॥ ७॥ हनुमंतासीं नवधितां ॥ सकळ कुळाच्या करील घाता ॥ हा नमरे मारूं जातां ॥ परमाचिंता लंकेशा ॥८॥ आण घालोनि श्रीरघुनाथा ॥ मरण पुसे कपिनाथा ॥ मरणानुक्रम आणूनि हाता ॥ मग हनुमंता मारावें ॥ ९ ॥ ऐसें विचारोनि चित्तीं ॥ पुसावया मरणयुक्ती ॥ स्तवूं आदरिला मारुती ॥ लंकापतीनें निजमुखें ॥ १० ॥ ऐकें वीरा हनुमंता ॥ श्रीरामाच्या परमभक्ता ॥ तुज मी पुसतसें आतां ॥ सत्यतत्वतां सांगावें ॥११॥ असत्य वदों नये हरिभक्ता ॥ शपथ घालितों रघुनाथा ॥ मरण कैसेंनी हनुमंता ॥ यथार्थता सांगावें ॥१२॥ ऐकोनि श्रीरामाची आण ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ मज सर्वथा नाहीं मरण ॥ सत्य जाण लंकेशा ॥ १३ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ गदगदां हांसे रावण ॥ जन्मा मागें अखंड मरण ॥ मिथ्या भाषण अमरत्व ॥१४॥ ह्मणती अमरा निर्जरा देवा ॥ तेही पावती मरणार्णवा ॥ तेथें तुझा कायसा केवा ॥ मिथ्या हेवा अमरत्वें ॥ १५ ॥ चौदा कल्पायुषी गरिमा ॥ मार्कंडेयाचा मुख्य महिमा ॥ तो जैं जाय मरणग्रामा ॥ तैं झडे रोमा रोमहर्षणासीं ॥१६॥ युगायुगीं लोम झडे ज्यासीं ॥ ऐसा तो लोमहर्षणऋ

१ निश्चयें. २ विचार. ३ पाड. ४ फैस.

षी ॥ तोही मरे बकदाल्भ्याचे श्वासीं ॥ मरण बकदाल्भ्यासीं हंसपक्षें ॥ १७ ॥ हंसाचा पंख जेव्हां झडे ॥ तंव बकदाल्भ्याचें आयुष्य उडे ॥ त्या हंसासीं मरण रोकडें ॥ जैं कां नख खंडे भृशुंडीचें ॥१८॥ कूर्म हालवी निमिष्य ॥ तंव भृशुंडीस देख ॥ मरण पावे आवश्यक ॥ मरण अचूक सर्वांसीं ॥ १९ ॥ एवं मरण परंपरा ॥ कदा नसोडी थोरथोरां ॥ तेथें तूं पालेखाइरा ॥ केंवि वानरा अमरत्व ॥२०॥ तपतेजें महाऋषी ॥ ते काळाची आंदणी दासी ॥ श्रीरामनामीं प्रेम ज्यासीं ॥ काळ त्यापासीं कामारा ॥२१॥ जागृतिसुषुप्तिसहितस्वप्न ॥ ज्यासीं अखंड नामस्मरण ॥ काळ त्याचे वंदी चरण ॥ तेणें रावणा हे महिमा ॥ २२ ॥ भक्ती भावार्थें भजन ॥ स्वयें जाणें श्रीभगवान ॥ रावण विषयी अतिदीन ॥ त्यासीं हें ज्ञान केंवि लाभे ॥२३॥ असो हे रावणाची स्थिती॥ मज श्रीरामाची भक्ती ॥ माझ्या अमरत्वाची ख्याती ॥ दावूं प्रतीती रावणा ॥२४॥ हनुमंतीं श्रीरामभक्ति लाठी ॥ तरी कां बोले मिथ्या गोष्टी ॥ मिथ्या वदलासी चाहुटी ॥ कशासाठीं मज सांगें ॥ २५॥ आदरें पुसतां रावणासीं ॥ बुद्धि स्फुरली वानरासीं ॥ अपमानावया लंकेशासीं ॥ गुह्य त्यापासीं अनुवादे ॥२६॥ रावणु अतिशयेंसीं कपटी ॥ सत्य वदलों मी ज्या गोष्टी ॥ सत्यवार्ता मानी खोटी ॥ विकल्प पोटीं रावणा ॥ २७ ॥ सबाह्य असत्य सदोदित ॥ त्यास नमानी सत्यत्व ॥ सत्यासीं सत्य भावार्थ ॥ रावणांत तो नाहीं ॥ २८ ॥ रावणाचा विकल्प झडे ॥ माझें सत्यत्व दिसे रोकडें ॥ तें साधावया धडफुडें ॥ रावणापुढें गुह्य सांगे ॥२९॥ मरण पुससी विश्वासेंसीं ॥ तुवां मारिलें जटायूसीं ॥ तैसेंच मजही तूं करिसी ॥ तेणें धाकेंसीं वदें मिथ्या ॥३०॥ रावण ह्मणे हनुमंतासीं ॥ मरणभय जयापासीं ॥ श्रीरामभक्ति कैंची त्यासीं ॥ देहलोभ्यासीं राम कैंचा ॥ ३१ ॥ हनुमान् ह्मणे लंकानाथा ॥ परोपदेशीं अतियोग्यता ॥ तुझी मी देखतों तत्वतां ॥ शेखीं कपटता तुजपासीं ॥ ३२ ॥ कपटें होवोनि संन्यासी ॥ चोरोनि आणिलें सीतेसीं ॥ सदाशिवें सोडविलासी ॥ कपटें पावसी कुळक्षय ॥३३॥ ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ वर्म खोंचलें लंकानाथा॥ ऐक माझी मरणावस्था ॥ तुज तत्वतां सांगेन ॥३४॥ ऐकावया मारुतीचें वचन ॥ सरसावला दशानन ॥ कपी सांगे विंदाण ॥ ॥ १ ॥

१ क्रम. २ सेवक. ३ श्रेष्ठ. ४ बोले. ५ तात्काळ. ६ युक्ति.

सावधान अवधारा॥३५॥ असत्य नाहीं वदलों तुजसीं ॥ मरण नाहीं माझ्या देहासीं ॥ मरण आहे पुच्छासीं ॥ तें मारिसी तैं मी मरें ॥३६॥ऐकोनि कपीचें वचन ॥ ज्येष्ठ इंद्रजित श्रेष्ठ प्रधान॥ अवघे ह्मणती सत्य भाषण॥ सेनानी सैन्य समवेत ॥३७॥ वायुपरीस पुच्छ चपळ ॥ याचे पुच्छासीं प्रबळबळ ॥ पुच्छे निर्दळिले सकळ ॥ बळें गोळांगुळें नमारवे ॥३८॥ पुच्छें मारिला रथसारथी ॥ पुच्छें इंद्रजित वाताहाती ॥ पुच्छें रणीं लाविली ख्याती ॥ वीरां घाती कपिपुच्छ ॥ ३९॥ इंद्रजित बोले देखोनि रण ॥ पुच्छ अतिशयेंसीं दारुण ॥ पुच्छा मारूं जातां आपण ॥ रणकंदन करील ॥ ४० ॥ पुच्छ खवळल्या अद्भुत ॥ वीर मारील समस्त ॥ लंका करील वाताहात ॥ लंकानाथ केंवि वांचे ॥४१॥ इंद्रजित सेनानी प्रधान ॥ अवघे कांपती पुच्छा भेणें ॥ तें देखोनि दशानन ॥ स्वयें आपण विचारी ॥ ४२ ॥ हनुमंतासीं पुसे रावण ॥ पुच्छ अतिशयें दारुण ॥ कैसेंनि पावेल मरण ॥ सत्य संपूर्ण सांगावें ॥ ४३ ॥ हनुमंत ह्मणे दशशिरा ॥ पुच्छाचें मरण अतिदुस्तरा ॥ तेलें तुपें भिजवोनि वस्त्रा ॥ पुच्छा समग्रा गुंडावें ॥ ४४ ॥ हनुमान् मारावया निर्धारीं ॥ अग्नि लावावा पुच्छाग्रीं ॥ ज्वाला धडाडिलिया अंबरीं ॥ मरण वानरीं तात्काळ॥४५॥उघडें राहिल्या तिळभरी ॥ मरण नये पुच्छावरी ॥ येईल राक्षसां महामारी ॥ करील बोहरी लंकेची॥४६॥हनुमान् ह्मणावा कपटी ॥ मी सांगतों सत्य गोष्टी ॥ ऐसी आंगवण असेल लाठी ॥ तरि तूं वेष्टीं कपिपुच्छा ॥४७॥ ऐसी तुज असेल शक्ती ॥ हें घे पुच्छ देतों हातीं॥ शीघ्रते स्नेहवस्त्रप्रयुक्ती ॥ अतिनिगुतीं गुंडाळावें ॥ ४८ ॥ पुच्छ गुंडावया वोढावोढी ॥ स्त्रीपुरुषें नागवीं उघडीं ॥ लंका नागविली रोकडी ॥ कडोविकडी पुच्छाची ॥ ४९ ॥ सभा नागविली र्‍यां निशीं ॥ लंका नागविली दिवसीं ॥ पुच्छें करोनि कासाविसी॥ राक्षसांसीं उगाणुं ॥ ५० ॥ पुच्छ गुंडाळावयाचे मिसीं ॥ राजद्वारी चोहट्यापासीं ॥ लंका नागवी करी दिवसीं ॥ राक्षसांसीं गजोंनी ॥ ५१ ॥ पुच्छ गुंडाळावयाचे चौंडा ॥ सांठवणे कांपडु तडतडा ॥ तेलासाठीं लाऊं झगडा ॥ तेलिया राजदंडा करूं ठावो ॥ ५२ ॥ आवडी हनुमंताचे पोटीं ॥ नगर नागऊं पुच्छासाठीं ॥ अग्नि लाऊं लंकात्रिकूटीं ॥ राक्षसकोटी आजि भाजूं ॥५३॥

१ सेनापती. २ वानर. ३ क्षोभल्या. ४ आकाशीं. ५ भस्म. ६ पुरुषार्थ. ७ मोठा. ८ तेल. ९ युक्तीनें. १० झाडा. ११ इच्छेनें.

ऐसें विचारोनि चित्तीं ॥ पुच्छ दिधलें रावणाहातीं ॥ पुढें पुच्छाची विंत्पत्ती ॥ लाविली ख्याती ते ऐका ॥ ५४ ॥ ॥ श्लोक ॥ आज्ञापितारावणेनपार्षदाःपुच्छवेष्टणे ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराक्षसाःक्रोधकर्कशाः ॥ ३ ॥ वेष्टयंतिस्मलांगूलंजीर्णकार्पासिकैःपटैः ॥ संवेष्ट्यमानेलांगूलेऽव्यवर्धतमहाकपिः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रावण सांगे निजदासांसीं ॥ आगी लावा कपिपुच्छासीं ॥ भिजवोनि तैलघृतासीं ॥ जीर्ण वस्त्रासीं गुंडाळवें ॥५५॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ वीर शूर क्रोधी पूर्ण ॥ क्रूर कर्कश अतिदारुण ॥ पुच्छावेष्टण करूं आले ॥५६॥ वस्त्रें सरलीं पैं जीर्णें ॥ नवीं गुंडाळावीं ह्मणे रावण ॥ नवीं ही सरलीं जाण ॥ पुच्छ संपूर्ण गुंडेना ॥५७॥ धोंगडी बारीक सकटें ॥ सस्नेहें गुंडिलीं धुवटें ॥ सँखरें गुंडिलीं चोखटें ॥ तरी नवेष्टे कपिपुच्छ ॥ ५८ ॥ धोंगडीं पांगडीं गुंडगीं खांडें ॥ सखरें निंखरें गुंडिलीं उदंडें ॥ आणिलीं सगळीं दिंडें ॥ तरी न गुंडे कपिपुच्छ ॥५९॥ चाठेवेंळी पडली वोस ॥ तरी न पुरती पुच्छास ॥ राजगृहीचीं असँमसाहस ॥ कपिपुच्छास नपुरती ॥ ६० ॥ समस्त चाटीयांचे वस्त्रभार ॥ राजगृहींचीं वस्त्रें मात्र ॥ पुच्छ नगुंडेचि चौर्तकर ॥ अतिदुर्धर वाढलें ॥ ६१ ॥ पुच्छ वाढलें दुर्धर ॥ धाकिंनला दशशिर ॥ इंद्रजितादिक निशाचर ॥ सहपरिवार धाकती ॥ ६२ ॥ कपीचें मरण पुच्छापासीं ॥ निश्चयें मानलें आह्मासीं ॥ पुच्छ गुंडाळावें साक्षेपेंसीं ॥ येरयेरांपासीं सांगत ॥ ६३ ॥ पडदे गुंडिती फाडफाडूं ॥ बैठका गुंडिती उधडउधडूं ॥ चांदवे गुंडिती सोडसोडूं ॥ पुच्छ माकडु नाटोपे ॥ ६४ ॥ पुच्छ गुंडिलें बहुतेक ॥ उरलें असे भाग एक ॥ तें गुंडाळावें आवश्यक ॥ सकळ लोक सांगती ॥ ६५ ॥ पुच्छ गुंडाळावया लवडसंवडी ॥ सभेचीं घेतलीं लुगडीं ॥ वानरें सभा केली उघडी ॥ कडोविकडी नागवी ॥ ६६ ॥ सभा नागविली वीरें ॥ आणिलीं रावणाचीं वस्त्रें ॥ तरी पुच्छासीं नपुरे ॥ ओढा वानरें लाविला ॥ ६७ ॥ सेवकां सांगे दशवक्त्र ॥ नगरामाजीं राहिलीं वस्त्रें॥हिरोन आणारे सत्वरें॥पुच्छीं वानर बांधावा॥५८॥जांवई आणिला दिवाळीसणा ॥ कोणाचा पाहुणा कोणाचा मेहुणा॥ दूत करिती वस्त्रहरणा ॥ शंख स्फुरणा ते करिती ॥६९॥ नगर नरनारी वागती ॥ दूत त्यांचीं वस्त्रें हरिती ॥ नागवीं पळती

१ विचार. २ जुनीं. ३ वळकट. ४ मलीन. ५ स्वच्छ. ६ कापड बाजार. ७ सर्वत्र. ८ चतुर्थांश. ९ आतुरतेनें, त्वरेनें.

हळहळती ॥ शंख करिती चहूंकडे ॥ ७० ॥ नोवरी कुमारी गरोदरी ॥ सौभाग्याच्या निजगजरीं ॥ वाणें देती घरोघरीं ॥ सालंकारीं शोभती ॥ ७१ ॥ कपिपुच्छवेष्टणावारीं ॥ राजदूत वस्त्रें हरी ॥ लाजा उघडिया पडती नारी ॥ लंकापुरीं आकांतु ॥७२॥ राजगृहीं ज्यांची चाली ॥ नेसोनि धोत्रें वोलीं ॥ भट्ट निघाले ते मंडळी ॥ वस्त्रें हरिलीं बुकलोनी ॥ ७३ ॥ भट्ट वस्त्रें नसोडिती॥ दूत निःशंकें झोंबती ॥ महाशंख नानायुक्ती ॥ शंख करिती विंत्पन्न ॥ ७४ ॥ ओष्ट मणगट जिव्हायुक्त ॥ स्वरवर्ण अक्षरोक्त ॥ शंख करिती वेदोक्त ॥ रावण जिंतें कीं मेला ॥ ७५ ॥ अनुनासिक सानुनासिक ॥ स्वरप्रयुक्त वेदपाठक ॥ वेदविंत्पत्ती करिती शंख ॥ दशमुख निमारें ॥ ७६ ॥ दिवसाढवळ्या नगराआंतु ॥ राजद्वारीं वाटपाडिंतु ॥ राजा असतां जीवें जिंतु ॥ पारपत्य तो करीना ॥ ७७ ॥ बोंब करितां फुगलें पोट ॥ हाका देतां शोंकले कंठ ॥ राजा निमाला पैं स्पष्ट ॥ हाहा कटकट ब्राह्मणां॥ ॥ ७८ ॥ हनुमान् वीर जगजेठी ॥ लंका नागविली पुच्छासाठीं ॥ शिणतां राक्षस कोट्यानुकोटी ॥ पुच्छा शेवटीं वेष्टवेना ॥७९ अद्यापि पुच्छाचा अगरंडा ॥ बुजाला नाहीं दिसे उघडा ॥ पुच्छवेष्टणीं लावोनि वेडा ॥ केला बापुडा रावणु ॥ ८० ॥ पुच्छ वेष्टावयासाठीं ॥ शिणतां राक्षसांच्या कोटी ॥ पुच्छ वेष्टवेना वेष्टीं ॥ अग्र शेवटीं उघडेंचि ॥ ८१ ॥ पुच्छ गुंडितां केवढें ॥ अग्र अधिकाधिक वाढे ॥ वेड लाविलें माकडें ॥ मरण रोकडें राक्षसां ॥ ८२ ॥ चाटे रडती राजद्वारीं ॥ कळकळती नरनारी ॥ बोंब सुटली घरोघरीं ॥ लंकानगरीं आकांतु ॥ ८३ ॥ दुर्गसंग्रहो परवंडी ॥ तेलातुपाचीं टांकीं गाढीं ॥ अवघीं पडलीं कोरडीं॥ तिंवितां लुगडीं पुच्छार्थ ॥ ८४ ॥ तेला तुपाचा पैं तडां ॥ नगरीं पडलासे रोकडा ॥ पुच्छ गुंडितां माकडा ॥ लाविलें वेडु लंकेशा ॥ ८५ ॥ तूप न मिळे खावया पुरतें ॥ रावणा लागलें कोरडें भातें ॥ मारवोनि घ्यावया लेंकरातें ॥ तूप कोण्हातें मिळेना ॥ ॥ ८६ ॥ टांको टांक स्नेहसमाप्ती ॥ घरोघरीं मालवे वाती ॥ गडद पडलें लंकेप्रती ॥ लाविली ख्याती कपिपुच्छें ॥ ८७ ॥ हनुमंताची कैसी युक्ती ॥ ज्याचें नगर त्याचे हातीं ॥ नागवितां नानाप्रयुक्ती ॥ लाविली ख्याती कपिपुच्छें ॥ ८८ ॥ नाहीं झग

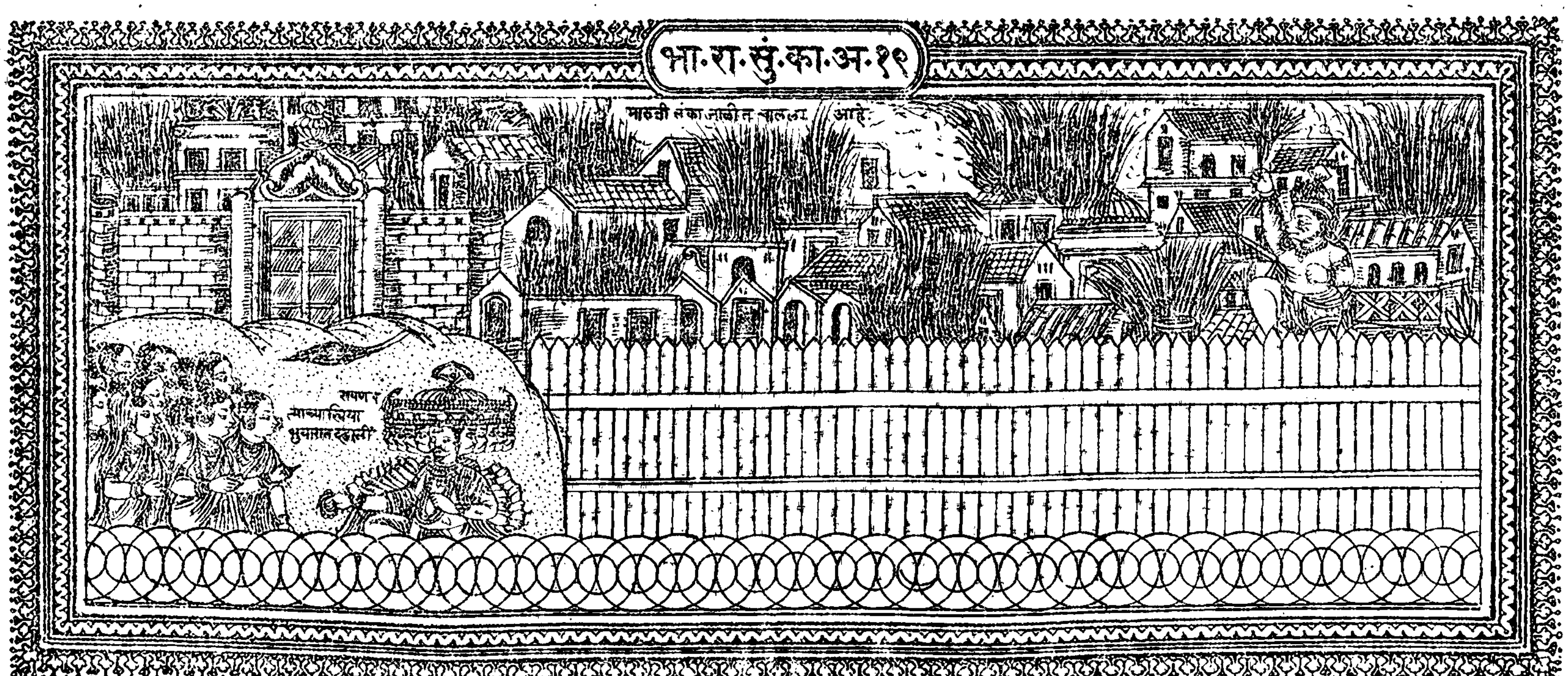
१ मुष्टिमार देऊन. २ धाडसानें, निर्भयपणें. ३ विद्वान. ४ जिवंत. ५ लुटीत. ६ शुष्कझाले. ७ टोंक, अग्र. ८ कापडनाले, साळी. ९ आक्रंदती. १० प्रकार. ११ भिजवतां. १२ भेद, उपाव.

डा ना भांडण ॥ करितां कपिपुच्छाचें वेष्टण ॥ तृणप्राय केला रावण ॥ गाढी आंगवण हनुमंता ॥८९॥ अल्प उरलें आहे अग्र ॥ ऐसें सांगे दशशिर ॥ यासीं वेष्टोनि पीतांबर ॥ मारूं वानर पुच्छदाहें ॥ ९० ॥ पीतांबरें श्वेतांबरें ॥ पट्टकुळें मनोहरें ॥ गुंडिताही क्षौमांबरें ॥ पुच्छ नावरे कपीचें ॥ ९१ ॥ इंद्रजित धाके जीवाआंत ॥ पुच्छें नाटोपे हनुमंत ॥ अग्नि लाविलिया तेथ ॥ करील अनर्थ लंकेसीं ॥ ९२ ॥ तंव बोलिला विद्युन्माळी ॥ वानरा आकळावया अतिबळी ॥ उघडी करा जनकबाळी ॥ पुच्छ तात्काळीं आकळेल ॥ ९३ ॥ रावणही धाके मानसीं ॥ पुच्छ नगुंडवे आह्मांसीं ॥ केंवि मारावें वानरासीं ॥ उपायो यासीं दिसे ना ॥ ९४ ॥ ऐसें ऐकतां हनुमंतें ॥ आवरिलें निजपुच्छातें ॥ दूत सांगती रावणातें ॥ आह्मीं पुच्छातें आकळिलें ॥ ९५ ॥ आह्मीं सेवक आतुर्बळी ॥ पुच्छ आकळिलें समूळीं ॥ ह्मणोनि पिटिली एक टाळी ॥ केला सकळीं गडगर्जु ॥ ९६ ॥ रावण सांगे सेवकांतें ॥ अग्नि लावारे पुच्छातें ॥ पाचारोनि लोहकारांतें ॥ लाविले भाते अग्नीसीं ॥९७॥ तिये काळीं हनुमंतें ॥ विनविलें निजपितयातें ॥ वायु सत्यसखा अग्नीतें ॥ज्वाळा तेथें होऊं नेदी॥९८॥ज्वाळा होऊं न द्यावी येथें॥ऐसें नमून वायूतें॥ गांजावया राक्षसांतें॥ हनुमा पुच्छार्थें खवळला ॥ ९९ ॥ भाते फुंकितां चौपासीं ॥ अग्नि लागेना पुच्छासीं ॥ राक्षसें होती कासाविसी ॥ अग्नि पुच्छासीं स्पर्शेना ॥ १०० ॥ रावण ह्मणे हनुमंतासीं ॥ अग्नि कां नलागे पुच्छासीं ॥ हनुमंत ह्मणे रावणासीं ॥ तूं तंव आहेसी बहुमूर्ख॥१॥ वेदविभाग केला वित्पत्ती॥ तोही नसरे वेदव्यासोक्ती ॥ संतासंत नकळे स्थिती ॥ तूं तंव मूर्ति गर्वाची ॥ २ ॥ संतासंत विवेक अणुँवी ॥ समूळ नाहीं ज्याचे जीवीं ॥ त्यासी नसाजे राजपदवी ॥ वृथा गर्वी तूं रावणा ॥ ३ ॥ भाते फुंकितां अचेतन ॥ केंवि जाळवेल सचेतन ॥ हें तुज नाहीं विवेक ज्ञान ॥ परम अज्ञान रावणा ॥ ४ ॥ वचन मानलें रावणासीं ॥ पाचारोनि निजविश्वासी ॥ फुंकोनि अग्नि लावा पुच्छासीं ॥ राक्षसांपासीं सांगतु ॥ ५ ॥ राक्षस फुंकितां चौपासीं ॥ पुच्छें दडपिलें अग्नीसीं ॥ खंऊट घाण रिघे घ्राणासीं ॥ कासाविसी राक्षसां ॥ ६ ॥ खंऊट घाणि अतिप्रबळ ॥ डोळा आसुवें मुखीं लाळ ॥ एक श्वासी खोकिती

१ शक्ति, बल. २ शाली. ३ वेष्टित होईल. ४ अतिपराक्रमी. ५ लोहार. ६ शब्दज्ञान. ७. अनुमात्र.

सबळ ॥ हलकल्लोळ ऊठिला ॥ ७ ॥ रावण ह्मणे गा हनुमंता ॥ पुच्छ कां नजळे फुंकितां ॥ हनुमान् ह्मणे लंकानाथा ॥ ऐक तत्वतां सांगेन ॥ ८ ॥ गृहस्थें आमंत्रण नेदितां ॥ भोजना नयेववे अतीतां ॥ तेंवि तुवां नफुंकितां ॥ अग्नि सर्वथा प्रज्वळेना ॥९॥ गृहस्थें नकरितां ब्रह्मार्पण ॥ आपोशन नघेती ब्राह्मण ॥ अग्नि नफुंकितां रावण ॥ हुताशन प्रज्वळेना ॥११०॥ एकमुखें हे फुंकिती ॥ दहा मुखें तुज आहेती ॥ तुवां फुंकिलिया लंकापती ॥ पुच्छ प्रदीप्त हुताशनें ॥ ११ ॥ हनुमंताच्या निजयुक्ति ॥ सत्य मानी लंकापति ॥ पुच्छाग्नि फुंकावयाप्रती ॥ केली आँय ती ते ऐका ॥ १२ ॥ करोनियां शुद्धाचमन ॥ प्रथम देवोनि घृतावदान ॥ फुंकावया हुताशन ॥ दशवदन बैसला ॥ १३ ॥ रावणाचे पोटीं कपट ॥ कपी जाळावया पुच्छासगट ॥ येणें आवेशें दशकंठ ॥ फुंकूं हव्यवाट् बैसला ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ तैलेनपरिषिच्याथतेग्निंतत्रोपपादयन् ॥ लांगूलेनप्रदीप्तेनराक्षसांस्तानताडयत् ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचे निजचित्तीं ॥ माझेनि मुखें पुच्छप्रदीप्ती ॥ सांग जळालिया मारुती ॥ जगीं मत्कीर्ती स्फुरेल ॥१५॥ रावण तोंड परतें करी ॥ हनुमान् पुच्छ उचली वरी ॥ पडला अपमान राजशिरीं ॥ केली बोहरी खांडमिशा ॥१६॥ ऐसा धरोनि अभिमान ॥ रावणें फुंकितां हुताशन ॥ भडका एकसरें उठोन ॥ जालें दहन दाढीमिशां ॥ १७ ॥ प्रथम प्रारंभीं अपमान ॥ दाढ्यामिशांचें जालें दहन ॥ सिंहासनीं काळें वदन ॥ लज्जायमान रावणु ॥ १८ ॥ कीर्तीची जाली अपकीर्ती ॥ दुसरी लज्जा रावणाप्रती ॥ पुढें काय करील मारुती ॥ चिंतावर्ती रावणु ॥१९॥ एका जनार्दना शरण ॥ हें प्रथम पुच्छप्रकरण ॥ पुढें राक्षसां गांजणें ॥ पुरदहन अवधारा ॥ १२० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांरावणेनखांडमिशादहनंनामअष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१२०॥ ॥श्लोक॥ ॥५॥ ॥ एवं ॥ ॥१२५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ प्राहुणा. २ अग्नी. ३ अटकळ, मान. ४ अग्नि. ५ प्रकटेल. ६ दहन.

भा·रा·सुं·का·अ·१९
मारुती लंका जाळीत चालला आहे

श्रीगणेशायनमः ॥ पुच्छाग्नी फुंकितां रावण ॥ भडक्यानें उठला हुताशन ॥ हनुमंत पित्यासीं सांगे आपण ॥ करीं अपमान रावणा ॥ १ ॥ ऐकोनि पुत्राचें वचन ॥ वायु वन्ही प्रज्वळोन ॥ रावणाचें मुख पोळून ॥ केलें दहन खांडमिशा ॥ २ ॥ अपमान ला दशानन ॥ ओष्ठ पोळले दारुण ॥ शंख करूं नशके रावण ॥ टिरी पिटोन आक्रंदे ॥ ३ ॥ उफराटें शंखस्फुरण ॥ गुद त्राहा टोनि करी रावण ॥ प्रथम पावला अपमान ॥ पुच्छदहन भलें नव्हे ॥ ४ ॥ ॥ श्लोक ॥ लांगूलेनप्रदीप्तेनबालसूर्यसमप्रभः ॥ ततःस्थित्वात्मनःपार्श्वेवेगवान्समहाकपिः ॥ १ ॥ दह्यमानेचलांगूलेचिंतयामासवानरः ॥ सपुरद्वारमाश्रित्यशैलशृंगमिवोन्न तः ॥ २ ॥ प्रदीप्तोग्निरयंकस्मान्नकरोतिचमेरुजं ॥ रामप्रसादादाश्चर्यंनमांदहतिपावकः ॥ ३ ॥ शिशिरस्येवसंपातोलांगूलाग्रे प्रतिष्ठितः ॥ अथशीतलसर्वांगःस्वस्थसर्वेंद्रियक्रियः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रावण विचारी विवेकमार्गीं ॥ आह्मी पुच्छासीं ला विली आगी ॥ तें हित नव्हें आह्मांलागीं ॥ वानरू सर्वांगीं निःशंकु ॥ ५ ॥ छळोनि जाळितां कपीसीं ॥ छळण नचले रामभ क्तासीं ॥ छळितां जाळिलें माझ्या मुखासीं ॥ दाढयामिशांसीं दहनानें ॥ ६ ॥ दीप्तपुच्छ हनुमंतु ॥ शोभे जैसा बाळादित्यु ॥ पुच्छतेज तें किरणावर्तु ॥ निशाचरांतु कपिपुच्छ ॥ ७ ॥ उगवल्या कपिदिनेंकर ॥ अस्त पावती निशाचर ॥ रावण निर्दळी अंधार ॥ घेवोनि समग्र गर्वरात्री ॥ ८ ॥ उड्डाण देतां वानरास ॥ छेदिले रज्जुपाश द्रुमपाश ॥ निर्दळोनि ब्रह्मपाश ॥ नामें भव पाश छेदिले ॥ ९ ॥ रामनामाच्या आवर्तीं ॥ सप्तपाशांसीं निवृत्ती ॥ पावोनियां स्वयें मारुती ॥ गर्जे त्रिजगतीं स्वानंदें ॥ १० ॥ काळपाश कर्मपाश ॥ धर्मपाश ब्रह्मपाश ॥ मायापाश मोहपाश ॥ जन्मपाश सातवा ॥ ११ ॥ काळपाश तो आयुष्यघातु ॥ कर्मपाश तो अनैश्वर्यवंतु ॥ धर्मपाश तो आश्रमगतु ॥ वेदविहितार्थु ब्रह्मपाश ॥ १२ ॥ देहममता तो मोहपाश ॥ मुख्यमाया तो आशापाश ॥ कनक कांता हा जन्मपाश ॥ सप्तपाशीं जीवबद्ध ॥ १३ ॥ सप्तपाशांची निवृत्ती ॥ रामें करी मारुती ॥ येराच्या नच लती युक्ती ॥ पडे गुंती देहपाशीं ॥ १४ ॥ आठवा पाश तो वितंडें ॥ त्याचे पोटीं पाश उदंड ॥ त्याचें नाम पाषाड ॥ काळें तोंड क

---

१ निर्भय. २ अग्नीनें. ३ पेटलेल्या पुच्छाचा. ४ प्रभातसूर्य. ५ सूर्य ६ संहारी. ७ झाडांची बंधनें. ८ आवृत्तीनें. ९ शांति, नाश. १० जबरदस्त.

त्यांचें ॥१५॥ सकळ पाशांचें छेदन ॥ करावया रामनाम प्रवीण ॥ नामें हनुमंतसंपन्न ॥ पाशछेदन केलें तेणें ॥१६॥ पुच्छीं धडाडितां वन्ही ॥ हनुमंत लोळे गडबडोनि ॥ पाशधर गेले पळोनी ॥ धकधकोनी आपधाकें ॥१७॥ जंव जंव पुच्छ धडाडित ॥ तंव तंव पळे हनुमंत ॥ द्वंद्वनिरासीं साह्य रघुनाथ ॥ नित्य निजभक्त साहकारी ॥१८॥ द्वंद्वनिरासीं वाडेंकोडें ॥ सूक्ष्मस्वरूप निजनिवाडें ॥ श्रीराम भक्तामागेंपुढें ॥ चहूंकडे कोंदाटे ॥१९॥ ऐसा साह्य श्रीरघुनाथ ॥ द्वंद्वबाधा कैंची तेथ ॥ द्वंद्व तें सुखरूप होत ॥ द्वंद्वनिर्मुक्त हनुमंतु ॥ २० ॥ पुच्छीं धडाडी हुताशु ॥ हनुमंतासीं अतिसंतोषु ॥ पुच्छीं बांधिला अमृतांशु ॥ ऐसा उल्हासु वानरा ॥ २१ ॥ पुच्छीं पेटला वैश्वानरू ॥ खेंवां आला शरच्चंद्रु ॥ ऐसा उल्हासे कपींद्रु ॥ रामचंद्रु निजसाह्य ॥ २२ ॥ रामनामाची नवल गोष्टी ॥ द्वंद्वाचिये पाठींपोटीं ॥ राम चिद्रूप दावी दृष्टीं ॥ निर्द्वंद्व सृष्टी रामनामें ॥२३॥ रामनामा परतें ॥ साधन नाहीं सरतें ॥ अग्नि बाधूं नशके मातें ॥ कृपा रघुनाथें मज केली ॥२४॥ पुढील कथेचा कथितार्थ ॥ जंव जंव पुच्छ धडाडित ॥ तंव तंव हनुमान् तळमळित ॥ राक्षसां शांती करावया ॥२५॥ नेत्रीं लाविली अर्धचंद्री ॥ खरसी आणली मुखांतरीं ॥ पुच्छ पसरोनि धरेवरी ॥ मरणानुकारी निचेष्ट ॥ २६ ॥ राक्षस येवोनि ममस्त ॥ त्यातें हालवोनि पहात ॥ तंव तो नहालवी पाय हात ॥ वानरें दांत विचकिले ॥२७॥ एक उलथें पालथें करिती ॥ एक उफराटें धरिती ॥ तंव पुच्छाग्नीनें पोळती ॥ मग पळती माघारे ॥२८॥ एक ढुंगीं घालिती काड्या ॥ एक हाणिती फडफडां ॥ वानरू निःशंक गाढा ॥ दांत दाढा हालवीना ॥ २९ ॥ मीस करोनि अतिनिंगुती ॥ हालोंनेदी पातयापातीं ॥ ह्मणती निर्माला मारुती ॥ करोनि ख्याती रणमारू ॥३०॥ वानरवीर जगजेठी ॥ मारिल्या राक्षसांच्या कोटी ॥ इंद्रजितारावणा धुकधुक मोठी ॥ अवघ्यांचे पोटीं अतिधाकु ॥ ३१ ॥ जरी हा मरण नपावता ॥ करिता अवघ्यांचे घाता ॥ गोंढी बुद्धि लंकानाथा ॥ छळें हनुमंता मारिलें ॥३२॥ आमुचे दळीं इंद्रजित वळी ॥ त्याची केली रणरांगोळी ॥ वीर मारिले आतुर्बळी ॥ कोण त्यासवें फैंळी घेवों शके ॥३३॥ रावणासीं नाहीं बळ ॥ परी करूं जाणे स्वयें छळ ॥ ॥ १ ॥

१ समर्थ. २ आर्त. ३ अग्नी. ४ आलिंगनास. ५ श्रेष्ठ. ६ फेंस. ७ कुशलतेनें. ८ मेळा. ९ मोठी, श्रेष्ठ. १० बलाढ्य. ११ झुंज.

पेटवोनियां लांगूळ ॥गोळांगूळ मारिला ॥ ३४ ॥ सत्यवादी वानर पूर्ण ॥ पाळोनि श्रीरामाची आण ॥ सांगोनियां निजमरण ॥ आपणा आपण मारविलें ॥ ३५ ॥ वैद्य पाहती विचक्षण ॥ ह्मणती हृदयीं आहे प्राण ॥ तोही अतिशयेंसीं क्षीण ॥ क्षणार्धें पूर्ण निमेल ॥ ३६ ॥ हनुमंत निमाला ऐकोनि वाणी ॥ घावो घातला निशाणीं ॥ इंद्रजित हर्षला मनीं ॥ रावणें शेरणी वांटिली ॥ ३७ ॥ राक्षसी सांगती सीतेपासीं ॥ तुवां संवाद केला ज्या कपीसीं ॥ आगी लावोनि त्याचे पुच्छासीं ॥ रावणें त्यासीं मारिलें ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वातद्वचनंक्रूरमात्मापहरणोपमं ॥ जानकीशोकसंतप्ताहुताशनमुपागमत् ॥ ६ ॥ यद्यस्तिपतिशुश्रूषा यद्यस्तिचरितंतपः ॥ यदिवात्वेकपत्नीत्वंशीतोभवहनूमतः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ मारिलें ऐकोनि कपीसीं ॥ सीता जाहली कासाविसी ॥ जठराग्नी आणोनि ध्यानासीं ॥ स्वयें त्यासीं प्रार्थित ॥ ३९ ॥ जरी मज श्रीरामाची गुरुभक्ती ॥ श्रीरामसेवा तपसंपत्ती ॥ श्रीरामभक्ति जरी हनुमंतीं ॥ तरी मारुती वांचवीं ॥ ४० ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ अग्नि घाली लोटांगण ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ नाहीं मरण हनुमंता ॥ ४१ ॥ ऐकें हनुमंताची प्रौढी ॥ लंका जाळील रोकडी ॥ मारील राक्षसांच्या कोडी ॥ जाळिली दाढी रावणाची ॥ ४२ ॥ रावणाचा अपमान ॥ हनुमान् करी पुरदहन ॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ सुखसंपन्न जानकी ॥ ४३ ॥ हनुमंत निमाला निःशेष ॥ पाहों आले अवघे लोक ॥ त्याचें पहावया मुख ॥ एक एक दाटले ॥४४॥ मिळवावया राक्षसमांदी ॥ मीस घेतलें निजबुद्धी ॥ अवघियां वधावया त्रिशुद्धी ॥ पेटेल द्वंद्वीं तें ऐका ॥ ४५ ॥ दाटलिया राक्षसांच्या हारी ॥ जळत पुच्छ घाली त्यांवरी ॥ तंव ते पोळती उरीं शिरीं ॥ आली महामारी राक्षसां ॥४६॥ पळों जातां पैं बाहेरी ॥ जळत पुच्छ लावी द्वारीं ॥ अवघ्यां केली कोंडमारी ॥ निशाचरीं आकांतु ॥४७॥ घुसघुसऊ बावर झोटी ॥ लोंबलिया राक्षसपृष्टीं ॥ पुच्छ तयामाजी दाटी ॥ बोंब उठी देहदाहें ॥ ४८ ॥ एकाच्या वस्त्रा लाविली आगी ॥ तेणेंचि जळती सर्वांगीं ॥ पुच्छ घाली एकाचे ढुंगीं ॥ नेसण्या आगी लावी एका ॥ ४९ ॥ एकाची मुंडासीं जळत ॥ फेडूं जातां पोळले हात ॥ एकाचे झगे जळत ॥ एकाचे जळत कटिबंध ॥५०॥ आ

१ शेपुट. २ ज्ञानी, हुशार. ३ मेळा. ४ मिळाले. ५ समूह. ६ पागोटीं. ७ कमरपटा.

गी लागली धोत्रासीं ॥ द्विज पोळले लिंगप्रदेशीं ॥ नागवे नाचती रावणापासीं ॥ दाविती त्यासीं निजालिंग ॥ ५१ ॥ रावणा येथें लांवीं हात ॥ कांहीं तरी व्यथा होईल शांत ॥ वेदविभागी तूं पुण्यवंत ॥ पद्महस्त पैं तुझा ॥ ५२ ॥ कन्यासंक्रांतीं दुष्कर्म॥करूंनये श्मश्रुकर्म ॥ शष्पें वाढलीं पैं परम ॥ कोपानुक्रम नकरावा ॥ ५३ ॥ हनुमान् मारिला राजद्वारीं ॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ जळोजळो रावणा तुझी थोरी ॥ जोहारमारी त्वां केली ॥ ५४ ॥ लंका नागविली वस्त्रासाठीं ॥ तेलातुपा पाडिली तुटी ॥ दीप लावणें खुंटली गोष्टी ॥ शेखीं जीवा आटी मांडिली ॥ ५५ ॥ रावण ह्मणे गा हनुमंता ॥ लोकां जाळिसी कवण्या अर्था ॥ सावध ऐकें लंकानाथा ॥ तुज तत्वतां सांगेन ॥ ५६ ॥ पुच्छासीं मरण आलें निश्चित ॥ मरणभयें झडादेत[1] ॥ भेणें लोकांमाजि दडत ॥ त्यासीं म्यां येथें काय कीजे ॥ ५७ ॥ एकाचे चरण धरित ॥ एकाचे पाठीं रिघत ॥ एकाचे पालवा[3] झोंबत ॥ मरणभयातें चुकवावया ॥ ५८ ॥ एकासीं होतें शरणागत ॥ एकाचे गळां पडत ॥ विनवोनियां लंकानाथ ॥ मरणमुक्त करा ह्मणे ॥५९॥ उरीं शिरीं जाळी सर्वांसीं ॥ या नांव तूं शरण ह्मणसी ॥ भली बुद्धि तुज हनुमंतासीं ॥ राक्षसांसीं मारावया ॥६०॥ पुच्छ खवळलिया येथ ॥ रावणा चुकलासी निश्चित ॥ तोही सांगेन गुह्यार्थ ॥ सावचित्त अवधारीं ॥ ६१ ॥ पुच्छ उघडें पडल्या तिळभरी ॥ मरण नये पुच्छावरी ॥ करील लंकेची बोहरी[4] ॥ महामारी राक्षसां ॥ ६२ ॥ पूर्वीं म्यां सांगितलें होतें ॥ तुवां उपेक्षोनियां त्यातें ॥ नसांभाळितां पुच्छातें ॥ अग्नि तेथें लाविला॥ ६३ ॥ पुच्छ तींठाईं उघडें होतें ॥ तेणें मरण नयेचि त्यातें ॥ परतलें अग्निक्षोभार्थें॥ विविधघातें घातावया ॥ ६४ ॥ राक्षस मारील महाबळी ॥ करील लंकेची होळी ॥ बुजोनि खंदकाची पाळी[5] ॥ पाडील पौळी दुर्गाची ॥६५॥ पुच्छ क्षोभलें[6] अतिक्षोभकता ॥ माझेनि निवारेना आतां ॥ सत्य जाण गा लंकानाथा ॥ करील घाता लंकेशा ॥ ॥ ६६ ॥ जरी असेल आंगवण[7] ॥ तरी पुच्छासीं करावें रण॥माझेनि निवारेना जाण ॥ क्षोभलें पूर्ण कपिपुच्छ ॥६७॥ ऐसें बोलतां हनुमंता ॥ जळत पुच्छ राक्षसमाथां ॥ वाजलें पैं अतिनिघाता ॥ वीरविघाता मांडिलें ॥ ६८ ॥ पुच्छाभिघातु महाबळी ॥

१ अग्निप्रलय. २ झडपडत. ३ पदरा. ४ दहन. ५ तट. ६ खवळलें. ७ सामर्थ्य.

सर्वेचि अग्नि सर्वांगें जाळी ॥ राक्षसां मांडली महाहोळी ॥ करील रांगोळी महावीरां ॥६९॥ रावणापासीं हनुमंत ॥ निःशंक[1] बैसला सावचित्त ॥ पुच्छें मांडिला आकांत[2] ॥ अग्निसंताप राक्षसां ॥ ७० ॥ राक्षससैन्यामाझारीं ॥ बोंब सुटली एकैसरीं[3] ॥ अग्नि पोळीत ऊरीं शिरीं ॥ पुच्छ माहामारी मारितु ॥ ७१ ॥ मिळोन महावीर समस्त ॥ मारावया हनुमंत ॥ धांविन्नले शतसहस्त्र॥ जेंवी कां मत्तमातंग[4] ॥ ७२ ॥ वीर करूं येतां घात ॥ हनुमंत स्वानंदें नाचत ॥ उड्डाण करोनि अद्भुत ॥ मग गर्जत भुभुःकारें ॥ ७३ ॥ जैसें गिरीशिखराकार ॥ तैसें राजगृहाचें पूर्वद्वार ॥ तेथें बैसला वानर ॥ निशाचर लक्षोनि ॥७४॥ पूर्वद्वारीं आगळ[5] होती ॥ तीच घेवोनियां हातीं ॥ रणीं मिसळला मारुती ॥ राक्षसां शांती करीतचि ॥ ७५ ॥ पुच्छ महावीरांतें जाळी ॥ हनुमान् मारी आतुर्बळी ॥ राक्षसांची रणरांगोळी ॥ केली तत्काळीं वानरें ॥ ७६ ॥ हनुमा निमाला ह्मणोनि ॥ निशाण घाई वांटली शेरणी ॥ तोंचि उठिला राक्षसनिर्दळणीं ॥ महापळणीं मांडली ॥ ७७ ॥ पळावया पैं पुरती ॥ सवडी नाहीं यथारिती ॥ लंका पेटली दहनावर्ती ॥ द्वंद्वा मारुती पेटला ॥७८॥ पुच्छ ह्मणजे अग्निकल्लोळ ॥ लंकापौळी जाळी सकळ ॥ राक्षस करिती तळमळ ॥ नचले बळ पुच्छासीं ॥७९॥ रावण अन्यायी परोपरी ॥ वस्त्रें नागविली नगरी ॥ तेला तुपा करोनि बोहरी[6] ॥ पुच्छ वानरीं पेटविलें ॥ ८० ॥ पुच्छ पेटविलें मारायासीं ॥ तेंचि हत्यार जाहलें त्यासीं ॥ जाळों लागलें लंकेसीं ॥ राक्षसांसीं देहदाहो ॥ ८१ ॥ ॥श्लो०॥ योह्ययंममलांगूलेदीप्यतेहव्यवाहनः ॥ तस्यसंतर्पणंन्याय्यंकर्तुमेभिर्गृहोत्तमैः ॥ ८ ॥ ततोसौदीप्तलांगूलःसविद्युदिवतोयदः ॥ भवनाग्रेषुलंकायाविचचारानिलात्मजः ॥ ९ ॥ मुमोचहनुमानग्निंकालानलशिखोपमः ॥ साचिव्यंतस्यकुर्वाणंसुतस्यसुतवत्सलः ॥ १० ॥ ततोनलानिलौक्रुद्धौहनुमांश्चैववीर्यवान् ॥ परिदीव्यतदालंकामासमंताद्विदीव्यते ॥ ११ ॥ भवनानीव सिद्धानामंबरात्पुण्यसंक्षये ॥ तानिभग्नविमानानिनिपेतुर्धरणीतले ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमान् विचारी निजमानसीं ॥ अग्नि लागला माझे कांसेसीं ॥ परमातिथ्य करूं यासीं ॥ देऊं भक्षावयासीं गृहें उत्तम ॥ ८२॥ विचारितां मूळांनुवादु[7] ॥ वेदानुवा

१ निर्भय. २ दुःखावर्त. ३ एकदम. ४ हत्ती. ५ आडणी. ६ दहन. ७ पूर्ववृत्तांत.

दें सखेबंधु ॥ दोहींचा वायु पिता प्रसिद्ध ॥ परम सुहृद्दु आप्तत्वें ॥ ८३ ॥ सखाबंधु साचोकारें ॥ तृप्ति देऊं परमादरें ॥ रत्नखचित माडिया गोपुरें ॥ हेममंदिरें मणियुक्त ॥ ८४ ॥ ज्येष्ठबंधु अतिवरिष्ठ ॥ भोजनीं लंकाभुवन ताट ॥ राजमंदिरें परम श्रेष्ठ ॥ भक्ष्य चोखट तें ऐका ॥ ८५ ॥ श्वेत पीत क्षौमांबरें ॥ प्रथम भोजनीं क्षीर साकर ॥ मणियुक्त हारसंभारें ॥ घृताभिघारें शोभती ॥८६॥ चंदनमंदिरें तें ओदन ॥ उपस्कर तें वरान्न ॥ पताका खडखडिती जाण ॥ कंथिका पूर्ण फुरफुरीत ॥८७॥ तिळतंदुळ कणांची राशी ॥ घृतशर्करा प्राणाहुतीसीं ॥ नगरगृहें ग्रासोग्रासीं ॥ पूर्ण तृप्तीसीं भक्षावया ॥ ८८ ॥ जे जे आवडेल गोडी ॥ ते ते पुरवीन कोंडी ॥ घरोघरींच्या उतरंडी ॥ स्वेच्छा परवंडी सेवावी ॥८९॥ जे जे गृहीं गृहसामग्री ॥ तेते लोणचीं कोशिंबिरी ॥ तिखटशस्त्रें राइतें घरीं ॥ कवाडें करी पापड ॥ ९० ॥ विचित्र पडदे आणि वितानें ॥ नानाकुसरीचीं वरासनें ॥ तीचि परवडी पक्वान्नें ॥ चांदवे चाकुळिया ॥ ९१ ॥ बांधले बोचके लाडू भक्षण ॥ स्त्रियांचीं पोतीं तिळवे जाण ॥ पर्यंक आणि परिस्तरण ॥ फेणिया पूर्णसपदरा ॥ ९२ ॥ गादिया पसारे पोतडी ॥ सांडयाकाचयाकुरवडी ॥ तेथेंची मिरगुंडें खारवडी ॥ तबक परवडी आंबवडे ॥ ९३ ॥ ध्वजास्तंभ वरी लवण ॥ मंडपदाह दधिओदन ॥ तृणघरांचें जें दहन ॥ उत्तरापोशन समाप्ती ॥९४॥ सखाबंधु हुताशन ॥ आदरें द्यावया भोजन ॥ हनुमंतासीं उल्हास पूर्ण ॥ पूरदहन अवधारा ॥ ९५ ॥ अनिळानळ हनुमंत ॥ दीर्घ क्षोभले अत्यद्भुत ॥ लंका करावया हुतें ॥ तिघे समवेत चालिले ॥ ९६ ॥ पुच्छाग्नि अतिप्रदीप्त ॥ हनुमा विचरे लंकेआंत ॥ अग्नि लावी जेथींचा तेथ ॥ अतिआकांत लंकेसीं ॥९७॥ कपि बैसोनि लंकाशिखरीं ॥ आगी लावी घरोघरीं ॥ कळकळती नरनारी ॥ आपांपैरीं राक्षसां ॥ ९८ ॥ जळती घरें धवलारें ॥ हाटहटवटिया चौबारें ॥ माड्या उपरिया गृहें गोपुरें ॥ अग्नि वानरें लाविला ॥ ९९ ॥ घरं तळघरें वोवरें ॥ पीतांबर साठवण पेटारे ॥ मठ मंडप चव्हरें ॥ आगी वानरें लाविली ॥ १०० ॥ पाकशाला पाठशाला ॥ आगी लावी विचित्राळा ॥ यंत्र तंत्र मृदंगशाळा ॥ निघती ज्वाला धडधडित ॥ १ ॥ अश्वशाळा गजशाळा ॥ क ॥ ३ ॥

१ आम्र, २ सत्य. ३ उत्तम. ४ शालो. ५ समूह. ६ भात. ७ गृहोपकरणें. ८ गोधड्यावगैरे. ९ इच्छा. १० प्रकार, ११ विचित्र. १२ दहींभात. १३ गवतीघर. १४ दग्ध. १५ नाश.

नककोठारें संग्रहशाळा ॥ रंगशाळा भोगशाळा ॥ गंधर्वशाळा जाळितु ॥ २ ॥ लंकादुर्गीं सभोवतें ॥ गडपाळ सैन्य पैं जाळित ॥ तेही छळें बळें समस्त ॥ हनुमंतें जाळिले ॥३॥ लंकादुर्ग दारवंठे ॥ जाळिल्या आगळिया कपाटें ॥ मोकळे सातही दारवंटे ॥ आगेंड मर्कटें बुजविले ॥ ४ ॥ आगी लावोन प्रबळबळी ॥ खचले हुडे दुर्गाच्या पौळी ॥ आगड बुजिले तत्काळीं ॥ मांडिली होळी दुर्गाची ॥ ५ ॥ आगी लावोनि भडभडां ॥ दुर्गाचे हुडे चहूंकडां ॥ खचोनि पडती धडधडां ॥ होतु रगडा राक्षसां ॥६॥ हुडे खचती धडधडां ॥ तळीं राक्षसांचा होय चुराडा ॥ तेणेंचि बुडितु आगडा ॥ पुढें झगडा जिंकावया ॥७॥ पाडितु दुर्गाचिया पौळी ॥ आगड बुजीत समुळीं ॥ श्रीराम यावया सहदळीं ॥ वाट मोकळी करितसे ॥८॥ हनुमान् बैसला निवांत ॥ पुच्छ धांवे जेथिचें तेथ ॥ आगी लावोन समस्त ॥ ज्वाळाकुळित केली लंका ॥ ९ ॥ कपि ह्मणे पित्या पवनासीं ॥ भोजन देतां सख्याबंधूसीं ॥ ज्येष्ठ बंधु पूज्य आह्मांसीं ॥ साह्य त्यासीं तां व्हावें ॥११०॥ ऐसें विनवितां मारुती ॥ वायु सुखावला चित्तीं ॥ दोघे बंधु पढियंतीं ॥ साह्य सर्वार्थी तो जाहला ॥११॥ अग्नि वायुचा ज्येष्ठसुतु ॥ कनिष्ठ भेटला हनुमंतु ॥ सुतें अलिंगिला सुतु ॥ उल्हासतु स्वयें वायु ॥ १२ ॥ वायु साह्य जाहला अग्नीसीं ॥ लंका कवळोन चौपासीं ॥ ज्वाळा उठिल्या बहुवर्णेसीं ॥ सावकासीं अवधारा ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ क्वचित्कांचनवर्णाभास्तपनीयनिभाःक्वचित् ॥ क्वचित्तप्तसुवर्णाभाःक्वचिद्रजतोपमाः ॥ १३ ॥ फुल्लाशोकनिभाःक्वापिकचित्किंशुकसन्निभाः ॥ क्वचिद्धूमावृतःश्यामोविधूमोज्वलनःक्वचित् ॥१४॥ इंद्रनीलनिभोभूत्वानानावर्णःक्वचित्क्वचित् ॥ १५ ॥ टीका ॥ कोठें कांचनवर्ण ज्वाळा ॥ कोठें केवळ पिंवळा ॥ कोठें कर्कोटकेंशी काळा ॥ भासती ज्वाळा अग्नीच्या ॥ १४ ॥ कोठें हिरण्यवर्ण निर्मळा ॥ भासती अतिशुभ्र ज्वाळा ॥ कोठें अशोक कुसुमकळा ॥ आरक्त ज्वाळा भासती ॥१५॥ किंशुकें फुलले वसंतीं ॥ तसी सिंदूरवर्ण दीप्ती ॥ कोठें ज्वाळा धुमाकुळिती ॥ कोठें लखलखित केवळा ॥ १६ ॥ आरक्त श्याम एकत्रप्रभा ॥ इंद्रधनुष्यासम शोभा ॥ नीलोत्पलसम सन्निभा ॥ पद्मगर्भा भासती ॥ १७ ॥ ज्येष्ठक पुष्करीं कमळानेका ॥ तैसी

१ आडणी. २ खंदक. ३ बुरुज. ४ ससैन्य. ५ प्रियकर. ६ सर्पविशेष. ७ सुवर्णवर्ण. ८ पळाशवृक्ष. ९ कमल. १० समवर्ण. ११ तलाव.

ज्वाळाकुळित लंका ॥ विमानीं आभासत लोकां ॥ आणी सकळिकां भूतळीं ॥ १८ ॥ ज्वाळा भरताचि गगनीं ॥ जावोनि झोंब
लिया विमानीं ॥ ज्वाळमाळा किंकणी ॥ पडती धरणीं विमानें ॥ १९ ॥ वेंचल्या निजपुण्यसंपत्ती ॥ जेंवि स्वर्गस्थां होय च्युती॥
तेंवि विमानें ज्वाळाकुळिती ॥ सवेग पडती भूतळीं ॥ १२० ॥ जैसा प्रळयकाळीं अग्नी ॥ जाय सत्यलोका ठाकोनी ॥ तेंवि लं
कादहनवन्ही ॥ झोंबे धांवोनि निराळीं ॥ २१ ॥ श्वापदें पळालीं जीव घेऊनी ॥ पक्षी किलकिलती गगनीं ॥ देव पळती विमा
नीं ॥ पाताळीं पळती पन्नगें ॥ २२ ॥ मरुत मारुती आणि वन्ही ॥ लंका जाळिती तिघींजणीं ॥ तापें तापली धरणी ॥ सर्व फ
णी पोळले ॥ २३ ॥ सर्व पोळोनियां फणी ॥ दडाले अर्णवजीवनीं ॥ शेष पोळेना फणिमणी ॥ शेषशयनीं श्रीराम ॥ २४ ॥
लंका जाळितां मारुती ॥ तापें तापली त्रिजगती ॥ लंकाजन अतिआंवर्ती ॥ आली शांती राक्षसां ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत
स्तेराक्षसाःसर्वेसरावणमहाबलाः ॥ बालावृद्धाश्चशोचंतोनिर्ययुर्नगराद्बहिः ॥ १६ ॥ परस्परमवष्टभ्यहस्तंहस्तेनवेश्मनि ॥ धू
मावच्छन्ननयनाःक्रोशंतश्चेतरेतरं ॥१७॥ स्त्रियश्चज्वालाबाधार्ताभ्रमंत्योवैततस्ततः ॥ आक्रोशंतःस्खलंतश्चधरण्यांरजनीचराः
॥ १८ ॥ बभ्रमुस्तत्रतत्रैवज्वालामालाकुलेक्षणाः ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षस सांगती रावणातें ॥ तुवां पुच्छ पेटवोनियां येथें ॥
कां खवळिलें वानरातें ॥ मारिलीं समस्तें कपिपुच्छें ॥ २६ ॥ पहिलें कपिपुच्छ दुर्धर ॥ त्यासीं अग्नि जाहला साहाकार ॥ लंका
जाळिली गिरिकंदर ॥ दुर्ग समग्र जाळिले ॥२७॥ अग्निबळाच्या समेळीं ॥ दुर्गाचिरे करोनि होळी ॥ पाडोनिदुर्गाचिया पौळी ॥ खं
दक समूळीं बूजिला ॥२८॥ बळें दुर्धर माकड ॥ अवलिळा हाणीत झाड ॥ दुर्ग पाडोनि आगेड ॥ सभोंवता गड बूजिला॥२९॥
दुर्गा सभोंवती चौंफेरी ॥ भरली होती अग्नियंत्रीं ॥ आगी लावितां वानरीं ॥ तीं एकसरीं सूटलीं ॥ १३० ॥ एकवेळें समकाळ॥
सुटले यंत्राचे यंत्रगोळ ॥ नगरीं उठला हलकल्लोळ ॥ वीर सबळ निमाले ॥ ३१ ॥ पडोनि दुर्गाची पैं भटी ॥ नगर जाळिलें उ
ठाउठीं ॥ वृद्धें आतुरें अतिसंकटीं ॥ स्त्रियाबाळापाठीं लावी अग्नि ॥ ३२ ॥ जरी वीरांचें बळ गाढें ॥ काय करिती अग्नीपुढें ॥ रा ॥ ४ ॥

१ धाबऱ्या. २ पतन. ३ सर्प. ४ वायु. ५ समुद्रजळीं. ६ महत्संकटीं. ७ योगें. ८ सहज. ९ खंदक. १० मेले. ११ व्याधिग्रस्त.

वणा तुवां केलें कुडें ॥ मरण रोकडें तुज आलें ॥ ३३ ॥ अग्नि लावला चौफेरीं ॥ बोंब उठली एकसरीं ॥ अतिआकांत घरोघ
रीं ॥ आपांपरी स्त्रियां बाळां ॥ ३४ ॥ अगे तूं जळसी रोकडी ॥ दुजी पाउलें आंसुडी ॥ तंव ते नागवी उघडी ॥ पडे उपडी
लोकलाजें ॥ ३५ ॥ पुच्छ येतां देखोनि बिंदीं ॥ जन पळती सांदोसांदीं ॥ जेथें देखे बहुत मांदी ॥ पुच्छ त्रिशुद्धी घाली तेथें ॥
॥ ३६ ॥ आगी लाविली वस्त्रांतें ॥ मरणभयें तें फेडित ॥ मागें पुढें देवोनि हात ॥ स्त्रिया धांवत नगरीं पैं ॥ ३७ ॥ अग्नीनें पो
ळलीं बहुत ॥ एक कण्हती कुंथत ॥ एक अतिशयें थकित ॥ तळमळती एक पैं ॥ ३८ ॥ अग्नि देखोनि चौंफेर ॥ बाळ वृद्ध दी
न आतुर ॥ स्त्रिया घेवोनि कुमार ॥ अतिसत्वर धांवती ॥ ३९ ॥ एकएकाचे धरोनि हात ॥ हाकाहाक बोंब करित ॥ पिता पु
त्रातें पाचारित ॥ पुत्र हाकीत पित्यातें ॥ १४० ॥ दाहो देखोनि स्वधामा ॥ आपांपरी सकळ ग्रामा ॥ राम्या पेम्या धांवरे ध
र्म्या ॥ पावरे पद्म्या आकांतीं ॥ ४१ ॥ धांव व्यंकटेशा पाव विकटमुखा ॥ धांवरे सुपुत्रा दुर्मुखा ॥ ऐशा आक्रंदें देती हाका ॥
वानरें लंका जाळिली ॥ ४२ ॥ निघावया ग्रामाबाहेरीं ॥ मिळोनियां जनांच्या हारी ॥ वेगीं येतां नगरद्वारीं ॥ तंव चौफेरीं क
पिपुच्छ ॥ ४३ ॥ जेजे द्वारीं रिघों जात ॥ पुच्छ धगधगीत दिसे तेथ ॥ निर्गमूं नपुरे निश्चित ॥ जन भ्रमत अतिभ्रांती॥४४॥
जळत्या घरामाझारीं ॥ माता सांडोनि म्हातारी ॥ खांदीं घेवोनि निजनारी ॥ पळे बाहेरी स्त्रीलोभें ॥ ४५ ॥ पति सांडोनि ज
ळत्या घरीं ॥ हातीं कुमरू कडिये कुमारी ॥ स्त्री निघे घराबाहेरी ॥ तुझी बरव्यापरी घरराखा ॥४६॥ जळत चण्याचें पडिले टेंकं॥
फुटाणे खावे लागल्या भूक ॥ माथणी भरली सीतोदक ॥ घर सम्यक राखावें ॥४७॥ घरधणी राखण घरीं ॥ बाळें पडोत अग्निबाहेरीं॥
लेंकरें घेवोनि कडियेवरी ॥ पळती नारी सवेग ॥४८॥ एकमेकासीं ह्मणे आतां ॥ तुझी मी होईन कांता ॥ स्वपती न भेटे आकांता ॥
म्यां तो सर्वथा सांडिला ॥४९॥ एक भुलली सुंदर ॥ भेटे त्यासीं ह्मणे भर्तार ॥ मी तंव तुझी स्वदार ॥ अंगीकार करीं माझा॥१५०॥
ऐसी भ्रमली नेणो किती ॥ नगरामाजी परि भ्रमती ॥ धूमाकुळते नेत्र स्त्रवती ॥ आक्रंदती अतिदुःखें ॥५१॥ ॥ श्लोक ॥ पतं

१ आकांत. २ तात्काळ. ३ मार्गी. ४ समाज. ५ आपल्या घरीं. ६ सुटका. ७ मुलगी. ८ रात. ९ घागर. १० पत्नी.

त्योरेजिरेऽभ्रेभ्यःसौदामिन्यइवांबरात् ॥ वज्रविद्रुमवैडूर्यमुक्तारजतसंहतान् ॥१९॥विचित्रान्भवनेधातून्स्पंदमानान्ददर्शसः॥ नाग्निस्तृप्यतिकाष्ठानांतृणानांचयथातथा ॥२०॥ ॥टीका॥ हिरे वैडूर्य प्रवाळें ॥ रत्न माणिकें मुक्ताफळें॥ रत्नखचित राउळें ॥ जाळिलीं सकळें वन्हिजाळीं ॥ ५२ ॥ जंव जंव जाळी लंकाभवन ॥ तृप्ति नपवेचि हुताशन ॥ लंका नजाळावी आपण ॥ मन न मानी मारुतीचें ॥ ५३ ॥ अग्नि आणि हनुमंत ॥ पिता वायु साह्य तेथ ॥ लंका जाळोनि समस्त ॥ केले वाताहत राक्षस ॥५४॥ ऐसी जाळोनियां नगरी ॥ आला रावणाचे गृहावरी ॥ अग्नि लाविला राजमंदिरीं ॥ आंपांपरी राणिवसा ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ रक्तोत्पलनिकाशाश्चदृश्यंतेपावकार्चिषः ॥ रावणांतःपुरंचैतद्दह्यतेसर्वतोग्निना ॥ २१ ॥ ॥टीका॥ रावणाचीं समस्त घरें ॥ सातखणी नवखणी मंदिरें ॥ माड्या उपऱ्या गोपुरें ॥ घरें तळघरें जाळिलीं ॥ ५६ ॥ रावणाचें सेजागार ॥ निद्रा करितें मंदिर ॥ राणिवसाचें घरोन घर ॥ वानरें समग्र जाळिलें ॥ ५७ ॥ लंकेच्या कड्याकपाटांत ॥ मंदोदरी समवेत ॥ राणिया लपाल्या समस्त ॥ अग्नि तेथें पावेना ॥ ५८ ॥ रावण बैसला होता जेथें ॥ कपिपुच्छ पावलें तेथें ॥ राक्षस मिळोनि समस्तें ॥ अतिआकांत मांडिला ॥ ५९ ॥ रावण काढावा बाहेरी ॥ नाहीं तरी पुच्छ पाडील जोहरीं ॥ दुर्ग पाडून निशाचरीं ॥ केला मार्ग बहुकष्टें ॥ १६० ॥ बाप कपिपुच्छाची थोरी ॥ जळत पुच्छ ठाकिलें द्वारीं ॥ निर्गम पुरेना बाहेरी ॥ हाहाकारें गर्जती ॥ ६१ ॥ विघ्न आलें रावणावरी ॥ बोंब उठली निशाचरीं ॥ इंद्रजित धाके निजजिव्हारीं ॥ होईल बोहरी रायाची ॥ ६२ ॥ तयेकाळीं निशाचर ॥ निवडोनियां निधडे वीर ॥ सन्नद्धबद्धशस्त्रास्त्र ॥ वानरावरी लोटले ॥ ६३ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रेतदत्तैश्चशूलाग्रैःपाशैः खड्गपरश्वधैः ॥ हनुमंतंमहावेगंनिजघ्नुर्वानरर्षभं ॥ २२ ॥ तेराक्षसाभीमबलानानाप्रहरणान्विताः ॥ अजघ्नन्वानरश्रेष्ठंबाणैरादित्यसन्निभैः ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ सतेज शूळ असमसाहस ॥ वोडण खड्ग पाश फरश ॥ आदित्यवर्ण बाण बहुवस ॥ हाणितां राक्षस हनुमंता ॥ ६४ ॥ हाणिती नानापरीचीं शस्त्रें ॥ सोडिती नानापरीचीं यंत्रें ॥ फोडिती भिंडिमाळा पांगोरे ॥ रा

१ एक प्रकारचें रत्न. २ देवालयें. ३ दाणादाण. ४ अर्गीत. ५ मोचन. ६ संहार. ७ शूर. ८ असह्य. ९ ढाल.

क्षस समग्र क्षोभले ॥ ६५ ॥ रावणाचे दृष्टी पुढें ॥ युद्ध मांडलें रोकडें ॥ वीरवाटिवे अतिनिधडे ॥ रणीं वेगाढें उठावले ॥ ६६ ॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ चिणकाहळा रणमोहरी ॥ सिंहनाद करोनि वीरीं ॥ वानरावरी लोटले ॥ ६७ ॥ इकडे वाजतां वाजंत्री विविध ॥ वीर करिती सिंहनाद ॥ तिकडे हाकाबोंबा प्रसिद्ध ॥ महाशब्द जनांचे ॥ ६८ ॥ मध्यें हनुमंत अग्रगणी ॥ आलीया देखोनि वीरश्रेणी ॥ पुच्छ नाचवीत रणांगणीं ॥ घेई धेंणी युद्धाची ॥ ६९ ॥ कपि ह्मणे निजपुच्छासीं ॥ लंका जाळिली चौंपासीं ॥ तूं अतिशयें भागलासी ॥ विसांव्यासीं घे आतां ॥१७०॥ आलिया राक्षसवीरश्रेणी ॥ त्यांतें मारीन अर्धक्षणीं ॥ पुच्छ धांवोनि लागे चरणीं ॥ ऐसें स्वामीनीं नकरावें ॥ ७१ ॥ अर्धसंग्राम सुग्रासितां ॥ मुखींचा ग्रास हनुमंता ॥ काढों नये गा सर्वथा ॥ राजधर्मता विचारीं ॥ ७२ ॥ स्वामी मी सेवक तुझा ॥ माझा संग्राम पाहें कपिराजा ॥ आलिया राक्षसांच्या फौजा ॥ रणसमाजा मर्दीन ॥ ७३ ॥ राक्षसें बापुडीं काइसीं ॥ तूं कशासाठीं उठसी ॥ तूं असतां माझ्या पाठीसीं ॥ या मशकांसीं कोण पाड ॥७४॥ ऐसें निजपुच्छें सांगतां ॥ हासूं आलें हनुमंता ॥ आलिंगूनियां प्रेमता ॥ होयचुंबिता निजपुच्छ ॥७५॥ कपिपुच्छ होय साह्यतां ॥ माझें मज स्फुरण नावरतां ॥ आह्मीं तुह्मीं समसाम्यता ॥ वीरां समस्तां निर्दाळूं ॥७६॥ पुच्छ ह्मणे ऐसेंच भलें ॥ स्वामीचें वचन पाहिजे केलें ॥ ऐसें कपिपुच्छ समजलें ॥ सरसावलें संग्रामीं ॥ ७७ ॥ कपी पुच्छासीं करी एकांत ॥ मारूं नको लंकानाथ ॥ त्याचा श्रीराम करील घात ॥ इंद्रजिताचा लक्ष्मुणु ॥ ७८ ॥ उरले राक्षस समस्त ॥ त्यांचा आह्मीं करूं घात ॥ ऐसा करोनि इत्यर्थ ॥ मग युद्धार्थ चालिला ॥ ७९ ॥ तूं आकळीं मी निर्दळीं ॥ ऐसी राक्षसमंडळी ॥ करूं आजी रणरांगोळी ॥ पिटिली टाळी कपिपुच्छें ॥ १८० ॥ करितां वाद्यांचा गजर ॥ राक्षस भार अतिदुर्धर ॥ येवोन हनुमंता समोर ॥ शस्त्रसंभार सोडिती ॥ ८१ ॥ रावणाचे दृष्टीपुढां ॥ होईल निर्वाण झगडा ॥ हनुमंत करील रणरगडा ॥ करील नितोडा राक्षसां ॥ ८२ ॥ राक्षसवीर अत्यंत क्रूर ॥ करीत आले हाहाकार ॥ हनुमंत स्वस्थानीं स्थिर ॥ अणुमात्र ढळेना ॥ ८३ ॥

१ त्वरित, उत्कंठेनें. २ जोरानें वाजवणें. ३ झांज. ४ द्वारि. ५ सैन्य. ६ वर्षाव. ७ निकाल.

अंगीं राक्षसांचे घाये ॥ लागती तंव उगाचि राहे ॥ मग उठोनियां लवलाहें ॥ केलें काय तें ऐका ॥ ८४ ॥ राक्षसांचे शस्त्रनि
घाता ॥ भय नाहीं हनुमंता ॥ करावया राक्षसांचे घाता ॥ केलें तळतां तें ऐका ॥ ८५ ॥ रत्नखचित हेमालंकार ॥ सभामंडपीं
खांब थोर ॥ वानरें उपटिला सत्वर ॥ निशाचर मारावया ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोवातात्मजःक्रुद्धोहेमरत्नसमन्वितं ॥ प्रा
सादस्यसमुद्धृत्यस्तंभंहेमविभूषितं ॥ २४ ॥ भ्रामयित्वा शतगुणंनामविश्राव्यचात्मनः ॥ जघानराक्षसान्वीरान्वज्रेणेंद्रइवासु
रान् ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ शस्त्रें हाणितां दुर्धर ॥ आला राक्षसांचा भार ॥ खांब उपडोनि अष्टधार ॥ रणीं वानर मिसळला ॥८७॥
मी रामाचा रामदूत ॥ आलों राक्षसां करावया घात ॥ बाण सारोनियां तेथ ॥ खांब भोवंडी शतावर्ती ॥ ८८ ॥ वीर हाणिती
शस्त्रास्त्रीं ॥ पुच्छें निवारी वरचेवरी ॥ खांब हाणितां वीरांशिरीं ॥ करीत चुरी शतसहस्त्रीं ॥ ८९ ॥ पुच्छ स्वेच्छा वीरांतें जाळी ॥
उरीं शिरीं सर्वांग पोळी ॥ खांब हाणोनि हनुमान् बळी ॥ करी रांगोळी वीरांची ॥ १९० ॥ कपीस मारावया रोकडे ॥ कवची
खड्गी वीर वेंगाढे ॥ थरकोनि सरकोनि चहूंकडे ॥ घाय देव्हडे हाणिती ॥ ९१ ॥ चुकवोनि पुच्छाचा आघात ॥ सन्मुख चुकवो
नियांघात ॥ वीर तळपोनि घाय हाणित ॥ रणीं हनुमंत मारावया ॥ ९२ ॥ हनुमान् विचारी पोटांत ॥ वीर खवळले समस्त ॥
यांचा पाहूं पुरुषार्थ ॥ अंगीं आघात साहोनी ॥ ९३ ॥ यांच्या शस्त्रांचे समेळीं ॥ माझी नतुटे रोमावळी ॥ शस्त्रें हाणिती महा
बळी ॥ रणकल्लोळी भिडोनी ॥ ९४ ॥ दडाला त्यांचे शस्त्रांतळीं ॥ वीरीं दिधली आरोळी ॥ अवघे ह्मणती बळी घे बळीं ॥
कपी भूतळीं पाडिला ॥ ९५ ॥ सन्मुख हाणिती तोमरें ॥ मागोन हाणिती महावज्र ॥ वाम सव्य विंधिती तीर ॥ वर्ष
ती शस्त्रे गगनाहूनी ॥ ९६ ॥ राहिलें उड्डाण किराणें ॥ निःशेष गेला त्याचा प्राण ॥ आमची गाढी आंगवण ॥ भेरी निशाणें त्रा
हाटिलीं ॥ ९७ ॥ एक ह्मणे म्यां शस्त्रघातु ॥ सन्मुख पाडिला हनुमंतु ॥ एक ह्मणे उराआंतु ॥ शूळघातु म्यां खोंचिला ॥९८॥ ॥ ६ ॥
एक ह्मणेम्यां खड्गधारीं ॥ पुरा केला मस्तकावरीं ॥ एक ह्मणे बाणशरधारी ॥ सर्वांग शिरीं खीळिलें ॥ ९९ ॥ ऐशा वाटिवा

१ सैन्य. २ श्रेष्ठ. ३ मोठे. ४ मार. ५ केश. ६ भाला. ७ सामर्थ्य. ८ पुरुषार्थ.

गर्जती वीर ॥ हर्षें वाटिती साकर ॥ आतां विझवा लंकापुर ॥ रणीं वानर मारिला ॥ २०० ॥ वानरें थोर केली ख्याती ॥ तरी
आह्मी भद्रजाती ॥ हारीं आणिला मारुती ॥ शस्त्रप्रयुक्ती रणमारें ॥ १ ॥ रण शोधारे सत्वर ॥ कोणे ठाईं मेला कपिकुंजर ॥
तंव तेथें देवोनि भुभुःकार ॥ वेगीं वानर उसळला ॥ २ ॥ ऐकोनि कपीचें गर्जन ॥ कांपिन्नला दशानन ॥ राक्षसांचा पळाला
प्राण ॥ रोकडे मरण देखोनि ॥ ३ ॥ पुच्छ कवळोनि समसगट ॥ अवघे केले एकवट ॥ खांब हाणोनि घनदाट ॥ केलें पीठ
अवघ्यांचें ॥ ४ ॥ हात पाय ना मणगट ॥ ना त्या अस्थी शीर नाकंठ ॥ पाठिचें पोटिचें करोनि पीठ ॥ केली एकवाट अवघ्यां
सीं ॥ ५ ॥ नाते भूतळीं नाते पाताळीं ॥ शेखीं नेलेच रसातळीं ॥ हनुमंतें ते महाबळी ॥ नेले तत्काळीं निर्गुणत्वा ॥ ६ ॥ इंद्रि
यें अव्यक्त देहाभिव्यक्ती ॥ नांव रूप त्रिगुणजाती ॥ निर्दळोनियां मारुती ॥ गुणातीतीं ते नेले ॥ ७ ॥ श्रीरामभक्ताच्या निज
हस्तीं ॥ जे जे निमती मारक युक्ती ॥ ते ते पावती गुणातीतीं ॥ भक्तीची ख्याती पैं ऐशी ॥८॥ श्रीरामभक्ताच्या दृष्टीपुढें ॥ मरे त्या
चें भाग्य चोखडें ॥ जिणोनी त्रिगुणाचें सांकडें ॥ पावे रोकडें परब्रह्म ॥ ९ ॥ अंतीं रामनाम वसल्या वदनीं ॥ राममूर्ति ज्या
चे ध्यानीं ॥ नित्य सावधान श्रीरामभजनीं ॥ धन्य जनीं तो एक ॥ २१० ॥ श्रीराम ज्याचे अखंडस्मरणीं ॥ अथवा सार तें ऐकि
ल्या कानीं ॥ कर्माकर्मा होय धुणी ॥ निजनिर्गुणीं तो पावे ॥११॥ श्रीराम ज्याच्या वदनीं ॥ श्रीरामनाम ज्याच्या ध्यानीं॥ नित्य
सावधान श्रीरामभजनीं ॥ धन्य त्रिभुवनीं तो एक ॥ १२ ॥ ऐसी श्रीरामाची भक्ती ॥ नित्य नांदे हनुमंतीं ॥ रणीं राक्षसां ला
वोनि ख्याती ॥ दिधली मुक्ती कपिराजें ॥१३॥ रावणासीं ह्मणे हनुमंत ॥ तुझा सर्वथा नकरीं घात ॥ आजि सोडिला जीवें जीत॥
तुज रघुनाथ वधील ॥१४॥ एका जनार्दना शरण ॥ जाहलें लंकापुर दहन ॥ हनुमंताचें पुनरागमन ॥ सावधान अवधारा ॥१५॥
कैसी घेईल श्रीराम भेटी ॥ कैशा सांगेल सीतेच्या गोष्टी ॥ कथा अतिगोड गोमटी ॥ कृपादृष्टीं अवधारा ॥ १६ ॥ स्वस्तिश्री
भावार्थरामायणे सुंदरकांडे एकाकारटीकायां हनुमंतलंकादहनंनाम एकोनविंशोध्यायः ॥१९॥ ओव्या ॥२१६॥ श्लोक ॥२५॥

१ हस्तीप्रमाणे. २ अदृश्य. ३ संहारकरून. ४ निर्गुणा. ५ उत्तम. ६ जिंकोन. ७ संकट, प्रपंच. ८ क्षय. ९ मनोहर.

भा.रा.सुं.कां.अ.२०
मारुती लंका जाळून समुद्र तिरी बसला. त्याचेवेळेस मा
घाम गळला तो मगरीने भक्षण केला त्यापासून मकरध्वज
पुत्र झाला.
सीता.
त्रिजटा.
मारुती.
सीता.

॥ श्रीलक्ष्मीनारायणायनमः ॥ श्लोक ॥ सराक्षसांस्तान्सुबहून्निहत्यवनंचभंक्त्वाबहुपादपंतत् ॥ विसृज्यरक्षोभवनेषुवन्हिंजगाम रामंमनसामहात्मा ॥ १ ॥ ॥टीका॥ कोट्यानुकोटी वीर मर्दून ॥ लंकाभुवना करोनि दहन ॥ रावणातें अपमानून ॥ कपि परतोन निघाला ॥ १ ॥ वीर मर्दितां समस्त ॥ सांपडला लंकानाथ ॥ हनुमान करी त्याचा घात ॥ श्रीरघुनाथ क्षोभेलें ॥ २ ॥ रामें वाहिली असे आण ॥ विंधोनियां निजबाण ॥ रणीं मारीन रावण ॥ असत्य कोण करूं शके ॥ ३ ॥ हातीं सांपडला लंकानाथ ॥ मारितां क्षोभेल रघुनाथ ॥ यालागीं नमारीच हनुमंत ॥ जीवें जीत सोडिला ॥ ४॥ असत्य ठेवोनि स्वामीचे माथां ॥ म्यां मिरवावी वाढिवेता ॥ जळो ते श्लाध्यता हनुमंता ॥ भेणें लंकानाथा नमारीच ॥ ५ ॥ अशोकवनीं वनउपाडा ॥ करोनि पेटविला झगडा ॥ निधडे वीरां करोनि रगडा ॥ इंद्रजित गाढा पळविला ॥६॥ रावणासीं जीवें मारितां ॥ क्षणही नलगे मज आतां ॥ मर्यादा नुल्लंघवे मज रघुनाथा ॥ तेणें लंकानाथा नमारीच ॥ ७ ॥ बळें मारोनि जंबुमाळी ॥ अखया उपडोनियां पौळीं ॥ राक्षसभुवना करोनि होळी ॥ कपि महाबळी परतला ॥ ८ ॥ वनें उपवनें शोधितां ॥ भाग्यें सांपडली सीता ॥ शुद्धि सांगावया श्रीरघुनाथा ॥ हनुमंता उल्हासु ॥ ९ ॥ एकेंच उड्डाणें श्रीरघुनाथा ॥ चरणीं ठेवावया माथा ॥ शुद्धि सांगावया सीता ॥ हनुमंता उल्हासु ॥ १० ॥ केव्हां देखेन रघुनाथा ॥ केव्हां शुद्धि सांगेन सीता ॥ ऐसी आवडी हनुमंता ॥ उल्हासता परतला ॥ ११ ॥ जळत पुच्छ धरोनि वरीं ॥ विझवूं जातां पैं सागरीं ॥ समुद्रें निवारिला लहरीं ॥ ऐसें नकरीं हनुमंता ॥ १२ ॥ पुच्छ बुचकळितां सागरा ॥ कढू सुटेल समुद्रनीरा ॥ उकाडा होईल जळचरां ॥ ऐसें कपींद्रा नकरावें ॥ १३ ॥ पित्या पवनातें प्रार्थुनी ॥ पुच्छाग्रीं पेटविला वज्राग्नी ॥ तेणें कढेल समुद्रपाणी ॥ मरतील श्रेणी जळजंतूंच्या ॥ १४ ॥ पुच्छ पसरिल्या समुद्रतीरीं ॥ सिंधु ह्मणे मी घालीन लहरी ॥ विझवोनियां क्षणामाझारीं ॥ युक्ति कपींद्रें मानली ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सदीर्घलीलयोत्पत्यलांगूलंभीमदर्शनं ॥ निर्वापयामासतदासमुद्रेहरिपुंगवः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ धरिलें होतें रूप दारुण ॥ पुच्छ वाढविलें गगन व्यापून ॥

१ कोपेल. २ मोठेपणा. ३ वनाच्छेद. ४ शूर. ५ अग्नि,लाटा. ६ पंक्ति, समूह.

तें उग्रपण सांडोन ॥ धरी सामान्य कपि रूप ॥ १६ ॥ सामान्य रूप समुद्रतीरीं ॥ पुच्छ पसरितां लीळेंकरी ॥ क्षणार्धें विझवि लें लहरी ॥ जाहली वानरीं विश्रांती ॥ १७ ॥ स्वेद निपटोनि शरीरीं ॥ स्वयें सांडितां सागरीं ॥ पडिला तो ग्रासिला मगरीं ॥ तेणेंचि उदरीं गर्भ तीसीं ॥ १८ ॥ मग ते गरोदरी गर्भभाजु ॥ हनुमंताचा पुत्र स्वेदजु ॥ जन्म पावला मकरध्वजु ॥ बळसमाजु कपिसम ॥ १९ ॥ हनुमंतें ऐशियापरी ॥ पुच्छ विझवोनि सागरीं ॥ कथा चालिली पुढारीं ॥ निजनिर्धारीं अवधारा ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रदीप्तमानेलांगूलेरावणेनहनूमतः ॥ जानकींशोकसंतप्तांसरमावाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ प्रसीदममवैदेहिहनुमंतंप्रतिप्रि ये ॥ गतःसंप्रतिदूतस्तेछित्वापाशमपिदृढं ॥ ४ ॥ सराक्षससहस्राणीविद्राव्यहरिपुंगवः ॥ लंकामादीपयामासवायुपुत्रोमहाब लः ॥ ५ ॥ निहत्यराक्षसांस्तत्रदिवमेवोत्पपातह ॥ शरीरंस्वामिकार्येभ्योददातिमकरालये ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ आगी लावोनि पुच्छासीं ॥ रावणें मारिलें हनुमंतासीं ॥ राक्षसी सांगती सीतेपासीं ॥ तेणें तिसीं अतिचिंता ॥ २१ ॥ करोनियां वनउपाडा ॥ राक्षसांसीं केला झगडा ॥ मारोनि धुरा बुजोनि आंगडा ॥ आपणही पुढां निमाला ॥ २२ ॥ धुरा मारोनि करोनि रण ॥ आपण ही रणीं दिधला प्राण ॥ हें वानराचें उन्मत्तपण ॥ स्वामीकार्य नसाधेची ॥ २३ ॥ वानर पालेखाईरा किती ॥ मारूं गेला लंकापती ॥ तेणें जाळिला पुच्छीं प्रदीप्तीं ॥ शुद्धि सीतापती नपवेचि ॥ २४ ॥ आणिक एक मूर्खपण ॥ कां सांगितलें आत्ममरण ॥ आपणा मारविलें आपण ॥ हें अभाग्यपण मज माझें ॥ २५ ॥ रावणें मारिलें हनुमंता ॥ शुद्धि नपवेचि श्रीरघुनाथा ॥ यासिं म्यां काय करावें आतां ॥ शोकें सीता संतप्त ॥ २६ ॥ दुस्तर सागर शतयोजन ॥ कोणा नयेववे उड्डाण करून ॥ शुद्धि नपवेचि रघुनंदन ॥ अभाग्य पूर्ण हें माझें ॥ २७ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें मरण ॥ अश्रुधारा स्रवती नयन ॥ अतिदुःखें आक्रंदोन ॥ मूर्च्छापन्न जानकी ॥ २८ ॥ हनुमंताचे मरणा पुढां ॥ पुत्रशोक तो बापुडा ॥ आघात वाजला येवढा ॥ अतिचरफडा तळमळी ॥ २९ ॥ माझे आकांताचा सांगाती ॥ तोही निमाला मारुती ॥ आतां कैसेंनि भेटेल श्रीरघुपती ॥ चिंतावर्ती जानकी ॥ ३० ॥

१ घर्म, घाम. २ मोठे प्रमुखवीर. ३ खंदक. ४ मरण पावला. ५ झपाटा, दुःखप्रसंग.

त्रिजटेची सखी परमा ॥ हरिखें सांगों आली सरमा ॥ मरण नाहीं वो प्लवंगमा ॥ पराक्रमा ऐक त्याचे ॥ ३१ ॥ तोडितां कमळें मृणाळास ॥ सायास नपवेची गजास ॥ तेंवि कपीनें छेदोनि पाश ॥ घेवोनि मीस राहिला ॥ ३२ ॥ पुच्छीं पेटवितां हुताशन ॥ रावणाचीं दशवदनें ॥ खांडमिशातें जाळून ॥ पाडिला अपमान लंकेशा ॥ ३३ ॥ तुझें वस्तीचें अशोकवन ॥ तें नजाळीच हुताशन ॥ येर लंकेचें केलें दहन ॥ भवनें भवन शोधोनी ॥ ३४ ॥ पुच्छ पेटविल्यापाठीं ॥ सुभट वीर जगजेठी ॥ राक्षस मारिले कोट्यानुकोटी ॥ पुच्छासाठीं वानरें ॥ ३५ ॥ लंकेमाजीं भवनें भवन ॥ पुच्छें केलें पुरदहन ॥ वानरा गांढी आंगवण ॥ गेला गांजोन लंकेशा ॥ ३६ ॥ इतुकें करोनियां कंदन ॥ समुद्रीं पुच्छ विझवोन ॥ तुझी निजशुद्धि घेवोन ॥ गेला ठाकोन श्रीरामा ॥ ३७ ॥ हनुमंत जावोनियां तेथें ॥ घेवोनि येईल श्रीरामातें ॥ शीघ्र पावेल वो येथें ॥ जाण निश्चितें जानकिये ॥ ३८ ॥ ऐकोनि सरमेचें वचन ॥ सीता जाहली सुखसंपन्न ॥ तीस देवोन आलिंगन ॥ दिधलें भूषण निजमुद्रा ॥ ३९ ॥ सरमा ह्मणे अहो माते ॥ आह्मी तुझीं आज्ञांकितें ॥ कायसा सन्मान आमुतें ॥ राक्षसी मातें नको ह्मणों ॥ ४० ॥ सीता ह्मणे तूं आकांतसांगातिणी ॥ आह्मी तुह्मी निर्वाण बहिणी ॥ विकल्प नधरीं वो साजणी ॥ सरमा चरणीं लागली ॥ ४१ ॥ ऐकोनि सरमेचें वचन ॥ सीता पावली समाधान ॥ येरीकडे हनुमंत आपण ॥ अतिउद्विग्न स्वयें जाहला ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ संदीप्यमानांविध्वस्तांत्रस्तरक्षोगणांपुरीं ॥ अवेक्ष्यहनुमान्लंकांचिंतयामासवानरः ॥ ७ ॥ यदिदग्धामयालंकानूनमार्यापिजानकी ॥ दग्धातेनमयाभर्तुर्हतंकार्यमजानता ॥ ८ ॥ तस्यक्रोधाभिभूतेनमयामूलक्षयःकृतः ॥ विनष्टाजानकीव्यक्तंनह्यदग्धःप्रदृश्यते ॥ ९ ॥ तस्यासील्सुमहान्त्रासःकुत्साचात्मन्यजायत ॥ लंकांप्रदहताकामंकिंस्वित्कृतमिदंमया ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ पुच्छ समुद्रीं विझवून ॥ घ्यावया श्रीरामदर्शन ॥ आलें हनुमंतासीं स्फुरण ॥ करावया उड्डाण सज्ज जाहला ॥ ४३ ॥ मागील पाहतां आवांकीं ॥ ज्वलनाकुळ देखिली लंका ॥ कपीसीं पडली आशंका ॥ सीता निःशेष भस्म जाहली ॥ ४४ ॥ अतिचिंता हनुमंता ॥ जाळोन स्वामीची कांता ॥ काय शुद्धि

१ आनंदें. २ वानरा. ३ कमलदेंठ. ४ अग्नी. ५ गृह. ६ मोठी. ७ शक्ति, सामर्थ्य. ८ निस्सीम प्रेमळ. ९ सखी. १० स्थिति.

सांगों रघुनाथा ॥ केलें अनर्था मर्कटत्वें ॥ ४५ ॥ लंका सांटोपें जाळितां ॥ नपाहेंचि स्वामिकार्यार्था ॥ नपाहेंचि निजस्वार्था ॥
केलें अनर्था मर्कटत्वें ॥ ४६ ॥ मारिले वीर कोट्यानुकोटी ॥ लंका जाळितां उठाउठीं ॥ जाळिली सीता गोरटी ॥ ही बुद्धि खो
टी पैं माझी ॥ ४७ ॥ जो जो म्यां केला पुरुषार्थ ॥ तो तो जाहला मज निंद्यार्थ ॥ जाळिली श्रीरामाची कांता ॥ काय रघुना
था मुख दावूं ॥ ४८ ॥ दहनीं जाळिली सीतासती ॥ जळो जळो माझी ख्याती ॥ कीर्ति ते जाहली अपकीर्ति ॥ केंवी रघुपतीस मु
ख दावूं ॥ ४९ ॥ तिची शुद्धी सांगों जातां ॥ दहनीं जाळिली ती सीता ॥ अपयश आलें मज हनुमंता ॥ केंवी रघुनाथा मुख दावूं॥
॥ ५० ॥ पुच्छाग्नीच्या आवर्तीं ॥ लंका जाळिली सहितक्षिती ॥अदग्ध चार बोटें नुरती ॥ सीता केउती वांचेल ॥५१॥ विचार नक
रितां मर्कटा ॥ करोनियां मर्कटचेष्टा ॥ बाराजणां श्रेष्ठ श्रेष्ठा ॥ केल्या बारावाटा तें ऐका ॥ ५२ ॥ ऐकतां सीतेचें मरण ॥ श्रीरा
म सांडील निजप्राण ॥ प्राण सांडील लक्ष्मण ॥ भरत शत्रुघ्न निमतील[3] ॥ ५३ ॥ निमतील तिघी माता ॥ मरण नळ नीळ जांबुवं
ता ॥ मरण सुग्रीवा कपिनाथा ॥ अंगद तत्वतां निमेल ॥ ५४ ॥ ऐसी ऐशिया श्रेष्ठ श्रेष्ठा ॥ माझेनि ऐशा बारा वाटा ॥ त्याहून
श्रेष्ठ आणि कनिष्ठा ॥ मरण बळकटा माझेनी ॥ ५५ ॥ अयोध्येचे नारीनर ॥ मरतील समग्र वानर ॥ येवढ्या अपेशासीं पात्र ॥
सीता सुंदर जाळोनी ॥ ५६ ॥ क्रोध केवळ पैं मांग ॥ क्रोधें अपवित्र पैं सर्वांग ॥ साधिल्या कार्या केला भंग ॥ क्रोधें सांग नागवि
लें ॥ ५७ ॥ बुद्धि साधिलिया पाठीं ॥ क्रोध संचरला पोटीं ॥ लंका जाळिली क्रोधदृष्टी ॥ सीता गोरटी समवेत ॥ ५८ ॥ क्रोध मां
गडा अतिचांडाळ ॥ जळें निरसे मांगविटाळ ॥ क्रोध त्याहून प्रबळ ॥ नव्हे निर्मळ स्नानदानें ॥ ५९ ॥ क्रोधा ऐसा महावैरी ॥
जडला असतां निजजिव्हारीं ॥ जो ज्ञानाची मानी थोरी ॥ तो संसारीं अतिमूर्ख ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ धन्यःखलुमहात्मानोयेबु
ध्याकोपमूर्च्छितं ॥ निरुंधतिमहात्मानोदीप्तमग्निमिवांभसा ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ क्रोध येऊं नदेती दृष्टी ॥ धन्य धन्य ते नर श्रे
ष्ठी ॥ क्रोध आलिया ही पोटीं ॥ ते विवेकदृष्टी निर्दळिती ॥ ६१ ॥ ऐसिये दृष्टीचे जे नर ॥ ते चैतन्याचें निजमंदिर ॥ परब्रह्माचें

१ विस्तारानें, बलानें. २ प्रलय. ३ मरतील. ४ मांग. ५ जाई. ६ संहारिती.

भांडार ॥ ब्रह्म साकार ते पुरुष ॥ ६२ ॥ भूतीं पाहतां भगवद्भाव ॥काम क्रोधासीं कैंचा ठाव ॥ ऐसा ज्याचा निजसद्भाव ॥ तोचि स्व
यमेव परब्रह्म ॥ ६३ ॥ ऐसा समूळ विचार ॥ नकरींच मी पामर ॥ क्रोधें नागविलें साचार ॥ सीता सुंदर जाळिली॥६४॥क्रोध आ
लिया तत्वतां ॥ अणुमात्र नकरीच स्वार्था ॥ करविलें कोटी कोटी अनर्था ॥ जघन्यता जग निंद्य ॥६५॥ आली मज अतिनिंद्यता॥
ऐसेंनी श्रीरामासीं भेटतां ॥ प्रळयो होईल समस्तां ॥ निमाली सीता ऐकोनी ॥६६॥ ॥श्लोक॥ इहैवप्राणसंन्यासोमामपिह्य
द्यरोचते ॥ किमग्नौनिपताम्यद्यअहोस्विद्वडवामुखे ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ नवचोनियां श्रीरामापासीं ॥ येथेंचि घ्यावें संन्यास
ग्रहणासीं ॥ तंव हाडवैर पडेल राक्षसांसीं ॥ इहप्रदेशीं राहों नये ॥ ६७ ॥ आतां देवों आपुला प्राण ॥ तरी मज सर्वथा नये म
रण ॥ तेंही निजात्मलक्षण ॥ आपणा आपण अनुवादे ॥ ६८ ॥ जाळूं नशके वैश्वानर ॥ बुडऊं नशके मज सागर ॥ भक्षूं न
शकती मत्स्यमगर ॥ वज्रशरीर पैं माझें ॥ ६९ ॥ जाणूनि वज्रदेह मारुती ॥ सिंह व्याघ्र वडवांजाती ॥ सर्वथा मजला नभाक्षि
ती ॥ मृत्यु हनुमंतीं असेना ॥ ७० ॥ भेटवेना श्रीरघुनाथा ॥ मरण नये मरों जातां ॥ संन्यास नघेववे पैं घेतां ॥ काय म्यां आ
तां करावें ॥ ७१ ॥ ऐसा हनुमंत आपण ॥ सीता निमाली मानून ॥ तेणें जाहला अतिउद्विग्न ॥ समाधान पावेना ॥ ७२ ॥ म
ग ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ पाव माझिया आकांता ॥ काय करावें म्यां आतां ॥ बुद्धिदाता होय मज ॥७३॥ ऐसी करितां विनंती ॥
श्रीराम नांदे सर्वांभूतीं ॥ तेचिकाळीं पैं मारुती ॥ अगाध युक्ति आठवली ॥ ७४ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्यचमनःकांतासाकथंवि
नशिष्यति ॥ यद्वादहनकर्मायंसर्वत्रप्रभुरव्ययः ॥ १३ ॥ नमेदहतिलांगूलंकथमार्यांप्रधक्ष्यति ॥ तपसासत्यसंवादादनन्यत्वा
च्चभर्तरि ॥ १४ ॥ असौविनिर्दहेदग्निंनतामग्निःप्रधक्ष्यति ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम एकपत्नी नारी ॥ श्रीरामसेवा तपसा
मग्री ॥ सत्य श्रीरामनाम जिव्हारीं ॥ वन्हिं कशापरि जाळील ॥ ७५ ॥ श्रीरामव्रत सीतासती ॥ श्रीरामाची अनन्यभक्ती ॥
श्रीरामनामीं अनन्यप्रीती ॥ अग्नि कैसा ती जाळील ॥ ७६ ॥ रावणें आगी लाविता पुच्छीं ॥ पुच्छ नजाळवे अग्निसीं ॥ तो कें

१ अतिनीचता. २ बोले. ३ अग्नी. ४ समुद्र. ५ घोडावगैरे. ६ अतिदु:खी. ७ अग्नी.

वि जाळील सीतेसीं ॥ विशेषेंसीं श्रीरामप्रिया ॥ ७७ ॥ श्रीरामाची प्रियकांता ॥ अग्नीसिं नजाळवे सर्वथा ॥ अग्नि जाळों नश
के सीता ॥ श्रीरामसत्ताप्रतापें ॥ ७८ ॥ श्रीरामाचे निजकिंकर ॥ पालेखाईर मी वानर ॥ ममपुच्छ नजाळी वैश्वानर ॥ सीता
चिन्मात्र केंवि जाळी ॥ ७९ ॥ जरी जाळिली वन्हिनें सीता ॥ तरी मी त्यासीं दंडीन आतां ॥ कोप आला हनुमंता ॥ शेंडी मा
थां थरारिली ॥ ८० ॥ करकरलिया दांत दाढा ॥ वळला पुच्छाचा आंकोंडा ॥ वन्हि दंडावया पुढां ॥ हनुमान् गाढा खवळला
॥ ८१ ॥ पिता पवन सांगे कानीं ॥ ज्येष्ठबंधु तुझा वन्ही ॥ त्यासीं करूं नये दंडणी ॥ सीताजननी ते स्वस्थ असे ॥ ८२ ॥ अ
ग्नीनें सीता अभिवंदुनी ॥ स्वस्थ ठेविली अशोकवनीं ॥ ऐसें ऐकतांचि कानीं ॥ उल्हास मनीं वानरा ॥ ८३ ॥ अभिवंदोनि हु
ताशन ॥ घालोनि पित्यासीं लोटांगण ॥ घ्यावया सीतेचें दर्शन ॥ केलें उड्डाण वानरें ॥ ८४ ॥ ॥श्लोक॥ ततःकपिःप्राप्तमनोरथार्थ
स्तामक्षतांराजसुतांविदित्वा ॥ प्रत्यक्षतस्तांपुनरेवदृष्ट्वाप्रतिप्रयाणायमतिंचकार ॥ १६ ॥ ततस्तुशिंशिपामूलेजानकींपर्यव
स्थितां ॥ अभिवाद्याब्रवीदृष्ट्वापश्यामित्वामिहाक्षतां ॥ १७ ॥ ततस्तंप्रस्थितंसीतावीक्ष्यमाणापुनःपुनः ॥ भर्तुःस्नेहादिदंवाक्यं
हनूमंतमथाब्रवीत् ॥ १८ ॥ यदित्वंमन्यसेतातवसैकाहमिहानघ ॥ क्वचित्सुसंवृतेदेशेविश्राम्यश्वोगमिष्यसि ॥ १९ ॥ ममचै
वाल्पभाग्यायाःसांनिध्यात्तववानर ॥ शोकस्यास्याप्रमयेस्यमुहूर्तस्यादपिक्षयः ॥ २० ॥ अदर्शनंचतेवीरभूयोमांदारयिष्यति
॥ २१ ॥ ॥टीका॥ उड्डाण करोनि हनुमंता ॥ स्वयें लंकेमाजीं येतां ॥ दग्धगज भग्नदंता ॥ होय देखतां पुरध्वंसु ॥ ८५ ॥
विमानाकार पुरमंदिरें ॥ जळोनि पडली समग्रें ॥ पक्षदग्ध पैं मयूरें ॥ वैश्वानर पुरदाहो ॥ ८६ ॥ पुच्छाग्निदग्ध लंकाभुवन ॥
त्यामाजीं अदग्ध अशोकवन ॥ सीता देखोनी सुखसंपन्न ॥ केलें लोटांगण वानरें ॥ ८७ ॥ घालोनि लोटांगण ॥ आवडी वंदी
ले चरण ॥ सीता चरणक्षाळण ॥ केलें कपीनें नयनाश्रूनें ॥ ८८ ॥ वेगें येवोनि मारुती ॥ मागें पुढें पाहे सीतासती ॥ पाहे मा
गुती मागुती ॥ पुनरावृत्ती साक्षेपें ॥ ८९ ॥ नाहीं जळली पोळली ॥ नाहीं लोमहुरपळली ॥ सीता सुखरूप देखिली ॥ पिटिली टाळी

१ निजदास, भक्त. २ शिक्षा. ३ मोर. ४ अग्नी. ५ पादप्रक्षालन, पायधुणे.

हनुमंतें ॥ ९० ॥ सीता देखोनि अक्षत ॥ हनुमान् आनंदें नाचत ॥ माझा फळला पुरुषार्थ ॥ रामकार्यार्थ साधला ॥ ९१ ॥ सी
ताशुद्धि लाभली येथें ॥ जालें सीतामनोगत ॥ साधिला श्रीरामकार्यार्थ ॥ माझा पुरुषार्थ मज फळला ॥ ९२ ॥ सीतेचे चरणीं
ठेवोनि माथा ॥ कपि ह्मणे माते नकरीं चिंता ॥ घेवोन येईन वो रघुनाथा ॥ ही घे तत्वतां भाक माझी ॥ ९३ ॥ वानर श्रीरामा
चा आप्त ॥ माझा ही सखा हनुमंत ॥ संकटीं भेटोनि वनाआंत ॥ भवभयार्थ निरसिला ॥ ९४ ॥ राक्षस मारोनि समर्थ ॥ लंका
करोनि हताहत ॥ गांजोनियां लंकानाथ ॥ रामपुरुषार्थ प्रगटिला ॥ ९५ ॥ ऐकतां हनुमंताची गोष्टी ॥ फलोत्कंट जनकाची भे
टी ॥ ऐसी जाहली सुखसंतुष्टी ॥ हनुमान् दृष्टी देखोनि ॥ ९६ ॥ जो आकांतीं रक्षिता ॥ तो हनुमंत मातापिता ॥ हनुमान् प्रिय
श्रीरघुनाथा ॥ वेदशास्त्रार्थी मज पूज्य ॥ ९७ ॥ लंका जाळितां चौपासीं ॥ युद्ध करितां भागलासी ॥ तुज घ्यावया विश्रांतीसीं॥
नाहीं मजपासीं शेजबाज ॥ ९८ ॥ सेवा नघडे हनुमंता ॥ ऐसी माझी अभाग्यता ॥ निर्वात स्थळीं एकांता ॥ विश्रांति त्वां आ
जि घ्यावी ॥ ९९ ॥ आजी घेवोनि विश्रांति ॥ प्रातःकाळीं त्वां मारुती ॥ भेटी जावें गा रघुपती ॥ माझी विनंती अवधारीं
॥ १०० ॥ ऐकोन सीतेचें वचन ॥ हनुमान् जाहला हास्यवदन ॥ ऐक माते सावधान ॥ विश्रांतिस्थान पैं माझें ॥ १ ॥ ज
न्ममरणाची निवृत्ती ॥ सकळ श्रमांची विश्रांती ॥ त्या रामनामाच्या आवर्ती ॥ जाण निश्चिती जानकिये ॥ २ ॥ युद्ध करितां
रणावर्ती ॥ सबाह्य कवच श्रीराममूर्ती ॥ एकाकी जातां दुर्गम पंथीं ॥ नाम सांगाती निर्भय ॥ ३ ॥ आसनीं भोजनीं शयनीं ॥
नित्यावर्ती गमनागमनीं ॥ राम सांगाती जागृतीं स्वप्नीं ॥ सत्य वाणी हे सीते ॥ ४ ॥ ऐकोनि हनुमंताची स्थिती ॥ जीवें वोंवाळी
सीतासती ॥ सबाह्य विकलें श्रीरामभक्तीं ॥ धन्य मारुती जन्म तुझा ॥ ५ ॥ ऐकोनि हनुमंताची युक्ती ॥ अकृत्रिम श्रीरामभक्ती॥
तेणें सुखावे सीता सती ॥ धन्य मारुती जन्म तुझा ॥ ६ ॥ सुखावोनी सीतासती ॥ सर्वेचि दचकली पैं चित्तीं ॥ आतां जाईल
मारुती ॥ केंवि मागुती देखेन ॥ ७ ॥ तुझें प्रयाण ऐकतां ॥ प्राण निघों पाहे आतां ॥ काय करूं गा हनुमंता ॥ आंवरितां चि

१ सुरक्षित, अदग्ध. २ प्रतिज्ञा. ३ अतिप्रिय ४ बिछाना, पलंग. ५ नाश, शांति. ६ आवृत्ती. ७ जाण्यास कठीण. ८ निद्रित.

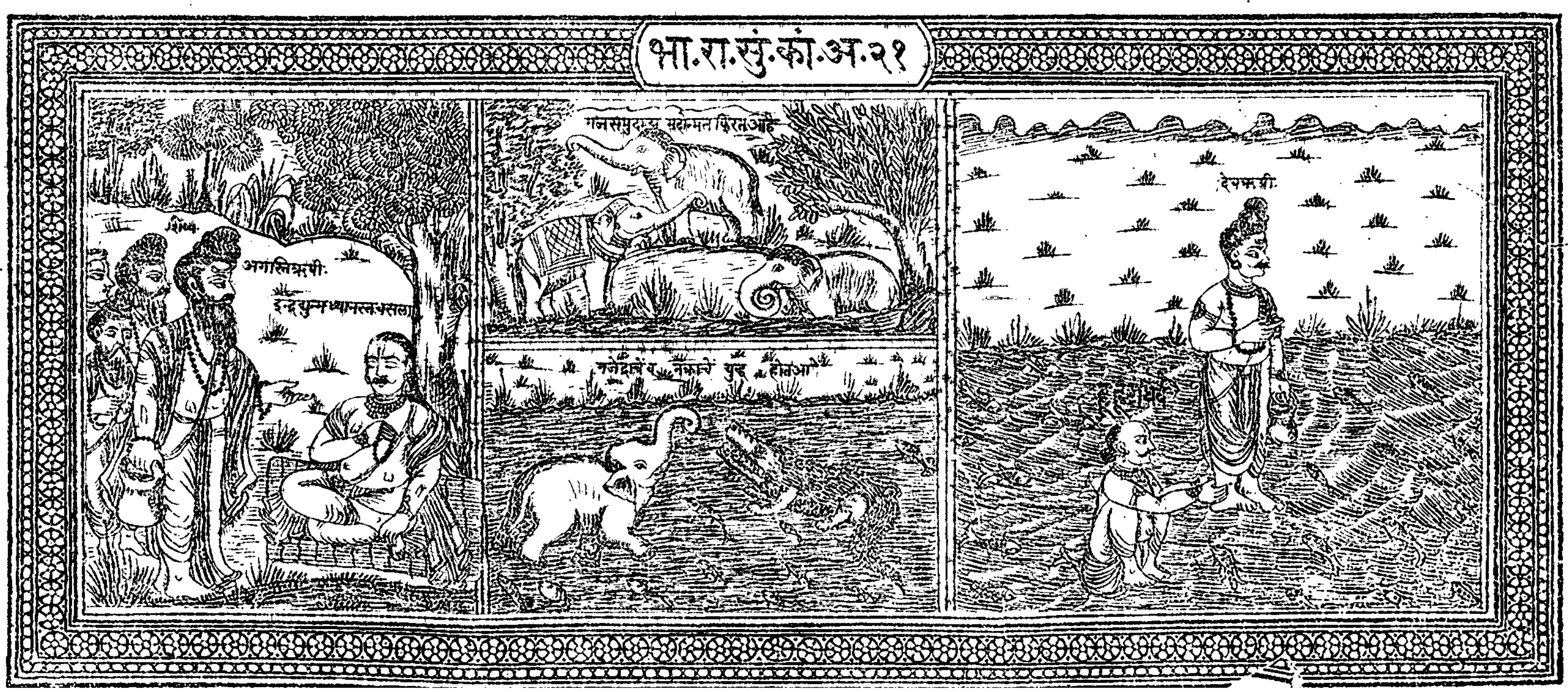
त्तं आंवरेना ॥ ८ ॥ आणिक एक हनुमंता ॥ संदेह वर्तताहे चित्ता ॥ तोही सांगेन मी आतां ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तानिहर्यृक्षसैन्यानितौवानरवरात्मजौ ॥ कथंनुखलुदुःपारंसंतरिष्यंतिसागरं ॥ २२ ॥ त्रयाणामेवभूतानांसागरस्यातिलंघने ॥ शक्तिःस्याद्वैनतेयस्यतववामारुतस्यच ॥ २३ ॥ तदत्रकार्यनिर्बंधेसमुत्पन्नेदुरासदे ॥ किंपश्यसिसमाधानंत्वंहिकार्यविशारदः ॥ २४ ॥ काममस्यत्वमेवैकःकार्यस्यपरिसाधने ॥ पर्याप्तःपरवीरघ्नयशस्यस्तेबलोदयः ॥ २५ ॥ टीका ॥ कोटीकोटी वानर भारे ॥ कैसेंनि लंघिती सागर ॥ केंवि पावती पैलपार ॥ दशशिर दंडावया ॥ ११० ॥ समुद्रलंघनाप्रती ॥ तिघांजणां आहे शक्ति ॥ वैनतेय वायु मारुती ॥ चौथियाची गती चालेना ॥ ११ ॥ मिळोनियां नरवानर ॥ केंवि लंघितील महासागर ॥ हेचि मज चिंता थोर ॥ सत्यसाचार हनुमंता ॥ १२ ॥ समुद्र लंघोनि कार्यार्थां ॥ आलें हनुमंता तुझे माथां ॥ राक्षसदमनीं तुज दक्षता ॥ लंकानाथा तुझा धाकू ॥ १३ ॥ नांव ऐकोनि हनुमंत ॥ रावण उभ्यां चळकांपत ॥ तुज इंद्रजित सदा धाकत ॥ तुझा पुरुषार्थ अनुपम्य ॥ १४ ॥ ऐकोनि सीतेचें उत्तर ॥ हनुमान् ह्मणे मी किंकर ॥ श्रीरामप्रताप दुर्धर ॥ ऐक साचार सांगेन ॥ १५ ॥ श्रीरामभातीं दुर्धर शरें ॥ बाणीं वाहोनि नरवानर ॥ राम पाववील समुद्रपार ॥ श्रीरामचंद्र प्रतापी ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सवानरसहस्राणांकोटीभिरभिसंवृतः ॥ क्षिप्रमेष्यतिवैदेहिसुग्रीवःप्लवगाधिपः ॥ २६ ॥ तौचवीरौनरवरौसहितौरामलक्ष्मणौ ॥ आगम्यनगरींलंकांसायकैर्विधमिष्यतः ॥ २७ ॥ सगणंराक्षसंहत्वानाचिराद्रघुनंदनः ॥ त्वामादायवरारोहेस्वांपुरीमभियास्यति ॥ २८ ॥ एवमाश्वास्यवैदेहींहनूमान्मारुतात्मजः ॥ गमनायमतिंकृत्वावैदेहीमभ्यवादयत् ॥ २९ ॥ ॥ टीका ॥ वानर सेनेचिया हारी ॥ श्रीराम बैसवोनी शरार्थी ॥ उतरोनियां समुद्रीं ॥ लंकापरपारीं आणील ॥ १७ ॥ राम लक्ष्मण वीर वरिष्ठ ॥ धनुर्विद्या अति श्रेष्ठ ॥ बाण वर्षोनि अतिउद्भट ॥ दशकंठ छेदील ॥ १८ ॥ रणीं पाडितां दशकंठ ॥ इंद्रजित कुंभकर्ण वरिष्ठ ॥ प्रधान मारोनि समसगट ॥ करील सपाट राक्षसां ॥ १९ ॥ इतुकें करावया येथ ॥ शीघ्र आणितों रघुनाथ ॥ विलंबू नलगे वो निश्चित ॥ ॥ ४ ॥

१ शंका. २ सैन्य. ३ गरूड- ४ प्रविणता. ५ असह्य. ६ बाण. ७ अनिवार, भयंकर.

वचन त्रिसत्य हें माझें ॥ १२० ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ शिवतों तुझे श्रीचरण ॥ शीघ्र आणीन रघुनंदन ॥ निजप्रमाण हें माझें ॥ २१ ॥ हनुमंतें ऐसिये परी ॥ आश्वासोनि सीता सुंदरी ॥ सिंधु उडावया परपारीं ॥ नमस्कारी सीतेतें ॥ २२ ॥ कपीनें करितां नमस्कार ॥ सीतेसीं आला गहिंवर ॥ तिसीं विनंती करी वानर ॥ शुद्धिनिर्धार लक्षोनी ॥ २३ ॥ श्रीरामध्यानीं धरोनि आतां ॥ सांडावी सकळ चित्तचिंता ॥ तेणें सत्यप्राप्ती श्रीरघुनाथा ॥ स्वानंदता उल्हासें ॥ २४ ॥ ध्यानीं धरोनि राघवा ॥ चिंता सांडावी देहभावा ॥ तेणें ब्रह्मत्व जीवीं जीवा ॥ तोचि विसांवा जीवशिवाचा ॥ २५ ॥ चित्त चित्ता चिंतनवृत्ती ॥ सांडोनि स्मरावा श्रीरघुपती ॥ हाचि विसांवा विश्रांती ॥ जीवशिव होती परब्रह्म ॥ २६ ॥ जीवत्व नाठवे जीवा ॥ शिवत्व नाठवे शिवा ॥ नित्य श्रीराम स्मरावा ॥ ते जीवशिवा विश्रांती ॥ २७ ॥ परब्रह्माचें ब्रह्मपण ॥ राम स्मरतां आठवण ॥ ऐसें श्रीरामस्मरण ॥ विसांवा जाण जानकिये ॥ २८ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ सीता जाहली सुखसंपन्न ॥ एका जनार्दना शरण ॥ गोड निरोपण पुढें आहे ॥ २९ ॥ कपिकाकुत्स्थं आनंदभेटी ॥ सीताशुद्धिची गोड गोष्टी ॥ ऐकतां परमानंद सृष्टीं ॥ कथाकसवटी अनुपम्य ॥ १३० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतसीताश्वासनंनामविंशतितमोध्यायः ॥ २० ॥

॥ ओव्या ॥ ॥ १३० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ समजाऊन. २ समुद्र. ३ रामचंद्र.

भा.रा.सुं.कां.अ.२१
अगस्तिऋषी.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीरामभक्ताचें महिमान ॥ अगाध गहन अतिपावन ॥ हनुमंतें केलें लंकादहन ॥ वोतिली संपूर्ण सुवर्णाची ॥१॥ रामभक्त करिती कंदन ॥ तें कंदन होय सुखसंपन्न ॥ ऐसें भक्तीचें महिमान ॥ कृपा संपूर्ण रामाची ॥२॥ हनुमंतें जाळिलें लंकेसीं ॥ नव्हे काळी कोळसा मसी ॥ सुवर्ण वोतिलें चौपासीं ॥ पीतप्रभेसीं शोभत ॥ ३ ॥ करितां लंकेचें दहन ॥ लंका वोतिली सुवर्ण ॥ याचें मूळ मुख्य कारण ॥ गजोपाख्यान अवधारा ॥ ४॥ भगवंताचें कृपाळूपण ॥ नामस्मरणाचें महिमान ॥ गजेंद्राचें उद्धरण ॥ प्रसंगें पूर्ण सुवर्णमय लंका ॥५॥ चालतां कथा रामायण ॥ त्यामाजी गजेंद्रउद्धरण ॥ लंका वोतिली सुवर्ण॥ तें कारण सांगेन ॥६॥ ॥ श्लोक ॥ आसीद्गिरिवरोराजन्त्रिकूटइतिविश्रुतः ॥ क्षीरोदेनावृतःश्रीमान्योजनायुतमुच्छ्रितः ॥ १॥ तावताविस्तृतःपर्यक्त्रिभिःशृंगैःपयोनिधिः ॥ दिशास्वरोचयंन्नास्तेरौप्यायसहिरण्मयैः ॥२॥ अन्याश्चकुकुभिःसर्वोरत्नधातुविचित्रितैः ॥ नानाद्रुमलतगुल्मैर्निर्घोषैर्निर्झरांभसां ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ जो योगियांचा योगाग्रणी ॥ जो ब्रह्मचर्य शिरोमणी ॥ जो ज्ञानियांचा मुगुटमणी ॥ तो श्रीशुक मुनी सांगतु ॥७॥ जो कां वैराग्याचा निधी ॥ ज्ञानविज्ञानाचा उदधी ॥ जो कां सद्बुद्धीची बुद्धी ॥ तो शुक विशुद्धी बोलतु ॥८॥ जो पांडवकुळीं कुळदीपकु ॥ कौरवकुळीं कुळनायकु ॥ श्रोता परिक्षिती त्यक्तोदकु ॥ श्रवणचातकु कथार्थी ॥९॥ त्या परिक्षिती कारणें ॥ गजेंद्राचें उद्धरण ॥ श्रीशुक सांगे आपण ॥ वसतिस्थान गजाचें ॥१०॥ त्रिकूटनामा गिरिवर ॥ योजनें अयुत दहासहस्त्र ॥ गंडकीपासोनि क्षीरसागर ॥ येवढा थोर पर्वतु ॥ ११॥ जितुका पृथ्वीवरी विस्तार ॥ तितुका उंच दशसहस्त्र ॥ त्रिकूटनामा त्रिशिखर ॥ गिरिवर शोभतु ॥ १२ ॥ नानारत्नांचिया खाणी ॥ नाना धातूंचिया भरणी ॥ निर्मळ जळाचिया श्रेणी ॥ सरें पुष्करणी तेणें भरती ॥ १३ ॥ पर्वताचें निजमहिमान ॥ नानावर्णी विराजमान ॥ श्वेतशामसुवर्णवर्ण ॥ शोभा संपूर्ण गिरिवरा ॥१४॥ वृक्ष वल्ली लता द्रुम ॥ सिंह व्याघ्रादिपशु प्लवंगमें ॥ नाना जातींचे विहंगम ॥ ऋषिआश्रम सिद्धांचे ॥ १५ ॥ निर्मळजळ सरोवरें पूर्ण ॥ नानापक्षिकुळभाषण ॥ गोचंमरीचें वसतिस्थान ॥ शो

१ अत्यंतपावन. २ संहार. ३ काजळ. ४ प्रमुख. ५ ठेवा. ६ सागर. ७ पाण्याचा त्याग ज्याने केला असा. ८ पंक्ति ९ सरोवरें. १० वानर. ११ पक्षी. १२ मृगविशेष.

भा.रा. ॥ १ ॥

भायमान पर्वतु ॥ १६ ॥ सुवर्ण ताम्र रौप्य खाणी ॥ लोहा [illegible]
ती ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यद्रोण्यांभगवतोवरुणस्यमहात्मनः ॥ [illegible]
दिव्यैर्नित्यंपुष्पफलद्रुमैः ॥ मांदारैःपारिजातैश्चपाटलाशोकचंपकैः ॥ ५ ॥ चूतैः [illegible]
रिकेलैश्चखर्जूरैर्बीजपूरकैः ॥ ६ ॥ मधुकैःश्यालतालैश्चतमालैरसनार्जुनैः ॥ द्राक्षेक्षुरंभाजंबूभि [illegible] ॥ ७ ॥ [illegible]
घोदुंबरप्लक्षैर्वटैःकिंशुकचंदनैः ॥ पिचुमंदैःकोविदारैःसरलैर्देवदारुभिः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ [illegible]
गंडकीगिरीं ॥ वनें उपवनें अतिसाजिरीं ॥ नानावृक्षांतरीं गंभीर ॥ १८ ॥ जें देखतां उपवन ॥ विश्रांतीतें पावे मन ॥ [illegible]
शीतळ सुगंध पवन ॥ कोकिळाकूजन सुखकारी ॥ १९ ॥ सर्वांऋतूंचें एकायतन ॥ सर्वांऋतंचें फळ पुष्प जाण ॥ [illegible]
सुखसंपन्न ॥ तें क्रीडास्थान अप्सरां ॥ २० ॥ अमृतापरिस फळें सुस्वाद ॥ कस्तूरीहूनि सुगंध ॥ मलयानिळ सुस्वरस[illegible]
द ॥ क्रीडती स्वानंदें अप्सरा ॥ २१ ॥ कृष्णसारूप्य कृष्ण भ्रमर ॥ सुमनीं प्रवेशोनि सादर ॥ आमोद सेविती सुखसार ॥
जेंवी केशरचंचुनें ॥२२॥ वृक्ष शोभती देवतरु ॥ पाटली पारिजातक मांदारू ॥ संतानादिक कल्पतरू ॥ वृक्षविस्तारू चंदना
दि ॥ २३ ॥ चंदन चंपक हरिचंदन ॥ चूतवनें अशोकवन ॥ खर्जुरीवन तालवन ॥ नंदनवन समशोभे ॥ २४ ॥ रायकेळी सो
नकेळी ॥ मघमघिती कर्पुरकर्दळी ॥ घडघडित नारीकेळी ॥ शोभा वनफळीं समवेत ॥ २५ ॥ मधूकवन त्रिमळार्जुन ॥ औदुंबर
अतिगहन ॥ तमालवृक्ष शोभायमान ॥ बिल्ववनें साजिरीं ॥ २६ ॥ द्राक्षामंडप शोभायमान ॥ जांबुळीवृक्ष एकसमान ॥ इ
क्षुदंड श्वेत कृष्ण ॥ रस उलोनि स्रवत पैं ॥ २७ ॥ कंटकहीन बदरी रसाळी ॥ आंवळी वृक्ष राय आंवळी ॥ [illegible]
फळीं ॥ मधूकवृक्षातळीं फळशोभा ॥ २८ ॥ [illegible] ॥ इ
ट पिंपळ पळाश ॥ [illegible] ॥ [illegible]ळफळीं

१ [illegible] ११ कडु लिंबाचें झाड.

परिपक्क ॥ ३० ॥ कोरांटे जेविंकां कोविदार ॥ वृक्ष वटाहुनि थोर ॥ श्वेत पीत पुष्पीं सुंदर ॥ आणि बीजपूर मौतु लुंगें ॥ ३१ ॥
सुरभीवृक्ष देवदार ॥ भल्लातकी वृक्षविस्तार ॥ इंगुदीवृक्ष अपार ॥ फळसंभार बहुपुष्पीं ॥ ३२ ॥ ऐसिया वृक्षांचिया जाती ॥
असंख्यात नेणो किती ॥ तेणें शोभा पर्वतीं ॥ ऋषी वसती मुनिसिद्ध ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्मिन्सरःसुविपुलंलसत्कांचनपं
कजं ॥ कुमुदोत्पलकल्हारशतपत्रश्रियार्जितं ॥ ९ ॥ मत्तषट्पदनिर्घुष्टंशकुंतैश्चकलस्वनैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्राव्हैःसारसैर
पि ॥ १० ॥ मत्स्यकच्छपसंचारचलत्पद्मरजःपयः ॥ मल्लिकाशतपत्रैश्चमाधवीजालकादिभिः ॥ ११ ॥ शोभितंतीरजैश्चान्यैःस
र्वर्तुभिरलंकृतैः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ त्या गिरिकंदराचे ठाईं ॥ एक अगाध सरोवर पाहीं ॥ तेथिच्या जळा मर्यादा नाहीं ॥
पूर्णत्व ठाईं परिपूर्ण ॥ ३४ ॥ न्यूनपूर्णता जळीं ॥ असेनाचि कोणे काळीं ॥ रातोत्पळीं सीतोत्पळीं ॥ हेमकमळीं शोभत ॥३५॥
कुमुदें कल्हारें नीलोत्पळें ॥ मल्लिका शतपत्रें कुड्मळें ॥ जळचांचल्यें चलत्कमळें ॥ जळा परिमळ स्वादिष्ट ॥ ३६ ॥ समस्तऋ
तू एककाळें ॥ सुपुष्पित सदाफळें ॥ सरोवरींचेनि जळें ॥ क्रीडती सकळें जळचरें ॥ ३७ ॥ सरोवरीं जळचर ॥ मत्स्य कछ पर्वता
कार ॥ त्यांसिं ग्रासी ऐसा नक्र॥ थोराथोर गजग्राहो ॥३८॥ तेचि वनीं वसे गजेंद्र ॥ तेचि सरोवरीं वसे नक्र ॥ दोघांसही पूर्व
वैर ॥ अतिदुर्धर ब्रह्मशापें ॥ ३९ ॥ येवढी ब्रह्मशापाची थोरी ॥ त्यांसिं घडली कैशापरी ॥ तेही कथनीं निजनिर्धारीं ॥ पु
र्वानुस्मरीं अवधारा ॥ ४० ॥ पूर्वी इंद्रद्युम्न राजेंद्र ॥ ब्रह्माशापें जाहला गजेंद्र ॥ हूहूगंधर्व अतिदुर्धर ॥ तो झाला नक्र ब्रह्मशा
पें ॥ ४१ ॥ पौंड्रदेशीं राजा इंद्रद्युम्न ॥ भगवत्भक्तिपरायण ॥ तो या सरोवरा येऊन ॥ एकांत देखोन राहिला ॥४२॥ एकां
त आणि विश्रांती ॥ राव सुखावला चित्तीं ॥ तेथें राहोनि नेमस्ती ॥ व्रत चालवी तपश्चर्या ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सएकदा
राधनकालआत्मवान्गृहीतमौनव्रतईश्वरंहरिं ॥ जटाधरस्तापसआप्लुतोच्युतंसमर्चयामासकुलाचलाश्रमः ॥ १३ ॥ यदृच्छ
यातत्रमहायशामुनिः समागमच्छिष्यगणैः परिश्रितः ॥ तंवीक्ष्यतूष्णीमकृताऱ्हणादिकंरहस्युपासीनमृषिश्चुकोपह ॥ १४ ॥ त

१ बाहव्याचें झाड. २ साखर लिंबोणी. ३ बिब्याचें झाड. ४ हिंगण बेटाचें झाड. ५ कासव. ६ मगर.

स्माइमंशापमदादसाधुरयंदुरात्माकृतबुद्धिरद्य ॥ विप्रावमंताविशतांतमिस्त्रंयथागजस्तब्धमतिः सएव ॥ १५ ॥ एवंशप्त्वाग
तोगस्त्योभगवान्नृपसानुगः ॥ इंद्रद्युम्नः सराजर्षिर्दिष्टंतदुपधारयत् ॥ १६ ॥ कौंजरींयोनिमापन्नआत्मस्मृतिविनाशिनीं॥१७॥
॥ टीका ॥ तोचि राजा इंद्रद्युम्न ॥ त्रिकाळ करितां संध्यास्नान ॥ केश वळिले जटा ग्रंथन ॥ तपस्वी पूर्ण तापसत्वें ॥४४॥ तो
एकेकाळीं इंद्रद्युम्न ॥ आराधनाकाळ लक्षून ॥ ते सरोवरोदकीं करोनि स्नान ॥ घालोनि आसन बैसला ॥ ४५॥ तेचिकाळीं
अगस्तिमुनी ॥ आला शिष्येसीं परिवारूनी ॥ रायें अभ्युत्थान नकरोनी ॥ बैसला आसनीं ध्यानस्थ ॥४६॥ ऋषि येतां देखो
नी ॥ रायें सांडिला उपेक्षोनि ॥ नाहीं नमन ना अभ्युत्थानीं ॥ बैसला ध्यानीं ध्यानस्थ ॥ ४७॥ साधु सर्वांगीं चैतन्यघन ॥
त्यासीं नभजतां धरी ध्यान॥ तें ध्यान नव्हे परम विघ्न ॥ अधःपतन ध्यानगर्वें ॥४८॥ ध्यानगर्व ज्याचे ठाईं ॥ ज्ञानगर्वें जो उता
णा पाहीं ॥ विद्यागर्वी मुसमुसी देहीं ॥ ते नर पाहीं अधःपाती ॥ ४९ ॥ साधु सच्चिदानंद व्यक्ती ॥ ध्यानीची कल्पनिक मू
र्ती ॥ साधुउपेक्षा ध्यानीं प्रीती ॥ ते अधःपाती ध्यानगर्वें ॥ ५० ॥ उपेक्षोनि साधुसज्जन ॥ जो साक्षेपें आदरी ध्यान ॥
ध्यान नव्हे ते नागवण ॥ आपणाआपण नाडिलें ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणीं नाहीं ब्रह्मभाव ॥ भूतीं नाहीं भगद्भाव ॥ त्याचें ध्यान चित्त
वार्वें ॥ आला अपाव ध्यानगर्वें ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणीं नाहीं ब्रह्मत्वभक्ती ॥ ना भगवद्भाव सर्वांभूतीं ॥ रायाची खोटी ध्यानस्थिती॥
तेणें अगस्ती कोपला ॥ ५३ ॥ राजा सावधान भगवद्ध्यानीं ॥ परी उपेक्षा साधुसज्जनीं ॥ परमविघ्न ध्यानस्थानीं ॥ देखोनि
मुनी कोपला ॥ ५४ ॥ रायाचा झडे ध्यानाभिमान ॥ भगवत्प्राप्ती पावे पूर्ण ॥ ऐसी कृपा अनुलक्षून ॥ शापवचन देतसे ॥५५॥
परम कृपाळू अगस्ती ॥ शाप वदला कृपामूर्ती ॥ साधुसज्जनीं गर्वोन्मत्ती ॥ गजत्वप्राप्ति पावसी॥५६॥ साधुसज्जनीं गर्वोन्मत्त॥
तो तूं होसी गजउन्मत्त ॥ ऐसें अगस्ती जंव वदत ॥ गजत्व प्राप्त रायासीं ॥ ५७॥ ब्राह्मणाचिया अभक्ती ॥ साधुसज्जनीं ध्या
नोन्मत्ती ॥ रायासीं गजत्वाची प्राप्ती ॥ मुनि अगस्तीचेनि शापें ॥५८॥ ब्राह्मण शाप अतिदुर्धर ॥ तेचि वनीं तो राजेंद्र ॥ जाला

१ गांठ. २ ताजीमदेणें. ३ अभिमानी. ४ व्यर्थ. ५ धिःकार, कपट. ६ अनिवार.

उन्मत्त गजेंद्र ॥ बळोद्गार महाबळी ॥ ५९ ॥ ऐसी इंद्रद्युम्नाची गती ॥ हूहूगंधर्व याची रीति ॥ ब्रह्मशापाचेनि प्राप्ती ॥ नक्रत्व
स्थिती पावला ॥ ६० ॥ तेचि सरोवरीं मध्यान्हकाळीं ॥ देवऋषि करितां आंघोळी ॥ हूहूगंधर्व तेचिकाळीं ॥ करी जळकेळी स्त्रि
यायुक्त ॥६१॥ देवऋषि जळाआंत ॥ उभा सूर्यसूक्त जपत ॥ हूहूगंधर्व जळीं गुप्त ॥ येवोनि धरी ऋषिपाय ॥ ६२ ॥ गुप्त ग्रेह
जैसा उदकीं ॥ येवोनि झोंबे एकाएकीं ॥ तैसाचि गंधर्व अविवेकी ॥ झोंबला तवकीं ऋषिपायीं ॥६३॥ पायीं झोंबतां सत्वर ॥
कोपोनि शापी ऋषीश्वर ॥ गुप्तरूपें जळचर ॥ होसी नक्र गजग्रहो ॥ ६४ ॥ ब्रह्मशाप ऐकोनि कानीं ॥ गंधर्व इंद्रद्युम्न दोनी ॥
उःशाप मागावया लागुनि ॥ कर जोडूनि विनविती ॥६५॥ आमुचे आह्मी गर्वोन्मत्त ॥ ब्रह्मशाप जाला प्राप्त ॥ तुह्मी दोघे कृपावंत
शापोन्मुक्त करावें ॥६६॥ आह्मी दोघे अतिअपराधी ॥ तुह्मी दोघे कृपानिधी ॥ तुह्मी अक्षोभ अगाधबुद्धी ॥ आह्मां विशुद्धी उ
द्धरावें ॥ ६७ ॥ तुह्मी मायबापांहूनि आप्त ॥ आह्मी अपराधी अत्यंत ॥ दोघे कृपाळू जी समर्थ ॥ शापोन्मुक्त करावें ॥ ६८ ॥
ऐसी ऐकतां प्रार्थना ॥ कृपेनें द्रवले दोघेजण ॥ वदते जाले उःशापवचन ॥ सावधान अवधारा ॥६९॥ एकजळीं एकस्थळीं ॥ वै
री व्हाल आतुर्बळी ॥ युद्ध करितां जळकल्लोळीं ॥ तुह्मां वनमाळी पावेल ॥७०॥ युद्ध करितां अत्यंत ॥ जेव्हां मांडेल प्राणांत ॥
तेव्हां पावोनि भगवंत ॥ नित्य निर्मुक्त करील ॥७१॥ शापोन्मुक्त जन्मोन्मुक्त ॥ हरि करील भवनिर्मुक्त ॥ ऐसें वदले वरदोक्त ॥
ऋषि समर्थ कृपाळू ॥७२॥ ब्राह्मण शापिती क्षोभोनं ॥ हें समूळ मिथ्या वचन ॥ ऋषि कृपाळू दीनोद्धरण ॥ वरद वदोन उद्धरि
ले ॥७३॥ उद्धरावयाची नवल परी ॥ काढिले जन्ममरणाबाहेरीं ॥ एवढी कृपेची थोरी ॥ कोपामाझारीं ऋषीच्या ॥७४॥ जैसा
मातेचा निजकोप ॥ वरी कठिण आंत सुखरूप ॥ तैसाचि ब्राह्मणाचा शाप ॥ शापें चिद्रूप पावती ॥७५॥ ब्राह्मणाचे कोपें नि
र्वृत्ती ॥ पाप निर्दळोनं ब्रह्मप्राप्ती ॥ संतोपलिया काय देती ॥ श्रुति स्मृति अगम्य ॥७६॥ ऐसी वरदोक्ति वदोन ॥ ऋषि गेले करो
नि स्नान ॥ गजेंद्र नक्र दोघेजन ॥ जाले आपण ऋषिशापें ॥७७॥ राजा गजेंद्र वनस्थळीं ॥ गंधर्व नक्र जाला जळीं ॥ दोघे ज

१ जलक्रीडा. २ सुसर, नक्र. ३ जोरानें. ४ बलाढ्य. ५ प्रपंचांतून सुटका ६ क्रुद्ध होऊन. ७ युक्ति. ८ नष्ट होऊन.

ण आतुबेळी ॥ जळीं स्थळीं विचरत ॥७८॥ जळीं नक्र महाबळी ॥ तिमिंगिळातें सगळें गिळी ॥ जळचरें कांपती जळीं ॥ जळक ल्लोळीं विचरतां ॥७९॥ ल्हानसान नाणी दृष्टी ॥ पर्वतप्राय मत्स्य घोंटी ॥ ऐसा नक्र जगजेठी ॥ सुखसंतुष्टें राहिला ॥८०॥ शापें स्मृति गेली समस्त ॥ तरी माझा वैरी उदकांत ॥ ऐसें गजेंद्र नित्य स्मरत ॥ नये उदकार्थ सरोवरा ॥८१॥ गजेंद्र जो कां माझा वैरी ॥ वसतो याचि वनांतरीं ॥हे आठवण नित्य नक्रीं ॥नये बाहेरीं आहारार्थ॥८२॥नक्र जळीं महाबळी॥गजेंद्र वनीं बळियावळी॥ दोघेजण शापसमेळीं ॥ जळीं स्थळीं विचरतु ॥८३॥ ॥श्लोक॥ तत्रैकदातद्गिरिकाननाश्रयःकरेणुभिर्वारणयूथपश्चरन् ॥ सकंटकान्कीचकवेणुवेत्रविशालगुल्मान्प्ररुजन्वनस्पतीन् ॥१८॥ यद्गंधमात्राद्धरयोगजेंद्राव्याघ्रादयोबालमृगाश्चखड्गाः ॥ महोरगाश्चापिभयाद्रवंतिसगौरकृष्णाःशरभाश्चमर्यः ॥ १९ ॥ वृकावराहामहिषर्क्षशल्यागोपुच्छशालावृकमर्कटाश्च ॥ अन्येचक्षुद्राहरिणाशशादयश्चरंत्यभीतायदनुग्रहेण ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ जो गजेंद्र ते गिरिकंदरीं ॥ गजीगजशावसहपरिवारीं ॥ क्रीडा करी वनांतरीं ॥ वनविहारी उन्मत्त ॥८४॥ चैत्रमासींच्या वनशाखी ॥ तयातें सेवितां एकाएकीं ॥ मदु चालिला पैं तेवकीं ॥ अति उद्रेकीं उन्मादु ॥८५॥ तेणें उन्मादें आपण ॥ मांडिलें वनविहरण ॥ वेळुजाळिया उपडून ॥ वेत्रवन विध्वंसी ॥ ८६ ॥ गुल्मलता थोरथोर ॥गगनचुंबीत तरुवर ॥ कांटे सांवरी अपार ॥ उन्मूळी समग्र दंताग्रें ॥८७॥ हाणितां दांताची पैं झेंडें ॥ पाडि पर्वताचे कडे ॥ त्याचे मदगंधापुढें ॥ पळती रोकडे वनसिंह ॥ ८८ ॥ गजेंद्रमदाचें अवघ्राण ॥ दिग्गज कांपती संपूर्ण ॥ शरभ शार्दूळ पलायमान ॥ सांडिती प्राण व्याघ्रसिंह ॥ ८९ ॥ आस्वल वराह महिष वृक ॥ गौरवानर खड्ग जंबूक ॥ गोचमरी शाळी शशक ॥ मृगादिक भयें पळती ॥ ९० ॥ पळत्यापशूंसीं नाभीकार॥ देवोनि राखी त्यांसीं गजेंद्र ॥तैं तें उदक घे साचार॥ दर्प दुर्धर साहवेना ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ सघर्मतप्तःकरिभिःकरेणुभिर्वृतोमदच्युत्कलभैरनुद्रुतः ॥ गिरिंगरिम्णापरितःप्रकंपयन्निषेव्यमाणोलिकुलैर्मदाशनैः ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ पर्वतीं चालतां गजेंद्र बळी ॥ पर्वत दडपीत पाताळीं ॥ सर्प चेपती ॥ ३ ॥

१ मोठामासा. २ जलोर्मिमध्यें. ३ गिळी, भक्षी. ४ जोरानें, बलानें. ५ आधिक्य, वाटणें. ६ वेताचेंवन. ७ झपाटा. ८ मृगविशेष. ९ व्याघ्र. १० डुक्कर. ११ लांडगा. १२ कोल्हा. १३ ससे.

फणामंडळीं ॥ पन्नगकुळीं आकांतु ॥ ९२ ॥ गजेंद्र उन्मादमदमेळीं ॥ करितां वनाची खंदळी ॥ चैत्रीचा रवी मध्यान्हकाळीं ॥ कुंभस्थळीं पोळत ॥ ९३ ॥ गजीं गज शाव समस्त ॥ उष्णें जाली अतिसंतप्त ॥ अवघीं जालीं तृषार्त ॥ उदकार्थ तळमळती ॥९४॥ करोनि पंचयोजनें गमन ॥ नित्य करिती गंडकीउदकपान ॥ परी सरोवराचें जीवन ॥ नक्राभेणें स्पर्शेना ॥ ९५ ॥ गंडकी नठाके उष्णसमेळीं ॥ किरणीं पोळला कुंभस्थळीं ॥ आला सरोवराजवळीं ॥ भयसमेळीं तृषार्तु ॥ ९६ ॥ सोंड घालितां सरोवरीं ॥ गजेंद्र धाकतु जिव्हारीं ॥ झणी मज झोंबेल वैरी ॥ भय भारी जळपानीं ॥ ९७ ॥ सोंड घालितांचि जळीं ॥ गज मदगंध सेवावया ओळी ॥ रुंजी करिती गंडस्थळीं ॥ भ्रमरावळी रुणझुणती ॥ ९८ ॥ गजी गज शाव यां संयुक्त ॥ तृषें पिडिली जळार्थ ॥ गजेंद्रेंसीं समवेत ॥ आली धांवत सरोवरा ॥ ९९ ॥ ॥ श्लोक ॥ सरोनिलंपंकजरेणुरूषितंजिघ्रन्विदूरान्मदविह्वलेक्षणः ॥ वृतः स्वयूथेनतृषार्दितेनतत्सरोवराभ्याशमथागमद्द्रुतं ॥ २२ ॥ विगाह्यतस्मिन्नमृतांबुनिर्मलंहेमारविंदोत्पलरेणुवासितं ॥ पपौनिकामंनिजपुष्करोद्धृतमात्मानमद्भिःस्नपयन्गतक्लमः ॥ २३ ॥ स्वपुष्करेणोद्धृतसीकरांबुभिर्निपाययन्संस्नपयन्यथागृही ॥ घृणीकरेणुःकलभाश्चदुर्मदानाचष्टकृच्छ्रंकृपणोऽजमायया ॥२४॥ ॥ टीका ॥ तें तडाग अतिपुष्कळ ॥ माजि निर्मळ जळ सुनीळ ॥ कमळगंध सुपरिमळ ॥ अतिशीतळ शीकरांबु ॥ १०० ॥ गज राहोनि जळाबाहेरीं ॥ सोंड घालोनि सरोवरीं ॥ जळ प्राशिलें स्वइच्छेवरी ॥ मस्तकावरीं शिंपिलें ॥ १ ॥ जळप्राशनें गजपती ॥ जाली सकळ श्रमा शांती ॥ जळशिंपणें जाली विश्रांती ॥ चढला पुढती गजमदु ॥ २ ॥ रिघोनि सरोवरजळीं ॥ उन्मादें मांडिली जळकेळी ॥ कमळा करितु खंदळी ॥ जळकल्लोळीं क्रीडतु ॥३॥ गजीगज शाव उदकाप्रती ॥ रिघावया अवघीं भीती ॥ शुंडादंडें गजपती ॥ जळ पाजीत सर्वांसीं ॥ ४ ॥ पहिलें पाजिलें प्रियभार्येसीं ॥ भार्या पाजी प्रियपुत्रासीं ॥ मग पाजितु इतरांसीं ॥ जेंवि कुटुंबासीं गृहस्थ ॥ ५ ॥ विसरोनियां निजमरण ॥ गृहस्था कुटुंबपोषण ॥ तैसा गजेंद्र आपण ॥ नक्रग्रहण विसरला ॥ ६ ॥ प्राणी विसरे निजमरणा

१ सर्पकुलांत. २ नाश. ३ बदर्या. ४ भ्रमर. ५ सरोवर. ६ शीतल जल. ७ जलक्रीडा. ८ उत्पाटण.

सीं ॥ काळ टपतसे तयासीं ॥ तेंवि नक्रें गजेंद्रासीं ॥ जळसहवासीं टपतसे ॥७॥ जेंवि काळु पाहोनि अंतु ॥ मग प्राण्याचा क
री घातु ॥ तेंवि गजेंद्र सरोवरा आंतु ॥ नक्र धरितु सोटोपें ॥८॥ मायें केला विपरीतार्थ ॥ विसरोनियां अपघात ॥ स्त्रीपुत्रा अ
तिमोहित ॥ केला भ्रांत मोहममतें ॥ ९ ॥ ॥श्लोक॥ तंतत्रकश्चिन्नृपदैवनोदितोग्रहोबलीयांश्चरणेरुषाग्रहीत् ॥ यदृच्छयैवंव्य
सनंगतोगजोयथाबलंसोतिबलोविचक्रमे ॥ २५ ॥ तथातुरंयूथपतिंकरेणवोविकृष्यमाणंतरसाबलीयसा ॥ विचुक्रुशुर्दीन
धियोऽपरेगजापार्ष्णिग्रहास्तारयितुंनचाशकन् ॥ २६ ॥ नियुद्ध्यतोरेवमिभेंद्रनक्रयोर्विकर्पतोरंतरतोबहिर्मिथः ॥ समाःसह
स्त्रंव्यगमन्महीपतेसप्राणयोश्चित्रममंसतामराः ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥ अंगीं देहलोभाचा मदु ॥ दुसरा बळाचा उन्मादु ॥ ति
सरा गजमदाचा मदु ॥ जाला मदांधु गजेंद्र ॥ ११० ॥ जन्ममरणाचा महाबाधु ॥ ज्या नाठवे तो मोहांधु ॥ नदेखे नरकपात
बाधु ॥ तो मदांधु महामूढ ॥ ११ ॥ त्रिविधमोहमदें मोहितु ॥ बुद्धिअंधत्वें गजेंद्र भ्रांतु ॥ विसरोनियां नक्रघातु ॥ जळीं क्री
डतु स्त्रोलोभें ॥ १२ ॥ ऐसें क्रीडतां जळस्थानीं ॥ नक्रें धांवोनि धरिला चरणीं ॥ गजें निजबळें वोढोनी ॥ बाहेर आणूनी मारूं
पाहे ॥ १३ ॥ तंव तो नक्र महाबळी ॥ हबका ह्मणोनि नेला जळीं ॥ गजें युद्ध केलें तेकाळीं ॥ सोंडे कवळी नक्रातें ॥ १४ ॥
सोंड हाणितां तैवकें शिरीं ॥ सोंड आदळे जळावरी ॥ नक्र निश्चळ जळाभीतरीं ॥ भय न धरी सोंडेचें ॥ १५ ॥ सोंड वुड
वितां जळसंपुटीं ॥ नक्रें खुडिली सोंड आर्नेकुटी ॥ तेणें गज जाला कष्टी ॥ मकरमिठी सुटेना ॥ १६ ॥ नक्र जाणे गजवर्म
स्थ ॥ सोंडेची आणि टपोनि खुडित ॥ अमितप्रवाह पैं रक्त ॥ गज किरकिरित अतिदुःखें ॥ १७ ॥ गजें वोढितां भूतळीं ॥
नक्र निजबळें ओढी जळीं ॥ सहस्त्रवर्षे रणरवंदळीं ॥ जळकल्लोळीं भीडले ॥ १८ ॥ सहस्त्र वर्षे करितां रण ॥ दोघे सबळ
सप्राण ॥ तें देखोनि अमरगण ॥ आश्चर्य पूर्ण करितातीं ॥ १९ ॥ नक्रासिं जळीं जळाहार ॥ गजा पडिले निराहार ॥ भूत
ळा नाणवेची नक्र ॥ शक्ति समग्र क्षीण जाली ॥ १२० ॥ खांडितां सोंडेच्या आणीसीं ॥ गजेंद्र जाला कासाविसी ॥ मगवोभां

१ अतिवळानें. २ धरी. ३ आवेशानें. ४ अग्र. ५ युद्धकल्लोळ. ६ देवसमुदाय. ७ हाकामारी.

य स्त्रीपुत्रासीं ॥ वोढोनि पुच्छेंसीं मज काढा ॥ २१ ॥ पुच्छीं लागोनि समग्र ॥ बळें वोढिती स्त्रीपुत्र ॥ तिळभरीं ढळेना तो नक्र ॥
केलें विचित्र तें ऐका ॥ २२ ॥ समस्तीं वोढितां पुच्छासीं ॥ नसोडवे गजेंद्रासीं ॥ शेखीं न वोढवेचि नक्रासीं ॥ अतिबळेंसीं कष्ट
तां ॥ २३ ॥ नक्रें आंसुडितां तेथें ॥ गजीगजशावसमवेत ॥ गजेंद्र नेला सरोवरांत ॥ भयभीत जळमग्न ॥ २४ ॥ नक्रभयें भय
भीत ॥ जळमय निर्बुजंत ॥ गजेंद्रा सांडोनियां समस्त ॥ आले पळत तीरासीं ॥ २५ ॥ स्त्रिया ह्मणती भाग्य थोर ॥ संकटीं वां
चले कुमर ॥ नक्रें गिळिला गजेंद्र ॥ अक्षत पुत्र कडे आले ॥ २६ ॥ माता पुत्रासीं कृपादृष्टी ॥ बुद्धि सांगती गोमटी ॥ सोडा ग
जेंद्राच्या गोष्टी ॥ जळसंकटीं नरिघवे ॥ २७ ॥ आयुष्य व्हावें निजपुत्रासीं ॥ उदक पाजोनि समस्तांसीं ॥ संकटीं सांडोनि भ्र
तारासीं ॥ घेवोनि पुत्रासीं वना गेल्या ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोगजेंद्रस्यमनोबलौजसांकालेनदीर्घेणमहानभूद्व्ययः ॥ वि
कृष्यमाणस्यजलेवसीदतोविपर्ययोभूत्सकलंजलौकसः ॥ २८ ॥ इत्थंगजेंद्रःसयदापसंकटंप्राणस्यदेहीविवशोयदृच्छया ॥
अपारयन्नात्मविमोक्षणेचिरंदध्याविमांबुद्धिमथाभ्यपद्यत ॥ २९ ॥ नमामिमेज्ञातथआतुरंगजाकुतःकरेण्यःप्रभवंतीमोक्षितुं ॥
ग्राहेणपाशेनविधातुरावृतोप्यहंचतंयामिपरंपरायणं ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ सहस्त्रवर्षे पुरुषार्थी ॥ युद्ध करितां नक्राप्रती ॥
निराहारी युद्धावर्ती ॥ क्षीणशक्ती गजेंद्रा ॥ २९ ॥ क्षीणशरीरबळशक्ती ॥ मनोशक्ती प्राणशक्ती ॥ क्षीण इंद्रियें इंद्रियशक्ती ॥
ग्रहगती गजेंद्रा ॥१३०॥ ऐसा गजेंद्र क्षीणशक्ती ॥ येतां स्त्रीपुत्रां काकुलती ॥ सांडोनि गेलीं पतिप्राणांतीं ॥ कोणी अंतीं नयेती
कामा ॥३१॥ गजेंद्र पाहे ममता धरोनी ॥ अंतीं सांडिलें सुहृज्जनीं ॥ ज्येष्ठ कनिष्ठ असंख्य पत्नी ॥ अंतीं त्यागोनि मज गेल्या ॥३२॥
मजसमान बळदुर्धर ॥ शतानुशत माझे कुमर ॥ अंतीं विमुख समग्र ॥ पुत्र कलत्र नये कामा ॥ ३३ ॥ सुहृद आणि पुत्रप्रौढ ॥
तिहीं सांडिली माझी चाड ॥ हस्तिणीचा कोण पाड ॥ अतिअवघड प्राणांत ॥ ३४ ॥ सोडवावया नक्राप्रती ॥ गजें वेचिली
निजशक्ती ॥ पुत्र कलत्र सुहृज्ज्ञाती ॥ अंतीं नयेती उपयोगा ॥३५॥ सार्थक करावया अंतकाळ ॥ एक भगवंत कृपाळ ॥ ना

१ बुडत. २ इजा न होतां. ३ पत्नी. ४ स्नेही, आप्त. ५ इच्छा.

मे मोक्षाचा सुकाळ ॥ कळिकाळ आंकणा ॥३६॥ ज्याचे आदरें करितां स्मरण ॥ निःशेष निवे जन्ममरण ॥ त्याचे चरणा रिघो
नि शरण ॥ भवबंधन छेदावें ॥ ३७ ॥ जीवशिवाहूनि पर ॥ चहूं वाचे परात्पर ॥ गुणागुणीं अनिवार ॥ त्यासीं साचार शर
णार्थी ॥३८॥ श्रीहरिसीं जालिया शरणागत ॥ देहीं असोनि देहातीत ॥ कळिकाळाचे पाडोनी दांत ॥ फाडील खत विषयाचें
॥३९॥ गर्जतां रामनाम पवाडे ॥ कर्मभ्रंभ्रन समूळ उडे ॥ यम अंतक पायां पडे ॥ नक्र बापुडें तें काय ॥१४०॥ ऐसी भज जे आठ
वण ॥ हे श्रीहरिची कृपा पूर्ण ॥ हरीचे अनुग्रहाविण ॥ नामस्मरण नाठवे ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंव्यवसितोबुध्द्यासमाधा
यमनोहृदि ॥ जजापपरमंजाप्यंप्राक्जन्मन्यनुशिक्षितं ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ करावें श्रीहरीचें स्मरण ॥ ऐसी युक्ती विवंचून ॥
मनबुद्धीं हृदयीं समाधान ॥ देवोनि आपण स्वस्थ जाला ॥ ४२ ॥ नक्रें केला जो कां व्यथ ॥ ते व्यथता निरसावया समर्थ ॥ धैर्य
धारणा धरोनि अव्यर्थ ॥ जपे परात्पर तें ऐका ॥४३॥ धैर्य नाहीं जयापासीं ॥ ते जन्ममरणाची आंदणी दासी ॥ पूर्वभजन सं
स्कारेंसीं ॥ धैर्य गजासीं हरिस्मरणीं ॥ ४४ ॥ पूर्वभजन परिपाठी ॥ हरिस्मरणीं धृष्टी पुष्टी ॥ मंत्र जपावया वाग्पुटीं ॥ उल्हा
स पोटीं गजेंद्रा ॥ ४५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ गजेंद्रमुखींचें श्रवण ॥ अनुतापें पशु पावन ॥ त्याचें ज्ञान अवधारा ॥१४६॥
॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांगजेंद्रोपाख्यानंनामएकविंशतितमोध्यायः ॥२१॥ ओंव्या ॥ ॥१४६॥
॥ श्लोक ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १७७ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥६९॥

१ निपता. २ कीर्ति. ३ दुःखाकुल. ४ एकाग्र, एकनिष्ठ.

भा.रा.सुं.कां.अ.२२

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ गजेंद्रउवाच ॥ ॐनमोभगवतेतस्मैयतएतच्चिदात्मकं ॥ पुरुषायादिबीजायपरेशायाभि
धीमहि ॥ १ ॥ यस्मिन्निदंयतश्चेदंयेनेदंयइदंस्वयं ॥ योस्मात्परस्माच्चपरस्तंप्रपद्येस्वयंभुवं ॥ २ ॥ तस्मैनमःपरेशायब्रह्मणेनंत
शक्तये ॥ अरूपायोरुरूपायनमआश्चर्यकर्मणे ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ हृदयीं अंतरात्मा सर्वज्ञ ॥ त्याचेनि बुद्धींद्रियें सज्ञान ॥ ते
णें काया वाचा मनें नमन ॥ अनन्यशरण गजेंद्र ॥ १ ॥ भगवंतासीं अनन्य शरण ॥ होतां पालटे देहचिन्ह ॥ इंद्रियांचें विपरी
तज्ञान[1] ॥ तेंही लक्षण अवधारा ॥ २ ॥ अनन्यत्वीं मन उन्मन[2] ॥ चित्त होय चैतन्यघन ॥ बुद्धि होय समाधान ॥ अहंता संपूर्ण
सोहंत्वीं विरे ॥ ३ ॥ तेव्हां भूतें होती चिदाकार ॥ विषय होती तन्मात्र ॥ अनन्यशरणत्वाचें सूत्र ॥ संसारचरित्र परब्रह्म ॥४॥
होवावया अनन्य शरण ॥ पाहिजे भाग्य सलसंपन्न[3] ॥ तेणें भाग्यें गजेंद्र गहन ॥ करितो नमन भगवंता ॥ ५ ॥ ओंकार ब्रह्मरू
पपूर्ण ॥ त्यासीं प्रकाशे चैतन्यघन ॥ त्या भगवंतासीं नमन ॥ काया वाचा मनें अनन्यत्वें ॥ ६ ॥ ॐमित्येकाक्षरं ब्रह्म ॥ हें भग
वद्गीतेचें निजवर्म ॥ स्वयें बोलिला पुरुषोत्तम ॥ ॐकारब्रह्म वेदबीजत्वें ॥७॥ ॐकारब्रह्म सनातन ॥ स्वरवर्ण उच्चार ब्रह्मपूर्ण॥
भूतभौतिकें चैतन्यघन ॥ त्या भगवंता नमन अनन्यत्वें ॥ ८ ॥ जोया सर्वा आदिकारण ॥ स्वयें अकारण आपण ॥ त्या श्रीपुरु
षोत्तमासीं नमन ॥ अनन्यशरण अनन्यत्वें ॥९॥ ब्रह्मा विष्णु आणि महेश ॥ हेही ज्याचे अंशांश ॥ ऐसा परेशाचा जो ईश ॥
नमन माझें अनन्यत्वें ॥ १० ॥ त्याचें करूं जातां ध्यान ॥ ध्येय ध्याता होय शून्य ॥ ध्यानेंचि होय चैतन्यघन ॥ त्यासीं माझें
नमन अनन्यत्वें ॥११॥ हें सर्व भासे ज्याचे ठाईं ॥ ज्याचेनि सर्व प्रकाशलें पाहीं ॥ जो सर्वां कोंदला ठाईंचा ठाईं ॥ जो कां सर्वही
आपण ॥१२॥ जेंवी गुळाचें कारलें केलें ॥ देंठ कांहीं येनेंसीं गोडिये आलें ॥ तेंवि हें सर्वही संचलें ॥ असे वोनलें चिद्रूपत्वें॥१३॥ना
बंदेचे[4] नारळ गोमटे ॥ कवटे काढी ते करंटे ॥ तेंवि चैतन्येंचि नेटेंपाटें ॥ भासे समसमटें सर्वरूप ॥१४॥ तेथें जो देखे दोषगुण ॥
तोचि नरकासीं जाय आपण ॥ मुनीचेनि शापें जाण ॥ निजात्मखूण पावलों ॥१५॥ जो कां मीतूंपणा परता ॥ अनन्यशरण त्या

१ मिथ्या ज्ञान- २ विरक्त. ३ परिपूर्ण. ४ साखरेचे.

भगवंता ॥ ज्यासीं नाहीं जन्मकथा ॥ मरणवार्ता तो नेणें ॥१६॥ ॥ श्लोक॥ नविद्यतेयस्यचजन्मकर्मवाननामरूपेगुणेदोषएव वा ॥ तथापिलोकाप्ययसंभवायय:स्वमाययातान्यनुकालमृछति ॥४॥ ॥ टीका॥ ज्यासीं नाहीं जन्मकर्म ॥ त्यासीं कैंचें रूपनाम ॥ देहाविणें गुणदोषकर्म ॥ धर्माधर्म असेना ॥१७॥ ऐसा जो कां भगवंत ॥ स्वलीला लोकसंग्रहार्थ ॥ ब्रह्मा विष्णु शिव समस्त ॥ अवतार धरीत गुणकर्में ॥१८॥ उत्पत्तिकाळीं चतुरानन ॥ तोचि स्थितिकाळीं विष्णु जाण ॥ तोचि प्रळयीं त्रिनयन ॥ नामाभिधान गुणधर्में ॥१९ ॥ जोचि पेरी तोचि सोंकरी ॥ तोचि सवंगणीही करी ॥ तैसा एकची श्रीहरी ॥ गुणावतारी त्रिरूप ॥२०॥ नटू नानावेष मांडी ॥ संपादूनि सर्वेच सांडी ॥ नटासीं नाहीं घडामोडी ॥ तैसी परवडी भगवंता ॥२१॥ नाना अवतार धरितां ॥ श्रीहरीस नाहीं जन्मकथा ॥ धरीले अवतार सांडितां ॥ मरणवार्ता तो नेणें ॥ २२ ॥ ॥ श्लोकपूर्व॥ तस्मैनम:परेशाय ॥ ऐसा परेशापरेश ॥ अनंतशक्तीचाजो ईश ॥ जो ब्रह्मण्य देव जगदीश ॥ परमपुरुष परमात्मा ॥ २३ ॥ जो अरूपरूप परिपूर्ण ॥ अनंतरूपें धरी आपण ॥ त्या भगवंतासीं लोटांगण ॥ अनन्यशरण अच्युता ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ मादृक्प्रपन्नपशुपाशविमोक्षणायमुक्तायभूरिकरुणायनमोलयाय ॥ स्वांशेनसर्वतनुभृन्मनसिप्रतीतप्रत्यग्दृशेभगवतेबृहतेनमस्ते ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ मजसारिखे अतिदीन ॥ स्वार्थी विमुख पशूसमान ॥ तुज आलिया अनन्यशरण ॥ पाशछेदन तूं करिसी ॥ २५ ॥ नक्रपशुपाशग्रहण ॥ हे तुच्छ यासीं मानी कोण ॥ कर्मपाश अतिदारुण ॥ कृपाकरून छेदिसी ॥ २६ ॥ शरणागताचे पाशछेदन ॥ स्वस्वरूपीं होसी लीन ॥ ऐसी कृपा पूर्ण करून ॥ आपुलें मुक्तपण त्या देसी ॥२७॥ त्यासीं देसी निजात्ममुक्ती ॥ तेही विशीं ऐक युक्ती ॥ त्याची छेदिसी समूळ भ्रांती ॥ नित्यमुक्ती सहजेंची ॥ २८ ॥ ऐशिया श्रीहरी कृपावंता ॥ माझें नमन अनन्यता ॥ तुझेनी नमनें भगवंता ॥ दिसे आप्तता सर्वांभूतीं ॥ २९ ॥ सर्वभूतीं हृदयस्थ ॥ अंतरात्मा तो भगवंत ॥ द्रष्टेपणें सदोदित ॥ असे नांदत प्रतिशरीरीं ॥ ३० ॥ भगवंताचीं सर्वांभूतीं ॥ मनोन्मनें नित्यप्राप्ती ॥ भगवत्कृपेची ही ख्याती ॥ भ ॥ १ ॥

१ रक्षणकरी. २ धान्यजमाकरी. ३ स्थिति. ४ अनास्था धरणारे. ५ परावृत.

क पावती अनन्यत्वें ॥ ३१ ॥ प्रत्यक्दृशा हे मातु ॥ भूतां सबाह्य सदोदितु ॥ देखणेपणें भगवंतु ॥ दृश्य द्रष्टातीतु कोंदला॥३२॥ ब्रह्मीं ब्रह्म सनातन ॥ हें भगवंताचें अभिधान ॥ त्यासीं माझें अनन्यनमन ॥ पाशबंधन छेदावया ॥ ३३ ॥ भगवंताची कृपा नव्हतां ॥ कदा नतुटे अहंममता ॥ ते अहंममतेची कथा ॥ ऐक आतां सांगेन ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ आत्मात्मजाप्तगृहवित्तजनेषुसक्तै:दु:प्रापणायगुणसंगविवर्जिताय ॥ मुक्तात्मभि:स्वहृदयेपरिभावितायज्ञानात्मनेभगवतेनमईश्वराय ॥ ६ ॥ ॥टीका॥ मी ह्मणणें हा खोडा जाण ॥ माझी स्त्री ती खीळ कठीण ॥ गृहसामग्री विविध धन ॥ पाचरा संपूर्ण सुबुद्ध ॥ ३५ ॥ तेथें अपत्याची आनंद गुढी ॥ तो खोडा घातल्यावरी बेडी ॥ कर्म लौकिक स्वजन आवडी ॥ ये बेडीची कडी खळखळीत ॥ ३६ ॥ खोडा खिळी त्यावरी बेडी ॥ कृपणतेची हातकडी ॥ हे कुटुंबधाडिची बांधवडी ॥ त्याहीवरी भरडी नित्य विषये ॥ ३७ ॥ खोड्याची खिळा ते स्त्री कठिण ॥ त्या कठीणपणाचें विंदाणें ॥ निजमातेतें त्यागून ॥ स्त्री आपणा आप्त होये ॥ ३८ ॥ मातृसेवा वेदविहिती ॥ ते सोडूनियां निश्चिती ॥ स्त्रीकामाची आसक्ती ॥ वश करिती पुरुषातें ॥ ३९ ॥ दरवेशीयाचें वानर जैसें ॥ पुरुषासीं वश करी तैसें ॥ नाचवी तैसें नाचे बैसे ॥ अनोरिसें नकरवे ॥ ४० ॥ जैसें पाळिलें कां श्वान ॥ तैसा होय स्त्रीअधीन ॥ लाविल्या लागे वसवसून ॥ वारिल्या मौन धरोनि राहे ॥ ४१ ॥ मातृसेवा भुक्तिमुक्ती ॥ जे ह्मणती तेमाता त्यागिती ॥ स्त्री कामाची आसक्ती ॥ ज्ञाते होती अतिभ्रांत ॥ ४२ ॥ मातृसेवा भुक्तिमुक्ती ॥ स्त्रीआसक्ति नरकप्राप्ती ॥ ऐसें व्याख्यान जे करिती ॥ तेही मानिती स्त्री आप्त ॥ ४३ ॥ भ्रांतींमाजी सप्तपाश ॥ अहं दारापुत्रपाश ॥ गृह धन स्वजनपाश ॥ आशापाश सातवा ॥ ४४ ॥ सत्संगती नाहीं ज्यासीं ॥ रामनाम नाठवे त्यासीं ॥ ते गुंतले कर्मपाशीं ॥ हृदयस्थेसीं नव्हे भेटी ॥ ४५ ॥ सप्तपाशांचें छेदन ॥ करावया एक सत्संगजाण ॥ त्या सत्संगाचें महिमान ॥ सावधान अवधारा ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ अत्यद्भुतंसुचरितंसुमंगलंगायंतिआनंदसमुद्रमग्ना: ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ श्रवणमननीं निश्चळ वृत्ती ॥ निजध्यास साक्षात्कारीं परमप्रीती॥

१ परिपूर्ण भरला. २ पाश. ३ कारागृह, बंधन. ४ चमत्कार. ५ विरुद्ध.

नानाचरित्रें श्रीहरीचीं गाती ॥ धन्यत्रिजगती ते साधु ॥ ४७ ॥ अजन्मजन्म सोमवंशीं ॥ अयोनिज सूर्यवंशीं ॥ एकें शोषिलें पूतनेसीं ॥ ताटिकेसीं पैंएकें ॥ ४८ ॥ एकें गुरुपुत्र आणिला ॥ एकें गुरुयाग सिद्धी नेला ॥ एकें गोवर्धन उचलिला ॥ ऐकें बांधिला शिळासेतु ॥ ४९ ॥ एकें सोडोनि मातेसीं ॥ स्वयें गेला गोकुळासीं ॥ एकें सांडोनि निजराज्यासीं ॥ वनवासीं दंडकीं ॥ ५० ॥ जागें न होतां कोणासीं॥ मथुरा नेली द्वारकेसीं ॥ रामें अयोध्या निजनगरासीं ॥ वैकुंठासीं स्वयें नेली ॥ ५१ ॥ एक लोणियालागीं आपण ॥ मातेपासीं करी रूदन ॥ एक सीताशोकें जाण ॥ करी रूदन वनवासीं ॥ ५२ ॥ ठकोनि मारिला काळयौवन ॥ वाळी मारिला शिंतरोन ॥ शिशुपाळादि दैत्य कंदन॥ खरदूषण श्रीरामें ॥ ५३ ॥ कंसचाणूरनिर्दळण ॥ मारिले रावण कुंभकर्ण ॥ उग्रसेना राज्यस्थापन ॥ लंकाभुवन बिभीषणा ॥ ५४ ॥ श्रीरामव्रत एकपत्नी ॥ कृष्ण ब्रह्मचारी स्त्रिया भोगूनी ॥ कृष्णें तारिलें गोकुळअवनी ॥ जगदुद्धरणीं रामनाम ॥ ५५ ॥ ऐसें करितां हरिकीर्तन ॥ व्यास जारजपुत्र पावन ॥ चौर व्याध वाल्मिकाचें जाण ॥ रामायण शिववंद्य ॥ ५६ ॥ वर्णितां श्रीहरीची पदवी ॥ दोघे जाले महाकवी ॥ त्या दोषांचा ग्रंथगौरवीं ॥ मुक्ति सर्वीं पाविजे ॥ ५७ ॥ अमंगळां करी मंगळ ॥ ऐसी हरिकीर्ति निर्मळ ॥ मग मंगळामंगळ ॥ सुमंगळ हरिकीर्तीं ॥ ॥ ५८ ॥ रामनामाचे परिपाठीं ॥ दोष जळती अकल्पकोटी ॥ भुक्ति मुक्ति लागे पाठीं ॥ पावन सृष्टी रामनामें ॥ ५९ ॥ यमयातनेचे पितर ॥ चिंतितातिं निरंतर ॥ एकादशी हरिजागर ॥ वंशीं तत्पर होऊ कोणी ॥ ६० ॥ पुत्र अथवा भ्रातृपुत्र ॥ दुंहिता अथवा दौहित्रें ॥ करितां एकादशी जागर ॥ यमप्रहार पैं चुके ॥ ६१ ॥ नामें नरकीं उद्धरती ॥ नामें स्वर्गस्थासीं मुक्ति ॥ ब्रह्मादिक अमरपती ॥ जन्म वांछिती कलियुगीं ॥ ६२ ॥ कलियुगाची थोर ख्याती ॥ नामासाठीं लाभे मुक्ती ॥ स्त्रियादि अंत्यज उद्धरती ॥ नामकीर्ती दार्टुगी ॥ ६३ ॥ नामासीं नाहीं स्नानबंधन ॥ नामासीं नाहीं विधिविधान ॥ आसनीं भोजनीं शयनीं जाण ॥ नाम पावन हरीचें ॥ ६४ ॥ निदसुरा निजशेजेसीं ॥ नामस्मरण जयापासीं ॥ ब्रह्मादिक वंदिती त्यासीं ॥ चहूंमुक्तीं ॥ २ ॥

१ फसवून. २ संहार. ३ पापीजनांस. ४ आवृत्ता. ५ मुलगी. ६ नातू. ७ अतिशुद्र. ८ श्रेष्ठ. ९ पवित्र.

सीं माहेर ॥ ६५ ॥ नामासरसी वाजे टाळी ॥ आशापाश होती होळी ॥ तयेकीर्तनसमेळीं ॥ रंगीं वनमाळी डुल्लतु ॥६६॥ हरिकीर्तन भक्ताआंतु ॥ हरिखें नाचे भगवंतु ॥ चरणरजें धूळिधूषितु ॥ असे डुल्लतु स्वानंदें ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ भगवद्वाक्य ॥ नाहंवसामिवैकुंठेयोगिनांहृदयेरवौ ॥ मद्भक्तायत्रगायंतितत्रतिष्ठामिनारद ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ संकीर्तनसुखाचेनी उद्भटें ॥ मज वैकुंठीं नंकंठे ॥ रविबिंबाहूनि आंतुटे ॥ सुख नवाटे मज तैसें ॥ ६८ ॥ मुरडोनि योगियांचे मानसीं ॥ धांवोनि जाय कीर्तनासीं॥ तेथेंचि तिष्ठें अहर्निशीं ॥ स्वानंदेंसीं डुल्लतु ॥ ६९ ॥ माझिया भक्ताचे आवडी ॥ हरीकीर्तनीं घालीं उडी ॥ कीर्तनसुखाची मज गोडी ॥ कडोविकडीं नाचतु ॥ ७० ॥ भगवंतें निज गुह्यासीं ॥ सांगितलें नारदापासीं ॥ ह्मणोनि तोही हरिकीर्तनासीं ॥ अहर्निशीं डुल्लतु ॥७१॥ नामें निर्मुक्त महादोषी॥वोस वस्ती यमलोकासीं ॥ येथें मरती उपवासी॥यमनियमेसीं लंघनें ॥७२॥नामें गजेंचि निर्मुक्त ॥वही पाहे चित्रगुप्त ॥ कोरीं पानें अवघीं तेथ॥ कर्मनिर्मुक्त हरिनामें ॥७३॥ रामनामाची प्रभा गाढी॥वहीचीं पानें खोडी ना मोडी ॥ अवघी वहीच उघडी॥केली रोकडी हरिनामें ॥७४॥ ऐसें करितां कीर्तन॥श्रोते वक्ते दोघे जण ॥ होती आनंदीं निमग्न ॥ आनंदघनें श्रीरामनामें॥७५॥ ॥श्लोक॥ यस्यब्रह्मादयोदेवावेदालोकाश्चराचराः ॥ नामरूपविभेदेनफल्ग्व्याचकलयाकृताः ॥९॥टीका॥ रामनामाच्या आवर्तीं ॥ ज्यासीं जाली स्वरूपप्राप्ती ॥ त्याचिये दृष्टी त्रिजगती ॥ मिथ्याप्रतीती फल्गुत्वें ॥ ७६ ॥ आदिब्रह्माइंद्रादिदेव ॥ लोकपाळादि सर्व विश्व ॥ वेदांतवाद रूप नांव ॥ मिथ्या सर्व रामनामें ॥ ७७ ॥ एक रामनामासाठीं॥ ब्रह्मादिदेवांची ही गोष्टी ॥ फल्गुप्राय उडाले सृष्टीं ॥ रामनामपुष्टी अगाधु ॥७८॥ रामनाम हे चित्कळा ॥आवडी आलिया ह्रदयकमळा ॥ रामकळा कोंदल्या डोळां ॥ संसार सगळा तृणप्राय ॥ ७९ ॥ रामनामापासीं विरक्ती ॥ रामनामें परमप्राप्ती ॥ रामनामें भुक्ति मुक्ती ॥ यथानिगुती अवधारा ॥ ८० ॥ ॥ श्लोक ॥ विष्णोर्नामैवपुंसःशमलमपहरेत्पुण्यमुत्पादयेच्चब्रह्मादिस्थानभोगान्प्रदिशतिचगुरोः श्रीपदद्वंद्वभाक्तिं ॥ तत्वज्ञानंचविष्णोरिहमतिजननभ्रांतिबीजंचदग्ध्वासंपूर्णानंदबोधेमहतिचपुरु

१ आनंदें. २ शोभित. ३ उल्हासें. ४ वेळ जात नाहीं. ५ अंतर्यामी. ६ सोडून, त्यागून. ७ लीलेनें, कौसल्यानें. ८ असत्यता, भूस.

षंस्थापयित्वानिवृतं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ रामनाम स्मरतां नित्य ॥ पाप निर्दळी आकल्पांत ॥ पुण्य उपजवी अद्भुत ॥ जें नित्यानित्य छेदक ॥ ८१ ॥ करितां नित्य नामस्मरण ॥ तेणें उपजे परम पुण्य ॥ जें भोगक्षयें नव्हे क्षीण ॥ ब्रह्म पारपूर्ण प्रापक ॥८२॥ नाम स्मरतां वैराग्य पूर्ण ॥ इंद्रलोकादि ब्रह्मसदन ॥ मिथ्या देखे जैसें स्वप्न ॥ वैराग्य गहन त्या नामीं ॥ ८३ ॥ ऐसी जालिया विरक्ती ॥ सद्गुरू तोचि ब्रह्ममूर्ती ॥ ऐसी उपजे अभेदभक्ती ॥ सर्वांभूतीं भगवंतु ॥८४॥ अभेद गुरुभक्तिचें ज्ञान॥सर्वभूतीं भगवद्भजन ॥ भूतभौतिकें चैतन्यघन ॥ ब्रह्मज्ञान या नांव ॥८५॥ ऐसें ऐसिया ब्रह्मस्थिती ॥ जन्ममरणा सहज शांती॥ सबीजें निर्दळे पैं भ्रांती ॥ तेही उपपत्ति अवधारा ॥८६॥ प्रपंच येथें जाला होता ॥ हे समूळीं मिथ्या वार्ता ॥ पुढें होईल मागुता॥ कदा कल्पांतीं घडेना ॥८७॥ ऐसी जे कां सहजस्थिती ॥ या नांव सबीज निरसे भ्रांती ॥ पुरुषा परमानंदप्राप्ती ॥ हे निजख्याती अवधारा ॥८८॥ देवोनि परमानंद प्राप्ती ॥ नाम परते मागुती ॥ रामनामाच्या आवर्तीं ॥ जडांसीं मुक्ति द्यावया ॥ ८९ ॥ रामनामस्मरणासाठीं ॥ परमानंदीं पडे मिठी ॥ ब्रह्मरूप प्रगटे सृष्टी ॥ आनंदकोटी हरिनामें ॥ ९० ॥ ज्याचे नामाचें ऐसें महिमान ॥ तो स्वामी जनीं जनार्दन ॥ त्यासीं काया वाचा मनें ॥ अनन्यशरण सद्भावें ॥९१॥ सद्भावेंसीं अनन्यशरण ॥ ऐकतांचि दीनवदन ॥ स्वयें धांविन्नला जनार्दन ॥ कृपाळू पूर्ण दीनाचा ॥९२॥ ॥श्लोक॥ ॥शुकउवाच ॥ एवंगजेंद्रमुपवर्णितनिर्विशेषंब्रह्मादयोविविधलिंगभिदाभिमानाः ॥ नैतेयदोपससृपुर्निखिलात्मकत्वात्तत्राखिलापरमयोहरिराविरासीत् ॥ ११ ॥ तंतद्वदार्तमुपलभ्यजगन्निवासस्तोत्रंनिशम्यदिविजैःसहसंस्तुवद्भिः ॥ छंदोमयेनगरुडेनसमूह्यमानश्चक्रायुधोभ्यगमदाशुयतोगजेंद्राः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ दीनोद्धारीं त्वरान्वित ॥ परम कृपाळू भगवंत ॥ तेणें श्रीशुक हर्षयुक्त ॥ असे सांगत परीक्षितीप्रती॥९३॥ सगुण तेंचि निर्गुण ॥ निर्गुण तेंचि सगुण ॥ नामें ब्रह्मप्राप्ती पूर्ण ॥ जगदुद्धार हरिनामें ॥९४॥ सविशेष निर्विशेषस्थिती ॥ ऐसी गजेंद्रें केली स्तुती ॥ तेणें तुष्टला श्रीपती ॥ कृपामूर्ति कृपाळू ॥९५॥ शंकर विरिंची शंकर ॥ इत्यादिक सुरवर॥पदाभिमानी ॥ ३ ॥

१ संहारी. २ ब्रह्मलोक. ३ सकारण. ४ आवृत्तीं. ५ अज्ञानास ६ वर्णनीय. ७ इंद्र. ८ ब्रह्मा.

थोरथोर ॥ त्यांसीं गजेंद्र उद्धरवेना ॥९६॥ समस्तांही सुरवरांसीं ॥ शीणतां निजसामर्थ्येंसीं ॥ नसोडवे गजेंद्रासीं ॥ हृषीकेशी वांचोनि ॥ ९७ ॥ पृथक् इंद्रियांची सत्ता ॥ नित्य अधीन भगवंता ॥ तयावांचूनि सर्वथा ॥ दीनोद्धारता नकरवे ॥ ९८ ॥ समस्तांही सुरवरांसीं ॥ नुद्धरवेचि गजेंद्रासीं ॥ तयाकाळीं हृषीकेशी ॥ अतित्वरेंसीं निघाला ॥ ९९ ॥ ऐकोन गजेंद्राचें स्तवन॥ सुदर्शन हातीं वसवून ॥ शीघ्र गरुडावरी वळंघोन ॥ श्रीभगवान चालिला ॥ १०० ॥ सकळ जीवांचा जीव ॥ सकळ देव ज्याचे अवयव ॥ सर्वात्मा श्रीकेशव ॥ स्वयमेव चालिला ॥ १ ॥ ऐकोनि गजेंद्राचें स्तवन ॥ येतां देखोनि गरुडवाहन ॥ देव करिती दिव्यस्तवन ॥ कृपाळू पूर्ण दीनांचा ॥ २ ॥ जयजयाजी दीनसंरक्षणा ॥ जयजयाजी दीनपाळणा ॥ जयजयाजी दीनोद्धारणा ॥ कृपाळू पूर्णा पूर्णत्वें ॥ ३ ॥ जयजयाजी भवभावना ॥ जयजय भवभाव निर्मूळ निर्दळणा ॥ जयजयभवगजपंचानना ॥ जयजनार्दना जगद्गुरू ॥ ४ ॥ येतां देखोनि श्रीपती ॥ आपुलाल्या निजयुक्ती ॥ करिती नानापरीची स्तुती ॥ विमानपंक्ती सुरवर ॥ ५ ॥ गरुडारूढ मेघश्याम ॥ दोहीं पांखांचा आक्रम ॥ रथंतर बृहत्साम ॥ मनोरम सामग ॥ ६ ॥ वामरथंतर साम ॥ दक्षिणपक्ष बृहत्साम ॥ नादें डुल्लत पुरुषोत्तम ॥ गरुडागमन स्वानंदें ॥ ७ ॥ यालागीं छंदोमय नाम ॥ स्वयें पावला गरुडोत्तम ॥ त्याचे गतीचा संभ्रम ॥ अनुपम्य अवधारीं ॥ ८ ॥ पृष्ठभागीं भगवंत ॥ धरी चरण दोहीं हातांत ॥ मुखीं श्रीहरी नाम स्मरत ॥ सामगीत दोपक्षीं ॥ ९ ॥ दोहीं हातीं चरणानुक्रम ॥ पृष्ठीं मेघश्याम हृदयीं राम ॥ मुखीं नेमस्त हरिनाम ॥ बृहत्साम दोपक्षीं ॥ ११० ॥ ऐशी गरुडाची हे स्थिती ॥ सबाह्य व्यापिली हरिभक्ती ॥ यालागीं छंदोमय गाती ॥ वेदानुवृत्ती अनुवादु ॥ ११ ॥ सपर्वतधरा सागरेंसीं ॥ तुकितां तृणप्राय हरीसीं ॥ ऐशियासीं अहर्निशीं ॥ गरुड पृष्ठेंसीं वाहतु ॥ १२ ॥ ऐसा गरुडारूढ भगवंत ॥ येतो परमानंदें डुल्लत ॥ तंव गजेंद्र ग्रहग्रस्त ॥ आर्तभूत देखिला ॥ १३ ॥ चक्र सरसाऊनि हातीं ॥ हरी ह्मणे गरुडाप्रती ॥ तुवां चालावें शीघ्रगती ॥ गजेंद्राप्रती उद्धराया ॥ १४ ॥ मनो

१ धारणकरून. २ बैसोन. ३ फैलाव. ४ भ्रमण, आवेग. ५ उक्ती, पुनर्भाषण. ६ वजनकरितां,तुलितां. ७ नक्रानेंधरलेला. ८ दुःखित.

वेगाचिया स्थिती ॥ सहस्राधिक गरुडगती ॥ तोही चालतां सर्वशक्ती ॥ गती भगवंता मानेना ॥ १५ ॥ करावया गजेंद्रोद्धरण ॥ श्रीहरीस आलें पैं स्फुरण ॥ बाहु थरकति सकंकण ॥ आपणाआपण विसरला ॥ १६ ॥ फिंजारल्या रोमावळी ॥ वीरगुंठी सुटली मोकळी ॥ पुष्पें स्रवती क्षितितळीं ॥ आतुर्बळी चालिला ॥१७॥ सांडोनियां गरुड वहन॥ सवेगवेगें उडी घालून॥ जेथें गजेंद्रग्रहग्रहण ॥ शीघ्र आपण तेथें आला ॥१८॥ येरीकडे गजेंद्र जाण ॥ ग्रहग्रस्त अतिदीन ॥ काय बोलिला करुणावचन॥ जेणें भगवंत पावला ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ सोंतःसरस्युरुबलेनगृहीतआर्तोदृष्ट्वागरुत्मतिहरिंखउपात्तचक्रं ॥ उत्क्षिप्य्साबुंजकरंगिरमाहकृच्छ्रान्नारायणाखिलगुरोभगवन्नमस्ते ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ तया अगाध सरोवरीं ॥ नक्रें गर्जून आक्रमिला करीं ॥ धरोनियां जलांतरीं ॥ बलात्कारें गांजिला ॥ १२० ॥ ग्रहग्रस्त मज देखोनी ॥ मज सोडिलें माझिये पत्नी ॥ पुत्रें सांडिलें स्वजनीं ॥ अंतीं कोण्ही नये कामा ॥ २१ ॥ मजला ग्रहाचे मुखीं अर्पुनी ॥ अवघेजणी जळ प्राशुनी ॥ आह्मीं वांचलों महाविघ्नीं ॥ उल्हासोनि गेलीं वना ॥ २२ ॥ ऐसें तिहीं मज सांडितां ॥ म्यां ही सोडिली त्यांची ममता ॥ तेव्हां आठवलें चित्ता ॥ हरी रक्षिता प्राणांतीं ॥ २३ ॥ कृपा उपजली भगवंता ॥ तरी तुटली दुस्तर ममता ॥ आतां आठवतें चित्ता ॥ हरी रक्षिता कृपाळू ॥ २४ ॥ अंतकाळींचा सोयरा ॥ एक श्रीहरीच निर्धारीं ॥ ऐसें मानलें गजेंद्रा ॥ सपुत्रदारांमोहत्यागें ॥ २५ ॥ निःशेष गेलिया मोहममता ॥ स्मरणादरू पैंढिये चित्ता ॥ भजनीं आवडी भगवंता ॥ उल्हासता स्वानंदें ॥ २६ ॥ कांहीं अर्पावें भगवंता ॥ अतिसंचितार्थ नये हाता ॥ त्यावरी स्त्री पुत्रांची सत्ता ॥ स्वयें मागतां नेदिती ॥ २७ ॥ अंतीं मागतां कांहीं नेदिती ॥ शेखीं सन्निपात झाला ह्मणती ॥ संचितार्थीं तोंडीं माती ॥ नागविती स्त्री पुत्र ॥ २८ ॥ ह्मणती हा आतां मरेल ॥ मरतां द्रव्यार्थ वेंचील ॥ आह्मांस भिकेसीं लावील ॥ याचा बोल नायकावा ॥ २९ ॥ ऐसें सुहृदांचें संमत ॥ अंतीं संचितार्थ नागवित ॥ गृहस्थ मरे चरफडत ॥ तैसेंच प्राप्त गजेंद्रा ॥ १३० ॥ अर्पावया हरीस जवळीं ॥ कांहीं नाहीं हातातळीं ॥ शोधितां सरोवरज

१ वैजयंतीमाळा. २ अतिखोल. ३ हत्ती. ४ निश्चयें. ५ स्त्री. ६ आवडे. ७ ग्रमविलेलें धन.

ळीं ॥ कमळ तेकाळीं सांपडलें ॥ ३१ ॥ शुंडादंडीं कमळप्राप्ती ॥ उल्हास गजेंद्राचे चित्तीं ॥ आक्रोशें स्मरावया श्रीपती ॥ विकळगती वाचेसीं ॥ ३२ ॥ प्राण होतां पैं विकळ ॥ वाचा अतिशयें विव्हळ ॥ तरी पशुजन्म प्रेमळ ॥ स्मरणशीळ गजेंद्र ॥ ३३ ॥ कमळ उचलोनि ऊर्ध्वगती ॥ गजेंद्र पाहे अतिप्रीती ॥ गरुडारूढ लक्ष्मीपती ॥ शंख चक्र हातीं देखिला ॥ ३४ ॥ दोघां होतां दृष्टादृष्टी ॥ प्रेम उलथलें पोटीं ॥ सुखें कोंदली सृष्टी ॥ आनंदकोटी उल्हासु ॥ ३५ ॥ पूर्वी वाचा अतिविव्हळ ॥ हरी देखतां निजात्ममूळ ॥ अक्षरीं अक्षरें विकळ ॥ वाचा सफळ अनुवादें ॥ ३६ ॥ अच्युत अव्यय अव्यक्त ॥ व्यक्ताव्यक्तत्वें अनंत ॥ स्वप्रकाशें सदोदित ॥ अजन्मा नित्य अविनाशी ॥ ३७ ॥ नराचें नित्य आयतन ॥ यालागिं नांवें नारायण ॥ जगद्गुरू जनार्दन ॥ अनन्य नमन पैं माझें ॥ ३८ ॥ भूतां संसार निर्गुती ॥ भूतां जन्ममरण प्राप्ती ॥ विद्याअविद्यातीत गती ॥ भगवन्मूर्ती नमस्ते ॥ ३९ ॥ वैराग्य आणि ऐश्वर्य ॥ अद्वैतज्ञान औदार्य ॥ श्रीअनुवादे यशकार्य ॥ तया नमस्कार भगवंता ॥ १४० ॥ ॥ श्लोक ॥ तंवीक्ष्यपीडितमजःसहसावतीर्यसग्राहमीशुसरसःकृपयोज्जहार ॥ ग्राहाद्विपाटितमुखादरिणागजेंद्रंसंपश्यतांहरिरमूमुचदुस्त्रियाणां ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकतां गजेंद्राचें आर्तवचन ॥ स्वयें गरुडासन सोडून ॥ सरोवरीं उडी घालून ॥ आला भगवान कृपाळु ॥ ४१ ॥ चक्रें हाणोनियां नक्र ॥ चक्रधारें फोडिलें वक्त्रं ॥ मगरमिठी अतिदुस्तर ॥ नक्र गजेंद्रा सोडीना ॥ ४२ ॥ लागतां श्रीहरीचें चक्र ॥ रुधिरें न्हाला तो नक्र ॥ तरी नसोडी गजेंद्र ॥ दृढ वैर द्विजशापें ॥ ४३ ॥ बाप कृपाळु भगवंत ॥ दोहीतळीं घालोनि हात ॥ जळाबाहेर अकस्मात ॥ काढिले त्वरित भगवंतें ॥ ४४ ॥ लागतां भगवंताचा हात ॥ दोघेजण अतिउद्धत ॥ तेही जाले शापोन्मुक्त ॥ भाग्यवंत समभाग्यें ॥ ४५ ॥ विमानीं देखती सुरवर ॥ भूतळीं पाहती ऋषीश्वर ॥ गगनीं देखती खेचर ॥ गजेंद्रनक्रउद्धरण ॥ ४६ ॥ भगवंतें कृपा करून ॥ दोघे बाहेर आणून ॥ गजेंद्रा विमानीं घालुन ॥ श्रीभगवान निघाला ॥ ४७ ॥ जातां देखोनि भगवंत ॥ नक्र गदगदां हांसत ॥ त्यासीं श्रीहरी पुसत ॥ हास्य किम

१ व्याकुळ, विक्षिप्त. २ बोले. ३ आश्रय, स्थान. ४ यथार्थवंधन. ५ दीनभाषण. ६ तोंड. ७ गर्विष्ठ, उद्धट.

र्थ तुज आलें ॥ ४८ ॥ सर्वाभूतीं हरी समान ॥ गर्जती वेद शास्त्र पुराण ॥ त्यातुजपासीं विषमपण ॥ आजि संपर्ण देखिलें
॥४९॥ उद्धरिलें गजेंद्रातें॥ मज कां उपेक्षिलें येथें॥ याचि देखोनि विषमतेतें॥ अत्यद्भूत हासिंनलों॥१५०॥हरी स्वमुखें सांगे आ
पण ॥ गजेंद्रें केलें माझें स्मरण ॥ पापपुण्या निर्दळण ॥ उद्धरण पावला ॥ ५१ ॥ तुझें जालिया दर्शन ॥ माझें पाप नव्हे क्षीण ॥
पापबळें म्यां आपण ॥ श्रीभगवान जिंकिला ॥५२॥ तुझेनि नामें पाप निर्दळे॥ तुज देखिल्या पाप नढळे॥ माझे पापाभेणें हरि
पळे ॥ म्यां जिंकिलें गोविंदा ॥ ५३ ॥ सकळपापातें संहारी॥ यालागीं नांव ह्मणिजे हरी ॥ माझ्या पापाची त्याहुनि थोरी ॥ तू
ज म्यां हरी जिंकिलें ॥ ५४ ॥ अतिवक्रोक्ति नक्रवचन ॥ ऐकोनि संतोषला भगवान॥ तुझें पाहावया निजज्ञान॥ उपेक्षण म्यां के
लें ॥५५॥ माझ्या दर्शनाची प्राप्ती ॥ तुज जाली ज्ञानस्फूर्ती॥ ऐसें बोलोनि श्रीपती॥ नक्र गजपती भेटविला ॥५६॥ नक्रें धरिले
गजाचे चरण ॥ तुझें करितां चरणग्रहण ॥ मज भेटला श्रीभगवान ॥ तुझेनि जाण गजेंद्रा ॥ ५७ ॥ गजें घातलें लोटांगण ॥
तुवां धरिले माझे चरण ॥ मज आठवला श्रीभगवान ॥ मज उद्धरण तुझेनी ॥ ५८ ॥ येरयेरांचा उपकार ॥ परस्परें मानिती
थोर ॥ श्रीहरी भेटला साचार ॥ पूर्ववैर उपशमे ॥ ५९ ॥ आह्मी तुह्मी दोघे जण ॥ पूर्वी सखे बंधू ब्राह्मण ॥ धनलोभें शाप जा
ण ॥ गजनक्रपण पावलों ॥ ६० ॥ त्याही वैराची उपशांती ॥ आजि पावलों निश्चिती ॥ पूर्वापर वैरशांती ॥ भगवन्मूर्ती भेट
ली ॥ ६१ ॥ श्रीहरि समान समता ॥ दोघे पावले स्वरूपता ॥ त्यांही स्वरूपाची व्यवस्था ॥ यथार्थता अवधारीं ॥ ६२ ॥ शा
मराजीवलोचन ॥ ठाण माण गुण लक्षण ॥ रूपरेखा समसमान ॥ दोघे अनन्य हरिरूप ॥ ६३ ॥ शंखचक्रगदापद्म ॥ तिघे
दीसती समानसम ॥ मुख्य कोणता पुरुषोत्तम ॥ देवां दुर्गम लक्षेना ॥ ६४ ॥ रमा देखोनि तिन्ही मूर्ती ॥ ह्मणे भजावें कोणा
प्रती ॥ ब्रह्मादिक विस्मित चित्तीं ॥ मूळमूर्ती लक्षेना ॥ ६५ ॥ संतोषोनि श्रीभगवान ॥ स्वरूपता दे संपूर्ण ॥ नेदी श्रीवत्स
लांछन ॥ मज अधीन नाहीं ह्मणे ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणाची दुर्वाक्यता ॥ हृदयीं साहिल्या म्यां लाता ॥ तें श्रीवत्स लाभें हाता ॥

१ संहार. २ नष्ट होई. ३ समजण्यास कठीण.

सत्यवाक्यता वेदार्थ ॥ ६७ ॥ ज्यासीं श्रीवत्सलांच्छन ॥ तोचि स्वामी श्रीभगवान ॥ ~~येर ते भक्त तत्समान~~ ॥ साधु सज्ञान ल
क्षिती ॥ ६८ ॥ भगवद्भक्त इंद्रद्युम्न ॥ त्याचें करितां उद्धरण ॥ धरितां भक्ताचे चरण ॥ उद्धरण नक्रासीं ॥ ६९ ॥ भक्तसंगती
जे जे लागत ॥ ते ते तारी श्रीभगवंत ॥ ऐसें गर्जे भागवत ॥ तें पद प्राप्त नक्रासीं ॥१७०॥ कृपाळू श्रीभगवंत ॥ उद्धरिले नि
जभक्त ॥ अवघे जयजयकार करित ॥ सुर वर्षती सुमनें ॥ ७१ ॥ तंव गरुड धापा देत ॥ वेगें येतां त्वरान्वित ॥ पुढें देखतां श्री
भगवंत ॥ लज्जान्वित तो जाला ॥ ७२ ॥ मज न पुसतां श्रीपती ॥ पुढें गेलासि कैशे रिती ॥ गरुडा तुझी देखोनि मंदगतीं ॥
गजेंद्रार्थीं धाविन्नलों ॥ ७३ ॥ ऐकोनि श्रीस्वामीचें वचन ॥ गरुड जाला लज्जायमान ॥ मग घालोनि लोटांगण ॥ धरिले चर
ण हरीचे ॥ ७४ ॥ आमच्या गतीची तूं गती ॥ आमच्या शक्तीची तूं शक्ती ॥ आमचे मतीची तूं मती ॥ कृपामूर्ती श्रीकृष्णा
॥ ७५ ॥ मज येतां त्वरायुक्त ॥ क्षुधेनें पीडिलों बहुत ॥ तूं तंव कृपाळू श्रीभगवंत ॥ कांहीं आहारार्थ मज देईं ॥ ७६ ॥ श्रीहरी
सांगे कृपा करून ॥ गजनक्रदेह गहन ॥ माझेनि हातें अतिपावन ॥ करीं भक्षण आहारार्थ ॥ ७७॥ गरुड जंव आला तेथ ॥
तंव देखिलें विपरीत ॥ भ्रूभंगपक्षी आहारार्थ ॥ सवेग धरीत ते दोन्ही ॥ ७८ ॥ ॥ श्लोक ॥ पक्षिणंतत्रगगनेभ्रमंतंतंखगेश्व
रः ॥ तावप्येकत्रसंदृष्ट्वाभक्षार्थमग्रहीत्तदा ॥ १५ ॥ नखेनगजमेकेननक्रमेकेनचाक्षिपन् ॥ चंच्वग्रेपक्षिणागुह्यंतदोत्पत्यगरुत्म
ता ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ भ्रूभंग पक्षी भ्रमे गगनीं ॥ गजेंद्र नक्र एकत्र दोनी ॥ तेणें देखतांचि नयनीं ॥ झडप मारोनि धरिये
ले ॥ ७९ ॥ भ्रूभंगें धरितां ते दोन्ही ॥ तार्क्ष्य देखे दुरूनी ॥ गरुड येतांचि तळपोनि ॥ भ्रूभंग धरोनि उडाला ॥१८०॥ तळीं
गजेंद्र त्यावरी नक्र ॥ भ्रूभंगपक्षी त्याहूनि थोर ॥ गरुडें उचलितां सत्वर ॥ माळा विचित्र परिलंबा ॥ ८१ ॥ गरुड भिडतां भ्रूभं
गासीं ॥ तेणें सोडिलें गजनक्रासीं ॥ गरुडें धरिलें नखाग्रेंसीं ॥ घेवोनि तिघांसीं उडाला ॥ ८२ ॥ ॥श्लोक॥ एषाममममहाशा
खाशतयोजनमायता ॥ स्थित्वास्यांत्रीनिमान्भक्षसुखेनत्वंखगेश्वर ॥ १७ ॥ ततोद्रुमंपतगसहस्रसेवितंमहीधरप्रतिमवपुःप्रकं

१ पुष्पे. २ मोठे. ३ पवित्र. ४ वक्र भिवयी धारण करणारा पक्षी, गीध. ५ गरुड.

पयन् ॥ खगोत्तमोद्भुतमभिपत्यवेगवान्बभंजतामविरलपत्रसंचयां ॥ १८ ॥ स्पृष्टमात्रातुसापद्भ्यांगरुडेनबलीयसा ॥ अभज्य
ततरोःशाखाभग्नांतामप्यधारयत् ॥१९॥ तांभग्नांसमहाशाखांस्मयमानोविलोकयन् ॥ अथात्रलज्जयापश्यद्वालखिल्यानधोमुखा
न् ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ मुखीं धरोनि भ्रूभंगासीं ॥ नखाग्रीं गजनक्रासीं ॥ गरुड पाहे स्वस्थानासीं ॥ स्वयें आहारासीं सेवाव
या ॥ ८३ ॥ येतां देखोनि गरुडासीं ॥ समवेत कनकजांबुपासीं ॥ स्वयें बोले आल्हादेंसीं ॥ खगेश्वरासीं तें ऐका ॥ ८४ ॥ ह
रिहस्तें गज नक्र पुनीत ॥ गरुड केवळ भगवद्भक्त ॥ यांचा स्पर्श जालिया येथ ॥ मी नित्यमुक्त होईन ॥ ८५ ॥ गजेंद्र भक्ताचे
संगतीं ॥ घातकी नक्र पावला मुक्ती ॥ मीही याचिये संगतीं ॥ नित्य मुक्ती पावेन ॥८६॥ जे जे लागले सत्संगती ॥ तेते नित्य पां
वले मुक्ती ॥ कनकजांबुतदर्थी ॥ गरुडाप्रति विनवित ॥८७॥ ॥ पूर्वश्लोकार्द्ध ॥ एषाममममहाशाखाशतयोजनमायता ॥२१॥
॥टीका॥ ॥ शतयोजन विस्तार ॥ माझी शाखा अत्यंत थोर ॥ तैथें बैसोनि खगेश्वर ॥ करी आहार तिहींचा ॥ ८८ ॥ गरुड
क्षुधेनें पीडिला ॥ तिहींसीं उडतां भागला ॥ ऐकोनि कनकजांबुचे बोला ॥ स्वयें बैसला शाखेसीं ॥८९॥ गरुड पाहे तो तरुवर ॥
जैसा कां मेरू गिरिवर ॥ भोंवत्या शाखा शतसहस्र ॥ योजनविस्तार शतसंख्या ॥१९०॥ पक्षियांचीं नीडें तयावरीं ॥ शतस
हस्र लक्षांतरीं ॥ फळपुष्पीत संभारीं ॥ तरुवरीं विश्रांती ॥ ९१ ॥ पाहावया गरुडाची थोरी ॥ वालखिल्य साठिसहस्त्री ॥ गु
प्त पावले शाखांतरीं ॥ गरुड जीवरी बैसला ॥ ९२ ॥ गरुड बैसतांचि तेथें ॥ शाखा मोडली कडकडीतें ॥ गरुड पाहे साशंकि
त ॥ ऋषी लोंबत शाखेसीं ॥ ९३ ॥ ऋषी लोंबती अधोमुख ॥ शाखा सांडों नये देख ॥ ऋषी पावतांचि दुःख ॥ थोर नरक पावे
न॥९४॥शाखा धरोनि वामचरणीं ॥ गज नक्र दक्षिणचरणीं ॥ मुखीं भ्रूभंगा धरोनी ॥ गेला उडोनि आकाशीं ॥ ९५ ॥ शाखा
शतयोजन विस्तार ॥ साठिसहस्र ऋषीश्वर ॥ दक्षिणचरणीं गजनक्र ॥ मुखीं महाथोर भ्रूभंगु ॥९६॥ इतुकेनसीं समवेतु ॥ ग
रुड आकाशीं भ्रमतु ॥ बैसों नलाहे यथास्वस्थु ॥ ऋषी समवेतु दुखवती ॥ ९७ ॥ मज बैसतांचि तळीं ॥ भारें ऋषींची होय रां

१ घरटी. २ समुदाय. ३ ऋषिविशेष. ४ उजव्यापायीं. ५ नशके.

गोळी ॥ येणें धाकें महाबळी ॥ नभोमंडळीं भ्रमतु ॥ ९८ ॥ घेवों नलाहे आहारातें ॥ बैसों नलाहे स्वस्थचितें ॥ परम संकट
गरुडातें ॥ तेणें श्रीहरीतें स्मरतु ॥ ९९ ॥ थोर पावलों आकांता ॥ वेगीं पावगा भगवंता ॥ काय म्यां करावें आतां ॥ अनाथना
था उद्धरीं ॥ २०० ॥ जोहरीं रक्षिलें पांडवांसीं ॥ नग्न करितां द्रौपदीसीं ॥ पितयानें गांजिलें प्रऱ्हादासीं ॥ तेंवि मजपासीं पा
वावें ॥१॥ आतां उद्धरिलें गजेंद्रासीं ॥ तो तूं मज विसरलासी ॥ उडी घालावया वेगु तुजपासीं ॥ कां रुसलासि गोविंदा ॥२॥
जना सबाह्य जनार्दन ॥ तुझें नांव जगजीवन ॥ मी तुझें अनाथदीन ॥ माझें विघ्न निवारीं ॥ ३ ॥ गरुड श्रीहरीचा परम भक्त ॥
तोही आनंदें नाम स्मरत ॥ नामापासीं भगवंत ॥ आहे डुल्लत स्वानंदें ॥४॥ करितां हरिनामस्मरण ॥ स्वयें विघ्न होय निर्विघ्न ॥
गरुड पावला समाधान ॥ तेंही विंदाण अवधारा ॥ ५ ॥ गरुड भ्रमतां आकाशीं ॥ भगवंताची कृपा कैसी ॥ देखिलें पित्या कश्य
पासीं ॥ तेजोराशी तपस्वी ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सगत्वापर्वतश्रेष्ठंगंधमादनमंजसा ॥ ददर्शकश्यपंतत्रपितरंतपसिस्थितं ॥२२॥
प्रजाहितार्थमारंभोगरुडस्यतपोधनाः ॥ चिकीर्षितंमहत्कर्मतदनुज्ञातुमर्हथ॥२३॥एवमुक्ताभगवतामुनयस्तेसमाययुः ॥ मुक्त्वाशा
खांगिरिंपुण्यंहिमवंतंतपोधनाः॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ गंधमादन पर्वतांत ॥ कश्यपपिता तप आचरत ॥ नभींहूनि देखिला अ
कस्मात ॥ आला त्वरीत त्यापासीं ॥ ७ ॥ येतां देखोनि गरुडासीं ॥ वृत्तांत कळला कश्यपासीं ॥ देखोनि वालखिल्य ऋ
षी ॥ कश्यप त्यांसीं प्रार्थितु ॥ ८ ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ कश्यप विनवी कर जोडोन ॥ गरुड माझें अपत्यें दीन ॥ कृपाक
रोन सोडावें ॥ ९ ॥ गरुडाचें मनोगत ॥ आणूनियां परमामृत ॥ माता करावी निर्मुक्त ॥ तदर्थी सामर्थ्य तुह्मीं द्यावें
॥ २१० ॥ तुज करितां अनुष्ठान ॥ नाहीं याचें सामर्थ्यज्ञान ॥ येणें माता मुक्त करून ॥ जाला वहन विष्णूचें ॥ ११ ॥
पहावया गरुडाचें सामर्थ्य ॥ शाखेसीं बैसलों समस्त ॥ तव हा बळिया बळवंत ॥ विजयी निश्चित तिहींलोकीं ॥ १२ ॥
करोनि कश्यपासिं नमन ॥ देवोनि गरुडासिं आशीर्वचन ॥ वालखिल्यीं शाखा सोडोन ॥ गेले तपोधन बदरीसीं ॥ १३ ॥

१ अग्नीमध्यें २ त्वरायुक्तशक्ति. ३ युक्ति, चमत्कार. ४ बालक.

गेले वालखिल्य देखोन ॥ गरुड पावला समाधान ॥ करोनि पितयासीं नमन ॥ पुसे आपण तें ऐका ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥
भगवन्कुवमुंचामितरुशाखामिमामहं ॥ वर्जितंब्राह्मणैर्देशमाख्याहिभगवन्मम ॥ २५ ॥ ततोनिःपुरुषंशैलंसागरोदरसंस्थितं ॥
अगम्यंमनसाप्येतैस्तदाचख्यौसकश्यपः ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ गरुड लोटांगण घाली ॥ थोर जाजावलों वालखिल्यीं ॥
मुक्त जालों तुझे बोलीं ॥ शाखा आणिली ऋषिबाधें ॥ १५ ॥ कनकजांबूशाखा सधरें ॥ शतयोजनें सविस्तर ॥ इशीं सांडाव
या कोण थारें ॥ कोठें आहार म्यां घ्यावा ॥ १६ ॥ देखोनियां कनकजांबुसीं ॥ ब्राह्मण धांवती छळावयासीं ॥ धनलोभ बहु द्विजां
सीं ॥ बळ ब्राह्मणासीं चालेना ॥१७॥ जेथें नपावती ब्राह्मण ॥ सांगावें जी तें कोण स्थान ॥ तेथें शाखा निक्षेपूर्न ॥ करीन भोजन
क्षुधार्थी ॥ १८ ॥ क्षुधित ऐकोनि गरुडासीं ॥ कृपा उपजली कश्यपासीं ॥ दुर्गमस्थान सांगे त्यासीं ॥ अगम्य सर्वांसीं मनोवाचा
॥ १९ ॥ दक्षिण समुद्रा माझारीं ॥ सुनाभीपर्वत लंकागिरी ॥ शाखा ठेवोनि त्यावरी ॥ भोजन करीं सुपुत्रा ॥ २२० ॥ ऐकोनि
कश्यपाचें वचन ॥ स्वयें सुवर्ण शाखा घेऊन ॥ गज नक्र भ्रूभंगेसीं उडोन ॥ आला आपण लंकेसीं ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत
स्तस्यगिरेःशृंगमास्थायसखगोत्तमः ॥ भक्षयामासगरुडस्त्रीनपिक्षुधयार्दितः ॥ २७ ॥ टीका ॥ लंकापाठारीं निरंजन॥ सुवर्ण शा
खा तेथें ठेवून ॥ गरुडें केलें पैं भोजन ॥ सावधान हरिस्मरणें ॥ २२ ॥ करितां भ्रभंगभक्षण ॥ ग्रासोग्रासीं कृष्णार्पण ॥ करी न
क्राचें भोजन ॥ ब्रह्मापर्ण स्मरणेंसीं ॥ २३ ॥ भक्षितां त्या गजेंद्रासीं ॥ भोक्ता ह्मणे हृषीकेशी ॥ भक्त सेविती ज्याज्या अर्थासीं॥
हरिस्मरणेंसि सावध ॥ २४ ॥ गरुड पीडला क्षुधेसीं ॥ भोजन करितां येविधीसीं ॥ पावला परमतृप्तीसीं ॥ आल्हादेंसि हरिस्म
रणें ॥ २५ ॥ फळमूळ आणि जीवन ॥ जे भक्त सेविती आपण ॥ तेंतें करिती ब्रह्मार्पण ॥ तृप्ती संपूर्ण तेणें त्यांसीं ॥२६॥ अन्न ब्र
ह्म अहं ब्रह्म ॥ त्वदई भोक्ता आत्माराम ॥ त्याचें कर्मचि परब्रह्म ॥ हें जाणती मर्म ते धन्य ॥२७॥ भोजन करितां ऐसिये पंक्ती॥ ॥७॥
आसहस्त्रांची पंक्ती पुनाती ॥ ऐसें बोलती वेदश्रुती ॥ सभाग्या पंक्ती हरिभक्ता ॥२८॥ ग्रासोग्रासीं हरिस्मरण ॥ ऐसें जे करिती

१ त्रासित झालों. २ बळकट. ३ स्थान. ४ ठेवून. ५ पृष्टीं. ६ निष्कलंक ७ विषयांस. ८ पुण्यदायक होते.

भोजन ॥ तेथें भोक्ता श्रीभगवान ॥ भोक्तेपण त्या नाहीं ॥ २९ ॥ ऐसिये भोजनप्रयुक्ती ॥ गरुडासें जाली परमतृप्ती ॥ तेणें
घ्यावया विश्रांती ॥ केली आइती ते अवधारा ॥२३०॥ भारेंसीं भ्रमतां अंतराळीं ॥ गरुड भागला महाबळी ॥ तेणें पावोनि पां
खातळीं ॥ केली तेवेळीं निजनिद्रा ॥ ३१ ॥ ऐसी घेऊनि विश्रांती ॥ गरुड कैसा गेला शीघ्रगती ॥ भगवद्भक्त पदप्रयुक्ती ॥ भा
ग्य प्राप्ती लंकेसीं ॥३२॥ गरुडाचीं नखें स्पष्ट॥लंकेसीं रूतलीं तिखट॥पडतां पर्जन्य महावाहवट॥जालें त्रिकूट अतिथोर ॥ ३३॥
कुवेराची अलकावती ॥ रावणें हिरोनि घेतां वस्ती ॥ त्यासें वैरोनि प्रजापती ॥ लंकापती तो केला ॥३४॥ विश्वकर्म्यातें घेऊ
न ॥ स्वयें येवोनि चतुरानन ॥ निर्माण केलें लंकाभुवन ॥ दुर्ग दारुण दुर्गम ॥ ३५ ॥ विश्वकर्म्यानें झाडोनि कडे ॥ त्रिकूट सज्ज
केलें गाढें ॥ लोंग नलगे मागें पुढें ॥ चहूंकडे दुर्धर ॥ ३६ ॥ पडलंका मागिलीकडे ॥ सुवेळा शोभे लंकेपुढें ॥ निकुंबळागड अ
वघडे ॥ दक्षिणेकडे दुर्गम ॥ ३७ ॥ तयालंकेच्या शिखरीं ॥ कनकशाखा होति बरी ॥ आगि लावितां पुच्छें करी ॥ शाखा एक
सरीं रस जाली ॥ ३८ ॥ हनुमंतें जाळिली लंका ॥ सुवर्णाची वोतिली देखा ॥ भगवद्भक्ताचा आवांका ॥ दुःखदायका सुखरू
प ॥ ३९ ॥ शाखा बहुकाळ पडली राहे ॥ शेवाळली खडकप्राये ॥ तेणें उपेक्षिली जाये ॥ लक्षा नये कोण्हासीं ॥ २४० ॥ म
रुतमारुतप्रळयवन्ही ॥ लंका जाळितां तीघींजणीं ॥ शाखा वोतली रस होऊनी ॥ लंकाभुवनीं हेममय ॥ ४१ ॥ हनुमंतें
जाळितां देखा ॥ हेममय वोतली शाखा ॥ तैंपासोनि सुवर्णलंका ॥ समस्त लोकां अनुँवादु ॥ ४२ ॥ कपीनें करितां लंका दह
न ॥ लंका जाली सुवर्णवर्ण ॥ मग सीतेपासीं येऊन ॥ केलें नमन सांष्टागीं ॥ ४३ ॥ नमस्कार करोनि सीतेसीं ॥ शीघ्र भेटाव
या श्रीरामासीं ॥ हनुमान् आज्ञा पुसे तीसीं ॥ अतित्वरेंसीं जावया ॥ ४४ ॥ भेटावया निजस्वामीसीं ॥ स्फुरण आलें हनुमंता
सीं ॥ बाहू थरकती उल्हासीं ॥ तळपे आकाशीं कपिपुच्छ ॥ ४५ ॥ मनें कवळिलें श्रीरामासीं ॥ श्रद्धा सीतेच्या पायापासीं ॥
आज्ञा पुसावया तियेसीं ॥ एकाग्रतेसीं तिष्ठतु ॥४६॥ ऐसें देखोनि हनुमंता ॥ उल्हास जानकीचे चित्ता ॥ मारावया लंकानाथा॥

१ आकाशीं. २ अधःप्रवाह. ३ प्रतिबंधन करून. ४ मार्गशुद्धि. ५ समुद्राचा किनारा. ६ शक्ति, बुद्धि. ७ नाम, कथा.

शीघ्र रघुनाथा आणावें ॥ ४७ ॥ ऐक हनुमंता सावधान ॥ तुज मी देतें आशीर्वचन ॥ मार्गीं बाधूं नशके विघ्न ॥ राम चिद्घन पावसी ॥ ४८ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ वंदोनि सीतेचे चरण ॥ केलें उड्डाण वानरें ॥ ४९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंतासीं श्रीरामदर्शन ॥ तेथील गोड निरूपण ॥ सावधान अवधारा॥ २५० ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांगजेंद्रोद्धरणंहनुमान्श्रीरामदर्शनागमनोनामद्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ओंव्या॥ ॥ २५० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीपरब्रह्मणेनमः ॥ ॥ आश्वासोनि श्रीरामकांता ॥ भेटावया श्रीरघुनाथा ॥ हनुमंतु होय निघता ॥ तोचि कथा अवधारा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ पुनर्दृष्ट्वाचवैदेहींमैथिलीमभिवाद्यच ॥ प्रत्यागंतुंमनश्चक्रेपुनर्मध्येनसागरं ॥ १ ॥ ततःसकपिशार्दूलःस्वामिसंदर्शनोत्सुकः ॥ आरुरोहगिरिश्रेष्ठमरिष्टमरिसूदनः॥२॥ सचभूमिधरःश्रीमान्बलिनातेनपीडितः॥ दशयोजनविस्तारस्त्रिंशद्योजनमुच्छ्रितः ॥ ३ ॥ धरण्यांसमतांप्राप्तोबभूवसधराधरः ॥४॥ ॥ टीका ॥ लंकादहन करोनि संपूर्ण ॥ हनुमंतासीं करितां गमन घ्यावया सीतेचें दर्शन ॥ आला परतोन तीपासीं ॥ २ ॥ सीता सर्वांगीं अक्षेत ॥ पाहोनियां सावचित ॥ हनुमंतु हर्षयुक्त ॥ निघे त्वरित तें ऐका ॥ ३ ॥ घ्यावया श्रीरामाची भेटी ॥ हनुमंतासीं त्वरा मोठी ॥ वंदोनि सीता गोरटी ॥ उठाउठीं निघाला ॥ ४ ॥ वेगीं उल्लंघावया सागर ॥ चौफेर अवलोकी वानर ॥ देखिला अरिष्ट गिरिवर ॥ तेथें सत्वर वळंघला ॥ ५ ॥ सकळ अरिष्टां आधार ॥ यालागिं अरिष्ट गिरिवर ॥ अनुवादती ऋषीश्वर ॥ त्याचा विस्तार अवधारा ॥ ६ ॥ दश इंद्रियां विक्षेपकं ता ॥ दशयोजन रुंद पर्वता ॥ वासनाविस्तार ऊर्ध्वता ॥ शतयोजनता तो उंची ॥ ७ ॥ जागृति स्वप्न सुषुप्तिता ॥ श्रीरामस्मरण हनुमंता ॥ यालागिं चढला अरिष्टमाथां ॥ हाणी लाता नामनेटें ॥ ८ ॥ पूर्णकृपा श्रीरघुनाथा ॥ पूर्णप्राप्ती हनुमंता ॥ चढोनि अरिष्टाचे माथां ॥ हाणी लाता नामनेटें ॥ ९ ॥ हनुमंताचे नामनेट ॥ उड्डाणाचा कडकडाट ॥ पृथ्वींत रुपला अरिष्ट ॥ केला सपाट भूमिसम ॥१०॥ वृक्षशिखरें समसगट ॥ भूमीं दाटला गिरिकूट ॥ श्रीरामभजनीं निजनिष्ठ ॥ केला सपाट हनुमंतें ॥११॥ हनुमान् रामनामें आतुर्बळी ॥ उड्डाणाच्या कल्लोळीं ॥ अरिष्ट मेळविला धुळी ॥ करोनि रांगोळी नामनेटें ॥१२॥ स्वयें अरिष्टाचिये माथां ॥ निर्दळणें हाणोनि लाता ॥ हें ब्रीद साजे हनुमंता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि भजनें ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ येन्येरविंदाक्षविमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः ॥ आरुह्यकृच्छ्रेणपरंपदंततःपतंत्यधोनादृतयुष्मदंघ्रयः ॥ ५ ॥ तथा नतेमाधवतावकाःक्वचित्भ्रश्यंतिमार्गात्त्वयिबद्धसौहृदाः ॥ त्वयाभिगुप्ताविचरंतिनिर्भयाविनायकानीकपमूर्ध्वसुप्रभो ॥ ६ ॥

१ व्यथारहित, अदग्ध. २ लक्षपूर्वक. ३ बसला. ४ बोलती. ५ विपरीत ज्ञान, चित्तैकल्प. ६ निमग्न केला. ७ महापराक्रमी.

॥ टीका ॥ परम भाग्याची भाग्यस्थिती ॥ मनुष्यजन्मातें नर येती ॥ शोधीतसत्वाची सत्ववृत्ति ॥ जन्म पावती ब्राह्मणाचा ॥ १४ ॥ तेथेंही वेदशास्त्र विप्तत्ती ॥ जेणें परब्रह्म आंतुडे हातीं ॥ ती सांडोनि मूढमती ॥ बुद्धि यदर्थीं अतियोग्य ॥ १५ ॥ मुक्त्वाचा निजाभिमान ॥ वाग्वादीं अतिनिपुण ॥ नाहीं भगवद्भाव भजन ॥ अलोट पतन तयासीं ॥ १६ ॥ येवोनि ब्रह्मप्राप्तीचे घरा ॥ मुक्ताभिमान नागवी नरा ॥ भार भगवद्भजनीं पाठिमोरा ॥ ऐशिया नरा अधःपातु ॥१७॥ भगवद्भजनीं जो पाठिमोरा ॥ त्यासिं जन्म मरण येरझारा ॥ कोट्यानुकोटि योनिद्वारा ॥ अधःपातु खरा त्या नांवें ॥ १८ ॥ करोनि पत्रावलंबन ॥ परीक्षा ह्मणें माझें ज्ञान ॥ हें ज्ञान कीं ज्ञानाभिमान ॥ अधःपतन तयासीं ॥ १९ ॥ अहं सोहं कोहं अभिमान ॥ भक्त नधरिती अतिस ज्ञान ॥ त्यांसि बाधूं नशके विघ्न ॥ विघ्नासिं दमन श्रीरामनाम ॥ २० ॥ रामनामाच्या निजशक्ती ॥ भक्त विघ्नमाथां चढती ॥ शेखीं विघ्न निर्दाळिती ॥ नित्य निर्वृती रामनामें ॥२१॥ चारा घालोनि मुखाआंत ॥ जेंवि पक्षिणी पिल्लीं पोशित ॥ तेंवि आपुले निजभक्त ॥ रक्षी भगवंत अहर्निशीं ॥ २२ ॥ विघ्न नयेचि नामापासीं ॥ तें केंवि ये भक्तापासीं ॥ भगवंत रक्षी अहर्निशीं ॥ विघ्न भक्तांसीं निर्विघ्न ॥ २३ ॥ विघ्न करूं ये छळणार्थ ॥ विघ्नाचा आत्मा तो भगवंत ॥ विघ्न निर्विघ्न होय तेथ ॥ भूतें भगवद्रूप भक्तांसीं ॥२४॥ सर्वभूतीं भगवद्भाव ॥ तेथें विघ्नासिं कैंचा ठाव ॥ विघ्न विघ्नत्वा अभाव ॥ विघ्न स्वयमेव देव जाला ॥ २५ ॥ भगवद्भावें चालतां भक्तां ॥ विघ्नें वोढविती माथा ॥ ऐसी हरिभक्ती हनुमंता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि नामें ॥ २६ ॥ श्रीरामनामें हनुमा बळी ॥ अरिष्ट पर्वत पायातळीं ॥ करोनियां पैं रांगोळीं ॥ मिळविला धुळी हरिनामें ॥ २७ ॥ अरिष्टाचे भाग्य श्रेष्ठ ॥ लागतां हनुमंताचा अंगुष्ठ ॥ विरोनियां गिरिकूट ॥ जाला प्रविष्ट परब्रह्मीं ॥२८॥ अरिष्टाची भाग्यावळी ॥ हनुमंताचे पायांतळीं ॥ नुरेचि भूतळीं पाताळीं ॥ मीनलां तात्काळीं परब्रह्मा ॥२९॥ दशशतयोजन विस्तार ॥ नामें अरिष्ट गिरिवर ॥ हनुमंतें हाणोनि पादप्रहार ॥ ॥ १ ॥
केला उद्धार अरिष्टाचा ॥३०॥ कपीनें हाणोनि पांपरा ॥ जडत्व दवडोनि भूधरा ॥ ऐक्य केलें धराधरा ॥ गिरिवरा अरिष्टा ॥३१॥

१ शुद्ध. २ येणेंजाणें. ३ अंति. ४ सुख. ५ खालीं करती. ६ मिळाला. ७ आंत. ८ लत्ताप्रहार. ९ पर्वतास.

करावया अरिष्टाचा उद्धार ॥ श्रीरामभक्तहनुमंत वीर ॥ जोकरीजडाचा उद्धार ॥ तोचि साचार हरिभक्त ॥ ३२ ॥ धराधरी तो धराधरु ॥ यासिं अरिष्ट ऐक्याकारु ॥ श्रीरामभजन करी वानरु ॥ जगदोद्धारु हनुमंतु ॥ ३३ ॥ पुढील कथेची संगती ॥ समुद्र लंघावया मारुती ॥ चढला अरिष्ट पर्वतीं ॥ तेही उपपत्ती अवधारा ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ पीडितंतंनगवरंत्यक्त्वागगनमास्थितः ॥ आप्लुत्यचमहावेगः पक्षवानिवपर्वतः ॥ ७ ॥ हनुमान्मेघजालानिविकर्षन्निवगच्छति ॥ भुजयोरंतरासक्तंमेघजालंविकर्षयन् ॥ ८ ॥ दारयन्मेघवृंदानिनिष्पतंश्चपुनःपुनः ॥ ज्यामुक्तइवनाराचोमहावेगउपागमत् ॥ ९ ॥ स किंचिदारात्संप्राप्तःसमालोक्यमहागिरिं ॥ ननादसुमहानादंमेघनादसमस्वनः ॥ १० ॥ टीका ॥ हनुमान् उडतां महाबळी ॥ पर्वत दडपला पायातळीं ॥ सर्प दडपती पाताळीं ॥ वमिती तेकाळीं विषगरळा ॥ ३५ ॥ भारें दडपला पर्वतु ॥ श्वेतपीतआरक्त धातू ॥ स्रवोनि निजशोभा शोभतु ॥ जेंवी वसंतु निजसुमनीं ॥ ३६ ॥ जेंवि पर्वत पक्षमेळीं ॥ तैसा कपि जातसे नभोमंडळीं ॥ अभ्रें अडकलीं बाहुमूळीं ॥ वक्षस्थळीं कपीच्या ॥ ३७ ॥ उत्तरीवास राजलीळा ॥ वानरा आली राजकळा ॥ सुनीळ भासतसे नीळा ॥ घनसांवळा मारुती ॥ ३८ ॥ अभ्रें अडकलीं हनुमंता ॥ आंगा आली घनश्यामता ॥ पावला श्रीराम सारूप्यता ॥ भासे समस्तां सुरसिद्धां ॥३९॥ देखोनियां महेंद्रगिरी ॥ हर्ष कोंदला वानरीं ॥ प्रळयांबुद गिरागजरीं ॥ भुभुकारीं गर्जिनला ॥४०॥ श्रीरामचापीं सुटला शर ॥ तैसा लंघीत सागर ॥ सवेग जातसे वानर ॥ सुरासुर विस्मित ॥ ४१ ॥ नाद कोंदला अंबरीं ॥ नाद कोंदला सागरीं ॥ नाद कोंदला कपींद्रीं ॥ जे महेंद्रीं राहविले ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ निशम्यनदतोनादंवानरास्तेसमंततः ॥ बभूवुरुत्सुकाःसर्वेसुव्हृद्दर्शनकांक्षिणः ॥ ११ ॥ जांबवांश्चहरिश्रेष्ठःप्रीतिसंव्हृष्टमानसः ॥ उपामंत्र्यहरीन्सर्वानिदंवचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ सर्वथाकृतकार्योसौहनूमान्नात्रसंशयः ॥ नह्यस्याकृतकार्यस्यनादएवंविधोभवेत् ॥१३॥ तस्यबाहूरुवेगंचनिनादंचमहात्मनः ॥ संश्रुत्वाहरयोहृष्टाःसमुत्पेतुःसमंततः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि गिरागजर ॥ महेंद्रीं राहिले होते वानर ॥ तेही सा

१ ओकतात. २ अंगवस्त्र. ३ प्रळयकाळाच्या मेघाप्रमाणें. ४ आकाशांत.

वधान होती समग्र ॥ तैसें गंभीर गर्जिन्नला ॥ ४३ ॥ गजर ऐकोनि अत्यद्भुत ॥ वानरां सांगे जांबुवंत ॥ पैल आलारे हनुमंत ॥ सीताशुद्ध्यर्थ लक्षोनी ॥ ४४ ॥ साधोनियां सीताशुद्ध्यर्थ ॥ हर्षें गर्जे हनुमंत ॥ अंगदादि वानरां आंत ॥ सांगे जांबुवंत दूतचिन्ह ॥ ४५ ॥ कार्य नसाधितां जाण ॥ मुख्य दुश्चित म्लान वदन ॥ त्याचे वाचेसीं पडे मौन ॥ गिरागर्जन त्या कैंचें ॥४६॥ सीताशुद्धीचा इत्यर्थ ॥ साधूनि आला हनुमंत ॥ तेणें आल्हादें गर्जत॥ केला निश्चितार्थ जाबुवंतें ॥४७॥ उरूवेग बाहूवेग ॥ हनुमंताचा अंगवेग ॥ कार्य साधोनियां सांग ॥ येतो सवेग मारुती ॥ ४८ ॥ ऐसें जांबुवंतीं इत्यर्थ ॥ ऐकोनि वानर समस्त ॥ अत्यंत आल्हादें नाचत॥सीताशुद्ध्यर्थ साधला ॥४९॥श्लोक॥ तमभ्रघनसंकाशमापतंतंमहाकपिं॥दृष्ट्वातेवानराःसर्वेतस्थुःप्रांजलयस्तदा ॥ १५ ॥ सतस्यैवगिरेःशृंगेनिपत्यचमहाजवः ॥ निपपातमहेंद्रस्यशिखरेपादपाकुले ॥ १६ ॥ ततस्तेप्रीतमनसःसर्वेवानरपुंगवाः ॥ हनूमंतंमहात्मानंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ १७ ॥ हनुमांस्तुगुरून्वृद्धान्जांबवत्प्रमुखांस्तदा ॥ कुमारमंगदंचैवसोवंदत महाकपिः ॥ १८ ॥ सताभ्यांपूजितःपूज्यःकपिभिश्चसभाजितः ॥ दृष्टादेवीतिविश्रांतःसंक्षेपेणन्यवेदयत् ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ साधूनि सीताशुद्ध्यर्थ ॥ पैल आलारे हनुमंत ॥ इंद्रकीळ निळपर्वत ॥ तैसा शोभत मारुती ॥ ५० ॥ येतां देखोनि हनुमंत ॥ वानरवीर हर्षयुक्त ॥ उभे ठाकले समस्त ॥ उभयहस्त जोडोनी ॥५१॥ फळीं पुष्पीं वृक्षयुक्त ॥ महेंद्रगिरी सुशोभित ॥ हनुमंत स्ववेगें आला तेथ ॥ वानर जेथें उभे असती ॥ ५२ ॥ एकें उड्डाणें हनुमंत ॥ समुद्र लंघोनि समस्त ॥ वेगें आला महेंद्रांत ॥ वानर जेथें उभे असती ॥ ५३ ॥ धांवतां हनुमंताचेनि वेगें ॥ वायू टणकोनि राहिला मागें ॥ मनोवेगाहूनि वेगें ॥ आला सवेग मारुती ॥ ५४ ॥ नाहीं लागली पैं धाप ॥ नाहीं स्वेद नाहीं कंप ॥ श्रीराम स्मरतां चिद्रूप ॥ आला सुखरूप हनुमंतु ॥ ५५ ॥
जैसा श्रीरामाचा बाण॥ कार्य साधोनि संपूर्ण ॥ परतोनि हाताये आपण ॥ तैसें आगमन कपीचें ॥ ५६ ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ अंगदादिवीर समस्त ॥ त्यांतें देखोनि हनुमंत ॥ नामें गर्जत रामनामें ॥ ५७ ॥ श्रीरामजयराम यागजरीं ॥ हनुमान् गर्जत अं

१ पूर्ण. २ दमून. ३ घाम.

बरीं ॥ वानरीं गर्जविला गिरी ॥ नामोच्चारीं जयजयराम ॥ ५८ ॥ श्रीरामजयराम नाम ॥ गर्जताति प्लवंगम ॥ नादें गर्जवीत व्योमें ॥ आला सप्रेम हनुमंतु ॥ ५९ ॥ नामें कोंदले अंबर ॥ नामें कोंदलें गिरिकंदर ॥ करीत नामाचा गजर ॥ आला वानर हनुमंतु ॥ ६० ॥ देखोनियां वानरगण ॥ करीत श्रीरामाचें स्मरण ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ वंदीत चरण सर्वांचे ॥ ६१ ॥ साधोनि आलों सीताशुद्ध्यर्थ ॥ गर्व नाहीं हनुमंतांत ॥ ज्यातें त्यातें अभिवंदीत ॥ भूतीं भगवंत देखोनी ॥ ६२ ॥ वृद्धत्वें जांबुवंत गुरू ॥ प्रथम त्यासीं नमस्कारू ॥ अंगद जो कां राजकुमरु ॥ केला नमस्कारु तयासीं ॥ ६३ ॥ एवं युक्त परंपरा ॥ हनुमान् वंदीत वानरा ॥ तेणें आल्हाद समग्रां ॥ पवनपुत्रा देखोनि ॥ ६४ ॥ सन्मानोनि हनुमंतातें ॥ मध्यें बैसवोनि तयातें ॥ वानर बैसले सभोंवते ॥ सीताशुद्धि पुसावया ॥ ६५ ॥ जांबुवंतादि पूज्य समस्त ॥ तेहीं पूजिला हनुमंत ॥ तेणें आल्हादें सांगत ॥ सीताशुद्ध्यर्थ सौंक्षेपें॥६६॥ लंकानगरी वसे सागरीं ॥ तेथें रावण राज्य करी ॥ तेथील प्रवेश अटक भारी॥ सुरासुरीं दुर्धरू ॥ ६७ ॥ रामनामाचे निजनेटें ॥ उड्डाण करोनि नेटें ॥ लंका शोधिली त्रिकूटें ॥ सम सगटें पुर गृहें ॥६८॥ रावणाच्या निजभवनीं ॥ सीता भेटली अशोकवनीं ॥ तयें धाडिलें खूण देऊनि ॥ मस्तकमणी हा सीतेचा ॥६९॥ मणी देखोनि अलंकार ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ रामनामाचा गजर ॥ नामें वानर गर्जती ॥७०॥ सीता भेटली साचार ॥ मणीमस्तक अलंकार ॥ तें देखोनियां वानर ॥ केला भुभुकार स्वानंदें ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेनगाग्रान्नगाग्राणिशिखराच्छिखराणिच ॥ प्रहृष्टाःसमपद्यंतहनुमंतंदिदृक्षवः ॥ २० ॥ तेप्रीताःपादपाग्राणि द्रुमेशाखासुपुष्पिताः ॥ वासांसीवप्रकाशानिसमवाप्यंतलांगुलैः ॥२१॥ क्ष्वेडंत्यन्येहसंत्यन्येगर्जंत्यन्येमहाबलाः ॥ चक्रुःकिलकिलामन्येप्रतिगर्जंतिचापरे ॥ २२ ॥ केचिदुच्छ्रितलांगूलाःप्रहृष्टाःकपिकुंजराः आयतांचितदीर्घाणिलांगूलानिप्रविव्यधुः ॥ २३ ॥ अपरेतुहनूमंतंश्रीमंतंवानरोत्तमं ॥ आप्लुत्यगिरिशृंगेपुसंस्पृशंतिप्रहर्षिताः ॥२४॥ स्तुवंतिचनमस्यंतिपरिष्वज्य[illegible]चापरे ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ वृक्षींहोनि वृक्षांतरीं ॥ पर्वताहोनि पर्वता

१ [illegible]र. २ आकाश. ३ आग्रह, समग्र. ४ प्रतिबंध. ५ गृह.

वरी ॥ हेरिखें उडिजे वानरीं ॥ सीता सुंदरी सांपडली ॥ ७२ ॥ श्वेत सुनीळ आरक्त ॥ शाखा कपिपुच्छीं पुष्पित ॥ जैशा
वस्त्रगुढिया गगनाआंत ॥ तैसी शोभा कपिपुच्छीं ॥ ७३ ॥ फळित पुष्पित शाखांवरीं ॥ पुच्छ गुढेया गगनांतरीं ॥ उभवोनि
नाचिजे वानरीं ॥ सीता सुंदरी सांपडली ॥७४॥ सीतां मस्तकीचें मणिरत्न ॥ पहावया अग्रेजण ॥ हरिखें करोनि उड्डाण ॥
वानरगण दाटले ॥ ७५ ॥ मस्तकमणि देखोनि डोळां ॥ हरीख वानरां सकळां ॥ पुच्छ उभविती अंतराळां ॥ स्वानंदलीळा नाच
ती ॥ ७६ ॥ येरयेरां हाणिती धडका ॥ येरयेरां लाविती चडका ॥ येरयेरां देती धक्का ॥ पाडिती देखा येरयेरां ॥ ७७ ॥ येरयेरां
दाविती वांकुल्या ॥ येरयेरां गटांगुळिया ॥ येरयेरां गुदगुलिया ॥ कर्णांगुळिया येरयेरां ॥ ७८ ॥ येरयेरां कौतुकीं ॥ जानुघातें हा
णिती ढकी ॥ येरयेरां हाणिती बुक्की ॥ वानरहर्षी उपरमोनी ॥७९॥ येरयेरां निखंदिती ॥ येरयेरां उपहासती ॥ येरयेरां निर्भर्त्सि
ती ॥ वीर गर्जती आल्हादें ॥ ८० ॥ एक किळकिळती वानरजाती ॥ एक रामनामें गर्जती ॥ एक भुभुकार देती ॥ सीता सती
सांपडली ॥ ८१ ॥ अधींमधीं हनुमंता ॥ कोण वंदील पाहों आतां ॥ उडिया टाकोनि असंख्यता ॥ चरणों माथा ठेविती ॥ ८२॥
जीव देणें हे गोड गोष्टी ॥ हनुमान् वीर जगजेठी ॥ शुद्धि आणिली उठाउठीं ॥ वानरकोटी नाचती ॥ ८३ ॥ विचित्र शाखा ध
रोनि पुच्छाग्रीं ॥ पुच्छ उभवोनि अंबरीं ॥ वानर नाचती सुखोद्गारीं ॥ सीता सुंदरी सांपडली ॥ ८४ ॥ वानरीं मिळोनि एकमे
ळीं ॥ रामनामाच्या कल्लोळीं ॥ अवघीं पिटोनियां टाळी ॥ हनुमान् जवळीं मीनले ॥ ८५ ॥ वानरीं मिळोनि समस्त ॥ हनुमं
ताची स्तुती करित ॥ अनुक्रमें आलिंगीत ॥ अभिवंदित स्वानंदें ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंमारुतिंमहावीर्यंराक्षसैःक्षतविग्रहं ॥
समीक्ष्यहरयःसर्वेपरिवार्यसमंततः ॥ २६ ॥ ततस्तमब्रवीद्वाक्यंजांबवानंगदस्तदा ॥ ब्रूहिवानरशार्दूलकृतंकर्मसुदुष्करं ॥२७॥
अपिदृष्टात्वयासीतारामस्यमहिषीप्रिया ॥ प्रशस्तवर्णोहिशुभस्तवांगुलिगतोमाणिः ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ अंगदयुवराज प्रज्ञावंत ॥
नळ नीळ पनस जांबुवंत ॥ गज गवय गवाक्ष युक्त ॥ जुत्पती समस्त बैसले ॥ ८७ ॥ मध्यें बसविला हनुमान् वीर ॥ घायीं ॥ ३ ॥

१ हर्षानें. २ जमले. ३ आकाशांत. ४ आनंदोनि. ५ टोंचितात. ६ ज्ञानवान्.

सर्वांग जर्जर ॥ तें देखोनि वीर झुंजार ॥ विस्मयो थोर पावले ॥ ८८ ॥ हनुमत हा वज्रदेही ॥ तोही वरखडला घायीं ॥ दारुण
युद्ध जालें पाहीं ॥ कपीतें कांहीं सांगेना ॥ ८९ ॥ आणिकही वानरभार ॥ देखोनि हनुमान् घायीं जर्जर ॥ ह्मणती युद्ध घोरांद
र ॥ अतिदुस्तर येणें केलें ॥ ९० ॥ ऐकावया हनुमंताचें रण ॥ वानरां येतसें स्फुरण ॥ करोनि सीताशुद्धिप्रश्न ॥ रणकंदन
पुसावें ॥ ९१ ॥ हा तंव बलाढ्य स्वयें ॥ हनुमंतें युद्ध केलें आहे ॥ हनुमंताचे निजघायें ॥ कोण साहे रणरंगीं ॥ ९२ ॥ सिंह
बोराटिये वरबडे ॥ तैसे शस्त्रांचे वरखडे ॥ हनुमंताचे मागें पुढें ॥ चहूंकडे दिसताती ॥ ९३ ॥ आपुले युद्धाची निजख्याती ॥
स्वमुखें न सांगे मारुती ॥ सीताशुद्धीच्या प्रश्नोक्तीं ॥ युद्धवित्पत्ति पुसावी ॥ ९४ ॥ अंगदु जो कां युवराजा ॥ वार्ता पुसे पवना
त्मजा ॥ कैसेनि भेटली रामभाजा ॥ समूळ वोजा मज सांगें ॥ ९५ ॥ कोणे भुवनीं कोणे स्थानीं ॥ तुज भेटली सीता जननी ॥
कैसेनि दिधला मस्तकमणी ॥ समूळ काहणी मज सांगें ॥ ९६ ॥ ऐकोनि अंगदाचा प्रश्न ॥ हनुमंत परम विचक्षण ॥ सीता
शुद्धीचें लक्षण ॥ स्वमुखें आपण सांगतु ॥९७॥ ॥ श्लोक ॥ एतच्छ्रुत्वाशुभंवाक्यमंगदस्यविपश्चितः ॥ हनूमानब्रवीध्दृष्टः
सर्वांस्तान्हरियूथपान् ॥ २९ ॥ अशोकवनिकामध्येदृष्टासाजनकात्मजा ॥ रक्ष्यमाणासुघोराभीराक्षसीभिरनिंदिता ॥ ३० ॥
एकवेणीधराबालारामदर्शनलालसा ॥ उपवासपरिश्रांताजटिलामलिनाकृशा ॥ ३१ ॥ यत्नेनमहतादृष्टासामयाजनकात्मजा ॥
तयाचसहसंवादंकृत्वापृष्ट्वाह्यनामयं ॥ ३२ ॥ अभिज्ञानंगृहीत्वाचसिद्धार्थोहमिहागतः ॥ ३३ ॥ ॥टीका॥ अंगदाचें शुभवचन ॥
ऐकोनि हनुमंत हास्यवदन.॥ सीताशुद्धीचें लक्षण ॥ करोनि गौण सांगतु ॥९८॥ अंगद युवराजा समर्थ ॥ नळ नीळ जांबुवंत॥
ऐका वानरवीर समस्त ॥सीताशुध्द्यर्थ संक्षेप ॥९९॥ लंकादुर्ग अतिदुर्धर ॥ सभोंवता समुद्र दुस्तर ॥ त्यामाजिं रावणाचें नगर ॥
लंकापुर ज्या नांव ॥१००॥ तेथें रिघतां अतिदुर्घट ॥ मीहि पावलों परमकष्ट ॥ नामें निरसोनि संकट ॥ विघ्नें सपाट रामनामें ॥१॥
त्याहीमाजिं रावणभुवन ॥ त्याहीमाजिं राणिवसा गहन ॥ त्याहीमाजिं अशोकवन ॥ सीता चिद्रत्न त्यामाजीं ॥ २ ॥ सीतेपा

१ लढाऊ. २ वायुनंदना. ३ वृत्तांत, रीति.

सीं संरक्षण ॥ करोळ विक्राळ दारुण ॥ भयानका राक्षसी रक्षण ॥ तेथें कोण रिघों शके ॥३॥ दुष्ट दुर्मुख दारुण ॥ ब्रह्मराक्षस
रक्षोगण ॥ सत्तावर्ती भ्यासुर पूर्ण ॥ तेथें कोण रिघों शके ॥ ४ ॥ अशोकवन अतिदुर्घट ॥ वारया तेथें नफुटे वाट ॥ तेथेंही
रिघालों करूनि कष्ट ॥ अनेक संकटें सोसूनी ॥ ५ ॥ सीता स्वयमेव देखिली दृष्टीं ॥ तरी घेवों नशकें भेटी ॥ भोंवतीं रा
क्षसांची घरटी ॥ वृक्षसंपुटीं मी लपालों ॥ ६ ॥ सीता निजदुःखदर्शन ॥ नाहीं आस्तरण ना प्रावरण ॥ एकवस्त्र परिधा
न अतिमळिण मळगंधी ॥ ७ ॥ नाहीं स्नान ना भोजन ॥ उपवासें कृशदीन ॥ वेणी वळिली जटाबंधन ॥ मंगल
स्नान असेना ॥ ८ ॥ तरी धन्य सीता सती ॥ श्रीरामभजनीं अतिप्रीति ॥ जागृत्स्वप्न आणि सुषुप्ती ॥ श्रीरामस्मृती वि
सरेना ॥ ९ ॥ सीता सती सावधान ॥ करितां श्रीरामस्मरण ॥ वृक्ष वल्ली तृण पाषाण ॥ श्रीराम भजन जपताती ॥ ११० ॥
धन्य सीतेची रामभक्ती ॥ सर्वेंद्रियीं श्रीरामस्फूर्ती ॥ राम देखे सर्वांभूतीं ॥ त्रिजगतीं रामनामें ॥ ११ ॥ ऐसी असतां सहज
स्थिती ॥ श्रीरामभेटीची अत्यासक्ती ॥ मजलागीं ये काकुळती ॥ श्रीरघुपती भेटवीं ॥ १२ ॥ म्यां सांगितली गुह्य गोष्टी ॥
श्रीरामा तुझी आवडी मोठी ॥ मज धाडिलें शुद्धीसाठीं ॥ सीता गोरटी कोठें आहे ॥ १३ ॥ तुझी ठायीं पडलिया शुद्धी ॥ घेवो
नि वानरांची मांदी ॥ श्रीराम येईल त्रिशुद्धीं ॥ दीधली मुद्री रामाची ॥ १४ ॥ मुद्रिका देखतांचि दृष्टीं ॥ हरिखेली सीता गोर
टी ॥ हरिखें माझी पाठी थापटी ॥ जाईं उठाउठीं शुद्धि सांगें ॥१५॥ सखा जिवलग मज तूं आतां ॥ तुझे चरणीं ठेविलें माथा ॥
शीघ्र जावोनि हनुमंता ॥ श्रीरघुनाथा आणावें ॥१६॥ शीघ्र करावया गमन ॥ म्यां मागीतलें अभिज्ञान ॥ मस्तकमणी घेवोनि
खूण ॥ आलों धांवोनि तुझांपासीं ॥ १७ ॥ लंकेसीं आहे सीता सती ॥ शुद्धि म्यां आणिली निश्चितीं ॥ विकल्प नधरावा चि
त्तीं ॥ चला रघुपतीला शुद्धि सांगों ॥ १८ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ वानरां तळमळ पूर्ण ॥ नसांगेचि युद्ध दारुण ॥ बुद्धि
कोण करावी ॥ १९ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ अंगद सुखावला आपण ॥ सीताशुद्धि तुवां आणून ॥ रामाचा प्राण वांचवि

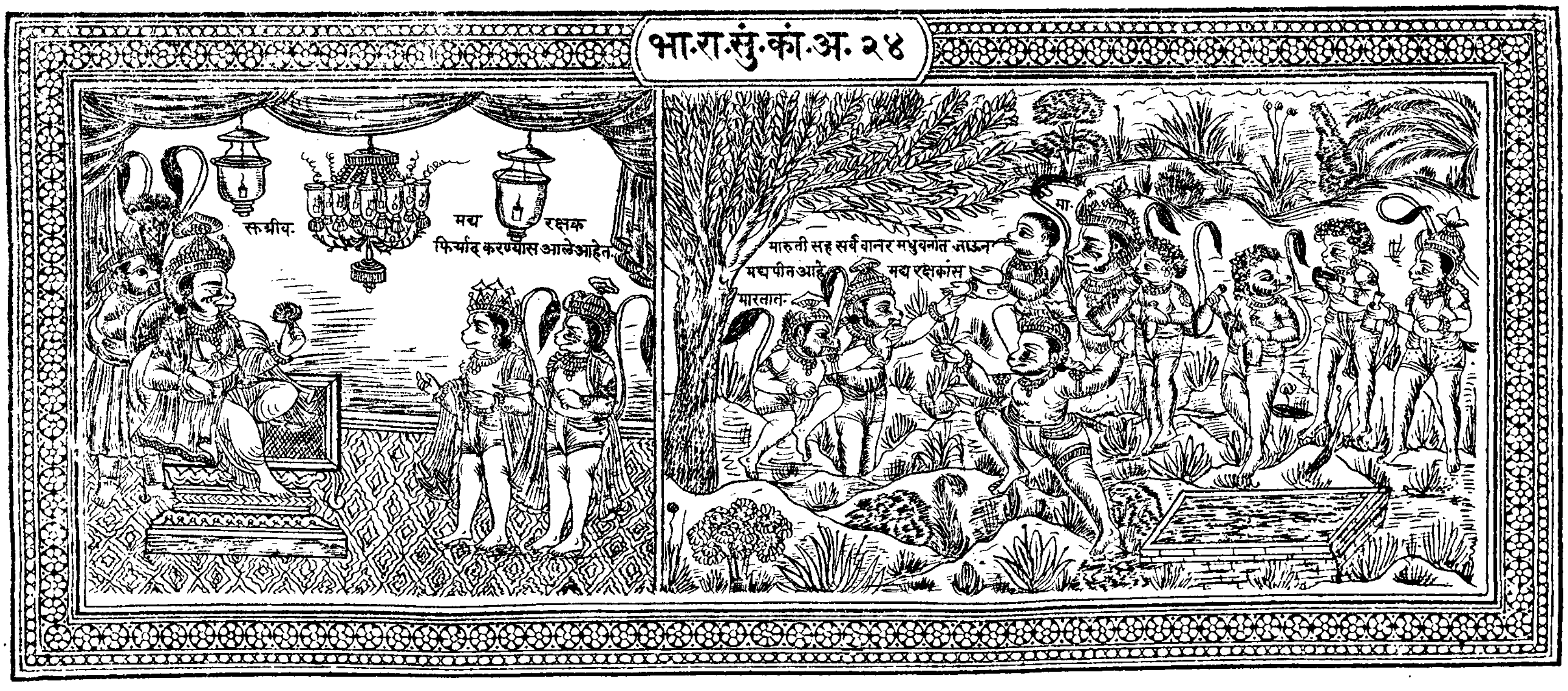
१ भयंकर. २ अंथरूण. ३ पांघरूण. ४ समुदाय. ५ आनंदित झाला. ६ खुणा, चिन्ह.

ला ॥१२०॥ वानरांच्या कोट्यानुकोटी ॥ पडल्या होत्या प्राणसंकटीं ॥ तुवां वांचविल्या उठाउठीं ॥ शुद्धिसाठीं सीतेच्या ॥२१॥
धन्य जीवित्व हनुमंता ॥ शुद्धि आणिली तत्वतां ॥ हर्ष सांगावया रघुनाथा ॥ उल्हासता अंगदु ॥ २२ ॥ तंव बोलिला जांबुवंतु ॥
निधडा वीर हा हनुमंतु ॥ कैसेनि भेटला लंकानाथु ॥ युद्धकंदनार्थु कां जाला ॥२३॥ ॥ श्लोक ॥ जांबवान्सर्ववृत्तांतमपृछन्मरु
तात्मजं ॥ कथंदृष्टात्वयासीताकथंवातत्रवर्तते ॥ ३४ ॥ संवादश्चकथंवृत्तःक्रूरकर्माहिरावणः ॥ एतत्सर्वंसमासेनप्रब्रूहित्वंमहाभुज
॥३५॥ ॥ टीका ॥ जांबुवंत ह्मणे हनुमंता ॥ तूं वज्रदेही तत्वतां ॥ तुझे अंगीं देखों शस्त्रघाता ॥ त्या युद्धार्था सांगावें ॥२४॥ रावण
क्रूर आणि कपटी ॥ कैसी त्यासीं जाली भेटी ॥ सीता भेटली संकटीं ॥ त्या गुह्य गोष्टी सांगाव्या ॥२५॥ तुवां गांजिला इंद्रजित ॥ पिता
पवन होता सांगत ॥ त्या नीळासीं एकांत ॥ पुत्रपुरुषार्थ तो वदला ॥२६॥ त्या युद्धाची समूळकथा ॥ कृपेनें सांगावी हनुमंता ॥ समु
द्रलंघनाची वार्ता ॥ तेही तत्वतां सांगावी ॥२७॥ येचिविशीं हनुमंतीं ॥ पूर्वीबुद्धी स्फुरली होती ॥ वार्ता पुसलिया श्रीरघुपती ॥ स्वमुखें
कीर्ती नये सांगों ॥२८॥ स्वामीनें पुशिलिया जाण ॥ वार्ता वंचूं नये आपण ॥ वंचितांचि लागे दूषण ॥ बुद्धि कोण करावी ॥२९॥ स्व
मुखें सांगों नये कीर्ती ॥ वंचूं नये स्वामीप्रती ॥ ऐसिये संकटीं मारुती ॥ प्रजापती विनंविला ॥१३०॥ वंदोनि ब्रह्मयाचे चरण ॥
हनुमंत विनवी पैं आपण ॥ लंकेमाजि झालें वर्तन ॥ पत्र लेहोन मज द्यावें ॥३१॥ स्वामीपासीं निजपुरुषार्थ ॥ जो सांगे तो मूर्खो
न्मत्त ॥ वंचितां पावे अधःपात ॥ हा शास्त्रार्थ स्वामीचा ॥३२॥ नाहीं दुसरा सांगाती ॥ तो सांगता माझी कीर्ती ॥ मज माझी प
डली गुंती ॥ पत्र तदर्थीं मज द्यावें ॥३३॥ माझा समस्तही पुरुषार्थ ॥ ब्रह्महस्तींचें ब्रह्मलिखित ॥ सत्य मानील श्रीरघुनाथ ॥ नि
श्चितार्थ मज माझा ॥ ३४ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ हासिनला चतुरानन ॥ परमप्रीती आलिंगून ॥ पत्र लेहोनि दीधलें
॥३५॥ वीर शूर गुणगंभीर ॥ शास्त्रवेत्ता अतिचतुर ॥ समयोचित जाणोनि विचार ॥ निधडा वीर हनुमंतु ॥३६॥ उल्हासोनि
प्रजापती ॥ आदरें स्तवोनि मारुती ॥ अत्यंत कपीची ख्याती ॥ पत्र प्रीतिं दीधलें ॥३७॥ तोंचि ब्रह्मपत्र घेवोनि हातीं ॥ उल्हा

१ फसवूं. २ अडचण, संकट. ३ शूर.

सें उडोनि मारुती ॥ वंदोनियां सीता सती ॥ वानरांप्रती स्वयें आला ॥ ३८ ॥ जाबुवंतें पुसतां ख्याती ॥ ब्रह्मलिखित दिधलें
हातीं ॥ रीसांसीं नव्हे अर्थप्राप्ती ॥ पडली गुंती गुणगुणित ॥ ३९ ॥ लक्ष्मणासीं वाचकशक्ती ॥ तो तंव शेषावतारमूर्ती ॥ कां
अर्थ जाणे श्रीरघुपती ॥ येरांची युक्ति सरेना ॥१४०॥ जांबुवंताची बुद्धि कैसी ॥ अर्थ नकळे आपणासीं ॥ कळों नेदिच वानरां
सीं ॥ युक्तिविशेषीं चालविली ॥४१॥ ब्रह्मलिखित संपूर्ण ॥ श्रीरामावांचोन आपण ॥ वाचितां लागे दूषण ॥ पत्र घेवोनि तेथें
जावें ॥४२॥ बैसवोनि श्रीराममूर्ती ॥ बैसवोनि सुग्रीव कपिपती ॥ पत्र देवोनि सुमित्राप्रती ॥ अर्थयुक्ति वाचावें ॥ ४३ ॥ यु
क्ति मानली समस्तां ॥ शुद्धि सांगोनियां सीता ॥ अवश्य भेटावें श्रीरघुनाथा ॥ मग पत्रार्था वाचावें ॥ ४४ ॥ ऐसा करोनि संप्रे
धारू ॥ उठिला वानरांचा भारू ॥ अवघीं केला जयजयकारू ॥ श्रीरामचंद्रु लक्षोनी ॥४५॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंतासीं
रामदर्शन ॥ आनंदें वोसंडलें गगन ॥ सुखसंपन्न श्रीराम ॥ ४६ ॥ वाचितां ब्रह्मलिखितार्थ ॥ उल्हासेल श्रीरघुनाथ ॥ वानरां
उल्हास अद्भुत ॥ तो कथार्थ अवधारा ॥ ४७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांसीताशुद्धिहनुमंतागमनं
नामत्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥२३॥ ॥ओव्या॥ ॥१४७॥ ॥श्लोक॥ ॥३५॥ ॥एवं॥ ॥१८२॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आस्वल. २ विचार. ३ सैन्य.

॥ श्रीजगद्गुरवेनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ सर्वथासीतयादग्धस्तपसासनिशाचरः ॥ निमित्तमात्रंरामस्तुवधेतस्यभविष्यति ॥ १ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वावालिसूनुरभाषत ॥ जांबवत्प्रमुखान्सर्वान्हनुमंतंमहाकपिं ॥ २ ॥ अहंतंरावणंसंख्येससैन्यंसपुरःसरं ॥ सहपुत्रंवधिष्यामिससुहृद्बांधवंयुधि ॥ ३ ॥ किंपुनःसहितोवीरैर्बलवद्भिःकृतात्मभिः ॥ लंकांचत्वरयाहंतुंरावणंचबलोत्कटं ॥ ४ ॥

॥ टीका ॥ हनुमंत सांगे वीरांप्रती ॥ सीता तपस्विनी श्रीरामसती ॥ तिनें राक्षसांची वीर्यशक्ती ॥ नेली भस्मांतीं कोपाग्नी ॥ ॥ १ ॥ रावणाची शक्ति तेजोरासी ॥ सीतेनें भस्म केलें त्यासीं ॥ राम निमित्य मारायासीं ॥ रावणासीं रणरंगीं ॥ २ ॥ सीता क्षोभें दशानन ॥ जळोन भस्म जाहला जाण ॥ पतीस यश दीधलें पूर्ण ॥ रामें रावण मारिला ॥३॥ सीता जाळी श्रीराम मारी॥ ऐसेंनि राक्षसांची बोहरी ॥ क्षणें होईल लंकेमाझारीं ॥ सांगे वानरीं हनुमंत ॥ ४ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ अंगदा आलें अतिस्फुरण ॥ सीतेनें जाळिला दशानन ॥ मारितां आपणा भय काय ॥५॥ एकला एक मी अंगदु ॥ छेदोनि रावणाचा कंदु ॥ स्वजन सुहृदें सखे बंधू ॥ करीन वधू ससैन्येंसीं ॥६॥ सखा सुहृद् वीर जगजेठी ॥ तुह्मीं राखिल्या माझी पाठी ॥ तेमी लंकेच्या त्रिकुटीं ॥ राक्षसकोटी मारीन ॥ ७ ॥ कुंभकर्णेंसीं दशवक्र ॥ इंद्रजितासहित राजपुत्र ॥ प्रधान मारीन सर्वत्र ॥ सैन्य समुद्र मंथीन मी ॥८॥ हनुमंतें मारिले वीर समर्थ ॥ इंद्रजित केला मेला नाजित ॥ रावणा केलें हताहत॥असे धुकधुकीत वांचला ॥९॥ हनुमंता समवेत ॥ आह्मी गेलिया पैं तेथ ॥ धाकेंची मरतील समस्त ॥ लंकानाथ तो किती ॥१०॥ रणीं मारोनि रावण॥ सीता घेवोनि आपण ॥ यावें विजयेंसीं गर्जोन ॥ गुडी उभऊन स्वानंदें ॥११॥ पुढें ठेवोनियां सीता ॥ श्रेष्ठभेटी श्रीरघुनाथा॥ तेणें उल्हास समस्तां ॥ कपिनाथा सुग्रीवा ॥१२॥ सीतेवीण रामापासीं ॥ जावोनि काय सांगावें त्यासीं ॥ बहुत दिवस लागले शुद्धीसीं ॥ लाज आह्मांसीं भेटतां ॥ १३ ॥ भेटी घेतां रिते हातीं ॥ पहिले रिते आले जुत्पती ॥ तेचि आह्मा हुंरो लाविती ॥ कपिपती क्षोभेल ॥१४॥ राम आणि लक्ष्मण ह्मणती ॥ करटी वानरांची शक्ती ॥ ऐसी पावोन उपहती ॥ माझी विनंती नायक

१ दहन. २ मूल. ३ आस. ४ व्याज, उपहास. ५ क्रुद्ध होईल. ६ नाश, विटंबना.

तां ॥१५॥ जाहलें मर्यादाउल्लंघन ॥ त्यावरी रितें जाऊन ॥ तेव्हां सुग्रीव क्षोभोन जाण ॥ करील अपमान तो ऐका ॥ १६ ॥ काळें वदन खरारोहण ॥ उपानहमाळांचें भूपण ॥ गोमयसुमनीं अभिषिंचन ॥ स्तुती स्तवन फाल्गुनाचें ॥१७॥ तुह्मां वानरां समस्तां ॥ माझें लोटांगण आतां ॥ सीतेवांचोनि सर्वथा ॥ भेटी रघुनाथा नजावें ॥१८॥ तेथें सहावा अपमान ॥ याहूनि लंकेसीं जाऊन ॥ ससैन्य रावण निर्दाळून ॥ सीता घेऊन शीघ्रयावें ॥१९॥ ऐसें बोलतां अंगदासीं ॥ अतिस्फुरण आलें त्यासीं ॥ रोमांच थरकती सर्वांगासीं ॥ पुच्छ आकाशीं तळपत ॥२०॥ रणआवेश अंगदातें ॥ देखतां आलिंगिलें हनुमंतें ॥ वीर शूर पुरुषार्थें ॥ जांबुवंतें वंदिला ॥२१॥ वानर लागोनि पायांसीं ॥ शांत करिती युवरायासीं ॥ जांबुवंतें अतियुक्तीसीं ॥ अंगदासीं समजावी ॥ २२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदस्यवचःश्रुत्वाजांबवान्वाक्यमब्रवीत् ॥ नैषाबुद्धिर्महाबाहोयाब्रवीषिमहाकपे ॥ ५ ॥ विचेतुंवयमाज्ञप्तादक्षिणांदिशमुत्तमां ॥ नानेतुंकपिराजेननैवरामेणश्रीमता ॥ ६ ॥ सर्वेषांकपिमुख्यानांकथंमिथ्याकरिष्यति ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ अंगदाचें प्रतापवचन ॥ जांबुवंतें आयकोन ॥ त्यासीं द्यावया समाधान ॥ पूर्वप्रस्थान अनुवादे ॥ २३॥ आह्मांसीं धाडितां दक्षिणेसीं ॥ श्रीराम सुग्रीव आज्ञा ऐसी ॥ तुह्मीं आणावें सीताशुद्धीसीं ॥ मर्यादेसीं मासांतीं ॥ २४ ॥ मारोनियां रावणासीं ॥ शीघ्र आणावें सीतेसीं ॥ श्रीराम आज्ञा नाहीं ऐसी ॥ नाहीं नेमेंसीं राजाज्ञा ॥ २५ ॥ रावण मारितां आज्ञेवीण श्रीराम क्षोभेल आपण ॥ सुग्रीव कोपेल दारुण ॥ तेंही कारण अवधारीं ॥ २६ ॥ श्रीरामें वाहिलीसे आण ॥ स्वहस्तें विंधोनियां बाण ॥ रणीं मारोनि रावण ॥ सीता आपण सोडवूं ॥ २७ ॥ तो आह्मीं मारोनि रावण ॥ सीता आणितां आपण ॥ आह्मी भंगितां रामपण ॥ तिघेजण क्षोभती ॥२८॥ मिथ्या करितां श्रीरामपण ॥ सुग्रीव कोपेल दारुण ॥ कोपा चढेल लक्ष्मण ॥ श्रीराम पूर्ण क्षोभेल ॥२९॥ रावण जरी मारूं येता ॥ तरी कां हनुमंत सोडिता ॥ निर्दळोनि लंकानाथा ॥ सीता आणिता निमिषार्धें ॥३०॥ धन्य हनुमंताचें ज्ञान ॥ श्रीराममर्यादा पाळून ॥ यालागिं नमारीच रावण ॥ आला घेऊन शुद्धीसीं ॥ ३१ ॥ ऐ

१ ओडवाच्या माळा. २ शेणवर्षाव. ३ संहारून. ४ कोपेल. ५ मारून. ६ सहारून.

सा निश्चयो ऐकतां ॥ अंगदें वंदिलें जांबुवंता [redacted] ूर विवेकी ज्ञाता ॥ तुजपरता असेना ॥३२॥ ॥श्लोक॥ तस्माद्गच्छामहे सर्वेयत्ररामःसलक्ष्मणः ॥ सुग्रीवश्चमहातेजाःकार्यस्यास्यनिवेदने ॥ ८ ॥ बाढमित्येवचोक्त्वावैप्रस्थानंसमरोचयन् ॥ प्रतस्थिरेततःसर्वेवायुपुत्रपुरःसराः ॥ ९ ॥ महेंद्राद्रिंपरित्यज्यपुप्लुवुर्वानरोत्तमाः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ जांबुवंताचे वचनमेळीं ॥ शुद्धि सांगावया जनकबाळी ॥ शीघ्र जावया रामाजवळी ॥ पिटिली टाळी वानरीं ॥३३॥ पुढेंकरोनि हनुमंत ॥ अंगदादि वीर समस्त ॥ रामनाम स्वयें गर्जत ॥ भुभुःकारत उठावले ॥ ३४ ॥ आधीं वंदोनि श्रीरामासीं ॥ सवेंच वंदोनि लक्ष्मणासीं ॥ लोटांगण सुग्रीवासीं ॥ सीताशुद्धीसीं सांगावया ॥ ३५ ॥ त्यजोनियां महेंद्रगिरी ॥ उड्डाण केलें पैं वानरीं ॥ एकाहूनि एकवरी ॥ वीर अंबरीं दाटले ॥३६॥ हस्त चित्राचें आभाळ ॥ जेवीं आच्छादी रविमंडळ ॥ तैसे वानर सकळ ॥ उतावीळ चालिले ॥३७॥ उड्डाण करितां वानरीं ॥ पर्वत खचती धरणीवरी ॥ समूळ उपडोनि तरुवरीं ॥ गगनांतरीं परिभ्रमती ॥ ३८ ॥ करीत उल्हासें आल्हाद ॥ कपिकुळें चालिलीं विविध ॥ पुढें मधुवनाचा गंध ॥ आला सुगंध वानरां ॥ ३९ ॥ गंध येतां नासौपुटीं ॥ एकवानर लाळ घोटी ॥ एक मटमटा देती मिठी ॥ वानरकोटी तळमळिती ॥४०॥ हें तंव सुग्रीवाचें वन ॥ यासीं दधिमुख नित्य रक्षण॥ येथें रिघों शके कोण ॥ काय आपण करावें ॥ ४१ ॥ सीताशुद्धीहोनि देख ॥ आह्मां मधुवन अधिक ॥ कृपा करीं रघुकुळटिळक ॥ एकमेक तळमळिती ॥ ४२ ॥ राम सर्वात्मा सर्वज्ञ ॥ ऐसीं वदती पुराणें ॥ आह्मां दिधलिया मधुपान ॥ आह्मीं सर्वज्ञ सत्यमानूं ॥ ४३ ॥ जिभेनें घेतली लोळणी ॥ थार्यो घेतला होटीं दोन्ही ॥ मुखीं करताहे लाळणी ॥ मधुपानीं श्रीरामा ॥ ४४ ॥ सुग्रीवाचें मधुवन ॥ सुरां असुरां अगम्य स्थान ॥ ये वनींचें मधुपान ॥ केंवि आपण पाविजे ॥ ४५ ॥ मनासीं मधुपानीं वणवण ॥ चित्तासीं मधुपानीं चिंतन ॥ केल्यावीण मधुपान ॥ पुढें मन ढळेना ॥ ४६ ॥ ऐसें वानर समस्त ॥ मधुपानीं अतिआसक्त ॥ कृपा करील रघुनाथ ॥ तैंच प्राप्त होय आह्मां ॥ ४७ ॥ राम सर्वांचे हृदयवासीं ॥ वानरां बुद्धि दिधली कैसी ॥ प्रार्थोनियां हनुमं

१ आकाशीं. २ मोठेवृक्ष. ३ नाकीं. ४ ओठ. ५ मद्यपान.

तासीं ॥ अंगदापासीं मागावें ॥ ४८ ॥ सुग्रीव कपिराजा प्रसिद्ध ॥ तैसाचि युवराजा अंगद ॥ हनुमंतें मागतां मद्य ॥ देईल आल्हादें करोनी ॥ ४९ ॥ ॥श्लोक॥ ततस्तेवानराहृष्टादृष्ट्वामधुवनंमहत् ॥ हनुमंतमयाचंतजांबवत्प्रमुखास्तथा ॥ ११ ॥ सोंगदमुपागम्यअयाचततदामधु ॥ सिद्धार्थानांकिलास्माकंप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ श्रुत्वाहनूमतोवाक्यमंगदःप्रवरांगदः ॥ प्रत्युवाचमहातेजाःपिबंतुहरयोमधु ॥ १३ ॥ अवश्यंकृतकार्यस्यवाक्यंहनुमतोमया ॥ अकार्यमपिकर्तव्यंकिमंगपुनरीदृशं ॥ १४ ॥ ततःकुमारस्तान्सर्वान्जांबवत्प्रमुखान्हरीन् ॥ अनुज्ञामददात्तेषांनिःशंकंमधुभक्षणे ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ जांबुवंतादि वानरांसीं ॥ अवघे आले हनुमंतापासीं ॥ आज्ञा्सीं मधु भक्षावयासीं ॥ अंगदापासीं वन मागें ॥५०॥ हनुमंत ह्मणे अंगदासीं ॥ कांहीं एक मागणें तुजपासीं ॥ तूं तंव युवराजा आह्मांसीं ॥ अतिकृपेसीं मजदेईं ॥५१ ॥ अंगद ह्मणे हनुमंता ॥ तुझेनि बोलें देईन जीविता ॥ इतर अर्थाची कोण कथा ॥ सांग पां आतां काय देवूं ॥५२॥ वानर पीडले परदेशीं ॥ श्रमले येतां अतिवेगेंसीं ॥ मागताती मधुपानासीं ॥ तुजपासीं महाराजा ॥ ५३ ॥ माझ्या पित्यांचें हें वन ॥ सत्ता आहे मज आधीन ॥ वनीं रिघोनि वानरगण ॥ करोत मधुपान यथेष्टें ॥ ५४ ॥ बाळवृद्धादि अकर्मवंत ॥ त्यांसीं नमागतां राये देत ॥ दीनदयाळ बिरुंदें पढवित ॥ तुह्मी समस्त कृतकार्य ॥ ५५ ॥ तुह्मांसही नमागतां ॥ म्यां अर्पावें निज जीविता ॥ कायसी मधुवनाची कथा ॥ हनुमंताचे निजबोलें ॥ ५६ ॥ ऐक हनुमंता सावधान ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ वानरीं आलोढोनि वन ॥ मधुपान करावें॥५७॥ जाबुवंतादि वीर प्रसिद्ध ॥ आलिंगी कनकांगदी अंगद ॥ हनुमंताचें वंदोनि पंद ॥ करावें विविध मधुपान ॥ ५८ ॥ ऐकोनि अंगदाचें वचन ॥ उल्हासले वानरगण ॥ आक्रमोनियां तें वन ॥ मधुपान मांडिलें ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ पूजयित्वांगदंसर्वेयूथपालाश्चयूथपाः ॥ तेप्रविष्टामधुवनंपालानाक्रम्यशक्तितः ॥ १६ ॥ तेताडयंतःशतशःसक्तामधुवनेतदा ॥ त्रासयित्वातुतान्सर्वान्वनपालान्बलोत्कटाः ॥ १७ ॥ मधूनिद्रोणमात्राणिभक्षयंतिप्रहृष्टवत् ॥ लोडयंतिस्मशतशःसर्वंमधुवनंतदा ॥ १८ ॥ भक्षयंतिसु ॥ २ ॥

१ पिण्यास. २ पदार्थाची ३ [illegible] . ५ आज्ञा, येथेच्छ. ६ कुकर्मी. ७ चिन्हें. ८ वारें. ९ शोधून, घुसळून. १० चरण.

गंधीनिमधूनिरसवंतिच ॥ जग्मुःप्रहर्षंतेसर्वेबभूवुश्चमदोत्कटाः ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ अंगद वीर धीर महाशूर ॥ राजकुमर अति उदार ॥ जुत्पती श्रेष्ठ सेनाधर ॥ सहितवानर वानिती ॥ ६० ॥ धन्य अंगदाची मती ॥ धन्य अंगदाची स्थिती ॥ अंगदाची उदार कीर्ती ॥ स्वयें वानिती वानर ॥ ६१ ॥ लाहोनि अंगद आज्ञापन ॥ वनीं रिघोनि वानरगण ॥ केलें वनकरांसीं ताडण ॥ जानुवा अपान महामारू ॥ ६२ ॥ नाहीं घेतले तोंडावरी ॥ नाहीं मारिले बुक्यावरी ॥ गांडगुडघ्याचे महामारी ॥ वनकर बाहेरी घातले ॥ ६३ ॥ जानुवा अपानमारासाठीं ॥ राखणे पळती बारावाटीं ॥ पळतां धाप लागली पोटीं ॥ सांगती गोष्टी दधिमुखा ॥ ६४ ॥ पळवोनियां वनकर ॥ वन आलोढिती वानर ॥ मधु प्राशिती अतिमधुर ॥ देती कपी महामिटक्या ॥६५॥ प्रत्येक एक एक वानर ॥ मधु प्राशिती द्रोण मात्र ॥ मदें डुल्लती कपींद्र ॥ वन समग्र व्यापोनी ॥६६॥ किराणें करिती तरुवरीं ॥ एक उडती एकाचे शिरीं ॥ एक लपती शाखांतरीं ॥ एक वृक्षाग्रीं नाचती ॥ ६७ ॥ एक निजती वृक्षमूळीं ॥ एक त्याच्या पुच्छातळीं ॥ घालिती मद्याची गुरळी ॥ मद विव्हळीं उन्मत्त ॥ ६८ ॥ वानर तृप्त मद्यपानीं ॥ उर्वरितें मद्य घेऊनी ॥ खेळती मद्याची शिंपणी ॥ आक्रमूनी येरयेरां ॥ ६९ ॥ येरयेरां पुच्छ हाणिती ॥ येरयेरां पाठीं लागती ॥ एक पडती अडखळती ॥ एक लोळती उन्मादें ॥ ७० ॥ ॥ श्लोक ॥ खादंतिकेचिद्विहरंतिकेचिन्नंदंतिकेचित्प्रवदंतिकेचित् ॥ गायंतिकेचित्प्रणमंतिकेचित्क्रुद्ध्यंतिकेचित्प्रलपंतिकेचित् ॥२० ॥ पठंतिकेकेचित्प्रचरंतिकेचित्प्लवंतिकेचित्प्रपतंतिकेचित् ॥ पिबंतिकेचित्प्रवदंतिकेचिन्नृत्यंतिकेचित्प्लवगाःप्रहृष्टाः ॥ २१ ॥ ॥टीका॥ एकते मधुपाना करिती ॥ एकते कोशिंबिरींसीं मद्य खाती ॥ एकएकाचें मद्य हारिती ॥ पात्र घेती हिसडोनी ॥७१॥ एक रडती एक पडती ॥ एक ते ठाईं ठाईं अडखळती ॥ एकते मद्यानंदें नाचती ॥ एकते गाती रामकथा ॥७२॥ एकते रागें रूसती ॥ एक त्यातें बुझाविती ॥ एक मद्यसुखें सुखाविती ॥ एक डुल्लति मदोन्मादें ॥ ७३ ॥ एक उन्मादकावृत्ती ॥ अतिदीर्घ हांका देती ॥ एकते गोड गोष्टी सांगती ॥ विध्वंसिती वन एक ॥ ७४ ॥ वृक्ष मोडिती वानरें ॥ उलंडिती मद्यपात्रें ॥

१ वर्णन करिती. २ शिक्षा. ३ क्रीडा. ४ झिंगलेले. ५ अवशिष्ट. शिल्लक. ६ अडकून, लटून. ७ समजाविती.

फोडिती मद्य साधकयंत्रें ॥ वनचरें उन्मादें ॥ ७५ ॥ वानरीं त्रासिले वनपाळ ॥ दुःखें पळाले ते सकळ ॥ दधिमुखापासीं केवळ ॥ आले विव्हळ अतिदुःखी ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रुवन्परमोद्विग्नागत्वादधिमुखंतदा ॥ तारांगदहनूमद्भिर्हतंमधुवनंकपे ॥२२॥ वयंविकृष्टाजानुभ्यांदेवमार्गंश्चदर्शिताः॥ यदत्रानंतरकार्यंतद्भवकर्तुमिहार्हसि ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ आमचे वानरवीर समस्त ॥ मधुवनातें विध्वंसित ॥ आझांसिं निवारितां तेथ ॥ दुःखाभिभूत आझां केलें ॥ ७७ ॥ लाता बुक्या सुबद्ध घाये ॥ त्या घाया चे भयकाये ॥ शिळा शाळा ताळे पाहे ॥ झेलिले जाय तळपोनी ॥ ७८ ॥ हाणितां नेटें ज्याचा अपान ॥ गुदें आलीं गा सुजोन ॥ जळो तुझें मधुवन ॥ गुदकंदन कोण सोसी ॥ ७९ ॥ गांडगुढघ्याचा आघात ॥ पुच्छें रिघालीं ढुंगांत ॥ दधिमुखासीं दुःख सांगत ॥ सुजलीं दावित निजगुदें ॥ ८० ॥ तूं तंव आमचा गा नाथ ॥ दुःख सांगीतलें समस्त ॥ यावरी जो कार्यार्थ ॥ कर्तव्यार्थ विचारीं ॥ ८१ ॥ ॥ श्लोक ॥ तदादधिमुखःक्रुद्धोवृद्धोमधुवनाधिपः ॥ हतंमधुवनंश्रुत्वाहतांश्चवनपान्हरीन्॥२४॥एतगच्छतगच्छामो वानरानतिदर्पितान् ॥ बलेनवारयिष्यामिप्रभुंजानान्मधूत्तमं ॥ २५ ॥ श्रुत्वादधिमुखस्येदंवचनंवानरर्षभाः ॥ पुनर्वीरामधुवनंतेनैवसहिताययुः ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि वानरांचें वचन ॥ दधिमुख क्रोधायमान ॥ वानरसैन्य आश्वासून ॥ आले परतोन मधुवना ॥ ८२ ॥ अंगद हो कां राजसुत ॥ हनुमंत हो कां अतिआप्त ॥ राजाज्ञा जे उल्लंघित ॥ तेही समस्त दंडीन ॥८३॥ वाळी सुग्रीवाचा पिता ॥ ऋक्षराजा दारभ्यता ॥ मी या वनाचा रक्षिता॥ कपि समस्तां कळलेंसे ॥८४॥ त्याही मज नपूसतां ॥ राजाज्ञाही नघेतां ॥ केली मधुवनासि उद्धतता ॥ त्यां समस्तां दंडीन ॥ ८५ ॥ ऐसें सांगोनि वनकरांसीं ॥ क्रोध आला दधिमुखासीं ॥ दंडिलें माझ्या सेवकांसीं ॥ मी ही त्यांसीं दंडीन ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेस्वामिवचनंवीराहृदयेसंनिधायच ॥ हरयःसंप्रधृष्यंतःशालतालशिलायुधाः ॥ २७ ॥ मध्येचैषांदधिमुखःप्रगृह्यचमहातरुं ॥ समभ्यधावन्वेगेनतेचसर्वेप्लवंगमाः ॥ २८ ॥ वृक्षस्थाश्चस्थलस्थाश्चवानराबलदर्पिताः ॥ अतिचक्रमिरेवीरान्पालान्शतसहस्रशः ॥ २९ ॥ सवृक्षंतंदधिमुखमापतं

१ प्रतिबंधकरितां २ जोराचे. ३ पासून- ४ नाश.

तंमहाबलं ॥ वेगवंतंविजग्राहबाहुभ्यांकुपितोंगदः ॥ ३० ॥ मदांधोनकृपांचक्रेआर्यकोयंममेतिसः ॥ अथैनंनिष्पिपेषाशुवेगेनवसुधातले ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि दधिमुखाचे बोल ॥ वानरवीर वनपाळ ॥ घेवोनि शिळा शाळ ताळ ॥ सन्नद्ध सकळ चालिले ॥ ८७ ॥ गांडी सुजल्या गांडगुढघ्यासीं ॥ तो राग वनकरांचे मानसीं ॥ घेवोनि आले दधिमुखासीं ॥ वानरांसीं त्रोटिलें ॥८८॥ वृक्षस्थ स्थळस्थ वनस्थ ॥ वानर सुग्रीव भयाभीत ॥ अंगदापासीं आले धांवत ॥ दुरोनि दावित दधिमुखा ॥८९॥ मध्यें दधिमुख वीर ॥ हातीं प्रचंड शाळ तरुवर ॥ भोंवता वानरांचा भार ॥ अतिदुर्धर लोटला ॥ ९० ॥ जांबुवंतासीं समानबळी ॥ दधिमुख जो आतुर्बळी ॥ वृक्ष घेवोनि करतळीं ॥ करी रवंदळी वानरा ॥ ९१ ॥ सुग्रीवआज्ञा अतिसमर्थ ॥ मधुवन केलें हताहात ॥ दधिमुख धाडिला दंडार्थ ॥ कपि सांगत अंगदा ॥ ९२ ॥ दधिमुख अविचार ॥ अंगद हनुमंतादि बळी वीर ॥ यांचा नघेतां विचार ॥ कोपें तरुवर सोडिला ॥ ९३ ॥ तमाळवृक्ष येतां वरी ॥ अंगद उडोनि ते अवसरीं ॥ वृक्ष झेलिला वरिचेवरी ॥ सवेंच मारी दधिमुखा ॥९४॥ अंगद कोपला महावीरू ॥ मदोन्मत्त अतिदुर्धरू ॥ पित्याचा मातुळ नये मारूं ॥ हाही विचारू विसरला ॥ ९५॥ दधिमुख कपिवृद्धता ॥ परमपूज्य अतिश्रेष्ठता ॥ हेंही नाठवे अंगदाचे चित्ता ॥ क्रोधोन्मत्तता मारिला ॥ ९६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सभग्नबाहूरुमुखोविव्हलःशोणितोक्षितः ॥ प्रमुमोहमहावीर्योमुहूर्तंकपिकुंजरः ॥ ३२ ॥ सकथंचिद्विमुक्तस्तैर्वानरैर्वानरर्षभः ॥ उवाचैकांतमागत्यस्वान्भृत्यान्समुपागतान् ॥ ३३ ॥ तत्रगच्छतगच्छामोभर्तानोयत्रवानरः ॥ ३४ ॥ ॥ टीका ॥ दधिमुख हाणितां तरुवरीं ॥ अंगदें झेलिला वामकरीं ॥ दधिमुख हाणोनि सव्यकरीं ॥ धरणीवरी पाडिला ॥ ९७॥ हातपायअव्यवस्थ विकळ ॥ भग्न मस्तक नेत्र विक्राळ ॥ अशुद्धें जाला बंबाळ ॥ मुख विक्राळ विचकिलें ॥ ९८ ॥ दधिमुख उचलोनि वानरीं ॥ टाकिला मधुवना बाहेरी ॥ उदक सिंपिजे वानरीं ॥ वारा वनकरीं घालिजे ॥९९॥ दधिमुख सावध झाला ॥ सांगे वनकरां सकळां ॥ सुग्रीवापासीं सांगों चला ॥ आझांसीं केला अपमानु ॥ १००॥ ऐसें सांगोनि वनकरांसीं ॥ दधिमुख उडा

१ युद्धसामुग्रीसहीत, तयारीनें. २ मारिलें. ३ समुदाय. ४ युद्ध, नाश. ५ इकडे तिकडे. ६ विव्हल. ७ रक्तें. ८ आरक्त.

ला आकाशीं ॥ निमिषें आला सुग्रीवापासीं ॥ वनकरासीं समवेत ॥ १ ॥ श्रीराम स्वामी आणि सौमित्र ॥ उभे वानर जोडोनि कर ॥ सुग्रीव बैसला कपिराजेंद्र ॥ आज्ञा दुर्धर जयाची ॥ २ ॥ आज्ञा उल्लंघिल्या अणुप्रमाण ॥ दंडकरी अतिकठीण ॥ नाक कान सरकेटन॥ खरारोहण तात्काळ ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोमूर्ध्नानिपतितंवानरंवानरर्षभः॥ दृष्ट्वैवोद्विग्नहृदयोवाक्यमेतदुवाचह ॥ ३५ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठकस्मात्त्वंपादयोःपतितोमम ॥ अभयंतेप्रदास्यामिसत्यमेवाभिधीयतां ॥ ३६ ॥ ॥ टीका ॥ दधिमुख रडत उकसाबुकसीं ॥ आडवा पडला सुग्रीवापासीं ॥ वानरें दिधलें अपमानासीं ॥ पारपत्यासि करीं तया ॥ ४ ॥ सुग्रीव बोलिला वचन ॥ तुज दिधलें अभयदान ॥ कोणें वानरें कैसा अपमान ॥ विशद करून मज सांगें ॥ ५ ॥ दधिमुख दुःख सांगत॥ अंगदादि हनुमंत ॥ मधुवनातें विध्वंसित ॥ मधु भक्षित राजपेयें ॥ ६॥ ऋक्षराज तुझा पिता ॥ तैं पासोनि वनरक्षिता ॥ वनावरी माझी सत्ता ॥ तुजही मागतां मी नदेयीं ॥ ७ ॥ तुझी राजाज्ञा नघेतां ॥ मजही नपुसतां ॥ केलें मधुवन विधाता ॥ मद्यपानीं उन्मत्त ॥ ८ ॥ स्वादू सुगंध राजपान ॥ वानरीं करीं करितां भक्षण ॥ राजाज्ञा करावया दंडण ॥ कोपें धांवोनि मी गेलों ॥ ९ ॥ अंगदें मज उपमर्दोन ॥ वनीं सांडिलें मूर्च्छापन्न ॥ वनकरां आघात जानुवापानें ॥ गुदें सुजवोनि सोडिलें ॥ ११० ॥ वनकरवीर असंख्यात ॥ सघृततेलें गुद शेकित ॥ निंदापमानें अतिगांजित ॥ शरणागत तुज आलों ॥ ११ ॥ तूं स्वामी असतां शिरीं ॥ आह्मी गांजिलों ऐसियापरी ॥ आमचा होवोनि कैवारी ॥ स्वयें उद्धरी राजाज्ञा ॥ १२ ॥ राजाज्ञेचे राहे बिकें ॥ आमचें निरसे निजदुःख ॥ ऐसी उद्धता लावीं शीकें ॥ दधिमुख विनवितु ॥ १३ ॥ ऐकोनि दधिमुखाचें वचन ॥ सुग्रीव आणि लक्षुमण ॥ दोघे वीर विचक्षण ॥ कार्याकारणलक्षक ॥ १४ ॥ क्षुधित तृषित परदेशीं ॥ वानर पीडिले उपवासीं ॥ साधिली सीताशुद्धीलक्षासीं ॥ वनभक्षासीं तरी दिधलें ॥ १५ ॥ अंगद विचारी वीरश्रेष्ठ ॥ राजपुत्र अतिवरिष्ठ ॥ जाणोनि सीताशुद्धीचे कष्ट ॥ मधु येथेष्ट पाजिलें ॥ १६ ॥ साधिली सीताशुद्धी इत्यर्थ ॥ तेणें वानरां ऐसें सामर्थ्य ॥ मधुवनासीं विध्वंसित ॥ ऐसा निश्चितार्थ मानि

१ कापून. २ स्पष्ट. ३ नाश. ४ अपमान करून. ५ मार. ६ तेज, सामर्थ्य ७ नाहींसेंहोई. ८ शिक्षा.

ला ॥ १७॥ ज्याचें कार्य नसाधे जाण ॥ तो सदांचा हीनदीन ॥ मुखींहूनि ननिघे वचन ॥ काळें वदन तयाचें ॥ १८॥ कार्य नसाधे जयासीं ॥ मुख दाखवितां लाज तयासीं ॥ मुखीं उतरे तया मसी ॥ सामर्थ्य त्यासीं असेना ॥ १९॥ सीताशुद्धी लाधली खरी ॥ ह्मणोनि मधुवनामाझारी ॥ वानरीं केली आपांपरी ॥ मारामारी वनकरां ॥ १२० ॥ ॥ श्लोक ॥ जांबवांस्तत्रनेतास्यादंगदश्चमहाबलः ॥ हनुमांश्चप्रतिस्थातानतत्रगतिरन्यथा ॥ ३६ ॥ दृष्टादेवीनसंदेहोनचान्येनहनूमता ॥ व्यवसायश्चवीर्यंचश्रुतंचापि व्यवस्थितं ॥ ३७ ॥ ॥ टीका ॥ जांबुवंत मंत्री जेथ ॥ अंगद वीर अत्यद्भुत ॥ सीताशुद्धी केली हनुमंतें ॥ मज निश्चित मानलें ॥ २१॥ हनुमंतें सिद्धी नेलें सकळ ॥ निश्चयें शोधिली जनकबाळ ॥ तेणें विजयी वानर सकळ ॥ बळें प्रबळ हनुमंतु ॥ २२॥ हनुमंतावांचून ॥ आणिका नसाधे सीताचिद्रत्न ॥ सीताशुद्धी साधोनि पूर्ण ॥ मधुवन भक्षिलें ॥ २३ ॥ सीताशुद्धी जाली पूर्ण ॥ सुग्रीव आणि लक्षुमण ॥ निश्चयो करोनि आपण ॥ कृतकल्याण पावले ॥ २४ ॥ सुग्रीव ह्मणे दधिमुखासीं ॥ तूं तंव परम मूर्ख होसी ॥ न पुसतां हनुमंतासीं ॥ त्वां कां त्यासीं युद्ध केलें ॥ २५॥ मद्यपानीं नव्हे हनुमंतु ॥ आणि तो तुझा परम आप्तु ॥ त्यासीं न पुसतां वृत्तांतु ॥ युद्धकंदनार्थु कां केला ॥ २६॥ सीताशुद्धी स्वयें साधून ॥ वना आले वानरगण ॥ तिहीं केलें मधुपान ॥ सुखसंपन्न आह्मीं तेणें ॥ २७॥ तुज जो दिधला अपमान ॥ तो क्षमा करावा मजलागून ॥ अंगदासीं तूं भेटोन ॥ समाधान साधावें ॥ २८॥ सीताशुद्धी स्वयें साधून ॥ वना आले वानरगण ॥ तेणें दधिमुख हरिखेजोन ॥ केलें नमन सुग्रीवा ॥ २९ ॥ दधिमुख वानर येऊन ॥ अंगदासिं घाली लोटांगण ॥ माझा अपराध संपूर्ण ॥ क्षमा आपण करावा ॥ १३०॥ अंगद ह्मणे उन्मादता ॥ तेव्हां केली अपमानता ॥ तें मज नाठवे गा आतां ॥ क्षमा तत्वतां करावी ॥ ३१ ॥ येरयेरां अभिवंदन ॥ येरयेरां आलिंगन ॥ अंगदें दधिमुखासीं जाण ॥ समाधान स्वानंदें ॥ ३२ ॥ तुह्मी आलेति सीताशुद्धीसीं ॥ परम सुख सुग्रीवासीं ॥ शीघ्र बोलाविलें तुह्मांसीं ॥ श्रीरामासीं भेटावया ॥ ३३ ॥ श्रीरामप्रेम वानरांत ॥ जरी जाले मदोन्मत्त ॥ तरी रामनाम स्मरत ॥ विव्हळीत मदभ

१ काजळ, शाई. २ प्राप्त झाली. ३ गोंधळ, कल्लोळ. ४ आनंदून.

रें ॥ ३४ ॥ एक मद्याचे उन्मत्तीं ॥ रामनामें हांका देती ॥ एकते रामनामें डुल्लती ॥ एक ह्मणती रामनाम ॥ ३५ ॥ एक मदमो हें अडखळती ॥ एक रामनामें लडबडिती ॥एक अडखळोनि रामनाम स्मरती ॥ एक उपरमती हरिनामें ॥ ३६ ॥ एक मदमो हें नाचती ॥ एक उन्मादें गीत गाती ॥ गातां नाचतां राम स्मरती ॥ निटोंविति रामनामें ॥३७॥ वानर देखोनि मदोन्मत्त ॥ हनुमान् रामकार्यीं उद्यत ॥ वंदावया श्रीरघुनाथ ॥ शीघ्रवत निघाला ॥३८॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंतासीं रामदर्शन ॥ पुढें अतिगोड निरूपण ॥ सावधान अवधारा ॥ १३९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांवानरविध्वंसोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ओंव्या ॥ १३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ३७ ॥ ॥ एवं ॥ १७६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ शांत होतात, आनंदरूप होतो. २ आनंद नाचत. ३ दक्ष, तत्पर.

॥ श्रीदीनोद्धारणायनमः ॥ वानर गेले दक्षिणेसीं ॥ मर्यादा लोटली तयांसीं ॥ कोणी नाणिती सीताशुद्धिसीं ॥ श्रीरामासीं अतिचिंता ॥ १ ॥ मजसीं करूनि एकांत ॥ मुद्रा घेवोनि गेला हनुमंत ॥ तो कां नयेचि पां त्वरित ॥ अतिसचिंत श्रीराम ॥२॥ हनुमंत कार्यकर्ता ॥ मजहीं हा भरंवसा होता ॥ तोही नयेचि वाट पाहतां ॥ परमचिंता लागली ॥३॥ ऐसी श्रीरामाची चिंता ॥ कळों सरली त्या हनुमंता ॥ शुद्धि सांगावया सीता ॥ होय निघता अतिशीघ्र ॥४॥ श्रीरामाची परम चिंता ॥ सांगतां अंगदा जांबुवंता ॥ घांसा आड येऊं नये हनुमंता ॥ घेवोंदे आतां धणी आम्हां ॥ ५ ॥ वानरें पीडलीं अतिदीन ॥ भाग्यें मिळालें मधुपान ॥ त्यांसीं तुवा न करावें विघ्न ॥ तूं सज्ञान दीनदयाळ ॥ ६ ॥ विषयरसभोगापुढें ॥ परमार्थ समूळ उडे ॥ वानर मद्यपानें जालें वेडे ॥ श्रीरामाकडे नचलती ॥७॥ वानर गुंतले मद्यपानांत ॥ मद्यपानें बोधेना परमार्थ ॥ ऐसें जाणोनियां हनुमंत ॥ निघे त्वरित एकाकी ॥ ८ ॥ वानरीं सेविलें मधुपानासीं ॥ सीताशुद्धी साधली त्यांसीं ॥ निश्चयो मानला सुग्रीवासीं ॥ सौमित्रीसीं सांगतु ॥ ९ ॥ सौमित्रिसुग्रीव अतिहर्षेसीं ॥ सीताशुद्धी सांगती रामासीं ॥ श्रीरामें देखिलें हनुमंतासीं ॥ येतां आकाशीं अतिशीघ्र ॥ १० ॥ येतां देखोनि हनुमंता ॥ अतिउल्हास श्रीरघुनाथा ॥ धांवोनि आकाशाही परता ॥ सीताशुद्ध्यर्था पुसों पाहे ॥ ११ ॥ ऐसें जाणवलें हनुमंता ॥ उठों नेदितां श्रीरघुनाथा ॥ दुरोनि सीताशुद्धीची कथा ॥ होय सांगता तें ऐका ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्टासाजनकात्मजारघुपतेयुष्मत्प्रसादान्मयालंकानामपुरीसमुद्रजठरेतत्रास्तिवीरप्रभो ॥ राहुग्रस्तनिशापतेरिवकलालावण्यहीनप्रभासीताजीवनहेतुकिंवदसखेरामामृतंमानसे ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ उठों नेदितां रघुनाथा ॥ दुरोनि सांगणें हनुमंता ॥ तुझिये कृपे म्यां तत्वता ॥ देखिली सीता जनकात्मजा ॥ १३ ॥ समुद्रामध्यें महागिरी ॥ त्यावरी वसे लंकापुरी ॥ रावणाच्या निजमंदिरीं ॥ सीता सुंदरी रक्षिलीसे ॥ १४ ॥ केवळ नाहीं रावणाघरीं ॥ अशोकवाटिके माझारीं ॥ रक्षण विक्राळ खेचरी ॥ त्यामाझारीं जानकी ॥ १५ ॥ एकवस्त्रा भूमिशायी ॥ मलिनांबरा मलिनदेही ॥ मंगलस्नान करणें नाहीं ॥

१ दृष्टि. २ भूमीवर निजणारी. ३ मलिनवस्त्रधारी.

मस्तकीं पाही दृढ जटा ॥१६॥ जैसा तूं श्रीराम जटाधारी ॥ तें व्रत चालवी सीता सुंदरी ॥ स्नेह दृष्टीचा हातीं नधरी ॥जटाधारी जानकी.॥१७॥ नेघे अंजनादि चंदन ॥ नकरी भोजन रसपान ॥ केवळ तिसीं उपोषण ॥ जळप्राशन तीस नाहीं ॥१८॥ नित्य तृप्तीचें अवदान ॥ ब्राह्मणां नेदितां ब्रह्मौदन ॥ सीता नपाहे सर्वज्ञ ॥ निंदक ह्मणोन नातळे ॥१९॥ परपुरुषाचें ध्यावें अन्न ॥ ते परदारा जाली जाण ॥ सीतेनें सांडिलें थुंकोन ॥ जैसें वमन श्वानाचें ॥२०॥ रामवियोगाचें अन्न ॥ तें श्वानविष्टेसमान ॥ रज स्वलेचें रुधिरपान ॥ तत्समान रसभोग ॥ २१ ॥ तुज वांचोनि श्रीरघुपती ॥ जळस्पर्शेना ते हातीं ॥ किती सांगों उपपत्ती ॥ सीता सती पतिव्रता ॥२२॥ चंद्रग्रहणीं हीनकळा ॥ तैसी हीनदीन जनकबाळा ॥ स्वयें देखीली म्यां डोळां ॥ वीरवेताळा श्री रामा ॥ २३ ॥ नेघे अन्न नाजीवन ॥ कैसेनी तिचे वांचले प्राण ॥ श्रीराम पुसे कळवळोन ॥ दीनजन कृपाळू ॥ २४ ॥ निजसख या हनुमंता ॥ कैसेनी वाचली माझी कांता ॥ हें मज सांगावें तत्वतां ॥ होत पुसता श्रीराम ॥ २५ ॥ हनुमान् अतिविचक्षण ॥ सीता सती निजजीवन ॥ कैसें सांगेल आपण ॥ सावधान अवधारा ॥ २६ ॥ हृदयीं श्रीरामचिन्मूर्ती ॥ मुखीं रामनाम अहो रात्रीं ॥ राम न्याहाळी सर्वभूतीं ॥ श्रीरामचित्तीं अहर्निशीं ॥ २७ ॥ राम धराधारक पूर्ण ॥ श्रीराम जीवनाजीवन ॥ रविचंद्रा दीप्ती गहन ॥ विराजमान श्रीराम ॥ २८ ॥ श्रीरामवायूचा निजप्राण ॥ श्रीराम गगनाचें चिद्गगन ॥ श्रीराम बुद्धीचें समाधिध न ॥ प्राणपोषण श्रीराम ॥ २९ ॥ श्रीराम अहंसोहं निमग्न ॥ श्रीराम मनाचें उन्मन ॥ श्रीराम चित्तचैतन्य ॥ जीवा जिवन श्रीराम ॥ ३० ॥ ऐसी ऐसिया निजस्थिती ॥ मीतूंपणाहोनि परती ॥ सीताजीवन श्रीराममूर्ती ॥ सत्य रघुपती बुद्धि माझी ॥३१॥ निर्विकल्प भजनविधी ॥ कायावाचा मनबुद्धि ॥ म्यां आणिली सीताशुद्धी ॥ सत्य त्रिशुद्धी श्रीरामा ॥३२॥ श्रीरामनाम परमामृत ॥ अमृतपानें अमर मरत ॥ रामनाम ज्यासीं प्राप्त ॥ मरण मरत त्याचेनी ॥ ३३ ॥ रामनामीं श्रद्धा अढळ ॥ त्यासीं बाधेना हलाहल ॥ पोळूं नशके प्रळयानळ ॥ द्वंद्वें सकळ निर्द्वंद्व ॥ ३४ ॥ ऐसें श्रीरामनामामृत ॥ तेंचि सीतेचें जीवन नित्य ॥ ॥ १ ॥

१ तेल. २ काजळ. ३ आहुते. ४ नरपशी. ५ गोष्टी. ६ पाणी. ७ वासना शून्य, अखंड. ८ विष. ९ प्रळयकालींचा अग्नी.

श्रीराम जाणे सत्यसत्य ॥ श्रीरघुनाथ सर्वज्ञ ॥ ३५॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ श्रीरामचंद्र संतोषोन ॥ परमानंदें बाहू पसरो न ॥ दिधलें आलिंगन निजऐक्यें ॥ ३६ ॥ स्वामित्व विसरे रघुनाथ ॥ दास्यत्व विसरे हनुमंत ॥ परमानंदें सदोदित ॥ जगा आंत कोंदला ॥ ३७ ॥ अहं कोहं सोहंज्ञान ॥ तें समरस गेलें विसरोन ॥ हारपलें मीतूंपण ॥ सुखसंपन्न स्वानंदें ॥ ३८ ॥ दो घे होतां सुखसंपन्न ॥ विरोन गेलें ज्ञानाज्ञान ॥ खुंटला बोल तुटलें मौन ॥ चैतन्यघन कोंदलें ॥ ३९ ॥ दृश्य द्रष्टा आणि दर्श न ॥ ज्ञेय ज्ञाता आणि ज्ञान ॥ ध्येय ध्याता आणि ध्यान ॥ गेलें विरोन स्वानंदीं ॥४०॥ देव देवपणें दाटला ॥ भक्त भावार्थे आट ला ॥ परमानंदें प्रगटला ॥ तटका तुटला आशेचा ॥ ४१ ॥ भजनआवडी भावार्था ॥ भक्तें गिळिला रघुनाथ ॥ नामें गिळिले देवभक्त ॥ मुख्य परमार्थ या नांवें ॥४२॥ ऐसा पावोन परमार्थ ॥ श्रीरामीं भजे हनुमंत ॥ भजनें सदा यशवंत ॥ द्वंद्वनिर्मुक्त हरि भजनें ॥ ४३ ॥ पावोनियां स्वरूपप्राप्ती ॥ ज्यासीं अखंड सद्गुरुभक्ती ॥ देव वानिती त्याची कीर्ति ॥ त्यासीं वंदिती शिवादि श्रेष्ठ ॥ ४४ ॥ ऐसी दार्दुगी भगवद्भक्ती ॥ भक्तीच्या दासी चारी मुक्ती ॥ भगवत्भजन सर्वभूतीं ॥ ब्रह्मप्राप्ती हरिनामें ॥ ४५ ॥ ऐसी हनुमंताची स्थिती ॥ भक्ति किती विजयवृत्ती ॥ तिहीं लोकीं विजयख्याती ॥ सूक्ष्मशांती श्रीरामें ॥ ४६॥ सूक्ष्मशांतीचें लक्षण ॥ मारितां कोट्यानुकोटी रण ॥ शांति नमोडे अणुप्रमाण ॥ दुर्जनविणें संग्रामु ॥ ४७ ॥ बुद्धिबळाचे खेळाकडे ॥ तेथें मारितां हस्तीघोडे ॥ मारित्यासीं हिंसा नघडे ॥ तेणें पाडें संग्रामु ॥ ४८ ॥ ऐसी हनुमंताची गती ॥ साधुजन अनुलक्षिती ॥ येरां भासे वानरवृत्ती ॥ दुर्धरशक्ती श्रीरामें ॥ ४९ ॥ हनुमान् आणि रघुनंदन ॥ अनन्यभावें पडलें आलिंगन ॥ पूर्ण पावोनि समाधान ॥ जाले अभिन्न देवभक्त ॥ ५० ॥ सीतामस्तकींचा मणी ॥ ठेवोनियां श्रीरामचरणीं ॥ हनुमंत घालोनि लोटांगणीं॥ कर जोडोनि राहिला ॥ ५१ ॥ वानरसमूहो मदोन्मत्त ॥ पुढें गेला हनुमंत ॥ अंगद नळ नीळ जांबुवंत ॥ हा वृत्तांत नेणती ॥ ॥५२॥ हनुमंतें वंदोनि रघुनाथा ॥ सांगोनि सीतेच्या वृत्तांता ॥ सर्वेचि आला मधुवनात ॥ पूर्वस्थित तैसाचि ॥५३ ॥ जावोनि

१ प्रतिबंध. २ श्रेष्ठ.

आला हनुमंत ॥ हें नेणें अंगद जांबुवंत ॥ इतरांची कायसी मात ॥ कपीवृत्तांत जाणावया ॥ ५४ ॥ सुग्रीव सौमित्रास सांगत ॥ आह्मां देखतां आला हनुमंत ॥ सांगतां सीतेचा वृत्तांत ॥ श्रीरघुनाथ आलिंगी ॥५५॥ दोघे देतां आलिंगन ॥ परस्परें जाले लीन ॥ नाहीं देखिले होतां भिन्न ॥ धन्य महिमान हनुमंता ॥ ५६ ॥ हनुमा नांदे श्रीरामांत ॥ श्रीराम नांदे हनुमंतांत ॥ ऐसी ऐकतांचि मात ॥ पडे मूर्च्छित सौमित्री ॥ ५७॥ जैसी रामभक्ति हनुमंतासीं ॥ तैसें भजनलक्षण लक्ष्मणासीं ॥ एकात्मता त्यातिघासीं ॥ येरयेरांसीं अभिन्न ॥ ५८॥ ऐसें देखोनि अनन्यभजन ॥ सुग्रीव घाली लोटांगण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान सुग्रीवा ॥५९॥ अनन्यभक्तीचा वृत्तांत ॥ सुखकारी श्रीरघुनाथ ॥ भजनभावें भाविक मुक्त ॥ नामें निर्दोष महादोषी ॥ ६० ॥ एक एक श्रीरामनाम ॥ नामें ब्रह्मप्राप्ती सुगम ॥ चहूंमुक्तींचा उडवोनि भ्रम ॥ नामेंचि परम परमार्थु ॥६१॥ सुग्रीव सौमित्रि तयेवेळीं ॥ निवोनियां सुखकल्लोळीं ॥ परमानंदें[1] पिटोनि टाळी ॥ श्रीरामाजवळीं राहिले ॥६२॥ येरीकडे सीताशुद्ध्यर्थ ॥ स्वयें साधोनि इत्यर्थ ॥ मुख्य करोनि हनुमंत ॥ अंगदसमवेत युवराजा ॥६३॥ दधिमुख येवोनि जाण ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ कथा सांगे सुखसंपन्न ॥ सावधान अवधारा ॥६४॥ सीताशुद्धी पुढें जाण ॥ मधुवन तृणासमान ॥ सुग्रीव बोलिला आपण ॥ जिवें निंबलोण करूं पाहे ॥६५॥ शरीरचर्माचे मोंचे[3] ॥ केलिया उत्तीर्ण[4] नव्हे तुमचें ॥ परम भाग्य अंगदाचें ॥ कपिवंशाचें उद्धरण ॥६६॥ अंगद कपिवंशमंडण[5] ॥ अंगदकपिवंशभूषण ॥ अंगदकपिवंशतारण ॥ वदला आपण सुग्रीव ॥ ६७ ॥ ऐकतां दधिमुखवचनार्थु ॥ वानरीं स्मरिला श्रीरघुनाथु ॥ श्रीरामनामें गर्जतु ॥ उल्हासयुक्त निघाले ॥ ६८ ॥ ॥श्लोक॥ ततःकिलकिलाशब्दंशुश्रावासन्नमंबरे ॥ हनूमत्कर्मदृप्तानांनदतांकाननौकसां ॥ २ ॥ किष्किंधामुपयातानांसिद्धिंकथयतामिव ॥ ततःश्रुत्वानिनादंतंकपीनांकपिकुंजरः ॥ ३ ॥ आयतांचित्तलांगूलःसोभवत्तुष्टमानसः ॥ आगतास्तेपिहरयोरामदर्शनकांक्षिणः ॥ ४ ॥ अंगदंपुरतःकृत्वाहनुमंतंमहाबलं ॥ तेंगदप्रमुखावीराःसंहृष्टाश्चमदान्विताः ॥५॥ ॥टीका॥ नमस्का

१ सोपी. २ आनंदून. ३ जोडे. ४ उतराई. ५ भूषण.

रावया रघुवीर ॥ गगनीं उसळले[1] वानर ॥ रामनामाचा गजर ॥ केला भुभुकार महावीरीं ॥ ६९ ॥ हनुमंताची विजयवृत्ती ॥ उल्हासले उपरमले[2] जुत्पती ॥ नामें गर्जती त्रिजगतीं ॥ किष्किंधेप्रति पातले ॥ ७० ॥ वानरांचा गिरागजर ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ दणाणिले गिरिकंदर ॥ शैल शिखरें दुमदुमिलीं ॥ ७१ ॥ कपिकुळांची नादोक्ती ॥ नादामाजी सीता सती ॥ भेटों आलीसे आइती ॥ ऐसा रघुपती सुखावे ॥ ७२ ॥ ऐकतां अंगदादिकांचा गजर ॥ सुखावे सुग्रीव कपींद्र ॥ पुच्छ थरकोनि समग्र ॥ केला भुभुकार वानरीं ॥ ७३ ॥ ऐकोनि सुग्रीव भुभुकार ॥ किष्किंधा भूतळीं वानर ॥ उतरले पैं समग्र ॥ हर्ष निर्भर[3] उल्हासें ॥ ७४ ॥ श्वेत सुनीळ पीत आरक्त ॥ सुवाससुमनीं सुफळित ॥ अंगदसेनासंभारांत ॥ टके शोभत वृक्षांचे ॥ ७५ ॥ किंशुक[4] फुलले मनोहर ॥ शाल ताल तमाल थोर ॥ विचित्र पताका अनुकार[5] ॥ तेंवि वानर झेलिती ॥ ७६ ॥ असो वनवृक्षप्रकार ॥ वानरां पुच्छीं शाखा विचित्र ॥ गुढिया उभविल्या समग्र ॥ तेणें अंबर शोभत ॥ ७७ ॥ अंगद युवराज वीर विख्यात ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ मुख्य मुखरणी[6] हनुमंत ॥ यशवंत त्याचेनी ॥ ७८ ॥ ऐसा अंगदसंभार ॥ शोभा शोभे मनोहर ॥ हर्षें नाचती वानर ॥ करीत गजर नामाचा ॥ ७९ ॥ देखोनि अंगदाचा यावा ॥ सुखसंतोष सुग्रीवा ॥ परमसुख श्रीराघवा ॥ सुख सर्वांस अंगदें ॥ ८० ॥ अंगद देखोनियां दृष्टीं ॥ लक्ष्मणासीं आनंदकोटी ॥ अतिउल्हासें टाळी पिटी ॥ सीता गोरटी साधिली ॥८१॥ भेटावया श्रीरामचंद्रा ॥ अंगद हनुमंतादि धुरा[7] ॥ उल्हास समस्तां कपींद्रां ॥ बहु वानरां आल्हादु ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःप्रस्रवणंशैलंतेगत्वाचित्रकाननं ॥ प्रणम्यशिरसारामंलक्ष्मणंचमहाबलं ॥ ६ ॥ युवराजंपुरस्कृत्यसुग्रीवमभिवाद्यच ॥ आख्यातुंतत्रसीतायाःप्रवृत्तिमुपचक्रमे ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ प्रस्रवण नामें महागिरी ॥ तेथें वस्ती श्रीरामचंद्रीं ॥ वनें काननें[8] साजिरीं ॥ यावा वानरीं तेथें केला ॥ ८३ ॥ सन्मुख देखोनि रघुनंदन ॥ स्रवती अश्रुधारा लोचन ॥ अंगदें हनुमंतें संपूर्ण ॥ लोटांगण घातलें ॥ ८४ ॥ मस्तकीं धरिले दृढ चरण ॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ कोटिजन्माचें श्रमहरण[9] ॥ दोघे जण पावले ॥ ८५ ॥ सर्वेंच

१ उडाले. २ आनंदले. ३ आधिक्य, उल्हास. ४ पळसाचें झाड. ५ बरोबरी. ६ श्रेष्ठ, पुढारी. ७ वीरश्रेष्ठ. ८ अरण्यें, ९ परिहार.

वंदिला लक्ष्मण ॥ मस्तकीं धरीले त्याचे चरण ॥ सौमित्रीनें दीधलें आलिंगन ॥ कुमित्रपण निमालें ॥ ८६ ॥ सौमित्र जालें निजमन ॥ सौमित्रचित्त चैतन्यघन ॥ सौमित्र जाला अभिमान ॥ मतीसद्‌घन सौमित्र ॥८७॥ श्रीरामभजनीं तत्पर ॥ इंद्रियें जालीं सुमित्र ॥ जिव्हा रामनामीं एकाग्र ॥ वाचा सुमित्र स्वयें जाली ॥८८॥ हरिदासाचें आलिंगन ॥ ऐसें सबाह्य करी पावनें ॥ अभागी देखती दोषगुण ॥ सभाग्य पूर्ण सद्भावें ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ संदर्शनमनुष्वंगः संलापः परमंतपः ॥ अंगांगसंगकैवल्यमहोसज्जनसंगतिः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ साधूचें जें दर्शन ॥ तेंचि परम अनुष्ठान ॥ साधूसीं जें भाषण ॥ तपश्चर्या पूर्ण पूर्णत्वें ॥ ९० ॥ साधूचें चरणस्पर्शन ॥ कैवल्य त्यापुढें तृण ॥ अगाध साधूचे चरण ॥ जेणें पावन महादोषी ॥९१॥ सज्जनासीं आलिंगन ॥ तेणें सर्वांग पावन ॥ देहचि होय चैतन्यघन ॥ कृपा सज्जन जैं करिती ॥ ९२ ॥ साधुसज्जनसंगती ॥ सभाग्य भाग्यातें पावती ॥ सत्संगेंभवनिर्मुक्ती ॥ वेदशास्त्रासीं संमत ॥ ९३ ॥ ॥सज्जनाचे पादस्पर्शें ॥ तेणें कर्माकर्म निरसे॥ जन्ममरण तेणें नासे ॥ त्या रहिवास परब्रह्मीं ॥९४॥ सौमित्र साधु श्रीरामभक्त ॥ त्यासीं आलिंगन पैं देत ॥ अंगद आणि हनुमंत ॥ आनंदभरीत स्वयें जाले ॥ ९५ ॥ हातीं धरोनि अंगदासीं ॥ हनुमान आला सुग्रीवापासीं ॥ सप्रेमें वंदिता तयासीं ॥ तोही उल्हासी आलिंगी ॥ ९६ ॥ सुग्रीव ह्मणे हनुमंता ॥ तुझेनि अंगदासीं श्लाघ्यता ॥ तूं समस्तांसीं जीवदाता ॥ संरक्षिता आह्मांसीं ॥ ९७ ॥ जांबुवंतादि वानरवीर ॥ तिहीं वंदोनि श्रीरामचंद्र ॥ करोनि सुग्रीवासीं जोहार ॥ सभा सादरें बैसली ॥९८॥ सीताशुद्धीचा इत्यर्थ ॥ स्वयें पुसे श्रीरघुनाथ ॥ येथोन कैसा क्रमिला पंथ ॥ समूळ वृत्तांत मज सांगें ॥९९ ॥ ऐसें पुसतां रघुनंदन ॥ हनुमंतें धरिलें मौन ॥ तेव्हां अंगद आपण ॥ सांगे गौण सीताशुद्धी ॥१००॥ घेवोनि स्वामीचें आज्ञापन ॥ शतधा शोधिली दक्षिण ॥ सीताशुद्धीचें लक्षण ॥ अणुप्रमाण नलभेची ॥ १ ॥ पुढती करावया शोधन ॥ वानरीं केली आंगवण ॥ ॥ ३ ॥
ब्राह्मशापें उपहत वन ॥ तेथें उद्यान पडियेलें ॥२॥ नाहीं पाला नाहीं फळपान ॥ शोधितां नमिळे जीवन ॥ वृक्ष ठेले खरकटोन ॥

१ पवित्र. २ अतुल्य, अतिशय. ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ शक्ति. ८ [illegible]

पडिलें लंघन वानरां ॥ ३ ॥ दंडी नामा ऋषी समर्थ ॥ वेदशास्त्रसंपन्न त्याचा सुत ॥ विद्यागर्वें अतिउन्मत्त ॥ त्याचा केला घात वनदेवतीं ॥४॥ तो विद्यागर्वें अतिउन्मत्तु ॥ वादीं ब्राह्मणांसीं निर्भर्त्सितु ॥ तो ब्रह्मराक्षस जीवें जीतु ॥ यालागिं घातु भूतीं केला ॥५॥ जाणोनि पुत्राचें निर्धन ॥ ऋषीनें शापिलें तें वन ॥ तेथें ज्याचें आगमन ॥ नव्हे निर्गमन प्राणांतीं ॥६॥ आह्मांसीं पडतांचि तेवनीं ॥ प्राण जाते तत्क्षणीं ॥ वांचलों रामनामस्मरणीं ॥ संकटीं रक्षी श्रीराम ॥७॥ वनीं नाहीं मुंगीमासी ॥ ठाव नाहीं श्वापदांसीं ॥ तृणशलाका नाहीं भूमीसीं ॥ पडे वानरांसें लंघन ॥ ८ ॥ तें त्यजावया दुष्ट वन ॥ सबळबळें करोनि किराण ॥ करी तेथेंचिये उद्वाण ॥ नव्हे निर्गमन ब्रह्मशापें ॥९॥ त्याऋषीचा ऋषिसुत ॥ ब्रह्मराक्षस त्या वना आंत ॥ भक्षं आला वानरांतें त्याचा निःपात आह्मीं केला ॥ ११० ॥ हनुमंता देखतां मरण ॥ ब्रह्मराक्षसा उद्धरण ॥ रामनामाचा प्रताप पूर्ण ॥ जड तारण श्रीरामें ॥ ११ ॥ जालें पुत्राचें उद्धरण ॥ तेव्हां दंडी ऋषी संतोषोन ॥ शापोन्मुक्त केलें वन ॥ हें महिमान हरिभक्तांचें ॥ १२ ॥ जेथें जाती श्रीरामभक्त ॥ तें वन पुण्याश्रम ह्मणत ॥ ऐसें अंगद सांगत ॥ सुखें डुल्लत श्रीराम ॥१३॥ ऐकोनि कृपाळू रघुनाथ॥ सौमित्रि स्वानंदें स्फुंदत ॥ वानरसभा पैं तटस्थ ॥ जाला विस्मित सुग्रीव ॥१४॥ वन मुक्त केलें द्विजवरीं ॥ वानरां लंघनें पडलीं भारी ॥ निघवेना वनाबाहेरी ॥ येती लहरी क्षुधातृषेच्या ॥ १५ ॥ हनुमंतें तियेकाळीं ॥ वन बिल्ववृक्षातळीं ॥ विवर देखिलें सफळजळीं ॥ आह्मी ते बिळीं प्रवेशलों ॥ १६ ॥ पुढें करोनि हनुमंत ॥ विवरीं रिघतां समस्त ॥ तेथें मांडला प्राणांवर्त ॥ रक्षी हनुमंत श्रीरामतेजें ॥ १७ ॥ विवरीं गुडप अंधार ॥ स्वयें स्मरेना स्वशरीर ॥ उबेनें निर्बुजले वानर ॥ पडले समग्र अचेतन ॥ ॥ १८ ॥ मज अंगदा समवेत ॥ नळ नीळ जांबुवंत॥ विवरीं अचेतन समस्त॥ सावधान हनुमंत श्रीरामें ॥१९॥ क्षुधेनें आमचा क्षीण प्राण ॥ तेणें विसरलों रामस्मरण ॥ हनुमंत असे सावधान ॥ सबाह्य पूर्ण श्रीराम ॥१२०॥ श्रीराम हनुमंताचा प्राण॥सर्वेंद्रियें श्रीराम आपण ॥ श्रीराम तेजें देखणे नयन ॥ अंधारीं पूर्ण देखणा रामें ॥ २१॥ निधडा वीर हनुमंत ॥ पुच्छें बांधोनि कपी

१ उपोषण. २ निंदित. ३ अंत, मरण. ४ मुक्तता. ५ गवताची काडा. ६ युक्ति, क्रीडा ७ संहार. ८ प्राणसंकट. ९ घाबरले, निचेष्ट झाले.

समस्त॥ शतयोजनें विवराआंत ॥ नेले मूर्छित निजांगें ॥ २२ ॥ पाचारोनि पिता पवन ॥ हनुमान् गुज सांगे संपूर्ण ॥ वांच
वी वानरांचे प्राण ॥ रघुनंदन सुखार्थ ॥२३॥ ऐसें सांगतांचि जाण ॥ वानरांसीं आला प्राण ॥ अवघे जाले सावधान ॥ वीर देखो
न विस्मित ॥२४॥ तें हेमा हेमविवरभुवनीं ॥ भेटली सुरसा तपस्विनी ॥ तिनें हनुमंता देखोनी ॥ जाली मनीं विस्मित ॥ २५॥
सुरसा पुसे तूं कोण येथ ॥ हनुमान् सांगे रामभक्त ॥ विवरीं आलों सीताशुद्ध्यर्थ ॥ समवेत वानरांसीं॥२६॥सुरसा ह्मणे तुह्मी श्री
रामभक्त ॥ तरीच तुह्मां येववलें येथ ॥ येरांसीं हें स्थळ नप्राप्त ॥ मी सनाथ तुमचेनी ॥२७॥ ब्रह्मवरद मज येथ॥ तुज भेटतील श्री
रामभक्त ॥ तेणें तूं होसील निर्मुक्त[1] ॥ तें भाग्य प्राप्त मज आजी ॥ २८ ॥ विकळ देखोनि वानरांसीं ॥ सुरसा ते सज्ञान कैसी ॥
जेणें विश्रांति होय आह्मांसीं ॥ त्या उपायासीं आदरिलें ॥ २९ ॥ दीधलें विश्रांति रसपान ॥ जीवन[2] दीधलें स्वानंदघन ॥ सुख
स्वादिष्ट फळें संपूर्ण ॥ रामस्मरणेंसीं सेविती ॥ १३० ॥ श्वासोश्वासीं रामस्मरण ॥ रसपान हरिचिंतन ॥ वानरीं सेविता जीव
न ॥ गडगर्जन नामाचें ॥ ३१ ॥ क्षुधा निमाली नित्यतृप्ती ॥ निद्रा निमाली सुखसंवित्ती[3] ॥ सुखस्वानदें हेलावती[4] ॥ परम वि
श्रांती वानरां ॥ ३२ ॥ रामनामें तृप्त वानर ॥ नामें कोंदलें विवर ॥ नामें व्यापिलें चराचर ॥ नामें कपींद्र गर्जती ॥ ३३ ॥ ना
में कोंदलें वैकुंठपीठ ॥ नामें डुल्लत श्रीनीलकंठ ॥ सुरसेचें भाग्य वरिष्ठ ॥ हनुमंत श्रेष्ठ सभाग्य ॥ ३४ ॥ हरिभक्तांचिया संग
तीं ॥ जड मूढ उद्धरती ॥ सुरसा सभाग्य वानूं किती ॥ हनुमंतीं विश्वासु ॥ ३५ ॥ हनुमंतनिष्ठा रामस्मरण ॥ कळिकाळाची बो
ळवण[5] ॥ नामें जन्ममरणा मरण ॥ नाम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ ३६ ॥ वानरां जाली नित्यतृप्ती ॥ सुरसा पावली अतिविश्रांती ॥
हनुमंताचिये संगतीं ॥ अवघे डुल्लती स्वानंदें[6] ॥ ३७ ॥ ऐकतां अंगदाच्या गोष्टी ॥ श्रीरामा सुखानुकोटी ॥ हरिखें त्याची पाठी
थापटी ॥ स्वानंदपुष्टीं डुल्लतु॥३८॥ ऐकतां भक्ताची निजकथा ॥ परमसुख श्रीरघुनाथा ॥ त्यामाजि हनुमंत पढियंता[7] ॥ त्याची
कथा अतिगोड ॥ ३९ ॥ अंगदासिं ह्मणे रघुवीर ॥ पुढीले सांगें समाचार ॥ आवडे हनुमंताचा पुरुषार्थ थोर ॥ राम निरंतर ऐ

१ प्रपंचपाशमुक्त. २ उदक. ३ आनंदानुभव. ४ डुल्लती. ५ परिहार. ६ आनंदें. ७ आवडता.

कावया ॥ १४० ॥ अंगद ह्मणे श्रीरघुपती ॥ वानरां जाली विश्रांती ॥ शोधावया सीता सती ॥ स्वयें पुसती हनुमंता
॥ ४१ ॥ नाहीं रविचंद्र विलासा ॥ विवरीं स्वयंप्रकाशीं ठसा ॥ तेथें लक्षेना दक्षिणदिशा ॥ शुद्धीस धिंवसा[1] काय करूं ॥ ४२ ॥
सुरसा सांगे हनुमंताप्रती ॥ ब्रह्मवरदें गतिनिर्गती ॥ मीच जाणें विवरस्थिती ॥ तुमच्या शक्ती ननिघवे ॥ ४३ ॥ सु
रसा विनवी हनुमताप्रती ॥ शुद्धी पावेल सीता सती ॥ यश पावाल परम कीर्ती ॥ सत्य वचनोक्ती हे माझी ॥ ४४ ॥ हनुमा
न् सांगे सुरसेसीं ॥ वेगीं काढी वानरांसीं ॥ येरी लागली पायांसीं ॥ सांगेन तैसी स्थिती कीजे ॥ ४५ ॥ डोळे उघडे
असतां ॥ बाहेरीं नकाढवे सर्वथा ॥ डोळे झांकिलियां समस्तां ॥ निमिषार्धांत काढीन ॥ ४६ ॥ डोळे झांकितां वान
र ॥ पुढें गड गर्जे समुद्र ॥ मागें नदिसे विवर ॥ विस्मयो थोर वानरां ॥ ४७ ॥ डोळे झांकितां वानरीं ॥ नाकडिये नाधरिलें
करीं ॥ अवघे विवरा बाहेरीं ॥ समुद्रतीरीं स्वयें उभे ॥ ४८ ॥ रामनामाचे आवर्तीं[2] ॥ सुरसेसहित विवरोन्मुक्ति ॥ वानर
विवरातें पाहती ॥ तंव तेथें व्यक्ति लक्षेना ॥ ४९ ॥ असो हे नव्हेचि सीताशुद्धी ॥ पुढें अडविला उदधी[3] ॥ मागें जावें तरी लो
टला अवधी ॥ वानरमांदी सचिंत ॥ १५० ॥ मागें जातां अपमान ॥ सुग्रीव दंडील दारुण ॥ पुढें समुद्र नव्हे गमन ॥ याव
या प्राण सिद्ध जाले ॥ ५१ ॥ लक्षोनियां समुद्रतीर ॥ पडतां प्रायोपवेशीं वानर ॥ संपातिपक्षी महाथोर ॥ आला समग्र
भक्षावया ॥ ५२ ॥ करोनि बहुकाळ लंघन ॥ मग वानरीं त्यजावा प्राण ॥ श्रीरामें कृपा केली संपूर्ण ॥ सद्यमरण[4] पक्षिभक्षा ॥
॥ ५३ ॥ व्यर्थ देहो द्यावा समुद्रतीरीं ॥ अतिउल्हास वानरीं ॥ देह लागला परोपकारीं ॥ स्मरती गजरीं श्रीरामा ॥ ५४ ॥
होतां श्रीरामनामस्मरण ॥ फिटलें संपातीचें मूढपण ॥ त्यासीं उपजलें परमज्ञान ॥ सावधान अवधारा ॥ ५५ ॥ जेथें श्रीराम
नामस्मरण ॥ तेथें कल्पांतीं न रिघे मरण ॥ संपाति घाली लोटांगण ॥ तुह्मी धन्य कोण कोणाचे ॥ ५६ ॥ ज्याचे स्मरणीं
श्रीरामनाम ॥ सफळ जन्म सफळ कर्म ॥ सफळ त्याचा देहधर्म ॥ भाग्यें परम भेटलेती ॥ ५७ ॥ श्रीरामनाम स्मरतां येथें ॥

१ धैर्य. २ परिवर्तनें, आवृत्ति. ३ समुद्र. ४ समुदाय.

अवघे आलेति किमर्थ ॥ देह त्यागावया उदित ॥ तुह्मी किमर्थ तें सांगा ॥ ५८ ॥ ऐकोनि संपातीचें वचन ॥ अंगदु ह्मणे करीं भक्षण ॥ संपाति ह्मणे सत्य संपूर्ण ॥ नरिघे मरण रामस्मरणें ॥ ५९ ॥ ऐकोनि संपातीचा वृत्तांत ॥ बोलता जाला हनुमंत ॥ आह्मी श्रीरामाचे भक्त ॥ सीताशुद्ध्यर्थ येथें आलों ॥ १६० ॥ शोधितां दक्षिण समुद्र समग्र ॥ कोठें न भेटे सीता सुंदर ॥ लोटली श्रीराममर्यादा मेर ॥ मरणीं तत्पर यालागीं ॥ ६१ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संपाती जाला हास्यवदन ॥ मज आहे सीतेचें ज्ञान ॥ सावधान अवधारा ॥ ६२ ॥ सिंधूमर्यादा शतयोजन ॥ तेथें आहे लंकाभुवन ॥ त्यामाजि आहे अशोकवन ॥ सीता चिद्रत्न तेथें वसे ॥ ६३ ॥ मज असती पक्षगती ॥ तरी आणितों सीता सती ॥ ऐसें बोलतां संपातीसीं ॥ पक्षप्राप्ती पावला ॥ ६४ ॥ सूर्यवरद संपातीसीं ॥ भेटलिया श्रीरामभक्तांसी ॥ निर्विकल्पपक्ष पावसी ॥ सीताशुद्धीसिं सांगतां ॥ ६५ ॥ निर्विकल्पपक्षप्राप्ती ॥ सांडोनि त्रिगुण गुणवृत्ती ॥ संपाति पावला गुणातीतीं ॥ पुनरावृत्ति खंडली ॥ ६६ ॥ श्रीरामभक्तांची संगती ॥ उद्धरले नेणों किती ॥ आतांचि उद्धरला संपाती ॥ धन्य संगती संतांची ॥ ६७ ॥ सिंधूमर्यादा शतयोजन ॥ वानरां न करवे उल्लंघन ॥ एकें उड्डाणें पैंजाण ॥ गेला आपण हनुमंतु ॥ ६८ ॥ स्वयें उडतां बळेंचि करीं ॥ गिरीकडे खचले सागरीं ॥ शिखरें उडविलीं अंबरीं ॥ आपांपरीं पशुपक्षी ॥ ६९ ॥ आह्मी वानर बळवंत ॥ दक्षिणे राहतां होईल अनर्थ ॥ उत्तरभागीं ठेवी हनुमंत ॥ धरोनि पर्वत राहिला ॥ ७० ॥ हनुमंत उडतां बळेंकरीं ॥ कडे खचले सागरीं ॥ जळ उसळलें अंबरीं ॥ आपांपरी विमाना ॥ ७१ ॥ श्रीरामबाणाचिया गती ॥ सवेग गेला पैं मारुती ॥ जेजे लंकेसीं केली ख्याती ॥ तेंतें रघुपती पुसावें ॥ ७२ ॥ ऐसें अंगद सांगतु ॥ सुखावला श्रीरघुनाथु ॥ त्यासी धरोनि हृदयांतु ॥ स्वयें हनुमंतु पाचारी ॥ ७३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंत प्रताप संपूर्ण ॥ ब्रह्मलिखित अनुसंधान ॥ गोड गहन श्रोत्यांसीं ॥ १७४ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांअंगदश्रीरामसंवादोनामपंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १७४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ८ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ श्रीगजाननायनमः ॥ स्वमुखें निजकीर्ती ॥ सर्वथा नसांगे मारुती ॥ हें जाणोनि श्रीरघुपती ॥ स्वयें प्रश्नोक्ति चालवितु ॥१॥ आदरें पुसे श्रीरामचंद्र ॥ हनुमंता तूं वनचर ॥ कैसेंनि तरलासी सागर ॥ सत्य साचार मज सांगे ॥२॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ श्रीरामप्रताप महिमान ॥ समुद्रतारण वानरा ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ हनुमंतोक्ति ॥ रामराम तवनामजाप्यतःपामराअपितरंतिभवाब्धि ॥ अंगसंगभवदंगुलिमुद्रिकांकिंचचित्रमतरत्कपिरब्धि ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामनामाच्या उच्चारें ॥ जड मूढ तरती भवसागर ॥ राममुद्रांकित वानर ॥ तेणें परपार पावलों ॥ ४ ॥ रामनामाचा कडकडाट ॥ भवसमुद्रीं पायवाट ॥ पायरी करोनि वैकुंठ ॥ होती प्रविष्ट परब्रह्मीं ॥५॥ जे रामनांमाकित नर ॥ त्यांतें बुडऊं नशके सागर ॥ श्रीराममुद्रांकित वानर ॥ परपार पावलों ॥६॥ श्रीरामें मुद्रा दिधली हातीं ॥ तेव्हांचि मजला विजयवृत्ती ॥ श्रीराममुद्रेची ख्याती ॥ श्रुति बोलती पुराणें ॥ ७ ॥ श्रीराममुद्रा समुद्रतरण ॥ श्रीराममुद्रा सीतादर्शन ॥ श्रीराममुद्रा रणकंदन ॥ लंकादहन श्रीराममुद्रा ॥८॥ श्रीराममुद्रा विजयप्राप्ती ॥ लंकाभुवनीं केली ख्याती ॥ आडनांव मी मारुती ॥ अगाध करणी मुद्रेची ॥ ९॥ नित्य श्रीरामनामस्मरण ॥ तेथें वीर्य धैर्य कीर्ती कल्याण ॥ ब्रह्म पावती सनातन ॥ तें महिमान स्मरणाचें ॥१०॥ जेथें नाहीं श्रीरामनामस्मरण ॥ अकीर्ती अपयश अकल्याण॥ नित्य निंद्यत्व पापी पूर्ण ॥ अधःपतन महानरकीं ॥ ११॥ यालागीं सांक्षेपें आपण ॥ समूळ सांडावें विस्मरण ॥ नित्य करितां श्रीरामस्मरण ॥ कीर्ती कल्याण निजविजयीं ॥ १२ ॥ श्रीराममुद्रा निजप्राप्ती ॥ ह्मणती हनुमंताची ख्याती ॥ जेंजें केलें लंकेप्रती ॥ तेते कीर्ति मुद्रेची ॥ १३ ॥ हनुमंताची निजस्थिती ॥ स्वमुखें नसांगे निजकीर्ती ॥ करोनि मुद्रिकेची स्तुती ॥ सांगितली ख्याती श्रीरामा ॥ १४ ॥ हनुमंताचें मनोगत ॥ अंतर्यामीं जाणे रघुनाथ॥ हृदयीं धरिला आनंदयुक्त ॥ स्वामी सद्भक्त आल्हादी ॥ १५॥ हनुमंताची युद्धख्याती ॥ ऐकावया वानरें तळमळती ॥ हें जाणोनि श्रीरघुपती ॥ पुसे पुढती हनुमंता ॥१६॥ श्रीराम ह्मणे गा मारुती ॥ समुद्रलंघन लंकाख्याती ॥ तुवां सांगितली कथा निगु

१ दक्षतेनें. २ यथार्थवृत्त.

ती ॥ संकलितीं अतिगौण ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ वैदेहीमक्षतांश्रुत्वारामश्चोत्तरमब्रवीत् ॥ क्वसीतावर्ततेदेवीकथंचमयिवर्तते
॥ २ ॥ राक्षसानांव्वयासार्द्धंकथंयुद्धंचदारुणं ॥ एतन्मेसर्वमाख्याहिवैदेहींप्रतिवानर ॥३॥ ॥ टीका ॥ सीता ऐकोनि अक्षतो ॥
संतोष जाला श्रीरघुनाथा ॥ राक्षसासीं युद्धकंदनार्था ॥ घडला किमर्थ तें सांगें ॥१८॥ तेंचि आतां विशदस्थिती ॥ तुवा सांगा
वी लंकाख्याती ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुपती ॥ वंदी मारुती श्रीचरण ॥ १९ ॥ स्वमुखें सांगो नये स्वकीर्ती ॥ वंचूं नये स्वामी प्र
ती ॥ हनुमंतें येचि अर्थी ॥ प्रजापती प्रार्थिला ॥ २० ॥ माझें समुद्रलंघन ॥ लंकेमाजीं सीताशोधन ॥ स्वामीनें कृपा करोन ॥
पत्र लिहून मज द्यावें ॥ २१ ॥ तुझे हातिचें ब्रह्मलिखित ॥ देखोनि सीताशुद्ध्यर्थ ॥ सत्य मानील श्रीरघुनाथ ॥ शीघ्र कार्यार्थ
साधेल ॥ २२ ॥ ऐकोनि कपीचें वचन ॥ संतोषला चतुरानन ॥ हनुमंताची कीर्ति कथन ॥ दिधलें लिहून साद्यंत ॥२३॥ संतो
षोनि प्रजापती ॥ पत्र देवोनि हनुमान्हातीं ॥ आलिंगिला अतिप्रीती ॥ विजयो सर्वार्थी पावसी ॥ २४ ॥ तें पत्र घेवोनि हनुमं
त ॥ स्वयें श्रीरामा विनवीत ॥ हें ब्रह्मयाचें लिखित ॥ वाचूनि कार्यार्थ जाणावा ॥ २५ ॥ पत्र घेवोनि श्रीरघुपती ॥ वंदोनियां अ
तिप्रीती ॥ दिधलें लक्ष्मणाचे हातीं ॥ वाचावया श्रीरामें ॥ २६ ॥ पत्र लिहिता प्रजापती ॥ श्रोता सादर श्रीरघुपती ॥ वाचि
ता सौमित्र शेषमूर्ती ॥ पत्रत्रयुक्ती अवधारा ॥ २७ ॥ ऐकावया हनुमंताची ख्याती ॥ सुग्रीवादी जुत्पती ॥ सादरें बैसल्या वान
रपंक्ती ॥ हनुमत्कीर्तिचातक ॥ २८ ॥ ॐनमोजी श्रीरामचंद्रा ॥ क्षराक्षरातीत परा ॥ त्रिगुणातीत चिदचिन्मात्रा ॥ परात्परा
परब्रह्मा ॥ २९ ॥ जेथें नाहीं मीतूंपण ॥ ब्रह्मीं नाठवे ब्रह्मस्फुरण ॥ तोतूं श्रीराम सगुण ॥ पूर्णत्व पूर्ण परब्रह्म ॥ ३० ॥ ब्रह्मया तु
झेनि ब्रह्मत्व ॥ धर्मा तुझेनि धर्मत्व ॥ कर्मा तुझेनि कर्मत्व ॥ तूं स्वयमेव चिन्मात्र ॥ ३१ ॥ तुज निर्विकार श्रुती ह्मणती ॥ तोतूं
भाससी विश्वमूर्ती ॥ विश्व तूं मानितां निश्चितीं ॥ तंव ते श्रीपती तुझी माया ॥३२॥ तूं साकार ना निराकार ॥ तूं विश्वनाथ विश्वं ॥ १ ॥
भर ॥ तुझ्या स्वरूपाचा निर्धार ॥ नकळे साचार श्रुतिशास्त्रां ॥३३॥ श्रुती ह्मणती नेति नेति ॥ शास्त्रें सोटावलीं चित्तीं ॥ चारी वा

१ संक्षिप्त. २ सुरक्षीत. ३ उघडपणें. ४ ऐका. ५ नाना. ६ यथार्थ, पूर्ण.

चा मौनावती ॥ तो तूं रघुपती परमात्मा ॥ ३४ ॥ आतां जैसा आहेसि तैसिया ॥ नमो तुज मी श्रीरामराया ॥ तुझिया कृपें श्रीरघु
वर्या ॥ स्तुति वदावया सामर्थ्य ॥ ३५ ॥ तो तूं अपरंपार अनंतु ॥ अवतारा अवतारी तूं रघुनाथु ॥ तुझा सेवक हनुमंतु ॥ त्याचा
अद्भुतु पवाडा ॥ ३६ ॥ लंघोनियां अपांपती ॥ येवोनियां लंकेप्रती ॥ हनुमंतें केली जेजे ख्याती ॥ ते तूं रघुपती अवधारीं
॥ ३७ ॥ तूं अवतार श्रीरामचंद्र ॥ तुझें अगम्य चरित्र ॥ तुझा रंक पालेखाईर ॥ हनुमान् वानर अगम्य ॥३८॥ अगम्य हनुमंता
ची गती ॥ अगम्य हनुमंताची ख्याती ॥ अगम्य हनुमंताची कीर्ती ॥ ऐकें रघुपती पुरुषार्थ ॥ ३९ ॥ समुद्र लंघोनि हनुमान् ब
ळी ॥ महेंद्रगिरि चेपिला तळीं ॥ सर्प दडपले पाताळीं ॥ तोंडें ते काळीं वासिलीं ॥४०॥ अंगवाताचेनि झडाडें ॥ समुद्रीं खच
ले पर्वतकडे ॥ शिखरें उडालीं पैं पुढें ॥ जेंवि घुंगुरडें आकाशीं ॥ ४१ ॥ उड्डाणवाताचेनि घर्घरें ॥ बैसलीं मेघांचीं दातारें ॥ दि
ग्गज कांपती थरारें ॥ आले शहारे कळिकाळा ॥४२॥ उड्डाणकाळींचा कल्लोळ ॥ उचंबळलें समुद्रजळ ॥ सत्यलोकीं पर्जन्यकाळ ॥
ध्रुवमंडळतिमेलें ॥४३॥ उड्डाणकाळ दुर्धर मोठा ॥ उमा झोंबली नीळकंठा ॥ रमा थापटी वैकुंठा ॥ भयें संकटीं संरक्षी ॥४४॥
उड्डाणकाळीं कपिदुर्धरा॥सुर धाकती खेचर ॥ सिद्ध गंधर्व विद्याधर ॥ नर किन्नर कांपती ॥४५॥ जैसा श्रीरामाचा बाण॥तैसें सवेग
उड्डाण ॥ कपीस आलें पैं स्फुरण ॥ दुर्धर कोण आंवरी ॥४६॥ पहावया हनुमंताची शक्ती ॥ मिळोनियां देव समस्तीं ॥ सुरसा
धाडिली छळणोक्ती ॥ मार्गरोधार्थी हनुमंता ॥ ४७ ॥ दनुज का दानवजननी ॥ सुरसा नामें कश्यपपत्नी ॥ विक्राळ मुख यो
जनमानी ॥ कपि लागोनि गिळावया ॥ ४८ ॥ हनुमान् जाला वीस योजन ॥ सुरसा मुख तीस योजन ॥ हनुमान् वाढला शत
योजन॥तत्समान मुख पसरी ॥४९॥ हनुमा अणुमात्र होउनी ॥ प्रवेशला तिचे वदनीं ॥ नमारोनियां कश्यपपत्नीं ॥ गेला निघो
नि कर्णद्वारें॥५०॥सुरसा आंवांळी चाटित ॥ देव दानव शिव विस्मित ॥ हनुमान् गेला हातोहात॥बळान्वित श्रीरामें ॥५१॥ सुर
सा कश्यपाची पत्नी ॥ पित्या वायूची सापत्नजननी ॥ कपि नमारी च विवेक सज्ञानी॥गेला निघोनी रामनामें॥५२॥हनुमा गेला

१ इतिहास २ समुद्र ३ भिजलें. ४ मार्गप्रतिबंध करण्याच्या इच्छेनें. ५ ओठ.

नमारून ॥ सुरसा तेणें संतोषोन ॥ कपीस दिधलें आशीर्वचन ॥ विजयी पूर्ण तिहीं लोकीं॥५३॥विसांवा घ्यावया मारुती॥ जळ स्थळ पाहे सभोंवती ॥ तों मैनाक वाढला ऊर्ध्वगती ॥ द्यावया विश्रांती हनुमंता ॥५४॥ कपि गिरिवरा नातळत ॥ ऊर्ध्वगती निघे हनुमंत ॥ मार्गरोधे वाढे पर्वत ॥ योजनशत अतिदीर्घ ॥५५॥ पर्वत देखोनि योजनें शत ॥ हनुमान् वाढला पंचशत ॥ गिरि थोरावला सप्तशत ॥ सहस्रशत कपि जाला ॥ ५६ ॥ हनुमान् जातां उल्लंघून ॥ पर्वतासीं आलें रुदन ॥ हरिभक्ताचें पादस्पर्शन ॥ अभाग्यपूर्ण मी नपवेंची ॥५७॥ पर्वताची सप्रेम बोली ॥ तंव हनुमंतासीं कृपा आली ॥ मस्तकीं ठेवितां आंगोळी ॥ गिरि पाताळीं बैसला ॥ ५८ ॥ आंगोळी साठीं गेला पाताळीं ॥ कपि बैसतां रांगोळी ॥ सुरासुरीं पिटिली टाळी ॥ आतुर्बळी हनुमंतु ॥ ५९ ॥ सिंहिका राक्षसी दारुण ॥ छायाग्रहणे ग्रासी पूर्ण ॥ तिचें करोनि विदारण ॥ केलें उड्डाण हनुमंतें॥ ६० ॥ जिवें मारोनि सिंहिका ॥ उड्डाण करितां अतिंतवका ॥ मागें सांडोनियां लंका ॥ पडलंका पावला ॥६१॥ तेथें क्रौंचा निशाचरी॥ हनुमान् तीस जीवें मारी ॥ चौदासहस्र निशाचरी ॥ घातल्या सागरीं पुच्छाग्रें ॥६२॥ तेथोनि आला लंकेआंत ॥ सीताशुद्धीच्या कार्यार्थ ॥ घरें शोधिलीं समस्त ॥ साक्षेपयुक्त वानरें ॥६३॥ साधावया सीताशुद्ध्यर्थ ॥ कलहो लाविला नगरांत ॥ सभा नागविली समस्त ॥ हळहळिती नागवे ॥६४॥ अनेक दीपिका लक्षांतरीं ॥ वानरें विझविल्या पुच्छ करीं ॥ रावणा टोले दिधले शिरीं ॥ सभा अंधारीं नागविली ॥६५॥ प्रधानगर्व थोरथोरी ॥ घेतली घरोघर धांडोळी वानरीं ॥ इंद्रजिताचे निजमंदिरीं ॥ जाली पैरी ते ऐका ॥ ६६ ॥ देखोनि सुलोचना नारी ॥ हेचि होय ह्मणे सीता सुंदरी ॥ अनुसरली रावणपुत्रीं ॥ दोघातें मारीन मी आतां ॥ ६७ ॥ तंव सुलोचना वदे कथा ॥ रावणें चोरोनि आणिली सीता ॥ तीस सोडवावें इंद्रजिता ॥ येरी कुळघातातें करील ॥ ६८ ॥ इंद्रजित ह्मणे ऐक आतां ॥ सोडीं ह्मणो जातां सीता ॥ रावण करूं धांवे घाता ॥ सुहृदता सांडोनी ॥६९॥ रावणा सीतासन्निपातु ॥ बुद्धि सांगतां करील घातु ॥ आपण नवदावी हे मातु ॥ कुळक्षयार्थु ते सीता ॥७०॥ ऐसें इंद्रजित सांगतां॥ ॥ २ ॥

१ वाट कोंडल्यानें. २ पराक्रमी. ३ भयंकर. ४ फाडणें. ५ आतिधायीनें. ६ वेगानें. ७ गोष्टी. ८ आप्तपण.

सुलोचना हे नव्हे सीता ॥ खूण पावली हनुमंता ॥ होय निघता तेथूनी ॥७१॥ वेगीं उडोनि मारुती ॥ गेला कुंभकर्ण गृहाप्रती॥ घोर गर्जे त्रिजगती ॥ श्वासावर्ती गज भ्रमे ॥७२॥ नासिकेच्या केशांतरीं ॥ वोडरती गुंतली करेन्ही ॥ मातले हस्ती घेती झुंजारी ॥ घशामाझारी जाती सिंह ॥७३॥ प्रबळ देखोनि कुंभकर्णार्थ ॥ हनुमा ह्मणे जीवाआंत ॥ याचा पाहावया पुरुषार्थ ॥ प्रथम युद्धार्थ मी करीन ॥ ७४ ॥ नाहीं दांतवण पाणी ॥ वेखंडल्या दंतश्रेणी ॥ मुखीं उठिली पोहाणि घाणी ॥ कंटाळोनि कपि गेला ॥७५॥ बिभीषणाचे मंदिरीं ॥ शोधूं जातां सीता सुंदरी ॥ कीर्तनाचे निजगजरीं ॥ सुख वानरीं उलथलें ॥ ७६ ॥ ताल छंद गीत नृत्य ॥ ऐकतां श्रीरामचरित्र ॥ हनुमा स्वानंदें डुल्लत ॥ रंगीं नाचत गुप्तत्वें ॥७७॥ लंका घेतलिया रघुपती ॥ बिभीषणु लंकाधिपती ॥ करणें निश्चयो हा हनुमंतीं ॥ निश्चितार्थी निश्चयो ॥ ७८ ॥ परम पावोनि विश्रांती ॥ रावणगृहीं सीताशुद्ध्यर्थी ॥ शोधावयालागीं मारुती ॥ शीघ्रगती निघाला ॥ ७९ ॥ रावणाचे भवनोभवनीं ॥ कपीनें पाहिलें शोधोनी ॥ लंकेशाचे निद्रास्थानीं ॥ सीताशोधना करूं आला ॥ ८० ॥ रावणासहित सेजेवरी ॥ हनुमा देखे मंदोदरी ॥ हेचि मानोनि सीता सुंदरी ॥ अभ्यंतरीं क्षोभला ॥८१॥ मी काय करूं नाट आतां ॥ रडत सांगों श्रीरघुनाथा ॥ रावणा अनुसरलो सीता ॥ दोघांच्या घाता मी करीन ॥८२॥ करकरां दांत खात दाढा ॥ वळिला पुच्छाचा आंकोडा ॥ दोहींचा करावया नितोडा ॥ हनुमा गाढा क्षोभला॥८३॥ दाहीं शिरें रावणातें ॥ सीतेचें अकरावें तेथें ॥ हें खुडूनियां वामहस्तें ॥ नेईन भेटीतें श्रीरामा ॥८४॥ नातरी बांधोनि पुच्छासीं॥ दोन्ही नेईन श्रीरामापासीं ॥ श्रीराम दंडील दोघांसीं ॥ अधर्मासीं देखोनी ॥ ८५ ॥ ऐसें चिंतितां हनुमंता ॥ मंदोदरी लंकानाथा ॥ स्वयें सांगे स्वप्नावस्था ॥ दुःखवार्ता अतिदुःख ॥ ८६॥ आतांचि देखिलें म्यां स्वप्नीं ॥ सीता ठेविली अशोकवनीं ॥ तिचे कैंवारा लागोनि ॥ आला क्षोभोनि महारुद्र ॥ ८७ ॥ क्रौंचा प्रियभगिनी तुह्मासीं ॥ ते मारोनि पडलंकेसीं ॥ सर्वांचे आला तो लंकेसीं ॥ सीताशुद्धीसीं साधावया ॥ ८८॥ माझें तुह्मासीं विज्ञापन ॥ समूळ ऐका माझें स्वप्न ॥ सीतारक्षणीं अशोकवन ॥ दु

१ हत्ती. २ दांत. ३ निकाल.

त धांवोनि तेथें गेला॥८९॥ घेवोनि सीतेसीं तेणें भेटी॥अशोकवनाची उत्पाटी॥स्वप्न देखिलें म्यां दृष्टी॥राक्षसकोटी मारिले॥९०॥
चवदासहस्र वनकर ॥ ऐशीं सहस्र किंकर ॥ जंबूमाळी प्रधानपुत्र ॥ अखयाकुमर मारिला ॥९१॥ अखया आपटिला शिळीं ॥ त्या
चा कैंवारी सर्वदळी ॥ इंद्रजित गांजोनि महाबळी ॥ लंका होळी तेणें केली ॥९२॥ ऐसें देखोनि कंदन ॥ जागीं जालें गजबजोन॥शिवस्मरणें शुद्धाचमन॥केलें शयन वामभागीं॥९३॥ तंव देखिलें दुर्धर स्वप्न॥शिळीं सागर बुजोन॥लंके आलें वानरसैन्य ॥
राक्षसदळण करीतची ॥ ९४ ॥ रामें मारिला कुंभकर्ण ॥ लक्ष्मणें वधिला इंद्रजित आपण ॥ तुह्मांवरी वोखटें स्वप्न ॥ म्यां संपूर्ण देखिलें ॥९५॥ दाही शिरें भूमीवरी ॥ लोळती श्रीरामबाणधारीं ॥ सांगतां भुलली मंदोदरी ॥ शंख करी पतिशोकें ॥ ९६ ॥
रावणासन्मुख बैसोन ॥ ह्मणे चुडियासीं पडिलें खान ॥ पुढती करितां शंखस्फुरण ॥ धरी रावण धांवोनी ॥ ९७ ॥ रावण ह्मणे
मज जितां ॥ तूं कां खेद करिसी वृथा ॥ शिर नदेखें तुमचे माथां ॥ मिथ्या वार्ता जिण्याची ॥९८॥ रावणें पोटासीं धरोन ॥ प्रियेसीं करी समाधान ॥ येरी ह्मणे मिथ्या नव्हे स्वप्न ॥ आलें विघ्न अनिवार ॥ ९९ ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ मंदोदरी ह्मणे
लंकानाथा ॥ अशोकवनीं ठेवितां सीता ॥ कुळाचा घात ते करील ॥ १०० ॥ स्वयें अर्पोनियां सीता ॥ शरण रिघावें श्रीरघुनाथा ॥ निवारे जन्ममरणकथा ॥ अक्षयता सुखरूप ॥ १ ॥ श्रीरामा जालिया अनन्यशरण ॥ कदा बाधेना जन्ममरण ॥
रावणा पावसी कृतकल्याण ॥ सत्य भाषण हें माझें ॥ २ ॥ माझें नकरसील वचन ॥ तैं इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ पाचारोनि
दोघे जण ॥ रामार्पण करीन सीता ॥ ३ ॥ रावणा हितकुळार्था ॥ रामार्पण करीं सीता ॥ ऐसें रावणें ऐकतां ॥ उद्वेगता पावला
॥ ४ ॥ मंदोदरीचें वचन ॥ सर्वस्वें मानी कुंभकर्ण ॥ इंद्रजित वचनाधीन ॥ रामार्पण करितील सीता ॥ ५ ॥ रावण सांगे मंदोदरीसीं ॥ निवारावया स्वप्नविघ्नासीं ॥ आधीं पुजूं सदाशिवासीं ॥ उपचारांसीं तूं आणी ॥ ६ ॥ कार्यी गोंवोनि निजांगना ॥ वि
श्वासी राक्षसी दुर्मना ॥ रावण धाडी अशोकवना ॥ सीतेच्या यत्ना करावया ॥ ७ ॥ इंद्रजित अथवा कुंभकर्ण ॥ मंदोदरी का

१ उपटणे. २ दगडावर. ३समान सैन्ययुक्त. ४ घाबरून. ५ राक्षस संव्हार. ६ आनिष्ट. ७ आज्ञाधारक. ८ पुजासामग्री. ९ गुंतवून.

बिभीषण ॥ यांचेनि बोलें सीता आपण ॥ सर्वथा जाण नसोडावी ॥८॥ अशोकवना निघे राक्षसी ॥ हनुमान् लागला तिचे मागे
सी ॥ श्रीरामें कृपा केली कैसी ॥ सीता अनयासें भेटेल ॥ ९ ॥ सीता देखिलिया दृष्टीं ॥ हनुमान् घेवों नशके भेटी ॥ राक्षसी रक्षण
कोट्यानकोटी ॥ वृक्षसंपुटीं राहे गुप्त ॥ ११० ॥ एकांतीं भेटावया सीतेसीं ॥ हनुमान् गुप्त वृक्षवासीं ॥ तेथें सीतेची स्थिती कैसी
॥ वृक्षवल्लींसीं रामस्मरण ॥ ११ ॥ अशोकवनीचे पाषाण ॥ गुल्म लता पक्षी तृण ॥ अवघीं करिती श्रीरामस्मरण ॥ प्रभाव पूर्ण
सीतेचा ॥१२॥ जागृतीं स्वप्नीं तुर्या सुषुप्ती ॥ हनुमान् शोधितां सीता सती ॥ मीतूंपणाही परती ॥ सहजास्थिती शोधित ॥१३॥
परिसोनि सीतास्वरूपस्थिती ॥ ऐकोनि हनुमान् शोधकशक्ति ॥ सुखावोनि श्रीरघुपती ॥ नयनीं स्रवेती स्वानंदबिंदु॥ १४ ॥ न
व्हेती नयनाअश्रु जीवन ॥ पूर्णानंदें अभिषिंचन ॥ हनुमंतासीं रघुनंदन ॥ संतोषोनि करीतसे ॥१५॥ धन्य सीतेचें मनोगत
॥ नित्य श्रीराम अनुरक्त ॥ धन्य हनुमंताचें जीवित ॥ सेवानुरक्त श्रीरामीं ॥ १६ ॥ धन्य ब्रह्मयाचें लिखित ॥ अर्थी वोसंडे
परमार्थ ॥ श्रवणमात्रें श्रीरघुनाथा ॥ स्वयें डुल्लत स्वानंदें ॥ १७ ॥ परिसोनि सीतास्वरूप स्थिती ॥ ऐकतां हनुमंताची ख्या
ती ॥ संतोषोनि श्रीरघुपती ॥ हर्षें मारुती आलिंगी ॥ १८ ॥ दोघां पडिलें आलिंगन ॥ खुंटला बोल तुटलें मौन ॥ एका जना
र्दना शरण ॥ रामायण रम्य रामें ॥ १९ ॥ श्रीरामा विश्रांति हनुमंतीं ॥ हनुमंता श्रीरामीं विश्रांती ॥ एकीं पडती अनन्यप्री
ती ॥ अगम्य स्थिती श्रुतिशास्त्रा ॥ १२० ॥ भक्त भावार्थाचें प्रेम ॥ स्वयें जाणे पैं श्रीराम ॥ भजनव्युत्पत्ती चें वर्म ॥ प्लवंगम
स्वयें जाणें ॥ २१ ॥ करितां बहुसाल व्युत्पत्ती ॥ भक्तभावार्थ प्रेम प्रीती ॥ सहसा नये अभिव्यक्ती ॥ कथासंगती अवधारा ॥ २२ ॥
एका जनार्दना शरण ॥ हनुमान् पावला अशोकवन ॥ पुढील ब्रह्मपत्रलेखन ॥ सावधान अवधारा ॥ २३ ॥ स्वस्ति श्रीभावा
र्थरामायणें सुंदरकांडेएकाकारटीकायांब्रह्मपत्रहनुमत्प्रतापवर्णनंनाम षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ १२३ ॥
॥ श्लोक ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ १२६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ वल्ली. २ गळती. ३ उलथे. ४ वानर. ५ शाब्दिकज्ञान.

भा·रा·सुं·का·अ·२७
वानराचा मेळा
श्रीराम:
लक्ष्मण:

॥ श्रीमार्तंडभैरवायनमः ॥ ॥ धन्य धन्य तें ब्रह्मलिखित ॥ धन्य धन्य आणिता हनुमंत ॥ सौमित्र वाची सावचित्त ॥ अथ रघुनाथ सुखावे ॥ १ ॥ सौमित्र वाची ब्रह्मलिखित ॥ ऐकतां पत्रिकेचा अर्थ ॥ श्रीराम स्वानंदें डुल्लत ॥ हनुमंत चरित्र परिसोनी ॥२॥ शुद्धि नलभे सीता सती ॥ कळी लाविली लंकेप्रती ॥ सभा नागविली रात्रीं ॥ हनुमंतख्याती ते ऐका ॥३॥ हनुमंताचें आचरित ॥ अचळ समूळ समस्त ॥ ब्रह्यानें लिहिलें ब्रह्मलिखित ॥ सावचित्त अवधारा ॥ ४ ॥ गुप्त राहोनि नगरद्वारीं ॥ वानर चेष्टा नानापरी ॥ कलहो लाविला निशाचरीं ॥ कपिकुंसरी ते ऐका ॥ ५ ॥ पुच्छीं गोवोनि नगरनारी ॥ कलशांस्फोट राजद्वारीं ॥ भरलिया जाऊं देना घागरी ॥ तोटा नगरीं उदकाचा ॥ ६ ॥ राजा निमाला दशकंठ ॥ त्याचेंनि नावें घटस्फोट ॥ राजद्वारीं होती स्पष्ट ॥ नारी व्यथिष्ठ कळंकळती ॥ ७ ॥ गजारूढ गजपती ॥ त्या गजांची खुंटली गती ॥ मागील महामत्त हस्ती ॥ आणि त्यांप्रती संग्रामा ॥ ८ ॥ गज भिडती गजांसीं ॥ महावत महावतांसीं ॥ कपि गुप्तत्वें बांधोनि पुच्छासीं ॥ दोनी तोंडघशीं आदळती ॥ ९ ॥ गज आदळतां तडफडती ॥ वीर रगडले चरफडती ॥ राजद्वारीं ऐशी रिती ॥ कलहप्राप्ती कपिपुच्छें ॥ १० ॥ अश्वस्वारांचीया हारी ॥ होहो मामा जीजी करी ॥ नाचती चंव पायांवरी ॥ राजद्वारीं कपि पाडी ॥ ११ ॥ अश्व पाडोनि ऐसे रिती ॥ हनुमान् गांजी कलहप्राप्ती ॥ तैसेंचि अतिरथी महारथी ॥ गांजी मारुती गुप्तत्वें ॥ १२ ॥ पुढील मल्लाची शेंडी वोढी॥मागील मल्ल त्यावरी पाडी ॥ मल्लविद्या कडोविकडी ॥ केली बापुडी हनुमंतें ॥ १३ ॥ मल्ल अतिबळें उन्मत्त ॥ परस्परें कलहो होत॥ हनुमंतें करोनि घात ॥ पाडिलें कुंथत राजद्वारीं ॥ १४ ॥ विवादती वेदपाठक ॥ सानुनासिक अननुनासिक ॥ रामस्मरणीं नाहीं विवेक ॥ निर्नासिक कपि मानी ॥ १५ ॥ अस्मात् कस्मात् उपपत्ति ॥ विद्वांसीं विवेकयुक्ती ॥ नामस्मरणीं नाहीं मती ॥ मानी मारुती भूभार ॥ १६ ॥ प्रधान गर्वें अतिसन्मानी ॥ बैसोनि येतां सुखासनीं ॥ हनुमा अत्यंत विंदानी ॥ भोयांचे कानीं भोंवंडी पुच्छ ॥१७॥ भोई वोसंरतां दचकोनी ॥ धूर आदळतां धरणीं ॥ धुळी निघालीस वदनीं ॥ दंतभग्नीं कुंथत ॥ १८ ॥ राया

१ ऐकून. २ युक्ति. ३ घागरीफुटणें. ४ दुःखित होतात. ५ लढाईत. ६ वादकरितात. ७ युक्ति. ८ भूमिभार. ९ युक्तीनें. १० अडखळतां.

पासी अतिसन्मान ॥ त्यांसीं राजद्वारीं अपमान ॥ हांसताती लंकेचे जन ॥ तेणें प्रधान क्षोभले ॥ १९ ॥ सघृतभातें चौशेरी ॥ उंच वरान्न भोजन घरीं ॥ आह्मांसीं पाडिलें राजद्वारीं ॥ सुबद्ध मारी भोयातें ॥२०॥ भोई ह्मणती ऐका मातु ॥ व्यर्थ कां करां आमुचा घातु ॥ सीतेनें सोडिला पुच्छकेतु ॥ दंतभग्नार्थु तेणें तुह्मां ॥ २१ ॥ सीता आहे लंकेप्रती ॥ नगरलोक अनुवादती ॥ कोणें ठाईं नेमु निश्चिती ॥ शुद्धि मारुती नलभेची ॥२२॥ ऐसें करितां जाली राती ॥ शुद्धि साधावया सीता सती ॥ निघाला रावण सभेप्रती ॥ केली ख्याती ते ऐका ॥ २३ ॥ सिंहासनीं दशशिर ॥ सभेसीं निशाचर वीर ॥ निकट प्रधान आणि कुमर ॥ सभा सुंदर शोभत ॥२४॥ सभेसीं येवोनि घरटीकार ॥ करोनि रावणासीं जोहार ॥ सांगती नगरीचा समाचार ॥ विघ्न दुर्धर दिसताहे ॥ २५ ॥ मुख्य विघ्नाची पैं थोरी ॥ अतर्क्य कलहो राजद्वारीं ॥ गज रथ यांसी हारी ॥ महावीरीं अपमान ॥ २६ ॥ राजगृहीं अतिसन्मान ॥ पालखी पदस्थ प्रधान ॥ शिबिका राजद्वारीं भंगोन ॥ दंतभग्न पावले ॥ २७ ॥ घटस्फोट राजद्वारीं ॥ कळकळती नरनारी ॥ उदकाचा तोटा नगरीं ॥ घरोघरीं आकांतु ॥ २८ ॥ लोक जल्पती समसकट ॥ नगरीं निमाला दशकंठ ॥ त्याचेंनि नांवें घटस्फोट ॥ नारी यथेष्ट कळकळती ॥ २९ ॥ रावणें ऐकतां उत्तर ॥ कोपा चढला दुर्धर ॥ धरा मारा घरटीकार ॥ अपवित्र अनुवादती ॥ ३० ॥ माझा सांगतां विघ्नप्रकार ॥ जरी मारिला घरटीकार ॥ तरी मी हनुमान् भूभार ॥ केला चमत्कार तो ऐका ॥ ३१ ॥ सुगंध स्नेहदीपिका ॥ कर्पूर दीपिका अनेका ॥ अठरालक्ष दोहीं बाहीं देखा ॥ लखलखित शोभतु ॥ ३२ ॥ तंव वानरें पुच्छ हाणितां देख ॥ विझवील्या दीपिका एकाएक ॥ ऐसें पाहतां जनलोक ॥ सभा सकळिक गजबजिली ॥ ३३ ॥ सभेसी पडतां अंधार ॥ जिहीं बांधिला घरटीकार ॥ तो धुमसोनि निशाचर ॥ करि वानर मुक्त त्यासीं ॥ ३४ ॥ घरटीकार करोनि मुक्त ॥ सभेसिं क्षोभला हनुमंत ॥ जें जें केलें अत्यद्भुत ॥ सावचित्त अवधारा ॥ ३५ ॥ सभेसीं पडतां अंधारी ॥ हनुमंतें मांडिली चोरी ॥ वस्त्रें अलंकार हारी ॥ शस्त्रें वस्त्रें नागविलीं ॥ ३६ ॥ एक ह्मणे नेलीं माझीं लां वस्त्रें ॥ तो ह्मणे नेलीं माझीं शस्त्रें ॥ भट्ट

१ अत्यंत. २ बोलती. ३ पालखी. ४ आक्रंदती. ५ सुगंध तेलाचे दिवे. ६ बाजूला. ७ घाबरली. ८ मारून.

ह्मणती गेलीं धोत्रें ॥ गुप्तवानरें नागविलें ॥ ३७ ॥ कुंडलें घेतां कान तोडी ॥ वस्त्रें घेतां डोळे फोडी ॥ बाहुवटें घेतां बाहु मोडी ॥ गांजी कडोविकडी राक्षसां ॥ ३८ ॥ मुकुट घेतां मस्तक फोडी ॥ कटिसूत्रासाठीं माज मोडी ॥ मुद्रिकानिमित्त आंगोळ्या तोडी ॥ केलीं वेडीं राक्षसें ॥ ३९ ॥ कंठमाळा घेतां कंठ मुरडी ॥ पदकासाठीं हृदय फोडी ॥ नेसणीं घेतां लिंगें तोडी ॥ केलीं बापुडीं राक्षसें ॥ ४० ॥ नेसणीं सोडारे लौकरी ॥ नातरी लिंगा होय बोहेरी ॥ नपुंसकता संसारीं ॥ कैशापरी शोभेल ॥४१॥ पायीं बिरुदें वीरांचीं पूर्ण ॥ तयांसाठीं मोडी चरण ॥ बोंबलूं जातां छेदीं घ्राण ॥ फेंफें वचन राक्षसें ॥४२॥ येरयेरां सांगती बुद्धि ॥ बोंबलूं नकारे विशुद्धी ॥ बोंबलूं जातां नाक छेदी ॥ निःशब्दवादी राहाउंगे ॥ ४३ ॥ वस्त्रें अलंकार जोडती पुढें ॥ तैसें नाक तंव नाजोडे ॥ ख्याती लाविली माकडें ॥ येरूं दडे येरामागें ॥ ४४ ॥ जें बोलिला घरटीकार ॥ तें विघ्न आलें साचार ॥ सीता क्षोभली दुर्धर ॥ दशशिर वधार्थी ॥ ४५ ॥ जानकीक्षोभ अत्यद्भुत ॥ तिणें सोडिला पुच्छकेत ॥ रावण मेला किंवा जित ॥ कोणीं मात सांगेना ॥ ४६ ॥ रावण निमाला अंधारीं ॥ विघ्न आलें त्याचियेवरी ॥ बोंब पडली सभेमाझारीं ॥ आपापरी राक्षसां ॥ ४७ ॥ मारिला इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ तयामागें येथें रावण ॥ आतां धांवण्या धांवेल कोण ॥ राक्षसगण कांपती ॥ ४८ ॥ पिता क्षोभला पवन ॥ दीपिकांतें जाय विझवोन ॥ राक्षसां होताहे कंदन ॥ दशानन निमाला ॥ ४९ ॥ भंगलें राजाज्ञेचें सूत्र ॥ सभेमाजीं निघाले चोर ॥ नागविले थोर थोर ॥ निशाचर पळों पाहती ॥ ५० ॥ जो कोणी निघे सभेमाहेरी ॥ त्यासी पुच्छ सुबद्ध मारी ॥ अवघीं दडालीं अंधारीं ॥ कोंडमारी राक्षसां ॥ ५१ ॥ सीता क्षोभली उद्भट ॥ राक्षसां आलें अतिसंकट ॥ बाहेर जावया नफुटे वाट ॥ मरण दुर्घट वोढवलें ॥ ५२ ॥ अंधारीं रावणाचा मुकुट ॥ पुच्छाग्रीं वोढी मर्कट ॥ तेणें धाकें दशकंठ ॥ ह्मणें मज शेवट पैं आला ॥ ५३ ॥ रावणाच्या उरीं शिरीं ॥ हनुमान् सुबद्ध टोले मारी ॥ तेणें त्यासीं आली अंधारी ॥ धाकें करीं नबोलवे ॥५४॥ अंधारीं न दिसे पैं व्यक्त ॥ अंगीं वाजती अतिआघात ॥ तेणें भयें लंकानाथ ॥ चळी कांपत थरथरां ॥५५ ॥ सत्य बोलिला घर

१ पराक्रमानें. २ नाश. ३ चिन्हें. ४ खरें. ५ दाणादाण. ६ अतिशय.

टीकार ॥ विघ्न मज आलें साचार ॥ गुप्त आघात दुर्धर ॥ लागती निष्ठुर प्राणांत ॥ ५६ ॥ हनुमान् सांगे दशशिर ॥ तुवां चोर
ली सीता सुंदर ॥ तुझें छेदावया शिर ॥ आलों साचार मी रामदूत ॥ ५७ ॥ रावणाचीं दशशिरें ॥ हनुमा छेदितां नखाग्रें ॥ प
रिवारिला होता श्रीरामचंद्रें ॥ ह्मणोनि वानरें सोडिला ॥ ५८ ॥ तुवां मारिल्या लंकानाथु ॥ माझा पुरुषार्थ होईल व्यर्थु ॥ ऐ
सें बोलिला रघुनाथु ॥ तेणें हनुमंतु नमारीच ॥ ५९ ॥ नागवोनि राक्षसपंक्ती ॥ गांजोनियां लंकापती ॥ सभेसिं लावोनि ख्या
ती ॥ मग मारुती निघाला ॥ ६० ॥ वानरें लावितांचि हातु ॥ रावण जाला मूर्च्छाभ्रांतु ॥ कपिकानीं जपिला गुह्यार्थु ॥ लंकाना
थु तो नेणें ॥ ६१ ॥ नांव ऐकतां हनुमंत ॥ एक फळफळां मुतत ॥ एका सुटला अधोवात ॥ जाला भ्रांत रावणु ॥ ६२ ॥ ऐसें वा
चितां ब्रह्मलिखित ॥ लक्ष्मण गद्‌गदां हांसत ॥ वानरां मुरकुंडी वळत ॥ हास्य करित श्रीरामु ॥ ६३ ॥ गांजोनियां लंकापती ॥
सभा नागविली काळेरातीं ॥ ऐकतां हनुमंताची कीर्ती ॥ श्रीरघुपती सुखावे ॥ ६४ ॥ सुखावला लक्ष्मण ॥ सुग्रीव सुखावे संपूर्ण ॥
सुखावले वानरगण ॥ गाढीं आंगवैण हनुमंता ॥ ६५ ॥ गांजोनि सभेचा पुरुषार्थु ॥ रावणा करोनि हताहतु ॥ आला अशोकव
ना आंतु ॥ हनुमंतु महाबळी ॥ ६६ ॥ सीतेसीं करावया एकांत ॥ हनुमान् वृक्षीं अतिगुप्त ॥ सीता विरहें विषयासक्त ॥ लंकानाथ
तेथें आला ॥ ६७ ॥ सीतेसीं सांगे स्वयें रावण ॥ माझें करावें त्वां वरण ॥ तुज मी महिषी करीन ॥ आण प्रमाण शिवसाक्षी
॥ ६८ ॥ श्रीराम वनवासी हीन ॥ राज्यभ्रष्ट अतिदीन ॥ त्याचें सांडोनियां ध्यान ॥ राजा रावण वरीं सीते ॥ ६९ ॥ सीते तूं तं
व समूळ वेडी ॥ पाहे माझी प्रताप प्रौढी ॥ देव जे कां तेहतीस क्रोडी ॥ बांधवंडीं पै माझे ॥ ७० ॥ इंद्र बारी चंद्र कन्हेरी ॥ वसं
तु सेजेचा फुलारी ॥ रावणा वरिल्या सीता सुंदरी ॥ सुरासुरीं वंदिजे ॥ ७१ ॥ मुख्य करोनि मंदोदरी ॥ ऐंशीं सहस्त्र माझ्या ना
रीं ॥ त्या करीन तुझ्या किंकरी ॥ आज्ञाधारी सेवेसी ॥ ७२ ॥ माझें करावया वरण ॥ तुज मी होतों अनन्य शरण ॥ तुझे वंदि ॥ २ ॥
तों मी चरण ॥ पाणिग्रहण करीं माझें ॥ ७३ ॥ जो मी प्रतापी लंकानाथु ॥ सुरनरां काळकृतांतु ॥ तुझा होतों शरणागतु ॥ त्य

१ टोले. २ मोठी. ३ शक्ति. ४ लग्न ५ पट्टराणी. ६ नीच. ७ दास्यांत. ८ दासी. ९ ग्रहण.

जीं रघुनाथु भजें मज ॥ ७४ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ सीता बोले हास्यवदन ॥ जळो तुझें हें महिमान ॥ काळें वदन लंके
शा ॥ ७५ ॥ स्वयंवरीं वाहतां हरकोदंड ॥ तुझें जाहलें काळें तोंड ॥ श्रीरामें केलें दुखंड ॥ वृथा बळवेंड जल्पसी ॥ ७६ ॥
बाळपणीं विंधोनि बाण ॥ घेतला ताटिकेचा प्राण ॥ सुबाहू मारोनियां जाण ॥ केला संपूर्ण गुरुयागु ॥ ७७ ॥ शूर्पनखा विटंबू
न ॥ चवदा सहस्त्र राक्षसगण ॥ मारिले त्रिशिरा खर दूषण ॥ दिधलें जनस्थान द्विजांसीं ॥ ७८ ॥ नाहीं रघुनाथा सार
थी ॥ श्रीराम एकला पदाती ॥ तेणें येव्हढी केली ख्याती ॥ तुझी अपकीर्ति तूं ऐकें ॥ ७९ ॥ सहितभवानी त्रिपुरारी ॥ आंदो
ळिला कैलासगिरी ॥ तो तूं श्रीरामभयेंकरीं ॥ झालासि भिकारी संन्यासी ॥ ८० ॥ कपटी होवोनि संन्यासी ॥ शेखीं परदारा
चोरिसी ॥ नाहीं पुरुषार्थ तुजपासीं ॥ वृथा जल्पसी वाढिव ॥ ८१ ॥ श्रीराम परब्रह्म पुतळा ॥ रावणा तूं काळा डोंबकावळा ॥
सीता मानी त्याचे विटाळा ॥ कल्पांतकाळा स्पर्शेंना ॥ ८२ ॥ चोरितां श्रीरामनायिका ॥ निंद्य जालासि तिहीं लोका ॥ रावणा
तूं तंव शूकरमुखा ॥ तुजमी देखा नातळें ॥ ८३ ॥ वायसाचा पार्थीकर ॥ जेंवि नव्हेचि चंद्रचकोर ॥ तेंवि सांडोनि श्रीरामचंद्र ॥
दशवक्त्र स्पर्शेंना ॥ ८४ ॥ लक्ष्मणाचिया मर्यादा रेखा ॥ तूतें नुल्लंघवेचि दशमुखा ॥ श्वान शूकर काळमुखा ॥ तुज मी देखा
स्पर्शेंना ॥ ८५ ॥ साधु सज्जन सौम्य संत ॥ कदा विष्ठेसीं नलावी हात ॥ तेंवि तूं अपवित्र लंकानाथ ॥ तुज मी निश्चित स्प
र्शेंना ॥ ८६ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥ वर्मीं खोंचला दशानन ॥ जिव्हा सांडारे छेदून ॥ निंद्य वचन वदताहे ॥ ८७ ॥
बळेंचि ईसीं मज भोगितां ॥ कोण निवारील आतां ॥ केंवि राखवेल रघुनाथा ॥ सती पतिव्रता पाहूं कैसी ॥ ८८ ॥ ऐसें बोलतां
लंकानाथ ॥ ऐकोनि क्षोभला हनुमंत ॥ करावया रावणाचा घात ॥ वृक्षा आंत खवळला ॥ ८९ ॥ टवकारिले नेत्रपाट ॥
वळिला पुच्छाचा पै सांट ॥ छेदावया दशकंठ कंठ ॥ बळें उद्भट गुरगुरी ॥ ९० ॥ मज देखतां गांजी सीता ॥ मीं काय वर्तौं करूं
आतां ॥ रडत जावोनि सांगुं रघुनाथा ॥ नपुंसकता मज आली ॥ ९१ ॥ सीतेसिं लावितांचि हातु ॥ जीवें मारीन लंकानाथु ॥

१ शंकराचें धनुष्य. २ पराक्रमाचा अभिमान. ३ बडबडतोस. ४ हालविला. ५ परस्त्री. ६ मोठेपणा. ७ नरपशें. ८ कावळ्याचा. ९ कोंडी, आस. १० मोठा दोस, गांठ.

येणें बळें हनुमंतु ॥ वृक्षा आंतु गुरगुरी ॥ ९२ ॥ त्याची ऐकतां गुरगुर ॥ कापिंनला दशशिर ॥ सीतारक्षणीं श्रीरामचंद्र ॥
अतिसत्वर पातला ॥ ९३ ॥ रावणु पडिला विचारीं ॥ तंव पातली मंदोदरी ॥ लंकापती धरोनि करीं ॥ निजमंदिरीं तो नेला
॥ ९४ ॥ गुज सांगे तयासीं ॥ अखंड राम सीतेपासीं ॥ हातु लावितां तियेसीं ॥ वृथा तूं मरसी रावणा ॥ ९५ ॥ ऐसी सांगतां
चि गोष्ठी ॥ रावणा धुकधुकी लागली पोटीं ॥ येरीकडे सीता गोरटी ॥ वृक्षसंपुटीं विलपत ॥ ९६ ॥ लक्ष्मण छळितां श्रीराम
भक्त ॥ तेणें अंतरला श्रीरघुनाथ ॥ मज आकळी लंकानाथ ॥ भक्तछळण महापाप ॥ ९७ ॥ श्रीरामआज्ञेचें रक्षण ॥
मजपासीं लक्ष्मण ॥ त्याचें करितां म्यां छळण ॥ बंदीं रावण मज घाली ॥ ९८ ॥ छळवाद्याचें वदन ॥ कदा नपाहे रघु
नंदन ॥ मज सांडिलें निंद्य ह्मणोन ॥ शोकें निमग्न छळणार्थ ॥ ९९ ॥ श्रीरामभक्ताचें छळण ॥ पंचमहापापांहूनि दारुण[३] ॥ म
ज क्षोभला रघुनंदन ॥ बंदीमोचन कोण करी ॥ १०० ॥ श्रीराम भाता दुर्धर शर ॥ लंकाविध्वंसी साचार ॥ रावणु निर्दळी स
हपरिवार ॥ मज रघुवीर[४] क्षोभला ॥ १ ॥ सुटल्या श्रीरामाचा बाण ॥ मशक बापुडें तें रावण ॥ मज क्षोभला रघुनंदन ॥
सखा लक्ष्मण छळितांची ॥ २ ॥ नलागतां निमिषमात्र ॥ श्रीराम वधिता दशवक्त्र ॥ म्यां छळिला सखा सौमित्र ॥ तेणें रघु
वीर क्षोभला ॥३॥ दासासीं दंडण शिरमुंडण ॥ स्त्रियेसिं दंडण उपेक्षण ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ दीर्घ रुदन करी सीता ॥ ४॥
श्रीरामें उपेक्षिलीया पाठीं ॥ जीवें जीत मी करंटी ॥ प्राण द्यावया उठाउठीं ॥ सीता गोरटी अनुतापी ॥ ५ ॥ करितां श्रीराम
स्मरण ॥ स्वेद रोमांच अश्रुपूर्ण ॥ सीतेसीं करितां स्फुंदन ॥ आलें रुदन हनुमंता ॥ ६ ॥ कळवळ उपजली कपींद्रा ॥ तेव्हां
टाकिली श्रीराममुद्रा ॥ मुद्रा देखोनि सीता सुंदरा ॥ निद्रा तंद्रा विसरली ॥ ७ ॥ दोनी टवकारिले नयन ॥ चिंता गेली हरपो
न ॥ मनीं पांगुळलें मन ॥ विस्मयापन्न जानकी ॥ ८ ॥ श्रीराममुद्रेचा बडिवार[६] ॥ दुःख निर्दाळोनि समग्र ॥ सुख द्यावें अपरंपा ॥ ३ ॥
र ॥ चिदचिन्मात्र राममुद्रा ॥ ९ ॥ दीपिकातेज अंधारयुक्त ॥ श्रीराममुद्रा ग्रासी समस्त ॥ करोनि शशिसूर्य खद्योत ॥ प्रकाश

१ आक्रोशत- २ धरी. ३ भयंकर. ४ आग. ५ तटस्थजालें. थोटावले. ६ मोठेपणा. श्रेष्ठता.

वंत राममुद्रा ॥ ११० ॥ मुद्रिका शोभे नामेंकरीं ॥ श्रीरामनाम मुद्रिकेवरी ॥ राममुद्रिका बाह्यांतरीं ॥ सीता सुंदरी स्वयें देखे
॥ ११ ॥ मुद्रिका पीठ पत्रावळी ॥ सहस्त्रनाम प्रभावळी ॥ अक्षरीं अक्षरें लिहिल्या वोळी ॥ अक्षरें न्याहाळी जानकी ॥ १२ ॥
अक्षरीं अक्षर मुद्रिका ॥ दशावतार त्यावरी टीका ॥ जडित चरित्रें माणिका ॥ सुखदायका सीतेसीं ॥ १३ ॥ मुद्रिकागर्भ अति
पवित्र ॥ त्याही माजीं परात्पर ॥ श्रीरामनाम निजाक्षर ॥ क्षराक्षर अतीत ॥ १४ ॥ ऐसी मुद्रिका आनंदयुक्त ॥ देखोनि सीता
सद्गदित ॥ नेत्रीं आनंदजळ स्त्रवतें[२] ॥ रोमांचित जानकी ॥ १५ ॥ मुख्यमुद्रा तें सुवर्ण ॥ त्यावरीं श्रीराम सुवर्णवर्ण ॥ देखोनि
मुद्रेचें महिमान ॥ सुखसंपन्न जानकी ॥१६॥ तेथें चमत्कारु जाहला ॥ मुद्रा नव्हे श्रीराम आला ॥ ऐसा सीतेसीं भाव गमला[३] ॥
सरसाविला अंचळु[४] ॥ १७ ॥ श्रीराम आले एकाएकी ॥ लाजे जाली अधोमुखी ॥ सर्वांगें हरिखेंली[५] जानकी ॥ सुखोन्मुखी डु
ल्लत ॥ १८ ॥ केउता आहे लक्ष्मुमण ॥ दुष्ट दुरुक्तीं केलें छळण ॥ त्याचे केशीं झाडीन चरण ॥ लोटांगण त्या माझें ॥ १९ ॥
सवेंचि श्रीरामेंसीं गोडी ॥ घ्याजी फोडी देईन विडी ॥ आलेति मज कारणें तांतडी[६] ॥ चरण झाडीन निजकेशीं ॥ १२० ॥ ब्रह्म
लिखित निरुपम ॥ सीताचरित्र अनुपम्य ॥ ऐकतां श्रीरामा आलें प्रेम ॥ अतिसंभ्रम[७] तों ऐका ॥ २१ ॥ सीते देईं आलिंगन॥
ह्मणोनि उठला रघुनंदन ॥ पैल[१] दिसे सीताचिद्रत्न ॥ आली धांवोनि भेटावया ॥ २२ ॥ दोनि बाह्या पसरोन ॥ हर्षें धांवे रघु
नंदन ॥ सीता देखिली चिद्रत्न ॥ आलिंगनालागून उभा असे ॥ २३ ॥ ऐसा धांवतां रघुनंदन ॥ विस्मयो पावती कपिगण ॥
सुग्रीव पडिला मूर्च्छापन्न ॥ मूर्च्छित लक्ष्मण पत्रार्थी ॥ २४ ॥ हर्षें वोसंडे रघुनाथा ॥ पदोपदीं होय नाचता ॥ धन्य सुदिन हनु
मंता ॥ माझी मज सीता भेटविली ॥ २५ ॥ ऐकोनि ह्मणे हनुमंत ॥ थोर चुकलों मी तेथें ॥ सीता आणितों जरी येथें ॥ श्रीरघु
नाथ सुखावता ॥ २६ ॥ अतिअनुताप हनुमंता ॥ चुकलों चुकलों मी सर्वथा ॥ मज काय आली नपुंसकता ॥ निमिष्यें सीता
आणीन ॥२७॥ क्षण एक धीर धरीं रघुनाथा ॥ सवेग आणीन मी सीता ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ होय उडता हनुमंतु ॥२८॥

१ पलीकडे. २ गळत. ३ वाटला ४ पदर ५ आनंदली. ६ त्वरेनें. ७ सत्कार, भ्रम, त्वरा.

वेगें उडतां हनुमंता॥उमज पडला श्रीरघुनाथा॥स्वयें धावोनि होय धरिता॥ऐक आतां सांगेन॥२९॥ब्रह्मलिखित ऐकतां॥प्रेम उसळलें चित्ता ॥ दुश्चितें वदलों सीता सीता ॥ तुवां त्या अर्थां नवजावें ॥१३०॥ घेवोनियां श्रीरघुनाथु ॥ वेगें उडों पाहे हनुमंतु ॥ अंगदें देखोनि तो अर्थु ॥ धांवोन धरितु हनुमंता ॥ ३१ ॥ अंगद श्रीरामसमवेत ॥ उडों पाहे हनुमंत ॥ तें देखोनि जांबुवंत ॥ स्वयें धरित तिघांसीं ॥ ३२ ॥ घेवोनियां तिघे जण ॥ हनुमान् करूं पाहे उड्डाण ॥ सुग्रीव होवोनि सावधान ॥ धरी धांवोन हनुमंता ॥ ३३ ॥ सुग्रीवाही समवेत ॥ उडों पाहे हनुमंत ॥ तों लक्ष्मणें धांवोनियां तेथ ॥ आवरीत निजबळें ॥ ३४ ॥ स्फुरणें खवळला हनुमंत ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ राम लक्ष्मणासमवेत ॥ लंके आंत नेवों पाहे ॥ ३५ ॥ पंच फळें वृक्षावरी ॥ तेंवि पांच वीर ते अवसरीं ॥ नेवों पाहे लंके भीतरीं ॥ तेही परी अवधारा ॥ ३६ ॥ श्रीराम मारील रावण ॥ इंद्रजित मारील लक्ष्मण ॥ आह्मी मर्दूं राक्षसगण ॥ सीता घेवोनि येवों सुखें ॥ ३७ ॥ ऐसें कपीचें मनोगत ॥ जाणोनियां श्रीरघुनाथ ॥ हनुमंताचे चरण धरित ॥ क्षमा निश्चित पैं कीजे ॥ ३८ ॥ श्रीरामें धरिता चरण ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ तुझी आज्ञा अणुप्रमाण ॥ प्राणांतीं आपण नुल्लंघीं ॥ ३९ ॥ तुज कळली सीतेची अवस्था ॥ तिसी आणावया शीघ्रता ॥ धीटपण केलें म्यां आतां ॥ क्षमा सर्वथा मज कीजे ॥१४०॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ धरिले श्रीरामाचे चरण ॥ रामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान स्वामिभक्ता ॥ ४१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंताचें बळ संपूर्ण ॥ सुग्रीव आणि लक्ष्मण ॥ वानरगण वाणिती ॥ ४२ ॥ बळ अद्भुत हनुमंता ॥ पुढील सीतेची अवस्था ॥ ब्रह्मलिखिताची कथा ॥ सावधानता अवधारा ॥ ४३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांब्रह्मलिखितहनुमंतपराक्रमवर्णनंनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥२७॥ ओव्या ॥१४३॥ ॥छ॥

॥ श्रीवरदमूर्तयेनमः ॥ ॥मागील प्रसंग संपतां ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंता ॥ लक्ष्मणेंसीं श्रीरघुनाथा ॥ घेवोनि उडता हनुमंतु ॥१॥ हनुमंताची परमकीर्ती ॥ गगनीं सुरवर वानिती ॥ भूतळीं वाखाणिती जुत्पत्ती ॥ वानी कपिकीर्ती श्रीराम ॥२॥ आवडीं ह्मणे रघुनाथ ॥ सौमित्रा वाचीं ब्रह्मलिखित ॥ मुद्रिका देवोनि हनुमंत ॥ करी एकांत सीतेसीं ॥३॥ धन्य ब्रह्मयाचें ब्रह्मपत्र ॥ धन्य श्रवणार्थी श्रीरामचंद्र ॥ धन्य वाचक सौमित्र ॥ धन्य कपींद्र कपिकुळीं ॥४॥ मुद्रिकातेजदैदीप्यता ॥ श्रीराम आला मानी सीता ॥ तेणें होवोनि सलज्जता ॥ सप्रेमता घाबरी ॥ ५ ॥ सावधान पाहतां देखा ॥ पुढें देखे आंगोळिका ॥ जाणोनि श्रीराममुद्रिका ॥ सुखोन्मुखा जानकी ॥६॥ पहिलें वंदिली निडळीं ॥ मग आलिंगिली हृदयकमळीं ॥ स्वानंदें चुंबी जनकबाळी ॥ सुखें वेल्हाळी आलीसी ॥ ७ ॥ ह्मणोनि घाली लोटांगण ॥ भागलीस दूराभिगमन ॥ तुझें करीन चरणक्षाळण ॥ तीर्थसेवन हितार्थ ॥ ८ ॥ तुझें सेवितां तीर्थचरण ॥ लक्ष्मणासीं केलें म्यां छळण ॥ त्या पापाचें निर्दाळण ॥ प्राप्ति संपूर्ण श्रीरामीं ॥९॥ तूं तंव सखी श्रीराममुद्रा ॥ घालूं शेज करिसी निद्रा ॥ श्रमलीस उतरतां समुद्रा ॥ मार्गीं गिरिवरां लंघितां ॥१०॥ मी वामांगी तूं दक्षिणांगी साजणी ॥ आह्मी दोघी स्वानंदभगिनी ॥ श्रीरामाची समूळ काहणी ॥ कृपा करोनि मज सांगें ॥ ११ ॥ नाठवे सचेतन अचेतन ॥ सद्गुरुभक्ति प्रेमपूर्ण ॥ तेणें हनुमंता आलें रुदन ॥ धन्य भजन सीतेचें ॥१२॥ आह्मी ह्मणवितों श्रीरामभक्त ॥ हें प्रेम नाहीं आह्मांआंत ॥ जानकी सप्रेम सदोदित ॥ हीस रघुनाथ तुष्टला ॥ १३ ॥ सगुण विगुण श्रीरामभक्त ॥ जो वंदी तो नित्यमुक्त ॥ जो निंदी त्यासीं नरकपात ॥ वदे हनुमंत वेदार्थु ॥ १४ ॥ मुद्रिका देखतांचि दृष्टी ॥ अत्यादरें मानी गोरटी ॥ तीसिं पुसे सप्रेम गोष्टी ॥ राम जगजेठी काय करितो ॥ १५ ॥ स्वस्थ श्रीरामलक्ष्मण ॥ तरिकां माझी सोडवण ॥ करावया नकरिती आंगवण ॥ दुर्धर बाण असतांही ॥१६॥ श्रीरामभातादुर्धर शर ॥ समुद्र शोषोनि समग्र ॥ निवटोनियां दशशिर ॥ सीता सत्वर सोडविता ॥ १७॥ त्यांहीं दोघीं त्यजिलीं सृष्टी ॥ हे न सांगवे दुःखकोटी ॥ ह्मणोनि सूचली मौननिष्ठी ॥ सज्ञान मोठी राममुद्रा ॥१८॥ श्रीराम गेला

१ वाणिती. २ वानर. ३ मुद्रिका. ४ मस्तकीं. ५ शक्ति, प्रयत्न. ६ संहारून.

परलोकता ॥ मौनमुद्रा सांगे वार्ता ॥ तो जरी येथें स्वस्थ असता ॥ मज सोडविता निमिषार्धें ॥१९ ॥ श्रीरामाचा एकेक बाण॥ करील त्रैलोक्याचें कंदन ॥ त्यापुढें कायसें दशानन ॥ गेला त्यजोनि परलोका ॥ २० ॥ सखा छळिला म्यां लक्ष्मण ॥ तेणें क्षो भला रघुनंदन ॥ मज उदधींत सांडोन ॥ गेले दोघेजण परलोका ॥ २१ ॥ मुद्रिके सांग सत्य गोष्टी ॥ मज रावणें हरिल्यापा ठीं ॥ दोघे येवोनि पंचवटीं ॥ अतिसंकटीं काय केलें ॥ २२ ॥ मुद्रिका नेदी प्रतिवचन ॥ तुझ्या मौनाचें हेंचि कारण ॥ माझेनि विरहें दोघेजण ॥ रामलक्ष्मण निमाले ॥ २३ ॥ किंवा लोकलज्जे भ्याले ॥ दोघे विष घेवोनि निमाले ॥ माझेनि दुःखें दुखा वले ॥ मूर्च्छेसवें गेले प्राण त्यांचे ॥ २४ ॥ माझेनि दुःखें दुःखी प्रबळ ॥ त्यजिला आहार फळमूळ जळ ॥ दोघां भरोनियां तेर ळ ॥ प्राण तत्काळ सोडिले ॥ २५ ॥ सीता सीता आक्रंदोनी ॥ प्राण सांडिला दोघींजणीं ॥ नातरी मागतां पाणी पाणी ॥ ता हना फुटोनि निमाले ॥ २६ ॥ मज नदेखतां पर्णकुटीं ॥ दोघे जाले कडेलोटी ॥ अथवा शस्त्रें घातलीं पोटीं ॥ केला कंठीं गळ फांस ॥ २७ ॥ पर्वत कडा प्रचंड धोंडी ॥ दोघीं घातल्या मुरकुंडी ॥ तेथें वाळोनि जाले कुवेंडी ॥ दुःख निर्वेडी निमाले ॥२८॥ कीं विजनीं मूर्च्छित पडिले ॥ वृक व्याघ्रीं ते फाडिले ॥ सिंह शार्दूळीं विभांडिले ॥ किंवा रगडिले वनगजीं ॥ २९ ॥ ते तंव वीर दोघे निधडे ॥ सिंह शार्दूळ ते बापुडे ॥ अथवा रावणें केलें कुडें ॥ छळोनि रोकडे मारिले ॥ ३० ॥ विश्वामित्रयागाप्रती ॥ श्री राम सावध अहोरात्रीं ॥ करितां सुबाहू छळणोक्ती ॥ त्यासीं रघुपतीनें मारिलें ॥ ३१ ॥ छळावया श्रीरामलक्ष्मण ॥ शूर्पनखा सुंदर पूर्ण ॥ तिचें केलें विटंबन ॥ नचले छळण श्रीरामीं ॥ ३२ ॥ श्रीराम सहजेंचि उदासी ॥ रावणें हरितां सीतेसीं ॥ न्यस्त शस्त्र जाला संन्यासी ॥ वनवासी वनस्थ ॥ ३३ ॥ अथवा आणीक आहे गुज ॥ श्रीराम आत्माराम सहज ॥ रावणें हरितांचि मज ॥ समाधिशेजे प्रवेशला ॥ ३४ ॥ जन्म मरण आधि व्याधी ॥ जेथें शमती त्रिशुद्धी ॥ श्रीरामें सेवितां समाधी ॥ देहउपां धी जेथें नाहीं ॥ ३५ ॥ देहबुद्धीचिया माथां ॥ मी राम सीता कांता ॥ हेंही नाठवे रघुनाथा ॥ समाधि अवस्था समपदीं ॥ ३६ ॥ ॥ १ ॥

१ संहार. २ समुद्रांत. ३ मेले. ४ मूर्च्छा ५ शुष्क. ६ क्षोभ. ७ फाडिलें. ८ शूर. ९ व्याघ्र. १० श्रम, दोष, भास.

समाधिसुखीं स्वभावता ॥ कैंचा राम कैंची सीता ॥ रावणें हरिली माझी कांता ॥ हेंही रघुनाथा नाठवे ॥ ३७॥ समाधिसेजें सु खसंपन्न ॥ मिथ्या देहादिप्रपंचभान ॥ मिथ्या राम मिथ्या रावण ॥ धांवण्या कोण धांवेल ॥ ३८ ॥ ऐसें ऐकतां ब्रह्मलिखित॥ श्रीराम जाला समाधिस्थ ॥ सर्वेंद्रियें उपरमत ॥ कर्तव्यार्थ नाठवे ॥ ३९ ॥ जें लिहिलें ब्रह्मलिखितीं ॥ जें बोलिली सीता स ती ॥ तेंचि जाला रघुपती ॥ स्वरूपस्थिती स्वभावें ॥ ४० ॥ श्रीराम परब्रह्ममूर्ती ॥ ब्रह्मलिखित ऐकोनि स्थिती ॥ स्वयें पा वला उपरती ॥ स्वरूपस्थिती स्वभावें ॥ ४१ ॥ नेत्र जाले अर्धोन्मीलित ॥ प्राण पांगुळला जेथिंचा तेथें ॥ चित्त चैतन्यीं समर सित ॥ जाला सदोदित परब्रह्म ॥ ४२ ॥ ब्रह्मस्थितीचें लक्षण ॥ जेथें नाहीं मीतूं पण ॥ कैंचा राम सीता रावण ॥ आपणा आपण विसरला ॥ ४३ ॥ लक्ष्मणा खुंटली वाचाशक्ती ॥ स्वरूपीं सुलीन रघुपती ॥ सुग्रीवें कवळिला कपिपती ॥ तळमळती वानर ॥ ४४ ॥ लक्ष्मणा खुंटली वाचासिद्धी ॥ श्रीराम पावला समाधी ॥ सीता नसुटे लंकाबंदी ॥ कार्य त्रिशुद्धी नासलें ॥ ४५ ॥ हनुमंतें धरिलें दृढ मौन ॥ कथा ऐके कर जोडून ॥ देखोनि समाधी विंदानें ॥ हनुमान् संपूर्ण खवळला ॥ ४६ ॥ श्रीरामा समाधी ते उपाधी ॥ मज कळलेंसे त्रिशुद्धी ॥ हनुमंतें कैसी केली बुद्धी ॥ विंदानविधी अवधारा ॥ ४७ ॥ म्यां आणिली सीताशुद्धी ॥ मिथ्या होऊं पाहे त्रिशुद्धी ॥ पुढील खुंटली कार्यसिद्धी ॥ रामसमाधी भली नव्हे ॥ ४८ ॥ म्यां सीतेसीं दिधली भाक ॥ कीं येथें आणीन रघुकुळटिळक ॥ काइसें बापुडें समाधिसुख ॥ माझी भाक नव्हे मिथ्या ॥ ४९ ॥ समाधि व्युत्थाना परता ॥ श्रीराम स्वयें स्वभावता ॥ त्यासी कायसी समाधि अवस्था ॥ सावध आतां मी करीन ॥ ५० ॥ श्रीराम स्वरूपस्थिती ॥ सकळ जाणें स्वयें मारुती ॥ प्रबोधावया रघुपती ॥ केली युक्ती ते ऐका ॥ ५१ ॥ स्थूल लिंग आणि कारण ॥ तिहीं वेगळा होऊन ॥ जेथें नाहीं मी तूं पण ॥ तेथें आपण प्रवेशे ॥ ५२ ॥ माहाकारणीं प्रवेशोन ॥ प्रबोधावया रघुनंदन ॥ वाचेवीण अनुवादोन ॥ गुरुवचन प्रतिपादी ॥ ५३ ॥ श्लोक श्रीसद्गुरू वशिष्ठाचा ॥ हनुमान् वदे पांचव्या वाचा ॥ तोडावया

१ कुंठितहोत. २ चमत्कार. ३ क्षोभला. ४ समाधी सोडणें. ५ जागृत. ६ बोलून.

बंध समाधीचा ॥ अर्थ तेथींचा अवधारा ॥ ५४ ॥ हातीचे हातीं घेतां वस्तु ॥ शब्देवीण अर्थप्राप्तु ॥ पांचवे वाचेचा हा अर्थु ॥
श्रोता समर्थु हा राम ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंतरेकोबहिर्नानाअंतर्बोधोबहिर्जडः ॥ अंतस्त्यागीबहिर्भोगीलोकेविहरराघव ॥१ ॥
॥ टीका ॥ अंतरीं अद्वैत एकू ॥ बाह्य स्वधर्मे पाळी लोकु ॥ अंतरीं निजबोध चोखू ॥ वेदविवेकु बाह्य पाळीं ॥५६॥ अंतरीं सर्व
स्वाचा त्याग ॥ बाह्यावतार भोगी भोग ॥ सांडोनि समाधि निजयोग ॥ उद्धरीं जग निजकीर्ती ॥ ५७॥ सांडोनि समाधि सांक
डी ॥ तोडीं नवग्रहांची बेडी ॥ सोडीं देवाची बांधवडी ॥ उभारीं गुढी रामराज्यां ॥५८॥ सद्गुरु वशिष्ठाचें वचन॥ ऐकोनियां र
घुनंदन ॥ स्वयें होवोनि सावधान ॥ दिधलें आलिंगन हनुमंता ॥ ५९ ॥ श्रीरामाचें जें हृद्गत ॥ हनुमान् जाणे भगवद्भक्त ॥ ह
नुमंताचा भावार्थ ॥ जाणे रघुनाथ हृदयस्थू ॥ ६० ॥ कपीसिं दीधलें आलिंगन ॥ श्रीराम जाला सावधान ॥ देवाभक्ताचें अन
न्यपण ॥ अगम्य जाणें श्रुतिशास्त्रां ॥ ६१ ॥ श्रीराम अनन्यभक्त सीता ॥ अनन्यभक्ति हनुमंता ॥ दोहींची ऐकावया कथा ॥
श्रीरघुनाथा आल्हादू॥६२॥ब्रह्मलिखिताच्या अर्था ॥ऐकावया आवडी रघुनाथा॥ अशोकवनीं वदली सीता॥ तें कथा अतिगोड
॥६३॥ श्रीराममुद्रा अचेतन॥ तीसीं देवोनि अतिसन्मान॥ घालोनियां लोटांगण॥ सीता आपण पूसत ॥६४॥ कैसेंनि चालवेल
वाटा॥कैसेनि उल्लंघिलें घाटा॥ समुद्र तरणीं दुस्तर मोठा॥ केंवि परतटा आलीस ॥६५॥ तुज आणिलें रघुपती॥ किंवा आणिका
चे संगतीं ॥ तेंतें सांगें मजप्रती ॥ सीतासती पूसतू ॥ ६६ ॥ रामनाम तुजवरी ॥ अटक नाहीं चराचरीं ॥ सुखें तरसी भवसा
गरीं ॥ धन्य संसारीं राममुद्रे ॥ ६७ ॥ श्रीराममुद्रा ज्यासी लागे ॥ तो संसारीं तरे सर्वांगें ॥ हें तुज पुसणेंचि नलगे ॥ कृपानु
रागें आलीसी ॥ ६८ ॥ मी वामांगी तूं दक्षिणांगिणी ॥ आह्मी तुह्मी दोघी बहिणी ॥ लगबगेंसीं मजलागोनी ॥ कृपानुरागिणी
आलीसी ॥ ६९ ॥ माझी कृपा तुझे पोटीं ॥ तरी सांगपां गुह्य गोष्टी ॥ मज मागें पंचवटीं ॥ रामें संकटीं काय केलें ॥ ७० ॥ मुद्रि ॥ २ ॥
का नेदी प्रतिवचन ॥ तुझे मौनाचें कारण ॥ निमाले राम लक्ष्मुमण ॥ नसांगोन सांगसी ॥ ७१ ॥ श्रीराम गेला निजधामासीं ॥

१ संकटस्थिति. २ बंधन. ३ उल्लंघण्यास. ४ प्रतिबंध. ५ त्वरेनें,उत्कंठेनें. ६ मरण पावले.

तुज धाडिलें सांगावयासीं ॥ मी ही त्यजीन या देहासीं ॥ कास सरसी तिणें केली ॥ ७२ ॥ साक्ष करूनिमुद्रिकेसीं ॥ मुद्रा धरो
नि हृदयेसीं ॥ आठवितां श्रीरामासीं ॥ पडे भूमीसीं मूर्च्छित ॥ ७३ ॥ सीता पडतांचि मूर्च्छित ॥ गजबजिला हनुमंत ॥ श्रीराम
विरहें सीता संतप्त ॥ प्राण निश्चित त्यागील ॥७४॥ देखतां श्रीराममुद्रेसीं ॥ राम निमाला वनवासीं ॥ धरोनि निश्चयो मा
नसीं ॥ निजदेहासीं त्यागील ॥ ७५॥ येथें निमालिया सीता ॥ काय मुख दाखऊं रघुनाथा ॥ तुझी मारोनियां कांता ॥ आलों
मी आतां पुरुषार्थी ॥ ७६ ॥ करोनि समुद्र उल्लंघन ॥ मीचि सीतेसीं जालों विघ्न ॥ श्रीराममुद्रा स्वयें टाकोन ॥ घेतला प्राण
सीतेचा ॥ ७७ ॥ श्रीरामें मुद्रा दिधली खूण ॥ ते म्यां आणोनि आपण ॥ घेतला सीतेचा प्राण ॥ अतिउद्विग्न हनुमंतु ॥७८॥
खूण दावोनि आणावी सीता ॥ शेखीं खुणेनें मारिली तत्वतां ॥ कैसेनि भेटों श्रीरघुनाथा ॥ प्राणांतावस्था हनुमंतीं ॥ ७९ ॥
मुद्रिका टाकिली उठाउठीं ॥ हेचि बुद्धि म्यां केली खोटी ॥ श्रीराममुद्राविरहासाठीं ॥ सीता गोरटी निमाली ॥ ८० ॥ मज ये
वोनि लंकेआंत ॥ ना सीता ना रघुनाथ ॥ ऐसा वोढवला अनर्थ ॥ तेणें हनुमंत अतिदुःखी ॥ ८१ ॥ माझेनि निमाली
पैं सीता ॥ अपेश बैसलें माझे माथां ॥ काय करूं रे रघुनाथा ॥ बुद्धिदाता मज होईं ॥ ८२ ॥ श्रीरामा तुझें अतिदीन ॥
माझे माथां बैसलें विघ्न ॥ तूं कृपाळु रघुनंदन ॥ नित्यनिर्विघ्न मजकरीं ॥ ८३ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतिसंचिंत्यहनुमांश्चकारमति
मान्मतिं ॥ राममक्लिष्टकर्माणंसबंधुमनुकीर्त्तयत् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ आदरें स्मरतां रघुनंदन ॥ बुद्धि आठवली अतिनि
र्विघ्न ॥ सीता व्हावया सावधान ॥ श्रीरामकीर्तन करावें ॥ ८४ ॥ श्रीरामकीर्ति हनुमंतु ॥ आदरें गाय वृक्षा आंतु ॥ जेणें
जोडे स्वार्थ परमार्थु ॥ तैसा अर्थू अनुवादे ॥ ८५ ॥ ऐकतां श्रीरामकीर्तन ॥ सीता होय सावधान ॥ तैसें हनुमंतें आपण ॥
हरिकीर्तन मांडिलें ॥ ८६ ॥ कौसल्यागर्भी गर्भातीत ॥ दाशरथी श्रीरघुनाथ ॥ परब्रह्म मूर्तिमंत ॥ सूर्यवंशांत अवतरला ॥८७॥
श्रीरामपुरुष सीता प्रकृती ॥ राम चैतन्य सीता चिच्छक्ती ॥ श्रीराम धैर्य सीता धृती ॥ धन्य जगतीं अवतारु ॥ ८८ ॥

१ म्याला. २ वियोगें. ३ मोठेपणा. ४ सत्वर. ५ प्राप्त झाला. ६ वर्णनकरी. ७ माया. ८ स्थिरता.

गोडी आणि साकर पाहतां ॥ दोनामीं एकचि वस्तुता ॥ तेंवि श्रीराम आणि सीता ॥ एकात्मता अवतारु ॥ ८९ ॥ श्रीरामाचें आचेरित ॥ गुरु पितृ आज्ञे नित्य विक्रीत ॥ ब्राह्मणाचा अनन्य भक्त ॥ सुरसाह्यार्थ अवतारू ॥ ९० ॥ कैकयीवरदें श्रीदशरथें ॥ श्रीरामा धाडिलें दंडकारण्यातें ॥ सखा लक्ष्मण सांगातें ॥ निघे रघुनाथ वनवासा ॥ ९१ ॥ वनवासु गंगातटीं ॥ वसतिस्थान पंचवटी ॥ राम राहिला जगजेठी ॥ सीता गोरटी समवेत ॥ ९२ ॥ शूर्पनखा विटंबून ॥ मारिले त्रिशिरा खर दूषण ॥ श्रीरामें घेवोनि जनस्थान ॥ दिधलें दान द्विजांसीं ॥ ९३ ॥ मृगकंचुकीसलोभतां ॥ मृगामागें पाठविलें रघुनाथा ॥ छळोनि सैामित्रा दवडितां ॥ हरिली सीता रावणें ॥ ९४ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ करितां सीतेचें गवेषण ॥ जटायु रावणाचें रण ॥ दोघेजण तेथें आले ॥ ९५ ॥ श्रीराम कृपाळू पूर्ण ॥ करोनि जटायु उद्धरण ॥ कबंधातें मारोन ॥ आले आपण किष्किंधे ॥९६॥ रामें निर्दाळोनि वाळिसीं ॥ राज्य दीधलें सुग्रीवासीं ॥ यौवराज्य अंगदासीं ॥ वानरासीं निजसख्य ॥ ९७ ॥ तुझे शुद्धी लागोनि येथें ॥ मज धाडिलें श्रीरघुनाथें ॥ तुझे भेटिलागीं सीते ॥ व्रत रघुनाथें धरियेलें ॥ ९८ ॥ विश्वासून मनीं ह्या वानरा ॥ ह्मणोनि रामें दीधली मुद्रा ॥ सांडोनियां निद्रा तंद्रा ॥ भेटें कपींद्रा रामदूता ॥ ९९ ॥ ऐकोनि श्रीरामकथामृत ॥ सीता उठली हर्षयुक्त ॥ कथानुवाद वृक्षाआंत ॥ तेणें विस्मित जानकी ॥ १०० ॥ कृपेनें कळवळला श्रीरघुनाथ ॥ मज आश्वासावया येथ ॥ वृक्ष कथा अनुवादत ॥ आला निश्चित श्रीरामु ॥ १ ॥ वृक्षासीं पुसे करोनि नमन ॥ कोण करितो रामकीर्तन ॥ त्याचें पाहीन मी वदन ॥ लोटांगण त्या माझें ॥२॥ ज्यासीं श्रीरामकथाशैली ॥ त्याचे चरणींची रजधुळी ॥ मी वंदीन सुखसमेळीं ॥ मुख मजजवळीं दावावें ॥ ३ ॥ ज्याचे मुखीं रामकीर्तन ॥ त्याचें मज देखतां वदनं ॥ परम सुख समाधान ॥ कृपा करोन भेटावें ॥४॥ सीता सप्रेम निजचित्तें ॥ अतिउत्कट भावार्थें ॥ जेणें खूण मुद्रा आणिली येथें ॥ कृपावंतें मज भेटावें ॥५॥ ॥श्लोक॥ ॥ ३ ॥
तामब्रवीत्पुनर्धीमान्हनूमान्मारुतात्मजः ॥ शिरस्यंजलिमाधायवैदेहींप्रत्यपूजयत् ॥ ३ ॥ ॥टीका॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥

१ कर्म. २ विकलेला. ३ देवसाह्यासाठीं. ४ शोध. ५ संहारून. ६ द्रवीभूत झाला. ७ समाधान करण्याला. ८ अतिआनंदें ९ मुख. १० परिपूर्ण.

हनुमंतें स्वयें उतरोन ॥ सीतेसीं घालोनिलोटांगण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥ ६ ॥ महानिधीचा लाभ जाला ॥ सुधाब्धी चूळोदकें प्राशिला ॥ किंवा कळिकाळ जिंकोनि आला ॥ तो पाडु जाला हनुमंता ॥७॥ तेणें हरिखाचेनि मेळें ॥ गडबडां पायांवरी लोळे ॥ आनंदाश्रु स्रवती डोळे ॥ सुखसमेळें डुल्लतु ॥८॥ धांव धांवोनि पायांपडे ॥ सस्वेद सद्गद सप्रेम रडे ॥ पुच्छ नाचवोनि पुढें ॥ हर्षें उडे वानरू ॥९॥ येथें सांपडली सीता ॥ जाली कार्यसिद्धी रघुनाथा ॥ यश आलें मज हनुमंता ॥ उल्हासता नाचतु ॥११०॥ सीता विचारी पोटाआंतु ॥ हा ह्मणवितो श्रीरामदूतु ॥ रामासवें कैंचा हनुमंतु ॥ पंचवटिकेंतु हा नव्हता ॥ ११ ॥ राम लक्ष्मण दोघे वीर ॥ त्यांसवें नाहीं नर वानर ॥ कैंचें नेणों हें वनचर ॥ नानाविकार करिताहे ॥१२ ॥ पूर्वीं जटायू देखिला होता ॥ नाहीं देखिलें हनुमंता ॥ येथें आलासे अवचितां ॥ सीताछळणार्था रावणु ॥१३॥ पूर्वीं होवोनि आला संन्यासी ॥ आतां जाला वानर वेषीं ॥ केंवि विश्वासूं मी यासीं ॥ सीता मानसीं विचारी ॥१४॥ श्रीरामकथा अनुवादत ॥ धन्य धन्य हा श्रीरामभक्त ॥ कपटी नव्हे हा हनुमंत ॥ मज निश्चित मानलें ॥१५॥ मिथ्या ह्मणों नये हनुमंता ॥ सत्य सांगितली श्रीरामकथा ॥ याच्या पूर्वापरवृत्तांता ॥ यासीं मी आतां पुसेन ॥१६॥ सीता पुसेल वृत्तांतु ॥ सत्य सांगेल हनुमंतु ॥ तेचि कथेचा कथार्थु ॥ मुख्य मोक्षार्थु अवधारा ॥१७॥ एकाकी अशोकवना आंतु ॥ आला देखोनि हनुमंतु ॥ त्याचा समूळ वृत्तांतु ॥ पुसे साद्यंतु जानकी ॥१८॥ ॥श्लोक॥
ततोरामकथांश्रुत्वावैदेहीवानरर्षभं ॥ उवाचवचनंसीताप्रियंमधुरयागिरा ॥ ४ ॥ क्वतेरामस्यसंसर्गःकथंजानासिलक्ष्मणं ॥ वानराणांनराणांचकथमासीत्समागमः ॥ ५ ॥ रामस्ययानिलिंगानिलक्ष्मणस्यचवानर ॥ तानिभूयस्त्वमाचक्ष्वनमांशोकःसमाविशेत् ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ मी वनवासीं असतां ॥ तूं नव्हतासि हनुमंता ॥ कैंचा आलासी तूं आतां ॥ निजवृत्तांता मज सांगें ॥ १९ ॥ कैसेनि श्रीराम देखिला दृष्टीं ॥ तुह्मां श्रीरामा कैसेनि भेटी ॥ कैशा कैशा केल्या गोष्टी ॥ जेणें पोटीं अतिप्रीती ॥ १२० ॥ कैसा बाणला वचनार्थु ॥ साधावया श्रीरामकार्यार्थु ॥ हनुमान् सर्वांगीं उल्हासतु ॥ तो गुह्यार्थु मज सांगे ॥२१॥श्रीरा

१अपारसंपत्तीचा. २ प्रकार. ३ आनंदाचे. ४ गळती. ५ धर्मयुक्त. ६ पशु, जनावर. ७ बोलत.

मभेटल्या कैसें सुख ॥ श्रीरामवचनीं कैसें पीयूष[1] ॥ श्रीरामसंगें कैसा हर्ष ॥ योगपरिपाक मज सांगें ॥२२॥ श्रीरामाचें ठाणमाण ॥ रूप रेखा गुण लक्षण ॥ कैसा आहे सखा लक्ष्मण ॥ दोहींची खूण मज सांगें ॥२३॥ ऐकतां श्रीरामाची कथा ॥ दुःख शोक नाठवे चित्ता ॥ निमे[2]भवभयाची वार्ता ॥ कथा ऐकतां आनंदु ॥ २४ ॥ याचिलागीं पुढतांपुढती[3] ॥ तुज मी पुसें अतिप्रीतीं ॥ कथेमाजि अतिविश्रांती ॥ जाण मारुती हरिभक्ता ॥ २५ ॥ केलिया कथेचें श्रवण ॥ नाहीं मनन निदिध्यासन ॥ तरी ते कथा होय शून्य ॥ जेंवि मैथुन वंध्येचें ॥ २६ ॥ श्रद्धां श्रीरामकथाश्रवण ॥ ऐकती त्यांचें महिमान ॥ अहं सोहं कोहं विरोनें[4] ॥ ब्रह्मपूर्ण स्वयें होती ॥२७॥ चित्त तेंचि होय चैतन्य ॥ बुद्धि समसाम्य समाधिघन ॥ कर्म होय ब्रह्म परिपूर्ण ॥ इंद्रियाचरण[5] चिन्मात्र ॥ २८ ॥ ऐसी श्रीरामस्वरूपसंस्था[6] ॥ पुसती होय पैं सीता ॥ टकँ पडली हनुमंता ॥ कथा वार्ता विसरला ॥२९॥ श्रीरामस्वरूप वदे सुंदरा ॥ तेणें अवस्था अति वानरा ॥ नेत्रीं अश्रूंचिया धारा ॥ अंग थरथरां कांपतु ॥१३०॥ अंग जालें रोमांचित ॥ स्वेद[8] आला डवडवित ॥ मूर्च्छापन्न पडे हनुमंत ॥ तेणें विस्मित जानकी ॥ ३१ ॥ वानर वनचर पालेखाइरें ॥ त्यासीं श्रीरामीं प्रेमपडिभरें ॥ लंघोनि आलें हें सागर ॥ भक्त साचार हनुमंत ॥३२॥ ऐसें जाणोनि तत्वतां ॥ आवडीं आइं[9]वासी त्या सीता ॥ सावधान करी हनुमंता ॥ श्रीरामवार्ता पुसावया ॥ ३३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सीता हनुमंत संवादकथन ॥ गोडागोड निरोपण ॥ सावधान अवधारा ॥ १३४ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांब्रह्मलिखितजानकीहनुमंतसंवादकथनंनाम अष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४० ॥ ॥ छ ॥

१ अमृत. २ नासे. ३ पुढेंपुढें. ४ विरून. ५ इंद्रियांची कामें. ६ स्थिति. ७ ताठस्थ्य. ८ घाम. ९ आसक्ति. १० समजावी.

॥ श्रीविघ्नहारकायनमः॥ ॥ सीता पुसे श्रीरामज्ञान ॥ तें सागावया हनुमान् जाण ॥ गिळोनियां ज्ञानाज्ञान ॥ जाला सावधान श्रीरामें ॥ १ ॥ ॥ श्लोक॥ एवमुक्तस्तुवैदेह्याहनूमान्मारुतात्मजः ॥ ततोरामकथातत्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ १ ॥ देविरामस्य लिंगानिलक्ष्मणस्यचयानिमे ॥ ललितानिविशालाक्षितानिवैशृणुतत्वतः ॥ २ ॥ ॥ टीका॥ सीतेनें पुसिली श्रीरामकथा ॥ तेंचि सांगावया स्वरूपता ॥ उल्हास हनुमंताचे चित्ता ॥ यथार्थता सांगतु ॥ २ ॥ लक्ष्मणाचें निजलक्षण ॥ ठाण माण सगुणगुण॥ समूळ सांगेल आपण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३ ॥ सादर श्रवणार्थी स्वयें सीता ॥ तेणें आल्हादु हनुमंता ॥ सावधान मिळाल्या श्रोता ॥ वदे वक्ता आल्हादें ॥ ४ ॥ श्रीरामस्वरूप अतिस्वरूप ॥ रूपें जिंतला कंदर्प ॥ परी तो रूपेंचि अरूप ॥ चित्स्वरूप श्रीराम ॥५॥ राम राजीवलोचन ॥ जगाचें नयना साह्य तें नयन ॥ परी देखणा डोळेवीण ॥ देखणेपण हें त्याचें ॥६॥ दृश्य देखे हें तत्व गौर्ण ॥ श्रवणांत देखणे नयन ॥ सर्वांग देखणा रघुनंदन ॥ डोळेविणें देखतु ॥७॥ कुंडलें वर्णीती साकार ॥ एक ह्मणती मकराकार ॥ श्रवणें मावळती विकार ॥ निर्विकार निजलेणें ॥८॥ श्रीरामाचेनि श्रवणें ॥ श्रवणा होती निजभूषणें ॥ श्रवणा श्रवणचि लेणें ॥ श्रवण देखणें परब्रह्म ॥ ९ ॥ परमार्थाचें मुख्य बीक ॥ निरपेक्षा तेंचि नासिक ॥ तेणेंवीण तें निर्नासिक ॥ कैंचें सुख सापेक्षा ॥ १० ॥ श्रीरामाची नासिकस्थिती ॥ प्राण्या प्राणें नित्य विश्रांती ॥ श्रीराम जाणे प्राणगती ॥ गतीसीं विश्रांती श्रीराम ॥ ११॥ श्रीरामाचा मुखर्मयंक ॥ नित्यानंदें निष्कळंक ॥ ब्रह्मादिदेवां सुखदायक ॥ जीवशिवां सुख श्रीरामें ॥१२॥ जीव शिव ते दोन्ही अधर ॥ श्रीरामअधरीं जाले सधर ॥ मिळणीं मिळाले एकाकार ॥ शिवसुख साचार श्रीराम ॥ १३ ॥ श्रीरामामुखीं दंतपंक्ती ॥ जेंवि ओंकारामाजिं श्रुति ॥ श्रुतिस्मृतीसीं निजविश्रांतीं ॥ श्रीराममूर्ती मुखचंद्र ॥ ॥१४॥ श्रीरामाचे निजनिडळीं ॥ सच्चिदानंद हेचि त्रिवळी ॥ त्याचे ललाटीं भाग्यसमेळीं ॥ लोकीं सकळीं नांदिजे ॥ १५ ॥ प्रेम केशर समेळा ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ निर्धारु अक्षता निडळा ॥ राम प्रेमळा पढियंता ॥ १६ ॥ अहं मृग वधी निर्लोभेंसीं ॥ काढिलें सोहं मृग

१ तत्पर, सलक्ष. २ मदन. ३ कमलनयन. ४ न्यून, कमी. ५ कर्णे. ६ तत्व, तेज. ७ सकापाळा. ८ वदनचंद्र. ९ ओष्ट. १० ललाटीं.

नाभीसीं ॥ तेंही अर्पिलें श्रीरामासीं ॥ निजांगासीं चर्चोनि ॥ १७ ॥ जन विजन विवंचून ॥ साधिलें निजधैर्य चंदन ॥ त्याचा
ही सुगंध काढून ॥ उद्वर्तन श्रीरामा ॥१८॥ विद्या अविद्या मुक्तिपडेळा ॥ त्यजोनि काढिलें मुक्ताफळा ॥ तेंच श्रीरामाचे गळां॥
मुक्तमाळा शोभत॥ १९ ॥ ॐकार तोचि कंबुकंठ ॥ तेथोनि वेदा वाहती वाट ॥ गर्जती विधिवादें उद्भट ॥ होती प्रकट त्रिकांडीं
॥ २० ॥ त्वंपदा तत्पदा अतीतें ॥ हृदईं पदक सदोदित ॥ साधू चिद्रत्नीं रत्नखचित ॥ लखलखीत निजतेज ॥२१॥ ह्मणती कां
से कसिला पीतांबर ॥ श्रीरामकांसे चिदंबर ॥ झांकी शून्यत्वाचें छिद्र ॥ कांसे अच्छिद्र श्रीराम ॥२२॥ श्रीरामकांस दृढ भारी॥
एकपत्नी व्रतधारी ॥ कांसे लागल्यातें तारी ॥ भवसागरीं तारकु ॥ २३ ॥ श्रीराम आकळे सगळा ॥ भक्तभावार्थ कटिमेखळा॥
क्षुद्रघंटिका ज्वाळमाळा ॥ जालिया सकळा रिद्धिसिद्धी ॥ २४ ॥ सूक्ष्म मध्याची रचना ॥ अभिमान होता पंचानना ॥ देखोनि
श्रीराममध्यरचना ॥ लाजोनि वना तो गेला ॥ २५ ॥ पहावया श्रीराममध्यासी ॥ शाहांडे जडले मेखळेसीं ॥ सर्वस्वें वेधले श्री
रामासीं ॥ जावों वनासीं विसरले ॥ २६ ॥ श्रीरामचरणाची ख्याती ॥ जड पाषाणा उत्तमगती ॥ श्रीराम सकळां गतीची ग
ती ॥ गतीस सद्गती श्रीराम ॥ २७ ॥ श्रीरामचरणाचें भूषण ॥ वांकीनें वेदासीं आणिलें उणें ॥ तें तंव धरोनि ठेलें मौन ॥ ह
रिकीर्तन हें गर्जे ॥ २८ ॥ चहूंवाचांसीं अगोचर ॥ चरणीं गर्जती तोडर ॥ श्रीराम चिदचिन्मात्र ॥ परात्पर परब्रह्म ॥ २९ ॥ ल
क्षितां श्रीरामाचें ठाण ॥ त्यासि ठेंगणें दिसे गगन ॥ पाहतां श्रीरामाचें मन ॥ पडिलें मौन श्रुतिशास्त्रां॥३०॥पाहतां श्रीरामाचे गु
ण ॥ सगुणीं दिसे निर्गुण ॥ रामनामें हरे त्रिगुण ॥ निजनिर्गुण श्रीराम ॥३१॥ लक्षितां श्रीरामलक्षण ॥ जो लक्षी तोचि सुलक्षण॥
ऐसा श्रीराम विचक्षण ॥ लक्ष्य लक्षण त्या नाहीं॥३२॥श्रीराम मुखींची अक्षरें ॥ क्षराक्षरातीत परें ॥ सभाग्य सेविती श्रवणद्वारें॥
सर्वांगीं सुंभरें स्वानंदु ॥ ३३ ॥ देखतां श्रीरामाचें श्रीमुख ॥ फिकें होय समाधिसुख ॥ स्वप्नीं नदेखिजे दुःख ॥ हरिखें हरिखं ॥ १ ॥
कोंदाटे ॥ ३४ ॥ कोंदाटल्या परब्रह्म ॥ ब्रह्मरूप क्रियाकर्म ॥ हरपलें धर्माधर्म ॥ जाला उपरम वेदवादा ॥ ३५ ॥ ऐसा श्रीरा

१ उटी. २ शिपा. ३ शंखासारखी तीन रेषांनीं युक्तमान. ४ पर. ५ मृगशेष ६ कमरपट्टा. ७ उल्हासें. ८ आनंद. ९ अंत.

म नेटका ॥ तैसाचि सौमित्र निजसखा ॥ दोघा अभिन्नत्वदेखा ॥ भिन्न आवांका दिसताहे ॥ ३६ ॥ घालोनियां लोटांगण ॥
तुज कुशळ कल्याण ॥ स्वयें पुसे लक्षुमण ॥ पुसे कल्याण श्रीराम ॥ ३७ ॥ ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ तटस्थ ठेली श्रीरामकांता॥
आपआपणा विसरे सीता ॥ हनुमंताचेनि बोलें ॥ ३८ ॥ हनुमंताचे बोला आंतु ॥ अवघा आणिला श्रीरघुनाथु ॥ तेणें सीतेचा
मनोरथु ॥ सदोदितु स्वानंदें ॥ ३९ ॥ हर्ष नमाय पोटीं ॥ होत हर्षाचिया कोटी ॥ तेणें हर्षें सीता गोरटी ॥ घाली मिठी हनुमं
ता ॥ ४० ॥ वानर वदे मनुष्यवाणी ॥ श्रीरामकथा त्याचे वदनीं ॥ ज्या कथेच्या निजश्रवणीं ॥ भवबंधनीं निर्मुक्त ॥ ४१ ॥ ऐ
कोनि वानराच्या गोष्टी ॥ सत्यश्रीरामीं जाली भेटी ॥ निरसोनियां दुःखकोटी ॥ वोतली सृष्टी सुखरूप ॥ ४२ ॥ हरिखाच्या
लवलाह्या ॥ स्वानंदें पसरोनि बाह्या ॥ आलिंगिलें कपिराया ॥ जेंवि कां माय प्रियपुत्रा ॥ ४३ ॥ सीतेसीं सुख जालें गाढें ॥ पु
त्रसुख तृण त्यापुढें ॥ हनुमंतें वाडें कोडें ॥ प्रेमपडिपाडें पढियंता ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कपेत्वामभिनंदामिचिरंजीवसुखीभ
व ॥ सानुजःकुशलीभर्तात्वयामेद्यनिवेदितः ॥ ३ ॥ बलेनयशसाचैववर्धस्वप्रज्ञयापिच ॥ शतयोजनविस्तीर्णसागरंमकराल
यं ॥ ४ ॥ विक्रम्यश्लाघनीयेनक्रमतागोष्पदीकृतः ॥ नहित्वांप्राकृतंमन्येवानरंवानरर्षभ ॥ ५॥ येनायंराक्षसावासस्त्वयैकेनप्रध
र्षितः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम भर्ता लक्ष्मण देवर ॥ दोघे सुखरूप महावीर ॥ हें ऐकतांचि उत्तर ॥ सुख अपार मज
जालें ॥ ४५ ॥ मज येथें सामासा पाठीं ॥ श्रीरामाची कथा गोष्टी ॥ आजि ऐकिली तुझेवाक्पुटीं ॥ धन्य सृष्टी हनुमंता ॥ ४६ ॥
मरतया अमृतपान ॥ सुखतया मीनां मिळे जीवन ॥ दुकळलिया मिळे मिष्टान्न ॥ तेंवितुझें वचन हनुमंता ॥ ४७ ॥ श्रीराम
स्वरूपाची कथा ॥ जेंवि वदलासी हनुमंता ॥ ते मुखीं ब्रह्मसायोज्यता ॥ नये तुकितां तुकेसीं ॥ ४८ ॥ श्रीरामकथा अनुवाद
न ॥ तेणें मी जालें सुखसंपन्न ॥ तूज मी वदतें वरदान ॥ सावधान अवधारीं ॥ ४९ ॥ हनुमंता होईं चिरंजीवी ॥ जिताही जी
वित्व ज्ञानानुभावी ॥ नित्य नवा सुखसंभवी ॥ श्रीरामपदवीवैभवें ॥ ५० ॥ तुज कळिकाळ कांपे चळीं ॥ ऐसा होसील आतुर्व

१ सुंदर. २ स्थिति, विचार. ३ हात. ४ अत्यंत. ५ आवडता. ६ दीर. ७ मत्स्यास. ८ तोलतां. ९ कीर्तन.

ळी ॥ यश पावसी भूमंडळीं ॥ नामसमेळीं श्रीराम ॥ ५१ ॥ निरसोनिया ज्ञानाज्ञान ॥ श्रीरामभजनें प्रबुद्धप्राज्ञ ॥ ज्ञेय मुके जाणपण ॥ श्रीरामस्मरणाचेनि बळें ॥ ५२ ॥ शतयोजन सिंधु अगाध ॥ तुवां लंघिला जैसा गोष्पद ॥ त्यापुढें कायसें माझें वरद ॥ प्रज्ञाप्रबुद्ध हनुमंतु ॥ ५३ ॥ तुज ह्मणो नये वानर ॥ सुरासुरां तूं दुर्धर ॥ धांडोळिलें लंकानगर ॥ निशाचरें गांजोनि ॥ ५४ ॥ एकला एक हनुमंतु ॥ रावणाचे सभेआंतु ॥ करोनि राक्षसां आकांतु ॥ लंकानाथु गांजिला ॥ ५५ ॥ लंकेमाजिं कडो विकडी ॥ गांजिल्या राक्षसांच्या कोडी ॥ रावणाची सभा उघडी ॥ केली रोकडी तुवां एकें ॥ ५६ ॥ येवढा करितांही आकांतु ॥ येथें आला हनुमंतु ॥ नाहीं कळलें लंकेआंतु ॥ ऐसा समर्थु तूं एक ॥ ५७ ॥ रावण मंदोदरीएकांतु ॥ तिचा ऐकोनि स्वप्न वृत्तांतु ॥ आलासी अशोकवना आंतु ॥ अतिसमर्थु तूं एक ॥ ५८ ॥ ऐसा प्रतापशिरोमणी ॥ पावलासी अशोकवनीं ॥ तूंचि जनक तूंचि जननी ॥ राम घेवोनि शीघ्र यावें ॥ ५९ ॥ तुझी होईन मी दासी ॥ चरण झाडीन निजकेशीं ॥ शीघ्र आणावें श्रीरामासीं ॥ ह्मणोनि पायांसीं लागली ॥६०॥ तुंवा वंदिले माझे चरण ॥ म्यां काय व्हावें उत्तीर्ण ॥ आलें हनुमंतासीं स्फुरण ॥ भेटवीन श्रीरामा ॥६१॥ तुज येवढो अवस्था ॥ विलंब कायवोसा आतां ॥ शीघ्र भेटवीन श्रीरघुनाथा ॥ बैसें आतां ममपृष्ठीं ॥६२॥ श्लोक ॥ पृष्टमारोहयेदेवींमाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ त्वय्यहंपृष्ठलीनायांसंतरिष्यामिसागरं ॥ ७ ॥ शक्तिरस्तिहिमेवोढुंलंकामपिसकाननां ॥ द्रक्ष्यस्यद्यैववैदेहिराघवंसहलक्ष्मणं ॥ ८ ॥ नहिमेसंप्रयातस्यत्वांगृहीत्वावरानने ॥ अनुगंतुंगतिःशक्तिःसर्वलंकानिवासिनां ॥९॥ ॥ टीका ॥ माझे पृष्ठीं बैसल्या सीता ॥ येचिक्षणीं श्रीरघुनाथा ॥ तुज भेटवीन मी आतां ॥ विलंबु वृथा करूं नको ॥ ६३ ॥ शुद्धि सांगावया रघुनाथा ॥ तुज मज सांडोनि जातां ॥ मागें राक्षसीं केलिया घाता ॥ शुद्धि वृथा होय माझी ॥६४॥ येथें मजचि देखतां ॥ रावण मारूं आला होता ॥ दैवें चुकविलें अनर्था ॥ सांडोनि जातां मज नये ॥६५॥ सांडोनि जाणें नघडे गोष्टी॥वेगीं बैसें माझे पाठीं ॥ करीन श्रीरामेंसीं भेटी ॥ विकल्प पोटीं धरूं नको ॥६६॥ शूर्पनखा केली नकटी ॥ तुझा रागु तिच्या पोटीं ॥तुज

१ आत्मज्ञानी. २ समुद्र. ३ गायीचें पाऊल. ४ शोधिलें. ५ उतरायी.

मारील उठाउठीं ॥ महा खोटी राक्षसी ॥६७॥ लंकात्रिकूट महागिरी ॥ उपडोनियां बळेंकरीं ॥ एके उड्डाणें समुद्रीं ॥ नेईन परतिरीं जानकिये ॥ ६८ ॥ करोनि एकचि उड्डाण ॥ तुज भेटवीन रामलक्ष्मण ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ करीं आरोहण पृष्ठिभागीं ॥ ६९ ॥ तुज म्यां नेतां अतित्वरेंसीं ॥ राक्षसवीरां महासुरांसीं ॥ वेगें नयेववे मजपासीं ॥ त्या मशकांसीं केंवि ढांके ॥७०॥ आलिया इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ त्यांसीं रणीं विभांडून ॥ रावणातें ही गांजोन ॥ भेटवीन श्रीरामा ॥ ७१ ॥ ब्रह्मांलिखिताची वित्पत्ती ॥ पूर्वसंवादु सीता मारुती ॥ रामें परिसावया हनुमत्कीर्ती ॥ नानायुक्ति लिहिली असे ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ कथमाकाशपंथानंक्रमस्युपरिसागरं ॥ प्रपतेयंहितेपृष्ठाद्भयाद्वेगेनगच्छतः ॥ १० ॥ ततोमांपतितांदृष्ट्वासागरेमकरालये ॥ भक्षयंत्यप्रतिभयाग्राहाः सागरवासिनः ॥ ११ ॥ न्हियमाणांतुमांदृष्ट्वामकरैर्भीमविक्रमाः ॥ प्रहरिष्यंतितेव्योम्निराक्षसास्त्वां निरायुधं ॥ १२ ॥ कथंशक्ष्यसिसंयातुंमांचापिपरिरक्षितुं ॥ युध्यमानस्यरक्षोभिस्ततस्तैः क्रूरकर्मभिः ॥ १३ ॥ प्रपतेयंचतान् दृष्ट्वाभयार्ताकपिसत्तम ॥ अथवायुध्यमानस्यपतेयंविमुखस्यते ॥ १४ ॥ पतितांमांहरिष्यंतिराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ सीता ह्मणे अवधारीं ॥ बैसतां तुझे पृष्ठीवरी ॥ तुझ्या उड्डाणवेगेंकरी ॥ पडेन सागरीं हिसळोन ॥ ७३ ॥ पडतांचि सागराप्रति ॥ मत्स्य मगर मज गिळिती ॥ तेव्हां तूं पडसीं आवर्ती ॥ केंवि मारुती म्यां यावें ॥ ७४ ॥ कां धावणें आलिया लागवेगीं ॥ तूं परतसी युद्धालागीं ॥ झगडा देतां युद्ध भागीं ॥ मी रणरंगीं पडेन ॥७५॥ मज पडतांची क्षितीं ॥ क्रोधें राक्षस मज मारिती ॥ हेही नघडे गायुक्ती ॥ केंवि मारुती म्यां यावें ॥ ७६ ॥ मज मारिलिया पाठीं ॥ जरी तुवां मारिल्या राक्षसकोटी ॥ सुख नव्हे श्रीरामाच्या पोटीं ॥ हे बुद्धि खोटी हनुमंता ॥७७॥ सीते ऐकें सावध गोष्टी ॥ मज नलगे युद्ध अटाटी ॥ माझें पुच्छ कापेल्यापाठीं ॥ मारील कोटी राक्षसां ॥ ७८ ॥ तुज मी सुखी राखीन स्वस्थ ॥ माझें पुच्छ प्रतापवंत ॥ करील राक्षसांचा घात ॥ अर्बुदांत जरी आले ॥७९॥ सीता ह्मणे तूं अल्प मारुती ॥ तुझें पुच्छ तंव तें किती ॥ केंवि राक्षसां लावी

१ पावें. २ मर्दून, पराजीतकरून. ३ कथाकौशल्य. ४ दुःखी. ५ त्वरीत. ६ भूमीवर. ७ खटपट..

ल ख्याती ॥ सत्यत्व चित्तीं मानेना ॥ ८० ॥ ॥ श्लोक ॥ नमेजानासिसत्वंत्वंप्रभावमसितेक्षणे ॥ तस्मात्पश्यतुवैदेहियद्रूपं
परमंमम ॥ १६ ॥ विंध्यमंदरसंकाशोबभौदीप्तानलप्रभः ॥ अग्रतोव्यवतस्थेससीतायावानरर्षभः ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥
सीते ह्मणसी वानर किती ॥ कायसी पुच्छाची शक्ती ॥ पाहे माझी स्वरूप स्थिती ॥ ह्मणोनि मारुती वाढला ॥ ८१ ॥ विंध्यमे
रु आणि मंदारु ॥ त्याहून वाढला वानरू ॥ जैसा प्रलय काळाग्निरुद्रु ॥ तैसा दुर्धरू भासत ॥ ८२ ॥ सीते नेणसी माझें सत्व॥
पाहें माझें स्वरूप प्रभाव ॥ देव दानव आणि मानव॥ राक्षस सर्व गांजीन ॥ ८३ ॥ माझें पुच्छ पाहें प्रतापवंत ॥ राक्षसदळणीं
अतिसमर्थ ॥ सगळी लंका तुजसमवेत ॥ निमिषार्धांत नेईन ॥८४॥ विकल्प सांडोनियां पोटीं ॥ सीते बैस माझे पृष्ठीं ॥ क
रीन श्रीरामेसिं भेटी ॥ सुखसंतुष्टी स्वानंदें ॥ ८५ ॥ परपुरुषीं आरोहण ॥ हेंचि पतिव्रतेसिं दूषण ॥ ऐकोनि सीतेचें वचन ॥
पूर्वकथन कपी सांगे ॥ ८६ ॥ राम सर्वार्थी सर्वज्ञ ॥ गर्भी ब्रह्मचर्य कौपीन ॥ माझी श्रीराम देखोन ॥ धाडी आपण तुजपासीं ॥
॥८७॥माझी जाणोनि समूळस्थिती ॥ स्त्रियेसिं भेटो एकांतीं ॥ ऐसें जाणोनि श्रीरघुपती ॥ मज तुजप्रती धाडिलें॥८८॥तुझा वि
कल्प जावयाजाण ॥ निजमुद्रा देवोनि खूण॥श्रीरामें धाडिलें आपण ॥ अपत्य जाण मी तुझें ॥ ८९ ॥ आणिक सांगीतली खूण ॥
कैकेयी वल्कलें परिधान ॥ तुज नेसतां नयेती जाण ॥ श्रीरामें आपण नेसविलीं ॥ ९० ॥ खूण सांगतां हनुमंता॥ चित्तीं च
मत्कारली सीता ॥ विकल्प सांडोनि तत्वतां ॥ गुज येकांता पूसत ॥ ९१ ॥ श्रीरामें आणविलें शुद्धीसीं ॥ किंवा आणविलें म
ज सीतेसीं ॥ हें सत्य सांगें मजपासीं ॥ त्या कार्यासीं मी करीन ॥९२॥ श्रीरामें आणविली सीता ॥ तरी आतांच येईन हनुमंता॥
ऐसें सीतेनें पूसतां ॥ आला कपिनाथा गहिंवरू ॥९३॥ आपुला दावोनि पुरुषार्थ ॥ शीघ्र नेईन ह्मणे हनुमंत ॥ अगाध सीतेचें म
हिमा सामर्थ्य ॥ पुसे इत्यर्थ आज्ञेचा ॥ ९४ ॥ सावध अवधारीं वो माते ॥ असत्य न बोलें मी येथें ॥ श्रीरामें आणविलें शुद्धीतें ॥
हेचि निश्चित रामाज्ञा॥९५॥सीता ह्मणे हनुमंता॥विलंब नकरावा सर्वथा॥शीघ्र जावोनियां आतां ॥ श्रीरघुनाथा सांगावें ॥९६॥

१ सामर्थ्य. २ संहारीं ३ बालक. ४ धारण, प्रावरण.

मजवरी कृपा आहे हनुमंता ॥ तरी जावोनि शीघ्रता ॥ शुद्धि सांगावया श्रीरघुनाथा ॥ चरणीं माथा ठेविला ॥ ९७ ॥ सीतेनें
करितां नमस्कारू ॥ पायावरी लोळे वानरू ॥ अवो मी तुझें रंक किंकरू ॥ आज्ञाधारू नेमस्त ॥९८॥ श्रीरामसेवकु जो तो को
ण्ही ॥ तो मज वंद्य मुगुटमणी ॥ त्याचे चरणीं लोटांगणीं ॥ सत्यवाणी हनुमंतु ॥ ९९ ॥ ऐकतां सीतासद्भाववचन ॥ आलें
हनुमंता स्फुरण ॥ आतांचि देवों आपली खूण ॥ शिघ्र गमन मी करितों ॥ १०० ॥ सत्य मानावया वानरा ॥ खूण म्यां आणि
ली श्रीराममुद्रा ॥ तूं हीं खूण दे श्रीरामचंद्रा ॥ सत्य कपींद्रा मानावया ॥१॥ ऐकतां कपीचें वचन ॥ सीता खूण दे कळवळोन ॥
कैसी कैसी दिधली खूण ॥ सावधान अवधारा ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ एषचूडामणिर्दिव्योमयासुपरिरक्षितः ॥ मनःशिलायास्ति
लकोगंडपार्श्वेनिवेशितः ॥ १८ ॥ अखिलेनयथादृष्टमितिमामाहजानकी ॥ चित्रकूटेमहाप्राज्ञवायसंप्रतिमानद ॥ १९ ॥ क्षिप्ता
मिषीकांकाकस्यरोषादेकाक्षिशातनीं ॥२०॥ ॥ टीका ॥ उकेलोनियां निजवेणी ॥ खुणेसिं दिधला चूडामणी ॥ खूण सांगीत
ली मुखवचनीं ॥ श्रीरामालागोनि सांगावया ॥ ३ ॥ श्रीरामें स्वहस्तें स्वलीळा ॥ उगाळोनि मनशीळा ॥ माझे कपाळीं लावि
ला टिळा ॥ गोळांगूळें हे खूण सांगें ॥४॥ चित्रकूट पर्वतांत ॥ काकें मज क्षत विक्षतें ॥ करितां कुचाग्रीं रक्तांक्त ॥ तेणें रघुनाथ
क्षोभला ॥ ५ ॥ कोपें इषीकास्त्र सोडितां ॥ कागु तिहीं लोकीं पळतां ॥ शिव शक्र यम विधाता ॥ कोण्ही रक्षिता नव्हेची ॥ ६॥
नारदवचनें तो मागुता ॥ शरण आला श्रीरघुनाथा ॥ डाव्या डोळया करोनि घाता ॥ होय रक्षिता श्रीरामु ॥ ७॥ ऐसीं दिव्या
स्त्रें तुजपासीं ॥ तरी कां मज उपेक्षिसी ॥ मृगामागें धाडिलासी ॥ तेणें रुसलासि श्रीरामा ॥ ८ ॥ महापापीण मी सीता ॥ स्वा
मीवरी केली सत्ता ॥ तेणें आतुडलें लंकानाथा ॥ अधर्मता महादोषें ॥ ९ ॥ लक्ष्मण ठेविला त्वां रक्षण ॥ त्याचें ही म्यां के
लें छळण ॥ ऐसी पापिणी मी जाणोन ॥ सोडवण नकरिसी ॥ ११० ॥ सकळ दोष श्रीरघुनाथा ॥ क्षमा करीं कृपावंता ॥ ऐसें
हनुमंतासीं सीता ॥ अतिदीनता अनुवादे ॥११॥ ॥श्लोक॥ एवमुक्तोहनुमतारामोदशरथात्मजः ॥ तन्मणिंहृदयेकृत्वारुरोदसह

१ दास, सेवक. २ सोडून. ३ मस्तकांतील दागिणा. ४ वानरां. ५ विदीर्णे. ६ रक्तबंबाळ. ७ ब्रह्मा. ८ सांपडलें. ९ बोले.

लक्ष्मण ॥ २१ ॥ अयंहिजलसंभूतोमणिःपरमभूषणः ॥ युद्धेनपरितुष्टेनदत्तःशक्रेणमैथिलि ॥२२॥ अस्यायदर्शनादहंतांश्चताताम्नि वचिंतये ॥ पितापितामहीतदैर्वैदेहीत्र्वहिसौम्यपुनःपुनः ॥२३॥ ॥टीका॥ हनुमंतासीं संभाषण ॥ करून सीता दीनवदन ॥ चिंतामणी हृदयीं धरोन ॥ रामलक्ष्मण अतिदुःखी ॥ १२ ॥ श्रीरामासि आलें रुदन ॥ अश्रुधारा स्त्रवती नयन ॥ मस्तकरागी हृदयीं धरून ॥ करी स्फुंदन कृपाळु ॥ १३ ॥ वारिज समुद्रमणी ॥ युद्धीं इंद्रें संतोषोनी ॥ दीधला दशरथा लागोनी ॥ नमुचि जें रणीं पराभविला ॥ १४ ॥ तो हा दशरथें महामणी ॥ दीधला कौशल्ये प्रियपत्नी ॥ तिनें दिधला सीतेलागोनि ॥ प्रथमदर्शनीं सूनमुखीं ॥ १५ ॥ मणी देतां हनुमंता ॥ माता पिता प्रियकांता ॥ तिघें भेटली तत्वतां ॥ ऐसी मज चिंता होतसे ॥१६॥ मणि मजपासीं देतां ॥ प्रत्यक्ष भेटलीसे सीता ॥ ऐसा आल्हादु श्रीरघुनाथा ॥ हनुमंता आलिंगी ॥१७॥ आलिंगूनि पुसे हनुमंता ॥ पुढें काय वदली सीता ॥ तें तें सांगें समूळ वार्ता ॥ ऐके सादरतां श्रीरामु ॥ १८ ॥ ऐसें पुसतां श्रीरघुनंदन ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ पुढील सीता अनुवादन ॥ वाची लक्ष्मण ब्रह्मलिखित ॥१९॥ समुद्रलंघनीं दिसे अभावो ॥ स्वयें सीतेसि हा संदेहो ॥ तोचि हनुमंतासीं पाहाहो ॥ स्वयमेव पूसतु ॥१२०॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ सीतोवाच ॥ अयंचवीरसंदेहस्तिष्ठतीव[illegible] ॥ कथंनुखलुदुःपारंतरिष्यंतिमहोदधिं ॥२४॥ तानिहर्यृक्षसैन्यानितौवान्रवरात्मजौ ॥ त्रयाणामेवभूतानांसागरस्यविलंघने ॥२५॥ शक्तिस्याद्वैनतेयस्यतववामारुतस्यच ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐक बापा हनुमंता ॥ [illegible] परम [illegible] ॥ समुद्रलंघनीं तिघांची सत्ता ॥ नदेखे चौथा पुरुषार्थी ॥२१॥ गरुड वायो कीं हनुमंता ॥ दुर्धर समुद्र [illegible] ॥ नर वानर सह श्रीरघु[illegible] ॥ कैंवि येथें आतां येववे ॥२२॥ नुलंघवे गा हा सागरू ॥ [illegible] वानरांचा भारू ॥ [illegible] नाम [illegible] ॥ कैंवि [illegible] ॥ [illegible] ॥ २३ ॥ ऐकोनि सीतेचें [illegible] ॥ [illegible] ॥ श्रीरामानें [illegible] ॥ [illegible] ॥ २४ ॥ श्रीरामाला दुर्धर [illegible]

र ॥ विध्वंसोनि लंकापुर ॥ मारोनियां दशशिर ॥ तुझा उद्धार करील ॥२६॥ ऐसें उत्तर ऐकता ॥ सुखें उल्हासली सीता ॥ वेगीं जायीं बा हनुमंता ॥ शीघ्र रघुनाथा आणावया ॥२७॥ नकरितां युद्धकंदन ॥ नकरितां राक्षसांचें दमन ॥ नकरितां लंकादहन ॥ उगा येथोन मी नवचें ॥ २८ ॥ मी काय आलों नाटिकारू ॥ मग मी नेऊं तें प्रतिउत्तरू ॥ लंकेमाजि करीन क्षेत्रु ॥ दशवक्र गांजीन ॥ २९ ॥ राक्षसांचें बळ किती ॥ किती सैन्य शस्त्रशक्ती ॥ अवघी तुकीनें मी मारुती ॥ रणविल्पत्ती भिडेन ॥ १३० ॥ राक्षसांसीं करावया झगडा ॥ मुख्यमूळ वनउपाडा ॥ हनुमान् बुद्धिवंतु गाढा ॥ केलें पुढां तें ऐका ॥३१॥ ऐसें विचारी जंव आपण ॥ सीता ह्मणे करीं बा गमन ॥ हनुमान् घाली खालतीं मान ॥ लज्जायमान बोलेना ॥ ३२ ॥ भेटावया श्रीरघुनाथा ॥ उल्हास नदेखे हनुमंता ॥ ऐसी प्रबळ कोण चिंता ॥ ते मज तत्वतां सांगावी ॥ ३३ ॥ माझे सांगतां निजवृत्तांता ॥ तुज लागेल अतिचिंता ॥ शोध तुझे हो नकरितां ॥ अन्नपानता मज नाहीं ॥ ३४ ॥ नाहीं अन्न नाहीं जीवन ॥ क्षुधेनें जावों पाहे प्राण ॥ नकरवे समुद्रलंघन ॥ अतिउद्विग्न तेणेंसीं ॥ ३५ ॥ कपीचें वचन ऐकतां ॥ गहिंवरें रुदन करी सीता ॥ महापापिण मी तत्वतां ॥ धाड्डीं हनुमंता भुकेलें ॥ ३६ ॥ हें माझें करकंकण ॥ लंकेमाजीं जावोनि आपण ॥ घेवोनि चतुर्विध अन्न ॥ करीं भोजन यथेष्ट ॥३७॥ हनुमान् पुसे सीतेसीं ॥ अन्नाची चवी आहे कैशी ॥ सीता ह्मणे हनुमंतासीं ॥ काय तुह्मांसीं भक्षणें ॥ ३८ ॥ आह्मी वानरें वनचर ॥ वनवासी निरंतर ॥ नित्य वनफळांचा आहार ॥ अन्नमात्र स्पर्शेना ॥ ३९ ॥ माझें मोडोनि कंकण ॥ लंकेमाजि फळें संपूर्ण ॥ आवडे तें घेवोनि आपण ॥ फळभोजन करीं बापा ॥ १४० ॥ ऐक वो माते माझें शीळ ॥ मी तंव स्वयंपाकी केवळ ॥ ज्यासीं मनुष्याचा विटाळ ॥ तें मज फळ अपवित्र ॥४१॥ हाटवटीचें विक्रीत अन्न ॥ जेंवि नघेती सुत्राह्मण ॥ तैसींच फळें विक्रीत जाण ॥ मजलागून अपवित्र ॥ ४२ ॥ ऐकोनि कपीचिया माता ॥ साशंकित जाली सीता ॥ हनुमंतासीं आहारार्था ॥ काय म्यां आतां अर्पावें ॥ ४३ ॥ याचि अशोकवनाआंत ॥ फळें आहेत अत्यद्भुत ॥ यासीं लावितांचि हात ॥ करितील घात राक्ष

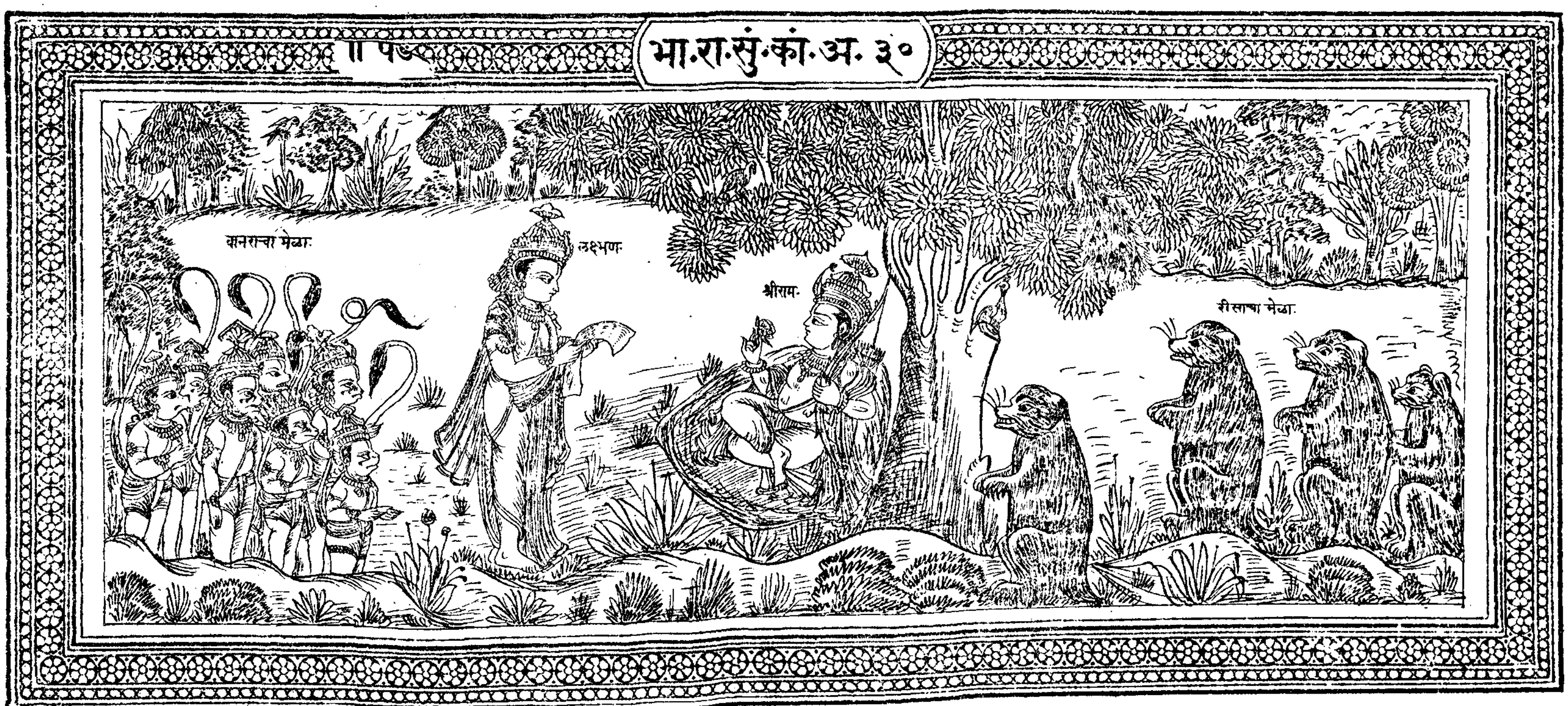
१ संहार. २ संहार. ३ नट, नाटकी. ४ मोजीन, तुळीन. ५ युद्ध कौशल्य. ६ चारप्रकारचें. ७ स्वभाव. ८ विकतघेतलेलें.

भा. रा. ॥ ५ ॥ स ॥ ४४ ॥ कपे तुझा करितील घात ॥ तोच माझा प्राणांत ॥ साधिला प्रयत्न होय व्यर्थ ॥ स्वामिकार्यार्थ नासेल ॥ ४५ ॥ सुं. कां. अ. २९
हनुमान् ह्मणे असो वृत्तांतु ॥ जाईन भुकेला कुंथतु ॥ क्षुधा नव्हे हा कल्पांतु ॥ आला प्राणांतु मजलागीं ॥ ४६ ॥ बोलतां बोलतां गेला चांचरी ॥ मूर्च्छित पडला धरणीवरी ॥ दोहीं डोळां लाविली चंद्री ॥ सीतासुंदरी गजबजली ॥ ४७ ॥ थापटोनियां हनुमंता ॥ स्वयें सावध करी सीता ॥ कोणासही कळों नदेतां ॥ गुप्त आहारार्थी तूं सेवीं ॥ ४८ ॥ जोंवरी होय क्षुधाहरण ॥ पडलीं फळें खावीं आपण ॥ घालितें श्रीरामाची आण ॥ फळें तोडोनि न खावीं ॥ ४९ ॥ ऐकोनि सीतेचें वचनासीं ॥ हनुमान् खाजवी दोहीं कुसी ॥ मग आला वनवृक्षांपासीं ॥ निजमानसीं विचारी ॥१५०॥ सीतावचन अतिप्रमाण ॥ पाळोनि श्रीरामाची आण ॥ वृक्ष उपटोनि झोडीन ॥ फळें खाईन पडलीं तीं ॥ ॥५१ ॥ ऐकोन हनुमंताचें वृत्त ॥ श्रीराम गदगदां हांसत ॥ सुग्रीवादि कपि समस्त ॥ स्वयें हांसत सौमित्र ॥ ५२ ॥ श्रीराम ह्मणे गा सौमित्रा ॥ कपीनें दमिलें निशाचरां ॥ लंकेमाजिं केलें क्षेत्रीं ॥ त्या ब्रह्मपत्रा वाचीं वेगीं ॥ ५३ ॥ कैसें विध्वंसिलें वन ॥ कैसें केलें राक्षसकंदन ॥ इंद्रजित गांजिला दशानन ॥ ब्रह्मलेखन तें वाचीं ॥५४॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमंताचें लंकादहन ॥ श्रोता श्रीराम सावधान ॥ वक्ता लक्ष्मुमण तें ऐका ॥१५५॥

॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांहनुमत्प्रतापब्रह्मलेखनपत्रवर्णनंनामएकोनत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ २९ ॥

॥ ओंव्या ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८२ ॥ ॥ पूर्व ॥ ॥ ४४४४ ॥ ॥ ४६२६ ॥ ॥ छ ॥

१ मूर्च्छा. २ आचरण, इतिहास. ३ संहारिलें. ४ रण, शेत.

॥ श्रीविघ्नहारकायनम. ॥ ॥हनुमंताचें युद्धकंदन ॥ मुख्यत्वें वनविध्वंसन ॥ घेवोनि सीतेचें आज्ञापन ॥ फळभोजन मांडिलें॥१॥ जोंवरी होय क्षुधाहरण ॥ पडलीं फळें खाय वेंचोन ॥ घातली श्रीरामाची आण ॥ फळें तोडोनि नखावीं ॥ २ ॥ जानकी आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ वनाची करावया बोहरी ॥ हनुमान् जावोनियां दूरी ॥ फळआहारीं बैसला ॥ ३ ॥ काळाग्नि आव्हाणूनि जठरीं ॥ मग बैसला फळाहारीं ॥ वना आली महामारी ॥ वन संहारी कपिपुच्छ ॥ ४ ॥ सीतेची आज्ञा प्रमाण ॥ घातली श्रीरामाची आण ॥ पुच्छें वृक्ष उपडोन ॥ तळीं झाडोनि फळें खाय ॥ ५ ॥ पहिलें साकरेचें टेंकें ॥ स्वयें सेवी पित्तशामक ॥ वृक्षउपडा केला अनेक ॥ भक्षोनि वृक्ष झुगारी ॥ ६ ॥ हनुमान् अपोशन नमोडी ॥ बैसली बैसका नसोडी ॥ पुच्छ पुरवी नाना परवडीं ॥ वनीं वृक्ष उपडी समूळ ॥७॥ कपिभोजन धर्मस्थिती ॥ पहिलें द्विजां घाली तृप्ती ॥ तें बैसविले दोहीं पंक्ती ॥ फळें अर्पी अतिप्रीती ॥ ८ ॥ द्विजशेष सेवीं हनुमंत ॥ तेणें होवोनियां तृप्त ॥ धालेंपणाचे ढेंकर देत ॥ वनविघातें कपिपुच्छ ॥ ९ ॥ अनुसंधानावांचून ॥ हनुमा नेघे अवदान ॥ वनफळांचें भाग्य गहन ॥ ब्रह्मापर्ण कपिमुखें ॥ १० ॥ पिकलीं फळें रामार्पण ॥ जारसीं करी कृष्णार्पण ॥ हिरवीं करी ब्रह्मार्पण ॥ सावधान प्रतिग्रासीं ॥११॥ फळें खातु गटगटां ॥ मिटक्या देतुसे मटमटां ॥ वांकुल्या दावी सुरश्रेष्ठां ॥ दावी आंगोठा दैत्यांसीं ॥ १२ ॥ पिकलीं खाय आवडीं करी ॥ हिरवीं तोंडपालटावरी ॥ पौंरशें मिरें कोशिंबिरी ॥ लोणच्यावारीं खातुसे ॥१३॥ आळवणैंता वाटे ज्यासीं ॥ समुद्रसामुद्रिक मेळवी त्यासीं ॥ पुच्छ विध्वंसी वनासीं ॥ वृक्ष चौपासीं उपडोनी ॥ १४ ॥ ताळ तमाळ वृक्ष सरळी ॥ खर्जूरी पोफळी नारिकेळी ॥ उपडोनि करी वडवाळी ॥ रणकल्लोळीं हाणावया ॥ १५ ॥ राक्षससैन्य आतुर्बळी ॥ रणीं करितां खंदळीं ॥ हाणावया हातातळीं ॥ करी वडवाळी वृक्षांच्या॥१६॥ युद्ध होईल निश्चित ॥ ऐसें जाणोनि हनुमंत ॥ शिळा पाषाण वृक्ष पर्वत ॥ आणिले तेथें युद्धार्थीं ॥ १७ ॥ वृक्ष उपडितां कपींद्रें ॥ जागीं जालीं वनकरें ॥ ह्मणती मारारे मारारे ॥ वन वानरें भंगिलें ॥ १८ ॥ बोंब उठिली एकसरीं ॥ वन भंगिलें चौंफेरीं॥

---

१ माझ. २ अभिमंत्रूनि. ३ रक्षों. ४ आचमन. ५ प्रकार. ६ दातांस. ७ तृप्तीचे. ८ ग्रास. ९ अर्धकच्चां. १० शिळीं. ११ अळणी. १२ मीठ. १३ त्रास. १४ उच्छेद.

शस्त्र घेवोनि वनकरीं ॥ वानरावरी लोटले ॥ १९ ॥ एक तळपती वोडणखांडें ॥ एक विंधिती लक्षोनि कांडे ॥ एक हाणिती गोफण गुंडे ॥ एक ते धोंडे टाकिती ॥२०॥ वन उपडिलें माकडें ॥ सांगतां रावो मानील कुडें ॥ यासीं धरावें रोकडें ॥ रावणापुढें न्याव या ॥ २१ ॥ पुच्छ लांब आहे विशेष ॥ टपोनि धरा ह्मणती एक ॥ एक ह्मणती आवश्यक ॥ घालूनि झडप धरूं यासीं ॥२२॥ ऐसी वनकरांची मातु ॥ ऐकोनियां हनुमंतु ॥ त्यांचा करावया घातु ॥ मग कृतांतु क्षोभला ॥२३॥ हानितां पुच्छाचा पैं साटे ॥ त्यांचीं शस्त्रें करोनि पीठ ॥ अवघे कवळोनि एकवट ॥ बांधिली मोट वनकरांची ॥ २४ ॥ चौदासहस्त्र वनकरां ॥ पुच्छें बांधोनियां भारा ॥ निक्षेपिलें पैं सागरां ॥ मत्स्यमकरीं आहारार्थ ॥२५॥ राक्षसी आटिती सीतेसीं ॥ तुवां संवादु केला ज्यासीं ॥ तेणें मारोनि वनकरांसीं ॥ केला वनासीं विध्वंसु ॥२६॥ एकी सूटला अधोवात ॥ एकी फळफळां मुतत ॥ एकी चळचळां कांपत ॥ मूर्च्छागत पैं एकी ॥२७॥ द्वंद्वं पिटला वानरु ॥ तुज धरूं चिरूं मारूं ॥ तुझ्या रक्ताचा घोट भरूं ॥ गटका करूं सगळाचो ॥२८॥ सीता गांजितां सुंदरी ॥ हनुमान् गुरगुरी तयांवरी ॥ भेणें पळाल्या निशाचरी ॥ आपांपैंरी तें ऐका ॥२९॥ भेणें पळाली देहमृस्ती ॥ नेसणीं गळालीं नाठवे चित्तीं ॥ नागव्या जावोनि रावणाप्रती ॥ मग सांगती वनबोंब ॥३०॥ कैचें नेणों आलें वानर ॥ वनविध्वंसिलें परिकर ॥ चौदासहस्त्र वनकर ॥ पुच्छें समग्र मारिले ॥ ३१ ॥ भरंवशाचे निधडे वीर ॥ ऐशींसहस्त्र किंकर ॥ रावणें धाडिले सत्वर ॥ आणा वानर बांधोनी ॥ ३२ ॥ रणीं रगडोनि मारावी धूंर ॥ ऐसे ऐशींसहस्त्र किंकर ॥ शस्त्रें वर्षती अपार ॥ शेखीं वानर बूजिला ॥ ३३ ॥ हनुमान् विचारी पोटांतु ॥ मज नरूत ती शस्त्रघातु ॥ साहोनियां शस्त्रसंपातु ॥ काय समस्तु करितील ॥ ३४ ॥ हनुमान् निश्चळ शस्त्रातळीं ॥ तंव किंकरीं पिटिली टाळी ॥ वानरू केली रणरांगोळी ॥ महाबळी आह्मीं रणमारे ॥ ३५॥ घायीं सूटला निवटला ॥ बाणीं तृणप्राय केला ॥ ऐकोनि किंकरांच्या बोला ॥ कपी कोपला रणरागें ॥३६॥ कपि पुच्छासीं सांगे गोष्टी ॥ आजि निर्दाळूं राक्षस कोटी ॥ हाणितां पुच्छाचा अघांटीं ॥ जीवासाठीं किंकरां ॥ ३७॥ लागतां पुच्छाचा आ ॥ १ ॥

१ ढालतरवार. २ वेटाळें. ३ टाकलें ४ मासेमगर. ५ पीडिति. ६ विकोपास, लढाणी. ७ दाणादाण. ८चाकर. धीट, शूर. १० अग्रभाग. ११ वाढिला. १२ शस्त्रवर्षाव १३ आघात.

घातु ॥ त्यांच्या शस्त्रां करोनि भस्मांतु ॥ किंकर मारिले समस्तु ॥ कपि गर्जत जयरामें ॥ ३८ ॥ मी तंव श्रीरामाचा दूत ॥ सीताशुद्धीसिं आलों हनुमंत ॥ सीता सांपडली येथ ॥ आला अंत राक्षसां ॥३९॥ राक्षसां करोनि रगडा ॥ झाडीन इंद्रजिताचा पादाडा ॥ रावणा गांजोनियां गाढा ॥ राम रोकडा आणीन ॥ ४० ॥ ऐकतां हनुमंताची मातु ॥ बोंब ऊठली लंकेआंतु ॥ ऐकोनि किंकरांचा घातु ॥ लंकानाथु दचकला ॥ ४१ ॥ प्रहस्तसुत आतुर्बळी ॥ रागें धाडिला जंबूमाळी ॥ कपी बांधोनि गळसंमेळीं ॥ मजजवळी आणावा ॥ ४२ ॥ जरी येसी कपी नमारून ॥ तरी तुझे मस्तका मूत्र वपन ॥ शेखीं नासिक छेदीन ॥ खराहोर्हण विटंब्रु ॥ ४३ ॥ जंबुमाळी क्रोधायमान ॥ वर्षला शरधारा दारुण ॥ पृथ्वी आकाश व्यापून ॥ शरीं संपूर्ण कोंदलें ॥ ४४ ॥ माझ्या आंगीं बाण नरुपती ॥ शंका नमानीच मारुती ॥ रामनामाच्या आर्वर्तीं ॥ निःशंकस्थिति विचरतु ॥४५॥ पंचकोश शिळा प्रचंड ॥ वानरें हाणितली वितंड ॥ जंबू धनुर्वाडा अखंड ॥ केली शतखंड बाणें एकें ॥ ४६ ॥ कपी हाणितां वृक्षघाय ॥ तोही केला तिळप्राय ॥ हनुमान् ह्मणे धन्य माय ॥ योद्धा होय जगजेठी ॥४७॥ माझी शिळाघाय वृक्षसमेळीं ॥ निवारोनि महाबळी ॥ योद्धा होय राक्षसकुळीं ॥ जंबुमाळी महावीरू ॥ ४८ ॥ अर्धचंद्रबाणसमेळीं ॥ कपींद्र विंधिला कपाळीं ॥ बाण हिसळोनि तेवेळीं ॥ लागला निंडळीं जंबूच्या ॥ ४९ ॥ लागतां बाणाचा आघात ॥ जंबुमाळी पडे मूर्च्छित ॥ हनुमान् गदगदां हांसत ॥ विपरीतार्थ येथें जाला ॥५०॥ मज नरुपती तुझे बाण ॥ तुझाचि घेवों पाहती प्राण ॥ आतां कायसें रे रण ॥ जाय परतोन मी न मारीं ॥५१॥ ऐकोनि कपीचें वचन ॥ जंबु विचारी आपण ॥ परतलिया दंडील रावण ॥ करूं निर्वाण युद्ध यासीं ॥५२॥ वनचा मुंडावरददत्त ॥ परिघ टाकिला घंटायुक्त ॥ करावया हनुमंताचा घात ॥ सगें सोडित राक्षसु ॥ ५३ ॥ माझे परिघाचा घातु ॥ आजि निमाला हनूमंतु ॥ कैसेनि राखे रघुनाथु ॥ रणपुरुषार्थ पाहों याचा ॥५४॥ परिघ येतां आंगापासीं ॥ हनुमान् उडाला आकाशीं ॥ वरदसामर्थ्य शक्ति कैसी ॥ लावी परिघासीं कपिपाठीं ॥ ५५ ॥ सवेग जातां हनुमंतासीं ॥ परीघ नसंडी पाठिला

१ अशंत. २ बलाढ्य. ३ गळपास. ४ गाढवावरची धिंड. ५ मध्यांत ६ भयंकर. ७ मारिला. ८ ललाटीं. ९ निकराचें.

गासीं ॥ विस्मयो करी कपि मानसीं ॥ शस्त्राचि ऐसी निजशक्ती ॥ ५६ ॥ विचारीं पडतां वानरू ॥ स्वर्गीं उठिला हाहाकारू ॥
परिघ सुटला दुर्धरु ॥ आजि कपींद्र वांचेना ॥५७॥ ऐशा ऐकतां गोष्टी ॥ परिघ येतां देखोनि पाठीं ॥ कपिपुच्छें घातली आटी॥
चेपिली घांटी वनदेवतेची ॥ ५८ ॥ देवता ह्मणे श्रीरामभक्ता ॥ तूज मी शरण आलें आतां ॥ शस्त्र देवता समस्ता ॥ शरणागता
तुज होती ॥ ५९ ॥ शस्त्रशक्ती भूतशक्ती ॥ मंत्रतंत्रयंत्रशक्ती ॥ अवघ्या शरण तुज येती ॥ मज मारुती वांचविल्या ॥६०॥ सो
डूनि पुच्छाचें बंधन ॥ शस्त्रदेवता वांचऊन ॥ शक्तिमंडळा लोटांगण ॥ घाली आपण हनुमंतु ॥६१॥ मारूं नये शरणागता ॥ ह्म
ह्मोनि वांचविली शस्त्रदेवता ॥ भूर्तीं देखोनि रघुनाथा ॥ शक्ति समस्ता वंदिल्या ॥६२॥ उदो ह्मणोनि समस्तशक्ती ॥ हनुमंता
तें वोंवाळिती ॥ राक्षसां विन्मुख आह्मी समस्तीं ॥ साह्य युद्धार्थी श्रीरामा ॥६३॥ सीता आमुची आदिशक्ती ॥ तिसीं गांजितो
लंकापती ॥ रणीं राक्षसां लावोनि स्याती ॥ आह्मीं युद्धार्थी तुज साह्य ॥ ६४ ॥ हनुमा ह्मणे पुच्छा जगजेठी ॥ युद्धीं माझी रा
खोनि पाठी ॥ साह्य शक्ती कोट्यानु कोटी ॥ पुच्छासाठीं मज जाल्या ॥६५॥ करोनि पुच्छाची पैं स्तुती ॥ युद्धा परतला मारुती ॥
परिघ देखोन त्याचे हातीं ॥ जंबूचे चित्तीं चळकांपु ॥६६॥ माझा परिघ हा तत्वतां ॥ गेला हनुमंताचे हाता ॥ रावणाच्या अधर्म
ता ॥ शस्त्र देवता क्षोभलियां ॥६७॥ ऐसें जंबू जंव विचारी ॥ तंव परिघ वाजिनला शिरीं ॥ रथ सारथीची चकचुरी ॥ जंबूही उ
रीं नुरेचि ॥६८॥ रथ वानरू ना सारथी ॥ ना त्याचें शिर ना त्या अस्थि ॥ पाहतां त्याची नदिसे व्यक्ती॥ नेले अव्यक्तीं वानरें॥६९॥
हनुमंतें जंबुमाळी ॥ घायें केला रवंदळी ॥ बोंब गेली रावणाजवळीं ॥ क्रोधानळीं भयभीतु ॥ ७०॥ मारावया पैं वानर ॥
प्रधान पुत्र दशसहस्र ॥ रागें धाडी दशशिर ॥ महावीर रणयोद्धे ॥ ७१ ॥ ध्वज पताका रणप्रयुक्तीं ॥ पुढें वाजंत्रीं वाजती ॥
मागें माता शंख करिती ॥ पुत्रसंतति निमाली ॥७२॥ प्रधानपुत्र गजभौरीं ॥ येतां देखोनि महागजरीं ॥ हनुमा गर्जे भुभुका
रीं ॥ पुच्छ अंबरीं तळपतु ॥७३॥ पुच्छें कवळोनि समस्त ॥ हनुमा करी पर्वतघात ॥ घायें निमाले समस्त ॥ जाला प्राणांत

१ मान. २ रागावल्या. ३ नाश. ४ हत्ती ५ सैन्ययुक्त. ६ आकाशीं. ६ मेले.

समकाळें ॥७४॥ प्रधानपुत्रा केला घातु ॥ ऐकोनि धाके लंकानाथु ॥ आतुर्बळी हनुमंतु ॥ काळकृतांतु रणमारें ॥७५॥ रावण
पडिला चिंतावर्तीं ॥ रणीं नाटोपे मारुती ॥ वीर मारोनि भद्रजाती ॥ लाविली स्याती राक्षसां ॥ ७६ ॥ रणकर्कश रणरगडे ॥
पांच सेनानी निधडे ॥ कपीसीं मारावया रोकडे ॥ धाडी वेगांडे युद्धासीं ॥ ७७ ॥ चौघे राहोनि चहूं दिशेसीं ॥ एक राहोनि आ
काशीं ॥ मारावया हनुमंतासीं ॥ विकट विन्यासीं विंधिती ॥७८॥ कपिपुच्छ महाबळी ॥ त्यांचे शस्त्रा करोनि होळी ॥ पांचज
णांतें आकळी ॥ पुच्छसमेळीं कवळोन ॥७९॥ स्वयें योगिया आपण ॥ जेंवी निरोधी पंचप्राण ॥ तेंवि कपिपुच्छ पांचजण ॥ आ
कळोनि राखिले ॥८०॥ विवेक वैराग्य संपन्न ॥ पंचविषयां करिती दमन ॥ तवि कपिपुच्छें पांचजण ॥ निर्बंधून राखिले ॥८१॥
पंचभूताची निर्वृत्ती ॥ केलियासुख पावे परमार्थी ॥ पांचही मारोनि पर्वतघातीं ॥ सुखें मारुती सुखावे ॥८२॥ एकेचि घायें
कपी आपण ॥ घेतला पांचाचाही प्राण ॥ ऐकोनि दचकला रावण ॥ सेना प्रधान कांपती ८३ ॥ रावणा कोप आला दुर्धर ॥
रणीं मारावया वानर ॥ स्वयें धाडिला अखयाकुमर ॥ रणचतुर दिव्यमारें ॥८४॥ अखया जाणे रणकंदनार्थु ॥ शस्त्रा अस्त्रा अत
र्क्यघातु ॥ निरालंबी चढवोनि रथु ॥ मारी हनुमंतु सांटोपें ॥८५॥ आज्ञा देतां दशानन ॥ तुरें वाजती निशाण ॥ अखया आला
अशोकवना ॥ रथछत्रें सेनागजदळें ॥ ८६ ॥ अखया शरसंपातीं ॥ रणीं आच्छादिला मारुती ॥ वीर सिंहनादु करिती ॥ मा
रिला ह्मणती वानरू ॥ ८७ ॥ अखया विजयाची नवाई ॥ वाजंत्र्यांची लागली एकचि घायी ॥ हनुमंतें तिये समयीं ॥ केलें
कायी तें ऐका ॥ ८८॥ भोंवता पुच्छाचा पैं साट ॥ त्याचीं शस्त्रें करोनि पिष्ट ॥ सैन्य मारिलें समसगट ॥ अखया उद्भट त्रासिला
॥८९॥ पुच्छें आकळितां अखयासीं ॥ रथ उडविला आकाशीं ॥ धरितां नधरवे हनुमंतासीं ॥ लघुलाघवेंसीं तळपतु ॥९०॥ हनु
मा आखया दोन्हीवीर ॥ युद्ध करिती निराधार ॥ विस्मयो करिती सुरवर ॥ चक्राकार परिभ्रमती ॥ ९१॥ क्षणेक क्षितीं क्षणेक
अंबरीं ॥ क्षणेक रथू दिसे सागरीं ॥ क्षणेक दिसे त्रिकूटावरी ॥ अखया मारी लाघवी ॥९२॥ पुच्छ कोपोनि लागे पाठीं ॥ रथ पळ

१ बलाढ्य. २ हत्ती. ३ सेनापती. ४ त्वरेनें. ५ भयंकर. ६ अनुक्रमानें मारणें. ७ धरी ८ निरास. ९ आकाशीं. १० जोरानें, कौशल्य. ११ रणवाद्यें.

तां दिक्पटीं ॥ पुच्छें बांधोनि कडकडाटीं ॥ रागें उपटी भूतळीं ॥९३॥ रथु उपटितांचि क्षितीं ॥ वोडणखांडें घेवोनि हातीं ॥ अखया उसळोनि लघुगती ॥ मारूं मारुती धाविंनला ॥ ९४ ॥ मारावया हनुमंतु ॥ वोडणखड्गेंसीं तळपतु ॥ कपीचा करावया घातु ॥ गगनाआंतु उसळला ॥९५॥ अखया उडतां आकाशीं ॥ हनुमंतें धरिला पायासीं ॥ गरगरा भोंवंडितां त्यासीं ॥ देहभावासीं विसरला ॥ ९६ ॥ खड्ग पडिलें मातेचे वाडां ॥ मुकुट पडिला रावणापुढां ॥ वोडण पडिलें लंकेच्या कडां ॥ केला नितोंडा बळाचा ॥९७॥ उपटितांचि शिळातळीं ॥ निंधा उठिला पाताळीं ॥ दिग्गजांची बैसली टाळी ॥ झाली रांगोळी हाडांची॥९८॥ करितां अखयाची समाप्ती ॥ हनुमंताची अगाध कीर्ती ॥ स्वर्गीं सुरवर वानिती ॥ वानिती क्षितीं ऋषीश्वर ॥ ९९ ॥ मुकुट पडतांचि पुढें ॥ वार्ता ऐकतां रावण रडे ॥ ह्मणे म्यांच केलें कुडें ॥ पुत्र कां पुढें धाडिला ॥ १००॥ वानरें अखया पाडिला रणीं ॥ बोंब आली वनींहुनी ॥ रावणु धुळी घाली वदनीं ॥ पडिला धरणीं मूर्च्छित ॥१॥ पुत्रशोकें कंपायमान ॥ क्रोधें झाला सावधान॥ माझें जें अशोकवन ॥ शोकस्थान तें झालें ॥ २ ॥ रणीं मर्दिलें वानरें ॥ वीरीं घेतलें घायवारें ॥ अखयाचेनि कैवारें ॥ धाडाव या दूसरें दिसेना ॥ ३ ॥ घ्यावया अखयाच्या सुडासीं॥मीच जाईन वनासीं॥वानरा मारीन निश्चयेंसीं॥कास सरसी घातली ॥४॥ म्यां मारिल्या तो वानर ॥ अखयाचा सूड पावला खरें ॥ मज मारिलिया निर्धारें ॥ सीता सुंदरी निर्मुक्त ॥ ५ ॥ ऐसा करोनि विचार ॥ युद्धा निघाला दशशिर ॥ तंव वेगें धांविला जेष्ठकुमर ॥ महावीर इंद्रजितु ॥६॥ ह्मणे एकलें वनचर ॥ केवळ जें कां पालेखाइर ॥ त्यावरी जाणें लंकेश्वर ॥ श्रेष्ठविचार हा नोहे ॥ ७ ॥ वीरीं घेतला रणधाक ॥ ह्मणोनि जाणे दशमुख ॥ मी तंव घरगुती सेवक ॥ आवश्यकें मज धाडीं ॥ ८ ॥ वाहतों सदाशिवाची आण ॥ शिवतों स्वामी तुझे चरण ॥ वानरा रणीं नमारून ॥ गळां बांधोन आणीन ॥ ९ ॥ निराहारी ब्रह्मचारी ॥ तो इंद्रजितातें मारी ॥ इंद्रजित नमारवे कपीच्या करीं ॥ हा फळाहारी यथेष्ट ॥ ११० ॥ ऐसें विचारोनि रावण ॥ इंद्रजितासीं दिधलें आज्ञापन ॥ रणीं वानरा गांजून ॥ गळा बांधोन आणावें ॥ ११ ॥ ॥ ३ ॥

१ ढालतरवार. २ निकाळ. ३ ध्वना. ४ भूमीवर. ५ भीति.

इंद्रजित युद्धा निघतां वेळीं ॥ निशाणें त्राहाटिलीं तेकाळीं ॥ कंगलटोपराघावळी ॥ केली आरोळी महावीरीं ॥१२॥ इयांयसीं प्रयुत मत्तहस्ती ॥ कोट्यानकोटी महारथी ॥ अनिवार नेणों किती ॥ वीर पदातीं असंख्यात ॥ १३ ॥ वीरां कवचें रत्नखचित ॥ शस्त्र सैन्य लखलखित ॥ पाखरिले तेजीं झळकत ॥ वोर गर्जत सिंहनादें ॥ १४ ॥ तडक फुटलें एकसरें ॥ भिंडिमाळाचे पांगोरें ॥ खाखाइलीं रणतुरें ॥ निजगजरें चालिले ॥ १५ ॥ इंद्रजित निघतां उल्हासेंसीं ॥ नग्न कुमारी शिंकेपाठीसीं ॥ आशंका पडली इंद्रजितासीं ॥ रावणासीं चळकांपु ॥ १६ ॥ चिन्ह पुसतां ब्रह्मयासीं ॥ भविष्य कळलें तयासीं ॥ तोही तैसेंचि सांगे त्यासीं ॥ अतिगुह्यासिं गुह्योक्ती ॥ १७ ॥ युद्ध करितां वानरासीं ॥ अपेश यशीं यश अपेशीं ॥ इंद्रजित बांधोनि कपीसीं ॥ तुज पाशीं आणील ॥ १८ ॥ ऐकोनि ब्रह्मयाचें वचन ॥ जयजयकारें स्वयें गर्जोन ॥ इंद्रजितें केलें गमन ॥ पुढील कथन अवधारा॥ ॥ १९ ॥येतां देखोनि इंद्रजितु ॥ आनंदें नाचे हनुमंतु ॥ पुरवावया युद्धमनोरथु ॥ श्रीरघुनाथु तुष्टला ॥१२०॥पुच्छ नाचवीत रणीं॥ चौफेरेंशीं सैन्य आकळोनी ॥ रणीं मारोनि वीरश्रेणी ॥ रुधिरें धरणी न्हाणीन ॥ २१ ॥ कपिपुच्छ विचक्षण ॥ भूतां दिधलें आमंत्रण ॥ मांसभक्षण रुधिरपान ॥ रणभोजन करावें ॥ २२ ॥ वधोनि राक्षसांच्या कोडी ॥ ज्याचे पोटीं जे आवडी ॥ तेते पुरवीन परवडी ॥ वाढ वाढी रणमारें ॥२३॥ आतांची हे भाजी भाकरी ॥ तुह्मी करावी न्याहारी ॥ पुढें श्रीराम नरकेसरी ॥ पंचधारीं निववील ॥ २४ ॥ इंद्रजित येतां सहदळीं ॥ पुढें धाविंनली असाळी ॥ जेणें मारिला अखयावळी ॥ त्याची होळी मी करीन ॥२५॥ टाकोनि आली अशोकवन ॥ पुढां हनुमंतें लक्षोन ॥ विकट वाटारिले नयन ॥ विक्राळ वदन पसरोनी ॥ २६ ॥ एक चाभाडें भूतळीं ॥ दुजें लाविलें नभोमंडळीं ॥ कराळ विक्राळ दांताळीं ॥ जिव्हा काळी लवथवित ॥ २७॥ अणुप्रमाण होवोनि तेथें ॥ जिव्हा दांता नातळत ॥ वेगीं रिघाला घशांत ॥ गेला उदरांत मारुती ॥ २८॥ मुखीं रिघाला मारुती ॥ नातळेचि जिव्हादांतीं ॥ असाळी विस्मयो मानी चित्तीं ॥ ठकिलें निश्चितीं वानरें ॥२९॥ गोड कडू कीं खारट ॥ अंबट तिखट कीं तुरट॥कां

१ पायदळ. २ शुद्ध. ३ बारीक दोरें. ४ कुशल. ५ प्रकार. ६ बाणांच्या घातें. ७ दंतपंक्ति. ८ फसविलें.

र्हीं चवी नकळे स्पष्ट ॥ अहा कटकट राक्षसी ॥१३०॥ कपी नमरेचि माझे हातीं ॥वानरू गेला अतर्क्य गती॥ पुढें काय करील स्याती ॥ जिवीं धाकेली असाळी ॥३१॥ इंद्रजितासीं करावया रण ॥ हनुमंतासीं आवडी पूर्ण॥ तिच्या उदरीं नरोहे एकक्षण॥ केलें विं[2]दान तें ऐका ॥ ३२ ॥ काळीज उपडोनि सदेंठ ॥ बेंबीपासीं फाडोनि पोट ॥ हनुमा रिघोनियां स्पष्ट ॥ केला उद्भट भुभुःकारू॥ ३३॥ असाळियें गिळिला हनुमंतु ॥ कथा विस्तारिली लोकाआंतु ॥ चुकला इंद्रजिताचा अनर्थु॥ युद्धकंदनार्थु सैन्याचा ॥३४॥ पूर्वींच गिळिती वानर ॥ तरी कां मरता अखयाकुमर ॥ वनकर किंकर प्रधानपुत्र ॥ जंबुवीर वांचता ॥३५॥ रावणा हेरीखें सांगे दूत ॥ असाळियें गिळिला हनुमंत ॥ सवेंच दूसरी बोंब सांगत ॥ केला निःपात असाळीचा ॥३६॥ क्रौंचा मारिली पडलंका ॥ विटंबिली शूर्पनखा ॥ आतां मारिली असाळिका ॥ कोण कोण दुःखा मी सोसूं ॥ ३७ ॥ जो रिघोनि उदारअत ॥ करी राक्षसिणींचा निःपात ॥ तो इंद्रजिताचा करील घात ॥ चळी कांपत रावणु ॥३८॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें असाळी निर्दळण ॥ पुढें इंद्रजितहनुमद्रण ॥ सावधान अवधारा ॥३९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांब्रह्मलिखितहनुमन्नसाळीवधोनामत्रिंशतितमोऽध्यायः॥ ॥३०॥ ॥१३९॥ ॥पूर्व ४६२६॥ ॥एवं ॥४७६५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ म्याली. २ युक्ति. ३ भयंकर. ४ आनंद.

॥ श्रीभवानीशंकरायनमः ॥ ॥ इंद्रजित युद्धा निघतां आवेशीं ॥ असाळी उठिली विवशी ॥ श्रीरामें निरसिलें तियेसीं ॥ अतिउल्हासी हनुमंतु ॥ १ ॥ गजदळेसीं अतिउन्नद्ध ॥ सैन्य देखोनियां संन्नद्ध ॥ हनुमंतासीं अतिआल्हाद ॥ श्रीरामगोविंद तुष्टला ॥२॥ राक्षस मारावया अतिअद्भुत ॥ वनउपाडें पाहें सुमुहूर्त ॥ इंद्रजित गांजोनियां तेथ ॥ गर्वहत करीन मी ॥३॥ माझे पुरवावया मनोरथ ॥ आजि तुष्टला श्रीरघुनाथ ॥ इंद्रजित आला सैन्यासमवेत ॥ हनुमा नाचत स्वानंदें ॥४॥ पुच्छ नाचतें पैं रणीं॥ मारोनियां वीरश्रेणी ॥ पुजूं चामुंडा चवंडायणीं ॥ भूतां देवूं धणी मांसाची ॥ ५ ॥ अखयाकुमराची बोहणी ॥ प्रथम केली म्यां रणांगणीं ॥ येथोनि वीरांचिया श्रेणी ॥ मारीन रणांगणीं रणमारें ॥६॥ हनुमान् पुच्छासीं करी एकांतु ॥ जो जो आला रणाआंतु ॥ परतोनि नजावा नगराआंतु ॥ करावा घातु अवघ्यांचा ॥ ७ ॥ जो जो येईल शरण ॥ त्यासीं येवों नद्यावें मरण ॥ याचि नांवें दार्दुलपण ॥ येरां मर्दन रणमारें ॥८॥ पुच्छा आलिंगोनि पोटीं ॥ हनुमंताची गोड गोष्टी ॥ पुच्छें कवळोनि सैन्यासकटी ॥ राक्षसकोटी मारीन ॥९॥ स्वामिवचन मानोनि शिरीं ॥ पुच्छ रक्षण लंकाद्वारीं ॥ मागें परतल्या निशाचरीं ॥ महामारी मारावया ॥१०॥ कपिपुच्छ संवादमेळीं ॥ करावया वीरां रणरांगोळी ॥ युद्धानंदी पिटीन टाळी ॥ आतुर्बळी खवळलें ॥ ११ ॥ ऐकोनि कपिपुच्छसंवाद ॥ वानरां वाढिवेचा आल्हाद ॥ ऐकावया हनुमा युद्ध ॥ अतिसावध स्वानंदें ॥ १२ ॥ सुग्रीवें उठोनि आपण॥ धरिले लक्ष्मणाचे चरण ॥ इंद्रजितहनुमंताचें रण ॥ सांगँ संपूर्ण वाचावें ॥ १३ ॥ उगे रहावया अवघेजण ॥ घातली श्रीरामाची आण ॥ वानर वीर सावधान ॥ हनुमद्रण परिसावया ॥ १४ ॥ परिसावया युद्ध उद्भट ॥ टवकारोनि नेत्रवाट ॥ वळोनि पुच्छाचा पैं सांट ॥ वीर मर्कट सावध ॥ १५ ॥ कैसें पत्र वाचितो पुढें ॥ लक्ष्मणाच्या तोंडाकडे ॥ पहात ठेलीं पैं माकडें ॥ युद्धचाडें श्रवणार्थी ॥ १६ ॥ परिसावया कपीचा पुरुषार्थ ॥ अतिउल्हासला श्रीरघुनाथ ॥ लक्ष्मण वाची ब्रह्मलिखितार्थ ॥ युद्धकंदनार्थ कपीचा ॥ १७ ॥ ऐसें ऐकतां वानरीं सकळीं ॥ हर्षानंदें पिटली टाळी ॥ जें आमुचे हृदय कमळीं ॥ तेंचि सुखमेळीं रामा

१ अत्यंतमोठें, भयंकर. २ लूट, छंपी. ३ पंक्ति. ४ पुरुषार्थ, पराक्रम. ५ बलाढ्य. ६ मोठेपणाचा. ७ समग्र. ८ युद्धाच्याइच्छेनें.

च्या ॥ १८ ॥ ऐसियापरी वानरगण ॥ ऐकावया हनुमद्रण ॥ अवघे बैसले सावधान ॥ पत्र वाचणें सौमित्रु ॥ १९ ॥ ऐकोनि
असाळीचा घातु ॥ कोपें खवळला इंद्रजितु ॥ कपीचा करावया घातु ॥ रथ त्वरितु प्रेरिला ॥ २० ॥ तडक फुटला अतिदुर्धरु॥
निशाणें भेरी शृंगाकारु ॥ इंद्रजित आला गडगजरु ॥ रणतुरें वाजती ॥२१॥ एकलें एक पैं वानर ॥ त्यावरी येतां असंख्य वीर॥
चळीकांपती महाशूर ॥ दुर्धरमार कपीचा ॥ २२ ॥ जाणोनि सैन्याचा वृत्तांतु ॥ इंद्रजितें रथ प्रेरिला त्वरितु ॥ पुढें लक्षोनि हनु
मंतु ॥ शर वर्षतु पैं आला ॥२३॥ धनुष्याचा करितां टणत्कार ॥ दुमदुमिलें गिरिकंदर ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ वीर दुर्धर इंद्र
जितु ॥ २४ ॥ कपीनें करितां भुभुक्कार ॥ खळबळिले सप्तसागर ॥ ध्यानीं दचकला पंचवक्त्र ॥ सुरासुर कांपती ॥ २५ ॥ नक्ष
त्रें तुटोनि पडती तळीं ॥ तेचि रणरंगीं रणरांगोळी ॥ भूतें कांपती कपिआरोळी ॥ भद्रकाळी आश्वासी ॥ २६॥ याचिया रणमा
राआंत ॥ अतिकृपाळू हनुमंत ॥ मेद मांसें करील तृप्त ॥ भय निश्चित तुझ्यां नाहीं ॥ २७॥ ऐकतां कपिगिरागजर ॥ मरणोन्मु
ख निशाचर ॥ खळबळिले रथकुंजर ॥ निधडे वीर कांपती ॥ २८ ॥ इंद्रजित युद्धाचे कडाडी ॥ रथ प्रेरिला ल्वडसवडी ॥ कपी
पुच्छाची उभवोन गुडी ॥ नाचे आवडी रणमारा ॥२९॥ एक रावणराजकुमरू ॥ दुजा रामदूतवानरू ॥ येर राक्षसी राक्षसेंद्रु॥
दुजा कपींद्रु कपिकुळीं ॥ ३० ॥ दोघे वीर अतिप्रबळ ॥ समानबळ समानशीळ ॥ दोघे संग्रामकुशळ ॥ दोघे चपळ रणमारा
॥ ३१ ॥ दोघे भिडतां महावीर ॥ पाहूं आले सुरवर ॥ सिद्ध गंधर्व विद्याधर ॥ नाग किन्नर ऋषी पाहती ॥३२॥ सावित्री सहित
चतुर्मुख ॥ उमेसहित पंचमुख ॥ शक्तिसहित षण्मुख ॥ आला देवमुख्य हव्यवाट ॥ ३३ ॥ शचीसहित सुरेंद्र ॥ विकटे सहित
वीरभद्र ॥ सिद्धिबुद्धिसीं गणेंद्र ॥ युद्धीं कपींद्र पाहूं आले ॥ ३४ ॥ दोघे खवळले महावीर ॥ काळकृतांत अतिदुर्धर ॥ दोघे जै
से काळाग्निरुद्र ॥ युद्धा सत्वर मिसळले ॥ ३५ ॥ एक त्रिपुर एक शंकरू ॥ एक मदन एक शंबरू ॥ अनिरुद्ध बाणासुरू ॥ जेंवि ॥ १ ॥
शुकरू हिरण्याक्ष ॥ ३६ ॥ एक गज एक केसरी ॥ एक सर्प एकसर्पारी ॥ वृत्र आणि वज्रधारी ॥ ऐशियापरी मिसळले ॥३७॥

१ रणवाद्यें. २ बाण. ३ शंकर. ४ सावध करी. ५ शूर. ६ अग्नि. ७ वराह. ८ सिंह. ९ गरुड. १० इंद्र.

एक मुरु एकमुरारी ॥ एक त्रिपुर एक त्रिपुरारी ॥ सहस्त्रबाहू वज्रधारी ॥ जेंवि नरहरी हिरण्यकशिपूसीं ॥ ३८ ॥ एकासि रथा
ची रथगती ॥ दुजिया निजपुच्छ सारथी ॥ दोघे भिडती वीर्यार्थी ॥ रणवित्पत्ती महामारें ॥ ३९ ॥ क्षणेक भिडती भूतळीं ॥
क्षणेक भिडती नभोमंडळीं ॥ क्षणेक भिडती समुद्रजळीं ॥ कुळाचळीं पैं दोघे ॥ ४० ॥ जैसी इंद्रजिताची पैं गती ॥ त्याहूनि
सवेग हनुमंतीं ॥ नचले शक्ति ना छळणोक्ती ॥ रणीं मारुती नाटोपे ॥ ४१ ॥ इंद्रजित ह्मणे दुर्धरघातू ॥ हनुमा विटांवी फळें खातू॥
कांखा पिटोनि घुलकावितु ॥ मग दावितू आंगोठा ॥ ४२ ॥ इंद्रजित खवळोनि रणीं ॥ वर्षलासे दुर्धर बाणीं ॥ हनुमान् वर्षला
पाषाणीं ॥ रणांगणीं गर्जोनियां ॥ ४३ ॥ बाणीं पाषाण करी तो कूट ॥ पाषाणीं बाण होती पीठ ॥ दोघांजणा समसकट ॥ कड
कडाट युद्धाचा ॥ ४४ ॥ विंधी सुवर्णपुंखें भाळीं ॥ वानरू हाणी सबळशिळीं ॥ भाळी करोनि रांगोळी ॥ मुकुट तळीं पाडिला॥४५॥
इंद्रजित तेव्हां मुक्तकेशी ॥ शस्त्रें हाणी अतिआवेशीं ॥ जेंतें तोडोनियां पुच्छीं ॥ इंद्रजितासीं गणीना ॥ ४६ ॥ रागें हाणी चेंडू
चक्र ॥ वानरू हाणी शिळाशिखर ॥ सवेग हाणितां तोमर ॥ पर्वताग्रें टाकिलीं॥४७॥इंद्रजित वर्षे चक्रकांडें ॥ वानरू वर्षे पर्वत धों
डे॥उडोनि हाणितां पैं खांडें ॥ ठोकिला तोंडी चडकणा ॥४८॥ इंद्रजित गांजिला पुरा ॥ मुखीं सुटल्या रुधिरधारा ॥ मारावया पैं
वानरा ॥ निर्वाणशस्त्र घेतलें ॥ ४९ ॥ साटोपें हाणितां शूळशक्ती ॥ जाजावला अतिपर्वतीं ॥ इंद्रजित थोंटावला चित्तीं ॥ र
णीं मारुती नाटोपे ॥ ५० ॥ यंत्राद्रिशस्त्रें हाणितां तवकें ॥ वानरें ढिलाविला खडकें ॥ फुटलें इंद्रजिताचें धैर्यमडकें ॥ पडिलें अटकें
पुच्छाचें ॥५१॥ इंद्रजिताची रणवित्पत्ती ॥ फावल्या रणीं लावी ख्याती ॥ नाटोपतां पळे मागुती ॥ पुच्छाप्रती तें नचाले ॥५२॥
सैन्यासभोंवतां चहूंकडा ॥ पडिला पुच्छाचा पैं वेढा ॥ सरों नये मागां पुढां ॥ वानरें वेढा लाविला ॥५३॥ मेघांकित इंद्रजितासीं॥
पळोनि जावें मेघापाठिसीं ॥ कपिपुच्छ तळपे आकाशीं ॥ पळावयासीं वाट नाहीं ॥ ५४ ॥ इंद्रजित हाणी निर्वाणघात ॥ वानरू
वर्षे गिरिपर्वत ॥ सैन्यासिं चकचुरी होत ॥ अतिआकांत महावीरा ॥ ५५ ॥ बोंब सुटली सैन्याआंत ॥ इंद्रजित मेला किंवा जि

१ विष्णु. २ शंकर. ३ परशुराम. ४ युद्धकौशल्य. ५ वेडावी. ६ भाला. ७ तरवार. ८ अभिमानें. ९ गडबडला. १० जोरानें, आवेशें . ११ गराडा.

त ॥ वानरें केला पर्वतघात ॥ रणीं हुंबती राक्षस ॥ ५६ ॥ वानरू नधरवे वळें ॥ जरी धरावा कपटमेळें ॥ कपट निर्दळी लांगूळें॥
गोळांगुळें लाजविलें ॥५७ ॥ कपि नाटोपे शस्त्रघातीं ॥ अस्त्रें शस्त्रें धाकें गळती ॥ रणीं नाकळे मारुती॥चिंतावर्ती इंद्रजितु॥ ५८ ॥
नचले शस्त्रास्त्राची शक्ती ॥ मागें नपळवे पुच्छहातीं ॥ पुढें नाटोपे मारुती ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥५९॥ चिंताग्रस्त देखोनि त्या
तें ॥ हनुमान् ह्मणे इंद्रजितातें ॥ शिळा शिखरें नहाणीं तूतें ॥ नहाणीं पर्वत भाक माझी ॥ ६० ॥ इंद्रजित नांवाचा बडिवारू॥
जिहीं बाणीं त्वां जिंतिला इंद्रु ॥ तिहीं बाणीं दंडोनि वानरू ॥ करीं गजरू विजयाचा ॥६१॥ जया बाणांच्या कडाडीं ॥ देव घात
ले बांधवेडी ॥ ते बाणीं मज विंधोनि प्रौढी ॥ उभारी गुढी विजयाची ॥ ६२॥ ऐसें बोलतां वानरू ॥ इंद्रजित कोपला दुर्धरू ॥
निर्वाणशस्त्रांचा विविधमारू ॥ महाघोरू मांडिला ॥ ६३ ॥ ॥ श्लोक ॥ शराणामग्रतस्तस्यपुनःसमभिवर्तत ॥ प्रसार्यहस्तौम
तिमानुत्पपातानिलात्मजः ॥ १ ॥ परस्परंदुर्विषहौबभूवतुःसमेत्यतौदेवसमानविक्रमौ ॥ ततस्तुलक्ष्येप्रविहन्यमानेशरेरूष्वमोघे
षुचसंपतत्सु ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ रणा पाडिल्या मारुती ॥ मंत्रयुक्ती शरणशक्ती ॥ इंद्रजित विंधी वित्पत्ती ॥ कपिप्रयुक्ती ते ऐका
॥६४॥ इंद्रजित विंधी मारकाशक्ती ॥ हनुमानाचे रणवित्पत्ती ॥ रामनामाच्या आवर्ती ॥ निःशंक स्थिती वानरू ॥ ६५ ॥ निर्वा
णबाण वीर मोकली ॥ हनुमान् वरचेवरी झेली ॥ पुच्छें करोनि गटांगुळी ॥ दावी गोळांगुळ वांकुल्या ॥ ६६ ॥ कोपें भडका उ
ठोनि पोटीं ॥ इंद्रजित वर्षे बाण कोटी ॥ हनुमान् सावधान दृष्टीं ॥ शरवृष्टि झेलिली ॥ ६७ ॥ कवळोनियां त्याचे बाण ॥ हनु
मान् गगनीं उसळोन ॥ त्याचेनि बाणें त्यासचि जाण ॥ रणकंदन मांडिलें ॥ ६८ ॥ कपीनें करितां बाणसंपात ॥ इंद्रजित का
सावीस होत ॥ सैन्य पडिलें बहुत ॥ जालें विपरीत संग्रामीं ॥ ६९॥ हनुमंतेंसीं करितां रण ॥ इंद्रजित भुलला संपूर्ण ॥ आपुलें
सैन्य मारी आपण ॥ निर्वाण बाण वर्षोनी ॥ ७० ॥ धनुष्यबाण कपिपासीं ॥ हे सामुग्री नाहीं त्यासीं ॥ आलीसे भुली इंद्रजिता
सीं ॥ निजसैन्यासीं मारितु ॥ ७१ ॥ माझे निर्वाणीचे बाण ॥ वानरें कवळोनि संपूर्ण ॥ आमच्या बाणीं आह्मासिं जाण ॥ रण

१ आक्रंदती. २ पुच्छें. ३ वानरें. ४ बंदींत. ५ कौशल्यें. ६ उडोन. ७ शरवर्षाव. ८ निकराचे, अंतीचे.

कंदन मांडिलें ॥ ७२ ॥ माझे सुटलिया शर ॥ भेणें पळती सुरासुर ॥ निःशंक निधडा हा वानर ॥ बाण समग्र झेलिले ॥ ७३॥
आमचीं शस्त्रें आह्मावरी ॥ परतलीसे महामारी ॥ आतां राक्षसां कायसी उरी ॥ कपिकेसरी नाटोपे ॥ ७४ ॥ कपिपुच्छाची
वित्पत्ती ॥ धनुष्य भंगिलें निजहस्तीं ॥ रथ उपटितांचि क्षितीं ॥ वारू सारथी निमाले ॥ ७५ ॥ इंद्रजित उडोनि सत्वर ॥ ते
णें सांडिला रहंवर ॥ रणीं उठिला हाहाकार ॥ राजकुमर मारिला ॥७६॥ रामनामाच्या निजशक्तीं ॥ निधडा निःशंक मारुती॥
इंद्रजितासीं लाविली ख्याती ॥ केला विरथ रणरंगीं ॥ ७७ ॥ बाण मंत्रशक्तियुक्त ॥ रणीं वानरें केले व्यर्थ ॥ मारिला सारथी
भंगिला रथ ॥ तेणें धाकत इंद्रजितु ॥ ७८ ॥ दिव्य अस्त्रें एकएक ॥ वानरें केलीं निरर्थक ॥ इंद्रजितें घेतला धाक ॥
जीवीं धुकधुक लागली ॥ ७९ ॥ नचले शस्त्राची खटपट ॥ नचले मंत्रास्त्रनेट ॥ नचले कपिपुच्छासीं कपट ॥ रणीं उद्भट गांजिलें
॥८०॥ खुंटली शस्त्रास्त्रांची युक्ती ॥ वानरू विचारीत चित्तीं ॥ मल्लविद्येची वित्पत्ती ॥ शरीरशक्ती पाहूं याची ॥ ८१ ॥ इंद्रजित
पडिला अतिसंकटीं ॥ तंव वानरू झोंबिंनला कंठीं ॥ दोघां झाली लटापटी ॥ धिंगामस्ती मिसळले ॥८२॥ उरीं शिरीं आणि कों
परी ॥ तडंवे हाणिती परस्परी ॥ कळा लावोनि भुजांतरीं ॥ हाणिती उरी चपेटघात ॥८३ ॥ सदा तूं सेविसी घृतक्षीर ॥ आतु
र्बळिया राजकुमर ॥ मी वानर पालेखाईर ॥ मज समोर राहेंपां ॥८४॥ ऐसें बोलोनि हनुमंतु ॥ मल्लवित्पत्ती हाणी लातु ॥ ते जं
व चुकवी पिलंगतु ॥ तंव ठोकितु तळवेनीं ॥८५॥ तो जंव चुकावी आघातु ॥ तंव तळपोनियां हनुमंतु ॥ उरीं शिरीं लल्लाटीं घातु॥
स्वय हाणितु अनुबंधें ॥८६॥ करितां मल्लविद्या मार ॥ रणीं गांजिला निशाचर ॥भवंडोनियां सांडी चक्राकार ॥ जीवें वानर नमारी
च ॥८७॥ इंद्रजित रुधिर वमूनं ॥रणीं पडिला मूर्च्छापन्न॥ त्यासीं नमारीच आपण ॥ श्रीलक्ष्मण यासि हंता॥८८॥भूतळीं समस्त
ऋषीश्वर ॥ गगनीं सुरनर किन्नर॥अवघे करिती जयजयकार ॥ विजयी वानर श्रीरामें ॥८९॥ रणीं इंद्रजित मूर्च्छापन्न॥स्वयें हो
वोनि सावधान ॥ अतिशयेंसीं लज्जायमान ॥ अतिउद्विग्न इंद्रजितु ॥ ९० ॥ हनुमंताची धैर्यवृत्ती ॥ हनुमंताची शौर्यशक्ती ॥

१ निर्भय. २ प्रयोग, पदुत्व. ३ रथ. ४ अत्यंत. ५ तडाके, लात. ६ अंगगतीनें. ७ ओंकून.

हनुमंताची संग्रामगती ॥ अतर्क्य स्थिती तर्केवेना ॥ ९१ ॥ रणीं इंद्रातें जिंकोन ॥ पावलों इंद्रजित अभिधान ॥ वानरेसीं क रितां रण ॥ तृणासमान मज केलें ॥ ९२ ॥ मी एक गाढा वीर सृष्टीं ॥ ऐसा फुगारा होता पोटीं ॥ कपिपुच्छें पुरवोनि पाठी ॥ तृणासाठीं मज केलें ॥ ९३ ॥ जळो माझी वीर्यवृत्ती ॥ जळो माझी शौर्यशक्ती ॥ रणीं नाटोपे मारुती ॥ कीर्ति अपकीर्ति मज माझी ॥ ९४ ॥ कोणी एखादी युक्ती ॥ नचले वानरासीं निग्रहार्थी ॥ जळो माझी यशकीर्ति ॥ चिंतावर्ती इंद्रजितु ॥ ९५॥ माझ्या वरदाची वरदोक्ती ॥ मारूं नशके मज मारुती ॥ धरोनि नेलिया रामाप्रती ॥ विटंबिती वानर ॥ ९६ ॥ रावणें आणिलें सीतेसीं ॥ बदला मज नेईल रामापासीं ॥ तेथें करितां अपमानासीं ॥ वानरांसीं कोण वारी ॥९७॥ रावण होवोनि भिकारी ॥ चोरोनि आणिली सीता सुंदरी ॥ वानरें करोनि जुंझारी ॥ मज निर्धारीं नेईल ॥ ९८ ॥ पूर्वी अंगद पाळण्यासीं ॥ खेळणें बांधिलें रावणासीं ॥ पौलस्तीनें मागतां त्यासीं ॥ अपमानेंसीं सोडिलें ॥ ९९ ॥ मुंडोनियां खांडमिशी ॥ मसी लावोनि दशमुखासीं ॥ पांच पाट काढोनि शिवासी ॥ ऐसा लंकेसीं झुगारिला ॥१००॥ पडतां लंकेचे चौबारा ॥ हुरो लाविलें दशशिरा ॥ कोण आंवरी ल्हानथोरा ॥ लंकेश्वरा अतिलाज ॥ १ ॥ मज धरोनि नेल्यापाठीं ॥ माझी ही होईल ऐशीच गोष्टी ॥ वानरू नाटोपे जगजेठी ॥ पुच्छें पाठी पुरविली ॥२॥ पुच्छीं बांधोनि तत्वतां ॥ मज हनुमंतें धरोनि नेतां ॥ धावण्या कोणीं नये सर्वथा ॥ परम चिंता इंद्रजिता ॥ ३ ॥ अखयाच्या कैवारासीं ॥ कोणा नयेववे वानरापासीं ॥ मज बांधोनि नेतां पुच्छीं ॥ धाकें धांवण्यासीं कोणी नये ॥ ४ ॥ ऐसा धाक घेवोनि पोटीं ॥ रणीं वानरा देवोनि पाठी ॥ इंद्रजित पळे उठाउठीं ॥ पुच्छा साठीं धाकोनि ॥५॥ पळतां न पळवे पुढें ॥ पडिलें पुछाचें बिरडें ॥ तेथिले विवरामाजि दडे ॥ बहु माकडें गांजिलें ॥ ६ ॥ दुस्तर धाक घेवोनि मनीं ॥ गुप्त विवर अशोकवनीं ॥ इंद्रजित तेथें गेला पळोनि ॥ अतिदडोनि राहिला ॥ ७ ॥ लागों नये पळत्यापाठीं ॥ हे तंव स्वधर्मयुद्धगोष्टी ॥ इंद्रजिता मारणें नाहीं पोटीं ॥ यालागिं पाठीं नलागेची ॥८॥ पुच्छ ह्मणे गा कपिनाथा ॥ कोंडोनि राखिलें सैन्य समस्ता ॥ तूं भागलासी इंद्रजित ॥ ३ ॥

१ नाम. २ विटंबनाकरतील. ३ युद्ध. ४ काजळ. ५ चवाटा.

दमितां ॥ मज युद्धार्था दे आज्ञा ॥ ९ ॥ हनुमान् ह्मणे तुझेनि बळें ॥ म्या महावीर मारिले खळें ॥ आतां निर्दाळूं हें दळ ॥ रणकल्लोळ विचारूनी ॥ ११० ॥ मी जातें तूं घालीं वैरण ॥ ऐसें भरडूं राक्षससैन्य ॥ डोळ जे उरती सधनें ॥ रणकंडण करूं त्यांसीं॥११॥ करावया सैन्यसंहारू ॥ कपि पुच्छासीं करोनि विचारू ॥ मग दिधला भुभुःकारू ॥ राक्षसभारू खवळला ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अश्वैरश्वान्गजैर्नागान्योधैर्योधान्रथैरथान् ॥ लांगूलेनाहनत्कांश्चिद्गजवाजिखरोष्ट्रकान् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ येतां देखोनि हनुमंत ॥ राक्षसवीर समस्त ॥ होवोनियां एकभूत ॥ शस्त्रें वर्षत समकाळ ॥ १३ ॥ बाणीं खिळिलें पृथ्वीसीं ॥ शस्त्रें नसमोनतीं आकाशीं ॥ शस्त्रीं बुजिलें हनुमंतासीं ॥ वीरीं राक्षसीं गर्जोनी ॥ १४ ॥ हनुमान् युद्धीं निघरघट ॥ राक्षस हाणिती भटं सुभट॥ हाणितां शस्त्रें होती पीठ ॥ अहाकटकट राक्षसां ॥ १५ ॥ हनुमंत निधडा वीर ॥ साहोनि त्यांचा शस्त्रसंभार ॥ करावया सर्वसंहार ॥ रणीं वानर खवळला ॥ १६ ॥ अश्वीं अश्वांतें मारित ॥ गजीं गजां संहारित ॥ रथीं रथातें उपटित ॥ वारू निपात सारथेसीं ॥ १७ ॥ पायींचा पायीं रगडित ॥ वीरें वीर पैं झोडित ॥ ध्वज शस्त्रें छत्रें मोडित ॥ रणपंडित महामारें ॥१८॥ हनुमान युद्ध करी भिन्न ॥ पुच्छेंकरी भिन्न कंदन ॥ तेंही ऐका सावधान ॥ रणमर्दन पुच्छाचें॥१९॥इयांयशीं प्रयुतें मत्तहस्ती ॥ पुच्छें उपटोनि मारुती ॥ हस्तीच्या पिष्ट केल्या अस्थी ॥ रणसमाप्ती गजदळ ॥१२०॥ विदारितां कुंभस्थळा ॥ विखरा होय गजमुक्ताफळा॥ त्याचि रणरंगीं रंगमाळा ॥ अतिसोहळा युद्धाचा ॥ २१ ॥ पुच्छ रिघोनि सैन्यातळीं ॥ महावीरां बांधोनि मोळी ॥ उपटी त्यासीं भूतळीं ॥ करी रांगोळी तळिल्यांची ॥२२॥ अश्वंतर खर उष्ट्रं॥ पुच्छीं बांधोनि अपार ॥ तळीं उभे अश्वसंभार ॥ घायीं चकचूर तळिल्यांचा ॥ २३ ॥ कपिपुच्छाचा महामारू ॥ रणीं उठिला हाहाकारू॥ येरीकडे हनुमान् वीरू ॥ करी रणमारू तो ऐका॥२४॥ ॥ श्लोक ॥ तलेनाभ्यवधीत्कांश्चित्पद्भ्यांकांश्चित्परंतपः॥ मुष्टिभ्यामवधीत्कांश्चिन्नखैःकांश्चिद्विदारयत् ॥ ४ ॥ प्रममाथोरसाकांश्चिदुरुभ्यामितरान्कपिः ॥ केचित्तस्यैवनादेनतत्रैवपतिताभुवि ॥ ५ ॥ विनेदुर्विस्वरान्नादान्निपेतुर्भुविवाजिनः ॥ भग्ननीडध्वज

१ मारदेता. २ दुष्ट. ३ सैन्य. ४ दाट. ५ रहाती, मावती. ६ घेरिलें. ७ दांडगा, बलाढ्य. ८ योद्धे. ९ सांडणे, पतन. १० खेचर. ११ उंट.

च्छत्रोभुविकीर्णोभवद्रथः ॥ ६ ॥ सकपिर्नाशयामासराक्षसान्बलदर्पितान् ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ रागें हाणितां थापडी ॥ वीर मा
रीत लक्षकोडी ॥ कोट्यानकोटी पायीं रगडी ॥ मुष्टिपडिपाडी असंख्य ॥ २५ ॥ बहुत चिरफाळी नखाग्रीं ॥ एकें मारिलीं जानु
चक्रीं ॥ जान्वापाना बहुतां मारी ॥ अर्धचंद्रीं पैं एकें ॥ २६ ॥ आंवळोनि उरावरी ॥ वीर मारीत शतसहस्त्रीं ॥तडेवे हाणोनि उ
पराउपरी ॥ लक्षांतरी मारितु ॥ २७ ॥ देतां भुभुकार प्रबळ ॥ रणीं उठिला हलकल्लोळ ॥ भेणें करोनि मूत्रमळ ॥ प्राण तत्काळ
सांडिला ॥ २८ ॥ हनुमंताचे गिरागजरें ॥ आक्रंदोनि वाजिकुंजरें ॥ रणीं निमालीं अपारें ॥ लक्षांतरें वीरश्रेणी ॥२९॥ भोंवता
पुच्छाचा आवर्तु ॥ मध्यें मारितो हनुमंतु॥जाला सैन्याचा अंतु ॥ आला प्राणांतु राक्षसां॥१३०॥पुच्छें पुरविलीसे पाठी॥होवों नेदि
कुटुंबभेटी॥लंका पाहूं नेदी दृष्टीं ॥ जीवासाठीं राक्षसां ॥३१॥ रणीं महामारी हनुमंतु ॥ पुच्छ पळोनेदी नगरांतु ॥ जोतो लपे प्रेता
आंतु ॥ मिथ्या मूर्च्छितु वीरश्रेणी ॥३२॥ एकघायें घाबरलीं वेडीं ॥ एक नागवीं उघडीं ॥ एक पडिलीं उपर्डीं ॥ मेलीं मढीं होवो
नि ठेलीं ॥ ३३ ॥ झाडिला इंद्रजिताचा पादोंडा ॥ केला सैन्याचा नितोंडा ॥ रामनामें हनुमान् गाढा ॥ केला झगडा निजने
टें ॥ ३४ ॥ युद्ध झालें अतिकर्कसी ॥ रणीं निर्दळिलें समस्तांसीं ॥ हाव नबाणे हनुमंतासीं ॥ राक्षसांसीं मारितु ॥ ३५ ॥
रथ भंगिले कोट्यानुकोटी ॥ मारिल्या अश्वगज्यांच्या थाटी ॥ छत्रें भंगिली तीं सृष्टीं ॥ ध्वजा कोटी विखरल्या ॥ ३६ ॥ अशुद्ध
वाहत गडगडाडी ॥ तेचि रणनदी गाढी ॥ जालिया प्रेतांच्या दरडी ॥ गजकंवेडी महाग्रँाह ॥ ३७ ॥ तीर वाहती सपिच्छी ॥ ते
चि मासे रणनदीसीं ॥ वोंडणें वाहती कांसवें जैसीं ॥ सर्प सपुच्छी रणभाले ॥३८॥ मेद मांस अतिदुर्गम ॥ तेचि दोहीं तीरींचा
कर्दम ॥ विक्राळ शिंसाळीं विक्रम ॥ सुसरी परम दोभागीं ॥३९॥ मोक्ष सुखाची सुरवाडी ॥ रणनदी वाहे पुरांडी ॥ सर्वस्व त्यागें
जो घाली उडी ॥ त्याचिये जोडी तो जोडे ॥१४०॥ ध्वजेसिं वाहे रेंहंवरू ॥ तोंचि शिडेंसहित तारूं ॥ येथें तारक श्रीरामचंद्रु ॥ ॥ ४ ॥
परपारू पाववी ॥ ४१ ॥ उदो ह्मणोनि भद्रकाळी ॥ घेवोनि आली भूतावळी ॥ खाती मांसाच्या वडवाळी ॥ रुधिरांजुळी प्रा

१ मुष्टिघातानें. २ आघात, लात. ३ वेढा. ४ बलाभिमान. ५ संहार. ६ हत्तींचींमढीं. ७ मोटेनक. ८ ढाली. ९ चिखल. १० मस्तकें. ११ मोच्यापूराने. १२रथ. १३ घांस.

शिती ॥ ४२ ॥ यक्षिणी बहुकाळाच्या वृत्ती ॥ लाखोली काळिजें घेवोनि हातीं ॥ शांखिणी डाखिणी वाणें देती ॥ मग भक्षिती
स्वानंदें ॥ ४३ ॥ आनंदें नाचे क्षेत्रपाळू ॥ शिरें चौंडकें पाहे वेताळू ॥ भूतें मिळोनियां सकळू ॥ रणगोंधळू नाचती ॥४४॥ ब
हुतां दिसांचें धरणें ॥ दिधलें हनुमंतें पारणें ॥ अवघे घालिती लोटांगणें ॥ विजयी होणें रणरंगीं ॥ ४५ ॥ पीक पिकलें रणचें
त्वरीं ॥ राक्षस दांतांच्या राशी थोरी ॥ भूतें मोविती कुडवेकरीं ॥ कैलकरी हनुमंतु ॥ ४६ ॥ देव ब्राह्मण भैरवासीं ॥ बलुतें दे
ती वेताळासीं ॥ खळेदान तें भूतांसीं ॥ महाकाळिसीं राजभागु ॥ ४७ ॥ खळमातेरें मारकेसीं ॥ मेसको तिचे घरची दासी ॥
वेसि पेंढी ते सटवाईसीं ॥ पाळिभारियासीं काळिका ॥ ४८ ॥ अग्रिम पिकाची वित्पत्ती ॥ विभागिली स्वयें मारुतीं ॥ पश्चिम
धान्याची महाख्याती ॥ श्रीरघुपती विभागील ॥ ४९ ॥ कुडवें दांत मेंविजेती ॥ ऐसी हनुमंतें केली ख्याती ॥ हर्षानंदें कपी
गर्जेती ॥ स्वयें उपरमती आल्हादें ॥ १५० ॥ आमुचा हनुमा आतुर्बळी ॥ रणीं राक्षसां केली रांगोळी ॥ वानरीं पिटोनियां
टाळी ॥ सुखसमेळीं नाचती ॥ ५१ ॥ सुग्रीवराजा तयेवेळीं ॥ आणोनियां द्रव्यांजुळी ॥ हनुमंतावरी ओंवाळी ॥ हृदयकमळीं
आलिंगी ॥ ५२ ॥ तूं विसांवा कपिकुळासीं ॥ सुखी केलें श्रीरामासीं ॥ वांचविलें वानरांसीं ॥ यश आह्मासीं तुझेनी ॥ ५३ ॥
स्फुरण आलें अंगदासीं ॥ खांदीं घेवोनि हनुमंतासीं ॥ हारिखें नाचतां चौपासीं ॥ कळिकाळासीं विटाँवी ॥ ५४ ॥ धरिल्या ह
नुमंताचे चरण ॥ कळिकाळ बापुडें तें कोण ॥ करोनि हनुमंताचें स्मरण ॥ मरणामारीन मी आतां ॥ ५५ ॥ हनुमंताचें अगा
ध चरित्र ॥ ऐकोनियां ब्रह्मलिखित ॥ श्रीराम होवोनि विस्मित ॥ आलिंगीत हनुमंता ॥ ५६ ॥ परमामृतें अभिषिंचन ॥ नेत्र
द्वारा रघुनंदन ॥ हनुमंतासीं करी आपण ॥ स्वर्गीं सुरगण विस्मित ॥५७॥ कृपा करील रघुनंदन ॥ हनुमंताचें भाग्य गहन ॥
स्वमुखें वाणी त्रिनयन ॥ भेरी निशाण लावोनि ॥ ५८ ॥ आलिंगितां हनुमंता ॥ राम विसरे श्रीरामता ॥ कपि विसरे वानर
ता ॥ एकात्मता आल्हादु ॥५९॥ सांडोनियां मी तूं पण ॥ देवाभक्ता आलिंगन ॥ खुंटला बोल तुटलें मौन ॥ सुखसंपन्न श्रीरामें॥

१ उपोषण. २ रणांगणीं. ३ मोजती. ४ शेतकरी. ५श्रमाबद्दलधान्यदेणे. ६ पहिल्या. ७ धिःकारी.

॥ १६० ॥ निबिड आणि नित्य निंघोट ॥ सुख कोंदलें घनदाट ॥ नाहीं आदिमध्यशेवट ॥ नचले वाट वेदवादा ॥ ६१ ॥ जे थें मौनावल्या श्रुती ॥ तेथें पावला मारुती ॥ सार्थक हनुमंताची भक्ती ॥ पावैन कीर्ती तिहीं लोकीं ॥ ६२ ॥ स्वयें सुखावे रघुनं दन ॥ ऐसें हनुमंताचें भजन ॥ पाया लागे ब्रह्मज्ञान ॥ एका जनार्दना उपदेशु ॥ ६३ ॥ नित्य श्रीरामस्मरण ॥ नित्य श्रीरा मनामभजन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ ब्रह्मज्ञान हरिभजनीं ॥ १६४ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीका यांब्रह्मलिखितइंद्रजितअपमानहनुमंतपराक्रमवर्णनोनामएकात्रिंशातितमोनंऽध्यायः॥ ३१ ॥ ॥ओवी ॥ ॥ १६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१शुद्ध. २ पवित्र.

श्रीहनूमतेनमः॥ ॥श्रीराम होवोनि सावचित्त ॥ लक्ष्मणासीं स्वयें सांगत ॥ पुढारां वाचीं ब्रह्मलिखित ॥ अनुचरित कपीचें॥१॥ राक्षसदांतांचिया राशी ॥ पाडोनि केलिया रणभूमीसीं ॥ पुढें काय केलें लंकेसीं ॥ तें मजपासीं परिसवीं ॥ २ ॥ ऐकोनि श्रीरामाची गोष्टी ॥ सुग्रीवासिं आल्हाद पोटीं ॥ हर्षल्या वानरांच्या कोटी ॥ कथाकसवटी ऐकावया ॥ ३ ॥ वानरांच्या निजकोडी॥ सभा बैसली परवंडी ॥ हनुमंताची प्रतापप्रौढी ॥ अतिआवडी ऐकावया ॥ ४ ॥ हनुमंताची प्रताप कीर्ती ॥ वाचितां लक्ष्मणा परमप्रीती ॥ अनुलक्षोनि श्रीराममूर्ती ॥ पत्र प्रयुक्तीं वाचित ॥ ५ ॥ झाडोनि इंद्रजिताचा पादाडा ॥ करोनि सैन्याचा नितोंडा ॥ काढोनि कपिपुच्छाचा वेढा ॥ हनुमा गाढा बैसला ॥ ६ ॥ पुढती करावया रण ॥ कोण कोण धाडी रावण ॥ त्यांचें करावया निर्दळण ॥ सावधान बैसला ॥ ७ ॥ गेला देखोनि हनुमंत ॥ मीस करून वीर समस्त ॥ आणिक घायाळ कुंथत ॥ नगरा आंत निघाले ॥ ८ ॥ वीरीं घेतलें घायवारें॥रावणाचे सभेमाझारें॥ह्मणती पळारे पळारे ॥ रणीं वानरें मारिजेल ॥९ ॥रावण बापुडें तें किती ॥ युद्धीं नाटोपे मारुती ॥ सेनानी सैन्य नेलें भस्मांतीं ॥ करील शांती लंकेची ॥ १०॥ समस्त सैन्या केली बोहरी ॥ बोंब सुटली घरोघरीं ॥ कळकळती नगरनारी ॥ लंकापुरीं आकांतु ॥११॥ समरीं रावणाची थोरी ॥ चोरोनियां परनारी॥ केली राक्षसांची बोहरी ॥ महामारी वानरें ॥ १२ ॥ रणीं रावणु मरतां ॥ लंकालोक स्वस्थ होता ॥ करविलें इंद्रजिताच्या घाता ॥ रणीं हनुमंता खवळोनी ॥१३॥ करितां अखयाचा कैंवार ॥ रणीं मारविला ज्येष्ठकुमर ॥ बोंब करितां निशाचर ॥ दशवक्त्र हडबडिला ॥१४॥ इंद्रजित मेला किंवा जीत ॥ कोणी नसांगती मात ॥ तेणें गजबजिला लंकानाथ ॥ केला रणघात वानरें ॥ १५ ॥ इंद्रजित मारिला रणीं ॥ तरींच मारिल्या वीरश्रेणी ॥ तो जरी असत्ता सावधानी ॥ कपि कैसेनि मारिता ॥ १६ ॥ शोधूं जावें जरी रणासीं ॥ राक्षस भीती कपिपुच्छासीं ॥ भूतीं भक्षिलें प्रेतांसीं ॥ तेथें कायसी वोळखी ॥ १७ ॥ रणीं निमाला ज्येष्ठसुत ॥ रावणु मुखीं धूळ घालित ॥ दाहीं मुखीं शंख करीत ॥ आक्रंदत अतिदुःखें ॥ १८॥ दुःखें गडबडां लोळे ॥ केश सुटले मोकळे ॥ अ

१ सावधान. २ रूप. ३ प्रकार. ४ बलाभिमान. ५ संहार. ६ स्वस्थ. ७ संहार. ८ धाक, भीति. ९ सेनापती. १० नाश. ११ आक्रंदती.

श्रू स्त्रवती विंशती डोळे ॥ पिटी कपाळ अतिदुःखें ॥१९॥ इंद्रजिताचा केला घात ॥ रणीं नाटोपे हनुमंत ॥ वानरीं नचले पुरुषार्थ॥ लंकानाथ अतिदुःखी ॥ २० ॥ ब्रह्यानें सांगितलें मजपासीं ॥ गळां बांधोनि वानरासीं ॥ इंद्रजित आणील तुजपासीं ॥ असत्य त्यासीं केंवि आलें ॥ २१ ॥ पाचारोनि चतुरानन ॥ त्यासीं पुसे दशानन ॥ इंद्रजित आणील कपि बांधोन ॥ तें तूं वचन करीं सत्य ॥ २२ ॥ आह्मी तंव तुझी संतती ॥ तुझेंनि वरदें दांटुगे क्षितीं ॥ मज भेटवीं पुत्रसंतती ॥ चरण तदर्थी वंदिले ॥ २३ ॥ इंद्रजिताच्या निजवृत्तांता ॥ तुझेनिं नाणवेगा दूता ॥ करितो कपी राक्षसघाता ॥ त्यासिं सर्वथा नवंचेंवे ॥ २४ ॥ मीच जावोनि अशोकवना ॥ इंद्रजिताची विवंचना ॥ समूळ आणोनियां मना ॥ मग दशानना सांगेन ॥ २५ ॥ इंद्रजित मेला किंवा जितु ॥ ज्ञानी पुसे लंकानाथु ॥ वानरें गांजिला अत्यद्भुतु ॥ आहे तो गुप्तु ह्मणे ब्रह्मा ॥ २६ ॥ ऐसें सांगोनि लंकापती ॥ वना आला प्रजापती ॥ ब्रह्मा देखोनि मारुती ॥ घातलें क्षितीं लोटांगण ॥ २७ ॥ कपि पुसे ब्रह्मयाप्रती ॥ ऐसी आवडी आहे चित्तीं ॥ तुकोंनि रावणाची शक्ती ॥ करावी ख्याती लंकेसीं ॥ २८ ॥ ब्रह्मा सांगे हनुमंतासीं ॥ इंद्रजित तुझेनि भयेंसीं ॥ लपालासे विवरप्रदेशीं ॥ मी त्यापासीं जातसें ॥ २९ ॥ इंद्रजिताचे करसंपुटीं ॥ ब्रह्मपाश मानोनि कंठीं ॥ यावें रावणाचे भेटी ॥ लंकात्रिकूटीं कंदनार्थ ॥ ३० ॥ कपि ह्मणे इंद्रजिताचे हातें ॥ सर्वथा नमानीं पाशबंधातें ॥ ब्रह्मदेवा तुझेनि हातें ॥ ब्रह्मबंधातें मानीन ॥ ३१ ॥ ब्रह्मा ह्मणे ऐसेंचि घडे ॥ माझेंनि हातें वाडेंकोंडें ॥ हनुमंतु पाशबंधनीं पडे ॥ रावणापुढें न्यावया ॥ ३२ ॥ रणीं वानरा देवोनि पाठी ॥ पळतां विवरा संकटीं ॥ इंद्रजितासीं चिंता मोठी ॥ लागली पोटीं धुकधुक ॥ ३३ ॥ रणी गांजिलें माकडें ॥ काय मुख दाऊं रावणापुढें ॥ इंद्रजित खळखळां रडे ॥ अतिसांकडें वोढवलें ॥ ३४ ॥ रणीं मज येतें मरण ॥ तरी पावतों कृतकल्याण ॥ वांचल्याचें फळ कोण ॥ काळें वदन तिहींलोकीं ॥ ३५ ॥ इंद्रजित नांवाची हे ख्याती ॥ तिहीं लोकीं माझी कीर्ति ॥ कीर्ती तेचि झाली अपकीर्ति ॥ रणीं मारुती नाटोपे ॥ ३६ ॥ कपि केवळ पालेखाइर ॥ आह्मीं निधडे महावीर ॥ ॥ १ ॥

१ गळती. २ वीस. ३ श्रेष्ठ, बलाढ्य. ४ नफसवे. ५ स्थिति. ६ मोजून. परीक्षून. ७ संकट.

रणीं नजिंकवे वानर ॥ लज्जा थोर मज माझी ॥ ३७ ॥ काळें वदन लज्जानुवर्ती ॥ मरण नये मज वरदोक्तीं ॥ इंद्रजित पडतां चिंतावर्ती ॥ तंव ब्रह्मोक्ती आठवली ॥३८॥ गळां बांधोनि मारुती ॥ इंद्रजित आणील लंकेप्रती ॥ स्वमुखें बोलिला प्रजापती ॥ तो मजप्रती यावाकीं ॥३९॥ पाचारावया चतुरानन ॥ रणीं नुरेचि सेवकजन ॥ माझा वांचलासे प्राण ॥ विवरीं दडोन राहिलों॥४०॥ धाडावया नाहीं सेवकजन ॥ बाहेर निघतां आपण ॥ रोकडें कपिपुच्छें मरण ॥ करी रुदन इंद्रजित ॥ ४१ ॥ माझे पित्याच्या पित्याचा पिता ॥ कैसेनि भेटेल विधाता ॥ ऐशी इंद्रजित करी चिंता ॥ तंव आला अवचिता परमेष्ठी ॥ ४२ ॥ डोळां देखतांच परमेष्ठी ॥ इंद्रजित धीर धरी पोटीं ॥ समूळ सांगे युद्धगोष्टी ॥ केलें कष्टी वानरें ॥४३॥ ॥श्लोक॥ ततःपैतामहंवीरःपाशंशस्त्रविदांवरः॥ संदधेसुमहातेजास्तंहरिप्रवरंप्रति ॥१॥ अवध्योयमितिज्ञात्वातमस्त्रेणास्त्रतत्ववित् ॥ अवध्यःसर्वभूतानांतदस्त्रंनबवंधतं ॥ २ ॥ ॥टीका॥ रणीं गांजिलों मारुती ॥ तो बांधवे माझे हातीं ॥ ऐसी स्वामीची पूर्वोक्ती ॥ कृपामूर्ती सत्य कीजे ॥४४॥ असत्य नव्हे ब्रह्मवचन ॥ नारदें सांगितलें आपण ॥ कपीसीं ब्रह्मपाशबंधन ॥ कृपा करोन मज द्यावें ॥४५ मज दिधल्या पाशबंधन ॥ तेव्हां रणरंगीं गर्जोन ॥ ब्रह्मपाशीं कपि बांधोन ॥ मग श्लाघेन वाटिंवा ॥ ४६ ॥ विरिंचीं देतां पाशबंधन ॥ इंद्रजित मोकली कपि लक्षोन ॥ वानरासीं ब्रह्मपाशबंधन ॥ सर्वथा जाण बांधीना ॥ ४७ ॥ हरिवरदान हरवरदान ॥ बांधूं नशके ब्रह्मबंधन ॥ ब्रह्मयाचें वरदान ॥ निर्बंधन मारुती ॥ ४८ ॥ ब्रह्मपाशाची अनुवर्ती ॥ रणीं खवळला मारुती ॥ मरण मज असेल पुढती ॥ इंद्रजिताचे चित्तीं चळकांपु ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अहोमहत्कर्मकृतंनिरर्थकंनराक्षसैर्मंत्रगतिर्विमृष्टा ॥ पुनश्चनास्त्रेविहतेस्त्रमन्यत्प्रवर्तते संशयिताःस्मसर्वे ॥ ३ ॥ अस्त्रंतद्वितथंदृष्ट्वासजगर्हपितामहः ॥ अथागतस्ततोब्रह्मामारुतात्मजमब्रवीत् ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्रजितें ब्रह्मपाश घालितां ॥ ते नलागती हनुमंता ॥ माझा रणधर्म गेला वृथा ॥ जघन्यता मज आली ॥ ५० ॥ माझीअस्त्रशक्ती शस्त्रशक्ती ॥ ब्रह्मपाश ब्रह्मशक्ती ॥ अवघी वृथा केली मारुती ॥ राक्षसपंक्ती केंवि चाले ॥ ५१ ॥ ब्रह्मपाश वृथा जाय ॥

१ ब्रह्म. २ अनुभव. ३ अकस्मात. ४ पुरुषार्थ, पराक्रम. ५ ब्रह्मदेव. ६ सोडी. ७ मार्ग, योजना. ८ कमिपणा.

आणीक अस्त्रें करिती काय ॥ वानरीं नचालती उपाय ॥ आला अपाय राक्षसां ॥५२॥ ब्रह्मयानें दिधली खोटी शक्ती ॥ यालागीं नधरवे मारुती ॥ इंद्रजित कोपला ब्रह्मयाप्रती ॥ तुझी दुष्टमति आह्मावरी ॥ ५३ ॥ रावणें विभागिलें वेदासीं ॥ त्याचा राग तुझे मानसीं ॥ निर्दाळावया राक्षसांसीं ॥ बुद्धि सांगसी हनुमंता ॥ ५४ ॥ तूं आमुची मूळमूर्ती ॥ आह्मीं तुझी ब्रह्मसंतती ॥ आह्मांसिं देवोनि खोटी शक्ती ॥ कपिहातीं मारविसी ॥ ५५॥ ब्रह्मा ह्मणे तूं विकल्पमूर्ती ॥ ब्रह्मद्वेपी ब्रह्मघाती ॥ तुझी नातळे ब्रह्मशक्ती ॥ केंवि मारुती बांधवे ॥ ५६ ॥ ब्रह्मानुवादाचें उत्तर ॥ गळा बांधोनि वानर ॥ इंद्रजित आणील महावीर ॥ तें साचार करीं वाक्य ॥५७॥ ब्रह्मा ह्मणे इंद्रजिताप्रती ॥ माझे पाश दे मजहातीं ॥ गळा बांधोन देईन मारुती ॥ लंकेप्रति न्यावया ॥५८॥ इंद्रजित ह्मणे ब्रह्मयासीं ॥ म्यां मोकलिलें ब्रह्मपाशासीं ॥ हनुमंतें बांधोनि राखिलें पुच्छीं ॥ म्या तुह्मासीं काय द्यावें ॥५९ ॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ ब्रह्मा जाला हास्यवदन ॥ कपीस ब्रह्मपाशबंधन ॥ केलें विंदान तें ऐका ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ नानृतंमद्वचःकार्यंगृहाणास्त्रंहिवानर ॥ एवमुक्तस्तथाचोक्तोबद्धःकपिवरात्मजः ॥ ५ ॥ अभिवाद्यविचेष्टःसन्पपातधरणीतले ॥६॥ ॥टीका॥ ब्रह्मा सांगे गा हनुमंता ॥ तुज नलागे पाशबंधता ॥ माझ्या सत्यवचनार्था ॥ ब्रह्मपाशता मानावी ॥६१॥ ऐकोनि ब्रह्मयाचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ तुझेनि बोलें देईन प्राण ॥ पाशबंधन तें किती ॥६२॥ ऐसें बोलोनि हनुमंतु ॥ पाशबंधनीं पडे मूर्च्छागतु ॥ धरणीवरी निचेष्टितु ॥ धुकधुकीतु भयाभीत ॥ ६३ ॥ ब्रह्मपाशीं हनुमंतु ॥ पडिला देखोनि निचेष्टितु ॥ परी तो बंध मोक्ष अतीतू ॥ नित्य निर्मुक्तु श्रीरामें ॥ ६४॥ जेंवि रवी थिल्लरांतें ॥ मूर्ख मानिती थिल्लरस्थ ॥ तेंवि कपि ब्रह्मपाशांत ॥ बांधिला हनुमंत राक्षसीं ॥ ६५ ॥ हनुमा बांधिला ब्रह्मपाशांत ॥ विजयी वीर इंद्रजित ॥ निशाणें त्राहाटिलीं लंकेआंत ॥ लंकानाथ आल्हादे ॥ ६६ ॥ ब्रह्मयानें बांधिला हनुमंत ॥ परि ब्रह्मबंधासीं अतीत ॥ देखोनि धाके इंद्रजित ॥ करील अनर्थ लंकेसीं ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथतंराक्षसोदृष्ट्वानिर्विचेष्टमरिंदमं ॥ बबंधरज्जुपाशैश्चद्रुमचीरैश्चमारुतिं ॥ ७ ॥ कृष्यमाणश्चरक्षोभिस्तैःस्वबंधेप्रतिष्ठितः ॥ हन्यमानस्तथाक्रूरैराक्षसैःकाष्ठमुष्टिभिः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ क्षितीतळीं निचेष्टित॥ पडिला देखोनि हनुमंत ॥ राक्षस धांवोनि समस्त ॥ त्यासीं बांधीत वेलवाखीं ॥ ६८ ॥ एक बांधिती चऱ्हाटें ॥ साली बांधिती वृक्षफांटे ॥ देखोनि हांसिजे मर्कटें ॥ बंधन खोटें मजलागीं ॥६९॥ जो नबांधवे ब्रह्मपाशीं ॥ तो केंवि बांधवे चऱ्हाटेंसीं ॥ बंधनमिसें जातों लंकेसीं ॥ रावणासीं गांजावया ॥७०॥ आह्मांसीं गांजिलें अशोकवनीं ॥ रावणा गांजीन लंकाभुवनीं ॥ परम चिंता इंद्रजिताचे मनीं ॥ अपेश जनीं मज आलें ॥ ७१ ॥ इंद्रजितें हनुमंतु ॥ बांधोनि आणिला लंकेआंतु ॥ हे अवघीच मिथ्या मातु ॥ जातों अनर्थु करावया ॥७२॥ जें ब्रम्ह्यानें सांगितलें कानीं ॥ तेंचि हनुमंतें धरोनि मनीं ॥ प्रवेशला लंकाभुवनीं ॥ इंद्रजित मनीं भयाभीत ॥ ७३ ॥ वानर वनचर पालेखाईर ॥ त्याचा इंद्रजितासीं धाक थोर ॥ आह्मी निधडे निशाचर ॥ क्षणें कपींद्र मारूंया ॥७४॥ ह्मणोनि बांधिती रज्जुबंधनी ॥ एक बांधिती वाखं वळोनि ॥ एक बांधिती मुंजी चिरोनी ॥ कपि बांधोनि आणिती ॥७५॥ पूर्व पश्चिम उत्तरेसीं ॥ एक वोढिती दक्षिणेसीं ॥ हनुमान् करितां कासाविसी ॥ कपि मानसीं हांसतु ॥ ७६ ॥ राक्षसें केवळ वेडीं ॥ व्यर्थ करिती वोढावोढी ॥ लंका करीन कडाफोडी ॥ पाडीन दरडी दुर्गांच्या ॥ ७७ ॥ मज नेलिया दुर्गाआंत ॥ महावीरां करीन घात॥मुख्य गांजीन लंकानाथ॥दहनार्थ लंकेसीं॥७८॥कपि बांधिला महाबळी॥ह्मणोनि राक्षसीं पिटिली टाळी॥गुढी आणिली रायाजवळी ॥ सभामंडळीं लंकेच्या ॥७९॥ वज्रदेही हनुमंतु ॥ बुकी हाणितां पडे मूर्च्छितु ॥ मुसळघायें उखळे हातु ॥वीर मूर्च्छितु कपिघातें॥८०॥ इंद्रजितासीं समवेत ॥ हनुमान् नेतां लंकेआंत॥ब्रह्मा स्वमुखें मंत्रजपत ॥ विपरीतार्थ तो ऐका ॥८१॥ गृहावैप्रतिष्ठा हें सूक्त ॥ ब्रह्मा स्वमुखें गडगर्जत॥ रामराज्य लंकेआंत॥ हनुमंतप्रवेशें ॥ ८२ ॥ रावणें देखोनि वानरा॥दांत खाय करकरां ॥ जिवें मारिलें अखयाकुमरा ॥ यासीं करा तिळखंड ॥८३॥ सकळ सैन्य समसगट ॥ शस्त्रें हाणिती कडकडाट ॥ लागतां शस्त्रें होती पीठ ॥ हृदयस्फोट राक्षसां ॥ ८४ ॥ एकाचे उखळले हात ॥ वीरीं विचकिले पैं दांत ॥ धापां दाटले समस्त॥पडि

१ संहारावया. २ नस्पर्शे. ३ खरें ४ सोडिलें. ५ युक्ति. ६ पर, विलक्षण. ७ अल्पजलसंचयीं ८ फडकाविलीं, जोरानेंघोषकरणें.

१ वल्कचेदोरे. २ गोष्ट. ३ शूर. ४ दोर. ५ किल्याच्या. ६ तिळाएवढे तुकडे.

ले मूर्च्छित एकैक ॥ ८५ ॥ हनुमान् रामनाम जपत ॥ ससैन्य शस्त्रें हाताहात ॥ तें देखोनि लंकानाथ ॥ कोपें कृतांतें पैं जाह
ला ॥८६॥ रावणें खड्ग घातला हातु ॥ बळें हाणितां हनुमंतु ॥ ह्मणाणिला लंकानाथु ॥ शस्त्रें हातु लचकला ॥८७॥ घावो हाणितां
प्रचंड ॥ दणाणिलें त्याचें ब्रह्मांड ॥ सरलें रावणाचें बळबंड ॥ खालतें तोंड तेणें केलें ॥८८॥ घावो नमानीच हनुमंतु ॥ रावणु जा
ला चिंताग्रस्तु ॥ हनुमान् गदगदां हांसतु ॥ व्यर्थ पुरुषार्थु रावणा ॥८९॥ राक्षसघायाचा समेळ ॥ ढेंकणा ऐसी त्याची बुळबुळ ॥
तुझा घावो अतिनिर्बळ ॥ जैसी पेळ कापसाची ॥९०॥ सावध ऐकें लंकानाथा ॥ तुझा मज थोर भ्रम होता ॥ घावो हाणोनि आ
तां ॥ केला वृथा पुरुषार्थ ॥९१॥ तुझ्या घायाच्या समेळीं ॥ माझी नतुटे रोमावळी ॥ श्रीरामासीं रणकल्लोळीं ॥ घेसी फळी कैसेनि
॥९२॥स्वयंवरीं वाहतां हरकोदंड ॥ तेव्हां जालें काळें तोंड ॥ तें श्रीरामें केलें दुखंडं॥युद्ध प्रचंड केंवि त्यासीं ॥९३॥ तुझें शुभचिन्ह
कळलें आतां ॥ स्वयें जालासि भीक मागता ॥ भिकेमाजिही कपटता ॥ श्रीरामकांता चोरिली ॥ ९४ ॥ गृहस्थाची जे पत्नी ॥
ती भिक्षुकाची निजजननी ॥ तूं तंव केवळ मात्रागमनी ॥ सीतावरणीं उद्यतु ॥९५॥ भिक्षा देवो ह्मणसी माते ॥ शेखीं अभिलाषि
सो सीते ॥ महापापी तूं सर्वार्थें ॥ संनिपातें घेतलासी ॥९६॥ बाप होणाराची थोरी ॥ राज्यत्व सांडोनियां दूरी ॥ झोळी घेवोनियां
करीं ॥ स्वयें भिकारी जालासी ॥ ९७ ॥ स्वयें होतांचि भिकारी ॥ राज्यत्व पदवी पळे दूरी ॥ जळो तें वेदभाष्य तुझी थोरी ॥ प
रनारी चोरिसी ॥ ९८ ॥ अवध्यता वानरासीं ॥ मारितां नमारवे आह्मासीं ॥ विलोकोनि बोलतां सभेसीं ॥ रावणासीं अतिचिं
ता ॥ ९९ ॥ येथें आणितां हनुमंतु ॥ आह्मांसीं नजोडे पुरुषार्थु ॥ हनुमा माझा करील घातु ॥ चळी कांपतु रावणु ॥ १०० ॥
रावणाचें सिंहासन ॥ तयासमान पुच्छासन ॥ हनुमा बैसला सावधान ॥ दशानन लक्षोनी ॥ १ ॥ दशमुखेंसीं सन्मुख ॥ वा
नरू बैसला निःशंकें ॥ रावणा लागली धुकधुक ॥ अधोमुख स्वयें जाला ॥२॥ इंद्रजितें हनुमंतु ॥ धरोनि आणिला लंकेआंतु॥ ॥ ३ ॥
सत्य जाला ब्रह्मवाक्यार्थु ॥ मज अपघातु वोढवला ॥ ३ ॥ रावणाचे चित्तीं चिंता ऐसी ॥ कळों सरली हनुमंतासीं ॥ वानरचे

१ व्यर्थ, निरर्थक. २ काळ, यम. ३ बलाभिमान. ४ तुडी. ५ केशपंक्ती. ६ शंकरधनुष्य. ७ भग्न. ८ प्रारब्धाची. ९ निर्भय. १० प्राप्तझाला.

ष्टा मांडिल्या त्यासीं ॥ लंकेशासीं गांजावया ॥ ४ ॥ रावणा सन्मुख हनुमंत ॥ बैसोनियां वांकुल्या दावित ॥ कांखा कुशी खाज
वीत ॥ पुच्छ लावीत नाकासीं ॥ ५ ॥ पुच्छ लावितांचि नाकीं ॥ केश भरले नासिकीं ॥ रावणु शिंकेवरी शिंकी ॥ दशमुखीं वो
कितु ॥ ६ ॥ दाहीं नाकीं शिंके थडथडां ॥ होत शेंबुडाचा सडा ॥ सिंहासनीं रोकडा ॥ वानरें गाढा गांजिला ॥ ७ ॥ पुढें शिंके
चे पडतां नेटें ॥ बहुतीं वाजे परपराट ॥ वानरचेष्टा अतिवरिष्ठ ॥ दशकंठ गांजिला ॥ ८ ॥ राजसन्मान राजाभिमान ॥ वानरें
उडविला संपूर्ण ॥ सिंहासनीं दशानन ॥ लज्जायमान बैसला ॥ ९ ॥ वानरू नगणी राक्षसांसीं ॥ दृष्टी नाणीं प्रधानासीं ॥ रा
वणें जाणोनि मानसीं ॥ स्वमुखें कपीसीं पूसत ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ रेरेवानरकोभवानहमरेत्वत्सूनुहंताहवेदूतोहंखरखंडनस्य
जगतांकोदंडदीक्षागुरोः ॥ मद्दोर्दंडकठोरपाटनपटुःकोवात्रिकूटाचलेकोमेसौक्चरावणोद्यगणनाकोटिस्तुकीटायते ॥९॥ ॥टीका॥
रावण हेंळसोनि बोले उत्तर ॥ अरे तूं कोण कोणाचें वानर ॥ तैसाचि हेळसोनि बोले कपींद्र ॥ ऐकें साचार रावणा ॥ ११ ॥ ए
कें ह्मणतांचि अरे ॥ सवेंचि दुसरा ह्मणे कारे ॥ तैसेंचि मांडिलें वानरें ॥ निशाचरें हेळसोनी ॥ १२ ॥ मारिले वनकर किंकर ॥
जंबुमाळी प्रधानकुमर ॥ पंच सेनांनी मारिले शूर ॥ तो मी वानर हनुमंतु ॥१३॥ करोनि वृक्षाचा उपाडा ॥ झाडिला इंद्रजिता
चा पादाडा ॥ अखयाकुमर मारिला गाढा ॥ तो मी निधडा हनुमंतु ॥१४॥ कोणाचा ह्मणसी कैंचा कोण॥येथें यावया काय कारण॥
पुशिल्या प्रश्नाचें प्रतिवचन ॥ सावधान अवधारीं ॥१५॥ सुबाहू ताटिका निर्दळण ॥ त्रिशिरा मारिला खरदूषण ॥ त्या श्रीरा
माचा दूत मी जाण ॥ तुझा प्राण घेवों आलों ॥१६॥ कोदंडधारीदीक्षागुरू ॥ सूर्यवंशीं श्रीरामचंद्रु ॥ त्याचा दूत मी वानरू॥
तुझा संहारू करूं आलों ॥१७॥ राक्षसराजा मी रावण ॥ तुज वधावया कैंची आंगवण ॥ तरी माझें बळ असाधारण ॥ नाहीं प्र
माण मारावया ॥१८॥ लागतां बाहूची चपेटें ॥ मेरू मांदार होती पीठ ॥ तेथें रावण दशमुख कीटें ॥ लंकात्रिकूट तें किती॥१९॥
रावणा ऐसें दशकंठी ॥ रणीं मर्दीन कोट्यानुकोटी ॥ तो मी लंकेची त्रिकूटी ॥ वाममुष्टीं मर्दीन ॥१२०॥ ह्मणसी तुजसवें वानर॥

१ अत्यंत. २ जोर. ३ अधोद्वार. ४ धिःकारून. ५ सेनापती. ६ अभिमान. ७ शूर. ८ धनुष्यधारीयांस. ९ शक्ति. १० आघात, झपाटा. ११ किडा.

असती पाठिराखे अपार ॥ मी एकला एकांगवीर ॥ पुरे दशशिर दंडावया ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एकोहंपवनात्मजोदशमुख स्त्वंचापिकोटीश्वरस्त्वांजित्वासमरेप्रभुःप्रणयवान्सीतांचनेतुंक्षमः ॥ किंतस्याघटितंबलंबलवतारामेणसुश्रीमताहत्वादक्षिणपाणिनावसुमतींत्वांहंतुमुक्तंवचः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ मी तंव एकला एक वानर ॥ श्रीरामकटकीचें किंकर ॥ तुझे कोटिकोटिजुंझार ॥ मज समोर करीं उभे ॥ २२ ॥ मशकें कोटी कोटी जुंझार ॥ मज मारितां दशशिर ॥ कोण राखेल निशाचर ॥ सुरासुर पाहूंपां ॥ २३ ॥ सदाशिव तुज रक्षिता ॥ तुंवा चोरिली श्रीरामकांता ॥ शिव पेटला तुझ्या घाता ॥ चोरि करीतां कोण राखे॥ २४ ॥ ब्रह्मा तुज नित्य साहाकारी ॥ त्याचे वंशीं तूं दुराचारी ॥ चोरी मारी पैरद्वारी ॥ ब्रह्मा तुजवरी क्षोभला ॥ २५ ॥ ब्रह्मा शिव आणि शैक्र ॥ तुज क्षोभले सुर समग्र ॥ मज मारितां दशशिर ॥ कोण समोर राहिल ॥ २६ ॥ मुख्य त्वां चोरिली सीता सती ॥ जटायू मारिला विश्वासघातीं ॥ पतिव्रतेसीं मागतां रती ॥ प्रजापती क्षोभला ॥२७॥ मज मारितां दशवक्र ॥ कुमर प्रधान सैन्य समग्र ॥ रणीं मर्दोनि निशाचर ॥ सीता सुंदर मग नेईन ॥ २८ ॥ ऐकोनि हनुमंताची मातु ॥ इंद्रजित चळचळा कांपतु ॥ धाकें बिभीषणासीं सांगतु ॥ आला अपघातु रावणा ॥ २९ हनुमंताचा रणावर्तु ॥ भोगोनि इंद्रजित असे भीतु ॥ नसाहवे पुच्छाचा घातु ॥ लंकानाथु केंविवाचे ॥ १३० ॥ लंके आणोनि हनुमंतु ॥ कांहीं नव्हेचि पुरुषार्थु ॥ आजि निमालों लंकानाथु ॥ आला अंतु राक्षसां ॥ ३१ ॥ इंद्रजित बिभीषण सचिंत ॥ कैसेनि वांचेल लंकानाथ ॥ तंव बोलिला हनुमंत ॥अति पुरुषार्थ रामाचा ॥ ३२ ॥ रणीं मारीन रावण ॥ करोनि सीतासोडवण ॥ सीता घेवोनि जातां जाण ॥ आडवा कोण येऊं शके ॥ ३३ ॥ इतुकें करितां नलगे क्षण ॥ परि श्रीरामें वाहिली आण ॥ स्वहस्तें मारीन रावण ॥ मिथ्या कोण करूं शके ॥ ३४ ॥ मारोनियां दशशिरा॥स्वस्थ करावी वसुंधरा ॥सुखी करावे चराचरा॥ श्रीरामचंद्रा निजनेमु॥३५॥ सोडावी देवांची बांधवडी॥तोडावी नवग्रहांची बेडी ॥ उभारावी रामराज्याची गुढी ॥ हे मर्यादा गाढी श्रीरामीं ॥ ३६ ॥ वानरें करोनि उड्डाण ॥ जीवे मारावा दशानन ॥

१ सेवक. २ लढणारे. ३ परस्त्रीगमनकरणारा. ४ इंद्र. ५ मेला. ६ काळजीकरीत. ७ पृथ्वी. ८ बंधन, दास्य.

श्रीरामप्रतिज्ञापाळण ॥ कपी रावण नमारीच ॥ ३७ ॥ रावणाचीं दाहीं शिरें ॥ हनुमा खुडितां नखाग्रें ॥ मर्यादा केली श्रीरामचंद्रें ॥ ह्मणोनि वानरें राखिला ॥ ३८ ॥ श्रीराममर्यादेचें उत्तर ॥ सर्वथा नुल्लंघीच वानर ॥ यालागीं तो दशशिर ॥ जीवें कपींद्र नमारीची ॥ ३९ ॥ जीवें नमारीच वानर ॥ मरणापरीस हें दुर्धर ॥ निर्भर्त्सिला दशशिर ॥ तेंही सादर अवधारा॥१४०॥ ॥ श्लोक ॥ धिक्तेरावणपौरुषंतवकुलंधिक्धिग्यशस्तेजसींधिक्खड्गंसुरदर्पनोदनकरंधिग्धिग्वृथाजीवनं ॥ यस्माद्राघवबाणभीतमनसासीतापरोक्षेहतातद्वैरादहमागतोस्मिहनुमान्बद्धोवधार्थैतव ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ जळो ते रावणा तुझी थोरी ॥ जळो तो राजा होय भिकारी ॥ जळो तें कर्म करणें चोरी ॥ परनारी पतिव्रता ॥ ४१ ॥ जळो तें तुझें रावणा कुळ ॥ जळो तें रावणा तुझें शीळें ॥ जळो तें रावणा तुझें बळ ॥ पापी केवळ परद्वारी ॥ ४२ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझा पुरुषार्थ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझा कर्तव्यार्थ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझें व्रत ॥ स्वार्थ परमार्थ नाशिला ॥ ४३ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझी राक्षस जाती ॥ धिग्धिग् रावणा तुझी ख्याती ॥ धिग्धिग् रावणा तुझी कीर्ति ॥ जाली अपकीर्ती तिहीं लोकीं ॥ ४४ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझें जन्म ॥ धिग्धिग् रावणा तुझें कर्म ॥ धिग्धिग् रावणा तुझा धर्म ॥ निंद्य परम तिहीं लोकीं ॥ ४५ ॥ धिग्धिग् रावणा तुझी श्रीमंती ॥ धिग्धिग् रावणा तुझी शक्ती ॥ धिग्धिग् तो खड्ग तुझे हातीं ॥ लोमें मारुतीचें नतुटेची ॥ ४६ ॥ ॥ धिग्धिग् जीवित्व तुझें क्षितीं॥ धिग्धिग् रावणा तुझी शौर्यशक्ती ॥ परोक्षें चोरिली सीता सती ॥ बाणभयें भीसी श्रीरामा ॥ ४७ ॥ चोरिली माझ्या स्वामीची नारी ॥ त्या तुझी म्यां धरिली चोरी ॥ चोर तो तंव प्रत्यक्ष वैरी ॥ सहपरिवारीं मारीन ॥ ४८ ॥ देखतां सैन्य भट सुभट ॥ तुझे मर्दीन वीसही होंट ॥ तुझे छेदावया दशकंठ ॥ आलों मी वाटा रामाचा ॥ ४९ ॥ ऐसें बोलतां महाबळी ॥ पिंजारिल्या रोमावळी ॥ लांगूल त्राहाटिलें भूतळीं ॥ वाढलें निराळीं कपिपुच्छ ॥ १५० ॥ सर्वांचि आठवलें हनुमंता ॥ श्रीराम वधील लंकानाथा ॥ व्यर्थ कां मी क्षोभूं आतां ॥ केलें शांत निजकोपा ॥ ५१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ केलें लंकेशगर्वहरण ॥ हनुमंत जाळी

१ मोडतां. २ स्वभाव. ३ परस्त्रीगामी. ४ केंस. ५ नकळतां. ६ योद्धे. ७ पुच्छ. ८ आकाशीं.

ल लंकाभुवन ॥ रणकंदन अवधारा ॥ ५२ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांहनुमान्रावणगर्वहरणं नामब्रह्मलिखितेद्वात्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ११ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीशिवरामायनमः॥ ॥ रावण सिंहासना समान ॥ घालोनियां पुच्छासन ॥ हनुमान् बैसला सावधान ॥ दशानना लक्षो
नी ॥ १ ॥ जैसा सिंहापुढं गजाचा दर्पु ॥ कीं गरुडापुढें कांपती सर्पु ॥ तैसा देखोनि कपिप्रतापु ॥ महाकंपु रावणा ॥ २ ॥ जं
व रावण देखे भयाभीत ॥ तंव बिभीषण इंद्रजितसंयुक्त ॥ लंकेशासीं बुद्धि सांगत ॥ कीं अवध्य हनुमंत सर्वथा ॥ ३ ॥ मारूं जा
तां हनुमंतासीं ॥ तेणें गांजिलें महावीरांसीं ॥ पुच्छें निर्दळिलें सैन्यासीं ॥ तो कपि कोणासीं नाटोपे ॥४॥ तरी बुझवावया हनु
मंता ॥ श्रीरामा अर्पावी सीता ॥ आणि शरण रिघालिया रघुनाथा ॥ आह्मां समस्तां कल्याण ॥ ५॥ जें श्रीरामाचें एक वानर॥
केवळ तेंही पाल्खाईर ॥ तें नाटोपे आह्मां अतिदुर्धर ॥ मग आल्या रघुवीर कोणा साहे ॥६॥ ऐसें ऐकोनि बिभीषणउत्तरा ॥ आ
णि देखोनि इंद्रजितासीं रणभेदरा ॥ परम चिंता दशशिरा ॥ देखोनि वानरा चळकांपु ॥७॥ तरी इंद्रजिताची बुद्धि भिन्न ॥ आ
णि बिभीषण ह्मणे रिघावें शरण ॥ तरी म्यां काय करावें आपण ॥ ऐसें रावण विचारी ॥ ८ ॥ तरी एकल्या वानराभेणें ॥ रिघावें
श्रीरामासीं शरण॥तरी मज आलें उणेंपण ॥ करोनि छळण कपि मारूं ॥ ९ ॥ जैसा जटायू नाटोपतां जाण ॥ मग म्यां मारिला
करोनि छळण ॥ तैसेंचि यासीं घालोनि आण ॥ पुसोनि मरण कपि मारूं ॥ १० ॥ जरी श्रीरामभक्त सत्यवादी ॥ असत्य नबो
लती त्रिशुद्धी ॥ तरी याचे मरणा हेचि बुद्धी ॥ छळणानुवादीं मारावा ॥ ११॥ ऐसी विचारोनि युक्ती ॥ मग दाहीं मुखीं लंकापती॥
स्तवूं आदरिला मारुती ॥ मरणयुक्ती पुसावया ॥ १२ ॥ तरी ऐके कपींद्रा सावधान ॥ तुज घालितों श्रीरामाची आण ॥ कीं तु
ज कैसेनि ये मरण ॥ हें सत्य वचन मज सांगें ॥१३॥ ऐकोनि श्रीरामाची आण ॥ हनुमान् घाली लोटांगण ॥ मज सर्वथा नाहीं
मरण ॥ हें सत्यवचन लंकेशा ॥१४ ॥ ऐसें परिसतां कपिवचन ॥ गदगदां हांसे दशानन ॥ जे जन्माआधीं गर्भीं मरण ॥ अम
रपण तुज कैंचें ॥१५॥ मग रावण वदे हनुमंता ॥ मिथ्या वदों नको श्रीरामभक्ता ॥ आणि तूं कां वदसी मिथ्या वार्ता ॥ निजवृत्तां
ता मज सांगें ॥१६॥ जैसें जटायूस पुसोनि मरण ॥ त्यासि मारिलें करोनि छळण ॥ तैसेंचि मज ही करिसी जाण ॥ तेणें भयें वदे

१ अभिमान. २ संहारिलें. ३ समजूत करण्यास. ४ भीति.

मिथ्या ॥ १७॥ तरी मरणभय जयाचे चित्तीं ॥ मग त्यासिं कैंची श्रीरामभक्ती ॥ देहलोभ्या श्रीरामप्राप्ती ॥ कदा कल्पांतीं अ
सेना ॥१८॥ ऐसें परोपरी प्रबळज्ञान ॥ योग्यता बोले दशानन ॥ तरी परदाराचोरी आपण ॥ हें जाणतेपण कोण रावणा ॥१९॥
तरी मरणभयें कासाविसी ॥ आणि सीता चोरोनि स्वयें पळसी ॥ तो तूं आह्मां शिकविसी ॥ मरणभयासीं कां भीतु ॥ २० ॥ व
र्मीं खोंचला लंकानाथू ॥ मग त्यासीं सांगे हनुमंतु ॥ ऐक माझा परमार्थु ॥ तुज यथार्थु सांगेन ॥२१॥ मी असत्य वदलों नाहीं तु
जसीं ॥ जें मरण नाहीं माझे देहासीं ॥ तरी मरण आहे पुच्छासीं ॥ तें मारिसी तैं मी मरें ॥२२॥ कपिपुच्छासिं केलिया दहन ॥
अवश्य हनुमंतासीं मरण ॥ इंद्रजित सत्य मानी आपण ॥ आणि सैन्य प्रधान सत्य मानिती ॥२३॥ श्रीरामआणेनें भयाभीतु ॥
सत्य वदला मरणार्थु ॥ पुच्छदाहें मरेल हनुमंतु ॥ ऐसें लंकानाथु सत्य मानी ॥२४॥ मग स्वयें पुसे दशानन ॥ तरी कोणें युक्तीं पु
च्छदहन ॥ जें जाळावया लंकाभुवन ॥ करावया छळण कपि सांगे ॥२५॥ वस्त्रें तेल तुपीं भिजवोन ॥ पुच्छ गुंडाळावें संपूर्ण॥म
ग जाळावें अग्निलावून ॥ तेणें मरण वानरासीं ॥२६॥ मरणवर्म आलें हाता ॥ तेणें अतिउल्हास लंकानाथा ॥ मग होय दूतांसीं
सांगता ॥वेष्टणार्था कपिपुच्छा ॥२७॥ पुच्छ गुंडाळितां तांतडी ॥ तंव सरलीं जुनीं पानीं लुगडीं ॥ मग गुंडिती नवी घोंगडीं ॥ धुव
ट घडी उकलोनी ॥२८॥ मग दिंडें आणिलीं उदंडें ॥ परिते कपिपुच्छ नगुंडे ॥ तेणें चाटे भाटे फोडिती धोंड ॥ करिती तोंडें महाश
ब्द ॥२९॥ शेले खारवी बाफते ॥ काळीं बेरीं समसगटें ॥ सखरें निखरें धुवटे ॥ परि पुच्छ नवेष्टे कपीचें ॥३०॥ राजगृहींचीं वस्त्रें॥
आणि नगरींचीं वस्त्रमात्रें ॥ सभा नागविली समग्र ॥ परि पुच्छ चतंकोर गुंडेना ॥३१॥ पोताचीं वस्त्रें घेति काढकाढूं ॥ आणि प
डदे गुंडिती फाडफाडूं ॥ कादुसें गुंडिती उघडउघडूं ॥ द्वंद्वीं माकडू पेटला ॥ ३२ ॥ कोणाचा मेहुणा कोणाचा पाहुणा ॥ जांवाई
आणिला दिवाळसणा ॥ त्याचेंही करितां वस्त्रहरणा ॥ शंखस्फुरणा ते करिती ॥३३॥ जे जे देखती वस्त्रयुक्त ॥ त्यांतें दूत नागवि
त ॥ नगरीं भोंवे पुच्छावर्त ॥ कळकळंत नरनारी ॥ ३४॥ पुरुप नागवले हळहळित ॥ मग कां तृणें लिंग झांकित ॥ मागें पुढें दे ॥ १ ॥

१ परस्त्रीहरण. २ गुंडाळावयासाठीं. ३ त्वरित. ४ असंख्य. ५ चतुर्थांश. ६ कलहार्थ. ७ आक्रंदत.

वोनिहात ॥ स्त्रिया पळत अतिनग्न ॥ ३५ ॥ मग राणिवसांचीं लुगडीं ॥ करोनि आणिती उघडीं ॥ लंका नागविली रोकडी ॥
कडोविकडी कपिपुच्छें ॥ ३६ ॥ नगर नागविलें हळहळित ॥ आणि सभा नागविली समस्त ॥ नग्नस्त्रिया राणिवसांत ॥ पुरवि
ला अंत कपिपुच्छें ॥ ३७ ॥ दुर्ग सांठवण निर्वंडी ॥ तेलातुपाचीं टांकीं गाढीं ॥कपि पुच्छें केलीं कोरडीं ॥ घोंगडीं पांगडीं भिजवो
नी ॥ ३८ ॥ घृत स्नेह नाहीं नगराआंत ॥ वाती लाविल्या समस्त ॥ गडदें पडलें लंकेआंत ॥ लंकानाथ धुकधुकी ॥ ३९ ॥ नग
रीं तेलतुपाचा तढा ॥ आणि भोंवता वस्त्रांचा हरडा ॥ तरी पुच्छ नगुंडे पुढां ॥ लाविलें वेडा वानरें ॥४०॥ सभा नागविली वीरानु
वीरीं ॥ वस्त्र मात्र नमिळे नगरीं ॥ नागवीं हळळित नरनारी ॥ कपिपुच्छ तरी नगुंडे ॥४१ ॥पुच्छ गुंडावयाची वित्पत्ती ॥ ज्याचें
नगर त्याचे हातीं ॥ स्वयें नागवी मारुती ॥ लाविली स्याति कपिपुछें ॥ ४२ ॥ वानरु महाजगजेठी ॥ लंका नागविली पुच्छा
साठीं ॥ शिणतां राक्षसांच्या कोटी ॥ पुच्छ शेवटीं नगुंडे ॥४३॥ पुछ गुंडितां पैं कैवाडें ॥ अग्र अधिकाधिक वाढे ॥ ऐसी स्याती
लाविली माकडें ॥ मरण रोकडें राक्षसां ॥ ४४ ॥ नाहीं झगडा नाभांडण ॥ करितां कपिपुच्छासीं वेष्टण ॥ तृणप्राय केला रावण॥
ऐसी गाढी आंगवण हनुमंता ॥४५॥ पुच्छ वेष्टिलें समग्र ॥ अल्प उरलें दिसे अग्र ॥ ऐसें ऐकोनि दशशिर ॥ पीतांबर ह्मणे गुंडाळा
॥४६॥ इंद्रजित प्रधान समवेत ॥ रावणा सांगे संतोषचित्त ॥ पुच्छदाहें मरे हनुमंत ॥ पुच्छ समस्त वेष्टावें ॥४७॥मग पीतांबरें श्वे
तांबरें ॥ आणि पट्टकुळें मनोहरें ॥ गुंडिताती क्षौमांबरें ॥ पुच्छ नभरे कपीचें ॥ ४८ ॥ तंव इंद्रजित अतिशयें धांकत ॥ जरी
वांचला हनुमंत ॥ तरी समस्तां करील घात॥पुच्छदहनार्थें मारावा॥४९॥रावण धाके मानसीं ॥जें पुच्छ नगुंडे पैं आह्मांसीं ॥तरी
केंवि मारवेल हनुमंतासीं ॥ ह्मणोनि उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ ५० ॥ तंव बोलिला विद्युन्माळी ॥ जरी वानर आकळेना महाबळी॥
तरी उघडी करावी जनकबाळी ॥ मग पुच्छ तत्काळीं आकळेल ॥ ५१ ॥ ऐसें ऐकतां हनुमंतें ॥ मग सांवरिलें निजपुच्छातें॥तंव
दूत सांगती रावणातें ॥ जें आह्मीं पुच्छातें आकळिलें ॥५२॥ आह्मीं सेवक आतुर्बळी ॥ पुच्छ आकळिलें समूळीं ॥ ह्मणोनि पिटि

१ कौशल्य. २ मोठीं. ३ तेल. ४ अंधार. ५ उणीव. ६ ढीग, गराडा. ७ प्रयोग. ८ दुक्तीनें ९ सांपडेना.

ल्या सर्वी टाळी ॥ केला समूळीं गडगर्जु ॥५३॥ तंव रावणु सांगे अतिक्रोधार्थे ॥ अग्नि लावारे पुच्छातें ॥ मग आणोनि लोहकांरा
तें ॥ लाविले भाते अग्नीसीं ॥ ५४॥ लंकानाथ सुखसमेळीं॥पुच्छा करावया होळी ॥ हनुमंत मारावा महाबळी ॥ अग्नि जवळी स्त्र
यें आला ॥५५॥ तंव अग्नीच्या पोटाआंतु ॥ कीं अपमानावा लंकानाथु ॥ तंव तेंचि करूं पाहे हनुमंतु ॥ तो गुह्यार्थु अवधारा ॥५६॥
तया काळीं हनुमंतें ॥ विनविलेंसे पितयातें ॥ जे वायुसखा अग्नीतें ॥ तरी ज्वाळा तेथें होवों नेदी ॥५७॥ ज्वाळा होवों नेदी येथें॥
ऐसें नेमोनियां वायूतें ॥ अपमानावया रावणातें ॥ कपि पुच्छातें खवळला ॥५८॥ भाते फुंकितां चौपासीं॥ परी अग्नि स्पर्शेना पु
च्छासीं॥राक्षस होती कासाविसी ॥ परीअग्नि तयासि लागेना ॥५९॥ मग रावण पुसे हनुमंतासीं ॥ अग्नि कां नलागे पुच्छासीं ॥
हनुमा ह्मणे रावणासीं ॥ तूं आहेसी अतिमूर्ख ॥ ६० ॥ सत्असत् विवेकज्ञान ॥ ज्यासि नाहीं तो अतिअज्ञान ॥ तूं तंव ज्ञान
गर्वी पाषाण ॥ जे धर्मलक्षण लक्षेना ॥६१॥ भाते फुंकितां अचेतन ॥ केंवि ज्वाळा होती सचेतन ॥ तरी हें तुज नाहीं ज्ञान॥अ
ति अज्ञान लंकेशा ॥६२॥ तें तंव वचन मानलें लंकेशासीं ॥ मग पाचारोनि निजवीरांसीं ॥ फुंकूं लाविलें पुच्छासीं ॥साक्षेपेंसीं सां
गोनि ॥६३॥ राक्षस फुंकिती चौपासीं ॥ तंव पुच्छें दडपिलें अग्नीसीं ॥घोर घाणी उठे घशासीं ॥ तेणें कासाविसी राक्षसें॥६४॥
घोर घाणी अतिप्रबळ ॥ डोळां आंसुवें मुखीं लाळ॥आणि ऊर्ध्वश्वासें खोखती सकळ ॥ हलकल्लोळ मांडिला ॥६५॥ ऐसाद्वंद्वा
पेटला हनुमंत ॥ सभा जाहली धूम्राकुळित ॥ वानरें मांडिला हा अनर्थ ॥ लंकानाथ गजबजिला ॥ ६६॥ मग रावण पुसे हनुमं
ता ॥ पुच्छ कां नजळे फुंकितां ॥ हनुमा ह्मणे लंकानाथा ॥ ऐक आतां सांगेन ॥६७॥ पोफळ नेदितां यजमानासीं ॥ होम नकर
वे तयासीं ॥ तरी नफुंकिता रावणासीं ॥ अग्नि पुच्छासीं स्पर्शेना ॥६८॥ जेंवि गृहस्थें न करितां ब्रह्मार्पण ॥ द्विज नघेती अपोश
न ॥ तेंवि नफुंकितां रावण ॥ हुताशनें प्रवेळना ॥६९ ॥ एकमुखें किती फुंकिती ॥ दाहा मुखें तुज आहेती ॥ तुवां फुंकिलिया
लंकापती ॥ पुच्छप्रदीप्ती हुताशना ॥ ७० ॥ मग करोनि शुद्धाचमन ॥ आणि प्रथम देवोनि घृतावदान ॥ मग फुंकावया हु

१ लोहार. २ विकोपास. ३ धुरानेंव्याकुळ. ४ घाबरला. ५ अग्नी.

ताशन ॥ दशानन बैसला ॥७१ हनुमंताची विवेकयुक्ती ॥ सत्य मानलें लंकापती ॥ पुच्छासीं फुंकावया प्रदीप्ती ॥ केलि आइती
तें ऐका ॥ ७२ ॥ रावणाचे पोटीं कपट ॥ कपि मारावया समसगट ॥ येणें आवेशें दशकंठ ॥ हव्यवाट फुंकितु ॥ ७३ ॥ जें राव
णाचे निजचित्तीं ॥ माझेनि मुखें पुच्छप्रदीप्ती ॥ शांत जालिया मारुती ॥ जगीं कीर्ती वाढेल ॥७४॥ तंव हनुमा ह्मणे पित्या पव
नासीं ॥ अग्नि फुंकितां रावणासीं ॥ अतिअपमान द्यावा त्यासीं ॥ मुख कोणासीं नदावी ॥ ७५ ॥ तंव अतिआवेशें दशानन॥
आक्रोशें फुंकी हुताशन ॥ तंव भडका येकसरें होऊन ॥ केलें दहन खांडमिशा ॥ ७६ ॥ होतां खांडमिशादहन ॥ मुखीं पोळला
दशानन ॥ शंख करी गुद त्राहाटोनें ॥काळें वदन लंकेशा ॥७७॥ जंव रावण तोंड परतें करी॥ तंव हनुमा पुच्छ वरतें धरी॥पहि
ला अपमान राजशिरीं ॥ केली बोहेरी खांडमिशा ॥७८॥ अभिनव कपीची ख्याती ॥ ऐकोनि हांसे श्रीरघुपती ॥ आणि सुग्री
वासारखे जुत्पत्ती॥ स्वयें हांसती स्वानंदें ॥७९॥ पत्र वाचितां लक्ष्मण ॥ तोही जाला हास्यवदन ॥ हनुमंताचे अतिविंदानें॥ काळें
वदन लंकेशा ॥८० ॥ आमुचा हनुमा आतुर्बळी ॥ जे धुरेच्या मुखा केली होळी ॥ ह्मणोनि वानरें पिटिली टाळी ॥ सुखसमेळीं गर्ज
त ॥ ८१ ॥ विजयी हनुमंत महावीर ॥ हरिखें नाचती वानर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ श्रीरामचंद्र स्मरोनि ॥८२ ॥ मग
अंगदें उठोनि जाण ॥ भेरी त्राहाटिल्या निशाण ॥ तंव सुमनें वर्षती सुरगण ॥ तेणें सुखसंपन्न श्रीराम ॥ ८३॥ ऐकतां सेवका
ची ख्याती ॥ स्वयें सुखावे रघुपती ॥ धन्यधन्य तो मारुती ॥ जें पावन कीर्ती तिहीं लोकीं ॥८४॥ मग सौमित्रा श्रीराम सांगत॥
पुढें वाचीं ब्रह्मलिखित ॥ पुच्छदहनें हनुमंत ॥ पुढें पुरुषार्थ काय केला ॥ ८५ ॥ वंदोनि श्रीरामाचे चरण॥ पत्र वाची लक्ष्मण॥
आवडी परिसतू रघुनंदन ॥ तें सावधान अवधारा ॥ ८६॥ श्रीरामातें अनुलक्षोनि ॥ हनुमा उभा करजोडूनी ॥ आपुल्या स्तु
ती ऐकोनि ॥ नाश्लाघेना अभिमानु ॥ ८७ ॥ मीपालेखाइरें वानर॥ माझी कीर्ती करिता श्रीरामचंद्र ॥ रणीं रामनाम महाशूर॥
अतिदुर्धर रामनाम ॥ ८८॥ श्रीराम हाताचे हात ॥ श्रीराम शस्त्राचें सामर्थ्य ॥ राम करिता राक्षसघात ॥ रणकंदनार्थ श्री

१ विचार, युक्ती. २ अग्नी. ३ वायूस. ४ जोरानेंवाजवून. ५ नाश. ६ विलक्षण. ७ युक्ती.

राम ॥८९॥ श्रीराम प्राणाचाही प्राण ॥ श्रीराम बाणाचाही बाण ॥ श्रीराम माझी आंगवेण ॥ श्रीरामीं समर्पण पैं माझें ॥९०॥
ऐसें ऐकतां हनुमंताचे बोल ॥ श्रीरामा येती सुखाचे डोल ॥ जे भक्तिभावार्थाची वोल ॥ अतीसखोल श्रीरामीं ॥ ९१ ॥ पुढें ब्र
ह्मयाचें ब्रह्मलिखित ॥ हरिखें सौमित्र वाचित ॥ अपमानिला लंकानाथ ॥ सभेआंत सलज्ज ॥ ९२ ॥ प्रथमप्रारंभीं पुच्छकंद
न ॥ दाढयामिशा जाळिल्या दहन ॥ सिंहासनीं काळें वदन ॥ लज्जायमान रावणु ॥ ९३ ॥ कीर्ति जाली अपकीर्ती ॥ थोर
चिंता रावणाचित्तीं ॥ पुढें काय करील मारुती ॥ पुच्छदहनार्थी कळेना ॥ ९४ ॥ छळों जातां वानरासीं ॥ छळण नचले रामभक्ता
सीं ॥ छळणें जाळिलें माझ्या मुखासीं ॥ खांडमिशासीं पुछदाहो ॥ ९५ ॥ वानर उडतां रामनामेंसीं ॥ छेदिलें दुर्धर सप्तपाशा
सीं ॥ तेथें द्रुमपाश रज्जुपाशीं ॥ यमपाशासीं कोण पाड ॥ ९६ ॥ काळपाश कर्मपाश ॥ धर्मपाश ब्रह्मपाश ॥ मायापाश मोह
पाश ॥ जन्मपाश सातवा ॥ ९७ ॥ काळपाश तो आयुष्यघातु ॥ कर्मपाश तो नैश्वर्यवंतु ॥ धर्मपाश तो आश्रमगतु ॥ वेद वि
हितार्थु ब्रह्मपाश ॥ ९८॥ देहममता मोहपाश ॥ मुख्यमाया तो आशापाश ॥ कनकेंकांता हा जन्मपाश ॥ ऐसे सप्तपाशांहीं
जीव बद्ध ॥ ९९॥ सप्तपाशांची निवृत्ती ॥ रामनामें करी मारुती ॥ तेथें येराची नचले युक्ती ॥ शास्त्रविंत्पत्ती शिणतां॥१००॥
श्रीरामचें जें नाम ॥ तेंचि केवळ परब्रह्म ॥ नामें निर्दळीं कर्माकर्म ॥ धर्माधर्म छेदक ॥ १ ॥ अबद्ध पढतां पैं वेद ॥ अनिवार बा
धिती निषेर्ध ॥ आणि नामस्मरतांचि अबद्ध ॥ होती सुबद्ध श्रवणार्थी ॥ २ ॥ अबद्ध मंत्राच्या प्रयुक्तीं ॥ जापक चळले नेणों कि
ती ॥ आणि अबद्ध नांवाच्या आवर्ती ॥ जड मूढ तरती असंख्य ॥३ ॥ करितां क्रियाकर्मवित्पत्ती ॥ जरी विधिविधानें व्यंग हो
ती ॥ व्यंग कर्में नव्हे उद्धारगती ॥ आणि हरिनामोक्ती अच्युत ॥४॥ नामासीं नाहीं कर्मबंधन ॥ नामासीं नाहीं विधिविधान ॥
आसनीं भोजनीं शयनीं जाण ॥ नाम पावन हरीचें ॥५ ॥ स्वप्नीं स्मरतां रामनाम ॥ तिन्ही अवस्था करी भस्म ॥ ऐसें दाटुगें ह ॥ ३ ॥
रीचें नाम ॥ नाम परब्रह्म प्रत्यक्ष ॥ ६ ॥ स्वप्नींचिया स्वप्नस्थिती ॥ कौशिका रामरक्षेची प्राप्ती ॥ जेकां दाटुगें त्रिजगतीं ॥ उ

१ सामर्थ्य. २ दान. ३ आनंदें. ४ सुवर्णस्त्री. ५ उपशम. ६ शाब्दीकज्ञान. ७ छेदी. ८ शास्त्रविरुद्ध. ९ श्रेष्ठ.

द्धरणार्थी जयाचे ॥ ७ ॥ तरी रामरक्षा ज्याचे हातीं ॥ कळिकाळ त्यासीं कांपती ॥ यमधर्म पायां लागती ॥ तीर्थें मागती चरण
तीर्थ ॥ ८ असो रामरक्षावित्पत्ती ॥ दोनचि अक्षरें रामनामोक्ती ॥ चहूं मुक्तीची फिटे भ्रांती ॥ ब्रह्मप्राप्ती ठसावे ॥ ९ ॥ श्री
रामस्मरणाचेंनि योगें ॥ ब्रह्मस्थिती घररिघे ॥ कळिकाळासीं करिती उभे ॥ ऐसें नाम दाटुगें श्रीहरीचें ॥११० ॥ ऐसी रामना
माची स्थिती ॥ पूर्ण बाणली हनुमंतीं ॥ तेणें त्याची पावन कीर्ति ॥ त्रिजगतीं निजविजयी ॥ ११ ॥ ऐसी हनुमंताची स्थिती॥
ब्रह्मयानें लिहिली ब्रह्मलिखितीं ॥ पुढें कपिपुच्छप्रदीप्ती ॥ केली ख्याती ते ऐका ॥१२ ॥ पुच्छीं धडाडी हुतांशू ॥ हनुमंतासीं अ
तिआवेशु ॥ जैसा खेवां आलिया अमृतांशु ॥ ऐसा उल्हासु वानरीं ॥ १३ ॥ रामनामाही परतें ॥ नाहीं साधन संरतें ॥ अग्नि
बाधूं नशके मातें ॥ कृपा रघुनाथें मज केली ॥ १४ ॥ श्रीरामनामें हनुमंतु ॥ सप्तपाशबद्ध निर्मुक्तु ॥ परी तोही पुच्छें तळमळितु ॥
राक्षसां अंतु करावया ॥ १५ ॥ नेत्रीं लाविली अर्धचंद्री ॥ आणि खंरसी आणिली मुखाभीतरीं ॥ पुच्छ पसरोनि धरणीवरी ॥
मरणानुकारी कपि पडे ॥ १६ ॥ मग राक्षस येवोनि समस्त ॥ जंव हालवोनि पाहत॥ तंव कपी हालविना पांय हात ॥ वानरें दां
त विचकिले ॥१७॥ एक उलथें पालथें करिती ॥ एक उफराटें धरिती ॥ तंव ते पुच्छाग्नीनें पोळती ॥ मग पळती माघारे ॥१८॥
एक ढुंगीं घालिती काठ्या ॥ एक हाणिती फडफडाटा ॥ ऐसा वानर मीसगाढा ॥ दांत दाढा हालवीना ॥ १९ ॥ ऐसें मीस करो
नि अतिनिगुंती ॥ हालों नेदी पातयापातीं ॥ ह्मणती निमाला मारुती ॥ करोनि ख्याती रणमारू ॥ १२० ॥ वानरवीर जगजे
ठी ॥ मारिल्या राक्षसांच्या कोटी ॥ इंद्रजित रावणु धाके पोटीं ॥ अवघ्यां पोटीं अतिधाकु ॥२१॥ जरी हा मरण नसांगता ॥ त
री करिता अवघ्यांच्या घाता ॥ परी तीक्ष्ण बुद्धी लंकानाथा ॥ छळणें हनुमंता मारिलें ॥२२॥ वानरू सत्यवादी पूर्ण ॥ पाळोनि
श्रीरामाची आण ॥ सांगोनियां निजमरण ॥ आपणा आपण मारविलें॥ २३॥ जंव वैद्य पाहती विचक्षण ॥ ह्मणती कपीचे हृदयीं
आहे प्राण ॥ परी तो अतिशयेंसीं क्षीण ॥ क्षणार्धें पूर्ण निमेल ॥२४॥ हनुमा निमाला ऐकोनि॥ घाव घातला निशाणीं॥इंद्रजि

१ पवित्र. २ अग्नी. ३ आलिंगनार्थ. ४ चंद्र ५ श्रेष्ठ. ६ फेंस. ७ युक्तीनें. ८ ज्ञानी, हुषार.

त हरिखला मनीं ॥ वांटी शेरणी लंकेसीं ॥ २५ ॥ रावणें मारिला मारुती ॥ लंकालोक पाहूं येती ॥ राक्षसवीरांचिया पंक्ती ॥ अमितें क्षितीं दाटलिया ॥ २६ ॥ मिळाली राक्षसांची मांदी ॥ मीस घेतलें निजबुद्धीं ॥ अवघ्यां वधावया त्रिशुद्धी ॥ पेटला द्वंद्वीं तो ऐका ॥ २७ ॥ दाटल्या देखोनि राक्षसहारी ॥ जळत पुच्छ घाली त्यांवरी ॥ तंव ते पोळती उरीं शिरीं ॥ ऐसी अपांपरी राक्षसां ॥ २८ ॥ पळों जातां बाहेरीं ॥ तंव जळत पुच्छ लाविलें द्वारीं ॥ अवघियां केली कोंडमारी ॥ ऐसा निशाचरीं आकांतु ॥ २९ ॥ जनाच्या वस्त्रा लाविली आगी ॥ तेणें जळती सर्वांगीं ॥ पुच्छ घाली एकाएकाचे ढुंगीं ॥ नेसण्या आगी लाविली ॥१३०॥ आगी लागल्या धोत्रासीं ॥ द्विज पोळले लिंगप्रदेशीं ॥ नागवे नाचती रावणापासीं ॥ दाविती त्यासीं लिंगव्यथा॥३१॥ हनुमा निघाला राजद्वारीं ॥ निशाणें वाहाटिल्या भेरी ॥ जळोते रावणा तुझी थोरी ॥ जोहोरखोहारी त्यां केली ॥ ३२ ॥ लंका नागविली वस्त्रासाठीं ॥ तेला तुपा पाडिली तुटी ॥ दिवा लावणें खुंटली गोष्टी ॥ शेवटीं जीवासाठीं कपिपुच्छ ॥ ३३ ॥ आधींच वानरू सबळ ॥ आणि पुच्छ पेटविलें प्रबळ ॥ आतां लंका जाळील तात्काळ ॥ आणि मारील राक्षसां ॥ ३४ ॥ रावणा तुझे पोटीं कपट ॥ त्या कपटें केलें तळपट ॥ पुच्छें पेटला मर्कट ॥ करील सपाट सर्वांचें ॥ ३५॥ रावण ह्मणे रे हनुमंता ॥ लंका जाळिसी कवण्या अर्था ॥ सावध ऐकें लंकानाथा ॥ तुज तत्वतां सांगेन ॥३६॥ पुच्छासीं मरण आलें निश्चित ॥ तें मरण भयें झाडा देत ॥ भयें लोकांमाजिं लपत ॥ तरी त्यासीं मी येथें काय कीजे ॥३७॥ एकाचे चरण धरित॥आणि एकाचे पोटीं गवसत ॥ एकाचे पालवीं झोंबत ॥ जेमरण भयार्थ चुकवावया ॥३८॥ एकासीं होत शरणांगत ॥ एकाचे गळीं पडत ॥ जे विनवूनि लंकानाथ ॥ मरणोन्मुक्त करा ह्मणे ॥३९॥ रावणा मीही करितों विनंती ॥ जे जाजावोनि दहनार्थी ॥ पुच्छ येतें काकुळती ॥ तरी मरणोन्मुक्ती करीं त्यासीं ॥१४०॥ उरीं शिरीं स्वयें जाळित ॥ त्या नांव ह्मणिजे शरणागत ॥ पुच्छें मांडिला मरणावर्त॥मरणोन्मुक्त करा ह्मणे॥४१॥
करावया राक्षसांचा घातु ॥ द्वंद्वा पेटला हनुमंतु ॥ देखोनि पुच्छदहनावर्तु ॥ लंकानाथु चळिकांपे॥४२॥रावण कपिभयें कांपतु॥

१ आनंदला. २ असंख्य. ३ समुदाय. ४ दाणादाण. ५ अग्निप्रळय. ६ लागत. ७ पदरीं. ८ त्रासून.

आणि निःशंक बैसला हनुमंतु ॥ पुच्छें मांडिला आकांतु ॥ दहनावर्तु राक्षसां॥४३॥दशमुखेसीं सन्मुख ॥ हनुमा बैसला निःशंक ॥ पुच्छ सेना आणि सैनिक ॥ एकेक पोळविले ॥४४॥ राक्षससैन्यामाझारीं ॥ बोंब सुटली एकसरीं ॥ अग्नि पोळतां उरीं शिरीं ॥ पुच्छ महामारी पेटलें॥४५॥पुच्छ तंव तें अग्निकल्लोळ॥लंका वेढिली सकळ॥राक्षसें करिती तळमळ॥नचले बळ कपिपुच्छीं ॥४६॥ तंव हनुमा विचारी मानसीं ॥ अग्नि लागला माझे कांसेसीं ॥ तरी परम तृप्ती द्यावी यासीं ॥ ऐसें अतिउल्हासीं वानरू ॥ ४७ ॥ विचारितां मूळ अनुवादु ॥ वेदानुवादें सखे बंधु ॥ दोहींचा पिता वायू प्रसिद्धु ॥ परम सुहृदु आत्मत्वें ॥४८॥ अग्नि वायूचा ज्येष्ठ सुतु ॥ आणि कनिष्ठ भेटला हनुमंतु ॥ मग सुतें आलंगिला सुतु ॥ तेणें उल्हासतु स्वयें वायू ॥ ४९ ॥ ज्येष्ठबंधु अतिवरिष्ठ ॥ भोजनीं लंकाभुवनताट ॥ राजमंदिरीं परवडी श्रेष्ठ ॥ भक्ष चोखट तें ऐका ॥ १५० ॥ रावणाचा छत्रदाहो ॥ प्रथम प्राणाहुती पाहाहो ॥ माड्यागोपुरें गृहसमुदावो ॥ निजनिर्वाहो भोजनीं ॥ ५१ ॥ चंदन मंदिरें तेंचि ओदन ॥गृह सामग्री तेंचिवरान्न ॥ पताका कथिकातें पूर्ण ॥ आणि घृत जाणा मणिमाळा ॥ ५२ ॥ नानापरीचें वृक्षदहन ॥ त्या शाखा स्वादिष्ठ संपूर्ण ॥ गुप्तधन तें वरी लवण ॥ दधिओदन तृणघरें ॥ ५३ ॥ जालिया तृणघरांचें दहन ॥ मग सर्वांचि उत्तरापोशन ॥ ऐसें ज्येष्ठबंधूसीं भोजन॥ लंकाभुवन अर्पितु ॥ ५४ ॥ हनुमा बैसला पूर्वद्वारीं ॥ आणि पुच्छ प्रेरिलें असे नगरीं ॥ अग्नि लावितां घरोघरीं ॥ नरनारी आकांतु ॥५५॥ नवल लाघवी वानर ॥ पुच्छ करोनियां चौफेर ॥ सबाह्य आकळिलें नगर ॥ निशाचरें तळमळिती ॥ ५६ ॥ निर्गमें नपुरे नगरीं ॥ जळत पुच्छ नगरद्वारीं ॥ तळमळिती नरनारी ॥ आंपांपरी राक्षसां ॥ ५७॥ नेसण्या आगी लावी आधीं ॥ नरनारी धांवती नागव्या बिंदीं ॥ हळहळित राक्षसमांदी ॥ सांदोसांदी कळकळिती ॥५८॥ लेकीस माय ह्मणे तूं कां बुची ॥ तंव ते सांगे माझी पोळिली खोची ॥ तंव जांवई आला नागवाची ॥ तो देखे सासूची नग्नता ॥ ५९॥ मग ह्मणे आजि माझे सफळ नयन ॥ जे देखिलें स्त्रियेचें जन्मस्थान ॥ तंव लाजे सासू झांकी नयन ॥ अवघे नग्न हळहळित ॥१६०॥ एक पोळती स्त

१ निर्भय. २ एकदम. ३ वृत्तांत. ४ प्रकार. ५ उत्तम. ६ भात. ७ मीठ. ८ वेढिलें. ९ मुक्तता. १० गोंधळ. ११ मार्गी. १२ समुदाय.

नांतरीं ॥ एक पोळती योनिद्वारीं ॥ एक पोळती उरीं शिरीं ॥ गुदद्वारीं पैं एक ॥६१॥ ऐसा राक्षसांसीं आकांतु ॥ नगरीं भों
वता पुच्छावर्तु ॥ काळें तोंड लंकानाथु ॥ जें नगरदाह्यार्तु तेणें केला ॥६२॥ पुच्छाग्नीनें मारावा वानर ॥ तंव तेणें अग्नि केला
तीव्र ॥ लंका जाळिली समग्र ॥ निशाचर देहदाहो ॥६३॥ निघाल्या नगरा बाहेरी ॥ येतां जनांचिया द्वारीं ॥ तंव जळत पु
च्छ चौफेरी ॥ लंकापुरी कवळोनी ॥ ६४ ॥ जे जे द्वारीं रिघों जात ॥ तंव पुच्छ धगधगीत तेथ ॥ निर्गमें नपुरे अतिआकां
त ॥ जन भ्रमत अतिभ्रांतीं ॥६५॥ आगी लावोनि प्रबळबळी ॥ पाडिले हुडी दुर्गाच्या पौळी ॥ अर्गंड बुजिल्या पैं तळीं ॥
मांडिली होळी दुर्गाची ॥ ६६ ॥ हुडे खचती दडदडां ॥ तंव तळीं होत राक्षसां रगडा ॥ सैन्य मारोनि बुजी अगडा ॥ पुढें झ
गडा जिंतावया ॥ ६७ ॥ पाडोनि दुर्गाच्या पौळी ॥ खंदक बुजिला समूळीं ॥ श्रीराम यावया संत्रदळीं ॥ वाट मोकळी कपी
करी ॥ ६८ ॥ लंकानगरीचीं दुर्घटें ॥ जाळिल्या अर्गळा कपाटें ॥ मोकळे सातही दारवंटे ॥ ख्याती मर्कटें लाविली ॥ ६९ ॥
लंकानगरी सभोंवतें ॥ गडपाळ सैन्य जागृत होतें ॥ तींतीं स्थळें बळें समस्तें ॥ हटें कपिनाथें जाळिलीं ॥ १७० ॥ दुर्गाभोंव
ती चौफेरें ॥ भरलीं होतीं अग्नियंत्रें ॥ अग्नि लावितां वानरें ॥ तीं एकसरें सूटती ॥ ७१ ॥ एकवेळ समकाळ ॥ सुटले यंत्राचे
यंत्रगोळ ॥ नगरीं उठिला हलकल्लोळ ॥ वीर प्रबळ निमाले ॥ ७२ ॥ हनुमा अग्नि वायु तिन्ही॥लंका जाळितां तिघींजणीं ॥ ता
पें तापलीसे धरणीं ॥ तेणें सर्पफणा पोळती ॥ ७३ ॥ सर्प पोळोनि फणोफणीं ॥ बुडी देती आवरणजीवनीं ॥ तंव शेष पोळेना
सहस्रफणी ॥ जें श्रीराम शयन शेषाचें ॥ ७४ ॥ जेंवि प्रळयकाळींचा अग्नी ॥ राहे सत्यलोका जाळूनी ॥ तैसा लंकादाहें दहन
वन्ही ॥ झोंबे धांवोनि निराळीं ॥ ७५ ॥ लंका जाळितां मारुती ॥ तापेंतापली त्रिजगती ॥ लंकाजन अतिआवर्तीं ॥ आली
शांती राक्षसां ॥ ७६ ॥ तंव रावणाच्या राणिवसांत ॥ अग्नि लावी स्वयें हनुमंत ॥ मग रावण बैसला जेथ ॥ आले तेथें क ॥ ५ ॥
पिपुच्छ ॥ ७७ ॥ रावणा मांडिला अतिआकांतु ॥ तेणें राक्षस धाकती समस्तु ॥ इंद्रजित जाला शोकाकुळितु॥ लंकानाथु कें

१ पुच्छाचावेढा. २ मुक्तता. ३ बुरुज. ४ खंदक ५ ससैन्य. ६ अरगळा. ७ मेले. ८ अग्नी. ९ आकाशीं.

वि वांचे ॥ ७८ ॥ युद्ध करितां मारुती ॥ आमुचिया खुंटल्या सर्व शक्ती ॥ मरण आलें लंकापती ॥ कैशारितीं वांचेल ॥ ७९ ॥
रावण काढारे बाहेरीं ॥ नातरी पडेल पुच्छजोहरीं ॥ मग दुर्ग पाडोनि निशाचरीं ॥ कष्टांतरीं मार्गु केला ॥ १८० ॥ नवल कपि
पुच्छाची थोरी ॥ जळतपुच्छ टाकिलें द्वारीं ॥ तेणें निर्गमु नपुरे बाहेरीं ॥ मग हाहाकारीं गर्जती ॥८१॥ मग तेकाळीं निशाचर॥
निवडोनियां निधडे वीर ॥ रागें लोटले कपीवर ॥ शस्त्रास्त्रीं सन्नद्ध ॥ ८२ ॥ वोडणखांडे शूळ त्रिशूळ॥ परशु पट्टीश गदा मुद्गल॥
बाणीं कोंदलें नभभूतळ॥ ऐसा रणकल्लोळ वीरांचा ॥८३॥ रावणाचे दृष्टी पुढां॥होतो निर्वाणीचा झगडा॥तंव हनुमा होवोनि गाढा॥
रणीं वेगाढा ऊठिला ॥८४॥ कपीनें बहुतां लाविली ख्याती ॥ तरी आज याची करूं शांती ॥ गर्जोनियां रणविख्याती ॥ शस्त्रसं
पातीं मारणें ॥८५॥ कपीस मारावया रोकडें ॥ कवची खड्गी वीर गाढे ॥ सरकोनि थरकोनि चहुंकडे ॥ घाय देव्हडे हाणिती॥८६॥
एक कपिपुच्छें आकांतु ॥ लघुलाघवें चुकवितु ॥ सन्मुख वंचोनि आघातु ॥ रणकंदनार्थु मांडिला ॥ ८७ ॥ मग हनुमा विचारी
पोटांत ॥ वीर खवळले अत्यद्भुत ॥ यांचातरी पाहूं पुरुषार्थ ॥ अंगीं घात साहोनी ॥८८॥ यांच्या शस्त्रांच्या समेळीं ॥ माझी नतु
टे रोमावळी ॥ शस्त्रें हाणितां महाबळी ॥ घायातळीं राहिला ॥८९॥ हनुमा आला घायातळीं ॥ मग वीरीं दिधली आरोळी ॥ ह्मण
ती अवघे बळीरे बळी॥ जे कपि भूतळीं पाडिला॥१९०॥सन्मुख हाणिती तोमर॥तंव एक मागोनि हाणिती वज्र॥एकेवेळें नानाश
स्त्र ॥ अतिदुर्धर हाणिती ॥९१॥ वीर वर्षती शरजाळीं ॥ तंव हनुमा दडला घायातळीं ॥ मारुती मारिला आतुर्बळी ॥पिटिली टा
ळी सकळिकीं ॥९२॥राहिलें उड्डाणकिरार्ण ॥ निःशेष याचा गेला प्राण ॥ आमची गाढी आंगवण॥ भेरी निशाणें त्राहाटिलीं॥९३॥
वानरें थोर केली ख्याती ॥ परी आह्मी वीरभद्रजाती ॥ जे रणा आणिला मारुती ॥ अतिविल्पत्ती रणमारें ॥ ९४॥ ऐसें अतिवोंढि
वा गर्जती वीर ॥ आणि हेंरिखें वांटिती साखर ॥ आतां विझवारे लंकापुर ॥ रणीं वानर पाडिला ॥ ९५ ॥ आतां रण शोधारे स
त्वर ॥ जे कोणी घाईं निमाला कपींद्र ॥ तंव तेणें करोनि भुभुकार ॥ वेगीं वानर उसळला ॥ ९६ ॥ ऐकतां कपीचें गर्जन ॥ धा

१ अभीत. २ मार्ग. ३ ढालतरवार. ४ महान्. ५ त्वरेनें. ६ शस्त्रप्रहारानें. ७ मोठें. ८ क्रीडा. ९ बळ, पराक्रम. १० आनंदें.

किन्नला दशानन ॥ राक्षसांचे पळाले प्राण ॥ जें अचुक मरण वोढवलें ॥ ९७ ॥ लंका पडिली दहनावर्तीं ॥ पळावया वाट ना हीं रिती ॥ आणि पुढें खवळला मारुती ॥ तेणें मरणप्राप्ती राक्षसां ॥ ९८ ॥ तंव सभामंडपींचा थोर ॥ स्तंभ उपटोनि अष्टधार ॥ आणिक कवळोनि निशाचर ॥ घायें चकचूर करीतसे ॥ ९९ ॥ पुच्छें कवळोनि निशाचर सगट ॥ अवघे करोनि एकवट ॥ मग खांब हाणोनि अतिउद्भट ॥ केलें पीठ अवघ्यांचें ॥ २०० ॥ हातपाय ना मणगट ॥ नाड्या अस्थी शिरकंठ ॥ आणिपोटा पाठीचें करोनि पीठ ॥ केली एकवट अवघ्यांची ॥ १ ॥ ऊर्ध्वगती अधोगती ॥ पुढती नव्हे मरणप्राप्ती ॥ ऐसे राक्षसां मारोनि मारुती ॥ गुणातीतीं ते नेले ॥ २ ॥ इंद्रियें आवघीं त्रिगुणवृत्ती ॥ इंद्रियें देवता नानारूप ज्योती ॥ ते जिवें मारोनियां मारुती ॥ गुणातीतीं ते नेले ॥ ३ ॥ श्रीरामभक्ताचे निजहस्तीं ॥ जे जे निमती मारकयुक्तीं ॥ ते ते पावती गुणातीतीं ॥ भक्ताची ख्याती पैं ऐसी ॥ ४ ॥ हरिभक्ताचे दृष्टीपुढें ॥ मरे त्याचें भाग्य गाढें ॥ जिंणोनि त्रिगुणाचें सांकडें ॥ पावती सेकडें परब्रह्म ॥ ५ ॥ असो ऐसें रणवित्पत्ती ॥ सैन्य मारिलें मारुती ॥ तंव सन्मुख जाला लंकापती ॥ मरणानुवर्ती धाकतू ॥ ६ ॥ रावण धाकत निजाचित्तें ॥ जें सैन्य मारिलें हनुमंतें ॥ आतां आलें मजभोंवतें ॥ कोण कपीतें निवारी ॥ ७ ॥ अखयाकुमर केला पुरा ॥ इंद्रजितासीं रणभेंदरा ॥ आणि रणीं मारिलें निशाचरा ॥ कोण वानरा निवारी ॥ ८ ॥ रावणा तुझे दाही माथे॥ कपि ह्मणे म्यां तोडावे ह्यातें॥ परि मज वारिलें श्रीरघुनाथें ॥ जें तुज निजहस्तें मारावें ॥ ९ ॥ श्रीरामाची मर्यादा रेखा ॥ कपीस नुल्लंघवे देखा ॥ तेणें वांचविलें दशमुखा ॥ मरणोन्मुखा चुकवोनी ॥ २१० ॥ ऐसा गांजोनि दशानन ॥ आणि जाळोनि लंकाभुवन ॥ मग कपि परतला आपण ॥ श्रीरामचरण वंदावया ॥ ११ ॥ सीतेसीं घालोनि लोटांगण ॥ आणि तिसीं होवोनि अनन्यशरण ॥ कपि परतला आपण ॥ श्रीरामचरण वंदावया ॥ १२ ॥ मस्तकमणी घेवोनि खूण ॥ आणि खूण पुसोनि मुखवचनें ॥ कपि परतला आपण॥ ॥ ६ ॥
श्रीरामचरण वंदावया ॥ १३ ॥ मुखीं श्रीरामनामावृत्ती ॥ आणि हृदयीं श्रीरामाची मूर्ती ॥ देह विकिला श्रीरामकीर्तीं ॥ अन

१ आलें. ९ त्रिगुणापलीकडे. ३ श्रेष्ठ. ४ जिंकून. ५ संकट. ६ भीति, पाडाव.

न्यभक्तीं हनुमंतें ॥ १४ ॥ श्रीराम देखे सत्सर्वार्थीं ॥ श्रीराम देखे सर्वांभूतीं ॥ देह विकिला श्रीरामकार्यार्थीं ॥ अनन्यभक्ती हनुमंतें ॥ १५ ॥ श्रीराम देखे गतीची गती ॥ श्रीराम देखे नयनस्वार्थीं ॥ श्रीराम देखे सर्वांभूतीं ॥ भक्त परमार्थी हनुमंत ॥ १६ ॥ श्रीरामरूप इंद्रियस्थिती ॥ श्रीरामरूप नानावृत्ती ॥ श्रीरामरूप स्वप्न सुषुप्ती ॥ भक्त परमार्थी हनुमंतु ॥ १७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें ब्रह्मलिखित संपूर्ण ॥ पुढारें श्रीरामागमन ॥ सेतुबंधन अवधारा ॥ २१८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांब्रह्मलिखितहनुमत्प्रतापसंपूर्णत्रिस्त्रिंशतितमोऽध्यायः॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २१८ ॥ ॥छ॥

१ निद्रा.

भा.रा.सुं.कां.अ.३४

॥ श्रीसीतावल्लभायनमः ॥ ब्रह्मा ह्मणे ब्रह्मलिखितीं ॥ कपीची लिहिली अल्पकीर्ती ॥ त्याहून अगाध हनुमंताची ख्याती ॥ कीर्ती किती लिहावी ॥ १ ॥ श्रीरामा तुझें हें वानर ॥ लंके आलें पालेखाईर ॥ त्याची कीर्ति अतिदुर्धर ॥ मज साचार लिहवेना ॥ २ ॥ अठरालक्ष दीपिका पूर्ण ॥ कपीनें पुच्छें विझवोन ॥ रावणसभा करोनि नग्न॥ दशानन गांजिला ॥३॥ रिघोन रावणशयनस्थाना॥परिसोनि मंदोदरींचे स्वप्ना ॥ सीताशुद्धी आणी मना ॥ अशोकवना कपि आला ॥ ४ ॥ देवोनियां श्रीराममुद्रा ॥ सुखी करोनि सीता सुंदरा ॥ भांजावया राक्षसेंद्रा ॥ केला तरुवरा वनभंगू॥५॥मारिलें वनकरां किंकरां ॥ पंचसैनानीं प्रधानपुत्रां॥ जंबुमाळी करोनि पुरा ॥ निशाचरां निर्दळिलें ॥ ६ ॥ मुख्य मारावया धुरा ॥ प्रथम बोहणी अखयाकुमरा ॥ इंद्रजितासीं लावो निभेदरा ॥ अंदट वीरां मारिलें ॥ ७ ॥ राक्षससैन्याचिया श्रेणी ॥ अर्बुदांत पाडिल्या रणीं ॥ रुधिरप्रवाहो धरणी ॥ भूतां पारणी मेदमांसें ॥ ८ ॥ रणनदी रुधिरस्नान ॥ मेदमांसें आतृप्तिभोजन ॥ भूतें प्रेतें पिशाचगण॥ रणनर्तन ते करिती ॥९॥ दशमुखाची दाढी जाळिली ॥ लंकापुराची करोनि होळी ॥ हनुमा आला तुजजवळीं ॥ आतुर्बळी महावीर ॥१०॥ ब्रह्मा ह्मणे माझें युक्तीं ॥ धरवली तेंलिहिली कीर्ती ॥ मजही नकळे कपीची ख्याती॥ ते मी लिखितीं केंवि लीहूं ॥११॥ जैसा अवतार श्रीरामचंद्र ॥ तैसाच हनुंमत साचार ॥ वीर धीर महाशूर ॥ गुणगंभीर गांभीर्यें ॥ १२ ॥ श्रीराम देव हनुमंत भक्त ॥ दोहींच्या स्वरूपाचा इत्यर्थ ॥ करूं नेणती श्रुतिशास्त्र ॥ इत्थंभूत केंवि मी जाणें॥१३॥श्रीराम जीव हनुमा प्राण ॥ श्रीराम शिव हनुमा ज्ञान ॥ श्रीराम ब्रह्म हनुमा पूर्ण ॥ दोघे परिपूर्ण परब्रह्म ॥ १४ ॥ ब्रह्मयानें लिहिलें ब्रह्मलिखितीं ॥ ऐकोनि हनुमंताची ख्याती ॥ संतोषोनि रघुपती ॥ अतिप्रीतीं आलिंगी ॥ १५ ॥ हृदया हृदय लागतां देख ॥ दोन्ही हृदयीं श्रीराम एक ॥ एक तोचि पैं अनेक ॥ अनेकीं एक श्रीराम ॥ १६ ॥ हनुमा अवघाचि रामाआंतु ॥ हनुमा सबाह्य श्रीरघुनाथु ॥ लवण समुद्रीं एक होतु ॥ तैसा हनुमंतु श्रीरामीं ॥ १७ ॥ देवाभक्ताची जाली भेटी ॥ निर्विकल्पें पडली मिठी ॥ परमानंदें कोंदली सृष्टी ॥ आनंद कोटी सु

१ दिवे. २ वृक्षश्रेष्ठ. ३ सेनापती. ४ सेनाग्रभाग. ५ पराक्रमी. ६ रक्त. ७ वाच. ८ ज्ञानी समाधी.

ग्रीवा ॥ १८ ॥ वीजयी आमुचा हनुमा वीर ॥ वानर करिती भुभुक्कार ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ श्रीरामचंद्र स्मरोनी ॥ १९ ॥ अगाध हनुमंताची ख्याती ॥ ऐकोनियां श्रीरघुपती ॥ स्वमुखें आदरिली स्तुती ॥ अतिप्रीतीं हनुमंता ॥ २० ॥ वाणितां हनुमंताची कीर्ती ॥ करितां हनुमंताची स्तुती ॥ धणी नपुरे श्रीरघुपती ॥ तेचि श्लोकार्थी अनुवादों ॥ २१ ॥ ॥श्लोक॥ श्रुत्वाहनूमतःकीर्तियथावदभिभाषितां ॥ रामःप्रीतिसमायुक्तंवाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥ १ ॥ नूनंहनूमतःकृत्यंसुमहद्भुविदुष्करं ॥ मनसापियदन्येननशक्यंधरणीतले ॥ २ ॥ निहतंप्रतिपश्यामियस्तरेतमहार्णवं ॥ अन्यत्रगरुडाद्वायोरन्यत्रचहनूमतः ॥ ३ ॥ देवदानवयक्षाणांगंधर्वोरगरक्षसां ॥ अप्रवेश्यापुरीलंकारावणेनाभिपालिता ॥ ४ ॥ गुप्तादुर्गगिरेर्मूर्ध्निवीरेणैकेनधर्षिता ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ उल्लंघोनि अपांपती ॥ लंके जावोनियां मारुती ॥ अतर्क्य श्रुतिशास्त्रप्रयुक्ती ॥ ते ते ख्याती येणें केली ॥ २२ ॥ एकें उड्डाणें समुद्रलंघन ॥ करी ऐसा आहे कोण ॥ गरुड वायु कीं वायुनंदन ॥ अन्यत्रा गमन नकरवे ॥ २३ ॥ गरुडा गमन पक्षगतीं ॥ वायूसीं सर्वत्र गमनशक्ती ॥ एकें उड्डाणें हा मारुती ॥ समुद्रीं ख्याती करोनि गेला ॥ २४ ॥ सुरसा सिंहिका मैनाकगिरी ॥ कपीचा मार्ग रोधिला सागरीं ॥ एका सोडी एका मारी ॥ एकाचा गर्व हरी स्पर्शमात्रें ॥ २५ ॥ अगाध उड्डाणाची थोरी ॥ लंका सांडोनि माघारी ॥ जावोनि पडलंकेभीतरीं ॥ क्रौंचा सहपरिवारीं वधियेली ॥ २६ ॥ लंकादुर्ग सागरोदरीं ॥ रावण रक्षी सहपरिवारीं ॥ अतिदुर्गम गिरिशिखरीं ॥ दुर्धर थोरी गर्वाची ॥ २७ ॥ जया दुर्गाचे निर्वेंडी ॥ देव बंदीं तेहतीस कोडी ॥ नवग्रहांचे पायीं बेडी ॥ येरां बापुडियां कोण पुसे ॥ २८ ॥ देव दैत्य गुह्यक दानव ॥ यक्ष रक्ष सिद्ध गंधर्व ॥ पन्नगें ऋषीश्वर मानव ॥ कांपती सर्व लंकेशा ॥ २९ ॥ ऐसिया दुर्धर लंकेप्रती ॥ नाहीं साह्य ना सांगाती ॥ एकला रिघोनियां मारुती ॥ अभिनव ख्याती येणें केली ॥ ३० ॥ इंद्रजितें दांतीं धरिलें तृण ॥ ऐसें दुर्धर केलें रण ॥ रावणाचें मुख जाळोन ॥ केलें दहन लंकेचें ॥ ३१ ॥ सीतेची सावकाश घेवोनि भेटी ॥ तिच्या पुसोनि गुह्य गोष्टी ॥ मणी घेवोनि जगजेठी ॥ उठाउठीं येथें आला ॥ ३२ ॥ ॥श्लोक॥

१ प्रीति, आवड. २ वर्णूं. ३ समुद्र. ४ अडविला. ५ कौशल्यें. ६ सर्प. ७ विलक्षण.

नचात्मालघुतांनीतःसुग्रीवश्चापितोपितः ॥ अहंचरघुवंशश्चलक्ष्मणश्चमहाबलः ॥ ६ ॥ वैदेह्यादर्शनेनाद्यधर्मतःपरिरक्षिताः ॥ ७ ॥ ॥टीका॥ रणकंदन सीताशुद्ध्यर्थ ॥ सुखी सुग्रीव कपिनाथ ॥ ऐकोनि सीता निजगुह्यार्थ ॥ श्रीरघुनाथ सुखी जाला ॥ ३३ ॥ ऐकोनि सीताअनुतापवचनें ॥ लक्ष्मण सुखावे जिवें प्राणें ॥ वानरां होतसे सुखपारणें ॥ कपीचें बोलणें ऐकोनी ॥ ३४ ॥ लघुत्व नये तां वानरजाती ॥ कपीनें केली रणख्याती ॥ तेणें सुग्रीव वानरपती ॥ सुखसंवित्ती पावला ॥ ३५ ॥ करोनि राक्षसकंदनार्थ ॥ कपीनें आणिला सीताशुद्ध्यर्थ ॥ आह्मां अवघियां पुरुषार्थ ॥ संरक्षित हनुमंतु ॥ ३६ ॥ श्रीरामें करितां स्तुती ॥ हनुमा अतिविनितवृत्ती ॥ लोटांगणें घालोनि क्षितीं ॥ स्वयें रघुपतीतें विनवी ॥ ३७ ॥ श्रीरामा तुझी नामशक्ती ॥ तेणें म्यां केली लंकेसीं ख्याती ॥ त्या मज रंकाची स्तुती ॥ केंवि रघुपती तूं करिसी ॥ ३८ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संतोषोनि श्रीरघुनंदन ॥ पुढती पुसतसे आपण ॥ दुर्गलक्षण लंकेचें ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ पुनरेवाथपप्रच्छराघवःपवनात्मजं ॥ कतिदुर्गाणिदुर्गायालंकायास्तद्ब्रवीष्वमे ॥ ८ ॥ बलस्यपरिमाणंचद्वारदुर्गक्रियामपि ॥ गुप्तिकर्मचलंकायारक्षसांसदनानिच ॥ ९ ॥ यत्नयावत्नयादृक्चलंकायामभिदृष्टवान् ॥ तथातत्सर्वमाचक्ष्वसर्वथाकुशलोह्यसि ॥ १० ॥ सपृष्टोराजपुत्रेणरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ आचचक्षेहनुमतायथादृष्टासअर्थवित् ॥ ११ ॥ परांसमृद्धिंलंकायाःसागरस्यचभीमतां ॥ विभागंचबलौघस्यनिर्देशंवाहनस्यच ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ लंकादुर्ग हें कैसें काय ॥ कोणाची कैसी आहे ॥ दुर्गीचें बळ दळ समुदाय ॥ साभिप्राय मज सांगें ॥ ४० ॥ दुर्गद्वारीं क्रियास्थिती ॥ दुर्गाचीं यंत्रें गुप्तगती ॥ द्वाररक्षण सैन्यसंपत्ती ॥ रिघूं निघूं युक्ती मज सांगें ॥ ४१ ॥ दुर्ग शोधिलें तुवां समूळीं ॥ घेतली लंकेची घरधांडोळी ॥ किती सैन्य रावणाजवळीं ॥ आतुर्बळी वीर किती ॥ ४२ ॥ आह्मांसीं मांडिलिया रण ॥ सन्मुख येती कोण कोण ॥ तूं तंव तेथींचा रणप्रवीण ॥ रणलक्षण मज सांगें ॥ ४३ ॥ श्रीराम राजपुत्र सज्ञान ॥ हनुमंता अतुलक्षोन ॥ पुसिला लंकादुर्ग प्रश्न ॥ तेंवि आपण कपि सांगे ॥ ४४ ॥ लंका दुर्ग समुद्र आगंड ॥ तेणें करितां अतिअवघड ॥ नकळे सुरासु

१ पश्चात्ताप. २ आनंदोद्गम. ३ नम्रतेनें. ४ बारीकशोध. ५ खंदक, समुद्रवेष्टित.

रांची घडमोड ॥ परमगूढ समुद्रीं ॥ ४५ ॥ मत्त गजांचिया हारी ॥ मद स्रवती लंकानगरीं ॥ मदगंध नमाये अंबरीं ॥ मत्त भ्र
मरीं झंकार ॥४६॥ अश्वरथांचिया थाटी ॥ पदरज नमाये अंबुटीं ॥ सैन्य असंख्य कोट्यानुकोटी ॥ वीर जगजेठी राक्षस॥४७॥
लंकादुर्ग अतिशय दुर्धर ॥ खंदकीं जळ अपरंपार ॥ माजीं मीन नक्र मगर ॥ जळीं जळचरें असंख्य ॥ ४८ ॥ उभयोनि यंत्राव
री यंत्र ॥ परसैन्याचे देखोनि भार ॥ दुरोनि करिती चकचूर ॥ यंत्रमार महागोळा ॥ ४९ ॥ नांवनिग्या अतिमर्दनीं ॥ ज्या श
तघ्नी सहस्रघ्नी ॥ दुर्ग चौफेरे चहूंकोनीं ॥ यंत्रश्रेणी मारका ॥ ५० ॥ चोरद्वाराची वित्पत्ती ॥ इंद्रजित कपटी गुप्तगती ॥ घा
लाघालोनि रातोरातीं ॥ धुरा मारिती अस्त्रबंधें ॥ ५१ ॥ दुर्गीं शतानुशत दारवंटे ॥ मुख्य वागणें चहूं वाटे ॥ आगळां साखळा
घडघडाटे ॥ दृढ कपाटें लोहबंधें ॥५२॥ श्रीरामासीं करावया युद्ध॥ रावणासीं अतिआल्हाद ॥ सैन्य सन्नद्धबद्ध ॥ द्वंद्वयुद्ध धुरे
सीं ॥ ५३ ॥ ॥ श्लोक ॥ शैलाग्रेरचितादिव्यासापूर्वेत्रपुरोपमा ॥ वाजिवारणसंपन्नालंकापरमदुर्जया ॥ १३ ॥ अयुतंरक्षसाम
त्रपूर्वद्वारंसमाश्रितं ॥ शूलहस्तादुराधर्षाःसर्वेखड्गाग्रयोधिनः ॥ १४ ॥ अर्बुदंरक्षसांतत्रपश्चिमद्वारसंस्थितं ॥ नियुतंरक्षसा
मत्रदक्षिणंद्वारमास्थितं ॥ १५ ॥ शतशोथसहस्राणिमध्यमंगुल्ममास्थिताः ॥ उत्तरंद्वारमास्थायरावणःपर्युपासते॥१६॥ ॥टीका॥
समुद्र मध्यगिरीचे माथां ॥ वसावया लंकानाथा ॥ लंका करवी विधाता ॥ दुर्गकर्ता विश्वकर्मा ॥ ५४ ॥ विश्वकर्में निजवित्प
त्ती ॥ लंका निर्मी दुर्गमगती ॥ ते लंकेची दुर्गम ख्याती ॥ म्यां तुजप्रती सांगितली ॥ ५५ ॥ चहूं द्वारीं संरक्षण ॥ भट सुभट
वीर दारुण ॥ रावणें ठेविले आपण ॥ रक्षोगण ते ऐका ॥ ५६ ॥ पूर्वद्वारीं दहासहस्र ॥ निधडे निःशंक निशाचर ॥ शूळह
स्ती खड्गधर ॥ अतिदुर्धर ते द्वारीं ॥ ५७ ॥ पश्चिमद्वारीं महाशूर ॥ अर्बुदांत महावीर ॥ शस्त्रास्त्रीं प्रवीण निशाचर ॥ ते द्वारीं
द्वार रक्षिती ॥५८॥ लक्षानुलक्ष निधडे वीर ॥ रथगज वाजी महाशूर ॥ ते रक्षिती दक्षिणद्वार ॥ अहोरात्र गर्जोनी ॥५९॥ उत्त ॥ २ ॥
रद्वाराचा पैं धाक ॥ स्वयें वाहे दशमुख ॥ येणें द्वारें रघुकुळटिळक ॥ आवश्यक येईल ॥६०॥ शतानुशतें शतानुसहस्त्रीं ॥गुल्मो

१ आकाशीं. २ समुदाय. ३ अंतरीं. ४ समूह. ५ युक्ती. ६ प्रमुखवीर. ७ दरवज्याचेआंतील लाकूड, अगळ. ८ निर्भय. ९ किल्यांत.

गुल्मीं हारोहारीं ॥ स्वयें रावण सहपरिवारीं ॥ उत्तरद्वारीं सरक्षी ॥ ६१ ॥ लंका समुद्राचे बेटीं ॥ वसताहे गिरित्रिकूटीं ॥ भोंव
तीं राक्षसांची घरटीं ॥ पारखे दृष्टी केंवि देखे ॥६२॥ लंकादुर्ग अतिगूढ ॥ ऐकतां वाट अवघड ॥ तोही केला म्यां निवाड॥कडे
फोड दुर्गाची ॥ ६३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेमयासंक्रमाभग्नाःपरिखाश्चापिपूरिताः ॥ दग्धाचनगरीलंकासाद्रिप्राकारतोरणा ॥ १७ ॥
स्थितापारेसमुद्रस्यदूरपारस्यराघव ॥ नौपथश्चापिनास्त्यत्रनिरुद्देशश्चसर्वतः ॥ १८ ॥ येनकेनतुमार्गेणतरामवरुणालयं ॥ हते
तिनगरीलंकावानरैरुपधार्यतां ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ लंकादुर्ग श्रीरघुपती ॥ म्या पाहिलें जाण निश्चितीं ॥ ह्मणसी चोरोनि रा
तीं बितीं ॥ वीरां रणख्याती लावोनी ॥६४॥ रावणें पुच्छा लाविता आगी ॥ लंका जाळितां उभयभागीं॥वीर मारिले तेप्रसंगीं ॥
रणरंगीं भिडोनी ॥ ६५ ॥ उपऱ्या धवळारें गोपुरें ॥सप्तखणी दामोदरें ॥ लंका जाळिली घरोनघरें ॥ राजमंदिरें मुख्यत्वें ॥६६॥
आगळा सांखळा दुर्गाचे वोटे ॥ लोहनिबद्धें कपाटें ॥ जाळिले दुर्गांचे दारवंटे ॥ श्रीराममर्कटें हनुम्यानें ॥६७॥ मत्स्य मगर झषा
कुळीं ॥ खंदक भरले होते जळीं ॥ ते म्यां बुजिले समूळीं ॥ दुर्गाच्या पौळी पाडोनी ॥६८॥ दुर्ग जाळितां नानापरी ॥ मुख्य दुर्ग
वस्तीचा जो गिरी ॥ तो म्यां जाळिला पुच्छेंकरी ॥ करोनि महामारी राक्षसां ॥६९॥ रावण करोनियां दीन ॥ म्यां जाळिलें लंका
भुवन ॥ राखिलें बिभीषणाचें सदन ॥ तो भक्त पूर्ण परमार्थी ॥७०॥ जो जो श्रीरामाचा भक्त ॥ तो तो आमचा परम आप्त ॥ रा
वणाच्या राण्या समस्त ॥ त्याच्या घरांत वांचविल्या ॥ ७१ ॥ श्रीराम रिघावया समदळीं ॥ सदुर्ग लंका केली होळी ॥ समुद्र
तरलिया गोळांगुळीं ॥ लंका तत्काळीं घेतील ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृढापारेसमुद्रस्यदूरपारस्यराघव ॥ नौपथश्चापिनास्त्य
त्रनिरुद्देशश्चसर्वतः ॥ २० ॥ श्रीरामोक्ती ॥ तपसासेतुबंधेनसागरोच्छोषणेनवा ॥ सर्वथाहिसमर्थोहंसागरस्यविलंघने ॥ २१ ॥
॥ टीका ॥ समुद्रपारीं निश्चिती ॥ लंकादुर्गीं रावणा वसती ॥ नांवाची तेथें नचले गती ॥ मत्स्य गिळिती महामीन ॥ ७३ ॥ म
त्स्यमीन आणि मगर ॥ नांवा गिळिती महानक्र ॥ समुद्र अतिशयेंसीं दुर्धर ॥ केंवि परपार पावाल ॥ ७४ ॥ समुद्र तरावया

१ अन्यारे. २ मोठींघरं. ३ जळचरयुक्त. ४ गृह. ५ ससैन्य. ६ वानरीं.

आतां ॥ उपाव चिंतावा सर्वथा ॥ दुस्तर सांगतां हनुमंता ॥ आलें रघुनाथा स्फुराण ॥ ७५ ॥ सोडोनियां अग्निबाण ॥ करीन समुद्राचें शोषण ॥ जळजंतूंचे जातील प्राण ॥ तरी मी आन नकरीन ॥ ७६ ॥ तिव्र तप सत्वनिष्ठ ॥ समुद्रीं करोनि पाय वाट॥ वानरवीर सुखें संतुष्ट ॥ परतट पावती ॥ ७७ ॥ समुद्रलंघन तें किती ॥ त्यांस कां वेचूं तपसंपत्ती ॥ सेतु बांधोनि सिंधूप्रती ॥ नेईन जुत्पत्ती परतटा ॥ ७८ ॥ सुग्रीवास पाचारोन ॥ गर्जोनि सांगे श्रीरामपूर्ण ॥ आजचि करावें प्रयाण ॥ रणीं रावण मारावया ॥ ७९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अस्मिन्मुहूर्तेसुग्रीवप्रयाणमभिरोचय ॥ युक्तोमुहूर्तोविजयेप्राप्तोमध्यंदिवाकरः ॥ २२ ॥ उत्तराफाल्गुनीह्यद्यश्वस्तुहस्तेनयोक्ष्यते ॥ अभिप्रयामसुग्रीवसर्वानीकसमावृताः ॥२३॥ निमित्तानिचपश्यामियानिप्रार्भवंतिवै ॥ निहत्य रावणंसीतामाहरिष्येनसंशयः ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ विजयादशमी सुमुहूर्तीं ॥ जयो पावला रघुचक्रवर्ती ॥ प्रपितामह तो आज्ञाप्रती ॥ त्याची ख्याती तूं ऐकें ॥ ८० ॥ शमीतळीं प्रथमवस्ती ॥ धनेश्वरें तेचि रातीं ॥ अपार वर्षला संपत्ती ॥ विखुरलें क्षितीं बहुधन ॥ ८१ ॥ तैं पासोनि अद्यापि जाण ॥ आणावया बहुसाल धन ॥ विजयादशमीस सीमा उल्लंघन ॥ शमीपूजन जन करिती ॥ ८२ ॥ पूर्वजाचें सुमुहूर्त ॥ आजि मज जालें प्राप्त ॥ लंकेसीं जावया त्वरित ॥ सेना समस्त सिद्ध करीं ॥ ८३ ॥ रणीं दंडावया लंकापती ॥ शुभलोचन माझे लवती ॥ आलिंगावया सीता सती ॥ बाहु स्फुरती स्वानंदें ॥ ८४ ॥ मध्यान्हीं ये तांचि आदित्य ॥ रणविजयीं अभिजित ॥ प्रयाण करावें निश्चित ॥ ऐसें रघुनाथ बोलिला ॥ ८५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुग्रीवा आलें अतिस्फुरण ॥ भेरी त्राहाटिल्या निशाण ॥ लंकाप्रयाण गडगर्जे ॥ ८६ ॥ अंगद हर्षला तत्काळीं ॥ वानरसेनेंत पिटिली टाळी ॥ रावण मारोनि महाबळी ॥ जनकबाळी आणावया ॥ ८७ ॥ सुग्रीवराजाज्ञेची नीती ॥ वानरांची निघती स्थिती ॥ ज्यासी जैसी नेमिली गती ॥ तीहीं त्यारीतीं चालावें ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अग्रेयातुबलस्यास्यनीलोमार्गंप्रवेक्षितुं ॥ वृतःशतसहस्रेणवानराणांतरस्विनां ॥ २५ ॥ फलमूलवतानीलशीतकाननवारिणा ॥ पथामधुमताचाशुसेनांसेनापतेन

१ वानर. २ पडले. ३ सूर्य. ४ गमन.

य ॥ २६ ॥ सागरौघनिभंभीमंवानराणांमहद्बलं ॥ कपिसिंहप्रकर्षंतुशतशोथसहस्रशः ॥ २७ ॥ गजश्चगिरिसंकाशोगवयश्च महाबलः ॥ गवाक्षश्चाग्रतोयातुगवांधृष्टइवर्षभः ॥ २८ ॥ यातुवानरवाहिन्यावानरःप्लवतांपतिः ॥ पालयन्दक्षिणंपार्श्वमृषभोवानरर्षभः ॥ २९ ॥ मत्तहस्तीवदुर्धर्षस्तरस्वीगंधमादनः ॥ यातुवानरवाहिन्याःसव्यपार्श्वमधिष्ठितुं ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ वानरसेना आज्ञावर्ती ॥ नीळ महावीर सेनापती ॥ तेणें चालावें ऐसिया रिती ॥ मार्गगती शोधोनि ॥ ८९ ॥ धाडोनि तरस्वी तराळ ॥ फळमूळ जळस्थळ ॥ सेना चालवावी सुखसमेळ ॥ यावें तत्काळ पाहोनि ॥ ९० ॥ जिकडे नाहीं फळ मूळ जळ ॥ तिकडे चालवितां दळ ॥ वानर कष्टतील सकळ ॥ सेना विकळ होवोंनेदीं ॥ ९१ ॥ यालागीं शोधोनि मार्गस्थिती ॥ वानरां पदोपदीं विश्रांती ॥ सेना चालवावी ऐसिया रिती ॥ सेनापतीं सज्ञानें ॥ ९२ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचा वचनार्थु ॥ वानर हर्षले समस्तु ॥ बाप कृपाळु श्रीरघुनाथु ॥ आह्मीं सनाथु श्रीरामें ॥ ९३ ॥ जरी आह्मी वानरें उद्धत ॥ तरी ह्मणती रामदूत ॥ हरिखें रामनामें गर्जत ॥ आह्मी सनाथ श्रीरामें ॥ ९४ ॥ मार्गगतीचें लक्षण ॥ श्रीराम वदला आपण ॥ नीळें घालोनि लोटांगण ॥ मस्तकीं चरण वंदिले ॥ ९५ ॥ नीळासवें निजपरिवार ॥ शतसहस्र वानरवीर ॥ अवघ्यांपुढें चाले भार ॥ जयजयकार करोनी ॥ ९६ ॥ गज गवाक्ष शरभ वीर ॥ नीळामागें सहपरिवार ॥ चालिला तिघांचा संभार ॥ जयजयकार करोनि ॥९७॥ गाई मागें जैसे गोऱ्हे ॥ नीळामागें तेणें प्रकारें ॥ वानर चालिले निजभारें ॥ जयजयकार गर्जती ॥ ९८ ॥ ऋषभ वीर वानरयोधीं ॥ तेणें चालावे दक्षणभागीं ॥ गंधहस्ती गंधमादन दोघीं ॥ वामभागीं चालावें ॥ ९९ ॥ कोट्यानुकोटी वानरभार ॥ युवराजा राजकुमर ॥ अंगदें घेवोनि सहपरिवार ॥ केला नमस्कार श्रीरामा ॥ १०० ॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ तडक फुटला एकसरीं ॥ काहाळा चिनकाहळा थोरी ॥ रणमोहरीं गर्जती ॥ १ ॥ जाला तुरांचा गजर ॥ सुग्रीवराजा सहपरिवार ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ संख्यासंभार अवधारा ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ शतैःशतसहस्रैश्चकोटिभिश्चायुतैरपि ॥

१ जलद. २ भयंकर. ३ सैन्य. ४ समुदाय. ५ झांज.

अर्बुदैरर्बुदशतैर्ययौपरिवृतस्तदा ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ शतानुशत श्याममुख वानर ॥ गोळांगुळें शतसहस्त्र ॥ कोट्यानु
कोटी केवळ शुभ्र ॥ असंख्य वानर हेमवर्णी ॥ ३ ॥ एक ते डाळिंबीकुसुमाकार ॥ शेंदुरवर्णी वीर अपार ॥ सुनीळ निळे वानरभार
॥ अंजनाकार असंख्य ॥४॥ एक बालार्कसम तांबडे ॥ एक ते चंद्रबिंबसम चोखडे ॥ इंद्रचापासमान वेगाढे ॥ एक रोकडे स्फ
टिकाचे ॥ ५ ॥ कोट्यानुकोटी अयुतें प्रयुतें ॥ अर्बुदें अर्बुदांतशतानुशतें ॥ वानरवीर असंख्यात ॥ हरि गर्जत रामनामें ॥ ६ ॥
ऐसे वानरराजभार ॥ शशांकछत्र युग्मचामर ॥ सुग्रीव निघालाराज्यधर ॥ जाला गजर वाद्यांचा ॥ ७ ॥ वृक्ष फळित पुष्पित ॥
किंशुकफुलें झेलित ॥ टके पताका त्या सैन्यांत ॥ वीर गर्जत रामनामें ॥ ८ ॥ वानरवीरां अत्यंत हरिख ॥ मारोनियां दशमुख ॥
सीता आणावी आवश्यक ॥ देती हाक श्रीरामें ॥ ९ ॥ एक रामनामें उपरमत ॥ एक ते आनंदें नाचत ॥ वानर सैन्य उल्हासत ॥
अभिषेकार्थ रामसीता ॥ ११० ॥ श्रीरामांकित आह्मी जुत्पती ॥ रावणु बापुडें तें किती ॥ आणोनियां सीता सती ॥ श्रीरघुप
ती अभिषेकूं ॥ ११ ॥ ऐसा देखोनि सुग्रीवभार ॥ संतोषला श्रीरामचंद्र ॥ निघावया अतिसत्वर ॥ केलें विचित्र तें ऐका ॥ १२ ॥
॥ श्लोक ॥ अधिरुह्यहनुमंतमिंद्रोगजमिवप्रभुः ॥ अंगदंचसमारुह्यलक्ष्मणस्त्वंतकोपमः ॥ ३२ ॥ सार्वभौमेनभूतेशोद्रविणा
धिपतिर्यथा ॥ जांबुवांश्चसुषेणश्चवेगदर्शीचवानरः ॥ ३३ ॥ ऋक्षराजोमहाबाहुःकुक्षिंरक्षंतुतेत्रयः ॥ जगामरामोधर्मात्माससैन्यो
दक्षिणांदिशं ॥ ३४ ॥ मध्येतुराजासुग्रीवोरामोलक्ष्मणएवच ॥ बलिभिर्हरिभिर्भीमैर्वृतःशत्रुनिबर्हणः ॥ ३५ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्र चढे
ऐरावता ॥ तैसा श्रीराम चढे हनुमता ॥ अंगदें अतिउल्हासता ॥ होय उचलिता सौमित्रा ॥ १३ ॥ जैसा भूतारूढ भूतनाथ ॥
तैसा अंगदीं उर्भिलाकांत ॥ देखोनि उल्हासे श्रीरघुनाथ ॥ अतिउल्हासित सुग्रीव ॥ १४ ॥ श्रीरामलक्ष्मण वीर वरिष्ठ ॥ सु
ग्रीवराजा तयां निकट ॥ दक्षिणपंथें घडघडाट ॥ वीर उद्भट चालिले ॥ १५ ॥ सुषेण आणि जांबुवंतु ॥ जांबुवंताचा ज्येष्ठ भ्रा
तु ॥ जोकां ऋक्षराज विख्यातु ॥ नामसंकेतु धूम्राक्ष ॥ १६ ॥ सुषेण वीर जगजेठी ॥ जांबुवंत वीर निकटीं ॥ श्रीराम लक्षोनि ॥ ४ ॥

१ वानर. २ सोन्याचेवर्णाचे. ३ काळे. ४ प्रभातसूर्याप्रमाणें. ५ पांढरे. ६ सुंदर. ७ लक्ष्मण.

यां दृष्टीं ॥ सुखसंतुष्टीं चालिले ॥ १७ ॥ श्रीरामाचे पाठीं जाण ॥ जांबुवंत आणि सुषेण ॥ हेही चालती सावधान ॥ यांसिं हें स्थान
नेमस्त ॥ १८ ॥ वानरवीर श्रेष्ठ श्रेष्ठ ॥ त्यांसिं वांटोनि देती वाट ॥ ऐका सांगेन तें स्पष्ट ॥ वीर वरिष्ठ मार्गभाग ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ हरिः
शतबलीभीमःकोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ दक्षिणंपार्श्वमासाद्यररक्षहरिवाहिनीं ॥ ३६ ॥ शतकोटिपरीवारःकेशरीगवयोगजः ॥ रंभ
श्चातिबलःपार्श्वंसैन्यमध्यमपालयन् ॥ ३७ ॥ दधिमुखःप्रजंघश्चजंघश्चसरभःकपी ॥ सर्वेपार्श्वेभिधावंतोरक्षणार्थंनृपाज्ञया ॥ ३८ ॥
उल्कामुखःप्रभावश्चइंद्रजानुस्तथाकपिः ॥ सर्वतस्तेययुर्वीराश्चारयंतःप्लवंगमान् ॥ ३९ ॥ ॥ टीका ॥ शतबळी नामें कपीश्वर ॥
सेना दशकोटी परिवार ॥ श्रीरामाचा दक्षिण पार ॥ राखे वानर उल्हासें ॥ १२० ॥ केशरी हनुमंताचा पिता सावत्र ॥ अंजनी
चा पूर्व भ्रतार ॥ सेना शतकोटी संभार ॥ वीर वानर आतुर्बळी ॥ २१ ॥ त्याहींसवें वीर प्रबळ ॥ गजगवाक्ष वीर अतिबळ ॥ ग
वय वानर अतिविक्राळ ॥ सकळदळ संरक्षी ॥ २२ ॥ उल्कामुखनामें महावीर ॥ प्रभव नामा अतिदुर्धर ॥ इंद्रजानु त्याहूनि थोर ॥
आला सत्वर रामकाजा ॥ २३ ॥ दधिमुख प्रजंघ जंघ ॥ शरभ क्षुरभ कपी अनेग ॥ श्रीरामाचें सैन्य सांग ॥ अष्टदिग्भाग रक्षि
तीं ॥ २४ ॥ राजाज्ञा दुर्धर गाढी ॥ नेमिल्या मार्गाच्या पेरवडी ॥ चालती वानरांच्या क्रोडी ॥ समुद्रथडी लक्षोनी ॥ २५ ॥
॥ श्लोक ॥ आप्लवंतःप्लवंतश्चनदंतश्चप्लवंगमाः ॥ क्ष्वेडंतोविहरंतश्चजग्मुस्तेदक्षिणांदिशं ॥ ४० ॥ पुरस्तान्मनसोवीरोनलःकुमुदए
वच ॥ पंथानंशोधयंतश्चवानरैर्बहुभिर्वृताः ॥ ४१ ॥ केचित्किलकिलांचक्रुर्वानरावनगोचराः ॥ प्रास्फोटयंश्चपुच्छानिसन्निजघ्नुः
पदान्यपि ॥ ४२ ॥ ॥ टीका ॥ समस्तही सीता प्राप्त्यर्थ ॥ वानरां उल्हासु अत्यद्भुत ॥ येरयेरांपुढें उडत ॥ उपरमत उल्हा
सें ॥ २६ ॥ येरयेरांवरी चढती ॥ येरयेरांवरी उडती ॥ येरयेरांतें पाडिती ॥ आसुडती येरयेरां ॥ २७ ॥ येरयेरां तिरस्कारिती ॥
येरयेरां निखंदिती ॥ येरयेरां कुस्ती घेती ॥ नोंकोचिती येरयेरां ॥ २८ ॥ येरयेरां दाविती वांकुली ॥ येरयेरां करिती गुदगु
ली ॥ रामनामें गर्जती महाबळी ॥ गगनीं आरोळी नसमाये ॥ २९ ॥ वांकुल्या दाविती सुग्रीवाकडे ॥ पिलंगती वाडेंकोडें ॥

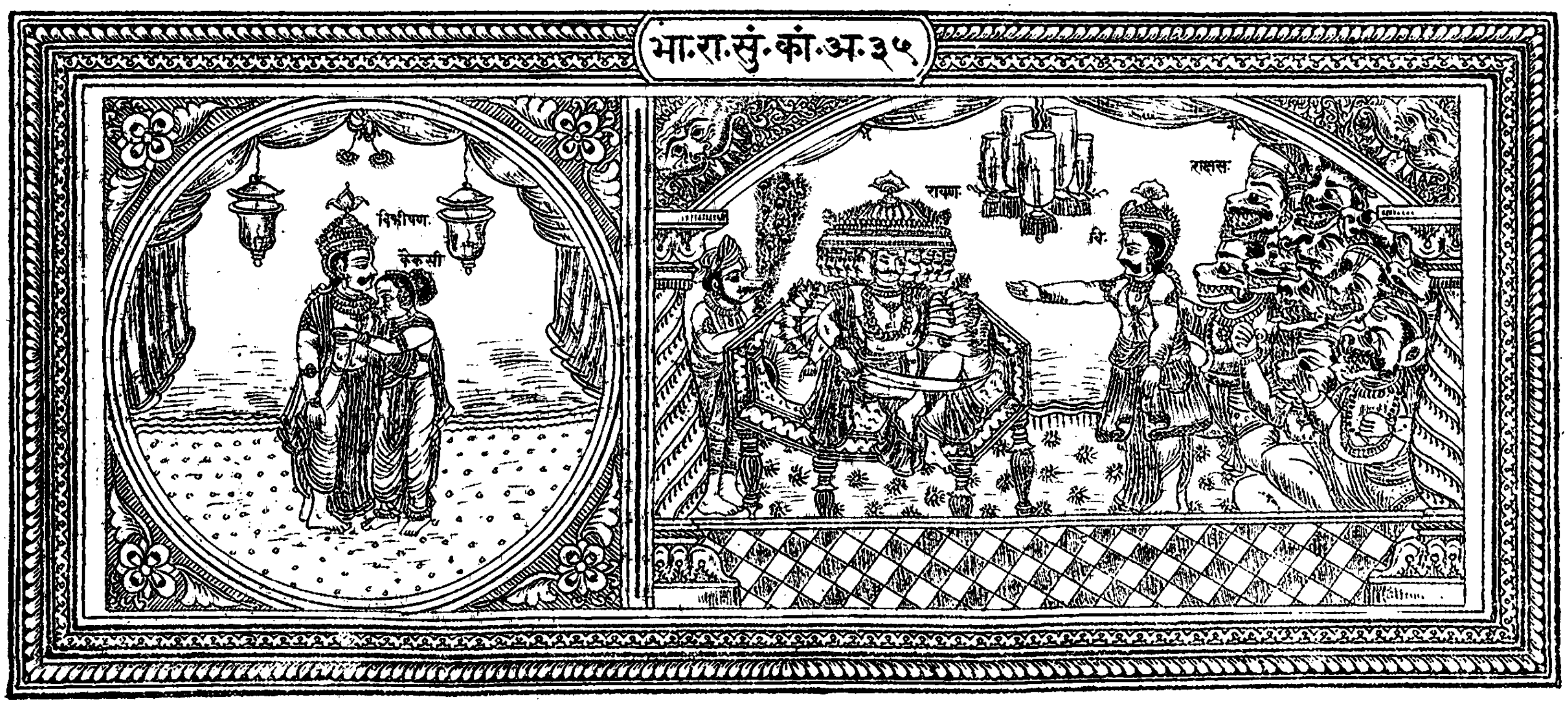
१ अनुचर. २ पराक्रमी. ३ कार्या. ४ मोठी. ५ प्रकार. ६ आनंदित होतात. ७ जोरानें ओढ ती. ८ मिंदती ९ डुलतात.

अवघे नाचती रामापुढें ॥ मातलीं माकडें रामनामें ॥ १३० ॥ सैरां जातां वानरपंक्ती ॥ निशाचरें शींतरेंती ॥ मार्ग शोधावया चे अर्थीं ॥ पुढें जुत्सॅती पाठविले ॥ ३१ ॥ राक्षस मारोनि उद्भट ॥ पुढील शोधावया वाट ॥ नळवीर अतिउद्भट ॥ वीर वरिष्ठ पैं पनस ॥ ३२ ॥ राक्षसाची गती अगती ॥ पनस जाणे अतर्क्यवृत्ती ॥ कुमुदवीर महामती ॥ राक्षसजाती घातकु ॥ ३३ ॥ मार्ग शोधावया जाण ॥ स्वयें श्रीरामें आपण ॥ तिघे धाडिले वीर दारुण ॥ वानर सैन्य समवेत ॥ ३४ ॥ वानरसेना समुद्रज ळा ॥ नीळ सेनानी तोचि वेळां ॥ आंवरोनि सकळ दळा ॥ वीरांगेळा प्रतापी ॥ ३५ ॥ नीळाची निग्रंह आज्ञावृत्ती ॥ ऋक्ष वान र आणि जुत्पती ॥ कोणी उल्लंघूं नशकती ॥ प्रतापमूर्ती सेनानी ॥ ३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ समावृत्यमहींकृत्स्नांजगाममहतीचमूः ॥ ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैरपि ॥ ४३ ॥ कराग्रैश्चरणाग्रैश्चवानरैरुद्धतंरजः ॥ भीममंतर्दधेलोकंनिवार्यसवितुःप्रभां ॥ ४४ ॥ सपर्वतवनाकाशंदक्षिणांहरिवाहिनी ॥ छादयंतीययौभीमाद्यामिवांबुदसंततिः ॥ ४५ ॥ उत्तरंत्याश्चसेनायाःसततंब हुयोजनं ॥ एवंतेहरिशार्दूलागच्छंतोबलदर्पिताः ॥ ४६ ॥ टीका ॥ नेमूनि बोलिला श्रीरघुपती ॥ मध्यें नकरोनिवस्ती ॥ आजिचे आजी समुद्राप्रती ॥ शीघ्रगती स्वयें जाणें ॥ ३७ ॥ ऐकोनि श्रीराम उत्तर ॥ पृथ्वी कळवळोनि समग्र ॥ चालिले वानरां चे भार ॥ हातेरें नखदंष्ट्रा ॥ ३८ ॥ श्रीरामनामाचा गुण गुण थोर ॥ चालिले रीसॅ अपार ॥ नामें गर्जती वानर ॥ असंख्य भार चालिले ॥ ३९ ॥ नदनदिया देशोदेशीं ॥ गिरिकंदरीं विवरवासीं ॥ वानर आले रामकाजासीं ॥ महीचौपासीं कवळोनी ॥ १४० ॥ चारीबोटें रिती क्षिती ॥ नाहीं उरली वानरां हातीं ॥ सोडवावया सीतासती ॥ शीघ्रगती चालिले ॥ ४१ ॥ वानरवीर चा लतां धरणीं ॥ रजःकण कोंदले गगनीं ॥ सूर्य लोपला माध्यान्हीं ॥ काळाच्या मनीं चळकांपू ॥ ४२ ॥ सूर्य लोपतां माध्यान्हीं ॥ गाई परतल्या गोठणीं ॥ पक्षी कळकळती गगनीं ॥ देव विमानीं कांपती ॥ ४३ ॥ वानरवीर अहोरात्रीं ॥ वाटे नघेवोनि विश्रां तीं ॥ सोडवावया सीता सती ॥ शीघ्रगती निघाले ॥ ४४ ॥ श्रीरामकार्याचें निजसुख ॥ वानरां नाठवे तानभूक ॥ निद्राविस

१ स्वेच्छा. २ फसती. ३ वानर. ४ किनारा. ५ लाट, अह्यर. ६ मर्यादा. ७ सेनापती. ८ आस्वल.

रोनि निःशेष ॥ दक्षिणामुख चालिले ॥ ४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेसह्यंसमतिक्रम्यमलयंचमहागिरिं ॥ वनानिचाप्यतिक्रम्यनदी श्चविमलोदकाः ॥ ४७ ॥ आसेदुरानुपूर्व्येणसमुद्रंभीमनिःस्वनं ॥ सामहार्णवमासाद्यतस्थौवानरवाहिनी ॥ ४८ ॥ टीका ॥ उल्लंघोनि विंध्याद्री ॥ उल्लंघोनि मलयाद्रि ॥ नानावनें वानरीं ॥ क्षणामाझारीं लंघिलीं ॥ ४६ ॥ नदीनद थोरथोर ॥ क्षणें उ तरोनि वानर ॥ तंव पुढें देखिला सागर ॥ गर्जत घोर गडगर्जे ॥ ४७ ॥ ऐकोनि समुद्राचा गजर ॥ श्रीरामनामें घेती वानर ॥ अवघीं केला भुभुक्कार ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ ४८ ॥ नामें कोंदलें अंबर ॥ नामें कोंदला सागर ॥ नामें कोंदलें चराचर ॥ नामें वानर गर्जती ॥ ४९ ॥ गिळोनि समुद्राचा ध्वनी ॥ नाम कोंदलें जीवनीं ॥ नामें कोंदली अवनी ॥ नाम त्रिभुवनीं कोंदलें ॥ १५० ॥ पुढें जलाब्धि महासागर ॥ पाठिसीं वानरसेना समुद्र ॥ मध्यें शोभे श्रीरामचंद्र ॥ मर्यादा मेरू धैर्याचा ॥ ५१ ॥ गंगाय मुना संगमांत ॥ शोभे प्रयागवट मध्यस्थ ॥ तैंवि सैन्य जलसिंधूआंत ॥ शोभे रघुनाथप्रतापें ॥ ५२ ॥ पावोनियां समुद्रतीर ॥ कटक उतरलें समग्र ॥ उल्लंघावया सागर ॥ वानरवीर उल्लासी ॥ ५३ ॥ समुद्रीं महामीन चवकंत ॥ तैसेचि वानर तळपत ॥ समुद्रीं मत्स्य उलांळे देत ॥ कपि उपरमत आकाशीं ॥ ५४ ॥ अतिशयें निबरांपाठीं ॥ कर्मठ देखोनियां दृष्टीं ॥ शिळा बांधोनियां पाठी ॥ वानरकोटी नाचती ॥ ५५ ॥ तीक्ष्णदंष्ट्र देखोनि मगर ॥ दांत विचकोनि वानर ॥ स्वयें धांवती त्यासमोर ॥ कपिपुच्छा ग्र तोचि फडा ॥ ५६ ॥ समुद्रीं मत्स्यांची चळबळ ॥ तैसी वानरां कळवळ ॥ आणावया जनकबाळ ॥ उतावीळ अवघेही ॥ ५७ ॥ समुद्रीं येती दुर्धर लाटा ॥ तैसा वानरीं प्रतापलाटा ॥ वेगीं जावोनि परतटा ॥ दशकंठा मारावया ॥ ५८ ॥ जेंवि रेखा नुल्लंघवे सागरा ॥ तेंवि श्रीराम आज्ञा वानरां ॥ अवघे आले समुद्रतीरा ॥ लंकापुरा जावया ॥ ५९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड नि रोपण ॥ श्रीरामा भेटेल बिभीषण ॥ सेतुबंधन अवधारा ॥ १६० ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांश्री रामसमुद्रतीरागमनंनामचतुस्त्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १६० ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २०८ ॥

१ आकाश. २ जळीं. ३ पृथ्वी. ४ सैन्य. ५ तळपत. ६ उड्या. ७ उन्ह. ८ कांसव.

भा.रा.सुं.कां.अ.३५
बिभीषण.
कैकसी
रावण.
बि.
राक्षस.

॥ श्रीवरदमूर्तयेनमः ॥ ॥ श्रीरामजगदानंदकंद ॥ श्रीरामसच्चिदानंद ॥ श्रीरघुपती नित्यशुद्ध ॥ नाहीं भवबंध स्मरणें तुझ्या ॥ १ ॥ वानर सेनासंभार ॥ पावोनियां समुद्रतीर ॥ कटक उतरलें समग्र ॥ श्रीरामचंद्रा समवेत ॥ २ ॥ येरीकडे लंकेआंत ॥ नगर जाळोनि गेला हनुमंत ॥ तेणें कैकसीस आकांत ॥ राक्षसां अंत दृढ आला ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःपरमदुःखार्ताजननीर क्षसांपतेः ॥ सुतंवदंतीवृत्तांतमित्युवाचबिभीषणं ॥ १ ॥ इष्टांदारांमृगयताप्रेषितोहनुमानिह ॥ रामेणविनयज्ञेननतदिष्टंबि भीषणः ॥ २ ॥ तदिदंगर्हितंकर्मकृतंभ्रात्रातवानघ ॥ नप्रीणयतिमांभुक्तमपथ्यमिवभोजनं ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ कैकसी रा वणाची जननी ॥ लंकागडदाहो देखोनी ॥ परमदुःखित होय मनीं ॥ स्रवती नयनीं अश्रुधारा ॥ ४ ॥ येवोनियां बिभीषणापा सीं ॥ निजदुःख सांगे त्यासीं ॥ मरण आलें रावणासीं ॥ राक्षसांसीं कुळक्षयो ॥ ५ ॥ यासीं मूळ तुझा ज्येष्ठबंधू ॥ चोरोनि आ णिली श्रीरामवधू ॥ श्रीराम रावणा करील वधू ॥ सकुळ छेदू राक्षसां ॥ ६ ॥ सीता श्रीराम प्रियकर ॥ शुद्धी धाडिला वानर ॥ तेणें जाळोनियां नगर ॥ निशाचर निर्दळिले ॥ ७ ॥ इंद्रजित आह्मांमाजि उद्भट ॥ कपीनें त्याचें काढिलेंचारेंट ॥ रणीं खवळो नियां मर्कट ॥ दशकंठ गांजिला ॥ ८ ॥ सविष उत्तम पक्वान्न ॥ सेविल्या अवश्य आणी मरण ॥ तैसें सीता अभिलाषण ॥ कु ळनिर्दळण राक्षसां ॥ ९ ॥ संताना होय निःसंतान ॥ ऐसें अलोट आलें विघ्न ॥ बिभीषणासीं आलिंगून ॥ करी रुदन कैकसी ॥ १० ॥ ऐकें श्रीरामाची गोष्टी ॥ जो जो वीर पडला दृष्टीं ॥ तो तो निर्दळी शरवृष्टी ॥ वीर जगजेठी श्रीराम ॥ ११ ॥ ताटिका मारिली उठाउठीं ॥ सुबाहु मारिला यज्ञवाटीं ॥ विराध मारिला रणादिग्पटीं ॥ पडिल्या दृष्टी नसोडी ॥ १२ ॥ श्रीराम पदाती एक ला जाण ॥ मारिला त्रिशिरा खर दूषण ॥ चौदासहस्त्र रक्षो गण ॥ रणकंदन केलें रामें ॥ १३ ॥ कबंध निर्दळिला बळी ॥ बा णी निर्दळिला वाळी ॥ सुग्रीव मिनला त्याजवळीं ॥ वानरदळा समवेत ॥ १४ ॥ त्यामाजील हनुमंत एक ॥ लंका जाळोनि निः शंक ॥ गांजोनियां दशमुख ॥ लाविला धाक राक्षसां ॥ १५ ॥ येथें आलिया रघुनाथ ॥ कोण साहेल शरसंपात ॥ होय राक्षसां

१ सैन्य. २ माता. ३ गळत. ४ कांता. ५ संहारिले. ६ बलाढ्य. ७ ठोक दिला. ८ अनिवार.

सीं कुळघात ॥ लंकानाथ अविवेकी ॥ १६ ॥ अतिगर्वी दशानन ॥ माझी नायके शिकवण ॥ तुझें मानितो वचन ॥ हित संपूर्ण उपदेशीं ॥ १७॥ श्रीरामा अर्पोनि सीता ॥ सख्य करावें श्रीरघुनाथा ॥ तेणें कल्याण लंकानाथा ॥ आणि समस्तां राक्षसां ॥ १८ ॥ ऐसी देतां शिकवण ॥ रावणु करील अपमान ॥ तोही साहोनि आपण ॥ हितसंपूर्ण उपदेशीं ॥ १९ ॥ बिभीषणा तुज परमशांती ॥ सर्वथा क्रोध नये चित्तीं ॥ करोनि अपमान निवृत्ती ॥ लंकापती उपदेशीं ॥ २० ॥ ऐसें बोलोनियां वचन ॥ उक्साबुक्सीं करी रुदन ॥ माझें वांचवीं संतान ॥ अनन्यशरण यालागीं ॥ २१ ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ बिभीषणें वाहिले प्राण ॥ प्राणांत साहोनि अपमान ॥ हित सांगेन लंकेशा ॥ २२ ॥ रावणा हित शिकवितां ॥ सीतासन्निपातु लंकानाथा ॥ करूं धांवेल माझे घाता ॥ शरण रघुनाथा मी होईन ॥ २३ ॥ तूं श्रीरामा निघालिया शरण ॥ तुझेनि माझा कुसवा धन्य ॥ तुझेनि रावणा कृतकल्याण ॥ वंशवर्धन तुझेनी ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ कुलंपवित्रंजननीकृतार्थावसुंधरापुण्यवतीचतेन ॥ अपारसंवित्सुखसागरेस्मिन्लीनंपरब्रह्मणिचैवचेतः ॥ ४ ॥ तथैवमुक्तश्चरणौनिपीड्यतौशुभौजनन्याविषयेष्वलोलुपः ॥ कृताभ्यनुज्ञःसयथा कृतांजलिर्जगामरक्षोधिपदर्शनोत्सुकः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामासिं निघाल्या शरण ॥ त्याचेनि कुळ पवित्र पूर्ण ॥ त्याचेनि धरीं सुखसंपन्न ॥ तीर्थ पावन त्याचेनी ॥२५॥ शरण रिघाल्या श्रीरघुनाथा ॥ कृतार्थ होय त्याची माता ॥ त्याचेनि पूर्वजा होय सुखरूपता ॥ उद्धरी समस्तां समागमें ॥ २६ ॥ त्याचेनि सुखरूप संसार ॥ त्याचेनि सुखी सुरवर ॥ त्याचेनि सुखी चराचर ॥ जे श्रीरामचंद्रा सेविती ॥ २७ ॥श्रीरामसिं रिघाल्या शरण ॥ स्वप्नप्राय जन्ममरण ॥ कळिकाळ घाली लोटांगण ॥ श्रीरामचरण सेवित्या ॥ २८ ॥ श्रीराम रावणाचा वैरी ॥ कैकसी त्याचा द्वेपनकरी ॥ ऐकोनि मातृवचनथोरी ॥ आल्हाद भारी बिभीषणा ॥ २९ ॥ निर्मत्सर मातृवचन ॥ तेणें बिभीषणा हरिखें पूर्ण ॥ मस्तकीं वंदोनि तिचे चरण ॥ लोटांगण घातलें ॥ ३० ॥ मातृवचन महाबळी ॥ वोडवोनि कृतांजुळी ॥ हरिखें निघाला रावणाजवळी ॥ जनकबाळी सोडवावया ॥ ३१ ॥ जातां देखोनि बि ॥ १ ॥

१ त्याग. २ अयत्न. ३ उदर. ४ पृथ्वी. ५ आनंद. ६ करोनी.

भीषण ॥ माता करी निंबलोण ॥ तुझी कीर्ती होईल पावन ॥ सुखसंपन्न तूं होसी ॥ ३२ ॥ माता आशीर्वचन गोष्टी ॥ तेणें बांधिली शकुनगांठी ॥ मग निघाला उठाउठीं ॥ घ्यावया भेटी लंकेशा ॥ ३३ ॥ इंद्रजित अतिकायपुत्र दोन्ही ॥ सभा शोभत प्रधानीं ॥ रावणु बैसला सिंहासनीं ॥ येतां देखोनि बिभीषणु ॥ ३४ ॥ उठिले समस्तही राजकुमर ॥ उठिले प्रधान चतुर ॥ बिभीषण होवोनि एकाग्र ॥ केला नमस्कार रावणा ॥ ३५ ॥ रावणें देवोनि सन्मान ॥ अतिप्रीतीं बिभीषण ॥ देवोनियां हेमासन ॥ आपणा समान बैसविला ॥ ३६ ॥ रावणा सांगे बिभीषण ॥ समस्त मिळाले प्रधान ॥ राक्षसां आलें दुर्धर विघ्न ॥ केलें कंदन हनुमंतें ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रसाद्यभ्रातरंज्येष्ठंसांत्वेनोपस्थितक्रमः ॥ देशकालार्थसंवादीदृष्टाचारपरावरः ॥ ६ ॥ यदाप्रभृतिवैदेहीसंप्राप्तेहपरंतप ॥ तदाप्रभृतिदृश्यंतेनिमित्तान्यशुभानिवै ॥ ७ ॥ अग्निष्टेष्टाग्निशालासुतथाब्रह्मस्थलीषुच ॥ सरीसृपाविसर्पंतिहव्येषुचपिपीलिकाः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मयाच्या ब्रह्मासनीं ॥ दंश मशक वृश्चिक श्रेणी ॥ समस्त व्याकुळ लंकाभुवनीं ॥ स्वस्थ कोणी असेना ॥ ३८ ॥ हनुमंतें ख्याती केली भारी ॥ हाहाभूत लंकानगरी ॥ सर्प उठिले अग्निहोत्रीं ॥ हविर्द्रव्यामाझारीं पिपीलिका ॥ ३९ ॥ जाणोनि भविष्याची गति ॥ हित सांगे रावणाप्रती ॥जेंहूनी अणिली सीतासती ॥ विघ्नाची ख्याती तेंहूनी ॥ ४० ॥ मी कनिष्ठ तूं तंव ज्येष्ठ ॥ बुद्धि सांगों नये स्पष्ट ॥ विघ्न आलें अतिअनिष्ट ॥ विचार श्रेष्ठविचारीं ॥४१॥ एकलें श्रीरामाचें वानर ॥ मारिलें असंख्य निशाचर ॥ विध्वंसिलें लंकापुर ॥ तुह्मी समग्र असतांही ॥४२॥ तुमचे माथां देवोनि पावो ॥ मारिला अखया महाबाहो ॥ इंद्रजिताच्या जीवासंदेहो ॥ केला दाहो लंकेचा ॥४३॥ तुह्मी असतां समग्र ॥ कोणा नधरवेचि वानर ॥ कैसेनि जिंकवेल श्रीरामचंद्र ॥ पुढें विचार तो कैसा ॥ ४४ ॥ वैर करितां श्रीरघुपती ॥ राक्षसकुळा आली शांती ॥ उपावो सांगेन तदर्थी ॥ स्वार्थ परमार्थी उपयोगी ॥ ४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तदेवंप्रस्तुतेकार्येप्रायश्चित्तमिदंक्षमं ॥ रोचयेवीरवैदेहीराघवायप्रदीयतां ॥९॥ प्रायेणचास्यमंत्रस्यनिवृत्तास्तवमंत्रिणः ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंदृष्टंवायदिवाश्रुतं ॥१०॥

१ सुवर्णाचें आसन. २ संहार. ३ पंक्ती. ४ मुंग्या.

संप्रधार्ययथान्यायंतद्भवान्कर्तुमर्हति ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ तुवां चोरोनि आणिली सीता ॥ तथा अपराधा प्रायश्चित्ता ॥ मी सांगेन लंकानाथा ॥ तें तुवां तत्वतां करावें ॥ ४६ ॥ येणें तुज भुक्तिमुक्ति ॥ येणें तुज यश कीर्ती ॥ येणें तुझिया कुळा विश्रांती ॥ जाण निश्चितीं लंकानाथा ॥ ४७ ॥ सकळ पापाचें प्रायश्चित्त ॥ नाम स्मरावें रघुनाथ ॥ तो तुवां सेविल्या सीताकांत ॥ सुख स्वार्थ पावसी ॥४८॥ आंगीं आदळल्याही विघ्न ॥ उपाय न सांगती प्रधान ॥ विचारीं प्रवेशेना त्यांचें मन ॥ धरोन मौन राहिले ॥४९ ॥ देखोनि कपीचा युद्धप्रभाव ॥ पळाली त्याच्या बळाची हाव ॥ निमाला वाटिवेचा गर्व ॥ परमसंदेह प्रधाना ॥ ५० ॥ श्रुतदृष्ट अनुमान चिन्ह ॥ तुज म्यां सांगीतलें येवोन ॥ नसांगतां नराहवे जाण ॥ सखेपण आह्मां तुह्मां ॥५१॥ यावरी पुढील कार्यार्थ ॥ रायें पाहोनि हिताहित ॥ दृढ करावा इत्यर्थ ॥ स्वार्थ परमार्थ जेणें साधे ॥५२॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ संतोषला दशानन ॥ प्रधानावरी कोपायमान ॥ अतिउद्विग्न स्वयें जाला ॥५३॥ ॥श्लोक॥ लंकायांतुकृतंकर्मदृष्ट्वाघोरंभयावहं ॥ राक्षसेंद्रोहनुमताश्लाघनीयंसुदुष्करं ॥१२॥ अमात्यानब्रवीत्सर्वान्राक्षसान्राक्षसाधिपः ॥ संरब्धोरक्तनयनःकोपात्किंचिदवाङ्मुखः ॥१३॥ दृष्टातेनचवैदेहीप्रविश्यांतःपुरंमम ॥ तेनवानरमात्रेणप्राकृतेनकुबुद्धिना ॥१४॥ ॥टीका॥ कंदन करोनि राक्षसांतें ॥ लंका विध्वंसिली हनुमंतें ॥ तें देखोनि लंकानाथें ॥ हनुमंतातें मानवला ॥५४॥ एकला एक वानर ॥ रणरंगीं वीर धीर ॥ स्वामिकार्जीं महाशूर ॥ दाटुगा वीर मारुती ॥५५॥ प्रधान सेनानी रक्षोगण ॥ त्यांवरी रावण कोपायमान ॥ आरक्त करोनियां नयन ॥ कठीण वचन बोलतु ॥५६॥ कळिकाळा माझी दुर्धर नगरी ॥ ते शोधोनियां लंकापुरी ॥ सीताशुद्धी घेवोनि खरी ॥ करोनि बोहरी कपि गेला ॥ ५७॥ अखयादि सेना सैन्यगण॥ तुह्मां देखतां केले कंदन ॥ जळो तुमचेंकाळें वदन ॥ वाटीववल्गना वृथा जल्प ॥५८॥ जळो तुमची वाटीवथोरी ॥ जावोनि करा आडविहिरी ॥ नातरी पोटीं घाला सुरी ॥ वानरें नगरी नागविली ॥ ५९ ॥ एकलें एक वानर ॥ तुह्मां नराहवे त्या समोर ॥ पुढें आलिया श्रीरामचंद्र ॥ युद्धीं समग्र पळाल ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ इत्युक्त्वाराक्षसेंद्रेणराक्षसास्तेमहाव

१ उपजीविका. २ पराक्रमाचा, मोठेपणाचा. ३ ऐकलेले व पाहलेलें. ४ युद्ध. ५ शूर. ६ सेनापती. ७ राक्षस. ८ नाश. ९ वडबड.

लाः ॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेरावणंराक्षसाधिपं ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ कोपला देखोनि रावण ॥ अवघेही प्रधानगण ॥ बोलों लागले आंगवर्ण ॥ सोळाजण सोटोपें ॥ ६१ ॥ सप्तघ्न आणि यज्ञगोपास्य ॥ यज्ञकेतु आणि दुर्धर्ष ॥ रश्मिकेतु आणि प्रघस ॥ विरूपाक्ष महाबाहु ॥६२॥ वज्रदंष्ट्र आणि धूम्राक्ष ॥ वज्रनाभि आणि विद्युन्मुख ॥ विद्युज्जिव्ह आणि त्रिशिख ॥ मेघवर्ण महामारी ॥ ६३ ॥ कुंभ निकुंभ दोहींच्या बळा ॥ नाहीं करावया कंटाळा ॥ ऐसे प्रधान सोळा ॥ उठिला पाळौ सन्नद्धें ॥ ६४ ॥ रथ वाजी पदाती कुंजर ॥ शस्त्रास्त्रीं सन्नद्ध वोर ॥ येवोनि रावणा समोर ॥ स्वबडिवार बोलती ॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेब्रुवन्रावणंसर्वेप्रदीप्ताइवतेजसा ॥ वयंरामंहनिष्यामःसुग्रीवंसहलक्ष्मणं ॥ १६ ॥ कृपणंचहनूमंतंलंकायेनप्रधर्षिता ॥ तान्गृहीतायुधान्सर्वान्वारयित्वाबिभीषणः ॥ १७ ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंपुनःप्रत्युपवेश्यतान् ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ जैशा पतंगाच्या हारी ॥ उडी घालिती वणव्यावरी ॥ तेंवि राक्षस शस्त्रास्त्रीं ॥ श्रीरामावरी निघाले ॥६६॥ रावणा ऐकें सावधान ॥ न लगतांचि अर्धक्षण ॥ आह्मी मारोनि रघुनंदन ॥ सुग्रीव लक्ष्मण समवेत ॥ ६७ ॥ आणि जुत्पती थोर थोर ॥ अंगदादि वानर वीर ॥ रणीं मारोनि समग्र ॥ धरणीं रुधिरप्रवाह ॥ ६८ ॥ जेणें येवोनि लंकेआंत ॥ केला पुरदाहो राक्षसांअंत ॥ तो मारूं आह्मी हनुमंत ॥ निमिषार्धांत उपटोनी ॥ ६९ ॥ पुढें भरला आहे उदधी ॥ नसतां तरणोपायविधी ॥ अवघे धांवत दुर्बुद्धी ॥ मरणोन्मादीं उन्मत्त ॥ ७० ॥ यापरी ते वीर समस्त ॥ युद्धा धांवती मरणोन्मत्त ॥ त्यांसीं बिभीषण निवारित ॥ युक्तायुक्त विचारें ॥ ७१ ॥ बिभीषण ह्मणे तुह्मी वीर ॥ युद्धीं कुशळ अतिदुर्धर ॥ नकरितां बळाबळ विचार ॥ युद्धा समग्र केंवि जातां॥ ७२ ॥ श्रीरामाचें एक वानर ॥ मारिलें कुमर निशाचर ॥ जेव्हां जाळिलें लंकापुर ॥ तेव्हां त्यां समोर कां नव्हां ॥ ७३ ॥ आला देखोनि हनुमंत ॥ तुह्मी रांड माहामिणी ऐसे पढत ॥ आतां मिरवितां महापुरुषार्थ ॥ लंकानाथ प्रलोभा ॥ ७४ ॥ अशोकवनीं होतां रण ॥ तुह्मी पळाला अवघे जण ॥ अखया धाडितांचि जाण ॥ घेतला प्राण हनुमंतें ॥ ७५ ॥ अखयाचिये कैंवारा ॥ धाडितां न देख

१ शक्ति. २ अभिमानें. ३ समुदाय. ४ तयारीनें. ५ घोड, ६ वानर. ७ समुद्र. ८ फसविता.

तां निशाचरा ॥ मग धाडिलें जेष्ठकुमरा ॥ महावीरा इंद्रजिता ॥ ७६ ॥ विश्वासतां तुमच्या बळा ॥ अखयाकुमरू जिवें गेला ॥
इंद्रजित रणीं गांजिला ॥ लंकेचा केला पुरदाहो ॥७७॥ धिग्धिग् तुमचा पुरुषार्थ ॥ धिग्धिग् तुमचें जीवित्व ॥ वृथा चाळवा लं
कानाथ ॥ रावण निश्चित महाभोळा ॥७८॥ रावण भोळें बापुडें ॥ तुह्मासिं विश्वासलें वेडें ॥ तुमच्या पोटीं आहे कुडें ॥ हें धडपु
ढें लक्षेना ॥ ७९ ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ समस्त जाले लज्जायमान ॥ तंव उठिले पंचप्रधान ॥ आपुली आंगवण वा
नित ॥ ८० ॥ प्रहस्तमहोदर पार्श्वद देख ॥ यज्ञहनु आणि दुर्मुख ॥ या पाचांचे पंचश्लोक ॥ आलोलिंक आंगवण ॥८१॥ राव
णाचिये निजदळीं ॥ प्रहस्त वीर महाबळी ॥ तो आपला प्रतापें न्हाळी ॥ रावणाजवळीं सांगतु ॥ ८२ ॥ युद्धामाजि ज्याचे ह्मा
त ॥ अरिनिर्दळणीं अतिसमर्थ ॥ यालागीं नांवें प्रहस्त ॥ अतिआप्त लंकेशा ॥ ८३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सुव्यक्तंतृषिताभूमिःशोणि
तंपातुमिच्छति ॥ हतानांसंयुगेस्माभिर्वानरणांमहेश्वर ॥ १९ ॥ लक्ष्मणःसहरामेणयुद्धेषुशयनंगतः॥ गदाखड्गैश्चपाशैश्चराक्षसै
र्बाहुशालिभिः ॥ २० ॥ रणंतालवनाकारंभवत्यद्भुतदर्शनं ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ खड्ग चाप शूळ फरश ॥ गदापाणी वीर राक्ष
स ॥ मारावया वानरांस ॥ आह्मी बहुत रणयोद्धे ॥ ८४ ॥ बहुकाळाची तृषित भूमी ॥ वानर रुधिरें तृप्त करून आह्मी ॥ रणीं
मारीन वानरस्वामी ॥ विजयो आह्मी पावोनि ॥ ८५ ॥ लक्ष्मणासहित रामस्वामी ॥ ठाईं पाडोनि रणभूमीं ॥ आह्मासीं विचा
रितां संग्रामीं ॥ पराक्रमी कोण आहे ॥८६॥ रामलक्ष्मणा करोनि घातु ॥ सुग्रीव अंगदा करोनि अंतु ॥ वानर मारीन मी समस्तु॥
तरी प्रहस्तु वीर तुझा ॥ ८७ ॥ ताळ फळें गळती वनीं ॥ तैशा पाडीन वानरश्रेणी ॥ रामलक्ष्मणा पाडोनि रणीं॥ अर्धक्षणीं ये
ईन ॥ ८८ ॥ ऐसें बोलतां प्रहस्त ॥ महोदर उठिला गर्जत ॥ नरवानरां करीन घात ॥ निजपुरुषार्थप्रतापें ॥८९॥ ॥ श्लोक ॥
इदंमतिमतांमध्येमतियुक्तोमहोदरः॥ उवाचवाक्यंराजेंद्रविशिष्टंविस्मयावहं ॥ २२ ॥ ममापिवचनंराजन्वृत्तांतंश्रोतुमर्हसि ॥ ॥ ३ ॥
राघवंचरणेराजन्हनिष्यामिसलक्ष्मणं ॥ २३ ॥ निःकृतानांरणेतावत्वानराणांमहेश्वर ॥ पिबंतिरुधिरंसर्वेराक्षसास्तृषिता

१ फसवितां. २ कपट. ३ उघड. ४ चमत्कारीक. ५ प्रौढी. ६ शत्रुसंहारी. ७ तापलेली. ८ पंक्ति.

इव ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ बळवंत बुद्धिवंत ॥ रावणाचा परम आप्त ॥ महोदर निजपुरुषार्थ ॥ असे सांगत सोटोपें ॥ ९० ॥ ज
याचें कां उदर ॥ दुष्ट दुराश दुर्भर ॥ यालागिं नाम महोदर ॥ जेंवि विखार महाउरग ॥ ९१ ॥ ऐक राया सावधान ॥ मी शस्त्रा
स्त्रीं प्रवीण जाण ॥ रणीं पाडीन रामलक्ष्मण ॥ विगतप्राण रणरंगीं ॥९२॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ या जुत्पतींचा करीन घा
त ॥ वानर सेना समस्त ॥ क्षितिं विख्यात पाडीन ॥ ९३ ॥ वानरांचें पैं रुधिर ॥ तृषार्त प्राशिती निशाचर ॥ ऐसें बोलोनि महो
दर ॥ उठे सत्वर युद्धार्थें ॥ ९४ ॥ महोदर निघतांचि देख ॥ महापार्श्वदें दिधली हाक ॥ माझा पुरुषार्थ अलोलिक ॥ स्वयें दश
मुखा अवधारीं ॥९५॥ सकळपार्श्वदमुख्यता यासीं ॥ ह्मणोनि माहापार्श्वद ह्मणती त्यासीं ॥ रावणा एकांतवासी ॥ विचारासीं
अतिआप्त ॥९६॥ ॥श्लोक ॥ बृहस्पतिसमोबुद्ध्यासमरेचदुरासदः ॥ महापार्श्वोरणापेक्षीवचनायोपचक्रमे ॥ २५ ॥ मच्छस्त्र
पातात्प्रायेणहनिष्येरामलक्ष्मणं ॥ राक्षसैर्निहतासेनावानराणांविभागशः ॥ २६ ॥ दृश्यंतुतेमृगेंद्रेणसंहताःकलभाइव ॥
बाहुभिःपीडिताःसंतुगैरिकाणामिवाकराः ॥ २७ ॥ अस्माकमपिहस्तानांवागुराइवबंधनं ॥ स्त्रवंतुरुधिराण्यंगाद्वानराणांकृत
क्षतात् ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ तो महापार्श्वद आपण ॥ सन्मुख लक्षोनि रावण ॥ बोले आपुलीआंगवण ॥ युद्ध दारुण संग्रा
मीं ॥ ९७ ॥ बृहस्पतिसमान बुद्धी ॥ युद्धादारुण निर्वाणयुद्धीं ॥ वीर धीर त्रिशुद्धी ॥ दुष्टबुद्धी महापार्श्वद ॥ ९८ ॥ माझ्या प्र
थम शस्त्रघायीं ॥ श्रीरामलक्ष्मणा पाडीन ठायीं ॥ सुग्रीवादि वानर पाहीं ॥ बहुत घायीं लोळवीन ॥९९॥ माझे बाहू तेचि वागुरा॥
तेंचि दृढबंधन वानरा ॥ बळें रगडितां कपींद्रा ॥ रुधिरधारा सूटती ॥ १०० ॥ जैसा महामेरु पर्वत ॥ वर्षाकाळीं असे द्रवत ॥
तैसें वानरांचें रक्त ॥ प्रवाहत देखाल ॥ १ ॥ जैसा पंचाननाच्या चपेटा ॥ लागतां पडती गजघटा ॥ तेंवि वानरें घायवटा ॥ पड
ले स्पष्ट देखाल ॥ २ ॥ माझिया शस्त्रघातें करीं ॥ वानर पडिले पृथ्वीवरी ॥ राक्षसरुधिरें स्नानेंकरी ॥ मांस आहारीं अतितृप्त
॥ ३ ॥ श्रीराम आणि लक्षुमण ॥ सुग्रीव आणि वानरगण ॥ म्यां मारिले गा संपूर्ण ॥ ऐसें तूं जाण लंकेशा ॥४॥ निकटवर्ती मी

१ ढीलानें. २ पोट. ३ अद्भुत. ४ सर्प. ५ पृथ्वीवर. ६ विलक्षण. ७ जाळें. ८ घायाळ. ९ समीप.

असतां ॥ रावणा तुज कायसी चिंता ॥ सुखें भोगावी हो सीता ॥ विमानरथा महावनीं ॥५॥ ऐसें बोलतांचि देख ॥ तंव रागें उठिला दुर्मुख ॥ हनुम्यानें गांजिला दशमुख ॥ तें महादुःख साहवेना ॥ ६ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीच्चसुसंक्रुद्धोदुर्मुखोनामराक्षसः ॥ इदंनक्षमणीयंहिसर्वेषांनःप्रधर्षणं ॥ २९ ॥ अयंपरिभवोभूयःपुरस्यांतःपुरस्यच ॥ श्रीमतोराक्षसेंद्रस्यवानरेंद्रप्रधर्षणं ॥ ३० ॥ अस्मिन्मुहूर्तेगत्वैवनिवर्तिष्यामिवानरान् ॥ प्रविष्ठान्सागरंघोरमंबरंवारसातलं ॥ ३१ ॥ अद्यरामंससुग्रीवंपरिघेनसलक्ष्मणं ॥ आगमिष्यामिहत्वैकोविक्षोभ्यहरिवाहिनीं ॥ ३२ ॥ ॥ टीका ॥ तो हनुमंत अतिदुर्धरु ॥ मारील तरी मी दुर्मुख वीरु ॥ गर्जोनि बोले निशाचरु ॥ संप्रधारु[1] बळाचा ॥ ७ ॥ वानराची चपळवृत्ती ॥ मज येतांचि पळे मारुती ॥ तरी मी त्याची करीन शांती ॥ ऐके निश्चितीं निर्धारु ॥८॥ अतळ वितळ सुतळ ॥ भेणें लंघिती सप्तपाताळ ॥ तेथेंही धरीन गोळांगुळें[2] ॥ तो मी तात्काळ मारीन॥९॥मजभेणें पळतां सागरीं॥उडी घालोनि पुच्छीं धरीं॥मग काढीन बाहेरीं॥भूमीवरी आपटीन॥ ११०॥ आधीं मारीन हनुमंतु॥मग मारीन श्रीरघुनाथु॥लक्ष्मणाचा करीन घातु॥करीन अंतु सुग्रीवा ॥११॥ वानरांची मांदी[3] आली॥ते रगडीन घायातळीं ॥ एकलाएक आतुर्बळी ॥ तुजजवळीं येईन ॥ १२ ॥ दुजयाचा पाहे सांगातु ॥ जळो त्याचा पुरुषार्थु ॥ रामलक्ष्मण वानरांतु ॥ रणकंदनार्थ माझेनी ॥ १३ ॥ दुर्मुख बडिवार ऐकोन ॥ रागें उठिला वज्रहन ॥ सन्मुख करोनि दशानन ॥ स्वयें गर्जोनि बोलतु ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोवज्रहनुर्नामराक्षसःपर्वतोपमः ॥ क्रुद्धःपरिलिहन्सृक्काजिव्हयावाक्यमब्रवीत् ॥ ३३ ॥ एकोहंभक्षयिष्यामिसर्वथाहरिवाहिनीं ॥ सर्वेभवंतस्तिष्ठंतुमहाराजेनसंगताः ॥३४॥ अहंरामंहनिष्यामिसुग्रीवंसहलक्ष्मणं ॥ अंगदंसहनूमंतं सर्वांश्चैवात्रवानरान् ॥ ३५ ॥ मोदिताराक्षसाःसर्वेप्रियाभिःसहसंगताः ॥ ३६ ॥ ॥ टीका ॥ पदाती[4] रथ वाजी कुंजर ॥ सुखें राहोत निशाचर ॥ संहारावया नर वानर ॥ माझें चक्र उदंडें ॥ १५ ॥ प्रहस्त महोदर हरिखें ॥ महापार्श्वादि दुर्मुखें ॥ रावणापासीं राहावें सुखें ॥ वानरकंटक मी जाणे ॥ १६ ॥ नलगे शस्त्रास्त्र भरण ॥ आह्मासी नलगे रणांगण ॥ नरवानरांसी मरण ॥ ॥ ४ ॥

१ परिक्षा. २ वानर. ३ समुदाय. ४ पायदळ. ५ भयंकर. ६ आनंदे. ७ सैन्य. ८ सामुग्री.

माझेनि जाण जिव्हाग्रें ॥ १७ ॥ लक्ष्मणासीं समवेत ॥ प्रथम गिळीन मी रघुनाथ ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ हनुमंत महावीर ॥१८॥ नळ नीळ तरस तरळ ॥ सुषेण मैंदादि सकळ ॥ माझेनि दर्शनें वानरदळें ॥ प्रळयकाळ पावेल ॥ १९ ॥ पर्वताकृति निशाचर ॥ जिव्हेनें चाटितसे वक्रें[2] ॥ दांत खातसे करकर ॥ नरवानर भक्षावया ॥१२०॥ जिव्हा काळी सकंटक[3] ॥ दशनें[4] विक्राळ विटंकें ॥ येवोनि रावणा सन्मुख ॥ देवोनि हाक गर्जतु ॥२१॥ जारे सांगा लंकानाथा ॥ म्यां मारिलें श्रीरघुनाथा ॥ वधिलें वानरां समस्तां ॥ सुखें तुवां सीता भोगावी ॥२२॥ आजिपासोनि लंकपुरा ॥ भय नाहीं निशाचरां ॥ स्वभोगीं भोगाव्या निजदारा ॥ सुमनसेजेसीं संयुक्त ॥२३॥ ऐसें राक्षस बहुवस ॥ मिळोनि अतिकर्कश ॥ बोलाचें मिरविताति यश ॥ आलें अपेश चुकेना ॥२४॥ देखोनि राक्षस उद्धतोक्तीं ॥ बिभीषणु तो महामती ॥ तेणें निवारिलें पुढती ॥ युक्तायुक्तीविभागें ॥२५॥ ॥श्लोक॥ धर्मेचार्थेचकुशलोवीर्येणचसमन्वितः ॥ अब्रवीन्मधुरंवाक्यमिदंभूयोबिभीषणः ॥ ३७ ॥ ॥ टीका ॥ हात जोडोनि समस्तांप्रती ॥ मृदु मधुर मंजुळवृत्ती ॥ बिभीषणु बोले पुढती ॥ स्वधर्म नीती धर्मार्थ ॥ २६ ॥ तुह्मी प्रधान बुद्धिवंत ॥ धर्माधर्मविचार येथ ॥ रामरावणाचा वैरार्थ ॥ अधर्म येथ मुख्यलें ॥ २७ ॥ श्रीरामाची दाराहरण ॥ किमर्थ करी पैं रावण ॥ हेंचि वैराचें कारण ॥ प्राणहरण परदारा ॥२८॥ सीता परम सती सृष्टीं ॥ तिचिया अभिलाषदृष्टी ॥ रावणाची बुद्धि खोटी ॥ महापापी सृष्टीं हा एक ॥२९॥ यासीं नसांगतां बुद्धी ॥ तुह्मी साह्य होतां युद्धीं ॥ यालागीं तुह्मी मंदबुद्धी ॥ महामूढधी प्रधान हो ॥ १३० ॥ विष खातियाचे पंगती ॥ जो बैसे तो मरणार्थी ॥ धरितां पाप्याची संगती ॥ अधोगती पावाल ॥ ३१ ॥ विचारोनि बळाबळ ॥ मग करावें युद्ध प्रबळ ॥ तदर्थी तुह्मी मूर्ख सकळ ॥ अवघे निर्बळ युद्धार्थी ॥ ३२ ॥ सुबुद्धि सांगतां वाटे दुःख ॥ सार्च बोलतां वाटे विख ॥ आदिकरोनियां दशमुख ॥ तुह्मी अवघे मूर्ख अविवेकी ॥३३॥ त्या अविवेकाचें लक्षण ॥ तुह्मास सांगेन संपूर्ण ॥ पाहोनि पराची आंगवणें ॥ फावल्या आपण युद्ध कीजे ॥ ३४ ॥ रावण बापुडें भोळें येथ ॥ प्रधान मिथ्यावादी समस्त ॥ जैसे झकवां तैसे झ

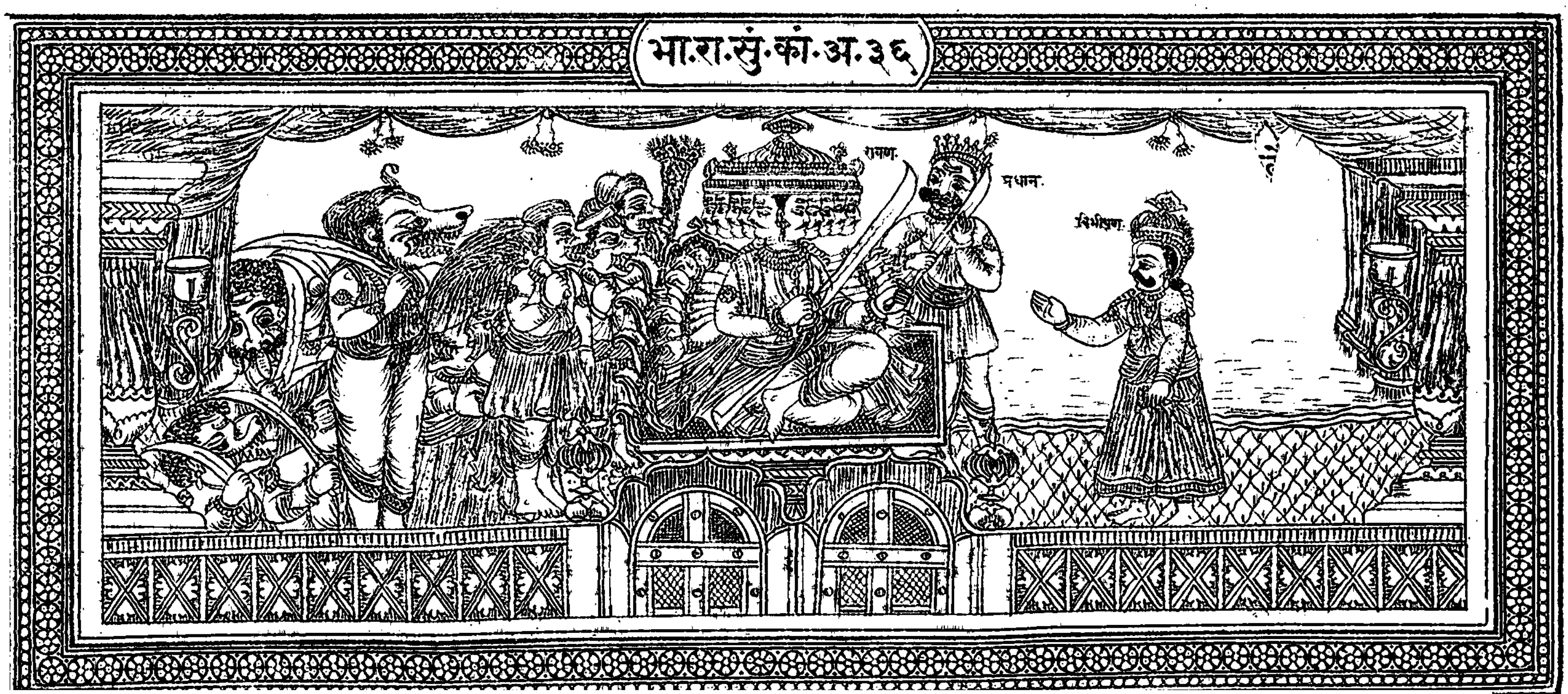
१ सैन्य. २ तोंड. ३ कांटेरी. ४ दांत. ५ भयंकर. ६ नम्र. ७ कामेच्छेनें. ८ सत्य. ९ पराक्रम. १० फसवा.

कत ॥ हिताहित जाणेना ॥ ३५ ॥ कुष्टियासिं कुष्ट सांगतां ॥ कोप येतसे तळतां ॥ कां रांडवेसीं रांड ह्मणतां ॥ अतिक्षोभता
संतापे ॥ ३६ ॥ तेंवि मज सत्य बोलतां ॥ कोप येतसे तळतां ॥ तरी रावणाच्या हितार्था ॥ यथार्थता बोलेन ॥ ३७ ॥ प्रहस्त
ह्मणवितो बळी ॥ पुत्र निमाला जंबुमाळी ॥ हनुमान मारीच तेकाळीं ॥ रणकल्लोळीं उपटोनी ॥ ३८ ॥ पुत्रशोकें दुःखाभिभूत॥
रावणापासीं आला रडत ॥ श्रीराम सौमित्र हनुमंत ॥ मारीन ह्मणत तें मिथ्या ॥ ३९ ॥ मिथ्या त्याचें बळबंड ॥ बोल बोलतो
वितंड ॥ प्रहस्ताचें काळें तोंड ॥ परमलंड प्रधान ॥ १४० ॥ मिथ्यावादी महोदर ॥ जें मारिला अखयाकुमर ॥
तेव्हां होवोनि कपीसमोर ॥ रणीं वानर नमारीच ॥ ४१ ॥ अखया मारिला देखोन ॥ महोदर पलायमान ॥ आतां मिरवितो
आंगवण ॥ रामलक्ष्मण मारावया ॥ ४२ ॥ सूर्य जिणावयासाठीं ॥ खद्योतें निजतेजें हुटहुटी ॥ तैसी महोदराची चाव्हटी ॥
मिथ्या गोष्टी महामूर्ख ॥ ४३ ॥ इंद्रजित गांजिला सुबद्ध ॥ तेव्हां धांवोनि महापार्षद ॥ हनुमंतासीं नकरी युद्ध ॥ पळाला प्र
सिद्ध पडलंके ॥ ४४ ॥ तोहा मिरवितो आंगवण ॥ मी मारीन रामलक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव वानरगण ॥ हे चाळवण लंकेशा
॥ ४५ ॥ यापरी महापार्श्वद ॥ वृथा जल्पतो मिथ्यावाद ॥ प्रधानामाजि महामंद ॥ अतिनिंद्य नपुंसकु ॥ ४६ ॥ दुर्मुखाचें
काळें मुख ॥ जेव्हां गांजिला दशमुख ॥ तेव्हां वानरा सन्मुख ॥ युद्धोन्मुख नमारीच ॥ ४७ ॥ आतां बोलतो बळनवाळीं ॥ जे
णें केली लंकाहोळी ॥ तो मी मारीन जळीं स्थळीं ॥ सप्तपाताळीं शोधोनी ॥ ४८ ॥ लंका जाळिली तुह्मां देखतां ॥ तेव्हां नमा
रचि हनुमंता ॥ आतां मारीन ह्मणतां ॥ लाज सर्वथा असेना ॥ ४९ ॥ असत्यवादी सदा देख ॥ यालागीं नांव दुर्मुख ॥ त्याचें
बोलणें एक एक ॥ अवघें लटिकें लंकेशा ॥१५०॥ वज्रहनु बोलतो बोलीं ॥ रामलक्ष्मणवानरासीं गिळीं ॥ हनुम्यानें करितां लं
काहोळी ॥ तेव्हां तात्काळीं गिळीचना ॥ ५१ ॥ कपीनें करितां लंकाहोळी ॥ वज्रहनूची बैसे दांतखिळी ॥ धाकें लपाला अर्ध ॥ ५ ॥
जळीं ॥ रायाजवळीं तें नव्हता ॥ ५२ ॥ ऐसी प्रधानांची वार्ता ॥ समूळ मिथ्या लंकानाथा ॥ श्रीरामासीं अर्पावी सीता ॥ कु

१ मेळा. २ बलाभिमान. ३ फार. अनंत. ४ जिंकण्यास. ५ काजवा. ६ भूल, मोह. ७ पुरुषार्थ.

ळ सर्वथा वांचवीं ॥ ५३ ॥ ऐकोनि बिभीषणाचीं वचनें ॥ प्रधान सेनानी रावण ॥ अवघे जाले लज्जायमान ॥ अधोवदन राहि
ले ॥ ५४ ॥ अपमानितां सर्वांसीं ॥ देखोनि क्षोभे इंद्रजितासीं ॥ तोही आपण अतिआवेशीं ॥ बिभीषणासीं बोलतु ॥ ५५ ॥
पुढील प्रसंगीं अनुवाद ॥ संवादामाजि विवाद ॥ दोघां बंधूंसीं विरोध ॥ परमक्रोध खवळेल ॥ ५६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
श्रीरामासीं अनन्यशरण ॥ स्वयें होईल बिभीषण ॥ तेंचि निरूपण अवधारा ॥ १५७ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकां
डेएकाकारटीकायांबिभीषणेनरावणप्रधाननिर्भर्त्सनंनामपंचत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५७ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १९४ ॥ ॥ पूर्व ॥ ॥ ५५३० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ५७२४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सेनापती. २ क्रोध. ३ कथा.

भा.रा.सुं.कां.अ.३६
रावण.
प्रधान.
बिभीषण.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ कपिपुरुषार्थ अतिप्रचंड ॥ राक्षसांचें बळबंड ॥ प्रताप ऐकता काळें तोंड ॥ लज्जांवितंड लंकेशा ॥ १ ॥ हनुमंताचें अतिप्रबळ ॥ बिभीषणें वानिलें बळ ॥ तेणें राक्षसें सकळ ॥ तळमळ पैं करिती ॥२॥ राक्षस सेनानी प्रधान ॥ अवघे जाले हीन दीन ॥ सभा समस्त लज्जायमान ॥ म्लान वदन दशमुख ॥ ३ ॥ हें देखोनि इंद्रजित ॥ कोपें जालासे कृतांत ॥ बिभीषणासीं बोलत ॥ निजपुरुषार्थ वर्णोनि ॥ ४ ॥ ॥ श्लोक ॥ बृहस्पतेस्तुल्यमतेर्वचस्तन्निशम्ययत्नेनबिभीषणस्य ॥ इदंबभाषेवचनंमहामनास्तत्रेंद्रजिन्नैर्ऋतराजपुत्रः ॥ १ ॥ इदंहितेतातकनिष्ठवाक्यमनर्थकंवैबहुभीतवच्च ॥ अस्मिन्कुलेयोपिभवेन्नजातः सोपीदृशंनैववदेन्नकुर्यात् ॥ २ ॥ किंनामतौपार्थिवराजपुत्रावस्माकमेकेननिशाचरेण ॥ सुप्राकृतेनापिनिहंतुमेतौशक्यौकुतोभीषयसेस्मभीरो ॥ ३ ॥ त्रिलोकराजोनतुदेवराजःशक्रोमयाभूमितलेनिविष्टः ॥ भयार्दिताश्चापिदिशःप्रपन्नाःसर्वेततोदेवगणाःसमग्राः ॥ ४ ॥ सोहंसुराणामपिदर्पहंतादैत्योत्तमानामपिशोकहर्ता ॥ कथंनरेंद्रात्मजयोर्नशक्तोमनुष्ययोःप्राकृतयोःसुवीर्यः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्रजित बोले कोपायमान ॥ काकाजी तूं तंव धर्मसंपन्न ॥ बुद्धियुक्ति प्रज्ञापन्न ॥ कनिष्ठ वचन कां वदसी ॥५॥ निंदोनि सेनानी रक्षोगण ॥ निर्भर्त्सोनियां प्रधान ॥ रामलक्ष्मणाची आंगवर्णं ॥ परम दारुण वानिसी ॥ ६ ॥ उद्देशून एक एक ॥ तुंवा निंदिलें आमुचें कटक ॥ श्रीरामाची आगळीक ॥ अत्यंतिक वानिसी ॥७॥ तूं तंव प्रबुद्ध प्रज्ञाप्राज्ञ ॥ युवराजाचें महिमान ॥ रायाचें खोंचलें अंतःकरण ॥ ऐसें कठिण कां वदसी ॥ ८ ॥ पाठी थापटिलिया येडकौं ॥ अधिक हाणी चारी थडका ॥ तैसें सेनानी सैनिका ॥ सन्मान देखा तुवां द्यावा ॥ ९ ॥ सन्मान देतां निजसैन्यासीं ॥ अतिउल्हासु संग्रामासीं ॥ शेखीं त्यातें निर्भर्त्सिसी ॥ श्रीरामासीं वानोनी ॥ १० ॥ राजा तुझा ज्येष्ठ बंधू ॥ तूं अतिकनिष्ठ वदसी वादु ॥ तेणें युवराजसंबंधू ॥ अतिविरुद्ध वाढला ॥ ११ ॥ जैसा पिता तैसा चुलता ॥ यौवराज्य असे तुझे माथां ॥ ज्येष्ठा निंदोनि लंकानाथा ॥ श्रीरघुनाथा वानिसी ॥१२॥ अमुचा एकेक रक्षोगण ॥ करील दोघांचें भक्षण ॥ यासीं काइसें रणांगण ॥ रामलक्ष्मण ते किती ॥१३॥

---

१ अत्यंत. २ काळाप्रमाणें. ३ बुद्धियुक्त. ४ पराक्रम. ५ सैन्य. ६ श्रेष्ठता. ७ मेंढा. ८ नीच.

भा.रा. ॥ १ ॥ बापुडे रामलक्ष्मण ॥ आमुचे दृष्टीस ते तृण ॥ परीस माझी आंगवण ॥ चरणा शरण नृप येती ॥ १४ ॥ वलयांकित राजे किती॥ सुं.कां.
यज्ञ भोगिता अमरपती ॥ तो म्यां आणिलासे क्षितीं ॥ लंकेप्रती कामारा ॥ १५ ॥ आंसडोनियां ऐरावती ॥ आरडत पाडिला अ.३६
से क्षितीं ॥ दांत उपडोनि घेतला हातीं ॥ त्रिजगती चळि कांपे ॥ १६ ॥ माझी ऐकतांचि हाक ॥ शूरगण एकाएक ॥ अवघे
पळती अधोमुख ॥ जेंवि कां रंक अतिदीन ॥१७॥ इंद्रासहित अमरकोडी ॥ ते म्यां घातले बांधवडी ॥ तेथें काइसी रामाची प्रौ
ढी ॥ साह्य माकडी वानिसी ॥१८॥ अंगद सुग्रीव हनुमंत ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ राक्षसां भक्ष्य हे समस्त ॥ दांता दांत नलाग
तां ॥१९॥ मनुष्य आमुचे आहारीं ॥ वानरें तंव कोशिंबिरी ॥ त्यांसीं कायसी झुंजारी ॥ क्षणामाझारी मारीन ॥ २० ॥ रणीं भि
डोनि साटोपैंता ॥ करीन श्रीरामाच्या घाता ॥ रावणें सांडोनि सकळ चिंता ॥ सुखें सीता भोगावी ॥ २१ ॥ राम आणि लक्ष्म
ण ॥ रणीं पाडीन विंधोनि बाण ॥ निर्दळीन वानरगण ॥ आंगवण पाहे माझी ॥ २२ ॥ निंदोनियां श्रीरघुनंदन ॥ ऐकतां इंद्र
जिताचें वचन ॥ बिभीषण कोपायमान ॥ काय आपण बोलतु ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथेंद्रकल्पस्यमहारथस्यमहौजसस्तद्वचनं
निशम्य ॥ ततोबभाषेवचनंमहारथंबिभीषणोधर्मभृतांवरिष्ठः॥६॥ नतातमंत्रेतवनिश्चयोस्तिबालस्त्वमद्याप्यविपक्वबुद्धिः ॥ त
स्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनायवचोर्थहीनंबहुविप्रलब्धं ॥ ७ ॥ पुत्रप्रवादेनतुरावणस्यत्वमिंद्रजिन्मित्रमुखोसिशत्रुः ॥ यस्येदृशंरा
घवतोविनाशंनिशम्यमोहादनुमन्यसेत्वां ॥ ८ ॥ त्वमेववध्यश्चसुदुर्मतिश्चसचापिवध्योयइहानयस्त्वां ॥ बालंदृढंसाहसिकंचयो
द्यप्रविश्ययन्मंत्रकृतांसमीपं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ ऐक इंद्रजिता साचार ॥ तूं तंव अपक्व बालत्व अहंकार ॥ माथ्याचा वाळला ना
हीं जार ॥ स्वहित विचार तुज नाहीं ॥२४॥ अवधारीं विचारें विचारकोटी ॥ विवेक धरोनियां पोटीं ॥ समूळ ऐके माझी गोष्टी॥
स्वहितदृष्टी तुज नाहीं ॥ २५ ॥ स्वहितदृष्टी तुज नाहीं ॥ जें बोलसी तें मिथ्या पाहीं ॥ त्याही बोलाची नवलाई ॥ मूळान्वयीं ॥ १ ॥
अवधारीं ॥ २६ ॥ ह्मणसी आमचा एक रक्षोगण ॥ भक्षील राम लक्ष्मण ॥ ऐकोनि श्रीरामआंगवण ॥ मिथ्या भाषण कां वद

१ कंकणधारी. २ इंद्र. ३ सेवक. ४ देवगण. ५ बंदीत. ६ युद्ध ७ बलाध्यायुक्तीनें. ८ चमत्कार.

सी ॥ २७॥ बाळपणीं विंधोनि बाण ॥ ताटिकेचा घेतला प्राण ॥ सुबाहू मारिला करितां रण ॥ सैन्यगणा समवेत ॥२८॥ बाण
पिसारें सुटला वारा ॥ तेणें मारीच [illegible]विला अंबरा ॥ श्रीराम अंतकु निशाचरां ॥ तूं निदसुरा उन्मादें ॥ २९ ॥ सैंवरीं वाहतां
कोदंडे ॥ रावणाचें जालें काळें तोंड ॥ तें श्रीरामें केलें दुखंड ॥ बळ प्रचंड श्रीराम ॥ ३० ॥ येचि सीतेचे अभिलाखा ॥ विराध
मारिलासे देखा ॥ तेचि गती दशमुखा ॥ तुझां मूर्खांचेंनि बोलें ॥३१॥ शूर्पनखीये करितां छळणा ॥ स्वयें मुकली नाक काना॥
गार्‍हाणें देतसे खर दूषणा ॥ तेही जाण मारिले ॥ ३२ ॥ त्रिशिरा आणि खरदूषण ॥ चौदासहस्र रक्षोगण ॥ रामें मारिले क
रोनि रण ॥ दुर्धर बाण वर्षोनी ॥३३॥ नाहीं सैन्य रथ संपत्ती ॥ एकला श्रीराम पदातीं ॥ त्याची ऐसी ऐकोनि ख्याती ॥ तूं कां
दुर्मती वदलासी ॥३४॥ नकट्या शूर्पनखीच्या बोलीं ॥ रावणें पापबुद्धि केली ॥ सीता चोरितां भीक लागली ॥ तैसी आली अ
वदसा ॥३५॥ चोरावया परनारी [illegible]गि होय भिकारी ॥ जळो तें वाटेवेची थोरी ॥ निर्लज्ज भारी तूं एक ॥ ३६ ॥ दुजी
वाटीव लंकानाथा ॥ मरण देवोनि मारीची माथां ॥ छळोनि सुमित्रेच्या सुता ॥ चोरोनि सीता पळाला ॥ ३७॥ लक्ष्मणाची म
र्यादा रेखा ॥ नुल्लंघवेचि दशमुखा ॥ मिथ्या बोला बळआंवांका ॥ काळमुखा पुरुषार्थ ॥३८॥ जटायूसीं करितां रण ॥ रावणें दां
तीं धरिलें तृण ॥ त्यासीं मारिलें करोनि छळण ॥ पापी पूर्ण तुह्मी एक ॥३९॥ चोरी मारी पापी परद्वारी ॥ इतुकें रावणाचे शिरीं॥
तेथें तुझें ज्येष्ठत्व भारी ॥ बाजीगिरी जैसी विद्या ॥ ४० ॥ ह्मणसी जिंतिला ऐरावती ॥ आणि जिंतिला अमरपती ॥ सुरवरासीं
लाविली ख्याती ॥ श्रीरामाप्रती तें नचाले ॥ ४१ ॥ वरुण शक्र ब्रह्मादि ईश ॥ हे श्रीरामाचे अंशानुअंश ॥ हें तूं नेणसी बाळभा
ष्य ॥ जगीं जगदीश श्रीराम ॥ ४२ ॥ ह्मणसी दमिला ऐरावती ॥ चरणीं शिळा उद्धरती ॥ श्रीरामाची परमशक्ती ॥ बाळम
ती तूं नेणसी ॥ ४३ ॥ बोलसी स्वयें निजपुरुषार्था ॥ मी मारीन श्रीरघुनाथा ॥ रावणें सुखें भोगावी सीता ॥ परदारता तूं महा
पापी ॥ ४४ ॥ रायासीं सांगतां पापबुद्धी ॥ तो वधावा सभेमधीं ॥ राजपुत्र तूं दुर्बुद्धी ॥ महामूढधी कुळघाती ॥४५॥तूं एक मा

१ आकाश. २ मनुष्य. ३ कामवासना. ४ पादचारी. ५ पुरुषार्थाची ६ विचार. ७ इंद्र. ८ महामूर्ख.

बापुडे रामलक्ष्मण ॥ आमुचे दृष्टीस ते तृण ॥ परीस माझी आंगवण ॥ चरणा शरण नृप येती ॥ १४ ॥ वलयांकित राजे किती॥ यज्ञ भोगिता अमरपती ॥ तो म्यां आणिलासे क्षितीं ॥ लंकेप्रती कामारा ॥ १५ ॥ आंसडोनियां ऐरावती ॥ आरडत पाडिला से क्षितीं ॥ दांत उपडोनि घेतला हातीं ॥ त्रिजगती चळि कांपे ॥ १६ ॥ माझी ऐकतांचि हाक ॥ शूरगण एकाएक ॥ अवघे पळती अधोमुख ॥ जेंवि कां रंक अतिदीन ॥१७॥ इंद्रासहित अमरकोडी ॥ ते म्यां घातले बांधवडी ॥ तेथें काइसी रामाची प्रौढी ॥ साह्य माकडी वानिसी ॥१८॥ अंगद सुग्रीव हनुमंत ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ राक्षसां भक्ष्य हे समस्त ॥ दांता दांत नलागतां ॥१९॥ मनुष्य आमुचे आहारीं ॥ वानरें तंव कोशिंबिरी ॥ त्यांसीं कायसी झुंजारीं ॥ क्षणामाझारी मारीन ॥ २० ॥ रणीं भिडोनि साटोपेंता ॥ करीन श्रीरामाच्या घाता ॥ रावणें सांडोनि सकळ चिंता ॥ सुखें सीता भोगावी ॥ २१ ॥ राम आणि लक्ष्मण ॥ रणीं पाडीन विंधोनि बाण ॥ निर्दळीन वानरगण ॥ आंगवण पाहे माझी ॥ २२ ॥ निंदोनियां श्रीरघुनंदन ॥ ऐकतां इंद्रजिताचें वचन ॥ बिभीषण कोपायमान ॥ काय आपण बोलतु ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथेंद्रकल्पस्यमहारथस्यमहौजसस्तद्वचनं निशम्य ॥ ततोबभाषेवचनंमहारथंबिभीषणोधर्मभृतांवरिष्ठः ॥६॥ नताततमंत्रेतवनिश्चयोस्तिबालस्त्वमद्याप्यविपक्कबुद्धिः ॥ तस्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनायवचोर्थहीनंबहुविप्रलब्धं ॥ ७ ॥ पुत्रप्रवादेनतुरावणस्यत्वमिंद्रजिन्मित्रमुखोसिशत्रुः ॥ यस्येदृशंराघवतोविनाशंनिशम्यमोहादनुमन्यसेत्वां ॥ ८ ॥ त्वमेववध्यश्चसुदुर्मतिश्चसचापिवध्योयइहानयस्त्वां ॥ बालंदृढंसाहसिकंचयोद्यप्रविश्ययन्मंत्रकृतांसमीपं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ ऐक इंद्रजिता साचार ॥ तूं तंव अपक्क बालत्व अहंकार ॥ माथ्याचा वाळला नाहीं जार ॥ स्वहित विचार तुज नाहीं ॥२४॥ अवधारीं विचारें विचारकोटी ॥ विवेक धरोनियां पोटीं ॥ समूळ ऐकें माझी गोष्टी॥ स्वहितदृष्टी तुज नाहीं ॥ २५ ॥ स्वहितदृष्टी तुज नाहीं ॥ जें बोलसी तें मिथ्या पाहीं ॥ त्याही बोलाची नवलाई ॥ मूळान्वयीं अवधारीं ॥ २६ ॥ ह्मणसी आमचा एक रक्षोगण ॥ भक्षील राम लक्ष्मण ॥ ऐकोनि श्रीरामआंगवण ॥ मिथ्या भाषण कां वद ॥ १ ॥

१ कंकणधारी. २ इंद्र. ३ सेवक. ४ देवगण. ५ वर्दीत. ६ युद्ध ७ बळाच्यायुक्तीनें. ८ चमत्कार.

सी ॥ २७॥ बाळपणीं विंधोनि बाण ॥ ताटिकेचा घेतला प्राण ॥ सुबाहू मारिला करितां रण ॥ सैन्यगणा समवेत ॥२८॥ बाण पिसारें सुटला वारा ॥ तेणें मारीची उडविला अंबरा ॥ श्रीराम अंतकु निशाचरां ॥ तूं निदसुरा उन्मादें ॥ २९ ॥ सैंवरीं वाहतां कोदंडे ॥ रावणाचें जालें काळें तोंड ॥ तें श्रीरामें केलें दुखंड ॥ बळ प्रचंड श्रीराम ॥ ३० ॥ येचि सीतेचे अभिलाखा ॥ विराध मारिलासे देखा ॥ तेचि गती दशमुखा ॥ तुझां मूर्खांचेनि बोलें ॥३१॥ शूर्पनखीये करितां छळणा ॥ स्वयें मुकली नाक काना ॥ गार्‍हाणें देतसे खर दूषणा ॥ तेही जाण मारिले ॥ ३२ ॥ त्रिशिरा आणि खरदूषण ॥ चौदासहस्त्र रक्षोगण ॥ रामें मारिले करोनि रण ॥ दुर्धर बाण वर्षोनी ॥३३॥ नाहीं सैन्य रथ संपत्ती ॥ एकला श्रीराम पदातीं ॥ त्याची ऐसी ऐकोनि ख्याती ॥ तूं कां दुर्मती वदलासी ॥३४॥ नकव्या शूर्पनखीच्या बोलीं ॥ रावणें पापबुद्धि केली ॥ सीता चोरितां भीक लागली ॥ तैसी आली अवदसा ॥३५॥ चोरावया परनारी॥ढि॥जळ[illegible] होय भिकारी ॥ जळो ते वाटिवेची थोरी ॥ निर्लज्ज भारी तूं एक ॥ ३६ ॥ दुजी वाटीव लंकानाथा ॥ मरण देवोनि मारीची माथां ॥ छळोनि सुमित्रेच्या सुता ॥ चोरोनि सीता पळाला ॥ ३७॥ लक्ष्मणाची मर्यादा रेखा ॥ नुल्लंघवेचि दशमुखा ॥ मिथ्या बोला बळआंवांका ॥ काळमुखा पुरुषार्थ ॥३८॥ जटायूसीं करितां रण ॥ रावणें दांतीं धरिलें तृण ॥ त्यासीं मारिलें करोनि छळण ॥ पापी पूर्ण तुह्मी एक ॥३९॥ चोरी मारी पापी परद्वारी ॥ इतुकें रावणाचे शिरीं॥ तेथें तुझें ज्येष्ठत्व भारी ॥ बाजीगिरी जैसी विद्या ॥ ४० ॥ ह्मणसी जिंतिला ऐरावती ॥ आणि जिंतिला अमरपती ॥ सुरवरासीं लाविली ख्याती ॥ श्रीरामाप्रती तें नचाले ॥ ४१ ॥ वरुण शक्र ब्रह्मादि ईश ॥ हे श्रीरामाचे अंशानुअंश ॥ हें तूं नेणसी बाळभाष्य ॥ जगीं जगदीश श्रीराम ॥ ४२ ॥ ह्मणसी दमिला ऐरावती ॥ चरणीं शिळा उद्धरती ॥ श्रीरामाची परमशक्ती ॥ बाळमती तूं नेणसी ॥ ४३ ॥ बोलसी स्वयें निजपुरुषार्था ॥ मी मारीन श्रीरघुनाथा॥ रावणें सुखें भोगावी सीता ॥ परदारता तूं महापापी ॥ ४४ ॥ रायासीं सांगतां पापबुद्धी ॥ तो वधावा सभेमधीं ॥ राजपुत्र तूं दुर्बुद्धी ॥ महामूढधी कुळघाती ॥४५॥ तूं एक मा

१ आकाश. २ धनुष्य. ३ कामवासना. ४ पादचारी. ५ पुरुषार्थाची ६ विचार. ७इंद्र. ८ महामूर्ख.

रिल्या जाण ॥ सकळ कुळासीं कल्याण ॥ हे बुद्धि नायकतां रावण ॥ कुळनिर्दळण पावेल ॥४६॥ इंद्रजित बोलतो निजबळ॥तें तें मिथ्या पैं समूळ ॥ सभा सर्वज्ञ ऐका सकळ ॥ रायें प्रांजळ परिसावें ॥ ४७ ॥ प्रलोभावया लंकानाथा ॥ मारीन ह्मणसी तूं रघुनाथा ॥ हनुमंतेसीं युद्ध करितां ॥ तुझे पुरुषार्था देखिलें ॥ ४८ ॥ हनुमंतासीं रणीं भिडतां ॥ शस्त्रें अस्त्रें गेलीं वृथा ॥ कपिपुच्छ वाजतां माथां ॥ धीर सर्वथा न धरवे ॥ ४९ ॥ दुर्धर शस्त्राचे संपातें ॥ वानरें झेलोनि समस्त ॥ तुझ्या सैन्या केला घात ॥ रणीं हुंबत पाडिलें ॥ ५० ॥ सांगावया लंकेआंत ॥ कोणी ही नुरेचि जीवंत ॥ कपीनें अवघियांचा केला घात ॥ तुज देखतां इंद्रजिता ॥ ५१ ॥ त्याची करावया सोडवण ॥ तुझी नचलोचि आंगवण ॥ कपीनें गांजिलें संपूर्ण ॥ घायें प्राण जावों पाहे ॥५२॥ लघुलाघवी हनुमंत ॥ मारिला सारथी भंगिला रथ ॥ रणीं इंद्रजित केला विरथ ॥ छत्रपातु कपिपुच्छें ॥ ५३ ॥ मल्लविद्येची कुसरी ॥ चपेट हाणितां उरीं शिरीं ॥ अशुद्धवमिता जालासी चांचरी ॥ पळावया दुरी ठाव नाहीं ॥ ५४ ॥ तुझ्या युद्धाची गती ऐसी॥ फावल्या मारावया शत्रूसीं ॥ नातरी पळावें मेघापासीं ॥ कपिपुच्छासीं तें नचले ॥५५॥ पडिलें पुच्छाचें बिरडें ॥ सरों नये मागें पुढें॥ इंद्रजित खळखळां रडे ॥ वानरें गर्जों आंबिलें ॥ ५६ ॥ रडत षडत अशुद्ध वमित ॥ कपिपुच्छाभेणें धांवत ॥ पळोनि गेलासी विवरांत ॥ मुख्य पुरुषार्थ हा तुझा ॥ ५७ ॥ रायासन्मुख निजनिर्धारी ॥ ह्मणसी एकला मी श्रीराम मारीं ॥ मिथ्या जल्पसी सभेमाझारी ॥ निर्लज्ज भारी तूं एक ॥ ५८ ॥ वानरा रणीं देवोनि पाठी ॥ पळालासी उठाउठीं ॥ ऐसी तुझी वाटीव मोठी ॥ समूळ खोटी बुद्धी तुझी॥५९॥तुझी ऐकतांचि बुद्धी ॥ रावण मरेल पैं आधीं ॥ मरेल राक्षसांची मांदी ॥ कुळ त्रिशुद्धीं बुडेल॥६०॥ रायासन्मुख आपण ॥ सभेसीं वदे मिथ्या वचन ॥ त्याचें काळें करोनि वदन ॥ जिव्हाकर्ण छेदावे ॥ ६१ ॥ राजनीती ऐसी येथ॥ कुळघातकी मारावा सुत ॥ जेणें आणिला सभेआंत ॥ तोही निश्चित मारावा ॥ ६२ ॥ जेणें प्रवेशिला द्वारीं ॥ तोही मारावा निर्धारी ॥ कायसी इंद्रजिताची थोरी ॥ निशाचरीं कुळपांशु ॥ ६३ ॥ रावणाचा ज्येष्ठसुत ॥ यालागीं राखिला म्यां हात॥तुझा

१ संहार. २ मोहान्यास. ३ आघात. ४ कला, युक्ती. ५ मूर्च्छित. ६ रक्त. ७ पराक्रम. ८ समूह. ९कुलासकलंकलावणारा.

अवश्य करावा घात ॥ कुळक्षयार्थ चुकवावया ॥ ६४ ॥ ऐकोनि बिभिषणाची मातु ॥ प्रधान सैनिक वीरां आंतु ॥वाढला क्रोधाचा आवर्तु ॥ जाला कृतांतु लंकेश ॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ संक्रुद्धास्तेयतस्तत्रबहवोऽप्रियवादिनः ॥ मुह्यमानाश्चोपहासंतेचक्रुःसहरावणाः ॥ १० ॥ रोषाच्चान्येप्रजहसुर्भृशमन्येतितिनिःश्वसन् ॥ समीक्ष्यान्योन्यमाजल्पन्नूबभक्षुर्दशनानपि ॥ ११ ॥ तस्मिंस्तथोक्तेवचनेमहापार्श्वःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ प्रधान जाले कोपायमान ॥ सेनानी वटारिले नयन ॥ खाती दशनें सेनाध्यक्ष ॥६६॥ एक अधरओष्ठ चाविती ॥ एक करकरां दांत खाती॥ एक ते हात कुस्करिती ॥ एक वळिती वज्रमुष्टी ॥६७॥ बिभीषण ऐका तरीं ॥ एक निश्चित धुधुकारीं ॥ एक हांसती क्रोधकारी ॥ क्षोभोनि सारे डुल्लत ॥६८॥ एक परस्परें बोलत ॥ बिभीषणु जाला उन्मत्त ॥ इंद्रजितातें मारीन ह्मणत ॥ सन्मुख वदत लंकेशा ॥ ६९ ॥ चोरी मारी पापी परद्वारी ॥ ऐसें बिभीषणाचे उत्तरीं ॥ रावणु खोंचला जिव्हारीं ॥ क्रोधें करी तळमळ ॥ ७० ॥ सन्मुख नराहवे वानरीं ॥ पळोनि गेलासि तूं विवरीं ॥ इंद्रजित लाजिला ये उत्तरीं ॥ मौन धरोनि राहिला ॥ ७१ ॥ बिभीषणासीं सन्मुख ॥ बोलों नशकेचि दशमुख ॥ मग इतर कोण बोले रंक ॥ टकमक अवघ्यांसीं ॥ ७२ ॥ एक बोलती सर्वज्ञ ॥ बिभीषणाचें धर्मवचन ॥ नमानितांचि दशानन ॥ कुळनिर्दळण सपुत्रा ॥७३॥ सभा देखोनि तटस्थ ॥ महापार्श्व उठिला गर्जत ॥ बिभीषणु जालासे उन्मत्त ॥ राजा राजसुत निंदिला ॥ ७४॥ सन्मुख निंदिला राजा रावण ॥ वानितो श्रीरामाचे गुण ॥ याची येथें भीड कोण ॥ अवघेजण काय पाहती ॥ ७५ ॥ युवराज प्रतापसिंधु ॥ रावणाचा कनिष्ठबंधू ॥ येणें सांडिला सुहृदसंबंधू ॥ याचा वधू करावा ॥ ७६ ॥ मारा नह्मणेचि लंकानाथ ॥ तरी आह्मी करूं याचा घात ॥ गलका ऊठिला सभेआंत ॥ अतिउन्मत्त हा जाला ॥ ७७ ॥ बिभीषणाची शांति भारी ॥ क्रोध नयेचि तिळभरी ॥ मारावा ह्मणतां निशाचरीं ॥ भय भीतरीं बाधेना ॥७८॥ जैसा सागर अगाध ॥ तैसा बिभीषणाचा बोध ॥ निंदोनि बोलिला महापार्श्वद ॥ स्वयें विषाद नमानीच ॥ ७९ ॥ जेंवि सिंहापासीं घुंगुरडें ॥ तेविं महा

१ वेग. २ सेनापती. ३ दांत. ४ आप्तपण. ५ गोंधळ, ध्वनी. ६ दुःख.

रिल्या जाण ॥ सकळ कुळासीं कल्याण ॥ हे बुद्धि नायकतां रावण ॥ कुळनिर्दळण पावेल ॥४६॥ इंद्रजित बोलतो निजबळ॥तें तें मिथ्या पैं समूळ ॥ सभा सर्वज्ञ ऐका सकळ ॥ रायें प्रांजळ परिसावें ॥ ४७ ॥ प्रलोभावया लंकानाथा ॥ मारीन ह्मणसी तूं रघुनाथा ॥ हनुमंतेंसीं युद्ध करितां ॥ तुझें पुरुषार्था देखिलें ॥ ४८ ॥ हनुमंतासीं रणीं भिडतां ॥ शस्त्रें अस्त्रें गेलीं वृथा ॥ कपिपुच्छ वाजतां माथां ॥ धीर सर्वथा न धरवे ॥ ४९ ॥ दुर्धर शस्त्राचे संपातें ॥ वानरें झेलोनि समस्त ॥ तुझ्या सैन्या केला घात ॥ रणीं हुंबत पाडिलें ॥ ५० ॥ सांगावया लंकेआंत ॥ कोणी ही नुरेचि जीवंत ॥ कपीनें अवघियांचा केला घात ॥ तुज देखतां इंद्रजिता ॥ ५१ ॥ त्याची करावया सोडवण ॥ तुझी नचलेचि आंगवण ॥ कपीनें गांजिलें संपूर्ण ॥ घायें प्राण जावों पाहे ॥५२॥ लघुलाघवी हनुमंत ॥ मारिला सारथी भंगिला रथ ॥ रणीं इंद्रजित केला विरथ ॥ छत्रपातु कपिपुच्छें ॥ ५३ ॥ मल्लविद्येची कुसरी ॥ चपेट हाणितां उरीं शिरीं ॥ अशुद्धवमिता जालासी चांचरी ॥ पळावया दुरी ठाव नाहीं ॥ ५४ ॥ तुझ्या युद्धाची गती ऐसी॥ फावल्या मारावया शत्रूसीं ॥ नातरी पळावें मेघापासीं ॥ कपिपुच्छासीं तें नचले ॥५५॥ पडिलें पुच्छाचें बिरडें ॥ सरों नये मागें पुढें॥ इंद्रजित खळखळां रडे ॥ वानरें रणीं आणिलें ॥ ५६ ॥ रडत पडत अशुद्ध वमित ॥ कपिपुच्छाभेणें धांवत ॥ पळोनि गेलासी विवरांत ॥ मुख्य पुरुषार्थ हा तुझा ॥ ५७ ॥ रायासन्मुख निजनिर्धारीं ॥ ह्मणसी एकला मी श्रीराम मारीं ॥ मिथ्या जल्पसी सभेमाझारीं ॥ निर्लज्ज भारी तूं एक ॥ ५८ ॥ वानरा रणीं देवोनि पाठी ॥ पळालासी उठाउठीं ॥ ऐसी तुझी वाटीव मोठी ॥ समूळ खोटी बुद्धी तुझी॥५९॥तुझी ऐकतांचि बुद्धी ॥ रावण मरेल पैं आधीं ॥ मरेल राक्षसांची मांदी ॥ कुळ त्रिशुद्धीं बुडेल॥६०॥ रायासन्मुख आपण ॥ सभेसीं वदे मिथ्या वचन ॥ त्याचें काळें करोनि वदन ॥ जिव्हाकर्ण छेदावे ॥ ६१ ॥ राजनीती ऐसी येथ॥ कुळघातकी मारावा सुत ॥ जेणें आणिला सभेआंत ॥ तोही निश्चित मारावा ॥ ६२ ॥ जेणें प्रवेशिला द्वारीं ॥ तोही मारावा निर्धारीं ॥ कायसी इंद्रजिताची थोरी ॥ निशाचरीं कुळपांशु ॥ ६३ ॥ रावणाचा ज्येष्ठसुत ॥ यालागीं राखिला म्यां हात॥तुझा ॥ २ ॥

१ संहार. २ मोहान्यास. ३ आघात. ४ कला, युक्ती. ५ मूर्च्छित. ६ रक्त. ७ पराक्रम. ८ समूह. ९कुलासकलंकलावणारा.

अवश्य करावा घात ॥ कुळक्षयार्थ चुकवावया ॥ ६४ ॥ ऐकोनि बिभिषणाची मातु ॥ प्रधान सैनिक वीरां आंतु ॥वाढला क्रोधाचा आवर्तु ॥ जाला कृतांतु लंकेश ॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ संक्रुद्धास्तेयतस्तत्रबह्वोप्रियवादिनः ॥ मुह्यमानाश्चोपहासंतेचक्रुःसहरावणाः ॥ १० ॥ रोषाच्चान्येप्रजहसुर्भृशमन्येतिनिःश्वसन् ॥ समीक्ष्यान्योन्यमाजल्पन्वभक्षुर्दशनानपि ॥ ११ ॥ तस्मिंस्तथोक्तेवचनेमहापार्श्वःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ प्रधान जाले कोपायमान ॥ सेनानी वाटारिले नयन ॥ खाती दशनें सेनाध्य ॥६६॥ एक अधरओष्ठ चाविती ॥ एक करकरां दांत खाती॥ एक ते हात कुस्करिती ॥ एक वळिती वज्रमुठी ॥६७॥ बिभीषणा तरीं ॥ एक निश्चित धुधुकारीं ॥ एक हांसती क्रोधकारी ॥ क्षोभोनि सारे डुल्लत ॥६८॥ एक परस्परें बोलत ॥ बिभीषणु जाला उन्मत्त ॥ इंद्रजितातें मारीन ह्मणत ॥ सन्मुख वदत लंकेशा ॥ ६९ ॥ चोरी मारी पापी परद्वारी ॥ ऐसें बिभीषणाचे उत्तरीं ॥ रावणु खोंचला जिव्हारीं ॥ क्रोधें करी तळमळ ॥ ७० ॥ सन्मुख नराहवे वानरीं ॥ पळोनि गेलासि तूं विवरीं ॥ इंद्रजित लाजिला ये उत्तरीं ॥ मौन धरोनि राहिला ॥ ७१ ॥ बिभीषणासीं सन्मुख ॥ बोलों नशकेचि दशमुख ॥ मग इतर कोण बोले रंक ॥ टकमक अवघ्यांसीं ॥ ७२ ॥ एक बोलती सर्वज्ञ ॥ बिभीषणाचें धर्मवचन ॥ नमानितांचि दशानन ॥ कुळनिर्दळण सपुत्रा ॥७३॥ सभा देखोनि तटस्थ ॥ महापार्श्व उठिला गर्जत ॥ बिभीषणु जालासे उन्मत्त ॥ राजा राजसुत निंदिला ॥७४॥ सन्मुख निंदिला राजा रावण ॥ वानितो श्रीरामाचे गुण ॥ याची येथें भीड कोण ॥ अवघेजण काय पाहती ॥ ७५ ॥ युवराज प्रतापसिंधु ॥ रावणाचा कनिष्ठबंधू ॥ येणें सांडिला सुहृदसंबंधू ॥ याचा वधू करावा ॥ ७६ ॥ मारा नह्मणेचि लंकानाथ ॥ तरी आह्मी करूं याचा घात ॥ गलका ऊठिला सभेआंत ॥ अतिउन्मत्त हा जाला ॥ ७७ ॥ बिभीषणाची शांति भारी ॥ क्रोध नयेचि तिळभरी ॥ मारावा ह्मणतां निशाचरीं ॥ भय भीतरीं बाधेना ॥७८॥ जैसा सागर अगाध ॥ तैसा बिभीषणाचा बोध ॥ निंदोनि बोलिला महापार्श्वद ॥ स्वयें विषाद नमानीच ॥ ७९ ॥ जेंवि सिंहापासीं घुंगुरडें ॥ तेविं महा

१ वेग. २ सेनापती. ३दांत. ४ आप्तपण. ५ गोंधळ, ध्वनी. ६ दुःख.

पार्श्वंद बिभीषणापुढें ॥ विरुद्ध बोलतां कैवाडें ॥ कोपा नचढे बिभीषणु ॥ ८० ॥ महापार्श्वेसीं बिभीषण ॥ स्वमुखें नबोलेचि आ
पण ॥ तृणप्राय उपेक्षून ॥ धरिलें मौन निजशांती ॥ ८१ ॥ बिभीषणाचा अनुचर ॥ परम आप्त प्रधान हेर ॥ महापार्श्वेसीं उ
त्तर ॥ गिरागंभीर बोलिला ॥ ८२ ॥ बंधुबंधूचिया निजहिता ॥ राजा युवराज बोलतां ॥ तूं कां मध्यें कुंथसी वृथा ॥ महा
मुर्खता तव आंगीं ॥ ८३ ॥ दोनी धुरा अतिआप्तता ॥ स्वहिताचा विचार नकरितां ॥ मध्यें बोलों नये सर्वथा ॥ बोले तो तलतां
महामूर्ख ॥ ८४ ॥ जैसा राजा रावण ॥ तैसाच युवराज बिभीषण ॥ त्यासिं बोलतां कठिण ॥ तुझा प्राण वांचेना ॥ ८५ ॥
॥ श्लोक ॥ नतेमहापार्श्वजिजीविषास्तीत्वंरावणस्याप्रियकृन्निकामं ॥ बिभीषणंवाक्परुषंत्रवीषिराजंस्तवार्थेतरसानिहंसि ॥ १३ ॥
अयंसुनीतेःकुरुतेसुवाक्यंव्यर्थंकथंनिंदसिमूढबुद्धे ॥ प्रकोपितेनापिकृतेसुमंत्रेत्वयामहापार्श्वनकुत्सनीयः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥
रावणाच्या कनिष्ठ बंधूसीं ॥ संवादु करितां धुरेसीं ॥ तूं कां वृथा निंदा करिसी ॥ निजप्राणासिं मुकावया ॥ ८६ ॥ ऐसी आहे
राजनीती ॥ दोनी धुरा संवाद करिती ॥ त्यांमाजिं मध्यें निंदा करिती ॥ त्यातें मारिती नृपनाथ ॥ ८७ ॥ राजा युवराज निज
हितीं ॥ वाद करिती राजनीती ॥ येरयेरातें निखंदिती ॥ तेथें तूं किती रे मशकां ॥ ८८ ॥ बंधूबंधूच्या हितानुवादीं ॥ युक्ति
निग्रह येती क्रोधीं ॥ तेथें महापार्श्वदा तूं दुर्बुद्धी ॥ निंदानुवादी जल्पसी ॥८९॥ आला देखोनि हनुमंत ॥ राया देखतां तुह्मी प
ळत ॥ आतां वाटिवे गर्जत ॥ अतिस[illegible] निर्लज्जत्वें ॥९०॥ तुह्मी राक्षसें रणीं दीन ॥ नपुंसकाहूनि हीन॥वाटिवे चाळवा दशानन॥
अतिबोलोन पुरुषार्थ ॥९१॥ श्रीरा[illegible] एक वानर ॥ मारिला अखया सैन्य समग्र ॥ दमिला इंद्रजित ज्येष्ठकुमर ॥ लंकापुर जा
ळोनी ॥९२॥ वानर वनचर पालेखाईर ॥ त्यापुढें पळाले समग्र ॥ येथें आलिया श्रीरामचंद्र ॥ दुर्धर शरँ कोण साहे ॥९३ ॥ सुटल्या
श्रीरामाचा बाण॥राक्षसकुळासीं निर्दळण ॥ तदर्थीं हितवादी बिभीषण ॥ तें रावण नायके ॥९४॥ सीता अर्पोनि श्रीरघुपती ॥ स्व
स्थ राहावें समस्तीं॥ऐसी बिभीषणाची युक्ती ॥ तूं कां कुश्चितोक्ती निंदिसी॥९५॥ऐकोनि हेराचें वचन॥महापार्श्व लज्जायमान ॥खा

१ जोरानें, युक्तीनें. २ चाकर. ३ प्रमुखाजवळ. ४ निंदिती; बोलती. ५ माशी. ६ उद्युक्त करा. ७ बाण.

लती घालोनियां मान॥दीनवदनें राहिला॥९६॥ ॥श्लोक॥ ततःसदातिगंभीरःसत्यवादीजितेंद्रियः॥अब्रवीद्रावणंधीमान्पुनरेवबि
भीषणः॥१५॥यावद्धिकेशग्रहणात्सुहृद्भिःसमेत्यसर्वैःपरिपूर्णकामैः॥निगृह्यराजन्परिरक्षितव्योभूतैर्यथाभीमबलैर्गृहीतः॥१६॥पर
स्यवीर्यंस्वबलंचबुध्वास्थानंक्षयंचैवतथैववृद्धिं ॥ तथास्वपक्षेप्यनुमृश्यबुध्यावदेत्क्षमंस्वामिहितंसमंत्री ॥ १७॥ ॥टीका॥ स
त्ववंत धैर्यवंत ॥ वीर्य माधुर्य बुद्धिवंत ॥ ऐसा बिभीषण क्षमायुक्त ॥ रावणा हितार्थ बुद्धि सांगे ॥९७॥ बुद्धि सांगतां पुढता पुढतो ॥
नमाने रावणाचे चित्तीं ॥ तरी सांगे पुनरावृत्ती ॥ सीता रघुपती अर्पावया ॥ ९८ ॥ प्रहस्त महापार्श्व महोदर ॥ इंद्रजित मुख्य
कुमर ॥ शुक सारणादि थोरथोर ॥ ऐका समग्र बुद्धिमाझी ॥ ९९ ॥ करोनि रावणा केशाकर्षण ॥ सुबुद्धि सांगेन आपण ॥ सी
ता करावी रामार्पण ॥ कुळनिर्दळण चुकवावया ॥ १०० ॥ भूत लागलें हो ज्यासीं ॥ मंत्रवादी त्रोहटी धरोनि केशीं ॥ तेंवि सुबुद्धि
सांगें रावणासीं ॥ सीता श्रीरामापासीं अर्पावया ॥१॥ सीतासन्निपात रावणासीं ॥ तेणें कुळक्षयो राक्षसांसीं ॥ यालागिं धरो
नियां केशीं ॥ सुबुद्धि त्यासीं शिकवीत ॥२॥याचि नांवें परम आप्त ॥ याचि नांवें सुहृद समस्त ॥ अपायीं पडतां लंकानाथ ॥ त्या
सिं निश्चित वांचवावें ॥३॥ कुटुंब निजवोनि ग्रहाप्रती ॥ जो ग्रहा दोहो करी प्राप्ती ॥ त्यासीं सज्ञान निवारिती ॥ तैसी गती राव
णा ॥४॥ करितां श्रीरामासीं वैर ॥ समस्त मरती निशाचर ॥ सपुत्र मरेल दशशिर ॥ प्रतिज्ञोत्तर हें माझें ॥ ५॥ श्रीरामाचें ए
क वानर ॥ त्यापुढें पळालेति समग्र ॥ सुटल्या श्रीरामाचा शरँ ॥ कोण दुर्धर साहेल ॥६ ॥ ॥श्लोक॥ तीक्ष्णानयावन्नवकंकपत्राः
सुदुर्धराराघवविप्रमुक्ताः ॥ भित्वाशरीरंप्रविशंतिबाणाःप्रहस्ततेनेहविकत्थसेत्वं ॥ १८ ॥ नरावणोनापिमहोदरोयंनकुंभकर्णो
पिनचातिकायः ॥ नचेंद्रजिद्दाशरथिंप्रसोढुंशक्तोस्तितंशक्रसमप्रभावं ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ तेलसाहणें खरसाहणें फुडा ॥
लावीं श्रीरामाचा बाणकुऱ्हाडा ॥ कंकपत्राचा झडाडा ॥ कोण त्यापुढां साहों शके ॥ ७ ॥ सुटला श्रीरामाचा बाण ॥ धाकें मरेल
रावण ॥ अतिकाय इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ सेनानी प्रधान निमतील ॥ ८॥ प्रहस्त महोदर सोडिती प्राण ॥ धाकें मरेल शुक सार

१ जोरानेंमारी. २ अभीलावी. ३ बाण. ४ बाणाचा.

ण ॥ सैन्य मरेल संपूर्ण ॥ श्रीरामबाण येतांची ॥ ९ ॥ दुर्धर श्रीरामाचे बाण ॥ समुद्र शोषोनियां पूर्ण ॥ लंका निर्दळिती राव
ण ॥ सत्यवचन हें माझें ॥ ११० ॥ इंद्रादिकांचिया कोडी ॥ नसाहे श्रीराम बाणवोढी ॥ धाकेंच पडती मुरकुंडी ॥ राक्षसें बा
पुडीं तीं किती ॥ ११ ॥ यालागीं गा लंकानाथा ॥ शीघ्र श्रीरामीं अर्पी सीता ॥ तुझे चरणीं ठेवितों माथा ॥ विकल्प आतां ध
रूं नको ॥ १२ ॥ जरी विकल्प धरिसी चित्ता ॥ तरी नजिंकवे श्रीरघुनाथा ॥ श्रीरामाची प्रतापकथा ॥ ऐक आतां सांगेन॥१३॥
॥ श्लोक ॥ देवांतकोवापिनरांतकोवातथातिकायोऽतिरथोमहात्मा ॥ अकंपनश्चापिसमानसारःस्थातुंनशक्तायुधिराघवस्य॥२०॥
अयंचराजाव्यसनाभिभूतोमित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भिः ॥ अन्वास्यतेराक्षसनाशनार्थेतीक्ष्णःप्रकृत्याह्यसमीक्ष्यकारी ॥२१॥ ॥टीका॥
वेगें आलिया रघुनाथ ॥ तुज साहावया नाहीं पुरुषार्थ ॥ गर्वे प्राण वेंचिसी व्यर्थ ॥ सत्य वचनार्थ हा माझा ॥१४॥ निवारे श्री
राम बाणजाळ ॥ तैसें तुज नाहीं शस्त्रबळ ॥ करितां श्रीरामासी सळे ॥ रणीं विकळ पडशील ॥ १५ ॥ रणीं जिंकावया रघुना
था ॥ तुझ्या आंगीं नाहीं सबळता ॥ पडलासी धनुष्य वाहतां ॥ सभे देखतां सैंवरीं ॥ १६ ॥ तुज देखतां पुरदहनीं ॥ हनुमंता
तें देखोनी ॥ पळती प्रधान वीर श्रेणी ॥ केंवि राम रणीं जिंकवेल ॥ १७ ॥ तुझें करोनि काळें तोंड ॥ रामें धनुष्य केलें दुखंड ॥
वृथा वाहसी बळबंड ॥ तूं तंव लंड निर्लज्जु ॥ १८ ॥ श्रीराम पहावया सन्मुख दृष्टी ॥ धैर्य नाहीं तुझे पोटीं ॥ श्रीरामा लावोनि
मृगापाठीं ॥ सीता गोरटी चोरिली ॥ १९ ॥ व्हावया श्रीरामा सन्मुख ॥ तुझें नैसरेचि काळें मुख ॥ वृथा बोलसी दशमुख ॥
लाज निःशेष तुज नाहीं ॥ १२० ॥ हरावया सीता सुंदरी ॥ सामर्थ्य नाहीं तुझ्या शरीरीं ॥ मग तूं जालासि भिकारी ॥ तरी गुं
फे माझारी रिघवेना ॥ २१ ॥ लक्ष्मणाची मर्यादा रेखा ॥ तुज नुल्लंघवे दशमुखा ॥ रणीं पहावया रघुकुळटिळका ॥ व्यर्थ आंवां
का जल्पसी ॥२२॥ तुझ्या आंगीं नाहीं बळ ॥ ह्मणसी युद्ध करील दळें ॥ तें तंव पुरदाहें केवळ ॥ केलें विकळ हनुमंतें ॥ २३ ॥ ॥ ४ ॥
इंद्रजिताचें बळ अद्भुत ॥ कपीनें केलें हताहत ॥ येथें आलिया श्रीरघुनाथ ॥ कोणा सामर्थ्य साहावयासीं ॥२४॥ यालागीं गा

१ युद्ध. २ स्वयंवरीं. ३ पंक्ती, समुदाय. ४ धीरनहोणी. ५ विचार, गर्व. ६ सैन्य. ७ निःशक्त.

लंकानाथा ॥ तुज सर्वथा नजिरे सीता ॥ शरण रिघावें श्रीरघुनाथा ॥ जनकदुहिता अर्पावी ॥ २५ ॥ श्रीरामा अर्पिल्या सी
ता ॥ सकळ कल्याण समस्तां ॥ हे सुबुद्धि ऐकें लंकानाथा ॥ कुळाभिघाता चुकवावया ॥ २६ ॥ नानापरीच्या विवेकयुक्ती ॥
म्यां सांगितल्या हितोक्ती ॥ नाइकतां लंकापती ॥ रणाभिवर्तीं मराल ॥२७॥ श्रीराम अवतारावतारी ॥ पूर्ण ब्रह्म चराचरीं ॥
त्याची कांता सीता सुंदरी ॥ तुज तिळभरी जिरेना ॥ २८ ॥ ह्मणसी श्रीराम बापुडें ॥ तरी कां लपसी मागिलीकडे ॥ चोरी क
रोनि पळसी पुढें ॥ कर्म कुडें लंकेशा ॥ २९ ॥ मारिले त्रिशिरा खर दूषण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ सन्मुख नवचे तुझें सै
न्य ॥ आंगीं आंगवण असेना ॥ १३० ॥ श्रीराम शक्त अथवा अशक्त ॥ तुझा करूं शके घात ॥ सीता अर्पोनि निश्चित ॥ श्री
रघुनाथ सुखी करीं ॥ ३१ ॥ हे माझी बुद्धि नाइकतां ॥ वैर केलिया श्रीरघुनाथा ॥ तो तुझ्या करील घाता ॥ सैन्य समवेता स
पुत्रा ॥ ३२ ॥ साह्य झालियाही कळिकाळ ॥ अनिवार श्रीरामबाणजाळ ॥ काळा गांजोनि तात्काळ ॥ तुझें कंठनाळ छेदील
॥ ३३ ॥ माझा नाइकतां वचनार्थ ॥ पाडोनि कळिकाळाचे दांत ॥ श्रीराम तुझा करील घात ॥ जाण निश्चित लंकेशा ॥ ३४ ॥
साह्य केलिया ब्रह्म शक्रें ॥ निवारेना श्रीराम शरें ॥ शिव रामाचा किंकर ॥ त्या समोर तो नये ॥ ३५ ॥ श्रीराम शिवाची ध्येय
मूर्ती ॥ त्याची चोरिली सीता सती ॥ तेणें क्षोभला उमापति ॥ वांचती गती तुज नाहीं ॥ ३६ ॥ चोरी मारी आणि परद्वारी ॥
कपटवेषी संन्यासधारी ॥ ब्रह्मा क्षोभला तुजवरी ॥ वांचती परी तुज नाहीं॥ ३७ ॥राजा आणि अधर्मशीळ ॥ त्यासीं निर्दाळी
कळिकाळ ॥ काळें ग्राशिलें तुझें बळ ॥ रणीं तात्काळ निमसील ॥३८॥ शक्तिमाजि आदिशक्ती ॥ तुवां चोरिली सीता सती ॥
क्षोभल्या शस्त्रदेवता समस्ती ॥ तुझ्या घातीं उद्यत ॥ ३९ ॥ विचारितां विवेकविधी ॥ तुज क्षयो आला विशुद्धी ॥ माझी नाइ
कतां बुद्धी ॥ रणाभिमर्दीं निमसील ॥ १४० ॥ रावणा ऐकें स्वहितवचन ॥ श्रीरामासीं रिघोनि शरण ॥ सीता अर्पिल्या आप
ण ॥ सकळ कल्याण पावसी ॥ ४१ ॥ श्रीरामासीं रिघाल्या शरण ॥ तुज बाधेना जन्ममरण ॥ बाधूं नशके द्वंद्वभान ॥ कृतक

१कन्या. २ लढाईच्या प्रसंगीं. ३ खोटें. ४ इंद्र. ५ प्राण. ६ दास. ७ तत्पर. ८ लढायीच्या कंदनांत. ९ सुखदुःखादि द्वंद्वें.

ल्याण पावसी ॥ ४२ ॥ गर्व नकरीं लंकानाथा ॥ श्रीरामचरणीं ठेवोनि माथा ॥ सद्भावें अर्पिलिया सीता ॥ स्वार्था परमार्था पावसी ॥ ४३ ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ क्रोधें संतप्त रावण ॥ त्याचे क्रोधाचें दारुणपण ॥ श्लोकलक्षण अवधारा ॥ ४४ ॥ ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वाबलवान्राक्षसेश्वरः ॥ अभवक्रोधसंरब्धःसंध्यारक्तइवांशुमान् ॥ २३ ॥ अब्रवीद्रावणःक्रोधाब्दिभीषणमिदंवचः ॥ रावणायत्वयाभ्रात्रेधृताचानर्थबुद्दिता ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ रावण जाला क्रोधसंपन्न ॥ आरक्त वटारिले नयन ॥ जैसें जास्वंद नव फुललें ॥ ४५ ॥ क्रोधें ह्मणे रे बिभीषणा ॥ नष्टा चांडाळा दुर्जना ॥ मज हीनत्व स्थापोनि जाणा ॥ रघुनंदना वानिसी[1] ॥ ४६ ॥ सपुत्रप्रधान अवघेजणीं ॥ आह्मांसिं ह्मणसी मराल रणीं ॥ रामा स्थापिसी विजयस्थानीं ॥ धन्य वाणी हे तुझी ॥४७॥ राम मनुष्य बापुडें॥ तें काय वानिसी मजपुढें ॥एकें घायीं चूर करीन हाडें ॥ रडत त्याकडे तूं जाय ॥ ४८ ॥ जेंवि माजोरें[2] बोका पाहे ॥ आपलीं पिल्लीं आपण खाये ॥ तैसाचि तूं राक्षसान्वयें[3] ॥ कुलक्षया एक हेतु ॥४९॥ आह्मांसिं भेडसाविसी कैवाडें ॥ ह्मणसी तुह्मांसिं मारितील माकडें ॥ हीनदीन तूं बापुडें ॥ श्रीरामाकडे सुखें जायें ॥ १५० ॥ ऐक माझें सत्य भाषण ॥ आजिच निमाला बिभीषण ॥ घटस्फोट सांडा त्यालागुन ॥ कुळदूषण कुळपांशु[5] ॥ ५१ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ बिभीषणु हास्यवदन ॥ मुख्य धुरेसींच मूर्खपण ॥ तेथें शिकवण चालेना ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ इहतेसंतिविगुणाःसहायागुणवर्णिताः ॥ एवंकृत्वाकिमप्येतद्वर्ततेमंत्रसंज्ञितं ॥ २५ ॥ नयुक्तंकैतवंकर्तुंहिताद्विप्रतिपादितं ॥ त्यक्त्वाकामपरंमंत्रमर्थधर्मविवर्जितं ॥ २६ ॥ राममेवगमिष्यामिधर्मार्थंपरमंनृप ॥ तवकोपादहंमुक्त्वाकृत्स्नंसाभिजनंधनं ॥ २७ ॥ धर्महेतोर्गमिष्यामिराममेवशुभव्रतं ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ कनकबीजं खाय आवेशें ॥ तो बडबडी व्याघ्र ससे मासे ॥ रावणा तुज जालें तैसें ॥ सीताभिलाषें संन्निपातु ॥ ५३ ॥ रावणा सीतासन्निपातु ॥ प्रधान गर्वें मदोन्मत्तु ॥ विचार विवेक स्वहितार्थु ॥ कोणें येथें मानावें ॥ ५४ ॥ कपट काम कामासक्ती ॥ परदारा अधर्मरती ॥ रावणा तुज मरणप्राप्ती ॥ ससैन्य संपत्ती सपुत्र॥५५॥ ॥ ५ ॥

१ वर्णन करतो. २ मांजर. ३ कूळ. ४ फार. ५ कुल कलंक. ६ धोत्र्याचें.

करितां दुर्गा अभिलाषेंण ॥ शुंभ निशुंभ निमाले ससैन्य ॥ चंडमुंड रक्तबीज जाण ॥ घेतला प्राण जगदंबे ॥ ५६ ॥ तैसी श्रीरामाची सीता सती ॥ अभिलाषितां लंकापती ॥ व्यर्थ मरसी मरणावर्ती ॥ सपुत्र संपत्ती ससैन्य ॥ ५७ ॥ विष भक्षी त्याचे पंगतीं ॥ जो बैसे त्या मरणप्राप्ती ॥ त्यागोनि जाय तो सुमती[2] ॥ यश कीर्ती लंकेशा ॥ ५८ ॥ शरण रिघोनि श्रीरघुपती ॥ प्रेमें अर्पिल्या सीता सती ॥ अर्थ स्वार्थ परमार्थप्राप्ती ॥ हे परम युक्ती ऐकें पां ॥ ५९ ॥ माझी नायकतां युक्ती ॥ तुज जिरेना सीता सती ॥ गर्वें मरसी लंकापती ॥ प्रतिज्ञा निश्चिती हे माझी ॥ १६० ॥ तुह्मीं सांडिलें मी मेलों ह्मणोन ॥ आतां सुहृदत्व[3] उरलें कोण ॥ खुंटली स्वहिताची शिकवण ॥ श्रीरामा शरण मी जातों ॥ ६१ ॥ श्रीरामा गेलिया शरण ॥ मी पावेन कृतकल्याण ॥ तुह्मांसीं अवश्य आलें मरण ॥ श्रीरामबाणप्रतापें ॥ ६२ ॥ शरण गेलिया श्रीरघुपती ॥ चारी मुक्ती दासी होती ॥ आनंदें वोसंडेल त्रिजगतीं ॥ एवढी प्राप्ती श्रीरामें ॥६३॥ श्रीराम मारील येकीं एक ॥ क्रियाकता नुरेल देख ॥ मीच देईन तिलोदक ॥आवश्यक तुह्मांसीं ॥ ६४ ॥ ऐकोनि बिभीषणाची गोष्टी ॥ रावणा राग नमाय पोटीं ॥ खड्ग वसवोनि मुष्टीं ॥ दांत होटीं चाविले॥ ६५ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतच्छ्रुत्वातुसंरब्धोरावणःक्रोधमूर्च्छितः॥ नेत्रेप्रकृतिताम्रेपिभूयस्ताम्रत्वमागते॥२९॥घोरंननादवैशब्दंकल्पांतइवतोयदः ॥ आसनात्तूर्णमुत्पत्यपादेनाभिजघानतं ॥३०॥ रावणःक्रोधसंवेगादासनस्थोबिभीषणः ॥ अभवत्पतितोभूमौमूर्च्छापन्नोमहाबलः ॥३१॥ वज्रपातहतःश्रीमान्विशीर्णइवपर्वतः ॥ प्रहस्तोवारयामासकुपितंराक्षसेश्वरं ॥ ३२ ॥ शनैर्विचारयामासकोशस्थमकरोदसिं ॥३३॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि बिभीषणाची मातु ॥ हृदयीं पोळला लंकानाथु ॥ रागें तुझ्याकडे पाहतु ॥ जेंवि कां कृतांतु काळाग्नी ॥ ६६ ॥ स्वभावें आरक्त नयन ॥ त्यावरी होतां क्रोधसंपन्न ॥ झालेला खरंगासमान[6] ॥ विंशति नयन वाटारिले ॥ ६७ ॥ नयन आरक्त कल्लोळ ॥ धाकें कांपती लोक सकळ ॥ क्रोधें नेत्रीं निघती ज्वाळ ॥ जाली खळबळ सभेसीं ॥ ६८ ॥ बिभीषणावरी घालावया उडी ॥ कोशाबाहेरीं खड्ग काढी ॥ वीजू तेज समपरवडी ॥ पडली झांपडी सभेसीं ॥ ६९ ॥ प्रळयमेघ गर्जे कडाडी ॥

१ कामेच्छा. २ बुद्धिमान. ३ आप्तपणा. ४ भरून जाईल. ५ अंतक. ६ खदिरावर. ७ वास. ८ म्यानाबाहेर. ९ प्रकार.

तेंवि रावणा रागें गडाडी ॥ घावो हाणावया निर्वेडीं ॥ शस्त्र झाडी साटोपें ॥१७०॥ ऐकतां रावणाची हाक ॥ धाकें कांपती सकळ लोक ॥ विभीषण चित्तीं निःशंकें ॥ नमानी धाक रामनामें ॥ ७१ ॥ माझा स्वामी श्रीशंकर ॥ त्यासीं ह्मणसी रामकिंकर ॥ तरी छेदीन तुझें वक्र ॥ शस्त्र सत्वर उचलिलें ॥ ७२ ॥ उडोनियां आकाशाआंत ॥ घावो हाणितां लंकानाथ ॥ रावणाचा लचकला हात ॥ श्रीराम रक्षिता निजभक्ता ॥ ७३ ॥ चमत्कारें सूटली मुष्टी ॥ शस्त्र गळोनि पडलें भूपृष्ठीं ॥ रावणें धाक घेतला पोटीं ॥ गोष्टी उफराटी येथें झाली ॥ ७४ ॥ रावण चांचरे घावो हाणतां ॥ पडला सिंहासना खालता ॥ राजपुरुषार्थ करोनि वृथा ॥ राम रक्षिता भक्तासीं ॥ ७५ ॥ पुढती रावणें खड्ग घेतां ॥ प्रहस्तें धांवोनि धरिलें हाता ॥ कोप न सांवरे लंकानाथा ॥ हाणिल्या लाथा बिभीषणा ॥ ७६ ॥ रावणें हाणितांचि लाथा ॥ बिभीषणें चरण वंदिले माथां ॥ शरण जावया श्रीरघुनाथा ॥ सुमुहूर्तता हे माझी ॥ ७७ ॥ कोपा चढला लंकानाथ ॥ त्यासिं प्रहस्तें करोनि शांत ॥ खड्ग घालोन दळाआंत ॥ बैसविला स्वस्थ सिंहासनीं ॥७८॥ रावणाची लागली लात ॥ जेंवीं पर्वतीं वज्रपात ॥ बिभीषण पडतांचि मूर्च्छित ॥ द्वंद्वनिर्मुक्त श्रीरामनामें ॥७९॥ अगाध बिभीषणांची शांती ॥ अणुमात्र क्रोध नये चित्तीं ॥ कांहीं नबोलेचि दुरोक्ती ॥ स्वस्थचित्ती बैसला ॥ १८० ॥ सुबुद्धि सांगतां सुहृदता ॥ ते गोष्टी खुंटली आतां ॥ स्वस्थ असावें लंकानाथा ॥ शरण रघुनाथा मी जातों ॥ ८१ ॥ स्वयें हाणोनियां लात ॥ मज तुष्टला लंकानाथ ॥ स्वामी भेटेल श्रीरघुनाथ ॥ हें भाग्य प्राप्त तुझेनी ॥ ८२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ राम आश्वासील विभीषण ॥ तें अतिगोड निरोपण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ १८३ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांबिभीषणअपमानोनामषट्त्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ १८३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥२१६॥

१ जोरानें. २ गर्वानें. ३ निर्भय. ४ दास. ५ मुक्त. ६ पृथ्वीवर. ७ मूर्च्छित होयी. ८ समजावील.

॥ श्रीजानकीनाथायनमः ॥ बिभीषणासिं अपमान ॥ जालिया नव्हे क्रोधायमान ॥ स्वयें श्रीराम स्मरोन ॥ सावधान बैसला ॥ १ ॥ कांहीं नबोलोनि उपपत्ती ॥ विचारोनि विवेकयुक्ती ॥ शरण जावें श्रीरघुपती ॥ निश्चयो चित्तीं दृढ केला ॥२॥ ॥श्लोक॥ अभिवंद्यततोभूमौरावणंक्रोधमूर्च्छितं ॥ चतुर्भिःसचिवैःसार्धंनिश्चक्रामबिभिषणः ॥१॥ सशांतकोपंपूर्णमोहासंत्यक्तमिवश्रिया॥ रावणंमधुरंवाक्यंबभाषेचाविभीषणः ॥२॥ सौहृदात्तेमयाराजन्वाक्यमुक्तंदशानन ॥ नप्रियत्वाद्गुणान्तस्यराघवस्यब्रवीमिते॥३॥ हितार्थंधर्म्यमेवैतन्मयावाक्यमुदाहृतं ॥ मत्वंज्ञात्वामयाप्रोक्तंवाक्यंराक्षससंसदि ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ चौघे घेवोनि प्रधान ॥ स्वयें निघाला बिभीषण ॥ रावणासीं मधुर वचन ॥ काय आपण बोलतु ॥ ३ ॥ आह्मी तुह्मी सखे बंधू ॥ अणुमात्र नाहीं विरोधु ॥ सांगतां तुजला हितानुवादु ॥ वृथा क्रोधू तुवां केला ॥ ४ ॥ निंदोनियां लंकानाथा ॥ श्रीरामा वाणिलें स्वपक्षार्थां ॥ तरी मी जाईन अधःपाता ॥ जाण तत्वतां लंकेशा ॥ ५ ॥ हनुमंतापुढें तुझें दळ ॥ तुज देखतां पळालें सकळ ॥ तेंचि म्यां करोनि विकळ[3] ॥ तुज प्रांजळ सांगीतलें ॥ ६ ॥ तेणें राग प्रधानचित्ता ॥ तेणें राग सैन्या समस्ता ॥ तूंही कोपलासी लंकानाथा॥निजस्वार्था नेणोनि ॥ ७ ॥ चोरी मारी आणि परद्वारी ॥ हा अधर्म तुझे घरीं ॥ अनुताप रिघावया तुज माझारीं ॥ निजगजरीं बोलिलों ॥ ८ ॥ राक्षसांची सभा खोटी ॥ म्यां सांगीतली स्वहितगोष्टी ॥ तेच करोनि उफराटी ॥ धरिला पोटीं महाक्रोधु ॥ ९ ॥ जेंवि ज्वरिताचें मुख ॥ दुग्धा मानी कडू विख ॥ तैसें रावणा जालें देख ॥ मानिसी असुख स्वहिताचें ॥१०॥ अतिकोपें लंकानाथा ॥ तुवां मजला हाणितल्या लाथा ॥ तरी काय जिंकिलें रघुनाथा ॥ किंवा स्वस्थता तुज जाली ॥ ११ ॥ कोप जगामाजीं अपकारी ॥ त्याची वस्ती तुज माझारीं ॥ तेणें विवेकाची केली बोहरी ॥ स्वहित दुरी दुराविलें ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अपकारी भवेत्कोपोकोपेकोपःकथंनते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांप्रसह्यपरिपंथिनां ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ भलताही क्रोधानुकारी ॥ कोपें अल्प अन्यायमात्रीं ॥ कोपु परम अपकारी ॥ कोण्ही त्यावरी कोपेना ॥ १३ ॥ उन्मत्त गज जिवें मारी ॥ त्यासिं सिंह पाडी धरे[6]वरी ॥ परी कोपा

१ विवेक, वचन. २ सैन्य. ३ स्पष्ट. ४ नाश. ५ कोपवशतेनें. ६ भूमीवर.

वरी कोप करी ॥ ऐसा संसारीं वीर नाहीं ॥ १४ ॥ क्रोध एकला एक ॥ चहूं पुरुषार्थीं घातक ॥ ऐक त्याचाही विवेक ॥ दुष्ट परिपाक क्रोधाचा ॥ १५ ॥ क्रोध येतांच मानसीं ॥ स्वधर्मकर्मा क्रोध त्रासी ॥ क्रोध अर्थ स्वार्थ विध्वंसी ॥ मोक्ष क्रोधापासीं कदां नघडे ॥ १६ ॥ क्रोध आलिया एकांतीं ॥ स्त्रीपुरुषां कलहो उत्पत्ती ॥ धक्काबुक्की मध्यें रात्रीं ॥ कामविघाती मूळ क्रोधु॥१७॥ क्रोध आलिया धर्मसंधीं॥ मुख्य ब्राह्मणातें स्वयें निंदी ॥ परापवादांच्या अनुवादी ॥ क्रोधें धर्म सिद्धी कदां नघडे ॥ १८ ॥ क्रोध धर्मातें उच्छेदी ॥ क्रोध धर्मातें निंदी ॥ क्रोध पापी हा दुर्बुद्धी ॥ निंदानुवादी जल्पोनी ॥१९॥ क्रोध पित्यातें निर्भर्त्सी ॥ क्रोध मातेतें ह्मणे दासी ॥ क्रोध स्वधर्मातें नासी ॥ क्रोधापासीं अधर्म ॥ २० ॥ बंधु बंधु अतिआप्त ॥ अर्थ स्वार्थें क्रोधाभिभूत ॥ स्वबंधूसीं हाणवी लाथ ॥ अतिअनर्थु तो क्रोधु ॥ २१ ॥ उत्तम अर्थाचि प्राप्ती ॥ क्रोध मुख्य विश्वासघाती ॥ अर्थापासीं क्रोध अनर्थी ॥ जाण निश्चितीं लंकेशा ॥ २२ ॥ आंधारीं जरी सूर्य बुडे ॥ तरी क्रोधापासीं मोक्ष जोडे ॥ काम क्रोध लोभ जैं झडे ॥ तैंच आंतुडे निजमोक्ष ॥ २३ ॥ धर्म अर्थ काम मोक्षता ॥ चहूं पुरुषार्थां क्रोध नागविता ॥ तो तुजमाजिं वसे लंकानाथा ॥ जेणें मज लाथा हाणिवल्या ॥ २४ ॥ मज हाणितलिया लाथा ॥ पावलासि कोणा निजस्वार्था ॥ किंवा पावलासि परमार्था ॥ जासी अधःपाता श्रीरामद्रोहें ॥२५॥ परम कृपा रघुनाथा ॥ तुवां हाणितल्या लाथा ॥ अल्पही क्रोध नये चित्ता ॥ निजशांतता श्रीरामें ॥२६॥ तुवां हाणितांचि लाथा ॥ पावलों परम वैराग्यता ॥ सांडोनि स्वराज्य सुहृदंता ॥ शरण रघुनाथा मी जातों ॥ २७ ॥ सापत्नभावें ध्रुवा हाणिल्या लाथा ॥ तेणें तो पावला परमस्वार्था ॥ तैशाच तुझ्या रावणा लाथा ॥ श्रीरघुनाथप्राप्तिकर ॥ २८ ॥ श्रीराम कृपाळु दयाळ ॥ श्रीराम भक्तवत्सल ॥ तूं तें नेणसीच बरळ ॥ क्रोधें विव्हळ केलासी ॥ २९ ॥ गर्व सांडोनि लंकानाथा ॥ श्रीरामा अर्पिलिया सीता ॥ तूं पावशील गा निजस्वार्था ॥ येऱ्हवीं वृथा मरशील ॥३०॥ सुटल्या श्रीरामाचे बाण ॥ तूज येथें राखेल कोण ॥ पळालेति हनुम्याभेणें ॥ कैंची आंगँवण राक्षसां ॥ ३१ ॥ ऐसें बोलोनि बिभीषण ॥ वचनीं खोंचिला रावण ॥ क्रोधें

१ विचार, फल. २ निंदेच्या. ३ प्राप्तहोई. ४ वैरानें. ५ आप्तपणा. ६ मूर्ख. ७ पराक्रम.

अंतरला बंधुपूर्ण ॥ कंपायमान स्वयें जाला ॥ ३२ ॥ माझी अपक्वबुद्धि पूर्ण ॥ लाथा हाणितांचि जाण ॥ सखा अंतरला बिभीषण ॥ गेला शरण श्रीरामा ॥ ३३ ॥ आठवलें बिभीषणाच्या चित्ता ॥ आधीं अभिवंदोनि माता ॥ तीस सांगोनि निजवृत्तांता ॥ शरण रघुनाथा जाईन ॥ ३४ ॥ श्लोक ॥ समातरंपुनर्दृष्ट्वातस्यैसर्वंनिवेद्यच ॥ जगामाकाशमार्गेणयत्ररामोमहाबलः ॥ ६ ॥ उत्पपातगदापाणिश्चतुर्भिःसचिवैःसह ॥ अब्रवीच्चतदावाक्यंजातक्रोधोबिभीषणः ॥७॥ अंतरिक्षगतःश्रीमान्भ्रातरंधनदानुजः॥ सत्यंभ्रातासिमेराजन्ब्रूहिमांयद्यदिच्छसि ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ कुळक्षयो देखोनि जाणा ॥ सुबुद्धि सांगावया रावणा ॥ मातेनें धाडिलें बिभीषणा ॥ हितोपदेसंज्ञा सांगावया ॥ ३५ ॥ रावणासीं हित सांगतां ॥ कोप आला लंकानाथा ॥ बिभीषणा हाणितल्या लाथा ॥ ऐकोनि माता अतिदुःखी ॥ ३६ ॥ बिभीषणा भाग्यवंता ॥ तूं पावलासि बा रघुनाथा ॥ कंदनें आलें लंकानाथा॥ कुळासमस्ता समवेत ॥ ३७ ॥ माता तुष्टली बिभीषणासीं ॥ तुझेनि धन्य माझी कुशी ॥ श्रीरामीं तूं विनटलासी ॥ सकळ कुळासीं तूं भूषण ॥ ३८ ॥ तुझेनि सकळ कुळ पुनीतें ॥ तुझेनि वंशहा सनाथ ॥ तुझेनि मी नित्यमुक्त ॥ श्रीरघुनाथ निजसेवा ॥ ३९ ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ बिभीषण घाली लोटांगण ॥ पुढती वंदोनि तिचे चरण ॥ निघाला शरण श्रीरामा ॥४०॥ बिभीषण उडोनि आकाशीं ॥ निराळीं राहोनि सावकाशीं ॥ पुढती बोले रावणासीं ॥ सत्य तूं होसी सखा माझा ॥ ४१ ॥ मोहममतेचें सखेपण ॥ हीन दीन अतिगौण ॥ कोपामाजि कृपाळु पूर्ण ॥ सखा रावणा सत्यत्वें ॥ ४२ ॥ हाणोनियां निजलाथा ॥ शरण धाडिलें रघुनाथा ॥ ऐसा सखा तूज परता ॥ नाहीं तलतां तिहीं लोकीं ॥४३॥ जन्ममरणाचिया कोडी ॥ लाथा हाणोनि तोडिली बेडी ॥ रावण कोपकृपापैरवडी ॥ जोडिला जोडी श्रीराम ॥ ४४ ॥ ऐसी रावणाची स्तुती ॥ बिभीषण वंदे निजशांती ॥ तें ऐकोनि लंकापती ॥ आश्चर्यें चित्तीं वचकला ॥ ४५ ॥ जाला अनुतापी रावण ॥ माझी अपक्वबुद्धि पूर्ण ॥ सखा अंतरला बिभीषण ॥ गेला शरण रघुनाथा ॥४६॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ अवघे वानिती बिभीषण॥ अणुमात्र कोप नयेचि जाण ॥ व्यर्थ

१ वियुक्त झाला, २ हितविवेक. ३ संहार. ४ युक्त झाल्यास. ५ पवित्र. ६ आकाशीं. ७ युक्ती. ८ भाला.

रावण क्षोभला ॥ ४७ ॥ धन्य बिभीषणाची शाती ॥ धन्य बिभीषणाची कीर्ती ॥ धन्य बिभीषणाची स्थिती ॥ शरण रघुपती तो गेला ॥ ४८ ॥ राक्षसांच्या घातका युक्ती ॥ हा सांगेल श्रीरामाप्रती ॥ आली राक्षसां समाप्ती ॥ केला समस्तीं निश्चयो ॥ ॥ ४९ ॥ बिभीषण ह्मणे रावणासीं ॥ जे जे इच्छा तुझे मानसीं ॥ ते ते सांग मजपासीं ॥ सिद्धी सर्वासीं श्रीराम॥५०॥कृपेनें ह्मणोनियां लाथा ॥ शरण धाडिलें श्रीरघुनाथा ॥ ऐक माझी प्रत्युपकारिता ॥ तुज मी आतां सांगेन ॥५१॥ सावध ऐकें दशशिरा ॥ मी अंतकाळींचा सोयरा ॥ तुवां द्वेषितां श्रीरामचंद्रा ॥ नरकद्वारा जावों नेदीं ॥ ५२ ॥ अंतीं होय परममुक्ती ॥ ऐसी श्रीरामनामकीर्ती ॥ केलिया श्रीरामाची भक्ती ॥ उद्धरागती वंशस्था ॥ ५३ ॥ ऐसें बोलोनि बिभीषण ॥ करोनि रावणासीं नमन ॥ घेवोनियां चौघे प्रधान॥ निघाला शरण श्रीरामा ॥ ५४॥ जैसे चारी पुरुषार्थ ॥ जीवास करिती नित्यमुक्त ॥ तैसे चारी प्रधान तेथ ॥ साह्य सतत बिभीषणा ॥५५॥ नातरी चारी वेद ॥ उपनिषदीं करिती बोध ॥ जीवासिं पावे परमानंद ॥ तैसे प्रबुद्ध प्रधान ॥ ५६ ॥ होकां जैशा चारी मुक्ती ॥ जीवासिं देती ब्रह्मप्राप्ती ॥ तैसे प्रधान परमार्थी ॥ नित्यानुवर्ती बिभीषणा ॥ ५७ ॥ नातरी या वाचा चारी ॥ नित्यानित्य विवेककरी ॥ जीवासिं देती साक्षात्कारीं ॥ तैसे चारी प्रधान ॥ ५८ ॥ ऐसे घेवोनि चारी प्रधान ॥ मेरुमांदारा समान ॥ येतां देखोनि बिभीषण ॥ वानरगण खवळेले ॥ ५९॥ ॥श्लोक॥ तंमेरुशिखराकारंज्वलंतमिवपावकं ॥ गगनस्थंमहीस्थास्तेददृशुर्वानरर्षभाः ॥ ९ ॥ एषसर्वायुधोपेतैश्चतुर्भिःसहराक्षसैः ॥ राक्षसोभ्येतिपश्यध्वमस्मान्हंतुंनसंशयः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ बिभीषणु राक्षसेश्वर ॥ गगनीं मेरू शिखराकार ॥ त्यातें भूमिस्थ वानर ॥ देखोनि सत्वर ऊठिले ॥ ६० ॥ बिभीषणु शांत दांत ॥ विवेकवैराग्यें विरक्त ॥ श्रीरामदर्शनीं अनुरक्त ॥ तेणें आरक्त तो भासे ॥ ६१ ॥ रजतमधूम्र जाय निघोनि ॥ लखलखित भासे चैतन्याग्नी ॥ तैसा तेजस्वी बिभीषणु गगनीं ॥ वानरगणीं देखिला ॥ ६२ ॥ पुढील वीर धीर विराजमान ॥ मागील ते चारी प्रधान ॥ आमचें करावया हनन ॥ आले धांवोन सायुधें ॥ ६३ ॥ वोडण खांडे गदापा

१ रागावला. २ क्षोभल. ३ वैराग्य युक्त. ४ आसक्त. ५ कंदन. ६ शस्त्रांसहीत. ७ धाल. ८ तरवार.

णी ॥ धनुष्यबाण पाठीस तूणीं ॥ आह्मांसिं मारावया लागोनी ॥ आले धांवोनि राक्षस ॥ ६४ ॥ आमचा करावया घात ॥ पांचजण आले नेमस्त ॥ पांचही निर्दाळिलिया येथ ॥ रामकार्यार्थ साधेल ॥ ६५ ॥ जो यांचा करील घात ॥ तोच पुरुषार्थी समर्थ ॥ तोच श्रीरामाचा परम आप्त ॥ युद्धकंदनार्थ मग कैंचा ॥ ६६ ॥ पुढिल्या पांचाची मोहर ॥ मारोनि केलिया चकचूर ॥ मग मेल्या नयेति निशाचर ॥ वानरीं विचार दृढ केला ॥ ६७ ॥ देखोनि राक्षसाची जाती ॥ वेगें उठिले जुत्पैती ॥ शाळताळ शिळाहातीं ॥ हाणावया पर्वतीं पेटले ॥ ६८ ॥ मिळोनियां वानरवीर ॥ अवघीं केला भुभुकार ॥ तेणें खळबळिला सेनासागर ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ ६९ ॥ पाडी पाडी ह्मणतां जाण ॥ एकापुढें एक उड्डाण ॥ करीत आले वानरगण ॥ तेणें बिभीषण दचकला ॥ ७० ॥ शरण जातां श्रीरघुपती ॥ मध्येंच वानर मज मारिती ॥ तेव्हां हे गती ना ते गती ॥ आली ग्रहगती मुख्यत्वें ॥७१॥ मुख्यविरोधाचा संबंधु ॥ मी रावणाचा कनिष्ठ बंधु ॥ वानरीं माझा करितां वधु ॥ रामें विमर्दु चुकवावा ॥७२॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ दीनाचें चुके जन्ममरण ॥ मी तंव श्रीरामीं अनन्यशरण ॥ वानरविघ्न कां आलें ॥७३॥ येथें भेटता कीं हनुमंतु ॥ तो तंव माझा परम आप्तु ॥ मज भेटविता श्रीरघुनाथु॥ कपीकंदनार्थु चुकवोनि ॥७४॥ आतां असोत बहुत युक्ती ॥ लोटांगण वानरांप्रती ॥ मी अनन्य शरण रघुपती ॥ तुह्मी कां युद्धार्थी धांवतां ॥७५॥ ऐसें बोलोनियां देख ॥ बिभीषणें दिधली हाक ॥ तोचि बिभीषणाचा श्लोक ॥ अर्थविशेषें अवधारा ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ उवाचसमहाप्राज्ञःस्वरेणमहतामहान् ॥ सुग्रीवंवानरान्प्रेक्ष्यस्वस्थएवविभीषणः ॥ ११ ॥ भोभोशाखामृगाःसर्वेवचनमेनिबोधत ॥ रामायाख्यातुमिच्छामिकौशलेंद्रायधीमते ॥ १२ ॥ रावणस्यानुजोभ्राताविभीषणइतिश्रुतः ॥ चतुर्भिःसचिवैःसार्धंशरणार्थीनसंशयः ॥ १३ ॥ प्राप्तोहंराघवंद्रष्टुमितिमांवेत्थवानराः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ देखोनि वानरांचा तवक ॥ गगनींहुनि बिभीषण देख ॥ दीर्घ देतांचि पैं हाक ॥ कपीकटक वचकलें ॥७७॥ काय गर्जतो निशाचर ॥ ऐकों ठेले वानर वीर ॥ ह्मणे मी शरणांगत साचार ॥ श्रीरामचंद्राचे चरणीं ॥ ७८ ॥ तो ह्मणे सुग्री

१ माता. २ अग्रभाग. ३ वानर. ४ क्षोभला. ५ आकाश. ६ नाश. ७ जोर. ८ वानरसेना.

वा कपिपती ॥ वानरस्वामित्व तुझे हातीं ॥ शरणागतासा मारूं येती ॥ यातें निश्चितीं निवारीं ॥ ७९ ॥ रावणाचा अनुजें बंधू ॥ बिभीषणनामें मी प्रसिद्ध ॥ ह्मणोनि माझा कराल वधु ॥ मी तंव शुद्ध शरणार्थी ॥ ८० ॥ येथें असता हनुमंतु ॥ तो सांगता माझा वृत्तांतु ॥ मज भेटविता श्रीरघुनाथु ॥ शरणागत ह्मणोनी ॥ ८१ ॥ श्रीरामाचें सत्य व्रत ॥ मारूं नये शरणागत ॥ कपि मज मारावया उदित ॥ ते तूं समस्त निवारीं॥८२॥सुग्रीवा तुझे चरणीं माथा॥वृत्तांत सांगे श्रीरघुनाथा॥रावणाचा कनिष्ठ भ्राता॥शरण तत्वतां आला असे॥८३॥ चौघे प्रधानांसमवेत ॥ बिभीषण शरणागत॥ऐकोनि सांगेल रघुनाथा॥तोचि कार्यार्थ करावा ॥८४॥ कौशल्येचा निजसुत ॥ कौशलेंद्र श्रीरघुनाथ ॥ त्याचा अनन्यशरणागत ॥ बिभीषण नाम पैं माझें ॥८५॥ बिभीषण अनन्य शरणागत ॥ सुग्रीवा मानली हे मात ॥ तोचि श्रीरामासीं वृत्तांत ॥ वानरनाथ स्वयें सांगे ॥८६॥ ॥श्लोक ॥ एततुवचनंश्रुत्वासुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ लक्ष्मणस्याग्रजंराममिदंवचनमब्रवीत् ॥ १५॥ रावणस्यानुजोबंधुर्बिभीषणइतिश्रुतः ॥ चतुर्भिःसचिवैःसार्धंशरणार्थमिहागतः ॥ १६॥ ॥टीका॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन॥सुग्रीव येवोनि आपण ॥ रामलक्ष्मणा करोनि नमन ॥ सांगे आगमन बिभीषणाचें ॥ ८७ ॥ श्रीरामासीं अर्पावी सीता ॥ हें हित सांगतां लंकानाथा ॥ तयासीं हाणोनि लाथा ॥ अनाथता दवडिला ॥८८॥ नगरीं धेंडें[1] पिटोनि पूर्ण ॥ नगरत्यागें बिभीषण ॥ दवडितां बोलला रावण ॥ जाय तूं शरण श्रीरामा ॥८९॥ श्रीराम जालिया पक्षपाती ॥ कैसा येईल लंकेप्रती ॥ केंवि राक्षसां करील ख्याती ॥ तेही प्रतीती अवधारा ॥ ९० ॥ जो बिभीषण सद्भावता ॥ शरण आला श्रीरघुनाथा ॥ काय करावें त्यासि आतां ॥ सांग समर्था श्रीरामा ॥ ९१ ॥ घेवोनियां चौघे प्रधान ॥ बिभीषणु अनन्य शरण ॥ काया वाचा उदित[4] मन ॥ तुझे श्रीचरण देखोनी ॥९२॥ ॥ श्लोक॥ प्राप्तंबिभीषणंश्रुत्वारामः सुग्रीवमब्रवीत् ॥ स्मरन्निवस्पष्टशन्हस्तंसहजंमित्रतापनः ॥ १७ ॥ हरिश्रेष्ठमहाबाहोवचनंश्रूयतांमम ॥ हनूमत्प्रमुखान्सर्वान्सचिवांश्चसमाहूय ॥ १८ ॥ तैःसमुच्चैवकर्तव्यंकरिष्यामिपरीक्षणं ॥ इतिश्रुत्वाराघवस्यवचनंहरियूथपाः ॥ १९ ॥ बभूवुर्वानराः ॥ ३ ॥

१ धाकटा. २ उद्यत, तत्पर. ३ दवंडी. ४ उत्कंठित.

सर्वेप्रहृष्टाःसाधुवादिनः ॥ २० ॥ ॥टीका ॥ बिभीषणु आला भेटी ॥ तेणें श्रीरामास आनंद[1] कोटी ॥ हरिखें सुग्रीवाची पाठ थापटी ॥ आल्हाद पोटीं प्रेमाचा ॥ ९३ ॥ बिभीषणाचें मनोगत ॥ अनन्य भावें शरणागत ॥ जाणें अंतर्यामीं श्रीरघुनाथ ॥ हृदयस्थ निवासी ॥ ९४ ॥ बिभीषण शरणागत परम ॥ स्वयें जाणें आत्माराम ॥ सुग्रीवाप्रति राजधर्म ॥ अनुक्रमें अनुवादे[2] ॥ ९५॥ हनुमंतादि मुख्य प्रधान ॥ पाचारोनि वानरगण ॥ बिभीषणु येतो शरण ॥ त्याचें लक्षण लक्षावया ॥ ९६ ॥ बिभीषणाचें मनोगत ॥ सत्य किंवा असत्य ॥ निर्धारावया इत्थंभूत ॥ कपि समस्त पाचारिले ॥ ९७ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ उल्हासले वानरगण ॥ बिभीषणाचें लक्षण ॥ अनुवादन ते करिती ॥ ९८ ॥ मुख्य सुग्रीव संवादु ॥ हाच रावणाचा बंधू ॥ अवश्य याचा करावा वधू[3] ॥ ह्मणे कुमुद मारावा ॥ ९९ ॥ नळ नीळ सांगती गोष्टी ॥ तेंचि तरळ तरळाचे पोटीं ॥ रावणानुज[4] हा तव कपटी ॥ उठाउठीं मारावा ॥ १०० ॥ गज गवय सांगती जाण ॥ शत्रुबंधू हा कपटी शरण ॥ यासि नवरावें आपण ॥ यावा दवडोनि लंकेसीं ॥ १ ॥ कपटी रावणाचा बंधू ॥ हा मारावा ह्मणे मैंदु ॥ तैसाचि अनुवादे द्विविदु ॥ करावा वधू पैं याचा ॥ २ ॥ सुषेण पनस दधिमुख ॥ तिघे होवोनि एकमुख ॥ यासि राखितां परम दुःख ॥ अवश्यमेव मारावा ॥ ३ ॥ मग बोलिला जांबुवंत ॥ बिभीषणा पाचारा येथें ॥ त्याचें लक्षितां चेष्टितें ॥ मनोगत कळेल ॥ ४ ॥ स्थिती गती गमनागमन ॥ नेत्र वक्र संभाषण ॥ येणें पराचें लक्षण ॥ विचक्षणें लक्षिती ॥ ५॥ अंगद बोले अतिकौतुकें ॥ एकला एक बिभीषण रंक ॥ त्यासाठीं हरलें कटक ॥ कपिनेटक निजयोद्धे ॥ ६ ॥ धन्य धन्य या वानरा ॥ शरण आलिया निशाचरा ॥ जो तो ह्मणे मारा मारा ॥ हा काय खरा पुरुषार्थ ॥ ७ ॥ नेणोनि श्रीरामाची स्थिती ॥ वृथा वानरें जल्पती ॥ पैल बैसलासे मारुती ॥ त्याची युक्ती अवधारा ॥ ८ ॥ सकळ लंकेचें शोधन ॥ हनुमंतें केलें आपण ॥ साधू कीं दुर्जन बिभीषण ॥ त्याचें लक्षण तो जाणें ॥ ९ ॥ हनुमंतासीं अविदितें ॥ नाहीं उरला लंकेचा अर्थ ॥ तो सांगेल इत्थंभूत ॥ तें समस्त आयका ॥११०॥ श्रीराम ह्मणे गा हनुमंता॥ बिभीषणु शरणागता ॥

१ आनंदें. २ बोले. ३ नाश. ४ रावणाचाधाकटाबंधू. ५ त्वरात. ६ स्वीकारावें. ७ वर्तन. ८ शत्रूचें. ९ शहाणे. १० अज्ञात..

काय करावें त्या आतां ॥ तें तत्वतां मज सांगें ॥ ११ ॥ ऐकोनि स्वामीचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ वंदोनि श्रीरामाचे च
रण ॥ युक्तवचन अनुवादे ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथसंस्कारसंपन्नोहनुमान्बुद्धिसत्तमः ॥ उवाचमधुरंश्लक्ष्णमर्थवद्व्रतत्नोवचः
॥२१॥ नभवंतमतिश्रेष्ठंसमर्थंवदतांवरं ॥ अतिशाययितुंशक्तोबृहस्पतिरपिब्रुवन् ॥ २२ ॥ चारप्रणिहितंयुक्तंयदुक्तंसचिवैस्त
व ॥ अर्थस्यासंभवात्तत्रकारणंनोपपद्यते ॥ २३ ॥ अदेशकालेसंप्राप्तइत्ययंयाद्विभीषणः ॥ विवक्षातत्रमेस्तीयंतांनिबोधयथाम
ति ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंत सर्वांगीं सज्ञान ॥ सर्वेंद्रियीं पक्व विज्ञान ॥ जें बोले तें युक्तवचन ॥ श्रीरघुनंदन सुखकारी
॥ १३ ॥ हनुमान् श्रीरामाचें लडिवाळ ॥ त्याचा बोल अमृतापरीस गोड ॥ पुरतें वेदशास्त्राचें कोडें ॥ श्रवणीं चोंड श्रीरामा
॥ १४ ॥ हनुमान् बोलतां आपण ॥ टवकारले वानरगण ॥ पहात ठेले त्याचें वदन ॥ अवघे जण टकमकां ॥ १५ ॥ बृह
स्पती करितां निरोपण ॥ अतिएकाग्र अमरगण ॥ तैसें ऐकती हनुमंताचें वचन ॥ अवघे जण टकमकां ॥ १६ ॥ हनुमद्वा
क्याची घडमोडी ॥ वानर टकमकां लक्षकोडी ॥ वचनीं सत्यत्वाची प्रौढी ॥ तेणें अतिगोडी श्रीरामा ॥ १७ ॥ खिरी तुपावरी
साखर ॥ तैसें वचन अतिमधुर ॥ सत्यवादी रामानुचर ॥ श्रीरामचंद्र सुखकारी ॥ १८ ॥ सावधान ऐकें श्रीरघुनाथा ॥ नेणो
नि बिभीषणा हृदयस्था ॥ कपी प्रधान बोलती वृथा ॥ अनुमानता मिथ्यत्वें ॥ १९ ॥ नकळोनि बिभीषणाचा बोधू ॥ शरण
रिघोनि शत्रुबंधु ॥ ह्मणती आमचा करील वधू ॥ वानरानुवादु अतिमिथ्या ॥ १२० ॥ लंका शोधितां त्रिकूटीं ॥ म्यां देखिलें
आपुले दृष्टीं ॥ बिभीषण हा नव्हे कपटी ॥ सत्य गोष्टी हे माझी ॥ २१ ॥ बिभीषण नव्हे हा शठ ॥ बिभीषण नव्हें हा नष्ट ॥ वि
भीषण नव्हें कपट ॥ वाक्य निर्दुष्ट हें माझें ॥ २२ ॥ लंका शोधितां समस्त ॥ राक्षसांचें हृद्गत ॥ जाणोनि वदे हनुमंत ॥ अति
समर्थ सत्यत्वें ॥ २३ ॥ श्रीरामसेवातपोबळें ॥ सर्वां हृदईं हनुमा खेळे ॥ तेणें सत्यासत्य आकळे ॥ बोले प्रांजळ सत्य मधुर ॥ ४ ॥
॥ २४ ॥ कपी प्रधान जे बोलती ॥ कपटी बिभीषणाची स्थिती ॥ त्यांची मिथ्या हे वदंती ॥ शुद्ध शरणार्थी बिभीषण ॥ २५ ॥

१ बोले. २ आवडता. ३ कौतुक. ४ प्रीति. ५ देवसमाज. ६ भाषण.

बिभीषणाची धर्मस्थिती ॥ बिभीषणाची अगाध कीर्ती ॥ बिभीषणाची भगवद्भक्ती ॥ शुद्ध भावार्थी बिभीषण ॥ २६ ॥ बिभीष
णा नाहीं अकर्म ॥ बिभीषणा नाहीं विकर्म ॥ बिभीषणीं नाहीं अधर्म ॥ सत्यत्वें वचन हें माझें ॥ २७ ॥ बिभीषणीं नित्यानुवृ
त्ती ॥ बिभीषणु धर्ममूर्ती ॥ बिभीषणीं नित्यशांती ॥ शुद्ध भावार्थी बिभीषणु ॥ २८ ॥ सांडोनि यौवराज्य संपूर्ण ॥ त्यजोनि
यां बंधू रावण ॥ युद्धसमयीं आला शरण ॥ त्यासीं आपण नये मारूं ॥ २९ ॥ पहिलेंचि श्रीरामीं प्रेमता ॥ त्यावरी रावणें हा
णिल्या लाता ॥ शरण आला श्रीरघुनाथा ॥ भावार्थता स्वानंदें ॥ १३० ॥ भावार्थी अथवा कपटी पूर्ण ॥ जो कां ह्मणे मी आलों
शरण ॥ त्यासिं मारितां आपण ॥ लागेल दूषण सूर्यवंशा ॥ ३१ ॥ शिबी हरिश्चंद्र रुक्मांगद ॥ वंशींचे क्षोभती धर्मविद ॥ श
रणागताचा पैं वध ॥ अतिविरुद्ध तिहीं लोकीं ॥ ३२ ॥ स्वर्गीं क्षोभेल दशरथ ॥ अधर्मी जाला श्रीरघुनाथ ॥ मारूं नये शरणा
गत ॥ हा निश्चितार्थ श्रीरामा ॥ ३३ ॥ एकला एक बिभीपण ॥ त्याचे आह्मांसीं भय कोण ॥ वधावा ह्मणती वानरगण ॥ त्यांची
आंगवण अतितुच्छ ॥ ३४ ॥ तुटोन पडतां गगन ॥ गजबजीना रघुनंदन ॥ तेथें बापुडें बिभीषण ॥ त्याचें भय कोण आह्मा
सीं ॥ ३५ ॥ ऐसें बोलतां मारुती ॥ संतोषला श्रीरघुपती ॥ सवेंच कपि बोले पुढती ॥ ते उपपत्ती अवधारा ॥ ३६ ॥ बिभीष
णाचिये संगती ॥ राक्षसांची दुर्गम गती ॥ वश्य होतील श्रीरघुपती ॥ विजयप्राप्ती बिभीषणें ॥ ३७ ॥ अभिचारिकें विद्यानुव
र्ती ॥ स्वयें रामा वश्य होती ॥ बिभीषणाचे संगती ॥ विजयप्राप्ती श्रीरामा ॥ ३८ ॥ रात्रीं अपरात्रीं निकटवर्ती ॥ घाला घालो
नियां मारिती ॥ तेथें हे बिभीषण संगती ॥ विजयप्राप्ती श्रीरामा ॥ ३९ ॥ अलक्ष अगम्य अतर्क्य गती ॥ पृथ्वी कोरोनि धूर
चोरिती ॥ तेथें ही बिभीषण संगती ॥ विजयप्राप्ती श्रीरामा ॥ १४० ॥ संकट विकट अतिदुर्घट ॥ जेथें रिघतां परम कष्ट ॥
बिभीषण संगतीं होती सपाट ॥ विजयपट श्रीरामा ॥ ४१ ॥ बिभीपणाची शुद्धमती ॥ बिभीषण केवळ परमार्थी ॥ विकल्प
नधरावा चित्तीं ॥ शुद्ध शरणार्थी बिभीषण ॥ ४२ ॥ लंका शोधितां संकटीं ॥ म्यां देखिलें आपुले दृष्टीं ॥ त्रिसत्य सत्य माझी

१ कुक्रिया. २ नित्यानुसंधान. ३ धर्मज्ञ. ४ शक्ति. ५ घाबरेना. ६ विचार, सिद्धांत. ७ जारणमारणादिमंत्र विद्या. ८ रथ, अग्रभाग. ९ दुर्धर.

गोष्टी ॥ नव्हे कपटी बिभीषण ॥ ४३ ॥ वाहतों श्रीरामा तुझी आण ॥ भावें शिवतों तुझे चरण ॥ कपटी नव्हे हा बिभीषण ॥ सत्य भाषण हें माझें ॥ ४४ ॥ ऐकतां हनुमंताची गोष्टी ॥ श्रीरामासीं आनंद पोटीं ॥ हरिखें खेंवा पडली मिठी ॥ आल्हाद सृष्टीं नसमाये ॥४५॥ जैसें श्रीरामाचें मनोगत ॥ तैसेंचि बोलिला हनुमंत ॥ तेणें उल्हासे श्रीरघुनाथ ॥ असे गर्जत स्वानंदें॥४६॥ मज मारावया जाण ॥ कपटी रावण आलिया शरण ॥ त्यासीं माझें अभयदान ॥ मग बिभीषण केंवि त्याज्य ॥ ४७ ॥ बिभीषण माझा आत्मा जाण ॥ बिभीषण माझा जीवप्राण ॥ माझेनि चिरंजीवी बिभीषण ॥ जन्म मरण त्या नाहीं ॥ ४८ ॥ बिभीषण शरणागता ॥ वेगीं णचारी पैं आतां ॥ लंका दिधली तत्वतां ॥ निजराज्यता संकल्पें ॥ ४९ ॥ जारे म्यां मारिला रावण ॥ लंकेसिं स्थापिला बिभीषण ॥ शरणागतीं प्रेम पूर्ण ॥ आपणा आपण विसरला ॥ १५० ॥ ऐसिया श्रीरामउत्तरीं ॥ हनुमा लोळे पायांवरी ॥ जें म्यां नेमिलें जिव्हारीं ॥ तेंचि निर्धारी श्रीरामवाणी ॥५१॥ भेटावया निजभक्ता ॥ बाहू थरकती श्रीरघुनाथा ॥ वेगीं बोलावीं गा हनुमंता ॥ शरणागता बिभीषणा ॥ ५२ ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें महिमान ॥ सुग्रीवें खालती घातली मान ॥ वानर जाले लज्जायमान ॥ श्रीरघुनंदन उल्हासे ॥ ५३ ॥ बिभीषणाचें भाग्य पूर्ण ॥ श्रीराम तुष्टला संपूर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ भेटीचें लक्षण अवधारा ॥ ५४ ॥ कैसी दोघांची दृष्टादृष्टी ॥ कैसी दोघांची होईल भेटी ॥ कैसे दोघे करितील गोष्टी॥ ते कथाकसवटी अनुपम्य ॥ ५५ ॥ देवा भक्ताचें दर्शन ॥ ते कथा तंव अतिपावन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥१५६॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांबिभीषणआगमनोनामसप्तत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

॥ ओंव्या ॥ ॥ १५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८० ॥ ॥ पूर्व ॥ ॥ ५९४१ ॥ ॥एवं॥ ॥६१२१॥

१ आलिंगनीं. २ उपेक्षेस पात्र. ३ बोलावी. ४ हृदयीं. ५ निश्चित करी. ६ चमत्कार. ७ पुण्यदायक.

भा. रा. सुं. कां. अ. ३८

॥श्रीभवानीशंकरायनमः ॥ ॥ बिभीषणाचा वृत्तांतु॥ समूळ सांगे हनुमंतु ॥ तेणें तुष्टला श्रीरघुनाथु ॥ उल्हासतु स्वानंदें ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्तेषांवचःश्रुत्वाशरणागतवत्सलः॥ पूरयन्निवघोषेणश्लक्ष्णंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ एवं श्रुवतिसुग्रीवेतस्मिन्हरिगणेश्वरे ॥ उवाचराघवः श्रीमान्धमार्थसहितंवचः ॥ २ ॥ सुदुष्टोवाप्यदुष्टोवाकिमेषरजनीचरः ॥ सूक्ष्ममप्यहितंकर्तुंममसक्तः कथंचन ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ सुग्रीवादि वानरगण ॥ त्यांप्रति आपण धर्म सांगे ॥ २ ॥ सद्भावेंसीं संपूर्ण ॥ अथवा कपटें आलिया शरण ॥ त्यासि नाहीं सर्वथा मरण ॥ सत्य भाषण हें माझें ॥ ३ ॥ माझा करावया घात ॥ शरण आलिया लंकानाथ ॥ त्यासि ही माझा अभयहस्त ॥ जाणा निश्चित कपि सर्व ॥४॥ शरणागतापासाव मरण ॥ आह्मांसीं सर्वथा नाहीं जाण॥ हें ही माझें सत्य भाषण ॥ वानरगण तुह्मीं जाणा ॥ ५ ॥ शरणागतासीं क्रोधानळीं ॥ जो कोणी उचलील आंगोळी ॥ त्याची करीन मी होळी ॥ शरजाळें वर्षोनी ॥ ६ ॥ जो कोणी माझा शरणागत ॥ त्यासिं जेणें लाविला हात ॥ त्याचा मी करीन घात ॥ निश्चितार्थ हा माझा ॥ ७ ॥ श्रीरामकृपेचा कल्लोळ ॥ श्रीराम शरणागतवत्सल ॥ श्रीराम तो दीनदयाळ ॥ प्रेमप्रांजळ श्रीराम ॥ ८ ॥ श्रीराम स्वानंदें गर्जत ॥ बिभीषण जो शरणागत॥ त्यासिं माझा अभयहस्त॥ आणा त्वरित भेटीसीं ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ आनयध्वहरिश्रेष्ठास्तमाश्वास्यददाम्यहं ॥ बिभीषणेवासुग्रीवेयदिवारावणेभयं ॥ ४ ॥ राघवेणाभयेदत्तेसंनतोरावणानुजः ॥ खात्पपातावनिंहृष्टःसर्वैरनुचरैःसह ॥ ५ ॥ सतुरामस्यधर्मात्मानिपपातबिभीषणः ॥ पादयोर्निपपाताथचतुर्भिः सहराक्षसैः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां रघुनाथ ॥ सुग्रीवासहित हनुमंत ॥ उडाले पैं आकाशांत ॥ जुत्पतीयुक्त स्वानंदें ॥ १० ॥ देखोनियां वानरजात ॥ पुढती बोले रघुनाथ ॥ शरण आलिया लंकानाथ॥ अभयहस्त त्या माझा ॥ ११ ॥ शरण आलिया सर्वथा ॥ बिभीषणाहून अधिकता ॥ सुखी करीन लंकानाथा ॥ जाण तत्वतां वानरेशा ॥ १२ ॥ रावण अथवा बिभीषण ॥ दुष्ट नष्ट हो दुर्जन ॥ मज आलिया शरण ॥ अभयदान त्या माझें ॥ १३ ॥ जो भीतसे शरणागता ॥

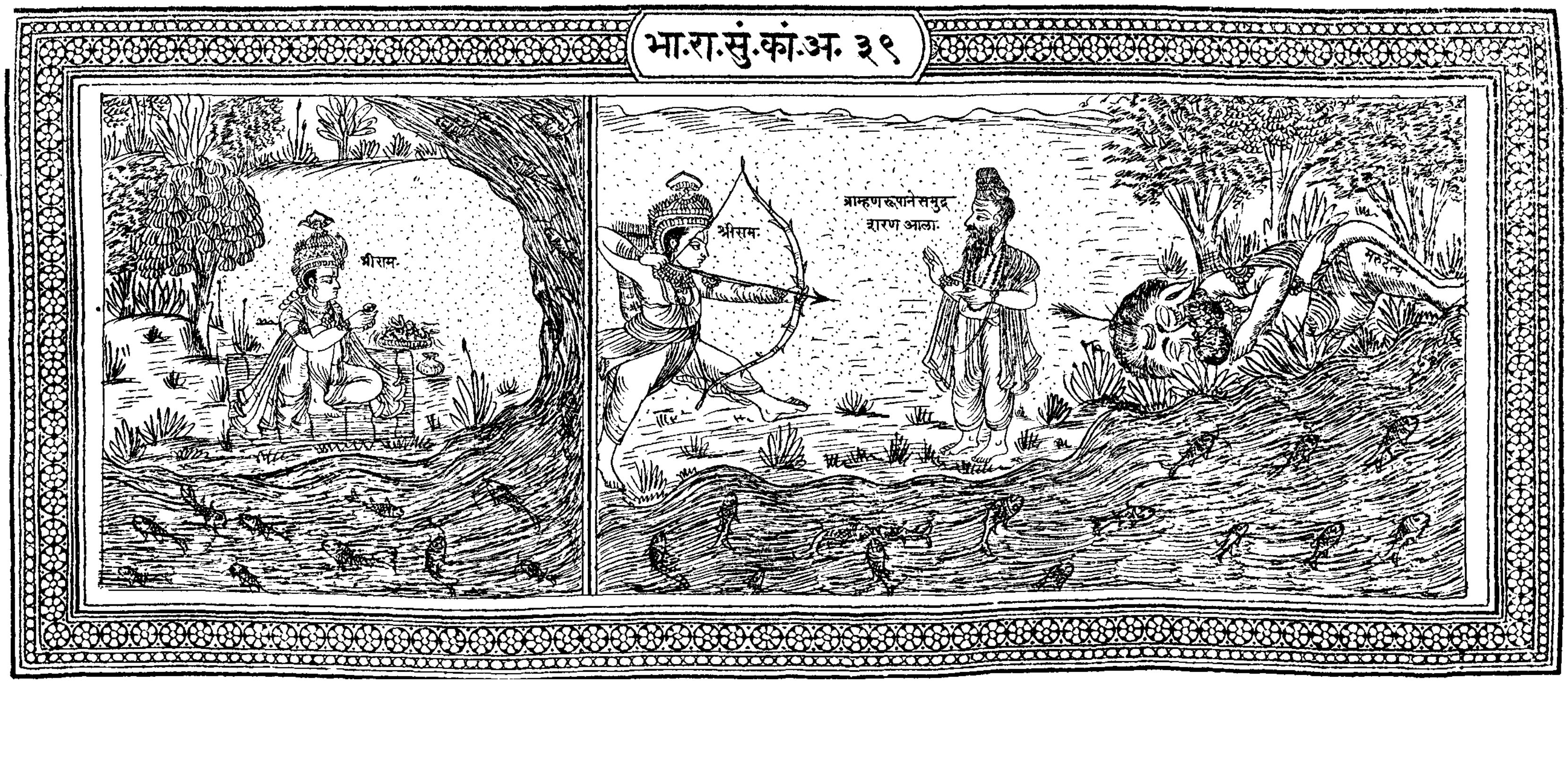
१ आनंदीत झाहला. २ वाणवर्षाव. ३ लाट, ऊर्मि, ४ वानरांतह.

मरणभय ज्याचे चित्ता ॥ जय नपावे तो सर्वथा ॥ जाण तत्वतां कपिराजा ॥ १४ ॥ ज्याचे पोटीं सभयता ॥ कैसे निर्भय शरणाग
ता ॥ तैसें नाहीं श्रीरघुनाथा ॥ निःशंकता निर्भय ॥ १५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ अवघे विस्मित वानरगण ॥ गाढी श्री
रामाची आंगवण ॥ निधडा पूर्ण निःशंकु ॥ १६ ॥ श्रीरामचित्तीं नाहीं चिंता ॥ मरणभय नाहीं रघुनाथा ॥ हाचि शरण्य शरणा
गता ॥ ऐसें समस्तां मानलें ॥ १७ ॥ ऐसा श्रीराम समर्थ ॥ अवघे अतिप्रीती बोलत ॥ जेथें बिभीषण शरणागत ॥ तेथें सम
स्त पातले ॥ १८ ॥ देखतांचि बिभीषण ॥ सुग्रीवें दिधलें आलिंगन ॥ बिभीषण भाग्याचा संपूर्ण ॥ वानरगण वाणिती ॥१९॥
नळ नीळादि समस्त ॥ अंगद आणि जांबुवंत ॥ अवघे आलिंगन देत ॥ भाग्यवंत बिभीषणु ॥ २० ॥ देखतांचि हनुमंता ॥
उल्हास बिभीषणाच्या चित्ता ॥ त्याच्या चरणीं ठेवोनि माथा ॥ सप्रेमता सद्गदितु ॥ २१ ॥ माता पिता बंधु भगिनी ॥ तूंचि स
खा मज लागुनी ॥ तुज वांचोनि त्रिभुवनीं ॥ आन कोणी असेना ॥ २२ ॥ रावणाची संपूर्ण कथा ॥ सांगितली त्या हनुमंता ॥
स्वराज्य सुहृद त्यजोनि माता ॥ शरण रघुनाथा मी आलों ॥ २३ ॥ ऐसें सांगतांचि गोष्टी ॥ हरिखें बाष्प दाटे कंठीं ॥ सुख
स्वानंदें जडोनि मिठी ॥ पडिला सृष्टीं मूर्च्छित ॥ २४ ॥ त्यासिं मूर्च्छित पडतां ॥ उल्हास हनुमंताचे चित्ता ॥ उचलोनियां स्वा
नंदता ॥ उल्हासता आलिंगी ॥ २५ ॥ अंगा अंगस्पर्शन ॥ हनुमंतासीं आलिंगन ॥ तेणें पावला समाधान ॥ सुखसंपन्न
बिभीषणु ॥ २६ ॥ कृपेनें बोले हनुमंतु ॥ बिभीषणा तूं भाग्यवंतु ॥ तुज तुष्टला श्रीरघुनाथु ॥ कृपावंतु कृपाळु ॥ २७ ॥ श्रीरामें
बोलाविलें भेटी ॥ वेगें चाल उठाउठीं ॥ ह्मणोनि धरिला बाहुवटीं ॥ वानरापोटीं आल्हादु ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ पादयोःसतु
रामस्यनिपपातबिभीषणः ॥ राक्षसःशरणान्वेषीचतुर्भिःसचिवैःसह ॥ ७ ॥ तंतुरामःसमुत्थाप्यपरिष्वज्यबिभीषणं ॥ उ
वाचमधुरंवाक्यंसखाममभवानिति ॥ ८ ॥ अब्रवीच्चतदारामंप्रतिवाक्यंबिभीषणः ॥ अनुजोरावणस्याहंतेनचास्म्यवमा ॥ १ ॥
नितः ॥ ९ ॥ परित्यक्तामयालंकामित्राणिचधनानिच ॥ भवंतंसर्वभूतानांशरण्यंशरणंगतः ॥ १० ॥ राक्षसानांवधेसाह्यंलं
कायाश्चैवधर्षणे ॥ करिष्यामियथाप्राणंप्रवेक्ष्यामिचवाहिनीं ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ भेटवावया श्रीरघुपती ॥ बिभीषणासिं ध

रोनि हातीं ॥ वेगें उठिला मारुती ॥ वानरपंक्ती समवेत ॥ २९ ॥ श्रीरामनामाचा गजरें ॥ करित चालिले वानर ॥ नामें उचंब
ळिला सागर ॥ नामें अंबर दुमदुमिलें ॥ ३० ॥ भेटावया शरणागता ॥ बाहु स्फुरती श्रीरघुनाथा ॥ आलिंगावया अतिशीघ्र
ता ॥ श्रीरामचित्ता आल्हादु ॥ ३१ ॥ शुभचिन्हें डोळे लवती ॥ हरिखें अष्टांगें थरकती ॥ शरणागता श्रीरामप्राप्ती ॥ आल्हा
द चित्तीं भेटीचा ॥ ३२ ॥ अवलोकावया शरणागता ॥ नेत्रपल्लव न हालतां ॥ येणें उल्हासें श्रीरघुनाथा ॥ उत्कंठता भेटावया
॥ ३३ ॥ येरीकडे हनुमंत ॥ धरोनि बिभीषणाचा हात ॥ सुग्रीवादि कपि समस्त ॥ आले गर्जेत हरिनामें ॥ ३४ ॥ देखतां श्रीरा
मदर्शन ॥ बिभीषण घाली लोटांगण ॥ मस्तकीं धरितां त्याचे चरण ॥ आपणा आपण विसरला ॥३५ ॥ विसरला यौवराज्य सं
पत्ती ॥ विसरला स्त्रीपुत्र संतती ॥ विसरला राक्षसजाती ॥ श्रीराममूर्ती देखतां ॥ ३६ ॥ विसरला जीविव जीव ॥ विसरला
देह अहंभाव ॥ विसरला शिवत्व शिव ॥ श्रीराघव देखतां ॥ ३७ ॥ राम देखतांचि दृष्टीं ॥ विसरला द्वंद्वदुःख त्रिपुटी ॥ विसर
ला स्वदेहेंसीं सृष्टी ॥ आनंदकोटी श्रीरामा ॥ ३८ ॥ ऐसियापरी बिभीषण ॥ श्रीरामासीं अनन्य शरण ॥ स्वयें घालितां लोटां
गण ॥ समाधान पावला ॥ ३९ ॥ मन बुद्धि चित्त अभिमान ॥ साधु राखे सावधान ॥ तैसेचि चौघेही प्रधान ॥ आणिले शर
ण श्रीरामा ॥ ४० ॥ धर्मार्थ काम मोक्ष पूर्ण ॥ साधक करी ब्रह्मार्पण ॥ तैसे चवघेही प्रधान ॥ आणिले शरण श्रीरामा ॥ ४१॥
साधनचतुष्टयसंपत्ती ॥ साधून ब्रह्मार्पण करिती ॥ तैशीच सजीव चारी मुक्ती ॥ केले शरणार्थी श्रीरामा ॥ ४२ ॥ ऐसियाप
री बिभीषण ॥ अनन्यभावें लोटांगण ॥ श्रीरामें उचलोनि आपण ॥ आलिंगन दिधलें ॥ ४३ ॥ लवण जळा होय भेटी ॥ तै
सी दोघां पडली मिठी ॥ विराले येरयेराचें पोटीं ॥ आनंद सृष्टीं नसमाये ॥ ४४ ॥ दोनी दीप मेळविल्या ज्योती ॥ दोनि मिळो
न एक होती ॥ तैसें आलिंगितां रघुपती ॥ अद्वैतस्थिती बिभीषणा ॥ ४५ ॥ जेंवि अलंकार आपण ॥ सुवर्णा दिधलें आलिंग
न ॥ ऐसिया स्थिती रघुनंदन ॥ भेटला आपण बिभीषणा ॥ ४६ ॥ ऐसें देवोनि आलिंगन ॥ श्रीराम बोलिला गर्जोन ॥ सखा
माझा तूं पूर्ण ॥ जीव प्राणा तूं माझा ॥४७॥ जेंवि जळीं मिळाली साकर ॥ स्वयें विरोनि होय नीर ॥ साकरें उदक केलें मधुर ॥

तेंवि श्रीरामचंद्र बिभीषण ॥ ४८ ॥ श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ भक्तीं कि[illegible]संपूर्ण ॥ भक्तिभावाचें गोडपण ॥ बिंबलें पूर्ण श्रीरामीं
॥ ४९ ॥ ऐसियापरी दोघेजण ॥ पूर्ण पावोनि समाधान ॥ हरिखें जावोनि बिभीषण ॥ काय आपण बोलतु ॥५०॥ राक्षस मारा
वयाची निजख्याती ॥ मुख्य मुख्य धुरा रणीं पडती ॥ तैसी सांगेन मी युक्ती ॥ रणसमाप्ती राक्षसां ॥ ५१ ॥ दुर्गीं रिघावया
झडझडां ॥ युक्ति जाणे मी गाढा ॥ परी तें नचले वानरां पुढां ॥ उडोनि कडा चढतील ॥ ५२ ॥ सवेग करोनियां उड्डाण ॥ दु
र्गीं रिघतील वानरगण ॥ तेथें माझी युक्ती कोण ॥ मूर्खपण पैं माझें ॥ ५३ ॥ सुटल्या श्रीरामाचे बाण ॥ समेरु सिंधूसीं मरे रा
वण ॥ तेथें माझी युक्ति कोण ॥ मूर्ख पूर्ण मी एकु ॥ ५४ ॥ ऐसें बिभीषणें सांगतां ॥ कृपा उपजली रघुनाथा ॥ अभयहस्त ठे
वोनि माथां ॥ होय बोलता तें ऐका ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतिब्रुवाणंतंरामःपरिष्वज्यबिभीषणं ॥ उवाचलक्ष्मणंवीरंसमुद्राज्ज
लमानय ॥ १२ ॥ तेनचेमंमहाप्राज्ञमभिषिंचबिभीषणं ॥ राजानंरक्षसांक्षिप्रंप्रसन्नेमयिलक्ष्मण ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बो
लतां बिभीषण ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ पुढती दिधलें आलिंगन ॥ तुष्टमान स्वयें जाला ॥ ५६ ॥ बिभीषणासीं लंकापती॥
अभिषेकावया श्रीरघुपती ॥ सिंधुजळ सिंचनार्थी ॥ लक्ष्मणाप्रती स्वयें सांगे ॥ ५७ ॥ तीर्थोदक प्रयागोदक ॥ चतुःसमुद्रींचें
उदक ॥ वानरीं आणिलें आवश्यक ॥ श्रीरघुटिळक निजआज्ञा ॥ ५८ ॥ व्याघ्रचर्म पैं सनख ॥ सप्तमृत्तिका कुशोदक ॥ औदुं
बरी पीठ अतिसुंटक ॥ लंकाभिषेक बिभीषणा ॥ ५९ ॥ घडासहित सोनकेळीं ॥ घडे घड पाडित नारळी ॥ वानर आणिती सु
खसमेळीं ॥ पुष्पें फळीं अभिषेका ॥ ६० ॥ दशाननासीं न वधितां ॥ बिभीषणासीं अभिषेकितां ॥ अवघे वानर ह्मणती मि
थ्या ॥ युक्ति रघुनाथा आठवली ॥ ६१ ॥ श्रीराम ह्मणे हनुमंता ॥ लंका देखिली तुवां तत्वतां ॥ समुद्रतीरीं करीं आतां ॥ यथा
र्थता मज दावी ॥ ६२ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ समुद्रतीरीं तो आपण ॥ करी निर्माण लंकेचें ॥ २ ॥
॥६३ ॥ भोंवता समुद्र परिघ देखा ॥ सव्य निकुंबळा मागें पडलंका ॥ मध्यें निर्माण केली लंका ॥ ध्वजापताका शोभती ॥६४॥
गडप्रवेश अतिअवघड ॥ चोर द्वारें मारे गूढ ॥ विकटपत्रें मारक दृढ ॥ भरलें अगड ब[illegible] जळें ॥ ६५ ॥ महाद्वारा सन्मुख ॥ गु
प्तघात हुडे मारक ॥ अग्नियंत्राचे भडक ॥ पारिखें कटक मारावया ॥६६॥ उल्हाटलोट अतर्क्यघात ॥ पारखे वीर ठायीं पडत ॥
ऐसा मार दुर्गाआंत ॥ दावी हनुमंत गडभागें ॥ ६७ ॥ फाजी पौळी निघोंट कडे ॥ दुर्धर मार दोहींकडे ॥ ढळोंनये मागें पुढें॥
दावी निवाडें हनुमंतु ॥ ६८ ॥ रचिली लंकेची आकृती ॥ तीपुढें तुच्छ अमरावती ॥ राजमंदिरें शोभती ॥ टके झळकती पता
का ॥ ६९ ॥ माडिया गोपुरें सांखणी ॥ उपऱ्या उपरी नवखणी ॥ घरोघरीं दुखणीं ॥ लंकाभुवनीं अपार ॥ ७० ॥ राणिवसा
शोभायमान ॥ त्याहीमाजी अशोकवन ॥ तेथें सीतेसीं निर्बंधन ॥ संरक्षण राक्षसी ॥७१॥ एकवस्त्रें अतिदीन ॥ मळिनकेश कं
पायमान ॥ ऐसीये सीतेतें देखोन ॥ रघुनंदन मूर्च्छितु ॥ ७२ ॥ बिभीषण चवके चितें ॥ उपडोनियां हनुमंतें ॥ तेचि लंका आ
णिली येथें ॥ अतिविस्मयें विस्मितु ॥ ७३ ॥ लंका देखतांचि पुढं ॥ तवकें उडालीं माकडें ॥ दुर्धर दुर्गाचे पैं हुडे ॥ उड्डाण पडे
माघारें ॥ ७४ ॥ अवघे करा आंगवण ॥ शोधोनि काढारे रावण ॥ ऐसे भुलले वानरगण ॥ केलें विंदान हनुमंतें ॥ ७५ ॥ सा
वध पाहे रघुनंदन ॥ तंव वाळूचें केलें लंकाभुवन ॥ हनुमंतें शोभायमान ॥ समसमान लंकेसीं ॥ ७६ ॥ ऐसे स्वयें दुर्ग देखो
न ॥ विस्मयो पावला लक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव आपण ॥ विस्मयापन्न होऊन ठेले ॥ ७७ ॥ देखोनि हनुमंताची लंका ॥ टक
पडिलें ब्रह्मादिकां ॥ ब्रह्मांड करिता ब्रह्मा देखा ॥ पाहे टकमकां विस्मितु ॥ ७८ ॥ हनुमंताचें मिथ्यारचन ॥ ब्रह्मादिकां दिसें
प्रमाण ॥ ऐसें देखोनि विंदान ॥ सुखसंपन्न श्रीराम ॥ ७९ ॥ यापरी लंका देखोनि दृष्टीं ॥ उल्हास श्रीरामाचे पोटीं ॥ हनु
मंताची पाठी थापटी ॥ हरिख सृष्टीं नसमाये ॥ ८० ॥ श्रीराम बोलिला आपण ॥ मारोनि रावण कुंभकर्ण ॥ मुख्य लंका देईन
दान ॥ सत्य जाण बिभीषणा ॥ ८१ ॥ मुख्य लंका देईन जंव दान ॥ तंव हे हनुमत्कृत लंकाजाण ॥ तुजपासीं म्यां दिधली गा
हाण ॥ सोडवण रावणांतीं ॥ ८२ ॥ बहुत दिन नठेवीं गाहाण ॥ आह्मातुह्मावाइणी हेचि जाण ॥ निर्दळोनियां रावण ॥ सोड
वण पैं इची ॥ ८३ ॥ लंकेहूनि ही देखा ॥ कोटि गुणें या मोल अधिका ॥माझ्या हनुमंताची लंका ॥ ते तुज देखा डुलोंनेदी॥८४॥
प्रीति प्रेम ज्ञानधन ॥ तुज यथेच्छ देईन जाण ॥ हनुमंत लंका सोडवीन ॥ सत्यजाण बिभीषणा ॥ ८५ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें

उत्तर ॥ संतोषोनियां वानर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ सुख निर्भर सौमित्र ॥ ८६ ॥ हनुमंत लंका अद्यापिवरी ॥ आहे समुद्राचे तीरीं ॥ काळुधाकेंजननकरीं ॥ भय भारी हनुम्याचें ॥ ८७ ॥ राज्याभिषेकाची सामग्री ॥ सिद्धकेली वानरीं ॥ सौमित्रें घेवोनि करीं ॥ अभिषेक करी बिभीषणा ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामवाक्येनसौमित्रिरभिषिंच्यबिभीषणं ॥ मध्येवानरमुख्यानांराजानंरामशासनात् ॥ १४ ॥ तंप्रसादंतुरामस्यदृष्ट्वासद्यःप्लवंगमाः ॥ प्रचक्रिरे महानादान्साधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामआज्ञा लाहोन ॥ बिभीषणा राज्याभिषिंचन ॥ करिता जाला लक्षुमण ॥ वानरगण समवेत ॥ ८९ ॥ राज्यपट अभिषिंचन ॥ अंगदा सुग्रीवा समान ॥ बिभीषणासीं सिंहासन ॥ रामवरदान प्रयोगें ॥ ९० ॥ बिभीषणासीं लंकादान ॥ श्रीरामें दिधलें संतोषोन ॥ तें देखोनि वानर गण ॥ आल्हादें पूर्ण हरिखले ॥ ९१ ॥ जयजयकाराचा गजर ॥ करिते जाले वानरवीर ॥ श्रीरामनामाचा उच्चार ॥ तेणें अंबर गर्जलें ॥ ९२ ॥ श्रीराम निजभक्तकृपाळु ॥ श्रीराम शरणागतवत्सळु ॥ श्रीराम प्रेमळा प्रांजळु ॥ दीनदयाळु श्रीराम ॥ ९३ ॥ साधु स्वामी श्रीरघुनाथु ॥ साधु बिभीषण शरणागतु ॥ साधु साधुतो हनुमंतु ॥ स्वामी कार्याथु साधक ॥ ९४ ॥ जैसा राजा श्रीरघुपती ॥ तैसा सुग्रीव वानरपती ॥ तैसाचि बिभीषण लंकापती ॥ केला निश्चिती श्रीरामें ॥ ९५ ॥ विकल्प नधरोनि चित्तीं ॥ शत्रुबंधु तो शरणार्थी ॥ आपणासमान पदप्राप्ती ॥ दिधली निश्चिती श्रीरामें ॥ ९६ ॥ शरणागता संरक्षणें ॥ शेखीं आपणा समान करणें ॥ हें कर्तव्य श्रीराम जाणें ॥ अनन्याकारणें कृपाळू ॥ ९७ ॥ नजिकतां दशानन ॥ बिभीषणासीं लंकादान ॥ श्रीरामकीर्ती अतिपावन ॥ दीनोद्धरण श्रीराम ॥ ९८ ॥ कीर्ती वाणिजे सुरगणीं ॥ कीर्ती वाणिजे ऋषिजनीं ॥ कीर्ती वाणिजे वानरगणीं ॥ कीर्ती पावन तिहीं लोकीं ॥ ९९ ॥ सत्य बंधुबिभीषण ॥ कर्ता एक रघुनंदन ॥ त्यासीं जालिया अनन्यशरण ॥ जन्ममरण त्या कैंचें ॥ १०० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड अति निरोपण ॥ सागरीं तरतील पाषाण ॥ सेतुबंधन अवधारा ॥ १ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीयांबिभीषणलंकाराज्याभिषेकोनामअष्टत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ओव्या ॥ १०१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ११६ ॥

॥ श्रीशंभवेनमः ॥ ॥ बिभीषणासीं लंकादान ॥ देवोनियां श्रीरघुनंदन ॥ सभा बैसली सावधान ॥ सुप्रसन्न स्वानंदें ॥ १ ॥ वानर करिती गदारोळ ॥ बिभीषणासीं सुख कल्लोळ ॥ सुग्रीवा उल्हास प्रबळ ॥ सकळ दळ देखोनी ॥ २ ॥ वानरांचे महाभार॥ करूं येती नमस्कार ॥ श्रीरामनामाचा गजर ॥ देती भुभुक्कार आल्हादें ॥ ३ ॥ तेथें येवोनि हनुमंतु ॥ सुग्रीवासीं करी एकांतु ॥ सीता सोडवावयाचा मुख्यार्थु ॥ लंकानाथु वधावया ॥ ४ ॥ समुद्राचिये तीरीं ॥ बैसल्या वानरांच्या हारी ॥ कैसेनि जावेल पैलपारीं ॥ तें विचारिती कपिनाथा ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीत्तंहनुमंतंसचराजावनौकसां ॥ कथंसागरमक्षोभ्यंतरेमवरुणालयं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ नद्या पर्जन्यें भरोनि येती ॥ तेणें सिंधु प्रवाहेना क्षितीं ॥ उष्णकाळीं नद्या सुकती ॥ तेणें अपांपती आटेना ॥ ६ ॥ ऐसा नित्य पूर्णत्वें गंभीर ॥ अगाध अक्षोभ्य सागर ॥ आमची सेना तंव वनचर ॥ केंवि परपार पावती ॥ ७ ॥ समुद्र लंघना उपावो ॥ आह्मांसिं सर्वथा नदिसे पाहो ॥ तूं तंव वानरांचा महाबाहो ॥ काय उपावो करावा ॥ ८ ॥ बैसोनि वानरें समुद्रतटीं ॥ करिती लांब लांब गोष्टी ॥ ते तंव मिथ्या गा चावटी ॥ जावया परतटीं शक्ति नाहीं ॥ ९ ॥ सुग्रीव ह्मणे हनुमंता ॥ काय बुद्धि करावी आतां ॥ समुद्रलंघनीं तत्वतां ॥ उपाव सर्वथा असेना ॥ १० ॥ कैसेंनि वधावें लंकानाथा ॥ कैसेंनि आणावी ते सीता ॥ सुखी न करवे रघुनाथा ॥ ऐसी अवस्था दिसताहे ॥ ११ ॥ तुज पुसतों अतिआप्तता ॥ समुद्रलंघनीं उपाव वृथा ॥ कार्य नसाधे श्रीरघुनाथा ॥ काय म्यां आतां करावें ॥ १२ ॥ कार्य नसाधे श्रीरघुनाथा ॥ ऐसें उत्तर ऐकतां ॥ स्फुराण आलें हनुमंता ॥ साटोपता ऊठिला ॥ १३ ॥ निर्दळावया लंकापती ॥ प्रळयरुद्राची आकृती ॥ वेगें वाढिन्नला मारुती ॥ भेणें कांपती सुरवरें ॥ १४ ॥ फिंजारिल्या रोमावळी ॥ शेंडी थरथरी समूळीं ॥ पुच्छ वाढिंनलें निराळीं ॥ आतुर्बळी खवळला ॥ १५ ॥ तुह्मी अवघे वानरगण ॥ करा माझें पुच्छग्रहण ॥ श्रीरामलक्ष्मणा खांदीं वाहून ॥ जाईन घेऊन लंकेसीं ॥ १६ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ त्यासिं धरोनि हृदयांत ॥ एकेचि खेपे पैं समस्त ॥ नेईन निश्चित लंकेसीं ॥ १७ ॥ हनुमा आतुर्बळी उद्भट ॥ वाटारिले नेत्रवाट ॥ बाहु स्फुरती थरथराट ॥ वळिला सा

१ गर्जना. २ समुद्र. ३ वाटेना. ४ समुद्र. ५ जोरानें. ६ देवश्रेष्ठ. ७ आकाशीं ८ अत्यंत.

ट पुच्छाचा ॥१८॥ देखोनि हनुमंताची शक्ती ॥ सुग्रीव दचकला चित्तीं ॥ गजबजिले जुत्पती ॥ शांत मारुती केंवि होय॥१९॥
देखोनि हनुमंताचें बाण ॥ वेगीं उठिला रघुनंदन ॥ त्यास हृदयीं आलिंगून ॥ मधुरवचन अनुवादे ॥२०॥ समुद्र बापुडें तें कोण ॥
अग्निबाणें कोरडा करीन ॥ पायीं नेईन वानरगण ॥ लंकाकंदन करावया ॥२१॥ कायसा रावणाचा पुरुषार्थ ॥ अर्धक्षणें करीन
घात ॥ ऐसा शांतवोनि हनुमंत ॥ स्वस्थ रघुनाथें बैसविला ॥२२॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुखावला बिभीषण ॥ सुगमोपा
यें समुद्र तरण ॥ मूळ कारण सांगतु ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तस्तुश्रीरामंप्रत्युवाचबिभीषणः ॥ समुद्रंशरणंराजन्गंतुमर्हसि
राघव ॥२॥ खानितःसगरेणायमप्रेमयोमहोदधिः ॥ कर्तुमर्हतिरामस्यज्ञातेःकार्यंमहोदधिः ॥३॥ सागरस्यहिरामस्यश्रूयतेप्रपि
तामहः ॥ समुद्रोज्ञातिसाहाय्यंकरिष्यतिनसंशयः ॥४॥ एवंबिभीषणेनोक्तंराक्षसेनविपश्चिता ॥ प्रकृत्याधर्मशीलस्यराघवस्याप्य
रोचत ॥ ५॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामवाक्य प्रतापपूर्ण ॥ ऐकोनियां बिभीषण ॥ स्वयें घालोनि लोटांगण ॥ कर जोडूनि विनवीत
॥ २४ ॥ सोडोनियां अग्निबाण ॥ सिंधु शोषितां नलागे क्षण ॥ परी तें नव्हे गा भूषण ॥ अतिदूषण सूर्यवंशा ॥ २५॥ सावधा
न परिसें श्रीरघुनाथा॥सांगेन मी समूळ कथा॥समुद्र पूर्वजु तत्वतां॥ते मुळानुवार्ता अवधारीं॥२६॥तुझे पूर्वज सगर जाण ॥ त्याचें
नि सागर हा निर्माण ॥ यालागीं सागर हें अभिधानें ॥ वदे पुराण अनुवादे ॥२७॥ पूर्वी समुद्र काय नव्हता ॥ आवरणोदकीं अति
गुप्तता ॥ सगरें खणोनियां तत्वतां ॥ प्रकटार्थी आणिला ॥२८॥सगरापासूनि सागरता ॥ तो तुज पूर्वज तत्वतां ॥ कैसेंनि त्याच्या
करावें घाता ॥ निजवंशस्था समुद्रा ॥२९॥ वेगळें करोनि दशरथा ॥ सागर सातवा प्रपिता ॥ ऐसी सूर्यवंशाची कथा॥ होय सांग
ता बिभीषणु ॥३०॥ समुद्र पूर्वज पूज्य जाण ॥ त्यासिं श्रीराम निघाल्या शरण ॥ तो तुज भेटोनि आपण ॥ सागरोत्तरण सांगेल
॥ ३१ ॥ तुझा प्रताप श्रीरघुनाथा ॥ समुद्र जाणतो तत्वतां ॥ त्या तुज भेटीची परम आस्था ॥ मज सर्वथा कळलीसे ॥३२॥ तूं
तंव प्रतापी रघुराज ॥ सगरवंशीं वंशध्वज ॥ समुद्र तुझा निजपूर्वज ॥ करील कांज वंशाचें ॥ ३३ ॥ निजपुर्वज सिंधुसीं शर

१ वानर. २ शक्ति. ३ बोल. ४ नाम. ५ कार्य. ६ सागरास.

ण ॥ रिघतां तुज लाज कोण ॥ सुखोपायें समुद्रतरण ॥ स्वयें आपण सांगेल ॥३४॥ धर्मशीळ सज्ञानता ॥ समूळ निजवंशा
ची कथा ॥ बिभीषणें स्वयें सांगतां ॥ श्रीरघुनाथा आल्हादु ॥ ३५ ॥ बिभीषणाची जे गोष्टी ॥ ते रुचली श्रीरामाचे पोटीं ॥ ल
क्ष्मण सुग्रीवें लक्षोनि दृष्टीं ॥ तेंच जगजेठी अनुवादे ॥ ३६ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणस्यमंत्रोयंममलक्ष्मणरोचते ॥ ब्रूहितावत्सु
ग्रीवतवापियदिरोचते ॥६॥ एवमुक्तौतुरामेणतदासुग्रीवलक्ष्मणौ ॥ समुदाचारसंयुक्तमिदंवचनमूचतुः ॥७॥ किमर्थंनोनरव्या
घ्रनरोचिष्यतिराघव॥ बिभीषणोक्तंहद्यंचयुक्तंचैवविशेषतः॥ ८ ॥॥ टीका ॥सागरासीं रिघावें शरण ॥ गोड बोलिला बिभीषण॥
सुग्रीवराजा सखा लक्ष्मण ॥तुह्मा हें वचन रुचेकीं ॥३७॥ सुग्रीव आणि लक्ष्मण ॥ वदती वंदोनि श्रीरामचरण ॥ बिभीषणवचन
अतिप्रमाण ॥ तेंचि आपण करावें ॥ ३८ ॥ सत्यवादी बिभीषण ॥ सिंधुपूर्वजा रिघोनि शरण ॥ अनायासें समुद्रतरण ॥ तेंचि
आपण करावें ॥ ३९ ॥ ऐकोनि दोघांचें वचन ॥ रिघावया समुद्रा शरण ॥ श्रीराम करी समुद्रपूजन ॥ सुमन चंदन फळमूळें
॥ ४० ॥ ॥ श्लोक ॥ सागरंद्रष्टुमिच्छामिरूपिणंसरितांपतिं ॥ कर्तुमर्हसिमेसाह्यंभवत्वंशरणंमम ॥ ९ ॥ एवमुक्त्वाकुशास्तीर्णे
रम्येसागररोधसि ॥ संविवेशतदारामोवेद्यामिवहुताशनः ॥ १० ॥ तस्यरामस्यसुप्तस्यकुशास्तीर्णेमहीतले ॥ नियमादप्रमेय
स्यनिशास्तिस्त्रोऽभिजग्मतुः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ रम्य समुद्राचे तटीं ॥ पसरोनि कुशास्तरण दाटी ॥ दर्भासनीं श्रीराम जग
जेठी ॥ घ्यावया भेटी सागराची ॥ ४१ ॥ तूं आमुचा पूर्व पूर्वज ॥ आह्मी तुझे वंशजबीज ॥ माझें सिद्धी पाववी कांज ॥ शरण
तुज अनन्यत्वें ॥४२॥ ऐसें बोलोनि रघुनंदन ॥ दर्भासनीं करी शयन ॥ जेंवि पुरिला हुताशन ॥ देदीप्यमान अग्निहोत्रीं ॥४३॥
यापरी श्रीरघुनाथा ॥ साधावया निजकार्यार्था ॥ त्रिरात्रि सिंधु शरणागता ॥ दिसे निद्रिस्था सावधत्वें ॥ ४४ ॥ जागृती स्वप्न
सुषुप्ती ॥ तुरीयातीत श्रीराममूर्ती ॥ तोही शरण सिंधु शरणार्थी ॥ दिसे प्रतीती सुरनरां ॥ ४५ ॥ ऐसा प्रसुप्त श्रीरामचंद्र ॥
देखोनि तळमळती वानर ॥ केव्हां पावों समुद्रपार ॥ दशशिरवधार्थ ॥ ४६ ॥ अनुलक्षोनि श्रीरघुनाथ ॥ हनुमा निजगुह्य सां

१ कार्य. २ निद्रा. ३ अर्थी. ४ निद्रित. ५ रावण.

गत ॥ निद्रा करितांचि येथ ॥ व्यर्थ पुरुषार्थ दिसताहे ॥ ४७॥ स्वयें बोलती वानरगण ॥ श्रीराम भाता दुर्धर बाण ॥ तरी कां
निघाला शरण ॥ गाढेपण धरोनि ॥ ४८ ॥ हनुमा ह्मणे मी निजसेवक ॥ समुद्रतरणें कायसी अटक ॥ पुच्छाग्रीं समग्र कटक ॥
एकी एक उतरीन ॥ ४९ ॥ अंतर्यामी श्रीरघुनाथ ॥ जाणोनि हनुमंताचें हृद्गत ॥ स्वयें उठिला सावचित्त ॥ निजपुरुषार्थ दावा
वया ॥ ५०॥ ॥ श्लोक ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहूरामोरक्तांतलोचनः ॥ समक्षंलक्ष्मणंवीरंसरोषोवाक्यमब्रवीत् ॥ १२ ॥ चापमान
यमेशीघ्रंशरांश्चविशिखोपमान् ॥ अद्याक्षोभ्यमपिक्रुद्धोःक्षोभयिष्यामिसागरं ॥ १३ ॥ नसाम्नाशक्यतेकीर्तिर्नसाम्नालभतेय
शः ॥ नसाम्नावीर्यशौर्येचनसाम्नाविजयीभवेत् ॥ १४ ॥ संपीड्यचधनुर्घोरंकंपयित्वाशनैर्जगत् ॥ ततोबाणधनुष्पाणिःक्रोध
विस्फारितेक्षणः ॥ १५ ॥ मत्कार्मुकविनिर्मुक्तैःशरैःशुष्कोमहोदधिः ॥ अद्यैनंसंतरिष्यंतिपद्भ्यांसर्वेप्लवंगमाः ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥
तीन दिवस लोटल्यापाठीं ॥ स्वयें समुद्र नयेचि भेटी ॥ श्रीराम कोपला जगजेठी ॥ रक्तांबरदृष्टी कृतांतु ॥ ५१ ॥ आमुचा पूर्व
ज हा पूर्ण ॥ ह्मणोनि सद्भावें रिघालों शरण ॥ तंव याचें दुर्जनपण ॥ नयेचि आपण भेटीसीं ॥५२॥ याचा वाढवोनि सन्मान ॥
करोनि अर्घ्यपाद्यादि पूजन ॥ अनन्यभावें रिघतां शरण ॥ नयेचि आपण भेटीसीं ॥ ५३ ॥ याचे सर्वांगीं गर्व मोठा ॥ अक्षो
भ्यत्वें अगाध ताठा ॥ यासीं मी लक्ष्मणा सुभटा ॥ लावीन वाटे निधनाचे ॥ ५४ ॥ शरण रिघाल्या पुरुषार्थी ॥ कीर्ति ते होय
अपकीर्ति ॥ शरण रिघावें अशक्तीं ॥ तें केलिया शक्तिलाभ कैंचा ॥ ५५ ॥ शरण रिघतांचि पाठीं ॥ वाढीवें होय उफराटी ॥ ते
थें कायसी यशाची गोष्टी ॥ अपेश वाग्पुटीं जग वदे ॥ ५६ ॥ शरण रिघतांचि बळवंतीं ॥ समूळ पळे यशकीर्ती ॥ त्यासीं कैंची
विजयप्राप्ती ॥ अवघे ह्मणती अशक्त ॥ ५७ ॥ समुद्र स्वयें अशक्त आपण ॥ यासीं मी शक्त रिघालों शरण ॥ तंव तेणें गर्व ध
रिला पूर्ण ॥ केलें उपेक्षण पैं माझें ॥५८॥ मृदुपणें नाहीं यश कीर्ती ॥ मृदुपणें नाहीं लाभ प्राप्ती ॥ मृदुपणें नाहीं विजयवृत्ती॥ ॥ २ ॥
जाणा निश्चिती सौमित्रा ॥ ५९ ॥ मृदुत्वें संन्यासीं धरावी शांती ॥ तेणें त्यांसीं परमार्थप्राप्ती ॥ मृदुल आह्मां रायांप्रती ॥ जा

१ पराक्रम. २ प्रातबंध. ३ सैन्य. ४ काळ. ५ मृत्यूच्या. ६ मांठपणा.

ण अपकीर्ति कारण ॥६०॥ अदंड्यातें राजे दंडिती ॥ अदम्यातें राजे दमिती ॥ ते राजे जैं शांती धरिती ॥ तेचि अपकीर्ती तयांसीं
॥६१॥ समुद्राचा गर्व पूर्ण ॥ तो नाशीन नलागतां क्षण ॥ दे दे माझें धनुष्य बाण ॥ अतिदारुण सर्पप्राय॥६२॥सर्प लागल्या उतरे
विष ॥ त्याहूनि माझे बाण तीख ॥ सुरां असुरां प्राणांतक ॥ जीवातें देख जीव घेती ॥६३॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ कोपें वाहिलें ध
नुष्यबाण ॥ अग्निअस्त्र सज्जोनि आपण॥ वोढि काढोन चालिला ॥६४॥ क्षोभला श्रीराम देखोन ॥ स्वर्गीं देव कंपायमान ॥ तळम
ळिती मगर मीन ॥ आलें निधन सिंधूसीं ॥६५॥ समुद्र शोषितां राघव ॥ पाताळीं कांपती दानव ॥ दैत्य नाग मानव ॥ धाकती स
र्व श्रीरामा ॥६६॥ बाण पडतां समुद्रजळीं ॥ सप्तपाताळा करील होळी ॥ पाताळवासी कांपतीचळी ॥ श्रीराम महाबळी क्षोभला
॥६७॥ धनुष्य चढवितां श्रीरामा ॥ धाकें रवि चंद्रा काळिमा ॥ नक्षत्रें पडती व्योमा ॥ ऋषी स्वधर्मा विसरले ॥६८॥ शोषितां समु
द्राचें पाणी ॥ बाणाग्नि मिळोनि अर्णवाग्नि ॥ दोनी भस्म करिती अवनी ॥ ब्रह्मा मनीं सचिंत ॥ ६९ ॥ ब्रह्मा देखोनि सचिंत ॥
ब्रह्मभुवनीं अतिआकांत ॥ सिंधुनिर्दळणीं श्रीरघुनाथ ॥ करील अंत सृष्टीचा ॥ ७० ॥ ऐके सौमित्रा साचार ॥ शोषोनि समु
द्राचें नीर ॥ पायीं उतरोनि वानर ॥ निशाचर वधार्था ॥७१॥ धनुष्य वोढितांसत्राण ॥ दोनी वाटारिले नयन ॥ श्रीराम दिसे
काळासमान ॥ वानरगण कांपती ॥७२॥ क्षोभला देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ स्त्रियापुत्रासमवेत ॥ समुद्रासीं अतिआकांत ॥ आ
ला प्राणांत श्रीरामें ॥ ७३ ॥ सुटल्या श्रीरामाचा बाण ॥ त्यातें निवारूं शकेल कोण ॥ त्यासि नहोतांचि शरण ॥ आलें मरण
निश्चित ॥ ७४ ॥ परम कृपाळू श्रीरघुनाथ ॥ स्त्रियापुत्रासमवेत ॥ स्वयें होवोनि मूर्तिमंत ॥ समुद्रांत प्रकटला ॥ ७५ ॥
॥ श्लोक ॥ ततःसमीपेरामस्यविधायोर्मीःसहस्रशः ॥ स्वयंमध्यात्समुत्पत्यसागरःसचमूर्तिमान् ॥ १७ ॥ सराममुपसंगम्यपू
र्वमामंत्र्यवीर्यवान् ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंराघवंशरपाणिनं ॥ १८ ॥ भोभोराममहाबाहोरघुवंशविवर्धन ॥ शृणुमेवचनंसौ
म्यमाक्रुद्धोभूरघूत्तम ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ रामानिकट सागरीं ॥ सहस्रोर्मि महालेहरी ॥ सिंधु प्रकटला त्यामाझारीं ॥

१ तीक्ष्ण. २ कोपला. ३ मासे. ४ नाश. ५ आकाशांतून. ६ पृथ्वी. ७ पाणी. ८ जोरानें. ९ लाटा.

रूपधारी साकार ॥ ७६ ॥ द्वादशनामांकित टिळे ॥ कंठीं यज्ञोपवीत रुळे ॥ सपुत्रस्त्रियाकुटुंबमेळें ॥ देखिलें त्याकाळें श्रीरामें ॥ ७७ ॥ स्त्रियापुत्रासमवेत ॥ समुद्र पायवाटे येत ॥ तें देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ अतिविस्मित तो स्वयें जाला ॥७८॥ पूर्वी ब्रह्मयानें केले निर्माण ॥ यालागीं सिंधु शुद्ध ब्राह्मण ॥ सगरीं पुढें केलें खनन ॥ सागर अभिधान तेणें त्यासीं ॥७९॥ ऐसा ब्राह्मण देखोनि येत ॥ कृपाळू तो श्रीरघुनाथ ॥ नकरीच शरसंपात ॥ द्विजघात चुकवावया ॥८०॥ बाहेर आलिया ब्राह्मण ॥ मग समुद्रीं सोडीन बाण ॥ श्रीरामें विचारोनि जाण ॥ वोढी काढोनि राहिला ॥ ८१ ॥ मग ब्राह्मण उदका आंतौता ॥ शरण ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ माझ्या करूं नको घाता ॥ शरण तत्वतां मी आलों ॥८२॥ कोणें अपमानिलें द्विजवरा ॥ धनवृत्ति कीं हरिली दारा ॥ तें सांगेंगा मज रघुवीरा ॥ तुझ्या कैवारा मी करीन ॥८३॥ आधीं साधीन द्विजकार्यार्था ॥ मग सोडवीन गा सीता ॥ त्रिसत्य सत्य हें रघुनाथा ॥ सांगमी आतां काय करूं ॥८४॥ मज श्रीरामा आलिया शरण ॥ तुज कल्पांतीं नाहीं मरण ॥ श्रीराम वंदी द्विजाचे चरण ॥ पुसे आपण काय करूं ॥८५॥ द्विज ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ मी समुद्र शरण आलों आतां ॥ सोडोनियां शरसंपाता ॥ माझ्या घाता कां करिसी ॥८६॥ तूं माझा पूर्वज सनातन ॥ तुज देवोनि सन्मान ॥ तीन दिवस निरंजन ॥ म्या दर्भशयन सेविलें ॥ ८७ ॥ तुझे अंगीं गर्व पूर्ण ॥ भेटी नदेसीच जाणोन ॥ आतां वांचवावया निजप्राण ॥ आलों शरण ह्मणतोसी ॥८८॥ तुझेनि थोर अपकीर्ती ॥ झाली सूर्यवंशा अपख्याती ॥ तेणें क्षोभेंगा रघुपती ॥ भेटी निश्चिती नघेंची ॥८९॥ आतां धरिलिया आंगवण ॥ तरी मी घेवों आलों दर्शन ॥ तुज गुह्य सांगो आलों आपण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ९० ॥ देखतां वानराचिया कोटी ॥ रत्नांजळी घेवोनि मुष्टीं ॥ अर्पोनि श्रीराम अंगुष्टीं ॥ चरण लल्लाटीं वंदिले ॥९१॥ श्रीराम अवतार पूर्ण ॥ मी जाणतों संपूर्ण ॥ पुढती पुढतां लोटांगण ॥ पुढती चरण वंदिले ॥९२॥ श्रीरामा ऐकें सावधदृष्टीं ॥ सांगणें आहे गुह्य गोष्टी ॥ ॥ ३ ॥
सूर्यवंशीं प्रख्यात कीर्ती ॥ ते उफराटी तुंवा केली ॥ ९३ ॥ हरिश्चंद्राची कीर्ती ॥ वाखाणिली त्रिजगतीं ॥ शिबि मांस तुकोनि

१ नाम. २ पवित्र. ३ शक्ति. ४ वजन करून, तुलना करोन.

कपोतीं ॥ वैकुंठाप्रती पुरी नेली ॥९४॥ रुक्मांगद धर्मांगदेसीं ॥ व्रतपालन एकादसी ॥ नगरी नेली वैकुंठासीं ॥ जाला जगासीं उपकारी ॥९५॥ माझी सूर्यवंशीं उत्पत्ती ॥ जाली असे कैशा रीतीं ॥ तेंही सांगेन श्रीरघुपती ॥ सावधवृत्तीं अवधारीं ॥९६॥ ॥श्लोक॥ सागरःसगरात्कीर्तिर्गंगाकीतिर्भगीरथात् ॥ रामस्याभिनवाकीर्तिरेकाभार्यानरक्षिता ॥२०॥ ॥टीका॥ सगरापासाव सागर ॥ हे भागवतीं कथा विस्तार ॥ कपिल मुनीश्वरचरित्र ॥ अतिविचित्र तिहीं लोकीं ॥ ९७ ॥ तया चरित्राचे पोटीं ॥ कपिलक्षूनि क्षोभक दृष्टीं ॥ सगरवीर सहस्त्र साठीं ॥ वाग्वज्रंदंष्ट्रीं शापिलें ॥ ९८ ॥ बलोन्मत्त साठिसहस्त्र ॥ नाहीं भूतदया अणुमात्र ॥ जळत असाल अहोरात्र ॥ हें वाग्वज्र सोडिलें ॥९९॥ वज्रघाव एकातें मारी ॥ वाग्वज्राची त्याहूनि थोरी ॥ साठिसहस्त्रा कवळोनि धीरीं ॥ आगी एकसरी लाविली॥१००॥वज्रघात येतां दारुण ॥ शूर छेदिती विंधोन बाण॥ वाग्वज्रासीं निवारण॥सर्वथा जाण असेना॥१॥ढळवेना ब्रह्मशापाहातीं ॥ मागें पुढें नचले गती ॥ धडधडाटें पैं जळती॥अहोरातीं महावीर॥२॥जळत देखतां सगरांसीं ॥ कृपा उपजली मुनीश्वरासीं ॥ प्रार्थोनियां कपिलासीं ॥उःशापासीं मागितलें॥३॥भगापासूनि उत्पन्नभूत॥वंशीं जन्मला भगीरथ ॥ तो गंगा आणोनि एथे ॥ सगर समस्त उद्धरील॥४॥ तेचि वंशीं भगीरथ॥ गंगा आणोनि प्रयत्नयुक्त ॥ पूर्वज तारिले गा समस्त ॥ जग पुनीत तेणें केलें ॥ ५ ॥ ऐसी पूर्वजांची ख्याती ॥ तेचि वंशीं तूं रघुपती ॥ पुण्य पूज्यत्व पवित्र कीर्ती ॥ थोर अपकीर्ती तुज आली ॥ ६ ॥ कळिकाळ घालोनि तोडरीं ॥ दोघे बंधू धनुर्धारी ॥ शेखीं बाईल नेली चोरीं ॥ लोकांतरीं अपकीर्ती ॥७॥ पाटिची हरविली कांता ॥ लाज लाविली वंशपुरुषार्था ॥ थोर अपकीर्ती तुझे माथां ॥ श्रीरघुनाथा बैसली ॥ ८ ॥ श्रीराम सूर्यवंशस्थु ॥ सीताविरहें रडत पडतु ॥ ऐसा ऐकोनि वृत्तांतु ॥ दुःखाभिभूतु मी झालों ॥ ९ ॥ तुंवां सेविल्या दर्भशयन ॥ तेणें क्षोभें मी क्षोभायमान ॥ तुझें नघेचि मी दर्शन ॥ सत्य जाण श्रीरामा ॥ ११० ॥ शक्ति असोनि संपूर्ण ॥ अशक्तसम आलासी शरण ॥ येणें ही क्षोभें क्षोभायमान ॥ तुझें दर्शन नघेची ॥११॥ सीता नेतां पै रावणें ॥ तेथें नकराचि आंगवेण ॥ मजपूर्व

१ अतिकठोर शापानें. २ आवळून. ३ पवित्र. ४ पायीं तोडा. ५ पराक्रम.

जाचा घ्यावया प्राण ॥ अग्निबाण सज केला ॥१२॥ ऐकोनि समुद्राचें वचन ॥ श्रीराम झाला लज्जायमान ॥ गळों पाहती ध
नुष्यबाण ॥ स्वेदं संपूर्ण चालिला ॥१३॥ ऐसें देखोनि श्रीरघुनाथा ॥ समुद्रें चरणीं ठेविला माथा ॥ जें मी बोलिलों उद्धतता ॥
क्षमा तत्वतां मज कीजे ॥१४॥ अतिआवेशें सज्जोनि चाप ॥ मजवरी धरोनियां कोप ॥ सिंधु तरणें हें तंव अल्प ॥ कार्य स्वल्प
श्रीरामा ॥१५॥ मी तंव वंशस्थ कैवारी ॥ दशरथाचा कृतोपकारी ॥ ती ही कथा निजनिर्धारीं ॥ अवधारीं गा श्रीरामा ॥१६॥
तारका मया युद्धा आंत ॥ मी आणि दशरथ ॥ इंद्रासिं साह्य गेलों तेथ ॥ युद्धकंदनार्थ दृढ झाला ॥१७॥ माझा दैत्यीं करितां घा
त ॥ साह्य झाला दशरथ ॥ दैत्य दमोनि समस्त ॥ मज निर्मुक्त रायें केलें ॥१८॥ प्रौढी करोनि अरिमंडळ ॥ दैत्य निर्दाळिले स
कळ ॥ इंद्र सुखावोनि तत्काळ ॥ प्रीतीं भूपाळ पूजिला ॥१९॥ इंद्रें अत्यंत सुखावोनी ॥ राया दिधला मुकुटमणी ॥ आह्मा दो
घांतें पुजोनी ॥ अतिसन्मानीं बोळविलें ॥१२०॥ तोचि मणी दशरथें ॥ अतिआवडीं दिधला सीतेतें ॥ जे खूण आणिली ह
नुमंतें ॥ शुद्धि निश्चितें मानावया ॥२१॥ ऐसा मी दशरथाचा उपकारी ॥ कांहीं नव्हेची प्रत्युपकारी ॥ तुज मी होईन साहाका
रीं ॥ सैन्य सागरीं उतरावया ॥२२॥ ॥ श्लोक ॥ अयंकपिर्नलोनामतनुजोविश्वकर्मणः ॥ पित्रादत्तवरःश्रीमान्प्रत्युज्यतेसेतु
कर्मणि ॥२१॥ तमहंधारयिष्यामितवाप्यस्तुमहान्सुहृत् ॥ ग्राहाअनुचरिष्यंतिप्रवहिष्यतिमारुतः ॥२२॥ सलिलंस्तंभयिष्या
मिनलस्यवचनादहं ॥ एवमुक्तःसमुद्रेणसमुत्थायनलस्तदा ॥२३॥ अब्रवीद्वानरश्रेष्ठोवाक्यंराममिदंशुभं ॥ अहंसेतुंकरिष्यामि
विस्तीर्णेवरुणालये ॥ २४ ॥ पितृसामर्थ्यमाश्रित्यसत्यमाहमहोदधिः ॥ २५ ॥ ॥टीका॥ सागर श्रीरामा सांगत ॥ पैल तो
विश्वकर्म्याचा सुतें ॥ नळ नामा कपि विख्यात ॥ बांधील सेतु समुद्रीं ॥२३॥ त्यासीं पित्याचें वरदान ॥ सेतुकर्मीं हा विचक्षणें
आज्ञा देवोनि आपण ॥ सेतुबंधन करावें ॥ २४ ॥ तूं तंव वंशस्थ रघुनाथा ॥ मी कृतोपकारी दशरथा ॥ ऐसियापरी परम सुहृं ॥ ४ ॥
दता ॥ करीन साह्यता तें ऐकें ॥ २५ ॥ मीन महाग्राँह नयेती तेथ ॥ लहरी शांत करीन समस्त ॥ कुर्वायु वाजेना सेतुबंधांत ॥

१ घाम. २ संहारून. ३ शत्रुसमाज. ४ पुत्र. ५ प्रवीण. ६ स्नेह. ७ मकर. ८ प्रतिकूल वारा.

ऐसा साह्यार्थ करीन रामा ॥२६॥ लाहोनि पित्याचें वरदान ॥ नळ करील सेतुबंधन ॥ आणिक आहे ऐक चिन्ह ॥ सावधान अ
वधारीं ॥२७॥ नळा अंगीं वानरधर्म ॥ सागरीं सांडिले शालग्राम ॥ कोपोनियां ऋषिसत्तम ॥ शाप परम दीधला ॥ २८ ॥
माझ्या तीरीं ऋषि बैसोन ॥ करिती स्नान संध्या अनुष्ठान ॥ पुढें मांडोनि शालग्राम ॥ ध्यानस्थ होवोन बैसती॥२९॥तेथें नळक
पि येवोन॥ ऋषींचे शालग्राम करीं घेवोन॥ समुद्रामाजीं दे टाकोन ॥ऋषि कोपोन शाप देती॥१३०॥तुझेनि हातें सागरीं शिळा॥
नबुडती कदाकाळा ॥हाही सेतुबंधनीं नळा॥ असे आगळा पुरुषार्थ ॥३१॥ ऐकोनि समुद्राचें वचन ॥ नळें वंदोनि श्रीरामचरण॥
स्वयें बोलिला गर्जोन ॥ सेतुबंधन करीन मी ॥३२॥ सिंधु बोलिला सत्य गोष्टी ॥ सेतुबंधनाची हातवटी ॥ आहे सामर्थ्य माझे
पोटीं ॥ उठाउठीं निर्मीन ॥ ३३ ॥ सिंधु अगाध अत्यंत थोर ॥ सेतु बांधीन मी सत्वर ॥ पर्वत आणावया वानर ॥ स्वामीनें स
त्वर धाडावे ॥ ३४ ॥ ॥श्लोक॥ नलस्यवचनंश्रुत्वारामःपरमहर्षितः ॥ समुद्रमभिसंपूज्यवचनंचेदमब्रवीत् ॥२६॥ ॥ टीका ॥
सेतु बांधीन अर्धक्षणें ॥ ऐकोनि नळाचें बोलणें ॥ श्रीराम संतोषला सहस्त्रगुणें॥ अतिसन्मानें प्रीतिपुजी ॥ ३५ ॥ सर्वेचि सिंधू
सीं अनुवादन ॥ वाक्पुष्पीं प्रीतिपूजन ॥ मृदु मंजुळ मधुर वचन ॥ श्रीरघुनंदन सांगतु ॥ ३६ ॥ तुझ्या कोपाचिये कडाडीं ॥
अग्निबाण लाविला कोदंडीं ॥ चाप वोढिलें परमवोढी ॥ तो मी नकाढीं माघारा ॥ ३७ ॥ सोडोनियां अग्निबाण ॥ सांग कोणा
चा घेऊं प्राण ॥ माझा बाण अतिनिर्वाण ॥ सत्य जाण समुद्रा ॥३८॥ समुद्र ह्मणे पश्चिमतीरीं ॥ मरु दैत्य दुराचारी ॥ मज पी
डितो नानापरी ॥ तो संहारीं येणें बाणें ॥३९॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासागरस्यमहात्मनः ॥ मुमोचतंशरंदीप्तंपरंसाग
रशासनात् ॥ २७ ॥ तेनतन्मरुकांतारंपृथिव्यांकिलविश्रुतं ॥ निपातितःशरोयत्रवज्राशनिसमप्रभः ॥ २८ ॥ ननादचतदात
त्रवसुधाशल्यपीडिता ॥ तस्माद्व्रनमुखात्तोयमुत्पपातरसातलात् ॥ २९ ॥ पशव्यश्चाल्परोगश्चबहुमूलफलोदकः ॥ बहुक्षीरो
बहुस्नेहःसुगंधिर्विविधौषधिः ॥३०॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि समुद्राचें वचन ॥ श्रीरामें सोडिला अग्निबाण ॥ मरु मारिला न ला

१ घेऊन. २ श्रेष्ठ. ३ समुद्र. ४ धनुर्ध्वी.

गतां क्षण ॥ झालें शोषण समुद्राचें ॥१४०॥ श्रीरामब णाच्या कल्लोळीं ॥ उदक आटे समूळीं ॥ धरा पोळोनि अग्निज्वाळीं ॥
श्रीरामाजवळीं आली शरण ॥ ४१ ॥ धरा देखोनियां दीन ॥ वरद वदे श्रीरघुनंदन ॥ केला मरुदेश पावन ॥ तेंही चिन्ह अव
धारा ॥ ४२ ॥ धरेसीं सुटलिया जळ ॥ पृथ्वी पिकेल सर्वकाळ ॥ फळमूळांचा बहु सुकाळ ॥ अतिरसाळ सुस्वाद ॥ ४३ ॥ घ
रोघरीं मागतां नीर ॥ स्त्रिया संतोषें अर्पिती क्षीर ॥ गाईसी उदक पंचरात्रांतर ॥ तरी अपार क्षीर देती ॥ ४४ ॥ पशूंसीं प्रत्यहीं
जीवन ॥ पंच दिवस उदकपान ॥ तरी घृत क्षीर परमान्न ॥ नित्य भोजन घरोघरीं ॥ ४५ ॥ नानापरीच्या दिव्यौषधी ॥ ज्यां
च्या अंगीं सुगंध गंधी ॥ श्रीरामाचे निज वरदीं ॥ सुखानुवादी मरुदेशीं ॥४६॥ तिळाचे ठायीं स्नेह पूर्ण ॥ ह्या अर्थाचें नवल को
ण ॥ अतिथीचें स्नेह पूर्ण ॥ मरुदेशीं जाण घरोघरीं ॥ ४७ ॥ ज्यातें ह्मणती मारवाड ॥ तेथें जिवाचे पुरती कोड ॥ श्रीरामवर
दाचे कैवाड ॥ सुखसुरवाड मरुदेशीं ॥ ४८ ॥ देखोनि श्रीरामाची ख्याती ॥ समुद्र आश्चर्य मानी चित्तीं ॥ हर्षें वंदोनि श्रीरघुप
ती ॥ सप्रेमें पुढती बोलत ॥४९॥ सोडोनियां निजशर ॥ वधिला मरु दैत्य दुर्धर ॥ पावन केलें मरुकांतार ॥ श्रीरघुवीर कृपा
ळू ॥१५०॥ तुझिया प्रतापापुढें ॥ समुद्र कायसें बापुडें ॥ मज सुखी केलें रोकडें ॥ फेडिलें सांकडें दुःखाचें ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥
रामःसमुद्रंसंपूज्यवचनंचेदमब्रवीत् ॥ भवान्पितृसमोमह्यंपितुश्चदयितःसुहृत् ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ स्वयें राम संतोषोनी ॥
अतिप्रीति समुद्रपूजनीं ॥ आल्हादें बोले हर्षवदनीं ॥ अतिसन्मानीं संबोधी ॥ ५२ ॥ जैसा पिता दशरथ ॥ तैसा पूज्य पूर्वज तूं
निश्चित ॥ सेतुबंधाचा कार्यार्थ ॥ सुगम समस्त तुंवा केला ॥५३॥ तूं दशरथाचा आवडता ॥ त्याहूनि मज पढियंता ॥ तुझा उ
पकार मज तत्वतां ॥ श्रीरघुनाथा थोर जाला ॥५४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ समुद्र घाली लोटांगण ॥ वंदोनि श्रीरामाचें
चरण ॥ गेला आपण निजधामा ॥ ५५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम प्रतापी संपूर्ण ॥ समुद्रीं तरतील पाषाण ॥ सेतुबंध ॥ ५ ॥
न अवधारा ॥ १५६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामसमुद्रशरणगमनंनामएकोनचत्वारिंशत्त
मोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ एवं ॥ ॥१८७॥ ॥छ॥ ॥छ॥

श्रीरामचंद्रायनमः ॥ नळहस्तें सेतुबंधन ॥ समुद्रें श्रीरामासिं सांगोन ॥ वंदोनियां श्रीरामचरण ॥ आज्ञा पुसोन स्वयें गेला ॥ १ ॥ ऐकोनि समुद्राचें वचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ नळासिं सन्मुख आपण ॥ प्रीति करोन बोलतु ॥२॥ ॥श्लोक॥ प्रीत्यापरमयारामस्तंनलंप्रशशंसच ॥ क्रियतांममकार्यार्थःसखेसौम्यमहामते ॥१॥ समुद्रेबध्यतांसेतुःसहसर्वैःप्लवंगमैः ॥ ततः सुग्रीवसचिवान्हनुमत्प्रमुखान्हरीन् ॥ २ ॥ तदादाशरथीरामोहर्षयुक्तंब्रवीद्वचः ॥ श्रुतंभवद्भिर्वचनंसमुद्रस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ अत्रयत्संविधातव्यंतत्सर्वसंविधीयतां ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ प्रीतिप्रेमाचें वचन ॥ नळासिं बोले रघुनंदन ॥ सखा माझा तूं जीवप्राण ॥ सेतु निर्माण करीं आतां ॥ ३ ॥ समुद्रें सांगितलें आपण ॥ तुझेनि हातें सेतुबंधन ॥ घेवोनियां वानरगण ॥ सेतु निर्माण करीं आतां ॥ ४ ॥ स्वयेंचि श्रीरघुनाथ ॥ स्वमुखें सुग्रीवासीं सांगत ॥ प्रधान जुत्पेती समस्त ॥ मुख्य हनुमंतआदि करोनि ॥ ५ ॥ नळहस्तें सेतुबंधन ॥ समुद्रें सांगितलें आपण ॥ राजा सुग्रीव ससैन्य ॥ सेतुविधान करावें ॥ ६ ॥ सेतुबंधाची सामग्री ॥ सवेग आणावी वानरीं ॥ देवोनि नळाच्या करीं ॥ सेतु सागरीं बांधावा ॥ ७ ॥ परम आल्हादें हर्षयुक्त ॥ परमानंदें सांगे श्रीरघुनाथ ॥ तेणें सुग्रीवा सुख अद्भुत ॥ जुत्पतियुक्त उठियेला ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वानिर्दिष्टास्तेप्लवंगमाः ॥ अभिपेतुर्महारण्यंहृष्टाःशतसहस्रशः ॥ ५ ॥ वचनात्तस्यसुग्रीवस्तमेवाभिप्रहर्षयन् ॥ स्वयंचराजासुग्रीवोनलोनीलश्चवानरः ॥ ६ ॥ गजोगवाक्षोगवयःशरभोगंधमादनः ॥ युवराजोंगदश्चैवतारश्चान्येवनेचराः ॥ ७ ॥ अन्येचवानरश्रेष्ठाः शतशोथसहस्रशः ॥ आस्फोटयंतःसंहृष्टाश्चक्रुःकिलकिलामपि ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुखावले वानरगण ॥ आणावया पर्वत पूर्ण ॥ केलें उड्डाण शतसहस्त्रीं ॥ ९ ॥ वानर सेतुबंधनार्थ ॥ जातां देखोनि समस्त ॥ स्वयें सुग्रीव विचारित ॥ विलंब येथें नये करूं ॥१०॥ विलंबें सेतु बांधितां ॥ जरी कळेल लंकानाथा ॥ तरी तो करील सेतुघाता ॥ अतर्क्यता सोटोपें ॥ ११ ॥ ते खेचर आह्मीं भूचर ॥ मध्यें भरलासे सागर ॥ युद्धीं अप्राप्त वानर ॥ सेतु सत्वर बांधावा ॥१२॥ ऐसें बो

१ वानर. २ सेतुरचना. ३ हातीं. ४ सेतूचा भंग. ५ कौशल्यानें, युक्तीनें. ६ आकाशचारी. ७ पृथ्वीवर चालणारे.

लोनियां जाण ॥ सुग्रीव राजा अंगें आपण ॥ उठिला बाहू आफळोन ॥ सेतुबंधनशीघ्रत्वा ॥ १३ ॥ अंगें उठतां स्वयें धूरें ॥ सेवका सेवकीं वानर ॥ सेतुबंधन नव्हे शीघ्र ॥ उठिला सत्वर स्वयें राजा ॥ १४ ॥ धुरेवांचोनि वृथा कर्षण ॥ धुरेवांचोनि वृथा रण ॥ धुरेवांचोनि सेतुबंधन ॥ अतिशीघ्र जाण साधेना ॥ १५ ॥ हेंचि आवडे श्रीरघुनाथा ॥ सेतु बांधोनि शीघ्रता ॥ वधोनियां लंकानाथा ॥ स्वानंदें सीता आणावी ॥ १६ ॥ ऐसी आवडी श्रीरामा पोटीं ॥ यालागीं स्वयें सुग्रीव उठी ॥ सेतु बांधावया जगजेठी ॥ वानरकोटीसमवेत ॥ १७ ॥ सुग्रीव उठतांचि जाण ॥ सवेग उठिले वानरगण ॥ मुख्य मुख्य धुरा दारुण ॥ ते कोण कोण अवधारा ॥ १८ ॥ नळ नीळ जांबुवंतु ॥ गज गवय गवाक्षयुक्तु ॥ शरभु गंधमादन समस्तु ॥ निघाले त्वरितु सेतुबंधा ॥१९॥ अंगद युवराजा आपण ॥ अंगें उठतांचि जाण ॥ उठावले वानरगण ॥ संख्या कोण करी तेथें ॥२०॥ तर तरळ मैंद द्विविद ॥ कोट्यानुकोटी अर्बुदें अर्बुद ॥ वानर झेंपावती निर्बुद ॥ सेतुबंध बांधावया ॥२१॥ नळ बैसला सेतुबंधासीं ॥ वृद्ध देखोनि जांबुवंतासीं ॥ सुग्रीवें ठेविलें नळापासीं ॥ समविषमासीं सांगावया ॥ २२॥ सेतुबंधासीं सत्वर ॥ असंख्य निघाले वानर ॥ वानरीं व्यापिलें अंबरें ॥ दिगंतर कोंदलें ॥ २३ ॥ बाहु आफळोनि वानर ॥ करोनि श्रीरामनामगजर ॥ सवेग निघाले सत्वर ॥ करिती भुभुकार नामाचा ॥ २४ ॥ किलकिला शद्ब वानरजाती ॥ किल ह्मणिजे वानरस्थिती ॥ श्रीरामनामें नित्य गर्जती ॥ शब्दव्युत्पत्ती इत्यर्थ ॥२५॥ यालागीं किलकिलाशब्द ॥ रामनामें अतिशुद्ध ॥ वानरां परम आल्हाद ॥ सेतुबंध बांधावया ॥२६॥ ॥श्लोक॥ दशकोटिपरीमाणावानराश्चततोधिकाः ॥ पर्वतैस्तृणकाष्ठैश्चसागरंसमपूरयन् ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ पांचकोटीचिया हारी ॥ दक्षिणबाहुसीं वानरीं ॥ पर्वत देती नळाच्या करीं ॥ त्वरेंकरी अतिशीघ्र ॥ २७ ॥ वामबाहुच्या सेतुप्रकारीं ॥ पांचकोटी वानरहारी ॥ पर्वत वृक्ष देती गजरीं ॥ त्वरेंकरी अतिशीघ्र ॥ २८ ॥ नळें मांडिले शुद्धशिळ ॥ साठिजण अतिकुशळ ॥ नळाजवळीं सर्वकाळ ॥ सामग्री प्रबळ देती ते ॥२९॥ नळाची परम ख्याती ॥ सेतु बांधी दोहीं हातीं ॥ तेथें जाली विपरीत गती ॥ पर्व ॥ १ ॥

१ थेपटून. २ प्रमुख. ३ तळपती. ४ युक्तायुक्त विचारास. ५ आकाश.

त बुडती समुद्रीं ॥३०॥ नळें लाविलिया हात ॥ पर्वत स्वयें समुद्रीं बुडत ॥ तोही राहिला तटस्थ ॥ सेतुबंधनार्थ चालेना ॥३१॥ समुद्रें सांगितलें येथ ॥ नळाचे हातें पर्वत तरत ॥ शेखीं त्याचेचि हातें बुडत ॥ दुःखाभिभूत सुग्रीव ॥३२॥ नळहस्तें पर्वत बुडत ॥ हिंसावला कपिनाथ ॥ वृत्तांत श्रीरामा सांगत ॥ सेतुबंधनार्थ चालिला ॥ ३३॥ ऐकोनि वानरांची मातु ॥ हासिन्नला श्रीरघुनाथु ॥ सेतुबंधनाचा गुह्यार्थु ॥ सांगेल हनुमंतु तें करा ॥ ३४ ॥ हनुमा सांगेल नळवरदोक्ती ॥ श्रीरामापुढें त्या नचालती ॥ जेंवि खद्योतें हरपती ॥ सूर्यदीप्तिप्रकाशें ॥ ३५ ॥ श्रीरामप्रतापापुढें ॥ समुद्र कायसें बापुडें ॥ नळ केवळ तें किडें ॥ वरदोक्तिवेडें अभिमानग्रस्त ॥३६॥ माझेनि हातें तरती पाषाण ॥ ऐसा नळासीं वरदाभिमान ॥ अभिमानें ते पर्वत निमग्न ॥ सेतुबंधन चालेना ॥ ३७ ॥ अभिमान वसला ज्याचे माथां ॥ तेतंव बुडाले तत्वतां ॥ युक्ति सांगेन मी आतां ॥ सेतुबंधनार्थ अतिशुद्ध ॥ ३८ ॥ पर्वत अथवा वृक्षपाषाण ॥ ज्यासीं लागे श्रीरामचरण ॥ तयासीं समुद्रीं घडे तरण ॥ सत्य जाण सुग्रीवा ॥३९॥ श्रीरामचरणींचे पर्वत ॥ तेचि समुद्रीं तरत ॥ तेचि सेतुसिद्ध्यर्थ ॥ गुह्य हनुमंत बोलिला ॥४०॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ वानरां पावली जीविची खूण ॥ पुढती करावया सेतुबंधन ॥ हनुम्याचे चरण वंदिले ॥४१॥ लागतांचि चरणकमळा ॥ अहल्या उद्धरली दुःशीळा ॥ श्रीरामपदीं पर्वत शिळा ॥ समुद्रजळा सुखें तरती ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ येमज्जंतिनिमज्जयंतिचपरान्तेप्रस्तरादुस्तरेवार्द्धौवीरतरंतिवानरभटाःसंतारयंतेपिच ॥ नैतेग्रावगुणानवारिधिगुणानोवानराणांगुणाःश्रीमद्दाशरथेःप्रतापमहिमासोयंसमुज्जृंभते ॥१०॥ टीका ॥ श्रीरामचरणाचें महिमान ॥ अवघे ऐकोनि सावधान ॥ उल्हासें सांगे वायुनंदन ॥ प्रताप पूर्ण हरिचरणीं ॥ ४३ ॥ श्रीरामचरणींचे शिळा पर्वत ॥ समुद्रीं घालितां हनुमंत ॥ त्यांतें वानरदळ बुडवित ॥ तरी ते तरत न बुडोनि ॥ ४४ ॥ एकएका पर्वतावरीं ॥ बैसले वानर लक्षांतरीं ॥ तरी नबुडती समुद्रीं ॥ तारिती सागरीं वानरां ॥४५॥ स्वयें बुडोनि आणिका बुडविती ॥ ऐसी पापाणाची जाती ॥ तेही सागरीं तरती ॥ आणि तारिती वानरां ॥ ४६ ॥ नव्हे पापाणाचा

१ दुःखित झाला. २ काजवे. ३ तेज. ४ पापी, अपवित्र ५ मारुती.

गुण ॥ नव्हे समुद्राचें लक्षण ॥ नव्हे ऋषीचें वरदान ॥ श्रीरामचरणप्रतापु ४७ ॥ श्रीराम चरणींचे पर्वत ॥ पुष्पप्राय उचालित ॥ येर जडत्वें जे डोलत ॥ ते बुडत सागरीं ॥४८॥ श्रीरामचरणाचें महिमान ॥ सिद्धी पावे सेतुबंधन ॥ स्वयें हनुमंत सांगतां जाण ॥ पावली खूण वानरां ॥ ४९ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ सुग्रीवें दिधलें आलिंगन ॥ अंगद घाली लोटांगण ॥ वंदिले चरण वानरीं ॥५०॥ हनुमंतें विघ्नाचें निर्विघ्न ॥ हनुमंतें सेतुबंधन ॥ हनुमंतें भवाब्धितरण ॥ अवघेजण वाणिती ॥ ५१ ॥ सुग्रीव बोले संतोषोन ॥ अगाध श्रीराममहिमान ॥ अतिगुह्य गुप्त ज्ञान ॥ जाणे संपूर्ण हनुमंत ॥ ५२ ॥ करोनि हनुमंताची स्तुती ॥ सेतु बांधावया पुढती ॥ वानर चालिले शीघ्रगती ॥ भुभुक्कार करिती श्रीरामनामें ॥ ५३ ॥ सुग्रीव सांगे स्वयें गर्जोन ॥ पूर्व पश्चिम दिशा दक्षिण ॥ तेथील बुडती पाषाण ॥ ते आपण नाणावे ॥ ५४ ॥ उत्तरेचे जे पर्वत ॥ तेचि आणावे सेतुबंधार्थ ॥ ऐसा ऐकोनि इत्यर्थ ॥ वानर समस्त चालिले ॥ ५५ ॥ उत्तरेचे जे पर्वत ॥ वृक्ष पाषाण शिळा समस्त ॥ श्रीरामपायीं अतिपुनीत ॥ सेतुबंधातें शीघ्र आणा ॥ ५६ ॥ जैसे आकाशीं विखुरती टोळ ॥ तैसें चालिलें वानरदळें ॥ सेतुबंधनार्थ सकळ ॥ प्रतापी प्रबळ चालिलें ॥ ५७ ॥ गगनीं नक्षत्रें पैं थोडीं ॥ तैशा वानरांच्या क्रोडी ॥ सेतुबंधनाची तांतडी ॥ कपि कडाडी चालिले ॥ ५८ ॥ सेतु बांधावया सत्वर ॥ हांवें अहंपूर्वमहं पूर्व ॥ वानरीं घेवोनियां धांव ॥ आणिती सर्व गिरिवरा ॥ ५९ ॥ ॥श्लोक॥ खर्जूरैरर्जुनैस्तालैस्तिलकैस्तितिशैरपि ॥ अन्यैश्चविविधैर्वृक्षैर्गिरीणांशिखरैरपि ॥ ११ ॥ सागरेसलिलेसेतुंचक्रुः शतसहस्त्रशः ॥ दशयोजनविस्तारमायतंशतयोजनं ॥ १२ ॥ नलश्चक्रेमहासेतुंमध्येनदनदीपतेः ॥ तत्रशाखामृगाःसर्वेपुष्पितान्विहगैर्युतान् ॥ १३ ॥ महावृक्षान्समुत्पाट्यचिक्षिपुर्लवणांभसि ॥ १४ ॥ ॥टीका॥ वानर अतिबळें समर्थ ॥ समूळ उपडोनियां पर्वत ॥ घेवोनि येती सेतुबंधार्थ ॥ कैसे शोभत तें ऐका ॥ ६० ॥ पर्वत माथां खर्जूरीवृक्ष ॥ अर्जुनवृक्ष ते असंख्य ॥ शाल ताल तमाल तिलक ॥ घटकवृक्ष विस्तीर्ण ॥ ६१ ॥ आणीक पर्वत असंख्यात ॥ आणिती शिखरां समवेत ॥ नानाजातीचे वृक्ष तेथें ॥ फळ

१ फुलाप्रमाणें. २ वणनकरती.. ३ अतिपवित्र. ४ पसरती. ५ सैन्य. ६ शीघ्रता, त्वरा. ७ सहीत.

पुष्पित आणिले ॥ ६२ ॥ माथां घेवोनि पर्वत ॥ शतसहस्त्र असंख्यात ॥ आणिती शिखरां समवेत ॥ गात नाचत स्वानंदें ॥ ६३ ॥ श्रीरामजयराम या गजरीं ॥ आणिती पर्वतांच्या हारी ॥ सर्वेचि घालिती सागरीं ॥ आल्हाद भारी सेतुबंधा ॥ ६४ ॥ लांबी संख्या शतयोजन ॥ रुंदी दशयोजन जाण ॥ ऐसें सेतूचें निर्माण ॥ करी नंदन विश्वकर्म्याचा ॥ ६५ ॥ पडती पर्वतांच्या कोडी ॥ दोरी धरोनि अतिनिवाडी ॥ नळुपर्वतें पर्वत जोडी ॥ रिती सवडी उरों नेदी ॥ ६६ ॥ पर्वत घ्यावया उठाउठी ॥ नळा जवळी दाहाकोटी ॥ वानर ठेविले जगजेठीं ॥ अधिकसोंठी अतिकुशळ ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ आप्लवंतःप्लवंतश्चगर्जंतश्चप्लवंगमाः ॥ तमचिंत्यमसह्यंत्वद्भुतंलोमहर्षणं ॥ १५ ॥ ददृशुःसर्वभूतानिसागरेसेतुबंधनं ॥ कृतानिप्रथमेनान्हायोजनानिचतुर्दश ॥ १६ ॥ ॥टीका॥ पर्वतांच्या कोट्यानुकोटी ॥ वानर आणिती जगजेठीं ॥ सर्वेचि धांवती उठाउठी ॥ गिरिकोटी आणावया ॥ ६८ ॥ पर्वत पडतां उपराउपरीं ॥ गाहाळू न करावा सागरीं ॥ नांवें लिहिती पर्वतावरी ॥ कपि नखाग्रें करोनी ॥ ६९ ॥ नवल वानरांची कथा ॥ संख्या सांगावया रघुनाथा ॥ नांवें लिहिती पर्वतमाथां ॥ सेतुबंधार्थी अभिनव ॥ ७० ॥ सेतुबंधन समुद्रजळीं ॥ श्रीराम बांधी आतुर्बळी ॥ स्वर्ग मृत्यु सप्तपाताळीं ॥ पिटिली टाळी अतिगजरें ॥ ७१ ॥ प्रथम दिवशीं समुद्रांतु ॥ बुडाले पर्वतापर्वतु ॥ तेणें खोळंबला सेतु ॥ अल्प कार्यार्थु चालिला ॥ ७२ ॥ चवदा योजने नेमस्तु ॥ प्रथम दिवशीं बांधिला सेतु ॥ सुग्रीव श्रीरामा सांगतु ॥ हर्षयुक्त स्वानंदें ॥ ७३ ॥ अतिसज्ञान हनुमंतु ॥ तेणें चालता केला सेतु ॥ आमचा पाहें पां पुरुषार्थु ॥ बांधु सेतु अतिशीघ्र ॥७४॥ आजि माझें कौतुक पाहे ॥ सेतु बांधीन लवलाहें ॥ ह्मणोनि आफळोनि बाहें ॥ उडाला स्वयें शीघ्रत्वें ॥७५॥ ॥ श्लोक ॥ प्रियकामस्यरामस्यसुग्रीवंसंप्रहर्षयन् ॥ स्वयंवानरराजानःपंचयोजनपर्वतं ॥ १७ ॥ अर्धयोजनविस्तीर्णंविंध्यस्यशिखरंमहत् ॥ सुषेणःपाणिनागृह्यपातयामाससागरे ॥ १८ ॥ नीलेनमलयस्याथश्रृंगंद्रुमशताकुलं ॥ दोर्भ्यामुत्पाट्यतरसाक्षिप्तंलवणसागरे ॥ १९ ॥ शृंगंसचंदनंगृह्यसर्वतःपुष्पितंमहत् ॥ आरुह्याजन्हतुःश्रीमान्मैंदश्चद्विविदश्चह ॥ २० ॥ गजो

१ पुत्र, नल. २ युक्तीने. ३ अवकाश, जागा. ४ वृद्ध. ५ विलक्षण. ६ पराक्रमी.

गवाक्षोगवयःशरभोगंधमादन ॥ पंचैतेशिखरंगृह्यमहेंद्रादागताद्भुतं ॥ २१ ॥ चिक्षिपुःसागरेसर्वेपर्वतान्पर्वतोपमे ॥ २२ ॥ ॥टीका॥ श्रीरामासीं सुखार्थ ॥ पंचयोजन पर्वत ॥ सुग्रीवें उपटोनि त्वरित ॥ समुद्रांत निक्षेपी ॥ ७६ ॥ अर्धयोजन महाथोर ॥ विंध्याद्रीचें दीर्घ शिखर ॥ सुषेणें उपटोनि थोर ॥ समुद्रीं गिरिवर निक्षेपी ॥ ७७ ॥ नीळें मलयाद्रि शिखर ॥ बळें उपटिलें महाथोर ॥ त्यावरी वृक्ष शतसहस्र ॥ टाकिलें सत्वर सागरीं ॥ ७८ ॥ चंदनवृक्षासीं गिरिवर ॥ मैंद द्विविद दोघे वीर ॥ येणें उपटोनि साचार ॥ समुद्रीं शीघ्र टाकिले ॥ ७९ ॥ गज गवाक्ष गवययुक्त ॥ शरभु गंधमादन अद्भुत ॥ पांचजणीं पांच पर्वत ॥ समुद्रांत निक्षेपिती ॥ ८० ॥ आणीकही वानर वीर ॥ पर्वत आणिती थोर थोर ॥ सेतु बांधावया सत्वर ॥ गिरि वानर वर्षती ॥ ८१ ॥ ॥ श्लोक ॥ दिवसेनद्वितीयेनषड्विंशद्योजनानितु ॥ बद्धःसवानरैस्तैस्तुसमुद्रःसेतुकर्मणि ॥ २३ ॥ पश्चिमायांतुसंध्यायां तपःस्थानानिभेजिरे ॥ कर्माणिकथयंतस्तेस्वानिस्वानिष्लवंगमाः ॥ २४ ॥ श्रीरामंकथयंतिस्मपश्यसेतुंमहोदधौ ॥ २५ ॥ ॥टीका॥ वानरें अतिउल्हासीं ॥ सेतुबंधन दुसरे दिवसीं ॥ सव्वीस योजनें नेमेसीं ॥ श्रीरामापासीं सांगती ॥ ८२ ॥ तंव जाला अस्तमान ॥ परतले ते वानरगण ॥ रामापासीं येवोनि जाण ॥ आंगवेण सांगती ॥ ८३ ॥ सौटोपें बोलती वानर ॥ आह्मीं आणिले पर्वत थोर ॥ एक ह्मणती थोर थोर ॥ आह्मीं गिरिवर आणिले ॥ ८४ ॥ एक ह्मणती नबोला वृथा ॥ नामें लिहिलीं पर्वत माथां ॥ तेंतें पाहोनि श्रीरघुनाथा ॥ कपिपुरुषार्थ वाणावें ॥ ८५ ॥ एक साटोपें सांगती गोष्टी ॥ आणिल्या पर्वतांच्या कोटी ॥ स्वामीनि येवोनि उठाउठीं ॥ सेतु निजदृष्टीं पाहावा ॥ ८६ ॥ व्यर्थ कां बोला पुरुषार्थ ॥ जाणतो सर्वज्ञ श्रीरघुनाथू ॥ सुग्रीवें सांगोनि वृत्तांतु ॥ कपियुक्त स्वयें पैसिरे ॥ ८७ ॥ सवेग आणितां पर्वत ॥ वानर कष्टले समस्त ॥ कोणासीं जाणवेना तो अर्थ ॥ निद्राभिभूत कपिकुळें ॥ ८८ ॥ कोणा नघालवे घरटी ॥ कायशा जागरणाच्या गोष्टी ॥ वानर निजले कोट्यानुकोटी ॥ ॥ ३ ॥ शिळासंपुटीं सुपुप्त ॥ ८९ ॥ चाळीस योजनें संख्यागोष्टी ॥ वानरें बांधिला सेतु पंकटीं ॥ पुढें उरला योजनें साटी ॥ सहसा कांठीं

१ टाकी, ठेवी. २ पराक्रम. ३ साभिमान. ४ ऐके. ५ निद्रित.

पावेना ॥ ९० ॥ श्रीरामाचें मनोगत ॥ जाणोनियां हनुमंत ॥ दडोनि राहिलासे तेथ ॥ व्हावया प्रभात पहातसे ॥ ९१ ॥ कायसी सेतुबंध सांकडी ॥ बांधीन नलागतां अर्धघडी ॥ सूर्योदयाची सांकडी ॥ देखोनि दडी राहिलासे ॥ ९२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःप्रभातसमयेकृत्वापूर्वाह्णिकींक्रियां ॥ परस्परंसमुत्सृज्यप्रस्थितासर्वतोदिशः ॥ २६ ॥ हनूमंतंगतंवीराददृशुःसेतुकर्मणि ॥ सप्तयोजनविस्तीर्णान्पर्वतान्सप्तपाणिना ॥ २७ ॥ लवणांभसिचिक्षेपमध्येकपिवृषस्तदा ॥ गिरीणांक्षिप्यमाणानांसागरेसेतुकर्मणि ॥ २८ ॥ भुविदिव्यंतरिक्षेचबभूवनिनदोमहान् ॥ प्रक्षिप्यमाणैःशिखरैर्जलराशिःसमुत्थितः ॥ २९ ॥ आकाशाभिमुखोगत्वाविससर्पसमंततः ॥ दिवसेनतृतीयेनपंचाशद्योजनानिच ॥ ३० ॥ बद्धोतिकपिभिःसर्वैःशेषंतुदशयोजनं ॥ मुंचंतः पुष्पवर्षाणिसुराःसंहृष्टमानसाः ॥ ३१ ॥ दिविदुंदुभयोनेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ३२ ॥ ॥ टीका ॥ अरुणोदय होतां प्राप्त ॥ सवेग उठोनि हनुमंत ॥ पूर्वाह्णिक क्रिया करोनि तेथ ॥ सेतुबंधनार्थ उडाला ॥ ९३ ॥ नपुसतां श्रीरामासीं ॥ कळो न देतां वानरांसीं ॥ नपुसतां सुग्रीवासीं ॥ अतिवेगेंसीं उडाला ॥ ९४ ॥ पुढें गेलारे हनुमंत ॥ ऐकोनि वानर समस्त ॥ पूर्वाह्णिकें करोनि तेथ ॥ शीघ्र धांवत दशदिशा ॥ ९५ ॥ महावीर हनुमंत ॥ उपटोनि पर्वत समस्त ॥ एकेक योजन संख्या सप्त ॥ घेवोनि येत उल्हासें ॥ ९६ ॥ दोन पर्वत दोहीं हातीं ॥ दोनदोहीं कांखेप्रती ॥ एक मस्तकीं स्वामिकार्यार्थीं ॥ पुच्छावर्तीं पैं एकु ॥ ९७ ॥ एक पर्वत हनुवटी तळीं ॥ ओंकळोनि महाबळी ॥ गात नाचत नाममेळीं ॥ सेतु जवळीं स्वयें आला ॥ ९८ ॥ घेवोनियां सप्त पर्वत ॥ येतां देखोनि हनुमंत ॥ श्रीराम जाला अतिविस्मित ॥ बळें अद्भुत मारुती ॥ ९९ ॥ प्रभातीं नळें आवेश धरोन ॥ सेतु बांधिला एक योजन ॥ सप्तपर्वतेंसीं संपूर्ण ॥ आलें उड्डाण हनुमंताचें ॥ १०० ॥ पर्वत टाकितां उद्भटें ॥ ध्वनी उठला कडकडाटें ॥ सागर गर्जे घडघडाटें ॥ नादें वैकुंठ कोंदलें ॥ १ ॥ पर्वत सांडितां सागरीं ॥ नादें कोंदला कैलासगिरि ॥ ध्यान सांडोनि ते अवसरीं ॥ पाहे बाहेरीं नीलकंठ ॥ २ ॥ समुद्रीं पाषाण तारितु ॥ देखोनि श्रीरामचंद्राचा सेतु ॥ हरिखें सदाशिव डुल्ल

१ प्रातःकाल. २ संकट. ३ शेपटाची गांठ. ४ धरोन. ५ आवेशानें. ६ शंकर. ७ आनंदें.

तु ॥ श्रीरघुनाथु परब्रह्म ॥ ३ ॥ सप्तपर्वतीं समस्तु ॥ हनुमंतें सिद्धि नेला सेतु ॥ आला रावणासि अंतु ॥ शिव सांगतु शिवे सीं ॥ ४ ॥पर्वत सांडितां सिंधूसीं ॥ जळ उसळलें आकाशीं ॥ भिजवोनियां ध्रुवमंडळासीं ॥ सत्यलोकासीं आदळलें ॥५॥ बाप बळिया हनुमंतु ॥ स्वर्ग केला सचैलस्नातु ॥ देवां देतसे प्रायश्चित्तु ॥ आलें हास्य सुरवरां ॥६॥ रावण बंदीं देव निर्मुक्त ॥ सोडविले पैं समस्त ॥ अवश्य पाहिजे प्रायश्चित ॥ सचैलस्नान हनुमंतु ॥७॥ घालितां सप्त पर्वत पूर्ण ॥ एकूणपन्नास योजन ॥ हनुमंतें केलें सेतुबंधन ॥ विस्मित मने विरिंची ॥ ८ ॥ विस्मय करिती सुरवर ॥ विस्मय करिती ऋषीश्वर ॥ विस्मय करिती नरवानर ॥ श्रीराम सौमित्र विस्मित ॥ ९॥ आतुर्बळी हनुमंत ॥ देव दुंदुभी स्वर्गीं गाजत ॥ सुर सुमनें वर्षत ॥नृत्यान्वित्त अप्सरा ॥ ११० ॥ तंतिवीणा स्वरयुक्त ॥ स्वर्गांगना नृत्य करित ॥ हर्षें वानर नाचत ॥ सेतु समाप्त श्रीरामें ॥ ११ ॥ तृतीय दिवसींचा वृत्तांत ॥ सुग्रीव श्रीरामा सांगत ॥ तुझा निजभक्त हनुमंत ॥ सेतु समाप्त त्याचेनि ॥ १२ ॥ आमचा वाढवावया सन्मान ॥ राखिला दशयोजनें न्यून ॥ एऱ्हवीं करिता संपूर्ण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥१३॥ वानरीं आणोनियां पर्वत ॥ दशयोजनें उर्वरित ॥ नळ स्वानंदें सेतु बांधित ॥ हर्षयुक्त वानर ॥ १४ ॥ ॥श्लोक॥ अन्येचसूत्रंगृण्हंतिदंडानन्येधरंत्यपि ॥ समश्वक्रियतांसर्वेनलमेवबभाषिरे ॥३३॥ बद्धोबद्धोवदंतिस्मासिद्धानामंबरेस्वनाः ॥ वानराणांप्रहृष्टानांमहान्नादोबभूवह ॥ ३४ ॥ गिरिशृंगाणिचाप्यन्येशिलाशैलान्यथापरे॥अन्येचवारयंतिस्मबहूनांकिंप्रयोजनं ॥ ३५ ॥ दशयोजनविस्तारमायतंशतयोजनं ॥ नलश्चक्रेमहासेतुंमध्येनदनदीपतेः ॥ ३६ ॥ मलयाद्रिसमारब्धोलंकामूलेप्रतिष्ठितः ॥ नलेनबद्धंददृशुःसेतुंमंदरसन्निभं ॥ ३७॥ ॥टीका॥ एकोणपन्नास योजनें सेतु ॥ भरोनि गेला हनुमंतु ॥ दश योजनें उर्वरितु ॥ नळ बांधित पुढारां॥ १५॥ नळासि सांगिजे वानरीं ॥ हनुम्यानें बांधिला जैशापरि ॥ त्या समान अवघा करीं ॥ धरोनि दोरी कपि पाहती ॥१६ ॥ हनुमंताचे क्रिये सम ॥ तुझीक्रिया दिसे विषम ॥ बराबर करीं समान सम ॥ त्यासीं सम करविती ॥१७॥ बांधिला बांधिला सेतु समग्र ॥ सिद्धानुवादें ग

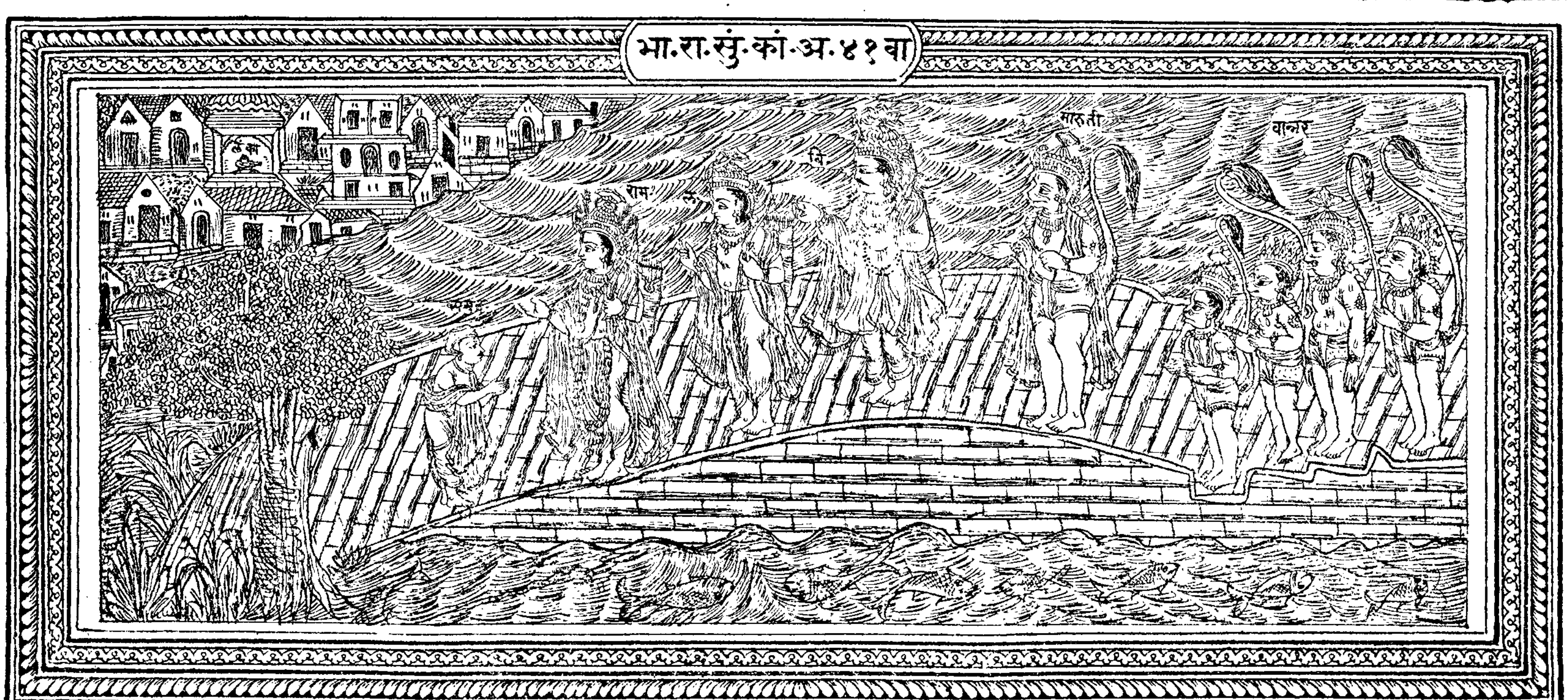
१ ब्रह्मदेव. २ पराक्रमी, बलाढ्य. ३ नगारे. ४ पुष्पें. ५ शिल्लक.

र्जें अंबर ॥ स्वर्गीं गर्जती सुरवर ॥ सेतु समग्र बांधिला ॥ १८ ॥ समुद्रीं सेतु अतिदुर्धर ॥ वानरीं बांधिला समग्र ॥ स्वयें बोलती ऋषीश्वर ॥ थोरथोर देव ऋषी ॥१९॥ वानरवीर कोट्यानुकोटी ॥ पर्वत आणिती उठाउठीं ॥त्यांतें वारिती कपि जेठी॥ सेतु परतटीं पावला ॥१२०॥ सेतु सिद्ध जाला संपूर्ण ॥कटकीं त्राहाटिलीं निशाणें॥ तें ऐकोनि वानरगण ॥ टाकिती पाषाण पर्वत॥२१॥ पर्वतपाषाणांच्या हारी ॥ वानरीं टाकिल्या धरेवरी ॥ सेतुबंधन यात्रेकरी ॥ अद्यापवरीं देखिजेती ॥२२॥ रुंदी संख्या दशयोजन ॥ लांबी समग्र शतयोजन ॥ नळें केलें सेतुबंधन ॥ श्रीरघुनंदनप्रतापें ॥ २३ ॥ सेतुबंधना मूळ मलयाद्री ॥ तेथोनि लंकामूळवरी ॥ नळें बांधिला बरव्यापरी ॥ मंदरगिरी समप्रभ ॥ २४ ॥ सेतु पावला परतटीं ॥ रामनामें वानर कोटी ॥ गजगर्जोनि नाचती सृष्टीं ॥ न समाती पोटीं नभाच्या ॥ २५ ॥ येरयेरांवरी किंराणें ॥ हर्षें नाचती वानरगण ॥ श्रीरामापुढें येवोनि जाण ॥ लोटांगण घालिती ॥ २६ ॥ येरयेरांतें गुदगुली ॥ येरयेरांतें वाकुली ॥ श्रीराम आमची माउली ॥ संतोषली सेतुबंधें ॥ २७ ॥ सेतु जाला समाप्त ॥ वानरवीर हरिखें गर्जत ॥ श्रीरामापासीं आले समस्त ॥ हर्षोन्मत्त स्वानंदें ॥ २८ ॥ समुद्रीं सेतुबंधनस्थिती ॥ देखोनि सुरवर बोलती ॥ श्रीरामाची अगाध कीर्ती ॥ त्रिजगतीं विस्तारली ॥ २९ ॥ सेतु पावतां समाप्ती ॥ नळें येवोनि शिघ्रगती ॥ नमस्कारिला श्रीरघुपती ॥ श्रीरामें अतिप्रीतीं आलिंगिला ॥ १३० ॥ आलिंगोनि सुखसमेळीं ॥ पाठी थापटी वेळोवेळीं ॥ तंव वानरीं पिटिली टाळी ॥ दिधली आरोळी अंगदें ॥ ३१ ॥ सिद्धि पावलें सेतुबंधन ॥ कायसें बापुडें रावण ॥ इंद्रजित आणि कुंभकर्ण ॥ निर्दळण राक्षसां ॥ ३२ ॥ नरांतकु सुरांतकु ॥ अतिकायादि कुमर अनेकु ॥ रणीं मारीन एकएकु ॥ युद्धीं सन्मुख दशमुखा ॥ ३३ ॥ महोदर प्रहस्त जाण ॥ महापार्श्वद शुक सारण ॥ रणीं देखतां दशानन ॥ करीन कंदन प्रधाना ॥ ३४ ॥ निर्दाळोनि लंकानाथा ॥ अर्धक्षणें श्रीरघुनाथा ॥ तुझी आणीन मी सीता ॥ उल्हासता गर्जतु ॥ ३५ ॥ मज ह्मणों नको लेंकरूं ॥ मी तंव वाळीचा कुमरू ॥ करीन सीतेचा उद्धारू ॥ दशकंधरू वधोनी ॥ ३६ ॥ आडवा होता जंव सागरू ॥ तंव वेंगे

१ निवारिती. २ सैन्यानें. ३ पृथ्वीवर. ४ सतेज. ५ क्रीडा. ६ आनंदें. ७ संहार. ८ रावण. ९ अशक्त, उदास.

लें होते वानरवीरू ॥ आतां घ्यावया लंकापूरू ॥ अतिसत्वर उपरमती ॥ ३७ ॥ अवघे मिळोनि मर्कट ॥ छेदावया दशकंठ ॥ तु
झीच पाहती वाट ॥ भंट उद्भट वानरं ॥ ३८ ॥ सेतु पावला लंकामूळीं ॥ वानरीं पिटिली टाळी ॥ नामें गर्जती आतुर्बळी ॥ सुखस
मेळीं नाचती ॥३९॥ रामनामाचा गजर ॥ वानरीं केला भुभुकार ॥ देवीं करोनि जयजयकार ॥ सुमनसंभारें वर्षती ॥१४०॥ एका
जनार्दना शरण ॥ सिद्धि पावलें सेतुबंधन ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ श्रीराम गमन लंकेसीं ॥ ४१ ॥ नावदेंचा पडिवाडु ॥ जों जों
चाखिजे तों तों गोडु ॥ तैसी रामायणी कथा वोडु ॥ सुखसुरवाडु स्वानंदें ॥ १४२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडे एका
कारटीकायां सेतुबंधनसमाप्तीनामचत्वारिंशत्तमोध्यायः ॥४०॥ ॥ओव्या॥१४२॥ ॥श्लोक॥ ॥३७॥ ॥एवं॥ ॥१७९ ॥ छ ॥

१ उल्हासती. २ योद्धे. ३ पराक्रमी. ४ पुष्पवर्षाव. ५ खडीसाखर. ६ प्रकार.

॥ श्रीरघुपतयेनमः ॥ नळें बांधिला सेतु समाप्त ॥ यालागिं ह्मणती नळसेत ॥ परीतो श्रीराम पुरुषार्थ ॥ जाला विख्यात तिहीं लोकीं ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ बद्धंतुतंमहासेतुंसुग्रीवोवाक्यमब्रवीत् ॥ कृतकृत्याःस्मराजेंद्रहतालंकानसंशयः ॥ १ ॥ रावणश्चहतः शत्रुःसमाप्तःसपरिच्छदः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सेतु जालिया समाप्त ॥ सुग्रीव संतोषें डुल्लत ॥ वंदोनियां श्रीरघुनाथ ॥ स्वयें बोलत स्वानंदें ॥ २ ॥ समुद्रीं लाभली पायवाट ॥ आमचे चुकले परम कष्ट ॥ आतां लंका करीन सपाट ॥ दशकंठ वधोनि ॥ ३ ॥ प्रधान सेनोनी सपरिवार ॥ राक्षसांचे भारे संभार ॥ रणीं मारीन दुर्धर वीर ॥ तरी किंकर मी तुझा ॥ ४ ॥ सेतु होतांचि समाप्त ॥ लंका जाली हताहत ॥ रणीं निमेल लंकानाथ ॥ संदेह येथें असेना ॥ ५ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ सेतु देखोनि संपूर्ण ॥ उल्हासला श्रीरघुनंदन ॥ शीघ्र गमन करावया ॥ ६ ॥ सोडवावया सीता सती ॥ सवेग जावें लंकेप्रती ॥ लक्ष्मणा धरोनि हातीं ॥ शीघ्रगती निघे रामु ॥ ७ ॥ तेंकाळीं जांबुवंत गर्जोन ॥ हाक देवोन बोले वचन ॥ पायीं चालतां श्रीरघुनंदन ॥ आने आन हों पाहे ॥ ८ ॥ श्रीरामचरणीं शिळा तारी ॥ दोघे जातां सेतु उद्धरी ॥ आह्मीं राहोनि ऐलतीरीं ॥ किलकारी करीताचि ॥ ९ ॥ लागतां श्रीरामाचे चरण ॥ सेतु पावेल उद्धरण ॥ दोघे जातील निघोन ॥ आह्मीं राहो ऐलीकडे ॥ १० ॥ एकला जावोनि रघुनाथ ॥ सकळ साधील कार्यार्थ ॥ आमचा नव्हे रणसाह्यार्थ ॥ ऐसा अनर्थ होऊं पाहे ॥ ११ ॥ ऐकोनि जांबुवंताची मातु ॥ सकळां मानला सत्यार्थु ॥ सुग्रीव निघाला धांवतु ॥ श्रीरघुनाथु थांबवावया ॥ १२ ॥ सुग्रीवें घालोनि लोटांगण ॥ दृढ धरिले श्रीरामचरण ॥ स्वयें बोलिला युक्तवचन ॥ सावधान अवधारा ॥ १३ ॥ वानरें समस्त शरणागतें ॥ आह्मासीं सांडोनियां येथें ॥ एकलें जाणें लंकेआंत ॥ नव्हे उचित श्रीरामा ॥ १४ ॥ लागतां तुझे श्रीचरण ॥ सेतु पावेल उद्धरण ॥ आह्मी वानरें अडकोन ॥ सर्वथा गमन नकरवे ॥ १५ ॥ कष्टलों आणोनि पर्वत ॥ हर्षें सेतु केला समाप्त ॥ एकला जासी तूं रघुनाथ ॥ धिक् जीवित्व पैं आह्मां ॥ १६ ॥ एकला साधिसी कार्यार्थ ॥ आह्मांसीं मानलें निश्चित ॥ तेव्हां आमचें व्यर्थ जीवित्व ॥ धिक् पुरुषार्थ वांदिवा ॥ १७ ॥ रावण मा

१ सेनापती. २ सैन्य. ३ दास. ४ उध्वंस्त. ५ मोठेपणा.

रोनि सगण ॥ सीता सोडवील रघुनंदन ॥ तेव्हां आमुचें काळें वदन ॥ धिक्करण कपिकुळा ॥१८॥ सर्वे घेवोनि कपिसमस्तां ॥ लंकेसीं जावें श्रीरघुनाथा ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ सप्रेमता सुग्रीवें ॥१९॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ श्रीराम जाला सुखसंपन्न ॥ हनुमा येवोनि आपण ॥ जाहला वहॅन श्रीरामा ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ सुग्रीववचनंश्रुत्वारामोदशरथात्मजः ॥ अधिरुह्यहनूमतःपृष्ठेनीलस्यलक्ष्मणः ॥ ३ ॥ अग्रतःसर्वसैन्यस्यश्रीमान्रामःसलक्ष्मणः ॥ अनुजग्मुःप्लवंतश्चगर्जंतश्चप्लवंगमाः ॥ ४ ॥ केचिज्जवेनधावंतिसेतुनाकेचिदेवतु ॥ केचिदाकाशमार्गेणसेतुंनैवस्पृशंतिच ॥ ५ ॥ अन्येमध्येचगच्छंतिपार्श्वेचान्येचवानराः ॥ सलिलेप्रपतंत्यन्येपंथानंयेनलेभिरे ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ जैंवि अपत्याचें बाळभाषण ॥ पिता नकरी उपेक्षण ॥ तैंवि सुग्रीवाचें वचन ॥ श्रीरघुनंदन स्वयें मानीं ॥ २१ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाच्या वचनार्था ॥ श्रीराम चढला स्कंधीं हनुमंता ॥ सौमित्रासीं उल्हासता ॥ पृष्ठीं बैसविता नीळ जाला ॥२२॥ सज्जन चढती गुणातीतीं ॥ तैसा श्रीराम हनुमंतीं ॥ अवघे जयजयकारकरिती ॥सुरवर वर्षती सुमॅनातें॥२३॥जेंवि निजबोधाचे माथां ॥ साधु चढे निरपेक्षता ॥ तेंवि नीळपृष्ठीं तत्वतां ॥ होय बैसता सौमित्रु ॥२४॥ श्रीरामनामाचा गजर ॥ हर्षें करिती वानरवीर ॥ आनंदें नाचती थोर थोर ॥ देती भुभुःकार हरिनामें ॥ २५ ॥ एकगर्जती नर्दत ॥ एक आल्हादें नाचत ॥ लंकेसीं निघाला श्रीरघुनाथ ॥ उल्हासती वानरें ॥ २६ ॥ कोट्यानुकोटी पैं वानर ॥ अर्बुदें निर्बुदेंहूनि अपार ॥ सेतुसीं दाटला वानरभार ॥ करिती गजर श्रीरामनामें॥२७॥एक श्रीरामनामें नर्तती ॥ एक श्रीरामनामें गर्जती ॥ एक श्रीनामामृतें डुल्लती ॥ हाका देती श्रीरामनामें ॥२८॥ सुग्रीव बिभीषण दोहीं कडे ॥ श्रीरामापासीं निजनिवाडें ॥ नळ नीळ अंगद अवघ्यापुढें ॥ पाठीसीं गॅढे तरस तरळ ॥ २९ ॥ श्रीरामापासीं जांबुवंतु ॥ निकटवर्ती बुद्धिवंतु ॥ सुषेण वैद्यराज समर्थु ॥ तो अतिआप्तु सुग्रीवा ॥ ३० ॥ श्वेत पीत रक्त पुष्पित ॥ वृक्ष उभविले सैन्याआंत ॥ कर्दळीपत्रें टके डोलत ॥ तेणें सैन्य शोभत अतिशोभा ॥ ३१ ॥ माड ताल झेलिती गंभीर ॥ तेचि महाकेतु दुर्धर ॥ नामें गर्जती वानर ॥ ॥ १ ॥

१ वाहन, बसण्याचें साधन. २ लक्ष्मणास. ३ लक्ष्मणास. ४ पुष्पातें. ५ एकत्र झाला. ६ वीरश्रेष्ठ.

गतिप्रकार तो ऐका ॥३२॥ एक समुद्रीं घालिती उडिया ॥ एक आल्हादें देती बुडिया॥ एक धांवती थडोथडिया ॥ उभवोनि गुढिया पुच्छांच्या ॥३३॥ एकते श्रीरामा सांगती ॥ जलतरण दाविती गती ॥ एकते सेतुधारा चालती॥ एक नाचती जळस्थळीं ॥ ३४ ॥ नातळोनियां सेतूसीं ॥ एकाची गती आकाशीं ॥ एक स्वयें श्रीरामापासीं ॥ येणें प्रकारेंसी चालती ॥३५॥ सेतूसीं दाटले जुत्पॅती ॥ एक नलभे मार्गप्राप्ती ॥ एक खचोनि समुद्रीं पडती ॥ सर्वेचि घेती उड्डाण ॥ ३६॥ सेतूचिया कांठावरी ॥ चालती वानरांच्या हारी ॥ एकते उडोनि अंबरीं ॥ लंका परपारीं पावले ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तानिकोटिसहस्राणिवानराणांमहौजसां ॥ तीर्त्वातत्रमहासेतुंजग्मुःपारंमहोदधेः ॥ ७ ॥ वानराणांहिसातीर्णावाहिनीनलसेतुना ॥ तीरेनिवेशितराज्ञाबहुमूलफलोदके ॥ ८ ॥ ततःपारेसमुद्रस्यगदापाणिर्बिभीषणः ॥ परेषामभिघातार्थंचतुर्भिःसचिवैःसह ॥ ९ ॥ यूथपानांसहस्रौघैःप्रस्थितोलघुविक्रमः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ वानरवीर प्रतापवंत॥ कोट्यानुकोटी अर्वुदांत ॥ समुद्र उतरले समस्त ॥ श्रीरघुनाथ अनुलक्षी ॥ ३८ ॥ शतयोजनसेतुप्रती ॥ मध्यें नकरितांचि वस्ती ॥ मुहूर्तें आले लंकेप्रती ॥ शीघ्रगती हनुमंतें ॥३९॥ पृष्ठीं वाहोनि रघुनंदन ॥ हनुमंताचे शीघ्र गमन ॥ तयासवें वानरगण ॥ चालतेपण विसरले ॥ ४० ॥ श्रीराम लक्षोनियां दृष्टीं ॥ चालतां वानरांच्या कोटी ॥ श्रम पळाला उठाउठीं ॥ आले परतटीं स्वानंदें ॥४१॥ श्रीरामासवें करितां गमन ॥ श्रम निवाला संपूर्ण ॥ विरोनि गेलें भागलेपण ॥ आले कपिगण स्वानंदें ॥ ४२ ॥ श्रीरामासवें श्रमनिवृत्ती ॥ श्रीरामासवें सुगम गती ॥ श्रीरामासवें परमपद प्राप्ती ॥ आले जुत्पती स्वानंदें ॥ ४३ ॥ परतटा येतां वानरगण ॥ पुढें देखिलें लंकाभुवन ॥ रत्नकळसीं विराजमान ॥ तेजें परिपूर्ण तेजस्वी ॥ ४४ ॥ अलकावती भोगावती ॥ कायसी बापुडी अमरावती ॥ कैलासासम दिसे दीप्ती ॥ तेजें उघडती दशदिशा ॥ ४५ ॥ ऐसी लंका देखोनि दृष्टीं ॥ वानरवीर जगजेठी ॥ उडोनि रिघावया त्रिकूटीं ॥ कोट्यानुकोटी खवळले ॥ ४६॥ तें देखोनि बिभीषण ॥ निवारोनि वानरगण ॥ अवघ्यापुढें आपण ॥ गदा घेवोनि चालिला ॥ ४७ ॥ राक्षस क

१ पोहणें. २ नरपशंकरता. ३ वानर. ४ घेऊन. ५ गेला. ६ श्रमनाश. ७ तेज.

पटी गुप्तघाती ॥ छळोनि वानरांतें मारिती ॥ त्यांसिं निर्दाळावया प्रयुक्ती ॥ जाणे युक्ती बिभीषण ॥४८॥ राक्षसगती निर्बंधनं॥
करूं जाणती चवघे प्रधान ॥ सवें घेवोनि वानरगण ॥ पुढें बिभीषण निघाला ॥४९॥ गदापाणि बिभीषण ॥ त्यापुढें राक्षस तं
व तृण ॥ सन्मुख येवों शके कोण ॥ धाकेंच प्राण सांडिती ॥५०॥ बिभीषणापुढें जातां ॥ श्रीराम सांगे हनुमंता ॥ त्यासीं जावों ने
दी सर्वथा ॥ ऐक तत्वतां विचारू ॥५१॥ बिभीषण पुढें जातां॥छळोनि राक्षसीं केलिया घाता ॥ व्यर्थ जीवित्व पुरुषार्था ॥ याहूनि
अनर्था तूं ऐकें ॥५२॥ शरणागत मारिल्या जाण ॥ आह्मी च स्वयें सोडूं प्राण ॥ कोण करील सीतासोडवण ॥ अतिदारुण अनर्थ
॥५३॥यालागिं साक्षेपेंसीं रघुपती॥बिभीषणा धरोनि हातीं॥बैसविला आपणाप्रती॥कृपा मूर्ती कृपाळू॥५४॥राक्षसगती निर्बंधन॥
करूनि धाडिले चवघे प्रधान ॥ तेही अतिशयें सावधान ॥ विचक्षणें रणयोद्धे ॥५५॥ समुद्राचे परतीरीं ॥ फळ मुळ जळ संभारीं॥
बैसल्या वानरांच्या हारी ॥ स्वानंदें करीं डुल्लती ॥ ५६॥ ॥ श्लोक॥ जयस्वशत्रूंनरदेवमेदिनींससागरांपालयशाश्वतीःसमाः ॥
इतिस्मरामंनरदेवसत्कृतंशुभैर्वचोभिर्विबुधाअपुजयन् ॥ ११ ॥ ततोमहालंकृतसेतुमीश्वरंप्रतिस्वरूपेविजयाभिनंदनः ॥ पुनः
समुद्रोभिजगामराघवंसदिव्यरूपाभरणोमहाद्युतिः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामसमुद्रा परतटीं ॥ सुग्रीव सैन्य वानर
कोटी ॥ बैसला देखोनि जगजेठी ॥ केली पुष्पवृष्टि सुरसिद्धीं ॥ ५७ ॥ शत्रु जिणोनि समर्थ ॥ पृथ्वी समुद्रमेखलान्वित ॥ प्र
तिपाळावया तूं समर्थ ॥ सुरगर्जत स्वानंदें ॥ ५८ ॥ दशसहस्र वर्षांआंत ॥ निःकंटक राज्य प्राप्त ॥ देव करावया बंदिमुक्त ॥
तुझा पुरुषार्थ श्रीरामा ॥ ५९ ॥ बंधमुक्तता सुरवरीं ॥ आह्मी तुझे कृतोपकारी ॥ स्मरोनि जन्म जन्मांतरीं ॥ जयजयकारीं ग
र्जती ॥६०॥ बांधिला देखोनि सेतुबंधु ॥ ससैन्येसिं राम उतरला सिंधु ॥ उतरला वानरांचा वृंदु ॥ ऐकोनि सिंधु अनुतापी ॥६१॥
पूर्वी भेटलों श्रीरघुवीरासीं ॥ युक्ती सांगीतली सेतुबंधासीं ॥ नाहीं पूजिलें श्रीरामासीं ॥ मूढता ऐसी पैं माझी ॥ ६२॥ मी ज्येष्ठ
श्रीरामकनिष्ठ ॥ ऐसा मानितों पापिष्ठ ॥ तेणें अभिमानें मी दुष्ट ॥ श्रीरामवरिष्ठ नपूजीं ॥६३॥ कनिष्ठ मानितां श्रीराममूर्ती ॥

१ अनुमान, ज्ञान. २ काळजीनें. ३ कुशल. ४ विपूलता. ५ जिंकून. ६ कमरपट्टा युक्त. ७ अशत्रु. ८ सागर. ९ समाज.

महापापी मी त्रिजगतीं ॥ त्या मज पापियाची पापयुक्ती ॥ सेतुसमाप्ती नव्हेची ॥ ६४ ॥ सेतु नव्हे माझी पापोक्ती ॥ वृथा गेली
नळवरदोक्ती ॥ श्रीरामपायीं पर्वत तरती ॥ सेतुसामग्री श्रीरामें ॥६५॥ समुद्रीं पर्वत तरती स्पष्ट ॥ तो श्रीराम मी मानीं कनिष्ठ॥
मजही परता पापिष्ठ ॥ अतिदुष्ट आन नाहीं ॥६६॥ ऐशी ऐशिया अनुतापवृत्ती ॥ पूजावया श्रीराममूर्ती ॥ घेवोनि अलंकार सं
पत्ती ॥ श्रद्धान्वित सिंधु आला ॥ ६७ ॥ विजयलाभाच्या अनुवर्ती ॥ सेतु पावला समाप्ती ॥ परतीरीं देखिला श्रीरघुपती ॥
सुग्रीव कपिपती समवेत ॥ ६८ ॥ सन्मुख लंका देखोनि दृष्टीं ॥ बैसल्या वानरांच्या कोटी॥ रावण मारावया उठाउठीं ॥ उल्हास
पोटीं वानरां ॥ ६९ ॥ ऐसा देखोनि रघुनंदन ॥ समुद्र घाली लोटांगण ॥ श्रीराम वंदी सिंधुचरण ॥ ज्येष्ठ संपूर्ण तूं आह्मां
॥७०॥ ज्येष्ठ कनिष्ठ हा अभिमान ॥ तेणें मज मार्जी पडलें खानें ॥ श्रीरामाचें महिमान ॥ ज्येष्ठाभिमान कळों नेदी ॥ ७१ ॥
खांबीं उपजला सिंहवदन॥ तो धाकुटा प्रल्हादाहून ॥ तेंवि ज्येष्ठ तूं रघुनंदन ॥ धाकटेपण तुज नाहीं ॥ ७२ ॥ पायें तारिसी पा
षाण ॥ तो तूं परमात्मा परिपूर्ण ॥ तुज कैचें धाकुटपण ॥ ज्येष्ठा ज्येष्ठपण श्रीरामीं ॥ ७३ ॥ तूं परब्रह्म ब्रह्मस्थिती ॥ तूंपरमा
त्मा परंज्योती ॥ तूं चिदात्मा चिन्मूर्ती ॥ सगुणानुवर्ती निर्गुणत्वें ॥७४॥ तुज देखतांहि सगुण ॥ परी तूं सर्वांगें निर्गुण ॥ हेही
जाण उणी खूण ॥ श्रीराम परब्रह्म ॥७५॥श्लोक॥ ॥समागतौलक्ष्मणवानराधिपौबिभीषणश्चर्क्षपतिश्चजांबवान् ॥ मुद्राप्रतीताहर
योवरप्रदंप्रणेमुरामंसगरस्यचात्मजं ॥१३॥ सदिव्यरूपाभरणोमहाद्युतिर्दृष्ट्वातुरामंमुनिवेषधारिणं ॥ शिरःसमाघ्रायजयाययुंक्ष्व
समीक्ष्यमाणोससारसागरं ॥१४॥ नवत्सयुद्धेमुनिवेषइष्यतेविभज्यकर्माणिचरंतिपार्थिवाः॥त्वंरामराजाभरणैरलंकृतोजयायगच्छे
तिचकारसत्वरः ॥१५॥ तथेतिचोक्त्वावचनंमहोदधेर्विसृज्यचीराणिजटानियम्यच ॥ शुभानिराजाभरणानिचादधेसमुद्रहस्तात्क
वचायुधानि ॥१६॥ ॥टीका॥ सिंधू उतरला श्रीरघुनाथ ॥ समुद्ररूपें आला तेथ ॥ त्या दोघांसीं समस्त ॥ स्वयें वंदित तें ऐ
का ॥ ७६ ॥ लक्ष्मण सुग्रीव जांबुवंत ॥ बिभीषणादि वानर समस्त ॥ श्रीरामा आणि सिंधूसीं वंदित ॥ दोघे समर्थ अतिश्रे

१ समुद्र. २ नागवण. ३ नरहरी.

ष्ठ॥७७॥ समुद्रें करोनि स्तवन॥ स्वयें घालोनि लोटांगण ॥श्रीराम वंदी सिंधुचरण ॥ ज्येष्ठ संपूर्ण तूं आह्मा ॥७८॥ ज्येष्ठ कनिष्ठप
णाची कथा ॥ मागें वदलों मी यथार्थता ॥कांहींएक विनवितों श्रीरघुनाथा॥कृपावंता अवधारीं ॥७९॥ मुनिवेषें श्रीरघुनाथा॥
युद्ध नयेगा रणीं करितां ॥ ऐक मुनिवेषाची कथा ॥ तुज तत्वतां सांगेन ॥ ८० ॥ मुनिवेष पाहिजे निवृत्ती ॥ मुनिवेष पाहिजे
शांती ॥ मुनिवेष पाहिजे परमार्थी ॥ युद्धकंदनार्थी नये कामा ॥ ८१ ॥ मागील राजे नरवीर ॥ युद्धार्थ करिती वीर शृंगार ॥
युद्धीं आलिया मुनिवेषधर ॥ वीर जुंझार नमानिती ॥ ८२ ॥ मुनिवेषाचें लक्षण ॥ स्वभावें केलें निरोपण ॥ मारिले त्रिशि
रा खर दूषण ॥ मुनिवेषपण असतांची ॥ ८३ ॥ संन्यासी आणि झेंपदे राऊत ॥ हा आह्णा होईल प्राप्त ॥ मुनिवेषें युद्ध
कंदनार्थ ॥ नव्हे शास्त्रार्थ श्रुतिमुळ ॥८४॥ निधडा वीर तूं समर्थ ॥ कांहींएक माझें मनोगत ॥ श्रद्धें पूजावा श्रीरघुनाथ ॥ अ
लंकारयुक्त उल्हासें ॥८५॥ सर्वालंकाराभरणीं ॥ उभा ठाकलिया रणांगणीं ॥ आमच्या डोळ्याची पुरेल धणी ॥ ह्मणोनि चरणीं
लागला ॥ ८६ ॥ पुढतीं अलंकारयुक्त ॥ कैं मी देखेन श्रीरघुनाथ ॥ माझे पुरवावे मनोरथ ॥ सिंधु विनवीत अतिश्रद्धें ॥८७॥
सुग्रीव अंगदादि जुत्पती ॥ सालंकृत श्रीरघुपती ॥ पाहावया उल्हास चित्तीं ॥ आल्हादती स्वानंदें ॥ ८८ ॥ श्रीराम बाण
ल्या रत्नाभरणें ॥ फिटेल डोळ्याचें पारणें ॥ उठे वल्कलाचें धरणें ॥ बोळवण मुनिवेषा ॥ ८९ ॥ लेईल्या अलंकार विचित्र ॥
सुखी होतील आमुचे नेत्र ॥ तुझें देखतांचि वक्र ॥ सुख चिन्मात्र कोंदाटे ॥ ९० ॥ श्रीराम देखील्या कृपानिधी ॥ मनाच्या आ
धिव्याधी ॥अहं कोहं सोहं सिद्धि॥ याही उपाधी हरपती ॥९१॥ चित्त होय चैतन्य॥ बुद्धि होय समाधान ॥ प्रपंच होय ब्रह्मार्पण
श्रीरामदर्शन अतिश्रेष्ठ ॥९२॥ सिंधु सुग्रीव आणि वानर ॥ अवघे करोनि जयजयकार॥ भावें प्रार्थितां रामचंद्र ॥ कृपा रघुवीर तु
ष्टला॥९३ ॥ पूर्वश्लोकपद॥ तथेत्युक्तेतुरामेण॥ ॥टीका॥ सिंधु सुग्रीव प्रार्थन ॥ ऐकोनियां रघुनंदन॥ स्वयें जाला सुप्रसन्न ॥ मुनि
वेषपण त्यागार्थ ॥९४॥ फेडोनियां वल्कलांबर ॥ श्रीराम वेष्टी पीतांबर ॥ जोकां अत्यंत मनोहर ॥ स्वयें समुद्रें आणिला ॥९५॥
श्रीरामकासेसीं लागोन ॥ वीज विसरली अस्तमान ॥ तैसा पीतांबर जाण ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ ९६ ॥ स्वयें श्रीराम आ

पण ॥ सुमनीं जटा आच्छादोन ॥ त्यावरी समुद्रें आपण ॥ मुगुट संपूर्ण बाणला ॥९७॥ अनर्घ्य रत्नीं रत्नघन ॥ मस्तकीं मुगु
ट दैदिप्यमान ॥ तेणें शोभला श्रीरघुनंदन ॥ जननयन सुखकारी ॥ ९८ ॥ निजतेजें घवघवोनि॥ मुकुट माथां अनर्घ्यमणी॥
श्रीराम जो शिरोमणी ॥ तोही आभरणीं शोभत ॥ ९९ ॥ कुंडलें शोभती मकराकार ॥ हा लौकिक सबाह्य विचार ॥ तों मुख्य
मूळीं निर्विकार ॥ श्रवण विकार निर्दाळी॥१००॥ उभय बाहू बाहुवटें॥ वरी कंकणें उद्भटें ॥ मुक्ताफळें श्रेष्ठ श्रेष्ठें॥ शोभती मणग
टें सुंदर ॥१॥ मणगटें बाणलीं दुसरें ॥ कंट बाणला चौसरें ॥ श्रीरामा आवडे एकसरें ॥ गुह्य समुद्रें नेणिजे ॥ २॥ गुणातीत प
रिपाक ॥ तेंचि श्रीरामा हृदईं पदक ॥ पाहतां जीवशिवा पडलें टक ॥ अलोलीक निजसेवा ॥ ३ ॥ कटीं बाणली कटिमेखळा॥
क्षुद्रघंटिका ज्वाळमाळा ॥ कंठीं अनर्घ्य रत्नमाला ॥ मुक्ताफळा समयोगें ॥४॥ वांकी आंदुवाचा मेळा ॥ ज्यांचा धाक कळिका
ळा ॥ वैरी कांपती चळचळा ॥ तो चरणकमळा तोडरू ॥ ५॥ श्रीरामाचा मुखमृगांक ॥ परिपूर्णत्वें निष्कळंक ॥ त्याचे उपमेन
ये शशांक ॥ तो सकळंक क्षयरोगी ॥ ६ ॥ मुकुट कुंडले मेखळा ॥ कांसे कसिला सोनसळा ॥ घवघवीत घनसांवळा ॥ देखोनि
डोळा निवाले ॥ ७ ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ अपाद कंठीं रत्नमाळा ॥ घवघवीत घनसांवळा ॥ देखोनि डोळा निवाले॥८॥
कंठीं कौस्तुभ तेजाळा ॥ कटिसूत्रीं किंकिणी जाळमाळा॥ ऐसा घवघवीत घनसांवळा॥ देखोनि डोळा निवाले ॥९॥ मुक्तीचा दु
काळ मुक्ताफळां ॥ ते पडली श्रीरामाच्या गळां ॥ मुक्ति देवोनि मुक्ताफळा ॥ घनसांवळा शोभत ॥११०॥ अम्लान नवपंकजा
ची माळा ॥ श्रीराम तुळसीमाळ गळां ॥ तोडर गर्जे रामपदकमळा ॥ घनसांवळा घवघवीत ॥ ११ हृदईं पदक अतिगंभीर॥
बाहीं बाहुवटे मनोहर ॥ ऐसा देखोनि श्री रामचंद्र ॥ नाचती नेत्र सुखोर्मी ॥१२॥ चरणीं कमळीं संत भ्रमर ॥ वांकी अंदूवाचा
गजर॥ ऐसा देखोनि श्रीरामचंद्र ॥ नाचती नेत्र सुखोर्मी ॥१३॥ रूपरेखा अतिलावण्य ॥ ऐसा देखोनि रघुनंदन ॥ ठाण
माण लावण्यघन ॥ नाचती नयन सुखोर्मी ॥ १४॥ मांडोनि माहेश्वरी ठाण ॥ करीं धरोनि धनुष्यबाण ॥ ऐसा देखोनि रघुनं
दन ॥ नाचती नयन सुखोर्मी ॥ १५॥ वीर कंकणीं झणत्कार ॥ करमुद्रिका दशावतार ॥ ऐसा देखोनि रामचंद्र ॥ नाचती नेत्र

सुखोर्मी ॥ १६ ॥ नेत्रनिवाले निर्विकारें ॥ बुद्धि दोंदिली सन्मात्रें ॥ हृदय आनंदलें समग्र ॥ चिदचिन्मात्र श्रीराम ॥ १७॥ अ
हं कोहं सोहं पण ॥ सांडोनि अभिमान आपण ॥ वंदितां श्रीरामाचे चरण ॥ स्वानंदें पूर्ण निवाले ॥ १८ ॥ वीर शृंगार श्रीराम
मूर्ती ॥ देखतांचे इंद्रियवृत्ती ॥ परमानंदें नित्यतृप्ती ॥ सरितांपती तटस्थ ॥ १९ ॥ टक पडिलें समुद्रा ॥ टक पडिलें वानरां ॥
टक पडिलें सुरनरां ॥ श्रीरामचंद्रा देखोनी ॥ १२० ॥ वाहो विसरलें जीवन ॥ जावों निसरलापवन ॥ रवी विसरला दिनमान ॥
श्रीरघुनंदन देखोनी ॥२१॥ देखतां श्रीरामाची मूर्ती ॥ समुद्र सुखावला चित्तीं ॥ सुग्रीव सुखावला कपिपती ॥ सुखी जुत्पत्ती
वानर ॥ २२ ॥ सुखावोनि वानर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ देतां रामनामें भुभुकार ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ २३ ॥ समुद्रें
श्रीराम धरोनि हातीं ॥ नेला वरुणालयाप्रती ॥ वरुणासीं नमस्कारी रघुपती ॥ वृद्धमूर्ती देखोनी ॥ २४ ॥ वरुण घाली लोटां
गण ॥ श्रीराम अवतारी ब्रह्म पूर्ण ॥ शीघ्र करी लंकागमन ॥ विजयी पूर्ण तूं होसी ॥ २५ ॥ जैसा शृंगारिला श्रीरामचंद्र ॥ तैं
साचि सखा सौमित्र ॥ दोघे महावीर शूर ॥ जेंवि रविचंद्र आकाशीं ॥ २६ ॥ समुद्रें आणोनियां जाण ॥ रत्नांजुळीं भरोनि पूर्ण
श्रीरामासीं वोंवाळून ॥ सांडिली आपण स्वानंदे ॥ २७ ॥ सुग्रीव येवोनि उठाउठीं ॥ वोंवाळोनि धनकोटी ॥ वाटूं जातां समुद्र
तटीं ॥ मागतां दृष्टी दिसेना ॥२८॥ श्रीरामाचियें संगति ॥ लोलुपता निमाली निश्चिती ॥ मागण्याची समूळ शांति ॥ स्वानं
दें तृप्ती सर्वांसी ॥ २९ ॥ मागता नदेखोनि दृष्टी ॥ वानरीं उडोनि उठाउठी ॥ रावणाचे सभानिकटीं ॥ केली वृष्टी धनरत्नीं
॥१३०॥ कायसी धनरत्नाची वृष्टी ॥ पाहूं धाडिल्या राक्षस कोटी ॥ घेवोनि वानर सेनाकोटी ॥ आला जगजेठी श्रीराम ॥३१॥
आला ऐकोनि श्रीरामासी ॥ दशानना चिंता मानसीं ॥ पाहों धाडिलें प्रधानासीं ॥ आणि लंकेसी आकांत ॥३२॥ मागें पळाव
या नाहीं वाडी ॥ पुढें आली वानरधाडी ॥ रावणाची बुद्धि कुडी ॥ बांदवडी स्त्रीपुत्रा ॥३३॥ एकाजनार्दना शरण ॥हृदादिलें लं
काभुवन ॥ श्रीराम येवोनि आपण ॥ करील कंदन राक्षसां ॥१३४॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांश्री
रामसैन्यसिंधुपरपारप्रवेशोनामएकचत्वारिंशत्तमोध्याः ॥ ४१ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१३४॥ ॥श्लोक॥ ॥१६॥ एवं ॥॥१५०॥

॥ श्रीलक्ष्मीकांतायनमः ॥ ॥ आला ऐकोनि रघुनंदन ॥ भयें भयभीत दशानन ॥ प्रधान सेना अतिउद्विग्न ॥ लंकाजन सकंपित ॥ १ ॥ चाकाटला रावणु ॥ तंव भेरी लावोनि निशाणु ॥ स्वयें आला रघुनंदनु ॥ वानरसैन्य संभारीं ॥ २ ॥ ॥श्लोक॥ ततस्तुतूर्यघोषेणभेरीशङ्खेननादिता ॥ राघवस्यागमत्सेनानानाप्रहरणान्विता ॥ १ ॥ समागतांतुतांसेनांदृष्ट्वाराजादशाननः ॥ मुहूर्तंध्यानमास्थायसचिवान्वाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ वाक्यंवाक्यविदांश्रेष्ठाःशृणुध्वंममराक्षसाः ॥ नज्ञातंभवतामद्यलंकांप्राप्तःसराघवः ॥३॥ सहितःसर्वसैन्येनवानराणांसलक्ष्मणः ॥ निवारणंनैवकृतंवानराणांरणाजिरे ॥ ४ ॥ गृहीत्वावानरान्सर्वान्सेतुर्बद्धोमहोदधौ ॥ भवंतोविषयासक्ताःप्रसंगेशयनंगताः ॥ ५ ॥ ॥टीका॥ शंख भेरी टाळ घोळ ॥ काहळा वाजती चिनकाहळ ॥ ढोल पटह मांदळ ॥ ध्वनी आगळा बुरुंगे ॥ ३ ॥ धडैधडै विख्यातवाही ॥ निशाणां लागलीं एकघाई ॥ विरानीं वाजती दोहीबाही ॥ गडिबडि ठाईं गर्जती ॥ ४ ॥ ऐसा वाजंत्र्यांचा गजर ॥ घेवोनि कपिकुळसंभार ॥ लंके आला श्रीरघुवीर ॥ केला भुभुकार वानरीं ॥ ५ ॥ देखोनि श्रीरामाचा यावा ॥ कल्पांत रावणाच्या जीवा ॥ कायसा प्रधानाचा केवा ॥ दुःख कालोवा राक्षसां ॥ ६ ॥ श्रीराम आला वानरभारीं ॥ अतिआकांत लंकापुरीं ॥ शंख करिती घरोघरीं ॥ नरनारी कळकळिती ॥७॥ वानर दळ देखोनि गाढें ॥ एक चाले एकापुढें ॥ एकएका मागें दडे ॥ कोणीकडे दवडावें ॥८॥ पळावया वाट नाहीं पुढें ॥ वानरीं बळ काविले हुंडे ॥ रावणाचें कर्म कुडें ॥ मरण रोकडें सर्वांसीं ॥ ९ ॥ रावण अपराधासाठीं ॥ मरती राक्षसांच्या कोटी ॥ घरोघरीं बोंब उठी ॥ वानर दृष्टीं देखोनी ॥ १० ॥ पापबुद्धी लंकानाथा ॥ चोरोनि श्रीरामाची कांता ॥ करविलें लंकेच्या घाता ॥ उपाव आतां चालेना ॥११॥ पूर्वीं सूचना बिभीषण ॥ सीता देवोनि रिघावें शरण ॥ पापी नायके आपण ॥ आलें मरण राक्षसां ॥१२॥ आला देखोनि रघुनंदनें ॥ अति क्षोभला दशानन ॥ पाचारोनियां प्रधान ॥ बोलें आपण तयासीं ॥ १३ ॥ घेवोनियां वानर सैन्य ॥ लंके आला रघुनंदन ॥ तरी तुह्मांसीं नाहीं ज्ञान ॥ मदें मैथुनविषयांध ॥ १४ ॥ समुद्रीं तारोनि पाषाण ॥ सेतु

१ भ्याला. २ शंख. ३ आगमन. ४ काळमीं. ५ उद्दम. ६ सैन्य. ७ मार्ग.

बांधिला संपूर्ण ॥ तरी तुह्मांस नाहीं ज्ञान ॥ मदें मैथुनें विषयांध ॥१५॥ श्रीराम येवोनि सहपरिवारीं ॥ वानर ठाकिले उरावरीं॥
तुह्मीं सुषुप्तींत स्त्रिया जानुवरीं ॥ विषयसंचारीं विषयांध ॥ १६ ॥ सहलक्ष्मण वानरभारीं ॥ श्रीराम आला लंकेवरी ॥ तु
ह्मी विषयांध निदसुरी ॥ आदळे वैरी तुह्मी नेणां ॥१७॥ मद्य मैथुनीं तत्पर ॥ नाहीं जवळी हेर चारे ॥ वैरियें घेतलें घर ॥ तुह्मी
पामर तें नेणां ॥ १८ ॥ पंचविषय पंचभूत ॥ तुह्मांस लागलें निश्चित ॥ लंके आला श्रीरघुनाथ ॥ तुह्मी संभ्रांत नेणांची ॥१९॥
पूर्वील तुमचा बडिवार ॥ ह्मणा बापुडे ते वानर ॥ वनचर पालेखाइर ॥ आह्मा समोर कैंवि येती ॥२०॥ तेंचि वानर महावीर ॥
सेतु बांधोनि समग्र ॥ लंके आले अतिदुर्धर ॥ देती भुभुःकार श्रीरामनामें ॥ २१ ॥ काळकृतांत दशानन ॥ त्यातें करोनि तृणास
मान ॥ सेतु बांधोनि वानरगण ॥ युद्ध दारुण करूं आले ॥ २२ ॥ उपेक्षोनि वीर समस्त ॥ मजचि लक्षोनि निश्चित ॥ वानर यु
द्धासीं उद्यत ॥ अतिसमर्थ रणयोद्धे ॥ २३ ॥ रोकडें मांडलें असे रण ॥ तुह्मी करितां कपि हेळण ॥ अवश्य तुमचा घेतील प्राण ॥
कपि विचक्षण रणयोद्धे ॥ २४ ॥ तुमचिया असावधानता ॥ लंके येणें श्रीरघुनाथा ॥ वानरीं सेतुबंधनता ॥ नेणां सर्वथा अतिग
र्वे ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ बद्ध्यमानंतथासेतुंवानरैश्चनिशाचराः ॥ द्रष्टुंचारानप्रहितामंविपक्षोमदोद्धतः ॥ ६ ॥ हितंमंत्रयतेराज्ञे
मंत्रिणंतंनिगद्यते ॥ मंत्रिभिःसहकार्यार्थःसिद्धिंगच्छत्यसंशयं ॥ ७ ॥ एवंभवद्भिर्विभ्रमाद्वंचितोहंनिशाचराः ॥ अंकोममायंसु
महान्यदिकार्यंविनंक्ष्यति ॥८॥ ॥ टीका ॥ वानरवीरस्वयें समस्त ॥ कडकडाटें सेतु बांधित ॥ तें तुह्मी नेणां गर्वोन्मत्त ॥ मद्या
भिभूत स्त्रीकामी ॥ २६ ॥ धनोन्मत्त मदोन्मत्त ॥ स्त्रीकामें कामोन्मत्त ॥ गर्वोन्मत्त बळोन्मत्त ॥ पंचोन्मत्त तुह्मी सर्व ॥ २७ ॥
पंचोन्मत्तें उन्मत्त पूर्ण ॥ चार हेर पाठविले कोण ॥ माझ्या कार्याची आठवण ॥ तुह्मासिं विस्मरण उन्मादें ॥२८॥ सर्वदां राया
चें हित विचारी ॥ यालागिं त्यासीं ह्मणिजे मंत्री ॥ तें कार्य नाहीं तुह्मांमाझारीं ॥ विषय संचारीं विषयाचे ॥२९॥ सकळ कार्य प्र
धानाहातीं ॥ ऐसी अनादी राजनीति ॥ तुह्मी माझे विश्वासघाती ॥ ठकिलें निश्चितीं निजस्वार्थी ॥३०॥ तुह्मांस मज विश्वास

१ मिरेंत. २ जासूद. ३ सन्नद्ध. ४ उपेक्षा. ५ प्रवीण. ६ फसविलें.

तां ॥ [illegible] तुह्मी पेटलेति माझ्याघाता ॥ लंके आणिलें श्रीरघुनाथा ॥ कुळक्षयार्था समूळीं ॥ ३१ ॥ बिभीषण माझा धर्ममूर्ती ॥ तो
बोलि[illegible]ला सत्य युक्ती ॥ प्रधान तुझे विश्वासघाती ॥ हेही प्रचीती मज आली ॥३२॥ उन्माद मदोन्मत्त प्रधान ॥ अविश्वासीया
चें वद[illegible]न ॥ ऐसें बोलिला बिभीषण ॥ प्रत्यक्ष प्रमाण मज आलें ॥३३॥ माझा बिभीषण एथें असता ॥ तो सेतुचि बांधों न देता ॥
येवो न दे[illegible] रघुनाथा ॥ माझ्या निजहिता कृतोपकारी ॥ ३४ ॥ तुमच्या वचना विश्वासोन ॥ सखा दवडिला बिभीषण ॥ आं
गीं आदळला र[illegible]दन ॥ कपटी प्रधान मज माझे ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ रावणेनैवमुक्तास्तेराक्षसाव्रीडिताभवन् ॥ व्रीडितानां
ततस्तेषांमेघनादोह्यभाषत [illegible] ९ ॥ किमर्थंतप्यसेतातराघवोलक्ष्मणस्तथा ॥ किंकरिष्यंतिमनुजावानरावनचारिणः ॥ १० ॥
तौवामनुष्यमात्रंतुभ्रातरौरामलक्ष्मण[illegible] ॥ व्यतीतेसंभ्रमेराजन्अहंहन्मिप्लवंगमान् ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ लंके आला रघुनंदन ॥
सकोप रावणाचें वदन ॥ ऐकोनि सेनाप्रधान [illegible] लज्जायमान जाहले ॥ ३६ ॥ गजरें आला रघुनंदन ॥ आंगीं आदळलें विघ्न ॥
लज्जायुक्त प्रधान ॥ कंपायमान भयभीत ॥ ३७ [illegible] आला देखोनि रघुनाथु ॥ रावण कोपें जाला कृतांतु ॥ प्रधान राक्षसें
सीं आकांतु ॥ प्राणावर्तु सर्वांसीं ॥ ३८ ॥ अधोवदनें अवघे स्त[illegible] ॥ कांहीं नबोलती शब्द ॥ तयाकाळीं मेघनाद ॥ करी अ
नुवाद जनकासीं ॥ ३९ ॥ आला देखोनि श्रीरघुनाथा ॥ तूं कां व्यर्थ [illegible]ी ताता ॥ कायसी राम लक्ष्मणाची कथा ॥ कपि सम
स्तां कोण गणी ॥ ४० ॥ इंद्र आणिला बांधोन ॥ बंदीं घातले सुरगण ॥ राम [illegible]ण ते कोण ॥ वानरगण कोण गणी ॥४१॥
वानर स्वयें पालेखाईर ॥ राम लक्ष्मण मनुष्यमात्र ॥ ते तंव आमचा नित्य आहार ॥ [illegible]र्धर तुज कैंचे ॥४२॥ स्वामीनें राहा
वें सुखें स्वस्थ ॥ तूंही जाणसी माझा पुरुषार्थ ॥ जेजे आले आहेत येथ ॥ ते मी समस्त मारीन ॥४३॥ [illegible] बाण वीरश्रेणी ॥ राम
लक्ष्मण पाहीन रणीं ॥ अगंद सुग्रीव राजे दोनी ॥ रणीं शोधोनि मारीन ॥४४॥ ज्याचे पवाडे अद्भुत ॥ कंदन [illegible] लंके आंत ॥ तो
मी मारीन हनुमंत ॥ जांबुवंत दूसरा ॥४५॥ नळ नीळ गंधमादन ॥ तरस तरळ पनस सुषेण ॥ एकेक वानर ससैन्य [illegible] निर्दळी

१ येऊनठेपला. २ यमप्रमाणें. ३ इंद्रजित ४ भाषण. ५ देवगण. ६ पंक्ती. ७ स्तुति ८ संहारीन.

न बाणाग्रें ॥४६॥ माझ्या बाणाची झडाडी ॥ राम लक्ष्मणा प्रेतपरवडी ॥ मारीन वानरांच्या कोडी ॥ [illegible] ॥४७॥
॥श्लोक॥ मेघनादवचःश्रुत्वाप्रहस्तोवाक्यमब्रवीत् ॥ मुशलायोधिनोह्यग्रेकःस्थास्यतिरणाजिरे ॥१२॥ [illegible] णंतुरावण
त्वमवेक्ष्यतां ॥ अहमेकोवधिष्यामितवशत्रुंदशानन ॥ १३॥ सुखीभवमहाराजयथेष्टंकुरुचेष्टितं ॥१४॥ ॥टीका॥ ऐकोनि इंद्र
जिताचें वचन ॥ प्रहस्त बोले अतिगर्जोन ॥ राया तुझे शत्रुदमन ॥ मी करीन एकला ॥४८॥ [illegible] मुसळघायापुढें ॥ राम ल
क्ष्मण बापुडें ॥ कायसे वानर बळियाडे ॥ रणीं रोकडे मारीन ॥४९॥ मुसळ साधन चक्रा[illegible] ॥ अष्टांगीं विषमभार ॥ प्रहस्त दावी
महावीर ॥ दशशिर अनुलक्षी ॥५०॥ राया तुझा शत्रुसंभार म्यां मारिला [illegible] साचार ॥ सेवोनि पद्मिणीकामसेजार ॥
भोग विचित्र सुख भोगीं ॥५१॥ ॥श्लोक॥ एवमुक्तःप्रहस्तेनधूम्राक्षोवा[illegible]यमब्रवीत् ॥ लंकामूलेस्थिताःसूक्ष्मीभूत्वासद्योनिशाच
राः॥१५॥ गच्छामस्त्वरिताःसर्वेतत्रतद्वानरान्बहून् ॥ सुखस[illegible]हनिष्यामएतद्धिममरोचते ॥१६॥ ॥टीका ॥ ऐकोनिप्रहस्त नें
व्हाळी ॥ धूम्राक्ष गर्जोनि वचन बोली ॥ वानरसेना [illegible]कामूळीं ॥ आतुर्बळीं आदळले ॥५२॥ सन्नद्ध आह्मी अवघेजण ॥ रात्रीं
जावोनि आपण ॥ निजले असतांचि जाण[illegible] वानरगण निर्दळूं ॥५३॥ सौमित्र आणि रघुपती ॥ सुग्रीव अंगदादि जुत्पती ॥
जावोनि मारूं रातोरातीं ॥ रणसमा[illegible] शत्रूसीं ॥५४॥ ऐसी करोनियां ख्याती ॥ यश देऊं लंकापती ॥ हेंचि आवडे माझे चित्तीं ॥
वीरांप्रती सांगतु ॥५५॥ [illegible] धूम्राक्षाचीं उत्तरें ॥ निर्भर्त्सिलीं महोदरें ॥ श्रीरामें रक्षिलीं वानरें ॥ सपरिवारें सुग्रीवें ॥ ५६ ॥
॥श्लोक॥ महोद[illegible]धानिर्भर्त्स्यमर्यधूम्राक्षंवाक्यमब्रवीत् ॥ वानराणांबलंवीरैःसमंतात्परिरक्षितं ॥१७॥ नतत्रगमनंयुक्तंपुराबुद्धिर्विधी
यतां ॥१[illegible]॥ ॥टीका॥ निजल्या वानरां करावा घात ॥ हा कोण तुझा पुरुषार्थ ॥ धूम्राक्षासीं सभेआंत ॥ निर्भर्त्सितमहोदरू ॥५७॥
श्रीरा[illegible]म नित्य सावधान ॥ स्वयें रक्षि वानरगण ॥ सुग्रीव राजा आपण ॥ करी रक्षण अहोरात्र ॥५८॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ ॥ २ ॥
छळि[illegible]तां मरीची पावला मरण ॥ शूर्पनखा आपण ॥ करितां छळण विटंबिली ॥५९॥ तेथें वानरांच्या निजघातीं ॥ तह्मांसीं जा

१ प्रेतरूप. २ शक्तीमान. ३ सत्य. ४ नवल, युक्त. ५ पराक्रमी. ६ वानर.

तां रातोरातीं ॥ श्रीरामबाणांच्या संपातीं ॥ मराल निश्चितीं एकेक ॥६०॥ श्रीराम नित्य देखणा जाण ॥ परी त्याचिया भात्याचे
बाण ॥ आंधारीं देखणे पूर्ण ॥ घेती प्राण गिवसंगिवसूं ॥६१॥ देखोनि श्रीरामदर्भाशिखा ॥ पाठीं लागोन एकेएका ॥ हिंडवोनि ति
हीं लोका ॥ शेखीं वामनेत्र देखा घेतला ॥६२॥ ऐसीया श्रीरामापुढें ॥ घाला घालणें केंवि घडे ॥ तुह्मी राक्षस उन्मत्त वेडे ॥
मराल रोकडे श्रीरामबाणीं ॥६३॥ तुह्मी ऐका अवघे सावध ॥ वानर आले अतिउन्नद्ध ॥ दुर्ग करा सन्नद्धबद्ध ॥ दुर्गबळें युद्ध करूं त्यां
सीं ॥६४॥ हुडे अधाळें पौळी पागरे ॥ ठाईं ठाईं जडायंत्रें ॥ सन्नद्ध बद्ध वीरानवीरें ॥ दुर्गद्वारें रक्षावीं ॥६५॥ दुर्धर या बा वानरांचे
बळा ॥ कपाटीं घालारे अर्गळा ॥ दृढ देवोनियां सांकळा ॥ दळसमेळा संरक्षा ॥ ६६ ॥ ऐकोनि महोदराची मातू ॥ अतिकाय
गदगदां हांसत ॥ जो जो बोलिला पुरुषार्थ ॥ तोतो व्यर्थ दिसताहे ॥६७॥ वानरांच्या उड्डाणापुढें ॥ लंकादुर्ग ते बापुडं ॥ अगळा
सांखळा कवाडें ॥ कोणीकडे आवरती ॥६८॥ त्रिकुटाच्या शिखरावरी ॥ उडों शकिजेल वानरीं ॥ तेथं तुमच्या दुर्गाची थोरी ॥
तृणावरी गणीना ॥ ६९ ॥ स्वहित सांगतां बिभीषण ॥ त्यासीं केलें नगरनिर्यापण ॥ मजही बोलतां स्वधर्मपूर्ण ॥ अवघेजण
क्षोभाल ॥ ७० ॥ क्षमा कराल अवघे जण ॥ तरी मी यथार्थ [illegible]न ॥ सत्यसंकल्प रघुनंदन ॥ वृथा वल्गन प्रधाना ॥ ७१ ॥
इंद्रजित माझा ज्येष्ठबंधू ॥ पुरुषार्थ बोलतो असंबद्धू ॥ करितां कपी[illegible]मंबंधू ॥ तेणें सुबद्ध गांजिला ॥ ७२ ॥ तोचि इंद्र
जित आतां ॥ लाजेना वाटीव बोलतां ॥ मिथ्या बोले राया देखतां ॥ अतिपुरु[illegible] वल्गोनी ॥ ७३ ॥ मारीन लक्ष्मण रघुना
थ ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ मारीन ह्मणता हनुमंत ॥ सभेआंत लाजेना ॥ ७४ ॥ [illegible] प्रहस्त प्रधान ॥ जंबुमाळी मारि
ल्या जाण ॥ पुत्रशोकें करी शंखस्फुरण ॥ हनुमंतीं रण नकरीची ॥७५॥ हनुमंतेसीं रण नकरवे [illegible] प्रहस्त मुसळेसीं धांवे ॥
सुग्रीवादि कपि अघवे ॥ मारीन लाघवें हे मृषा जल्प ॥ ७६ ॥ धूम्राक्ष महाबळिवंत ॥ निजल्या वा[illegible] ॥ यांचा ह्मणे
मी करीन घात ॥ थोर पुरुषार्थ हा त्याचा ॥ ७७ ॥ ऐसे मिथ्यावादी प्रधान ॥ वृथा मिरविती आं[illegible]श्वासतां

१ शोधून. २ तयार ३ बुरुज. ४ कुलुपें. ५ हद्दपार. ६ [illegible]. ७ अयोग्य. ८ पृथक्‌त्व. ९ खोटें. १० शक्ति.

रावण ॥ दुःख दारुण पावेल ॥ ७८ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरःप्रगृह्यविपुलंभुजं ॥ अतिकाये[illegible]थमत्र
वीत् ॥ १९ ॥ रक्षितव्याःप्रजाराज्ञारक्षितव्याद्विजातयाः ॥ दस्यवश्चनिहंतव्याःपरिपाल्याश्चसाधव[illegible]मोविनयसंप
न्नस्तस्यभार्यात्वयाहृता ॥ तेनैवगर्वितायूयंविनाशायकुलस्यच ॥ २१ ॥ तन्महांरोचतेवुद्ध्यासीत्[illegible]दीयतां ॥ एवमुक्त्वा
तिकायस्तुतूष्णींभूतोबभूवह ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ तोचि समयीं वीराधिराजे ॥ उभवोनियां [illegible] भुजे ॥ अतिकाया स्वधर्म
गर्जे ॥ अवधारिजे राजेंद्रा ॥ ७९ ॥ रायें रक्षावें गौब्राह्मण ॥ निर्भय प्रजासीं सं[illegible] करावें दुष्टाचें निर्दळण ॥ परिपाळण
साधूंचें ॥८०॥ ऐशिया स्वधर्मनीती ॥ ज्या रायांच्या वर्तती स्थिती ॥ ते [illegible] सुखी असती ॥ धरा भोगिती निर्भयें ॥८१॥
हित सांगतां बिभीषणें ॥ लत्ताघातें नगरनिर्यापणें ॥ मजही बोल[illegible]धर्म पूर्ण ॥ दुष्ट दुर्जन नझणावें ॥८२॥ सुबुद्धि बिभी
षणु पवित्रु ॥ दवडिला तुह्मीं करोनि शत्रु ॥ तूं पिता मी नि[illegible] ॥ धर्मविचारू अवधारीं ॥ ८३ ॥ जिकडे नित्य पापाचें आच
रण ॥ अकीर्ति अपेश अकल्याण ॥ अतिनिंद्यतें [illegible] मरण ॥ सत्य जाण लंकेशा ॥ ८४ ॥ जेथें नित्य धर्माचरण ॥ यश कीर्ति
कृतकल्याण ॥त्रैलोक्यीं विजयीं होय आप[illegible] सत्य जाण लंकेशा ॥८५॥ श्रीराम धर्मात्मा अतिशुद्धु ॥ तुझा नकरितां अपराधु॥
तुवां कां चोरिली त्याची वधू ॥ पा[illegible]बंधु जालासी ॥ ८६ ॥ सीता पतिव्रता संपूर्ण ॥ करितां परदाराहरण ॥ खतेलों पापी तूं
पूर्ण ॥ कुळनिर्दळण अ[illegible] ॥ ८७ ॥ सीता आणितां लंकेआंत ॥ तेंहूनि उठिले अतिउत्पात ॥ अखयादि वीर समस्त ॥ के
ला अतिघात हनुमंतें ॥ ८८ ॥ परदारा पाप अतिसंकष्टीं ॥ वानरासीं देवोनि पाठी ॥ इंद्रजित पळे उठाउठीं ॥ सैन्यकोटी मार
ऊनि ॥ ८९ ॥ परदारादि हरण ॥ तें पाप अतिदारुण ॥ वानरें गांजिला रावण ॥ लंकाभुवन जाळोनी ॥ ९० ॥ ऐसी देखतां
प्रतिती ॥ वृथा माना बलोन्मत्ती ॥ गर्वें निमंसील लंकापती ॥ सैन्य संपत्ती सकुळ ॥ ९१ ॥ साष्टांग नमन रावणासीं ॥ दुसरें ॥ ३ ॥
नमन इंद्रजितासीं ॥ तिसरें नमन प्रधानांसीं ॥ निजहितासीं अवधारा ॥ ९२ ॥ माझे आवडीची कथा ॥ श्रीरामासीं अर्पोनि

[illegible]

सीता ॥ [illegible]
[illegible] ॥त्रि
सत्य वचन हें माझें ॥९५॥ सीता अर्पोनि आपण ॥ श्रीरामा रिघतां शरण ॥ स्वप्नीं नाहीं जन्ममरण ॥ परम कल्याण अतिकीर्ती
॥९६॥ ऐसें स्वहिताचें उत्तर ॥ स्वयें नमानी दशशिर ॥ प्रधान नमानिती कुमर ॥ मरणातुर उन्मादें ॥ ९७ ॥ मद्यो[illegible]त्त धनो
न्मत्त ॥ बळोन्मत्त राज्योन्मत्त ॥ अतिगर्वें गर्वोन्मत्त ॥ पंचोन्मत्त मरणार्थी ॥९८॥ पतंग दीपातें झडपिती ॥ जळोनि स्नेहीं
बुडती ॥ तरी मागील झडप देती ॥ मरणोन्मत्ती उन्मत्त ॥९९॥ अभिलाषितां सीता सती ॥ विरोधितां श्रीरघुपती ॥ रावणा
मरसी गर्वोन्मत्ती ॥ सैन्यसंपत्ती समवेत ॥१००॥ रावणा देखतां लंके आंत ॥ कपीनें केला अतिआकांत ॥ तेही नमाना तुह्मी
समस्त ॥ गर्वोन्मत्त मरणार्थी ॥१॥ भीड सांडोनि बोलिलों कठीण ॥ यालागीं माझें लोटांगण ॥ क्षमा करावें संपूर्ण ॥ बा
ळ भाषण हें माझें ॥ २ ॥ स्वहित नायके दशानन ॥ अतिकायासीं आलें रुदन ॥ अश्रुपूर्ण जाले नयन ॥ धरोनि मौन राहिला
॥३॥ दुःख पावेल निजमाता ॥ ऐशिया बोलावयाची कथा ॥ येवों नेदीच वाग्पंथा ॥ अतिमौनता राहिला ॥४॥ ऐकोनि अति
कायाचें वचन ॥ जिव्हीं खोंचला दशानन ॥ इंद्रजित आणि खोंचले प्रधान ॥ प्रतिवचन नदेती ॥ ५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
श्रोत्या वक्तया पडलें मौन ॥ सुंदरकांड जालें संपूर्ण ॥ श्रीजनार्दन निजकृपा ॥ ६ ॥ घेवोनि वाळीचें बळबंड ॥ सुग्रीवा राज्य
दिधलें प्रचंड ॥ कपिसैन्य आणोनि उदंड ॥ सुंदरकांड संपाविलें ॥ ७ ॥ सीताशुद्धीचिये चाडा ॥ वानरें दर्नी देवोनि झगडा ॥
हेम विवरीं घेवोनि झाडा ॥ सुंदरकांड संपाविलें ॥ ८ ॥ देवोनि समुद्रीं गडाडा ॥ वानरीं प्राण देतां पुढां ॥ संपातीं भेटोनि रोक
डा ॥ सुंदरकांड संपाविलें ॥ ९ ॥ सीता शोधोनि धडफुडा ॥ समुद्र [illegible]घोनि हनुमा गाढा ॥ करोनि अशोकवना उपाडा ॥ सुंद
रकांड संपाविलें ॥ ११० ॥ मिष करोनिवनउपाडा ॥ वनी राक्षस [illegible]ने रगडा ॥ इंद्रजित गांजोनि गाढा ॥ सुंदरकांडा संपावि

१ तेलांत. २ बाणानें. ३ लागला, विदीर्ण झाला. ४ अत्यंत. ५ इच्छेनें. ६ श्रेष्ठ.

लें ॥ ११ ॥ किंकर वनकरांचा तोडा ॥ अखया उपटोनियां दुर्गापुढां ॥ लंका जाळोनि भडभडां ॥ सुंदरकांडा संपविलें ॥१२॥ शुद्धि सांगोनि रामापुढां ॥ सिंधूसिं रोकडा ॥ झाडोनि समुद्राचा पाढा ॥ सुंदरकांडा संपविलें ॥१३॥ दशयोजनें रुंद येवढा ॥ शतयोजनें सेतुगाढा ॥ राम आणोनियां लंकापुढां ॥ सुंदरकांडा संपविलें ॥१४॥ संपवोनि सुंदरकांडा ॥ पुढें युद्धकांडाचा झगडा ॥ श्रीराम करील राक्षसरगडा ॥ प्रताप पवाडा अवधारा ॥ १५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सुंदरकांड संपवून ॥ पुढें युद्धकांड निरोपण ॥ गोड रामायण अवधारा ॥ १६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेसुंदरकांडेएकाकारटीकायांरावणसेनासंवाद अतिकायरावणप्रबोधश्रीरामलंकागमननामद्विचत्वारिंशतमोध्यायः ॥४२॥ ॥ओव्या॥ ॥ ११६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २२ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ पूर्वसंख्या ॥ ॥ ६७११ ॥ ॥ एवंसंख्या ॥ ॥ ६८४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ अभिमान. २ कीर्ति.

॥ समाप्तंसुंदरकांडम् ॥

॥ इति श्रीआध्यात्मरामायणे सुंदरकांड समाप्तम् ॥